ROČNÍK 38. 1908. ČÍSLO 9.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXXVIII — DÍL I

1908

V PRAZE

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOL. »UNIE« V PRAZE. — NÁKLADEM VLASTNÍM

1908

Obsah dílu prvního.

Str

Za Emanuelem Englem. Napsal *Jaromír Čelakovský* 1
Dr. Emerich Malxner. Příležitostná stať od prof. dr. *Ondř. Schrutze* . . 11
Aktuelní otázky nynější politiky evropské. Od *Štěpána Radiće* 17
Dvě dumy. Od *Jaroslava Vrchlického* 28
Vojna. Sedmá kniha »Našich« *Josefa Holečka* . 30, 136, 226, 309, 422, 505
Píseň o Černovském krveprolití. Od *Adolfa Heyduka* 44
Věci slovenské. Píše *Karel Kálal* 48
Rozhledy v umění výtvarném. Od dr. *Fr. X. Harlasa.*
Městské divadlo na Král. Vinohradech. — Výstava Jednoty umělců výtvarných v Rudolfině. — Výstava českého skla a české keramiky z let 1780—1840 v umělecko-průmyslovém museu. — Výstava Vinohradských umělců v bývalé ville Gröbově 52
Výstava anglických rytin a leptů v pavilloně »Manesa.« — Vánoční výstava v saloně Topičově. — Výstavy Radimského, Vaice a Jossota v Rudolfině 153
Posmrtná výstava Cyrilla Mandela. — Výstava Kalvodova. — Německé umění v Čechách 275
Manesova výstava kreseb Rodinových a obrazů Hoffmannových . 371
Obzor divadelní:
Činohra. Od *V. Červinky (V. Kol.)* . . . 61, 159, 270, 364, 470, 560
Opera a balet. Od *K. Hoffmeistra* 68, 156, 269, 362, 559
Nové písemnictví:
Výpravná proza. Posuzují *F. V. Vykoukal* a *Eliška Krásnohorská* 69, 167, 253, 354, 463
Příspěvky k rozpoznání rukopisu Kralodvorského. Od *F. Bláhy* . 73
Literární historie. Od *J. Božka* 74
Z novější české literatury přírodopisné. Píše *Boh. Bauše* 76
Básně. Od *J. Vorovníka* 164
Životopis. Od *J. Božka* 171
Kalendáře českých paní a dívek. Od *Fr. Bláhy* 173
Z dětské literatury. Od dr. *Fr. X. Harlasa* 175
Z dějepisné literatury. Od dr. *Josefa Volfa* a *Alfonsa Neubauera* . 258
Československé národní krajky a výšivky. Od *Renáty Tyršové* . . 266
Z literatury cestopisné. Od *J. Božka* 357
Soupisy uměleckých památek českých. Od dr. *Fr. X. Harlasa* . . 468
Literatura dějepisná. Od *J. Božka* 551
Z hudebního světa. Píše *K. Hoffmeister* 83, 175, 279, 374, 564
Nové rovy. Nekrology od *F. V. Vykoukala, Adolfa Srba,* dr. *D. P.,* *—ff—, Fr. J. Rypáčka, R. O.* a *J. H.*
Arnošt Praus. — Eugen Muška. — Josef Wünsch. — Milan Nevole. — Michal Zeyer. — Ceněk Moravec. — Fr. Beran. — Dorotka Hálková 84

Str.

Hrabě Bedřich Schönborn. — Gustav Schwing. — Vilém Heš. — Josef Ťalský. — Vojtěch Lešetický. — František Voldan. — Antonie Waltrová. — N. P. Apraksin 178
Jan Červenka. — Karel Bubela. — Dr. Frant. Kahlík 283
Andrej Kmeť. — Božislav Kožený. — Jindřich Pechtl. — Karel P. Kheil . 376
Hynek V. Burian. — Josef Webr z Pravomilu. — Karel Voitl . . 474
August Bělohoubek. — Karel Brož 566

Ze slovanského světa. Píše dr. *Josef Volf* 87, 184, 378
Rozhledy v dějinách současných. Od *Adolfa Srba* . 90, 188, 284, 380, 476, 568
Slovo o společné obcovací řeči všech Slovanů. Od dr. *Herm. Jirečka* 97, 536
Dbejme o čistotu svého jazyka. K bedlivému uvážení podává *Antonín K. Novopacký* 99
Z osudů českého emigranta. Podává dr. *Josef Volf* 104, 193
Sardinské nuragy. Stať dr. *Antonína Poldka* 114
Španělské obrázky. O novinách, politice a jiných věcech. Napsal *A. Pikhart* 125
Že pokračujem? Od *Jaroslava Tichého* 135
Z dívčího denníku. Od *K. V. Prokopa* 152
Dvě české krajiny. Od *Jaroslava Vrchlického* 203
Illuse. Hra o jednom jednání od *Karla Legera* 205
Vzpomínka na Šumavu. Od *Elišky Krásnohorské* 216
Fialky. Od *Nory Hauskové* 217
Smutnou notou. Od *Irmy Geisslové* 220
Dějiny umění národa českého. Slovo k dílu F. J. Lehnera od dr. *Fr. X. Harlasa* 222
K. V. Zenger. Pokus o vylíčení života a činnosti českého fysika-astronoma. Podává prof. dr. *Václav Felix* 242
U nás. Epigramy *J. V. Hrubého* 252
Nad rovem Svatopluka Čecha. Od *Elišky Krásnohorské* 289
Budoucnost Rakouska. Od *A. K. Novopackého* 297, 385
Smrt Václava III. Od *Adolfa Heyduka* 305
Elišce Krásnohorské pozdrav Choceňských lesů. Od *Ferd. Tomka* 308
Josef Homolka. Vzpomínky na rodáka do ciziny zaneseného. Podává dr. *K. V. Adámek* 325
Česká literatura vyložena Němcům. Rozprava *Elišky Krásnohorské* 333, 394, 525
Z výletu do Egypta. Přednáška *Josefa Kousala* 341
Josef Hlávka. Posmrtná vzpomínka. Od dr. *Albína Bráfa* 403
O Janu Palackém. Píše dr. *V. Švambera* 410, 481
Na Golgotě. Z cyklu »Láska« od *Josefa Žemly* 420
Ballada o Svatováclavském prameni. Od *Ant. Klášterského* 437
Prof. Kristián Petrlík. Od inž. *Alb. Vojt. Velflíka* 438
K jubileu prof. Josefa Kalouska. Podává dr. *Josef Volf* 442, 493
Transmutace v 20. věku. Od inž. *Ad. Ernesta* 448
Mladé jaro. Od *B. Jarovce* 450
Cesta do Východní Indie a pobyt v Bombeji r. 1901. Vzpomínky dr. *Jindřicha Uzla* 452, 540
Staré fresky. Od *Jaroslava Vrchlického* 500
Dr. Josef Herold. List z nejnovějších dějin českých. Od *Adolfa Srba* . 519
Dobrovolní otroci. Od *Jana Vřesnického* 539

R. 1908. Čís. 1.

OSVĚTA

Za Emanuelem Englem.

Napsal

Jaromír Čelakovský.

Emanuelem Englem, jenž zemřel v Karlových Varech dne 26. října t. r., odešel ze společnosti naší ušlechtilý zjev, muž hlubokého vlasteneckého a demokratického přesvědčení, člověk povahy čestné a šlechetné, jenž měl tisíce přátel v různých společenských kruzích vyšších i nižších a snad žádného osobního nepřítele. Od mladých let říkali jsme mu »anděl,« a věru andělská duše jeho plně zasloužila si tohoto názvu. Vynikající byly vlastnosti jeho osobní, jež opravňovaly jej zaujmouti ve veřejném životě našem přední místo. Vždy myslil na jiné a nikdy na sebe, jeho nezištné a obětavé působení veřejné i soukromé bylo věnováno skoro vesměs obecnému dobru.

Některé vzpomínky na zesnulého přítele-idealistu se mané z mysli vybavují a mohou snad býti příspěvkem k ocenění jeho významu. Znalit jsme se takořka od malička. Na gymnasiu Staroměstském, kde jsme studovali v době Bachově, poutal nás žáky svazek věrného přátelství, ať jsme byli v té neb oné třídě. Engel jsa starší než já (nar. r. 1844) byl o třídu nebo dvě na gymnasiu výše; ale záhy jsme se spřátelili a vzájemně obcovali. Bydlil se svou matkou, vdovou po lékaři, v domě, kde je dnes redakce Národních Listů; a jsa spolužákem mého bratrance Vojtěcha Friče, s kterým jsem pohromadě bydlel, docházel často k nám »Fričovům« společně s Robertem Bartelmusem (nyní továrníkem v Brně), Václavem Červinkou, hr. Václavem Kounicem, Josefem Sládkem, Ivanem Klicperou a s mnohými jinými. S přáteli těmi podnikali jsme často výlety do okolí Prahy. V listopadu 1859 na jedné procházce do Kanálky sdělovali jsme si zprávu, že se má v Praze konati slavnost Schillerova, a ačkoli jsme vysoce ctili německého básníka, přece rozčilovala nás myšlenka, že v Praze má býti velká německá slavnost pořádána. Engel navrhoval, abychom vydali provolání proti ní, a také je sepsal. Začínalo slovy: »Hanba

Čechům, jestli kdo z nich se sníží účastenstvím na slavnosti Schillerovské. Ctíme Schillera co ducha velikého, ale neříkej nikdo, že Čechové tak již se zapomněli nad vlastní slávou, aby cizím národům v posměch se vydávali.« A provolání končilo: »A my máme se v posměch dáti vám samým, byste jásati mohli, že Praha naše německým jest městem? Toho bohdá nedočkáte se na nás! Vy jste jsoucí, my budoucí!« [1])

Provolání to kolovalo v četných přepisech mezi mládeží českou, přispívajíc nemalou měrou k národnímu probuzení. Exempláře byly nalezeny též u hlavních vrat jdoucích do Karolina a do techniky a policie vypátrala spisovatele i rozšiřovatele. Patnáctiletý Engel odsouzen na policii pro tuto »literární činnost« na tři dni do vězení a kromě toho k nalehání policejního ředitele Päumanna vyloučen z akademického gymnasia, tak že bylo mu na Novoměstské gymnasium k Piaristům se přestěhovati. Kvintán Karel Kraus, u jehožto rodičů v Týnském dvoře bydlila sestra moje Marie (později provdaná za redaktora Karla Tůmu), odsouzen byl jakožto lepič provolání do vězení na čtyři dni a rovněž z gymnasia relegován.

Ale spojení nás žáků z gymnasia Staroměstského s Novoměstským gymnasistou Englem nepřestávalo. Spolužáci moji založili si literární družinu nebo spolek »*Oreb*,« jenž vydával několik psaných časopisův, a scházeje se soukromě, studováním děl pěkné literatury hleděl přispívati k vzdělání svých členů. Jmena Svatopluka Čecha, Josefa Sládka, Josefa Štolby a mnohých jiných, kteří byli členy tohoto sdružení, dokazují, že snaha neminula se s výsledkem. Engel shromáždil kolem sebe něco starších gymnasistů ve spolku »Vltavan,« jenž se scházel v hostinci u Lajblů v Žitné ulici a měl za účel hlavně zábavu. Společnost jeho pozvala nás několikráte do svého středu, a v jedné schůzce pořádány jakési básnické dostihy, při kterých rozdávány ceny za nejlepší básně na některé thema napřed stanovené. Vyhrál jsem takovým spůsobem za ódu »na nos« pěknou tobolku, kterou Engel věnoval. Engel byl tehdy již duší společenského života mezi námi a k jeho tušším podnětu oba naše studentské společky se sloučily ve větší družstvo »Ruch,« jež pak po maturitě r. 1865 najalo si místnosti v Bartolomějské ulici vedle policejního ředitelství, převzalo od Valečky časopis Lumír a konečně r. 1868 vydalo samostatně almanach pod názvem Ruch. Engel byl předsedou tohoto spolku, [2]) a mezi první záslužné činy členů jeho byla reorganisace Akademického čtenářského spolku, jehož význam peněžnými nepořádky některých členů výboru vzal velikou újmu. Engel sám v zmíněném almanachu neuveřejnil žádných poesií, neboť rok před tím vydal jich samostatný svazek pod ná-

[1]) Srov. feuilleton Národní Politiky č. 302 »Ze starých papírů.«
[2]) Srov. *Štolba* »Z mých pamětí« I., str. 32 násl.; též *Čech* v »Černé hodince« družstva »Máje« II., str. 217, a dr. *Nejedlý* v Národních Listech 1907, č. 298.

zvem »Básně,« jež dedikoval bibliothekáři musejnímu Vrťátkovi, svému vychovateli.[1])

Od té doby aurea praxis odvedla jej od básnění, ale zvláštní sympathický rys jeho povahy, jenž jej činil středem společnosti všude, kdekoli působil, mu napořáde zůstával. Jsa povýšen na doktora lékařství r. 1869 stal se sekundářem ve všeobecné nemocnici a později assistentem v české porodnici. Na to přijal místo vychovatele a lékaře u ruského bohatého barona Dervisa, s jehož dvěma syny podnikal v l. 1875—1881 mnohé cesty po Rusku, Švýcarsku, Italii a Francii, i měl příležitost s mnohými vynikajícími cizinci se seznámiti a dokonale znalost ruského a francouzského jazyka si osvojiti. Při tom všude, kde delší čas meškal, soustřeďoval kolem sebe českou společnost. Zejmena v Nizze zřídil nákladem barona Dervisa český orchestr, jejž řídil hudebník Karel Bendl, a v Paříži stal se horlivým jednatelem české besedy, jež sídlila v Palais Royal a v jejíchž místnostech scházeli se malíři Brožík a Hynais, virtuos Ondříček a mnozí jiní vynikající našinci. Kdokoli se na Engla obrátil o radu nebo pomoc, mohl býti přesvědčen, že marně se jí nedovolává. Konečně »chtěje býti činným a pracovat kdekoli a třeba mezi posledními, — ale ve vlasti« usadil se r. 1883 jako praktický lékař v Benešově a od té doby často dojížděje do Prahy nepřestával míti živé účastenství v záležitostech politických.

V květnu 1883 rozpuštěn sněm český s chabrusovou většinou německou, a v červnu vykonány nové volby. Engel zvolen byl v městské skupině Benešovské jako samostatný kandidát, když trvající ještě státoprávní klub proti němu žádného kandidáta nepostavil. Bylť členem společného klubu a v něm zastoupené skupiny mladočeské. Ale tehdy spor o novellu školní přispěl k opětnému rozdvojení poslanců českých, ačkoli ve velkostatku zvítězili přívrženci šlechty historické. Při volbách do říšské rady na to v červnu 1885 vykonaných Engel zvolen jako samostatný kandidát v skupině Benešovské a přistoupil do společného klubu. Když 19. června t. r. v říšské radě schváleno hospodářské vyrovnání s Uhry, Engel s hr. V. Kounicem a dr. Vašatým vzdali se hlasování. Vyrovnání prošlo toliko většinou tří hlasů.

Jak známo, došlo ve Vídni 16. května 1887 k rekonstrukci českého klubu následkem neblahého sporu o význam slov dr. Riegra »o sbírání drobtů pod stolem.« Byliť z klubu vyloučeni dr. Ed. Grégr, dr. Engel, hr. Kounic a dr. Vašatý a tím nastávala osudná roztržka mezi poslanci českými, jež měla velmi neblahý vliv na další vývoj politických věcí k veliké škodě národa českého. Často malé příčiny mají velké následky a příčina této roztržky nebyla v žádném poměru k osudnému následku rozdrobenosti a poklesnutí váhy českého poselstva na říšské radě, která právě po posledních letošních volbách dosáhla svého vrcholu. Snažili jsme

[1]) Srv. Zíbrtův feuilleton »Dr. Emanuel Engel básníkem« v Národních Listech 1907, č. 299.

se sice již tehdy s dr. Trojanem a dr. Englem usilovně o to, abychom roztržku tu odklidili, ale marně. V nastalé novinářské polemice o výroku dr. Riegra napsal Engel do svého listu Hlasy od Blaníka: »Ale toť musíme upřímně vyznati, že slova dr. Riegra byla toliko *výrazem hlubokého stesku* na poměry, v nichž se nalézáme, nikdy ale radou, abychom tak činili.« Zajisté poznámka tato slouží dr. Englovi ke cti a je důkazem jeho nesobeckého šlechetného smýšlení.

Přes to přese všecko rozkol v poselstvu českém stále pokračoval. V srpnu vyšel Gautschův regulativ, kterým se více středních škol českých mělo zrušiti, a to vzbudilo novou bouři v Čechách. V říjnu 1887 už deset poslanců českých s dr. Englem hlasovalo proti prozatímnému rozpočtu, a v Praze v listopadu vydáno v klubu strany svobodomyslné heslo jíti do opposice proti vládě hr. Taaffa, když byl dr. Engel prohlásil, že »klub český prapor, jímž kdysi nad hlavami nadšeného národa máváno, bojácně skrývá, že se do směru zahraniční politiky přáním a steskům národa nedává průchod, a že nemá jasného ponětí o tom, jak daleko musí jíti ústup náš, aby nebylo zároveň poskvrně vydáno nejdražší palladium — čest národa.« [1])

V lednu 1888 sedm mladočeských poslanců ve Vídni ustavilo se v klub a zvolilo dr. Engla za předsedu. Před tím kníže Lichtenštein byl říšské radě předložil návrh na zavedení konfesionální školy. Engel v květnu podal návrh na protokolování řečí neněmeckých, ale předseda Smolka prohlásil se proti tomu, a návrh zůstal nevyřízen. V prosinci rokováno o branné předloze, při čemž Engel a soudruhové hájili práv českého jazyka při zkouškách poddůstojnických, ale bez úspěchu.

Následujícího roku 1889 při volbách do sněmu mladočeská strana dobyla 40 mandátův, a jakkoli Němci na sněm se nedostavili, návrh dr. Julia Grégra na podání státoprávní adresy byl 7. listopadu většinou sněmovní zamítnut. Rozpuštění Akademického čtenářského spolku tehdejším místodržitelem hr. Thunem a politování hodný výrok knížete Karla Švarcenberka o Husitech přilily oleje do ohně. V říšské radě 3. prosince 1889 hrabě Taaffe dal prohlášení, že vláda nepomýšlí doporučiti císaři, aby se dal korunovati na krále českého. Proti tomu ozval se dr. Rieger, a dr. Engel konstatoval úplnou shodu českých stran v otázce státního práva českého.

Počátkem ledna 1890 sešly se u hr. Taaffa konference k urovnání českoněmeckého sporu, jež skončily přijetím »punktací« za účelem národního smíru v Čechách. Strana mladočeská, ač měla skoro polovici mandátů na sněmu zemském, nebyla pozvána k poradám a zahájila boj proti punktacím na celé čáře. Koncem listopadu t. r. přistoupilo ještě dalších deset poslanců s dr. Trojanem v čele ke klubu mladočeskému, jenž pak čítal 51 členův

---

[1]) Srv. Srb, Politické dějiny národa českého od r. 1861, I., str. 721. Spisu toho přidržujeme se hlavně při dalším líčení politických událostí do r. 1899.

a jehož předsedou zůstával dr. Engel. V lednu 1891 při rozpočtové debatě na sněmě Engel vytýkal Staročechům jejich jednání proti mladočeské straně a vyslovil se, že »podepsavše Vídeňské punktace přestali býti stranou národní.« Voličstvo při březnových volbách r. 1891 do říšské rady opustilo Staročechy, tak že mladočeský klub Vídeňský čítal 35 členů, kteří dr. Engla zvolili opět za předsedu. Jeho opposiční stanovisko proti vládě hr. Taaffa a také kn. Windischgrätze, jenž 11. listopadu 1892 nastoupil, Engel důrazně nejednou jmenem strany vytknul. V čas výminečného stavu v Praze zavražděn policejní zřízenec Mrva, a vládní list obvinil Mladočechy z vraždy. Dr. Engel na sněmě 29. prosince 1893 učinil prohlášení, že událost ta nemá spojitosti naprosto žádné s politickými snahami jeho strany a protestoval proti útokům, jejichž mrzkost a prolhanost těžko by sobě rovných našly. »Pokud,« pravil, »máme účast ve vychovávání své mládeže a ve vychovávání svého lidu, vychováváme je v nejpoctivějších tradicích pravé vlastenecké lásky, českého národního sebevědomí a šlechetné lidskosti. Trvajíce nejrozhodněji při zásadách českého státního práva, od něhož nikdy neupustíme, přece nikdy neposkvrnili jsme ještě svůj program, snahu po osamostatnění českého království v hranicích rakouského soustátí. Ale když sveřeposti politických odpůrců se to hodí, tu drze falšují pravdu. Jsme také přesvědčeni, že oněm farizejcům, roníčím slzy krokodilí, ani sebe větší turbulance nebyla by sama o sobě na závadu. Ale opravdovost českého národního hnutí jim překáží, proto chtějí co nejhůře je diskreditovati a plni nenávistné zloby chytrácky o to se snaží, aby předstíráním klamné souvislosti toto naše hnutí mohlo býti prohlašováno za podvratné. My však naopak všechnu vinu za tyto rozčilující zjevy v českém národě i dnes i pro budoucnost právem svalujeme na ty, kteří svou zvrácenou a provokační politikou lid český neustávají drážditi.«

Nelze upříti, že musí se hlavně moudrému řízení českého klubu dr. Englem přičísti, že ve Vídni nastal příznivý nám obrat. Bylot 2. října 1895 povoláno ministerstvo Badeniho, aby řešilo otázku českou, a už 18. října zrušen výminečný stav v Praze. Při vykonaných v listopadu volbách do sněmu českého zvítězili opět konservativní velkostatkáři, a lidové mandáty české přešly až na šest do rukou Mladočechů. Když koncem roku sešel se sněm, nemínili poslanci čeští připustiti místodržitele hr. Thuna k slovu, ale Engel prosadil, že poslanci čeští při vítacím proslovení jeho vyšli ze sněmovny. Hrabě Thun tehdy sice hleděl na radu hr. Badeniho vstoupiti opět v přátelštější poměr k poslancům českým, což ale se nezdařilo a následkem toho učinil 13. února 1896 místo nynějšímu místodržiteli hr. Coudenhovenovi. Na sněmě posl. Russ učinil návrh na zřízení národních kurií, čemuž se dr. Engel opřel, dovozuje, že otázku tu třeba řešiti s celým souborem sporných ostatních otázek. Tím připravovala se půda k novým konferencím s Němci, ale strana mladočeská žádala za obeslání těchto konferencí praecipuum ve formě uznání úplné rovno-

právnosti jazyka českého s jazykem německým v úřadech a soudech.

Před tím došlo v říšské radě ku změně volebního řádu zřízením páté kurie. V českém klubu většina byla pro tuto opravu, kdežto dr. Vašatý a jiní postavili se veřejně proti tomu, potvrzujíce známou smutnou skutečnost, že solidárnost nebyla nikdy silnou stránkou poslanců mladočeských. U některých svobodomyslnost vykládala se tím spůsobem, že si každý může dělati, co chce, a že není svobodomyslné, podrobovati se vůli většiny. I nelze se diviti, že toto stanovisko vedlo u nás k utvoření se mnohých nových »moderních« stran, neboť, jak známo, špatné příklady kazí dobré mravy. Dr. Engel jmenem většiny klubu dal prohlášení, že při hlasování tom nejde o otázku důvěry neb nedůvěry k vládě, nýbrž že stoupenci jeho mají pouze na zřeteli věcné důvody, které »záležejí v tom, že by nedovedli omluviti před svými voliči, kdy by odmítnutím předlohy odpírali právo volební 3,600.000 nových voličů, kteří jsou dosud úplně bezprávni.« »Jsme toho názoru,« doložil, »že zákon tento, staneli se skutkem, nepřivodí zastavení rozvoje otázky volební opravy, nýbrž jsme naopak přesvědčeni, že bude novým podnětem k dalšímu příznivému vývoji stávajících poměrů.« A brzy na to v Hlasech od Blaníka stěžoval si, že někteří členové jeho klubu dávají na jevo úžasný nedostatek vědomí svých povinností, ale vyslovil přece naději, že bude žádoucí jednota klubu zachována. »Arciť,« doložil, »kdy by naděje tato se osvědčila marnou, potom ať pánové, u kterých se ukáže, že jim vůbec pro každou družnost smysl schází, při budoucích volbách vystoupí samostatně aneb třeba přímo proti straně, ale neutíkají se pod záchranná křídla organisace, kterou porušují.« Rovněž před všeobecnými volbami do říšské rady dr. Engel 11. října 1896 v Příbrami volal po »mohutné svornosti národa českého, která v letech šedesátých byla věkopamátným zdrojem naší síly a které tenkráte se obdivovala nejen veřejnost mocnářství našeho, nýbrž, možno říci, celé Evropy.«

Bohužel tato slova nedosáhla náležitého účinku, a stálá rozháranost i v samé straně mladočeské přispěla také nemálo k tomu, že se velmi posilnilo opposiční postavení Němců proti rovnoprávnosti národní, kterou hr. Badeni mínil upřímně provesti, ač jinak o sporu česko-německém měl velmi nedostatečné vědomosti. Co následovalo, je zajisté každému dobře známo.

Vyšla 5. dubna 1897 jazyková nařízení Badenova, v jichžto sepsání dr. Engel vedle dr. Pacáka a Kaizla měl největší účastenství. Radikálnější živly mezi Němci svedly odboj a donutily císaře, že 28. listopadu 1897 propustil hr. Badeniho z úřadu. V Praze zaveden náhlý soud pro vzniklé bouře. Nastoupilo 1. prosince Gautschovo ministerstvo, jež hledělo prostředkovati. Ale Němcům narostl mezi tím časem hřebínek. Na sněmě v lednu 1898 dr. Schücker prohlásil, že Němci nikdy neuznají rovnocennost českého jazyka s německým a že jsou pro úpravu jazykové

otázky pouze zákonem říšským. Dr. Engel dovodil z toho, že všechna smířlivost a všechna dobrá vůle na české straně jest marná, poněvadž souhlasu k spravedlivému upravení jazykové otázky se strany německé se nedocílí, a na konec řekl: »Na hrozby, které zde byly proneseny, odpovídám jen jedno: Národ český také zná svou sílu a konečně má také své spojence. Kdy by šlo o to, aby český národ klesl v hrob, věřte mně, že hrob ten by byl příliš veliký, než aby se do něho nevešlo více, než národ český.« Z tehdejších rozprav sněmovních bylo patrno, že Němci, majíce oporu ve všech závažných činitelích státních, stojí na stanovisku, jež jeden německý poslanec zcela upřímně mi v soukromé rozmluvě přiznal, pravě: »Ano, vy Čechové máte úplně pravdu, ale my jsme *silnější.*« *Moc a nikoli právo* rozhoduje posud bohužel o poměrech mezinárodních a rovněž o poměrech vnitrorakouských mezi jednotlivými národy. Toho politikové čeští musejí na dlouhou dobu býti plně si vědomi.

Ostatně sněm při exodu Němců přijal 26. února 1898 státoprávní adresu k císaři, o které dr. Engel v polemice s dr. Baxou prohlásil, že adresa jest »slavnostní professio fidei« sněmu českého. President ministerstva Gautsch vydal dva dni před tím 24. února nová nařízení jazyková, o nichž dr. Engel podával zprávu v českém klubu poslaneckém, dokládaje, že »poslancové čeští vstupují do nové fáse politické v nejúplnější svobodě.« Ale Gautsch, nemoha docíliti souhlasu většiny německých poslanců k jazykovým nařízením, už 5. března odstoupil a na jeho místo nastoupil hr. Thun s dr. Kaizlem jako finančním ministrem. V české veřejnosti nastala polemika, můželi český poslanec vstoupiti do kabinetu cislajtánského. Dr. Engel se v Benešově ujal dr. Kaizla, jenž »nepřijal úřad ministra financí za žádných podmínek, které by české poslance k něčemu zavazovaly, nýbrž z toho důvodu, aby bylo vysloveno, že proti českému národu nemá se vládnouti. Za nynějších poměrů není vyloučeno, že se bude vládnouti i bez parlamentu a že nebude národu neprospěšno, budeli členem jeho zastupitelstva vykonávána kontrola.« A o hraběti Thunovi vyslovil se ve schůzi voličské v Příbrami, že »proti osobě jeho stálo české poselstvo druhdy v prudkém a rozhodném boji a s jeho souhlasem jmenování Thunovo zajisté že se nestalo. Stalo se na základě prerogativy koruny, která nikomu není odpovědna a jejíž akt dlužno s největší úctou respektovati.« Když pak hrabě Thun 23. března 1898 učinil v říšské radě prohlášení, že vláda »bude se říditi první zásadou, totiž zásadou spravedlnosti ke všem kmenům a obyvatelům tohoto státu,« odpověděl mu na to Engel, že pro poslance české nebudou nadále rozhodujícími slova, nýbrž skutky, a že vnitřní hodnotu a cenu prohlášení vládního »bude možno posouditi jen s ohledem k tomu, jak našim zavrženým a co nejkrutěji pronásledovaným menšinám v tak zvaném uzavřeném území dále se povede.« I skončil, že poslanci jeho klubu »nejsou ani přáteli ani nepřáteli vlády a že se snaží posuzovati zatím vládu pokud možná bez předsudku.«

Stěžejnou otázkou zůstávalo ovšem, zdali se podaří udržeti jazyková nařízení a s nimi češtinu jako vnitřní úřední jazyk, čili nic. Ale na místo, aby Čechové v tak vážném okamžiku drželi pevně při sobě a hleděli uhájiti, co pracně bylo dobyto, rostl v řadách českých rozkol a zmatek. Organisováno několik radikálních stran, jež všechny vrhaly se na stranu mladočeskou, že prý »ničeho ve Vídni nezískala a doma všecko ztratila« (výrok redaktora A. Hajna). I Eduard Grégr přihlásil se do řad radikálních. Proti tomu učinil Engel v Benešově 11. dubna toto prohlášení: »Jak opportunistická, tak i radikální politika mají za různých poměrů svou oprávněnost, a jest stará uznaná pravda a zkušenost, že nejrychleji dospívá k cíli onen národ, jenž má ve svém středu poctivé opportunisty a rozumné radikály. Nám vyčítá se opportunismus. My počítáme s danými poměry, nikoliv lehkomyslně, ale po zralém uvážení. Já si jen přeju, abychom měli také poctivé radikály, a potom budeme moci s uspokojením pohlížeti do budoucnosti. Já jsem se nikdy nestavěl proti rozumnému, zdravému, odůvodněnému radikalismu. Jsouli původci oppozičního hnutí přesvědčeni, že svobodomyslná strana se nalézá na scestí, mají nejen právo, ale i povinnost ustaviti se jako zvláštní strana a snažiti se o to, aby dostali mandáty do svých rukou. Každá doba a každá strana musí míti svůj jasný cíl. My jej máme i prostředky k jeho dosažení, ale bylo by chybou, kdy bychom se své taktiky vzdali, protože se někomu nelíbí. Co se týče státního práva, můžeme s hnutím v jeho prospěch jen souhlasiti.« Slova ta dokazují sice konciliatní povahu dr. Engla, ale nutně vyžadují doplnění pro dělání politiky české na horké půdě Vídeňské. Nejbližší události ukázaly, že tam možno dělati pouze *jednotnou* politiku, třebas mírnějšího nebo ostřejšího tónu, anebo *žádnou*.

Koncem r. 1898 předložena říšské radě obnova uherského vyrovnání, v kterém též dr. Kaizl měl účastenství, a do toho přimísila se neblahá afféra »zde« při hlášení se branců. Vojenské kruhy spatřovaly v tom vzpouru a porušení subordinace, jež nutno trestati, a konflikt byl zde, i zasáhl též vyrovnání s Uhry, proti kterému v Čechách zvedla se silná opposice, zasáhl i platnost jazykových nařízení. Engel marně v klubu i na sněmě varoval před následky toho. V lednu 1899 utvořila se agrární strana, a i v jejím středu hájil taktiku svého klubu vykládaje, že »jest celá řada okolností, které se na nás valí a které se musejí posuzovati s hlediště zcela jiného, než se stanoviska okamžitého prospěchu stavovského.«

Na sněmě 10. dubna odůvodňoval Engel ještě návrh, aby zvláštní komise uvažovala o odpovědi na královské poselství k sněmu království českého; avšak ve Vídni pohybovaly se už věci zcela protichůdným směrem. Němci 20. května přijali svatodušní program, 23. září propuštěn hr. Thun a 2. října nastoupilo ministerstvo Claryovo, jež 8. října odročilo říšskou radu a 16. října *odvolalo jazyková nařízení.* Byl sice učiněn pokus, aby se usta-

vila vláda s knížetem Lichtenšteinem v čele, jež by ponechala vnitřní češtinu úřední v českých okresích v platnosti, ale na to již na nejvyšším místě nepřistoupeno. Důvodem bylo prý radikální hnutí v Čechách, jež dle mínění rozhodujících kruhů ohrožovalo jednotu a disciplinu armády. Mezi tím v Praze sbor zemských důvěrníků strany svobodomyslné přijal resoluci, aby se proti nové vládě vstoupilo do nejostřejší opposice, při čemž dr. Engel hájil stanovisko, že mladočeští poslanci mají všichni složiti mandáty.

Když to nebylo přijato, jednáno s Clarym, jenž prý nabízel značné ústupky, aby čeští poslanci neobstruovali tak zv. státních nezbytností. Sám císař, povolav dr. Engla k audienci, žádal na něm, aby přispěl k utišení myslí, a sliboval, že bude povoláno koaliční ministerstvo, v němž budou všechny národnosti zastoupeny a jež bude míti za účel rozřešiti spory národnostní a otázku českou. Dle zpráv novinářských dr. Engel poukázav k velké roztrpčenosti v lidu českém a k obtížím v lidu tom vzbuditi byť i jen nejskrovnější míru důvěry ve vládu, pravil císaři, že už dnes stává se postavení poslanců strany jeho v lidu českém nejisté a že sami jsou v nebezpečí pro umírněnost svou pozbyti důvěry lidu, tak že snad jim na konec nezbude nežli složiti mandáty a učiniti místo zástupcům směru nejrozhodnějšího. Ačkoli dr. Engel v klubu českém doporučoval taktiku pouze opposiční, většina usnesla se vstoupiti do obstrukce. Dr. Engel se usnesení tomu podrobil a když 18. října hr. Clary učinil v říšské radě prohlášení, že vláda jazyková nařízení zrušila, poněvadž byla překážkou plodné práce parlamentární, že ale pomýšlí na zákonné upravení jazykových poměrů, tu Engel žádal, aby o prohlášení tom byla zahájena debata. Odůvodňoval pak návrh těmito památnými slovy: »Jest mi přede vším připomenouti, že v jazykových nařízeních náš klub a také náš národ domníval se viděti pokus, aby pozvolna bezpráví na českém národě páchané bylo přede vším cestou rovnoprávnosti odstraněno. ***Zarmouceni a uraženi, otřeseni ve své důvěře ve spravedlnost vidíme ve zrušení jazykových nařízení, proti němuž co nejrozhodněji protestujeme, čin zjevného nepřátelství proti českému národu a politování hodný ústup před násilnickým terrorismem a sotva slýchané v šanc vydávání státní autority. Považujeme proto nejostřejší boj proti této vládě za povinnost národní cti.*** Jazyková nařízení nebyla ničím jiným než provedením platného práva, jež zřízením zemským stanoveno jest a kabinetním listem zvěčnělého císaře Ferdinanda potvrzeno bylo. Nebyla žádným bezprávím na německém národě, platila českému národu za zevní znamení, že všem národům říše stejného práva se dostane. V této naději byl český národ trpce sklamán a přichází nyní opětně ku přesvědčení, že musí dále bojovati za uznání svého práva, své rovnoprávnosti a jemu příslušejícího postavení.«

Každá věta tohoto prohlášení byla provázena bouřlivým souhlasem poslanců českých a zanechala mocný dojem v celé veřej-

nosti. Před vánocemi odstoupil hr. Clary, jejž 18. ledna 1900 vystřídal baron Körber, jenž byl druhdy sekč. šéfem v ministerstvu vnitra za hraběte Badena a jejž provázela pověst nestranného a spravedlivého úředníka. Pověst ta ukázala se ovšem průběhem doby býti úplně klamnou.

Baron Körber vypracoval si říšský zákon jazykový pro Čechy a Moravu zcela v duchu německého svatodušního programu a zval 27. ledna poslance české a německé ke konferencím do Vídně. Engel obdržev pozvání pro »české poslance« hájil ve výkonném výboru, že i ostatní strany české mají býti k jednání pozvány, což také schváleno. Mimo to klub poslanecký usnesl se většinou hlasův obeslati konference, jež ve Vídni 5. února byly zahájeny a do 20. února trvaly, z důvodu, že není příčiny vyhýbati se příležitosti k hájení spravedlivé naší věci, a také z obavy, aby odium nezdaru nebylo na Čechy uvaleno a aby jazykový zákon § 14. nebyl ve skutek uveden. Ale Engel dobře předvídal, že konference nebudou míti úspěchu a že třeba se o to starati, abychom se brzo se ctí vrátili domů. Sám při začátku porad podal jmenem českých účastníků státoprávní ohrazení a účastnil se rokování velmi horlivě, ač bylo záhy patrno, že ani baron Körber ani němečtí poslanci si nepřejí, aby konference měly nějakého valného výsledku. Přece ale v otázce změny zřízení zemského a volebního řádu, jakož i v příčině užívání jazyka v autonomních úřadech nastalo takové sblížení, že při opravdové vůli kabinetu nebylo nemožno dodělati se positivního výsledku a tím udržeti situaci v klidnějších kolejích. Avšak vinou barona Körbra rozešly se konference beze vší dohody a v poselstvu českém nastávala nutnost rozhodnouti se o dalším postupu. Většina poslanců stála důsledně na tom, že se má i nadále obstrukce prováděti proti všemu (rekrutům, kvotě atd.), aby se dokázalo, že ani proti českému národu nelze vládnouti, a aby se vyhovělo veřejnému mínění v Čechách, vším právem roztrpčenému. Naproti tomu dr. Engel jen s několika poslanci hájil stanovisko, že delegace česká má dělati pouze ostrou opposici, poněvadž rovnocennost s Němci, co se dělání obstrukce týče, byla už prokázána a poněvadž obstrukcí pracuje se toliko do rukou baronu Körbrovi, jemuž dává se možnost pohodlně vládnouti § 14., ano tou cestou i uzákoniti svoji osnovu jazykového zákona. Při tom — pravili tito poslanci — dělajíce obstrukci rozbijeme pravici, Němce povzbudíme, aby i na sněmě obstrukci dělali, ve Vídni i ve státě vše proti sobě poštveme a posilníme radikální a stavovské hnutí, jež se obrátí proti straně mladočeské.

Jakkoli při zahájení říšské rady ve Vídni 8. května čeští velkostatkáři (hr. Palffy, hr. Parish, hr. Deym, dr. Metal) dostavili se do klubu, aby varovali před obstrukcí, poněvadž zájmům českým uškodí, dokládajíce, že jinak roztrpčení úplně pochopují, a jakkoli dr. Engel ve velké řeči shrnul všechny důvody, jež mluví spíše pro opposici nežli pro obstrukci, bylo v klubu 30 hlasy proti 16 usneseno v technické obstrukci pokračovati.

Obstrukce ta proměnila se 8. června v musikální a vedla k uzavření a konečně 7. září k rozpuštění říšské rady.

Při nových volbách dr. Engel již do říšské rady nekandidoval; uskutečnil tak aspoň pro svou osobu myšlenku vzdáti se politické činnosti ve Vídni. Třináct let stál v čele poselstva českého, nesa neomrzele všecku tíhu odpovědnosti na svých bedrách. Není divu, že po strašných sklamáních, jimiž byla provázena jeho dráha politická a jež v duši jeho nahromadila spoustu roztrpčenosti, toužil po klidu. Zůstal sice i dále zemským poslancem, ale neúčastnil se valně už jednání politických. Jenom v Benešovském časopise čas od času pronášel své náhledy. V Karlových Varech, kde o prázdninách už po několik let vykonával lékařskou praxi, jako dříve v Sedmihorkách, usídlil se nyní trvale jako lázeňský lékař a i tam stal se středem české společnosti, jak dokazovaly dojemné projevy z lůna tamějších krajanů našich, soustředěných v Slovanské besedě, za příčinou úmrtí jeho. Zákeřná choroba jaterní znetvořila už před dvěma lety statnou druhdy postavu jeho, jež každému byla známa z Brožíkova obrazu v podobě Husa; jeho objevení ve sněmu před rokem způsobilo mezi sněmovníky pravé pohnutí, neboť každému bylo jasno, že jde o chorobu životu nebezpečnou, které také letos Engel podlehl.

Jmeno Englovo zůstane nerozlučně spojeno s kusem novějších dějin českých, plných zápasův a sklamání. ***Obětovnost*, *nezištnost a čestnost*** zůstanou jeho známkou, pokud jde o vůdčí osobnost, jež jim dodávala rázu. Třebas nebylo dosaženo úspěchů, o něž usilováno; ano třebas podobně jako v předcházející fási našeho politického života pod vedením Riegrovým národním nepřátelům našim podařilo se připraviti nás o ovoce dlouholeté námahy, tedy přece celkový dojem zápasů našich je sice hluboce roztrpčující, ale nikoli skličující a beznadějný. My přece rosteme a mohutníme dále přese všechny překážky, jež se nám kladou do cesty, a proto i nad hrobem šlechetné oběti těchto zápasů, nad hrobem dr. Engla nevzdáváme se nadějí, jež vyplývají ze slov: Per aspera ad astra!

Dr. Emerich Maixner.

Příležitostná stať

od

prof. dr. **Ondř. Schrutze.**

Prof. dr. Emerich Maixner, jehož šedesáté narozeniny v minulých dnech byly lékařským světem českým oslaveny, jest vedle prof. dr. V. Janovského nyní v profesorském sboru české fakulty lékařské jediným členem z řady akademických učitelů,

kteříž před 25 lety při rozdělení staroslavného vysokého učení Karlo-Ferdinandova přešli z tehdejší společné fakulty na českou fakultu lékařskou. Byli to tehdy dle ancienity prof. dr. Jan Streng s první klinikou porodnickou a gynaekologickou, prof. dr. Bohumil Eiselt s první klinikou pro vnitřní nemoci a prof. dr. Vilém Weiss s první klinikou chirurgickou, kteříž k české fakultě se přihlásili, kdežto druhé parallelní kliniky, od Němců řízené, přešly k lékařské fakultě německé. Takto byl nepřetržitý přechod ze společné fakulty v českou nejen dle znění zákona, nýbrž také skutečným rozdělením ústavů klinických a tehdejšího stavu sil učitelských zcela patrným a zřejmým způsobem projádřen. Mimo uvedené profesory přešli na českou fakultu lékařskou ještě tehdejší soukromí docenti dr. K. Špott, dr. V. Janovský a dr. Em. Maixner, k jehož činnosti tu budiž krátce poukázáno.

Narodiv se dne 5. listopadu 1847 v Nižboru, absolvoval gymnasijní i lékařská studia v Praze, kdež r. 1871 promovoval. Po pětileté nemocniční praxi stal se r. 1876 assistentem při lékařské klinice Eiseltově a habilitoval se r. 1879 jako docent pro vnitřní lékařství, byv potvrzen 10. ledna 1880. To byla vedle docentury dr. V. Janovského poslední česká habilitace na společné ještě fakultě lékařské v letech sedmdesátých a osmdesátých.

Přehlednemeli osobní stav tehdejší společné fakulty lékařské před rozdělením, shledáváme, že to byli pouze praktikové, kteříž jako Čechové se mohli za tehdejších obtížných okolností při akademické činnosti učitelské udržeti. Dle stáří byli to prof. dr. Streng, prof. Bohumil Eiselt, prof. Vilém Weiss a docent dr. K. Špott, kteříž se habilitovali ještě před r. 1870, a pak již zmínění soukromí docenti Janovský a Maixner. Poslední assistent Purkyňův, dr. František Novotný, soukromý docent fysiologie a histologie, klesl pod tíhou zlých poměrů dříve ještě než byla jistá naděje, že skutečně dojde ke konečnému rozdělení university a k zřízení samostatné české fakulty lékařské. A pro zástupce theoretických předmětů na tehdejší společné fakultě lékařské v posledním desetiletí před rozdělením nebylo podmínek existenčních. Jediný theoretik český z tehdejších dob, dr. V. Janovský jako docent dějin lékařství a epidemiologie musel se zabývati praktickými obory, kteréž nyní jako ordinář na české fakultě lékařské zastává. Jenom v soukromé praxi nacházeli tehdejší naši čeští zástupcové v učitelském sboru opory a proto zásluhy jejich o české věci a pěstění vědy mateřským jazykem tím výše musíme ceniti, že při úmorné praxi lékařské nacházeli tolik času a tolik porozumění pro plnění svých povinností národních a že za málo utěšených poměrů tehdejších tak čestným a úspěšným způsobem připravovali půdu k aktivování samostatného českého učiliště lékařského a dali též spolehlivý základ samostatné české literatuře lékařské.

V těchto dobách při své habilitaci přijal Maixner místo ordináře v nemocnici milosrdných sester pod Petřínem, r. 1883 při provedeném rozdělení lékařské fakulty připojil se k české

fakultě lékařské a přejal řízení universitní polikliniky, kteráž teprve měla býti založena, r. 1884 se stal mimořádným profesorem, roku následujícího přednostou propedeutické kliniky. Veškery snahy jeho však nesly se hned z počátku k tomu, by tuto propedeutickou kliniku přeměnil na řádnou druhou českou kliniku interní, a tak se stalo, že při obrovském návalu posluchačstva, jakýž koncem let osmdesátých a v letech devadesátých na české fakultě lékařské byl, klinické vyučování medicině interní netrpělo tou měrou jako na klinikách ostatních, jmenovitě klinice chirurgické. Roku 1888 stal se Maixner profesorem řádným, a když nestor české mediciny prof. Eiselt r. 1902 opustil dějiště své plodné činnosti učitelské, první českou interní kliniku, stal se tu prof. Maixner jeho nástupcem. Tato učitelská stolice je v rozvoji staroslavné naší Karolo-Ferdinandey pamětihodna tím, že to je nejstarší klinika Pražská vůbec, tvoříc přímé pokračování původní interní klinické profesury Pražské.

S velikými obtížemi bylo prof. Maixnerovi zápasiti při zařizování ústavů, kteréž na české universitě v život uváděl. Ale beze všeho hluku, s neústupnou vytrvalostí a cílevědomým klidem dovedl překonávati nebo odstraňovati všeliké nesnáze, s kterými setkávalo se umísťování a zařizování ústavu poliklinického i zamýšlené druhé české interní kliniky. Tiché a neúnavné jeho práci se podařilo, že i za nejnepříznivějších poměrů místních, zprvu v skrovných prostorách dvou nemocničných místností a při neupraveném dodávání nemocných na jeho ústav dovedl učiniti výklady své tak názornými, že brzy k sobě upoutal řadu žáků a vytvořil skutečnou školu lékařskou. Nehledaný, jednoduchý, bez jakékoliv okázalosti a všední poutavosti byl způsob jeho klinických výkladů, ale naprosto věcný, zevrubný a výstižný, tudíž také pro vážného posluchače poučný. Výklady ty, pro přísný logický chod myšlenkový význačné, vybudovány byly vždy na nejpodrobnějším i nejpřísnějším vyšetřování klinickém, jakož i na nejsvědomitějším zužitkování zkušeností pathologicko-anatomických. A tak bez pathetického vzletu, bez jakékoliv příkrasy jevila se v nich jen pouhá pravda. A jak svoje přednášky počal, v témž duchu pokračoval až po nynější dni vždy se snaže, aby posluchačstvu podal ve své klinice dle možnosti zaokrouhlený obraz veškerého oboru praktického lékařství vnitřního. Pro směr učitelské jeho činnosti nad jiné význačnou je vstupní přednáška, kterou proslovil přejímaje učitelskou činnost na první interní klinice po odstoupení učitele svého dvor. rady prof. Eiselta. Tam s hrdostí mohl poukázati na zdravý hippokratismus v lékařství, k němuž se přiznává, i na plnou jeho oprávněnost v lékařství také v dobách nynějších. Svým dosavadním dílem lékařským aspoň toho podal neklamné důkazy, že velké vzory v lékařství, k nimž se hlásí, dovedl též skutečně sledovati.

Táž bystrá pozorovatelská schopnost, věcnost a kritické pojímání výtěžků všeho lékařského vyšetřování a zkoumání, totéž pronikavé přihlížení k exaktním vědeckým pokladům praktického

lékařství, táž neochvějná pravdymilovnost zračí se i v jeho odborných pracech literárních, kteréž od nejprvnějších počátků se vesměs vyznačují zralou klinickou zkušeností a důkladností. První literární práci uveřejnil jako osmadvacetiletý muž v Časopise lékařů českých, jehož spoluredaktorem později se stal a v němž největší počet svých pojednání také uložil. Vedle toho uveřejňoval své práce i ve Sborníku lékařském a Sborníku klinickém, jehož redakci rovněž přináleží, pak v proslulém Pražském sborníku Prager Vierteljahrschrift für praktische Medizin, jenž pro t. zv. Pražskou školu lékařskou za společné university je tak příznačný, v Zeitschrift für praktische Medizin a Zeitschrift für Heilkunde. Nemůže býti úkolem těchto řádků vyčítati a oceňovati všechny odborné vědecké práce Maixnerovy. Jen tolik budiž poznamenáno, že s obzvláštní zálibou obíral si k podrobnějšímu zpracování otázky z klinické pathologie zažívadel, dychadel, srdce i cévstva, nervstva i svalstva. O pracech těch budiž jen krátce a povšechně řečeno, že stejně jako v habilitačním spise o t. zv. peptonurii opírá se Maixner vždy o přesně vypozorované a zachycené zjevy klinické, jež se snaží kriticky prohloubiti a osvětliti vyšetřováním pathologicko-anatomickým a po případě i lučebním a pokusně pathologickým; vše pak vystihuje svým svérázným a jadrným slohem. Vedle zmíněných již časopisů a sborníků zúčastnil se Maixner hned od počátku spolupracovnictví v Eiseltově Odborné pathologii a therapii, jejíž podniknutí jest pro ideální dobu před zřízením české fakulty lékařské tak příznačné. Pro ni sepsal nemoci bahenní, pakostnici, nemoci hostcové, otravy lihem, nemoci hrtanové a pohrudniční. Soustavná tato pojednání o celých souborech nemocí a nikoli jen o vybraných a pro klinika zajímavých případech nebo problemech lékařských byla proň významným krokem k velkému samostatnému klinickému dílu, jehož se podjal ihned, jakmile zakládal svoji druhou českou kliniku interní, totiž sepsání příručné knihy specielní pathologie a therapie nemocí vnitřních, kterouž vydal o dvou silných svazcích. Přednosti Maixnerovského zpracování lékařství vnitřního vynikají tu nejvýraznějším způsobem: přesné a jasné zachycení klinického obrazu, spolehlivý podklad pitevní a nad jiné klidné a kritické zužitkování bohatých zkušeností z nemocnic i praxe lékařské. Pro tuto objektivnost a naprostou spolehlivost našla kniha ta v řadách českého lékařstva tak vřelého přijetí a stala se mu věrnou příručkou. I nelze tu nežli opětovati přání, kteréž v jubilejní den Maixnerův z řad českého lékařstva tak jednomyslně vyznívalo, by totiž brzy došlo k opětnému vydání knihy tak dávno rozebrané. Bude se snad zdáti podivno, že ještě o jedné přednosti literárních prací Maixnerových se tu zmiňuji, totiž o čistotě jazykové. Jakkoliv požadavek jazykové čistoty i v přísně odborných pracech jest u každého národa samozřejmý a tudíž také u nás nezbytný, přece každý přítel našeho písemnictví dá mi za pravdu, že proti žádnému požadavku literární práce odborné se u nás tak často nehřeší, jako právě proti stránce jazykové. Od těch

dob, co máme samostatné učiliště lékařské, pokročili jsme sice ve stránce věcné, odborné, ale pokud se týče pěstění citu k jazyku a péče o spisovný jazyk, dosud je nám a měla býti vzorem stará škola Preslova i škola Eiseltova, z níž vyšli přede vším oba naši čelní zástupci interní mediciny, Maixner i Thomayer. Ti opět jen potvrzují starou pravdu, u všech národů osvědčenou, že totiž lékař skutečně vzdělaný i v odborných pracech zachovává pro správnost formy a čistotu jazyka, jímž myšlenky své vyjadřuje, týž cit a totéž pochopení jako pro správnost věcnou.

Z odborné vědecké činnosti Maixnerovy tu budiž jenom ještě poznamenáno, že již na poliklinice a druhé české jím řízené klinice lékařské se zabýval podrobnějšími pracemi o nemocech hrtanových a že takto položil základ k pozdějšímu samostatnému ústavu laryngologickému pro studium a léčení chorob hrtanových, ústavu, jejž konečně v život uvedl prof. dr. O. Frankenberger, kterýž vyšel ze školy Maixnerovy a dříve na jeho klinice laryngologickou ordinaci vedl.

O poctivém plnění převzatých povinností svědčí mimo mnohé jiné také svědomitost, s kterou prof. Maixner zastává odborně lékařskou redakci Ottova slovníku naučného, pro nějž mimo práce redakční sepsal veškera v obor interní mediciny spadající hesla, vyznačující se stejnou odbornou důkladností jako formou českému intelligentu snadno přístupnou.

Oceněním odborné činnosti badatelské i spisovatelské, jakož i akademické činnosti učitelské není význam posavadního životního díla Maixnerova ještě vyčerpán. Především dlužno doplniti, že se horlivě účastnil spolkového života českých lékařů ještě v dobách, kdy spolek českých lékařů byl naším jediným odborným středištěm a učilištěm zároveň, že byl jednatelem a později též starostou spolku toho, že stejně činně účastnil se ruchu v ústřední jednotě českých lékařů i v jednotlivých jejích župách, že jako poslanec na sněmě království českého, kamž byl r. 1905 za velkostatky zvolen, spolupůsobil při pracech směřujících k úpravě platů nemocničních lékařů a pensijního zaopatření obvodních lékařů i jejich pozůstalých příslušníků rodinných. Neméně horlivě účastnil se prací sjezdů českých přírodozpytců a lékařů, jmenovitě památného sjezdu z r. 1882, jenž předcházel aktivování české university, mimo jiné i jako spoluredaktor sjezdového památníku, pro nějž napsal článek o Pražských humanitních ústavech. Při třetím sjezdu předsedal v odboru pro vnitřní lékařství a pro čtvrtý sjezd, kterýž se má konati o letnicích r. 1908, jest zvolen za sjezdového předsedu.

Nehlučná, neokázalá, ale vytrvalá práce jest nejvlastnějším jeho živlem. Vděčné působiště k rozvinutí nejusilovnější práce jako humánní lékař i jako klinický badatel našel v zemském pomocném spolku pro nemocné plicními chorobami, v jehož výboru od založení spolku r. 1899 zasedá a jehož jest od r. 1900 předsedou, jsa zároveň i členem výboru ústředního spolku rakous-

kého »Viribus unitis.« Volba jeho za předsedu byla zajisté šťastna. V celém lékařském světě českém nemáme skutečně odborníka, kterýž by se mohl vykázati tak bohatými zkušenostmi klinickými jmenovitě v oboru provleklých nemocí, a to zvláště plicních, jako právě prof. Maixner, kterýž měl zejmena v nemocnici milosrdných sester pod Petřínem tolik příležitosti k nejzevrubnějšímu sledování těchto zákeřných a zhoubných nemocí. Proto také nikdo tak dokonale neovládá složitou řadu otázek, týkajících se tuberkulosy vůbec a plicní zvlášť, a rovněž účinných spůsobů i prostředků léčebných a ochranných před touto nemocí, jako právě on. Jen za takových předpokladů je možno při dlouhotrvajícím, složitém i nákladném léčení tuberkulosy vhodné spůsoby léčebné i ochranné oceňovati, voliti a k zdárnému uskutečňování přiváděti. Za obětavé součinnosti mužů, skoro veskrze lékařů, prodchnutých stejným porozuměním pro blaho trpícího lidstva, může se prof. Maixner již pozoruhodnými úspěchy vykázati. Stačí tu jmenovati zařízení dispensáře v Praze, k němuž daly základ zkušenosti Maixnerovy z větší informační cesty v cizině, podivuhodné úspěchy léčebné u dětí vysílaných do Luže do vzorně vedeného ústavu dr. Hamzy a posléze zřízení protituberkulosního sanatoria pro děti a ženy v Žamberku v dřívější ville Albertově. Za necelé desetiletí byl tím vykonán velký kus práce organisační a humánní, práce tím zasloužilejší, že podnikal ji spolek mladý, jehož finanční základ bylo nutno teprve zabezpečiti. Proto s uznáním nutno vzpomenouti dosavadní skutečně obětavé činnosti výboru spolkového i jeho předsedy, kterýž s horlivostí a vytrvalostí sobě vlastní podjal se nového úkolu, by spolku dal pevný směr a zabezpečil jej pro časy budoucí. Odbornými a úředními pracemi zahrnutý profesor, praxí unavovaný lékař dovedl najíti času ku psaní informačních i agitačních článků, k cestám i veřejným přednáškám, a práce jeho nebyla marna. Dovedl buditi porozumění pro velké a dalekosáhlé úkoly spolku, i lze se nadíti, že nyní, kdy spolek ze skrovných začátků vzešlý se může vykázati prvními patrnějšími úspěchy, velkomyslnou podporou šlechtice nejen rodem, nýbrž i vznešeným smýšlením a z velkodušného porozumění českého venkovského města pro velké úkoly humánní a sociální, dojde bohdá v brzké době k zřízení nového účelného sanatoria pro muže v krajině, kteráž dosavadními překvapujícími úspěchy Hamzova sanatoria v Luži se k takovýmto účelům jako zvláště spůsobilá osvědčila. Dojdeli k uskutečnění této šlechetné intence, lze se kojiti oprávněnou nadějí, že dosavadní úspěchy spolku jen vzrostou, tak že pak bude každému, i neodborníkovi, blahodárná činnost protituberkulosního spolku zřejma i patrna. Ježto pak bědné a neutěšené poměry domácí jsou nejvýznačnějším podpůrným momentem při vzniku a šíření tuberkulosy, nutno jest při jejím zdolávání nezbytně přihlížeti k řešení velkého a složitého komplexu otázek rázu spíše sociálního než čistě lékařského. Jedna z mnohých, s jejímž luštěním skutečně již bylo počato, týká se řádné úpravy bytové; ustavilť se za tím účelem nedávno

v Praze spolek, jehož činnost prof. Maixner rovněž zahájil a v jehož výboru i zasedá.

Dotkl jsem se jen úhrnným spůsobem činnosti tichého a vytrvalého pracovníka, lékaře v skutku humánního. V čase rychle prchajícím a v běžném ruchu životním málo kdo si hned uvědomil, co vše již prof. Maixner vykonal. Vážná, od ruchu zevního světa odloučená pracovna nemocniční byla i zůstala předním jeho působištěm. Hluboká práce vědecká přivedla jej odtud na akademický stolec učitelský, kdež posléze zasedl po učiteli svém Eiseltovi a přejal tak vedení historicky památné nejstarší kliniky Pražské. Úspěchy jeho svědomité prace šíří se odtud do řad českého lékařstva, obětavá i lidumilná jeho činnost veřejná pak přináší pomoc i úlevu nejširším vrstvám lidovým tvoříc takto nejušlechtilejší pojítko našeho vysokého učiliště lékařského s celým národem. Klidně a zajisté s vědomím dobře vykonaného úkolu životního může prof. Maixner pohlednouti na dosavadní své dílo. My pak jsme šťastni, že můžeme spolu s jubilantem pohlížeti ještě další jeho plodné budoucnosti vstříc.

Aktuelní otázky nynější politiky evropské.

Pod názvem »Les questions actuelles de politique étrangère en Europe« vyšlo v Paříži dílo, které sice není obsáhlé (296 str.), ale podává úplný obraz nynější politiky evropské ve všech hlavních jejích odvětvích. Jest tu politika anglická se zvláštním zřetelem na politiku koloniální a na poměr k Turecku; dále politika Německa se všemi svělovládnými rysy Viléma II., za tím zevrubný výklad otázky rakousko-uherské, macedonsko-balkánské a ruské.

Dílo jest vlastně otisk celé řady konferencí, jež koncem školního roku 1906-7 uspořádala Pařížská škola politických věd, a to tak, že přednášeli vesměs mladší odborníci o dotčených otázkách a že po nich vždy promluvili čelní představitelé francouzského a zároveň evropského politického světa.

Prozatím jest to první velmi zdařilý pokus soustředíti pozornost francouzské veřejnosti na celý soubor aktuelních problémův politických. Jak se dovídáme ze zahajovací řeči na první konferenci, bude v nastávajícím školním roce pořádán podobný přednáškový cyklus o politice japonské, Spojených států severoamerických a republik jihoamerických.

Samo sebou se rozumí, že základ přednášek tvoří zcela nový diplomatický materiál; co však jim dodává zvláštní ceny, jest faktum, že každý přednášející svoji řeč prostudoval i na samém místě dějů, tak že diplomatické noty a mezinárodní smlouvy oživují před námi duchem všech interesovaných činitelův.

Pro nás Slovany v mocnářství Habsburském, kteří dosud máme jen nepatrný vliv na zahraniční politiku našeho soustátí, jest podobné studium mezinárodní situace také s praktického stanoviska důležité. Politik, jenž k nám zavítá a mezi námi se delší dobu zdrží, zajisté vystihne celý ten nepoměr mezi skutečným naším významem a mezi místem, které nám věnuje krátkozraká Vídeňská diplomacie.

* * *

První konference a pak první část knihy věnována politice anglické. Promluvil o ní nejdříve chef oddělení pro vnější politiku redakce pařížského denníku »Journal des débats« a po něm francouzský velvyslanec René Millet. Přednášející pán de Caix upozornil na to, že Anglie od výbojného imperialismu přechází k politice rovnováhy na evropské pevnině, jakou se opět a opět vyznamenala v století 17., 18. a 19. K této politice nedošla Anglie nějakým systémem ani podle nijakých theorií, nýbrž na její rozhodnutí působily jen nové, často netušené události. Ba sluší se zvláštním důrazem ukázati na to, že Anglie zpravidla neuposlechla napomenutí nových okolností a že často trvalo dosti dlouho, než se vzpamatovala. Tu pan de Caix vyložil anglickou politiku po Berlínském kongresu, za tím poměr Anglie k Německu a otázku egyptskou, trvalé spojenectví mezi Anglií a Italií, ostrou krisi francouzsko-anglického sporu v minulém století, poměr Anglie k Německu r. 1900 a sblížení anglicko-francouzské. Nás Slovany přirozeně zajímá poslední věc, neboť tímto sblížením povstala nová mezinárodní orientace, která v poslední době vedla k úplné téměř osamocenosti Německa a tím nám Slovanům velice usnadnila boj o rovnoprávnost, neboť aspoň naše národní existence jest zajištěna, pokud Německo nenalezne ohlasu pro své dalekosáhlé světovládné plány. A že ho tak brzy nenajde, jasně vyplývá z fakt, jež pan de Caix v knize (str. 34—39) takto líčí:

»Není třeba uváděti číslic německého obchodu, jenž pouze ve svém vývozu se zdvojnásobil od r. 1895—1905. Ze všech stran světa docházejí zprávy, že německý obchod snaží se vytlačiti Anglii: každý rok se nová plavební cesta na Levantě nebo v Číně dostává z rukou anglických do rukou německých. Německé parníky ze 196 tisíc tun r. 1890 dosahují 1774 tisíc tun v r. 1905. Angličané vidí, jak říšský německý sněm odhlasoval r. 1898 ambitiosní program námořní, jenž brzy ukázal se nedostatečným a byl po prudkém boji zaměněn novým projektem z r. 1900. Tehdy se v dennících anglických vždy hustěji objevují statě o německé soutěži a o německých hrozbách. John Bull chápe smysl slov Viléma II., jenž pravil: ‚Naše budoucnost je na moři.‘ Připomíná si také jiná jeho slova, přímo pronesená na adresu Anglie r. 1906: ‚Anglie musí býti s Německem nebo proti němu.‘ Znenáhla rozšířilo se v Anglii mínění o hrozícím německém imperialismu, jenž baží po evropské hegemonii, aby celou pevninu obrátil proti Velké Britannii. Angličané si počínají připomínati své boje proti

Filipu II., Ludvíku XIV. a Napoleonu I. Vedle toho nesmíme zapomenouti, že v čelo anglické politiky přicházejí noví lidé, kteří mohli s novými fakty počítati více než jejich předchůdcové, instinktivně absorbovaní jistými zděděnými záměry. Eduard VII. stal se králem Anglie r. 1901, a bylo by zbytečno poukazovati na jeho osobní vliv v příčině sblížení francouzsko-anglického. Lord Salisbury, jenž dvacet let bojoval proti Francii, odchází s politického jeviště roku 1902. Od té chvíle možno pozorovati novou orientaci anglické politiky. V lednu r. 1902 přichází zvěst o francouzsko-italské shodě, jež smiřuje obě velmoci v Středozemním moři, ujišťujíc, že Francie se nebude interesovati o Tripolis a Italie o Marokko.«

»Když uvážíme, že poměr anglicko-italský nebyl nikdy intimnější, můžeme již z toho sblížení francouzsko-italského souditi na brzkou shodu francouzsko-anglickou. V tom vypukla válka rusko-japonská, která byla Angličanům posledním důvodem, aby se přiblížili Francii. Bylotʼ v jejich zájmu, aby Francii nenechali v Evropě osamocenu, tedy nucenu pro svou jistotu přijmouti jinou některou nabídku, než anglickou. Anglie předvídajíc bez pochyby velmi jasně konec války rusko-japonské, doufala, že po válce bude jí možno přiblížiti se také druhému členu dvojspolku, Rusku. A tak pět let po nejhorší krisi francouzsko-anglické a čtyři roky po velmi výrazných tendencích o soustavné sblížení anglicko-německé povstala shoda francouzsko-anglická jednak pro obtíže umluviti něco spravedlivého s diplomacií německou, jednak pro smýšlení, k němuž dospěla Anglie, pochopujíc, čím by se nový imperialism německý mohl státi pro ni a pro Evropu. Anglie má dávné styky s Rakouskem. Její politika zabývá se vždy více Balkánskými státy. Její vliv jest velmi silný na obou poloostrovech latinských, a dorozumění s Anglií umožnilo Francii shodu se Španělskem a Italií, nebo správněji tuto Středozemní shodu namířenou proti Francii obrátilo k jejímu prospěchu. Možno se nadíti sblížení Anglie s Ruskem, zvláště v době, kdy Anglie má tisícero důvodův, aby klidně přijala status quo v Asii. Připomenouti dlužno, že Angličané tvrdi ve vyjednávání a zdlouhavi v podpisování dobře platí, když jednou smlouvu podpíší; dokázali to v posledních třech letech.«

Má tedy nynější francouzsko-anglická shoda mnohem pevnější základy než proslulá l'entente cordiale mezi Paříží a Londýnem za vlády Napoleona III. O tom svědčí i významný případ, o němž se dovídáme z interviewu s vynikajícími anglickými politiky o pangermánském hnutí v Čechách: Londýnský starosta sir W. Treloar byl o jedné své návštěvě v Německu přijat starostou Charlottenburským s velkými poctami, a při banketu napadlo starostovi Němci ve svém přípitku nadšeně připomenouti bitvu u Waterloo a spojenectví Němcův i Angličanů proti společnému nepříteli. Bojechtivý starosta pravil na konec: »Nyní po devadesáti dvou letech měli by se Němci a Angličané dohodnouti a vzájemně se podporovati.« Po té pan Treloar povstav

stručně a řízně odpověděl: »Jsem milovník míru, nikoliv války. Mohu však říci jen jedno, že statečný a šlechetný odpůrce Anglie z r. 1815, Francouzsko, jest nyní naším nejbezpečnějším a nejoddanějším spojencem.«[1])

Že shodu francouzsko-anglickou možno považovati za skutečnou a trvalou allianci, dokazuje jmenovitě doslov velvyslance Milleta po přednášce p. de Caixa. Millet nazval nejdříve dorozumění s Anglií »rozumovým sňatkem« a potom pokračoval: »Pro Francouze Angličan jest jako přísný strýček, jehož dobrota jest tím milejší, čím více nás dříve káral. Angličané provádějí v praxi nezávislost srdce, proto že jim záleží na nezávislosti jejich zájmův. Zpravidla drží své slovo, čímž opět dokazují, že jsou obratní obchodníci; neboť plnění závazkův jest duší obchodu a politiky. Zkrátka řečeno: Vůči sentimentální Evropě, která je dosti romantická i nyní, když jest ozbrojena od paty k hlavě, jediní Angličané provádějí pravou realistickou politiku. V politice může člověk, jak jsem já to učinil, potírati jistou smlouvu dříve, než jest uzavřena; jakmile však jest Francie vázána, má své slovo dodržeti.«

Má tedy francouzsko-anglická shoda ten zvláštní rys, že žádná strana nechce druhou obelstíti.

* * *

O nynější německé politice referoval p. A. Tardieu, zpravodaj pro vnější politiku u pařížského denníku Temps. Na základě 780 a několika řečí Viléma II., jež nedávno také tiskem vyšly, pan Tardieu nejdříve poukázal na ryze osobní povahu nynější německé diplomacie a na to, že asi dvě třetiny císařských řečí byly proneseny na thema, že Německo jest povinno i brannou silou i diplomatickými prostředky udržeti mravní i hmotné předáctví, nabyté posledním vítězstvím nad Francií. Tak císař Vilém brzy po svém nastolení dne 16. srpna 1888 do slova pravil: »Jsou lidé, kteří se nebojí tvrditi, že můj otec chtěl dáti z rukou, čeho můj děd dobyl mečem. My jsme příliš dobře znali císaře Bedřicha, že bez hněvu, třeba jen na okamžik, nemůžeme připustiti takovou krvavou urážku jeho památky. On byl přesvědčen, jakož jsme i my, že se nesmí z rukou dáti nic z toho, čeho jsme dobyli za oněch hrdinských časův. My bychom dali osmnáct sborův svého vojska a čtyřicet dva miliony obyvatelů Německa spíše, než bychom z budovy, kterou vystavěl Vilém I., nechali padnouti jeden jediný kamínek.«

Již samým tím citátem dokázal p. Tardieu, jak bezohledná byla německá politika před uzavřením rusko-francouzské alliance. Dvojspolek mezi Francií a Ruskem překvapil sice celý svět, zvláště Německo, ale Vilém II. rychle se vpravil do nové situace: Prozíravostí svojí ihned postřehl, že Rusko bude Francii v Evropě

[1]) Viz Kalendář Národních Listův na rok 1908, str. 168.

mírniti a zároveň svojí těkavou agilností vyhledal v japonsko-čínské válce příležitost vystoupiti společně s Ruskem a Francií proti vítěznému Japonsku mírem v Simonoseki r. 1895. Těžíc vedle toho z koloniálních sporův mezi Francií a Anglií, nabylo Německo koncem minulého století světové hegemonie.

V tom vypukla válka rusko-japonská, jejíž vlastní příčinou byla zmíněná intervence v Simonoseki, učiněná na podnět německý. V březnu 1905 ustoupilo ruské vojsko naposled u Mukdena. Brzy na to učinili z Berlína takový nátlak na Paříž, že Delcassé, tvůrce shody francouzsko-anglické, byl nucen odstoupiti. Na jeho místo přišel Rouvier. Z Berlína zase nátlak: Německo žádá mezinárodní konferenci. Záminkou jest mu Marokko, jak vyznal sám kancléř Bülow ve své rozmluvě s p. Tardieuem dne 4. října 1905 v Baden-Badenu, kde mu mezi jiným řekl: »Na poli mezinárodní politiky jsme povinni čeliti snahám, které jdou za tím, aby nás isolovaly. Marokánská affaira dala nám příležitost k té naší ostré odpovědi.«

Francie nátlaku povolila. Konference se sešla, a po 13 týdnů byl Algeciras zkušebným místem všech evropských diplomatických kombinací.

»Jakmile mezi velmocemi přišlo k hlasování,« pokračuje p. Tardieu, »bylo zřejmo, že zvítězí ten, kdo kolem sebe skupí nejvíce sympathií, či jinými slovy, kdo bude míti většinu. My jsme tu většinu měli po dvakráte. V té chvíli bylo nuceno povoliti také Německo, když dokonce i Rakousko dalo prospěšnou iniciativu, nesmírně drahocennou, za kterou mu máme býti vděčni, aby byl učiněn kompromis pro každého čestný, což konečně také nabylo vrchu. Jest jisto, že v Německu jednak pro osobní pojítka mezi Petrohradem a Berlínem, jednak pro velké vnitřní potíže v Rusku doufali, že Rusko neukáže nám zjevně svého spojenectví. Rusko však bylo v Algecirasu výtečným naším spojencem. Jak ruská věrnost vzbudila v Berlíně nepříjemné překvapení, stačí připomenouti hněv ve vládním tisku německém a hněv německé vlády, která odepřela súčastniti se ruské dubnové půjčky (r. 1906). Ani na anglické straně nepotkala se německá politika s lepším zdarem. Nepodařilo se jí odděliti Francii od Anglie. Německo s patra vzkázalo do Říma a do Madridu, že francouzsko-anglická kombinace jest příliš křehká, aby byla trvanlivá. Ve skutečnosti však marocká krise skončila na prospěch té kombinace a na škodu Německa. Konečně, a to jest hlavní věc, v Algecirasu vyměnily se po prvé, třeba jen z dálky, rozmluvy o politickém dorozumění mezi Ruskem a Anglií. Není pochyby, že jest ještě daleko k tomu, aby anglicko-ruský smír stal se psanou smlouvou. Ale uskutečníli se to kdykoli, počátek byl nepochybně učiněn v rozmluvách, jež spolu měli hr. Cassini, zástupce Ruska, sir Arthur Nicholson a sir Donald Mackenzie Wallace, věrní tlumočníci myšlenky Eduarda VII.[1]) Německo ještě na jiné straně vra-

---

[1]) Jak známo, v polovici října 1907 podepsána anglicko-ruská smlouva o rozhraničení anglického a ruského vlivu v střední Asii, jmenovitě

zilo na opposici proti své akci. Byly to Spojené státy severoamerické, jež Francii diskretně, ale účinně ukázaly své sympathie. O státech druhého řádu dlužno konstatovati totéž. Vyjma Portugalsko, které se ihned rozhodně přidalo k Francii, všechny ostatn státy s důrazem prohlásily, že zůstanou neutrální. Jestliže pro Německo znamená osamocenost, když jiní nejdou za ním, jest tedy Německo osamoceno.«

Po přednášce promluvil člen francouzské akademie, nedávno ještě ministr vnějších záležitostí a jeden z nejhlubších francouzských myslitelův, A. Ribot, jenž mezi jiným pravil:

»Nedomýšlejme si nikterak, že žijeme v mírumilovné a demokratické Evropě, která by nechtěla a nemohla mezi sebou válčiti. Byla by to nejnebezpečnější i nejzločinnější illuse. Naše politika má býti přece otevřená, poctivá, třebas nemůže vždy býti přívětivá, neboť nezáleží vždy jen na nás, abychom k někomu byli zdvořilí; v každém však případě má naše politika býti bez nadutosti, která nikterak není nutnou průvodkyní důstojnosti. Máme velice schopné diplomatické zástupce, kteří dovedou otevřeně a poctivě hájiti naši čest. My se nezříkáme ničeho, co oplakáváme. Netajíme žádného svého intimního citu. Naše politika je mírumilovná, tak že může se vždy ukázati za bílého dne, neboť se opírá o národní cit a o velkou sílu vlastenectví, které bohdá nikdy neochábne.«

Můžeme tedy býti jisti, že příště proti německému nebezpečí nebudou státi pouze Češi, Poznaňští Poláci a Slovinci. Uvedená fakta dokazují nepochybně, že v západní, nejkulturnější části Evropy přežila se politika výbojná, neupřímná, plná tu podlých intrik, tu nejhrubšího násilí. Snahy a ideály našich buditelův nejsou nyní už anachronismem; vždyť jimi zanášejí se nyní aspoň pro svou politiku na území evropském představitelé nejsilnějších velmocí, mezi nimi i slovanského Ruska.

* * *

O rakousko-uherské otázce pojednával p. L. Jaray, mladý publicista, jináče auditor ve francouzském senátě, jenž před dvěma lety zdržoval se delší dobu ve Vídni, v Záhřebě, v Bělehradě a v Pešti.

Na dvě věci p. Jaray zvláště poukázal: na poměr Slovanů k Vídni a na sociální krisi v Uhrách. Jelikož to obojí má pro nás svrchovaný význam, budiž p. Jaray citován doslovně:

»Slované jsou snílkové. Dějiny jim vypravují o dobách, kdy měli své samostatné vladaře v království českém, v království

v Afganistaně, v Persii, v Turkestaně a v Tibetu. Brzy potom meškal z jihoafrické války pověstný anglický generál French v Rusku, kde byl přítomen vojenské přehlídce, a zároveň s ním francouzský general Labourdonnaire. Tímže časem proletěla časopisectvem zpráva, že král Eduard VII. hodlá učiniti Mikuláši II. návštěvu, což vše svědčí o úplném převratu v mezinárodní situaci.

polském, v trojjediném království charvátsko-slavonsko-dalmatském, v svobodném státě ukrajinském, spojeném r. 1654 se státem Moskevským. Jejich národním a kulturním střediskem není Vídeň, nýbrž Praha, Varšava nebo Krakov, dále Záhřeb, potom Lvov nebo Kyjev. Nynější rakouský stát nemůže býti pro ně ideálem, a to jest také příčinou, že mezi Slovany, vyjma některé z nich na jihu, není rakouských vlastenců v našem slova smyslu. Odtud však k separatismu jest ještě daleko. Češi jsou naprosto přesvědčeni o historické nutnosti, aby si v Rakousku utvořili co nejlepší postavení. Poláci, staří revolucionáři v bojích o nezávislost, stali se v Rakousku neobyčejně diplomatickými a opportunistickými politiky, jsou ve všech Vídeňských ministerstvech, jim se svěřují všechny služby, přístupna jsou jim všechna místa. Jim jest svěřena správa Haliče, kde polský velmož, neobyčejně intelligentní člověk, hr. Potocký, fakticky vládne jako místokrál; na říšské radě Poláci obyčejně hlasují s ministerstvem. Zajděte si však do Haliče a podívejte se, na co ještě posud Poláci myslí; polští delegáti ve Vídeňském parlamentě — neboť v Haliči nikdo neříká poslanci — mají velmi praktickou politickou missii: za své podporování vlády dosáhnouti co nejvíce prospěchu pro Polsko. K ostatní Vídeňské politice jsou naprosto lhostejni; živé styky existují pouze mezi třemi díly roztrhaného Polska; všechny politické strany, ba i polští socialisté, žádají ve svém programu nezávislost Polska. Chceteli, řeknu, že polská loyalita jest jenom dočasná. Zdá se však, že jedině dočasnost jest trvanlivá. Z Rusínů zamýšleli Poláci učiniti své agenty, jimiž by podkopali ruskou říši. Dnes jsou nuceni vyznati, že Rusíni sami chtějí dosáhnouti úplné samostatnosti. V tu chvíli však Rusíni bojují jedině proti Polákům, majíce na mysli zcela něco jiného, než aby byli vážným živlem pro rozklad Rakouska. U jižních Slovanů jsou tři proudy: jeden austrofilský, zvláště u rakouských Slovinců a u katolických Bosňáků; u Charvátův z Charvátska a z Dalmacie jest proud ten mnohem slabší. Na druhém extrému jsou pravoslavní Srbové, zvláště v Bosně zřejmě se klonící k Srbsku. Od Řécké resoluce 1905 Charváté právem či neprávem myslí, že jest jim více prospěšno býti s Maďary nežli s Rakušany. Ani Dalmatinci nejsou nesmiřitelnými odpůrci Rakouska, tak že obratnou politikou a přerušením zakořeněné nedbalosti může se značně seslabiti hnutí pro odtržení od Rakouska.«

O poměrech v Uhrách p. Jaray pravil: »V těchto posledních dvou letech všechny politické otázky, jež zmítají Uhrami, mají za podklad otázku sociální, která je v cizině velmi málo známa, ale může se státi velmi vážnou. Ve Francii se obyčejně myslilo a myslí, že císař a král, přistoupiv na ideu všeobecného volebního práva pro Uhry, chtěl se opříti na nemaďarské národnosti proti maďarským vojenským požadavkům. Fakticky však to stanovisko, ač není nesprávné, nutno považovati za vedlejší. Na ten čas totiž nemaďarské národnosti nemají vůdce, ani organisace, jsou chudé a mezi sebou v špatném dorozumění. Jedině Srbové

jsou poněkud majetnější, a pouze sedmihradští Rumuni mají jakousi organisaci. Palčivou otázkou té chvíle jest otázka sociální. Společenské zřízení Uher jest velmi zvláštní. Nahoře aristokracie, majitelka rozsáhlých latifundií, to jsou magnáti; za tím drobná šlechta, gentry, z níž mnozí členové jsou velice zadlužení a jež od r. 1848 velmi zchudla a nedoplňuje se z řad měšťanstva. Z té drobné šlechty přichází massa parlamentního a správního personálu v Uhrách: Vládní systém nebožtíka Tiszy s hlediska sociálního snažil se opříti o chudší členy drobné šlechty, rozdávaje jim tučné státní služby. Vedle této vládnoucí třídy, která žije od země a úřednických platův, massa uherského lidu, ať maďarská či nemaďarská, sestává ze sedlákův a zemědělských dělníkův. V té masse, která v celku ještě není organisována, vedle několika bohatých a majetných sedláků jest veliký počet drobných rolníků, kteří mají tak málo půdy, že nemohou na ní existovati, nýbrž jsou nuceni jíti za dělníky; za tím jest tu asi 2 miliony lidí, kteří jsou jen rolničtí dělníci. V tom kruhu obyvatelstva již ode dávna roste nespokojenost, jež v době neúrody přechází v agrární nepokoje; tu každý žije v oné náladě, jež dostala obrazný název: hlad zemní. Ta touha po půdě jest tak silná, že za posledních 25 let cena půdy vystoupila o polovici a někde se i zvojnásobila. [1]) Králi bylo řečeno: Maďarská šlechta má nacionalistické snahy a vojenské požadavky. Učiňme proti ní allianci s lidem. Feyerváryovo ministerstvo bylo takový pokus, jenž se může zítra opakovati; ten pokus zanechal velké následky, neboť pod tímto ministerstvem pracovalo se především o organisaci rolníků a zemědělců proti šlechtě. Během dvou let celé Uhry podkopal proud socialistický dílem marxistický, dílem agrární. Maďarská koalice pocítila nebezpečí, kterému se vydává, vidí semeno, jež klíčí po celých Uhrách. Co z něho vyroste? To se neví. Koalice však velmi dobře cítí, že Uhry již od století byly zmítány nenadálými selskými bouřemi, a že by tu mohla povstati hrozná řež, jakmile by se jednou organisovali chudší vyhladovělí rolníci, zemědělští dělníci.

Jedné poznámce nemůže se člověk vyhnouti, když si přečte jenom tento úryvek francouzské přednášky o Habsburské říši: Kolik je našich lidí, kteří by z vlastního názoru znali politické a společenské poměry v Haliči a v Přímoří, v Charvátsku a v Uhrách, v Čechách a v Bosně. Naši vedoucí politikové jsou až příliš nakloněni všelikým tajným kombinacím a různým doslechům z nejvyšších kruhův, a proto v novější době naše politika jest tak často podobna balonu, a to staré, primitivní soustavy, bez nejmenší možnosti jakéhokoliv řízení.

Jest ovšem možno, ba i nutno, také o naší říši pronesti kombinaci většího slohu. Možno na př. uvažovati o podmínkách a oprávněnosti její existence, jak to po p. Jarayovi učinil p. F. Charmes, člen senátu, bývalý diplomatický zástupce, nyní hlavní

---

[1]) Ano i zpateronásobila. *Pozn. překladatele.*

redaktor světoznámé »Revue des deux Mondes,« který mimo jiné pravil:

»Rakousko-Uhersko, to je skupina různých plemen a různých národů, kteří jsou mezi sebou zřídka svorni, naopak často ve sporu. Na první pohled člověk by mohl pomysliti, že jest ta říše umělé dílo politiky. Krutě by se však sklamal, kdo by tak myslil, a to z těchto dvou hlavních příčin: Dílo, jež tvoří dějiny, není nikdy umělé; ať povstává zdlouhavě, často nesnadno, ba i s obtížemi, plyne přece vždy logicky z daných poměrův. Druhá příčina: Dílo to bylo potřebno! Ta potřeba týká se i vnějších poměrův evropských i vnitřních poměrů v samé monarchii. Všem těm národům, kteří jsou tu spojeni, anebo správněji řečeno, jeden vedle druhého postaveni na území, jehož širší hranice jsou dosti špatně označeny, všem těm národům byla nad domácími jejich vládami potřebna vláda ústřední, aby mezi nimi utvořila cit vzájemnosti a jednotu jejich zájmu, a aby je zastupovala před Evropou. Evropa zase právě tak, aby zachovala svou rovnováhu, potřebovala silného Rakouska se silnou vládou. Soudím, že rakouská vláda uprostřed tisíce nehod obojího účelu dosáhla sobě ke cti tak, že zasluhuje důvěry svých národův a sympathie jiných velmocí. Známo jest slovo: Kdy by Rakouska nebylo, bylo by třeba je utvořiti; rád bych opakoval totéž, kdy by bylo možno vytvořiti, vynalézti nějaký stát, nějaký národ, nějakou vládu. Ale pouze dějiny tvoří takové zázraky, a na štěstí tu historie ten zázrak učinila. Rakousko žije a bude dlouho žíti. Rakousko je k tomu samo sebou dosti silno. Jestliže je jeden proud příliš nese napřed, druhý je zadržuje zpět. Má v sobě tíhu i protitíhu; táž potřeba, která je utvořila, také je udrží, třebas ne takové, jaké jest nyní, neboť každý živý organism potřebuje vývoje. Kdysi Rakousko svou veškerou tíhou leželo na Italii, jež bažila po jednotě a nezávislosti; anebo v Německu zaujímalo postavení, které mu jiní záviděli. Rakousko by nemohlo pozbyti půdy, aby se tím nezvětšily jiné státy, již bez toho příliš veliké. Přehlížím opět a opět velmi suggestivní knihu knížete Bismarcka: ‚Myšlenky a vzpomínky.' A co jsem v ní našel? Kniha ta dokazuje, že Rakousko ve svých spojenectvích zařídilo nutná opatření a určilo hranice. To mu umožnilo, aby ve všeobecné politice hrálo smírčí úlohu, která často byla podobna pravému předáctví, jak nedávno v Algecirasu.«

Mezi námi Slovany jest dosti lidí, kteří jsouce rozhořčeni staletým útiskem a opětnou nevěrou tolikých vlád Vídeňských, velmi neradi slyší podobnou chválu a jednak ji považují za nezaslouženou, jednak nám Slovanům za škodlivou. Ale když uvážíme smutný a negativní význam naší dosavadní slovanské desorganisace, na kterou se žádný systém, i kdy by byl chtěl, nemohl opříti, uznáme, že naše říše jest jako stvořena k tomu, abychom konečně v Podunají uplatnili svou početnou sílu, své kulturní zvláštnosti a veliké své nadání, a že té naší slovanské koncentraci na Dunaji jest nesmírně prospěšna, ba nevyhnutelně

potřebna taková mezinárodní situace, která ze spojených států a národů v Habsburské monarchii již nyní činí smírčího soudce v Evropě. Vždyť ta úloha jest i pro nás i pro lidstvo nepoměrně prospěšnější a vznešenější, než abychom byli »kulturním hnojem pro velké evropské soupeře.«

* * *

O macedonské a balkánské otázce referuje v naší knize p. René Pinon, zpravodaj pro vnější politiku Revue des deux Mondes, a zaujal při tom pozoruhodné stanovisko těmito slovy: »Když Evropa (na Berlínském kongresu 1878) roztrhala (rusko-tureckou) smlouvu v San Stefanu (nedaleko Cařihradu r. 1877), kterouž téměř všichni křesťané Turecka byli osvobozeni, vzala na se těžkou odpovědnost. Tím Evropa macedonské obyvatelstvo znovu zapřáhla do tureckého jha, zároveň mu však 23. článkem Berlínské smlouvy slíbila, že mu zajistí zvláštní reformy, aby mohlo žíti a se rozvíjeti. Tak tedy — a to jest věc, na kterou se nikterak nesmí zapomenouti — v samém počátku macedonské otázky vidíme odpovědnost Evropy velmi jasně označenu.«

Zatím pan Pinon, místo aby se zapletl do všelijakých politických kombinací a stranil té neb oné macedonské národnosti, vyslovil rozhodně, že »požadavky macedonského obyvatelstva nejsou ani národnostní, ani historické, ba ani náboženské, nýbrž především sociální.«

Tu p. Pinon živými barvami vylíčil hrozné sociální poměry, jež povstaly tím, že turečtí begové uvrhli domorodý selský lid v pravé otroctví, tak že beg se svým poddaným jedná podle své zvůle. Křesťanské obyvatelstvo, pokračuje p. Pinon, zvláště Bulhaři chtěli si nejdříve pomoci prací osvětovou, totiž zakládáním nižších a vyšších škol. Ukázalo se však, že národ, jenž nemá vezdejšího chleba a jenž není jist ani svým životem, nedbá a nemůže dbáti o školu a knihu, a že křečovitě sahá po tištěném kousku papíru jen tehdy, když jej zoufalost donutí, aby od úřadu požádal pas do ciziny.

Bulhaři vidouce, že v Turecku osvětová politika málo pomáhá, začali zakládati povstalecké čety a utvořili z nich dvojí organisaci: vnější v Bulharsku a vnitřní, domácí, v samé Macedonii. Ale vnější organisaci brzy ochromil nátlak velmocí na bulharskou vládu, a vnitřní se nejdříve rozdělila na terroristy a na revolucionáře, a brzy potom objevily se proti ní povstalecké čety řecké a — srbské, ani nemluvě o tom, že všichni macedonští Turci, 400—600 tisíc lidí, jsou stará organisace pro řeže křesťanův. A tak se ukázalo, že Macedonii může pomoci jen Evropa.

Evropa to skutečně činí. »Evropští důstojníci odstranili mnohý zlořád a napravili mnohou křivdu. Jelikož však nemají práva veleti ani četnictvu, ani vojsku, nemohli učiniti potřebných vyšetřování, a nemohou nikdy předem čeliti attentátům ani zameziti

krvavých tureckých pomst. Nu, když jsou tu evropští důstojníci, kteří cvičí a vychovávají Turecku četníky, proč by ti důstojníci neměli i svých četníkův? Jest tedy nutno utvořiti nová zřízení a vyvinouti stará, aby jich znenáhla v Macedonii byla celá řada pod evropskou kontrolou, zařízení vhodných k tomu, aby Macedonii daly nový život a zavedly v ní pořádek a klid. A teprve tehdy dojde snad k tomu, aby byl jmenován křesťanský guvernér, jenž by nenáležel žádné balkánské národnosti, ani žádné ze šesti velmocí interessovaných v Macedonii. Tomu guvernéru mohlo by býti potom svěřeno evropské četnictvo a evropské vojsko. Byl by to týž postup, jako nedávno v Rumelii a nyní na Krétě. Reformy jsou bez toho nyní drahé. Na ně se vydávají nejen všechny příjmy všech tří macedonských vilajetův, nýbrž sultánova pokladna jest povinna dávati do macedonského rozpočtu ročně 25 milionů franků z celkového rozpočtu 300 milionů franků. To břemeno bude sice něco menší od té doby, kdy velmoci dne 25. dubna 1907 dovolily Turecku, aby cla vybíralo o 3% více. Nicméně však zůstanou reformy v Macedonii těžkým břemenem tureckých financí.«

Nejzajímavější jest pojednání, jak se jednotlivé velmoci chovají v Macedonii. Tu věc vyložil p. Pinon historicky a zvláště upozornil, jak z Anglie, bývalé houževnaté ochrankyně Turecka, stala se nepřítelkyně jeho, a to tak rozhodná a nesmiřitelná, že Angličané v posledních letech nechtějí se účastniti žádného podniku v Turecku, a pokud jsou kde zúčastněni, šmahem se z toho vymykají.

Za to však našlo Turecko nového obhájce v Německu. Ale Německo zapomíná, že jeho velké koncese v Turecku, zvláště koncese Bagdadské dráhy měly by cenu, jakou jim přikládá Vilém II., jen tehdy, kdy by Vilém II. mohl »učiniti, aby nebylo Rakouska, Uher, Balkánských Slovanův a Turkův.«

O politice Habsburské říše, Italie a Francie pravil p. Pinon mimo jiné: »Smír mezi Vídní a Bělehradem jest na dobré cestě; poměr mezi Vídní a Sofií jest výtečný. V každém případě možno tvrditi, že by nebylo správno mysliti si Vídeňskou politiku jako odraz politiky Berlínské. Italie zamýšlí, jak by zdědila po Turecku Tripolis a po Francii katolický protektorát. Zároveň se snaží, aby se utvrdila na Balkánském přímoří, aby Adriatické moře bylo opět malé ‚nostrum', jak je nazývali velcí latinští předkové. Italie udržuje styky s Albanií; její důstojníci dostali sandžak Monastýrský, odkud mohou býti ve spojení s albánskými předáky. Italie vede aktivní politiku na Černé Hoře a v Srbsku, v zemích, jejichž dynastie jsou spřízněny s domem Savojským. Italové konečně rádi sní o své ještě skvělejší budoucnosti na východě. V Cařihradě kdysi bylo císařství latinské. Kdy by osvobozená Macedonie povolala k vládě některého italského prince, zdaž by se nemohl státi hlavou Balkánské federace? Podobné řešení východní otázky navrhla velmi přesně kniha, napsaná r. 1905 pod pseudonymem: ‚Jeden Latin', pod nímž se kryje jistá ru-

munská osobnost. Pokud se týče Francie, ona nemůže míti z rozkladu Turecka stejného prospěchu jako Anglie. Má v Turecku dvě miliardy frankův a celou řadu velkých podniků. Zásluhou francouzských řeholníkův a řeholnic v celém tureckém císařství mluví se francouzsky; to je jazyk civilisace a navzdor všemu jazyk obchodního světa. Francie tedy nemůže bez velice vážných příčin podporovati politiku, která by končila rozdělením Turecka.«

Potom mluvil člen akademie Vandal. Charakterisoval všecky macedonské národnosti a končil přáním, které se nedávno uskutečnilo, když za pobytu ruského ministra Izvolského ve Vídni (24. října 1907) ve shodě s Anglií a Rumunskem bylo smluveno, že Macedonie má dostati evropské soudnictví. Naši lidé v Macedonii jsou tedy zase o značný krok blíže svým ideálům, začež mají děkovati oné části vzdělané Evropy, která se za našich dnů počíná tak aktivně ujímati také Poznaňských Polákův a uherských Slováků. —

Ještě by nám zbývalo promluviti o ruské otázce. To však jest věc světového a pro nás Slovany tak životního významu, že o tom na základě všestranných, nejen francouzských studií bude třeba promluviti zvláště. Tu jen řekněme, že i p. René Henry i p. Anatol Leroy-Beaulieu promluvili o Rusku nejen s obdivuhodnou znalostí, ale i s upřímnou láskou.

Štěpán Radić.

Dvě dumy.

I.

Na Bělohorské pláni.

V dál táhne se jak lebka obrovitá,
na které všecky vichry slaví sjezdy;
tam Břevnovského kláštera zed kmitá
a v dálce chmurný letohrádek Hvězdy.

Vždy smutno zde; tu nezatiká ptáče,
jen vítr zatočí se žalným kvilem;
a sem tam v nízkých keřích smutně pláče,
než usne v starých zdech neb v lomu bílém.

I v parném létě vše tu mrtvé, němé,
stín chládku sedá lesa na pokraji,
a řídkou travou, kterou plaše jdeme,
vzpomínky dávných dějů přelétají.

Však nejsmutněji zde jest v listopadu,
když přeletavé mhy zde hrady staví,

i kámen slzí v podzimovém chladu
a kročej poutníka se nezastaví.

Za mračny vran kdy havranů se stáda
sem přiženou a svět se v stíny halí,
a měsíc, umrlec, se dívá v lada
a za ním černá Noc se tiše valí:

Ó, prchej, poutníku zde opozdilý!
vím, krokem každičkým že zdá se tobě,
zem otvírá se, hnát z ní čouhá bílý
a lebky okraj neb čelisti obě.

A v dálce z hrobů zvedají se ruce
a větrem divoce kdos jimi lomí,
a slyšíš krok v dál ženoucí se prudce
a pod zemí cos, vzdálené jak hromy.

A přes kláštera Břevnovského hradbu
sem mrtví dívají se v hřbitov větší,
kde *celý národ* losu děsnou klatbu
si odpykal, než dokrvácel v křeči.

Ten hovor mrtvých pouze vichr stihne,
jak fantasma se hatí vše a choulí,
a freskou tou se *celý národ* mihne,
jak věčný galejník na noze s koulí.

II.

Pod Svatoborem.

Mračíte se, staré hvozdy
nad krajinou naší?
Kam jste daly žluvy, drozdy?
Sekera je plaší;
pod ní staré dřevo padá,
nad ním ale zeleň mladá
raší.

Věčný zákon — cos tu stlívá,
znovu se cos rodí,
žežulka, host pozdní, zpívá,
i když v mlhách brodí
hřebeny se táhlých strání,
po nichž duch, jenž Čechy chrání,
chodí.

Vidím jej, jak vážně kráčí,
Svatobor slul dědu,
rosou vlhkou svůj plášť máčí
ve balvanů středu;
slzu bolu zmáčkne v líci,
zastaví se nad Sušicí
v sledu.

Našich dědů duchu strážný
při nás buď i příště!
Skloněn, zadumán i vážný
tam kde pohřebiště
černá se, kde sosna zpívá,
kde se i v kmen zdravý vrývá
klíště.

Klíště zhoubné, krev jež pije
Šumavěnky dětí,
klíště zrady, zmar jež sije,
cizáctvím v kraj letí;
sežehni je duchu vlasti,
znič je v dřeni, znič je v chrastí!
snětí.

Zjasněte se, staré hvozdy
nad krajinou naší!
Vzkřiste zmlklé žluvy, drozdy,
sekera jež plaší!
Zahoř, starý Svatobore!
Mízu cítím v prsti choré,
raší!

Jar. Vrchlický.

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

I.

Máj u Boubína.

Jarní radost vrátila se do lesů, ale nikde nebylo radostněji, než u hájovny Boubínovy.

Bylo v prvé dni máje, odpoledne.

Boubínova hájovna stála čelem na poledne. Když slunce přes ni přešlo, stín její padal na dvoreček, a světlo, přenášejíc

se přes střechu, ozařovalo les pod okénky. Les byl všecek ozlacen, nejskvěleji kmeny sosen, nejjemněji čerstvá, hedbávná chvoj modřínů a přípalistě zelené listí buků, lesklé atlasem, zvolna se rozvíjející z něžných kornoutků. Smrky a sosny nepozorovaně vyměňovaly staré roucho za nové. Duby ještě stály pod listím lonským, jako by si hlavu stavěly, že se vesnou převléci nedají, ne a ne! Štíhlá těla břez oslňovala bělostí, hlavy jejich se lepě kadeřily. Mechové koberce se obnovily a lákaly k pohově svou kyprostí. Lesní cesta pod okny hájovny zarůstala novou travou a na místech slunci dostupných byla hustě posázena rozkvetlými pampeliškami jako dukáty. Po sosnách přemítaly se veverky a houpaly se jim na haluzích. Na sta ptáčků prozpěvovalo a jásalo v lesích. Všecko bylo mladé a jaré, zdravé a radostné.

Na smetišti kdákajíce hrabaly slepice a silou mocí chtěly překonati lesní ptactvo, když ne libostí zpěvu, aspoň pronikavostí hlasu. Kohout je povzbuzoval tu dobrým příkladem, tu klovnutím. Když se mu zdálo, že jeho sbor v zpěvném závodě vítězí, pyšně přecházel a pokyvoval si hlavou. Po zápraží hemžila se zlatá kuřátka, pobíhajíce za matkou kvočnou a tenince pípajíce. Kvočna, zobáku nezavírajíc, hledala pro ně v prachu zrnéčko, a našlali, horlivě hrabala a všecku svou drobotinu hlučně svolávala, jako k hojnému hodu. Kuřátka se sběhla, hledají zrnéčko, a zrnéčka nikde! Jediné bylo, jen do jednoho zobáčku mohlo vklouznouti. A máma stojí nad dětmi, poučuje, napomíná, varuje. Peruti se jí kosinkami po kamení vláčejí, stále připraveny, kdy by se objevil nepřítel, aby se ochranně rozprostřely nad drobným rodem.

Po ohrazeném dvorečku dováděla dvě telátka. Krávy, matky jejich, mučely za nimi z chlíva, nad jehož dveřmi vlaštovky stavěly si hnízdo. Při plotu, kterým dvoreček ohrazen, byla přivázána koza, kolem níž na volnosti si hrálo dvé kozlátek. Z chlívka, umístěného v zákoutí, rochala prasnice.

Po zápraží přecházela silná a zdravá ženská v krátké červené sukni a v mejšlích na boso. Holá lýtka byla pevná, svalnatá, červená jako rak, ošlehaná studenými větry, ne příliš dávno minulými. Chodila z chlíva do sklípka, ze sklípka do chlíva, nezastavila se, ale co dělala, prací nebylo: na práci ještě nebyla ani doba denní, ani doba roční. Hovořila s telaty, s kozou a kůzlaty, s kvočnou a kuřaty. Zahledlali utroušené stéblo slámy, běžela po něm a uklidila je.

Otevřeným okénkem hájovny cosi vrnělo. Zvuk byl nepovědomý ptákům i veverkám. Veverek se několik z lesa seskákalo na sosny před hájovnou. Naslouchaly, co to, ale neposednost pudila je k novým skokům a přemetům dříve, než vybádaly, co věděti chtěly. Neukojivše zvědavost, odskákaly, ale za minutu zase byly na sosnách před hájovnou, a s nimi ještě o družku více.

Přítulná a dobromyslná pěnice přilétla až na samé okénko, vrtěla se a nahlížela do vnitř, co se tam děje, co tam tak podivně vrní.

V sedničce za šicím strojem sedí mladičká Boubínova žena, Marjandl. Šití má plné ruce. Co ušila, hotové odkládá na stůl vedle. Jsou to plínky, dětské košilky, karkulky a jiné kusy dětského prádla. Práce jí jde hbitě a vesele od ruky. Ale naproti lonsku je Marjandl vážná a poubledlá. Nejeden z ptáků, kteří se s jarem vrátili, nemohl na prvé popatření Marjandl poznati a nehlásil se k ní.

»Co to šije? Co to šije?« otazovala se na okénku pěnice.

Po česku se pěnice otázala a Marjandl už tolik česky uměla, aby ptáku rozuměla.

»Podívej se!« odpověděla a nasadila si na pěst červenou karkulku, kterou pěnici ukazovala. Při tom vstala. A jak vstala, uviděla srnku s párem srnčat. Srnka byla ještě od lonska známá Marjandlina. Marjandl jí dala jmeno »Grete« a naučila ji, že jí brala chleba z ruky.

»A, Grete!« zvolala Marjandl mile překvapena, a odběhla pro sousto chleba. Jak otevřela dvéře přístěnku, nový ptačí sbor zahlaholil. To byli Boubínovi chovanci v klecích.

Marjandl vábila srnku na chleba. Srnka přešlapovala na strunkových nožkách, nemohla se rozhodnouti, máli jít či nejít. Loni by byla šla bez zdráhání, ale letos má za sebou dvé dětiček, o ně se bojí a je nedůvěřiva i k tak dobré známé, jako je Marjandl. Ohlíží se po srnčatech, ptá se jich: Mám či nemám? — a již jde za chlebem. Stoupá lehce a ostražitě, ohlíží se v pravo i v levo. Ani pěnice jí nepozoruje a otazuje se opět:

»Co to šije? Co to šije?«

Ale tu si povšimla srnky, strach ji pojal z takového obra a mžikem uletěla, ne však daleko. Sedla si na tyčku plotu a odtud se otazovala srnky:

»Co to šije? Co to šije?«

Marjandl podává srnce chleba a ráda by ji pohladila; ale plaché zvíře hlavy nedává. Marjandl odtahuje chléb, odtahuje a zase podává, aby srnku více navnadila. Veverka na sosně z toho měla zábavné divadlo. Po větvi, k hájovně napřažené, lezla hopkajíc, až dolezla na poslední halouzku, jež se pod ní rozhoupala. Veverka, drápky se pevně přidržujíc, s nemenší zvědavostí než pěnice sledovala výjev u okénka.

Ráz! — rána buchla, srnka se srnčaty zmizela v lese, pěnice odletěla, drobné ptactvo se vyplašilo, telátka se lekla a zastavila, kůzlata se ke koze přitulila — a veverka ležela pod sosnou mrtva.

Marjandl ustrnula, chléb jí z ruky vypadl, sáhla si k srdci, vzdychla — a již bylo po leknutí. Stavěcí pes nesl veverku svému veliteli, hajnému Boubínovi, jenž přicházel ze za rohu hájovny. Z pušky se mu kouřilo.

»Zlý, zlý!« volala naň Marjandl z okénka.

Boubín se zasmál.

»Výborně trefena!« dával si vysvědčení, opatrně veverku bera do pravé ruky, jejíž rukáv si povykasal.

»Zlý, zlý!« opakovala Marjandl, ale již mazlivě. »Jak jsi mne polekal!«

»U nás v lesích tomu již musíš přivyknout. A rána byla tichá, jako bych si na koleno plácl. Jaké pak tu leknutí? A podívej se, jak se zaryla do pravého místa.«

»Nechci vidět, a nechci! Veverka ošklivému muži nic neudělala, neměl jí ublížit. Tak si pěkně poskakovala po větvích, tak si bezstarostně rejdila s družkami — ne, jen ukrutník ji mohl připravit o život!«

»Dávno ti říkám, že veverky jsou zlé škůdkyně. Dobrého od nich není nic, leda že svou čiperností baví člověka neznalého. Ale my tu jsme, abychom věděli, co je v lesích k užitku a co ke škodě. Co je ke škodě, musí být vyhlazováno.«

»Já nevěřím, že by veverka byla ke škodě. Takové hezké, čilé zvířátko, taková šelmička — komu pak může uškodit, když je jí na píď?«

»Ptáčkové jsou ještě menší, a jim veverka je krutá nepřítelkyně, ano zhoubce. Pár veverek vyhubí zpěvné ptactvo z celého háje. Vajíčka jim pijou. Ptáček proti veverce nemá obrany. Ptačí rodiče mohou uletět a sobě život zachovat, ale vajíček v hnízdě od veverky nezachrání, a tím přichází na zmar celé jejich potomstvo.«

»Zlá veverka, zlá!« žehrala Marjandl a dodala rozhořčeně: »Kterak jen může veverka míti to svědomí a vypíjet ptáčkům vajíčka! Což jí lesy nedávají nic jiného, aby ukojila hlad?«

»I dávají, má zlatá. Až porostou houby, nejchutnější zbaští veverky. Ale což houby, těch by jim bylo přáno. Hůře je, že se pasou na letvinkách chvojných stromů a na lesních sadbách. Ukousneli vršíček stromečku s píď, zničila strom desítisáhový. Rozumíš?«

»A lidi veverka také kouše?«

Boubín se zasmál dětinské otázce:

»Což by mohla lidem, takový capart! Lidi zlobí. I toho je dost.«

»Proč ji tedy ještě mrtvou držíš tak daleko od těla, jako bys se bál, aby se ti nezahryzla do ruky?«

»Věru se bojím, ale toho, aby se nepřestěhovaly do mne její blechy.«

»Co pravíš?«

»Ano, veverka je nejblechatější z obyvatelů lesa. Chceš se přesvědčit? Podívej se, jako máku jich má nasypáno v kožíšku.«

Boubín přistoupil k samému oknu, ale Marjandl nebyla žádostiva, volajíc:

»Fi, fi, ošklivá veverka! Vojto, hned ji zahoď! Jak můžeš něco tak nečistého bráti do ruky? Budu se tě štítit! Proč pak muži něco nevymyslíte, co by takovou veverčí nečistu samo hubilo, abyste se jí nemuseli dotýkati!«

Boubín na to s žertovnou vážností:

»Takové jest určení mužů. Před ničím se nesmějí zachvět, do všeho musejí maním nemaním — celým životem maním nemaním.«

»Ale již ji zahoď! Nebudu tě mít ráda, hnedli ji nezahodíš.«

»Ani se nepodíváš, jak je trefena? To je mistrovský kousek, ani Skoba by ho nedokázal.«

»A co mi po tom! Jdi ke Skobovi, ať on tě pochválí, a mně do vaší střelby nic! Vždycky se leknu, když rána padne.«

»Musíš přivyknout našemu lesnímu živobytí. Nemysli pořád na prožluklou Vídeň.«

»Již nemyslím,« Marjandl děla vážně a tiše. »Jiné jsou nyní moje myšlenky.«

Boubín jí rozuměl. Oči mu zaplály a pravil vroucně:

»Zlatá! Vím, že ti je krušno v lesní samotě, když jsi vyrostla v hluku a hemžení velkého města, ale máchni rukou a snaž se zapomenout.«

Marjandl vzala šití do ruky, postavila se k oknu, opřela se o roh stěny a šijíc na prstě, rozmlouvala ne jako se svým mužem, ale jako s někým pod okénkem. Pravila:

»Již zapomínám na Vídeň. Loni, prvý rok bylo mi těžko bez ní. Zde bylo všecko nezvyklé, nové, cizí; stýskávalo se mi. I ty jsi mně byl nový a nezvyklý. Lesy se mi zdály pustými. Širá poušť byla by mi bývala milejší, proto že jest otevřena. Zde bylo všechno úzké a těsné, a každý strom stál nade mnou jako přísný kazatel, a já jejich kázání slýchala den co den, ve dne i v noci! Když do naší samoty zavítal človíček, mně byl vzácný, zdál se mi krásným a dvorným. I vesničtí dědci se mi zdáli zábavnými, kavalíry učiněnými, jako ten — ten —«

»Aha, Králenec z Líkařovy Lhoty!«

»Ano, ten, ten! Dosud se divím, že jsem se tak opovážila a přísného starce rozpustile oslovovala ‚Servus, Streitz!‘ A ještě divnější mi je, že to strpěl.«

Marjandl se do sebe zachechtala a Boubín, vždycky k žárlivosti náchylný, děl způsobem odpouštějícího a zapomínajícího:

»Nu, byla jsi fanfár, Marjandl milá. Což na tom! Ale snad nemyslíš, že jsem se na tebe mrzel pro Králence?«

»Vedla jsem si i při něm rozpustile, vím to. Ale on byl u nás v hájovně jen jediný večer.«

Marjandl potutelně mžourala očima, zahrávajíc si s mužovou žárlivostí. Boubín se chytal. Odhodil veverku a řekl:

»Za to oba mysliveční, pan Adolf a pan Antonínek, ti mi tu neodbytně seděli jako sejčkové.«

»Snad bys na ně nežárlil ještě nyní, když oba jsou ženatí?«

»I, já nežárlím, já jen tak. Stáli by mi za to, paňáci!«

»Vojto, ty dosud žárlíš!«

»I nežárlím, když povídám! Ale divím se, že jsem na žádném z nich neosvědčil své střelecké umění, jako zde na veverce.«

»Ale jdižiž, Vojto, vždyť mně byli pouze pro zábavu, a to ještě z daleka, jako korouhvička na střeše.«

»Dobře vím, jak to bylo. Oni tebe chtěli míti pro zábavu, má milá, a myslili, že já, jejich podřízený hajný, ke všemu musím mlčet a jen mlčet.«

»Natýrali se tě, vím to.«

Boubín máchl rukou, jako by zaplašoval šerednou mátohu, a přisvědčil:

»Ba, natýrali se mne! Pořád mne posílali jeden sem, druhý tam. Pořád poroučeli jeden to, druhý ono. A mně nezbývalo, než rozkazy plnit, aby na mne nežalóvali. Šlo mi zoufale o to, abych se ve svém postavení upevnil a podal důkaz knížeti pánu, jakožto svému nynějšímu hospodáři, že nejím jeho chleba zadarmo.«

Staré šelmovství zašlehlo Marjandli očima. Pravila: »Jen mi netaj, Vojto, že jsem se tě nejvíc natýrala já. Ach, to bylo tak hezké, budit a drážditi tvou žárlivost!«

»Nu, nemluvme o tom. Buďme rádi, že tu dobu máme za sebou. Neznali jsme se ještě pořádně. Dostali jsme se za sebe jako Adam a Eva v ráji, jen z božího dopuštění. Přiznávám se ti, že mi duše všecka vřela hněvem, když mi vrchnost rozkázala, abych si tě vzal, a já tebe neznal, jakživ neviděl, ani neslyšel. Odporovati jsem nesměl, neboť by mne byli hned vyhnali, a mně se již pro živý Bůh nechtělo jíti nazpět a býti zase jako parkos na náhodě. Co dělat? I svraštil jsem čelo, zaťal zuby, srdce pevnou hrstí sevřel a šel jsem k oltáři. Ruku jsem ti podal, jako bych byl prkenný a ty slaměná. Ani jsem se na tebe nepodíval, a ty jsi byla v závoj zahalena tak, že bych byl beztoho tváře tvé neviděl. Jen mi bylo divno, že jsi na hajnou příliš parádně a po pansku oblečena. Myslil jsem si: nu, ta musí být nejméně kopuletá, když jí při té parádě nenašli jiného muže, než tebe, hajného!«

»Mně nebylo jinak,« zpovídala se mladá žínka. »Ani mne se nezeptali, ale sebrali jako stůčku a vlekli sem, do Chelčického kostela. Nevěděla jsem, co se děje se mnou. Myslila jsem, že mne prodávají nebo unášejí, jak jsem o tom čítala v povídkách. Teprve šafářka, u níž mne ubytovali, mi pověděla, že se budu vdávat. ‚Nebudu, nebudu, nechci, nebudu!' křičela jsem a plakala a dupala, ale nebylo nic naplat.«

»Viď, Marjandl, ty jsi měla ve Vídni někoho zamilovaného!«

»Kolik!«

Žárlivý Boubín zbledl a řekl smutně:

»Tušil jsem to.«

»Kolik, abys věděl, kolik!«

A Marjandl spustila řadu Vídeňských jmen, bez pochyby, jak jí je slina na jazyk přinesla. Chytrý ženský úmysl byl při tom dvojí. Marjandl jednak uznávala za nutné netajiti před manželem, že při mládí svém přivykla ve Vídni mužským zábavám, a jednak chtěla litanií jmen obrátiti věc na směšnou stránku a tím oslabiti Boubínovu žárlivost.

»Ne, není to pravda,« opravila se vážně. »Ty jsi můj první zamilovaný, Vojto. Ráda jsem mužské pohlaví pokoušela.«

»Koketovala,« prohodil Boubín nikoli bez ostnu.

»A buď si, koketovala! Není nic zábavnějšího, než koketovati s muži. Silní mužové neváhají prozraditi, že jsou slabí jako stebélko suché trávy, jakmile se na ně ženské oko podívá. Říkáte o ženách, že jsou marnivé, a muži jsou nejmarnivější. Starý jako mladý, vysoký státní hodnosta jako dělník, kněz jako laik, voják jako občan, učený jako neučený, — žádný z mužů nezůstane lhostejný, když o něj třeba jen letmo zavadí pěkné ženské oko. Hned jest jeho marnivost polehtána. Starý se narovnává a dělá se mladším, chlapec se vytahuje, aby se zdál větším a dospělejším. Hodnosta se usmívá: to platí mé uhlazenosti; lajtnant: to platí mému rytířství; kněz: to platí mé pastýřské moci nad ovečkami. Ale žádný si nepomyslí: pohled toho oka dotkl se mne náhodou, anebo: to oko mne má za blázny.«

»Podle tebe tedy ženské koketování je dovoleno?«

»Dokonce prospěšno. Ono jistě ženskou naučí nepovažovati muže příliš vážně. Přízeň mužů po takovém naučení pro ni nemnoho platí. Obrní svou ctnost proti jejich útokům, a není pro ni svodu ani v mužské hře očí, ani slov. Nevěří jejich slibům ani přísahám a je přesvědčena, že je zruší, jakmile popojdou o dům dále a potkají nové oči, novou sukni. Má pak pro ni cenu pouze láska jediného muže.«

Boubínovi milo bylo poslouchati. Odložil i pušku, opřev ji o zeď, založil si ruce, postavil se blíže k oknu, až se otevřeného dotýkal skrání. Hlavu schýlil jako milenec v sladké tuše, že nyní posléze uslyší z milovaných úst přiznání lásky opětované. Prsa se mu zdouvala, ale zatajoval prudký dech, aby nebylo znáti, že není lhostejný.

»Slaboši jste, mužové,« hovořila dále Marjandl, »hříčky v rukou ženy, a ničím jiným nechcete býti. Kdy by žena měla mužské slabosti a prozrazovala ochotu poddati se po každé, jakmile muž na ni popatří, zač byste ji považovali, jakou by u vás úctu měla? A mému zahrávání odolal jediný Královenec, ten dědek!«

»Ale za to se naň zlobíš a nenazýváš ho pěknými jmeny. Loni ti byl ‚hübscher Streitz,' a letos ho jinak nejmenuješ, leč dědkem.«

Marjandl se tiše zasmála.

»Arci že se zlobím! Dosud cítím jeho ohromnou, těžkou botu na své noze, jak mi oplatil za to, že jsem pod stolem svou nohu položila na jeho, hoříc zvědavostí, co takový selský nemotora učiní. Toho jsem se věru nenadála, že mi pozornost oplatí stejným způsobem a ještě ztuha přišlápne. Myslila jsem tu chvíli, že přijdu o nohu.«

»Dobře ti Královenec udělal, nepatřilo se to.«

»A což pak já říkám, že se patřilo? Ne, nepatřilo se. Hned, jakmile mne od oltáře přivezli k tobě neznámému a všoupli mne

pod jednu střechu s tebou, měla jsem před tebou padnouti na kolena a zvolati: ‚Vojto, ty jsi můj nejmilejší, ty jsi ten, o kterém jsem snívala, po kterém jsem tajně vzdychávala, o kterého jsem se Bohu a své patronce modlívala!‘ Ano, zvolati jsem měla, jak jsem po prvé uzřela tvou mužskou krásu a dokonalost: ‚Vojto, skloň se ke mně, jež ležím v prachu u tvých pat, sniž se ke mně, pozdvihni mne k sobě!‘ Tak to mělo být, neli?«

»Ne tak, ne!« odporoval Boubín. »Nebylo třeba, abys mi k nohám klesala, ale byla bys mi uspořila mnohou duševní muku, kdy bys mi byla hned, jak jsi věděla, že jsi mojí, dala upřímné slovo. Byli bychom si řekli: Jsme na sebe odkázáni bez své zásluhy i bez své viny, jsme k sobě připoutáni, spolu pro celý život svázáni, nuže, buďme moudří a dohodněme se, jak si společný život uspořádáme a zpříjemníme. A byli bychom od toho okamžiku šťastni.«

Marjandl nesouhlasila:

»Povídali! Já jsem se tě bála, když mne s tebou nechali samotnu. Byl jsi takový huňatý a zamračený, myslila jsem, že mne sníš! Mně nebylo ani do žertu, ani do hry, když jsem tak podivným spůsobem byla vržena do jedné jámy s tebou, aniž jsem věděla, kým a proč. A není mi to jasno dosud.«

»Pěkně jsi se mne bála! Když nás před hájovnou z kočáru vyklopili, běžela jsi do pokoje čile jako ta veverka a já vrávoral za tebou jako závratí jatý. Už jsem viděl, že mi nedali babku, nýbrž děvče jako květ. Byl jsem jako s nebe spadlý. Nikdy nedovedu pověděti, jak mi bylo. Ještě před okamžikem jsem žehral na nepřízeň osudu, že mi samé nemilé dary dává, a najednou jsem viděl tvůj ztepilý vzrůst, tvůj pružný krok, tvé mládí, — a ty jsi byla má, má tak z nenadání, jako kouzlem. Nechtělo se mi věřiti, pamatovati jsem se musel. Myslil jsem si: to bude nový rozmar osudu; byl jsem nedůvěřivý a opatrný.«

»Aha, jako liška před železy!«

»Třeba. Dost upřímně jsem tě již obeznámil se svým dřívějším životem, abys rozuměla, že jsem po tolikerém sklamání nedoufal již od života ničeho blahého. Není mi divu, že jsem tě v prvou chvíli měl za přelud a nikoli za skutečnost. A když jsi se v hájovně po světnici rozhledla, na podpatku otočila a ozvala po Vídeňsku rozmarně, nepozoroval jsem na tobě žádné bázně. Spíše já se bál.«

»Tedy jsme se báli jeden druhého. Já se bála medvěda, morousa. A čeho ty?«

»Já kolčavy. Zde o kolčavě bájí, že člověka nadechne a tím mu je strašně nebezpečná.«

»A co dělá nadechnutý?«

»Kdy bych věděl!«

»Podle sebe vědět můžeš. Nadechnutý se bojí, pravda?«

»V ten ráz bylo po bázni. Rekl jsem si u sebe: A kdy bys byla dcerkou ďábelskou, nechť, má jsi, víc tě od sebe nepustím a nikomu nedám, pro tebe se pobiju, zblázním — co chceš! A již

jsem tě chopil kolem pasu, zatočil se s tebou, — a již také vstupovali do pokoje hudebníci.«

»Dobře tančíš. Jak jsi mne roztočil, bázeň má minula. A což tvoje?«

»Má, pro tu chvíli snad. Ale když tě potom jiní kolem pasu brali, zvláště pan Antonínek a pan Adolf, bázeň má se obnovila.«

»To již nebyla bázeň, Vojto.«

»Ano, to již byla žárlivost. Najednou se mi zdálo, že jsem tě miloval dávno, vždycky, snad už před svým narozením, a myslivečtí mládenci že se ke mně vedrali, aby mi tě uloupili, — a bez tebe, cítil jsem, byl bych zase tak beznadějným, jako než jsem tě nabyl.«

»Odpusť, Vojto, ale tvá žárlivost byla mi několik měsíců jedinou zábavou v těchto lesních pustinách. Natýrala jsem se tě, viď?«

Boubín si povzdechl.

»Ba natýrala. Myslivečtí mládenci si mne podávali. Jeden poroučel víc než druhý, a často oba najednou. Pan Antonínek přikazoval jít v levo, pan Adolf na pravo. Já byl řízen předsevzetím, že službu budu nejhorlivěji a nejsvědomitěji konat, abych se knížeti pánu odvděčil, že mi poskytl živobytí. A čím já se více vynasnažoval vzorně plniti povinnosti, tím zřetelněji jsem poznával, že to při panu Antonínkovi a panu Adolfovi možná nebude, že dvěma pánům současně sloužiti nelze. A kdy by byli jen oni dva, ale co já měl najednou velitelů! Přišel lesní — rozkazoval mi; přišel nadlesní — rozkazoval mi, o knížeti pánu ani nemluvě. Kníže pán míval zábavu z mé tísně a rád mi dával rozkazy, které se příčily páně Antonínkovým i páně Adolfovým.«

»Chudáku!« žertovně ho litovala žínka. »A více velitelů jsi neměl?«

»Velitelů ne, ale velitelku.«

Boubín vzhledl k své Marjandli a učinil jí upřímné vyznání, jí už nikoli nové:

»Velitelku jsem měl přísnou a rozmarnou, ale milovanou. Byl bych nejraději každé její poručení vyplnil, jak jsem jí je na očích spatřil, ale ona jen mrkla, jen brvami pohnula, a již jí bylo na očích číst jiné přání a jiné povelení. Bývalo mi krušně. V rozmarech své velitelky viděl jsem nelásku; domníval jsem se, že mne chce před mysliveckými mládenci zahanbovati a v posměch vydávati za to, že já, starší a rozumnější, nedospěl jsem v světě dál, než za podřízeného takových holobrádků.«

»Byla to těžká zkušená,« Marjandl děla polo žertovně, polo škádlivě. »A já tě v ničem zastat nemohla, vždyť jsem neuměla ani nejobyčejnější hospodyňské práce našeho hospodářstvíčka. Sám jsi musel krávu dojit, slepice ohledávat. To ještě ke všemu!«

»Pst, Marjandl! Dej si pozor a nezmiňuj se o tom nikdy před cizími. Zůstaň to mezi námi. Lidé by se mi smáli a já bych toho nesnesl!«

»E jdi, kdo pak by se pro něco takového hněval! Co ti jiného zbývalo, když já neuměla na venkovské hospodářství ani se podívat? A neumím dosud, a sotva se kdy naučím. Bohudíky, doba zkoušky je za námi. Dorozuměli jsme se, pověděli si, že se můžeme míti rádi a máme — či ty mne nemáš, Vojto?«

»Že se ptáš, Marjandl!«

»Já si tě upřímně zamilovala, věř mi, že upřímně. Nejprve jsem tě drážďila a pokoušela, a zlobila, proč bych to neřekla? Když mne tu s tebou zůstavili samotnu, pojala mne zlost a vzdor. A proč mi to? dávala jsem si otázky a na ně odpovědi nevěděla. Proč mne tu zavřeli s tím huňáčem? — Huňáči jsem říkala v myšlenkách tobě, Vojto. Nelíbil jsi se mi hned, až později. Připadal jsi mi na počátku proti mně starý, nemotorný a bručivý.«

»A tohle je pěkné nadělení!« zvolal Boubín spráskna ruce nad prostořekou upřímností své žínky. »Takový jsem dosud. Už vidím, že se k sobě nehodíme, všechno marno.«

»Už zase bručíš, medvěde! Což pak musíš bručet, což pak ti to Marjandl poroučí? Ale bruč si, ráda tě mám i tak . . . Míjely dni, já ti znenáhla přivykala, zaliboval jsi se mi. Byl jsi více mužem, než všichni, které jsem znala i s panem Antonínkem a panem Adolfem. Nu, medvěd jsi byl, medvěd lapený, jejž ochočují. I chlapec si troufá lapeného medvěda drážďit, ale má se bedlivě na pozoru a drží se v uctivé vzdálenosti. Neušlo mi, jak se tě pan Antonínek s panem Adolfem bojí, třeba na tebe dotírali. Vždycky byli připraveni na odskok. A když jich nebylo, když kolem naší hájovny vůbec lidské duše nebylo, ty najednou jsi se mi zjevil ve své pravé podobě. Hned se ti čelo vyhladilo, oči vyjasnily, huňatá srst vousů a vlasů zaleskla, a já viděla, že dokonce nejsi starý ani omrzelý, ale mužný, silný a hezký —«

Huňatý muž se nad svou chválou mládenecky začervenal. Žínka se tomu zachechtala lesní hrdličkou a pokračovala:

»Hezký, ano, hezký, ale ještě ne milý. Ale já již pozorovala, že i milým býti dovedeš a budeš, jen až přijde doba. A tu dobu jsem chtěla přivolat, přiblížit, a jinak jsem nevěděla, než když tě donutím, abys mne miloval.«

»Ale vždyť já — jak už jsem pravil,« koktal Boubín.

»Chceš říci, že bys mne byl miloval bez nucení. Ale kdo ví? Ty umíš tak znamenitě na ptáky čížit. A jaké je tvoje mínění o ptáku, který se přilepuje na vějičku, jakmile jsi ji nastražil? To je hloupý pták, říkáš o takovém. A byla bych před tebou získala, měl bysi mne nyní raději, kdy bych byla činila, jako ten pták?«

»Zapomínáš, že hned prvý den naší známosti byla jsi mou ženou. Neměla jsi čekat, abych si tě nadcházel, když už se stalo zbytečným, abych se o tebe ucházel. Už to máme za sebou, chvála Bohu!«

»Proč chvála Bohu? Jsme spolu dál, poměr náš se vyjasnil, poznali jsme, že spolu můžeme býti šťastni, ale já si ráda vzpomínám i na dřívější dobu.«

»Já nikoli.«

»Mně bylo, jako by mi jarní slunce vycházelo, když se mi jedna po druhé objevovaly tvoje lepší stránky. Když tě myslivečtí mládenci neznepokojovali, roztával jsi, býval jsi hovorný, přívětivý, veselý, hrával jsi si se mnou jako malý, honívali jsme se spolu, když jsem s tebou chodívala na službu, přenášel jsi mne přes potůčky a bahna, na jaře jsi mi na píšťalku pískal a mne učil píšťalku otloukat i svlékat a hrát na ni. Tehdy teprve jsem poznávala krásu života s tebou.«

Boubín byl mile dojat, ale vzpomínka na idylické půvaby prvé doby manželství budila v něm vzpomínku druhou, na myslivecké mládence, a ta byla nepříjemná a hořká. Povzdechl si:

»Ano, bylo to velmi krásné, když se nám v lesích jaro rozvinulo a já tě vodil na všecka místa, kde bylo nejvíc krásy nakupeno, a radostně a nadšeně jsem pozoroval, že pro tu krásu zapomínáš velkoměstského varvasu, že se mi nakloňuješ a duší se mnou srůstáš. Jak jsi se divila lesním studánkám, jak ptákům rozmanitým, jak jejich hnízdům, jak zvláštnímu spůsobu života každého, jak pudu zvěře! Nový svět se ti otvíral —«

»Ba ráj,« opravila Marjandl.

»I mně ráj, ale biblický ráj měl pouze jednoho hada, a my dva: pana Antonínka a pana Adolfa. Kdykoli jsem se oddával pocitům blaženosti a rozkoše, hadi se objevovali, a můj ráj se rázem měnil v peklo. Co že prý tebe beru s sebou, když mám službu! A hned hrozili žalobami, a já se žalob strašně bál, boje se o toto skrovné místečko, na kterém je svito naše hnízdo. Oni snad tušili, jakou křečovitou silou se tohoto místa držím a že jeho ztráta rovnala by se mi ztrátě hlavy, a proto tím drzeji na mne dotírali. Můj Bože, jaká to pro mne byla muka, když jeden nebo druhý mne s tebou zastihl v lesích, pokáral mne, že službu zanedbávám, dal mi úkol a tobě se dvorně nabídl, že tě doprovodí domů! A ty jsi nikdy neodmítla.«

Bez trpkosti si Boubín nemohl vzpomenouti oněch dob, tak nedávno minulých, a kdykoli na ně přišla řeč, jeho slova vždycky ještě zvučela výčitkou, marně se přemáhal.

»Říkám ti, že se láska k tobě ve mně teprve rodila. Vznikala znenáhla. Na počátku jsem nevěděla, proč bych tě měla milovat víc, než kteréhokoli muže, pana Antonínka a pana Adolfa mezi nimi. Byl jsi mi právě tak cizí jak oni. Že mi tě dali za muže, nevážilo u mne. A abych pravdu pověděla, z románů a ze života, ve kterém jsem dříve žila, učinila jsem si o manželství pojem takový, že muž a žena proto se berou, aby spolu šťastni nebyli, že manželské štěstí je něco staromodního, co paničce podle mody nesluší. Slýchala jsem, že moderní manželé proto se berou, aby si navzájem dali volnost a nebyli vázáni předsudky, které poutají lidi svobodné. Teprve pomalu jsem se do tebe zamilovávala. Kolikráte ti to mám opakovat?«

»Opakuj, ženuško, opakuj zas, neustále opakuj!«

»Dobrá, medvěde. Pan Antonínek a pan Adolf měli nad tebou moc, ale to já již vídala, že jeden člověk druhému vládne, nedivila jsem se tomu, a myslivečtí mládenci nebyli proto v mých očích větší. Čeho však jsem nevídala, byla tvá moc nade vším živým v tomto hájemství. Mohla jsem se vynadivit, když ti ptáci téměř do hrsti lítali, ačkoli jim šlo o svobodu; když tvému hvizdotu s větví odpovídali; když se zvěř na tvé zavolání zastavovala. Tu se mi zdávalo, že ty jsi pánem těchto lesů, a já tě již nepovažovala za podřízeného pánů Antonínka a Adolfa. Ale proto jsem tě nepřestávala zlobit.«

Marjandl učinila pomlčku. Poslední slova promluvila zkroušeně a tváře se jí zardívaly. Zrak Boubínův se pásl na těchto rozpacích, jichž býval nyní častým svědkem a jež ho naplňovaly sladkou a tajemnou rozkoší.

Marjandl šeptala:

»Zlobit jsem tě přestala teprve, když —«

Nedopověděla. Boubín k ní vztáhl ruku:

»Dopověz, dopověz!«

»Je to tajemství.«

»Dopověz, dopověz! Stokráte denně mi opakuj tu sladkou novinu!«

»— teprve, když jsem pocítila, že nezůstaneme v hájovně dlouho sami,« dořekla v něžné stydlivosti, ač nikoli bez úmyslu, aby v manželu vzbudila silný dojem. A Boubín skutečně hned se rozplýval jako vždy, když mu mladičká žena napověděla či pověděla, že se cítí samodruhou.

»Ach, to byla krásná chvíle, když jsi mi svěřila své tajemství!« horoval vousáč. »Šťasten jsem, že jsem se jí dožil. Celou minulost za ni obětuju. Už ničeho neželím, co mne kdy potkalo nedobrého, co se mi nezdařilo, co se mi v rukou na ruby obrátilo, mne sklamalo! Již netoužím, že jsem planý strom, už vím, že žiju a proč.«

Marjandl odložila šití a vychýlila se z okénka. Boubín se přitočil a postavil se naproti ní. Žena mu začepila prsty do husté brady, přitáhla si ho blíž a ústa mu k uchu přiloživši opakovala, co Boubín tak rád slýchal.

Boubínovi zářily oči, bílé zuby rozkoší se cenily, ale slova mocen nebyl. Ženina ústa ústy lovil, ale neulovil: Marjandl uhýbala na pravo, na levo, a posléze sama ho políbila, až to mlasklo.

»Medvěde! Huňáči!«

»Linduško! Sedmihlásku!«

Ale již se Boubín z opojení vytrhl a ze sladkého sna se vrátil do skutečnosti. Bradu si vyprostil a pravil:

»Doufám, že děťátko bude trvalou zárukou našeho štěstí, vždyť už jedva počaté přivedlo do naší samoty blahou změnu.«

Marjandl přisvědčila:

»Jemu děkujeme, že nás naučilo lásce.«

Boubín souhlasil:

»Naučilo nás lásce manželské a my se mu za to odměníme pečlivou láskou rodičovskou. Jen kdy by tu již bylo, harantě, abych je mohl na rukou nosit a celovat od rána do večera! Ale Marjandl, nesmíme zapomínati, že početí našeho děťátka účinkovalo příznivě také na změnu mých poměrů. Kníže pán, jakmile pozoroval, že jsi v jiném stavu, ukázal se mi ze stránky, které jsem u něho ani netušil. To je kavalír! Hned mne zbavil těch sršánů, pana Antonínka a pana Adolfa. Jen foukl, a byli mi s cesty! Sem už ani páchnouti nesmějí. A také mi dal ještě jednu krávu, březí, a Barku nám poslal k obsluze, nejlepší děvečku z Bílého dvora. Barka by mohla šafářkou být, jak všecko umí a hospodářství rozumí, a tu Barku nám kníže pán dal k obsluze! Už nemusím sám dojit, ani slepice ohledávat. A mně dokonce službu ulehčil. Vzal si mne za hajného, že znám spády pytláků a že — Marjandl, ty jsi má zpovědnice zlatá, tobě nic nesmím tajiti — sám jsem byl nebezpečným pytlákem. Domníval jsem se, že v úloze knížecího hajného musím ukládat o život svých bývalých přátel pytláků, Skoby a Kokrhy, a kníže pán mne milostivě propustil i z povinnosti pytláky pronásledovat, neřku aby si přál jejich bezživotí z mé ruky. Z knížecí milosti máme útulné přístřeší, jsme bez starosti o živobytí, povinnost nemáme skoro žádnou. Až jsem si na to jednou knížeti pánu stěžoval, když k nám přijel si odpočinout. A co kníže pán? Laskavě se usmál a milostivě ráčil zažertovat: ‚Ó ne, Boubíne, nikterak nejsi prost povinnosti! Musíš vřele milovati svou mladičkou žínku, vroucně a věrně, rozumíš?‘ Tak mi pravil kníže pán. Vidíš, Marjandl, musím tě milovat!«

»Tak, Vojto? Tedy ze služebné povinnosti mne miluješ a jinak ne? To je bída!«

»Bez služebné povinnosti bych tě miloval jako blázen. Kdo ví, co bych už byl neprovedl, kdy bych nebyl vázán služebnou povinností. Čert ví, nebylli bych pana Antonínka i s panem Adolfem dávno skolil, ale služebná povinnost mne vždycky ve svrchovaném okamžiku udržela na uzdě. Jen přísné vědomí služebné povinnosti vždycky ve mně přemohlo záchvat šílené žárlivosti.«

»Ale na děťátko naše žárlit nebudeš, medvěde, že ne?«

Boubín jí loktem obchvátil šíji a rusou hlavu okénkem k sobě přitulil a prudce líbal vlasy, skráně, tváře i ústa.

»Nevím, co učiním.«

»Tak, i na své děťátko bysi žárlil?«

»Nevím, co učiním,« Boubín opakoval, »ne ze žárlivosti, ale z lásky.«

A zase náruživě líbal pěknou hlavu Marjandlinu, hlavu jako zlaté jablíčko.

Neviděli, neslyšeli, když po travné cestě přijel kočárek knížete Egona. Kníže kočoval, za ním dressurou vypjatě a přirozeností mrzutě seděl starý lokaj Smetáček.

»Boubíne, dobře konáš svou služebnou povinnost,« zvolal kníže.

Manželé Boubínovi se pustili. Marjandl lehce křikla a zmizela. Boubín smekna klobouk uctivě se blížil knížeti, přijal od něho oprať a pomohl mu s kozlíku.

»Chci u vás posvačit,« oznámil kníže.

»K službám Vaší knížecí Jasnosti,« ukláněl se Boubín. »Co Vaše knížecí milost poroučí?«

»A co ty se ptáš?« kníže se otázal žertovně. »Budeš snad svačinu sám připravovat? Které ženské práce ty všecky neumíš! Krávu dojit už je mu málo, slepice ohledávat — málo, ještě by chtěl sám vařit.«

Hajný se ze služebné povinnosti usmíval, ale naježil se při tom jako kocour, hlazený proti srsti.

Kníže ho dále již neškádlil a pravil:

»Rád bych u vás vypil šálek bílé kávy a pohár bílého vína. Přivezl jsem si novou zásobu. Smetatšek, sundej koše!«

Lokaj sundal s kočárku dva koše. V jednom byly láhve vína a konservy.

»To schovej, Boubíne,« pravil kníže. »Víno se po cestě zkalilo. Pro dnešek vezmi ze starší zásoby. Snad jsem ještě všechny láhve nevyprázdnil?« tázal se podezřele.

»Ještě tam něco bude,« odpověděl hajný váhavě.

»Nu vida, a já se bál, že již tu nebudu mít ničeho, abych jazyk opral.«

V mysli hospodárného knížete dobře bylo spočítáno, kolik lahví by ještě mělo v zásobě u Boubína být, kdy by z ní kníže sám píval, když zavítá do hájovny. Kníže předpokládal, že manželé Boubínovi berou ze zásoby jako ze své. Chtěl tomu tak.

»A druhý koš je pro paní Marjandl,« oznámil kníže. »Kde pak vězí? Není doma?«

»Šla na sebe něco hodit. Hned tu bude, Jasnosti.«

Marjandl už vycházela z hájovny, oblečena jako mladá hospodyňka: bílý čepeček, bílou zástěrku s kanýrem, bílé punčošky. Jindy bývala jako vítr; v jiném stavu se pohybovala volněji, pohodlně se kolébajíc. Sklopené oči a lehký úsměv na tváři pravily: Nosím v sobě tajemství, které pro vás tajemstvím není. Kráčela s vážností a důstojností nastávající matky, ale vážnost a důstojnost byly v službách umění Marjandlina líbiti se. Umění toho bylo by příliš, kdy by bylo samo v kytici půvabů mladé paničky; přílišnost byla zrovnovážena jejím mládím a temperamentem. Koketerie její byla naivná, na uzdě vážnosti dosud s těží se dávalo vésti lonské třeštidlo. Tu pohybem, tu pohledem, tu úsměvem vracela se k lonsku.

Políbila knížeti ruku a postavila se před ním, klopíc oči. Kníže ji mlčky prohlížel, a Boubín ze strany knížete i Marjandl, pořád žárlivě bedliv, neníli otcovské pozornosti knížecí poněkud mnoho a zůstáváli jeho žena v mezích, které jí ukládá manželský stav a zvláště to, že jest Boubínovou. Áčkoliv byl přesvědčen,

že péče knížete pána vychází z nejryzejších a nejšlechetnějších úmyslů, přece přirozenost mu nedala, aby nebyl ostražit. A starý lokaj, stoje v pozadí, povážlivě pokyvoval hlavou nad celou skupinou a posupně se tvářil.

Kníže se Marjandle vyptával na zdraví, a Marjandl spůsobně a stoudně odpovídala. Tvář Boubínova se na to začala z kosmatých vousů usmívat. Ničeho nemilého nepozoroval, ničeho nebylo, co by mu mohlo býti nevhod. Spůsob, kterým kníže mluvil s Boubínovou ženou, nejen vrozenou žárlivost jeho tlumil, nýbrž nadšení pro knížecího pána v něm zapaloval. Nadšení! Boubín od jakživa měl potřebu nadšení, a v posledním roce udál se v jeho duši takový převrat, že se mu pořád více chtělo rozplápolati se pro knížete Egona. Ještě se přesvědčoval, že k tomu není příčiny a uváděl si na paměť knížete Egona, jak jej znával v dobách minulých, kdy ke knížeti všecko spíše cítil, než úctu. Ale v minulosti své našel už pocit podobný tomu, který se u něho nyní ohlašoval. Jej míval, když navštěvoval knížecí školu v Černovíru a připravoval se k službě u knížete. Tehdáž si ho i paní kněžnu maloval skvělými barvami jako zosobnění rytířských ctností, a brzy se v nich krutě a pro sebe osudně sklamal. Uváděl si tu zkušenost na mysl, ale marně. Vzpomínka za léta vybledla, a Boubín zralých mužných let nerozuměl už docela Boubínovi jinochu. Nepraví si, že by dnes jednal jinak, kdy by někdo urazil jeho národnost a mateřský jazyk, ale má za jisto, že v příčině té kníže by se dnes jinak choval. Vždyť je kníže protektorem okresního hospodářského spolku. Jaký to pokrok!

Ovšem na změnu srdce Boubínova ke knížeti nejvíce působila přízeň, kterou zahrnoval jej, ženu jeho i děťátko ještě nenarozené. Ale ani ona ne sama sebou, jakkoli Boubín za ní byl vděčen, nýbrž hlavně spůsobem, jakým byla podávána. Kníže pán býval vznešeně milostiv, ale spolu otcovsky laskav, býval takový nejen k ženě Boubínově, nýbrž i k němu, jako by mu chtěl dáti zadostučinění za vše, čím mu kdy život ublížil.

(Pokračování.)

Píseň o Černovském krveprolití.

Smutno na Slovensku,
přesmutno Slovači,
kolem Ružomberka
všecky vrchy pláčí.

Pláčí všecky vrchy,
pláčí všecky hory,
od samého nářku
jsou už duše chory.

Od samého pláče
chory jsou už děti,
od vzdychání vadnou
po doubravách sněti.

Už zde neuslyšíš
zpěvné hlasy ptačí,
dědinky i chaty
dnem i nocí pláčí.

Kolem Ružomberka
horský proud se plouží,
po svobodě Slovák
dnem i nocí touží.

Stavěl si v Černové
slovenský lid robný
bílý kostelíček,
nevelký, leč zdobný.

S věže kostelíka
zvonek vesel cinká,
že ho bude světit
milý farář Hlinka.

Nebude ho světit,
Maďar všecko zmaří,
musí sedět Hlinka
dlouho na žaláři.

Hlinko přeubohý,
nechceš, co chtí oni —
jsou ti páni Uher
samí Maďaroni.

Nebude ho světit,
propadl prý vině,
musí na žaláři
sedět v Segedíně.

Tak rozhodli běsi;
je to sudba krutá,
snad ho ukovají,
snad mu dají púta.

Snad mu dají púta,
nebo ku posledu
— — — — — —
— — — — — —

»Padni tak či onak!«
černý hrabě praví,
»Apponyi a Párvy
už to nějak spraví.«

Madaroni krutí,
lidé jiné barvy,
Andrássy gróf černý,
rudý biskup Párvy.

Kostel světit chtěli?
Oj, k radosti pekla
místo posvěcení
slovenská krev tekla.

Přepadli Slováky
Ružomberští běsi,
zavzdychaly skály,
zavzdychaly lesy.

Pobili Slováky
chlapi černé kštice,
žen a dětí spolu
co dní do měsíce.

Co dní do měsíce,
mnohem, mnohem více,
kolem kol do dálky
zněly samopalky.

Lidé, dobří lidé,
kdo jste s Hlinkou stáli,
když vás postříleli,
při víně se smáli.

Zněly samopalky,
blýskaly se šable
— — — — — —
— — — — — —

Hled, co jsi vykonal,
krutý Spišský pope,
dráb tvůj ženy dáví,
děti rve a kope.

A ty na svém zámku
piješ víno chutně
— — — — — —
— — — — — —

A jdeš víno píti
a milovat chlapy,
krev ti s rukou teče,
krev ti kape s kápí.

A s cikány Andraš,
s rodu jeho bratry,
pyšně sobě kráčí
v průvodu své chátry.

Pyšně sobě vede,
pyšně sobě kráčí,
takhle chrámy světit
Madarům se páčí.

Pyšně vykračuje,
letos jako loni,
po boku mu kluše
pes a gróf Apponyi.

Hrdinně jdou oba,
po Černovské vraždě,
dosti učiněno
staré jejich záždě.

Dosti učiněno
přání jejich rodu,
po vraždách už sedí
při madarském hodu.

A ty sklenky zvoní
věru nejináče,
jak když hejno sirot
opuštěných pláče.

A ty sklenky zvoní
jak zvony v Černové,
ale na dně sklenek
boží pomsta plove:

— — — — — —
— — — — — —
nebude vám dáno
pro potomstvo dětí.

Ubudou nám v Uhrách
páni z krásné Horky,
ubudou nám v Uhrách
asiatské vzorky.

Ubudou nám v Uhrách
křivé pasu kosy,
ubudou nám v Uhrách
Apponyovské nosy.

Asiatské oči,
asiatská ústa,
bude prosta vlků
Kečkemetská pusta.

Ubude nám také
černá krev a špína
kolem Vásárhely,
kolem Segedína.

Smějte se té kletbě,
Bůh ji na vás snese,
dostihne vás věru,
snad že dočkáte se.

Snad už za let tři sta,
snad už za let dvě stě,
nebudou lid hubit
vaše černé pěstě.

Snad už za let dvě stě,
snad i dříve mnohem —
hráli jste si příliš
s všemohoucím Bohem!

Adolf Heyduk.

Věci slovenské.

Píše

Karel Kálal.

Vidíš je zatýkány, uvězňovány, vidíš je postříleny, a přece se ti prsa dmou: národ se probouzí! Dvacet dvě léta pozoruji Slovensko den za dnem, žiju v něm a s ním, a nikdy jsem neměl tolik naděje, co nyní. Těším se z dvojí věci: slovenská síla vzrostla, a Evropa uzřela konečně maďarskou surovost.

Šlo to ráz na ráz. Volby do říšského sněmu v dubnu a květnu 1906 byly opět uherské, ojedinělé v Evropě; ba volba ve Vrbovém 17. května 1907 převýšila všecek politický hnus maďarský. Však vedle násilí maďarského rostla zmužilost slo-

venská. Hlinka nedal se v politických věcech zakřiknouti biskupem Párvym a vedl zástupy slovenských voličů na volbiště, náměstí Ružomberské. Hlinku zatkli a uvěznili, a co strádal ve vězení, rostl vzdor všeho lidu slovenského. Ružomberský soud v listopadu 1906 vzbudil velké vzrušení v Čechách, a zprávy o něm prošly celou Evropou. Po dlouhém čase zase ponejprv se ozvali čeští politikové; dr. Kramář promluvil v prosinci 1906 v delegacích o útisku Slováků, stručně sice, ale přece významně, a čeští poslanci na sněmu moravském resolucí odsoudili útoky maďarské. Bylo to málo, ale hráz se prolomila; před tím po léta darmo jsem na jednotlivé poslance naléhal, darmo psal klubu i ministru krajanu. Doufejme, že od této doby bude Slovensko jedním odstavcem politického programu českého, že zvláště bude na ně pamatováno v delegacích.

Slovenský vzdor a české sympathie Maďary velice dráždily; mne maďarské časopisy zahrnuly spíláním a hrozily mně četníky, jakmile na uherskou půdu vstoupím. Poslanec Szmrecsányi žaloval ve sněmě na českou výbojnost, přinesl tam některou mou knížku a přečítal z ní věci »strašlivé.« Persekuce Slováků je čím dále tužší a tužší. V r. 1906 bylo asi 76 slovenských odsouzenců politických, odsouzených na 13 let a 7 měsíců vězení a k 5940 kor. pokuty. V roce 1907 politických provinilců přibývalo; bylo odsouzeno 230 osob na 10 let, 7 měsíců a k 7872 kor. pokuty. Mezi odsouzenými jsou redaktoři, pisatelé článků, řečníci, učitelé, rolníci, selky (vymrskaly maďaronského faráře), řemeslníci a dělníci.

Poslanci slovenští konají dosti; buď tady zvláště vysloven vděk Milanu Hodžovi, nejlepšímu slovenskému politiku, rovněž schopnému jako svědomitému, rovněž nadšenému jako praktickému. Buď tady po pravdě vysloveno, že nynější utěšené hnutí slovenské má svůj původ v obrodné práci mladší čechofilské generace a svůj rozmach především v Hodžově Slovenském Týždenníku a v Hodžových řečech na sněmě i v lidu. Starým čest, že v mrazivých dobách oheň uchovali, mladým čest, že ohýnek vznítili v plamen. Šrobár klade důraz na obrození mravní a na osvětu, hned vedle něho je Blaho, jenž je ze všech nejpraktičtější v drobné práci, Hlinka a Juriga jsou nejvroucnější a nejodhodlanější, Hodža nejlepší politik.

O prázdninách Hlinka cestoval po městech moravských, jen tak tiše, časopisy nepřinášely žádných zpráv. Později vystoupil veřejně a řečnil zvláště v Hodoníně, v Kroměříži, v Prostějově, v Olomouci.

Stálá persekuce množila kvas, o rytířství maďarském proskakovaly zprávy zvláště v časopisech anglických. Požádali jsme Björnsona za veřejný projev, a když v říjnu 1907 byl v Mnichově světový kongres míru, pozvaný k němu Björnson odpověděl přesedovi kongresu, že nepřijde, neboť by se nezdržel, aby nenapadl ty, kteří na shromáždění řeční o míru, ale doma mučí ubité národy. »Jako — dejme tomu — kdy by hrabě Albert

Apponyi, dnešní uherský ministr kultu, který doma hnusně sužuje Slováky, přišel na kongres jakožto apoštol míru, a já bych se s ním sešel, všecko bych vykonal, aby byl tento člověk z poradní síně odstraněn.« Björnson se štítí maďarského ministra, nesnesl by prodlíti s ním v jedné síni. Ta míra pohrdání je zcela spravedlivá. Maďaři tento projev nesli těžko, byť, jakož je způsob pyšných, nadouvali se ještě víc. Apponyi se vyslovil, že »s pozdviženou hlavou« půjde dále. Mrzká nevěstka také hrdě pozdvihuje hlavu.

Maďarští studující z Pešťské filosofické fakulty psali Björnsonovi, kterak litují, že se tak dal svésti z neznalosti poměrů k hanobení maďarské cti před cizinou. Hned potom čeští akademikové, dne 31. října 1907, usnášejí se na adrese Björnsonovi, umělecky provedené Kalvodou, který jedním akvarelem a třemi perokresbami v triptychu alegoricky předvádí život slovenský: idylu — boj — nadšení! Adresa provedena v textu českém a francouzském.

V tom právě přišla zpráva o vraždách v Černové. Událost je známa, ale přece ji musíme — proto že denní listy se pohazují — pro časy budoucí stručně, zcela pravdivě popsati.

Černová je vesnice na levém břehu Váhu, asi hodinu pod Ružomberkem, a patří do obecní správy tohoto města. Je to rodiště Hlinkovo, a on hlavně se o to přičinil, že si tu zbudovali gotický kostelík — asi za 80.000 k. Biskup Párvy, kanovníci a maďaronští kněží nedali na kostelík ani haléře, Černovští bezmála sami sebrali 60.000 k. V září 1907 Černovští požádali biskupa za vysvěcení kostela a použivše vhodné té příležitosti prosili též, aby Hlinku uvedl zpět do farního úřadu v Ružomberku. Biskup přislíbil kostel vysvětit, ale odepřel napraviti křivdu na Hlinkovi spáchanou. Černovští za čas znovu biskupa prosili, aby Hlinka směl býti přítomen vysvěcení jakožto farář Ružomberský. Tu biskup svěřil vysvěcení kanovníkovi Kurimskému, předchůdci Hlinkovu na faře v Ružomberku. Ten ustanovil vysvěcení na 27. října. Dne 25. října Černovští telegrafovali kanovníkovi: »Prosíme, neustávajte sa do Černovej, posviacku kostola nezadržíme.« Už v pátek lid vzal klíč od kostela; činil si k němu právo, ježto si jej sám postavil. V sobotu večer došlo do Černové osm četníků, ráno v neděli zase osm. Lid v neděli ráno čekal, přijdouli kněží proti jeho vůli. O 10. hodině blížily se dva kočáry; na prvém seděl služný Pereszlényi (Maďar) se zvěrolékařem, a na kozlíku vedle kočího hajdúch v plné parádě. Na druhém kočáře seděl děkan Pazúrik, jenž dříve lidu sliboval, že bez Hlinky kostel v Černové se světit nebude, dále administrátor Ružomberské fary Fischer a ještě jiní dva kněží. Asi 1000 lidí čekalo v úzké uličce na kraji dědiny. Z daleka na kočáry kývali a volali, aby se vrátily. »Csak elöre!« (Ku předu!) křičeli kněží na přední kočár. Hajdúch vzal kočímu opratě, šlehl do koní, ti vjeli do lidu, některé osoby pošlapali, a občan Demko chytil koně za uzdu, míně obrátit kočár zpět, leč v tom již velel služný: »Löni!« a četníci

vystřelili do lidu čtyři salvy. Devět mrtvých leželo na zemi! Jedna matka v bolestech umírajíc porodila mrtvé dítě. Čtyři smrtelně zranění zemřeli druhý den, do nemocnice odvezli jedenáct těžko raněných, z nichž dva zemřeli a pochováni jsou v Pešti. Lehce raněných bylo množství. Po zemřelých zůstalo skoro 50 sirot a několik vdov. Vdova Debnárová zanechala 7 sirot. Mezi mrtvými byla žena, která si na kostel 600 korun vypůjčila.

Služný povolal do Černové setninu honvédův z Ružomberka a po obědě přišel s písařem vyšetřovat. Četníci odváděli spoutané lidi do města, mezi nimi i sestru Hlinkovu; vyšetřilo se, že uviděvši kočáry zvolala: »Už idú, už se blížia!« Večer přijely dvě setniny z Levoče a obsadily vesnici, — bylo potřebí světu dokázat, že se Černová bouřila.

Nyní bych měl vyvraceti maďarské lži. Řeknu krátce: Lež je, že se lid proti četníkům bouřil; jediný četník měl odřeninu a tu si nepochybně udělal sám. Lež je, když ministr Andrassy na interpellaci Hodžovu ve sněmu řekl, že kněží nešli kostel vysvětit, nýbrž jen lid utišit; lež je, když řekl Apponyi, že služný Pereszlényi nevelel střílet; lež je...

Událost v Černové měla ohlas i na Vídeňské říšské radě už 30. října 1907; mluvili o ní poslanci Šilinger, Zahradník, Masaryk, a sám předseda sněmovny vyslovil nejhlubší soustrast obětem katastrofy. Co Maďaři dělají, není prostě lidské, řekl Masaryk.

Hlinka právě vstupoval na řečniště v Hodoníně, když přišel telegram o vraždách Černovských. Vydal se na další cestu a řečnil na mnohých místech.

Dne 1. listopadu 1907 přijel do Prahy a druhého dne večer mluvil na Žofíně. Prostory sálu byly tak přeplněny, že celé zástupy příchozích již se tam nedostaly. Hlinka řeční plynně, vzletně a tu hroznou pravdu, již vypravuje, také hluboce cítí. Líčil útisk Slováků ve školách, v úřadech, v poštách, v železnicích..., úmyslně pomíjel řádění biskupů a kněží. Po přednášce studující i jiná intelligence vypřáhli koně z městské ekypáže a za zpěvu a stálého provolávání hanby Maďarům vezli vzácného hosta do hotelu. Z Prahy jel Hlinka do Písku, odtud do Příbramě, do Klatov, do Plzně, zase do Prahy, do Budějovic, do Pardubic, do Hradce Králové, do Hořic, do Moravské Ostravy atd. Ke dni 30. listopadu vrátil se do Uher, aby nastoupil svůj trest v Segedínském žaláři. Rakouská vláda mu na jeho cestě nečinila překážek, ač není pochyby, že byla za to od vlády maďarské požádána. Zasel semeno dobré; nekřivdil, ale pravdu pověděl celou. Buď mu dík všeho českého národa. Vida ho, dávného svého přítele, ve vězení, vzpomínám si na Havlíčka, — kéž tam nepodkopají jeho zdraví! Snášej svůj těžký osud trpělivě, vytrvej...

V prvních dnech listopadových konal se v Paříži sjezd Volné Myšlenky francouzské. Český delegát Kar. Pelant vysvětlil tam postavení Slováků v Uhrách, a shromáždění usneslo se na prohlášení, jímž celé Evropě žaluje na »neslýchaný a barbarský útisk,

vykonávaný uherskou vládou. Ať se celý svět doví, že Slováci jsou vrháni do vězení jen pro slovo: jsem Slovák.«

Poctivý Björnson slíbil ujímati se Slovákův dál a dále. Neue Freie Presse přinesla dne 15. listopadu 1907 jeho článek: Největší průmysl Uher. »Maďarů není dosti, jsou ve své vlastní zemi v menšině. Plodnost jejich není zvlášť silná, milý Bůh zná příčinu. Musejí se tedy Maďaři vyráběti po továrnicku. Tu tedy máme největší industrii Uher, největší svého druhu v Evropě.« V tomto vzácném projevu appelluje Björnson také na stařičkého panovníka našeho; očekává od něho rozhodnutí ve prospěch spravedlnosti.

Dne 22. listopadu 1907 slovenský poslanec Hodža a charvátský Zagorac přijeli do Vídně a vešli ve styk s poslanci slovanskými. Hodža přijel se poradit o návrhu Pester Lloydu, aby se věc Slováků předložila mezinárodnímu smírčímu soudu, jemuž by předsedal Björnson.

* * *

Co dělati?

Předně jest třeba, aby Slováci *vytrvali*; zlomíli vláda jejich vzdor, bude hůř, než bývalo.

Za druhé jest třeba, abychom my Češi v této době Slovákův neopouštěli; podporujme jejich kulturní zdroje [1]) a ujímejme se jich politicky, v delegacích a u koruny. Nechť není ani jednoho delegačního zasedání, aby se v něm neprojednávala otázka slovenská.

Za třetí jest třeba hlásati slovenské utrpení do celé Evropy, také hlavně úkol náš.

Rozhledy v umění výtvarném.

Městské divadlo na Král. Vinohradech. — Výstava Jednoty umělců výtvarných v Rudolfině. — Výstava českého skla a české keramiky z let 1780 až 1840 v umělecko-průmyslovém museu. — Výstava Vinohradských umělců v bývalé ville Gröbově.

Po slavnostním zahájení her v novém divadle na Vinohradech teprve uvědomuje si naše společnost lidí umění milovných, že tu provedeno dílo nemalého významu, že tu vedle četných otázek zájmových, praktických, finančních také jde o věci, které počítáme mezi imponderabilie, kterých nelze vážiti a měřiti, které však přece silně na váhu padají, jdeli o posouzení vzdělanostní úrovně národní. Nechť se o divadle jakkoliv smýšlí, o významu jeho v životě národů není sporu, a *české* divadlo znamená *českému* národu pravé palladium; tam se utíkali staří vlastenci, aby promluvili k lidu, odtud odnášel si lid posilující vědomí své národní existence. Nebyly to pouze otázky umělecké, na něž v českém divadle v jeho začátcích se odpovídalo,

[1]) Jak, pověděl jsem bezpočtukráte obšírně, zvláště i v Osvětě.

ale vždy to byly otázky eminentně kulturní a s národního stanoviska nad míru důležité.

Naše doba od dramatického umění žádá něco jiného a jinak hledí na divadlo; nemluvíme, aspoň bychom neměli mluviti o divadle, že »by mělo« nebo »divadlo má —,« »divadlo musí —,« jak tomu dříve, v letech probuzenských, bývalo. Tenkráte také se říkalo »umění musí —,« »umění má —,« a co všecko umění muselo a mělo, ani nemohlo vykonati. Také divadlo »plnilo svou povinnost,« nyní však věru častěji slýcháme, že je především nutno, aby plnilo své hlediště. Zvýšené požadavky umělecké kombinují se tu s národohospodářskými, a divadlo konečně musí prospívati materielně, musí vynášeti nebo aspoň samo sebe vydržovati, aby bylo »života schopno.« Doba chladné vypočítavosti, náš dnešek, pomalu vyškrtne slova »obětavost,« »nadšení,« »ideály« ze svého slovníku, — a přece, jak jinak by byla vznikla tato druhá stálá umělecká scéna česká, kdy by nebylo obětavosti, kdy by nebylo ideálních aspirací, kdy by nebylo toho hřejného nadšení pro věci umělecké!

Nové divadlo Vinohradské jest naše druhá velká scéna, to ukázalo se hned po prvních představeních, a budova nového divadla stala se památníkem nového období v dějinách českého dramatu a české opery. Budova divadelní — jako umělecký objekt trvalé ceny stojí dnes na nejkrásnějším náměstí Král. Vinohradů, v sousedství kostela sv. Lidmily, Národního domu a vysokých činžovních stavení, které nejméně přispívají k jejímu vyniknutí, anyť s jedné strany příliš blízko k ní přistupují. To jest, architekt zase jednou byl nucen počítati s daným místem a nestavěti svoje dílo do okolí, které má svou ustálenou, neměnitelnou tvářnost. a které se utvářilo bez ohledu na budoucí budovu divadelní. Není snadný úkol moderního architekta včleniti stavbu, která svůj účel má na venek umělecky a s noblessou vyjadřovati, mezi domy bloků moderního města, zvláště jeli budova svým určením tak typicky založena, jako moderní divadlo. Ovšem jsou firmy, jako Fellnerova a Hellmerova, které vyrábějí divadla, a plány na takové nové divadlo jsou vlastně již hotovy, v přihrádce připraveny. Stačí udati žádoucí počet míst k sedění a stání, projekt je tu, a umělecká jeho stránka je vlastně vedlejší věcí: přejete si renaissanci nebo secessi? A tu zase sluší, abychom vítali rozhodnutí »pánů stavby,« kteří vložili úkol do rukou domácího umělce, prof. arch. Č e n s k é h o. Architekt Čenský ujal se práce s větším ohledem na místo, s větší snahou, aby za daných podmínek vykonal dílo dle možnosti vyhovující, s větší pietou, řekl bych, než bychom mohli očekávati od cizích podnikatelů. Divadelní budovu, účelnou, od půdorysu počínaje organicky vyvinutou projektoval, a nebaže po laciných effektech »fasádové« architektury, v našich ulicích tak utěšeně bující, spokojil se úhledností své renaissanční architektury, velmi šťastně osvěžené moderními dekoračními motivy. Nikoliv palazzo, ani fondaco, ani mausoleum, ale dům, kde sídlí nejrušnější, nejhybnější »umění« nynější doby, postavil před nás, a jako vždy hleděl na účelnost, tak nezanedbal uměleckou stránku díla. S tou počítá přirozeně v prostorách, kam obecenstvo má přístup. Vestibul, foyer, chodby a

hlediště zdobí diskretně, bez dotíravé pompy, udržuje všude harmonii světlých, lehkých, barevných tónů. Bledě růžové, žlutavé zdi, sloupky, pilíře, žlutý lesk bronzu nebo mosazného kování, tlumená hnědá barva povlaku nábytku, jehož dřevo zachovalo svůj hřejný tón přírodní, málo pozlátka, za to pěkně komponované svítilny elektrické a žádné lustry, hluboko dolu visící, ale rozložité růžice, posázené lampičkami jako kamejemi nebo drahokamy — celkový dojem je příjemný. Přívětivo tu všude, jasno a útulno, bez přílišné nádhery docíleno vzhledu slavnostního. Co však již v chodbách, v šatnách, ve dvoraně lze poznati, je pohodlnost celkového rozvrhu a dostatek místa, to jest prostornost všude taková, že zabraňuje nedobrovolnému shluku obecenstva. Není třeba, aby v novém divadle na Vinohradech došlo k tlačenicím, k nahromadění obecenstva, ke stagnaci volné cirkulace. Schody k vyšším místům vedoucí ústí všude do menších prostranství, nikde přímo do chodeb, a za těmito »odpočinky« nacházejí se pak šatny velmi rozsáhlé. Návštěvníci každého druhu sedadel nebo míst k stání, vyjdouli z hlediště, mohou se pohodlně pohybovati. Východů je dostatek, a celé divadlo přesně symmetricky rozděleno na dvě podélné půle se zvláštními příchody; ano i přízemkem vede široká ulice uprostřed sedadel, k nimž tak je snadnější přístup ze čtyř stran v každé řadě. Mimo to jsou k disposici otevřené terasy nad přední částí divadla, ploché střechy, odkud vedou železné, pevné žebříky až na ulici, aby v případě náhlého nebezpečí i tudy obecenstvo z divadla se dostalo. Vždyť každé moderní divadlo je zbudováno s opatrností nevšední, ano lze říci na výsost stupňovanou, a všech moderních bezpečnostních zařízení použito také v tomto nejnovějším stánku dramatického umění. Je tu i zvláštní osvětlení neodvislé od hlavního vedení elektrického, jsou tu hydranty za každým krokem a velké sprchy za železnou oponou, která velmi rychle funkcionuje, jak obecenstvo vidělo při prvních představeních, když tato železná, pěkně ornamentálně malbou vyzdobená kurtina zastávala úřad hlavní opony, dotud nedokončené. Ostatně je zadní část domu s jevištěm, propadlištěm a provazištěm od části přední úplně oddělena, jen malou brankou po straně souvisí říše divadelních tajů s částí obecenstvu přístupnou, a také tento vchod lze železem uzavříti.

Útulný foyer jako by připravoval na příjemný pobyt v hledišti. Archit. prof. Čenský ponechal po stranách zaklenutého stropu foyeru volné průhledy z vyššího patra, kde v pravo i v levo jsou též místnosti buffetu. Tyto »empory« nejen malebně působí, ale sprostředkují takto styk mezi »salonem« a »vyššími kruhy,« není zde uzavřenosti neb exklusivnosti dvorany, nýbrž demokraticky tu jaksi naznačeno, že obecenstvo v divadle jest všude stejně vítáno.

V hledišti osvětleném září nástropních světel a žárovek vůkol na pažení sedadel a lóží po dvou umístěných dominuje obruba jeviště, rovněž delikátně navržená i provedená: slabé reliefy, málo barev, za to vše světlé, jasné. Malba Fr. U r b a n a na stropě pak udává zvučnější tón barevný, harmonicky laděný s krémovou žlutí, lososově zrůžovělým nátěrem vnitřku lóží a drapovými záclonami, k čemuž bledě hněd povlaky sedadel dobře harmonují. Urban komponoval strop

jako volný průhled do nebeských výšin, kde se vznášejí postavy geniů a zosobnělých umĕn. Urban ovládá svůj úkol jako dekoratér často osvědčený, jeho výborná kresba a gracilní lepost tvarů těch nadpozemských zjevů odpovídá účelu malby, aby totiž povznesla mysl diváků při pohledu do výšky rovněž výše, zároveň pak aby vyzdobila strop také ve smyslu požadavků vkusné, barevně zajímavé dekorace plochy. Kolem bronzových ornamentů ústřední růžice se světly rozvrženy tedy barevné komplexy, aby lahodily oku již svými valeury, svým plošným rozsahem. K lomu laděny také opony v lomených barvách; meziaktní je šedá, Županova hlavní opona dle návrhu velmi jemně odstíněna, a zmíněná již železná rovněž nezůstala bez výzdoby. Ještě by pendentivy pod stropem kolem galerií vyžadovaly výzdoby malířské, aby barevný souzvuk ze stropu se převáděl dolů k hledišti, spestřenému obecenstvem.

Zevnějšek divadla s pylony, na nichž vysoko se tyčí velké skupiny dle návrhů Milana Havlíčka provedené, s velikými vchody v čele a velikými okny nad tím, dobře se nese nad dlažbou náměstí, v sousedství poměrně vysokých staveb. Fasada nabývá vzdušnosti, vznosnosti tímto vyvrcholením v sochách pěkného pohybového rytmu, a zadní trakt, vysoký, převyšující přední část, neruší pohled na celek. Kryty střech jsou dobře navrženy, obrysy na tolik pohnuté, aby stavba neměla vzhled příliš massivní, ježto by jinak šířka její převládala nad výškou. Z daleka pak poznáváme, že ona vysoká zadní část obsahuje jeviště, že toto podkroví, veskrze z železa konstruované, kryje »suffity,« a že vzadu, za velmi hlubokým jevištěm, přičleněny kanceláře, šatny, sborovny. Situace divadla sama napovídá jeho vnitřní zařízení, a zevní členění doplňuje představu i pro toho, kdo nepronikl do vnitřku.

Zbudování nového divadla Vinohradského znamená nejen pro město, jehož správa podnikla tuto stavbu a utvořila nový divadelní organismus, ale také pro Prahu a její obyvatelstvo důležitou událost. Stálým a bohdá dlouho trvajícím památníkem této bude divadelní budova, účelná, pohodlná, vkusná, — rušné město v těsném sousedství Prahy právem může poukázati na toto dílo jako na kulturní, osvětový čin, jímž se zapsalo v dějinách české práce vzdělanostní na dlouhou dobu příštích století.

* * *

Nejmladší sdružení českých výtvarníků, Jednota českých umělců výtvarných, oslavilo potichu první decennium svého trvání. Tato jednota povstala r. 1897 secessí mladších i starších výtvarníků z Umělecké Besedy; malíři, sochaři, architekti v ní sami rozhodují o svých záležitostech, a přátelé umění jsou jako hosté a podporovatelé vítáni. Jednota pořádala od svého počátku výstavy, kde právě bylo lze je installovati, a v Praze po dnes není nadbytek takových místností. Vlastní budovy Jednota nemá, a tak byly její exposice odkázány na příležitostné chvíle a nejrozmanitější místa, to pak bylo na újmu popularity spolku, to jest, naše obecenstvo neznalo jmeno Jednoty tak dobře, jako jmena jiných spolkův uměleckých, jejichž výstavy na jed-

nom místě, pravidelně za sebou jdoucí, navykly naše publikum také pravidelnější návštěvě. Krasoumná jednota a spolek »Manes« přicházejí se svými výstavami, Jednota však teprve letos používá volného místa na krátkou dobu čtyř neděl, aby připomněla obecenstvu, že soustřeďuje velký počet příslušníků naší obce výtvarnické pod praporem českého umění.

Veliká je to výstava ve dvoraně Rudolfínské, a přítomnost starších umělcův a profesorův akademie naladuje návštěvníka jaksi slavnostněji. Ale nemá to ráz officielní manifestace, není v tom ztrnulosti »akademismu,« ba naopak působí výstava dojmem umělecké svěžesti, družného zápolení o chválu neb uznání veřejnosti, souladu uměleckých aspirací, které se nesou rozdílnými směry za jediným cílem: za zdravým, silným českým uměním. Není tu jednotvárnosti, není tu také vše stejně vyspělé, vždyť k pracím osvědčených, zkušených malířů připojují se pokusy mladých, akademii sotva odrostlých enthusiastů pro vše, co je moderní. Ale jest tu všude rušno, individuality vyslovují se tu nenuceně, po svém, každý zpívá svou notu, a nestará se o hesla uměleckých kritiků nebo bulletiny nejnovější mody v cizině.

Převládá malba krajin, jako již po dlouhá léta, ale ani tu nejsou úlohy tak přísně rozděleny, jak bývalo, malíři přítomnosti malují »všecko,« tudíž také krajiny. Největší plátna ovšem předvádějí nám figurální náměty. Je tu podobizna zesnulého kardinála arcibiskupa Pražského, hrab. Schönborna, malovaná prof. Fr. Ženíškem. Purpur řasnatého roucha rozlévá se v ohnivých kaskádách po ploše obrazu, přibledlá tvář (působí tu také převaha syté červeně na odstín pleti) dominuje nad tímto jásavým akkordem svým oduševnělým výrazem. Nádheru světla a barev ve světle vibrujících velebí malby prof Bukovce, najmě jsou tu pozoruhodni pravěcí lidé, klanějící se slunci, pak ženský půlakt v růžovém osvětlení, malá portrétní studie dámy, ve stínu malovaná, velmi jemná v barvě. J. Stibral vystavuje několik akvarelových pohledů z cest po Dalmacii a z Alp, B. Knüpfer tentokráte poušť, nad níž vychází měsíc, s titulem podmíněným stafáží »Odpočinek na útěku do Egypta.« Fr. Urban zaslal svůj návrh k výzdobě stropu nového divadla Vinohradského, komposici velmi duchaplnou a lahodně zbarvenou. Rej ženských postav, geniů okřídlených, allegoristních zjevů je tu skupen kolem středu obdélného pole, to jest kolem osvětlovacího tělesa, které tu zcela originelně vystupuje z plochy jako veliká, malebně členěná růžice. Návrh nepůsobí na výstavě tak dobře, jako provedená malba ve výšce nad hledištěm divadla, což lze snadno pochopiti, neboť na výstavě visí kolmo na stěně, a plastický střed (»lustr«) schází, za to však spatřujeme tu všecky delikátní podrobnosti kresby a sledujeme modulace barvy, za bílého světla denního neméně působivé než při umělém osvětlení divadelním, na které jsou vypočítány.

Oblíbené thema o husitských válkách zpracoval Klusáček, velký kolorovaný karton, pak olejový obraz »Žižka,« konečně menší skizzy a návrhy vesměs ukazují umělce zaujatého illustrováním této kapitoly českých dějin. Klusáček snaží se vystihnouti nejen malebný

ráz doby, krojů, typů, ale také rozvířiti život ve svých komposicích, aby se tu odehrávaly dramatické výstupy s onou pochmurnou grandiosností, která tolik převládá v těchto dějích. Jako malíř Klusáček stále ještě roste, mohutní, obraz Žižky nejlepším je toho důkazem. J a k š í zaslal dvě rozměrná plátna, portrét »Dámy« a podobiznu »Rodičů;« obě díla laděna v hlubší poloze, jako by imitovala obrazy starých mistrů, při tom však v obou hlásí se moderní malíř k slovu: tón pleti spojuje se s povšechným koloritem, hnědým, temným, teplejšími, krevnatějšími odstíny, než bývá u starých mistrů, a vedení štětce je mnohem volnější.

Zajímavý obraz má zde F. H e r č í k. Je to pohled ze Svatovítského chrámu směrem k oltáři sv. Jana Nepomuckého do kaple za tímto oltářem, jejíž pestré okno svítí v pozadí. Obraz má hloubku, přece však se mně zdá, jako by také měl nadbytek světla, neboť ač chrám sv. Víta patří k nejsvětlejším stavbám pozdní gotiky, přece tu v ochozu zpravidla rozprostřeny jsou chmury náladového přítmí. Takové »lomené« světlo miluje R a š e k, jeho »zříceniny starého hradu« jsou v něm stopeny, a »Poslední pozdrav« také zahalen v šerou náladu večera, dobře vystiženou, barevně s citem pochopenou.

K e j m a r maloval pí. Ryšavou v kostýmu její úlohy z Tylovy Paličovy dcery a dovedl v tomto portrétu zachytiti náladu úhledné světničky, do níž čistými záclonkami padá chladné, bílé světlo. O n d r ů š e k temperou vypodobnil svou stařičkou matku, a zaslal krojovou studii, která se zdá býti poněkud libovolně kostýmována, — což by dílu neubíralo malířských kvalit, — ale také poněkud suchá v tónu.

Oddělení pro sebe zaujaly práce Romana H a v e l k y, krajináře nyní na Moravě v Dyjském údolí usedlého, i jsou to lesy, pole na stráních, pohledy do malebného údolí, které teď Havelku zajímají. Několikráte líčí západ slunce v lese, totiž odlesky posledních paprsků na kmenech lesní tišiny, v jejímž nitru se rozhostila tma. Pak v zimě vybral si motivy na pokraji lesa, a maluje hebké stíny na ozářeném sněhu a bělostné stromy velmi účinně. Hra světla a stínu je obsahem jeho maleb. Také Ota B u b e n í č e k nevychází za jiným cílem do přírody. Jeho souborná výstavka neodhaluje pohledu do pracovny malířovy, neboť tyto kresby a malby vůkol nejen vznikly, ale byly také provedeny venku pod širým nebem. Jestliže Havelka některou svou večerní náladu nutně dokončí doma v ateliéru, Bubeníček počíná si, jako by proň nebylo jiné malby než pleinairové, to jest jeho krajiny jsou viděny jen v okamžiku určité nálady atmosféry a tak prostě, s takovými jednoduchými prostředky »udělány,« že zachovávají prvotní svěžest oněch dojmů z přírody. O. Bubeníček vyjadřuje se nyní o mnoho samostatněji, než dříve, obrazy, jako ona cesta po stráni, v popředí zastíněná, vzadu vybíhající do kraje sluncem ozářeného, to jasně dosvědčují. Jindřich B u b e n í č e k se svými poctivě z přírody vypozorovanými krajinami českými zůstává si věren, akvarelluje své milé motivky stále s touže láskou k barevným effektům, které jsou výsledky sluncem rozjasněné dálky, šťavnatých pažitů v popředí, teple zbarveného zdiva, tmavě zelených korun stromových. Také O. F i a l a

rád si zahýří v akkordech syté zeleně a vzdušné modři, také jeho studie ze Slovenska, kde byl s Vítem Skálou a s O. Bubeníčkem, zpravují nás o krásách přírodních divadel v horách a rovinách, mezi chatrčemi a korunami starých stromů. Skála vidí to vše v barvách více odstíněných, o stupeň něžněji laděných a lomených, ale také on zachycuje skutečnost s onou netajenou vervou, která tak sluší mladým umělcům, když se vypravují k dobývání světa.

Jsou zde dále krajináři již známí, Lolek a Langer, oba zastoupeni malbami volné šířky, vzdušné prostornosti. Lolek vede si vždy nenuceněji, rozmach strhuje někdy jeho ruku k technice příliš lapidární, plošné, kdežto na př. Šetelík při sebe švižnějším přednesu zůstává srozumitelnější a vždy líbivý. Má zde Pohled na Malou Stranu na podzim a Římskou villu, velké plátno dekorativně působivé. Slabý a Trsek nescházejí; tento obeslal výstavu velmi šťastně svým »Potokem,« malbou dýšící vlahým vzduchem podjeseně, delikátně traktovanou. Fr. Jakub maluje poetické nálady soumračné, také ukázka z jeho oblíbených přístavních motivů je zde; Fürst je slibný krajinář moderního rázu, Mikule má své pouliční motivy dobře prostudovány, Venda Schwarz několik náladových krajin a leptů; Žabota studie z přírody, poněkud vybledlé v barvě, a dobře malovanou scénu ze života svých soudruhů za umělého světla. Slečna Roškotová zachytila vodovými barvami zákoutí v chrámu sv. Marka v Benátkách, a dokázala, že nejen vidí barvu vibrující pod vrstvami vzduchovými, ale že tuto barvu také dovede vytvořiti a na plochu upoutati.

I Štapfer se dostavil s malou kresbou Špejchárku lehce akvarellovanou, Holub přispěl několika krajinami známého u něho vzdušného tónu, pravdivé plastiky, F. C. Jelínek, Vavřina, Průcha podali ukázky svého umění, které pozorují v přírodě tolik lidmi přezíraných krás, a Průcha mimo to překvapil plastikou a životností svých »Chodovanek« na cestě do kostela. Jako umělec stále výše spějící vystoupil tentokráte Jakub Obrovský, malíř osobitého profilu, jehož komposice mají svůj styl moderního lyrismu v motivu i v barvě. Růžová těla žen a dítek, smaragd travin, azur nebes báně nebo bělostný svit oblak a svěží pleť tak rajsky nevinných žen, to vše spřádá ve vidiny malířsky s obdivuhodnou vyspělostí interpretované. Dekorativní malby jsou to, a lze z nich vyčísti, že Obrovský nesen jest ctižádostí, aby si zasloužil jmeno malíře v skutku moderního, to jest svého ve všem všudy.

Ze sochařů dostavili se Štrunc s dekorativně stylisovanou hlavou dívky, velmi delikátně traktovanou, J. Kalvoda s několika kamennými pracemi, kterými jako by napodoboval moderní ted primitivistní plastiky umělců, jichž jmena zapsána jsou v seznamech jiných spolků uměleckých — nechci jich výslovně uváděti. Štrunc modeluje neméně z široka, a nemá méně smyslu pro malebnost, varuje se však přímých nápodobenin a tomu, co umělci snad je a vždy bude nejžádoucnější, dosažení svérázu originality, je tím bližší, než umělci za modními hesly příliš ochotně kráčející.

Dva pěkné bronzové kalamáře od Maliny repraesentují moderní drobnou plastiku.

* * *

V umělecko-průmyslovém museu pořádali místo obvyklé vánoční výstavy malý přehled keramických a sklářských výrobků z doby od r. 1780 až do r. 1840. Z privátního majetku, ze sbírek technologického musea ve Vídni, ze skelných hutí hrab. Harracha sešlo se velké množství onoho nádobí a náčiní, z něhož se radovali za časů, »když si náš dědeček babičku bral.« Výstava tato vzbudila především radostné pohnutí všech, kteří pamatují tyto konvičky, kávové koflíky, pestré sklenice a t. d. z otcovského domu, ze zlatých dnů svého mládí, když se tomuto křehkému zboží směli jen z uctivé vzdálenosti obdivovati. Ale také méně sentimentálním sběratelům, znalcům, amatérům-ctitelům moderního průmyslu uměleckého poskytla výstava mnoho zajímavého, neboť ukázala, že také výrobky z periody »biedermeierovské« nepostrádají svého rázu, že tu vyvinul se sloh empiru ze slohu Ludvíka XVI., a dále že česká majolika a český porculán z počátku 19. století nejsou po umělecké stránce tak bez ceny, jak se často myslilo. O českém skle platí totéž, a »Musterbuch« Novosvětské sklárny, jakož i knihy vzorků ze sklonu 18. století, kreslené a malované návrhy na poháry, žejdlíky, pinty, džbánky, vázičky a t. d. jen to dosvědčují. Výstava je z nejzajímavějších poslední doby a zdařila se, řekl bych skorem, neočekávaně, poněvadž shromáždila veliké množství ukázek českých výrobků průmyslových, o nichž do nedávna nikdo nechtěl věděti, a které zatím povýšily na »musejní předměty.«

* * *

V místnostech knížecího obydlí, v nádherně položené a nanejvýš blahobytnicky zařízené ville Gröbově uspořádána byla výstava obrazů a plastik. Měšťanská Beseda na Král. Vinohradech vyzvala umělce, kteří na Vinohradech bydlí a pracují, to jest mají své ateliéry, aby použili mezidobí v budově po odchodu prince Windischgrätze zcela prázdné, než tam zařízen bude agronomický, agrochemický a zemědělský ústav vysokého učení Pražského. Žijeť na Král. Vinohradech více než 80 českých výtvarníků, a pravdu měl jeden z nich, když podotknul, že před dvaceti lety tolik umělců v celém království se nenapočítalo. Ovšem, malíři zvláště jsou přeletaví ptáci (cituji zase jiného malíře), a Vinohradská osada umělecká není co rok stejná, počet osadníků stále se mění. Přece však dostavilo se 40 umělců, aby v krásných salonech a komnatách Gröbovy villy vystavili obrazy a plastiky, rytiny, lepty a kresby, a v těchto komnatách, ve světle postranním, pod stropy kassettovanými, s nichž visí tu skleněný tu kovový lustr, v sousedství kamen a krbů, na čalounech různě zbarvených věru byla radost vystavovati! Neboť přichází doba přesycení z těch velikých výstav, z těch sálů stejnoměrně shora osvětlených, z těch strnulých, chladných řad obrazů, z těch katalogů a z toho všeho officiálního, příliš pravidelného a pořádného vystavo-

vání ve velkém. Velké obecenstvo sice rádo se zásobí »uměleckými požitky« na delší čas a navštěvuje takové velké »salony« jednou za rok dosti ochotně, ale ona část jeho, která má mnoho opravdového citu, která po umění touží, aby okřála na duchu a srdci, která ve styku s uměním hledá více než ukojení zvědavosti, — tato vrstva umění milovných lidí nechce velkých výstav.

Již úprava exposice má uměleckým pracem sloužiti, aby vynikly, vše má napomáhati k účinku maleb a plastik, vše má nám usnadňovati, abychom se jimi zaměstnávali s větším klidem, abychom se zahloubali, ponořili do proudů, jimiž tu ve výstavě všude tryská živé, silné umění. A první výstava na Vinohradech dokázala, že upraviti takovou »intimnější« výstavu není nesnadno. Vinohradští umělci provedli pokus bez dlouhých okolků, a zdařil se. V osmi místnostech seřadili 121 dílo, a tak prochází se Pražan, to jest obyvatel číslovaných »čtvrtí« tam dole v údolí Vltavy a tam nahoře na druhém břehu elegantním schodištěm, předsíněmi, sály a salonky a dívá se na obrazy a jako by zde byl návštěvou u vznešeného pána, jenž ukazuje svoje nejnovější akvisice. Porůznu rozvěšené, tu jeden obrázek sám ve špaletě okna, tu zase na stěně u dveří, tam tři rozměrnější plátna, tu v sále řada, ale nikoli stejně velkých maleb a stejných motivů, nikoli malby promíchané, jak byly zadávány nebo donášeny, ale vybrané, — to má zcela jiný vzhled než »výstava.« Je v tom arrangement a je v tom vkus, a na vzdor některým malým pokojům — více místa.

Výstava po této stránce měla by přilákati zástupy Pražanů, neboť mnozí ještě nebyli v »Gröbově ville« čili v Havlíčkových sadech. Zajisté pak nemělo by obecenstvo naše promeškati příležitosti, aby se seznámilo s Vinohradskou družinou uměleckou. Jsou tu: Fr. Urban (akvarel sv. Tří králů), Rašek (známý obraz chaloupky s osvětleným okénkem v modravém šeru), jsou tu malby a kresby Al. Kalvody, vystavují tu Ant. Hudeček, Bém, Stretti, Zamponi-Stretti; Hilšer zaslal ženský akt, malovaný »v barevném svitu,« Aleš jadrný akvarel (Viktorin z Kunštátu na koni); Ullmann má zde krajiny, Oto Bubeníček, Fr. Jakub, Karel Langer jsou zde zastoupeni; pohádky vystavuje Panuška, Štolovský maluje dílny, slévárny, V. Malý pohledy z Prahy a vesnické motivy; jsou tu B. Dvořák, krajinář jemného citu pro vzduchové nálady, Jos. Jelínek, Jar. Šimůnek, Rich. Lauda, Fr. Horký, J. Koudelka, Štáfl, Feikl, Kobliha, Váchal, Walter, Albrecht, dámy Cerhová a Klicperová, dále Ant. Majer, Mareček, Němec, a s grafikami Honzík a Preissig. Ze sochařů obeslali výstavu Šaloun, Milan Havlíček, Folkmann a Fr. Uprka.

Mnohý umělec přispěl dílem, které již bylo jinde vystaveno, ale četné malby a Šalounův portrét Vrchlického překvapují ony návštěvníky, kteří sledují náš umělecký život po stránce »umělecké produkce.« Tak přidali k známým již malbám nové obrazy Jakub a Bém, tento pak maluje motivy Vinohradské, jako Hudeček, Kalvoda, Šimůnek, Koudelka a Panuška, kteří jako praví moderní krajináři nevidí krajinu jen na venkově, ve stínu stromů, v ze-

leni luk atd., ale jimž i město, a to město moderní, s hlukem nádraží (Bém), s komíny vysokých činžáků, s holými stráněmi mezi domy na obvodu je vděčným námětem k malbám. Vinohrady takto dostaly se do malířského umění nové doby, a je to neméně příznačno pro tuto dobu, že město mladé, nedávno takřka ze sadů, rolí a zahrad vyrostlé, nyní je střediskem uměleckého života a samo objektem uměleckým. První výstava Vinohradská otvírá pohled do uměleckého ruchu, do četných ateliérů v nových domech Vinohradských — tam pamatovali na malíře nejdříve, tam byly první »skutečné« ateliéry Pražské. Umělci, jichž jmena jsou nám známa, i takoví, kteří na první Vinohradské výstavě také po prvé před veřejnost vystupují, hlavně malíři, skupeni jsou tu bez ohledu na jejich »příslušnost« spolkovou, což u nás vlastně je něco nevídaného, neboť jsme při své svobodomyslnosti velmi kastovnický národ, — a na výstavě je příjemno, je tu všude mnoho svěží snahy, mnoho chuti k práci a mnoho poctivé, umělecké práce vůbec. První »Vinohradská« se vydařila — vivat sequens! Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Nebylo znova špatnou volbou, ale nebylo také pražádným překvapením, že jako první z novinek cizího repertoiru objevilo se v letošní sezóně na scéně Národního divadla jmeno G. Bernarda Shawa. Na všech evropských scénách, kde dbají o poněkud literárnější úroveň, hrají ho pomalu častěji, než jeho velikého krajana Shakespeara. A přece, kdo viděl dva, tři kusy tohoto moderního velkovýrobce dramat, prohledne velmi brzy způsob jeho tvoření, a autor přestává mu imponovati. Jakožto látku vybírá si se zálibou moderní sociální problémy, dramatickou stavbu vyhání v typicky obhroublé — po anglickém vkusu — divadelní effekty, a svoje dialogy dovede spestřovati slušnou dávkou vtipu a ironie, zabíhající v čirý cynismus. Taková jest i jeho *Živnost paní Warrenové*, která se u nás po prvé hrála 29. října v překladu a režii pana Karla Muška.

Jest to drama, které co do odvážnosti svojí látky bylo snad jen několika nejsmělejšími naturalistickými produkty rázu Zolova v románě a Wedekindova v dramatě předstiženo. Avšak obsahově nepřináší nic nového. Má dokonce velmi blízký pendant v sensačním dramatě rusko-židovského spisovatele Šloma Aše »Bůh pomsty,« které loni přešlo hlučně po všech větších scénách na Rusi, a právě před několika týdny bylo divadelní sensací v Berlíně. Jako v Ašově dramatě žid kuplíř snaží se zachrániti vlastní krásnou dceru před bahnem svojí živnosti, tak u Shawa křesťanka Warrenová, spolumajitelka a ředitelka »ústavu,« který má svoje filiálky v řadě velkoměst na evropském kontinentu, snaží se svoji dceru uchrániti před tímto ovzduším, o němž dívka dlouho nemá vůbec tušení. Dává ji

v Anglii pečlivě a ctnostně vychovávati. Tam i zde hrdinové dramatu dožijí se krutého sklamání ve svých dětech. Dcera z dramatu Ašova utone posléze v bahně otcovy živnosti, dcera paní Warrenové naproti tomu, samostatná, energická a zpřísnělá nabytým vychováním, odvrací se bez milosrdenství od vlastní matky, pohrdajíc jejím řemeslem i jejími penězi, a nastupuje odhodlaně cestu vlastního trpkého chleba.

Kdy bychom chtěli shledávati doklady k tomu, že není v divadelní produkci nic nového takový poměr čisté dcery k matce sestárlé v ovzduší hříchu a mravní porušenosti, našli bychom je už u takových mistrů scény, jakými byli a zůstávají staří Dumas a Sardou.

Umělecky nestojí nad nimi Shaw nikterak, leda že řešení jeho je nové ve vnitřní struktuře dramatu i v zevnější formě, a v dialogu hry že jsou zcela nové tóny, nového zbarvení, hrubšího, drastičtějšího, výsměšného, zbaveného vší uhlazenosti a sentimentality oněch francouzských dramatiků. Svůj sociální problém řeší Shaw po svém způsobu, velmi pohodlném, až stereotypním a proto — jednotvárném: formou diskusse, bezohlednou, zlou a jedovatou. Anglický dramatik dociluje tím ovšem svých nesporných dramatických účinů. Vysmívá se otevřeně prolhanosti a pokrytectví moderní společnosti a hlomozně, s vítěznou uštěpačností hlásá svoje »positivní hodnoty,« svoji »životní pravdu,« o niž s ním přece nikdo nevede spor. Ale je ta pravda tak laciná — pravda individualistické morálky, jejímiž hlasateli jsou tu stejně paní Warrenová, jako její přísná a chladná dcera Vivie, jako ten matčin »obchodní přítel« a cynický ničema Crofts, stejně jako planý hejsek a sobecký lenoch Frank.

Byloli vůbec třeba uváděti Shawovo drama na naši scénu, je věc velmi sporná. Hra má jenom jednu velikou, opravdu životně, bohatě a do detailů pečlivě kreslenou rolli, právě paní Warrenovou, kterou hrála paní Hübnerová velkolepě, věnujíc jí veškeru svoji uměleckou potenci a vyzvedajíc její životní tragiku tak přesvědčivě, že ji učinila až sympathickou. Ostatní rolle jsou více problémové, než životné, skoro papírové, místy silně zkarrikované, — ale to všecko už spadá na vrub pověstného anglického vkusu.

Dušičkové období přineslo nám nově nastudovanou, nově vypravenou a téměř zcela nově obsazenou Hauptmannovu *Haničku*. Krásná, jemně spředená směs životního realismu s poesií snu a chorobných hallucinací jest umělecká a básnická práce, která stála za nové pečlivé nastudování. Vidiny ubohé Haničky, nalézající v horečných snech před smrtí útěchu a vykoupení ze »slzavého údolí« ústrkův a týrání, jsou samy o sobě vděčná a básnicky jemně cítěná věc, skýtající vhodný a vítaný podnět pro umělecky cítícího režiséra i pro tvořivé herce. Nová režie Kvapilova přistoupila se zjevnou láskou k tomuto úkolu a rozřešila šťastně scénické obtíže hry v momentech, kde z drsné a hrubě reálné skutečnosti přechází ve zjasnělé, básnickým kouzlem snu obestřené vidiny abstrakcí. Tíha hereckého provedení spočívá ovšem hlavně na bedrech představitelky Haniččiny. Hrála ji nejnovější novicka Národního divadla slečna Suchánková, která své rolli věnovala všecku svou vrozenou ušlechtilost,

intelligenci a něhu — k účinu velmi pěknému, ač ne ještě ve všem a všude vyrovnanému.

Po několika letech slibování Národní divadlo konečně na samém sklonku letošního listopadu dospělo ke skutku: vypravilo slavnou Aischylovu trilogii *Oresteji*, jedno z vrcholných děl literatury antické. Velkolepé dílo zapadlých kultur, dávno zaniklého světa s jeho ději, s celým jeho obsahem živým a nesmrtelným — to všecko přenesti do našeho moderního života, znázorniti umělecky a přiblížiti našemu chápání, jest dojista z největších a nejvyšších úkolů, jakého se může podjati moderní scéna. Na Národním divadle přistoupili k tomuto úkolu s pietou a láskou i se vší svojí uměleckou potencí. Proto premiéra slavné Aischylovy »Oresteje« patřila k nejradostnějším uměleckým svátkům, jaké jsme kdy zažili v Národním divadle.

Osvěta přinesla již před dvěma roky, když v Národním divadle oznámili provozování Oresteje, z povolaného odborného pera pečlivou a bohatou studii [1]) o Aischylovi a jeho době, a specielně o jeho slavné trilogii. Můžeme tu tedy jenom odkázati na tuto studii, v níž autor správně charakterisoval celkový ráz a hlavní rysy tragédií Aischylových: jejich ohromnost a velikolepost jak v postavách a scénách, tak i ve výrazu a v myšlenkách. Pro čtenáře neobeznámené s antickou kulturou bylo by nesnadno, neli dokonce nemožno v několika větách divadelního referátu shrnouti charakteristiku barbarské doby, kterou plasticky zachytil mistr řecké tragédie ve své trilogii, v níž zpracoval osudy královského rodu Atreova. [2]) V tom také spočívá hlavní problém scénického vypravení Oresteje, přiblížiti umělecky

---

[1]) »Aischylos a jeho doba.« »Z antických studií« dr. Vácslava Niederl (v Osvětě 1905, č. 5.—7.).

[2]) K celkové charakteristice pro ty, kdož nemají po ruce zmíněný ročník Osvěty, citujeme aspoň pod čarou pěkné líčení dr. V. Niederle: »Strašná Músa básníkova nezhrozila se četných obětí rodinného vraždění, nýbrž ukázala je jako Medúsinu hlavu obecenstvu, zachvácenému hrůzou. Ponurá doba předhistorická přechází nad Mykénami a Argem v přítmí soumraku. Vyděšena utíká mysl ze změti zločinův a katastrof, při nichž vražda je smrtí normální: kde otcové, bratří a děti vespolek se vraždí, kde muž utápí ženu, postiženou v nevěře, kde z nočního krvesmilství rodí se noví vrahové, a bratr hostí bratra masem jeho synů, tak že sám bůh sluneční s ošklivostí odvrací tvář od toho divadla. »Všecky tyto pochmurné postavy žijí neviditelně v trilogii Aischylově jako duchové zemřelých: její ovzduší jest jimi přesyceno, Kassandra a sbor nepřestávají je vyvolávati. Posmrtné záští jejich rozdmychuje živé záští potomkův . . . Tyto plaché přízraky, bloudící pod loubím Argejského paláce, čihajíce pod hrobkou zavražděného otce, pohybují se nejasně v pozadí jeviště. Sklánějí se, aby vyslechly hovor a posunky souhlasu a s prudkými projevy pozornosti. Strkají hlavy mezi vražedlníky, kteří se smlouvají, a mísí pohřební šepoty s tragickými jejich hlasy. Když zločin se strojí, všichni přikvapí a v šíleném letu předbíhají jeho vzmach. Dvacet strašidelných rukou splétá se s rukou, jež zasazuje ránu, a obět, která vidí toliko jeden meč, namířený na své hrdlo, klesá pod davem přízraků, jež vyhrnuly se z podsvětí, aby ji strhly s sebou.« Aischylos volil závěrečný, ale nejmohutnější akt této tragédie rodinné, s úžasným pozadím předchozích zločinův, aby před zraky diváků rozvinul vzpomenutou ideu o dědičnosti *viny* a za ní spěchající *pokuty*, kterou

a lidsky svět zapadlé kultury dnešnímu diváku průměrnému, způsobiti, aby mluvila tu věčná živá básnická krása díla a síla základní ideje bezprostředně k jeho vnímavé duši.

Dokonalý básnický překlad prof. J. Krále a umělecká režie Kvapilova s pomocí odborníků historických i výtvarných pracovala tu ruku v ruce se svrchovaným zřetelem k nedotknutelné velikosti antického díla. Pokud se této *spojené tvůrčí činnosti umělecké* podařilo pomocí celého moderního aparátu scénického docíliti, aby Aischylovo dílo žilo trvale na scéně a udrželo se tu jako jeden z nejvíce vynikajících článků stálého repertoiru, který by byl chloubou herecké výkonnosti činohry Národního divadla, ukáže budoucnost. Jisto je, že úchvatná osudová tragika Aischylova díla nevyprchala za dlouhé věky jeho stáří. Uchvacuje a strhuje v pravdě i nyní, když se jí bezprostředně podrobíme. Znamená to veliké a radostné vítězství činoherního ensemblu, že ve všech výkonech a především ve vrcholných scénách všech tří oddílů trilogie docíleno slohové jednotnosti a úměrnosti, jakkoli moderním hercům jest už tolik vzdálen požadavek pathosu a antického klidu v pózách, v deklamaci i v souhře. Jednotliví umělci ve hře zaměstnaní dali jí všecku svoji tvůrčí schopnost i intelligenci. Paní Danzerová v rolli Klytaiméstry měla vznešenou pózu královny i vášeň a krvelačnost bestie, paní Dostalová jako Elektra mohutnost a rytmickou sílu přednesu i vláčnost pohybů, slč. Grégrová úchvatné a hrůzyplné vytržení věštkyně Kassandry, pronásledované krvavými vidinami a předtuchou vražedných dějů, paní Laudová velebné a smírné gesto bohyně Athény. Pan Vávra hrál krále Agamemnona s mocným a drsným přízvukem barbarského hrdiny, vracejícího se z vítězné výpravy, pan Matějovský charakterisoval Aigistha případným chlubným tónem povýšence a neostražitého milce královnina, pan Želenský jako Orestes byl lepší ve scénách Líticemi štvaného chráněnce Apollonova, než jako syn sklíčený žalem nad mohylou otcovou a rozjitřený pomstychtivostí. Také v chórech starců a dívek argejských i ve sboru Lític podány výkony úctyhodné a umělecky vzácně zdisciplinované, tak že celá premiéra poskytla dokonalý obraz uměleckého vzrušení a chtění, jež zaslouží svrchovaného respektu.

* * *

V i n o h r a d s k é d i v a d l o, jehož příští s tolika a tak dalekosáhlými tužbami i nadějemi v české veřejnosti a vší obci umělecké bylo očekáváno, zahájilo konečně svoji působnost, vítanou a vděčně kvitovanou ze všech stran s uznáním a s radostí. Máme konečně druhé veliké české divadlo, jehož umělecké poslání připouští skutečně v lecčem analogii s divadlem Národním. Mnoho se změnilo v Čechách a důsledně také v českém osvětovém životě za to čtvrtstoletí, jež dělí

poslézc milost boží vyrovnává *smírem* a tím zajišťuje kletému rodu Atreovu šťastnější budoucnost. Lze si mysliti, jak mohutných postav bylo potřebí, aby unesly tíhu těchto dramat. Žádná zápletka nemůže se měřiti s velikolepou prostotou této trilogie, která drtí a povznáší zároveň.«

nás od památného dne, kdy bylo otevřeno Národní divadlo. Jedno z nejbohatších a ve svém rychlém vývoji a rozkvětu nejšťastnějších českých měst správným pochopením svých kulturních úkolů způsobilo tento krásný čin, a dalo nám druhý památný den — 24. listopad 1907, — o němž máme všecko právo doufati, že bude stejně významně zapsán v historii českého divadelnictví, jako onen první. Královské Vinohrady splatily tím činem kus svého dluhu Praze, jejímž jsou nejpyšnějším a nejvýhodněji rozloženým předměstím, a zároveň tak i české kultuře. Smíme v to doufati tím spíše, když tak okázalým potleskem doprovozena byla slova slavnostního řečníka při zahajovacím matinée, připomínajícího, že Vinohradské městské divadlo dojista nechce býti pouhým lokálním ústavem, věnovaným a vyhrazeným zábavě. A konečně i ti, jimž bylo svěřeno umělecké vedení nového divadla, prohlásili slavnostně ústy svého ředitele, že chtějí býti druhým českým divadlem Národním.

Mají k tomu všechny příznivé auspicie. Pečlivě vybraný soubor činoherní i operní — pokud dané poměry toho dovolovaly, — štědrou a zámožnou obecní správu, zkušené a obětavé divadelní družstvo, i vedení plné činorodé odvahy a chuti k nové práci. Takové asi úvahy ovládaly skvělé shromáždění, jež sezváno bylo k zmíněnému slavnostnímu matinée 24. listopadu dopoledne. Radostná jeho nálada prýštila asi u všech z toho bezprostředního pocitu, jenž bezděky vzrušuje a uspokojuje. Je to onen pocit památné a významné chvíle, již spolu prožíváme a od níž si do budoucnosti tolik slibujeme.

Vlastní pořad představení v novém divadle zahájen večer téhož dne premiérou *Godivy*, dramatické legendy o čtyřech jednáních od Jaroslava Vrchlického. Bylo by jenom vítáno, mohlili bychom v tom spatřovati záruku, že druhá veliká scéna česká — když už není scénou čistě činoherní, — svojí volbou ukazuje podstatný kus svého programu a nejvlastnějšího poslání: postaviti se především do služeb české produkce dramatické, — neboť ve prospěch jejího rozvoje a rozkvětu bylo nejtoužebněji voláno po »druhém Národním divadle.«

Do prvního referátu o činoherních novinkách Vinohradského divadla patří úvodem ovšem aspoň zmínka o dvou činoherních proverbech zahajovacích. Viktor Dyk zdialogisoval vtipný nápad o tom, jaké hovory *Před otevřením* vedou obecenstvo, herci a kritika o úkolech, snahách a příští působnosti nového divadla. Učinil to po svém způsobu, řadou veršů jemně bodavých, které se asi mile přečtou, ale ve scénické reprodukci v šumné náladě zahajovací slavnosti většina těch drobných point úplně zapadla, a opona klesla dřív, než bylo se možno rozehřáti pro vtipný autorův nápad. Lothar Suchý k své *Zahajovací scéně* užil jiného nápadu, který nebyl zrovna zlý. Ukázal slavnostnímu obecenstvu nejdříve pusté jeviště, svedl na ně všecka zákulisní tělesa, uvedl do pohybu všechen aparát divadelní a zarranžoval tu před zraky diváků pyšnou uvítací scénu, korunovanou patheticým vzýváním Poesie. Ani divadelnímu referentu neškodí býti ob čas stejně zdvořilým, jak zdvořilí byli k oběma zahajovacím scénám slavnostní hosté Vinohradského divadla.

Za to první činoherní premiéra nového divadla měla okázalý úspěch. Jaroslav Vrchlický nazval Godivu dramatickou legendou. Staroanglickou pověst o lady Godivě, choti hraběte Leofrica z Coventry, spracoval veliký básník ve své suverenní fantasii hodně volně. Z legendy historické, která přes všecku odlehlost dobovou působí stále svěže a účinně, vytvořil Vrchlický legendární drama, plné horké a opojné krve. Earl Leofric, divoký a brutální vladař středověku, vládne železnou rukou svým poddaným. Nově uloženou krutou daň jeho vyssátý lid nemůže již platiti, bouří se a úpí zároveň, avšak krutou vůli earlovu nic neobměkčí. Surovým a zlým žertem jenom pronese, že snad tenkráte, kdy by jeho čistá a krásná choť nahá v pravém poledni jela ulicemi města Coventry, zrušil by novou nesnesitelnou dávku. A Godiva, křesťansky čistá a svatá, odhodlá se, že spasí svůj ubohý lid, jejž miluje, a jehož bída ji tolik dojímá. Splní podmínku earlovu, ale ovšem to znamená roztržku s brutálním manželem, jenž nedovede oceniti čistotu a hloubku její oběti.

Ve spracování Vrchlického je mnoho poesie, poesie truchlivé, severské. Rozumělo se to samo sebou u velikého lyrika, že tu budou i obsáhlé partie čistě lyricky založené. Takové jsou v druhém aktě dramatické legendy, kde lady Godiva odhodlává se k splnění brutální podmínky manželovy, na niž dříve samo pomyšlení ji do mdloby uvádělo. Legendární látka, která v kolébce svého vzniku až podnes jest oslavována tradicionální výroční slavností, dala ovšem již mnoha básníkům i výtvarníkům podnět k vděčnému uměleckému spracování. Ve spracování Vrchlického není to ani tak dramaticky graduovaný děj, jako silně dramatické postavy děje, jež nesou celou stavbu dramatu a udržují mohutný účin dějový až k závěru. Brutální tyran a pijan Leofric, něžně rozcitlivělá a bezmezně soucitná Godiva, dvorní šašek Peeping Tom, který utrpení beznadějného milence skrývá za zoufalou masku ironického posměvače, jsou tři hlavní postavy děje, které samy o sobě jsou básníkovým textem vypraveny lidsky živě a sytě.

Provedení, jakého se dostalo dramatu na scéně, bylo v pravdě okázalé a parádní ve všem vnějšku. Neslo zřejmě stopy pilné přípravy se strany režie a nejnapjatějšího úsilí všech účinkujících. V rolli lady Godivy alternují dámy Táborská a Beníšková, a jejich výtvory se od sebe podstatně liší dle toho, čím každá z obou představitelek může přispěti k veliké a vděčné úloze. Reprodukce paní Táborské byla svým vroucím tempem a dramatickým vzletem patrně bližší básníkovu pojetí. Z velké řady rollí mužských vyšší umělecké měřítko snesou výkony pánů Jiřikovského v Leofricovi a Bolešky v Peeping Tomu. Oba budou asi z hlavních opor činoherního souboru Vinohradského.

Již druhá činoherní premiéra přinesla moderní komedii francouzskou z toho repertoaru, k němuž bude asi třeba častěji sahati, kdykoli bude třeba kusů majících potřebnou dramatickou vervu a kasovní přitažlivost. ***Markýz Priola***, tříaktové drama Henri Lavedana (hráno v překladě a za režie Jar. Kampera 30. listop.), je svojí stavbou i prostředím drama zcela běžné šablony francouzské, z elegantního světa Pařížských salonův a budoirů, v nichž se pohy-

bují bohatí zahaleči a požívači, gentlemani bezvadných společenských orem, plní duchaplných bonmotů, ale také plní duševní prázdnoty a bezcharakternosti. Co je zajímavo, moderní a opravdu příznačno na této Lavedanově hře, jest její silná a bystře propagační morální tendence. Tři různé typy žen svádí elegantní světák a cynický dandy markýz Priola, ve třech aktech této hry a v ovzduší plném flirtu a morální zkázy vyvstává zatím pomsta, jejímž hlasatelem jest nevlastní jeho syn a chráněnec, Pierre Morain. Ve velké a dobře připravené závěrečné scéně dramatu vyvstane v něm, hrdinovi kusu, břitký útočník a soudce, předpovídající a uspíšující duševní i tělesnou deroutu elegantního ničemy, jehož krev bohužel koluje ve vlastních jeho žilách.

Hra sama vyžaduje, ba podmiňuje k dokonalému scénickému úspěchu herce vytříbených konversačních kvalit a bezvadné salonní konvence. Premiéra ukázala, že jich Vinohradská scéna dosud nemá, a ani režie při vší dobré vůli nemohla dostáti zvýšeným požadavkům hry. Choulostivá a plná úskalí, za to tím lákavější pro změření umělecké intelligence rolle Pierra Moraina svěřena při premiéře panu Zakopalovi, při první reprise panu Boleškovi, snad aby se zřetelně ukázalo, že pouze tento druhý na ni stačí. Takovéto alternování hereckých sil ve význačnějších činoherních rollích půjde jistě k duhu repertoiru i hercům samým; pro začátek pak, jmenovitě pro odpovědné činitele umělecké správy je cenno, ba nepostradatelno.

Tři ženské rolle v Markýzi Priolovi, nevelké rozsahem, ale vesměs vděčné, a obratným, intelligentním dramatikem, jakým bez odporu Lavedan jest, znamenitě charakterisované, daly příležitost třem dámám k vyniknutí: paním Táborské a Beníškové, jež jsme poznali s dostatek již v Godivě, a slč. Veverkové, jíž drobná úložka v Godivě prozatím nedala se plně uplatniti. Za to tím příjemněji a slibněji působil její debut v rolli paní Savièresové. To byla Pařížanka, která elegancí svých pohybův i toiletty (i to patří k docílení uměleckého dojmu), jemným a bohatým charakterisováním svojí rolle a citovým zabarvením hlasu vysoko vynikla v jediné svojí velké scéně třetího aktu.

Premiéra Wildeova dramatu Vějíř paní Windermerové (v překladě Jana Havlasy a za režie Jar. Kampera dne 5. prosince) přinesla jeden z těch zajímavých, elegantně a lehce stavěných, duchaplnými a překotnými dialogy vyplněných kusův anglického dramatika, jehož slávu teprve po smrti roznesla Evropou německá jeviště. O Oskaru Wildeovi prozradili jeho četní životopisci a vykladači, že všecka jeho dramata — vyjímaje jedinou Salome, kterou psal veliký básník a umělec bez kompromissů, — vznikla jako díla superiorního a duchaplného causeura, který chtěl ukázati, že dovede na vzorech Dumasových a Sardouových stavěti dále, nejdeli o nic jiného, než o strhnutí a oslnění divadelního obecenstva, o jisté a vítězné úspěchy před vyprodanými domy. Kdo zná jedno či dvě z těchto Wildeových dramat, třeba Ideálního manžela, který v minulé saisoně na scéně Národního divadla tak šťastně zakotvil, nebo třeba Bezvýznamnou paní, zná dokonale prostředí, v jehož líčení barvitém, sytém, živém a skvělém jest anglický autor prostě bez konkurrence. Jeho dialogy jiskří vtipem, duchaplnými obraty a umělůstkami paradoxních ná-

padů, v nichž je mnoho charakteristiky a zvláštní vůně nevšednosti, která je činí vždycky zajímavými.

Takovými šťastnými vlastnostmi oplývá také Vějíř lady Windermerové, jehož děj obratně stavěný zaplétá se v řadu effektních scén mezi ušlechtile vychovanou a jemně cítící lady Windermerovou (pí. Táborská), jejím vzorným chotěm (p. Jiřikovský), žhavým a korrektním zbožňovatelem titulní hrdinky lordem Darlingtonem (p. Boleška) a nešťastnou, nepochopenou její matkou, paní Erlyneovou (pí. Beníšková). Ale postřehujete velmi brzy, že tu vlastně pramálo zaleží na ději, na jeho vnějších zápletkách a sensačních obratech. Hlavní věcí jest kresba postav a celého ovzduší. Režie kusu a jednotlivé herecké výkony zůstaly průměrem mnoho dlužny i skromným požadavkům. Mezi oběma soupeřícími hrdinkami děje tentokráte primát podržela představitelka paní Erlyneové. V řadě rollí episodních měli jsme příležitost poznati bez mála celý činoherní soubor Vinohradského divadla, z něhož především vynikla slč. Kratinová, která sotisy a impertinence vévodkyně z Berwicku přednášela velmi výrazně, ekonomicky a pointovaně. *V. Červinka* (*V. Kol.*).

Opera.

Městské divadlo na Král. Vinohradech volilo k svému prvému opernímu představení dílo, které pověřeno bylo již úspěchem v cizině. Karel Weis zápasil doma dlouho, aby pronikl. Když se mu úspěchy morální jen na polo, úspěchy hmotné pak tak docela nedařily, chopil se zoufalého prostředku: napsal operu na německý text. Ať je soud o přípustnosti takové radikální svépomoci jakýkoliv, *Polský žid* prošel řadou větších německých jevišť, a těmi approbován (takové schválení ciziny u nás mnoho platí), proveden jest s velikým zevnějším úspěchem při zahajovacím představení Vinohradské opery.

Chápu úplně, proč právě německé obecenstvo dílo přijalo všudy tak vlídně. Jistě, že mnohem více zde působilo libreto, než hudba. Ne že bych libreto Polského žida, které dle novely Erckmanna-Chatriana napsali Victor Léon a R. Batka, považoval za dílo ryzího umění. Naopak: libreto není než appell na nízké pudy, které právě v massách plemene germánského skryty číhají. Germánské plémě libuje si v sentimentalitě a v sensační brutálnosti. V Polském židu jsou to hlavní složky díla. Obecní starosta a hostinský v elsaské vsi, Mathis, slaví právě zasnoubení své dcery Annetty s četnickým závodčím Brehmem. Co venku zuří sněhové bouře, veselí se hosté starostovi tancem. Když kvílení větru a bouře až do toho radostného víru prudce zalehne, otevrou se dvéře a do hostince vstupuje starý polský žid, mrazem zmořený. Prosí za nocleh. Mathis se potácí jako bleskem zasažen. Dnes je právě takový hrozný, bouřlivý zimní den, jako byl tenkrát před patnácti lety. Tenkrát také sem vstoupila podobná postava v kaftanu, se stejnou vydrovicí, se stejnými pejzy, s týmž vážným pozdravem na rtech: polský žid, který tehdy do druhého dne tak záhadně zmizel ve sněhové vánici, po němž jen kůň s vozem a zkrvácené kusy oděvu se našly na břehu řeky. Zlato jeho

opasku položilo základ dnešnímu Mathisovu bohatství. A kletba prolité krve podnes nespočinula na vrahovi.

Dnešního večera na něj dopadla. Jednání další předvádí nám Mathise, blouznícího o vraždě, o kteréž se domníval, že jest již zapomenuta. V horečném snu vidí se před soudem, v němž zasedají dosavadní jeho přátelé, chce se hájiti, zoufale se vzpírá obvinění z vraždy; ale pravdy nelze popříti, vážený dřív starosta stojí zde a jest odsouzen jako vrah, na popraviště! Svatebčané, k ránu v domě se scházející, nalézají nebožtíka, který v šíleném strachu před prozrazením, v rozrušení nad divnou náhodou vypustil duši.

To ovšem stačí i pro nervy, které nejsou právě z pavučin. Tím spíše, když divadelní úprava příběhu jest velmi obratná, divadelního účinu znalá. Příběh a sensačnost jeho ovládá scénu; melodrama, rozcitlivělé a krvelačné zároveň, zaujímá davy, ne Weisova hudba.

Ta oněmi složkami odstrčena je v pozadí, třeba byla lepšího, umělečtějšího rázu, než jsou ony. Weis jeví zde rozhodně veliké přednosti jako skladatel dramatický. Dovede případně a rázně charakterisovati své postavy, situaci a její rozvoj, dovede slovo libreta přivesti k platnosti, a píše při tom hudbu vždy jasnou, zdravou, plynnou a svěží, plasticky rozčleněnou ve větších partiích, dobře též dle potřeby stupňovanou, mile znějící. Není původní, ani není určitě nějak vyhraněného profilu. Dokonce též není hluboký. Také není tuze úzkostlivým, co se práce týče: navazuje své fráse často dost úryvkovitě, zcela souřadně k sobě, po způsobu hovoru prostých duší. A stálá převaha smyčců v jeho partituře působí na nás dnes skoro jakýmsi pocitem neobvyklosti. Avšak dramatické i ryze hudební nadání jímá nás z celého díla. A výstižnost Weisovy hudby a její absolutně hudební svěží půvab působí právě, že snášíme nesympathické libreto s nesympathickým hrdinou vrahem a s nepříjemnou tou vůní libretistického routiniérství.

Při provedení novinky představil se částečně operní personál nového uměleckého ústavu. Představil se čestně. Představení sice nezapřelo, že ta družina mladých umělců se ještě nepohybuje dlouho na scéně, že není dlouho pohromadě, ale nezapřelo též, že pracováno bylo mnoho, pečlivě a s láskou. Zejmena velmi uspokojivý, zaokrouhlený a urovnaný byl výkon orchestru. Kapelník p. Čelanský je zajisté muž, který dovede nový podnik silou svého nadání i své energie vésti vždy dále, k stále vyšším uměleckým cílům.

K. Hoffmeister.

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Teréza N o v á k o v á stává se znenáhla, ale čím dále tím určitěji, nejzazšímu východu českému tím, čím byla a jest v literatuře naší Karolina Světlá krajině Podještědské. Řada jejích povídek a rozsáhlých obrazů znázorňuje svéráznou povahu českého lidu na území od Litomyšle za Poličku a vyzdvihuje z ní zvláště snahy, kterými se

jednotlivci, udržující v sobě souvislost s dávnou minulostí, vyšinuli nad průměr svých krajanů. Kdežto pak v posledních knihách autorčiných, zejmena v »Janu Jílkovi« a »Jiřím Šmatlánovi,« šlo o pomysly náboženské, o dědictví českých bratří, zachovávané v lidu jako jiskry pod popelem a vybočující posléz až na cesty moderního socialismu, v nové knize její, nazvané *Na Librově gruntě* (nákl. Vilímkovým, str. 280), jde především o stránku hospodářskou a společenskou. Děj je vzat ze samého sklonku selské roboty, z převratů r. 1848 a z doby potomní. Důležité, dalekosáhlé změny zmíněného roku, jak se mohutnou vlnou svou projevily až v zákoutí »za světem,« tak odlehlém od ústředí politické správy, a jak zasáhly do života rodin a obcí — toť vlastní předmět nového obrazu spisovatelčina.

V naší belletrii z posledních let události r. 1848 připomínají se několikrát. F. X. Svoboda v »Rozkvětu,« v historii rozvoje jednotlivé rodiny, dotýká se jich ze stránky společenské, líče účinky náhlého osvobození na selský vzdor, na selskou pánovitost. Vácslav Vlček ve vzpomínkovém obraze »Sněhy a ledy« hledí více ku Praze a k významu tehdejších překotných příběhů pro všechen národ náš, pročež nezapomíná také na tíhu potomní reakce Bachovské. Otakar Červinka v románě »Roku 1848« spojuje na základě rodinných pamětí události Pražské i venkovské v předivo příběhů romanticky zbarvených. Posléze Josef Holeček v »Našich« vytýká důsledky selského osvobození na hospodářské základy života lidu, který brzy potom zabočil na cesty, na nichž zapomněl na mnohé své dobré vlastnosti dřívější.

Teréza Nováková vystihuje účinným spůsobem dosah dobrodiní, které ten rok přinesl sedlákům, na určitém příkladě, na němž hledí především k jeho dosahu ve vnitřním životě rodinném. Rodina sedláka Libry v Jevicích, dědině téměř na hranici českomoravské ležící, byla by mohla žíti dosti šťastně a snadně, kdy by jí nebyla tísnila robota. Živnost byla taková, že se mohlo všech pět dospělých dětí z ní opatřiti přes to, že byl ještě starý děd na výměnku. Ale za dosavadních okolností nic se tam nedařilo. Nejstaršímu synovi Jobkovi bylo již přes 40 let a nemohl pomýšleti na založení vlastní domácnosti, a také sestry jeho stárly neprovdány. Robotní břemena na statku váznoucí, dávky i práce, rušila životní plány těchto dobrých lidí, hubila i jejich rodinnou svornost i vnitřní mír a spokojenost každého jednotlivce, Jobka pak zvláště. Bylť Jobek Libra ducha bystrého i rozvážného, rád pozoroval svět a jeho děje, přese všechen selský konservatismus neuzavíral se prospěšným novotám a právě proto nejtíže nesl nespravedlnost závazků, které tížily jeho stav. Mimo to Jevičtí robotovali nedalekému městečku, jehož mladá generace v nadutém odrodilství posmívá se Librovu češství a uráží v něm nejsvětější city lidské. Tím radostněji tedy Libra zvídá od městských řemeslníků Brtouna a Vedřela o opravném hnutí, které se chystá. Ačkoli z osobních důvodů má stále na paměti především odstranění roboty a v zavedení konstituce hledá nejprve úplné uvolnění sedláků, přece se těší také z úspěchů národních. Jestiť ve své vsi sám první, kdo přilnuv k vlasteneckému Vedřelovi, sleduje se zájmem činnost Havlíčkovu nebo Palackého. Když tedy byla ohlášena konstituce, ne-

rozumí jí, jak se u jiných dělo, jako bezzákonné zvůli, a s obavami pohlíží na výstřelky svévole, kterou novota vzbudila v lidech, nedočkavých plné svobody. Tím radostněji však pořádá svou domácnost po dávném přání svém, když nové zákony po těžkých průtazích konečně nabyly platnosti.

Spisovatelka jednak na svém hrdinovi, jednak na ostatních rodácích jeho pěkně vystihla ráz našeho lidu v odlehlých koutech pohraničních z doby osvobození. Jeviští jsou větším dílem lidé mírní, zbožní, trpěliví, klidně již aneb alespoň s resignací nesoucí tíhu, která na nich leží. Nechce se jim ani věřiti, že poměry jejich by se mohly změniti, s nedůvěrou přijímají zprávy, věštící příznivější budoucnost. Jen sem tam některý z horkokrevných mladíků vzplane náhlým vzrušením, jež vzrůstá i ve svévoli. Měsíc za měsícem, rok za rokem stejně plyne jejich život a jen nějaká slavnost vesnická, tu svatba, tam posvícení, přináší vítanou změnu a poskytuje žádoucí podívané i zábavy. Teréza Nováková jednoduchými, ale neklamně účinnými prostředky zachycuje jak klid vesnice, tonoucí na př. v podzimním blátě, tak slavnostní vzruch její a povznesenou náladu o lidové slavnosti, pro jejíž národopisné podrobnosti má, jak známo i z jejích prací odborných, zrak zvláště pozorný. Sám příběh jejího obrazu jest v celku prostý, nevalně složitý. Vedle hlavní osoby Jobka Libry, k němuž se pojí osud vyvolené jeho Albinky, jen Terka s Toníkem představují povídkové živly, založené na lásce; jinak všecka hybadla dějová se opírají o závažné otázky veřejné, o celek, všeobecnost. Střízlivost místa, doby i lidu zobrazena jest mistrně. Není tu prudkých vášní, není nerozvážných bojů, není vůbec překotných snah a činů. Přirozeným, dnes už historickým vývojem pokračují události, spisovatelka pak věcně, správně a umělecky pravdivě postihuje a zobrazuje jejich důsledky v životě určité rodiny. A rodina arci je tu představitelkou všeho stavu selského, jehož význam pro příští pokrok a rozvoj národa otvírá se nám na konec jako utěšená perspektiva. Že stavba práce jest pevná, jednotná a souměrná a že jednotlivé figurky jsou rázovité a plny života, netřeba snad ani zvláště připomínati.

Knihu svrchovaně zajímavou podal literárním labužníkům Jaroslav Maria svým *Wertherem* (nákl. B. Kočího, str. 186). Název sám, jak se rozumí, připomíná nám Goethovo »Leiden des jungen Werthers,« jež mnozí v mladých letech dychtivě čítali a nad nímž tisíce jemnocitných čtenářek vzdychalo asi tak, jako nešťastná Jetty v posledním dílu Jiráskova »F. L. Věka.« Spisovatel sám se úvodním slovem hlásí k tomuto svému prameni nebo podnětu a praví: »Mým úmyslem jest podati obraz, jak já knihu po mnohém čtení a přemítání v různých dobách a náladách pochopil; přistoupil jsem ku práci s hlubokou pietou a vzdor tomu (sic!) prosím památku básníkovu i všech účastných osob o prominutí, že se odvažuji jich se dotýkati. Úmysl můj však, buditi zájem o jemnou, ušlechtilou krásu, je dobrý.« Autor tedy podržuje ve svém vypravování a líčení tytéž osoby, které Goethovi dodaly látku k Utrpení mladého Werthera, zejmena vedle titulního hrdiny rodinu Buffovu s nejstarší dcerou Lottou a ženichem jejím Kestnerem, podržuje i dějiště, Wetzlar, jen básníka samého,

který ve svém díle užil i vlastních zkušeností, ale zdaleka nebyl tak něžný a delikátní, jako líčený Werther, vypustil ze svého plánu úplně. Jest jistě pochopitelno, že práce našeho spisovatele přímo láká, abychom ji srovnávali s nesmrtelným dílem, jež ji více než po stoletém trvání svém vzbudilo k životu. Avšak vyhneme se všemu srovnávání tím spíše, že i naše nová kniha svědčí o duši původcově jaksi citlivě jemné, nad nynější všednost povznesené a s takovou rozkoší — snad i bolestnou — nořící se v nadpomyslné bezdno pravé krásy, že se jí nechceme dotýkati střízlivostí suchého rozboru. Jisto jest, že tak pozdní ozev Goethova díla nikterak nenáleží k oněm plačtivě sentimentálním románům, jež vznikly po Wertherově vzoru a docházely obliby až do té doby, kdy novější umění jalo se šířiti zásady životnější, jadrnější. Jaroslav Maria nazývá dílko »pokusem o podrobnější vylíčení prosté události« a tím nám sám podává k němu klíč. Beznadějná, plnou měrou ideální láska jemnomyslného, cituplného, ale také podivně sentimentálního Werthera k zasnoubené Lottě a jeho sebevražda pojata jest zde naprosto samostatně. Autorovi šlo o rozbor citů, jenž by byl psychologicky pravdivý, a o pravděpodobný výklad, jak a proč nešťastný jinoch, pravá netýkavka citová, vztáhl na sebe ruku. Ten rozbor i výklad, zahalený v jímavé roucho novelistické, na základě jeho pojetí se mu plnou měrou zdařil. To, co následuje, uspokojuje nás zejmena se stanoviska poetické spravedlnosti mnohem více než závěr Goethův, který byl diktován událostí (sebevražda studenta Jerusalema) s Wertherem nesouvisící. Scény druhého dílu, kdy Werther jest smrtelně zraněn, jsou plny vnitřní mohutnosti a síly, vzájemné zpovědi obou milenců překypují neumělkovaným citem, překvapují podrobností kresby, a co pokládáme za nejdůležitější, nešťastný hrdina odchází s jeviště obrazu i života zcela očištěn, úplně usmířen se svým lósem, a také na jeho okolí neulpívá skvrna viny za život nevinně zmařený. Jako krásný akt starořecké osudové tragédie připadá nám tento obraz ve své nevyrušitelné harmonii výslední i v pevném klidu hlavních osob, nejjímavějším právě tehdy, kdy je zachvacuje nejhlubší bolest.

Goethův román na konci 18. věku byl obrazem chorobné nálady, jíž propadala tehdejší životem omrzelá společnost vzdělanců. Náš autor postihl ráz i zvláštnosti doby velmi případnými barvami, ale jsa od ní tak vzdálen nepomýšlí na charakterisování vší společnosti, nýbrž na jedinečném případě oslavuje čistou, ryzí, nade všecku hmotnost povznešenou lásku. Proto také vypustil ze svého obrazu vše, co by tu působilo disharmonicky, rušivě, proto upravil si látku v celku i v četných podrobnostech po svém vkusu. Tak i sentimentálnost, která se nám dnes zdá slabostí, získává si u něho naše sympathie. — Slovesnou formu autor má dobře v moci. Na počátku upomínají jeho odstavce silně na iambické řady. Co do správnosti grammatické bylo by si tu a tam přáti větší přesnosti.

F. V. Vykoukal.

Příspěvky k rozpoznání Rukopisu Kralodvorského.

Tak nadepsána jest čtvrtá z »Volných rozprav,« které dr. Hermenegild Jireček v posledních letech uveřejnil; má spolu s první rozpravou (jež zabývala se básní »Jaroslav«) »podati české veřejnosti výsledek studií« Jirečkových o Rukopise Kralodvorském. Oběma těmto rozpravám jde o klidné oznámení toho, co badáním vytěženo, a ne o polemiku.

»Příspěvky« roztříděny jsou podle toho, čeho se týkají, do čtyř oddílů nadepsaných: A) Zpěvy historické (totiž Záboj, Čestmír, Jaromír, Beneš Heřmanóv, Jaroslav, Ludiše); B) Písně (Zbyhoň, Jelen, Kytice, Róže, Zezhulice, Opuštěná, Skřivánek); C) Několik poznámek (brzy o tom, brzy onom historickém zpěvu); D) Obecná úvaha (o zevniterné stránce RKr., pro koho a od koho byl asi kodex ten sestaven).

První z těchto oddílů (Zpěvy historické) řeší po výtce záhadu, do které doby historické asi děj té oné básně padá, a na kterém místě se dle vší pravděpodobnosti udál; tu a tam vytýká i potřebu emendace některých veršů. Tak na př. dovozuje se hledíc k básni »Jaromír,« že přepadnutí hradu Pražského a jeho dobytí stalo se ráno dne 4. září roku 1004, a že boj Čechův Jaromírových s Polany sveden byl na mostě před tímto *hradem* a ne na mostě přes Vltavu. Báseň sama sice zprva mluví o mostě a bráně Vltavské, ale později o příkopech k bráně vedoucích (»Polené tu skáčú sěmo tamo, davem trčú ku bráně přiekopy«), o příkopech, které se přece nemohly táhnouti Vltavou. Tento rozpor v básni nelze odkliditi leč tím, že se slova »přes Vltavu« musejí z ní vymýtiti, čímž text její stane se určitým a zároveň co do smyslu shodným s líčením té události od souvěkého Dietmara a pozdějších zpravodajů Kosmy a Dalemila. V básni tato slova prvotně se nevyskytovala; dostala se do ní až v XIV. věku, jenž začal másti »město Prahu« s »hradem Prahou,« jak se to ukazuje i v českém překladu legend (Passionalu), pochozím z tohoto věku.

Druhý oddíl »Příspěvků« věnován jest písním RKr. a ukazuje, v které z nich třeba opraviti slovosled, doplniti sloku opakováním některých veršů, aneb v které dlužno některé verše přemístiti; mimo to Jireček nepřestává upozorňovati na to, která shoduje se co do rozměru s písněmi lidovými ze sbírky Erbenovy a Sušilovy.

Třetí oddíl »Příspěvků« přičiňuje řadu poznámek k význačným veršům a k význačným názorům, dále k názvům některých hudebních nástrojů (»kotly, trúby«), k jmenům obecním (na př. »chorúhev«) i vlastním (na př. »Jarmír,« »Výhoň — Dub«) a jiným jednotlivým výrazům, které se objevují brzy v tom, brzy v onom zpěvu historickém.

Posléze v čtvrtém oddíle (»Obecná úvaha«) dovozuje se, že RKr. opsán byl po krasopisecku dle textů již uspořádaných a napsaných osobou zcela rozdílnou od sběratele zpěvů, jenž básně pochozí od rozličných skladatelů v jednu sbírku sebral. Staří Čechové měli zpěvy historické (carmina), kterými byly oslavovány skutky předků, i písně (cantica). To dosvědčují dvě zprávy: jedna z kroniky Petra, opata Zbraslavského, sepsané počátkem XIV. století, druhá v listech arcibiskupa Jana z Jenštejna (z druhé polovice téhož století).

RKr. jest toliko velmi skrovný zbytek objemnějšího kodexu, jehož většina textu jest ztracena. Kodex ten byl uspořádán dle knih a kapitol (jako český Milion Marka-Póla a Kronika Trojanská). Jako dílo písařské řadí se k Legendě o sv. Jiří z doby Karlovy, ke Tkadlečku z rozhraní XIV. a XV. věku, k Výkladu pana Ondřeje z Dubé a k Chelčického rukopisu Pařížskému; význačný jest slučováním sourodých písmen [na př. »Kapitula sedm(m) ezcietmá« — »na(d)ivno vám sluchu« — »Prokný teče(k) koniem svojiem« atd.].

Jako Legenda o sv. Kateřině větší (z druhé polovice XIV. věku), Legenda o sv. Jiří (z téhož věku) a Grammatika Blahoslavova, zachován jest toliko v jediném exempláru, ježto pořízení kodexů byla věc sama sebou nesnadná, a práce krasopisecká vyžadovala značného nákladu.

Rukopis jest sborníkem četných zpěvů a písní; sborníky takové (na př. v bibliothéce Svatovítské, v bibliothéce rektora Bystřického) objevují se v literatuře naší právě ve XIV. věku, do kteréž doby Rukopis náleží. Že vyskytují se v něm poklesky mluvnické, jest přirozeno a vysvětlitelno tím, že básně pocházejí z různých dob, míst a od různých skladatelů; nad to měněny byly ústní tradicí. Text sám byl dvakráte psán, jednou od sběratele, po druhé od krasopisce.

Pro koho byl kodex Kralodvorský ustanoven? Jireček vyslovuje tři domněnky a připojuje důvody pro každou z nich, že totiž bud pro Alžbětu, vdovu po Karlu IV., sídlící na Hradci Králové, buď pro Jošta, markrabí moravského, buď pro paní Annu, choť Petra ze Sternberka, rozenou kněžnu Opavsko-Ratibořskou.

Ještě zajímavější jest otázka, kým byl asi kodex pořízen. Jireček má za to, že byl to týž muž, jenž ve druhé polovici XIV. věku složil Úvod a Závěrek ke Zpěvu Hostýnskému (s použitím Milionu Marko-Pólova) a tím utvořil krásnou epickou báseň »Jaroslav.« Mínění toto Jireček odůvodňuje tím, že se v onom Úvodu a Závěrku vyskytují reminiscence ze Záboje, Jaromíra, z Beneše i Ludiše; skladatel, jenž patrně znal také Alexandreidu (z konce XIII. století), byl muž akademicky vzdělaný, zběhlý v písemnictví českém a nadaný básník. Bylli kodex určen pro kněžnu Annu Opavsko-Ratibořskou, pořízen byl nejspíše od kněze Jana, faráře Sudoměřického, od r. 1381 písaře u pana Petra ze Sternberka. I pro tuto domněnku Jireček uvádí své důvody. Jirečkovy »Příspěvky« psány jsou tónem vážným, bez sebe menší stopy náruživosti nebo narážky na osobu některého z protivníků RKr., a s plným přesvědčením o pravosti této památky.

F. Bláha.

Literární historie.

Leander Čech se rozepsal dvakráte o Karolině Světlé: po prvé v kritické studii, uveřejněné v Hlídce literární a potom vydané (r. 1891) i s některými doplňky v Brně nákladem Hlídky, po druhé v obraze literárně-historickém »Karolina Světlá,« vydaném letos nákladem knihkupectví Emila Šolce v Telči.

Šířiti se zde podrobně o myšlenkách prvního z těchto spisů, publikovaného již před 16 lety, nebylo by vhodno; proto dotý-

káme se jen toho, co může objasniti poměr jeho k letošní práci Cechově. V úvodě k studii z roku 1891 Čech vykládá předně svou methodu. Dovozuje totiž, kterak vědecká kritika hledíc k tomu, že poživatel krásného díla přenáší rád a bezděky zájem svůj s díla i na osobnost tvůrce jeho, musí arci předně po stránce esthetické rozebrati výtvor umělcův, potom však na základě těch esthetických výtěžků podati také úplný obraz o veškeré organisaci umělcově, a to rozborem psychologickým. Avšak ani to nestačí; zbývá ještě úkol třetí, rozbor sociologický, jenž snaží se vystihnouti, jaký vliv mělo na umělce prostředí (domácí i cizí), dále co původního vyskytuje se v jeho vlastní invenci, a jak působiti chtěl a působil na své vrstevníky; neboť ani Světlá, ani Čech neuznávají zásady »umění pro umění,« nýbrž hájí jeho tendenčnost. Čechova kritická studie, postupujíc takto od díla k jeho původci, provedena jest methodou *analytickou*.

Rozbor *esthetický* zahajuje theorii románu dle názorů K. Světlé (shodných co do podstaty s theorií G. Sandové), načež následují podrobné výklady o tom, jak možno rozděliti její spisy, které psychologické a sociální záhady, jak a s kterého vědeckého a filosofického stanoviska spisovatelka řeší, jak provádí charakteristiku svých postav, do kterých historických časů padají děje od ní líčené, které volila pro ně jeviště a doby denní, jaká jest její koncepce, komposice a technika, básnická výprava i dikce, v čem záleží emoční ráz jejích spisů, jaký jest poměr jejich k realismu a národní význam; posléze co souditi jest o jejich originalitě.

V rozboru *psychologickém* Čech, promluviv o základních duševních schopnostech Světlé (o její jemné a živé sensibilitě, hloubavosti a bádavosti, emoční letoře a individualitě), šíří se o jejích uměleckých vlohách.

Rozbor *sociologický* objasňuje konečně, co bytost Světlé pochytila z prostředí domácího (z rodiny, ostatních poměrů a okolí) a z prostředí cizího, jaký jest její tvůrčí význam, a jaký poměr k českému obecenstvu.

Světlé »Upomínky« a hlavně »Z literárního soukromí« poskytly Čechovi hojně dat pro oba poslední rozbory, ač namanuje se otázka, zda by nebývalo vhodno předem zjistiti, pokud v takových memoarech hlásí se »Wahrheit« a pokud »Dichtung.«

Z toho patrno, že Čechova kritická studie jest práce pilná i záslužná, třeba bychom každého jejího úsudku nepodepsali. Nyní — po mnohých letech — auktor uznává sám, že tento jeho spis jest slohem svým přístupen toliko čtenáři vzdělanějšímu. Z té příčiny upravil letošní svou publikaci »Karolina Světlá, obraz literárněhistorický« tak, aby se hodila i širšímu obecenstvu, a složil ji dle jiné methody. Postupuje v ní totiž spůsobem *synthetickým*, t. j. od osobnosti umělkyně (jejího duševního vývoje) k jejím spisům (k jich rozdělení, vzniku a obsahu) a potom teprve k vylíčení povahy jejího umění, i končí statí o individualitě a literárním významu Světlé. Kniha prosta jest veškeré polemiky, všech výkladů čistě theoretických a poznámek pod čarou; co do obsahu opakuje (často doslovně) myšlenky, které byly již vysloveny v kritické studii z roku 1891.

J. Božek.

Z novější české literatury přírodopisné.

Příroda jest sice stále táž, ale názory o ní se mění. Jako mohutná řeka valí a hromadí se poznatky jednotlivých badatelů, získané různými methodami, které třeba teprv tříbiti, tříditi a ve vzájemnou souvislost přiváděti, majíli prospěti celkovému vědeckému poznání. Ale jako všechna empirie zůstává kusa a ve svých posledních příčinách nedostižna, doplňuje se všechen zkusmo získaný vědecký materiál theoriemi a hypothesami. Čím více theorie uspokojuje a vysvětluje, tím jest trvalejší a přesvědčivější. Zkusmo získané poznatky, ať mikroskopem, pokusem, cestami nebo jiným spůsobem, tvoří stavební kameny, z nichž theorie se budují, nikoli na věky; stavba se rozhází, bylli poznán chatrný základ, a téhož staviva užije se ke stavbě nové. Fakta zjištěná podržují cenu trvalou. Každý národ života schopný snaží se dnes osvojiti si nejen výsledky věd přírodních, pronikající mnohonásobně i jiné vědy a život praktický, ale i činně spolupůsobiti při přírodovědecké práci světové. Věda jest ovšem kosmopolitická, nabývá však teprve života, zapustíli kořeny v té které rodné zemi. Dávno minuly doby, kdy vědomosti získané o přírodě tajeny ve zvláštní kastě zasvěcenců, jako ve starém Babyloně, minuly i doby, kdy vědy pěstovány jazykem mrtvým a učenost chráněna zvláštním názvoslovím. Vzdělání má býti všeobecně přístupné každému, kdož po něm touží, má se dostati prostředků a pomoci, jimiž by se bud činně práce osvětové mohl účastniti, aneb aspoň výsledků vědy se zmocniti.

Zakladatelé staré »Živy« trefně vystihli svůj úkol v doslovu I. ročníku: »Čilý život a veselé vlnění pospolitého obcování zakládá se nyní nejvíce na pokroku přírodních věd, a blaze národu, v jehož lůně tyto vědy horlivých pěstitelů nalézají. Nestačí však pouze povrchní zprávy a hravé, nedostatečné milkování s přírodou; vážný ráz doby naší vyžaduje vážné, neúnavné úsilí.«

Tak mluvili prozíraví a obětaví mužové r. 1853 k čtenářstvu českému, tehdy velmi skrovnému počtem. Zatím vzrostly české školy, vysoké, střední, odborné, měšťanské, založena česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, vědecké laboratoře, přírodovědecké kluby, zavedeny veřejné přednášky extense universitní, středoškolské, svazu osvětového, zvelebeny sbírky českého musea, vznikla místní musea atd. Zdá se tedy, že dostatečně jest postaráno o každého, kdož po přírodovědeckém vzdělání touží, a že se do nejširších vrstev vnášejí vědomosti životu a obecnému vzdělání tak nutné.

Když však podati máme stručný přehled písemnictví přírodopisného posledních let, nelze s uspokojením říci, že pokračuje se v duchu Purkyňově a Preslově v míře, jaké duch času vyžaduje. Popularisování věd má též svá nebezpečí a úskalí. Vědečtí pracovníci nemají vždy chuti ani času sdíleti s širšími kruhy elementy své vědy; nedovedou se také vždy vpraviti do chápavosti a vnímavosti svého čtenářstva nebo posluchačstva. Nepovolaní však dovedou někdy více pokaziti a vzbuditi nedůvěru v seriosnost vědeckého pojímání vůbec. Kéž by bylo zůstalo při jednotném středisku, jaké utěšeně tvořiti se počalo kol českého národního musea, jež rozšířiti se

mělo v duchu Purkyňově »českou národní Akademií ve spojení s českým národním Museem« (viz Živu XI. 1863). Jeli kde potřebí součinnosti, povzbuzování, blahovolné kritiky a probuzení interesu na pokroku poznatků všeho lidu, jsou to vědy přírodní. Rozumí se, že není žádné zvláštní české zoologie, ani české botaniky, jakož fauna i flora Čech jsou jen částí středoevropské oblasti, avšak každý z pracovníků i velkých národů tkví ve své národní půdě. Od bližšího k vzdálenějšímu. Český učenec má ovšem těžší postavení, nezíská-li zvučného jmena v cizině svými pracemi ve světovém jazyku uveřejňovanými. Svěřenoli mu však místo na vysokém učení českém, má jisté povinnosti k svému jazyku rodnému, neboť vysokých škol svých si národ dosti těžce dobyl, a náklad na ně vedený určen jest, aby sloužily kulturním potřebám jeho.

Bez obětavě pořízených prvních prací vědeckých našich buditelů, česky uveřejněných, nebylo by vůbec ani české university ani techniky. Sympathicky o záležitosti této napsal dr. Karel Chodounský ve stati »O cílech a významu české vědecké práce« ve Zvonu (1905), a neméně věcně a průhledně dr. J. Thomayer »K významu českých vědeckých prací« (tamtéž). »Cenu svého života neměřme dle cizího uznání,« napsala nová Živa (1891) do svého programu. Našel se ostatně již modus, jak udržeti vzájemnost světového ruchu vědeckého tím, že zprávám Král. české společnosti nauk, pokud jsou česky psané, přidává se krátké resumé v jazyku francouzském neb německém, a podobně k vědeckým pracem České akademie zvláštní Bulletin internacionální. »Píšeli,« praví Thomayer v stati výše uvedené, »vědecký pracovník jen prostřední věci — neřkuli skutečně dobré — v jazyku světovém, lichotí to jeho ctižádosti.« Velké pravdy, veliké vynálezy a objevy spěchá celý vědecký svět uznati, nechť jsou hlásány třeba v nejzastrčenějším venkovském plátku.[1])

Připouštíme, že věda lékařská i theoretická nalézá přece jen více půdy jak mezi praktickými lékaři, tak i v kruzích laiků, nežli některé čistě theoretické odbory věd biologických, mineralogie a geologie. Práce podobné, v cizím jazyku psané, měly by pak aspoň u výtahu umístěny býti v periodickém časopise. Jediný dobře psaný a hojně čtený časopis přírodovědecký našel by u nás zajisté vděčné a hojné odběratelstvo (stará Živa hned první rok měla 1436 odběratelů), kdy by nechyběla právě ona součinnost; kdy by nebyla osobní řevnivost, nedůtklivost ke kritice sebe oprávněnější, a panovala upřímná chuť ku práci osvětové, hledě k nejširším vrstvám.

---

[1]) V *Čechische Revue*, která chce cizinu seznámiti s českými snahami kulturními, nalézá se článek dr. Rádla »Čechische Biologie.« Autor, jinak zajisté co nejlépe obeznámený v domácí i současně cizí literatuře, vyjadřuje se o některých předních zakladatelích české vědy přírodní, bez jejichž heroické snahy nebylo by dnes české university, spůsobem, který nevíme, komu má býti na prospěch. Purkyně jest u něho »naivně enthusiastická povaha,« Čelakovského poznal již jen jako tlustého, krátkozrakého »stockdürr« profesora, Friče a jeho směr možno prý dnes považovati za přežilý, za to filosof a politik Masaryk teprv biologům (špatná poklona nynějším representantům biologie) ukázal, jak chopiti se věci. S podobným poučováním ciziny o českých snahách vymaniti se z inferiority bylo věru naspěch!

Takto zůstává namnoze veřejnost chladna k exaktním vědám a vážným úkolům jejím, a časopisy neodborné přinášejí druhdy beze vší kritiky zprávy o nových výzkumech bez pravého porozumění a ignorujíce i česky psaná věcná pojednání časopisů odborných. Kolikráte již bylo třeba v Živě ostrou kritikou tepati ledabylost a povrchnost ve zprávách časopisů, které o věci přece lépe poučiti se mohly i z literatury domácí.

Největší interes na práci našich přírodníků mají zajisté profesoři a učitelstvo našich venkovských měst; těm jsou však těžko přístupny cizozemské časopisy odborné, jako jsou Zool. Zentralblatt, Jahrbuch für wissensch. Botanik, Zool. Anzeiger a j. Jest dobře, když naši pracovníci ob čas předstupují před soudné kruhy světové literatury, povinností jejich však předem zůstává míti na zřeteli potřeby domova a pěstovati hojné styky se všemi přírodníky po vlastech československých. Pěkný počátek učiněn v kursech před nedávnem v Praze pro profesory středních škol uspořádaných. Přátelský styk a hojná výměna myšlenek mezi adepty věd přírodních i po letech byl jeden z ideálů Klubu přírodovědeckého. Komu se podaří uvesti ve skutek tuto shodu a zbudovati středisko, jež by hřálo i přitahovalo po celý věk ke skutečné alma mater, jakou by se státi mohla česká universita a akademie? V staré Živě (z r. 1855) Lad. Čelakovský na pobídku Purkyňovu přeložil ze snivého Novalisa článek »Učedlníci Saidští.« Purkyně sám doprovázel stať slovy: »Málo mezi mnohonásobným čtením mého mládeneckého věku učinilo takový dojem na mou celou duši a ducha i na mé snažení o poznání přírody, jako stať tato. Jsou tam obsažena všeliká stanoviska, z jakých lidský duch na přírodu hleděti může; i rozvíjí se světlo, které napotom neústupně celé živobytí přírodozkumce následuje.«

Zapomínám ovšem, že žijeme v chaotické směsi všech možných slohů a náhledů, »v jarmareční pestrosti moderny,« jak Nietzsche svou současnou kulturu nazývá, že není již doba klidného popisování a zařadování druhů a rodů, jaké panovalo před Darwinem. Doba žádá větší prohloubení všeho vědění. Empirie má své meze, pouhé poznatky nejsou ještě vědou, ale zůstanou přece jen jediným materiálem měnivých soustav filosofických. Ve světle nauky vývojové nejsou druhy a variety jevy tuhými, neproměnlivými. Proměnlivost a dědičnost jsou dvě základní vlastnosti, které vývoj ústrojenců řídí.

V tomto novodobém duchu psána jest Vejdovského *Zoologie všeobecná* (1898), na jejíž část soustavnou dosud bohužel nedošlo. O nynějším stavu otázky, vedle článků do tohoto oboru spadajících, hlavně v Živě uveřejňovaných, dobře poučí českého čtenáře přednáška prof. Al. Mrázka *O nauce vývojové* (theorii descendenční), vydaná ve sbírce přednášek a rozprav (redigovaných prof. dr. Drtinou, nákl. Ottovým 1907). Týž vydal i v českém překladu ze spisu G. Romanesa: *Darwin and after*, Darwin svaz. 2. Laikovi bylo by leda žádoucno ve zmíněné přednášce více konkrétních příkladů, ježto se při pojmech mutace, adaptace, selekce a pod. příliš mnoho předpokládá.

Studium zoologie tedy má nové methody a směry, snaží se poznati zákonitou souvislost mezi životem, ústrojností a vývojem. Ne-

mělo by se snad již ani říkati »přírodopis,« což bez toho se nekryje se starým názvem »historia naturalis,« snad ani »zoologie,« nýbrž spíše »biologie,« kdy by tento název měl ustálenější význam.

Někteří učenci užívají názvu biologie za totožný s fysiologií; francouzská společnost biologická pohybuje se čistě v oboru fysiologie a anatomie. Ve Francii rozumějí biologií nauku o člověku, tedy anthropologii; jiní stotožňovali biologii s »darwinismem,« poukazujíce na to, že Darwin nebyl ani zoolog, ani botanik v nynějším smyslu, ani fysiolog, ale ovšem první pravý biolog, jenž památné zjevy z života organismů, jako o hmyzožravých rostlinách, o opylení květů hmyzem, o symbiose a jinými pracemi nové vzněty vědě dal. Týž předmět studia — zvíře — může v nejrozmanitějších směrech býti studován. Zoolog při dnešním dělení práce jest buď morfologem nebo fysiologem, embryologem, systematikem nebo biologem. Bude snad jednou třeba, aby biologie pěstována byla jako samostatná věda. Haeckel nazval tento obor již ze staré zoologie »oekologií« (z řec. oikos, dům, domácnost), která se obmezovala na líčení zvířete dle užitku, škody, vnější život jeho individuální i společenský a pod. To ovšem nebyla ještě věda, ale vztahy ústrojných bytostí mezi sebou a k říši neústrojné, podmínky životní a účinek poměrů vnějších studují se vždy všestranněji, prohloubeněji, tak že bude třeba časem zříditi zvláštní stolici biologie. Zatím užívá se slova tohoto pro zoologii a botaniku v nejširším smyslu. Nebudeme zde vypočítávati jednotlivých pojednání o zoologii v posledních letech uveřejněných; poslouží nám, pokud samostatných knih se týče, výborně Tobolkova Česká bibliografie (zatím do r. 1903 vydaná). Bibliografie přírodopisné pečlivě si všímal Vesmír, důležitější publikace uvádí Živa.

Vesmír, časopis obrázkový pro šíření věd přírodních, ukončil svou pouť ročníkem třicátým pátým. Ve změněné podobě vyšel pak za redakce Jos. Kafky nákladem F. Šimáčka ještě ročník XXXVI. Zdá se však, že zatím nebude ve vydávání pokračováno. Jest jen spravedlivo, abychom věnovali krátkou vzpomínku listu, v němž se vystřídalo 200 spolupracovníků, a jenž od prvního počátku probouzel lásku ku pozorování hlavně domácí přírody. Prvním redaktorem a nakladatelem byl F. Kumpošt, jehož hmotné ani duchovní síly nestačily na udržení listu. Teprv když nakladatelství ujal se dr. A. Frič a redakce Fr. Nekut a dr. Č. Kotal, zabezpečeno bylo vydávání listu. Mezi spolupracovníky nalézáme práce Bořického, Dudy, Jos. Durdíka. Rajniše, dr. Rud. Dvořáka, Jamota, Hobzy, Hlavína, Aug. Seydlera, dr. Frant. Studničky, Woldřicha, Vejdovského, Velenovského, Steckra, Čelakovského, Dědečka, Bauše, Feistmantla, Hansgirga, Fr. Bayera, Hellicha, Johna, Klvani, Kořenského, Aug. Krejčího, Nováka Ot., Pecky Em., Poláka Karla, Fr. Rosického, Fr. Sitenského, A. Steckra, Šafránka, Taránka, Uličného, Weinzettla, dr. Vlacha a celou řadu jiných mladších sil.

Vesmír vyhýbal se filosofickým spekulacím a theoriím; činil to vědomě, chtěje si raziti cestu do středních škol a získati zde dorost pro budoucí přírodozpyt. Za to všímal si horlivě domácích výzkumů, pokroku badání geologického, nových objevů na poli sběratelství, všímal si rybářství a umělého pěstování lososů a pstruhů. Zavedl

i zeměpisnou přílohu, která však se neujala. Počal »rozhledy vědecké,« všímal si běžné literatury domácí i cizozemské, cestopisu, ethnografie, vynikajících akvisicí musea atd. Stal se i orgánem klubu přírodovědeckého. Zde však, místo aby snažil se dorost získati časopis pro své moderní směry, orgánu se vzdal, a živoří bez orgánu. Pro populární šíření vědomostí přírodovědeckých a technických formou nejširším kruhům srozumitelnou, jakou po celou dobu svého trvání Vesmír pěstoval, nemáme nyní žádné náhrady. Četba mládeže, stále jen na obrazotvornost působící, odvádí čtenáře příliš od zájmu na světě skutečném, jenž zatím obrovskými pokroky spěje ku předu. Neporozumí své době, kdo nevěnuje této stránce náležité pozornosti. Úkol Vesmíra převezme as časopis *Příroda* (Příroda a škola), vycházející za redakce J. Kranicha nyní nakladatelstvím Prombergra v Olomouci.

Hlubší přírorodovědecké poznání šířiti, t. j. ne pouze popisem přírodních zjevů, nýbrž i výkladem pokusů lidského rozumu přírodní zjevy *dle příčin* pochopiti, podjala se *Živa* r. 1891 dr. B. Raýmanem a dr. F. Marešem znova v život uvedená. Úkolu tomu zůstala Živa věrná, i když pro rozpor v názorech spočinula redakce na prof. Raýmanovi (1897). Vedle původních prací přináší tento list důkladné zprávy o všech novějších objevech a zjevech světové i domácí literatury. Živa neopomíjí stále a stále nabádati k usilovné práci, poukazovati, jak vědecky seriosně pracují nejen velcí národové, zvlášť nejbližší nám Němci, ale i národové malí, jako jsou čilí Japonci. Duchaplné statě ve Směsi tepají všelikou povrchnost a domýšlivost i nabádají k největší zdrženlivosti v úsudcích a domněnkách. —

Z obecných publikací budiž uveden ještě *Věstník klubu přírodovědeckého v Prostějově.* Jest žádoucno, by podobných čilých středisk místních ku pěstování věd přírodních bylo více. Vzájemnost a organisace, rozumná kritika a čilé spojení s ústředním klubem nějakým by povzneslo zájem na práci vědecké a šířilo i *radost* z poznání po všech vlastech. —

Podobné snahy sdružily přátele entomologie k založení *české entomologické společnosti* (Societas entomologica Bohemiae) sídlem v Praze, která pěstovati má studium hmyzu přednáškami, vědeckými vycházkami, určováním a výměnou hmyzu, vydáváním časopisu, pořizováním literatury a sbírek a hmotnou podporou vědeckých prací entomologických. Duší sdružení tohoto jest prof. Frant. Klapálek.

Speciální práce českých zoologů přináší *Věstník Král. české společnosti nauk* jazykem utrakvistickým; Němci se však nyní společnosti vzdalují, jsouce soustředěni ve spolku *Lotos.* Ve Věstníku nalézáme hlavně práce z laboratoře prof. F. Vejdovského. Setkáváme se tu s pracovníky staršími i mladšími (dr. E. Sekera: O dvojčatech některých turbellarií, K. Schäferna: O novém slepém blešivci, Brožek: Variačně statistická zkoumání na Atyaëphyra a j.; prof. A. Mrázek: O organisaci ploštěnky, J. Stehlík: O voskotvorných žlazách hmyzu, a Thon: O žlazách holothurií a j.).

Řadu jiných odborných pojednání přinášejí *Rozpravy České akademie.* Zde uveřejnil Klapálek své speciální práce o »evropských Dictyopterygidách,« o neuropteroidech Charvátska a zemí sousedních Otomar Voelker: »O vývoji allantois u sysla« a j. více.

Archiv pro přírovědecké prozkoumání Čech v posledních svých dílech (XII. a XIII.) přináší monografie: *českých vodulí* (Limnocharidae) napsal Karel Thon, *čmeláků země české* sepsal F. Klapálek, *vířníků českých* (čeledi Melicertidae) od Stanislava Hlavy.

Přehlednouti nesmíme též některých pilných prací uveřejněných v programech středoškolských; tak pojednal V. Sixta o původu ssavců (v Ml. Boleslavi), Jindř. Seehák: O pathogenních parasitech člověka (v Hradci Králové) a jiní.

Měla by zde ještě býti uvedena celá řada prací, jako prof. A. Mrázka, dr. Em. Rádla z biologie, předčasně zemřelého K. Thona z limnologie a zoogeografie, práce řed. Fr. Bayera o novější systematice obratlovců, práce A. Noska o pavoukovitých, ale nechceme tu psáti bibliografii odborných článků a prací; spíše jen poukázati na orgány, v nichž nalézají místa a uveřejnění odborné práce tyto. Též se obmezujeme hlavně na práce česky psané. Bohužel píší mnozí vědečtí odborníci češtinou, která se čte spíše jako nějaké esperanto. V celé dlouhé větě najdeš sotva tři slova česká.

Vedle subtilných prací universitních, k nimž potřebí jest mikroskopu a mikrotomu, touží však mnozí poznati volný život živočišstva v polích, lesích, rybnících, v tropech i krajinách polárních. Obraz celkový poskytuje dosud po té stránce *Brehmův Život zvířat*, jehož nové vydání pro potřeby českého čtenářstva přiměřeně zkrácené a doplněné obstaralo nakladatelství Ottovo. Posmrtné vydání německé valně pozměnil a nově upravil zkušený cestovatel a geograf Pechuel-Loesche, maje za spolupracovníka dr. Viléma Haacke. Hmyz i zde obstaral Taschenberg a po Osc. Schmidtovi ujal se nižších tříd též nedávno zemřelý W. Marshall. K sličnosti vydání českého přispívají nemálo barevné tabule vynikajícího umělce V. Kuhnerta.

V českém vydání přihlíženo též dle možnosti k výsledkům zoologů a cestovatelů našich. Nelze popříti, že české původní cestopisy působí mnohem bezprostředněji nežli sebe skvělejší cestopisy cizí. Holub, jehož bylo r. 1907 vzpomínáno při jeho šedesátých narozeninách,[1]) stělesnil svou sběratelskou činnost ve výstavách a obdarováním našeho musea kusy vzácnými. E. St. Vráz svým květnatým líčením dovedl vzbuditi obecný zájem pro lid a přírodu v tropech. Jakožto intelligentní sběratel přírodnin obohatil též on sbírky musejní vzácnostmi sotva jinak dosažitelnými. Jos. Kořenský svými cestopisy rozšířil hojně užitečných vědomostí přírodopisných a pamatoval vždy též na sbírky musejní. Nemáme zoologické zahrady ani akvaria mořského, ale museum u nás dávno nedohrálo zajisté ještě, — jak někteří tvrdí — vzdělavatelský úkol svůj jakožto universita lidu.

Zde dosud vtěleny jsou všechny doklady pracovníků, příznivců a cestovatelů. Jest jeden hlas mezi cizími kompetentními hostmi musea, že sbírky vynikají sličností a účelností úpravy i nad musea větší a bohatší.

---

[1]) Život a cesty dr. Emila Holuba, napsal Boh. Bauše. Svět. knih. Ottova v Praze 1907.

Sbírka entomologická, upravená zásluhou a pílí kustoda dr. V. Vávry, umístěná mimo sbírky obecenstvu přístupné, vyniká dnes již takovou bohatostí forem, že názorně okazuje přechod druhů v různých oblastech zoogeografických. V postupném vývoji sbírek zoologických našeho musea jest také kus dějin české biologie.[1])

Z bohatého stolu cizí populární literatury zoologické uveřejňuje v překladech některé dobré starší i novější věci Světová knihovna (Michelet: Pták, Giberneová: Hlubiny moře, Kraepelin: Studie přírody v bytě). Z prací původních sem spadajících těší se obecné oblibě spisy Jiřího Jandy: *Procházky přírodou* a *Les*. Do života praktického, hospodářství polního, lesního, ovocnictví atd. mnohonásobně zasahá činnost hmyzu, a tuto v souvislém informačním díle populárním líčí Fr. Klapálek ve spise: *Ze života hmyzu*. Sem řadí se též spis referentův: *Moře a jeho tvorstvo.*

O potřeby začátečníků v ornithologii a entomologii jest postaráno vydáním několika illustrovaných atlasů ptactva, motýlů, brouků; společnost entomologická opatřuje i příručky, jak pro sbírky hmyz upravovati a j. Původní dílo o *Motýlech Čech* a spolu lepidopterologický kalendář všech macrolepidopter země české počal právě vydávati V. J. Doubrava v Praze 1907.

Vymezili jsme si zde úkol referentský zatím na časopisy a práce zoologické česky psané. Jako název biologie nelze ani pojem zoologie určitě vymeziti. Zajisté že by se mezi práce zde uvedené měly zařaditi práce z fysiologie, anatomie, histologie, embryologie, ať mají za předmět člověka nebo zvíře. Avšak vědy takto vymezené jsou bez toho jen pomůckou, jimiž rozum lidský usnadňuje si přehled svých poznatků.

Všechny t. zv. vědy exaktní stavějí, jak Weisman se vyjadřuje, *dolů* a žádná nedotkla se ještě *půdy*, ani fysika ne. Metafysické problémy nevznášejí se prý nad námi v oblacích, mezitím co klidně a bezstarostně na »ustálené trvalé zemi« práce své konáme, nýbrž naše vědění pluje jako sluncem ozářená loď nad tajemnými hlubinami a na temných vlnách. Nelze se spokojiti heslem ‚ignorabimus', ‚unknowable' positivistů, nýbrž vždy bude snahou badatelů proniknouti do oněch tajemných hlubin. Na této lodi života většina nestará se vůbec, máli moře, po němž plují, dno; jednotlivci snaží se proniknouti hlubinami až na dno, při čemž mnozí jim pomáhají, jiní překážejí. Část pasažérů pilně k pracem přihlíží a raduje se z každého nového nálezu, byť se nedospělo až na dno věcí.«

Boh. Bauše.

---

[1]) Srov. rozpravu »O sbírkách zoologických musea království českého.« Předneseno ve valném shromáždění. Napsal dr. V. Vávra. V Praze 1906.

Z hudebního světa.

Franckův kvintet a Mahlerova IV. symfonie.

Ze řady skladeb, jež vykazovaly programy četných koncertů počínajícího zimního období, byla dvě nová pro Prahu díla nejvyšší zajímavosti.

V komorním spolku provedlo *České kvarteto* se sl. *Ellou Správkovou* u klavíru Césara Francka klavírní kvinteto. Franck mezi francouzskými mistry patří jistě k největším. Má přednosti plemene románského: temperament, gracii, smysl pro plastiku a eurhythmii formy, jemný sluch pro barvu zvukovou. Má vedle toho ve své umělecké povaze rysy, z kterých by bylo možno hádati na německé předky: jest hluboký citem, jest až hloubavý, snivá melancholie proniká dílo jeho při veškeré jeho živosti; Franck jest nad to — asi též následkem svého povolání varhanického — dokonalý pracovník na poli harmonie a především kontrapunktu, a všudy patrna je v díle jeho záliba v řešení těžkých problémů harmonických a kontrapunktických. Před několika lety hrál jsem jako prvé dílo tohoto Francouze německým romantismem a varhanami v základních raçových znacích pozměněného s Karlem Hoffmannem jeho houslovou sonátu. Klavírní kvinteto jest dílo jí blízké. Jest jí rovnovážným, výrazným materiálem myšlenkovým, jest jí rovno hloubkou svého citového obsahu. Stojí nad ní svojí bohatou prací, široce se rozlévajícím zvukem, ale stojí pod ní tím, že po velikém rozmachu mohutné věty první věty další upadají v dumání, čím dál tím passivnější. Není to úpadek v obsahu. Naopak i volná věta i finale jsou velmi zajímavy. Ale je tu úbytek životní síly, který je zároveň úbytkem účinnosti.

V jednom z nedělních koncertů symfonických *České filharmonie* provedl *dr. V. Zemánek* novinku další. G. Mahlera čtvrtá symfonie jest dílo, které, ať bude soud budoucnosti o něm sebe přísnější a tvrdší, bude jistě co nejvýraznějším dokumentem doby. Jest to hudební analogie k dílům Gottfrieda Kellera či Marcella Schwoba, kde jeden ve svých Legendách, druhý v »Křižácké výpravě dětí« intonují prostou, naivní, lidovou, dětskou notu, nezapírajíce při tom svého moderně raffinovaného, nanejvýš složitého cítění a myšlení. Ba jedna z Kellerových legend, legenda taneční, o onom svatém dítěti, které vzdalo se na zemi jediného potěšení, tance, aby tanečním krokem ve smrti vešlo do slávy nebeského plesu, zdá se mi býti jako programem Mahlerova díla.

Všechny její motivy jsou tu shrnuty: štěstí dětské, blažené duše ve větě první; pak něco groteskního a při tom hrozného, jako smrt na rytinách starých Totentanzů; pak jako daleké, daleké, mlhavě sladké dálky, bez konce, bez mezí a bez hnutí; a pak štěstí ráje, které propuká v dětské písni. Zde, ve větě finální skladatel přímo se obrací k lidu; béře text své skladby ze sbírky »des Knaben Wunderhorn.«

Ať soudíme jakkoli o podrobnostech Mahlerova díla: jsou tu jistě místa, dotýkající se mezí banálnosti, je tu jistě dost, ba mnoho

nepůvodního, je tu instrumentace, která svojí raffinovaností se jednomu právě tak bude zamlouvati, jako konservativnější duši se bude zdáti příliš pestrou. Ale jistě nepopíratelně tu je veliká síla zdravé, svěží, přirozené hudby; je tu schopnost tvořiti velce a prostě a jasně; je tu komposiční technika prvého řádu, třeba podávala se s jakousi úmyslnou nonchalancí. A především je tu celkový tón, tak zvláštní ve své nezemskosti a ve své lidové naivnosti, je tu taková jednota nálady, měnlivé a přece stejné, jaké v tak velikém rámci docílí právě jen veliký, opravdu tvůrčí umělec. *K. Hoffmeister.*

Nové rovy.

Arnošt Praus. — Eugen Muška. — Josef Wünsch. — Milan Nevole. — Michal Zeyer. — Čeněk Moravec. — Fr. Beran. — Dorotka Hálková.

Dne 12. listopadu t. r. zemřel v Klokočové u Příbora na Moravě Arnošt Praus, hudební skladatel. Narodil se r. 1873 v Rychnově n. K., studoval na tamním gymnasiu, absolvoval v Praze konservatoř a vykonal zkoušky z hudby pro školy střední a ústavy učitelské. Potom působil na různých místech jako ředitel kůru a stal se posléze učitelem hudby na učitelském ústavě v Soběslavi. Ze skladeb jeho jest znám sbor »Chorál Čechů,« »Písně« na slova Sládkova, »Dětské scény« pro klavír, »Slovanský tanec« pro smyčcový orchestr a četné jiné skladby orchestrální a církevní.

Dne 17. listopadu zemřel v Přelouči a potom do Saské Kamenice k pohřbu ohněm převezen zeměpisec dr. Eugen Muška. Narodil se r. 1876 ve Světlé, po studiích gymnasijních oddal se na Pražské universitě studiu dějin a zeměpisu, stal se r. 1902 skutečným učitelem těchto předmětů na gymnasii v Třebíči, odtamtud přešel na gymnasium do Chrudimě, odkudž o minulých prázdninách byl povolán na reálku v Král. Vinohradech. Záhy počal pracovati literárně a pracoval s jakýmsi chvatem, jako by tušil brzký konec svého života. Vydal pěknou monografii o Vlaském dvoře v Kutné Hoře, Katechismus zeměpisu a uložil četné příspěvky po časopisech, v nichž zejmena také obratně vykládal o cestách, jež podnikal o prázdninách.

Z řad českých cestovatelův odešel dne 20. listopadu t. r. navždy Josef Wünsch, profesor ve výslužbě v Plzni. Narodil se dne 29. června r. 1842 v Rokycanech, studoval na gymnasiu v Plzni a v Praze, tuto absolvoval potom fakultu filosofickou a působil jako učitel češtiny a němčiny na akademickém gymnasiu v Praze a na středních školách v Rokycanech a v Slaném, načež byl r. 1872 ustanoven skutečným učitelem na učitelském ústavě v Jičíně. Odtamtud přešel na průmyslovou školu v Plzni, která byla r. 1885 zřízena, a působil tam do r. 1902, kdy odešel na odpočinek. Za veřejnou činnost svou byl vyznamenán rytířským křížem řádu Františka Josefa. V letech osmdesátých Wünsch náležel k nejhorlivějším a nejpřed-

nějším zástupcům českého cestopisu. Nebyl jen cestovatelem turistou, který zajíždí do krajů, kam vedou pohodlné dráhy a kde na příchozí čekají zařízené hotely, nýbrž osvědčil se cestovatelem výzkumcem, který se vydává na cesty jak pro zisk domácí literatury, tak na prospěch obecné vzdělanosti vůbec. Takovou cestu podnikl zvláště r. 1881, kdy si vymohl delší dovolenou a zabezpečil si podporu Svatoboru, vlády a Vídeňské Zeměpisné společnosti. Tehdy se vypravil přes ostrov Korfu do Egypta, odkudž z jara r. 1882 odcestoval do Palestiny. Odtud se vydal do horských, do té doby nevalně prozkoumaných krajin arménských a kurdistanských a nalezl na hranicích Persie neznámý nápis klínový. Propátrav zvláště území, z něhož pramení Eufrat a Tigris, vrátil se do vlasti r. 1883. Menší cesty podnikal o prázdninách a seznal takto mimo země našeho soustátí, z nichž tenkrát na př. o jižních Uhrách, Slavonsku, Dalmacii a j. v širších vrstvách byly u nás jen kusé vědomosti, Turecko, Černou Horu, Hercegovinu a Bosnu, Rumunsko, Bulharsko, Italii, Tunis, Malou Asii, Německo, Dánsko, Švédsko a jiné země. Z cest těch hojně těžil literárně. Starší čtenáři Osvěty, Lumíra, Květů a Světozora jistě mají v dobré paměti jeho věcné obrazy cestopisné, svědčící o bystrém, samostatném postřehu, nezávislém na jakýchkoli pomůckách cestopisných a podávající hojnost poučení především na základě vlastní zkušenosti. Předností Wünschovou byla záživnost, poutavost a obratnost slovesné formy, jadrné vypravování, kořeněné zhusta nehledaným vtipem a humorem, a názornost popisu, který nikdy neunavoval. Mimo knížku »Pompeji a Pompejané,« vydanou ve Sbírce přednášek a rozprav, sebral své práce časopisecké v knihách »Po souši a po moři,« »Z blízka i z dáli« a »Mimochodem,« jež stále jsou četbou svěží a poutavou. Za mladých let Wünsch psával také básně. O rodiště své, které jej vyznamenalo čestným měšťanstvím a kdež byl posléze také pohřben, zasloužil se i tím, že založil značnou nadaci pro jeho chudé studenty.

Dne 23. listopadu zemřel v Praze a potom do Saské Kamenice k spálení byl převezen vynikající chemik český dr. Milan Nevole. Narodil se dne 2. října r. 1846 v srbském Bělehradě, kdež jeho otec byl architektem v tamních státních službách. Na gymnasiu studoval ve Vídni a v Praze, kdež se vzdělával na fakultě filosofické a zároveň poslouchal přednášky o chemii na technice. V studiích těch pokračoval ve Vídni, kdež byl r. 1871 povýšen za doktora filosofie. Po krátké praxi cukrovarnické stal se assistentem analytické chemie a pak i supplentem technické chemie na Pražské německé technice. Potom pobyl za příčinou dalšího vzdělání v Paříži, odkudž se vrátil r. 1876, stal se assistentem profesora Vojt. Šafaříka na české technice a roku příštího byl potvrzen za docenta organické chemie na téže škole vysoké. Pro týž předmět habilitoval se r. 1878 na Pražské universitě. R. 1879 zřídil si v Praze chemickou laboratoř, do níž přijal r. 1883 pro obor cukrovarnický za společníka K. C. Neumanna. Laboratoř rychle se vzmohla, nabyla zvučné pověsti a zakladatel její oddal se jí tou měrou, že zanechal dráhy akademické. Při tom pilně se účastnil prací v odborné literatuře. Mimo samostatné práce sluší zvláště uvesti jeho spolupůsobení na díle dr. B. Raý-

mana »Chemie organická pro vysoké učení české.« Zejmena však Nevole vynikl mezi odborníky jako redaktor časopisu »Zeitschrift für Zuckerindustrie in Böhmen,« který redigoval téměř 30 let. Byl několik let jednatelem Spolku pro průmysl cukrovarnický v Čechách a účastnil se činně také v různých podnicích hospodářských. Byl členem ředitelstva České zajišťovací banky, předsedou Podolské cementárny, byl ve výboru Spolku pro přehlížení a zkoušení parních kotlů v Praze, byl předsedou Sdružení majitelů výzkumných a kontrolních stanic v království českém a zastával různé jiné čestné úřady. Národohospodářský ústav při České akademii čítal jej ke svým prvním členům. Přese všechny své úřady a hodnosti byl Nevole muž skromný, vyhýbající se vnějším okázalostem a honosnému ruchu; tím opravdověji a vážněji chápal se za to každé práce, které se podjal.

V minulých dnech zvěděla naše veřejnost o dvou šlechetných mužích, kteří již před delší dobou tiše vykročivše z tohoto světa, zjednali si trvalý pomník značnými odkazy, určenými k veřejnému dobru našeho národa. Architekt Michal Zeyer, příbuzný slavného básníka našeho, pamatoval cenným odkazem mimo jiné na zpěvácký spolek Hlahol v Praze a zůstavil značné jistiny na stipendia pro české, křesťanské žáky vyšší školy průmyslové a české techniky v Praze. Odkazy ty — všecko jeho jmění — činí asi půl millionu korun.

V Král. Vinohradech zesnul v listopadu t. r. bývalý lékárník Čeněk Moravec. Z odkazů jeho připadne Ústřední matici školské 10.000 k., ze 12.000 k. budou zřízeny nadace pro studující gymnasia v Jindřichově Hradci a přes 10.000 k. obdrží spolky a chudobinec v témže městě.

K nim přidružil se dne 8. prosince v Karlíně zemřelý čestný měšťan tamní Fr. Beran, bývalý sládek. Četné dobré skutky, jež za živa konal, dovršil poslední vůlí, kterou odkázal Ústřední matici školské 16.000 k., větší sumy jiným spolkům, zejmena Máji, a založil nadání pro Karlínské chudé. Odkazy jeho činí přes 40.000 k. Za našich materialistických, sobectví plných dob jsou činy takového činorodého altruismu dvojnásob potěšitelné.

Dne 29. listopadu skonala v Žilině na Slovensku u svého syna lékaře paní Dorotka Hálková, vdova po vynikajícím básníku našem. Zapisujeme zde pro čestnou paměť jmeno ženy, kterou nadšený pěvec opěval v roztoužených Večerních písních, jíž věnoval básně V přírodě, kdež ji zve »původkyní těchto písní,« a která v jeho Domácím učiteli jest dívkou, o niž mladý muž těžce bojuje. Zesnulá byla dcera dr. Horáčka, který byl kdysi zvolen Pražským purkmistrem, a od svého ovdovění v r. 1874 žila v ústraní, pomáhajíc dle sil svých chudým a nuzným. *F. V. Vykoukal.*

Ze slovanského světa.

Píše

Josef Volf.

* *Kolik bylo Slovanů na konci r. 1906?* Profesor Kijevské university sv. Vladimíra, Timofej Dmitrijevič Florinskij, který seznamuje ruský vědecký svět každoročně se slovanskými učenými novinkami, měl napsati pro zamýšlenou publikaci Jagićovu stať o slovanském národopisu. Ale poněvadž z různých příčin k uveřejnění v Jagićově sborníku nedošlo, podá Florinskij výsledky svých slovanských studií v samostatné práci. Vyjímáme z jeho díla zatím následující zajímavé číslice:

1. Rusů koncem roku 1906 bylo		102,840.000
(Velkorusů	65,054.000	
Malorusů	30,925.000	
Bělorusů	6,861.000)	
2. Poláků		19,200.000
3. Srbo-Charvátů		9,135.000
4. Čechů		7,237.000
5. Bulharů		5,440.000
6. Slováků		2,671.000
7. Slovinců		1,475.000
8. Kašubů		366.000
9. Srbolužičanů		157.000
Všech Slovanů dohromady		148,521.000

Prof. Niederle napočetl na konci r. 1900 Slovanů 138,591.800, při čemž přijímal roční přírůstek v celém Slovanstvu na 2,000.000, tak že se může počet Florinského zaokrouhliti na 150,000.000; může se to státi tím spíše, že koefficient ročního přírůstku na Rusi obnáší 1·7% (u Niederla 1·5%), tak že se roční přírůstek pohybuje mezi 2,550.000 a 2,600.000. Budeli tento přírůstek stejnoměrně pokračovati, obnášel by r. 1925 počet Slovanů 200,000.000.

Pro srovnání s jinými národnostmi v Evropě jest poučný následující přehled:

1. Počet Němcův (podle dat z r. 1900 a 1901) činí	89,473.000
(z toho v německé říši 52,113.000)	
2. Italianův asi	30,000.000
3. Rumunův asi	9,000.000
4. Maďarův asi	9,000.000
5. Řekův asi	5,000.000
6. Albánců̊v asi	1,850.000
7. Turkoosmanův asi	12,000.000

Vzrůst Slovanů se pozná z následujícího přehledu:

Roku 1826	udával Šafařík	počet Slovanů na	. . . .	55,270.000
» 1842	» »	» » »	. . .	78,691.000
» 1876	» Budilovič	» » »	. . .	90,329.633
» 1885	» Rittich	» » »	. . . .	95,000.000
» ——	» Kočubinskij	» » »	. . . .	99,277.000
» 1887	» Louis Leger	» » »	. . . .	101,724.000
» 1896	» Florinskij	» » »	. . .	103,000.000
» 1900	» Niederle	» » »	. . .	138,591.800
» 1906	» Florinskij	» » »	minimum	148,521.000
			maximum	150,000.000

Podle politických států jest pak Slovanů:

v Rusku		107,496.000
v Rakousko-Uhersku		24,975.000
(v Cislajtanii . .	17,045.000	
v Uhrách . . .	6,063.000	
v Bosně	1,867.000)	
v Německu		4,200.000
v Bulharsku		3,150.000
v Americe		3,104.000
v Srbsku		2.560.000
v Turecku		2,353.000
v Černé Hoře		236.000
v Rumunsku		102.000
v Italii		45.000
jinde roztroušených		300.000

Co se týče náboženství, jest Slovanů:

pravoslavných asi		103,740.000
(z toho Rusů	93,596.000	
Bulharů . . .	5,031.000	
Srbů	5,063.000	
jiných Slovanů . . .	50.000).	
Ruských sektářův a rozkolníkův asi . .		3,234.000
Uniatův asi		4,400.000
Moslemův asi		1,175.000
(Bulharův asi . .	355.000	
Srbův asi . . .	820.000).	
Římských katolíků počítá se		34,298.000
(z toho Poláků . . .	18,700.000	
Čechů . . .	7,000.000	
Slováků . . .	2,000.000	
Srbo-Charvátů	3,250.000	
Slovinců . .	1,440.000	
Kašubů . . .	343.000	
Rusů	1,500.000	
Bulharů . . .	50.000	
Lužičanů . .	15.000).	

Protestantů jest mezi Slovany		1,570.000
(z toho Poláků	490.000	
Čechů	222.000	
Slováků	671.000	
Slovinců . . .	20.000	
Kašubů	23.000	
Bulharů	2.000	
Lužičanů . . .	142.000).	

Z celého počtu Slovanstva jest tedy asi 70% pravoslavných, 23% katolíků, 2·7% uniatů, 2·3% sektářů, 1% protestantů a 1% moslemů.

* Do kalendáře Národních Listů na rok 1908 napsal Jaromír Hrubý krátkou, ale pozoruhodnou stať: *My a rakouští Slované.* Nastíniv všeobecný neutěšený politický stav slovanské vzájemnosti u rakouských Slovanů, kde často »slovanská vzájemnost« značí jen trpkou ironii, nachází vedle všech těch nesčetných a nekonečných růzností a sporů aspoň dva společné zájmy: 1. Zachovati *svůj jazyk* s právem užívati ho ve veřejném životě a pěstovati v něm svou literaturu, vědu a umění, a 2. zachovati si pod nohama *svou půdu* se všemi přináležitostmi vlastní půdy, tedy se svým zemědělstvím, živnostmi, průmyslem a obchodem. Tyto dvě věty jsou Hrubému základem pro *zevnější* poměry praktické slovanské vzájemnosti; pokud běží o *vnitřní* poměry u jednotlivých slovanských národností, staví se na stanovisko redaktora Słowiańského Świata, Fel. Kopery, jak je vyslovil ve svém článku »Słowianofilstwo bez ustępstw,« o němž jsme v zářijovém čísle Osvěty referovali. Zásadní nazírání jeho jeví se v této formulaci: Prvou podmínkou slovanské solidárnosti jest dohodnutí o jednotu bez jednostejnosti; druhou podmínkou jest zásada, aby se stranické spory vlastního národa nepřenášely na území národa bratrského. Tento náhled o společném slovanském postupu blíží se značnou měrou vývodům Maryckého, o nichž jsme předešle obšírněji psali. — Co se týče otázky, jak se zachovati ke sporům mezi dvěma slovanskými národy, nedává Hrubý určité odpovědi. Představuje si jakousi konferenci míru, která by rovnala vzájemné spory národů slovanských. »Bylo by k tomu ovšem třeba mnoho dobré vůle a ještě snad více sebezapření, které jest vlastností osob a tedy i národů dobře disciplinovaných.« A disciplina kráčí podle Hrubého ruku v ruce se vzdělaností.

* Obrazíli se duše Mickiewiczova v jeho poesii, zvučí jeho srdce v politických článcích jeho, psal kdysi Victor Hugo synu básníkovu. A Michelet se vyjádřil: »Mickiewicz-politik rozžehl veliké světlo nad Evropou.« Též Quinet skláněl své čelo před politickým geniem Mickiewiczovým. »Nebyl sice vedoucím politikem, ale jako bystrý a pronikavý znalec duše lidské čítal v knize budoucnosti,« praví o něm Artur Śliwiński ve své knize: *»Mickiewicz jako polityk«* (v Krakově, 1908). Jest tomu právě 50 let, co Mickiewicz jako redaktor časopisu Tribune de Peuples hlásal z Paříže heslo o volnosti, rovnosti a bratrství. Jeho výklady v Collège de France, jeho články v Poutníku Polském a v Tribuně posud (jak dí Śliwiński) nedošly

pravého ocenění, ač i v nich se chvěje opojná vlna slunečního jasu a hřejivého tepla poesie Mickiewiczovy. Psalť je nadšený básník, jehož srdce drásala do krve každá křivda, která se Polsce děla, a v jehož slovech se chvěla každá naděje polského národa. Byl zvonem své doby, jehož ozvěna zaletala do nedozírných dálek za horizonty; a co v něm lkalo, toužilo a vířilo, rozechvívá ještě dnes duši každého Poláka. Pohlížíme ne bez pohnutí do duše básníkovy, v níž drsná ruka nešťastného osudu polského národa psala své smutné dějiny.

Kniha Śliwińského se čte velice pěkně a zajímavě, podávajíc vlastně celé soudobé dějiny polsko-rusko-francouzské. Zvláště pozoruhodny jsou statě o Mickiewiczovu poměru k vyvíjejícímu se socialismu, k Saint-Simonistům, k otázce polskoruské atd., i najde Śliwiński dojista hojně čtenářů.

* Velmi vhodný literární podnik oznamuje se z Bělehradu. Jest to *Jugoslovanska biblioteka*, která bude vydávána v srbském jazyku, aby Srbové poznali všechna důležitější díla jihoslovanského písemnictví. Vydané provolání líčí důležitost a nutnost podobné knihovny, která by se mohla přetvořiti v středisko sbližovacích snah všech jihoslovanských národů.[1]) Práce literární má býti předchůdkyní praktického sblížení ve všech oborech životních. Každý měsíc má vyjíti jedna kniha této bibliothéky, opatřená populárně psanou studií o autoru vydávaného díla z oboru krásného písemnictví. První svazek bude věnován literatuře slovinské, druhý charvátské, třetí bulharské, čtvrtý srbské. První svazek nedávno vydaný obsahuje sedm obrázků Iv. Cankara v srbském překladě M. Ivkoviće.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 15. prosince 1907.

Říšská rada. — Zpupnost Němců u c. k. soudů. - Kníže Jiří Lobkovic. — Císař Vilém v Anglii. — Nové zákony proti Polákům v Německu. — Ruská duma. — Spiknutí na Černé Hoře. — Změna na švédském trůně.

Baron Beck má dvojí poslání: provesti rakousko-uherské vyrovnání a smír česko-německý. O tento dvojí úkol ztroskotalo před ním již několikero ministerstev. Baron Beck dle vší pravděpodobnosti prvé poslání své vyplní: podařilo se mu pro rakousko-uherské vyrovnání zabezpečiti sobě většinu. Dlouho bylo pochybno, jak se při tom zachovají čeští poslanci; nyní jest jisto, že velká většina jich bude hlasovati pro vyrovnání, toliko poslanci pokrokově-státoprávní, národně sociální, realističtí a někteří moravští zaujali stanovisko rozhodně opposiční. Tři největší skupiny poslanecké: strany mladočeská, agrární a národně katolická spojily se v jeden *národní klub*, čítající

[1]) O jihoslovanské otázce jakožto veledůležitém bodu politiky evropské vydal podrobnější úvahu dr. Henrik Tuma »Jugoslovanska ideja in Slovinci« (v Gorici, 1907).

67 členů. Z českého klubu vystoupili 4 poslanci a ustavili se jako »sdružení poslanců moravské strany lidové.« Při ustavující schůzi národního klubu vysloveno, že při záležitostech, jež budou klubem, parlamentní komisí, neb v nutném případě presidiem prohlášeny za závazné a společné, nemají členové práva hlasovati a mluviti proti nim, ale ovšem že se mohou před hlasováním ze sněmovny vzdáliti. Dále konstatováno, že se všechny tři strany spojily, aby hájily program národní a státoprávní, aby upraven byl poměr sdružených klubů k vládě a k jiným stranám, jakož i aby se docílilo jednotného postupu v říšské radě. Předsedům jednotlivých skupin uloženo, aby se odebrali k bar. Beckovi a jemu prohlásili, že se každé porušení práv jazyka českého v tak zvaném uzavíraném území potká s energickým odporem spojeného klubu. Deputace odebrala se ihned k baronu Beckovi, aby mu oznámila usnesení klubu a zejmena, aby si stěžovala na zjevné porušení práva, jež se právě stalo při c. k. krajském soudě v Chebu. Ministerský předseda prohlásil, že vláda zrovna jako dříve tak i nyní stojí na stanovisku, že otázka jazyková u soudů jest věcí judikatury příslušných soudních instancí.

Volba předsednictva národního klubu musela se za příčinou dohody odročiti. Potom zvolen za předsedu dr. Kramář 27 hlasy (22 hlasy obdržel agrárník Udržal a 4 lístky byly prázdné), a za místopředsedy agrární poslanec Udržal a člen národně katolické strany, poslanec dr. Hruban; při volbě scházelo 14 poslanců.

V ministerstvu zeměbrany stala se změna. Ministr polní zbrojmistr Latscher sproštěn na žádost svou úřadu a jeho nástupcem jmenován polní podmaršálek šlechtic *Georgi*.

Nový polský ministr krajan *Abrahamowicz* byl při svém příchodu do sněmovny od německých nacionálů a některých sociálních demokratů přijat s velkou vřavou. Rusíni žádali, aby pro záležitosti rusínské byl jmenován Rusín ministrem.

Rozhodnutí, že čeští poslanci sloučení v národním klubu budou hlasovati pro rakousko-uherské vyrovnání, obhajoval dr. Kramář dne 1. prosince ve schůzi zvaných voličů. Bránil se proti výtce, že vehnal české poslance do vládní strany. »Poněvadž jsme se přesvědčili,« pravil, »že můžeme s dobrou a s pevnou vírou a nadějí, *že naše požadavky budou splněny*, do toho jíti, proto jsme beze všeho placení za hlasování pro rakousko-uherské vyrovnání s dobrým svědomím učinili tento krok.« — Dne 15. listopadu poslal dr. Kramář Národním Listům dopis, v němž oznamoval, »že bar. Beck slíbil, že se bude starati o splnění spravedlivých požadavků českého národa v ohledu národním, kulturním a hospodářském.« O požadavcích *politických* nebylo tedy řeči. Avšak bar. Beck prohlásil naproti tomu na přímý dotaz Němců, že o žádných národních neb jazykových ústupcích pro Čechy za jich hlasování pro vyrovnací předlohy nemůže býti řeči. Pravil do slova: »Vláda trvá stále a pevně na stanovisku, že otázka, jak se strany k uherskému vyrovnání zachovají, žádným směrem se nesmí uváděti ve spojení s národními ústupky, a nebyly tedy žádné ústupky ani zaručeny, ani slíbeny.« Národní Listy trvají na tom, že krok ten jest v odporu se stanoviskem svobodomyslné strany opětně a opětně s největším důrazem projeveném, totiž že bez splnění českých poža-

davků aneb bez určitých záruk že budou splněny, nemá česká delegace upouštět od opposice a vstupovati do vládní většiny, a že se má zachovati dle toho, jak se zachová vláda k našim požadavkům. Uvádějíce usnesení svobodomyslné strany z posledních let, tážou se Národní Listy: »Jednalo poselstvo národní strany svobodomyslné v souhlase se závaznými usneseními strany, když se odhodlalo podporovati vládu Beckovu bez výhod a určitých slibů?« — Dr. Herold prohlásil ve schůzi na Král. Vinohradech dne 9. prosince: »Přál bych si, aby čeští poslanci mohli býti skutečně vládní stranou. Ale tou by mohli býti jen tehdy, kdy bychom mohli míti v rukou vládu a také vládli. My vládní stranou nemůžeme býti, poněvadž vládu v rukou nemáme. My můžeme podporovati vládu tenkráte, když se přesvědčíme, že ona bude nás podporovati, a nebudeme jí podporovati, jakmile této podpory zasluhovati nebude. Mohu dnes prohlásiti, že jsme úplně neodvislí a že i budoucně hodláme zaříditi kroky své dle prospěchu národa.«

Opposice chtěla proti projednávání vyrovnavacích předloh prováděti obstrukci a podala přes 30 pilných návrhů, avšak z usnesení klubovních předsedů učiněn pilný návrh, že vyrovnání má míti přednost před všemi jinými pilnými návrhy. Návrh ten přijat ve sněmovně ohromnou většinou; proti němu hlasovali pouze čeští radikálové, moravští lidovci, rusko-národní klub, Jihoslované a Všeněmci, celkem 33 poslanci. Předseda českého národního klubu prohlásil, že členové klubu toho budou pro pilnost hlasovati, ale podávají prve následující státoprávní ohrazení: »Zákony z r. 1867, kterými byla zavedena dualistická ústava říše naší, byly uskutečněny bez všelikého účastenství zástupců národa českého, ano proti jejich výslovným protestům. Zamítavé stanovisko národa českého bylo dáno tím, že nebyl vzat zřetel na historická práva koruny české. Jestliže později poslanci čeští vstoupili na faktickou půdu zákonů těch, stalo se to s právním ohrazením, bez uznání právních podkladů dualistické ústavy a v naději ve zlepšení nepřirozených poměrů. Návrhy předložené nyní k úpravě oboustranných poměrů mezi královstvími a zeměmi na říšské radě zastoupenými a zeměmi koruny uherské, umožňují další přiostření dualistické ústavy. V naději na úpravu nepřirozených poměrů, předloženými návrhy na upravení obapolných poměrů království a zemí na říšské radě zastoupených a zemí koruny uherské umožňuje se další soustředění dualistické soustavy a tím oddálení takové úpravy celého mocnářství, která by vycházejíc z uznání historických práv soustředila to, co nezbytně nutno pro zachování jednotného mocnářství a na všechny strany nezávislé říše, skládající se z historicko-politických individualit a která by každému kmenu zabezpečila neobmezený rozvoj národní, plné šetření snah osvětových a zvelebení zájmů hmotných. Hájíce tímto dnešním prohlášením, stejně jako jsme to činili dříve, nezadatelná práva své vlasti a svého národa vůči systému, který dle našeho přesvědčení v dalším svém rozvoji jest nebezpečným i mocenskému postavení říše, a zahajujíce jednání o dohodách, uzavřených mezi vládami obou polovin říše, jsme odhodláni pracovat neústupně pro takovou úpravu státoprávních poměrů, které by odpovídaly historickým základům

našeho soustátí, a to se zřetelem na hmotné zájmy národa, které pro příští desetiletí docházejí ne sice uspokojení, ale za daných poměrů přece přijatelného upravení.«

Zpupnost Němců roste vůčihledě. C. k. soudy v tak zvaném uzavíraném území porušují zjevně práva jazyka českého. Okresní soud v *Chebu* odepřel přijmouti podání v jazyku českém, a krajský soud dal mu za pravdu a prohlásil, že v Chebu jest toliko jazyk německý jazykem obvyklým, a že se tam před soudy může jednati toliko po německu. Krajský soud Chebský vyslovil zároveň zásadu, že jazyková nařízení Stremayerova z r. 1880, jež byla po zrušení nařízení Badeniových restituována, nemají právní platnosti. Ještě křiklavější případ stal se před krajským soudem v *Mostě*, v jehož obvodu žije značná česká menšina a náleží k němu ryze český okres Lounský. Tam bylo na veřejné schůzi prohlášeno, že před porotním soudem v Mostě nesmí věc českého obžalovaného projednána býti jazykem českým. Krajský soud podrobil se tomu diktátu a odročil přelíčení. Ve schůzi okresního zastupitelstva Vinohradského protestoval dr. Herold proti tomuto porušování práv jazyka českého a proti trestuhodnému zasahování do úřadování soudu. Po jeho návrhu prohlásilo okresní zastupitelstvo, že případy takové donucují Čechy, aby tam, kde jsou ve většině, stejným způsobem postupovali a rovné rovným opláceli. Tento projev zaslán příslušnému orgánu státní správy.

Nejvyšší maršálek království českého, kníže *Jiří Lobkovic*, rozloučil se s úřadem, jejž po čtvrt století nepřetržitě zastával. Jeho horlivosti, svědomitosti a naprosté nestrannosti se při té příležitosti též od politických a národních odpůrců jeho dostalo plného uznání. Kníže J. Lobkovic věnoval se přes 40 roků veřejnému životu českému a osvědčil se vždy věrným synem svého národa, jehož práv kulturních i hospodářských důležitostí se ve sborech zákonodárných co nejvřeleji zastával. V památném roce 1871 stal se po prvé nejvyšším maršálkem. Po zmaru tehdejšího českého vyrovnání přidal se k opposici protivídeňské. Když po pověstných chabrusových volbách národ český své stížnosti a tužby v petici k panovníkovi složil, podal ji kníže Lobkovic osobně císaři. Roku 1879 vstoupil s poslanci českými do říšské rady, jejíž místopředsedou později zvolen. Při zemských volbách roku 1883 zvítězila opět státoprávní šlechta, a kníže Lobkovic jmenován opět nejvyšším maršálkem, jímž zůstal až do těchto dnů. V poslanecké sněmovně promluvil skvělou řeč na prospěch české university, a byv později povolán do panské sněmovny, chopil se tam několikráte slova na obranu práv národa českého. Dne 14. května r. 1905 slavil své sedmdesátileté narozeniny a dostalo se mu při té příležitosti skvělé pocty v uznání zásluh jeho.[1])

Donucena charvátskou opposicí podala u h e r s k á vláda říšskému sněmu osnovu zákona, jehož jediný paragraf ji zplnomocňuje, aby zatím vyrovnavací zákony uvedla v platnost zvláštním nařízením. V obšírném odůvodnění toho praví se, že jde o opatření, aby vyrovnavací předlohy mohly již 1. lednem r. 1908 nabyti platnosti. To však

[1]) Viz o něm pojednání »Kníže Jiří Lobkovic« z pera dr. Karla Mattuše v Osvětě 1905, str. 385—400.

nikterak nemá vaditi, aby se o předlohách těch ve sněmovně dále rokovalo, naopak — třeba nemohly v podrobnostech býti měněny — může se o nich rokovati a mohou se pronášeti různá přání. Tím budou předlohy také meritorně vyřízeny a jich formální vtělení do zákonů provede se později. — Charvátští poslanci na říšském sněmu uherském provádějí obstrukci důsledně a neohroženě. Sněmovní většina naléhala, aby jim nebylo dovoleno mluviti charvátsky, avšak sám předseda sněmovny Juszth se tomu postavil na odpor. S názorem Juszthovým většina nesouhlasila, a ježto s ním nesouhlasili též oba místopředsedové, nastala krise v předsednictvu. Vláda obávajíc se následků konfliktu toho, prohlásila se s Juszthem za solidární.

Německý císař Vilém byl návštěvou v Anglii. Touto schůzí s anglickým dvorem, o niž bylo ze strany německé dlouho mocně usilováno, vyplněno toužebné přání Německa přejícího si, aby se poměr mezi Anglií a Německem opět zlepšil. Ačkoli návštěva měla hlavně ráz rodinný, přece vynasnažil se císař Vilém dáti jí ráz politický. V přípitku svém při slavnostní hostině i v řeči své na radnici Londýnské ubezpečoval svou mírumilovností a dožadoval se přátelství Anglie, kteráž prý záměry německými nikterak není ohrožena. Čelné listy anglické vyslovily se o návštěvě velmi střízlivě, kdežto officiosní tisk německý ji prohlašuje za politickou událost veliké důležitosti.

Říšský sněm německý a součinně s ním sněm pruský zahájily svou činnost vládními předlohami, namířenými *proti Polákům*. Předloha říšskému sněmu podaná jedná o upravení říšského spolkového zákona, kterýž má mimo jiné býti změněn ustanovením, že na všech veřejných schůzích musí se jednati toliko jazykem německým; odchylku smí povoliti toliko nejvyšší úřad. Osnova podaná pruské sněmovně má pod pláštíkem »ochrany němectví ve Východním Prusku a v Poznaňsku« vyvlastniti Poláky z půdy. Zákonem má býti stanoveno právo k vyvlastnění polských pozemků. Vláda žádá 300 milionů marek na doplnění kapitálu pro činnost osidlovací komise, aby tato mohla v svém vyhlazovacím boji proti Polákům pokračovati. Proti oběma předlohám zdvihl se odpor i v samém Německu, a to jak v tisku liberálním, tak i v katolickém. Nejrozšířenější Berlínský list Morgenpost napsal, že to jest poslední zoufalý pokus proti Polákům a vtělení zásady: »Moc jde nad právo.« Nepovstaneli prý liberalismus proti předlohám, pak pozbyl právo na své bytí. Orgán katolického tisku Germania napsal, že každého německého vlastence musí zamraziti, když čte, jak kníže Bülow (v řeči, kterouž předlohu vyvlastňovací odůvodňoval) příkře odmítá každou myšlenku na smír s Poláky a jen od násilného potlačování očekává úspěch. To prý nesouhlasí se smířlivými řečmi, jež císař k Polákům opětně pronesl. Ale kníže Bülow nezůstane věčně ministerským předsedou a bude snad v pozdějších letech sám považovati 26. listopad za nešťastný den ve svém kalendáři. Čelní němečtí právníci dokazují, že vyvlastňovací předloha jest zjevným porušením pruské ústavy. Komise, které předloha přikázána, vyslovila se většinou pro její zamítnutí, avšak jest ochotna povoliti vládě žádané miliony, aby osidlovací komise ve svém díle pokračovati mohla.

V Německu vypukla zcela znenadání krise. Jeden z vůdců národně liberální frakce, kteráž jest součástí vládní většiny, útočil prudce na ministra vojenství, vytýkaje mu, že si vojenská správa nevšímá aneb nechce všímati homosexuálního řádění vysokých důstojníků. Říšský kancléř kníže Bülow použil této příležitosti, aby liberálně-konservativní vládní většinu, v níž se v posledním čase objevily vážné trhliny a jež se nejevila dosti spolehlivou, přiměl k semknutí se. Povolal si vůdce většiny a oznámil jim, že nenastaneli ve většině sjednocení a budouli se útoky členů stran většiny na ministerstvo opakovati, podá žádost za propuštěnou. Strach, že by se katolický střed mohl opět domoci vlivu na vládu, způsobil, že se knížeti Bülowu dostalo závazného prohlášení vůdců všech tří frakcí většiny, že na dále chtí rozhodně politiku kancléřovu podporovati.

Třetí ruská říšská duma byla dne 14. listopadu slavnostně zahájena. Skutečný tajný rada Golubjev uvítal poslance jmenem carovým. Předsedou zvolen okťabrista N. A. Chomjakov 371 hlasy proti 9. Nový předseda pronesl krátkou řeč, v níž pravil: »Vstupuji na předsednickou tribunu s důvěrou v dobrou budoucnost velkého, jednotného a nedělitelného Ruska. Věřím, že poslanci, kteří plní svrchovanou vůli carovu, zjednají Rusku mír a při své zákonodárné činnosti odloží každou strannickou vášeň.« V rozmluvě se zástupcem žurnalistiky vyslovil se Chomjakov, že třetí duma nesmí nikterak býti pokračováním druhé a první. Jest prý to poslední pokus, který se s dumou činí. Nezdaříli se, bude to důkazem, že Rusko neuzrálo ještě pro lidové zastupitelstvo.

Ve schůzi dne 29. listopadu učinil předseda ministerstva Stolypin prohlášení, v němž obviňuje krajní levici, že zavinila hnutí, které se zvrhlo v prosté lupičství, a prohlásil, že vláda i na dále vše podnikne, aby zločinům učinila přítrž. Ale k tomu potřebuje stát zřízenců, kteří nesmějí politisovati a musejí býti věrni svým povinnostem. Pak mluvil o opravách, jež se především mají týkati zlepšení hmotného stavu rolnictva, zlepšení místní správy, lidového vzdělání atd. Dále oznámil, že vláda podá osnovu týkající se samosprávy některých pohraničných provincií, při níž však bude dbáno státní jednoty. Zejmena chce vláda pečovati o zdokonalení armády. Prvním úkolem dumy bude vyřízení předlohy o rozpočtu. Vládní prohlášení končilo slovy, že historická samodržavná moc a svobodná vůle panovníkova jsou nejdražším majetkem ruského státního života, ježto tato moc a tato vůle, které nynější zřízení utvořily, jsou povolány zachrániti Rusko v dobách nebezpečí a otřesův a přivesti je opět na cestu pořádku a historické pravdy. Duma usnesla se podati carovi adresu oddanosti, která zní: »Jeho Veličenstvo ráčilo svolati poslance třetí dumy, aby je uvítalo a vyprosilo požehnání Boží pro nastávající zákonodárné práce. Považujeme za svou povinnost projeviti Jeho Veličenstvu city své oddanosti a vděčnosti za lidové zastupitelstvo Rusku udělené, kteréž jest základními zákony upevněno. Užijeme všech svých sil, všech svých zkušeností a vědomostí, abychom státní zřízení z vůle Jeho Veličenstva obnovené manifestem ze dne 30. října upevnili, vlast uklidnili, zákonný pořádek zabezpečili, všeobecný blahobyt povznesli, velikou moc Ruska posílili a tím důvěru

panovníka a lidu odůvodnili.« — Předseda Chomjakov byl od cara přijat v dlouhé audienci.

V Petrohradě započalo přelíčení proti generálu Stösselovi a soudruhům pro kapitulaci Port-Arthuru. Předvoláno jest 150 svědků, mezi nimi také generál Kuropatkin, vrchní velitel ruské armády v oné nešťastné válce. Ten vyjádřil se k čelnému zpravodaji takto: »Hlavní zlo — špatná doprava — již bylo odstraněno. Podařilo se nám soustřediti ohromnou armádu. Japonská armáda počala již slábnouti. Značná část jejího důstojnictva byla pobita, mládež byla vykořistěna, armádu doplňovali starci nebo bezmála děti, válka stala se národu břemenem, i naléhal, aby co nejdříve byla skoncována. Peněz se Japoncům nedostávalo. Dobrá čaka přecházela na naši stranu, a kdy bychom byli ve válce pokračovali, byli bychom jistě zvítězili. Bylo by se opakovalo, co v každé ruské válce.« Co se týče Stössela, pravil Kuropatkin: »Stössel nedovedl dílo obrany Port-Arthuru do konce, a proto bude souzen dle vší přísnosti zákona i pro kapitulaci i pro uchvácení moci.«

Na Černé Hoře objeveno spiknutí proti knížeti. Hlavní redaktor listu bosenské vlády zajel si na Cetyň, aby podal autentické zprávy. Píše svému listu, že měl slyšení u předsedy ministerstva Tomanoviće a bývalého ministra vojenství Vukoliće, kteří mu řekli v podstatě: Zavražděni měli býti kníže Mikuláš, jeho rodina i členové vlády. Zatčení spiklenci odůvodňují svůj záměr tím, že kníže a kněžna Milena překážejí sjednocení všech srbských zemí na Balkáně a protivili se plánům k tomu směřujícím. Po vyhlazení dynastie mělo nastati všeobecné povstání srbského národa na Balkáně a měl býti proklamován velkosrbský stát pod Bělehradskou vládou. To všecko zní příliš fantasticky.

Švédský král Oskar II. zemřel dne 8. prosince. Byl vnukem zakladatele nynější švédské dynastie, generála Bernadotta; narodil se r. 1829 a r. 1872 nastoupil na trůn spojených států Švédska a Norska.[1]) Za posledních let jeho panování vypukl spor o trvání unie švédsko-norské, jenž se dne 28. října 1905 skončil tím, že se král Oskar zřekl trůnu norského. Novým králem švédským jest syn jeho *Gustav*, narozený 16. června 1858. Složiv přísahu na ústavu promluvil k ministrům a vysokým úředníkům řeč, v níž prohlásil, že heslem jeho bude: »S národem pro vlast!«

Adolf Srb.

---

[1]) Viz pojednání prof. dr. V. E. Mourka »Vzdělanost švédská a král Oskar II.« v Osvětě 1889, čís. 10. a 11.

R. 1908. Čís. 2.

OSVĚTA

Slovo o společné obcovací řeči
všech Slovanů.

Volba společného jazyka, kterýž by všem kmenům slovanského národa, Rusům, Polanům, Čechům, Jihoslovanům, sloužil za obcovací řeč ve vzájemných stycích jejich, jest otázka tak vážná, že, byvši jednou veřejně vzata na potaz, s denního pořádku již nezmizí. Přemyšlování a rokování o tomto předmětu bude čím dále intensivnější, neboť jde o prostředek, kterýmž by spojeny byly jednotlivé větve národa stopadesátimilionového, a to tak, aby neobětujíc žádná své svéráznosti a samostatnosti, dorozuměly se všecky o volbě *jednotné obcovací řeči.*

Dobře se nám Slovanům směje bratr Němec, řka, žeť nám není třeba ohlížeti se po společném slovanském jazyku, jelikož jej ve skutečnosti už máme, jazyk totiž německý. Avšak úsměškem velká věc tato ani odbyta ani vyřízena není. Kmenové slovanští rozešli se během věkův, jakmile začala se vytvořovati samostatná státní tělesa, Rusko, Polsko, Čechy, Srbsko, každé pak těleso vyvíjelo se svou cestou, čím se stalo, že i jazyk druhdy více méně jednostejný vytvořoval se různě a nezávisle jeden od druhého.

Jakkoliv pak ze starého jednotného jazyka vytvořila se řada jazykův od sebe rozdílných, nicméně stará jednota podnes ještě proráží a k platnosti přichází. Učí zkušenost, že prostý lid slovanský, přijda do styku jeden s druhým, v době dosti krátké, beze všech těžkostí dorozumívá se vespolek. Jsme toho ustaviční svědkové na př. při vojsku, že přijde mezi Čechy voják Rusín, Polák, Charvát, Slovinec: za několik dnů již rozumí Čech jemu a on Čechovi. (Jde tu ponejvíce o to, aby si sluch navykl.) Úkaz ten potud jest pochopitelný, že člověk obecný nemá právě obšírný obor pojmů a že názvy a slova pro ty pojmy právě jsou všem Slovanům podnes společny; ukazujeme na názvosloví hospodářské, rodinné, domovní.

Mezi intelligencí docíleno v novější době tolik, že Slovan Slovanu dobře rozumí ne sice *v mluvě* a v rozhovoru, ale *ve spisech*. Vzdělaný Čech čte knihy polské, ruské, srbské, Rus a Srb rozumí textům polským i českým, Polan českým, srbským a ruským. Pokrok to ovšem značný, Slovany aspoň na poli vědeckém sjednocující, ale pořád ještě nedostatečný, pokud Slovan nerozumí Slovanu v hovoru a v obcování společenském prostředkem *řeči živé*. K tomu dopomohla by jenom řeč, kterou by všichni Slované uznali a přijali za společnou a pospolitou.

V tom směru pomýšlelo se na *staroslovanštinu*, která ve východní církvi jako řeč bohoslužebná panuje u Rusů, Bulharů a Srbů, tedy u převahujícího počtu slovanského lidu. Avšak staroslovanština jest jazyk v sobě uzavřený, řekli bychom strnulý, kterémuž není souzeno, aby se vyvíjel dále po sférách kroměcírkevních. Také není ani pomyšlení na to, že by církev římská kdy dala svolení k tomu, aby u Slovanů římskokatolických vládnouti měla staroslovanština na místě latiny. Vidíme to napořád, s jakými odpory a obtížemi zápasiti musí ubohá popelka hlaholština!

Pomýšleno na *umělé utvoření* zvláštního společného jazyka, kterýž by sloužil všem Slovanům; ale utvoření takového jazyka bylo by úlohou tak těžkou, že se sotva najde, kdo by dílo tak ohromné s dostatečným prospěchem dovedl postaviti na místo. A kdyby toho i kdo dovedl, odstrašil by se jistě každý přetěžkým takovému jazyku se vynaučením.

Nezbývá než *volit některý z živoucích jazyků slovanských*. Ale otázka, *který?* Ruský-li? *Ruština* má ovšem nejvyšší váhu pro svou skutečnou rozšířenost, pro svou vědeckou vytříbenost, pro svou literární platnost. Ale volit ruštinu bylo by již proto bezúspěšné, že by jí nepřijali ani Polané ani Čechové. Slovanským kmenům, kteří mají mluvu vyvinutou a pohlížejí na svou bohatou literaturu, vždy by bylo za těžko, aby se jeden podrobil druhému, a byť to bylo i jen pro docílení společné mluvy.

Kdy bychom měli říci, která z živoucích slovanských řečí nejspíše by se hodila za mluvu všem Slovanům společnou, prohlásili bychom se bez rozpaku za neutrální *srbštinu*, t. j. za onu řeč srbsko-charvátskou, kterouž mluví Hercegovci a Dubrovčané. Řeč tato po našem zdání má všecky vlastnosti, aby se stala obcovací řečí všem Slovanům společnou.

Mezi slovanskými jazyky je srbština to, co vlaština mezi jazyky románskými. Čím vysoko vyniká nade všemi druhými slovanskými jazyky, jest ona harmonická blahozvučnost, jež ji činí mužnou a při tom přece lahodnou, zpěvnou nad míru, prázdnou všelijaké prostoty. Srbština nemá sykavek, ani přílišných měkkostí, ani břeskných zvuků, při tom jest bohatá v kořenech a dalšího rozvoje dokonale schopná. Odchylek dialektických nezná; aspoň mizejí u ní více než u jiných slovanských řečí. Mluva lidu je v celku správná, s jazykem písemným dobře se shodujíc. Pravopis jednoduchý a až na některé novodobé zbytečnosti lehký a pravidelný. Píše se, jak se mluví, a mluví se, jak se píše.

Srbština sice nemá veliké literatury, zejmena vědecké, za to se však honosí krásnou literaturou básnickou; národní písně srbské jsou, jak známo, bohatá pokladna poetických krás a vzor jazykové leposti. Řeč jest pružná i ohybná, tak že se dobře hodí k vytvořování názvosloví kterékoli vědy. Při tom není ještě znešvařena škodným někdy vplyvem jazyků neslovanských.

Máme také pevné přesvědčení, že by každý vzdělaný Slovan s chutí a radostí učil se jazyku tak lepotvárnému, hlavně proto, že by nezakoušel obtíží *ve vyslovování*, jako se to děje u češtiny, polštiny i ruštiny.

Dobrou stránku má také srbština, že ji lze psáti písmem slovanským (azbukou) rovněž tak jako latinkou (antikvou).

Kdy by intelligence slovanská srbštinu přijala za společnou obcovací řeč všech Slovanů, byla by otázka svrchupoložená jedním rázem rozhodnuta, i nebylo by třeba žádného spojovacího prostředku jiného, zejmena žádného uměle sestrojeného nového jazyka. Byl by tu jazyk hotový, krásný, ze všech slovanských nejlibozvučnější, k naučení snadný, bohatý i dalšího vývoje schopný, jazyk, kterýž se vyznamenává také tím, že v jistém smyslu má už nyní ráz světový, ježto stateční mornárové (námořníci) dalmatští roznášejí jej po všech přístavech naší zeměkoule.

Úchvatná to zajisté perspektiva: *Společný jazyk obcovací pro sto padesát milionů slovanského lidu*, aniž by se tím podlomilo nebo překazilo *samostatné* postavení a další rozvoj ***každého***, posud vybudovaného *jazyka jednotlivých kmenů slovanských.*

Dr. *Hermenegild Jireček.*[1])

V Mýtě Vysokém, konec roku 1907.

Dbejme o čistotu svého jazyka.

K bedlivému uvážení podává

A. K. Novopacký.

Nedávno četl jsem v Památníku Pardubském (»Pardubicko, Holicko, Přeloučsko, dějinný a místopisný obraz,« 1905) stesk a žalobu, jak se přičiněním hlavně novinářů kazí a šeredí naše milá řeč tak velice cizími slovy, že pomalu ani Čech Čechu nerozumí. A uvedeny jsou tu příklady takové hatmatilky, a sice:

»Je insolventní, ale jeho insolventnost souvisí se stagnací komercionelních konexí internacionálních a mimo to i s jistou delikátní aférou.«

»Při ordinaci byla konstatována diabes a doporučena dieta; při rekonvalescenci se trochu zrestauroval, tak že orgány interní nyní fungirují již precisně a není se co obávati komplikací.«

---

[1]) Volno otiskovati.

»Je znám publiku svou akuratesou a jedná vždy honetně.«

»Jeho intelligence byla pouze simulována, ale přes to se těšil popularnosti ve vrstvách, k nimž vždy gravitoval, a poštěstilo se mu v humanitních spolcích nabýti pověsti mecéna, ačkoli byl jinak brutální a nesympathický.«

Takých povědění by bylo po novinách a časopisech možno nasbírati celou knihu, a nejhorší jest, že naši vzdělaní i polovzdělaní lidé si v těch cizomluvech libují, nedbajíce již ani, aby se vyjadřovali srozumitelně po česku.

Kam to spějeme?

Ráz naší doby jeví se hlavně v pěstování národnosti; všude čteme a slyšíme, jak potřebí jest zachovati a udržeti naši národnost neporušenu; sbíráme národní písně a přísloví, zapisujeme národní zvyky a obyčeje, vyhledáváme a shromažďujeme v museích kusy národního kroje: a ten jazyk náš, který je nejvlastnějším a skoro již jen jediným znakem naší svébytné osobnosti, nejcennějším dědictvím po předcích, przníme a zněšvařujeme nevážně a nedbanlivě cizími slovy, že vypadá jako žebrácká halena pestře záplatovaná a tak slátaná, že pro samé záplaty není již ani viděti, z čeho původně byla.

A přece již náš Viktorin Kornel ze Všehrd v předmluvě ke knize »O napravení padlého,« r. 1495 v Praze vydané, píše: »Neníť jazyk náš tak úzký ani tak nehladký, jakož se některým zdá. Hojnost a bohatství jeho z toho múž poznáno býti, že cožkoli řecky, cožkoli latině (o němčině nic nyní nepravím) múž povědíno býti, to též i česky. Co se pak hladkosti jeho dotýče, neвím, by tak výmluvně, tak ozdobně, tak lahodně všecko jazykem českým povědíno býti nemohlo, jako řeckým nebo latinským, bychom se toliko snažili a jedni mimo druhé chvátali, abychom jej vyzdvihali.« A mladší vrstevník jeho Vácslav Písecký, vykládaje, proč se pustil do českého překladu z řečtiny Isokratovy řeči k Démonikovi (vyšel v Praze 1512), v úvodu praví: »abych také zkusil, zdali český jazyk tak hojný jest, aby bez žebroty buďto německého šverkání, buďto latinského proměšování sám od sebe touž věc vymluviti mohl, kterouž by i Řekové vypsali. Seznamenal sem pak, že netoliko latinské pomoci nepotřebuje (o němčině mlčím, s kterouž nic nemám činiti), ale poněkud ji vyvýšiti může, tak někde jest náchylnější k lahodnosti řecké a k lepotě nežli latinský, že při mnohých v mluvení ozdobách, při lepém slov skládání, když jazyk latinský řeckého aneb prostě nemůže, aneb s těžkostí a velmi nesnadně následuje: tu jazyk český touž lahodou a jednostajní téměř krátkostí všecko vysloviti může.«

Tito naši slavní mistrové bohatství a lepost české řeči měřili tehdy jim známými a za nejvzdělanější vůbec uznávanými jazyky latinským a řeckým; zdaž by dnes neuznali, že hojnost a lahodnost češtiny snese zajisté přirovnání s frančtinou a angličtinou, z kterýchžto řečí nyní nejvíce výpůjček lehkomyslně činíme, ač i nepředčili je. Vždyť naši novověcí mistři jazyka, Jungmann,

Jak. Malý, Jos. Jiří Kolár, Zelený, Doucha, Čejka, Vrchlický, Krásnohorská, Sládek, Jung a jiní, kteří vzdělali nám krásné překlady básníkův i prosaikův anglických a francouzských, dokázali dostatečně, že »cožkoli francouzsky a anglicky, můž dobře a neméně lahodně povědíno býti i česky.«

Vyhýbáme se, pravda, dosti úzkostlivě, abychom nezavozovali do české mluvy slov německých; hrozíme se, setkávajíce se u Veleslavína se slovy: kunštovný, koštovati, mordovati, šanovati, šacuňk, a u Komenského: rynk, kvalt, křtalt; smějeme se, čtouce v ruských spisech: hoffrejlina, kamerher, kapelmajster, teatr, galstuch; ale nic nám nevadí slova latinská, francouzská, anglická, jichž tak hojnou měrou v mluvě i písmě užíváme. A přece jest to táž úhona i chyba, jazyk béře stejné porušení, ať do něho mícháme slova německá nebo francouzská atd., a nešvara zůstává nešvarou při záplatách režných nebo zelených.

A jdemeli věci na kloub, shledáme toto: Viktorin ze Všehrd na místě vzpomenutém dále píše, že Němci, »jichž jazyk tak drsnatý, tak dreptavý a tak nerozumný jest, že jeden s druhým mluvě sobě častokrát nerozumívají a však jej našemu na potupu šíří a trú,« cítíce nedostatečnost jazyka svého, »i latinská slova veň vtrušují, aby vždy jazyk jich byl dostatečnější a hojnější, a čehož doma nemají, u súsedův ač dobře dalekých vypójčují.« A my nyní, majíce přece jazyk svůj tak hojný, lahodný a ohebný, činíme totéž *po nich*, ba po nich, aniž jsme si toho dobře vědomi. Neboť jen z Němec, z novin a časopisův německých přijímáme slova: panika, krise, referent, komuniké, anketa, budžet, organisace, konstatovat, populární atd. atd., ačkoli bychom, jen něco se porozmyslíce, všecko srozumitelně po česku vyjádřiti mohli. (Panika — poplach, zděšení; krise — někdy tíseň, někdy rozhoda, někdy rozpad, na př. ministerstva; referent — zpravovatel; komuniké — zpráva; anketa — porada se znalci, výzkumná porada; budžet — rozpočet; organisace — zřízení, zřízené spolčení; konstatovat — na jisto postavit, osvědčit, prohlásit; populární — v lidu oblíbený, na slovo vzatý. Ale není třeba vždy doslovně překládati, nýbrž jen smysl vystihnouti.) A tak nejen že zvykáme po Němcích, kteříž nám nejsou žádnými přáteli, mysliti, ale i jejich spůsobem se, ač nešvarně, vyjadřovati.

Jest to ostatně jen lenost ducha, zavržitelné pohodlí, nedostatek snaživosti, když tak slepě po Němcích papouškujeme. Kdy bychom my všichni, kteří pro veřejnost píšeme, sobě uložili vyjadřovati se vždycky tak, aby tomu, co píšeme, porozuměl každý obyčejný čtenář, který se latinsky ani francouzsky neučil, pak zvykali bychom při psaní více mysliti a *česky* mysliti, a také by náš sloh byl češtější a jadrnější. Jen vůli dobrou, jen snahu upřímnou, jen mějme stále na paměti, že jazyk náš jest »tak bohatý, že cožkoli řecky a latině (a francouzsky i anglicky) můž povědíno býti, to též i česky,« a dokážeme toho, že očistí se řeč naše zas od těch cizích trusků nanesených a že budeme si právem moci libovati v její plnosti a lahodě.

A jest již čas svrchovaný, abychom k nápravě přikročili. Znátež přece zákon přirozený, že úd, který se nehýbe, který nekoná, k čemu byl určen a zřízen, seslábne, ochrne a na konec odepře všecku službu. A tak půjdemeli dále v nedbalém pohodlí po vyšlapaných stopách svých německých sousedův, nesnažíce se, abychom myslili v duchu českém, a přijímajíce bez rozmyslu napořád slova cizí do skladu naší řeči, síla slovotvorná jazyka našeho zemdlí a zakrní, duch slovanské svěžesti z něho vyvane a on bude pouhým opleskem němčiny a spolu potvornou strakatinou slov cizorodých, podobaje se směšnému panáku v kusém fráčku, s vycpanými lýtky, se vsazovanými zuby, s nalíčenými tvářemi, s parukou, a opírajícímu se o vypůjčenou hůl, kdežto by mohl, užívaje přirozených sil svých, hrdě kráčeti bujarý, silný a sličný.

Taková zvrhlá řeč je vždy znamením úpadku národa, a nemůže býti metou nám, kteříž chceme růsti a spěti k novému, lepšímu životu a čestně závoditi s národy jinými.

Řeč taková by přestala býti také nástrojem k poučování a vzdělávání lidu, nemohla by pojítkem býti mezi vrstvou učenou a spodními vrstvami národa, přetrhl by se proud světla zúrodňujícího, sestupujícího s výšin vědců k půdě lidu, utvořily by se dvě kasty od sebe různé, jedna učená se svou hantýrkou lidu nesrozumitelnou a druhá sprostého lidu, a kam by takový rozsmek u nás, v našem malém, nesvobodném, nepřáteli obklopeném národě vedl, snadno se domysliti.

Někdo řekne, že nadsazuji a přemršťuji. Ale toho odkazuji k našim politickým i některým naukovým časopisům, kde každé čtvrté nebo páté slovo je cizí, jako by naše řeč byla tak chudá a ubohá, že by bez těch nástavků cizích nemohla se obejíti; a tomu uvádím ještě na mysl tu bezstarostnost a lehkovážnost, s jakou se ty nešvarné příštipky houfně přibírají a přijímají, jako by se to rozumělo samo sebou a bylo zcela v pořádku, a jak se po krajinských listech jako nějaká nakažlivá nemoc šíří, aniž kdo z vážné strany se ozve, aby tu paskudnost zakřikl. A ostatně kdo varuje, musí ukázati k posledním koncům.

Jak jinak naši otcové, kteří první základy položili k novověké naší osvětě, dbali čistoty a přesnosti českého jazyka. Jungmann, Palacký, Presl, Šafařík celý život tomu věnovali, aby k nám uvedli vědy v rouše českém. Z jich kruhu to vyšly názvy: mluvnice, slovesnost, krásouma, zeměpis, dějepis, přírodopis, lučba, silozpyt atd., jež nabyly pak občanského práva na místě cizorodých: grammatika, belletrie, aesthetika, geografie, historie, chemie, fysika. Jak krásně Šafařík pojmenoval mapu zemí slovanských: zeměvěd slovanský. Dnešní lidé by se nad těmi latinskými neb řeckými názvy nepozastavovali a užívali by jich bez rozpaků. Psány celé knihy naukové hlavně za tím účelem, aby se v nich ukázalo české názvosloví: Jungmann Slovesnost, J. Sv. Presl přírodopis všech tří říší a lučbu, Sedláček měřictví. V časopisech, jež založeny: Musejní a Krok, pojedná-

váno o rozličných záležitostech vědeckých přesnou a ušlechtilou češtinou, aby se očitě prokázalo před svými i před cizími, že jazyk český je spůsobilý k vyjadřování všech pomyslů povznešených. A jak krásně, lahodně a velebně hlaholí čeština v nejpřesnější své spůsobě v Šafaříkových Starožitnostech Slovanských a v Palackého Dějinách Českého Národu. »Sbor pro vzdělání řeči a literatury české,« při museu národním zřízený, jenž stal se mravním ředitelem a vůdcem všeho snažení osvětového v národě, ve spisech, jež vydával a vydati pomáhal, dbal až úzkostlivě vždy o správnost a přesnost jazyka, tak že spisovatelé všickni obvykli tomu duchu ze spisů těch vanoucímu, i vešlo až v obyčej, kdykoli nějaká kniha česká vyšla, posuzovati ji přede vším s hlediska čistoty a správnosti jazykové. Když pak po r. 1848 strojilo se vydávání zemského a říšského zákonníka jazykem také českým, sám ministr Lev Thun zřídil výbor pro stanovení názvosloví právnického v češtině, jehož předsedou byl Šafařík a členy K. J. Erben, Strobach, Ant. Beck (otec nynějšího předsedy ministerského) a j. Když pak tento výbor práce své ukončil, svolal týž ministr zase nový sbor k ustanovení vědeckého názvosloví českého pro nauky středních škol, jehož práce řídil též Šafařík. A soukromou cestou dr. J. Čejka lékařské názvosloví sbíral ze staročeských knih lékařských, Arnošt Vysoký pak slovník názvů technických sestavoval. Byla tedy snaha vždy živá a účinná, aby všeliké nauky vystupovaly v důstojném a přilehavém rouše českém. Když pak v letech 1860 jazyk spisovný v novinách porušení bral, starý Alois Šembera, profesor české řeči a literatury na vysoké škole Vídeňské, kamenopisem rozmnožované letáky do redakcí zasílal, pobízející k správnosti a čistotě jazyka a vytýkající chyby a poklésky postřežené.

Ale nyní zdá se, jako by nikomu věc na srdci neležela, vše běží jak běží, a tak došlo k tomu žalostnému stavu porušení a úpadku, jakýž svrchu ukázán.

Výstražný hlas soukromé osoby tu nepomůže. Mním, že by buď Sbor musejní pro vzdělání *řeči* a literatury české nebo Česká akademie, nebo oba sborové společně měli věci se chopiti a uraditi se, jak neřest tu staviti a vypleniti. Snad by prospělo vyzvání k učitelům středních škol, by žákům vštěpovali cit a smysl pro čistotu a přesnost češtiny; snad by účinkovalo i provolání ke všem spisovatelům, aby šetřili pilně a snažně téže ryzosti a svéráznosti jazykové; a vyžadujíli pokročilé vědy a rozmanitější život veřejný s novými pomysly nového názvosloví, nechať sestoupí se výbory znalcův k jeho sestrojení, spořádání a veřejnému vydání.

Z osudů českého emigranta.

Podává

dr. **Josef Volf.**

> Bude zajisté vždy žíti vděčná památka dobrého pastýře Josefa Kačera v srdcích osadníků Táborských.
>
> *F. A. Slavík* v Osvětě 1877.

Na jaře roku 1907 přijel do Musea království českého ředitel fysiologického ústavu Vratislavského, aby pátral po nejlepší podobizně a po nejlepším poprsí zakladatele tohoto ústavu, prof. J. E. Purkyně. Buduje se tam nový velkolepý fysiologický ústav, kde má býti postaveno umělecky provedené poprsí jeho jakožto znamení úcty k velikému badateli českému, před kterým věda sklání svou hlavu. A v rozhovoru s ředitelem, který nadšeně mluvil o Purkyňovi, maně napadla mi vzpomínka na jeho přítele-vystěhovalce, evangelického faráře v pruském Slezsku, J. S. Kačera, kterému Vratislavský »pan profesor« tolik lásky a dobrodiní prokázal. Bylť Purkyně nejen velkým učencem, ale měl zároveň i zlaté srdce, plné upřímného přátelství k svým krajanům.

Osud českých vystěhovalců v Německu byl vždy trudný, trpký a smutný. Byla to hořká Kalvarie, v níž pod těžkým břemenem vyhnanství úpělo tělo i duše a v níž ponenáhlu české vědomí mizelo a zanikalo, až často i tradice českého původu upadla v prohlubeň zapomenutí. A přemnozí tento zjev vytušili, ba i toho pozvolného umírání si byli vědomi; z počátku se vzpěčovali a bránili, pak umlkali a utuchali, až konečně ve svém marném zoufalství resignujícím okem na vše patřili, vždyť bylo nutno zahynouti tak neb onak. A v tomto vědomí tkvěla největší tragédie osudu jejich.

Podávám tuto obraz takového nešťastného života na cizí půdě, jak ho zakoušel J. S. Kačer, evangelický duchovní ve Velkém Táboře v pruském Slezsku, který se nešťastnými okolnostmi octnul pod perutěmi pruského orla; nezvykl si tam, nezapomněl na vlast a ještě jako letitý stařec hledal v Novinách nějakou faru v Čechách. Jeho dopisy, profesoru J. Purkyňovi do Vratislavi zasílané, jsou důkazem jeho marného boje a pohnutlivé lásky, s níž Kačer svou rodnou zemi miloval.

Životopisná data Kačerova jsou v krátkosti tato: Narodil se 30. března 1802 v Černilově na Hradecku, kdež jeho otec Karel byl truhlářem. Vystudovav gymnasium v Hradci Králové, kde byl jeho učitelem v češtině V. Klicpera, odešel na theologická studia do Uher, kde se spřátelil s Janem Kollárem. První rok navštěvoval kollegium v Pápě, ale pro přílišný racionalismus tam panující uchýlil se do Debrecína; odtud vypudila jej nevlídnost jednoho z profesorů -- snad rektora kollegia — i ode-

bral se do Šáryšského Potoka, kdež pobyl čtyři léta (1823—1827). V těchto letech byl i domácím učitelem u barona Vaye v Löku. Vrátiv se do Čech, stal se pomocníkem superintendenta Matěje Kubeše ve Kšelích, později pak administrátorem ve Vysoké, odkudž odešel na českou faru do Velkého či Bedřichova Tábora pod Sycovem (Polnisch-Wartenberg) v pruském Slezsku a tam v evangelicko-reformovaném sboru (r. 1749 českými emigranty spolu s obcí založeném) dosazen jest roku 1830 za duchovního správce. Působil tam 41 let až do své smrti (25. ledna 1871). Krátký čas po svém příchodu na Tábor pojal za manželku Žofii, dceru duchovního správce Petra Sýkory (Šikory) v Husinci u Střelína pruskoslezského, kteráž umřela 25. ledna 1863 v ústavu choromyslných. Oba leží vedle sebe na hřbitově Velkotáborském.[1])

Dosavadní životopisné zmínky o Kačerovi[2]) nezaznamenávají nikde, proč odešel z Čech, a také on sám se této záležitosti úzkostlivě vyhýbá, ačkoli v dopisech svých prozrazuje, že ušel z Čech bez povolení a pasu. Pro porozumění jeho steskům z let 30tých a 40tých, že mu není možno vrátiti se do Čech, je nutno věděti, že jeho odchod způsobily rozmíšky, které mezi ním a katolickým farářem na zboží Smiřickém vypukly; na zjevné narážky svého protivníka odpovídal horkokrevný Kačer prudce a ostře, takže jej farář obžaloval u konsistoře v Praze; konsistoř postoupila tuto žalobu guberniu, které pohnalo Kačera k odpovídání do Prahy. Aby se možným nepříjemnostem vyhnul — bylť se velice satyricky vyjádřil o celibátu katolických kněží — odešel místo do Prahy do Velkého Tábora,[3]) kde jej přijali s otevřenou náručí, jelikož kazatel jejich před nějakým časem byl zemřel. Další jeho osudy v Táboře[4]) vysvitnou z jeho dopisů, Purkyňovi do Vratislavě zasílaných a v knihovně Musea království českého uložených.[5])

Jan Purkyně působil na universitě Vratislavské od r. 1823 a stal se záhy středem, kolem něhož se kupil slovanský ruch v Slezsku a Prusku.[6]) S Kačerem seznámil se teprve 4 léta po jeho příchodu do Tábora, totiž roku 1834, a brzo nastalo mezi oběma pevné přátelství, založené u obou hlavně na vroucí lásce k vlasti, a na touze a stesku po ní. Purkyně v tomto vzájemném poměru byl dobrodincem, jenž rád rozdával, a Kačer almužníkem, který vděčně přijímal. Zásobovalť jej Purkyně knihami a časo-

---

[1]) Hlasy ze Siona XI, 1871, str. 22 a 32.

[2]) Hlasy ze Siona, l. c.; Slavík Fr. A., Česká emigrace r. 1741—42, Osvěta 1877, str. 892, 895; Ottův Slov. Nauč. XIII, 1898, str. 727.

[3]) Obšírně celou událost líčí Jan Jeník z Bratřic ve svých Zápiskách VII, str. 427.

[4]) První ocenění literární a vlastenecké činnosti Kačerovy podal svým známým důkladným způsobem Fr. A. Slavík v Osvětě na uv. m.

[5]) Dopisy jsou bohužel jen neúplně zachovány.

[6]) Činnost jeho v tomto směru není dosud řádně osvětlena a oceněna. Též jeho působnost jakožto zprostředkovatele koupí předůležitých českobratrských rukopisů Lešenských a jiných pro knihovnu Českého Musea nedošla dosud svého vylíčení.

pisy, které tvořily zelené oasy v suchopárném žití jeho. Avšak i v jiném směru měl Purkyně na Kačera veliký vliv, přijímaje první básnické plody musy Kačerovy, podávaje rady, navrhuje opravy; nabádal, chválil i káral — veliký muž dovedl býti velikým přítelem. A tyto svazky přátelské byly dokumentovány i tou okolností, že Purkyně byl několikráte kmotrem několika z četných dětí Kačerových.

* * *

Purkyně půjčoval Kačerovi české knihy, jež on opět a opět čítal, nemoha se jich ani nabažiti, a proto s vracením jich často odkládal. »Račte býti té dobroty,« psal 28. května 1834 Purkyňovi, »a odpusťte mi tuto mou váhavost a kdyby se dalo dělat a Vaše láska mě ještě z mysle zcela nevypustila, račte někdy v čas ferií i náš suchý Tábor sobě prohlednouti a nás zde osamělých, avšak i při vzdálenosti naší od Čech přece po česku dýchajících dobrotivě navštívit. Jistě milejšího hosta u mne nebylo a ani potom nikdy nebude.« I vypravuje dále, jak byl v září r. 1833 se svou manželkou, také Češkou, a se synem Karlem ve své drahé české vlasti, kde navštívil i svého bývalého profesora Klicperu v Hradci Králové, který se z tohoto setkání velice těšil. O sobě Kačer dokládá, že okřál a omládl, jak se jen trochu toho českého povětří nadýchal . . . A potřebuje prý takového osvěžení ve svém vyhnanství ve Velkém Táboře, u prostřed velikého smutného lesa ležícím, na půdě nade všechno pochopení nenárodní a mezi mnohými nepříjemnými i smutnými okolostojičnostmi života a při takové vzdálenosti od své drahé české vlasti! I ten les tam šumí svou cizáckou melodií . . . . . Jedním slovem, stýská se mu, cítí se osamocen a duševně unaven, tak že k ničemu nemá chuti a ničeho nepracuje, kromě co své každonedělní kázání pořádně sestaví a tamějším pouhým Čechům je přednese. Aspoň to jim poskytuje útěchy, když jiné není.

Preces et lacrimae sunt arma nostra, říkávali o sobě čeští vystěhovalci. Modlitba a slze jsou naší zbraní i útěchou, avšak byly to modlitby trpké a slze hořké . . . I do radostí otcovských kape takový jed, že vše hořkne. »Od 14. prosince jsem zas otcem,« píše Kačer, »narodil se nám syn jménem Filip. Oba (Karel a Filip) jsou českého pohledu. Kýž by bylo možná aspoň ty dítky v Čechách někde zaopatřiti, jestli z nich něco k všeobecné potřebě vykvésti má.« Proto by rád své místo s předešlým stavem svým ihned změnil, kdy by to bylo možno. Záleží to na řízení Božím, jemuž všecky milé i nemilé, dobré i zlé případnosti poručí; on, Řiditel všech věcí, v jehož službách stojí a státi chce, uzná zajisté jen to, co mu bude prospěšné, i když rozum jeho toho nebude chápati.

Roku 1834 poštěstilo se Kačerovi získati spolehlivého posla do Vratislavě; byl to Karel Bischof, kandidát na kr. evangelickém semináři ve Vratislavi, který mu přislíbil donášeti a vraceti knihy od Purkyně do Tábora půjčované. A hned první donáška knih

způsobila Kačerovi netušené potěšení. Ještě v květnu si stěžoval, že o české literatuře a jejím novějším prospěchu ani dost málo nezvídá. Jaké bylo tedy jeho překvapení, když mu Bischof přinesl vydání Kollárovy Slávy Dcery s výkladem, a když shledal, že i o něm se tam činí zmínka.« [1]) Rázem se mu vyrojily vzpomínky na bezstarostné mládí, plné krásných ideálů .... Cítí se až zahanben Kollárovou pozorností, které prý si nezasloužil. A před jeho zraky vyrůstá královéhradecké gymnasium, kde pod Klicperou všelicos pruboval v češtině, v které ho žádný z jeho spolužáků nepřepanošil. Tenkrát jej život těšil, a musy ho častěji navštěvovaly, ačkoli nikdy neměl v sobě takové naděje, jakou si o něm dělal Kollár. Poznal Kollára, toho ušlechtilého človíčka, osobně již v 25. roce věku svého a pocítil se v srdci svém k jeho chvále tak náramně rozhorleným, že jej to i při jeho slabosti a nedostatečnosti nejednou, byť s nestejným provedením až k veršování ponuklo. [2]) To bylo v Čechách tehdy, kdy přečetl druhé vydání Slávy Dcery ... Dávný čas uplynul od té doby a mnoho se změnilo; ideály unikly a holá skutečnost zůstala. A do suchého, smutného Tábora ani musa cesty nenalézá. Vzdálen od své drahé české vlasti, ztrácí i chuť k veršování; jen jednu znělku, své ohlášky, zaslal do časopisu, avšak bezbožná censura mu ji vyškrtla. Prožívá nahou prozu životní, kterou mu zpříjemňují jenom knihy od Purkyně půjčované.

Rád, přerád by si s ním pohovořil na té své výspě, a proto jej stále a stále zve k sobě a slibuje jej uvítati a pohostiti podle své české prostnosti a upřímnosti. Návštěva taková je mu nutná, neboť žije sám bez dobrého přítele. I pan Tardy [3]) mnou pohrdá, stěžuje si, a nepochybně prý proto, že vstoupil v manželství s dcerou bývalého jeho dobrodince a předchůdce v úřadě, kterémuť však bylo v jeho potomcích příliš zle odměněno. »On« (Tardy), píše Kačer dále, »ač proti mně ničeho nemá, nechce předce se mnou žádného přátelství začnouti a jak se mi zdá, zapomíná na to, že jest také v Čechách narozen i vychován. On činí všecko zdejšímu zemskému zřízení po vůli, byť by tím i svou národnost zakopával: totiž jak slyším, káže každou 4. neděli v německém jazyku proti vůli a žádosti Husineckých Čechů.«

---

[1]) V 73. znělce IV. zpěvu Kollár pěje: Na lístkách ty názvy byly psané: Liskay, Kuzmani dva Slováci, Kampelík a Kačer Moravané . . . Ve výkladu pak Kollár dokládá: Kačer Josef poslal skladateli těchto básní několik pronikavých, lásky k národu a řeči plných psaní, počátek z časoměrného přeložení Klopstokovy Messiady i jiné básně a znělky, z nichž některé i v časopisu tištěny. Nyní jest kazatelem evangelickým ve Velikém Táboře Fridrichově v pruském Slezsku. Srv. Slávy Dcera, 3. vyd., str. 253 a Výklad str. 323. Kollárův náhled, jako by Kačer byl na Moravě narozen, vznikl bezpochyby z té okolnosti, že Kačer studoval v Prešpurce.

[2]) Dvě znělky na J. Kollára v Čas. Čes. Musea 1827, sv. IV, str. 67—8.

[3]) Odlišné tvrzení viz při životopise Kačerově v Ott. Slovníku N. XIII, 1898, str. 727. Zdá se ostatně, že se úsudek Kačerův nezakládá na pravdě.

I na Kačera zle doléhali, aby se tak choval; ale on se nedal a ubránil se, ač ho to stálo velikou práci, tak že chápeme plně jeho vzdech: »chvála Pánu Bohu, že se to poštěstilo,« jak psal 28. června 1834.[1])

V říjnu téhož roku navštívil jej kancléř Lessing ze Sycova, k národu a nářečí českému nakloněný pán, který mu sdělil, že Purkyně potřebuje Kollárovu Slávy Dceru. Bylo to přetěžké loučení s milou knihou, která se Kačerovi stala drahocenným pokladem, jejž tisíckrát, jak praví, zulíbal. »Rád bych ji byl,« píše, »i déle k dennímu listování podržel, nebo podivení hodné jest po ní a ušlechtilé každé jednotlivé vyjádření,« a mimo šestidílnou bibli Králickou nebude podle jeho soudu žádné dokonalejší knížky, co se týče výborné češtiny; proto by si toužebně přál, aby všichni Čechové podle Kollára svou řeč brousili, aby jeho mluva se stala studánkou jasné, křišťalově průhledné vody, z níž se každý s chutí napije. A prosí vzácného pana profesora o sdělení, jak drahé jest toto poslední vydání Slávy Dcery; druhé vydání má sice již dávno, avšak to se mu zdá příliš chudé, když poznal bohaté krásy vydání s výkladem spojeného. Jeho nábožné mysli se pak zvlášť jedna znělka velice zalíbila, v níž Kollár opěvá jamníky, ty ubohé a nešťastné trpitele, kteří se před krutým pronásledováním utíkali do hor a podzemních skrýší, aby tu mohli nerušeně čísti české slovo Boží.

Zapůjčeným Světozorem nebyl spokojen; přál si ho přirozenější a nehledanější, psaný slohem prostým, tak aby i lid obecný pro jeho lehkost a srozumitelnost si jej oblíbil. Jako pilnému čtenáři šestidílky přirostlo mu s obsahem biblickým i slovo českých bratrů k srdci, tak že by tento českobratrský sloh si přál i ve Světozoru, místo těch nesrozumitelných novotvarů, při kterých prý se čtenář mrzutě pozastavuje a je sobě teprve upravuje, aby jim správně porozuměl.[2]) Od Světozora přechází pak na poměry literární a táže se, jak žije ta česká literatura? Vycházíli ještě Časopis při Národním Museu a co nového napsali tvůrcové »Angeliny« a »Vznešenosti přírody«? I na Šafaříka se táže, jaké postavení v Praze zaujímá a co pracuje.

Odpověď na vše to by nejraději slyšel z úst Purkyně samého. Avšak prázdniny jsou ty tam, a návštěva z Vratislavě nepřišla. Kačer těší se tedy aspoň na budoucí léto, že ho vzácný přítel přece v jeho samotě navštíví, s ním pobeseduje a vše mu sdělí, co se děje v tom velkém světě a zvláště v té milé drahé české vlasti, z níž nikdy žádný cestovník o Tábor nezavadí. A vypravuje dále o Melenčínu, asi čtvrt míle od Tábora vzdáleném, o němž se čte v historii českých bratrů. V nepatrné vesničce s nepatrným zámkem zasedli ze své otčiny vyhoštění čeští

---

[1]) Srv. Slavík Fr. A., Česká emigrace v Osvětě 1877, str. 891.

[2]) Výtka tato upomíná na Kollárův stesk:

Bych rozuměl smyslu knih českých dobře nynějších,
Češtinu překládat v češtinu dřív si musím.

bratři k svému sněmu . . . »Dnes,« píše Kačer 23. října 1834, »není tam po té události žádné památky a po českých bratrech ani těch nejmenších zbytků; jen starý českobratrský hřbitov uprostřed borového lesa s napolo rozvalenou kryptou a několika přečnívajícími náhrobky upomínají na smutný osud českých vyhnanců.« A jeho duchu jest to divno, proč prozřetelnost Božská v sedmileté válce zase v tato místa Čechům se přistěhovati a zde bydleti kázala. Jest také Táborským Čechům určen podobný los? Budoucnost teprve dala odpověď: Velký Tábor zmizel, a jen lesy šumějí ve svých korunách dumnou píseň dávně zašlých dob, kdy zde česká srdce česky bila.

Kdykoli měl někdo ze znamých Kačerových cestu do Vratislavě, neopomenul ho Kačer vyzvati, aby navštívil draze váženého, jediného pana profesora a vyřídil mu tisícerý pozdrav, odevzdal mu vypůjčené knihy a přinesl jiné. České knihy jsou mu potřebny jako denní chléb a činí mu tu Táborskou samotu trochu snesitelnější, proto prosí převzácného pana vlastence o další takovou vlasteneckou dobrotivost.

Jak nutno bylo Kačerovi přátelství Purkyňovo, vysvítá jasně z dopisu 20. července r. 1835. »Těžkoť mi jest,« píše, »nyní do ruky pero bráti, nebo víc mám slzí nežli černidla. Ó tenť jest pravých Čechů osud větším dílem od jakživa! Tenť jest zvlášť můj osud hned od maličkosti mé, že jsem můj až dosavadní život skoro celý proplakal. Ano, tak jsem sobě to obmejšlel, že zde u prostřed tohoto lesa v tichosti a v pokoji, bez velikých nedostatků, v mírnosti a skrovnosti život vésti i dokonati moci budu — ale na tenhle spůsob již sotva. Ne v službě světa, ale v službě vyššího Pána mého postaven jsa bránil jsem se statečně, ano na nějaký čas jsem se i ubránil té *žádosti našeho zemského zřízení, dle kteréhož jsem měl pouhým Čechům v němčině evangelium kázat.* Ale mimo toho se nyní i jiná mračna a bouře nad mou hlavou shrnují tak, že mně samotnému, nevím, budeli lze obstát. Školní učitel, o kterého obdržení jsem až posavád tolik prací podnikl, abych ho dostal, poněvadž jest rozený Čech, byť by sebe schopnější byl v němčině, jest mi zhola odepřen a má jen tak dlouho na termin zůstat, dokud mi pouhého Němce nepošlou. *Při tom mi i penězitým trestem již pohroženo, jestli všecko nevynaložím, aby se místo česky německy učilo a náš přemilý mateřský jazyk se potlačil!«*

»Na ten spůsob mi tu ani zůstati dlouho nelze, proto, že tak přinucen jsem jednati, *proti textu mého povolání* a proti mému přísažnému závazku, s kterým jsem do ouřadu duchovního vstoupil. A nezůstanuli zde: Kam se mám obrátit? Ó kýž by byla nikdy noha má na pruskou půdu nevkročila! Ano, kam se mám obrátit? Do Čechie? Ach! Že tu mému jedinkému vlastenci, tomu jedinkému, kterýž v Slezsku srdce má, aby cítilo, musím předem zjevit, proč mé české srdce tolik krvácí! Tak jest to pravda: a k mému největšímu neštěstí já se do mé drahé vlasti snad více ani navrátiti nesmím. — — Ó proč jsou skály kamenné, proč

se mi lijavcem slzí mých neodměkčují, aby mi mou vinu odpustily? Není, ba není možné vrátit se do té země, z které až posavad ani řádně propuštěn nejsem — — Já jsem žádal po třikráte o své propuštění, ale nadarmo. Po prvé v Smiřicích u vrchnostenského ouřadu, kde mi zle odpovědíno, ač má žádost vroucná byla, proto — že prý nebyly na ní patřící štemple; ale ani mi povědít nechtěli, jaké štemple mám vzíti. A to bylo v zimním čase roku 1829. Po druhé jsem ty písebnosti tam jen zaslal, ale nevím, kam se poděly. Potom mně má chudoba a nedostatek přinutily, že jsem se odebral bez propuštění. Při tom jsem ale, když mi od tamtud nic nepřicházelo, psal odtud zrovna na slavné gubernium do Prahy, ale i tu bez následků. Nyní bych se rád vrátil — — rád i do té nejchudší církvičky ve vlasti se schoval. Ale kterak se to opovážím, když jsem opuštěn? Jsa v takovém stavu, rcete: Komu přísluší víc naříkat nežli mně? Však o tom dosti; neb daremné jest mé přílišné naříkání, když, jakož stojí v Kolláru, není pro mé rány masti.«

Téhož léta se přátelské svazky mezi oběma muži ještě více utužily, když se stal Purkyně kmotrem dcerušce Kačerově, 21. srpna rozené. Listem z 23. srpna zve jej Kačer i s jeho synáčky ke kmotrovství; nic prý se nemusí pan profesor zavazovat, jelikož to není u nich v obyčeji, a on by tím mezi ostatními kmotry (manželka dvorního kazatele Königka ze Sycova a švekruše Sýkorová z Hradce) jen výminky činil. A nebudeli mu vůbec možno do Tábora si zajeti, prosí aspoň o dovolení, aby se dal při křtu někým zastupovati.

Nemalou úzkost vytrpěl Kačer na konci r. 1835, kdy jej stihla zvěst, že Purkyně z Vratislavě odejde.[1]) Avšak byla to jen lichá zpráva. »Již jsme se připravovali,« píše Kačer 15. února 1836, »že z této 9 mil dlouhé blízkosti naší brzy odejdete a nás zde docela zamrznout necháte. Mezi tím i všeliké řeči z Husinecké strany začly,« dodává dále, »jakoby Vaše povolání bylo — k mému nemalému pozastavení se — až kde české lišky dobrou noc dávají, do Sas. Já bych podle mé osobnosti vždy raději pracoval na roli otců našich dědičné, nežli přenášel svůj stánek tam, kde rovně tak Vendové slavenští, jako zde Češi a Poláci se zavražďují.«

Kačerův stesk po vlasti neslábne, nýbrž spíše vzrůstá. Jen trochu toho českého vzduchu si přeje, aby okřál a zas na několik let k snášení německého jha se posílil. Nebyl sice toho roku pronásledován od zemských úřadů, avšak v bezpečí si pro budoucnost neslibuje. »Všemožně se vynasnažuji,« píše tesklivě, »když odpírati nelze, aspoň přikrývati a ty rány všeliké, které by česká naše národnost zde od německého řízení zemského trpěla, v tichosti svazovati a sešíti v té naději: kdyby se přece nebe nad námi strnulo a tím světem k našemu polehčení trochu zamíchati ráčilo.« A dokládá: »*Věřte mi, nic není příležitějšího*

---

[1]) Jednalo se tehdy o povolání Purkyňovo do Prahy.

Němcům k vyvádění jejich plánů chytrých, jako pokoj; oni nemajíce co jiného dělat, pomýšlejí na lesť a vaří svůj jed k otrávení Slovanů v tolika kotlích, kolik se nachází normálních škol v Slezsku, Poznani a Starých Prusích. Ó, jejich jest zalíbení a to sice největší, nejraději na slavenských zříceninách své zámky, tvrze a věže zakládati.«

Po tomto věšteckém výroku prosí za zprávu, jak se asi Kollár proti neméně nebezpečným nepřátelům maďarským brání, čili jak dalece se Maďarům jejich pokus o všeobecné a výlučné užívání maďarštiny ve školách daří. »Divné mi to jest,« píše, »že již dávno jej nezaškrtili majíce ho mezi sebou v Pešti. A ještě divnější, že se ženil právě v čas toho nejnebezpečnějšího se s nimi potýkání. Má snad naději, že nepadne?« Zároveň by si přál, aby Kollár v příštím vydání Slávy Dcery přidal obrázek a podobu té, která byla v tolika podařených znělkách jeho nadšením i předmětem; myslil, že to byla jen prázdná vidina bez tělesnosti, kterou Kollár vzýval. Ó, jistě není pouhou Němkyní a snad se i Mína jmenuje!

Slávy Dcera nadchla Kačera tou měrou, že se v něm opět ozvala struna básnická. Posílá 15. února 1836 Purkyňovi několik znělek o růžovém paloučku nedaleko Litomyšle a Vysokého Mýta v širém poli ležícím.[1]) Byl tam před 8 roky a našel na něm, ač bylo už na podzim, mnoho rozkvetlých růží; maje asi 20 kroků délky, tolikéž šířky, jest tento palouček hustě porostlý křovím pěkných planých růží. K místu tomu pojily se rozličné tradice, jak od starců z blízké vesnice vyzvěděl, že se tam sešli nekatoličtí Čechové za Ferdinanda II. naposled k slavnému konání služeb Božích; a ve francouzských válkách se prý Rusové, přišedše do Litomyšle, na palúčku ve velikém počtu sešli, na zem padali, v prsa se bili a nábožně se modlili. Toto místo jest tedy posvátné; dokladem jsou po Kačerovi další hovory starců, že každý sedlák, jenž palouček zorati chtěl, koně potrhal nebo pluh zlámal anebo sobě škodil, tak že orání zanechal. Tento palouček pohnul Kačera k následujícím znělkám:

Pestří se palouk v žitorodém poli,
Pozůstatek svaté památky;
Na něm růže něžné s poupátky
Vanou zápach širém po okolí.

Aniž rádlem čas ho zrušit svolí,
Ale desetkrát se nazpátky
Vrátí voráč s ořmi chudáky,
Chráněný pádem jakýmkoli.

A tak věčně vypravovat mají
V Murašicích vnukům dědové,
Co nám skoupá historie tají:

[1]) Srv. stať Nejedlého Litomyšl v Ottově Slovn. Naučn. XVI, 175.

Že tu v slzách — ó kýž čas to zhojí —
Z vlasti vytištění předkové
Poslední hod měli pod obojí.

*

Zdaž ty drobty z stolu posvátného,
Či ty slzy na zem roněné
Měly mocnost plodnou semene
K vzrůstu kře tak bujně ujatého?

Aneb Lada pro kochance svého
Krvácela z nožky raněné,
Kde se rdí ted růže červené?
Nevím právě skutku jistotného.

Než to vím, že jistou všechněm slávu
Synům svým v tom živém koberci
Svatost z dávna draze zachovává.

Nebo přišli až tam od Uralu
Pluky s národními praporci,
Místu tomu božskou vzdávat chválu.

*

I já jednou štěstím ráno časně
Zbloudiv, šetřím úzkou mezičku
A co žitem ujdu trošíčku
Čaloun ten se rozvine mi krásně.

Slunce vzešlé v perlách rosy jasné
Bavilo mé oči chvilčičku,
Pak když z růží svěží kytičku
Ruce svily, slavík úpěl hlasně.

Jistě úpí pro svou družku, praví
Duch můj, jižtě s plodem nevinným
Bouře vzala aneb zhoubce dravý.

Ubožátko! zdaž tak s tebou není
Jako se mnou věštcem Slávinými,
Českých synů lkaje rozplašení.

*

Kolikráte nebe slze cedí
Nad osudem plačíc Čechie,
Tolikráte znova žije
Naděje má v toho, jenž vše řídí.

Však to i tam Murašice vidí,
Po bouři jak krásná rozvije
Růže ňadra, když to učije,
Že zas slunka oko na zem hledí.

A snad proto nám tak pozůstaly
Z času bouře zhouby vzdychání
Cudotvarné do dnes tyto kvítky.

By svá nimi někdy věncovaly
Veselejší čela v plesání,
Až my zblednem, našich dítek dítky.

Roku 1836 potkáváme se s jmenem Kačerovým také v Časopise Českého Musea, kde uveřejnil 10 znělek pod názvem »Toužení po vlasti.« Jsou to vášnivá slova, v nichž bouří veškeren žal a smutek Kačerův, procítěný a prožitý. A s tou bolestí je tu jako v dopisech spojen bezmocný hněv a zoufalá resignace. Vyjádřil to v 10. znělce takto:

Aj zde hřbitov, na němž národ celý
Hyne křivdou cizích zlosynů,
Snad i já se na něm rozplynu
Nad života zmatkem omrzelý.

To můj osud, abych, v službě matky
Prodlev Odry slávské na březích
Čestně pohřbil její pozůstatky.

Abych, ažby posledního z Slávů
Lotři vlekli k hrobu v řetězích,
Zalkal, a pak svou též vrh tam hlavu.

Úzkostlivá censura nedovolila tehdy 2 znělky otisknouti, a jmeno Husa bylo vytečkováno H . . .«[1]) Poněvadž jsou pro povahu Kačerovu velice charakteristické, uvádím znělky tyto zřejmě pod vlivem Kollárovy Slávy Dcery stojící, zde v původním znění, jak byly redakci Musejníka zaslány:

Na hoře, s níž valem předkům tekla
Ostatní krev v lože Vltavy,
Na hoře, již skutkem popravy
Poškvrnila rota katů vzteklá —

Ó bodejž ta pouta jednou změkla,
Jež tam ukul osud káravý
Pozůstatkům Čech i Moravy,
Osud pošlý z horoucího pekla!

---

[1]) 2. sv., str. 117—22: Tam kde místo H . . . zasvěcené.

Avšak prach ten v lánu spících rekû
Kdo z nás zbudí z mdloby hrobové?
Zoufám raděj, neb již nemám kotvy.

Kvetls někdy v Čechách zlatý věku,
Kvetls, dokud Čeští Bratrové
Zalévali, ale víc již sotvy.

Devátá pak znělka v rukopise zní:

Krakonoše! uslyšte mé strasti,
Procitněte tupé ozvěny,
Křičte, že zde jeden ztrápený
Hyne žalem nad potupou vlasti.

Jako Samson v Filištínské pasti,
Tak i já, své síly zbavený,
Nežádám si, než jen sklepení
Strop nad vrahy svými rozetřásti.

Byť i mou tak rum ten lebku pohřbil,
Nedbám, jen bych jednou žel svůj pozbyl,
A zmstil křivdy, jenž se Čechům dějí.

Rcete se mnou blažší krajani:
Lépeť umřít vlasti k zastání,
Nežli trpět pohanění její.[1])

Sardinské nuragy.

Stať

dr. **Antonína Poláka.**

Dějiny Sardinie, největšího ostrova po Sicilii v Středozemním moři (24.078 km.[2]), provincie království italského, nejsou bez zajímavosti aniž pro ty, jichž vlastí Sardinie není. Ostrov byl obydlen již v době předhistorické (kamenné i bronzové). V 13. století, jak vypravují nápisy hieroglyfické, Sardové společně s některými příbuznými kmeny přepadli Egypt. Nevíme však, zda bydlili již tehdy na Sardinii, či ještě v Malé Asii, odkud přišli na ostrov a podmanili si tu usedlé obyvatelstvo. Když Feničané počali se usazovati na pobřeží a ostrovech západního Středomoří, založili i tu své obchodní středisko. Snad je tu měli i Řekové a Etrus-

---

[1]) Znělky tyto povstaly v červenci 1835, srv. dopis z 20. července t. r.: »Uslyšte, jaké bylo tyto dni mé básnění.«

kové. V západní části Středozemního moře za úpadku Fenicie zdědila panství po Sidonu a Tyru kvetoucí jejich osada africká, Karthago. Sardinie jest také provincie říše Karthaginské až do r. 238, kdy vzbouření žoldnéři odevzdali ji vítězi v první válce punské, Římu. Vnitřek ostrova byl celou tuto dobu více méně svobodný,[1]) ani Římané nepodrobili ostrova úplně. S říší římskou měl ostrov stejné osudy až do polovice pátého století po Kr. Roku 458 zmocnili se ho Vandalové, byli však asi po stoleté vládě (r. 533) donuceni vrátiti tu provincii zpět říši východořímské. Této nepodařilo se upevniti zde panství své tak, aby Sardinie byla skutečná část říše, nýbrž vznikla na ostrově domácí knížetství, jichž páni uznávali jen vrchní vládu byzantskou. Arabové pokusili se rovněž dobyti ostrova, když se stali pány všech skoro krajin při západním Středomoří. Papež Jan XVIII. kázal proti nim a vyzýval křesťanstvo k boji s nimi. Janované a Pisané vyhnali je ze Sardinie, po vítězství však jala se obě města mezi sebou o ostrov bojovati. Pisané zvítězili, ale správcové čtyř okrsků zv. giudici (soudcové) byli skoro samostatni. Koncem 13. století papež Bonifác VIII. dal ostrov v léno králům arragonským, kteří na ústavě ničeho nezměnili až do 16. století. Z knížat v té době na Sardinii panujících zajímavá jest Eleonora z Arborey († 1404). Vydala zákonník zv. carta de logu (del luogo).

Ferdinand Katolický sesadil knížata a ustanovil místokrále. Těmi byl spravován ostrov až do míru v Utrechtě r. 1713, kdy Sardinie přišla pod panství německé větve rodu Habsburského, avšak jen na šest let; neboť již roku 1720 obdržel ji výměnou za Sicilii vévoda savojský, Victor Amadeus II., který se pak dle ní zval králem sardinským. Osudy ostrova jsou od této doby stejné s osudy rodu Savojského. V době válek Napoleonských byla jediným útočištěm krále Karla Felixe ze Savojska a Piemontu Napoleonem vypuzeného. Roku 1861 Viktor Emanuel II., když se mu podařilo sjednotiti celou Italii, odložil titul krále sardinského a nazval se králem italským. Sardinie jest od té doby částí sjednocené Italie.

Všechny tyto periody dějinné zůstavily na Sardinii svoje stopy. Projíždějíce ostrovem, všude je nalézáme, na různých místech z různých dob, avšak také někdy pohromadě. Z doby předhistorické máme na Sardinii *nuragy*.[2]) Jmeno jejich jest zkomoleno ze slova muraglia (= stavba). Jsou to stavby kamenné, jichž jest na ostrově skoro 4000. Ovšem nejsou zachovány všechny stejně, mnohé jsou jen málo porušeny, většina jich však jest více méně zbořena. Ruka lidská zničila jich mnohem více nežli zub času. Obyvatelstvo užívalo balvanů, z nichž jsou zbudovány, k svým

---

[1]) Obyvatelé na svazích nejvyšší hory ostrova, Monte Gennargentu (1834 m.), chlubí se podnes, že předkové jejich nebyli poddanými ani Punů ani Římanů.

[2]) Po vlasku se píše nuraghi, ale vyslovuje nuragy; *h* se tu klade jen proto, aby se slovo nečtlo nuradži. *Red.*

stavbám. Přece však jest dosti takových, které vzaly jen malou škodu. Proto si můžeme představiti, jak takový nurag vypadal.

Jsou všechny stavěny dle určitých pravidel společných, avšak kdy bychom si dle nich rekonstruovali nějaký nurag, nenalezneme takového na Sardinii. Jeden od druhého liší se celou řadou zvláštností, ku př. vnitřní úpravou, rozdělením místností atd. Jest tomu stejně jako u našich domů, které sice jsou zbudovány také podobně v jistém slohu, přece však žádný z nich není úplně v půdorysu i v provedení stavby roven druhému.

Jaký jest asi základní typ nuragu? Všechny jsou zbudovány z kamene, z velikých balvanů. Na kostce,[1]) která poněkud k hořejší straně se súžuje, tak že strany její jsou lichoběžníky, stojí komolý kužel.[2]) Nuragy jsou větším dílem vystavěny ne sice na nejvyšších vrcholech krajiny, ale vždy na pahorcích, a proto s hořejší plochy kužele jest vždy pěkný rozhled po okolí. Dovnitř stavby vede vchod poměrně nízký, jímž vstupuje se do úzké chodby. Směr její a rovněž další uspořádání vnitřku jest rozmanité. Jest tu jedna nebo i více chodeb úzkých, točitých, které pomalu při vnější stěně vystupují k vrcholu nuragu nebo sestupují k dolejším kopulovým síním. Těchto bývá několik značně rozsáhlých. Vystavěny jsou tak, že balvany od základů se znenáhla k sobě víc a více přibližují, až zakončují kopuli malým otvorem, jejž pokrývá jediný veliký balvan. Po stranách jsou při kopulových síních malé, nízké komůrky. Vše ještě dnes zbudováno tak pevně, že lze zcela bezpečně chodbičkou, osvětlenou jen částečně nepatrnými okénky, vlastně většími otvory mezi balvany (avšak jistě uměle udělanými), vystoupiti na hořejší plochu nuragu a tu se volně procházeti. Rozměry a tloušťka zdí nejsou sice stejny, ale rozdíly nejsou značné. Zdi jsou u všech velice silné.

Zajisté nepocházejí všechny nuragy z jednoho století, nýbrž byly stavěny po dlouhé věky. Proto lze též pozorovati pokrok. Mladší jsou zbudovány z balvanů již značně upravených, starší však jen z balvanů málo přitesaných. Ovšem jest takových velice málo, poněvadž, jak se podobá, starší byly později přestavovány a lépe upravovány. To jest asi všechno, co bychom mohli všeobecně platného říci o nuragech.

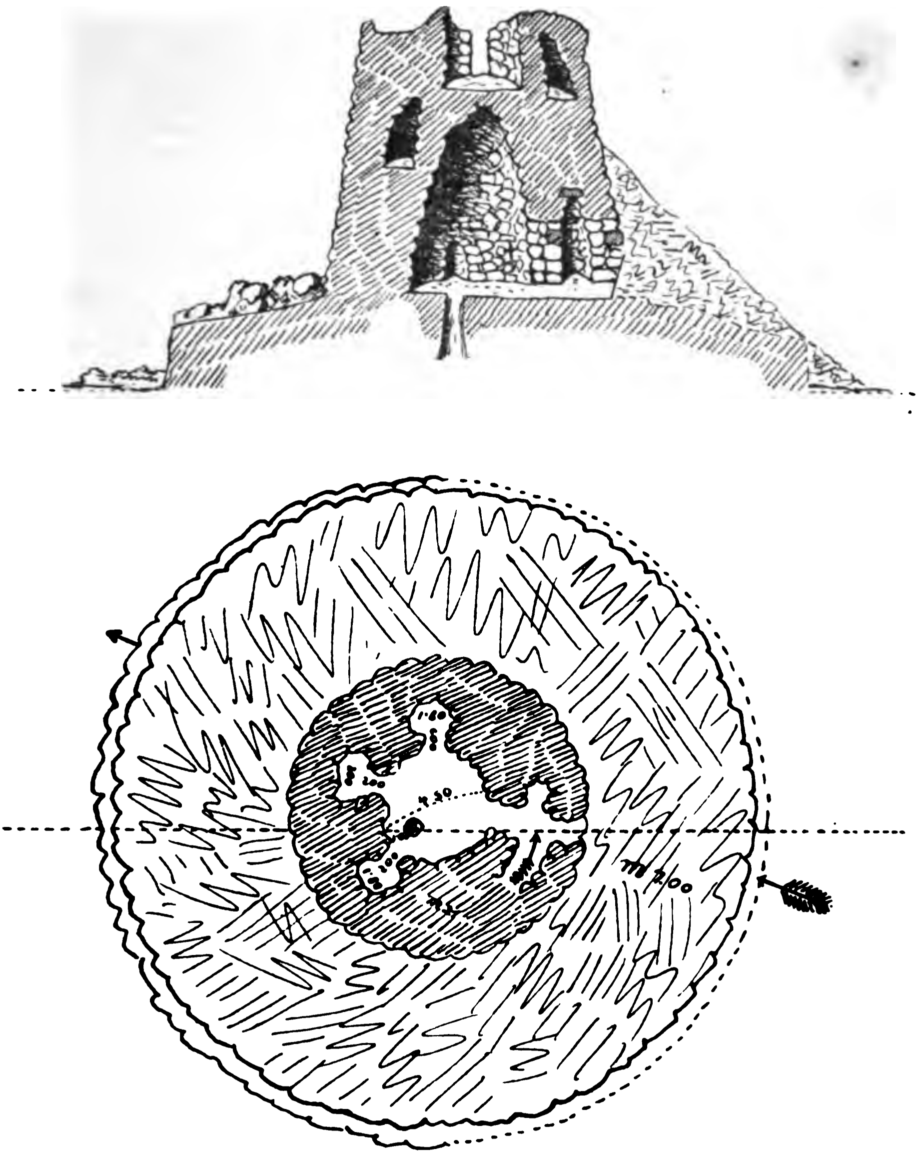
Pěkné nuragy nalézají se v rozličných krajinách ostrova, několik jest jich také u městečka Macomeru v střední části Sardinie. Městečko leží na hlavní trati sardinské, spojující záliv Aranci na severu s hlavním městem, Cagliari na jihu, mimo tu končí zde ještě dvě lokální dráhy. Jest tedy snadno přístupno, také veřejná bezpečnost, které ještě není ve všech městech, jest tu největší.

Na všech stranách v okolí městečka jsou nuragy (krajina byla v předhistorické době dojista velmi hustě obydlena). Z nej-

---

[1]) Tato jest u některých nuragů částečně nebo i úplně v zemi. Bylo by třeba některé vykopati.

[2]) Archeologové se domnívají, že kužel měl špičku, avšak u žádného nuragu není zachována.

Průřez a půdorys nuragu.

pěknějších [1]) jest nurag *S. Barbara*, nazvaný tak dle malého snad kostelíčka, který blízko něho stojí, nyní už v rozvalinách. Od nádraží vzdálen asi 35 m. Stojí na pahorku, který ovládá okolí.

[1]) O prázdninách r. 1907 procestoval jsem Sardinii a pobyl jsem také dva dni v Macomeru.

Cesta k němu dnes velice neschůdná. Nurag skládá se z dvou částí; spodní, jež má půdorys skoro čtverce (strana asi 14 m. dl.), pomalu nahoru se súžující, tak že strany mají podobu lichoběžníka, jest vysoká asi 15 m.[1]) Vrchní část jest komolý kužel, jehož základna jest o něco menší než vrchní plocha kostky, vysoký asi 8 m.[2]) Celá stavba jest z velikých balvanů, největší a nejhruběji otesané tvoří základy, čím výše, tím lépe jsou uhlazeny a menší.

Dovnitř nuragu se vchází v onom kuželi. Vchod vysoký jen asi 1·60 m., široký asi 0·50 m. Jest utvořen tak, že na balvany stěn položen jediný veliký plochý balvan. Nad ním, aby tíže kamenných mass se poněkud rozdělila, jest malé čtyrhranné okénko. Tímto vchodem vstupujeme do chodby, která sice jest o něco málo širší (0·75 m.) a vyšší (2 m.) než vchod, avšak přece i při těchto rozměrech zůstává úzká a nízká. Hned při vchodu otáčí se na stranu a při vnější stěně vystupuje hlemýžďovitě na vrchol nuragu. Tu a tam jsou v ní ještě zachovány neumělé schody. Klenba její jest utvořena tak, že balvany nejdříve rovnoběžně položené pak k sobě neustále se přibližují a spojují se vespolek. Do této chodby vede ono okénko svrchu zmíněné nad vchodem, které má sice především účel konstruktivní, ale vpouští také trochu světla do chodby jinak úplně tmavé. Průměr hořejší plochy kužele jest asi 7 m.

Když vrátíme se zase nazpět dolů ke vchodu a jdeme pak od něho přímo, tedy vstoupíme do veliké kopulové síně. Jak ta jest vystavěna, zmínil jsem se již svrchu při všeobecném popisu nuragů. Vchod do ní jest stejným spůsobem konstruován, jako do nuragu samého, jest vyšší (2 m.) i širší (0·75 m.).

Byl, jak se podobá, zavírán, neboť ve zdi jsou stopy, které dokazují, že zde byly zasazeny dvéře. Síň osvětlována jest jen malým otvorem nahoře, který částečně byl zakryt velikým, plochým kamenem. Osvětlení však jest tak nepatrné, že jest v síni temno. Vysoká jest asi 7 m., průměr 3·50 m. Půdorys není přesný kruh, nýbrž spíše ellipsa, avšak značně kruhovitá.

Na levé straně od vchodu, asi uprostřed stěny, vede úzká chodbička dolů zase hlemýžďovitě. Hořejší chodbičku tvořila vnější stěna kužele a zeď kopulové síně, dolejší pak jest mezi vnější zdí kostky a stěnou druhé kopulové síně, která jest pod první. Chodba se znenáhla zvyšuje, při vstupu do síně jest asi 2·50 m. vysoká. Síň dolejší, stejně konstruovaná jako vrchní, jest vyšší, asi 15 m. Veliký balvan, který zakrývá otvor v nejvyšší části této síně, jest právě asi uprostřed hořejší síně. Po stranách veliké síně jsou dvě malé komůrky s nízkým vchodem, jen asi metr vysokým.

Proti ústí chodby jest na druhé straně síně malé okénko, kterým by se člověk stěží protáhl. Jím možno se dostati do

[1]) Rozměry jsou udány jen přibližně. Pro rozmanité překážky není ani možno, aby vše bylo přesně vyměřeno.

[2]) Spodní stavba jest nyní z větší části v zemi. Výši její lze odhadnouti nejlépe zevnitř.

jakéhosi přístavku, který jest nyní značně pobořen, tak že z něho zbyly jen základy. Jest to síň, která má rovněž kruhovitý půdorys; toliko na té straně, kde přiléhá k nuragu, jest vodorovná. Rozměry její jsou asi 3 m. a 3·75 m. Klenba upravena byla, jak se podobá, stejně jako u ostatních síní. Balvany z hořejší části leží na podlaze. Vysoká snad byla jako dolní stavba.

Na protějším vršku zdvíhá se nurag *Ruggiu*, ale jeho horní stavba jest z polovice zničena. Jinak půdorys jeho i způsob stavby jen s malými odchylkami podobá se nuragu sv. Barbory. Z veliké části zničen jest na druhém hřebenu horském stojící nurag *Toccori*. Staří lidé si o nich vypravují, že byly spojeny podzemní chodbou. Zachován úplně jest nurag *Succuronisi*, který jest vzdálen asi $^3/_4$ hodiny od nádraží Macomerského. U nuragu tohoto schází spodní stavba, ale snad jen zdánlivě; možná, že se nalézá úplně pod zemí. Stojí na velice nízkém pahorku uprostřed polí. Vstoupíme do něho vchodem v kuželi. Chodbička vedoucí nahoru není po levé straně, nýbrž po pravé. Schody v ní jsou zachovány velice dobře. Jest osvětlena malými okénky na způsob střílen v středověkých baštách, jimž se nuragy silně podobají svou hořejší částí s tím toliko rozdílem, že se nahoru znenáhla sužují. Vše jest zde úpravnější a prostornější. Vchod vyšší i korridor větší. Hlavní kopulová síň má skorem přesný kruh. Proti vchodu v ní i na pravo a na levo jsou tři nízké malé komůrky. Průměr síně asi $5^1/_2$ m. Zdi jsou silnější, balvany lépe zpracovány, také celá konstrukce je dokonalejší. Zajímavá jest tu tato zvláštnost:

Ve vchodu dovnitř nuragu v zemi zasazen jest těsně u stěny kámen, který svým tvarem dosvědčuje, že sloužil k tomu, aby v něm upevněny byly veřeje. Také jsou tu stopy po prahu. V protější stěně, totiž té, u níž řečený kámen není, jsou tři otvory, asi uprostřed stěny, které jsou udělány bez pochyby k tomu účelu, aby do nich zastrčena byla tyč, která sloužila k zavírání dveří. Z polohy jejich — jsou více dovnitř posunuty než onen kámen pro zasazení veřejí — jest možno souditi, že nurag byl zavírán z vnitřku. Tato na oko nepatrná okolnost nabývá veliké důležitosti pro rozhodnutí sporu o tom, co jsou vlastně nuragy, zda obydlí či hrobky.

Jihozápadně od Macomeru nalézá se dosti dobře zachovaný nurag *Pattada*. Severně od něho jest silně pobořený nurag *Tamuli* a několik minut východně od něho máme šest kamenných kuželů zvaných *sas pedras marmuradas* de Tamuli; tři mají ženská prsa. Na výběžcích pohoří Catena del Marghine, které směrem severovýchodním se táhne od Macomeru při trati místní dráhy do Nuoro, jsou četné nuragy, z nichž nejlépe jest zachován nurag *Madrone*. Zdvíhá se na kuželovitém vršku blíže stanice Silanus. Vzdálen jest jen malou půlhodinku od ní na severovýchod. Skládá se jako nurag sv. Barbory z dolní kamenné terrassy nyní asi 6 m. vysoké, zbudované z hrubých velikých balvanů. Půdorys její jest čtyřúhelník. Na ní stojí opět komolý kužel. Vchod do nuragu jest dole nyní už velice nízký, býval však za-

jisté vyšší. Před ním byla malá předsíň, půdorys její obdélník, jehož strany jsou dlouhé asi $1^1/_2$ m. a $2^3/_4$ m. Půda její snad se ponenáhlu snižovala ke vchodu, neboť proti němu na druhé straně jest kamenný práh, který jest dosti vysoko položen. Předsíň tuto tvoří dvě kamenné terrassy, z nichž levá jest pobořena, pravá vysoká asi 3 m. Na tuto vystupujeme po úzké stezce.

Vchod je stejně upraven jako u předešlých nuragů, nyní vysoký jen asi $^3/_4$ m. Vstoupíme jím opět do korridoru, z něhož vede úzká chodbička, nejdříve do kužele. Ten má také vchod zvenčí, který vypadá z dálky jako veliké okno. Vstup jím do vnitř nuragu byl možný jen tehdy, jestliže byly zbudovány před ním nějaké schody. Kamenné jistě nebyly, poněvadž po nich není nejmenší stopy. Konstrukce ukazuje, že jich nebylo ani při zbudování nuragu. Nepochybně byly dřevěné, které ovšem během tisíceletí, co nurag stojí, zmizely. Od tohoto vchodu vyššího můžeme opět chodbou se zbytky hrubých schodů vystoupiti na vrchol nuragu. Chodba jest také osvětlena malými okénky, jichž jest zde několik, více než u předešlých nuragů. Na pravo — chodba jest na levo — jest malá komůrka. Přímo proti vchodu jest úzká krátká chodba, která vede do kopulové síně menších rozměrů. Půdorys její je skoro kruh (průměr $2^1/_4$—$2^1/_2$ m.). Vysoká jest asi 5 m. Na druhé straně proti vchodu počíná opět úzká chodbička, která sestupuje pomalu dolů do spodní síně kopulové vyšší (6 m.), i větší než hořejší (průměr $3^3/_4$ m. kratší, delší $4^1/_4$ m.). Bylo tedy možno z přízemí vystoupiti do prvního poschodí nuragu dvěma chodbami. Jinak jest konstrukce tohoto nuragu stejná jako u předešlých.

Tyto nuragy v okolí Macomerském jsou si velice podobny jak konstrukcí tak i rozměry. Jsou zde ve velikém množství pohromadě skupeny ještě teď. Bylo jich dříve asi ještě více. Mimo nuragy v okolí Macomerském máme ještě větší skupiny u dvou míst, ležících jižně od Monte Gennargentu, u Isili a Nurri; řidčeji roztroušeny jsou nuragy po celém ostrově.

V nejsevernější části Sardinie blíže města Tempio, vzdálen jen asi 25 m., stojí nurag *Majore* (větší). Tempio leží na svahu pohoří monti di Limbara. Sestoupímeli z města úplně do údolí, přijdeme k nízkému pahorku, na němž nurag se zdvíhá. Stojí na malé rovince, která jest asi uměle upravena a přístupna toliko z jedné strany. Zdá se, že skála tu byla uměle otesána, na druhé straně jest hluboká rokle. Kolem nuragu vede i nyní k sousednímu dvoru cesta, která v hořejší části jest nepochybně původu velmi starého, poněvadž patrně zahýbá k nuragu. Ke vchodu vedlo několik schodů, z nichž jsou tu nyní jen nepatrné zbytky. Nurag jest na rozdíl od předešlých vystavěn celý z obrovských balvanů. Obyvatelstvo, které z takových kusů skal dovedlo stavěti budovy, muselo znáti velmi dobře rozličné přístroje, kterými lze balvany z dálky dopravovati a zdvíhati je do výše; neboť pouhou silou lidskou nemohl býti tento nurag zbudován. Stavba jeho budí obdiv stejně jako zbudování egyptských pyramid, ač

není rozměrů tak obrovských jako tyto. Plán jeho jest ellipsa na obou koncích veliké osy poněkud zašpičatělá. Liší se tedy nejen ůsobem stavby, nýbrž i půdorysem od nuragů v okolí Macomerském. Není tu ani oné čtverhranné základny ani kužele.

Konstrukce stavby jest podobná, jenže méně umělá! Balvany nejsou uhlazeny, jen nejostřejší rohy jsou uraženy. Kámen každý položen tak, jak právě byl vylámán ze skály. Toliko měli stavitelé zřetel k tomu, aby pokud možná rovné plochy k sobě u kamenů přiléhaly, nebo aby výběžku u jednoho odpovídala průrva u druhého. Kde to možno nebylo, zůstala mezi kameny díra. U prvních nuragů sice nebyly kameny upraveny v kvádry, ale přece uhlazeny tak, že dosti k sobě přiléhají.

Vejděme dovnitř! Vchod jest konstruován stejně jako dříve, vysoký asi 1·60 m. a široký asi 1·50 m. Snad byl dříve vyšší, nyní jest půda poněkud pokryta zemí. Avšak jen na několik kroků jest chodba, do níž vstoupíme vchodem, tak nízká. Po 4—5 krocích náhle se zdvíhá. Korridor dlouhý asi 6 m. jest již skoro 4 m. vysoký. Na zadní straně jeho jest malé okénko asi uprostřed stěny, k němu vedou schody hrubé. Okénko však jest tak malé, že by se jím člověk stěží protáhl. Kam toto okénko vede, povím níže. Klenba svou konstrukcí více než u předešlých připomíná strop etruských hrobů. Jest to proto, že tato chodba jest širší než úzké, hlemýžďovitě se vinoucí chodbičky u prvních nuragů. Na obou stranách chodby jsou dva nízké vchody, stejně konstruované jako vchod hlavní. Vedou oba do velikých kopulových síní, jejichž půdorys je stejný jako půdorys celého nuragu, totiž poněkud zašpičatělá ellipsa. Osy první ellipsy jsou dlouhé 5·25 a 3 m., druhé 3·75 m. a 3 m. Druhá ellipsa jest skoro kruh. Klenba síně na pravo od vchodu jest v hořejší části rozbořena, balvany leží z ní uvnitř. U druhé síně jest neporušena. Z této vede nízká (1 m.) a úzká (1·25 m.) chodbička do malé komůrky, v jejíž zadní stěně jest maličké okénko, které ji nepatrně osvětluje. Kopulová síň jest úplně temná, korridor osvětlen byl jen vchodem. Kdy bychom se protáhli oním okénkem, o němž svrchu jsem se zmínil, že jest na konci chodby, dostaneme se do třetí síně, která leží o něco výše než první dvě. Byla asi také kopulová, ač i stěny a klenba její jsou značně pobořeny. Půdorys byl též ellipsa, avšak jednu část kruhu tvoří tři přímky. Příčinou této zvláštnosti není nic jiného než ta okolnost, že síň třetí opírá se o zadní stěny předešlých dvou síní a chodby; že konstruovati i na této straně síně kruhovitou stavbu bylo velice těžko, máme tu místo kruhu tři přímky.

Síň jest mnohem větší než předešlé. Osy jsou dlouhé 7·50 m. a 5·15 m. nepočítaje tlouštky zdí, které jsou 2—3 m. tlusté. Nemůžeme dnes stanoviti, zda byl jiný ještě vchod do této síně, než oním okénkem, poněvadž stěny jsou tak pobořeny. Mně samému však se zdá, že nebylo vchodu jiného.

Nurag byl asi nahoře zakončen špičkou, tak že z venku vypadal jako půlka vejce.

Všechny vchody byly uzavřeny dveřmi; neboť všude jsou prahy. Stopy po dveřích patrny jsou jmenovitě u vchodu oné síně na pravo od vchodu hlavního.

Z nuragů, které jsem ještě viděl, avšak blíže neprohledl, jsou důležitější ještě tyto tři: nurag *Nieddu* (černý), který jest vystavěn z lávy — proto černý — a má několik síní. Jest blíže stanice Ploaghe na trati dráhy spojující stanici hlavní tratě Golfo, Aranci—Cagliari, Chilivani s druhým hlavním městem ostrova Sassari. Od Chilivani vzdálena jest na jih asi 21 km. Torralba a blíže ní jsou druhé dva nuragy, *Santu Antine*, který měl tři poschodí, a *Oes*.

Nyní jest severní část Sardinie velice řídce obydlena. Bylo tomu asi tak již i v době předhistorické; neboť, soudímeli dle množství zachovaných nuragů, obyvatelstvo bydlilo tenkráte nejvíce v středu ostrova, kde jest jich nejvíce. Na severu jest jich velice málo. Jistě nebyly tam zničeny, poněvadž obyvatelstvo mělo pro své stavby dostatek kamene a mnohem méně potřebovalo bráti jej z nuragů nežli v středních krajinách. Spíše možno vysvětliti úmyslným pobořením nuragů tu okolnost, že jest jich v jižní části mnohem méně, nežli v středu; neboť jih ostrova byl obydlen hlavně v době punské a římské velice hustě. Severní krajiny jsou jednak příliš skalnaté — máme tu také celá »mrtvá« města — jednak podnebí není příznivo orbě, aspoň ne tolik jako v části střední a jižní, které byly v době historické obilní komorou jak Karthagině tak i Římu.

* * *

Co jsou nuragy? Za jakým účelem byly vystavěny? Někteří archeologové tvrdí, že jsou to kamenné hroby, jiní je považují za obydlí, domy, které snad jen v době nebezpečí nebo v nepříznivé části roku byly obývány. Také prý jest možno, že jsou to věže zřízené za tím účelem, aby v nich za doby válečné uložen byl vzácnější majetek. S hořejší plochy jejich pak jest vždy pěkný rozhled po okolí. Tam stávaly jistě stráže, které měly včas oznámiti blížící se nebezpečí. Vyskytlo se i mínění, že jsou to vlastně předhistorické chrámy. V posledních letech vznikl mezi italskými učenci spor o významu nuragů. Pinza [1]) dokazoval, že jsou to hrobky, proti němu však tvrdili Nissardi [2]) a Taramelli, [3]) že jsou to obydlí. Také ředitel britského archeologického ústavu v Římě, Ashby, který nuragy znova bedlivě prozkoumal, má je za příbytky, jichžto se však užívalo vždy jen na krátký čas v době nebezpečí, poněvadž jejich vnitřek jest příliš malý k trvalému bydlení. [4])

[1]) Monumenti antichi dei Lincei. XI., str. 238 a násl.
[2]) Atti del congresso storico internazionale. (Roma 1903.) V. Archeologia), str. 651.
[3]) Notizie degli scavi, 1903. 492, 1904. 337.
[4]) Výtah z jeho přednášky uveřejněn v Deutsche Litteratur-Zeitung 1907, str. 214.

Plán nuragů připomíná plán Mykénských hrobů kopulových, o nichž není pochyby, že to byly hroby. Máme v nuragech kopulové síně i také postranní komůrky, jako u hrobek Mykénských. Přes to však jest více pravdě podobno, že sloužily za obydlí. Považujemeli je za hroby, jak si vysvětlíme zřizování 2—3 poschodí? Bylot zajisté mnohem pohodlnější zbudovati nový nurag, než stavěti dvě poschodí na jednom. Nebot takové hrobky nestavěly se pro všechny mrtvé, nýbrž jen pro lidi nejvznešenější. Nemožno pak mluviti o nedostatku místa. S tímto souvisí i druhý důvod. V téže krajině je podnes zachovaných nuragů velice mnoho. Byly-li to hroby jen knížat, jako Mykénské, není možno, aby jich tolik bylo v poměrně málo rozsáhlém území. Každý nurag mohl mimo to pojmouti celou řadu mrtvol, když měl 3 až 4 veliké síně, u každé pak byly komory 2—3, v nichž dle analogie s Mykénskými by mrtví byli pohřbíváni. Těžko jest vysvětliti též, že každý nurag jest upraven uvnitř jiným způsobem, než druhý, považujemeli je za hrobky. Mykénské hroby kopulové jsou všechny stejné. U obydlí však jest přirozeno, že staví se různě dle rozmanitých potřeb obyvatelů. Nuragy vesměs jsou zbudovány blíže pramenů nebo řek. Mrtví ovšem vody nepotřebují. Kromě toho nalezeny také v některých nuragech hluboké jámy, kterých se užívalo patrně k uschování zásob obilních. U síně kopulových hrobů půdorys je vždy kruh, ale u nuragů jest jiný, síně jsou ellipsovité. Taková stavba je těžší. Proč by tedy byli obyvatelé Sardinie chtěli míti takové hroby, když kulovité jsou pěknější a lze je snáze vystavěti? Síně ellipsovité však při stejných rozměrech stavby poskytují více místa než kruhovité. Při hrobkách by zajisté na tom mnoho nezáleželo, jeli o něco místa více nebo méně, ale jinak jest tomu při obydlích.

Také poloha nuragů — jsou z největšího dílu vystavěny na pahorcích — ukazuje, že spíše byly obydlími než hrobkami. Jako obydlí tyto okrouhlé stavby sardinské nejsou snad zjevem osamoceným. V řeckém Orchomenu vykopáno předhistorické sídliště, jehož budovy — vlastně ubohé chatrče — mají za půdorys kruh. Jsou ze sušených cihel hliněných, a dle plánu byly to asi malé kopulové síně. V nejstarší vrstvě jsou přesně kruhovité, v pozdější jest půdorysem jen ellipsa. Nuragy jsou dle stejné techniky zbudovány. Když užívá se kamene při stavbě, jest třeba, aby klenba se zdařila, aby vrstvy kamenné přesně k sobě přiléhaly čili aby kameny byly uhlazeny pokud možná nejvíce. Nejsouli, jest nutno, aby zdi byly velice silné, jakož skutečně u nuragů jsou. Kontury vnitřní klenby jsou skoro stejné jako u Orchomenských domků. Pokrok u nuragů jest, že půdorys jest ellipsovitý, čím získáno více místa. Mykénské kopulové hroby jsou dokonalejší v celém provedení, především pak v tom, že jsou zbudovány z kvádrů. Jsou to hrobky, a to vznešenějších osob. Užito tu obydlí za vzor. Mrtvý měl míti stejný příbytek po smrti jako za živa. Některé nuragy jsou s nimi už současné, přece však co do provedení stavby jsou daleko za nimi. Příčina jest ta,

že Sardinie byla sice pod vlivem kultury východního Středomoří, avšak jsouc uzavřena jako dnes, nebyla jí tak proniknuta, jako krajiny, kde vzdělanost tato vznikla. Při Mykénských hrobech užito starší dokonalejší techniky, avšak už jen k stavbě hrobek. Na Sardinii, kde jest dostatek kamene, nestavělo se sice už z cihel sušených, nýbrž z kamene, ale stavitelé zůstali při starém způsobu stavby, i když se materiál změnil. Jen hleděli aspoň poněkud přispůsobiti tyto kamenné kopulové domy větším potřebám, že jednak půdorys poněkud pozměnili, jednak po stranách přidali v silných zdech malé komůrky. Také zbudovali několik poschodí.

Mimo nuragů máme ještě podobné stavby na Balearech, zvané *talayots*, v jihovýchodním Španělsku, stavby zvané *sesi* na Pantellerii, ostrůvku mezi Sicilií a severní Afrikou, kdež četné megalithické památky rovněž na nuragy připomínají. Také na Maltě a sousedním ostrově Gozzo jsou kamenné stavby aspoň technikou stavební podobné. V jižní Apulii udržel se tento typus stavební až podnes. Když jedeme z Brindisi do Ankony podél pobřeží, tu v polích a zahradách pozorujeme malé kopulovité stavby, kterých někde posud užívá se jako obydlí, většinou však jako sýpek a sklepů. Slovou *truddhi*. Ve vlastním Řecku nejsou vedle Mykénských hrobů žádné kamenné stavby zachovány. Avšak jistě tu byly, aspoň z části z kamene; neboť Mykénské hroby jsou pouze jich napodobením v dokonalejší formě.

Jak viděti, nejsou sardinské nuragy osamoceny, nýbrž lze je velmi dobře do dějin stavitelství zařaditi.

Umění jest jen částí — ovšem důležitou — určité vzdělanosti. Vzdělanost v Řecku v době kopulových hrobů jest t. zv. Mykénská, čili jak se nyní také nazývá, achajská. Jest značně již vysoká, jak ukázaly nálezy v Mykénách a Tiryntě, nejnověji na Krétě. Kvetla v 2. tisíceletí př. Kr. Pocházejí nuragy z této doby? Podobá se to pravdě, ačkoli nelze tvrditi, že stejná vzdělanost jako v Řecku byla i na Sardinii. Sardinské nuragy nejsou tak pěkně zbudovány jako kopulové hroby a bronzové nástroje, nalezené u nich a dnes uložené v museu Cagliarském, nejsou jemné, uměle vypracované, nýbrž hrubé, neumělé. Nejstarší nuragy náležejí nepochybně době kamenné, ale většina jich jest z doby bronzové z 2. tisíceletí př. Kr. Blíže nelze dobu jich užívání chronologicky určiti. Nemůžeme zajisté říci, že táž vzdělanost byla v těchže zemích úplně současně. Rozdíl v době bývá často i několik století. Přibližně však můžeme je klásti do 2. tisíceletí. Vzdělanost již starší byla v těchto končinách, kam se rozšířila z Řecka. Na Sicilii nalezeny v okolí Syrakus střepy z nádob, které ukazují stejný typ v provedení i v ornamentech jako v Řecku, především na Melu z doby t. zv. kykladské vzdělanosti, která v Řecku byla v 3. tisíceletí př. Kr. Stejné střepy nalezeny také v jižní Apulii. Jest pravdě podobno, že veliká část krajin při západním Středomoří byla ve všech dobách pod vlivem vzdělanosti, z východních krajin přicházející. Jiná ovšem otázka jest, zda byla obě území

na témže stupni současně. Nikdo nepopře, že krajina, která vzdělanost dostává, vždy do času jest poněkud za krajinou, z níž vzdělanost přichází. Stejně bylo i v tomto případě. Proto sardinské nuragy, ačkoliv technicky mnohem níže stojí, mohou býti současné s dobou Mykénskou, kdy v Řecku již obyvatelstvo žilo ve slušných domech, knížata stavěli si nádherné paláce.

Také pro hrubé nástroje nelze nuragy zařaditi do starší doby; neboť jako v stavitelství zůstali Sardinci pozadu i v jiných odvětvích umění a průmyslu. Nuragy stavěli, jak se podobá, Sardové, kteří bez pochyby společně s Etrusky přišli sem z východu. Etruskové, jak jsem při popisu nuragů uvedl, měli stejnou techniku v stavitelství, jejich hroby mají klenbu stejným způsobem provedenou, jako chodby uvnitř nuragů. Kdežto Etruskové pokračovali v umění, na Sardinii nenalézáme žádných stop po vyšším umění stavitelském. Sardinie, jsouc poněkud vzdálena od všeobecného vývoje vzdělanosti, byla zasahována ne jeho hlavním proudem, nýbrž jen některými vlnami, jež sem cizí kolonisté přinášeli. I dnešní Sardinie stojí v mnohém ohledu za ostatní Italií. Také se zde udržel více národní kroj, řeč má mnoho latinských slov a jest Italovi nesrozumitelná.

Tak v tomto odlehlém koutku světa zachovaly se nám zbytky rozličných kultur, které kdy na březích moře Středozemního kvetly. Z doby předhistorické jsou nuragy. Jsou zajisté památky nejdůležitější; neboť známe sice z jiných krajin hrobky, půdorysy paláců atd., ale stavby skoro úplně zachované jsou velice řídké. Jen egyptské pyramidy a skalní hroby vedle Mykénských nad nuragy vynikají důležitostí a významem v dějinách stavitelství z dob starších než konec druhého tisíceletí př. Kr. Objevy v Řecku, v jižní Italii a na Sicilii podařilo se nuragy zařaditi správněji do všeobecného vývoje kulturního. Odtud zvýšená pozornost, která se jim věnuje.

Španělské obrázky.

O novinách, politice a jiných věcech.

Napsal

A. Pikhart.

Přijíždíte z Escorialu unaveni putováním po ohromném klášteře a paláci a obdivováním nesmírného počtu památek uměleckých a historických. Je už hodně tma, a tramway, do které jste si u madridského nádraží usedli, aby vás dovezla dovnitř města, je dosti prázdna a ticha. Zamyslíte se; vzpomínáte na smutné, rozteskňující okolí kláštera, na nádheru bezu, rozkvétajícího v královských zahradách escorialských, a unaveni cestou

i dojmy, počínáte potichu výkon, proti kterému by se postavily všechny spolky pro ochranu ptactva — tlučete totiž špačky. Jednotvárné řinčení vozu vás utišuje, vzdálené vyzvánění na věži kteréhosi kostela vás uspává — v tom se ozve kolem vás hlas, řvoucí cosi nesrozumitelného. Dáte milost poslednímu špačkovi, kterého jste právě počali natloukati, škubnete sebou, vytřeštíte oči — a hle, ani nehoří, ani nehrozí srážka tramwayí, ani nevypukla revoluce. Do vozu rychle uhánějícího vhoupl se výrostek, mává potištěným archem a vyvolává jmeno a hlavní obsah časopisu, prokládaje slova šišláním, příznačným madridskému dialektu — či žargonu.

Nabízí noviny, obyčejně jen několikery, ač jich vychází v Madridě velký počet.

Záliba v novinách jest ve Španělích ještě větší než u nás. je to přirozeno u lidu, který pomáhá provozovati politiku svým velkým pánům a její jednotlivé fáze akcentuje častým shluknutím, vytloukáním oken a luceren a jinými srozumitelnými projevy, kterým schází do malé revoluce jenom trocha vytrvalosti.

Ovšem nižší vrstvy lidu provozují politiku jen z hruba — doslova z hruba — ostavujíce poslancům a jiným zástupcům svým, aby politickou přízi vypřádali do jemnějších nitek.

Španělská politika jest poněkud jinačí než naše: je sice stejně zábavna všem, kdo se jí zabývají jenom z ochoty, ale živí, či lépe řečeno: živí vydatněji než u nás. Kdo se u nás domohl něčeho pouhou politikou? Málo, pramálo byste mohli vyjmenovati jmen, kterým politika byla výnosna Za to sta a sta lidí obětují politice svůj klid, své jmění a často i své zdraví.

Ve Španělích politika také ruší klid i zdraví a také stojí peníze, ale je jako velká voda, o které se u nás na venkově říká, že jednomu bere a druhému dává, a jakkoli podemele místem někomu břeh pod nohama a pohřbí jej ve svých rozvířených kalných vlnách, mrví za to úhory četných politiků jiných a často jim přináší i celé hotové poklady, ať slovou moc, jmění či vyznamenání. A ta vyznamenání nejsou snad nepatrná. Nejeden synek z venkovské chalupy dokončil skvělou politickou dráhu jako vévoda a velkostatkář.

Proto se tolik lidí ve Španělích oddává politice jako životnímu povolání. Síto času je pak roztřídí, vhodní zůstanou, nevhodní či neobratní propadnou do smetí.

Politická síť je rozhozena a rozložena po Španělsku vydatněji než u nás. Má hustší oka. Vedoucí strany provádějí organisaci až do horských samot, a málo je Španělů, kteří by nelnuli vroucně a oddaně k zásadám, neb aspoň — k žlabu svojí strany.

Nejbližší dozor a vliv na politické ovečky konají po městech a vsích k a z i k o v é. Jmeno to — po Španělsku el cacique — má původ v názvosloví indiánském a značí i ve Španělích jako u Indiánů pohlavára. Je to důvěrník strany, jenže jeho činnost nepřestává na vědomí příslušnosti k straně, jako se namnoze děje

u nás, a na přispívání k fondům strany. Kazik strany právě vládnoucí bývá v okrsku svém pánem téměř všemohoucím.

Bývá to nezřídka existence, jejížto lodička už jednou či několikráte narazila na skalisko zákona, a jen o vlas se nepotopila. Takový kazik vyniká vzácnou předností, totiž nedostatkem svědomí, a vládne okrskem svým neúprosně a co nejpřísněji. Zná srdce i ledví veškerého obyvatelstva, ví, jak u koho zaťukat, aby kandidátu své strany získal hlasy, a neťuká vždycky jen stříbrňáky nebo výhodami, ale často i ranami najatých klackářů, a nutno-li, i olovem, které »un guapo« (do slova »švarný chlapík,« takto vlastní bratr vlaského brava) za ochranu před kriminálem nebo popravištěm pustí na nepoddajného přívržence politické strany nepřátelské.

Kazikovi vládnoucí strany jsou na ruku úřady, četnictvo, a nutnoli, i vojsko. Úřady jej podporují nejen účinnou pomocí, vězením a jinakými tresty, ale i obratnou manipulací v berních rejstřících, které čiň co čiň určují vládním přívržencům daně nepatrné a k vůli celkové rovnováze odpůrcům daně hodně přesolené.

Jedinou útěchou odpůrců v té berní nespravedlivosti bývá, že předepsaných daní tak dlouho neplatí, až je začnou zostra vymáhati, a potom stropí se spolutrpiteli revoltu, v jejímž dýmu a prachu vše nadobro zmizí.

Za své často nebezpečné přičiňování mívá kazik moc téměř neobmezenou, a dovede jí v záležitostech soukromých ovšem užiti na svůj prospěch.

Kreslím tímto jen výstřelky politického hospodářství španělského, kterých stále ubývá, tak že je najdete v plném rozkvětu již jen v krajích odlehlejších, a milerád dosvědčuji, že jsou ve Španělích i kazikové svědomití, čestní a úctyhodní.

Takto veden obratnými vůdci ze svého středu, lpí skoro každý Španěl na své straně, a překvapuje nás — chladné pozorovatele — svou horlivostí a prudkou snahou o vítězství.

Proto bývají volby mnohem živější než u nás. Těžké rány i vraždy, a to často úkladné, nebývají tu vzácností.

Oblíbeným a celkem nevinným manévrem bývá, že strana, v které konaná volba budí nejistotu, nedůvěru a obavu, hlasovací urnu s lístky buď rozbije nebo odnese, a skrutátoři oškrabou kolečka.

Také prý vládnoucí kazik dá — nutnoli — postaviti k osudí nějakého osvědčeného už guapa, a ten přiměřeným loupáním očima a sahaním do pasu na místo, kde každý spořádaný občan nosí dlouhý nůž »navaju,« mlčky politickým odpůrcům vnuká přesvědčení, že blaho a zdraví státu i jejich vlastní vyžaduje, aby volili kandidáta, kterého chrání velmožný kazik.

A rozvinouli se politické neshody až ve skutečné boje, bijí se političtí odpůrci se vzteklou hrdinností. Vzpomeňte jenom na hrůzy bojů karlistických, v nichž se obyvatelstvo téhož kraje

nebo města rozestupovalo na dva tábory a utloukalo se navzájem hůře než divá zvěř.

A ježto hlavní vzpruhou politického ruchu jsou noviny, není divu, že docházejí hojného odbytu u politisujících Španělů.

Hlavní časopisy Madridské vycházejí většinou třikrát denně ve velkém nákladu, a protože kolportáž ničím se neobmezuje, rozletí se ještě vlhké po tisících mladých i starých nohou celým městem a okolím.

Nejbystřejším prodavačem novin jest mládež, a to už ve věku dosti útlém. Viděl jsem v Madridu děti, které ještě špatně vyslovovaly, ale svůj Diajijo univejsaj (Diario universal) nebo Ejajdo de Madjid (Heraldo de Madrid) vyvolávaly a doporučovaly, jako by se zabývaly obchodem tím už aspoň třicet let, a braly a měnily peníze jako starý bankovní úředník.

Znalci poměrů mi řekli, že takový malý capart žije už zcela samostatně, nepoužívaje ochrany, pomoci, ani kázně rodičů. Po větším nějakém výprasku, o který nebývá u prudkých rodičů nouze, uteče angelito, jak se ve Španělích děti šmahem titulují, z domu, a za návodu a pomoci starších capartů si nejdřív zažebrá a sbírá nedokouřené doutníky. Z vyžebraných peněz se několik dní živí, »slavíky« prodá překupníkovi, který jich užívá na výrobu laciného kuřlavého tabáku, a za výtěžek zakoupí něco novin. Obchod jest zahájen.

Klučík — děvče řidčeji — vleze s politickým svým zbožím všude, do kaváren, do restaurací, do divadel, do tramwayí a omnibusů, a obratnější — a těch je většina — vyskakují i na stupátka uhánějících kočárů a obyčejně neseskočí, pokud neodbudou číslo za pět centimů, což je tolik jako naše čtyři haléře.

Pět centimů jest obvyklou cenou novin o čtyřech až šesti stranách formátu Národních Listů.

V létě přespí šiřitel tištěného veřejného mínění někde na lávce v parku nebo pod obloukem mostu, v zimě zaleze do hlubokého výklenku domovních vrat, schoulí se s několika kamarády v chomáč jako klubíčko koťat, a spí, jako by ležel v prachových peřinách.

Šel jsem za noci velmi chladné a deštivé po druhé hodině po Madridské ulici, a ve stínu vrat jsem v zákmitech plápolajícího světla plynových svítilen rozeznával celé hrozny dětí, vyspávajících obchodní únavu.

Učiněná to ďábelská karrikatura dětské opatrovny!

Jediné zimní období rozhodne obyčejně o celé budoucnosti klučíkově. Neníli ze spolehlivého materiálu, buď někde v odlehlejším ústraní zmrzne, zavdávaje feuilletonistům vítanou látku na tklivé a dojemné líčení lidské bídy, nebo jej chytí rychlý zánět plic, nemoc v proměnlivé temperatuře Madridské velmi rozšířená. Máli zdravý kořínek, zůstane zdráv jako výlupek, a už se potom neztratí. Dere se zuby, nehty, lokty i jazykem v před, a mnohý velkoobchodník či politický velikán vzpomíná na vzdušné své noclehy v parcích a výklencích vrat.

I starší veteráni obchodu prodávají po Madridě noviny, ale rychlé nožky dětských konkurentů je předstihují. Klučík je jako rtuť. Teď proletěl Puerta del Sol, a už je v Calle de San Jerónimo, a za okamžik vyvolává zboží své, rychle ubývající, někde v parku. Vyprodá a letí pro novou zásobu, a střádá — některý na sklenici kořalky a cigarety, jiný na býčí zápasy a nejeden na knihu a kus slušného šatu, aby mohl do řádné služby či hledat dobrodince, kteří by mu pomohli hasiti neúkojnou žízeň po vzdělání.

Starý prodavač bývá neduhem či zmrzačelostí přikován na jediné určité místo, a nahrazuje hybnost a mrštnost mladých harašícím hlasem, který neumlká ani na minutu. Jsou to příšerné hlasy, hluboké jako studna a skřípavé jako nenamazané železné dvéře. Sychravý větřík, vanoucí po parném dni s pohoří Guadarramy, dal vzniknouti přísloví, že madridský vzduch je tak jemný, že zabije člověka a neshasne kahan, nedovedl sice podemleti základy jejich života, ale zničil jim nadobro hlas, věčně namáhaný i v parném úpalu i v ostrém, úkladném větříku. Zní to, jako když se drhne žíněný chvost bukálu. Jdouce hlavními ulicemi Madridu, slyšíte ze všech stran jmena místních časopisů, vyvolávaná tenkými hlásky a vybručovaná chraptivými dunidly.

Nešťastný cizinec, jemuž se pod okno bytu postavil takový starý prodavač. Od šesté ráno do půlnoci zní vražedný ten hlas neustále krom odpolední siesty, a dovede zničiti za čtyřicet osm hodin i železné nervy našince, nezvyklého podobným zvukům.

A jaké že to noviny prodávají ti staří i mladí kolportéři?

Mám před sebou haldu časopisů z různých dob a míst a namátkou vybírám z nich jeden. Je to El Imparical z pondělka, dne 27. dubna 1903.

V pravo a v levo vedle titulu hlásá list, že je to jeho 37. ročník a že se minulého dne vytisklo 139.820 čísel. Řádek inserátů stojí Španěla padesát centimů, cizince sedmdesát pět. Oznámení na třetí stránce listu platí se třemi pesetami za řádek (naše 2 k. 40 hal.). Krom toho se přiráží na každý insert 10 centimů daně.

Předplatné pro Madrid peseta měsíčně, pro venkov za čtvrt roku šest peset, do ciziny za čtvrt roku deset až patnáct peset, což se řídí okolností, jeli stát v poštovní unii, čili nic.

Číslo vyšlo po volbách do sněmu, a zabývá se téměř cele jejich výsledky, které byly příznivy republikánům.

Úvodní článek pojednává o důvodech porážky, a potom se vypisuje podrobně průběh jednotlivých voleb v Madridě. Všechny srážky, nadávky a šarvátky se registrují svědomitě — totiž svědomitě, pokud straně svědčí.

Pak lze zvěděti do podrobna, jak se volilo v provinciích. Pominul bych obsah těchto zpráv mlčením, ale jsou tak znamenitou illustrací toho, co jsem pověděl svrchu o politickém životě španělském, že uvedu aspoň stručně obsah některých zpráv.

V *Barceloně* se při voličských pouličních průvodech střílelo. Tři republikáni poraněni. Několik neoprávněných voličův zmláceno klacky. Přišla policie, pachatelé utekli, klacky sebrány. Kdosi obvinil voliče jakéhos, že je podvodníkem. Ten vystřelil na něho dvakráte, ale nezasáhl ho.

V *Grau* rozbili jednomu voličovi z vlastenecké horlivosti hlavu.

V *Pace* poraněno sedm lidí.

V *Becerrei* shodil nespokojený volič urnu na zem, rozbil ji a vynadal předsedovi volební komise. Vládnoucí strana totiž otevřela volební místnost o páté ráno, a hodiny postrčila hned na osmou. Když chtěli vejíti přívrženci strany druhé do volební síně, shledali, že z místnosti, do té doby uzavřené, vychází na padesát voličův i nevoličův, kteří tam přespali. Tím se volič dopálil, rozbil urnu, a byl zatčen. Rozházené volební lístky a seznamy sesbíral notář.

V *Badajozu* se pohádali podnapilí horlivci o výhodnosti monarchie a republiky a dokazovali stanovisko svoje holemi, noži a políčky. Tři ranění dopraveni do nemocnice, několik se jich s modřinami uchýlilo domů.

Ve *Valencii* si došlo osm nespokojenců do jakéhosi spolku a obvinilo přítomné, že kupují hlasy. Hádka, dvanáct výstřelů. Když přicházela policie, utekli i útočníci i členové spolku po zadních schodech a v místnostech nezastižen nikdo. U lékaře se přihlásil muž, který měl postřelenou nohu a prostřelený klobouk. Druhého raněného prý odvedli přátelé.

V *Bilbau* rozbito hned několik osudí. Raněných bylo šest. Policie několikrát vystřelila. Když byla v jedné volební síni urna rozbita, dostal předseda volební komise ránu přes hlavu. Pro rozbíjení osudí zatčeno šestnácte osob. Kdesi na ulici srazili se venkované s policií a poslali si navzájem přes dvacet výstřelů. Raněno osm lidí. Okna v bytech politických vůdců vytlučena.

V *Dabres* postrčili hodiny na obecním domě — jediné v celém městě! — o pět čtvrtí, aby mohli otevříti volební místnosti před osmou; když přišli nepřátelští voličové, shledali, že jsou urny už nacpány lístky, ač tam dosud nebylo žádného voliče. Rozumí se, že urny rozbity, a volební komise jen jen že vyskákala okny. Slavnostní tento výjev doprovozen výstřely, ale o raněných se zpráva nezmiňuje.

V *Sorbasu* zabit při volbách starosta Uleily del Campo.

V *Malaze* se pohádal předseda volební komise s hloučkem voličův, a obě strany akcentovaly své rozhořčení obušky; potom se střílelo. Komusi rozbita hlava, jinému prostřelena ruka, a čísi dýka vnikla do odpůrcova těla. Voliče Francisca Padillu Granados pokousal Felipe el de la Escalerilla do tváře a vytáhl revolver. Policie skočila mezi ně, kousavý Felipe jim revolver nechal a sám vzal do zaječích.

V *Seville* rozbito osudí a hned se ukázaly nože. Kdosi to chlácholil a pobodán jest do ruky.

V *Granadě* rozbity čtyři urny . . .

Dost! Mohl bych našeho čtenáře-voliče zkazit, a na naše urny, zrobené k volbám důkladnými truhláři, aby vzal perlík. Jinak se nepoddají.

V čísle novin, do kterého nahlížím, jsou za těmito zprávami, za oné doby nejdůležitějšími, položeny telegramy, a hned potom zprávy o býčích zápasech. Těch je přes sloupec, a kdy bych se neobával, že čtenáře unavím, vypravoval bych na základě jich zase o kravalech, které strhlo obecenstvo v Zaragoze vidouc, že je býk tuze bojácný. Vhrnuli se rozzuřeni do areny a býk, patrně aby napravil svoji pošramocenou pověst, nabral jednoho z útočníků na rohy a vymetl jej do výšky; nabraný spadl bez sebe, ale mrtev nebyl. Obecenstvo potom házelo láhve (rozumí se, že už prázdné) a jiné kytičky do lože presidenta zápasův.

A hle! Hned za tímto článkem o dobytku následuje článek o mezinárodním sjezdu lékařském, který se tou dobou v Madridě konal. Je skoro tak dlouhý jako zprávy o býcích.

Ale ne, ukřivdil bych Imparcialu! Po telegramech dosti obšírných o bouřích a nepokojích v provinciích, po sloupci inserátů a zprávách církevních, jakož i po veselé volební črtě Luisa Taboady, známého z hojných překladův i u nás (zemřel r. 1906), můžete se dočísti podrobností o jednotlivých vynikajících členech lékařského sjezdu.

List končí řadou telegramů z celého světa, oznámení, kde a kdy se konají ve Španělsku býčí zápasy, a jednou stranou insertů.

Některé noviny protkávají svůj text podobiznami a obrázky současných znamenitostí, vyniklých státníků, umělců, vojáků, vynálezců a zločinců.

Zajímavo jest, že úvodní článek nebývá podepsán; za to jsou všecky další větší články a úvahy označeny buď jmenem nebo stálým pseudonymem žurnalistovým.

Články větších časopisův bývají vesměs psány švižně, slohem elegantním, obratným a vtipným, a často i jízlivým.

Některé denníky vydávají v pondělí list, obsahující povídky, causerie, literární a umělecká pojednání a teprv na konec trochu politiky a obvyklých zpráv.

Každý větší časopis má svého salonního zpravodaje. Ten se tak říkaje z fraku ani nedostane. Neníť jeho povinností jako u nás starati se jen o plesy, taneční zábavy a důležitější pohřby. Popisuje do podrobna five o' clock markýzky X, večerní slavnost hraběnky Y a zásnuby nebo svatbu kněžny Z. A to ne, aby suše konstatoval fakta. Jeho povinností jest vypsati poeticky i s krejčovskou znalostí úbory jednotlivých dám, uspořádání tabule, tituly a význam mužských hostí. Mluví při tom o »shromáždění nevšedních krasavic,« o »sadu, rozkvétajícím tisícerou krásou ženské spanilosti,« o »ctihodném hostiteli, ve kterém slučuje se vážná důstojnost jeho rytířských předků s okouzlující roztomilostí moderního umělce« a pod.

Reportéra toho obskakují všude sličné dámy a poučují jej ochotně o znamenitosti a také o — ceně svých šatů, krajek a šperků, dávajíce mu k této informaci nádavkem nejsladší úsměvy. Španělské dámě vznešenějších vrstev je skoro otázkou životní, aby se o ní noviny při slavnostech zmínily, aby pochválily její účes, její úsměv, její roztomilost!

Tohleto našim novinám schází. Čteme v nich jen o funusech, o plesích a nanejvýš ještě o soirée u dvorního maršálka nebo u místodržitele; kdy by se však mohl našinec dočísti podrobných zpráv o čajovém večírku u paní X, o elitních vepřových hodech u pana Y nebo o skvělých zásnubách slečny Z, jistě by horlivěji a toužebněji sáhl po novinách hledaje, nepadlli někde paprsek hřející veřejnosti i na jeho nevynikající hlavu.

Doufám, že toto upozornění na mezeru, dosud necítěnou v našich časopisech, postačí a že co nevidět budou naše noviny přinášeti obšírné články o dámských toilettách a o fracích. Tím se také dosáhne výhody, že bude v našich denních pro zprávy o literatuře ještě méně místa než dosud.

Jinou zajímavostí španělských deníků jsou úmrtní oznámení. Bývají menšího formátu, než naše inseráty o úmrtí, a mají také jinou formu. Jak vypadají, poznáte nejlépe z této praktické ukázky:

†
Slovutný pán
Don José María Arrabal é Iriarte
první tajemník správního soudu
zemřel dne 26. dubna 1906
o jedné s poledne.
R. I. P.

»Jejich Excelence president státní rady a správního soudu, šefové, těžce zarmoucená manželka doňa María Rosario Robedo, jeho synové D. Pedro a D. Ramón, jeho sestra doňa María, macecha, vzácná paní doňa Modesta Roble, nevlastní bratr, synovci, bratranci a ostatní příbuzní žádají přátel svých, aby sobě neobtěžovali pomodliti se k Bohu, Pánu našemu, za jeho duši. Na výslovné přání zesnulého se nerozesílají zvláštní oznámení, ani se nezve na pohřeb.«

U toho bývá obyčejně ještě dodatek:

»Všechny mše svaté, které se budou čísti zítra, dne 28., v chrámě Panny Marie, dne 29. u svatého Rocha a 30. u sv. Ignáce, budou slouženy za věčný mír jeho duše. Jejich Excelence veledůstojní pánové nuncius Jeho Svatosti a biskup v Huesce udělili sto- resp. čtyřicetidenní odpustky všem věřícím za každou mši, kterou vyslechnou, za každé přistoupení k stolu Páně, nebo za růženec, který obětují za duši zemřelého.«

Ale takové úmrtní oznámení nebývá poslední. Ve výroční den úmrtí drahého zesnulého se objeví v novinách oznámení nové, obsahující zase zprávu o smrti, oznámení, kdy a kde se budou konati nové zádušní služby Boží, prosbu pozůstalých za modlitbu přátel a ohlášení odpustků, udělených všem, kdo na duši zemřelého vzpomenou modlitbou nebo náboženským úkonem.

A to se opakuje rok co rok, a každé oznámení má příslušný nápis »První výročí,« »Druhé výročí« atd.

Jak dlouho se to opakuje, nevím, ale v listu, který leží přede mnou, čtu připomenutí výročí dvanáctého.

Prohlížejme noviny dále.

Našinec, navyklý ostrému dozoru zdravotních institucí na inserování léků, podiví se ve španělských listech i velkému počtu insertův, kterými se obecenstvo upozorňuje, že za několik mizerných peset může si koupiti prášky, kapky, pilulky, mazání a přístroje (rozumí se, že elektrické!), kterými se ze starého vetchého těla obrátkou stává mladistvě junné, kterými se očistí hlava ode všech bolestí a závrati, spraví paměť, zbystří zrak, a div znova nenaroste též uříznutá noha.

Z insertů těch, často velmi originelních, patrno, že je ve Španělích množství dobrodincův, kteří za pakatel lidem vracejí zaniklé nebo utahané zdraví, a že je tam i množství lidu věřícího všemu.

I ve španělských provinciích vychází spousta časopisův, a čím jsou ovšem časopisy ty nepatrnější, tím jsou nekázanější. Je to jako v kuchyni malých hospůdek, ve kterých se nahrazuje nedostatek vnitřní jakosti a výživnosti pepřem a paprikou.

Větší města mají časopisy lepší, menší města ostřejší.

Některé velké časopisy Madridské vycházejí zároveň i v několika čelných městech venkovských, přinášejíce vedle nejdůležitějších zpráv listu hlavního řadu zpráv, týkajících se zájmův okresu venkovského. Tak vychází časopis El Liberal kromě Madrida denně i v Barceloně, Bilbau, Murcii a Seville, maje hlavní redakci v Madridě a provinciální redakce ve všech ostatních řečených městech. Tak ovšem může denní náklad stoupati do set tisíc.

Provinciální města poskytují snahám a třenicím stran menšího místa, a proto zavadí, oháněje se v boji, sok soku loktem o žebra častěji než v Madridě. Mnohdy bývají takové šarvátky nestrannému čtenáři zábavny, někdy však mívá z nich i našinec trpko na jazyku.

Za svého pobytu ve Valencii jsem po tři dni sledoval urputný zápas dvou časopisů, které oba mají pod titulem pyšné označení »Diario republicano.« Zajímalo mne to proto, že duchem jednoho (El Pueblo) i druhého (El Radical) byli dva dobří spisovatelé.

»Oba bratry, oba Klenovica,« oba vyznavači republikánského směru politiky a kdysi i znamenití přátelé, se nějak zne-

svářili a bili do sebe ve svých časopisech hlava nehlava, až lítaly nejen jiskry, ale celé hnětýnky bláta.

Zase několik stručných ukázek:

»X. polovici svého života nadává a lže, a druhou polovici se třepe strachy při pomyšlení, jaké následky bude jeho bídáctví míti ... Ničema počíná si v Radicalu stejně jako dříve v Pueblu: křičí, nadává a potom se schová, aby za něho odpovídali jiní ... Podvodník! Zbabělec!«

Těchto kytiček jest v onom čísle Puebla ještě celý koš. Ale Radical odpovídá stejně. Nazývá odpůrcův časopis El Eco de las Cloacas (překlad mi odpusťte), o literárním díle odpůrcovu praví, že jest jako cikánův plášť či mosaika·z děl, která vydala v poslední době cizina. »Nenapodobujeli drze Zolu slohem a typy, lynchuje Daudeta; unaven olupováním Maupassanta, přepadá Pierra Luisa, vykrádá Gorkého a vraždí Gabriela d'Annunzia ... Nevíme, čemu se více diviti, zda myší zbabělosti páně Yově, či jeho pištění a třasu. Pan X. se nebojí osobních srážek, z kterých pan Y. bledne ... Očekává už čtrnáct dní či tři neděle svědky páně Yovy, ale ti nejdou ... Pan Y. byl uražen a má proto vyzvati pana X., který podepsal a uveřejnil urážlivé články proti panu Y., kdežto tento pán se už po čtrnáct dní ve sloupcích svého časopisu ani neukázal ... Značíli tohle, že má pan X. strach, ať vystoupí redaktor, který uveřejňuje v Pueblu své věhlasné pitomosti, a prohlásí to. Je známo ve Valencii, že se pan X. prochází kolik hodin denně po Valencii sám. Neupíráme tohoto práva ani panu Yovi. Vychází v skutku z domu sám, ale za půl hodiny potom jej obklopuje přes dva tisíce lidí. Jsou to samí věřitelé ...

Za takového bídáctví a sketství jest přirozeno, že radí Y. svým přívržencům na venkově, aby, až přijde X., házeli po něm rajskými jablíčky a brambory. Řekli jsme kdysi, že se Y. nehodí ani za vraha. Teď se však už stává zelenářkou.«

Na to odpovídá odpůrce stejně šťavnatě:

»X. je špatný, bídný a ničemný; není pochyby, že je při tom i hloupý, neboť považuje všechny Valenciány za hlupáky ... Ten jeho plátek je bídácký ... Víme, že jeho normálním stavem je opice ... Blbý podvodník ... neskonalý zbabělec.«

Utrhl jsem jen několik žahavek s velkého smetiště, uloženého v rozběsněných těch dvou časopisech. Na ukázku je toho až dost. A žalno při tom, že oba sokové jsou dobří literáti a jeden z nich že vydal už řadu znamenitých románů, dobývajících kvapem světa.

Málo už zbývá toho, co vím z vlastního názoru a poznání o španělském časopisectvu. Nezmiňuji se úmyslně o týdennících a měsíčnících, o časopisech odborných a vědeckých, o revuích a sbornících. To už je literatura jiná, méně prchavá, méně jepicovitá, a článek můj by se zvolna rozšířil na veškeren život španělský. Proto končím.

Že pokračujem?

Že pokračujem? Bože, kam to jdeme!
Vždyť zavile a záškodně se rveme,
a každým jarem vzbují nová strana,
jak z pařeniště býlí otravné;
dnes jedna tobě křičí hosianna,
kdy s věnci staví brány oslavné,
a druhá zítra pohází tě blátem,
žes podlým zrádcem, bídným renegátem!

Že pokračujem? Kam se oči zvednou,
jen vidí spoustu, vřavu bezvýslednou,
a každým rokem velký pátek nový;
ač před branami hrozí Hannibal,
Čech proti Čechu stojí pohotový,
a na bratra brat vrhá špínu, kal,
hned zve ho světlem, hned zas planou nullou,
dnes Aristidem, zítra Caligulou!

Že pokračujem? Kde tlí zápal svatý,
jímž hořel Tyl a Kollár Slávou vzňatý,
kde blesk a síla orla Borovského,
kde heros v práci »tichý genius?«
Kde vulkán Rieger žáru obrovského,
jenž poctivostí plál jak Sirius,
kde vzlet a víra, snaha ideální,
jež lid náš vedly k metě triumfální?

Že pokračujem? Ano v marných sporech
a v nenávisti, v rozkladech a vzdorech,
jen v rozštěpení, v záští proti sobě,
jen v rozkolech a v chabém tříštění;
vše tone, soptí v rozjedech a zlobě,
a všude zuří běs a třeštění:
vlast klesá bolem jako sirá vdova,
a rány její krvácejí znova!

Ó bratří rodní, rozumějme času
a k činům vstaňme z divokého kvasu,
jenž plodě hořkost nedbá zdravé kázně;
jen co nás pojí, hledej každý rád,
a co nás dělí, roztrhejme rázně,
ať k cíli září radost, vznět i řád,
pak vzejde slunce nad sceleným lánem,
a národ malý vzroste velikánem!

Jaroslav Tichý.

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

»Dobře ti svědčí,« děl kníže, bera Marjandl za bradu. »Přijel jsem na svačinu. Máte pro mne u Boubínů šálek bílé kávy?«

»Poroučejte, knížecí milosti.«

»Jdi tedy a připrav mi ji. Prosím o to. Ale nebude tě to příliš namáhat, má milá?«

»Ó nikoli, Jasnosti.«

»Dobrá tedy. Boubín mi zatím vynese ven stůl a židli.«

Boubín skokem plnil rozkaz. Stavěl stolek do stínu hájovny.

»Ne do stínu. Hle, sem jej postav k lesu a do slunce. Ještě je vzácné.«

Stalo se. Barka honem stůl prostřela bělostným, vymandlovaným ubrusem a přinesla bochník výražkového chleba, k němuž položila nůž a postavila slánku. Potom jala se na nátoničku vybírati nejpěkněji naštípané oklešťky a nejsušší otýpku chvoje na oheň. Za několik minut vyvalil se komínem bílý kotouč vonného, pryskyřičného dýmu a rovně stoupal k modré obloze. Brzy se z hájovny rozlinula vůně pražené kávy. Marjandl pražila a Barka chvátala do sklípka vybrat pro knížecího pána nejsladší smetany.

»Smetatšek, zajeď s vozíkem trochu dál po cestě a tam stůj až na zavolanou,« přikázal mezitím kníže.

Boubín sebou škubl, kníže si toho povšiml.

»Chceš něco říci, Boubíne?«

»Jasnosti, mám prosbu: ať Smetáček nejede dál, než na dvě stě kroků od hájovny.«

»Topše, ale proč?«

»Trochu dále mám políčeno na vrány. Vyplašil by mi je.«

»Topše. Smetatšek, slyšíš. Zastav se na dvě stě kroků od hájovny a tam zůstaň, ani se nehni.«

Nevrlý staroch poslechl, stříleje ze strany po Boubínovi hněvivými pohledy. Kníže usedl za stolek, tváří do májového slunce, zvolna se sunoucího k západu. Pes honicí, jenž ho doprovázel, položil mu k nohám zastřelenou veverku a spokojeně dýchaje a tenký jazyk vyplazuje si lehl. Boubín stál stranou, čekaje dalších rozkazů knížecích nebo milostivého oslovení. Pohledy jeho nadbíhaly pohledům, pokynům a rozkazům knížecího velitele. Každý z nich pozoroval, že se Boubín nemůže dočkati, aby kníže poroučel a on sloužil. Oči měl věrné a ochotné, radostné i vážné, jako ten pes u nohou knížete.

Kníže, bera veverku do ruky, sám si povšiml té podrobnosti. Schýlil se ke psu, potřepával jej na pochvalu po hlavě, ale díval se na Boubína. Byl spokojen svým uměním vychovávati

poddané — chyba, nyní služebné. Dobře měl v paměti vzpurné a hrdé oči Boubínovy, jaké měl před lety při osudné zkoušce v Černovírské škole. Tehdejší mladý vlk změnil se vychovatelským uměním knížete v honicího psa.

»Už je ji možno vzíti do ruky, Jasnosti,« pravil Boubín, pozoruje při knížeti jistou opatrnost, když bral veverku do ruky. »Už z ní blechy vyskákaly. Blechy se nedrží mrtvého těla.«

Kníže ničeho nevěděl o veverčích blechách. Opatrnost jeho měla jinou příčinu: pokládal veverku za zdechlou. Štítil se jí.

»Tak? Veverky mají také blechy? To mi nebylo známo,« přiznával se kníže vznešeně.

»A jaké množství! I srnky a jeleni mají blechy, ale nejhorší jsou kozlí.«

»Není tedy blecha jako blecha?«

»Naprosto ne, Jasnosti. Každé zvíře živí svůj druh, a zkušené oko je snadno rozezná podle barvy i velikosti. Veverčí blecha, také srní a jelení nepijou krve lidské a naskáčouli do člověka, způsobují mu pouze šimrání na kůži, ale kozlí blecha na člověku je zlá a výbojná.«

Kníže se bavil a blahosklonně hlavou pokyvoval nad vědomostmi, které byly nesmírně hluboko pod jeho knížecí důstojností.

»Je snad veverčí mor?« otázal se.

»Není, Jasnosti.«

»Co tedy bylo příčinou smrti této veverky? Nevidím, že by byla střelena, kousnuta, uhozena.«

Boubín přiskočil, sám veverku vzal a knížeti hlavu ukazoval.

»Zde, Jasnosti, oko jí schází.«

»A proč jí schází oko?«

»Vystřeleno je.«

»A kdo je vystřelil a jak? Kdo je tak výborný střelec? Opravdu, oko vystřeleno!«

Boubín se blaženě a vděčně usmíval za pochvalu vznešeného pána.

»Jasnosti, jinak já veverky nestřílím, než do oka.«

»Totě mistrovská rána! Můžeš ji dát přede mnou?«

»Tu chvíli ne, neboť veverky jsou výstřelem vyplašeny. Musil bych jasného pána prosit na procházku lesem, abychom přišli v místa, kde veverky ještě o smrti své družky nevědí a bezstarostně si hrají na větvích.«

»Po druhé. Nechce se mi právě, příjemně se mi tu sedí. Nikde mi nebývá mileji, než tu v hájovně.«

»Já i žena má jsme šťastni z toho.«

»A jinak jak se vám oběma žije?«

»Nyní krásně, Jasnosti, zvláště mně. Mně jest, jako bych se byl znova narodil, ale na nějakém lepším světě.«

»Topše. Těší mě. Dávno jsi se mohl míti tak, od tebe to záviselo.«

»Rozumu jsem neměl.«

»A selština ti ještě příliš vězela v krvi. Ji třeba vypudit. Z tebe bude docela dobrý panský služebník, zhostíšli se selštiny. Škoda, že jsi to neučinil už dávno. Byl jsem ti už v Černovíru nakloněn. Kdy bys měl vysvědčení z Černovírské školy, mohl bych tě jinak opatřiti. Vím, že jsi byl stejně spůsobilý k polnímu i lesnímu hospodářství. Dnes bys byl na některém mém dvoře správcem nebo lesním, podle toho, kterému oboru by ses byl po absolvování věnoval. Byl bys dostal s nevěstou hezkých pár tisíc a jaký bys byl pán! Ale bez vysvědčení nemohu tě dáti mezi úřadníky. Musím šetřiti pravidel, která jsem dal. Vím, že jsi schopný, ale nemohu jinak.«

»A já jsem šťasten i tak,« děl Boubín bodře. »Mám útulný příbytek, jsem opatřen živobytím, mám milovanou ženu, kterou na loktech nosím, a kromě toho ničeho nepotřebuju, leda aby milostivá přízeň Vaší Jasnosti nebyla ode mne odňata, neboť z ní to všecko mám. Co se mnou bylo, Bůh všecko chtěl a řídil. Kdy by se bylo se mnou stalo cokoli jiného, neměl bych Marjandle a já jsem právě Marjandlí šťasten.«

»Dal jsem tedy sirotka do dobrých rukou. Předpokládal jsem to u tebe, věděl jsem, že jsi čestný muž, třeba páchl selštinou. Zželelo se mi osiřelé Marjandle, když se mi doneslo o jejím osudu. Myslím, že jsem jí dobrého člověka našel, aby ji měl rád a jí chránil?«

Kníže poslední slova pronesl upřímně, skoro srdečně a též upřímně se na Boubína podíval. Boubín knížete Egona nepoznával. To jako když by nebyl ten zámecký velmož, který s lidmi i s těmi dobrými se obklopil, neobcoval jinak, než když postavil mezi sebe a ně přehradu, která dovolovala mluviti, ale udržovala v určité vzdálenosti. V Boubínově hájovně kníže roztával, odkládal brnění a helmici rytíře, stával se na chvíli člověkem. A to bylo Boubínovi na div i tak milo, že již proto pociťoval jakousi vděčnost ke knížeti, že se mu objevil z této stránky.

»A máš ji rád?« tázal se kníže.

»Z té duše!«

»A budeš jí chránit?«

»Budu proti každému.«

»Nu topše. Budeli se vám něčeho nedostávat, pověz mi. Chci, abyste byli opatřeni vším.«

»Chvála Bohu a díky vaší knížecí milosti, nyní jsme zásobeni vším. Nemáme žádného stesku ani přání. Spíše máme nadbytek. Od dvou krav a kozy je více mléka, než můžeme spotřebovat. Z přebytku Barka dělá homolky, syrečky, máslo převáří, a když se nám výrobků mléčných trochu nastřádá, Barka je donese do města na prodej. Tím spůsobem získáváme i trochu hotových peněz.«

»Nač je ti třeba hotových peněz?« vyzvídal kníže. »Šatstvo dostáváš, obuv též, o ženu se ti starám a hodlám se starat i o vaše potomky. Kdy bych byl na tvém místě, nesháněl bych se po hotových penězích.«

»Bez groše je nebezpečno zůstat.«

»Já si představuji, že jen ten žíti může šťastně, kdo peněz vůbec nepotřebuje,« děl kníže selánkově, ale nepravdivě.

»To není nikdo, Vaše Jasnosti.«

»Ty bys mohl býti ten.«

»Bez peněz bych už proto nemohl býti docela šťasten, že bych musel míti mnoho obav, co si počnu, staneli se to a to.«

»Na příklad.«

»Na příklad přijde nemoc. Musím mít na lékaře a léky.«

»K Boubínovi do hájovny přijde knížecí lékař, pro léky si pošle do lékárny na knížecí účet.«

»V listě, kterým jsem ustanoven, nestojí o tom nic.«

»Slibuji ti to.«

»Sliby chyby, Jasnosti,« děl Boubín tak upřímně, jak si toho vynucoval okamžik. Za upřímnost knížecí upřímnost Boubínova. »Co si počnu se slibem Vaší Jasnosti, když se vám zlíbí změniti mysl ke mně?«

Kníže se hlasitě zasmál.

»Sedlák, sedlák!« zvolal několikrát, »každým dechem sedlák! S tebou ještě dlouho potrvá, než z tebe selština úplně vyčpí!«

Boubín se vděčně usmíval, že knížecí Jasnost ráčí s ním tak důvěrně žertovati. Ale jen panský hajný se usmíval; sedlák, který se v nitru jeho přikrčil, ale zůstal nevypuzen, káral jej pro to usmívání, a celkový pocit Boubínův nebyl příjemný. Zamrzelo jej i to, že takový pocit má, neboť chtěl býti stůj co stůj jiným člověkem, prostým všeho selského, takovým, jak panská služba vyžadovala.

Kníže pozoroval, že se Boubín jaksi zarazil. Proč by se zarážel? Knížeti se zdálo, že se maně dotkl slabé stránky všech panských služebníků, malých jako velkých: nikdy nemají dosti materiálného zaopatření a vždycky si přilepšují na účet svých hospodářů. Na panstvích knížecích od pradávna byla zavedena taková soustava: přihlíženo k tomu, aby každý v knížecích službách postavený měl přiměřený dostatek všeho, co poskytovalo hospodářství i hospodářský průmysl, ale peněžité platy byly malé. Knížecí lidé měli všelijaké deputáty, z nichž byl dobře opatřen jejich stůl i sklep, ale peněžité náhrady za své služby dostávali poskrovnu. Kníže, pokud se týkalo jeho služebnictva, byl zásadným odpůrcem peněz. Odvracel od nich hlad peněz všemožně. Raději dal sud piva, než hotovost za vědro. V kom se jednou hlad peněz probudil, nikdy ho dosyta neukojí, ale nenasytu ukájeti bude stále žádostivěji. Jakmile zví, že u někoho uznamenal žádost peněz, už ho měl v podezření, že jej okrádá.

To podezření padlo i na Boubína, ačkoli mu kníže byl nyní milostivě nakloněn. Podezření knížete v tomto případě nepopudilo, nýbrž zarmoutilo. Ano, nebude jinak: Boubín se zarazil, krade, aby si pomohl k penězům. Hospodaří pro sebe, chce se z kníže-

cích služeb vymanit, až bude materiálně moci! A knížeti záleželo na tom, aby si Boubína připoutal.

Ohlížel se, jako by pátral po uťaté sosně nebo smrčině.

»Víš, Boubíne,« tázal se, »kdo na tomto místě bývali dřív?«

»Vím, Lovčích.«

»Ti se mne velmi natrápili. Prohlásili toto místo za svůj majetek a spor vyhráli, když dokázali, že byli jeho nepřetržitými držiteli déle, než zákon vyžaduje. Byli tu zapadlí do mé země jako valoun, v lese mi hospodařili jako ve svém, žili z mého těla a boleli mě v něm. Draze jsem musel vykoupiti tuto píď země, abych se jich zbyl.«

»Je mi to známo, Jasnosti. Lovčích se odstěhovali do Ruska, na Volyň, a koupili tam lán země. Starý Lovčí právě mešká v Čechách. Zakládá na Rusi českou osadu, hledá k tomu lidi a chce se obeznámiti s pěstováním chmele. Půda prý je tam pod chmelnice tuze dobrá.«

»Bůh s ním, jen když mi se svými syny lesního pychu nepáše. Lovčích se velmi zvrhli. Před časy také bývali v knížecích službách — odtud příjmení jejich — ale později se dali výhradně na lesní pych. To nebylo hezké od nich, že ne, Boubíne?«

Kníže zpytoval tvář i oči osloveného, jenž odpověděl:

»Za mne by toho nečinili. Lesní služba byla tehdy slabě obstarávána.«

»Ovšem. Hajní byli s nimi spřeženi a lesníci nebyli svědomití a přísní.«

»Toužil jsem, knížecí pane, po tom, abych ukázal, co dovedu, ale záhy mi byla odňata k tomu všeliká možnost.«

»Topše. Nechci toho. Kolik zlatých máš služného?«

»Na hotovosti mám desítku měsíčně.«

»Toho ti zde v lesích není dost?«

Boubín se vzpřímil ze služebné pokory a pravil:

»Já si nestěžoval, že bych na chlebě Vaší Jasnosti něčeho postrádal. Ani loni jsem si nestěžoval a ponechal jsem vše, co se mého živobytí v panské službě týče, vašemu uznání. Jsem spokojen, jsem šťasten, ano blažen, dychtím, kterak bych se jasnému pánu odvděčil, ale jsem muž mladé a švarné ženy, která v lesích nevyrostla a má jisté větší potřeby, jsem muž a brzy budu otec — a tu se Vaší Jasnosti přiznávám, že každý krejcar, který se uschrániti nebo získati dá, jest u mne vážen a nepouštím ho lehce.«

»Topše, ale tolik řečí! Tážu se tě jako hospodář tvůj, jakými spůsoby získáváš peníze mimo svůj plat?«

»Prodejem mléčných výrobků, které nám přebývají, prodejem přírostku v chlévě a odstřelným, které mi knížecí lesní úřad podle předpisu vyplácí za škodnou, kterou jsem skolil, když podám z ní důkazy.«

Kníže si oddechl. Chvála Bohu, Boubín ho neokrádá. Jestliže něčeho mimořádně získává, děje se to poctivě.

»A vidíš,« pravil uspokojen, »na odstřelné jsem nepomyslil.«

»Co jsem zbaven povinnosti hájit, je mi odstřelování škodné hlavním zaměstnáním. Brzy začnu také na ptáky čížit. I to mi něco vynese.«

»Nu topše. A kolik získáš na příklad za veverku?«

»Za veverku celkem dvanáct krejcarů, t. j. šest odstřelného a šest za kožíšek. Šest krejcarů za kožíšek mám jistých, neboť trefná rána do oka ho nepoškodí. Letos za zimu pobil jsem veverek kopu, lišky dvě, tchoře tři, kun pět. Jiné škodné není v našich lesích mnoho, ale veverek je valně. Bude chladné léto.«

»To tedy nebude zajícům příznivo.«

»Letošek, jak se ukazuje, nebude přízniv ani zajícům ani lidem. V Krtelích veverka běhala po návsi. Z toho prorokují, že letos nebude dobře.«

»Věříš takovým předsudkům?«

»Věřím, nevěřím, ale lid jim věří a já vím, že lid je nejlepší pozorovatel a nejspolehlivější schrána zkušeností nabytých za mnohá pokolení. Nikdy se nesměju, slyšímli lidové pozorování, a pátrám po jeho významu. Skoba ze Stožic pozná na pohled, z kterého je který zajíc revíru — rozumí se z těch revírů Vaší Jasnosti, kde on vystřeluje. Chtíval jsem se tomu od něho naučiti, ale marně. Jak někdo přičichne ke školám, které jsou výše počátečných, už ztrácí něco pozorovacího daru. Svou silou něčeho získává, ale příroda hned mu za to něco ze svých darův odnímá, tak že, dle mého přesvědčení, zisk a ztráta vždycky se vyrovnávají.«

»To mne zajímá,« pravil kníže, jenž o zvěři a lovu nejraději slýchal.

»Od Vodňan do Netolic Skoba na každém zajíci pozná, z kterého je revíru. Jednou se jistý pytlák před Vodňanským okresním soudem dovolával Skobova svědectví, že zajíc, pro kterého je žalován, není z toho revíru, z kterého on; svědky dokazoval své alibi a o zajíci tvrdil, že jej koupil od člověka na potkání. Soud přivolal Skobu jako znalce, a Skoba prohlásil, že zajíc skutečně je z jiného revíru. Soudce měl pochybnosti a tázal se Skoby ještě jednou důtklivě, můželi zajíce určitě rozeznati, z kterého revíru je který. ‚Mohu,' Skoba odpověděl. — ‚A podle jakých známek zajíce rozeznáváte?' — ‚To se vyslovit nedá,' odpověděl Skoba, ‚to je v oku a musí se vidět. Jako poznám po zrní, čí je pšenice, poznám po zajíci, z kterého je revíru.' Soudce uvěřil a obžalovaného pytláka propustil pro nedostatek důkazů.«

»Máš za možné, aby se Skoba nemýlil?«

»Skoba vždycky jen to tvrdí, co jistě ví. Sám jsem se nejednou přesvědčil, když jsme spolu pytlačívali, že Skoba dovede určiti, z kterého je zajíc revíru; ale známky, podle kterých poznává, není s to, aby udal. Jak se má slovy vyjádřiti, vychází, že umí popsati zajíce jediného na světě, jako by druhého jakživo nebývalo. A ještě tu mu jazyk neslouží.«

»Čím to vysvětluješ?«

»Nejprve tím, že zajíc až do smrti zůstává věren místu, kde se narodil, a nikdy se daleko od něho nevzdaluje. Potom tím, že u mužů, z jakých je Skoba, pytláctví je vrozenou vlohou a vášní.«

»Tys té vlohy a vášně neměl?«

»Já měl vlohu pro ptáky, ale co do vášní, vášeň mi žádná není vrozena. Já musím prve do víru býti stržen, a potom se v něm točím a točiti se vydržím.«

Boubín to pravil s jistým ohněm, jemuž se kníže spokojeně pousmíval. Předpokládal to u něho. Jako znalec lidí a cepovatel jich k účelům panské služby znal povahy podobné a věděl, když se u nich přemůže selský vzdor naproti panskému stavu a odpor k panské službě, že bývají nejvěrnějšími a nejspolehlivějšími služebníky. Jsou pak více než mechanickými vykonavateli panské vůle: mají při svém sloužení vzlet a nadšení a jsou za svého velitele vždycky ochotni i život nasadit. A tací jsou nejlepší. Vycepování jich vyžadovalo času a práce, ale na konec se vyplácí.

Kníže se spokojeně pohupoval na židli a tázal se:

»Skobu tedy uznáváš nad sebou?«

»Co do trefné střelby ne,« odpověděl Boubín, »v tom jsme si rovni. Ani v znalosti obyčejů zvěře jeden druhého nepřekonáváme. V znalosti ptactva kulhá za mnou, ano mohu říci: nemá. Ptactva si on nikdy nevšímal. Ale co se tkne zajíců, nemohu Skobovi vzíti, že má znalost, které se není možno naučit. Já rozeznávám zajíce jen podle barvy a velikosti. Podle barvy jsou červení a bílí. Bílí jsou staří zajoši, kteří přečkali lonskou zimu. Červení jsou mladší, letošní. A mlaďochy poznáváme podle velikosti, z kterého jsou měsíce. Březňáci jsou ovšem nejdorostlejší.«

»Jak se ukazuje zaječí dorost?«

»Nehrubě. V březnu padly pozdní sněhy a po nich deště, březňáci jsou vytopeni. Přece však může býti ještě zaječího hojně. Závisí to na tom, jaká bude pohoda. Jeli rok suchý a teplý, zajíců bývá mnoho; jeli rok mokrý a chladný, bývá jich málo. Nu, budeli zajíců málo, myší bude málo. Ale nyní ještě nelze nic říci, neboť zaječice teprve po druhé vrhala. Ztraceno ještě není nic. Březňáky lovci považují za nejlepší, protože jsou nejdospělejší, když mine doba šetření. Ale březňáků je i v příznivém roce málo, protože jejich zaječice vrhá jen dvé, ano i jen jediného. Druhý vrh je po sv. Jiří, ten dává 4—5 zajčat. Třetí vrh je senný, po Janu Křtiteli, čtvrtý po sv. Bartoloměji. Březňáka voláme ‚Matěji,‘ senné voláme ‚Janku,‘ poslední ‚Bárto.‘ Z druhého vrhu nemají jmena. Máme pořekadlo: Zajíci se po jaru rozcházejí po páru; pod jeseň se vracejí, z polí v háje scházejí; když se spolu shledají, hlavy svoje sčítají: z jednoho jich páru jest párů sedm nebo šest.«

»Z toho následuje,« vece kníže, »že zajíc není takový vlastenec, jak jsi ho prve líčil. Vždyť on, světoběžník, má vlasti dvě: pole a les!«

»V létě rád se potoulá a hledá, kde roste zelí nejchutnější, ale na podzim se vrací do své nejužší vlasti a jde si do ní pro smrt,« vysvětloval Boubín, rozehřátý pro všechen zaječí rod. »To již tak v našem kraji bývá, že není daleko ani z pole do lesa, ani z lesa do pole. Les i pole jsou jedna vlast.«

Knížeti nebylo milo, že slyší slovo »vlast« od svého služebníka. Slovem tím Boubín zase mu připomenul výjev z Černovírské školy. Nemiloval toho slova, ani když byla řeč o zajících. Snadno by se jeho lidé mohli přichytit vlastenčení po příkladě studentů, měšťáků a nyní už i mnohých sedláků. Jako se nestaral o vnitřní život lidí, ano nerad vídal, že ho mají a jím žijou, tak mu bylo cizí vše o spůsobu života zvířat a jejich pudu. Zvěř podle jeho názoru se rodí a roste proto, aby ji kavalíři mohli střílet. Když je zastřelena, jest účelu jejího bytí dosaženo. Vše, co se s ní dále děje, zase je kavalírské mysli lhostejno: do toho je zvěřinářům a kuchařům, ale nikoli kavalírům.

Jednou jedinkrát byl dojat, když na lovu rozdával zvěři smrt. Postřelil tehdy mladou srnku, přední nohu jí přerazil, a raněné se mu zželelo ... Podoba té raněné srnky se mu často vynořuje v paměti. Dokud mu neminul padesátý rok, nikdy si na ni nevzpomněl. Po padesátém roce se mu vynořila z propasti zapomenutí. Vzpomínal si pak na ni, ač tomu nikterak nebyl rád, častěji a živěji. A za vzpomínkami na raněnou srnku dostavily se vzpomínky na Petrušku Stachovu z Hor. Ani tyto vzpomínky ho netěšily, ale nedaly se odbyti ... A nyní by měl i pro zajíce sentimentálnět!

Nevěděl, proč zajíc za léta volí pole a v podletí se uchyluje do lesů, ale pokládal za nutno nedávat se pořád poučovat od hajného a dáti také poučení jemu. I promluvil autoritativně:

»Vlast nevlast, to je zajíci jedno. Za léta se zdržuje v polích, protože tam nalézá hojnost potravy; ale když obilí dozrálo, není na polích kromě zelí ničeho, k vůli čemu by se tam omeškával. I sbírá se a stěhuje do lesů.«

Náhodou dal kníže správné vysvětlení. Boubín v duši zaplesal, že jeho knížecí velitel má také takové vědomosti. Jen se pozarazil, že kníže zajíci upírá vlastenectví. V oné době vlasteneckého horování zdálo se Boubínovi, že zajíci neublíží kulka dobře mířená tak, jako upírali se mu vlastenectví. Boubín, jenž při každém živém tvoru vyhledával duševní život, zajíce více si vážil pro vlastnost, které dal krásné jmeno »vlastenectví,« než pro chutné maso. A všecka věrnost, úcta a obdiv, jež nyní ke knížeti choval, Boubína nemohly zdržeti, aby netrval houževnatě na svém.

»Buď jak buď,« pravil, »zajíc chodí umřít na hrudu, na které se zrodil.«

Knížeti neušel názvuk odporu na slovech Boubínových. Nasupil obočí, ale hned zas je vyhladil. Ničím si nechtěl rušit májové nastrojení ducha, zapamatuje si však známky, prokazující, že zkrocení Boubína ještě není úplné. Ale co zbývá, jest jen dodělávka, na ni času dost.

Chrastí zašustělo, pokraj hájovny přeběhla srnka s párem srnčat, která, poloochočená, před chvílí brala Marjandli z ruky. Matka i děti prchaly před srncem, jenž je pronásledoval.

»Položím ho!« zvolal Boubín a chápal se ručnice.

»Je doba šetření,« připamatoval kníže.

»Pro srnce není,« podotkl Boubín. »Srnce je nutno odstřelovat, aby divokou vášní srnky, mladé matky, příliš neobtěžovali a nemařili jich a rodu jejich. Dávno mám na tohoto divocha spadeno. Ale když mu Vaše Jasnost dává pardon, je volný.«

»Že srnce hrozí od něho zmar?« otázal se kníže přísně a prudce. »Skol ho, skol, bídníka!«

Srnka se srnčaty zmizela v houští, kde jí kynulo bezpečí, a srnec, vida na blízku střelce, skokem se dal stranou a vyvázl.

»Jeli ta srnka tím srncem ohrožena,« pravil kníže uklidňuje se, »zbav ji ho, jak bude nejbližší možnost. Milá mi je ta srnka, nejednou jsem ji tu zahlédl obíhat. Marjandl ji má ráda, slyšíš, už k vůli Marjandli musíš srnku ochránit od smilného násilníka. Ukládám ti to. Zavděčíš se mi, odstřelíšli ho.«

»Poslouchám, Vaše Jasnosti, zítra bude srnec skolen a na zámek odveden.«

Z hájovny se ozval hrkot kávového mlýnku. Káva upražena, hned bude zavařena. Barka jako předzvěst hotové svačiny přibíhá ke stolu, rovná ubrus, lépe pokládá chléb, slánku i nůž, přináší na talíři čerstvého másla. Boubín pospíchá přinesti láhev vína, jaké kníže nejraději pívá, když v hájovně svačívá. Barku posílá pro pohár, sám vytahuje zátku a naplňuje přinesený pohár.

Kníže to všecko pozoruje s rostoucí zálibou. Ten úsudek se v něm již ustálil, že v Boubínově hájovně lépe bývá obsloužen než na zámku. Na zámku je služebnictvo staré, jež se nestaví na odpor, když obdrží rozkaz, ale koná jej automaticky a vrčí, když se mu rozkáže něco nového. Není v něm ochoty služebné, ducha služebného, starý Smetáček všecko je pokazil. Ale zde u Boubína obsluhují knížete tak, jak to má být, jak si toho vrchnostenské srdce jen přáti může. Zde kníže okřává, omladá, užívá.

Vyjímá doutník a klade jej na stůl, aby byl připraven po kávě. Boubín střelou pokládá k doutníku škatulku sirek.

Je přestávka do svačiny. Duch knížecí jest úplně zaujat očekáváním požitku, na který se již cestou těšívá. Hovor uvázl. Boubín si netroufá sám ze sebe pronesti slova. Přechází sem, přechází tam. Maně si pozahvizdl, ale jen jednou. Zalekl se, neurazilli knížete pána. Nepozoroval ničeho. Zahvizdl silněji a uměleji, po ptačímu. Hned mu ptáci začali odpovídati. Hvízdal po několikerém ptáku, a který ze vzduchu nebo s větví uslyšel svůj hlas, chutě přilétal blíže. Boubín pocítil rozkoš, kterou vždycky

z ptáků míval. Netázaje se po dovolení knížecího pána, odběhl a přinesl pod paždím hrnec, kde se mu líhli mouční červi. Štipcem po červu vybíral, ukazoval a zase hvízdal tak i onak. Ptáci, jichž bylo již kolem husto, přiletovali za neodolatelnou vnadou, sedali Boubínovi na hlavu i na ramena a předstihovali se, kdo dříve červa ukořistí. Boubín pro každého ptáka měl jmeno; chválil i káral, povzbuzoval i zapuzoval.

Kníže pohlížel na Boubína s obdivem i zálibou. Hej, ten umí víc, než se mohl naučiti v Černovírské knížecí škole! V očích knížete Egona Boubín dnes vysoko vyrostl. Dvakrát se mu dnes obdivoval: jednou, že trefuje veverky do oka, po druhé, že si rozumí se všemi ptáky lesa. Aby mu toho umění pozáviděl, — ne, nikoli. Každé umění má v pojmění aristokracie pečeť služebnou. Panští služebníci ať mají umění, a magnáti se budou za peníze potěšovati jeho díly a produkcemi, a když se napotěšili, pošlou je o dům dále. Umělecké dilettantství jeho manželky, kněžny Ady, knížete Egona vždycky utvrzovalo v tomto starožitném feudálném názoru na umění. Při tom však objevené umění Boubínovo necenil nízko, naopak. Ono podle něho bylo vrcholem umění a jmena nejslavnějších mistrů pera štětce a taktovky byla nyní zastíněna jmenem Boubínovým. Kníže byl hrd, že má takového kosa ve své kleci.

»Brávo, Boubíne, brávo!« volal na pochvalu, »tebe budu ukazovat, až mi přijedou nejvzácnější hosté!«

Slovo to rázem zaplašilo rozkoš, která tu chvíli naplňovala hruď Boubínovu a s ní zmizelo nehmotné pojítko, které k němu poutalo a přivádělo ptáky. Kdo má ke zvířatům studené srdce, nikdy jich neochočí a nevycvičí, nikdy si jich nepřipoutá, s nimi si neporozumí, nesblíží. A pochvala knížecí odechla Boubína tím srdečným mrazem, tou sobeckou bezcitností, které člověk nesmí míti v zacházení se zvířaty, chceli získati jejich oddanost a věrnost a duši jejich přispůsobiti si tak, aby byla povolna jeho vůli, vnímava jeho naučením. Takovým slovem a tónem by Boubín své lesní přítelíčky pochváliti nesměl, na ručesť by se mu rozptýlili, od něho se rozlítali!

A již se stalo! Nikdo na ptáky neudělal »vša, vša!« nikdo jich nevyplašil: sami odletěli, jakmile vedle sebe uslyšeli nesrdečné slovo.

Zaražen odnášel Boubín hrnec s moučnými červy.

»Tak,« pravil si, »pěkně jsi to dořemeslil, ještě tě budou ukazovat!«

Ale připoutanost jeho ke knížeti byla již silnější všelikého rozpaku. Vrátil se s touž tváří služebnou a ochotnou.

Marjandl přinesla konvici kávy, Barka za ní šálek a cukřenku. Marjandl knížeti odlívala a míchala černou kávu i smetanu. Kníže jí při tom řídil ruku, zlehka se jí dotýkaje.

Chtěl býti s Marjandlí sám. Jak odstraniti Boubína? Kníže si vzpomněl, že má polícěno na vrány, tam jej pošle. Tázal se:

»Boubíne, neřekl jsi, že líčíš na vrány?«

»Ano, Jasnosti, líčím,« Boubín rychle odpovídal. »Vrána je zajčatům ještě nebezpečnější zhoubce, než veverka ptákům. Kolčava a vrána nejvíce zajíčky hubí. Proto za vránu dostáváme pěkné odstřelné deset krejcarů za hlavu. Ale vránu dostat není snadno. Vyzrál jsem i na ně. Přes kopu hlav jsem jim porubal za zimu.«

Číslice pozornost hospodárného knížete znova upoutala.

»Přes šest zlatých ti za ně na lesním úřadě vyplatili?«

»Přes šest zlatých,« liboval si Boubín. »Já sám vymyslil spůsob, kterak vrány v zimě snadno chytat.«

»Pověz.«

»Já svému pánu povím, hajnému nebo myslivci bych nepověděl. Nadělám papírových kornoutků, do kornoutku dám ptačího lpu a na lep vrstvu krve. Kornoutek zastrčím do sněhu. Vrána přiletí, zobne si krve, prozobne její vrstvu, dozobne se lpu, a již se jí kornout přilepil na zobák jako škraboška. Chce se jí sprostit, oklepává kornoutek o sníh, ale hlava tím hlouběji do kornoutku se vsunuje. Oči se jí oslepily, zmítá sebou po sněhu jak opilá, zkouší uletět, ale tma ji oslepenou děsí, neví, kudy se dáti, mění směr několikráte, zoufale kráče, a naposledy beznadějně klesá do sněhu. Tu je ji možno holí dobít.«

»Nu topše. Vránu dobiješ, hlavu uřízneš, deset krejcarů dostaneš. Ale to jen v zimě, dokud je sníh. A když sníh sejde, to na vrány líčíš vránu, pravda? Sám jsi řekl, že právě máš na vrány políčenou vránu.«

»Vránu zastřelit v letu jest umění. Zřídka se to povede. Nelítá vysoko, terčem je dost velkým, a přece ji střela ztěžka trefí. Příčinu není možno najít. Snad je v trhaném letu vrány, jenž se podobá veslování a není tudíž tak stejnoměrný, jako let jiného ptactva.«

Vrána zakrákala, zakrákala druhá, Boubín sebou škubl.

»Už se blíží!« zvolal tajemně a netrpělivě.

»Běž tedy na vrány. Vidím, že již nemáš stání.«

Boubín se zaradoval a nadnesl se na špičky, aby se dal do ostražitého poklusu.

»Chceli Vaše Jasnost vědět o vranách více, Marjandl mne zastane, ona již ode mne všecko ví.«

»Opravdu?«

Marjandl přisvědčila.

»Tedy šťastný lov, Boubíne!«

Boubín dal se do poklusu.

»Hej, zapomněl jsi ručnici!«

Boubín už neslyšel.

»Zbrklý, ale ve službě horlivý,« děl kníže.

»Pušky nezapomněl,« děla Marjandl.

»Kterak pak nezapomněl, když mu stojí zde?«

»Toto jest jiná, a tam, kde chytá vrány, má také jinou. Vrána nesmí pušku vidět. Jak by ji uviděla, hned by odletěla. Ano i silnější kůl v rukou mužových ji poplaší. Myslí, nenífli to ručnice.«

»Aj, podívejme se,« podivil se kníže, »paní Marjandl brzo zdomácněla v lesích! Dejte si, mladá paní, přinesti šálek a posvačte se mnou, liboli.«

Marjandl si šálek přinesla sama a namíchala si kávy, namazala si chleba máslem. Po kapičkách upíjela, po drobečku jedla. Kníže na ráz vypil kávu, na druhý pohár vína a pozoroval Marjandl, jež pod jeho očima ještě volněji pila i jedla.

»Víš ještě jiné věci o vranách?« tázal se kníže tónem žertovně blahosklonným, jemuž dodával dvorné dvojsmyslnosti.

»Ještě mi známo to i to. Vím, jakého věku se vrána dožije, jeli jí souzeno, sejít přirozenou smrtí.«

»Nu, jakého? Pouč mě, Marjandl.«

»Vrána se dožije tří věků lidských a tří věků koňských. Potom teprve počítá, kolik sprovodila zajíčků, kolik myší, kolik žab, a nežli spočítá všechny hříchy na své černé duši, ještě mnoho let potřebuje. A když ta léta uplynou a vrána všecky svoje hříchy spočítala, odletí na východ, aby dostihla Jordánu řeky. Doletíli a vykoupáli se v ní, omyje se z hříchů a jako sníh zbělá. Bílá pak letí do Jerusalema města a tam umírá. Za sto let se jedné vráně podaří z hříchů se očistit a bohumile zemřít. Ta pak se dostane do nebe, kde je v arše Noemově místo pro všecky živočichy, kteří byli v ní za potopy.«

Kníže napjatě poslouchal. Marjandl štěbetala mile a vážně tak, že nebylo možno rozeznati, máli ty lesní vědomosti za pravdu či ne. Měla. Duši její brzo zajala poesie lesů, a tajemnost její mocně na ni působila. Cítila, že je v lese mnohem více života. nežli se člověku jeví, byla Boubínem uchvácena, když jí ukázal, že má klíče od tajemství lesních komor a jejich bohatství. A jak jednu komoru za druhou jí otvíral, jedno tajemství za druhým odhaloval, rostla její láska k muži i k lesu, a brzy duší s oběma srostla. Čím více jednotlivých tajemství před ní odhaleno, tím více jí před očima houstla rouška tajemství povšechného, do něhož bylo zahrnuto všecko, co tu poznala, i Boubín. V ženské mysli sesilovaly se tyto dojmy, jimž neodolá zcela ani nejsurovější z mužů. Co slýchala od muže o životě lesní zvěře, ptactva a stromů, otvíralo jí nový svět, který jí brzo byl dražší nežli starý, z kterého sem byla přemetnuta. Až se často nadiviti nemohla, jak tu za krátkou dobu přivykla a zdomácněla, jak srostla s lesy a jejich přírodou. Ale kdo chceš, aby tě lesy považovaly za svého, za svou částku, musíš býti věřící. Věřiti musíš všemu, co ti lesní obyvatelé navzájem o sobě povídají: lidé o chytrosti a spádech zvěře, zvěř o úskočnosti a ukrutnosti lidí, ptáci o jahodách a malinách, stromy o ptácích, kteří si v haluzích jejich stánky rozbíjejí. A Marjandl byla věřící, dokonce již věřila i v bílou vránu.

Vidouc, že kníže poslouchá, Marjandl bez vyptávání štěbetala další své vědomosti o vráně:

»Pán Bůh stvořil vránu bílou. Bílá byla až do potopy. Když vody opadávaly a Noe se přesvědčiti chtěl, ukázalali se již někde země kopná, uvažoval, kterého ptáka z archy pustit, aby se ohledl

po zemi potopené. Zvolil vránu, nejchytřejší z ptáků. Kdy by vrána byla letěla na východ, byla by našla, čeho si Noe přál, ale ona se obrátila na západ, a tam nikde neviděla kopna ani tolik, aby se ho makové zrnko mohlo zachytit. I vrátila se do archy a oznamovala: Zle, samá voda, samá voda! Noe řekl: Černá je tvoje zpráva, vráno, černá budiž i ty! A Bůh dal, že se splnila kletba Noemova, neboť na vráně byla vina, že do archy nepřinesla zvěst o prvé známce krotnoucího hněvu Hospodinova.«

Marjandl měla vážnou tvář věřící a slova její řadila se k sobě v přesném pořádku, v jakém byla v hlavě uschráněna. Kníže mohl na ní oči nechati. I jemu se zdálo, že se mu každým slovem Marjandliným otvírá nový svět, svět krásnější a bohatší toho, v kterém se dosud pohyboval. Mimoděk se cítil zahanben. Jak pak ne, vždyť on ten svět nazývá svým majetkem, šlape po něm, vládne jím — a přece je tu cizincem, neznajícím jazyka ani obyčejů toho světa! Ve svém vlastnictví cítí se vetřelcem! Slabé tušení v něm nikne, že není dosti zemi držeti a na zemi všecko to, co se z ní rodí, na ní roste a kvete i plod vydává a opět do ní klesá a s ní se spojuje, aby ji zúrodnilo. Potušil, že jeho oráč a děvečka mohou býti té zemi jeho bližší než on, její pán a majitel, a že tím není všecko spraveno, jeli někomu země zapsána v knihách. Dlužno zapustiti do ní kořeny, splynouti s ní v nerozlučný celek, přijmouti její duší, žíti nejen z ní, nýbrž i s ní, a k tomu není potřebí býti jejím majitelem. Svitlo mu, že zemi milovati může i bezzemek, i vyděděný, a že naopak nic té lásky vtrousiti se nemusí v srdce velmože, vládnoucího neobsáhlými obšíry země. On dosud žil bez lásky k půdě, která tvořila četná jeho panství, i k zemi, která dala jeho pozemkovému majetku rámec, i k národu, který si tuto zemi učinil vlastí; znal a staral se jen o zisk, užitek a prospěch, plynoucí ať z výnosu držené země, ať z fakta, že její držení opatřuje mu bohatství a společenský význam a spravuje cesty k hodnostem a slávě.

I zastyděl se kníže Egon v hloubi duše za svůj dosavadní poměr k své zemi, pozoruje, jak tato mladistvá osůbka brzo se na ní přijala a jakou vnitřní rozkoš z toho čerpá. Pravil si v mysli: Nutno mi něco víc učiniti, než se dát volit za protektora okresního hospodářského spolku a poručiti kočím, aby při příležitostech, kde třeba se ukázati národu, dávali bičům červenobílý přípletek a zámyčku a koňům do ohonů vplétali červené a bílé harasky. A hned se v něm zrodila myšlenka, co učiní dále. Ano, ano, učiním velkou věc, předevzal si, nalil si druhý pohár vína, napil se a žertovně řekl:

»Po vráně Noe z archy vypustil holubici. To jsem už slýchal.«

»Ne hned. Po vráně vypustil vrabce, o němž se v arše povídalo, že je po vráně ptákem nejchytřejším. ‚Vším líp, vším líp,' chvástal se vrabec a letěl nad vody potopy. Našel zemi kopnou, na zemi políčko, na políčku obilíčko. Jal se vyzobávati

zrna, a ‚že se do archy nevrátí, dokud do jednoho nevyzobe.‘ Tím se zdržel. Noemovi to dlouho trvalo a myslil, že vrabčík na daleké pouti zahynul. ‚Spas, Bože, duši vrabcovu!‘ Noe řekl a vypustil z archy holubici, jež se vrátila s ratolístkou olivovou. Z toho Noe měl znamení, že vody opadávají; čekal pak na vlnách ještě sedm dní a aj! vody opadly a země se objevila. Noe blahoslovil holuba a řekl: ‚Svatým budeš Bohu, svatým budiž i lidem.‘ Dovolil pak holubovi, aby na volnosti zůstávaje přebýval s lidmi pod jednou střechou a zobal si zrní z úrody jejich. A tu přiletěl vrabec, jemuž se v dálce zasteskle po lidech. Jak zočil holuba, rozzlobil se a začal ho odtud vypovídati. ‚Čím dřív, čím dřív!‘ křičel naň a pobízel, aby se odklidil honem. Slyše vádu Noe přišel a hned pochopil, proč vrabec, chtivý nenasyta, poselství nepřinesl. I řekl vrabci: ‚Štěstí tvoje, vrabče, že jsem už jednou Pána prosil za spásu duše tvé a nemohu nad tebou klatbu vynesti jako nad vranou!‘ Vrabec pak zůstal při obydlí lidském spolu s holubem.«

»Vida chytráka vrabce!« zvolal kníže.

»A klatbě přece neušel.«

»Rád věřím, vždyť je to starý lotřík! Čím pak se ještě proti praotci Noemovi provinil?«

»Již ne proti praotci Noemovi, nýbrž proti samému Ježíši Kristu. Když Pán Ježíš na kříži pněl, od náramné bolesti hlava mu sklesla a dřímal. Dřímota bolest přemáhala. Židé myslíce, že dokonal, přestali jej mučiti. Ale zlomyslný dareba vrabec přiletěl na kříž, prohlížel si Spasitele a znamenaje v něm ještě jiskru života, oznamoval katanům: ‚Živ! Živ!‘ Židé se pádem chopili nástrojů, aby Krista znova mučili. Ale odvrátil je od toho holub, jenž vrkal: ‚Umrlý! Umrlý!‘ Židé uvěřili holubu, Krista nedobíjeli a odešli. Pán Ježíš mohl pak pokojně duši vypustiti. Ale nežli umřel, řekl: ‚Zrádný vrabče, zlý Židů pomocníku, budiž proklet!‘ A holubovi řekl: ‚Budiž blahoslaven, ptáku boží, podobo Ducha svatého!‘ A tak vrabec neušel tomu, čeho si zasloužil už za potopy a je tím mezi ptáky, čím Žid mezi lidmi. Lidé mají vrabce v opovržení, ale on přes to se k nim dotírá a jest jim na obtíž, množe se jako živý plevel.«

Marjandl se zapovídala, na knížete nehledíc. Když se v řeči zastavila, popatřila na něj a potkala se s podivným pohledem, jemuž nerozuměla. Pohled byl do Marjandle zakotven, ale duch byl kdesi jinde.

Kde?

Kníže si zase vzpomněl na raněnou srnku. Taková byla mladičká, pěkná, hbitých, tenkých nožek pod ní ani vidět nebylo, jak utíkala, když se ukázalo nebezpečí. Kníže pospíchal za ní. Divoká touha jej naplnila, touha, aby prolil krev nevinného zvířete a položil si je k nohám mrtvé. Honci mu nadháněli. Srnka se octla na místě, kudy dále nemohla. Zastavila se, a ten okamžik byl jí osudným. Kníže už poslal za ní kouli a přerazil jí přední nohu. Srnka padla do zelené trávy. Kníže rychlým krokem jest u ní. Krev mu vře odvahou a silou, chtěl by pod-

stoupiti boj s vlkem nebo medvědem . . . a aj, před ním leží na drnu ušlechtilá, útlá srnka s přeraženou přední nožkou! Kdy by jí byla zadní přeražena, pokoušela by se uniknouti o třech; ale po zmrzačení přední nohy utíkati nemůže, tím méně utéci. Bez hnutí čeká muže, který jí úraz učinil. On k ní chvátá se srdcem krutým a myslí krvežíznivou, ona jej očekává pokojně bez bázně, ač ví, že rána z jeho ruky byla a bude i její smrt. V očích má tesknost blízké smrti, ale nikoli výčitku. Nikdy knížeti pohled těch očí z paměti nevymizí. Byl jasný, měkký a tichý; nebylo v něm hněvu, nýbrž smír; nebylo a není klatby, nýbrž odpuštění . . . Tenkráte knížeti Egonovi zašla síla a odvaha. Chvěl se, puška mu vypadla z ruky.

»Prosí,« řekl mu za plecí myslivec, jenž mezi tím došel.

»Zač?«

»Aby byla doražena.«

»Nechci, aby byla mrtva! Dám si ji odnésti na zámek, dám si ji vyhojit a budu ji chovat u sebe.«

»Marno, Jasnosti,« myslivec na to. »Lapené srnče můžete si doma vychovat a polo ochočit, ale raněné nikoli. Zmrzačení u zvířete vždycky znamená smrt, a tím spíš u zvěře lesní. Doražte ji, Jasnosti, hleďte, jak prosí! Anebo poručte, a učiním to za vás.«

»Odejdi.«

Myslivec odešel a kníže zbyl s raněnou srnkou zase sám. Styděl se ukázati před svým placeným člověkem, že v tom okamžiku nemá síly ani srdce. Srdce mu na chvíli změklo, a to u něho slulo srdce nemíti. A raněná srnka pořád tiše prosila za smrt.

»Jiného nezbývá,« pravil si kníže, aby si dodal mysli, a vytasil tesák. Vrhl se na raněnou srnku, aby si ji levou rukou přidržel a pravou jí proklál srdce. Ale raněnou netřeba bylo přidržovat, patřila k lesklé a chladné oceli důvěrně, trpělivě, odevzdaně jako k nutnosti. Ještě tak patřila, když kníže zkrvavený nůž ze srdce vytáhl a proud rudé krve z rány se vylil. Jak s krví život prchal, tak se oči srní povlékaly mázdrou smrti, až se zavřely.

Tato lovecká příhoda brzo knížeti sešla s mysli, jež nikdy nebyla náchylna k citlivosti. Nyní vzpomínka na raněnou a dobitou srnku zase mu vytonula. A kdykoliv si vzpomene na srnku a její oči, stane před ním podoba Petrušky Stachovy z Hor, nebožky matky Marjandliny. Ty oči jako by jedny byly, a stejný byl i osud dívky Horačky a srny, lesní tulačky: obě ranila i dobila ruka knížete Egona.

Kdo smí říci, že kníže Egon dobil Petrušku?

Nikdo mu to říci nesmí a nikdo to nepraví, leč jakýsi neodbytný vnitřní hlas.

U lidí, narozených a stojících na výšinách společnosti, slunících se od malička v lesku bohatství, moci a rodové slávy, velmi silně vyvinuto je vědomí, plynoucí z individuálnosti osobné i rodové a sycené osobnou i rodovou pýchou; ale svědomí v nich nebývá, neboť ono je výsledkem účtování osobného vědomí s vě-

domím obecným, a vysokorodí páni, proto že s obecným vědomím nikdy neúčtovali, svědomí nemají. Znají jen zvuk toho slova, ale smysl jeho zůstává jim temný. Svědomí u nich úplně pohlceno sebevědomím. Sebevědomí v nich probouzí nezřízené choutky a nezkrotné vášně, a jich ukojení považují za cíl a summu svého života. Podle míry, jakou si to jsou, aby své choutky a vášně ukájeli, měří své štěstí. Nevyhnutelnými podmínkami jejich štěstí je moc a bohatství.

Kníže Egon byl tímto spůsobem šťasten do padesátého roku svého. Když nastalo ochlazení mezi ním a kněžnou Adou, nebyl proto nešťasten a spíše se mrzel než rmoutil. Lásky k dcerám nepocítil. Bylyť příliš záhy zavezeny do kruhu ženského příbuzenstva, kde bylo pečováno o jejich vzdělání a vychování podle požadavků i předsudků stavu. Když se mu dcery provdaly, kasa knížete byla citelně dotčena, ale nikoli jeho srdce. Nejraději měl syna, studujícího nyní na jezovitském gymnasiu v Rakousích, ale proto že v synovi spatřoval jen dědice rodových statků, moci a titulův a nikoli dědice svého ducha, i tento cit zůstal povrchní a mělký. V pravém slova smyslu kníže Egon nepoznal ani štěstí manželského ani rodinného.

Když mu před půl druhým rokem byla podána zpráva, že Vídeňský krejčí Bösdeck, jemuž byla Petruška Stachova dána v manželství, nenakládá jako pečlivý otec s dospívající dcerou nebožky Petrušky, a že dívku obklopuje nástrahami, aby z krásy a mládí jejího těžil, kníže Egon rychlým rozhodnutím dívku z nebezpečí vyrval a postaral se o ni, dav ji za manželku Boubínovi. Z moci své to učinil, ničeho zvláštního při tom nepociťuje kromě hněvu na krejčího, jemuž knížecí pokladna ihned přestala vypláceti příspěvek na vychování dívčino. Krejčí dostal jednou pro vždy odbytné, za něž se zavázal, že se nikdy nebude hlásiti k nemanželské dceři své manželky.

Kníže byl svým skutkem spokojen, ano byl sám sebou překvapen, že tolik vykonal v zájmu morálky a pro záchranu tenaty ohrožené ctnosti. Z počátku navštěvoval Boubína a Marjandl v hájovně proto, aby se obdivoval svému velikomyslnému činu. Brzy se mu v hájovně zalíbilo a navštěvoval ji častěji. Zajímala ho sličná bytost, která jeho rukou byla vytržena z velkoměstského víru a vržena náhle do samoty širých lesů, do podmínek právě opačných těm, v kterých žila dotud. Žádostivě pozoroval, jaké se s ní udají změny. Bavilo jej, jak se ponenáhlu formovala v kadlubu nového okolí. Měla volnost chování i řeči Vídeňačky, byla veselá a často rozpustilá, neznala respektu před muži, a kníže jej vzbuzoval právě tak málo jako její muž, ale ty vlastnosti se jaksi dobře hodily do lesů. (Pokračování.)

Z dívčího denníku.

5. listopadu.

Nedělní večer. Volnou mám chvíli,
sama jsem doma, chci chvilečku číst —
po celý týden jsme se sestrou šily —
nepřečtla jsem však ni jediný list.

Písmena mizela, namísto v knihu
v duši se obrátil znavený zrak,
nejasné myšlenky těkaly v mihu
z klece jak těsné vylétlý pták.

Nemohu říci, o čem jsem snila,
byly to jiskry jen, barevný třpyt,
jako by ze skal se bystřina lila,
v perly své chytala sluneční svit.

Bylo mi příjemno, řekla bych, blaze,
posud mám v prsou úsměvný lad,
posud jsou oči mé zamženy vlaze,
v chvilce té — zdá se mi — šťastna jsem snad.

Tichoučko; teplo pokojem dýše,
od lampy měkký, zlativý jas
na papír padá, kde ruka píše —
jako bych v jarní, ztklivělý čas

seděla v sadě na známé lávce —
voní ten vlažný, heboučký vzduch,
měkký lesk slunka zlatě hrá v travce,
na listech knihy světlý tká pruh...

A — nyní náhle odněkud slétlo
sluníčko, brouček, na sešit můj,
ze sna jej zbudilo teplo a světlo
(v skulinách okna chladnou měl sluj,

skryl se, když drsně podzimek zavál),
nyní jej probudil blaživý klam —
snad se mu o jaře světlý sen zdával —
jak jej dnes já též v duši své mám.

* * *

12. listopadu.

Na jaro, broučku, jsme hráli si spolu.
Budu kdys — jako ty, tuším, ach vím —
v podzim snít o kráse rozkvetlých stvolů.
Smířím se, smířím s osudem tím — — —

K. V. Prokop.

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava anglických rytin a leptů v pavilloně »Manesa.« — Vánoční výstava v saloně Topičově. — Výstavy Radimského, Vaice a Jossota v Rudolfině.

Spolek »Manes« podniká opět výstavu informační, nebo chceme-li, propagační. Seznamuje naše obecenstvo s uměním cizím, a to s uměním velmi jemným, ano křehkým. Půvab a cena tohoto umění nově zvelebené grafiky nejsou každému patrny, a jak příležitostně zde bylo již řečeno, smysl pro grafiku atelierovou nutno teprv u obecenstva vychovati. Že tentokráte sáhnuto po anglických leptech, lze vítati, máme tak málo spojení s Anglií a jejím uměním. Whistler zbožňovaný a také hodně napodobený vzor modernistních duší mezi našimi malíři, pak hrubozrný Brangwyn, jemný Seymour-Haden, a všichni ti vždy duchaplní kreslíři angličtí, kteří jehly užívají jako kresebního pera, kteří skizzují jehlou místo tužkou, jak to dělával Rembrandt — všichni jsou umělci dobré ráže, po výtce trochu chladní pozorovatelé, trochu flegmatičtí malíři, kteří také ve svých vidinách a fantasiích zachovávají jakýsi bon ton, jak u praeraffaelistů viděti. Je to umění veskrze vyrovnané, své věci jisté, pevně zakotvené, až na Brangwyna, jenž má spíše rysy obhroublého venkovana nebo snad attitudu moderního selfmademana: vždyť patří k modernosti, aby člověk aspoň předstíral neznalost všeho, co předcházelo, aby se zdál »primitivní,« — vlastně chce býti »primaerní,« i když je zcela »druhotný.« Nejvíce nápadno jest u většiny těchto graveurů solidní, poctivé kreslířské umění. Skizzují, ale s velikou jistotou ruky, črtají, ale jako svědomití kreslíři: co lze na rychlo zachytiti, co lze jednoduše nebo i komplikací technických hmatů vystihnouti, to zachytí a vystihne Whistler, i četní kreslíři pohledů ze Španělska, z Indie, z Italie a z domoviny své. Jejich prostota, jejich linie je výslednicí znamenité průpravy, pilného cviku, zkrátka je tu na konec patrna routina, ač toto slovo nyní znamená spíše příhanu než chválu. Výstava anglických leptů snad zajímala především umělce, pak teprve obecenstvo v širším slova smyslu, neboť všecky hodnoty tohoto umění jsou malířům snáze pochopitelny, rozumějí takovým ukázkám vyspělého artismu lépe, než náš průměrný milovník uměleckých věcí.

Vánoční »salon« otevřen byl tentokráte u Topiče, a výstava vábila obecenstvo vyšší měrou než obvykle, neboť tu setkávalo se s dobrými známými nebo s novými našinci, a to vždy zajímá. Dostavili se také mistři zvučného jmena, i mladí adepti sotva školním atelierům odrostlí. Prof. Fr. Ženíšek zaslal do půlkruhu komponovaný obraz »Sedlák vykládá lidu Písmo,« scenu lahodné harmonie v massách a v barvě světle zlatité. Jadrně maloval Klusáček svoje »Lapky,« s vervou Vacátko svoje studie zvířat, jezdců a svou známou již »Štvanici,« dílo rapidního pohybu, horkého dechu života. Ullmann, Lolek, Havelka, Kalvoda, Slabý, Langer, J. Bubeníček, dobří naši krajináři, byli tu zastoupeni, vedle nich mladí a mladší, Štáfl, Štolovský, Mareček, vystavoval Rašek, Hilšer, Engelmüller zde měl pastelly vzácné šířky

provedení. J. Holub, K. Štapfer, V. Foerster, J. Panuška, O. Fiala, J. Honzík, Ad. Kašpar, R. Bém pospolu tu měli dojmy z přírody, náčrty, kresby, obrazy, tolik různorodých individualit, ba tolik protiv, co jednotlivců. Jak viděti, byly zastoupeny všecky tábory umělecké, podle spolků počítáno, jako na Vinohradech sešli se tu malíři a sochaři bez etiket a také bez etikety, prostě jako soudruzi v povolání. R. Schlosser a Fr. Horký, Skramlík, Bartoněk, Ad. Liebscher, Láda Novák, V. Kejmar a zase Koudelka, K. Wellner, V. Petrs, tu výjev z Pražského trhu, jak to dovede jen Bartoněk solidní svou technikou dle skutečnosti zachytiti, tam chmurná nálada soumraku, křehkou technikou od Raška malovaná, tu drobounké, něžné akvarelky, dekorativní nápady elegantního švihu od Schlossera, tam z široka na plátno vržené impresse vzduchových nálad, jak je maluje Lolek, — rozmanitost nemalá; a k tomu přidružily se dámy, malířky A. Hausmanová s tónovanými kresbami, pí. Purkyňová Pokorná s pěknými pivoňkami jásavých barev, pí. Boudová (kvetoucí robinie na tmavomodrém pozadí po japonském vkusu, velmi dekorativně podáno), sl. Roškotová jako akvarelistka silného citu barevného, sl. Emingrová (lepty a pastelly), Sedláková (Kus staré Prahy), Kleinmondová (bosenské motivy), Ella Urbanová (slovácké studie), sl. Chodounská, jejíž švižně nahozené malby krajin (ze slovanských Alp) upoutají pozornost; Gardavská s typy hanáckými, Myslivečková s tepanými předměty z kovu, M. Podhajská s hračkami, které také Benda vystavuje, a pí. Hofbauerová s roztomilým »Staropražským náměstíčkem,« hračkou pro děti i pro velké, vlastně výborným modellem Staropražského zákoutí, na jakých se odehrává děj v některých Zeyerových novellách.

Také sochařství nescházelo. Rous zaslal skupinku jezdkyně, stojící u svého koně, velmi působivou drobnůstku, Fr. Uprka několik svých figur slovenských, Pekárek terrakottu, Amort dva bronzy, reliefy sv. Václava a sv. Lidmily, Malina plaketu (galvanický otisk) s podobiznou Ant. Dvořáka a Jurkovič květináč z pálené hlíny, mimo to pak, aby také architektura byla zastoupena, polychromovaný model villy. Lindauer předložil obecenstvu řadu vkusných a mistrně provedených prací kožených. Byla to všehochuť, tabule bohatě pokrytá lahůdkami rozmanitého druhu, a mnohý návštěvník, vzpomínaje ostatních současných výstav Pražských, vzpomínaje velkého zástupu českých umělců všude k slovu se hlásících, všude díla svá nabízejících, maně si pravil, jako nyní často říkáme: rosteme! Rosteme také na poli výtvarnickém, neli do výšky, tož jistě do šířky, roste počet umělců, roste nabídka uměleckých věcí a výrobků, a zbývá jen, aby též rostla poptávka.

V Rudolfině pořádali výstavu trojnásobnou, vlastně tři výstavy vedle sebe. Václav Radimský zavítal do vlasti, aby ukázal dílo v cizině provedené. Činívá tak po roce, po dvou, z Francie jemu tak milé, přichází s obrazy známé již hodnoty, povědomého již rázu. Pak tu vystoupil mladý malíř J. Vaic, akvarelista, velebitel krásy Prahy, a to staré Prahy, a na konec tu vykonal návštěvu Jossot, Pařížský karikaturista, a to pod patronancí klubu »Slavie.«

O malbách Radimského nelze obecenstvu pověděti nic nového, ale vždy znovu bych připomenul, že Radimský zastupuje francouzský impressionism v českém krajinářství, že maluje vždy a všude vzduch, ovzduší, náladu atmosféry, tedy okamžik v přírodě bystrým svým zrakem zachycený, hluboce vštípený v mysl vznětlivou, citlivou pro taková vzduchová divadla, jichž krásy v pravém slova smyslu »plna jsou nebesa.« Břehy Seiny, říčky bažinaté, řepková pole, kraj pod sněhem v záři sluneční jen jen se lesknoucí, to vyličuje Radimský se stejnou vervou, se stejným rozmachem, jako dříve. V barvě stupňuje se jas, tóny zachvívají se jemněji, a štětec Radimského hebčeji se dotýká plochy; někdy lze pozorovati, že tu zkušenost vedla k traktamentu pečlivějšímu — blýskot vodní hladiny, oblíbené thema Radimského, je tu několikráte malován se zjevnou pochoutkou a mnohem něžnější rukou. Radimský nikdy nemaloval stromy, vodu, kameny, domy atd., nýbrž vždy jen barvu na těch místech, kde vidíváme takové předměty, a proto byly jeho olejové obrazy zpravidla »bez techniky,« nyní však je patrna snaha po intimnějších effektech, a ruka jako by tím zjemněla. Pohled na Prahu předvádí nám Hradčany, v levo kamenný most (stanovisko asi u Křižovníků), motiv tedy často již »zpracovaný,« ale Radimský i tu je především malíř mlžin a vrstev vzduchových, jemu jde nejdříve o náladu chvíle a pak teprve o Prahu. Proto zdá se mnohým tento obraz málo věrnou redutou, ale Radimský nechtěl namalovati »pohlednici,« jak se někdy stává, nýbrž »krajinu Prahy.«

Také druhý Čech v Rudolfině, Vaic, není vlastně lokálkář nebo průvodce po Praze, nestará se o historičnost a památnost budov, za to však hledá »Staropražskou náladu,« hledá ji v motivu, v pohledu jako mimochodem do černavé uličky vrženém, ve zbarvení tmavého zdiva, patinovaných bání, omšených skulptur a v tetelivém zášeří vzduchu, v té šedi jemňounce odstupňované, v podstatě tak barvité. Dokonce si vymyslil zvláštní technickou fintu, aby vystihl »náš vzduch,« narýsuje totiž hojně jemných tužkových čar přes části vzduchové, někdy také přes popředí, a maluje na této nepravidelné síti vodovými barvami. Držíli se divák v určité vzdálenosti od maleb, má dojem mihotavého proudění v těch vzduchových clonách, nad Prahou zavěšených. Kdo i na dálku dobře vidí, bývá čarami rušen.

Třetí vystavovatel, Pařížan Jossot, není vlastně v soutěži umělecké súčastněn, jemu nejde, přesně vzato, u nás o vavříny malířské. Je to »kvítko boulevardů,« blaguer, jehož karikatury vznikly jako aktuality (což by nevylučovalo uměleckou cenu, neboť geniální malíř jest i v zběžnostech seriosní), a to nikoliv umělecké, ale spíše publicistní. Je to hlas boulevardů o různých otázkách dne, o heslech a skandálech, jsou to vtipy a pošklebky ulice, neboť Jossot si zakládá na své příslušnosti k Pařížské ulici a její názory, její bonmoty a její nadávky »illustruje.« Že si k tomu usvojil manýru, která vede rychle k cíli, která je lapidární, takřka stenografická, že přestává na několika šťavnatých čarách, na několika křiklavých barvách (žluté vlasy, cinobrové tváře, zelené šaty nebo modrý kabát, kanárkově žlutá tvář a mnoho černých skvrn), to svědčí o jeho vtipném pojímání takových časovostí, vždyť Jossot také dodává affiche, plakáty,

ale spůsob, jakým zjednodušuje, nebo co vlastně zjednodušuje, není umělecký. U karikaturisty konečně by nevadila dávka primitivismu, ale Jossot nekreslí karikatury, kreslí grimassy. Nadávky, to by tak byl nejvhodnější nadpis nad galerii Jossotových listů. Jako pravý moderní člověk a Pařížan k tomu vysmívá se Jossot všemu: militarismu, náboženství, vědě, zákonodárství, pořádku, ano i svobodným zednářům. Výsměch jeho však není úsměv malíře, vzdělaného umělce nebo člena dobré společnosti, není to smích intelligenta, ducha povzneseného nad nicotky a trety, převrácenosti a hlouposti, je to pošklebek gamina, uličníka. Massivní, často neslušný, hodně přisprostělý, abych neřekl surový, je to humor, ano, není tu mnohdy ani špetka humoru, leda krvavý humor tuláka, kterého dopadli při krádeži nebo nepleše a kterého vyplácejí hned hotovými. Velmi mne sklamal Jossot, jehož některé karikatury přinášely také německé listy (vždyť my rádi přejímáme lidi a věci od Němců), svými v skutku již víc než populárními nájezdy na Pařížskou policii. Že i těm povzneseným duchům a světoobčanům na Seině se chce nadávat na zástupce sv. Hermandady! A vtipy velmi levné, invektivy velmi nejapné kreslí a píše pod své obrázky ten dobrý Jossot. Je to snad jen následkem chvilkové přesycenosti »jemnou moderní kulturou«? Zotavují se takto umělec a jeho obecenstvo po únavě, vzniklé z přílišné myšlenkové práce, z extasí uměleckých, z duševních pochoutek a hodů, které poskytuje modernistní literatura, pravé modernistní umění? Tak to asi bude, jinak by se ani obecenstvo nesmálo, dupneli doprostřed kaluže, nebo rozevřeli ústa k nějakému ze svých výkřiků, které slýcháváme z davu, když je někde nějaká »výtržnost s policejním zakročením.« To stanovisko vzdělaného, moderního, pokrokového člověka k lidu z ulice je pochybeno, na kterém vzdělanec, umělec k tomu, nedovede než opakovati nadávky, oplzlosti a hulákání těch ubohých nevzdělaných. Veselé to není, ani vtipné, a dělali se to tak, jako Jossot, není v tom také žádného umění. Nebožtík Fr. Kolár nakreslil v Humoristických Listech a jinde na tisíce mnohem vtipnějších, říznějších a při tom umělečtějších karikatur, nežli jsou tyto na okružní cestu vyslané listy Jossotovy.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Opera.

Operní divadlo bez Wagnera je dnes nemožno. Nebylo věcí osobního vkusu a sympathie, že chef opery v Národním divadle přiřadil k Tannhäuseru a k Lohengrinu i k Meistersingerům první Wagnerův pokus na poli reformačním: ***Bludného Holanďana.*** Byl to čin nutnosti, jako musí jednou dojíti ku provedení Tristana i Prstenu Nibelungů, snad i Parsifala. Neboť umělecky žíti a rozvíjeti se může operní ústav i jeho personál, provádějíce díla dramaticky silná. A tu je dramatická i hudební síla Wagnerova taká, že proti ní vše, co

vytvořilo devatenácté století, jeví se mdlejším, slabším neb aspoň jednostranným ve své účinnosti.

Holanďan ovšem měl proveden býti dříve. Dnes mimoděk obecenstvo měří jej měřítkem Tannhäusera a Lohengrina; nerado vmýšlí se v dobu, kdy obou oněch děl ještě nebylo, kdy Weberova Euryanthe a Marschnerův Heiling značili nejzazší kraje, kam opera na dráze pokroku dospěla. Dnes jest skoro již třeba na chvíli historické brejle nasaditi, abychom ocenili plnou měrou význam díla toho. Dnes třeba jest zvlášť si uvědomiti, jak již libretem svým Wagner stanul rázem o tolik výše, než jeho předchůdcové. Jak šel sice drahou romantiky, Weberem a Marschnerem vytčenou, ale jak romantika, která se dříve obmezovala na všetečné pohledy zvědavých dětí do světů kouzel a báje a čárů, nabývá pro něj jiného, většího významu, právě jako báje, již zpracovává, mu pod rukama roste a nabývá hlubokého všelidského, ethického smyslu. Jaké to dvě postavy vytvořil v Holanďanu a v Sentě, jaký mocný protiklad Faustovského živlu temného a světlého, záhubného i spásonosného. A jak zatížil je osudem, který na ně se snáší, neodvratný a drtící, a přece laskavý a vysvobozující! Tak obestřel celek svého díla chmurnou, šerou, sychravou náladou, že jen velmistr hrůzy, Edgar Poe, ve svém »Rukopise v lahvi« dovedl strašidelnost bludné lodi a jejího zakletého mužstva zvýšiti v děs ječící hlasnou úzkostí. Ovšem vládne zde samé smutné šero; zde nevybavíme se z předtuchy smrti, co v Tannhäuseru zahýří nejrudější radost života, a co v Lohengrinu stíny postav Ortrudiny a Telramundovy jen tím více dávají zářiti stříbrnému jasu, linoucímu se z brnění Lohengrinova i z bílé řízy Elsiny. A kontrast všedního světa rybářského proti postavám Holanďana a Senty nepůsobí dost silně; náš zájem se nedělí, zůstává výlučně upoután na těch dvou. Čím nám jsou ti ostatní bezvýznamní lidé! Odtud jakási monotonie, která nestala se dílu vážněji nebezpečnou, jen dík autorově vzácné ekonomii. Holanďan jest nejstručnější, nejsoustředěnější operní báseň Wagnerova.

Hudba Wagnerova hledí ostatně monotonii předejít využitím tónů světlejších, prostých a jadrných, jimiž líčí scény sborové, zvláště šťastně a hudebně bohatě koncipované, i scény podružných úloh Dalandovy a Erikovy. Ale zde nemluví k nám ještě živelná síla mistrova nejvlastnějšího umění. Zde pokračuje jen dle intonace od předchůdců udané. Zde cítíme léta, která leží mezi námi a Dráždanskou premiérou z roku 1843. Nové umění nových zvuků a barev hlásí se nám z partií, které právě po stránce libretistické značí tak veliký pokrok: z partií Holandana a Senty. Již motiv Holanďanův je ve své strašidelné prázdnotě a lapidární výraznosti mistrovským kusem ryze moderního umění. A jest ho využito způsobem, zde plnou měrou odůvodněným, který pro další tvorbu je příznačný: z něho vyrůstá vše, on spíná celou partituru; je hudebním výrazem osudu, toho velkého, těžkého stínu, spočívajícího nad dějem. Ani nechci dovozovati, kolik novostí harmonických, kolik vymožeností orchestračních obsaženo je v partituře Holanďana. Historický význam díla nepokládal bych vůbec za důvod k jeho uvedení na scénu. Ta chce život a sílu. A těmi právě Wagnerovo dílo kypí, vedle velikého svého významu dějinného!

Jako bude dílo uvedené na naši scénu registrováno všude jako událost velikého významu, tak provedení jeho zaslouží býti zapsáno v kronice našeho umění výkonného. Zejmena vypracování partie orchestrové dosáhlo pod vedením Kovařovicovým výše ryzího umění. Naší scéně chybí pro provádění díla Wagnerova tradice. Němečtí pěvci v ní vyrůstají; naši musejí tvořiti zcela samostatně a od případu k případu vpravovati se, vychovaní na opeře české a spíš ještě románské, ve styl díla Wagnerova. To se na výkonech cítí. Ale Holanďan p. Benoniho byl přese všechnu svoji vlaskou měkkost a rozplývavost přece, zejmena co vykreslení charakteru se týče, krásný, umělecký výkon; a sl. Slavíková jako Senta nesplnila jen, co její příliš zdravá a k prosté reálnosti se spíše přiklánějící individualita nedovolila jí splnit: jakousi dávku nervosy, skoro hysteričnosti, pro postavu tu nezbytné. Panu Pácalovi Wagner je patrně zcela domáckým; p. Kliment pomohl si šťastně svým darem výborné charakteristiky; ostatně neskýtaly obě úlohy podobně obtížných problémů, jako obě úlohy hlavní. Výborně studovaný sbor přispěl k zaokrouhlení celkového dojmu. Jen scenerie, Holanďanova zakletá loď a poslední scéna s apotheosou nedopadla, jak bychom byli na Národním divadle čekali.

* * *

Městské divadlo Král. Vinohradů nalezlo šťastnou rukou dílko, které i poměrům operního personálu i celku i rozměrům scény a divadla vůbec tak se jeví případným, že úspěch předem byl zaručen. Mozartova opera *Cosi fan tutte* — *Takové jsou všecky* zve ji český překlad p. Zdeňka Polenského — je dílo, které nežije na dnešní scéně právě nejsvěžejším životem. Lorenzo de Ponte napsal libreto opery té na dvorní objednávku dle příběhu, který se prý skutečně stal ve vznešené společnosti Vídeňské. Děj i jeho zpracování jeví smíšený vkus Josefinské doby: je tu hodná dávka rokokové frivolnosti a k tomu dose povzneseného staromládeneckého rozumářství, osvícenské filosofie. Dva milenci k podnětu staromládeneckého filosofa Dona Alonsa v přestrojení zkoušejí věrnost svých snoubenek a oběma jim podaří se je svésti — aby se jim pak dali v pravé své podobě poznati. Různé moderní úpravy chtěly ulomit osten nemravnosti libretu všelikými obměnami jeho. Snad podařilo se jim, přiblížiti je na několik pídí blíže dnešním požadavkům slušnosti, ale nechutnost příběhu, jeho slabou dramatičnost, jeho chatrný rozvoj nepodařilo se jim spraviti; nepodařilo se to ani úpravě Devrientově, v níž libreto na Vinohradech bylo provedeno. Nebylo možno zlo léčiti v samém kořeni: kratičká anekdota roztažena je na celou řadu scén a zpěvních čísel, které pro jejich absolutně hudební krásu nebylo možno problematické dramatičnosti obětovati.

Mozart, který byl před tím ukázal svoji schopnost nalézti tóny všelidské, nejsrdečnější, nejvášnivější a nejvznešenější, i tóny božského humoru, který intonoval ve svých předchozích dílech operních zpěv nového století a nové doby, doby svítající z červánků revolučních, ten skladatel hudby budoucnosti připoután byl zde k libretu, v němž vtělovaly se vůdčí proudy z konce osmnáctého století. Tak zůstávají

přednosti pro umění této doby význačné i čelnými přednostmi jeho hudby. Vládne zde půvab, gracie, humor, a spíš ještě vtip, esprit; převládají tu vlastnosti na venek okouzlující, ba podmaňující. Ale jen výminečně, jen jako nedopatřením zabloudí mistr do krajů, kam my dnes uměním svým především toužíme: do krajů duše a srdce. Odtud zvláštní dojem jeho díla. Nějakou chvíli cítíme se jím zaujati; ponenáhlu zájem ochabuje, cítíme, že něco chybí, bez čeho nemůžeme býti, ponenáhlu ztrácíme souvislost s dílem . . . Jen dovedemeli zaujmouti stanovisko spravedlivosti, lásky ke století osmnáctému, jak nám je hlásají bratří Goncourtové, budeme míti z Mozartova díla plný požitek. Ne, že by jinak vnímání jeho nebylo požitkem. Ale požitek ten je podmíněn, není naprosto bezprostřední. Dílo předkládá nám mimo to svůj nám trochu vzdálený obsah v útvarech, jimž na scéně též pomalu odvykáme. Je to řada co nejvybroušeněji pracovaných komorních ensemblů neb koncertních zpěvů v uzavřených formách. Je to krátce umění silně stylisované i co do obsahu i co do formy. A každá stylisace je, třeba krokem výš v umění, krokem dál mimo život. A divadlo je život . . .

Celá ta filigranní práce rozmilého dílka, jeho půvabné, ohebné linie i jemně nadýchané barvy přišly v menším divadle Vinohradském pěkně k platnosti. Arci především tím, že opera byla výborně připravena, s dobrým pochopením svých stylistických zvláštností studována. Pan kapelník Čelanský podal tu uvedením díla v repertoir nový důkaz své prozíravosti, nastudováním jeho pak důkaz jemného uměleckého vkusu, dovednosti i píle.

Operetní novinka Vinohradského divadla Helmessbergerovo *Děvče s fialkami* neznamená sice umělecky nic ani svým ne z míry vtipným, s podivuhodnou smělostí zapleteným a se stejně podivuhodnou naivností rozuzleným libretem — velkovýrobci frašek Krenn a Lindau je zhotovili — ani hudbou, která jde ve vyšlapaných cestičkách Vídeňských tanečních rytmů, majíc jinak ovšem všechny kvality obratné, dovedné práce. Značí jen krok v rozvoji — či úpadku — formy operetní. Nedovede k novému žáru na svém ohništi rozdmýchati jiskru, kterou třeba Straussův Netopýr dnes ještě nás rozehřívá. Chce působiti zato kontrastem. Strauss naléval nám pravé šampaňské. Helmessberger podává falešné; ale přidává k němu zákuskem sladkokyselou sentimentalitu některých lyrických čísel. Dílo ostatně je toho druhu, že stojí i padá provedením. Vinohradský ensemble ujal se ho tak čiperně, že jste ani neměli času uvědomiti si ty veliké vlastně slabiny jeho. Teprve konečná úvaha vám ukázala, jak špatně jste byli autory pohoštěni. *K. Hoffmeister.*

Činohra.

Od premiéry velkolepé Aischylovy Oresteje na samém začátku prosince až do polovice ledna byla činoherní bilance Národního divadla povážlivě chuda. Jediná novinka domácí — tříaktové drama Ab. H. Horákové »Páni« (9. ledna), z literatur cizích nic. Jen tu a tam něco nově studováno, trochu nového obsazení, nové výpravy scénické,

nový zjev se tu a tam v rolli jinak známé kmitl po jevišti. Také rámec běžného repertoiru nebývá nyní již tak stereotypní, utkvělý na starých formách, v starých šablonách. Zvykli jsme si v poslední době již tolik na bedlivé, minuciosní a stále vynalézavé režisérské pilování; a jeho dobré výsledky a úrodné vlivy na celkovou výpravu i souhru, jako na jednotlivé výkony herecké reprodukce, pokud jest ona skutečným činem samostatné tvůrčí činnosti, jsou nesporně čím dál patrnější a zaslouží býti konstatovány a vřele uznány.

Jen ještě, co se týče tempa ve vypravování novinek, zvláště složitějších, pohotovosti divadelního aparátu, a tak zvaného železného repertoiru, na nějž bylo by možno vždycky spolehnouti, zkrátka jisté úměrnosti mezi sliby a činy, mezi dobrou vůlí a poměry, mezi záměry a jejich výsledky, v těch všech směrech pronášely se proti činohře Národního divadla po léta již stesky tím bolestnější, čím byly bezvýslednější, a čím jasněji byly jako na dlani vyloženy příčiny toho, které odstraniti nebylo ani v moci uměleckých činitelů divadla, ani nespokojené kritiky, ani nevrlých abonnentů.

Pohádka o činohře Národního divadla, která v pyšném svém stánku byla vlastně Popelkou odstrkávanou a povrhovanou stejně těmi nespokojenci v posluchačstvu jako vypočítavými finančníky v divadelní správě, jest již tak rozšířena a známá, jako pohádka o pravé Popelce a pyšných sestrách. Jenže ne tak líbezná. A je vlastně dnes už zcela zastaralá. Národní divadlo, totiž především jeho Popelka činohra, dostalo letos k Novému roku dárek, po němž dlouho toužilo. F i l i á l n í j e v i š t ě, c v i č n o u s c é n u, na níž bude možno pohodlně, nerušeně, bez ohledu na hlučné, nákladné a nárokůplné požadavky velké opery, snad i baletu a vůbec všech těch běžných úkolů první české scény připravovati se, zkoušeti, soustředěně pracovati.

Rádi a vděčně přijímáme slib, daný divadelní správou při slavnostním zahájení cvičné scény, že brzy se přesvědčí česká veřejnost o blahodárných výsledcích jejích. Denní listy pověděly již o této události, co bylo třeba. V bezprostřední blízkosti Národního divadla, na ostrově Žofínském propůjčila obecní správa Pražská starší budovu, která jí byla jinak nepotřebna a skoro bezcenna. Až ku podivu, jak málo bylo vlastně potřebí, a co času a práce to dalo, než se našlo, po čem bylo tolik touženo.

Zmínili jsme se nahoře již o několika hrách staršího repertoiru, jež se v částečně novém obsazení a novém nastudování objevily během minulých pěti či šesti týdnů na scéně. V Sudermannově konvencionálním, ale divadelně vždycky působivém Domovu, v Schillerově mohutné tragedii Marii Stuartovně a ve Wildeově Ideálním manželu poznali jsme hosta domácího rodu, ale v cizině umělecky vyzrálého, na německých velkých scénách vychovaného, p. Richarda S c h l a g h a m m e r a. Ve třech hodně rozdílných úlohách, jako vládní rada Keller, Mortimer a sir Robert Chiltern prokázal nejenom jistotu a hotovost, pocházející z divadelní rutiny, ale i samostatnou tvořivost, svědčící o značném uměleckém fondu vlastním. Jeho engažování, o němž se mluví jako o hotové věci, doplní jistě vhodně a platně řady činoherního souboru mužského, v posledních

letech bez toho prořidlého několika ztrátami (Bittner, Šmaha, Innemann a j.).

V titulní úloze Schillerovy tragédie po Haně Kvapilové nastoupila slč. Růžena Nosková, ve Wildeově komedii za nemocnou Izu Grégrovou hrála rozkošnou snoubenku lorda Goringa slč. Zdeňka Rydlová. Obě dámy jsou z řad uměleckého dorostu, který na podporu svého zjevného talentu má i jemnou a bystře reagující intelligenci, i vnímavou tvůrčí schopnost, tíhnoucí po samostatném proniknutí rolle, po souladu jejího vnějšího effektu s čistě vnitřní citovou strukturou k dosažení harmonického celku. Podařiloli se to zde více, onde méně, na tom zatím mnoho nesejde. Nejcennější jest právě ona intelligentní snaha po samostatném tvoření, spojená s usilovnou uměleckou prací.

Jediná skutečná novinka uplynulého měsíce, zmínění už *Páni*, od Ab. H. Horákové, není v pravém slova smyslu drama, jehož děj by vyrůstal z líčeného prostředí k mohutným a mocně působivým konfliktům. Spíše je to zdramatisovaná novella neb obraz ze života o tolika a tolika dějstvích, kteréž výrobky scénické dříve bývaly tak oblíbeny. Ale co nahrazuje plně nedostatek děje, nedostatek nějakého skutečného dění na scéně, jest poesie a cit, jest vroucně a prostě oddaná zaujatost, s jakou autorka kreslí svůj obraz ze života na české vsi kdesi na Turnovsku.

V klopotné dřině ze dne na den vychovali rodiče na nevelkém gruntě svoje děti. Studie dvou synů utahovaly statek, takže třetí již nedostudoval a čtvrtý, který vyssátý grunt převzal, nemůže se vzpamatovati z dluhů, ačkoli dře do úpadu i s ženou, jejíž věno prodlužená živnost pohltila beze stopy, dře se všemi dětmi i s rodiči výminkáři. Ti chystají se právě k zlaté svatbě, čekají oba syny »pány«, faráře a okresního komisaře, a čekají od nich záchrany. Mají povinnost k rodné půdě, jsou »páni,« jistě pomohou. Ale ukáže se, že nelze vždy spolehati bezpečně na vděčnost synovskou. Synové se odcizili, má každý z nich svoje vlastní a bližší zájmy, a jen ten nejmladší Toníček, jemuž rodiče nejmíň dali, projeví nejvíce soucitu s bratrem, který tone na rodném gruntě, i s rodiči, kterým na stará kolena hrozí strašlivá perspektiva, že by půda jejich potem tolik zrosená měla se octnouti v cizích rukách. Snad je to tím, že sám prošel trpkou školou života, že mnoho prožil, než zakotvil jako herec, člen předměstského divadla, na něhož ovšem bratří »páni« dívají se s předsudky pravých šosáků. Tak rodinná slavnost, na kterou se staří výminkáři tolik natěšili, končí velmi neslavnostně disharmonií rodinnou; »páni« odjíždějí bez rozloučení a staří i mladí zapřáhají se tím usilovněji do denní dřiny, aby zachránili z rodné hroudy aspoň, co se dá.

Obraz, jak viděti, prostý a nikterak nový ani v invenci, ani ve střihu. Ale, jak již řečeno, poutá svěžestí a živým kouzlem dobře viděných detailů, láskou a citem chápaných. Hra je tendenční a ve své tendenčnosti autorka i skresluje postavy »pánů,« aby zvýšila účin svojí fikce a zvroucněla sympathie právě k těm, jež sama tak vroucně a teple kreslí na scéně, dávajíc se vésti výhradně svojí ženskou citovostí.

Hra má vesměs rázovité postavy, plné života a krve, barvy vůně. Proto také režie ředitele Schmoranze ruku v ruce se všemi účinkujícími až do poslední episody projevila tolik opravdové vážnosti a lásky k těm všedním bolestem, jež jsou vlastním obsahem kusu. Hrálo se neobyčejně dobře a jmenovitě pan Vávra s pí. Matějovskou v úlohách Vácslava a jeho ženy, pan Steinsberk s paní Pštrosovou (staří výminkáři), pan Sedláček s paní Červenou (syn farář s hospodyní), pan Hašler se slč. Rydlovou, pan Mošna s paní Ryšavou, pan Želenský s paní Hübnerovou (z těch dvojic nejlépe viděti šablonu hry starého střihu) dovedli v mezích jednotlivých úloh uhoditi na tak živé a osobité tóny, vytvořiti po případě i vnějškem, maskou, pohyby atd. tak typické figury, že spíše jejich hra, než umění autorčino způsobila tak hlučný úspěch premiéry.

* * *

N a V i n o h r a d e c h vypravují svoje novinky tempem tak bystrým a pravidelným, že kdy by nic jiného, tato okolnost sama o sobě vydává svědectví velmi lichotivé o schopnosti a výkonnosti jejich činoherního ensemblu. Řekli jsme minule již, že bylo by nespravedlivo klásti přemrštěné požadavky na individuální výkonnost a úhrnnou souhru sil, jichž jedna část svoji vyškolenost a rutinu platí po případě dost těžce dlouholetou působností na malých scénách se všemi stinnými stránkami, jež z toho vyplývají, druhá část pak rekrutuje se z mladých sil, nalézajících se teprve ve vývoji a vzrůstu svých talentů. Po Vrchlickém, Lavedanovi a Wildeovi přišly na repertoir dvě frašky: jedna francouzská, druhá domácí, česká. Volaly po nich patrně pokladna i obecenstvo Vinohradského divadla, a přišly jistě k duhu především hercům.

Slečinka z pošty pana Alfréda C a p u s e (v překladu Viktora Dyka) je veselá hříčka, která má všecky vlastnosti lehké Pařížské frašky, vkusně a vtipně dohromady sroubené, svěže a lehkomyslně ironisující počestné měšťáky, s malou dávkou pikantnosti, bez níž by se i nejvytrvalejší milovník francouzského zboží tohoto druhu chvílemi notně nudil. Mladá a půvabná Pařížanka Zuzana Borelová jest okolnostmi nucena přijmouti místo poštmistrové v malém francouzském hnízdě Presigny, kdež svojí krásou, chicem i vtipem plete hlavy mladým i starým maloměstským elegánům. Skládají k půvabným nožkám jejím nejen srdce, ale i ekypáže, tisícové renty a tituly. Ona však zůstane počestnou a vezme si na konec nejhloupějšího, ale nejmladšího z nich, a stane se paní vicomtovou.

Duchaplný autor, jak jsme jej poznali již z jiných a lepších jeho veseloher, nevyžaduje nic jiného, než aby hrán byl svěžím, jiskřivým tempem, aby perličky šumivého toku jeho dialogu příliš brzy nevyprchaly. Neboť limonáda vyčichlá a odstálá za mnoho nestojí. Představitelka titulní úlohy slč. Šíblová má přirozený půvab, něhu i gracii pro tuto rolli. To dostačí, a poněvadž i ostatní figurky byly případně svěže a živě hrány, neminula se fraška s účinem.

Podobně bylo tomu i v původní frašce nového divadla, v tříaktovém ***Deskovém statku*** Vácslava Š t e c h a (5. ledna). Jeho fraška

liší se od Capusovy v podstatě tím, že její vtip je hrubší, humor hlučnější, situace spíše řízně šlehavé, než křehké, satirické výpady pádnější a okázalejší, a proto je obecenstvo tím vděčněji kvituje. Štech sahá do prostředí, které se — aspoň pro něho — zdá býti nevyčerpatelné. S žoviálním a zálibným humorem vybírá ze svého okolí vychytralé i obmezené postavičky maloměstských politiků, šplhavců a kariéristů, i má tu posměch, tam pochvalu pro komické situace, jež z toho vyplývají, když je tak na ruby zpřevrací. Hrdina jeho komedie pan Fistr je majitelem sprostředkovací kanceláře rozsáhlé agendy, kde je stále jako na Pražském mostě. Lidé se tu střídají a obstarávají své nejrůznější zájmy, a v tomto prostředí šťastně voleném podařilo se autorovi skutečně zachovati účinnou frašku.

»Deskový statek« je vlastně tajné heslo, pod nímž pan Fistr zákazníkům svojí kanceláře dodává bohaté nevěsty. Jeden z nich při takové příležitosti zapřede známost s vlastní dcerou Fistrovou, považuje ji za kontoristku, a tatínek mu ji na konec musí dáti, ačkoli pro něho chystal původně bohatou vdovu, neboť potřebuje služeb jeho pro svoji čistou předměstskou »politiku.« Poněvadž pak žádná fraška nemůže končiti tak, aby v ní bohatá vdova vyšla na prázdno, ožení se s ní sám, neboť je také vdovec, a ostatně již od prvního aktu všecko obecenstvo bylo skalopevně přesvědčeno, že si Fistr (pan Jiříkovský) vezme paní Hauenštejnovou (slč. Veverková).

Frašce přinesly rozhodný úspěch znamenitě střižené a skoro vesměs také výborně hrané episodní figurky opposičního tábora páně Fistrova a jeho klientely. V nich autor, jenž si hru sám scénoval, ukázal, že je dobrým žákem Šamberkovým, že má smysl pro divadelní působivost.

Mezi oba kusy, jimiž zaplatilo Vinohradské divadlo potřebný tribut lehké produkci fraškovní, zařaděno bylo vážné francouzské drama *Moře*, jehož autor Jean Jullien platil svého času ve své vlasti za průkopníka naturalismu na scéně, jako Zola a Goncourtové v románě. Moře dáváno 26. prosince m. r. v překladě H. Jelínkově. Nic není poučnějšího, než podívati se zblízka po letech na takové literární nebo divadelní (po případě i výtvarné) dílo, které svého času platilo za dílo průkopnické, hlásající nové pravdy a nové umělecké hodnoty, abychom poznali, jak to vypadá s trvalostí těchto hodnot. Možno ovšem namítnouti, že není zároveň nic lehčího, než po dvaceti letech korrigovati názory, které tato léta sama svým vývojem co nejdůkladněji korrigovala. Ale uváděli se na českou scénu drama takového druhu, jako je Moře, s markou obzvláštní literární významnosti, možno je přijmouti jenom jako doklad fakta dnes už nesporného, že naturalismus sám sebou nebyl a nemohl býti uměleckým směrem, nýbrž nanejvýš jenom prostředkem v uměleckém vývoji románu a dramatu.

Proto Moře Jullienovo připadá nám dnes tak plochým, neživotným a neplodným dramatickým produktem. Dramatická studie — řada scén z chudého pomoří Bretoňského, s množstvím podrobností, jaké nyní vyžadujeme již samozřejmě v každém kuse, který zobrazovati chce skutečný výsek života. Odehrává se v něm všední drama sporů mezi dvěma drsnými námořníky a jejich ženami. Ives vrací

se z rybářské výpravy na Island a shledává svoji snoubenku svedenou Kadikem, vlastním švakrem. Stín nečistého poměru visí ovšem hrozivě nad společnou domácností, ačkoli žena Kadikova i svedená Marie snaží se jej, každá svým způsobem, zaplašiti. Tragická smrt Ivesova, jehož Kadik v hádce shodí do moře, a němý žal Marie, která v bouřlivé noci sama zůstává na mořské výspě, čekajíc, až vlny vyvrhnou na břeh svoji oběť, dodávají ovšem drsnému ději mohutné a dramaticky strhující zakončení, ale to je také jediná scéna kusu, která nás odvděčuje za celý večer.

Hlavní mužská rolle kusu, úloha Kadikova, byla na Vinohradech hrána v dvojím obsazení. Pánové Auerswald a Hlavatý vytvořili tuto vděčnou postavu — studii ve studii — každý svým způsobem: Auerswald drsněji a jednotněji, Hlavatý v bohatší a citově střídavé modulaci, oba robustně a zajímavě. *V. Červinka.*

Nové písemnictví.

Básně.

Jos. V. Sládka Spisy básnické. Souborné vydání ve dvou dílech. **Nákl. J. Otty** v Praze, 1907. Díl I. za 6 k. 50 h., díl II. za 7 k.

Pěkná památka života, takové dva díly spisů básnických! Šly do světa po svazcích a svazečcích, zvěstovaly, pracovaly a po mnohých letech putování vrátily se vyzkoušeny k svému otci a mistru, aby je v sváteční zdobě poslal na pouť znova, v svorném šiku, a to navždy. Je na nich viděti, že byly vypraveny pečlivou rukou hospodáře samého. Dojemně tklivé je podívání na ty dvě podobizny v čele obou dílů. Tamto tiché zadumání mladistvé hlavy, jaksi hrdě sebevědomé, zde duma hlavy dozrálé, na níž těžko rozeznati, čeho je více, zda vyzkoušené dobroty a lásky, či bolestné klopoty.

Dva milé svazky, milé přes to, že jsou tak důstojně a monumentálně objemné. Vždyť se s jejich obsahem známe. Když vyšly *Básně*, byl básník mlád, i my byli mládi. Slyšíme z těch stránek pozdravy mladosti. A přece ty dva díly otvíráme jako by to byly knihy nové. Bývalé a dávné nabylo zralostí odbytého vývoje zvláštní nové chuti. Jaksi jinak nyní a lépe, zdá se nám, těm básním rozumíme. Co bývalo před lety pouze snivým bolem toužebného mládí, nyní zkamenělo v pravý bol života a poznání.

Jak ty Básně tenkrát (1875) zvláštně vypadaly! V celém výkladě knihkupeckém z daleka bylo znáti jejich úpravu. A obsah básní a zvláště jejich slohová forma poutaly rovněž novostí. Nebyly zcela snadně přístupny ty básně, ale tím lépe. Příprava životopisná básně ty dobře doporučovala. Byl tu český básník, jenž vyjel do světa nikoli pouze na oři fantasie, ale na skutečné lodi; počal své básnění mořem, útěkem z nevolné vlasti do světa svobody. Ten už měl právo na romantiku těžkých světobolů. Indiánské sympathie přišly jako na zavolanou. Též i tyran melodií irských. Byla doba revolučního zpí-

vání. Tento časový Sládek byl tehdy nový a odlišný. Pravého Sládka ohlašovaly Básně už také, ale nebyl v té povaze ještě znám. Zvěstovaly jej písně lehké a zpěvné, něžného citu rodinného, vlasteneckého a milostného, když zpíval vzpomínky na domov, stesky osamělého, a zvěstovaly jej už tenkráte také osobní těžká vyznání (U potoka, Modli se za mne, Loučení). Ale celkem nebylo patrno, že se tu hlásí »český skřivan.«

Ohlásily to tím slovem přímo *Jiskry na moři*, ale obsahem toho nedotvrdily. Mladá duše básníkova sice vzlétala toužebně k blankytu, ale připouštěla si mnoho těžkých starostí, které ji nutily k výrazu složitějšímu a dumavějšímu. Nezpívala plesů jarních, nýbrž elegii jarní; elegii minulosti, touhu smrti, slzy lásky. Nová nota byla »Čechy,« domovina, české hrady, vlastenecká a slovanská rhetorika nadšená. A za tím vším se tajil pravý Sládek, ryzí lyrik jemně radostných nálad, soucitem prohřátých, pěvec drobných písní (Pevně dřímáš) a tvůrce formy vzdělané, umného básnění, v němž vynikla na předním místě znělka a pak stručné, plnozvučné ballady a romance s uměním figurek. Bylo znáti básníka, jenž prošel přísnou kázní umění zahraničného.

Úplné vítězství tohoto pravého Sládka znamenaly básně *Světlou stopou* (1881) a hle, nebyla to ani tolik lyrika, neboť je to sbírka rázu výpravného. Zpívá sice také písně, zvláště písně jara, — jaro vždy nejmilejší předmět Sládkův, přece tedy skřivan! — ale když jsme dočtli knihu, ráz dojmu určují idylly a obrázky (Petr zvoník, Jan Lamač) výborné živou silou pravdy a čistotou formy, dále některé podivuhodné romantiky jako Na podhradí a nade vše krásná romance Tři jezdci, putující k hradu lidského štěstí Notu básnění sociálního ohlásily už Básně, a zde jich přibylo (Vlci Hračkář, Anna Potocká). Rádi věříme, že se tato kniha velice líbila zvláště Nerudovi a že si přál takových více. Přišla mu v tom vyhovět kniha *Ze života* (1884), věnovaná památce Hálkově. Je tu bohatá rhetorika vlastenecká, projevy ruchu za volnost a práci, pozdravy a příležitostné oslavy, snění a tužby, ale hlavní pýchou a okrasou sbírky jsou romance (Král Otakar), legendy a ballady: Příšerná loď, Večerní obraz, Koleda. Vynikajícího významu jest cyklus úvah »Básník a svět« a některé písně j. Nocturno a O samotě.

Zatím již o rok dříve vyšly básně *Na prahu ráje*, věnované Vrchlickému a Zeyerovi. Doba nejkrásnějšího rozkvětu života, musy i přátelství. Jsou to znělky. Milé, jasné a rozmarné znělky o dětech a s dětmi, radostné vzpomínky z domova, chmurné vzpomínky historické, genry chudých, zpívání z lidu pro lid. — Děti a lid! Nové a hlavní stránky Sládkovy poesie se dostavily. Ještě jen touhy vlastního srdce, blahé i smutné, a vrcholná doba tvoření je dosažena. Zahajuje ji kniha *Sluncem a stínem* (1887), svazek, jenž má duši skřivánčí. Všecko tu volá, jásá, plesá a touží jako v jaře krásném, a zas kvílí jako v bouři zlé.

Čtyři české znělky byly splátkou časovým starostem vlastenecké lásky básníkovy. A znova se rozepěl písněmi, v nichž vyslovil své nálady i umění nejryzejší a udal pravou sílu svou, hloubku i vzlet. Jsou to: Pozdravy hvězdám, Jaru, Píseň oráčova, Pole, Vidění. Po-

kračování jich jsou *Selské písně* a *Starosvětské písničky*, částečně ještě i *Směska*. Jak souborné vydání nyní dojmem ukazuje, nemáme toto básnění pokládati za jakousi národopisně-ohlasovou episodu Sládkovu, nýbrž za projev zcela přirozeného pudu ryze zpěvného, projev duše radostné, kypící energií života, v níž se v době té rušné přihlásila k synu básníkovi poesie rodné země. Jsou tu také ohlasy, ale zdrojem nejsou sbírky studované jako u Čelakovského, nýbrž sám život, volná obraznost, naplněná ze zásob dojmů ranných, mladistvých, kdy venkov mluvil k celé duši básníka té krásy dobře už vědomého. Proto jsou ty písničky též individuálního rázu Sládkova a jeví umělou kulturu přísně pěstovaného vkusu. Obzor není veliký: hubičky, lásky touha, lásky radost, nesnáze ženění, rozmary pijáků. Lehká mysl, česky bezstarostná, nevinné furiantství, humory a žerty. Specialitou Sládkovou jsou vtipné nápady, zvláště na konci, neočekávané »pointy,« jemná žertovnost. Některé jsou nezapomenutelné po jediném poslechnutí (Klekání, Poutník).

Jdemeli po plánu sbírky Erbenovy, vidíme, že má duše Sládkova celou zpěvnou šíři lidovou: písně dětské (Zlatý máj, Skřivánčí písně, Zvony a zvonky), písně věku mládeneckého, hlavně tudíž milostné (Starosvětské, Směska, Selské), žerty a posměchy (Směska: hloupý Janek, hloupý kmotr, Honza, panáček, pan lesní, pan hrabě a j.), písně stavovské, rolnické a pijácké (vojenských jen málo!), výpravné (balady, romance, legendy) a písně obřadné. Pochopíme pohlížejíce na tento rozvrh, kde se vzaly u Sládka *Písně smuteční*. Nejsou jen výrazem citlivého podzimu, rozněžnění lidumilné, nýbrž umělecké potřeby básníka pracujícího vědomě pro lid. Pohřebními písněmi končí sbírka Erbenova a tak i lidový cyklus Sládkův. Provedení ukazuje, že je to druh velice těžký, k němuž nestačí pouhý vkus ani nadání lyrické, nýbrž že je potřebí hlubokých nálad, životní dospělosti a zvláště obraznosti psychologické. Všecko měl Sládek, a přece psychologická obraznost časem uvázla. Když panna nebožka zpívá o sobě, naprosto se nehodí do zpěvu komparace umělá, jako »jak vítr z čista jasna když zlomí růže květ, tak mlada a tak šťastna již opouštím ten svět.« Poslední dvě strofy té písně úplně vyhovují. »Malému dítěti« není zdařená tak, jako je »Jiná píseň dítěti.« Zdařené jsou: Mladé matce, Ubírám se z toho světa (první dvě strofy) a konec písně O městě nebeském.

Svému podzimu básník umělý a cílů svých vědomý zazpíval zpěvy zcela jiné. Jsou to *V zimním slunci* (1897) a *Za soumraku* (1907) knihy poesie nejupřímnější, tklivé, něžné a ryze individuální. Jsou tu letmé úvahy, různé pomysly, otázky a záhady, většinou dumavá poesie, těžká reflexemi. Lehčí formy mají vzpomínky rodné, vzpomínky na lásku a elegie přátelské. »Za soumraku« je osobní zpověď, vyznání duše pohroužené jednak v minulost, jednak v resignaci. Duše ta je především dobrá, je zbožná, smířená, plná lásky k moudrosti, loučí se zmužile a tiše, jako hospodář, jenž brázdu svou dobře táhl a věří v dobrý smysl svého života. — Sbírku »V zimním slunci« opět ozdobuje něco zhuštěné, baladické lyriky, řada výborných kousků drobných, formy lehce zpěvné, ale obsahu těžce dumného, což je také zvláštností Sládkovou. Jsou tu i vzácné

vzpomínky životopisné (U mé báby) a něco půvabné romantiky, na př. veleumělá V lesním stínu.

Na konec připojil básník s výborným rozmyslem bohatou sbírku svých menších překladů z anglického, norského a slovanských jazyků. Tyto překlady jsou jednak samy o sobě knihou znamenité hodnoty básnické, jednak pomáhají v souborném vydání doplniti tvářnost básníkovu a jeho význam v celkovém rozsahu. Básník zastrkoval své těžké, umělecky silné překlady sem tam, často jen jako do koutků svého Lumíra, pro drobnou pochoutku čtenářům. Nyní se jim může teprve v souboru náležitě porozuměti.

Tyto dva díly básnické a Shakespeare! Dobrá žeň, těžká, jadrná úroda života, věrní a vděční dědicové ducha, jenž je pozůstaví. Budou vyprávěti jímavě a mocně o básníku spolutvůrci a zakladateli velikého období novočeského básnictví, období Májů a Ruchů, o básníku, v němž především hořel vroucí, jemný a vzletný cit, plápol srdce oddaného nadšení a všem krásným tužbám lidským, nade vše oddaného českému svému národu, lidu a rodné půdě; o básníku, jenž lásku svou dokazoval všemožně činem, zbožným kultem svého českého jazyka, jehož byl nejen pěvcem, ale i mistrem a pěstounem, jemuž čistota a ryzost byly posvátným úkolem. O duši zpěvné, živém vtělení pozemské radosti, vtěleném plesu života ať šťastného nebo bolavého.

O tom všem budou vyprávěti tyto velké svazky, dosvědčí vzácnost básnického rodu svého původce, jenom o Lumíru a klopotné práci životní nepovědí, leda jen málo zlomků. Tato mlčenlivost je elegantní výsadou souborů, jež vydal sám autor. Jinak by byl životopisný doprovod nezbytný. *J. Vobornik.*

Výpravná proza.

Josef K. Šlejhar vydal pod názvem *Od nás* (nákl. Ottovým str. 207) dvě povídky, Sirotek a Nekřtěňátko. Název povídky však jest pro tyto práce, zejmena pro první z nich, poněkud nepřípadný, ježto jsme zvyklí v povídce obdržeti více, než se nám zde podává. Kdy by někdo chtěl vytknouti děj těchto povídek, mohl by to učiniti velmi stručně. V Sirotku se ohřebí sedlákovi kobyla, zahyne při tom, a sedlák pečlivě se ujímá hříbátka-sirotka. V Nekřtěňátku slehne stará, ošklivá služka Han, a selka nevšímajíc si zanedbané matky pomůže novorozeněti na onen svět, aby služce, která se na statku dře až nadlidsky, nepřekáželo v práci. Jak patrno, šlo autorovi o to, aby vystihl rozdíl v chování lidí, pokud běží o člověka nebo o zvíře. V obou případech je to zemědělec, u něhož z pochopitelné praemissy přirozeného sobectví může dojíti k závěrům tak různým. Ze sobectví, ne z lásky ku přírodě, chvěje se sedlák o užitečné zvíře a sám ošetřuje jeho mládě, ze sobectví selka zapomíná nejsvětějších citů lidských, nevzpomíná lásky mateřské a zcela jest prosta soucitu s trpícím bližním. Ale zvlášť tento druhý případ není typický, nýbrž jedinečný, ano snad i výminečný, jako výminečné bylo skoro vše v nepořádném hospodářství, kde Han sloužila. A nepořádné bylo vlastně

netoliko ono hospodářství, ale i všecka vesnice, v níž hospodáři i čeládka, muži i ženy napořád jsou oddáni kořalce a všecko vězí v dluzích.

U Šlejhara po všech jeho pracích dřívějších rozumí se samo sebou, že sleduje vše, co souviselo s vytčenými událostmi, do nejmenších podrobností, že v jeho očích nic není nedůležito nebo bezvýznamno a že odkrývá závažné okolnosti také ve věcech, kterých by si jiný pozorovatel sotva povšiml. Také jiným význakům své tvorby zůstal autor i zde věren. Spatřuje jakousi tajemnou souvislost mezi člověkem, kterým se právě zabývá, a přírodou, po výtce pak kosmickými zjevy v přírodě. Tu stává se Šlejhar jaksi malířem hrůzného tajemna a šera v přírodě, přítmí, které člověka skličuje, nevlídných mlh, které jako těžký příkrov zahalují budoucnost a kalí rozhled, že člověku připadá, jako by měl ruce svázány od neznámé mocnosti nepřátelské. V té vládě významného pološera a polotmy jest plno divných symbolův a tajemných vztahů mezi přírodou a člověkem, který se stává hříčkou osudu, pozbývaje časem i své vůle a lidské samostatnosti. Jest mnoho umění, a to silného, sebevědomého umění v zobrazování takových stavův a ve stopování ponurých nálad; ale čísti tyto jednotvárné passáže, znovu a znovu s nějakého jiného hlediska zobrazující touž už zcela zřejmou věc, není právě rozkoší. A dokonce není jarým povznesením, po kterém tak toužíme v každém díle uměleckém.

Rychlým postupem po »Adamově svatbě« vydal Josef Holeček jakožto šestou knihu »Našich« *Rok smrti*, v celkovém pořadí nazvaný *Země* (nákl. vlastním, str. 340). Pásmo dějové rozvíjí se tu v přímé souvislosti se svazkem předcházejícím. Kbelnice byla prodána knížeti, zásada, které hájil starý Králenec a již pozdě uznal také slaboch Šindelář, že země má sedlákovi býti svatá, že v jejím držení a v její nezcizitelnosti kotví zabezpečenost národa, byla protržena. Sedláci také zde — jako prve Horáci — ze svých chyb podlehli panskému sousedovi, s kterým se spojil ošemetný, ve všech vodách lovící žid. Kbelnice zmizí s povrchu zemského, bývalí držitelé její jsou rozptýleni a sotva který se povznese k bývalé zámožnosti. Toť první, jaksi hromadná smrt, o níž mluví nápis díla. S Kbelnicí bezděčně za nahodilého požáru zahyne soused Šindelář, pozdě litující, že se dal ženou svésti, aby odejda od dědičné půdy zanechal posavadního spůsobu života. Posléze sejde násilně se světa Prokop Špírek, který ze zaslepenosti a nerozumu značný majetek svůj promarnil. Avšak rovnováha v selské državnosti, kterou autor právem velebí jakožto zdravou podmínku národního bytu, tím vším není porušena tou měrou, jak by se na první pohled zdálo. Jako Králenec byl odpůrcem rozšiřování panských latifundií na úkor půdy selské, tak i nemluvný Kužel, popustiv svou živnost na Kbelnici knížeti, učinil to jen v jistotě, že zachová pro sebe větší lán, než měl, z nemovitostí, které by jinak byl získal kníže. Tak prohospodařené zemanství Špírkovo přejde na Kužela, který mimo to i jiné krajany zachrání od pohromy, hrozící jim od žida Lepoldky, a vytrhne je zároveň z rozpínající se po nich ruky panské. Tedy alespoň jednotlivec z našich lidí hmotně i mravně vzrostl i za změněných poměrů

sociálních (o nichž se jednalo v dřívějších knihách), a utužil se zápasem se živly cizorodými. Na konec všemu kraji kyne oddech tím, že zbohatlý Lepoldka, hodlaje se pustiti do větších podniků, strojí se opustiti obvod Našich a přeložiti těžiště své výnosné činnosti jinam.

V Adamově svatbě, jak jsme zde před časem ukázali (viz Osvětu 1907, str. 942), autor učinil hlavními pilíři svého vypravování dvě postavy ženské, Klokočnici a Šindelářku, jakožto příklady žen, které — jedna v dobrém, druhá ve zlém — dovedou jednati rázně a samostatně. V Roku smrti přechází všecka akce opět na muže, a to na dvojici Kužela a Špírka. Tento jest jenom dalším rozvedením a nutným důsledkem charakteru, jak byl založen i vyložen v dílech předešlých, povahopis Kuželův jest zde nový. V Kuželovi autor nakreslil sedláka zase jiného typu, než jací byli jeho krajané, které jsme posud poznali. Kužel jest jaksi modernější; podržel sice mnoho ze staré selské tuhosti a konservativnosti, ale vpravuje se snadno v nové proudy a svou bystrostí mate počty také panské správě, které šel zdánlivě na ruku. V něm spisovatel získal jednak vhodný článek k dalšímu rozvoji dějového podkladu, který jest pojítkem posledních svazků Našich, jednak obratný přechod k novým poměrům, které se u nás vyvíjely od let šedesátých. Zajímavým — a nepochybně též věrojatným způsobem líčí autor, jak se těmto poměrům přispůsobuje také kníže Egon, představitel značné části tak řečené historické šlechty.

Jako dřívější svazky Našich, také tento vyniká myšlenkovým jádrem, jehož obsažnost jeví se především v celkovém podkladu díla, ale ovšem též v četných podrobnostech a úvahách autorových. Z nich zvláště zasluhují pozornosti úvahy P. Sterzingra, kterými poučuje knížete Egona, jak má zaříditi své chování k českému lidu, rozmluva Uhlíkova s Lepoldkou o smýšlení židovstva a o jeho »vlastenectví« (str. 275) a j. Lid je kreslen životně, i ta jeho schopnost rýmovací, kterou dle Holečka osvědčuje při rozmanitých zábavách a která nás na prvý pohled překvapuje, jest celkem pravděpodobna jakožto dědictví lepších dob minulých. Jenom závěrečná scéna při »pohřbu Kbelnice« zdá se nám poněkud nadsazena. V dějovém pásmu postřehneme několik překvapujících obratů, v nichž se dojem vyvršuje jaksi vypočteně. Čítáme sem již uhoření Šindeláře ve vlastním domě, obzvláště pak zavezení pohořelého Kužela i s rodinou do živnosti Prokopa Špírka, jejž Kužel usiloval zničiti. Posléze ovšem též tanec Smrti se Špírkem v masopustním mumraji. Ale nelze říci, že by scény tyto šly za umělým efiektem. Nejdůležitější z nich, sblížení Kuželovo se Špírkem, plyne důvodně a přirozeně z povahy Špírkovy a spisovatel si v něm obratně nastrojil vhodnou praemissu k smírnému rozřešení závěrečnému, kterého sice život v takové podobě vždy nepodává, ale také ho nikterak nevylučuje. — Jadrný, pádný a zvučný jazyk Holečkův a vůbec názornou formu jeho díla pochválili jsme již prve upřímně; nyní bychom mohli chválu tu jen opakovati. Že v Našich přibylo literatuře dílo trvalé hodnoty, netřeba znovu připomínati.

Jan Herben v úvodě k svému *Hostišovu* (nákl. Grosmana a Svobody, str. 380) praví, že se jeho kniha může zdáti někomu

»trochu podivnou, snad komickou.« Vzniklť prý skoro každé její číslo »z jiné nálady a z jiné pohnutky.« Podle našeho mínění ta podivnost záleží jen v tom, že Herbenova kniha vlastně nenáleží do žádného určitého oboru slovesného, nýbrž z mnohých oborů vybírá si z každého po trošce. Jakási všehochut se vám tu tedy podává. A přednost její je právě v tom, že to otevřeně, upřímně vyznává již předem. Nejedna kniha z posledních let vznikla u nás tím, že její původce sešil v ní páté přes deváté lecjaké kusy nesouvislé a nehodnotné, skryl je pod parádní název a okatou vinětu, ale nevyznal, jaké zboží tu vlastně přinesl na trh. Herbenův Hostišov nemá jednotného děje, není to román, není povídka, není ani sbírka povídek, nýbrž pestrá směs obrázků tu vzpomínkových, tu historických, jindy povaholičných, jindy zas čistě přírodnických. Místo vzniku, dějiště, možnoli tak říci, prostá, nepatrná vesnička Hostišov na Táborsku nedaleko Votic, jest pojítkem, které ty obrázky víže v celek. A celek ten působí určitým, pevným dojmem a také v podrobnostech má mnoho rysů utěšených, zámluvných.

Spisovatel, který v dědince Hostišově trávívá léto na své, byť nevelikě půdě, seznamuje nás nejprve s bývalým rázem nynějšího kraje a zalétá potom do jeho minulosti. Vzpomíná Husa, který tady putoval na Kozí a v Milčíně kázal, vzpomíná cesty a dojmů krále Ferdinanda I. a zabývá se v osobě Kašpara Kaplíře, kdysi pána na nedalekém Neustupově, neblahými událostmi Bělohorskými a jednáním odbojných stavů. V druhém oddíle líčí ve volných kapitolkách »dnešní Tábory,« kraj i lid, jeho povahu a smýšlení, jež doličuje na několika vybraných jednotlivcích. Zde již charakterisováním význačných jedincův a přihlížením k jejich osudům a k vývoji jejich života ocítá se na poli belletrie, ač zhusta, jako kdysi ve Slováckých dětech, zabočuje také v ryzí lidopis. V dalších dvou oddílech, nazvaných »Pod naší střechou« a »V našem újezdě,« má převahu stránka přírodopisná. Autor prostým, nehledaným spůsobem vykládá osudy a chování živočichů, které živil pod svou střechou, a vede si tu s pozorností přírodopisce, spoléhajícího jenom na vlastní pozorování. Totéž se v jiné formě ukazuje v loveckých obrázcích v poslední části knihy, kde jeho pozorování je rozšířeno na volnou přírodu v lese a v polích. Upřímná, nelíčená láska ku přírodě jest společným, milým znakem všech těchto obrázků, jež zvláště v městské mládeži mohou tu lásku úspěšně buditi.

Prvotiny Boženy Valičové, nazvané *Carmen a jiné povídky* (nákladem Fr. Švejdy, str. 127), slibují titulem více než podávají. Většinou totiž nejsou to povídky, nýbrž drobné črty, zachycující jedinečné události, po případě význačné vlastnosti zvolených osob, a to ještě zobrazené jako hotové věci, nikoli vyvíjející se z vnitřních příčin a předpokladů. Tak v Tulákovi jde o touhu vesnického chlapce odpoutati se od domova a zajíti do měnivého víru cizích krajin, v Sirotku běží o osiřelého hocha, který prý se ve světě neztratí, a v črtě Ve stínu zachycen jest první krok osamělého děvčete na dráze mravního poblouzení. Jinde si Valičová vybrala za námět strastný život chudasů, div neklesajících pod tíhou života (Jako list, Tiché kroky, U chudých), jinde trampoty ztracené lásky (Carmen),

nebo nezdařilého manželství (Jednou na jaře). V některých z těch črt projevuje se bystré oko pozorovatelské a pero obratně líčící; tak jest v obrázcích Tulák, Jako list, Tiché kroky. Tu také prospěšně vyniká autorčina láska ku přírodě; její sytá kresba dobře postihuje zvláště půvaby krajinné. S některými črtami však nikterak nebylo třeba spěchati do tisku. Mluvnických chyb, opomenutého rozdělení větného a jiných vad formálních měl si povšimnouti alespoň tiskárenský korrektor. *F. V. Vykoukal.*

Životopis.

Bohumil Bauše vydal *Život a cesty dr. Emila Holuba* v Ottově Světové knihovně (čís. 612—613). Účelem spisu bylo »snahy a osudy Holubovy v paměti krajanů oživiti« roku 1907, kdy na den 7. října připadaly šedesáté narozeniny cestovatelovy, a Praha, i rodné jeho město Holice se chystaly uctiti jeho jmeno pamětními deskami.

Kniha skládá se z úvodu a 17 kapitol. V úvodě připomenuto, kterak touha poznati neznámé kraje, v novějších dobách zvláště kraje africké, vrozená nejen lidem bydlícím na břehu mořském, ale i nitrozemcům, uchvátila i mladistvého Holuba, jenž sám na sebe a své síly spoléhaje, jako lékař vnikl do krajin, Evropanům jen částečně známých, a nasbírav tam zkušeností a předmětů vědecky důležitých uměl je jak slovem a obrazem tak i velkolepými výstavami uplatniti. Doživ se mnohé oslavy i mnohého sklamání, klesl předčasně do hrobu jako oběť ustavičného namáhání a strádání. V té Africe, kudy se před lety lopotně ubíral pustinou a stepí, zatím se již mnoho změnilo; nyní lze se dostati po pohodlné dráze z Kapského města do Bulawayo, odtud směrem severozápadním pod vodopády řeky Zambesi a dále ku Broken Hill Mine.

A jaké měl náš cestovatel ideály? »Chtěl předem sourodákům svým, zbědovaným vystěhovalcům do Ameriky, nalézti nový nějaký ráj; chtěl Praze získati sbírky africké jediné svého druhu; chtěl jmenem svým rozmnožiti řadu cestovatelů, tak skrovně dosud Čechy zastoupenou.«

První ze 17 kapitol spisu vypráví o Holubově mládí a postupu jeho vzdělání. Narodiv se dne 7. října 1847 v Holicích, přestěhoval se s rodiči do Pátku u Loun, kde jeho otec stal se panským lékařem. Otec záhy nabádal Emila k přírodním vědám, kreslení a k pilnému sbírání přírodnin i starožitnin. Mladý Holub, vychodiv gymnasium jednak na Malé Straně v Praze, jednak v Žatci, vstoupil roku 1866 na medicinskou fakultu university Pražské. Neustával ani za odborného svého studia od své sběratelské činnosti; v studiích archeologických napomáhal mu konservátor Frant. Beneš. Přírodovědecké poklady zemského musea a knihovna Vojty Náprstka byly Holubovi zdrojem hojných vědomostí, nezbytných cestovateli do dalekých končin.

Afrika takřka učarovala mladému lékaři. Hned jak dosáhl doktorátu, vydal se (dne 18. května 1872) na pouť do tohoto zemědílu. »Na rozdíl od Stanleye a jiných bohatě vypravených a podporovaných cestovatelů, pustil se do světa neznám, s padesáti librami

a několika recepty v kapse, maje za výbavu všeho všudy tři kompasy a teploměr, ale plány bouřlivé, proniknouti Afrikou od jihu k severu, od Zambesi k Nilu neb Kongu.«

V dalších kapitolách, jichž obsah zde podrobně sledovati nelze, líčí se první sedmiletý pobyt Holubův v jižní Africe (v l. 1872 až 1879) a jeho výzkumné cesty do jejího nitra, které podnikal z města Dutoispanu (v Polích diamantových) jako východiska, až posléze pronikl k řekám Čobe a Zambesi.[1])

V měsíci srpnu roku 1879 navracel se s bohatou kořistí do Evropy a přijel dne 18. října t. r. do Prahy. Již cestopisnými listy z Afriky (uveřejňovanými v Světozoru v l. 1872—1876) vzbudil v obecenstvu značné účastenství se svými výzkumy, zvýšený ještě předběžnou výstavkou africkou, jež přičiněním Vojty Náprstka uspořádána byla (r. 1874) na Staroměstské radnici. Účastenství to vzrůstalo, když Holub po svém příchodu do Prahy upravil (dne 23. listopadu 1879) druhou výstavu v letním sále ostrova Střeleckého a zahájil dlouhou řadu přednášek doma i v cizině o svých cestovatelských zkušenostech. I údové císařské rodiny rakouské bývali mezi jeho posluchači. Když pak Holub, rozdav velkou část svých sbírek, nemohl v Praze nalezti místa, kde by uložil ostatek jich, panovník dal mu k disposici zámek Wieselburk u Vídně.

Bauše, vyjmenovav četné literární práce Holubovy z této první doby a zmíniv se šíře o jeho díle »Sedm let v jižní Africe« (vyšlém v l. 1880—1882) i o hojných vyznamenáních, jimiž cestovatele zahrnula vlast i cizina, šíří se o přípravách jeho k druhé cestě do Afriky. Za těchto příprav Holub, poznav ve Vídni slečnu Růženu Hofovou, dceru inspektora budov výstavních, odhodlanou snášeti s ním všecky strasti nové pouti, pojal ji krátce před svým odjezdem z Evropy za manželku. Vedle ní provázelo jej šest statných řemeslníků vojáků. Na tuto druhou cestu, jež trvala od roku 1883 do roku 1887, byl již lépe vypraven nežli na první a dospěl z Kapského města daleko na sever do země Mašukulumbův; stanul až u hor na půlnoční hranici této země a nazval je horami Františka Josefa. Útrapy, jichž na této pouti zakoušel, byly nad pomyšlení hrozny; popsal nám je po návratu do vlasti ve spise »Druhá cesta po jižní Africe,« vydaném nákladem J. Otty roku 1890.[2]) Uspořádav (roku 1891) velkolepou africkou výstavu ve Vídni a o rok později v Praze jal se potom s velkomyslnou štědrostí rozdávati vystavené předměty museím a školám, ač peněz neměl nazbyt. V letech 1894—1895 pořádal (k vyzvání zeměpisné společnosti Washingtonské) přednášky v čelných městech amerických a následujícího roku i v Haliči. Ač churavěl očima a někdy i malarií, pomýšlel ještě na třetí výpravu do Afriky. Avšak k té již nedošlo; neboť nový záchvat trýznivé malarie učinil dne 21. února 1902 životu jeho konec.[3]) Císař zvěděv

[1]) Viz zprávy dr. J. Vlacha v Osvětě 1880, str. 956—960 a v Osvětě 1881, str. 659—667.

[2]) Viz o něm článek prof. G. Heše v Osvětě 1891, str. 575—589.

[3]) Viz stať »Dr. Emil Holub« od V. J. Práška v Osvětě 1902, str. 289 až 293.

o jeho nemoci a hmotné tísni, vykázal mu (počátkem roku 1892) roční důchod, jehožto však nebožák užíval toliko dva měsíce.

Holub pochován jest na ústředním hřbitově Vídeňském, kde mu družina přátel postavila pomník. I na tento pomník panovník přispěl dvěma tisíci korun a vdově po cestovateli ustanovil roční plat.

Baušova kniha, dýchající přátelskou láskou k zesnulému, oplývá zajímavými podrobnostmi o jeho afrických výzkumech a svízelích; vytýkajíc všecky zásluhy neúnavného pracovníka a badatele, vyvrací zároveň klepy, které byly u nás o něm zlomyslně roztrušovány. Předesílajíc podobiznu Holubovu, přináší v textu čtyři obrázky, vyňaté z jeho cestopisů, a vyobrazení jeho náhrobku. Škoda, že opomenula přinesti mapku, která by znázorňovala pochody cestovatelovy v Africe, mapku, již nalezti lze ve Sborníku české zeměvědné společnosti z roku 1892 jakožto přílohu k důkladné stati J. V. Želízka, nadepsané »Dr. Emil Holub a jeho výzkumné cesty v jižní Africe.« A přece tato stať dojista nebyla Baušovi neznáma. *J. Božek.*

Kalendáře českých paní a dívek.

Ústřední spolek českých žen vydal kalendář *Češka*, redigovaný po stránce slovesné Pavlou Maternovou a po stránce výtvarné uspořádaný Annou Boudovou. Od této pochází také kalendarium prací; proti jednotlivým měsícům ročním jsou v něm ponechány prázdné strany k příležitostným zápiskům čtenářek.

Články slovesné vynikají velmi rozmanitým obsahem, svědčícím o tom, co hýbá srdcem a myslí našich žen. Značný počet prosaických statí přináší *vzpomínky* a delší kratší *biografie*, týkající se českých umělkyň, spisovatelek, vlasteneckých dobrodějek a prvních našich lékařek. Náležejí sem statě: od Marie Gebauerové (Současnice Boženy Němcové v české literatuře), od Terézy Turnerové (Paní Hanna Kvapilová), od Marie Vítkové (MUDr. Anna Honzáková), od redaktorky (MUDr. L. Nová Krajíčková, † Ludmila Prousková, Pepa Mařáková, malířka), od Katynky Emingrové (Pěvkyně Smetanova = Marie Petzoldová Sittová) a od Marie Kalašové (Paní Josefa Náprstková).

Články obecně poučnými přispěly: Božena Viková Kunětická (Češka — o nynějším významu toho slova pro naše ženy), Anežka Sluková Čermáková (Průsvity na cestu — aforismy ze spisů Karol. Světlé a Sofie Podlipské), Julie Emingrová (Krása žití), MUDr. Svatoslava Hornofová (České lékařky), MUDr. Eliška Vozábová (Léta přeměny), Ph. Dr. Marie Slavíková (Jednotná škola), Barbora Hoblová (O škole pro služky), Pavla Moudrá (Věčně ženské), Teréza Turnerová (O ženách maloruských), Eliška z Purkyňů (Význam a úkol ženských spolků), Anna Slavíková (Pátý slet všesokolský a účast žen) a Baruše Jandová (Malé obrázky z velkého bojiště, poučující o tom, od koho mají ženy české kupovati).

Poesie zastoupena jest na podiv málo — toliko příležitostnou básní Pavly Maternové »K šedesátým zrozeninám Elišce Krásnohorské.«

V části belletristické objevují se práce: Růženy Svobodové (Příběh), Gabriely Preissové (Poznání), Růženy Čechové (Cizinka), Terézy Turnerové (Ideál), Růženy Jesenské (Zachycené stíny), Violy (Almužna), Marie Calmy (Z hlubin) a Antonie Elblové (Baruška).

Na konec přidány jsou hojné »Zprávy spolkové« (o jednotách a spolcích českých žen a dívek), zprávy různé a inserty.

Do části obrázkové pojaty jsou kromě podobizen Hanny Kvapilové a Marie Petzoldové Sittové (i v rozličných jejích hereckých úlohách), Elišky Krásnohorské, Anny Honzákové, L. Nové Krajíčkové, Olgy Kobylanské, Pepy Mařákové, Josefy Náprstkové ještě tato vyobrazení: Krajina (od A. Sequensové), Malá Strana (Večerní nálada od M. Hausmannové), Chrám sv. Mikuláše (od téže), Zimní krajina, Při lampě (od L. Scheithaurové) a Keramika (od Anny Boudové).

Jak patrno z tohoto seznamu, »Česka« předvádí čtenáři zásadně jen výtvory ruky ženské. Ač práce tyto, jak přirozeno, nejsou stejné hodnoty, svědčí přece o vážnosti, s jakou Ústřední spolek českých žen se domáhá svého úkolu. Cena kalendáře (K 2·40), hledíc k jeho vkusné a solidní úpravě, není nikterak přemrštěna.

Kalendář paní a dívek českých (redakcí Gabriely Preissové a nákladem J. Otty v Praze) liší se po některých stránkách od »Češky«. Předně: kalendářní část jest poněkud obšírnější a protkána význačnými obrázky pro jednotlivé roční měsíce. Druhé: připojen k ostatním částem jako samostatná příloha »Zápisník bedlivé hospodyně,« který lze z knihy vyjmouti. Třetí: mezi přispěvateli objevují se také jmena mužů. Čtvrté: poesie jest poněkud více zastoupena: básněmi Karly Semerádové (U zápisu), Gabriely Preissové (Fragment pohádky), Marie Šedlbauerové (Rondel, Poslání) a Pavly Maternové (Na chvíli v horách — čtyři reminiscence ze Šumavy).

Články obecně poučné přináší kalendář tyto: O malířkách všech dob a krajů (od Julie Emingrové), Vliv tísnícího oděvu na ženské choroby (od MUDr. Elišky Vozábové) a Hudební sezóna r. 1907 (podepsáno značkou Pe.).

Jako »Česka« věnuje i tento kalendář stručnou vzpomínku (od Marie Turkové) Hanně Kvapilové a delší stať (od Katynky Emingrové) pěvkyni Marii Petzoldové Sittové.

Belletristické příspěvky pocházejí z pera: Heleny Malířové (Píseň Taťanina), Boženy Frídové (Mladá láska), Abig. H. Horákové (Mučenka), Vlasty Pittnerové (V podzámčí), L. Grossmannové Brodské (Očarovaný Nikolaj), Ivana Laha (Usouzeno) a Pepiny Jáchymové (První touhy).

Část obrázková zahájena jest reprodukcí většího obrazu Vácsl. Brožíka »Rudolf II. mezi svými umělci«; za podobiznami Hanny Kvapilové (v úboru z let padesátých minulého století) a Marie Petzoldové Sittové následují obrazy: Kvetoucí sad (od A. Dvořákové), Portrétní studie (od H. Emingrové), Děti chudých (od téže), Faustův dům (od Zdenky Braunerové), Byl první máj (od A. Liebschera), Dekorační vása (od Suchardové Boudové), Vnitřek lesa (od M. Hillerové), Hanačka z Kojetína (od M. Gardavské), Zátiší (od Lidmily Kleinmondové), Ctenářka (od Karla Babky), Po obědě (od J. Dědiny) a Božský učedník (od pí.•Demoat Bretonové).

Rozumí se, že i v tomto kalendáři, jenž končí se seznamem křestných jmen (i staročeských) a dlouhou řadou insertů, vyskytují se příspěvky nestejné hodnoty. Po stránce zevnější dílo mile dojímá svou pěknou úpravou; zvláště titulní obraz na deskách oslňuje nádherou. *Fr. Bláha.*

Z dětské literatury.

Čertoviny. Z lidových pohádek vybral a vypravuje Adolf Wenig. Obrázky a výzdoba knihy od Jos. Weniga. Nákl. F. Topiče v Praze.
Rodiče a děti. 40 původních litografií od Rich. Laudy. Nákl. R. Prombergra v Olomouci.

Dvě knihy pro děti, v úpravě pečlivé, umělecky vyzdobené, položeny pod vánoční stromek. Čertoviny od bratří Wenigů působí moderněji, než kniha s reprodukcemi Laudových litografií, neboť primitivism vyobrazení, nápodobujících staré xylografie, spolu s typografickou výzdobou a úpravou tisku dodávají knize vzhledu. Není to zrovna vše nové, neboť takto upravují se knihy jinde i u nás již po delší čas, a barevný přetisk také není zvlášť vkusně volen, ale typy čertů jsou tak dobromyslně české, tak po Alšovsku dobrácké, že ten přihlouplý čert i v malířových kresbách je výborně vystižen. Laudovy barevné litografie, vesměs do kruhu komponované výjevy z rodinného života lidového, zdají se proti rázovitě archaisujícím kresbám Wenigovým poněkud nasladlé, sentimentální, ale Lauda ukázal se i tu dobrým illustrátorem: podložený text dětských říkadel a veršíků nesnesl jiného doprovodu, a trochu té lyrické úpravy v typech i tvarech, ano i v barvě, není na škodu. Šlo tu o názornou nápověd pro malé nečtenáře, obrázek aby zrovna sám říkal ty prosté deklamovánky, a láska rodičů k dětem, mazlivá, něžná hravost aby tu jasně byly zdůrazněny. Některá komposice scelila se při tom umělecky velmi pevně (na př. nokturno u kolébky), Lauda nakreslil ty prosté postavy pevnými, přece však pravdivým pohybem oživenými čarami. Obě knihy zajisté značnou měrou převyšují obvyklé vánoční zboží, dříve u nás ve velkém zkonsumované, jejich hodnota umělecká vynikne, porovnáli se s banálním zbožím nedávné minulosti. Dr. *F. X. Harlas.*

Z hudebního světa.

Debussyův kvartet a Chválův kvintet v komorním spolku. Ševčíkův kvartet. — Sauer, Maja Strozziova. — Regerovo sté opus v symfonickém koncertu Filharmonie.

Jmeno Clauda Debussy obestírá dosud nimbus neznáma. Kde kdo je slyšel, leckdo pokusil se proniknout záhady — ostatně ne tak nerozřešitelné — toho či onoho jeho díla; jen málokdo troufal si vejíti s autorem v bližší styk a známost. Není z těch, kteří by příliš ochotně přicházeli výkonnému umělci či dokonce dilettantu vstříc. Skrývá svoji podstatu, třeba nebyla sama nejhlubšího rázu, v hojných zvláštnostech technických, a již tím odstraší konservativní pohodlnou duši průměr-

ného hudebníka, že se ani nepokusí proniknouti dále. A přece to nejsou nijaké nepochopitelné záhady, na nichž Debussyovo umění spočívá. Jako kde který modernista, není nijak zvláště silný myšlenkou. Jako všichni spolubojovníci za nové umění, jest umělcem nálady, a to nálady nejraffinovanější, nejzvláštnější, exotické, kterou je sotva možno naznačiti přirovnáním k těžkým, neskonale sladkým a opojným vůním Orientu, jíž podobnou sotva jest možno vzbuditi vzpomínkou na tajemné, polohlasem monotonně zpívané báje o zakletých princeznách, o příšerách a dracích a o vítězných vášnivých a něžných rytířích, o tančících elfech, o komickém a zároveň tragickém Pierrotu, tlukotem kytary doprovázejícím své zoufalé serenády. Jako kde který moderní Francouz soustředí pak umění své na jistých složkách, složky jiné téměř vyloučiv. Debussy zcela po francouzsku vyhýbá se spletité kontrapunktice, rozproudění se jednotlivých hlasů. Že pak není silný melodik, již jsem řekl. Jest ovšem zato melodik velmi rázovitý. Jeho mélos spíše než melodie má svůj osobitý ráz. Ale ten jest podmíněn a určen živlem rytmickým, nanejvýš vybroušeným a zajímavým, a především živlem harmonickým. Jednotlivé delikátně rytmisované hlasy spřádají své melodické útržky v harmonie neobyčejné, sladké, kouzelné krásy. Užití celotónové stupnice hraje zde ovšem vážnou úlohu. A tento celek, samý nerv, rozdrážděný, rozechvěný a umdlévající, ztopen je ve zvuku, o jehož pohádkových barvách, měsíčným světlem po hlatích opálu hrajících, se nedávné minulosti ještě nesnilo.

Debussyův kvartet, který zásluhou Ševčíkova kvartetního sdružení v komorním spolku po prvé v Praze byl proveden, není jistě dílo silné, mužné, rozvádějící these velkých myšlenek ve veliké formy hudební retoriky. Ale vítáme dílo u nás, poněvadž je své, je plným výrazem osobnosti skladatelovy, nervosní, vášnivé a zase melancholické, nanejvýš raffinovaně cítící a vládnoucí, při tom individualitě své zcela přiměřenou, raffinovanou a svéráznou skladatelskou techniku. Přirozeno, jest ovšem, že nejšťastnějšími partiemi kvarteta jsou věty jen náladové, tedy obě věty střední; že věty kladoucí větší požadavky obsahové a tím též konstruktivní, tedy věty krajní, nestojí na výši oněch. —

Do jisté míry novinkou bylo před několika lety v příliš pestrém pořadu žurnalistického koncertu utonulé Chválovo *kvinteto*. V pravém prostředí komorního večera mohly zde oceněny býti spíše velké přednosti tohoto díla. Vyrůstá z rázných, jadrných, prostých themat, ve větách druhé, třetí a čtvrté národně zabarvených, dávajíc jim rozvíjeti se logicky, s přímou prostotou a s plným ovládáním stavby i práce. Jen výborný pracovník dovede působiti dojmem naprosté průzračnosti a prostoty při vedení hlasů často tak složitém, jak je nalézáme v tomto díle. Obsahem svým přivádějí jednotlivé věty tóny mužné ráznosti a zase měkčí, melancholicky, ale bez sentimentality dumající, pak tóny bodře humoristické a zase čiperně, vesele si prozpěvující.

Ševčíkovo kvarteto (pp. Lhotský, Procházka, Moravec a Váška, kteří jmenovaná díla provedli) druží se k Českému kvartetu jako jeden z nejvýznačnějších představitelů našeho umění výkonného. Mladému sdružení, které nyní zahrnuje Evropa uznáním, vlastní jsou

stejnou měrou oheň mládí, dokonalá hudebnost a především neobyčejně krásný a jednolitý zvuk.

Jako solisty pozdravili jsme v komorním spolku charvátskou zpěvačku Maju Strozziovu a pianistu Emila Sauera. Markýza Strozziova je umělecký zjev, znamenitě školený, dovede zaujmouti i skladbami, které jsou jinak hluboko pod niveau zajímavosti, vzácnou jemností svého podání, jemuž jen chybí o několik stupňů hřejivější temperament a bohatší, trémou nekalený hlasový fond. Emil Sauer se časem vybouřil ze svého siláctví na klaviatuře. Umělec, který před lety oslňoval svým ohněm a skvělou technikou a odstrašoval svým přepínáním síly a nechutnými allurami, představil se nyní jako mistr zcela zralý, jehož umění je prosto všeho kvasu, vší nehotovosti. S ideálně dokonalou, průhlednou, lehoučkou technikou spojuje nyní nevyrovnatelný půvab zvukový a dokonale plastické podání celku, tak hladkého a pečlivě promyšleného a vypočítavého, že se vám namane myšlenka, nepřerostlli v něm s lety instrumentalista hudebníka, nenili na cestě od umění k akademismu.

Událostí měsíce bylo provedení veliké, významné orchestrální novinky německé, Maxa Regera *Variací na thema J. A. Hillera.* Mladý mistr před tím napsal devětadevadesát děl, vesměs většího rozsahu a nejvážnějšího rázu, v nichž se nadání jeho ponenáhlu vždy svérázněji rozvíjelo. Ve svém stém díle jeví se zbaven dřívějších nedostatků, zcela hotov a vyhraněn. Reger je Němec a je varhaník. V něm žije hluboké, těžké velkolepé umění dob Bachových; v něm žije spletitá, závratná, bohatá technika staroněmecké varhanní polyfonie. Jeho fantasie vázána jest jeho rodem a jeho nástrojem. Nezná půvabu, gracie, měkkosti, sladkosti; všechny tóny, jimiž zní femininní krása, jsou jí cizí. Ale intonuje zpěv mužství, silný — drsný v citu i nehorázný v humoru, zpěv, který valí a řítí se orkánem zvukův a v jehož živelnosti je zároveň hluboká zákonnost. Dojista nejsou všechny složky jeho nadání v rovnováze: není velký melodik, nejímá smysly, nerozněcuje obraznost. Je to právě hudba absolutní, která z díla jeho zní, ale tak nesmírně silná, prýštící z ducha té veliké tvárné mohoucnosti, že vás zdolává a podmaňuje mohutností a bohatstvím svých tvarů. Poslední Regerovo dílo je zároveň ukázkou, jak daleko možno dojít starou drahou. Řekl jsem, že umění jeho harmonické i polyfonní tkví v díle Bachově. Bachem a varhanami — tedy nástrojem minulosti — určena jest i zevnější, instrumentační stránka díla. Jako u Bacha, hrají tu zhusta dva orchestry současně a zas odpovídající sobě; jako u Bacha, vystupuje z orchestru skupina nástrojů za skupinou; jako rejstříky varhan střídají se orchestrové barvy; jako varhany táhne se zvuk orchestru, hutný, těžký, a přece jasný při naprosto čistém vedení bohatě spředených hlasů. Je v tom jakási monotonie, jíž naše obyčejná prolamovaná orchestrace nezná. Ale je v tom velkost. A dojmu závěreční fugy ani koncepcí, ani stavbou, ani zvukem nedosahuje hned tak některé moderní dílo.

Po krásně připraveném provedení nesmírně těžké skladby hrál Filharmonický orchestr, dr. Zemánkem řízený, Čajkovského pathetickou symfonii. Jak se po oné drsné velkosti zdála malou a chudou!

K. Hoffmeister.

Nové rovy.

Hrabě Bedřich Schönborn. — Gustav Schwing. — Vilém Heš. — Josef Talský. — Vojtěch Lešetický. — František Voldan. — Antonie Waltrová. — N. P. Apraksin.

Dne 21. prosince zemřel ve Vídni po krátké nemoci první předseda správního soudu hrabě Bedřich Schönborn. Narodil se dne 11. října v Dlažkovicích. Již v mladých letech zabýval se pilně politikou a r. 1870 vydal německý spis »Čechy a Rakousko,« v němž hájil zásady konservativní. Roku 1881 ucházel se o mandát do říšské rady na Přešticku po zesnulém dr. Braunerovi; ve své kandidátní řeči pravil: »Doba naše vyžaduje toho, aby mezi našimi českými poslanci na říšské radě panovala svorná jednomyslnost, aby stálého spojení a přátelských styků s ostatními stranami bylo šetřeno, a aby se nynější většina na říšské radě zachovala a sesilovala. Abych i já k tomu přispěl, chci, jestliže mne svou důvěrou poctíte, činiti, co již politické přesvědčení a vlastenecký cit mně kážou: chci totiž přistoupiti k státoprávnímu klubu a věrně se dle jeho stanov zachovávati. Chci zároveň s ostatními poslanci českými pracovati k tomu, aby samospráva, zvláště zemská samospráva, rozšířena byla. Musíme k tomu hleděti, aby státního historického práva koruny české vždy bylo šetřeno a aby naší vlasti byla patřičná platnost navždy zajištěna. Třeba též, aby národní rovnoprávnost a práva české národnosti vůbec zvláště ve školách a v úřadech ve skutečnost uvedeny byly.« Ježto hr. Schönborn vystoupil jako kandidát samostatný, nebyl zvolen, nýbrž kandidát státoprávního klubu.

Roku 1881 jmenován místodržitelem na Moravě. V tomto postavení bylo upřímnou snahou jeho odčiniti alespoň největší křivdy, na české národnosti v této korunní zemi páchané, i osvědčil se vždy přesně nestranným. Když r. 1882 panská sněmovna jednala o záležitosti české university, byl hrabě Schoenborn zpravodajem autonomistické menšiny komise a zastal se rázně oprávněného požadavku českého. Že si jako místodržitel dovedl získati spokojenost českého národa, toho jest důkazem, že zvolen r. 1884 ve skupině Uherskohradištské za poslance na sněm zemský. Když pak Němci proti volbě té s největším důrazem se vzepřeli, vzdal se mandátu.

Dne 13. září r. 1888 stal se ministrem spavedlnosti v kabinetě Taaffově. Po Vídeňských punktacích vydal r. 1890 dva výnosy ohledně vrchního zemského soudu v Praze. Prvním vyzval vrchní zemský soud, aby zřídil zvláštní komisi, která by se radila o ohraničování soudních okresů. Druhý výnos týkal se obsazování míst při soudech a zřízení disciplinárního senátu při vrchním soudě. V příčině obsazování míst při vrchním soudě ustanovil, že při obsazení 41 systemisovaných míst radů bude se jen u 26 žádati znalost obou zemských jazykův, u 15 ostatních že se znalost českého jazyka žádati nebude; dále nařizoval, že při obsazování míst úředníkův a služebního personálu při soudech a státních zastupitelstvech, co se týče jazyka českého, má rozhodovati potřeba služby, a dokládal, že při obsazování míst, pro které znalosti češtiny nebude potřeba, znalost tohoto jazyka

nemá býti žadatelům na závadu. Vývody tyto vzbudily domnění, že se mezi vládou a Němci stalo dohodnutí na škodu českého národa.

Roku 1892 vydal nařízení, jímž se zřizoval nový soudní okres německý v Teplici (Weckelsdorfu), ačkoli sněm český své dobré zdání o záležitosti té, jak toho zákon ze dne 11. června r. 1868 vyžaduje, nevydal. Mladočeští poslanci podali z toho důvodu návrh, aby hr. Schoenborn dán byl v obžalobu pro porušení zákona. Když se o návrhu tom ve sněmovně jednalo, prohlásil poslanec dr. Zucker, že v záležitosti té není mezi českými poslanci rozporu. Pro návrh hlasovali jen čeští poslanci. Když pak státní zastupitelstvo jevilo v konfiskování českých novin přílišnou horlivost (v jediném měsíci červnu r. 1891 zabaveno 281 českých listů), hr. Schoenborn na interpellaci poslance Eima uznal, že se v konfiskování jeví někdy příliš přísné pojímání dozorčích úřadů.

Po odstoupení hr. Taaffa byl hr. Schoenborn členem koaličního ministerstva Windischgrätzova. Potom r. 1896 jmenován jest předsedou správního soudu. Naposled vystoupil politicky krátce před svou smrtí, když se totiž v panské sněmovně jednalo o rakousko-uherské vyrovnání. Byl členem vyrovnavací komise a vyslovil se proti vyrovnání z toho důvodu, že spatřoval v něm státoprávní nevýhody pro Rakousko.

Hr. Bedřich Schoenborn byl dojista mužem velkého státnického nadání a pevné povahy. Svému přesvědčení se nikdy nezpronevěřil. Ač rodem Němec, byl přece upřímným přítelem českého národa. Jako ministr učinil ovšem některá opatření, jež v národě našem vzbudila rozhodný odpor, ale nelze pochybovati, že i v těch věcech jednal dle přesvědčení svého a ve vědomí své povinnosti.

Adolf Srb.

Prof. dr. Karel Schwing náležel k prvním učitelům české university Karlo-Ferdinandovy, přednášeje choroby novorozenců a gynaekologii. Životní práce jeho čelila k dosažení důstojné kliniky a ústavu pro novorozence, který by hověl novodobému stavu vědy, neboť působiště jeho za dob, kdy pisatel této vzpomínky náležel k jeho posluchačům, byla skupina domků, jež nemohla činiti nároku na moderní vědecký ústav, třebas i v těsných těch poměrech prof. Schwing učinil velice mnoho pro vzdělání prvních odchovanců české university v otázkách předmětu pro praxi lékařskou tak nesmírně důležitého, jak svými přednáškami a demonstracemi, tak i literární svojí činností, mnohem více, nežli leckdes za hranicemi v ústavech nejmoderněji zařízených se vykoná. Jako učitel měl neobyčejný dar akademické výmluvnosti a pedagogických vloh, povahou vlídnou, srdečnou byl velmi sympathický a byl proto u svých posluchačů, na stísněné místnosti tehdejšího nalezince velmi četných, nepopíratelně oblíben. Vleklou chorobou svírán žil poslední léta v ústraní, nepřednášeje již a neprovozuje praxe lékařské, ač byl před lety velmi hledaným porodníkem a gynaekologem. Přece však smrt jeho o minulých vánocích četné ctitele jeho z kruhů lékařských, kteří znali z bližšího s ním obcování, jak uměl s trochou zdraví svého hospodařiti, překvapila, a klienty, z nichž mnozí na něj s láskou a vděčností vzpomínali, dojala.

Karel Schwing narodil se 18. července 1845 v Panenských Břežanech. Gymnasium a lékařství studoval v Praze, kde povýšen 15. března 1873 na doktora. Pak působil v nemocnicích všeobecné a dětské, delší čas též v ústavu choromyslných. Stav se po té assistentem porodnické kliniky prof. Webera z Ebenhofu, působil tu řadu let, načež podnikl delší cesty po odborných klinikách evropských, jež pak r. 1883 v Časopise lékařů českých popsal. Jakmile zřízena česká universita, habilitoval se na ní pro porodnictví a gynaekologii a byl r. 1889 jmenován mimořádným profesorem toho oboru, nepřestávaje pěstovati oblíbený svůj předmět, choroby novorozenců a šestinedělek. Naposled působil jako primář a přednosta kliniky nemocí novorozencův a kojencův, nějaký čas též jako ředitel porodnice. Byl vyznamenán titulem vládního rady, před několika lety však chorobou donucen uchýliti se předčasně do ústraní. Ale už práce do té doby vykonaná jak literární (napsal řadu vědeckých prací českých do Časopisu lékařů českých, do odborné pathologie a therapie, i německých), tak klinická a humanitní (dnešní účelné zařízení českého oddělení zemského nalezince je z nemalé části dílo zesnulého) zajišťuje mu trvalou památku v české vědě a v národě vůbec.

Dr. *D. P.*

Dne 4. ledna t. r. zemřel ve Vídni po dlouhé chorobě slavný operní pěvec Vilém H e š. Narodil se r. 1860 v Labské Týnici, a když přišel do Prahy, objevili znalci jeho krásný hlasový materiál. Vzdělal se pak ve zpěvu a od svého devatenáctého roku působil při divadle. Stal se členem společnosti Pištěkovy, zpíval po dvě léta při opeře Brněnské a od r. 1882 byl po dvanácte let členem opery Národního divadla. Byl ozdobou naší scény: měl měkký, sytý, ohebný a velice výrazný bas, a vyznačoval se vedle výborných pěveckých kvalit také znamenitým nadáním hereckým. Stvořil řadu úloh, které patřily k největším výkonům českého umění. Byl mistrem, jehož umění bylo velice různotvarné. Byl nedostižný v podání úloh komických, ideální bas buffo. Jeho Leporello a Papageno jevili umění jeho stejně na výši klassického stylu, jako jeho Janek v Blodkově Studni nebo Kecal v Prodané nevěstě ukazovali, jak instinktem, božským darem, jen nejvyšším umělcům vnuknutým, pronikl až k samému jádru komiky, našim českým venkovským postavám vlastní. On to byl, jehož Kecal měl tak valnou účast při vítězství Smetanovy Prodané nevěsty na hudební a divadelní výstavě Vídeňské. Ale byl též stejně veliký v úlohách vážných. Kdo slyšel jeho Sarastra, nezapomene té velkosti, jíž dovedl prodchnouti široké melodie úlohy té. Nezapomenutelna mi jest scéna z Dargomyžského Rusalky. Zde jeho výkon v úloze šíleného mlynáře Havrana divákem otřásl do nejhlubšího nitra. Jeho Mefisto sršel jedovatým vtipem a tryskaly z něho jiskry skvělé pěvecké virtuosity. Z vážných českých úloh jeho žalářník v Daliborce byl z úloh, pro něho význačných. — Škoda, že když dostoupil svého vrcholu, odloudila nám cizina (nejprve Hamburk a potom r. 1894 Vídeňská dvorní opera) ne sice jeho srdce — zůstalť upřímným Čechem — ale jeho umění!

-ff-

V Olomouci zemřel dne 21. prosince m. r. Josef Talský, vynikající ornitholog. Narodil se r. 1836 v Moravičanech u Litovle, po studiích býval učitelem nejprve na staré nižší reálce a potom na měšťanské škole v Novém Jičíně. Záhy počal se zabývati ornithologií a dlouhými studiemi nabyl v tomto oboru zvučného jmena doma i za hranicemi. Nejpřednější spolky ornithologické čítaly jej mezi své členy a zvaly jej na sjezdy, zahraniční i domácí časopisy odborné uveřejňovaly jeho práce. Odešed na odpočinek Talský usadil se v Olomouci a obrátil potom všecku péči svou na tamní Vlastenecké museum, jemuž jakožto jeho kustos a ředitel prokázal neocenitelné služby. České společnosti Olomoucké i cizím příchozím byl neúnavným vůdcem a vykladačem po sbírkách musejních, pro něž zvláště v mládeži budil porozumění a lásku. Musejní společnost vyznamenala ho za toto působení čestným členstvím. Závěť jeho svědčí o vlastenecké mysli a lidumilnosti zesnulého. Talský odkázal 10.000 k. Vlasteneckému spolku musejnímu v Olomouci, 5000 k. Ústřední Matici Školské, 5000 k. Matici Školské v Olomouci a 20.000 k. na nadace pro studující ze svého rodiště.

Dne 5. ledna t. r. zemřel na Král. Vinohradech český pedagog Vojtěch Lešetický. Narodil se r. 1830 v Netolicích, studoval na gymnasiu v Budějovicích a v Písku, potom na universitě v Praze, byl nějaký čas vychovatelem u barona Podstatského, načež r. 1858 nastoupil na dráhu učitelskou na střední škole. Suppleval na české reálce v Praze, odkudž r. 1860 byl povolán na novou reálku do Písku, kterou v letech 1862—70 také řídil. R. 1870 byl povolán za ředitele učitelského ústavu v Hradci Králové, kdež spolupůsobil na vzdělání řad učitelstva, jež posud vychovává mládež v různých končinách naší vlasti. Zároveň býval inspektorem škol obecných a měšťanských v okresu Pardubickém a potom v městském okresu Hradeckém a byl předsedou zkušební komise pro učitelství na školách obecných a měšťanských. R. 1898 odešel jako školní rada na odpočinek, který potom strávil na Král. Vinohradech. Od mladých let býval literárně činný. R. 1858 vydal v Praze vlastním nákladem dva svazky básní Hynek a Rachel, Písně a ballady. Vida však z prací družiny Hálkovy a Nerudovy, že plody jeho Musy nedostihují výtvorů nadanějších vrstevníkův a že mu v básnění nekvetou vavříny, zanechal veršování a jenom r. 1859 přispěl ještě řadou znělek do almanachu Kytice. Se školským povoláním jeho souvisela knížka Nauka o slohu, po druhé vydaná v Praze 1873. Napsána byla prvotně pro vyšší dívčí školu v Písku, první český ústav toho druhu vůbec, zřízený profesory tamních středních škol, kteří na ní obětavě působili a pro ni potřebné knihy skládali. V téže době účastnil se utvoření společnosti, která potom po mnoho let vydávala zábavně poučné spisy pro dívky v podobě ročenek o názvech Zlaté klasy a Zlaté lístky. V Písku také založil přispěním jiných mužů včelařskou jednotu a míval hojné přednášky o včelařství. Četnými články přispěl do různých listů včelařských, učitelských, do Lumíra, Otavana, Naučného Slovníka a j. *F. V. V.*

Náhlá smrt, která nyní tak často přepadá své oběti, stihla dne 1. ledna t. r. též dr. Františka Voldana v Českém Brodě. Narodiv se r. 1845 v Hlinsku, studoval na gymnasiích Německobrodském a Kralohradeckém, práva v Praze. Od r. 1877 byl advokátem v Polné, od r. 1880 pak v Českém Brodě. Tu vedle svého právnického povolání pilně působil i v rozličných jiných oborech, jmenovitě jako člen městského zastupitelstva a ředitel občanské záložny; veřejného života českého vůbec horlivě se účastnil, netoliko v městě a okresu. Literárně přispíval jmenovitě do Právníka, obšírnější spis vydal r. 1904 »O právní povaze pravovarečných měšťanstev v Čechách.« Pro svou ušlechtilou povahu, pro své vřelé vlastenectví, jakož i pro svou dobrosrdečnost požíval všeobecné vážnosti a obliby. Proto když byl právě o novém roce na procházce raněn mrtvicí a do města přinesen již jen jako mrtvola, vzbudil osud jeho upřímnou lítost v širokých kruzích české veřejnosti. *R. O.*

Dne 5. ledna 1908 ve svém 64. roce skonala v Brně Antonie Waltrová, výtečná znalkyně lidového umění moravského. Narodivši se v Brně, studovala tam na ústavě učitelském, chodila také do kreslířského kursu malíře Šťastného, do kursu těsnopisného a telegrafického, i stala se r. 1872 učitelkou prací ručních na Brněnském českém ústavu učitelském. Téměř po 30 let byla vzornou učitelkou. Cestovala velmi ráda a na cestách sbírala lidové výšivky, za něž obětovala značné peníze. Národopisný ruch nadchl ji neobyčejnou láskou k prostým ale krásným a uměleckým vzorům venkovského vyšívání tak, že byla v oboru umění lidového uznávanou a ceněnou autoritou. V pracích svých projevovala bystrý důmysl a vynalézavost v pravdě uměleckou. Po mnohých zkušenostech učitelských i sběratelských vydávala s H. Němcovou Tichou svým nákladem v letech 1888—1899 »Národní vyšívání lidu moravského a uherskoslovenského,« kteréhožto národopisně vynikajícího díla grafického (kresby dle originálů) vyšlo 18 sešitů s textem českým a francouzským. Ministerstvo kultu a vyučování schválilo práci za učebnou pomůcku na ústavech dívčích a odborných. Když Waltrová r. 1901 odešla na odpočinek s četnými uznáními a pochvalnými diplomy (dostala také zlatý kříž záslužný), opět vlastním nákladem podnikla druhé vydání díla svého ve svazku s názvem »Národní vyšívání lidu moravského« (36 listů s 235 vzory moravskoslovenskými, hanáckými a valašskými). Zachovala v díle svém nejen překrásné vzory původní práce lidových žen moravských, ale i pěkná lidová pojmenování vzorů těch. Vedle pečlivé a znalecké práce národopisné horlivě působila ve spolcích osvětových i lidumilných; bylať předsedkyní »Spolku českých pěstounek a učitelek ručních prací na Moravě,« a dobročinné spolky a ústavy Brněnské měly v ní podporovatelku vždycky ochotnou a účinnou. Slč. Waltrová byla žena zlatého srdce, naplněného blahovůlí a útrpností v pravdě lidskou. Mnohým nemocným podala slovní i hmotnou útěchu, mnoho žaček jejích (založila stipendium o 1000 zl. r. č.) i studentů ctili v ní svou dobroditelku a tvůrkyni svého postavení společenského. Ženské spolky Brněnské, zvláště národopisný odbor Vesnin (jemuž věnovala své skvostné sbírky výšivkové) a Útulnu měla především na mysli a z jiných spolků vlasteneckých a obranných hlavně Matici Školskou

v Brně, na niž zvláště pamatovala skoro po 25 let v lázních Luhačovských. Na hřbitově Rajhradském byla dne 8. ledna 1908 pochována žena ustavičné práce, spanilé mysli, uměleckého vkusu, lidumilné duše a vzácného vlastenectví. *Fr. J. Rypáček.*

Dne 5. prosince 1907 skonal v bádenském Badeně arcikněz tamější ruské pravoslavné církve Nikolaj Petrovič Apraksin ve věku 60 let. Ač rodem Rus, srostl za dlouholetého svého pobytu v Praze s naším životem národním a svými pracemi v oboru českopravoslavné literatury si zasloužil, aby hrob jeho byl připočten i k hrobům českým. N. P. Apraksin narodil se v rodině vesnického duchovního v Simbirské gubernii v Rusku, v Simbirsku studoval duchovní seminář a jako vynikající absolvent této střední duchovenské školy přijat byl do Petrohradské akademie, kterou ukončil r. 1875 s akademickým stupněm kandidáta bohosloví. Ještě téhož roku přidělen svatým synodem jako žalmista k nově zřízenému ruskému pravoslavnému chrámu v Praze, jejž tehda spravoval protojerej A. A. Lebeděv; N. P. Apraksin s chotí svou Marií Feodorovnou, žijíce každý rok od podzima do počátku léta v Praze (v letních měsících duchovenská služba se konala ve chrámě Karlovarském), záhy se spřátelili se životem českým a utvořivše kolem sebe kroužek mladších mužů i žen, zajímajících se o ruský jazyk a ruskou literaturu, stali se v Praze prvými, nezištnými, praktickými učiteli ruského jazyka. Když pak r. 1879 vznikl v Praze za předsednictví dr. Frant. Braunera prvý »russkij kružok,« manželé Apraksinovi byli od samého jeho počátku horlivými spolupracovníky, starajíce se jak o rozšíření znalosti ruštiny, tak o vhodné přednášky a společenské zábavy ve spolku. Doplňkem této jejich společenské činnosti byly týdenní schůzky v domácnosti Apraksinových, jež v pravdě ruskou, srdečnou pohostinností vábily nejen četné české přátele rodiny, nýbrž nahrazovaly rodinný krb i všem téměř Rusům, kteří v posledních dvou desetiletích minulého století zavítali na čas do Prahy. Česká společnost měla zde vhodnou příležitost seznámiti se s vynikajícími ruskými slavisty od V. I. Lamanského do V. A. Franceva, s četnými učenci a umělci ruskými jmena světového. Když byl r. 1881 protojerej A. A. Lebeděv povolán do Petrohradu, stal se jeho nástupcem v duchovní správě v Praze i v Karl. Varech N. P. Apraksin, jenž byl téhož roku vysvěcen na kněze a obdržel ihned hodnost protojerejskou.

V tu dobu počali čeští kolonisté na Volyni přijímati pravoslaví, a svatý synod, snaže se opatřiti jim potřebné náboženské knihy, svěřil tuto práci otci Apraksinu. On vyhověl této povinnosti za pomoci některých svých Pražských přátel, zejmena Josefa Ranka, a tak vyšly postupně »Mše pravoslavná sv. Jana Zlatoústého« s textem staroslovanským a českým v Praze (1885), »Krátký křesťanský pravoslavný katechismus« (1887), »Obšírný křesťanský katechismus pravoslavno-katolické východní církve« (1887), »Akafisty k Ježíši Kristu a k přesvaté Bohorodici« (1887), »Několik poučení pro pravoslavné křesťany« (1888), »Liturgie sv. Basilia Velikého a Jana Zlatoústého« (1888), »Modlitby pravoslavného křesťana« (1888), »Liturgie sv. Jana Zlatoústého s přílohou zpěvů při liturgii sv. Basilia Velikého« s notami (1889), »Kanon veliký sv. Ondřeje, arcib. Kretského« (1889),

a jako závěrečné dílo »Nový zákon« na církevně slovanském a českém jazyce (v Petrohradě 1892). Český text tohoto vydání nového zákona pořízen na základě textu bratrského, ale uveden v souhlas s textem staroslovanským, jenž přesněji tlumočí původní text řecký než vulgata, dle níž hlavně překládali čeští bratří. Ukončiv tuto několikaletou práci, podjal se Apraksin nového, klopotného díla, jež má sloužiti sblížení česko-ruskému, totiž konečné redakce »Česko-ruského slovníka,« připraveného Jos. Rankem. Dne 3. dubna 1901, právě když se dotiskoval poslední sešit »Slovníka,« opustil po 26letém pobytu Prahu, aby se uvázal ve správu švýcarského pravoslavného chrámu v Ženevě.

Nedlouho před tím (1897) podařilo se mu dokonati i jiné vynikající dílo svých snah, dobudovati krásný pravoslavný chrám v Karl. Varech, vystavěný z dobrovolných příspěvků, po léta sbíraných otcem Apraksinem a jeho chotí. V Ženevě manželé Apsaksinovi pobyli dvě léta; r. 1903 svěřena N. P. Apraksinu duchovní správa vyslaneckého chrámu v bádenském Badeně, kdež r. 1904 skonala Marie Feodorovna, a 5. prosince 1907 následoval ji Nikolaj Petrovič, podlehnuv návalu mrtvice. Byl až do posledních dnů svých ve stálém spojení se svými Pražskými přáteli a nepřestával zajímati se o duševní i politický rozvoj českého národa, jehož obrození počátkem XIX. stol. nazýval důsledně »božím zázrakem.« *J. H.*

Ze slovanského světa.

Píše

dr. **Josef Volf.**

Ruská práce o Josefu II. — Szkaradek-Krotoski, Pruski kulturträger z końca XVIII. wieku. — Německá literatura o polské otázce.

* O reformách za vlády Josefa II. v Rakousku jedná obšírný spis ruského učence P. P. M i t r o f a n o v a, vyšlý v Zápiskách histor.-filol. fakulty Petrohradské university č. 83: Političeskaja dějatělnosť Josifa II., jeja zaščitniki i jeja vragi (1780—90). Autor jest žákem známého historika ruského N. Karějeva a pracoval o svém díle skoro 8 let. Na základě tištěné, hlavně však archivní literatury probírá Josefovu vnější politiku a reformy administrativní, vojenské, finanční, hospodářské, soudní, sociální, církevní a školní, při čemž se snaží zachytiti charakteristiku císaře Josefa a jeho význam ve filosofických proudech doby osvícenské.

* Němečtí zastánci hakatistických proudů v Pruském Polsku píší se zvláštní zálibou o všestranném pokroku a rozkvětu, jakého prý se Polákům pod peruťmi pruského orla v každém směru dostalo, a vychvalují pruskou vládu jakožto pravé dobrodiní pro polský národ, jejž Hohenzollerové ze šlechticko-židovské poroby povznesli k živému vědomí lidské důstojnosti. Názory tyto bývají někdy též u nás přijímány — z neznalosti věci. Proto zasluhuje plnou pozor-

nost populární spisek dr. K. Szkaradka-Krotoského, Pruski kulturträger z końca XVIII. wieku (otisk z Dzienniku Poznańského). Podává se v něm obrázek působnosti několika osob v Pruském Polsku na konci 18. a počátkem 19. stol., mezi nimiž vynikal svou bezohledností a bezmorálností zvláště Triebenfeld, jenž se obohatil v Polsku při prodejích statků jesuitských po zrušení řádu; jeho veliké podvody při prodeji pozemků a při spravování různých úřadů, jeho bezmezná lakota, vyděračství a násilnictví jsou hnusnou illustrací »kulturního« působení Němectva v krajích polských. Líčení tohoto satrapy slezského je tím účinnější, že je založeno na vlastním životopise Triebenfeldově.

* Zajímavou a poučnou práci vydal Kazimierz Zimmermann v Poznani: »Die Bank Przemysłowców in Posen, ihre Gründung, Entwickelung und Bedeutung im Rahmen des Verbandes der Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften im Grossherzogtum Posen und Westpreussen.« Svým obsahem tvoří doplněk obšírného díla profesora státních věd na universitě v Kielu, Ludv. Bernharda »Das polnische Gemeinwesen im preussischen Staat. Die Polenfrage.« Zimmermann líčí v obšírném úvodě všeobecné poměry v Pruském Polsku 19. stol., které vedly k osamostatnění a ozdravění polského živlu ve smyslu slov hrab. Edv. Raczyńského: Budemeli lepšími, vzdělanějšími a bohatšími než Němci, jsme páni v Poznani. Trvalo to ovšem dlouhý čas, než Poláci k tomuto stanovisku dospěli, i zakusili řadu ústrků, než tuto reformaci ve svém nitru provedli. S počátku stáli Poznaňští Poláci pod přímým vlivem polské emigrace v Paříži, která si chtěla v Poznani utvořiti nový střed pro své politické záměry. Ponenáhlu nastává však veliký obrat v politických i hospodářských poměrech, který se projevil jednak v heslu: Powrot do kraju! Návrat do země!, jednak v příkaze: Pas de rêveries! Pryč se sny a vzhůru k plodné práci na rodných nivách! Ještě Wolniewicz líčí (O gospodarstwie mającikowem 1855 a Projekt założenia spółki rólników 1861) Poláka jakožto typ člověka, který se štítí práce a spořivosti, poněvadž v těchto vlastnostech vidí zánik polského národního charakteru. Ale na správnou cestu ukázal již sám Des. Chlapowski, vůdce pruských Poláků v povstání 1830/31, totiž na tichou hospodářskou práci, kterou sám na svých statcích úspěšně prováděl. Velikou službu prokázal svému národu i lékař Karel Marcinkowski, zakladatel po něm pojmenovaného spolku pro podporování studující mládeže (r. 1841), který svým střízlivým, avšak velice obratným spůsobem položil pevné základy k tomuto pro Polsko podnes tak důležitému spolku, za jehož pomoci vystudovala veliká řada učitelů, lékařů, duchovních atd. a který vytvořil vlastně polský střední stav. První spolky a společenstva statkářů založeny již roku 1838, ale činnost jejich se omezovala nejvíce na pouhé pořádání zábav (towarzystwa zabaw); teprve r. 1861 zřízen ústřední hospodářský spolek (towarzystwo centralne gospodarcze), jehož účelem bylo povznesení Polska po stránce hospodářské; spolek byl rozdělen na několik oddělení a vydával poučný časopis, pořádal přednášky, zřizoval pokusné stanice hospodářské, opatřené rozličnými moderními prostředky k povznesení hospodářské úrovně. Od r. 1868 povstá-

vají i spolky selské. Reformy na poli hospodářském byly znamením, že Poláci pochopili význam půdy pro svou národnost; neboť roku 1848 z veškerých Poznaňských velkostatků (v celku 6,214.772 magd. jiter) náleželo již Němcům 2,422.008 jiter, z nichž 820.202 jiter patřilo ke královské doméně, tak že Polákům zbývalo pouze 3,792.764 jiter (Skarzyński, Szkic historyczny rozwoju rolnictwa polskiego v zaborze pruskim, 1889). V letech padesátých se jeví obrat na všech stranách, z nemalé míry způsobený potlačováním polského živlu v Prusku. Počáteční nedůvěra selských vrstev, které se vzpíraly novým poměrům, jež nastaly po r. 1823 při novém měření pozemků a po r. 1850 při zrušení společných pastvisk, zmizela a selský stav se povznesl k vědomí své samostatnosti a odpovědnosti. Neblahý vliv provozovali při tom na počátku židé. Roku 1857 byla sice zřízena v Poznani banka pro města i venkov, aby čelila lichvářství židovskému, v jehož spárech vězel sedlák i statkář polský; avšak banka ta vydávala zástavní úpisy na statky v ceně teprve 15.000 marek, tak že židé vládli nerušeně dále. I obchod a průmysl nalézal se většinou v rukou židů, kteří tvořili v jednotlivých městech až 57% veškerého obyvatelstva, což trvalo až do let sedmdesátých. Byly to hlavně dvě okolnosti, které jejich působení vydatně podporovaly: usídlení v městech bylo totiž závislé na zaplacení jisté peněžité částky, kterou příchozí z venkova při špatných výdělkových poměrech těžko zapravil (zrušeno r. 1867); jednak poutal židy v městech zákaz stěhovati se ven ze země (rovnoprávnosti se jim dostalo zákony z r. 1847, 1848 a 1850). Za vlády pruské jejich blahobyt jen rostl, jak poučně ukazuje statistika. Tak vykazoval kraj Bydhošťský r. 1843 celkem 24.788 židů, v r. 1861 celkem 24.223; za těchto 18 let vzrostl však počet židovských kapitalistů z 25 na 83, bankéřů z 2 na 12, velkoobchodníků z 28 na 83, obchodníků ze 441 na 605, menších kramářů z 31 na 76, kdežto počet řemeslníků klesl z 1422 na 1036. Podobné poměry zavládly i v okrese Poznaňském, kde v l. 1843 až 1861 počet židovských řemeslníků klesl z 2697 na 1899, kdežto počet velkoobchodníků vstoupl z 65 na 313, obchodníků ze 755 na 1285. Zajímavá čísla podává také statistika města Poznaně. Tu bylo

	protestantů	katolíků	židů	jinověrců
r. 1816	4321 = 19·77%	13046 = 59·96%	4455 = 20·36%	32
r. 1861	14749 = 33·61%	21424 = 48·82%	7964 = 17·54%	12

Počet židů relativně tedy klesl o 3%, absolutně však vzrostl o 80% (protestanté o 241%).

Jak uboze polský živel v obchodě ještě r. 1861 v Poznani byl zastoupen, ukazují následující čísla: ze 47 obchodníků s obilím byli jen 3 Poláci; z 243 obchodníků 6 Poláků; z 53 obchodníků s koloniálním zbožím 5 Poláků; z 37 obchodníků s ozdobným zbožím 1 Polák; mezi 47 továrníky na lihoviny a obchodníky s lihovinami nebylo vůbec Poláka; z 56 obchodníků s potravinami 4 Poláci; mezi 33 obchodníky s dřívím a 14 obchodníky s nábytkem nebylo rovněž žádného Poláka; ze 136 truhlářů bylo 40 Pol.; z 62 obchodníků se střižným zbožím 1 Polák, z 38 obchodníků se šatstvem

2 Poláci, kdežto z 229 krejčů bylo 56 Pol.; mezi ševci bylo 176 Němců, 225 Poláků; mezi 23 obchodníky s kožemi nebylo Poláka, rovněž i mezi 3 obchodníky s rybami, ačkoli 11 rybářů byli Poláci.

Tento nepříznivý stav počal se měniti r. 1861 založením banky »Towarzystwo pożyczkowe dla przemysłowców miasta Poznania,« která měla poskytovati úvěr obchodníkům, řemeslníkům a průmyslníkům a která od r. 1889 nese jmeno »Bank Przemysłowców«. Léta 1874—1891 jsou pak neobyčejně důležitá pro rozvoj a pokrok polské národnosti v Prusku ve všech směrech, neboť do této doby spadá vznik a vybudování četných spolků a společenstev hospodářských a výrobních, založených na podkladě čistě hospodářském, jakož i založení banky spolků výrobních: Bank związku spółek zarobkowych. Od r. 1891 prospívají polské banky zavedenými změnami v ručení ještě více, vyvíjejíce se na základě svépomoci a vytlačujíce pomalu židovský živel z obchodu městského, což platí hlavně o bance průmyslové, která se utěšeně rozvíjí přes veškeré překážky od pruské vlády jí činěné. Polský majetek jest Prušákům trnem v očích. Jaké se však průmyslová banka těší oblibě, ukazují následující čísla:

		členů	vyt. kap.		res. fond	suma vkl.
31./XII.	1891	1056	211.116	mar.	109.686	1,435.761
31./XII.	1906	5075	4,520.408	»	436.274	18,259.432.

Průmyslová banka vydává od r. 1892 též časopis: Poradnik dla spółek, který má v záhlaví vážné heslo: Národové, již nedovedou pracovati a spořiti, zmizejí s povrchu zemského. A polská mládež se přirozeně musí více než jinde věnovati obchodu a průmyslu,[1]) neboť v Pruském Polsku jest polština ze správy státní, ze soudnictví a ze školy vytlačena; vždyť i při nabývání půdy se činí Polákům obtíže, a nyní se jedná dokonce o násilné vyvlastňování Poláků, horší než ono, jež germánské hordy při stěhování národů prováděly, a němečtí profesoři a státovědci spěchají tento krok odůvodniti v zájmu vyšší »státní ethiky« pruského státu, jak se nutí dokázati profesor veřejného práva Kolínské university, doktor duplex, Heinrich Geffcken: Preussen, Deutschland und die Polen seit dem Untergang des polnischen Reiches. Ein geschichtlicher Rückblick vom Standpunkte moderner Staatsethik. Autor tento jest duševně blízký Lipskému profesoru Hassovi, vydavateli sbírky Deutsche Politik, kde útočí všemi prostředky proti Polákům, jakož i Konr. Wittingovi, Das Ostmarken-Problem, který navrhuje potlačování Poláků »v rukavičkách a lakýrkách;« státní návladní L. Trampe: Ostdeutscher Kulturkampf. I. Buch: Rassenkampf, autor známé knihy: Das Deutschtum und sein öffentliches Recht, považuje Poláky dokonce s hlediska biologického, sociologického a psychologického za Němce; jemu se blíží značně i A. Wäber, Preussen und Polen. Der Verlauf und Ausgang eines zweitausendjährigen Völkergrenzstreites und deutsch-slavischer Wechselbeziehungen. O nemravnosti

[1]) Následek toho jest klesání živlu židovského; tak bylo v Poznani r. 1840: 6.763 (21%) židů, r. 1871: 7.225 (12·8%), r. 1880: 7.043 (10·9%), r. 1890: 6.126 (8.78%), r. 1900: 5.988 (5·1%), r. 1905 jen 5.811 (4·2%).

duševní, která v této a ostatní německé literatuře při řešení otázky polské panuje, viz moje články v loňské Politik 10./V., 29./V., 8./VI., 3./IX.: »Die preussische ‚Kulturarbeit‘ in Polen.«

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. ledna 1908.

Rakousko-uherské vyrovnání. — Odpověď vlády na dotaz v záležitosti Chebské. — Smiřovací akce. — Delegace. — Jubileum dualismu a prosincovky. — Sněm království českého. — Dr. Jul. Dunajewski. - Nový ban charvátský. — Volební řád pro sněm pruský. — Anketa o vyvlastňovací předloze pruské. — Marokko.

Rakousko-uherské vyrovnání bylo i v panské sněmovně přijato, a ježto mu také obě sněmovny uherské daly své schválení, jest vyřízeno. Vídeňská poslanecká sněmovna přijala je v sedění dne 14. prosince. Kdežto však pro pilnost předloh hlasovala téměř celá sněmovna, objevila se při hlasování o předlohách samých značná opposice: pro ně hlasovalo 256 poslanců, proti nim 140. Kdy by čeští poslanci byli hlasovali proti předlohám, byly by tyto padly. Uvidíme, jak se Čechům vláda p. Beckova za tuto službu odvděčí. Proti předlohám hlasovali čeští poslanci radikálně pokrokoví, národně sociální, moravská strana lidová a realisté.

V panské sněmovně vyslovil se dr. Mattuš, že vyrovnání, opírající se o půdu platných norem, jest se zřetelem na poměry obou stran přijatelno, že však po stránce státoprávní smlouva vyrovnací obsahuje zostření dualistické soustavy, která svým časem byla co nejrozhodněji potírána.

Obě sněmovny schválily také prozatímný rozpočet. V generální debatě v poslanecké sněmovně učinil bar. Beck prohlášení o národnostní otázce. Pravil, že jest na čase, aby se jednání o národnostní otázce konečně zahájilo. Národnostní »pensum« musí se zpracovati kus po kuse, a vláda prý nemůže vyhověti žádnému nátlaku některé strany neb některého národa. Jazykové poměry křičí prý přímo po úpravě, ale konečné a trvalé nápravy může prý se jim dostati pouze v souvislosti s velkou reorganisací správy. Vláda prý má zcela určitý program a dokončí co nejdříve přípravné práce k provedení krajského zřízení.

Jmenem Českého klubu prohlásil dr. Herold, že hlavním důvodem, proč zástupcové českého národa pro rakousko-uherské vyrovnání hlasovali, bylo vědomí, že se nemůže pomýšleti na racionální řešení národní otázky, pokud naše hospodářské poměry k Uhrám nejsou uspořádány. Řečník pravil dále, že se poměry v Čechách staly nemožnými.

Po přijetí rozpočtu odpověděl ministr spravedlnosti dr. Klein na dotazy v záležitosti Chebské. V theorii dal českým poslancům za pravdu. Prohlásil, že vláda stojí na stanovisku, jež jest vytčeno platnými zákonnými ustanoveními, a proto prý neváhá konstatovati, že město Cheb a kraj Chebský tvoří podstatnou část království českého,

do jehož territoriálního, politického a soudního rozdělení jsou pojaty, že Chebsko nemá žádného zvláštního postavení a že tudíž pro území toto platí zákony a nařízení, vydané pro říši a pro království české. Avšak ve věci samé musí prý vláda míti na zřeteli čl. VI. st. z. z. o soudcovské moci, který prohlašuje, že soudcové jsou ve vykonávání svého soudcovského úřadu samostatní a neodvislí. A na konec pravil: »Vláda jest si dobře vědoma významu otázky jazykové pro oba národní kmeny království českého a neopomene ničeho, aby v otázce té zjednala bezvadný stav, vymykající se z dosavadních sporů.« Ale dotaz českých poslanců zněl: »Co zamýšlí vláda učiniti proti renitentním c. k. soudcům Chebským?« A na dotaz ten zní odpověď, že vláda nemůže činiti ničeho. Zda by ministr spravedlnosti stejným spůsobem odpověděl, kdy by se jednalo o renitenci c. k. soudců českých?

Uskutečniv první část svého poslání, rakousko-uherské vyrovnání, hodlá bar. Beck nyní přistoupiti k druhé polovici: k českoněmeckému smíru. Bylali první část nad míru obtížna, jest tato druhá část ještě obtížnější. Kolik pokusů již v tom směru učiněno, a všecky bez výsledku. Český národ jest vždy ochoten k spravedlivému smíru, ale Němci stojí neustupně na svých neodůvodněných a nesplnitelných požadavcích, jež vrcholí v rozdělení tohoto království.

Posl. dr. Herold podal na veřejnost návrh na změnu zemského zřízení království českého, jenž by měl býti základem smíru. Uvedl, že nedílnost a jednotnost království českého v oboru správy i zákonodárství, která jest pragmatickou sankcí zaručena a která vyplývá ze státoprávního postavení tohoto království, musí býti především jako základní právo vytknuta a zemskou ústavou pro všechny časy zabezpečena, než vůbec se může přikročiti k řešení problému národnostního. Z postavení obou národů v zemi vyplývá právo národních menšin na patřičnou ochranu. Tato ochrana musela by se za určitých předpokladů vztahovati nejenom na zemi, nýbrž i na nižší orgány, jakož i na nepopíratelné právo každého jednotlivce, aby pro národnost a jazyk ve svých politických právech zkracován nebyl. Jednota a celistvost království toho vyžadují, aby základním zákonem zemským výslovně bylo vytčeno, že hranice tohoto království a vnitřní jeho organisace může jen cestou zákona zemského býti změněna. Tato jednota pak vyžaduje, aby zemský znak a zemské barvy byly v celé zemi pod ochranu zemského základního zákona postaveny. Zemskou vládu dlužno upraviti ve smyslu ústavy zemské z r. 1849. Místodržitel spolu se sborem místodržitelských radů má tvořiti zemskou vládu, sněmu zemskému odpovědnou. Ve všech otázkách spadajících do kompetence úřadů správních a politických musí také zemská vláda býti konečnou rozhodující instancí. Organisace politických úřadů správních a soudních a podrobných ustanovení náleží zemskému sněmu. Otázku krajských úřadů lze správně rozřešiti jenom tehdy, když bude reforma veřejné správy vůbec opravdově prováděna. Vedle krajských vlád musely by se zříditi sbory autonomní, tak zvaná krajská zastupitelstva. Zřízení krajských zastupitelstev souvisí však s organisací zemského výboru, a bez pronikavého vymezení kompetence zemského výboru novou zemskou ústavou nelze na krajská

zastupitelstva pomýšleti. Nad jiné důležitým článkem zemské ústavy bylo by vymezení zákonodárné kompetence sněmu zemského a správní kompetence zemského výboru a nový spravedlivý volební řád do sněmu. Dr. Herold shrnul své vývody v to, že na cestě zvláštní ústavy zemské a stanovení právních poměrů obou národů lze přistoupiti k žádoucímu rozřešení problému národnostního, který by odpovídal spravedlivým požadavkům jak českým, tak německým. »Na cestu rozdělovací,« tak ukončil, »která by směřovala k tomu, aby práva jednoho národa vylučovala anebo obmezovala, aneb dokonce zemskou jednotu porušovala, na tuto cestu se čeští zástupcové ovšem nikdy nedají a na této cestě také nelze docíliti žádoucího rozřešení problému národního.«

Němci však ihned strhli pokřik, že návrh dr. Herolda jest nepřijatelný a že oni k nijaké změně zemského zřízení nesvolí dříve, dokud prý se jim nedostane záruk, že nynější jejich postavení v zemi jest zabezpečeno.

Předseda českého klubu na říšské radě dr. Kramář prohlásil ve voličské schůzi na Smíchově, že by čeští poslanci krajské zřízení, jež se nalézá v smiřovacím programu bar. Becka, přijali jen za těchto podmínek: 1. V krajinách, které jsou převahou jednojazyčné, musí býti zachována naprostá rovnoprávnost. 2. Našim menšinám musí býti zachována naprostá možnost národního a politického života a rozvoje. Mimo to musí býti místodržitelstvu ulehčeno tím, že se velká část jeho agendy přikáže krajským hejtmanstvím, za to však musí se místodržitelstvu dostati velké části agend ministerstva, tak aby bylo místodržitelství u nás poslední instancí ve věcech, které nejsou společny jiným zemím.

Dne 20. prosince zahájily obě *delegace* své porady. Rozpočet společných výdajů a příjmů na rok 1908 vykazuje úhrnnou potřebu 386,923.102 k. Z toho připadá na ministerstvo zahraničných věcí 13,266.547 k. (+ 578.023 k. proti loňskému). Na vojsko, a to řádná, přesná potřeba, 298,431.653 k. (+ 7,271.607 k.). Mimořádná potřeba 13,378.729 k. (— 374.026 k.). Úhrnná potřeba vojska obnáší tudíž 311,810.382 k. (+ 6,897.581 k.), úhrnná potřeba válečného námořnictva 57,000.000 k. Náklad na společné ministerstvo financí činí 4,518.367 k. (+ 162.598 k.), mimořádná vojenská potřeba velitelství a vojska v Bosně a Hercegovině (okkupační úvěr) 7,788.000 k. (+ 205.000 k.). Příjmy z celního důchodu rozpočteny jsou na 136,992.829 k. Mimo to požaduje vojenská správa jako mimořádnou potřebu jednou pro vždy k dalšímu opatřování nových polních děl 15,000.000 k. (Proti loňsku o 15,000.000 k. méně, tak že z celkové potřeby na opatření nových polních děl, činící asi 165,000.000 k., bude příště ještě požadováno asi 35,000.000 k.) Dále žádá vojenská správa za povolení dodatečných úvěrů k řádné vojenské potřebě na rok 1907 (položka: zásobování, strava mužstva, záležitosti remontní) v úhrnné sumě 5,360.000 k. Ministerstvo zahraničných věcí žádá za povolení dodatečných úvěrů 133.800 k. k úhradě nákladu 105.000 k., vzešlých z účastenství Rakousko-Uherska na mírové konferenci v Haagu, jakož i nákladů 28.000 k., z nichž

mají se poskytnouti přídavky důstojníkům, přiděleným k macedonskému reformnímu četnictvu.

Trůnní řeč a výklad ministra zahraničných věcí barona Aehrenthala neobsahovaly nic zvláště pozoruhodného. Přestaly na vylíčení uspokojivé situace zahraničné a na obvyklém ubezpečení o nejlepších poměrech říše rakousko-uherské k ostatním státům.

Na den 21. prosince připadlo čtyřicetileté jubileum dualismu a prosincovky. Pro český národ jest to smutná upomínka. Čtyřicet roků kráčí již cestou trním a hložím porostlou, a dosud neblíží se k cíli svému, který se ztrácí v mlhavé dálce. Co trpkých zkušeností, sklamání a utrpení bez míry přinesla mu doba ta! Na »oslavu« jubilea prosincovky psal německý prof. Herrnritt v Öst. Rundschau: »Bez spolupůsobení veškerosti národů pořízená, částí jich vždy potíraná, nikdy všeobecně a bez výhrady uznaná, opět a opět beztrestně porušovaná — to jsou krátce dějiny ústavy prosincové!« Jak teprve bychom museli mluviti my!

Sněm království českého se v nynějším složení již nesejde. Všeobecné volby do něho jsou již vypsány. Budou se konati příští měsíc. V českém táboře bude zase taková roztříštěnost, jako při volbách do říšské rady. Český klub pojednával ve schůzi své dne 10. ledna o příštím sněmu. Dr. Mattuš uvažoval o úkolech jeho a vyslovil přání, aby všecky naše strany u vědomí veliké důležitosti nastávajících voleb jednaly v nich svorně, aby vždy více než prospěch stran měly na zřeteli prospěch národa a výběrem zdatných sil chystaly se k velikým úkolům, které čekají na nový sněm. Pohříchu přání to, plynoucí z hloubi vlasteneckého srdce, zůstane asi jen zbožným přáním.

Nový sněm bude míti hlavně těžkou práci: musí stůj co stůj přistoupiti k rozhodnému ozdravění zemských financí. Schodek dostoupil závratné výše. Dle rozpočtu na rok 1908 jeví se celková potřeba částkou 91,758.263 korun, celková úhrada toliko 67,761.077 k. Letošní schodek jest proti loňskému o 3,113.866 k. větší.

V měsíci prosinci zemřeli dva vynikající bývalí ministři rakouští: hr. Bedřich *Schönborn* a dr. ryt. Julian *Dunajewski*. O Schönbornovi mluvíme na jiném místě tohoto čísla. Bývalý finanční ministr v kabinetě Taaffově, dr. Dunajewski, narodil se 4. června 1822 v Stanislavově. Jako profesor věd politických na universitě Lvovské zvolen byl r. 1873 po prvé do říšské rady a stal se záhy jedním z nejpřednějších členů a nejlepších řečníků polského kola. Dne 23. června 1880 jmenován byl ministrem financí v kabinetě Taaffově. Připadl mu těžký úkol zbaviti stát vleklého schodku. Dunajewski učinil to s neobvyklou energií, ovšem na prospěch Haliče. Proslul svou řečí r. 1885, v níž pronesl okřídlené slovo: »Jest podán důkaz, že v Rakousku lze vládnouti ne sice proti Němcům, ale bez nich.« Roku 1891 odstoupil z úřadu a pak již politicky nevystoupil. K požadavkům českého národa choval se celkem odmítavě.

Charvátsko má zase nového bana. P. Rakodzay, jenž byl věrným sluhou maďarské vlády, musel odstoupiti a nástupcem jeho jmenován vynikající člen unionistické strany bar. Rank, syn onoho bana, který

před 40 lety proslul jako nepřítel charvátského národa. Když nyní nový ban přijel do Záhřeba, dostalo se mu neočekávaného přijetí: události se bouřlivé demonstrace a ban insultován. V programu svém pravil, že se bude přesně říditi uhersko-charvátským vyrovnáním z r. 1868 a slíbil, že jazyková otázka musí býti tak vyřízena, aby na příště nemohlo dojíti ke sporům.

V pruském sněmu jednalo se o návrhu poslanců svobodomyslných, aby dosavadní volební řád sněmovní byl odstraněn a nahrazen řádem dle vzoru volebního řádu pro sněm říšský, tedy aby bylo zavedeno všeobecné, rovné, přímé a tajné právo hlasovací. Ministerský předseda, kníže Bülow, prohlásil, že pruská vláda návrh ten zamítá, poněvadž by dle jejího přesvědčení tento způsob volení státnímu blahu neprospěl, a že trvá na volebním právu dle censu, vzdělání, věku a jiných zřetelů. Toto prohlášení nezůstane asi bez následků na říšskou politiku. Liberálové, kteří tvoří na říšském sněmu s konservativci vládní »block,« jsou popuzeni, a setrvání jejich ve vládní většině jest uvedeno v pochybnost. Tvrdí se, že postavení knížete Bülowa jako říšského kancléře jest valně otřeseno. V Berlíně provedli sociální demokraté veliké demonstrace pro všeobecné a rovné právo volební.

Polský spisovatel Sienkiewicz rozeslal evropským spisovatelům, učencům a politikům list v příčině protipolských předloh v Prusku, žádaje jich, aby své mínění o nich vyslovili. Sienkiewicz praví, že protest, jenž odevšad proti Prusům se ozývá, musí nabyti největších rozměrů. Nejde o zasahování do vnitřních záležitostí říše Hohenzollerské, jest to věc, týkající se všeho lidstva, v níž každý civilisovaný člověk má právo pozdvihnouti svého hlasu, zejmena předáci civilisace a kultury.

V Marokku stal se vážný obrat. Sultán Abdul Aziz sesazen a jeho bratr Muley Hafid provolán za panovníka. Abdulu Azizovi zůstalo jen jeho sídelní město Rabat a přístavní města střežená od Francouzů. Nový sultán prohlásil nejdříve, že nemá nepřátelských úmyslů proti Evropanům, že si přeje absolutní neutrality Evropanů v jeho boji s bratrem, a sliboval, že obnoví v Marokku klid a pořádek. Ale v patách za tím přišly zprávy, že dává kázati »svatou válku« proti cizincům, jmenovitě proti Francouzům. Pařížský Temps se vyslovuje, že se francouzská vláda ocitla před novou úlohou, tisíckráte obtížnější než byla ta, kterou v posledním čase nedokonale provedla.

Adolf Srb.

R. 1908. Čís. 3.

OSVĚTA

Z osudů českého emigranta.

Podává

dr. **Josef Volf.**

(Dokončení.)

Spojenému úsilí Purkyně, Kačera a kancléře Lessinga podařilo se zachovati českého učitele Kučeru pro Tábor. Píšeť o tom Kačer v listu z 1. prosince 1835: »To nové jest u nás, že aspoň radost mám školního učitele Kučeru na terminy podržeti, tak že by mé o to podniknuté snažení předce snad posléz marné být nemuselo. To bysme aspoň čtení v češtině potajmu vedle němčiny nezanedbávali, byť by ostatní kromě ještě vyučování náboženství všechno v němčině.«

Vedle těchto školních starostí nezapomínal však Kačer na své znělky. Posílá jich několik Purkyňovi s vysvětlením, že jsou pokračováním červencových plodů z r. 1835, ale bez pořádku, pokud čas a místo stačily:

Jak se druhdy slávou pnuli,
Silou, nezmožení Čechové!
Blazí, stokrát blazí časové!
Kam jste — snad na věčnost uplynuli?

Již se v propast sloupy jejich ssuly,
Již víc jmeno jejich neslaví!
V hrobích shnili naši otcové,
Urny jich se s větry prašně sdělí.

Vymazáno jmeno v knihách světa,
Smutně jich smrt zachvátila.
Po Češích ach! po nás je již veta!

Ó jak brzy i ten troch se ztratí!
Co smrt dosud nepoklátila,
Napořád svou zhoubnou kosou klátí!

Ó, tak svědč ty Krkonošů témě,
Děde šedý, svědku stověký,
Neb již tento tuze bezděky
Čas vší hořkost popuzuje ve mně.

Svědč, že tato, na níž trmíš zemi,
Dobyta jest Slávů ouprky,
Že tu první kladla paseky
Slávů ruka, ne však bardů plémě.

Svědkem buď i ty tam, Horo Bílá!
Že věk zlatý svým tu jazykem
Pěl a mrzel zpupná Římu díla.

Pro Bůh! Čech již nezná svojich dědů.
On již veden cizím návykem
Tupí vlast — a klne pravdy rodu!

»Utrpením končil se rok starý, utrpením začal rok nový,« poznamenal si Husinecký učitel ve své kronice školní. I na Táboře tomu jinak nebylo. »Kýžby se milosrdné nebe aspoň v tomto roce jedenkrát již ustrnulo,« psal Kačer k novému r. 1837 Purkyňovi, »nad těmi křivdami, které od tak dávna snáší milý národ náš slovanský! Moskovité se sice vzmáhají, což i nám poněkud potěšitedlné; ale právě nimi a němci ubozí Poláci hynou . . . my Čechové oplakáváme svůj pád ukrutný, po národu vendickém není již památky více. Proč že se ten svět nechce aspoň jednou trochu jináč zatočit?«

Z Kačerova dopisu daného 2. ledna 1837 se dovídáme, že na podzim roku minulého pro ukrácení času se opět obrátil k své staré práci, k sčeštění Klopstokovy Messiady a že přeložil znovu první zpěv, který Purkyňovi na ukázku zasílá. Měl též úmysl zpracovati ve verších sny a vidění Kristiny Poňatovské a žádal proto Vratislavského přítele o zapůjčení Komenského Historie pronásledování a knihy Lux in tenebris (Světlo v temnostech). S práce této však později pro jiná zaměstnání sešlo.

Ze vzájemných dopisů možno přesně sledovati veškeru četbu Kačerovu, již mu Purkyně zasíláním knih umožňoval. Tak čítal v r. 1837 opětovně Pulkavovu kroniku, Hájka, Dobnera, všeobecnou historii Rottekovu a Květy. Purkyně byl takto Kačerovi jedinou útěchou a osvěžením v těžkém životě jeho, a ponenáhlu se vyvíjí mezi oběma muži pravý přátelský poměr, tak že Purkyně se stává r. 1837 opět kmotrem Kačerova synáčka, jehož pojmenovali Otakarem. Kýžby z něho vyrostl toho jmena hodný Čech, vzdychl si otec, když psal do Vratislavě, podpisuje se »horlivý vlastenec.«

Na vánoce téhož roku čekal Kačer na návštěvu Purkyňovu, aby mu, co pero nedostačuje, jak praví, oustně a podrobně sdělil a hlavně, jaký život v Praze shledal a co potěšitelného tam spatřil.

Vrací zapůjčené knihy a prosí o další, aby v tom lese cizáckém docela nesplesnivěl. Skoro se k tomu schyluje, stěžuje si. »Smrt mého švagra,«[1]) pokračuje, »jest zajisté pro mne a pro všecky obyvatele Slezska českého jazyka — tak jak jsem se toho vždy i napřed obával — ranou nemalou. Zdálo se, že se tam dostanu, ale, jak se nyní zdá, již sotva. Hradečtí by mne sice s otevřenýma rukama chtěli, ale není v nynějším čase na tom již, kdo chce. Snažení vlády zemské ve Slezsku, všecko co českého ještě pozůstává, vyhubiti, spatřuje se, kterak by, i proti právům náboženství, české hnízdečko Němcem rádo obsadilo, ať jest již to k prospěchu duchovnímu anebo ne. Ostatně budiž jak buď, děj se vůle Boží! I na Táboře se peče chléb o obou kůrkách, byť byl i dost skrovný. Však ani Hradec nebude víc tak výnosný, nebo kolonije již osiřejí, aniž se v Bachovicích, Náhodovicích a na Lubíně víckrát české slovo Boží kázat bude, čímž Hradecká fara při nejmenším o 100 tolarů ročně ztratí. Důkaz dost patrný, že ani po mně, odešelli bych kdy, nebude více českého nástupce na Táboře.[2]) *A tak posléz památka Čechů znenáhla musí zmizet v Slezsku a to neomylně.«*

Velice se zaradoval, když mu Purkyně sdělil, že by si kanovník Pešina přál od něho nějaký příspěvek do svého časopisu. Dovede tuto ochotu katolického kněze ku protestantskému duchovnímu plně oceniti a přál by, aby mezi oběma náboženstvími nastal mír. »*Kéžby*,« píše r. 1838, »*to vzájemné kaceřování a vyobcování mezi rozličnými křesťanskými sbory jedenkrát již ustalo a raději láska, bratrství, zvlášť mezi námi Slovany tak potřebné, aby se staly svazkem všecky, bez ohledu na rozličnost náboženského vyznání v jeden národ v jednu rodinu spojujícím.* Žel ale, že já o předmětech,« píše dále, »o kterých bych nejmileji psáti chtěl, u veřejnosti s vysazením anebo s nebezpečenstvím vyzrazení svého jména se vyjadřovat se obávati musím. Věřte, že na mne patří a číhá na mé kroky již v každém koutě 1000 zrádných očí. Zřídka komu lze již se svěřiti. Kdy by nynější neshody a osudy českých ostatků pod naší (pruskou) vládou bědujících někdo jiný, mně docela neznámý buď do Pešinova nebo Palackého časopisu obšírně popsané podati chtěl, přál bych, jestli ne pro jiné příčiny, aspoň proto, aby naši milí vlastencové jedenkrát do sebe vstoupili a poznali, co učinila vlast za chybu, když své syny vyvrhla, bez příčiny i slepoty je pronásledovavši!«

Roku 1839 se Kačer prostřednictvím Purkyňovým stal členem České Matice a předplatil si Pospíšilovy Květy. Na návrh Purkyňův, aby jeho osadníci se vzchopili k předplacení některého českého časopisu nebo knih, odpovídá resignovaně, že Táborští

---

[1]) Petr Šikora, syn pastora Husineckého téhož jmena, byl duchovním správcem v Petrově Hradci, jím založeném, a zemřel v mužném věku 40 let, 19. října 1837.

[2]) Kačer tu naráží na okolnost, že po smrti Šikorově jeho místo zaujal Němec Ludvík Appenroth, který si však v krátké době český jazyk osvojil.

jsou k tomu velice chudí a Čermínští raději tu maličkost v opojný nápoj obracejí. Zmiňuje se též o zaslání svých znělek Klicperovi do Král. Hradce, kterého požádal za nahodilé opravy. Mimo to počal překládati Schulzovu »Verzauberte Rose« (Okouzlená Růže) do češtiny; práce pokračovala velice rychle, tak že měl v lednu r. 1839 již první zpěv na čisto přepsaný. Jednotlivé zpěvy zasílal pak Purkyňovi, který mu udílel různé rady, činil přátelské výtky a slovem i skutkem mu byl stále nápomocen: »Jde mi ten přepis Okouzlené Růže (k tisku) pomalu,« píše 13. prosince 1839, »nebo tu a tam i poopravuji a jmenovitě jsem Vám k vůli ty »labně« v »labutě« přeměnil; potom mne v tom,« stěžuje si dále, »trochu zdlouhavým i dobropísemnost činí, na kterou mé pero ještě neuvyklo, která ale o to lepší se mi zdá býti pro takový spisek, čím je modernější.« Titul má podle jeho přání zníti: »Arn. Šulcova Okouzlená Růže od Josefa Kačera.« [1])

Kačer však svou prací spokojen nebyl. Zdálo se mu, že málo piloval a překotně jen překládal. »Jistě by se,« praví proto 23. července 1840, »při odpočatém rozumu bylo všelicos přejinačilo.« A navrhuje řadu oprav i změn, které se mu zdají býti nutnými. »Pročež, netiskneli se ještě, račte to dítě raději uškrtiti, aby kritice před oči se nedostalo,« dokládá skromně. Avšak Okouzlená Růže vyšla a byla přijata s všeobecnou pochvalou. Píšeť o tom Kačer v dopisu ze dne 19. dubna 1841: »Až jsem se, věřte, začervenal, když jsem četl oznámení v čas. Ost und West a zmínku o Okouzlené Růži. Trochu to vzal ten kdosi až nazbyt ztuha. Já se nyní musím obávat něco více veřejnosti podati, abych s vrcholu tak vyvýšené chvály snad cele dolů nespadl a to na hlavu. Milejší by mi bylo na každý pád, kdy by mne Češi nehledali v superlativu, nebo je jednou jejich tak přepjaté očekávání a smejšlení o mne násilně oklame, a bojím se, aby mne někdy, aspoň ti někteří mezi nimi, právě tak nekaceřovali a neuplvali, jako mne nyní, neznajíce mého protestantského stavu, do větru vychvalují.«

Mezi tím naléhala germanisační snaha vlády stále ostřeji na Kačera. V květnu a červnu 1839 byl na Táboře pruský superintendent na kostelní a školní vizitací, což vynutilo Kačerovi vzdech: »Opět jeden krok k zněmčení zdejších Čechů! Pán Bůh s námi na budoucnost .... Starší generace se sice udrží, ale

[1]) Původně zamýšlel Okouzlenou Růži otisknouti v Musejníku, avšak sešlo s toho. Název její zní: Arnošta Šulce Okouzlená Růže v češtině od Jos. Kačera. Vydal J. Purkyně. Ve Vratislavi u vydavače, v Praze u Kronbergra a Řivnáče, 1840, 12°, str. 105. (Tištěna v knihtiskárně K. F. A. Günthera, kdež téhož r. 1840 vyšel český překlad Schillerových básní od J. Purkyně.) Předcházejí dvě předmluvy, od Purkyně a Kačera. Purkyně nazývá překlad »o samotné skromnosti vyzrálý plod přítele snad přespříliš málo sebe cenícího, ač Slávy dcera i veřejnost česká již dávno svou veleváźnost jemu oznámily.« Kačer sám uvádí životopis A. Šulce a seznamuje čtenáře se zásadami, jimiž se při překladu řídil. Svou práci charakterisuje skromně: »Proto také nevydávám této své práce za nic víc, než za překlad, který nikdy originálu nepřevýšil, aniž ho dosáhl.«

mládež zahyne. Čtení by sice měli Táborští Čechové dosti, ale málo si jej váží; kdo po slově Božím touží, jistě, byť by i nádenníkem byl, a každé sousto chleba těžce vydělati musil, rád se přece dvojnásob přičiní a ušetří, dokud sobě ty dvě potřebné duchovní věci, bibli a kancionál, koupit nemůže.« Proto žádá Kačer o zaslání kancionálů, které by mezi svými osadníky zpeněžil a peníze pak Purkyňovi zaslal. Zůstane mu sám i jeho osadníci vlastně na vždy dlužníkem, který se za vše dobrodiní může odplatiti jen přáním všeho dobra, jako to charakteristickým spůsobem 13. prosince r. 1839 činí: »Pán Bůh Vám dej brzkého a stálého zdraví dostatek« (Purkyně tento rok postonával), »abyste s novou silou zveleboval naši někdejší bohyni Slávu a všecko, co jejím jazykem až podnes se vyjadřuje.«

Velikou radost působilo Kačerovi chování již zmíněného kancléře Lessinga ze Sycova, přítele a příznivce českého jazyka. »Byl jsem u něho v sobotu,« píše 23. července 1840, »a půjčil jsem mu druhý svazeček Vlastimila. On jest hoden našeho pozoru, jak dalece i on v šetrnosti chová naši milou mateřštinu. Našel jsem v jeho knihovně Thamovu, Nejedlého a Dobrovského gramatiku a scriptores rerum bohemicarum s Palackého Pulkavou. Mrzel se velmi, že jste ho v loni a letos nenavštívil. Byl jsem k němu pozván ještě jednou a to k poslyšení jistých českých písní, které dcery při klavíru zpívat sobě oblíbily.«

Přátelská láska, kterou Kačer k Purkyňovi pociťoval, jakož i jeho úcta k drahému panu profesorovi nebránila mu nijak postaviti se proti němu, pravilli mu jeho rozum, že nejedná správně. Tak mu píše 19. dubna 1841: »Jen jedno, dovolte, abych pohaněl. Jest to, což jsem hned z předpředešlého listu Vašeho si domýšleti mněl, ta novotná dobropísebnost. Nejste sice v tom cele první, nebo i Hollý tak píše, ale mám za to, že poslední. Vím, z kterých asi příčin užil jste toho spůsobu psaní a jistě bysme se tak k bratřím Polákům jedním skokem o kolik honů přiblížili; ale k spáse české řeči toho není ani potřebí, aniž pak to čtenářovi citedlnějším se zdá býti, nežli spůsob náš obvyklý. Ta čárka nad í jest jen a nikoli mému zraku vždy a hned k rozeznání od puntíčkovaného i. K tomu již dost na těch různicích mezi Nejedlým a Hankou o joty a ypsilony.«

Přátelský poměr mezi oběma muži ovšem přes tyto výtky ani v nejmenším neochladl, jak ukazuje dopis z 21. června 1841. »Vylétl jsem na čas ze svého zakletí v lesích a pustil se až do Lešna,« píše Purkyňovi. »Konečně přece jednou! řeknete zajisté na to.« Ale cesta byla skorem celá nadarmo konána, neboť Kačer tam nenalezl, co hledal. »Manuskript ten,« píše, »o kterémž jste mi mluvil, žeby historické zprávy obsahoval v sobě z času východu bratří z vlasti, se tam více nenalézá; koupiliť ho prý bratří z Herrenhutu (Ochranova) před rokem, chtějíce historii bratří českých sepsati, za ohromnou summu 500 pruských tolarů.« [1])

---

[1]) Míní se tu bez pochyby tak zvané Ochranovské folianty, na které byli Ochranovští od Purkyně upozorněni (podle osobního sdělení řed. archivu Ochranovského, p. dr. Jos. Th. Müllera).

Neumí ani vypsati, jak mu bylo okolo srdce, když se po Lešně procházel a v chrámě českými mozoly vystavěném se ohledl, v němž české písně znívaly a slovo Boží se česky kázalo. V archivu našel několik slov od Purkyně do památní knihy napsaných. »Avšak zmýlil jste se,« dokládá, »domnívaje se, že by jeden list tam byl autografem Komenského. To byl jen výpis z něho; ale po levé straně dole známka bez podpisu zdá se mí býti původní. Přinesl jsem si Decreta synodní Jednoty ve dvou svazcích, kdež některé opravy, jakož i dokončení krásnou rukou psané silně držím za samopis Komenského. Jest to ale právě ta samá ruka, jako jsem Vám byl ukazoval rukopis u mne se nacházející pod nápisem: Truchlivý, a nic nepochybuji více o tom, kdo té výborné knížky spisovatelem.[1]) Kdo by chtěl, odprodaný rukopis ten v Herrnhutě nalezne. Pro mne ale jest již tak jako ztracený. Pročež z Poňatovské[2]) již co bude, ač jsem se na tu práci byl právě v posledním čase již těšil. Třeba pomejšleti na něco jiného. Co myslíte, já chci ty ostatní české listy a rozličnosti, jež v archivu Lešenském leží a hnijí na různo, kupovat, jen kdy bych je mohl obstojně obdržeti?«

Pokud Kačer tento svůj úmysl provedl, není známo. O dekretech synodálních se však ještě jednou rozpisuje, když mu Purkyně sdělil, že by je rád koupil pro národní museum. Nerad, velice nerad se s rukopisem loučil. I zapřísahal přítele, aby mu je vrátil, neručíli za to, že se dostanou do dobrých rukou.

Katolictví římské jakožto věrouku neměl Kačer jako protestantský duchovní v přílišné lásce, ačkoli byl s jednotlivými katolickými kněžími v dobrém a přátelském obcování. Stářím přibývalo u něho nechuti ke katolíkům, jak mnohý dopis jeho k Purkyňovi svědčí, zvláště když pak jesuité na blízku Bedřichova Tábora počali působiti. »Kde ti jsou,« praví v listu ze dne 24. prosince 1849, »tam není hodno pobýti jinověřícím, sic hrozí inkvisicí. Přál by si, aby veškero kněžstvo se učilo od pěvce Slávy Dcery.«

---

[1]) Rukopis tento rozpadá se ve dva díly, z nichž první nese název: Truchlivý, to jest smutné a tesklivé člověka křesťana nad žalostnými vlasti a církve bídami naříkání, v kterémž se jemu nejprv Rozum, potom Víra ozývají, potěšovati jeho ale nadarmo usilujíce. Zatím tedy Kristus vystoupě zuřivě jej z netrpělivosti obviňuje, místné strašlivých svých ran příčiny ukazuje, bolesti jemu ulehčuje, časné i věčné vysvobození zaslibuje, jako by se k obojímu hotoviti měl, poučuje; druhý díl: Truchlivého druhý díl, to jest rány obnovující a jitřící se v člověku tesknosti v čas dlouho trvajících Božích metel a těžkostí, kdež tělo déle již bíd snášeti se zpěčuje a tesklení jeho, ačkoli rozum osvícený všelijak zapuditi se snažuje, nemůž však, jako ani Víra; až Kristus opět se ozva, dokonalou teprv k pozbytí hrůz a nabytí dobré mysli cestu ukazuje. (Sepsaný s začátkem Nového Léta 1624.) Otiskl z rukopisu v pozůstalosti Kačerově syn jeho Prokop, Hlasy ze Siona XI., 1871, str. 54, 62, 68, 84, 94, 103, 119, 151, 160, 167, 175, 184.

[2]) Míní se tu Kristina Poňatovská, známá svými proroctvími za války 30leté. Srv. Zoubek Fr. J., Čas. Č. Mus. 1872, str. 1—16.

Veliká rána stihla Kačera r. 1849, kdy Purkyně byl povolán do Prahy za profesora fysiologie. Byla to trpká, zoufalá slova, jimiž se se svým milým panem profesorem loučil. »*Vy mi odejdete,*« píše 24. prosince téhož roku, »*a já zde zůstanu sám, německým vlkům k pohltání; mým pak dětem není radno povracet se do otčiny, kde jejich, ač lepší, vyznání v nebezpečenství, a bez obrácení kabátu žádný prospěch nekyne. Zhynouti tedy nutno tak neb onak*« ... Byl to smutný výhled do budoucnosti: on, který svou vlast a svůj jazyk tak vroucně miloval, patřil na neodvratnou zkázu svou i svých dětí. Avšak přes tuto resignaci neochabl ve svém boji proti německým germanisujícím snahám, jež se v Prusku stále rozmáhaly. V dopisu ze dne 9. ledna 1843 píše, že nařídil, aby se ve škole četlo také v českém jazyku a katechizací aby se konala podle předepsané knížky jen v mateřském jazyku českém. Z toho vznikaly přirozeně boje, poněvadž zemské zřízení podobných liberálních ustanovení nechtělo trpěti. »Stojím letos,« píše Kačer r. 1849, »jen v samých válkách o národnost v školních záležitostech. Zemské zřízení se ukazuje, jako by již chtělo ulehčiti, slovy totiž, avšak skutek ukazuje, kterak ono nechce. Němečtí kantoři oba od dvou let skoro nic neumějí a neučí, nebo jim lid dětí do škol neposílá. Slíbeno mi, že jakmile se vykážu s českým učitelem, ihned němci pryč musejí; ale ač jsem se vykázal s jedním, přece se nic nemění.« Nejsouli to obdobné případy, jaké skýtá dnes vyhlazovací boj pruských hakatistů proti Polákům Poznanským? [1])

Odchodem Purkyňovým do Prahy se poměry mnoho nezměnily, leda že Táborští osadníci již svého pana profesora, jak jej jmenovali, nevítali ve svých chatrčích; písemný styk však trval nerušeně dále a též i půjčování knih. Mimo to posílal Kačer své hochy často do Prahy k panu kmotrovi, který je vždy velice štědře hostil. »Bůh Vás opatruj,« děkuje v listě z 28. srpna 1851 Kačer Purkyňovi za podobnou službu, »a zachovej i Vašim hochům i mnohým cizím a posléze i nám zde na pomezí polském po vlasti darmo toužícím.«

V r. 1850 pracoval na své romantické básni »Kalich, Meč a Kříž.« »Kalich mám hotový,« píše v červenci 1851); [2] »na Meči jsem posud nepracoval, očekávaje dějepis Palackého o válkách husitských. Nyní ho obdržev s celou chutí se pustím do toho, ač bez naděje, že by to kdy tiskem světlo uvidělo, leč jestli by Pán Bůh dal, čeho ani nadějít se neumíme.« A dobře předpovídal, neboť práce jeho vyšla teprve na konci jeho života, po zrušení konkordátu, v Opavě roku 1871, a to ještě pod jmenem bratra Calixta de Ense! Báseň tato tvoří kredo duše Kačerovy, avšak

---

[1]) Poukázal jsem na to v řadě článků v Politice 1907: Die preussische Kulturarbeit in Polen.

[2]) Lumír 1851, II. str. 647. V oznámení, patrně od Purkyně redakci zaslaném, se praví, že chvalně známý básník Kačer dopisuje velkou epickou báseň v řeči české: Kalich a kříž.

jest provanuta tak protikatolickým duchem, že i Purkyně radil k vydání jen někde v Německu. Básník, kterému se jeho dílo zdálo spíše hudbou než básní, znal veškery obtíže, které uveřejnění jeho překážely, a miloval jen vášnivěji toto dítko svých bolestí i nadějí. »Třeba ať zůstane jen v rukopise,« píše 28. srpna 1851; »poněvadž však jsem již tak daleko se s ní protloukl a tolik obtížností již přemohl, nelze upustiti více od blízkého vítězství, an mne to již samo nutká a táhne, ona látka posledního zpěvu, Kříže, jako obživenu býti chtějící stín, před očima se mi mihá a čeká, ažby básník do něj vdechnul život. Básnit tedy volím jen pro sebe a pro moly, aby i tito se živili a neumřeli.« Dále se pak zmiňuje o tom, že ukázky zašle Klicperovi, jehož soudu se rád podroboval. Avšak Klicpera mnoho nadšen nebyl, jak vysvítá z dopisu z 31. prosince 1851. Píšeť mu Kačer následující novoroční přání: »I svému drahému Klicperovi přeje jeho vděčný Táborský žák všeho blaha od Pána Boha, a třeba on se hněval na mé pero ultramontanstvu nelibé, já protestantem zůstal bez proměny, pravdě a světlu věrným a barvy své nikdy netajícím.«

Pro povahu Purkyňovu zůstane zajisté zajímavým dokumentem okolnost, že báseň Meč, Kalich a Kříž se mu líbila, a že se se svým příznivým úsudkem netajil. Kačer mu odpovídá 15. října 1863 takto: »Že již vrchovatý čas, aby má ve zvláštním nadšení psaná romantická báseň nedostala se molům za pokrm neb ohni, ale české literatuře, bohdej, pro příznivější budoucnost i potomkům se zachovala, toho potřebu i sám s Vámi cítím v bolestícím srdci českém, avšak nevím si sám rady. Nakladatele zde v Prusku nalézt nelze, ač jsem k tomu i dost se přičinil, ba až i v Lipsku; v Rakousku pak pro bdící Řím žádný se toho nepodejme, aby tisknout dal tak prakacířské rýmy. Vždyť mi to vrátil i sám nebožtík p. Šafařík, ve známé ouzkostlivosti své doloživ: *že by nemohl ani vytisknout, ani v musejní bibliothéce co manuskript chovat, ani komukoli i jen do ruky dát.* Já pak nemám předce o nic méně důvěry k vydání díla, avšak jen na subskripci k dostání za plat z ručky do ručky bez zisku vlastního, mimo kněhkupectví skrze kolportáž přes Stroužný nebo Dušník nad Náchodem, kdež fary pruské a kde by sklad usnadněn, aneb jinými přesmyky pohraničnými, které by mi poukázány byly. Tisklo by se zde a to jen tolik exemplářů, kolik jistých odběratelů. Kdy bych měl jen 200 předplatitelů, tedy by se ihned k tisku přikročilo, neboť jest dílo to naskrze po mnohokráte opraveno, tak že sotva se dá zdokonaliti . . . Nepřijdeli k vytištění aspoň v půlletí, tedy nevím, neutoneli se mnou někde až v Černém Moři, potáhneli mne to i dále za synem Filípkem. Proto bych rád, aby aspoň památečka po mne zůstala. Možno, by Čechie zotavila a zpamatovala se trošku, fofrována jsouc křídlem Kačerovým, ze své lethargie, když druhdy nebralo to křídlem Husovým.«

Láska, bol a hněv zvučí Kačerovými verši [1]) ohlasy jeho náboženského přesvědčení, které tolikráte v proze i básni zatoužilo: »K kalichu ať zná se Čech, ne k kříži!« Ba napsal dokonce v Meči, že nepřeje si vrátiti se do Čech,

Nevrátíli svět a zkvět tam Bůh,
Nenaplněnli tam kalich slastí,
Nezmizíli kříž z mé české vlasti!

Báseň Meč, Kalich a Kříž ukazuje jasně, jaké vlivy na Kačera hlavně působily. [2]) Po stránce technické byla to musa Kollarova, jako se ozývá z jeho znělek, po stránce ideové to byl Ad. Meissnera Žižka, jehož duchu Kačer zcela podlehl. Důkazem toho jest dopis z 28. srpna 1851, kde píše, že má Meissnerova Žižku skoro cele přeloženého a že posílá čistopis 1. zpěvu k Purkyňovu posouzení. [3])

Roku 1860 navštívil Kačer se svými syny Vojtěchem a Prokopem Purkyni v Praze. Píše o tom 13. dubna toho roku a prosí za pohostinství, kterého se mu ve Vratislavi vždy dostávalo. Zároveň slibuje přinesti nový zpěvník český, o jehož sestavení byl od některých pastorů z Čech požádán a jejž chce s vědomím

---

[1]) V témž čísle, ve kterém Hlasy ze Siona X., 1870, č. 16 ohlašují zrušení konkordátu, oznamují na str. 142: »Kalich, meč a kříž. Dotisknuta již a vyšla v tomto roce 1870. báseň epická ‚Kalich, meč a kříž' (str. 143) sepsaná, od bratra *Calixta de Ense*, k dostání jedině u ref. farního vikáře *Prokopa Kačera* (syna J. Kačera, v Bránici pod Lubčicemi (Leobschütz), pruské Slezsko. Kdo franko zašle pruské 4 tolary, dostane nefrankovaně 10 výtisků a jedenáctý nádavkem. — Komisní sklad převzaly knihkupectví I. L. Kobra, kde prodáván výtisk za 50 kr., a redakce Hlasů ze Siona. Výtěžek měl býti věnován ve prospěch ústavů Krábšických (Hlasy ze Siona XII., 1872, str. 74) a ve prospěch evangel. semináře h. v. v Čáslavi« (Hlasy ze Siona XII., 1872, str. 168). — Věnována je »drahému národu kalichovu v lásce.« — — Kačer pořídil i německý překlad prvního zpěvu a zaslal jej do Žitavy Kr. Ad. Peškovi, aby mu poradil nějakého nakladatele. (Dopis i překlad v mém majetku.)

[2]) Z ostatních básnických plodů jeho zasluhují zmínky znělky: Nové tou žení po vlasti, Památka roku slavnostního 1863, v nichž oplakáv- sebe i osud vystěhovalců v cizině; Píseň pašijní, v nově upravenáá Hlasy ze Siona XII., 1872, str. 59. Jeho prosaické práce jsou umístěny, hlavně v Hlasech ze Siona a Českobratrském kazateli: Biblí a tradicí či jmeniny či narozeniny, Očistec, Proč jsem protestantem, Zstoupil do pekel a jiné, mezi nimiž jsou zejmena důležité zprávy o stavu evangelických sborů v Pruském Slezsku; katechismus, který obhajuje v článku Zstoupil do pekel, Hlasy ze Siona VI., 1866, str. 149. Píseň misijní (Hlasy ze Siona X., 1870, str. 45—6) Bogackého, kterou Ottův Slovník Naučný XIII., 1898, str. 727 připisuje J. Kačerovi, pochází od jeho syna Prokopa, reform. farního vikáře v Bránici pod Lubčicemi, který po smrti svého otce odešel do Velkého Tábora a který byl též literárně činný.

[3]) O Meissnerově Žižkovi viz Krausovu stať v Č. Čas. Hist. II., 1896, str. 358 až 378. — Špindler praví k svému překladu z r. 1864 v předmluvě: »...dočetl jsem se zprávy, že Slovák Kačer Meissnerova Žižku do Slovenčiny (?) přeložil, ale nepodařilo se mi dosud dopátrati se stopy jeho.« — Překlad byl uveřejněn teprve po smrti Kačerově v Hlasech ze Siona XI., 1871, str. 31, 41, 57, 65, 73.

c. k. konsistoře Vídeňské a superintendentů moravského a českého na příslušném místě odevzdati, shodneli se o zisk, který by mu jakožto dělníku náležel. »Žel, že to byl křtěný žid,« píše Kačer, »který tu práci u mne objednal, nebo se ukázalo, kterak ten pán (T.) obmýšlel dát mi jen jakýkoli skrovničký honorář, sám pak tisknout a prodávat zpěvník ten jen k svému prospěchu.«[1])

Na sklonku Kačerova života upustila násilná germanisace od jeho pronásledování. Píšeť o tom 1. ledna 1869: »Mně zde luterské papežstvo (pruská unie) asi od dvou let dává pokoj, tak že jsem již sám jeden v celém Slezsku, který se jí brání a nejde do jejích okresních synod.[2]) I pro mé slávství mám nyní pokoj a netrápějí mne více Němci pro čisto jen české vyučování ve školách. Zůstává to statu quo, ač si vláda všecko jen německé přeje.« Zároveň blahopřeje srdečně Purkyňovi k 50letému doktorátu. »Znáte mě,« píše, »že neumím přílišně mnoho slov šířit, avšak jen krátkým spůsobem vyslovuji: aby Vás Pán Bůh ponechal ještě dlouho milé vlasti a národu k ozdobě, ba i mně k milému rozpomnění podle svazku lásky staré sice, ale až posud nesesláblé, byť by nás i různila vzdálenost.« A jinde mu posílá toto blahopřání: »Nu tedy buďte mi tomu Bohu poručeným, který uděluje mnohá léta a dlouhý požehnaný život hodným potomkům Husovým, Žižkovým a Komenskovým!«

To jsou osudy muže, který tolik proti poněmčení českých vystěhovalců bojoval, zápasil a trpěl . . . Náboženská svoboda pruská byla jen lichým pozlátkem, jehož pravou podstatu každý vystěhovalec brzy poznal. A Kačer nebyl jistě jediný, který si zavzdechl: »*Kdyby jeho Majestátnosti královské na tom záleželo, aby v Čechách Čechové bydleli, tak bych volil po kolenách až do Vídně se plazit a tam prosit, aby zdejší nyní tak vzdychající lid odsud, kamž jejich otcové pobloudili, zase navrátit se mohl do své pravé české vlasti, po které, pokud vím, aspoň zde, takměř bez rozdílu všickni touží, říkajíce často: Kdyby bylo možné . . . .*«

Po 41letém působení zemřel Kačer v té nenáviděné cizině, aniž se vyplnila jeho modlitba, která ve chvilce bolesti mu vytryskla z vroucího srdce:

> Bože! Dej, by byly složeny
> k kostem otců pak i naše kosti!

---

[1]) K tisku tohoto zpěvníku s nápěvy (Písně k Harfě) nedošlo. Srv. Hlasy ze Siona XI., 1871, str. 32.

[2]) Táborská církev reform. odepřela obeslání synody r. 1866 z důvodu, že synody mají účel provesti a dokázati sjednocenost pruské státní církve, čemuž Kačer odpíral. Hlasy ze Siona VI., 1866, str. 21.

Dvě české krajiny.

Od

Jar. Vrchlického.

Cesta na Valdek.

Šlehají až do povozu staré modříny.
Jedem srázně v hloub a zvolna v strmé výšiny!
Cesta hvozdy nekonečná, kolem vůně, chlad,
šumí lesy, jak by kdesi zpíval vodopád.

Koketně se směje v listí zralá malina,
hříbek volá: »Utrhni mne!« — kdeční skalina,
v úvoz mračí se, je celá krytá netřeskem,
a my tiše jedem jako v ráji nebeském.

Stromy řídnou, zpět jich stěna couvá zvlněná,
v ostružinách náhle kyne v dál tříšť kamenná,
jak by celá stěna skalní sem se sřítila,
sotva drobná do balvanů kleč se chytila.

Divná náhle mezi lesy skalná zahrada!
V koutech vlhkých přeslička tu chudá převládá,
na dlouhých se stoncích třesou květy vrbice,
koníků a cvrčků v štěrku vrou tu tisíce.

Sem tam divizna se kývá zlatem nádherná,
nebes báň jest jak zvon modrý hlubá, nesměrná,
a ty útlé zvonky v trávě, její odlika,
modrají se drobné stejně jak ta veliká.

Z dálky zalehne sem výstřel, aby v dálce zhas,
a my jedem dál tím rájem v stíny, chlad a jas.
Krásná vlasti, v kruhu světa kraji jediný!
Jak nám šlehají až v povoz staré modříny!

Topůlka.

Úzký, štíhlý topol stojí na stráni nad chmelnicemi,
jak by na stráži stál v kraji, z daleka jest viděn všemi,
ošlehaný, větry zdraný jako stará zástava,
vítá stejně zlatá jitra jako jitra mlhavá.

»Topůlka« jej zovou v kraji do šíra i do daleka,
otřískán a sukovatý obzírá svět, — nač tu čeká?
Kolem kdy mne vedla cesta, hbitý krok mne unavil,
pod topůlkou v řídkém stínu rád jsem vždy se zastavil.

Na obzoru jak na mořské výspě v mračen halen plášti
starý Mělník s hradem Karla chmurné čelo stále vraští,
pod ním stříbrný pás řeky, orné lány k obzoru,
vinic pruhy, chmelnic stuhy v malebném jak táboru.

Křivolaké břehy Labe, sem tam tůně leknínové,
někde most a jinde přívoz, zdýmadel dál stavby nové,
až tam, kde se horstvo zvedá, kde si used v slunci Říp,
aby jako starý děda viděl v srdce Vlasti líp.

Od topůlky vše to snadno pohledem lze obejmouti,
jak se řeka modrá, třpytí ve vrbovém křehkém proutí,
jak se obilí v dál vlní lehkým vánkem zčeřené,
oblaka jak bílá táhnou, plachty větrem zvířené.

Starý oráč, který celé dopoledne robil v poli,
zastaví se pod topůlkou s rohatými svými voly,
ovčák s psíkem, kde se vzal tu? objeví se najednou
a zří oba a zří v dálku sotva oku dohlednou.

Jednotvárný kraj ten milý jako mapa připadá mi,
kde mi každá skvrna lesa i hrot každé věže známý,
v poledním pak tichu kraje — více než lze tušiti,
jak bych slyšel velké matky, země srdce bušiti.

Chvílemi jak přes ta lada, keře, polí orné prouhy
klidu táh by sladký oddech, valící se blíž a dlouhý,
v chmelnic nežli dozní trsech vlnících se pod nohou,
na země pak usne prsech mluvících v něm s oblohou.

Slavné ticho, vůl dál žvýká, špinavý brav dál se pase,
oráč, pasák v dálku patří a kraj v slunci usmívá se,
v topůlce to hlasněj šeptne písní sladce jímavou,
a ty bílé mraky nebes volně táhnou nad hlavou.

Illuse.

Hra o jednom jednání

od

Karla Legera.[1])

OSOBY:

Dr. Richard Osika, advokát.
Marie, jeho choť.
Inženýr **Gustav Kalat.**
Mlynář, Richardův otec.
Anežka, sestra Richardova.
Babička.

Děj v odlehlé vesnici.

Prostě po venkovsku zařízený pokoj. Dvéře v pravo a středem. V levo okna. Květiny na nich.

Mlynář sedí u stolu, bez kabátu, prohlížeje jakousi knížku. **Marie s Gustavem** vejdou středem.

Marie (nemile překvapena). Ach, tatínek!

Mlynář (povstav žertuje). Jak? Již jsi byla venku, Márinko? Tak časně? Jindy spáváš do devíti.

Marie. Dnes mě sluníčko probudilo a hezké jitro vyvábilo ven. A náhodou potkala jsem (představuje) pana inženýra Kalata, důvěrného přítele svého muže.

Gustav (s poklonou). Vyjel jsem si na letní byt, na krátko jen, bohužel. V Červeném Hrádku v myslivně najal jsem si pokojík.

Mlynář (trochu rozpačit, ale bodře podává mu ruku.) Těší mě velice. V Červeném Hrádku je hezky.

Gustav. Cesta po potoku sem je překrásná, zvláště teď z rána.

Mlynář. Kdy jste přijel, pane inženýre?

Gustav. Včera.

Mlynář. Richard bude mít radost. Vstal již také, vyšel před chvilkou. Zavolám jej. Dovolíte? (Odejde středem.)

Marie (ke Gustavovi vesele, rozhodivši ruce). Tedy zde jsme.

Gustav. Škoda, že jste tak pospíchala. Venku bylo krásně v olšinách.

Marie. Ano, krásně bylo, takové šťastné a veselé jitro sluníčkem prozářené.

Gustav. Šťastné.

---

[1]) Provozovací právo zadává spolek »Máj.«

Marie. Ale dlouho jsem se zdržela. (Přitlumeně.) Obávala jsem se už, aby — abychom nevzbudili podezření.

Gustav (líbaje jí ruku). Moje opatrná. Však opravdu ještě nevím, co odpovím Richardovi, optáli se mne, kde jsem se tady tak najednou vzal.

Marie. Myslím, že se ani nezeptá, — má, víš to, vždycky plnou hlavu jiných myšlenek. Uvidíš, že se nezeptá — a pak — příliš mi důvěřuje.

Gustav. Mohlo by to být dosti nápadno, že jsem volil právě tuto zapadlou a fádní krajinu.

Marie. Ne, není tu vábné okolí pro letní byt. Ale Richard chtěl letošní prázdniny strávit tady v rodném mlýně u svých.

Gustav. A čím si krátí tady čas?

Marie. Našel zábavu v tom, že chce poučovat zdejší zanedbaný lid. Tolik prý tu ještě žije pověr, které nutno vykořenit. O politice také se hádá a disputuje se sedláky — to víš, hezky s vysoka.

Gustav. A má přece tak půvabnou ženušku!

Středem **dr. Richard Osika.**

Richard (rychle vkročí, hovoří většinou s nervosním spěchem). Vítám tě, kamaráde! Slyšel jsem už venku, že jsi tu. Sem jsi tedy zajel na letní byt? do Hrádku? Kdo ti pověděl o tomto zátiší? Zajímavý koutek, pravdali? Aspoň mně se tu líbí. Ovšem hlavně proto letos jsem si umínil několik volných dní strávit tady u tatínka ve mlýně, abych se jemu a všem příbuzným mohl pochlubit svojí ženuškou. (Obejme Marii kolem boků.) Od svatby jí neviděli; jsou nadšeni!

Gustav. Věřím.

Richard. Hodní lidé všichni, — bratři i sestra Anežka, nezávidí, nevyčítají, — jak někdy bývá, víš, ani bych se nedivil, kdy by mi záviděli — aspoň takovou zlatou, hezoučkou ženušku.

Gustav. Také bych se nedivil.

Marie (k mužovi). Myslíš, že jsem hodna závisti?

Richard (políbí jí ruku). Ale divno je mi, jak jsem se odcizil tomuto kraji, tak se mi tu všechno zdá přežilé, strouchnivělé — (mává rukama) předpotopní názory a pojmy! Náboženství je tu směsí slepé pověry a neomaleného sobectví. O nějakém ujasněném politickém přesvědčení nelze mluvit, samé utopie. Rozčiluje mne, slyšímli deklamovat o naší slavné minulosti a horovat o budoucnosti. I v politice vládnou takové naivní přežilé pověry.

Gustav. A proč, bláhový, dobrým lidem kazíš illuse?

Richard. Což ty bys i pověry šetřil?

Gustav. Proč ne, jsouli neškodny.

Richard. Tedy očividnou lež —

Gustav (krči rameny) Činíli věřícího šťastným —

Richard. Dej pokoj! Lež je pro mne cosi škaredého, nesnesitelného.

Gustav. Ale pověra není lží, je čirou pravdou tomu, kdo jí věří.

Richard. V tom se neshodneme, můj milý! Příliš lehce všecko bereš. Což nevíš, jak často pověra v neštěstí a záhubu přivedla celá pokolení?

Gustav. Pravda může být někdy záhubnější nežli klam. Co bys řekl, kdy by lékař nemocnému bez obalu pověděl, že jsou pouhou illusí jeho naděje?

Richard (mávaje rukama). Ale —

Marie. Budete se, pánové, ještě dlouho přít? Odpusťte, přestrojím se zatím, užiju chvilky, nežli se do sytosti vymluvíte. Zatím s Bohem, pánové! (Se smíchem odejde v pravo.)

Richard. Vrať se brzy, Maroušku! stýská se mi.

Gustav (s úsměvem). Zdá se mi, že by v tomto sporu tvá paní stála na mé straně.

Richard. Myslíš, že by hájila lež a klam?

Gustav. Žena vždycky nevyhnutelně potřebuje trochu illuse. A život beze všech illusí byl by něčím nesnesitelným.

Anežka vchází středem.

Richard. Myslíš, Gustave? A hle, sestřička moje zlatá! A jak jsi se vyspala, maličká? Co se ti zdálo? Mám hádat, sestřičko?

Anežka (prostě po venkovsku). Ne! ne! ne! (Zakrývá si uši.) Já vím, zase chceš zlobit, ošklivý!

Richard. Že se ti zdálo o Honzíčkovi Podhorských? Neumím hádat?

Anežka. Nech mne! Nezlob! Nechci slyšet! Nic jiného neumíš, než mne škádlit.

Richard. Jen se přiznej, že jsem uhodl. O Honzíčkovi! Nu, nečervenej se. To je jenom (představuje) starý můj přítel, inženýr Kalat, ten může vědět, že se ti zdává o Honzíčkovi.

Gustav. Váš bratr, slečno, je zlomyslný, znám ho! Ale nebojte se jeho nezbednosti! Vysmějte se mu! Smích je nejlepší zbraní proti jedovatým úštěpkům zlých lidí. Zvláště smích tak rozkošných rtíků, jako jsou vaše.

Anežka (vesele). Vždyť vím, že to bratříček nemyslí tak zle, jenom škádlit musí.

Richard. Ale, ale, snad bys, Anežko, nezapřela svého Honzíčka? Vždyť jsem ho viděl včera večer pod tvým okénkem.

Anežka (odvrátí se).

Gustav. Nezlob sestřičku!

Richard. Co tam hledal — a? tys ho neviděla?

Anežka (vzdorovitě). Co ti záleží na tom? Viděla! a třebas viděla!

Richard. A hubičku jsi mu dala z okna.

Anežka. To ne —

Richard. Dala!

Anežka (smutně). Přišel jenom se rozloučit, jenom říci s Bohem. Odjíždí na vojnu, do Prahy.

Richard. Tak — na vojnu? Na tři roky ti odejde?

Anežka (s povzdechem). Na tři roky.

Richard. A nebojíš se o něj?

Anežka. Ne, nebojím.

Richard. Nebojíš se, že zapomene v Praze na tebe, na svoje sliby?

Anežka. Jdi! už zase —

Gustav. Neposlouchejte ho, slečno! Zlobí jen. Nezapomíná se nikdy na takové čarovné oči, jako jsou vaše.

Richard. Co ty víš, starý mládenče? Kolik jsi ty sám takových hezkých tvářiček zlíbal a — zapomněl! Docela zapomněl! (Vážně.) Moje sestřičko zlatá, nevěř, nikomu nevěř! Svět je plný úkladů a nástrah — obzvláště ve velkém městě. Ani netušíš, jaké pokušení tam ze všech stran obklopí tvého miláčka. Myslíš, že odolá, že bude se utěšovat vzpomínkou na tebe? Nevěř! Zapomene, jako tisíc jiných!

Anežka (horlivě). Ne, Jeník není takový! Kdy bys ho jen znal¡

Richard. To si myslí každá zamilovaná dušička, že ten její bude výminkou mezi ostatními. Ti ostatní ve velkém městě vrhnou se do proudů rozkoše neohlížejíce se s kým, zdali s buclatou kuchařkou nebo s prodavačkou sodové vody, ukracují si v Praze dlouhou chvíli — ale ten tvůj bude sedět, na hvězdičky se dívat a jenom na tebe myslit. Protože jsi do šátečku, kterýs mu dala na památku, zašila tajně lístek laskavce.

Anežka. Jak to víš?

Richard. Viděl jsem laskavec na okně. (Ke Gustavovi.) Vidíš, příteli, také taková zdejší pověra, že laskavec zaručuje lásku.

Gustav. Váš bratr je zlý. Ale laskavci věřím také sám, slečno. Viďte, že je to kouzelná bylina.

Anežka. Slýchávala jsem od malička, a není to nic zlého.

Gustav. Jistě ne!

Richard. Tak, tak, jen si přisvědčujte, dětinové! A na konec jsi Honzíčkovi dala na krk posvěcený křížek, jako mně naše matička, když jsem odcházel na studie. A Honzíček v tuto chvíli jede ku Praze a přemýšlí, jak si tam nějakou černookou namluví.

Anežka. Není pravda!

Richard. Víš, jenom tak pro změnu, protože ty máš modré oči.

Gustav. Krásné modré oči! Na takové se nezapomíná.

Richard. Zapomene.

Anežka (plačtivě). Nezapomene — on ne!

Richard. Protože má v šátečku zašitý lupínek laskavce. Jen žádné illuse, sestřičko! Tvůj milý odchází snad s nejlepším předsevzetím, že na tebe nezapomene ani okamžik, ale velké město jej pohltí, zatočí s ním, hlava se mu vírem zamotá — ani si nevzpomene, že kdesi za okénkem ve své komůrce panenka pláče.

Anežka (vypukne v pláč). Ty jsi zlý, Richarde! (Odběhne středem.)

Gustav. Ty jsi zlý! ano! Trýzníš ubohou sestřičku.

Richard (se smíchem). Ale, hochu, hochu! řekni sám, nemluvil jsem pravdu? Což nevíme, jak taková mladá láska končí?

Gustav (hledě naň). A což ty opravdu nemáš illusí? Víšli, že tě začínám litovat.

Richard (směje se). Ne, nezasluhuji soustrasti!

Marie z pravé strany.

Marie (vrací se bez klobouku). O čem se, pánové, hádáte? Odpusťte, pane inženýre, můj muž je od nějakého času velmi náchylen k filosofickým disputacím. To od té doby, co pije na noc Luhačovickou.

Richard. Trpěl jsem nespavostí — vidím, že mi voda prospívá.

Gustav (směje se). Illuse, můj milý!

Babička středem, nesouc v rukou nevelkou ozdobnou skříňku.

Babička (po starosvětsku, čilá ještě, vcházejíc). Dobré jitro dej vám Pánbůh, dětičky!

Richard a *Marie* (kvapí vstříc). Dobré jitro, babičko.

Babička. Ah, cizí pán — špatně už vidím.

Gustav (vesele se klaní). Jako bych byl z rodiny. Kalat, inženýr.

Richard. Babička naše —

Babička (líbá Marii). Jako růžička jsi, děťátko. Byla jsi už na procházce po ránu, vím, vím, zahledla jsem tě s Richardem na zahradě.

Marie. Ne, to byl — pan Kalat.

Babička. Moje oči, moje staré oči — už tolik špatně vidím.

Richard. Co nesete v té hezounké starodávné skříňce, babičko?

Babička (chlubně). Poklad, hochu, poklad. Což jsi ho nikdy neviděl?

Richard. Už se pamatuji. Toť je jistě onen řetěz na krk s perlami a s drahými kameny od císařovny Marie Terezie.

Babička (otvírajíc skříňku). Ano, ten.

Richard. Ještě jej schováváte, babičko?

Babička. Schovávám, schovávám, synáčku. Pamatuješ? — však jsem ti vypravovávala, když jsi byl maličký, jak nebožka moje babička, dej jí Pánbůh nebe, družičkou byla, tehdy, když v Nové Vsi císařovnu vítali. Byly prý tu velké vojenské parády, a sama císařovna přijela a v našem mlýně odpočívala a babičce nebožce za to, že pěkné verše odříkávala, na památku tenhle řetěz s perlemi a s rubíny poslala. Prý by za něj celý mlýn koupil. Já jej od babičky dostala do vínku, celý život jsem tu drahocennou památku schovávala — to víte, děťátka. (S úsměvem.) A teď — teď, když už je mých dní na mále, čekám, komu bych já jej odevzdala.

Marie. Jak —?

Babička. No, nečervenej se, Mařenko. Ovšem že čekám vnoučátko. Čekám, že mi je přineseš, Mařenko zlatá. A tvému děťátku na památku dám ten skvost po prababičce. Podívej se (ukazuje), jaká krása.

Marie (rozpačitě). Jistě krása, babičko. (Prohlíží šperk.)

Gustav. Taková rodinná památka vždycky je drahá a vzácná.

Richard. Ale —

Babička. Co máš?

Marie. Vždycky ale! Richard, babičko, z ničeho se neumí těšit. Aby neměl nějaké ale!

Richard. Hahaha! ale vidíš, vždycky mám pravdu. (K babičce.) Nepřipadlo vám, babičko, jeli tradice o Marii Terezii pravdivá?

Babička. Jak to myslíš?

Richard. Jeli ta pohádka pravdivá?

Babička (uražena). Pohádka! Jako by to nebyla čistá pravda? Vždycky jsem to slýchávala, jak císařovna u nás ve mlýně odpočívala. Babičce bylo tehdy čtrnáct let, za družičku byla. A císařovna přijela ve zlatém kočáře s šesti vraníky —

Richard. Nu, mozno, že skutečně je v té bajce zrnko pravdy, ale —

Gustav. Ještě jedno ale!

Richard (s důrazem). Ale tyto perle a rubíny nejsou pravé.

Marie (okřikne jej). Richarde! (Pomlčka.)

Babička (stěží se vzpamatuje). Co — cos to řekl?

Richard (tvrdě). Nejsou pravé. (Pokrčí ramenoma.) Nemohu si pomoci.

Marie (s výčitkou). Richarde!

Gustav. Tys nelítostný, opravdu.

Richard. Dovolte — nenahlížím —

Babička (s rukama sepjatýma). Cos to řekl? cos to řekl?

Richard (k Marii a Gustavovi). Proč udržovat dětinský klam? Co na tom, řekneli se konečně pravda, že tyto perle a drahé kameny jsou falešné?

Babička. Richarde, cos mi to učinil?

Richard. Pravdu jsem jenom řekl, babičko!

Babička. Nejsou pravé — nejsou pravé — falešné jsou mé perle! (Vykřikne.) Ne, nemůže to být!

Richard (krčí ramenoma). Nechceteli věřit —

Mlynář vejde.

Babička (k němu). Synu — prosím tě, co je to — nejde mi to na rozum! Richard — Richard řekl —

Richard. Že tyto perle a rubíny jsou falešné, nic více, tatínku. Vždyť to víte, sám jste mi to jednou řekl, že je to bezcenné sklo!

Babička (zapotácí se). Bezcenné sklo!

Mlynář. Maminko!

Babička (k Richardovi). Tos mi neměl dělat! Proč jsi mi to říkal? Proč? Ne, neměls mi to dělat! (Skládá šperk do skříňky.) Bezcenné sklo!

Marie. Hněvám se na tebe, neměls to dělat!

Richard. Illuse!

Mlynář. Nechápu, Richarde, proč jsi kazil babičce radost?

Babička. Neměls mi to dělat, dítě!

Richard. Ale, babičko — vždyť přece —

Mlynář (k Richardovi). Byla to její pýcha, její radost. Těšila se tím starodávným šperkem jako dítě. My všichni věděli, že jsou perle a kameny falešné, ale proč bychom kazili babičce radost? Neměls to dělat!

Richard. Nemyslím, otče, že bych se byl tuze provinil. Illuse je pryč — což na tom? Nic jsem neudělal, nežli že jsem konstatoval pravdu.

Mlynář. Měl jsi pamatovat, že babička naše je stará. Mládí se potěší, za ztracenou illusi — jak ty říkáš, — najde si jinou, — ale staří lidé, ti celou duší lpí na své víře, a je kruto jim ji brát.

Gustav. Pravdu máte, pane otče!

Richard. Ach! ach!

Gustav. Neškodila by Richardovi důkladná lekce.

Mlynář. I na něj dojde, i na něj!

Richard (směje se). Nedočkáte se! nedám se svábit žádnou illusí! Nedovedu si odepřít čas od času trochu proklepat zastaralé pověry a bláhové sny rozplašit. Vám, tatínku, — odpusťte —

také tak někdy vaše národohospodářské a politické illuse pocuchám. Což — (šelmovsky) Slovanstva orel bíiý — hahaha! Ještě věříte? Slovanstva orel bílý?

Mlynář. Babičce neměl jsi to dělat.

Babička. Neměl! neměl! vždyť se mi až před očima zatmělo!

Mlynář. Pojďte, maminko! (Odejde s babičkou.)

Richard (diví se). Myslím, že se tatínek opravdu hněvá?

Marie. Jsi krutý!

Gustav. Zbytečně krutý.

Richard. Ale dovolte — já? Vždyť ty, Marie, mně sama říkáš: dobráčku.

Gustav. Neumíš posoudit, jak nelítostně hluboko dovedeš ranit svojí pravdou.

Richard (směje se). Já? ale snad jste trošku v právu, ačkoliv — Nu, dobře tedy, odprosím babičku, usmířím. Dokážu jí, že málo na tom záleží, jsouli tyto perličky a červené kaménky pravé či nic. (Mazlivě k Marii.) Pa, drahoušku! Pohladí ji po tváři a odejde.)

Gustav. V skutku, divím se, jak může Richard býti tak bezohledný.

Marie (s úsměškem). A vlastně je slaboch beze vší energie.

Gustav. Hlasatel pravdy!

Marie. Víš, že je mi ho chvílemi líto —?

Gustav. Hm!

Marie. Že mne nutí cosi říci mu pravdu —

Gustav. A nezdá se ti, že on ví? — Nebo aspoň tuší — ani se nezeptal, proč jsem se rozhodl pro zdejší krajinu. (Pomlčka.)

Marie. Vidíš, je mi ho líto.

Gustav (zamyšlen). Říci mu pravdu a rozejít se s ním navždy. — Konečně proč ne? Slyšel jsem Richarda kdysi přesvědčivě mluvit pro volnou lásku.

Marie (trpce). Ah, tahle moderní hesla! Volná láska! Nové jmeno pro starý hřích!

Gustav. Sladký hřích, miláčku!

Marie. Možno, že jen dotud sladký, dokud je hříchem.

Gustav (líbá jí ruku). Vždy!

Marie. Gustave!

Gustav. Co si přeješ, drahoušku?

Marie. Co? Oh, už jsem zapomněla. Jsi hodný, že jsi přijel, stýskalo se mi.

Gustav. Přece trochu? A já touhou umíral. (Obejme ji a políbí.)

Marie. Neprozřetelný!

V tom vejde **Anežka**.

Anežka (na okamžik stane, — pak dělá, jako by ničeho nepozorovala. Stísněným tónem). Bratr zde není?

Marie (přemáhajíc se). Richard odešel za babičkou. (Ke Gustavovi.) Nepůjdeme do zahrady, pane inženýre?

Gustav. Dovolíte, abych vás doprovodil? (Stranou.) Snad nic nepozorovala?

Marie. A řeknu mu to! (Odejdou.)

Anežka (hledí za nimi pobouřena, učiní krok, dva). Bože můj! to — to se mi přece nezdálo?

Vchází **babička**.

Babička (se skříňkou v náručí hovoří k sobě). Falešné! — proč mi to říkal? (Zahledne Anežku.) Viď, že mohl mlčet? Byla bych umřela v domnění, že mám drahocenný poklad. A proč mi to říkal? Proč? Aby mi zkazil radost. Je zlý!

Anežka. Babičko — (uchopí ji za ruku) nešťastný je!

Babička (nechápajíc). Co chceš, děvečko? Tak divně hledíš!

Anežka. Nešťastný je, babičko! já jsem viděla —

Babička. Co jsi viděla? Vždyť se chvěješ!

Anežka (se vzbuzeným účastenstvím). Co?

Anežka. Babičko, onen cizí pán — líbal Marii, — zde, zde — na tomto místě, právě, když jsem vstoupila. Viďte, babičko, on není příbuzný —

Babička. Počkej, počkej, děvečko, — pomalu. Jsem stará, nechápu tak rychle.

Anežka. Těžko pochopit!

Babička (čelo si mne dlaní). Těžko. Jako že ty perle jsou falešné. Počkej, nohy se pode mnou třesou. (Usedá.) A což Marie?

Anežka. Odešla (s pohrdáním) s ním! Do zahrady k potoku šli, div za ruku ji nevedl!

Babička. Divný svět je teď. Myslíš, dítě, že — Marie Richarda klame?

Anežka. Klame, babičko!

Babička. Ne, nemůže to být. Snad jsi se mýlila? Richard je přece tak hodný! Tak dobrý! Což nepováží Marie, že je to hřích ublížit takovému dobráku? Ne, Anežko, ty jsi se mýlila, nemůže to být! Snad jenom žertem —

Anežka. Divný žert!

Babička. Jsou teď divné ženy. Richard je pro ni příliš hodný! Nedovede si vážit jeho lásky, ohlíží se po jiných. Ubohý Richard!

Anežka. Řeknu mu to — Richardovi, aby věděl, jaká Marie je! (Pomlčka.) Řeknu mu —

Babička (bere ji za ruku). Počkej! — ne, ne! udělala bys mu bolest. Víš, jak ji má rád! a věrnost ženy je největší poklad. Do duše by jej ranilo, kdy by tak z nenadání — Musíme, Anežko, opatrně. Sama mu to řeknu — pomaličku. Každé slovo bude mě více bolet, než jej samotného. Pomaličku — aby náhlá rána ho nezlomila!

Vejde **Richard**.

Richard (vesele). Konečně jsem vás nalezl, babičko! hledal jsem vás po celém mlýně. (Bere Anežku za bradu.) Hle, sestřička také tu! Což Honzíček? Nezlob se už na mě! Honzíček bude hodný! Bude ti věren, bude vzpomínat. (Přinese nízkou stoličku a usedá vedle babičky. Mazlivě hladí jí ruce.) Odpusťte mi, zlatá babičko! Mám všetečný jazyk, já vím. Proč jsem vám kazil radost? A zbytečně. Vždyť, chceteli, sám uvěřím, že jsou ony perle pravé. Odpřisáhnu to, že jsou pravé!

Babička (potřásajíc hlavou). Neměl jsi mi to udělat!

Richard. Neměl, babičko! Vždyť jsem si sám radost pokazil a své Marii, — však vím, že jste, dobrá babičko, chystala svůj poklad našemu děťátku, přineseli nám je vrána někdy. A třeba ony perle a drahokamy v skutku nebyly pravé, je přece drahocenná taková památka, věřte! Jako vám prababička dala do vínku ten náhrdelník, tak vy jej dáte svému vnoučeti, — prosím vás za to, — našemu děťátku, přijdeli. Dlouho dává na sebe čekat (směje se) a přece volám na každou vránu, kterou uvidím: K nám! K nám! Vy se nesmějete, babičko? Ani nevíte, jak bude Marii slušet, až ponese děťátko v náručí! Ještě ji budu mít radší.

Babička. A máli tě také tak ráda, jako ty ji?

Richard. Ale, babičko, nač tahle otázka? Nechtěl bych bez její lásky žít. (Zvážněv vrtí hlavou.) Máli mě ráda? Jak by neměla?

Babička. Tak — nic — jen tak jsem se ptala.

Richard (vstane, přejde pokojem). Věříteli, že bych bez její lásky nemohl žít? nedovedl žít! Ah, ne! Má mě ráda! Má mě ráda! (Přejde k oknu, zahledí se ven.)

Anežka (tiše k babičce). Viděla jste? Má slze v očích!

Babička. Ano, slze! jak ji má rád! Mohu mu říci —

Anežka. Ne, neříkejte, babičko! teď ne! až někdy jindy —

Babička. Neměla bych síly mu to říci.

Vstoupí **mlynář**.

Mlynář (zamračen, s rukama vzadu založenýma, rozčilen pokašlává).

Richard (obrátí se od okna). Kde jste byl, tatínku?

Mlynář. V zahradě — viděl jsem — potkal jsem tvou paní s oním — inženýrem.

Richard. Půjdu za nima.

Mlynář (hořce). Kdož ví, jestli by tě rádi viděli.

Richard. Co?

Mlynář. Jestli bys jim nepřekážel.

Richard (užaslý kráčí k otci. Náhle nuceně se zasměje). Tatínku —

Mlynář. Viděl jsem — opravdu nejsou pranic opatrni — tvá paní i tvůj přítel.

Richard (chvěje se). Co chcete říci, tatínku?

Mlynář. Napomeň svoji ženu. A dej si na ni pozor.

Babička (uchopí mlynáře za ruku, odvádí jej ke dveřím). Nic — nic! Kdož ví, cos viděl a vyděsil bys marně Richarda.

Mlynář. Já —

Babička. Nic jsi neviděl. Pohleď, Richard má plné oči slzí.

Richard. Ale ne, babičko, vždyť já se směju! Co jste mi chtěl říci, tatínku? Tolik je to — (směje se).

Mlynář (k babičce). A není lépe říci pravdu?

Babička. Ne, teď ne! Sama mu časem řeknu.

Mlynář. Vy také víte, matko? A on se směje!

Babička. Má ji příliš rád.

Mlynář. Příliš rád — ech! Proč pak se směješ, Richarde?

Richard (se smíchem). Vzpomněl jsem si na to vaše: Slovanstva orel bílý —

Mlynář (k babičce). Půjdu raději. Půjdu do mlýnice. Pojď se mnou, Anežko. (Odejde s Anežkou.)

Richard. Ne, není to pravda!

Babička (chlácholivě). Vždyť nikdo nic neřekl, synáčku!

Richard (ve vzrůstajícím rozechvění). Není to pravda, že mě Marie klame! Jak by to mohlo být? Vždyť ona, zlatá hvězdička má, je mi vším na světě, pro ni žiju, pro ni dýchám. Kterak by mohlo být, že by mne neměla ráda? Nepřežil bych tu chvíli, když by mně řekla: Nemiluji tě už! Nejsem tvá! Anebo přežil bych — ano, snad bych přežil, neměl bych síly odejít, odtrhnout se od ní. Neměl bych síly umřít, na vždy zavřít oči a nevidět jí více. Zůstal bych živ — já vím, zůstal bych živ a plazil bych se za ní jako pes, i kdy by mě odkopla. (Přetře si dlaní čelo.) Ano, babičko, neměl bych síly — i kdy by to pravda bylo, že mě klame. A proto — (prudce) neříkejte mi to! Ne! Nechci slyšet a nechci vědět (zakrývá uši), mně stačí, vidímli ji.

Babička. Ty tedy tušíš —?

Richard (vášnivě odmítavým posunkem). Ne! Myslíte, že já bych mohl něco tušit? (Zasměje se.) Ah, ne babičko! Což by mohlo být, aby mne neměla Marie ráda?

Babička. Věru, synáčku, myslím, že to ani nemůže být.

Richard (rychle). Viďte, že tomu nevěříte?

Marie vejde.

Richard (běží jí vstříc, beze slova chytí a hladí její ruku).

Marie. Co se s tebou děje, Richarde, jsi rozechvěn —

Richard (tiše). Viď, že mě máš ráda, viď?

Marie. Já —?

Richard (rozechvěn). Ne, ne, nemluv! Mařenko, Maroušku, nemluv! Nic nechci vědět! Neptám se, ne! Mně by bolest působila i ta vteřina, kterou bych čekal na tvoji odpověď, neptám se!

Marie. Ale, Richarde, vzpamatuj se! Je to dětinství!

Richard. Vždyť já se neptal — nic nechci vědět! — Marie, nic nechci vědět! Jenom dovol, abych směl věřit!

Marie (obrátí se k oknu — po chvilce). A kdy by to byla illuse —?

Richard (sklopí hlavu). Nech mi tu illusi! (Líbá ji ruku.)

Marie (pokrčí ramenoma).

Babička (prohlížejíc svůj šperk). A opravdu myslíš, že jsou tyto perle a drahokamy nepravé?

Richard. Já, babičko? Ach ne, pravé jsou, jistě pravé! (Obejme babičku.)

(Opona.[1])

Vzpomínka na Šumavu.

Tam přes vrchy, tam přes doby,
přes žití luh i přes hroby,
má Šumavo! tam v dávno, do daleka
když znova k tobě zpět
mi vzpomínka, pták sesivělý, těká,
jak toužný jest to let!
Jak laská tvoje mračna on
svých křídel širokými rázy!
Až blýskne slunce z mlhy clon
a v krásu tvou můj posel vchází.

Až v náruč tvou a ve tvůj klín
jak blaženců v on spadá stín,
kde hvozdy tvé mu věčnou zeleň vinou
jak věnec mládí v dar,

[1]) Dalším osudem Richardovým, Mariiným a Gustavovým zabývá se jiná aktovka p. autorova, kterou snad ještě před jejím vytištěním uvidíme na jevišti Národního divadla. *Red.*

a jeho ples i šum tvůj v jedno plynou,
v Evoe věčných jar!
Mé naděje se přímí zas
jak stoleté tvé hrdé sosny;
vždyť vletěl duch můj v mládí čas,
ten bouřný, sladký, silný, rosný!

Vždyť v obrysech zas vidím čnít
tam vzepjatý skal tvojich štít,
a hvozdy tvé jak zvlněná lví hříva
se potřásají v ruch,
když buran tvůj se z doupat mraků vzrývá
i křepčí s blesky v kruh;
tvé kmeny obří, titáni,
kol bouřně reptají a horlí,
s hor žebry patou protkáni
a z čel svých k nebi šlou své orly.

Pak vrací se můj tažný pták,
má vzpomínka, ten bouřlivák,
má Šumavo! a z loktů tvých mi nese
kus titanstva tvých hor
i víru zas, že v českém ledví hne se
přec ještě starý vzdor!
Ač zapřen bloudě v mlhavo,
že najde sebe za svítání,
a budeš věnčit, Šumavo,
zas národ, jenž se ctí a brání.

Eliška Krásnohorská.

Fialky.

Řekl jí: »Víte, že jste originelní?«
»A proč?« ptala se.
»Tak.«
»Nu co? proč?«
»Inu tak.«
»Ach jděte, — vzbudíte mou zvědavost a pak mlčíte.«
Obrátila se a pokročila ku předu. Dvěma kroky ji dohonil.
»Tedy přece zvědava?«
»Už ne.«
»Á, dokonce uražena? Ale vždyť povídám: Originelní jste proto, že stále jen nosíte reformní obleky a k tomu se nemoderně češete.«

»Aach . . .« prohodila sklamána.
»Čekala jste víc?«
»Od sebe ne, ale od vás.«
»A všední jste také.«
»To vím.«
»Oblíbila jste si černou barvu, a černá barva je všední.«
»A nic víc? Jsem povrchnější, než myslíte.«

Blížili se k mostu, kolem kříže se sochou Kristovou, zlacenou a deštěm oprchanou. Pohledl na ni.

»Také se modlíte?«
»Také.«
»A věříte?«
»Nevím, zda dosti správně a pevně.«

Před mostem seděla stařenka, hubená a již chatrná. Měla bílé vlasy jarním větříkem pocuchané a tváře promodralé, jako ty fialky, které ke koupi nabízela. Zastavili se u ní a koupili každý po kytičce.

»Ale prosím vás, co vám to napadlo? Položíte korunu a jdete. Tak draze vy platíte fialky?«

»Stařenka . . . a taková chuděrka. Všiml jste si, jak je promrzlá?«

»Co myslíte — promrzlá? Není jí tak zle. Mně se zdá, že malujete ráda temné obrázky — takové pastelové, černou křídou kreslené a tak trochu pochmurně rozmazané. A pak se před ně postavíte a začnete litovat: ‚Stařenka — chuděrka — jaký život — jaký život!' Ale vy života neznáte. A takový život, jak si jej představujete, vlastně ani není; všecko má svůj stín a své světlo. Já zase miluji barvy světlé a hodně štědře je nanáším. — A proč povídáte: promrzlá? Takové je tu teploučko. Slunce se tu opírá, celý můstek je prohřátý. Také bych si tu rád pohověl a nabízel fialky — hezkým děvčátkům. Ale odbočuji, mluvím o sobě, — ach ano, myslím, že to každý nejraději činí. Nuže tedy, představte si světnici, horkým vzduchem naplněnou, a v ní mladou ženu, mladého muže, kolem nich houfek křiklavých dětí a u kamen v teple tuhle babičku, v ruce modlitby. Nu což, líbí se vám takový obrázek? Je neděle; děti nemají školu, vzpomenou si na procházku a na fialky. A celá rodina se rozuteče. Mladá žena třeba jde na táčky k sousedce, mladý muž na sklenici piva, a děti na fialky. Babička si povzdechne, že bude samotna, přitáhne si židličku ke kamnům ještě blíž, potichoučku posvačí a místo modlení si trochu zdřimne. Nu, a druhý den navážou se kytičky, babička si sedne s nimi před most a dá se tím dubnovým vzduchem tak trochu provětrat. To přece není tak ubohá.«

»Ale je už stařičká, na to nezapomeňte. A každé stáří je smutné jako podzimek.«

»Byla také mladá — to připouštíte? Ještě jí můžeme závidět, jakého věku se dožila. My oba snad zemřeme dřív, a nikdo nás ani nepolituje, že jsme tak ‚stařičtí'.«

Odbočila na pravo.

»Chtěli jsme přece na Karlov, — kam se obracíte?«

»Domů.«

»A co tam?«

»Dát fialky do vody, aby nezvadly.«

»Á, jak jste soucitná!« řekl uštěpačně.

Zarděla a zastavila se. »Jakého je tu třeba soucitu?« odpověděla prudším tónem. »Nejsem soucitná, je to jen egoismus — nechci vidět fialky umírat.«

Vida, že opravdu míří do ulice, kde bydlila, ptal se s líčeným podivem: »Tak vy se jimi ani nepochlubíte? Jaká šlechetnost! Draze je zaplatíte a skromně uklidíte; ani okrášlit se jimi nechcete?« posmíval se jí.

»Ne, jimi ať se chlubí příroda,« zasmála se. »Moje dílo nejsou.«

Pravil nedbale: »Nevíte, jak je protivno slyšet od mladé dámy takovou řeč. Jen kdy byste se slyšela!«

»A což — vy se slyšíte?«

»Jsem hrubý, viďte? Ale to je moderní. Snad mi to odpustíte?«

»Odpustíteli vy zase mně aspoň můj reformní oblek a nemoderní účes —«

»Ne, to neodpustím.«

»Považte, že nikdo není tak dokonale ucelen, aby v sobě neslučoval protivy — leda snad vy jediný,« doložila za okamžik s líčenou vážností.

»Á, vy máte také žihadlo? Za to vás ani domů nevyprovodím.«

»Dobře mi tak!«

»Polepšete se, než se opět uvidíme.«

»Nevím, nevím —«

»Tak?«

»Snad se v nejbližší ulici namane jiná autorita vašeho věku a vašeho pohlaví, která mi bude pochvalovat můj reformní oblek a nemoderní účes a všecko, co vy u mne haníte, ba dokonce protivným nazýváte, která mi bude dávat zcela opačné rady než Vaše Věhlasnost. Věřte, dějí se i v tuto moderní dobu takové zázraky, — proto nemohu tak snadno slibovat polepšení. Má hluboká poklona!«

V pravdě jen maličko pokývla hlavou — a s veselým úsměvem odcházela. *Nora Hausková.*

Smutnou notou.

I.

Naříkáme na poměry,
  vládu káráme,
ale sobě říci pravdu
  síly nemáme.

Rozdáváme rady moudré
  světu k úžasu,
pro sebe jen nejsme moudři
  ani do času.

Po všech zemích vzor se hledá,
  staví na odiv,
doma však jsme zapomněli
  uklidit si dřív.

Němec, pravda, vrah je dávný,
  každý žák to ví,
my však nejhůř ryjem srdce
  bratr bratrovi.

II.

Marny pyšné fráse,
  marny hlučné křiky,
nejsme diplomaty,
  nejsme politiky.

Křepčení a výskot
  vzbouzí úspěch planý,
činův neuznáme
  od té druhé strany.

Tali posléz padne
  a ji nová hradí,
tupí vše, co bylo,
  zase noví mladí.

III.

Ta láska ku pravdě
  plá v srdcích v značné míře,
jen žel, že přec jen víc
  jí hoří na papíře.

V těch našich novinách
hřmí mužnost charakterní,
a v životě jsme zlí,
mstiví a malicherní.

Ty české noviny
jsou jako epištola,
je zbožně vyslechnem,
a dál — hlas v poušti volá.

IV.

Náš bodrý lid je mělký lid
a přesnadno jej získáš,
jen květnatými frásemi
když v pravý čas se blýskáš.

Náš bodrý lid je pokorný,
však rád má hrdé zdání,
jen rci mu: »V lidu všecka moc,«
a svědčí: »My jsme páni!«

Náš bodrý lid se klamat dá —
lži tlustě nebo tence,
jen pohaníšli temný Řím
a všecky papežence.

Náš bodrý lid je filosof,
v sněm moudrých můž být přijat,
ne zkoumat! odznak postačí
neb rudý karafiát.

Náš bodrý lid byl dobrý lid,
že lepšího snad není,
jen ten, kdo dech mu otrávil,
je hoden odsouzení.

Irma Geisslová.

Dějiny umění národa českého.

Slovo k dílu F. J. Lehnera.

Když národ český od počátku 19. století z mrákot staleté poroby se probouzel, když sobě pořádal svou domácnost, když se zařizoval, aby ve sboru ostatních kulturních národů, a hlavně vedle národa německého nezanikl, neoněměl, vráželo každé hnutí jeho na tuhý odpor právě těchto vezdy milých súsedů. Nebylo jim po chuti, že stichlý Čech, bezmála také již strnulý, čile se má k světu, a tu počali provozovati přísnou kritiku všeho, co se u nás dělo. Naše mladá krásná literatura záhy se vymkla této jejich kritice — nestačilif sledovati rozmach její, přestali se učiti česky a utekli se k umlčovací taktice. Za to bedlivě hlídali literární práci německou, měli zřetel na českou historii a na výtvarnictví české hleděli jestřábím zrakem. Kde se kdo z Čechů troufal odbočiti od německých norem a dogmat, vzorů a šablon, hned byl zakřikován posměchem a hanou. Nebylo prý českého umění v minulosti ani v přítomnosti; co v Čechách zasluhovalo název uměleckého díla, to bylo původu německého, a také současná tvorba malířská, sochařská, stavitelská nacházela jen potud milosti u Němců, neslali na sobě znaky německého vlivu. Malíř, sochař, stavitel, hlásivší se k českému národu, buď byli zkritisováni jako pouzí hudlaři, nebo vpálen jim cejch »německé školy,« a dlouho, takřka do nedávna, když tedy aspoň naše moderní české výtvarnictví dokazovalo, že mu není potřebí německé patronance ani německých vzorů, bývalo umlčováno rovněž jako česká báseň a český román a jako česká hudba. I ta prorazila německým světem, i ta servala pouta a rozmetala hráze, jimiž by jí byli rádi zahradili cestu do ciziny, ale podnes trvá německá nenávist, podnes cení zuby zloba Němců, jdeli o památky českého umění, které u nás staleté boje, krvavé války a kruté pohromy přetrvaly, jdeli o dějiny českého umění.

Tu se podnes nelekají ani posměchu ciziny, která by je mohla častokráte přistihnouti při lživém líčení historických příběhů, při překrucování zpráv, padělávání pramenů; vždyť se stalo, že byli nesprávně citováni kronikáři nebo letopiscové dávno tiskem vydaní. Vyhledávání zpráv pochybných anebo přímo podvržených, o nichž každý ví, že nezasluhují víry, dedukování z takových nekalých pramenů a nekritických zkazek, smělé tvrzení, jako by se rozumělo samo sebou, o vlivu německém, kdekoli se hodí, to asi jsou nejobvyklejší methody, zpravidla současně použité, jimiž se ze strany německé pracovalo na dějinách českého umění. O nás bez nás psávali, světu hlásali, že tu v Böhmenlandu není vůbec stopy po českém umění, že, co není německé, je aspoň vlaské, francouzské atd.

Podnes tak bývá, ač páni nyní přece jsou nuceni přiznávati, co lze nezvratnými důkazy podepříti, neboť doba se svým

kriticismem na výsost vyvinutým není přízniva vědecké tyranii a theoriím založeným na předpokladech apodiktických tvrzení. Pak se právě disciplina umělecké historie vyvinula samostatně ve vědu. Umělecko-historické badání je dobře organisované, dějepisec umění pracuje na základě specielního vzdělání, dobré průpravy, a »pomocných« věd. Zná klasickou archeologii, její methodu, zná bibli, zná prameny historiků i materiál archivní, čte staré listiny, neboť má své paleografní kursy, je numismatik, heraldik, počítá s literární produkcí doby, jejímž výtvarnictvím se obírá, je »kulturní historik,« neboť zná kroj, nářadí, nástroje, zbraně různých období, zná je právě z umělecké tvorby a zase tuto tvorbu často poznává dle nich; a tak kráčí na jisto, na pevné půdě moderního dějepisu, jenž se nezabývá výlučně politickými dějinami, panovnickými rody, válkami a nepokoji, ale jemuž je důležitější historický vývoj vzdělanosti lidské. V době takového historismu je za těžko spřádati hypothesy a vymýšleti theoremata, neboť pod sondou historika neobstojí bujivé tkanivo starých rozprávek, autorů a hypothes. Dějiny českého umění nebyly dosud napsány, kniha jejich není uzavřena, a to, co o nich napsali Němci, nemá té váhy, které všemu německému přikládali, ani té stability, která platila za nepodvratnou.

Ovšem, o starém českém umění nebylo českých prací. Němci dávno již měli »knihy uzavřeny,« u nás však teprve počínal zájem o tyto věci, a dlouho bylo pouhou libůstkou, dilettantstvím, co jinde neslo pečeť precisní práce vědecké. Na sklonu 19. století počíná také u nás umělecká historie nabývati rázu promyšleného badání na základě odborných studií, a tu ještě jsou to rozptýlené kapitoly, práce v malém měřítku, v nichž jedná se o českém výtvarnictví. Jen jedno dílo veliké, monumentálně fundované, vzniklo v tomto čase, *Dějiny umění národa českého* od msgn. Ferd. Lehnera.

Právě onen směr v dějepisectví německém, nepřátelský všemu, což českého, a náš chabý odpor proti výpadům a lžem německým přiměly Ferd. Lehnera, jenž se věnoval studiím krasoumným, aby přikročil k dílu rozměrnějšímu, v němž by shrnuto bylo vše, co víme o našem umění minulosti. Snésti prameny a zprávy, probrati je, roztříditi, popsati všecky posud zachované památky, vyobraziti je, vyměřiti, zařaditi je dle zpráv i dle kritiky vlastní na místa, kam náležejí, a podati tak obraz umělecké práce svého národa, to chtěl Ferd. Lehner ve svých Dějinách. »Národ český, počtem neveliký, veliké sobě získal jmeno na jevišti dějin výtvarného umění. Utěšeno jest dívati se na ranný a outlý květ na prahu umělecké pouti, kterou šťastně zahájil, na památníky, které z přirozené povahy národa českého ve všech čtvero oborech vypučely a vyrostly z panenské *domácí půdy* v románské podobě,« — tak praví autor v doslovu k dokončenému třetímu svazku svého díla, a tak je sám charakterisuje. Lehner připravoval se k tomuto dílu dlouhá léta. Nejen prostudoval vše, co již bylo o českém výtvarnictví napsáno, ale také

viděl vše, co ještě existuje. Umělecké nadání, mocná láska k tvorbě umělecké vůbec nabádaly k vědecké práci.

Neboť zde shrnuty byly všecky podmínky, které slibovaly úspěch takové práce, a na základech pevných hodlal stavěti muž, jemuž bylo české umění minulosti posvátným, drahým odkazem, nejen artefaktem menší nebo větší zajímavosti. Lehner nepíše dějiny českého umění, abych tak řekl, pro uměleckou historičnost, jemu při díle nejde o l'art pour l'art, nýbrž *české* umění je cílem jeho badání, *českost* našich památek chce dedukovati z pramenů, z rázu zachovaných objektů, a tak jeho Dějiny vyznívají eminentně národním tónem: měli jsme svoje domácí umění, bylo slavné a veliké, vizte, co z něho zbývá!

Klidně, rozvážně postupuje při tom Lehner ve svých vývodech. Zprávy vyčerpává dopodrobna, všímaje si všeho, co kde v letopisech, annalech, listinách, knihách o českých uměleckých věcech bylo řečeno. A hledá pak spojení mezi literou a skutečností, probíraje se inventářem uměleckých objektů starých. Že při tom právě v počátcích uměleckého života hlavně jde o stavitelské památky, je pochopitelno, o těch zachovalo se nejvíce a nejspolehlivějších zpráv, ty lze míti v patrnosti po celá staletí až do přítomnosti, a tak stává se, že první kapitoly dějin českého umění pojednávají převahou o pracích architektů a stavitelů — nehledě k tomu, že architektura má primát mezi uměnami, že sochařství, malířství jí slouží. Doba románského slohu, v dějinách českých doba rozkvětu českého státu, vzrůstu české kultury, zanechala mnohem více památek, než obecně se domníváme, a Lehnerovi náleží zásluha, že poznal v četných malých kostelících po venkově stavby v tomto období vzniklé. Jeho šestero typů románských kostelů jednolodních uznávají nyní také odpůrci, jimž se zdálo příliš smělým tvrzení, že by v zemi tak často pustošené tolik starých svatyň románských všecky bědy válečné přetrvalo. Ale již podle zdiva lze poznati, že tu jde o románské budovy, i kdy by příznačné půdorysné detaily nebo tu i tam profil, zbytek kamenné skulptury k tomu přímo nepoukazovaly. V malých osadách, odlehlých, vzdálených od větších měst a hradů, zachovaly se kostely a kaple za bouří válečných spíše, než v městech, které velkými kláštery a nádhernými chrámy vydány byly prvním útokům, kde byly páleny a bořeny, jako na př. Zbraslav, Smíchovská kartuzí a Vyšehrad.

Ostatně za mocného náboženského ruchu oněch červánků křesťanství v Čechách stavěny kostely a kaple u velikém počtu, a třebas by se zprávy o všech nezmiňovaly, budovy samy o svém původu svědectví vydávají. Důkladným prohledáním, změřením a vykreslením celé řady těchto malých kostelíků tyto drobné památky byly jaksi na všecky časy zabezpečeny proti osudu zapomenutí, staly se známými, a v díle Lehnerově po prvé v rámci dějin českého umění o nich pojednáno.

Rázovité rotundy, svatyňky do čtverce neb obdélníku stavěné, centrální kostelíky illustrují takto české stavitelství v jeho

začátcích, připravujíce nás na periodu nákladnějších staveb klášterních kostelů a sídelních chrámů, z nichž jednotlivé aspoň v základních rysech uchovaly svůj románský ráz, za to mnohé s povrchu zemského smeteny byly, připravují nás na rozkvět stavitelství českého na sklonu 12. a na počátku 13. století, na zlatou dobu ranné gotiky.

Lehner věnuje každé památce, každému období svědomitou píli, aby jak náleží jejich vznik a vzhled vysvětlil a vylíčil. Snad mnohý čtenář, — a bude to zajisté věci znalý čtenář, zajímáli se o takové podrobnosti, — pohřešuje porovnání s německými památkami současnými nebo blízkými, snad by se tu a tam zdálo vhodno činiti polemické, odmítavé poznámky, snad by si mnohý přál, aby spisovatel reagoval na učení nebo tvrzení Němců, aby vyvracel, aby se rozhlížel po sousedních zemích, po Bavorsku, Rakousích, Sasku, Lužici, aby sledoval kulturní detaily na vývojové dráze, někdy z daleké ciziny, z jihu, k nám vedoucí, aby se rozhledl po současném životě občanském, po zvycích a mravech, kroji, řemeslu atd., aby tak zpestřil a osvětlil pásmo svých dedukcí a svého líčení. Ale tu by již nebylo dílo Lehnerovo tak ucelené, zaokrouhlené, a nebyly by to dějiny psané neúnavným badatelem na poli českého stavitelství. Neboť Lehner především snáší materiál k historii českého výtvarnictví, sestavuje, co seznal, shledal, srovnal, v jednolitý celek, a podává tak první kompendium českých dějin uměleckých. Doba románského slohu zvláště nebyla dosud soustavně vylíčena, a Lehner je výborný »romanista« mezi uměleckými historiky. Miluje tu epochu, zná ten sloh a mluví o něm zevrubně, probírá se památkami jeho do podrobností. Neměli jsme posud knihy tak přehledné, obsažné, spolehlivé o románském slohu v Čechách.

Ačkoli má autor zálibu především v stavitelství, přece jsou jeho kapitoly o českém malířství oněch časů z nejzajímavějších. Lehner poznal »českou školu malířskou XI. století,« Lehner nám v slavném rukopise Vyšehradském, v jeho zlatoskvoucích malbách dal *korunovací evangelistář krále Vratislava* (neboť Kolumbovo vejce jeho objevu, že tu v řadě evangelií, jak za sebou nutně následují, je na konec přidáno nové »in die ordinationis regis,« stojí pevně), on první četl texty evangelií, jichž laikové si nevšímali, nebo z nich nevyčítali přesné datování, účel a příčinu vzniku díla, a on první tedy viděl, na čem tolik očí již utkvívalo bez poznání a porozumění. Česká škola malířská, také dle úsudku německých odborníků, je hors concours v malířském umění XI. věku, její výtvory jsou proti německým pracím oné doby na vysokém stupni dokonalosti, jsou realistní, je v nich život, pozorovací talent, fantasie, vypravovatelské nadání, a po technické stránce jsou volněji provedeny, v barvách radostněji laděných, než na př. jihoněmecké miniatury. Také tu snad by byl pohled na tyto cizí práce a jejich význam dle náhledu mnohých vítán, nebo tím tendence německých spisovatelů do pravého světla postavena. Dnes není pochybnosti, že existují čtyři

nádherné codices illuminati českého původu z XI. století, a že, sotva uplynula následující polovina století, vzniká nová škola Ostrovská.

Zajímavost těchto oddílů Lehnerových Dějin upoutá i čtenáře z řad umění milovného obecenstva, třeba se nezaměstnával studiemi umělecko-historickými, a kdo je majitelem skvostného vydání korunovacího evangelistáře, pokochal se po přečtení Dějin dvojnásob pohledem na sytou barvitost, na hieraticky vážný sloh komposicí, na primitivnost tvarovou, která se tak podivuhodně snoubí s hloubkou myšlenek, na výraznost postav a gesto tak naivní, jemuž tak dobře rozumí i prostá mysl, Písma znalá.

Dílo Lehnerovo spěje k dalším svazkům, v nichž bude řeč o stavitelství slavné doby XIII. věku, o hrobech Přemyslovců, o královském přepychu Aulae regiae, — jen ozvěna bývalé nádhery zaznívá ze slov kronikářů. Kéž jest spisovatcli dopřáno, aby se dočkal radostných výsledků své poctivé, pilné práce, aby svazek za svazkem stavěl k vydaným již knihám o prvních začátcích umělecké tvorby v Čechách, a tak dovršoval dílo, jehož základy pevnou rukou položil. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Kníže ji nejednou zastal, jak si kolem hájovny rejdila. Po trávnících se brouzdávala bosa, běhávala s rozpuštěnými vlasy — bylať tehdy ještě doba romantická, a městská kráska, octlali se v lese, zajisté tím rázem se měla za vílu, a jaká by to byla víla bez rozpuštěných vlasů? A zlatých vlasů mohla Marjandli víla pozávidět.

To vižle stojí za pozorování, pomyslil si kníže a zacházel si do Boubínovy hájovny častěji. Marjandl byla pořád ještě srdci jeho cizí, ale bavilo jej, že si v lesích nezastesklá, nezatoužila po velkoměstském hluku a ruchu. Stromy lesní jako by jí podávaly úplnou náhradu za množství, kterým se hemží velké město. Byla jako rostlina, která vyrostla v půdě nepravé, sobě nepříhodné, a nyní je přesazena do půdy, které k svému zdaru potřebuje.

Ona tu vlastně scházela, usoudil kníže Egon, a jeho návštěvy v hájovně staly se pravidelnými. Říkal, že si přichází oddechnout a posvačit a za tím účelem sám si do hájovny dovážel čerstvé zásoby. Bavilo ho, když se dověděl, kterak myslivečtí mládenci Antonínek a Adolf na skřipec napínají Boubínovu žárlivost. Neměl ničeho proti tomu, budeli »ten sedlák« trochu

potrápen, ale jinak už byl Boubínovi nakloněn. Rozumí se, milostivě nakloněn.

Srdce jeho pořád zůstávalo nedojato. Kdy by se mu Boubínovi byli pro cosi znelíbili, odvrátil by se od nich, ani by si nevzpomněl. Nevadilo by mu, že je Marjandl dcerou Petrušky Stachovy z Hor. Nevrhl by ji sice nazpět do kalného proudu života, ale nebylo by jí pro něj. A při tom by si vydal vysvědčení: učinil jsem pro ni, seč jsem byl.

Opravdový cit ho začal jímati teprve, když pozoroval na Marjandli známky mateřství. Nejprve se lekl změny s Marjandlí nastalé. Zase se mu mihla před očima srnka, kterou ranil a raněnou dobíjí. Což se toho obrazu nikdy nezbude? Jak je dotěrný! S pocitem tajné úzkosti pozoroval, jak líčko Marjandlino pobledá a nabývá výrazu sladkého utrpení; jeli sama a volna, snadno se zamýšlí a pohled upírá do neurčita, jako by někoho očekávala; třeštidlo, kterým byla dotud, stává se vážným, ale i mládí se dlouho s vážností nesnáší, směje se jí, od sebe odstrkuje, chce býti prosto jejích moudrých úvah a rozšafného napomínání. Ale vážnost již neodstupuje od jejího boku a vyčkává příhodného okamžiku, aby aspoň pošeptala, když jí nedají mluviti hlasitě. Jiný stav učinil rysy Marjandliny jemnějšími a ušlechtilejšími, výraz očí krotším a hlubším. »To jsou zas oči té raněné srnky!« vtíralo se knížeti Egonovi na mysl. »Nikoli, nejsou!« odporoval si a porovnával oči dceřiny s očima, jaké měla v tomtéž stavu její matka. Chtěl míti mezi nimi rozdíl a nacházel jej; v očích matky její, Petrušky Stachovy, byla tichá, Bohu poručená bolest, a v očích Marjandliných bolesti není. »A proč by bylo?« táže se kníže uražen svých myšlenek, a jako byl od malička naučen všecky otázky srdce a citu rozhodovati vůlí, činí předsevzetí, že odvrátí od Marjandle všecko, co by jí působilo bolest a lítost. Ano, tak učiní, neboť ví, že bolest, kterou trpí matky, nezůstává bez neblahého účinku na život, který jim klíčí pod srdcem.

Co by mohlo Marjandl bolet? Podle pochopování knížete by ji bolelo, kdy by trpěla nedostatek, nebo aspoň postrádala některých potřeb. Kníže poslal do hájovny Boubínovy krásnou mladou krávu, březí, a děvečka Barka dostala hned rozkaz, aby zůstala v hájovně. Koupil do hájovny březí kozu a pomýšlel na to, že hájovnu rozšíří. Při každé návštěvě přivážel nějaký dárek. V tom čase mu napadlo, že by Marjandl mohla trpěti žárlivostí svého muže. Hned oba mládenci, pan Antonín i pan Adolf, byli převedeni jinam a oznámeno jim, že se mají oženit. Než se vzpamatovali, dověděli se, že si mají vzíti Šindelářovy dcery z Kbelnice. Všecko se stalo, jako by hrálo.

Tak se v knížeti Egonovi nenáhlým postupem probouzela k Marjandli láska otcovská. V tajnosti duše si už přiznával, co jej k hájovně Boubínově poutá, ale ani u sebe nenazval svůj cit k Marjandli pravým jmenem. Přiznával si, že k ní má jisté povinnosti a že iim dostojí, vždyť je kavalír. Ale jinak jeho poměr

k mladičké ženě Boubínově musí zůstati tajemstvím. Na zámku je znám pouze třem osobám: doktorovi, direktorovi a lokaji Smetáčkovi. Direktor umí mlčet, a mrzutým tlachům Smetáčkovým nikdo neuvěří. Kdy by přece bylo třeba, postačí mu pohrozit, že bude zpod teplého zámeckého krovu vyhoštěn na mráz. A vlastně jde jen o to, aby před Marjandlí a Boubínem bylo tajemství zachováno.

Marjandl zkoumala po očku, kam zalétají myšlenky knížecího pána, ale ničeho nevyzkoumala. Na div jí to bylo. Věděla, že je jí kníže nakloněn a k vůli ní do hájovny zacházívá. Těšila se tomu, a chtěla si mocnou přízeň zachovati, aby z toho byl prospěch i muži jejímu i příští rodině jejich, ale ženská chytrost dovedla nikdy nepřekročiti hranici, za kterou by na ni, na Marjandl, padl stín. Uměla vznešeného hosta u sebe vítat, bavit, hostit, ale hostu bylo vždycky patrno, že Boubínka nezapomíná rozdílu věku a stavu mezi nimi, ani služebného poměru, v kterém jest muž její k hostu. Věděla, kterak se zalíbiti chováním i hovorem, a varovala se všeho nízkého a dotěrného, čehož se obyčejně nemohou zbýti ani paničky panských úřadníků v zacházení s vrchností.

Tentokrát Boubínka marně pátrala po známkách na očích a tváři knížete, kam se nesou jeho myšlenky. Nemohouc postihnouti jejich běhu, řekla, aby je navrátila tam, odkud vyšly:

»Vrabci jsou jistě od Boha zavrženi, čertu vydáni. Kam se dějí vrabci na podzim? Křídlatých zpěváčků nebývá, protože ületují do zemí teplejších. Vrabci zůstávají doma, a přece se jich už na podzim většina ztrácí. Nikdo jich nehubí, a sami mizejí. To se vysvětluje tím, že vrabci každého roku na sv. Martina musejí se dostaviti nad propast pekelnou, aby si je spočítal hospodář jejich čert a vybral si z nich pro peklo nejzralejší. Když se po svém prokletí sletěli po prvé, čert je počítal, počítal a nikterak se dopočítati nemohl tam živé havěti. Spočítaní mu skákali mezi nespočítané, nespočítaní mezi spočítané. I dal čert hospodář přinesti měřici a zavěsit ji na bidlo, položené přes propast. Vějičkou pak vrabců do měřice nasýpá a nasypané jako zrno držákem vějičky srovnává. Co je vršité, je nadbytečné a volné a může si znova letěti na svět; ale co v měřici zůstalo, musí do pekla. Čert hospodář měřici na bidle obrátí, a obsah její se sype do propasti.«

Kníže již opět otvíral posluch šveholení Marjandlinu, když se kukačka rozkukala. Dotud jí slyšeti nebylo. Zpěv její se rozléhal zvučně a měkce, linul se široce a sladce, a kukání konce nemělo. Kukačka rozdělila opět pozornost knížete Egona.

Žárliva na kukačku Marjandl pozdvihla hlas a neustupujíc pokračovala o vrabci:

»Jednou se vrabcům v pekle znelíbilo. I spikli se proti čertu a smluvili, že mu z pekla odletí na svět. A odletěli. Všichni čerti museli tenkrát z pekla, aby vrabce zahnali zpět. Hříšníci na zemi, v očistci i v pekle byli zbaveni svých policajtů,

žandarmů, drábů, biřiců, mučitelů, katanů a holomků, a vesele bujely všechny hříchy, když čerti museli se honiti za vrabci a nemohli za hříšníky. Dlouho trvalo, než vrabci peklu navráceni. Čert jim za to spoutal nohy. Pouto jest očím lidským neviditelno, ale že na nich jest, dokázáno tím, že vrabec nechodí jako všichni ptáci ostatní, nýbrž skáče oběma nohama zároveň. To ti patří, starý lotříku!« dodala Marjandl zapáleně, hněviva na vrabce, že opanovali vlaštovčí hnízdo nad chlévem a vlaštovky z něho drze vypudili.

Viděla, že kníže v mysli počítá, kolikrát kukačka zakuká.

»Vaší Jasnosti kuká,« Marjandl si dovolila zažertovati, vědoma si nebezpečí, že její žert nebude snad milostivě přijat, jsa příliš důvěrný.

Kukačka dokukala.

»Tomu kukala,« pravil kníže, »na koho jsem myslil.«

»Nesmím věděti, kdo by to byl?«

»Ještě se nenarodil.«

Marjandl knížeti očima poděkovala, ale slovy neprozradila, že ví, komu kníže pán počítal dlouhý věk. V prospěchu jejího nenarozeného děťátka bylo, aby mu kníže věnoval péči a přízeň, ale v zájmu svého rodinného blaha Marjandl byla pozorliva, aby nebylo žádné známky, jako by na milost knížecí spekulovala.

Kníže si vylil do poháru ostatek vína a pravil významně: »Na zdraví tomu nenarozenému, na kterého jsem myslil!«

Kníže vypil a povstal. Vzhlížel bodře, málem vítězoslavně. Vítězil nad tajnými hlasy ve svém nitru, které ho varovaly, aby se příliš nepodával falešné a nemístné citlivosti. Připomínaly mu, že kavalír má otcovské povinnosti jen k těm dětem, které jsou v matrice na jeho jmeno zapsány, ať je zplodil kdo chtěl. Děti šlechtické náležejí ne otci, ne matce, nýbrž rodu. K dítěti svému z levého boku kavalír se dost velkomyslně zachová, postarali se, aby mohlo býti živo. Když mu nad to žilami proudí šlechtická krev, je vypraveno do života tak bohatě, že mu tisícové dětí plebejských mohou záviděti.

Varovné hlasy zanikly toho krásného májového večera v duši knížete Egona bez povšimnutí. Domníval se, že se úplně přemohl, a byl tomu rád, neboť se mu přestaly připomínati krotce vyčítavé a tiše bolestné oči smrtelně raněné srny. Díval se na Marjandl, jež se nemohla zdvihnouti pro veliké a vděčné pohnutí laskavostí knížete pána. Krev jí stoupla do hlavy a z očí jí kanuly blažené slzy. Srdce jí plesalo: kníže pán, o jehož moci a bohatství slýchala od svého otce, krejčího Bösdecka, takové divy, myslí na její děťátko ještě nenarozené! Chvála Bohu, bude o ně postaráno!

Pudilo ji to, aby knížeti skočila po ruce a vroucně ji pocelovala, ale pro ostych nemohla. Kníže pán sice si dával ruce líbat od všech osob od něho odvislých bez ohledu na postavení i pohlaví, ale vždycky se to dálo obřadně a ne tak z nenadání, jak by někomu napadlo.

Slunce sedalo. Naposled jeho paprsky ozlacovaly les. Kmeny nejblíže stojící byly zdánlivě plněji osvětleny, než za bílého dne, ale světlo již nepronikalo za ně do lesa, kde rostly stíny a do černa se oblékala tma. Každým okamžikem byla blíž. Tvorstvo jako by se jí lekalo a tichnouc od ní se skrývalo do hnízd, pelechů, brlohů, skulin. I ty pampelišky na lesní cestě honem se zavíraly, když se z nitra lesa přibližovala černá tma.

»No, dnes se vrána nedala Boubínovi zastřelit,« prohodil kníže.

V tom večerní ticho lesa přerušeno vraním krakotem, ale puška netřeskla. Několik vran se rozletělo nad les a volalo na poplach. Uchu lidskému snadno bylo poznati, že to není obyčejný vraní hlas, smutný, drsný, odměřený a jednotvárný. I obyčejný vraní hlas má takový zvuk, že v něm člověk slyší cosi tajemného, často zlověstného. I kníže, i Marjandl se pozastavili nad podivným krakotem a naslouchali.

Boubín klusal z číhané, drže v ruce pušku.

»Slyší Vaše Jasnost?« tázal se dobíhaje. Byl udýchán a tvář jeho jevila mrzutost lovce, vracejícího se s prázdnou.

»Slyším krakot, více nic.«

»Však právě krakot! A co vrány křičí? ‚Vrah! Vrah!‘ To slovo se přece zřetelně slyší!«

»Zpozorovaly tě. Dosti dlouho trvalo, než se jim rozbřesklo, že jsi jejich ‚vrah‘ a strojíš jim záhubu.«

»To nevolají o mně. A já jim tak pěknou, tak bezpečnou vnadu nalíčil! Na jiné vnadě vrány nedrží, než na stažené vráně. Všechnu mršinu rády, ale stažená vrána má pro ně cosi tak neodolatelného, že na ní rány dočkají, a na ničem jiném. A co jsem se natrudil, nežli jsem sestřelil prvou vránu, abych ji mohl stáhnout! A tu za hranicí dříví číhám a čekám, až se vrány na vránu sletí, abych vychvátil ručnici, v hranici uschovanou, a do vran vypálil. Číhám, čekám, ale vrány se k tomu nemají, aby se na vránu snesly. Pozdálečí se ukazují, ale zas odletují. Kdesi mají něco ještě pilnějšího, než aby se snesly na mou vránu. Co by to bylo? Příčiny jsem se nedomozkoval a dokonce jsem nebyl potěšen, že se již musím vrátiti k Vaší Jasnosti s prázdnýma rukama. A tu se najednou příčina ukázala! Vrány se rozletěly nad lesy a udeřily na poplach! Nebezpečného člověka zočily v lesích a dávají výstrahu vší lesní zvěři.«

»Vrah! Vrah!«

A lesní zvěř uslyšela i porozuměla. Za ticha večerního, když neslyšet ani ptačího zapípnutí, ani větříčka zavanutí, když stromy klidně stály jako svíce a nehýbala se na nich ani halouzka, ani chvojinka, ani lísteček, najednou nastalo zvláštní oživení. Širé lesy se rozševelily, větve zachrastily od skákajících veverek, samečkové zpěvavých ptáků silou křičeli, srnka utíkajíc zamečela, liška z hlubiny lesa zaskolila, noční pták přeletěl kolem hájovny letem neslyšným. Všechen les porozuměl poplachu vranímu, a každý jeho příslušník dával o něm návěští dál.

A hned zase všechno utichlo a usnulo. Tma se již v černých hábech připlížila až ke krajním stromům u hájovny.

»Co to bylo?« tázal se kníže všecek udiven.

»Poplach lesa,« dotvrzoval hajný. »To bývá. Vrány jsou velmi bdělé a pro nebezpečí, které hrozí jim, dovedou pobouřiti celý les. Uviděly člověka, kterého je lesu se bát.«

»Koho?«

»Kdy by to byl panský člověk, věděl by, že je tu na blízku mé hájovny, a ohlásil by se, aby mi dal znamení, že poplach není pro člověka cizího.«

»Počkej.«

Kníže vzal píšťalku a zapískal znamení, známé všem jeho lesním lidem. Na znamení nikdo neodpověděl.

»Nemýlil jsem se,« pravil Boubín.

»Snad někdo v lesích zabloudil?«

»Nikoli. Někdo je tu s panskými lesy dobře obeznámený, kdo v nich i v noci vidí a nezabloudí.«

»Pytlák?«

»Ano. Skoba ze Stožic je to buď sám nebo se svým nerozlučným druhem Kokrhou z Chřepic.«

Kníže se rozhorlil:

»I v době šetření pytlačí ti zlosynové? Počkejte, naučím vás! Zítra vydám rozkaz všemu lesnímu mužstvu, aby bez milosrdenství stíhali pytláky, které jsi jmenoval. Ale ty jich nech; ty jsi prozatím lesní služby sproštěn a přikázán jen k službě své mladé ženy.«

Milostivě pokynul Marjandli a na pytláky se rozpálil ještě víc:

»Již tomu řádění jednou učiním konec! Ani doby šetření nedbají! Březí matky by stříleli, všecko by hubili!«

»Ó, to Skoba ne!« Boubín se zastal pytlácké cti svého bývalého přítele. »Skoba zná dobu šetření a dbá jí. Zvěř miluje jako střelbu a raděj by si ukazovák na pravé ruce uťal, než by skolil březí matku nebo mládě, které ještě matky potřebuje.«

»Co zde tedy chce?«

»Hádám, že si obhlídl toho srnce, kterého dnes Vaše Jasnost ráčila odsouditi na smrt. Neli toho, tedy jiného.«

Kníže se pozamyslil, načež pravil:

»Vy jste bývali dobří přátelé, ty a Skoba, nemýlímli se?«

»Ano, v pytláctví. Ono nás spojilo. Skoba je aspoň o patnáct roků starší.«

»Na mne učinilo dobrý dojem, že Skoba dbá doby šetření. To není obyčejný lesní zloděj.«

»Není, Jasnosti,« odpověděl Boubín nikoli bez hrdosti na Skobu.

Kníže hvizdl na prst, což bylo znamením Smetáčkovi, aby přijel s kočárkem. Kníže nechal lokaje na kozlíku a sám si sedl do kočárku. Boubín i Marjandl ho balili do pláště, aby byl chráněn od večerního chladu.

»Rád bych toho Skobu získal,« řekl kníže Boubínovi. »Přemýšlej o tom, kterak bys jej ke mně přivedl.«

»To bude těžko.«

»Jste spolu na nůž? Topše, ale když je má vůle, abys mi Skobu přivedl, máš zapomenouti svého poměru ke Skobovi.«

»Má osoba by tu byla nejmenší překážkou.«

»A co je překážkou?«

»Skobovo nepřátelství k vám, Jasnosti. Prosím za odpuštění, že jsem to tak řekl.«

»A proč by mi byl nepřítelem? Já s ním jakživ ničeho neměl, Skoby neviděl, jemu neublížil. Proč by mi byl nepřítelem, proč?«

Boubín krčil rameny neodpovídaje. Starý Smetáček se obrátil na kozlíku, jízlivě se ušklíbl a řekl bezzubými ústy:

»Skoba nás nenávidí. Víc nepovím.«

»Proč?«

»Víc nepovím. Ať poví Boubín.«

»Nuže, chci mít určitou a rychlou odpověď,« poručil si kníže.

»Nenávidí vás,« odpovídal Boubín, netroufaje si po příkladě starého Smetáčka říci »nás,« »protože Vaše Jasnost náleží privilegovanému stavu a držíte více země, než sta a tisíce sedláků dohromady.«

»A co je mu do toho?«

»On to považuje za křivdu,« přidal Boubín opatrně.

»A té křivdy nenávidí,« důrazně doložil Smetáček.

»Mlčíš, ty socialisto!« okřikl kníže Smetáčka a vlídně se obrátil k Boubínovi. »Tím spíše se mi chce se Skobou pohovořit. Ustroj to, Boubíne.«

»Poslouchám, Vaše knížecí Jasnosti!«

Kníže milostivě kynul, Boubín mu políbil jednu ruku, Boubínka druhou a kladla mu poly pláště na kolena, zatím co mu jej Boubín rovnal na plecích.

Když kočárek zajel do lesa, kníže si zapálil doutník a spokojeně dýmaje pravil si v mysli:

»Po padesátém roce se člověk stává sentimentálnějším, ale i lepším. Jakživ bych si byl nepomyslil, že budu míti tak dobré srdce.«

Boubín a Boubínka dlouho se dívali za knížetem, jako by ještě čekali jeho rozkazů, aby je mohli na ručest vykonati.

Smrklo se úplně.

»Ale udělal se chladný večer,« pravila Boubínka otřásajíc se.

»Pojď, libuško, do sedničky, ať mi nenastydneš! Hele, Barka již nám zatopila a strojí večeři!«

Odvedl si mladou ženu do hájovny. Zavřeli okna i okenice a pod krbem při planoucí louči prohlíželi si, co dnes Marjandl ušila a co jí kníže pán darem přivezl. V lásce manželské, v naději, že brzy z dvojice promění se v trojici, a ve vědomí bezpečnosti pod ochranou knížete pána cítili se dokonale šťastni.

II.

Srnec.

Ještě před úsvitem Boubín vstal, oblekl se do teplé bundy, nabil si dvojku a pověsil na rameno.

»Zůstaň doma, Vojto!« žadonila Marjandl. »Kníže pán tě sprostil služby a poručil, abysi se věnoval mně. Já tě nepustím! Odejdešli mi přece, požaluji na tebe knížeti pánu.«

»Kníže pán si přál, abych skolil srnce, který tu včera dotíral na naši srnku. Vyhledám srnce a skolím ho.«

»Za dne ti srnec také přijde do rány. Každý den přibíhá za srnkou až k naší hájovně. Z okna ho budeš moci zastřelit. V noci mi do lesů nechoď, Vojto!«

»Rád bych knížeti pánu dokázal, že jeho přání je mi rozkazem. Doufám, že srnce skoleného dodám na zámek dříve ještě, než se dnes kníže pán vyspí. Kdy bych otálel den dva, možná, že by kníže pán na srnce zapomněl a že by se mi dostalo pokárání místo vděku, kdy bych srnce až potom odvedl.«

Marjandl mu déle nezbraňovala. Boubín vykročil, pes pobíhal před ním, drže čumák při zemi. Kroky se dusily v mechu a trávě, tma muže přikrývala; ani pták v hnízdě sebou nepohnul. Boubín znal spády i stopy ve psí daného srnce. Za prvého úsvitu srnec bude vyčíhán a skolen. Skoba ostrouhá. Boubín nepochyboval, že také jeho bývalý přítel si vyšel na srnce a někde tu v lesích bude na čekané, ale byl přesvědčen, že Skoba na licho si vyšel. Kde pak Skoba může tak dokonale znáti stopy zvěře jako Boubín! Boubín tu všude po slepě trefí, každý kus divoči je mu povědom, jako by byl v oboře chován, a pěšinky zvěře jsou mu známy jako jí. A setkáli se se Skobou, vyřídí mu, že si kníže pán přeje s ním mluvit a že má přijít na zámek. A tu se ukázal vycepovaný knížecí služebník. Hned si myšlenky opravil: ne, neřekne Skobovi, že si kníže pán »přeje« s ním mluvit, ale že poroučí, aby k němu přišel. Ale zase si namítl, řekneli Skobovi, že mu kníže pán »poroučí,« Skoba si postaví hlavu a nepřemluví ho potom ani sv. Pavel, aby se odebral na zámek vyslechnout, co mu kníže pán chce.

Ještě se nerozhodl, v jaké formě Skobovi vůli knížete oznámí, když padla rána a v zápětí druhá.

To je Skobova dvojka!

Nad vrcholky lesa svítalo, dole byla dvojí tma, černá a šerá.

»Hledej!« řekl Boubín netrpělivému psu a pevně k sobě tule pušku kradl se za ním, zachovávaje ještě větší ticho, než za chůze.

Pes Boubína dovedl k otevřené pasece a zastavil se a k hospodáři svému se obrátil, jako by mu oznamoval: Jsme u cíle.

Hajný a pes kryti byli křovím, patrně před týmž křovím, za nímž byl na čekané Skoba. Ukazovala na to puška, pohozená

před křovím do trávy. Pytlák, když druhá rána dvojky trefila, pušku odhodil a skočil na raněné zvíře, jež dobíjel, vrážeje mu nůž tam, kde se stýkají obratle krční a páteřní, aby přeťal míchu.

Podoba Skobova každou vteřinou je určitější a zřetelnější. Boubín čekal v úkrytu, až Skoba naloživ si srnce na plece obrátil se, aby si zdvihl pušku. Tu Boubín vyskočil, pušky se chopil a postavě se čelem naproti Skobovi pozdravil:

»Dobrýtro, Skobo!«

»A, dobrýtro, Vojto!« odtušil Skoba.

Bývalí přátelé stáli si tváří v tvář. Boubín měl klid muže, konajícího povinnost na sebe přenesenou. Skoba měl oči planoucí vášní pytláků. V rozbřesku denním bylo pozorovat, jak se snaží opanovati svůj hlas i vzhled, aby se Boubín nemohl pochlubiti: »Skoba se přede mnou zachvěl.« Dělá, jako by Boubínem překvapen nebyl a jako by ho nic překvapiti nemohlo. Ale Boubín v Skobovu: »A, dobrýtro, Vojto!« poznal víc než pevnotu vůle Skobovy, kterou se Skoba honosil. Slovo Skobovo zvučelo mu výsměškem, hněvem a opovržením. Boubín se otřásl a nitro jeho se vzepřelo tomu nemilému pocitu a vypjal hlavu.

Oba mužové minutu proti sobě stáli mlčky, bez pohnutí, bez mrknutí. Ne, že by odhadovali navzájem svou sílu a obratnost: věděli, že jsou si rovni. Ale Skoba byl v nevýhodě o to, že neměl ručnice, a nůž, kterým dobil srnce, uschoval. Byl tedy bezbranný a nad to byl obřemeněn zastřeleným srncem. Lál si v duchu, že ručnici odhodil, vrhaje se na srnce; ale odpouštěl si to proto, že obě rány byly vypáleny. Kdy by nyní ke všemu ještě držel pod paždím pušku nenabitou, nebylo by mu ani snáze, ani chytřeji.

Boubín má před sebou Skobu neozbrojeného, ale přece mu nedůvěřuje. Nespouští ho s oka a čeká, že jej Skoba překvapí smělým útokem anebo úskokem. Slýchal Skobu hovořívat o tom, že pevná vůle mužova divy činí: slabého mění v siláka, nepřítele poráží a na útěk obrací, ano tebe jemu vidoucímu hustou mlhou zahaluje, že jsi mu neviditelný. Dokud Boubín pytlačíval po boku Skobově, nejednou se přesvědčil, že pevná vůle jest nejúčinnější jeho zbraní naproti zvěři i lidem, ale sám jí ještě terčem nestál. Dnes po prvé.

Nespoléhaje na nic Boubín je ostražit a čeká, co Skoba učiní; ale má úmysl, dáli si Skoba říci, propustiti ho, vydáli mu srnce a slíbíli, že se dostaví na zámek ke knížeti pánu.

»Nenadál jsi se mne,« praví posléze.

»Pravdu máš,« řekl Skoba. »Spolehl jsem se, že spíš u ženy a na službu nechodíš.«

Není radno zavadit před Boubínem o jeho ženu. Ač s ní dosáhl úplného štěstí a nemá nejmenší pochyby o její věrnosti a lásce, přece se nemůže ubrániti pocitu žárlivosti, když se někdo postranný o Marjandli zmíní. A spůsob Skobovy mluvy je takový břitký, řezavý, že dovede zranit i slovem zdánlivě nevinným. Co pak on se potřebuje dotýkati mé ženy? durdí se Boubín v sobě

a vzpomíná na myslivecké mládence, pana Antonínka a pana Adolfa. Avšak Boubín se pamatuje a nezapomíná, proč přišel.

»Jdu za tebou,« praví.

»Za mnou? A vždyť já pro tebe nevzkázal!«

»O svém umě přicházím za starým kamarádem.«

»A to jsem rád! Když není ničeho víc, podej mi moji dvojku a s Bohem!«

Skoba se obrátil tváří k domovu, ale stál.

»Sem na pravé rameno mi ji pověs, srnci pod zadní nohy, ty ji budou přidržovat.«

»Tváří vzad!« vzkřikl Boubín a Skoba uznal za dobré uposlechnouti. Otočil se bezmála jako voják.

»Přísní páni, tihle panští hajní!« bručel při tom, a tu teprve se Boubín zhostil pověrečné nejistoty před pevnotou vůle Skobovy. Viděl, že má převahu vůle na své straně. I řekl bývalému příteli rozhodně, ale upřímně:

»Skobo, poslouchej dobře. Víš, že jsem byl do knížecí služby přijat proto, abych jeho lesy zbavil nebezpečných pytláků: tebe a Kokrhy.«

»Kokrha není se mnou, bolí ho noha.«

»Na něm méně záleží. Přestanešli pytlačiti ty, Kokrha odpadne sám sebou. Včera se u mne zastavil kníže pán. Mluvil o tobě, já mu tě vychválil.«

»Pěkně děkuju! Chce také mne koupit? Co pak by za mne dal?«

»Nevím, co chce, co se mu ráčí, ale chce s tebou pohovořit, a uložil mi, abych ti to vyřídil.«

»Se mnou pohovořit? On? Kníže? A co bychom spolu my dva hovořili? Nepřeju si mluviti s tvým pánem.«

Boubín se ozval důrazněji, uražen, že Skoba mluví o knížeti s patra:

»Skobo, po tom se budu ptát až pozejtří, čeho si v mé moci přeješ, a dnes u mne platí, čeho si přeje můj pán a hospodář. Zkrátka, odebereš se na zámek ještě dnes, hned, přímo odtud, a vyslechneš, čeho je knížeti pánu od tebe libo.«

»Ty zrádce!« zasípěl Skoba. »Aby se ti v utrejch proměnil každý drobet chleba, každý prášek soli, co jsme spolu snědli! Nemůžeš říci zrovna: Chytil jsem tě konečně, pytláku Skobo, a jako někdejšího přítele a kamaráda neodevzdám tě hned v ruce žandárů, nýbrž doprovodím tě na zámek na podívanou svému knížecímu tchánovi!«

»Skobo!« zvolal Boubín plana. »Za zuby se drž, zlolajný jazyku!«

»Snad se za něj nestydíš, za svého urozeného pana tchána?«

Skoba hrubou rukou nešetrně vrazil do nejtajnější struny nitra Boubínova. Boubín znal historii Petrušky Stachovy, vždyť byl před lety z oranžerie svědkem, jak na zámeckém dvoře na vůz nakládali raněného Petruščina bratra Štěpána, a Petruška se na to dívala z knížecích komnat. Po nějakém čase padla tato

událost v zapomenutí, neboť žádný z očitých svědků jejích kromě lokaje Smetáčka neopovažoval se o ní mluvit, aby na sebe neuvalil hněv knížete. O čem jazyk nemluví, z paměti se vytírá, zapomíná se. Smetáček, pravda, se staral, zvláště od té doby, co Boubín vstoupil do služeb knížete, aby onen výjev ze zámeckého nádvoří zachoval se v paměti Boubínově, ano aby příkrost jeho barev nevybledla; ale Boubín od té doby, co otevřel uši rozkazům a přáním knížete Egona, zavřel je všemu, co jeho vznešenému hospodáři bylo na újmu. Nechtěl věděti, co věděl, a tak dosáhl, že mysl jeho se neznepokojovala poměrem knížete Egona k jeho ženě a k němu. I v té příčině vyhovoval neprojevené vůli svého velitele jako věrný služebník. A neměl to vědět, aby si zachoval ten šťastný klid, kterého se dočkal na knížecím chlebě po boku Marjandlině. Boubínovi jako selskému člověku na vždy zůstal pocit osobné odpovědnosti obecnému mínění sousedů, rodné vsi, osadě, a před tím obecným míněním by dokonce padl, kdy by se o něm řeklo, že se dal od knížete zaopatřit, aby svým tělem zakryl hřích svého pána. Obecnému mínění selskému Marjandl by byla, kdy by ji začalo souditi, jen dítětem z nepořádného lože, a dítě hříchu samo je mu hříšným. V úkrytu lesů, o samotě, bez obcování s vesničany Boubínovi je blaze; ale ví, že by bylo zle, kdy by se tyto okolnosti změnily. Ani mysliti na to nechce, a proto své tajemství tak úzkostlivě chová, že jemu samému tajemstvím se stává.

Slovo Skobovo Boubína krajně popudilo. Vzkřikl: »Když k tchánovi, tedy k tchánovi! Vykroč!«

Postavil se za Skobu jako žandár, a pes jeho s boku pozoroval každé hnutí zajatcovo, aby se naň vrhl, jakmile by se vzepřel.

Skoba váhal. Strašně jej urážello, že ho Boubín před sebou chce hnáti jako zloděje. Pytlačení pokládal nikoli za krádež, nýbrž za zaměstnání hrdinské. Boubínovi to bylo známo, a proto se naň Skoba rozpálil hněvem dvojnásobným, vida, že ho obmýšlí ranit na místě nejcitlivějším.

»Pochodem pochod!« velí Boubín.

»Půjdu, Vojto. Co bych se na tebe zlobil? Děláš své, jako ti pes své dělá. Odpouštím ti, půjdu, kam poručíš, ale pověs mi na rameno mou dvojku.«

»Již přestala býti tvou.«

»Nežť. Svol, abych ji naposled cítil při svém boku a šel před tebou jako zajatý pytlák a ne jako chycený zloděj!«

»Mohlo se docela obejít bez tvé hanby. Měl jsem ti vyřídit, že si kníže přeje s tebou mluvit, a tento srnec byl knížetem odsouzen k smrti. Že jsi ty ho skolil přede mnou, nevážilo by, jen když bys jej byl vydal. Ale ty jsi mi pohaněl ženu, která mi je milá jako zrak, a po té se s tebou smlouvat nebudu. Jdi rovnou na zámek, ani se neohledni!«

Skoba si srovnal srnce na plecích a vysoká i statná jeho postava se při tom hrdě vztyčila, třeba hlava zůstávala pochýlena.

Chtěl Boubínovi ukázati, že mu čerta záleží na něm i jeho veliteli; poddává se nutnosti, ale hrdě a mužně.

»A tak levou nohou napřed!« řekl si a vykročil jako bezstarostně.

Boubín šel dva kroky za ním, a pes běžel Skobovi při noze, každý okamžik hotov zahrýzti se mu do lýtka.

Z paseky se dostali na lesní cestu, na tutéž, která vedla kolem Boubínovy hájovny. Boubín poručil jít pěšinou, která v těch místech jinam směřovala, než na zámek.

»Zacházíme si,« zabručel Skoba.

»Ať. Kdo nenese na plecích srnce, tomu je radostí projíti se po ránu krásnými lesy.«

»Pěkná procházka! Raději bych seděl doma u hrnce kysela.«

»Nestarej se, ještě se nasedíš. Za tohle ti hádám tři měsíce.«

»Až tam bude! Týden to taky spraví.«

»Pochybuju.«

»Ještě nikdy jsem nebyl trestán.«

»Ale ve třech revírech jsi znám všemu lesnímu mužstvu jako starý, mazaný, nebezpečný a nepolepšitelný pytlák. To bude uváženo.«

»No, pytlák! Dejme tomu: tedy pytlák. Ale horšího mi nikdo nic říci nesmí. Nikdy jsem kamarády nezradil, za službičku neprodal, za přikrývku hříchu se nepropůjčil. Nejsem, zkrátka, ani knížecím hajným, ani mužem knížecího pancharta.«

»Ani slova, sice tě rozhromím, do tla zašlapu!«

»Ó, podle toho tě poznávám! No, sejmi pušku a zastřel mne, pomsti se mi za potupu, kterou jsem učinil tobě, tvé ženě i tvému tchánovi, celé vaší ctné rodině!«

»Nehněvej mne, ať se nezapomenu!«

»I nezapomeneš! Ty se nezapomeneš, ty máš všechno chytře vypočítáno, ty víš, kdy bys do mne dal ránu ze zadu, že bys za to neseděl měsíce, ani léta, ale rovnou šel na šibenici; věděltʼ by každý, že jsi mne nezastřelil ani v službě, ani v zápase, nýbrž zákeřně. No zkus to!«

Skoba se zlostně a vyzývavě zasmál. Boubín za ním skřípal zuby, sledoval ho ještě přísněji, pes byl Skobovi těsně u lýtka, ale Boubín byl nucen svůj hněv krotiti, aby se nestalo neštěstí. A Skoba se mu ještě hůře rouhal.

»Hej, vidíš, takový jsi hrdina! Ty na mne předkem, já na tebe zadkem, a držím tě v mezích. Uskoč, jeli ti život milý!«

Spílal, huboval, dožíral, ale šel pevným a neúnavným krokem za cílem. Ano zdálo se, že mu smělosti a ráznosti stále přibývá, ačkoli se střehl Boubína činem vyzvati k nejhoršímu. Ale hrubých slov nešetřil, urážky za sebe házel jako písek.

Vyšli z lesů do polí, lidé se proti nim trousili, jdouce za prací. Nebylo nikoho, aby se nepozastavil a nepodíval se, kterak panský hajný žene pytláka. Skoba na ně:

»Jen se dívejte, lidičky! Jsem Skoba ze Stožic, bez toho jste slýchali. Hany o mně nikdo nepoví. A taková se mi stala

čest, že sám kníže pán si žádá se mnou mluvit a vlastního zeta za mnou poslal, aby mi pozvání vyřídil. No jdu, proč bych nešel? A ten za mnou, to není hajný, to je, ano, ano, to je vlastní zet knížete Egona! Taková se mi tu děje čest.«

Boubín řeči Skobovy dlouho mlčky snášel, ale v prsou mu vřelo, jen supal. Skoba slyšel jeho těžké a rychlé oddychování a měl v něm známku, že každé slovo dobře dopadá na hlavu Boubínovu.

Lidé se smáli a usmívali, jak který. Ti, kdo Skobova slova považovali za žert lišky v pytli, se smáli, a ti, kdo něco věděli o Boubínově ženě, jaký jest její původ a jak byla Boubínovi dána v manželství, podezřele se usmívali. A Boubín se hnětl, hněval, pomstou planul, ale v panské službě byl už ukrocen na tolik, že se dovedl udržeti na uzdě.

»Měl jsem tě poznati dříve!« zvolal, když minuli.

»No a co?«

»Všech spolků s tebou bych se byl varoval, nikdy bych tě byl přítelem nenazval, spíše vlka.«

»Ty lituješ, že jsme se dříve nepoznali, a já že poznali. Věčně se styděti budu, že jsem měl za přítele panského oblizu, Vojtu Boubína. Nikomu se tím nepochlubím. Svezeli se mezi poctivými lidmi na tebe řeč, zapru tě, panského náchlebníka, a odpřisáhnu, že jsi nikdy nebyl selským synem. Jakého jsi otce syn! A na takovou zděrbu jsi se zpakostil!«

»Měl jsem tě poznati dříve!« opakuje Boubín a dokončuje: »Dnes bys se tak nenaparoval a mne hubou nectnou nešeredil.«

»A co, co by bylo? Myslíš, že bych byl spolu s tebou knížecím nářitníkem?«

»Tak bys dnes nemluvil!«

»Nikdy bych jinak nemluvil, nejsem nálicha jako ty, nemám jako ty jeden jazyk pro pány a druhý pro sedláky. Jsem veřejný muž a má řeč je vždycky jen jedna.«

»Věz, že bys vůbec nemluvil, že bys byl mými prsty udušen a dávno hnil pod drnem. Jak jsem se mohl v tobě mýlit a jediný den tě míti za přítele!«

»Udusit bys mne chtěl? No, to je možná! Řekni, a já shodím srnce a ty obě pušky, mou i tvou, a chytíme se za opasky! Svoluješ?«

»Dnes je na to pozdě. Musím tě na zámek dopraviti živa, nikoli nebožtíka.«

»Zkus to přece, troufášli si! A netroufášli si a nejsili muž, proč mě držíš? Pusť mě, neboť mě neuděláš tolik hanby, jako sobě! Však je ti povědomo, kdo je Skoba ze Stožic? Či jsi to zapomněl?«

»Už je pozdě. Na pasece jsem ti dával příležitost, abysi se zachránil. Teď už jsi pro mne jen pytlák, rozumíš? A já jsem pod úřadní přísahou.«

Skoba se rouhavě zasmál a zase hlásal lidem, kteří se namanuli:

»Lidičky, podívejte se, dva knížecí úředníci doprovázejí Skobu ze Stožic na zámek! Taková se mi děje čest! Nepozastavujte se nad tím, že jeden chodí po dvou a druhý po čtyřech. Ten rozdíl výcvik udělal. Ten dvounohý je pocvičenější, trochu byl i v latinských školách, ale kdy by klesl na čtyři, přesvědčili byste se, že je to stejný pes.«

A vztekle si odplivl.

»Skobo!« sípěl za ním Boubín, »nevěř mi! Už se málem necítím a ještě jedno slovo takové, proženu tě koulí!«

»Eh pro mne! Špatný jsi býval pytlák, jestli jsi se koule hajného bál. Dobře jsi udělal, že jsi se pytlačiny zbavil, prťáku, a ne pytláku!«

Tak Skoba Boubína ctil, až se přiblížili zámku. Teprve zde utichl a myšlenky své k tomu obrátil, co se nyní díti bude.

»Do kanceláře!« poručil Boubín.

Skoba pevným, ale zrychleným krokem přešel nádvoří a vrazil do kanceláře.

»Šťastné dobrýtro!« pozdravil a shodil srnce do kouta. »Ale pronesl jsem se!« dodal utíraje si pot a narovnávaje šíji.

Ještě po ránu bylo, v kanceláři nebylo direktora, jen dva písaři. Skoba na ně:

»Skoba ze Stožic se vašemu pánu pěkně poroučí, a že mu přináší něco do kuchyně.«

Skoba ze Stožic! Písaři jen podle jmena znali tento postrach knížecích lesů. Zapomněli, nevěděli co promluvit, co udělat. Skoba zatím přešel kancelář a posadil se do kouta na lavici.

»Ano, Skobu ze Stožic jsem přivedl,« oznamoval Boubín. »Kdy přijde pan direktor?«

»Ne do deváté.«

»Jak se doví, kdo přišel, hned tu bude. Skoba je host dávno čekaný.«

Jeden z písařů šel oznámit direktorovi, direktor běžel povědět knížeti. Boubín si sedl s nabitou puškou ke dveřím, aby Skoba nemohl uteci.

Kníže se rozpomenul, že včera pod večer Boubínovi uložil, aby mu Skobu přivedl k rozmluvě, ale nenadál se, že vůli jeho tak záhy bude vyhověno. Byl hrd na takového služebníka.

»Co poroučí Vaše Jasnost učiniti se Skobou?« tázal se direktor.

»Chci s ním osobně promluvit.«

»Neradil bych, Jasnosti, zahodíte se. Nejkratší by bylo poslat pro žandarma, aby pytláka odvedl do vazby.«

»Skoba by byl po zákonu potrestán a před lidmi zahanben, a tím by mi pomoženo nebylo. Až by se z vězení vrátil, mstil by se a byl by nám na větší obtíž než dosud. Mám s ním jiný úmysl.«

»Nesmím se tázat jaký, Jasnosti?«

»Prozatím se netaž. Jde o pouhý pokus, a nechci si v tvých očích škodit, kdy by se mi pokus nezdařil.«

Kníže po domácku chodil dosti nedbale oblečen, kteréžto volnosti netrpěl svým lidem. Rád se nosíval po myslivecku a měl ode dávna zvláštní zálibu v ošumělých kloboucích. Nebýt na zámku Skoby, byl by se oděl jak obyčejně. K vůli Skobovi se oblekl do černa a vzezření správce nebo lesníka vyměnil za výraz, řekněme, krajského. Pružným krokem vstoupil do kanceláře, jejíž dvéře lokaj dokořán otevřel, direktor za ním. Vznešeně, vážně a přísně přešel pokoj a zastavil se před Skobou. Boty pod knížetem vesele a bezstarostně si vrzaly, a to Skobu nejvíce dopálilo, neboť bez starostí nebyl, jakkoli hleděl svému osudu mužně vstříc a na všecko byl připraven. Seděl v koutě, zády opřen o obě stěny. Seděl si volně a volně se rozhlížel. Když kníže vstoupil, Skoba ani údem nepohnul, ani okem nemrknul. Hranatá jeho tvář odpovídala hranatým ramenům; v stínu vypadal jako železný muž.

Kníže pokynul písařům, aby odešli, několik okamžiků na zajatého mlčky hleděl, načež se otázal s vysoka:

»Skoba?«

»Skoba.«

»Topše. Pytlák?«

»Pytlák.«

»To ne topše, to sle! Zavrou tě do arestu.«

»Podle všeho.«

»Snad i do kriminálu. Nevím, za jakých okolností jsi byl chycen, ale jestli jsi se bránil a na hajného ruku vložil nebo jen vztáhl, na to je kriminál.«

»To vložil,« pravil Skoba hlasitěji.

»Není pravda,« ozval se od dveří Boubín.

»Vložil jsem,« tvrdil Skoba houževnatě.

»Není pravda!« Boubín protestoval důrazněji.

Kníže tomu rozuměl tak, že Skoba nezdvihl na hajného ruky, ale namířil naň pušku, snad po něm i ránu dal. Pravil:

»Jestli jsi hajného na životě ohrozil, tím hůře se ti povede.«

»Na životě jsem ho neohrozil.«

»Tedy na zdraví?«

»Ani na zdraví. Naopak, já mu dal medicínu pro zdraví. To je stará selská medicína, dosud každému pomohla.«

»Ptám se tě zkrátka, ty zkrátka odpověz: co jsi hajnému Boubínovi udělal?«

»Nalupal, nabančil, za uši vytahal,« hlásil Skoba zvučně.

»Lže!« odporoval Boubín od dveří, hněvem sebou zmítaje.

»Nalupal jsem mu, nabančil, za uši vytahal jako pasákovi. Když potom chtěl dáti svému psu kus chleba, pes se od něho s opovržením odvrátil. Ani vlastní pes nechce chleba vzít od člověka tak zlupaného, zbančeného, za uši zvytahaného. Kdy by měl ještě rodiče na živu, otec by ho vydědil, matka by se ho odřekla, až by se dověděli, co jsem mu naložil. Myslím, že od takového umrskance i žena s ošklivostí se odvrátí a tchán před

ním dvéře zavře — ovšem, máli jakého, neboť nikomu není známo, kde Boubín svou ženu našel, na kterém smetišti.«

Spousta, která se Skobovi z úst vychrlila, byla tak neočekávaná, přílišná a drzá, že Boubína zavalila jako náhle napadlá závěj. Hněv, jímž Boubín kypěl, přívalem ukrocen ulehl. O všecko se Boubín lekl, co si jeho srdce v posledním roce zamilovalo a več doufalo. Včerejší pocit bezpečnosti byl do kořene otřesen. Ani se překvapením nezmohl, aby znova a důrazněji prohlásil, že Skoba lže. Zapomněl rázem na sebe, myslil na Marjandl a na jejího otce. Co Boubín ani v myšlenkách si přiznati nechtěl, aby se nedopustil opovážlivosti, která by se mstila na něm i na jeho štěstí, Skoba knížeti na hlavu kydl s bezohledností, která všecko převyšovala, čeho se Boubín od něho nadíti mohl.

Ale kníže zůstal nedotčen. Ani jeho barva, ani hlas, ani pohled, ani chování se nezměnilo.

»Lžeš!« pravil rozhodně a přísně, vyrozuměv z protestů Boubínových, že Skoba, pokládaje svou věc za ztracenu, aspoň chce se Boubínovi pomstít a vydat jej v šanc lidskému posměchu, jako by jej byl vytrestal jako kloučka darebného.

»Lže, v hrdlo lže!« zvolal Boubín ode dveří a přichvátal, spatřuje v knížeti svého zastance. »Ani prstem se mne nesměl dotknout, ani nemohl. Zastal jsem ho nad zastřeleným srncem, kterého si naložil na plece, aby jej odnesl. Dvojka ležela za ním. Uchopil jsem ji a teprve se Skobovi ohlásil. Sám se mi vydal v ruce, nečekaje mne. Já s ním mohl naložiti po své libosti, on mohl pouze hubovat a láteřit a lhát. Ano, lhát! On lže, Jasnosti!«

»Věděl jsem to,« děl kníže temně a ještě přísněji. »Ty se opovažuješ na mého služebníka vylhávat, co mu neslouží ke cti? To se netýká jen jeho, nýbrž i mne, jeho pána. Mou povinností je se ho zastat a učinit vše, abys byl ve své zpupnosti ukrocen. Pamatuj, že je Boubín pod přísahou!«

Při slově »pod přísahou« kníže pokročil ke Skobovi blíž a hrozně naň vykulil oči.

Skoba vzdorovitě pohodil hlavou a zadíval se do okna. To znamenalo, že ničeho nebude dbát a šířit bude o Boubínovi, že byl od něho, Skoby, nectně zbit.

»A srnce mi zastřelil?« kníže dále na Skobu hrůzu pouštěl. »Srnce mi zastřelil! Kde je ten srnec?«

»V koutě u dveří,« pravil Boubín. »Je to ten, kterého Vaše Jasnost včera odsoudila k smrti.«

»Ten?!« zvolal kníže, svíraje rty. »Toho srnce mi zastřelil! Odejdi, Boubíne, chci s pytlákem promluvit mezi čtyrma očima, a sám čekej venku.«

Boubín odešel a opatrně odnesl obě pušky, svou i Skobovu.

Kníže a pytlák zůstali samotni.

Nastalo pomlčení. Skobovi to bylo nemálo divno, že změklý měch, jakým se mu zdál kníže, chce s ním zůstati beze svědků. Kdy by ho Skoba odfoukl, kníže odletí jako puch. Podíval se na své mohutné ruce a založil si je. Kníže o dva kroky pood-

stoupil, vznešeně se vypjal, oči přivřel, koutky svěsil a pravicí velitelsky kynul:

»Vstaň!«

Hlas jeho nebyl ostrý jako prve, ale veličenský.

Skoba opět pohodil hlavou a zadíval se do okna.

»Vstaň, když ti poroučejí!«

Nedbale přivřené oči se rozevřely a zdvihly, pravice se vznesla.

»Až budu chtít!« odsekl Skoba urputně.

»Vstaň! Jak se opovažuješ v mé přítomnosti sedět?«

»A jak ty se opovažuješ v mé přítomnosti stát? No, co pak tu stojíš nade mnou a se naparuješ?«

Kníže byl ohromen. Jak se byl vyslovil k direktorovi, hodlal se Skobou provésti jistý pokus, kteroužto myšlenku pojal už včera, když se od Boubína dověděl o některých vlastnostech Skobových. Rozmluva se Skobou dosud se mu dařila a neměl pražádné pochyby, že ho dovede, kam mu bude milo. Ale poslední Skobův obrat svázal mu jazyk a odňal řeč. On mu tyká, jako kdy by s ním byl kníže krávy pásal! Kníže zbledl, zlověstný mrak ukázal se mu na čele, rty se mu zachvěly. Již již otevíral ústa, aby zavolal Boubína a vydal mu Skobu v šanc, prve než bude vydán rukám spravedlnosti. Ale opanoval se, tvář i chování náhle změnil, veličenská vznešenost a přísná vážnost s něho spadly, i vypadal zase tak, jak obyčejně: jako svůj správce nebo lesník, jen mu k tomu scházel šat a ošumělý klobouk.

(Pokračováni.)

K. V. Zenger.

Pokus o vylíčení života a činnosti českého fysika-astronoma.

Václav Karel Bedřich Zenger narodil se 17. prosince v Chomutově, kde jeho otec dr. Václav Zenger byl vojenským lékařem. Mládí trávil v různých městech posádkových: obecnou školu vychodil v Hradci Králové, gymnasium v Něm. Brodě, v Čáslavi a v Praze, kde také studoval na universitě v letech 1848 až 52. Podle vlastního vypravování byl veselé povahy a ztropil ve škole leckterou kratochvíli; v bouřlivém roce 1848 súčastnil prý se povstání a byl ve studentské legii: mírumilovného Zengra s puškou bylo těžko si představit — ostatně pro upokojení dodával, že jeho puška vůbec nestřílela. Z těchto let datuje se přátelství jeho s Jos. V. Fričem, jehož syna později zvolil si za assistenta.

Původně měl se věnovati studiu práv a skutečně byl zapsán na fakultě právnické, ale jeho přirozené nadání proklestilo si brzy cestu a vedlo ho na vlastní životní dráhu, a tak mimo před-

nášky právnické a filologické poslouchal i výklady mathematicko-fysikální, ano prý i medicinské.

Že se zabýval již tehdy opravdově fysikou a astronomií, plyne z toho, že po čas studií byl zároveň assistentem profesora fysiky na Pražské universitě Petřiny a ředitele hvězdárny Böhma.

Zenger nebyl z bohaté rodiny a brzy pocítil nutnost živiti se sám, zvláště když po smrti matčině otec oslepl a sám více podpory synovy potřeboval, než mu jí mohl poskytnouti. Profesor Petřina opatřil mu uherské státní stipendium, spojené se závazkem vyučovati v Uhrách několik let, a Zenger skončiv universitní studia odešel r. 1853 do Báňské Bystřice, kde vyučoval na slovenském gymnasiu až do roku 1861, zůstávaje stále ve styku s Čechami. Z této doby jsou jeho první vědecké práce.

Na štěstí nezůstal v Uhrách dlouho. Vláda uherská přinutila ho r. 1861 odejíti na dovolenou, které užil ku pracím v laboratoři fysikálního ústavu Vídeňské university (u prof. Ettingshausena) a brzy potom ho propustila vůbec ze státní služby jako cizího příslušníka.

Zenger učil nějaký čas mathematice a fysice ve Vídni na reálce a zamýšlel se habilitovati na tamější universitě pro fysiku. Nežli však úmysl provedl, byl vyzván od prof. Lumbe, ředitele královského českého zemského polytechnického ústavu v Praze, aby přijal českou docenturu fysiky, a to bez habilitace. Přijal a byl zvolen r. 1862 docentem pro české i německé přednášky, které oboje zastával dvě léta. V krátkém čase byl jmenován profesorem mimořádným a (r. 1864) řádným.

Při rozdělení techniky r. 1869 přešel na českou techniku a zůstal tu profesorem až do 30. listopadu 1900, kdy odešel na odpočinek. Avšak ani potom nevzdal se učitelské činnosti úplně, nýbrž ještě několik letních běhů míval soukromé výklady o své soustavě světové, které konal velmi pilně. Teprve když pokračující nemocí byl tak sklíčen, že nemohl z domu vycházeti, odřekl v létě 1906 ohlášené výklady a věnoval se jen literárním pracím. Roku 1907 zhoršila se nemoc jeho značnou měrou a na podzim zachvátila stařecká snět pravou jeho nohu. Poněvadž trpěl veliké bolesti a byla obava, aby nenastala otrava krve, podstoupil na radu lékařů dne 9. ledna t. r. operaci, při které mu chorý úd byl odňat.

Operaci sice přestál dobře, ale hned na to vyvinul se u něho zápal plic, jemuž silný jeho organismus, oslabený dlouhým ležením, konečně podlehl. Zemřel dne 22. ledna 1908 v sanatoriu dr. Skrbka v Praze.

Vědecké zásluhy Zengrovy byly všeobecně uznávány. Na technice byl r. 1872 zvolen za rektora, r. 1898 byl jmenován dvorním radou, konečně r. 1907 zvolen čestným doktorem věd technických — avšak zemřel dříve, než došlo ministerské schválení.

Byl z prvních řádných členů České akademie, členem Královské české společnosti nauk, čestným členem »Spolku architektů a inženýrů v království českém« a jiných českých spolků.

Také za hranicemi mělo jeho jméno dobrý zvuk; byltě čestným členem »Sociedad scientifica Antonio Alzate« v Mexiku, »Società degli spettroscopisti italiani« v Římě, »Société nationale des Architectes de France« v Paříži a čestným řiditelem mezinárodní sluneční observatoře republiky Paraguayské v Montevideu. Na české technice byl z nejváženějších členů profesorského sboru, posluchačstvem ctěn a milován, a v široké české veřejnosti byl zajisté jedním z nejpopulárnějších mužů našeho národa.

Povahy byl Zenger rázné, energické a houževnaté, ale citu měkkého a dobrák od kosti.

Rychle chápal, rychle si tvořil úsudky a pak energicky a tvrdošíjně hájil svoje přesvědčení, jehož mu nikdo nezviklal. Těžko bylo ho přesvědčiti o opaku. Povoloval, ustupoval na oko důvodům, avšak náhle skončil rozmluvu anebo jinam zabočil, a bylo patrno, že není přesvědčen, že jen ze zdvořilosti přisvědčuje. —

O jeho citlivosti mnozí by mohli vyprávěti, já sám velmi často viděl jsem lesknouti se slzy v očích starce dojatého vlastním vypravováním; a jeho láska k přírodě prýštila z téhož citového pramene.

Vzdělání Zengrovo bylo hluboké a všestranné. Maje přirozené nadání a pocházeje z rodičů intelligentních vzdělával se ve školách u dobrých učitelů a tříbil svoje zkušenosti rozsáhlými cestami, které podnikal rok co rok po čtyři desítiletí.

Cestovati byla Zengrova vášeň, byla to jeho rozkoš, bez které neobstál. Anglie a Francie zejména často byly mu cílem, ale i Švýcary a Italie. Na cestách mohutněl jeho duch, rozvíjely se schopnosti, šířil se jeho obzor a Zenger vyspíval v muže světového rozhledu, jakých bylo nemnoho v Čechách.

Kdo po prvé Zengra slyšel, býval překvapen jak bystrostí posudku tak i bohatými zkušenostmi jeho. Nebylo předmětu, aby nedovedl o něm aspoň případnou poznámku pronésti, stručnou a výstižnou.

Zkušeností svých neponechával pro sebe, rád je sdílel s jinými, ať již v populárních přednáškách, nebo v pojednáních, kterých napsal česky několik z nejrůznějších odborů,[1]) anebo konečně i v kritikách řízných, často nemilosrdných, jimiž posuzoval rozličné veřejné záležitosti.

V hovoru býval upřímný, vždy veselé mysli a naladěn k žertům. Hovořil plynně pěti jazyky, vyznal se v hudbě, měl vrozený takt a nenucené, uhlazené chování: jaký div, že dovedl být roztomilým společníkem, oblíbeným ve všech společenských vrstvách.

Politicky nevystupoval a veřejná činnost jeho vztahovala se nejvíce ke spolkům, vědeckým výstavám a populárním přednáškám, které konal, hlavně v posledních letech, s nadšením. Před-

---

[1]) O čištění říčné vody, o kanalisaci měst, o zalesňování, o technologii skla atd.

nášel vždy zdarma, nejčastěji k dobročinným účelům, a rád vyprávěl, že vyzískal pro tyto účely přes 50.000 k.

V rodinném životě Zengrově nebylo mnoho zvláštností. Matka zemřela mu v útlém mládí, sestra dožila jen 17 let, otec oslepl, a syn, věnuje se jeho ošetřování, nezaložil si ani vlastní rodiny. Domácnost jeho byla v cizích rukách; mimo vzdálenější příbuznou, k níž nelnul, byl ve světě sám. Na svůj osud však nenaříkal, vžil se do osamělosti a věnoval lásku přírodě. Jeho pokoje bývaly plny květin, které pěstoval, zaléval a přesazoval, že často ani hosti ruky nepodal, tak býval umazán hlinou.

I ptáci, zlaté rybky a kočky oživovali jeho příbytek; zvláště koček míval vždy několik, mezi nimi krásného černého kocoura, miláčka svého, jehož skonu trpce želel.

Při tomto skromném způsobu života mohl Zenger nejen ročně podnikati nákladné cesty, nýbrž i založiti bohatou soukromou knihovnu a zakoupiti menší pozorovací přístroje, dalekohled, heliofotografický stroj a j. Co nad to ušetřil, ukládal do České spořitelny (jiné nevěřil, a byl v tom ohledu velice nedůtkliv), kde konečně měl uloženo menší jmění. Ještě za života věnoval většinu těchto peněz, 30.000 korun, na zřízení stipendií pro nemajetné posluchače české techniky a tak korunoval své snahy o zlepšení sociálních poměrů našeho studentstva, jemuž byl po celý život opravdovým přítelem. Studentstvo mu tuto péči vděčně splácelo: všechny odborné spolky posluchačů na české technice jmenovaly ho čestným členem, vyslaly deputace k jeho 70. narozeninám a tuto pozornost opakovaly zase po pěti letech. Zenger tím býval dojat i potěšen: ještě 10 dní před smrtí, když jsem ho předposledně navštívil, ukazoval mi se slzami v očích kytici, kterou deputace posluchačů přinesla do sanatoria.

Velmi zajímavý byl Zengrův poměr ke školníku K., který byl o málo mladší a ve službách fysikálního ústavu asi čtvrt století. Jeli všeobecně pravda, že není nikdo velikým v očích svého komorníka, nevím, ale na Zengrovi se tato věta osvědčila. Ač K. byl Zengrovi oddán tělem i duší a nepřipustil proti němu nikdy ani slova křivého, vědeckým objevům svého profesora nevěřil ani za mák; málo a nerad o tom mluvil, ale neuznával jich. A Zenger navzájem denně huboval na svého K., ať to slyšel čili nic, vytýkal mu, že není k ničemu, že všechno rozbije a zkazí, ale bez něho se neobešel.

Zenger přicházel do ústavu, K. otevíral dvéře, svlékl mu kabát, pověsil klobouk a hůl; Zenger odcházel, a K. ještě na schodech přijímal rozkazy. Zenger jel do Paříže, a K. ho provázel na nádraží, Zenger vracel se do Prahy, a K. čekal na něj s drožkou. Krejčí neb obuvník nevyhověli profesoru svými dodávkami, i zakročil K.; Zenger se stěhoval, a bez K. nebylo lze zaříditi byt. Vypadl hřebík ze zdi, a K. byl z techniky povolán na Malou Stranu, aby jej zatloukl. Finanční úřad poslal v prosinci Zengerovi upomínku (již třetí), aby zapravil daň, jinak že atd.: Zenger vrazil do ústavu v nezvyklou dopolední hodinu, rozzuřen, a první

otázka jeho byla: »Kde je K.?« Přispěchavšímu školníkovi nejprve vyložil jadrnými slovy své mínění o finančních úřadech, které první dvě upomínky poslaly mu o prázdninách (»nevědí, že profesor není o prázdninách v Praze!«), a pak ho vypravil s diplomatickým posláním, které se zdařilo k spokojenosti obou stran.

Tento poměr trval, i když odešel Zenger do pense (kam ho ostatně K. brzy následoval), a někdy vedl k velkolepým scénám. Na jaře 1902 neb 1903 došla do techniky telefonicky žádost, aby K. ihned přišel do bytu Zengrova. Lekl jsem se, nevěda, co se děje, a vyslal jsem K. okamžitě do Lobkovicova paláce, kde již tehdy Zenger bydlel. Asi za hodinu — po přednášce — vrátil se K. a pravil polo ve zlosti, polo se smíchem: »Pan rada se pěkně poroučí a pozdravuje; byl jsem mu na poště se psaním, protože se je bál svěřiti holce, aby to nespletla!« Zenger skutečně služce nedůvěřoval a raději poslal ji nedaleko ke známému, který doma měl telefon, a nařídil povolati K. jen proto, aby mu donesl na poštu dopis. Podobných drobných záležitostí, ač nebyl vždy volán tak na rychlo, obstarával K. Zengrovi mnoho až do posledních dnů života jeho.

A za rakví jeho kráčel opět věrný K., jeden z nejvíce truchlících účastníků pohřbu, provázeje Zengra tentokráte naposledy . . .

* * *

Vědecká činnost Zengrova v prvních letech nebyla provázena úspěchem; jeho pojednání z let 1855—61: ***Měření intensity proudu bussolou tangentovou***, ***Měření inklinace***, ***Theorie aequatoreální bussoly***, ***Užití multiplikatoru ve změněném tvaru***, ***Nová methoda k určení ozonu*** a rozličné práce theoretické o molekulárních silách prvků a jich souvislosti s rychlostí světla a magnetickými vlastnostmi byly současnou kritikou odmítnuty buď jako nedokonalé nebo zcela chybné.

Výklad tohoto zdánlivě překvapujícího fakta je dnes na snadě: Zenger tehdy (v Bystřici) neměl asi pomůcek potřebných k experimentálním pracím, byl tudíž nucen publikovati pojednání theoretické povahy, ale k tomu neměl dostatečné průpravy. Teprve když se r. 1861 dostal do laboratoře fysikálního ústavu Vídeňského, ukázal se jeho eminentně praktický talent: uveřejnil ve spisech Vídeňské akademie zdařilou ***methodu k měření úhlů na krystallech*** pomocí mikroskopu a r. 1862 popsal ***universální rheometr***, přístroj k měření intensity elektrického proudu v širokých mezích se stejnou citlivostí, který poslal též na výstavu elektrických apparátů do Londýna. Ale dříve než se stal tím, čím byl, musel se propracovati školou zkušeností, zvláště když po návratu do Prahy roku 1863 čekaly ho práce spojené se zařizováním laboratoře na české technice. A tak vidíme dlouholetou mezeru, jedinou v životě Zengrově, která není vyplněna vědeckými publikacemi. — Roku 1863 napsal do Živy pěkný článek: ***Rozbor spektrální***,

velmi výstižný přehled tehdejšího stavu této důležité optické discipliny. Roku 1866 vyšla jeho *Fysika zkušebná* nákladem B. Stýbla v Praze, a to prvý díl o 22 tiskových arších; druhý díl nebyl vydán.

Teprve r. 1870 vystoupil Zenger zase s novými pracemi, a lze říci, že následujících 15 let znamená nejskvělejší dobu jeho tvoření. Zenger se nám jeví jako fysik nadaný a zručný. Při volbě podnětů pro vědeckou práci měl neobyčejně šťastnou ruku: čehokoli se chopil, dovedl vždy zdokonaliti. A nebyl jednostranný; všechny obory fysikální jsou zastoupeny v jeho pracích a k tomu i chemie a hlavně astronomie.

Roku 1870 popsal zlepšení *thermoelektrických článků* a vymyslil *differenciální fotometr*, modifikaci fotometru Bunsenova.

Roku 1871 konstruoval *nutoskop*, kterým dovedl napodobiti praecessní a nutační pohyb zemské osy; vymyslil *manometr*, jehož stupnice po celé délce je dělena rovnoměrně, a *nový klíč pro Morseův telegraf;* všechny tři přístroje předložil na sjezdu British Association for the advencement of science v Edinburgu. Mimo to popsal princip *tangenciálních vážek*, kterými lze přímo měřiti nejen hmotu, nýbrž i specifické hmoty těles tuhých a kapalin, ano i koefficient roztažnosti, a nalezl *dva nové hydroelektrické články*.

Roku 1872 na základě pojednání *o účincích vodičů symmetricky rozložených kolem elektroskopu* sestrojil t. zv. *symmetrický hromosvod*, který demonstroval rok na to na sjezdu zmíněné British Association v Bradfordu.

Roku 1873 sestrojil nový *spektroskop*, jehož hranol byl místo ze skla zhotoven z odrůdy orthoklasu.

Roku 1874 obrátil zřetel k optickým studiím a vydal pak řadu prací směřujících hlavně k zdokonalení drobnohledů a dalekohledů a k zlepšení pozorovacích method astronomických. Téhož roku sestrojil *universální mikroskop* a nalezl velmi důmyslný způsob zvětšovati fotografické obrazy, t. zv. *refotografickou methodu*, jejíž podstata záleží asi v tom, že se fotografuje pomocí optického stroje o positivní sférické vadě a fotografie pozoruje (anebo znova fotografuje) strojem o negativní vadě přiměřeně veliké.

Roku 1875 propočítal nové trojnásobné objektivy a užil jich následujícího roku při *katadioptrických refraktorech*, kterými nejen docílil téměř úplného aplanatisování obrazu, nýbrž i značně snížil dobu exposice při fotografii nebeských těl.

Roku 1876 vynalezl tři nové přístroje pro měření astronomická, totiž *stereomikrometr* a nový *posiční mikrometr* (oběma se vyměřují hlavně posiční úhly dvojhvězd s větší přesností, než bylo možno dříve) a pak nový *sluneční okulár*, zakládající se na úplném odraze světla; pomocí jeho lze přímo pozorovati slunce bez nebezpečí pro oko (sluneční kotouč jeví se jen tak lesklý jako měsíc v úplňku).

Roku 1877 nalezl jednoduchou *methodu k měření indexu lomu*, která nevyžaduje drahých nástrojů s kruhy přesně dělenými a přece dává spolehlivé výsledky. Mimo to propočtal nový objektiv pro *dialytický refraktor*, a sice kombinoval tu boraxové sklo s obvyklým korunovým a flintovým, čímž zmenšil chromatickou vadu a zvětšil světlost obrazu.

V optických studiích pokračoval po 4leté přestávce, vyplněné pracemi čistě astronomickými a meteorologickými, r. 1881 v pojednání *Dioptrické studie*, v němž na základě starších pokusů Blairových navrhl konstruovati objektivy jako kombinace čočky spojené z korunového skla a korrekční duté rozptylky, vyplněné směsí aromatických olejů; zároveň udal potřebné podmínky a sestavil potřebné tabulky. Tyto svoje čočky nazývá *symmetrické endomersní objektivy*.

Brzy potom poznal nedokonalost svých objektivů, které při změnách teploty se kalily a přestávaly býti achromatické; ale i tu dovedl si pomoci tak, že místo tekutých čoček volil rosolovité a polotuhé látky, které vznikly rozpuštěním některých organických solí (stearanů, oleanů a palmitanů) v benzolu, oleji makovém a jiných podobných.

Jak známo, hotoví se nyní v Jeně velmi dokonalé achromatické čočky, t. zv. apochromaty, ze skel k tomu účelu zvláště vhodně připravených; theoretický podklad je celkem týž, jehož Zenger užil několik let před Jenskými optiky.

Téhož roku učinil jiný pěkný objev sestrojiv přímohledný hranol, t. zv. *dispersní parallelepiped* (rozptylový rovnoběžnostěn). Přímohledné kombinace Amiciovy, Janssenovy a j. skládají se vždy z většího počtu skleněných hranolů, aby se docílilo velkého rozptylu, avšak tím se zmenšuje světlost vidma. Zengrovi se podařilo toliko ze dvou hranolů získati kombinaci přímohlednou, která dávala rozptyl až 40^0 i více. Stačí vzíti hranol z křemene (anebo vápence) dvojlomného a spojiti jej se stejným dutým hranolem vyplněným anetolem a benzolem (či sírouhlíkem), aby vznikl přímohledný hranol o veliké dispersi. Jiný byl by stopoval tuto pěknou myšlenku, pro Zengra hlavní zájem mělo užití rovnoběžnostěnu v astronomii. Při dosti velikém lámavém úhlu totiž propouští rovnoběžnostěn toliko paprsky jedné barvy, a Zenger zařídil věc tak, aby to byly paprsky v okolí Fraunhoferovy čáry C. Tato čára charakterisuje elektrický výboj ve zředěném vodíku a vyskýtá se také ve spektru protuberancí, které Zenger dychtivě studoval již v těch letech.

Několik let později ukazoval Zenger rovnoběžnostěn s úspěchem na sjezdu Association française pour l'avancement des Sciences v Rouenu (1884).

Roku 1883 překonstruoval *universálni rheometr* a sestrojil nově *universální elektrometr*, který byl německou kritikou velmi příznivě posouzen. Téhož roku vystavil na mezinárodní elektrické výstavě ve Vídni *regenerativní článek (akkumulator)*, který sice měl některé výhody, ale v praxi se neujal. Konečně uveřejnil

methodu, kterak lze fotografovati spektrum neaktinických paprsků pomocí chlorofylu, xanthofylu a cyanofylu, kteréžto látky extrahoval aetherem z listů máty peprné. Byl to jeden z prvních pokusů o fotografii paprsků červených a ultračervených, ale Zenger — po svém zvyku — dále ho nestopoval, spokojiv se zase užitím jeho v astrofysice: mohl totiž takto fotografovati sluneční coronu a chromosferu, což byl nucen uznati i slavný francouzský hvězdář, nedávno zesnulý Janssen.

Roku 1885 sestavil Zenger ještě *spektrometrický optometr* k pozorování, kterak postupuje děj tavení oceli v nádobách Bessemerových; avšak již čím dále tím zřejměji ukazovala se změna jeho činnosti, která se několik let připravovala.

Zkušenosti své, získané v laboratoři i na kathedře, uložil Zenger ve dvou větších spisech. První z nich byla *Fysika pokusná i výkonná*, učebnice velikého slohu, které bylo tehdy málo rovnocenných v cizích literaturách; vynikala bohatým obsahem i pojetím látky. Vyšel však jen I. díl (Mechanika) úplný (r. 1882 v Praze nákl. F. Šimáčka) a z dílu III. (Optika) jen 5 sešitů (1884 až 1890), tak že toto cenné dílo zůstalo neúplné. Mimo to vydal ve Vídni (nákl. Hartlebenovým) *Die Spannungselcktricität, ihre Gesetze, Wirkungen und technischen Anwendungen.*

Oba tyto spisy, hlavně pak první, znamenají vyvrcholení druhé hlavní periody činnosti Zengerovy. Formální rozloučení s fysikou nastalo r. 1891 na Jubilejní zemské výstavě v Praze, kdy jako předseda XIX. skupiny uspořádal výstavu svých vynálezů i prací vědeckých; 35 rozmanitých původních přístrojů a přes 240 pojednání v šesti jazycích[1]) uváděl tu šedesátiletý učenec na důkaz, jak plodná byla léta, věnovaná vědecké práci.

Od té doby Zenger už ve fysice nepracoval, až na malou výjimku: rozpomenuv se na své dioptrické studie sestrojil *symmetrický aplanat* (1893), *katoptrický symmetrický objektiv* (1895) a *anastigmatický symmetrický aplanat* (1896); ale tyto práce vztahovaly se spíše k astronomii nežli k vlastní fysice.

Zengrova mysl i veškero snažení směřovaly již k astronomii a meteorologii.

V obou vědách pracoval dávno. Hned roku 1868 napsal pojednání *o vlivu měsíce na klimatické poměry;* později zabýval se světelnými effekty na planetě Venuši (1877 a 83), navrhl *nový způsob určení doby průchodu hvězdy poledníkem* (1885) a k tomu cíli sestavil i nový *vodorovný průchodní stroj* se siderostatem a zavedl pro okulár nitkový kříž ze skleněných nitek místo pavučin; zdokonalil *methody k měření vzdálenosti dvojhvězd* pomocí spektroskopu a destičky z didymového skla (1885) a naznačil některá další zlepšení při pozorováních astrofysikálních.

Hlavní jeho práce, v kterých spatřoval svůj životní cíl, týkaly se pozorování slunce. Fotografoval slunce již r. 1877, a zabývaje

[1]) 102 francouzská, 60 německých, 31 anglické, 24 české, 20 španělských a 7 italských

se těmito pracemi, dospíval k názoru, že lze pravidelným denním fotografováním slunce předvídati počasí.

Velikou řadu pojednání napsal, aby dokázal, že existuje vzájemnost mezi slunečními skvrnami a rozmanitými kosmickými, meteorologickými a seismickými zjevy, jako: severní záři, poruchami magnetky, změnami barometrického tlaku, bouřemi, cyklony, zemětřeseními a sopečnými výbuchy. Stýkaje se s předními meteorology i vědeckými společnostmi obdržel k disposici rozsáhlý materiál pozorovací, z něhož odvozoval pravdu svých tvrzení.

Slunce představoval si jako veliký stroj elektromagnetický, který vysílá rušivý vliv do prostoru světového, a to hlavně ze dvou bodů na povrchu, které leží na koncích téhož průměru slunečního. Otáčením slunce pošinuje se také kužel, v němž se šíří rušivá působnost sluneční a vrátí se za dobu celé rotace sluneční do původní polohy. Poněvadž jsou takové kužely dva, podléhá každá planeta meteorologickému vlivu slunečnímu dvakráte za dobu celé rotace čili jednou za dobu polorotace sluneční (12·6 dne) — Zenger dělil podle toho celý rok na 29 period, z nichž první začíná dnem 1. ledna a poslední dnem 20. prosince. Kolem těch 29 dní lze vždy očekávati atmosférické převraty, snad i zemětřesení a p.; dni uprostřed jednotlivých period vyznačují se mírnější povahou (calmen).

Avšak vedle přímého vlivu slunce uznával Zenger ještě druhý vliv sprostředkovaný pásmy meteoritů, které poblíž slunce nabijou se elektricky, a tento náboj sdílejí planetě, do jejíž atmosféry vniknou; tím pak vznikají nové poruchy a v meteorologickém kalendáři Zengerově nové dni převratů.

Mimo »malou« periodu sluneční sluší rozeznávati i »velkou« periodu, desítiletou. Sluneční skvrny se totiž nevyskytují každý rok stejně četně, nýbrž v některých letech obzvláště hojně, v jiných jsou řidčí. Průměrná doba tohoto se opakování obnáší asi 10 let a v důsledcích toho tvrdil Zenger, že se charakter počasí opakuje vždy po 10 letech. Na důkaz toho sestavil celou řadu kalendářů meteorologických tak, že z meteorologie roků 1888, 89, 90 atd. soudil na roky 1898, 99, 1900 atd.

Vedle toho doporučoval soustavně prováděné denní fotografování slunce, poněvadž prý fotografie zjevů kolem slunce mohou více než 24 hodiny napřed udati bouře, cyklony, zemětřesení a jiné převraty toho druhu. Zenger si představoval, že vlivem elektrického působení slunečního sestupuje do zemské atmosféry vír, který zachvacuje vzdušný obal zeměkoule a může se skrze moře rozšířiti až do nitra zemského, kde způsobí zemětřesení neb sopečný výbuch.

V posledních letech svého života dospěl Zenger ku přesvědčení, že jádro zemské je tekuté a jeho nárazy na ztuhlou kůru povrchovou, tedy přílivem a odlivem tohoto žhavého moře, obklopeného dutou koulí, vznikají erupce a zemětřesení. Pohyby tekutého jádra ovšem jsou podrobeny působení slunečnímu.

Od roku 1889 Zenger elektrickým vlivem slunce vykládal i planetární pohyby a k tomu cíli sestavil některé pokusy, jež měly pohyby planet vyložiti elektromagnetickou indukcí. Hypothesu svou však nezpracoval theoreticky.

Vědecké credo těchto snah uložil ve třech samostatných spisech: *Die Meteorologie der Sonne und ihres Systems* (vyšlo u Hartlebena ve Vídni 1886), *Le système du mondé électrodynamique* (vydali v Paříži 1893 Carré & Naud) a *Soustava světová elektrodynamická* (v Praze 1901).

Myšlenkám Zengrovým nelze upříti zajímavosti, původnosti a velkolepého pojetí. Mnohé z jeho tvrzení uznává se dnes všeobecně jako správné, ku př. souvislost mezi činností sluneční a poruchami magnetické střelky, anebo severními zářemi, avšak většina jich nedošla víry ba ani pozornosti.

Zenger volil bohužel obtížnou cestu: chtěl svá tvrzení dokázati materiálem statistickým; to však pro jednotlivce je věc skoro nemožná. A tak stojíme před záhadou, která sotva asi bude brzy rozřešena: měl či neměl Zenger pravdu? Teprve budoucnost nás může o tom poučiti, dnes však lze s jistotou prohlásiti, že třebas mnoho Zengrových myšlenek se nesrovnává s přítomným stavem vědy, jeho hypothesy byly geniální.

* * *

Skvělým, zajímavým zjevem byl Zenger v našich poměrech. Jeho duch byl tak universální, jeho vztahy k jednotlivým odvětvím vědy i praxe tak rozsáhlé a spletité, že je nesnadno o něm napsati správnou studii. Ukázalo se to po jeho smrti, kdy žádný z nekrologů četně uveřejňovaných neocenil význam Zengrův správně, ač byly namnoze psány s láskou, někdy i z odborných kruhů. Zengrova činnost patřila již minulosti; z mladších málo kdo znal ho delší dobu, ale i z vrstevníků nemnozí se s ním stýkali důvěrněji, a nahlédnouti do jeho duševní dílny nebylo vždy snadno.

Mnoho snad pochopíme ze života Zengrova, až při prohlížení pozůstalosti budou nalezeny jeho paměti a korespondence. Mně však, na něhož redakce naléhá, abych co nejdříve dokončil článek o zesnulém předchůdci svém v učitelském úřadě, budiž odpuštěno, že je vůle lepší než síly; poznal jsem Zengra až v 66. roce věku jeho, o letech jeho nejplodnější práce nemohl jsem si bohužel utvořiti vlastní, přímý názor.

Nechť i On mi promine, ctihodný kmet, který mi byl po čtyři léta laskavým představeným a pak vždy rádcem i přítelem otcovským — nechť mi promine, nenìli v těchto řádcích jeho činnost vylíčena tak, jak toho zasluhuje.

Prof. dr. *Václav Felix.*

U nás.

Národní koncert.

Jeden houká, druhý brouká,
jeden píská, druhý vříská,
jiný třeba chrochce —
každý mele, co chce.

Svornost.

My jsme svorni. V čem?
Že druh druha rvem,
koho skryla zem,
toho pod rovem!

Národní přísaha.

»Ještě nad sebou jsme páni!
Přísaháme, slibujem:
Nepřítel nás nepodmaní!«
My se sami ubijem!

Zázračný muž.

Mistr ve všem, bez řečí,
Komenský i Kant, —
ani nad něj nepředčí
šašek Olifant.

Arcikritikovi.

Směle, milý N. N. můj,
všecko dále zostuzuj,
pořád víc se naparuj, —
díla mistrů jen co mrvu oceňuj,
za zlato trus vlastní vytrubuj.

V mnohém spolku.

Hluk je kolem stola:
»Vzdělávat se chcem!«
Zvučný tenor zvolá:
»Honem karty sem!«

J. V. Hrubý.

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Růžena Jesenská: *Legenda ze smutné země.* (Nákladem J. Otty 1907.) — Kniha tato, jež formou románovou líčí osudy Zdenky, dcery Karla Havlíčka, dle slov autorčiných není »historií ani románem, ale prostě imaginárním obrazem duše,« jak se jí zjevila a v představě její žila. Ovšem se tu naskytuje otázka, máli spisovatel právo, aby předmětem takovéto smyšlenky libovolně si učinil osobu veřejně památnou, kterou přemnozí její současníci, dosud žijící, znali v podobě její skutečné, a smíli ji dle své fantasie předělávati; ještě vážnější jest otázka, smíli v líčení doby a poměrů známých, při kterých jde o soud nad živými i mrtvými jednotlivci, ba nad celou společností českou, od pravdy se uchylovati k vůli náladovému osvětlení »prostředí,« shodnému ne se skutečností, nýbrž s imaginací autorovou. Tolik zdravého realismu jest v každém literárním vzdělanci nynějším, že by rozhodně odpověděl: Nesmí.

Autorka vylíčila Zdenku s duší takovou, jaké Zdenka neměla a zcela jistě ani nemohla míti; povah podobných za doby Zdenčiny vůbec nebylo, neboť živly, z kterých vybájená její duše je složena, vyskytly se u nás teprve s dekadentstvím a s následujícími po něm směry moderními, hlavně s národním indifferentismem, do čehož se sice patrně vžila Růžena Jesenská, nikoli však Zdenka Havlíčková.

Takovéto nesprávné přesouvání zřecích bodů, takové perspektivní nemožnosti nacházejí se konečně i v dílech básnických, jichž vysoká hodnota nebrána nikdy v pochybnost. Těžko by bylo nalezti historický román, do kterého by se byly nevloudily názory pozdější, než se náleželo, názory autorovy a jeho doby, a takové anachronismy se snadno promíjejí, jen když nejsou schválné a nevnucují se vyzývavě s tendencí lživou. V této Legendě však nám autorka směle podává vědomý výmysl druhu tak povážlivého, že i přese všechen vypravovatelský půvab, kterým jest bohatě vypraven, musíme jej rozhodně odmítnouti.

Knihová tato Zdenka, kterou při každém činu, slově i pomyšlení vyzdvihuje autorka nad celý vůkolní svět český a k níž i čtenářovu sympathii na úkor celého národa chce strhnouti, jest duchaplně konversující, nesmírně citlivá, v náladách a rozmarech svých nevypočítatelná, stále jen sebou samou zaměstnaná, věčně vrtošivá a veskrze sobecká mladá dáma, která již ve škole jen trpěla a psala zamilovaná psaníčka; úštěpky, žaloby a milostné pletky zůstávají též dále nejen celou její činností, ale i veškerou její snahou, obsahem všeho jejího myšlení. Jest to dívka zcela nedívčí, která již ve věku poupěte horuje jen o žáru své krve, o své touze po veliké, bezmezné, šílené lásce, jíž se jí v takové ohromnosti u žádného muže nedostává; proto jest věčně neuspokojena a nešťastna, z té příčiny pak »ta maličká, nepatrná zemička« česká jest »smutnou zemí.«

Zdenka vybájená, jež chce býti stůj co stůj milována »velkou láskou,« přece sama nikoho, ani své babičky nemiluje láskou vřelou a opravdovou; muž jí má v extatické lásce obětovati vše, ona jemu nic. Proto mění své milovníky beze všech rozpaků; jeden není ještě odbyt, a s druhým se již tak horoucně líbá, jako prve s oním. Vystřídá tři a na konec zasnoubí se čtvrtému, kterého nemiluje. To samo o sobě ještě ovšem nic anticipovaně moderního není. Známo i ze starší románové a divadelní literatury dosti takových lvic, pijících mužům krev a holdujících názoru, že morálka, t. j. soustava vzájemných povinností, jest přežilým šosáctvím; moderní ty lvice však bývají ženami již v životě vyspělejšími, řekněme prostě: prohnanějšími, obyčejně paničkami tak rozmařilými a interessantními, že je uspokojuje jen a jen blízkost a »vůně« morální propasti, nic jiného. U mladičké Zdenky, kolem níž autorka stále rozestírá nimbus mučednictví, to mírně řečeno překvapuje. Co chtěla touto dekadentní Zdenkou? To ať si zodpoví sama. Tolik jest jisto, že něco zcela jiného než prokázati něžnou paměť skutečné dceři Havlíčkově, nebo snad dokonce očistiti její památku z nařknutí, které se kdysi vyskytlo v kruhu číselně i duševně obmezeném, avšak na jmeně jejím neulpělo. Něčemu tak neuměleckému autorka nechtěla, nýbrž asi jen mínila veškerým svým uměním vykrášliti imaginární obraz duše.

Největší však nepravdou a křivdou proti skutečné Zdence spáchanou jest úžasný způsob, jakým jsou vylíčeny pojmy její ve příčině národa a národnosti. Kdy by kniha ve všem jiném vynikala dokonalostí nejúplnější, čehož nelze o ní říci, pro tento hřích proti pravdě i proti citu českému byla by přece hodna odsouzení. Výtka, kterou jí po této stránce činím, nemůže ani býti vyslovena bez trpkosti. Všecka moderní vypínavost nad malými poměry českými, všecky útrpné posměšky našemu vlastenčení, vše, co si dnešní zlatá mládež kosmopolitická vzala do mody v oboru blaseovaného nadčešství a velkosvětanství, vše to se vestěhovalo o čtyřicet let nazpět do vybájené duše, která se nám s troufalostí dosud nevídanou představuje jako duše dcery Havlíčkovy. Autorka dává sice několikráte vzpomenouti své Zdence na otce zahynuvšího pro vlast, i jsou to nejlepší a nejteplejší místa v knize, byť i jejich význam byl rušen kosými šlehy proti národu, odůvodněnými smyšlenou jeho vinou proti Havlíčkovi i proti jeho dceři. Avšak ani špetky zásad otcových, ani stínu jeho lásky k národu, ani zbla z jeho ducha a přesvědčenosti nezdědila tato Zdenka. A tím ublížila autorka nejen Zdence skutečné, pravdivé, ale i modernímu svému stanovisku literárnímu, zapomněvši na zákon dědičnosti čili »zatížení,« který se od nedávna tolik uplatňuje v romanopisectví. Věru, červenobílým vlastenectvím Havlíčkovým tato Zdenka není »zatížena« ani dost málo. Nejen že i nad pouhou barvu červenou a bílou se ironicky povznáší (str. 130, 131, 133), avšak i v národních manifestacích své doby vidí jen prapory, lampiony (str. 215) a smýšlí vůbec, jako by byla četla nové nynější proroky a mudrce, kteří se tehdy ještě nebyli ani narodili. Jako zázračná věštkyně měla knihová vymyšlená ta Zdenka již celou dnešní »novou kulturu« v malíku.

Aby čtenář nemyslil, že posuzuji stranicky, ať tu vybájená duše Zdenčina mluví za sebe samu. Osmnáctiletá, již ne dítě, vrací se po delší vzdálenosti do Prahy r. 1866 za invase pruské, po uzavření míru, a toto jsou její úvahy: »A přec neštěstí rozechvívá duši, hrůza obohacuje. *Ta vojnička byla krásná, i to, že nepřítel zvítězil, bylo krásné, alespoň cítíme jeho pěst. A ostatně to vojsko nepřátelské se skroušenými tvářemi vítězů je docela mile dojímavé* ...« (Str. 126.) Neníliž to u spisovatelky české již porušeností a zároveň vyzývavostí, jež zasluhuje nejostřejší odvety? Ono nepřátelské vojsko r. 1866, — co nám v Praze říkalo jako jedněmi ústy? »Přišli jsme a zas odejdeme, ale až přijdeme po druhé, budeme zde již doma a zůstaneme« ... Tak mluvilo a dosud mluví »skroušené« prušáctví, tak »mile dojímavé« pro slečnu Růženu Jesenskou a její duševní dcerušku Zdenku.

Věru se divím, proč se *tato* Zdenka — rouháním by bylo nazvati ji Havlíčkovou — proč se tato dcera Růženy Jesenské ihned nezamilovala do některého »mile dojímavého« junkera prušáckého a nezačala se s ním na potkání líbati. Nebyla by pak měla s poručníkem svým tak nepříjemného výstupu za to, že se líbala s c. k. důstojníkem rakouským, náhodou Polákem, o čemž sama takto uvažovala: »Bílý mundur — tož bílý mundur ... Nejsouli to všechno malichernosti? *Což kdy bych si zalíbila Němce!* A v lásce všecko se dá pochopit a zjasnit, všecko.« (Str. 163.)

Když kniha psána jest takovým duchem, nepodiví se nikdo, že všecko v ní směřuje k tomu, aby český ruch oné doby byl snižován a nejlepší úmysly současníků Zdenčiných podezřívány. Péče, kterou národ věnoval osiřelé Havlíčkově dceři, byla dle Legendy jejím neštěstím, její trýzní; o národní loterii ve prospěch její pořádané se tato Zdenka co nejnevděčněji vyslovuje posměšně (str. 178), jmění tím získané jest jí kletbou a břemenem, poněvadž jí, dceři národa, ukládá mravní povinnosti, a ona nenávidí povinností, nechce a neuznává jich (str. 44, 54 a j. v.), ona se bouří, že jí chce národ dáti vychování. »Já nechci být vychována,« — »aby ze mne učinili dokonalou dceru národa, aby z mé duše uhnětli figurku důstojnou národní loterie« (str. 8 a 16).

Ubohá Zdenka! Jakou figurku uhnětla z duše její Růžena Jesenská!

Figurce té, důstojné tomboly důstojnického kasina, arciť nevolno jest pod »protektorským baldachýnem národa« (str. 279), neboť péče národa upírá na ni »tisíce žlutých očí pátravých a číhajících.« (Str. 179.)

A přece bych se nevím oč vsadila, že ani nejsentimentálnější impressionistka dnešního data, byť se i jinak jmenovala než Zdenka, nepohněvala by se přes míru, kdy by ji ten ošklivý národ také přijal za svou dceru a jí věnoval třicet tisíc zlatých, třeba také získaných takovou »slintáčkovou« loterií, které slečna Jesenská ústy své Zdenky vyslovuje tolik pohrdání. Ta jediná *veselá* úvaha mimoděk se vtírá při čtení smutné této Legendy; ostatně se při ní budí jen pocity hořké.

Cítíme, že tato Zdenka by se zajisté musela styděti za otce, který básnil: »hr, já jsem Čech!« a podobně; vždyť si tak citupĺně vzpomíná na německé písničky, jako: »Es war ein alter König,« ale ani jediný řízně český verš neb výrok otcův jí nevstupuje na mysl nebo na rty; národ pro ni jest jen »davem« hlučícím na táborech a při slavnostech, vlnící se massou, v které jest jí úzko. A Havlíček by se také styděl za takovou dceru, ba kdy by se skutečně podobala této podobizně své, v hrobě by se obrátil.

Nechť jiní posuzují formální stránku této knihy se stanoviska čistě artistického; mně stačilo posouditi stránku její obsahovou, stvrditi, že jest od počátku do konce falešná, a připomenouti, že se s látkami tak vážnými a pro celý národ památnými nesmí zahrávati tak lehkomyslně, jak si dovolila tato Legenda. Autorka její sice praví, že »hledala cestu Zdenčiny duše a nahledla hluboko v knihu jejího života,« však nebylo to asi studium příliš opravdové, jak se zdá dle různých známek; všimněme si ku př. pouze toho, že Zdenka na str. 58 mluvila prý s paní Náprstkovou, chotí Vojtěcha Náprstka, kdežto není tak nesnadno věděti, že Zdenka zemřela o tři léta dříve, než se Náprstek oženil. Chyby takové by jen málo měnily na hodnotě knihy, kdy by podstata její byla rozumná, poctivá a seriosní. Neupírám, že jsou v ní četné výjevy velice pěkné a hovory dobře pointované, že nad ní rozlito působivé, chvějné ovzduší lyrické, že barvitá líčeň přírody a jiných zjevů konkretních jí dodává malebného kouzla, ale všecky ty přednosti jsou zmrhány v pokuse nešťastném, a ptámli se, proč dle této Legendy jest naše země česká tak velice »smutnou« zemí, odpověděla bych: Proto snad, že se v ní a o ní píší tak — *smutné* knihy. *Eliška Krásnohorská.*

Nová kniha Zikmunda Wintra shrnuje pod titulem *Bouře a přeháňka* (nákl. Ottovým, str. 234) dvě novelly »z historie Pražské,« Peklo a Panečnici. Obě práce vyváži'a bezpečná, zkušená ruka autorova ze života Pražského ve století šestnáctém. Spisovatel pominul zde památné události dějinné, kterými zmíněná doba nikterak nebyla chuda, neobrátil pozornosti také k významným osobnostem světa politického nebo učeného, leda že se tu a tam některé z nich mimochodem dotekl, ale obral si prosté postavy lidí zcela soukromých, takových, k jakým se nepoutal nijaký zájem veřejný. V tom právě spočívá mistrnost historické povídky Wintrovy, že nečiní svým předmětem velikých událostí dějinných, nýbrž že v historické minulosti vyhledává podnětů čistě všelidských, kteréžto, zakládajíce se na podstatě lidské přirozenosti, po všechny věky zůstávají bez proměny. Prudké vášně zajisté zmítaly člověkem 15. nebo 16. století stejně jako člověkem nynějším a jenom v projevech jich, založených na zvycích a celkové kultuře doby, byl rozdíl. Takovou vášní jest zmítána v první povídce paní Alžběta, choť Vlacha Lelia, který v Pražských městech docházel obživy lazebnictvím. Byla to nerovná, neshodná dvojice, paní Alžběta se svým mužem, nerovná hned tehdy, když nemladá, tělná vdova šla za mladého, švižného Vlacha, který horoucími slovy roznítil její lásku, aby mohl po své vůli využiti jejích

peněz. A nesrovnalost ta rostla lety tím kvapněji, čím méně paní Alžběta v manželství měla spokojenosti. Bylť Lelio lehké zboží, tuze rád vídal kde kterou pěknější tvář ženskou, a jeho stárnoucí a potom z míry nevrlá choť zžírala se proto neumořitelnou žárlivostí. Z žárlivosti pronásledovala muže i tam, kde byl nevinen, ohlušovala se opilstvím a na konec dopustila se i těžkého zločinu.

Máme tu tedy tresť příběhu, který by nepůsobil nijakou novotou, kdy by byl vzat ze života současného. V rámci věku Rudolfova poutá nás na něm především živoucí předmětnost postav, vystižených v ději do plné plastičnosti a do všech podrobností i zvláštností, kterými se vyznačuje zvolená doba. Dále jímá nás neklamná jistota, s kterou autor ze spleti zašlých dob odkrojuje výsek na pohled nepatrný, ale tak, že se v něm živě ozývá cítění a smýšlení, které jímalo všechen život tehdejší. Život ten zdvíhá se v pozadí našeho obrazu v obrysech sice jen povšechných, ale přece tak, že bezpečně tušíme, co vířilo a kypělo tehdejší Prahou. Snadno si doplňujeme z toho, co spisovatel jaksi jen bezděky podává, jaká směsice cizích živlů tlačila se tehdy do Prahy, jak se stýkala s Pražany a jak na cizince pohlíželi domácí měšťané. Vidíme, jak slábl význam strany podobojí a jak »Římané,« pro něž úspěšně pracovali jesuité, nabývali víc a více půdy. A na jednotlivých místech cítíme takořka oddech dávného života Pražského ať za svátečního vzruchu, jako o Božím Těle, ať za pracovního lomozu všedního dne nebo za bujného veselí nočního v měšťanských hostěnicích. Že také s veřejným zřízením správním náležitě se tu seznamujeme, netřeba zvláště ani uváděti.

Po stránce povahopisné Winter zhusta dociluje výsledku působivým kontrastem. Také v Pekle nalezneme takový kontrast, a to mezi sápavou, vždy zlobnou Alžbětou a její schovankou, ubohým sirotkem Adličkou a pak i mezi Adličkou, radostně se vracející v družičkovském úboru z processí, a hned potom Adličkou vyděšenou, nemilosrdně ubitou od rozzuřené Alžběty. Ještě více však jest kontrastu užito v druhé povídce, v Panečnici. Její děj jest založen na názorech, které měli naši předkové o rodové cti. Pražský pasíř Vít je přesvědčen, že by čest jeho rodiny byla zhanobena, kdy by jediný syn jeho Matouš pojal za manželku dívku, kterou vyprostil z veřejné, ale nezasloužené potupy cechu nevěstek tím, že ji prohlásil za svou nevěstu! Když pak syn, seznav výborné vlastnosti své snoubenky, pojme ji za manželku, otec zatvrdí se na něho, sám přijme k sobě ženu podezřelé pověsti a jen náhoda spůsobí, že jí také neodkáže všeho jmění svého. — Přednosti péra Wintrova jeví se i v tomto obrázku plnou měrou. Naproti zasmušilosti, kterou jest obestřena povídka předešlá, z této září jakýsi jas, linoucí se z pěkné postavy Matoušovy a jeho Jany. Z poměrů veřejných zvláště pěkně se tu osvětluje život v rodinách mistrů řemeslnických a cechovní zřízení v Praze za prvních Habsburků. Sytě a živě líčí autor vlny života Pražského, jak se jeví příchozím z venkova již vně hradeb městských. Jadrný, barvitý a plně svérázný sloh Wintrův, zajímavý i co do slovníku i co do syntaxe, došel zde právě tak účinné platnosti, jako v předešlých knihách autorových. *F. V. Vykoukal.*

Z dějepisné literatury.

»Jestli se nepolepšíme, mám strach, aby i na nás v těchto zemích hněv spravedlivý Hospodina nepřikvačil a nás nepotřel,« napsal varovným hlasem Krištof Harant z Polžic a z Bezdružic v předmluvě svého Putování do svaté země. Ukázal se býti neblahým věštcem národu českému i sobě samému — vytrpěl násilnou smrt na Staroměstském náměstí 21. června 1621 . . . Celá literatura doby Předbělohorské jest prosycena takovým zvláštním ovzduším, v němž dozrávala tragédie českého povstání. Jednotliví herci v této tragédii vystupují na jeviště a děj počíná. Zauzlení přichází vyhozením místodržících. Avšak herci byli slabí, nezkušení. Bylo málo těch, kteří dbali o zdar a slávu národa českého; skoro každý provozoval svou vlastní osobní politiku. Ideálem nebyl jim český národ, jeho blaho, rozkvět a moc; vedl je chladný, vypočítavý egoismus, nemající základů, které by tkvěly pevnými kořeny v české půdě nebo v síle tradice. Herci byli cizinci, kteří prováděli v Čechách své kousky, jež tak těžce odpykal celý národ; a když bylo lidu zle, utíkali do ciziny ze země, která jim byla jen dočasným jevištěm.

Takové a podobné myšlenky vstupují nám na mysl, probírámeli se v Zíbrtově *Bibliografii české historie*, jejíž 1. díl svazku IV., obsahující bibliografii českých dějin od r. 1600 do srpna 1618, na sklonku minulého roku byl vydán. Události jsou skupeny časově v určité přehledné celky, tak že užívání knihy nepůsobí žádných obtíží. Pohnutlivá doba panování chorého Rudolfa II., slabého Matyáše II. a fanatického Ferdinanda II. zachycena tu v pestré směsici názorů, jak se projevovaly v souvěké, pozdější i nynější době. Není to pouhá politická historie, které si Zíbrt všímá, jeho cílem jest zakresliti v rámec své práce celý život českého národa, aby osvětlil veškery stránky jeho a ukázal, že porážka Bělohorská musela přijíti. Zvláště souvěká literatura o majestátu Rudolfa II. z r. 1609, o vpádu Pasovských r. 1611 a o událostech r. 1618 jest vyčerpána do nejmenších podrobností. Jakou potřebou jest Bibliografie každému, kdo se českými dějinami obírá, ukazují nejlépe pochvalné cizí referáty odborné, které veřejně i soukromě hlásají, jak mnoho se ze Zíbrtovy práce pro české dějiny naučily; také odbyt knihkupecký mluví výmluvně o oblibě Bibliografie. Jinak se to má s prací Zíbrtovou jako s každým dílem velkého slohu: jeden je snese, druhý je nesnese. Ostatně snaží se býti kritik vždy chytřejší než auktor sám, a neníli jím, musí se jím aspoň zdáti, slýchávali jsme na universitě; a vytýkáli se, že není každé heslo správně umístěno, možno odpověděti slovy Českého časopisu historického, že není možno, aby bral bibliograf každou knihu do ruky a přesvědčil se o jejím obsahu.

Styky papežského dvora za Innocence VI. (1352—1362) se zeměmi koruny české za vlády císaře Karla IV. a za arcibiskupství Arnošta z Pardubic docházejí svého pramenného dolíčení v objemném díle: *Monumenta Vaticana* res gestas Bohemicas illustrantia. II. Acta Innoncentii VI., jež r. 1907 nákladem zemského výboru se vzornou pečlivostí, u vydavatelů Monument obvyklou, vydal J. B. Novák,

K dosavadním tištěným výpisům z register papežů Klementa VI. (1342—1352), Urbana VI. (1378—1389) a Bonifáce IX. (1389—1404) přibyl takto nový svazek, obsahující 1323 výpisy z register Vatikánského archivu, které ukazují, že počátky pozdějšího odporu husitského proti Římu nutno hledati již za vlády Karla IV. ve vzmáhající se nespokojenosti nižšího duchovenstva v Čechách, vzbuzené hospodářskou politikou Aviňonského dvora papežského, jenž se v 14. století stal první finanční mocí světovou. Autor v latinské předmluvě (přednešené také v Historickém spolku 1907 a rozšířeně vydané v článku Časopisu Matice Moravské 1907: Aviňonské papežství a zárodky českého odporu proti kurii) zevrubně líčí přerod politické moci papežské z 13. století na prvního finančního činitele století 14., přivoděný tím způsobem, že kancelář papežská soustředila ponenáhlu na sebe veškera práva při obsazování důstojenství a beneficií církevních, která dříve patřila biskupům, kapitolám a církevním patronům, a že zavedla mimořádné peněžní poplatky, které se přeměňovaly v pravidelnou stálou daň. Za obdržení důstojenství nebo beneficia církevního platily se do Říma zvláštní poplatky, někdy v značné výši, jež se staly pravidelným zdrojem kurie papežské. Přirozený následek tohoto postupu byl, že při obsazování míst nerozhodovala vždy mravní hodnota uchazečova, nýbrž spíše jeho peněžní schopnost, tak že se k církevním úřadům dostávali často i méně zachovalí duchovní. Poněvadž pak byl nadbytek kléru, čekalo vždy na uprázdněné místo církevní více žadatelů, kteří odváděli římské kurii poplatky, namnoze se i přeplácejíce. Z toho vznikala nespokojenost, která se v nižším kléru stupňovala a kterou veřejně vyslovil Matěj z Janova. Následky této centralisace papežské, jež jest v Čechách i číselně nápadná — nepřišlo za všechna století před Karlem IV. tolik bull do Čech jako za jeho vlády — vedly postupem doby k zjevnému kvašení a odporu českého duchovenstva, jež konečně propuklo v bouřích husitských. K poznání této sociální revoluce, plné národnostních prvků, přinesou další chystané svazky, registra papežů Urbana V. (1362—1370), Řehoře XI. (1370—1378), Innocence VII., Řehoře XII., Alexandra V. a Jana XXIII. (1404—1415), jistě mnoho důležitého materiálu, abychom dobu husitskou chápali lépe jak v celku, tak i v jejích jednotlivých zjevech.

Dne 14. února 1905 rozhodla se městská rada Pražská, aby dosavadní »Almanach král. hlavn. města Prahy« byl rozdělen ve dvě samostatné publikace, z nichž jedna pode jmenem »Almanach« má obsahovati schematické práce (pod vedením magistr. adjunkta V. Krausa), druhá pak pod názvem »Sborník příspěvků k dějinám král. hlavn. města Prahy« dějepisné příspěvky k historickému rozvoji města Prahy v minulosti i přítomnosti (pod redakcí Pražského městského archivu). Ve Sborníku tomto vyšla dosud jako samostatná díla následující pojednání: od Jaromíra Čelakovského »Hrad Pražský a majetkové právo k němu do r. 1526,« od V. Brože »O domě říšského místokancléře Jakuba Kurze ze Senftenavy na Hradčanech a o zřízené při něm hvězdárně Tychona Brahe,« od Jar. Čelakovského »Soupis rukopisů chovaných v archivu král. hlav. města Prahy.« Vývojem

radního zřízení ve středověku v městech Pražských od Jar. Čelakovského jest Sborník zakončen. Tuto chceme poukázati k důležitému dílu dvorn. rady prof. dr. Jar. Čelakovského, archiváře města Prahy v. v.: *Soupis rukopisů v městském archivu Pražském.* Zdálo by se skoro zbytečno dokazovati dnes důležitost archivů a nutnost vědeckého jich řízení, a přece jest jisto, že jest řada archivů, zvláště soukromých, do kterých porozumění toto dosud neproniklo, ačkoli již r. 1785 rakouský státník hr. Kounic nezbytnost náležitého opatření archivů vykládal. Jeho vývody zasluhují podnes vší pozornosti, třebas byly jen vzhledem k státnímu archivu předneseny; pravil totiž: »Cena a hodnota starých listin bude v očích učenců z povolání vždy mnohem větší nežli u jiných lidí. Nebude se sice nikdo domnívati, že by panovník z nich čerpal poučení, jež by vedla k zlepšení státního ústrojí; přes to však není panovnického dvora v Evropě, který by svůj státní archiv nepovažoval za pravý poklad a co nejpečlivěji jej nechránil, příležitostně jej nerozmnožoval, za chloubu jej nevydával a hlavní prostředek k vysvětlení své státní historie a nejpodstatnější pomoc svůj majetek chrániti a brániti v něm neviděl« (srv. můj článek v Nár. Listech, 28. září 1907). Moderní doba pak především od správců archivních požaduje tištěný katalog listin a rukopisů v archivě se nalézajících. Proto přikročil archivář Čelakovský k vydání soupisu rukopisů doby Předhabsburské (do r. 1526), aby se rukopisné poklady archivu města Prahy staly i tiskem přístupny k všeobecnému užívání. Práce jeho není jen suchý výčet rukopisů, nýbrž přináší i obšírnou jich charakteristiku, jakož i výtahy a výpisky z důležitějších, opatřené zároveň vědeckým rozborem, tím cennějším, že jest podán naším nejlepším znalcem středověkého zřízení městského vůbec. V obšírném úvodě pojednává autor podrobně o nejstarších knihách tří měst Pražských a o vývoji městského knihovnictví v těchto městech do r. 1526. Nejstarší zprávy o městských knihách Staroměstských pocházejí z let 1279—1280; knihy Novoměstské se nám zachovaly teprve od r. 1377, kdy došlo k rozdělení jednoty Starého a Nového města Pražského, a z městských knih Malostranských dochovaly se nám pouze zbytky, poněvadž Menší město ve válkách husitských velkou škodu vzalo (nejstarší registra soudní jsou z r. 1403—1506). Knihy Staroměstské byly založeny po pádu Přemysla Otakara II. k žádosti celé obce města Pražského bývalým notářem královským Jindřichem Vlachem po spůsobu královských register, kam se přepisovaly listy z kanceláře královské, aby mohly býti úředním svědectvím v záležitostech práva veřejného i soukromého. Nejstarší kniha Staroměstská z r. 1279 se však ztratila, tak že nyní nejstarší knihou jest památní kniha z r. 1310: Liber vetustissimus statutorum et aliarum rerum memorabilium, nejdůležitější památník doby předhusitské. Ostatní městské neboli radní a soudní knihy dělí se na soudní registra trhová, soudní registra zápisná pro větší a menší dluhy, knihy pamětní, knihy berní, knihy práv měšťanských, manuály radní, radní knihy zápisné, knihy nálezů rady, knihy nálezů vrchní stolice Staroměstské, knihy svědomí, knihy kšaftovní, knihy smluv svatebních, knihy podřízených úřadů městských atd.

Po tomto roztřídění a vývoji městského knihovnictví podává Čelakovský rozbor latinského spisu předního písaře Novoměstského, učeného právníka a historika Prokopa z Prahy: Praxis et cursus cancellarie civilis, sepsaném kolem r. 1451 za správcovství Jiřího z Poděbrad. Celkem popisuje Čelakovský 106 rukopisů z doby Předhabsburské, takže zbývají ještě 3304 rukopisy z doby po r. 1526, jichž soupis podá nynější archivář J. Teige, jenž tiskne Místopis Starého Města od válek husitských do r. 1620. Z dalších chystaných prací pro Sborník uvádíme: Rukopisné příspěvky k době Marie Terezie v Praze (od Ed. Šebesty); dějiny Holešovic a Bubenče (od Fr. Vacka); různé historicko-topografické materialie k okolí města Prahy; příspěvky k dějinám Pražských exulantů v 17. stol. (od J. Volfa). Sborník uvedl se velice slibně do vědecké literatury české jakožto důležitý historický podnik, i lze si jen přáti, aby pokračoval ve světlých stopách svého zakladatele Jar. Čelakovského, který slávu městského archivu Pražského rozšířil daleko za hranice vlasti naší.

Po delší době vyšel VI. svazek ***Pramenů dějin českých***, vydávaných z nadání Palackého péčí komise, zřízené při Historickém spolku. Nový svazek této důležité publikace, vydaný J. V. Šimákem, obsahuje kroniku Pražskou Bartoše písaře z Prahy, paměti o bouři Pražské r. 1524, listy a kroniku M. Jiřího Píseckého 1518—1526, historické písně (3 písně o bouři Pražské, píseň proti pikhartům, píseň o nenadálé smrti Ludvíka, krále českého, a píseň o Sovkovi), listy Pražského kanovníka Jiřího Plánského z Hradiště 1523—1525 a list bratra Matěje Pražanům, kterýmž hříchy neb neřády všech stavův oznamuje a tresce, z r. 1519. Zahrnut zde tedy konec vlády Jagellonců v Čechách s epilogem jejím, vládou M. Jana Paška z Vratu, jehož strana, jak známo, pod záminkou víry 9. srpna 1524 uchvátila násilně moc z rukou Hlavsových a jeho stoupenců, náchylných k luterství, jsouc při svém jednání podporována bezcharakterním administrátorem pod obojí Caherou; a udržela se pak bezohledným bojem proti svým protivníkům až do 11. července 1529. Tři autoři napsali dějiny zápasů té pohnuté doby a všichni se staví proti Paškovi: vášnivý Bartoš písař, sám stranou Paškovou z Prahy vypuzený, střízlivý neznámý obecní starší Pražský, skladatel Pamětí i humanista a horlivý patriot Písecký, profesor učení Karlova. Díla jejich jsou živým a věrným ohlasem bouřlivých časů v městech Pražských, vytvořená v kypícím kvasu rozpoutaných vášní, kdy staré zaniká a nové se rodí. V politickém smyslu běží tu o zmohutnění moci šlechtické, větší semknutí moci městské, zánik vlády Jagellonců a počátek vlády Habsburků; v náboženském smyslu pak o zkomírání neživotného utrakvismu, šíření se luterství, rozmáhání se víry českobratrské a utužení katolických přívrženců vládou Habsburskou. Vypravování autorů jest obratné, a líčení dostupuje často dramatické živosti. Vydání Šimákovo jest pečlivé, vzorné, svědčící o jeho svědomité píli a lásce, které svému dílu věnoval. Kéž dočkáme se brzo také takového vzorného vydání Starých Letopisů!

Hanuš Kuffner, známý svými historicko-vojenskými studiemi, připojil k svým záslužným pracím nové dílo, napsané s velikou pílí

a opravdovou láskou k vojenské slávě doby husitské: *Husitské vojny v obrazech.* Jest to sbírka 59 mapek a plánů k dějinám válek i válečnictví husitského se stručným výkladem zobrazených dějů. O účelu své práce praví autor, že chce zobraziti na mapkách, co Palacký, Tomek a jiní historikové sdělují o nejslavnějších válkách českého národa, shrnouti v řadu obrazců, co roztroušeno a obšírně vykládáno v objemných svazcích dějin, a znázorniti výkony strategické a taktické, jimiž v 15. století prosluly voje husitské za vedení Žižkova, Prokopova a jich soudruhů. Husitské vojny prozrazují autora, vyškoleného na strategicko-taktických dílech, jichž se užívá na vojenských ústavech, a zasluhují tím většího uznání, že autor užívá veskrze českých výrazů; vždyť jest české vojenské názvosloví pro nepopulárnost vojska u nás velice chudé, a naše noviny se při větších vojenských událostech (rusko-japonská a marocká válka) ocitají ve velikých nesnázích při líčení vojenských operací. Kdo si chce učiniti názorný obraz o taktice našich husitských vůdců, aby vědomosti jeho dostaly věcný podklad, bude nucen sáhnouti k pěkné a důkladné práci Kuffnerově.

Sociální dějiny české až do Wintrových a Vackových prací byly věc, o níž se mnoho uvažovalo a psalo, ale nebyla uváděna v život. Jednáť se při podobných pracích vždy o úmorné a unavující studium v archivních foliantech, často v pravém slova smyslu zaprášených, bez jejichž dokladů zůstane každá theorie více méně duchaplným výtvorem lidské fantasie. Velké archivy umírňují ovšem podle možnosti obtíže tohoto studia, ačkoli místnosti archivní bývají zpravidla nevýhodné, jmenovitě neprostorné, od čehož ani Pražské (mimo archiv musejní) nečiní výjimky. Velké nesnáze nastávají pak při užívání venkovských archivů; jest sice již mnoho listin opsáno a v musejním archivu uloženo, přece však nutno ještě mnoho práce vykonati. Myslím, že jsou k tomu především povoláni profesorové historikové středoškolští, aby se ve svých působištích starali o uspořádání městských archivů a pořídili k nim řádné soupisy. Na Moravě ujal se podobné práce mimo jiné čilý pracovník, kooperátor v Popovicích, Aug. Kratochvíl, který nedávno ve Vlastivědě Moravské vydal Ivančický okres a archiv městeček Pravlova a Prostoměřic. Nyní uveřejnil vlastním nákladem »Archiv Dolních Kounic, města na Moravě.« Jsou tu vytištěna hlavně privilegia, obyčejně v originále ztracená a jen z pozdějších potvrzení známá, obsahující mnoho příspěvků k dějinám poddanství, patronátního a krevního práva, vinařství a pivovarnictví z let 1479—1793 (17 listin), jakož i rukopisné knihy: rychtářská registra (1578—1688) o prodejích a kupech domů při městečku Doln. Kounicích, důležitější zápisy z registrů horenských, formule různých přísah, mistrovská a učedlnická kniha cechu řeznického atd. Podobných dobrých prací, které soustavně provedou úplný výzkum archivů v městech i na venkově, bude nezbytně třeba k příštím sociálním dějinám velkého slohu, a proto je sluší jen vítati.

Dr. *Josef Volf.*

* * *

Jan Matyáš ze Sudetů. Napsal dr. Josef Volf. (Otisk z Památek archeologických a místopisných 1907.)

V rušných, ba bouřlivých letech 1608 a 1609 jali se jak mistři Karlovy universí tak vůdcové stavů protestantských pomýšleti vedle jiných věcí vážně i na to, »jak by učení Pražskému spomoženo býti mohlo, ut ad pristinum florem redeat.« Po dlouhém čase měla zase znova býti při akademii vyzdvižena všechna umění čili zřízeny všechny čtyři fakulty. Bylo při tom více mnohomluvného a hlučného rokování nežli rázných činů. Za profesora práv dosazen byl od defensorů Jan Matyáš ze Sudetů, jurista negraduovaný, však od mistrů samých defensorům navržený, patrně proto, že nebylo jiného vhodného právníka po ruce!

Jan Matyáš pocházel ze staré patricijské rodiny českobudějovické, kterou lze stopovati již od konce 14. století. Narodil se asi r. 1573. Studoval práva na několika německých universitách a měl štěstí býti žákem mnoha mužů slovutných. Po skončených studiích věnoval delší dobu (jak bylo tehdy chvalitebným zvykem) soustavným »peregrinacím« skoro po celé Evropě. Vrátiv se asi r. 1610 do vlasti, povolán byl r. 1611 na universitu Pražskou, kde přednášel hlavně právo římské, měl však při tom vždy zření ku právu českému (dle obdobných příkladů svých německých učitelů); tím právě je pamětihoden v dějinách českého právnictví. Přednášky Matyášovy byly oblíbeny a velmi četně navštěvovány; odtud nepřízeň mistrů k člověku bez hodnosti akademické, jemuž jen neradi postoupili skrovničkého bytu v kolleji a ještě méně rádi vypláceli z jmění universitního kopy grošů »na vychování,« ač původně sami jej byli defensorům za profesora práv navrhli.

Roku 1614 zvolil Matyáš k veřejné disputaci thesi z oboru sobě poněkud vzdálenějšího, totiž o původu Čechů, či dle dnešního spůsobu mluvení, o kolébce Slovanů. Matyáš ze Sudetů v Čechách první hájil theorie Zakarpatské, dovozuje »Bojemorum nationem non ex Slavis, ut Aeneae Sylvio et Johanni Dubravio videtur, sed ex Russia seu Roxolania originem trahere.« Těmito slovy je these vyjádřena v tištěném ohlášení disputace. Nejasnost je zde ve slovech »non ex Slavis«: sazeč vynechal slova »ex Croatia,« čímž byl porušen aneb aspoň zatemněn pravý smysl these, jenž byl: Čechové nepocházejí od Slovanů z Charvátska, nýbrž od Slovanů z Roxolanie čili z Ruska. Nepřátelé Matyášovi potom jemu napořád neprávem přičítali tvrzení, jako by Čechové pocházeli od Roxolanů a Scythů, tedy národů nevzdělaných a barbarských. Matyáš marně se odvolával na svou knihu Subseciva de origine Bohemorum, kdež zřejmě uvádí, že Roxolané jsou Slované.

Námitky, kterými odpůrci s M. Mikulášem Troilem v čele vyvraceli důvody Matyášovy, byly: není prý oprávněn přednášeti, doktorem nejsa; these jeho je nevlastenecká a škodí zájmům university; Matyáš sám je prý Skytha, Roxolan, barbar. Smutně zajímav je tento starosvětský obrázek, leckdy i v nových dobách se opakující, příklad vědeckého boje, jak se vésti nemá.

Toť stručný obsah práce Volfovy, na dobrých pramenech založené, kteráž pěkně doplňuje a opravuje dosavadní vědomosti o pamětihodném českém právníkovi a historikovi.

Kněze Vojtěcha Dembołęckého z řádu františkánů **„Paměti o výpravách Lisovčíků** proti odbojným Čechům a jejich spojencům v letech 1619—1622.« Česky zpracoval Antonín Kotík. Nákladem Jana Kotíka na Smíchově, 1908.

Asi na rozhraní 16. a 17. věku vznikly v polském království vojenské družiny, které podobně jako česká bratrstva husitská v 2. polovici 15. století za žold bojovávaly v cizích službách. Jmeno jim bylo Lisovčíci, po válečníku polském Alexandru Lisovském. Byla to lehká, rychlá jízda, v lecčems upomínající na válečnictví tatarské. »Dříve nežli zvěst o nich zaletěla, spadali jako s oblak, zvítězili, zdobývali, brali lup a ujížděli, a nepřítel udiven nevěděl si rady.« Mezi Lisovčíky, jakožto tovaryši krutého řemesla válečného, bylo ovšem dosti čeládky zlé a nešlechetné; proto byli i v samém Polsku ve zlé pověsti, jak svědčí i usnesení sněmu polského z r. 1624. Nelze však na základě zpráv zachovaných míti za to, že Lisovčíci byli horší než jiní současní žoldnéři, na př. soldáti němečtí; ba spíše byli lepší, aspoň v některých ohledech. Z počátku »brali jen co bylo k snědku nebo k vypití a sem tam některý dráb koně nebo plášť, kabát nebo něco k nošení lehkého,« kdežto němečtí vojáci (jak Dembołęcki o jednom císařském pluku živě vypravuje) všecko napořád brali; Lisovčíci »potom v Němcích za Rýnem také se toho obyčeje již chytati počali.« Ohňův na výpravě Falcké nezakládali tak často a svévolně jako činili jiní vojáci Ferdinandovi, kteří pak sváděli vinu na kozáky; ti však dovedli se dobře ospravedlniti a objevovati pravé vinníky arciknížeti Leopoldovi. Nebyli ovšem Lisovčíci prosti mnohých zlých vlastností; svědčí-li jejich vojenský řád o přísné kázni a poměrném pořádku, na druhé straně zase nepřímo ukazuje, jakými přečiny a zločiny se kozáci provinovali. Z Pamětí Dembołęckého by vysvítalo, dílem určitě, dílem ex silentio, že případy takové nebyly příliš časté, aspoň proti jiným tehdejším vojskům. V této věci rozhodovalo by ovšem také svědectví pramenů jiných, při čemž však nebudiž zapomínáno, jak přemrštěné, podivné a pověrčivé pověsti o kozácích tehdy kolovaly v západní Evropě.

Takovouto pomoc poslal král polský Sigmund III. Ferdinandovi II. proti nepřátelům jeho začátkem války třicetileté. Tuto výpravu kozáků popsal živě františkán Vojtěch Dembołęcki z Konojad, více známý jako autor jiného spisu fantasticko-historického, v kterém ukazuje, »že nejstarodávnější v Evropě království polské neb scytské samo toliko na světě má pravé následníky Adamovy, Setovy a Jafetovy, k panování světa od Boha v ráji ustanovené,« a »že jazyk slovanský prvotný jest na světě«.

Dembołęcki byl po nějaký čas polním knězem Lisovčíků, výpravy jejich proti Bedřichovi Falckému se částečně súčastnil osobně, i jest tedy hodnověrný svědek. Vypravování jeho jest dosti živé a barvité, obsahuje leckteré podrobnosti jinak neznámé, příběhy pak

z jiných pramenů známé náležitěji osvětluje, přináší dosti zajímavých obrázků pestrého tehdejšího života, před oči nám předvádí loupeživé žoldnéře, spálené osady i válkou vyplašené a úzkostí poděšené sedláčky.

Vytkneme některé momenty zvláště pozoruhodné. Lisovčíci r. 1619 vtrhli do Uher s úmyslem odvábiti od Vídně, kde byl obléhán Ferdinand II., Gabriela Betlena a tak rozraziti a seslabiti moc oblehatelův. Zámysl jejich se podařil; »neboť právě večer před tím dnem,« vypravuje Dembołęcki, »kdy spojená vojska hodlala podniknouti hlavní útok na Vídeň: Když došla zvěst, že 60.000 Poláků (na tolik strach zveličil počet 2200) vpadše do Uher a zemi ohněm a mečem pustošíce k Vídni táhnou, tož zanechavše téže noci šturmu, všickni hanebně utekli.«

Pozoruhoden jest i vojenský řád Lisovčíků, ustanovený v Klatovech 19. června 1622 pro výpravu falckou. Právě této výpravy byl Dembołęcki očitým svědkem, a zde je vypravování jeho nejcennější, oživené barvitými obrázky tehdejšího života.

Kotíkovo české vydání spisu Dembołęckého, vynikající správným, jadrným a lahodným jazykem, není překlad, nýbrž zpracování originálu polského ve formě zkrácené, avšak s užitím, jak možno, vlastních slov spisovatelových. Myslíme, že měl býti podán úplný překlad. Neboť co by někdo považoval za »příměsky k ději nenáležité a přikrasy slohové,« uznal by snad druhý za charakteristickou vlastnost spisu. V ohledě tomto sluší pamatovati, že každá výpravná památka dějepisná je pramenem ve dvojím smyslu: předně jakožto pramen tradiční, svým obsahem, zprávami, které podává, za druhé, bez ohledu na obsah) sama sebou jakožto bezprostřední pozůstatek minulé doby. A právě tato bezprostřednost, tento půvab minulosti má býti při vydávání starých památek dějepisných zachován.

Ale i tak náleží vydavateli spravedlivé uznání, že uvedl do českého písemnictví cenný pramen dosud takořka neznámý.

Soupis nekatolíků uprchlých z Čech z roku 1735. Podává dr. Josef V o l f. (Z Věstníka Král. české společnosti nauk, 1907.)

S poměrným nezdarem setkávala se katolická reformace zejmena v severovýchodních Čechách, kde přese všechno snažení vlády i missionářů udržovaly se tradice protestantské, čím dál tím víc směřující k mlhovité neurčitosti, k blouznivému pietismu. Duševní spojení mezi exulanty a tajnými nekatolíky v Čechách pozůstalými oživeno bylo značně v první polovici 18. století přičiněním horlivých a odhodlaných agitátorů (seductores), kteří jako podomní obchodníci nebo za jinou podobnou záminkou obcházeli vesnice, mlýny a samoty, roznášejíce knížky »špalíčky« a lákajíce tajné nekatolíky, aby se vystěhovali do některé země sousední, Míšně, Lužice nebo Slezska, kde bude prý jim volno vykonávati své náboženství. »Nutno rozeznávati dva druhy svůdců; jeden tvoří uprchlíci, kteří se vracejí z ciziny pro své rodiny, příbuzné nebo známé, druhý ti, kteří své svádění provozují jaksi řemeslně.« Svůdci bývali obyčejně řemeslníci, velmi zřídka sedláci. Veškera tato agitace dála se podle pro-

myšleného plánu, zosnovaného za hranicemi, hlavně v Berlíně. S těmito snahami souvisí asi i prosba za nekatolíky v Čechách usedlé, podaná od českých vystěhovalců sněmu Řezenskému r. 1735. Z toho podnětu nařídil Karel VI. vyšetřování v severovýchodních Čechách. Na základě vyšetřovacích zpráv, poslaných Pražskému guberniu, napsán úřední spis, jenž obsahuje podrobné zprávy o svůdcích po krajích se potulujících, o způsobu podávání večeře Páně v tajných shromážděních, uvádí soupis nekatolíků uteklých z Čech r. 1735 a konečně vypisuje příčiny, proč nekatoličtí Čechové utíkají za hranice, i navrhuje, jak tomu předejíti. Latinský spisek tento se v papírovém rukopise s názvem Consignatio seductorum in Bohemia oberrantium zachoval v bibliothéce českého musea. Odtud vydal jej tiskem ve Věstníku učené společnosti 1907 dr. Josef Volf, předeslav úvodem zpracování materiálu ve spisku obsaženého a dodav rejstřík osobní a místní. *Alfons Neubauer.*

Československé národní krajky a výšivky.

Krajky a krajkářství lidu slovanského v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Uh. Slovensku. Sepsaly a upravily Marie A. Smolková a Regina Bíbová, odborné učitelky při městské průmyslové škole pokračovací pro dívky. V Praze, 1908. — První z autorek tohoto díla, Marie Smolková, nedočkala se vydání souboru, který byl výsledkem práce a snažení celého života jejího. Dílo k tisku připraveno se všemi fotografickými snímky, provedenými Reginou Bíbovou, leželo po léta, nežli konečně mohlo dojíti k jeho vydání, o něž také zemský výbor království českého má valnou zásluhu. Marie Smolková mezi tím zemřela.

Dvě industriální učitelky, pěstounky z útulku (teprv později se jim dostalo přiměřeného pro ně zaměstnání na městské průmyslové škole), obě bez prostředků, bez podpor, stipendií, z čisté lásky k věci a z horoucího zápalu, se vydávaly na cesty za studiem československé krajky. Vyjely si do Německa i do Belgie, aby poznaly práci v krajkářských okresích, zašly v Čechách všude tam, kde ještě bylo stopy po umění krajkářském, vypravily se na Slovensko a tam od vesnice k vesnici chodily, od ženičky k ženičce, pozorujíce její práci, zaznamenávajíce vše, co se od nich dověděti mohly. Netřeba podotýkati, že se na své pouti těšily zvláštní pozornosti maďarských vrchností. Mezi tím studovaly na výstavách a v museích, sbíraly různé doklady v knihovnách, fotografovaly a kreslily a rukama dovedných pracovnic každý nový druh krajky, každou novou odrůdu technického provedení upletly, aby dobře do zvláštností těch vnikly. Tak povstalo dílo, které se konečně podařilo Regině Bíbové vydati.

Na šedesáti listech je tu ve vzorcích pečlivě vybraných znázorněn vývoj československé lidové krajky, která původně byla jen výrobkem doma hotoveným k ozdobě vlastního šatu a nikoli předmětem domáckého průmyslu, ku prodeji určeným. Na tabulkách spatřujeme vývoj tohoto umění od hrubých čipek čičmanských, před-

stavujících začátky staré bez podvínku pletené krajky, až po jemné české krajky proutkové a na valencienneský způsob dělané a odtud po složité skvostné krajky páskové, v rozmanitých druzích na Slovensku i v Čechách pracované. Světlotisková reprodukce jest jasná a zřetelná; postrádámeli tu čeho, je to některý barevný list, který by spanile ladný dojem dvoj- a trojbarevných páskových krajek slovenských věrně podal. Při každém vzorku, kde jde o krajky dosud pracované, jest uvedeno jeho označení, z úst krajkářek čerpané. Terminologie tato je tak bohatá a květnatá, jako terminologie vyšívaček lidových. Ze všech těch označení, zrovna oživujících vzory, které krajkářce pod dovednýma rukama vznikaly, z těch napolo obrazných, napolo naturalistických názvů zřejma je láska krajkářky k její práci. Označení vztahují se jednak k druhu práce (plátěnko, trateninka, přehazované sítko, tkanky, slučka atd.) a jsou v tom případě jasně názorné, jednak ke vzoru, a tu zejmena terminologie slovenských pracovnic je podivuhodným svědectvím myslivé obraznosti, která práci prstů podkládala motivy z říše rostlinné i odjinud z okolního života čerpané, kteréž naše střízlivé nazírání v ornamentice krajky rozpoznati nedovede. Čipkářky slovenské pletou kupenskou růžou, motelikom, kačičím pišťokom, na pávin chvost, na struhadýlka, na hvězdičky, na srdéčka, na podkovu, na rybku, na ostrožku, na kukuricu, na myšie uši atd. atd.; robí krajky zúbkasté, uchaté prekrucené, kolieskasté, kočikasté, pomatené, raždičkavé, zmetavané, chvostikasté a p. v. Co názvů, to jadrných, ryzích slov.

Vydavatelky díla, kteréž naskrze spočívá na původních, dlouholetých studiích, jako praktické krajkářky hledaly stopy vývoje krajky v zemích českých na základě způsobu práce a nástrojů k práci potřebných. Šly tak touže cestou jako prof. Koula, když hledal doklady k starobylosti kroje a vyšívání na Slovensku.[1]) Pátraly po tvarech a názvu paliček (klepce, klepaně po slovensku), na něž se niti navíjejí (v textu jsou různé druhy paliček vyobrazeny), i podušky (baba, bătoh v původním znění), na které se pracuje, a stojánku (»škopíčku,« »opáločky«), kterým poduška se podstavuje. Na cestách osadami, kde se krajky dosud pletou, neb aspoň se zachovaly stopy té práce, vypátraly, jakým spůsobem tu krajky hotoveny, byloli při práci užito špendlíků, pracovánoli na t. zv. podvinku,[2]) a bylli vzor na podvinku pouze vypíchán či nakreslen, což ovšem na ráz krajky má vliv podstatný. Na základě všeho, co takto vypátraly, a na základě srovnání s obdobnými výsledky studií paní Davidovou na Rusi konaných dospěly Smolková a Bíbová k přesvědčení, že Slované měli své krajkářské umění, zcela neodvislé a samorostle organicky se vyvinuvší, spůsobem od vývoje krajky »západní« úplně rozdílným a dobově jí předcházejícím.

[1]) Viz Osvětu 1907, č. 8.

[2]) Slovenky, pletouce dle staré tradice bez podvinku, nemají pro něj též samorostlého názvu; práce dle kresby byla na Slovensko donesena vlivem státní školy a věc si přinesla s sebou název: privyk (Brief, Klöppelbrief).

Toto svoje přesvědčení rozvádějí obšírně a s doklady rozličných svědectví a citátů v textu, který je prací nebožky Marie Smolkové. Kdo z nás by rád nepřistoupil k přesvědčení obou nadšených pěstitelek československé lidové krajky? Ale jakkoli neradi, musíme vyznati, že ve vývodech jejich, pokud o širší stanovisko se opírají, je nejedno tvrzení nedoložené, nejedna mezera, a leckterý citát, vztahující se ke kroji doby, kdy vyšší stavy u nás se strojily jako jinde v Evropě, není případný a přesvědčivý. Nicméně to, co slečny Smolková a Bíbová o technické svéráznosti krajky slovenské a jejích shodách s krajkou ruskou pověděly, je na výsost pozoruhodné, a třeba nás nemohly přesvědčiti, že práce pletená je starší než šité prolámaniny, třebas i shoda starých italských hrubých krajek, ve zbytcích zachovaných, ledacos v pochybu uvedla, co o hlubokých rozdílech krajky »západní« a »slovanské« jest pověděno, nemůže býti o tom sporu, že v krajkách stejně jak ve vyšívaných švech, přešívaných vrapech a p. se zachovaly pod Tatrami přežitky starých kultur, v každém ohledu pozoruhodné. Vznik krajky není dosud zjištěn, v Italii a Nizozemí se hádají o prvenství; bádání slečen Smolkové a Bíbové snad okazuje cestu k temeništi dosud neprobádanému, kdesi na východě, odkud tradice vedla jednak na Slovensko a na Rus, jednak na pobřeží italská.

Buď jak buď, i když nijak nemůžeme souhlasiti s názorem, který prvotiny krajky slovenské klade do praehistorických dob, je jisto, že dílo, které máme před sebou, otvírá průzor do málo dosud oceněného odvětví umění lidového, v němž svérázný umělecký pud a obdivuhodná tvořivost žen československého lidu se zrcadlí. Slabina textu, které se dotknouti za nutné jsem považovala, nijak neubírá dílu ceny, jest jen důsledkem velké lásky obou vydavatelek ku předmětu svého bádání; vnořily se v něj cele, po léta s ním do podrobností se obíraly, srostly s ním; a tak veliká jejich láska k československé lidové krajce je zavedla tam, kde přestávají střízlivé doklady a nastupují dohady. —

Zdá se, jako by po delší přestávce v publikování prací lidových opět se jevil jakýsi vzestup. Prof. Šíma chystá k tisku skvostné dílo vzorů z výšivek československých, Chrudimské museum počalo vydávati krásnou publikaci o nábytku východočeském atd. Vedle takových velkých publikací je vždycky vítáno i dílko menšího rozsahu, které praktické potřebě skrovnějších požadavků vyhovuje. *Vzory vyšívání lidu slovenského*, které dle původních výšivek vydala Berta Sojková v Olomouci (10 tabulek barvotisku), jsou dílkem toho druhu. Nechci tím říci, že sbírka vzorů paní Sojkové není pěkně vypravena. Naopak, jako první sešit křížkových vzorků moravských, který před dvaceti roky vydala, tak i tento nový podává vzory velmi přesně, s věrným šetřením barev originálu a velice zřetelně. Mluvím jen o ceně každému dostupné (3 kor.). První sešit pí. Sojkové nemálo přispěl k rozšíření našeho lidového vyšívání po školách i domácnostech, a přáli bychom i tomuto pěknému výběru, aby stejného rozšíření došel. Je zde pohromadě přes třicet vzorků z kouter, ručníků, košilí a p. okreslených, jichž výběr je velmi dobrý.

Dvojlist podává plochým a smyčkovým stehem vyšitý motiv z koutní plachty se stylisovanými pávy. Vydavatelka věnuje čistý výnos dílka sirotkům Černovským, výnos z reprodukce práce slovenských rukou chce obětovati zas Slovensku; již i z té příčiny zasluhuje dílko všestranné pozornosti. *Renata Tyršová.*

Obzor divadelní.

Opera.

Vinohradské městské divadlo mělo svoji druhou českou premiéru: lidovou operu *Veselé námluvy*, kterou na slova Karla Kádnera složil Jan Malát. I libretista i skladatel vždy celou svojí činností hleděli k nejširším vrstvám lidovým. Kolika proslovy okřídlenou frasí zvučícími promluvil již obratný básník žurnalista k lidu při nejrozličnějších slavnostních příležitostech. A jak se obracel k nejširším kruhům, píše svá předchozí libreta, tak vypočtená na posluchače naivně dílu se oddávajícího! Co získal vděku vysoce zasloužilý autor Českého národního pokladu svými účinnými, hudebně promyšlenými a pěkně pracovanými úpravami našich národních písní pro sbor či pro klavír, vůbec pro prostředky, s nimiž též kruhy mimo vlastní náš život hudební stojící počítají! Jak zavděčil se nejširším vrstvám našeho pěvectva tak mnohou svojí písní, měkkou, sladkou, prostou a dokonale zpěvnou! Spolu pak pokusili se již jednou o vytvoření lidového českého operního díla. Národní divadlo provedlo před několika lety jich »Stáňu.« Veselé námluvy, či jak opera původně dle Štolbovy humoresky, z níž děj její je čerpán, se zvala »Staří blázni,« ukazují autory, beroucí se na scéně tímže směrem, kterým jdou celou svojí ostatní činností.

Libreto Kádnerovo má jisté přednosti. Autor nakreslil tu ráznými, trochu karikujícími rysy několik životných postaviček našeho venkova. A vede je obratně v boj, utkává je v zápase, pěkně ve skupiny po několika sražené, tak že bojiště vždy dobře přehlížíte a že se tu objeví mnohá dobrá scéna, která skladateli též nepřijde nevhod pro jeho hudební práci. Ovšem postavy ony nejsou původní: nevím, nalezlli se v posluchačstvu, kdo by nebyl vzpomněl veských typů z oper Smetanových. Konečně celý příběh není než varianta Prodané nevěsty. A snaha kresliti náš lid věrně a přijíti zároveň lidu co možno dílem svým vstříc, zavedla autora jistě daleko. Na jeho scéně mluví se s pravou venkovskou rozvláčností, slyšíme tu mnohý pochybný vtip, jak malí lidé si v něm libují, a mnohou frási, která sotva zasluhuje, aby do spisovné naší mluvy přešla. Děj pak sám, jak při scénických úpravách děl novelistických obyčejně bývá, jeví se na jevišti, ve tři pěkně jinak stavěná jednání rozvržen, přece skrovným svojí hybnou živou silou.

Skladatel sotva rušnějšího života a pohybu v libretě postrádal. Jeho temperament je tak mírný, tóny, stoupající nad průměrné na-

ladění, či pod ně jsou mu tak málo vlastní, je tak domáckým v tom cítění malého světa, že sebe vyšším rozletem se nesoucí libreto sotva by bylo dovedlo jej uchvátiti, unesti výše. Předkládá nám ve své opeře zase řady lyrických čísel té líbivé zpěvnosti, těch měkkých, sladkých, ale nevýrazných a všednosti se nevyhýbajících linií, nebo zase těch rytmů, jimiž humor a veselí naší národní školy si zpívají; tu a tam též nějakým číslem tanečního nebo kupletového rázu poslouží, jako v četných a tak oblíbených svazcích svých písní. Zůstává lyrikem středních vrstev i ve své opeře. Libretista nevzrušil scénu často živějším, dramatickým pohybem; velí skladateli namnoze intonovati jen tóny jemu nejvlastnější, tóny prosté lyriky a bodrého humoru. Kde scénu pohybem oživil, tam nastavil mu kámen úrazu. Jak řečeno, neučinil tak často — sotva ovšem možno říci, že na prospěch díla!

Svou fakturou sahá tato písňová opera hodně daleko zpátky. Jsou tu uzavřené formy, je tu periodicita, která následkem důsledně téměř v libretu provedeného jediného metra není vždy právě zajímava, je tu orchestr, který nepodmalovává, nenese situaci, ale prostě zpěvy doprovází jednoduchou, homofónní větou, orchestr se stálou převahou smyčců, přibarvovaný pouze harmonií dechovou, orchestr držený mimo to nejen v koloritu, ale také v síle celkem na stejné všude výši prostředně silného a prostředně hutného zvuku. Autor nejde drahou pokroku, kterou se brali předchůdcové. Není to pokračování na dráze Bendlově a především Smetanově. Jde v jejich stopách jen svými myšlenkami, z nich a z národní české písně těžícími. Ale přináší umění jejich rozředěné, zploštělé. Široké vrstvy volají dnes vždy hlasitěji po svém umění. A massa obecenstva přijala Malátovu novinku při premiéře nadšeným potleskem. Snad jsou »Veselé námluvy« dílem toho umění lidového. Ale dílem, které by značilo posilu české hudby, které by bylo bodem v jejím rozvoji, opera Malátova přece jistě není. Jest jen dílem pilného, skromného pracovníka, který, nepřeceňuje svých sil, pokusil se dojíti na neschůdné dráze operní produkce, kam právě síly jeho stačily — k nejblíže, nejsnáze dosažitelným cílům. *K. Hoffmeister.*

Činohra.

V letošní zimě mohli jsme očekávati mnohem bohatší žeň na poli původní produkce dramatické, než jaká byla za předešlých let. Mnohoslibné zprávy z Národního divadla předstihovaly se ve vypočítávání jmen a názvů kusů s pověstmi šířícími se z divadla Vinohradského. Sama existence nové veliké scény činoherní slibovala pomoci na světlo řadě domácích novinek. Ale uplynul zase celý měsíc, a bilance obou prvních našich scén přináší jednu jedinou novinku českou, ke všemu pouze aktovku, *Vodopád Giessbach*, báseň od Karla H o r k é h o (po prvé na Národním divadle 16. ledna). Jeviště v ní představuje nádhernou alpskou scenerii. Lesní veleba se vším mnohohlasým, stále rušným životem, kde žijí ještě lidé nezachvácen

nervosním chvatem velkoměsta, a kde velkoměstské obecenstvo hledá jen vzácné chvíle oddechu. V pozadí mohutná nádhera Giessbašského vodopádu, pod kterým jako v zeleni stulen vykukuje skrovný lesní domek ve slohu těch roztomilých švýcarských stavení, která bývají snem sentimentálních milencův a melancholických turistů.

Mladý autor, který dosud znám byl více jako bojovný žurnalista, kousavý a impertinentní feuilletonista a básník rozhodně šťastnější v tónech pamfletických, nežli pathetických, zkusil svoje štěstí na prknech po prvé loni, v předměstském divadle, hrou drsné a celkem všední realistické šablony. Byla to také aktovka, nazvaná »Kašpárek« a líčící bídu kočujícího loutkáře, jenž ze msty a zoufalosti zapálí krutému sedlákovi stodolu. V tirádách sociálně a revolučně až do banálnosti zabarvených kmitl se tu a tam podivuhodně měkký tón, básnický akkord, zvučící plnou, sytou formou. Mohlo se z toho tušiti, v čem asi jest autorova síla. Proto mě nepřekvapilo, když po roce dostavil se Karel Horký s novou dramatickou prací, psanou — veršem.

»Vodopád Giessbach« je dramatická báseň, vlastně zdialogisovaný románek ve verších, jehož niterný děj jest utrpení mladé duše, jemné a sensitivní, která rozpor svojí lásky — mezi nemilovaným, odporným mužem a na vždy odcházejícím milencem — řeší tragicky smrtí v horském vodopádu. Až malicherně a nicotně připadá tento chudičký děj, drobná strázeň několika lidských mravenců, ve velebné scenerii alpské, kde kolem pomíjejících lidských bolů šumějí staletí lesní velikánové, a kde zoufalé stony slabých milenců beze stopy zanikají v hučení vodopádu, který se tu po věky řítí se strmé skalní stěny. Kontrast mezi tou věčnou přírodou a chvilkovou, skoro titěrnou episodou, která se odehrává v jejím lůně, byl vlastně nejlepší effekt a nejcennější zisk »Vodopádu Giessbachu.« Ten také vyhrál aktovce její hlučný úspěch, při němž pro hudebnost a lahodu verše se rádo zapomínalo i na leckteré nesrovnalosti a nemožnosti dějové. Dvojici zoufalých milenců hráli pan Vojan a slečna Grégrová, v jejichž podání i předlouhé lyrické výlevy nabyly tolik produševnění a zjemnělé, ušlechtilé diskretnosti, že se poslouchaly chvílemi jako brillantní koncert, zapadající šťastně do mnohozvučné harmonie alpského údolí.

Tím tedy pro tentokrát jsme zase hotovi s novinkami domácími. Z autorů cizích obě naše velká divadla téměř současně zařadila ve svůj repertoir jmeno polsko-německého dramatika Stanislawa P r z y b y s z e w s k é h o, které není u nás neznámo. Tento modernista byl do jisté míry v Čechách slaven dříve, než ve své vlasti. Vyznavači české dekadence a satanismu vzývali jej jako proroka, i našel u nás dokonce před lety napodobovače, bohudíky jen na krátko. Na české velké divadlo[1]) přichází Przybyszewski v době, kdy je zhoubný jeho vliv již neškodný, kdy střízlivěji a kritičtěji možno souditi jeho čistě literární a dramatické kvality. Poněkud příkře, ale ve věci jistě správně charakterisoval Alexander Brückner ve svých »Dějinách

[1]) Na Smíchově hráli asi před dvěma, třemi lety nynější novinku Národního divadla s názvem (dle německého originálu) »Velké štěstí«.

polské literatury« Przybyszewského jako umělce »nakaženého fantastickými orgiemi, podněcováním nervů hudbou chopinovskou, šílenstvím erotickým, nadužíváním alkoholu, epidemií modernismu, Nietzschem a Tolstým, satanismem a anarchismem, pohrdáním filistry a jejich ethiky.«

Nelze ovšem Przybyszewskému upírati skvělé formy a smělé, effektní stavby, kteréžto umění ovšem ještě spíše vyniká v dramatě, než v románě. Vinohradské divadlo vypravilo jeho *Zlaté rouno* (18. ledna v překladě Mir. Kropáčka), a premiéře dramatu dodala slavnostnějšího důrazu přítomnost básníkova v Praze i osobní jeho režie. Ve své podstatě je to drama manželské nevěry; hrdinové Przybyszewského honí se stále v bludném kole vášní, jemuž tento autor říká Osud, neuznávaje osobní odpovědnosti a osobní viny. Není viny — jest jenom trest, a tak hrdina »Zlatého rouna« Rembowski, zrozený z poměru cizoložného, nad nímž jeho otec (dle jmena) si kdysi, před lety, prohnal kulku hlavou, dočká se toho, že i jemu žena jest nevěrna s přítelem, a následuje pak příkladu domnělého otce. Ale nemá práva to vytýkati jí ani jemu: sám totéž provedl jinému příteli, a s hystericky sešklebenou grimassou rozevírá autor před divákem hrůznou perspektivu z krátké episody těchto svých hrdin, odsouzených na chvíli ke společnému životu, osvětluje ji svou satanickou filosofií.

Úžasné drama má svoje effektní scény, je plno dramatické působivosti a napjetí, které vzrušuje nervy. Jeho psychologie není ovšem konvenční dušemalba, nýbrž spíše náplň bizarrních a vytřeštěných nálad. Režijní umění autorovo docílilo toho, že postavy, které vytvořilo několik předních herců Vinohradského divadla, zbaveny byly obvyklé konvenčnosti a divadelní strojenosti, tak že celek, o nějž se zasloužili s paní Táborskou pp. Jiřikovský, Boleška, Hlavatý a Táborský, působil dojmem příšerné pravdivosti.

Skoro bezprostředně po »Zlatém rouně« viděli jsme na scéně Národního divadla jiné drama St. Przybyszewského, práci vznikem svým staršího data, tříaktové drama *Pro štěstí* (31. ledna v překladě Adolfa Černého). Národní divadlo mělo drama na programu, autor pak za své návštěvy v Praze projevil přání, že by chtěl aspoň studování býti přítomen, a tak vypravení kusu urychleno. Děj je tu koncisnější, a proto tím úděsnější. Vlastně ani o ději nelze řádně mluviti, jde pouze o několik hrůzných výjevů, připomínajících osoby i stavy známé z románové trilogie autorovy »Homo sapiens.« Problém, zevnější i vnitřní stavba kusu, ba i spůsob dialogův a poněkud násilné, monotonní strojení divadelních effektů prozrazuje na první ráz téhož autora, jehož talent je celkem až hrůza jednostranný a úzký, ale ve svých úzkých mezích virtuosní.

Mlicki svou milenku, která se mu cele oddala a všechny mosty za sebou spálila, opouští po několikaletém soužití k vůli jiné — k vůli pravé nevěstě, bohaté a krásné, s níž doufá dojíti pravého, velikého štěstí. Jeho kollega Ždiarski nenávidí nevěstu Mlického, která jej kdysi odkopla, když jej vyssála, staví příteli neúprosně na oči její pestrou minulost, a zároveň trýzní klamanou milenku doná-

šením podrobností o novém románě Mlického. Když pak Helena v zoufalství skočí do vody, dá Ždiarski k dovršení cynické pomsty donesti mrtvolu její do bytu nových snoubenců, aby mohl triumfovati nad trýznivými výčitkami svědomí, v nichž svíjí se Mlicki, kterému Olga dala přednost — před ním. Technika těchto scén a celé bohémské ovzduší dramatu jsou při vší jednoduchosti své tak silné a mohutné, že nemohou se minouti s hlubokým účinem na divákovy nervy. — V kuse jsou jen čtyři osoby; úlohy jich byly v Národním divadle vesměs dány silám činoherního dorostu, z čehož dovedli dobře těžiti zvláště sl. Rydlová a p. Hurt.

Mimo drama Przybyszewského Vinohradské divadlo během minulého měsíce krátce za sebou vypravilo dvě lehké ukázky z běžného repertoiru francouzského. ***Ruka nevěry***, tříaktová veselohra Pierra Vebera (25. ledna v překladu J. Rowalského), je veseloherní zboží vkusné façony a mírně vtipného dialogu, při němž na látce ani příliš mnoho nezáleží. Jsou tu dva párky manželů, mladých a starých, zkušených a nezkušených. Paní Bridierová, stará zkušená a uštěpačná, tvrdí, že všichni muži podvádějí své ženy. Paní Lavarèdová, mladá, hezká a v této příčině aspoň zcela nezkušená, jí to nevěří. Rozumí se, že první má pravdu, a pomáhá ochotně mladší přítelkyni vystopovati a dopadnouti takřka »in flagranti« pana Lavarèda, jehož jedinou nehodou jest, že si recept na podvádění ženy dal poraditi od pana Bridiera. Tyto přední čtyři postavy laciňoučké veselohry obklopeny jsou ještě nezbytnou a tuctovou garniturou hubatého sluhy, šmodrchy sekretáře atd. Na vyplnění několika večerů »Ruka nevěry« stačí.

Za to *Majorův sluha* (29. ledna v překladu K. M. Mečíře) jest už fraška rázu poněkud povážlivého, která se snad na Vinohradech dočká většího počtu repris, než »Ruka nevěry,« ale vězí v ní nebezpečí: »zmlsáli si« správa Vinohradského divadla svoje obecenstvo scénickými »žerty« takového druhu, sotva jí pak bude choditi na práce jemnějšího vkusu a umělečtějších principů. Autoru »Majorova sluhy,« Tristanu Bernardovi, nešlo o nic víc, než ve třech aktech nakupiti co nejvíce komických a střeštěných scén z jediného nápadu: kterak to dopadá, když mladý bohatý elegán z milostné pletky s paní majorkou vehnán je do situace sloužiti jejímu manželu několik hodin jako sluha, vydávati v důsledcích toho vlastního sluhu za svého pána — barona, otce — vážného pensistu, za pasáka ovcí, atd. Jak se frašky tohoto rázu hrají na scéně Vinohradského divadla, které ve svém početném činoherním ensemblu má ovšem znamenité představitele jednotlivých šarží, na tom ani mnoho nezáleží. Hrálo se celkem čiperně, ale také ledabyle, jak to s sebou nese duch a ráz frašky. Nejen obecenstvu ale i hercům by mohly býti úhonou takové frašky, kdy by se k nim sahalo příliš často.

Sté výročí Tylových narozenin, které připadlo na letošní 4. únor, oslavila všecka česká divadla provedením některé z divadelních her tohoto po dlouhá léta nejpopulárnějšího českého herce a buditele-spisovatele. Josef Kajetán Tyl i nyní. ještě pro nás zna-

mená typ na výsost nadaného a plodného autora, který v poměrech nad míru svízelných napsal množství povídek i divadelních her tak dobrých, že aspoň s částí jich možno dosud počítati. Neznamenaly tedy oslavy Tylovy pouze povinný hold památce nadšeného vlastence, který svou knihou, hrou a živým slovem svého divadla tolik vykonal pro české národní probuzení, nýbrž ještě o něco více: navázání na první začátky české tradice divadelní, tradice ušlechtilých cílů, solidních a poctivých základů, třebas ne zrovna vysokých uměleckých hodnot.

Národní divadlo uctilo památku Tylovu novou výpravou jeho *Strakonického dudáka*. Prostonárodní báchorka Tylova, šťastná směsice lidové pověsti, naivní a srdečné poesie i rušného lidového živlu, hraje se nyní na naší první scéně spíš jako výpravná hra, při níž hlavní důraz se klade na hodně barvité znázornění scén, které líčí báchorkovité osudy českého Švandy, i sytou charakteristiku toho, co je ve hře specificky českého, národního, svérázného. Splendidnost nové výpravy beze sporu dodává celé prostonárodní hře nového a lákavého kouzla; avšak to, co je v ní nejcennějšího, její jímavě citové jádro, nepřibližuje se duši dnešního diváka pouze splendidní výpravou. Po té stránce nové obsazení v celé řadě úloh nezdá se nám býti šťastným a vhodným. Ději pohádky tak naivně prostému a fantasii při vší zdánlivé bujnosti tak přímočaré snad by lépe svědčil do jisté míry návrat k staré primitivnosti v tónu a celkovém sladění všech výkonů.

Na Vinohradech vypravili *Paličovu dceru*, z Tylových vážných dramat a obrazů ze života snad nejhutnější a nejúčinnější. Bylo by bezúčelno právě za příležitosti slavnostního představení ukazovati na slabé stránky hry a nedostatek původnosti, když možno proti tomu zdůrazniti rázovitou a živou kresbu divadelních postav i pevnou stavbu dramatu, které svou populárností nejlíp dokumentuje svou divadelní houževnatost. Režie Vinohradského divadla stylovou výpravou i kostumováním vynasnažilo se staré působivé hře dodati jaksi intimujícího starého rámce, a náladě hry samé i jednotlivých výkonů hereckých to jenom výborně svědčilo. Scény vzrušující dramatičnosti, tklivé sentimentality i svěžích veselejších tónů měly ve všem téměř svoje případné tempo, o něž se všichni účinkující se stejnou snahou zasadili. Odtud také srdečný úspěch hry; bylo by jenom ke cti Vinohradského obecenstva, kdy by se dočkala většího počtu repris než »Majorův sluha.«

V. Červinka.

Rozhledy v umění výtvarném.

V saloně Topičově viděli jsme posmrtnou výstavu Cyrilla Mandela, moravského malíře, žáka J. Uprky. Odvislost Mandelova od Uprky byla tu patrna, i kdy bychom o poměru žáka k učiteli nebyli již dříve měli jistoty. Mandel šel zcela oddaně za energickým malířem Slováků, jsa též sám syn onoho kraje, s nímž nás právě Uprka nejúčinněji seznamoval. Narozen jsa roku 1873 stal se Mandel žákem Pražské akademie a pobyl v Praze čtyři léta. Vrátil se pak na ves, a jsa chud, žil či vlastně živořil na Moravě dlouhá léta, než dosáhl úspěchu. Pomoc i nabádání Uprkova nezastavily však blížící se konec Mandelův, jenž podlehl chorobě, kterou utržil za mladých let strádáním a utrpením. Mandel byl tichý, zamlklý a plachý člověk, jako malíř zajisté výjimečný příklad nesmělosti, bázlivosti. A snad vlivem těchto zpráv, které o něm máme, působila vystavená jeho díla dojmem právě takové depresse. Vše jako by bylo stlumeno, v barvě hlavně mnohem více lomeno, než u týchže skorem motivů Uprkových, krajiny obestřeny lehkou mlhou, která dodává barvám stříbřitého přísvitu a všemu mírnějšího, smutnějšího vzhledu, než u mistra Uprky. Jenom v některých akvarelech zastkví se barva živěji, jenom tu v motivu ze vsi, a hlavně v podobiznách děvuch zdravím kypících, v tom barvitém kroji slováckém ještě veselejších, jakoby se zachytil odlesk jásavého kolorismu Uprkova, to jest oné syté, upřímné barvitosti, kterou tak věrně tlumočívá právě tento mistr. Jak úzce lnul Mandel k tomuto prvnímu malíři slováckého kraje, je patrno právě z toho, že mimoděk a vždy znovu vyslovujeme jmeno Uprkovo, díváme-li se na malby Cyrilla Mandela, a že tato spojitost mezi nimi je také každému zřejma, kdo vůbec o české malířství se zajímá a Uprkovy slovácké obrazy viděl. Snad by byl Mandel na konec našel samostatného výrazu pro svou malířskou individualitu, ale předčasná smrt přervala tuto dráhu.

Alois Kalvoda vystavil v saloně Topičově 39 svých maleb. Je to sbírka posledních prací českého krajináře nad jiné svérázného, a salon Topičův — při této příležitosti zbaven svých příčných zástěn — objevuje se jako prostorná místnost, do níž shora padá klidné, poněkud tlumené bílé světlo. Vůkol na šedavých stěnách rozvěsil Kalvoda své obrazy, a tato prostá úprava dobře harmonuje s barevnými akkordy, tentokráte sytěji zvučícími, než dříve. Pamatuji se dobře na první rozměrnější malbu Kalvodovu »Duby u Lochovic« (tam totiž bývala krajinářská škola v pleinairu), a také jeho pohledy do krajů zbrázděných a zvlněných, pod nebem více nebo méně hustými mraky zahaleným jsou u všech, kdož o naše malířství se zajímají, z výstav pod Petřínem, z Rudolfina atd. v dobré paměti. Jakási temně laděná zeleň, která později nabývala světlých odstínů bledé měděnky nebo skorem nelomeného zeleného cinobru, snoubila se tu s modrými stíny a nafialovatělými tóny oranic, nebe zpravidla modralo se bouřlivými odstíny v záhybech mrakových kotoučů,

z nichž silně se zabělaly osvětlené kraje nebo se vesele zamodral cípek jasného nebe. Pak přicházel Kalvoda s náladami přívětivějšími, počal malovati figurky do svých prospektů, biedermeierovské krinoliny rozhoupaly se tu i tam na stezce v polích, nebo v rozkvetlé zahradě. Bylo tu více barvy, bohatší paleta v ruce umělcově zpravovala nás o novém stadiu jeho rozvoje. Vznikly »Břízy,« nyní v moderní galerii král. českého zavěšené, a četná jiná plátna, směle traktovaná, pokrytá barvou v širokých pruzích, štětcem také ze široka nahozených, svědčila o rostoucí jistotě a sebevědomí umělcově. Kalvoda počal v tomto období také psáti o umění, filosofovati, esthetisovati. Moderní umělci rádi to činí a rádi zaměňují štětec za pero, aspoň na chvilku; ale kdo s nimi upřímně smýšlí, poradil jim vždycky, aby se inkoustu chránili. Nesvědčí jim, a ruka, která ovládá nástroj tak pružný, tak podajný, jako je štětec, která dovede na hladké ploše »širokého dřeva« rozvířiti proudy barev k pravým ohňostrojům, která z nich vykouzlívá duhy, probírá se v divech perlící se rosy, opalisujících vln, aksamitem se lesknoucích pažitů, — ta ruka zabodává, zadrhuje perem, dokud jím nekreslí, a rozlité proudy inkoustu tekou tam, kde bychom raději viděli nádherná divadla, obrazy tohoto světa, jenž je tak naplněn krásou nevyčerpatelnou. Zatrpklá je chuť černé tekutiny, do níž perem se namáčí, a tato příchuť zdá se pak lpěti na všem, co malíř přednáší ve své věci, — neboť píše vždy pro domo sua, i když všeobecně esthetisuje. Ze všech filosofů, co jich o umění mudrovalo, byli ti nejméně stravitelni a nejméně zábavni, kteří svět neumělecký, tedy asi naše milé obecenstvo, mentorovali, přímo samovražedné pak bylo počínání těch, kteří obecenstvo učili, aby spatřovalo v uměleckém díle něco v podstatě nesrozumitelně mystického, kteří hlásali »náboženství umění,« jak se teď říká. Ti posloužili jak umění, tak umělcům a také sobě co nejhůře; před těmi ustupuje uctivě právě toto »velké publikum,« na něž je to vše adresováno. Takovým esthetům by s malou změnou měl býti připsán epigram malíře Ládě Nováka o spravedlnosti: Esthetika je mocná paní, kdo můžeš, uhni bez váhání.

Tyto poznámky byly způsobeny proslovem ke katalogu výstavy (nebýváť už nyní katalogů bez předmluvy), na němž je podepsán Adolf Racek. Když při takových příležitostech, jako je výstava obrazů, se tisknou komentáře, nebo hned kritiky, nebo též polemiky, je to pro publikum stravitelnější, a snad v nynější době rvavé reklamy a publicistiky velmi výbojné, útočné, obecenstvo porozumí, že také výtvarný umělec »jest nucen« takto na sebe upozorňovati, nebo se »uplatňovati.« Tisknouli se však esthetické úvahy, jako je Rackova, řekneli se na př., že impressionismus je písní beze slov, pak není divu, pokrčíli obecenstvo rameny a podíváli se druh na druha s augurským úsměvem.

Ke všemu nemá Alois Kalvoda literární reklamy (jíž, jak lze z dřívějších příběhů souditi, beztoho nemiluje), nemá modernistních mystických dithyrambů potřebí. Jeho díla mluví sama za sebe, myslím, že velmi srozumitelně, zvláště tam, kde Kalvoda stane před přírodou jako prostý malíř, to jest nadšený obdivovatel její krásy

s veškerou výmluvností se snaží, aby to, čím se nadchnul, také urbi et orbi, všemu světu, sdělil. Jeli Kalvoda impressionista — a dnes je impressionismus více než nálepka na zboží, — není třeba vysvětlovati obecenstvu, co impressionismus jest, anebo říkati laickému publiku, že je to etappa malířského umění, že malíři pod vlivem francouzských soudruhů svých sobě dali zákon: maluj vše tak, jak to na tebe v určité chvíli působí, jak to vidíš. Tedy maluj věc dle dojmu, ne věc, jaká je ve skutečnosti se všemi svými tvarovými detaily, jichž na jistou vzdálenost zrakem vůbec nerozeznáš. Impressionismus takto vysvětlený znamená vyšší stupeň vývoje, znamená též krok blíže ku pravdě, neboť tu zase platí, že pravdivější je zobraziti věc, jak se jeví, než jaká je sama o sobě. Děti a divoši malují, kreslí věci tak, jaké jsou, totiž znázorňují vše, co o věci v ě d í, ne co v i d í. A že tedy impressionismus není »písní beze slov,« že je to forma umělecká velmi výmluvná, že je to malířství velmi silné, hybné, energické, že je to jen stupeň realismu, naturalismu, ba verismu čistě malířsky chápaného — to snad by nebylo ani třeba dnes našemu obecenstvu, výstavy navštěvujícímu, vykládati, neboť není u nás impressionismus znám teprve od loňského podzimu. Tolik o slovesném doprovodu k výstavě Kalvodově.

Poslední jeho práce, náladové krajiny, zvláště několik zimních motivů, jsou brillantní ukázky robustního umění, v jádře zdravého, ani dost málo sentimentálního umění tohoto krajináře, jenž tak na ráz, šmahem zachytí pohled na hřbety horské, na delikátní odstíny běle, modře, tónů perleťově našedlých. Je to pevná ruka, silná pěsť, která tu vládne štětcem, a také ze soumraků a zášeří Kalvodových vane vždy zdravý, vlhký vzduch, jenž se tak dobře dýchá. V některých malbách je šířka machy trochu upřílišněna, jsou tu přece jen skizzy a obrazy, dvě kategorie, o jichžto splynutí moderna tolik usiluje. Ale Kalvoda je v základech příliš zdravý umělec, aby naň působily sentimentality papírového druhu po delší dobu. Není o Kalvodu strachu.

* * *

N ě m e c k é u m ě n í v Č e c h á c h tak dlouho bylo nedochůdné, tak dlouho »kvetlo ve skrytosti,« že Němci neradi o něm mluvili a také neradi slýchali, když se o něm hovořilo. Výtvarnictví německé, jež u nás kdysi kvetlo jako umění officiální, vedoucí, »jedině pravé,« žalostně chřadlo, a české malířství s českou plastikou mohutně se vyvíjejíce zastiňovaly toto německé úřední umění zúplna. Přišla doba, kdy Němci v Čechách vyznávali, že jim nelze s Čechy závoditi, že čeští výtvarníci dosáhli tak vysokých met, že není pomyšlení na soupeřství. Čechové byli mimo soutěž.

Tu však došlo na zřízení moderní galerie umění v království českém, a tu také podařilo se Němcům, aby pro sebe uchvátili část královského daru, původně určeného *českému* výtvarnictví. Od této chvíle pak počíná nová doba »německého umění v Čechách.« Na vysokém učení výtvarnickém, c. k. akademii, ustanoven německý profesor, má pět žáků, po Čechách a po celém mocnářství rakou-

ském vyhledáváni jsou »rození Čechové,« malíři, sochaři, architekti, a záhy uspořádána výstava spolku německých umělců, též nedávno vzniklého. Konečně vyvinuly se věci tou měrou, že překvapena česká veřejnost novinou o povolání dvou německých malířů na akademii, tak že by tam byli tři němečtí profesoři, a tato záležitost, dosud, jak se zdá, neprojednaná, velmi jasně osvětlila poměry našeho uměleckého života. Politika s uměním vzájemně tu na sebe působí, nelze jich tak dokonale odlišovati a oddělovati, jak se zpravidla káže. Neboť právem bylo v těchto dnech poukázáno na možnost, že bude rozdělena také c. k. akademie umění, že vznikne v Praze »německá vysoká škola výtvarnická« vedle naší české. K tomu nyní směřuje, neklamouli znamení, snaha Němců, a této snaze děkujeme také za výstavy, jimiž Pražanům se představuje mladé, mladinké německé umění — české, byl bych málem napsal.

Své mládí dosvědčuje toto německo-české umění neklamnými důkazy. Nejsou tu jen noví lidé, vesměs mladí, v Čechách rodilí Němci, pak také k Němcům se hlásící israelité, ale je tu i mladistvá nedospělost, nerozhodnost, dovádivost. Jsou tu mladí malíři, jichžto jmena byla napsána na seznamu »výstavy osmi,« která Praze ukázala, že Gauguin et consortes nezůstali bez následníků. Jsou tu mladí malíři, jimž zase Max Lichermann a jeho dilettantsky liberální směr dodal odhodlanosti, aby se pokusili o lehké vítězství na základě zberlínštělého francouzského impressionismu. Oddělení pro sebe ve znamení buldoga, jehož plastický kontrfej s vervou provedl Fritz Werner-Birkigt (t. j. Werner z Březiny), obsahuje práce těchto neo-impressionistů, mezi nimiž jsou W. Nowak, Feigl, Pittermann a Kars.. Ale také Max Horb náležel k nim, a má tu posmrtnou výstavku svých studií, portrétů, zátiší, interieurů, krajin, obrazů, z nichž některé jako by k vám mluvily řečí srozumitelnou, jako by jimi probleskovalo nadání malíře v pravdě originelního, a jiné, z kterých zeje pustota nepochopené »svobody« malířské, jak ji hlásají všude buď nedouci, nebo raffinovaní pozéři. Vždyť také Kühnel, Moric Melzer, Friedr. Lederer v jiném oddělení dávají se do všelijakých pokusných a siláckých kousků, s které někdy vůbec nejsou, někdy jen z polovice. Ale je tu mezi nimi sochař Al. Rieber, od dřívějška v Rudolfině známý, a má tu dobré poprsí — Jana Ev. Purkyně, návrh (sádrový odlitek) k onomu poprsí, které v těchto dnech bylo slavnostně odhaleno -- ve Vratislavi. Poznámkou bych jen upozornil, že tedy Němci v říši již vědí o našich německo-českých umělcích, a že osvědčují tolik jemného citu, aby provedení takového díla, jímž má býti oslaven Čech (nebo snad ve Vratislavi je Purkyně Němec?), svěřili aspoň sochaři, jenž je »ein Deutschböhme.« Ale poprsí Purkyňovo je dobré, pěkně ve velkém slohu udělané a při tom, pokud mohu souditi, podobné.

Jiný znak mladosti jest na této výstavě patrný, a to ve velkém počtu báchorkovitých, pohádkovitých a deliriosních námětů. Pohádky maluje Wierer, jehož známe ze Zlaté Prahy, báchorky a fantasie Teschner, deliria pak Kubín, jenž pomalu stává se jednotvárným.

Teschner je z nich největší umělec, klademeli důraz na to, že umí krásně a jemně kreslit, že má bohatou zásobu delikátních, někdy sytých, žhavých barev pro svá mnohdy velmi bizzarní, ale vždy s humorem vytvořená strašidla nebo své ironicky podbarvené allegorie, k nimž rád přidává špetku smyslnosti. Podává to však v menším měřítku formou velmi milou, malířsky raffinovaně.

Z krajinářů vyniká tentokráte vedle Lumnitzera také Walter Cocl, jinak veselý druh, dobrá kopa mezi Pražskými malíři akademiky. Má zde zimní motiv svítivého chladu barevného a k tomu velkou podobiznu hudebníka Sherbowa, nad očekávání zralou práci. Je tu dále Staeger, také známý ze Zlaté Prahy, a paní Staegerová-Springerová, tentokráte zastoupená několika plátny (zátiší trochu příliš hrubě traktovaná, portréty velmi výrazné a v interiérové náladě dobře viděné), a je tu také Gustav Klimt z Vídně, nevím proč, snad je také v Čechách zrozen. Jeho »Věk člověka« — snad »Lidský věk« — jest allegorie bez názvu těžce rozluštitelná a malovaná po Klimtovsku: zlato, stříbro, něco bledě fialových těl, z nichž ovšem nejnápadnější jsou nudity na vzdor »stylismu« a »dekorativnosti« díla hodně naturalistní, s jakousi vtíravou, v zásadě cynickou prostotou provedené.

Zastoupena je též architektura, o té však bych učinil několik poznámek až po kompletování, až totiž dojdou práce Ohmannovy. Jen se zmiňuji o žácích prof. Kotěry, s nimiž se tu setkáváme. Pak bylo by snad vhodno říci několik slov o karikaturách, jichž je zde tentokrát mnoho. Některé jsou dosti hrubozrnné a dosti sprosté, jaké na uměleckou výstavu nepatří. Ale patří k tomu dost troufalosti vystavovat pod záhlavím »německého umění« takové prahloupé, v skutku velmi mladické posměšky na bodré Čechy, také na ty, kteří slouží v rakouské c. a k. armádě. Vystaviti karikaturu c. a k. kavaleristy v červenobílém rámci má snad býti vtip, ale je to spíše drzost.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

- — —

Z hudebního světa.

Bruckner. Debussy. Chromatická harfa. Société de concerts d'instruments anciens. Berliozova symfonie smuteční a triumfální. Serenáda Brahmsova. Novinky Moorovy a Piskáčkovy.

Po velikém díle Regerově, o němž minule jsem psal, došlo ku provedení dvou skladeb druhého velikého představitele moderní německé tvorby symfonické. Ant. Bruckner šel svojí životní poutí jako prostý venkovan, jímž zůstal, i když umění jeho jej vzneslo nejvýše. Neznal, než své varhany a svoji hudbu. Ta byla mu darem božím, jemu svěřeným, aby ze všech sil svého milého Pánaboha slavil. Slavil jej v prvních větách svých symfonií tóny té velebnosti, tak klidně, mohutně a široce se v božském majestátu nesoucími, že mníte z nich slyšeti hudbu sfér. Slavil jej ve svých Adagiích modlitbou

tak vroucí, tak pokornou a zase vzletnou, tak veškeré pozemskosti prostou, jak modlil se jí v nejkrásnějších, nejvelkolepějších svých Adagiích Beethoven. A slavil jej po svém spůsobu, raduje se vděčně z toho, co tento pozemský svět mu skýtal, tóny nehorázného, po selsku hřmotně dupajícího veselí ve svých Scherzech, nebo zase tóny veselé lidové písničky ve větách finálních. Kde obrací se k tónům z tohoto světa, mluví z něho živé, lehkovznětlé plémě jihoněmecké. Ale vlastní oblast jeho je mimo tento svět: jeví se nám největším, když improvisuje hymnické věty, které valí se na nás jako proudy zvuků z ohromných varhan, jeho to nástroje, který zanechává v každém jeho díle patrné stopy.

Jeho hluboká zbožnost a jeho prostota byly pramenem jeho velkosti: prasíla obrovské jeho fantasie nebyla lomena prismatem cizí kultury. Jeho prostota byla zároveň pramenem velikých nedostatků jeho díla. Byl duše naprosto nekritická. Oddával se inspiraci, v ni a v boží pomoc jedině věřil. Zvyklý improvisovati na varhanách, improvisoval svoje symfonie. Nepromýšlel jich, nebudoval jich organicky dle jednotného, pevného plánu. Koncipuje velkolepé myšlenky, dával se jimi unesti, rozvíjel je s úžasným vzletem a s podivuhodným uměním. Ale svévolně rozvoj náhle přerušuje, jako by chtěl znova počíti. Nebo neváhá přeskočiti s tónů nejvyšších, nejvelebnějších do triviálního popěvku. Bylo mu právě vše svato . . .

Taková jsou tedy obě díla, jež právě jsme slyšeli: jeho šestá symfonie a jeho smyčcový kvintet. Symfonie má velkolepou, majestátně klidnou větu první a neskonale krásné, v té vroucnosti a zbožnosti úchvatné Adagio, pěkné myšlenkami, formou i zvukem Scherzo a roztříštěnou poslední větu; kvintet hluboce působí jedině svojí větou volnou, kdežto ve větách ostatních vytčené přednosti i vady příliš pestře se mísí. Za pěkné provedení symfonie a za překrásnou reprodukci kvinteta třeba vzdáti dík Filharmonii i jejímu dirigentu, dr. Zemánkovi, a Českému kvartetu s p. Talichem u druhé violy. —

Umění francouzské bylo tento měsíc zastoupeno i po stránce produkce i reprodukce.

O Claudu D e b u s s y o v i a rázu jeho díla psal jsem v těchto listech nedávno. Ve Filharmonii slyšeli jsme od něho dva tance pro chromatickou harfu: první melancholický, tichou modlitbou ve svých exotických harmoniích se nesoucí tanec obřadný, druhý, stlumenou večerní náladu, mlhavé, sladké snění jen napovídaných jaksi valčíkových rytmů. Chromatická harfa, již sl. Věra Kruisová s oněmi skladbami zároveň k nám uvedla, chce odstraniti nedostatky obyčejné harfy pedálové tím, že má ostrunění pro celou chromatickou stupnici všech užívaných oktáv, co harfa pedálová, laděná na diatonickou stupnici *Ces*, jednoduchým neb dvojitým stisknutím toho onoho ze sedmi pedálů teprve dociluje jednoduchého nebo dvojitého zvýšení toho kterého tónu. Struny chromatické, odpovídající černým klavesám klaviatury, stojí v malém úhlu k strunám diatonickým, křížíce se s nimi asi uprostřed nástroje. Z toho vyplývá základní nedostatek

vynálezu. Harfa zní plným, nejkrásnějším tónem, hrajeme-li uprostřed struny. Při kraji strun hrajeme effekty mandolinové a loutnové. Při harfě chromatické je hra ve prostřed vyloučena: nástroj má zvuk u porovnání s harfou pedálovou suchý a krátký, tón menší. Co na technice usnadněno, oč snad technika nástroje rozšířena — ač bylo by bláhovo chtíti chromatickou harfu zaměňovati s chromatickým klavírem — to na zvuku ztraceno.

Výkonné umění francouzské představilo se Praze nejvzácnějším svým zcela cizokrajným květem, jakým je *Société de concerts d'instruments anciens*. Pp. Henri a Marcel Casedesus, Celli, Devilliers a Casella věnovali se studiu zašlých nástrojů století sedmnáctého a osmnáctého. Slyšeli jsme zde ostře, pronikavě intonovaný pětistrunný quinton, hrající úkol houslí ve starodávném ensemblu, slyšeli jsme též melancholickou, stříbrnými záchvěji se nesoucí violu d'amour a stlumeně a trochu nasálně své plné akkordy narážející violu di gambu i měkký, zvučný bas Basse de viole; celek pojil se pak šumnými, splývavými a zase zvonivými běhy a akkordy krásného, historickou firmou Pleyelovou stavěného klavecinu. A virtuosové prvého řádu i jemní umělci provádějí v ensemblu tom díla oněch dvou století v reprodukci ideálně krásné, slohové a živé, přímo kouzelné, co zvuku se týče. Zní tu barvy nám tak neznámé, je tu zvuk v celku sice stejný ve své přiostřelosti, na zvuk velikého harmonia připomínající, ale nejsubtilněji odstínovaný, tak že z údivu nevyjdete. Jistě že umělci na dílech, která hráli, provedli leckteré retuše: byly to skladby Monteclairovy, Lullyovy, Lorenzitiovy a Le Sueurovy vedle známějších jmen Bachových, Scarlattiových a Mozartových. Nemyslíme však, že by tím byli dílům ublížili. Naopak. Umělci oněch dob mívali zvykem své skladby pouze načrtnouti, provedení podrobností, doprovodů, ozdob zůstaveno bývalo umělcům výkonným. Ovšem že doba Le Sueurova nástrojů, na něž se hrálo, pomalu již přestala užívati!

Třetí koncert jednoty pro orchestrální hudbu měl jako stěžejné číslo pořadu dílo největšího francouzského symfonika. »Roku 1840, když se blížil červenec, vláda francouzská chtěla oslaviti velkolepou slavností desáté výročí revoluce r. 1830 a přenesení více či méně hrdinných obětí tří revolučních týdnů do pomníku, který se jim stavěl na náměstí Bastilly. Tehdejší ministr vnitra, de Rémusat, byl náhodou velikým přítelem hudby. Přišel na myšlenku, bych napsal k té příležitosti symfonii, jejíž forma i prostředky měly mi úplně zůstati na vůli. Myslil jsem, že plán nejprostší bude pro takové dílo nejlepší, a že těleso dechových nástrojů nejlépe se hodí pro symfonii, která měla býti provedena venku. Chtěl jsem z počátku učiniti vzpomínku na boje tří oněch slavných týdnů, a přinesti akcenty smuteční v pochodu zároveň hrůzném i zoufalém, který měl se hráti, co by průvod přecházel; chtěl jsem předvesti jakousi pohřební řeč či loučení se vznešenými nebožtíky ve chvíli, kdy by těla jich vcházela do pomníku-hrobu; a konečně zazpívati hymnu slávy, apotheosu, když by, po uzavření náhrobní desky, lid neměl před zraky leč vysoký sloup se sochou Svobody, s rozepjatými křídly k nebesům

se vznášející, jako duše těch, co za ni zemřeli.« Tak vypravuje Hector Berlioz o vzniku své Symfonie smuteční a triumfální. Dílo vzbudilo při svém provedení největší rozruch. Chválou tak skrblivý Spontini napsal autoru nadšený list. Habeneck, slavný tehdy Pařížský dirigent, s nímž byl Berlioz právě tenkrát na štíru, uznal: »Rozhodně ten . . . má veliké myšlenky.«

Jistě: myšlenkou je to dílo veliké; myšlenkou, vystavěti obrovitými prostředky, velkolepě prostými, lapidárními liniemi tři scény, slavící smrt a zbožnění v smrti. Je to dílo, které nelze měřiti měřítkem jiné hudby. Nalezli bychom na něm pak mnoho nedostatků: není velké invencí, nezná jemnějšího propracování, je homofonní. Ale působí monumentální, drtící velkostí assyrské architektury neb egyptských pyramid či sfing.

Prostá velikost skladby patrně dobře se hodila dirigentu koncertu, p. A. Piskáčkovi: provedení dobře se mu zdařilo. Méně šťasten byl v provedení Brahmsovy klassickým tónem se nesoucí půvabné a svěží Serenady op. 11. Těch šest jejích vět, ne právě hlubokých obsahem, ale plných podrobností co nejjemnějších, kabinetních kusů hudební drobnomalby, bylo by vyžadovalo provedení, propracovaného do nejmenšího akcentu. Ploše, vlekle a bezvýrazně odehráno, působilo dílo nudně, jako vůbec celý ostatní pořad nedostatkem jemněji propracovaného provedení trpěl.

Česká tvorba zastoupena byla v témže koncertu symfonickou básní Karla Moora »Potopa« a ouverturou k opeře »Divá Bára« od Ad. Piskáčka. V dílech Karla Moora jeví se všudy nepoměr snah a nadání i dovednosti autorovy. Tíhne k vysokým cílům; ale nedostihuje jich svou mdlou, unavenou inspirací, nebohatou, zejmena co rytmiky se týče, primitivní invencí a v čiré neorganické homofonii váznoucí skladatelskou technikou. Smutek nemohoucnosti je rozestřen nad jeho dílem, smutek, z něhož probleskují jen časem divoké výbuchy bolesti. Tím dojmem působila na mne i širá fantasie, ze mdlých, šerou hladinou se táhnoucích tónů několikráte do výše se vzpínající a zase zpět klesající, aby ke konci triumfálními zvuky žesťů vyzněla. Poetické vlastnosti díla, jeho náladovost, jsou nejlepší jeho stránkou.

Piskáčkova ouvertura je skladba patrně programmatická; odtud její nescelenost, její prudké přechody z nálady do nálady v mezích velmi krátkých. Pestrý celek vyznačuje se svěžími, české škole se hlásícími myšlenkami, dovednou prací i instrumentací, v jejímž účinku se mladý autor ovšem tu a tam zmýlil.

K. Hoffmeister.

— —

Nové rovy.

Jan Červenka. — Karel Bubela. — Dr. Frant. Kahlík.

V Král. Vinohradech zemřel 24. ledna t. r. spisovatel Jan Červenka. Narodil se 3. dubna r. 1861 v Praze, gymnasium vystudoval v Hradci Králové (kdež otec jeho, známý překladatel Ovidia, byl profesorem), načež se oddal na Pražské universitě právům. Vystudovav byl přijat r. 1885 za konceptního úředníka v městské kanceláři na Král. Vinohradech, kdež byl posléze prvním tajemníkem. Od studentských let básnil a uveřejňoval své verše po časopisech. Lumír r. 1879 první vytiskl jeho práce, Trylky, jejichž forma zřejmě svědčila o snaze autorově vytvořiti i po vnější stránce něco svého, původního. Téhož roku vystoupil v Květech jako překladatel Fr. Coppéea. Sbírky jeho veršů vyšly v knihách Amoroso (r. 1883), Ztišené vlny (1886), Písně Závišovy (1890), Babí léto (1900). Láska k ženě a ku přírodě jsou hlavními motivy těchto sbírek; později k nim přibyla též reflexe, vížící se k životním zkušenostem. Zvláště Písně Závišovy vynikly umělou formou, kterouž upomínají na staročeského žáka Záviši neméně než vroucí milostnou touhou svého obsahu. Některé z nich staly se podkladem skladeb hudebních. Z původní tvorby Červenkovy jsou dále dvě knihy prozy z let osmdesátých, Novelly a Dětské kartony. Později pokusil se také na poli dramatickém, na něž se ostatně již dlouho chystal. Na Národním divadle dávala se jeho veselohra Opuštěný a drama Hodiny. K jiným veselohrám chystal si látku a dělal plány, ale zákeřná nemoc, rušící činnost srdce, nedopustila, aby se práce tyto vyvinuly k určitým obrysům. Červenka také překládal, a to hlavně z literatury španělské. Vydal v překladě Legendy od G. Ad. Becquera, Tři andělské duše a Dolores od Fern. Caballera a Calderonovo drama Sudí Zalamejský. Byl milý člověk přímé povahy, rád pověděl otevřeně, co měl na srdci, a dokud byl zdráv, mezi přáteli překypoval temperamentem. Tiché, trpělivé rybaření bylo mu nejmilejší zábavou.

Ve Vsetíně na Moravě zemřel 5. února t. r. Karel Bubela, zemský poslanec. Narodiv se 21. února 1846 ve Vsetíně, studoval na reálce v Brně a v Praze pod Wenzigem, pobyl nějaký čas na technice ve Vídni, vstoupil potom do obchodu svého otce ve svém rodišti a založil spolu s bratrem r. 1871 ve Vsetíně velkoobchod s dřívím, který záhy vzrostl, a zřídil si několik pobočních závodů na Moravě a v Haliči. Roku 1897 firma založila ve Vsetíně také továrnu na nože. Od třiceti let se K. Bubela horlivě a platně účastnil veřejného života národního na Moravě a zvláště na Valašsku, o jehož uvědomění, kulturní povznesení a hospodářské posílení získal si nevšední zásluhy. Roku 1876 po prvé kandidoval do sněmu, ale tehdy podlehl ještě kandidátu německému. Ale již v příštím období volebním zvítězil na Holešovsku a tuto skupinu městskou zastupoval potom na sněmě moravském až do své smrti. Na sněmě vynikl jako zdatný a svědomitý pracovník, zvláště v oboru finančním, bankovním

a železničním. Jsa věrným stoupencem konservativní strany národní zasedal také v jejím výkonném výboru. Ruchu národopisného před rokem 1895 účastnil se co nejplatněji jakožto předseda národopisné výstavy ve Vsetíně r. 1892, první výstavy venkovské, a jakožto náčelník akce z Valašska na výstavě Pražské. Zásluhy jeho odměnila řada obcí na Moravě čestným občanstvím. V jubilejním roce panovníkově r. 1898 byl vyznamenán řádem železné koruny III. třídy, a když se při České akademii ustavil národohospodářský odbor, stal se řádným jeho členem.

V Zábřehu na Moravě zemřel 8. t. m. dr. František Kahlík, ředitel tamního gymnasia. Narodil se v Poličné u Valašského Meziříčí, vystudoval gymnasium v Kroměříži a filosofii v Praze a nastoupil jako historik i zeměpisec na dráhu středoškolské profesury. Působil na učitelském ústavě v Praze, odkudž r. 1883 přešel na české gymnasium, jež tehdy zřídila Ústřední Matice v Opavě, a tam působil až do r. 1896. Toho roku náš ochranný spolek školský zřídil gymnasium v Zábřehu v severozápadní Moravě a Kahlík povolán za jeho ředitele. Volba ta byla v každém směru šťastná; byloť tam potřebí muže pevné, rozhodné povahy, imponujícího věděním a zároveň taktního, mělli se mladý ústav udržeti na půdě, kterou německý kapitál pokládal za výhradní právo své dobyvačské činnosti, a mělli tam zdárně plniti svůj kulturní úkol. A takovým mužem osvědčil se Kahlík plnou měrou. Za jeho správy ústav se pevně zakotvil a byl posléze na podzim r. 1907 přejat do správy státní. Úspěch školy svou polohou tak důležité bude trvalou zásluhou jejího prvního ředitele, který ostatně již před tím v Opavě horlivě pracoval o povzbuzení a posílení českého živlu. Kahlík pracoval také literárně. Uveřejňoval zvláště zeměpisné práce své v naší Osvětě, v Květech, v Zeměvědném sborníku a Historickém sborníku. Samostatně vydal Dějezpyt a dějepis český (r. 1883), Australie ve světle výzkumů (r. 1886); do výroční zprávy gymnasia Opavského napsal r. 1897 Objevení východní Asie a r. 1898 Marko Polo. V letech 1891 až 1893 vydával v Opavě Kytici z luhů slovanských a cizích, sbírku překladů z Korolenka, Mažuraniče, Tolstého atd. Brzy potom vydal spolu s prof. R. Parmou překlad illustrovaného díla Gawalewiczova Lidové legendy o Matce boží. *F. V. V.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. února 1908.

Všeobecné volby do českého sněmu. — Ministr Peschka proti českému národu. — Zahraničná politika rakousko-uherská v delegacích. — Slezský sněm. — Zavraždění portugalského krále a korunního prince. — Protirakouské proudy v Italii. — Odsouzení »obhájců« pevnosti Portarthurské. — Bulharsko. — Marokko.

Všeobecné volby do sněmu království českého budou se konati v těchto dnech. Kdežto Němci postupují celkem jednotně, panuje v táboře českém žalostná roztříštěnost. Neméně než osmero

stran českých bude se navzájem potírati. Staročeši, mladočeši, realisté, radikálové a pokrokovci, katolíci, agrárníci, národní sociálové a sociální demokraté utkají se v tuhém boji. Kompromis mezi stranou staročeskou a mladočeskou se rozbil pro nechuť strany mladočeské proti dr. Srbovi, že v Českém klubu »positivní« politiku dr. Kramáře kritisoval a neúspěšnost její dokazoval. Ani ta okolnost, že Němci v Praze, v Plzni a Českých Budějovicích své kandidáty postaví, nepřiměla české strany, aby alespoň v těchto volebních okresech jednotně postupovaly. Aby pak byl zmatek ještě větší, vstoupí tentokráte do volebního boje také české ženy. Teprve k letošním volbám odstraněny plné moci, a ženy poplatnice, jež platí alespoň 8 korun přímých daní, mají mimo Prahu a Liberec (kterážto města mají své statuty) právo dostaviti se k volbě. České ženy nejen že toho práva užijí, ale postavily také několik kandidátek.

Kdežto oba čeští členové kabinetu Beckova, ministr krajan Prášek i ministr obchodu dr. Fiedler, ve svých veřejných projevech kladli důraz na provedení rovného práva a na dohodu obou národů v Čechách, neostýchal se německý ministr krajan Peschka v Štyrském Hradci prohlásiti záhubu českého národa za vlastní cíl nejen Němců v Rakousku, ale celého německého národa! Vyslovil se, že o nějakém trvalém míru mezi Čechy a Němci nemůže býti řeči, a pravil do slova: »Boj bude trvati, dokud jedna z obou národností nepodlehne. Spolehajíce na podporu svých bratří ze všech zemí světa, kde Němci bydlí, doufáme, že my jsme ti, kteří svého cíle dosáhnou!« Tak zpupně, tak vyzývavě mluvil člen vlády Beckovy, která prohlásila čestný smír českého a německého národa za předmět své ctižádosti! Tak nemluvil dosud žádný c. k. rakouský ministr ani v těch dobách, kdy se u vesla nalézaly vlády, jež proti národu českému zjevně a bezohledně bojovaly. Tato vyzývavost bude míti zajisté následky v říšské radě, ježto celá česká veřejnost tímto bezpříkladným projevem rádce panovníkova byla pobouřena. Co řekne a učiní bar. Beck, jak se zachovají oba čeští ministři, jaké kroky učiní čeští poslanci, kteří tuto vládu s takovým sebezapřením podporují? Odpověď na tyto otázky čeká celý národ český s oprávněnou netrpělivostí. Když ministr Prášek ve schůzi v Nymburce vyslovil mírný požadavek, aby český živel byl ve všech centrálních úřadech pětinou zastoupen, a podotkl, že od požadavku toho neupustíme, zdvihla se v celém německém táboře bouře nevole a protestováno proti této »chtivosti« Čechů! Že němečtí ministři Derschatta a Marchet ve svých oborech zcela zjevně poněmčují, že se za »nestranné« vlády Beckovy národu českému více křivdí než dříve, k tomu má český národ klidně přihlížeti. Následkem zjevného porušování zákona od soudců v zněmčeném území rozhodl nejvyšší soud, že český jazyk podle platných zákonů jest v celých Čechách rovnoprávný s německým, a president vrchního soudu Pražského Wessely, ač jinak Němcům zjevně nadržuje, nařídil soudům, aby dbaly zákonných ustanovení; ale odboj německých soudců trvá dále, a vláda k tomu mlčí.

Ve svém výkladu o zahraničné politice v delegacích vyslovil se bar. Aehrenthal: »Bosenskou državou jsme též Balkánskou

mocí, a naší úlohou jest rozuměti znamením doby a jich využitkovati.« Dále oznámil, že se pomýšlí na stavbu rakousko-uherských připojovacích drah, zejmena k hranici turecké, a na spojení s Mitrovicí a Solunî. Tato sdělení ministrova způsobila v celé Evropě značné vzrušení. V ruských, francouzských a italských časopisech ozvaly se proti tomu námitky a ukazovalo se na to, že z těchto nových dopravních prostředků bude míti největší prospěch — Německo. Časopisy ruské uváděly, že by se těmito železničnými podniky porušily základy úmluvy uzavřené v Mürzzustegu mezi Rakouskem a Ruskem v příčině opravné akce v Turecku na základě posavadního stavu. Rozčilení vzrostlo, když v uherské delegaci hr. Esterhazy připomenul, že turecký sultán již vyhověl přání rakousko-uherskému v příčině průpravních prací k dráze v sandžaku Novopazarském, odevzdav tuto záležitost zvláštní komisi, do níž Rakousko-Uhersko vyšle své inženýry, a že komise ta již v měsíci březnu své práce počne. Dr. Kramář poukázal k tomu, že nejen trať Mitrovice-Soluň, nýbrž i jiné železnice na tureckém území mají býti vystavěny Německou bankou v Berlíně. Francouzské listy stěžují si, že francouzským obchodním zájmům tato politika uškodí, neboť francouzské trati Soluň-Cařihrad vyvstane tím konkurrent, a ze Solunč stane se obchodní středisko německé. Říšskoněmecký list uveřejnil rozmluvu svého Cařihradského dopisovatele s tureckým ministrem, jenž mu prozradil, proč Turecko jeví takovou ochotu v záležitosti té: spoléhá, že se velmoci spolu znesváří, že bude »evropský koncert« rozbit, že přestane úsilí o reformy v Macedonii a že Turecko bude vyproštěno z nynějšího nedůstojného postavení. Novoje Vremja zaznamenává s povděkem, že se v rakouské delegaci všichni Slované, i Poláci, vyslovili proti Balkánské politice Rakouska, a lituje, že v rakouské delegaci nejsou slovanští národové tak četně zastoupeni, jak by dle počtu jich obyvatelstva náleželo. — V rakouské delegaci promluveno také o vyhlazovacím boji Pruska proti Polákům. Delegát hr. Dzieduszycki mluvil proti trojspolku a ohlásil, že nenastaneli náprava, semknou se národové k boji proti zahraničné politice a že nastane okamžik, kdy nebude Poláku a vůbec Slovanu možno mluviti o poměrech v Německu umírněně. Pruské násilnictví odsoudil i německo-konservativní delegát hr. Latour jmenem svých politických přátel. »Naše konservativní zásady,« pravil, »odporují co nejrozhodněji tomuto směru, a od tohoto názoru nedáme se odvrátiti ani poukazováním na vyšší státní raisonu. Prohlašujeme, že chápeme bolestné vzrušení našich polských spoluobčanů a že s nimi sympathisujeme.«

V posledním zasedání slezského sněmu učiněn kompromis o jednání zemskými jazyky v autonomní službě ve Slezsku. Zemský výbor usnesl se nyní na prováděcím nařízení, dle něhož úřední řečí zemského výboru, zemských úřadů a zemských ústavů bude němčina. Podání českou nebo polskou řečí učiněná budou sice vyřizována, ale jazykem německým!

V Portugalsku byli dne 1. února zavražděni král Carlos a korunní princ Ludvík. Když se král s rodinou svou — královnou,

korunním princem Ludvíkem a princem Manuelem — o páté hodině do Lissabonu vracel, stříleno na ně ze skupiny mužů vyzbrojených karabinami. Král a korunní princ byli zasaženi třemi kulemi, princ Manuel lehce zraněn, královně se nic nestalo. Král i korunní princ zemřeli ihned. Král Carlos narodil se r. 1863 a panoval od r. 1889. Korunní princ Ludvík byl narozen r. 1887. Po jich zavraždění prohlášen ihned za krále infant Manuel, narozený r. 1889, v jehož jmeně povede královna vdova Amalie Bourbonská vládu. Doba Carlosova byla vyplněna stálými bouřemi z příčin hospodářských i politických. Finanční stav země stával se vždy nesnesitelnějším, a strana republikánská nabývala víc a více půdy. Již r. 1891 vypuklo povstání republikánské, kteréž však bylo potlačeno. Nespokojenost v lidu stále vzrůstala, ale král toho nedbal. Když koncem loňského roku jitření v lidu nabývalo povážlivých rozměrů, a i ve sněmovně na rozmařilý život králův, na nehospodářství státní a na obmezování svobod občanských pronášeny stížnosti, odhodlal se král kráznému kroku: rozpustil sněmovnu, zastavil ústavu a jmenoval ministra Franca diktátorem. Po zavraždění krále uprchl diktátor Franco do ciziny a utvořeno ministerstvo koncentrační. Republikáni popírají rozhodně všelikou účast při kralovraždě. »My,« vyslovil se jeden z vůdců jejich, »nezrušili jsme trest smrti proto, abychom jej vykonali na králi.« Republikáni svalují vinu na anarchisty. Vyšlo na jevo, že attentát byl od delší doby připravován. Tři z útočníků byli na místě činu od policie usmrceni. Republikáni pokračují ve své činnosti a prohlašují, že monarchie nebude míti dlouhého trvání a že za krátko bude v Portugalsku prohlášena republika. Jeden z vůdců republikánů se vyslovil: »Všecko jest k prohlášení republiky připraveno. Smýšlení lidu jest pro republiku. Doufáme, že nalezneme sympathie v cizině.« Nový král prohlásil, že bude vládnouti ústavně; všecka krutá nařízení Francova byla odvolána a na sta uvězněných propuštěno na svobodu.

V Italii dějí se stále protirakouské demonstrace. Před nedávnem provozován v Římě za přítomnosti královy kus »La Nave« (Loď) od známého básníka D'Annunzia, namířený proti Rakousku, a při hostině za příčinou premiéry pořádané pronesl básník za všeobecného souhlasu protirakouský přípitek. Italské listy se vyslovují, že officiósní listy rakouské nemají práva se proto rozhorlovati, ježto velitel rakousko-uherského loďstva hr. Montecuccoli promluvil v Pulji řeč, v níž mluvil o výbojném poslání rakousko-uherského loďstva.

Na Rusi v procesu pro vydání pevnosti Portarthurské Žaponcům vynesen rozsudek. Generálové Stessel, Fock a Reuss odsouzeni jsou válečným soudem k smrti, generál Smirnov k desetiletému žaláři. Jak známo, dostalo se generálu Stesslovi po kapitulaci Port-Arthuru od německého císaře řádu »pro zásluhy.«

V Bulharsku odstoupilo ministerstvo Gudevovo a utvořen demokratický kabinet s advokátem Malinovem v čele. Předseda nového ministerstva prohlásil, že se vláda ohledně makedonské otázky zachová úplně správně a nepustí se nikdy do politiky dobrodružné. O vnitřní politice pravil, že jeho kabinet jí dá nový, pokrokovější směr, až bude vládní moci zjednána silná autorita.

Z Marokka docházejí vždy vážnější zprávy. Francouzové dobyli města Setatu, ležícího asi 70 km. jižně od Casablanky. Při této příležitosti bojovali Francouzi po prvé otevřeně ve spolku s vojskem sultána Abdula Aziza. Protisultán Muley Hafid prohlásil z té příčiny »svatou válku« proti Francouzům. Francouzská vláda požádala Španělsko, aby vyslalo vojsko do Marokka. Španělská vláda žádosti té vyhověla a odůvodnila to notou velmocem, v níž praví, že odhodlala se k vyslání vojska, aby zabránila přechodu nepřátelských kmenů na španělské území; Španělsko odvolá své vojsko, jakmile bude dána záruka, že marocká vláda je dosti silna zavesti opět pořádek.

Ve francouzské sněmovně prohlásil ministr zahraničných věcí, že se Francie přesně přidrží úmluvy v Algecirasu uzavřené a že bohdá vyjde ze záležitosti té čestně. Sněmovna schválila marockou politiku vlády ohromnou většinou. *Adolf Srb.*

Českým srdcím.

36 českých obecných škol se 181 třídami mělo by býti zřízeno ve Vídni na základě starších »officielních« dat z r. 1900, které dobou novější ještě ve prospěch náš se pozměnily.

Dále měly by býti zřízeny školy měšťanské pro 1433 úředně napočítaných dítek a školy pokračovací, kde mezi 10.286 žáky bylo již r. 1903/4 **6454 Čechů.**

Konečně nevyhnutelně přistoupeno býti musí i ke zřizování škol středních.

Přes 50.000 českých dítek ve Vídni spíná k Vám své ruce a prosí.

Pomozte nám uchrániti naši drahou, jedinou českou školu!

Nedejte jí zaniknouti.

Zřiďte pro nás nové české obecné školy ve všech okresích.

Nechceme od Vás mnoho: **Aspoň 1 korunu ročně.** Jsou to pouze 2 haléře týdně, které dáte i žebráku.

Tolik snad přece můžete obětovati pro svou krev.

Dar se hned potvrdí, uveřejní a uměleckým diplomkem odmění.

Hleďte získati několik neb alespoň jednoho korunového dárce mezi svými známými.

Výbor spolku »Komenského«
ve Vídni, 5./1. Margaretenstrasse 100.

Oprava. V předešlém čísle Osvěty na str. 102. řád. 6. zdola místo zeměvěd čti: zeměvíd. — K straně 105. poznamenáváme, že manželka Kačerova Žofie nezemřela v ústavě choromyslných, nýbrž na faře Velkotáborské v kruhu rodinném.

R. 1908. Čís. 4.

OSVĚTA

Nad rovem Svatopluka Čecha.

Jen první slovo nalezti! Zdá se tak nevýslovno, co nás všecky zabolelo v duši, když bázlivým, skoro nevěřícím šeptem se rozletěla zvěst, že v neděli dne 23. února 1908 o 7. hodině večerní tiše, bez zápasu a loučení, zesnul nám Svatopluk Čech, aby se již nikdy neprobudil.

Jen nalezti vodicí tón, který by v chaos bolesti zavzněl jako rozřešení a mučivou krutost její zladil ve truchlivý, ale slavný akkord smuteční! Jen pak byla by bolest naše vyslovena důstojně a zplna, zachytímeli si ještě jednou milý, živý obrázek celé té drahé podstaty, která nás opouští svou půlí pomíjejícnější, zůstavujíc nám již jen část svou nesmrtelnou. Ještě jednou všichni chceme aspoň v duchu spatřiti, chceme na rozloučenou pomilovati Čecha člověka, než na místo živých jeho pamětníků nastoupí pokolení, které ho neznalo a zařadí Čecha básníka kriticky chladně v literární historii.

Prchající obraz jeho živě zachytiti snažíme se všichni, kdož píšeme velkému jeho zjevu posmrtné s Bohem; tak i já, jíž připadl čestný, ač teskný úkol, abych za literární obec Osvěty byla takořka mluvčí společného našeho smutku pro nejpopulárnějšího českého básníka, kterouž přednost mu bez odporu dosvědčuje skutečnost a s kritikou či bez kritiky přisouditi musí každý, přítel i nepřítel.

Jak že: nepřítel? Nikoliv! Zde jest to pravé slovo, jehož hledám: velký muž, který neměl nepřátel; slavný básník, který nemá závistníků; duševní bojovník, který nikdy neměl odpůrců. Zdáli se to vše v drsném žití vůbec nemožnou bajkou, v osobě Čechově kráčel zázrak ten vtělen před našima očima a odešel do lůna české země i do srdce českého lidu, zasypán kvítím. Čechova bytost byla zosobněnou harmonií, byla úměrnou, čistou schránou ideálu, jejž si uměl ohraditi tak, aby nepřišel v rozpor s divokou logikou života; na jeho dráze nebylo srážek a dissonancí; žil na světě, jako by to ani nebylo na světě, a klíč k sou-

ladné té jeho nedotknutelnosti jest i klíčem k obrovskému jeho úspěchu literárnímu.

Když jsme v Osvětě r. 1906, v jubilejní rok Čechova šedesátiletí, četli důkladnou a krásnou studii Voborníkovu,[1]) vysvětlující s přesvědčivou případností vznik a povahu tvorby Svatopluka Čecha z jeho žití soukromého i z časových podmínek daných žitím veřejným, nikdo mezi námi netušil, jak brzy skvostnou řadu básníkových děl uzavře smrt. Již delšími pomlčkami pěvec přerušoval své vzkazy poetické, čím dále tím zřetelněji vyslovující životní jeho credo, čím dále tím nelíčeněji vpisující se přímo do srdce lidu, co mu chtěl říci zanícený lidovec. Nemnoho již psal za let posledních, ale kdykoliv přerušil myslitelskou svou zamlklost, zavznělo slovo jeho v plné síle a osobitosti jeho ducha, jednodušeji a mírněji sice, za to však průzračnější pohled otvírajíc do jeho duše, než když se třpytívalo veškerým šperkem bohaté obrazotvornosti, obestřeno nádherou skvělých epů a báchorek. Kdy by ho zákeřná nemoc tělesná nebyla umlčela, duch jeho mohl české poesii darovati ještě díla vzácné zralosti a rázovitosti. Smrt jeho jest nám těžkou ztrátou, jest neštěstím pro nás, avšak položme ruku na srdce a vyznejme, neníli štěstím pro něho? Nejen že krásným jest losem odejíti jako zjev veliký a silný, ještě nepocítivší úpadku staroby; ale ohledněte se po rozháraném jevišti přítomnosti české, popatřte na zachmuřenou českou budoucnost, sami nevíme jak nedalekou, i pomyslíte si také: kdož ví, jak blahoslaven jest onen Čech upřímný, který se jí nedožil a nedožije?! — Tak Svatopluk náš skonal v klidu své samoty, nevyburcován z něho třeskutým krokem dějin příštích, a bílá holubice jeho ideálu nevyplašena se tulila k jeho srdci, až dopělo svou píseň života. Šťastně, nepoznav drsných protivenství, žil vznešený ten snivec; neoblomnou vůlí uhájil tichého ostrova svého uprostřed našeho vlnobití; šťastně i dožil, snivě ze snu do snu přešel, jako by se příroda sama byla neodvážila sevříti majestát takého vyvoleného tvora svého v nelítostnou onu bídu, která předcházívá lidské umírání. Šťastně žil, šťastně dožil, vědom sobě lásky nesmírné, kterou mu národ projevil u večer jeho života tak vroucně jako žádnému jinému pěvci svému; květnatými věnci byla zdobena meta jeho i postlán jeho hrob, a scházíli mezi nimi přec ještě jediný jemu odepřený, jest to jen — věnec trnový.

Jako byl Svatopluk Čech zcela původním, samostatným tvůrcem svých děl, rozeným i vědomě chtějícím jich básníkem, tak byl i samovolným budovatelem díla sobě nejbližšího, vlastního života svého. Život jeho vnější byl svérázný jako tvorba jeho duševní; upravil si jej sám tak, jak bylo duchu jeho potřebou, neznal však potřeby vážnější a vyšší nad plnou nezávislost. Vy-

---

[1]) *Svatopluk Čech. Jeho život a dílo.* V Osvětě 1906, v číslech 2., 3., 5. až 12. Z četných úvah Osvěty o Svatopluku Čechovi dlužno zde aspoň ještě připomenouti výbornou studii El. Krásnohorské o básnické tvorbě jeho v ročníku 1895, str. 706—727. *Red.*

loučil ze svého žití vše, co se podobá poutu, ať železnému či zlatému, ať růžovému či hedvábnému konventionelnímu. Zamítl vše bažení po čemkoli, co se nazývá postavením a karrierou; ač dostudoval práva, nechal jich býti a oddal se zcela jen milované práci literární. Zvoliv pro sebe apoštolskou chudobu, ovšem si tím zjednodušil otázku chlebovou tak, jak nečinívá, kdo pomýšlí založiti útulek šťastné rodině; zůstal jen se svou Musou zasnouben, i byla mu družkou sourodou, měníc jeho samotu v příbytek nadzemského štěstí. Žádná práce nebyla mu obtíží, konalli ji v oblasti své vlastní, v čarovábném oboru literatury a poesie. Nejrozmilejší soudruh spisovatel, nejlaskavější a nejpřístupnější redaktor, v dobrotě své stal se každému přítelem, kdo se mu na tomto poli přiblížil; proti ostatnímu světu se uzavřel v nedobytné ústraní; jen s nuznými a trpícími ještě souvisel štědrou svou rukou, demokrat ten soucitný a ryzí, jenž každý zákon tajů světových nalézal ve svém srdci a každou otázku společenskou řešil nesobeckou láskou.

Nadšen pro svobodu a rovnost, jíž přálo jeho srdce každému s citem opravdu bratrským, dovedl si dobyti přede vším svobody osobní pro sebe sama. A tak byl šlechetný ten přítel lidu, jenž se z přesvědčení klaněl před prostým mužem práce, v žití svém šlechtic, jemuž svoboda byla erbem a štítem. Každý výlučný básník jest aristokratem mezi lidmi snah věcnatých, a Svat. Čech byl zajisté básníkem čistokrevným, chtěl býti a po celý život zůstal jen a jen básníkem. Ani horoucí jeho vlastenectví ho nepřimělo, aby v dobách sebe vyzývavějších vystoupil z literární své výlučnosti, z ticha své pracovny na cesty veřejného lomozu. Žil jen svým ideálům, a nechtěl viděti, jak vypadají ideály i ty nejsvětější, když se na tvrdé půdě skutečnosti derou k svému ztělesnění. Opatroval svůj ideál v zátiší duše jako věčnou lampu v chrámě, aby křišťálová její schrána neutrpěla z venčí úrazu a velebný plamen v ní se nezakolísal. Byl by pro věc národa zajisté život dal, kdy by cesta z pracovny básníkovy vedla přímo k mučednické smrti; avšak život a jeho zápasy mají cesty jiné, a náš básník idealista nikdy nebyl s to, aby z nejhlubší lásky k vlasti podal svobodné ruce své také i rezovitým, hrubým okovům, jež někdy v trýzni a zmatcích českého osudu nosívá nejmužnější povinnost. Měkké a čisté jeho duši tak děsně se hnusilo všecko násilí, všecka křivda, všechen kal a špína, že nemohl — snad ani za cenu života by byl nemohl zasáhnouti do bojovné lopoty, jakou národu přináší potřeba, kde nutno bez vybíravosti konati, co přikazuje věc celková, a třebas holýma — nejednou zakrvácenýma rukama zachraňovati z bahna skvosty ztracené, kráčeti vstříc otráveným střelám, bíti se s nepřítelem neurvalým a nedbati, zasáhneli v rozhorlenosti boje i bratr bratra slepou ranou. Křivda! Ty drobné křivdy, kterými jest poset každý bojovník, ustupují v nepovšimnutí vůči veliké, dějinné křivdě, která chce rozdrtiti národ. Ale tento boj, v němž hořkne mysl a tvrdne i slovo, nebyl živlem Svatopluka Čecha, apoštola rovnosti a lásky,

věštce blízkého již smíru národů, vyrovnání sporů nejkrutších a sbratření veškerého člověčenstva.

Vždyť byla dobrota, jemnocitná a milosrdná, základem jeho povahy lidské i básnické; něha její provázela genia na každém letu do výše i hloubi, kamkoli jej nesla peruť mohutností orlí nadaná. Však zajisté nemožno v duši jiné než v duši básníkově nalezti tolik síly a tolik měkkosti pospolu. A tohoto člověka citlivého, jenž nedovedl ublížiti ani mušce, učinil osud synem národa, kterému stálý boj v sebeobraně jeho jest údělem. Dal mu od dětství vyrůstati v ovzduší, kde vdychoval nadšenou přesvědčenost o své povinnosti spolubojovnické v milovaném tom národě, ale dopřál mu výminečného štěstí, aby se boje národního účastnil na křídlech poesie vysoko nad jeho dýmem a vřavou, spláceje mu velikostí svého talentu celý dluh synovské lásky.

Dávno jsem nad arcidíly Čechovými přemýšlívala, správnoli, že poesie tato považována za bojovnou. Nezaznívali v ní od počátku hlubokomyslné poselství smíru? I z bouřlivé doby husitské obral si k svým zpěvům děje kouzlem myšlenek smírných ozářené, nad krvavé její hrdinství proň vábivé; po vážné dumě Husity na Baltu rozproudilo se jeho nadšení v první velké jeho epopeji Adamitech po prvé mocným akkordem všelidského sbratření v objetí svobody a rovnosti a zobrazilo barvami oslňujícími nejblouznivější sen o ráji pozemského štěstí. U hrdinského muže z ocele a žuly, Jana Žižky, nalezla si Musa Čechova nejměkčí rys povahy jeho, i darovala nám úchvatnou báseň o mocném vojevůdci, jenž přemáhá svůj hněv a odpouští Praze. Tím více škoda, že zůstal nedokončen Čechův Roháč z Dubé, jímž uzavřela tragédie husitství poslední své dějství; již se nedovíme, jakými zvěsty byla by vyzněla tato báseň, srdci Čechovu tak drahá a přece peru jeho navalující tajemné jakési obtíže, jichž nebylo mu již přáno překonati.

Pravívá se, že básník jest soudcem osob a myšlenek, jež vtěluje svou poesií. Snad není chybou říci, že Svatopluk Čech byl soudcem, který nikdy neodsuzoval, vždy dohody hledaje a nabádaje k smíru. Umírněnost jeho zásad sílila čím dále tím více, až někdy z veršů jeho zavál tklivý dojem, jako by osamělý, pro dobro horující nadšenec byl se vmyslil a vcítil v pokojemilovnou oddanost českobratrskou a připjav mystická její křídla svému snění, nám pěl o nadějích a blízkých splněních, jež se jako radostná pravda zjevovala vidinám věřící jeho duše. Týž básník, který nám zapěl před lety, že nesmí národ náš, ve světě opuštěný, zradou a nepřátelstvím kol do kola sevřený, nikomu důvěřovati než sobě, své vlastní jen síle a obraně, po letech vyznal ve zpěvu svém labutím, »do světa širého,« [1]) tam do ciziny za hranice české obrácen, proti chřestu mečův a pout nám chystaných volaje:

---

[1]) S tímto názvem uveřejnil Prokop Janota (pseudonym Svatopluka Čecha) v lednovém svazku Květů r. 1908 báseň proň svrchovaně

Však hrdý smích ať řičí,
ať nenávist tam syčí
a schýlit do poroby
své šíje velí nám —
vím jistě: jsou v tom tlumu,
kdož jinou snují dumu,
kdož touží z temnic zloby
ve světlý lásky chrám.

A dále:

Ne tvému pěji sluchu,
ó hrubé síly duchu!
Máš ještě moc a vřavou
as mnohou zděsíš zem;
leč za tvých drábů mrakem,
tvým zkrvavělým znakem,
již bílou pod zástavou
se sbírá jiný tem.

Též u vás jinak cití
již mnohý, rot se štítí,
jež lidská všechna práva
pod hrubou kloní pěst . . .

A v době, kdy Maďaři před očima Evropy vraždí slovenské své oběti a vedou Andreje Hlinku a jemu podobné do vězení, kdy Němci ožebračují Poláky neslýchaným násilím jen u nás po Bílé Hoře známým, a my kdy přes hranice své slyšíme dunění jako tlumený rachot koles dělových, k tomu zrádcovský vřesk z našich vlastních hor, v době té uslyšel samotář a vidinář na svém básnickém Patmu hlasy jako andělské zvěstování, že dochází doba násilí a křivdy; dumá o krásném tomto zaslíbení a vyznává se:

Snad mýlím se, snad není
čas dosud rozednění,
snad zla jen temné meče
zla temný zhrotí voj;
leč hruď má víru chová,
že již tu doba nová,
jež v ušlechtilé seče
jen světlou nese zbroj.

Však ani sladká tato zvěst není konečným vyvrcholením jeho vyznání, neboť v roznícení svém stoupá za vidinou míru ještě výše a vznešeně zahorlí, jako by opravoval i vlastní svá slova:

Ne *boj!* Ni ducha *seče*,
ni per a řečí *meče!*
Kéž i ta slova z divých
dob drábských pominou!
Bez hněvu, zášti, zloby
říš vzrůstej nové doby
slov mocí přesvědčivých
a láskou účinnou!

---

charakteristickou, jež nám jest drahá jakožto poslední jeho vzkaz poetický a zároveň památna jako vysoko vztyčené znamení, kam dospěl výsledni jeho názor v dějiny současné.

V takovou vidinu patří nadějným okem básník náš na posledním stupni svého života. Dlouho za ní stoupal krok za krokem; byv od počátku své dráhy hlasatelem lásky k národu, k lidem vůbec, k uhněteným, vyděděným, opuštěným; nejednou již v Jitřních i nových Písních, mezi výzvami k odporu a ráznosti proti zlu, zatoužil po smírném urovnání sporů světových; v jeho Modlitbách k Neznámému jsou tužby tyto již velebným motivem základním, v Písních otroka i v Sekáčích aspoň slavným závěrem, až se v labutím zpěvu »Do světa širého« slévají v široký souzvuk, jenž obsahuje mysterium i zpověď jeho duše. Dovolávaje se lásky jmeny nejsvětějšími, opíraje se o Krista i Buddhu a odříkaje se veškerých zbraní, které mohou raniti, stojí tu jako věštec v říze neposkvrněné, s aureolou všelásky kol apokalypticky vzrušené hlavy, pravý Miláček, jemuž všecka srdce ode dávna i dosud letí vstříc.

Jak snadno jest pochopiti ohromný dojem, když takováto ústa básnická vyslovila žhavé heslo, které znamenalo obrat doby, z milionů rozpálených duší se na celém světě prodírajíc k výrazu slovem i skutkem! Písně otroka nalezly ohlas v nesčíslných a nepřehledných zástupech; protest básníkův proti sociálnímu bezpráví byl *jejich* protestem, nadšení jeho pro právo a důstojnost práce bylo *jejich* nadšením. Vyslovil, co v samotě své byl dávno stopoval, spolucítil a mezi hlavní články víry své životní vřadil.

Písně otroka nebyly nepředvídaným bleskem; dávno se k nim u básníka schylovalo. Na struně jim příbuzné zavzněl již mohutný Lešetínský kovář, na struně jejich vlastní pak Hrdina budoucnosti i mnohé jiné, do různých zpěvů vbásněné projevy těchže myšlenek. A právě že Písně otroka byly poesií Čechovou již připraveny, jest důkazem, jak upřímně mu vyplynuly z duše; vyrostly důsledně z pravdy jeho názorů, byly cítěny, a to se vycítilo. Z toho ohromný jich úspěch. Rovněž upřímný jest vlastenecký duch, kterým jsou prosyceny tyto zpěvy socialismu, tíhnoucího k mezinárodnosti ani ne tak nutně povahou svou samou, jako spíše mocnou taktikou své organisace, se zřetelem na nás pak i cizinským svým původem. Na obou stranách vydal se Čech v nebezpečí, že mu nebude porozuměno: u socialistů tím, že planul pro národnost, a u národovců jako propagátor socialismu, jenž povšechně zneuznává význam vlasti. Ale všeho neporozumění uchránila Svatopluka Čecha výmluvná jeho minulost literární, křišťálově, svérázně čistá jeho osobnost a vroucí, úchvatná výraznost Písní otroka samých. Není na čase zastavovati se u otázky, zdali kdo s názory básníkovými souhlasí či nesouhlasí; jisto jest, že vycítil tepnu doby a vyslovil tužby ohromného množstva v zápalu spravedlivém sám jediný tak přímě, zmužile a soucitně v poesii naší, a bylo by marným upejpáním, kdy bychom si tajili, že by byl Čech jako básník vlastenecký a skvělý básník vůbec zůstal slavným básníkem tak jako druhý i třetí jiný, že však báječná jeho populárnost, u nás jediná a dosud nevídaná, má svůj původ v Písních otroka, z nich takřka se zrodivši. Hlu-

boké, v ryzím srdci posvěcené pochopení rozhodujícího hnutí v lůně lidu novodobého — toť vítězstvím Svatopluka Čecha, a třicáté vydání Písní otroka potvrzuje pravdu tohoto doznání. Ani dílo jiného básníka českého, ani žádné jiné dílo Čechovo nedošlo takového rozšíření.

Písně otroka při vší své břitké, sálavé pravdomluvnosti podávají se nám v rouše exotickém a řadí se zevně k znamenitým oněm allegoriím, v kterých geniální básník vystupuje jako horlící a vtipný karatel, nejříznějі a s nejurčitějším cílem v Hanumanu a v Ptáku Velikánu Velikánoviči. Vyvolenou myšlenku srdce svého, myšlenku Písní otroka chtěl básník vysloviti ještě jednou, a to přenesenu z krajiny báječné na domácí půdu skutečnosti, i vyslovil ji v Sekáčích, jež působí smířlivě jako vysvětlující a umírňující doslov její.

Modlitby k Neznámému, Sekáči, Do světa širého, jak se to po rázném skutku Písní otroka, po Lešetínském kováři, po Václavu z Michalovic stupňuje výš a výše v blankytné nedozírno snivých proroctví, nadějných předtuch, evangelických zvěstí lásky vše smiřující! Nepřátelům neubližovati, provinilým odpouštěti, ani slov jako mečů neužívati, jen právo milovati a v dobro věřiti — pak silou všemohoucí dobro si podmaní svět! Tak učí básník věštec ve své dobrovolné samotě a chudobě; tak se jeví naposled v ideální podobě, která si podrobuje srdce lidu. Nic neovládne mohutněji myslemi prostými, stejně jako duchy přejemnělými, než ušlechtilý takový zjev legendární, jakým se Svatopluk Čech našemu lidu stal. Slyšíteli o ville Havrance, zdaž mimoděk nevzpomínáte na Jasnou Poljanu?

A marno aby chtěl jiný nabyti slávy podobné. Nelze to kouzlo udělati, nelze ho napodobiti. S Čechem se narodilo, s ním rostlo, v něm bylo pravdou a krásnou velikostí; napodobeno bylo by licoměrnou falší, bezcenným předstěračstvím. Jen proto, že Čech ve své ideály sám přesvědčeně věřil, strhla jeho víra k sobě zástupy.

Snad, ba beze snadu doba příští mnoho pelu setře s díla Svatopluka Čecha, snad události samy zaženou z myslí onu náladu, v které mu doba naše přinesla vstříc své porozumění; snad nové zas proudy poznání strhnou vichrem nejeden utopický květ jeho snů; ale milování hodná postava tohoto básníka idealisty, tohoto muže samorostlého a bez trhliny jednolitého, jenž kořenem své bytosti tkvěl hluboko v půdě otcovské, dechem svého národa dýchal a geniem svým vyslovoval význam jeho minulosti i budoucnosti, harmonická ta podoba člověka i pěvce Svatopluka Čecha zůstane nedotknuta ve své prostotě a pravdě, s měkkými rysy slovanskými v celé ušlechtilé tvářnosti své.

Až pak chladný nožík esthetů pozdějších kriticky bude rozbírati jeho dílo, snad pak — jak aspoň tuším — nejplatněji v nezměnitelné hodnotě své potrvá, co se v duchu jeho zrodilo nejsilnějšího a nejráznějšího, i tane mi na mysli zářivé trojhvězdí básnických jeho výtvorů, které jako mohutné protesty proti ná-

sílí a bezpráví volají trpce, rekovitě, neoblomně po spravedlnosti: Lešetínský kovář, Václav z Michalovic a Písně otroka. V těchto básních, v nichž mravní rozhorlení poetovo se vzepjalo k nejvyšší své síle, zdá se mi, že i jeho umění bylo nejsilnější.

A v celku svém zůstane básnické dílo Svatopluka Čecha věrným zrcadlem doby své, věčným ohlasem života českého národa, jak vřel a rostl po čtyři desítiletí, památníkem, v němž zapsány jsou intimní dějiny země otcovské. Obraz jich zachován v něm rysy spanilými, nádhernými, veškerým kouzlem malebné i věštecké poesie, veškerou důstojností didaktické výmluvnosti.

Stále mluvím o poesii Čechově a mlčím o jeho proze. Nemohu za to, že jest mi ona bližší, ano že se mi jeví i Svatopluku Čechovi bližší a vlastnější. Poesie jeho probírá motivy všeplatné, národní i světové; proza jeho zabývá se téměř výhradně životem soukromým. Jenom snad vedle veršovaných povídek, jako jsou Ve stínu lípy, Václav Živsa a Zpěvník Jana Buriana, mohly by prozy Čechovy býti kladeny jako sourodé a s nimi měřeny; mám však za to, že mezi výtvory, které daly jménu Čechovu určitý jeho zvuk, působnosti jeho všechen její význam i důraz, povídky jeho jsou na místě vedlejším. Tím nechci pronášeti soud, než jenom vysloviti osobní své mínění, kterým doplňuji obrázek drahého pěvce, jenž nám navždy umlknul.

Umlknul! Jak zaráží smutné to slovo znova a znova ranou opakovanou, která nepřestává boleti. Již jest zasypán českou hlinou ten vzácný český člověk, ten svítivě čistý typ českosti a člověctví, a ještě nechceme věřiti, že nám odešel a nás tu zůstavil, zástup osiřelých. Druh na druha hledíme, přehlížíme svůj šik, sčítáme své hlavy.

Ještě tu mezi námi poslední pěvec prvého Máje, soudruh Nerudův a Hálkův, nositel nejdražších nám tradicí literárního obrození českého, ctihodný, zbožňovaný náš Adolf Heyduk, silný a čestný představitel silného pokolení pěvců, kteří již odešli. A za nimi i za Juliem Zeyerem odešel předák z krajního křídla šiku mladšího, miláček všech, Svatopluk Čech. Osaměl na místě vůdčím pěvec náš nejslavnější, hluboký, všeobsáhlý Vrchlický, jehož jmeno nese zjevení české poesie po světě. Dumavý, jemný a bodrý Sládek ještě nám pěje v zástupu vrstevníků, jichž ladné, svěží hlasy nedají odumříti poesii ryze české.[1]) K nim se druží mistři naší prozy. Ze starších poctivý, cílům vlasteneckým i v ryzím umění věrný V. Vlček, pak mladší příslušníci literárního rozkvětu: skvělý Jirásek, tklivý Rais, originální Winter, Herites, Stašek, Holeček a zdatné naše spisovatelky, i dlouhá řada ještě mladších, povolaných, slibných, již zásluhami ověnčených autorů našich se Šimáčkem, Svobodou, Mrštíky v čele; nemožno vyjme-

---

[1]) Jak vynikající místo náleží mezi živými členy českého Parnasu sl. El. Krásnohorské, bylo v těchto listech nedávno perem Jar. Vrchlického vyjádřeno. *Pozn. red.*

novati všech význačných pracovníků, kteří tvoří, každý po svém, s nejčistším úsilím další zas dobu českého písemnictví.

Ale všichni si tisknou ruce v dojmu přemáhajícím a se skloněnou hlavou vzdávají hold svého smutku nejmilejšímu soudruhu svému nad rovem Svatopluka Čecha.

Eliška Krásnohorská.

Budoucnost Rakouska.

I.

V Lipsku a zároveň ve Vídni vyšla v právě minulých dnech knížka s názvem: »Die Zukunft Österreich-Ungarns und die Haltung der Groszmächte. Von Scotus Viator.« Spisovatel, jenž se pod jmenem »Skotského Poutníka« skrývá, jest dle všeho anglický diplomat, jenž zná nejen důkladně historii, i zákulisní, posledních padesáti let, ale snažil se studiemi věcnými, na místech samých konanými, zevrubně poznati poměry a vzájemné vztahy všech národů rakouských a sousedních. Svými vědomostmi a nestranností nepředpojatého cizince prokazuje se býti povolán, aby soudil o budoucnosti Rakouska, a tak spis jeho, otázce té věnovaný, vyniká nad úroveň běžných spisků politických.

Budoucnost Rakouska — toť záležitost, jež nás Čechy přirozenou měrou nejživěji zajímá, i jest tedy povinností naší, abychom ke spisu tomu blíže přihlédli.

Spisovatel počíná, uváděje, že v Anglicku (i jinde) vešlo v obyčej souditi, že rakousko-uherská monarchie při smrti nynějšího panovníka se rozpadne. Usuzuje se tak z rušivého působení plemenné zášti, která národnosti rakouské ve styku vzájemném ovládá. Přispívá však dle soudu spisovatelova k domnění tomu i protiněmecká zaujatost některých časopisů francouzských, blouznění některých přátel Slovanstva, nadšených rusko-francouzskou alliancí, hnutí »los von Rom« a souvislá s ním zaujatost náboženská, dále strannická taktika maďarských šovinistů, program Všeněmců »vůz převrhnouti«, konečně i tajné zámysly balkánských státníků a manévry útočné i obranné velikých finančníků. Mnohým stranám i jednotlivcům v rozličných zemích evropských tedy záleží na tom, aby se pomysl o rozpadu Rakouska ujímal a šířil. Ale pramálo se uvažuje o nesnázích a těžkostech, které by takové ztroskotání přineslo. Neboť i když se připustí, že by nějaká cizí ruka to jablko snadno utrhla, byla by závist ostatních mocností pramenem nekonečných zmatkův a nebezpečí, a ten, kdo by ruku po kořisti vztáhl, by si odnesl něco horšího, nežli že by si jen prsty spálil. Jsou obtíže se spory národností, ale Rakousko vyšlo zdrávo z horších tísní (za Marie Terezie, za Napoleona I., r. 1848—1849, konečně r. 1866), jevíc vždy mocnou

sílu životní, a ještě platí slovo »velikého českého dějepisce Palackého:« kdy by Rakouska nebylo, museli bychom je stvořiti. Zkrátka, celý běh dějin dokazuje potřebu silného státního útvaru ve středu Evropy, čili jinými slovy dalšího trvání monarchie, třebas uvnitř dualisticky pozměněné, jakožto jednotky v politické soustavě evropské.

»Ostatně ti, kdož trvání Rakouska kladou jen do konce života nynějšího císaře a krále, přehlédají jednoho činitele velice důležitého v celé věci — následníka, arcikníže Františka Ferdinanda. Povídá se o něm, že jest to osobnost záhadná, ale vše ukazuje k tomu, že má schopnosti i sebedůvěru a že jest mužem, jenž zná cenu mlčení i mluvení a jenž nebojí se míti své přesvědčení a dle něho jednati.«

Ti, kdož nedůvěřují v budoucnost Rakouska, omlouvají se tím, že není asi valně zdráv ten, o jehož dědictví již za živa jest hádka, a spisovatel uznává, že otázka rakouská, podobně jako otázka východní, působí nepokojné sny novověkým státníkům a činí politickou budoucnost Evropy nejistou.

Přistupuje tedy k uvažování, jak jednotlivé velmoci se k otázce té chovají.

Co se týče Francie a Anglie, oběma záleží na zachování Rakousko-Uherska jako velmoci, a sice vzhledem k evropské rovnováze, kteráž by jeho roztrháním, ba i jen rozdělením ve dva sesterské státy byla osudně porušena. Z toho plyne, že jak Francie tak i Velká Britanie by musely všeliké úsilí vynaložiti, aby tato monarchie, budiž složení její vnitřní jakékoli, byla jakožto politická i hospodářská jednotka zachována.

Jest třeba tázati se, co by následovalo po rozboření Habsburské říše a kdo by z něho měl užitek. Jest na bíle dni, že ony části, které by se samostatně nemohly udržeti, připadly by třem velikým sousedům: Německu, Rusku a Italii.

Co se týče Německa, spisovatel má za to, že by, rozšiřujíc se na újmu Rakouska, vběhlo u veliké nebezpečí, a připomíná výrok Bismarckův: »Udržeti rakousko-uherské mocnářství jakožto silnou a nezávislou velmoc jest Německu potřebou pro zachování rovnováhy v Evropě.«

Ovšem snahy všeněmeckého svazu, vystupování takových vůdců jako jest Schönerer a Wolf, a hnutí »Los von Rom,« kteréž sám arcikníže následník správně označil jakožto heslo »pryč od Rakouska,« nutí politiky, aby uvažovali, zdali a pokud by se mohlo Německo rozšířiti na útraty svého jižního spojence. Úvahy takové politickým snílkům přinášejí mnoho půvabů. V střední Evropě utvořil by se celistvý stát, který by v mnohém předčil nad středověkou říší německou, i když byla v největším rozkvětu. S 80 miliony obyvatelstva by jeho branná moc byla nezdolna a jeho hranice byly by uzavřenější a bezpečnější. Snové pěvce Arndta by se vyplnili (až na východní část Švýcar) a vlastí německou by bylo všecko území, kde hlaholí jazyk Lutherův a Göthův. Vzrůstajícímu »slovanskému nebezpečí« by zadána byla rozhodná

rána a cislajtánské provincie by na dobro byly získány německé kultuře. Obchod německý by se mocně vzpružil zahrnutím Rakouska do celního svazku a opanoval by vnitřní tržiště tak rozsáhlé, jako jest ve Sjednocených státech amerických. Získání Terstu by námořnímu obchodu německému zajistilo nová vítězství a rakouské loďstvo by císaři Vilému, »admirálu Atlantského moře,« přišlo převelmi vhod. Německo vypjalo by se na převládající mocnost Balkánského poloostrova, a jeho vláda od Hamburku až k Basoře na perském zálivu stala by se skutečností.

Ale tak ohromným ziskům odpovídají též všeliká nebezpečenství a veliké oběti; protož jest dobře všimnouti si též rubu věci. Taková politika rozpínavosti spojena je s dvojím nebezpečím: vnějším a vnitřním. V ohledu prvním bylo by možno s jistotou očekávati zakročení druhých mocností. Rakousko-Uhersko přes domácí jeho rozpory jest přece jen stěžejním kamenem evropské politiky, a kdy by zmizelo, rovnováha velmocí by vzala za své. Předkem by Francie pozbyla svého velmocenského postavení. Poznali to a vyložili spisovatelé Cheradame a René Henry a vytkli to ve svých řečech politikové Deschanel a Pelletan. I kdy by se podařilo Anglii zadržeti stranou — což však jest velmi nejisto - však Rusko a Italie by se po boku Francie vmísily do války, a také někteří panovníci balkánští by asi v kalné vodě chtěli loviti. Jedinými spojenci Německa by byli Uhři, a to ještě za ústupky, které by všeněmecké chuti byly odporny. Hodnota té uherské pomoci by však klesla při nedostatku dělostřelectva v Uhrách a také pokušením, jež by se zmocnilo Rumunův, aby dobyli Sedmihrad. Utvořila by se tedy asi evropská koalice proti Hohenzollerským, a historie by se opakovala, s tím však rozdílem, že by odpadla britská pomoc peněžitá, která kdysi posilovala Fridricha II. v odporu proti zbraním všech mocností.

Ale nehledíc k vnějším příběhům, pomysl přisvojiti si kus Rakouska, není tak jednoduchý, jak se zdá. Dejme tomu, že by se Německo spokojilo těmi sedmi krajinami, kde se mluví německy (Dolními a Horními Rakousy, Solnohradskem, Tyroly, Vorarlberskem, Štyrskem a Korutany), co se stane se zemí českou? Čechové, dí spisovatel, nejsou dosti silni, aby buď jako království nebo jako republika sami obstáli, i kdy by nebylo nepřátelské menšiny německé, která vnitřní uspořádání stěžuje. Na spojení s Uhry nelze mysliti, a tak by tíhli k Rusku. Takž by velikán slovanský buď jako vrchní pán anebo jako rádce vsunul se mezi Berlín a Vídeň, čímž by nabyl ohromné přednosti, zvláště vojenské, i došlo by na slovo Bismarckovo, že kdo bude pánem Čech, bude pánem Evropy. Německu by tudíž nezbývalo než Čechy s Moravou a rakouským Slezskem vtěliti do říše německé, kterýžto krok by však narazil na prudký odpor 6 milionů Čechů, toužících po znovuzřízení českého království. Čechové by ostatně v odporu svém nalezli posilu u Slovinců, Charvátů a Srbů, bytujících v Krajině, Istrii a Dalmacii; neboť Německo, postupujíc k jihu, nemohlo by se zasta-

viti u hranic jazykových v Celovci a muselo by sáhnouti po Terstu a pobřeží moře Jaderského. Obdržeti přístav na moři Středozemním, kterýž by přímo spojen byl s Hamburkem a Brémami, jesti přece hlavní snahou a přední příčinou německých snah po rozšíření. To by však vzbudilo zoufalé nepřátelství těch, kteří sní o znovuzřízení království Ilyrského anebo věří v budoucí Veliké Srbsko, a mělo by za následek dlouhou a únavnou drobnou válku v julských Alpách. Ale dejme tomu, že by se Německu podařilo společný ten odpor přemoci, pak by se octlo před úkolem zmoci a ovládnouti $11^1/_2$ milionu zpurných Slovanů. To by byl tvrdší oříšek než je Irsko. Ale nedosti toho. Zabrání Terstu by těžce nesli nejen irredentisté, ale všickni Italové, a vedlo by k válce, ve které by Italie nebyla asi bez spojenců. Aspoň trojspolek by se jistě rozbil, Italie by byla vehnána do náruči mocností západních, a Německu by zbyl jediný přítel — Turek. Toliko Rusko by mohlo býti upokojeno podílem kořisti — odevzdáním Haliče a Bukoviny. Připojení Haliče k ruským částem Polska by však znamenalo důležitý krok k obnově polského království. Vznikl by tu dobře semknutý stát o 13 milionech obyvatelstva, a pak by pruské Poláky bylo nesnadněji ovládati nežli dnes. Nebezpečí to by se spíše zvětšilo nežli zmenšilo, kdy by revoluce v Rusku zvítězila, ježto by zajisté povolila Polákům samosprávu.

Tolik o Slovanech. Smímeliž o Němcích rakouských se domnívati, že by si připojení přáli? Jsou oddáni svému panovnickému domu, a první cenou, kterou by jim bylo zaplatiti za spojení s Německem, by byla ztráta dynastie, s kterou zlé i dobré časy po šest století sdíleli; neboť jest na bíle dni, že žádný Habsburk neskloní se k tomu, aby byl manem pruského krále. Německé Rakousko by tedy skleslo na provincii asi takovou, jako je Elsasko-Lotrinsko, jen že ve větším rozměru. Na místo dosavadní »otcovské« vlády by nastoupila pruská strohost, a císařská Vídeň, pýcha německých Rakušanů, by poklesla na město provinciální.

A podívejme se do Německa. Především by přestalo býti mocností protestantskou. Nyní jest zde $35^1/_4$ milionu evanjelíků proti 20 milionům katolíků; přivtělením zemí rakouských by se ten poměr obrátil tak, že by bylo 41 milionů katolíků proti $35^3/_4$ milionu evanjelíků. Proměna ta by měla za následek, že katolický střed, jenž v říšském sněmě jest jazýčkem na váze, by měl naprostou převahu. Tím se vysvětluje namáhání Všeněmců, aby heslem »pryč od Říma« způsobili v Rakousku hromadné odpady, ježto znají, jak mrzutě Severoněmci pohlížejí na vzrůst katolického živlu v říši. Také by vtělení rakouských zemí do Německa mohlo býti osudno jednotě německé, získané r. 1866 a 1870. Ožila by stará žárlivost mezi Pruskem a Rakouskem, Prusko by pozbylo svého výhradně panujícího postavení, a státy jihoněmecké, jichž nechuť k Prusku je známa, by snadno mohly připadnouti na pomysl, aby provedena byla revise nynějšího

stavu. Drážďany, Mnichov a Štutgart by tíhly k Vídni, a protiva mezi severem a jihem by vzrostla. Nastala by na novém základě ona vnitřní protiváha, o jejíž odklizení Bismarck celý život pracoval a jež by seslabovala výkonnost stroje říšského. Také by těžko bylo srovnati diplomatické ideály Berlína a Vídně a šlechtu rakouskou na roveň pruské uspokojiti při diplomatických posláních. Rozšíření celního svazku na země rakouské by nebylo po chuti junkrům v provinciích na východ od Labe ležících, kteří z důvodů sobeckých si žádají, aby ceny masa stouply a přívoz cizího obilí aby byl zamezen; zvláště když by, jakož se podobá, musela se uzavříti obchodní smlouva s Uhry, s jejich soky agrárními. Říšský sněm německý byl by posílen živly, na které vrstva nyní panující s nevolí hledí: střed by posílili němečtí klerikálové, klub polský a část Čechův, němečtí pokrokovci a nacionálové by rozmnožili řady levice a sociální demokraty by posílili rakouští jejich druhové. Takž politika rozpínavosti vzbuzuje rozpaky vážnější nežli Všeněmci připouštějí. Proto Bismarck, jak čteme v jeho »Pamětech,« propověděl: »Německého Rakouska ani v celku ani z části bychom nemohli potřebovati, získáním rakouského Slezska a kusu Čech bychom pruského státu neposílili, německé Rakousko by s Pruskem nesplynulo, a Vídeň jako příslušenství Berlína by nebylo lze ovládati.« Spisovatel uznává, že se v Berlíně nyní neřídí odkazy Bismarckovými, má však za to, že přece nebudou uváděti v nebezpečí dílo, vzešlé ze slavných jeho úsilí.

Konečně utěšuje se ještě omladlým parlamentem Vídeňským, že vzešed z vůle lidu a koruny, postaví dům Habsburský na široký základ lidu, bude protivy a spory národnostní mírniti pracemi politickými a sociálními a zarazí postup směrů rozlučovacích a rozrušovacích, tak že se umenší pokušení německých státníkův, aby z nich těžili. A parlamentu tomu po boku stojí ministerstvo, jež po dlouhých letech zase jednou při velké záležitosti — vyrovnání s Uhry — mělo velkou většinu za sebou.

Ponechajíce sobě pronesti vlastní úsudek o těchto úvahách anglického politika až na konci celé rozpravy, provázejme jej nyní při výkladu poměru R u s k a k Rakousko-Uhersku.

Tu předkem vzpomíná »Pamětí« kn. Hohenloha, bývalého kancléře německého, z nichž prý vysvítá, jako by se Bismarck byl falešně zachoval k rakouskému spojenci. Spisovatel důkazu pro to nenašel. Naopak uvádí z »Pamětí« oněch dva výroky Bismarckovy, dokazující, že politika jeho od r. 1866 byla Rakousku přátelská. Jeden výrok z března r. 1890, když s ním Hohenlohe mluvil o možnosti války s Ruskem; Bismarck vyjádřil se, že nebude vojny a doložil: »My bychom museli vyraziti, kdy by Rakousko bylo ve svém trvání ohroženo.« A druhý výrok, že Německu jest tak potřebí Rakouska, aby jako velmoc trvalo, jako Rusku Francie.

Předeslav to, klade spisovatel otázku: záleží rovněž tak Rusku na zachování Rakousko-Uherska? A dokázalo to nějak

v minulosti? Tu vstoupí ovšem každému hned na mysl zakročení ruské v Uhrách r. 1849, jež mladému císaři rakouskému podrobilo Uhry. Ale tehdáž ruské pluky nebojovaly tak za udržení Rakouska, jako spíše za zachování podvrácených základův absolutní moci panovnické a práva »z boží milosti.« Ale již dávno před tím ruské pikle znamenaly se v Uhrách. Sám proslulý František Rákoczy, modla dnešních Maďarů, otevřel jim cestu. On první učil Rusíny pohlížeti do Ruska, a v článcích své smlouvy s Petrem Velikým slibuje, že »učiní, co mu bude možného, aby Srby přiměl, by opustili císaře.« V 18. století znamenati bylo několik vzbouření mezi Srby uherskými a několik tisíc se jich odstěhovalo do Ruska, srbští pak študenti počali navštěvovati ruské vysoké školy. Carevna Alžběta postavila Rumunům v Brašově kostel a potlačované obce pravoslavné z diecése Velkovaradinské zvala na Rus. Kateřina II. r. 1774 vyslala ruského plukovníka do Tokaje, aby tu »nakupoval víno pro carský dvůr,« a jednatelství to zde trvalo po 30 let, neobmezujíc se, jak se samo rozumí, na prohlídku vinic. Roku 1821 car Alexandr I. navštívil město Bardějov a rozdílel tu dary rusínským obcím; jaké měl důvody, ukázalo se, když po 7 letech u některých kněží rusínských našly se sklady zbraní. Ruská vláda mstila se tu za maďarskou přízeň k Polákům a chtěla vzbuditi nepokoje mezi slovanskými sedláky na severu Uher. Zkrátka tajné pikle náležejí k stálým odkazům ruské politiky, jednak na zastrašení Rakouska, jednak za účelem rozšíření panství. Že snahy takové se posud minuly s účinkem, třeba přičísti té pořád ještě doutnající jiskře naděje, že vláda rakouská ujme se Slovanův proti Maďarům a ku právu jim dopomůže.

Veliké nebezpečí blízké budoucnosti záleží v tom hrozném hněvu, jejž pociťují národnosti nemaďarské ve své malomoci proti zpupnosti Maďarův, a jenž v zevnějších zápletkách může míti osudné následky. Nejlepším ventilem pro tyto city by bylo všeobecné právo volební; ale jest obava, že bude tak vymudrováno, aby Maďarům dosavadní nespravedlivé panství zůstalo dále pojištěno, a tu ovšem nespokojenost zůstane. Pokud ještě Rusko svými domácími spory bude zabaveno, mohou Uhry beztrestně se svářiti s Rakouskem; ale činíli tak, nespokojíce svých podmaněných národností, vbíhají u veliké nebezpečí. Rusko může se rovněž tak rychle vzchopiti, jako kdysi revoluční Francie; vojenský diktátor může ve válce výbojné nalezti východ z neshod domácích, anebo revoluční vláda, poskytnouc samosprávu a rovnoprávnost národům ujařmeným, vznítí takové nadšení ve všem světě slovanském, že vidina všeslovanské federace přiblíží se skutečnosti.

Generál Rostislav Fadějev pravil kdysi, že spása Ruska záleží ve ztroskotání Rakouska. Tím chtěl říci, že postup Ruska na Cařihrad vede přes Vídeň, čímž potvrdil jen výrok Bismarckův, že »východní otázka« jen ve Vídni může býti řešena. A v skutku Rusové buď musejí býti předbojníky Slovanstva anebo zůstanou

Turanci, t. j. nebudou společníky obce evropské. Touž myšlenku vyjadřuje výrok: buď rozšíří Rusko moc svou k Jaderskému moři anebo ustoupí za Dněpr. Chce se tím říci, že možnost rozšířiti se k západu a na jihozápad závisí na tom, zda ku prospěchu svému užije nebo neužije příbuzenství s tamními Slovany. A postupujíc tím či oním směrem, může užiti hned dvou nástrojů: programu českých šovinistův, kteří usilují o samostatnost Čech a o vyhubení tamního němectví,[1]) a nespokojenosti Rusínův, nešťastných obětí polského a maďarského fanatismu. Způsob, jak byla provedena v Haliči změna volebního řádu, aby vyhověla Polákům, rozhořčil nad míru tamní Rusíny, a nebylo by divu, kdy by byli přístupnějšími pokušením panslavismu. Zároveň snahy Maďarův, uherské Rusíny a Slováky pomaďařiti nástrojem církve a školy, jakož i kruté pronásledování národovců slovenských, rumunských a srbských mají účinek neblahý na stav politický.

Spisovatel vypisuje do podrobna útisky nemaďarských národností od r. 1867 až po nejnovější odsouzení Ondřeje Hlinky a dokládá: Pokud obnova a omlazení Ruska jest na obzoru, je šílenstvím politika, která je zodpovědna za takové nepravosti. Máť ovšem Habsburská monarchie v Polácích jakýsi hromosvod východní otázky, t. j. v dřívějších dobách mohla postup Rusů k jihu zarážeti podněcováním nepokojů ve Varšavě. Kdy by však Rusko dalo svobodu svým národům a postavilo se v čelo velikého hnutí slovanského (což jakkoli zní podivně, státi se může v nedaleké budoucnosti), pak by Rakousko-Uhersko nemělo té závory a octlo by se v největším nebezpečenství. Ostatně, poněvadž naděje na vzkříšení samostatného Polska rok od roku ubývá, blíží se chvíle, tak dlouho oddalovaná, smíření s Ruskem na základě národní samosprávy, a usmířené Polsko by bylo magnetem, jehož přitažlivosti by Halič sotva odolala. Takž by přátelství Poláků bylo Rusku poloviční výhrou ve při s Rakouskem.

Také mezi jižními Slovany má Rusko přátele. Král Petr na svém nejistém trůně udržuje se hlavně ruskou podporou. Jak Srbové tak i Rusové těžce byli dotknuti rakouským obsazením Bosny a Hercegoviny. K tomu Rakousko klade překážky politickému a hospodářskému pokroku Srbska. Zavaluje mu cestu k moři směrem, na který mělo přirozené i dějinné právo, nutí je násilně do oboru obchodu rakousko-uherského, obmezuje je ve smlouvě obchodní s Bulharskem. Srbové cítí přemoc svého Naddunajského souseda a v bezmoci své obracejí zraky k Rusku, spatřujíce v něm svého jediného ochránce. Také chování Maďarů

[1]) Vidíme tu zase, že lež často opakovaná dochází víry též u lidí nestranných. Domáhámeli se rovnoprávnosti a rovnocennosti s Němci, vykřikují tito, že saháme na jejich državu a že je chceme vytisknouti ze země. Slovanská povaha je snášelivá, a sám ten skutek, že se Němci tak hojně mohli rozploditi v českých zemích, jest toho důkazem. Ostatně politický rozum velí, abychom Němcům neubližovali, ježto nemůžeme drážditi a popuzovati mocné Německo k vojenskému zakročení.

je od Rakouska odpuzuje. Vídeň i Pešť si pomáhaly dosud štvaním Charvátů proti Srbům a Srbů proti Charvátům, ale na dlouho to již také nebude lze.

Spisovatel zavírá kapitolu o Rusku těmi slovy: Jedině správná politika rakouská by byla, aby Vídeň Rusko předešla rozřešením národnostní otázky. Což se v mimouherské části říše státi může povolením zemské samosprávy, jinými slovy kompromisem s federalisty na základě říjnového diplomu z r. 1860; v Uhrách poskytnutím jakési míry samosprávy rozličným národnostem bez újmy ústředního sněmu na základě obecního i župního zřízení. Potřeba takových ústupků v rakouské části je dávno na jevě a neochotným Uhrům je vnutí poměry. Kdosi Rakousko-Uhersko přirovnal k nabitému dělu, jež po dlouhá léta nemusí vystřelit, pokud nepadne do něho jiskra protiv národnostních; ale rok 1849 ukázal, že výbuchem by Rusko nejvíce získalo, jenže nebude tu již druhého caře Mikuláše, aby, maje osud mocnářství Habsburského v hrsti, se sebezapřením, jediným v dějinách, se kořisti té vzdal. Spisovatel se utěšuje, že nynější správce zahraničné politiky rakousko-uherské, baron Aehrenthal, znaje ruské poměry, poradí, jak vyvarovati, aby spory národnostní v Rakousku nezvábily znovuzrozeného Ruska k zakročení rozhodnému. Dle Fadějeva by prý anglicko-rakousko-německá alliance byla Rusku nejnebezpečnější; ale poněvadž jí není a tedy jí Rusku čeliti nelze, nezbývá než národnosti upokojiti a s Ruskem se nějak srovnati.

Poměr Rakouska k Italii jest nyní mnohem jasnější než kdy dříve. Po roce 1866 nalézala se Italie v tísnivém osamocení, a tíha hněvu rakouského byla dosti nebezpečna, zvláště ve spojení s přízní Vídeňského dvora k papeži. Ale na štěstí finanční tíseň zde i tam nutila obě strany k pokojnému, ač nevlídnému chování. Teprve když vystoupila do popředí východní otázka a Rakousko s rostoucí nedůvěrou provázelo ruskou politiku na Balkáně, způsobil nejspíše vliv Andrássyho, jenž byl přítelem Italianů, že dvůr Vídeňský přemohl svou nechuť k uchvatiteli Kvirinálu. Rakousko muselo zabezpečiti si pokoj na jihozápadních hranicích, když přijalo mandát v Bosně, čímž, poněvadž Rusko bylo uraženo, vehnáno bylo do náruče Německa, a Italie pocítivši trpce své osamocení na Berlínském kongrese, odkudž s prázdnem odešla, uznala toho potřebu, zvláště když Francie ještě Tunis jí uchvátila, přistoupiti ke spolku rakousko-německému.

Zvláštní je, že zatím, co moudrost státníků trojspolek zřizovala, irredenta nejvíce hlučela, požadujíc jižního Tyrolska, Terstu a celého istrijského a dalmatského pobřeží s přilehlými ostrovy.

Co se týče Dalmacie, tu žije toliko 4% Italianů proti 96% Srbů a Charvátů. Terst má smíšené obyvatelstvo. Jen v jižním Tyrolsku tvoří Italiani hustě sraženou massu obyvatelstva počtem 370.000 a hranice národní splývá zde s hranicí zeměpisnou a vo-

jenskou. Před 25 lety napsal baron Sonnino: »Aby Terst udrželo, jest pro rakousko-uherské mocnářství nejvýš důležito; spíš by vedlo boj na život a na smrt, nežli by ho postoupilo! K tomu jest to nejpříležitější přístav pro všecek německý obchod. Jeho obyvatelstvo je smíšeno tak jako obyvatelstvo na naší východní hranici. Požadovati Terstu jako svého práva, toť by bylo přepínati princip národnostní. Trentino naproti tomu jest beze sporu země italská a doplnilo by soustavu naší obrany, také nemá pro Rakousko té důležitosti jako Terst. Ale náš zájem v Trentině jest malicherný proti tomu, co nám podává upřímné přátelství s Rakouskem.« Ta slova platí po dnes. Zahraniční ministři rakouský i italský prohlašují veřejně, že se shodli v příčině Albánie a Macedonie, a vláda Vídeňská nahlížejíc, jaké zlo způsobeno v Tyrolích německou nesnášelivostí a působením šulferajnu, přichází vstříc přání po italské universitě, slibujíc zatím zříditi učení právnické. A tak i irredenta pomalu umlká. V pravdě jsou obě země na to odkázány, aby spolu žily v míru: Rakousko-Uhersko pro spory národností, jež by při zápletkách zevnějších byly jeho slabinou; Italie pro chudobu lidu, pro neurovnanou záležitost světského panství papežova a majíc výstrahu z nehod a pohrom habešské výpravy. *A. K. Novopacký.*

(Dokončení.)

Smrt Vácslava III.

Pan Albrecht tone v hněvu zlém,
že nebyl zvolen císařem;
tím vinen Vácslav, český král,
tož Albrecht mstít se přísahal
a příkoří mu činil stoh
a léčky snoval, jak kde moh,
ač přítel být se zračí.
Hle, nad Prahou se mračí.

Pan Albrecht v Polsku psal: »Je spěch;
chceteli svrhnouti jho Čech,
tož rychle, Vácslav pije jen
a chabější je každý den;
jak Uhři, Lokýtku, čiň též,
do Slezska vrhni se, jen spěš,
a zatop opilému spáči.«
Nad Hradčany se mračí.

»V boj! Začni! Vyjdu tobě vstříc!
Mám málo lidu, král má víc,

však pomohu ti, nemĕj strach,
uvízne Vácslav v nástrahách,
ať padne tak anebo tak;
mnĕ nejvíc odporný můj svak,
leč to jen nepostačí.«
Nad Pražským hradem se mračí.

»Co radím, rychle konej. V spěch!
Buď pánem Polska a já Čech.
Nechť Vácslav silný vojskem jest,
my spolu sevřeme jej v pěst,
že nebude se moci hnout,
neřkuli nějak uniknout, —
vždyť sotva nohy vláčí!«
Nad Pražským hradem se mračí.

»Čas, by se český trůn již zvrt,
líp Vácslavu poslouží smrt:
mdlý slaboch je a zbabělec,
jej povalit je snadná věc;
zda s to je vodit vojska dav,
kdo denně chodí na Zbraslav,
kde křižuje se v pláči?«
Nad Pražským hradem se mračí.

»Co otci můj kdys otec, v čas
rád synovi bych vyved zas;
leč v Čechách není zrádců dnes,
by jako Otakar on kles.
Tož jiný vymyslil jsem plán;
je hodný německý zde pán,
jenž k vykonání stačí.«
Nad Pražským hradem se mračí.

»Mým poslem, hodný pane, bud,
oplátuj plece své a hrud,
buď Vácslavovi jako stráž,
leč mou se vůlí zachováš;
až budu králem — budu jím! —
císařsky se ti odměním,
dám vše, co hrdloráčí . . .«
Nad Pražským hradem se mračí.

»S mým vzkazem k mému švakru spěš,
za tři dni ať tam dojedeš,
a řekni: ‚Pane, jsem tvá stráž,
spěš, sic čas vhodný zameškáš;
pusť s Lokýtkem se směle v boj,
než úskočně tvůj potře voj,

už blíž a blíže kráčí.'«
Nad Pražským hradem se mračí.

»A řekni: ‚Zaplaš tlum těch vran!
Pak napadnem jej ze dvou stran:
plán dokonalý hotov mám,
ty z Slezska, já se z Rakous dám.'
A kdy by váhal, bedliv buď,
máš kryté plece své i hruď,
to na obranu dobře stačí.«
Nad Pražským hradem se mračí.

»A kdy by nechtěl, váhal přec,
meč v hrud mu vraz až po jilec
a otoč v ráně zas a zas —
po tmě vždy k útěku je čas.
Jdi, hleď se na pozoru mít —
do Čech se nesmí navrátit
krev rodu jeho dračí . . .«
Nad Pražským hradem se mračí.

Vrah šel — had v srdci se mu zlíh —
a krále v Olomouci stíh
a mluvil: »Tak tvůj praví svak,
vytrhni v pole, rychle však,
v čas pravý na Lokýtka spěš,
sic do Polska už nevnikneš —'
vždy blíž a blíže kráčí! . .«
Nad Pražským hradem se mračí.

»Nuž, nežli vyjde hvězdy svit,
chci z Olomouce vyrazit,
leč v nezdařeném boji, víš,
do Prahy navrátím se spíš;
jsem umdlen, churav, klidu ždám,
však dost na českém trůně mám
a zdraví nepostačí.«
Nad Olomoucí se mračí.

Je v Olomouci zbrojný lid,
leč král je mdlý a nemá klid,
vždy váhá v pole vytrhnout
a vymanit se z bázně pout,
sem tam se pořád vikle.
Znáť Albrechtovy pikle,
a proto snad se páčí . . .
Nad Olomoucí se mračí.

Lid králův v ležení se bral,
král na děkanství odpočal,

hrál v kostky, Albrechtův s ním muž,
a pil. Snad bude dosti už?
Ne, není dosti! Ještě číš! —
i přináší ji sluha již,
že sotva dech mu stačí.
Nad děkanstvím se mračí.

Nač myslil král? Byl chor a zbled,
tak sláb, že sotva číši zved;
leč karet hleděl sobě dál
a neustále vyhrával;
děl rytíř: »Vzácný pane náš,
zda ve všem také štěstí máš?« —
»Ne, jen když ono ráčí . . .«
Nad děkanstvím se mračí.

Vstal posléz král: »Ký nepokoj?
Chci mír, a mám jít právě v boj!
Pryč se hrou! Klid chci, už je čas!« —
»Měj klid,« děl muž a světlo zhas . . .
V tom z ložnice již dral se ven
kýs výkřik příšerný a sten —
kdos chodbou prchá, kvačí . . .
Nad děkanstvím se mračí.

Král bezduch na dláždění kles . . .
Když do komnaty vešel kněz,
vzkřík, zaúpěl: »Ký hrozný svod!«
Druh Němec krále v srdce bod,
bod v srdce střed, jak Albrecht chtěl . . .
Král smrt, Lokýtek Polsko měl, —
k zpovědi Albrecht kráčí . . .
Nad českou říší se mračí.

Adolf Heyduk.

Elišce Krásnohorské

pozdrav Choceňských lesů.

Zda ve Vaší teď mysli, vzácná paní,
náš obraz ještě vynoří se časem?
Či nevzpomenete již sobě ani,
jak slavné bylo naše uvítání,
když po prvé jste, drahá, vkročila sem?
Co hostíme my pěvců, blíž i dál,

z těch každý tenkrát do zpěvu se dal,
že zvučely jsme sterým sladkým hlasem.

Však potom za krátko jsme oněměly,
když klíčily v nás Vaše božské zpěvy.
Jich zápal nadšený, vzlet jejich smělý
nás okouzlil, že tiše jsme se chvěly,
že ptáčat plesy umlkly i hněvy.
Jak pod Vašimi kroky vzdychne mech,
je ticho vůkol, všecko tají dech
a co rmut všední světa, nikdo neví.

Čím byla jste nám, nelze říci slovy.
Vás denně hostiti jsme uvykly si
a šťastny zřely jsme, jak sobě hoví
host vzácný poblíž sochy Prokopovy,
jenž roty německé z Čech vyhnal kdysi.
A náhle zlá nás rozechvěla zvěst,
že hosta našeho zrak zkalen jest
a nebezpečné temno nad ním visí . . .

A radostná zas letí světem zpráva,
až při ní z oka slza štěstí tryská:
že věštkyně zas naše svěží, zdráva! —
Až opět bujným vlasem naše hlava
se pokryje — a jest již doba blízká,
kdy poslední se z dolin ztratí sníh, —
až na nás opět teplý dechne jih,
ó přijďte, přijďte, — nám se po Vás stýská!

Ferd. Tomek.

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Kníže usedl, Skoba vstal, rozkročil se, ruce si opět založil a promluvil břitce i trpce, nikoli bez názvuku posměchu:

»Hele, jak jsem tě usadil! Přišel jsi oči pást na mém pokoření a zahanbení, přišel jsi mne pokoušet a dráždit jako vlka v jámě, a já jen zuby vycenil a ty jsi se přestal žabit! Štěstí tvé, že tu byla židle a tebe zadržela, bez ní bysi se byl na zem posadil! Nyní spolu jednejme. Odpověz, proč jsi přišel?«

Kníže již nabyl své obyčejné rovnováhy, pravil klidně a bez předešlé vyzývavosti:

»Mé to právo.«

»Právo! To právo jste si vždycky osobovali, trýznit slabší a veselit se jejich mukami.«

»Na nic takového jsem nemyslil. Povím vám, nač jsem myslil. Vám je známo, že se těšíte na tomto mém panství jisté pytlácké slávě, a to ne od včerejška. Dávno jsem si přál vás poznati.«

»Ajaj! Zrovna tak řekl kocour myši, když ji držel v drápech a chystal se prohryznouti jí hrdlo! No vida, máš z pekla štěstí! Každé přání se mu vyplní!«

Skobovi bylo divno, že kníže mluví pokojně a volně a necítí se uražen jeho tykáním. Skoba se hněvem zrovna poturčil, když kníže mu zatykal, a hned si umínil, že ho také tak osloví, jen to odkládal, až se rozmluva rozvine. Nadál se, že kníže hněvem se nebude znát, a on nic! Nezlobí se, naopak Skobovi vyká.

»Rozdíl je ten,« vece kníže, »že kocour myš nepustí, a já vás pustit mohu.«

»I kocour by mohl, kdy by se mu ráčilo, ale ráčit se nebude, proto že je kocour. Nejsem dítě, abych se dal oblouditi tvým cukrlátkem. Leta jsi mi nástrahy činil, hajným a myslivcům odměny sliboval, přivedouli mě nebo skolí, Boubína jsi mi odloudil, abys měl kosu na kámen, — holečku, známe se! Skobovi kníže Egon neodpustí, a Skoba se neprosí.«

»Kdo ví, zdaž bych neodpustil?«

»Oho, já se tobě nepokořím! Není mi třeba tvého odpuštění, ničeho mi od tebe netřeba, nalož se mnou jako se svým zajatcem!«

»Chcete snad říci: zlodějem?« otázal se kníže prostě, ba nevinně.

»Zlodějem?« vzkypěl Skoba a zaskřípal zuby. »Já zlodějem? Skoba ze Stožic zlodějem? Kdo se mu to opovažuje říci?«

»Nemám to slovo ze sebe, nýbrž ze zákona. Ano, zákon řadí pytláky mezi zloděje a ustanovuje na jejich provinění, na lesní pych, velmi těžké tresty.«

»Vím, a já si trest vytrpím, protože mi nelze jinak.«

»Jste dosud bezúhonný?«

»Jaký bych byl?«

»Bezúhonnosti trestem pozbudete.«

»Nepozbudu.«

»Pozbudete. Nebudete smět být volen do obecního zastupitelstva.«

»Za konšela? Máme dost jiných, já nemusím být konšelem. I bez toho jsem v obci vážen a budu ještě váženější, až se vrátím z harestu.«

»Jak to?«

»Tak to. Nikdo v naší vsi neuzná, že by to bylo jaké provinění, zastřelímli zajíce nebo srnku.«

»Ale zákon! Zákon se neptá po mínění vaší vsi.«

»A my si od zákona nedáme poroučet, koho máme pokládati za bezúhonného a koho za úhonného! Pravda, zákon má

žandáry a soudce, haresty a kriminály, je silnější a může nás přinutit, abychom se mu podrobovali, ano, může nás pokutovat a trestat, nepodrobujemeli se; ale aby nám zákon mohl rozkazovat, koho máme mít v úctě a koho v opovržení a do jaké doby, to zákon nemůže! Zákon mi vezme právo být nějakou dobu v obci konšelem. Dobrá, ale já se o konšelství nederu, mám jiné starosti i zábavy.«

»Pytlačení.«

»Ano, pytlačení. Kdo si jednou zapytlačil, pozná, že je to sladší, než dřepění v radě. A já ti řeknu zrovna, chcešli to vědět, že lid pytláka ve větší má úctě, než konšela i rychtáře i než každý jiný úřad.«

»Nejspíš proto, že zákon a úřad panský majetek chrání a lid by si přál, aby mu byl dán na pospasy. Odtud ta přízeň vesního lidu k pytlákům, kteří z panského majetku samovolně berou.«

»I vy jste brali a berete dosud, kde vám co pod prsty padne! Kněží nám kážou, že každý majetek je od Boha, ale jeli to pravda? My dobře víme, jak se do panských rukou dostaly ohromné obšíry země: násilím, křivdou, a nikoli štědrostí boží. Vy jste naši lupiči a žháři, vy jste si přivlastnili země, které patří lidu, a nyní do harestu vrháte člověka, když si na vašich polích zabouchne zajíčka nebo ve vašich lesích srnečka! Nemluvím ani o tom, že všeliká zemská zvěř je majetkem všeobecným právě tak, jako ptactvo povětrné. A kdy by nebylo pytláků, toto právo lidu by se promlčelo. Rozuměl jsi?«

Po tomto projevu názorů Skobových kníže mluvil hlasem tišším, jako by se dával na ústup, a brzy podobal se vedle Skoby obžalovanému před svým povolaným soudcem. Pravil:

»Já nikomu ničeho neukradl, neuloupil, nikoho nevypálil.«

»Jen se nedělej, znám já tebe! Kbelnice jsi nabyl poctivým způsobem, co? Nestyděl jsi se spřáhnouti se židem, aby se Kbelničtí sousedé u něho zadlužili, a když vlezli do židovského pytle, ty jsi je od žida koupil. Bylo to čestné?«

»Měl jsem jako křesťan Kbelnici židu nechati? To by bylo čestnější?«

»Křesťan! Jací pak jste vy, šlechta, křesťané? Když je v zemi všecko křesťanské, národ křesťan i lid křesťan, i šlechta je křesťan. V pohanské zemi pod pohanským králem byli byste pohany, pod tureckým Turky, a víra by z vás měla zrovna tolik. Ani není pro lid taková bída, koupíli zemi žid, jako koupíli ji šlechtic.«

»Jak to? Myslím, že vám dobře nerozumím. Slyšel jsem, že pány nenávidíte; ale že byste je kladl a snižoval pod židy, bylo mi neznámo.«

»Země v rukou židových jest jako khůžička: zdrží se v nich jen, dokud se na ni nenajde dobrý kupec; ale šlechtickému rodu je země zapsána na věčné časy. Židé jsou kupci, rolníky nikdy nebudou, ačkoli se o to zde onde pokoušejí. Zmrzí se jim naše věčně stejné zaměstnání a budou hledět, aby

se nabytých zemí s užitkem zbyli. Nestaneli se tak zítra, pozítří na to dojde jistě. A vesní lid zas bude míti možnost od žida zemi vykoupit a bude zase selská, jen majetníci její budou se jinak jmenovati. Jinak je, když se vlastníkem země po sedláku stane šlechtic: tu je pro selský lid na vše časy ztracena. U židů se ztratí peníz, u šlechtice země. Slyšel jsi: pro to tě nenávidím, všechny vás nenávidím!«

Skoba přiblížil vypoulené oči k tváři knížete, jehož klid byl tím větší, čím prudší byly výlevy Skobovy. Kníže pravil:

»Vaše slova skutečně zvučí nenávistí, ale já nechápu její příčiny. Vaše nenávist nemá příčiny, není spravedlivá. Nenávidíli sedlák šlechtice, sebe nenávidí. Což pak je šlechtic jiného, než trochu větší sedlák? Hlavní je, že oba jsme držiteli země a jako tací měli bychom k sobě lnout a navzájem se podporovat; měli bychom vyhledávati, co nás pojí, a nikoli, co nás rozdvojuje.«

Skobovi se zkřivily rty. Vztekle cedil slova zaťatými zuby:

»To povídáš ty, jenž lačně obcházíš každou selskou mez, která se stýká s tvými zeměmi, a paseš, kterak bys ji mohl sedlákovi urvat anebo na něm vysoudit? Jak dávno tomu, co jsi chtěl skoupit živnosti všech dlužníků Lepoldkových? Cha, cha, Kužel na tebe, Kuželové na vás, ti by selské škůdníky přivedli, aby sedlákům prospívali, ale dokud nebude každý sedlák naproti šlechtici svým Kuželem, šlechtic jeho škůdníkem býti nepřestane.«

Kníže děl na svou omluvu:

»Pravda, chtěl jsem ty živnosti skoupit, ale myslil jsem, že konám svou povinnost k zemi, když ji špatně plnili její majetníci. Já ty země chtěl zachránit.«

Skoba se rouhal:

»Aj, aj, zachránit! Kníže Egon chtěl sedláky zachránit! Chvála Bohu, kníže Egon už sedláky netopí, on je zachraňuje! Ale, můj zlatý, zrovna to říkal sedlákům žid Leopoldka, když je přiváděl do dluhů a na mizinu. Tak vy páni zachraňujete i kuřata, ale máli být kuře vámi zachráněno, musíte je mít na talíři pečené: potom si maso zachráníte a jen kůstky odhodíte.«

»Ostatně v uvedené příčině nic se nestalo. Já pozemků Leopoldkových dlužníků nezískal a půjčil jsem jim peníze, aby se vyplatili.«

»Kužel!«

»Ano, já Kuželovi dal peníze, a byla to hezká hromádka tisícovek, aby je Leopoldkovým dlužníkům rozpůjčil a z jeho spárů vyrval. Tvrdíli Kužel něco jiného, je to nepravda.«

»Kužel mluví jako ty, Egonku, ale my dobře víme, co a kterak.«

»A byť i bylo tak, jak pravíte, já přece konal svou povinnost! Neli k těm pozemkům zadluženým, od žida na buben daným, to jistě povinnost k svým zemím zděděným. Zdaliž není svatou povinností každého z nás, kdo zemi máme, abychom ji neumenšovali, nýbrž rozmnožovali?«

Nad touto námitkou knížete Egona Skoba se zarazil, neboť kníže řekl, co bylo přesvědčením Skobovým. Pravil mírněji, ale pořád ještě důrazně:

»Máte země příliš mnoho, není to spravedlivo, je to křivda. Řeknete, že ta křivda není vinou vaší a že jste ji zdědili už se svými zeměmi. Dobrá, ale kdybyste křivdu nezveličovali! Obyvatelstva přibývá, potřeba půdy roste, a pro lid jí ubývá, proto že šlechta ji hltá. Kam oči obrátím, všude se o půdu se sedláky hrdlíte. V nově jste si zabrousili na Líkařovu Lhotu, na Králence. Tak se u vás pánů dědovina rozmnožuje? To nazýváte svou povinností. Žid ošidí, ale ošizenému i druhým dává tím za vyučenou, aby byli budoucně ostražiti, počítali a šiditi se nedali; vy nešidíte, nýbrž od úst berete. To že je vám povinností? Kdy by tomu tak bylo, každý poberta by se mohl vymlouvati, že z povinnosti cizí majetek do své kapsy shání, a že tak už jeho slavní předkové činívali.«

Z mírnějšího tónu Skoba opět se dostával do ostřejšího, ale kníže setrvával v klidné míře. Ani slůvkem, ani pohledem, ani změnou barvy nedával na jevo, že by mu Skobovy na něj důrazy byly nepříjemny. Pravil pokojně:

»Toho nikdy nebylo ani nebude, ale mezi sousedy nebylo žádných mrzutostí o majetek. Vy v Stožicích nikdy jste neměli žádných neshod o meze?«

»To nepravím, ale naše spory o meze vždycky mají hlubokou příčinu. Spory takové jsou drahé a nikdo jich nezačíná jen proto, že se mu zachtělo. Všichni se majetkem skoro vyrovnáváme, a proto, mámeli spolu spor, ženeme na sebe stejnou silou a stejnou zbraní. Ale jináč je, dáteli se do soudu se sedlákem vy. Jak vám, velmožnému, sedlák může odolat? Neodolal vám Špírek a bídně podlehl, a byl něco víc, než obyčejný sedlák.«

Skoba usedl na předešlé místo, vtlačil se do kouta a pochýlil hlavu. Zapomněl na svou věc soukromou, myslil na věci obecné a čelo se mu kabonilo; ale bouře náruživého hněvu se již přenesla. Známkou toho bylo knížeti, že mu Skoba začal vykat.

Když Skoba usedl, kníže povstal a pravil:

»Trvám na svém, že šlechta a sedláci jsou si blízci.«

Skoba mu vskočil do řeči a trpce děl:

»Ano, podobně pravil Stojespal, jestli jste o něm slýchali, když o Vodňanském jarmarku seděl v hospodě vedle výměnkáře Křenka a tahal mu z kapsy peníze, za krávu stržené. ‚Kmotříčku,‘ pravil, ‚my dva jsme si blízci, my se máme rádi!‘ My si nikterak nejsme blízci, a já trvám na tom, že jsme si nepřáteli jak oheň a voda. Panský pozemkový majetek na újmu sedláků vznikl. Ohradili jste si jej fideikomisy, aby nikdy nemohl vrácen býti rukám, do kterých patří.«

»Které to ruce jsou?«

»Ty, které zemi samy obdělávají. Vaše bílé ručky toho nečiní, ty jsou k líbání vypěstovány, a ne k práci. Vyvýšili jste se nad nás stavovskými erby. Mně by to nejméně vadilo, nejsem Špírek; ale musím se o tom zmínit, abych vám ukázal, že vím, kde je moje místo. Jste nám cizí jazykem i srdcem. Na našem srdci ležíte jako vlkodlak a pijete jeho krev. Co z české země vytěžíte, zavážíte do ciziny.«

Kníže mu nedal domluvit a přerušil jej otázkou:

»Já? To pravíte o mně, jenž se po dvacet pět roků téměř nehnul ze svých zdejších statků?«

»Tělesně jste tu byl, to bych mohl pouze dosvědčit. Ale co jste učinil pro českou zemi za tu dobu? Ničeho. Jen z ní berete a jí nevracíte nic.«

»Ale mohu ještě učinit.«

»Vy? Chacha! Slyšel jsem, ale na vlastní oči ještě neviděl, že dáváte svým koním vplétati do ocasů červené a bílé harasky, když se vezete do hospodářského spolku, a váš kočí má na biči červenobílý přípletek. To je vše, čím jste se přiblížil k nám. Váš syn, až naň, přejde vláda statků vašich, učiní snad krok dále, a dá již koním i podocasník červenobílý; ale na více se nezmůžete. My dobře víme, čeho se můžeme od vás nadíti: v nejlepším případě ničeho.«

»Šlechta tak nepříznivě o sedlácích nesmýšlí.«

»Věřím, ona vůbec na ně nemyslí.«

»Budu mluvit pouze za sebe. Nechme všeho minulého. Co bylo, bylo bez našeho účastenství, nemáme toho ani viny, ani zásluhy, a tudíž ani odpovědnosti. Přítomnosti dbejme. Abych sedlákům ukázal ze své strany dobrou vůli, vyšel jsem jim vstříc, dal jsem založit okresní hospodářský spolek a přijal jsem nad ním protektorát. Víte o tom?«

»Vím.«

»Vy jste za člena nepřistoupil?«

»Ani nepřistoupím. Kde jste vy, pro mne místa není. A k čemu ten spolek? Aby vám sedláci banderiem slávu dělali a vívaty vám volali. Děkuju pěkně, zůstanu doma.«

Zde kníže nemohl se zdržeti, aby Skobu nefal. Doplnil jeho slova:

»A budu chodit do knížecích lesů na zajíce a srnce.«

Skoba slavnostně prohlásil:

»Nikdy toho neuznám, že by zvěř, která volně běhá, náležela jednomu majiteli. Chovejte si zajíce v oboře, tam budou ode mne jisti, ale proháněјíli se po mém jako po vašem, jsou moji jako vaši.«

»Nebudu vám dokazovat, že nemáte pravdu. To je věcí soudu a ne mou. A nebudu se s vámi o to přít i proto, že vám vlastně, jak vím od Boubína, nejde ani o odcizení mého majetku, nýbrž abyste ukojil náruživou touhu si vystřelit. Ale ta touha, kterou také já mám a znám, může býti splněna v dobré vůli se mnou.«

Skoba si knížete koso změřil a ušklíbl se:

»Oho, chcete si mne najmouti na Boubína, jako Boubína na mne?«

»Dokonce ne. Mně Boubín o vás podal zprávu, že zbytečné škody na zvěři neděláte a šetříte ji v době šetření. To se mi zalíbilo a pojal jsem úmysl nabídnouti vám, abyste se vždycky súčastnil pravidelných našich honů. Tu se nastřílíte do syta a v bezpečnosti.«

Skoba sebou překvapením škubl. Všeho by se byl spíše nadál. Podíval se na knížete tázavě i nedůvěřivě, ale kníže se tvářil vážně, nabídnutí je tedy vážně myšleno. Byl na vahách. Již již se rozhodoval, že je přijme, když najednou z něho skoro bezděčně vyhrklo:

»Ne!«

»Proč?«

»Nebudu vám druhým Špírkem z Malovičeк. Jeden Špírek měl smrť a záhubu z třešní, které s vámi jídal, já nepůjdu jeho stopou. A jestliže Špírkovi lichotilo, mohli bývat předákem vašich honců, mně je ten úřad špatný!«

»Rozmyslete se dobře. Netřeba, abyste byl předákem honců. To předáctví bylo u Špírků dědičné, a Špírkové je vykonávali za propůjčení knížecích pozemků. U vás by byl případ jiný. Vy byste byl na hony zván jako každý můj host.«

»A vy byste mne ostatním hostům ukazoval?«

»Vy byste jim ukazoval své střelecké umění.«

»A hajní by mne museli poslouchat?«

Skobovi zableskly oči; myslil na Boubína.

»Arci, hajní by vám byli k službám jako jiným lovcům.«

»A přece nepřijímám!«

»Dám vám darem každý rok čtyři sáhy dříví palivového, a to tři sáhy měkkého a sáh tvrdého. To dostávati budete až do své smrti.«

»A přece nepřijímám!«

»Radím ještě jednou, abyste si věc pořádně rozvážil. Nepřijmeteli, co vám v dobrotě nabízím, nezbude mi leč odevzdati vás právu. Nevyhrožuji vám, ale nemohl bych jednati jinak, aby lidem nebyl dán špatný příklad. Budeteli pak uvržen do hanby, na mne nenaříkejte.«

Po krátkém váhání Skoba prohlásil rozhodně, ale nikoli drsně a vyzývavě:

»Nepřijímám. Není mi možná. Veřejně řeknu, proč. Pravému pytlákovi nejde jen o to, aby si pro kratochvíli vystřelil. Nechodí na lov ani k vůli pečínce, ani k vůli kožešince, ani k vůli tomu, aby úlov zpeněžil sobě k užitku. Mně ku příkladu chtívá se býti v lesích a neodolatelně mě to do nich vábí i pudí.«

»Takové procházky bych vám dovolil.«

»Mně se chtívá do lesů také v noci, ba v noci častěji. Nepomyslíte si, jaká je to rozkoš toulati se v noci po lesích.«

»Také bývám na čekané. Slibuji vám, že vám časem dám vědět, a budete mne moci doprovázet.«

»Kde pak, to není to! Vy, Jasnosti, nikdy nebudete míti v srdci těch citů jako našinec.«

Od prostého vykání Skoba pokročil k obvyklé titulatuře knížecích osob. Kdy by měl oko ještě tak pozorlivé jako na počátku, Skobovi by nebyl ušel vítězný paprsek, který ozářil obličej knížete a v okamžiku zmizel. Kníže se otázal:

»Jaké city myslíte?«

»Ani nevím, jak bych to Vaší Jasnosti dobře vyjádřil, abyste mi rozuměli. Když v noci vejdete do lesa, jako byste vešli do pohádky. Nic nevidíte určitě a pravdivě, t. j. tak jako za světla denního. Všecko vás mate a obluzuje, všecko se vám zdá jinak, než je zůpravdy, jež je vám známa. Zdá se vám, že se mezi stromy míhají postavy lesních panen, a zase postavy lesních mužů, čarodějnic a všelijakých obluď. Oči vaše se namáhají tmu proniknout a šíří se vám, a tím se vám šíří také hruď a srdce. Krev živěji probíhá všemi údy a do spánku vám kladívky buší. Zmocní se vás nejistota, jež je tím větší, že nevíte, nezastoupíli vám náhle cestu hajný nebo myslivec.«

»Ta nejistota podle mého zdání byla by tu nejmenší rozkoší,« prohodil kníže, a Skoba jal se živěji odporovati:

»Chyba lávky, Jasnosti. Právě tu nejistotu vyhledávám, za ní do vašich lesů chodím. Já na vojně nebyl, ale žije ve mně vojenský duch předků. Vy víte z knih, že český národ vždycky měl hojně nepřátel, šlechtu mezi ně počítaje, že se bránit musel a uměl. Já o tom hrubě nevím, ve škole nás tomu neučili, knihy, které nám dávají do ruky, to zapírají — já raději dobrou ručnici, než takovou špatnou knihu. Ale že tak bylo, vím, v každé kapce krve žije mi to povědomí, srdce mi jím vře. Tak asi je statečnému vojínovi před bitvou, jako mně, když nočně procházím vaše lesy. Nejistota je v duši, ale nejistota taková, která kypí náruživým očekáváním nebezpečí a pevnou nadějí ve vítězství. Bohužel jen ve vítězství nad nějakým tím vaším srnečkem, neboť vaši hajní vždycky se mi vyhýbali.«

»Pochopuji náruživost lovu, ona vždycky šlechtu vyznačovala. Jen mne překvapuje, že ji tak ryzí nacházím u sedláka. Odpusťte a nespatřujte v tom urážku. Nechci vás urazit, nýbrž se podivit a při tom politovat, že jste byl dosud nucen svou ušlechtilou náruživost ukazovati podloudným a nezákonným způsobem. A vlastně vědomí, že se dopouštíte skutku trestného, vás naplňovalo pocitem nebezpečí, kterému vycházíte vstříc, abyste je vítězně porazil, to jest od hajného nepřistižen odnesl mi z lesa srnku nebo srnce. Ale vy jste hoden, abyste lovil na jeleny a divoké kance, ano, abyste ukázal svou dovednost a sílu medvědu.«

»Ó, to bych byl šťasten!« zvolal Skoba unášeje se.

»V dobré vůli se mnou byste toho štěstí snadno dosáhl. Vzal bych vás s sebou do obory na vysokou, a kdyby vám to skutečně takové štěstí působilo, uviděli bychom, co dál. V mlad-

ších letech jsem jezdíval na medvědy k svým příbuzným do Uher. Kdy byste se osvědčil mistrem, o čemž nepochybuji, vypravil bych vás tam jednou na svůj náklad, abyste ukázal, co umějí Čechové.«

»Celá uherská země by se podívala!« těšil se Skoba.

»Tedy ujednáno! Přijímáte?«

»Přijímám!«

»Ještě pro něco jiného jsem si přál s vámi mluvit a uložil jsem Boubínovi, aby vás ke mně pozval. Slyšel jsem — ne od Boubína, na něj se proto nemrzte, — že mne máte v nenávisti, a chtěl jsem s vámi o tom pojednat.«

»Přiznávám se.«

Kníže přecházel do tónu blahosklonného, a Skoba byl jako vyměněn; v slovech jeho nebylo již ani tvrdého vzdoru, ani drsné trpkosti, ani hrdé příkrosti. Kníže pokračoval a pravil s jemnou výčitkou:

»Přiznáváte se, že mne nenávidíte a šlechtu vůbec. Upřímnost je krásná ctnost, ale já k vám nenávisti nechovám, proto mi nelze učiniti naproti vám přiznání vzájemné.«

Skoba se pocítil zahanbena. Zvolna vstal a rozpačitě stál. Nic mu na mysl nenapadalo, čím by odporoval anebo dal výraz pochybnostem.

A zase kníže:

»Minulo mi padesát let, a přes polovinu svého věku prožil jsem zde, mezi vámi. Již z toho můžete usouditi, že se mi mezi vámi líbí a že mi nejste cizí ani vy, ani vaše zem. Předsevzal jsem, než sestárnu, že se pokusím, abych sedlákům prospěl. Nenáviďte si mne, sedláci, jak chcete, mně je sedlák mladším bratrem a chci o jeho dobro pečovat jako starší bratr. Jedním z prvých kroků mých bylo, že jsem dal podnět k založení okresního hospodářského spolku.«

»Rozumím, Jasnosti.«

»Na tom arci nehodlám přestat. Než vám zjevím další své úmysly, otážu se vás: co podle vašeho mínění drží pohromadě panské statky, že se nerozpadávají a nedrobí?«

»Fideikomis,« Skoba odpověděl, ale již zkoumal i zvuk svého hlasu, i výraz tváře knížete, zdaliž to neřekl tuze příkře.

»Takť jest,« kníže přisvědčil. »Kdy by živnosti sousedů Kbelnických byly fideikomisy, záhuba jejich byla by nemožna: nemohli by jich prodat oni sami, nemohl by jim jich prodat ani soud, a ovšem nemohli by jich ani do té míry zadlužit, jako se stalo. Vezměte si případ Špírkův. Přisvědčíte, že by byl jistě živ a zdráv, kdy by seděl na fideikomisu. Se mnou by se soudil ještě dnes, vyhledával by, kde by mi učinil nějakou nepříjemnost, ale já bych Špírka z jeho majetku nevypáčil ani svou silou, ani pomocí Leopoldkovou. Já bych se zlobil, a Špírek by se smál. U Leopoldky by se Špírek zajisté zadlužil, i kdy by držel fideikomis, ale nezasekal by se smrtelně. Podobně by bylo s jinými

sedláky, které Leopoldka úvěrem usiloval zničit a které jsem já zachránil. Mám pravdu nebo ne?«

»Pravdu má Vaše Jasnost, ale fideikomis je privilej šlechty, a selská držba jím chráněna není.«

»Není, ale může být. Šlechtictví není založeno na fideikomisu a není na něm závislé. Fideikomis vznikl teprve později z potřeby, aby šlechtický statek byl chráněn od rozdrobení. Potřeba tato vystupuje i u selské držby. Ke zřízení fideikomisu je potřebí zvláštního zemského nebo říšského zákona. Není tedy fideikomis sám sebou a nesmí býti považován za privilej, za výhradu šlechtického stavu. Jeli za šlechtický privilej považován, děje se to omylem a z neznalosti. Každý nehybný majetek může býti zřízen za fideikomis, když k tomu zákonodárce svolí, načež arci zákon mu poskytuje ochrany tak, jako každému jinému zákonu. Co myslíte, zdaž by fideikomis prospěl selské držbě?«

»Prospěl by, Jasnosti, každý sedlák přisvědčí, že by prospěl, ale sedláci na něco takového ani pomyslit nemohou. Neznají cest, nemají k tomu lidí a mají starou nedůvěru k jiným stavům, jež s nimi nikdy dobře nemyslily.«

Na prostou »nedůvěru« Skoba se snažil zmenšiti dřívější svou nenávist. Kníže pokračoval s uspokojením pozoruje, jak Skoba postupně slevuje a obrací:

»Přemýšlel jsem o těch věcech a chtěl bych se vahou svojí zasadit o zřízení selských fideikomisů. Co soudíte, vydalo by to?«

»Jestli!« zvolal Skoba horlivě. »Kdy by Vaše Jasnost upřímně pro to byla, dojista by to jelo jako po másle. Ale co by Vaše Jasnost měla činit, já vědět nemohu.«

»Neptám se vás o radu,« kníže na to tónem povýšenějším, »nýbrž o to, vzalli byste na sebe úkol šířiti mezi sedláky na okrese mou myšlenku a tím i důvěru ke mně jako k šlechtici, který chce svým mladším bratrům sedlákům prospět a ví, kudy na to.«

»Rád to učiním jako svou hlavní povinnost,« přisliboval Skoba. On sám vždycky v sobě choval ctižádost vykonati pro své rodáky nebo pro svůj stav něco chvalitebného a památného, ale podle přirozenosti své představoval si, že by to musel býti jakýsi skutek hrdinský. A dnes aj! jako by s nebe spadl, octl se před úlohou pomocníka ve velkém díle na prospěch sedláků, díle, o kterém se jim dosud ani nesnilo! Připadal si nyní vedle knížete jako zbrojnoš vedle svého rytíře.

Kníže také vstal. Tvář a chování jeho také se změnily. Vrátila se jim knížecí vznešenost a důstojnost, ale neměly oné vysokopanské příkrosti a vyzývavosti, s níž kníže Egon na Skobu přišel. Zároveň začal Skobovi tykati, a Skoba již si to nepokládal za urážku.

»Rozumí se,« zakončoval kníže výjev, »že ti neukládám ničeho, proč bys musel zanedbávati hospodářství a co by ti bylo se škodou. Není třeba víc, než abys přistoupil za člena hospodářského spolku a tam byl, znaje snahy mé, mým stranníkem,

až tam veřejně svou myšlenku rozvinu. Do té doby připravuj půdu a mluv sedlákům, když se s nimi setkáš po kostele nebo po trhu, o tom, jak náramně by jim prospělo, kdy by celistvost jejich pozemkové držby byla ohrazena fideikomisem na ten způsob, jako jest u šlechty. Učiníš tak?«

»Kdy bych měl dvanáct jazyků, všemi to budu hlásat.«

»Topše, Skoba. Tedy ujednáno. Odejdi s Bohem, pro srnce na soud pohnán nebudeš. Vezmi si ho s sebou, je tvůj.«

»Jasnosti,« ozval se Skoba rozpačitě, »za bílého dne nesmím se ukázati se srncem na plecích. Všichni vaši lidé by myslili, že jest jejich povinností přivesti mne na zámek.«

»Topše, písař ti napíše pár řádek, že srnec je tvůj, a direktor přitiskne mou pečeť.«

»A, Jasnosti, jak to bude s mou dvojkou?«

»I dvojku si odneseš. Hej, Boubíne, vrať Skobovi ručnici a pomoz naň srnce!«

Kníže rychlým krokem se vzdálil. Skoba se za ním uklonil, a scházelo jen, aby se mu rozehnal po ruce.

Písař psal cedulíčku, Boubín vrátil Skobovi dvojku a pomohl naň srnce. Konal rozkaz nepochopuje, co se stalo. Skoba dal na sebe pomoci, přijal od Boubína službu, ale do očí se mu nepodíval, ač jinak prozrazoval radostné vzrušení a překvapení.

Kníže Egon ze svých pokojů pozoroval Skobu, an odchází. I dalekohled si na to vzal, když charakterné podrobnosti Skobovy postavy a chůze prostému oku se ztrácely. Na konec se zasmál, pomnul si ruce.

III.

Emissaři.

František Uhlík, Boubínův kdysi spolužák, po svém vyloučení z Píseckého gymnasia byl otcem dán do latinských škol v Budějovicích. Gymnasia tehdy byla latinská, ale učitelské síly v českých městech byly většinou české a v německých německé; následkem toho bylo, že na jedněch přese všecky překážky české národní vědomí se probouzelo, a na druhých vědomí německé již probuzené se tužilo. V tom směru působilo i obyvatelstvo měst, kde byly latinské školy. Písek byl český, Budějovice německé. V Písku nebylo měštěnína, aby neuměl více méně dokonale německy, a právě tak Budějovští bývali znalí jazyka českého. Ale podstatný rozdíl byl v tom, že Písečtí němčinu pokládali za jazyk vyšší a Budějovští češtinu za jazyk nižší. Písečtí si chovali němčinu pro zacházení s úřady a s lidmi vzdělanějšími a společensky výše postavenými, Budějovští pak potřebovali češtiny, aby se dorozuměli v krámech, na trhu a v hostincích s vesničany z okolí a se svým služebnictvem.

Uhlíka v Budějovicích přijali, jako by neviděli, že má na vysvědčení consilium abeundi. Bylo to něco obvyklého, že německé

ústavy sbíraly takovým způsobem české žáky, ano možno říci, že jim ochotně vycházely vstříc, což obyčejně bylo pro národní vědomí českého žáka osudno. Tak bylo i s Uhlíkem.

Hned jak do nového gymnasia vstoupil, pozoroval a cítil, že v něm vládne jiný duch, než bylo v Písku. Budějovští profesoři, ryzí Němci, byli k žákům vlídnější a shovívavější; neviděli na žácích nejprve nedostatky, nýbrž se na ně vždycky dívali jako na příští vzdělané muže. Tam každý žák byl v neustálém podezření, že jest anebo býti může »individuum církvi i státu nebezpečné,« zde pak už v parvistovi byl jeho učiteli vzbuzován sebevědomý pocit, že z něho jednou bude sloup církve, státu, společnosti.

Zvláště ovšem český žák, který do německé školy přišel s duší raněnou a uraženou, snadno podlehal jinému, volnějšímu duchu školy německé a zvolna se odnárodňoval.

Uhlík si odnesl z Písku dojem veliké, smrtelné křivdy. Písecký »profesor katecheta« naplnil duši jeho nenávistí ke všemu katolickému; ale tento pocit znenáhla se otřel působením katechety německého, mnicha cisterciáka z Vyššího Brodu. Tento mnich Němec byl mnohem lidštější a liberálnější než v Písku světský duchovní, Čech.

Mezi vrozené vlastnosti Uhlíkovy náležela vzdorovitost. Již v chlapectví, když mu silný vzdor sedl mezi oči na široké, bílé čelo, podobal se nezkrotnému býčku, který, jeli podrážděn, nezná ohledu a nebezpečenství a slepě se vrhá vpřed, tam, odkud podráždění přišlo.

Vzdorovitosti Uhlíkově se na německém gymnasiu nedostávalo nových popudů, a tím se stalo, že se vzdorem ježil jen při vzpomínce na Písek a na tamějšího neblahého »profesora katechetu.« Ani nepozoroval, že znenáhla, tím postupem, jak propadal germanismu, vzdorovitost jeho odporně se stavěla i proti české národnosti.

Účinky německého ducha školy dlouho se rušily selským domovem. Doma, ve vsi, v Jiníně, František Uhlík nesměl prozraditi, co se mu děje v duši. Ne proto, že by otec jeho byl probudilým Čechem a dbal toho, aby i děti byly národně probudilé a uvědomělé. Na takové věci otec Uhlík nikdy nepomyslil, ano ani nikdy o nich neslyšel. Ale život české vsi sám nutil Františka Uhlíka, aby byl řečí Čechem jako všichni její obyvatelé a jako byli od tisíceletí všichni jejich předkové. Avšak už jen řečí se František Uhlík vracel k svým, kdežto myšlením už tíhl jinam.

Po gymnasiu odebral se na vysoké učení do Prahy. Bylo to v prvých letech Bachova absolutismu. Na mysl Uhlíkovu v Praze nic neúčinkovalo v národním směru, odrozoval se dál. Přece však Praha svým jevem naplňovala ho duševním neklidem, jenž se velmi podobal výčitkám svědomí. Nač se koli v Praze podíval, vybízelo jej, přikazovalo mu, aby se obeznámil s její minulostí. Vzdor Uhlíkův nepovolil vnitřnímu nutkání, přestal

na kusých vědomostech o historii Prahy i Čech, jež si přinesl z německého gymnasia. Cítil, že mu byly podány tendenčně, ale nevěděl, pokud a jak, a nechtěl věděti. Proň rozhodovalo, že i tyto, i jiné vědomosti, od německých učitelů nabyté, mají jistý stejný smysl a logickou spojitost. František Uhlík byl přesvědčen, že německý národ má veliké světové poslání, jež mu ukazuje cestu do zemí, na východ od jeho vlasti položených, mezi nimiž prvá je na ráně země česká. Na západě německý národ žádné úlohy nemá, neboť se západem sousedí stejnorodou kulturou; ale na východ jsou mu otevřeny všechny brány a všechny cesty, tudy musí nésti prapor vzdělanosti a pochodeň osvěty. A zde mu leží v cestě národ český jako věčná překážka.

Uhlík nevřel na svůj národ. Neviděl, že by měl nějaké kladné úlohy, nějakého poslání v dějinách lidstva. Pokládal jej za zbytečný, ano přímo za škůdce vyšších snah lidských. Byl přesvědčen, že Čechové musejí býti smeteni s povrchu zemského, aby Němci měli volnou cestu, aby se mohli rozejít a rozmáchnout. U jiných synů českých matek té doby národní cit se rozplameňoval, v Uhlíkovi ledem zamrzl a vyrodil se v pravý opak toho, več by se byl vyvinul při správném školním vzdělání. V jiných srdcích českých z žalu nad neštěstím národa klíčila láska k němu a úcta k jeho historickým skutkům a snahám; ale srdce Uhlíkovo bylo tvrdé, místo lásky chovalo nepřízeň, jež za dobrých pro sebe podmínek stupňovati se bude v renegátskou nenávist vlastní krve, místo úcty naplnilo je opovržení k české nepatrnosti. Podle Uhlíka český národ jen tím byl hoden pozoru, že má život jako pýr: zaneplešíli pýr pole, dlouho potrvá, než jej ostrými hřeby bran nadobro vyvláčíš, a nevyvláčíšli ho do poslední mrtinky, hned zase, nešvara, bude se v zemi nepozorovaně rozlízati a síly ujímati užitečnému obilí.

Uhlíkovi se protivilo i tehdejší české vlastenectví: rozplývající se v lyrismu, mazlící se v sentimentálnosti, vzdychavé, plačtivé a titěrné, neumějící ničeho positivného učiniti, budující pouze hrady v povětří, ale neschopné, aby něco prospěšného vypracovalo za poměrů a podmínek daných, s kterými dlužno bylo počítat, které nebylo lze obejít a pominout.

Praha tehdejší byla Uhlíkovi příliš málo německá. Jakmile se poodchlípila na její tváři železná maska násilné germanisace, ukazovala se očím pravá její podoba, a ta byla česká přese všecko temné úsilí vlády, úřadů, policie a žandarmerie. I rozhodl se, že půjde přímo ke zdroji kultury, po tolik věků se střídavým štěstím bojující s českými temnotami, a dokoná studie v Němcích.

Otec mu odepřel dáti peněz na studium za hranicemi; ale touha Uhlíkova po Německu čistém, ryzím, nefalšovaném a silném byla nepřemožitelná. S nepatrnými prostředky pustil se na cestu. Za cíl si na po prvé zvolil Vratislav. Do Berlína si hned netroufal mysle, tam že může teprve po přípravě v jiném německém městě.

Jel tedy po dráze k Vratislavi. Ve vagoně ho delší dobu nenápadně pozoroval starší muž, sedící naproti němu. Uhlík byl

cele zabrán v sebe. Čím se více vzdaloval od hranic vlasti, tím větší nejistota naň padala, až se ho posléze zmocňovala úzkost. Nepojímal ho stesk po domovině, po otci a matce, po bratřích a sestrách, nelitoval učiněného kroku, ale úzko mu bylo z toho, že se odvažuje na širé moře bez vesla, nevědom si cíle ani směru. Pravil si, že se vrhá v záhubu, ale lítosti pro to, co opouštěl, nepociťoval v sobě ani za zvonečkův hlásek. ‚Jen dál, jen dál!' v duchu se pobízel a na široké jeho čelo usazovala se vzdorovitá energie, zapuzujíc úzkostlivou nejistotu okamžiku.

Když spolu osaměli, pán naproti Uhlíka oslovil vlídným, srdečným a prostým způsobem. Pravil:

»Mladý pane, vám něco schází. Svěřte se mi, snad se vám uleví.«

Uhlík neměl, s čím by se tajil. Pověděl muži své jmeno, jež vyslovoval »Úlig,« pověděl, že pochází z Čech, ale zamlčel svůj český původ, vylíčil svoji touhu po Německu a nezatajil, že ujel za předmětem své touhy nazdařbůh, téměř bez peněz, aniž ví, co s ním bude dále.

»Co hodláte ve Vratislavi studovati?« tázal se neznámý.

»Chci pokračovati v klassické filologii.«

»Klassickou filologii! Pořád klassickou filologii!« horlil neznámý dobromyslně. »Už je svrchovaná potřeba, abychom se, Němci, obraceli k praktickému povolání. V něm je budoucnost jednotlivců i národů. Nemáteli mimořádného nadání pro klassickou filologii, trhněte od ní a věnujte se povolání životnějšímu. Zvolte si na př. chemii. Ve Vratislavi chemii přednáší profesor Petr Schreeder, jenž není poslední mezi učenci té vědy, mající před sebou ohromnou budoucnost.«

»Kdy bych tak učinil, byl by ztracen čas, který jsem již věnoval klassické filologii.«

»Ztracen čas! Co již tím způsobem ztraceno drahocenného času! A ztratilo jej na tisíce mužů nadaných, ztratily jej celé generace, ztrácely jej po celá století! Oč mohl býti pokrok lidský pošinut dále, kdy by této nenahraditelné ztráty nebylo!«

Neznámý pak jal se Uhlíkovi vykládati o budoucnosti věd praktických, o příštím rozkvětu průmyslu a obchodu, o tom, že Němci musejí si pospíšit, aby v těchto oborech vědění a práce vynikli a je opanovali; staneli se tak, že budou míti ve své ruce kouzelný proutek, který jim otevře brány do celého světa, byť každá byla pod sedmi závorami.

»A především slovanský východ se nám otevře,« dokládal neznámý. »Čeho jsme nemohli za tisíc let dokázati krvavými válkami a diplomatickými úskoky, podaří se nám příkaznou převahou v těch oborech kulturné působnosti, které nejhlouběji a nejšíře zasahují v praktický život, a podaří se nám to za dokonalého míru, při dobrotě a lidskosti.«

Modré oči Uhlíkovy vzplanuly nadšením a energií. Neznámý jej úplně přesvědčil, že se musí obrátiti k vědám praktickým a

ve Vratislavi že musí poslouchati profesora chemie Petra Schreedera. Ale žár nadšení hned byl chlazen, jak si vzpomenul, že nebude míti dostatečných prostředků.

»Jste nestálý,« laskavě mu vytkl neznámý.

»Nebyl bych nestálý,« odpověděl Uhlík upřímně; »ale buduli pokračovati v studiu započatém, otec se smíří a bude posílati peníze; vrhnuli se na něco jiného, nechá mne bez krejcaru.«

»Nejdeli o nic víc, netřeba se vám kormoutit. Zde máte něco peněz, abyste měl pro prvou dobu. Doufám, že vás později budu ještě moci založit. Přicházejte ke mně bez ostychu, rád budu sledovat vaše pokroky.«

Dal Uhlíkovi lístek se svým jmenem, a Uhlík poznal, že má před sebou téhož profesora Petra Schreedera, o kterém byla řeč. Známost byla hotova. Uhlík přilnul k novému učiteli celou duší. Prof. Petr Schreeder otvíral mu nejen taje chemie, nýbrž také ho zasvěcoval do směrů německého ducha a ctižádostivých jeho plánů, již od r. 1840 určitě načrtaných. Uhlík říkal po něm »My Němci« a nikdy se nepodřekl. Cítíval podivné uspokojení, kdykoli řekl »My Němci.« Ztotožňoval se s dobrým a učeným Petrem Schreederem, chtěl být jak on, přijal jeho národní ideály za své a považoval se za povolána, mnoho pro ně vykonati. Přece však někdy v skrytu duše uvažoval o svém niterném potěšení, které ho prohřává, říkáli »my Němci.« Ustanovil, že uspokojení jeho vyplývá z pocitu vysvobození, z pocitu, že z horších a nepříznivých podmínek dostal se do lepších a příznivějších; ale hlavně se mu zdálo, že v německé společnosti octl se mezi lepšími lidmi, než byli ti, mezi nimiž se narodil. V mladé, horkokrevné hlavě si představoval, že co Němec, to Petr Schreeder. Petr Schreeder ujal se ho, cizího, neznámého, dal mu peníze, dal mu ideály, otevřel před ním svět a v tom světě ukázal mu na bohaté působiště, čekající naň. A co doma, co mezi Čechy? O tehdejším národním hnutí českém měl ponětí velmi nejasné, ale tolik věděl, že českým buditelům a spisovatelům hrozí neustále dvojí smrt: hladem nebo na šibenici. O šibenici by nebylo; smrt na ní mohla by pro české buditele býti čestnou a slavnou, ale smrt hladem je hanebná, dvojnásob, stonásob hanebná, protože jest od národa, kterému muž, tím způsobem zprovozený, zasvětil život. Uhlík znal toho příklad nebo dva. Slyšel o výborném českém spisovateli, mistru českého jazyka, jenž píše povídky, tragedie, činohry, frašky, básně, novinářské články, kočuje s hereckou společností po vlasti, apoštoluje slovem tištěným i mluveným, tře krutou bídu i s rodinou, nemá takořka, kam by hlavu položil, ano ani, kde by rozprostřel arch papíru, aby na něj vylil své hoře, utrpení a sklamání. Ne, Uhlík v mysli rozhodoval, ten národ, k němuž jsem se zády obrátil, není dobrý! Není dobrý, nemaje ani pro ty, kdož zaň cítí a myslí, sousta chleba, kapky vody. A tu se opravil. Nikoli, křivdil bych mu, on pro ně má i dvě sousta a dvě kapky, on pro ně snad má i tu soustrast,

kterou lidé při teplém krbu mají pro zbloudilé v meteli, pro zapadlé do bažiny, a užívaje svého pohodlí, lituje jich, že se vydali do takové nepříjemnosti pro to jediné, aby prý jej, český národ, přivedli k sebepoznání, mravně ho povznesli a jeho mateřským jazykem vzdělali. K čemu pak jej, český národ, mravně povznášet a rodným jeho jazykem vzdělávat, když je mu blaze bez toho, a těm, kdo k němu s takovými úmysly přišli, je bídně a zle! A Uhlík usoudil, že u Čechů tento poměr mezi národní hmotou a národním duchem zůstane na vždy, proto že Čechové nikdy nebudou s to, aby se na své duševní pracovníky dívali jinak, než jako na lidi pošetilé, podnikající za oběť svého života něco neprospěšného a neprošeného. I když dílo bláhovců bude míti částečný zdar, Uhlík zavíral, běda zůstane na vše časy v tom, že národ, takovým způsobem k vědění přivedený, bude od nositelů svých ideálů požadovati jako povinnou daň, aby mu své životy obětovali, nežádajíce vděku; snad je opláče živé, snad mrtvé, snad srdce jejich těžkými balvany pomníků zavalí, ale od požadavku daně neustoupí, ať poznají, co je to budit český národ!

»Bohu díky, přerodil jsem se,« konstatoval u sebe; ale živou mocí se bránil, když se mu dralo do mysli: odrodil jsem se.

Tehdy se ve Vratislavi mnoho mluvilo o protestantském kazateli a profesoru bohosloví Janu Semerákovi. I katolíci chodili na jeho kázání. Uhlíkovi bylo podivno, že ho mnozí nazývají »páterem Qualbertem;« otázal se naň prof. Schreedera, kdo by byl. Profesor se udeřil do hlavy:

»Jak jen jsem mohl zapomenout a nezmínit se vám o znamenitém vašem krajanovi!«

S lístkem prof. Schreedera Uhlík přišel ke kazateli. Semerák byl muž vysoké, hubené postavy, hustých, černých, silně prošedivělých vlasů. Tenké rty byly přísně semknuty, pohled černých očí trvale utkvíval na předmětu, kterého se zachytil, jako by se nemohl od něho odtrhnouti. Od uší do tváře zabíhaly krátké, přistřižené licousy.

»Čech?« otázal se Semerák příchozího Uhlíka.

»Bývalý,« odpověděl Uhlík, studem se zardívaje.

»Renegát?« otázal se kazatel ostře a jeho oči pevně se upřely na Uhlíka.

Široké čelo Uhlíkovo se zakabonilo, vzdor na ně usedl.

»Přerodil jsem se, jako vaše dvojctihodnost.«

»Co jste při tom myslil?«

»Že slabší kultura splynouti musí se silnější v prospěchu svém i v zájmu všelidských ideálů.«

»A národ slabší kultury má při tom zahynouti?«

»Jako již nejeden zahynul. Nedostatečné a churavé organismy musejí ustoupiti zdravým a statným.«

»Vy jste zdravý a statný, jak vidím. Proč byste hynul a k vůli komu?«

»Nemyslím na to, abych tělesně zahynul.«

»Tedy duchovně?«

»Ani duchovně. Naopak, i duchovně chci prospívati.«

»A kterak duchovně prospívají renegáti?«

»Na tuto otázku vaše dvojíctihodnost sama si odpověz!« Uhlík vypukl, ale hned se umírnil a řekl: »Kulturně slabé národnosti jsou povinny obětovati se, aby nebyly závadou mocnému proudu kultury všelidské. Nemají cennějšího vkladu do pokladu jejího.«

Semerák pokročil naproti Uhlíkovi a na dva kroky od něho se postavil přímý jako sloup, vážný a přísný. Ruce volně spustil, hruď i šíji vypjal, oči vzhůru obrátil.

»Žádná národnost nemá právo k sebevraždě, či jak vy pravíte, k obětování svého bytí ve prospěch národnosti druhé! Kdo vás učil jinak, falešně vás učil; duši vaši neosvěcoval, nýbrž zatemňoval, nedával jí krmě zdravé a sílivé, nýbrž jedem zhoubným ji otravoval. Každý život jest Hospodinův. Každý život musí tím, komu je propůjčen, býti pěstěn a k tomu veden, aby blahé ovoce vydal Hospodinu. Co jste pravil, mladý muži, je bohaprázdné a zvrhlé, a já, služebník boží, nemohu jinak, než hned na prvé potkání zvolati k vám: Zbluzuješ, synu, obrať se k cestám Hospodinovým, dokud čas!« (Pokračování.)

Josef Homolka.

Vzpomínky na rodáka do ciziny zaneseného.

Podává

dr. **K. V. Adámek.**

Patřil k těm Čechům, které železná ruka osudu odstraňuje z vlasti, staví je na cizí půdu a nutí je, aby v ní zapustili kořeny. Není jich nepatrný počet, jsou roztroušeni po všech dílech světa, žijí a působí mezi nejrozličnějšími národy, nepřestávají toužebně vzpomínati na rodnou zemi a slibují si, že se aspoň na sklonku svého života do ní vrátí a kosti své v ní složí. Ale i toto přání jen zřídka kterému se vyplňuje.

V prvých dnech loňského prosince došla ze Šáryšské stolice v Uhrách zpráva, že skonal v Bardějově Josef Homolka. Odborné kruhy i v cizině dobře poznávaly ztrátu, která tím stihla zeměpisnou vědu, neboť, jak vynikající zeměpisec uherský, universitní profesor dr. Alexandr Márki ve své slavnostní přednášce [1]) o jubileu čtvrtstoleté činnosti uherské zeměpisné společnosti roku 1896 připomenul, »jmeno, nad něž dějiny uherské kartografie od dob

---

[1]) Abrégé du Bulletin de la Société hongroise de géographie XXIV., str. 95, též Földrajzi Közlemények 1896.

Lipského nemohou vykázati jmena slavnějšího, jest jmeno Josefa Homolky, jehož díla důkladností, svědomitostí, vkusem a úpravou by každému národu byla ke cti.«

Jmeno Homolkovo zůstane trvale zapsáno v dějinách kartografie vůbec mezi jmeny nejpřednějšími. Některé maďarské listy pokusily se ve svých posmrtných vzpomínkách překřtiti zesnulého na Maďara, ale neprávem a marně. Josef Homolka nebyl ničeho tak dalek jako toho, aby se pomaďařil. Zůstal až do posledního dechu Čechem uvědomělým a upřímným.

Narodil se 26. února 1840 v Hlinsku. Otec jeho byl dovedný řezbář a pasíř; propouštěje syna do Uher, napomínal ho, aby vždy měl na paměti, že je Čech, a syn nikdy těchto slov nezapomněl, nýbrž věrně je plnil.

Prvého vzdělání dostalo se Homolkovi v obecné škole Hlinecké. Rád si let dětství svého vzpomínal. V jednom dopise svém, v němž líčí tehdejší život svého rodiště a poměry školské, dokládá: »Nechtěl jsem ti napsat vlastně o tom nic, ale tak se mi to tlačilo v hlavě, že jsem ti to napsal. Žil jsem znovu ten milý blahý čas mého dětství, který byl ten nejšťastnější mého celého života.«

»Jakých upomínek mohu mít na domov,« psal mi roku 1897, »když mně bylo se 17 roky odejet do ciziny. Jsou to dětské vzpomínky ... Dejme tomu ku př. o škole. Když já do školy chodil, byly školní třídy rozstrkané v rozličných domkách. Ano, domkách, neb domy se tomu nemůže říci, těm dřevěným chyším s těmi nízkými světnicemi a malými okny. Kdo mne učil v první třídě, už ani nevím; zdá se mi Bíška. Jen vím, že jsem dostal groš, abych raději do školy chodil, když jsem ponejprv byl matkou veden do učení ... Druhá třída byla na »Betlemě.« Tam nás učil »pančitel« Olejník, a mne to vždy víc dojímalo na něho se dívat, než na to dát pozor, co přednáší. Nosil placatou čepici a troubil na kůru při intrádě trumpetu. Třetí třída byla u kostela, kde Veselský zůstával. Veselský byl znamenitý učitel. Měl však také svoje náhledy o disciplině. Já od něho kolikrát dostal, a nejen já, ale i ostatní mimo tvého otce, ten uměl vždycky vše. Čtvrtá třída byla Kalousova, vedle [třídy] Veselského, malá, nízká, plná lavic. V prvních dvou seděla děvčata, v ostatních hoši. Tam vyučoval Veselský němčinu a češtinu, Kalous dějepis, počty a krasopsaní. Veselský nám dal znamenitý základ ve svých zástojích, Kalous ale už méně, ten byl písař, maloval tabule pro hostince s barevnými a pozlacenými literami, nápisy na hrobní kříže a pozlacoval Kristusy na náhrobky. Já byl jeho adlatus. On předepsal, já vyplňoval barvou. Slíbil mně vždycky ‚na kalhoty,' ale dal taky, ale ne štof ... ‚Psát budete!' bylo obyčejně, když měl tabule malovat. On maloval, my psali, ale ticho bylo jako v hrobě. P. Zvěřina ... každou sobotu měl ‚evangelium' ... nebylo mu slova rozumět. My ‚velcí' v zadní lavici se smáli, a tu pan farář pohrozil: ‚vezmuli štábrle!' My na to ‚štábrle' se ještě víc

rozesmáli, a tu p. farář po nás mrštil rákosku, jež až ke stropu odskočila. To byl výklad evangelium.«

Josef Homolka byl bratranec mého otce Karla Adámka, nyní přísedícího zemského výboru, a mého strýce Bohumila Adámka, člena České Akademie.

V jiném svém listě mi psal Josef Homolka (20. září 1900): »Nemohl jsem se zdržeti, musel jsem knihu« [Lid na Hlinecku] »probrat a kdekoliv jsem otevřel, zůstal jsem vězet, neb vše, vše, co podáváš, jsem co mladík viděl, slyšel, zažil. A ta naše Hlinecká řeč u vypravování o strašidlech, ohnivým muži a podobným! Ano, tak se to povídá a vypravuje: vždy ‚jistý' člověk to byl, co se mu to přihodilo, sám to nebyl nikdy nikdo . . . Znám je, ty ‚seknice', a jich zařízení, vždyť jsme zůstávali v takové seknici ve ‚mlejnku'.«

Mnoho a mnoho vzpomínek na rodiště a léta dětská jest propleteno jeho korrespondencí, jež obsahuje též charakteristické příspěvky ku poznání jeho přímé a bodré, vlastimilovné povahy.

Vychodiv školu v Hlinsku, odešel pak na nižší reálku do Chrudimě.

Dne 15. prosince 1856 vstoupil jako praktikant k »zemskému měření« v Uhrách a setrval v tomto povolání s krátkou přestávkou až do prosince 1869.

Válečný rok 1866 přivábil jej do řad bojovníků. Vstoupil na čas k vojsku jako dobrovolník, i byl přidělen jako poručík k 5. praporu myslivců. Po 3 měsících odešel od vojska a přijal místo při litografickém ústavu zemského měření v Budíně. Z ústavu tohoto vyvinulo se kartografické oddělení státní tiskárny. Roku 1870 nastoupil v této litografii, téhož roku (9. března) byl jmenován k tiskárně a roku 1881 bylo mu svěřeno vedení kartografického oddělení státní tiskárny.

Dne 29. října 1867 vstoupil v manželství s Marií Krinnerovou z Bardějova, sestřenicí vynikajícího uherského politika a publicisty, Vojtěcha Grünwalda. Při této příležitosti opravujeme běžné mínění, že Vojtěch Grünwald byl rodilým Slovákem; v pravdě pocházel z rodiny německé, jež se přistěhovala do Uher ze Saska.

Spousta jest map a prací úředních, jež provedl Josef Homolka. Zvláště velikou zásluhu má o přesné a vzorné provedení mapy »Magyar állam közigazgatási térképe,« vydané v měřítku 1 : 360.000 na 12 velikých listech. On upravil tuto svou mapu sám k rytí a měl dozor na její reprodukci. Mapa tato vyšla nákladem uherského ministerstva financí jako mapa administrativní, nákladem ministerstva dopravy jako mapa komunikační a nákladem ministerstva zemědělství jako mapa lesnická.

Mimo svou úřední práci vyvinul Josef Homolka velikou odbornou činnost mimoúřední v oboru kartografickém.

Rámci této statě vymyká se podrobný přehled veškerých jeho děl, jichž jest několik set.

První jeho prací byl plán Košice, jejž městu tomuto nakreslil. Tato kresba dala podnět k povolání jeho do Budína za kartografa.

Prvé své práce vydal nákladem knihkupectví Eggenbergerova (Hofmann & Molnár), i pronikl jimi tak, že jeho první mapka země uherské, jež byla vydána též slovensky, rozprodala se již ve více než 100.000 výtisků. A pak šla jedna práce za druhou. V dlouhou řadu pojí se jeho díla, jež všechna vynikají přesností, odbornou důkladností a vzornou vkusnou úpravou. Tím více pak vyniká životní dílo Homolkovo, čím chatrnějším a zuboženějším byl stav kartografie naší i uherské.

Jeden z prvých atlasův uherských byl vydán od Homolky. Četné illustrace (mapy a plány) kreslil Homolka do učebnic zeměpisu pro střední i měšťanské školy, i řadu historických map k dějinám římským a řeckým, zvláště pak k dějinám zemí středoevropských. Mapy tyto nemají předchůdkyň, zvláště co se týče zemí uherských, podávají výborný přehled jich historického vývoje, poměrů náboženských, správních, národnostních, přírodních a j. Malé tyto úpravné listy vyžadovaly mnohé píle a studia odborného, neboť Homolka nekreslil otrocky a bezmyšlenkovitě podle cizích předloh, nýbrž materiál ke svým mapám čerpal ze studia odborných děl a z výborné znalosti četných zemí.

Brzy byla rozebrána jeho veliká mapa komitátu Pešťského (Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye), jejíž jedno vydání bylo urč no pro školy a druhé pro administrativu. Velmi oblíbena byla na tamních středních školách mapa království uherského, kreslená dle vrstev; bylo jí v krátké době rozebráno přes 8000 výtisků, počet na uherské poměry neobvyklý. Mezi nejoblíbenější mapy náleží jeho veliká, v měřítku 1 : 900.000 na 2 velkých listech kreslená mapa zemí koruny uherské (Magyarország és Horvát Tótorszag) s terrainem i bez terrainu. První místo mezi plány městskými náleží jeho plánu Budapešti (Budapest fövāros térképe), provedený v měřítku 1 : 10.000 na 2 velikých listech. Bylo uspořádáno též menší vydání tohoto plánu. Vedle těchto velikých děl, kteréž povždy budou se řaditi mezi nejdokonalejší práce kartografické vůbec, kreslil Homolka četné menší mapy a plány k rozličným odborným pojednáním a spisům. Některé tyto práce jsou cennou příručkou k poznání nedávných poměrů, na př. mapa bojů r. 1848, mapa cest Stanleyových, jiné uvádějí do vzdálenějších dob, jako mapa k monografii dr. Vincence Bunyitaye o Varadínském biskupství. Zde třeba zmíniti se též o některých mapách, jež zůstaly, pokud vím, rukopisem, na př. zvláště o meteorologickém atlasu Uher, jejž Homolka kreslil pro královský uherský meteorologický ústřední ústav v Budapešti, a pak o mapě Uher, již má od něho hr. Julius Csáky. Za spolupůsobení dra Kornela Chyzera vykreslil Homolka mapu uherských lázní a léčivých vod. Některé jeho práce byly vytištěny v odborných časopisech, zvláště při velkém naučném slovníku »Athenaeum.« Mapy uher-

ských zemí byly jeho specialitou. Království uherské dovedl přesně a co nejpodrobněji kresliti z paměti.

Zhotovil též některé mapy české. Mnohokráte kreslil země koruny české do děl uherských, a téměř pravidelně všechny tři země naše na společné mapě. Po velikých bojích docílil toho, že jeho mapa zemí koruny české, kterou pořídil pro uherský slovník, musela místo německých jmen místních tam obvykle zavedených obsahovati česká jména, na jichž přesné uvedení bedlivě dohlížel při reprodukci originálu svého.

Zvláštní příchylnost k svému rodišti Hlinsku jevil i tím, že ve všelikých i sebe menších mapách, kde jen mohl zachytiti východní Čechy, aspoň písmenko *H* nesmělo při Chrudimce scházeti v poloze Hlinska.

V letech sedmdesátých se chystal kresliti mapy pro českou Cestopisnou bibliothéku, ale neshodou s nakladatelem Fr. Urbánkem byl tento záměr zmařen.

Z českých map Homolkových uvádíme mapu hejtmanství Chrudimského, politickou mapu okresu Hlineckého, historickou mapu téhož okresu a některé jiné mapy východočeských krajin. Přípravy ku provedení velkého plánu města Hlinska, v němž chtěl vyznačiti postupný rozvoj města, přerušila jeho smrt.

Homolka se velice zajímal o archeologii, statistiku a národní hospodářství, přeložil r. 1890 do češtiny dr. Valentina Kužinského spis Aquincum és romjai (Aquincum a jeho zříceniny), ale překlad zůstal posud v rukopise, jejž chovám ve své sbírce.

Jako díla jeho jsou též zajímavy osoba a názory jeho. Bohatá korrespondence, kterou — ovšem pouze česky — po drahná léta vedl s mým otcem, mým strýcem Bohumilem a se mnou, poskytuje hojně látky k vylíčení jeho osobnosti i vůbec k vylíčení kulturních a literárních poměrů uherských. Zde arci musím přestati na malém klasobraní z jeho dopisů.

Psal mi roku 1897 mimo jiné: »Mám ti zevrubně popisovati, jak mně bylo zápasiti s životem? Jak jsem do noci musel pracovati, abych okázal, že též něčemu rozumím, že jsem si to musel vybojovat mermomocí, co mně druzí přiřknout nechtěli? Zvláště můj pan ředitel ... Přešel čas, boj ustal ... Ať pokračují druzí. Já stál na baště po 27 let a jak jsem bojoval, si přečti.[1]) Autor zajisté se poohledl v oboru tom zevrubně ... Ano — chlubím se, a sice proto, že se moje rodiště za mne styděti nemusí.« A roku 1895 v jednom dopise svém praví: »Když v r. 1867 Uhry byly zase svými, nastal ruch na poli kulturním neobyčejný, neb kamkoli se vzhled obrátil, byla mezera a musel se jednotlivec hledat, který se tam postaví, aby byla řada úplná. Místo, které kartografie zaujímá, jsem obsadil já a pracoval neúnavně, neohlédaje se ani v pravo ani v levo a [maje] před očima jeden cíl. Hmotnou odměnu jsem arciť za to neměl, ale morální zadostiučinění jsem

[1]) Mínil stať dr. Alexandra Márkiho o uherské kartografii. O Josefovi Homolkovi viz též Sborník okresu Hlineckého, str. 199—201, Ottův Slovník naučný, XI. dílu str. 531.

přec dosáhl tím, že jsem obdržel vedení oddělení kartografického v státní tiskárně a že mne vyvolila uherská zeměpisná společnost do výboru a že mne malý i velký lexikon uvádí, aniž bych se o to byl ucházel. A ještě něco: Když Baló napsal svůj zeměpis, byl s mými illustracemi podán k approbaci. Byla kniha odmítnuta co do textu, avšak ‚vzhledem, že jsou illustrace znamenité, se toto vydání dovoluje do výprodeje, další vydání se nedovoluje.' Pak psal text Simonyi. Moje illustrace se tisknou dále s tímto textem.«

O mezinárodní výstavě geografické v Benátkách, o uherské výstavě (1885) a o jiných odborných výstavách dostalo se Homolkovi uznání a vyznamenání. Zajímavo jest, že prvá výstava, jíž se súčastnil, byla výstava česká, totiž okresní školská výstava v Chrudimi r. 1875. Díla jeho byla pak vystavena na národopisné výstavě v Hlinsku r. 1893. Hlinecký odbor národopisný vystavil je též ve svém oddělení československé výstavy národopisné.

Zásady své činnosti označil Josef Homolka v jednom dopise z r. 1892 mimo jiné takto: »Práce moje i ta nejmalichernější jest pracována u vědomí tom, že bude publikována a dojde k posouzení . . . Když jsem letos přijel z výstavy [zemské jubilejní] z Prahy a vypravoval, že v tom směru, v kterém působím, dále jsme než v Čechách, co se školních věcí týče, mi bylo prof. Kármánem odvětěno: ‚Nemají Homolku.' Nemysli však, že by nebylo o mně vůbec známo, že jsem Čech. To ví každý můj známý, a já jich mám zde dost. Včera mně ředitel vytýkal, že z každého člověka dělám Čecha, třeba Číňan byl. No, tak daleko to nejde, ale čím mám být než Čech, když jsem z Hlinska.« A roku 1900 mi psal: »V letech 1880tých mi řekl Rieger, když jsem mu podal několik listů mnou vydaných: ‚Věřím vám, že byste raději pracoval pro národ svůj, než na poli cizí kultury, avšak ten chléb vezdejší poroučí a řídí kroky jednotlivce.' A pravdu má. Já již přijdu domů jenom jako host, se poohlídnout a rozloučit.«

České věci vůbec a zvláště Hlinecké poměry Josefa Homolku vždy vrchovatou měrou zajímaly.

Zmínil jsem se mu v jednom listě o přípravách k naší Hlinecké národopisné výstavě, i dostal jsem hned od něho odpověď: »Vezmi i mne, milý Karle, v houf spolupracovníků, s radostí se súčastním co rodák Hlinečák na pracích Vašich.« Jindy (1894) zmiňuje se o svých zásilkách museu okresu Hlineckého, pravil: »že jsem domů po exempláři posílal, jest přece zcela jednoduchá věc. Kde na tom širém světě je místo mně dražší, než to, kde moji nejbližší věčný spánek spí, a ti, co žijí, mne tak přátelsky v paměti drží? A konečně ať každý Hlinečák to se mnou drží a posílá své výrobky domů, aby ukázal, že se za něj rodiště stydět nemusí.« V jednom jeho dopise z r. 1890 čtu: »Cítím s Vámi, jako by tomu nebylo již přes 30 let, co se cizinou potloukám, a mne vše zajímá, cokoli a v jakémkoli směru pod-

nikáte, co k rozkvětu kultury přispívá.« Vzpomínaje zdařilého výletu, jejžto jsme r. 1889 za jeho Hlineckého pobytu na hradiště Zkamenělý zámek u Hlinska a do krásného pomezního úvalu řeky Svratcavy podnikli, povzdechl si potom písemně: »Ach, je to přece jen zcela něco jiného, žít doma a zcela něco jiného, potloukat se cizinou.«

A tento rys jeho povahy a názorů dovršuje výňatek z jeho dopisu z roku 1891: »Přec není nic zvláštního, když člověk lne k hnízdu, odkud vyletěl, a třímá vysoko jazyk, v němž se otčenáš učil. Jen mizera chlap zapomene mateřskou řeč a jen bídník se své rodné zemi odcizí.« Roku 1897 mimo jiné mi psal: »Renegáti jsou lidé, kterými opovrhuji, a zajisté i ty tak o nich smýšlíš. A pak: jest Hlinečák, jenž by svoje hnízdo zapřel? Já si ho představit nemohu.«

O Hlinsko a rozvoj celého Hlinecka se zvláště živě zajímal. Náležel mezi nejhorlivější příznivce musea okresu Hlineckého. Kde se v Hlinsku nějaká stavba nová provedla, nebo kus starého Hlinska se změnil, muselo se mu oznámiti. Každý nový pohled na některou partii Hlinska a okolí musel putovati do Budína. Kde která kniha vyšla o Hlinecku, jeho neušla, a málo tak důkladných čtenářů nalezla, jako byl on. Tu psal si o vysvětlení k četbě, tu zase poznámky svoje připojoval, hned žertovné, hned vážné, vždy případné a vystižné. Tak na př. po přečtení »Cechovního zřízení na Hlinecku« píše: »A ty slavné, nejmilostivější vrchnosti, které o sobě mluví jen per ‚My' a ‚ráčil', toť se rozumí, ‚pro věčné časy' . . . A ten obsah těch cechovních listin! Ty můj Pane Ježíši, to byla svoboda!«

Roku 1891 o zemské výstavě jubilejní zajel si do Hlinska, vraceje se z Prahy, na delší pobyt. To byla jeho poslední Hlinecká a česká návštěva. Chystal se sice roku 1895 znova na výstavu do vlasti, ale rozličné neodkladné práce zmařily jeho plán. Aspoň tedy doufal, že »když celou tu pýchu národa českého mu není dopřáno v celé kráse viděti, musí vzíti za vděk tím, že výběr toho v museu uvidí.« Roku 1897 psal: »Jiní lidé, jiný život panuje v Hlinsku, než za mého mládí. Kromě Adámkových a ‚mlejnku' kdo mne zajímá? A přec mne to tam táhne po celý život, jako by to bylo město jediné a krajina ráj. Podíváme se tam a pak si pohovoříme zevrubněji.«

Ale toto přání se mu již nesplnilo. Nesplnilo se také jeho přání tráviti odpočinek v domovině, o čemž mi jednou psal: »Škoda, že's nepřišel i k nám, když už jsi byl v Petronellu. To již není daleko. Přijdeš jednou, dokud jsem zde? Nebo já zde nehodlám umřít.«

A znova pobízel mne k vyjíždce do Uher, po mé promoci pak zase mě žertovně zval: »Teď jsi doktor a rozumíš pravdě podle paragrafů. Hledej tak dlouho, až takovej najdeš, co poroučí se podívat na tvého upřímného Josefa.« A opět mně a bratrům přišla urgence z uherské země: »Seberte se, hoši,

všickni, přijďte se podívat na bratry Slováky, abyste aspoň z blízka poznali, o co se tak vřele ucházíte.«

Roku 1894 již oznamoval, že si staví dům v Bardějově.

V únoru 1898 psal, že již jest takřka na odjezdu z Budína a že v květnu požádá za odpočinek a v červenci se odstěhuje do Bardějova, kdež bydlela rodina Markupova, s níž byl spřízněn svou druhou chotí Josefinou.

Dne 22. června 1898 vstoupil do výslužby, vyznamenán za své čtyřicetileté úřední působení. Jeho odbornou činnost ocenila mimo jiné zeměpisná společnost uherská, jmenujíc jej svým dopisujícím členem. Byl též členem české zeměvědné společnosti (od roku 1897) a po mnohá léta členem výboru uherské zeměpisné společnosti.

Dne 6. prosince 1898 hlásil se mi již dopisem z Bardějova. Později pak psal: »Já se za 44 let přiučil zdejšímu životu, a kdo ví, jak by se mně ty pře a hádky v Čechách líbily. Zůstanu již zde. Kraj je pěkný v zimě i v létě, lid dobrý, avšak ti zdejší Slováci nejsou uvědomělí vlastenci, kteří by na to drželi: já jsem Slovák! Mimo modlitební knihy a kalendáře není žádného jiného čtení, a ruch v Turčanském Sv. Martině a v okolí nezasahá dále než po Spiš. Do Šároše ani vánek nezavane. Ostatně, kdy by i zavál, není, koho by objařil. Co je mladý, zdravý muž, jde do Ameriky a tam utone. Je to velká bída pro ty, kdo z polí žijí, není dělníka.« A zase psal, jak v létě bývá u nich veselo a útulno, až 11 hostů bývá v jich domě, ale na podzim jest klid, vše se rozjede, jen on s chotí a Lidkou sedí doma a čtou za dlouhých večerů; ve dne řídí svoje hospodářství. Čítá knihy, jež dostane z Hlinska, ale i z »Maďarorságu,« zvláště díla geografická.

Loni jsem se vydal na Slovensko. Jedním cílem této cesty byl ovšem také starobylý Bardějov. V dopise z 9. července 1907 těší se Josef Homolka na můj příjezd, radí o jízdě Povážím a píše o Dětvanech. Tím dopisem skončila se naše korrespondence. V srpnu dorazil jsem do staroslavného Bardějova, touže seznati tamní husitské památky a dychtiv na opětné shledání s naším krajanem.

Ležel churav, syn jeho dr. Vojtěch, meškající doma na prázdninách, denně jej musel elektrisovati. Ale můj příjezd churavého (jak tvrdil) vzpružil ještě více než všechna ta elektrika a kumšty lékařské. Nedal jinak, lékař musel mu dovolit vstáti a po dlouhé době opětně jednou vyjíti na verandu do jeho růžové zahrady. Tam jsme za slunečného srpnového dne radostně pobesedovali. Nebylo konce přítelovým dotazům po známých Hlineckých i Pražských, vzpomínkám na vzdálené Čechy a zvlášť na přemilé Hlinsko. Vyprávěl, kdo z Čechů se na svých cestách v jeho Bardějovském zátiší zastavil, vzpomínal zvláště prací Jiráskových, jichž dějištěm jest Slovensko, a litoval, že jeho Jirásek na svých cestách Slovenskem nenavštívil, jak by jej byl všude provedl v Bardějově i po vůkolí. A zase jsme hovořili o mapách slovenských komitátů Národopisnou společností československou

vydaných. Pozoroval jsem, že Homolku neopustil jeho zvláštní humor, jmenovitě když se nám jal vypravovati veselou příhodu, jak před lety na dvoře své villy jistého Čecha z Chrudimska, ošumělého turistu, měl za vandrovníka. A zase jsme zabočili do minulosti Bardějovské; přítel upozorňoval na zajímavé památky tohoto města, divil se, co měst, krajin a hradů jsem v severních Uhrách již viděl. Hovor stočil se na národohospodářské a společenské poměry uherské. Teprv povoz, jenž zastavil před jeho villou, aby nás odvezl do Bardějovských lázní, přerušil dlouhou naši besedu, ale sotva jsme se vrátili a odbyli si koncert vybraných děl uherské kuchyně, octli jsme se opět v čilém hovoru o českých a Hlineckých věcech, i skončili jsme jej společným písemným pozdravem svým vzdáleným českým přátelům. To byl poslední Homolkův pozdrav do vlasti.

Tklivé bylo jeho loučení se mnou. Tušil, že se již neuvidíme a že přání, aby se podíval do Čech, se mu již nesplní.

A v skutku již za nedlouho — dne 2. prosince 1907 — odešel na věčnost.

Na malebné výšině Kalvarie Bardějovské, nad tímto starobylým slovenským městem v dálné Šáryši, pochovali 4. prosince Josefa Homolku, předního Bardějovského měšťana a člena tamního zastupitelstva, znamenitého kartografa a upřímného českého člověka.

Daleko od vlasti sní věčný sen v idylickém zátiší lesním na návrší Kalvarie, odkud je daleký rozhled po širém slovenském kraji, jemuž tu vévodí zasmušilá zřícenina Zborova, slavného sídla Rákoczyho.

Přál si při našem rozchodu, abych mu poslal vzpomínky na své cestování po Slovensku. Nenadál jsem se, že, než budu moci slib svůj splniti, Bardějovský náš přítel opustí tento svět. Nemoha již poslati mu svých slovenských vzpomínek, kladu tuto skrovnou kytici nezabudek na čerstvý jeho rov.

Česká literatura vyložena Němcům.

Rozprava

Elišky Krásnohorské.

Zřídka si vzpomenou Němci v říši ohlednouti se po duševním ruchu českém za účelem jiným, než aby nás snižovali; staneli se však přece, že chtějí bez předpojatosti poznati naši práci, ano zvolili si k tomu zpravodaje českého, jest bez kliček a vytáček povinen zanechati lecčeho, čím by mohl ublížiti české věci, byť to i byla »jemná ironie« okázale se povznášející nad »nízkou« úroveň českou; jest povinen líčiti věc českou spravedlivě, svě-

domitě a láskyplně a nikoli v obraze ji znetvořujícím, jakého ani nechtěli Němci objednavše si jej ne v Concordii nebo v Reichenberger Zeitung, nýbrž v českých kruzích vědeckých. Nakladatelství Amelangovo v Lipsku, jež si pro velkou svou desítisvazkovou publikaci »Die Litteraturen des Ostens« opatřilo polosvazek o české literatuře z per odborníků českých, arciť se zachovalo objektivně k nám, avšak autoři uvázavší se v tuto práci věděli, že *čtenářstvo* německé jest nepřátelsky proti nám nakvašeno a měli příležitost aspoň kde možno kvas v něm usaditi a názor mu vyčistiti, neboť jde tu o něco více, než aby si Němci pomyslili, že básník X. jest nulla a novellistka Y. fenomén, nejméně pak o tu slávu, že dr. Arne Novák koncertuje vtipným »stylem« a vládne němčinou, jako když bičem mrská.

Německá ta kniha o literatuře české pobouřila české kruhy literární a nabyla již u nás divné slávy. Nevole, kterou vzbudila, týká se vlastně jen druhé části její, proti které se hlasy kritické s rozhorleností ozývají. Část prvou, nazvanou *Geschichte der čechischen Litteratur*, napsal dr. Jan Jakubec, jenž onemocněv, odevzdal dr. Arnu Novákovi ostatek úkolu; část Jakubcova obsahuje na 255 stránkách literaturu starověkou i probuzenskou a končí Boženou Němcovou; část Nováková, tvořící samostatný oddíl *Die čechische Litteratur der Gegenwart*, obírá se novým obdobím od Hálka a Nerudy až po nynějšek. Jest ovšem nesnadno na 120 stránkách rozložiti životný obraz této doby nejbohatšího rozvoje písemnictví našeho; avšak můžeme dr. Jakubci býti jen vděčni, že pokračovateli svému nenechal více místa, neboť čím více by dr. Arne Novák byl napsal, tím méně bychom tím zpyšněli a se potěšili. Jest toho věru dost! Není ale zcela správno, že česká kritika, dávajíc dr. Novákovi svou nelibost na jevo, nevšímá si práce dr. Jakubce z toho důvodu, že prý ji posouditi může jen vyškolený odborník, v slovesnosti starověké dobře obeznalý. Není tomu tak; pouze dvě pětiny práce Jakubcovy pojednávají o literatuře staročeské, ostatní tři pětiny její jsou věnovány době Josefinské a dobám následujícím; větší půle jeho práce má tedy za předmět literaturu nám již blízkou, v níž nynější její vzrůst zakládal prvé své kořeny. Není tedy příčiny, abychom se tak *úplně* zdržovali úsudku o práci dr. Jakubce; naopak, jsme téměř oprávněni předpokládati, že si k dokončení práce tak důležité zvolil — aspoň měl zvoliti — spolupracovníka v názorech s ním se shodujícího, a nemálo na tom záleží, aby obě části byly jedním duchem proniknuty a tvořily důsledně spojitý celek, o čem se přesvědčiti také náleží kritice.

Při tom ovšem jde především o celkovou koncepci, která jest detailové práci pevným základem a jí vykazuje hlediska pravá, s logikou skutečnosti shodná; jde spolu o nalezenou pravdu, o výslední úsudek, jenž jest summou všeho detailového zkoumání. A slyšme, co po této stránce povídá hlas, který — jako hlas volajícího na poušti — hlásá dr. Novákovi bezozvěnnou, ale nejvyšší chválu. F. X. Šalda v Novině totiž povídá: »*Duch* práce

p. Novákovy jest velmi čestný. P. Novák nepíše pod záminkou literárních dějin ani bibliografii, ani dějiny kultury nebo civilisace, ani jakýsi zeměpis o rozšíření těch kterých ideí . . . Nalezne se sice v jeho práci něco z toho všeho, ale jen jako ***garnitura*** — ***jádro*** jest u p. Nováka opravdová historie ***literární Myšlenky*** . . .« A dále . . . »nemůže se p. Novák vyhnouti tomu, aby ***nepodmaloval*** svůj obraz někdy silně historií politickou nebo kulturní, ale ***vedle toho*** cítí a ctí vlastní vývojovou logiku ryze literární . . . V tom jest zárodek (teprve?) zvláštního klassického citu a smyslu« atd., a lze jen si přáti, »aby (p. Novák) překonal vědomě, co zbývá v něm posud z povolnosti k různým časovým interessantnostem a aby to ustoupilo vědomému hodnocení stylovému a jen stylovému . . .«

Zatím si jen zapamatuji klassický smysl literární Myšlenky s velkým *M*, ač opravdu škoda, že zde není místo na stylové hodnocení »těch kterých« interessantností Šaldových. Netušila jsem dosud, že by mohl historik garniturou podmalovávat a *jádro* věci ctíti jen ***vedle*** její pomůcky. Ale když to dle Šaldy literární historik dr. Novák se svým zárodkem klassického smyslu již umí, rozpomínám se, jak ty jeho politické a kulturní podmalovánky (či garnitury?) vypadají, ku př. dle úsudku Radikálních Listů. Tam se má za to, že dr. Novák naše státoprávní snažení, naše zápasy za rovnoprávnost jazykovou, vůbec naše úsilí politické a národní, kdekoliv o něm činí zmínku, vysvětluje asi tak, jak by činil mírnější Němec, který by na to vše shlížel s blahosklonnou útrpností, se shovívavým úsměchem promíjeje ty naše utopie, ale nikoliv jako našinec, národa českého syn a občan oddaný . . .

S literární tou historií je to nějaká divná historie; jádro a Myšlenku její nemohou kritické hlasy najíti a garnitura se jim nelíbí. F. X. Šalda sice Myšlenku odkryl; je to prý »vývojové drama hodnot, svět zvláštní duchové logiky nad světem hmotné podmíněnosti a vázanosti,« ale nenílí literatura »vývojová komedie« spiritistní a dr. Arne Novák principálem příslušných séancí, pak tomu nerozumím, a jak bych mohla rozuměti, když ani učená Naše Doba se nemůže Myšlenky dopíditi? Tam píše Jos. Laichter o práci p. Novákově, že jest to kniha, »v níž není vůbec ani pokusu o celkové, jednotné zásadní vystižení české literatury . . . kniha povrchní . . . Chybí mu (dr. Novákovi) potřebná duchovní výše a vážný, hluboký životní výhled.« A jinde: »I nazírání na umění není u p. Nováka zásadně hlubší, je v souhlase s celým jeho bezbarvým životním nazíráním, je to zcela běžné, zevně artistické stanovisko« (tedy »hodnocení jen a jen stylové,« jak žádáno v Novině). A opět jinde dí kritik Naší Doby: »Palacký ve svých dějinách snažil se vystihnout smysl českého života, smysl české historie. Úkol českého literárního historika není jiný, neboť v literatuře zrcadlí se denní, detailní a nejdetailnější jeho historie, a úkolem našeho literárního historika je tedy najíti v této — řekl bych — denní plynulosti spojení minulosti s přítomností, odkryti

spodní proud a cestu, po níž se kráčí za tím vyšším smyslem českého života.« — Co tím spodním proudem chce Laichter naznačiti, vyslovil řka, že u jednotlivce jako u národa, »v jeho vývoji, v jeho historii a literatuře lze vystopovati základní jeho hodnotu, jeho spodní proud, ***určité základní zabarvení*, *které se táhne celým jeho vývojem.*«**

Tomu rozumím. Dle toho nevisí literatura kdesi v prázdnu nad světem, ale má kořeny v životě národa, a myšlenka by se zde již mohla psáti bez velkého *M*, proto že má obsah. Ale právě takovou myšlenku kritik Naší Doby ***upírá*** práci dr. Arna Nováka.

Co si počíti, abych poznala, chtělli dr. Novák dáti své práci za základ Myšlenku nebo myšlenku? Sám nepověděl nám o tom ničehož; žádným úvodním slovem nepodal nám klíče k myšlenkové koncepci své. Nezbývá, než uteci se k předmluvě dr. Jakubce, kdež na str. VI. čteme: »V umění a vědě, v kulturním, politickém a sociálním snažení hlásí se (národ český) o podíl svůj na vymoženostech osvěty ve velké obci národů vzdělaných a neumdleně si dobývá ještě dalších, jemu náležitých potřeb kulturních. *V boji za národní existenci* vztyčují mu dějiny nejspolehlivější cestník vedoucí k cíli; ***kdykoliv jeho předkové zápasili za svobodu a pokrok*, *za nejvyšší statky člověčenstva*, *získal také přízeň ostatních národů***, rostl také význam jeho literatury.«

Dr. Jakubec tedy uznává, že českému národu jest údělem boj za národní existenci; jest to slovo poctivé, které již nebývá pronášeno ústy moderních veličin ani rádo slýcháno jejich ušima. Ale pranostikou k tomu přivěšenou si dr. Jakubec rozhodně -- křivdí. Historik — třeba literární — neměl by nikdy napsati takovou do nebe volající historickou nepravdu, jako že přízeň ostatních národů bývala nám Čechům odměnou za kulturní naše zápasy. Ta »přízeň« národů se projevovala křižáckými výpravami proti nám, útiskem a falší ze všech stran, potlačováním našich práv, katanováním a ožebračováním celého národa, pustošením a vylidňováním země, drancováním kulturních našich majetků, násilím, persekucemi a kaceřováním ve všech podobách, vůbec *bojem vyhlazovacím*, který trvá dosud a zuřivě nás ohrožuje všemi zbraněmi mechaniky duchové i hmotné. Proto jest boj *za národní existenci* základním oním »zabarvením, které se táhne celým vývojem« národa; proto nás dějiny v pravdě učí, bychom na přízeň jiných národů nic nespoléhali, o ni se nedrali a ne tak za nejvyšší statky »člověčenstva« jako spíše za nejvyšší statky *svoje* statečnou a vytrvalou *sebeobranou* uvědoměle zápasili, chcemeli ne pouze té milosti, aby cizina ráčila literatuře naší přisouditi více významu, nýbrž aby kardinální otázka české minulosti i přítomnosti »být či nebýt« (ne však Hamletovská, nýbrž Darwinovská) pro naše budoucí se rozřešila kladně. Nejdříve existence, pak teprv může býti kultura; proto jest boj za národní existenci nejprvnějším naším kulturním úsilím.

Hněte mě, že dr. Jakubec dal práci své do úvodu nešťastnou onu větu, z které si Němci mohou vybrati, že za všecku »přízeň,« kterou nám tak makavě věnovali za kulturní naše snahy, ještě jim poníženě děkujeme. Jejich mínění o naší inferioritě se tím asi sotva zlepší. Mrzí mě to tím více, čím méně si práce dr. Jakubce sama o sobě zasloužila tak nedůstojného projevu programového, jsouc na štěstí mnohem lepší než její předmluva.

Skladba p. Jakubcova jest si vědoma podstaty své historické; skutečně chápe život národa jako celek, jehož jedním projevem jest literatura. Obraz její opravdu jest *podmalován* kulturními a politickými ději národa, kteréž, jak si povíme později, u dr. Nováka skutečně klesají na pouhou garnituru. Proto má obraz Jakubcův životnost a relief, má půvab a dojímavost pravdy. Boj o národní existenci cítíme tu jako spodní proud, který probíhá vývojem celku obrážejícího se v literatuře. Mileráda uznávám, že práce dr. Jakubce v celku *má* koncepci určitou a důslednou, pravdě věrnou; na jednotlivé odchylky upřímně ukáži. Jest to *historie* literatury, nikoliv její výkladní skříň neb esthetické kukátko. A právě proto, že autor psal pro cizinu a vysvětloval dějinné poměry české úplněji, než kdy by psal pro čtenáře domácí, u nichž se jich znalost již vyrozumívá, vypracoval celek velmi zaokrouhlený.

Připomínajíc, že úsudek můj je zde podán jen o části knihy počínající kapitolou čtvrtou, jež obsahuje dobu Josefinskou, nacházím od tohoto počátku až do závěrku význačné doklady vlastností, které v práci dr. Jakubce cením jako přednosti, které pokládám za vady.

Ovšem se mi líbí, že se v ní nezapírá český cit, naopak jest patrno, že ji psal Čech, a to zvláště v odstavcích prvějších. Nejen spravedlivé, ba vřelé ocenění vynikajících zjevů literárních, i národní hrdost se nevtíravě ale přirozeně prozrazuje v nadšených statích, věnovaných postavám nejvyšším, vůdcům směrodatným, jako Dobrovský, Palacký, Čelakovský, Erben; i jiné podobizny jsou tu prokresleny s láskou. Všimnemeli si mezi jiným, jak pojednává dr. Jakubec o velkých propagátorech myšlenky slovanské Kollárovi, Šafaříkovi, Jungmannovi, cítíme, že ačkoli spisovatel nevěří v jich ideál, ctí zanícení, jež mu věnovali, a křiklavý kontrast zazní nám ze srovnání nálady těchto partií s uštěpačným, neli pohrdlivým tónem, který má dr. Arne Novák pohotově pro panslavismus.

A přece se tímto slovem ocituji na rozhraní mezi souhlasem a nesouhlasem s prací dr. Jakubce. Že Karel Havlíček vůči všeslovanství a hlavně vůči jednostrannému rusomilství silněji zdůraznil stanovisko osobitě české, aniž se však — dle vlastního vyznání autorova – vzdal myšlenky slovanské, z toho si vzal dr. Jakubec příčinu, aby tvrdil, že Havlíček *zabil* »utopii« kmenové jednotnosti slovanské (str. 233), jako by »myšlenka slovanská ve smyslu prakticky politickém« (str. 234) bez vědomí jednotnosti kmenové měla vůbec nějaký zvláštnější smysl než vůbec koalice jakýchkoli národův a nárůdků třeba různorodých.

Havlíček *svojí praktickou* myšlenkou slovanskou právě dokázal, že *ideální* slovanskou »utopii« Kollárovu a Šafaříkovu *nezabil* ani v sobě, ani v národě českém, nejméně pak v jeho literatuře. Ale jest u jistých filosofův a politiků moderních nyní běžným pravidlem líčiti Havlíčka jako zabijáka všeho, co jest pánům oněm proti mysli, a z Havlíčkových vtipů, paradoxních rčení a temperamentních hyperbol, z uhličnatky šumící z jeho ducha sestrojovati orakul o jeho jádře a hlubině, ba více: orakul o samospasitelných cestách, kterými jest národu českému se ubírati — ale kam? K slavnému dosažení *přízně* ostatních národů?

Škoda, že dr. Jakubec poddal se běžné této strannosti tou měrou, že tím ve své knize poněkud nakřivil nejpřímější postavu českého muže, Karla Havlíčka, jinak s vervou a s obdivem kreslenou. V jeho knize vypadá to poněkud tak, že Havlíček přichází na jeviště její jako nějaký deus ex machina, který vše, co se před jeho příchodem odehrálo, odsoudí, překonává, zvrátí a svémohoucně rozřeší. Havlíček takto pojatý se skoro vymyká z řetězu vývoje českého života. Jest to zvláště zřetelno ve výkladu o jeho vystoupení proti Tylovi v příčině Posledního Čecha. Jestliže mladý, ohnivý muž ducha činorodého a povahy rázné, geniální hlasatel nového směru příkře se ozval proti směru staršímu a prudce ranil vynikajícího jeho představitele, byla to taková slepá rána, která, jak jsem kdesi jinde řekla, v roznorlenosti zápasu národního někdy i z ruky bratrské zasáhne bratra. Ale kdož má větší povinnost než historik, aby křivdy takové nestranným úsudkem konstatoval a vyrovnal? Havlíček by nebyl ani o millimetr menší, kdy by byl dr. Jakubec rozpoznal, že on i Tyl měli »vůli rovnou,« ač cesty rozličné, že Tyl nebyl snad planým stejskálkem a vlastenčícím deklamátorem, nýbrž obrem národní práce a po celý život jejím dobrovolným mučedníkem, který si takového odsouzení z úst Havlíčkových *nijak nezasloužil*; kdy by byl dosvědčil, že Tyl byl z nejúčinnějších průkopníků, kteří upravili a museli upraviti cestu, aby myšlenky jako Havlíčkovy mohly vejíti v lid, a že i Havlíček stál na ramenou předchůdců svých, mezi nimiž Tyl tak již byl hlasatelem skutkův a dělnosti, ne sice slovy ale příkladem. A neubližovali Čelakovskému (na str. 202.) stvrzením, že proti Tylovi a mladším jeho spolupracovníkům s přílišnou přísností si počínal, neubylo by ani Havlíčkova významu, kdy by se poctivě dle pravdy řeklo, že Tylovi ukřivdil. Mezi Havlíčkem a Tylem byla neshodnost let, temperamentů, talentů; Tyl nemohl dovesti co Havlíček, ale Havlíček by byl také nedovedl co Tyl. A vyčítáli dr. Jakubec Tylovi, že »sentimentální vlastenectví« jeho bylo malátné v době, kdy »zástupy Čechů národně smýšlejících byly již mohutně vzrostly,« táži se, čím vzrostly nebo vlastně čím vzrostlo v nich národní smýšlení, neli působením takových Tylů?

Stalo se i jinde, nejen u nás, že duch mladý nerozuměl duchu starších a nerozpomenul se, kdo mu půdu připravil. Co bylo až do jisté chvíle dobré, prospěšné a úctyhodné, nemohlo pojednou býti hodno odsouzení. Nebylo také ani Tylovo vlasten-

čení Havlíčkem zabito; sám dr. Jakubec o Bož. Němcové, již svrchovaně velebí, uznává, že národní uvědomění se v ní probudilo Tylovými spisy, a neupře, že dlouho a dlouho i později bylo jimi rozněcováno v tisících duší českých.

Byloli lze poznati stopu vlivu, který zde svou měrou přistínil objektivnost literárního historika, jeví se týž vliv silněji v choulostivé partii o rukopisech Kralodvorském a Zelenohorském. Podvrženost jich prohlašuje dr. Jakubec jako věc samozřejmou, nepopíratelnou, na věky nejjasněji dokázanou, ač vykládá jen kombinace a domněnky; s takovým předpojatým despektem a s tak dychtivou ničivostí odpravuje oba rukopisy, že ani nedbá, co nehistorického se mu přihodilo. Buď nechtěl, buď z jiné příčiny opomenul vylíčiti vlastní průběh odkrytí rukopisův i sporu o jich pravost; letmo jen se zmiňuje jako o maličkosti, že po prvních na ně učiněných útocích po půl století považovány za pravé, ale z jakých důvodů, o tom mlčí; rozbíhá se od Hanky anticipando až k Masarykovi a Gebauerovi, aby mohl krátce a bez okolků prohlásiti, že rukopisy jsou zabity. Necítí historikovy potřeby, aby dal zprávu, jaký důkaz jim zavdal poslední ránu, ani potřeby soudcovské, aby popřál i druhé straně slova a vyložil, proč obrana její nedostačuje, by ortel smrti byl odvrácen, aspoň na čásek odložen. Ani Palacký, Šafařík, Jungmann a podobní nestojí mu za zmínku, proč se jim rukopisy jevily pravými; co na tom, pomyslíli si o nich čtenáři němečtí, že to byli zaslepení ignoranti. A tak na pěti stránkách rukopisy odklizeny až ku podivu rychle a pohodlně. Ani jediný pozdější jich obránce nepojmenován, tím méně pověděno, že i prof. Gebauer rukopisy ty dlouho měl za pravé a je obhajoval. A že jsou učenci, dle jichž mínění spor naprosto ještě není vyřízen — o tom dr. Jakubec neučinil ani zmínky.

Zde vykazuje historičnost dr. Jakubce povážlivě nehezký kaz, který arci kalí dojem jeho knihy.

V jiných kapitolách se mi zdá, že autor některé význačné osobnosti jednostranně staví do stínu, ku př. Ig. J. Hanuše, že některým vysoce zasloužilým přisuzuje i zásluhy, kterých ani neměli, jako Boženě Němcové v krásné, s úchvatným zanícením napsané stati, neboť že by Němcová svými spisy byla »sahala do nejpalčivějších ran doby,« není mi povědomo; za to zprávu o překladech z děl jejích doplňuji tím, že klassická její Babička vyšla též v překladě anglickém a stala se Američanům nejznámějším výtvorem celé literatury české. Dále bych vytkla, že dr. Jakubec o nejednom vlivném pracovníku zbytečně pomlčel; tak mě překvapuje, že v práci jeho na př. svérázný Karel Amerling není ani pojmenován, a ženské mé pero nemůže nepřipomenouti, že stáloli úsilí o probuzení žen českých pomocí písní, deklamovánek a bálů za uvedení v historii literatury, tím více ho bylo hodno kulturní působení Amerlingovo v ženském světě našem a ještě více kulturní a literární snahy žen samých; Honorata Zapová a Marie Čacká neměly, myslím, zůstati nepovšimnuty.

Důležitější však jest vadou, že dr. Jakubec nespozoroval kritického skoku zásadního, který učinil při svém výkladu o Karlu Hynku Máchovi, jejž nastolil na patřičné jemu místo tendenčním spůsobem z jisté strany do podrobna předepsaným i prováděným a již až k omrzení vůbec známým. Dlúhým tahem dává defilovati opotřebovaným výrazům ztrnulosti, zabednělosti a nebezpečí české literatury odchované motivy domácími a hlavně písní lidovou, a velebí otvírání oken čerstvému vzduchu kultury světové, myšlenek evropských, pokroku všeobecného a důležitostí všelidských. »Mácha a jeho přívrženci nechtějí, aby jejich svoboda a silná jejich (snad správněji: jeho) individualita básnická byla obmezována národovostí úzce pochopenou a typickým, stuhlým ideálem umění.« Čest a sláva Máchovi, že byl skutečnou individualitou básnickou, že stál na myšlenkové výši evropských literatur, měl hlavu otevřenou časovému pokroku a srdce přístupné důležitostem všelidským; táži se však: nebylli by mohl tím vším stejně vynikati, kdy by při stejně silném talentu byl měl fantasii zaujatou ideály osobitě českými? Aby byl Mácha v plném lesku svého významu oceněn, nebylo třeba lámati třtinu nad národní tradicí literární jako nad nepotřebným již haraburdím a vyšeptalým chrastím a zapomínati, že z tradice této ještě jednou *i v knize dr. Jakubce* vyrostl zjev veliký a vykvetla přeskvostná kytice, Erbenova Kytice, která přišla po Máchovi, a po které ještě později vykvetla rozkošná lidoduchá poesie Hálkova, Nerudova, Heydukova, Sládkova, Pokorného, Quisova, k níž i Svat. Čech a Vrchlický přidali po utěšených hrstech květů. Zůstaňme však při Erbenovi, jejž dr. Jakubec v knize své ocenil po zásluze, ale před Máchou, jiným než chronologickým řaděním látky. Nuže, stavělliž Erben svou poesií »čínskou zeď« proti evropské kultuře? A kdo by v literatuře světové, kdy by forum její bylo v skutku osvícené a spravedlivé, lépe representoval poesii českou: básník, jehož duševní ovzduší k nám přešlo »otevřenými okny« z ciziny, či básník stejně talentovaný ale nesoucí »otevřeným oknem« ovzduší české ven do ciziny? Chcemeli sami z ciziny něco nového, chtěla by cizina jistě též od nás raději zvuky nové než ohlasy zvuků svých vlastních.

Na místech takových zdá se, jako by práce dr. Jakubce ztrácela svou vodicí nit — a úsudek jeho svou samostatnost. Mimoděk se tážeme: kdy by byl sám dokončil svou práci, jaký spodní proud by prozrazujícími se vlivy byl asi nabyl převahy v oddíle věnovaném literatuře nynější? Nebylo by červené pásmo — boj o národní existenci a samostatnost — více a více se ztrácelo, až by zmizelo jako u dr. Arna Nováka?

Snad ne každého, ale mne zaráží v posouzené zde práci dr. Jakubce jedna věc, jakáž mi není nikdy nepatrna, nýbrž náramně vždy citelna. Mluvíli totiž autor o útiscích za různých období na národnosti naší páchaných, dodává často a rád, že ovšem posloužily k utužení národního vědomí našeho . . . mohl by si všímavý čtenář skoro pomysliti, že nám byly dobrodiním. Jak nám ublížily, nás opozdily, a jak bychom byli mohli zatím prospívati

za volnosti a rovnoprávnosti, na to vzpomínati slulo by snad autorovi také sentimentálním vzdycháním vlasteneckým . . .

Ovšem jest pro úsudek náš důležito věděti a uvážiti, co o své práci po ukončení jejím myslí autor sám. Dr. Jakubec nám to usnadnil, neboť si o ní napsal stať uveřejněnou v Naší Době právě vedle kritiky Laichterovy, z níž jsem několikráte připomněla theorii o spodním proudu. A v autokritice oné objasňuje dr. Jakubec mezi jiným, kde a proč psal antiaristokraticky, kde a proč antikatolicky, kde a proč antihusitsky a posléze »*protivlastenecky*, *kde ustálený názor hrozil ubiti pokrok a dosavadní výsledky práce obrozenské*. Stopujemeli vývoj své literatury, přesvědčujeme se, že si naši předkové dobývali úcty cizích národů, kdykoli v boji za své zájmy sloužili zároveň pokroku a svobodě.«

Hle, skoro táž věta jako ona o »přízni« jiných národů v předmluvě, ale přízeň proměněna v úctu a »boj za národní existenci« se vytratil, nahrazen »bojem za své zájmy;« ba víme: boj za národní existenci neexistuje dle Naší Doby, jest fantomem a zbytečností, strašící jen v nemoderních vlastenčících hlavách. Jednu však věc dovolím si dr. Jakubcovi říci se zvláštní opravdovostí: nikdo nikdy by neměl psáti *protivlastenecky*, ovšem ani Čech. Vždy jest čestno psáti *vlastenecky*, i tenkráte, kárali se na vlastenectví jiných, že se odlučuje od pokroku a zatarasuje proti kultuře světové. Žádný otevřený duch toho nečiní, každý pravý talent pěstuje se i bez napomínání též pomocí kultur cizích; a jestliže v některém období talenty chatrné (vždyť příroda nenaděluje pravých talentů vždy stejně štědře) zasluhují si oné výtky, jest aspoň právě to jejich vlastenectví jedinou dobrou jejich vlastností, a nedovedouli býti s vlastenectvím na výši světové, bez něho jistě také ne.

A taková doba, kdy se v Čechách nevyskytovaly silné talenty nové, byla u nás právě tam, kde dr. Jakubec končí práci svou, zůstavuje pokračování dr. Arnu Novákovi. (Dokončení.)

Z výletu do Egypta.

Přednáška

Josefa Kousala. [1]

Když jsem předloni četl o katastrofě lodi »Imperatrix,« představily se mi mimoděk všecky hrůzy bouře mořské, kterou jsem před 5 lety zažil nedaleko téhož místa a z které nás zachránil kapitán italské lodi »Singapore« tím, že zakotvil v čas v úžině Marathonisi mezi řeckou pevninou a ostrovem Cerigo.

[1]) Pan autor, nyní děkan v Hořicích, konal r. 1902 cestu do sv. země a zajel při tom též do Egypta. O své cestě vydal knihu »Šest neděl v Orientě.« *Red.*

Když se pak bouře poněkud uklidnila, vypluli jsme, minuli přístavní město Kaneu na Kretě, kde se zachránili cestující z lodi »Imperatrix,« a dali jsme se přímým směrem k Egyptu. Ačkoli loď rakouského Lloydu potřebuje za příznivé plavby z Terstu do Alexandrie pouze tří dní, byli jsme již pátý den na palubě, a ještě nebylo nikde potuchy o pevné zemi. Avšak přece; na obzoru zjevuje se více lodí, kterým egyptský přístav je buď cílem nebo východiskem. Též eskádra lodí rybářských vzbuzuje domnění, že nejsme již daleko od Afriky.

Povznesené city jímají mysl mou, co stojím na přídě a v dáli upírám zraky. Ještě dnes mám zříti jiný díl světa, novou zem, nové poměry, nový lid, jiné tváře; a k tomu všemu mám vstoupiti na půdu snad nejslavnější celého okrsku zemského, na půdu, na níž stála kolébka vší vzdělanosti, kolébka lidských dějin vůbec. Ještě neskládal Homér svou Iliadu, v Evropě kočovaly divoké hordy, lidstvu neznáma byla bajka o Romulovi a Removi, když v Egyptě byly již vysoké školy, na nichž vzdělán byl Herodot i Plato, a kam i Pythagoras šel studovat a přemýšlet o své filosofii. A když se stavil v městě On (jemuž Herodot říká Heliopolis, tolik co město boha slunce Rah, ježto zde se jemu a zázračnému ptáku Fénixu, jenž byl jeho obrazem, sloužilo), odkázali ho tamější kněží na starší a vyšší kněze v Memphidě, a když tam došel, bylo mu řečeno, aby se obrátil do Théb, tam že jsou kněží nejstarší a nejmoudřejší.

Jak vysokého stupně dosáhla kultura egyptská, ukazuje museum nejstarších památek v Giseh, kde učený Mariette nahromadil a srovnal pravé poklady staroegyptského umění malířského, sochařského a výtvarného vůbec. Za prsteny neb zlaté řetězy, jakých hojně nalezeno v sarkofágu některého krále, nemusel by se dnes žádný zlatník styděti; sochy bohův a jim zasvěcených zvířat jsou ozdobou umění výtvarného, a pomalované sarkofágy, vázy, obětní stoly, vany dokazují, jakého stupně dosáhlo u starých Egypťanů malířství.

A což teprve máme říci o stavitelství? V tom byli věru pravými mistry, a teprv nedávno se na to přišlo, proč ohromné stavby, t. zv. pyramidy, zachovaly se neporušeny až na naše doby a proč zub času ani dost málo jim neuškodil, ač nebyly známy vymoženosti moderní techniky, ač se pracovalo bez páry, bez strojů, bez cementu a vápna. Člověk se diví, jak mohli ti lidé zpracovati ohromné balvany tak, že mezi ně lze sotva nožem vniknouti, a třeba neznali čísla Ludolfského, přece jsou rozměry těchto velestaveb, t. j. průměr k objemu, v poměru 3·14159. K tomu ohromné Sfingy, zosobňující boha slunečního, podzemní pohřebiště a celé chrámy, z kterých se uchovaly četné sloupy, a některé z nich zdobí i sídla panovníkův evropských.

To vše a celé historie, vryté do skalních stěn, v syenit obelisku písmem klínovým, jež rozluštiti podařilo se teprv Bonssardovi a Champollionovi, jsou dokladem, že na této půdě v dobách, kdy Abraham kočoval v krajině Chaldejské, žil pokročilý národ, který s vysokou kulturou nespojoval žádoucí mravnost, naopak

oddával se mrzkým výstřednostem, jako kultu bohyně Bastit, o jakých slyšel již prorok Jeremiáš, když v kapitole 43. napsal: »A setře Bůh sochy boha slunce, jež jsou v zemi egyptské a chrámy jejich popálí.«

Co se týče dějin této podivuhodné země, jest ještě mnoho zahaleno závojem bájí, ježto až posud nepodařilo se z klínových nápisů sestaviti úplnou historii a nepřetržitou řadu králů, naopak nové a nové obtíže badatelům se vyskytují: potkávajíť se s jmeny, jež následkem provincialismů v staroegyptské řeči jinak zní, než v písmě klínovém, tak že jednu a touž osobu snadno lze považovati za jinou. Ale poněvadž řada klínových objevů není ukončena, jest naděje, že i v historii starého Egypta vneseno bude jednou dostatečné světlo. Prvním králem jmenuje se Menes, a já nemíním unavovati výpisem dynastií, jež se tu střídaly, chci jen poukázati na jednu věc, jež nás zajímá jakožto křesťany. Sám jsem slyšel, že událost, o níž vypravuje starý zákon o egyptském Josefu, považuje se i od některých intelligentů za bajku, která prý se sice pěkně poslouchá, ale žádného historického podkladu nemá. Avšak jisto je, že se židé do Egypta vystěhovali, a to nepochybně v době, když tam vládla dynastie Hyksů — někteří považují Israelity za ten rod Hyksův, jenž 500 let Egypt v područí držel, což je však vyvráceno; Hyksové byli nomadové původu semitského, tedy ethnologicky s židy příbuzni. Tím se vysvětluje, že byli židé od nich vlídně přijati; když však původní obyvatelstvo setřáslo jho Hyksův a na trůn nastoupili faraonové původu egyptského, pronásledovali cizí Semity a nutili židy k těžkým pracím, hlavně k stavbám pyramid.

Jest otázka, víli historie Egypta něco o Josefu, o němž vypráví naše svaté písmo a nazývá jej zachovatelem Egypta. Jest to nejvýš pravdě podobno, ale naprostých a neklamných důkazů není. Ba i v samém písmě jeví se jakýsi nesouhlas v textu latinském, řeckém a původním hebrejském. Vulgata praví: »Vertitque nomen ejus et vocavit eum lingua egyptiaca salvatorem terrae,« t. j. »pozměnil král jmeno jeho a nazval jej zachovatelem země,« či po řecku: *»καὶ ἐκάλεσε Φαραὸ τὸ ὄνομα Ἰωσὴφ Ψονθόμφανήχ,«* čili po hebrejsku: »šafenath paneach.« Tedy »zachovatel země« nebylo v originále, kde stálo slovo egyptské, a poněvadž se nepodařilo nalezti kořenu tohoto staroegyptského slova, jež může býti též zkomoleno, musíme věřiti překladateli písma, že věděl, co znamená: »šafenath paneach,« když z něho udělal: zachovatel. V klínových nápisech egyptských nikde o tom nečteme, ale je nápadno, že jmena Josef a Jakob často v nich přicházejí, ne ovšem jako jmena určitých osob, nýbrž jako jmena kmenů. A ještě něco důležitého. V korrespondenci krále Amenopisa IV. s králem babylonským přichází jakýsi Jancham jako zástupce krále egyptského, jenž má plnou moc otvírati královské sýpky obilní, které za tehdejších poměrů byly jakýmisi státními pokladnami, a poněvadž Jancham je slovo hebrejského původu, lze skoro s jistotou tvrditi, že ony klínové nápisy Tell-el-Amaruské mluví o biblickém Josefovi. Tyto dni četl jsem o novém

objevu slavného belgického egyptologa Brügsa beye; jedná se tu o monumentální nápis ze 17. stol. . před Kr., jímž se zjišťuje, že Nil po 7 let se nerozvodnil, následkem čehož povstal veliký hlad. A ejhle 1700 před Kr. jest též datum příchodu Josefova do Egypta dle Mojžíše.

Panství králův egyptských učinil konec Alexander Veliký, jenž z malé rybářské vesnice udělal přístav světové pověsti a nazval jej po sobě Alexandrie. Po velikých změnách přišli Římané, kteří udělali z Egypta svou kolonii; jmena Antonia, Oktavia a Kleopatry spadají do té doby.

Je zcela přirozeno, že křesťanství, majíc se státi náboženstvím světovým, vyvolilo si za svůj cíl země nejvzdělanější, jako Italii, Řecko a v první řadě blízký Egypt. Zde hlásal novou víru sv. Marek, jehož ostatky odtud převezeny do Benátek, zde žil veliký učitel církve Cyrill Alexandrinský. Křesťanství vpádem a vítězstvím Saracenů sice odtud nezmizelo, ale z druhdy kvetoucích osad severoafrických stala se opuštěná sídla biskupů in partibus infidelium. Co Arabové z Egypta učinili, nemusím vyprávětí, stačí říci, že stará vzdělanost egyptská nadobro za své vzala, a jsouli tu nyní paláce, parky, kanály, úrodné lány, nádherná náměstí, jest to venkoncem dílo Evropanů, hlavně Angličanů.

V 17. stol. dostali se sultánové egyptští, kteří se osvědčili jako výbojní dobyvatelé, v područí t. zv. mameluků, kteří u nich znamenali totéž, co pretoriáni císařů římských. Byla to tělesná garda, jež nepohodlné sultány — a nepohodlnými byli téměř všichni — násilnou smrtí odstraňovala a přízeň svou nástupci prodávala. Slovo »mameluk« znamená vlastně otrok, proto že se tato tělesná stráž z berberských a kavkazských zajatců tvořila a dále rekrutovala; během doby však stalo se z nich hrdé rytířstvo, jež vůli svou v celé zemi provozovalo. Teprv sultán Mehmed Ali r. 1811 učinil konec jejich panství, kázav náčelníky jejich, když se od něho z hostiny vraceli, v úzké ulici povražditi. Tento panovník, syn strážníka z makedonského přístavu Kavaly, byl muž energický a bezohledný; k poctě svého rodáka, Alexandra Velikého, znova vystavěl zapadlý přístav Alexandrijský, který měl tehdy 10.000 obyvatelů a nyní jich má 300.000. Po něm nastoupil syn jeho Ibrahim, jeden z nejlepších osmanských jenerálů, který zmocnil se Malé Asie a byl by dobyl i Cařihradu, kdy by Rusové nebyli intervenovali. Po tom dostal se k vládě bratr jeho Abbas, zpustlý prostopášník, který si z horkého Fazoglu utvořil jakousi Sibiř, kam všecky nepohodlné poddané posílal; když byl zabit, přišel k vládě mladší bratr Said, od něhož má přístav své jmeno. Za něho dostali Francouzové koncesi na kopání Suezského kanálu, jenže jeho zásluha při tom byla jen ta, že si dal notně zaplatiti.

Po něm ujal se vlády syn Ibrahimův Ismail, za něhož se roku 1869 konala světová slavnost otevření průplavu Suezského. Vládl jen asi 10 let, ale nasekal tolik dluhů na Egypt, že když země nemohla ani úroky platiti, musela připustiti anglickou sekvestraci. Angličané totiž řekli: »My musíme k svým penězům přijíti a dáme vám sem vojsko, dokud nezaplatíte.« A poněvadž Egypt do dnes

nezaplatil, jsou v čelnějších městech anglické posádky, Egypt platí dvoje daně, jedny Angličanům, druhé Tauffikovi, svému místokráli, či khedivu, který však je politování hodnějším tvorem, než odpovědný redaktor kteréhokoli listu. Do veřejné správy nesmí mluviti, ale odpovídá i za to, když se některý Arab na bílý anglický plášť zaškaredí. Tolik však třeba ke cti Angličanů uznati, že nepřišli jen, aby zemi vyssáli, nýbrž postarali se při své pokročilosti též o vyšší výnos země a že z Alexandrie a z Kaira udělali evropská města. Oni zřídili kanalisaci, jež stála přes 200 mil. fr., za to však celý Egypt, aspoň dobrá jeho polovice, může celá Nilem býti zaplavena, čímž katastrální výnos tohoto území z 60 milionů stoupl na 180. A přimyslímeli si násilné obraty na trůně, jež jsou nyní v Egyptě téměř nemožny, dlužno připustiti, že anglická suverenita jest Egyptu prospěšná.

A nač vydal Ismail paša ohromné sumy peněz? Na pošetilou slávu, na niž následovalo vyhnanství. Aby se evropským panovníkům ukázal jako vladař bohaté země, vystrojil jim při otevření Suezu slavnost, která sama stála přes 20 mil. Pojal také myšlenku spojiti pyramidy s Kairem jedním nádherným parkem. Nyní z toho zbývají zpustlé sady a čtyřřadová alej akátů, v jichžto stínu jezdí elektrická tramway. Pro císařovnu Eugenii vystrojil Ismail na Nilu gondolu s báječným přepychem a věnoval jí palác, jehož však ona, zvěděvši, že jest to vše na dluh, nepřijala. Pět set domů bylo tehdy pro evropské hosti upraveno, a jich pohostění dělo se na státní útraty. Na ostrově Buluku vystavěli francouzští architekti Ismailovi palác, jenž byl perlou orientálního přepychu; nyní je palác z pola zpustlý, bydlí v něm snad jen rodina hlídače, natahujícího ruku pro bakšiš. Džesireh je jmeno této pohádky z Tisíce a jedné noci. Když pak Ismail vdával svou dceru Zenab, bylo 200 tisíc lidí na nohou, aby se obdivovalo diamantovým diadémům, korunám, náramkům, sponám a pásům, v nichž nevěsta přímo zářila, a nikdo nepomýšlel na to, že na těchto brilantech neuschly ještě slzy chudiny, jež byla ve způsobu předepsaných daní přímo olupována. K této příležitosti dal Ismail přes rameno Nilu postaviti most, za kterouž příčinou nesměly lodi po celý čas řekou plouti; k osvětlení nočních plesů bylo třeba za 200 tisíc zlatých svíček stearinových, cestičky byly kropeny růžovou vodou, krátce peníze vyhazovány oknem. A kdo při tom nejlépe pochodil? Evropští dodavatelé a věřitelé, kteří se v připisování nul výborně vyznali. V té době byl Egypt Eldorádem zkrachovaných evropských existencí, jež dostávaly koncese na vše možné, jen když zaplatily taxy. Za vlády Ismailovy nebylo žádných boháčů, ježto kdo peníze měl, schovával je, aby o ně nepřišel a vypůjčil si raději na vysoké úroky, aby se zdál chudým. To byl ovšem nejlepší prostředek na ochuzení země. Jeden finanční ministr Ismailův zdanil každé narození a každé úmrtí. Jeho nástupce dal dokonce vyhlásiti, že kdo složí 2 šilinky, dostane jistou míru ječmene; pak šilinky sebral, ale felahové nikdy ječmene nespatřili. Roku 1880 byly všecky zámky Ismailovy prohlášeny za státní majetek,

a není nikoho, kdo by je udržoval; harémy jsou prázdny, neboť Tauffik, ač mohamedán, žije v jednoženství, parky spustly a tropické rostliny v nich divoce bují.

Avšak já předbíhám, — vždyť posud stojím na přídě lodní a jen dalekohledem spatřuji jakési obrysy, tentokrát opravdu nízké břehy africké, jichžto hnědá barva víc a více vyniká z prostranství vod. Ponenáhlu rozeznáváme věže křesťanských chrámů, štíhlé minarety, mečity, maják, již i molo, vystavěné z kamene pověstného majáku fárského, zříme před sebou.

Krásná Alexandrie jistě není. Pro své rovné střechy nevypadá jinak, než nepřehledné zbořeniště uprostřed nekonečné roviny. Naše rozčilení roste; blíží se k nám loďka s červenobílou egyptskou vlajkou, s půlměsícem a hvězdami a na ní lodivod, jenž má naši Singaporu uvesti do přístavu. Nebylo by toho sice třeba, ježto zde není skalisk, jako ku příkladu v Jaffě neb Haifě, a celý obřad jest jen předehrou vyděračství, jež na nás v orientě čeká. Mezi tím, co lodivod vyjednává s naším kapitánem, řvou na sebe jeho průvodčí — jinak křik jejich pojmenovati nemohu — vyrážejíce ostře oblíbenou hrdelnici arabské řeči *ch*. Domorodý lid rozumí a mluví italsky více, než u nás se mluví německy; vzdělaný Arab, hlavně obchodnictvo, rozumí všem světovým jazykům, najmě angličtině a frančtině. V doganě ukazovali jsme pasy, které však nic neplatily; žádali od nás visitky, jež jsme jim obráceným písmem podávali. Přečetli, přijali dva franky bakšiše a bez prohlížení zavazadel pustili nás na ulici, kde čekaly četné povozy. Řekli jsme »Hôtel Bonard,« a již ujíždíme nedlážděnými ulicemi, jež v letních měsících šíří po městě spousty prachu.

Vidíme sice jinou pleť, ale jinak nejsme překvapeni. Obyvatel dolního Egypta je podoben našemu židu a nemá pleť o mnoho tmavší. Jinak týž úzký, zašpičatělý obličej, vysoké čelo; nos naproti tomu je pravidelný a postava stepilá, za to ženy jsou otylé s klátivou chůzí. Na první pohled je nám nápadno, že muži i v obyčejném přátelském hovoru na sebe křičí, kdežto ženy ve svém zakuklení vypadají jako chovanky ústavu hluchoněmých, nebo jako jeptišky, jimž v době exercitií zapověděno mluviti. Klidně ubírá se každá do svého domova a nezastaví se leda se svou známou, s níž tiše několik slov vymění. Mluviti na ulici s mužem je proti koranu, i kdy by to byl vlastní manžel. Nosíli Turkyně ku př. v Cařihradě tvář zastřenu závojem či jašmakem průhledným, s nímž mohou koketné ženy — a kde by těch nebylo — manevrovati, že Evropanu podaří se sem tam uzříti hezčí tvář, je cosi takového v Egyptě vyloučeno, ježto tam nosí ženy boró čili škrabošku, z níž vyzírá jen velké mandlovité oko. Poněvadž však mnozí domorodí obyvatelé jsou křesťané, možno z křesťanských nezastřených Koptek souditi na ostatní ženský svět; ženy z lidu jsou rozhodně nehezké, poněvadž rychle dospívají i stárnou. Ženy lepších kruhů jsou buď Turkyně neb Evropanky v Egyptě vyrostlé a nevšední krásou slynoucí. Vidíli člověk po prvé to množství zahalených žen v dlouhých bílých

nebo černých pláštích, domnívá se, že se octnul v klášteře nebo na maškarním plese, ale rychle si oko na ten zjev zvykne. Ostatně všecky obrazy z harému a krásky od západních spisovatelů vybájené jsou veskrze toliko plody bujné obraznosti. Bohatý Turek do zadní části domu, v němž má svůj harém, nikoho nepustí, prostý pak Moslím ani nemůže dvě manželky živiti a dvě domácnosti vydržovati; co si lehkověrný Angličan za notný bakšiš dá jako harém ukazovati, není nic jiného, nežli klam, jejž provádí podnikavý Řek neb Armén se svou ženou a se svými dcerami nebo i služkami.

Též docela černé tváře se silnými pysky a kudrnatými vlasy lze spatřiti na ulici; jsou to obyvatelé Nubie neb Abyssinie, kteří ve své chudobě najímají se jako služebníci pro domácnosti, ježto služky v našem smyslu naprosto zde neexistují, leda když si je některá konsulka, doktorka, inženýrka, velkoobchodnice z Evropy s sebou přiveze. Černoši perou prádlo, myjí, chovají děti, obstarávají nákupy, ba i vaří. V hotelích není obsluha jiná, než černošská, v kavárnách jsou číšníci; v pivnicích (arci jen řídkých, ježto pivo je dražší, než u nás víno) je obsluha ženská známého druhu. — Hostíť Afrika v tom ohledu vyvrhel evropské společnosti, ponejvíce individua, jež měla příčinu domov svůj opustiti. Prostituci domácí představují tanečnice, jež na každém rohu provádějí tanec zvaný »fantasia.«

Když se v levo i v pravo po neúhledných domech díváme, jsou nám nápadna jich smutná průčelí. Okna nemají skel, jsou zastřena žaluziemi, dvéře domovní jsou neúhledné, zavřené, železným kladivem místo elektrickým zvonkem opatřené. Zníli ulicí známý hlas prodavače zeleniny neb ovoce, ukáže se před oknem špinavá, henou do žluta omalovaná ruka, prodavač vezme peníz a položí zboží na ruku, která ihned zase zmizí. Jak viděti, záviděníhodný život tureckých žen není, a celá jejich zábava spočívá v tom, že jdou v pátek, v den zasvěcený, do mečity na galerii (mezi muže jest jim tu vstup zapověděn) nebo na celé odpoledne do lázní, kde prý bývá nad míru živo. Ač nikam jinam nejdou, znají prý Turkyně klepy z celého města.

Vjíždíme do živější čtvrti; prodavači vody s odpornými koženými měchy na zádech křičí, obchodníci s limonádou a sorbetem tlukou do plechových talířů, nabízejí své výrobky, angličtí i egyptští vojáci, břemeny obtížení velbloudi a oslíci, jezdci na koních, velbloudech i oslech, Evropanky v nádherných ekypážích, páni v cylindrech, domorodky s dětmi na rameni a papirosou v ústech, majitelé koz, kteří na svých stanovištích dojí a teplé mléko prodávají, to jsou zjevy, jež se kol nás jako v kaleidoskopu míhají.

Konečně dojíždíme na hlavní náměstí, jež se zove náměstím Mehmeda Ali čili též konsulátním. Jest elegantní, jako každý boulevard Pařížský. Ulice v něm ústící jsou betonovány a jezdí po nich elektrická tramway; vidíme tu moderně zařízené hotely, kavárny, pivnice, banky, směnárny, konsulátní budovy, školy a jiné ústavy. Uprostřed jest hrdá jízdecká socha Muhameda Ali,

jenž dal Egyptu samostatnost. Poněvadž jest Alexandrie město moderní, aspoň pokud se evropské čtvrti týče, nemyslím, že bych jejím popisováním něco zvláštního pověděl. Naši pozornost více poutaly některé starožitnosti, jež tu po všech bouřích zbyly ještě z dob římských; je to hlavně sloup Diokletiánův, chybně Pompejovým zvaný, v jehož sousedství nalézala se pověstná bibliothéka Alexandrinská, kde prý bylo na 600 tisíc svazků; dále jsou tu teprv nedávno odkryté prof. Bottou katakomby, pravé to město podzemní, elektricky osvětlené, pocházející z dob císaře Karakally. Sarkofágy jsou bohatými reliefy zdobeny, některé po dnes neotevřeny.

Poněvadž arabská čtvrt je v Kaiře mnohem zajímavější, odpustili jsme si v Alexandrii návštěvu úzkých, páchnoucích ulic zvláště proto, že mezi domorodým obyvatelstvem nebyl ještě potlačen mor (peste bubona), pro nějž jsme se potom v Beirutu museli podrobiti čtyrdenní karanténě. Místo, abychom šli v Alexandrii do arabské čtvrti, najali jsme si povoz a projeli jsme okolí města, zvláště onu partii, kde Nil ústí kanálem do moře. Vše jevilo se v jarním hávu — bylť právě konec února. Z bujné zeleně palem, fíků, rhododendronů, banánů, kaktusů, cirhusů a kamelií, po většině bohatými květy obsypaných, vykukují villy anglických a amerických milionářů, kteří zde tráví dobu, když u nich doma je zima. To, co u nás v sklenících živoří, je zde rozvinuto v plném životu, tak že vše svým jasem překvapuje a obdivem naplňuje.

Po večeři vycházíme ještě na ulici; všude panuje svěží, pestrý život; kavárny jsou nabity. Ale co tu schází, jest žena, která jest dle předpisů Muhamedových ze společnosti vyloučena. Moslemínu se nesluší zastaviti na ulici i s vlastní ženou, neřku bráti ji do společnosti mužů vůbec a Evropanů zvlášť. Vždyť proto nosí ženy škrabošky, aby pohled Evropanův jich neznectil. Žena může si vyjíti na ulici, může vstoupiti do krámu a obstarati svůj nákup, může třeba kolik hodin stráviti v lázních, jedna druhou může navštíviti, může si vyjeti na »šamelhauer,« t. j. na venek s dětmi a eunuchem, kde může na celý den rozbiti stánek pod palmou, nebo terebintou, ale dále její svoboda nejde. Takovým jeví se život ženy na venek, třeba právní postavení její bylo závidění hodno, ježto muž v žádném případě nemá právo hrubě s ní nakládati, a zapomeneli se přec, musí ji v případě rozvodu zaopatřiti. Chudé vdovy dostávají podporu od státu. Turecká dívka žádá od ženicha slib, že si žádné jiné nevezme, a nedostojíli v slovu, jak se často děje, může se žena jednoduše vrátiti do domu otcovského. Ostatně mnohoženství ubývá, a kněží, úředníci i učitelé pro dobrý příklad žijí v jednoženství, zrovna jako nynější khediv sám. Nepěkné stránky mnohoženství se obecně uznávají, a kdo chce požívati vyšší vážnosti, nesmí si vzíti druhé ženy, a vezmeli si ji, musí pro ni zaříditi zvláštní domácnost se zvláštním vchodem. Chudší moslím má ženu jednu bulu, a domácí jeho život nijak se neliší od života rodiny křesťanské, ježto v tom případě netráví žena život v nečinnosti,

jako v domech boháčů, kde všecky domácí práce obstarávají eunuchové, nýbrž statečně stojí muži po boku. Ostatně je velmi těžko do moslímské domácnosti vniknouti, ježto domy jsou i za dne uzavřeny, žaluzie spuštěny a mimo to byt pro ženu, či t. zv. harém v zadní části domu vykázán. Za to předek — selamlik — je prostý, ale zadní část domu ozdobnější. Vzdělání nepožívá arabská žena i z lepších rodin žádného, ruční práce a trochu piana jsou všechny její vědomosti.

Z Alexandrie je krásný výlet drahou do Ramleh, t. zv. egyptské Riviery, t. j. do pobřežní krajinky až po Abukir. Nyní je to téměř nepřetržitá řada vill, v nichž tráví evropští boháči zimní měsíce, provádějíce zde léčení hroznové. Pro souchotináře je Egypt posledním útočištěm; sám jsem mluvil s německým profesorem, jehož lékaři považovali už za ztraceného a jenž v Heluanu za půl roku své choré plíce docela vyléčil. Ramleh se pro plicní neduhy pro svůj vlhčí vzduch nehodí tak, jako vzdálenější od moře Kairo, nebo dokonce lázeňská místa Heluan a Assuan, položená ještě jižněji od Kaira, kde vzduch je naprosto suchý. Mně bohužel nebylo popřáno viděti ani Ramleh, ani krajinu horního Egypta, která není tak civilisována, ale jest tím zajímavější, že se tam nalézají zbytky starých hrobů, pyramid, chrámů, sloupů, sfingů, soch králů, jakož i skalních nápisů klínových v Luxoru, Karnaku, Assuanu, Sakkâru, Abydě, Dendeře, Elefantině, Pylé a j. Dobu tří dnů, v níž naše Singapore zboží evropské v Alexandrii vylodovala a za to tamější výrobky, ponejvíce pomoranče a banány nakládala, mohli jsme věnovati jen kratšímu výletu, a tím byla asi čtyři hodiny trvající jízda rychlíkem do *Kaira*, hlavního města egyptského, kteréž do roka bývá cílem bezpočetných cestovatelů evropských i amerických. Krajina, kterou nás vlak unášel, jest tak rovná, že oko v ní marně hledá vyššího předmětu, na němž by spočinulo. Mimo města a beduinské vesnice, palmové lesíky a kanály nilské, jež tu tvoří t. zv. Delta, spatřujeme jen bujné osení, jež se tu dvakrát do roka sklízí, a hojně jetele, který se sedmkrát seče a na němž četní bůvoli se pasou. Přece však tu nikde není známky zámožnosti, a bylo tomu ještě hůře, dokud Angličané vzornou kanalisací a umělým zavodňováním výnos polí nezvýšili. Jedeme s tajemníkem Cookovy společnosti, rozeným Němcem, který nám ochotně dává užitečné rady a dříve našeho nadání objevují se v dáli na nepřehledné rovině pyramidy, 5000 let staré památky kultury lidské, na nichž marně hlodal zub času a proti nimž bez výsledku bojovala zloba, sveřepost a lakota lidská.

Slunce zmizelo s obzoru, a jak to na východě bývá, rychle nastávala noc. V nádraží Kairském přivítaly nás již první stíny, a než jsme vyhledali povoz, dostavil se večer a s ním magické osvětlení zahrad, vill a domů, jež míhaly se po obou stranách ulice. Jedeme evropskou čtvrtí Esbekieh, kde koncem února dlí množství bohatých cizinců v nádherných hotelích, za něž by se nemuselo styděti žádné hlavní město v Evropě. Náleží k nim též Eden Palais, v němž nám poskytnuto denní zaopatření za 15 fr.

pro osobu. V Praze stál by takový pokoj a taková raffinovaná kuchyň zajisté tolikéž zlatých. Vyžádali jsme si zvláštní místnost, ježto by cestovní naše obleky špatně vypadaly mezi elegantními toilettami tamější společnosti u table d'hôte. Po večeři vyšli jsme si na večerní koncert místokrálovy kapely, v níž bylo, jak se samo sebou rozumí, i několik Čechů, a byli bychom tu snili orientální pohádku dlouho do noci, kdy by jednak únava, jednak na 5. hod. objednaný dragoman Vídeňan nás nepamatoval, abychom se včas odebrali na lože. Lidé všech pletí, všech jazykův i národův od nejsvětlejšího seveřana až k ebenově černému obyvateli Nubie neb Abessynie střídají se tu jako obrázky v kaleidoskopu, a elektricky osvětlené kiosky, bassiny, promenády, buffety, pomocí lampionů v jemné šero zahalená loubí jsou pro mě vidinami, o nichž se mi zdá, že jsem je nejen prosnil, ale opravdu prožil. Orient v plném smyslu slova.

Z tvrdého spánku probudil mě krásný tenor muezina, jenž na blízkém minaretě provolával svůj adan, t. j. ranní modlitbu táhlým, slavnostním hlasem: »la illaha illa lah. Va Mohamed er rossul Allah« atd., t. j. »vstaňte k modlitbě, modliti se lepší je než spáti. Bůh je veliký a není Boha krom Allaha.« Hodinky ukazují jen několik minut před pátou, moji společníci čekají už v povozích, těsně se halíce do svých haveloků. Byl opravdu citelný chlad, když jsme vyjeli směrem ku Gizeh, čili k pyramidám. Nádherné villy uprostřed tropických zahrad, které jsouce zalévány přímo bují pod smavým slunkem orientu, skvostné hotely, bazary, na něž hrd by byl každý Pařížský boulevard, paláce, kasárna, za železným mostem pak letohrádky, libosady, elektrická dráha uprostřed široké řady akátů, táhnoucích se téměř až pod pyramidy, řady velbloudů, nesoucích časně z rána již zásoby pro žaludek afrického velkoměsta, konečně městečko G i z e h, dnes již předměstí, jeho světoznámé museum a zoologická zahrada, to vše míhá se před očima v levo i v pravo, až se nám najednou v celé gigantické kráse objeví tři velké pyramidy králů Chufa, Chefrena a Menkaura. Jaké kouzlo v tom slově! Jeť to nejstarší zachovalé dílo lidských rukou. Národové vymírali, říše se bořily, náboženství povstávala a zacházela, pyramidy však stojí v celém svém majestátu.

Byl o tom spor, čím vlastně tyto obrovské stavby (z nichž jedna jediná zaujímá prostoru Lipska a z jedné jediné mohla by vystavěna býti zeď kol celé Francie, jak kterýsi Němec vyměřil) byly, čili jaký účel měly a co mohlo býti pohnutkou egyptským tyranům, aby tolik kamení na jedno místo hromadili, zvláště když toto po Nilu a na primitivních loďkách až kdesi od Sakkarah muselo býti dováženo. Jedni měli je za chrámy, jiní za sluneční hodiny, dokonce i za Josefovy sýpky, ačkoli aspoň některé pyramidy stály už 1500 let, než Josef do Egypta přišel. Nyní se za jisto pokládá, že králové je stavěli sobě jako své hrobky, užívajíce k tomu ohromného množství otroků. Zajímavé jsou na pyramidách nápisy, co těch sto tisíc dělníků snědlo cibule, česneku a ředkve; již Herodot počítá, že jedna pyramida mohla státi šestnáct mi-

lionů talentů. Vůdčí myšlenkou při těchto přenesmírných stavbách byla ovšem víra v nesmrtelnost a stěhování duší, neboť staří Egypťané věřili, že po smrti člověk na onom světě prochází rozličnými fásemi zdokonalení, až dojde blaženosti v patření na praboha Rahy, a tu že se spojí s tělem, které za živa měl; proto bylo třeba, aby je našel zachovalé. Odtud ta péče o balsamování těl a ta dokonalost v balsamování, jež se nejlépe jeví na mumiích, čili skutečných tělech králův a členů královských rodin, uložených — pokud nebyly rozbity a prodány cizincům — v museu Gizejském, na nichž je znáti každá žilka a každý rys obličeje. Při balsamování byl u starých Egypťanů mrtvý zbaven měkkých částí, tedy vnitřností a očí, kořením naplněn, 70 dní v soli uložen, pak v natronu smočen, vytažen, úd po údu gumovým plátnem obtočen, na to sádrovým těstem obalen, aby k němu nemohl vzduch, a konečně rozličnými nápisy ozdoben a do rakve a s ní do kamenného sarkofágu vložen. Dnes pochovávají Egypťané těla mrtvých jako u židů, t. j. na pravý bok s placatým kamenem jako přikrývkou a jehlancem u hlavy, na němž není nic jiného, než turban té barvy, jaký nebožtík nositi byl za živa oprávněn.

Minuli jsme poslední stanici elektrické dráhy, vegetace přestala. Vystoupivše z kočárů šli jsme několik minut a byli jsme přivítáni od beduinů, kteří nám hned nabízeli své velbloudy. Na těchto klidných zvířatech dospěli jsme cíle, t. j. pyramid, sfingy a zděných podzemních hrobů, jakéhosi žulového chrámu, kde v bezprostřední blízkosti svých panovníků dávali se nepochybně pohřbiti členové královské rodiny a vysocí dvořané. Kdo by chtěl vystoupiti nahoru, může, ale při větru, jaký právě za naší návštěvy panoval, není to radno, ježto výstup děje se tudy, kde vylámány jsou k tomu účelu kameny. Ostatně nelze shora ničeho spatřiti, než širokou nepřehlednou Saharskou pláň na západ a zelenou rovinu Egypta. Popohnali jsme tudíž velbloudy a dorazili jsme od pyramid v 10 minutách k S f y n g u, kamenné obludě, jež asi představovala královskou sílu, měla hlavu lidskou a tělo lví, které však je úplně pískem zasypáno, tak že jen přední nohy poněkud z písku vynikají. Rozměry její jsou takové, že na př. od brady k čelu měří 14 loket.

Zaplativše rozličné bakšiše, které by byly bez dragomana dopadly mnohem větší, a pozdravivše beduiny arabským: marabah, vstoupili jsme do svých povozů, abychom ještě do poledne shlédli pověstné museum v Gizeh, které upravil známý egyptolog prof. Nariett a které je svého druhu jediné. Divný je to pocit, prohlížíli člověk skutečná těla starých králů, kteří tu před čtyřmi a pěti tisíci lety panovali, a těla jich žen i dcer. Tak zachovalé jsou tyto zčernalé mumie, že lze stanoviti i věk každého mrtvého. Zde leží princ Rahatpon a jeho manželka Nofrit, tu Ramses veliký, otec dcery Mer en Mut Nerfer ari, jež vychovala Mojžíše. V jiném sále jsou celé kusy stěn z kostelů s nápisy a zobrazenými historickými výjevy, prsteny s drahokameny, řetězy, jídelní stoly, vany, sochy, posvátné kočky Bastit a býka Apisa, obětní kameny,

v hrobech nalezené kruhy, obilní zrnka, vejce, byliny, krátce celý starý Egypt, jenž sám byl velikým museem.

Hluboce dojati opouštíme museum, abychom aspoň letmo prošli zoologickou zahradu v sousedství se nalézající; ale mimo vyvinutější exempláry pštrosů, kteří se poblíž uměle pěstují, jsme v ní nic nového nespatřili.

Výborně poobědvavše dali jsme se čistokrevnými arabskými koníky unášeti do třídy arabské, abychom si tam prohledli některé mečity, bazary, hlavně však pověstný pouliční život. Potkali jsme svatbu, t. j. nevěstu sedící s dvěma družkami v zastřených nosítkách, která nesli čtyři muži přímo do lázní a odtud do domu ženichova, jenž zpravidla až doma uzří, přinesloli mu fatum krásku či dívku obyčejnou. Před nosítkami kráčelo i poskakovalo mimo svatebčany asi 10 hudebníků, kteří ze svých píšťal vynucovali zvuky, jako by měli z Kaira vypudit i poslední myš. Přijeli jsme dlouhou, živou ulicí nejprve k mečitě sultána Hassana, dále k citadelle, odkud je nejlepší pohled na Kairo, a k mečitě alabastrové. Pokud se mečit týče, nemůže se kromě Cařihradu měřiti s Kairem žádné jiné osmanské město: máť jich 500, dost na půl milionu lidí. Oprava mečity Hassanovy nedávno provedená stála 28 mil. fr. Zuli jsme svou obuv, obuli trepky, zaplatili bakšiš a vstoupili dovnitř. Na dvoře poutá pozornost studna k umývání před modlitbou, bohatá arabská práce, u vchodu modlitební stolice Hassanova, uvnitř pak posvátné místo, odkud chatib čte koran. Celý vnitřek, čili džamie, pokryt je bohatými koberci ohromné velikosti, na korintských sloupech jsou hojné ornamenty, na stěnách průpovědi z koranu, mnoho lamp zde visí, nikde však není obrazů neb soch, ježto jsou Mohamedem zakázány. Kol dokola je jakási galerie pro ženy, jež mají přístup jen v jisté dni. Zajímavá je mečita »el azhar« proto, že je spolu jakousi arabskou universitou, kde studovalo kdysi až na 20 tisíc studentů, nyní jest jich tu osm tisíc. V ohromných kolonádách uvelebí se učitel na obyčejném koberci, mladíci usednou v polokruhu kol něho a učí se bohosloví, právům, logice, řečnictví. Egypt má ovšem též své studované lidi, kteří se nosí à la franca, ale to si přinesli z Evropy, hlavně z Paříže. Arabové mají své domácí lékaře, ale když je zle, volají lékaře evropské, jichž je tu hojnost, zvláště Italů a Francouzů; inženýři jsou Němci a Angličané, hudebníci a sládci Češi.

Byly 4 hodiny, a my jsme se museli rozhodnouti, pojedemeli do Matarieh, neb zamířímeli do starého Kaira, kde je věkovitý křesťanský chrám, vystavěný prý na místě, kde sv. rodina na svém útěku nějaký čas se zdržela, či konečně navštívímeli bazar, jenž je nejslavnější v orientě. Ves Matarieh leží dvě hodiny od Kaira a ukazuje se v ní studna, z níž sv. rodina pila, a strom, pod nímž odpočinula. Poblíž této vesnice stojí posud sloupy slavného kdysi chrámu, neboť zde byla proslulá Heliopolis. Staré Kairo má jednu znamenitost, a to džamii, v níž provozují, a sice nikoli jako komedii, ale jako bohoslužbu tance své (sikr) derviši, kteří se při tom řeží až do krve a tancují až do mdloby,

ale i tato odporná věc nikoho z nás nevábila. Obrátili jsme se tudíž k arabské čtvrti, avšak brzy jsme viděli, že dále to na povozech nejde, ježto ulice se úžily a lid se jimi hustě valil. Časté volání »oa rigle, riglak, jeminak, šemalak,« t. j. noha tvá levá, pravá strana, »quarda chovadža,« t. j. pozor, cizinče, přinutilo nás, bychom povozy zastavili na určitém místě a sami — zapnouce dobře své kapsy — pustili se do orientálního víru.

Především ty ulice! Čemu se říká v arabské čtvrti takového velkoměsta ulice, proti tomu Pražské židovské město co do šíře, čistoty a úpravy bývalo pravým přepychem. Arab do své uličky nepustí paprsku slunka; první patro domů vyčnívá do ulice, takže si protější sousedé téměř mohou ze svých bytů podávati ruce. K tomu ke všemu jsou napříč nataženy hrázky a na nich visí koberce, takže jsou uličky tmavy; je v nich příjemný chlad, ale nepříjemný zápach, protože na ulici házejí se všeliké odpadky, a kdy by nebylo psů, kteří tu tvoří zdravotní policii, a věčně smavého slunka, velká města snad by z moru ani nevycházela. Zásoby své má arabský obchodník uvnitř domu, kam též zpravidla odvádí kupce, venku má krámek, za nímž na povýšeném místě kouří své nargile. Neotevřeli celý den při tom ani úst, je to Turek, počínáli si drze, jako by prokazoval milost, že chce prodati, je to Řek, chopíli vás důvěrně za ramena a ptáli se, nejsteli ze Lvova, šeptáli vám, že má na prodej střevíčky nebo pás, jejž nosila ta a ta sultánka, že vám jej dá pod cenu, třeba by musel týden jísti suchý chléb, pak patří jistě k Aškenazim neb Sepharedim. Monsieur, signor, captain, mylord, kyrie, neb i mein Herr je slyšeti ze všech stran, a věnujeteli vyloženým věcem poněkud bližší pozornost, jste ztraceni; »co jsem vám udělal, že jdete ode mne pryč,« aneb »chcete mě ožebračit, že mi nabízíte tak málo?« »Smilujte se, mám ženu a děti; mám zavříti krám?« atd. Koupíteli, přinesou vám černou kávu nebo likér, snesou a rozloží všecko zboží své; ale tu dobrou vlastnost mají, že nekoupíteli ničeho, nehněvají se, tím méně urážlivě za vámi pokřikují.

V této čtvrti, kde se hemží širokolící negři jako průvodčí a sluhové elegantních Evropanek, Řekové v kazajkách bohatě vyšívaných, Peršané s pyramidální kožešinovou čepicí, Čerkesové v dlouhých černých pláštích s dýkou a revolverem za pasem, že člověk neví, na kom dříve očima spočinouti, dostanete vše: obleky, kaftany, burnusy, šály, koberce, všeliké vyšívané pokryvky, polštáře s arabeskami a průpověďmi z koranu, zbraně všeho druhu, jako damascenské šavle, jatagány drahokameny vykládané, dýky, albánské revolvery, dlouhé arabské pušky, koňská sedla a šabraky, udidla, mongolské přílby, čerkeské pancíře, sekery, předměty tepané ze stříbra i mosazi, jakáž práce je výhradně domácím výrobkem, dýmky a čibuky z jasmínu, růžového dříví, mořské pěny, krásně vyšívané měšce na tabák, nargile z křišťálu i stříbra ve všelikých antických formách, prostředky toiletní, jako růžové oleje, pastilky serailové, jasmínové mastičky na brvy, žlutá hena na nehty, tinktury proti pihám, pižmo, pomády pomo-

rančové a Bůh ví co ještě. Vejdeme do ulice klenotníků — každé odvětví má totiž svou uličku, — kde vám nabízejí ohýbací arabské prsteny, safíry, rubíny, náramky z girgizu, brasilské topasy, opály, aventuriny a jak se to vše jmenuje. Přišli jsme i mezi ševce, jenže pojali jsme ihned podezření, že skvostné ty červené a žluté dámské polobotičky, jemné sametové trepky, střevíčky z brokátu, drahou kožešinou vykládané, smaragdy i safíry zdobené pro dámy harému některého paši nejsou prací arabskou, nýbrž že byly — jako mnoho jiného — naloženy v Marsilii nebo v Janově. Tedy Paříž v Africe, neb Afrika v Paříži, jak chcete; kus orientu, kus Evropy pod jednou střechou.

Škoda, že v přístavě Alexandrijském již zase nakládají. Jak krásně by se tu pod teplými paprsky březnového slunce, uprostřed bujně kvetoucí tropické přírody dvě, tři neděle snilo! Avšak »Singapore« nečeká; proto ještě jeden pohled z kočáru na tu bajku Šeherezády, a pak zpět rychlovlakem k naší lodi, jež nás má ve dvou dnech donesti na úpatí Libanonu k zeleným břehům Syrie.

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Karel Scheinpflug, který na sebe upozornil nejprve básněmi, uveřejňovanými v předních časopisech (vydal také sbírku veršů Opuštěný důl), zejmena však rozsáhlou románovou skladbou Symbiosa, otištěnou ve Květech, vytiskl na sklonku minulého roku povídku *Moře* (vlastním nákl., str. 108). Poznámka na konci připojená upozorňuje, že práce tato byla napsána r. 1902; je třeba vytknouti toto datum, aby autor Symbiosy v tomto případě snad nebyl posuzován křivě. — V Moři autor obral si látku ze světa uměleckého. Malíř Lamač v slabé chvíli ožení se s dívkou, která potom nemá smyslu pro jeho umění a stane se mu přítěží, táhnoucí jej s výšin uměleckých ideálů v nízkou všednost maloměstského života. Lamač, aby se s ženou uživil, stane se fotografem, ubíjí svou tvůrčí sílu a jen v řídkých okamžicích, kdy touha po tvoření probouzí se v něm jako jiskry v popelu, sahá po štětci. Potom mu zemře žena. Malíř sproštěn svých pout a náhodou nabyv potřebných peněz, chystá se k novému rozletu za vytouženým cílem. Vrátiv se od moře, k němuž si zajel pro obrozující lázeň, uhajuje své svobody a neodvislosti na všechny strany. Hotově se k nové práci, zdůrazňuje si pravidlo pro další život: »Má cena jest jen ve mně, v mém talentu, v mé práci v mém charakteru, v souladu mého díla s mým životem, a nikdo ji nezvýší a nikdo nesníží.«

Scheinpflugovo vypravování má v prvé polovině skoro týž podklad jako Šimáčkovo Štěstí. Také v tomto románě výtvarný umělec, sochař Verunský, poutá se sňatkem, který jej potom zdržuje v čin-

nosti tím více, že Verunský, pustiv se do boje s poměry svého prostředí, jest člověk slabé vůle. Také tento sochař se po předčasné smrti své ženy vzchopuje k zdařilému dílu, ale potom jeho plamének mdlí a znenáhla dohořívá. Ale shoda tohoto podkladu Scheinpflugova se starší prací Šimáčkovou jistě jest jen nahodilá. Scheinpflug má látku jaksi více theoretickou, snaže se řešiti otázku umělcovy neodvislosti jakožto nezbytné podmínky k zdárnému tvoření. S tím souvisí už i jakási neurčitost dějiště (naproti konkrétní půdě Vinohradské u Šimáčka), stručná charakteristika hlavní postavy, načrtnuté jen v celkových obrysech, jež nemohou sestoupiti v hlubiny nitra a jeho pozvolných převratů a změn a v celku dosti rychlé vítězství nad vlastním zoufalstvím i nad nástrahami záhadné krasavice z blízkého zámečku. Scheinpflugův malíř, aby se vyléčil, jede na cestu Autor tou příležitostí umisťuje zde své cestovní dojmy z Berlína, Hamburku a z vyjížďky na Helgoland, kteréžto dojmy, mimochodem řečeno, obratně podané, vyplňují dobrou polovinu knížky. Rozumí se, že by i jiné zjevy přírodní byly mohly v malíři vzkřísiti jiskru tvůrčí; autor však, jak se zdá, sám byl vlastním dojmem nutkán vzdáti hold velebnému majestátu moře. A tu se zase ocítáme před nápadnou shodou. Na str. 84. volá Lamač: »A postavě Duše, vystupující z černých vod k světlé výši, dám tvář své ženy. Nechť i ona ožije v tomto díle . . .« Právě tak si umiňuje a činí po smrti své Boženy sochař Verunský v románě Šimáčkově.

Vilém Mrštík označil svou poslední knihu, nazvanou *Zlatá nit* (nákl. Ottovým, str. 219) jakožto »fragmenty a hrst epigramů.« Sebral v ní dlouhou řadu drobotin, které časem nashromáždil asi tak, jako v malířově skizzáři shledá se najednou množství náčrtků, které tam za různých příležitostí byly uloženy na památku dojmů tu trvalejších, tu prchavějších. Pojítkem té dlouhé šňůry úryvků jest osoba autora samého; odtud také plyne, že všecka kniha vyznívá touto subjektivitou spisovatelovou. Mrštík si vyjel do světa, za hranice, zajel si do rozličných končin našeho království a hrstku drobných obrázků, které se mu tam vtiskly v paměť, podává zde čtenáři. Takového původu jsou na př. Boží nevěsty, Vlast, Nancy, Częstochowa a j. Jinde píše, jako by si bud po četbě nebo po pozorování uměleckého díla pro sebe zaznamenal dojem, který tou příležitostí měl. V těch řádcích už zní trochu kritiky, pokud totiž kritikou zoveme vyjádření nepodjatého soudu o díle i jiným známém nebo přístupném. Sem spadá na př. črta Alfred de Musset, Typ, Dušan Jurkovič, Satira, ale i Kalendář a j. V črtě Kritika a Literát na venkově zabývá se autor již ryze osobními zkušenostmi, jichž nabyl za své literární práce, zejmena když některé listy moravské věnovaly přílišnou pozornost »Maryši.« Poznámky tohoto druhu jeví se nám jako cenný příspěvek k charakteristice spisovatelově a názorů jeho, podobně jako delší stať Krise, v níž jaksi populárně, bez vyššího hlediska filosofického vykládá se nynější náboženská lhostejnost a snaha odsvětštiti společnost a odtrhnouti ji ode všech církví.

Subjektivismus těchto kreseb zabývá se otázkami obecně zajímavými anebo širších kruhů se týkajícími. Naproti těmto záležitostem takořka veřejným nalezneme zde řadu vzpomínek rovněž ryze

osobních, ale posvěcených důvěrnou intimností zápisků rodinných. Jest přirozeno, že črty toho druhu prohřívá milé, podmanivé teplo rodinného kruhu, jehož nelíčená prostota působí jímavě, jsouc zachycena v určitých faktech a věcných dokladech. Postava otcova, bratrova, zvláště však matčina (v cyklu Matka) podmiňuje citové zvlnění, jímž se chvějí tyto vzpomínky. — Ale největší část knihy zaujímají náladové obrázky z přírody. V nich je V. Mrštík týmž nadšeným básníkem přírodních krás, jak ho známe zvláště z Obrázků a Pohádky máje, básníkem, jenž dokořán otvírá srdce všemu životu, kterým příroda oddychuje, účastně vnímaje každý její záchvěv, každý projev. Autorovi není při tom třeba zvláštních podnětů v nových krajinách; nejbližší okolí jeho milých Divák, háje, stráně, luka a pole dávno známá, jest mu nevyčerpatelným zdrojem upřímné radosti, která se zračí v jeho vzrušených obrázcích. Obzvláště příchod jara od prvních, sotva znatelných známek jeho až po plné, jásavé rozpjetí vší jeho tvůrčí síly jest zde oslavován v nejrozmanitějších variacích. V těchto náladových a popisných črtách jsou nejlepší části vší sbírky. Mnohem slabší jest připojená hrstka epigramů; z těch některý mohl beze vší škody býti vynechán.

Vydání *Literární pozůstalosti* Hany Kvapilové (nákl. Šimáčkovým, str. 374) bylo především aktem oprávněné a plně zasloužené piety, ale vzbudilo pozornost také jako zajímavý zjev slovesný. Pietě učinil zadost choť zesnulé, Jaroslav Kvapil, který knihu doprovází tklivým, nadšeným, obdivu plným úvodem. Jest pochopitelno, vystoupíli na literárním kolbišti umělkyně nejpřednějšího ústavu našeho, umělkyně obecně známá, jejíž svérázné umění herecké těší se všude úctě a vážnosti, že čin ten sám v příslušných kruzích vzbudí živý zájem. A zájem ten arci stoupá, ukáželi se, že nikoli záštita známého jmena, nýbrž jakost a hodnota vlastní práce vymáhá uznání nové spisovatelce. Tak bylo také s Hanou Kvapilovou. Když počala literárně pracovati, toužila po nepodjatém úsudku veřejnosti, nepřála si vzrušiti čtenářskou obec tím, že tu píše herečka Národního divadla. Debutovala tedy r. 1895 v Brněnské Nivě a hned potom v tehdejším Světozoru jakožto Mája Z. Pseudonym vzbudil pozornost sám o sobě a pozornost ta vzrostla, když se proneslo, kdo se za ním skrývá. Autorka vidouc se prozrazenu přestala psáti pro časopisy, za to však, pokud jí zbýval čas po práci divadelní, psala pro sebe. Z jejích poznámek a zápisků, z části též z dopisů jest vybrána většina této posmrtné knihy.

Všecka literární pozůstalost H. Kvapilové dělí se na dvě části. Jednu tvoří povídky, z nichž některé jsou dokončeny, jiné zůstaly zlomkem. K nim se pojí řada drobných náčrtků, zlomků, jež se jeví studiemi k povídkám a jsou svědectvím o zamýšlených pracích autorčiných. Z prací dokončených určitým, sytým dojmem působí ty, které jsou čerpány ze světa divadelního, na př. Jako by kámen do vody zahodil. Rozsáhlejší fragment Teréza byl by, jak se zdá, působil hojnějším a hlubším vystižením vnitřních záhad několika postav složitějších a šíře založených. Obrázek Lichý život, obratně sosnovaný a ostře charakterisující, jest projevem autorčina hlubokého soucitu s trpícími. Také Třináctiletá, zlomek, složený prostičkou formou do-

pisův, ukazuje silnou schopnost charakterisovati zvolené postavy a kresliti je pevnými, určitými rysy. Jiné črty svědčí o vzácné vnímavosti spisovatelčině pro krásy přírodní, o jakémsi rozkochaném lnutí k těmto krásám, založeném na pravém porozumění, v čem jest jejich podstata, zvláště pak o vytříbeném smyslu pro harmonii barev, kterou příroda tolikrát do roka štědře mění. — Ale v celku všecky tyto práce výpravné i deskriptivní neudávají nám výše, které H. Kvapilová dostoupila jako spisovatelka, ani nevyznačují určitého místa, které by jí v souvěkém spisovatelstvě náleželo. To po našem soudu prostě není možno. Neníť možno pronášeti konečný soud o talentu, který sotva se rozlétl k tvůrčí činnosti, náhle byl zasažen ledovou rukou smrti a neměl tedy času ukázati, v čem tkví osobitá jeho síla.

Hotovějším, scelenějším dojmem působí autorčiny studie divadelní. Dávají nám především nahlédnouti, jak složitá a namáhavá jest cesta, kterou jde pravý umělec-herec, chceli stělesniti vidiny básníkovy. Odhalují clonu s těžkého boje, který podstupuje tvůrce dramatických postav sám s sebou, se svými pochybnostmi a námitkami, než se ujistí, že jeho pojetí úlohy jest správné a že správné jsou též prostředky, kterých hodlá k svému výkonu užiti. Dále seznáváme odtud, jak H. Kvapilová hned bolestně a zas radostně srůstala se svými postavami divadelními, jak vážný a plnou měrou opravdový byl její názor na umění vůbec a jak oceňovala význam umění pro život. Ať zaokrouhlená studie, jako na př. Žena v umění dramatickém, Moskevští herci, Betty Henningsová, Rebeka Westová, ať úryvkovité zápisky, jako na př. O Noře a Ibsenovi, Při studiu »Tří sester,« Safonov, Marie Pospíšilová a j., jsou důkazem neobyčejné bystrosti duševní, jež rychle porozumívajíc proniká význačné známky pozorované postavy a odhaluje i osvětluje je přiléhavým, výstižným slovem. Tyto studie nabývají sesíleného významu tím, že je psala výkonná herečka, umělkyně, která se platně přičinila o pokrok našeho umění hereckého, ale i samy o sobě jakožto výtvor ženy v pravdě duchaplné nemohly by upadnouti v zapomenutí. *F. V. Vykoukal.*

Z literatury cestopisné.

Miloty Zdirada Poláka **Cesta do Italie** od r. 1815 až do léta 1818. Vydal Josef Bradáč. V Světové knihovně č. 621—622, 628—629, 633—634 a 641—642. S úvodem vydavatelovým. Nákl. J. Otty, v Praze 1907—1908.

Polákovo dílo náleží k nejobšírnějším a nejzajímavějším českým cestopisům 19. století. Podnět k němu daly zevnější osudy našeho básníka vojína. Roku 1814 stal se totiž jako nadporučík pobočníkem podmaršálka barona Kollera, jenž byl (r. 1815) s oddílem rakouského vojska vyslán do Neapolska, aby říši tu uvedl zase v panství Bourbonů. Pobočník vykonal pouť svou z Vídně do Neapole sám a liboval si, že ho žádný průvodce v pozorování kraje a lidí nevyrušoval. Ačkoliv se krátce před tím těšil na pobyt ve své vlasti, přece nehněval se na osud, že jej zanesl na jih, do krásné země pod sopečným Vesuvem, kdež potom meškal po tři léta. V Italii jal se záhy pracovati o svém cestopise, který chtěl prvotně nazvati »Drožník« (podle

polského slova »droga,« t. j. dráha, cesta). Když však rukopis zaslal Josefu Dobroslavu Zieglerovi, svému příteli, tento uveřejnil jej (v 11 svazečcích časopisu Dobroslav v l. 1820—1822) pod jmenem »Cesta do Italie.«

Spis skládá se z »Předsloví,« v němž Polák pobyt svůj na jihu počítá k nejkrásnějším chvílím svého života, a ze čtyř dílů. První díl líčí Polákovu pouť z Vídně až na hranice Benátska, druhý pouť Toskánskem a církevním státem až k pomezí někdejší říše Neapolské, třetí věnován jest popisu města Neapole a jeho obyvatelstva, čtvrtý popsání okolí Neapolského.

Dílu vadí hojné jazykové i slohové nedostatky: podivné výrazy jednoduché i složené, nepřirozený často slovosled, nesprávné časování a skloňování, nepopíratelné germanismy, vůbec obvyklost vyjadřovati myšlenky podle německého spůsobu; i co do pravopisu a interpunkce měl s ním vydavatel plno nesnází. Avšak vedle těchto nedostatků má dílo také znamenité přednosti, obsahujíc živá líčení krajin a přírodních výjevů, četné doklady bystrého pozorování samostatného a trefné úsudky o nejrozličnějších věcech i lidech, úsudky, jichž pravdivost zhusta dosud nezastarala. Polák umí se na své měnivé okolí dívati brzo nadšeným okem uměleckým, brzo chladným zrakem praktického muže. Rád prchá z hluku městského do samot, krás a hrůz přírodních, kochá se v nich po romanticku a maluje nám je barvitým slovem, obestřeným povznesenou náladou básnickou, a někdy i veršem. V podobnou náladu uvádí jej jindy pohled na místa obetkaná historickými vzpomínkami a pověstmi, nebo na slavné výtvory umělecké; připojuje rád do svého vypravování rozmanitá data a anekdoty z života znamenitých osob a poznámky, kterých si studiem dějin a archeologie nastřádal. Ale neméně často se v Polákovi ozývá místo básníka střízlivý národní hospodář, jenž si bedlivě všímá, které rostliny, živočichy a nerosty příroda uštědřila kraji, jak obyvatelé z nich těží, co z přírodnin vyrábějí, čím obchodují, jaké nosí kroje, v jakých si libují zábavách a slavnostech, kterými vynikají ctnostmi a nectnostmi. Polák několikráte poměry své vlasti srovnává s italskými, chlubí se přednostmi své otčiny a v cestopise tomto se ještě s láskou hlásí k svému národu, k němuž později ochladl.

Na náboženství Vlachů zírá brejlemi osvícence doby Josefinské, vytýkaje jim pověrčivost, zálibu v častých procesích a poutích, v hlučných a okázalých úkonech bohoslužebných bez pravé, vnitřní zbožnosti, rušivé chování v chrámech, prodávání stolic v kostelích Neapolských, šarlatánství se zázračnými léky a p. Sám jsa hudebně vzdělán, nechápe, kterak lid italský může při rachotu tamburin a neladném hulákání skákati a tančiti svou tarantellu nebo poslouchati v kostele choralisty, ani »chraptivě a břečivě kokrhají zpěvy starého slohu.« Posléze zasluhuje zmínky Polákova nevšední záliba pozorovati z blízka činnost a vzhled Vesuvu, na který čtyřikráte vystoupil, jakož i horlivost, s kterou výkopy v městě Pompeji sledoval, neváhaje tam dvacetkráte putovati.

Bradáč zahájil svou edici Polákova cestopisu trojdílným úvodem. V prvém oddíle vyčítá hlavní data z života auktorova a básnické

jeho výtvory. V druhém oddíle vykládá, jak cestopis vznikl, kdy a kde byl po prvé vytištěn, jaký jest ráz jeho jazyka a jeho slohu, kterými vyniká přednostmi, a podává posléze tresť jeho obsahu a nadpisy větších menších částí, z kterých se celek skládá. V třetím oddíle citují se doslovně některé řádky cestopisu, kterými se Polák v něm sám o sobě zmiňuje.

Z původního vydání přešly do Bradáčovy edice též tyto obrázky: náměstí sv. Marka v Benátkách, výhled na Řím s hory Mario, hlavní chrám Florentýnský (sic!) a královský hrad Portici v Neapolsku.

V závěrečném přídavku k edici (k textovým poznámkám cestopisu) Bradáč uvádí zásady, kterými se spravoval při své vydavatelské práci, práci pilné, jejížto svědomitost a záslužnost rádi uznáváme.

Italské silhouetty. Načrtala Anna Řeháková. Nákladem vlastním, v Praze 1907.

Kniha, připsaná památce Filipiny Jeneweinové, není úplný, pravidelný cestopis, nýbrž přináší rozmanité statě jednak o poloostrovní Italii a ostrůvku u Neapole (s nadpisy: Benátská mosaika, San Marco ve Florencii, V Římských katakombách, Vesuv jindy a dnes, Na Capri, Při Salernském zálivu), jednak o ostrovu Sicilii (pod tituly: Syrakusy, Akragas—Girgenti, v Taormině, Palermo), statě psané sice svěže, ale zhusta přeplněné daty čistě historickými. Ovšem, i tato data mají svou cenu, pokud jsou (na př. o Vesuvu a Capri) o nové výzkumy opřena, nebo ještě v jiných našich cestopisech (na př. Polákově a Nerudově) neuvedena.

Nicméně vítanější jsou nám zprávy, které pocházejí ze samostatnějšího zdroje — z vlastního pozorování a úsudku cestovatelky. Zprávy tyto se točí kolem thematu: »Italie je sice vybudována, ale jest třeba vychovati Italy.« Jsou to stesky na nynější vládu, jež ukládá obyvatelstvu nesnesitelné daně, ale nepečuje opravdu ani o jeho rozumové vzdělání a mravní ušlechtění, ani o jeho hmotný blahobyt. Obecné školství italské jest zanedbáno, učitelské platy k neuvěření bídné, analfabetů síla, duševní obzor žen (i z vyšší společnosti) nízký, korupce úředníků (i soudců) špatně placených úžasná; proti lupičské maffii, podporované, ba i oslavované od ohroženého a zaslepeného lidu, je vláda zcela bezmocna. Baron Rafaele Palizzolo, náčelník sicilské maffie, byv r. 1889 z vraždy obviněn a porotou Boloňskou k třicetiletému žaláři odsouzen, ale pro jakousi formální chybu od poroty Florentinské osvobozen, vrací se na Sicilii v triumfu. »Poslanec za Palermo postupuje mu svůj mandát, a maffisté jásají mu nadšeně vstříc . . . A on, v němž zosobněna znemravnělá ta moc, vyssávající celou Sicilii, kráčí sebevědomě ulicemi a šlape pyšně po kvítí, které sype mu na cestu zotročilý, zatemnělý dav, děkující vroucně Madonně, že Rafaele Palizzolo zachráněn zemi. Maffia pak, rehabilitována opět osvobozením svého vůdce, . . vede si od té chvíle ještě troufaleji. Očista jihu posunuta takto zase na dlouhá, dlouhá léta. To dosvědčuje křiklavě nedávné využitkování davu na prospěch bývalého ministra vyučování Nasiho, rodáka sicilského, obžalovaného a usvědčeného z těžkého zpronevěření státních peněz.

Do textu knihy vloženo třináct pěkných obrázků (Benátky, podobizna Savanaroly, Ježíš mezi rouhači, Vesuv, Capri se Solarem, kathedrála v Amalfi, Albergo dei Cappucini v Amalfi, chrám Junony Lucini, řecké divadlo v Taormině, klášterní chodba v Monreale, obraz Kristův v kathedrále Monrealské, kathedrála v Palermu). Jazyk a sloh knihy potřeboval by nejedné opravy. Jen několik příkladů: Na str. 35: »Musil to býti ... život« (místo: Byl to asi ... život); str. 109: »za něhož mohla býti ... zbudována« (místo: za něhož asi, nepochybně byla ... zbudována); — str. 87: »jímž uniforma ... sedí« (místo: sluší); — str. 109: »perského boha Mithrase« — »soudcem Moiren« (místo: perského boha Mithry — soudcem Moir) atd.

Na severu Nového Zélandu. Mládeži vypravuje Josef Kořenský. Se 70 obrázky v textu a se dvěma přílohami. Nových cest po světě č. VI. Nákladem J. Otty, v Praze 1908.

Spisovatel vypráví tu o cestě, kterou vykonal po severním ostrově Nového Zélandu. Proputoval tento ostrov od jihu na půlnoc. Připluv do nejjižnějšího města Wellingtonu, shledal se tam s Josefem Lindauerem, rodilým z Plzně, jenž vystěhovav se roku 1874 na N. Zéland, živil se zprva fotografováním a proslul později jako malíř maorských pohlavárů. Kořenský prohlédnuv si museum Wellingtonské, kdež jej poutala zvláště tříoká ještěrka tuatara a maorský dům s fantastickými řezbami, jel potom přes úhledné městečko Palmerston do města Vanganui na jihozápadním pobřeží a odtud do prostřed ostrova k velkému jezeru Taupojskému, území tetovaných Maorů, jichž nyní počítá se již jen asi 40 tisíc. Národ tento, přistěhovav se kdysi z Havajských ostrovů do N. Zélandu, země nevyhaslých sopek a četných gejsirů, živil se zprva (pro nedostatek čtvernohé zvěře) hlavně obrovskými opeřenci (pštrosovitými běžci), a když je vyhubil, masem druhů, zabitých v půtkách mezi jednotlivými kmeny. Divoši upouštěli jen znenáhla od lidojedství, když jim anglický plavec Cook (r. 1777) přivezl domácí vepře, brambory a jiné užitečné rostliny hospodářské. První běloši, kteří usazovali se na severním cípu ostrova (zvláště uprchlí trestanci z kolonie Sydnejské a jiní spustlí dobrodruzi), vyměňovali si od Maorů za rum lenovník, lenovníkové rohože, pláště, nefritové sekery, ba kupovali od nich i ženy a naposled — uřezané hlavy pobitých nepřátel, ceněné pro pěkné tetování, provedené v kůži. Missionáři, zprva (od roku 1814) anglikánští, odvraceli Maory od surového zvyku jednak křesťanským učením, jednak tím, že přivezli na N. Zéland koně, hovězí dobytek, brav a drůbež. Pomýšleli již i na to, že zřídí jakýsi missionářský stát mezi Maory, avšak po takovémto světském panství zatoužila Anglie sama a udělila mnohé výsady zvláštní společnosti, která jala se kol r. 1840 N. Zéland kolonisovati. Kupovala od maorských pohlavárů pozemky pro vystěhovalce, a Auckland stal se sídlem prvního místodržitele Hobsona. Pohlaváři, neznajíce ceny těch pozemků, prodávali je za fatku; později seznavše, že byli od bělochů ošizeni, bouřili se. Boje s nimi trvaly až do roku 1870; k míru došlo hlavně tím, že vláda anglická jala se rozdávati Maorům mouku, cukr a oděv na účet zemský, popřála jim několik zástupců ve sněmovně horní

i dolní, a náčelníkům jejich zaručila smlouvami pravomoc nad územím, zabírajícím několik tisíc čtverečných kilometrů. »Nyní žijí Maoři skoro výhradně na ostrově Severním. Zvláště památný jest maorský kraj Královský, rovnající se rozlohou asi dvanáctému dílu naší vlasti. V něm prostírá se malebné jezero Taupojské, v něm šumí řeka Vaikato, v něm bouří gejsiry, dýmající solfatary a zjevují se osněžená a ledová temena sopečné trojice, již vytvořují hory Tongariro, Ngauruhoe a Ruapehu s jícny plnými maorských bájí a pověstí.«

Z města Vanganui vydal se tedy Kořenský na cestu k těmto divům přírodním. Prohledl si nejen okolí jezera Taupojského s lázeňským místem Spaa a údolí gejsirů blíže peřejů řeky Vaikato, nýbrž i okolí jezer severněji u města Rotoruje rozložených. Tam zajel si také k jezeru Taraverskému, do sopečného kraje světoznámých kdysi teras Rotomahanských, jenž dne 10. června roku 1886 do země se propadl a horkým jezerem se zalil.

Blíže peřejů řeky Vaikato (u stanice Vairakei) nakupila příroda veškeru krásu nejrozmanitějších gejsirů. »V jednom perlí se vřelá voda jako víno šampaňské, druhý vyvrhuje vodomet podobný kadeřavému trsu kapraďovému, třetí naráží o výbuchu do podzemních průchodů jako parní buchar, čtvrtý chrlí z jícnu blátivé pumy, pátý dýše sirné páry jako báječný drak, šestý hvízdá a píská jako parní píšťala, sedmý vytvořuje kolem sebe terasy bílé jako sníh, nebo nachové jako ranní zora, osmý povléká všecko okolní rostlinstvo rudým náletem a proměňuje rozvětvené křoví, plavuně a mechy v červené korale, devátý vrací každý kámen do hrdla hozený a metá ho napjatými parami do veliké výše jako střelu. Blízká jezírka a tůně zelenají se tam jako bronzová měděnka, jiné vodojemy třpytí se barvou oranžovou, šedou, fialovou, modrou a lemují své okraje čistou sirou.« Domorodcům usazeným u těchto gejsirů dobře známo, který z nich hodí se za lázeň, a který k ohřívání a vaření pokrmů (na př. sladkých bramborů, nazývaných mezi obratníky »batata«).

Z Rotoruje jel Kořenský po železnici na sever do města Aucklandu pod sopkou Mount Eden. Na každé stanici nabízeli maorští hoši cestujícím kytice krásné kapradiny, jejíž k zemi nakloněné vějíře podobají se slunečníku, a příživné houby (na spůsob kyjnatek), vyrůstající z housenky nočního motýle, housenky, kterou Maoři rádi sbírají, v popelu pekou a pojídají.

I o jazyku, kroji a zvycích domorodců (kteří přátelskou náklonnost si projevují tím, že se vespolek delší dobu dotýkají svých nosů), o divokém tanci mužů a žen a o školách pro mládež podává nám cestovatel zajímavé zprávy. V Aucklandě bavilo jej nemálo tamější museum, kde viděl válečnou lodici maorskou, zhotovenou z jediného kmene a vyzdobenou směsí pěkných řezeb, maorské pláštíky lenovníkové, protkané peřím chřástalovité veky a peřím kivím, ženské zástěrky, válečné trouby, ostré sekyry nefritové a kostěné, nefritové náušnice, ozdůbky náhrdelní a p. Ve sbírkách přírodopisných ukazovali mu největší skořápku měkkýše pately, obrovskou kobylku z blízkého souostroví Barrierského, fosforující měkkýše z jezera Takapunajského atd.

V Aucklandě Kořenský sebral zprávy o Čechu Janu Bíbovi, jenž tam (v prosinci roku 1891) jako šikovatel a profous rakouské válečné lodi »Saida« zemřel a pochován jest, a o blízké osadě přistěhovalých dalmatských Slovanů »smolokopců,« kteří živí se tím, že vykopávají chuchvalce damarové smůly. Z Aucklandu zajel si též do Puhoje, českoněmecké osady na severovýchodním břehu toho kraje. Mezi našimi krajany přísluší tam přední místo rodině Žižků, která přistěhovala se roku 1866 s jinými Čechy a Němci (z okolí Plzně) na Nový Zéland. Osada těží hlavně z chovu skotu a bravu, méně z chovu vepřového dobytka a polaření. Čechové, jsouce v menšině, přisvojili si jazyk německý, avšak mluví obyčejně anglicky, zřídka česky. V české obci počítá se asi 70 rodin a s dětmi asi 800 duší. Z Puhoje povoz dopravil Kořenského do města Helensvillu a parolod do damarových lesů v okolí Dargavillském (na sev. pobřeží zálivu Kaiparského). Tam drvoštěpové kácejí kmeny damarové, výborné dříví stavební. Čerstvá pryskyřice, která se prýští z kmenů, jest oblíbeným žvýkadlem mládeže; obchodníci však váží si jen té pryskyřice, která jest nyní uložena hluboko v půdě, vytekši do ní ze stromů damaroní, před mnohými lety tu rostoucích.

Není pochybnosti, že knihu Kořenského, velice poutavou, obratně psanou a sedmdesáti úhlednými, instruktivními obrázky vyzdobenou, si naši mladí čtenáři přečtou s pravou pochoutkou. *J. Božek.*

Obzor divadelní.

Opera a balet.

Národní divadlo hojí se ze své repertoirní krise, odchodem p. Mařákovým způsobené, jak právě jest možno. Cizí hosté udržují k ústavu účast těch, kdož především jdou za výkony; nový český balet měl přivesti aspoň trochu nové mízy do sestárlého repertoiru. Autorovo jmeno má v genru baletním výborný zvuk: v Pohádce o Honzovi napsal Oskar Nedbal dílo, kterým stanul vysoko nad soudobými soupeři v oboru tom; zde útvar ten hloubkou a promyšleností propracování o mnoho stupňů povznesl až k ryzímu umění. Po prvotině té byli bychom očekávali, že skladatel ve druhém svém baletním díle »*Z pohádky do pohádky*« půjde drahou onde nastoupenou. Nedbal tak neučinil. Jeho druhé dílo vysokých oněch snah nejeví: nechce býti ničím více než baletem. Soudímeli je jako taký a soudímeli je po relativním jeho významu, porovnávajíce je s průměrnou baletní tvorbou cizí, která za dřívějších let ovládala naše jeviště, dopadá soud příznivě. Pak je ovšem též těžko dělit zásluhu libretistovu od zásluh skladatelových: hudba nepadá tu tak na váhu, přijímáme ji, uvědomujíce si, že ke scéně přiléhá, že ji případně, běžnou fraseologií líčí, že má leckde švih, všudy prostý, plynný proud, nadbytek drastických rytmů a překypujícího, bouřícího zvuku. Ale poutá nás především scéna sama, a zas, ne logický rozvoj

děje, hluboké jádro skýtajícího, než pestrý kaleidoskop obrazů, vždy nových a měnlivých, sled scénických effektů, obratně se střídajících, kontrastujících a se stupňujících. Pak připadá p. Ladislavu Novákovi, který obrazy ony vymyslil, a s ním ovšem také divadelnímu malíři a dále režisérovi, kteří je ve skutek uvedli, valná, ba největší část zásluhy o úspěch díla. Ale jmeno Nedbalovo a první dílo vybízí nás, abychom žádali více, než pouhou hudbu zábavnou, abychom žádali více i v lehčím genru umění. A tu Nedbal sestupuje leckde tak nízko, jak umělec toho významu a toho nadání nikdy by činiti neměl. Bylo by škoda, kdy by dal veliké své nadání ve služby Vídeňské povrchnosti za cenu okamžitého úspěchu. Nadání jeho jistě není svérázné. Ale je silný hudebník, má živelnou sílu rytmickou a koloristický smysl flámského malíře sedmnáctého věku. Nelze mu odpustiti, že nechtěl býti více než skladatelem baletu, že nepostoupil výše nad své prvé dílo, ale že šel daleko zpátky. Nám ovšem domácí balet bude milejší, než cizí, tím milejší, když nad cizí produkci přece jen vyniká. Ale prospěch českého umění a jeho rozvoje žádal jinou cestu, jíž právě Nedbal měl se bráti!

Divadlo Vinohradské vypravilo dílo, které na evropských scénách vzbudilo poslední dobou nemalý rozruch: G. Pucciniho *Madame Butterfly*. Dílo má velikou přednost většiny děl veristických: dobré, ba výborné libreto. Je tu prostý příběh japonské dívky, která se na čas, dle japonského zvyku, vdá za amerického námořního důstojníka Linkertona. A když ten se svou lodí odplul do Ameriky, věří, že se vrátí, a doufá a doufá, až americký konsul, jeho i její přítel, jí poví, že je již tu — se svojí ženou, Američankou, že chtěl by odvesti malého svého synka, jenž se japonské jeho milence po jeho odjezdu byl narodil.

Paní Butterfly (Motýlek) jest teď zbytečna na světě; bez muže, bez dítěte, odchází se světa — jako dříve otec její samuraj: samovraždou. — Zájem soustředí se ovšem na titulní úloze. Ta je kreslena tolikerými a tak sympathickými rysy, že již postava ta nás zaujme pro celek díla, že odpustíme nedokreslenost jejího milence (dal by se ostatně dokreslit jen v dokonalého darebáka) a passivnost nevděčné úlohy konsulovy. A japonské ovzduší též mnoho přičiňuje, že otevřete dílu svoje nitro. Jinak se ovšem skladatelé libreta Ilica a Giacosa nezaprou. Útoků na cit a na nervy divákovy je tu hojně a poslední jednání, zde Butterfly vraždí se u přítomnosti svého dítěte, jest zcela ve vkusu verismu. Zde sympathie pro dílo silně klesá.

To i proto. Puccini není veliký invencí. Má své stálé fráse a určité obraty, které brzy se opotřebují. První jednání hudebně se zvolna jako probouzí: na scéně polomluvené, deklamační fráse, orchestr, který scénu podmalovává lehounce, pestře, nesouvisle, jako když malíř sem tam po plátně rozházenými barevnými skvrnami zachycuje chvění se slunečních paprsků. Z toho třepotání a kmitání jen nadýchaných barevných tónů, líčícího výborně filigranní, titěrné a tak půvabné prostředí japonské, vyvine se v trochu pevnějších liniích držený, náladový, ale silně vlasky zabarvený milostný dvojzpěv svatební noci Linkertonovy i Motýlkovy. Jednání druhé, zde Butterfly se svým dítětem a svou matkou chotě očekává, je nejsilnější částí

díla. Jimá svou náladou, kolísající z tónů beznaděje v tóny doufání a radosti, zejmena pěkně působí dvojzpěv pí. Butterfly s matkou, zvlášť jemný kus náladové hudby skýtá pak konec jednání, uhasínajícího jednotlivými, z orchestru volně stoupajícími jiskrami tónů. Zde nalezneme stránky partitury, které jsou mistrovské. Ale jednání třetí je hudebně chudé a prázdné. Jsme zde také již příliš syti té malby náladové, jemné a suggestivní, ale hudebně tak málo obsažné. A invence skladatelova právě zde zcela selhává, co jednání vine se do délky, která se účinnosti díla na vzdor zde vyhozeným trumfům libretistickým stává osudnou. Zde nestačí ty kratičké linie a ta barevná třepotavá světla, skládající jemnou, různými šepoty a šelesty orchestru si pohrávající partituru Pucciniho. A více, velikou, pathetickou, silou pravého, hlubokého citu vypjatou linii skladatel nedovedl dáti. Dovedl za to v jiné příčině, mimo náladový obsah, býti libretu práv. Naznačil jsem, že sloh díla dobře vystihuje prostředí. Lokálního zabarvení dociluje Puccini využitím některých zvláštností hudby japonské, uvedením jich v hudbu svoji.

Celkový dojem novinky byl přes mnohé námitky příznivý. To proto, že pochyby ozvaly se ve vás, až když jste vyšli z toho kruhu rozcitlivělosti, roztoužených a smutných nálad, chvějících se v exotických světlech japonského prostředí. A proto, že Vinohradské divadlo novinku opravdu pěkně provedlo. Umělecké povaze p. kapelníka Čelanského náladová hudba zvlášť odpovídá, pěvci na scéně ukázali od premiéry Cosi fan tutte veliký pokrok, zejmena co volnosti výkonů a rozvoje pěvecké dovednosti se týče. Velice vkusná scenerie ve své prosté, výstižné, malebné kráse, dle návrhů p. Weniga pořízená, neměla při suggestivním celkovém dojmu právě malý podíl. *K. Hoffmeister.*

Činohra.

Vypravením čtyřaktového selského dramatu *Hořký osud* dostal se na scéně Národního divadla k slovu po dlouhé době zase ruský klassik, plnokrevný naturalista trpké příchuti, Alekséj F. Pisemskij (premiéra 11. února v překladě V. Červinky, režií Jar. Kvapila).

Hořký osud je chmurný obraz z dob selského nevolnictví ruského, vzniklý krátce před zrušením nevolnictví. Široká líceň poměrů, svým založením a silnou, rázovitou kresbou detailů zřejmě ukazující, že jeho autor byl především mistrem v románě, dává příležitost na ději, jehož kostra převzata je z holých, drsných fakt, ukázati mravy světa mužického, šlechtického i činovnického z významné epochy sklonku let padesátých na Rusi. Samotný případ sporu mezi hrdým, prudce vášnivým a nepoddajným mužikem Ananijem Jakovlevem a slabým, liberálním statkářem Čechlovem-Sokovinem, na němž založena dramatická kollise v této nejlepší divadelní práci Pisemského, není ovšem *typický* pro ruské poměry daných let, jak správně vytkla autorovi již současná kritika domácí. Přes to však celé životní drama kresleno je tak mohutně, pravdivě a důsledně, že zůstává trvalým dokumentem doby, jako jsou jím první mužické povídky Grigoroviče a Turgeněva.

Ananij Jakovlev zabil dítě, které měla jeho žena Lizaveta s bárinem v době, kdy byl za výdělkem v Petrohradě. Odpustil by jí, kdy by byla podlehla násilí, jako každá nevolnická selka, v níž se pánovi zalíbilo. Ale Lizaveta nemiluje svého muže, vzala si jej z přinucení, a přilnula k mladému, jemnému a chorobnému bárinovi tak, že chce k němu uteci i s dítětem před týráním a výčitkami nemilovaného muže. Statkář, který chtěl zprvu po dobrém vyrovnati spor se svým nevolníkem, dá mu ženu násilím odvesti, ale Ananij v návalu bezmocné vášně zabije dítě a uteče. Svědomím štván, vrátí se dobrovolně v ruce spravedlnosti a vezme velkomyslně všecku vinu na sebe, a tak končí celá životní tragedie mohutným smírným akkordem, z něhož Lev N. Tolstoj čerpal později hlavní motiv k své Vládě tmy. Drama Pisemského bylo v Národním divadle vzorně vypraveno a hráno. Pro naše herce jest dojista znamenitou školou příležitost vytvářeti takové životní postavy, jak je podávají klassikové ruského dramatu. V popředí večera stály výkony pí. Dostalové (Lizavety), p. Vávry (Ananij Jakovlev), p. Deyla (Čechlov-Sokovin), pí. Hübnerové a Danzerové (bába Spiridoněvna a matka Lizavetina), p. Hurta (strýček Nikon) i p. Steinsberga (Kalistrat). Ale i všecky ostatní menší úlohy hrány byly s takovým smyslem pro styl doby a její charakteristické ovzduší, jako u nás nebývá vždycky.

Po laciných effektech francouzských frašek sáhli ve Vinohradském divadle po zcela novém pro nás jméně a s ním po kuse zcela nového, jemného veselohernílio umění. *Starý domov* dánského spisovatele Gustava Esmanna (premiéra 11. února v překladě H. Kosterky, režií F. Hlavatého) je spíš jenom náladový obrázek, jasně a usměvavě končící, než divadelní veselohra, jak rozumíme tomu pojmu v běžném smyslu divadelního nářečí, ale v tom jest již vítězství dánského básníka, že nás dovede po tři akty zajímati diskretním rodinným obrázkem beze všech effektních scén, nýbrž jen malbou jemné dikce, sdělující skrovný děj. Na starém rodinném statku poblíž Kodaně žije četná rodina, jíž vévodí stará panna v krinolině, Ulrika Rabová, neotřesná autorita celého rodu, která také rodinný Rabesholm chrání úzkostlivě před každým návalem novoty a cizoty. Starosvětské hospodaření se dávno již nevyplácí. Průmyslná předměstí velkoměsta se rozpínají pomalu až ke plotu starého parku, a podnikavá spekulace podává si na Rabesholmu dvéře s nabídkami tak lákavými, že mladší členové rodiny čím dále tím více se viklají ve své povolnosti k autoritě staré vládkyně rodu. Synovec Erik konečně odbyl v Kodani svoje zkoušky, vrací se na Rabesholm se svojí nevěstou, podnikavou studentkou architektury Astou, a stará panna vidí, že už neudrží Rabesholm. Staré rodinné hnízdo je přeplněno mladými výbojníky, jimž nevyhovuje staromodní hospodářství se stálými schodky, a tak rodinná rada přes odpor tety Ulriky vyjednává se spekulativním agentem. V kritické situaci Asta, kterou stařena považovala za nejnebezpečnější vetřelkyni, projeví nejlepší smysl k jejímu cítění. Nabídne jí kompromis — ponechá jí starý dům i viditelnou vládu, a začne sama parcellovati pouze po částech rodinný majetek, aby na něm Ulrika mohla dožiti svůj věk . . .

Jemný, náladový obrázek vysvitne ze všech chmur, které se nad Rabesholmem stahovaly, zcela usměvavou a radostnou náladou. Provedení vyžadovalo by k plnému účinu mnoho jemnosti v souhře i v jednotlivostech. Po té stránce nebylo snad uhozeno všude na pravý tón, ačkoli zvláště výkony dam — pí. Zelenkové a Jiříkovské (Ulrika a paní majorka), sl. Klostermannové a Veverkové (Ema a Asta) zaslouží plného uznání.

Bezděčnou shodou, jako tomu bylo minule s Przybyszewským, viděli jsme tento měsíc krátce po Esmannově veselohře na Vinohradech jinou veselohru téhož autora v Národním divadle, *Otce a syna* (v překladě Karla Šípka, 21. února). Otec a syn nemá tolik poesie a mírné vnitřní veselosti v sobě, jako Starý domov, ale za to je technicky dokonalejší a divadelně účinnější. Obě tyto vlastnosti, jež vyhrávají samy o sobě úspěch veseloher, zvýšeny byly ještě v Národním divadle výbornou souhrou, mnohem víc přiblíženou jemnému veseloherními rázu Esmannova umění. Vane z této práce radostný a ušlechtilý smysl pro veselost situací a povah lidských, jakého tak často bolestně pohřešujeme při veselohrách nejen domácích, ale i francouzských a německých, z jejichž pochybných zásob se u nás až příliš mnoho čerpávalo. Proto může jíti jenom k duhu ukázka z jiných literatur. Veseloherní konflikt v Otci a synu má i silný smysl mravní. Kodaňský velkoobchodník Holm má potíže se synem. Bujné jeho mladické výstřelky jej znepokojují, hysterickou a hypochondrickou matku až příliš děsí. Posílá synáčka do ciziny, aby zmoudřel, nabyl samostatnosti a naučil se práci i vážnému pojímání života. Odvážný experiment se znamenitě podařil, syn po sedmiletém pobytu v daleké cizině se vrací domů samostatný, zvážnělý, zocelený bojem se životem. Nalézá domácí poměry hodně rozviklané. Otec po smrti svojí choti zapředl poměr se svou účetní, ne sice nečestný, ale přece nekorrektní. Jeho dcera i zeť, povahy mravně zkažené v požitkářském a příživnickém ovzduší velkoměsta, využívají jeho slabosti, a tak hyne pomalu závod a rozvrácena jest celá rodina. Syn, vracející se vítězně jako selfmademan, má co napravovati i se svojí ženou, energickou a přímou Američankou, a dělá »pořádek« ve třetím aktě asi podobně, jako jej v prvním aktě dělal jeho otec.

V tom je hlavní vtip a tendence satirické kresby povahopisné u autora. Věčný konflikt mezi dvěma generacemi, mezi rodiči a dětmi, již tolikrát zpracovaný v literatuře i na divadle, pojímá dánský dramatik čistě veseloherně, a proto má i právo pojímati jej trochu povrchně a paušálně. Představitelé hry v Národním divadle, jak již řečeno, šťastně uhodili na pravý, základní tón této hry kontrastů. Nejen otec a syn (pp. Seifert a Hašler), také hysterická a při tom slabá matka i párek zkažených manželů (pí. Danzerová, sl. Rydlová a p. Matějovský) stáli tu v účinné protivě proti představitelkám mladého, svěžího a energického živlu, choti synově a milence otcově (pí. Červená a sl. Nosková), tak že celou souhrou bylo uplatněno všecko, co je v kuse zdravého a svěžího.

Do třetice všeho dobrého. Po obou Esmannech Vinohradské divadlo přišlo s třetí ukázkou z dánské produkce divadelní, tento-

krát se zbožím zcela čerstvým. Satirická čtyřaktová komedie Gustava W i e d a má titul hodně exotický a strojeně origihelní: *2* $\times$ *2* = *5*. (Hrána v překladě Jana P o p e l k y 28. února.) Děj komedie čerpán z ovzduší literární bohémy, a v tomto ovzduší zrodily se asi všecky vtipné a ztřeštěné paradoxální nápady i bonmoty. Ale její originelní střih činí na scénické provedení požadavky, s něž ensembl Vinohradského divadla posud není.

Gustav Wied dosáhl právě letos 6. března padesátky. Ve své domovině je právem slaven jako novellista jemného a ostrého pera, jako dramatik ostrého, až přejemnělého vidění. Vyšel ze školy literárního realismu čistých kvalit a ryzích hodnot uměleckých, jak jen je vytvořily skandinavské literatury. Ale ironická povýšenost básníka náchylného k povrchnímu a spíše hravému, než zle zaujatému filosofování má vliv na všecku jeho dramatickou práci. Úmyslně překarikovaná čtyraktová satira jeho 2 $\times$ 2 = 5 hlásí to vědomě již tím nápadným titulem. Spisovatel Pavel Abel (p. Jiříkovský) vydal smělou knihu, pro jejíž domnělou nemravnost je soudně stíhán a také odsouzen. Tchán, konservativní byrokrat, se ho zříká, žena od něho odejde, z přátel někteří nad ním útrpně krčí rameny, jiní jej velebí jako silný a smělý talent. Pavel Abel sám s ironickou pósou se klidně vžije v úlohu mučedníka, s vrozenou sobě lehkomyslností sedí v žaláři a pozoruje lidi, kteří mravně nestojí nad ním o nic výš, ale dovedou se obratně a pokrytecky přizpůsobovati okolnostem, aby nikde nenarazili. Skvostné jich exempláře vidí v rodině své vlastní: jeho tchán přebarví se hravě na liberála s nastalou změnou ministerstva, lajdácký švakr vyhlídkou na sňatek s bohatou vdovou změní se rázem v dokonalého gentlemana s »mravními« zásadami a všichni ti, kdož nad Abelem krčí teď nosem, byli by ochotni se s ním smířit a uznávat jeho literární talent, kdy by si k němu opatřil také slušnou životní existenci. Ta se mu skutečně nabízí v redakci konservativního časopisu a milý bohém, naučiv se vůbec nepojímati život vážně, zachová se důsledně i k svému vlastnímu: uznávaje, že mravní skrupule platí v něm zrovna asi tolik, jako mathematická formulka 2 $\times$ 2 = 5, přijímá nabízené místo a smiřuje se s ženou. Ve hře neprojevili všichni účinkující dosti rovnoměrného smyslu pro osobitou a živou charakteristiku, a vedle výkonů velmi pozoruhodných byly tu i jiné poněkud mdlé a bezvýrazné. Proto také neměla souhra svého správného tempa a satirická hra jinak břitká a účinná nedosáhla úspěchu, jakého zasloužila.

Vypravením tříaktové hry *Samota* od Aloise J i r á s k a (1. března za režie Jar. Kvapila) dosáhla činohra Národního divadla letos svého nejšťastnějšího a nejpůsobivějšího večera. Dějištěm nové hry Jiráskovy je »Vejrova samota« poblíž malého města kdesi ve východních Čechách. Na samotě v rodném statku svého muže žije o prázdninách paní Adéla, choť Pražského lékaře. Nudí se tu ve společnosti dobromyslné a srdečné, ale starosvětské tchyně i jejího bratra, profesora pensisty; proto tím dychtivěji se chopí nahodilého setkání se zajímavým mladým mužem, který tu bydlí v blízkém městečku, tím spíše, že se s ním zná již z Prahy, a nebyl jí lhostejný už tenkrát, když s přítelem lékařem jako ženichem Adéliným docházel do jejich domu.

Zapředl se už tenkrát jakýsi milostný románek mezi nimi, ač nevyslovený. Petr Vít úmyslně ujel z Prahy před její svatbou, nechtěje rozrušiti štěstí intimního přítele. Prchal před propastí, jak se sám vyjádřil, ale tady blízkost a snadná příležitost styků při nahodilém výletě dává vzplanouti znova jeho lásce, podporované roztoužeností a koketerií svůdné, lehkomyslné mladé paní.

JUC. Petr Vít (p. Želenský) je vůbec zajímavá postava. Studoval práva, ale jako nadaný hudebník obíral se smělými uměleckými plány, podporován v tom přáteli i pochlebovači. Ale je slaboch, polovičatý a nerozhodný, i odvykl vážnému a suchému studiu, při tom však nepokročil nijak ve svém snažení uměleckém. Snad i nešťastná láska k té, jež zadána byla jeho příteli, přispěla k tomu, že zůstal na poloviční cestě. Ztroskotán a nedůvěřivý k vlastnímu talentu, vrátil se domů, kde nad ním lamentují jako nad zkaženým studentem. Je inteligentní, mladý a hezký, a poněvadž se oň zajímá lékárníkova dcera, mohl by sňatkem s ní a rozličnými domácími známostmi dosáhnouti místa obecního tajemníka a tím životní existence. Jest již odhodlán k tomuto kroku. Ale setkání s paní Adélou (slč. Rydlová) vzruší jej a vzbudí opět všecky bolestné rozpory, před nimiž svého času ujel z Prahy. Mnoho nescházelo, aby se ocitl v té propasti, které se kdysi jen s nejvyšším sebezapřením vyhnul. Na pozvání Adino přichází na samotu ve chvíli, kdy doufá nalézti ji samotnu. Ale nenadálá návštěva tety Vítovy, slečny Toralové, jež přichází k profesoru Čepelkovi, přeruší jejich dostaveníčko. V trapných rozpacích paní Adéla schová Petra ve světnici, a k vyvršení napjaté situace přijíždí v tom i její manžel, jenž byl sice očekáván, ale náhodou uspíšil svůj příchod. Dramaticky vzrušující poměr obou lehkovážných milenců hrozí skončiti tragicky, třeba že tu dosud nebylo vlastního provinění, spíše jen zámysl. Ale hrozí hořké sklamání milujícího manžela (p. Vávra) i prostosrdečné matky (pí. Pštrossová), vášnivou láskou lpící na synovu štěstí, a těžký rozlad, neli úplná katastrofa mladého manželství. Profesor Čepelka i slečna Toralová vědí o všem, vystopovali už dříve nešťastný poměr, který se tu zapředl, a nyní šetrně a taktně zabrání katastrofě. Dostanou nevhod přibylého dr. Vejra od stavení, aby se uvítal s matkou, a zatím propustí s trpkou výčitkou Petra z bezděčného zajetí, aby ušetřili před trapným prozrazením dva šlechetné lidi a umožnili, lzeli to vůbec, aspoň pro budoucnost nápravu mladého manželství, ohroženého a narušeného nesvědomitostí lehkomyslné choti. Raději sami spolkli hořkou kapku, stali se spoluvinníky klamu, aby zachovali zdání nezkaleného zevnějšku. S tímto trpkým akkordem spadla opona po třetím dějství, a dramatický účin jeho byl silnější a živější, umělecky opravdovější, než jakákoli hlučná či effektní scéna.

Proti oběma mladým milencům a hlavnímu ději jejich vášnivé lásky postavil autor jako účinný pendant poměr profesora Čepelky (p. Sedláček) k vychovatelce slečně Toralové (pí. Danzerová). Miloval ji před třiceti lety, když oba byli mládi, ale ustoupil ostýchavě šťastnějšímu soupeři. Zůstal starým mládencem, ale obraz studentské lásky uchoval si svěží až do let pensistských a slečna Toralová — zůstala starou pannou, poněvadž její milenec šel do semináře. Čistý

přátelský poměr zůstal mezi těmi dvěma, a při prázdninovém setkání teď profesor Čepelka ovšem již volně a bez ostychu vypráví slečně Toralové, jak nesmělá a přece vroucí bývala jeho láska. Může o tom mluviti teď, kdy »všecko přebolelo, přehořelo.« Vzpomínky slečniny jsou mnohem zatrpklejší; odnesla si do svého staropanenství řezavou urážku toho, jehož kdysi tolik milovala: když se stal farářem, nabízel jí, aby k němu šla za hospodyni.

V profesoru Čepelkovi vytvořil Alois Jirásek jednu ze svých nejúčinnějších postav divadelních vůbec. A je až na podiv, jak právě tato postava pobouřila část naší kritiky. Tak měkce a živě, avšak nikterak útočně kreslená postava idealisty, který s ohledností a s chápavou láskou, ale ovšem také se zanícenou a z duše jdoucí přesvědčivostí horlí proti *prázdnému* a *planému* modernismu, proti »směšným výhonům a přížívným vlčkům na novém kmeni,« proti »pěně a bublinám, jež plynou s novým proudem,« proti jalovým napodobitelům bez svérázu, proti domýšlivým kopistům ... Touto postavou Alois Jirásek svému intimnímu modernímu dramatu dodal svěžího a časového zabarvení, jež není jen tak nahodilé, a je snad organicky pevněji srostlé s vlastní ideou hry, než by se leckomu na první pohled zdálo. Řada episodických postav doplňuje a oživuje děj dramatu, a každá z nich má svůj rázovitý tah — to jest již umění Jiráskovo, jež známe z jeho románových kronik. Methoda pečlivého a na výsost svědomitého historika naučila jej již vybírati si i ze současného proudění života do podrobností přesně a věrně svoje předlohy. Proto se také tak šťastně a výrazně hrají našim umělcům, od páně Mošnova Šrámka a 120kilové řeznice pí. Hübnerové až do toho vesnického poslíčka šmodrchy páně Váňova.

Arthur Schnitzler, jehož drama z vojenského prostředí »*Život volá*« (v originále Der Ruf des Lebens) hráli na Vinohradech v překladě K. Kamínka (8. března), je nejlepší dramatik a vlastně jediný poeta Vídeňské moderny literární. Děj jeho dramatu, které teprve asi před dvěma lety mělo v Berlíně svoji premiéru, hraje ve Vídni v padesátých letech, v době války s Italií, a staví na scénu řadu osob z důstojnického ovzduší, jež charakterisuje všecky prudkou, vášnivou touhou po životě, bezohledným lidským sobectvím, pudovým a smyslným. Ale je v tom ději, scénicky obratně a effektně stavěném a dramaticky účinně stupňovaném, mnoho velmi životně zachyceného, se smyslem pro poesii doby (i vojáctví může míti svoji poesii) a s nezbytnou příměsí sentimentálnosti, která jest tak charakteristickým příznakem Vídeňského autora již od prvních jeho prací dramatických, od »Milkování« a subtilních, effektních scén »Anatola.«

V celém postupu a rozvinutí děje s jeho tragickým průběhem je hodně brutální síly, která přiléhá k jeho ovzduší, v němž hlavní úlohu hrají nespoutatelné instinkty těla, mučivé touhy po životě, a silné smutky z rozbitých, sklamaných nadějí. Literární cena dramatu Schnitzlerova při okázalé strojenosti jeho divadelních scén spočívá z valné části na úmyslné snaze oživiti dobový kolorit s jeho vojenským romantismem a čistě rakousky cítěným vlastenectvím, což obojí poutá, třebaže je nám obojí trochu cizí a ne zvyklé. Režie Vinohradského představení také na tomto dobovém koloritu založila

celé nastudování dramatu; ale slohová výprava a dobové kostumování byly také jediné, co pro kus sám učinila. Z provedení hereckého snad jediný plukovník pana Dobrovolného vynikal ve všem všudy nad mdlý průměr ostatních výkonů, v nichž bylo víc divadelní strojenosti, snahy po effektu a pathosu, než horké krve a lačné smyslnosti, životního tepla a tempa, bez nichž si osoby Schnitzlerova dramatu nelze skoro ani mysliti.

Pořad domácích novinek letošní sezony divadelní rozhojněn byl v Národním divadle v posledním týdnu ještě tříaktovou veselohrou *Skvrnou* (9. března) od Karla Jonáše. Bohužel znamená to jenom rozhojnění početné, nikoli kvalitativní. Po úspěších dvou svých loňských aktovek (»Nový sport« a »Ženich«) je dosti pochopitelno, že se Jonáš dal zlákati k pokusu o celovečerní práci veselohernί, ale méně pochopitelno jest již, že mohla býti zařazena v repertoir Národního divadla práce tak chvatná a nehotová, třeba byla nouze o veseloherní zboží sebe větší. Neníli úroda domácích veseloher, je to ovšem nepříjemné pro divadelní pokladnu i pro obecenstvo, které má rádo tak zvaný »lehčí« repertoir, ale jakáž pomoc? Ani zevní úspěch »Skvrny« nemůže býti platnou omluvou vypravení jejího. Dokazuje pouze slabý vkus obecenstva, a umělecká správa divadelní, která mu hoví, stává se na něm spoluvinnou.

Celá tříaktová veselohra autora, jemuž nemůže býti upírán talent dovedného a vtipného novellisty, skládá se ze dvou genrových scén, k nimž téměř zcela neorganicky je přičleněn třetí akt, hrající o dvě léta později. První scéna představuje vstupní dvoranu a ochoz prvního balkonu Národního divadla, druhá vorový přístav na Vyšehradě se známým výhledem na Vltavu a protější břeh. Zde i onde středem chudičkého děje je hezká biletářka Národního divadla (pí. Laudová), o niž se uchází bohatý pražský synek bez zaměstnání a zanedbaného vychování (p. Želenský). Zde i onde kmitá se řada pražských figurek, dílem vtipně, dílem jenom směšně viděných, jež ovšem hercům poskytly vděčnou příležitost k účinným šaržím. Ve třetím dějství pak je už z obou milenců šťastný párek, a když se zcela hladce vyrovná i zdánlivá chmura, hrozící z jakési »skvrny,« která lpí na mládenecké minulosti mladého Křínky, skončí celá veselohra zcela ležerně, jak začala.

Veselohra byla vypravena i hrána s větší pečlivostí, než zasloužila. K hlučnému úspěchu vedle zmíněného párku milenců přispělo i několik výborně hraných episodních rollí — tak naivka předměstského divadla pí. Červené, bohatá abonentka z Národního pí. Matějovské, přihlouplá služka pí. Havelské, postřihač Šiška páně Mošnův, renommista Vačlena páně Wiesnerův atd. Právě tyto postavičky ukazují, jak dobrý smysl má autor pro směšné figurky, a jaký talent pro dobrou Pražskou frašku, ale ledabylý a laciný celek zároveň zřejmě ukazuje, jak i frašková látka vyžaduje náležitého úsilí a poctivého uměleckého rozmyslu. *V. Červinka.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Manesova výstava kreseb Rodinových a obrazů Hofmannových.

Výstava v pavilloně pod Petřínem je dvacátá pátá výstava, kterou pořádal spolek výtvarných umělců »Manes.« Před deseti roky počal »Manes« vystavovati v Topičově saloně, r. 1902 zahájil své exposice ve vlastní budově, v Kotěrově pavilloně, pracemi A. Rodina. Přehled tohoto období a této pestré směsi uměleckých výtvorů, Pražanům předvedených, dokáže všemu světu, že »Manes« vykonal veliké dílo propagační, že v jeho výstavách bylo Pražanům otevřeno do světa okno s vyhlídkou někdy vábivou, někdy bizarrní a někdy smutnou, ale vždy zajímala podívaná, nám přichystaná, obecenstvo vyšší měrou než obvyklé jiné u nás výstavy. Aspoň dráždila mnohá výstava k opposici, způsob, jakým představovali, doporučovali, chválili, dráždil k odporu, a dávka neomylnosti, jakýsi blahosklonný terror, jímž někdy dávali našemu obecenstvu na jevo, že ono au fond ničemu nerozumí, že právě to, čemu nerozumí, je jedině krásné, a že tedy přestává o výstavách »Manesem« pořádaných debata: to vše pusobilo na společnost s uměním sblíženou spíše zábavně, na kroužek věřících ovšem podmanivě. Ale vše to lze snadno odpustiti pro zásluhy, které si »Manes« získal, snad mnohdy bezděčně, seznamuje nás nejen se zjevy umělecké ciziny, jichž bychom jinak nebyli poznali ani za deset let, ale také s výstřelky tohoto cizího umění, s podivíny, s poseury, s podnikavými faiseury na poli uměleckém, jejichž návštěva v Praze by nás byla snad neminula, přece však pod egidou »Manesa« nabyla úpravnosti a noblesy. Všecky takové zjevy v uměleckém životě dneška, jichž je v těchto časech mnohem více, než kdy jindy bývalo, různé ty modní malíře a sochaře, nápadné umělce, vzbouřence, specialisty, objevitele a vynálezce, ty odlišníky čili separatisty, symbolisty, luministy, diabolisty, primitivisty, staro- a novoimpressionisty, pointillisty, a jiné artisty, jimž umění jest pro umění, i takové, jimž slouží, kteří umění applikují na požadavky života — mnoho jich uvedl »Manes« do Prahy, a vířivý rej rozmanitých výtvorů malířství, sochařství, grafiky, uměleckého průmyslu, ohňostroje barev, pantomimy těl trojdimensionálních, sesamové jeskyně plné skvostů a šperků očekávaly tu obecenstvo, které, žel, mnohdy netečně míjelo pavillonek, kde tolik uměleckých požitků, sensací, fenomenů se střídalo.

Sluší poznamenati, že spolek »Manes« s velikými obětmi podnikal tyto výstavy, že neměl z nich zisku, ale škodu, že vždy, i když hostil exotní zjevy spíše prohlášené než proslulé, s celou vážností, seriosně se zasazoval o skvělé přijetí, o důstojnou exposici, o náladu příznivou, co nejpříznivější. Ba, někdy vystupoval seriosněji jako obhájce a propagátor díla, které ani tam, kde uzrálo, nebylo vítáno s takovou intensitou nadšení, jako u »Manesa« a kroužku jeho, propůjčoval se za hlasatele a proroka uměleckých směrů, kde by bylo stačilo pozvání: »Račte se podívat!« Ale vždy vanul jakýsi slavnostní

klid z výstav pod Petřínem, vždy jako by to zde zaznívalo harmoniemi vzdálených chorálů, slávu uměleckému dílu pějících, vždy tu návštěvník vstupoval na půdu posvěcenou, kam nesměl vniknouti rmut a prach ulice. Celé millieu vždy mělo ráz radostného povznesení nad všednost, nad banalitu obvyklých u nás výstav, na kterých příliš spoléhali v sílu uměleckého díla a příliš zanedbávali péči o toto dílo, nenapomáhajíce jeho účinku ani dost málo, naopak ztěžujíce tento účinek jako by schvalnou kramářkostí uspořádání. V Kotěrově pavilloně byli jsme vždy na exterritoriální enklavě, pouze a výlučně umění zasvěcené. A věru, pouze takovou pietou k výtvarnickému dílu, pouze nevšední, apartní výzdobou místností zachován některým výstavám ráz pravých uměleckých manifestací, mnohou exposici zachránila umělecká noblesa, s jakou byla scénována. Umění vystavovatelské vyšinuto zde na vysoký stupeň, a není již možno, aby u nás výstavy obrazů a soch byly uspořádány oním bazarovým slohem, který po dlouhou dobu panoval; nesnesly by toho ani obecenstvo, ani veřejnost, která mluví tiskem. To způsobil »Manes,« a již za to patří jemu vděčnost této veřejnosti.

Co se dvacáté páté výstavy dotýká, je tentokráte na jejím pořadu moderní umění malířské a kreslířské representováno Němcem Ludwigem z Hofmannů a Francouzem Rodinem. Rodin — abych tu hned uvedl známějšího nám umělce, v tomto pavilloně jakéhosi práva priority požívajícího — Rodin i jako kreslíř předstoupil již tehda před naši veřejnost, a kdo dnes prohlíží kresby jeho, pozná, že za tu dobu ničeho se nezměnilo na jakosti těchto kreseb, jsouť neméně zběžné, jako byly prvnější. Nejsou to vlastně kresby, ale pouhé náčrty, croquis, zběžné, letmo na papír napsané dojmy dle skutečnosti, kterážto skutečnost sestává, jako tehda, z nahých dívčích modelů, kterým starý maître Rodin dopřává úplné volnosti v pohybu. Provádí prý tyto kresby pro svoje zotavení, pro zábavu, a měl by si je proto také ponechati v deskách a ve své pracovně nebo doma. Veřejnost měla by být vyloučena i po dokončení kreseb, neboť kdo by si z nich měl utvořit úsudek o uměleckých schopnostech Rodinových, snadno by mylně soudil: je to vše více než primitivní, jen letmo nahozeno, a zase jen umělec nebo muž s uměním v blízkých a stálých stycích žijící porozumí, pozná, co tu uměleckých jadérek ve směsi mátožných, rozplihlých tvarů. Výstavka liší se od někdejší snad tím, že nyní Rodin skizzuje skupiny svých dovádějících modelek, které i dle těchto letmých náčrtů si vedou u starého mistra velmi nenuceně, ano snad více než volně. Rodin ovšem miluje tu i tam náměty trochu připepřené, s pikantní příchutí, trošku perverse nebo sexuelní psychopathologie, ve svých kresbách napovídá titulem a prozrazuje skizzou, že své oblíbené thema se smyslností v pravdě orientálskou stále znovu »přetřásá.« Mladé jeho srdce kochá se »studiemi pohybu,« ale, jak řečeno, myslím, že si Rodin vystavováním těchto věcí neposloužil, jistě nikoliv u obecenstva, které na vzdor břeskným chvalozpěvům nedovede chutnati delikatesu takového nadmoderního, zúplna přehodnoceného umění.

Ludwig von Hofmann je nám cizejší, ačkoliv bychom měli právě tohoto malíře lépe znáti, neboť častokráte již byly obrazy jeho

na jarních výstavách v Rudolfině. Jestliže nedocházely povšimnutí, zavinila to zmíněná již bezohlednost umístění, obrazy ztrácely se v množství pomalovaného plátna, tísnily se rám na rámu mezi malbami, které je utlačovaly námětem, komposicí, barvou. Kritika všímala si Hofmanna potud, pokud byl dobrým příkladem modernistního snílka, básníka-malíře, jenž svou německou lyriku přiodíval francouzskou, impressionistně viděnou barvou. Hofmann někdy maluje jako prostý »pleinairista,« aspoň snaží se podati dojem viděného, skutečného, a tu také se ukazuje jeho kolorism z nejlepší své stránky. Rozehrává barevné harmonie svítivé, tónů rozkošně sladkých, ač neslazených, zachycuje tělo z tohoto světa, a je při tom poetičtějším ličitelem krásy, než v mnohých svých fantasiích. Tu, zdá se, selhává jeho paleta, barvy nesvítí, ač užívá tónů kontrastních, ač plýtvá žlutí, červení, jasnou zelení. Něco přišedlého tlumí žár barev, něco jako lehká mlha zastírá barevné vidiny, a když k tomu Hofmann kreslí svá těla chudá, nevyvinutá, hubeňoučká, když zjednodušuje kresbu těchto těl dle oblíbené methody primitivismu, když je samá synthesa, mine se s cílem, jeho sny skutečně jako by se probíraly z dřímoty a jen v polovědomí byly malovány. Hofmann reaguje na hlučnost naturalismu, na plastičnost pleinairu, na sílu impresse jako jemně cítící, jemně vzdělaný a trochu nervosní dilettant, jenž v sobě objevil nadání malířské, jemuž se zprotivilo malovat skutečnost a jemuž malování »ideálních« námětů po spůsobu moderního malíře zdálo se rovněž trapné. Zašel si pro dojmy k italským praeraffaelitům, byl v Italii, a v Římě poznal malíře, s nímž sympathisoval. Byl to Hans von Marées, o němž by do dneška svět nevěděl, nebýti Muthera a jeho Dějin moderního malířství. Posmrtná sláva tohoto romantika a malíře barevných básní nerozšířila se však ani přičiněním Mutherovým na větší obec ctitelů — umělec měl by míti vlastně jen obdivovatele, — a s Hofmannem není jinak, ač nepřekročil dosud mužného věku (narodil se r. 1861 v Darmstadtu). Ve Výmaru, kde nyní žije, obklopen jest ovzduším klassicistním, nyní poněkud biedermeierovsky zabarveným, a tak zdá se, jako by hodlal post festum illustrovat eklogy a písně, eidyllia a thalamia, jimiž zvučíval vzduch za časů »der Dichterfürsten,« nebo hlavně jednoho z nich, Goetha. Vkrádá se kapka klassicistní nudy do jeho díla, které přece má být veskrze moderní, ale temperament nebývá u německých umělců příliš sršivý, neb i jen hřejný, až na jistou neurosu machy je tu všude spíše kontemplativní zadumanost nebo dávka unylosti, a tyto vlastnosti jsou zcela nemoderní. O vzkypění citu, o prudkých affektech není řeči, ani se tu neodráží ruch a rej moderního života, jeho překotného tempa, jeho rvavé energie. Za světem, daleko stranou stojí L. v. Hofmann a tváří se, jako by světa neznal. Nemá pro život očí, a život letem míjí jeho dílo, jen po čase ozývá se hlas přátel umělcových, kteří dav ryčně kol spěchající zvou: »Staňte na okamžik a pohleďněte na dílo snílka!« Dr. *Fr. X. Harlas.*

— — — — —

Z hudebního světa.

Wagner, Sibelius, Novák, Skuherský a Prokop v koncertech České Filharmonie.

Čtvrtstoletí uplynulé od smrti Wagnerovy bylo České Filharmonii podnětem uspořádati zvláštní pamětní koncert ze skladeb mistrových. Aby zajímavost pořadu byla zvýšena, provedeny též dvě z ouvertur, mladistvých to děl Wagnerových, které vydání firmy Breitkopfovy právě hudebnímu světu bylo učinilo přístupnými. Jedna z nich, *Polonia* — kde divným řízením osudu nejgermánštější skladatel sáhl k slovanským thematům, aby z nich osnoval své dílo — není než ouvertura ve smyslu kapelnické hudby poweberovské: zcela volně, bez hlubšího propracování řadí se tu k sobě jednotlivé oddíly skladby se zřetelem k celkovému skvělému zvuku, stálému kontrastu a zároveň stálé gradaci k oddílu závěrečnému. Ale oheň, jímž Wagner prodchnul toto své nemírně se šířící potpourri, a dovednost jeho instrumentační jsou podivuhodny. Nepoměrně hlubší ovšem jest druhá z provedených ouvertur, *Krištof Kolumbus*. Zde jsou předzvěsti ne jen Rienziho, ale i Bludného Hollanďana. A je tu, na vzdor nehotovostem instrumentačním, vzestupná linie, vedená k vrcholu pevně a směle, je tu dramatická síla, dávající tušiti již budoucího heroa evropské operní scény.

Z Wagnera zralého provedeny v koncertě tom předehra k *Mistrům pěvcům* a k *Parsifalu*. Mám za to, že tím velmi případně zvolena díla, vyznačující oba póly Wagnerovy tvorby i její velikost. V Mistrech pěvcích namaloval hudební obraz německého světa v nejkrásnější době německé mladé, jarem svěží kultury. A maloval obraz ten, jako všichni velcí mistři malíři, sub specie aeternitatis, s vyvýšením toho, co zůstává do věčnosti nezměnno a platno. Jeli obraz ten svým obsahem souhrn světa z doby reformační, je svou prací a technikou souhrn veškeré dosavadní dovednosti hudební. A v předehře díla vše, co v opeře následuje, jeví se zhuštěno, soustředěno. Chápete, čímže modernímu hudebníku je. A zase Parsifal! Zde Wagner povznáší se s této země, ztrácí ji s očí s jejím trudem a rmutem, s jejími boji a zápasy, s radostmi a vášněmi, zde zná jen jeden pohled, jímž upírá zraky k posvátné číši Grálu. Motiv Grálu roste tu, prostý, velký a čistý, zvedá se výš a výš, co varhany orchestru rozlévají vlny svých slavných, velebně, široce stoupajících harmonií.

Zcela vhodně doplněn pořad této Wagnerovy slavnosti Beethovenovou pátou symfonií: bylať vedle deváté mistrovi nejbližší.

Nedělní symfonické koncerty naší Filharmonie byly vůbec letos vedeny šťastnou rukou, co se týče volby skladeb a také provedení bývalo vždy na velmi slušné úrovni. K zajímavým novinkám, o nichž jsem v předchozích číslech Osvěty zprávu podal, přidružily se další. Z cizích skladatelů uveden sem finský mistr Jan Sibelius houslovým svým koncertem. Tvorba Sibeliova má význačné znaky severského umění: je bezprostřední, prostá, mužná až do drsnosti, převládají v ní tóny šeré, pochmurné, balladické; sluneční svit i jásavé

veselí jsou jí cizí; ale dovede se rozehřáti k srdečnosti ano i vřelosti, a dovede zavýsknouti a divě zabouřiti, když nelze jinak s ňader setřásti stesk. Sibeliův houslový koncert první svojí větou poněkud unavuje. Zavádí nás zde na příliš dlouho do šerých, chladných nordických mlh. Ale jímá nás kouzlem milé srdečnosti ve větě druhé, co ve třetí nepohyblivý temperament seveřana konečně a za to tím bujněji se rozpoutává. Skladba založena jest na rázovitém myšlenkovém základě, který jest rozveden a zpracován s pečlivým zřením k nadvládě sólového nástroje a přece zase se zřením k požadavkům, jež diktuje umění. Proto získalo provedení její p. Egonu Ledčovi, žáku prof. Suchého, mnoho vděku.

Tvorba česká zastoupena byla tento měsíc několika významnými skladbami. Vítězslav Novák svou symfonickou básní *O věčné touze* vstoupil v kruh nejen českých ale i evropských skladatelů orchestrových. Jeho dílo je stejně bohato duchem jako díla jeho předchozí, ale svítí v něm slunce, hřející plnými, horkými paprsky a dlouze v něm oddychuje moře; je radostné a světlé, rozpíná se široce, volně a blaze, kdežto v předchozích dílech vládl smutek a hoře, choulící se stísněně a ztajeně hluboko v nitru. Zříme v něm zároveň Nováka, který s technikou orchestrovou a s řešením problémů orchestrové věty a jejích požadavků dlouho zápasil, vítězně stojícího na výši nejmodernějšího umění skladby orchestrové. Proto nemělo by opakování vzácné této a zároveň širším kruhům přece jen méně přístupné skladby zůstati ojedinělým. Novák právě nepřichází obecenstvu vstříc; žádá, aby přišlo ono jemu v ústrety.

Zvláštního překvapení zažili jsme, uslyševše taktovkou dr. Zemánka znovuvzkříšenou symfonickou báseň Fr. Zd. Skuherského *Máj*. Byl jsem z posledních žáků vzácného tohoto muže. Viděl jsem v něm vždy ducha nesmírně bystrého, podivuhodného theoretika a učitele, skladatele, který z hlubokých svých vědomostí duchaplně dovedl těžiti. Neměl jsem víry v bezprostřednost jeho tvoření; připadalo mi, že jím jen prakticky dokládá své theoretické výklady. A nyní skladatel Máje stanul přede mnou, duch bohatý s romantickými, fantastickými rysy, smělý pokrokář, jdoucí drahou Berliozovsko-Lisztovskou, instrumentátor, překvapující dnes, po čtyřiciti letech, v naší raffinované době, barvitostí a sytostí své orchestrace, jímající způsobem, jakým zlomky svého díla pod jednotnou čáru shrnuje a k vrcholu vede! To nebyla retrospektiva, kterou jsem a jistě kde kdo se mnou čekal, to bylo živé umění jakoby nedávno minulých let!

Úplnou novinkou bylo provedení ouvertury *Osud*, kterou složil Ladislav Prokop. Autor tu jde drahou vážného a ryze moderního, k vysokým cílům tíhnoucího umění, jako v předchozích svých skladbách. V tomto jeho díle programem jsou mu myšlenky o Osudu, zdánlivě člověku příznivém v dobách mládí a mužství, těžce a tvrdě doléhajícím, ale oddaně snášeném v stáří. Z toho vyplývá stavba díla a ráz jednotlivých oddílů; díl první thematický s převahou živlu rytmického a harmonického jest rázný, tvrdý, s tím svým základním, tak velice výrazným, nepodajným motivem; druhý převahou zpěvného, lyrického rázu jest mohutně vyvrcholen; a konečně závěr díla: velmi volné opakování počátku, ale přebarvené do tónů

zlomených, resignovaných, smírných. Celek, plastický v odlišnosti svých nálad a ve svých stoupajících liniích, zajímá nad to smělou harmonikou, modulací, někde trochu těkavou, a obratnou, zvučnou instrumentací. Jen více osobitého by si bylo přáti. K svéráznosti musí se skladatel teprve dopracovati. *K. Hoffmeister.*

Nové rovy.

Andrej Kmeť. — Božislav Kožený. — Jindřich Pechtl. - Karel P. Kheil.

Na sklonku letošní zimy nelítostná smrt krutě zasáhla v řady našich důležitých mužův a způsobila nám přebolestné ztráty. Dne 22. února dokonal svůj život Jan Palacký, hned nazejtří potom Sv. Čech, dne 11. března pak Jos. Hlávka a Karel P. Kheil. Zármutek všeho národa nad hrobem Čechovým vyjadřuje stať výše položená; o životě, působení a zásluhách Jana Palackého a Jos. Hlávky bude v těchto listech příště obšírněji promluveno.

V polovici února zemřel v Turčanském Sv. Martině katolický farář Andrej Kmeť ve věku 67 let. Byl předsedou Museální společnosti slovenské, která v návěští o jeho úmrtí o něm pověděla: »Zalkaj, Tatro, nad rovom novým, skrýva v sebe prach jedneho z najšlechetnějších synov národa!« V slovích těchto není nadsázky, která bývá obyčejným zjevem v oznámeních úmrtních. A. Kmeť byl pilný, svědomitý a nadšený pracovník kulturní; jeho péčí povznesly se musejní sbírky na důležitý ústav vzdělavací i vědecký, museum si opatřilo vlastní budovu v Turč. Sv. Martině a Museální společnost podnikla vydání cenných publikací z oboru slovenského národopisu a kulturních dějin. Ještě v poslední valné schůzi společnosti pobádal Kmeť nadšenou řečí k činorodé práci osvětové. Ušlechtilá, ryzí povaha, vlastenecké přesvědčení a obětavá práce životní staví jej mezi přední národní buditele slovenské.

V Praze zemřel 21. února t. r. advokát dr. Božislav Kožený. Narodil se r. 1859 v Těšanech u Brna, studoval na českém gymnasiu v Brně, oddal se v Praze právům, dosáhl r. 1885 na české universitě doktorátu a r. 1893 otevřel svou kancelář advokátní. Byl v oboru právnickém pilným pracovníkem literárním, přispívaje do listů odborných a vydávaje populární výklady zákonův a nařízení. Některé z jeho spisů došly značného rozšíření. Tak vydal zejmena: Exekuční novelu, zákon z 10. června r. 1887; Řád stavební pro království české; Zřízení obecní a řád volební v obcích království českého; Řád živnostenský s příslušnými zákony a nařízeními; Zákon o myslivosti k ochraně majetku polního a ke zvelebení rybářství; Obecný zákonník občanský. Života politického se stranil.

Na Smíchově zemřel 4. března t. r. Jindřich Pechtl, kustos universitní knihovny ve výslužbě, maje 80 let věku. Po vykonaných studiích vstoupil do služeb účetního oddělení u místodržitelství v Praze,

odkudž později přešel k universitní knihovně. Tam získal si obecné sympathie četného návštěvnictva, zejmena studentstva, svou vlídnou ochotou, s kterou hledával signatury a radil k novým pomůckám. Poměrně pozdě jal se spisovati a uveřejnil potom v »Politik« řadu obsažných, důkladných a poutavých feuilletonů, které by vydaly na statnou knihu. Čerpány byly z dějin domácích i cizích, na př. francouzských, z kulturní minulosti naší a ze vzpomínek na dřívější Prahu a její život.

Dne 11. března — několik hodin po úmrtí šlechetného mecenáše J. Hlávky — zemřel v Praze Karel Petr Kheil, muž zvláště v obchodních kruzích našich známý a zasloužilý. Narodil se dne 7. března r. 1843 v Praze, kdež otec jeho měl kupecké učiliště. Po gymnasijních studiích věnoval se obchodu materiálnímu, a protože toto odvětví bylo v souvislosti s naukami přírodovědeckými, zabýval se pilně studiem věd přírodních, zvláště botaniky. Rozpravy jeho o květeně Pražského okolí přinesl r. 1859 časopis »Jasoň.« Záhy jal se pěstovati národní hospodářství, redigoval po tři léta národohospodářskou rubriku v »Národě« a psal různé úvahy i do listů jiných. Rozpravy jeho byly zhusta i překládány v časopisech jihoslovanských i cizích. — Když otec onemocněl, byl syn nucen zanechati kupectví a věnovati se učitelství na otcově škole. Působil tam 12 let, načež přešel na školu Pražského gremia obchodního. Vykonav předepsané zkoušky pro vyšší školy obchodní, zřídil si r. 1875 samostatnou školu obchodní, kterou řídil po 27 let. Za tu dobu vystřídalo se u něho přes 3000 posluchačů, o něž se Kheil pečlivě starával a dával jim pevný základ pro praktický život. Že již tím platně přispěl ku povznesení důležitého stavu a posílení našeho významu hospodářského, netřeba podotýkati.

Pro své theoretické vědomosti odborné, pro praktické zkušenosti a široký rozhled býval Kheil zhusta volán na důležitá místa činnosti veřejné. Býval účetnickým znalcem soudním a rádcem různých ústavů peněžních a podnikův akciových. Drahná léta byl členem správní rady banky Slavie a jako místopředseda její získal si o rozvoj tohoto ústavu peněžního platné zásluhy. Roku 1876 byl zvolen do obecního zastupitelstva Pražského a působil tam po dvacet let v rozličných komisích. Roku 1888 byl ustanoven honorovaným docentem účetnictví na české technice a jeho přednášky tam došly značné obliby. O tři léta později jmenovala ho Ústřední komise pro zachování uměleckých a historických památek ve Vídni svým členem dopisujícím. Všímalť si Kheil památek našich bedlivě a opatřil si cennou sbírku starých rytin, zobrazujících města, hrady a j. — Hojná byla také jeho činnost literární. V mladých letech vedle prací svrchu zmíněných zkoušel své síly také v belletrii, později překládal, zvláště z dánštiny, a přispíval feuilletony a jinými pracemi do rozličných časopisů. Rozsáhlé cesty, které vykonal po cizích zemích, poskytly mu k slovesnému zpracování vhodné látky. Avšak těžiště jeho činnosti jest v literatuře odborné, kterou obohatil cennými pracemi. Vydal zejmena Německo-český slovník názvů zboží kupeckého spolu se zřetelem k názvosloví latinskému; Materialie ku podvojnému účetnictví; Obchodní případy závodu firmy společenské; Jednoduché účet-

nictví se zřetelem k ustanovením zákonným; Obchodní korrespondenci v řeči české a německé. Pořídil český překlad francouzského vydání Emila de Laveleye Základové politické oekonomie, vydal také některé studie z dějin účetnictví po německu a zabýval se zvláště Paciolovým traktátem z r. 1494. Za své zásluhy byl vyznamenán řádem železné koruny třetí třídy. *F. V. V.*

Ze slovanského světa.

Píše

dr. **Josef Volf.**

Mat. Vlastara Syntagmat vydaný od Novakoviće. — Bobčeva »Blgarskata čeljadna zadruga v segašno i minalo vrěme.«

* Srbský učenec Stojan Novaković, známý svými četnými pracemi na poli středověkých srbských dějin, obral si za svůj vědecký úkol vylíčiti právní poměry srbské za slavného panování cara Štěpána Dušana v souvislosti s platnými zákonnými ustanoveními a stanoviti jejich vnitřní hodnotu srovnáním s byzantskými právními sbírkami. K tomu cíli vydal kritický zákonník cara Štěpána Dušana a nyní opět důležitý právnický sborník: Matije Vlastara Syntagmat, to jest sbírku byzantských církevních a ústavních zákonů ze 14. stol., jejímž původcem byl mnich Matěj Vlastar, právní kollektor v 14. stol., o němž autor sebral veškery až posud známé zprávy, naleznuv dobrého předchůdce v práci známého slavisty T. Florinského: Pamjatniki zakonodatěl'noj dějatěl'nosti Dušana. Potom obrací se k dílu samému, popisuje zachované rukopisy, podává rozbory jich a obšírně analysuje srbské překlady. Překlad byl pořízen z nařízení cara Dušana v letech 1347—48 a podroben revisi za cara Štěpána Lazareviče v letech 1402—27. Obšírným způsobem probírá pak Novakovič poměr zákonníka Dušanova k Syntagmatu a snaží se dokázati, že Syntagmat byl platným zákonem srbským. Ačkoli kniha Novakovićova narazí jistě v jednotlivostech na odpor, dlužno ji vítati vřele jako podnik vážného vědeckého pracovníka, který již tolik let úmorné a plodné práce srbským dějinám věnoval.

* O Peiskerově práci: Die älteren Beziehungen der Slaven zu Turkotataren und Germanen (v Berlíně 1905 [1]), která vrcholí ve větě: »Die altslavischen Volkszustände sind das Produkt der abwechselnd uraltaischen, speciell turkotatarischen und der germanischen Knechtschaft,« uveřejnil právě Mangold v čas. Histor. Jahrbuch referát a tvrdí v něm, že Peisker dokázal, že černohorská zádruha je smyšlenkou a srbská novotvarem. Ironie osudu tomu chce, že právě nyní vyšlo dílo o bulharské zádruze, které ukazuje, na jak

---

[1]) Zdrcující posudek práce Peiskerovy vyšel v čas. Mitteil. d. Inst. f. Österr. Gesch. XVIII, 4, 1907.

vratkých základech autor these o parijství a otroctví Slovanů v raçe arijské své dřívější vývody o zádruze stavěl! Již Kadlec odkázal neprávníka Peiskra do příslušných mezí, dokázav mu, že právnické prameny buď špatně vykládal, buď jim nerozuměl. Na základě bohaté literatury slovanské přihledl k zádruze jakožto ústavu národů ryze agrárních, tedy slovanských, přijímaje definici Jirečkovu v Slovanském Právu: Zádruha jest spolek osob, jež jsouce svazkem příbuzenstva spojeny mají společný statek a pod starostou voleným žijíce do spolku pracují a společně chlebí. Kadlec nalezl zádruhu u všech slovanských národů, avšak nevidí v ní nějakou zvláštnost slovanskou, nýbrž přijímá zádružné zřízení i u jiných národů moderních, stojících nyní na vysokém stupni kultury, tedy u národů arijských. Zádruha se mu jeví jako zvláštní ústav soukromého práva, spočívající jednak na základech práva rodinného, jednak na zásadách pospolitého věcného práva k nemovitostem, a v zádružných svazcích vidí i vznik prvních osad slovanských. Pro jihoslovanskou zádruhu směrodatná byla práce známého učeného právníka V. Bogišiće, »Zbornik sadašnjih pravnih običaja,« zahrnující hlavně celý srbsko-charvátský svět. S bulharskou zádruhou přichází nyní též známý učenec S. S. Bobčev, bývalý profesor Sofijské university; dílo jeho vyšlo ve »Sborniku za narodni umotvorenija, nauka i knižnina« (XXII—XXIII, 1907) a též samostatně. Praktický duch Bobčeva sleduje při své práci dva cíle, totiž vědecký a praktický, jichž ovšem nelze vždy od sebe přesně rozlišovati: vědecký záleží v tom, že sebrána veškerá obsáhlá literatura o zádružných zřízeních a utvořen z ní obraz nynějšího stavu této otázky, založený na poměrech skutečné dnešní bulharské zádruhy. Autor obšírným způsobem probírá celý vývoj tohoto zřízení se všemi proměnami, které se s ním v různých dobách staly, ukazuje na vlivy, které na něj působily a jak se v něm jeví, a líčí podmínky, které jeho trvání až do nejnovější doby umožnily, tak že ještě dnes v bezprostřední blízkosti Sofie zádruha trvá. Poněvadž pak Bulharsko nemá majetkového zákona, v němž by zádruha byla došla uznání jako v Srbsku a v Černé Hoře, chce Bobčev svou prací přispěti také k osvětlení povahy bulharské zádruhy, jejíž podstata ani v zákonodárných sborech není známa. A v tom tkví právě praktický účel knihy. Má se státi ve svých výsledcích právní příručkou pro soudce, advokáty i zákonodárce, aby v spletitých otázkách majetkových sporů zadrugarů mohli správněji souditi, jako ku př. jeli zádruga právní osobou nebo jeli mezi členy spoluvlastnictví atd. I Bobčev ukazuje, že zádruha není útvar čistě slovanský, nýbrž zřízení všearijské, které se ovšem dnes již málo zachovalo a též u Jihoslovanů mizí. Jest jen žádoucno, aby podobné důkladné práce vyšly i jiným jazykem, třeba francouzským, aby se staly majetkem celého učeného světa, jak toho v plné míře zasluhují.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. března 1908.

Všeobecné volby do českého sněmu. — Porady o ozdravění zemských financí. — Vládní předloha o jazykové otázce. — Delegace. — Volby v Haliči. — Věci charvátské. — Otázka Balkánská. — Protipolská předloha v Prusku. — Rusko. — Bulharsko. — Attentáty.

Všeobecné volby do sněmu království českého jsou vykonány. Odbývaly se za neobyčejného vzrušení, a volební zápas byl tak tuhý, že jen malý počet poslanců zvolen hned při prvních volbách; v četných volebních okresích musely se konati volby druhé, v některých také ještě volby užší. V obcích venkovských domohli se agrárníci hned v prvém zápasu rozhodného vítězství. V Pražských okresích konaly se volby dvakráte; na Novém městě došlo k užší volbě mezi kandidátem spojených stran staročeské a radikálně pokrokových a strany mladočeské; po usilovné agitaci zvolen většinou 600 hlasů kandidát mladočeský, Pražský starosta dr. Groš. Němci postavili ve všech Pražských okresech i v okolních obcích sčítací kandidáty, avšak nepodařilo se jim sehnati pro ně ani tolik hlasů, kolik by jim dle počtu obyvatelstva připadnouti mohlo. Byla to pouhá demonstrace. Opravdovou radost způsobilo v českém národě, že dobyt mandát za město Č. Budějovice, kde přese všechno násilí německé zvolen český kandidát dr. Zátka značnou většinou. Velkou ztrátu utrpěla strana mladočeská, která měla v dřívějším sněmu 69 poslanců, kdežto nyní klesl její počet na 40, což zavinila »positivní politika.« Celkem zvoleno ve volebních okresech českých: 44 agrárníků (1 samostatný), 39 Mladočechů (2 samostatní), 5 Staročechů, 5 radikálů, 2 národní socialisté, 1 národní katolík, 1 realista.

Oba sbory velkostatkářské volily i tentokráte na základě kompromisu, i zvoleno 49 poslanců konservativních a 21 německo-liberálních. Ve svém volebním provolání pravili německo-liberální velkostatkáři, že jako až dosud budou i nadále vždy věrně státi k německému lidu a že budou vždy hájiti »oprávněného« postavení Němců v Čechách.

Ve Vídni zahájeny porady zástupců jednotlivých zemí rakouských o ozdravění zemských financí. Vláda prohlásila, že jest ochotna vyjíti »oprávněným« přáním vstříc.

Předseda ministerstva bar. Beck oznámil, že co nejdříve podá osnovu zákona o užívání zemských jazyků při úřadech. Povolal k sobě některé důvěrníky české i německé a prohlásil jim, že vláda chce najíti střední cestu a že žádá od obou stran, aby jí vyšly na půl cesty vstříc. Vyžádal si, aby do té doby zavládl klid zbraní. Officiosní Fremdenblatt uveřejnil o úmyslech vlády článek, v němž se praví, že Stremayerova nařízení z roku 1880 spočívala již na právním stavu, jelikož se již před tím u všech, tedy také u německých soudů v celém království českém přijímala a česky vyřizovala česká podání. Jestliže skutečný stav vůbec má dáti výraz moci právo chránící, nelze upříti, že pro praxi nařízení z r. 1880 mluví provádění více než dvacetileté, která potud může vyžadovati uznávání, pokud zákon ne-

přikáže něco jiného; tímto stanoviskem řídil se konečně také Chebský soud až do druhé poloviny minulého roku. Nesprávné ostatně tvrzení, že jde pouze o podání ve fingovaných právních záležitostech, může v nejlepším případě odůvodniti pouze psychologicky politická, nikoliv však právnická ospravedlnění. Ani v tom není ospravedlnění, činíli se pokus zaváděti rovnoprávnost tím spůsobem, že se ťaké v oboru vnitřního jazykového práva pozměňuje stav z dřívějších dob přijatý. Vláda musí v této záležitosti především zachovávati státní základní zákony a musí, vědoma jsouc si své ústavní odpovědnosti, odmítnouti jakékoliv zasáhnutí do soudnictví. Nemůže jí ovšem býti lhostejno, poškozujeli se vážnost justice podezřením, že slouží strannickým snahám.

Delegace skončily své zasedání. Všeobecné hlasovací právo v Rakousku způsobilo, že rakouská delegace má v národním i politickém ohledu zcela změněné složení. Politika trojspolku nalézá podporu jen pomocí delegátů z panské sněmovny. Národní přesvědčení ozvalo se však jen, když se jednalo o pruské politice proti Polákům a při stížnostech na vládní systém v zabraných zemích a na nešetření národní rovnoprávnosti ve vojště. Ostatní jednání dělo se dosud pod vlivem třenic a protiv mezi názory parlamentů Vídeňského a Pešťského. Maďaři snažili se i z hmotného zlepšení stavu důstojníků a mužstva učiniti předmět kompensační, ba stěží podařilo se zažehnati konflikt návrhem na společné hlasování a docíliti usnesení, že záležitost tato má v květnovém zasedání býti vyřízena. Společná vláda staví se proti požadavku Maďarů, aby se otázka gáží slučovala s vojenským vyrovnáním. Nebudeli uherská vláda chtíti potřebu pro zvýšení gáže a mzdy zařaditi do řádného vojenského rozpočtu na r. 1909, musí se panovník rozhodnouti buď pro uherskou neb pro společnou vládu. Taktika uherské delegace béře se takovým směrem, že již v dubnu, kdy se bude jednati o společný rozpočet na r. 1909, hrozí vypuknouti ministerská krise. — Bilance tohoto zasedání delegačního jest velice nepřízniva. Vojenská krise trvá, napjetí mezi oběma delegacemi se zostřilo a poměr společných ministrů k Uhersku jest nad míru obtížný; již pouhé podotknutí bar. Aehrenthala, že by jednotné celní území mohlo i po roce 1917 potrvati, vzbudilo v Uhersku bouři nevole.

V Haliči konaly se volby do zemského sněmu, a výsledkem jejich nabude sněm značně jiné tvářnosti. Dřívější ve všem rozhodující většina šlechticko-konservativní je stlačena na menšinu a podrží jen význam jako strana poměrně nejčetnější. Ze 149 zvolených poslanců náleží 71 konservativcům, 31 demokratům, 19 lidovcům, 4 klerikálům, 2 samostatným, 10 Starorusům, 8 Ukrajincům, 3 ruským radikálům a 1 Němcům (za město Bialou). Z 12 virilistů jest 9 Poláků, 3 Rusové.

Při sněmovních volbách v Charvátsku utrpěl nový bán Rauch zdrcující porážku. Charvátsko-srbská koalice zvítězila na celé čáře. Z 88 poslanců jest 56 členů charvátsko-srbské koalice (23 členové strany práva, 19 samostatných Srbů, 10 členů skupiny Kulmerovy a 4 pokrokovci), 24 členové čisté strany práva, 3 členové

Radićovy selské strany, 2 radikální Srbové, 2 divocí a 1 sociální demokrat.

Že na sněmu dojde k plodné práci, nebylo lze očekávati, ježto bán Rauch jest docela v službách maďarské vlády. Bylo to patrno z prohlášení, které učinil předseda uherského kabinetu dr. Weckerle: »Bán zůstane na svém místě, dokud bude provozovati politiku, o níž se s námi dohodl. Bán jest exponentem naší politiky v Charvátsku jest nejen zástupcem naší politiky, nýbrž také doplňující součásti této politiky.« Weckerle pohrozil zároveň Charvátům, že bán v dorozumění s Pešťskou vládou použije mimořádných prostředků.

Sněm byl svolán na den 12. března. V první schůzi přečetl bán královské poselství, v němž se uvádí, že různým vykládáním vyrovnavacího zákona v Uhersku a Charvátsku nastaly vážné neshody, kteréž nutno odstraniti, zejmena, že se musí upraviti otázka jazyková a že bude rozšířena kompetence sněmu, co se týče vyměřování daní. Pak uvedeny v reskriptu jednotlivé úkoly sněmu, mezi nimiž se nalézají v první řadě oprava volebního řádu a zřízení vrchního správního soudu.

Avšak sněm ani nezahájil své činnosti, neboť již v druhé jeho schůzi dne 14. března přečten královský reskript, v němž se vzkazuje magnátům a zástupcům lidu královský pozdrav a sněm se odročuje. Po přečtení tohoto reskriptu nastala v sněmovně ohromná bouře, i nebylo snadno poslance přiměti k rozchodu. Na ulici byli poslanci koalice lidem nadšeně pozdravováni a demonstrováno proti bánovi. Koalice vydala manifest k národu, v němž se prohlašuje, že odročení sněmu jest protiústavní a že jedinou překážkou plodné jeho práce jest osoba bánova.

B a l k á n s k á o t á z k a ocitla se v novém stadiu. Způsobilo to ohlášení bar. Aehrenthala v uherské delegaci o projektu Sandžacké dráhy. Že tím povstalo rozladění s Ruskem, bylo z počátku popíráno, avšak ukázalo se, že v Petrohradě způsobil projekt rakouský skutečně dojem nanejvýš nepříznivý. Vysvítá to z officiosních hlasů německých, že německý velevyslanec v Petrohradě musel se snažiti, aby docílil opět shodu Ruska s Rakousko-Uherskem. Ruská vláda zaslala svým zástupcům v cizině oběžník, v němž prohlašuje, že se na Balkáně neprotiví nižádným drahám, které mají účel hospodářský. Italská vláda přispíšila si, aby svých zájmů na Balkáně hned hájila. V italské sněmovně učiněn dotaz k vládě, jaké jest její stanovisko k rakousko-uherskému záměru. Ministr zahraničných věcí Tittoni snažil se v delší řeči ukázati, že rakousko-uherským projektem nebyl soulad mezi velmocemi porušen, a prohlásil, že také Italie pomýšlí vymoci sobě od turecké vlády povolení k stavbě dráhy, kteráž by sloužila obchodním zájmům Italie. V ruské dumě měl ministr Izvolskij obšírný výklad o zahraničné politice Ruska, ale mluvil skoro výhradně o poměru Ruska k Japonsku, kterýž prohlásil za velmi uspokojivý, ale nezmínil se ani slovem o záležitosti Balkánské. Anglie vyslovila se, že nebude proti stavbě žádných drah na Balkáně, když Turecko k tomu svolí a když se zaváže, že provede reformy v Makedonii. Zároveň zaslala anglická vláda evropským velmocem návrh, aby pro Makedonii byl jmenován křesťanský neb mohamedánský gubernátor,

jenž by byl evropským velmocem odpověden. Ježto se ještě před nedávnem bar. Aehrenthal v uherské delegaci vyslovil, že by se takovéto jmenování příčilo úmluvě Rakousko-Uherska s Ruskem a že nelze na ně pomýšleti, jest nepochybno, že se záležitost makedonská ocitla v stadiu velmi kritickém. O trvání evropského koncertu vyslovil se anglický ministr zahraničných věcí velmi skepticky.

Pruská protipolská předloha vyvlastňovací, která vzbudila úžas v celém vzdělaném světě, byla dne 3. března dolní sněmovnou pruskou přijata. Z vyvlastnění vylučují se statky církevní a nadační, jakož i hřbitovy, za to se všechna ostatní úrodná půda polská v Poznani a v západním Prusku v rozměru 70.000 hektarů zůstavuje vyvlastňovací zvůli. Proti předloze ozvaly se i v Německu důtklivé protesty, a většina říšského sněmu prohlásila knížeti Bülowu, že předloha odporuje ústavě německé říše, jakož i občanskému zákonu německému. »Přijmeteli tuto předlohu,« pravil v debatě polský poslanec Stychel, »podkopáte základy státu a přivodíte převrat trvajícího řádu právního. Komu překážejí při bezohledném sledování cíle základní práva a základní pravdy, kdo na jich místo staví jen surové pěstní právo, ten se zatvrzuje proti hlasu rozumu a svědomí, a proto se již nepokouším přesvědčiti vás o nesmírném bezpráví, které pruská vláda se svými trabanty touto předlohou páše.«

Jak pokračuje germanisace v Poznaňsku, vysvítá z úřední zprávy uveřejněné v Deutsch. Reichanzeigeru. Zákon o podporování německých osadníků v polských krajích vešel v platnost dne 26. dubna r. 1886. Účinky jeho byly z počátku nepatrné. Teprve v posledních letech nabývá vykoupená polská půda a osazování německých kolonistů povážlivých rozměrů. Roku 1903 skoupila osídlovací komise celkem 42.052 ha. půdy za 42 miliony mark. Za celou dobu činnosti osídlovací komise skoupeno 335.383 ha. neboli 59 čtverečních mil půdy za 306 milionů mark. Skoupená půda parceluje se a tvoří se z ní jednak rentové statky selské, jednak statky dávané do nájmu. Roku 1907 utvořeno rentových a nájemných statků na 1600. Za celou dobu činnosti osídlovací komise osazeno ve východním Prusku celkem 14.135 rodin, čítajících 93.000 duší, 341 nových osad založeno, v 171 starých osadách a v 21 městech rozmnoženo obyvatelstvo německé.

Poslanci říšské dumy ruské měli dne 26. února slyšení u cara. Ku projevu jich oddanosti odpověděl panovník: »Těší mne, že spatřuji vás u sebe a že mohu vám přáti zdaru ku pracím dumy, které vůčihledě mají příznivý průběh. Buďte pamětlivi toho, že jsem vás svolal k vypracování zákonů Rusku potřebných, a abyste mi byli nápomocni k upevnění právního pořádku. Ze všech zákonných osnov, které na můj poukaz podány byly v dumě, považuji za nejdůležitější osnovu o zlepšení pozemkových poměrů sedláků, i upozorňuji na svůj několikrát opakovaný poukaz k tomu, že porušení jakýchkoliv vlastnických práv nedojde nikdy mého schválení. Vlastnická práva musejí zůstati svata a býti zákonem zajištěna. Vím, s jakými city a myšlenkami jste se ke mně dostavili. Rusko rostlo a vzmáhalo se v době tisíce let díky vroucí víře ruských lidí, jejich oddanosti k carovi a díky jejich bezměrné lásce k vlasti. Dokud žijí tyto city

v srdci každého Rusa, bude Rusko požívati štěstí, blaha a síly. S vámi prosím Boha, aby tyto city vždy žily v srdci ruských lidí a aby slunce štěstí svítilo nad naší mocnou vlastí.«

Car mužům pro vydání pevnosti Port-Arthurské odsouzeným udělil milost: generálu Stesselovi změněn rozsudek smrti v desítiletý pobyt na pevnosti a gen. Fockovi vyslovena veřejně důtka.

Dne 3. března slavil bulharský národ památku 30. výročí svého vysvobození z jařma tureckého, kteréž se stalo mírem Svatoštěpánským. Jubileum bylo v celé zemi, zejmena v hlavním městě Sofii velkolepě oslavováno. Téhož dne konal se v Sofii makedonský tábor, na němž přijata všeobecným souhlasem tato resoluce: »Makedonská emigrace protestuje proti Balkánské politice Rakousko-Uherska, appelluje na vlády, parlamenty a veřejné mínění Ruska, Francie, Anglie a Italie ve prospěch samosprávy s křesťanským gubernátorem odpovědným velmocem, a vyslovuje hlubokou vděčnost Rusku, slovanským spolkům, Balkánskému komitétu a osvícenému tisku.

Bulharský kníže Ferdinand vstoupil v nový sňatek s princeznou Eleonorou z Reussů.

V poslední době udály se opět dva útoky na hlavy státu, a sice pumový attentát na presidenta republiky argentinské a na perského šacha; oba vyvázli bez větší pohromy. Útok na argentinského presidenta stal se prý z pohnutek osobních, útok na šacha z příčin politických. V Persii vzrůstá nespokojenost lidu. Nynější šach, jenž zasedl na trůn dne 8. ledna r. 1907, postavil se ihned s největší rozhodností proti stranám žádajícím reformy. Došlo k neshodám mezi šachem a parlamentem, a šach vida nezbytí svolil konečně k provádění reform a jmenoval pokrokové ministerstvo. Když se bouře poněkud utišila, dal ministry zatknouti a chtěl parlament rozehnati vojskem. Lid se vzbouřil k ochraně parlamentu a donutil šacha k povolnosti. Nedávno vniklo několik, jak se tvrdí, od šacha zjednaných a za ženy přestrojených mužů do parlamentu, aby zavraždili nejváženější poslance. Nástraha se nezdařila a rozjařený lid popravil útočníky. Šach zase povolil, ale před několika dněmi dosadil opět zpátečnické ministerstvo. V rozličných místech vypukla vzpoura, a princ Amzda-el-Mulk pronesl nedávno ve velké mešitě Teheranské k tisícům shromážděného lidu řeč, v níž pravil: »Ó, lide Teheranský! Kořenem dnešní bídy tvé jest panovník tvůj, Mohamed Ali šach. Chcešli zemi svou viděti šťastnu, musíš jej svrhnouti s trůnu!«

Adolf Srb.

R. 1908. ČÍS. 5.

OSVĚTA

Budoucnost Rakouska.

(Dokončení.)

II.

Anglický spisovatel nakreslil v knize své dosti věrný obraz nynějšího stavu Rakouska a poměru velmocí k němu; ale světlo a stín nejsou u něho dobře zachyceny, pročež pokusíme se jej doplniti.

Rakousko, jež původně vzniklo z potřeby společné obrany proti Turkům, v naší době může míti jen smysl ten, aby bylo ochrannou ohradou menších národův, skupených kolem středního Dunaje, proti převaze mocných a velikých sousedů: Německa, Ruska, Italie, by jimi nebyli utlačeni. Rakousko má jim všem býti bezpečným útulkem a milým domovem. V tom smyslu Palacký pronesl pověstná slova: Kdy by Rakouska nebylo, museli bychom je utvořiti. Ale vlády Vídeňské neporozuměly tomuto pravému povolání Rakouska, ač nescházelo hlasův ukazujících k tomu cíli. Tu fantóm nadvlády v Německu, tu zas udržení výboje v Italii viděly se jim důležitějšími než blaho vlastních národův. Příběhy let 1859 a 1866 smetly drsně tyto vidiny a odkázaly Rakousko na vlastní půdu: pečovati o zdar a rozkvět svých národův. Panovník, porozuměv záhy tomu úkolu, již roku 1860 diplomem z 20. října sliboval říši takové dáti zřízení, aby při silné ústřední vládě, obmezené však jen na správu věcí všem zemím a národům společných, každá země své vlastní záležitosti řídila a své potřeby opatřovala si sama. Ale panovník neměl štěstí při volbě svých řídících státníkův.

Politikové, hlavně čeští, navrhovali, aby za základ uspořádání vzaty byly »historicko-politické individuality,« t. j. útvary státní, jak je dějiny vytvořily, aby co k sobě patří a zvláštním celkem jest, při sobě zůstalo a dále se přirozeně vyvíjelo, ovšem pod záštitou jednoho panovníka, opatřeného dosti silnou mocí na obranu říše a na ochranu míru vnitřního. Rakousko mělo býti

spolkem států: království českého, uherského, haličského, illyrského (obsahujícího země charvátsko-srbské a slovinské), velkoknížectví Sedmihradského a skupiny vnitrorakouských zemí německých. Vídeň a Terst by as byly samostatnými městy říšskými: Vídeň jako sídlo císaře a ústřední vlády, Terst jako svobodný říšský přístav, jsa zároveň kulturním střediskem rakouských Italianův, aby i ti měli účast v moci politické. Rakousko by došlo ustrojení takového jako Německo, s tím rozdílem, že ve všech zemích by byl jeden a týž panovník. Jdeli zřízení takové Německu k duhu při jednom národu a jazyku, oč spíše by prospívalo Rakousku při tolika národech a jazycích. Moc politická by stejnoměrně byla rozdělena mezi Slovany severní a jižní, Němce, Maďary, Romány (t. j. Rumuny v Sedmihradsku a Italiany v Terstě). Ovšem že by k ochraně zlomků národních v těch kterých zemích a k zabezpečení jejich vývoje kulturního musel se poříditi zákon národnostní a dáti jej pod garancii celé říše. Kolik historicko-politických individualit, tolik by bylo pilířův mocnářství. Protivy severu a jihu, západu a východu se svými různými kulturami a potřebami, protivy plemen — německého, slovanského, maďarského a románského — by došly uspokojivého urovnání. Celky jednotlivé by byly dosti veliké a silné, aby se mohly zdárně rozvíjeti, a samospráva obcí, okresů a krajů, která by se všude zavedla, by poskytla dosti prostory a svobody pro vývoj všech vrstev a živlů. Uspořádání takové by zkrátka vyhovělo všem potřebám Rakouska a bylo by spůsobilé, zvábiti a přičleniti k říši i jiné národy na jeho hranicích, na př. srbský.

Ale návrh takový, ač se zamlouval politikům všech národův rakouských mimo část Němců, nedospěl ku provedení. Ministr Schmerling myšlenku federace zpitvořil, nadělav množství zemiček, neschopných politického života (Vorarlberk, Solnohradsko, Rakousy nad Enží, Rakousy pod Enží, Štyrsko, Krajina, Korutany, Goricko, Istrie, rak. Slezsko, Bukovina) a nadav je týmiž právy, arci skrovnými, jako země veliké, Čechy, Halič, Uhry, Sedmihrady; tudíž všecku zákonodárnou moc soustředil v ústředním zastupitelstvě, odkudž jedny zákony měly vycházeti jako z jediného pramene pro všecky země, velké i malé, pro Tyroly jako pro Uhry, pro Slezsko jako pro Dalmacii, bez ohledu na nestejné povahy národů a na různé potřeby zemí; a tomu všemu zřízení dal nátěr německý, pojistiv nespravedlivými řády volebními Němcům převahu v říšském zastupitelstvě a jazyk německý učiniv jazykem všech úřadů státních.

Když se shledalo po pěti letech, že taková svěrací kazajka se nehodí na tělo Rakouska a že moc Němců nestačuje na ovládnutí celé říše, po r. 1866 svěřen byl úkol, mocnářství spořádati na jiných základech, ministru Beustovi. Ten, jsa Němec ze Sas, poměrův rakouských neznalý, měl úkol především uspokojiti Maďary, kteří v nebezpečné smlouvy vcházeli s císařem francouzským Ludvíkem Napoleonem, jenž prohlásiv ideu národnosti za základ poměrův evropských, pomohl byl Italii k sjedno-

cení a Rumunům multansko-valašským k samostatnosti. Beust podržel v celku ústavu Schmerlingovu, vyloučiv z jejího okruhu jen země koruny uherské: Uhry, Sedmihrady, Charvátsko a Slavonsko; a tak z centralistického mocnářství učinil dualistické. V zemích uherských měli panovati Maďaři, v mimouherských zůstali pány Němci; Slované jmíni jsou za quantité négligeable, t. j. za něco, čehož možno nedbati. Z říše jednotné zřízeny dva státy, jeden bezejmenný, druhý uherský; tento ucelený ve svých hranicích, onen v nestvůrné podobě (k západnímu souboru zemí českých a vnitrorakouských připíná se na severovýchodě dlouhý cár Haliče s Bukovinou, objímající celý sever Uher, a na jihu dlouhý a úzký ocas Dalmacie); ale oba s národy a jazyky různorodými. A Maďarům dána do rukou moc tak veliká, jaké se po porážce roku 1849 nikdy nadíti nemohli. Svět žasl, vida, že zisk války r. 1848—49 jest zahozen přes palubu; že Maďarům puštěno dobrovolně téměř všecko, oč říše v letech oněch s nimi bojovala; že krev tisíců z vojska rakouského a ruského na bojištích uherských marně byla prolita; že miliony peněz, jež vydalo na tu válku Rakousko i Rusko, jsou zmrhány.

Pravda, bylo potřebí smířiti se s poraženými, přijmouti na milost potrestané, v zarytosti své obracející záda k říši s pěstmi zaťatými, přivinouti je smírně k ostatním členům rodiny národů rakouských. Ale proč jim pouštěti větší moc než jiným? Proč dávati jim více než Čechům, Polákům, Charvátům? Proč jim odevzdávati na milost i nemilost Slováky, Rusíny, Rumuny, Charváty a Srby? Národové tito v l. 1848—49 se zbraní v rukou hájili proti Maďarům jednoty říše a své svobody a s pomocí Rusů zvítězili; nyní učiněni jsou z poražených vítězi a z vítězů přemožení. Tou nerovností, ba tím nevděkem jsou do hloubi duše roztrpčeni.

Dualismus takto ustrojený objevil se jako útok hlavně na Slovanstvo. Jsouce plemenem na počet největším v říši, ukázali se Slované r. 1848 nebezpečnými panovačnosti německé a maďarské. Moc jejich musí tedy býti zlomena rozdělením, rozdrobením. Vystavena tedy silná zeď státoprávní mezi Čechy a Slováky, mezi Slovinci a Charváty; ba roztrženi tak Rusíni uherští od haličských a bukovinských, Charváté istrijští a dalmatští od soukmenovců v Charvátsko-Slavonsku, Srbové dalmatští od Srbů v Slavonsku a Uhrách. Jedněm navléknuta svěrací kazajka německá, druhým maďarská, a Němci i Maďaři se přičinili, aby je hodně sevřeli. Známy jsou nátisky, činěné Slovákům a Rusínům, jimž ubírají se všecky prostředky k národnímu vzdělání a povznešení a také církev u nich učiněna služkou Maďarů k naprostému jich ujařmení; známo jest pronásledování a žalařování národovců slovenských a srbských; známo Rauchovo a Khuen-Hederváryovo hospodaření v Charvátsko-Slavonsku. O českých útiscích netřeba se šířiti, jsou v živé paměti. Tíha německá těžce též doléhá na Slovince.

Účastníky útiskův a strastí slovanských jsou také Rumuni v Uhrách a Sedmihradech; na jihozápadě pak Italiani v Tyrolích cítí též pěst německou.

Nespokojenost tedy na východě i na západě, zoufalý boj plemene slovanského a románského s německým a maďarským — toť jedno ovoce dualismu.

Právem Poutník Škotský ve svém spise ukazuje na nebezpečí té nespokojenosti při nějaké zápletce zahraničné, ale plemenná zášť není to pravé jmeno, jež on přikládá té rozháranosti. Jest to nadpráví jedněch a poroba druhých, jest to útisk na jedné a obrana na druhé straně; a stav ten způsoben státním zřízením, které nerovně naložilo s národy. Zkroťte zpupné a chraňte slabé, vyměřte každému, čehož potřebuje k svému svobodnému životu, věnujte stejnou péči a přízeň všem národnostem, a pomine nespokojenost, rozháranost i nebezpečí. Justitia regnorum fundamentum.

Mimo vnitřní vření způsobil však dualismus též nebezpečí zevnější. Hrot jeho obrácen jest proti Slovanům nejen domácím, všemožně tlačeným a dušeným, tak aby neměli vzniku, ale i proti zahraničným: Rusům a Srbům. Dualismus — toť alliance německo-maďarská proti Slovanstvu, toť obnovení přátelského spolku, jejž před 1000 lety německý král Arnulf uzavřel s divokými Maďary proti slovanské říši velkomoravské. Bylo to dualistické Rakousko, jež po válce rusko-turecké vyslalo Maďara Andrássyho na Berlínský kongres, kdež ve spolku s Němcem Bismarckem a anglickým židem Disraelim oklestili rusko-turecký mír Svatoštěpánský tak, že Rusům zisk dobytého vítězství téměř unikl a že do srbského tělesa v Bosně i Hercegovině vsunuta kláda rakouské okkupace. Rusové pokořeni, Srbové rozhořčeni; Andrássy z Berlína přinesl pochybnou kořist Bosny, ale také nesmiřitelné nepřátelství Ruska a hněv Srbů. Rusko, byvši zabaveno od té doby více v Asii a nyní oslabeno válkou japonskou, chová se sice tiše a sbírá své síly, ale nezapomíná; a Srbsko malé, ač se krčí, však bodáno stále a strkáno dualistickým Rakouskem, rovněž pamatuje si a čeká.

Tato politika protislovanská a následek její — bázeň před Ruskem — vehnala Rakousko do nabízející se náruče Německa. Rakousko muselo krýti své boky severovýchodní proti Rusku, Německo své západní proti Francii, a tak vznikl spolek německo-rakouský.

Tu ocitáme se před nejhorčejší pro nás záležitostí.

Rozpomeňme se, že r. 1848 revolučníci němečtí a maďarští společně usilovali o rozvrácení říše rakouské. Země rakouské Německého Bundu (Čechy s Moravou a Slezskem, Rakousy, Solnohradsko, Tyroly, Korutany, Štyrsko, Krajina, Goricko, Terst a Istrie) měly splynouti s Německem, Uhry, k nimž počítány i Charvátsko, Slavonie, Vojenská Hranice a Sedmihradsko, měly se státi samostatnou říší a Halič s Bukovinou připadnouti měly Polsku, jež rovněž z revoluce mělo vzkříšené povstati. Poláci

podporovali Maďary, spolehajíce na jejich zas pomoc odměnnou. Tyto podvratné snahy překazili hlavně Slované: Češi mohutným odporem proti sněmu Frankfurtskému a Pražským sjezdem slovanským, Charvátě, Srbové a Slováci, ovšem pak i Rusové na bojištích uherských. Slované ukázali se býti nejmocnější podporou Rakouska. Jsouce rozloženi na západě, severu i jihu říše a příbuzenskými svazky i stejnými potřebami k sobě poutáni a Kollárovou ideou slovanské vzájemnosti oživeni, k tomu plemenem nejčetnějším v říši, jevili se v pravdě nejtužší páskou, svazující její nedílnost. Ale dualistické zřízení poskytlo Němcům a Maďarům příležitost, ba dalo jim do rukou nástroj, aby k cíli, jehož nedosáhli r. 1848 cestou překotu, pracovali pomalu a jistěji pokojným postupem, cestou zcela zákonnou a řádem právním. Při zrození dualismu se tedy staří přátelé z r. 1848 (mimo Poláky, kteří se drží stranou) zase našli.

Zmínili jsme se již, jak Slovanstvo rakouské jest rozděleno, rozdrobeno, bezmocným učiněno strojem dualistickým; také nadšení jejich pro Rakousko, jež tak málo si jich váží a tak lehce je obětovalo Maďarům a Němcům, valně potuchlo; a po tom, co se stalo, také Rusko nepošle již Rakousku svých pomocných vojsk. A tak hlavní překážka z r. 1848 odklizena.

Také v Německu se poměry změnily. Místo nesjednoceného, krátkozrakým sobectvím jednotlivých států a státečků uvnitř rozervaného a na venek bezmocného Bundu, jemuž nadšené řeči sněmovníků Frankfurtských ovšem nevdechly síly a života, povstal byl vedením Bismarckovým mocný, cílů svých vědomý a křepkou silou mládí oživený národní stát, jenž na zdravých základech federalismu pevně stojí a pod okem moudrých státníkův hospodářsky i politicky výborně prospívá a se rozvíjí. Jednota jeho třicetiletým trváním se upevnila, moc jeho denně vzrůstá a tak může již pomýšleti na další své rozpjetí. Úkol, jejž si byla předevzala strana maloněmecká, jest dokonán a nastupuje nyní program velkoněmecký: zahrnouti do Německa též rakouské země bývalého Bundu. Nemusí se to státi hned, ani snad překvapným činem; může se vyčkati, půda upravovati, také logika událostí vykoná své; až věc uzrá a příhodná chvíle se naskytne, pak . . .

Maďaři ze své strany také dobře pracují. Dualismus podal jim prostředkův, že se mohli vysoko vypjati a že nabyli moci, které si již z rukou vymknouti nedají. Vládnou neobmezeně ve svých zemích a z moci ústřední uchvacují kus po kuse; zmocnili se z veliké části vnějšího zastupování říše, mají své honvédy a sahají i po tom jediném, co ústřední vládě ještě zbývá, po vojsku, aby dostali ho do své moci aspoň polovici. I ten poslední stín společenství se západním Rakouskem, ústav delegací říšských, chtějí zrušiti a společnou banku rozděliti; k roztržení celního svazku ustanovili si lhůtu do r. 1917. Všecky pásky Uher s »Rakouskem« mají býti přetrhány, aby na jedné straně Uhry stanuly jako nezávislý stát, na druhé straně aby země bývalého Německého

Bundu mohly padnouti Německu do klína; o Haliči se předpokládá, že si ji zabéře Rusko.

Jest důvodné podezření, že Maďaři tak jednají v úplném srozumění s Německem. Císař Vilém uznal za vhodno zajeti osobně do Pešti a učiniti tam svou poklonu maďarskému velikášství, také neproskočila do veřejnosti na licho zpráva, že pruský princ Eitel učí se maďarsky — důkazy to tuhého přátelství mezi Německem a Maďary. K tomu důvěrník Maďarův, hr. Szegyöny-Marich, sedí jako rakouský vyslanec v Berlíně.

Rakousko jest zatím v těsném objetí svého spojence Berlínského, jenž bude již dbáti, aby se z objetí toho nemohlo vyvinouti. Čím je spojenec slabý v náručí silného, každý se domyslí, a že Rakousko je tím slabším druhem, z toho, co již uvedeno, dostatečně vysvítá.

Každý vidí, že Vídeň jest ve vleku Berlína. V politice zahraniční i vnitřní slouží prospěchům Německa. Diplomacie rakouská může se jen na tolik samostatně pohybovati, pokud jednání její neodporuje zájmům německým. Takž vysvětlovati sluší i nejnovější úspěch bar. Aehrenthala: vymožení dráhy přes Nový Pazar k Soluni; železnice ta bude sloužiti obchodu německému jako rakouskému. Však i ta Bosna, jejíž získání Rakušany tak potěšilo, pokládá se za příští kořist německou. A ve vnitřní politice cítíme zvláště my Čechové tu olověnou tíhu Berlína. Kdykoli císař František Josef z přirozeného pudu hleděl severní obrannou čáru proti Prusku upevniti posílením a zmocněním Čechův, přišlo mocné veto z Berlína. Zmařeno vyrovnání Hohenwartovo, sám opatrný a nanejvýš skromný hr. Taaffe upadl u císaře německého v nemilost, pouhé ústupky jazykové hr. Badeniho a bar. Gautsche musely býti odvolány, i ministr hr. Fr. Thun, jenž před Berlínem dosti páteř nehrbil, musel padnouti. A Vídeň pořád ustupuje, pořád couvá před troufalostí německou. Denně vidíme ten dvojí loket, kterým se měří nám a našim Němcům, o každou maličkost musíme zápasiti s největším napjetím sil, ohledy na Berlín a zdejší jeho chráněnce rozhodují při všem počínání vlády Vídeňské; i tam, kde by byla povinnost každé vlády vystoupiti ostře proti nezákonnostem a zjevným bezprávím, choulí se, mlčí nebo motá se v kole planých vytáček; a vydánoli heslo dohody obou národův, jest to spíše jen na upokojení a oblouzení vlastního svědomí, ježto se vidí, že Němci k nějaké ústupnosti nebo shodě s Čechy, která by těmto byla k nějakému prospěchu, nikdy se nepodají. Vše směřuje k tomu, aby Čechové, kteří téměř již samojediní s nadlidským namáháním zadržují valící se balvan pruský, byli udoláni.

Za hranicemi tedy Rakousko musí obstarávati prospěchy Německa a doma chovati se jako jeho zástupce; kroky nějaké, jež by vedly k vysvobození z toho stavu odvislosti, se nedopouštějí.

Nápadno také jest, že Halič se opevňuje proti Rusku vojenským táborem v Přemyšli, hranice proti Italii množstvím tvrzí

a námořní pevností Puljí, jen Čechy a Morava zůstávají otevřeny pruským vojskům a bez obrany.

Podobá se věru někdy, že stav ten jest blízek stavu Polska za cařice Kateřiny II., když polský král směl dělati jen, co se mu z Petrohradu dovolilo, a chtělli rozumnými reformami politickými vytrhnouti zemi z toho úpadku, zmladiti šťávy státu a posíliti jej mravně i hmotně, bylo mu to zabráněno a překaženo, jednak stranami zpátečnickými, jichž Petrohrad užíval za nástroj, a pak i přímo zakročením vojenským.

Také v západní polovici Rakouska máme strany, jež jsou vědomými i nevědomými nástroji a pomahači Berlína. Jsou to všichni ti, kteří nechtějí propůjčiti Slovanům rovného práva s Němci; neboť kdo chce upřímně Rakousku, musí chtíti, aby rovnoprávnost se tu stala skutkem. Ale takových je mezi Němci hrozně málo, dík neujasněnému cíli, nerozhodnosti, kolísavosti a nečinnosti vládnoucích politiků Vídeňských, kdežto strana druhá, majíc jasný cíl před očima, pevně k němu míří horečnou a organisovanou činností, v úřadech, v novinách, časopisech a knihách, na kathedrách universitních, ve spolcích všeněmeckých, rozličných »bundech« a šulferajnech. A tak zřízen předvoj, jenž hlásá nepokrytě vyhlazení Čechův a Slovincův — ovšem Německem, poněvadž Rakousko by toho nedokázalo, — i je smutnou známkou doby, že v předvoji tom se octli také někteří rakouští ministři. Ale i ti nejmírnější, jako křesťanští sociálové němečtí a konservativci němečtí z alpských zemí, kteří jsou věrně oddáni Rakousku, zaslepeni jsou svým němectvím, že neprohlédají, kam vše směřuje, a jsouce odpůrci plné rovnoprávnosti a nepřáteli Čechův, pracují tak nevědomky »pro krále pruského.«

Po odloučení Uher od celního svazku s Rakouskem bude naše Cislajtánie silou věcí puzena vstoupiti do celní jednoty s Německem, a hospodářské společenství jest předchůdcem politického, jehož dokonání bude jen otázkou nejbližší vhodné příležitosti.

Hle, k jakým koncům vede dualismus, soustava dvou pilířův, které nestojí pevně, nýbrž kloní se jeden v pravo a druhý v levo! Předpověděl to a záhy důtklivě varoval náš Fr. Palacký (spisem »Idea státu Rakouského«), ale nebyl slyšán.

Škotský náš Poutník sebral a shrnul všecky důvody, jež mohl nalezti pro další trvání Rakousko-Uherska; ale přátel jeho přece neupokojil.

Starý původ a staleté trvání nechrání před pádem; říše Římská byla mocnější a déle trvala, ale přece zašla. Bismarckovy výroky, že Německu musí záležeti na tom, aby Rakousko jako velmoc trvalo, nemají dnes ceny. Bismarck se tak vyslovoval v prvních letech sjednoceného Německa, když měl obavu o stálost a bezpečnost tohoto svého díla při nepřátelství Francie, spojující se s Ruskem; ale od té doby Německo zakořenilo se a srostlo

v nerozborný celek, nové pokolení již vyrostlo pod ochrannými jeho krovy a jest vychováno v duchu jeho jednoty, ostatně pojištěné již také mohutnou mocí vojenskou na zemi i na moři. A že zárukou trvání Rakouska je rovnováha mocností v Evropě? Totéž říkalo se o Polsku, a přece zmizelo ono s mapy evropské. Politikové Berlínští vyčkají, až bude všecko zralé a až naskytne se příhodná chvíle, na př. když Francie nebo Anglie zapletena bude do nějaké války, a tu dovedou se již smluviti s ostatními mocnostmi o rozdělení kořisti. V německé říši se podobné plány zcela veřejně vyslovují a přetřásají.[1]) *Nejmírnější* z nich jest, že by se v takovém případě Rusku nabídla Halič, Italii dalo by se Trentino (na Terst bez toho si Italie dle výroku bar. Sonnina nemůže činiti právo) a odkázala by se jí Albánie, Rumunsku (panuje tam Hohenzoller!) odevzdala by se Bukovina, jež původně byla vykrojena z masa multanského, Francie, nebyloli by jiného vyhnutí, upokojila by se vrácením Elsas a Lotrinska, a Anglie — ta by byla osamocena, a ona, jak známo, nerada se pouští v Evropě do války samotna; ostatně i s ní by se Německo mohlo nějak dohodnouti, třebas o nějakou náhradu v turecké Asii. Uhry by se zřídily jako samostatný stát a země české a německo-slovinské s Dalmacií by i s dynastií Habsburskou vstoupily do říše německé jakožto nový člen federativního jejího svazku. Panovník rakouský by se ovšem musel zříci Uher a titulu císařského, ale zůstal by mu lesk krále českého a dalmatského, markrabí moravského, arciknížete rakouského, vévody štyrského, krajinského, korutanského, solnohradského, knížete slezského, hraběte tyrolského a gorického, pána Terstu a Istrie, a bylo by se mu smířiti s nevyhnutelností býti poddán Hohenzollerům, jako se s ní smířili staří rodové panovničtí saský a bavorský. Vídeň, zůstávajíc sídlem panovníka a jeho vlády, by nic neztratila, leda název císařského města. Katolíci rakouští by se utěšovali, že v Říši by se souvěrci svými nabyli převahy nad protestanty. A přes rozpaky z toho vzcházející evangelíkům severoněmeckým by idea národní přenesla se bez pozastavení. V tak rozhodné chvíli, kde tak světový děj by se odehrával, kdež národ německý by se všecek shledal (mimo malý zlomek ve Švýcařích) v jednom státním svazku a vyplnila by se tak dávno chovaná touha, ba kde by dostal v své područí Čechy, což se ani ve středověku císařům nikdy nepodařilo, — v době tak rozhodné mizejí všecky rozpaky, ohledy a námitky drobné, a všeobecné nadšení jako lavina je odplaví. Ani protiva jihu a severu by nic neznamenala; protivy takové jsou i v Italii i ve Francii a nikomu nepřijde na mysl pokládati je za nebezpečné národní jednotě. A Slovany by si Německo tak sesílené také již troufalo nějak

---

[1]) Viz Chéradamův spis »Evropa a otázka rakouská na prahu XX. století,« úvahu »O otázce rakouské, české a německé« od P. Sazimy v Osvětě 1902, str. 97—112; dále prof. K. Kadlce pojednání »Německá státoprávní theorie o velikých a malých národech« v Osvětě 1907, čís. 5. a 6. *Red.*

zmoci. A tak důvody našeho Škota padají při ostřejším rozboru, a starosti přátel Rakouska nejsou uklizeny.

Celá Evropa cítí, že Rakousko není zdrávo a že nemoc jeho spěje k brzkému rozhodnutí, ba předpovídá se, že se o jeho osudu bude dříve rozhodovati než o osudu Turecka. Zbývá doba krátkého oddechu do r. 1917, do které trvati bude ještě hospodářská a politická pospolitost s Uhry. Jest potřebí využiti té lhůty k obratům rozhodným. Náš anglický politik radí přiblížiti se k Slovanům: smířiti Rusko a dohodnouti se s ním; v Cislajtánii zavesti mírný federalismus na základech říjnového diplomu; v Uhrách dopřáti národnostem svobodnou samosprávu v župách a obcích. Jest třeba se tázati, nenílí na tyto přeměny vnitřní již pozdě; svolíli k nim Němci s Berlínem v čele a Maďaři. Cesta k nim je zatarasena mnohými valy a zásekami. Také parlament Vídeňský, ač vzešel ze všeobecného hlasování, by dle složení svého byl spíše překážkou nežli podporou navrženého uspořádání Cislajtánie. Slované jsou v něm zkráceni o 61 hlasův [1]) a Němci si pojistili převahu. Maďaři by ovšem měli se rozpomenouti, že Německo, zaberouc země české a německo-slovinské, nezastavilo by se na Litavě a Muře, že by na severu stali se bezprostředními sousedy Ruska, na východě Rumuni a na jihu Srbové že by s nimi účtovali, že tedy sláva jejich imperia by netrvala dlouho.

Nezbývá leč doufati, že poznání těch poměrů bude si raziti cestu na rozhodujících místech Rakouska a že arciknížeti následníku, až dosedne na trůn, podaří se rozervati pletivo sítě, do kteréž je mocnářství zamotáno jako moucha v pavučině.

Ale ať již jakkoli se utváří stav věcí, národ český, šestimilionový, sebevědomý, neopustíli jen sám sebe a budeli se vždy snažiti o své zmohutnění mravní i hmotné, neztratí se, nýbrž v nejosudnějším případě naplní slovo, které na konci své politické závěti napsal náš Fr. Palacký: »Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm«. *A. K. Novopacký.*

---

[1]) A sice na prospěch Němců o 52, Italianů o 3, Rumunů o 1, zionistů o 5. To si vypočte každý z následujícího sestavení: 1 poslanec připadá na 38.270 Italianů, na 39.360 Němců, 46.190 Rumunů, 49.700 Slovinců, 50.000 Srbů, 51.860 Poláků, 55.550 Charvátů, 55.660 Čechů, 102.470 Rusínů. Žel, že k té nerovnosti přivolili naši poslanci; zle se bude na nás mstíti!

Česká literatura vyložena Němcům.

Rozprava

Elišky Krásnohorské.

(Pokračování.)

Oddíl svůj *Die čechische Litteratur der Gegenwart* započíná dr. Arne Novák bez zvláštního úvodu přímo uprostřed látky, jako by bezprostředně ku práci předchozí přilučoval práci svoji, a brzy poznáváme, že skutečně jistým směrem pokračuje na základech dr. Jakubcem již narýsovaných, jen že právě směrem oněch odchylek, kterými prvý autor si zhatil vlastní osnovu. Tato však u dr. Nováka nemá pokračování žádného. Vady, které se u dr. Jakubce jeví po různu, slily se u dr. Nováka v celek, na němž jest založen veškeren názor v práci jeho vyjádřený. Zvláště pak vysvítá, že pověděl-li dr. Jakubec o sobě, že »psal protivlastenecky,« kde vlastenectví se mu zdálo nebezpečno pokroku, můžeme zas my o dr. Arnu Novákovi tvrditi směle, že psal *napořád* protivlastenecky a že vlastenectví se mu zdálo vždy nejen nebezpečno pokroku, ale pravou *protivou* všeho povznesení a kultury, jich výlukou a znemožněním, překážkou hlavní a snad jedinou v rozvoji literatury, otravou duševního ovzduší a morem na talenty. Má-li práce dr. Nováka, jak F. X. Šalda tvrdí, »Myšlenku« na politickém a kulturním životě národa nezávislou, jest to jen ona myšlenka protivlastenecká, jejíž apartní »duchová logika« jest tmelem celé skladby, a proto Laichter v Naší Době dr. Novákovi křivdí, či vlastně lichotí, řka, že práce jeho celkové koncepce nemá; jeho historie literatury *jest* koncipována na základě nevlastenectví, zřetelně, ba až makavě podmalována cizími vlivy, a spodním proudem v ní jest veskrze učiněn kosmopolitismus. Či jest to Naší Době ještě příliš *málo* zřejmo? Nebije ona tendence, v celé práci se okázale vtírající, ještě dost do očí? Snad jí nevidí ten, kdo schválně oči přimhuřuje. Či může někdo ještě nápadněji koketovati se světovostí než dr. Novák v této knize?

A co vlastně se vyrozumívá přesladkými těmi slovy, kosmopolitismem a světovostí? Jest to snad rozhled po vyšších vzdělanosti v cizině? A kdo rozumný se mu kdy uzavíral? Kdo kdy tvrdil, že se nemáme vzdělávati cennými vědomostmi ze světa? Ovšem, jen *cennými!* — Ejhle citát — ne z dr. Nováka, ale z rovněž moderního ducha, z F. X. Šaldy čerpaný: »*Což budeme do smrti látat svůj umělecký a kulturní život z cizích cárů?* Necítíme směšnou bědnost takového života *na výpůjčku?* Nehlásám, rozumí se, aby se stavěla znovu (?) čínská zeď proti cizině, ale plot a mříže, které by nepropouštěly na zdařbůh kde kterou cizí malost a malichernost.« (Novina str. 125.) Nuž budiž, je to asi z brusu nový vynález F. X. Šaldy; když jiní už před desítiletími odsuzovali nával cizích cárů a škvárů, stavěli »čínskou zeď;« teď jsou to zá-

služné ploty a mříže. Budiž. Zdá se tedy, že kosmopolitismu v některém smyslu jest u nás až nadbytek. V čem tedy jiném vězí onen kosmopolitismus spasitelný, tolik nám doporučovaný? Dr. Jakubec aspoň místy se vyslovuje poněkud jasněji, kde se zmiňuje o »*měřítku* literatur světových;« však věru, každý český literát by si jistě přál, aby celá naše literatura — neb aspoň vlastní *jeho* tvorba vyhověla měřítku nejvyššímu, aby vynikala a oslňovala, aby byla překládána do všech jazyků a tímto způsobem se stala světovou. Jen že to bohužel není věcí dobré vůle, nýbrž věcí velikého talentu, a nepomůže v tom žádný recept ani kosmopolitické nároky, nejméně pak napodobování cizích mod anebo zpracovávání cizích látek. Zajisté původnost jest vyšší uměleckou hodnotou než napodobování a má tudíž i větší vyhlídku na světovost. Také ani dr. Arne Novák oněm autorům českým, jichž výtvorům staví ke kolébce aspoň pár cizích kmotrů, neli plný jich mandel, nemíní jim tím dělati poklony. Rozumí se, nechvalořečí, kdo tvrdí, že X psal všecko, co od něho známe, ne z vlastního podnětu, nýbrž za účinku cizích vlivů, ani kdo podmalovává podobiznu nejen téhož X, ale též kollegy jeho Y a skoro každého jiného tak silně oněmi cizími vlivy, až by se zdálo, že pravdu má onen věhlasný soudce, jenž kdesi praví:

> Co literaturou si zovou Češi,
> to není nic než samé plagiáty.

Ne, nechtěl by zajisté dr. Arne Novák hlásati, že zdravým kosmopolitismem v literatuře, který ji může přivesti na výši světovou, jest nesamostatné nohsledství, jež v pravdě jest známkou slabosti a nepůvodnosti. Musíme jeho kosmopolitismus hledati hlouběji; jest to asi niterný směr a duch zvláštního rázu, kterého si autor, nepíšící na zdařbůh, musí býti určitě vědom, a proto lze za to míti, že jej někde v knize své sám zřetelně vyslovil.

Hle, na konci knihy jest z pera jeho kratičký doslov, který dychtivě čteme, ale s velkým sklamáním odkládáme, neboť čeho se tam dočítáme o vychvalovaném kosmopolitismu? Praví se tam, že »nejlepší básníci čeští jsou *jen do té míry kosmopolitičtí, aby také cizině byli přístupni a srozumitelni*, při tom však do té míry národní, aby podávali též cizím čtenářům něco vlastního, samostatného a samorostlého.« — Můj Bože! tedy ten divotvorný kosmopolitismus nemá většího úkolu než — nějaký komentář?

Nemohu si představiti školáčtějšího a šosáčtějšího závěrku moderní historie literatury. Nevytýkám, jako se jinde stalo, že prý tyto věty jsou vůči cizině ponížené a nás ponižující; vždyť autor psal pro cizinu a byl povinen bráti na cizinu zřetel. Spíš mi připadá, jako by byl dr. Novák, cítě sám, že svému nadšení pro kosmopolitismus spálil hekatombu českých obětí, chtěl nám tím závěrkem přilepiti náplasť, aby to tolik nebolelo, a že to učinil tak duchaplně, jak stačil; byltě v celé knize cizáctvím podmalovával, zde pak to trochu — zamalovával. Táži se však: jsouliž

básně nejsamorostleji národní jako ku př. Šah-Nameh, Ilias, Nibelungy, Kalevala, Frithjofssaga, Božská komedie, Pan Tadeusz a jiné i jiné cizině ***nepřístupny?*** A bylo jim třeba ***kosmopolitických*** jakýchsi výživných pomůcek, aby snesly světový vzduch? Nikoliv; k srozumitelnosti pro cizinu potřebují jen slušné dávky patřičných vědomostí u svých čtenářů, a jestliže my Češi známe kulturně převznešenou cizinu dost dobře, abychom věděli, že její vědomosti o nás jsou prozatím jen hlubinou nevědomosti, netřeba nám mastičkařiti jakýmsi záhadným kosmopolitismem, nýbrž stačilo by původním našim literárním plodům pro cizinu *vědecké objasnění*, a takové objasnění dáti *české literatuře celé*, objasniti její rodové podmínky, její životní vzduch, původ a důvod jejích směrů, k tomu měl především autor *literární historie* nejen příležitost ale i povinnost.

A v čem asi jest chápavost cizích kulturních lebek nejnatvrdlejší naproti kulturním důležitostem českým? Kde jest povinnost vědeckého objasnění nejnutnější? Zajisté tam, kde jde o pochopení národního našeho zápasu, v tomto případě o pochopení ohlasu téhož zápasu v literatuře. Našeho zápasu o národní existenci průměrní Němci chápati nechtějí, poněvadž je poněmčovací choutky zaslepují k pojmům spravedlnosti. *Tam u nich* jest sídlo vzteklého chauvinismu v nejdravějších jeho podobách; a jsouli mezi jejich massami přec ještě jednotlivci nad průměr osvícení, kteří se chtějí poctivě informovati o pravdě aspoň na neutrální půdě vzájemnosti vědecké: jaký to zrůdný čin rodilého Čecha, dáváli oněm zuřivcům i těmto umírněncům poučení, že *u nás* pustý chauvinismus bují a řádí, *naše* sebeobranné vlastenectví že jest hodno zatracení v literatuře i v kultuře vůbec, zatarasujíc nám výhled v paprskovou výsost všesvětové osvěty?!

A tím jest dáno rozřešení záhady, co míní dr. Arne Novák literárním kosmopolitismem a světovostí: odřeknutí se účasti na vlastenecké sebeobraně a politickém zápase národa, mlčení o národnostních jeho bolestech a tužbách, zapření pravdy, že vedeme boj za *existenci* svou národní. Slepa, hlucha a něma budiž literatura pro všecky tyto důležitosti národa, ani jich ozvěnami neurážejž sluchu Němců a Arnů Nováků; povídejž o všem možném jiném, co by se mohlo právě tak díti, mysliti a cítiti v Sasku jako v Čechách, v Prusku jako na Moravě, v Solnohradsku jako na Slovensku; sprostiž se nepříjemného toho, nepohodlného, trpkého rázu, kterým se život československý stává zcela nepodobným každému jinému, a to následkem pronikavého svého vědomí národnostního a politického; spokojujž se národním rázem v oboru čepců, truhel, selských obyčejů, venkovských pověr; dovolujž si kresliti národní typy písmáků, filosofů, proroků, dobrých i špatných hospodářů, žárlivců, nevěrníků, tvrdých i měkkých otců atd. atd., jenom — probůh — nikdy *vlastenců!!* Nepropusť ani hlesnutí vlasteneckého do své poesie, dramaturgie i belletrie; pak budeš kosmopoliticky vyčištěna, literaturo česká, a uspůsobena, aby tě dr. Arne Novák pochvalou svou doporučil za rámeček

světovosti neb aspoň snad v překladech do laciné Reclamovy Universalbibliotheky.

Toť směr a osnova celé práce dr. Arna Nováka; toť smysl kosmopolitického jeho esthetství, toť Šaldova literární Myšlenka (s velkým *M*) dle pravdy vyložená z literární historie Novákovy.

Kdy by kdokoliv myslil, že nadsazuji a křivdím, přála bych si, aby mi ukázal jedinou stať v práci Novákově, kde by literární zjevy byly tak věrně a láskyplně vyloženy z ruchu národnostního jako v četných vynikajících partiích práce dr. Jakubce, jako zejmena v jeho době Josefinské, v imposantních, procítěných podobiznách Kollára, Čelakovského, Němcové i jinde; aspoň jedinou úvahu o tom či onom jednotlivci, kde by dr. Arne Novák uznal, že také *vlastenecké* myšlence dovedl v poesii či belletrii dáti výraz krásný a umělecký; aspoň jediný důkaz, že dr. Arne Novák nesnižoval či nehanobil důsledně každý vlastenecký projev v literatuře a neproskriboval každého vlasteneckým směrem se vyznačujícího spisovatele s předpojatostí nekritickou a s nevraživostí určitě zjevnou.

Věru nevidím podstatného důvodu, proč v té či oné kapitole rozpřádal ještě svůj výklad o veřejných poměrech a politických snahách českých; dal tím své práci skutečně jen zbytečnou »garnituru,« neboť *této* literární historii není třeba žádné národně politické scenerie; té by stačil pouhý seznam cizích jmen a -ismů, jež byly v tu či onu dobu právě v modě. U pana dr. Arna Nováka literatura nevyrůstala z národního života, nýbrž tento ji *umrtvoval*, kdekoliv se s ním přátelila. Několik našich generací vidělo sice opakující se úkaz, že vzácní poetové, kteří byli pod praporem kosmopolitismu vystupovali na Parnas český, rozhledli se s jeho *vrcholu* a poznali teprve krásu a památnost otčiny hodné opěvání; zdůraznění českosti se u nich slučuje s vyvrcholením jejich umělectví; každý jich jmena zná, netřeba na ně prstem ukazovati; co však pltano! Pan dr. Arne Novák nám vypravuje zcela opačný průběh věci; u něho každý básník hluboko sklesl pod vlastní svou úroveň, jakmile z kosmopolitického kostymu vynořil českou tvář; takový obrat býval dle jeho — mírně řečeno povrchního mínění — koncessí učiněnou špatnému vkusu českému a nevyhnutelným *úpadkem* básníka.

Na doklad toho všeho mohla by se opsati *celá* práce dr. Arna Nováka. Voliti nejpádnější příklady je dost těžko, jich volbu znesnadňuje veliká jich bohatost. Četné kritiky, odsuzujíce i v jiných směrech autorovo pojímání jednotlivých spisovatelů, uvedly již množství příkladů jeho nesprávnosti, mělkosti a strannictví.

Tak uvedl E. Sokol v Moravsko-Slezské Revui křiklavý příklad nesoudnosti Novákovy, jevící se v úvaze jeho o H á l k o v i, plné vnitřních odporů. K tomu, co tam pověděno a doslovnými citáty doloženo, podotýkám ještě, že se podivuhodnou náhodou výtečnému literárnímu historikovi ztratilo Hálkovo dílo nehodící se ani k jeho písním Večerním, zkomolujícím prý až k nepoznání styl Heineův, ani k písním V přírodě, jimž dán Lenau za patrona,

ani k jeho Balladám, z nichž se prý ozývá Erben, ale zhrubělý, ani k jeho Byronovským básním výpravným, ani k dramatům pod znamením Shakespeara narozeným, ani k povídkám jeho, jimž dopřáno dvou párů kmotrů: Turgeněva s Bret Hartem a Pravdy s Němcovou. Zamlčené ono dílo se nazývá: Dědicové Bílé Hory. Ať vědomě, ať z nedopatření — charakteristická jest okolnost, že ani nepojmenován tento zvláštní výtvor Hálkův, silný ten akkord jeho *vlastenecký*. Či snad se řadí k oněm »veršovaným povídkám v manýře Byronově, které obyčejně kladou temný a nechutný svůj děj do různých dob a krajů většinou exotických,« o kterých se dí, že »v naduřených jejich tiradách jsou hlavními thematy láska a svoboda«?

Když dr. Novákem odbyt »pánovitý, sebevědomý« Hálek, jenž si žádal »výminečného postavení v celém člověčenstvu jako božský věštec a prorok,« při čemž se divíme, z jakých asi pramenů, neli z kroniky klepů, vzal literární historik tuto charakteristiku Hálkovu, a když pověděno, že Hálek ve všech jedenácti silných svazcích spisů svých »nemá budoucnosti co říci,« nuže pak přichází na řadu Jan Neruda.

O něm se dočítáme, že »v mládí musel potrubím a tlakostrojem ze sebe dobývati tenký pramének lyrický,« dále pak dostává se mu literárního křtu za assistence kmotrů: Erbena, Čelakovského, Jean-Paula, Börnea, G. Kellera a polských romantiků doby emigrantské, ano i Heine na úmrtním loži musí na pomoc, aby vysvětlil, proč posledním poetickým projevem duše Nerudovy byly Zpěvy páteční, ač toho nebylo třeba, neboť dr. A. Novák již v dřívějších básních Nerudových shledal »vášnivý, vlastenecký mysticismus,« který prý jej upomíná na Poláky výše dotčené. Zdá se, že dr. Novák neuznává ani nevyciťuje rozdílu mezi pravověrným katolicismem básníků polských a prostou vnímavostí Nerudovou pro poesii představ náboženských, zvláště lidových, která nemá žádné příbuznosti ani s Heinem ani s orthodoxií. Ovšem pro psychologa, který prohlašuje, že Neruda — slyšte! prý zůstal až do konce »*studeným, houževnatým rozumovcem*,« jest věru perným úkolem vysvětliti u něho pojednou hluboký, nábožensky zabarvený cit. — Takovými mělkostmi, nedůvtipy a motanicemi hemží se celá stať o Nerudovi, neurovnaná a nenázorná, jak jen může býti. Měla by býti z nejkrásnějších v knize, nejen že Neruda jest individualitou toho hodnou, ale že i dr. Novák se snaží chváliti jej co nejvíce. Chváliti Nerudu není dnes nesnadno, Nerudovi vyrůstají co den noví enthusiasté, kteří mu dokonce i již odpustili, že básnil též vlastenecky, kategoricky to zakazujíce každému jinému. Také dr. Novák referuje o vlasteneckých jeho básních bez výslovného protestu, ano dí na jednom místě, že Neruda vlasteneckými zpěvy »důstojně a vznešeně zakončil životní své dílo,« avšak na místě jiném tyto zpěvy prohlašuje za těžko vysvětlitelný projev »zvláštní plemenné tajověry« (eigentümlicher Rassenmystik).

Dávám zde opět slovo velebiteli dr. Arna Nováka, p. F. X. Šaldovi, jenž o jeho literární historii píše: »a nikde nesetkáte se s „oslími můstky," jako jsou pohodlné a prázdné a snad proto dnes tak epidemicky řádící výklady z ‚rassy' (!) nebo z ‚milieu'.« Ať se dr. Novák poděkuje, že si dle toho se Zpěvy pátečními od Heineova úmrtního lože zašel na pohodlný a prázdný oslí můstek »rassový.« Pamatujme si ještě druhý můstek z »milieu,« a ohledněme se po podobizně jiného básníka.

Zkoumejme obraz Jaroslava Vrchlického, jaký se ukazuje v zrcadle této literární historie. Velký, mohutný, slavný jest to básník; — že jest? Ne, byl. Ale již prý není, ohromně sklesl, české »milieu« jej zkazilo. Toto se povídá směle a určitě, ale v čem záleží velikost a mohutnost Vrchlického, toho se u dr. Nováka nedovíme. U něho se dí, že Vrchlický ohromně mnoho psal a také četl, a tvorba jeho staví se stále do světla odráženého od četby. Praví se, že látka jeho výtvorů obsahuje všecky doby dějin, všecky otázky přítomnosti i budoucnosti, všecky možné filosofické názory, ale vše v neurovnané směsi eklekticismu nahodilým dojmům odjinud se podávajícího. Dí se, že forma jeho jest virtuosní, ale i při tom se ukazuje na cizí vzory. Jen co jest Vrchlického nejvlastnějším znakem a nikdy nikým nenapodobitelnou mohutností, pan dr. Arne Novák nepovídá a patrně neví. Nepodává v obraze Vrchlického ani jediného rysu individuálního, takového, jakému se nemohl Vrchlický od nikoho naučiti, poněvadž — nač snad p. dr. Novák nevzpomněl — jsou i v umění jakési věci, kterých nelze odkoukati jiným. Tak nepovídá nic o bezpříkladné schopnosti Vrchlického *vžíti* se do veškerých z četby i ze skutečnosti vzniklých představ, assimilovati je horoucímu svému tvůrčímu pojímání a takořka divotvorně je oživiti vlastním životem. Nechápe, že mezi látkou a formou plyne a chvěje se ještě něco, zvláštní fluidum, které obé spojuje, a tímto fluidem že je básníkova duše. Necítí, že za veškerými -ismy, které shrnul v jedno výtkou eklekticismu, vždy stojí se svým vše chápajícím soucitem a se svou kontemplací širá duše Vrchlického asi tak, jak ono neznámé něco, co v nekonečnosti tuší a hledá cit, filosofie i náboženství, stojí za světem pestrým, plným protiv a záhad. Dr. Novák představuje si, že básník má býti exaktní jako profesor filosofie, který přednáší dle té či oné přijaté soustavy. A právě při universálnosti Vrchlického nebylo možno, aby krom poznatků skvělejších, které jej zaujaly v prvé mladosti, neuchvátila ho i vlast se svými osudy a snahami, ano právě jí věnoval zpěvy vznešené a z nitra vytryskle, kterým by ani dr. Novák nenalezl cizích vzorů.

Nikde také tento literární historik nepověděl o charakteristické síle, mnohotvárnosti a suggestivní přesvědčivosti výrazu, ani o úchvatné malebnosti líčení, kteréž obě vlastnosti právě u Vrchlického si nejvíce podmaňují čtenáře i takové, kteří nesledují rádi básníka do hlubin meditace. A tak podal dr. Arne Novák na celých devíti stránkách o Vrchlickém obraz zcela ne-

podařený, chaotický, na němž není osobitého rysu a z něhož si cizí čtenář utvoří pojem prapodivný.

Kolos, který i pouhým ohromným obsahem a rozsahem svého díla jest zjevem síly po celá století nevídané, živý div energie jeví se u dr. Nováka jako slaboch, který každému cizímu vlivu podléhá a nad to i jako nějaký rozladěný fňukálek odstonává kritiky. V posledních dvanácti letech stal se prý chmurným pessimistou a sám prý by řekl, že vinou svých kritiků.

Proto se stává dr. Arne Novák milosrdným bratrem a dává mu na ty rány náplasť, řka: »Od té doby veškera jeho lyrika stojí často až příliš nízko. Jsou to knihy mdlé, držené černě do šedi, laděné v moll; schází jim veškero bohatství obrazů, všechno jemné umění formální a ušlechtilá technika verše« (str. 321). A zvěst o nedostižné tvůrčí plodnosti Vrchlického krášlí p. dr. Novák touto úvahou: »Ačkoli Vrchlický prohlásil již před lety, že zenit jeho jest překročen, vrhá přece s horečným spěchem, s neúnavnou chutí k práci dílo za dílem na trh a plní skoro denně uměle broušené a skvěle zdobené své poháry mladým, nevykvašeným vínem, nestaraje se vůbec, dostavíli se vděční a vlídní hosté« (str. 318). — Taková kritika může ovšem Vrchlického — nadchnouti! Zvláště, když se mu literární historik i za obrovskou práci a zásluhu překladatelskou šlechetně odměňuje tím, že rozprostírá vlivy a vzory poetů cizích, z nichž Vrchlický překládal, šmahem na jeho práce původní. Ano vlivu odjinud podlehl i v tom, že jest básníkem bohužel — bohužel českým! Přihodila se sice dr. Novákovi opět maličkost, že se mu vytrousilo dílo nehodící se do rayonu žádného cizího vzoru, dílo ryze české z mladých let básníkových: jadrná a pramenitě původní Legenda o svatém Prokopu, jiiž náš historik zapomněl uvesti mezi »nemnohými celkovými a pevně sčleněnými epy« Vrchlického. Ale i bez ní jest Vrchlický přespříliš, až na svou zkázu český. Dr. Novák poučuje Němce na str. 322, že »vysokému smělému letu všeobsáhlé jeho poesie ovšem nemohla stačiti česká, národními předsudky sevřená intelligence. Volalo se na hrdého, osamělého básníka až do omrzení: »Pojď, smělý cizinče, také mezi nás a zkus žíti s námi v radostech i želech našich!« I poslechl vábení národního davu, sestoupil ***do tichého ale těsného údolí*** a — brzy se akklimatisoval. Zde však nebylo proň vzduchu příznivého, plody jeho nemohly zde uzráti, neboť v této zemi, kde ***tuhý zápas o život*** záhy vyčerpává nejlepší síly, přichází po létě hned zima.« Klassicky tu řečeno, že země tuhého zápasu jest tichým údolím a že v podivném tomto tichu básník jako Vrchlický musel podlehnouti svému »milieu,« a dr. Arne Novák, zůstaviv tak svou stopu i na druhém Šaldově »oslím můstku,« rozlítostňuje se nad ubohou obětí, i volá patheticky: »Pokusí se o to někdo, aby dílo, jehož tvůrce řízením přísného osudu byl vržen do malého národa, důstojně a slavně uvedl do vlasti jeho duševní, jejíž jmeno je literatura světová?«

Dr. Arne Novák se mohl aspoň theoreticky sám o to pokusiti v této knize, kdy by v ní nebyl Vrchlického tak odsoudil za to, že jest Čechem. Měl vlastně býti kritikem, když byl Vrchlický na počátku své dráhy; básník náš, jenž snad umí tolik italsky a francouzsky jako dr. Novák německy, mohl se rozepsati bez překladatelů přímo hned do pravé své vlasti, jejíž jmeno jest literatura světová, a nemusel si dáti ani tak tvrdě český pseudonym, jehož žádný světový čtenář nedovede vysloviti; vždyť pravé jeho příjmení Frida zní dost kosmopoliticky, jen k němu přidati krásné křestné jmeno, ku př. Arne, a jak by se to vyjímalo! Vrchlický však od počátku chtěl býti básníkem českým, a proto mu není pomoci: Dr. Arne Novák nad ním již udělal kříž.

O Svatopluku Č e c h o v i napsal autor této literární historie půl šesta stránek střízlivého, povrchního textu, který se čte skoro jako v nějaké čítance. Schematická neživotnost jest hlavním znakem této statě, v níž na několika místech se vyskytne slůvko jako »půvabná báchorka,« »divuplné epos,« »vyspělý výtvor« a cosi podobného, ale tyto perly uznání nutno loviti z mnohoslovného, suchopárného a nepříliš vlídného výpočtu Čechových prací; o obsahu každé napsal dr. Arne Novák rubrum, učiněné rubrum, jako by byly úředními akty. »Tendenčnost!« Takž se o té či oné knize referuje prostě, jakou má tendenci, nikoliv jakou má poetickou hodnotu. O Lešetínském kováři dočítáme se tu na příklad, že básník se v něm »proti podnikům velkého kapitálu a proti výrobě tovární ujímá starousedlého maloprůmyslu« — tak a nejinak, toť celé pochopení; ani o slovo více. Jak by tendenčnost — zvláště u takového Arcičecha a Panslává nebyla dr. Novákovi proti mysli? Ale jde tu o básníka nejpopulárnějšího, nedotknutelného; těžko po něm hoditi kamenem. Vytýkají se mu zde rozličné věci; bez cizích patronů se to arciť neobešlo ani u Čecha, při čemž se dr. Novákovi, jakož odbornému znalci německé literatury vloudila do pera překvapující novinka, že německý poeta Lenau prý napsal báseň »Jan Hus« (str. 294); tvrdí se, že děj básní Čechových bývá chabý a zmatený, jednající osoby mdlé a neživé, řeči jejich nekonečné a reflexe ještě nekonečnější, idealistické vývody básníkovy nepřesvědčivé atd. atd.; velmi málo se naproti tomu povídá o charakteristických přednostech poesie Čechovy, o rázu jeho obrazotvornosti, o osobitosti jeho mluvy, o formálních stránkách jeho tvorby, vůbec o tom, co b á s n í k a individualisuje; praví se, že k populárnosti jeho valně přispělo smýšlení liberální a demokratické, důsledně se Čech nazývá básníkem tendenčním a rhetorickým, ale ani proti tendenčnosti ani proti rhetorice jeho se přímo neútočí; neuvádějí se tu žádné »stinné stránky tendenční poesie Čechovy.«

Totiž hned na místě nikoliv. Ale dočetše stať o Čechovi, utkvíme zrakem jen o několik řádků níže na slovech: »Stinné stránky tendenční poesie Sv. Čecha« . . . Aj, stinné stránky tedy? Které pak to jsou? myslíte si zvědavě. A hle: »fádní liberalismus, neurčitý panslavismus, frázovité mladočešství, plechová rhetorika,

bezuzdný verbalismus« — — to jsou tedy vlastnosti Čechovy? Jsou zde sice se zvláště láskyplným doplněním připsány Elišce Krásnohorské, ale — jsou to prý »stinné stránky tendenční poesie Sv. Čecha v nejžádoucnější úplnosti.« — Není to jediný případ, kde dr. Arne Novák, ukončiv úvahu o některém autoru a rozpřádaje výklad o jiném, jako mimochodem se vrátí k onomu a dá mu takřka ještě od zadu ránu neočekávanou.

Pravý výraz osobitosti Čechovy spatřuje dr. Novák v jeho allegoriích Evropa a Slavia, v nichžto skutečný Svat. Čech výrazu svého sice hledal, ale teprve zpola dosáhl; jediným dílem Čechovým, o kterém dr. Novák dí, že »umělecké jeho zralosti ještě dnes se obdivujeme«, jsou mu Adamité, o nichž — ó ironie osudu! — z pozůstalosti Čechovy otištěno v Národních Listech dne 25. března 1908 vyznání básníka samého, s jakou mladickou bezstarostností se pustil do historické této látky, což bylo i kriticky vycítěno již před 34 lety. Konečně uvedu ještě, jak charakterisuje dr. Novák Písně otroka. Zde prý básník »se jeví jako rozhněvaný a trestající prorok starého zákona, který, vrátiv se z horské své jeskyně, nachází všude jen otroctví, poníženost a sprostotu a láme třtinu nad národem svým, vroucně milovaným.« Znamenitá informace pro Němce! Nejčeštější básník nachází v národě svém samou sprostotu a láme nad ním třtinu. Tak dovede si *zabásniti* literární historik, jenž by si za tuto objevenou »pravdu« hned zasloužil profesorské stolice v Berlíně. Mně při tom jen jedna věc jest pochybna: zdali pan doktor Písně otroka četl. —

A nejzpěvnější náš poeta, jehož nádherně bohatá tvorba plyne nevyčerpatelným proudem melodií citových i myšlenkových, proudem, jehož živým pramenem jest samo srdce našeho lidu, náš Adolf Heyduk s imposantním půlstoletím své práce umělecké obdržel u dr. Nováka necelé dvě stránky problematického ocenění, které dlužno spravedlivě nazvati hlubokým a křiklavým podceněním. Vším, i čím chce dr. Novák něco příznivého říci, udeřeno jest mimo střed pravdy; samá pozorování vedlejší a vnější se vykládají, nikde však se neotvírá průhled na pravé jádro věci, v ten úchvatný svět lidského srdce, jenž jest vlastním obsahem poesie Heydukovy, její šlechtickou pečetí a neodolatelnou přitažlivostí. Tak zasahuje úsudek autorův jen *vedle* pravdy i ve tvrzení, že »zvláštní ráz a populárnost Heydukovu založilo jeho vroucí pohroužení v panenskou přírodu líbezného Slovenska a velkolepé Šumavy,« kde o studiu lidu mluví teprve na místě druhém a o »národním živlu v životě obyvatelů« se zmiňuje s tak nevinnou klidností, jako by snad v »líbezném Slovensku« i život Slováků přelíbezně idyllicky plynul! Nenajde se tak snadno pamflet, který by i otužilé české nervy tolik dráždil, jako tato obojetná, beztvárná a přece škůdnická stať o Heydukovi. Když se o básníku tak vědomě a svérázně národním dí, že jest »něžným člověkem citu, mysli naivní a jednoduché, nadšeným optimistou a nasládlým idyllikem, epigonským a konvencionelním

i v nejlepších svých výtvorech,« není snadno vůči tomu zachovati klid. Postavy Heydukových poetických povídek prý nikde neúčinkují pravdivostí životnou a charakteristickými rysy; básně s náměty historickými prý jsou úplně nepodařeny; z celé tvorby Heydukovy jen Dědův odkaz nalezl rozhodně milost před soudem dr. Arna Nováka.

K tomu podotýkám jen tolik, že nejpopulárnějším dílem Heydukovým se stala historická pověst Oldřich a Božena, o čemž počet jejích vydání svědčí; že báseň Za volnost a víru jest jediným epem, jímž se vedle Sv. Čecha vůbec současný básník český odvážil, a to se zdarem, velké malby historické; že básnické povídky Běla, Sekerník i Dřevorubec a jiné předvádějí postavy na vrchol jímavě životné a typické kusy lidového života, jehož drobnější obrázky a figurky Heyduk podal jako mistr, nezastíněný ani Sládkem, ani Quisem, vůbec nejlepšími básníky toho oboru, v bohatství nepřebraném nejen ze Slovenska a Šumavy, ale i z Písecka a zevšad, kamkoli pronikavé a vnímavé oko své obrátil mezi lid.

Ovšem jest postavou nejvýznačnější a nejzajímavější básník náš sám s tou hlubinou intensivní, nedolatelně mocné lyriky své osobní, jež kouzlem si podmaňuje všecky sympathie, nechť mužně horuje v bolu i naději vlasti, nechť prostomile plesá v blahu rodinném anebo lká nad jeho hrobem, nechť se dává unášeti krásou přírody aneb se zadumává nad věčnými jejími taji.

Ačkoli čtenář, který by Heyduka znal jen z této literární historie, by si představil pěvce jednostranného, slaďounce přejemnělého, sentimentálního a fádního, přece by si mohl všimnouti, jaké přednosti mu zde dopřáno před jinými. Ať chtě či nechtě, dr. Arne Novák nedal mu žádných kmotrů z ciziny. Povídá naopak, že se Heyduk ve veršovaných svých povídkách nestal Byronistou, nýbrž zcela jiným směrem pracoval; pro tento jeho směr neudává vzoru, i dovoleno tedy snad si mysliti, že Heyduk jest svůj, což jest v této knize zjevem velmi neobyčejným.

Ostatní poesii české věnuje dr. Novák již po skrovnu místa. (Dokončení.)

Josef Hlávka.

Posmrtná vzpomínka.

Čtrnáct dní po pohřbu Svatopluka Čecha vynesli ze slavnostní síně Musea k věčnému odpočinku tělesné ostatky Hlávkovy. Smrt jeho přišla neočekávaně. Právě poslední dobou byl nebo aspoň zdál se býti nezvykle svěží. S čilostí téměř mladickou pustil se do spisování obšírného pamětního spisu k vládě proti zamýšleným od ní dalším jmenováním německých profesorů na umělecké akademii Pražské. Těšil se z rekursu, přátelskou

rukou řízně vypracovaného proti požadavku místodržitelství Pražského, aby fond Riegrův pro zásluhy, Českou akademií spracovaný, byl formálně zřízen jako nadání a přišel tak pod dozor vládní. Sám pak naopak již bezmála k cíli dovedl všecky kroky, aby ještě za jeho života celé jeho jmění bylo přeměněno v nadání, kterému by připadly všecky úlohy, vytčené původně v Hlávkově závěti. Nadání mělo ihned po jeho smrti v působnost vejíti, kdežto by on byl jen doživotně užitky volně vládl, nikoliv již substancí.

Hlavní pohnutkou mu byla úspora poplatků, mělot nadání to býti zřízeno výslovně k oslavě panovníkova letošního jubilea a nadáním toho druhu kynulo osvobození poplatkové. Po mnohém jednání dohodl se v té příčině s vládou, šlo již jen o formální zřízení nadací listiny. Proti závěti byla zamýšlena jen jediná změna: také Národohospodářský ústav, za vydatné hmotné podpory i podstatného duševního vlivu Hlávkova zřízený, měl vedle České akademie a Studentských kollejí míti pevně vyměřený podíl na výnosu nadačního kapitálu. Celou mysl Hlávkovu zabíralo toto veliké nadání. Věděl, že v případě, kdy by se jeho záměry měly uskutečniti na základě testamentu, zkrátí se kapitál zůstavený o 5—700.000 K, jež připadnou státu jako poplatek. Ty peníze chtěl zachovati národním účelům kulturním i za tu cenu, že by se do smrti vzdal všelikého vlivu na podstatu svého jmění a jen užitky si dotud vyhradil.

Skvělé zdání svěžesti a zdraví, z něhož přátelé Hlávkovi měli radost, bohužel sklamalo. Malá příčina stačila, aby znovu propukl starý, zlý neduh, často jen velikými námahami lékařů do mírných mezí svedený. A tentokráte nedala si smrt již ujíti kořist, na niž tak často byla již sahala. Mívalat v Hlávkovi samém spojence. Žil sice po dlouhá léta s příkladnou zrovna střídmostí, ale nedovedl se šetřiti, šloli o nějakou věc veřejné důležitosti, když se jeho snah a záměrů blíže dotýkala. Tak i na počátku r. 1905, když jsme spolu sosnovali hlavní organisační rysy pro Národohospodářský ústav, nedbaje churavosti jel s pamětním spisem k presidentu ministerstva Gautschovi a hleděl si zjednati u rozličných osobností napřed souhlas, a to vše tak neúmorně a vytrvale, že se na konec ve Vídni důkladně rozstonal.

Téměř třicet let trval vlastně stav jeho churavosti; od těch dob totiž, kdy jej, muže čtyřicátníka, těžké onemocnění donutilo vzdáti se dráhy stavebního podnikatele ve velkém slohu, který se na této dráze byl v krátku dodělal skvělých hmotných výsledků. Po několik let pak byl nucen tráviti na jihu a nemoha ani choditi musel býti vozen na vozíku, tak že si pak i s balkonu zámku Lužanského zřídil dřevěnou rampu pro svážení do zahrady. Musel býti připraven na blízký konec a ztrativ chot pospíchal, aby své jmění jak nejúčelněji obětoval na kulturní povznesení národa. Kterak ho zaujaly tyto záměry, vylíčil jsem za příležitosti sedmdesátých narozenin Hlávkových čtenářům Osvěty

v článku »Jak vznikla Česká akademie.«[1]) Ukázal jsem tam, jak Hlávka na rozličných stranách hledal poradu a jak, naplněn jsa vroucností v pravdě buditelskou, ustálil se na plánu velkého jednotného věnování na prospěch vědecké, literární a umělecké tvorby v českém národě. Tehdy však smrt ještě změnila svůj úmysl. Hlávka mohl jmění nastřádané v době svých podnikatelských úspěchů ještě po čtvrt století dále spravovati a rozmnožovati, aniž bylo třeba, aby také národ čekal na ústavy, jež svou povahou náležely do celkové Hlávkovy koncepce.

»Milostí Boží,« praví pak v závěti své z r. 1904 Hlávka, »se můj věk nad očekávání tak prodloužil, že mně bylo možno některá ustanovení mé poslední vůle, dne 15. června 1882 v Bocnu sepsané, arci jen částečně a v užší formě ještě za mého žití provesti. — Zbývá však ještě mnoho, co mně již vykonati možno nebude, mimo to nastaly nové poměry a ukazuje se vždy víc a více, že jen svépomocně, jen usilovnou vlastní prací v zdokonalení našeho vědění a umění můžeme dosáhnouti oné mravní a hmotné síly, které k zabezpečenému zachránění našeho národa je zapotřebí.«

Z těch slov jsou zjevny zajímavé stránky Hlávkovy povahy a jeho snažení. Především jeho vlastnost a zvyk vybudovati si pro vše až do podrobností určitý plán. A pak jeho idealistická víra v zachování národa pomocí duchovního rozvoje na polích vědy a umění. Oboje se u něho tak proniká, že nelze je odděliti. Ano slovo *plán* při všech Hlávkových nadacích a založeních nelze ani dosti zdůrazniti. Když svého času potkával se jeho vlastní návrh stanov pro Českou akademii v kruzích Pražských s odporem, zvláště u členů Král. české společnosti nauk a výboru zemského, Hlávka pak návrh ten některým autoritám právnickým ve Vídni ukazoval, aby zdejším odpůrcům snáze se mohl vzepříti, pravil mu vynikající hodnostář, známý svou duchaplností, tehdy ministr spravedlnosti: »je patrno, že stanovy dělal stavitel, vše je pevně sečleněno a na nic nezapomenuto.« Podle nálady mohli v tom výroku spatřovati a spatřovali jedni chválu, druzí skrytý posměšek — ale výrok ten platil o každé Hlávkově nadací nebo věnovací listině. Nejsa v peře obratnější než naši technikové průměrně bývají, s nemalým vynaložením duševní námahy usiloval v každém případě do podrobna vztyčiti nejen cíle a úlohy, nýbrž i postupy jednání, podmínky i spůsoby rozhodování atd., málo důvěřuje v ideálné ponětí těch, kdož věc měli prováděti, a v přesnost i tuhou svědomitost jejich jednání.

Kdo ostatně nikdy dříve neměl příležitost o této rázovité vlastnosti Hlávkově nabyti názorného poučení, má ji nyní usnadněnu závětí vytištěnou, se všemi stanovami pro každé jednotlivé velké i drobné nadání ve vlastním textu závětí dotčenou, jež všecky tvoří integrující součást té závěti. Vyplňují statný tiskopis in folio o 50 stranách. Na jistých věcech lpěl při tom Hlávka

[1]) Viz Osvětu 1901, čís. 2. a 3.

s nejtužší houževnatostí, tak na příklad na tak řečeném hlasování tečkováním (neboli »punktýrováním,« jak sám je nazýval). Potkáváme se s ním v první závěti, v pravidlech jubilejního fondu při Svatoboru, v stanovách i v jednacím řádu Národohospodářského ústavu (ač jsme se proti tomu dosti bránili) i také ovšem v poslední vůli z r. 1904. Chtěl vždy podrobným předpisem postupu zabezpečiti bedlivost úvahy a jakýsi objektivný výsledek vyřízení. Nedůvěřoval lidem, že by sami ze sebe bez takové vížící formy stejnou péči a spravedlnost osvědčili. Mohlli si v podobném případě volně počínati, jako při jednotlivých nadáních nebo v ustanoveních závěti, tu ovšem užil své volnosti po chuti. Kde bylo třeba dohody s někým jiným, dovedl tento muž, zdánlivě křehoučký, s takovou neúprosnou, neústupnou pevností hájiti své přesvědčení, že člověk jí nemohl odepříti své nejvyšší úcty, i když časem sám pozbyl při takových sporech trpělivosti. Měl jsem takových zkušeností několikero. Nejprve při sdělávání stanov České akademie. O zřizovací listině jsme se dosti snadno dohodli. Vyhověv jeho přáním, dosáhl jsem spolu schválení konceptu. Ale o stanovy nejprv se mnou jako referentem zemského výboru, pak se členy Učené společnosti, pak s plenem výboru zemského a konečně s vládou úhrnem přes půldruhého roku těžce zápolil.

Jednou bylo mně zajeti do Lužan, po druhé přijel Hlávka do Prahy a dopisů i telegramů byl vyměněn houf, také mezi nimi byl telegram kategorický: aut — aut! Menší měrou sice, ale do jisté míry přece až k výstupům dosti živým vyspěly spory při skládání jednacího řádu pro Českou akademii. Pro Národohospodářský ústav přinesl jsem o prázdninách r. 1905 do Lužan úplnou osnovu stanov, ale dobrého půltřetího dne s malými odpočinky o mnohou zásadu a každou téměř větu jsme se potýkali a posléze koncem r. 1907 v Praze o jednací řád ústavu toho. Tehdy v Lužanech jsem mu žertem pravil: »Dle pravděpodobnosti z fysických zákonů plynoucí přežiji asi já vás a budu míti nad vaší rakví pohřební řeč. Tu lidem povím, jak jste pracně a s duševní sebetrýzní a nikoliv jen lehce hojnými groši provozoval své mecenášské povolání.« — O jiné věci bylo mi uloženo promluviti nad rakví jeho. Plním svůj slib jinak. Tento dosud největší český mecenáš měl cosi podobného s těmi dobrodinci chudých, kteří se nespokojují sáhnutím do kapsy, nýbrž pronikají až do stánků chudoby, aby poznali a zajistili, že oběť jejich bude vynaložena nejúčelněji. Dát a nevidět, jak se užije daru, nezabezpečit, aby se ho po názoru dárcově jak nejlíp užilo, toho Hlávka prostě nedovedl. V potu tváři jedl svůj mecenášský chléb. A moje úcta k němu rostla každou hádkou, již jsme spolu měli, a tak vedlo se v podobných poměrech i jiným. Též sluší spravedlivě o něm říci, že všecky takové spory nezůstavily v něm kyselosti, věděl-li jen, že odpůrce má pohnutky ryzí. Celé hodiny jsme nervosně mluvili, šermovali rukama, klepali olůvky o stůl a složivše akta, ruku v ruce šli v srdečném hovoru k obědu, k němuž nás volali.

Připomenul bych ještě, co jsem svého času již v článku »Jak vznikla Česká akademie« nazval jeho zvláštní »mecenášskou technikou.« Vycítili z toho slova někteří přídech ironický. Ale neprávem. Při svých velkých věnováních, jako zejmena na Českou akademii, na Studentské kolleje i konečně pro Národohospodářský ústav chtěl vždy spolu povzbuditi jiné, aby přispěli také. Veliké nadání na stipendia při akademii výtvarných umění učinil v předpokladě, že vláda ústav pro české umění zřídí a Praha to věnováním pozemku usnadní. To všecko bylo také »plánem.« Ba pokládal zřízení podobných ústavů za úlohy veřejné, nechtěl vládu a jiné činitele veřejné zbavit povinnosti, jen morálně donutit. Leč v pozadí stál pořád veliký záměr jeho konečného nadání, které by oblíbené jeho ústavy pro všechny budoucí případy zabezpečilo. Bylo tedy velikou křivdou, když se mu právě tato technika vytýkala jako nějaký laciný spůsob k zjednání slávy mecenášské. Že to nebyla laciná sláva, dosvědčují trudy, které si ukládal, aby záměry své nejúčelněji přivedl k místu. A když vídám, s jakou prepotentní manýrou často mladší kritikové naši zastupují své zvláštní směry, táži se, proč by člověk, z jehož ruky i hlavy vyšlo tolik plodného díla, neměl míti také kus práva na své mínění a přesvědčení!

Mnoho vlastní životní zkušenosti ostatně působilo u Hlávky, když stanovil podmínky svých nadání. On sám skrovnými prostředky se vypracoval a povznesl. Věděl, že může odklizení všech překážek energii ochromit. Kladl také podmínky, jaké si ukládal sám. Když se však zřídily Studentské kolleje, slyšel jsem od nejednoho vážného člověka pochybnost, neochabneli ráznost a síla po činu v mládeži, když se jí vše tak usnadní, kdežto starší pokolení muselo se truditi životním zápasem těžším. Hlávka však věděl také, kolik výborných sil ty trudy ochromí a zmenší, vyhledával prostřední cestu. Nechtěl s nikoho všecku starost o sebe sníti, nýbrž jen nejnutnější mu zabezpečiti. Ta zásada v zařízeních kolleje je provedena skvěle. Připouštím ochotně, že na př. podmínky k obsazení i udržení Hlávkových stipendií byly i nám učitelům přílišny, nalehali jsme na jistá zmírnění i také jsme konečně něčeho v tomto směru dosáhli. Ale co činit naproti muži, jenž sám v obyčejných studentských svízelích skvěle vystudovav, šel bez ostychu za zednického učně a tovaryše, aby do podrobností seznal výkonnou práci, již chtěl potom s úspěchem říditi.

Ostatně byl Hlávka již za svého života mužem legendárným. Pověsti o jeho povaze a skutcích byly přerozmanité; u mnohých, kteří s ním byli ve stycích jako tvůrci uměleckých děl, žadatelé podpor nebo poučovatelé, jak by měl účelněji užiti svých prostředků, bývaly úsudky o něm zhusta nepříznivé. Nelze pro všecky ty nesčetné případy rozhodnouti úhrnem, kdo byl v právu. Hlávka byl příliš význačnou individualitou, mužem příliš určitých přesvědčení, aby je bezděky nepřiváděl k platnosti, ať šlo o cokoliv. Proto byly rozpory snadny. Vždy zůstaly v jeho povaze i každém

konání stopy obou hlavních rysů jeho osobní historie. Neobyčejná podnikatelská síla a ráznost jeho mladších let, když si vlastní zdatností vybojoval uznání a platnost a s úspěchem se zkusil na provádění velkolepých podniků stavebních. Byl v něm tehdy, neštiťme se toho slova, velký podnikatelský egoismus. Úspěchů svých na poli podnikatelském si zasloužil Hlávka nejen svou bystrou vypočítavostí, nýbrž i čímsi jiným, co právě v živnosti stavitelské bývá ceněno, svou naprostou poctivostí. A proti tomuto egoismu nabývacímu, v našich řádech společenských samých za pružinu činnosti uznávanému, stojí u něho druhý rys: velkolepý altruismus v upotřebení nabytého majetku. A tento altruismus osvědčoval se u Hlávky i v tisícerých podrobnostech, jež nikdy nevyšly na světlo. Student, který byl opravdu chud a zaklepal na Hlávkovy dveře, neodešel neoslyšen, jen bylli jako student výborný. Celá řada takových studentů i kandidátů doktorátu mívala od něho pravidelnou podporu. Nikdy jsem se nesklamal, když jsem uchazeče takového Hlávkovi doporučil. Za to mně zkrátka a bez ohledu na náš přátelský poměr odepřel příspěvek, když jsem ho důtklivě potřeboval pro politický časopis. »Víte, že na takové věci nedávám,« byla stručná odpověď. Ani dr. Mattuš, intimní přítel Hlávkův, nepořídil v podobném případě více. S jakou pietou Hlávka pečoval o Zeyera, o jeho slovesnou pozůstalost, o šíření jeho spisů do kruhů, kam česká kniha nepronıká, jest ovšem již více známo, než faktum, že po léta vyplácela Zemská banka stále roční důchody některým spisovatelům. Sám jen čirou náhodou jsem o tom zvěděl.

Četl jsem v nekrologu, jenž byl napsán do zahraničného časopisu, že Hlávka byl až »do grotesknosti spořivý.« To platilo nejvýše, dokud šlo o Hlávkovu osobu a jeho potřeby. Střídměji a jednoduššeji žíti než on, míti menší osobní potřeby věru nebylo snadno. Ale jinak to skoro nebylo pravdivo. Jako zaměstnatel byl ovšem přísný, neodpustil nepořádku a ledabylosti a dokonce pak ne lži. Při dodávkách pro své stavby, pro svou domácnost i pro ústavy, jež založil a řídil, rád smlouval, měl v těch věcech ovšem i své zkušenosti; ba také s jistou nechutí podpisovával poukazy výplat na př. za věci dodané České akademii. Hleděl, aby peníze akademie byly jak nejdéle na úrok uloženy. Tu měl na zřeteli své ústavy, a jejich prospěch byl mu předním. Ale kolikráte by byly velké literární podniky akademie uvízly, kdy by on nebyl štědře hned tisíci zakročil. Tak mohli lidé s jistým oprávněním, ale jen ve smyslu, jenž Hlavkovi nečest nepůsobil, říci, jak znělo jedno okřídlené slovo legendy, že od něho lze snáze dostati tisícovku, nežli tři zlaté. Ale do grotesknosti spořivý naprosto nebyl. Jeho dům byl v nejlepším smyslu pohostinný, a když šlo o nějaké representační uctění cizího umělce neb učence a vůbec člověka, na jehož příznivém úsudku o našich věcech a poměrech záleželo, tu věru nebylo viděti ani stopy nějakého spoření. Lužany vítávaly hostí, pokud jen stačily jejich hostinské pokoje. A dokud Hlávka sídlíval ve Vídni, setkávala se v jeho

domácnosti téměř denně společnost českých politiků i jiných osobností při srdečném a štědrém pohostinství.

Jeden rys byl u Hlávky zvláště charakteristický. Jeho láska pro výrobek české práce. V domácnosti s oblibou užíval produktů Lužanských. Lisoval z vlastních rév víno, mimochodem řečeno: dobré. Dovedný řemeslný výrobek český ukazoval s radostí. S umíněností, jež vedla někdy ke komickým sporům s krejčím, chtěl míti látky původem české na svůj oděv, třeba byly horší. Bylo v něm cosi podobného tomu slavnému maďarskému vlastenci, který vyřkl, že bude chodit třeba v pytlovině, budeli to jen výrobek maďarský.

Také nebylo pravda, že by nemíval citu pro chudobu. Slyšel jsem sám z jeho úst, jak radostně se vyslovil o velkém odkazu manželův Olivových a jak při tom připomínal, že nás obětavost národní někdy až příliš odvrací od lidumilství sociálního; kdy by neměl své kulturní záměry, dodal, také by jmění obrátil na podobné účely. Za to neměl ovšem smyslu pro novověký socialismus. Jak ho měl míti on, který byl skrz naskrz mužem individuální svépomoci a měl v sobě tradice doby liberální, v nichž vyrostlo celé pokolení vrstevníků jeho.

Říkalo se o něm, že neuměl správně česky. Ale když to mělo býti výtkou, zapomínalo se, že své mládí strávil na německých školách a z části i v místech německých, že po celý mužný věk byl v cizině a teprve po založení České akademie do Prahy přesídlil. Jeho dopisování, až do té doby převahou německé, víc a více se potom koná po česku. Naprosto bylo nesprávno tvrzení, že svého ducha obětavého, svého smyslu pro umění a literaturu nabyl teprve od druhé své choti, jak se naznačovalo v jistém ženském časopisu. Jeho první testament, psaný — jak výše řečeno — »v Bocnu« pochází z r. 1882; druhý sňatek uzavřel však teprve r. 1886. To arci nebudiž nikterak řečeno na újmu té šlechetné paní, jež přinesla do domácnosti Hlávkovy kouzlo hudebního umění, k hudebním požitkům v kruhu domácím dovedla soustřediti vybrané síly a jistě přispěla nemálo k oživení zájmu manželova pro umění hudební vůbec.

Všecka nespokojenost, jež se v různých kruzích ob čas ze zvláštních podnětův i paušálně a jaksi zásadně obracela proti České akademii, snášívala se především na hlavu Hlávkovu. Budiž podotčeno předem, že na výběr prvních řádných členů, kteří byli vyhrazeni nejvyššímu jmenování, Hlávka vlivu neměl. Návrhy vyšly od zemského výboru, jehož referentem v té věci byl pisatel přítomné vzpomínky. I doufá, že bude časem uznána nestrannost, s jakou se návrhy připravovaly a podaly. Proto nebyl Hlávka také vinen, že jmenování a později i volby řádných členů nevzaly směr, jehož si přály kruhy, jichž mluvčím byl tehdy zvěčnělý Kaizl v dopise, který snad v pozůstalosti Hlávkově se zachová. Svého času vzbudil mezi přáteli Hlávkovými jistou sensaci. Třídy akademie zachovaly si naproti presidentu plnost své autonomie.

Hlávka se vším nesouhlasil, co z tříd vycházelo, mnohé věci, jež byly též ve veřejnosti přetřásány, nesl přímo nelibě, ale třídy zase nesouhlasívaly se vším, čeho on si přál. V nynějších úsudcích jsou všude zjevny stopy strannických zaujetí; literární kamarádství se tvoří a rozcházejí napořád a určují barvu kritiky. Na konec vyvrcholují námitky nejčastěji ve výtku »konservatismu,« nejlacinější z hesel všeho samozvaného pokroku. Také o Hlávkovi se řeklo, že se příliš podával vlivu konservativních rádců, kteří jej obklopovali. Kdo to mohl napsati, neměl vůbec ani tušení o poměrech, neboť právě to bylo zajímavo na Hlávkovi, že on na sebe působiti nedal. Byl tou měrou svůj člověk, celkem i tak málo důvěřivý, že se cizímu vlivu nepodával. Každý člověk ustálí si věkem a prací určitý svůj názor o světě a životě, o podstatě a směrech svého působení. Jeden ostřeji, druhý méně výrazně. Hlávka nad míru pevně a individuálně. Nemůže se ovšem líbiti, co z takové hlavy vychází. Ale z druhé strany jen takovým energiím dařívá se vytvořiti něco pevného a velkého.

I ti, kteří s Hlávkou se dostali do jednání osobně nepříjemného, nemohou popírati, že nezištně, s nasazením své celé bytosti, svého velikého vlastenectví národního a neúmorné práce položil základy institucím, na něž bychom bez jeho počinu a pomoci byli asi ještě dlouho čekali. Čím rázovitější jest, kdo takové věci tvoří, tím méně jest možno, aby vyhověl všem, aby se líbil všem. Ale v dějinách každého národa toho druhu rázovité postavy jsou podstatným živlem hodnotu jeho určujícím. Hodnota osobnosti a díla Hlávkova spočívá v příkladě, který svou podnikatelskou zdatností poskytl svému lidu, jenž si dává říkati nebo i sám si říká, že nemá »obchodního ducha,« a neméně též ve vzoru mecenášství, které se nespokojuje věnováním peněz na všeobecně naznačený cíl, nýbrž organisační prací podrobnou pečuje, aby se cíle také nejlépe dosáhlo, především pak v neobyčejné hojnosti opor a podnětů, které dal kulturní práci národa a které jemu zabezpečují památku nejtrvalejší. Dr. *Albín Bráf.*

O Janu Palackém.

Píše

dr. **V. Švambera.**

Z těch našinců, kteří aktivně prožili celou tu velikou dobu politického obrození českého národa v druhé polovici XIX. století, šedesáte let vlády císaře a krále Františka Josefa I., odešel v noci z 22. na 23. únor 1908 poslední velký pamětník — Jan Palacký.

Budiž mi tuto dovoleno předeslati několik slov úvodem.

Ti, kdož znali Jana Palackého a jeho vědeckou a politickou činnost, vědí zajisté, že není snadno psáti jeho životopis, a že jest

vůbec nesnadno napsati jej v krátké době. Kdy bych měl již dnes podati definitivní biografii Jana Palackého, byl bych musel již od delší doby ji připravovati. Bylo mi však zrovna příkazem piety k mému nejlepšímu učiteli, s nímž jsem po 22 let téměř denně obcoval, abych nenapsal čárku z jeho životopisu, pokud ještě dlel mezi námi. Byl bych to považoval za jakousi výzvu smrti. Prof. Palacký byl mým nejlepším otcovským přítelem, a pokládaje mne od let za svého biografa, zasvětil mne dosti do intimit svého vědeckého, politického a částečně i rodinného života. Bylo mi popřáno nahlednouti do celkového života jeho, jako snad nikomu jinému. Myslím, že mohu to tvrditi — s výjimkou rodiny Riegrovy a Bráfovy — i o politickém směru jeho činnosti, neboť Palackého mohl vůbec pochopiti jen, kdo se s ním nepřetržitě setkával a kdo požíval naprosté jeho důvěry. Posuzovati Palackého — při veškeré přímosti jeho povahy — podle okamžitých projevů, podle slov právě pronesených, to by vedlo k nesprávným závěrům; při něm bylo vždy nutno tvořiti si úsudek teprve z celého komplexu otázky, o níž se v tom kterém okamžiku jednalo. Při rychlosti myšlení a projevů Palackého bylo nutno věděti, nejen co řekl, ale spíše, co chtěl říci.

Mám sice za to, že jsem pochopil Jana Palackého, jsem si však vědom, že pozdější biografie, již bohdá při zdraví napíši, značně doplní a třebas i změní řádky, jež tuto otiskuji. Proto také neobírám se zde podrobnostmi, nýbrž hledím spíše nastíniti hlavní rysy té zvláštní postavy. Tento nekrolog neznamená tudíž pro mne definitivní životopis, jenž může vyjíti teprve po několika letech, i dovoluji si tuto prositi všech, kdož by byli ochotni podati vysvětlení, doplňky neb opravy k tomu, co zde píši, by to laskavě učinil ústně nebo písemně v Geografickém ústavě české university v Praze, Karlovo nám. č. 21 n. Znal jsem Jana Palackého z osobního obcování od r. 1885. Každý příspěvek, zvláště z doby dřívější, bude mi velmi vítán.

Připomínám výslovně, že v tomto nekrologu až na malé výminky ignoruji literaturu. Zpracovat ji v žádoucím rozsahu nedovoloval mi krátký termin vyměřený tomuto článku. —

Když se 10. října 1830 Františku a Terezii Palackým po třiletém manželství narodil syn, stál již otec jeho, ačkoliv věkem ještě mlád, v prvních červáncích své potomní slávy. Největší český přírodopisec tehdejších dnů, hrabě Kašpar Sternberg, byl synu jeho Janu (Křtiteli) kmotrem a jmeno jeho zaneseno jako druhé do matriky.

Jan byl dítě slabé, jen tělocvikem a léčením studenou vodou prý se udržel a sesílil. Byl vychován doma, nechodil ani do obecné a většinou ani do střední školy. Otec při pilné vědecké práci jen nepatrně se obíral synem svým, svěřuje vychování jeho matce a tchánu svému Měchurovi, jehož miláčkem malý Jan záhy se stal. Co o vychování malého Jana drasticky vypravuje Josef V. Frič (v Pamětech, I., str. 43, 241 a n.), zdá se ovšem býti aspoň v jistém směru nadsazeno. Postrádalli Jan výchovného vlivu ve-

řejných škol, dostalo se mu za to tím důkladnějšího vzdělání domácím vyučováním. V. V. Tomek byl hlavním jeho učitelem, a Jan Palacký ještě v pokročilých letech vzpomínal Tomka jako učitele, jenž vypěstil jeho paměť k výši, jež po půlstoletí zůstala asi nejvelikolepější, jaké který Čech v XIX. století dosáhl. Tato paměť byla u nás zrovna příslovečnou, a budila obdiv všude, kde se Jan Palacký objevil. Avšak nebyla tu jen nesmírná paměť, o níž mluví i lexikony (Wurzbach), bylo tu i ohromné nadání.

Nejsem psycholog, ale soudil bych, že při neobyčejné agilnosti a pracovitosti Jana Palackého právě ta úžasná paměť vedla k roztříštění činnosti, jež jest charakteristickým pro celý jeho život. Že činnost tak různorodá nezanikla bez úspěchu, že Palacký na mnohých místech zanechal intensivní stopy svého působení, za to děkuje jen neobyčejnému nadání svému.

Teprve ve vyšších třídách akademického gymnasia ocitl se Palacký na veřejném učilišti. Ředitelem ústavu byl tehdáž Josef Jungmann, jedním z učitelů Klicpera, a spolužákem mladého Palackého nynější president Vídeňské Akademie, Eduard Suess. Ačkoliv stáli v různých politických táborech, přece zůstali přáteli až do smrti. Již v této době ovládal Palacký pěkně moderní jazyky, což mu neobyčejně usnadňovalo všecka vědecká studia v době pozdější.

Jistou charakteristiku Jana Palackého za pobytu jeho na akademickém gymnasiu podal Josef V. Frič ve svých Pamětech. Po několik let spojovalo je nerozlučné přátelství; později však je Jan Palacký přerušil, což mladý Frič pokládal za jedno z největších sklamání životních. Mám za to, že zrušení tohoto úzkého přátelství vyplynulo z více příčin, že tu nepůsobil jen odpor rodičů Palackého proti Fričovi. S počátku byli oba výstřední mladíci, vlastně mladí podivíni, jen že každý v jiném směru. Během několika let Palacký vyšel z úzkého Pražského prostředí, vlivem pobytu v cizině vyvíjel se nepoměrně rychleji a vážněji, než Frič, tak že intellektuelní mezera mezi oběma stávala se vždy větší. Frič se svou náklonností k theatrálnosti a fantastičnosti pozbyl asi u Palackého vážnosti a následkem toho i opravdového přátelství.

V l. 1838—39 konal Palacký svou první větší cestu do Italie (do Říma a Neapole — vzpomínal vždy, jak jej oslovil kardinál Mezzofanti lámanou češtinou). V zimě 1844—46 a 1847—48 dlel s churavou matkou v Nizze. Cesty a pobyt v cizině měly na mladíka tak vznětlivého a talentovaného veliký vliv výchovný. Na zpáteční cestě z Nizzy viděl již Palacký výbuchy povstání v severní Italii a nedlouho po jeho návratu i Čechy, v první řadě Praha, byly strženy do onoho víru, jenž jest charakteristickým pro rok 1848. Palacký, jenž ovšem na poměry v Čechách a v říši vůbec hleděl očima svého otce — hledisko to se ostatně osvědčilo zcela správným — jistě nepatřil k oněm povahám, jimž by povstání toho roku i boj byl zvláště sympathickým, avšak musel přece, jako syn Františka Palackého zakusiti aspoň částečně

trpkosti oněch dnů. Byl zajat, záhy však vyměněn za ministra Lva Thuna. Často vzpomínal na rok 1848, vyprávěl, jak s P. J. Šafaříkem dal podnět k slovanské trikoloře, zpravidla však pokládal líčení krátkého Pražského odboje i hlavních v něm súčastněných osob aspoň částečně za nesprávné. Tak soudil do jisté míry též o příslušné práci Helfertově. Ještě nějaký týden před svou smrtí radil se se mnou, máli v klubovní přednášce sděliti své vzpomínky na rok 1848, k čemuž jsem jej ovšem jenom živě povzbuzoval, neboť sdělení jeho, třebas se odchylovalo od líčení jiných, přinášívalo přece některé nové momenty, ježto Palacký, prost ohledů, pověděl prostě to, co jiní buď nemohli nebo nechtěli říci, nebo prostě nevěděli, nejsouce tak zasvěceni do všech tajů politiky. K oné přednášce, jež slibovala býti zajímavou, bohužel již nedošlo.

V l. 1848—53 studoval Palacký v Praze na universitě filosofii a práva. Pokusu studovati medicinu záhy se vzdal, jak sám říkal, pro nedostatek zručnosti manuelní. Ze svých učitelů jmenovával zvláště Pressla, Pfunda (botanik, jenž zemřel později v egyptských službách v Súdánu), Kosteletzkého, Aug. Smetanu, Janderu. Nemaje ještě ani plných 20 let, byl 11. května 1850 povýšen na doktora filosofie.

Při hojném studiu vědeckém měl Palacký v studentských letech i svou dobu básnickou. Psal verše, pokusil se i o dramatickou tvorbu, přeložil z jazyka francouzského Guizotovy »Dějiny vzdělanosti v Evropě« (v Praze 1851) a Scribeovu veselohru »Milovánu býti nebo umříti« (1. sv. Bibliothéky divadelní, v Praze 1852).

Roku 1851 dlel v Drážďanech a v zimě r. 1852—53 studoval v Paříži. Tento Pařížský pobyt měl asi veliký vliv na celý další život jeho. Ještě po decenniích, když jsme spolu dleli v Paříži, vzpomínal oné elegance a duchaplnosti, jaká charakterisovala Napoleonskou Paříž let padesátých přede všemi ostatními městy světa; v elegické skoro náladě ukazoval mi kostel, kde dal čísti mši za svou první vážnou lásku a projevoval pocity sympathií pro Francii v historickém sále Versaillském, kde Bismarck r. 1871 proklamoval císařství Německé. Připomínal také, že jest tomu téměř 50 let, co podával zástupci zahraničného ministerstva francouzského vyžádané dobrozdání o otázce černohorské. Přišel pak do Paříže ještě jednou k několikatýdennímu pobytu r. 1904. Paříž byla mu po Praze nejmilejším městem.

Roku 1854 stal se Palacký doktorem práv, načež odbýval praxi u zemského soudu, ale záhy obrátil se opět cele k zeměpisu. Sprostředkováním prof. Constantina Höflera habilitoval se r. 1856 jako docent »všeobecného srovnávacího zeměpisu« na Pražské universitě. Byl tudíž jedním z prvních universitních docentů zeměpisu v Evropě.

Druhá polovice let padesátých vyplněna jest v životě Palackého velikým dílem »Zeměpis všeobecný vědecký srovnávací,«

z něhož vyšlo v letech 1857—60 zpracování Afriky, Australie a Oceanie, jež vydal v l. 1858—1861 i německy.

Chcemeli správně posouditi tento výkon, musíme se vpraviti do stavu vědy zeměpisné v letech padesátých. V tu chvíli udávali tón oba dioskurové Alexander Humboldt a Karel Ritter. Palacký byl žákem Ritterovým (skoro v téže době jako Elisée Reclus), ale směr, jímž se sám dal ve svém zeměpise, znamená sice přijetí titulu díla od Rittera, ale jinak jeví vědeckou samostatnost při autorově mládí zrovna úžasnou. Vidíme již zde úplně vypěstovaný vědecký kriticismus, ano téměř skepticismus, jenž zůstal údělem Janu Palackému po celý další život. Jistých momentů bych zde zvláště při tomto díle rád vzpomenul.

Zrovna divinačním talentem pochopil již tehdáž Jan Palacký celý systém geografie, jejž teprve později budoval Elisée Reclus, a jemuž čtvrtstoletí později Ferdinand v. Richthofen dopomohl k platnosti mezi akademickými geografy. Uplynulo ještě mnoho času, než se tento systém vžil i v řadách těch, kteří geografii sice vyučují, ale sami nejsou produktivně vědecky činni.

Druhým momentem, jejž ovšem dovede v plné míře posouditi pouze jemný specialista, jenž zná celý vývoj našich vědomostí o temném kontinentu, jest jistý vytříbený takt autorův, který ví, do jaké míry může až jíti hypothesa. Píše dílo své jasně a tak, aby bylo lze určitě opraviti je podle nových výzkumů.

Palacký, ačkoliv žák Ritterův, odbočuje od veškerých tradic a staví dílo své na podklad přírodovědecký a zvláště biologický tak, jak se před ním i po něm sotva kdo z geografů odvážil. Oprávněnost toho se u dnešních geografů uznává, zrovna tak jako nesnadnost provedení toho.

Nechci zde zabíhati do otázek širšímu čtenářstvu méně srozumitelných, ale alespoň tolik chci ještě uvesti, že Palacký byl na kontinentu prvním geografem, jenž i proti jiným velikým autoritám odvodil správné důsledky pro horopis celé vnitřní Afriky na základě cest Livingstoneových na jedné a súdánských cestovatelů na druhé straně. Jeho hypothesa o neexistenci pásmatého horstva souběžného s obrysy zálivu Guinejského byla teprve po decenniích potvrzena.

Že dílo Palackého neproniklo tak, jak by jeho význam vědecký byl vyžadoval, toho vina spočívá jednak v malých poměrech českých, jednak i v celkové typografické úpravě díla, a především ve zvláštním stylu autorově, jenž předpokládal u čtenářů onu chápavost, jaká jemu samému byla vlastní, a psal práci svou slohem trochu telegrafickým. To jest hlavní vada nejen tohoto díla, ale veškeré literární činnosti Palackého. Téměř všem jeho pracím schází pečlivá úprava stylistická a dbalost norem vědeckého spisování. Komu to bylo nejvíce na újmu, byl autor sám. Je s podivením, že zrovna tento muž, v jehož spisech, přednáškách a řečech obráží se veliký talent stylistický, že syn

Františka Palackého, muž, jenž v mladších letech pokusil se i o básně, dramatickou produkci a o překlady klassiků, tak malou kladl váhu na konečnou úpravu svých publikací. To mu nemohli odpustiti ani velcí odborníci, kteří pochopovali jádro jeho práce a uznávali jeho genia.

I v druhé polovici let padesátých Palacký pilně cestoval. Navštívil r. 1854 Dalmacii a Uhry, r. 1855 Dánsko a Polsko, r. 1856 Norsko, Skotsko a Anglii. Zvláště pracoval v Berlíně, kdež poslouchal Karla Rittera, vedle Alexandra Humboldta největšího geografa té doby. Palacký jest poslední z velikých žáků Ritterových.

Roku 1859 se Palacký oženil s Adelinou Hämplovou; sňatku jeho bylo církevně požehnáno v Uršulinském chrámu ve Ferdinandově třídě.

V této době, kdy v blesku francouzských děl u Solferina vzchází pro nás nová éra politická, vidíme i Palackého, jenž dosud aktivně byl jen ve směru vědeckém činný, vystupovati též politicky.

Roku 1859 vydal v Berlíně anonymně brošuru »Politik der Zukunft in Oesterreich.« Podle obsahu byl autor přičítán straně starokonservativní. Roku 1860 vyšla rovněž anonymně knížka Böhmische Skizzen von einem Landeskinde. Tento spis pohybuje se na hranici geografie a politiky. Jest to ostrá charakteristika veškerých poměrů v naší zemi, charakteristika, jež zjednala autorovi nenávist mnohých, Čechů i Němců. Téměř po půlstoletí nemohla mu společnost naše a nejen maloměstská odpustiti, že tak skrblil pochvalou, a že již tehdáž tak dobře rozpoznal veškeré nedostatky našeho života. Musíme dodati, že Palacký tu stejně spravedlivě vytkl i nedostatky Němců ve vlasti naší, tak že se vzácnou svorností postavily se proti němu obě národnosti tuto zemi obývající. Věcné vyvrácení toho, co Böhmische Skizzen zvěčnily, zůstali Češi i Němci dlužni, a jen praedikat »Das Landeskind« připomínal Palackému (jehož autorství ihned bylo uhodnuto) až do smrti těžké provinění proti ješitnosti národův i jednotlivých vrstev společnosti. Palacký vydávaje tyto skizzy položil měřítko západoevropské na poměry středoevropské, a měl dosti odvahy k jistému kritickému radikalismu, jenž nebyl zvláště u nás v těch letech zrovna v modě. Že se muži odchovanému v zcela jiném kulturním prostředí, než v jakém žila téměř veškera společnost v Čechách, muži, jenž již jako geograf musel míti svůj zvláštní úsudek, i kdy by nebýval talentem tak pronikavých vlastností, musely poměry v Čechách jeviti jinak, než těm, kteří v nich klidně vyrostli, nestarajíce se o ostatní svět, jest přirozeno.

Geograf — ať již náleží kterékoliv straně politické — jenž stopoval zároveň vývoj společnosti a politických poměrů v Čechách za to půlstoletí, jež téměř již uběhlo od té chvíle, kdy Palacký vydával Böhmische Skizzen, musí býti spravedliv a postaviti se na stranu Palackého. Dotkl se maloměstských poměrů.

To byla jeho taktická chyba, mělli aspirace státi se oblíbeným. Všecky hříchy byly by mu jistě odpuštěny, ale tak ostré líčení tehdejších poměrů nemohlo mu býti prominuto. Že líčení Palackého asi značně se blížilo pravdě, o tom bude každý přesvědčen, kdo geografickými skly pozoruje další vývoj až po naše dni. Kdy by veřejnost a kritika byla bývala k Palackému spravedliva, byla by vždycky musela uznati velice vážnou tendenci jevící se v Böhmische Skizzen na každé straně. Místo vyvrácení objevilo se velkopanské pohrdání, a publikace, jedna z nejvážnějších politických, jež kdy u nás byla vydána, odbyta lacinými vtipy lidí uražených ve své ješitnosti. Byla to od našich krajanů chyba. Že Němci nepřijali Böhmische Skizzen přátelsky, nemůžeme se diviti. Autor jim již v předmluvě stavěl před oči úpadek nejen politického, ale i vědeckého vývoje proti veliké době právě uplynulé a dokazoval, že Němci lépe znají Chili, Nový Zéland a Beludžistán, než svého tisíceletého souseda.

Že tendence autorova byla dobrá, prosta veškeré nespravedlnosti, o tom lze snadno z celé té knihy vésti důkaz.

Autor »nepřeje si ani Kufsteina ani řádu Františka Josefa, ani slavného jmena, aniž čeho jiného, než vědomí poctivě vykonané povinnosti.«

Palacký domníval se, že píše své dílko »v předvečer rozhodného zápasu o princip národnostní, či lépe řečeno o rovnost všech národů, jež jest jen důsledkem principu rovnosti všech individuí, v předvečer boje, jehož výsledek lze jen ve velkém, nikoliv v podrobnostech předvídati, a jenž může z Čech udělati ‚Wasserpolakii' nebo Řecko, v kteréžto chvíli musí se oběma národům jednati o pravdu.«

Velmi pozoruhodný, zvláště za dnešní situace politické jest doslov Palackého, psaný 20. prosince 1860. Uvádíme z něho doslovně: »Největší překážkou jest příliš malá důvěra lidu jak v jiné, tak v sebe sama. Lid nedůvěřuje celému vývoji věcí, a nejméně již všemu, co přichází z Vídně. Následkem neslavné rolle, kterou Vídeň hrála, připojilo se v poslední době jisté pohrdání tamější politickou moudrostí, tak že další experimentování stává se nebezpečným. Jen žádné další oktrojování! Třebas špatná, ale v zemi a zemí usnesená ústava jest dnes lepší, než nejdokonalejší oktrojovaná charta, neboť ta by zůstala mrtvou literou, jako každá rakouská konstituce. Naléhavě nutná jest autonomie, neboť jinak nevyvázneme z passivního odporu, tak pohodlného pessimismu a v posledních letech každoročně reorganisované anarchie. Politický takt v Uhrách osvědčil se nejlépe lpěním na historické basi z r. 1848, kdežto u nás jediné ústavy, o níž bylo debattováno, totiž Kroměřížské, nikdo se nezastal. Každý pokus reorganisovati Rakousko a chtíti při tom pokládati Čechy za prosté správní území, musí selhati. Všeobecná přímo volená říšská rada (i pro Vojenskou Hranici a Benátsko — pokud ještě nám zůstane — i Uhry) nebo národnostní sněmy nebo dvorské kanceláře, jako v Uhrách, Charvátsku a j. — i co mezi-

tím leží, německoslovanský spojený sněm, nepřímo volená říšská rada &c. jest zlo. Ještě lze Čechy ovládati, ale jen z Prahy . . . Býti konservativcem znamená chtít něco udržeti, kde však nic není než bankrot, guvernementální anarchie a ‚Befehlerspielen,‘ tam nemůže existovati žádná konservativní strana, třebas pro ni bylo s dostatek elementů v národech Rakouska tak monarchických. Nyní se jedná o to, něco utvořiti, potom může býti řeč o zachovávání; dnes máme jen ruiny . . . Když dnes všichni uznáváme stejná práva pro každého člověka, musíme platnost toho připustiti i pro národy vůbec a neptati se, jaké jsou pleti, jakým jazykem mluví, mnoholi mýdla spotřebují a kolik knih přečtou. Každému národu jest volno pokládati se za první na zemi, ale žádný nemá práva utlačovati jiný, jinak dospějeme ke stavu bellum omnium contra omnes. — Když žák soudí, že nepotřebuje více učitele, učiní učitel nejlépe, když své náhledy o dospělosti svého chovance podrží pro sebe; nemá žádného práva již se mu vnucovati, jinak příjemná vzpomínka na poskytnutá dobrodiní promění se v nenávist a výsměch, jemuž nadutí pedanti nikdy neujdou. Pověstný ‚německý kit‘ v Rakousku již nedrží. Vyskytují se sice tu i onde hlasy fanatiků, volající po meči ‚aber der Herr der Schlachten hält die dunklen Todeslose in seinem Schosz, und Niemand kennt den Tag der da kommen wird.‘ Jediné vidíme a cítíme jasně. Německo bylo by jako za třicetileté války, bojištěm a hřbitovem v tom zápasu o rovnost národů, jak jej dějiny nazvou, ať si již Románi, Dánové a Slované podají přes Německo vítězné ruce, nebo ať nový ‚velký Fritz‘ ještě jednou Německo zachrání. Čeho může při tom Německo získati, když samo proti větší polovičce Evropy, a co ještě více platí, proti vlastnímu svědomí a duchu dějin bude pokračovati v onom tlaku, pod nímž jeden z utlačovaných pruských Poláků v pruské sněmovně psal na stěnu varovné mane tekel upharsim. Podlehl jsem pohnutí, více než bych chtěl, neboť nenávidím válku a každou násilnost jako matku despocie. Přál bych si, by řádky tyto tak harmonicky vyzněly, jako se to zdařilo mému příteli A. Meisznerovi na konci jeho Žižky.«

Palacký výslovně podotýká, že »Böhmische Skizzen« nepsal sám, nýbrž že měl pro některé kapitoly spolupracovníky. Mně jmenoval z nich prof. V. Zeleného.

Od r. 1859 rozchází se činnost Palackého ve dvojím směru, politickém a vědeckém. Po 30 let pak stačil Palacký v největší vřavě politické pěstovati vědu, jež se mu stala potřebou a byla mu útočištěm i posilou po sklamáních, jichž česká politika tak přehojně zakoušela.

Přihleďněme nejprve ku Palackého činnosti politické. Až do r. 1859 se jí Jan Palacký stejně stranil jako jeho otec. Tato zdrželivost byla diktována nejen rozvahou, jež viděla, že v době Bachovské nelze ničeho dělati, ale zvláště ohledem na nemocnou paní Terezii Palackou, jež v každém politickém účastenství svého

manžela a syna viděla nebezpečí. Pokračuje v tradicích rodinných Jan Palacký jediný pevný podklad veškeré české politiky spatřoval v kulturním a hospodářském povznesení národa. Třebas byl potom po dlouhou dobu činný v různých oborech politických, přece vždy měl především zřetel k hospodářským poměrům v Čechách. Právě jako geograf chápal význam prostoru, resp. půdy pro bytí či nebytí národa jako politického činitele. Majitel půdy v Čechách, malostatkář nebo velkostatkář, byl mu základem celého vývoje našeho. Ještě v pozdních letech žertem prohlašoval se za prvního českého agrárníka. Zdědiv r. 1860 po matce statek Lobkovice stal se sám příslušníkem stavu zemědělského, i počal záhy hráti důležitou rolli v českém velkostatku. Byl zvolen do výboru velkostatkářů hlásících se k naší straně a již r. 1861 jako velkostatkář kandidován do sněmu. Jako člen konservativního velkostatku vytrval pak ve sněmu až do r. 1889. V prvních letech vyvíjel zvlášť horlivou činnost v hospodářských spolcích, jež ovšem částečně musel křísiti k novému životu a jež tenkráte těšily se velmi malé přízni vlády. Již r. 1861 byl zvolen za jednatele hospodářského spolku Brandýského a o rok později za jednatele hospodářského spolku kraje Pražského. Schůzím spolků hospodářských bývaly tehdáž činěny překážky; tak ku př. povolení schůzí hospodářských spolků kraje Pražského bylo místodržitelstvím dáno teprve, když se Palacký zavázal býti jim přítomen a převzal osobní odpovědnost. Tenkráte počala rozsáhlá činnost jeho jako kočujícího řečníka po všech českých částech království. Ještě koncem let osmdesátých, když jsem přišel na universitu, přednášíval Palacký často na venkově o thematech hospodářských. Přednáškami svými sledoval ovšem v první řadě účel těsnější organisace zemědělců proti našemu národnímu odpůrci. Že snahy o takovou organisaci z počátku nezřídka narážely na neuvědomělost nebo pohodlnost našich lidí, toho často Palacký sám uvádíval drastické příklady. Jaké ovoce všestranná agilnost tehdejších českých politiků nesla, před celou Evropou prokázali Češi koncem let šedesátých a počátkem let sedmdesátých, když se Vídeň pokusila »lámati« český odpor.

Ve svých přednáškách stavěl Palacký našim rolníkům na oči dobré cizí vzory, nabádal je k intensivnějšímu hospodaření, ukazoval na lokální podmínky racionálního hospodářství a upozorňoval, jak nutno vždy počítati při výrobě nejen s našimi poměry, ale s celou konstellací světového hospodářství a světového trhu. Sám napsal již roku 1863 populární spisek: Vzduchosloví s ohledem na rolnictví v Bibliothéce hospodářské (v Praze 1863), jež jest zároveň jednou z prvních českých meteorologií. Dlužno zde ještě vzpomenouti, že roku 1867 zastupoval Palacký české zemědělství na světové výstavě v Paříži. Téhož roku účastnil se také proslulé pouti do Moskvy, o níž některé typické zprávy sdělil v Památníku Palackého a zvláště v jedné klubovní přednášce asi před rokem. O jeho činnosti v komisi pro daň pozemkovou zmíníme se ještě dále.

Avšak Palacký nepřestával jen na činnosti mezi zemědělci. Čile účastnil se při zakládání Živnostenské banky, Národní banky a banky Hospodářské a po dlouhá léta (až do své smrti) působil jako člen správní rady Prvního českého c. k. priv. ústavu k vzájemnému pojištění proti škodám z ohně a krupobití.

Léta 1867—73 jsou nejrušnější dobou v politických dějinách českého národa, a znamenají také — zvláště l. 1870—73 — v životě Palackého dobu největšího napjetí a nejtrpčích chvil. Palacký prožil tu snad ještě trpčejší školu, než jeho političtí přátelé. Účastnil se všech tehdejších akcí. Roku 1867 byl z kurie velkostatkářů zvolen za poslance na sněm království českého a zároveň za náhradníka v zemském výboru, což se opětovalo i při volbách r. 1870. Toho roku měl vůdčí postavení ve volební akci českého velkostatku. Byl také zvolen ze sněmu do říšské rady, kdež se ovšem při všeobecné abstinenci českých poslanců neobjevil. Po krátké éře Hohenwartově pokračovala Vídeňská vláda v boji proti české opposici pomocí pověstného chabrusu. Čechům ovšem nezbývalo, než aby hleděli zabrániti přecházení statků do německých rukou. Proto z naší strany r. 1872 založen při Živnostenské bance úvěrní spolek pro kupování statků, jenž ovšem skončil značným deficitem. Palacký byl jednatelem tohoto českého »chabrusu.« Živelní pohromy, jež v letech šedesátých zasáhly panství Lobkovické, byly již dříve přivedly finanční poměry Palackého z rovnováhy. Nyní musel převzíti v následcích českého chabrusu velkostatek Milošice, čímž jeho finanční nesnáze ještě se stupňovaly. V životě jeho byla to nejtěžší doba. Tehdáž byl osobou u Němců, vlastně t. zv. liberálů, velmi nenáviděnou. Ovšem nebyl z těch, kdož po nějakém neúspěchu vzdávají se boje a skládají ruce v klín. V té době nesouhlasil zúplna s politikou svého otce a švagra Riegra, ačkoliv také nestál v druhém táboře českém. Pouze passivní odpor pokládal za chybu. Sám mi připomínal, že se jeho otec proto na něj nehněval, věda, že syn jest veden jedině svým přesvědčením. Ta slova, uvedená na str. 127 Památníku Palackého: »je Mladočech, ale z přesvědčení — tu nemám nic proti tomu!« týkají se Jana Palackého.

Do té doby spadá také malá sice, ale charakteristická publikace Palackého. V Šimáčkově Poslu z Prahy vyšla řada anonymních článků drasticky psaných, jež potom otištěny jako brošura s titulem: Našich sedmero hlavních hříchů (v Praze 1874) a ve velkém počtu (náklad přes 20.000) po Čechách rozšířeny. Bylo to kázání Jana Palackého k českému lidu, drsné sice, ale, jak sám otec František Palacký uznal, celkem správné. Ani teď ostatně není bez zajímavosti čísti tento povahopis českého lidu a českých poměrů, jak je Palacký před 34 lety vylíčil.

Důležitá jest jeho činnost při opravě daně pozemkové v l. 1880—82. Byl tu nejprve členem komise zemské a potom i ústřední. Pracoval zde, co mohl, a později často připomínal, jak ti, kteří potom hlavně si stěžovali, před tím nejvíce překáželi nižšímu ocenění české půdy. Jako člen centrální komise

zdržoval se Palacký tehdáž po delší dobu ve Vídni, právě v počátcích éry Taaffovy, při čemž seznal veškera kolečka a zákulisí Vídeňské politiky, o níž si již tehdáž učinil úsudek, jenž se od té doby bohužel často objevil správným. Při svém nezdolném humoru loučil se s Vídní týmiž slovy, jako kdysi Jugurtha s Římem.

Avšak i později ještě všímal si různých otázek hospodářských, jak o tom svědčí spisek: O budoucnosti českého rolnictva (v Praze 1884), a nedlouho před tím: Čím přispívají země koruny české státu (v Praze 1883). Při upravování valuty byl Palacký rozhodným stoupencem bimetallismu asi na základě týchž důvodů, jako Eduard Suess. Psal o tom články i do světových časopisů.

(Dokončení.)

Na Golgotě.

Z cyklu »Láska«

od

Josefa Žemly.

Podle kříže stála těžký smutek v líci
Matka Páně svatá, teskně žalující:
»Ach, můj synu drahý, Ježíši můj milý,
abych nepoklesla, dej mi k tomu síly.

Srdce mé mne bolí, bolest v nitru hlodá,
a tvůj každý povzdech do duše mne bodá;
dej mi k tomu síly, abych, v lásce stálá,
podle tvého kříže s tebou vytrvala!

Radosti ty moje, umíráš mi záhy,
sotva že jsem zřela mužných lící tahy;
sotva že jsi dospěv počal dílo svoje,
již mi umíráš tu, sladká těcho moje!

Kde vzít k tomu síly, abych všecko snesla
a zde pod tvým křížem žalem nepoklesla?
Posilni mou duši, miláčku můj drahý . . .
Už se rozloučíme záhy, ach, tak záhy.

Proč se rozloučíme? Pro nelásku lidí,
kteří ve tvém díle jenom vzpouru vidí;
pro sobectví, které k bližním nemá zření,
nastalo nám nyní smutné rozloučení.

Za tvůj zákon lásky — z trní věnec dali,
za tvá slova těchy — jen tě bičovali,

za tvůj úsměv vlídný do tváře ti plili
v divokosti kleté, ó, můj synu milý!

Nemocné jsi hojil, těšil duši smutnou —
za to tebe vlekli cestou přeukrutnou,
a žes křísil mrtvé na duši i těle —
přibili tě na kříž v zlosti překypělé. —

Srdce mé mne bolí, pomnímli těch chvílí . .
Vše to přetrpěti, kde jest zdroj mé síly?
Ale myšlenka ta v duši víc mne pálí,
zda kdys přijdou lepší těch, již bičovali?

Myšlenka ta v nitru množí bolů řady,
nadarmo zda nedals ten svůj život mladý,
zda tvé dílo, krví zavlaženo tvojí,
vítězné kdys vzplane po všelikém boji?

Zdali zákon lásky vládnout bude světem,
až se tvářnost země změní věků letem,
a zda perutěmi lásky lidstvo celé
povznese se výš nad snahy Nepřítele?

Vím, že čas ten přijde, duše má jej vidí,
blaze bude potom žíti v středu lidí,
nebude tu smutku, nebude tu žalu,
a všech snahou bude: vzletět k ideálu!

Vím, že čas ten přijde, však přec zmírám v bolu,
že nám nelze více v štěstí dlíti spolu,
že se s tebou, synu, musím loučit nyní
na věky, jak na čas kdysi v chrámu síni.

Tenkrát nalezla jsem tebe, moje dítě,
když jsem ve chrám stmělý vešla na úsvitě,
ale nyní, nyní — až tě země shltí,
kdy se s tebou shledám po tvé těžké smrti?

Ach, můj synu drahý, Ježíši můj milý,
abych nepoklesla, dej mi k tomu síly! —
Vím, tak býti musí! Láska však mi nedá,
bych tvým katům lítým nevolala: Běda . . .«

Ale k Matce svojí teskně žalující
shlédl s kříže dolů Ježíš bledý v líci;
a pak se rtů siných splynulo mu sladko:
»Pro tu lásku naši odpustiž jim, matko!«

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Kazatelská slova učinila mocný dojem na Uhlíka, stojícího se sklopenou hlavou i zraky, jež se nemohly pozdvihnouti pro zmatek, nenadále v duši jeho vyvolaný. Pocítil na sobě tíhu hříchu, ale svědomím jeho ještě nebylo hnuto. Nepochopoval, proč a jakým právem tento muž takto promluvil.

»Kdo jste?« vykoktal otázku.

»Kdo jsem? Čech nešťastný neštěstím svého národa, Čech zoufalý, ale národa svého milovný a jemu do posledního dechu věrný, jakž v Boha doufám.«

»Pro takové snad je příhodnější místo doma,« pravil Uhlík troufaleji, domnívaje se, že mezi slovy a skutky kazatelovými našel rozpor.

Nepohnuv údem ani brvou, Semerák pokračoval:

»Doma, v Čechách, ve vlasti naší stokrát nešťastné, je nyní místo jen pro kleštěnce, spokojené, že jim odňato bylo neklidné mužství, jež ty, kdo je mají, nutí k činům i k myšlení, neboť myšlenka byla před činem. Kdy bych byl zůstal v Čechách, zoufalé moje myšlení bylo by snad skončilo zoufalým činem, a kdo je křesťan a důvěřuje v milosrdenství boží, skutku zoufalého se nedopustí. Od svého národa jsem utekl, od jeho země, od jeho osudu, ale nikoli z lhostejnosti, z tuposti citu a neuvědomělosti, nýbrž z lásky horoucí, která nemůže být ukojena. Takový cit se ve vaší hrudi nikdy neozval, mladý muži? Vy jste nikdy nepocítil lásky k svému národu, že jste se tak záhy rozhodl odpadnouti od něho a ‚přeroditi se,‘ jak pravíte?« Rty kazatelovy se hořkostí nakřivily.

»Ne,« odpověděl Uhlík, »nepocítil jsem. U nás ve vsi a rodině nikdy o ničem takovém neslýcháno. V nižších třídách gymnasia jsem byl v Písku. Tam jsem u studentů starších ročníků i některých profesorů pozoroval, že se obírají ‚vlastenectvím‘; avšak oni je chovali pro sebe, pro svůj kroužek a vně se jím tajili. Nežli jsem dospěl tak, abych mohl býti v taje vlastenectví zasvěcen, pokrytecká zloba profesora katechety vyštvala mne z Písku. Šel jsem na latinské školy do Budějovic a tam jsem poznal vznešenost německé kultury i nutnost, aby národy méně kulturné k ní přimknuly a přerodily se v národ kultury vyspělé, v národ tvůrčí. S tím přesvědčením přišel jsem do Němec.«

Uhlík se vyzpovídal prostě a pravdivě. Na kazatele zpověď jeho působila svou upřímností. Odtrhl oči od stropu a upřel je na Uhlíka, jenž se zachvěl pod jejich žárem. Kazatel otázal se ho opět spůsobem zpovědníka:

»Vyrozumívám, že se vám nikdy nedostalo podnětu k lásce rodné krve. A sama, bez podnětu, se tato láska ve vás neprobudila?«

»Ne. Já spíše nenávist a opovržení pociťoval ke všemu českému a stud, že jsem se narodil Čechem.«

»City vaše jsou rub lásky, v niž se mohou za příznivých okolností obrátit. Hůře by bylo, kdy by srdce vaše bylo k národu svému netečné a lhostejné.«

Kazatel vybídl Uhlíka, aby si sedl. Sám si postavil židli naproti němu, ale žár, který v jeho nitru háral, nedal mu klidně poseděti. Tu stával, tu sedal, tu přecházel po komnatě. Chvílemi mluvil s klidem chladné ocele, chvílemi pathetickým ohněm romantického rytíře. Chvílemi stál jako žulová socha, chvílemi sebou zmítal jako plamen svíčky na větru. Chvílemi hlas jeho zvučel jasně a tvrdě jako kov, chvílemi měkce a důvěrně šelestil, chvílemi bouřil a hřímal, ale tu zněl falešně a strojeně, jako by vycházel z jiného hrdla. Chvílemi kazatel vypadal a choval se přísně a tvrdě, jak se Uhlíkovi objevil po prvé, chvílemi přísné rysy obličeje se rozplízaly a dělaly jej širším a kulatějším.

Novou rozmluvu, sedě naproti Uhlíkovi, kazatel začal slovy:

»Vím až příliš dobře, jakým duchem v rakouských školách naplňují české jinochy. Sám jsem je naplňoval, dokud se mi to nezhnusilo. Jsem rodák jihočeský jako vy, vstoupil jsem do řádu piaristů a byl jsem dosti dlouho profesorem na jejich gymnasiu v Německém Brodě. Mohu tedy vydat o tom svědectví, jak českou mládež duchovně komolí a mrzačí. Jedni z těch škol vycházejí bez páteře, druzí bez srdce, třetí bez očí, čtvrtí bez hlavy, ale pravidelně vyvinut, duchem zdráv a silen z nich nevychází nikdo. Je v tom dobře promyšlený systém a účelnost. V Češích je silná příroda, vrozené jejich nadání samo by si volilo cíle a razilo cestu, kdy by byli zůstaveni sami sobě. Avšak kdy by Čechové byli tím, k čemu jsou stvořeni, kdy by zase nalezli vůdčí nit, které se přidržovali v nejstarších dobách svých dějin a za časů husitských, nemohli by býti katolickými kostelníky a rakouskými policajty a úřadními sluhy, jinak řečeno: hlavními pilíři rakouského státu a římské církve. Za stara říkávali: ‚Co Čech, to hetman', ale nyní: ‚Co Čech, to policajt.' Jaký to strašný rozdíl, jak úžasný úpadek. Nedivím se vám, že jste k své krvi takto zvrhlé pocítil nenávist a opovržení, nepoučen ve školách o tom, čím Čechové bývali, čím v Evropě býti mají a čím bohdá budou zas, až vyváznou ze svého Pobělohorského žaláře na čerstvý vzduch, až údy své narovnají a očima, v dlouhé tmě přisleplýma, rozhlednou se volně a jasně. Co víte o Bílé Hoře, mladý muži?«

Podle vědomostí Uhlíkových Čechové, na Bílé Hoře poražení, byli svévolnými rebelly proti císařskému majestátu, kacíř proti katolické církvi, utiskovatelé Němců, jejichž jazyk r. 1615 podčinili českému, a na bojišti nebyli stateční, neboť malá bitv rozhodla jich osud. Po Bílé Hoře je stihla pokuta krutá, ale zaa

sloužená. Prozřetelnost někdy vnuká panovníkům skutky, ke kterým se nesmí přikládati malé měřítko občanských pojmů a které mohou posuzovány býti pouze s vysokého hlediska historické účelnosti. A s toho hlediska vyhlazovací akce, Ferdinandem II. po Bílé Hoře nad Čechy prováděná, musí být úplně ospravedlněna.

»Ano,« řekl kazatel, »tak učí českou mládež pohlížeti na katastrofu Bělohorskou. I mne tak učili. Předpokládají, že většina žáků nikdy se pravdy nedoví a starati se nebude, aby se dověděla. Ale já se staral. Studoval jsem tu dobu, přemýšlel o ní, a konec konců byl, že jsem emigroval z Rakouska a vystoupil z katolické církve. Nemohl jsem jinak. Vás naučili nenávidět a opovrhovat tím, koho zmučili a zmrzačili, ale já myslím samostatně a dospěl jsem k opovržení a k nenávisti těch, kdo mému národu tak krutě ublížili.«

Kazatel pak rozvinul před Uhlíkem obraz pohromy Bělohorské, vylíčil mu, co předcházelo i následovalo a do příkrého světla postavil potutelný, chladně vypočítavý způsob, kterak muka poraženého národa postupně zvětšována, kterak nemilosrdně a raffinovaně mu zadávány rány, jedna těžší než druhá, jak Češi násilně olupováni a vypovídáni.

»Doma a na živu zůstalo jen to,« kazatel končil, »co se vzdalo Boha a cti, aby si majetek buď zachránilo nebo podílem z lupu jej rozhojnilo, anebo to, co se dalo oloupit až na ten nejnižší stupeň, který posléz kruté nepřátele uspokojil a umírnil. A z těchto nedobitků pocházíme my. Nedobité a nedomrlé nás nechávali živořit, ale kde se co sbírá k životu skutečnému, plnému, to komolí znova pomocí školy, úřadů, vojenské služby. Nemohl jsem se na to dívati, musel jsem do ciziny. A kam? Kam jinam, než po stopách Pobělohorských emigrantů?«

Uhlík pravil: »Nemyslí vaše dvojíctihodnost, že by pro Čechy, zemi i národ bylo lépe, kdy by byli po Bílé Hoře k tomu hleděli, třeba za cenu největšího sebezapření, aby vypovídáni nebyli? Tím by arci bylo odpadlo emigrování dobrovolné.«

Kazatelova odpověď zněla: »Již se stalo. Musíte míti na paměti, že naši emigranti, odcházejíce za hranice vlasti, doufali, že jí z ciziny přivedou osvoboditele a že jim konfiskované a uloupené statky budou navráceny. Ale běh dějin se vyvinoval jinak, proti jejich tužbám a předpokladům. Za to svým předkům zazlívati nemůžeme. Ostatně emigrace byla jen jedním z následků. Aby byl jiný následek, musela by býti jiná příčina. Příčinu naší politické zkázy dlužno hledati daleko před Bílou Horou. Najdeme ji v náboženském učení, v které se zvrhla reformace husitská. Myslím české a moravské bratrství. Čechové, jakž u nich nejednou bývalo, skočili z protivy do protivy a v okamžiku, kdy měli vydržeti hlavní zkoušku své pevnosti, stálosti, vytrvalosti a bojovnosti, odhodili meč, který jim byl dříve dopomáhal k tolikým slavným vítězstvím, prohlásili se za nebojovné, odvolávajíce se na špatně pochopované učení Kristovo, a trvali v snivé passiv-

nosti, až krise nadešla a pozdě bylo obrátit. Kristus, jenž provazem uzlovatým vyháněl kramáře z chrámu, dal svým následovníkům příklad, že zlo třeba stavovati a nikoli mu neodporovati, jinak by zlo bylo co ten koukol v evangeliu, jenž musí býti spálen, aby nezajal a nepotlačil čisté pšenice. Českého bratrství jakožto historického jevu českého tím spíše je litovati, že se omylu jeho oddala nejlepší a nejšlechetnější část národa. Nikdo, kdo pozoroval pěkný, spořádaný a mravný život českých bratří, neřekl svým: ‚Hej, totoť jest lid bohulibý, ostříhající cest Páně, toho šetřte a chválu jemu čiňte!‘ Ale každý řekl: ‚Totoť jest lid hodný, mírný, trpělivý, vděčně se usmívající, když jest udeřen; lid pilný, učelivý, věrný každému hospodáři, i tomu, který jej nejsveřepeji trýzní, lid nebojovný, v otročině spatřující povolání své a blaho, — nuže učiňme, k čemu nás vybízí, zotročme, podrobme si jej, aby se však později jinak rozmysliti nemohl, pro jistotu jej spoutejme a statky jeho sobě přisvojme, neboť otrok statku míti nemůže, sám jsa statkem svého hospodáře!‘ Kdyby učení českobratrské bylo zdravé, zdraví by se bylo šířilo kolem něho; ale od něho se po českých zemích nešířilo zdraví, neboť už na sto a padesát let do Bílé Hory páchly hřbitovem a tím k sobě vábily dravce vzdušné i zemské, otce jezovity na prvém místě. Bílá Hora musela na nás přijíti, sami jsme ji na sebe přivolali svou chorobnou slabostí, již v ješitném zaslepení svém a nikoli v pokoře považovali jsme za stav, do kterého se vpraviti musí každý dobrý křesťan. Uznáváš, že v nás byla podmínka pohromy, ale přece nenávidíš ty, kdo pohromu ustrojili, neboť pobloužení předků našich bylo krásné a sen jejich svatý.«

»Ochranov, tuším, dosud podává důkaz, že čeští bratří byli dobrým semenem, padším do dobré německé půdy,« podotkl Uhlík nejistě, nemaje v této příčině bezpečných vědomostí.

»Ale Ochranov je dávno německý a jen pod německým jmenem je znám,« odvětil kazatel. »Vzorné zřízení náboženské obce Ochranovské dokazuje, že na učení českobratrském může býti založena výborně spořádaná obec, ale nikterak stát, a Čechům musí jít o to, aby v středu Evropy, na rozhraní mezi západem a východem, mezi jihem a severem zaujali pevné položení politické. Naši předkové tomuto určení své země a poslání svého národa nerozuměli. Z panovníků českých jen Přemysl Otakar II. a syn jeho a později Karel IV. měli pro ně pochopení, ale nemohouce býti postiženi představiteli českého národa, tehdy šlechtou a poněkud měšťanstvem, nedocházeli v nich opory tak silné, aby dílo jejich bylo jí nerozborno a přetrvati mohlo věky. Ale nedostatek politického smyslu Čechů nebyl v žádné době tak velký, jako v století XVI., v tom, v kterém si zvolili Ferdinanda I. za krále. Nedostatečný smysl politický, tím skutkem projevený, nevyhnutelně je musel dovléci do politické propasti.«

Kazatel opět se před Uhlíka postavil zase tak jako na počátku rozmluvy a pokračoval hlasem pevným a silným:

»A tehdy, když se připravovati počal mravný i politický úpadek Čechů, národ německý byl tak šťasten, že se z něho zrodil muž, který proň znamenal mravné i politické povznesení a položil základ jeho národní jednotě, dav mu jednotu jazyka spisovného, i základ jeho politické síle, kteráž do věků poroste stále podrobnějším propracováním společné myšlenky a současným rozvětvováním společné organisace. Mužem tím byl Martin Luther.«

Při vyslovení toho jmena kazatel vypjal čelo jak nejvýše mohl a shůry měřil Uhlíka pohledem hrdým a tvrdým. Odmlčel se, dávaje Uhlíkovi příležitost, aby projevil dojem, jaký naň jmeno Lutherovo učiní. Uhlík zůstal kliden; jestliže mu německé školy v Čechách vštípily odrodilství, katolického horlivce z něho nevychovaly. Avšak názory kazatelovy ho zajímaly, proto pozorně poslouchal, když pokračoval:

»Mně jmeno Martina Luthera ukázalo se záchrannou rukou, která mne chopila tonoucího v hořkých a bolestných pochybách náboženských, národních i lidských, a vysvobodila mne. Když moje lodička houpala se na rozbouřených vlnách a neproniklá mlha zastírala mi obzor, jmeno Martina Luthera zasvitlo mi jako světlo majáku a vyvedlo mne z bezsilného bloudění nad mořskou propastí. V mých citech převládalo hoře nad neštěstím a ponížením českého národa, a hoře mé nikterak nebylo menší, že jsem se na dějinnou tragédii díval objektivněji a kritičtěji, než se u Čechů děje a díti smí. Uznával jsem české chyby, ale nemohl jsem odpustiti katanům. Klnul jsem české nirvaně, ale proklínal jsem i vražedlnou krutost a rozmysl, s kterými vyhlazován národ, vlastně ničím podstatným se neprovinivší, a mezitím, co všecko neštěstí národa mého duši mi rvalo a já všecky jeho podrobnosti bolestně v srdci prožíval, k citu nenávisti přidružila se ve mně závist. Závist mne jala, že Němci byli nad Čechy šťastnější a v době stejných zmatků politických, společenských i náboženských vyskytl se jim velký tvůrčí muž a velký charakter, který z německého chaosu slovem svým stvořil německý svět a do toho německého světa postavil německého člověka, jehož krev rozproudil vřelostí krve své, v jehož srdce přenesl svou neohroženost, v jehož mozek přelil své myšlení a vzdornou, hrdě nepoddajnou vůli. Tento německý heros mne okouzlil, zjevem svým uchvátil, a když jsem historické události srovnával a pováži1, že není ani plné desetiletí časové mezery mezi rokem, kdy Luther své věty přibil na dvéře zámeckého chrámu ve Vitemberku a mezi rokem, kdy Čechové si za krále zvolili Ferdinanda I., žal můj byl nekonečný, bezútěšný. Z něho se ve mně vytvořilo přesvědčení, že mi nelze setrvati ve svazku římskokatolické církve a že se musím dáti z vlasti po stopách Pobělohorských emigrantů.«

»A došel jste tím ukojení?« otázal se zadumaný Uhlík, vmýšleje se v položení a duševný stav kazatelův.

Semerák nedal hned odpovědi na přímou otázku. Potřeboval ještě blíže vysvětliti, jaké city a úvahy přivedly jej, dří-

vějšího pátera Qualberta, do této země, v tato místa, do tohoto úřadu. I mluvil dále:

»Náš mistr Jan Hus je bez odporu mravně větší než Luther, jehož jest nad to předchůdcem. Sám Luther to uznával. Hus je vyšší, světější, čistší, ale za to Luther je více člověkem. Oba velcí mužové jsou nejkrásnějšími a nejplnějšími květy svých národů. Celý český národ je zosobněn v Husovi, celý německý v Lutherovi. Ale běda! za Husem český národ spěje na hranici, mučednická koruna, jíž dosáhl Hus, stává se předmětem tužby jeho národa, jenž pro sny o smrti zapomíná na povinnost žíti, a proto v životě páše chybu za chybou, až se dosní Bílé Hory. Tragika Husova rozšířila se v tragiku jeho národa. Jaký naproti tomu je Luther? Méně svatý, jak jsem pravil, méně mravně velký ve smyslu všeobecném, ale přece jeden z největších synů svého národa, jemuž nedává pouze příklad, kterak upraviti svůj poměr k Bohu, nýbrž upravuje mu i poměr k světu a životu. Hus jde na vyzvání papežovo pokorně jako beránek do Kostnice a přivádí tím v údiv své protivníky, jimž je zpředu jasno, že si přichází pro smrt: i vykládají mu to ne za poslušenství, ne za ctnost, nýbrž za ješitnost, že se chce rovnati Kristu Ukřižovanému a chce mermomocí zemříti smrtí mučednickou. A co Luther? Papež Luthera nespaluje, nýbrž Luther veřejně spaluje bullu, kterou jej papež dává do klatby; učení svého nehájí před koncilem farisejů a zákonníků, jako v Kostnici Hus, nýbrž na říšském sněmu v Augšpurku před zástupci svého národa, kamž papežský legát Kajetán de Vio pouze k vůli zvyklé formě přijíždí a Lutherovi nehrozí, nýbrž komplimenty činí. Ale rozkol mezi ním a papežem nedá se zahladiti, ani po dobrém vyrovnati. Luther každým měsícem roste v pravého bojovníka a hrdinu svého národa. Co se v něm nabralo spravedlivého hněvu, rozhořčení, konečně vypuklo živelnou silou, a mezi ním a papežem došlo k boji na život a na smrt. To již nebyla ‚mnišská hádka‘, když Luther zvolal: ‚Slyšíš, papeži, nikoli nejsvětější, nýbrž nejhříšnější, že Bůh nebeský záhy tvůj prestol rozbije a do propasti vkydne?‘ Odvaha jeho strhuje za sebou milliony německého lidu, a z podnětu Lutherova zmocňuje se ho starý furor teutonicus, ale již oduševněný a v srdci zjemněný. — Tázal jste se, mladý muži, zdaliž jsem došel ukojení. Z poloviny hned, jakmile jsem byl s to, abych si z upřímného srdce zazpíval jeho píseň ‚Ein' feste Burg ist unser Gott.‘ Nadchnul jsem se velikým mužem německým a pocítil jsem vniternou blízkost i k němu, i k té části německého národa, která bezprostředně v sebe přijala genia Lutherova a jest jak on: selsky drsná, ale šlechetná a krásná, hrubá, ale přímá. Já, měkký, krvavou historií svého národa hluboce v duši raněný Čech, já porobený, pošlapaný, vědomý sobě svého národního bezsilí a zoufalý proto, že Čechům ani pomysliti nelze na odvetu, — já šel i vzdal jsem hold vlastnosti, které u svých bolestně jsem postrádal: síle, a pod jejím štítem dosáhl jsem částečného ukojení.«

»Jste křesťanský duchovní. Jak se vaše křesťanství srovnalo se silou? Křesťanství je přece náboženstvím osobní slabosti!«

»Proč by bylo? To čeští bratří z křesťanství učinili, ale v tom jest blud. Arci křesťanskou není bojovnost úmyslná, schvalná, útočná, neboť taková je bojovnost loupežnická. Ale když jde o obranu nejdražších statků člověka, o obranu přesvědčené víry, domoviny, krbu domácího, rodičů, dětí, obce rodné v úzkém i širokém smyslu, a konečně i o obranu svého poctivě nabytého statku, tu jest boj povinností a konání povinnosti je získáním ctnosti a zásluhy před Bohem i lidmi. Luther neměl bojovnosti křesťansky nedovolené, jak vysvítá z jeho slov: ‚Viz pravé válečníky, kteří jsou zvyklí krvavému dílu: oni netasí meče svého snadno... Ale jsouli donuceni a musejí, potom se jich střez, potom neznají žertu! Avšak hlupci blázniví, kteří bojiště mají v myšlenkách svých, kteří se chvastají, jako by celý svět sežrati chtěli a první tasí nůž, také první bývají, kdo nůž zastrkují a na útěk se obracejí.‘ Jsem nesmiřitelný odpůrce českobratrské zásady: neodporuj zlému a tvrdím, že se příčí nejen učení křesťanskému, nýbrž i prospěchu a dobru vůbec, zvlášť obecnému. Jako bráníme tělo své, pokud je to v moci naší, aby do něho přístupu neměly nemoci, jako silou odrážíme od něho útok vrahův nebo lupičův, jako je čistíme od špíny a neřesti, tak se chovati musíme i ke zlu, dotírajícímu na naši duši. Boj se zlem, hrozícím našemu tělu, sami jej pokládáme za povinnost, a druzí by nás opovržením stíhali, kdy bychom jí neplnili: a brániti duši od zla, odporovati zlu, zhoubnému duši, mělo by býti věcí pravého křesťana, mělo by býti výlupkem učení Spasitelova? Nikoli, v tom jesť omyl, blud! Křesťanství je náboženstvím normálného zdraví, klidně spokojené rovnováhy, a nikoli náboženstvím osobní slabosti, jak vy jste pravil. Síla osobní, která druhému neubližuje a sebe od ublížení chrání, nikterak neodporuje duchu Kristovu; ale odporuje mu slabost. Slabý vydává zlému v moc i sebe i druhé, bližní své; ale silný zlého zapuzuje od sebe i svého bližního. Kdo tedy jedná křesťanštěji? Síla nebuď pyšná a výbojná, nesahej po cizím statku, neutiskuj slabších; síla zlu odporuj, ale dobru služ, síla na uzdě drž sílu, aby nezbujněla a z mezí a míry nevybočila, a bude to pravá síla křesťanská, povolaná i zušlechtěnou osobní vůlí vypěstovaná, aby rytěřovala za dobro, právo a ctnost. Co se vypravuje o vzpouře pyšných andělů proti Bohu a jich poražení anděly dobrými, podává nám příklad zápasu dobra se zlem, jak nám jej církev od našeho dětství na oči staví. Toho příkladu následujme! Modlíme se: ‚Zbav nás od zlého,‘ ale když nás od něho nezbavuje Bůh sám, máme to pokládati za jeho pokyn, abychom se sami od zlého zbavili. Bez skutků láska je mrtvá; ale bez skutků mrtvo jest i náboženství lásky, křesťanství. Proto k činu, mladý muži, k činu! Protestantism je křesťanství činu. K němu jsem se přiznal, když jsem to pochopil.«

»A nábožensky jste se přerodil,« podotkl Uhlík, »jako já národně.«

Kazatel pravil s přísným důrazem: »Já se obrodil, ale nepřerodil, jako vy jste se přerodit neměl, ani slovo to vysloviti. Jakým jezovitismem to slovo čpí! Proč nepravíte přímo: dal jsem se mezi renegáty, aby bylo o jednoho víc? Máliž německý národ nouzi o české renegáty? Celé dějiny českého národa jsou vyplněny boji s Němci. Jeliž proto Čechu třeba se odrozovat? Není nikterak, ale čeho jest mu třeba nalehavě a nevyhnutelně, to jest: učiti se. Dobře činíte, že k nim jdete na studie. Učiti se lze od nich mnohému, ale čemu se naučíme, máme k prospěchu svého národa obraceti.«

»Hodlá se tedy vaše dvojíctihodnost zase do vlasti vrátit a nové působiště si tam najít?«

Kazatel přistoupil k Uhlíkovi, položil mu ruku na rámě a řekl úsilným šeptem: »Tak v Boha doufám! Odtud nám vždycky kynulo vysvobození a jen odtud konečně přijíti může spása.«

Uhlík viděl, že se smýšlení jeho od kazatelova neliší, co se tkne poměru češství k němectví, a jen v cítění jejich že je různost. Znenáhla kazatele i v té příčině pochopoval, a byl tomu rád, neboť hned se pocítil na duši čistším jak omytým. Semerák rozřešil na sobě otázku, kterak možno býti zároveň i horoucím Čechem, i věrně státi v německém táboře, a to se Uhlíkovi zdálo velmi dobrým a hodným následování.

Docházel potom k Semerákovi častěji, poslouchal jeho výklady, přijímal od něho poučení o českých dějinách, o slávě i ponížení českého národa. Semerák mu líčil také jeho stav současný, ale činil to jiným způsobem, než si o něm hovořívali drobní čeští vlastenci, jak je Uhlík slýchal v Pražských hostincích a kavárnách. Ti drobní vlastenci vždycky jevili velkou spokojenost a jinak spolu nemluvili, nežli šeptem, tak že uši Uhlíkovy mohly jen zlomky hovorů jejich loviti. Jan Semerák byl pravým opakem těchto lidiček. Mluvil vždycky o věcech vlasti své směle a silně a hlasem povzneseným. Přísně kritisoval a šmahem odsuzoval, pardonu nikomu nedával. Nebudil žádné pochybnosti, že každé slovo mu jde hluboko ze srdce, proniknutého náruživou láskou k své domovině i k svému národu, ale bolestně trpícího poznáním jejich úpadku a bídy, svíjejícího se jako červ pod těžkým kamenem vědomí, že není lépe, ano že je zase hůře po krátké úlevě a naději v lepší obrat.

Působením Jana Semeráka spadlo s Uhlíka renegátství a probudil se cit národní, jenž brzy náruživostí neustupoval citu učitelovu. Uhlík, nemaje v cizině možnosti zkoumati na skutečnosti každé tvrzení Semerákovo a přesvědčovati se o jeho podstatnosti, přijal jeho názory vesměs. Semerák jej obeznamoval se všemi věcmi českými, minulými a současnými, a vždycky se k jednomu vracel: největší a nejostudnější chybou Čechů bylo, že na počátku XVI. stol. ta část jejich, která se rozpadla s Římem, husité i čeští bratří, nepřidali se vší duší k reformě Luthe-

rově: potom by Ferdinand I. nebyl býval zvolen za českého krále, a kdy by toho nebylo, nebyli by se jezovité v českých zemích rozmohli, a kdy by nebylo obého, nebylo by došlo k Bílé Hoře. A jakou měrou želel katastrofy Bělohorské, takovou nenáviděl činitelů, kteříž ji přivodili.

To všecko Jan Semerák Františku Uhlíkovi hlasitě říkal i v přítomnosti jiných osob. Ale pozvolna se vytasil s věcmi, které Uhlíkovi svěřoval jen důvěrně, jen šeptem a mezi čtyrma očima.

»Nám Čechům,« pravil, »netřeba dívati se na Prusko jako na čirou cizinu. Rozeznávejte Prusy od ostatních Němců. V Prusích je mnoho našeho, i krve i ducha. Země od českého státu odtržené tvoří podstatnou část království pruského. Jan Kollár neprávem kvílí ‚nad rakví národa svého, jež někdy byla kolébkou jeho.‘ Národ na své půdě je věčný. Na své půdě národ neumírá nikdy, ani když ztratil vládu její a z hospodáře stal se robem, ano ani když ztratil jazyk svůj a přijal jazyk vítězův. Vždycky zbývá jeho sémě, jež za příznivých podmínek vzejde a se rozmůže. Jen vyhlazení mečem činí národu konec a jen ty jeho části odumírají, které se vzdají rodné země. Naši Pobělohorští emigranti se zde bez památky ztratili; Nová Ves a Rixdorf u Berlína jsou jedinými jejich stopami. Ztratili se proto, že sem přišli jako do ciziny. Měli přijít jako domů, jako doma se tu zařídit, a ovšem o tom nemluvit, aby si nevzbudili odpůrců. Jinak by věc dopadala, kdy by emigranti byli voje protestantských národů do Čech vodili za sebou, než když je doprovázeli jako přívěsek, mezi nímž a celkem, od kterého byl odervän, českým národem, už po několika desítiletích nastalo úplné odcizení.«

V důvěrnosti Semerák Uhlíkovi ještě více překvapující názory svěřoval:

»My Čechové jsme jedním ze slovanských kmenů Polabských. Nad jiné Polabany vynikli jsme nikoli chrabrostí, jíž oni neměli nedostatek, nýbrž pochopením v čas, že nutno přimknouti k západní kultuře, t. j. přijmouti křesťanství. Severnější Polabané naproti tomu hájili svou samobytnost, hájili ji houževnatě a tím houževnatěji, čím méně měli čaky na poslední vítězství. Užili k ohrazení své samobytnosti toho prostředku, že si náboženství pohanské povýšili na náboženství státní. Nebylo možno, aby nepodlehli. Velkým kulturným proudům čeliti mohou jen ještě vyšší kultury. Ale Polabanům nikdo neupře, že byli tuzí a stateční, a tyto vlastnosti zůstanou dědictvím potomkům jejich navždy, jako jim zůstane typ, jehož slovanský, okrouhlý tvar Jan Kollár dobře pozoroval. Tyto základné vlastnosti polabských Slovanů, vyproštěné od nehybného konservatismu nižší kultury, vykonají ještě divy v dějinách. Polabané vstanou a ukáží se světu! A Polabané čeští nesmějí potom býti od svých nejbližších bratří, musejí se s nimi spojit a slít a společnou úlohu hrát.«

Učil pak Semerák Uhlíka znáti Slovany, bydlící mezi severní hranicí českou a mořem. Výmluvnost a cit Semerákův Uhlíka

uchvátily tak, že se docela poddal jeho způsobu myšlení a dospíval pak k týmž vývodům. S nadšením Semerák vykládal o Polácích v Poznaňsku, Západních Prusích, o Polácích a Moravcích na Horním Slezsku, o Češích na Kladsku, o Lužičanech Horních i Dolních; ale to nebylo nic proti ohni, s kterým mluvil o nepatrných zlomcích, ano i pouhých zůstatcích Slovanů. Čím menší tento zlomek, čím tíže pozorovatelný tento zůstatek, tím prudší bylo Semerákovo do něho zamilování.

Semerákovi působilo rozkoš, mohlli Uhlíkovi zjevovati bytí nových a nových kmínků slovanských. Zjištění, že tam a tam bydlí několik desítek, několik set nebo i tisíc slovanského lidu, činilo jim potěšení nemenší, než Kolumbovi objevení nového světa. Mezi těmi kmínky byla řada takových, které zřejmě jsou částečkami národa polského. »A vidíte, ani Poláci o nich nevědí!« Semerák jásal, když Uhlíka poučoval o Kašubech v Pomořansku, o Slovincích v kraji Slupském, o Kabátcích, Bělácích, Rybácích na výspě Hele, o Lesácích na jih od Kašubů, o Korčácích, Lučácích, Kydlanech v kraji Kosterském, o Borovácích v kraji Tucholském a Svěcském, o Kotěvácích okolo Gnévu a Polanech v kraji Svěcském, o Goralech v Štumském, o Krajňácích na Krajině při městech Zlotově, Náklu a Bydhošti, o Kurpích, o Varmjácích na řece Pasarze, o Mazurech v Prusech Východních.

Triumfem jim bylo každé slovanské jmeno místa, objevené jimi v krajích německých, kde již dávno není zjevných známek slovanského lidu. Čím dále toto místo položeno od sídel Slovanů ještě nevymřelých a tak neb onak znatelných, tím slavněji triumfovali. V nadšení je uváděla jmena: Gospoda, Velnice, Srbice, Droganice, Modelvice, Černovice, Kosnice, Kostřice, Březnice, Radigast, Chotislav, Luža, Vrbice, Hrba, Lidnice, Holice, Hořice, Květice, Kunice — nemluvě o známých každému Drážďanech, Lipsku, Berlíně, Stargardě a j. Zakládali si na slávě, že Slované měli na Rujaně město Vinetu, jež Herder nazval jejich Amsterdamem, že byli zakladateli obchodní plavby na Východním moři i svazu hansy a pobřeží od Liubeku počínaje na východ posázeli svými obchodními městy; ale hrdost historická dávala se u nich docela zatlačiti od reálného, jak si říkali, pochopování věcí, a podle toho názoru nejmenší maličkost živá byla nepoměrně cenná nade všecku slávu mrtvou.

O prázdninách Uhlík konával cesty po německých zemích a krajích, aby tam hledal nové stopy Slovanů. Nikdy se nevracel bez kořisti, již potom se Semerákem probírali a dospívali k výsledkům, o kterých těžko rozhodnouti, pokud byly vědecké a pokud fantastické; oni jim ovšem přikládali ohromnou cenu vědeckou, ale výsledky těchto prací kochali se pouze v soukromí a tajnosti.

Objevili na př., že pohoří Smrčiny mělo staré slovanské jmeno Boruty, pod nímž se prostírala »terra Baruthana,« o které píší němečtí kronikáři, s městem Borutem, nyní po německu Baireuthem. Obyvatelstvo slulo kronikářům »Porathaner.« Jmeno

města Bambergu odvodili od slovanského »Babin breg« a našli potvrzení v názvu hory a zámku nad Bambergem, jenž sluje Atenburg. Na zeleném trhu Bamberském našli prodavačky zeleniny, které mluvily smíšeninou zkaženého jazyka německého i slovanského. Zvěděli, že Bamberští zelináři tvoří od věků jakýsi zvláštní národek, pohromadě bydlící, stejnou živnost provozující, jenž má i vědomí své osobitosti. V okolí Bambergu našli mnoho jmen míst, majících na sobě nesmazatelné známky slovanského původu, jako Gornice, Dobrlice, Grodnice, Jesenice, Lubnice, Polnice, Svidnice, Dolnice, Grom, Bor, Dobra, Osek, Presek, Krakov atd.

Jsou to zbytky Slovanů, které vyhlazovati kázal Sas Winfried, katolickou církví uctívaný sv. Bonifác.

Neméně hojnou kořist nacházeli na Durynském pohoří a v Durynských zemích. Na sta tu slovanských jmen míst, vsi a dvory stavěny jsou dosud po spůsobu slovanském, majíce podobu podkovy. Ve Francích i Duryncích zjistili slovanské obyčeje, pověsti a prastará slova. Řeč nazývají »jentzig« (język), o velikonocích tupí »marsanu« (moranu, mořenu). Při zásnubech i koupích dávají si »sadowk« (závdavek).

V nitru hory Kulmu (Chlumu) u Rudolštatu dle tamější pověsti spí dávný král té země se svým vojskem a probudí se, až bude nejhůř: tu se z hory vyřítí, zlé lidi pobije a vzkřísí zlaté časy, kdy se žilo na zemi jako v ráji. Podobnou víru v obnovu zlatých časů našli také u zůstatku Havolanů, jimž ale ten král osvoboditel nepřijde z hory, nýbrž od východu.

Tyto a podobné pověsti byly jim příliš historické, pročež se při nich nepozdržovali. Za to jim byly nade všecko drahé stopy starých slovanských zvyklostí povahy sociálné, jež nacházeli na pomoří a na výspách. Zde Slované všecky práce — rybolov, sena, žně — konají společně a o výtěžek se dělí dle jistého ustáleného poměru. Toto společenství líbilo se zvláště Uhlíkovi, jenž, pamětliv naučení Semerákova, že Čechové mají přimykati k silnější kultuře a současným myšlenkovým směrům, zasvěcoval se do učení socialistického, v Němcích tehdy již valně rozšířeného.

Skončiv studia ve Vratislavi, Uhlík obdržel místo chemika v jakési továrně Berlínské. S Janem Semerákem zůstával v přátelském spojení, ale na svůj vrub se přichýlil k mladému ruchu socialistickému a stal se za ně horlivým bojovníkem perem. Tehdy to bylo pole národně neutrálné, na němž nic Uhlíkovi nepřekáželo, aby v sobě pěstoval smýšlení »Prusa české národnosti.« Do svého domova nedojížděl.

Po r. 1860 utvořil se v Berlíně kroužek Čechů, který si dal jmeno »českých emigrantů;« za dědice jejich duchovné závěti se považoval. V cizině se domnívali, že u Čechů politický romantism jest nemenší než u Poláků, a z toho předpokladu usuzovali na sílu revolučních živlů českých.

Časně na podzim r. 1865 Bismarck k sobě pozval na snídaní české emigranty, mezi nimi také Jana Semeráka z Vratislavě. Rozhovořil se s nimi o položení českého národa, o jeho úpadku i obrodu, o jeho tužbách a potřebách politických i hospodářských. Rozhodně odsoudil všecku politiku Vídně, jak provozována v Čechách od Ferdinanda I. Pravil:

»Politika ta je nepřirozená, a každá nepřirozená politika je špatná. Kdy by Habsburkové byli země svého mocnářství zabrali výbojem, politika německé centralisace ve Vídni měla by aspoň stín oprávnění. Ale rakouské mocnářství, jež se tak nazývá, vzniklo ze svobodného sebeurčení hlavních zemí, které je složily, a to je základný charakter Rakouska. Rakousko tento charakter usilovalo zjinačit, převrátit, a to znamenalo tolik, jako zkazit. Ale kde se jeví zkáza, tam není zdravého rozvoje a plného života. V Rakousku ho není. Již Ferdinand I. pokusil se z národů, kteří mu vsadili na hlavu koruny svých králů, nadělati rebellů, aby měl záminku je trestati, pokutovati, práv jim odnímati ve prospěch německé centralisace, jež mu byla ideálem. Ferdinand I. dal směr politice, které se Vídeň napořáde přidržuje, pokud se tkne neněmeckých národů Rakouska: českého, uherského a charvátského. A politika tato zůstane, dokud bude — nepravím Rakousko Rakouskem — nýbrž: Vídeň středem česko-uhersko-charvátského soustátí. Bílou Horu nezavinili jste vy Čechové. Vina vaše proti císařskému majestátu i proti papežské církvi — připustímeli, že Ferdinand II. měl právo s ní se do té míry ztotožňovati — byla příliš nepatrná naproti neslýchaně těžkým pokutám, které na české hlavy uvaleny. Že již tehdy nelítaly makovice uherské a charvátské jako české, toho příčina je v starém dobrém »divide et impera,« jež národy rakouské i na šibenici vodí jednoho po druhém, a kromě toho turecká okkupace Uher. Hned po vyhnání Turků následovala poprava Charvátů Petra Zrinského a Frankopána a za nedlouho na to povstání Rákoczyovo. Rakousku možno záviděti, že národové jeho jsou tací dobráci, kteří dosud nepoznali, že jeho nepřítel je vždycky jejich přítelem a pomocníkem. Ale to je řečeno pouze pro vás, pánové. Vážím si českého národa a proto je mi nesnadno v milé společnosti Čechů zachovati opatrnosti diplomata a nezjevit upřímně, co myslím a co cítím.«

Čeští hosté byli svým hostitelem nadšeni, zejmena Semerák a Uhlík. Bismarck jim dával rozličné otázky, aby slyšel jejich názory. Když mu Semerák odhalil svou duši a rozvinul před ním své přesvědčení českopruského vlastence, Bismarck napjatě, udiveně a nedůvěřivě poslouchal. Ale brzy odpadla nedůvěra, neboť viděl, že ideálný zápal Semerákův neklame. Semerák, znamenaje živý zájem znamenitého státníka, nezdržel se, aby se nerozpovídal o národních zbytcích slovanských, v Němcích roztroušených, a jejich nezmarnosti. Ačkoli Semerák nevyslovil své tajné naděje, že tyto slovanské zbytky se někdy rozmohou jako kvas a spojí se, aby zase hrály historickou úlohu, ovšem nikoli odporem proti

velkému národu německému, nýbrž v jeho područí jakožto vůdce a učitele jejich, Bismarck věděl dost.

Odkláněje se hostům, poděkoval jim za vzácnou zábavu a dodal:

»Doufám, páni Češi, že jsme se neviděli naposled.«

Po jich odchodu pravil svému tajemníkovi:

»Zvláštní to národ, tihle Češi. Chvíli se vám zdá, že slyšíte mluviti syny velkého, vzdělaného a politicky zralého národa, a k tomu chytráky, kteří z vás nepozorovaně tahají rozumy. Najednou se vám objeví v docela jiné podobě i světle: malí a malicherní, slepí ke skutečnosti a žijící přeludům a illusím, jimiž jedině jsou velcí. Láska jejich k rodnému je nesmírná, dojemná. Milují každý atom rodného, ano řekl bych, že spíše milují atom než celek. Láska jejich k vymřelým polabským Slovanům podobá se nekrofilii. Mělili předkové jejich stejnou lásku k Polabanům, když je Němci po stech a po tisících vyhlazovali, je div, že se Němcům vyhlazení zdařilo, anebo že Čechové nebyli vyhlazeni zároveň. Přeptejte se u některého znalce slovanských jazyků, zdaž by se moje jmeno nedalo některak vyložiti z češtiny.«

Za nedlouho Bismarck pozval k sobě Čechy zase. Byl dobré míry, oči se mu smály pod stříškami dlouhého obočí, pleš se mu leskla. Kouřil si z buršácké dýmky, pes mu ležel u nohou. Pohladiv jej, pruský státník pravil:

»Těší mne, že pány Čechy zas u sebe vidím. Ještě vzpomínám na prvou naši schůzku. Pocítil jsem velkou srdečnou blízkost mezi námi. Obyčejně se myslívá, že Němec a Čech na sebe jsou a musejí býti jak oheň a voda, jako pes a kočka. A vidíte, mně se zdá, že není dvou národů, kteří by měli více společných vlastností a více patřili se k sobě. Nás a vás někdo rozeštval, a to byla katolická církev. Ona vlastně zavinila také krvavé války, které kdysi byly mezi Němci a Polabany a náhodou skončily vítězstvími Němců. Pravím náhodou, neboť Slované polabští úplně se Němcům rovnali chrabrostí. Ze Slovanů, pravda, nezachovalo se na naše časy mnoho živého, ale krve slovanské je v německých žilách tolik, že bych se nedivil, kdy by někdo polabské Němce nazval polabskými Slovany, kteří přijali německý jazyk a přimkli k německé kultuře. Mezi Polabany počítám také vás Čechy. Vy jediní jste odolali a podáváte světu svědectví, že je slovanský kámen, o který se vždycky ozubila německá kosa. Národně jste se zachovali, a jak rád slyším, máte se k novému životu, jen stará nepřízeň rakouské vlády je vám v cestě. Ale to se může změnit. Mně je věru nepochopitelno, proč ve Vídni po věky chovají tak zarputilou nenávist k Čechům. Nám Prusům je ten cit k Čechům neznám. Kterak bychom mohli zapomenouti, co svěží kulturné síly, co bystrých hlav přibylo z Čech do našich zemí emigrací Pobělohorskou? Mějte zření k tomu, že jste šli po toku Labe, že jste se opět přidali k Labskému vodnímu systemu a jako Polabané přihlásili se k Pola-

banům. To je zajisté významný fakt, o kterém hodno uvažovati. V Prusích přicházíte mezi své, a své tu viděti můžete i tehdy, když neslyšíte svého jazyka a potkáte se s lidmi, kteří o vaší zemi nevědí ničeho. Zapomněli. Ale byť o tom nevěděli, byť to i zapírali, jisto je, že jsou to potomci Čechů. Najdete je mezi naší aristokracií, mezi našimi učenci a umělci, vojevůdci a státníky. A já se vám nechci chlubit, pánové, ani se nechci vydávat za víc, než jsem, ale vězte, že i já jsem původu českého.«

Hosté se podivili. Dívali se tázavě a nedůvěřivě na hostitele i na sebe, a Bismarck dotvrdil, co řekl:

»Ano, ano, můj předek se přistěhoval do Prus z České Skalice a jmenoval se Pismárek. Nevím, znamenáli to slovo v českém jazyku co, ale Pismárek se jmenoval.«

Hosté o překot a plni radosti vykládali význam slova Pismárek: v Čechách bývali písmáci či písmaři; písmařík či pismárek je písmař drobné postavy, ale může to také býti syn písmařův. A hned hosté byli s hostitelem jedna mysl, jedna rodinka. Kdo ještě choval ostych a nedůvěru, odložil ji a mluvil i choval se volně jako doma.

Když se hosté rozhovořili, najednou Bismarck zvážněl a pravil:

»Hezky jsme se spřátelili, páni Češi, a jsem tomu povděčen; ale, bohužel, musím vám říci, že snad brzy budeme proti sobě státi jako nepřátelé.«

»Není možná!«

»Přece. Ovšem, pokud jste ještě rakouskými poddanými. Svěřuji vám to pod pečetí: Rakousko má v úmyslu válečně nás napadnouti. Vizte je! Předevčírem ještě jsme společně bojovali v Šlesvíku a Holštýně, dnes jsme na výpověď, a zítra Bůh ví, co bude. My tím vinni nejsme, ale nelekáme se. S mužným klidem hledíme vstříc událostem, jak se rozvinou. Jestliže jste si blíže povšimli rozvoje našeho vojenství, uznáte naši převahu nad Rakouskem. Nebudu ji vynášet, ale dojdeli k válce, jako se podobá, vzpomeňte si na má slova: prorokuji Rakousku rozhodnou a úplnou porážku.«

Na rozloučenou Bismarck řekl:

»Kromě známých nepříjemností, které válka s sebou přináší, Čechům je se báti pouze jednoho: aby jejich země nebyla roztržena. Král bude trvati na tom, aby nám Rakousko odstoupilo Čechy po Labe. Část jižnější ho nezajímá, ale záborem části od Labe na sever chce si vzíti zadostučinění za porážku u Kolína. Česká krev se ve mně hlásí k slovu a já nasazuji všechnu výmluvnost, abych krále odvrátil od té myšlenky, neboť vím, že jedno pro Čechy znamená všecko: zachování celistvosti země. Buď ať nám celé Čechy připadnou anebo nic!«

Poslední slova Bismarck pronesl stoje naproti stojícím. Oči jeho zpytavě a ostře hleděly zpod stříšek. Pes postavil se podle něho a rovněž napjatě díval se na hosti jako jeho pán.

»A co Morava, Moravička milá?« ozval se některý z Čechů roztouženě.

»Rozumí se, také Morava,« spěšil dodati Bismarck. »Řekl jsem: zachování celistvosti české země, a chtěl jsem říci: českého království, českého státu.«

Když emigranti po třetí k Bismarckovi pozváni byli, mluvilo se již z obou stran s úplnou otevřeností. Češi vyrozumívali, že vojna bude, proto že ji Prusko chce a v plánu má. Delším pobytem v Prusích byli poučeni o stavu pruského vojenství a rozmachu pruské energie. Neměli pochybnosti o tom, že Rakousko bude poraženo, a jen se lekali, aby následkem války nebylo roztržení české země, rozdvojení českého království. Horlivě slíbili zorganisovat i osobně provádět v Čechách i na Moravě agitaci ve prospěch Pruska. Bismarck jim pověděl, že podobná agitace bude zavedena také v Uhrách, a dal jim na srozuměnou, že by se Čechové octli mezi kladivem a kovadlinou, kdy by se k agitaci nepřidali. Emigranti nemohli slibovati, že by se český lid pro Prusy zpředu rozehřál. Smluveno tedy, aby agitátoři udeřili pro počátek na starou strunu české duše: na nebojovnost, na odpor ku prolévání krve, na cit pravého křesťanství, jež velí milovati i nepřítele. Rozzvučíli se tato struna dříve než struna jiná, nikdo již českého lidu nepodnítí k živelnému výbuchu nepřátelství proti protivníku státu. Již tím bude dosti získáno. Až půda tak bude upravena, že český lid bude k Prusům srdcem lhostejný, agitátoři mu začnou Prusy vynášet, jaký jest u nich pořádek, jaký blahobyt, jaká mravů spořádanost, jaká láce, jaká vlády starostlivost a soudů spravedlivost, jaká píle občanů, — slovem, budou Prusko vychvalovati jako zemi ve všem příkladnou, kde každému je blaze žíti. A vždycky dlužno dodati: Prusko zdaleka není země tak požehnaná, jako Čechy a Morava, čím je, je výsledkem společného úsilí vlády a občanstva, — aby v každém slyšícím vzniknouti muselo pomyšlení: jak šťasten je doma národ, na který nám ukazují jako na nepřítele! Stupňujíce agitaci emissaři budou líčiti nepřátelské vojsko, jak je statečné, vykázněné, vzdělané, lidové, výborně ozbrojené, v boji hrozné, po boji dobrácké a dětinné; třeba do sousední země vtrhlo nepřátelsky, vojsko pruské není nepřítelem jejího obyvatelstva, svatá mu jest jeho rodina, nedotknutelný majetek. To není divoká a zbujná soldateska, jež i své zemi je krutou ranou a z války si činí řemeslo, nýbrž vojsko občanské, jemuž je válka nejtěžší povinností, a když povinnosti dostojí honem a bez kořisti chvátá domů, ke svým krbům, ženám a dětem.

Tím způsobem emissaři agitovati budou do války. Netřeba se jim vydávati v nebezpečí ani se zabývati vojenským vyzvědačstvím, o něž jest jinak postaráno. Nemají jiného úkolu, než nenápadně šířiti v lidu českém přízeň a důvěru k Prusům. Až pak Prusové dobudou očekávaného vítězství a bojující strany začnou pomýšleti na podmínky míru, bude nevyhnutelno, aby v jižní části české země, kam pruská vojska nedojdou, událo se

veřejné osvědčení lidu ve prospěch vítězů. Severní část Čech, od Labe nahoru, král nepustí, neboť si na ni dělá historický nárok; nechtějíli Čechové, aby vlast jejich byla roztržena, ostatní jejich kraje musejí projeviti přání, aby měly stejný osud se severními Čechami.

»Král bude takovými projevy velice mile překvapen,« pravil Bismarck, »a můžete býti bezpečni, že vynaloží všechno, aby jednotu českého státu zachránil. Jakmile vítězně vjede do Prahy, vydá k obyvatelstvu staroslavného království českého provolání, kterým je vyzve, aby jej uznalo za svého krále, a prohlásíli se obyvatelstvo pro něj bez váhání, dá se hned korunovati korunou českých králů.«

Na to Jan Semerák: »A kdy by z jakékoli příčiny, která by od nás nezávisela, nebylo možno naznačený projekt uskutečniti, slibuje Vaše Excellence odvrátiti Jeho Veličenstvo krále od úmyslu zabrati pouze část naší vlasti a roztrhnouti její jednotu?«

»Slibuji, slavně se zavazuji,« prohlásil Bismarck. »Buď celé české království, anebo nic!«

Na tom přestalo. (Pokračování.)

Ballada o Svatovácslavském prameni.

— Jaromíru Boreckému. —

Byl v tichém koutě starý, stinný sad,
pln zpěvných ptáků, veselých svých druhů,
kde statných stromů chránil stín a chlad
pramínek svatý, čisté vody struhu,
ó doušek z ní jak v úpalu šel k duhu!
Sám svatý kníže jí kdys požehnal,
leč pramen ten vždy víc se tratit zdál,
co jazyk světce mizel, v hrob se klonil,
a když led vše kol ve své pouto spjal,
ten pramen starý trpké slzy ronil.

A zas to dýchlo jarem jedenkrát
na smutném českém zuboženém luhu,
tam v lázních světce starý bořen řád,
»Chcem rovni být, ne národem být sluhů!«
hřměl Petr Fastr nadšených hlav kruhu.
A jako moře bouřil, šuměl sál,
sta srdcí bilo, oheň v očích plál,
dlaň tiskla dlaň, plán za plánem se honil,
jen v zahradě, ač mocněj se zas hnal,
ten pramen starý trpké slzy ronil.

To sklamané již hořce tolikrát
v něm srdce země lkalo v mládí vzpruhu.
Jak věřit v to, co mládež zřela plát,
ve hvězdu lásky, v míru sladkou duhu?
A mělo pravdu. Schladl v jarma tuhu
žár vzdorných hlav, zas mrazný vítr vál,
a svobody kde vzplanul Ideál,
řeč cizí zněla, lehký smích tam zvonil,
a v zahradě jen v tichu opodál
zas pramen starý trpké slzy ronil . . .

Poslání.

Ó básníku, ký jímá srdce žal,
že drsný věk náš i v tu tiš se vdral
a kácí stromy, stín jichž pramen clonil,
a ještě víc, zrak český že jen dál,
by jak ten pramen trpké slzy ronil!

Ant. Klášterský.

Prof. Kristián Petrlík.

Dne 31. března t. r. skonal neočekávaně ochrnutím srdce vynikající český inženýr Kristián Petrlík, řádný profesor vodního stavitelství při c. k. české vysoké škole technické.

Byl to muž neúmorné, vytrvalé píle, — pracoval od rána do noci, od mládí až do posledního dne svého žití. Stavitelství vodní, které právě v posledních třech desítiletích vyspělo jako věda nová na výši obdivuhodnou a netušenou, nalezlo v prof. Petrlíkovi zdatného pracovníka a učitele, ačkoli dřívější jeho praktická činnost šla jiným směrem. Jako učitel dovedl se Petrlík zapracovati do svého předmětu, že jej vykládal jako zkušený odborník. Celé řady bývalých jeho posluchačů, kteří za našich dob řídí a provádějí velkolepé vodní stavby v Čechách a na Moravě, vyznávají rádi, že v stavitelství vodním seznámeny byly po čas svých studií profesorem Petrlíkem se všemi moderními pokroky tohoto nového, rychle se vyvíjejícího stavitelství, které v Čechách bylo dlouho pravou Popelkou, tak že jsme neměli a nemohli míti zkušených odborníků.

Prof. Petrlík zahájiv roku 1879 na české technice výklady o stavitelství vodním záhy seznal, že nestačí vyložiti příslušné stavby slovem a obrazem, že vše to není dosti přesvědčivé, ano připadalo mu, jako by někteří posluchači pochybovali, že skutečně jsou zřízeny jezy pohyblivé, plavidla komorová, lodní zdvihadla, lodní železnice a jiné stavby, které převádějí průplavy i přes temena vrchů. Ukázati jim takové stavby doma nebylo možno,

poněvadž tou dobou jsme ničeho podobného neměli — na př. plavidla komorová byla pouze v Uhrách na průplavu Františkově — i nezbývalo, nežli zajeti s posluchači do ciziny.

Koncem r. 1883 pokusil se prof. Petrlík po prvé získati mezi přáteli a příznivci českých techniků tolik příspěvků peněžitých, aby poskytnutím zálohy cestovné umožnilo se i posluchačům nemajetným účastniti se vědeckých exkursí do ciziny, vyžadujících i většího vydání.

Pokus se zdařil, a od r. 1884 vodil prof. Petrlík každý rok posluchače stavebního inženýrství IV. a V. ročníku do ciziny, shlednout vynikající stavby inženýrské — hlavně rozestavěné a v druhé řadě dostavěné. V pořádání těchto exkursí byl prof. Petrlík veliký. Vypracoval pro každou exkursi přesný cestovní program, vyžádal si u příslušných úřadů nejen přístup ke každé stavbě, nýbrž i odborný výklad a průvod, nezřídka prostřednictvím vyslanectva neb konsulátu. Není v střední Evropě vynikající stavby inženýrské, kterou by od r. 1884 nebyli shledli čeští technikové, jsouce k ní přivedeni prof. Petrlíkem.

Petrlíkův vycházkový fond utěšeně vzrostl jen jeho vlastním přičiněním a bohdá sloužiti bude na dále vzdělání a poučení chovanců české vysoké školy technické.

Činnost Petrlíkova jeví ještě v jiném směru své světlé stopy. Vida, že vydávání odborných knih technických spojeno jest s velikými překážkami, ježto nebylo lze najíti nakladatele, založil s prof. Šolínem a jinými nadšenými pracovníky Českou Matici technickou, která od r. 1897 utěšeně doplňuje odbornou literaturu technickou, a bohdá ji docelí úplně.

Prof. Petrlík zakusiv sám na sobě plnou měrou smutný úděl českého studenta, přičinil se také, aby nemajetným českým technikům usnadnil zápas o svou existenci. Po 15 let spravoval Skuherského nadání k udílení bezplatných obědů nemajetným posluchačům, a po celou tu dobu snažil se neúnavně, jako pravý lidumil, o získání příspěvků k zvětšení výdajného jmění tohoto nadání.

Jako odborný pracovník na poli literárním byl prof. Petrlík činný především jako spoluredaktor »Zpráv Spolku architektů a inženýrů v král. českém« v letech 1894 až 1896. Ve Zprávách těch uveřejnil následující pojednání: »Aquedukt na dráze Duchcovsko-Podmokelské v Krupce« (1872), »Horský vodovod v Eisenberku« (1873), »Kubatura výkopů a náspů« (1874), »Zpráva o výstavě Spolku architektů a inženýrů« (1880), »Opatření vodou Roudnice« (1895), »Dvacetipětileté jubileum české techniky« (1895), »Hloubení šachty způsobem sledňovacím« (1896).

V Technických Listech pojednal o »Hydraulických lodních zdvihadlech«, o »Opatření Plzně vodou říčnou« (1890).

V Technickém Obzoru uveřejnil: »Pila kružní o zubech diamantových,« »Plavidlo komorové o spádu 9·92 m.,« »Přístav Libeňský,« »Německočeská sbírka názvosloví železničního.« Technický průvodce Červeného a Řehořovského obsahuje od něho

statě o železnicích a pracích zemních, Allgemeine Bauzeitung 1897 »Das Gefrierverfahren, Organ f. d. Fortschritte des Eisenbahnwesens,« »Seidl's verbesserter Querschwellen-Oberbau« (1891). Ottův Slovník naučný má od něho četné články z oboru inženýrství stavebního. Roku 1883 vyšlo pojednání jeho, »Válení silnic jest prostředkem k úsporám« (též v jaz. německém), roku 1893 »Průplav Dunajsko-Vltavsko-Labský« (též v jaz. německém) a r. 1903 »Tabulky vytyčovací«. Roku 1893 »Samopisný hloubkoměr Stecherův,« »Odpor při jízdě oblouky kolejí železnic.« Osvěta přinesla od Petrlíka článek: »O vodním hospodářství,« Rukověť zemědělství stať: »Jak se omezují velké vody,« Památník české akademie 1898: »Vědy technické,« Archiv zemědělský r. 1886 »Vysušení jezera Fučinského.«

Kristián Petrlík narodil se dne 20. listop. 1842 v Chlumu u Hlinska, kdež otec jeho byl domkářem a obuvníkem. Již ve škole Chlumecké jevil nadání i chuť k učení, což v chudých jeho rodičích vzbudilo myšlenku, že by se mohl státi jednou učitelem, kdy by vydrželi náklad na jeho pobyt v Hradci Králové v praeparandě, jak se tehdáž obecně označoval ústav učitelů pro školy vesnické.

Když se ve škole Chlumské nemohl již ničemu přiučiti, a nemaje ještě stáří předepsaného ku přijetí do praeparandy, chodil ještě rok do národní školy v Studenci, přes hodinu cesty vzdálené, a rok pobyl u svého strýce Podrouška, učitele v Zaječicích u Chrudimě. V srpnu 1855 jako privatista třetí třídy hlavní školy v Hlinsku vykonal zkoušku s vyznamenáním, a téhož roku na podzim přijat byl do první třídy městské nižší reálky v Hlinsku. Absolvovav tuto školu s vyznamenáním přijat byl po přijímací zkoušce na českou reálku v Praze, kdež se chudého studenta ujal jednak prof. Valenta, opatřiv mu kondici u knihkupce Řivnáče, jednak i katecheta P. Kellner, který jej vydatně podporoval obědy, na něž sbírkami peníze opatřoval. A tak přispěním dobrých lidí — k nimž náležel také okr. soudce Hruš v Hlinsku a obchodník Studnička v Praze — bylo Petrlíkovi umožněno v Praze v studiích pokračovati. Prospíval stále s vyznamenáním, pročež mu v poslední třídě udělena Šebkova podpora 100 zlatých.

Od r. 1861 studoval na král. česk. polytechn. ústavě zemském, kdež skončil studia v odboru stavitelství vodního a silničního r. 1867 s prospěchem výborným; z té příčiny obdržel ve šk. roce 1865—6 od sboru profesorského pochvalné uznání, a na základě toho odměnu 150 zl. od zemského výboru.

Do praktického života vstoupil Petrlík u stavebního podnikatelství c. k. priv. dráhy cís. Františka Josefa dne 1. list. 1867 jakožto inženýrský elév s měsíčním platem 25 zl.; přidělen byl stavebnímu oddělení v Pöpritzi v Hor. Rakousku, kdež pobyl do 31. května 1868. Od 1. května 1868 do konce července 1870 byl assistentem při učitelské stolici stavitelství vodního a silničného (u prof. Bukovského) na pražském polytechn. ústavě. Na

jeho činnost z té doby zůstala na české polytechnice do dnes krásná památka: »Spolek posluchačů inženýrství,« jejž assistent Petrlík spolu s jinými založil, a jehož byl také prvním předsedou. Od srpna 1870 vstoupil do služby stavební u c. k. priv. Duchcovsko-Podmokelské dráhy jakožto inženýrský assistent, kdež do konce r. 1871 řídil stavbu tratě 7 km. dlouhé se sídlem v Krupce.

Postoupiv mezi tím na inženýra, byl od 1. ledna 1872 povolán za přednostu kanceláře stavební inspekce do Teplic, kde měl na starosti navrhování i účtování prací stavebních, zejmena konečnou pořádnost s podnikatelstvím F. Říhy na trati Osek-Chomutov.

Počátkem r. 1874 nastoupil službu u c. k. generální inspekce rak. železnic jakožto inženýr I. třídy, pracoval do května 1875 o návrzích na trati Leobersdorf-Sv. Hypolit a Scheibmühl-Preyland. V květnu 1875 pověřen byl státním dozorem při stavbě dráhy z Pechlarna do Kienbergu v délce 38 km., jedné tratě tehdejší c. k. priv. dolnorakouských jihozápadních železnic a měl úřední sídlo v Scheibbse. Tato trať odevzdána na podzim r. 1877 dopravě, a Petrlík zůstal tam jakožto úředník při udržování dráhy, vstoupiv 1. říjnem 1877 do služeb společnosti dotyčných železnic. V lednu r. 1879 přeložen byl Petrlík do Hainfeldu, kdež pobyl do října 1879.

Počátkem října r. 1879 jmenován byl mimořádným profesorem věd inženýrských při c. k. české vys. škole technické v Praze a přikázány mu výklady o stavitelství vodním 2. běhu, o stavit. tunelovém a encyklopedii inženýrství stavebního; dne 4. listopadu 1884 jmenován řádným profesorem s povinností vykládati také o stavitelství vodním 1. běhu, a dne 14. března 1898 jmenován předsedou c. k. zkušební komise pro II. státní zkoušku v odboru inženýrství stavebního. Roku 1901 vyznamenán byl řádem železné koruny III. třídy.

V letech 1892/3 a 1904/5 zastával úřad rektora, v letech 1886, 1888, 1891, 1896 a 1899 byl děkanem odboru staveb. inženýrství, r. 1903 děkanem odboru stavitelství pozemního.

Byl majetníkem srbského řádu sv. Sávy III. třídy, uděleného mu za otcovskou péči o »posluchače srbské,« kteří na české technice studovali, byl členem zemské rady železničné, členem komise ke zkoušení civilních techniků, čestným členem Spolku posluchačů inženýrství a čestným členem České Matice technické. Ve Spolku architektů a inženýrů v král. českém zastával v letech 1890—1892 úřad jednatele a r. 1893 hodnost předsedy.

V letech 1895—1902 byl členem obecního zastupitelstva král. hlav. města Prahy, r. 1900—1902 předsedou správní rady Pražských elektrických podniků. Byl též odborným redaktorem Ottova Slovníku naučného.

Neúnavnou a všestrannou svou činností zajistil si prof. Petrlík trvalou paměť jako zdárný syn českého národa.

Inž. *Alb. Vojt. Velflík.*

K jubileu prof. Josefa Kalouska.

Podává
dr. **Josef Volf.**

K lidem žádostivým veřejných poct a oslav Kalousek nikdy nepatřil; kdy by bylo záleželo jen na jeho vůli, ani v bližších kruzích přátelských nebyli by sobě vzpomněli, že Kalousek letos dovršuje sedmdesátý rok svého života, a narozeniny jeho připadající na 2. duben byly by mu minuly stejným tichým způsobem, jako obyčejný všední den. Ale takové přání nemohlo se mu splniti; k řečenému významnému dni české denníky jakož i časopisy řídčeji vycházející přinesly vesměs jubilejní články a věhlasného učence došlo na sta srdečných pozdravův a přání nejen ze zemí koruny Svatovácslavské, ale i z daleké ciziny, české ústavy a spolky, počínajíc vysokým učením, vypravily k němu své deputace, a v Historickém spolku prof. V. Novotný před četným vybraným shromážděním měl obšírný výklad o velkých zásluhách, jichž sobě jubilant dobyl na poli české vědy historické.

V Osvětě byla již často Kalouskovi vzdána chvála od mužů kompetentních a na slovo vzatých, jako jsou Bohuš Rieger, Konstantin Jireček, Čeněk Zíbrt a j. Při nynější příležitosti budiž jen připomenuto, co roku 1905 v Osvětě napsal prof. O. Josek a co dle mého soudu plně a správně vystihuje relief methody a práce našeho historika: »Badatel tento v plném smyslu slova ‚hledá pravdu.' Vytkne si záhadu a řeší ji úzkostlivým přihlédáním ku příslušným faktům. Nechutí se mu ať taký, ať onaký předjatý pomysl filosofický, národohospodářský nebo sociologický původu čistě spekulativního, z kterého by pohodlně soukal hojné, ale smělé a větrné dedukce. Nespoléhá na to, co by jen z hotových cizojazyčných spisů mohl jako analogii přenesti do našich dějin. Nemiluje slabých indukcí, opřených o deset, dvacet dat, aby snad hned z nich strojil překvapující, ale ukvapené generalisace. Staví rád hluboké základy, shání a vyčerpává údaje co nejúplněji, třeba i z oborů, které souvisí s jeho oborem příbuzností vzdálenější, a když vypátrá a ohlašuje, co jest na věcech a událostech typického, upozorňuje hned také, které z nich jako výjimky neb odchylky vymykají se z pravidla povšechného. Dodává rád každému svému slovu ‚vůně' spolehlivých pramenů.«

Když jsme r. 1898 oslavovali šedesáté narozeniny Kalouskovy, podal v Osvětě H. Kollmann v hlavních rysech obraz života a působení jubilantova. K této pěkné, jadrné a výstižné stati také dnešní čtenáře odkazujeme; obsahu jejího nebudeme opakovati, nýbrž přihledneme jen k jednotlivým věcem, o kterých v ní nemohlo ještě býti jednáno.

I obracíme především pozornost k důležité okolnosti, že letošní jubileum Kalouskovo znamená ukončení profesorské dráhy

jeho na universitě; jubilant po dovršení svého sedmdesátého roku odchází na trvalý odpočinek. Čestný rok ku prodloužení přednášek, jenž mu sborem profesorským byl nabízen, zamítl, aby všechen zbývající čas mohl věnovati pracem literárním. Jako historik byl původně žákem Fr. Palackého a V. V. Tomka; o jeho učitelské činnosti [1]) zmínil jsem se již v časopise Českého Musea, zde chci o ní pověděti něco více, jak toho plnou měrou zasluhuje.

Vytkl bych hlavně čtyři vlastnosti, které jej na tomto poli charakterisují, totiž svědomitost, vážnost, rozvážlivost a ucelenost. Osvědčil se býti výborným pedagogem a psychologem, který si vlastním úsilím stanovil methodu, jak může jednotlivec okruh svých vědomostí šířiti, a podle té upravoval i své přednášky. Byl v tomto jeho spůsobu silně subjektivní, individuální ráz. Methodu svou bedlivě vyzkoušenou hleděl uplatniti ve svých přednáškách, řídě se vždy pravidlem: »Nevěř slepě novotám nevyzkoušeným. Čemu sám nerozumíš, o to se poraď se zkušenějšími.« [2])

Přednášky Kalouskovy byly i co do formy i co do obsahu jako z jedné slitiny, jasné a dokonale srozumitelné — odlesk jeho logického ducha, jenž si za studií liboval zvláště v mathematice a k jehož nejmilejšímu čtení patřívala Aragova Astronomie. Obsah přednášek byl zhuštěný, forma vybroušená. Ovládaje suverénně české dějiny nalézal vždy přesný výraz i správnou charakteristiku pro věc i osobu. Proto byl jeho sloh pevný, jadrný, prostý všech kudrlinek a bezcenných cetek. Vyslechnutí jeho přednášky nepodobalo se procházce po lučinách posetých květy, nýbrž procházce věkovitou doubravou, která osvěží i poučí a bezděky vnukne duši kus smírné, uklidňující filosofie života.

Pedagogickou zásadou Kalouskovou bylo nepřeskakovati bez příčiny s předmětu na předmět, z dějin jedné země do dějin druhé země, nýbrž vyvíjeti přesně logicky událost z události a vylíčiti, jak příčinný svazek běh okolností utvořoval. Objasnil vždy pravdě nejpodobnější příčiny, vylíčil dějinnou souvislost a průběh událostí i věnoval plnou pozornost následkům, které z historických zjevů vyrůstaly. Opakuji znovu, co jsem jinde napsal, že nestavěl události řadou vedle sebe, a že jeho hlavním cílem bylo vždy vyšetření příčinné souvislosti dějinné. Potom teprve obracel pozornost posluchačů k analogiím a k srovnáním, v nichž vymezoval

---

[1]) Budiž zde aspoň mimochodem podotknuto, že si také za svého poslancování pilně všímal školských záležitostí. Zvolen byv r. 1880 za poslance od venkovských obcí soudních okresů Rychnovského a Kostelecké̂ho zasedal v školské komisi sněmovní, účastnil se debaty v příčině zřízení profesury při vyšším hospodářském učilišti v Libverdě, řečnil při jednání o zvýšení dotace pro hydrografickou komisi a o vládní předloze v příčinách zřizování a vydržování veřejných škol obecných. Roku 1881 měl velkou řeč v příčině změny § 33. zákona o dohlídce ke školám. Roku 1882 byl v kurii venkovských obcí vedle Tomka a Schwarze zvolen do komise pro odevzdávání Svatovácslavského archivu do správy země. Toho roku oznámil svým voličům, že by nové volby do sněmu nepřijal.

[2]) Troje naučení, které na pouti života si utvořil Josef Kalousek, str. 69.

vzájemný poměr mezi českými a světovými proudy dějinnými, aby jejich případný význam v mysli posluchačů řádně vynikl. V tom tkví veliká jeho zásluha, za niž mu vděčí na sta jeho odchovanců, kteří dnes prakticky v životě působí a z nichž mnohý, jak bezpečně vím, sáhne často a rád k přednáškám milovaného učitele, jež jsou mu vodítkem při vyučování středoškolském.

Ještě na jiný způsob v jeho přednáškách chci zde upozorniti. Týká se to jeho postupu při výkladech o různých domněnkách, sporech nebo záhadách z českých dějin. Zde se řídil zásadou: Distribuendo discite. S psychologickou jistotou a logickou přesvědčivostí vylíčil časový pořad a vnitřní závislost rozličných domněnek, snaže se zachytiti i psychologický moment, jenž v takových případech často padá na váhu, a vysvětluje vždy i z věci i z povahy osob. Při sporných kusech hleděl přesným rozborem dodělati se jádra věci a z něho vyjasniti zdánlivé rozpory a pravděnepodobnosti, vyhýbaje se vší mělkosti a rozvláčnosti. Výsledek toho byl, že si posluchači již z přednášek odnášeli vždy pevně utkvělou kostru dějinných období, krátce, že si již v přednáškách mnoho pro zkoušky i život zapamatovali a že si je přes jejich zdánlivou chladnost a střízlivost zamilovali. Vytušilit záhy veliké pojetí dějin, jak se u Kalouska v pravdě jeví.

Pedagogická methoda Kalouskova činila jeho přednášky také milými i příjemnými. Četl je volným, jasným, srozumitelným hlasem, a posluchačům se zdálo, že hledí do zrcadla, v němž se míhá pestrý rej života dávno minulého. Každá osoba měla svůj určitý vyhraněný ráz, a kresba její podána v pevných rysech. Jsou to postavy svým duševním i zevním životem srozumitelné a pochopitelné, žijící plným lidským životem, a nikoli bezduché mátohy, ze samých domněnek a dohadů vytvořené, jak je historik často vybájí, opouštíli reální podklad údajů pramenných nebo vkládáli do nich pochybné domněnky, třeba podpírané obratnou dialektikou. »Ne vlastní srdce, ne vlastní domysl může dějepiscovi dodávati látku ke spisování historie, nýbrž původní prameny musejí býti brány ku pomoci,« napsal Kalousek ve svém Husovi.

Jeho pevně logický duch, jemuž se naši nejlepší právníci tak často obdivovali, nedává vzniknouti různým sofismatům, v nichž »kdy by,« »asi,« »snad« hrají největší úlohu; on ze svých pramenů často s mathematickou přesností vybavuje své určité vývody, opírající se o psychologickou věrnost. Kladu na tuto stránku jeho přednášek i spisů zvláštní váhu; její přednosti se přijímají lehce, bez námahy, a posluchač nebo čtenář nebývá si velikého umění Kalouskova často ani vědom. Jmenuji v této příčině jen jeho sv. Václava, Karla IV. a Karla ze Žerotína.

Ukázavše k methodě Kalouskových přednášek, obraťme zřetel k obsahu jejich. Tvořily jej přirozeně české dějiny, jež Kalousek obyčejně za 8 semestrů celé probral. Byla v tom určitá soustava podati studentům v době jejich universitních studií zaokrouhleně celé české dějiny. Vedle této tříhodinové týdenní

přednášky věnoval obyčejně dvě hodiny některé specielní otázce z dějin českých, jako sporným kusům, výkladům kronikářů, starým a novým podvrženinám a j. Zvláště v této vedlejší přednášce, kterou Kalousek nahrazoval jaksi seminář, měl každý příležitost poznati jeho hlubokou, bystrozrakou historickou vyspělost. Tak poskytovaly jeho přednášky v souladu zároveň příručku českých dějin i výbornou školu pro kritické vypěstění ducha historického. Zdůrazňuji tuto okolnost z dvou příčin: jednak se nepřednášelo vždy soustavně — pro starověk nebylo za mých studií vůbec žádné stolice, ačkoli se dějiny starověké při státních zkouškách zkoušely — jednak má profesor českých dějin na universitě své zvláštní důležité postavení. Oč běží, naznačil jsem již v Národních Listech ze dne 2. dubna. Až dosud nebyl totiž profesor českých dějin zkušebným komisařem při státních zkouškách kandidátů učitelství na středních školách, kde se českému dějepisu oficielně nevyučuje samostatně, nýbrž jen v rámci rakouských dějin, což ponechává i nejnovější úprava zkoušek maturitních. Český středoškolský profesor (na německých středoškolských ústavech se student o českých dějinách praničeho nedoví) musí si proto již z university přinesti pevný základ, z něhož by nahrazoval, co osnovy Lva Thuna zavinily, odstrkujíce český dějepis na středních ústavech v Čechách. V rámci učebné osnovy rakouských dějin musí podati správný obraz vývoje českých dějin a utvořiti z českých dějin osu a jádro rakouských dějin, a nikoli jejich přívěsek. Je k tomu potřebí zvýšené rozumové i citové povinnosti k mladému dorostu i k českému národu, spojené vždy se značnou mírou idealismu. A právě proto byl Kalousek tak dobrým učitelem a dobrým Čechem, že ve svých posluchačích vychoval zdatné pěstitele českých dějin na středních ústavech, dobré profesory, svědomité učitele a pevné Čechy. Všichni měli zářivý příklad ve svém universitním profesoru!

Připomenul bych ještě jednu okolnost. Kalousek přesně dodržoval ohlášený počet hodin a nevynechával ani za své churavosti žádné přednášky. Toto jednání plynulo u něho z hlubokého citu povinnosti a ze vzácné noblesy k studentstvu.

Mezi bývalými posluchači Kalouskovými vystřídala se během drahných let řada mladíků, kteří potom v životě veřejném vynikli jako básníci, spisovatelé, historikové, žurnalisté, poslanci, ba i jako ministři. V letním semestru 1872 byli mezi nimi na př. Justin Prášek, Zikm. Winter, Gust. Eim, Jos. Hanuš, Jos. Herold,[1]) Václ. Hrubý, Jan Žáček, Julius Zeyer z Prahy; v letním semestru 1874 právníci: Vlad. Brauner, Karel Eppinger (nynější vůdce českých Němců), Leopold Heyrovský, Jos. Kaizl, Vlad. Pražák, baron Oskar Villani; historikové: Em. Frida (Vrchlický Jarosl.), Alois Jirásek, Frant. Kahlík, Jindř. Metelka, Ant. Rezek, Jan Vysoký. V zimním semestru 1874—5: Frant. Borovský, Jos.

---

[1]) Právníci museli míti zapsáno buď filosofické nebo historické kollegium; proto je nalézáme v četném počtu mezi posluchači Kalouskovými.

Braniš, Ferd. Menčík. V zimním semestru 1875—6: Karel Chytil, Bedř. Frida, Frant. Rypáček z Hodětína. V letním semestru 1877: právníci hr. Volfgang Chotek, Bohuš Rieger; filosofové Em. Fait, Ant. Havlík z Rožďalovic, Vaclav Jezdinský, Otakar Josek, Ant. Decker. V letním semestru 1879: filosof Frant. Kameníček. Z pozdějších let buďtež uvedeni: Stan. Prachenský, Jar. Kosina, Hyn. Kollmann, Ign. Vysoký, Ludv. Domečka, Václ. Řezníček, Čen. Zíbrt, Lub. Niederle, Václ. Novotný, Jos. Pekař, Jos. Šusta, Jos. V. Šimák, Hyn. Gross, Gust. Friedrich, Zd. Nejedlý, Jan B. Novák, Kam. Krofta, Jiří Daneš, Jul. Glücklich, Lad. Hofman, Vlast. Kybal, Ed. Šebesta, J. Volf, Boh. Horák, Václ. Fabian.

Ti všichni a bezpočetní žáci Kalouskovi s láskou a vděčností vzpomínají po dnes svého dobrého profesora. Aspoň jeden hlas budiž tu zaznamenán, hlas Č. Zíbrta, který poměr Kalouskův k žákům a mladším pracovníkům takto označil: »Nezná osobní nechuti a nevraživosti, řídě se chvalitebnou zásadou, že místa a práce u nás jest vždy ještě mnoho, a že tedy co možná největšímu počtu snaživých mladých pracovníků, když svým přičiněním opravňují k nadějím, musí od starších a vliv majících býti poskytnuta příležitost k ušlechtilému závodění na poli vědeckého studia, ať již ve směru jakémkoli. Není zbytečné tu připomenouti, že přednášky i kritiky a práce Kalouskovy poučí každého, jak sleduje při svých odborných studiích nové a nejnovější směry, jež se přihlašují na př. na poli historického a národopisného badání, jak sám nijak se nestraní prací podobných, jimi nejen nepohrdá, než dopřává jim vlídně vstupu i tam, kde do nedávna byl jim zamezen, na př. v publikacích Král. české společnosti nauk v posledních letech. Jen s povděkem dlužno té svobodomyslnosti vědecké vzpomínati a pro budoucí pamět i za vzor tu zaznamenati.«

Při svém vysoce vyvinutém historickém smyslu má Kalousek přece plné pochopení pro potřeby přítomnosti, historismus jeho není nikdy upřílišněný, nýbrž jest kritický. Napsal zajisté ve svém Husovi: »Jest v přítomnosti dostatek různých prospěchů, které se hlásí k platnosti: prospěchy hospodářské, společenské, stavovské, o které se dělíme v přirozené strany; a jest tu veliká potřeba národní, která nás všechny bez rozdílu volá ke svornosti, ke společné sebeobraně proti útokům, jež směřují nejprve k našemu odstrkování v každém ohledu hmotném i duševním, a v posledním konci k našemu národnímu zahubení... Nedrásejme staré rány již zacelené. Nestavme do popředí to, co nás dělí, a hleďme si toho, co nás spojuje. Nekladme po zpátečnicku hlavní váhu na věci minulé: starejme se o potřeby přítomnosti a připravujme lepší budoucnost národu — svorným postupem všech národních stran za společnými cíli!« Porovnámeli pak tento výrok s jinými výroky Kalouskovými, třeba z proslovu i posledních kapitol Českého státního práva, z prací o Palackém, Riegrovi a Tomkovi, vidíme jasně, jakou si Kalousek z dějin utvořil životní filosofii. Napsalli v Historii a materialismu, že historie jest uči-

telkou života, učinil si tento vývod v prvé řadě ze svých zkušeností a pro svou vlastní osobu, a teprve druhotně ji pojímal i v objektivním smyslu jako učitelku vůbec, nestavě sice nikde pedagogický moment do popředí, ale naznačuje svůj názor o historii a o životě v četných svých spisech, což platí zejmena o jeho životopisech výtečných mužů českých.

Ve svém světovém názoru jest Kalousek prodchnut zásadami liberálního konservatismu, který netouží po náboženských hádkách, ačkoli je jako historik plně chápe. Pravilli ve své přednášce o Riegrovi, že »zavrhoval náboženskou nesnášelivost, zavrhoval vzájemné se kaceřování, snižování, tupení, že zavrhoval hádky náboženské, hlavně proto, že měl před očima hrozná neštěstí, do kterých naše předky hádky náboženské přivedly, i že se strachoval, aby obnovení hádek náboženských opět v budoucnosti nevedlo k tak nešťastným koncům, jako jindy bylo,« lze to říci i o Kalouskovi a lze i dodati, že i on si »váží ovoce náboženství, kterým jest ušlechtilá mysl, šlechetné skutky a láska k bližnímu.« V důsledcích svého názoru zamítá i historický materialismus v nazírání náboženském i dogmatický fanatismus, hledaje vyšší soulad ve snahách ideálních, v pravidlech práva, cti a lidskosti, a uznávaje vliv, který náboženství křesťanské může u jednotlivců míti. Výstřelky náboženské ovšem zamítá a každé potlačování náboženství zavrhuje.

Positivní ráz dějinného nazírání Kalouskova jeví se zvláště v jeho přirozené a silné lásce k právu a spravedlnosti. Z ní vyrostl návrh, jejž přednesl anonymně r. 1869 v staročeském denníku Pokroku, aby proces Husův byl revidován; nepokládal tehdáž za nemožno, »že by noví soudcové, uvážíce věc ze všech stran (kdežto v Kostnici nebyli připuštěni vývodní svědkové ani obhájci, a obviněnému nebylo věřeno), a majíce k ruce novou zkušenost několika věků, opravili odsudek Kostnický v několika kusích.« Oprávněnou tužbou po právu jest podmíněn i do značné míry vznik Kalouskova Českého státního práva. Bezpráví zavrhuje, ať se děje na té neb oné straně, jsa stoupencem Riegrovým v jeho heslu, hlásati lásku k svým, ne nenávist k jiným. Proto mohl napsati do Pokroku v posudku Gindelyových Dějin českého povstání: »V rozporu s vládou bylo právo na straně českých protestantů, a vláda nastupujíc útočně proti uznaným zákonům zemským sama vyvolala povstání, a stavům protestantským, to jest ohromné většině, nezbývalo než buď si dáti líbiti soustavné rušení svobod náboženských, nebo sáhnouti k meči.« A ve své přednášce o státním právě českém z r. 1900 dokládá, že nepostačí »mocné nařízení z venčí, aby národ zanechal svých upomínek, nehlásil se k svému majetku, aby odvrhl své ideály a osvojil si jiné, aby se stal jinou právní osobou, i aby žil životem jiným, zcela rozdílným od života dřívějšího. Žádné nařízení nestačí, aby přeťalo takto život národní a rozdělilo jej v nesouvislé díly, rovněž jako žádný jez nemá toho účinku, aby řeka nad ním najednou přestala a pod ním nová řeka nastala. Revoluce zdola, převraty

shora, podrobení státu a jeho stroskotání mívají ten účel, ke kterému v theorii Herbstovské stačí oktrojírka: aby dějinný vývoj se u nich zastavil a aby počínal se život jiný. Ale nedařívá se jim valně, dokud národ zůstává pohromadě na své půdě a váží si své minulosti . . . *Naproti právům národním neplatí preskripce, žádné promlčení práva, dokud národ žije a k právu svému se hlásí.*«

(Dokončení.)

Transmutace v 20. věku.

Et primum faciunt ignem se vertere in auras
Aëris, hinc imbrem gigni, terramque creari
Ex imbri, retroque a terra cuncta reverti.

Lucretius.

Zašly dávné doby mysterií egyptských a mnoho moudrosti a vzácných vědomostí magů s nimi, zašly doby zlatého věku a pohřbena byla alchymie i se svými utopiemi, když vyvstal Lavoisier, jímž padla theorie flogistonová, — theorie, hlásající, že jest flogiston, který při hoření látek se odděluje, jako princip hořlavý.

Kde jsou ti, kteří sluli Ptâhmer, velekněz Memfidský, Albertus Magnus, Roger Bacon, Aristoteles, Paracelsus, Van Helmont, Libavius, Galenus, Vilém z Rožmberka, Jan z Hazmburka, dr. John Dee, Eduard Kelley, Marco Bragadino, Alessandro Scotta, Krištof Bergner a j. v.

Spadla opona nad nimi a nad mnohými z nich i v tragedii života, a jediné, co z alchymie novou theorií poražené zbylo, byla jakási instinktivní víra chemiků v prahmotu. Vybudována byla od chemiků celá soustava stojící na theoretickém základě, který až do nedávných časů úplně vyhovoval. Byla to v anorganické chemii soustava prvků, chemickými silami již více nedělitelných částic hmoty, v organické chemii theorie jádra benzolového a purinového, vyhovující dedukcím i proposicím.

Avšak čím více získávány experimentální zkušenosti, tím více se shledávala potřeba jiného pojmu než prvek, a tu objevila se jmena ion a posléze elektron.

Nestačil již tedy pojem prvku. Nicméně bylo to jen jakési rozšíření pojmu až do té doby, kdy manželé Curieovi vystoupili na veřejnost se svým epochálním objevem r a d i a, které jak do kruhu chemiků tak fysiků, respektive do jich theorií vneslo pravý anarchismus.

A zajímavo jest, že byla to žena, která ze svých pozorování soudila, že ona zvláštní vlastnost rud uranových (smolince), radioaktivita, dá se isolovati.

Sledujme vývoj, jak získávány byly poznatky o vlastnostech radia. Nejprve shledáno, že citlivé fotografické desky, chované

v blízkosti uranových sloučenin i při úplném zatemnění podléhají změnám asi takovým, jako by byly vydány účinkům paprsků světelných. Příčinou toho byly zvláštní paprsky chemicky účinné, které však kromě toho činily ovzduší, jímž procházely, elektricky vodivým.

Na této poslední vlastnosti založeny též methody k měření účinnosti takových paprsků, čili měření radioaktivity.

Tímto spůsobem, totiž měřením vodivosti ovzduší elektroskopem, za přítomnosti sloučenin radiových, zkoušela paní Curieová různé látky na radioaktivitu a svoje postupně získávané vždy účinnější praeparáty.

Při svých pokusech shledala, že jest ruda uranová, smolinec, velice účinná — radioaktivná, a soudila, že příčinou oné zvláštní vlastnosti bude asi nějaká cizí látka k rudě uranové přimísená.

A skutečně podařilo se paní Curieové za spolupůsobení jejího manžela a p. Bémonta, po zpracování mnoha a mnoha tun smolince, získati onu záhadnou přimíšeninu.

Před tím bylo již od manželů Curieových nalezeno polonium, které podobně jako aktinium získané Debiernem bylo radioaktivné.

Radium jest blízké kovům alkalických zemin, calciu (vápníku), strontiu a bariu.

Podivuhodnou vlastností sloučenin radiových jest stálé a rovnoměrné vysílání tepelných paprsků. Měřením těchto tepelných úkazů zabývali se první Rutherford a Clung a po nich Curie a Laborde. I bylo shledáno, že 1 gr. radia má takovou energii, že v jedné hodině vyvine tepla až 100 gramkalorií. Paprsky, které radium vysílá, však nejsou jediného druhu a dají se dle vlastností rozděliti na tři skupiny:

α-paprsky tvoří podstatnou část radiového záření, jsou vůči magnetu citlivé a činí vzduch vodivým.

β-paprsky jsou též vůči magnetu citlivé, mají větší schopnost pronikati různé hmoty a jeví silné fotochemické účinky.

γ-paprsky pak chovají se podobně jako paprsky Röntgenovy, vůči magnetu však nejsou citlivé.

Poslední druh paprsků záření radiového objevil Willard.

Zdajíli se uvedené vlastnosti podivnými, tím tajemnější jeví se vlastnost, která byla při radiových praeparátech objevena později a nazvána emanací.

Giesel seznal v emanaci jakýsi plyn, a jeho nález[1] byl seriosními učenci Rutherfordem, Sirem Williamem Ramsayem a Soddym potvrzen.

Uvedení badatelé shledali, že skutečně látka ta chová se jako plyn, a seznali posléze, že jeví vlastnosti prvku helia, o čemž již dříve domněnka byla vyslovena.

---

[1]) Práci svou uveřejnil v Berlínských Berichte der deutschen chemischen Gesellschaft, velmi vážném světovém orgánu chemickém.

Byla zde tedy změna jednoho prvku v druhý. Avšak ještě větší překvapení světu uchystal Ramsay svým objevem, že měď přechází v lithium. Poněvadž pak při svých pozorováních zachoval všechny opatrnosti, nelze než očekávati dalších zpráv. Úkazy ty pozoroval spektrálně.

Zajímavo jest, že vynikající německý badatel Ostwald, nyní chemik-filosof, věnoval pozornost podivuhodným těm objevům, uvádějícím znovu v život odsouzenou transmutaci zašlých věků. Ostwald změnu prvku jednoho v druhý považuje za možnou.

Zní to tak podivně a jmenovitě chemikovi, který si tak nerad připouští illuse a jemuž pravda jest ideálem.

Řešiti úvahami tam, kde mají mluviti fakta, může si ovšem dovoliti tento badatel, jehož velká část života věnována byla hledání fakt, ač obecně řečeno není způsob ten nejsprávnější a filosofie vnášela mnohdy monstrosní hypothesy do chemie, které doba musela odpravovati.

Nyní však pojí se k objevu jmena badatelů proslulých řešením tak akkuratesních a obtížných problemů a objevy jich docházejí potvrzení.

Dva velké rozdíly mezi moderní transmutací a alchymistickým snažením lze přece jen vytknouti. Snažení alchymistů (nehledě ovšem k podvodníkům) vrcholilo v touze nalezti látky jako velký a malý elixir, kámen mudrců, vesměs věci, jimiž bylo by možno dosíci bohatství, mládí a krásy. Bylo tedy cosi sobeckého a malicherného v tužbách adeptů té pseudovědy.

Avšak moderní transmutátor snaží se nalezti pravdu. Zda ji najde? Toť otázka, na kterou může odpovědíti jen čas.

Inž. *Ad. Ernest.*

Mladé jaro.

Hody, hody do provody,
jaká je to koleda! —
šumu, smíchu, jako z vody,
pomlázku mám, kdo se dá?
Přišli jsme k vám pro vajíčka,
pro červená, pro bílá,
oslyšíte koledníčka,
panenko má rozmilá?

Koledovat jdeme dneska,
uhádněte jenom s kým!
— slyšíte, jak v ručky tleská? —
S jarem, jarem mladičkým.

Přišlo, plno zlaté záře
koledovat v podhoří,
chudák, podle kalendáře —
ale moc se nedívejte,
raděj na kožíšek dejte,
ať se chladem nemoří!

Jaro, nerozumo mladá,
cože ti to nenapadá,
v jediné jen košilence —
ať je tkaná pěkně tence,
z třpytných vláken pavoučka,
pro ta naše stuhlá lada
přec je, dítě, lehoučká.

Zavřeny jsou stráně všudy
v tuhý zámek sněhový,
proutí mrtvé, tvrdé hrudy,
vody spjaté v okovy.

Starý Ještěd zpod peřiny
vystrčil nos, mrazem siný,
rozhučel se v nevoli:
»Jsou to mámy! V tuhle psotu,
sotvaže jsou blízko svátky,
poslat chasu na žebrotu,
bosou běhat po poli!
Utec, holka, ať jsi zpátky,
patříš ještě do školy!«

Jaro prý je! Světe zlatý!
Dítě, kdo ti uvěří,
vždyť tě zebe v modré paty,
létá sněhu pápeří;
jaro je přec bujné, živé,
a ty chvíš se zimomřivé,
jak žebráček u dveří.

Zasmálo se, vlásky s čela
rozhodilo, výsklo dnes,
klíčem zlatým uhodilo.
Můj ty Bože, co to bylo?
Z hloubi voda zašuměla,
náhle probouzí se les,
cosi hnulo kmeny všemi
z údolí až na hory,
jak by v bráně do podzemí
rázem praskly závory.

Znova jaro zasmálo se.
Hejsa svátky už jsou blíž,
skočnou hvízdej, černý kose,
aj aj, už je tu i číž —
zpívej, zobáček co stačí,
přivolejte druž tu ptačí;
vstávej, vstávej z bílých snění,
údolíčko moje již —
jaké slavné vyzvánění!
Už jsem tady, nevidíš?

Už jdou, už jsou tady svátky,
maminka vše uklízí,
kdo překáží, hajdy zpátky,
proč už raděj nezmizí,
všecko všudy otvírá se,
práší, smýčí v rub i líc,
aby v nové svěží kráse
usmálo se slunku vstříc.

Sníh už zalez, ledy plavou,
vody crčí z brázd i hrud,
pažit travkou zelenavou,
jehnědou se zdobí prut,
jako len se nebe směje,
»bim bam« zvoní, ledy jdou,
jako čiší čaroděje
spit kraj jarní koledou.

A jen na severu v dáli
ušklíbá se Zimy vzdor,
a tam dosud sněhy halí
skráň i bílé témě hor.

*

Chytlo mě též jaro chvilku
měkkou ručkou: »Honem ven,
pojď jen, bláhový ty snílku,
ze svých chladných čtvera stěn.«

Už mě vleče, neodolám,
marně vzpírám se a volám:
»Pozdě, dítě, pozdě je!« —
táhne do ticha mě v háji,
jen se, čtverák, usměje,
sněženky mi notou zvoní,
mušky zářné kol mne honí,
jež jak jiskry mihotají,
dýchám divnou mízy sílu,
a již do vlasů mi věsí
snivé třásně z kvítí směsi:
z terčů zlatých devětsilů,
z podléštěk a orseje.

Avšak — je to dítě hravé,
co mě vede v říši krás?
Pohleď pod ty brvy tmavé,
znáš těch zraků tklivý jas,
a to kouzlo vábných líček
porozkvetlých růžemi?
Já ubohý koledníček
jsem tu ještě na zemi?

Kadeř hebká k mé se jemně
skráni tulí v ostychu,
granátové rtíky ke mně
zašeptaly potichu:
»Chcešli, chyť mě do náručí,
hochu můj, a zulíbej,

jarem, v květ co nový pučí,
tvým já budu, ó jen chtěj!...«

Hody, hody do provody
na zeleném proutku,
jarní snění, marné svody,
kams to zašel, bloudku?
Těšíšli se na pomlázku,
srdce v kouzlo zbloudilé,
sejmi s očí čarnou pásku
— jeť prvního aprile.

Mladé jaro dolem běží,
samý fábor, štěbot, smích,
na mém štěstí hory leží
v dálných sněžných závějích.

B. Jarovec.

Cesta do Východní Indie

a pobyt v Bombeji r. 1901.

Vzpomínky

dr. **Jindřicha Uzla.**

I. Z Čech do Bombeje.

Konečně! Konečně rozhodnuto! Do Indie! Do tajemné země palem a perel, drahých kamenů, ebenu, do země brahmanů a buddhistů, fakirů, bajader a nabobů, do věčně zelené, divotvorné Indie, cíle tužeb celého mého dosavadního žití!

Jak vážil jsem si své zlaté svobody bohémské, že jako stěhovavý pták mohl jsem na čas opustiti chladnoucí vlast a táhnouti smavému, čarovnému jihu vstříc!

S jásajícím srdcem opustil jsem v září r. 1901 svůj tehdejší domov Hradec Králové. Milou zemí českou projel jsem za pohody, že pěknější nelze si mysliti. Leč tu a tam žloutnoucí listí upomínalo na blížící se smutnou dobu, jíž měl jsem tentokrát uniknouti.

Prvého dne večer dostal jsem se do Vídně, kdež jsem užil pohostinství našeho krajana, pana sekčního rady v ministerstvu, dr. L. Melichara, proslulého spisovatele entomologického. Znamenité jeho sbírky polokřídlého hmyzu vzbudily můj obdiv. V jeho vzácné společnosti podnikl jsem vycházku entomologickou do okolí Vídně. Následujícího dne projel jsem Štyrskem, Korutany, Krajinou a pozdě večer dostal jsem se do Terstu. Ještě před T e r s t e m byl jsem okouzlen skvostným pohledem z vlaku na moře úplňkem ozářené.

Když jsem ráno vyhledl z okna hotelu, spatřil jsem modré moře s mohutnými koráby a mnohými plachetními loďkami. Tento velikolepý ranní pozdrav byl neočekávaný a dojal mne neobyčejně.

První moje cesta byla k moři. Plným dechem vpíjel jsem plicím lahodící mořský vzduch a s mohutnými bílými racky

v duchu jsem kroužil nad modrou hladinou. Pak jsem se dlouho díval na čiperného hocha, jenž chytal na břehu ryby. Prutu neměl, jako naši rybáři »sladkovodní,« nýbrž jen šňůru mnoho metrů dlouhou, na jejímž konci, nedaleko před háčkem, byl upevněn kus olova. Na háček navlekl hošík hlemýždě, jehož skořápku byl kamenem otloukl. Pak roztočil olovo a vrhl tak šňůru daleko do moře. Druhý konec její, na který se byl před vyhozením postavil, aby mu neuklouzla, vzal nyní do levé ruky; šňůra pak běžela mu přes ohnutý ukazováček natažené pravé ruky, aby na něm cítil, kdy by nějaká ryba zabrala. Netrvalo dlouho a hošík prudce trhl šňůrou a již ji soukal oběma rukama rychle z vody. Na konci se zmítala chycená oběť — malá rybka. Dal jsem klučinovi drobný peníz a prosil ho, aby mne nechal také trochu chytati ryby na jeho udici. Ochotně svolil. Rozbil jsem hlemýždě, napíchl ho na háček, roztočil důkladně olovo a již letěla šňůra rozvinujíc se do moře; ale k mému úžasu letěla tam celá, se vším všudy — neboť jsem zapomněl na její konec se postaviti. Nechal jsem tedy rybaření a vmísil se raději mezi dav v přístavě a pozoroval čilý, neobyčejně pestrý život vůkol.

Zde nakládány, tam skládány pytle, sudy, bedny, balíky nejrozličnějšího zboží za pustého řevu v řečech všech národů, od lidí ve všech možných krojích i nejrůznějších barev pleti. Nechci popisovati zajímavý ten život v přístavě, poněvadž se to stalo již bezpočtukráte. Je to všechno velmi zajímavé a poučné. Mne poutaly nejvíce žirafy na lodi »Semiramis,« jež z Afriky právě přijela. Stály na palubě ve vysoké prkenné ohradě, tak že viděti bylo jen jejich hlavy a dlouhé krky.

Když jsem byl hlukem a neklidem přístaviště hodně unaven a zvláště rozladěn děsnými zvuky, které vydávala přistavší maličká válečná loď t. zv. sirénou, sedl jsem si v ústraní na lavici a díval se na vlnící se moře, nechal na sebe svítit sluníčko a mezitím co jsem jedl obrovský zelený hrozen vinný, chuti neobyčejně lahodné, pozoroval jsem vzdalující se koráb. Nejdříve zmizela zraku dolejší jeho část, a pak ho ubývalo zdola vždy více, až zbyl jen úzký, tmavý pruh s komíny a stožáry; i ty se zdola zkracovaly a konečně zmizely docela, a jen kouř z komínů bylo ještě dlouho viděti. Úkaz ten je následek kulatosti země. Zakřivení její je na vodě velmi pravidelné a jeví se ponenáhlým ubýváním vzdalujícího se plovoucího předmětu, a sice zdola, poněvadž ty části nejdříve dostanou se pod okraj obzoru. Od blížícího se korábu vidíme naopak nejdříve kouř, pak vrcholky stožárů, komíny, vrchní okraj lodi, pak znenáhla celou loď.

Téhož dne ještě koupil jsem si lístek na Cejlon a sice lístek třetí třídy, poněvadž — nu poněvadž byl nejlacinější. Lístek druhé třídy stojí více než jednou tolik. V první třídě pak jezdívají jen hrabata, knížata, fabrikanti a — defraudanti; vůbec lidé, kteří peněz lehce nabyli, buď zděděním neb jinak.

K večeru procházel jsem se po náměstí del Municipio, kdež byl vojenský promenádní koncert. Lidé o závod krmili holuby,

kteří slétali na náměstí s okolních budov, kdež se v neobyčejném množství mezi ozdobami a sochami hnízdí, zle se jim za pohostinství odměňujíce. Když jsem se tak na ty zobající holuby díval, vzpomněl jsem si, že jsem během dne mimo onen hrozen ničeho nepojedl. Tu pocítil jsem náhle notný hlad, a následkem toho jsem se mžikem ocitl v italské restauraci, kdež jsem se rybami na olivovém oleji smaženými, makarony se strouhaným parmesánským sýrem a douškem výborného červeného istrijského vína znamenitě občerstvil. Nicméně však přece vyhledal jsem toho dne brzy lože, jsa mnohými dojmy unaven. Město samo, které jsem již v dřívějších letech byl navštívil, již mne nelákalo.

Sotva jsem ulehl, ihned jsem usnul. Zdálo se mi, že má postel proměnila se v koráb, jenž houpal se na mořských vlnách. Z přikrývky udělaly se plachty, a již plavil jsem se ve snu k neznámým břehům.

Houknutím nějaké lodi jsem se časně ráno probudil. V polosnění uvědomil jsem si své štěstí, které mne nyní očekávalo. V předtuše věcí příštích tonul jsem v nevýslovném blahu, jež tak nezkalené jsem od dob svého dětství nepocítil a jehož jsem se nepokládal ani býti již schopným.

Touha uzříti zase moře vylákala mne záhy ven. Dnes přál jsem si však spatřiti divy podmořské: medusy, pestré ryby, hlavonožce; toužil jsem kochati se pohledem na tajemný ten svět živočichů, jehož tvary a barvy překonávají i bujnou obrazotvornost. K tomu příležitost znamenitou poskytlo mi akvarium při zoologické stanici. Množství nejrozmanitějších tvorů se tu chová jednak v cementových nádržkách, jednak ve skleněných nádobách s mořskou vodou. Viděl jsem podobné ústavy sice již několikrát a v rozměrech daleko větších, ale pohled na skvostné tvary zvířat i řas podmořských mne opět okouzlil. V jedné nádržce nalézali se také rejnoci električtí, neodolal jsem a nedovoleně dotknu se jednoho. Trest byl ihned v zápětí. Rána elektrická, kterou jsem dostal, byla nad očekávání prudká.

Pak navštívil jsem ředitele stanice zoologické, pana prof. dr. Coriho, od něhož jsem byl velmi vlídně přijat a prováděn po ostatních místnostech. Zvláště pamětihodno je malé museum, jež obsahuje sbírku mořských zvířat v lihu. Jsou zde též pro přírodovědecké pracovníky četné místnosti s 26 stoly, opatřenými všemi potřebnými nástroji. Neocenitelno je zařízení, že posluchači přírodních věd na universitách rakouských dvakrát do roka mají zde příležitost v kursech, zvláště pro ně pořádaných, seznámiti se s živočichy i s rostlinami mořskými, jich ústrojím i životem.

Potom vešli jsme do místnosti, kde se právě připravovala zásilka živých mořských zvířat pro universitu Vídeňskou. Zde obdivoval jsem se krásnému exempláři mečouna, veliké ryby, jejíž hořejší čelist je prodloužena ve výběžek podobný meči. Rybáři ji právě přinesli a dohodovali se s úředníkem ústavu o cenu, doprovázejíce náruživými posunky své výklady o obtížích, jaké měli při lovu. Po straně na sebe mrkali.

Ředitel ústavu nabídl mi laskavě též místo pracovní, čehož jsem užil, bych se tu zaměstnával třásněnkami okolí zdejšího, jichž posud nikdo si nepovšiml. Třásněnky — předmět odborného studia — jsou pramalinké mušky, které žijí nejvíce v květech, avšak také na listech, na trávě, v mechu, pod korou i jinde. Často způsobují škody, zvláště na obilí, a to někdy velmi značné. V Rusku a v Italii, ba r. 1905 i v Čechách na některých místech zničily až i třetinu úrody. Škody jimi nadělané bývají obyčejně připisovány jiným živočichům nebo vlivům povětrnosti; to vysvětluje se tím, že je skryt spůsob života pramalých těchto zvířátek. Věnoval jsem studiu jich plných osm let a sepsal o nich monografii v jazyku českém. Třásněnky byly hlavní příčinou, že se uskutečnil můj dávný sen vydati se do tropických krajin. Zatoužilť jsem seznati též v tropech žijící druhy, které až po tu dobu nebyly nikým zkoumány, ač dalo se předpokládati, že se tam také v množství vyskytují a asi také škodí rostlinám pěstovaným, což se také osvědčilo býti pravdivým.

Ale vraťme se po této odbočce do zoologické stanice Terstské! Ještě mezi tím, co jsem se zabýval prohlížením ústavu, vyslán do okolí sluha, jemuž dán vak s připomenutím, aby do něho trhal všechny květy, na které přijde. Odpoledne se vrátil, i nastalo vyhledávání třásněnek. Květy jsem po částech dával na bílý arch papíru a roztrhával je, načež jsem prchající z nich třásněnky namočenou štětičkou chytal a dával do misky s lihem. Často však oči svezly se mi přes okraj papíru a oknem, kolem žloutnoucího listí javorového, na širé moře, na rozpěněné jeho vlny pobřežní a na skvostný mořský zámek Miramare. Většina květů byla natrhána se strání nad ním. Hle, na svém stolku mám květinový pozdrav z čarovného toho kraje. Letošní saisony květy poslední!

Přebíráním květin strávil jsem ostatek dne a následujícího půl. Kořist byla hojná. Bohužel nemohl jsem dokončiti zajímavou tu práci, neboť již spěchal jsem na koráb, kterýž měl odpoledne (dne 3. října) odjeti.

Mohutná paroloď je připravena k odjezdu. Po prkně s přibitými příčkami vyběhl jsem jako po slepičích schodech na loď. Své dvě bedny dal jsem již dopraviti včera na koráb a uložiti do jeho vnitřností. Obě byly plechem vybity a víko přilehalo za pomoci gumových proužků neprodyšně, požadavek to pro tropické krajiny nevyhnutelný. V jedné měl jsem nástroje k sbírání, pozorování a uchování přírodnin, tak zvláště síťky, síta, plechové krabice, rozličné láhve, také láhve s cyankalim k usmrcování hmyzů, pak množství malinkých trubiček skleněných k uchování drobností, rozmanité chemikalie a konservující tekutiny, mikroskop s příslušenstvím, potřeby ke kreslení a jiných podobných věcí více. V druhé byly jen prázdné škatulky různých velikostí a flíčky plátěné přistřižené tak, aby se právě do škatulek vešly. Vymyslil jsem si nový spůsob dostati hmyz z tro-

pických krajin neporušený domů, totiž pevně uložený mezi vrstvami plátna v škatulkách od sirek.

Že všechno zboží bylo co nejpečlivěji baleno a úzkostlivě místa šetřeno, toho netřeba připomenouti.

Se zájmem díval jsem se, jak na rychlo ještě nakládány byly různé předměty jeřábem hydraulickým. Bylo to zvláště několik velikých beden, z nichž některé nesly nápis Bombay, jiné Kalkutta. Vůbec bylo velmi zajímavo s lodi pozorovati ruch dole na břehu. Tu přivedeno šest koní, které mají také ještě přijíti na loď. Práce s nimi nemalá. Každý dán do dřevěné klece a s tou vytahován jeřábem na palubu. Při tom vyznamenával se jistý muž, který každého koně chlácholil, když byl veden do klece. Co se kůň v kleci vznášel ve vzduchu, polekán, oči maje vytřeštěné, muž onen vyběhl na loď a utišoval zvíře před vystoupením z klece. Tak dostal bez úrazu všech šest koní nahoru. Vykonal při tom práci obrovskou. Po skončeném díle spokojeně si mnul ruce, poplácával koně umístěné na palubě v úzkých kobkách pod stříškou a dával jim cukr a chléb.

Konečně jsme byli hotovi k odplutí. Dáno znamení, aby všichni se vzdálili, kteří sem nepatří, a některým liknavým pohrozeno, že pojedou s námi, nesestoupíli ihned, a že první stanice je až v Africe. Kotva byla vytahována. Koráb otočen malým parníčkem za pomoci řetězu. Zaduněl lodní šroub. Houknutí — a již se hýbáme ku předu. Houknutí ozvěnou sedmkrát se opakuje. Viděti mávání sterými klobouky a šátky. S Bohem, Evropo!

S lodi lze celé město, amfitheatrálně rozložené, přehlednouti. Pohled ten je úchvatný! Rychle vzdalujeme se, a pobřeží istrijské se před námi rozvinuje: nevysoké hory, částečně pokryté olivovými háji a vinohrady, na úpatích s bílými městečky. Za krásným městem Piranem viděli jsme na mysu »Punta Salvatore« zvaném, nejzápadnějším to výběžku Istrie, maják 36 metrů vysoký, kdež sídlí hlídač sám a sám, od celého světa jsa odloučen, jehož jediným úkolem je maják rozsvěcovati a shasínati.

Co jsem ještě přemýšlel o podivné jeho existenci, tmy rychle přibývalo a obrazy břehů se stávaly neurčitými. Sem tam tmou pronikávala světélka vzdálených majáků. Pozdě večer uzřeli jsme světlo majáku istrijského městečka Rovinje, kdež jsem jednou strávil dva čarokrásné měsíce, zabývaje se studiemi v tamějším aquariu a ústavě zoologickém.

Nyní bylo na čase, abych se staral o večeři a nocleh. Když jsem sestoupil dolů, zvěděl jsem, že je dávno po večeři. Nu, nevadí. Kde pak budu spáti? »Kdekoli vám libo!«

Tu viděl jsem lidi nejrůznějšího druhu, natažené na pokryvkách neb matracích, které si rozložili mezi sudy, bednami a jiným zbožím. To se mi valně nezamlouvalo. Leč jaká pomoc. Vždyť nalézám se v mezipalubí! I požádal jsem jednoho z lodníků, kteří hráli na zemi v karty, aby mi dal mou matraci, polštář a deku.

»To jste si měl všecko vzíti s sebou.«

Nyní teprv poznal jsem svůj značný omyl. Domníval jsem se, že o takové věci je postaráno na transatlantických parnících.

Lodníci vidouce mé rozpaky, chtěli z nich kořistiti. I nabízeli mi pouhou matraci za poplatek 3 korun denně a neupustili od přemrštěného toho požadavku. Dobře, myslil jsem si, nechte si ji, však já se nějak do Port-Saidu dostanu; tam si pak koupím, čeho třeba. Vykořisťovati se nedám!

I přemýšlel jsem, jak bych noc strávil. Tu uzřel jsem lodičku, kterou vezli někam jakožto zboží. Stála na povýšeném místě. Vedle ní bylo staré lodní dělo, červeně natřené, které vezli do Indie. Do této lodičky jsem vlezl a uložil se na její dno. Pod bok, tam kde to nejvíce tlačilo, dal jsem si trochu prádla. Též pod hlavu. Přikryl jsem se svým pláštěm a kolébán lodí a uspáván pravidelným chodem šroubu lodního, jakož i vlnami, dunícími na malé kulaté okénko vedle mé lodičky, brzy jsem usnul.

Když jsem se ráno v šest hodin s otlačenými údy probudil, vyhledl jsem nejdříve okénkem lodním a když jsem spatřil jakési ostrovy, oblékl jsem se co nejrychleji a spěl na palubu. Loď naše nalézala se proti ostrovům Hvaru a Visu, tak že jsme mohli přehlednouti jeviště námořní bitvy z 20. července r. 1866, v níž Tegetthofovo loďstvo porazilo loďstvo italské. S toužebností díval jsem se, zdali bych nespatřil městečka Hvaru, kdež jsem r. 1899 několik dní prožil a po prvé tu zřel palmy datlové, po prvé sbíral na pobřeží roztroušená zvířata mořská a trhal ve vlahém vzduchu na zelených stráních skvostné květy brambořiku za roční doby, když u nás doma ještě ležel sníh.

Za ostrovem Hvarem viděli jsme vysoké pobřežní horstvo dalmatské. Pak jsme pluli kolem malého ostrůvku Biševa, kdež teprv r. 1884 objevena byla jeskyně, magicky modře osvětlená, do níž vchod nalézá se nad samou hladinou mořskou. Předměty, které tam do vody ponoříme, lesknou se prý jako stříbro; světlemodrá voda mořská v ní pak má svit jako tekutá perleť. Ani pověstné modré jeskyni na ostrově Kapri nezadá prý svou krásou.

Ještě dopoledne jeli jsme kolem ostrova Mljetu, jehož obyvatelstvo bývá častým zemětřesením a podzemními rachoty znepokojováno. Mljet jest poslední z velikých ostrovů dalmatských, jež vesměs vynikají skvostným vzezřením. Azurově modré moře rozprašuje se o bělavé jich pobřežní skaliny v sněhobílou tříšť. Vysoké, kamenité kopce jsou na mnoha místech pokryty nízkým, křovitým, po celý rok zeleným lesem, tak zvanou macchií, místy pastvinami se stády ovcí a koz; místy vystupuje holá skála. Zříme tam množství bílých městeček, obklopených zahradami, v nichž rostou fíkovníky, vysoké cypřiše, vlaským topolům se podobající, mandloně, svatojanský chléb, agavy s dlouhými stvoly květnými, oleandry a tamaryšky i palmy datlové. Všude množství

šedozelených olivových hájů, vinohradů i polí obroubených světlými zdmi z nakupených kamenů.

Co se zvířeny mořské týče, spatřili jsme nedaleko Korčuly několik ryb, jež před lodí současně vyletěly a vznášely se as 25 metrů nad vodou, načež jedna po druhé do vody se spouštěla. Jedna z těch létacích ryb odrazila se od povrchu vodního a letěla ještě kus dále. Viděl jsem je tehdy po prvé a měl jsem z nich nemalou radost. Když jsme jeli kolem ostrova Mljetu, rozlehl se na lodi výkřik »žralok!« Několik lodníků ukazovalo na jedno místo v moři a tvrdilo určitě, že tam viděli vynořiti se žraloka. Já jsem bohužel již ničeho neviděl.

I optické zjevy na moři mne nemálo poutaly. Tak duha, která někdy dlouho nepřetržitě doprovází loď, vznikajíc ve vodní tříšti na vrcholu vlny, lodí způsobené. Jest neprohnutá a dosti intensivní. Ráno zdálo se nám moře býti tmavě modré, odpoledne však světle blankytné. Slunce odráží se o rozčeřené moře v podobě široké, třpytivé plochy, jež se táhne až k lodi. Západ slunce sledoval jsem s nemalým zájmem, ač tentokrát nebyl velikolepý, poněvadž nebylo žádných mraků.

Od ostrova Mljetu počínaje, jsme odbočovali od břehů, tak že jsme už jižního cípu Dalmacie s Kotorem a břehů Albanie neviděli. Blížili jsme se Italii a spatřili jsme k večeru na západě úzký dlouhý pruh její asi v okolí Brindisi. Večer pak asi v 9 hod. mohli jsme zase již rozeznávati majáky na řeckém ostrově Korfu. Vjížděli jsme z Jaderského moře do moře Jonského.

Nyní chci milé čtenáře seznámiti se svými spolucestujícími v mezipalubí. Stala se již zmínka o energickém muži, jenž vyznamenal se při nakládání koní na loď. Brzy jsem ho blíže poznal. Vypravoval mi běh svého života. Byl z počátku závodním džokejem a cvičitelem závodních koní v Anglii; v posledních letech pak byl ve Vídni správcem hraběcí konírny. Četl před krátkou dobou v novinách nabídku indického domorodého knížete v Lahore, jenž přál si zakoupiti šest krásných koní závodních, dva hnědáky, dva bělouše, dva vraníky a slíbil vyplatiti za ně, budouli pěkní a dojdouli zdraví, velikou sumu a zároveň hledal správce a cvičitele těch koní. Podnikavý náš štolba telegraficky se dohodl s Lahorským knížetem o podmínkách, zakoupil 6 výtečných koní za celé své úspory během třiceti let a vydal se na dalekou cestu, nasazuje při tom vše: jmění, zdraví, ba i život. Byl to muž neobyčejně zkušený a stálým obcováním s vysokými kruhy měl chování uhlazené. Měl také smysl pro přírodu, a na mnohý zajímavý zjev na moři mne upozornil.

Brzy seznámil jsem se též s mladým Francouzem, jenž jel za obchodem do Ismailie při průplavu Suezském. Spal v mém sousedství za lodním dělem.

Dále nalézali se zde dva mužové s fezy, otec a syn, kteří byli v Terstu rok drženi ve vyšetřovací vazbě pro podezření z účastenství při jisté vraždě. Když pak byli pro nedostatek důkazů propuštěni, museli se oba uchýliti na měsíc do nemocnice.

Nyní se vraceli domů do Port Saidu a proklínali vše, co nalézalo se za nimi.

Mimo to byla tu celá řada více méně slušných, ale i pochybných, ba podezřelých individuí.

Z něžného pohlaví bylo tu několik číšnic a pod., které toužily v Bombeji udělati štěstí, a jedna vychovatelka z Hamburku, dívka něžná jako polní kvítek a rovněž tak chudá, která jela do Lakna v Indii, k svému strýci, aby jeho děti vyučovala a vedla. Již prvního dne naší společné cesty dověděl jsem se do podrobna celou její životní historii. Byla dosti smutná. Rodiče zemřeli jí velmi záhy. Z malého jmění, které jí zanechali, vzdělala se na vychovatelku. Vezla celý svůj majetek s sebou: dva kufříky a ruční kabelku. Hned je rozevřela a ukazovala mi svoje listiny, ba i křestní list. Také se pochlubila svojí výbavou. Druhého dne pak svěřila mi k opatrování skrovničkou svou hotovost, 34 německé marky — vše, co jí zbylo po zaplacení převozného. Vytýkal jsem jí tu lehkověrnost. Leč ona pravila, že se nebojí, poněvadž mne má stále na očích a z lodi se prchnouti nemůže. To nedalo se popříti; i měl jsem s tím o jednu starost více. Třetího dne jsem dostal do ochrany ještě malou skřínku, v níž přechovávala svoje »skvosty.« Po řadě mi je odevzdávala: »Dva snubní prstýnky, tenhle je po tatínkovi, tenhle po mamince; tyto malé pozlacené náušnice jsem dostala k svým narozeninám, když mi bylo 14 let; tyhle veliké stříbrné hodinky pocházejí ještě od dědečka; tatínkovy jsem bohužel byla nucena prodati.« Pak byla ve skřínce lichá náušnička, dále zlatá jehlice s ulomeným špendlíkem a modlitební knížečka s pozlaceným křížkem. Tu si denně dvakrát vypůjčovala. Konečně byla v té skřínce ještě malá škatulka, do kteréž, že se nepodívám, jsem jí musel slíbiti. — Slečna vychovatelka nocovala v jednom koutku na matraci mezi sudy a kout svůj oddělila si plaidem na provázku pověšeným.

Následujícího dne za svítání blížili jsme se ostrovu Kefalonii a za severním jejím cípem uzřeli jsme ostrůvek Ithaku, domov Odysseův. V pozadí pak s tlukoucím srdcem rozeznával jsem zřetelně vysoké hory řecké — mohutný Parnas. S opojením díval jsem se po prvé v životě na klassickou řeckou zemi. Slzy nadšením mi plnily zrak.

Brzy vynořil se na obzoru též ostrov Zante, skalnatý, holý, vyprahlý. Takové jsou též břehy Peloponnesu, kolem nichž jsme pak těsně po celý den jeli. Jen zřídka kdy poutaly naši pozornost šedozelené lesíky z křovin; za to častěji malá městečka, mračna visící na svazích vysokých hor a sem tam nějaká jeskyně. Vše v plném světle. V popředí blankytné moře. Po západu slunce zmizel nám s očí již i poslední výběžek Recka (mys Matapan), a za tmy blížili jsme se k ostrovu Krétě. Po celou noc pak jeli jsme podél jeho jižních břehů a ráno viděli jsme jen v dálce za sebou ještě nejzazší jeho cípek.

Pak nás již kolem do kola obklopovalo širé, nepřehledné moře. Kam zrak dosahoval, všude voda, nic než voda. V této

samotě mezi nebem a mořem nebylo však kolem nás mrtvo. Sem tam nějaký mořský pták stal se patrným, jindy nějaká ryba se vynořila nad povrch moře, a zvláště tlupa asi patnácti plískavic (delfínů) nás neobyčejně poutala. Tito asi půldruhého metru dlouzí, rybám podobní ssavci vyskakovali střídavě v nízkém oblouku z vody. Měli ze svých skoků patrně veliké potěšení.

Moře nyní nebylo z daleka tak klidno jako dříve, když jsme pluli kolem břehů; hladina jeho byla hodně zčeřena, a čím dále jsme se od Kréty vzdalovali, vždy více objevovalo se vln s bílými rozpěněnými hřebeny. Loď se kolébala, půda pod nohama stávala se vratkou. Účinek toho jevil se nejdříve na ženách. Mořská nemoc, ona hrozná svízel plavby, padla na ně téměř na všechny. Na jídlo v poledne toho dne pomýšleli i z mužů jen málokteří. A nebylo o ně co státi, ani když bylo vše zdrávo. Nerad si na stravu tu vzpomínám a ještě neraději, ba s jakousi bolestí na způsob, jak nám byla v mezipalubí podávána. Stáli jsme u lodní kuchyně řadou jako žebráci a dostávali jsme jeden po druhém žhavé plechové nádoby, s nimiž jsme se pak uchýlili každý jinam. Jeden rozložil se na špinavé podlaze, druhý volil za stůl svůj kufřík, třetí si raději na kufřík sedl a jedl na klíně, mnohý obědval stoje, nejeden s tím na kymácející se lodi upadl a polil sebe i jiné. Ani jediného stolu, ani jediné židle nebylo pro nás ubohé mezipalubníky! K tomu ještě poplival vše tuberkulosní spolucestující a marně jsem se pro něho dožadoval plivátka: toho pro mezipalubí není! Byli jsme mezi zbožím a nebyli jsme považováni za více než za zboží, a to za zboží nejhrubšího druhu, neboť lepší zboží bylo pečlivě uloženo v čistých místnostech lodních. Prostora, kde jsme v lodi mezi sudy a bednami spali, nebyla vůbec čištěna, ba ani následky mořské nemoci nebyly vyklizovány. V noci často probudilo mne šimrání na obličeji. Sáhnu na to místo a chytím »rusa.« Odhodím ho s hnusem a pozoruji, že mi ještě několik jiných leze po těle. Rozhlednu se po místnosti slabě osvětlené a vidím velikého potkana, jak pobíhá sem tam po římse. Chvílemi se zastavuje a po očku dívá se na jiného potkana, který cosi kutí mezi sudy. S resignací odvrátím se, zavru oči, libuji si, že zde aspoň nejsou švábi, a spím dále.

Avšak obraťme se k věcem utěšenějším! Asi uprostřed mezi ostrovem Krétou a pobřežím africkým potkali jsme na šírém moři množství čápů, kteří v dlouhém šiku, jeden vedle druhého, táhli nad samým povrchem mořským z Evropy směrem k Alexandrii na »zimní byt.« Bylo jich asi 180 kusů. Také mnoho vlaštovek, letících vždy po párech, nás minulo. — V noci toho dne byl vzduch tak průhledný, že jsem viděl takřka celé oblaky hvězd, mnohem více než kdy u nás.

Druhý den ráno překvapila mne změna v barvě mořské vody. Byla nyní zelená, ne již krásně blankytně modrá jako dříve. O půl deváté viděli jsme veliké pruhy žlutavé pěny. Později stávala se voda špinavě žlutozelenou a v dálce červenavou.

Bylo patrno, že změnu tu způsobují kalné vody řeky Nilu. Také hojnost kroužícího rozmanitého ptactva, zvláště hus, prozrazovalo blízkost sladké vody. V 9 hodin uzřeli jsme na pokraji obzoru ploché písčité pobřeží africké v podobě dlouhé, úzké, žluté pásky, na níž vždy zřetelněji rozeznávali jsme datlové palmy. Skupina domů, která se stává patrnou, jest město Damietta. Před ním zříti lze množství obrovských plachet lodních.

Loď naše směřuje přímo do ústí Suezského průplavu, při němž leží město Port Said, vystavěné na poušti. Z daleka již vidíme bělavé jeho domy beze střech a ohromný maják. Vjíždíme mezi dvěma daleko do moře zasahujícími hrázemi do průplavu. Hráze jsou vystavěny z balvanů značným nákladem a chrání ústí přístavu před zanesením bahnem Nilským a pískem, jejž vítr z pouště přináší. Přes to nutno četnými »bagry« stále dno udržovati v přiměřené hloubce. Balvany nejsou kamenné, nýbrž udělány uměle z písku a cementu. Na jedné z těchto zdí stojí na velikém podstavci socha francouzského inženýra Lesepsa, jenž vypracoval plán průplavu a stavbu jeho řídil. V levici drží plán ten a pravicí ukazuje do průplavu, jímž byla tak značně zkrácena cesta do zemí východních.

V rozšířeném ústí průplavu u Port Saidu jsme zakotvili (dne 7. října) mezi několika válečnými koráby, jež všechny nakládaly uhlí. Zastávky několika hodin užil jsem k tomu, abych si prohledl město. Na malé loďce byl jsem spolu s jinými osobami přeplaven na nábřeží. Hlavním mým účelem bylo zakoupiti matraci, polštář a skládací židli a sebrati něco květin, abych poznal žijící v nich třásněnky. Nejdříve jsem si u člověka, který měl »bankéřský« stánek na ulici, vyměnil rakouskou desítku za francouzské peníze. Dával mi právě polovici toho, co jsem spravedlivě měl dostati. Když jsem nebyl spokojen, přidával mi klidně frank po franku, až byla výměna obstojná. Pak jsem se ptal, kde bych mohl obdržeti květy. O divokých květech v pustém okolí není ovšem řeči; jednalo se tedy jen o to, abych koupil květy z nějaké zahrady, kamž byla hlína z daleka přivezena. Bylo mi řečeno, že bych je mohl obdržeti od zahradníka guvernérova. Několik výrostků mne tam chtělo doprovoditi a dotěrně mi nabízelo své služby, jichž jsem však nepřijal. Nicméně neustávali mne obtěžovati a tím kalili mi pozorování zajímavého ruchu v úzkých ulicích, plných krámů s evropským zbožím a s africkým i jihoevropským ovocem. Především koupil jsem si tropický klobouk z duše palmové vyrobený a potažený bílou látkou, by mne chránil před slunečním úžehem, jímž bývá tu stiženo tak mnoho cizinců, kteří neznají tohoto nebezpečí. Posilniv se vinným hroznem a několika banány, jichžto chuť mi neobyčejně lahodila, ubíral jsem se k paláci guvernérovu, stále se oháněje a odmítaje služby celé legie malých, drzých ničemů. Vidouce konečně, že úsilí jejich jest marné, ztráceli se jeden po druhém. Jen jeden ještě mne pronásledoval a stával se vždy drzejším, čím více jsme se vzdalovali od hlavní třídy. Opustil

mne teprv, když jsem co nejrázněji proti němu němu zakročil (jen deštníkem!), zasypávaje mne nadávkami v pěti jazycích: anglicky, francouzsky, italsky, německy a vybranými slovy své nelibozvučné mateřštiny. Skoro všichni domorodci v Port Saidu cizincům své služby nabízející mluví třemi nebo čtyrmi cizími jazyky, jimž se přiučili stálým zacházením se zástupci dotyčných národností.

Konečně stanul jsem před palácem guvernérovým. U vchodu stál na stráži egyptský voják hnědožluté pleti. Když mne zastavil, pravil jsem mu, že chci k zahradníkovi. Nerozuměl. Chtěl jsem jíti kolem něho dovnitř. Ale on tasil bodák. Bylo patrno, že mi tu nelze ničeho pořídili. I rozjímal jsem u sebe takto: Nejdeli to předním vchodem, snad to půjde zadními dvířky. Obešel jsem tedy rozsáhlý čtverhran budov a spatřil jsem na druhé straně velikou firmu, na které byl nápis »Prison,« t. j. vězení. Tam jsem nešel. Vedle však byla malá vrátka. Zaklepám na ně domnívaje se, že se dostanu k zahradníkovi. Když mi nikdo nepřicházel otevřít, vešel jsem. Takováto smělost není sice v mé povaze, ale chtěl jsem získati za každou cenu africké třásněnky dosud úplně neznámé! Dlouhou, nízkou chodbou dostal jsem se na opuštěný dvůr. Ze dvora šel jsem do otevřených vrat, i spatřil jsem dvě mladé ženy v dlouhých bílých košilích, sedící na koberci. Uzřevše mne jaly se vřískati a zakrývaly si dlaněmi tváře. Omlouvaje se, ustoupil jsem zpátky na dvůr i čekal jsem, co se bude díti. Po delší době jedna z těch žen drobnými krůčky ke mně přistoupila velmi se upejpajíc. Přednesl jsem jí svou záležitost, vynakládaje veškeren svůj aparát filologický a doprovázeje svá slova případnými posunky. Nerozuměla a nechápala, jen stále sama mluvila svou mateřštinou, která se mi nyní zdála býti velmi lahodná! Ženština nebyla příliš hezká, ale oči měla v pravdě okouzlující. Od dolního rtu přes bradu byla tetovována nesčíslnými modrými puntíčky. Ukazovala si na ústa, oči, uši a stále jen vedla svou. Viděl jsem, že s třásněnkami nepochodím. I pravil jsem jí, odcházeje, po česku: »Spanilá Egypťanko! Kdy by vám slova sebe lahodněji plynula z úst, nemám času se z nich těšiti, neboť nechci zmeškati parník. Žijte blaze!«

Doběhl jsem ještě do francouzské školy, kde prý chovají také květiny. Byla, bohužel, zavřena.

V hostinci dověděl jsem se, že ony dvě dámy, k nimž jsem se při honbě za třásněnkami dostal, jsou asi ženy nějakého vyššího domorodého úředníka guvernérova, a musím prý býti rád, že mne tam nikdo nepřistihl.

Všechny nakoupené předměty, mezi nimiž nalézala se též zásoba výborného ovoce, dal jsem si donesti na převozní loďku, v níž jsem už nalezl našeho štolbu a slečnu vychovatelku, kteří také byli se podívati na město. Na břehu vyjednali jsme, co dáme za převoz, a hned jsme zaplatili. Když jsme se blížili k parníku, chtěli převozníci ještě jednou tolik. Peníz smluvený je prý jen

za loďku; za veslování platí se prý zvlášť. Avšak štolba neznal žertů. Švihl jednoho přes nahá záda a poručil mu s napřaženou rákoskou, aby k našemu korábu přistal. On skutečně přistal, avšak, běda, na straně, podle níž nakládali uhlí. Tak dostali jsme se do oblaku uhelného prachu. Ze zlosti, že se jim vydírání nepovedlo a za utržené švihnutí vyhodili nám převozníci naše předměty, také mou matraci, ovoce, polštář, skládací židli na schůdky pokryté těstem z uhelné moučky a mořské vody; ke všemu nás ještě vesly pošplíchali, hodně nám nadali a narychlo odrazili od lodi. Nejhůře pochodil můj ubohý, dříve běloskvoucí klobouk tropický!

Když jsem byl zase nahoře na lodi, rozpomínal jsem si, jak bylo se mnou v Port Saidu nakládáno. V první ulici mne chtěli o peníze ošiditi, v druhé mi nadali v pěti jazycích, co se do mne vešlo; u guvernéra vpředu na mne tasili bodák a vzadu jsem prý mohl býti rád, že mne tam nikdo nepřistihl. Na třásněnky ani pomyšlení! Na konec jsem byl obalen černým pudrem a postříkán mořskou vodou! Ta Afrika je zpropadeně nehostinná země! Ale návštěva Port Saidu byla přece jen velmi zajímava a každému ji vřele doporučuji. Já sám však tam již nepůjdu nikdy více.

Avšak ani na lodi neměli jsme pokoje před dotěrnými domorodci. S houževnatou, semitskou vytrvalostí nabízeli nám zboží všeho druhu. Odháněli jsme dotěravce. Se soucitem však díval jsem se na dlouhé řady jejich nahých bratří nakládajících na naši loď uhlí v koších, jež přenášeli na hlavě z nízkých, dlouhých lodí v úpalu jižního slunce, v černém oblaku uhelného prachu, pokryté blátem z tohoto prachu a z potu — děsný to obraz lidské bídy!

Večer rozmlouvali jsme o svých radostech a útrapách v Port Saidu, pojídajíce ovoce tam nakoupené, při čemž překvapila nás nakyslá chuť čerstvých datlí. Dověděli jsme se také, že v první a druhé třídě měli toho dne k obědu ony ubohé křepelky, které vysíleny jsouce letem přes moře Středozemské, přes něž táhnou ubírajíce se na zimní pobyt, snadno polapeny bývají a za fatku prodávány kuchyním lodním, kdež se neostýchají je kupovati!

(Pokračování.)

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Po drobnějších pracích, jež shrnul v několik sbírek povídkových, M. Jahn vydal román *Duhová vidma* (nákl. Ottovým, str. 235). Řada jeho povídek měla v celku dvojí ráz. Některé byly čerpány z moravských vesnic a jevily obsahem i formou zpracování určitost prostředí, která autora vedla k životnému podání zvolené látky dle

skutečných modelů. Nebyla tu sice všecka nahá drsnost všedního života, jak ji zachycuje naturalismus, ale přece bylo dosti známek, abychom mohli autora sledovati na jeho uměleckých cestách za vzory prosté skutečnosti. Jinde — byly to hlavně obrázky městské — pracovala více tvůrčí fantasie spisovatelova a kresby jeho byly pak jaksi vzdušnější a méně hutné. Rozmanité trudy a strázně, jež se věšívají na jednotlivce buď vinou jejich povahy, buď nahodilým shlukem okolností, jsou v tomto druhém případě význačným rysem jeho prací. Také Duhová vidma jsou v celku tohoto rázu. Dva zmařené životy kreslí zde autor, životy, jež ztroskotaly nepochopením vlastního cíle a účelu, zmítavše se v úskalí stálých nejistot a pochyb.

První z nich je malíř, který stále sebe přeceňuje a nevida úspěchů své práce, viní z toho své tísnivé okolí, především svou ženu, o níž jest přesvědčen, že nemá smyslu pro jeho umění. Jeho nespokojeností a vášnivými výbuchy jeho rozmarů zmítána jest všecka rodina neklidem a bouřemi, za nichž dcera Růžena vyrůstá nevědouc, ke komu se citem přikloniti, zda k zamlklé, hmotnými starostmi stále sklíčené matce, či k otci, jehož fantastické sny a sliby snadno ji uchvacují. Skoro jenom náhodou vzdělává se v hudbě, ale tu smrt matčina náhle ji srazí s dráhy, na níž mohl život její nabýti vznosného směru. Otec potom, poslav Růženu kamsi do venkovského města k rodičům její matky, odjede do Paříže, o níž tvrdil, že jeho talent rozvine a povznese, a tam po čase zapadne a zahyne v bídě. Růžena se zatím jaks taks vpravuje v nové poměry. Stýká se s dědovým nájemníkem, profesorem Šabackým, který ji znenáhla vzdělává, zamiluje si ji a učiní ji svou chotí, když zapomněla, jak oba věřili, na vášnivé vzplanutí k virtuosu Vlárskému, který v městě koncertoval. Ale manželé Šabačtí nejsou šťastni. Růžena zdědila neklidnou krev otcovu, nedovede jíti životem tak klidně a vyrovnaně jako její muž, a způsobí posléze úplný rozvrat své domácnosti, po němž samovolně hyne, sklamána vším, več až posud doufala.

Vlastní hrdinkou románu jest Růžena, jejími osudy zabývá se většina knihy. Co předchází o jejím otci, má, jak se zdá, jen ten účel, aby odtud vysvitla neklidnost, vrtkavost a rozháranost Růženiny povahy. Autor vysvětluje tyto vlastnosti jednak dědičností, jednak kolísavostí ve vychování, které nikde nemělo pevného, jednotného směru, jednak jinými vnějšími vlivy, které působily na lačné a neukojené srdce Růženino. Nápadno jest při tom, že tak málo poutá Růženu — zvláště po smrti mužově — láska mateřská, jež jí nezdrží ani na poslední cestě za přeludem, kterým se jí stává domnělá láska Vlárského Spisovatel zachycuje své postavy v celku jen zlehka, nemíjí sice jejich vnitřního života, ale nezabývá se jím také příliš zevrubně, hledě více jen k vnějším důsledkům citového hnutí. Že se mu i takto zdaří vytesati pěkné, životné figurky, je zjevno zvláště na Šabackém. Děj, jak si jej sestrojil, bere se ku předu hbitým proudem bez pozoruhodnějších překážek. Za zmínku stojí, že i dějiště Jahn vytýká jen rysy zcela povšechnými. Z počátku ani nejmenuje Brna, naznačuje toliko »B . . . ské ulice;« teprve později užívá určitého jmena, ale rázovitého, sytého života Brněnského nepokouší se postihnouti. Tak

i život venkovského města jest zde jen mlhovitý a dějové postavy jsou od něho takořka odstřiženy. V tom jest si přáti více určitosti, více konkretnosti.

Žofka Kvedrová-Jelovšková vydala *Vesnické povídky* (nákl. Ottovým, str. 344). Nová spisovatelka chopila se sice oboru starého, ale její práce není o to méně sympathická. Vesnická povídka bude jistě vždy zajímavá, dokud si venkov zachová svou svéráznost, dokud tamní způsob života povede k tvoření osobitých povah, jež se snadno utkávají v bojích za myšlenku nebo za cit. Záleží ovšem na tom, který venkov spisovatel zobrazuje. Nenîli na př. na Moravě, tedy v zemi poměrně nevelické, možno tvořiti nějaké průměrné povídky vesnické, která by hověla všem našim kmenům tamním, jest tím méně možno sestrojiti jakousi mezinárodní povídku vesnickou, na př. českopolskou, nebo srbskočeskou a p. Každý takový pokus jistě by ztroskotal, nejsa schopen života. Vesnické povídky, o nichž tuto mluvíme, činí jakýsi pokus tohoto druhu, ale ovšem jen v tom možném způsobu, že shrnují ve své sbírce ukázky z krajů našich a jihoslovanských.

Čeští lidé dodali látku k Vesnickému románu. Povídka je založena na pozorování, že některému člověku neštěstí takořka na paty se věsí, že ho vše bez viny pronásleduje a že takto pronásledovaný jedinec i zločincem může se státi téměř bez viny. Spisovatelka nepropracovává zvoleného námětu do podrobna, zachycujíc téměř jen čelné složky dějové v konečných projevech jejich. Vadou jest, že tito vesničané její jsou jakési vesnické šablony bez příznačnosti určitého kraje a určité příslušnosti kmenové. — Ostatní část sbírky má dějištěm končiny, obývané Slovinci. Probírajíce se těmito obrázky, bezděky si vzpomínáme na G. Preissovou, která kresbami z Korutanska a Kraňska si v našem písemnictví zabezpečila místo jako obrázky ze Slovenska. Jsou podstatné rozdíly ve tvorbě G. Preissové, i když máme na zřeteli jen první její povídky korutanské, a ve tvorbě Kvedrové-Jelovškové; nehodláme se jich dotýkati, zjišťujeme pouze, že territorium nové spisovatelky sahá jižněji než zalíbené území starší předchůdkyně její. Autorka odtud vyvážila několik obrázků, po případě črt, které mají za úkol vystihnouti truchlivé postavení lidu v chudém, hospodářsky zanedbávaném kraji. Činí to způsobem jaksi jen obecným, náladu vzbuzujícím, jako v črtě V horách, kdežto jinde k této povšechné náladě přidružují se působivé doklady věcné, jako v Misiích. Obrázky Mia carissima a suggestivně působící Černá noc opírají se o jedinečné příběhy, které by se mohly sběhnouti také kdekoli jinde, kterými se tedy platně nepřispívá k charakteristice lidu a kraje. Osobitá vůně určitého lidu i kraje mnohem silněji dýše z pěkných kreseb Domů a Privilegium, v nichž mimo to, pokud jde o komposiční stránku, účinný kontrast mezi očekáváním a výsledkem zvyšuje celkový dojem. Domácím rázem vyznačují se také Dřevorubci, při nichž bychom si přáli jenom pevnějšího a hutnějšího zpracování. Nejrozsáhlejší práce sbírky, povídka Na statku, vrací se námětem k látce Vesnického románu, ale jest jinak založena a motivována; jenom úplný rozvrat rodiny jest zde týž. Zajímavo jest tu, jak spisovatelka postihuje na selce Pavlovcové přechod od neoblomné počest-

nosti k manželské nevěře. Správně si všímá důvodů, ať tak díme, fysických, ale dotýká se jich jen letmo, kdežto by bylo na místě věnovati jim více pozornosti. Také v líčení následků, které má zřízení německé továrny na sociální a ethickou stránku slovanského lidu, spisovatelka měla sáhnouti po barvách živějších a určitějších.

Umělecká Beseda vydala na rok 1908 svým členům literární *Premii*, jejíž pěkně vypravený svazek má 285 stran. V řadě přispěvatelů sešli se zástupci různých stran a směrů literárních. Nalézáme tu stará, dávno osvědčená jmena (a v almanachových publikacích zpravidla nejvíce záleží na jmenech, teprve v druhé řadě na jakosti příspěvků), k nimž se pojí více nebo méně známí pracovníci mladší. Jeli již z té stránky založen dojem žádoucí rozmanitosti a působivé pestroty, odpovídající soudobému stavu českého spisovatelstva, zastoupeného v zasloužilém sdružení uměleckém, jest tohoto výsledního dojmu dbáno arci také, pokud jde o ráz prací zde uložených. Střídá se tu tedy úměrně verš a proza a v proze dostalo se slušného místa vedle čiré belletrie statím poučným. Jest pochopitelno, že v oboru literární rozpravy bylo pamatováno především příspěvků k dějinám literárním. Sté narozeniny Josefa Wenziga daly podnět ke vzpomínce na Jos. Wenziga, v níž Fr. Bílý obratně i poutavě vystihuje význam Wenzigův v literatuře, ve škole a ve společnosti. První předseda Umělecké Besedy z r. 1863 a čelný zakladatel její došel zde náležitého ocenění. Zajímavou vzpomínku na V. Hálka a uctívání jeho památky podává Jaromír Hrubý v črtě Skoro duell; tresť její týká se vyzvání na souboj, které učinil Sob. Pinkas Frant. Dvorskému, za jehož předsednictví v Besedě El. Krásnohorská odsoudila nevěcný referát Pinkasův o Hálkovi ve Varšavské Revue Slave. — Správným pochopením a úplným vystižením zvoleného předmětu vyznačuje se obrázek Ot. Theera Dvě postavy, kdež jest nakreslen literární profil mladého historika Lad. Hofmana a básníka Karla Hlaváčka, autora sbírek Pozdě k ránu a Mstivá kantilena. — Sem náleží ještě stať Jar. Kampra In memoriam, v níž odhaluje se clona se života mladého básníka Vladimíra Houdka (autora sbírek Vykvetly blíny a V pavučinách nervů), o jehož smrti veřejnost nezvěděla ani slůvka.

Vzpomínkové drobty, týkající se vlastní osoby, umístil zde Fr. Herites. Rovněž osobní pozadí má, ale zároveň mnohem cennější jest stať Jos. Holečka Velické pralouky, zajímavá zvláště s hlediska lidopisného. Jde o známý městys Velkou na moravském Slovácku, kdež kdysi Fr. Bartoš sebral takové množství nových písní. Holeček prodlévaje ve Velké, octl se i na veselé svatbě a nevycházel z údivu, že tu chlapci nezpívají. Pozoroval, »že tanec je zde ne pouze zábavou od příležitosti k příležitosti, nýbrž potřebou těla i duše, z níž se již před časy vyvinul v národní obyčej a zdokonalil se v část národního umění.« Tím nápadnější bylo, že tanečníci při něm jsou jako němí; a nebylo jich slyšeti ani za májových večerův a vlahých nocí. Odkud to? Místní starosta to ze své moci zakázal, aby starší lidé nebyli rušeni ze spánku. Teprve v »sena« rozhlaholila se zase všecka dědina, hlavně pak její zvláštní luka. Do této skupiny třeba ještě zařaditi drobnou vzpomínku Aloisa Jiráska »Klašto-

risko,« získanou na cestě po Slovensku, kde autor konal studie k románové trilogii. Tehdy vyhledal také ve Spiši zříceniny osamělého kláštera kdysi kartusiánského, zvaného »Lapis refugii.«

Část veršovanou uvádí vždy svěží senior našich poetů Adolf Heyduk epickými skladbami Oběti přesvědčení (Amenofis, Almerich de René Albigenský, Giordano Bruno) z okruhu látkového, jejž poslední dobou se zálibou pěstuje. Za ním jdou po řadě Josef Holý (Kouzlo), Jiří Maten (Enjolras), Jan Opolský (Nasycení pěti tisíců), Lothar Suchý (sentimentální proverb Anna, Marta a Maria), Hanuš Jelínek (Za krásou), Jar. Vrchlický (Panthea), Roman Hašek (V předtuše jara). Z nich skladba Vrchlického, čerpaná z báji o Prometheovi, přimykajíc se hloubkou myšlenky i klassickou formou ku prosté, neraffinované vznešenosti antické krásy, právem vévodí ostatním.

K výpravné proze, jíž připadá větší část knihy, přispěl A. Sova obrázkem Podzimní lidé, jehož látka jest do té míry moderní, že dnes otřesené nervy, duševní poruchy a útulky v sanatoriích náležejí k nutným přídatkům lidské společnosti a že pak i belletristé hojně si jich všímají. Helena Malířová v povídce Nygrynové, která v prvé části jadrněji a svěžeji jest kreslena než v druhé, ukazuje na jedinečném případě dekadenci mladého pokolení. Legendě o nedostavitelném chrámu od Jos. Matějky jest, jak se nám zdá, na újmu nejasné vyjádření cíle, za nímž jde, a přeplněnost stavitelského apparátu, kterým pracuje. Samo sebou se rozumí, že také úryvkovitý ráz práce nepřispěl k její plastičnosti. Konšel Havlena od K. Legra potřeboval by v lehounkém a celkem zámluvném kroji historickém poněkud většího prohloubení psychologického.

Námětem ne novým, ale úměrným a vkusným zpracováním vyznačuje se novelka Karla Kamínka Vrátila se ještě. Šlejharův Pohřeb, líčící duševní stav městské služky ve chvílích, kdy jí na venkově pohřbívají nemanželské děcko, jest sourodým článkem, přiřadujícím se rovnoměrně k autorovým plodům posledních let. Šlejhar, jak známo, kreslí nahou všední skutečnost. Vzhledem k tomu nemůžeme potlačiti poznámky, že tak trpělivé a poslušné služky, které se bez odmluvy dávají ve dne v noci týrati, nyní náležejí v říši snů. S jakousi rozhořčenou věrností, jež trpce ironisuje společenské zřízení, líčí v Otřelém kolečku Antal Stašek továrního dělníka, jak dokonává v bídě, když byl pro slabost puštěn z práce. — Z ostatních prozaiků Karel Sezima a Bohuslav Knösl v drobných črtách Pokání a Herec a smrt, Viktor Dyk v dramatisované scéně Zmoudření Dona Quijota (který na konci života nahledne, jak se honil jen za přeludy, ale že člověk právě přeludem také bývá nejšťastnější) a V. Štech v Assekuraci podali příspěvek souhlasný s dosavadní svou tvorbou. — Zvláštního významu jakéhosi almanach Umělecké Besedy nemá, ale také ho míti nechtěl; není to prostě jeho cílem.

Od kolébky Riegrovy zove se almanach, jejž ve prospěch zřízení Riegrovy mohyly na Kozákově vydalo Družstvo pro zřízení této mohyly v Turnově. Redakce nevelkého, vkusně vypraveného sborníku (dr. A. Kalfus, dr. Šimák a Lothar Suchý) obrátila se o příspěvky výhradně

k spisovatelům, kteří z končin Podkozákovských jsou rodilí anebo tam působili. Kniha tím nabyla rázu jaksi krajansky zajímavého, ale došla asi i jinde po zásluze vlídného přijetí, neboť se v krátké době dočkala druhého vydání. A jak teprve byla by asi bývala uvítána, kdyby se byl splnil plán, který si pro ni redakce vytvořila! Věru, výborný plán! Belletristé »napíší příspěvek, aby vztahoval se buď k osobě nebo krajině vyvolené.« »Výtvarníci přispějí kresbou nebo fotografií svého díla, hudebníci a pěvci alespoň nějakou vzpomínkou. Politik požádán bude o črtu memoirovou z činnosti Riegrovy; historici vyloží jednak minulost Kozákova a okolní krajiny, jednak vystihnou národní probuzení v Horním Pojizeří a účast jeho v novodobém vývoji; pojedná se o památkách pravěkých, historických i uměleckých. Lidovědná studie objasní svéráznost života, stavby, kroje, mluvy atd.; literárním dějepiscům připadne úkol líčiti působnost spisovatelů rodáků zesnulých i žijících...« Zkrátka, měla býti vytvořena »opravdová Riegrova Podkozákovská čítanka.« Z krásného plánu uskutečnily se téměř jen drobty. Čestně i četně dostavili se belletristé (Kaminský, L. Suchý, Krušina ze Švamberka, Opolský, Ant. Macek, Abigail Horáková, Geisslová, Ot. Klazar, K. Žádník, A. Kotík, Vřesnický, A. Ježková, Ant. Stašek, K. Mašek). Jos. Šír v črtě na bitevní čáře pěkně ukazuje obtížnost menšinové práce, F. Kalfus obrázkem Svatopluk Čech v Rovensku sám způsobil, že kniha byla hojně vyhledávána. Z odborníků přispěl dr. K. Mattuš statí o některých zásadách a snahách F. L. Riegra a internista dr. J. Hnátek populárním výkladem o hygieně srdce; autora této práce bychom na tomto poli rádi spatřili častěji. Z historiků dr. Jos. Pekař uložil zde několik vzpomínek, jejichž švižnost dobře se snáší se zábavným rázem jejich, druhý, dr. J. V. Šimák, překvapil nás půvabnou, v umělou formu oděnou básní Jabloně odkvétaly. Všichni ostatní literární historikové, výtvarníci, folkloristé atd. zůstali se svými příspěvky doma. Škoda! Zásluha těch, kteří neváhali ujíti se sympathického podniku, jest arci tím větší.

F. V. Vykoukal.

Soupisy uměleckých památek českých.

Rychle za sebou vycházejí svazky *Soupisu*, jejichž autorem je dr. Podlaha. Neúnavný pracovník tento vydal právě soupis *okresu Vinohradského* jako 28. svazek a k tomu II. díl svých Posvátných míst, jenž obsahuje *vikariáty Berounský*, *Bystřický* a *Plzeňský*. Je to tedy bližší i vzdálenější okolí Pražské, jehož se dotýká tu i tam, i bude mnohému čtenáři zajímavo následovati vůdce tak svědomitého a zkušeného po tomto u nás málo známém, obecně pak pohrdavě odbývaném okolí našeho královského města. Je pravda, že okolí to skoro všemi směry a v částech těsně ku Praze přiléhajících působí dojmem přímo rozladujícím. Je to několik lidnatých měst, za posledních padesát, šedesát let vzniklých, je to řetěz vesnic zbavených venkovského rázu, oloupených o půvaby venkova, je to krajina spustošená, holá, neutěšená, kde málo stromoví, málo zeleně, skorem žádné lesy oku nezalahodí, kde sice zkvétá průmysl, kde

věží se komín za komínem, dýmají pece a parní stroje železničné, ale umělecké památky — kdo by jich tu hledal? Tak soudí průměrný Pražan, jenž zná výletní místa a v nich hostince, nestaraje se o malé kostelíky, nebo zámečky, o sloupy, kameny a pod. Vezmeli však do ruky Podlahovo Vinohradsko, uvidí, že i tu v nejmladším předměstí a v jeho okolí je památností, uměleckých předmětů starých i novějších velký počet. Znovu sluší litovati, že Soupis tak málo vniká do obecenstva, že zůstává neznámou knihou i pro ty, kdož by v knihovnách rádi aspoň se probírali v jeho obrázcích. I »Posvátná místa« náležejí k »soupisným« dílům, a tu zase radostně lze vítati jejich poměrně levnou cenu a tím poskytnutou možnost snadnějšího rozšíření.

Co se Vinohradského okresu týče, jsou to staré románské kostelíky, jako na př. v Hostivaři, jsou tu pyšně vyzdobené kostely barokní, jako na př. Kunratický kostel sv. Jakuba s četnými dřevěnými sochami, s bohatými oltáři, s draperiemi rovněž ze dřeva vyřezávanými na kruchtě, jsou tu, ať to zase jen namátkou uvedeme, lavice kostelní v Hrnčířích, renaissanční práce s charakteristickým »Rollwerkem,« je to starobylé město Jílové se svou archou oltářní, dle zpráv ze Zderazského kostela v Praze sem přenesenou, se svým městským museem, s radnicí atd.; 218 vyobrazení illustruje tento svazek, a to až na malé výjimky dobrých.

Druhý díl Posvátných míst uvádí nás mezi jiným na Karlův Týn, a již proto je užitečno prohlednouti, co zde pilný autor snesl authentických dat a popisů. Jen mimochodem uvádíme, že čím dále tím častěji dochází na umění a umělce naší nejbližší minulosti, 19. století, a že Jos. Max, sochař svého času velmi ctěný, pak malíři Markovský, Tejček a j. v seznamech se vyskytují, že tu jejich díla po svatyních jsou roztroušena a tím zjištěn materiál, z něhož lze si utvořiti představu o umělecké hodnotě těchto mužů, z nichž sotva pouhá jmena na nás se zachovala.

Pěkná kniha je 27. svazek Soupisu, věnovaný *zámku Roudnickému*. Dr. Max Dvořák, profesor dějin umění ve Vídni, a prof. dr. B. Matějka uvedeni jako autoři. Sídlo Lobkoviců popsáno zevrubně, ale také jeho umělecký inventář, tak hlavně krásný starý nábytek, dále zbraně, obrazy, knihy při tom po prvé pro veřejnost katalogisovány. Svazek vyniká svými illustracemi, 203 obrazy v textu a 15 tabulek seznamují nás s mnohým krásným, třeba cizím předmětem uměleckým. Zajímavé jsou reprodukované podobizny nejen pro historický význam, ale také prostě jako malířská díla, pěkně vyobrazeny jsou některé práce truhlářské ze 17. až 18. století, roztomilé »kabinety,« skřínky na šperky, domácí lékárničky a pod., jichž je na Roudnici celá řada. Je to monografie knížecího sídla velmi obsažná, velmi instruktivní a — velmi stručná, což zajisté lze počítati k jejím vynikajícím, dobrým vlastnostem, neboť podáno tu veliké množství podrobností; přehled kulturně-historický je úplný, bez mezer, genealogické exkursy jsou vítány, a tak je to kapitola z »vlastivědy« české nad míru zajímavá, zaokrouhlená.

V 29. svazku Soupisu, jednajícím o *Litomyšlském okresu*, spojili se tři autoři, prof. dr. B. Matějka, Jos. Štěpánek a

Zdeněk Wirth k práci, rozdělivše si látku — venkov popisují oba první, město Zd. Wirth. Krásné je to město s velkým, imposantním zámkem renaissančním, staré sídlo biskupské, důležité kdysi opevnění na cestě do Čech z krajů německých i slovanských vedoucí. V Soupisu sneseny nám doklady bývalého významu i nynější památnosti jeho a doprovozeny jsou 161 obrázkem.

Pohled na seznam knih v Soupise dosud vydaných, na tisíce v nich uveřejněných vyobrazení, na množství přesných údajů, na četné nové zprávy a poznatky v nich zaznamenané naznačuje již nyní, jaká to bude pokladnice umělecko-historického vědění, až naše království takto prostudováno, probádáno své bohatství uměleckých památek »zinventuje.« Kdy se to stane, nelze ovšem dosud ani přibližně určiti. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Přehled činnosti Národního divadla v činohře za uplynulý měsíc dopadá tentokrát skrovně. Vypravena byla jediná novinka, hra o třech dějstvích *Má jest pomsta!* od Jaroslava Marie Mayera (26. března). Při premiéře hra div nepropadla, a přece, myslím, sotva by se kdo odvážil popírati, že se tu jedná o dílo umělecky silně pojaté a cítěné, o dílo, které mělo všecko právo zkusiti svoji životnost na jevišti — jakkoli všecka vážná umělecká snaha autorova ztroskotala. Biblický název dramatu vyjadřuje zároveň jeho vyšší ideu; látka jeho převzata ze smutné historie současných revolučních převratů na Rusi. Zpracovává osudný omyl mladé revolucionářky, která s hloučkem podobných sobě nadšenců zasvětí život svůj »službě vlasti.« Přede dvěma lety rozčilovala se celá Evropa tragickým omylem ruské revolucionářky Taťany Leontěvy, která plníc poslání tajného revolučního komitétu, jímž nenáviděný reakcionář, bývalý ministr nitra Durnovo odsouzen byl k smrti, zavraždila ve švýcarských lázních nevinného německého bankéře, domnívajíc se, že béře pomstu na ruském úředníku, jehož družina její, ať právem či neprávem, pokládala za katana ruské svobody a původce krvavé persekuce osvoboditelského hnutí na Rusi.

Ani nejbujnější fantasie dramatikova nedovede si vymysliti látky tragičtější. Zde podal ji život sám, nejsmělejší a nejoriginelnější fantasta. K tomu ještě přistupuje velkolepé, chmurné pozadí ruské revoluce, onoho neskonale smutného a vážného sociálního převratu, který do základů otřásl největší slovanskou říší. Ani na Rusi samé nevyrostl ještě tak veliký umělec, který by dovedl myšlenkově obsáhnouti tento obrovský chaos a nezbadatelný sociální i psychologický problém, aby z něho vyvážil trvalé umělecké dílo. Ruská literatura v posledních letech přinesla sice řadu pozoruhodných náběhů k tomu, ale jsou to všecko právě jenom náběhy, úryvky, episody — nic více. Pokud mi povědomo, poměrně nejlíp se to povedlo dosud Leonidu

Andrejevu, který v znamenité povídce »Gubernátor« se pokusil o uměleckou psychologii politické vraždy. Odvaha, s jakou se zajímavý a bez odporu talentovaný český autor pokusil sáhnouti po obdobné látce, sama sebou stačí k ocenění jeho vážného uměleckého snažení.

Mayer tedy užil časové látky pro hlavní kostru svého dramatu. Změnil jenom názvy osob a dějiště a rozvrhl látku do tří aktů. V prvním aktě vylíčil náladově a podmanivě schůzku revoluční mládeže ruské, v níž jeho hrdinka Nataša je vylosována, aby sprovodila se světa »krvavého psa,« ministra Maksimova. Vydá se za ním se svým milencem, revolucionářským studentem, do francouzských lázní. Domnívajíc se, že se seznamuje s Maksimovem, zapřádá jako kokotta známost s francouzským továrníkem, který je osudnou náhodou ruskému ministru nápadně podoben, a přijavši jeho pozvání k dostaveníčku v hotelu, omámí jej chloroformem a zardousí. Francouzská porota ji sice osvobodí, ale milenec její ji zavrhne, domnívaje se, že se skutečně před vraždou poddala domnělému Maksimovu, a tak dívka, zavržená a prokletá otcem, zdrcená marností svojí oběti, pokořená a opuštěná vlastními druhy, hyne sebevraždou.

Látka je bez odporu nanejvýš tragická. Ale právě způsob, jak si ji autor upravil pro svoje drama i pro ideu, zabíjí látku. V třetím aktě stojí vražednice před porotou; známý fakt z nedávné skutečnosti převzatý připadá nám jako přesně okreslený, jenom vedlejší okolnosti jsou poněkud pozměněny. Neúčelnost vraždy, heroická oběť přinesená za velikou ideu (třeba neoprávněnou, špatnou a nesmyslnou — není tím o nic zmenšena její velikost!) nadarmo, na plano, dodává hluboce tragického smyslu celému dalšímu postupu děje. Autor dramatu zde už vlastně vystupuje jako pouhý skladatel dokladů, trochu suchý a střízlivý: na scéně objeví se otec Natašin, zdrcený pobloužněním dceřiným, ministr Maksimov, z něhož autor nevím proč dělá jakéhosi hrdinu povinnosti, heroického strážce a zastance státní raisony. Ne, že by nebyl možný takový výklad, či že by Rusko nemělo státníků tak sympathických, že potřebují zastání a mravní opory proti nerozmyslné a nesmyslné revoluci. Velikost a cenu takových státníků, jaké mělo Rusko včerejška ve Witteovi a jaké má Rusko dneška v Stolypinovi, ocení teprve příští doba. Snad tento druhý tanul na mysli autorovi, když si formoval svého Maksimova. Ale pro tu poloviční kopii skutečnosti, jakou je Mayerovo drama, znamená už Nataša právě Taťanu Leontěvu, a Maksimov znamená pověstného ministra spravedlnosti v kabinetě Witteově Durnovo; a tento Durnovo, tolik je povinen znáti autor, když už si obral tuto látku pro svoje drama, nezaslouží a nesnese prostě onoho charakterního a ušlechtilého rysu velkého a poctivého státníka, jak byl autorem zpodoben a p. Vojanem s mistrovstvím a noblesou reprodukován. To byl historický omyl, anachronismus, přehmat. Proto chápu plně ostrý protestní sykot, který zazněl při premiéře hledištěm, když Mayerův Maksimov-Durnovo důstojnými, majestátními kroky v póse nejušlechtilejšího člověka opouštěl porotní síň.

Zdá se mi, že právě toto nepřípustné skreslení historických fakt je největší vadou Mayerova dramatu. Vadou zcela podobnou oné, jak nedůsledně pochopil český dramatik a vyložil svoje revolu-

cionáře. Jeho student Aleksandr, v prvním dějství tak živě zanícený pro »službu vlasti,« sám nastrojí s Natašou všecko, pomáhá jí sehráti rolli kokotty před domnělým ministrem, a pak — ji první odsuzuje za to, že snad domněle šla příliš daleko ve své hře. Lidé, kteří se zasvěcují na život a na smrt společným revolučním ideám, jsou fanatikové příliš důslední a příliš proniknutí svým (ovšem zvráceným) ideálem, než aby věřili nějakému soudnímu protokolu, či náhodnému sběhu okolností spíš, než sobě navzájem. Jisto je, že drama svojí vlastní krisí, jež spočívá v osudu Natašině, nikoli v osudu onoho neznámého zavražděného, rozlaďuje a znechucuje.

Provedení dramatu věnována byla všecka náležitá péče. Hra má vedle hrdinky kusu Nataše, kterou krásně a výrazně hrála paní Dostalová, velkou řadu úloh, jimž všichni účinkující herci věnovali snad víc umění a životnosti, než jim jí dovedl propůjčiti autor sám.

* * *

Vinohradské divadlo z naprosté převahy cizího repertoiru činoherního po dlouhé době zase učinilo výminku vypravením dvou novinek původních (23. března). *Ranní ropucha*, aktovka Viktora Dyka, je dramatická drobnost, v níž hlavní rolli hraje vlastní autorův vtip a jeho pronikavá ironie. V malé čtvrthodince vypráví historku, která se sběhla za nevlídné jarní noci na zámku oddaného dvořana francouzského krále Ludvíka XV., pana de Breteuila. Loyální dvořan v předvečer svátku panovníkova dostane se do sporu s přítelem, který nechce sdíleti jeho nadšení pro zhýralého krále. A v téže noci, ba v téže chvíli, kdy rozdurděný služebník svého pána vyzývá na souboj svého hosta pana de Chauvelina za to, že se nedosti uctivě o králi vyjadřuje, vyvede mu král sám kousek, jenž dokonale schladí jeho oddané smýšlení. Nepohodou zahnán do zámku, přijímá král pohár vína z ruky dvořana, rozplývajícího se štěstím nad nenadálou poctou, a při tom jako k zákusku — málem by byl vzal za vděk také jeho krásnou, mladičkou dcerou. Jenom okamžitý vrtoch záletného krále, jiný vkus, pohrdnutí, zachrání dceřinu čest, a když se za králem zavrou vrata pohostinného zámku, připíjí si konečně pan de Breteuil s panem de Chauvelinem bez závady: jenže už ne na zdraví královo, nýbrž aby spláchl ropuchu, kterou musel spolknouti bláhový, z míry loyální dvořan.

Pan Viktor Dyk již před časem svojí brillantní »Smuteční hostinou« a nyní poznovu »Ranní ropuchou« podal krásný slib, že české drama může od něho čekati práci silného dramatického účinu a koncisní formy, kterou ovládá tak bezpečně a virtuosně, jako žádný z mladých českých autorů. Ale zatím je to pořád ještě pouhý slib, na jehož splnění nutno se teprv těšiti.

Druhá původní novinka, která hrána byla na Vinohradech současně s »Ranní ropuchou,« je čtyřaktová veselohra Karla Legera, nazvaná *V zakletém zámku*. Je to pohádková idylla, jejíž děj položen do rokokového zámečku z konce XVIII. století, kdesi v Polabské nížině, a chvílemi se zdá, že by mu dobře slušela hodně lehká a bujná veršová forma. Zámek stařičkého hraběte, který bojovával po boku slavného generála Laudona, je jako zaklet a očarován starými

morousy, kteří v něm vládnou. Hrabě sám, trápen pakostnicí, krátí si čas už jenom komandováním nečetného služebnictva, které dětinského starouška na oko zahrnuje oddaností a láskou, ale po straně šidí a okrádá. Mladičká vnučka hraběcí, kontesa Hermína, je tu v pravém zajetí, hlídána zlou hofmistryní a její dcerou odkvétající k staropanenství. Nalézá pomocnici v mladé neteři hofmistryně Kristině, která jí pomáhá k dostaveníčku s mladým, chudým a hezkým šlechticem ze sousedství, a jejich účinná, upřímná láska k starému hraběti dokáže posléze, že přemohou všechna protivenství a nástrahy starých, ozlatí láskou svou jeho studená léta, a zakletý zámek, zbavený morousovitých trapičů, zveselí se posléz mladým štěstím dvou párků a rozhlaholí se ozdravujícím smíchem.

Legrova veselohra celým ustrojením svých výjevů, střídajících veselé a fraškovní scény s nádechem zatrpklého humoru a satirické kresby, se rozhodně líbila obecenstvu Vinohradského divadla, kterému nevadila ani vleklost druhých dvou aktů, jež po vyčerpání naivně prostého thematu v první polovici hry měly již trochu málo obsahu. Proto hře jistě jenom prospělo, když po zkušenosti prokázané premiérou bylo pak třetí a čtvrté dějství skráceno a staženo v jedno. Provedení hry od herců příliš mnoho nežádá, a režie divadelní opatřila ji roztomilou slohovou výpravou v dekoracích i rokokových kostymech, lehkých a vzdušných. V úloze starého hraběte, ponořeného stále jen ve své vzpomínky na generála Laudona, vytvořil pěknou a dobrými charakteristickými rysy prokreslenou postavu pan Boleška. Také staré i mladé obyvatelky zakletého zámku ve svých světlých a nadýchaných kostymech — pí. Zelenková a sl. Šíblová, Klostermannová a Štěpničková — vedly si s náležitým vkusem, lehce a jemně.

Francouzská komedie toho genru, jakého jest čtyřaktová práce známé Pařížské dvojice Rob. de F l e r s a a G. A. C a i l l a v e t a *Láska bdí* (4. dubna, překladem Hanuše Jelínka), zůstane vždycky nejvítanějším a nejúspěšnějším předmětem divadelního exportu do ciziny. O nové komedii těchto autorů loni na podzim, po Pařížské premiéře v Théâtre Français se s nejvyšší chválou rozepisovaly všechny listy francouzské i cizí. Divadelní správa Vinohradská si pospíšila s jejím provedením, a učinila šťastný kup, snad nejšťastnější ze všech, co jich dosud v cizině učinila. Komedie má sic na první pohled starou, známou façonu, ale co jest na ní nového a vždycky vítaného, jest její sršivý vtip, lehkost, svěžest, duchaplnost a nevázanost, která však nikdy neklesá v banálnost a trivialitu.

Pánové de Flers a Caillavet rozhodně rostou svojí dramatickou produkcí. Začali parodistickými revuemi, fraškami, vaudevilly a na rychlo spíchnutými operetními míchanicemi, jež tak miluje Paříž na boulevardech, ale z fraškovitých střeštěností čím dále bezpečněji se vypracovávali k břitkým a účinným komediím, kreslícím Pařížskou společnost, její morálku i nemorálnost, její aristokracii, rodovou i duchovou. Svou Micquettou, kterou jsme pozdravili loni na scéně Národního divadla, po prvé pronikli literárně. Jejich Bdící lásku vypravila již první činoherní scéna Pařížská. Líčí zde zase světácké ovzduší Pařížských salonů, kde manželská nevěra přijímá se a po-

suzuje shovívavě jako nutné zlo, ba jako moda, proti níž nelze pranic namítati, jeli při tom vkus, elegance, diskretnost a distinguovanost. Svou historii rozkošné, mladé a bláznivě zamilované Jacqueliny Carteretovy (sl. Šíblová), která se provdává za světa zkušeného barona Ondřeje de Juvigny (p. Branald), vypravují s humorem, který všecko předvídá, všecko chápe a všecko odpouští.

Za každým krokem takřka, v každé scéně, v každé nové postavě komedie, která se objevuje na scéně, shledáváte reminiscence na starého Dumasa (Francillon), Paillerona (Myška) a na řadu jiných, slavných i méně slavných jejich následovníků. Stará markýza de Juvigny (pí. Beníšková), strýc Jacquelinin, zkušený bonvivant Carteret (p. Hlavatý) a venkovský abbé (p. Jiřikovský) předstihují se ve vtipných a přiléhavých slovních hříčkách, jež dodávají soli a nového vtipu staré látce. Jako pendant mladého párku je tu i rozkošná dvojice — zamilovaný učenec Arnošt Vernet (p. Zakopal) a jeho ostýchavá těšitelka Žofie Bernierová (sl. Klostermannová), kreslení s humorem jemným, až tklivým. Komedie byla hrána tak dobře, jako dosud žádná z her Vinohradské činohry. Téměř všichni účinkující byli plně na svých místech. *V. Červinka.*

Nové rovy.

Hynek V. Burian. — Josef Webr z Pravomilu. — Karel Voitl.

Dne 15. března t. r. zemřel v Novém Bydžově ředitel tamní zimní školy hospodářské Hynek V. Burian. Narodil se v Mladé Vožici r. 1851, studoval na gymnasiu v Táboře, věnoval se praktickému hospodářství na rozličných místech, načež doplnil své vzdělání na hospodářské akademii v Táboře, kterou absolvoval r. 1876. Potom působil v Slavonii, v Karlovcích a v Sadově u Plovdiva. Vrátiv se do Čech stal se ředitelem hospodářské školy v Čes. Budějovicích, odkudž r. 1888 přešel do Nov. Bydžova a tam působil pak až do smrti. Vykonal hojné cesty do Ruska, Německa, Francie, Anglie, Turecka, Afganistanu, Persie a j. a svých zkušeností využil k cestopisným pracím i ku přednáškám, v něž se ochotně uvazoval, aby stavu rolnickému prospěl. Byl spolupracovníkem četných našich časopisů hospodářských, v nichž se práce jeho zvláště jako zkušeného pomologa těšily zasloužené vážnosti. Platnou účast měl také v Hospodářském slovníku naučném a řídil i hospodářské rubriky některých denních listů.

Dne 20. března zemřel v Praze Josef Webr rytíř z Pravomilu, dvorní rada v. v., zasloužilý pedagog český. Narodil se 17. prosince r. 1831 v Hraběšíně u Čáslavě a studoval na akad. gymnasiu a na technice v Praze. Nastoupiv potom na dráhu učitelskou byl od r. 1853—55 zaměstnán na německých reálkách v Praze a v Lokti, kdež se stal roku 1856 skutečným učitelem. Odtud byl r. 1857 povolán na německou reálku v Mikulandské ul. v Praze a r. 1867 stal se ředitelem reálky v Kutné Hoře. Odtud přešel na

českou reálku v Ječné ulici v Praze a již r. 1869 byl povolán za zemského inspektora pro reálky a reální obor na gymnasiích v Čechách. Vstoupil tedy do zemské školní rady, kdež byl též administrativním referentem, v době, která byla pro rozvoj našeho středního školství svrchovaně kritická. Bylo za vlády Auerspergovy, k níž naši poslanci stáli v nejtužší opposici. Za to vláda všechen rozmach našeho života duševního dusila, jak mohla. V té době Webr osvědčil se mužem, který neohýbá pružné páteře před vyššími pány, aby sobě prospěl; zachovávaje všude naprostou nestrannost a spravedlnost, ukázal se také v úřadě svém poctivým vlastencem a vykonal naší veřejnosti služby neocenitelné. V době, kdy bylo nutno zříditi řadu nových škol středních, Webr naproti nemístné ochotě zřizovati školy německé svědomitě hájil našich požadavků, aby nám byly dány ústavy, jež nám náležejí. Tak se vliv jeho náležitě uplatnil při zřízení reálky v Králové Hradci, Jičíně a Karlíně a při zřízení neb úpravě, po případě změně gymnasií v Klatovech, Příbrami, Domažlicích, Pelhřimově, Kolíně, Novém Bydžově, Roudnici jakož i v Táboře, v Plzni a v Praze na Malé Straně, v Žitné a v Truhlářské ulici.

V březnu r. 1880 povolán jest Webr do Vídně do ministerstva kultu a vyučování a také tam byl netoliko úředníkem, nýbrž též uvědomělým, prospěchu národa dbalým Čechem. Svou svědomitostí, přesností a výkonností vymohl si i v novém působišti náležité uznání, jež mu projeveno r. 1884 řádem železné koruny třetí třídy a r. 1888 povýšením do stavu rytířského s přídomkem »z Pravomilu.« Roku 1896 přidělen Webr jako referent průmyslovému a odbornému školství a tak byl násilím vytržen z oboru, kterým se zabýval od počátku své činnosti veřejné a na stará kolena přesazen v půdu nenáležitou. Avšak i tu pracoval tak, aby úpravě mladého odboru školství průmyslového co nejvíce prospěl.

Nedlouho potom Webr, povýšen za dvorního radu a vyznamenán uznáním samého panovníka, odešel na odpočinek a přesídliv do Prahy užíval své prázdně k neúnavné činnosti v důležitých korporacích veřejných. V roce 1892 byl zvolen do výboru Ústřední matice školské, kdež potom po všecka léta jako referent zvláště o školách středních prokázal Matici důležité služby. Téhož roku přičinil se svým zakročením na rozhodujících místech o to, aby tehdejším oslavám J. A. Komenského z neporozumění a nevědomosti nebylo bráněno. Také »Minerva« čítá Webra k těm, kdož si o toto první naše dívčí gymnasium získali trvalé zásluhy. Bylť Webr místopředsedou spolku, který tento ústav vydržuje, a pomáhal vytvořiti jeho organisaci. Dále byl místopředsedou Společnosti Musea království českého, předsedou spolku pro podporování chudých studujících Pražských škol středních, i pomáhal ochotnou radou a bohatou zkušeností všude, kde ho bylo potřeba. V dějinách našeho středního školství bude jeho jmena vždy vděčně vzpomínáno.

Dne 9. dubna zemřel na Smíchově velkoobchodník Karel Voitl. Narodil se r. 1855 v Praze, kdež otec jeho měl známou firmu dřevařskou. Věnovav se obchodu pracoval pro hospodářské povznesení a osamostatnění naše, pro něž měl zvlášť jemný smysl a bystré po-

rozumění. Jak obratně a neúnavně uměl vyhledávati a navazovati styky s cizinou, vysvitlo čtenářům našeho listu loni, když zde výmluvně líčil, jak se v cizině přičiňoval, aby třetí mezinárodní sjezd obchodních komor pořádán byl r. 1908 v Praze. Do obchodní komory Pražské byl zvolen r. 1902 a působil v ní co nejplatněji, staraje se obzvláště, aby mylné názory, které o nás má cizina, byly rozptýleny. Dostalo se mu také vyznamenání »officier de l'Academie« a srbského řádu sv. Sávy. Byl muž vzdělaný, společensky uhlazený, jemného, vybroušeného vkusu, muž, jakých je nám pro representaci v cizině potřeba jako soli. Šíře jeho rozhledu i noblesa vkusu, kterou sdílel se zesnulou chotí svou Boženou (již čtenáři Osvěty jistě mají v dobré paměti), pronikla jeho pracemi v Osvětě (Z výletu do Srbska r. 1906, Srbské lesy a srbský obchod dřevařský), jakož i v rozpravách K otázce našich vodních cest, Vodní cesty a regulace řek v Čechách r. 1902. Voitl za mladistvého věku složil také aktovky Prémie, Podobizna, Šárka, Rakovnické povstání, tříaktovou hru Diviš Rubin a přeložil Pailleronovu Jiskru. Nyní byl z mužů, kteří měli nejpilnější a nejdůležitější účastenství v pracích pro letošní jubilejní výstavu, i bude v té příčině bolestně pohřešován, když nelítostná smrt předčasně a mimo nadání životu jeho učinila konec.

F. V. Vykoukal.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. dubna 1908.

Jednání o druhé české universitě a o jazykové otázce v rozpočtovém výboru. — Prohlášení vlády. Usnesení českých poslanců. — Dr. Škarda a dr. Fořt o politické situaci. — Schůze mladočeských poslanců. — Moravský sněm. — Německý sjezd v Chomútově. — Zavraždění haličského místodržitele hr. Potockého. — Manifest charvátsko-srbské koalice.

Těžiště vnitropolitické situace rakouské spočívalo před zahájením říšské rady v rozpočtovém výboru, který jednal o dvou záležitostech na ten čas pro český národ nad jiné důležitých: o zřízení české university na Moravě a o nezákonném stavu, jejž Němci v tak zvaném uzavřeném území německém odmítáním českých podání u soudů zavádějí. Pohříchu ani první ani druhá záležitost nevyřízena dle spravedlivého požadavku českého národa a dle práva: vyřízení obou odloženo na neurčitou dobu, ježto přívrženci páně Kramářovy »positivní politiky,« která nám přinesla jen sklamání a oslabení, ano ponížení, zaujali stanovisko vyčkávací, aby prý dali vládě příležitost, by svou dobrou vůli osvědčila.

V otázce universitní navrženy z české strany dvě resoluce, a sice od posl. dr. Žáčka a od posl. Klofáče. Resoluce Žáčkova zněla: »Vzhledem na nalehavou potřebu druhé university pro značný a rostoucí počet studujících české národnosti a vzhledem k tomu, že český národ na Moravě má oprávněný nárok žádati za úplné vybudování svého školství zřízením university ve vlastní zemi, vyzývá se vláda, aby neprodleně vykonala žádoucí přípravné práce, aby co nejdříve mohla býti zřízena universita s českou vyučovací řečí na

Moravě.« Posl. Klofáč navrhl resoluci, aby vláda neodkladně učinila přípravy k zřízení české university v Brně.

V debatě vyslovil se zpravodaj dr. Biliński, že prý z otázek universitních jsou té doby na řadě toliko dva aktuální požadavky, a sice Vlachů a Rusínů. O zřízení české university na Moravě nemůže prý býti prozatím řeči. Když výrok ten vzbudil v české veřejnosti velké rozčilení, Biliński jej poněkud změnil. Ministr vyučování dr. Marchet prohlásil, že vláda, přijmeli výbor a parlament resoluci Žáčkovu, bude považovati za svou povinnost při svém postupu jí se říditi. Při hlasování zamítnut návrh Klofáčův a přijata resoluce Žáčkova.

List vládě blízký vyslovil se, že Slované, Vlachové a Rumuni schválili tuto resoluci proti hlasům německých stran, ale cesta od této resoluce k zřízení university nevede prý ani do Brna, ani do Olomouce a nemůže prý proti vůli Němců vůbec býti nastoupena.

S nemenším napjetím hledělo se vstříc projednávání rozpočtu ministerstva spravedlnosti. Dr. Kramář prohlásil, že na odpovědi vlády a jejím stanovisku v této otázce závisí celá politická situace. Velice překvapilo vyznání dr. Kramáře jakožto předsedy Národního klubu, učiněné v sezení rozpočtového výboru dne 28. března, že — ač s nejtěžším srdcem — dal svého času své svolení, aby zachránil situaci, k »uměleckému kousku« s obsazením německých soudcovských míst v Čechách; že učinil koncesi, kterouž by nikdy nebyl učinil, kdy by byl předvídal, jak se věci vyvinou. Poslanec Maštálka prohlásil: »Vláda nechť se neklame; rozhořčení a pobouření ve všech vrstvách českého národa pro soustavné odpírání práva příslušníkům českého národa a pro tyto provokace dostoupilo již takového stupně, že čeští poslanci nemohou ani s napjetím všech svých sil vlny této všeobecné nevole utlumiti. Ať si ministr spravedlnosti déle již nehraje s ohněm — možným výbuchem vyletělo by do povětří více než on, nebo jen ministerstvo.«

Ministr spravedlnosti dr. Klein učinil jalové prohlášení, kteréž k uklidnění vzbouřených myslí nikterak nepřispělo. Vláda prý sice neváhala již v prvních stadiích sporu se vysloviti, že nemůže prospívati ani vážnosti soudů ani obyvatelstvu, odchylujíli se některé soudy v Čechách najednou od své vlastní praxe, téměř již po 30 roků prováděné, ale disciplinární kroky nebyly prý by správným prostředkem, aby se nerušené provádění jazykových předpisů zajistilo. Podrobný jazykový zákon jest prý jediným prostředkem, aby se docílilo stejnoměrné praxe a znemožnily se účinky politických proudů na činnost soudů.

Předseda kabinetu dr. Beck uznal, že nynější stav je nesnesitelný. Prohlásil, že vláda učiní vše, aby připravila pro jazykový zákon půdu v parlamentě a že považuje za nezbytno, aby zatím, t. j. do utvoření pevné zákonné normy, všichni súčastnění činitelé zachovávali status quo ante a v ničem podstatně ho neměnili. Jaké kroky vláda hodlá učiniti, aby němečtí soudcové se dle toho zachovali, bar. Beck neřekl.

Prohlášení obou ministrů nemělo na německé soudce žádného účinku, což vysvítá z toho, že odboj jejich trvá dále.

Protizákonný stav jazykové praxe u soudů v zněmčeném území v Čechách přiměl poslance dr. Baxu, že navštíviv presidenta vrchního zemského soudu Wesselého, učinil k němu dotaz, co hodlá podniknouti na obhájení zákona. President uznal, že český jazyk jest skutečně z obvodů těchto soudů vyloučen, ale dovolil si připojiti, že bez toho už každý z novin ví, které soudy české žaloby vracejí a že se tedy má dle toho zaříditi! To všecko děje se v době »positivní politiky« a za přítomnosti dvou českých ministrů v kabinetě!

Ale netoliko u soudů, také u politických úřadů jeví se vliv německého volksratu. Místodržitel království českého staví se presidentu vrchního soudu důstojně po bok. V otázce menšinových škol postavil se úplně na stanovisko německé. Nyní pak vydal výnos, jímž němčinu prohlašuje za úřední jazyk při c. k. místodržitelství českém a hrozí disciplinárním vyšetřováním těm úředníkům, kteří by se tím neřídili!

Říšská rada zahájila svou činnost dne 2. dubna. Výkonný výbor strany svobodomyslné učinil usnesení, že ani prohlášení ministerského předsedy Becka, ani prohlášení ministra Kleina naprosto nemůže český národ uspokojiti, poněvadž neposkytují ani věcných, ani osobních záruk, že nezákonný stav v jazykových věcech bude odstraněn. Oznámeno ihned předsedovi Národního klubu dr. Kramářovi, že výbor žádá poslance mladočeské strany, aby v klubu zastávali názor, že bez věcných a osobních záruk v příčině té nemá býti čekáno až do té doby, kdy bude předložena slíbená osnova jazykového zákona. V národním klubu učinil bývalý ministr dr. Pacák návrh, aby se při hlasování o rozpočtu ministra spravedlnosti členové vzdálili. Pro návrh ten hlasovalo pouze 13 členů — mezi nimi i bývalý ministr dr. Fořt — i byl tedy zamítnut. Rovněž zamítnut návrh posl. dr. Srba, aby se hlasovalo proti rozpočtu ministerstva spravedlnosti, načež přijat návrh posl. Šilingera, aby přistoupeno bylo na usnesení komise poslanecké, a aby se pro rozpočet ministerstva spravedlnosti hlasovalo s náležitým prohlášením.

Prohlášení to zní: »Národní klub prohlašuje, že v budoucnosti své postavení k vládě zařídí dle toho, jak vláda uskuteční obsah svého prohlášení, dle něhož musí býti zachován v Čechách status quo ante, t. j. takový zákonný stav, který panoval do té doby, než počaly státní úřady v Čechách česká podání zamítati. Národní klub prohlašuje dále, že pokládá ve své velké majoritě za nutno, aby byla vládě dána možnost dokázati, že její prohlášení nebylo pouhými slovy promluvenými pouze k uklidnění vzrušených myslí poslanců českých a celého národa českého a že nechce opposici vyvolati dříve, dokud se o pravdivosti vládního prohlášení nepřesvědčí.«

O politické situaci promluvili dva vynikající poslanci čeští, dr. Škarda v Nymburce a bývalý ministr dr. Fořt v Kolíně. Dr. Škarda prohlásil: »Bud bude vláda plniti zákony a zjedná plnou a nezkrácenou rovnocennost češtině s němčinou v Čechách, nebo tak neučiní, a pak nastane krise v ministerstvě.« Dr. Fořt vyslovil se o situaci velmi skepticky a pravil m. j.: »Právě dnes, dne 25. března je tomu 60 let, kdy sepsána druhá adresa, v které po prvé, byť i mlhavě obsažen byl náš politický program státoprávní.

Nalézáme se tedy vzhledem k té okolnosti v jubilejním roce, ale pokud slovo to odvozeno od »jubilare« (plesati), pak si musíme vyznat, že při retrospektivě nemáme příčiny k plesání.«

Zemští a říšští poslanci národní strany konali dne 23. března schůzi, v níž usneseno: »I. V nejbližším zasedání českého sněmu budiž podán návrh na změnu zemského zřízení a vypracování zemské ústavy království českého. II. Přihlížejíce ke zprávám o úmyslu vlády připraviti osnovu zákona o úpravě jazykových poměrů při státních úřadech, prohlašujeme, že podle právního řádu pro království České platného jsou oba zemské jazyky v celém obvodu království českého rovnoprávné a že tedy úřady jsou povinny podání písemně neb ústně v kterémkoli z obou jazyků zemských učiněná nejen přijímati, nýbrž i v jazyku strany projednávati a vyřizovati; rovněž přísluší v celém oboru vnitřního úřadování jazyku českému po zákonu stejné právní postavení jako jazyku německému a jest tudíž nutno jazyku českému zjednati plnou rovnoprávnost s jazykem německým; ustanovení to platí také pro nejvyšší soudy a ústřední úřady ve Vídni, při nichž buďtež zřízeny české senáty a české odbory.«

Po devítidenním zasedání odebrala se říšská rada na velikonoční prázdniny. Vyřídila vládě předlohu o rekrutech a povolila zřízení ministerstva veřejných prací, a to pomocí pilných návrhů. I v tomto krátkém zasedání skýtala sněmovna obraz rozháranosti.

M o r a v s k ý sněm svolán ke krátkému zasedání, aby vyřídil prozatímný rozpočet, ale jednání jeho mařeno stoupenci dr. Stránského, kteří se jali prováděti obstrukci. Dr. Stránský doporučil obstrukci a rozbití sněmovny a většina lidových poslanců přidala se k jeho mínění. Ve zprávě, kterou dr. Žáček o události té podával na veřejné schůzi národního klubu v Brně, pravil: »Každému uvědomělému Čechu musí býti tato událost svrchovaně bolestna. Bolestna proto, že český obstrukční zmar zasedání sněmovního bude pro nás vždy zaznamenán jako manko. Vždy nám budou připomínati — a nikoli zcela neprávem — že nedovedeme zemi řádně ovládati a spravovati. Bude se nám stále metati do tváře výsměšné přirovnání: Němci přes 40 let jako menšina obyvatelstva spravovali zemi a neměli žádné obstrukce, ale Čechové hned v prvém roce své většinové vlády rozbili si sněm sami. Neznají sebekázně, neznají solidarity, neznají oné lásky k národu a zemi, která velí proti národnímu odpůrci zachovati jednotný národní voj. Kdo má jejich sněm respektovati, když ho nerespektují sami? Obstrukcí ukázána a upravena cesta Němcům, jak si mají počínati, aby na nás vynutili mimořádné ústupky.« Dr. Stránský hájí se, že sněmování rozbito bylo proto, že se vláda opovážila sněm jako na posměch svolati toliko k třídennímu zasedání, jako by bylo možno, aby sněm v této krátké době vyřídil četné důležité předlohy, do nichž lid vkládal naděje.

Němci konali dne 12. t. m. v Chomútově valný sjezd, na němž promluvili vynikající poslanci němečtí a k němuž poslal pozdrav německý ministr krajan Peschka. Hlavní slovo měl pověstný Wolf. Nejprve zuřil proti Národnímu divadlu, že chce k oslavě císařského jubilea uspořádati ve Vídni několik českých her, což prý Němci nestrpí, ani kdy by měla téci krev; pak ohlásil vládě, že Němci mohou

přijati pouze takový jazykový zákon, který uzná bezpodmínečně platnost německého uzavřeného území v Čechách; hrozil, že kdy by měl německým soudcům, zamítajícím česká podání, býti zkřiven i jen vlas, sáhnou Němci k nejostřejším zbraním proti vládě, a zakončil: »Dnešní náš sjezd je přípravou k boji. Pokládám za nemožné, aby té doby došlo k nějaké zákonné úpravě jazykové otázky.« Neméně zuřivě mluvili posl. Bachmann, Eppinger a Schreiner. S velkým nadšením přijata pak tato resoluce: »Shromáždění v Chomútově poslanci prohlašují zavedení vnitřního českého úředního jazyka při c. k. soudech a úřadech v Čechách za svévoli, stojící v odporu s platnými zákonnými ustanoveními a nařízeními, a nemohou jinak, než v naprosto nečinném přihlížení vrchních úřadů v zemi, jakož i vlády k tomu zlořádnému počínání spatřovati zanedbávání povinného dozoru k řádnému a zákonnému postupu právní péče a státní správy v Čechách. Shromáždění vyslovuje nejvřelejší uznání německým úředníkům v Čechách, kteří dovedou nejsvědomitější vykonávání svých úředních povinností podle zákona spojiti se zmužilým osvědčováním svého národního smýšlení a nezlomným vytrváním na svých místech za nynějších poměrů v Čechách vykonávají svou národní povinnost. Pro vyrovnání obou národností v zemi, máli vésti k úspěchu, jeví se nevyhnutelno provedení národnostního ohraničení ve všech směrech.« Tak daleko jde zpupnost německá za patronance c. k. ministra a tak zachovávají Němci přímětí, jehož si bar. Beck přeje.

Ve Lvově zavražděn dne 12. t. m. h a l i č s k ý místodržitel hr. Potocki. Vrahem jest posluchač filosofie Malorus Sičynski. Prohlásil, že spáchal vraždu z příčin politických, ježto Potockého považoval za hlavního utiskovatele maloruského lidu v Haliči. Malorusové nejvíce zazlívali hrab. Potockému, že dle jich soudu při posledních volbách do sněmu byli jeho vlivem zvoleni většinou stoupenci směru velkoruského, kteří hájí národní a kulturní jednotu s Rusy. K činu prý nabádala vraha i jeho vlastní matka. Ve Lvově došlo k bouřlivým demonstracím proti Rusínům.

C h a r v á t s k o - s r b s k á koalice vydala manifest k národu, v němžto praví: »Boj vedený nyní v Charvátsku týká se dvou zásad: ústavnosti a absolutismu. Koalice zaujímá stanovisko, že spor, jenž mezi Charvátskem a Uherskem vypukl, je sporem dvou království a dvou národů. Proto ohrazujeme se jako absolutní většina charvátského sněmu proti tomu, aby tento spor byl řešen jednostranně, tedy protizákonně. Království uherské je ve sporu tom stranou interesovanou, tedy předpojatou. Koalice v tom boji neochabne. Bude všemi zákonnými a ústavními prostředky pokračovati v nesmiřitelném boji proti neústavní vládě bar. Raucha i proti každé jiné vládě charvátské, která by zaujímala podobné stanovisko. Rovněž bude také bojovati proti vládě Peštské, pokud se království charvátské nedomůže prostředků, aby svůj poměr k uherskému království mohlo upraviti tak, aby tím byla zabezpečena nezávislost a svoboda Charvátska.«

R. 1908. ČÍS. 6.

OSVĚTA

O Janu Palackém.

Píše

dr. V. Švambera.

(Dokončení.)

Aktivním politikem zůstal až do r. 1889, kdy se rozloučil s českým sněmem řečí, promluvenou při jednání o »lex Kvíčala.« Právě při této příležitosti musím se aspoň několika slovy dotknouti jeho náhledův o českém školství vůbec, aniž bych se ovšem s nimi stotožňoval. Jeho náhledy o národním školství byly asi tyto: Osmiletá docházka do národní školy jest zbytečná, poněvadž ty vědomosti, jichž učební osnova požaduje, může si každé dítě osvojiti během 6 let. Poslední 2 léta jsou tudíž promarněna, což znamená národohospodářskou škodu. Osmiletá docházka školní podmiňuje zvýšený počet učitelů, jichž přiměřené honorování později země nesnese. Postavení učitelů škol měšťanských jest nespravedlivě výhodné proti jich kollegům na školách obecných, kteří mají stejná studia, a proti učitelům na školách středních, kteří mají studia o řadu let delší. České školství jest v nevýhodě proti německému, a již z toho důvodu má jíti autonomie školská co možná nejdále, tak, aby si každá národnost úplně platila své školství, což by pro Čechy bylo finanční výhodou. Školní dozor dlužno reorganisovati a učiniti jej neodvislým od vlivu politických úřadů. Ti, kdož školu platí, mají o ní také rozhodovati.

Hledámeli pohnutky zmíněných náhledů Palackého, jež často stály v příkrém sporu s náhledy ostatních jeho politických kollegů, objeví se nám hlavní zdroj jich v tom, že Palacký velice přeceňoval výkonnost dětského mozku, klada všude svůj vlastní za měřítko, že naprosto neznal techniku školského vyučování a také zapomínal, že učitel, jenž vyučuje třídu o 60 a více žácích, nemůže docíliti v téže době takových výsledků, jako soukromý vychovatel, jenž se věnuje jednomu nebo dvěma svěřencům. Co se týká náhledu o výhodném postavení učitelů škol měšťanských.

byl k němu Palacký veden jistě trudným tehdejším postavením supplentů, kteří za celá desítiletí nepostoupili na profesory, a kteří byli skutečně v té době hůře na tom, než učitelé škol měšťanských.

Náhledy, pronesené v jeho poslední politicko-školské řeči na českém sněmu, vycházely z jeho zásadního autonomistického přesvědčení. Rodina jest mu základní jednotkou autonomie. Příčí se mu oktrojovati jí — mimo šetření základních zákonů — směr výchovy. Tato poslední sněmovní řeč Palackého, jejíž idey nelze jen tak podceňovati, byla registrována ve všech domácích listech a i za hranicemi. Popudila Čechy i Němce, a Palacký došel vřelého ohlasu jedině u Poláků, jichž boji v Prusku vyslovil lichotivé uznání.

Pokud jde o střední školství, Palacký sice nevyslovil veřejně svých náhledů, ale soukromě byl přívržencem jednotné střední školy s vyloučením řečtiny, rozšířením učiva ve vědách přírodních a geografii, zmenšením počtu ročníkův a utvořením v náhradu za to odborného přechodu na universitu.

I když ustoupil s politického jeviště, pozoroval Palacký s živým účastenstvím běhy událostí politických i kulturních.

K jeho politické charakteristice uvádím tuto jen některé ještě momenty. Při vší své tvrdošijnosti nebyl doktrinářem, jenž by za každou cenu lpěl na svých původních názorech, když se mohl přesvědčiti o částečné jich neprávnosti. Ovšem stávalo se i, že dříve než jiní propagoval myšlenky dnes za moderní uznávané, a nyní od nich upouštěl. Tak ku př. v otázce všeobecného hlasovacího práva, pro něž kdysi byl, klonil se nyní úplně k náhledům prof. Bohuše Riegra, s nímž vůbec v otázkách politických více než s kýmkoliv jiným v Čechách souhlasil. Přijetím pro Čechy nerovného všeobecného hlasovacího práva zle byl rozhořčen, neboť v otázkách cti neznal kompromisu. Ze starších politiků, a zvláště v otázkách hospodářských, nejvíce si oblíbil knížete Karla Schwarzenberga.

S velikou účastí sledoval veškery snahy ku povznesení intellektuelní úrovně a politických práv české ženy. Právě z této stránky nad jiné si vážil své sestry Marie Riegrové a paní Josefy Náprstkové. V těchto otázkách shodoval se úplně se svým přítelem Vojtou Náprstkem, jenž mu byl i v otázkách týkajících se naší Prahy nejbližší. Bylo zajímavo poslouchati oba tyto muže, plné vervy, vychované v ovzduší západní kultury, oba stejně přímé, jak si notovali a jak naváděl jeden druhého k provedení nějakého husarského kousku vůči příliš usedlým spoluobčanům.

Palacký míval v různé době své koníčky. Tak zaměstnávala jej dlouho otázka opatření vody pro Prahu. Ještě než se stal občanem Vinohradským, dospěl k úsudku, že jednotný vodovod od Káraného pro Prahu jest nevhodný a že vůbec do budoucna nevyhoví, kterýž náhled bych ostatně také dnes s klidným svědomím podepsal.

V poslední době zajímal se Palacký o návrh povinného pojišťování proti škodám z krupobití. Byl velikým toho odpůrcem. Uveřejnil o tom nedávno v Národních Listech článek, který byl poslední jeho prací pro noviny. Soudil, že zde agenda a celý systém pohltí přílišné sumy.

Jednu věc, ostatně menší důležitosti, jež bývá uváděna v životopise Palackého, musím zde ještě opraviti. Píše se, že Palacký podepsal proslulou deklaraci. Tomu není tak. Palacký deklaraci nepodepsal, jsa v té době příslušníkem kurie velkostatkářské. Konservativní velkostatek, jak známo, teprve později k deklaraci přistoupil.

Nesnadno jest podati celkovou politickou charakteristiku Palackého. Psali, že byl rozhodným konservativcem, ale právě týž Palacký napsal a sám vždy tomu věřil, že u nás mimo historická práva nemáme co konservovati, že musíme si teprve něčeho vydobyti. Otec sám ho v letech sedmdesátých označil jako Mladočecha, jiní zase prohlašovali jej za klerikála, nerozeznávajíce mezi náboženstvím a klerikalismem. Palacký sám byl, jako pravý vzdělanec, velmi šetrný k náboženským citům každého, byl stejným odpůrcem jak antisemitismu, tak i antikatolicismu. Každou konfessi pokládal za soukromou věc jednotlivce, jíž dotýkati se nesrovnává se ani s politickým ani se společenským taktem. Proti výstřednostem v tomto směru se vždy bezohledně stavěl. Jeho credo jest obsaženo v posledních větách vzpomínky na otce v Památníku Palackého. Politické vyznání Jana Palackého stojí naprosto mimo executive vši spojitost s jakoukoliv konfessí a s konfessí vůbec.

Pokud já jsem znal Jana Palackého, myslím, že mohu říci: v srdci svém byl do poslední chvíle — ať se k tomu přiznával čili nic — federalista, autonomista a nacionál, jako jím byl před padesáti lety, když psal své »Böhmische Skizzen.« Ostatně dával se v politice vésti jen zásadami všeobecné spravedlnosti, prosté morálky a kultury. Nebyl nepřítelem žádného národa a činil vždy rozdíl mezi nepřítelem a politickým odpůrcem.

Kde se však jednalo o základní principy české politiky, byl naprosto neústupný jako jeho otec.

Vedle vlastního národa byla mu nejbližší Francie, bližší, než ostatní Slovanstvo, jehož chyby těžce pociťoval. I ruská vytrvalost, v kterou vždy věřil, zle jej sklamala za poslední války na dalekém Východě. Správně ihned odhadl následky této katastrofy pro veškero Slovanstvo.

Sledujme nyní ještě vědeckou činnost Palackého.

Pravili jsme, že se habilitoval na universitě r. 1856. Přednášel jako soukromý docent až do r. 1866, kdy přestal čísti, jak sám pravil, z důvodů politických. Na universitě měl nemilou srážku počátkem let šedesátých. Byl obviněn, že dodal českým časopisům zprávy ze zasedání sboru profesorského. Pokud jsem slyšel i z jeho i z jiných úst, jednalo se o otázku assistentury, po př. příští docentury jednoho z přátel Palackého, jenž zemřel

před lety jako dvorní rada a profesor české university. Palacký měl tehdáž podle stavu věcí zrovna morální povinnost nemlčeti a říci, co slyšel. Že to bylo kompromitující pro někoho, nebylo ovšem jeho vinnou. Bylo však zjištěno, že byl i formálně v právu. Proti obvinění z nesprávnosti podal protest, jemuž bylo vyhověno. Ministerstvo muselo uznati, že Palacký jako soukromý docent nikomu nesložil nijaký slib a nikde se nezavázal k mlčelivosti o jednáních, jimž byl ve sboru profesorském přítomen, tak že se zde nemůže jednati o nějakém porušení t. zv. úředního tajemství.

Činnost politická, starost o rozsáhlé hospodářství na statku Lobkovickém, jejž r. 1859 po matce zdědil, a snad i rozladěnost následkem zmíněného konfliktu přiměla Palackého, že od r. 1866 neohlašoval již jako soukromý docent přednášek na universitě.

V letech padesátých vidíme Palackého pracovati v regionální geografii, tedy v nejtypičtějším, zároveň však nejtěžším oboru geografie, jenž nyní zase začíná právem převládati v naší vědě. První publikací Palackého jest tu asi přednáška v Král. české společnosti nauk »Ueber die bisher vorhandenen Überreste der ehemaligen Hauptsitze der Cultur in Nordafrika, Carthago und Cyrene« r. 1855. Následoval potom jeho »Zeměpis všeobecný vědecký srovnávací, o němž jsem se již zmínil, a zároveň vidíme již v přednáškách Palackého v Král. společnosti nauk z r. 1857 a 1858 (nebyly otištěny) vědecké snahy v botanogeografii. Přednášel zde r. 1857 o zeměpisném rozšíření některých čeledí rostlinných, zvláště ve floře antarktické, a o všeobecné botanogeografii.

Decennium let šedesátých jest vyplněno u Palackého především studiemi botanogeografickými. Největší prací z té doby jest první díl jeho »Pflanzengeographische Studien. Erläuterungen zu Bentham & Hooker, Genera plantarum« (Abhandlungen der kgl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften) v Praze r. 1864. V tomto díle jeví se plně duch botanogeografa, a vzhledem k oné době i stáří autorovu výkon úctyhodný. Připomínám tu jen, že různé idey zde projevené byly pochvalně oceněny velikými autoritami současnými.

Ani v této době nevzdal se Palacký své myšlenky vědeckého zeměpisu regionálního, a tak za nejnepříznivějších podmínek, za nejvášnivějšího boje politického vyrůstají jeho díla »Přírodnické poměry Ameriky« (v Praze 1864), »Amerika. Statistické náčrtky. I. Střední a Jižní Amerika« (v Praze 1871), »Asie. Přírodní poměry« (v Praze 1872).

Až asi do r. 1880 převažuje u Palackého vědecká činnost hlavně na poli botanogeografickém, v níž ovšem vidíme vždy více a více uplatňovati se vědomosti geologické.

Roku 1883 vydal Palacký po dlouhé přestávce druhý díl »Pflanzengeographische Studien« a r. 1884 díl třetí (Abhandlungen der kgl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften). K tomu těsně se pojí česká publikace »Studie o vývinu rostlinného roucha

zeměkoule na základě zeměslovném« (Pojednání Král. české společnosti náuk, v Praze 1881).

Zároveň však pěstuje Palacký od počátku let sedmdesátých s botanogeografií souběžně zoogeografii. Čím dále, tím více stává se universálním biologickým geografem, jako žádný z jeho vrstevníků, a v letech osmdesátých a počátkem devadesátých ovládá Palacký i botanogeografii i zoogeografii docela souměrně. V těch letech stojí Palacký na své vědecké výši i jako akademický učitel, a vedle spousty menších studií vznikají veliké práce »Die Verbreitung der Vögel auf der Erde« (ve Vídni 1885) a »Die Verbreitung der Fische« (v Praze 1891, II. vydání s dodatky r. 1895). Tato díla, ač jsou psána slohem velice kondensovaným, znamenají práce základní, což bylo uznáno odbornou kritikou světovou. Podobných prací málo vyšlo z českého pera. Jest to skutečně obdivuhodná energie, s jakou Palacký dovedl i v Pražských, tehdáž v tomto odboru nadmíru skrovných poměrech překonati obtíže takových universálních publikací.

Z českých vrstevníků Palackého jest asi jen několik, kteří na základě vlastního studia — na to dlužno klásti váhu — vytvořili si určitý názor světový.

Jako botanogeograf byl Palacký hlavně přívržencem theorie Ettingshausenovy o původní jednotě flory zemské, neschvaloval však Ettingshausenovy elementy této flory. První z odborníků sledoval Středozemskou floru až do střední a západní Francie, první ukázal, že neexistuje nějaká jednotná flora čínská. Takové závěry lze sice vysloviti několika slovy, předpokládají však veliké studium a neobyčejné ovládání látky.

V zoogeografii provedl Palacký veliké kritiky na základních dílech klassiků, zvláště A. R. Wallace, a to i pro ty končiny, jež byly vlastní doménou oněch badatelů, tak především na přechodu z Asie do Australie. Zapomíná se často při botanogeografii a zoogeografii, že jsou tu dvě stanoviska, na jedné straně botanické nebo zoologické, na druhé geografické, což se z pravidla řídí podle osoby autorovy. Že autor geograf udělá nějaký přehmat v systematice botanické neb zoologické, nemůže býti přísně posuzováno, neboť stejných, neli horších poklesků dopustí se zase botanik nebo zoolog proti geografii nebo geologii. Mohli bychom uvesti eklatantní toho příklady z poslední doby. Pro pokrok vědy jest však nutno, aby obě zmíněná hlediska přicházela k platnosti, aby oba směry byly soustavně sledovány.

Palacký zajisté plně pochopoval celý moderní vývoj věd přírodních, ovšem nebyl z těch — právě v době největší vědecké činnosti — kteří rázem a enthusiasticky přijímají cizí mínění a nežádají přesných důkazů. Býval až na jisté výminky vždy trochu skeptikem, nedal se vésti modou, a co zvláště padá na váhu, nepřeceňoval quantum vědecky zajištěných poznatků. Zde jeho krásně vyrovnaný geografický přehled naší země přicházel k platnosti. Ukazoval vždy na to, že ohromné plochy naší zeměkoule jsou

vědecky podnes úplně neznámy, a že výzkum těchto končin rázem může změniti dosavadní názory.

Nauky Darwinovy přijímal jen s jistými modifikacemi; klonil se nejvíce k transformismu hlásanému Virchowem. Jako biologický geograf odsuzovával jako nevědecké ono užívání, vlastně nadužívání t. zv. migrační theorie, s jakým se operuje tam, kde se nedostává přesnějšího vysvětlení.

Dne 10. června 1882 měl Palacký ve výroční schůzi Král. české společnosti náuk přednášku na paměť Darwinovu. V této přednášce zaujal své osobité stanovisko k naukám Darwinovým. Jeví se tu vědecká samostatnost a kritičnost, pokud se jedná o vědu a její methody, a zároveň jisté — plným právem lze to říci — vznešené pojímání země a kosmu i jeho vývoje. Tato přednáška jest vlastní credo vědeckého života Palackého.

Svou řeč o Darwinovi končil charakteristickými slovy: »Zůstává nezapomenutelnou zásluhou Darwinovou, že hájil vždy dokonalost (perfektibilitu) světa, vždy vysoko cenil reelní pokrok jak člověka tak i přírody, a vřelými slovy projevoval své přesvědčení, že na této zemi od jejího počátku až podnes panuje zákon stálého pokroku ve všech organických říších. Ať se postavíme na jakékoliv stanovisko, jest to jistě nauka stejně útěšná jako plodná. I když se na jednotlivých místech země, jako ve Středomoří a v Orientu, jeví dočasný úpadek, i když jednotlivé rostlinné a živočišné formy degenerují, jednotliví národové odumírají a vymírají, přece pro celek trvá dále pokrok. V žádné době nevykazovala země takový souhrn krásy, bohatství, blahobytu, vzdělanosti a mravnosti, jejž má dnes, a jenž stále roste. Jednotlivým národům, kteří stárnou, jednotlivým individuím může se naskytnouti trudná myšlenka o stagnaci, rozkladu civilisace, úpadku světa. Ale to zůstává jen neoprávněným, subjektivním míněním. Žádný národ, žádná země nemá privilegium na svoje postavení od přírody samé — všecko, čím člověk buď jednotlivě, buď kollektivně jest a co má, musí si stále znovu vybojovávati v boji za život, jenž sám tvoří vždy nové formy světového vývoje. Tak jako jednotlivé rostliny a jednotliví živočichové zašlých geologických period, tak i lidé i národové jsou pomíjející, když vyplnili svou úlohu — věčným zůstává jen pokrok k lepšímu.«

Od počátku let osmdesátých vidíme Palackého každý rok na nějakém vědeckém sjezdu mezinárodním (geografickém, geologickém, botanickém, zoologickém, ornithologickém), na sjezdech německých geografů, přírodozpytců a j. Na různých sjezdech byl Palacký členem presidia, místopředsedou nebo předsedou sekce, na mnohých přednášel a téměř na všech zasáhl v debatu v jazyku německém, francouzském, anglickém nebo vlašském. Práce a přednášky jeho byly uveřejněny mimo češtinu v jazyku německém, francouzském, anglickém, italském, španělském a maďarském. Jako místopředsedovi botanického sjezdu Antverpského dostalo se mu velmi lichotivého nejvyššího uznání panovníkova.

Literární činnost Palackého vykazuje několik set vědeckých prací. Palacký pokládal nejen tu spoustu menších článků, ale i větší díla svá jen za průpravu k »chorologii,« pro niž si reservoval poslední léta na universitě a v pensi. Tak, jak ji Palacký hodlal psáti, na podkladu geologickém a biologickém, byl by to býval geograficko-biologický obraz povrchu zemského s podkladem geologickým, vlastně paleogeografickým, jistý pendant k velikolepému dílu jeho vrstevníka a přítele Eduarda Suessa.

Ještě uprostřed let devadesátých doufal Palacký, že mu bude přáno vydati toto dílo, jež by, ať již je psal jakýmkoliv stylem, bylo jistě zůstalo při vědomostech a průpravných studiích monumentálním pomníkem Palackého, kdy by autor byl v dostatečném klidu a zdraví mohl tráviti poslední decennium svého života.

Asi od r. 1895 znamenal jsem sám — jiní to tehdáž nepostřehli — u Palackého jistou dosti náhlou ochablost, jež se znenáhla stupňovala. Palacký tehdáž přišel k jistému, snad málo významnému úrazu, jenž byl znám jen několika osobám, a jenž ho vedl k tomu, aby se šetřil. Od té doby počala se umenšovati jeho velikolepá paměť, ačkoliv zůstávala vždy úctyhodnou, a od té doby zvykl si Palacký počítati se smutným faktem, že nebude mu přáno napsati své životní dílo. Viděl, že nesmí již tak skalopevně spoléhati na své zdraví a že organismus potřebuje jistého šetření. Přistupovaly k tomu ještě různé mrzutosti, plynoucí z našeho života akademického, jež také trochu strpčovaly Palackému některá léta, a později dostavily se i katastrofy v rodině, tak že Palacký k zamilovanému svému dílu nedospěl. V takové životní otázce musel ustoupiti muž, jenž před tím nikdy neumdléval v sledování svých cílů, ať jej již život jakýmkoliv způsobem vrhal zpět.

Málo kdo ví, jak Palacký, když spozoroval ten úbytek duševních sil, byl deprimován. Často se mnou o tom hovořil. Ovšem nesmíme si představiti u něho nějakou ochablost a slabost paměti, jež by mu byla nedovolovala vědecky pracovati. Ještě v prvních letech XX. století byla paměť Palackého mnohem lepší, než v sedmdesátce bývá, a teprve v posledních letech bylo znáti skutečné stáří. Totéž platí o jeho vědecké kritičnosti.

Kdo Palackého jen neúplně znal, mohl se domnívati, že si to všecko málo připouští. Tomu nebylo tak. Palacký sice v žádném ohledu, ani politickém ani vědeckém nebyl »štrébr,« ale i on toužil po onom zadostiučinění, jež skýtá dovršení životní práce, nikoliv snad k vůli úsudku cizí i domácí kritiky, ale k vůli ukojení vlastní vědecké touhy; dle mého soudu byl si toho dobře vědom, že mohl své vědomosti, svůj talent uplatniti mnohem snadněji a mnohem více, než se stalo, kdy by nebyl zamýšlel spojiti veškery ty průpravné práce v jeden velikolepý celek, kdy by nebyl sledoval veliké cíle. Zatím musel u nás zaslechnouti velkopanské úsudky osob, jež nedovedly pochopiti jeho vysoké snahy. Jak

trpké to asi bylo pro muže u vědě tak poctivého! Vím bezpečně, že skutečně bylo.

Až do poslední chvíle uchoval si Palacký názor na svou vědu, jenž úplně odpovídal jejímu současnému stavu. Velice bystře vystihl, kde se zachovává správný směr. Ještě poslední projev Palackého před velkým odborným publikem ukazuje, jak u něho, jenž po léta již se nestaral o čistě methodické práce o geografii, jenž měl jistou antipathii ku pracím, i v poslední době dosti hojným, o geografii jako vědě, přece harmonicky bylo vypěstováno naprosto moderní nazírání na geografii jako vědu. Bylo to na sjezdu německých geografů v Norimberku r. 1907. Dr. Tiessen, jeden z předních žáků Richthofenových, odvolávaje se na svého geniálního učitele, odsoudil tu důrazně onen směr, jenž klade hlavní váhu na nové objevy a zanedbává zpracování velikých otázek ve vlastní typické geografii, totiž regionální, a sice nejen v Evropě, ale zvláště v zemích mimoevropských, čímž jest ohrožen stejnoměrný pokrok ve vědě geografické. Účastníci sjezdu měli dojem, že ostří této přednášky směřuje proti nástupci Richthofenovu v Berlíně, prof. Penckovi, jenž také ihned se pokusil o jisté obhájení svého směru, vysvětlil sice něco, ale v hlavní věci nedocílil souhlasu. Do zajímavé debaty zasáhli mimo jiné dva charakterističtí účastníci, prof. Drygalski a prof. Palacký. Proslulý badatel polární v plné síle životní i sedmasedmdesátiletý stařec theoretik shodovali se úplně v úsudku, že nutno v geografii žádati souladné spolupracovnictví obou směrů, z nichž ani jeden ani druhý nemůže býti kladen vědecky výše. Tento náhled také došel souhlasu valné většiny přítomných geografů. To bylo naposledy, co Palacký zasáhl do vědecké debaty.

Několik jen slov o Palackém jako akademickém učiteli. Mám zde na mysli ovšem jenom jeho činnost na české universitě. Obnoviv r. 1878 svou habilitaci ještě na společné universitě, kdež mu ji opomenuli odníti, ač byl téměř po čtvrtstoletí nepřednášel, přešel Palacký jako soukromý docent na českou universitu. Teprve r. 1885 stal se mimořádným profesorem. V té době, v prvých počátcích české university, dopustili se tehdejší kollegové Palackého osudné chyby. Na německé universitě byla již řádná stolice geografie, kterou zastával prof. D. v. Grün. Na české stal se teprve r. 1885 Palacký profesorem mimořádným. Byl jsem sám v osobním, přátelském styku s profesorem Grünem na německé universitě, ale tolik mohu dnes tvrditi, že Palacký si aspoň stejnou měrou zasloužil v té době řádné profesury geografie na české universitě. To jisté odstrčení Palackého, to byl ten základní hřích na české geografii, v jehož následcích ještě dnes geografie na české universitě laboruje. I kdy by se byla ignorovala veškera dřívější činnost Palackého, dlužno říci, že r. 1885 vydal Palacký dílo »Geographische Verbreitung der Vögel,« kteréž odborná kritika označila právem jako dílo základní, jež ostatně ještě dnes není překonáno — a Palacký, u věku 55 let, byl téhož roku jmenován teprve profe-

sorem mimořádným. Při tom byly proti Palackému stavěny kandidatury, jež by se za normálních poměrů pokládaly za nemožné. Toto jednání zanechalo pochopitelnou trpkost v celé další universitní karriéře Palackého a znamenalo ovšem zdržení celého vývoje naší vědy na jediné české universitě; to znamenalo, že Palacký jako mimořádný profesor neměl se svými návrhy pro svůj odbor tak pevnou posici jako jeho kollegové profesoři řádní, že se geografický ústav i ve svém založení i ve svém vypravení opozdil skoro o celé decennium, zkrátka, že se propásla vhodná doba, zabil čas, jenž se nikdy nevrátí. Vědecky byl Palacký v té době na výši.

Tehdáž měl skutečně odborné žáky, a kdy by v Praze tenkráte bylo bývalo pomůcek, vypadalo by to dnes s geografií v Čechách trochu jinak.

Ti, kdož znají geografii na universitě jen z posledního desítiletí, nemají ani tušení, s jakými obtížemi museli jsme my dříve zápasiti. To, co jsem nedávno napsal k smutnému čtvrtstoletému jubileu samostatné české university o geografickém ústavu, jest psáno nejmírnějšími slovy. Ta historie geografie na české universitě jest ještě mnohem horší, než tam líčeno. Různých momentů nechtěl jsem se za života Palackého vůbec dotknouti, a ještě dnes řídím se, jistě v intencích svého mrtvého učitele a přítele, zásadou zanechati rekriminací a útoků pro minulost, jíž změniti nelze, a spíše to, co se stalo, korrigovati v budoucnosti.

Palacký nebyl pedagog, to jest pravda; zastupoval na naší universitě ten velký typ starého liberálního profesora učence, jaký se dříve vyskytoval na universitách našich říšských sousedů. Palackému nedostávalo se měřítka pro prostředního absolventa našich středních škol. Předpokládal u svých posluchačů veliké všeobecné a i značné odborné vzdělání. V první době jeho působení na universitě, kdy věnovali se filosofii jen z lásky ti, kdož z pravidla vedle talentu přinášeli i soukromou přípravu a snahu po vědecké práci, nebyla intellektuální distance mezi Palackým a jeho žáky tak veliká, jako v posledním desítiletí, kdy studoval filosofii kde kdo, a kdy již prostřední talenty mohly vyniknouti nad své okolí, kdežto dříve pracovníci nepoměrně větší pro nedostatek pomůcek a podpory bez povšimnutí zanikali. Jenom pro ty, kdož skutečně měli jistou přípravu a porozumění, byl Palacký skutečným učitelem, jenž rychle uváděl do světových problémů a povznášel k vyšším hlediskům.

Pamatuji se ještě jako dnes na ony doby, kdy jsme mívali u Palackého geografické colloquium v neděli od 9 do 11 hod. v místnostech prof. Krejčího a později O. Nováka. Palacký kladl velikou váhu na znalost moderních jazyků, a když viděl, že to dobře nejde s cizí terminologií, dělal částečně i učitele jazyka francouzského. Překládali jsme ku př. u něho v jisté době kapitoly z veliké francouzské geologie Lapparentovy. Byly to idyllické doby, na něž rád vzpomínám, a vzpomínku kalí mi vždy jen úvaha, co práce, co talentu a ideálního snažení bylo tu ve

svém vývoji zaraženo nešťastnými poměry, jež změniti nemohl ani náš učitel, ani my, a za něž smutnou odpovědnost mají různí činitelové, o nichž nechci tuto dále se šířiti. Pravil jsem, že Palacký nebyl pedagog. Rovněž lze říci, že neovládal moderní techniku práce a neznal manipulace s moderním instrumentariem. Postrádal vůbec veškeré manuelní zručnosti. Ale tyto nedostatky byly silně vyváženy jeho vědeckým kriticismem, jenž se často osvědčil i tam, kde jsme z počátku všichni pochybovali, jeho rozhledem po naší vědě jako celku, jenž vynášel nová hlediska a hlubší pojímání jednotlivých problémů a varoval před ukvapenými pracemi.

Přednášky Palackého v poslední době zůstávaly ovšem značně za přednáškami jeho před 20 nebo i 10 lety. Tehdáž slyšel jsem u něho duchaplné, originelní výklady, jež vysoko vynikaly nad niveau obyčejných přednášek. Jistou chybou jeho bylo, že nedovedl určiti, co průměrní posluchači dovedou zpracovati.

Bylo při pensionování Palackého tu a tam řečeno, že nezanechává školy. Zde dlužno leccos vysvětliti. Rozhoduje tu již měřítko, jež se na tak zvanou školu, po případě na vědu klade. Někdo činí vyšší, někdo nižší požadavky. Právě v geografii, jakmile se postavíme na stanovisko geografie jako celku, rostou požadavky tak, že jim mladí odborní pracovníci vůbec nemohou vyhověti, neboť předpokládá se tu veliké quantitativní vědění, jehož lze jen během delší řady let dojíti. Shovívavější jest ovšem stanovisko úzkého specialisování, jež však právě v geografii na universitě není zcela na místě. Palacký zaujímal k mladší generaci to první stanovisko. Nebyl přítelem překotné výroby vědeckých drobnůstek bez široké průpravy — na tu především kladl váhu —, nepokládaje to za normální postup v geografii. Již tím vysvětluje se mnoho. Dále však nutno uvážiti, že vědecká škola v odborech, jako jest geografie, předpokládá zařízené ústavy. Bez těch není o nějaké vyšší vědě ani řeči, leda by soukromník vládl velikými prostředky finančními a disponoval časem. Také to jest u nás neobyčejnou vzácností. Nastínil jsem martyrium naší vědy na universitě ve zmíněném již spisku o geografickém ústavu. Než jsme se pustili do produkce vysoké vědy, museli jsme položiti základy pro ni. Nenalezli jsme nikde podpory, a kdy bych měl vyprávěti, s jakými překážkami bylo nám zápoliti, zhrozila by se česká veřejnost. Nyní ovšem se již bude pracovati lépe, ale ti, kteří tento nynější stav, třebas ještě nezcela utěšený, přivodili, museli to draze zaplatiti.

Jisto jest, že Palacký nebyl zrovna praktický při tvoření moderní geografie u nás, ale kdo zná trochu zákulisí, musí mu i v tomto směru býti mírným soudcem. Netřeba nám tu prozrazovati něčeho ze zákulisí, můžeme prostě jen uvesti fakta celé vědecké veřejnosti známá. Dalších kommentářů k nim není ani třeba.

Ve chvíli, kdy Palacký odcházel do pense, byli na všech osmi rakouských universitách dva soukromí docenti geografie, a sice jeden na Lvovské a jeden na české universitě — pisatel těchto řádků; na pěti německých universitách ani jediný docent geografie, třebas byli ve Vídni dva řádní a jeden mimořádný profesor a na ostatních všude po jednom řádném profesoru. A když ve Vídni profesor Tomaschek zemřel a profesor Penck (rodem Sas) odešel, museli oba dva noví profesoři býti jmenováni z Německa. Na německé universitě v Praze trvá řádná profesura geografie (profesor rovněž rodem Sas) mnohem déle, než na české, a není tu dosud soukromého docenta, jako dnes mimo Vídeň na žádné německé universitě v Rakousku, a Němci jsou přece v dělání školy mistři a měli i u nás nepoměrně více prostředků k disposici než my.

Příčina, že v Rakousku jest vůbec nedostatek soukromých docentů geografie, vězí v malé podpoře geografie od státu. Dotace na ústavy u nás jsou zrovna almužny, vyhlídky docentů minimální, na české universitě ani ne takové jako na střední škole. Na celé řadě technik v Německu existují mimořádné, ano i řádné profesury geografie, v Rakousku dosud ani na jediné. Za takových podmínek jest ovšem nesnadno tvořiti vědeckou školu.

Co Palacký vykonal pro geografický ústav české university, jejž založil, a jehož ředitelem byl po řadu let, naznačil jsem stručně v loňském svém článku (V. Švambera, Geografický ústav české university. Časopis turistů, 1907. Také zvláštní otisk). Aspoň třetina dosti velké knihovny tohoto ústavu jest jeho darem. Rovněž hospodářsko-geografická sbírka vznikla zde úplně jeho nákladem.

Velikolepý odkaz zanechává Palacký botanické geografii na naší universitě. Asi před desíti lety pojal myšlenku shromážditi herbář, jenž by charakterisoval flory typických končin naší zeměkoule. Se vzácnou u starce energií navázal styky po celém světě, objednával centurii rostlin za centurií a těšil se, jak geografický herbář — to jmeno mu dal — rostl. Naleznou se tu zajímavé kollekce ze všech končin zeměkoule, nádherné sbírky z Australie a Nového Zélandu, z ostrovů Tichomořských, ze Sahary i rovníkové a jižní Afriky, z Patagonie, Alasky i Grónska, rostliny sbírané na výpravách Převalského, sbírky z Malé Asie, z celého Balkánu, vůbec sbírka, jaké česká universita dosud postrádala. Herbář tento, jenž při smrti Palackého čítal přes 30.000 listů, bude uložen v botanickém ústavu, kdež jedině jej lze uchovati a vědecky zužitkovati. Profesor Velenovský, jenž v posledních letech sbírce té věnoval stálou pozornost a částečně ji již za života Palackého přebíral, hodlá herbář ten nejen řádně upraviti, ale i doplniti a sledovati při tom dále botanogeografickou tendenci, tak že památka Palackého bude na české universitě čestně uchována právě v tom oboru vědy, jenž zesnulému byl v posledních letech útěchou po mnohých sklamáních života a posledním snem před smrtí.

Tím, co jsme uvedli, není vědecká a kulturní činnost Palackého ani zdaleka vyčerpána. Zde ještě připomínáme, že jevil vždy učinlivý zájem o Museum král. českého, kdež po dlouhá léta věnoval svou lásku sbírce botanické, jejímž inspektorem býval, kdežto v posledních letech vyhledával rád bibliothéku musejní. Této bibliothéce věnoval zvláště v starší době přečetné dary. Počátkem let šedesátých Palacký zároveň s Ed. Grégrem první u nás propagovali myšlenku popularisování vědy extensí. Veliké účastenství měl Palacký také při zakládání komitétu pro přírodovědecký výzkum Čech. Po celých 50 let byl členem (mimořádným) Královské české společnosti nauk. Osobní styky Palackého byly neobyčejně rozsáhlé; byl po celé Evropě a i za mořem osobností stejně známou geografům, jako geologům, botanikům, zoologům i politikům. S universitou nerozloučil se vlastně nikdy. Jsa od r. 1891 řádným profesorem, vstoupil na odpočinek r. 1902. Byl při tom vyznamenán řádem železné koruny 3. třídy. S malým přerušením přednášel i potom až do své smrti hlavně o biologickém zeměpisu.

Několik dní jen uplynulo od chvíle, kdy Palacký slavil své sedmdesáté narozeniny, když upadl v těžkou nemoc. Asi týden kolísal mezi životem a smrtí. Vzdali jsme se již veškeré naděje; jediný snad, kdo tenkráte doufal v životní síly Palackého, byl dr. Fr. Lad. Rieger Nebyl sklamán ve své důvěře. Palacký díky vědě a láskyplnému ošetřování prof. Hnátka záhy se pozdravil a nabyl zase sil v míře takové, že překonal naše očekávání. Doprovázel ještě r. 1903 Fr. Lad. Riegra na královském pohřbu, pochoval v červnu r. 1903 svou choť paní Adelinu Palackou, rozrušen doprovodil i prof. Bohuše Riegra na královský Vyšehrad, a konečně odebral se sám k věčnému odpočinku na hřbitov Lobkovický.

Ještě ve čtvrtek 20. února zastavil se u mne v geografickém ústavu a zdánlivě spokojen hovořil se mnou o zamýšlené jarní cestě na Rivieru a letní cestě do Holandska. Odpoledne účastnil se ještě volby dr. Herolda, večer však cítil se býti nevolným. V pátek dopoledne vyslovil lékař první obavy. Životních sil rychle ubývalo a v sobotu večer, když jsem posléze u nemocného dlel, mluvil již velmi těžce, přece však nemyslil jsem, že s ním mluvím naposled. Skutečně skonal blízko k půlnoci z 22. na 23. únor 1908 za přítomnosti své věrné ošetřovatelky sl. Anny Řehákové, jež po celé čtvrtstoletí řídila domácnost Palackých a zatlačila mu oči. Byla to smrt skutečně šťastná, neboť při celkovém stavu Palackého obávali jsme se vždy, že bude mu konečným údělem dosti dlouhá trapná nemoc.

Za ohromného účastenství byly tělesné pozůstatky Palackého 25. února na Král. Vinohradech vykropeny a 26. února zavřela se nad ním navždy rodinná hrobka v Lobkovicích.

Odešel muž, jenž velikolepostí svého talentu, ohromným věděním, úžasnou prací, poctivostí vědeckou i politickou, přímostí své povahy neobyčejně vynikal nad veškeru prostřednost.

Díla Palackého, třebas znamenají jen torso jeho vědeckých snah, nepropadnou hned tak zapomenutí; telegrafické věty a idey v nich obsažené vynoří se nejednou jako podklad nových badání.

V jiném prostředí byl by Palacký jistě dosáhl výsledků zcela neobvyklých, avšak i to, co vykonal v nejnepříznivějších poměrech českých, jest úctyhodno a zajišťuje mu trvalou památku všech příslušníků našeho národa, jemuž přinesl veliké oběti a jehož poctivým synem zůstal až do posledního dechu.

Jan Palacký zůstane ještě dlouho nezapomenutelnou postavou.

K jubileu prof. Josefa Kalouska.

Podává

dr. Josef Volf.

(Dokončení.)

Pohledněme nyní, jak prof. Kalousek za posledních desíti let pokračoval v literárním díle svém a co po té stránce vykonal.

V jubilejním roce stých narozenin Palackého a osmdesátých Tomka napsal úvodní slovo do Časopisu Českého Musea, jehož zakladatelem Palacký byl, a do něhož Tomek i Kalousek hojně přispívali. Pietní vzpomínka tato souvisí s životopisným nástinem Palackého, jejž byl Kalousek vydal r. 1876 na oslavu ukončení Dějin Palackého, jichž vydání vzorným spůsobem obstaral; položen jest i před vydání Bohuše Riegra z r. 1906. Kalousek byl nad jiné povolán pronesti vhodné slovo o slavném historiografu našem, an žil v jeho ovzduší a míval častou příležitost pohlednouti do duševní dílny jeho. Proto jest i další jeho práce o Palackém z toho roku: »O vůdčích myšlenkách v historickém díle Frant. Palackého,« vyšlá v Památníku Palackého, výborným vodítkem ku poznání velkolepého pojetí dějin u Palackého, jakož i filosofické vytříbenosti Kalouskovy, který s jemnou dovedností odhaluje veškery filosofické subtilnosti v díle Palackého. Jest to krásná práce, založená na autobiografických údajích a hluboké znalosti děl Palackého, a nahrazuje podnes jeho korrespondenci, jejíž druhý svazek vyšel roku 1902. Ve spojení s těmito studiemi jest i Kalouskova jubilejní vzpomínka V. V. Tomkovi věnovaná a v Osvětě r. 1898 uveřejněná. Roku 1899 napsal Kalousek do Osvěty »Nekrolog Josefa Emlera,« tklivé přátelské rozloučení s tichým, neúmorným pracovníkem v dějinách českých, s kollegou i přítelem drahým. Rovněž vřele jest psán nekrolog moravského historika Vinc. Brandla, v Osvětě 1902.

Roku 1900 uveřejnil Kalousek v Musejníku studii: »Anglická píseň o sv. Václavu,« jejíž domnělá starobylost se ukázala

zala býti lichou, neboť píseň složena Johnem Masonem Nealem asi kolem r. 1856 a přešla do národního básnictví anglického jako »Píseň o dobrém králi Václavovi.« S touto studií souvisí i druhé vydání »Obrany sv. Václava« r. 1902. Kalousek svých původních šest feuilletonů v Pokroku z r. 1872 přepracoval a rozšířil tak značnou měrou, že kniha vzrostla na objem trojnásobný, při čemž autor arci hleděl ke všem pramenům vydaným za posledních třiceti let. Sv. Václava zbavil Kalousek jeho legendárního mnišského hávu a ukázal jej v pravé lidské jeho podobě. Obšírný posudek této důležité práce, napsaný Konst. Jirečkem, je znám čtenářům Osvěty z r. 1902.

Staré doby dějin českých týká se i Kalouskův článek: »Nejstarší kronika česká? Nový přetřes o Kristiánově životě sv. Lidmily a sv. Václava,« v Osvětě 1903, jakož i nová úvaha, tamtéž vyšlá: O legendě Kristiánově. Jest to polemika s dr. Pekařem, který vystoupil s náhledem, že legenda Kristiánova, od Dobrovského za kompilaci 14. stol. prohlášená, náleží 10. stol. Kalousek se opřel tomuto tvrzení. »Nečiním toho proto,« pravil, »jako bych v Pekařově počínání viděl něco škodlivého, ani proto, že bych na stará kolena liboval si v hádkách, ani z nějaké nepřízně k mladšímu kollegovi.« Jednalo se mu jen o vědeckou pravdu, když prohlásil, »že legenda Kristiánova jest kompilace, pořízená z několika starších legend rozdílného původu, věku i hodnoty, z nichž legenda o utrpení sv. Lidmily zdá se býti starší a lepší než legendy o sv. Václavu, kterých Kristián nejvíce užil.« Spor o Kristiána není podnes zcela bezpečně rozhodnut. V boji proti domněle nejstarší kronice bude asi pokračovati Kalouskův universitní nástupce Václav Novotný, který v jubilejní přednášce o Kalouskovi, 31. března t. r. v Historickém Spolku konané, veřejně dal Kalouskovi za pravdu, že Kristián jest falsum 14. stol. I dřívější se dovolávání ztraceného Bodecenského rukopisu stalo se pro Pekaře bezpředmětné, poněvadž rukopis ten byl nalezen a shledáno, že pochází teprve z 15. stol. [1])

Sem možno zařaditi i kritickou rozpravu: Kalendář českého původu z prostředka XII. stol., v Časopise Českého Mus. 1902, v níž Kalousek řeší otázku, kde byl napsán kalendář přivázaný k žaltáři arcibiskupa Egberta Trevirského; dospěl k výsledku, že byl ten kalendář psán v Čechách při kostele sv. Víta na hradě Pražském. Do této starší periody dějin českých patří i polemická rozprava: O listině císaře Jindřicha z r. 1086, kterouž Morava byla opět přivtělena k diecesi Pražské, v Českém Časopise Historickém 1902, a Závěť Kochanova z 12. stol., tamže 1901.

Do r. 1900 spadá také Kalouskova přednáška: »O státním právě českém,« konaná v Pražském Klubu a vydaná jako 9. číslo »Přednáškové knihovny.« Jedná spůsobem přehledným a stručným o osudech českého státního práva, které se sběhly v posledních

---

[1]) Srv. o tom: Schreuer H., Przemysl-Samo, v čas. Vierteljahrschrift f. Social- und Wirtschaftsgeschichte V, 1907, str. 196 a d.

stoletích před r. 1848, jakož i o různosti názorů na historické státní právo české. Abychom ukázali na ducha, jenž tuto přednášku ovládá, klademe sem z ní tento úryvek: »Snaze po historickém státním právu nejde o to, aby obnovilo se vše to, co někdy ve státě českém uvnitř anebo v poměrech na venek právem bylo. Snaha taková jest nemožná a potýkala by se sama s sebou, poněvadž jako život jednotlivce má své rozmanité doby, jiný jest v mládí a jiný ve stáří, tak i život politického národa mění se od pokolení k pokolení, v rozličných dobách vede k rozličným útvarům práva veřejného, vnitřního i zevnějšího; některé takové útvary rychle vznikají a rychle zanikají, některé přetrvávají mnohé věky. Rozumný vlastenec v přítomnosti může se snažiti o oživení jen takových útvarů státoprávních z minulosti, ***které se hodí do naší doby***, které hoví nynějším potřebám, nebo aspoň které jim nepřekážejí: co by nynějším potřebám národa škodilo, i když to jednou bylo platným právem, toho nikdo k životu křísiti nebude. A rovněž co z nynějších útvarů právních hodí se k praktické potřebě anebo co se aspoň s ní srovnati může, to nechť zůstane v platnosti i nadále. Jako život každého organismu, tak i život státu má se bráti v před nenáhlým vývojem, nikoli přetržkami a převraty.«

Roku 1902 požádal Kalouska Rychnovský odbor studentského spolku Krakonoše o přednášku při veřejné schůzi pro zřízení druhé české university na Moravě, konané 7. září ve Vamberku, rodišti Kalouskově. Ačkoliv se Kalousek od své nervové choroby r. 1889 přednáškám mimo školu vyhýbal, zašel si tentokráte přece z letního svého sídla v blízkém Potštýně do Vamberka, aby přednesl několik úvah o Husovi, »ježto o Husa zhusta se vedou hádky a vznikají rozbroje, kteréž jsou národní věci na škodu.« [1]) Kalousek klade důraz na dva hlavní požadavky, kterými se mají představy o Husovi státi správnějšími a důkladnějšími, totiž: 1. aby historikové prozkoumali život a činnost Husovu a ocenili jeho význam, 2. aby správné vědomosti o Husovi rozšířily se mezi lidem. Ukazuje, co v oboru badání o Husovi bylo již vykonáno a co ještě vykonati třeba. »Máli dějezpyt pokračovati valně a spolehlivě, jest potřebí tiskem vydati nepřehlednou řadu původních záznamů letopiseckých, dopisů a spisů úředních, kázání a jiných řečí, traktátů a jiných výkladů, jež mohou nějak objasniti život a působení Husa a jeho vrstevníků, jakož i jeho předchůdců i protivníků.« Znovu vyvrací různé bludy, jako by hnutí husitské pocházelo z trvání kalicha v Čechách v době starší, jak o tom psal již v programu reálného gymnasia Malostranského r. 1881, a vidí v Husovi předchůdce německých a švýcarských reformátorů 16. století. Ostře odsuzuje veškery výstřelky, které při oslavách Husových na účet pravdy vznikají, kde pouze »vlastní srdce,

---

[1]) Přednáška otištěna v Nedělních Listech Hlasu Národa, 14. a 21. září 1902, a vyšla též samostatně jako č. 2 Politické knihovny Hlasu Národa pod titulem: O potřebě prohloubiti vědomosti o Husovi a jeho době.

vlastní domysl« rozhoduje, a vědecká pravda zůstává stranou. Mimo jiné ukazuje i lichost domněnky, jako by obrazy a sochy Jana Husa byly později vyhlášeny za obrazy a sochy Jana Nepomuckého. Byla to břitká slova, jimiž Kalousek hájil nedotknutelnost historické pravdy, zaujav stanovisko, že »politické ohledy musejí ustoupiti stranou; neboť povinností historika jest hlásati to, co poznal za pravdu, nikoli však to, čeho si přeje ta neb ona strana; výroky jeho mají se zakládati na svědectví původních pramenů, nikoli však na ideálech srdce.« Polemická část, která se týká nového vydání novověkého falsa, Lži-Pogiova spisu: »Výslech, odsouzení i upálení mistra Jana Husa,« byla otištěna i v Osvětě 1902, v článku: Nové vydávání »Pogiových« listův o Husovi. Jako nejlepší prostředek ku poznání pravého smýšlení Husova a pravé jeho povahy radil Kalousek čtení vlastních spisů Husových. V témž smyslu jest psána i jeho úvaha v Máji 1903: Mistr Jan Hus.

S dobou husitskou souvisí dále i jeho studie v Musejníku 1903: »Záští ve východních Čechách (1402—14) a přepadení kláštera Opatovického (1415),« pracovaná na základě Vatikánských pramenů; odhaluje též smyšlené bájky Hájkovy a jeho následovníků. Sem patří i obšírný posudek o Tomanově Husitském válečnictví, uveřejněný v Osvětě 1898.

Roku 1905 vyšel první svazek Kalouskových Řádů selských a instrukcí hospodářských v Archivu Českém, jehož redaktorem Kalousek jest; od té doby vyšly pak další dva svazky. Obšírný a výstižný obsah této důležité publikace podán v Osvětě 1906 z pera Otak. Joska ve dvou článcích: Prameny k dějinám selského lidu v Čechách, a Čeští sedláci a jejich vrchnosti od roku 1626 do konce 17. stol. Řády selské mají býti pouze přípravou k velkým agrárním dějinám českým, o nichž se zmínil Kalousek již ve své rozpravě: O zřízení a původu obce velikoruské, v Musejníku 1880, a k jichž sepsání byl r. 1884 vyzván Královskou českou společností nauk, když obdržela značný peněžitý dar od knížete Jiřího z Lobkovic, aby honorovala z něho »*pragmatické dílo o historickém vývoji práva agrárního a poměrů sociálních obyvatelstva rolnického v Čechách, počínaje 16. stol. až do doby nejnovější.*« Od té doby pracuje Kalousek soustavně o svém hlavním životním díle, jak ukazují jeho práce: Listiny a zápisy Bělské o věcech městských a selských z r. 1889, Rýmované skládání o věcech sedlských z r. 1891, O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtním na statcích svobodných v Čechách i na Moravě z r. 1894, Listiny klášterů Sedleckého a Skalického z r. 1895; Římské zprávy o Čechách (z r. 1775) z r. 1903, jež obsahují písemnosti, týkající se jednak selského povstání toho roku, jednak i sektářství, které v severovýchodních Čechách podtají stále se udržovalo. Sem možno zařaditi i Zprávu o pamětech Františka Vaváka Milčického, v Českém Časopise Historickém 1902.[1])

---

[1]) Podrobný bibliografický výčet prací Kalouskových do r. 1898 podal Zíbrt v Musejníku 1898.

Nástin svých Dějin selského stavu v Čechách[1]) podal Kalousek v prázdninových kursech, nařízených od vlády pro profesory českých středních škol roku 1905, kdež 6 hodin vykládal o ***historii stavu selského v přehledu povšechném.*** Ukazoval v pořádku časovém, jaký byl kdy stav obecného lidu v Čechách ve vsích a ve dvořích, jaké byly právní poměry pracovního obyvatelstva k půdě od něho vzdělávané a jaké byly povinnosti jeho ku pánům, i jak se to vše během časů měnívalo. Nejprve pověděl, co víme o prvotním stavu obyvatelstva českého v nejstarších dobách až asi do roku 1200, klada důraz na to, že prameny z těch dob jsou jen zlomkovité, namnoze nejasné, výklady jich nejisté, a že tedy nemožno sestaviti z nich obrazu souvislého a spolehlivého. První známá velká proměna nastávala v tom okolo roku 1200 valným zakládáním vesnic na spůsob nový, jemuž říkali právo emfyteutické, německé nebo zákupné; i staré vesnice měnily se potom znenáhla na tento nový spůsob, jenž nebyl sice vzorně dokonalý, ale byl mnohem lepší, než starý zkažený, jenž na konec stával se nesnesitelným. Jmenovitě staré skutečné otroctví znenáhla vymizelo, ubývalo nevolníků, ubývalo však i prostých nešlechtických svobodníků; rozmanité dřívější třídy obyvatelstva vesnického během dvou set let proměnily se v jediný stav selský dosti jednostejný; členové jeho, sedláci větší i menší, byli poddáni svým pánům, z majetku svého museli pánům odváděti umluvené dávky a jim také něco málo pracovati zdarma; též podlehali jejich moci soudní a správní, ale byli osobně svobodni: mohlit se vyprodati a jinam stěhovati, zachovalili při tom formy předepsané, a pán jim v tom nemohl brániti. Tento stav poddaného lidu počal již ve 14. století znenáhla se měniti a kaziti, nejdříve uváděním práva odúmrtného; vrchnosti rozšiřovaly svoje právo nad poddanými, nedopouštějíce jim statek volně odkazovati, a chápajíce se samy majetku poddanského, zvláště neměllí starý poddaný synů k hospodářství schopných, a někdy i když měl. Právo odúmrtné dávalo příležitost k uvalování také jiných nových břemen na poddané. Válka husitská neprospěla poddaným, jak se někteří nadáli. Po konečném vítězství šlechty u Lipan a po upokojení země nastalo v druhé polovici 15. věku nové obmezování práv poddanských a nové množení práv vrchnostenských. Osobní svoboda poddaných, jaká v dřívějších dvou stoletích byla pravidlem, byla kus po kuse odstraněna, poddaní stali se nevolným majetkem svých pánů, rolník byl připoután k půdě, kterou vzdělával. S tou půdou byl poddaný prodáván, bez půdy nebýval prodáván; tím lišil se od pouhého otroka. Důsledky nevolnictví zavedeného na sklonku 15. století neukázaly se hned všechny najednou, ale jeden po druhém při rozmanitých příležitostech; ale hned za slabých dvou králů z rodu Jagellonského vyplynuly z něho začátky hmotného

[1]) Srv. též Božek J., Čeští sedláci a jejich vrchnosti, v Osvětě 1906, kde podán krátký, ale výstižný obsah těchto přednášek, jakož i Volf, Čas. Č. Mus. 1908 a čas. Venkov ze dne 2. dubna 1908.

i duševního úpadku stavu selského, ten pak úpadek potom vzrůstal téměř po tři sta let. Nastoupením krále Ferdinanda z rodu rakouského r. 1526 toto klesání stavu selského sice se nezastavilo, ale aspoň jeho rychlost ulevila, tak že skoro po celé století mohlo pokračovati jen zvolna. Za to však když r. 1620 protestantská šlechta byla poražena, nastal přímý opak toho, čeho žádala logika předešlých událostí; módní tehdáž theorie absolutismu a spustošení země válkou třicetiletou přivedly vládu k tomu, že bezstarostně dopustila panské sobeckosti ukládati poddaným roboty dříve nevídané a neslýchané, až nesnesitelné. Bída hmotná, kterou způsobila válka, byla tím spůsobem v lidu utrvalena, náprava její znemožněna; dlouhým trváním bídy hmotné nastal u lidu také nejhlubší úpadek vzdělanosti a síly mravné. Že takováto zbědovanost stavu selského, většiny obyvatelstva, jest na škodu státu, k tomu poznání přišla teprv vláda Marie Terezie, kteráž proto začala starati se o nápravu; syn její Josef II. v tom pokračoval. Jejich reformami byl po stránce živnostenské a sociální způsoben dobrý obrat. Po císaři Josefovi II. nastala v těchto snahách zastávka, kteráž trvala až do roku 1848; tu počíná se nynější doba. Uvedena byla úplným osvobozením stavu selského a dovršením jeho vlastnického práva k půdě.

Všechny proměny zde naznačené byly v přednáškách Kalouskových stručně vyloženy, v čem záležely a jak přišly k místu, a rovněž krátce vždy hlavními črtami byl dolíčen stav, jenž předcházející proměnou u vesnického obyvatelstva nastal a pokračoval až zase do nové proměny. Tyto přednášky chtěl Kalousek hned vydati tiskem; ale že pro jiná zaměstnání nestačil upraviti rukopis k tisku, zůstalo to dílko nevydáno až po dnes. Autor však hodlá přiložiti k němu poslední ruku, jakmile dokončí svou práci při Archivě Českém. Načež míní poslední své síly věnovati obšírnému zpracování téže látky, totiž právním a sociálním dějinám stavu selského v Čechách, s příležitostným přihlížením ku podobnému vývoji moravskému.

»Jest hrubý omyl domýšleti se, že jest možný nějaký pokrok v dějepravě bez původních pramenů,« praví Kalousek, a proto jal se vydávati Řády selské, chtěje své velké agrární dějiny české: Historii stavu selského v Čechách, postaviti na nezvratnou půdu pramennou. Požadavek tento zdá se sice býti samozřejmý, avšak často ustupuje modním fantasiím, jež se při bližším ohledání ihned shroutí. Na doklad toho uvedu z Kalouskovy činnosti malý obrázek, jak úspěšně proti takovým vývodům vystoupil. V řadě modelů Národopisného Musea nachází se model vesničky Vápenska u Kostomlat v okresu Nymburském, jenž byl v článcích Politiky a i v Průvodci po Národopisném museu československém prohlášen za vynikající typus staroslovanské vsi kruhové, »soustředěné kol nevelké okrouhlé návsi, jaký nejvíce vyznačuje princip rodový.« Takovým spůsobem píše se o Vápensku i v díle: Národopisná výstava československá, v kapitole: Modely staveb a obydlí lidu československého. Praví

se tam na str. 145: Vápensko »představuje nám vzor, v němž spatřujeme, jak původně zakládaly se vsi, a to nejen v Čechách, nýbrž i v celém království.« Německé, zvláště Meitzenovy vývody o typech vsí německých a slovanských byly zde přijaty a na kruhové vsi Vápensku vykládány, aniž by se pátralo o historii této vesnice, pokud její starobylost jest prameny dosvědčena. Na tyto horkokrevné výklady působila kritická rozprava: »Ves Vápensko,« uveřejněná v Českém Lidu 1898, jako studená sprcha. V rozpravě té ukazuje Vácslav Hejnický, záhy zesnulý nadějný syn Kalouskův Slavibor (zemřelý (1901), že nynější ves Vápensko povstala teprve v letech 1654—1713 tím, že pustý grunt Vokatovský u Hronětic mezi sedm poddaných byl rozdělen. Staroslovanská kruhová ves, typ původních osad českých, proměnila se pod kritickým drobnohledem Kalouskovým v osadu z počátku 18 století; s tím drobnohledem naučil se zacházeti od otce i syn, jenž svou literární prvotinu z ostýchavosti podepsal pseudonymem Vácslav Hejnický.

Z ostatní literární činnosti Kalouskovy za posledního desítiletí uvádíme jeho: Ruch irsko-národní, v Osvětě 1898, delší studii o vzkříšení jazyka irského; Anglická čtení o dějepiscích českých, posudek to Lützowovy knihy Lectures on the Historians of Bohemia; Veřejný život na Moravě v letech 1526—1628, na základě Kameníčkových Sněmů a sjezdů moravských; O panu Karlu z Žerotína, podle jeho dopisů z l. 1591—1610, vydaných Dvorským v Archivu Českém, v kteréžto studii autor ukazuje, »že tento proslulý Moravan byl jistě člověk znamenitý, ale i při velikých vlastnostech svých vždy člověk skutečný, nikoli ideál člověka nebo anděl.« Poslední tři práce vyšly v Osvětě 1905.

Zvláštní zmínky zasluhuje Kalouskova poučná studie: O vydávání Archivu Českého 1840—1896, uveřejněná ve Zprávách archivu zemského 1906. Kalousek rediguje Archiv Český od r. 1886, počínaje dílem VII. Od roku 1898, tedy za posledních deset let, vyšly díly XVII.—XXIV. a XXVII., nyní se tisknou díly XXV. a XXVI. Velká Kalouskova sbírka Řádů selských vyplňuje díly XXII., XXIII., XXIV., a vyplní nepochybně též celý díl XXV.

Roku 1907 profesoři Čelakovský, Kalousek, Rieger a Stupecký ku pozvání výboru zemského vydali: Dobrá zdání o král. hradě Pražském; na str. 1—61 jest Kalouskův Stručný přehled dějin hradu Pražského, psaný se všemi přednostmi vědecké methody jeho, s mnohými zprávami dosud k tomu účelu nepoužitými.

Přítomné doby týká se Kalouskova přednáška: O dr. F. L. Riegrovi, konaná v Historickém Klubu r. 1903 a uveřejněná v Politické knihovně Hlasu Národa, č. 8. Jsou to některé myšlenky a úvahy, které životní činnost Riegrova v Kalouskovi vzbudila. »Neočekávejte ode mne chvalořeči,« praví ve své přednášce; »ne sice proto, že bych myslil, že by byla nezasloužená, ale chvalořečniti zase není podle mého vkusu.« Vystihuje pak

positivní ráz v oblíbeném hesle Riegrově »Nedejme se,« jak se jeví v jeho usilovné snaze dobyti »nových posicí k povznesení národa českého ve všech oborech a všemi dovolenými prostředky, jaké se mu kdy naskytovaly.« Později přišlo heslo »V práci a vědění je naše spasení.« Kalousek tu obšírně a zevrubně objasňuje pravý význam tohoto hesla, jaký u Riegra mělo, a odkud svůj původ vzalo. Lidumilství, které se u Riegra jeví, jest plod náboženství křesťanského a zároveň také plod vzdělanosti. Miloval svůj národ a hleděl jej povznesti, nesnižuje při tom národ druhý; »hleděl osvoboditi svůj národ, ale ne ujařmiti národ sousední.« A mohutně zní poučení, jež Kalousek z Riegrova života doporučuje: »Všichni můžeme poslouchati rad, jež položil Rieger do své závěti; všichni můžeme se držeti svého práva a nekřivditi jiným; všichni máme a můžeme v boji za své právo spoléhati hlavně na vlastní sílu, ale nemáme ji přeceňovati, a nemáme se pouštěti do podniků pošetilých. Všichni můžeme nedbati zvučných slov a klamných hesel; můžeme soudně uvažovati, co se nám přednáší od vůdců, a nevěřiti každému hned na slovo, a zvláště srovnávati slova se skutky. Všichni můžeme v sobě potlačovati ‚hřích závisti‘ . . . Také můžeme všichni v tom poslechnouti Riegra, že se nebudeme spouštěti snah ideálních, pravidel práva, cti a lidskosti . . .« A srovnáváme-li tato naučení s životem Kalouskovým, vidíme, že mu byly vodítkem ve všelikém jeho působení.

Mnoho Kalousek v životě svém vykonal a mnoho chce ještě vykonati. Přejeme jemu i sobě z té duše, aby mu jmenovitě bylo dopřáno dokonati »Dějiny selského stavu v Čechách« ke cti a slávě české vědy, jejímž horlivým, svědomitým a neúnavným pracovníkem po celý svůj život byl. [1])

Staré fresky.

Od

Jaroslava Vrchlického.

Antická krajina.

Středem bělokorých bříz a hnědých buků
valný ručej splývá sklonem žírné půdy,
kde břeh druhý, stádo bloudí v pestrém shluku,
zvonky cinká časem, drtí ornic hrudy.

---

[1]) Museum král. česk. uspořádalo v rukopisném výstavním sále názornou příležitostnou výstavku důležitějších prací Kalouskových, počínajíc jeho žurnalistickou činností v Národu, Pokroku a Chrudimské Koruně; výstavka těší se všeobecné pozornosti.

V popředí dva jilmy mocně rozložené
pojí k baldachýnu obrovské své snětě,
snivý chládek že tu v trávě pokosené
dýše ve tvář chodci v nejparnějším létě.

Vzduch je čistý, z dálky voní thymianem,
dobře zná ta místa hnědá, plachá včela,
v ten kout zbloudí ráda do jetele s ránem,
v sluch zní její nota, jak v snu zabzučela.

V kytkách stromů sloupkem dýmu označená,
že ji sotva hádáš, stulena jest chata,
u břehů se kupí zlatá řeky pěna,
travou před chvilkou se mihla Dryad pata.

Vše spí ve pohodě čisté, Homérické,
větru šum zní jako píšťala když zazní:
Vítej, krásná chvíle, v krátké štěstí lidské,
okřej, duše moje, v božské ticha lázni.

Tančící Faun.

Ze starého měchu —
— silně kozlem pách —
napil se jen v spěchu
starý faunský brach
  a již v skoku
  zážeh v oku
zvířil cesty prach.

Ký běs spal v tom víně,
že mu do žil vjel?
Faunu, který líně
letním hvozdem šel?
  Šerem slídil,
  jen se pídil,
by se dobře měl?

Nejlépe teď má se,
jak si mohl přát,
v rozježeném vlase
břečťan, v nohou chvat;
  takto počal
  přes luh, močál
chutě tancovat.

Zaplála v něm radost.
Svět je krásný tak!

Oživla v něm mladost,
že mu vzplanul zrak,
  v hrudi mužnost,
  v lýtku pružnost,
lehký byl jak pták.

Zpit a rozveselen
výsknul slunci v tvář,
starý Bacch v něm vtělen,
hvozdů samotář;
  vzhoup se skokem,
  mrštil bokem,
v očích jas a zář!

Skok a k nebi výše
natáh svoji dlaň,
vstříc hvozd jemu dýše,
v mlází tichá laň
  jako pěna
  udivena
z houštiny zří naň.

Jak on tančí, křepčí,
výská, jásaje;
nymf klín není hebčí
u vln pokraje
  než to kvítí,
  jímž — on cítí —
půda tkána je.

Evoe! zní z lesů,
Evoe! zní z vod,
Evoe! svět v plesu
rozkoše jest svod;
  tou ať třese
  zvěř se v lese
i ten lidský rod!

Sofokles.

Není mrtva antická tragédie.
Žije v tobě, velebný, velký kmete,
který laury přesycen umřít směl jsi
  Hélia darem.

Jako heros tyčíš se v jasu slunce,
zvyklý drama na drama stálé vršit,
krotit vášně gracií, přísné sudby
  zladiti v souzvuk.

Tolikráte hladové tyto šelmy
lehly k tvojí obrovské, mocné noze,
zkolebány lahodou tvojich rythmů
chorů tvých hudbou!

Přísné stíny Aischyla, obřích postav,
mírem, něhou lidskosti ozářeny
náhlé něhy staly se vyznavači,
růžový Eros

Vítězící, nezdolný, tvojím kouzlem,
jak by prutem pokoje dotknul se jich:
soulad ticho dýchají upoutány
řádem a kázní.

Vše jest hudbou. Mohutnost lví a síla!
Vše jest zázrak, lahoda, úsměv nebes!
Majestátem tragiky v stínech Orku
Charitky tančí.

Hermes, dítě.

(Pod antiku Berlínskou.)

Zavalitý, baculatý,
milý hoch,
líčko plné a ret vzdutý,
čapky okraj přehrnutý,
ouška jako kozonoh.

Všecko šibalství v něm stere
tu i tam,
choutky, úklady tkát stere,
finty, spády tisíceré,
illusí všech sladký klam.

To vše hrá v té dětské tváři,
skryto spí,
taškáři a proletáři,
slunící se v slunci záři,
kteří Baccha darem čpí,

Lotříci a chytří kupci
patronem
zdraví tebe, žraví trubci,
kuplíři, poťouchlí hlupci,
všickni, jimž lest zákonem.

Kdo by řek, v tvou stopen vnadu,
později
v stíny že provedeš Hadu
duší nekonečnou řadu
k Styxu chladné peřeji?

Gigantomachie.

Rád vás vidím, olbřímí, nedostižné
boje starých! Svítíte z fresek Wiertze,
z tříště desek záříte reliefů
oltářů božských.

Údy, torsa vypjatá v divé změti,
tváře lidské strnulé v divé spřeži,
paže, křídla, ramena napřažená
v útok i odboj.

Nad těl spoustou Athene gigantická
mává štítem, ruka tam chytá ruku,
všecko velké, nezrůdné! Prasklé meče,
oštěpy, toulce,

Divých ořů směsice, vlavé hřívy,
plecí oblouk rozpjatý, bujné pasy...
Jaké touhy, rozmachy, pudy, vášně
živelné síly!

Ano síly pohádkou, která duším
divnou zdá se moderních, malých lidí,
síly, která dovedla vztýčit šíje
oproti bohům.

Často zřím vás letěti svojí myslí,
svaté zbytky života antického,
v odkaz době pygmejů, kárající
titěrnost naši.

Jak my líně drahou vyjetou jedem;
tigřím skokem luštíte taj svých bojů!
orlím křídlem tepají srdce vaše,
v proudu se plouhá

naše touha pod vámi, úpí, sténá,
co vy s třeskem kentauřích, silných kopyt,
hroudu, skálu deptáte, rázem jedním
úderem blesku!

Velké, svaté symboly lidské síly!
vůle pevné, železné, nehorázných
pudů divé výbuchy, skoky, vzlety,
athletů posy!

Lačnou duší hltám vás, ptám se v bázni:
věků proudem kam se ta síla děla,
jak se mohla roztříštit z veletoku
v krůpěje drobné?

Jak by mohla spojena obnoviti
znova země obličej, jaký cyklon
moh by vzpnout se divokou nostalgií,
vichřicí vášně?

Darmo ptám se, z bývalých kataraktů
líné kalné stružky jen prachem, blátem
vyježděnou kolejí epigonů
vlekou se líně.

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Jan Semerák zřídil sbor emissarů, rozdělil úlohy a vešel s nimi do Čech jako jejich vůdce. Dvojnásobný bohoslov, katolický a protestantský, nad jiné se k tomu hodil, aby na české mysli působil tak či onak, dle toho, jak se mu vidělo účelným. Reči jeho podporovány byly dvojakou tvářností: přísného protestantského kazatele a měkkého i chytráckého katolického mnicha. Na zevnějšku si ničeho nezměnil, jen odstranil přistřižené licousky.

Do našeho vypravování patří jen ta část emissarské akce, která padla do otčiny »Našich,« rozšířené z jedné strany pro Budějovice a z druhé za Strakonice, kde bylo rodiště Františka Uhlíka, jenž si vzal tuto končinu na starost. Znal ji zevrubně z dob svých studií v Písku i Budějovicích a v středu jejím měl svého někdejšího druha Vojtěcha Boubína. Lidem předstíral, že se chodí s dávným kamarádem potěšit. Podobalo se to pravdě, nikomu při něm nebylo nic nápadno. Odtud si dělal známosti po vsech, chodil na návštěvy, na výroční zábavy a naposled i do obecních hromad. Všude rádi poslouchali jeho živé výklady, pohostinně ho přijímali, dávali se od něho poučovat o cizích řádech

a zemích, zvláště o Prusích. Uhlík je poučoval o minulosti českého národa v tom duchu, v jakém ji poznal od Semeráka. Uměl povídati také mnoho z praktického života, dělal jim před očima fysikálné a chemické pokusy. Předpovídal, že lučba svým časem hluboce zasáhne i do zemědělství a způsobí v něm převrat; potom prý nebude rozdílu mezi půdou dobrou a špatnou, neboť všechna půda bude jen podstavou, na které rolník vykouzlovati bude rostlinstvo, jaké bude chtít a potřebovat. O poměrech společenských Čechové vždycky rádi přemýšleli. Uhlík neměl těžkou práci, otvíraje lidem oči na společenské nesrovnalosti. Rozuměli mu, ale Uhlík pozoroval, že pouze ukájejí svou zvědavost a pro učení samo se nerozehřávají. Proč by to bylo, nešlo mu na rozum.

Tu neděli po sv. Janu Nepomuckém, když lidé po ranní vycházeli z Vodňanského kostela, zastavil se na náměstí dostavník, přijíždějící od Písku, a z dostavníku vystoupil starý, bělovlasý kmet, hlava se mu trochu pochylovala pod břemenem let. Zvědaví lidé jej obstoupili, ženské a děti líbaly mu ruce. Starý kněz se rozhlížel přes jejich hlavy po náměstí. Při tom se vzpřímil a vztyčil, a podoba jeho se okamžitě tak změnila, že se ženským a dětem zdálo, jako by před nimi stál docela jiný velebný pán, než ten, kterému přistupovaly k ruce; postava se pružně vypjala, šíje narovnala, oči patřily mužně a bystře, nad očima se vinulo husté obočí, šedivé sice, ale ne bílé jako vlasy.

Starý kněz byl Jan Semerák. Oči jeho pátraly po Uhlíkovi, jemuž byl dal návěští, že přijede. Uhlík už na jeho příjezd čekal. Když se uviděli, Uhlík uctivě smeknul klobouk, pozdravil a blížil se k starému knězi s hlavou obnaženou. Lidé se rozstupovali. Uhlík políbil Semerákovi ruku. Kolem stojící dávali na jevo své podivení šumem i šeptem. Tehdy už nebylo vídáno, aby městský člověk před světem knězi ruku líbal.

»Helejte, ten je pobožný!« šuškaly si ženské, matouce si s pobožností zevní osvědčení úcty duchovní osobě.

»Pane, vaše uctivost mě překvapuje,« řekl Semerák Uhlíkovi. »Viděti, že je zde dobrý lid, který si váží služebníků božích.«

Příklad Uhlíkův a knězova pochvala účinkovaly na jiné muže, že se drali k ruce starcově.

»Lidičky, ukažte mi na faru,« žádal cizí kněz. »Dovolíli pan děkan, rád bych k vám dnes promluvil kázáním.«

»Ukáži tam vaší důstojnosti,« nabídl se Uhlík.

Šli z náměstí k děkanství, za nimi něco lidí, kteří po ranní domů nepospíchali. Měšťáci přistupovali k oknům a dívali se za neznámým knězem, jehož celá osobnost jim byla neobyčejná.

»Jak jste daleko?« Semerák se za chůze potichu tázal Uhlíka.

»Kažte o míru, proti vojně,« Uhlík odpověděl.

Semerák se děkanovi představil jako kněz piarista. Nový děkan ochotně svolil, aby příchozí za něj — na něm byla té ne-

děle řada — vykonal kázání. Řádovým kněžím v té příčině vždycky náleží přednost.

Po městě se letem rozšířila zvěst, že ten přespolní starý kněz, který ráno přijel dostavníkem, bude míti kázání. Kdo mohl, chvátal ho poslechnout. Děkan usedl do prvé lavice, Uhlík se postavil pod kazatelnu.

Čilá pozornost věřících upjala se na neznámého kněze, jakmile vystoupil na kazatelnu. Vzpřímil se, vážně a přísně hleděl dolů na posluchače. Líce jeho od bílé rochetky bylo bělejší a řídké vlasy třpytily se stříbrem. V bělosti tváře, hlavy, postavy tmavějším se zdálo obočí a hlubšími oči.

Kazatel poklekl, zakryl si dlaněmi tvář, a kostel zpíval velebnou píseň, která se zachovala z dob husitských: »Otče náš, milý Pane, dejž nám Ducha Svatého.«

Když kazatel po zpěvu povstal a hlavu pokryl, zdálo se věřícím dole, že s něho na ně padá jakási zbožná hrůza.

Kazatel se rozmluvil o křesťanství jakožto náboženství lásky a míru. Uhlík neodolal vzpomínce, jak tatáž ústa někdy mu dokazovala, že křesťanství je náboženství energie a boje s hříchem i hlupstvím. Ale jako někdy, tak nyní ústa Semerákova oplývala výmluvností. Kostel poslouchal dychtivě, nikomu ani slůvko neucházelo. A nikomu nebylo nápadno, proč kazatel, brojící proti válce a vychvalující mír, mluví způsobem smělým, tvrdým a výbojným, že velebí křesťanskou smírnost a pokoru, a pohled má hrdý a vzdorný.

Citáty ze Starého i Nového zákona i ze svatých otců kazateli jen pršely z úst. Novému děkanovi v lavici bylo, jako by ho povodeň odplavovala. Nikterak nebyl s to, aby správnost citátů kontroloval. Mnohé z uvedených církevních autorů jedva podle jmena znal. Skokem se kazatel přešinul k Janu Amosu Komenskému. Krátce naznačil, co římskokatolická církev proti Komenskému má, ale hned vyjmenoval několik velkých katolických církevníků, kteří, ač v některých příčinách měli odchylné mínění, přece se těší uznání katolické církve.

Po takovém úvodu se vytrhl, naslouchal, lokty maje rozpřaženy, a když i věřící nabystřili sluch, jal se dramaticky přednášeti, jak Komenský v Labyrintu světa líčí hrůzy vojny:

»V tom cos na buben udeří, a trouba zazní a udělá se hřmot a křik, a aj! vojska smísíce se sekají a flekají na sebe hůř, než nejlítější šelmy, až krev stříká. Tu se hřmot na všecky strany rozmahá, tu slyšeti dusot koní, chřest pancířů, břinkot mečů, rochání střelby, fičení okolo uší létajících střel a kulí, zvuk trub, třeskot bubnů, křik velitelů, křik vítězících, křik zraněných a umírajících; tu viděti olověné hrozné krupobití; tu slyšeti strašné hřímání za ohně a blesku; tu jednak tomu, jednak onomu ruka, hlava, noha preč létá; tu jeden přes druhého se kácí a všecko v krvi splývá. — »Ach, všemohoucí Bože, co se to děje! Zahynoutiliž má ten svět? Kam jste mne uvedli?« — A průvodčí mi odpověděl: ‚Páni se pohodli, pak se ta věc urov-

[illegible] to oni rovnají? — Odpověděl: Ovšem.
[illegible] pány, krále a království, kteří nad sebou
[illegible] to mezi sebou mečem rozhodnouti musejí,
[illegible] mečem zašermuje a ohněm zakouří, ten svou
[illegible] Ó barbarství, ó hovadství! Nebyloliž by
[illegible] cest? Divokým šelmám, ne lidem tak se míříti
[illegible] už zřím, ani z bojiště nejedny s odštípenýma
[illegible] hlavou, nosem, s tělem zvrtaným, koží stře-
[illegible] krví zohavené vedou a nesou, na něž když lítostí
[illegible] hleděti mohu, tlumočník mi dí: ‚Všecko se to zhojí; sol-
[illegible] musí ostrý býti.‘ — A co pak, kteří tam krků nechali? —
[illegible] kůže zaplacena byla. A což jsi neviděl, jakého se jim prve
[illegible] přálo?‘ — Aj věru, bídnáť to věc člověku proto se
[illegible] dáti, aby hned na jatku musel! Ošklivýť je ten stav, ne-
chci, nechci ho, pojďme odtud!«

Přestav líčiti hrůzy vojny, kazatel přeskočil na protivu jeho, na život domácí a rodinný, a rozvinul taký jeho obraz, až milo. Každému posluchači se zdálo, i tomu, který měl v rodině život nejméně spořádaný, že u něho je tak, jak maluje kazatel, a myslil si: ten stav musí býti zachován. Kazatel zakončil vroucí a plamennou modlitbou k Hospodinu, aby zachoval pokoj národům.

Po kázání mladší duchovní sloužili velkou, ale děkan si odváděl kazatele na faru. Uhlík šel po druhé jeho straně.

»Hezké to bylo,« pochvaloval děkan, »krásné to bylo, křesťanské to bylo, ale, pane bratře, jednoho jste zapomněl.«

»Čeho pak?«

»Toho, že snad brzo budeme mít vojnu. V takové době musíme z Kristova učení dokazovati nutnost a užitečnost války. Vímeť, že válka začala na nebi, odtud přišla na zemi a bude údělem jejím až do skonání světa. Ale prozatím nic nevadí, ještě jsme nedostali vyššího pokynu. A nyní, pane bratře, prosím, abyste ráčil ke mně na faru. Tam si oddechnete, abyste nabyl síly k obědu. Oběd bude hned, jak se páni kaplani vrátí z kostela. A my si zatím budeme povídat. Vy mi povíte, co vás přivedlo k nám, a já vám, že dnes po prvé budeme míti chřest a kuřátka, a že panna Lojzička, naše kuchařka, zahanbí každou biskupskou.«

»Je mi líto, pane bratře, ale já se bez prodlení musím odebrati dál.«

»Kam pak?«

»Do Budějovic.«

Děkan sklonil uctivě hlavu. Myslil, že kazatel má nějaké poslání k biskupovi, a netroufal si vyzvídati.

»Ale šálkem polívky přece nepohrdnete?«

»Šálek polívky s díkem přijmu, ale nesmím se omeškávat. Pane,« — obrátil se na Uhlíka — »vy mi tolikou uctivost prokazujete, zajisté vás neurazím, požádámli, abyste mi zatím zjednal příležitost na další cestu.«

Za nedlouho Uhlík přišel ohlásit, že příležitost našel. Odváděl si kazatele z fary.

»Jak se vám daří práce?« tázal se Semerák.

»Nijak.«

»Podejte zprávu stručně a pravdivě.«

»Žiji zde jako zdejší. Všude mám přístup a poslech. Lidé mne rádi poslouchají, i když poučuji, i když politisuji, i když podněcuji.«

»Jste bezpečen?«

»Úplně. Někdy se odvažuji daleko a připravuji se, abych zmizel, kdy bych spozoroval, že mi hrozí od úřadu nebezpečí následkem udání. Ale nic takového nikdy nenásleduje. Přesvědčuji se, že zdejší lid velmi mnoho snese, pokud jde o slova. Rád má ostrou kritiku všech řádů lidských i všech stavů společenských, sebe nevyjímaje. Čím výše stojí osoba posuzovaná, tím více to zdejšímu lidu svědčí. Možno dotírati na nejvyšší hlavy státu i církve, a člověk poslouchá zdánlivě netečně, ale chladnou tváří mu prozařuje vnitřní potěšení. Ale to je vše. Svého mínění nikdo zřetelně nezjeví, a chcili mu ho z duše dobýt, mluví s okolky, chodí kolem předmětu oklikami, hledá přirovnání, ale ve věci samé nevyjádří se nikdy jasně a určitě. A také se nerozpálí, když dotírám na ně pro nedostatky ať osobní, ať obecné. Výtky takové přijímají jako vděčně, ale vad odložiti nepospíchají. Jsou vůbec pro všecko dobré, ale jaksi čekají, že dobro si pomůže bez nich, vlastní silou. Abych se podle pravdy přiznal, čím déle mezi tímto lidem pobývám a čím hlouběji se snažím vniknouti v jeho duši, tím více se přesvědčuji, že je to sfinx, hádanka.«

»A to nám udělali z lidu,« Semerák potichu zahořekoval, »jenž prvý s okovanými cepy skočil pod prapory Žižkovy! Ale musíme počítati s danými činiteli. Aspoň to je pochvalné, že se mezi zdejším lidem není třeba báti výzrady.«

»Ano, to je pochvalné,« Uhlík na to, »ale dlužno vzdát i úřadům chválu, že jsou úplně slepy. Navykly si od věků stíhati Čecha za každým krokem, pro každé slovo, pro každý pohled. Nedávno za doby Bachovy nesměla se nosit čamara se šňůrami a klobouk se střapci; ty proto, že prý byly národní. Nesměla se nosit čepice poděbradka, že je národně historická, čepice konfederatka, že je povstalecká; sedlák, jedeli na koni, nesmí si připnouti ostruhy, že jsou šlechtické. Ano, byl jsem zde ve Vodňanech svědkem, že vysloužilému vojáku, který se v Uhrách naučil nosit kníry nebozízem, úřadně to bylo zapověděno; jsouť Uhři v nemilosti Vídně, že si příliš foukají, a slavné úřady myslí, neníli příčina v těch knírech nebozízových. Ve svém píďovém obzoru úřady všecko vidí a jsou neúprosny ke každému třeba jen podezřelému, jeli to uvědomělý nebo pouhý Čech, venkovan anebo městský řemeslníček; ale co je za tímto obzorem, má úplnou svobodu. Abych nezapomněl: znalost německého jazyka je talisman proti každému úřadu. S úřady jsem zde jedna ruka,

neboť německy umím, čamary, ani slovanského klobouku, ani poděbradky, ani konfederatky, ani ostruh nenosím; knírů si po uhersku nekroutím. Dle mého zde nabytého přesvědčení válka Prusy chystaná je předčasna.«

»Uhlíku, Uhlíku! Tak dlouho hlásáte mír, až účinem vlastních slov se stanete zbabělcem před Bohem!«

»S Rakouskem bych nyní vojny nevedl, kdy bych byl Bismarckem,« Uhlík vysvětloval své mínění. »Všeho bych na něm dosáhl jen němčinou. Němčinou bych je přecpal jako krmenou husu slížemi, až by se dusilo a samo po kuchyňském noži volalo.«

»Pěkný jste vlastenec, pěkný,« Uhlíka pokáral Semerák. »Zapomínáte, že i v Bismarckovi teče česká krev a že jde o nové sjednocení všech českých zemí, aby byly zase jedním celkem, jako do rozdělení.«

Uhlík se bránil: »Nepravím to za sebe, ale kdy by mým řemeslem bylo prorokovati, ta předpověď má jistě by se vyplnila: němčinou Rakousko zhyne.«

»Již přivádějí koně. Odpovězte mi honem ještě na tuto otázku: bojovné mysli mezi zdejším lidem docela nenacházíte?«

»U jednotlivců ano. Na př. nedaleko odtud, v Stožicích, je sedlák Skoba, pytlák, muž velmi bojovný. Skobovi se asi podobali zdejší sedláci, kteří první přiskočili k Žižkovi. Na Skobu jsem si myslil, až nadejde okamžik činu, že bude na svém místě. Ovšem bych jej teprve musel získat, protože Skoba je mi protivníkem jako apoštolu věčného míru. Nevadí, myslil jsem si, Skobu potom získám rázem. Ale dvě neděle tomu, odloudil mi ho kníže Egon. Kníže, jako by něco čul, převedl na svou stranu mého nejnadějnějšího muže.«

»Myslíte, že kníže Egon jediný je vám na stopě?«

»Nevím. Prozatím je mi jen tolik známo, že kníže Egon minulou neděli měl přednášku v hospodářském spolku, kde vrhnul mezi sedláky myšlenku o zřízení selských fideikomisů a slíbil zasazovati se o její uskutečnění. Skoba již o myšlence knížete od něho věděl a připravoval mu celý týden mezi sedláky půdu. Chodil ode vsi ke vsi a všude oznamoval jako věc jistou, že úsilím knížete Egona zřízeny budou selské fideikomisy. Kníže to svou přednáškou potvrdil a sedláci od toho dne vidí v knížeti svého příznivce a možná za nedlouho mesiáše. Kníže se s nimi soudí o meze jako dřív, ale soudy jsou stíženi jen jednotlivci, jež ostatní pro zdánlivou panskou přízeň opouštějí. Není mi známo, vzniklali myšlenka knížete Egona nahodile, či bylali mu vnuknuta vládou, aby jí sedláky jižních Čech v osudné chvíli udržoval při naději, že budou oblaženi z Vídně, ale tajiti si nemohu, že kníže Egon objevil se náhle jako veliká překážka mé činnosti.«

»Vyhoďte proti němu trumf socialismu, přece snad nejste nadarmo přívržencem jeho učení!«

»Ale kníže právě tu zbraň mi láme prve, než bylo na čase, abych ji vytasil. Abych působil socialismem průmyslovým, toho zde není. Za těch okolností není možno pokročiti od hlásání míru a věčného pokoje. Myšlenka o věčném pokoji dobře účinkuje, ale nemohu zapříti, že i tu se namnoze potkávám s tichou, nevyslovenou nedůvěrou, a to právě těch, kteří jsou takového přesvědčení a měli by mne považovati za svého spojence. Neumím si to vysvětlit. V téže vsi, odkud je zmíněný Skoba, v Stožicích, žije soused jeho, Kojan, skutečný apoštol míru. Je pravým opakem Skobovým, a při tom muž vážený, bezúhonný a příkladný. A ten Kojan od té doby, co já mluvím, nápadně se odmlčuje. Snad je na mne řevniv, ale mé věci jest to na újmu, že Kojan svého hlasu nespojuje s mým. Jakmile přijdu do hromady, kde je Kojan, ihned mi své místo nabízí a odsedá stranou, odkud mne pozoruje a poslouchá, ale nikdy nepřisvědčí, ačkoli podle toho, co jsem o něm slyšel, má slova by mu měla vycházeti z duše. Ovšem ani neodporuje.«

»Bojíte se, že se něčeho domýšlí?«

»Na to je příliš bezelstný. Tedy dosti povážlivě váznu, ale nezoufám. Pevně věřím, že naši přátelé dobudou velikých vítězství, a potom se rázem karta obrátí. Zjevná roztržka nastane již co nevidět?«

»Všecko připraveno. Armáda pruská jest už úplně zmobilisována. K obyvatelstvu Vídně a Dolních Rakous vydáno již provolání: Vlasť volá! Vládě, jak se zdá, je nemilo, že v Čechách je příliš ticho, a proto úřední list Vídeňský hrozí Čechům, že budou pohlceni velkým Německem, kdy by se po pruském vítězství utvořilo. Nic jiného již neumějí, leda Čechům hrozit!«

»Je zapřaženo. Kočí čeká.«

Jan Semerák vsedal do otevřeného kočáru. Uhlík mu na rozloučenou uctivě políbil ruku a Semerák, jako by hodné ovečce dával svatý obrázek, podal mu tištěný sešit, jehož titul byl »Pláč koruny české.«

Uhlík se usmál a hluboce uklonil.

Semerák za městem, na silnici k Budějovicům, poručil zahnouti na cestu k Týnu.

IV.

Co poslové přinesli z Prahy.

Tehdy jižní Čechy neměly ještě žádné železnice. Doprava zboží i osob dála se starodávným spůsobem: vozy formanskými a dostavníky. Než se psaní z Prahy dostalo do rukou adresáta, trvalo několik dní, počítali se, že poštovní úřad nikdy neměl na spěch, aby psaní dodal. Podobně bylo s novinami. Do měst chodilo již trochu novin, úřadnictvu i obecenstvu již bylo známo, že nejsou na světě pouze noviny úřadní, nýbrž také takové, které se opovažují psáti proti slavným úřadům a vysoké vládě; ale málo

bylo zvědavých, kteří by se chtěli blíž obeznámiti s tím, co takové noviny proti úřadům a vládě mají. Nikdo si to nechtěl s úřadem pokazit, kdo ví, nebudeli ho potřebovat.

Znalili měšťáci noviny aspoň od vidění, vesničanům byly známy pouze z doslechu. Nikdo po ničem novém nedychtil, proto mu noviny byly lhostejny. Lidé spíše chovali proti nim předsudek a měli už představu jejich neradi, neřku, aby se o ně drali. I o velkých událostech zprávy se po vsech rozšiřovaly výhradně ústním podáním. Všecko jako před sty lety, ano tisíci lety. Noviny do vsí přinášeli řemeslníci, kteří z měst přicházeli k sedlákům pracovat, vandrovníci, žebráci; vesničané sami si je přinášeli z trhů a jarmarků. Každé novině hned se dostávalo lidového pochopení a výkladu, zbarvení a přispůsobení. Noviny ničeho lidu nemohly vsuggerovati.

Pro noviny obzvláštní, mající důležitost pro celou zemi, poutníci se vypravovali dvakráte do roka do Prahy, na sv. Jana Nepomuckého a na sv. Vácslava. Obě tyto pouti měly vážný význam národní a jím se podstatně lišily od poutí k zázračným Marianským obrazům. Na pouti zázračné chodili modliči a modličky, na pouti do Prahy kromě nich se vypravovali i rozšafní sousedé, zkušení a světa běhů znalí, kteří měli schopnost přezvěděti tam, co se nového děje doma i za hranicemi. A co přinesli, sousedé pokládali za jediné pravdivé a authentické. Kromě nich nikdo jim nebyl dost hodnověrný.

Už několik měsíců temně se proslýchalo, že se Rakousko a Prusy chtějí zamísiti vojnou. Lidé takovým pověstem dlouho váhy nepřikládali. O vojně se mluvilo stále, každý se jí hrozil, ale myšlence na ni přivykl. Bez hovoru o vojně neobešla se žádná beseda. Všude ještě žili pamětníci vojen Napoleonských. Jim patřilo hlavní slovo, jakmile se řeč přesunula na vojnu, a oni uměli vypravovati takové věci, že mladší pokolení mohlo si pouze pomysliti: takové vojny už nikdy nebude. Vojnu považovali za boží dopuštění a trest, jako i hlad a mor. Ale při všem strachu měli klidné přesvědčení, že bez vojny a jiných ran obejíti se nemůže, protože lidstvo je hříšné a musí být Bohem aspoň ob čas citelně káráno, aby v propasti hříchů neutonulo i s duší nesmrtelnou.

Staří vysloužilci a invalidi zabývali se prorokováním vojen a byli v té příčině na slovo bráni. Do podrobna věděli, co který potentát kterému řekl a udělal dobrého nebo zlého, což z nich dělalo spojence nebo nepřátele. Ať Francouz nebo Sardyn, Angličan nebo Rus, Prajz nebo Turek, všichni monarchové jako by se denně takovému veteránu zpovídali, co si hodlají vojnou na příkoř učiniti. Vojna jako by stále za horami ležela jako bouře, přichystána k výpadu do naší země, aby vraždila její muže, pálila její dědiny, drancovala její města. Ale i bouře se někdy přežene a neublíží, a tak ani možnost války nezbavuje obyvatele vší naděje, jež splývá se strnutím hrůzy a strachu v jeden pocit, pocit

neurčitý a nejasný, příjemný i nepříjemný, jenž trvale byl zahoštěn v duši pokolení, nyní už dávno vymřelého.

Lid měl dojem, jako by vojna nikdy nepřestávala, jen že se vede v cizích zemích, o kterých zde snad ani neslýchati. K Bohu se modlíval, ne aby vojny nebylo, nýbrž aby ji odvrátil od něho tam, kde je národ bezbožnější, přísnějších trestů zasluhující.

Dojem, jako by vojna stále trvala, byl udržován tím, že pohyby vojsk dály se ještě jako za starodávna pochody od města k městu. Nyní se vojsko převeze po železné dráze a obyvatelstvo ani nezví. Tehdy vojska na pochodu byla až příliš častými hostmi měst i vesnic. Od úřadu přišlo nařízení: připravte byty pro tolik a tolik pěšáků, pro tolik a tolik jezdců, stáje pro tolik a tolik koní, a hned všechno bylo připraveno. »Pánům vojákům« domácí ve všem ustupovali, důstojníky ukládali do vysokých peřin jako nevěsty. Vždycky se neobešlo bez žalob obyvatelstva, ale bývaly to žaloby na chování důstojníků, nikdy na mužstvo. Dvojí sukno okouzlovalo ženské, romantika obestírala vojenský život, a když vojáci táhli dál, provázel je nejeden tajný vzdech. Ale srdcím ženským nebylo vzdychati dlouho, brzo přibylo do vsi jiné vojsko a předešlého bylo zapomenuto.

Zavazadla za vojskem vozily selské přípřeže, »fiřpony,« jež byly považovány za státní robotu. Úřad sice za ně, jakož i za ubytování vojska a koňstva dával náhradu, ale náhrada byla malá a přicházela pozdě. Náhrada nerušila břemene, jež bylo zvláště obtížné v době pilné hospodářské práce. Ale i tomu obyvatelstvo přivyklo, uznávalo břímě za nevyhnutelné a trpělivě pod ním schylovalo plece.

Tedy pohyby vojsk, které se dály na jaře r. 1866, nebyly Našim nápadny. Teprve počátkem května rozletěly se krajinou pověsti, že bude vojna s Prusy. Lidé se ovšem modlili, aby vojny nebylo. Pověsti byly častější. V novinách se již mnoho psalo o roztržce mezi oběma státy, ale ani tenkrát nikdo v našich vsech se po nich nepídil, aby se z nich poučil, co se děje. A proč taky? Bude sv. Jana, poutníci půjdou do Prahy a přinesou odtud bezpečné zprávy. Každá ves vypravila na pouť některého váženého a rozšafného strýce. Ze Stožic šel na pouť sám představený Petr Kojan, bratr Jana Kojana, a soused Hromada. S nimi se vydalo do Prahy několik ženských a výrostků, kteří se šli zaučovat, jak se do Prahy putuje, jak se tam žije a co tam věrný Čech viděti má.

Zatím co poutníci byli na cestě, přibývalo hlasů o vojně. Kuba Zubatej, žid, jenž chodil ode vsi ke vsi s rancem šátků, měl za jisto, že vojna bude, a když rozbíral otázku, kdo vyhraje, významně se odmlčoval a krčil rameny. Za to fráter františkán z Bechyně, jenž obcházel s almárkou na zádech a sbíral do ní máslo, které mu hospodyně pro klášter darovaly, se rozpaloval proti Prusům a hroze pěstí volal: »Jen ať to s námi zkusí, lutriјáni, jen ať přijdou, naučíme je znát křesťanského Pánaboha,

a přinutíme, aby nám všecko vrátili, co nám kdy ukradli!« Vyskytli se potulní kazatelé, snad náboženští blouznivci, snad agitátoři, jejich škraboškou zakrytí, kteří působili k tomu, aby normálný náboženský cit lidu, vroucí, ale snášelivý, se rozkýval k fanatismu naproti jinověrnému nepříteli. Naproti tomu řetěz lidí, jehož článkem byl Uhlík, pracoval, aby mírumilovnost selského lidu sklesla v chabost a lhostejnost k osudu vlastnímu i rodné země. Komedianti zase v loutkových představeních extemporovali proti Prusům a bavili na jejich vrub mládež i dospělé. Tito junáci byli prví, kdož »Prajzy« ubíjeli čepicemi.

Souborná duše lidu pořád zachovávala klid. Tu se člověk pokřižoval, tu se zhrozil, tu se zasmál fraškám komediantů, ale hlubšího účinu neměly naň řeči lidí, kteří nebyli z něho a přicházeli, aby zas odešli, mluvili, aby se vymluvili.

Všichni čekali teprve, co přinesou poutníci z Prahy.

Tu neděli po sv. Janě, kdy Jan Semerák pohostinu kázal ve Vodňanech naprostou mírumilovnost, poutníci se měli vrátit. Mohli přijít už dopoledne, mnozí se k vůli tomu v městě zdrželi, už proto, že návrat Svatojanských poutníků vždycky býval slavný.

Také v Stožicích poutníky trpělivě očekávali. Sousedé se po obědě ani neoddali obvyklému nedělnímu oddechu, aby příchod poutníků nepropásli.

Kojan, maje ruce založeny na zádech a hlavu pochýlenu, přecházel po sednici, Kojanka seděla na lavici u okna a mezitím, co rozmlouvala s mužem, vyhlídla na náves. Dokončovali hovor, který vedli společně s chasou při obědě. Kojanka hned po ranní, když byla nakoupila něco u řezníka a u kupce, se s ostatními hospodyněmi vrátila z města. Kojan se podle svého obyčeje z kostela nehnul až po kázání. Výklady o ranní a kázání dávaly mu látku a podněty k rozumování; o nich se přiučoval citátům z písma a zachycoval rozmanité vědomosti o světě a dobách minulých. Od smrti pana děkana Pospíšila Kojan ve Vodňanském kostele nenacházel toho duchovního povzbuzení a posílení, za jakým tam chodil a trpělivě sedal několik hodin. Ale přece chodil a poslouchal, ani slůvka nepropouštěje. Říkal: »Ani každá kniha není výborná, ale moudrý čtenář i z ní získá.«

Čeleď si nemohla dosti nachválit neznámého kněze, jak »to pozebral,« ale hospodář nebyl stejně uspokojen. Mluvil o tom ještě s hospodyní.

»Neříkám,« pravil, »bylo co poslechnout, ale mně se ten cizí kněz přece nelíbil. Káže on o pokoji, o tom, jak lidé mají meče překonati v rádla, jak mají odejíti z bojiště a v chrámích se modliti, ale ani slůvka neřekl o lásce. Maloval hrůzy válečné, ale když mluvil o míru, mluvil o něm tvrdě jako válečník; modlitba jeho za mír měla jen slova pěkná a vroucí, ale kdo se nedá oblouditi slovem ani jeho zvukem a pátrá, nelželi, neklameli, vyjadřujeli věrně, co je mluvícímu v hlavě i srdci, nemůže, aby si nepomyslil: u toho muže se myšlenky nesrovnávají se slovy. Nevím, co je zač, nechci ho soudit, ale nebožtík pan děkan Pospíšil byl by

o míru jináč mluvil: o míru mírně, měkce a jemně, a nikoli hlomozně a bouřlivě. A jak pyšný byl jeho pohled, jak se mu pysky svíraly, jak se mu nos křivil jako krahulíkovi! A když ruku napřáhl a prstem ukázal, jako by velký pán regimentu rozkazy dával. Ne, Kačenko, mně se ten cizí kněz nelíbil!«

Kojan přesvědčivě hodil hlavou a zastavil se u ženy. Vlídně se na ni usmál a zadíval se tam, kam její zraky směřovaly.

Náves, křížem protatá dvěma cestami, pomalu zarůstala drnem, na jehož zelených ostrovech husy popasovaly housata, ještě žlutá. Skoro před živností Kojanovou stál bedněný vůz komediantů. Vypřažená herka ukusovala si na návsi čerstvé trávy, nepokládajíc sebe za nedůstojno, že se, veliká a stará, živí týmž způsobem, jako žluté zobance vedle ní.

Před vozem bylo postaveno loutkové divadlo, pomalované ukrutnými rytíři a zavěšené rudou oponkou s pozlaceným třepením. Divadlo bylo postaveno již včera večer a nejednomu Stožickému klukovi zkazilo noc, že nevěděl, jak vyloudí od rodičů krejcar na komedii. Že na komedii musí, bylo u něho pevně ustanoveno, ale jak to bude s krejcarem? Ta veliká otázka jím v noci zmítala s boku na bok a budila mu v hlavě steré plány, jak si ke krejcaru pomůže, a málo který byl tak chytrý, aby si řekl: Zítra budu celé dopoledne dělati vzornou dobrotu, a za ni již odpoledne od tatínka krejcar dostanu.

Zdá se, že přece jsou mezi Stožickými kluky tak chytré hlavy. Tam ze stavení furiantsky vykračuje jeden, tam druhý, tam třetí. Ó, to jsou chlapci dokonalí, ti po krejcaru dostali! Ale tam ten se vykrádá z vrátek opatrně jako zloděj a za každým krokem se bázlivě ohlíží, aby ho ruka otcovské spravedlnosti nečapla. V tobě, kluku, nevězí nic dobrého! A co to skrýváš za zády? Vdolek! Nešťastníče, tys ten vdolek mamince ukradl, abys jej dal komediantům místo vstupného! A tam zas jeden takový, a tam zas!

Znenáhla tvoří se před rudou oponkou hromádka drobného obecenstva. Také děvčátek v červených šátcích přibývá. Což, panenky bývají vždycky hodné, pro ty se již v maminčině kapsáři krejcar najde, a neli v maminčině, v babiččině jistě.

Z vozu vyskakují výrostek a dívka v chatrném komediantském kostymu, on drží v ruce trubku, ona má přes rameno zavěšený buben. Trubka zarepetila, buben zarachotil, ale jak! Stal se takový zvukový skandál, že i vrabci poplašeně křičíce ulétali. Ale dětem to nevadilo. Kupily se a žádostivě oči vyvalovaly, ač ještě nebylo nač.

»Počkej, abychom také slyšeli, co vyhlašujou,« pravila Kojanka muži a opatrně otevírala okno, aby do sednice nenašlo mnoho chladna.

Máj až do ledových mužů byl teplý a lahodný. Ledoví muži byli toho roku ledovější než kdy jindy a chlady dodržovaly i po sv. Janě. »Do svatého Ducha drž se kožucha,« říkali si lidé, a mnozí skutečně vycházeli v kožiších.

Právě se slunce schovalo za tmavý oblak a zafičel vítr, předbíhající husté a černé mraky, které se vyvalily nad Pražákem.

»Snad se i sníh rozpade,« řekl Kojan, přibližuje hlavu k hlavě ženině.

»Pst, už hlásají!«

Komediant oznamoval, že se představovati bude »kratochvilný kus čili komedie, kterak sedlák Čvančara deset Prajzů za živa snědl, ku kteréžto komedii slavné obecenstvo uctivě se zve.« Odříkali a šli troubit a bubnovat dál.

»Pánbůh nás zachovej,« řekla Kojanka, aniž určitěji označila, zda vojny čili toho, abychom museli Prajzy za živa jísti. Chtěla zase okno zavřít, když něco pod ním vzbudilo její zvědavost. Vystrčila hlavu a muži oznámila:

»Pod okny sedí na lavičce Viktora a Kořínek.«

I Kojan se podíval oknem a zašeptal: »Chudáci!«

Viktora byl starý blázen kraje, Kořínek byl nejnovější. Byl to sedlákův syn z Újezda. Loni byl v Písku v osmé latinské a nedlouho před maturitou byl z gymnasia vyloučen pro drzé potupení víry. Kořínek odešel z Písku, a od té doby byl na mysli pomaten.

Viktora jako vždy byl oděn plátěnými spodky a košilí, nezapjatou ani na rukávech ani na krku. Rozhalená, mocně vzklenutá, široká hruď byla po léta šlehána větry, dešti a sněhy, ožehána mrazy i letním úpalem, mezi nimiž Viktora neznal rozdílu. Nikdy nechodil obut, nikdy si hlavy nepokrýval. Husté, černé kučery, prostříbřené prvými šedinami, v divokém nepořádku padaly mu do širokého a nízkého čela.

»Nestárne,« šeptal Kojan, »je jako z mědi ulit. Co lidi hubí, jeho se nedotýká. Byli si u nás pro oběd?«

»Byli. Vlastně jen Viktora byl. Hlásil, že potřebuje kus chleba pro sebe a pro syna. Kořínek zůstal venku.«

Kojan byl dojat.

»Hle,« šeptal, »Viktora jediný se ujal nešťastného jinocha, jejž vlastní otec vyhnal z domova! Viktora ho přijal za svého!«

»I rodiče Kořínkovi jsou nešťastni.«

»Jeli to od Boha, sláva a díky jemu za všecko, neboť nevyzpytatelny jsou cesty Páně a lidé nemohou posuzovati skutků Hospodinových. Ale jeli to dílo zloby lidské, běda tomu, kdo je zavinil, tomu bude těžko zodpovídati se před soudnou stolicí boží! Až mi srdce usedá, když na nebohého chlapce patřím.«

Kojanka položila prst na ústa.

»Nejsem hoden,« pravil bývalý student Kořínek, položiv si ruce křížem na prsa a v plaché pokoře se nakláněje před Viktorou.

»Jsi hoden,« ujistil ho zpurně Viktora.

Tváří Kořínkovou zakmitla radost a naděje, zakalené a mdlé oči zasvítily, bílé zuby se blaženě zasmály z červených měkkých rtů. »Jsem hoden?« otázal se vesele jako dítě, ale hned zase hlavou nedůvěřivě zavrtěl, zasmušil se, oči mu vyhasly, obličej

zastřela melancholie. Ještě rozhodněji hlavou zavrtěl a opět se k Viktorovi nakláněje pravil pevně: »Ne, nejsem hoden!«

»Ale jsi hoden,« tvrdil Viktora již trochu netrpělivě.

»Ne, nejsem!«

»Hloupý, povídám ti, že jsi hoden!« rozkřikl se Viktora hněvivě.

Kořínek rychle, jako by odhozen, odsedl na sám kraj lávky a třesa se vzhlížel na Viktoru bojácně a úzkostlivě. A jak tak vzhlížel, ruce mu sklesly, ústa se otevřela, oči vytřeštily, jako by se jim zjevoval jakýsi hrůzný přízrak. I vzkřikl zděšeně a obličej si zakryl dlaněmi.

Děti u komediantského vozu se polekaly. Chlapci se ohledli v tu stranu, odkud výkřik přiletěl, děvčátka se dala na útěk; ale již se vzpamatovala a vracela se do hromádky. Když se jim pomatený Kořínek po prvé ukázal, děti — jako děti — vycítily jeho slabost, obklopovaly ho, pokřikovaly naň, kluci se mu posmívali. Ale od té doby, co divý silák Viktora vzal Kořínka pod svou ochranu, žádné dítě se neopovážilo přijíti jim na blízko. Jak uviděly Viktoru, dětem se tajil dech a tajemná hrůza je obcházela.

»Nebožák,« zašeptla Kojanka.

Kořínek byl sličný jinoch štíhlého vzrůstu, bílé pleti, jasných modrých očí, pravidelného obličeje, jejž rámovaly plavé, mírně zvlněné vlasy, padající přes týl na plece. Nosil černou sukni a černou jupu, v bocích přepásané provazem. Kdo se na něj díval pozdáleči, myslil, že je to jakýsi mladý mníšek. Na hlavě měl Bůh ví co: nebyl to ani klobouk, ani čepice, ani čepec.

Viktora vyskočil a Kořínkovi pěstí hrozil.

»Jsi hoden, jsi hoden, jsi hoden!« křičel chroptivým hlasem.

Kořínek se lítostivě rozplakal. Bylo vidět, jak se mu slzy draly skulinami prstů.

»Kdy bych já byl hoden!« volal žalostivě. »Ale nejsem hoden a nejsem!« opakoval jako vzdorovité dítě.

Viktora si povšiml Kojana, jejž znal jako dobrodince chudých a opuštěných, sirých a bezdomých, dobrodince, který nikdy neposuzoval toho, kdo ho žádal o kus chleba nebo přístřeší, z nikoho nevyzvídal, odkud je, jakého původu, jaká jest jeho minulost. Kojan byl jediný muž, jejž Viktora uznával za dobrého. Ten byl ke všem lidem divoce urputný. Ač nebylo slýcháno, že by někomu ublížil, přece se ho báli, neboť nikdo neměl jistoty, že Viktoru bez své vůle nepodráždí, a silák byl Viktora náramný, jak obr. Lidské tváře Viktora dobře si nepamatoval. Hledíval lidem upřeně v oči, ale vědomí v jeho pohledu nebylo. Jindy zase chodíval kolem lidí s hlavou sklopenou, s očima k zemi obrácenýma, a nic ho nepřinutilo, aby vzhledl. Stanulli před Kojanem, vždycky se zarazil, díval se naň vyjeveně, rozpomínal se, a když se mu v temnotách ducha rozbřesklo, pozdravoval Kojana: »Zdráv buď, Kriste!« jako by chtěl říci: dobrý křesťane.

Vida Kojana v okně, Viktora se zarazil, zadíval se naň plaše i divoce, načež se otázal: »Je hoden či ne?«

»Hoden,« odpověděl Kojan, »neboť je boží.«

A Viktora na Kořínka: »Slyšíš, chlapče? Jsi hoden!« Kojanovi se poklonil: »Zdráv buď, Kriste!«

Slovo Kojanovo účinkovalo i na Kořínka. Přestal plakat, dětinsky se zasmál a tleskl v ruce: »Jsem hoden, jsem hoden!« Vstal, poskočil a zaplesal: »Jsem hoden, jsem hoden!«

»Na tedy a jez!« řekl Viktora a opět usednuv na lávku vyňal ze záňadří krajíc chleba, jejž mu dala Kojanka, a lámal i podával Kořínkovi.

»Jez, synu!«

A Kořínek, jako prve se chlebu bránil, že není hoden, tak nyní sousta hltavě požíval, a čím chvatněji jedl, tím rychleji mu Viktora lámal.

Na kapličce zazvonilo. Znamení, aby se sousedé sešli do hromady. Znamení dával obecní kovář. Sejíti se mají, aby očekávali poslů z Prahy, uvítali a vyslechli je.

»Půjdu taky,« řekl Kojan, ale nešel hned. Nechtěl být nikde prvým, aby lidé o něm nemohli mluviti, že se dere do předu.

Stará kaplička Stožická stála přes náves na nevysokém, ale příkrém břehu. Nad ní se rozkládala mohutná, stará lípa, za lipou byla kovárna. Pod lipou se konávaly obecní hromady neúřadní. K nim mělo všechno občanstvo volný přístup a na nich volnost projevu. Prvá místa v hromadě ovšem zaujímali starousedlí sousedé sedláci, strýcové. Přišelli výměnkář, uvelebil se vedle svého syna hospodáře, aby obec viděla, že jsou zajedno, třeba oba nepanovali. (Vždycky arci zajedno nebývali.) Za nimi synkové donášeli židle, jež stavěli do polokruhu. Synek se postavil za otce, poslouchal a pozoroval. Chalupníci se rozsadili, kde kdo mohl: jeden na špalek, druhý a třetí na kozu, čtvrtý si přivalil kámen. Domkáři neusedali, ale starce z nich strýcové vybídli, aby se posadili, majíli kde, a na to vybídnutí mladší čekali, aby svým otcům nebo dědům opatřili sedátko. Podruzi a nádenníci stáli za domkáři, při čemž podruzi stále pozorovali, nekýváli na ně hospodář a nemáli pro ně rozkaz. Za muži bylo místo ženám, jichž se držely děti. To byla vlastní hromada. Za ní stáli obecní služebníci, kovář a pastýř se svými rodinami. Různo stáli, protože věčně na sebe řevnili, kdo z nich jest obci platnější a komu náleží přednost. O málo let později přibyl k nim obecní hlídač, neboť množily se stížnosti, že se šíří polní pych, snopy se ztrácejí s polí, na lukách se tráva vyžinuje, čehož dosud nebývalo, leda porůznu a v malé míře. Za chumáčem hromady bylo místo i pro žebráky, bylili v obci jací. V hromadě každý si našel a pevně zaujal místo, které mu náleželo podle věku, věhlasu a rozličných měřítek jiných. Rovnosti tu nebylo žádné a nikdo nemyslil, že by bylo možno, aby všichni byli srovnáni pod jednu míru. Společnost byla jako kvetoucí louka plná rozmanitosti, pestrých barev, ale přece harmonicky ladná.

(Pokračování.)

Dr. Josef Herold.

List z nejnovějších dějin českých.

Od

Adolfa Srba.

V plné mužné síle zemřel dne 3. května jeden z nejčelnějších současných politiků českých, dr. Josef Herold. Několik dní před svou smrtí přednášel ještě v Plzni o jazykové otázce při soudech a úřadech v Čechách. Vrátil se do Prahy se zárodkem smrtící nemoci, kteráž jej úžasně rychle sklátila v předčasný hrob. Odpočívá v posvátné půdě hřbitova Vyšehradského.

Nad hrobem ještě čerstvým těžko psáti úsudek o zvěčnělém. Pociťujeme celou tíži ztráty, kterou národ a zejmena strana svobodomyslná utrpěly; ale v příliš živé paměti jest ještě vše, co zesnulému jako politikovi i jako soukromníku nikoli neprávem se vytýkalo. Zásada: de mortuis nil nisi bene nemůže platiti o mužích, kteří v životě veřejném zaujímali postavení tak vynikající, vždy vlivuplné a často rozhodující, jako dr. Herold.

Jeho neobyčejnému nadání řečnickému, jeho neúnavnosti v službách národa našeho musí vzdána býti bez omezení a výhrady čest.

Herold narodil se dne 22. října 1850 ve Vršovicích. Již v letech studentských účastnil se čile tehdejšího utěšeného ruchu národního i politického naší mládeže. Jakmile se stal samostatným, věnoval svůj volný čas práci ve sborech samosprávných, a sice nejprve v rodné obci své, později na Král. Vinohradech. Politickou činnost svou počal r. 1875, zvolen byv za jednatele Klubu národní strany svobodomyslné. Roku 1883 byl zvolen poslancem za okresy Jílovský a Říčanský do sněmu království českého, a obrátil záhy na se pozornost kruhů politických. Na říšskou radu zvolen po prvé r. 1888, a to v městské skupině Čáslavské. Hlásil se k straně mladočeské a získal si již tehdy o ni zásluhy svým řečnickým a organisátorským nadáním, ale nebyl z počátku nikterak vášnivým stranníkem, ačkoli strany staročeské a mladočeské příkře proti sobě stály a navzájem všemi prostředky se potíraly. Tvrdilo se, že by byl býval ochoten přistoupiti k straně staročeské, ale ve vůdčích kruzích staročeských jevila se proti němu patrná nechuť pro jeho příliš radikální a často demagogické náklonnosti. Jako poslanec postavil se brzo v nejpřednější řadu svých politických přátel, a z velké části bylo jeho dílem, že strana staročeská pozbývala v lidu víc a více půdy. Neúspěchů staročeské politiky dovedl znamenitě vykořisťovati ve prospěch strany své. Výmluvností svou pomáhal více než kdo jiný ze soudruhů jeho v lidu českém šířiti a utvrzovati přesvědčení, že neúspěchy ty dlužno klásti jedině na vrub špatné politiky staročeské a že třeba pouze Staročechy odstraniti a nahra-

díti je stranou mladočeskou, aby český lid v brzku se domohl všech politických i národních tužeb svých. »Nechť každý volič věnuje při nastávajícím volení důvěru a hlas svůj mužům, kteří obrali sobě za úkol změniti dosavadní pochybený směr české politiky, třímati opět vysoko starý český prapor na obranu životních požadavků svého národa a vstoupiti v parlamentární zápas s novými svěžími silami,« — tak a podobně mluvilo se k lidu a slibovalo se, že strana mladočeská chce národu českému vystavěti lepší byt, ne chudou, otrhanou žebráckou chaloupku, nýbrž důstojný a skvělý palác. »Vystavíme si palác blahobytu« a »budeme mluviti s králem,« tak hlásal i dr. Herold. Drahně let minulo od oné doby, ale po paláci blahobytu marně se ohlížíme, s králem sice naši poslanci často a dosti otevřeně — jako právě dr. Herold — mluvívali, ale nikdo nemůže tvrditi, že bychom byli cíli svému blíže, než r. 1889.

Přišla neblahá Vídeňská ujednání z r. 1890, známá pod jmenem punktací. Úmluvy ty setkaly se po celém téměř národě s odporem; ký div, že strana svobodomyslná jich využitkovala, aby straně staročeské zasadila rozhodnou ránu. Dr. Herold stál v popředí jich odpůrců, a nebylo věru ani zapotřebí jeho výmluvnosti, aby se lid od strany staročeské nadobro odvrátil. Poznavše neupřímnost vlády a úmysly Němců, odstupovali od punktací i nejrozhodnější Staročeši, až se jich konečně úplně zřekli. Na sněmu zemském i na radě říšské byl dr. Herold vždy prvním mluvčím strany své proti punktacím.

Při všeobecných volbách do rady říšské r. 1891 poražena strana staročeská na hlavu. Zastupování národa českého a odpovědnost za českou politiku převzala strana mladočeská úplně a s lehkým srdcem. Boj za rychlé vydobytí českého státního práva počal. Podávány návrhy na státoprávní adresy králi.

V Čechách byl místodržitelem hr. Fr. Thun, od svobodomyslné strany obzvláště nenáviděný. Hr. Thun podceňoval význam strany té a její vliv a učinil v úřadování svém mnohá opatření, která netoliko strany svobodomyslné, nýbrž celého národa trpce se dotkla. Na sněmu českém ve schůzi dne 28. prosince r. 1895 vytkl dr. Herold v účinné řeči stanovisko své strany k místodržiteli. »My pravíme,« zvolal na konec řeči své, »že není styku, není modus vivendi mezi národem českým a hrabětem Thunem. Tak nám káže naše politická čest, tak nám káže čest milovaného a drahého národa našeho, tak nám káže prospěch a klidný rozvoj této země. V tom také všichni jsme svorni, neboť jest to rozhodnutí naše z vůle celého národa, který nemůže zapomenouti, co se mu stalo, a který, kdy by to zapomenouti chtěl, zapomněl by sama sebe a své vlastní cti . . . To jest naše stanovisko, které loyálně zde doznávám, to jest naše odpověď na uvítání, kterým nás hr. Thun vyzval jako spojence k spolupůsobení s ním. Tohoto spojenství přijati nemůžeme, my půjdeme podle sebe dále, až osud rozhodne, kdo z nás lépe měl na zřeteli

prospěch a blaho tohoto království.« Tak promluvil dr. Herold r. 1895.

Padlo ministerstvo hr. Badeniho, odstoupil přechodní kabinet Gautschův a v březnu r. 1898 jmenován hr. Frant. Thun předsedou nového kabinetu, jehož vynikajícím členem se stal dr. Kaizl, když se dříve i předseda českého klubu na radě říšské i předseda výkonného výboru strany svobodomyslné vyslovili, že pokládají za vlasteneckou povinnost, aby nabízené portefeuille přijal . . .

Státní právo české mělo v dr. Heroldovi i na sněmu českém i na radě říšské vždy skvělého zastance. Památna jest jeho řeč v adresní komisi českého sněmu r. 1895, když odůvodňoval svůj návrh na podání státoprávní adresy. »Státní právo,« tvrdil, »není pouze to, co v minulosti bylo, není jen dějinným faktem. Státní právo české není jen oním historickým vývojem, jaký dějiny a státní akta vytvořily, státní právo jest právním stavem, ono jest životním, organicky vyvinutým právem tohoto království. Jest to nezkrácené právo na státní samostatnost a svéprávnost, jest to právo samostatného státního života těchto zemí. Státoprávní program český jest program reální, jest program opravdový a možný.«

Roku 1897 odůvodňoval dr. Herold na radě říšské návrh na podání adresy králi. Dovolával se slovy plamennými státoprávního požadavku českého národa a prohlásil, že »Čechové od svých státoprávních požadavků ani na okamžik neustoupí, že jsou odhodláni bojovati s veškerým úsilím za tuto ideu s nimi srostlou a že neustanou opakovati své prosby k císaři a králi, dokud nebudou splněny sliby dané sněmu království českého.« Státní právo české obhajoval také skvělou řečí na říšské radě v květnu r. 1897. Prohlásil, že čeští poslanci státním právem koruny české nerozumějí a nemohou rozuměti leč právo těchto zemí na samostatné zákonodárství a samostatnou správu, a prohlásil stejně upřímně, že zástupcové českého národa jsou ochotni z praerogativy státoprávního postavení koruny české postoupiti celkovému zastupitelstvu rakouských zemí tolik, kolik je třeba k velmocenskému postavení a k jednotě říše a k blahu a vývoji jejich národů.

České menšiny nalézaly v dr. Heroldovi vždy rozhodného zastance. Na říšské radě podal r. 1896 návrh na jich ochranu. V odůvodňovací řeči pravil, že Němci nemají ani v Čechách ani na Moravě příčiny stěžovati si na utlačování, vyzval vládu, — tehdy byl předsedou ministerstva hr. Badeni, — aby provedla státní základní zákony a tím rozřešila otázku ochrany národních menšin. Návrh jeho zůstal však nevyřízen. Ve výkonném výboru národní strany svobodomyslné navrhl již dříve, aby strana opatřila vydání spisu v několika jazycích, v němž by poměry českých menšin byly podrobně vylíčeny, a aby zařízen byl národní fond ku podpoře menšin. Oba návrhy byly sice s nadšením přijaty, ale dosud nebyly provedeny.

Za smír s Němci se dr. Herold vždy přimlouval, ovšem jen za podmínek čestných a přijatelných. Upravení jazykové otázky představoval si jen na základě úplné rovnoprávnosti a rovnocennosti a s tou podmínkou, že koncese by se mohly státi jen vzájemně na podkladu reciprocity a že jazyková otázka by se musela upraviti nejen pro království české, ale pro všecky země koruny české.

Jeho stanovisko k šlechtě nebylo naprosto nepřátelské. Vyslovil se kdysi zazlívaje jí, že se staví proti taktice mladočeských poslanců na radě říšské: »Nemám české šlechtě za zlé, že nechce jíti s národem do opposice, a jsem přesvědčen, že nepůjde, protože nechce a nemůže ztratiti posici a důvěru, kterou si v nejvyšších kruzích získala, ale ona chybuje, že holduje zásadě, že dokud český národ jest v opposici, musí se mu stavěti na odpor. Kdy by šlechta při svém postavení hleděla využiti ruchu opposičního ve prospěch české věci, kdy by ho nepodceňovala a nestavěla se mu na odpor, vykonala by úlohu, kterou vykonala šlechta maďarská před vyrovnáním. Šlechta musí počítati, že již nemůže býti vůdcem národa a politickým faktorem, s kterým český národ musí jíti.«

Členem delegací byl dr. Herold několikráte. Byl rozhodným odpůrcem politiky trojspolkové, ježto jest provázena silným účinkem na vnitřní politiku, kterýž se jeví po celou řadu let proti českému národu a který jest nejen nebezpečím a útiskem pro tento národ, ale zároveň nebezpečím pro celou říši. Přemnohé zaměstnání v Praze veřejné i soukromé nedovolovalo Heroldovi, aby se věnoval vykonávání říšského i delegačního mandátu úplně. Scházel často i při důležitějších jednáních, ale ve všech význačných debatách ujímal se jak v plné sněmovně tak ve výborech, zejmena rozpočtovém, slova jmenem poslanců českých.

Četné byly jeho podněty zákonodárné. Jako člen výkonného výboru strany svobodomyslné a komise parlamentní byl obyčejně při důležitých usneseních zpravodajem, a usnesení programové bylo zpravidla jeho prací. Byl po nějaký čas předsedou českého poslaneckého klubu na radě říšské, ale nemoha na delší dobu bývati z Prahy, složil tuto funkci záhy. V zemském výboru království českého zasedal celou řadu let a byl za svou činnost jmenován v četných městech a obcích českých čestným občanem. V posledních letech zmenšil se jeho vliv ve straně mladočeské, i zůstával ve výkonném výboru se svými názory a návrhy častěji v menšině. Několikráte mu byl nabízen ministerský úřad, ale on jej vždy zamítl. Příčiny byly spíše rázu soukromého. Vytýkalo se mu, že příliš dbá svých zájmů soukromých a že ze svého postavení politického koristí na vlastní prospěch. Nemile dotklo se veřejnosti, že převzal několik procesů ovšem výnosných, ale po stránce veřejné mravnosti dosti povážlivých, a byl tím přísněji posuzován, ježto právě v té době bylo jeho přítomnosti ve Vídni třeba. Když r. 1898 při slavnosti založení základního ka-

mene k pomníku Palackého ustanoven slavnostním řečníkem, bylo proti tomu z některých stran protestováno, ale slavnostní výbor odmítl protest ten s prohlášením, že uznává dr. Herolda za jednoho z nejspůsobilejších řečníků a nejpovolanějších mluvčí českého lidu.

Národní Listy tvrdí, že v poslední době dr. Herold nesouhlasil s postupem české delegace ve Vídni, a skutečně jevil se mnohdy rozpor mezi ním a dr. Kramářem. Když se po odstupu dr. Fořta jednalo o obsazení ministerstva obchodu českým poslancem, nabídl bar. Beck úřad ten dr. Heroldovi, a on byl ochoten jej převzíti. Noviny oznamovaly již, že se jeho jmenování stane co nejdříve. V poslední chvíli stal se však obrat. Výkonný výbor strany mladočeské vyslovil se pro dr. Fiedlera, a ten byl také ministrem jmenován.

Dr. Herold věnoval v poslední době svou politickou činnost skorem výhradně jazykové otázce. Promluvil několikráte na veřejných schůzích o věci té, odmítaje s důrazem neoprávněné požadavky Němců. V Plzni promluvil naposled. »Jazyk český,« pravil v řeči své, »jest i dle nynějších zákonů jazykem zemským, a proto není přípustno, aby byl prohlašován za jazyk pouze v zemi obvyklý nebo neobvyklý. Čeští poslanci svobodomyslní tu neustoupí ni o jediný krok; jsou odhodláni k nejzazším důsledkům, kdy by se přesvědčili, že zlá vůle některého úředníka může platiti více, nežli právo celého národa českého. V boji, který nyní v tomto oboru vedou poslanci čeští, je v sázce mnohem více, nežli se myslí. Nikoliv my Čechové potřebujeme klidu od boje jazykového, nýbrž stát a ti, kdož jej řídí. Neodstraníli zpupnou anarchii německou, pak bude jejich vinou, když v národě českém dojde k soustavné odvetě dle hesla: oko za oko, zub za zub!« Byla to poslední Heroldova výstraha Vídeňské vládě, byla to vážná výzva k poslancům českým.

Dr. Herold zabýval se důkladně studiem o opravě zemského zřízení království českého a připravoval v té příčině návrh pro zemský sněm.

Dle názoru jeho mělo býti zemské zřízení jako základní zákon království českého takto upraveno: 1. Království české tvoří jednotný, nedílný celek, jak je zaručeno pragmatickou sankcí. 2. Národ český i německý jsou národové političtí, mají stejný nárok na ochranu a vývoj své národnosti, svého jazyka a na zabezpečení svého politického postavení. Úplná rovnoprávnost obou jazyků v celé oblasti království českého musí tedy býti jedním ze základních článků zemské ústavy. 3. Odtud vyplývá právo národních menšin na ochranu netoliko v zemi, nýbrž i v okresech a obcích tak, aby žádný občan království českého nebyl pro svou národnost a svůj jazyk zkracován ve svých právech politických a občanských. 4. Jednota království českého vyžaduje, aby zemský znak a zemské barvy po celé zemi byly dány v ochranu zákona. 5. Místodržitel, jmenovaný králem, a místodržitelští radové mají tvořiti zemskou vládu, odpovědnou sněmu. 6. Ve věcech zem-

ského zákonodárství smí býti poslední instancí zemská vláda, nikoliv ministerstvo Vídeňské, a usnesení zemského výboru nemohou podlehati dozoru Vídeňského správního soudu, nýbrž jest nutno zříditi pro Čechy zvláštní zemský správní soud. 7. Organisace politických správních úřadů a soudů v království českém spadá pod pravomoc zemského sněmu, který může také rozhodnouti o potřebě úřadů krajských jako úřadů druhé instance. Budouli národní menšiny náležitě zabezpečeny a odpadneli německý požadavek, že nové kraje mají býti jednonárodní s výhradným panstvím jednoho jazyka, nebylo by námitek proti krajskému zřízení jako staré české instituci. Ovšem vedle krajských úřadů musely by se zříditi i krajské samosprávné sbory, jež by mohly rozhodovati o stížnostech proti usnesení nejnižší instance, čímž by se zemskému výboru ulevilo. Krajským zastupitelstvům podobně jako zemskému výboru musela by se pak přiznati také moc výkonná. 8. Zákonodárnou kompetenci zemského sněmu i správní kompetenci zemského výboru nutno přesně vymeziti. Zemskému zákonodárství mají náležeti: veškero zákonodárství zemědělské, agrární, živnostenské, sirotčí, chudinské a zdravotní, prostřednictví a ochrana práce, zákonodárství týkající se obcí, okresů, krajů, farních osad, školství obecného, pokračovacího, živnostenského, hospodářského a odborného, zákonodárství stavební, požární a silniční, zemské dráhy, vodní cesty, úprava národních poměrů při úřadech a soudech; mimo to v rámci státních zákonů také university, vysoké a střední školy, pojišťování dělnictva a živnostnictva a soukromých úředníků. 9. Aby zemský sněm mohl vyhověti všem hmotným i kulturním potřebám obyvatelstva, musel by míti právo vypisovati samostatně zemské daně a musel by býti věrným zastupitelstvem celého království, čehož by se dosáhlo volebním řádem na základě čistě demokratickém.

Dne 16. září r. 1903 zřízena byla Česká národní rada k hájení národních zájmů českých proti úkladům a nástrahám německého Volksratu. Dr. Herold zvolen předsedou sboru toho. Po jeho úmrtí věnovalo mu předsednictvo vřelou vzpomínku vděčně uznávajíc, že sboru tomu prokázal v zájmu společného národního celku jako jeho vlastní tvůrce a vzorný předseda služby přímo neocenitelné. V posledních letech svého neúnavně činného života přestával dr. Herold býti víc a více stranníkem a kladl zájem a prospěch celku nade vše. Těžce nesl roztříštěnost a rozháranost v táboře českém a toužil po sloučení všech sil k společné práci. Nebylo mu přáno dočkati se toho, jako mu nebylo přáno, aby se dožil okamžiku, v němž by český národ mohl s jistotou očekávati brzké vyplnění alespoň nejnalehavějších tužeb svých, nedočkal se blahého okamžiku toho po dlouhých letech úmorné práce, ačkoli byl na počátku své politické dráhy pevně přesvědčen, že jedině nevhodná politika staročeská okamžik ten zbytečně oddaluje.

Předčasná smrt jeho způsobila v národě českém upřímný, hluboký bol.

Česká literatura vyložena Němcům.

Rozprava

Elišky Krásnohorské.

(Dokončení.)

Podivnou logiku nacházíme v této literární historii. Praví nám na příklad, že Vrchlický založil školu básnickou, Svatopluk Čech nikoliv; jmenuje Xav. Dvořáka, Jarom. Boreckého a Jarosl. Kvapila — nevím, zdali všecky tři právem — žáky Vrchlického, ale přisuzuje Svat. Čechovi též aspoň tolik souputníků, kteří sice prý nejsou vlastně jeho žáky, ale — »jsou mu zcela blízci!« Panu dr. Novákovi to nedá, aby dobrovolně nechal někoho státi na vlastních nohou, můželi jej dost malounko opříti o někoho jiného. Tak i Ladislav Quis, jako by neobstál sám o sobě a nemohl si žádati podobizny individuální, musí míti nejen blízkost Čechovu za pozadí, ale po boku ještě tři kmotříčky, od kterých se učil: Havlíčka, Čelakovského a Kolcova. Ba charakteristické jest pro dr. Arna Nováka, že i téhož Kolcova zas opírá o někoho jiného; nazývá jej ruským Burnsem. Jen dále, prosím! Vždyť by se i pro Burnsa našlo opěradlo, aby nestál samostatně. Působí to bez mála jako manie. Takovými povrchními připomínkami jmen, představujících známé typy, zajisté se neprovádí čistá kresba typu nového, t. j. dosud neznámého, jakým jest cizině každý básník český. Cennou a pravdivou parallelu třeba jen mezi jedinými dvěma básníky provesti stálo by ovšem více živého procítění a vědecké práce, než věnoval dr. Novák celé své literární historii, když v ní naházel několik kop jmen cizích v hromadu s českými. Opírati kartu o kartu a zas kartu o kartu, tak se dle mého soudu stavějí kartové domečky.

Do téže skupiny co Quisa staví dr. Novák také bodrého písničkáře Fr. S. Procházku, jemuž se však mnohem hůře vede než Quisovi. Vlastenectví jeho rozhodně odsouzeno klatbou a celkově mu dáno vysvědčení, že jest »poetickým zpátečníkem.« Nemusí se však příliš rmoutiti, jest v dobré společnosti; zpátečníkem, a sice politickým, jest u dr. Arna Nováka také Jan Kollár, »ponížený sluha státního absolutismu« (str. 296). Za to snad osvícený literární historik věnuje spravedlnost a sympathii jiným, kteří se vzepřeli proti státnímu absolutismu? Vizme, jak u něho pochodil ku př. Josef V. Frič; byl prý to »pravý Don Quijote politického a literárního radikalismu; stále kázal věčný ten mladík smělými slovy a velebnými verši krásný čin, k němuž však u něho nikdy nedošlo.« — Ba, Frič dal v sázku jen svobodu a hrdlo, čehož dr. Arne Novák jistě neučiní; »směšné sebevědomí,« jež vytýká Fričovi, jistě se ho nechytí tím spůsobem, aby se pro věc českou vydal v nebezpečí.

Kdy by se v knize zakrylo jmeno Josefa V. Sládka a někdo četl stať jemu věnovanou, co by se asi napřemýšlel, čí to podobizna. Dr. Novák líčí jej jako žáka Angličanů a jako nejtiššího tichošlápka uzavřeného ve své pracovně se svým Shakespearem a s idyllicky prostou, tklivou Musou; to má býti Sládek, kdysi nejbojovnější harcovník Lumíra, charakter vášnivě vznětlivý i železný zároveň, v jehož poesii zvučí tolik ráznosti a českosti, tolik horoucně živých ohlasů skutečnosti a času! Leckterý mudrlant nemá ani potuchy, jaké k tomu třeba litiny vůle a energie, aby někdo při takém mnoholetém utrpení tělesném vykonal podobné dílo životní jako Sládek.

Nevím, jak bych bez pohoršení nazvala způsob posuzování, který v této knize na sebe upozorňuje na místech mnohých, mezi nimiž k nejnápadnějším náleží stať o Juliu Zeyerovi. Musela by býti celá opsána, aby se vidělo, jak ony veliké krásy, kterých poesii Zeyerově, z dosti značné části Němcům již známé, nelze upírati, jsou zde uznány, abych tak řekla, zdráhavě a se stálým přiměšováním kritického despektu, jenž se vrcholí v závěrečném rozsudku ironického tohoto znění: »Zeyerovi teprve jeho smrtí r. 1901 vzešla doba slávy; dnes pak, kdy moderní literatuře opět již nemá co říci, jest veleben aspoň jako miláček cituplných dam a blouznivé mládeže.«

A zas opomenul autor Zeyerovu povídku z doby Pobělohorské, mezi všemi jeho básněmi nejryzejším duchem českým prodchnutou Griseldu, jež také uměleckou hodnotou náleží do řady prvé.

Jestliže u Zeyera, tohoto »primitivisty s něžně nábožným srdcem dětským,« překáží katolická jeho mystika, bylo lze doufati, že za to vyhoví J. S. Machar protikřesťanskými a třeba nekřesťanskými názory; avšak nové sklamání! Ač jej dr. Arne Novák vysoko velebí, přec jeho filosofii dějin, holdující řecké antice, jejímu odlesku římskému a světopanství starořímskému, odkazuje, aspoň pokud Řecka se týče, zpět do osmnáctého století; ponechává mu sice slávu starého Říma, ale přisuzuje mu také zcela starořímské, ba imperatorské, nenávistné nazírání na křesťanství, jež přineslo novou dobu; dle Arna Nováka není tedy Machar zvláště moderní; spíš si čtenář může mysliti, že si libuje v archaismech.

Než nepleťme my se mezi duchy moderní a nejmodernější; nechť si sami mezi sebou povědí své mínění. Tak účtuje s Arnem Novákem již prof. Masaryk, byv od něho v literární historii jeho nazván »Hamelnským lovcem myší;« šermuje s ním i F. X. Šalda, jenž do nedávna se obdivoval zárodku jeho klassického smyslu.

Snad jsou tito všichni a vrstevníci jejich již zastárlí, opozdilí za vznosným rozletem ducha nejmladšího? Známoť dosti, že se za našich dob nesmírně rychle žije a dožívá, — zvláště v literatuře české, kde se nové směry líhnou velmi rychle. Byltˇ dr. A. Novák spoluredaktorem anthologie básníků nejmladšího

pokolení, jimž vyslovil tolik uznání, až to budilo jinde nelibost. Snad tedy v řadách těchto Benjaminů nachází osvěžení a omlazení poesie české, doufaje, že ji konečně povznesou na stupeň světový?

I přirozené toto očekávání je sklamáno. Nejmladší generace literární v knize této prostě neexistuje, neboť lidé jako Machar, Sova, Ot. Březina, Petr Bezruč, i Jiří Karásek, Theer, Dyk, — to jsou dle dnešních pojmů již starší páni, kteří, půjdeli to stejným tempem dále, co nevidět nebudou míti již také »budoucnosti co říci;« a kde je dorost? Kde jsou nositelé příštího rozvoje? Dílo páně Novákovo končí bez všeliké perspektivy v budoucnost; zdaž pan doktor jí české literatuře ani neslibuje? Či se nejmodernějšími jejími stoupenci, kteří se šťastně vyzuli z trojího nejhoršího předsudku: z vlastenectví, z náboženství a z ethiky, nechce Němcům pochlubiti?

Ano, ethika a praktické její uplatnění, morálka, ta také jest přečetným spisovatelům našim závadou, že nemohou dojíti přízně takového pokrokovce, jakým jest dr. Arne Novák. Poněvadž se to týče hlavně našich novellistů, musím vysvětliti, proč tak náhle, po tak neúplném výběru veršovníků, přecházím ku prosaistům.

Nelze jinak, neboť v práci dr. A. Nováka najde se o málo více poetů aspoň pojmenováno, než jich zde již uvedeno. Tři Slováci: Vajanský, Hviezdoslav a Botto zachyceni zcela necharakteristicky, poněvadž schází okolo nich pravdivé a názorné vylíčení národního života slovenského, v němž teprve může význam jejich býti pochopen; z Čechů uvedeni jsou ještě V. Šolc, R. Mayer a R. Pokorný slušněji, Ant. Klášterský a K. Leger však jen aby byli pohaněni; mladý lyrik Jan z Wojkowicz a dekadenti Arn. Procházka a K. Hlaváček, — a jsme hotovi.

Jak patrno, literární historie tato mlčí o značném počtu básníků našich, kteří se pracemi svými vžili v obecnou oblibu více než tak mnozí, kterým kniha věnovala pozornost. Těsnost místa nemůže býti omluvou, že nebyli ani pojmenováni, ani zmínkami po jednom aspoň řádku zlehka označeni. V rejstříku jmen pohřeší každý na první pohled básníky: Em. z Čenkova, Boh. Čermáka, Jana Červenku, Otak. Červinku, Irmu Geisslovou, Fr. Chalupu, Jos. Jakubce, Bohd. Jelínka, Bohd. Kaminského, Miroslava Krajníka, Karla Kučeru, Frant. Kvapila, Em. Miřiovského, Otak. Mokrého, A. E. Mužíka, J. Opolského, J. Rokytu, Lad. Staňka, Al. Škampu, F. Táborského a celou řadu jiných.

Avšak i v řadě novellistů, dramatiků, esthétů, liter. historiků, cestopisců a t. p. nacházíme mezery stejně nepochopitelné. Marně bychom hledali aspoň jmena Karla Adámka, Fr. Bílého, Jos. Brauna, Bohum. Brodského, K. M. Čapka, Leand. Čecha, Marie Červinkové, Fr. Dvorského, dr. V. Flajšhansa, dr. Jiř. Gutha, dr. F. X. Harlasa, M. Jahna, B. Jandy

Cidlinského, Edv. Jelínka, Herm. Jirečka, obou Klecandů, Koldy Malínského, Jos. D. Konráda, dr. Rud. Kronbauera, Jos. Kuffnera, V. Lužické, K. B. Mádla, Gis. Náchodské, Vl. Pittnerové, V. Řezníčka, Anežky Schulzové, J. J. Stankovského, Jiř. Sumína, Ter. Svatové, Jos. Svátka, Fel. Tévera, Karla Tůmy, J. L. Turnovského, Renáty Tyršové, J. Voborníka, Jos. Wünsche, Fr. Zákrejse, dr. Č. Zíbrta a tolika ještě jiných spisovatelů, že, dle pravdy pověděno, tato historie literatury vyloučila celou zas ještě literaturu, v níž se nacházejí i jmena vynikajícího zvuku, jak zjevno i z neúplného tohoto seznamu zavržených. Dr. Arne Novák nepsal o »českém písemnictví,« kniha jeho měla býti nadepsána »výběr z českého písemnictví,« neboť jest to skutečně jen výběr, jaký si autor učinil o své újmě, aniž možno nahlednouti, jakým vodicím principem se při tom řídil.

Následkem toho vypadá česká literatura u něho velice chudá, kterýž trapný dojem nezmírněn všude aspoň podotknutím, že kromě autorů v knize uvedených pracovalo v tom či onom oboru stejné, neli četnější množství spisovatelů, kteří, byť se autorovi zdáli méně významnými, přece se uplatnili v literatuře. Cizí čtenář, jenž se v knize dočte tak pohrdlivě odmítavých, ba neurvalých posudků, jaké podány o J. V. Fričovi, o F. S. Procházkovi, Kar. Legrovi, Jos. Štolbovi, Kar. Pippichovi, V. Štechovi, Ant. Klášterském a nejednom jiném, pomyslí si asi, že jest tu vyjmenováno již pravšecko bez výběru i to nejslabší, jinak by sotva chápal, proč autor uvádí spisovatele, kteří dle jeho úsudku stojí na tak nízkém stupni.

Avšak nepojmenovaným nechať není líto, že o nich pomlčeno; lépe se jim vede než většině oněch, jež tato literární historie vyznamenala svým povšimnutím.

Všeobecnou nevoli vzbudilo potupné, klevetivé utrhání, jímž dr. Arne Novák napadl Aloisa Jiráska; s touž rozhorleností odmítla celá řada časopisů útoky jeho na K. V. Raisa, Jak. Arbesa, Ignáta Herrmanna, Bož. Víkovou Kunětickou. O Jiráskovi Novák tvrdí, že profesorská kamaraderie a akademická protekce jsou příčinou jeho úspěchu, a hned odporuje vlastnímu výroku řka, že »prostý muž« český zná z literatury jistě přede všemi Jiráska. »Prostý muž« ale beze vší pochybnosti se neptal profesorů ani akademie. Novák píše o Jiráskovi tak, jako by celá jeho schopnost záležela v tom, že vypisuje podrobné inventáře historických vněšností, příslušných té či oné době. Kdyby vysokomyslný onen kritikus měl pravou znalost umění neb aspoň poctivou logiku, nemohl by napsati vět tak křiklavě si odporujících jako: »V nejlepších svých dílech dovedl přesně zachovati i velký, historický, celkový dojem zašlých věků,« a o půl stránky dále: »Výbornému drobnomalíři kulturně historickému nelze odepříti pochvaly, byť i hlubší pojímání dějinně filosofické všude se bolestně pohřešovalo.« — (Velký, historický, celkový dojem bez hlubšího pojímání atd.?) — A hned po té:

»Zcela jinak to dopadá s Jiráskem *umělcem«* . . . Jen když to s Jiráskem umělcem dopadá tak, že dovede velké, celkové historické obrazy prováděti výtečnou drobnomalbou! Pak ať si dr. Novák třeba myslí, že to není — umění! Co napsal dr. Arne Novák na str. 342? . . . »jen zcela lehce zahalené šosáctví, které myslí, že smí všecko zavrhovati a odsuzovati, čeho nemůže samo pochopiti.« Věnoval sice roztomilou tuto lichotku F. X. Svobodovi, ale nezdá se ti, milý čtenáři, že by byla spíše vhodna naproti lehkovážným soudcům literárním, kteří si osobují autoritu vědeckosti?

Jirásek nevyhovuje dr. Arnu Novákovi umělecky po stránce psychologické, citově i myšlenkově; v té věci jest mu u něho všecko příliš prosté, průměrné a malé. Nepátrá, zdali se v takových jednoduchých povahopisech nechová mnohem více pravdy a přirozenosti než v psychologické exotice, kterou sám zas u jiných autorů tepe, vytýkaje jim, že se pachtí za výminečnými, nadnormálními postavami. Vytýkati kanárkovi, že na jednotvárné své uniformě nemá ani pírka modrého, a papouškovi, že je až hrůza strakatý, mramorové soše, že se nepohybuje jako pořádná loutka, a třeba vodě, že neteče do vrchu: takovou cestou lze též v literární kritice dojíti znamenitých výsledků, žádáli se u každého právě to, co jeho individualita vylučuje.

Karolina Světlá na příklad jest pravým opakem Jiráskovým; proto asi u ní zas nutno žádati jeho plastického klidu, jeho umělecké umírněnosti, jeho přísné hodnověrnosti; neboť jí, jejíž fantasie, cit a myšlenky rozsahem své stupnice sálají do výše i hloubky měrou věru jedinečnou, zas dr. Novák vytýká nadsazování a přepínání, ohromnost vášní, massivní nanášení nejkřiklavějších barev, extatičnost, zkrátka vše, co souvisí s romantismem, jenž byl výslovným živlem jejího tvoření. Ještědsko, dějiště nejpůvabnějších prací jejích, líčí dr. Novák jako učiněné Eldorado psychologických vzácností a zajímavostí, věru skoro jako by tam hotové romány Světlé byly již žily; jen přijít a napsat jich kopie! Ale ironickým obratem pera dává zas hned na srozuměnou, že oni přírodní mudráci a snílkové »*museli*« se s autorkou »zahloubávati v nejhlubší problémy časové, *museli* se s ní nořiti v blouznivé filosofování, nejinak než u Bert. Auerbacha a G. Sanda.« Však za Světlou a za české spisovatelky vůbec k dr. Arnu Novákovi promluvily již Ženské Listy v letošním čísle březnovém.

Zdá se, že přísného našeho soudce opravdu hněte nepochopitelná jemu populárnost Karla V. Raisa, snad neméně než Jiráskova. Ač pomluvou osobní jako proti tomuto nevystupuje proti Raisovi, za to tím více ještě snižuje uměleckou jeho čest. Jen první dvě knihy drobnějších jeho prací docházejí uznání; od té doby vše, co napsal, jest prý pouhým opakováním několika primitivních motivů, které již v oněch prvotinách svěžeji byly zpracovány. A hle! S úsměškem obviniv Světlou, že svým vesnickým postavám vnutila své filosofování, obviňuje dr. Novák nyní Raisa, že jeho vesničané nefilosofují o náboženství a životních

poměrech! Zas již kanárek není modrý! Prostoduché typy vesnické, jaké si vybírá Rais, nepohoršují p. Nováka u jiných spisovatelů; proč právě u něho? Člověk při takových záhadách pak hádá! Nejvíce nelibosti vzbudili Zapadlí vlastenci a Západ, — »ze života starých učitelů a vlasteneckých farářů venkovských z doby probuzení, kteří v ubožácké těsnotě svého působení jsou líčeni tak zevrubně a velebeni tak nadšeně, jako by každý ten farář na vsi byl Dobrovským, každý ten učitel obecné školy Šafaříkem; k tomu se pojí nesnesitelně slaďounká erotika a přepjaté, pohnutlivé vlastenectví jako u Tyla nebo Třebízského —« A to již je nejhorší, co může dr. Arne Novák říci. Šlakovité vlastenectví! To snad Raisovi u dr. Nováka všecko zkazilo. Byl to ale nápad, vyličovati s láskou a nadšením vesnického faráře a učitele! Co pak v době probuzení učinili pro nás takoví faráři a učitelé? Jest farář neb učitel vůbec něčím, o čem hodno psáti? Rais byl přec povinen věděti, že teprve doktorem a universitním docentem začíná člověk, vzdělanec a hlavně — vlastenec! A proto p. dr. Novák v celé knize tak horlivě žene proti *šosáctví?!*

Z toho, co pověděno, jest patrno, že Beneš Třebízský u dr. Nováka není v lásce. Práce Třebízského odsouzeny jím naprosto. A zas ta populárnost! Zde však jest po ruce příjemné vysvětlení, že katolický kněz, jenž hlásal slávu husitství, ovšem si získal sympathie v lidu.

Škoda, že mi není možno osvětliti zde všecky charakteristiky, kterými dr. Novák obmyslil naše spisovatelstvo; byloť by k tomu třeba také asi sta a dvaceti stránek, jako jich obsahuje celá jeho práce, čímž by článek nabyl rozměrů neskromných. Však mezery, ke kterým se musím odhodlati, jsou z velké části již vyplněny v referátech jiných listů, jako Zlaté Prahy, Zvonu, Moravsko-Slezské Revue, Rozhledů, Ženských Listů, Naší Doby, Radikálních Listů, Týdne a j. v., jež všecky se obracejí proti dr. Novákovi, kdežto Novina jej velebí.

Nestranně buď pověděno, že dr. Arne Novák neukřivdil každému; někoho i spravedlivě posoudil; jsou to výminky, které — — atd. S vřelostí u něho neobyčejnou a s živosti překvapující charakterisuje práce dr. Zikmunda Wintra a oceňuje rozkošné jeho historické povídky zaslouženou chválou. Škoda jen, že sám zkazil dobrý dojem této statě tendenčností, kterou jest nepokrytě namířena na pohanění Al. Jiráska, tak že dr. Wintra ani nemůže těšiti. S uznáním zcela neskaleným, bez mráčku zářícím uvedl svou matku Terézu Novákovou, jíž neupřel zajisté ani jediné její přednosti a nevytknul ani jediného nedostatku, a vedle ní skoro podobně příznivě Růženu Svobodovou, ač této již přivolal aspoň jednu kmotru z ciziny, Ricardu Huchovou. Slušně a případně, ačkoli dosti nepostřehl a nezdůraznil hlubokého *citového* fondu u obou, pojednal o Karlu Klostermannovi a o Gabriele Preissové; naproti tomu, velmi ochotně uznav slovesné i technické dobré stránky prací Lad. Stroupežnického, přecenil tyto, nepostihnuv, jak jsou psychologicky

povrchní. Josefu Holečkovi aspoň novější jeho práce, Ant. Staškovi aspoň jeho Blouznivce našich hor pasuje na tvorbu *skutečně uměleckou.*

Aloisa Mrštíka a Jana Herbena posuzuje takřka stejně, uznávaje větší jejich práce za popisně cenné, ale v komposici neumělecké. O Viléma Mrštíka se dle něho dělí ruský realismus a francouzský naturalismus; naděje, které na počátku budil, prý posléze sklamal. A již se sotva nalezne český novellista, jemuž by dr. Arne Novák aspoň jednu práci prohlásil za dokonalou.

Z celé obsáhlé tvorby Jakuba Arbesa neuvedena ani jediná práce názvem svým, obsah ani jediné nenaznačen sebe kratčeji, stať o Arbesovi vůbec působí tak, jako by dr. Novák velmi, velice málo byl přečetl z tlustých těch svazků, jakých nemá rád. Ještě prý »nelze vyřknouti konečný úsudek o Arbesovi, poněvadž kritika podnes plaše a zdrželivě se vyhýbala probrání a posouzení obrovského toho díla.« Chtěl se dr. Novák pojednou opírati o kritiku něčí? Však jest i bez ní hotov zamítati Arbesovu práci jakožto obojakou smíšeninu životní všednosti a dobrodružné romantiky, vyšperkovanou podivnostmi. Při tom jest mu Arbes člověkem, kterého »stále k sobě vábí politické a sociální chumelice, socialistické a protipolicejní pletky;« píše o něm tak, jako by toho všeho se byl účastnil ne ze zásady a z přesvědčení, ale jako by mu sportem bylo vlastenecky, politicky a sociálně agitovati, psáti, studovati, podnikati, a to vše strádáním a vězením odpykati. Tímto »pochopením« upomíná stať o Arbesovi na stať o J. V. Fričovi.

Kéž by byl autor též o jiných spisovatelích tak jako o Arbesovi upřímně se přiznal, že mu o nich »nelze vyřknouti konečný úsudek, poněvadž kritika po dnes —« neučinila, co bylo povinností páně Novákovou učiniti, chtělli o nich sám konečný úsudek pronášeti, ještě k tomu úsudek zdrcující! Podívejme se na str. 284., kde se píše o spisovatelích, kteří prý v souhlase se špatným vkusem českého obecenstva spokojili se úkolem baviti je, píšíce pro »neliterární své konsumenty« historky »pokud možno z vyšších kruhů,« s napínavými intrikami zamilovanými, s nasládlými obrázky rodinnými, kde »nikterak nesměla scházeti tendence vlastenecká!« Pro rozmanitost prý pošinuli někdy rodinný román takový do minulého některého století, »při čemž se společenské poměry jen drobátko zjinačily a liché vlastenectví se proměnilo v divoký chauvinismus.« Také novelkami maloměstskými a příjemnými upomínkami z mládí prý se zavděčovali svému čtenářstvu. A chcete věděti, komu všecky tyto impertinence platí? Ne snad nějaké zčeštěné Marlittové nebo Mühlbachové; ale slyšte: těmito »podnikavými velkofabrikanty« jsou prý Vácslav Vlček, Ferdinand Schulz a Sofie Podlipská. Jedovatost útoku toho se tak nezastřeně prozrazuje, jako když se travič sám vydává soudu. Neznám v celé knize místa *ošklivějšího* nad toto. Oni tři spisovatelé zajisté nepotřebují obrany proti neomalené nepravdě

dr. Arna Nováka, nepotřebují jí zvláště zde, v Osvětě, a tam, kam by oprava médisančního jeho úsudku patřila, u čtenářů německých, pohříchu nemohu odčiniti křivou o nich zprávu. Právě toho byl si dr. Arne Novák vědom, a musel si toho býti vědom, že proti tomu, co píše, není na témže místě již odvolání. Zdali byl práv této odpovědnosti či zneužilli plné své moci, o tom přesvědčuje dotčené místo zřetelněji než kterékoli jiné v knize. Za to, že V. Vlček, spisovatel ve svých studiích a pracích veskrze seriosní, jemuž by ani odborný dějezpytec nevytknul povrchnost, a jenž i k látkám novodobým při-tupuje s touž nelíčenou opravdovostí jako k starým; za to, že v historických svých románech nejen pronikl k »filosofii dějin« týmž kritikem jinde pohřešované, ale že vědomostmi a rozvahou svou jako duševním dalekohledem odkryl i nová hlediska historická, která se časem plně potvrdila, na doklad čehož jmenuji aspoň jeho romány Golgata a Tábor a Po půlnoci; za to, že Ferd. Schulz měl odvahu pověděti dle názoru věrohodného, z poznání vlastního tolik úžasné pravdy o oněch ztracených, degenerovaných kruzích, kde by měla býti nejvyšší společenská opora národního našeho žití, kde by měla býti česká šlechta; za to, že S. Podlipská předešla vytříbeným duchem i citem svým nejen leckterou hvězdu za hranicemi svítící, kterou literární otroci též u nás honem devotně prohlašují za hvězdu Betlémskou, ale že předstihla i nejednu sílu českou moderním pochopením poslání i osudu ženy, láskyplným prohloubením názoru v duši její, v nejjemnější složky bytosti ženské; za to, že to Podlipská učinila s bezelstnou upřímností myslitelky, zanedbávajíc i nejnevinnější vyhledávání effektu, tak že zůstala čtenářstvu jen zábavy chtivému do dneška cizí; za všecku tu vážnou, věcnou, nesobeckou práci literární staví dr. Arne Novák právě tyto tři zasloužilé, poctivé spisovatele na pranýř jako kupčící fabrikanty laciného, pro nejvšednější vkus lákavého zboží!

Přála bych si jen věděti, *kolik asi stránek* z pera Vlčkova pan dr. Arne Novák jakživ opravdu přečetl? Zdali by mohl říci, kterým románům Schulzovým patří která jeho výtka? A pročetl nepochybně velmi pilně celé mnohosvazkové dílo S. Podlipské, aby je mohl z přesvědčení tak rázně zamítnouti šmahem? Mezi všemi četnými výtvory těchto tří autorů není tedy ani jediné knihy dobré, ba vzácné, i před Němci uznání hodné? Hádanku tuto mimovolně mi rozuzluje vzpomínka na literárního soudce, z jehož výroků jsem v této stati již jedno dvouverší citovala; zde uvádím druhé, které snad by kterýs frivolní literární historik mohl podepsati:

> Mně nelze číst, co naškrábou ti páni;
> však soudit mohu, toť mé povolání.

Co do křiklavé nespravedlnosti závodí s ortelem zde uvedeným jiné místo v knize, místečko kratičké, nepatrňoučké, ale výmluvné jako úder na turecký buben. Nachází se na str. 325.

a zní: »Obratný ředitel divadelní Frant. Ad. Šubert, jenž vlohu a školu žurnalistickou nemohl zapříti ani jako dramatik« — — co dále? Nic dále! Ani slova více o veškeré literární činnosti Šubertově! Jest to možná? Snad mi někdo ani nebude věřiti, že jsem se nepřehlédla. Ne, prosím, nepřehlédla. Dočtete se již jen dvojsečné věty o činnosti jeho ředitelské, ale o jeho spisech ničehož. Ach, jaký veleduch jest asi ten dr. Arne Novák, když mu všecka dramata Šubertova nestojí ani za to, aby aspoň jedno, jedničko z nich jen pojmenoval! Jaký to vznešený, supermajestátní literární gourmand! On se od těch dramat odvrací, on v nich čichá žurnalistickou člověčinu. Také i v Janu Výravovi? I v Raffaelovi? Jaký to veleduch! Ostatně se nedaří lépe ani jiným dramatickým spisovatelům, a vůbec má české drama v této knize funus. Že pak p. Šubert mimo dramata psal také něco jiného, kdo pak by si tím hlavu lámal?

Byl žurnalistou. Který český spisovatel nebyl žurnalistou? Byl jím ku př. také dr. Servác Heller; že však psal též nějaké romány, o tom literární historie nemusí věděti — anebo nechce věděti.

Vracíme se tedy k novellistům. Úvaha o Ignátu Herrmannovi jest zajímavá tím, že se na počátku zdá, jako by tento originální člověk, jenž se proti nepřízni okolností v mládí vlastní energií dopracoval své samostatnosti a stal se tvůrcem nejen svého osudu, ale i tvůrcem svého slohu a svého genru, dr. Arnu Novákovi imponoval samorostlou svérázností svou. Ale jest to pouhé zdání, které se rozplyne brzo v nic, a na konec čteme výraz politování, že Herrmann jest uznáván za dobrého romanopisce humoristického, že má vliv a že nalezl již i napodobitele.

Podivno: Herrmannovy typy šosáčků vzbuzují tolik pohrdání u dr. Arna Nováka, jenž i jiné spisovatele za to kárá, jak mělký, úzkoprsý, šosácký malosvět vyličují. A přece týž dr. Arne Novák stále tvrdí, že celá česká společnost, i včetně intelligence česká jest mělkým, úzkoprsým, šosáckým malosvětem! Co tedy chce, aby čeští spisovatelé vyličovali? Aby nebyl s sebou samým v odporu, musel by jim ukládati látky z Pařížského života boulevardního či z Londýnského high-life — anebo aspoň »pokud možno z vyšších kruhů« u nás, což vytýkal jisté trojici spisovatelů?

Indifferentně a krátce odbyt Frant. Herites, o něco uznaleji Jan Lier jako vykladači onoho malosvěta, ke kterému v různém poměru se předvádějí i spisovatelé románů sociálních: M. A. Šimáček, F. X. Svoboda, Jos. Šlejhar a Václav Hladík.

Poměrně nejvíce sympathie, jak se zdá, má dr. A. Novák k F. X. Svobodovi, uznává pěkné stránky jeho vlohy jmenovitě tam, kde Musa jeho jeví zdravou tvářnost venkovskou a vzájemnost svou s přírodou. Však nedopustí, aby příznivá představa, kterou si čtenář počne o spisovateli tvořiti, se ucelila; závěrek jeho úvahy pak zní úplně příkře, nazývaje vadami Svobodovými »širokou beztvárnost, sklon k žvastavému povídání, *schematickou*

psychologii erotické vášně (mimochodem řečeno, nemohu za to, že p. Novákova znamenitá němčina se skládá leckde ze samých cizomluvů), mudrlantský optimismus a jen zcela lehce zahalené šosáctví —« i následuje zakončení věty, které jsem již citovala při Jiráskovi.

O M. A. Šimáčkovi rozepisuje se z počátku méně slibně, nechává však aspoň první jeho práce nedotknuty hanou, zvláště práce ze života cukrovarnického nazývaje díly velmi živými a svěžími. O pozdějších jeho výtvorech však tím nemilostivěji se pronáší; přisuzuje mu sice »pozoruhodné nadání pro moderní studium společenské,« při tom však »téměř trapný nedostatek fantasie a básnického posvěcení,« »šosácké náhledy o lásce a manželství, o společnosti a o národní otázce,« nasládlost, fadessu a bezobsažnost. Ještě jednou probleskne uznání jeho věrného líčení »prostředí« a analytického rozbírání problémů duševních, avšak — místo tragiky podává prý jen trapné situace atd. a celkem vězí prý »cosi těžkopádného, neforemného a nemotorného v osobivých jeho románech.«

Nechtělli snad dr. Arne Novák dobré spisovatele, jako jsou Svoboda, Šimáček a mnozí i mnozí jiní, německému čtenářstvu *úmyslně* znechutiti, budiž tedy poučen, že snad mimovolně, ale opravdu psal tak, jako by je chtěl notně zošklivіti; zní to vždy asi jako: »Mají sice kus talentu, ale zabředli, neumějí vlastně napsati pořádnou knihu.« A rozumí se samo sebou: *vlivy* nad nimi panují veskrze, zde ruské, jinde anglické a francouzské.

Zcela podobně děje se i Josefu Šlejharovi a Vácslavu Hladíkovi; v posudku o těchto dvou jest jen ten rozdíl, že vše, co u Hladíka bylo od počátku působivého, prohlášeno za zevní jen půvab, za nímž víc a více prorážely vady, až zbyl z »poctivě snaživého povahopisce románového jen spisovatel modní, po úspěchu bažící,« kdežto Šlejharově síle a hloubce vzdána za drobné jeho práce pochvala, za romány však hana taková, že je konečně až »odstrašujícími a odpuzujícími« nazývá.

Jestliže ve většině úsudků těch pan autor s vysoka útočí na »morálku,« jest útok ten až úžasně sesílen proti Boženě Vikové-Kunětické. Ne že by se dr. Novákovi mravní názory této spisovatelky zdály smělé, příliš snad budoucnostní a problematické; on také neříká, že jsou šosácké a zastaralé; jaké tedy jsou? — Jsou *moralistní*, a o morálce vůbec v umění nemá býti slechu. Není však nesnadno nalezti v nespokojenosti páně kritikově »jádro pudlíkovo;« prozrazuje se dost otevřeně v trpkém rozhorlení proti feminismu, který Kunětická v nejosobitějších pracích svých zdůrazňuje směrem útočným proti dvojímu loktu morálky mužské a ženské. Za to chtěl spisovatelku snížiti kritikou nejjízlivější, která mnohem více snižuje i charakterisuje jeho než ji.

Nyní spáchám dva plagiáty. První beru z úvahy cizí, jež věru trefně upozorňuje, že panu Novákovi, jejž tak velice rozladuje vše, co je moralistního, naprosto není ku pohoršení to, co

naopak jest protimoralistní; na doklad uvádí úvaha ona stať o Jiřím Karáskovi, kde pan dr. Novák referuje o téhož zálibě v jedových pohárech smyslnosti, v strašidelném karnevalu perversní a absurdní erotiky (samá to vysoká němčina dr. Arna Nováka), v paradoxním aristokratismu, nadšeném pro feudálnost a katolickou liturgii, v sadismu, v dekadentství a v konsekventním nihilismu. — A o všech roztomilých těch ismech a ikách povídá pan Novák bez nechuti, ba zdá se, že s gustem, jako by probíral ananas nebo srkal ústřice.

Po druhé si vypůjčím myšlenku — nastojte! od prof. Masaryka. On ji jistě nenapsal k vůli mně, aby mi vpadl do noty; proto zde má význam. Dr. Arne Novák totiž jej také nazval úzkoprsým moralistou, a prof. Masaryk mu odpověděl takto: »Opakuji, všecko to mluvení o poměru umění a mravnosti vrcholí mi v přání, aby básník byl slušným, opravdovým, pravdivým člověkem. To neříkám Vám (t. j. Šaldovi), nýbrž p. Arne Novákovi, jehož bych si vybral za typus těch kritiků, jimž se nelíbí můj prý jednostranný moralismus. Pochopuji tuto nechuť pana Nováka, neboť hřeší proti tomu požadavku slušnosti, kterou žádám od kritiků. V tom požadavku slušnosti je obsaženo přání, aby kritik znal spisovatele, umělce atd., o kterých píše, aby neříkal, co neví a nezná, aby nepsal na jedné stránce *a* a na druhé *non a*, aby měl pevný úsudek, aby se neschovával za slova, aby zkrátka neprováděl chytráckou literární politiku, nýbrž slušnou literární kritiku.« (Novina č. 7.)

Neuvedla jsem všech posudků páně Novákových o básnících a belletristech našich, jest jich v knize o několik více; však vybrala jsem ty, které dle mého zdání nejurčitěji znázorňují ráz knihy.

Nyní pak jsem v nesnázi: nevím skutečně, zdali v literární historii páně Novákově jest obsažena i literatura vědecká či neníli tam obsažena. Jest tam uvedeno sice několik spisovatelů vědeckých a essayistů, na prstech by je spočítal; ale máli tím býti dán Němcům obraz vědecké literární práce české, pak slavně se utvrdí staré jejich tvrzení o naší inferioritě, a sice svědectvím z českého pera. Zvláště ovšem, když nejzasloužilejší naši pracovníci vědečtí jsou v knize tak zuřivě strháni jako ku př. V. V. Tomek.

Málo, úžasně málo spisovatelů mimo obor poesie a krásné prozy jest uvedeno v podivné této literární historii; výběr páně autorův jest nadmíru vybíračný a skoupý. Ale i v tom málu, v tom maloučku musel dle mínění páně Novákova vynikající místo jako muž veledůležitý obdržeti nebožtík, jemuž budiž pokoj věčný a jejž dle našeho mínění mohl i dr. Novák nechat spáti. Vždyť přezvláštně závažného odkazu literárního nezůstavil, vzbudil širší pozornost jen jednou, když v Čase pochovával český národ, a na štěstí své i naše jest do dneška sladce zapomenut. Než pan dr. Arne Novák musel právě jej, Huberta Gordona Schauera, burcovati z říše mrtvých, aby vstal mezi nesmrtelné, oslaviti jej

mučednickou svatozáří a vyčísti nám, jak jsme ho nedocenili, poněvadž jsme prý nepostřehli, že z něho mluví životem znavený, nemocný duch. V tom se však dr. Novák mýlí; veřejnost česká dobře postřehla jeho nemoc, a poněvadž to byla nemoc infekční, energicky chránila zdravý celek proti nebezpečnému výrůstku. Takové nemoci nepatří do literatury, do veřejnosti, nýbrž do isolace příslušného druhu. I budeme hájiti vždy území své literatury proti infekcím a zárodkům chorob, ať jsou rázu politicko-národního či mravně společenského aneb literárně kritického, a proto, že povážlivé známky chorob a sympathie s nezdravými směry spatřujeme i v knize dr. Arna Nováka, nemůžeme jinak, než ji konečně s politováním odmítnouti.

Dr. Arne Novák si kdesi posteskl, jak trpí pro to jen, že pověděl pravdu. Snad by bylo správněji řečeno, jak trpí pro to, že se jemu povídá pravda.

Tím končím rozpravu tu, zůstavujíc jiným, aby dopověděli, co jsem ještě zamlčela, aneb uvedli na svoji míru, co jsem posoudila dle míry své vlastní.

Stvrzuji pouze ještě, že se dr. Arne Novák ve spise svém nikde nestotožňuje s českým světem a životem, všude naň hledí s jakéhosi Popokatepetlu povznešenosti, s jejíhož vrcholu se mu zde dole vše u nás jeví ubožácké a šosácké, chatrné a opovržení hodné; ani jednou nepohorší Němců projevem trochy vřelosti pro ten český malosvět, který srdnatě haní z plných plic od začátku do konce. Proto není nám možno hleděti na spis jeho jako na záslužnou práci našince, za to však má kniha jeho nejvybranější vlastnosti, kterými se může zalíbiti — dnešním Němcům.

Slovo o společné obcovací řeči
všech Slovanů.

Článek druhý.[1])

V prvním článku předložili jsme obecenstvu návrh, aby za obcovací řeč všechněm Slovanům společnou zvolena byla srbština. Abychom předešli všeliké nedorozumění, dodáváme k tomu výslovně, že srbština jest jeden a týž jazyk jako charvátština, ježto Srbové i Charváté užívají jednoho a téhož spisovného jazyka a dělí se jen písmem: Srbové píší a tisknou své spisy cyrillicí (azbukou), Charváté pak latinkou (antikvou). Toť celý rozdíl. Pro krátkost užíváme k naznačení toho jazyka výrazu »srbština,« rozumějíce tím také charvátštinu.

[1]) První článek viz v Osvětě 1908, str. 97 nn.

Podle našeho názoru byly by obtíže při osvojení si srbštiny poměrně nejmenší, nejmenší v tom rozumu, že by naučení se na př. ruštině mnohem bylo obtížnější Čechovi i Polanovi i Srbovi. K tomu bezpečně každý znatel přisvědčí.

V následujících řádcích chceme pojednati o učebních prostředcích a pomůckách:

První a přední pomůcka jest mluvnice neboli slovnice, nejméně toho rozsahu, v kterém se pravidlům grammatickým a formám jazyka vyučuje na nižších třídách škol středních nebo na vyšších třídách škol obecných. Tu by se velice zamlouvalo, aby Rus, Polan, Čech bez okolků sáhl k mluvnici srbské, nedada se tím odstrašiti, že by takové učebnici hned nerozuměl. Porozumí jí za málo hodin; vždyť ústrojí všech grammatik jest více méně stejné a proto každému vzdělanci již napřed známé.

Doporoučíme k tomu konci učebnou knihu pro školy obecné, kteráž charvátštinou (tedy písmem latinským) vydána jest v c. k. školním knihoskladu a má nápis: Slovnica i pismovnik hrvatskoga ili srbskoga jezika. Sepsal prof. Zglav.[1])

K této mluvnici neboli slovnici družilo by se názvosloví, t. j. abecední seznam názvů v obyčejném obcování hlavně potřebných. Míníme příručku složenou po methodě Komenského, tak aby napřed položen byl název srbský (charvátský) v obojím písmě (latinském i cyrillském), vedle pak název ruský, polský, český, ku příkladu:

srb.-charv.	rusky	polsky	česky
sunce	solnce	słunce	slunce
čoviek	čelověk	człowiek	člověk
gospodin	sudar	pan	pán
knjiga	kniga	książka	kniha
grad	gorod	grod (miasto)	město
glava	golova	głowa	hlava
puk	naród	łud	lid.

Takováto sbírka názvů z oboru rodiny, domácnosti, hospodářství, řemesel, kupectva, vojenstva, námořnictva atd. zásobila by toho, kdo by se učil, nejpotřebnějším materiálem jazykovým. Učebnice taková hodila by se všem slovanským národům jednostejně, i nebylo by dokonce potřebí zvláštní knížky pro každý z nich.

Doplňkem takovéhoto slovaru názvoslovního byla by konversační kniha v otázkách a odpovědech v srbštině (charvátštině), ruštině, polštině, češtině. Všecky tyto řeči zůstaly by pohromadě. K textu konversačnímu byly by přidány seznamy zemí a států, hlavních a předních řek, vynikajících měst, číslice, stručný

[1]) Cena krámská při $10^{3}/_{4}$ archu v tuhé vazbě 80 haléřů. K dostání buď u c. k. školního knihoskladu ve Vídni (I. Schwarzenbergstrasse 5) nebo u c. k. školního knihoskladu v Praze (II., Smetanova ul. 126).

návod k počítání s doložením mincí a jich jmenovité hodnoty, konečně vzory k dopisům a titulatury společenské.

Dokládáme konečně, že by se k jazykovému cviku hodily čítanky pro obecné školy vydané v c. k. školním knihoskladu ve Vídni, na př.: Druga čitanka za obće pučke škole.[1])

Konečně při všelikém učení druhému jazyku nejpřednějším a nejvhodnějším prostředkem jest — osobní pobývání mezi lidem, jehožto jazyku chceš se naučiti. Kdo bys rychle a dobře chtěl se naučiti jazyku francouzskému, zajdi na několik měsíců mezi Francouze do Paříže nebo do Brusselu, kdo anglicky, mezi Angličany v Londýně nebo v Edinburku. V takovýchto střediscích jest hojně prostředků učebních, divadel, jednání soudních, veřejných přednášek, kázání kostelních atd. Při každém jazyku hlavní stránka jest výřečnost, t. j. jak lid mluví a vyslovuje. Sluch musí navykati těmto hlaholům. Třeba osvojiti si výřečnost z živého hovoru, kterouž nikdy neposkytuje kniha a jen za dobrých okolností dobrý učitel. Komu by tedy šlo o živou a při tom správnou mluvu, a ne jen o řeč z knih, nelenuj obětovati na to času a nákladu a pobuď některou dobu mezi národem, jehožto jazyku chtěl bys se naučiti. Dojdeš tak nejdříve svého účelu.

Při tom měj — což ovšem účelno, prospěšno, ano potřebno, — již nějakou přípravu mluvnickou a slovní třeba z knih získanou, abys na první chvíli nebyl zcela cizí a jako osiřelý mezi lidem jiným.

Národní střediska Charvátů a Srbů jsou Záhřeb, Bělehrad, Dubrovník, Sarajevo. Pobývaje v takovém středisku, hleď se čile míti k životu společenskému, navštěvuj divadla, poslouchej kázání, obcuj veřejným soudním líčením, choď do přednášek, čti denní noviny a v nich hlavně běžné zprávy ze života. Zajdi také do okolí mezi venkovany, ale vždy a ve všem vyhýbej se politice a vystříhej se společníků nechutných, nedostojných.

Kdy by do těch měst každého půlletí vypraveno bylo několik vzdělaných jinochů povolání kupeckého, právnického, lékařského, technického, vzrůstal by očitě počet vědomců, kteří by se pak umluvili, že sami sobě navzájem budou v srbštině dopisovati a myšlenku o srbštině jako obcovacím jazyku slovanském dále pěstovati a rozplozovati.

Dr. *Hermenegild Jireček.*[2])

---

[1]) *a)* Písmem latinským (14 archů v tuhé vazbě za 90 haléřů), *b)* písmem srbským při stejném textu (16 archů v tuhé vazbě za 1 kor.)

[2]) Volno otiskovati.

Dobrovolní otroci.

Také u nás na Jizeře
třikrát tisíc otroků je,
tady spíše dobrovolných,
na nichž pán své blaho kuje.

Sotva opouštějí školu,
zářný rájec svého mládí,
sklářský stůl neb továrna je
v bezedný svůj jícen svádí.

Časně vydělaný peníz,
jenž se svůdně leskne na ně,
do rukou jim mocně tlačí
všedních vášní břitké zbraně.

Časně vydělaný peníz
v náruč chlapci vede holku,
v hospodě když muzikanti
spustí valčík nebo polku.

Časně vydělaný peníz
do rukou jim sklenku tlačí,
a pak doma slaboch táta
synka klíti nepostačí.

V osmnácti letech hochu
život s líce ruměn stírá
a vše starosti a strasti
do budoucna otevírá.

Radostného neznal mládí,
předčasně se starcem stává,
pro ten Pojizerský ráj náš
spíše stíny odchovává,

mátohy jen alkoholu,
mělkých radovánek loutky;
pro život jim zcela stačí
plané sváry, denní choutky.

Zcela pro život jim stačí
pestré cetky stejnokrojů,
hádky v krčmách, novin tlachy,
vřava politických bojů,

rozvířených chatrnými
plátký po všech vískách kraje,
v kterých levném na papíře
všechna plíseň snesena je,

zatím co dál v horstva klínu
mocný odpůrce se zmáhá,
který po tom našem ráji
dlouhou, drsnou rukou sahá . . .

Také u nás na Jizeře
třikrát tisíc otroků je,
vedle nichž své blaho cizák
zvolna ale jistě kuje.

Jan Vřesnický.

Cesta do Východní Indie

a pobyt v Bombeji r. 1901.

Vzpomínky

dr. **Jindřicha Uzla.**

(Pokračování.)

Za soumraku jsme opustili Port-Said a jeli Suezským průplavem, který se za městem rozšiřuje v široké, mělké jezero Menzaleh, na němž šplouchalo množství vodních ptáků a domorodců chytajících ryby. Brzy však, k největšímu svému zármutku, nemohli jsme ničeho více viděti pro tmu. Loď naše jela velmi pomalu a svítila si na cestu velikým elektrickým reflektorem na předním konci upevněným.

Za noci vyšel jsem na palubu, abych se pod'val na poušť. Hvězdy sice jasně svítily, ale nemohl jsem v okolí ničeho rozeznati. Jen v dálce plápolal velký strážný oheň. Na samém konci lodi spatřil jsem schoulenou postavu a poznal jsem v ní švédského misionáře, s kterým jsem se byl nedávno seznámil, klečícího a v modlitbu pohříženého. Ukončiv modlitbu přistoupil ke mně a pravil, že jsme právě křižovali cesty Pána Ježíše Krista: tudy se ubíral s matkou a pěstounem na útěku do Egypta a tudy též vracel se do Palestiny. Byl jsem velmi pohnut zbožností misionářovou.

Množství komárů, které mě za této noční jízdy obtěžovalo, vzbudilo ve mně obavu, abych neonemocněl malarií, kterou, jak jest zjištěno, jen komáři roznášejí a která řádí všude při průplavu Suezském. Vzpomněl jsem si na jistého přírodníka, který

r. 1883 vydal se na Cejlon a zastaviv se v Egyptě, utržil tam malarii. Nemoc ta ho pak na Cejloně tak sužovala, že ostrov již po několika dnech s nepořízenou opustil. Sotva jsem stačil proti nebezpečnému tomu hmyzu se oháněti.

Ráno v pět hodin byl jsem již zase na palubě. Nalézali jsme se za městem Ismailií v jezeru Timsah, obklopeném žlutavou, kamenitou pouští. Pluli jsme mezi dvěma řadami zaražených kolů, které označují prohloubené dno průplavu.

Na konci jezera přišli jsme k malé oáse, porostlé hlavně banánovníky, jichž širokým a dlouhým listům jsem se často již obdivoval v našich parcích, kamž přes léto ze skleníků bývají vynášeny. Také stepilé datlové palmy, nepostrádatelná to okrasa oás, a cypřiše tu byly. Nemohl jsem se do syta na lahodný ten hájek nadívati, neboť jsme byli již zase dále unášeni.

V zúženém průplavu plula loď zase velmi pomalu, aby nezpůsobila vln, jimiž by se písčité břehy jeho řítily. V pravo i v levo nepřehledná poušť! Písek, písek sluncem rozžhavený až na konec obzoru, kameny, bílé kosti, holé skály, velbloudi, tábor Beduinů, sem a tam kolem strážných domků malá oása, pozůstávající z trochy podrostu a několika datlových palem s hrozny zralých plodů a ke konci plavby průplavem ještě rozsáhlé jezero, tak zvané Hořké — to vše budilo stále naši živou účast.

Obdivoval jsem se též vysokým závějím pískovým s ostrými hřebeny, jejichž obrysy vítr pomalu, ale stále mění, pak malým jezírkům, napolo vyschlým, obklopeným solnou korou, jež vypadala, jako když roztávající sníh zmrzne.

Unášen jsa zvolna a tiše pouští, byl jsem dojat velebným klidem, který spočívá na mrtvé té přírodě. Biblické a staroegyptské děje rojily se mi v hlavě. Zde, kudy projíždíme, byla východní hranice Gošenu. Staré zříceniny, kolem nichž častěji plujeme, připomínají nám pevnosti, které zde zároveň s řadou jezer, jimiž projíždíme, chránily říši faraonů před vpádem různých nepřátel z východní pouště přicházejících.

Z přemítání našeho nemile nás vyrušuje železničný vlak; podél průplavu, jednou blízko, jednou dále, jde totiž železničná trať.

Velmi nápadný je úzký, zelený pruh křovin, táhnoucí se pouští. Označuje polohu sladkovodního kanálu, který přivádí vodu z jednoho ramene Nilského k městům při průplavě ležícím. Takovýto umělý kanál od ramene Nilského vycházející, ale širší a do Rudého moře se ústící, existoval již od šesti set let před Kristem a sloužil plavbě, spojuje, jako dnešní průplav Suezský, moře Středozemní s Rudým. Stopy jeho podnes v poušti lze shledati.

Klidně propluli jsme celým kanálem; žádná loď nás nepotkala. Potkajíli se dvě lodi, musí se jedna uchýliti do některé z četných výhybek k tomu zřízených, neboť průplav sám je tak úzký, že dvě velké lodi nemohou podle sebe plouti. Délka celého průplavu obnáší 160 km. Náklad na něj činil asi 450 milionů

korun. Jest akciovým podnikem; akcie má nyní z největšího dílu Anglie. Za jednu tunu (1000 kg.) zboží platí se v průplavě 10 franků cla; proto vyplácí se prováželi jen zboží cennější.

U města Suezu, ležícího na konci průplavu, jsme se nezastavili. Kochal jsem se s lodi jen pohledem na jeho četné minarety.

Ve čtyři hodiny odpoledne nalézali jsme se již v Rudém moři. Zde mě velice překvapila záplava nádherných barev, v které jsme tonuli. Moře tu blankytně modré, podobně jako Středozemské, blíže k břehům však zelenavé. Vysoké skály pohoří Ataky na egyptském pobřeží zahaleny byly světle fialovou parou. Protější pobřeží, poloostrov to Sinajský, má z počátku jen nízké, žlutavé kopce.

Naše loď toho dne vyplašila z moře tisíce malých, bílých létacích ryb, které v celých zástupech před ní z vody unikaly na všechny strany třpytíce se na slunci.

Večer a v noci jsme pluli podél pobřeží poloostrova Sinajského.

Dnes měl jsem ve své lodičce již ustláno; matrace i polštář promočené při převozu z Port-Saidu zatím uschly. I liboval jsem si na nezvykle měkkém lůžku, ale pro tuze veliké pohodlí nemohl jsem dlouho usnouti. Skrze čtverhranný výřez ve stropu skladiště, v kterém jsme spali, viděl jsem hvězdy, jak se zdánlivě zmítají na pravo a zase na levo, dle toho, na kterou stranu se loď nahnula. Pak pozoroval jsem švédského misionáře, jak si sám pral svoje prádlo. Muž ten cestoval na svoje vlastní útraty do Indie, aby šířil svou víru a cvičil Hindy v zahradnictví, v němž byl vyučen. K tomu účelu střádal po několik let groš ke groši a pilně studoval indický dialekt onoho kraje, kde hodlal působiti. Bylo mi velmi líto, že jsem se s ním nemohl dorozumívati, poněvadž kromě své mateřštiny a onoho indického dialektu neuměl jiné řeči. Jen několika zkomolenými německými slovy a posunky snažil se mi někdy vyjádřiti své myšlenky. Tak přišel jednoho dne a se smutnou tváří hleděl mi jakousi mrzutou událost vysvětlovati. Konečně jsem pochopil. Jeho flétna, na kterou hrával, když se nemodlil nebo něco neumíval (což dělával skoro stále) byla ta tam! Kdosi mu ji ukradl. Cítil se tou ztrátou velmi nešťasten. Těšil jsem ho, že se snad nástroj zase najde. Kroutil hlavou. Pak počítal na svých prstech do sedmi a držel mi je před očima. Vyrozuměl jsem, že už sedmero věcí se mu ztratilo. Nic jsem se tomu nedivil; také již jsem přišel o všecko, co jsem neměl zavřeno: o inkoust, mýdlo, hřeben, kartáč na šaty, o střevíce, o lahvičku s karbolovou kyselinou, o sklenici k pití, o nitě a jehly, ba též o kartáček na zuby. Ale flétna misionářova se pak nalezla; oči se mu radostí jiskřily, když ji jednoho dne zase měl. Tiskl ji k sobě mnoho a mnoho mi povídaje, čemuž jsem však nerozuměl. Když toho večera ukončil své prádlo a lehl si na své deky, pozoroval jsem, že ohlédnuv se na všecky strany, vpravuje cosi pod své vrchní roucho do

jedné nohavice. Byla to jeho flétna, kterou na noc ukrýval před zloději.

Druhého dne časně ráno jeli jsme kolem dvou malých, plochých ostrůvků, které byly úplně vyprahlé. Na jednom z nich nalézal se maják. Pak neviděli jsme země po celý ostatní den. Pod světle šedomodrou oblohou na obzoru nic než blankytně modrá hladina mořská, slabě zčeřená, a z ní vytryskují stále nové zástupy létacích ryb, jež udržují se v letu nad hladinou mořskou 25 až 60 metrů a z dálky úplně podobají se drobným ptáčkům.

Rudé moře má své jmeno, jak se obecně za to má, od rudé barvy vody v některých jeho zátokách, způsobované miliardami drobných červených řas, které se tam ob čas vyskytují. Můj zcela soukromý náhled však je ten, že má jmeno své od vlastnosti, která rozžhavenou rudou výheň připomíná. Během dne začala se uplatňovati vlastnost tato měrou velmi značnou, neboť Rudé moře s okolními pouštěmi jest nejteplejší částí celé zeměkoule. Nalézá se dole mezi dvěma pobřežními horstvy. Na pouštích za nimi se rozprostírajících nikdy po celý rok nezaprší. Vítr, ať již proudí z té či oné strany, neosvěžuje valně. Jestiť to jen pohyb vzduchu nad pískem rozpáleného. Nejhůře však je, když náhodou věje slabý vítr ve směru plavby. Poněvadž loď svou rychlostí postupuje zároveň s větrem, nastane na ní bezvětří, a lidé šmahem hynou. Stává se to zvláště v letních měsících, kdy jsou horka největší. My jsme měli na štěstí dosti prudký západní vítr, totiž kolmo na bok lodi vanoucí, a také již nejteplejší saisona uplynula, tak že jsme neutrpěli vážnější pohromy. Přece však jsme se důkladně pekli.

Méně nepříjemno bylo toto vedro skupině nových spolucestujících, kteří vstoupili na loď v Port-Saidu. Byl to starý pán s velmi dlouhým, bílým vousem, náčelník tlupy, sestávající z osmi mladých, silných mužů. Byli Peršané. Starý pán, jenž vážností rovnal se mudrcům z bájek Tisíce a jedné noci, sedával tiše na koberci, díval se bez pohnutí po celé hodiny před sebe a činil dojem, že přemítá. Jindy potichu a laskavě rozmlouval se svými průvodci, kteří ho pozorně poslouchali a pečlivě obsluhovali. Stařec byl velkokupec a majitel několika karavan. Jel se svými agenty do Adenu v záležitostech obchodních. Vařili si sami něco málo v kuchyni lodní, jedli mnoho ovoce, zvláště datlí a granátových jablek, pili cosi růžového, nalévajíce si to z měchů, a pokuřovali z vodních dýmek. Chovali se velmi tiše a důstojně a s nikým se nestýkali. Spali ve svých dekách na palubě.

Jako za celé naší plavby, tak i v Rudém moři zdržoval jsem se během dne v koutku na samém předním konci lodi, kdež jsem si z houně, kterou mi půjčil štolba, a z provazu udělal stan, pod nějž vsunul jsem svou skládací židli. Byl jsem tam v stínu, a vítr měl ke mně přístup. Četl jsem tam, psal, spřádal své myšlenky a časem vyhlížel na moře.

Toho dne seznal jsem, že žaludek můj nesnese již nadále stravu posavadní. Vzpíral se proti ní ze všech sil. Již několikrát pomýšlel jsem na to přilepšiti si na stravě a také jednou již jsem to provedl; ale vyčítavé zraky mých ubohých spolucestujících v mezipalubí, spočívající na mé míse s lepším soustem, mne z toho brzy zradily. Leč nyní kázal mi pud sebezachování, abych promluvil o té věci s vrchním kuchařem třetí třídy. Ten dohodl se o tom s podkuchařem druhé třídy a tak změna stravy brzy se uskutečnila. Stála mne však notný peníz.

Příštího dne časně z rána jsme překročili obratník raka. Vedro rostlo každou hodinou. Ve všech místnostech zavěšovány byly dlouhé bezedné pytle, které vedly kolmo skrze otvory ve stropě nahoru na palubu, kdež byl rozšířený jejich konec tak uvázán, že vítr skrze pytel vál do dusných prostor lodních.

Následky velikého horka začaly se jeviti rozličným nepříjemným spůsobem. Z kobek koňských, které se nalézaly na palubě na místě pro cestující, a nám volný pohyb značně obmezovaly, vycházel nesnesitelný puch, poněvadž trus počínal zahnívati. Snad nedopatřením nebylo tu nijakého zařízení, aby mohl býti vyklizen. Pak tekla smrdutá močůvka z kobek a shromažďovala se v louž právě pod kohoutkem pro pitnou vodu. V tom místě býval puch podobný jako v klecích medvědů a hyén v nečistých zvěřincích.

Tu, hle, na palubě leží na znaku černoch. Údy jeho jsou bez vlády, oči má zavřeny, ústa zpěněná a prsa se mu mocně dmou. U něho stojí plavec a polévá ho vodou. Tento chuďas jest jedním z topičů, pracujících pod lodními kotly. Právě ukončil svou práci, nahrazen byv jiným a teď prý — odpočívá.

Večer procházel jsem se po lodi a nahledl trochu do oken jídelny pro prvou třídu. Oči mé oslňovala četná elektrická světla. Na stěnách zlato a nach. Překrásné malby zdobí prostornou síň. Řady stolů se sněhobílými ubrusy jsou pokryty skvoucím nádobím a vrchovatými talíři vybraného ovoce. Kolem rozsazeni jsou střídavě dámy ve večerních nádherných toilettách a pánové v bezvadném salonním úboru. Stále jiná jídla přinášejí sluhové. Víno se perlí v číších. Nyní ukončili svou večeři. Dámy ubírají se do salonu, aby se bavily hudbou, pánové do komnaty pro kuřáky.

Tou dobou nalézali jsme se blízko staroslavného poutnického města Mekky, které má každý mohamedán aspoň jednou ve svém životě navštíviti. Držíce se však stále uprostřed moře, neviděli jsme města toho, ba ani břehů vůbec.

Přes to dolétalo k nám, zvláště toho dne, množství ptáků nejrůznějšího druhu. Překrásný veliký dudek byl po celý den naším »slepým« pasažérem. Seděl na lanoví a někdy se na nás po očku díval; jindy spal »jako dudek.« Několik párů vlaštovek ubírajících se přes Rudé moře směrem k Africe zakroužilo vždy kolem naší lodi; prolétly několikrát mezi stožáry a lanovím, vábeny přítomností lidí, či spíše much, a letěly pak dále, aniž si odpočinuly. Během dne přilétl pestrý sokol. Nechoval se však

sokolsky. Byl úplně vysílen. Sotva se udržel na příčce mezi lanovím. Rozčepejřil se, hlavu zatáhl mezi ramena, pak ji strčil pod jedno křídlo a spal asi po dvě hodiny. Probudiv se, osvěžen ihned odletěl. Na loď přišlo ještě několik žlutých třasořitek a jedna pěnice. Dále zahledli jsme tři čápy a pozdě večer blízko lodi sovu.

Za tmy viděli jsme v dálce velikou loď úplně osvětlenou, plovoucí opačným směrem.

V noci snesl si jeden lodník své lůžko do naší místnosti a jsa asi hodně potřeben okysličování své krve, lehl si pod samý otvor větrného pytle výše popsaného, z něhož dul vítr tak, že mu to cuchalo vlasy.

Ráno probudil mne křik a nářek. Špinavá mořská voda tekla nám výřezem ve stropě na lůžka. Každý den časně ráno totiž postříkali plavci hadicí palubu, neberouce na nikoho a na nic ohledu. Největší nářek vedla jedna z číšnic. Postříkali jí koš, v kterém měla šaty. Zároveň ozývalo se mnoho jiných nespokojenců sopránem, altem i tenorem. Ranní tu symfonii pak tvrdil bas starého muže, jemuž špinavá voda natekla do krabice s ovocem a suchary.

Během dne plavili jsme se těsně vedle nejzápadnějších ostrůvků souostroví farsánského. Jsou sopečného původu, vyprahlé, šedožluté. Na některých rozeznáváme velmi zřetelně ztvrdlé, černé proudy lávy, všelijak ve svém běhu po stráních se rozvětvující. Jinde zříme kužele lávové, čnějící z vyhaslých kráterů sopečných. Opět jinde jest kráter lemován zubatou zdí ze ztuhlé lávy. Někde z moře strmí jen vysoký a úzký vrchol podmořské hory. Ostrůvky ty jsou rejdištěm mořských racků. Poněvadž jsou plavbě velmi nebezpečny, opatřeny jsou četnými majáky.

V noci ze dne 12. na 13. říjen projeli jsme mořskou úžinou Bab el Mandeb a ráno, když jsem se probudil, nalézali jsme se již před městem Adenem.

A d e n ze strany mořské, kromě několika budov na břehu stojících, viděti nelze, poněvadž se nalézá v hlubokém dolíku, totiž v kráteru vyhaslé sopky. Důstojníci angličtí posádkou tam ležící — patříť Aden a okolí Anglii — nazývají tento žhavý dolík čertovým kotlem na čaj. Za celý rok prší tam jen po několik dní. Dešťová voda chytá se do soustavy vytesaných ve skále nádržek, které pocházejí ještě z dob římských, kdy město toto bylo velikým střediskem obchodu. Někdy však nutno získati sladkou vodu destillací z vody mořské.

Obdivoval jsem se nejdříve hře barev vody mořské. Shledáváme tu pruhy vody světlozelené a zelenavě fialové. Pak sledoval jsem kroužení mohutných dravých ptáků, kteří slídí po odpadcích lodních. Mezi tím přistala na bizarrních lodičkách celá sbírka zástupců rozličných národů afrických i asijských, aby s námi obchodovali. Nabízeli rozmanité zboží ze svých domovů. Jedni trsy červeného korálu, mycí houby a želvy z Rudého moře,

jiní pštrosí pera, pštrosí vejce, parohy antilopí a kůže různých divokých kočkovitých šelem. Jedné chvíle současně vychvalovali mi své zboží čtyři mužové, z nichž jeden měl pleť červenohnědou, plavý, dlouhý, vlnitý vlas, zuby šikmo do předu vyčnívající a kolem krku šňůru černých korálů. Druhý byl téže pleti, vlasy však měl krátké, černé a plstnatě kučeravé, nos maličký zapadlý, ohrnuté naduřelé pysky a kolmé zuby. Třetí měl na vlasech kůru z bílé hlíny a čtvrtý měl úplně oholenou lebku, jež se mu leskla jako měděný hrnec. Mezi nimi přecházeli domorodí policisté a rákoskou kárali každý zlořád hned na místě způsobem co nejcitelnějším.

Mezi·tím byly na loď nakládány četné bedny a balíky od domorodých nosičů. Všiml jsem si jednoho, který měl značně oteklou nohu a kulhal. Bylo to následkem příšerné, otevřené rány na holeni, zcela neobvázané.

Velmi překvapil mne dopis z Cejlonu, který mi byl úředníkem lodním doručen. Byl od ředitele botanické zahrady cejlonské v Peradenii, pana J. C. Willisa, s nímž seznámil jsem se takto. Chtěje míti soudruha na své cestě, dal jsem inserát mimo jiné také do jistého německého botanického časopisu, který náhodou odebírali též v botanické zahradě cejlonské. Soudruha jsem, bohužel, nenalezl. Za to zval mne pan ředitel Willis do Peradenie. Sotva jsem věřil svému zraku, když jsem četl (ještě v Čechách) jeho dopis; nabízel mi úplně zařízený domek u samé botanické zahrady k obývání, sluhů domorodých, co jich budu potřebovati, pracovnu, opatřenou vědeckými nástroji a jiných výhod více. Tím vším jsem byl v pravdě okouzlen. Nikdy bych se byl nenadál, že mi bude pobyt v tropech tak usnadněn a zpříjemněn. Také z Vídně obdržel jsem od cís. Akademie věd na studia svá dosti značný obnos, a též Svatobor mi poskytl peněžitou podporu. Ke konci svého pobytu na Cejloně stal jsem se nad to ještě honorovaným vědeckým úředníkem při botanické zahradě. Štěstěna, jinak ke mně vždy velice skoupá, zahrnovala mne tenkrát v mnohém ohledu blahosklonnou svou přízní.

Druhý dopis pana ředitele, který jsem nyní držel v ruce, byl mi poslán jen na zdařbůh vstříc, a sice adresován byl na první loď, která přibude z Terstu do Adenu. Vítal mne v něm na Cejlon slovy přelaskavými. Touha má po tomto ostrově silně vzrostla.

Večer měli jsme uhlí potřebné naloženo, což bylo hlavním účelem naší zastávky. Přijavše ještě na palubu zajímavé nové spolucestující, rodinu to hindskou do Bombeje směřující, vytáhli jsme kotvu, k níž hned hrnulo se několik z oněch černochů, kteří měli vlasy bílou hlinkou pokryté a stírali s ní světlý jíl ze dna mořského pocházející. Bylo nyní patrno, odkud bílý nátěr jejich vlasů pochází.

Potom pluli jsme dále do širošírého I n d i c k é h o o c e á n u směrem k východu slunce.

Pozornost nás všech byla zprvu obrácena na nově přistoupivší osoby. Byli to muž tmavé pleti v sukni a bílé kazajce, dvě ženy v malebném pestrém rouchu, hošík a sluha. Chtěli jeti druhou třídou. Ta však byla úplně obsazena, tak že nuceni byli spokojiti se mezipalubím. Zdálo se, že jsou tím velmi znepokojeni. Veliké rozpaky jevily se na jejich tvářích. Muž v rozčilení stále nám něco říkal, ale nikdo mu nerozuměl. Ženy zatím seděly mezi svými zavazadly nehnutě jako sochy. Po nějaké době odstěhovali se všichni k nám dolů do skladiště, rozložili své koberce a hotovili se k spánku.

Nechtěje jich svými pohledy obtěžovati, podíval jsem se vždy jen trochu po straně na ně a viděl jsem, že dámy přikrčily se k sobě a spaly pod jednou pestrou přikrývkou. Muž, hoch a sluha leželi těsně kolem nich. Vše dohromady tvořilo malebnou, orientální skupinu.

Toho večera byl štolba velice sklíčen, neboť za doby, kdy zastávky naší před Adenem užil k návštěvě města, obrátila se loď tak, že na jeho šest koní, dříve ve stínu se nalézající, pražilo po delší dobu tropické slunce, což jim bylo velmi nebezpečno. S tklivou resignací nám štolba sděloval, že by o všecky snadno mohl přijíti.

V noci vyšel jsem na palubu, abych něco zvěděl o osudu koní. Jejich pán stál u nich, ohmatávaje jim tepny nad bradou. Pravil, že má asi vyhráno. Jen jeden bělouš má trochu horečky. Dával mu lék z bohatě zásobené lékárny, kterou vezl s sebou. Šťastnou náhodou vyvázli skutečně koně z tohoto nebezpečí bez škody, čehož jsme mu ze srdce přáli.

Nakloniv se přes zábradlí paluby, uzřel jsem četné veliké jiskry ve vodě mořské u samé lodi vznikající, jež pluly chvíli po vodě a pak náhle hasly. Původci takových světel jsou rozličná zvířata mořská, jako medusy, ohnice, žebernatky a j., jež podrážděny byvše nárazem neb jinak zasvítí na chvíli intensivním, fosforečným světlem. Viděl jsem sice již dříve, zvláště za naší jízdy mořem Středozemním porůznu ve vodě světla podobná, nikdy však v takové hojnosti jako nyní. Někdy se světélkující ta zvířata vyskytnou v ohromném množství na povrchu mořském a svítí, zvláště když podrážděna byla deštěm, tak intensivně, že celé moře podobá se roztopenému kovu. Nádherný ten zjev nebyl mi však, bohužel, popřán spatřiti.

Již v této první noci na Indickém oceáně, za níž dostali jsme se kolem afrického ostrova Sokotory, pocítili jsme značné ochlazení, což působilo zvláště na náš spánek velmi blahodárně.

Následujícího dne byla neděle; již druhá na naší plavbě. Ráno zpozoroval jsem na předním konci lodi na palubě zpívající dvě dámy, jež náš misionář na flétně doprovázel. Obě dámy byly jeho krajanky a stejného povolání jako on. Jely v druhé třídě; před tím jsem jich ještě nespatřil, poněvadž prý skoro stále ležely, trpíce mořskou nemocí. Nyní zpívaly nábožné písně, přehlušované hromovým hukotem parolodi prorážející vlny oceánu.

Obě tyto dívky jely do Indie, aby tam v některé vesnici vší svou silou působily k zlepšení osudu domorodých žen, které tak malé vážnosti svých mužů se těší a práv zcela žádných nemají. Učiti je budou pracím domácím i ručním a při tom, až si svou nezištností a laskavostí srdce jejich získají a vzorným životem vlivu ve vesničce hindské nabudou, obrátí dětičky domorodé s povolením rodičů jejich na svou víru, o které jsou skalopevně přesvědčeny, že jen ona vede k spasení i k blahu pozemskému.

Počasí bylo překrásné. Následkem bezvětří byla hladina mořská velmi klidna, což trvalo po celou naši plavbu Indickým oceánem. Barva vody byla stále modrá, ne však již tak čistě jako v Středozemním a Rudém moři; často totiž zdála se nám býti do fialova zbarvena, zvláště na okrajích obzoru, a k večeru do zelena.

Nyní pokračoval jsem pilně v dříve již započatém sbírání různého hmyzu na lodi, jejž uschovával jsem jakožto materiál k studiu o jeho rozšiřování se loděmi. Nejeden nebezpečný škůdce přišel k nám z cizích krajů tímto způsobem a rozšířil se u nás všeobecně. Musím však doznati, že sbírání v nečistotě lodní bylo mi velmi nepříjemným zaměstnáním. Proto dával jsem přednost chytání hmyzu, který se na okénka a večer na lampy slétal.

Toho dne prohledl jsem si také řádně nové naše hindské spolucestující. Obě ženy byly pleti růžově hnědé. Boky jejich ovíjel šat splývající dolů jako sukně. Hořejší část těla malebně halily v pestré, tenké šátky. Jedna měla šátek žlutý, na zádech s červenou růžicí, druhá zelený s červenou obrubou. Pod šátky měly přiléhající jupičky pestře pruhované s krátkými rukávy. Na prstech rukou i bosých nohou lesklo se jim mnoho zlatých a stříbrných prstenů. Paže zdobily kovové náramky. Též nad kůtky měla jedna veliké kruhy; druhá pak honosila se žlutými plechovými manšetami. V levém chřípí měla každá zlatou ozdobu.

Celý boží den skoro ležely na koberci a hrály si svými skvosty, vyměňujíce si je a přendavajíce prsteny s prstu na prst. Ležíce také jedly s talířů rukama. Služebník jejich vařil jim v lodní kuchyni jen rýži a nějakou žlutou omáčku. Ležíce též umývaly se s talíře vodou naplněného, a sice po způsobu koček. Louskaly často mandle anebo zároveň s muži žvýkaly peprné zelené listy betelové, jichž měly s sebou nevyčerpatelnou zásobu. Také svému papouškovi v kleci zavřenému mnoho pozornosti a času věnovaly. Málo kdy viděl jsem je seděti; nikdy státi nebo přecházeti. Když seděly, skrucovaly někdy chodidla tak vzhůru, že si mohly na ně hleděti jako do dlaní.

Nazejtří velmi záhy z rána byl jsem ze spaní vyburcován štolbou, jenž zvolav: »Pojďte! Ostrov!« běžel na palubu. Poněvadž jsem věděl určitě, že to není možno, abychom pluli kolem nějakého ostrova, nalézajíce se na širém moři, nespěchal jsem tuze. Ale pak jsem toho litoval velice, neboť zmeškal jsem zjev

znamenitý, totiž fata morgana, světelný to přelud ve vzduchu. Bylo viděti na kraji obzoru zelený krásný ostrov s palmami a lodicemi plachetními u jeho břehů!

Indický oceán jest velmi oživen. Všude potkáváme nejrozmanitější ptáky buď jednotlivě neb v malých společnostech. Ptáci ti tráví celé měsíce na hladině mořské lovíce ryby. Odpočívají plovouce a spí též vlnami jsouce unášeni. Teprv za účelem hnízdění vyhledávají břehy.

Často vymrští se nad povrch vody ryba a ještě častěji delfíni. Z počátku plašila loď naše z vody jen malé, bílé létací ryby, podobné těm, jichž pozorovali jsme již dříve v Rudém moři bez počtu. Později pak vídali jsme větší druh jich a třetího dne naší plavby ještě větší druh s ploutvemi létacími vzadu široce červenohnědě vroubenými. Ryby tyto létaly velmi vytrvale až přes 200 metrů daleko. Za letu častěji dotýkaly se vody ocasem, zatřepaly jím v ní a letěly vzduchem dále. Dovedly též směr letu měniti, aniž se vody dotýkaly.

V prvních dnech naší plavby Indickým oceánem hlásil mi jednou štolba, že plovou v moři jakési »legrační« předměty. Byly to medusy, a sice veliký zástup jich. Pluly všechny jedním směrem, obráceny jsouce ku předu svým žlutavým rosolovitým kloboukem jako talíř velikým, skrze nějž prosvítaly červenavé vnitřnosti. Dlouho jsme jeli šikem jich a nadělali asi mezi nimi značnou spoustu. Nejlépe mohl jsem je pozorovati se samého předního konce lodi ve vodě ještě nezčeřené. Tam také přes tu chvíli objevil se nějaký jiný zajímavý mořský živočich, jehož dráhu jsme křižovali. Rozeznal jsem dobře rozličné druhy medus, odchylné od těch, jichž zástup jsme právě přejeli, a veliké rosolovité žebernatky (Beroe); pak srostlé kolonie ohnic (Pyrosoma) a salp. Též čtverhranný rejnok se tam na chvíli ukázal. Mimo to kmitlo se tu množství jiných zajímavých zvířat, jež nebylo lze pro vzdálenost rozeznati, mezi nimi zvláště asi na metr dlouhé rosolovité pásy. Nápadné byly též velmi četné malé, bílé, okrouhlé destičky na povrchu vody plovoucí.

Dle těchto ukázek zvířeny na povrchu mořském mohli jsme tušiti bohatství fauny podmořské, která jest svým nádherným světem, plným fantastických tvarů a barev.

Hloubky oné části Indického oceánu, kterou jsme pluli, Arabským mořem zvané, byly dobře prozkoumány při kladení telegrafického kabelu z Adenu do Bombaje. Dno jest tu ploché, jílovité, bahnité a asi 3500 m. hluboké.

Pluli jsme nyní stále vstříc vycházejícímu slunci a tudíž předbíhali jsme čas. Hodinky své museli jsme posouvati ku předu, a sice každý den asi o 25 minut.

Teprv nyní poznal jsem některé spolucestující z první a druhé třídy. V první třídě jela mezi jinými málo zajímavými, stále se jen lenivě povalujícími osobnostmi jedna dáma s dceruškou a synkem k svému muži, vysokému úředníku, do Indie. Vždy půl roku bývá s dětmi v Londýně, a sice v létě. Na zimu

vrací se k muži. Střídavý tento pobyt je prý velmi prospěšný jejímu zdraví, a mimo to děti mohou býti v Anglii lépe vychovávány. Jeli přes Evropu po dráze do Terstu, aby si zkrátili cestu námořní. V druhé třídě nápadný byl zamilovaný párek, novomanželé, kteří neměli pro nic smysl než pro sebe. Muž dosáhnuv v Indii jakéhosi postavení, jel si pro svou nevěstu do Evropy a odvážel ji nyní jakožto svou ženu do tropického svého domova.

Jednoho večera uspořádali cestující prvé a druhé třídy ples při zvucích piana. Ale toto veselí kontrastovalo s vážnou a mohutnou přírodou kolem nás tak, že budilo v pozorovateli pocit nelibý.

Z cestujících v mezipalubí se za naší dlouhé plavby utvořilo několik skupin. Jednu tvořili neúnavní hráči v karty; pro ně neexistovaly krásy moře a pobřeží, ani oblohy. Ve své zaslepenosti vrhali se vždy znovu a znovu v proklatou tu hru, jež často proměnila se v urputnou hádku, ba jednou i v řež.

Jinou skupinou byly číšnice, o nichž jsem se již zmínil. Všechny hodlaly usaditi se v Bombeji, pohrdávajíce při tom životem, neboť toho času řádily tam hlízový mor a cholera. Stále jen mlsaly, vařily kafíčko a vykládaly si navzájem karty. Na cestě snášely se spolu výborně. Byly k sobě velmi něžné, a když některá churavěla, ostatní ji zahrnovaly laskavostmi. Kdysi byl jedné z nich ukraden náramek. Z počátku ječela lítostí a zlostí. Pak dostavil se mohutný proud slz. Tu přistoupí k ní její družka a plna soustrasti ji objímajíc praví: »Neplač, můj miláčku, holubičko má, neplač, hle, vezmi můj náramek; ráda ti jej dávám.« Jemně odmítla. Pak se líbaly a plakaly dohromady. Za nedlouho viděl jsem, jak se již zase smějí a dovádějí.

Osoby, s kterými jsem nejvíce obcoval, byli často již vzpomenutý štolba a slečna vychovatelka. Štolba se mi zamlouval svou obratností a odbornou znalostí, s jakou zacházel se svými koni. Kromě pravidelného krmení a napájení věnoval jim všelikou péči. Tak jim denně několikrát houbou omýval přední část hlavy, aby je občerstvil, po celé hodiny se jimi zaměstnával a rozmlouval s nimi, aby neměli dlouhé chvíle, kteráž prý je činí k nemocem náchylnější. Bylo věru dojemno pozorovati, jak všichni koně k němu sestrčili hlavy, jakmile k nim přistoupil. Častěji vídali jsme, jak pro ně míchá různé lektvary. Tyto léky, k nimž měl neobmezenou důvěru, ochotně také nám nabízel, když jsme byli churavi. Pro muže zřeďoval léky šestkrát, pro ženy desetkrát. On sám, když mu něco bylo, užíval jich nezředěných.

Slečna vychovatelka byla sice milou a veselou společnicí, trpěla však již delší dobu značně žaludkem, tak že humoru jí valně ubylo. Mimo to opálilo ji slunce tak, že se jí na tvářích a rukou udělaly puchýře, které vytekly, načež se kůže v celých kusech loupala.

Poustevníkem mezi námi byl švédský misionář. Ale nebyla tím vinna jeho povaha, nýbrž okolnost, že se nemohl s nikým

v mezipalubí dorozumívati. Od té doby, kdy nalezl opět svou flétnu, kterou si bez jeho vědomí někdo vypůjčil, byl velmi nedůvěřiv a nosil ji stále při sobě, což mu asi činilo dosti obtíží, neboť nebyla rozkládací. I trčela stále milému misionáři hned z té, hned z oné kapsy, tak že se u svých spolucestujících brzy stal předmětem úsměškův. On však si z toho pranic nedělal; se stoickým klidem procházel se mezi posměváčky modle se z knížky.

Pro velice klidné počasí blížila se naše plavba do Indie dříve ke konci než jsme se nadáli. Přes to byli ke sklonku plavby mnozí z našich spolucestujících v mezipalubí již tak zuboženi, že se podobali těžce nemocným.

Den před přistáním pozorovali jsme nový druh létacích ryb. Byly veliké jako sleď, měly černomodrá křídla a vyznamenávaly se letem vlnitým, ku podivu vytrvalým.

K večeru objevil se před námi na obzoru tmavý mrak, s něhož viselo několik nepravidelných cípů. Cípy ty se spojily v jednu černou hmotu, jež vypadala příšerně a upomínala mne značně na smršť, kterou jsem s hrůzou měl příležitost jednou ve své vlasti pozorovati a jež tenkrát škod nemalých nadělala, rozmetavši střechy několika chalup a vyvrátivši nebo zpřelámavši stoleté stromy. Zjev na moři byl však jen tropickou bouřkou nejmenšího rozměru. K našemu nemalému uspokojení nedostali jsme se do ní a jen z dálky jsme pozorovali blesky, které osvěcovaly přes tu chvíli černý ten chumáč.

Večer (dne 16. října) ulehali jsme s blahým vědomím, že zítra již vstoupíme na pevnou zemi. (Pokračování.)

Nové písemnictví.

Literatura dějepisná.

Václava Budovce z Budova korrespondence z let 1579—1619. Shledal a k vydání upravil Ph. dr. Julius Glücklich. Historického archivu České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění číslo 30. V Praze 1908.

Jest již svrchovaný čas, aby nám někdo napsal důkladnou biografii muže, jenž za nábožensko-politických bojů u nás na počátku 17. věku byl (vedle Karla staršího z Žerotína) nejznamenitějším vůdcem stavů nekatolických, nejhorlivějším obhájcem Jednoty českobratrské a vlastním tvůrcem Majestátu z roku 1609, na Rudolfovi II. vynuceného. Avšak k dílu takému jest nezbytně třeba dvou prací předchozích: předně podrobného prozkoumání a ocenění Budovcovy literární činnosti, což jest dosud jenom částečně provedeno, za druhé bedlivého sebrání jeho korrespondence, z nížto pozůstaly toliko rozptýlené zbytky.

Dr. Jul. Glücklich, jenž nedávno uveřejnil dvě statě o Budovcově Antialkoranu a mimo to jednu o Mandátu proti Bratřím z roku 1602,[1]) jal se také pátrati po pozůstatcích Budovcovy korrespondence. Za tou příčinou vydal se dvakrát o prázdninách (roku 1604 a roku 1905) na cesty do Švýcar a do Německa, a zároveň zasílal písemné dotazy k rozličným archivům a knihovnám, zda by kde co bylo, co by se hodilo účelu jeho. Ne všude, kde zaklepal, byl vyslyšán; přes to nebylo úsilí jeho marné. První svou kořist (29 dopisů nalezených v universitní knihovně Basilejské) rozmnožil dalším pátráním v 78 čísel; z nich 73 kusy vůbec dosud otištěny nebyly a 60 kusů zůstávalo neznámo, mezi nimi také 48 dopisů Budovcových. Sběratel, připojiv k těmto 78 číslům dodatkem ještě 2 listy Budovcova syna Adama, vydal letos všecky v souborné publikaci (nákladem České akademie).

V této publikaci vyskytují se dopisy dvojí: jedny Budovcem psané, co do počtu nejhojnější, a druhé Budovcovi adresované, jichž jest 16, tedy jen asi pětina všech listů vůbec.

Zasluhuje povšimnutí, kterým mužům Budovec dopisoval za hranice, kterým do Čech a do Moravy. Podle sbírky Glücklichovy svědčí z listů jeho předně k zahraničným theologům: 4 dopisy Davidu Chytraeovi v Roztokách, 2 Amandovi Polanovi z Polansdorfu a 27 Janu Jakubu Grynaeovi v Basileji, 1 Theodoru Bezovi v Ženévě; dále 6 listů Filipu Ludvíkovi hraběti Hanavskému a 1 Janu Zikmundovi, kurfiřtu Braniborskému. Do Čech nebo na Moravu adresovány jsou: 2 listy Karlovi z Valdšteina, 8 Petru Vokovi z Rožmberka, 1 sekretáři tohoto pána Theob. Hockovi, 2 Janu Jiřímu ze Švamberka, 1 Albrechtu Pětipeskému v Hustopečích, 2 hvězdáři Janu Keplerovi, 1 Martinu Bacháčkovi, rektorovi university Pražské, 1 Jáchymu Ondř. Šlikovi, náčelníku českých lutheránů, 1 Jiřímu Homutovi z Harasova, hejtmanu kraje Bechyňského, 1 synu Adamovi a 1 Karlu staršímu z Žerotína. Budovcovi adresovány jsou: 2 listy od Davida Chytraea, 1 od Theod. Bezy, 8 od Filipa Ludvíka hraběte Hanavského, 2 od Jana Jakuba Grynaea, 2 od Jáchyma Ondř. Šlika a 1 od Jiřího Thursa, náčelníka protestantů uherských. Co do jazyka jsou 4 listy německé, 11 českých a 65 latinských. Sebrány a přijaty byly do sbírky, hledíc k tomu, že pocházejí z míst velmi vzdálených, že valnou většinou buď dosud otištěny nebyly, aneb uveřejněny jsou v publikacích vzácných a málo přístupných. Listy Karla staršího z Žerotína k Budovcovi v sbírce se nevyskytují, protože je jednak již otiskl Chlumecký (v svém životopise toho moravského pána), jednak Brandl (v Spisech Karla st. z Žerotína), jednak Archiv český (XXVII. díl); rovněž nepojaty do Glücklichovy sbírky Žerotínovy dopisy k Budovcovi, jež Archiv český ještě přinese.

---

[1]) »Prameny a vznik Budovcova Antialkoranu« (v Gollově Sborníku), »Václava Budovce z Budova předmluva k prvnímu spracování jeho Antialkoranu z roku 1593« (v Programu gymnasia v Žitné ulici za rok 1906), »Mandát proti Bratřím z 2. září 1602« (Věstníku král. společnosti nauk 1904).

Vydavatel opatřil svou publikaci trojdílným úvodem. V prvním díle jeho vypisuje čenáři osudy a ovoce svého pátrání jakož i zásady, kterými se při vybírání dopisů pro svou sbírku spravoval. V druhém a třetím díle úvodu rozbírá a charakterisuje myšlenkové jádro listů, tak jak časově za sebou postupují, a opírá o ně své úsudky o povaze, snahách a některých spisech Budovcových, zejmena o těch, o kterých nebylo dosud jistoty, zda je Budovec skutečně složil. Za tímto úvodem vydavatel otiskuje (chronologickým pořádkem) listy samy. Před citováním každého z nich podán jest po česku stručný jeho obsah, po citování uveden pramen, odkud který list otištěn; k jednotlivým místům textu připojovány jsou případné vysvětlivky pod čarou. Na posledních stranách knihy najde čtenář pečlivý rejstřík četných osob a věcí, o nichž jest v publikaci řeč, dále chronologicky upravený přehled všech dopisů, posléze dvě ukázky Budovcova rukopisu (českého a latinského) a jiné dvě, kterými Budovec symbolicky znázorňoval jednotu protestantů všech zemí mocnářství Rakouského a pád »pyšného Babylonu,« t. j. papežství.

Nuže, povšimněme si již toho, co nového čerpáme z Budovcovy korrespondence a připojeného k ní kommentáře Glücklichova.

Chronologicky k nejstarším číslům sbírky náleží 6 dopisů Budovcových z Cařihradu (2 Karlovi z Valdšteina, radovi nad appellacemi, a 4 Roztockému theologovi Davidu Chytraeovi). Do Cařihradu vypravil se Budovec jako muž 26letý roku 1577 a pobyl tam jako hofmistr v družině hraběte Jách. ze Sinzendorfu, císařského vyslance, asi po 4 léta.

O pobytu Budovcově v sídle sultánově napsal Konstantin Jireček pěkný článek (do Časopisu Českého Musea r. 1877), ale neznal 3 ze 6 listů svrchu dotčených (uvedených nyní v sbírce Glücklichově) a nestopoval podrobněji nejživější snahu našeho hofmistra, snahu co možná důkladně seznati tamější poměry náboženské. Hofmistra zarážela zprva patrná moc islamu, vládnoucího nad tak rozsáhlým territoriem a také nad sv. zemí, takže se zviklal v své důvěře v křesťanství. Teprve pilným čtením a srovnáváním starého i nového zákona s alkoranem nabyl přesvědčení, že písmo sv. jest původu božského, kdežto »rouhavý a básnický alkoran« že pošel z ďábla. V tom přesvědčení se utvrdil i po častých rozhovorech s Turky, Židy a poturčenci, ač neunikla mu intellektuální a mravní pokleslost křesťanské církve řeckovýchodní.

Na tuto církev nehleděl brejlemi Cyrillo-Methodějských reminiscencí, ani s povědomím toho, že valná část obyvatelstva v okolí Cařihradském jest původu slovanského, nýbrž očima západoevropského protestanta, vytýkaje jí katolický názor o poměru mezi vůlí a spasením, nekonečné mše, ctění obrazů a j. Ježto však i tato pokleslá církev pevně držela se víry v božskou Trojici, antitrinitáři však, četní v sídle sultánově, zhusta přestupovali k islamu, Budovec jal se pokládati nauku o sv. Trojici za úhelný kámen křesťanství a stal se hlasatelem snášelivosti náboženské ke všem těm, kdo aspoň k té nauce se přiznávali.

Rozdíly mezi vyznáními, která přijímajíce učení o Trojici, nad to o »čisté slovo Boží« se opírala, totiž rozdíly mezi lutherány a kalvinisty, viděly se Budovci tak nepodstatné, jako odchylky mezi rozličnými řeholemi katolickými, na př. mezi františkány a dominikány.

Budovcovi protivil se boj, který v druhé polovici 16. stol. vzplanul mezi oběma těmi konfesemi v Německu a kalil také poměr mezi lutherány a českými bratry v naší vlasti, jak o tom svědčí jeho dopisy z let 1596—1617 k Polanovi a Grynaeovi, theologům Basilejským, a k Filipu Ludvíkovi Hanavskému.

Němečtí lutheráni začali tehdáž žárliti na kalvinismus, když jim po smrti Melanchtonově ujímal mnohé země, kterými dosavad vládli sami. Tak jako kdysi koncilium Tridentské jalo se přesně stanoviti věroučné články katolické proti protestantům, tak i němečtí lutheráni usmyslili si vytknouti jasně rozdíly, kterými odlišují se od nauk Kalvínových, a sepsali v l. 1577—1580 tak zv. Formuli concordiae jakožto normu neporušeného učení Lutherova. V ní nejzávažnější bylo dogma o večeři Páně. Kdežto Kalvin a Zwingli tvrdili, že Kristus vstoupiv na nebesa, aby prodléval tam až do posledního soudu, pro lidskou svou přirozenost nemůže býti současně na nebi i na zemi, a tedy ve večeři Páně že přijímán jest toliko duchovně: Formula concordiae prohlašovala za pravé toliko Lutherovo učení, dle něhož Kristus pro spojení své lidské přirozenosti s božskou může býti přítomen všude (ubique), a tedy ve večeři Páně že přítomny jsou jeho tělo a krev reálně. Touto naukou o všudypřítomnosti těla Kristova (ubikvitě) různili se pak orthodoxní lutherané od jiných směru Melanchtonova čili od filipistů, kteří v učení o večeři Páně blížili se kalvinismu; tito později vždy více podrobujíce se theologii Ženevského reformátora jakožto důslednější, nejhojněji byli zastoupeni v Sasku, a když valná jich část byla roku 1574 odtamtud od nesnášelivců vypuzena, zřejmě přestoupili k církvi reformované. Také českobratrská jednota u nás, Kalvínovým názorům o večeři Páně hned od svého vzniku blízká, vždy více se jim přispůsobovala, jak patrno zvláště z jejího Katechismu, vydaného roku 1608.

Budovec, jak již podotknuto, upřímně želel toho urputného nepřátelství mezi lutheránskými a reformovanými protestanty v Německu. Ač sám již v Cařihradě projevoval (v hovorech s pastorem Gerlachem) příchylnost ke kalvinistům, ba později (v dopisech ke Grynaeovi) stotožňoval víru svou s vírou jejich, a o večeři Páně vyslovil se (v své rukopisné Kronice duchovní) po kalvínsku, přece předvídal, že z boje mezi protestanty vzejde prospěch toliko katolíkům, že totiž po udolání reformovaných dojde i na lutherány. Proto odsuzoval ubikvitáře, kteří vypudili filipistické profesory ze Saska, a ukázali svou nesnášelivost také k slavnému Janu Keplerovi, jenž za to, že veřejně projevil pochybnosti o učení ubikvitářském, byl od lutherského faráře v Linci (roku 1609) z církve vyobcován. Jest významno, že většina lutheránů v Německu, vedena jsouc Saskem, jala se blížiti katolickým stavům, jichžto pomocí měli reformovaní býti vyloučeni z náboženských výhod míru Augšburského. Saský kazatel Polykarp Leyser vydal roku 1602 tiskem brošurku s příznačným

titulem, totiž »Ob, wie und warumb man lieber mit den Papisten Gemeinschaft haben und gleichsam mehr Vertrawen zu ihnen tragen solle denn mit und zu den Calvinisten.«

Ohlas toho boje mezi oběma protestantskými stranami v Němcích sledovati lze i v Čechách, kde čeští lutheráni s vůdcem svým Šlikem přimykají se vždy více k německým ubikvitářům, a čeští bratří vždy více k stoupencům Kalvinovým. Při vymáhání Majestátu (v l. 1608—1609) nabádán dvůr saský od theologů dvorských, aby pomáhal Čechům, pokud se domnívali, že jde jen o hnutí lutheránské. A co se dělo u nás?

Jách. Ondř. Šlik, vůdce českých lutheránů, nechtěl roku 1608 nic slyšeti o společném postupu s českými bratry při vymáhání svobody náboženské, leč by Jednota podepsala Formuli concordiae, t. j. přijala dogma ubikvitářské. Když potom přičiněním Budovcovým upravena na sněmě společná konsistoř tak, aby při ordinování kněží bratrských rozhodoval bratrský senior, jako při ordinování lutheránském administrátor, saští theologové nemálo se proto durdili, a někteří náčelníci českých lutheránů začali se vzdalovati jednání sněmovního, vidouce, že Jednota zůstala jakousi užší církví v širší církvi protestantské. Vzdálený pozorovatel událostí v naší vlasti, Heidelberský profesor Pareus, přítel Budovcův a učitel Komenského, přál si, aby v Německu smířily se obě strany protestantské jako sobě blízké, a sepsal za tím účelem spis »Irenicum,« ukazuje v něm na úspěchy dočasné shody mezi českými protestanty roku 1609. Ale na Pareovo »Irenicum« odpověděli lutherané zcela odmítavě, zvláště Wittenberský profesor Hutter a po něm saský kazatel Hoë, jenž tvrdil, že stavové čeští domohli se roku 1609 svobody náboženské jen jako vyznavači víry Augšburské, obsažené v konfessi české, a že Jednota, která přihlásila se k ní znovu roku 1608, zřekla se tím svého odchylného učení, avšak potom nečestně se k němu vrátila. Proto také hněval se na Budovce, že ve spise svém Circulus Horologii (z roku 1616) stavěl na oporu výroků Pareových do jedné řady »muže boží« Luthera, Kalvina, Melanchtona a Bezu. Hoë psal i později četné brošurky, plné hněvu proti reformovaným, a v dopise svém k Šlikovi (z 23. srpna 1619) naříká — po zvolení kurfiršta Falckého za krále českého — že tolik zemí, které se odtrhly od římského papeže, bylo pohlceno od kalvinismu. Alliance Saska s katolickým Ferdinandem II. proti kalvinskému »zimnímu králi« českému stává se za všech výše uvedených okolností pochopitelnější. Nad porážkou tohoto krále na Bílé Hoře jásali také lutheráni Berlínští, ohromení roku 1604 přestoupením kurfiršta Braniborského Jana Zikmunda k nenáviděnému kalvinství.

Nesnášelivosti Hoëovy byl ovšem dalek Budovec, jenž velebil snahy Pareovy a již dříve (v dopise svém k hraběti Hanavskému z 26. října 1611) vyslovil přání, aby zakázáno bylo theologům obou protestantských vyznání sočiti na sebe vespolek v polemických spisech; jindy zase chválí Švýcarsko jako vzor pěkného upravení poměrů náboženských.

Hledě ke katolíkům, Budovec sice uznává, že jsou i mezi nimi dobří křesťané, ale přece sleduje s netajenou radostí příhody politické nebo pamflety, z kterých může moci nebo vážnosti papežově vzejíti škoda.

Naprosto nesnášelivým ukazuje se Budovec toliko k antitrinitářům a arminianům, sektám, které se rodily hlavně ze směru reformovaného. Z té příčiny kalvinisté (jako kdysi lutheráni proti nim) uznali za dobré stanoviti přesně proti těmto kacířům svou orthodoxii, a roku 1619 usnesla se synoda Dortrechtská na článcích, kterými vylučovala všechen kompromis s nimi. Budovec neostýchal se hlásati (ve svém traktátu De genealogia Socianorum), že proti těm sektám dlužno zakročiti po případě i mečem a ohněm; schvaloval také (již dříve) stíhání Porýnského Němce Konráda Vorsta, nástupce Arminiova v Hollandsku, podezíraného od kalvinských theologů ze socinianismu.

Dopisy Budovcovy z let 1602—1608 jsou ozvěnou dílem jeho sklíčenosti a nespokojenosti, dílem odevzdanosti do vůle boží. Mysl jeho se zakalila tou dobou nejen obnovením mandátu proti pikhartům (roku 1602),[1]) t. j. českým bratřím, a jeho prováděním, ale i stíháním, které mu hrozilo, když na žádost protestantských stavů podal císaři supliku proti mandátu.

Za to dopisy Budovcovy z let 1608—1610 oplývají nadšenými, mohutnými tóny; neboť tehdáž vůdce Jednoty povznesl se za náčelníka celé české strany protestantské a stal se vlastním tvůrcem Majestátu z roku 1609. Dle jeho soudu »oči celé Evropy byly tehdáž obráceny k Čechám,« a vymožení Majestátu náleželo k nejslavnějším událostem, které od časů Husových řízením božím se v naší vlasti sběhly. Bratři čeští, aby osvědčili se pravými nástupci Husovými, vyžádali sobě od stavů a university kapli Betlemskou, a Budovec mluví s nadšením o ordinaci kněží Jednoty, vykonané roku 1610 v této svatyni. Z jeho tehdejších listů lze dosti bezpečně usouditi, že o událostech z let 1608—1610 napsal skutečně historická díla, totiž Kratičké poznamenání o přitažení JMti arciknížete Matiáše do Čech a Historica narratio; obšírnější důkaz slibuje Glücklich podati v jiné své publikaci později. První desetiletí 17. století (1603—1609), bohaté převraty politickými, rozčilovalo mysli našich předků i neobvyklými zjevy přírodními: zářivou kometou, velkými vichry, povodněmi, zemětřesením v Čechách i na Moravě a větrnou smrští v okolí Brna. Budovec pokládal tato »znamení« za průjevy moci boží, která zasahuje v běh světa i událostí lidských, ale nechtěl, aby znamení ta byla podnětem k hádání astrologickému. Pokroky hvězdářské, kterými dovídáme se o vzdálenosti a velikosti hvězd, posilují dle jeho soudu naše pojetí o moci Boží, jež pohyb těchto hvězd řídí. Věříme v předpovědi učených hvězdářů, jež později fakty se potvrzují; tím více věřiti jest třeba předpovědem proroků a apoštolů božích, kteří ohlásili nám jmena i čas příchodu osob, které ještě ani neexistovaly. Proto nejvíce nám

---

[1]) V úvodě k mandátu uznány byly za strany zákonné toliko katolici a staří pod obojí, a ústupků císaře Maxmiliana II. lutheránům (schválení konfesse české) opominuto.

prospěti může nová astronomie tím, že správněji porozumíme proroctvím o budoucích časích, která obsažena jsou v písmě svatém.[1]

Všecky dopisy Budovcovy jsou svědectvím jeho hluboké zbožnosti, která ozývá se v nich někdy mohutně, jindy něžně a tklivě; tak na př. v jednom listu ke Grynaeovi (ze 14. srpna 1607) naříkaje, že churaví delší již dobu hukotem v uchu, přece utěšuje se tím, že an v něm hyne člověk vnější stářím, vnitřní den co den se obnovuje a hoří touhou po shledání s Kristem. Tato touha jeho po nebi vzrůstá přibývajícím věkem, a nabývajíc rázu mystického a sentimentálního, již ani nedbá strastí pozemských; ani smrt jediného vnuka již není s to, aby silněji otřásla jeho srdcem, Bohu odevzdaným. Budovec, dav svého syna Adama na vzdělání do Basileje k učitelům Polanovi a Grynaebvi, přeje si, aby po něm zdědil věrnost k víře českobratrské a horlivost náboženskou. Bratrské Jednotě hledí získati člena mocného a bohatého rodu, Jana Smiřického, který rovněž vzdělává se v Basileji; ježto prý v Italii číhá hojně nebezpečí na duši i tělo pravého křesťana, zráží otce Jaroslavova Zikmunda, aby neposílal tam svého mladého syna.

Císaře Rudolfa II. a Matyáše I. posuzuje Budovec v rozdílných dobách rozdílně. Ač byl statečným obhájcem náboženských i politických svobod českých nekatolíků, zprva (a to ještě po vydání Mandátu proti bratřím z r. 1602) chválí Rudolfa, že vede si ve věcech náboženských mírně; teprve po vpádu Pasovském[2]) mění své mínění o něm a při zprávě o smrti nešťastného panovníka pronáší se o něm tvrdě a přísně. Bezpochyby hrozící vpád Pasovský přiměl Budovce k tomu, že roku 1610 přijal návrh vlády Falcké, dříve odmítaný, aby se protestanté zemí Habsburských pevněji sdružili s unií. I císaře Matyáše zprva dosti velebí, avšak od roku 1614 vždy více si do něho stěžuje, že otročí zlým rádcům, nešetřícím svobod zemských. Proto také vítá (v dopisech svých z posledních let) všecky alliance proti španělským i rakouským Habsburkům.

Nejpamátnější list Budovcův (k panu Karlovi starš. z Žerotína, datovaný dne 17. dubna 1619) přináší Glücklichova sbírka na konec. List ten byl posledním pokusem Budovcovým nakloniti moravského pána věci vzbouřilých stavů českých, ale pokusem marným. Žerotín, upřímný dotud přítel Budovcův a od tohoto (v jiném dopise) jako »illustre et rarum Dei in hisce terris organum« velebený, zarmoutil nedávno svého českého souvěrce tím, že svou výmluvností na Brněnském sněmu (v prosinci r. 1618) odvrátil stavy moravské od žádoucího spojení s Čechy. Budovec posuzuje ostře politickou činnost Žerotínovu od roku 1608 a obhajuje postup českých stavů, které poučila zkušenost, že zlé rádce císařovy lze zastrašiti toliko mocí, sice že jejich troufalost bude rušiti privilegia sebe pevnější. Rádcové

---

[1]) Dokladem tohoto nazírání Budovcova na pokroky nové astronomie jest jeho list ke Keplerovi z r. 1603.

[2]) Mnoho nových zpráv o událostech u dvora Rudolfova v Praze za vpádu vojska Pasovského do Čech a o nesnázích krále Matyáše v Slezsku obsaženo v listech Budovcových k Petru Vokovi z Rožmberka.

ti budou povolní, jen když uvidí na české straně sílu; návrhy Žerotínovy o prostředkování Budovec odmítá. Jest toho želeti, že k radě Žerotínově povolili moravští stavové (v srpnu 1618) vojsku císařskému průchod svou zemí, aby udeřilo na Čechy. Žerotín sám sáhl ke zbrani roku 1608, kdy svobodám moravským nehrozilo tak veliké nebezpečí jako nyní, kdy jde o věc nejen českých stavů, ale i o svobody celé koruny, ba i o protestanty celé Evropy. Neváhalli Žerotín dříve tasiti zbraň proti vládě, nemůže se ani tentokráte dovolávati výroků sv. Pavla o povinnosti křesťanské poslouchati vrchnosti Bohem zřízené. — Výtky, jež Budovec činil Žerotínovi, ač nenesly žádoucího ovoce, obsahovaly arci mnoho politické pravdy, jen že v ústech karatele, jenž sám roku 1605 odsuzoval vzpouru Bočkajovu proti vrchnosti, nebyly dosti oprávněny.

Jak patrno, Glücklichova publikace se svým důkladným kommentářem bude vítána všem historikům a vůbec každému, kdo toužil zevrubněji poznati duševní vývoj, snahy, zásady, osudy a literární díla proslulého českého šlechtice Předbělohorského, jenž pak[1]) (roku 1621) skončil tragicky pod sekerou katovou, jakož i časové ovzduší, ve kterém za svého života dýchal. Náležíť k nejzáslužnějším partiím nové publikace právě ta její část, která vysvětluje nám, jak náboženské a politické události naší vlasti byly z velké části závisly na tehdejším vývoji těchto poměrů v sousedním Německu. Mnozí našinci ochotně přijímali cizí popudy, i když se jimi přenášely německé nesváry na půdu českou. Vedli si po nábožensku, kdy šlo o věci politické, a málo rozuměli macchiavellismu jak svých nepřátel, tak i mnohých domnělých přátel.

Dr. Bohuše Riegra **Říšské dějiny rakouské.** Vydání posmrtné pro potřeby universitních posluchačů opatřil prof. Karel Kadlec. V Praze. Nákladem spolku českých právníků »Všehrd« 1908.

Své Říšské dějiny rakouské (jakožto historii státního vývoje a veřejného práva) počal Rieger vydávati tiskem roku 1898, hlavně z té příčiny, aby posluchačům svým na universitě dal do rukou důkladnou učebnici předmětu, nedlouho před tím na rakouských fakultách právnických nově zavedeného. Spisu toho vyšly však pouze čtyři sešity (toliko úvod a skoro úplné dějiny rakouských zemí alpských do roku 1526). Valná většina díla (historie státu českého a říše uherské do roku 1526, jakož i osudy soustátí rakouského od tohoto roku) již tiskem nevyšla, ježto zabavovaly auktora potom jiné neodkladné práce a studie. Jakýmsi pokračováním tištěných sešitů byly zatím toliko ústní výklady Riegrovy o tom předmětu na universitě, které dali si s jeho dovolením posluchači lithografovati. Výklady lithografické podávaly však dějinnou látku zpracovanou v hrubších obrysech nežli tištěné sešity, kde probírána byla podrobněji a na širší podloze. Proto usmyslil si Rieger tuto neúměrnost odkliditi a pořídil posluchačům také z obšírné, již tištěné partie svých Říšských dějin

[1]) Budovec zemřel jako stařec sedmdesátiletý; narodilť se roku 1551 (a ne, jak se do nedávna mínilo, roku 1547).

stručnější přehled (zejmena o territoriálním vývoji jednotlivých zemí rakouských alpských), tak že k starším lithografiím přibyly takto krátce před smrtí auktorovou ještě lithografie novější.

Nenadálá smrt jeho zbavila nás navždy naděje, že se dočkáme za redakce auktorovy vytištění i druhé, největší části Říšských dějin, k níž pilný, bystrý a hluboký badatel vykonal již tolik příprav. Prof. Kadlcovi přísluší zásluha, že zachoval nám aspoň podstatnou část mnoholetého a namnoze zcela samostatného badání Riegrova. Uvázalť se v úkol čestný (jistě z piety k zesnulému) upraviti posmrtné vydání Riegrových Říšských dějin, kteréž pořídil tak, že srovnal a vhodně spojil obojí lithografie výkladů auktorových a menší jednu partii přejal také z tištěných sešitů, aby vše to tvořilo jednotný celek. Vydavatel z úcty k nebožtíkovi neprováděl ani sebe menších změn formálních, vyjímaje takové, jichž bylo nezbytně třeba; co kde v samém textu pozměnil, to všude označil pečlivě, zejmena tam, kde nemohl nepřihlédati k nejnovější Fellnerově-Kretschmayrově publikaci »Die österreichische Zentralverwaltung,« vyšlé právě loni, kdy Rieger zemřel.

Vydání Kadlcovo opatřeno jest rejstříkem osob a věcí, upraveným od posluchače práv Vácslava Dusila. Podrobnější úvahu o obsahu spisu podáme svým časem, dojdeli k soubornému vydání prací Riegrových. *J. Božek.*

Obzor divadelní.

Opera.

Městské divadlo Královských Vinohradů uvedlo k nám dávno známé, dnes již právem zapomínané drama, Sardouovu Fedoru, zpracovanou v libreto Arturem Colauttim a komponovanou jako operu Umbertem Giordanem. Drama samo je nesympathické dějovým svým obsahem, detektivní to historií po způsobu kriminálních románů. Je málo sympathické též svými čelnými postavami: Fedorou, ovládanou jedinou myšlenkou: najíti vraha svého ženicha a tohoto pomstiti, a obracející tak divně svoji nenávist k vrahu, jehož v Ipanovu poznává, v lásku k němu, passivnímu, mdlému, zlomenému reku. Naopak zase stavbou svojí, divadelní svojí technikou, účinností mnohých třeba ne veskrze přesvědčivých scén stojí Fedora ovšem na výši francouzské divadelní práce. Libretista právě těžkou úlohu neměl: stáhl patero jednání originálu ve tři, zjednodušil poněkud příběh, ale setřel při tom leckterý psychologicky prohloubenější rys, vyzdvihl co možná lyrické partie díla, podtrhl několikráte scény melodramatického, rozcitlivělého obsahu, vlil vše v obvyklé verše — a libreto vyhovovalo rázem požadavkům skladatele veristy, jakým je právě Umberto Giordano.

Nad své soudruhy veristické školy vyniká autor ten jemností, která ostatním není právě obvykla. Vyhýbá se celkem hudebním brutálnostem, nezabíhá též tak v triviálnost, jako vlaské opeře bývá

zvykem. Miluje tóny měkké, sladké, vroucí. Škoda, že dávno známe ty melodické obraty často tak půvabné, ty figury šesti neb devítiosmičkové s rythmem čtvrtky s přivázanou k ní skupinou triolovou, ty okrouhlé melodie v oktávách s výplnnou harmonií uprostřed, ty útvary jednotvárně a unyle psalmodující na několika tónech, ty fráse lehce mluvené do orchestrální zpěvné věty. Miluje orchestrové barvy jemné, průzračné, vzdušné. Ty mají převahu v jeho pěkně znějící, třeba čistě homofonní partituře. A dovede nanesti patřičné světlo i hluboký stín a nebýti tak křiklavě pestrý, jako praotec verismu Mascagni. Ale orchestrální zpracování, vůbec celá krátkodechá, v nejkratších liniích se pohybující práce, je tak málo původní, jako skladatelova myšlenka.

To by bylo na újmu umělecké ceně díla, ale nebylo by to asi na újmu životnosti díla na scéně. Té vadí jiná vážná okolnost. Giordanovi je dáno několik zpěvných, vroucích sladkých tónů, značná dovednost orchestrační, — ale není mu dána schopnost přehodnocovati v hudbu různé měnlivé nálady scény. Jeho hudba, ať se herec tváří jakkoliv, mluví k nám stále touže fraseologií, týmž hlasem, nemnoho v zabarvení odlišovaným. A kde momenty příliš vzrušené přímo velí frási, hlas a jeho zabarvení změniti, tam skladatelova invence docela selhává. Tam zabouří orchestrem nejvšednější rythmy a fráse, které divadelní macha považuje za dramatické. Neb tam omezí se, místo aby ostře ráznými rysy kreslil, na pouhé nanesení případných, ale celkem beztvárných, bezobsažných barevných skvrn.

Pan kapelník Čelanský výborně vyzdvihl silnější stránky díla a obratně hleděl co možno zakryti jeho slabosti. Velmi pěkně vypracován byl orchestr a dobře podán lehký, jen jako nahozený ráz mnohých scén. Hlavní úlohu se zdarem zpívala pí. Eisenhutová.

Národní divadlo provedlo za příležitosti pětadvacátého výročí divadelní činnosti Bohumila Benoniho Marschnerova Heilinga. Krásné, dramaticky silné a hudebně bohaté, v mnohé příčině Wagnera věštící dílo jeví se po více než sedmdesáti letech, jež uplynula od jeho prvního provedení v Hannoveru, stejně svěžím, jako svěžím jeví se dnes, po pětadvacíti letech, sytý a měkký hlas jubilantův. Kouzlem svého orgánu, citovostí až rozplývavou a temperamentností až překypující svého přednesu, velikým svým nadáním hereckým a rázovitostí svého zjevu byl Benoni v řadě našich pěvců jedním z nejprvnějších, šťastný tvůrce celé řady výrazných postav na naší scéně. S tím hlasovým fondem, jímž dnes vládne, lehce a beze strachu počne nové čtvrtstoletí své činnosti, jistě že nadále stejně zdatné. *K. Hoffmeister.*

Činohra.

Bolestnou zprávou musíme tentokrát zahájiti svůj měsíční přehled činoherní. Dne 11. dubna rozloučila se s Národním divadlem jedna z jeho nejvýraznějších a nejvíce osobitých umělkyň, a právě ta, o níž bychom se toho byli nejméně nadáli. Slečna Iza

Grégrová rozloučila se v úloze třináctileté Máně ze satirické komedie »Copu« paní Boženy Vikové Kunětické s divadelním obecenstvem českým, odnášejíc si do soukromí svrchovaně uznalé a tklivé projevy jeho lásky a účasti. Odchází po třináctiletém uměleckém působení na scéně Národního divadla, které bylo pro ni stálým a šťastným vzestupem tvůrčí potence, vždycky obdivuhodně svěží a originelní. Vzrůstající nervová choroba, která jí v poslední době vždy více bránila oddávati se divadelní činnosti, pro niž výhradně žila celou svou duší a výminečně vyspělou intelligencí, přinutila ji posléze nadobro se s divadlem rozloučiti.

Národní divadlo ztrácí v slečně Grégrové uměleckou individualitu, jaká se těžko nahrazuje. Běh života ve svém bezohledném a bezoddyšném chvatu sice hlásá tvrdou poučku, že nikdo není nenahraditelný, avšak v tomto případě přece jen cítí se příliš intensivně, že řada postav, které nám talent a umělecká mohoucnost Grégrové vytvořily na scéně, zůstane na dlouhá léta nezapomenutelnou těm, kdož měli štěstí stopovati tento bohatý rozvoj sil a jeho rozkvět, který znamenal nejenom jednolitou řadu uměleckých činů, nýbrž i nejnadějnějších slibů pro budoucnost. Bývá vždycky věcí individuelního vkusu a vlastních uměleckých zálib vyvolávati si ve vzpomínkách jednotlivé postavy umělcovy při takovém nedobrovolném loučení, a v tomto případě, žel, bylo by to dvojnásob bolestné, když se do pera mimoděk vtírá teskná připomínka, že znamenalo by to psáti nekrolog živému. Tak zle snad přece ještě není, když přes všechen pocit náhlého ochuzení, jež vyplývá z dočasného přerušení umělecké činnosti, zbývá naděje, že nervy sebe víc rozrušené dají se zase uklidniti, že mladá herečka, která sotva dospěla k nejslibnějšímu rozvití všech svých vloh, vrátí se zase divadlu, o němž sama se vyslovila, že nedovede si představiti, jak bez něho žít!

S drobnou aktovkou, nazvanou *Všichni tři*, objevil se na scéně Národního divadla nový autor, z brusu nové jmeno, známé jen pilnějším čtenářům moravských belletristických listů: M. Kurt (29. dubna režií p. Seifertovou). Na práci mladého moravského autora není pranic specificky moravského, ani nehraje na Moravě, nýbrž ve výletní restauraci kdesi za Pražskými branami Zdramatisovaný, vlastně lépe řečeno zdialogisovaný nápad, anekdota o třech milencích a jedné milence; nic víc není v Kurtově aktovce. Paní Lola Beníšková (pí. Červená) všecky tři vodila za nos, všem předstírala lásku, všecky klamala a všecky tři si vodila do intimního zákoutí letní restaurace kdesi za Prahou, kde se domnívala býti z dohledu. Už za svobodna pana inženýra (p. Želenský), pak pana domácího (p. Seifert), jehož si konečně vzala, poněvadž byl starý a bohatý, a po svatbě zas pana doktora (p. Schlaghammer), a teď se tu pomocí lehoučké zápletky všichni tři sešli v tom salonku, na nějž každý pro sebe má intimní vzpomínky.

Lehoučká práce byla švižně a vtipně režisérsky propracována a s lehkým vtipem také sehrána, takže možno jí s lehkým srdcem odpustiti její lacinost. Konstatovati talent mladého autora, dávati mu pokroutku uznáváním »dramatického smyslu« či něčeho podobného,

bylo by zatím zbytečno. Vtipného nápadu zásluhou jest, že mu nenapadlo kořistiti z něho nic víc, než co v něm bylo. Úspěch ho bohdá přesvědčil, že je to nejsprávnější a také nejpoctivější methoda.

Bylali aktovka Kurtova drobným a všedním motivem dramaticky dobře střiženým, jest naproti tomu tříaktová hra Emila Trévala *Válka bohů* (7. května) práce velmi vážné a odvážně i nově zachycené myšlenky, jíž jenom ne dosti šťastné dramatické zpracování bylo silnou překážkou k dosažení dokonalého a silného úspěchu. Je zajímavo, že Válka bohů je letos již druhou původní novinkou Národního divadla, jejíž děj úzce souvisí se současnými revolučními poměry na Rusi, jejichž přirozená romantika a silné dramatické napjetí tvoří dramatům českých autorů vděčné pozadí. Nad Mayerovo drama »Má jest pomsta« vyniká ovšem práce Trévalova komposiční jednolitostí a reálnou opravdovostí dějovou. Židovské prostředí dramatu hrajícího v Krakově a jeho látka, operující s politickými uprchlíky ruskými, s revolučním »kahalem« židovským a s agenty tajné policie ruské, dodává celému kusu pochopitelně silné exotičnosti a vděčné napínavosti. Co však je při tom na zajímavé práci Trévalově nejsympathičtější a svědčí nesporně o veskrze vážné umělecké snaze, jest, že tu není nikde ani stopy po hledanosti effektů, po sensačnosti a strojenosti, k níž by exotické prostředí i sama látka mohly lehce sváděti.

Škoda, že touto všeobecnou charakteristikou vyčerpáváme také již všecky přednosti dramatu. Jakmile přikročujeme k rozboru látky a k její vnější formě, nemůžeme potlačiti mnohou námitku. Učený a zázračný rabbi Geršom v Krakově požívá neobmezené důvěry svých souvěrců. Jeho bohatý dům jest bezpečným asylem židovským uprchlíkům z Ruska, avšak jeho mladá a krásná žena, zlákána chorobnou touhou po špercích, za jejich třpyt stává se tajným nástrojem ruské policie a vydává ob čas uprchlíky ruské vládě. Naposled vydala Ester Geršomová za safírový náhrdelník mladou židovku, která jí byla téměř přítelkyní, carským pochopům, a tento zločin ji zahubí. Policejní agent Mandelblüh padl do rukou »kahalu,« spolku »mstitelů,« a zápisník u něho nalezený prozradí, kdo mu byl po léta raffinovanou pomocnicí. Otec popravené dívky Lejb Rand vyslán z Varšavy, aby vykonal pomstu. Skolí nejprve starou služku Esteřinu, která zločinné vydávání uprchlíků sprostředkovávala, zprávou o zločinech Esteřiných usmrcuje starého rabbiho, jenž nemůže přežiti strašné potupy svého domu, a posléze vniká k Esteře, aby i na ní vykonal ortel smrti. Miloval ji kdysi, i stojí ho mnoho přemáhání, aby šel za hlasem povinnosti a pomsty proti hlasu lásky a volání života, které v něm probouzí a podněcuje krásná, svůdná žena. Je bohata a volna, když její osmdesátiletý muž, raněn mrtvicí nad Jobovými zvěstmi posla »kahalu,« bezvládně leží před dveřmi ložnice Esteřiny. Drahnou chvíli váhá Lejb Rand, ale posléze zvítězí bůh pomsty nad bohem lásky, a Ester padá ranou nože, která trestá ani ne tak její zločiny, jako cyničnost, s jakou se k nim přiznává.

Trévalův dialog nese stopy mnohých vlivů, a častým opakováním i vleklým nastavováním připravuje o účinnost i nejlépe sta-

věné scény prvního a druhého dějství. V dějství třetím, závěrečném, pak přímo se vtírá snaha vložiti do něho filosofický symbol dějový, aby opodstatněn byl název dramatu: Válka bohů. Není v tom přirozenosti, a tříští to až nemohoucně povahu záhadného mstitele Lejba Randa, který by měl podle všech předchozích disposic býti vyvrcholením dramatu, tak slibně a mohutně začatého. To bylo nejlíp viděti na výko u páně Vojanově, který tu bez milosrdenství stroskotal po grandiósním výstupu v druhém dějství, kdy líčil rabbimu Geršomovi (p. Želenský) historii pogromu. Paní Dostalová v úloze Estery zářila nejen exotickou krásou mladé židovky, nýbrž i bohatou stupnicí dramatických gest i tónů. Též pan Hurt, paní Hübnerová a paní Červená v úlohách agenta Mandelblüha a obou služek vytvořili postavy velmi charakteristické, sytého a umělecky tlumeného účinu.

* * *

Činohra městského Vinohradského divadla za celý uplynulý měsíc přišla s jedinou pouze novinkou. Je to veršovaná stilisovaná hra francouzská *Šaškové* (Les bouffons), jejíž autor, Španěl píšící francouzsky, Miguel Zamacoïs, chodil do školy k francouzským novoromantikům. Komedie (sehraná 30. dubna, v překladě F. S. Procházky) je veselá pohádka o schudlém baronu de Mautprè (p. Dobrovolný), v jehož hradě polorozbořeném chudičká posádka bez žoldu obstarává úkol zbrojnošů a sluhů zároveň. Velí jim na oko oddaný dvořenín Olivier (p. Hlavatý), ve skutečnosti však hromotluk a piják Vulkano (p. Zakopal). Schudlý baron má mladičkou a krásnou dceru Solanž (sl. Baldová), jejíž chmury chce rozplašiti pomocí veselého šaška, když nemůže jí ve své nuzotě dopřáti dvorských radovánek a šlechtické společnosti. Dva mladí kavalíři, zlákáni něhou a milostností skrývané krasavice, dávají se najmouti jako šaškové do jejích služeb. V pestrém přestrojení Robert a René pod přijatými jmeny Narcisa a Žakasa (p. Táborský a paní Beníšková) svádějí básnický turnaj o přízeň krásné Solanž. Narcis chce ji dobyti svou krásou tělesnou, Žakas půvaby a krásou svého ducha. Ze zápasu o pouhou přízeň vyvine se ovšem hotový turnaj krasořečnictví a duchaplných tirád o srdce Solanžino, v němž vítězem zůstává vtipný a poetický Žakas.

Hlavním půvabem pohádkové komedie, stilisované v rámci troubadourské poesie šestnáctého století, jest její verš, sladký a pathetický, přinášející na moderní scénu obrodu starých romantických monologů, umělých krasořečnických turnajů. Středem celého děje jest osoba druhého z obou mladých šlechticů, René-Žakasa, kolem něhož skomponováno ostatní předivo děje tak, aby zůstal na konec vítězem a získal ruku krásné Solanž. Virtuosně a s francouzským lehkým duchem spředena hra zřejmě proto, aby poskytla skvělou a parádní rolli představiteli Žakasa. Francouzský autor psal ji pro divadlo a virtuosní umění Sáry Bernhardtové; na Vinohradech dle francouzského vzoru přidělena úloha také přední umělkyni činoherního souboru, paní Beníškové. Celá hra stojí a padá

s hlavními podmínkami scénické reprodukce, s uměním virtuosní deklamace a stilisované souhry. Na Vinohradech snažili se obojímu dostáti se vším uměleckým úsilím, ač nikoli ve všem všudy s plným zdarem. *V. Červinka.*

Z hudebního světa.

Divadelní koncert. — Nedbal. — Konservatoř. — Sinding.

Koncem letošního koncertního období shrnula se taková síla nejrůznějších produkcí, že nechcili týrati čtenáře nekonečným výčtem skladeb a výkonů, musím přestati jen na věcech nejdůležitějších, nejvýznamnějších.

Vrcholným bodem celé saisony byl, jako loni, Karlem Kovařovicem mistrně studovaný a řízený divadelní koncert. Jádrem koncertu byly dvě symfonické básně Vítězslava Nováka »Vášeň a touha« : »O věčné touze« a »Toman a lesní panna«. Obě díla jsou hluboce prožita a procítěna, stejně hluboce promyšlena a nádherně vybudována s láskyplným pohroužením se až do nejmenší podrobnosti a zároveň ve velikých, z podrobnosti té organicky se rozvíjejících, podivuhodně plastických útvarech. Jsou to dva velkolepé obrazy dvou stran lidské duše: duše roztoužené, rozpínající z široka ruce velikým, klidným, vroucím gestem po ideálu, a duše, v níž jiskra vášně propuká v plamen fantasticky plápolavý, v plamen, který roste v požár, v orgii ohně, šílenou, hrůznou a úchvatnou zároveň. V naší české hudbě jediný Suk ve své symfonii Asraël mluvil dosud podobně intensivní řečí nervů, v nejprudších, nejhroznějších vibracích rozechvělých. Úžasná je u Nováka umělecká jeho disciplina, jeho erudice, dávající mu vysloviti ten citem vířící a vášní bouřící obsah tak logicky, jasně a suggestivně. Jeho umění jeví se tu neskonale složité a barvité. Řítí se tu proti sobě proudy hlasů, proudy harmonií srážejí se v divém příboji. Ale není zde stopy chaosu, zmatku. Jest to neskonalá barvitá složitost přírody, pravdivé a organické, v nejmenších svých složkách podřadné, kterou zříme v jeho díle. Proto je chápeme, proto uchvacuje nás, jako nás uchvacuje příroda. A neodvisle od cizích vzorů vede naši českou hudbu rázem o padesát let vpřed, vede ji k dalšímu jistému vítězství při zápase o palmu v aréně světového umění.

Jak daleko Novákovými symfonickými básněmi jsme dospěli, nejlépe jsme mohli změřiti dle Fibichovy symfonie z F dur, před skladbami oněmi v témže koncertě provedené. Jak prostičkou, Mozartovsky jednoduchoučkou se zdála! Jak mile jímal její svěží jinošský půvab, trochu rytířskosti a trochu sladkého blouznění, trochu humoru a veselí ve Dvořákovsky rozpustilých tónech propukajícího a trochu zasněné slovanské dumavé melancholie! Jak skoro starodávně pro nás hovoří zde mistr chvíli řečí německé romanticky, aby za okamžik připomněl si zase zvuky rodného jazyka!

Jako třetí připojilo se k těmto mistrovským kusům naší literatury J. B. Foerstera Stabat Mater pro sbor a orchestr. Jest to vroucně procítěné a jemně provedené hudební zpracování středověké sekvence, zpracování hroužící se oddaně v každý verš starobylého toho rýmování, ale vyzdvihující zároveň krásně hlavní body básně trochu rozptýlené: modlitba duše prolnuté hluboce věrou a láskou k veškeré té úctyhodné, starobylé, vzácné kráse, liturgii katolicismu obmykající; dílo věřícího moderního estheta.

Další dva koncerty nejlepšího řádu byly Nedbalem řízený koncert »Vídeňského orchestru hudebních umělců« a koncert konservatoře.

Vídeňský orchestr vykazuje síly slušných a velmi dobrých uměleckých kvalit, dechová harmonie jeví některé slabší stránky. Předností jeho však jest, že je v ruce svého dirigenta zcela poddajným, plně ovladatelným nástrojem. Nedbal pak sám stálým stykem s tělesem tímto se propracovává v dirigenta, který právem se staví mezi nejlepší dirigenty našich dnů. Odkládá ponenáhlu svoji náklonnost k siláctví a ku přepínání, zůstávaje individualitě své přiměřeně věren své zálibě v sytém, psatosně naneseném zvuku a v jadrné, rázné rythmisaci. Jeho elementární hudebnost, jeho vzlet, oheň a síla, jeho schopnost podávati kresbu i kolorit skladby nesmírně rázně a živě, to vše skladby jeho řízením reprodukované vede k vítězství.

Nám zde mimo jiné předvedl Mahlerovu první symfonii. Kdysi budilo dílo toto na mnohých stranách odpor, snad pro své na Jean Paula navazující záhadné nadpisy jednotlivých vět. Síla jeho hudebního obsahu je tak veliká a náladovost jednotlivých vět tak mocná, že dnes každý se potěší tou jarou básní mladé přírody, v níž to zvučí dětskou písní a lidovými rythmy. K malým triviálnostem dá se snadno svésti lehkovznětlá duše jihoněmecká, duše umělce přejemnělé kultury, cítícího se jednou tak neskonale dětsky šťastným a volným v jarní venkovské idylle, jakou je celé raffinovaně instrumentované dílo.

V konservatorním koncertě ředitel Jindř. z Kàanů vedle dokonalého, zvukem i plastikou znamenitého provedení Smetanovy Vltavy uvedl k nám Césara Francka symfonii *z d* moll. Vážné toto dílo, prosycené ve všech třech větách melancholií a bolestí, jímá pravdivostí, intensitou a vášní svého obsahu, a poutá jemností a velkostí zároveň, jakož i vybraností své umělé hudební práce a krásou stavby. Vedle tohoto tak hluboce cítícího belgického varhaníka méně výhodně vypadal houslový koncert Alexandra Glazunova, s raffinovaným ovládáním komposiční techniky krásně pracovaná skladba moderního symfonického slohu, ale slabě inspirovaná. Převeliké její obtíže i hudební i technické zdatně zmohla výborná houslistka sl. Otilie Reinigerová, žačka prof. Suchého.

V »orchestrální jednotě« předvedl nám pěkně volený výbor svého díla norský mistr Christian Sinding. Na vytvoření umělecké jeho bytosti vliv měli romantikové němečtí od Mendelssohna po Wagnera, tento určil zvláště ráz jeho harmoniky a jeho věty, vždy plné, syté, široce a mocně proudící; a nordický původ dal celku

oné mužnosti a síly, oné drsné velkosti až nehorázné, která všem seveřanům vlastní. Vedle své symfonie, vysoce zajímavé předně svým scherzem, v celku trochu monotonní v tom stále velmi hutně nanášeném zvuku, ale v mnohých bodech k opravdové mohutnosti a velkému vzletu se povznášející, dirigoval skladatel K. Nissenem skvěle a velce zahraný klavírní koncert a svěží, velmi jadrné a živé v myšlence i rythmu v barvě »Rondo infinito.« Vedle toho hrál jsem s Nissenem krásné mistrovy variace pro dva klavíry, dílo, kde jeví se celkem všechny jeho pěkné stránky shrnuty: prostá, mužná něha, velký vzlet a elementární síla. *K. Hoffmeister.*

Nové rovy.

August Bělohoubek. – Karel Brož.

Dne 8. května t. r. zemřel v Praze universitní profesor Phar. dr. August Jos. Bělohoubek. Narodil se v Jeřicích u Hořic roku 1847, vystudoval nižší gymnasium, vykonal potřebnou praksi lékárnickou a přišel potom na Pražskou universitu studovat lékárnictví. Tu se do studia chemie zabral s takovou horlivostí, že si ho prof. Rochleder povšiml a seznav jeho nadání vymohl mu státní stipendium na vědecké studium. Bělohoubek vida tím splněno své vroucí přání využil stipendia, jak mohl nejlépe. Nástupce Rochlederův prof. Liben vybral si ho za asistenta, což učinil potom také prof. Lerch. Bělohoubek, prohloubiv takto theoreticky i prakticky své vědomosti, pomýšlel na dráhu vědeckou. Doplniv studia gymnasijní vykonal maturitu, nabyl doktorátu chemie, habilitoval se r. 1879 na Pražské universitě a vykládal česky i německy organickou chemii. Když byla r. 1881 zřízena universita česká, přešel na ni a vykládal tam farmaceutickou chemii, soudní chemii, analysu potravin, nová léčiva a jiné předměty v obor tento spadající. R. 1888 byl jmenován mimořádným profesorem všeobecné lučby s právní platností od ledna 1889. Teprve v říjnu r. 1905 byl mu udělen titul a charakter řádného profesora, ale skutečné profesury řádné přes všechen svůj význam vědecký a přes skvělé působení učitelské se nedočkal. Že toto nezasloužené opomíjení nepřispělo nikterak k jeho zdraví, netřeba výslovně uváděti. Nervově rozrušen a postižen mrtvicí vyžádal si na minulý semestr dovolené; ale nový záchvat mrtvice učinil konec jeho životu.

Vědecká činnost Aug. Bělohoubka jest hojná a vydatná, v širších kruzích však jest poměrně málo známa. Bylť jeho obor toho rázu, že jeho práce, zejmena rozbory, zůstávaly známy jen nemnoha účastníkům. To platí zvláště o rozborech, které vykonal jakožto znalec c. k. trestního a obchodního soudu, kterýmžto úkolem byl pověřen v letech osmdesátých. Z této funkce jeho leží v příslušných registraturách řada posudkův a analys, které by v jiných oborech

samy o sobě představovaly řádný kus vědecké práce. Jinak nalezneme ukázky jeho činnosti na zprávách Král. čes. společnosti nauk, v Časopise českých lékařů, v Časopise českého lékárnictva, kteréhožto listu byl zakladatelem, v Časopise pro průmysl chemický, ve Vídeňských Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften, v Berichte der deutschen Chemiker-Gesellschaft a j. Jeho analysy měly mezi odborníky zvučné jmeno pro naprostou přesnost, spolehlivost, jistotu a důkladnost, s kterou byly provedeny, a ty vlastnosti vyznačovaly vůbec činnost autorovu. Z té příčiny bylo jeho nálezu vyhledáváno také v nejedné otázce rázu praktického. Toho druhu jest jeho Zpráva o složení vody Lahovičské, kterou kdysi Pražská obec dávala zkoumati k účelům vodovodným. Dále Zpráva o Libušiných lázních v Bechyni, kdež shledal vodu alkalicko-arseno-lithnato-železnatou, Zpráva o zevrubném chemickém vyšetření slatiny z Mlazovic u Hořic, Zpráva o zkoumání rozpustného kakaa hollandského, O surovém ledku chilském, O dřevu ebenovém a jeho barvivu, o elektrických olejích, O méně důležitých součástkách extraktů, Otrava makovicemi a j. Z prací, které se týkají záhad farmakologických a toxikologických, buď za příklad uveden rozbor O hydramyletheru, Účinek aminů v chloralhydrát, rozprava Jest Prayerova reakce neobmezená?, kdež dospívá k závěru, důležitému pro soudní chemiky, že reakce Berlínské modři je citlivější na kyanovodík než reakce Prayerova. Českému lékárnictvu přeložil rakouskou farmakopoeu v VII. a VIII. vydání, napsal Příspěvek ke správnému upravení textu farmakopoeí a samostatně vydal r. 1881—2 Stručný výklad ku farmakopoei rakouské.

Veliké zásluhy získal si Aug. Bělohoubek jako učitel. Pečoval otcovsky o své žáky a dbal co nejsvědomitěji o to, aby se ve svém oboru důkladně vzdělali a pro své povolání náležitě se připravili. Ochotně odpovídal na jejich dotazy také tehdy, když už z praktického života obraceli se naň o radu. Při tom byl muž skromný, milující mnohem více ticho a ústraní své pracovny než lomozný ruch veřejného života.

Dne 9. května t. r. zemřel v Praze-VII. náhle Karel Brož, ředitel tamní české reálky. Narodil se r. 1851 v Rožmitále, po studiích gymnasijních oddal se na Pražské universitě studiu mathematiky a fysiky a vykonav státní zkoušky stal se r. 1878 profesorem na gymnasiu v Třeboni, odkudž potom přešel na gymnasium v Jindřišské (nyní v Truhlářské) ul. v Praze. V srpnu r. 1895 byl odtud povolán za ředitele na reálku do Královè Hradce, odkudž r. 1902 přešel na novou reálku v Praze v Holešovicích. Mladému ústavu tomuto věnoval všecku péči a před několika týdny podařilo se mu přivesti jej pod vlastní krov. Jsa vší duší oddán svému povolání získal si všude, kde působil, vážnost a lásku žactva i soudruhů v povolání. O mládež svého ústavu pečoval založením Spolku ku podpoře chudých studujících na čes. reálce v Praze-VII. Jednotě čes. mathematikův odešel v něm svědomitý pokladník. Napsal Fysiku pro nižší školy střední, které se hojně užívá, a před tím uveřejnil odborná pojednání ve výročních zprávách gymnasia Třeboňského.

F. V. Vykoukal.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. května 1908.

Jubilejní výstava v Praze. — Povelikonoční zasedání říšské rady. — Jazykový spor v Čechách a politická situace. — Ministr Peschka †. — Německá spolková knížata ve Vídni. — Poměry v Charvátsku. — Hnusná událost v Německu. — Izvolskij o Balkánské otázce. — Campbell-Bannerman †. — Portugalsko. — Generál Liněvič †.

Nastávající šedesátileté panovnické jubileum císaře Františka Josefa oslavuje se v Praze uspořádáním velkolepé výstavy. Ačkoli výstava ta obmezena, pouze na obvod Pražské obchodní komory, předčí přece rozměry svými památnou výstavu z r. 1891, kterouž bylo oslaveno sté výročí první výstavy v Praze, i nezapomenutelnou národopisnou výstavu z r. 1895. A ještě něčím liší se letošní výstava od dvou předešlých: účastní se jí také Němci, ačkoli nynější politické poměry jsou mnohem napjatější. Úmyslem pořadatelů jest podati důkaz, že na poli průmyslu a obchodu svorná součinnost obou národů jest možna. Zda se provedení důkazu toho podaří, třeba teprve vyčkati. Vnitřní obsah i zevnější ráz výstavy také při účasti Němců jest největším dílem český. Mezi 2500 vystavovateli jest pouze asi 100 německých. Výstava podá zajisté skvělý obraz rozvoje české práce a české podnikavosti. Byla dne 14. t. m. protektorem svým, nástupcem trůnu arciknížetem Františkem Ferdinandem, slavnostně zahájena. Protektora uvítal na výstavišti president obchodní komory A. Řivnáč delší řečí, v níž pravil: »Obvod náš patří k nejvýznačnějším a nejpřednějším v celé říši, neboť odvádí polovinu výdělkové daně, placené v celých Čechách, a skoro sedminu výdělkové daně celé říše. Obvod ten obsahuje velký počet největších podniků rakouských, a výstava podá důkaz, že průmysl, živnosti, obchod a dopravnictví naší oblasti stojí na výši doby a mohou i světové konkurenci vítězně čeliti.« Protektor v odpovědi své položil důraz na smírné závodění obou národností na výstavě spojených.

Povelikonoční zasedání říšské rady počalo ve znamení krise. V celém českém národě jeví se velké roztrpčení, že vláda páně Beckova, ačkoli v ní zasedají dva čeští ministři, dosud nic neučinila, aby vyplnila své sliby a aby aspoň projevila dobrou vůli, že hodlá napraviti křivdy, které se českému národu dějí, a to nyní ještě u větší míře než za vlád dřívějších. Vláda stále slibuje, že co nejdříve podá říšské radě předlohu o upravení jazykové otázky v Čechách. Officiosní listy oznamují, že se návrh již nalézá v stadiu blízkém dokončení. Vláda chce prý především zjednati podklad pro vyjednávání. Čeští poslanci národněsociální a státoprávní usnesli se žádati a varovati české poselstvo na říšské radě, aby nepřipustilo žádného projednávání jazykového zákona na říšské radě. »Zřejmě vidíme, že při všeobecném nadpráví němčiny jako neodbytnému průvodci centralismu a při pouhé nejkusejší platnosti úřadní češtiny vnitř země má býti náš staroslavný jazyk český vyloučen z celého ostatního království. Vyloučen má býti ten staroslavný jazyk náš, jenž byl až do Ferdinanda I. jazykem diplomatickým, ten nade vše

milený jazyk náš, za který rovněž tak jako za svobodu svědomí a víry vedli naši předkové nejobětavější boje, ten drahý jazyk náš, pro který léta trpí naše hrdinné menšiny! Voláme a varujeme: Buďte vědomi této historické chvíle! Zde jde o jednotu vlasti a sídlo celého národa na vlastní rodné půdě! Jde o nejdražší památku předků a slavné právo potomků! Jde o čest celého národa!«

Širší výkonný výbor národní strany svobodomyslné pojednav o nynějším stavu jazykového sporu v Čechách a jím způsobené politické situaci, i uznávaje politováníhodné poměry jazykové při některých soudech a krajích převahou německých a rozháranost v soudnictví vůbec, které jsou důsledkem váhavosti a bezradnosti vlády a zvláště justiční správy, jež nedovedla hned v počátcích jazykové vzpoury německých soudců zjednati průchod právu jazyka českého platnými zákony zaručenému, prohlašuje: že nynější rozhodování vrchního soudu o dozorčích stížnostech zákonu odpovídající je spůsobilé zavesti do nespořádaných poměrů justičních pořádek; že nezřízené útoky na jediného funkcionáře vrchního zemského soudu podnikané jsou přímo zlomyslné, jelikož rozhodnutí vrchního soudu dějí se pravidelným senátem, který — zjednávaje právo — má alespoň tolik nároku na respektování samostatnosti soudcovské, kolik bylo z německé strany přikládáno jazykovým rozhodnutím německých soudců tendenčně vzbuzeným; že kdy by vláda ustoupila opět německému terroru a jakýmkoli spůsobem pokusila se o opětnou změnu správné nynější prakse vrchního soudu o dozorčích stížnostech, která se úplně kryje s praksí zachovávanou týmže soudem za předsednictví téhož ryt. Wesselého, za nynější i dřívějších vlád až do konce roku 1907, až do odpovědi ministra Kleina na interpelaci posl. dr. Pergelta, ač dne 21. prosince 1907 ústy ministra práv soudcovskou neodvislost brala bezpodmínečně v ochranu, způsobila by nejen hotovou anarchii v justici s nedozírnými důsledky pro bezpečnost právní i autoritu moci státní, nýbrž i jednomyslný nezdolný odpor celého českého národa; že také nedávný postup místodržitele českého v zemské školní radě a proti vnitřnímu úřadování českému právem vzbudil nejhlubší rozhořčení v českém národě, usnáší se, aby poslanci národní strany svobodomyslné působili k tomu, aby české poselstvo na radě říšské vládě parlamentní podporu odepřelo, nebudeli porušování jazykových práv českého národa německými soudci a státní správou dle platných zákonů se vší rozhodností přítrž učiněna, a pevně očekává, že poselstvo české nedopustí, aby rovné právo českého jazyka v zemích českých jakkoliv bylo porušeno.«

Národní strana (staročeská) konala dne 26. dubna sjezd, na němž promluvil dr. Mattuš o politické situaci. Zjistil smutnou skutečnost, že obavy, které strana v příčině volební opravy chovala, nebyly liché. Nová poslanecká sněmovna není s to, aby zmohla práce jí přikázané, důležitější úkoly vlekou se po mnoho měsíců poradami výborů, a nejpřednější státní nezbytnosti nelze ani přivesti na denní pořádek, leda užitím pilných návrhů, tedy jaksi podloudně a odstraněním nezbytností národních. Bláhový předpoklad, že by zdemokratisovaná sněmovna odvrhla záležitosti národní pro záležitosti říšské,

ukázal se docela mylný, za to předpověd, že nová sněmovna bude v míře ještě větší než předešlé hověti směru centralistickému, nezdá se býti nesprávnou. Dr. Mattuš odsoudiv nízký fanatismus národní, jenž se u Němců jeví, litoval, že v táboře českém nesvornost vede k vnitřním bojům, které naše postavení před protivníky seslabují. »Pohromou věci české,« pravil, »bylo by, kdy by pracně zjednané spojení některých stran českých na říšské radě pro různost nazírání na taktický postup mělo se zmařiti a kdy by každá strana postupovala směrem jiným. Osud prutů Svatoplukových stal by se nutně osudem naším. A přece doba je tak vážná, jde o naše nejdražší statky, ba do jisté míry ohrožena je i národní existence naše. V sousední říši bují celá literatura, která předpovídá brzké rozpadnutí našeho mocnářství, a nejen o roucha naše, o naši vlast a naše slovanství metají se losy. Nedomnívejte se, že to, co často čítáme v říškoněmeckých knihách, brošurách a listech, jsou plody bujné fantasie jednotlivců. Říše německá je ovšem dosud náš spojenec, všechen národ snad nehoví tomu pudu na východ, který mnozí němečtí učenci považují za dějinnou nutnost; nicméně sluší zaznamenati, že nikdy dosud nebylo spojenectví věčného a že mínění o rozpadnutí naší říše se průběhem doby stále šíří. Jaký osud v mínění tom je uchystán národu našemu, netřeba vykládati.«

Bar. Beck promluvil sice při projednávání předlohy o zvýšení kontingentu nováčků pro zeměbranu, ale jeho řeč nepřispěla k vyjasnění situace a byla velmi opatrná. Pronesl několik všeobecných frásí, které jsme od ministerského stolce již bezpočtukráte slyšeli: Pravil, že jest věcí vlády, aby tam, kde se zahostí nepořádek, zjednala rychle a pevnou rukou nápravu, by zamezeno bylo vnikání národnostního sporu do správy. Jestliže v oboru soudním povstaly zvýšené obtíže, byla prý a jest vláda proniknuta přesvědčením své povinnosti, a očekávajíc podporu politických stran snaží prý se v zákonných mezích, aby vážnost justice, vlivem politických názorů ohrožená, byla chráněna. Neudržitelný stav dosavadní hodlá prý vláda odstraniti zákonným uspořádáním otázky, k němuž prý obstará vhodný podklad spolehajíc na podporu sněmovny.

Zatím trvá vzpoura německých soudců dále a jsouc podněcována německým volksratem stále se šíří. Ale netoliko v oboru soudním, nýbrž i v jiných oborech množí se případy křiklavého bezpráví k národu českému. Germanisace jest všude na postupu, a sice netoliko tam, kde rozhodují německo-nacionální ministři, nýbrž pohříchu i v poštovnictví, které spadá v obor ministerstva obchodu, v jehož čele stojí český ministr dr. Fiedler. Nejnověji vydáno nařízení, že telegrafní tarify smějí se v německých městech v Čechách vyvěšovati pouze v textu německém, v českých městech pak v textu německém a českém. List ministrovi obchodu blízký prohlásil, že prý to znamená pokrok, ježto tyto tarify byly dříve vyvěšovány pouze s textem německým! Český národ v tom nemůže spatřovati pokrok, nýbrž nové vyvyšování němčiny.

Čeští poslanci prokázali této vládě služby neocenitelné, a jaký vzali za to vděk? Svolili k volební reformě, český národ tolik

poškozující a ponižující, schválili rakousko-uherské vyrovnání, a nyní jedná se bar. Beckovi hlavně o to, aby mu sněmovna povolila zvýšený kontingent nováčků pro zeměbranu. Aby předlohu tu včas prosadil, dal bar. Beck učiniti posl. hr. Kolovratem pilný návrh, k jehož přijetí jest třeba dvoutřetinové většiny. V spojených klubech českých byla nálada opposiční, a prohlašovalo se, že čeští poslanci nebudou pro pilnost hlasovati, dokud nebudou míti záruky, že vláda přikročí k plnění svých slibů. Podobně dělo se i před přijetím volební opravy i před schválením vyrovnání s Uherskem. A jako v těchto dvou případech zachovali se čeští poslanci i tentokráte. Parlamentní komise usnesla se většinou hlasů »s náležitým zřetelem na politickou situaci« doporučiti členům Českého klubu, aby pro pilnost návrhu hlasoval. Český klub usnesl se 46 proti 7 pro pilnost hlasovati. (Proti tomu hlasovali posl. dr. Fořt, dr. Srb, Kaftan, dr. Černohorský, dr. Velich, Neumann a Čech.) Pilnost návrhu přijata však pouze většinou dvou hlasů.

V noci na den 1. května zemřel náhle německý ministr krajan *Peschka*. Ačkoli byl po otci českého původu, vynikal již jako agrární poslanec svou nezkrotitelnou záští proti národu českému. Jako ministr neostýchal se v Štýrském Hradci prohlásiti vyhlazovací boj proti Čechům. Ještě krátce před svou smrtí napsal proti nim do Neue Freie Presse zuřivý článek. Jeho nástupcem stal se jeho předchůdce, dřívější německý ministr krajan Prade.

K šedesátiletému panovnickému jubileu císaře Františka Josefa připravil císař Vilém světu velké překvapení. Uspořádal oslavu divadelního rázu: v čele všech německých spolkových knížat a zástupců svobodných hansovních měst dostavil se do Vídně a blahopřál císaři rakouskému v Schoenbrunně. Panovník náš zdráhal se dlouho k této prazvláštní poctě svoliti, ale císař Vilém nedá se tak snadno odvrátiti od toho, co si předsevzal; chtěl touto demonstrací patrně dokázati, že Německo není osamoceno a že má v rakousko-uherské monarchii spolehlivou oporu. Že německé listy z této události silně kořistily na prospěch německého rázu Rakouska, už nikoho nepřekvapilo.

V uherském říšském sněmu odsoudil srbský poslanec dr. Polit maďarskou politiku, kterou vláda provozuje proti Charvátům a kterou se situace v Charvátsku tak zhoršila, že jest se obávati krvavých událostí. Ban bar. Rauch, jenž jest pouhým nástrojem v rukou uherské vlády, provádí svou krutovládu dále. Přes 300 studujících universitních opustilo Záhřeb a velká část zavítala k dalším studiím do Prahy. Charvátští poslanci na říšském sněmu uherském oznámili, že zahájí opět svůj boj proti uherskému parlamentu. Nejsilnější strana, charvátsko-srbská koalice uveřejnila prohlášení: »Charvátská strana práva, roztrpčena násilnostmi a nezákonitostmi maďarského exponenta, bar. Pavla Raucha a jeho společníků, odsuzuje je co nejrozhodněji a projevuje svou úctu všem obětem politické a osobní msty. Strana se zavazuje jmenem národa, jeho cti a jeho práv, že bude bojovati tak dlouho, dokud nezjedná každému úplného zadostučinění a dokud neodstraní hrubé násilí a bezmeznou nezákonnost z charvátské vlasti,

nyní tak těžce zkoušené. Charvátská strana práva bude jmenem charvátsko-srbské koalice jednomyslně a s největší rozhodností bojovati proti tyranství Maďarů a proti všem jejím exponentům v Charvátsku. Tento boj povede solidárně se všemi ostatními stranami, pokud nedosáhne rovnoprávnosti a svobody charvátského království, zaručené dějinami a positivními zákony, jakož i královskými přísahami.«

Hnusná událost, jež vrhla tak podivné světlo na mravnost ve vysokých kruzích říše německé v procesu generála Moltka proti publicistovi Hardenovi, a která skončila po prvé osvobozením, později však odsouzením obžalovaného, nabývá stále větších rozměrů. Hlavní osoba v nekalém procesu tom kníže Eulenberg, dříve německý velevyslanec ve Vídni a důvěrný přítel císaře Viléma, byl vzat do vyšetřovací vazby, ježto na něm lpí velice odůvodněné podezření, že se dopustil křivé přísahy. Bývalí vysocí důstojníci hr. Hohenau, blízký příbuzný císařův, a hr. Lynar byli vojenským soudem pro homosexuální delikty odsouzeni a z armády vyobcováni.

V ruské říšské dumě promluveno po prvé z vládní strany o zahraničné politice. Ministr zahraničných věcí Izvolskij podal hlavně výklad o názoru ruské vlády na Balkánskou otázku. Pravil, že ruská politika na Balkáně prováděná v dohodě s Rakouskem netěšila se souhlasu ruského veřejného mínění. Dohoda s Rakouskem byla prý založena, aby byly jednostranné zájmy na Balkáně vyloučeny a aby bylo v Turecku při zachování suverenity sultánovy docíleno oprav. Rusko nechce prý vésti válku, chce provozovati politiku zdravého egoismu, ale chce také prospěti Balkánským národům křesťanským a křesťanům v Turecku. Přeje Rakousku znamenitých prospěchů Sandžacké dráhy, a samo se domáhá jen takových oprav, jichž lze cestou smíru a s všeobecným souhlasem dosíci. O jiných zahraničných otázkách zmínil se ministr jen povrchně. Duma schválila rozpočet zahraničného ministerstva.

Bývalý předseda nynějšího anglického kabinetu *Campbell-Bannerman* zemřel dne 22. dubna, několik dní po své demisi. Byl původem Skot. Ve svém 32. roku byl zvolen po prvé do parlamentu jako přívrženec liberální strany. Od r. 1899 byl náčelníkem liberální strany a v prosinci r. 1905 utvořil nynější liberální kabinet. Jeho nástupcem stal se dosavadní finanční ministr Asquith.

Portugalský král Manuel složil přísahu na ústavu a byl ve sněmovně prohlášen za krále. Republikánská strana jest přesvědčena, že dnové monarchie v Portugalsku jsou sečteni.

Generál Liněvič, který se ve válce proti Žaponcům po Kuropatkinovi stal nejvyšším velitelem ruské armády, v těchto dnech zemřel. *Adolf Srb.*

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXXVIII — DÍL II

1908

V PRAZE

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOL. »UNIE« V PRAZE — NÁKLADEM VLASTNÍM

1908

R. 1908. Čís. 7.

OSVĚTA

Naše letošní jubilejní výstava.

Píše

dr. Fr. X. Harlas.

Obchodní a živnostenská komora Pražská oslavuje šedesátiletí panování císaře Františka Josefa I. výstavou ve velkých rozměrech koncipovanou. Všechen rozvoj národohospodářský, všechen rozmach české práce za oněch šedesát let, od bouřlivého roku barrikád a bombardování Prahy až do dne a hodiny, která právě odbíjí, jsou na této výstavě jaksi dokumentárně doloženy, a scházelo by jen něco ukázek z oné doby patrimoniální péče o veřejné blaho, aby tento obraz našeho vývoje nabyl ještě účinnější plastiky. Tu i tam setkáváme se s retrospektivními narážkami, ale jinak je výstava výmluvná ve své rozsáhlosti a přehlednosti, výmluvnější v bohatém výběru výrobků všech odvětví průmyslových, a sama o sobě hlásá velmi srozumitelně, že tu jde o komorní obvod, jenž representuje tak veliké území s tak četným obyvatelstvem a s tolik vyvinutým obchodem i průmyslem, až obyčejná zaujatost ustupuje obdivu a sebevědomému uvažování: obvod Pražské obchodní komory má 2 miliony obyvatelů, — je v něm největší cukrovar, největší strojovna, největší umělecko-průmyslová škola atd. Nebude tedy podivno, když výstava, kterou tato komora pořádá, vynikne nad mnohé jiné, i zemské výstavy, ano když předčí v některých odděleních, na př. ve strojnickém, také nad mnohou »světovou.« Šloli tedy o manifestaci onoho bohatství, které pozůstává ze souhrnu neúnavné práce, důvtipu, vzdělanosti ve všech oborech technických, rozvážného využitkování všech darů přírodních, šloli o znázornění nevšedního napjetí hospodářských sil českých, ohromného vzrůstu pracovní energie národní, pak je tato výstava skvělým dokumentem toho všeho, a nelze si ji představiti dokonalejší a zdařilejší. Pocit slavnostní povznesenosti vkrádá se v hruď i sebe střízlivějšího posuzovatele, návštěvníka kritického, jenž se zájmem o věc prochází těmi paláci práce, aby porov-

nával, odhadoval, měřil, co u nás a co jinde vykonáno, onen pocit spokojenosti, který následuje po dokonaném díle. Ale to dílo zde není u konce, pracuje se o něm dále, a tak zobrazuje nám výstava etappu, stupeň, na němž jsme právě stanuli, s něhož však bohdá ještě postoupíme. Neboť jak z vlastní zkušenosti snadno zvíme, jsou pokroky v různých těch odvětvích na této výstavě jasně patrny, a my přece se svými výstavními zkušenostmi jsme nejpovolanějšími soudci: naše nezapomenutelné výstavy z roku 1891, 1895, 1898 přinesly nám veliké množství dokladů a fixovaly velmi mnoho bodů, od nichž lze dále měřiti. Třeba jen autokritiky a mnohdy třeba jen prostého srovnání, statistických dat, a vyjde na jevo, oč jsme postoupili, oč jsme bohatší.

Na velké letošní výstavě však také lze sledovati vývoj imponderabilních hodnot, jsou zde také vystaveny český duch »obchodní« a česká podnikavost. Ty vzrostly za šedesát let přímo obrovitě, i lze se z nich upřímně radovati. Bankovnictví české nezůstává za českým průmyslem a obchodem, obchod sílí, a průmysl mohutní — a tak krouží onen živel, jímž se vyvažuje práce národů, v naší české společnosti bystrým proudem — nezbývá, než aby tím posílen byl a také mohutněl organismus národní.

Než ani bez uměleckých aspektů není tato výstava, neboť právě novější doba sloučila umění s průmyslem a snaží se je těsněji sloučiti. Školství průmyslové, Pražská umělecko-průmyslová škola s museem obchodní a živnostenské komory vnášejí tento ferment do produkce tovární, do výroby řemeslné, do tvorby průmyslové. Není již ohrady kolem posvátného háje umění, ale cesty vedou nyní spíše rozkošným parkem, obemknutým budovami závodů a dílen, do sadů, otevřených všem, kdož by si přáli osvěžení, povznesení mysli a potěšení srdce. Výstava již ve svém zevnějšku je umělecké dílo, architektura především tu vystupuje nejen ve své přirozené úloze jako »paní domu,« ale také jako výstavní objekt, malířství, sochařství pak ji doprovázejí, dekorujíce prostory a útvary její. V pavillonech setkáváme se s výtvarným uměním za každým krokem, a není skoro oddělení, aby postrádalo aspoň malířské výzdoby — obrazů i soch po celé výstavě je dokonce mnohem více, než jich bylo v paláci umění r. 1891. Některé pavillony pak vůbec přímo obsahují umělecké práce průmyslové, jako keramický, sklářský, graficko-nakladatelský a hlavně ovšem »školský.« Ale také pavillon královského hlavního města Prahy, pavillon měst komorního obvodu oplývají ukázkami současného i starého umění českého, neboť ve vývoji jejich připadá umění důležitý úkol, esthetické požadavky jsou stále důrazněji připomínány, a Praha sama nemohla se zářněji zastkvíti, než v gloriole své starobylé krásy. Připomenuli, že na výstavě se vztyčuje kovový jezdec Myslbekův, sv. Václav, v sále bývalé budovy umění, a že Maroldovo panorama Lipanské tu o něco dále zase zřízeno, dotkl jsem se dvou uměleckých prací nevšedních kvalit, které samy o sobě jsou »attrakce.« I po

této stránce tedy výstava poskytuje četných požitků, a nejen těchto, také poznatků. Moderní architektura, tak řečený moderní styl, na výstavě vypučela v květech velmi honosných, moderní dekorační vkus tu všude pracoval na výzdobě interieurů, moderní umělecký průmysl také v obojím smyslu zde všude našel místa, i jako výstavní předmět, i jako installatér — to jest nábytek, vitráže, koberce, osvětlovací tělesa atd., to vše je také zároveň dle nejnovějšího vkusu, to jest, dle nejnovějšího vzorku. Tvářnost výstavy tím nabyla nových rysů, a je podstatně jiná, než byla u posledních exposicí, neboť také skupení budov, úprava terrainu a rozdělení jsou jiné. Výstava je značně větší. Zaujímá místo nám již známé, ale přibrán k tomu cíp mezi jezdeckou cestou starého stromořadí a tratí státní dráhy na západ a k jihu se táhnoucí. A celé to prostranství s malými hájky listnatých stromů, s boskety, květinovými záhony čili tak řečenými parterry, s loubím (pergola říká se nyní dle vlaštiny zahradním loubím starého střihu) tu i tam, s krytými přechody mezi budovami, s mohutnými korunami kaštanů příční cestu pod průmyslovým palácem vroubících, s pohodlnými terrassami i schodišti mezi přední vyšší a velkou nižší částí v zadu, oživlo znovu k rušnému proudění a hlasnému kolotání zástupů. Místo je nám Pražanům beztoho zasvěceno radovánkám slavnostního rázu, a nová tato výstava dovedla těžiti z nálady, která tu je jaksi lokalisována, ač byly právě živé vzpomínky na bývalé krásy a radosti nebezpečny novému dílu. Muselo překonati, co jsme již zažili, a muselo splniti, co jsme krásnějšího očekávali. Lze říci, že splnilo.

Nemalou zásluhu o účinek, jakým výstava působí, nutno přičísti chefarchitektu výstavy prof. Rud. Kříženeckému. Arch. Křížinecký novou výstavu viděl tak, jak my ji spatřujeme, ve svých návrzích, projektoval ji tak, jak nás vítá, v ladné švižnosti, v přívětivé eleganci, a hlavně disponoval místem tak dovedně, jak to nyní poznáváme. Situace je výborně vyřešena, a jestliže byly v přední části opět dány pevné body dřívějšími výstavami, vyžadovala větší dolejší polovina nového řešení. Arch. Křížinecký stvořil tu výstavní město velmi půvabné a velmi originelní, ale změnil také tvářnost předního oddílu několika novými rysy. V rámci jeho projektu navrhovali pak čeští a němečtí architekti některé jednotlivé budovy či pavillony, a tak vznikl obraz velmi pestrý, dosti fantastní, obraz pohádkové krajiny s rostodivnými paláci, chrámky, stánky — obraz, jakých miluje nynější, v proze života se pachtící pokolení. Má to býti kontrast k šedé, nudné obvyklosti, má to býti slavnostně, umělecky vyšperkované jeviště na rozdíl od střízlivého scenaria, v němž hrajeme svá životní dramata. Arch. Kříženeckému podařil se úkol úplně, a také tato výstava přenáší navštěvovatele do jiného světa: tak asi by mělo dle nejnovějšího vkusu vypadat moderní krásné město, neb aspoň villová čtvrt jeho.

Brána výstavní, dílo c. k. stav. rady A. Wiehla, zachovala svoji podobu, jen několik stožárů s ozdobnými podstavci

přidal navrhovatel, a za branou zve k procházce dvojdílná pergola, dvě polokruhové řady pilířů s bílým laťovím, po němž se pnou výhonky břečťanu, klematid atd. V pravo v levo vítají nás roztomilé renaissanční pavillonky Wiehlovy, stavební kancelář s komisařstvím policejním, naproti administrační budova, jak bývala. A dále zůstala po levé straně budova umělecké výstavy, nyní moderní galerie, kde v přední síni hned z kraje vystavena socha sv. Václava od prof. Myslbeka. Moderní galerie je přístupna zvláštním vchodem mimo výstavu položeným. Po pravé straně, zase jako protějšek z dřívějška, spatřujeme bývalou budovu retrospektivy, nyní pavillon královského hlavního města Prahy, budovu z nejrozsáhlejších, pozměněnou a rozšířenou přístavbami, vzhledu distinktního: je to barokní pavillon s dvěma nádvořími, se vstupní vysokou síní, s kupolemi nad středem i postranními částmi průčelí, navržený a provedený městským architektem A. Hrubým. Na průčelí vsazeny reliefy, symbolisující jednotlivá období z dějin českých od A. Zouly, dvě figurální skupiny u hlavního portálu provedl Fr. Hergesell, fontánu před zadním průčelím Jílek, fontánky ve dvoranách Rous. Praha vystupuje tu především celou galerii obrazů svých krás. Jsou tu olejové malby z Londýnské výstavy, také pohledy na česká města, pak Šetelíkovo panoráma s věže Staroměstské radnice, Jansovy akvarelly, Minaříkovy malby z assanace a z Podskalí, nyní mizícího, jsou tu velké malby od Tomce, Havelky, Panušky, Jansy, Strettiho, je tu oddělení starých rytin a pohledů litografických z majetku p. A. Neumanna, oddělení Klubu za starou Prahu, a pak sály s plány a nákresy, oddělení soupisné komise a na sta fotografií kostelů, portálů, soch, domů v rozličných oddílech. Vystavují tu záduší, humanitní ústavy městské, vodárny, tržnice, fysikát, jsou tu modelly staveb i pomníků, a za hlavním vchodem útulná čítárna. Ještě nikdy nebyla dána příležitost, aby Pražské obecenstvo i cizinci seznali Prahu po stránce esthetické tak dokonale, jako tenkráte v městském pavilloně. Sama budova representuje naši krásnou Prahu velmi důstojně, a od nejstarších xylografií (z r. 1562) až do modernistních maleb Slavíčkových je tu Praha zobrazována tolikrát a s tak různých hledisk, že ani na výstavě »Krásné Prahy« nebylo sneseno tolik četných ukázek a dokladů té znovu probuzené lásky k městu a jeho krásám. Je to skutečně obrazárna, galerie, a tím zajímavější, že nebyla zřízena pro pouhý umělecký požitek, ale hlavně pro demonstrování starobylosti, cenných starých památek stavitelských i sochařských, a pro informaci obecenstva o snahách a pracích, které směřují k zachování toho, co přetrvalo věky, a k dobudování moderní, nové, neméně krásné Prahy. Tu lze říci, že doposud nevystavovala Praha tak šťastně a tak dovedně své nejskvostnější šperky a svou grandiosní výbavu, z věků do věků zděděnou, a že tento městský pavillon přispěl k ozdobě výstavy jak noblesou svého zevnějšku tak i znamenitým vydekorováním a svým obsahem. Spolu s památ-

kami v lapidariu zemského musea, které zaujímá oba průčelní boky po stranách vstupní síně, jsou tyto městské sbírky výbornou illustrací ke kapitole o našem domácím umění, v které o Praze ovšem nejvíce se pojednává.

Přes volné náměstí výstavní, jehož středem je veliký pažit s květinovými záhony a s dvěma řadami laurových stromků po stranách, z daleka nám kyne průčelí průmyslového paláce v nezměněné podobě. Tu i tam iniciála, letopočet jsou nové, jinak vše, jak bývalo, jenom uvnitř zmizel tak řečený »Královský pavillon« od prof. Celdy Kloučka, nádherný stánek, jenž byl středem všech zahajovacích a vítacích aktů, všech holdů a slavnostních projevů. Zmizel — na jeho místě v šíř i v dál rozložena je tribuna. Dekorace ovšem také má jiný ráz, jsou tu vela a fábory, prostěny a závěsy různých barev, a to barev nikoli heraldických. Starý tento palác železný, dle plánů arch. Münzbergra vystavěný, hostí nyní v levém boku výstavy dopravnictví, architektury, inženýrství a sociálně-politickou, v pravém obsahuje textilie, oděvnictví a výstavu nástrojů, s nimiž se setkáváme již v ústřední části, při čemž do této rubriky shrnuty nejen nástroje inženýrů, výrobky mechaniků, ale také hudební nástroje až ku pravým »strojům« hracím, gramofonům a pianolám. Tento pravý bok pěkně je vydekorován oranžovými vely, koberci i záclonami a bílým nábytkem, skříněmi atd., sytý zarudlý ton oranže s bílým dřevem hřejně harmonují.

Stanemeli před portálem starého paláce práce nebo procházímeli tudy kolem přístřešku pro orchestr určeného, upoutá naše zraky nová, velká budova v pravo od paláce položená. Je to strojovna, provedena dle návrhu chefarchitekta R. Kříženeckého. Zabírá plochu (se všemi přístavky na zadní straně) 9000 m^2, a je větší, než kterákoli výstavní strojovna bývalá, jak u nás, tak i v cizině. Obrovský oblouk středního čelního vchodu klene se tu železnou, betonem doplněnou konstrukcí mezi dvěma věžemi, od nichž po stranách se níží »vedlejší lodě« této nesmírné basiliky. Façada má slavnostní rytmus, a také pohled se strany na dlouhou stavbu se stoupajícími a klesajícími archivoltami je ladný, vnitřek pak působí krásnou svou prostorností přímo monumentálně, ač jsme tu přece jen ve výstavním »hallu« strojnickém. Gigantické jeřáby, veliké cukrovarní a pivovarní zařízení i s podezdívkami, parní stroje nových soustav, při skromných rozměrech úžasnou sílu vyvinující, dynama, lokomotivy, železniční vozy, elektrická lokomotiva a vagon pražských drah pouličních nového typu a množství jiných, jen odborníkem ocenitelných předmětů ujišťuje nás, že české strojnictví je, jako vždy bývalo, skvěle zastoupeno.

Než opustíme přední tuto vyvýšenou část výstavy, obrátíme se od strojovny zpět na jih do končin za pavillonem kr. hl. města Prahy, tam, kde stojí česká chalupa, na restauraci proměněná. Tam za malým sadem Pražského pavillonu, ohraničeným bílým loubím, stojí jednopatrová budova obchodní a živnostenské komory, pořadatelky výstavy. Je komponována arch. prof. K l e n k o u

z Vlastimilů a obsahuje exposice uměl. průmyslového musea, technologického musea, v patře kanceláře a uvítací salonky praesidia výstavního. Vedle v sousedství navrhl arch. Fanta pavillon bankovnictví, peněžních ústavů, pojišťoven a pod. Pavillon se strmou střechou vyzdoben je malbami Obrovského a sochami Vosmíkovými, a tvoří proti boku strojovny otupené nároží ulice, která vede dále zpět k hranicím výstavy do celé osady z domků se šatnami, remisou na bicykly atd., a pavillonků strojíren soukromých. Pavillony komory i bankovnictví poskytují pěkný pohled hlavně ze strany strojovny, k níž své průčelí obracejí, bílé zdi a červená střecha prvního, hrazděné zdivo s dřevěným polychromovaným portálem druhého přívětivě doplňují obraz této výstavní čtvrti. Co se týče vnitřní výzdoby, je Fantův pavillon peněžních ústavů z nejoriginálnějších, jeho dekorace barevná velmi effektní a rozdělení s pásmem kabinetů na obvodu a vznosně překlenutou střední síní stejně účelné jako architektonicky krásné. Co lze učiniti z pasažérní stavby takového výstavního druhu, to zde učiněno s nepochybným zdarem.

Za průmyslovým palácem a u strojovny sklání se terrain dolů do větší poloviny výstavní, a je tentokráte postaráno o několik pohodlných přechodů jak rampami, tak i schodišti. Bývalá světelná fontana zrušena, je tu terrassa s pergolou a dvojitým sestupem kolem vodní nádrže na volné místo, kde postaven druhý přístřešek pro hudebníky. Krásné stromořadí napříč výstavou vedoucí přepažuje také tuto nižší část v jakousi předsíň, kde hned pod strojovnou, rovnoběžně s ní, zve k prohlídce pavillon odborného školství. Návrhy na tuto budovu vyšly ze školy prof. Kotěry na uměl. průmyslovém učilišti v Praze. Pavillon náleží mezi větší stavby výstavní a jeho obsah je nadmíru zajímavý. Lze tu jaksi od počátků prostudovat vývoj průmyslových, řemeslnických, obchodních, pokračovacích škol v komorním obvodu, a zvláště theorii, částečně i praxi, moderního i modernistního uměleckého průmyslu. Jsou tu oddělení, v první řadě ovšem ono Pražské c. k. um. prům. školy, kterým nutno věnovat více času a více místa, než tuto jsou vyměřeny, ačli nezaviňuje tu osobní sklon zvýšení zájmu u původce těchto řádků, jenž sám kdysi býval žákem Pražské školy. Krajkářské oddělení, kaple, fontány ve dvoranách, malířská výzdoba vnitřku, to vše spolu s vyloženými ukázkami žákovských prací podává velmi pestrý a velmi detailovaný obraz toho, čemu se nyní říká »moderní umělecká výchova,« nebo »moderní průmysl.«

V pravém úhlu od pavillonu škol k vysočině, na níž strmí strojovna, o něco do zadu k ohradě pošinut je pavillon Keramiky se svými annexy pro sklářství. Budovu komponoval arch. staveb. rada Polívka, a keramické výrobky sloužily jako dekorační materiál na průčelí i uvnitř. Také tento pavillon uzavírá v sobě dvoranu s ochozy, a jeho vzhled již z daleka naznačuje, že tu umístěno odvětví uměleckého průmyslu nad jiné důležité, neboť je tu vedle čistě užitkového zboží mnoho dekoračních výrobků,

je tu hrubá keramika od stokových rour, průduchů atd. až po dlaždičky a nástěnné desky, je tu mosaiková majolika, fayençové nádobí, porculán, šamot, siderolit atd., a hlavně barevné polévání, různé ty engoby a glazury hliněného zboží praesentují se zde na vysokém stupni dokonalosti. Koloristika těchto výrobků je nejen bohatá, ale také zvláštního rázu. Jsou tu zcela nové způsoby upotřebení a zužitkování keramických fabrikátů obecenstvu názorně předvedeny.

Vracímeli se od »Keramiky« k pavillonu školství, mineme postranní uličku, kterou lze se dostati před bránu osady Afričanů, kočující družiny, která na několika výstavách v sousedství již své štěstí zkoušela. Dámeli se odtud příční známou alejí směrem k hlavnímu schodišti na místě bývalé fontány, staneme právě v ose střední dvorany průmyslového paláce, tedy vůbec v hlavní ose výstavní, na počátku dolejšího velkého náměstí. Je 190 m. dlouhé a 120 m. široké, a tvoří je pořadem z pravé strany počítáno budova ***poživatin a potravin***, projektovaná arch. Hübschmannem, za ním zahajuje ***pavillon hutnictví, prací z kovů, a hornictví*** (od chefarch. Kříženeckého a arch. Valcháře) polygonální část náměstí, pak následuje pavillon průmyslu, jenž zpracovává ***kůže*** (od těchže navrhovatelů), dále pavillon ***chemického*** průmyslu (od těchže auktorů), pavillon pro práce ***ze dřeva*** (od těchže), pavillon ***nábytku a výzdoby bytů*** (od těchže), až konečně velikou budovou ***grafického průmyslu***, knihkupectví a nakladatelství, dle plánů arch. Dlabače provedenou, se vracíme k aleji. Mezi posledně jmenovanou budovou »české knihy« a palácem poživatin, tedy jaksi ve vchodu na náměstí, stojí roztomilý osmiboký pavillon ***klenotnictví*** od chefarch. Kříženeckého, stavba nejmodernější technikou železno-betonovou provedená, s kupolí a věncem »kojí,« jak se nyní říká, effektně kolem středního prostoru rozložených. Tato budova, se svým vzhledem trvanlivé, stabilní stavby, s ladnou hrou křivek, které železnou kostrou tak přirozeně lze vysvětlit, se svým bohatým osvětlením hudebně rhytmisovaného interieuru, působí dojmem nádhery, ač všude zachována prostá účelnost a upřímnost v upotřebení materiálu. Je to palác již svým útvarem a svými proporcemi — až bude naplněn oslnivými poklady zlata, stříbra, drahých kamenů, poskytne v pravdě pohádkovitou podívanou.

Stranou od tohoto »velkého rynku« výstavního, za budovou poživatin a naproti pavillonu škol nachází se ***pavillon měst*** dle návrhů arch. Justicha zbudovaný, a v řadu oddělení rozdělený, v nichž vystavují města komorního obvodu doklady svého rozvoje a svérázu, pohledy, plány, obrazy z přítomnosti i minulosti a pod. Na severozápad sousedí se skupinou budov velké dolejší náměstí obklopujících veliká ***obchodní síň***, jakýsi rozsáhlý bazar výstavní, v němž nejrozmanitější zboží, i cizího původu je vystaveno. Tento »pavillon obchodu« sám o sobě představuje výstavu dosti slušnou, pokrývá plochu 5000 m². Arch. Kotěra navrhl tuto budovu s půdorysem sploštěného paraboloidu — je to dlouhá krytá chodba

nebo galerie, do níž na koncích se vchází dvěma portály, ovšem nestejnými, různě komponovanými, a opatřenými schodišti s plastickou výzdobou od J. Štursy. Zde ruší imitace kamenných, ano jako ze skály tesaných, pravěkých skulptur, které bez přechodu jsou přistaveny k dřevěné konstrukci galerie — není to ani opravdové ani konsekventní »zpracování hmoty« dle nejzákladnějšího požadavku moderny.

Veliké náměstí je nejhonosnější částí výstavy. Rozložité, poměrně nízké budovy při jeho počátku s malým juvelem klenotnického pavillonu uprostřed, jako prosceniové kulisy rámují pohled na polygon, jehož centrální bod důrazněn je kupolovitou střechou »chemického« pavillonu, k němuž v pravo v levo se přidružují vysoké portály hlubokých, ale úzkou poměrně façadou do náměstí hledících staveb s výstavami »kůže« a »dřeva«, načež flankují prospekt pavillony hornictví a nábytku, před nimiž v rozích vztyčují se dvě dřevěné věže. Chefarch. Křiženecký použil zde dobrého nápadu starých mistrů stavitelství, geniálních dekoratérů ve velkém: oběma massivnějším stavbám u stromořadí, mezi nimiž stojí jeho klenotnický pavillon, dal ustoupiti, jejich půdorysní čáry průčelí nejsou rovnoběžné, ale divergují do pozadí, kam z obou stran se sunou fronty řečených již flankujících budov, rovněž v půdorysu odklóněných, a vysoké portály dvou posledních bočních budov, jakož i poměrně vysoká střední budova, uzavírají tuto »perspektivu« co nejúčinněji. Náměstí zdá se větším, než skutečně je, jako klassický pravzor takového »perspektivního umění,« piazza di San Pietro v Římě. V této části jeví se výstava jako dílo s uměleckým švihem, ale i s rozmyslem řešené, dílo vkusu a nevšední elegance architektonické mluvy.

Projdemeli budovami tohoto náměstí — a v polygonu jsou všechny mezi sebou krytými chodbami spojeny — vrátíme se do stromořadí, překročíme je, a nyní lze vystoupiti po svahu volně stoupající postranní cestou k budově mnohostranné, v níž znovu zřízeno bylo panorama Bitvy u Lipan. Stojí zde na pokraji výstavy, aby pak bylo přístupno také přímo z venčí, neboť bohdá přetrvá výstavu o mnoho let. A nastoupímeli zpáteční cestu odtud zase dolů a za alej, dojdeme k velikánské ***koncertní síni***, budově málo členěné, prosté, massivního vzhledu. Navrhl ji arch. Zasche.

Tím bychom prošli všemi officiálními stavbami, ve kterých se vystavuje, ať již průmyslné výrobky, ať již umělecké, výtvarné, neb i hudební, a zbývalo by ohlednouti se po ostatních budovách, jichž je dle prvotního plánu 138. Jsou mezi nimi hostince a kavárny z dřívějších výstav, ale také úhledné nové pavillony takové, najmě na dolejším prostranství, jejichž architektonický zevnějšek pojí se s officiální architekturou v ladný celek. Těch pavillonků soukromých, těch ochutnaváren za hlavním palácem, jak jsme říkávali, těch kiosků novinářských, trafik, a pak letos těch kolotočů, pohyblivých chodníků (trottoir roulant), skluzavek (německá Rodlbahn, americký Tobbogan), žertovných attrakcí také v pavillonech, a to velmi vyzývavě vyšnořených, ano křiklavých, těch

různých vináren, čajoven (jedna japonská), pivnic (jedna v obrovitém slonu), najdeme po výtce v severozápadním cípu v oné části, o niž byla letošní výstava zvětšena. Tam také proudí výstavní život nejčilejším tempem, tam zaznívají salvy smíchu před skluzavkami, tam vřeští a řinčí parou hnané orchestriony, tam je »Royal biograf« čili kinematografní divadlo, tam je mořské akvarium, podnik zcela vážný a pro každého návštěvníka zajímavý, třeba nepatřil mezi přírodozpytce, tam jsou střelnice, loutková divadla, hippodrom, kuželník — čtvrt zábavy a lidového veselí — totiž veselí městského lidu.

Velká tato výstava ukazuje se, jak naznačeno, návštěvníkům v několikeré podobě. Přední část, hned za vchodem, nejméně pozměněná, zachovala si aristokratní rys. Je tu distinktní pavillon Pražský, renaissanční domky, sgrafitované fronty a silhouetta »hlavního paláce,« vedlejší pohled pak s novou, mohutnou strojovnou dobře k tomu připojen. Když z přístřešku hudebního před palácem zaznívají fanfáry »Dalibora«, když tu v řadách bílých proutěných křesel a lehkých židlí sedí celé zástupy obecenstva, které prošlo pavillony, pročetlo v modré čítárně Pražského pavillonu nějaký odstavec z novin a pokochalo se krásou Prahy tady venku, za Prahou, když strojovna ztichla a z pavillonů komory i bankovnictví vyšly skupiny zvědavců, které bavilo to názorné poučování pěkně kreslenými, malovanými, modellovanými diagramy (i sochaři nyní dodávají takové pomůcky), když tu obecenstvo se přesvědčilo o vzrůstu peněžních ústavů a tím též národního blahobytu, o našem mohutnění a sílení — pak má tato výstavní čtvrt ráz jakési »páté avenue« — jsou tu velkoprůmysl, haute finance a vysoké umění domovem. Průmyslový palác, v němž oddělení oděvnictví zasluhuje povšimnutí i takových lidí, jimž obyčejně na zevnějšku, dokud resultuje z práce krejčího, obuvníka, kloboučníka atd., mnoho nesejde — je originelně vypraveno, a jakýmsi pendantem k figurinovým skupinám národopisné výstavy r. 1895 — samý městský člověk XX. století doma, na cestách, v cizině — tedy hlavní palác převede nás z oblastí vyšších do prostředí prosaičtějšího. Sestoupímeli potom do nížin, jsme v říši umění zasvěcené, neb aspoň poplatné, držímeli se pravé strany výstavy, postoupímeli však na hlavní náměstí, zapadneme do víru moderních praktik a vědomostí: lučba ve službách denních potřeb, průmysl na výsost vypěstěný, výroba všech potřeb všedního dne, továrnictví, dále obchod, to vše je zde illustrováno do podrobností a velmi názorně. Vidíme do dílen a laboratoří, do skladů a továren — také ve skutečnosti na př. do cukrovaru, jenž tu v pavillonu potravin je představen modellem s naturalistní minuciosností provedeným. A z tohoto oddělení práce octneme se několika kroky v jakémsi karnevalu radovánek a zábavných »podniků.« Pestro, hlučno tu po celý den až do tmy, a pak za skvělého osvětlení až do pozdní noci.

Obraz našeho pokroku na poli průmyslové práce, na poli národohospodářských snah, jak na výstavě se nám zrcadlí, je skvělý

a milo naň pohledět. Díváme se tu na náš postup, na naše úspěchy, a takový pohled blaží. Je v něm mnoho útěchy za různá sklamání a za ústrky, jakož i škody jinde utrpené. Vždyť můžeme kalkulovat: rostemeli takto, sílímeli tuto, postupujemeli tímto směrem, snad dá Bůh vzrůstu, síly a zdaru i v ostatním — na výstavě dokazujeme sobě i světu, že jsme pracovníci zdatní a vytrvalí. Velká slavnost české práce -- toť podtitul této výstavy, a v tom také její význam.

Svoji k svému.

Některé národní dokumenty sebrané

od

Frant. Oupěky.

Právě jsem odcházel z obchodu se školními potřebami, když mne dohonil přítel Nekvasil. Shledal hned, že máme společnou cestu, — u přítele Nekvasila to bývá pravidlem, že má s někým společnou cestu, — a vzal mě vesele pod paží. Viděl jsem však zřejmě v jeho pohledu cosi nesrovnalého s touto náladou, i stal jsem se nepokojným.

Přítel Nekvasil je totiž často velmi nepohodlný. Jest čímsi podobným jako živé svědomí. Představme si, že bychom měli po boku takové svědomí živé, osobné, a to ne snad povahy posavadního svědomí s hláskem nesměle vyčítavým, mateřsky něžným a snadno zmlkajícím, ale svědomí rázné, bezohledné. Snad bychom se stali dokonalejšími, ale jaká strast, když by si nás toto svědomí třeba jen pro nějakou hříšnou myšlenečku zastavilo někde na nejbližším rohu ulice a začalo nám hřímati do duše, až by se všichni kolemjdoucí sběhli!

Na štěstí přítel Nekvasil objeví se jen ob čas, a obor jeho výčitek týká se pouze povinností národních; ale i tu je přítele Nekvasila někdy dost.

Tak při posledních volbách nalezl mne sedícího doma při jakési práci.

»Volil jsi již?« tázal se.

»Nechodím k volbám,« řekl jsem úsečně.

»Hm — a smím věděti proč?«

»I ano,« usmál jsem se. »Předně mám za to, že se to bez mého hlasu také spraví, a za druhé nenáležím k žádné politické straně, zkrátka nepolitikařím; nač bych se tam tedy v davu tlačil?«

»Hm, dovol, co jsi právě tak důležitého pracoval, že tě to od voleb zdrželo?«

»Něco pedagogického —«

»To je výborné — chci říci: právě se mi hodí. Buď tak laskav a upozorni při té příležitosti také mládež, jak u nás sobectví převládá nad potřebami všeho vyššího celku, jak se šíří šeredná pohodlnost a netečnost ke všem vyšším zájmům a cílům. Ano? Napiš, že lidé z pouhého pohodlí vzdávají se předůležitého práva, jež se vykonává jednou za šest let a rozhoduje o zastupitelstvu národa, ale nevzdávají se nijak práva zastupitelstvo toto kritisovati, kárati, jeho neúspěchům se posmívati. Tací kritikové neučiní ani malé procházky s hlasovacím lístkem, ale budeme je po celý čas slýchati, jak odsuzují netečnost naši a zoufají nad pokrokem. Co by se asi stalo s armádou, jejíž každý voják by řekl, že bitva bez jeho meče také se vyřídí? Kolik mečů by se pak dostavilo do bitvy? Nezdá se ti, že právě touto nemocí zemřela naše samostatnost na Bílé Hoře? Vylič ve svém pojednání také, jaká je důležitost tohoto hlasovacího práva. Kdo nese hlasovací lístek k osudí, má býti pamětliv toho, že celá pokolení marně toužila po tomto právu — neboť lístek ten značí ústavnost — že pro toto právo se prolévala krev tisíců na barikádách a bojištích, že lístek tento má své mučedníky, kteří zahynuli v plísni žalářův i na popravištích. Připomeň také, že lístku tomu děkuje národ náš za vše, co opět má — za svůj nový moderní vývoj. Vzpomeň, čím na nás byl absolutismus před rokem osmačtyřicátým, a jak spálil mladé naše národní osení po krátkém slunosvitu ústavné svobody mráz nového absolutismu Bachova! Ani té školy, na které učíš, by nebylo bez tohoto lístku, bez volebního práva, bez ústavnosti. Napiš tam také, že nenáležeti k žádné politické straně není aristokratická vyvýšenost ducha a smýšlení nad zápasy povzneseného, ale vlažnost a pohodlnost šosáckého sobce, jenž chce s každým míti dobrou vůli, jenž čeká, až jiní za něho vše vykonají, a na nejvýš jen si pak z kouta zakritisuje a zahubuje. Připomeň tam Solona, který přikázal zbaviti občanského práva ty, kdo se ve sporu v obci nastalém k žádné straně nepřidali a tím ukázali nedostatek zájmu a citu pro obec, kteří zkrátka nepolitikařili, jak zní u nás nové heslo dne. My jsme totiž národ hesel a dáme se na ně chytati jako žíznivé červenky na lep. Ukázka, jak mělce duševně ploveme. Nepolitikařiti, t. j. lhostejným býti k osudům národa mohou si snad dovoliti některé požívavé vrstvy národů velikých, zabezpečených, a tam právě toho nevidíme. Jak do základu rozechvěny byly všechny třídy národa anglického osadní válkou burskou, kde nijak nešlo o bytí britské říše. Kde jinde bychom my byli, kdy by selský lid náš začátkem třicetileté války tak byl politikařil jako za dob husitských. Naše neštěstí, že stavovské spory krátce před tím národ náš až do dna rozložily. U nás se dnes mluví o politice, t. j. o osudech národa jako o nějakém sportu. Proto tedy celkový národní zájem u nás zarůstá potřebami a přáními stran a stavův i jednotlivců. Mandátů se chápou skoro jen politikové z povolání, ctižádostivci nebo sobci pomocí svých časopisů, a široký netečný dav hledí na ně ne jako na zápasníky za

bytí národa vždy ohrožené, ale jako na závodníky, ba i jako na šašky v cirku, jež povzbuzuje potleskem nebo odbývá posměchem, ačli od nich jednotlivec nežádá svého prospěchu jako prosebník. Jaký div, když nám hrozí nebezpečenství, že dopolitikaříme, že ne ani prospěch, ale nevraživost stavovská a třídní ochromí zase národní těleso naše a obnaží je těžké ráně nepřátelské.«

»Dost, příteli, dost,« řekl jsem podávaje Nekvasilovi ruku, »už běžím k volbě.«

»A napíšeš to?«

»Napíšu,« slíbil jsem.

Nekvasil se usmál a tiskl mi ruku. »Mám ještě několik málo horlivých voličů, kterým jako Demosthenes Atheňanům musím zburcovati občanské svědomí. S Bohem!« A odkvapil ze dveří.

Také při dnešním setkání se na mne usmíval, ale v jeho pohledu četl jsem výčitku trpkou a spolu lítostivou, jakou činíme lidem milým.

»Poslyš, příteli,« tázal se pojednou zastaviv mě, »jak dávno tomu, co jsi se stal Němcem, ba dokonce německým nacionálem? V Uhrách, když se nějaký Moric Schwarz chce státi Arpádem Feketem, podá aspoň žádost na úřad s korunovým kolkem, a svět ví, že se stal Maďarem. U nás by se taková změna přesvědčení národního měla aspoň ohlásiti v novinách už z ohledu k přátelům, aby věděli na čem jsou a neuráželi snad mladého útlého národního přesvědčení konvertitova.«

»Nerozumím ti —« žasl jsem.

Přítel sáhl beze slova do mé náprsní kapsy a vytáhl balíček tužek.

»Kupuješ německé tužky,« ukázal mi.

»Vskutku, ani jsem si nevšiml, jaké tužky mi dali. A tys to poznal hned na první pohled?«

»Žádné čáry, vždyť jsou na nich pásky v barvách velkoněmeckých — snad znáš přece pověstnou tu trikoloru? Nuže! Jak jsi mohl nevšimnouti si toho, když jsi je kupoval? Již ta smělost našich nepřátel — do českých rukou vnucují své barvy. Což ti nezáleží na národním zboží a nemáš smyslu pro jeho význam v národním hospodářství, pro naši samostatnost? Neukázaly ti ani přemrštěné Rauchbergovy důvody majetkové a daňové, jak jest při koupi třeba přihlížeti, kam klademe svůj peníz, zda na hromádku národního jmění, či do kapes nám nepřátelských, z nichž nám hrozí národní a jazyková poroba? Kdy bychom uměli prováděti heslo ‚svůj k svému,‘ jinak by vypadal náš národní zápas. Středověk ovládal země tvrzemi a hradbami měst, nyní se dobývají továrnami a peněžními ústavy. Jako druhdy tvrz panovala okolnímu kraji obrněnou pěstí, tak nyní zotročuje jej továrna poutem chleba, za nějž chudina, vyvlastněná ze své hrudy prodá i jazyk svůj a lidskou důstojnost. A kdo drží to panství výbojných továren? Zákazníci, většinou my sami po krejcaru

skládáme se na ten kapitál, který nás v naší vlasti podmaňuje. Vymlouvali jsme se dosud, že není českého zboží — a když se konečně zmůžeme na továrnu vlastní, projev naší vlastní síly, dovednosti a podnikavosti — tu, bratře, nemáme ani tolik národního tmelu, národního zájmu a smyslu pro národní povinnost, abychom při volbě mezi výrobkem německým a českým volili český, svůj, abychom si také o něj řekli a se o to starali, dostaneme-li skutečně výrobek svůj. Mimoděk přirovnávám, musíme přirovnávati, neboť to je pramen všeho poznání, a skutečnost a život přirovnávají nás drsnou pěstí, ať chceme nebo ne. Rci, příteli drahý, učinil by toto Němec a třeba byl také roztržitým profesorem? Nikdy! Předně by již německý obchodník českých tužek ani nekoupil. Tolik intellektu a národního vědomí mají všude a všichni. Vy mne máte zde za zelotu národního, za přemrštěnce, — ale mezi Němci bych se docela ztratil, ba tam by mne ani nebylo třeba, neboť těm je národní sebevědomí, národní družnost a povinnost čímsi vrozeným, samozřejmým. Co my pracně musíme na sobě vymáhati, do čeho se nutiti, jim je přirozeno. Odtud jejich převaha. Kdy by se v německé obci vyskytla bedna u kupce s českým nápisem, bude boykotován. Ba Němci vyzývavě a výbojně vystupují též u nás. V moravském městě českém kupoval si v mé přítomnosti tužku úředník velkostatku, ovšem Němec — ale obchod vedl se česky. Obchodník podal mu tužku Národního podniku, ale úředník odmítl ji slovy: ‚Ta by mi německy nepsala.' A německý úředník ten jmenoval se Stavělík. Zase jedno bolavé místečko. Kdy by ten Němec Stavělík byl zůstal Čechem Stavělíkem, není pochyby, že by mu německá tužka byla česky psala. Slovan se takřka ze základu povahy promění, když se stane Němcem. Jaký tu vliv národní discipliny! Mluvíli spolu Češi v cizině, šeptají jako lidé na útěku stíhaní, ale přejdouli k němčině, stanou se hlučnými, jako by to pokládali za právo toho jazyka. A jako na jazykové hranici česko-německé, stejný úkaz vidíme i na jihu na pomezí vlaštiny. Charvátština a slovinština se krčí, vlaština se vypíná jako řeč panská. I tu Slovan hravě se učí vlaštině a nátlaku, jemuž nedovede hrdě čeliti, vyhne se užíváním jazyka cizího. A již zjev Slovana naproti Němci a Vlachu vždy je tak nějak krotký, zlekaný, nesmělý, krčící se, jako by prosil za odpuštění, že vůbec existuje. Ty tedy kupuješ, příteli, velkoněmecké tužky, a přece ti musí z našeho těžkého zápasu o české právo v Budějovicích býti známo, že továrna, vyrábějící toto zboží, odnárodňuje české dělnictvo, nutí je hlasovati proti vlastnímu národu.«

»Křivdíš mi, příteli,« hájil jsem se. »Žádám si skutečně českých tužek a české zboží volím, kde jen původ jeho zjistím. Vpravdě jest to jen nedopatření.«

»Řekněme slabý zájem o věc. A kupuješ často v tom krámě?«

»Vždy, když potřebuji.«

»Pak je vinen kupec. Co nyní učiníš?«

»Domluvím mu, to se rozumí, až tam po druhé přijdu.«

»A tužky vypotřebuješ, že?«

»Co teď již s nimi?«

Nekvasil se zlostně zasmál. »Každým krokem je viděti těžkost našeho zápasu s takým odpůrcem jako jsou Němci. Oni jsou tím, čím si nás přál Neruda míti v Kosmické písni: tvrdými kvádry, ač by toho v přesile své ani nepotřebovali — my pak jsme jen z hlíny a písku, ‚z plynových hadrů.‘ Němec na tvém místě vzplál by nevolí, běžel by rovnou na kupce a zatopil by mu, že by do smrti na českou tužku nesáhl, snad by ho i v místních novinách vydal boykotu, ty však mu ani velkoněmeckého výrobku nechceš vrátiti, stydíš se za národní obranu, chceš tužky vypotřebovati, a pak mu pouze domluvíš, jestli na to totiž ještě nezapomeneš, a on si toho pak všimne jako kůň gramatiky a dá ti velkoněmecké tužky zase. Opět stará, stálá žaloba. Pohodlni jsme, lhostejni, příteli drahý, k národnímu prospěchu, chamraď jsme. Nemáme lásky a vřelosti k celku, líto je nám učiniti i krok pro společnou věc. A měkci jsme jako hlína, raději vše strpíme. Jen pojď,« táhl mě, »promluvím tam sám, čeho bude třeba, není mi to nic nového.«

Ucítil jsem oheň ve tvářích z nastávajícího nemilého výstupu. Raději byl bych tužky zahodil, ale Nekvasilovi není možno odpírati. Vešli jsme do krámu.

»Vy jste prodal panu profesorovi tužky německé výroby, ačkoliv víte, že si přeje vždy tužek Národního podniku,« začal vážně.

Kupec se útrpně usmál. »Pan profesor jich nemusel bráti, ostatně my kupci se řídíme přáním obecenstva.Ráčíte rozuměti, co je obchod. Jsme lidé odvislí. Tužek národního podniku nikdo nechce, protože, jak známo, špatně píší —«

»Jakže, já jinými vůbec nepíšu a jsem úplně spokojen a pan profesor také — jinak by jich nekupoval.«

»Jsou výjimky« — usmál se obchodník shovívavě, — »ale všeobecně jde na ně žaloba, že se špatně ořezávají, drolí, že je v nich písek atd. Jedna akciová česká továrna zdejší nám je dokonce vrátila. Ohlásili nám, že jiných nechtějí než Hardtmuthových. Ostatně i pan profesor kreslení na naší české střední škole přikazuje žákům nekupovati jiných tužek než Hardtmuthových. Vidíte z toho, že nejsem horší vlastenec než jiní,« dodal s úšklebkem.

»To bylo jen jeden čas, kdy skutečně byly tužky Národního podniku chatrné,« hájil jsem kollegu.

»A v té továrně je to vysvětlitelno,« podotkl Nekvasil, »tam učinili žida představeným obchodního oddělení. Viděl, že se bez žida neobejdou a uplatnil se po svém jako náš národní odpůrce. Ale jak vy na to hledíte, pane?« tázal se obchodníka důtklivě. »Vždyť vy také přece musíte míti nějaké národní vědomí? Němec obchodník by jistě českého zboží na skladě neměl, ovšem tak pokročilí my ještě nejsme. Dává vám snad továrna Hardtmuthova větší výhody než Národní podnik?«

»Nedává.«

»Proč tedy sám nedoporučujete napřed zboží českého? Vždyť většina zákazníků ani si nevšímá, odkud zboží jest, — stalo se to nyní i samému panu profesorovi zde — a spokojila by se zajisté českým zbožím. Vzpomeňte na maďarský »tulipán« a nadšení, s jakým se tam ujímají svého zboží, třeba se dováženému cizímu nerovnalo.«

»Dovolte, pane,« řekl s břitkým posměchem obchodník, »neráčíte míti snad akcie Národního podniku?«

»Mám, milý pane, mám,« odpověděl Nekvasil, »a vy byste je měl míti ještě spíše než já, ale tím nechcete snad říci, že agituji zde pro svůj výdělek? Kdy bych vám i vašim zdejším konkurrentům vnutil samé zboží Národního podniku, nepřibylo by tím ještě na mé dividendě ani haléře. Rozumím vám; vy prostě nedovedete pochopiti, že by někdo mohl pracovati také pro obecné národní dobro bez vlastního zisku, a proto si mé jednání vysvětlujete agenturou. Potěšíli vás to, vězte, že se ničím nelišíte od zdejších ostatních obchodníků — i židovských — co se národního smýšlení týče, jen v jednom je předčíte ještě — vy se totiž s tím ani neskrýváte, že dáváte přednost nečeskému zboží, kdežto oni se opačně aspoň tvářili přede mnou. U Němců byste byl zajisté jiným, toť věc národní disciplíny.«

Vyměnivše tužky za domácí zboží, ocitli jsme se s Nekvasilem zase na ulici, mlčky šli jsme podle sebe a mlčky usedli jsme u stolu v zahradním hostinci, kde se scházívala naše společnost.

»Co jsme, příteli, pověz!« obrátil se ke mně trpce Nekvasil.

Sklopil jsem oči. »Chamraď, jen to řekni a nestyď se. Nejhorší je,« pokračoval, »že tato převrácenost je skoro pravidlem u nás. Máme zde čtyři obchody toho druhu a ve všech jsem učinil stejné zkušenosti. Naše střední škola není také jediná, kde učitel kreslení nutí žactvo kupovati tužky nepřátelského podniku, a stejně jako zdejší továrna jedná sta českých kanceláří a mluví tisíce našinců. Již jako chlapec těžce jsem nesl, že na všem zboží, které jsem kupoval, byly nápisy německé: na lahvích inkoustu, perách, tužkách atd. Ani tolik ohledu neměli tenkráte vyrabitelé k českým odběratelům svým, aby výrobky česky označili, a když Neruda v jednom ze svých feuilletonů vybízel, abychom si nápisy ve svém jazyku vymáhali, také Svatopluk Čech zjev ten bičoval satirou, jak urážela myšlenka ta naše obchodníky jako něco revoltního, zbytečného, stejně jako nalehání na české obchodní knihy. Tak nás odbývali, jako jednou mne v Brně peskovala trafikantka, když jsem žádal český korrespondenční lístek. Snad prý se mi na německém stejně bude psáti, a že to lístek korrespondenční, pozná každý i bez nápisu českého, to prý jen svévolní rýpalové chtějí míti také korrespondenční lístky české. Nyní již máme, bohudíky, mnoho druhů svého českého zboží. Němci sami nalepují bez vyzvání české nápisy na všelijaké ty českovlastenecké zápalky atd., ale pravého porozumění pro ob-

chod a průmysl jako pramen národního blahobytu nemáme posud, sice bychom ho nenechávali stále většinou v rukou nečeských, ale pomáhali k rozkvětu jeho u svých rodáků.

Vrátiv se posledně do svého rodiště, přehledl jsem po městě obchody, jaký se v nich stal pokrok. Mnoho nového nebylo. Polovice obchodů byla dosud v cizích rukou. Židovští majitelé jejich sice se přihlašují k obcovací řeči české již s takou jistotou, že se při tom ani nezardí, ale odbírají německé noviny a mezi sebou a při bohoslužbě užívají němčiny. Přihláška k českému jazyku je tu stejně jen obchodní věcí jako firma ‚u Češky,‘ ‚u vlastence‘ nebo štít v červenobílých barvách. Lidé ti rozumějí obchodu, jsou šetrni a bohatnou. Někteří si již zakoupili statky, všichni mají na náměstí domy, jak se říká, ‚na ráně.‘ Křivdil by mi, kdo by myslil, že jim nepřeji, ale ovšem našincům přeji více a nezapírám, že bych si je raději přál na místě těchto nespolehlivých a často přeletavých ptáků, u nichž po opeření stačí jen, aby se přestěhovali tam, kde by hlas jejich padl na váhu, aby jej hned zase položili proti nám, anebo aby se dostali jen do místa, kde by ušli pozornosti, ku př. v Praze, a hned posílají své děti zase do německé školy. Vždy je na nich viděti, že jim náš národní kabát je čímsi nepohodlným, čeho se rádi zbaví. Pokládám židovský živel v národním ohledu pro nás za akvisici více než pochybnou, a poměry nezlepší se již při stále rostoucí moci jejich a národním vědomí, které z nich zcela jistě v budoucnosti učiní národní celek nepoutaný k hrudě, jediný svého druhu. Budeli jim třeba jednotného jazyka, dojdou k němu při své energii a družnosti jistě dříve než Slované.

Jejich obchodů jsem si nevšímal blíže, ale za to navštívil jsem tři obchody našinců. Dva byly již z doby mého dětství, třetí přibyl. Založil jej spolužák můj Frolík. U tohoto a pak vedle v obchodě pana Česneka, který za pultem sestárnul, spatřil jsem křiklavé reklamní annonce a obrazy skoro vesměs německého zboží: tu Kathreinerovy kávy, tu Franckovy náhražky, Schichtova mýdla a j. Kde jaké místo prázdné, bylo pokryto reklamními obrázky těmi — či ‚vyzdobené‘ — jak jsem zvěděl tázaje se po příčině. ‚Ať tu něco visí, je na to místo a je to pěkné,‘ řekl mi bývalý spolužák upřímně. Reklamní plakát Kolínské kávy měl také někde — vytáhl jej z kouta, a Kolínské náhražky měl také několik balíčků — hlavní stoh její však byl původu cizího. U souseda Česneka vypadalo to právě tak, jenom že neměl ani té hromádky balíčků, nýbrž jen asi dva, které poprášené sotva vyhledal. Vytrhl jsem ho právě ze čtení Národní Politiky. ‚Ti jim dávají, co?‘ řekl zapřádaje řeč — bylo to v době, kdy z ‚uzavřeného‘ území šly den za dnem Jobovy zprávy o pronásledování Čechův a neslýchaném jich týrání, ba i ubíjení. Česnek položil číslo rozečtené na balík druhých, neboť měl také prodej novin.

Kul jsem železo za ohně. ‚Hleďte, pane Česneku,‘ pravil jsem měkce, ‚jak tam našince bijí, slova českého nesmí tam ve své otčině bez obavy pronesti, a my, bratří jejich, kupujeme

a prodáváme zboží jich týratelů, pomáháme je obohacovati na úkor svých lidí, svých továrníků a dělníků. Což byste nemohl na příklad prodávati a doporučovati Kolínskou cikorku místo této? Myslím, že jí v ničem nezadá.' Starý obchodník byl nemile dotčen. Všechna jeho účast s bitými krajany shasla pojednou. ‚Dovolte, pane,' řekl uražen, ‚jsem starý obchodník, jemuž není třeba poučování, a vy jste na to mlád. Kde mohu, dám přednost národnímu zboží, ale jako obchodník jsem odkázán na své obecenstvo a jeho zálibu. Jak vidíte' — vytáhl z kouta zaprášený balíček Kolínské náhražky — ‚mám také naše zboží, ale nemohu ho přece lidem vnucovati, když si do hlavy vezmou, že Franckova káva je nejlepší! Co mohu činiti, když mi naše zboží přinesou nazpět a řeknou, že ho nechtějí, abych jim dal jiné? Kdy bych odporoval, — mají jiný obchod dvacet kroků dále — tam se jim ochotně vyhoví, a já ztratím odběratele. A ti znamenají moje živobytí — pane! Tak je to, prosím!'«

»Šel jsem do třetího obchodu — Budilova. Je starý, dobře zavedený, zdědil jej syn, muž intelligentní a přičinlivý. Nebýval sice můj spolužák, byl o něco mladší než já, ale hrávali jsme spolu divadlo jako ochotníci. Vylíčil jsem mu své zkušenosti. ‚Příteli,' pravím mu, ‚pověz mi upřímně, kdo je tu vinen. Obecenstvo svou zabedněností, kupec národní netečností anebo snad jakost našeho zboží? Jsou vinny naše továrny, které proti té vyspělé oslňujíci cizí reklamě oddávají se pohodlí? Nevysílají snad agentů, nedávají zboží své stejně lacino nebo neposkytují úvěru a jiných výhod jako obchodníci a vyrabitelé cizí?« Budil vyslechl rozvážně a na oko lhostejně věc, která mne rozčilovala. V oduševněné tváři jeho a v modrých upřímných očích přebíhal toliko kmit účasti diváka, jenž pozoruje starý často opakovaný děj, při němž jen okolnosti jsou nové.

‚Je to konservativnost, nic jiného. Zvyk, pohodlí a nechuť ke změně,' vykládal tichým hlasem. Česnek je starý kupec. Továrna činí, co může, zboží má dobré, dává i větší výhody než jiní, agenty vysílá, reklamu si činí, ale konservativnost kupecká je jako železná kráva. Hle, já mám co možno jen naše zboží, a pomalu si dá každý říci — jako ku příkladu při náhražce kávové. Je tu jen změna příchuti. Viděl jsi tedy u Česneka ty tři balíčky? Ty už má od nového roku na skladě a koupil tehdy Kolínskou náhražku jen z donucení. Byl tu agent té továrny a mluvil do něho snad přes hodinu, aby něco koupil. Ne a ne — jeho obecenstvo prý ji nechce ani zadarmo, vrací prý mu ji (a ani ji dosud neměl v krámě), on že je obchodník a musí se říditi svými zákazníky. Zkrátka byl by nekoupil zase, ale náhodou přišel do krámu náš holič — říkáme mu žertovně pucifousek pro malou suchou jeho postavu — vlastenec rozhodný. Povídá: ‚Tak vy tak, pane Česneku, to je to vaše vlastenectví? ‚To já budu tedy chodit jinam,' a tím kupce donutil, že aspoň bedničku zboží vzal. Ale musí ji milý pucifousek vypotřebovati sám, jinému Česnek ‚Kolínské' neprodá a pro

pokoření sobě způsobené jistě jen s hněvem sahá po její zbytcích. Konservativnost, příteli, nic jiného. Nerozčiluj se tím. Mladá pokročilejší generace všechno promění. Jen trpělivost. — ‚Smutné, smutné,‘ posteskl jsem si, ‚že u nás ku pochopení a provedení myšlenky tak prosté, jasné a prospěšné, jako je ‚Svůj k svému,‘ potřebí jest výměny celých generací. Pravda svatá, my máme mnoho času na vše, my můžeme čekat. Němcům a židům není dokonce třeba ani takového hesla a poučování. nadtož nových generací k pochopení toho, co již samo sebou je jim jasno.

»Vzpomínám s trpkostí,« pokračoval Nekvasil, »co jsem se jako student napřemlouval své vlastní matky, aby kupovala u našinců. Poslouchávala mne mlčky, shovívavě, ale kupovala zase tam, kde byla zvykla, až do své smrti, t. j. u židů. Když v Olomouci otevřeli Národní dům, kde umístěny našinské obchody, hrnul se zprvu do nich náš lid, ale přestal zase tak náhle, jak byl začal. Proč? ‚Za tu cenu prý to dostaneme u židů také‘ — ten důvod každého přesvědčoval. Že obchodník náš nemůže prodávati levněji než židoněmec a že za stejných okolností jsme povinni státi k člověku svému, nemohli ani pochopiti. Žid jako našinec. Vždy docházím k myšlence, že něco nám schází, co mají jiní národové již vrozeno, ba čeho mají až nadbytek a co u nás teprve pracně třeba vštěpovati a buditi — totiž vědomí národní příslušnosti, družnou lásku k sobě a vědomí celku. My Slované zůstáváme stále jako před věky na primitivní společenské jedničce. Uražte národní cit v Němci, Italu, Maďaru — v komkoliv — vzkypí hněvem k odvetě, ale náš člověk v takém případě sklopí hlavu a uhne. Zprávu o týrání svých lidí pro národnost přečte mnohý bez rozčilení, ba najdou se Češi i tak pokročilí, že dávají vinu našim, že už provokují svou existencí i jsou ochotni opustiti a vydati naše národní menšiny jen aby byl mír. Stará ovčí ústupnost v novém rouše. Připomíná mi to přátelské rady druhdy nám udílené od bratří Rusů, abychom se jen poněmčili a upřímný úžas nad tím, že se tomu bráníme. Hle, jak je slovanská ruka vždy štědrá rozdávati svou krev, ‚již cizí žízeň chlastá.‘ Kdy by našinci milovali opravdu národ svůj, kdy by čest národní byla jim drahá jako jich vlastní, nemohli by tak učiniti, nesnesli by pohany národní ani týrání svých bez vzplanutí hněvu, bez soucitu a mohutného hnutí příslušnosti k nim. Vzpomínám dále, kterak jsem jako student v rodině naší budil porozumění a obětavost pro Ústřední Matici školskou. Rodiče moji, prostí rolníci, nemohli ani pochopiti, jaká že křivda by se to vlastně děla českým dětem v německé škole, kde jim kyne zisk němčiny a proč by se teprve měly sbírati peníze na školu českou, když je tu pohotově škola německá. Že by se děti odnárodnily, v tom neviděli dokonce žádného neštěstí, žádné ztráty. Mého horování pro češství, pro národnost nemohli prostě pochopiti. Poslouchali je shovívavě asi tak jako já zvláštní odborný zájem nějakého sběratele pavouků nebo motýlů. Teprve časem vzbudil jsem v nich smysl a obě-

tavost pro národní cíl, ale jen následkem vlastního ohně a suggesce, jaká nikdy na okolí nezůstane bez vlivu. Někdo by řekl: neuvědomělost — nic více. Ne, nevěřím. Zcela prostý Němec, neosvícený má v sobě hluboké vědomí své národnosti, národního příslušenství a sebevědomí, které se jeví pýchou a sebevyvýšením, ba pravidelným posměchem příslušníkům jiné národnosti. V tomto citu jeho má kořen ona nedbalost k cizímu jazyku a hrdá spokojenost se vším vlastním. Dejme vedle sebe dva lidi, jednoho z plemene slovanského, druhého z německého. — Tam nevážnost k sobě a všemu svému, milovnost a cenění všeho cizího, zde hrdá spokojenost se vším svým, sebevyvýšení a posměch jinému. Hlína a křemen vedle sebe. Jak může skončiti dříve nebo později toto sousedství?

»Tyto základní rozdíly v povaze národní a kmenové,« končil Nekvasil svou peroraci, »jsou jasným výkladem fakta, že Slovanstvo ztrácí dle Vergunova výpočtu 8 čtverečných mil ročně na hranici jazykové, jsou výkladem oněch slovanských hrobů od Odry až k Sále a novějších ve Vídni, kde v nedávném pozornost budícím procesu obhájce operního zpěváka původem Čecha mateřský jeho jazyk prohlásil za skvrnu na něm lpící, za polehčující okolnost pro hájeného.

Tyto dvě nešťastné okolnosti naše: měkkost a snadné přijímání cizího rázu činí z nás hmotu, kterou teprve cizí forma v cenný peníz razí, naše nedružnost činí nás pískem, který teprve cizí maltou pevné budovy státních a národních celků tvořiti může. I tam, kde nás cizí pýcha neprohlašuje za méně cenné, vtiskujeme si pečeť inferiority sami. Pohleď jen na tyto německé časopisy zde visící! Projdi všemi německými městy v Čechách a pověz, nalezlli jsi jen jediný český list v jejich hostincích — snad někde v útulku české besedy — pro Čechy se krčí v koutku. A časopisy ty nevisí tu jen pro nějakého židovského cestáka, který se po nich v českém kraji shání, ani pro místního žida, ty jsou tu hlavně pro našince. Po léta bojuji zde marně proti tomu nešvaru a sebezahazování. Marně, neboť obecenstvo si jich žádá, jemu české časopisy nestačí jako Němci německé, ono chce slyšeti ještě druhou stranu jako soudce a stavěti se tak na pohodlnou výši nestranného, vlastně lhostejného mezinárodního diváka. Hle tyto Mnichovské Fliegende, Jugend Slovany tupící, Simplicissimus! Náš český časopis humoristický byl puštěn z předplatného, ale tyto listy podrženy, a najdeš je všude. Jak může něco cenného a dokonalého u nás vykvesti, když nedáme k tomu náležité půdy sami, neníli ani péče o rostlinu domácí ani radosti z ní?«

»Dovolte, abych přispěl také nějakým národním dokumentem,« řekl doktor Nerad, jenž dotud četl noviny a zpola naslouchal hovoru. »Ukázka, jací jsme obchodníci, když se již do toho pustíme. Je tomu snad patnáct let, když se otevřel první český obchod suknem v Brně. Měl všecku naději na zdar: pěkné umístění polohou i zájem české veřejnosti. Nikdo nepochyboval,

že se nejen udrží, ale že za krátko bude míti též následovníky, vždyť se všude hýbalo heslem »Svůj k svému,« a šel zápas o dobytí Prostějova a jiných měst. Zajímal jsem se velice o vývoj toho podniku. Přimlouval jsem se u výboru v Besedě, aby se mu svěřily objednávky, upozorňoval jsem známé a činil své zkušenosti. První věc se mi nelíbila, že šéf firmy málokdy se ukázal v závodě, ale za to měl v něm nadbytek prodavačů. Zdálo se mi, že by žid obchodník na jeho místě si celý ten obchod zastal sám, aspoň z počátku, nanejvýš s jedním pomocníkem. Když jsem ho jednou stihl v krámě — znali jsme se z Besedy — tu jsem si koupil na šaty. Vychválil mi jeden kus do nebe, ba ručil úplně za jakost zboží, dokládaje, že by za tu cenu nedal přece věc lecjakou. A prodal mi skutečně brak, jakého jsem tak hned kdy nekoupil před tím ani potom. Poznal jsem dle jeho omluv, že milý obchodník suknu ani o mák více nerozuměl než já a že vše, co obchodníkům odkoukal a za hlavní věc obchodu považoval, byla hbitá šváda a smělost vystoupení. Mlčel jsem, abych mu neuškodil, ale stejně nejednal profesor K. z menších příčin. Oděv z látky koupené u českého obchodníka mu za krátko vyrudl. Věc nestala se mu asi po prvé v životě. Anilinové barvy jiných látek koupených u Němce nebo žida vyrudly mu asi také, ale od svého člověka toho nesnesl. I to je pro nás charakteristické. Kamkoliv přišel, huboval na jeho nesolidnost a krom toho také na nedostatek úcty a slušného chování jeho. Účet mu prý poslal náš obchodník po učedníkovi a když ho potká, ani prý ho nepozdraví, ba čeká sám na pozdrav. Proto se prý vrátil zase k Němci. S tím byl vždy spokojen, to je člověk reelní, slušný a uctivý. Poptal jsem se také v Besedě, jak je to s objednávkami v českém obchodě suknem. Hned plno žalob. Člen výboru tam prý již několikráte v obchodě byl, ale nezastihl pána. Poslali mu pak objednávku písemně. Odpověděl, že takového zboží — šlo o několik set ubrousků a tucty stolových ubrusů — nevede. Kdosi začal s ním pak řeč o tom ještě večer v Besedě, aby si nedal ujíti výdělek. Hrál právě taroky. Odpověděl, že je nyní v hostinci, ne v obchodě a že chce míti jako každý jiný po denních starostech s obchodem večer pokoj, že snad ho nechtějí obtěžovati ještě nyní. Nechali ho tedy na pokoji a koupili jinde. Konce se lze snadno domysliti. Snad za půl roku byl u našeho prvního českého obchodníka suknem soudní výprodej. Seděl odtud v německém hostinci a huboval na Čechy, dávaje každému sebe za výstrahu, jak se vlastenectvím přivedl na mizinu. Takových vlastenců mučedníků za českou věc bylo tehdy v Brně několik. Na př. český velkokrejčí, který jen byl stále ve světě na bicyklu a peníze kavalírsky vyhazoval, až konečně přirozeně o vše přišel, když ani vyhlášená dílna na to nestačila. Také optik, jemuž na večeři nestačila snad desítka, ba i propuštěný kulhavý sluha ‚Sokola,‘ figurka typická, vždy v čamaře chodící houpavým krokem, jenž propuštěn byl ze služby proto, že posílal děti do německé školy. Nadával pak Čechům po trafikách, kde to německé trafikantky rády slyšely.«

(Dokončení.)

Cesta do Východní Indie

a pobyt v Bombeji r. 1901.

Vzpomínky

dr. **Jindřicha Uzla.**

(Pokračování.)

II. V Bombeji.

Ráno dne 17. října o půlšesté stál jsem již na palubě. Bylo ještě tma. Brzy však se začalo rozednívati. Nebe bylo zataženo dešťovými mraky a moře mělo v tu dobu barvu černošedou. O půlsedmé spatřujeme po dlouhé plavbě Indickým oceánem po prvé zase zemi v podobě uzoučkého proužku od vrstvovitých mračen stěží rozeznatelného. Takový byl první můj pohled na tajemnou Indii. Proužek země vůčihledě roste. Již rozeznáváme hory, z nichžto zvláště jedna s komolovým vrcholem je nápadna. Též veliké město stává se patrným. Je to Bombej, pyšné hlavní město Přední Indie.

První, kdo nás vítali, přišedše nám z pevniny naproti, byli velicí luňáci, kroužící nyní kolem naší lodi. Brzy po tom objevil se u našeho korábu malý parníček, z něhož k nám vystoupil muž, kterému kapitán odevzdal velení na lodi. Byl to lodivod. Znaje do podrobna všechna zařízení ohromného přístavu bombejského, jenž rozkládá se na východní straně města, řídil loď po několik hodin pomalu ku předu. Mezi tím připluly lodice domorodců. První přirazila těsně k boku našeho obra, načež jeden z domorodců vylezl po provaze až na konec stožáru své loďky. Soukaje se nahoru objímal provaz nejen rukama, nýbrž též palcem i sousedním prstem u nohou. Čím výše lezl, tím více klonil se stožár s lezcem k naší lodi následkem jeho tíže, až konečně byl tak blízko, že se mohl k nám na palubu přesmyknouti. Rychle spustil provaz, který měl kolem boků otočený, dolů k svým soudruhům, kteří na něj přivázali balíky, z nichž nám pak, vytáhnuv je, nabízel své trety. Za ním přišlo brzo veliké množství domorodců, nejen obchodníků, nýbrž i řemeslníků. Byli mezi nimi také ševci, kteří s velikou dovedností a rychlostí spravovali lodníkům obuv, při čemž ji pevně drželi mezi chodidly bosých nohou, sedíce na zemi. Potěhu vůbec neměli. Mezi ostatními živnostníky vynikali výmluvností někteří domorodci, kteří se nám nabízeli ostříhati nehty u rukou i nohou a důkladně vyčistiti uši. K tomu měli celou sbírku rozličných nástrojů. Neviděl jsem však nikoho, kdo by se byl jimi dal přemluviti.

K dravým ptákům nás obletujícím přidali se nyní, když jsme již pluli kolem budov přístavních, vrány a šedí rackové.

Překvapující byl pohled na konec dvou stožárů lodních, vyčnívajících z vody. Lodivod vypravoval nám, že náležejí parníku anglickému, jenž porouchán byl před krátkou dobou za mlhy německým korábem tak silně, že se za půl hodiny potopil. Trosky zakoupila za fatku jistá společnost, jež hodlá potopený parník dynamitem rozstříleti, aby získala aspoň něco materiálu.

Konečně jsme vjeli do jakési zdmi ohrazené nádržky a tam zakotvili. Netrpělivě jsme se tlačili k loďkám převozním, abychom se co nejdříve ocitli na břehu. Byli jsme velmi šťastni, cítíce zase pod nohama pevnou zemi.

Rozloučiv se se slečnou vychovatelkou, se štolbou, který všechny své koně dostal zdravé do Indie i s jinými spolucestujícími, vsedl jsem do omnibusu hôtelu »Esplanade« a ocitl jsem se za nedlouho na jeho prahu. Brzy dohodl jsem se o cenu — 8 korun denně za byt a stravu. Bylo to pro mne mnoho peněz, ale v orientálním městě, kde panuje mor a cholera, nutno voliti hôtel prvního řádu. Několik domorodců, zřízenců to v hôtelu, bíle oblečených, bosých, vyprovodilo mne do pokoje, všemožnou péči majíce o mne i má zavazadla. Vedle pokoje byla koupelna, které jsem ihned použil. Tu již oznamoval mi sluha, že jest připraven oběd. Sestupuje do jídelny, cítil jsem po dlouho trvajících stísněných poměrech, jaké na lodi byly, zase volnost a upřímnou z života radost. Zasedl jsem k stolu bíle prostřenému, na němž stála kytice indických květů, která mne velmi poutala. Nad mou hlavou neviditelnou rukou rozhoupal se veliký vějíř, způsobuje mi rozkošný vánek. Nyní nosili bosí, tmaví číšníci jídlo za jídlem, jedno lahodnější než druhé. Na konec znamenité indické ovoce.

Hned po obědě vyšel jsem před hôtel a ocitl jsem se v zahradě universitní před ním se rozkládající, ve vlažném, vlhkém stínu vějířových palem, banánovníků a jiných tropických stromů, z nichž zajímaly mne zvláště bambusy, pak jistý strom s velikými, dlouze stopkatými, dlanitě rozdělenými listy (Carica Papaya). Také byl tu jiný podivuhodný strom, jehož široké, několik metrů dlouhé listy vycházely z jednoho místa, totiž z konce kmene a řadily se k sobě tak, že tvořily dohromady velikolepý vějíř. Strom ten sluje Ravenala madagascariensis, patří mezi banánovníky a pochází, jak jméno značí, z Madagaskaru. Kolem jeho kmene nahoru běžela roztomilá, malá, hnědá veverka s třemi bílými, podélnými pruhy po hřbetě. Všude poletovalo množství malých vran a houfy vrabců, od našich v ničem, ani v drzosti se nelišících.

Tu zazní s věže universitní budovy velebná melodie, působená zvuky různě naladěných zvonů. Universita skládá se ze dvou od sebe úplně oddělených velikých budov, kostelům zcela podobných; budova, která velmi vysokou a ozdobnou věží se honosí, obsahuje jen knihovnu. Nahoře na věži sedí a kolem ní majestátně krouží množství dravých ptáků. Dole mezi budovami

proletují vlaštovky, jež našim jiřičkám velmi se podobají, ale hlasem značně se od nich liší. Tu, hle, nad květinami vznáší se krásný motýl. Zde zase veliká, žlutá vosa obletuje kmen stromu.

Květiny v záhonech jsou mnohé podivné, zcela mi neznámé, avšak z valné části jsou zde tytéž jako v našich parcích. Vidím tu vysoké kanny, pestré cinie, růže a jiné. Mnohé nutno až do květu chovati v květináčích na místech co možno chladných. Známé květy upomínají pak na vzdálený domov a jsou Evropanům tamním proto nad jiné milejší.

Za universitou je řada nádherných, ale ponurých paláců, a sice vysoký soud, palác pro podniky veřejné, hlavní pošta a telegrafní úřad. Jsou z neomítnutých cihel v gotickém slohu provedeny a obklopeny překrásnými parky.

Skvostnou tu řadu budov ukončuje veliká socha královny anglické Viktorie, na trůnu sedící. Podle ní vede živá ulice. Postavil jsem se nedaleko sochy a pozoroval kolemjdoucí.

Domorodci, všichni dosti malého vzrůstu, spěchají kolem, klopíce skromně oči. Muži odívají hořejší část těla bílou plátěnou jupkou evropského střihu. Kolem pasu mají otočený dolů splývající, sukni podobný šátek, jehož přední dolejší okraj protáhnou skrze nohy do zadu a zatknou ho do pasu na kříži. Tak vznikne jistý druh kalhot velmi vzdušných a levných, jež bývají někdy tak krátké, že jen plavkám se podobají. Pokryvek na hlavě buď nemají aneb otočí si kolem hlavy malý šátek. Chodí bosi.

Ženy ovinují kolem beder kus látky tak, že tvoří krátkou, obyčejně jen až ke kolenům sahající sukni. Některé však mají podobné kalhoty jako muži. Mimo to zahalují svrchní část těla šátkem přes jedno rameno přehozeným, pod nímž mají bílou, velice krátkou, plátěnou jupičku s krátkými rukávy.

Tváře domorodců nejsou nám zcela cizí. Leckterá z nich upomíná nás na toho onoho z našich přátel. Vždyť Hindové jsou z téhož kmene jako my a jen temná jejich pleť a náš předsudek nás od nich vzdaluje.

Tu upoutali mou pozornost čtyři spěchající, zcela bíle oblečení domorodci s nosítky na ramenou, na nichž trůní nádherně oděná evropská dáma.

Mnoho elegantních kočárů hrčí holem. V nich vidím však jen málo Evropanů, většinou domorodé boháče. Vedle kočího sedí na kozlíku sluha. Ještě dva sluhové stojí na zadní části vozu. Hlavy jejich ovinuty jsou mohutnými turbany, jeden z nich drží hůlku, na jejímž konci upevněn jest splývající třapec z bílých žíní.

Mezi kolemjdoucími jsou též velmi nápadni Parsové a zvláště jejich ženy. Parsové jsou potomci Peršanů, kteří v 15. století z Persie před mohamedány uprchli a v Indii se usadili. Rozeznávají se od domorodců nejen odchylným krojem, nýbrž i svým sebevědomým chováním. Šli všichni jedním směrem, a sice k moři, kamž jsem jich následoval. Muži strojí se po evropsku, nosí však přes kalhoty ještě krátkou černou sukni a místo klobouku černou lesklou, mitře podobnou, avšak nižší pokryvku z voskovaného

plátna. Ženy pak zahaleny jsou velmi pestrými, světlými, různě malebně přehozenými šátky.

Když jsem přišel k mořskému břehu, právě zapadalo slunce za vodní pláň. Bylo asi půlšesté. Někteří z Parsů stáli u samého břehu k slunci jsouce obráceni a modlili se hlasitě, při čemž upřeně dívali se do svých dlaní. Zachovali si ještě náboženství svých praotců Peršanů, kteří slunci prokazují božskou úctu. Pobožnost těchto modlících se Parsů zvětšována byla zajisté vlivem nádherné přírody rozkládající se před nimi.

Pohled na tento veliký polokruhovitý záliv, jenž nalézá se na západní straně města Bombeje, jest věru úchvatný; nehodí se však k přistání lodí, tak jako pobřeží východní, poněvadž je mělký. Písčitý břeh, pokrytý místy ostrými, nízkými skalisky, sklání se zcela pozvolna do moře, takže voda za přílivu může se hrnouti přes velmi rozsáhlou plochu.

Usednuv na malou skalku, oddával jsem se požitku, jejž skýtal pohled na velikolepě ozářené nebe a moře. Znenáhla se setmělo. Celý břeh velikého zálivu lemován byl nyní hustou řadou světel. Těsně kolem břehu jde totiž silnice osvětlená lucernami. Na levém konci zálivu vzplane vždy zcela pravidelně po několika vteřinách mohutné světlo majáku a na pravém konci zvedá se na výběžku do moře villová čtvrť, hojně osvětlená. Kromě vzdáleného příboje vln — jeť odliv — je slyšeti ještě hlučné cvrkání kobylek, křísů a cvrčků.

Blýskání na západě a déšť zahnaly mne domů. Byl to jediný déšť za mého pobytu v Bombeji, poslední dozvuk deštivé periody vůbec.

Odebral jsem se do svého hôtelu k večeři. Ve velikém sále, jehož všechna okna i dvéře byly dokořán otevřeny, usadil jsem se k stolu mi vykázanému. Nade mnou zase rozhoupal se mohutný vějíř, čímž způsoben byl proud vzduchu a chlad takový, že mi byl až nepříjemný. Za mne postavil se domorodý, bosý služebník, což mně také velmi bylo nevhod. Chtěl jsem ho již oddáliti; poněvadž však viděl jsem za každým z přítomných hostů jednoho takového bosáka státi, nechal jsem ho a hleděl jsem se do toho vmysliti, že ho tam vůbec není. Ale on stále budil mou pozornost. Upadl mi kapesní šátek; ihned ho zdvihl. Prohlížel jsem kytici na stole; hned mi ji přisunul blíže. Tu na určitý povel vrhnul se do místnosti celý roj bosých, domorodých číšníků, čistě bíle oblečených. Dva byli přiděleni ke každému stolu. Nosili a nosili stále jiná jídla, zvětšujíce svými rychlými pohyby průvan. Byli všichni mnohem skromnější než naši číšníci, ba byli pokorní. Beze slov stavěli plné mísy a odnášeli prázdné. Pozoroval jsem, že sluha za každým hostem stojící dával číšníkům pokyny k vhodné obsluze.

Mezi večeří přišli k mému stolu dva pánové a učinivše mi němou poklonu usedli. Mluvili mezi sebou nejdříve anglicky, potom německy, a sice, jsouce patrně dobří přátelé, mluvili brzy

tak důvěrně o obchodních svých záležitostech a tajemstvích, že jsem pokládal za nutno, upozorniti je, že rozumím jejich řeči. Brzy jsem se s nimi sblížil. Byli úředníky vývozního spolku bavlnářského. Od nich dověděl jsem se, že jsou nyní obchodní poměry v Bombeji trudné za příčinou cholery a dýmějového moru, zvláště mezi domorodci řádícího. Přibývá prý týdně 120 nemocných. Obchodníci jsou nuceni platiti svým pomocníkům o mnoho více než jindy, a všechen obchod vázne. Tázal jsem se jich po tom i onom. Také o Parsech jsme mluvili. Říkali mi o nich, že jsou skoro všichni obchodníky, a sice velmi přičinlivými, že však svého prospěchu si hledí velmi často způsobem nekalým, slovu danému že nedostávají a že vůbec dlužno s nimi v obchodních záležitostech jednati velmi opatrně. Naproti tomu chválili mohamedány v městě usedlé. Ti že jsou mnohem spolehlivější, ba naprosto spolehliví, když přísahají na vous prorokův. O Parsech mi řekli ještě, že jsou mezi nimi v Bombeji mnohonásobní milionáři. Takové jmění v rodinách jejich nahromadilo se tím, že neznajíce nenávisti plemenné, prostředkovali obchod mezi Indy a cizinci. Mezi boháči těmi jsou mnozí velmi lidumilní; někteří založili nemocnice a rozdali veliké sumy v době hladu.

Pobaviv se ještě velmi příjemně s milými sousedy u stolu, odebral jsem se do svého pokoje a vyhlížel dlouho oknem do vlahé noci, poslouchaje koncert cvrčků a křísů. Hned jak jsem rozsvítil, přiletěl k světlu obrovský šváb, spadl na stůl, rychle po něm přeběhl a zmizel. Za chvíli, když jsem četl noviny, přiletěl mi zase na ozářený papír, při čemž byl však pro mou sbírku chycen, vhodně usmrcen a uložen do škatulky od sirek, kterou vyplnil skoro celou. Nyní však počali lítati do mého pokoje komáři (moskiti), jsouce též lákáni světlem. Poněvadž jsou mezi nimi i zde druhy, které roznášejí malarii, chránil jsem se bodnutí jejich a uchýlil se raději na své lože, na němž v podobě klece rozprostřeny byly moskitové sítě z organtýnu. Vlezl jsem postranním malým otvorem opatrně dovnitř a otvor za sebou rychle zahradil. Slyšel jsem, jak krvežízniví ti tvorové venku pískali a zvonili, a klidně jsem usnul.

Druhého dne ráno již o šesté hodině zaťukal kdosi na mé dvéře. Opustiv svou klec z moskitových sítí, otevřel jsem. Vstoupil usmívaje se černý sluha nesa veliký podnos, na němž na sněhobílém ubrusu vkusně rozestaveny byly nádoby s čajem, cukrem, smetanou, máslem, praženými řezy chlebovými, huspeninou ovocnou a košíček s banány. Oznamoval mi, že v 9 hodin je druhá snídaně vydatnější. Nečekal jsem však tak dlouho, nýbrž hned po první snídani odešel jsem z hôtelu, usedl na elektrickou tramway a dal se dovezti na nádraží.

Tak nádherného nádraží jako v Bombeji není jinde na celém světě! Angličané chtěli totiž několika velikolepými stavbami v hlavním městě domorodcům — v tomto oboru slavným — ukázati, že i oni v stavitelství jsou mistry.

Brzy ujížděl jsem k botanické a zároveň zoologické zahradě, zvané Victoriagarden, hezký kousek cesty za městem se nalézající. Z okna vlaku pozoroval jsem roztrhané chalupy domorodců, před nimiž povalovali se umounění jejich obyvatelé. Nápadné bylo množství vran všude slídících. Krocani a četní siví holubi přispívali k oživení vesnic. Po cestách vídal jsem těžké dvojkolé povozy tažené voly zvanými zebu, kteří vyznamenávají se tukovým hrbem nad lopatkami. Jsou rovněž tak strakatě zbarveni jako náš skot. Také několik ohromných bůvolů jsem zahledl.

Vstoupiv do botanické zahrady, ocitl jsem se nejdříve v palmové aleji, která se rozvětvuje na mnoho cest. Mezi nimi nalézají se malá jezírka uprostřed bujné tropické vegetace. Také umělé záhony tu jsou, pokryté tropickými i evropskými květinami. Mezi tou překvapující nádherou těkají pestří motýlové, z nichž leckterého jsem již vídal ve sbírkách evropských. Hejno letících a při tom pronikavě křičících ptáčků poutá mou pozornost. Usedli. Hlučně se hádají, šplhají po větvích zobáčkem si pomáhajíce a zase náhle s křikem odlétají. Byli to malí, zelení papouškové. Nad vějířovými a kokosovými palmami vznášejí se dravci divně skuhrajíce. Četné vrány na stromech ani si jich nevšímají. Nejsou jim nebezpečni, slídí jen po odpadcích.

Tu zachvěje se park řevem tygra. V nedaleké kleci zříme krále džungle otírajícího si bradu o tlusté mříže. Mžouraje očima otevírá zvolna tlamu; nejspíše má hlad. V jiné kleci zříme zcela nehybného hada rozměrů obrovských, krajtu tygrovitou. Opět jinde jsou v klecích draví ptáci a různé šelmy. Množství vodních ptáků volně přebývá na jezírkách v parku. Mezi nimi čápi, plameňáci a vážný marabu. Labutě plují mezi lotosem a modrými a červenými lekníny, nebo sedí na břehu mezi obrovskými listy kolokasií. Přicházíme ke klecím, v nichž je mnoho opic. Zraky své upírají časem na stranu, z které ozýval se tygr. Tu právě zaduní znovu jeho řev. Na všech tvářích opičích znamenati lze smrtelnou úzkost. Opičí matka jedna objímá mládě, chráníc ho svým tělem. Starý opičák, držící v noze kukuřičný klas, otevírá ustrašeně a udiveně ústa a vyráží krátké vrčivé zvuky. Této jeho malomyslnosti užil jiný méně tygřím řevem dotčený jeho spoluvězeň, potichu se k němu přikradl a vzal mu klas. Z toho mžikem strhla se všeobecná mela, při níž nejhůře pochodilo zcela nevinné opičátko. Dostalo několik štulců a pohlavků a naříkalo usedavě.

Nabaživ se trochu půvabů tropické zahrady, jal jsem se vyklepávati některé květy, abych se přesvědčil, zdali tam jsou třásněnky. Byly tam! Zajásal jsem a jal jsem se je sbírati. Tu upozornil mne domorodý hlídač, že se nikdo květů dotýkati nesmí. Vyhledal jsem tedy správu zahradní a prosil o několik květů k účelům vědeckým. S největší ochotou poslali se mnou zahradníka a tmavého kuli (sluhu). Kulimu jsem dal plátěný vak, který jsem s sebou přinesl, aby ho držel. Zahradník mi pak trhal do

ného všechny květy, které jsem označil. Účel celé té věci byl kulimu nevysvětlitelný a počínání naše zdálo se mu býti velmi komické. Jen pořád potichu se smál, ukazuje při tom své bílé zuby. Sbírali jsme květy asi hodinu za úpalu poledního slunce, při čemž se mi výborně osvědčil tropický klobouk v Port-Saidu zakoupený. Potem jsa úplně zalit odebral jsem se s drahocennou kořistí svou domů, odloživ návštěvu musea u zahrady se nalézajícího na dobu pozdější. Doma jsem pak prohledával květy s velikým zdarem a uspokojením.

K večeru vyšel jsem si ještě na procházku na mořský břeh k zálivu. Kolem několika hřišť, kde provozovali Evropané i domorodci různý sport, dostal jsem se k nádhernému paláci admirálovu na samém pobřeží stojícímu. Pak procházel jsem se až do noci v lahodném vzduchu na cestě podél zálivu, kdež jsem potkával četné Parsy, kteří sem za tímže účelem přišli. Evropané, bohatí Parsové i vznešení domorodci jezdili tu pomalu v kočárech sem a tam. Evropana pěšky jdoucího v Bombeji skoro vůbec nepotkáme. Bojíť se jednak přílišného uhřátí, jednak dotěrných domorodců, kteří houževnatě buď nabízejí různé zboží ke koupi aneb žebrají po spůsobu a s vytrvalostí cikáňat.

Po večeři vešel jsem ještě do báru v hôtelu se nalézajícího a vypil s nemalou chutí (a hrdostí) $^1/_4$ litru Plzeňského piva za 80 hal.

Ještě následující den jsem skoro celý strávil v hôtelu, zabývaje se prosíváním květů. Teprv večer odebral jsem se k moři, a sice do přístavu. Odtud kochal jsem se rozkošnou vyhlídkou na protější břehy lesem porostlé a na vzdálený ostrov Elefantu, proslulý svým jeskynním chrámem, a umínil si, že brzy se tam podívám.

Dříve však ještě věnoval jsem den prohlídce musea Bombejského.

Jedna veliká místnost v přízemí skrze střechu osvětlená, několik obklopujících ji menších místností a galerie nahoře dokola se prostírající, naplněny jsou předměty pocházejícími z Indie, Evropy i odjinud bez ladu a skladu, velmi často též úplně bez udání původu nebo naleziště. V několika skleněných skříních vystaveny jsou kože různých ssavců, něco málo úplně vycpaných zvířat a několik polovycpaných, a sice tak, že jen tělo je vycpáno a okončiny visí dolů jako prázdné rukávy. Hlava pak je provázkem přivázána na strop skříně. Žasl jsem nad touto úpravou. Hned vedle koží jsou zkameněliny a evropské minerály, pak v nejpestřejší směsici kostry, lebky, suché plody, herbář v deskách, různé odrůdy rýže v škatulkách, různá jiná semena rostlin kulturních, hlazené průřezy kmenů, staré dělo, modely moderních strojů hospodářských, modely lodí, koberce, odlitky soch řeckých bohů, odlitky soch různých vladařů, koření, některé sochy básníků celého světa, vlákna rostlinná, několik indických starožitností, u kterých tvar slona jest důležitým činitelem, vy-

cpaní ptáci, parohy, jemné zboží truhlářské, ryby v lihu, skořápky hlemýžďů, malé akvarium, klenoty zlaté a stříbrné, indické staré mince, malá všeobecná sbírka numismatická, dřevořezby, práce domorodců atd.

Evropana jsem tu neviděl žádného. Všechny prostory musea byly naplněny Indy. Přecházeli šoupajíce bosýma nohama, strkali do sebe a vyráželi ze sebe občas výkřiky na znamení úžasu.

Hmyz — pýcha to Indie — nebyl vystaven žádný. Jistý domorodý praeparator, ke kterému jsem se přidružil a si mu do nedostatku toho stěžoval, vedl mne, přimhuřuje sebevědomě oči a krče nos, do jakési komory a ukázal mi, nechav ruku dlouhý čas nataženou, dvě vysoko na zdi pověšené škatule. V jedné bylo asi 30 velikých, černých včel drvodělek (Xylocopa) a v druhé několik krasců a tesaříků. To bylo vše!

Velmi nespokojen opustil jsem prabídné museum hlavního města bohaté a hrdé Indie a vrátiv se drahou do Bombeje pozoroval jsem život v ulicích čtvrtí, od domorodců obývaných.

Každá chalupa je do ulice beze zdi. Místnost pouliční je krámem nebo dílnou. Zde prodává se všechno zboží, na něž lze pomysliti. Hokynářů je nejvíce. Své zboží mají v dřevěných přihrádkách, na jejichž okrajích dřepí na bobku sedíce a lákají čilými posunky a neunavnou vyřídilkou kolemjdoucí lidi. Jinde je krám s pečivem a sladkostmi, vedle provozuje své řemeslo truhlář, vedle něho hotoví jistý naháč provazy tak, že je splete, maje konec jejich otočený kolem palce u nohou.

Ulice jsou večer přeplněny domorodci, kteří se však uctivě a poněkud plaše vyhýbají Evropanu, do této čtvrti zřídka kdy přicházejícímu. Domorodci mají vůbec výraz tváře mírný, ba pokorný. Stará kultura, která sice je nyní u nich v úpadku, zanechala přece stopy v jejich povaze. Co se ostatně pečlivého jich vyhýbání se Evropanům na ulici týče, dlužno uvážiti, že oni jsou bosi a Evropan obut! Mimo Indy potkávám mnoho Číňanů, mohamedánů i něco černochů.

Ulicemi, jež naplněny jsou zvláštní vůní jako po třísle a nějaké voňavce, projíždí mnoho nákladních povozů, tažených malými voly. Vozka pohání je ponejvíce tím, že sedě na voze šlape jim po zádech, nebo že je mlátí do zadku pěstmi, nebo že jim do boků zatíná palce od nohou aneb konečně tím, že jim — zakrucuje ocas.

Toho dne večer pozoroval jsem z verandy našeho hôtelu několik netopýrů jako vrána velikých, poletujících nad universitní zahradou. Byli to kaloni.

Následujícího dne vydal jsem se na procházku městem. Šel jsem též kolem několika rozsáhlých hřbitovů. Do hřbitova hindského zabránila mi pohled vysoká zeď. Hned s ním hraničí velmi rozsáhlý hřbitov mohamedánský, do něhož jsem vstoupil. Všechny hroby byly skoro stejně upraveny, a sice takto. Byly

vysoko nasypány ze země, a strany jejich byly vydlážděny nevelikými kameny, bíle natřenými. Na hořejší ploše hrobu byly pěstovány všude pestré květiny. Náhrobků nebylo, ani nějakých nápisů, ba ani čísla. Chystal jsem se uloviti něco hmyzu čile se tu po květinách prohánějícího. Přišed však k hrobu čerstvě naházenému, ucítil jsem puch umrlčí a viděl na tom hrobě množství much. Vzpomněl jsem si na mor a choleru mezi domorodci řádící a rychle jsem se ze hřbitova vzdálil. Jiný, malý hřbitov mohamedánský, kolem kterého jsem později šel, vyznamenával se zase tím, že byl celý z kamene. Na hrobech nalézaly se veliké náhrobky z čtverhranných kamenů schodovitě nahoru se súžujících. Zcela žádné vegetace tu nebylo.

Konečně přišel jsem k starému evropskému hřbitovu. Na jeho straně k silnici obrácené bylo něco ozdobných rostlin, které právě zaléval strážce hřbitova, uctivý stařeček hindský. Na jednotlivých hrobech jsou veliké kameny nahoře jako stůl deskou opatřeny, na nichž přečetl jsem několik nápisů. Návštěva hřbitovů mne vždy dojímala; tato však obzvláště. Co asi bolu a stesku zde pochováno! Většinou leží tu mladí důstojníci, kteří buď v boji nebo morem zahynuli. Co vzdechů zalétalo sem z domova jejich přes širý oceán! Zármutek zvětšoval se tím, že nemohl býti mírněn návštěvou hrobu. A jak těžce asi bylo jim umírati! Jak toužebně si přáli, bojujíce se smrtí, uzříti své milé! Ale každý bol léčí čas. Ti zde již dávno netrpí, a onino za mořem bolu již necítí, sami již v zemi odpočívajíce. Že zapomenuto všech tu ležících, nejlépe patrno z toho, že hřbitov pustne. Zarůstá bujnou vegetací tropickou. Ta vzbudila ve mně touhu sběratele a pozorovatele.

Několik krásných, velikých hlemýždích domků na náhrobky přilepených bylo mou první kořistí. Pak uzřel jsem velikou ještěrku s neobyčejně dlouhým a tenkým ocasem lezoucí po kmenu. Když jsem se k ní blížil, uchýlila se na druhou stranu jeho. Čtyři zelení ptáci s černými kresbami vesele dovádějící upoutali na dlouho mou pozornost. Potom rozložil jsem svoje nástroje entomologické na kamenném náhrobním stole a uchopiv síť, jal jsem se sbírati hmyz. Něco včelek, velikou kobylku, dva křísy a mnoho různého malého hmyzu jsem brzy nachytal. Na keř s ozdobnými červenými květy (Lantana), který jsem v malých exemplářích v našich parcích i za okny vídával, přiletěl motýl tak krásný, že mi srdce poskočilo radostí. Byl to otakárek sametově černý a měl po křídlech množství zelených skvrn. Hned třepal se v mé sítce jakožto první indický motýl, kterého jsem vlastní rukou chytil. Radost, kterou jsem tenkrát měl, může pochopiti jen sběratel. Chytiv ještě několik malých žluťásků s černými značkami, smýkal jsem síťkou po rostlinách, čímž získal jsem mnoho různého nejmenšího hmyzu, když jsem potom doma sesmýkané části rostlinné prohledal. Smýkání síťkou mi však v brzku bylo velmi znesnadněno tím, že se mi síť obtížila nesčetnými semeny k plátnu

se přichytivšími. Tu pozoroval jsem, že můj oděv je podobně znešvařen, a hledě je odstraniti seznal jsem, že musí býti každé jednotlivé semeno zvláště vytrhnuto z látky. Byla to nemalá a velmi nudná práce.

Večer tohoto dne šel jsem ještě k zálivu. Poněvadž byl právě odliv, chodil jsem po mokrém písku, dýchal svěží vzduch a sbíral při tom plže a lasturovce, jež zůstaly po odlivu ležeti. Nalezl jsem pěkné exempláře věžatek a homolic a četné zlomky různých jiných druhů. Tu ležel též kus lidské lebky. Snad náležela chuďasu v písku mořském pohřbenému, aneb jinému, jehož tělo bylo sice spáleno, ale nedostatečně, nebyloť asi peněz na postačující množství dříví. Hindové spalují totiž obyčejně mrtvoly na hranicích a popel vrhají do vody.

Zatím se setmělo. Když jsem kráčel přes mokrou hladinu písečnou, lesknoucí se ve svitu měsíce, bylo mi, jako bych chodil po vodě. Chůze má byla velmi nejista, nemohl jsem se ubrániti pocitu, že v tu chvíli se potopím. Za dne vídal jsem později, jak na tomto písku po odlivu prohánějí se na koních jezdci. Když jsem se ptal, proč Angličané nenavštěvují večer tato rozkošná místa, bylo mi řečeno, že prý jim následkem slanosti mořského písku nevyschnou pak dlouho boty!

Ráno jednoho dne hned po snídani vydal jsem se na celodenní výlet na ostrov Elefantu, jenž mě již dlouho lákal svými slavnými jeskynními chrámy a divokou džunglí, kterou jest pokryt. Často koná se z Bombeje společná plavba cizinců po zvláštním parníčku na ostrov ten; nejsem však přítelem takových společných, hlučných výprav, kde jeden ruší dojmy druhého, a proto hleděl jsem, abych se tam dostal v lodici domorodců. Drže v každé ruce peníz a ukazuje na ostrov Elefantu, posunky jsem se brzy s majitelem takové lodice dohodl. Na rychlo byli přivoláni ještě tři veslaři, skoro úplně nazí a pleti velmi tmavé. Vztyčen malý stožár a na něm připevněna strakatá plachta s velikými záplatami. Usedl jsem do loďky, a mezi tím co ona kolébajíc se žblunkala, netrpělivě jsem sledoval upevňování nějakých bambusových tyčí kolem svého sedadla. Veslaři natáhli přes tyče bílé plátno, ochrannou to stříšku proti slunci, což jsem vítal s povděkem. (Dokončení.)

Jan Kvíčala.

Nekrolog

od

F. V. Vykoukala.

Význačná osobnost ubyla opět našemu světu vědeckému a politickému. Ve svém venkovském zátiší v Potštýně zemřel dne 10. června t. r. dvorní rada Jan Kvíčala, profesor české university v. v., a byl potom dne 13. června pohřben na Smíchovském hřbitově na Malvazinkách spolu s chotí svou Marií, která ho jen o půl hodiny přežila.

Jan Kvíčala narodil se 6. května r. 1834 v Mnichově Hradišti. Vychodiv doma obecnou školu přišel na gymnasium do Litoměřic, kde tehdy prof. A. Hansgirg v českých žácích s úspěchem probouzel vědomí národní. Od r. 1852—55 studoval v Praze klassickou filologii a byl tu žákem Curtiovým a Langovým. Oba tito profesoři, poznavše neobyčejné nadání Kvíčalovo, přátelsky mu pomáhali na dráze vědeckého vzdělání. Zejmena Lange mu vymohl státní stipendium, jež mu umožnilo, že po rocc supplentury na německém gymnasiu Malostranském mohl se v roce 1856 až 1857 věnovati dalšímu studiu na universitě v Bonnu. Tam ho vábilo jmeno Welckrovo, O. Jahnovo a Ritschlovo; nejplatnější vliv měl na něho Ritschl, a to nejen v přednáškách a cvičeních seminárních, ale i ve stycích soukromých. Tam také začal svou první důkladnější práci vědeckou, kterážto, vydána jsouc r. 1858 ve zprávách Vídeňské akademie věd (Beiträge zur Kritik und Exegese der Taurischen Iphigenie des Euripides), učinila ho známým ve vědeckých kruzích odborných. Po návratu z Bonnu stal se skutečným učitelem na gymnasiu v Litoměřicích, odkudž však již počátkem roku 1858 byl povolán do Prahy, aby tu řídil filologický proseminář, který prof. Lange zřídil jakožto průpravu k vědeckému semináři. R. 1859 Kvíčala se habilitoval za docenta klassické filologie, byl ještě téhož roku jmenován mimořádným profesorem, spolu s Bippartem a Ludwigem spoluředitelem filologického semináře a členem vědecké zkušební komise gymnasijní. Řádným profesorem stal se r. 1867.

Jako profesor Kvíčala získal si platné a trvalé zásluhy především o naše školství a tím též o povznesení úrovně naší vzdělanosti. Po roce 1866 některá gymnasia v českých městech, kde posud vládla němčina, prohlášena byla za česká a nedlouho potom naše města jala se zřizovati vlastním nákladem nové školy střední, nutíce takto i stát, aby méně liknavě plnil své povinnosti k našemu národu. Bylo zásluhou Kvíčalovou, že mladší generace středoškolského profesorstva byla schopna okamžitě vyhověti změně pro nás tak na výsost důležité, že totiž mohla při výkladech klassikův užívati mateřštiny a znenáhla také se starati, aby

pro žactvo byly opatřeny české učebnice. Kvíčala po dlouhá léta byl na Pražské universitě jediným profesorem, který klassickou filologii vykládal česky (dle své povinnosti stejný počet hodin přednášel také německy, v řeckém semináři, i když tam náhodou byli jenom Češi, byly dle tehdejších poměrů dopouštěny výklady jen po německu); téměř všichni filologové a velmi mnozí historikové po našich gymnasiích byli jeho žáky a jeho vedením pronikali k zdrojům vědy, jejíž výtěžky pak šířili dále. Kvíčala rád si všímal studentů nadaných a pilných a nejednoho abiturienta gymnasijního, seznav jako předseda zkušební komise jeho vlohy, vybízel k studiu svého oboru. Byl si však také svého významu a své moci plně vědom; jeho nepřístupnost a sebevědomí mnohým studentům naháněly strachu a ztrpčovaly jim studie i jinak neradostné. V letech osmdesátých nastaly v jeho přednáškách a seminárních cvičeních značné přestávky; mělť Kvíčala vedle své funkce učitelské také převeliké množství práce jiné. V profesorském sboru fakultním těšil se plné vážnosti německých kollegů, jejichž hlasy byl r. 1878 zvolen za děkana filosofické fakulty a od nichž nejednou byly mu svěřovány důležité referáty sborové.

Z ponurých sálů starého Klementina, kde po léta přednášíval v přízemí ve »dvojce«, z temných kobek universitní knihovny, odkud mu některý adlatus odnášíval domů spousty knih, Kvíčala byl povolán na kolbiště politické. Bylo to za vlády Taaffovy, kdy tehdejší naše vedení politické počalo se vážněji zabývati otázkami školskými a shledalo, že také vláda není neochotna splniti české požadavky, pokud šlo o vyvrcholení našeho školství universitou. V českém poselstvu říšském bylo potřeba muže, který by rozličným otázkám školským náležitě rozuměl, sám měl zvučné jmeno vědecké, a který by názory své uměl výmluvně a přesvědčivě tlumočiti. Vedle prof. dr. Randy nebylo mimo Kvíčalu na universitě muže, který by těmto požadavkům dovedl lépe hověti. Byl tedy Kvíčala vyzván ke kandidatuře a r. 1880 zvolen za poslance na říšskou radu za městský okres Litomyšl, Poličku a Ústí n. O. Odtud nastává v jeho životě a vší činnosti podstatný obrat. Z muže tiché vědy stává se odhodlaný a rázný bojovník za politická práva národa; kroky jeho ve veřejnosti provází úspěch, za nímž dostavují se obecné sympathie, ale dostavuje se též touha po dalších úspěších a z nich plynoucí moci, a touha ta vlivem nastalých okolností naráží na odpor, který energického, dobývavého muže konečně vrací zase k činnosti akademické, v níž však těžce nese soutěž mladších, svěžejších sil. Jako říšský poslanec Kvíčala vytkl si za úkol přivesti otázku české university co nejrychleji k zdárnému konci. Obratnému, diplomatickému jednání jeho podařilo se získati snahám českého poselstva přízeň vlivných činitelův a po tuhém vyjednávání přivesti Němce z Čech ke kompromissu. Kvíčala spolu s dr. A. Randou prvotně usilovali o universitu utrakvistickou, při které by všechny předměty měly býti přednášeny

v obou jazycích, k akad. hodnostem (k rektorátu a dekanátu) měli býti povoláváni střídavě čeští a němečtí profesoři, toliko při otázkách národnostních, zejmena při obsazování učitelských stolic, měla nastati »itio in partes.« Tím spůsobem měly býti českým stolicím zachovány všecky dosavadní sbírky, pomůcky a fondy universitní a mělo býti docíleno nepřetržité jednoty se starobylou universitou Karlovou. Když však Němci neústupně tomuto záměru odporovali a vláda s nimi souhlasila, došlo k známému rozdělení university. Kvíčala potom měl platnou účast v návrzích na obsazení stolic universitních, zvláště na fakultě filosofické, staraje se, aby tam byli povoláni učenci naši v cizině rozptýlení. Sám po rozdělení university ovšem přešel na filosofickou fakultu českou, která jej v uznání zásluh vyznamenala čestným doktorátem a r. 1887 zvolila ho za děkana. Později byl zvolen také za rektora, ale nepřijal té hodnosti, dav přednost úřadu přísedícího v zemském výboru. — Vedle otázky universitní zasazoval se Kvíčala na říšské radě o postátnění četných středních škol našich; vypracoval v té příčině přesný plán a odůvodněný postup, který byl poslaneckým klubem českým přijat a s vládou ujednán. Vláda se jím několik let také řídila, až pověstné ordonance Gautschovy na čas jej zvrátily. Také školských potřeb Slovinců ujímal se horlivě a byl za to zvolen čestným členem Matice slovinské v Lublani.

Roku 1881 byl Kvíčala zvolen za poslance na zemský sněm za města Král. Hradec, Jaroměř, Josefov a r. 1883 stal se přísedícím zemského výboru. Úřad ten zastával, vzdav se mandátu říšského, nepřetržitě až do r. 1896 a byl po tu dobu referentem o všech záležitostech školských, o zemském archivu a museu. Byl také po léta členem zemské školní rady, do níž ho zemský sněm za svého zástupce vyslal i tehdy, když již poslancem nebyl. Také na tomto poli Kvíčala vyvíjel hojnou činnost, podávaje a zastávaje rozličné návrhy, z nichž některé, na př. návrh o úpravě učitelských platů z r. 1894, staly se zákony, vymáhaje obcím subvence na stavbu škol a přičiňuje se o to, aby nové školy byly zřízeny a jinde počet tříd rozhojněn. Nejpopulárnější byl tak řeč. zákon Kvíčalův, kterým se mělo uzákoniti, aby do školy směly býti přijímány jen děti, které až posud v jazyce té školy byly vychovávány. Přijetí návrhu zmařili Němci, kterým vždy a všude jde o poněmčování dětí slovanských. Za zásluhy na poli školském mnohá města (na př. Litomyšl, Jaroměř, Mnich. Hradiště) a vesnice jmenovaly Kvíčalu čestným občanem. Jako referent měl Kvíčala velmi platnou účast na zbudování a zařízení zemského Musea, opatřeného nestranným názvem »Museum regni Bohemiae.« Nové proudy politické, vznik nových stran a rozličné spory, jež předcházely a v nichž Kvíčala nezachoval se vždy tak, aby neušel oprávněným výtkám, způsobily spolu s nerozhodností jeho, ke které straně by měl přilnouti, že nové ucházení jeho o mandát poslanecký bylo bezvýsledné. Roku 1896, povýšen jsa na dvorního radu, zabýval se zase horlivěji

prací vědeckou a učitelskou; maje 70 let vyžádal si ještě na rok právo přednášeti a před třemi roky posléze odešel na zasloužený odpočinek.

Vědecká činnost jeho jest hojná a vydatná. Počavši se textovou kritikou a exegesí Euripida, rozšířila se nejprve na řecké tragiky. Sem náleží: Zur Textkritik des Aeschylos und Sophokles (v Zeitschrift für österr. Gymnasien, kdež Kvíčala uveřejnil i četné práce jiné), Zur Beurteilung der drei thebanischen Tragödien des Sophokles, zur Beurteilung des Sophokles Aias, Beiträge zur Kritik und Erklärung des Sophokles (ve zprávách Vídeňské akademie věd), Studien zu Euripides a j. Z českých prací toho druhu jsou na př. O charakteru Ismeny v Sofokleově Antigoně (v Dastichově Kroku 1864), Kritická analekta k dramatům Sofokleovým a Euripidovým (v Listech fil. 1878), Příspěvky k posouzení Euripidových tragedií (v Čes. Museu fil. 1896—98) a j. Podobně zabýval se Platonem, jak svědčí jeho studie: Über Platons Lysis (1859), De Platonis qui fertur Alcibiades I. (1863), Kritické a exegetické příspěvky ku Platonovu Faidru, Gorgiu, Protagoru, Symposiu (Č. M. fil. 1895—6, Rozpravy České akademie 1895) a j. Téhož způsobu jsou dále studie o Vergiliovi, k nimž užil zvláště rukopisu Vergiliova v bibliothéce kláštera Strahovského, jejž zevrubně kollationoval. Tak vznikly jeho Vergilstudien nebst einer Kollation der Prager Handschrift (1878), Neue Beiträge zur Erklärung der Aeneis (1881) a četné práce časopisecké. Také k textu a kritice Sallustiova Catiliny, Caesarových Pamětí o válce gallské, k Enniovi a Ciceronovi, k Persiovi (dle Fürstenberského rukopisu Pražského) podal cenné příspěvky.

Již z mladých let Kvíčalových pochází náklonnost k studiím o syntaxi a náklonnost ta objevuje se u něho znova v letech pozdních. Tak napsal r. 1856 Beiträge zur Lehre von den griech. Negationen, Über die Partikeln *δέ* und *τέ*, Syntaktische Untersuchungen. Badání v oboru skladby jazykův indogermanských (v Rozpravách Čes. akad. roč. III.), Příspěvky k nauce o dativě, Různé příspěvky k skladbě a fraseologii (v Č. M. fil. I.—IV.) a j. Se zálibou pouštěl se také na pole filologie slovanské. Tak se zastal na př. Vondrákova mínění, že jest nutno připustiti vliv církevní slovanštiny na starou češtinu. — Klassických studií ujal se rozpravou v Prusíkově Kroku (1888) O boji proti pěstování klassických studií na středních školách. Práce jeho bystré i střízlivé, vyhýbající se smělým, ale lehkovážným konjekturám, často vzbudily diskussi učenců a nejeden jeho náhled byl přijat od uznaných autorit odborných.

Vytkli jsme již Kvíčalovy zásluhy o pěstění klassických jazyků jazykem českým. Na přední místo tu náleží založení *Listů filologických a paedagogických*, jež vznikly r. 1874 v Jednotě českých filologů jakožto první náš list vědecký toho druhu a byly zprvu redigovány Kvíčalou, Gebauerem, Niederlem a Slavíkem, později po mnohá léta Kvíčalou a Gebauerem. Za rukopisných bojů r. 1886 byl Kvíčala nucen z redakce této ustoupiti

a založil pak r. 1895 České Museum filologické, jež však po nedlouhém, velmi nepravidelném životě zaniklo nedostatkem odběratelstva podobně jako spolek, jejž Kvíčala při něm zřídil ze svých posluchačů a přátel. Hned v prvním ročníku Listů fil. vyšla zajímavá rozprava jeho O původě a vývoji mluvy, která však zůstala nedokončena. (Bylo vůbec charakteristickým rysem Kvíčalovým, že při jedné práci sliboval v budoucnu druhou, k níž se však nikdy nedostal.) Tamže snesl také mnoho cenné látky v Příspěvcích mythologických a uložil rozličné úvahy a posudky. Jinou platnou záslubou jeho bylo založení *Bibliothéky klassiků řeckých a římských* r. 1862, kterou po dlouhá léta redigoval spolu s Niederlem, Vojáčkem, Šohajem a j. a do níž přispěl vzorným *překladem Herodotových Dějin* a *Sallustiova Catiliny*. Cenné rozpravy napsal do Riegrova Naučného slovníku (na př. o řeckém jazyku, o řecké a římské literatuře, o řecké tragoedii, o Homerovi atd.) i do Naučného slovníku Ottova. V Památníku, jejž r. 1898 vydala Česká akademie na oslavu panovnického jubilea, redigoval část o klassické filologii a doprovodil ji přehledným úvodem. Vědecké zásluhy jeho došly ocenění tím, že hned při otevření České akademie byl mezi prvními jejími členy řádnými a byl r. 1890—93 předsedou třetí třídy akademie. Před tím byl už řádným členem Král. čes. společnosti náuk a od r. 1867 dopisujícím členem akademie Vídeňské. Na oslavu jeho 25leté činnosti učitelské vydali jeho žáci r. 1884 pečlivou redakcí Královou »Sborník prací filologických.«

Kvíčala tedy za dlouhá léta svého působení nemálo vynikl jako učitel, jako vědec i jako politik. Naše přísloví praví: Kdo chodí na slunci, stín ho následuje. Také Kvíčala chodil na slunci; zkoumati, jaké stíny šly za ním, můžeme klidně přenechati budoucím historikům našeho rozvoje kulturního. Že četným a skutečným zásluhám jeho patří vděčná paměť, o tom mezi spravedlivými lidmi nikdy nebude pochybováno.

Dubům Rožmberského rybníka.

Den v červnu sálavý, kol nebes azur čistý,
ni mráčku v dohledu, tož z města ven jsem vyšel,
po hrázi k rybníkům, pít světlo mezi listy;
již z dálky obřimích jsem dubů nápěv slyšel:

»Na břehy do dálky jsme harfy rozstavené,
by vichr do nich sáh svou všeládnoucí rukou,
spěj rychle, poutníče, za větrem bouř se žene,
jak prosebníků dlaň o sebe větve tlukou.

Spěj v stín a samotu, spěj pod mech svěží kůry,
zkad hymny mystické se ve dne v noci nesou,
k nám slunce hovoří i hvězdný promyk shůry
a v nich se ozvěny z tvých otců duší třesou.

Pan Krčín z Jelšan kdys nás rukou přeumělou
a mozku důmyslem v ty rozestavil břehy,
by ve vln útoky jsme zřely, v pěnu stmělou,
by nezlekaly nás ni hrom, ni blesků šlehy.

By naše kořeny gigantů byly páže,
jež hráz kol třímají a pevnou rukou drží,
by celé oblasti vod těchto byly stráže,
hrozící trhlině, by nestala se strží.

Tak v hlavě bádavé a rukou svojí silnou
jak věků pečetě nás kladl všady kolem,
jsme bratři hlídači, jsme věštců radou pilnou,
jen směle sáhnout v nás a dál zpěv hučí polem.

Zpěv, slok věšteckých pln, zpěv starý, žalující,
zpěv, ohlas zašlých dob, zpěv, žertva věků příštích,
jak vozů husitských hrom z dáli hlaholící,
žalm tryzny sebraný všech českých na bojištích.

Hlas věčný prostoru, hlas kosmu v živlů boji,
a zpěv ten slavně zní a my jej hlaholíme
a země poslouchá, mrak nad hlavou nám stojí
a blesk se v dálce kmit a z hluboka to hříme.

Ó bouře vítej nám! My hráze udržíme!«

* * *

V tom vichr mohutný do klenby dubů vrazil,
ty páže zděšené výš vzpjaly k nebesům,
zněl ševel v rákosí jak výkřik dubů zmrazil
by shůry vyšší kyn, jen z vln zněl ruch a šum.

Kraj s maskou tragickou stál v němou hrůzu vnořen,
stvol trávy k nebi lkal: »Chci pít a pít, jen pít!«
a mechem obrostlý v zem vrytý, skrytý kořen
se chvěl jak z mechu rty své chtěl by otevřít.

Kraj v novém blesku vzplál, hrom zahouk dutě za ním,
a vlny vzkypěly a stíny mračen v chvat
svým černým hřebenem div nesjely k jich skráním,
jež bílé zdouvaly se větrem napořád.

To chvíle příměří, to stagnace je chvílí,
kam vrhne se ten boj a kde se vybije?
jen snítky kručinky se snivě k břehům chýlí
a rudá vrbice a polní lilie.

A vody rozsáhlé do dálky kalně svítí,
to proudy, peřeje, to nezměrných vln shluk,
sem tam se racek zved, jich hřebeny se řítí,
jak hvězda zapadá, kde obruba je luk.

A v dubech šumí to tak opojivě, sladce,
tak snivě, toužebně, tak unyle, tak mdle,
že duši myslící tu jako ve pohádce,
když v nesmírném těch vod se zhlíží zrcadle!

* * *

Bouř celá, nádherná jen v tichý dešť se svedla,
hrom v hudbu roztavil se zpívajících snětí
a přišla Legenda a vedle mne si sedla,
jen slyšet její hlas, tvář její neviděti.

A z dubů košatých se nesly zvěsti ke mně,
list každý jazyk byl a svojí zpíval notou,
tak sladce, kouzelně, tak přítulně a jemně,
jak věky posvěcen a nesmrtelnou hmotou:

* * *

»Ó synu vteřiny, d n e s jsi! — My z í t r a budem,
my vítáme tě teď a zapomenem již,
na listu z kroniky Tvých dědů, srvaném, chudém
se hrdě tyčíme, neb rostem z matky výš.

Kde Rožmberci jsou, již pyšnili se námi?
i dědiců jich prach tma uren zamyká,
my pouze stojíme vesmíru varhanami,
čím v slavný hovor náš tvá píseň básníka? —«

»Ó stromy,« děl jsem k nim, »vy ovšem pravdu máte,
na hradě, kroků pár, duch otců starých všech
jen žije v zakletí, sny jejich dřímou spjaté.
v žloutnoucích kronikách a v tlících archivech.

A já, syn vteřiny, jež mdlá a slepá k tomu,
se marně potácím svých snah a směrů plen,
co zmohu? Duby vy, mluvíte aspoň k hromu
a ku vln zrcadlu, jež plno stálých změn.

Ó stůjte po věky, vichřicí nezdolány,
pan Krčín z Jelšan ať pne nad vámi svou dlaň,
víc říci můžete než popsaných blan strany,
jen tyčte srdnatě v mrak černý zpupnou skráň!

Jste světem pro sebe, olbřími, staré duby,
vy harfy praotců, vy věků Memnoni,
ať všecko serve čas i zpěv můj do záhuby,
vás nové zory svit jak dnes vždy osloní!

Pták ve vás zazpívá, brouk svoji krovku zvedne
a bludná píseň má z úst hocha, děvčete
jen matným ohlasem k vám zabloudí a sedne,
vy králi velkých vod, vy duby staleté!«

Jar. Vrchlický.

Prameny k dějinám selského lidu v Čechách.

Řády selské a instrukce hospodářské 1698—1780. Vydal Josef Kalousek. Archiv Český, díl XXIV., v Praze 1908, 4°, stran 605; nákladem domestikálního fondu království českého.

O tomto monumentálním sborníku pramenů k historii selského stavu v Čechách podali jsme v Osvětě zprávu již po dvakráte,[1]) i vracíme se k němu opět, ježto nedávno vyšla třetí jeho část, již jsme (jako i dvě předchozí) dychtivě očekávali. V této části předvádějí se nám písemnosti z let 1698—1780, dohromady 222 kusy (čís. 333—555), vybrané s obvyklou u Kalouska dovedností (aby obrážel se v nich poměr mezi pánem a poddaným sedlákem po všech svých stránkách jako v zrcadle) a kommentované, kde bylo třeba, všude pečlivě a jasně.[2]) Komu libo, může si vzorný kommentář vydavatelův doplniti ještě jiným obšírnějším z důkladné monografie zvěčnělého Boh. Riegra »Zřízení krajské v Čechách« (část II.), v němž vedle jiných pramenů užito již největší části historického materiálu, nyní Kalouskem uveřejněného.

Riegrův spis poučí čtenáře zejmena o věci velmi důležité, totiž o příčině, pro kterou zeměpanská nařízení, vydaná od posledních Habsburků na ochranu selských poddaných a na úlevu jejich strastí, opravdu prováděna nebyla, nebo prováděna jen ledabyle. Příčinou tou bylo tehdejší zřízení krajské, pokud zůstávalo stavovským.

---

[1]) Viz Osvětu z roku 1906, č. 6., 10.—12.

[2]) Podle obvyklých zásad vydavatelových listiny citovány jsou brzy doslovně celé i s různočtením, brzy jen ve výňatku; jindy vytknuta jest toliko jejich myšlenková tresť a připojen odkaz ku prameni podrobnějšímu. Kniha opatřena jest literárními a historickými úvody k listinám, vysvětlivkami k jednotlivým jich místům a třemi rejstříky (písemností, jmen osobních i místních, dále rejstříkem věcným).

Pokud hejtmané krajští jmenováni byli (od krále) po dvou v každém kraji ze šlechty v něm usedlé, aby zastávali úřad ten jako čestný, toliko na rok a úřadovali brzy tu, brzy onde na svých statcích, dále, pokud pokrevním příbuzenstvím, společenskými svazky a zhusta totožností interesů sblíženi byli s vrchnostmi, dílem ani nechtěli, dílem ani nemohli se důrazně ujímati poddaných.

Odtud pochopujeme, proč robotní patent císaře Leopolda I. (z roku 1680) neměl valného praktického účinku. Vrchnosti nepřestaly ani potom vybírati od poddaných více berní, než kolik náleželo podle snešení sněmovního, nutily je robotovati ručně i s potahem více než tři dni v témdni (i mimo dobu žní a neodkladné potřeby), uvalovaly robotu, z níž se někteří sedláci vykoupili, nezmenšenou na ostatní, přetěžovaly je dalekými fůrami často bez všeliké náhrady, vnucovaly jim potraviny předražené a zkažené ke koupi, zabíraly statky po zemřelých hospodářích na újmu oprávněných dědiců, trestaly provinilé nemírně bud častými pokutami peněžitými neb karabáčováním, ba i trýznivými stroji (»oslem,« kládou, skřipcem), vydíraly na těch, kdo žádali za dovolení k sňatku, k řemeslu, k službě na cizím panství, za výhost nebo propuštění pod jinou vrchnost, nemírné poplatky a p.

V Kalouskově sborníku najdeme o tom pádná svědectví; ještě roku 1777 (skoro sto let od vydání robotního patentu Leopoldova) uznal kterýsi krajský hejtman za potřebné pořiditi si seznam všech způsobů, kterými se vrchnosti prohřešovaly proti poddaným, a poznamenal si útisků — třicet a čtvero.

Hned z konce 17. a začátku 18. století máme doklady o nespokojenosti utiskovaných. Dočítáme se, že stěhovali se (jistě ne bez podstatných důvodů) ze Slezska do Polska, z Moravy a Čech do Uher bez pasu vrchnostenského; z té příčiny veřejnými vyhláškami (z let 1699 a 1712) vyhrožováno takovým vystěhovalcům jakož i těm, kdo je podněcují nebo přechovávají, přísnými tresty.

Znova a znova objevovaly se rozmíšky mezi pánem a poddaným. Jen zřídka vyrovnávaly se tyto spory po dobrém pokojnou dohodou (jako na př. roku 1700 na panství Vsetínském na Moravě); často prodlužovaly se vinou zištných advokátů; proto císařským reskriptem (z roku 1704) doporučováno (jako vhodnější) prostřednictví hejtmanů krajských.

Jinými císařskými reskripty bud nařizováno vyšetřiti rozbroje mezi spornými stranami (na př. roku 1716 na panství Malešovském a Zručském) aneb schvalovány úmluvy o robotě po ukončení rozbrojů (na př. téhož roku na panství Drahonicko-Protivínském) a některá obmezení útisku poddaných od vrchnosti (na př. po potlačení odboje na panství Haberském, v městečku Senožatech a v městečku Křivsoudově). Posledním reskriptem (z 25. září roku 1716) uznával však již císař, že bude nezbytno vydati n o v ý p a t e n t r o b o t n í, a svoloval, aby české místodržitelstvo jej uchystalo. Patent tento vyšel pak počátkem roku 1717 (dne 22. února) jakožto druhý robotní pro zemi českou a vyhlášen byl později (dne 22. září t. r.) také na Moravě.

Karel VI. opakoval v něm opětně příkazy a zákazy patentu Leopoldova z roku 1680 (i s prohlášením o neplatnosti privilegií selských, kterých nabyto »před časy minulého pozdvižení«), ale zřejmě uznávaje právo stížnosti poddaných, předpisoval pořad instancí, kterým stížnosti mají býti podávány, totiž napřed k vrchnosti, potom k hejtmanům krajským, dále k místodržitelstvu a posléze k císařskému dvoru jako rozhodovateli konečnému.[1]) Panovník, výslovně v patentu svém připomínaje, že docházejí ho žaloby, kterak »lidé poddaní nesmírnými a téměř nesnesitedlnými, místem pak i přes celý týhoden trvajícími robotami tuze obtěžováni bývají,« uváděl na pamět starší příkaz o robotování zpravidla pouze třídenním v témdni, čehož se pak sedláci ochotně dovolávali. Když tedy na př. na panstvích Schwarzenberských knížecí správa snažila se (v l. 1717—1718) přiměti je k tomu, aby svolili k zachování svých robot dřívějších, vzpírali se tomu houževnatě. Jinde však vrchnosti ani o podobný souhlas sedláků ani o nový robotní patent vůbec hrubě se nestaraly. Odtud rodily se nové nepokoje selské. Nemilosrdnost některých vrchností byla posléze císaři tak okatá, že netajil se svou nevolí nad ní. Rytíř Zahrádka z Eulenfelsu, pán na Pavlově u Rynárce, nakládal tak tvrdě se svými služebníky, že odvážili se (roku 1731) na jeho život sáhnouti. Když Karel VI. zvěděl, že s vrahy srozuměna byla i sama manželka rytířova, nemohl nepoznávati, že nelítostná svévole vrchností může vésti k vážným bouřím. To pohnulo jej k nařízení, aby dvě komise (jedna v Čechách, druhá na Moravě) vyšetřovaly povinnosti, poddaným na některých panstvích ukládané, a česká kancelář dvorská aby vypracovala osnovu nového (třetího již) patentu robotního, která pak (dne 27. ledna 1738) došla císařského schválení. Patent opakuje a rozvádí šíře články patentů dřívějších, stanoví desetihodinnou dobu pracovní v dni robotní (s dvouhodinným odpočinkem o polednách), zakazuje zvyšování robotních a gruntovních platů, přikazuje, aby zjišťovalo se, co poddaní na kontribuci odvedli, v berničných knížkách, ukládá vrchnostem platiti berni ze statků zabraných poddaným, prováděti spravedlivěji (podle větší menší zámožnosti poplatníkův) subrepartici berní, připadajících na jednotlivá panství, neuhrazovati z kontribuční kasy poddanské taková vydání, jež zapravovati se mají z měšce pánova nebo z jiných kas atd. Znova připomíná se pořad instancí, kterého se jest přidržovati poddaným při podávání stížností (totiž nejprve k vrchnosti, pak k hejtmanům krajským, pak k zemskému guberniu a na konec k císařskému dvoru). Panským správcům a jiným úředníkům, po případě i vrchnosti samé hrozí se peněžitými pokutami, jestliže by nešetřili článků patentu. Při obzvláště krutém nakládání s poddanými úředníci mají býti trestáni vězením »v železích a poutech,« vrchnosti prodejem panství ve veřejné dražbě a prohlášením, že nespůsobilé jsou pro budoucnost držeti nemovité statky. Konečně podněcovatelé poddaných jakož i skladatelé nedůvodných stížností mají

[1]) Pragmatikou z roku 1720 bylo znova od císaře nařízeno, aby toho pořadu instancí bylo bedlivě šetřeno, a na podáních k dvorské kanceláři aby byl podepsán také právní přítel.

trestáni býti tělesně, po případě i na hrdle. Hejtmanům krajským se poroučí, aby bedlivě bděli nad zachováváním těchto nařízení a ex officio dozírali na vrchnosti, nečekajíce, až jich dojdou žaloby poddaných. Pohříchu, i tento patent dovedly vrchnosti obcházeti, ježto mezi svými pravidly zmiňoval se o tolika výjimečných případech, kdy břímě poddaných mohlo býti přituženo, že pak byly z výjimek snadno činěny normy. Nad to nedostatečnost stavovského zřízení krajského jako orgánu dozorčího nepřestala se ukazovati. Teprve Marie Terezie opatřila si orgány k tomu účelu vhodnější tím, že v letech 1748—1751 postarala se o to, aby hejtmané krajští stali se úředníky zeměpanskými, byrokratickými. Od té doby placeni byli od státu a neměli vybíráni býti ze stavů usedlých v témže kraji (později vybíráni někdy i ze stavů neusedlých); v každém kraji úřadoval toliko jeden (místo dřívějších dvou) se stálým sídlem v krajském městě. Při novém rozdělení země v kraje (roku 1751) zvýšen počet hejtmanů na 16. Erár platil služné nejen jim, ale i krajským sekretářům jakož i přiděleným tak zv. průvodčím komisařům. Odtud bylo se nadíti, že tito úředníci, zcela na zeměpánu závislí, budou ochotnými a poslušnými nástroji k provádění jeho záměrů. A Marie Terezie jala se v skutku účinněji ujímati selských poddaných proti vrchnostem, ale zprva více z pohnutek fiskálních a politických nežli z čistého soucitu, ježto šlo jí nejprve o to, aby poplatní síla sedlákova byla udržena pro potřeby státní a ne zúplna vyssávána dávkami do měšce panského. Císařovna, uznávajíc po válce o dědictví rakouské a po dvou válkách slezských, že nutno bude zvýšiti počet stálého vojska a tudíž i náklad na armádu, vymohla si na stavech zemí českých a rakouských, že jí povolili valně zvýšené berně hned na deset let (od roku 1748 počítaje) tak zv. decennálními recessy, slibujíc jim, že v těch letech již další zvýšení berní nenastane, a že správa státní sama postará se o odvádění a zaopatřování vojáků, pokud do té doby příslušelo stavům. Dle tak zvan. systemálního patentu (z 6. září 1748) na armádu (a některé jiné potřeby státní) připadlo království českému platiti ročně asi $5^1/_8$ mil. zlatých. Po rozvržení této berně na jednotlivá panství běželo o to, aby daní scházelo se přesně tolik, kolik bylo stanoveno. Na každém panství byla vybírána berně sněmem povolená pod dvojím jmenem: jednak od poddaných (z pozemků selských) jako ordinarium, jednak od vrchnosti (z pozemků panských) jako extraordinarium. Avšak v kontribuční kase poddanské často nebývalo shledáno tolik, kolik na ordinarium bylo třeba. Vrchnosti se z ní nenáležitě přiživovaly tím, že ačkoliv byly zabraly k panským dvorům mnohé pozemky, které v starém katastru z roku 1654 uváděny byly ještě jako selské, přece berně z těchto pozemků platily dále z kontribuční kasy poddanské, ba někdy braly z ní příspěvky i na své extraordinarium. Bylo žádoucno, aby berni z pozemků kterýchkoli platil ten, kdo jich skutečně užíval. Vláda sice roku 1748 nařídila, aby rychle byl dopracován nový katastr pozemkový (počatý již roku 1713), ale i podle něho pak extraordinarium bylo rozvrhováno na jednotlivá panství ještě (dle staršího

způsobu) podle toho, kolik bylo na nich půdy poddanské (a ne, kolik bylo půdy panské); Marie Terezie tedy naléhala na to, aby se zjistilo, kolik která vrchnost má skutečně pozemků panských a jiných požitků (z robot a dávek poddanských). K jejímu vybídnutí stavové čeští podali o tom nová přiznání za tím účelem, aby na tomto základě zdělán byl zvláštní katastr, podle něhož by se mohlo extraordinarium rozvrhnouti na vrchnosti co možná úměrně. Odtud tento katastr, který nabyl platnosti ode dne 1. listopadu roku 1756, nazván byl exaequatorium dominicale jakožto úměrný roztřiďovatel břemene panského. Zbývalo postarati se o to, aby již ani dále vrchnosti nepřirážely pozemků dřív selských k svým panským a berně z nich na poddané nesvalovaly. Císařovna zřídila tedy zvláštní soud,[1]) který měl rozhodovati o stížnostech poddaných na útisky od panských úředníků, zvláště v příčině kontribuce. Soud ten sice mnoho nevykonal a zrušen po dvou letech (roku 1751), ale přece vypracoval z rozkazu zeměpanského pozoruhodné dobré zdání o tom, jak by bylo upraviti řád o dědění statků poddanských, aby vrchnosti nemohly své odúmrtní právo k nim libovolně rozšiřovati nad míru ode dávna obvyklou. Podle toho dobrého zdání pozemky, které poddaní od vrchnosti koupili a odhadnutou cenu za ně řádně zaplatili, příslušely těmto kupcům právem vlastnickým a neměly býti právním dědicům jich brány. Byl-li takový poddaný shledán neposlušným nebo vzpurným, vrchnosti nenáleželo právo zbaviti se ho tím, že by mu pozemek prostě odňala, nýbrž byla povinna v tom případě pozemek od něho zase sobě odkoupiti. Toliko takové pozemky, které vrchnost propustila poddanému k užívání z pouhé své milosti, mohla mu kdykoli zase vzíti, aneb jestliže zemřel, zabrati; ale i tenkráte připomínáno jako slušné, aby dědicům dostalo se jakési náhrady, jestliže zemřelý uživatel pozemek svým přičiněním zvelebil. Avšak ani toto dobré zdání, ani jiný návrh podobný, ač poddaným méně příznivý (z let 1756—1762), nebyly Marií Terezií schváleny a nestaly se tudíž zákonem.

Zatím již skoro po 6 let (od r. 1750 do r. 1756) jezdili pc krajích dvorští komisaři (nejprve František hrabě Larisch, pak s ním a po něm hrabata František Pachta a František Liebsteinský z Kolovrat), aby na panstvích vrchnostenských vyšetřovali, proč kontribuce se řádně neschází, kde kasa poddanská špatně se spravuje, kde pán osvojuje si neprávem pozemek selský, a kde vůbec toho onoho rozkazu zeměpanského není šetřeno. V některých věcech (zejmena kontribučních) komisař mohl ihned svým rozhodnutím zjednati nápravu sám, k rozhodnutí o jiných dával podnět svými zprávami k císařskému dvoru. Vedle toho patent o řízení ve sporech poddanských s vrchnostmi (z 18. prosince 1753 ustanovoval, že o stížnostech v příčině kontribuce rozhodovati má potom pravidelně representace a komora, o jiných pak rozhodovati měl tak zv. consessus in causis summi principis et commissorum, když by vrchnost dříve stížnost poddaného oslyšela. Poddaných měli se též ují-

[1]) »Iudicium delegatum in causis praegravationis subditorum.«

mati tak zv. adjunktové fisku, zkoušeti, zda žaloby jejich jsou důvodné, stížné listiny podpisovati a starati se o to, aby pokoutní písaři poddaným nenadělali zbytečných útrat.

Visitaci dvorských komisařů zastavila potom válka sedmiletá (1756—1763), jež uvalila velké strasti na sedláky nejen ve Slezsku, ale i v Čechách. Poplatníkům bylo nésti kontribuci třikráte větší, nežli byla před válkou, a při naturálních dodávkách a stavění přípřeží poddaní strádali útisky bez počtu. I ve Slezsku, pokud zůstalo Rakousku, i v Čechách nastaly po válce nepokoje selské, zvláště pro nemírnost robot vyžadovaných od vrchností. Z té příčiny rozkázala vláda, aby nejprve ve Slezsku zdělány byly řádné urbáře, totiž seznamy všech povinností poddanských k vrchnosti. V Čechách protahovaly se spory o tom mezi pány a odbojnými sedláky někdy po několik let. Tak na př. na panství Jindřicho-Hradeckém[1]) (hraběte Černína) měl krajský úřad Táborský plno práce s vyslýcháním stížností vzbouřilých poddaných a se smiřováním jich s pánem. Když počátkem roku 1766 podařilo se mu zjednati v Táboře jakousi dohodu o míře a způsobu robot mezi spornými stranami, která však přesně nebyla potom zachovávána, sedláci dali se znova v odboj, prohlásili, že k podpisu dohody byli přinuceni a teprve přísným zakročením vojska (a trestáním nejvzpurnějších provinilců) vymoženo na nich (roku 1770), že uznali platnost úmluvy Táborské.

Největší pohnutí v Čechách vzbudilo vyšetřování a potrestání útisků, které páchány byly na poddaných na panství Dobříšském (knížete Mannsfelda). Císařovna, upozorněna byvši na tamější zlořády pamětným spisem barona Unwertha, nařídila je přísně vyšetřiti. Když hrabě Lažanský jakožto hejtman kraje Berounského po dvakráte nevykonal vyšetřování dosti přesně a podrobně, odevzdáno šlechtici Streeruwitzovi, hejtmanu sousedního kraje Kouřimského.

Tento shledal, že žaloby poddaných byly plnou měrou oprávněny. Tak na př. roboty, jichž tam bylo roku 1749 napočteno 31.148 potažních a 34.476 pěších, zvýšeny byly za dvacet pozdějších let na 49.572 potažních a 89.648 pěších; poddaní nutkáni byli i za žní k dalekým fůrám bez obroku pro dobytek a cestovného pro pacholka; k vysokým poplatkům za povolení k sňatku a za zapůjčené obilí, ke koupi předražených panských potravin (zvláště při pracích hornických), k lacinému prodávání svých produktů; dobytek brán jim i násilně; berně vybírány od nepřísežných výběrčích, a také někteří vesničtí rychtáři přisvojili si nenáležité dávky z odvádění kontribuce; za provinění i menší vymáhány časté a přílišné pokuty peněžité a k trestání tělesnému užíváno i skřipce.

Rozhodnutí Marie Terezie, hledící k těmto zlořádům, vyšlo dne 12. května 1770. Přikazovalo předně, aby rozhlášena byla starší na-

[1]) Tamější purkrabí dovozoval, že kdy by se povolila sedlákům o $^3/_4$ a o $^1/_4$ lánu žádaná sleva robotovati s potahem místo 3 dní týdně pouze dva, činilo by to za rok 12.636 dní a počítaje den jízdné roboty za 18 krejcarů, učinilo by do roka 3790 zl. 48 kr., a tolik prý vrchnost lehko zahoditi nemůže.

řízení o povinnostech poddanských z let 1738 a 1748, načež vyřizovalo stížnosti těch, jimž bylo ukřivděno, ukazujíc, jak v čem státi se má náprava se zřením i k budoucnosti, a stanovilo tresty všem provinilým, hraběti Lažanskému, vrchnosti, rychtářům i panským úředníkům. Lažanský potrestán nejen důtkou, ale i pokutou 100 dukátů, kníže Mannsfeld odsouzen nahraditi poddaným škody, zaplatiti útraty vyšetřovací a pokutu 2000 dukátů; nad to odňata mu na několik let správa panství Dobříšského. Mezi úředníky byl největším trestem postižen lesmistr. Podle pamětí rytíře Jeníka z Bratřic jmenoval se Svoboda a byl odsouzen na 6 let do špinhauzu. Když si tam odseděl čtyři léta, propuštěn byl k přímluvě knížete Mannsfelda a zemřel pak v Příbrami.

Důsledkem vyšetřování Dobříšského byl zvláštní patent, nedlouho potom (dne 24. května 1771) vydaný a »Dobříšským« pak jmenovaný, jehožto články obracely se proti rozmanitým útiskům poddaných od vrchností při robotách, panských potravinách, akcidencích a j. Později (roku 1779) akcidence a taxy, které poddaní platiti měli hospodářským úředníkům, upraveny a obmezeny byly (v Čechách a na Moravě) nově patentem z dvorské kanceláře českorakouské.[1]) Pohříchu hrnuly se strasti na sedláka i odjinud než od vrchností. Velkých škod nadělal mu také mor, řádící mezi dobytkem již před rokem 1768. Vláda, shledávajíc příčinu moru v tom, že dobytek nenachází na obecních pastvinách než píci špatnou, a že zdravý od nezdravého se tam snadno nakazí, přikázala rozděliti mezi uživatele tyto pastviny a proměniti je v luka a pole; to nařízeno nejprve (patentem z 21. listopadu 1768) v Čechách, později také na Moravě. K tomu přistupovala v l. 1770—71 neúroda na polích, hlad a nemoci mezi lidmi, jimž pak z rozkazu Marie Terezie měl opatřiti aspoň nejnutnější státní podporu dvorní rada František Kressl svob. pán z Qualtenberka, do Čech jako plnomocný komisař (v únoru roku 1771) poslaný. Později sám císař Josef vydal se na cestu do Čech, aby na místě poznal, jak kde třeba pomáhati. Tehdáž (roku 1771) a brzy potom (roku 1775) vydávala vláda rozličné technické předpisy a rady k zvelebení polního hospodářství; za nejzávažnější svůj úkol pokládala však upraviti nově urbární závazky poddaných.

Marie Terezie jmenovala (začátkem října r. 1771) zvláštní »urbarialní dvorskou komisi« pro království české. Vrchnostenské úřady měly nejdéle v devíti měsících podle jistých předepsaných pravidel vypracovati seznamy robot a dávek, čím který poddaný má budoucně povinen býti vrchnosti, a předložiti je k prozkoušení oné komisi. Ale vrchnosti schválně otálely, tak že bylo třeba nového vyzvání vládního, aby se dohodly dobrovolně s poddanými o jich povinnosti do šesti měsíců, sice že urbáře budou zavedeny a předepsány státní mocí (patentem) podle pravidel navrhovaných od kanceláře dvorské

[1]) Dle nařízení Marie Terezie z roku 1773 všichni tito úředníci z Čech měli býti immatrikulováni u c. k. hospod. společnosti v Praze, aby mladé zkoušela, zpronevěřilé soudila a zasloužilé odměňovala.

a od státní rady. Nová pravidla o úpravě urbářů vydána pak roku 1774 a také roku 1775 (o zevnější úpravě).

Dříve však, nežli k dopracování urbářů došlo, vznikla (roku 1775) nová, rozsáhlá povstání sedláků, kteří jali se tentokráte (z poštívání protestantských náhončích) drancovati nejen vrchnostenské zámky, ale i kostely a fary. Valná část severních a středních Čech byla jevištěm tohoto odboje, dokud mu vojsko neučinilo přítrž (zvláště u Prahy, kde potom čtyři přední povstalci byli oběšeni na postrach druhým).

Tu již císařovna, poznávajíc, že by se dalším čekáním na nové urbáře strasti poddaných jen prodlužovaly, usmyslila si ulehčiti jim břemen ihned a vydala svůj památný robotní patent pro království české dne 13. srpna roku 1775 (pro Moravu s některými odchylkami později). Tento patent (již čtvrtý robotní) skládal se z úvodu a osmi článků. V úvodě vytknuto, že brzké polehčení břemen poddanských vidí se žádoucím a neméně také stanovení pravidel, podle kterých má býti hned prováděno. Pravidla ta rozpřádají se podrobně v jednotlivých článcích. V úvodě se povšechně připomíná, že sice roboty mají býti zmenšeny, ale ne každému poddanému. Potom v prvním článku se udává, co kdo roboty in natura nejvýše konati má. Za měřítko vzata daň pozemková z roku 1773, kdy celolánik platil ročně berně 57 zl. Zásadou bylo: čím menší kdo platí kontribuci, tím menší konej robotu; v žádném případě však ne větší robotu než posavad.

1. Pouze pěšími robotíři měli zůstati, kdo dosud jen pěší robotu vykonávali, mimo ně i ti, kdo vůbec roční kontribuce platili méně nežli 9 zl. 30 kr. Tito pěší robotníci dělili se v sedm tříd. Podruzi (bez berně pozemkové) měli robotovati jednou osobou ročně 13 dní, domkáři s celoroční kontribucí až do 57 kr. robotovali ročně 26 dní; kdo platili kontribuce více až do 2 zl. 51 kr., robotovali týdně 1 den (čili 52 dní ročně), jiní s postupně větší roční kontribucí (do 4 zl. 45 kr., dále do 7 zl. $7^1/_2$ kr. a konečně 9 zl. 30 kr.) robotovali týdně $1^1/_2$ dne, dále 2 dni a posléze 3 dni.

2. Potažními robotíři zůstali, kdo dosud toliko s potahem robotovali, aneb potažní a pěší robotu vykonávali, ale platili celoroční berně více než 9 zl. 30 kr.

Různily se jich 4 třídy: ti, kdo drželi do $^1/_4$ lánu, pak do $^1/_2$ lánu, do $^3/_4$ lánu a konečně více než $^3/_4$ lánu. První třída robotovala 3 dni týdně s jedním hovadem, druhá (3 dni) s dvěma hovady, třetí (3 dni) s 3 hovady, čtvrtá (3 dni) se čtyřmi hovady. Mimo to byly druhá, třetí a čtvrtá třída povinny robotou pěší od sv. Jana až do sv. Václava týdně jednodenní (II. třída), dvoudenní (III. třída) a třídenní (IV. třída).

3. Veškeré roboty byli (dle článku čtvrtého) prosti: »Všichni bídní, nuzní neb šedesát let staří podruhové a podruhyně; všichni jak svobodní, tak ženatí synové a dcery, kteří u svých rodičů, neb u svýho tchána, neb u své tchyně sloužejí; všichni bývalí hospodářové a hospodyně, kteří bez provinění o svý domy a grunty přišli;

jakož také všichni invalidové a z vojny propuštění vojáci mají tak dlouho ode vší roboty osvobození zůstati, jak dlouho oni bez domu jakožto pouzí podruhové budou.«

Nemohouce se zde šířiti o ostatních článcích patentu tohoto, podotýkáme toliko, že ve všech krajských městech měl jej slavnostně (dle předepsané formule) vyhlašovati a vykládati generál Míchal Olivier hrabě Wallis, jemuž také později (roku 1776) uloženo aby, všeliké nepokoje selské hned v zárodku vojenskou mocí potlačil, stížnosti poddaných vyšetřil a kde potřebí, neprodleně sám nápravu zjednal. Jiným komisarům dán úkol, aby zkoušeli v Čechách, zda by nebylo lze proměniti dosavadní způsob hospodářství na panstvích a zároveň zjinačiti urbární povinnosti poddaných bez škody pro vrchnosti. Z těchto komisařů proslul nejvíce šlechtic Raab, původce tak zv. raabisace.

František Antonín Raab, dvorský rada při komerční komisi ve Vídni, byl totiž přívržencem národohospodářských theorií, podle nichž by státu prospělo, kdy by robota přestala, a orba se neprovozovala na veliko při panských dvořích, nýbrž vesměs na drobno při selských živnostech. Navrhoval tedy roku 1775, aby vrchnosti, zanechajíce svého vlastního polního hospodářství, rozdělily svoje role a luka zdarma mezi poddané, kteří by se o to hlásili, založili si menší selské živnosti a zavázali se za bývalé roboty a za užívání panských pozemků platiti stálé, každoroční dávky peněžité nebo obilné tak, aby se tím dřívější čisté důchody vrchností nikterak nezmenšily. Avšak Marie Terezie, nemajíc jistoty, že by soustava Raabova vrchnostem hmotně neublížila, nenařídila, aby ji hned všude na svých panstvích prováděly, nýbrž dala ji nejdříve vyzkoušeti na dvou někdy jesuitských statcích (v Žacléři a Žírci nad Lab.). Teprve, když tam raabisace se dařila, Raab jmenován byl (roku 1776) vrchním ředitelem všech komorních a bývalých jesuitských panství v Čechách, aby soustavu svou i na nich zaváděl; potom soustava jeho doporučována vrchnostem, ale jen k dobrovolnému následování. [1])

I na Moravě byla zřízena (roku 1778) dvorská komise k odstranění roboty soustavou Raabovou čili raabisací. Raab tam dle svého systému upravoval statky dříve jesuitské (Řečkovice u Brna a Diváky u Hustopeč), panství Vyzovice (zemského hejtmana hraběte Blümegena), panství Žadlovice (hraběte Mitrovského) u Loštic a statky kláštera Rajhradského Ostrovačice a Domašov (západně od Brna).

Raabisaci podobal se poněkud pokus (o proměnění roboty v plat a o rozdrobení panských dvorů), který roku 1780 chystán byl na panství Litomyšlském (Jiřího hraběte Waldštejna). Vrchno-

---

[1]) Smlouva o výkup roboty a o rozdělení panských pozemků mezi poddané na panství Košumberském, kdysi jesuitském, byla pak dvorským dekretem z 24. srpna r. 1779 vyhlášena za vzor, podle něhož se mělo postupovati také na jiných panstvích v Čechách a na Moravě. Smlouva ta ujednána byla mezi správou komorních a exjesuitských panství a poddanými.

stenský úřad vypracoval zevrubný plán té proměny, hledě hlavně k tomu, aby vrchnost dostala plnou náhradu za všecky příjmy, které jí tím ujdou. Císařovna svolila, aby plán byl realisován ujednáním nové smlouvy mezi vrchností a poddanými prozatím na tři léta. Když pak návrh smlouvy byl předložen poddaným, aby se o něm vyslovili, výhody nové soustavy se jim arci líbily, ne však budoucí peněžité platy, které měli odevzdávati vrchnosti náhradou za robotu a dávky starší. Z toho přišlo (roku 1781) nejprve k sporům mezi stranami, potom k zjevnému selskému odboji, který jen vojenskou mocí byl udušen. Poddaní byli přinuceni navrátiti se k svým povinnostem starším, a od zamýšlených novot upuštěno.

Listinným dokladem o tomto zmařeném pokusu Litomyšlském končí se třetí část Kalouskova sborníku. Rozumí se samo sebou, že i tato třetí část (jako dvě prvé) oplývá rozmanitostí dokumentů a formulářů, které nás poučují o tisícerých stránkách života a utrpení selského ve valné většině 18. století; zvláště hojné zprávy vyskytují se tu z panství Schwarzenberských a Černínských vedle důležitých nařízení zeměpanských. Tentokráte však nemůžeme podrobněji vyčítati, které všecky druhy písemností ve sborníku jsou zastoupeny, ježto by se naše zpráva o něm až příliš prodloužila. Pokusili jsme se čtenářům Osvěty načrtnouti aspoň nejhrubší obrysy osudů selského stavu za naznačeného období, pokud zprávy o nich nalezli jsme v této části Kalouskova sborníku a v instruktivních výkladech, které do něho vydavatel vložil, přibírajíce tu a tam ku pomoci druhou část Riegrova Zřízení krajského. Toho však si přece nemůžeme na konci tohoto svého článečku odepříti, abychom si trochu nezagratulovali. Nuže, našemu tak zasloužilému a přece tak skromnému učenci a učiteli, jehožto sedmdesátiletí bylo nedávno oslavováno, dejž Bůh hojně zdraví a síly, aby nám všem k radosti mohl dovršiti, čemu tolik píle věnoval! *J. Božek.*

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Rozumí se, že po zazvonění žádný ze sousedů se prvý ze stavení nevybatolil, leč možný Bakula. Za ním chlapec nesl židli dubovou, vyřezávanou. Bakula v posledních dvou letech poněkud zhubl, býval zamračený a nevrlý, ale ohromné stříbrné hodinky pořád nosil zevně. Bakula se snažil, aby na něm nebylo znáti, že ho cosi hněte, a proto si pohvizdoval, věděl-li, že je lidem na očích; ale byl-li sám, tím více býval zamračen a mrzut. A měl proč! Od té doby, co jeho dcera Anýžka zamítla sedm ženichů

za sebou, žádný se o ni už nepřihlásil, žádný namlouvač u Bakulů nezaťukal. Ženiši od té doby jako by byli do horoucí skály zakleti, ale ne všichni, jen ti, kteří se mají ucházet o Anýžku a neucházejí. Již by ji Bakula dal i Vítkovi Tenderovu, a to mnoho znamená! Ba že, synu svého starého soupeře by ji dal, s nímž se od malička škorpí, ale ani Vítek nejde.

I ať si tam ostane! Bakula se durdívá, kdykoli si na Vítka vzpomene, a kárá se, že se Tenderovu synu myšlenkami nevyhnul, jako by o něj stál. Zasloužil si toho Vítek, pěkně zasloužil. Tentokrát, o předlonském posvícení — Pane na nebi, už tomu na podzim budou dvě léta, jak ten čas utíká! — Vítek Anýžku před celou hospodou zahanbil, z kola ji pustil a pastejřovy Marjány se chopil, poslední holky ve vsi! Aby ho za to! Dobře tehdy Anýžka učinila, že s ním po druhé do kola nešla, když k ní pěkně sám přišel. Sama nebesa se na Vítka rozhněvala, že Anýžku zahanbil a urazil — říká si ješitný Bakula a vidí v tom prst boží, že Vítek žádného děvčete nemá. Žádná ho nechce, krobijána, i ta slouhova Marjána se mu na hon cesty vyhýbá, máli ho potkati, a patří mu to — usuzuje Bakula. Ale hned zas mu napadá, že zrovna to při Vítkovi není nejhorší, když si žádných známostí nedělá.

Anýžka je nyní hlavní starostí svého otce. Bakula se cítí zahanbena s dcerou, užírá se a kudy chodí, tudy si vzpomíná těch krásných dob, kdy si ženiši u nich kliky podávali a řetěz jich bezmála se netrhl. Tenkrát mu bylo blaze, tenkrát se mu to nadouvalo, když věděl, že celá osada mluví o něm a jeho dceři a počítá s ním tisíce, které Anýžka dostane. Tenkrát se Bakulovi žilo a foukalo, tenkrát věděl, jaká to slast být Bakulou. Ale dnešního dne? Mladší dcera Terezka mu dorůstá, také se jí bude chtíti z domu, a kam pak může, když starší ne a ne se hnout!

Bakula šel kolem komediantů, zastavil se na minutku a dal čtyrák. Pane, čtyrák, a déle se nedíval, než minutku! Loutky hrály předehru, po níž teprve následovala vlastní kratochvilná hra »Kterak český sedlák Čvančara dvanáct Prajzů na posezení snědl.« Na jevišti pídimužík s bradou šedivou po kolena ubíjel dřevěnou palicí králíka a strkal jej do rakve, říkaje při tom:

»Rakev už je hotova,
kdo se do ní uschová?
Schováme tam ušáka,
zbabělého Prušáka.
Tu máš! Tu máš! Tu máš!«

Bakulovi se kurážné říkání líbilo a srdce jeho s králíkem soustrasti nepocítilo. Hned si k říkání dal notu a písničku si pohvizduje kráčel pod obecní lípu. A za ním chlapec nesl židli.

Bakulu uviděl Tendera. Bakula se zastavil a rozhlížel se, aby celé vsi dal příležitost povšimnouti si, že možný Bakula jde a že i na ostatních jest, aby se zdvihli a šli. Tenderova živnost byla blízko lípy, jen několik kroků od ní. Tendera nečekal, až

někdo židli sebere a za ním ponese, a chvátal pod lípu. Kazajku si ještě cestou oblíkal. A když Bakula došel cíle, již tam zastal svého starého soupeře.

Tendera byl za soupeře Bakulova jako stvořen. Byl pravým jeho opakem: suchý, nenápadný, neparádný; měl pichlavá a výsměšná očka, nedůvěřivý a potutelný úsměv; usmálli se jím, dělaly se mu od tváří kolem úst dva tlusté nábory.

»Dej Pán Bůh dobré odpoledne,« Tendera pozdravil uctivě.

»Dejž to Pán Bůh. Pospíšil jsi si,« řekl Bakula nevlídně.

»Pospíšil, inu pospíšil. Staral jsem se, aby mne nikdo nepředešel. Taky chci jednou být první.«

»Tobě je snadno,« Bakula pohodil hlavou a nadul se.

»Jak? Kterak?«

»Tak: u vás, u Tenderů, i v neděli míváte k obědu brambory na loupačku, od těch se to pospíchá. Ale u nás, u Bakulů, žádná neděle se neobejde bez masa a pečeně, a to se to důkladně obědvá, ani se od oběda nechce.«

Bakula se poodvrátil od Tendery a zpíval si mezi zuby: »Tu máš! Tu máš! Tu máš!«

»To je nová písnička?« vyzvídal Tendera. »To ti někdo naložil a zpíval ti při tom tak?«

Bakula se nadul ještě víc a s patra se podíval na Tenderu, jako by chtěl říci: »Mně!« Ne, takové píchnutí se Bakuly nedotkne! I odpověděl, jako by proň v otázce Tenderově nebylo ani špendlíčku, jako by ho byl Tendera hedvábím pohladil: »To je píseň nová, vojanská. Což ty ji neumíš?«

»Ne,« odpověděl Tendera bez narážky i ostnu. Při každé zmínce o vojně myšlenky jeho byly přímé a vážné, bylť jeho Vítek v zimě v třetí třídě odveden za vojenského náhradníka. Dost peněz Tendera musel po tři léta klopit a na konec byl rád, že syn aspoň tak napolo vyvázl. Ale kdy by byla vojna, hrábli by vojenští páni po Vítkovi jako po jiném: vstrčili by ho do bílého kabátu a hnali na bojiště. Před každým pomyšlením na vojnu Tendera se chvěl.

Bakula Tenderovi zazpíval písničku, kterou slyšel od komediantů. Tenderovi se velice líbila, oči mu zajiskřily, zasmál se, pravil: »Viď, Bakulo, naši ty Prajzy čepicemi pobijou hned na hranicích, sem vojna nepřijde, my o ní ani nezvíme, viď, sousede?«

Ale Bakula nikdy nebyl s to, aby Tenderovi přisvědčil.

»My,« povídá, »že vyhrajeme, my že Prajzy čepicemi vyženeme? Leda až zavolají na vojnu vašeho Vítka, ten to vytrhne!«

»Nu, budouli se Prušáci bít po hospodách, stačila by na ně vaše Anýžka, na to je ona chlapík.«

Bakula si sedl na židli, nohy roztáhl, rozvalil se, pysk odšpulil.

»Račte se posadit, pane Tendero,« pobídl souseda posměšně, »máteli nač.«

Tendera pozbyl rovnováhy, kterou vždy jindy dovedl před Bakulou zachovati. Byl v nejistotách o Vítka a dychtivě lapal po každém slově, slibujícím, buď že pokoj nebude porušen, buď že nepřítel bude poražen, jakmile se ukáže. Dnes mu bylo vedle Bakuly, jako by šel po bahně. Proto Bakula byl ve výhodě a snadno mu bylo Tendery se dotknouti. A nejcitelněji se ho dotkl tím, že mu řekl »vy« a »pane« a »račte.« Jinak měl Bakula pravdu, Tendera ještě neměl židle. Obrátil se a poodešel, aby po ní zavolal do svého stavení. Volal a mezitím si šeptal:

»Počkej, já ti dám pána, já ti dám račte!«

Ale již věční soupeři nebyli sami, aby dále na sebe dotírali. Přišel Linhart, Kovařík, Žlábek, Telátko, přišel i Skoba. Skoba byl nemluvný a jak mohl, zadíval se stranou a oddával se svým myšlenkám. Vzezření jeho vždycky bylo smělé, pevné a tvrdé; od té doby, co ho získal kníže Egon pro svou myšlenku o selských fideikomisech, tvářil se obzvlášť důležitě a vážně, ale byl zamlklý a v sebe obrácený. Přiloudali se chalupníci, přiškobrtali se domkáři a podruzi, přidrndaly ženské, přicupali za jejich sukněmi drobní běhounkové. Naposled přibyl starý Beranička, obecní pamětník, jenž pamatoval ještě panování císaře Josefa II. Zevnějšek jeho se valně nezměnil. Vysušen byl jako křížala, při chůzi nahrben a často se zastavoval, aby popadl dech. Při tom se opíral o hůl a narovnával, a když se tak narovnal a když se mu vztyčila i vysoká beranice na hlavě, mladším zdálo se, že mají před sebou zůstatek z dávno zašlých dob, kdy všecko bylo větší: i lidé, i jejich utrpení a boje. V pojetí lidu, počítajícího jen s posledními třemi pokoleními, doba, kdy se starý Beranička narodil, již byla zastřena podymím nesmírné dálky, již byla polobáječná.

Všichni stojící starému Beraničkovi ustoupili a ze sedících strýců Jan Kojan mu vyšel vstříc, za ruku ho přivedl mezi obecní hlaváče a nabídl mu svou židli. Starý Beranička strýce uctivě pozdravil, posmeknuv čepici. Chladný vítr zafoukal a rozvlál mu řídké, dlouhé šediny. Rovnaje si je pod čepici zvolna usedal na podanou židli a těsněji se zapínal do dlouhatého šerkového kabátu, jehož poly dosahaly na zem.

»Chladna máme, chladna,« řekl.

»Chladna,« přisvědčili sousedé.

»Nebylo by tak o chladna,« ozval se Skoba. »Dobrý je chladný máj, jeli při tom deštivý. Ale tenhle máj je studený a suchý, ačkoli je skoro stále zaoblačeno. Nebe nás nehřeje sluncem, ale studí sněhovými mraky. Cítíme, jak na nás zima dýchá ne ze země, ale shora, z oblohy. Nějaké zlé léto na nás čeká.«

»Bať,« přisvědčovali sousedé.

»Již je na čase,« pokračoval Skoba povýšenějším hlasem, »aby sedláci pomýšleli, kterak by si trvale polepšili, kterak by se ohradili proti každé nepřízni, ať je to nepřízeň mocných, nebo doby.«

Sousedé již věděli, kam Skoba bije: chce naznačiti, že takovou ohradou by sedlákům byly selské fideikomisy. Nikdo mu neodporuje ani nepřisvědčuje. Myšlenka jest jim příliš nová, neutvořili si o ní ještě svého mínění.

»A naposled ještě na nás přijde vojna!« dodal Skoba vida, že ona hlavně obci tane na mysli.

Starý Beranička zdvihl klesající hlavu, tváří se obrátil ke Skobovi a pravil bezpečným spůsobem muže vědomého:

»Dosud se nám vojny není bát. Chceli Pán lidi potrestati vojnou, vždycky jim zpředu o ní dá návěští. Milosrdnýť jest Bůh náš a lidem znameními ukazuje, že se hněvá, prve než na ně napřáhne kárající pravici. Pamatujete se, že před vojnou sardynskou dáno nám bylo znamení kometou, a letos ještě žádného znamení jsme nedostali.«

»Až co přinesou poutníčkové z Prahy,« ozval se soused Linhart naznačuje, že přese všecku vážnost, již chová k starému Beraničkovi, uznává v té příčině ještě vyšší instanci, a to je Praha.

»Arciže, arciže,« přisvědčil starý Beranička, »možná, že Praha znamení dostala. A co, že naši poutníčkové ještě nejdou? Poslali jste někoho, aby je vyhlížel?«

»Chlapci šli na Žlábkův vršek, a představená si pro muže jela do Vodňan,« dostalo se mu odpovědi.

Chlapec jakýsi udýchán přiběhl se Žlábkova vršku a hlásil zdola: »Hej, lidičky, hej! Poutníčkové jsou již ve Vodňanech! Oba velké zvony je vítají, Marek i Jan.«

Vyřídil, obrátil se a letěl nazpět na své stanoviště.

Pod lipou nastalo utišení a skutečně bylo slyšeti temný a vážný hlahol Vodňanských zvonů.

»Co pak nám asi dobrého přinesou?« tázali se mnozí.

Do hromady, a hned přímo mezi strýce hlaváče, vstoupil muž vysoké, ohebné postavy, snědý, černovlasý; oči měl drzé a šibalské, vousy na bradě neholené. Oděn byl po městsku, ale šaty byly křiklavě kostkované. Kabát měl rozepjatý, aby mu bylo vidět nápadně tlustý řetízek u hodinek, na němž ihned utkvěl Bakulův žárlivý pohled. Příchozí muž nebyl nikdo jiný, než Kazbunda, obecní ztracenec, bývalý zedník a výpomocný učitel, jemuž obec byla dala peníze na cestu do Ameriky, aby se ho zbavila. Za to se Kazbunda či »pan učitel,« jak mu přezdívali, musel písemně zavázati, že se nikdy víc do rodné obce nevrátí. Kazbunda se vrátil již po dvou letech, ale nikdo mu závazku jeho nepřipomínal, protože si vedl jako zámožný muž. Bankovky vytahoval z tlusté tobolky, v níž byla uložena také zásoba jeho navštívenek, na nichž se tituloval doktorem lékařství. Nestydatým jazykem šlehal po návratu z Ameriky jako před odjezdem. Kamkoli přišel, vypravoval o velikém štěstí, jaké ho v Americe potkalo: takořka přes noc nabyl peněz i hodností. Hlava se mu točila nad tím náhlým obratem; doma byl všem na posměch, ano povržen — Kazbunda nezmírňoval stínů své minulosti, aby tím

stkvěleji vynikla jeho americká proměna — a v Americe je každému roven, s presidentem republiky si ruku podává. Rodná obec Kazbundu brzo prohledla a dovtípila se, že přijel nazpět verbovat do Ameriky vystěhovalce. Protože nyní nikomu na obtíž nebyl, nechávali ho mluvit, ale nikdo se nenacházel, kdo by zatoužil po americkém štěstí takového rázu, jako bylo Kazbundovo. Jen novou přezdívku mu dali: Amerikán. Znenáhla pozorovali, že na Amerikánovi ošumívají šaty, aniž si dává šít nových, a to i ono. Zkrátka viděli, že je to týž pan učitel, který se rodné obci upsal, že ji bude do smrti míjet.

Na rtech všech objevil se nevážný úsměv, když Amerikán přišel. Ale na to se on neohlížel. Nikdo mu místa nečinil, neustupoval, neuhýbal se. Jemnější člověk byl by tomu porozuměl: v společnosti, kde každý má místo sobě patřičné, pro mne místa není, — nepůjdu do ní. Ale jemných citů v Kazbundovi nebylo.

»No, to se vás vyrojilo!« začal Amerikán, »a všichni jste jako před exekucí. Vojny se bojíte?«

»Za pokoj se modlíme,« ozval se mírný hlas ženský.

»Pusť se Boha, chyť se vrby. Vojna bude, už je na spadnutí. Kdy byste čítali noviny, věděli byste, že vojna již nemůže nebýt. Pruská armáda již je pohotově, a Sardýn se spojil s Prusem a již také vydal rozkaz, aby se jeho vojsko připravilo. Budeme z dvou stran sevřeni jako v kleštích. Z Prahy již boháči své poklady odvážejí do Vídně, a pruské noviny povzbuzují své vojáky, aby se na vojnu těšili, že je očekávají mnohé radosti v náručí bílých Češek. Doslovně tam stálo: v náručí bílých Češek. Holky, která nejste ještě pořádně bílá, dejte se honem na bělidle vybílit!«

»My dosud doufáme v Boha a Pannu Marii, že od nás odvrátí veliké neštěstí války,« pravil týž ženský hlas.

»Lidičky, nedávejte se strašit,« ozval se starý Beranička. »Dokud se neukázalo znamení, vojny nebude.«

»A jak pak se neukázalo znamení?« tázal se Amerikán. »Velitel rakouského vojska v Čechách, hrabě Clam Gallas, dal ze svých panství na severu Čech všechen dobytek odehnati na své statky na moravských hranicích. Totě, myslím, zřetelné znamení, že vojna bude.«

Na to starý Beranička přísněji: »Neříkám, že vojny nebude, ale říkám, že nám prve dáno bude znamení od Boha. Co ty, chlapče, povídáš, je znamení od lidí a jeho možno za nic nevážit. Dokud nebude dáno znamení od Boha, lidičky, nestrachujte se! Modlete se k Pánu, vzývejte jeho milosrdenství a dobrotu, s důvěrou se k Němu utíkejte, ale naděje se nevzdávejte, že modlitby vaše budou splněny. Nepostačí věřiti, že jest jeden Bůh ve třech osobách, ale třeba věřiti také, že Bůh svým dětem dobrého chce a žádá a modlitby jejich vyplní, nebudeli to odporovati nevyzpytatelným úmyslům Jeho, jenž na věky buď chválen.«

»Takť jest,« přisvědčilo několik ženských hlasů, »Bůh neopouští těch, kdož Ho vzývají.«

»Sami se nemáte opouštět,« odporoval Amerikán.

»Pravda,« přisvědčil Skoba, mysle na selské fideikomisy.

»Arciže pravda,« chopil se Skoby Amerikán a pravil hlasem spravedlivého karatele: »Co jsem se vám nakázal: Sousedé, mějte rozum, prodejte zde vše, co máte, seberte své ženy a děti a pojďte za mnou do Ameriky, tam je blaho, tam je ráj! Ale s vámi je těžká pořízená. Do vás mluvit — do dubu mluvit. Svému člověku nevěříte, a to se na vás vytrestá, uvidíte! Zde shromáždění čekáte poutníků z Prahy, abyste slyšeli jejich poselství. Ale zdaliž já nejsem váš posel, kterého jste na vlastní peníze vypravili do Ameriky, aby vám odtud přinesl zprávy, jaké jen svůj dáti může svým? Já peníze vaše vzal, vážil jsem dalekou cestu za moře, všecko jsem tam na vlastní oči viděl a prozkoumal a přinesl vám, abych vás poučil a pravdu pověděl. A když jsem tak učinil — vy nic. Ke všemu jste tupi, k vlastní spáse lhostejni, ač Boha stále máte na jazyku. Kdy byste se byli vystěhovali, nyní jste mohli být v Americe jako zajíc v zelí a mnouti si spokojeně ruce, že jste vyvázli. Už je pozdě a co se nasuje na naše hlavy, sami sobě přičtěte. Já jsem tu nevinen.«

»Kdy bys mlčel, perhubo!« osopil se Skoba.

Uražen Amerikán obrátil se na Skobu: »Pane, zdá se, že nevíte, s kým máte čest. Jsem sir Matěj Kazbunda, doktor lékařství z Milvánek ve Spojených Státech amerických. Zde se račte poučit o mé vážené osobnosti.«

Vyňal navštívenku a podával ji Skobovi řka: »Zde je to černé na bílém.«

Skoba na to posupně: »A kde máš to modré na bílém, s kterým tě do Ameriky vypravily Stožice? Zahojilo se již? Přeješ si obnovení? Či snad ti toho málo bylo a chceš, abychom ti dali červené na bílém? To se ti snadno může stát, já sám ti ochotně posloužím.«

Amerikán neměl odpovědi. Přání takové nechoval nikterak. Poodstoupil, a Skoba se obrátil k obci slovy:

»Ve mně všecko vře a bouří, pomyslímli si, že snad jen píď času dělí nás od vojny. Znáte mě, sousedé, víte, že nejsem zbabělý. Naši předkové bývali hrdinové stateční, a mně se zdá, že mám pořád ještě v žilách tu starou českou krev, která nestrpěla křivdy ani urážky. Často jsem si myslíval, když jsem byl mladší, že by mi svědčila vojna a že bych se v ní neztratil. A kdy by u nás brali na naši českou vojnu, já bych, věřte mi, neoral s vámi Stožická pole a šel bych na ni. Už nejsem mladík, ale takový ještě nejsem, abych se lekal pouhého slova vojny, jako ctné naše sousedky. Nepokládám vojnu ani za trest boží, ani za nejhorší neštěstí. Neštěstím je tomu, kdo prohraje, ale já, kdy by bylo po mém, bych učinil všecko, abych vyhrál. Jeli vojna trestem božím, není trestem božím vítězi, nýbrž poraženému a vítězi je slávou a požehnáním. Z toho i slepý vidí, že Bůh nechce lidí a národů zbabělých, že je za zbabělost a nebojovnost trestá, dopouštěje na ně porážky a jejich následky. Bůh

je spravedlivý a trestati může pouze vinné a hříšné. Cítíteli se vinníky a hříšníky v očích Páně, modlením k Němu neodvrátíte od sebe trestu vojny, jestliže vám už přisouzen vladařem nebe i země. Jak se očistit? Jak ukázat Hospodinu, že hříšníci se již polepšují a z bab chtějí býti statečnými muži? Nejprve tím, že mysl neklesne a na všecko se připraví. Co se koli díti bude, díti se bude bez potazu s námi. Ale kdy bych byl na potaz vzat, řekl bych, že právě tato vojna, o které pořád slyšíme, byla by nám sedlákům velice nevhod. Jestli kdy, nyní bychom potřebovali pokoje, aby se dodělalo veliké dílo ve prospěch selského stavu, zřízení selských fideikomisů, jak to obmýšlí kníže Egon. Až by toto dílo bylo hotovo, řekl bych: S Pánem Bohem, ať je vojna s kýmkoli, každého v Čechách uvítáme jak se patří na nepřítele! Ale nyní budiž mír, budiž pokoj! Míru a pokoje si Skoba žádá se vší Stožickou obcí.«

»Co nám asi poutníčkové přinesou?« ženské vzdychaly opět, málo dbajíce bojovného ducha Skobova.

»Selské fideikomisy!« ozval se soused Linhart. »Což hezké by to bylo, ale kudy na to? Já myslím, že šlechta nikdy nedopustí, aby sedláci měli zrovna takovou ohradu kolem svého majetku, jak oni, a tuhle souseda Skobu mám rád, ale že by kníže Egon zůpravdy chtěl v tom sedlákům pomocnou ruku podat, nezdá se mi.«

»Vím, co vím,« dotvrdil svoje slova Skoba, zůstavuje u sebe bližší vysvětlení.

Do hovoru se vmísil Bakula: »Já jsem jako nevěřící Tomáš. Neuvěřím, dokud se nepřesvědčím. Neříkám, že by nám selské fideikomisy byly na škodu. Nebyly by. Ale ta věc má ještě čas.«

»To jest,« řekl Skoba, »budeli vojna, věc naše prodlí kdo ví jak dlouho, ale my ji už nesmíme pustiti z rukou ani z mysli, abychom byli stále připraveni.«

Kdy by Skoba byl Tenderou, Bakula by ho byl jinak sekl; ale že to byl Skoba, spokojil se jen mírným požahnutím: »Sousedu Skobovi všechna čest, ale já od knížete Egona o selských fideikomisech ještě ničeho nevím.«

»I sousedu Bakulovi všechna čest,« odplatil mu Skoba, »ale mně není známo, jakou instancí je Bakula pro knížete Egona.«

Tendera přiskočil ke Skobovi: »Pro knížete pána on, Bakula, není instancí, ale pro kozu staré Třepáčkové.«

»Pro jakou že kozu?« vzkřikl Bakula.

»I, pro kozu staré Třepáčkové,« ozval se Tendera. »Vrtěťova kráva zabučela, že kozel smrdí, a koza staré Třepáčkové jí na to odmečela, že ji obžaluje u strejčka Bakuly pro urážku na cti všeho kozlího rodu, jí že kozlovina voní.«

Bakula vyskočil a rozehnal se na Tenderu pěstí: »Za to tě potrestám! Celá hromada to slyšela, jak mne urazil, a to mi dělá od malička, kde se potkáme! Již toho mám zrovna dost!«

Tenderův Vítek skočil před svého otce: »Mne udeřte,« zvolal, »máteli kuráž!«

Bakula spustil pěsť a obrátil se k obci: »Zde vidíte Tenderovo plemeno! Jaké dřevo, taký klín, jaký táta, taký syn. Bylo to někdy v naší obci, aby mladší zdvihl ruku na staršího, chlapec na strýce, pacholek na hospodáře?«

»A já nejsem žádný váš pacholek!« zaječel Vítek, hluboce uražen slovem, které ve vsi bývalo a mnohým dosud bylo ctí.

»A tak odpusť,« vece Bakula mírněji, pozoruje, že ne celá hromada jest na jeho straně. »Myslil jsem, že jsi už dorostl na pacholka, a zatím tys ještě pohůnek. Tebe ať si táta vytrestá, nekáraný, anebo představený, až se vrátí, ať ti dá od slouhy vyplatit pardus pařenou metlou.«

»Mně pardus,« Vítek se sápal, »a od koho?«

»Od koho! Přece od slouhy, od posledního člověka v obci, od táty Marjánina, tvé posvícenské tanečnice, za kterou jsi běžel od muziky na potok, když ji, mošnu, vlastní matka koštětem z hospody vyhnala.«

Od kovárny se ozvalo úsilné vzúpění a současně zlomyslný smích. Všichni věděli, že to vzúpěl Marjánin otec a zasmál se kovář. Nastalo ticho jako v kostele, takové ticho, že zřetelně rozuměti bylo komediantovi, jenž dokončoval kratochvilnou hru slovy:

Desátého šťastně snědl sedlák Čvančara,
zahrajte mu interádu: tramta, tramtara!

Drobné obecenstvo hlučíc a smějíc se pospíchalo ke kapličce, kde mezitím Marjána předstoupila před Bakulu, jenž tak drsně se dotkl jejího dobrého jmena, i před ostatní hlaváče. Pravici si položila na hruď, oči obrátila vzhůru a pravila klidně a tiše jako člověk mnoho přebolevší, kterému již žádná bolest není novou a nemůže mu způsobiti takovou muku, jako byla vytrpěná:

»Strýčku Bakulo, Bůh vám odpusť! Ublížil jste mi. Nikdy jsem s Vítkem Tenderovým ničeho neměla.«

»Ještě by scházelo, abys měla!« zvolala za jejími zády pastýřka, matka Marjánina, a háky kostnatých prstů jí zaťala do ramene, aby ji odvlekla. A lála jí hněvem, jejž považovala za spravedlivý: »Nestydo nestydatá! Čeho jsem se na tobě dočekala, ty osobo drzá, opovážlivá! Nevíš, čí jsi? Smíš ty takhle předstoupiti před obec a sama za sebe mluvit?«

Některým se jednání matky Marjániny velmi líbilo. Byli to nejen obecní hlaváči, nýbrž i starý Beranička, jenž kromě baráčku a skrovné úspory na rakev a pohřeb ničeho neměl, ale přece byl v obci prvou osobou, co se týkalo vážnosti. Starý Beranička byl si vědom, že je vážen, byl na to hrd a dbal, aby si úcty sousedů zasloužil. A zasluhoval si jí tím, že byl schránou obecních tradic, strážcem mezníků a mezí, ochrancem dobrého mravu i zděděného společenského pořádku dle starých ponětí. Beranička pravil:

»Dobře činíš, pastýřko, chvála ti za to. Řepu okopávej, a budeš mít hodnou řepu; dceru trestej, a budeš mít hodnou dceru. Každý pták svého hejna se drž, v hejně cizím ho uklovají. Děvečka služebná věrně hospodáři služ, ale nezapomínej, že nejvěrnější službou se nezasype příkop, který dělí čeledína od hospodáře.«

Kojan přikročil k pastýřce, odtrhl její ruku od Marjány a postavil se mezi matku i dceru řka: »Pastýřko, ty jsi matka Marjánina, ale já jsem její hospodář, na mne jsi přenesla, pokud bude u mne sloužit, svoje povinnosti k ní. Neubližujte Marjáně, hodnému, pracovitému, spořádanému, nábožnému děvčeti! Marjána s Vítkem žádných spádů neměla!«

»Je nábožná,« rouhal se Bakula.

»Neměla,« tvrdil Vítkův otec.

»A jak to víš, Kojane?« tázal se Skoba.

»Svěřila se mé manželce. Již tehdy se svěřila. Je nevinná.«

»Nevinná a nábožná,« rouhal se Bakula. »Budeteli potřebovat ještě jednoho svědka na to, pošlete pro kaplana Kroihera, Marjánina zpovědníka. To jsou tři spolehliví svědci, že Marjána je nábožná a nevinná i Vítek Tenderův, Kojan a páter Kroiher.«

Bakula se zlobně odvrátil a odplivl. »To ti za to,« pravil si v myšlenkách, »děvko pastýřova, že Vítka odvádíš nevěstám, které na něj mají právo — nemusí to být zrovna naše Anýžka.«

»Je nevinná a nábožná,« svědčil Kojan pevným hlasem.

»A co ty svědčíš, Vítku?« tázal se Bakula.

»Já na ní žádné viny nepoznal,« Vítek odpověděl, »ale od toho posvícení, co vaše Anýžka, strýčku Bakulo, vyházela celou hospodu, jsem s ní nemluvil.«

Marjána stála s hlavou pochýlenou, ale klidna. Tváře její, dříve jako polívané, dávno už neměly někdejší svěžesti, ale pořád byly hezké a mladé. Oč jim ubylo svěžesti, nahradily jim větší vážnost a jemnost. Pohled černých očí nebyl jako býval veselý, ale přibylo mu hloubky. Když se Marjána mimo všecko své nadání náhle octla na soudě obce, bledla, ale zachovávala důstojnost a přítomnost ducha, teprve při posledních slovech Vítkových zachvěla se osykou. Rázem jí v duši oživěly city dětinské lásky, které k Vítkovi chovávala, když spolu chodili do školy i ze školy, když spolu později krávy pásali a na pastvě rejdili a tančili, hrávali si, oheň přeskakovali, o pečené brambory spolu se dělívali, z jednoho kadloubku pívali. Nyní Marjána ví, že smělého, pánovitého a drsného Vítka více měla ráda, než mezi dětmi bývá, nyní teprve rozumí svým tehdejším citům k němu. Ale když dospěli za leta pasácká, přestaly mezi nimi styky, a city Marjániny k Vítkovi nevyvíjely se a jak jí se zdálo, krněly. Až přišlo ono osudné Stožické posvícení. Marjána bez vědomí matčina, pouze s dovolením hospodyně Kojanky šla k muzice. Vítek, nemoha se v tanci shodnouti s Anýžkou, chopil se jí, Marjány, a jí bylo, jako by s ní tančil z hospody na dvůr, ze dvora na ves, ze vsi do polí a na luka, z luk do lesů, z lesů

kamsi do neznámých končin, kde víko nebes dopadá na zemi. Marjána neviděla, neslyšela, jen pocifovala v srdci nevýslovnou blaženost, takovou blaženost, že dosud jest jí teskno i sladko, když si na ni vzpomene. Byla jak omámena, a vzpamatovala se teprve, když se na ni počaly sypati rány matčiny, pro niž doběhl strýček Bakula. Přes celou ves ji rozhněvaná matka hnala do pastušky. Z pastušky se vykradla na potok, aby si tam poplakala a své hoře požalovala potoku, i vrbám a olším na potoku, jež bývaly svědky jejího štěstí v dětských hrách a tancích ... Vítek za ní přišel. Dovtípil se, že bude na potoce, nikde jinde. Oběma srdce pravilo, že nikoli náhodou se na tomto místě nalézají, že jeden i druhý přichází sem hledati minulost, která jen se mihla a přeletěla jako padající hvězda. Vítek Marjáně nabízel, že si ji vezme a žádnou jinou. Když Vítek takové slovo vyřkne, platí. Svolení rodičů by si vybojoval a vyvzdoroval, na to on je. Pastýřova Marjána byla by zámožnou tetou Tenderovou a měla by za muže chlapce, s kterým vodívala takové krásné hry a reje ... Dříve Marjáně nebylo jasno, co k Vítkovi cítí, ale nyní, ve věku panenském a v tomto okamžení ví zřetelně a určitě, že je to, čemu mladí lidé říkají láska. Netají si v duchu toto slovo, přiznává si v duši, že má Vítka ráda, ale již je všechno marno! Kdy by Vítek byl desetkrát víc a Marjána desetkrát míň, kdy by Vítek před ní každou stezku zlatem dláždil, Marjána by mu již ruky nepodala a z lásky se nevyznala. Ne, ne! Vítek se jí měl u muziky zastat, když matka přišla ji vyhnat, měl ji přede vší obcí k srdci přivinout a prohlásit: Marjána je má, věčně má, ani matce ji už ze svého náručí nepustím! — a přísné, prosté, pošetilé, uné matce měl říci: Marjánina matko, prosím za ruku vaší dcery. Ale Vítek, když se Marjánina matka v hospodě ukázala s koštětem, se zarazil, zastyděl, ustoupil, ani slovem se neujal své tanečnice, zapřel ji, vzdal se jí. A jako Marjáně rázem svitlo, že od dětství chovala k Vítkovi lásku, tak nyní mžikem se jí vyjasnilo, že je mezi nimi navždy konec a co se stalo, že se nedá odestat a napravit. Marjána Vítka odmrštila. To se stalo tehdy o posvícení, když Vítek od muziky za ní přišel na potok.

Výjev ten i všecko, co předcházelo, postavilo se Marjáně před oči, když tak náhle stanula před obecní hromadou, osočena Bakulou. Klidně, tiše a skromně pravila:

»Nejsem si žádné viny vědoma. S Vítkem Tenderovým jsem nikdy nebývala od těch čas, co jsme spolu chodili do školy a pásali. Neměla jsem, slouhova dcera, jít mezi rodovité dcerky k muzice, ale to se dovoluje každé počestné děvečce služebné, a hospodyně Kojanka mne k tomu měla, že prý nejsem nic horšího.«

»Pravda,« dosvědčil Kojan.

»Já ti dám, že nejsi nic horšího!« zvolala pastýřka a pohrozila dceři pěstí. »Ještě ty se budeš vypínat, kakuško!«

Mírněji otázal se Bakula: »A proč tehdy Vítek šel za tebou na potok? Řekli jste si, neli?«

»Nevím, neřekli,« odpověděla Marjána.

»A já to povím, před celou obcí to povím,« ozval se Vítek, »aby už byl jednou pokoj. Zastyděl jsem se, že mi byla tanečnice vlastní její matkou tak nectně od muziky vyprovozena. Zastyděl jsem se i za sebe, že jsem to dopustil a pocítil jsem, že jsem pohaněn zrovna tak, jako Marjána. A z hanby jsem se dohřál a sobě řekl: To musíš napravit za sebe i za Marjánu, kdo ti tanečnici urazil, tebe urazil, a ty si Marjánu vezmi, všem na vzdor si ji vezmi: svým rodičům na vzdor, jejím rodičům na vzdor, vám, strýčku Bakulo, na vzdor, vaší Anýžce na vzdor, Marjáně na vzdor, sobě na vzdor! A šel jsem za Marjánou, abych jí nabídl ruku!«

»I ty necudo,« sápala se pastýřka na dceru, »já ti dám, aby ti Tenderův Vítek nabízel ruku, takový sousedský synek slouhově dceři!«

»A Marjána?« tázal se Bakula svrchovaně zvědav.

»Mne odmrštila.«

Všichni se divili, hlavně v chumáči ženských šumělo to jako v úle. Nikdo nepochopoval, kterak Marjána mohla Vítka Tenderova odmrštit, svoje štěstí zahodit a zůstat pastýřovou Marjánou.

»I ty nezdárnice,« opět jí činila matka, »já ti dám Vítka Tenderova odmrštit! Co si pomyslí strejček Tendera! Nevíš ty, co jsou Tenderouc?«

Na obecní hlaváče vyznání Vítkovo hrubě neúčinkovalo, ani na jeho otce a Bakulu. Nerozmyslná mládež mívá všelijaké bujné nápady, které rozmyslní rodiče nemohou předvídati. Když Marjána Vítka odmrštila, nic se nestalo. Bakula se dokonce Marjány zastal.

»A co ty, pastýřko, Marjánu pořád pereš? Takové hodné děvče! Marjána ti hanby neudělá. Jeli jí u Kojanů malá mzda, ať jde ke mně, přidám jí.« A na Vítka se obrátil: »A co ty, chlapče Vítku, říkáš, jako by naše Anýžka tančila špatně? Jak pak ty můžeš o Bakulově Anýžce mluvit, že něco dělá špatně a neumí?«

»Když jsem se od potoka vrátil do hospody,« Vítek dal odpověď, »viděl jsem Anýžku, s jiným tančila dobře, ale se mnou se nestrefila.«

»A co se ona, Anýžka, potřebuje s tebou strefovat?« obořil se Bakula. »Sám se strefuj! Mohlli se jiný strefit, mohl jsi i ty.«

Vítek se Bakulovi postavil: »Ona, vaše Anýžka, není marná, neříkám. Všecko dokáže, což o to, ale teprve, až ji zheverují. Tuze mnoho potřebuje, aby se rozkývala. S jiným tehdy zatančila dobře, ale prve musela se rozehřát a hospodu vyházet, ledová panna. Ale řekněte jí, strejčku Bakulo, ode mne, ať mi toho po druhé nedělá, že nevím, co se stane: mohl bych tomu druhému krk zakroutit!«

A hle! Strejček Bakula se pro smělá slova na Vítka nerozzlobil! Nastavil naproti nim ucho a lapal je, ačkoli se posměšně ušklíbal.

Pod lípu přibyl František Uhlík, jenž si po obědě vyšel do Stožic pozorovat, jak na lid účinkovalo kázání Semerákovo. Na návsi uviděl komedii. Zašel si na ni, ale přišel už jen k tomu, jak český sedlák Čvančara posledního Prajza snědl a jak mu za to troubili tuš. Uhlíkovi bylo vhod, že jen drobné obecenstvo komedii poslouchalo. Zdržel se, až se rozešlo, a když komediant vylezl, Uhlík se ho zeptal:

»Je to pravda, co jste v komedii hrál? Byl jste při tom?«

Komediant (jmeno jeho bylo Najpaur), vida před sebou »pána«, zamrkal chytře očima a řekl, aby se pro jeden případ pochlubil, pro druhý ostřehl: »A nevím. Možná, že ano, možná že ne. Mám ji od Košuby, račte vědět, četnického strážmistra ve Vodňanech, a on mi ji odevzdal, račte vědět, jako od samého Píseckého pana krajského Urbana. Račte vědět, kdy by přece byla vojna, mám dodávat lidu kuráže.«

»Co vám za to Košuba dává?«

Komediant se kroutil, nechtělo se mu odpovědět.

»Zadarmo přec ani kuře nehrabe,« vyzýval jej Uhlík. »Či vy tak málo svůj umělecký výkon ceníte, že ho nepokládáte za hodný odměny?«

Komediant se kroutil ještě víc, když neznámý pán udeřil na jeho uměleckou žílu.

»Račte vědět,« rozchvástal se, »to všecko teprve přijde. Obecenstvo mi platí před komedií, a co vy myslíte, přijde po komedii. Až se oblízneme jako sedlák Čvančara po posledním Prajzovi, na všecky se dostane, řekl mi pan strážmistr Košuba. Snad přijde kříž, snad budu do stavu povýšen — nu, račte vědět, ani já nemyslím, aby kuře darmo hrabalo.«

Uhlík na komedianta upřel své vyzývavé modré oči, jako by komedianta přibíjel.

»Aha,« řekl, »hříšky vám odpustili, hezkou řádku krádeží, podvůdků a šibalských kousků, a poručili vám za to komedii hrát!«

Komediantovi bylo jako před soudním vyšetřovatelem. Nevěděl, co odpovědět, co zapřít, k čemu se přiznat, aby mu neuškodilo.

»Nu, nu,« rozdurdil se Uhlík, »což se bojíte úst otevřít?«

»No tento, ono tento —«

»Ve vašem prospěchu se vás ptám. Vy přece nejste k tomu, abyste zadarmo pracoval! A nestaneli se, co v komedii hrajete, nesnílí Čvančara ani jediného Prajza, nesníli ho ani český sedlák, ani celé Rakousko, a budeli naopak od něho bito, co potom bude s vámi a s vaší komedií? Nikde se nebudete smět na návsi ani ukázat, Košuba zapomene upozornit, že vám byla slíbena odměna, ale vzpomene si na vaše hříšky. Nedovede vás k panu krajskému, ale k panu sudímu. A to by ještě nebylo nic, ale což,

kdy bý naši prohráli a Prajzi vyhráli a přišli sem a řekli vám: sám jez!«

Plaché srdce komediantovo se zachvělo.

»Doba je vážná,« řekl opět Uhlík, »nevhodná ke kratochvilným komediím.«

»Ale co mám dělat, vzácný pane? Je to moje řemeslo.«

»Době se máte přispůsobovat. Ve vážné době vážné věci, vážná slova. K míru nabádejte lid! Český lid je rozjímavý a nábožný, třeskot zbraní není jeho uším příjemný. A rád zpívá, radost i žalost, obavu i starost rád vyjadřuje písničkami. Jak vám mohlo nenapadnout, abyste si složili pěknou nábožnou písničku o věčném míru, a s tou písničkou chodili ode vsi ke vsi, od statku k statku, od baráčku k baráčku. Písnička by se líbila, lidé by se o ni drali, — to mohlo být prášků, a vdolků, a lívanců, a vajec, a másla!«

»Pane, to mohlo být!« přisvědčil komediant, duše podlá a zištná. »Fany!« volal na ženu do vozu, »honem udělej pro mládence a panny písničku o věčném míru, a jak bude, vydáme se k Jindřichovu Hradci, aby nám ji pan Landfras vytlačil.«

»Budeli zdařilá,« podotkl Uhlík, »sám si jí zamluvím několik set.«

Komediant vyvalil oči.

»Fany!« volal zase, »honem do toho, honem skládej!«

»Závdavek na pět set kusů dávám napřed. Vezměte. Písnička ať je pěkná, pohnutlivá, a nota dojímavá. Rozpláčeli posluchače, tím lépe. Nám je třeba míru, za každou cenu míru, my jsme národ' pokojný, nebojovný. A nechceli nám dát mír soused, ať nám jej dají naši, sami si jej dáme!«

»Toť se ví,« svědčil komediant, nechápaje smyslu a tím méně účelu slov Uhlíkových. Ale to se mu líbilo: sami si mír dáme, nepříteli na vzdory, podívá se on, co dokážeme! »Ať si přijde, nehneme se, jako by ho nebylo, chceme pokoj, a kdo nám smí v tom bránit?«

»Dobrá. Až se vrátíte, ve Vodňanech mne naleznete. Budeli písnička účinlivá, ještě víc jí koupím, než jsem slíbil.«

S tím šel Uhlík pod lípu a neslyšel už, kterak komediant Najpaur a Fany, jeho žena, se uradili, že budou hrát i komedii o Čvančarovi, i zpívat mládencům a pannám písničku proti vojně.

Pod lípu došel právě, když Vítek Tenderův pronesl slova: zakroutím mu krk. Uhlík myslil, že hrozba nikomu jinému neplatí, leč Prušákovi. Nebylo mu milo, že naleza tak bojovnou náladu. Domníval se, že je to účinek komedie. I řekl:

»Bůh vás pozdrav, stožičtí sousedé! Přeju vám dobrého odpoledne a všeho jiného dobrého, zvláště, aby vás válečné časy minuly. Vítku Tenderův, Prušákovi se krk nekroutí snadno jako huse.«

»Co se o ně berete?« tázal se Skoba.

»Co bych se o ně bral? Co je mi po nich? Nic, ale po vás mi je, protože jste moji rodáci Češi. A říci vám musím, že s Pru-

skem Rakousko bude míti vojnu těžkou, zvláště nebudeli Prusko samo a budeli s ním Sardýn.«

»Na Sardýna děláme takhle,« ozval se Vítek a udeřil se pravou dlaní o skrčený levý loket — výsměšný a urážlivý pohyb, který je vyzváním do boje na život a na smrt.

»Nechvastejte se a nekasejte se, na to jste příliš vážní. Víte o vojně, kterou Prusy vedly s Marií Terezií. A co byly tehdejší Prusy proti nynějším! Je to stát mladý, silný a zdravý, stát, který má před sebou budoucnost. Mohu o něm mluvit, proto že jsem dlouho žil v Berlíně a všecko zevrubně znám. Chceteli najíti zemi, kde panuje vzorný pořádek, zajděte si do Prus. A není tam jen pořádek, nýbrž spravedlnost úřadů a mravnost obyvatelstva. Obyvatelstvo má svobodu, ale když jde o obranu vlasti, každý muž koná pro ni vojenskou službu, a koná ji ochotně, ať je bohatý nebo chudý, a rád se podrobuje tuhé vojenské kázni, bez níž není silného vojska. Kázeň, jíž se přiučili u vojska, mužové si odnášejí i do občanského života a i v něm ji zachovávají. Mají nejlepší zbraně, ručnice nabíjejí ze zadu patronami už připravenými, a než rakouská puška vystřelí jednou, pruská dá dvacet ran i víc. To je tolik, jako by jejich armáda byla dvacetkrát silnější a jako kdy by jeden rakouský voják šel proti dvaceti Prusům. V takovém zápase nebude možno vyhrát čepicemi a především by bylo třeba stejně spořádaných poměrů v státě, z čehož by se narodila v občanstvu láska k státu a obětavost za něj, a potom by bylo třeba rovného pokroku s nepřítelem.«

»Bohpomozi!« šeptaly ženské spínajíce ruce a oči obracejíce k nebi.

»Co tu dělat?« ptali se mužové.

»Takové otázky přicházejí pozdě a neměli byste je dávati vy sedláci, vy národ, nýbrž ředitelé státu. Již se nedá nic dělat.«

»Aspoň modlit se můžeme,« řekl Kojan, za kteréžto slovo jej stihl zlobný a pohrdlivý pohled Uhlíkův.

»Ó ano, ano,« rouhal se, »ozbrojte se naproti pruským jehlovkám růženci a postavte se jim, až rakouské vojsko ustoupí!«

Obec všecka se lehce zachvěla. Rozumělať, že Uhlíkova slova znamenají: Už vám není pomoci, už vám ani Bůh nepomůže, ani modlení k němu. Skoba se mračil a na židli vrtěl, nadutý Bakula jako by se scvrkl, Vítek Tenderův rozpačitě přešlapoval, Kojan se zamýšlel.

Tu povznesl hlasu svého starý Beranička: »Nebuďte malé mysli, lidé! Ještě se nám poutníci z Prahy nevrátili a poselství nám nevyřídili. Doufejme, že nám přinesou novinu blahou: vojny nebude! A nebude, povídám, dokud nám není dáno znamení Hospodinem! Ať je nepřítel stokrát silnější, vojny nebude bez dopuštění božího!«

Chlapci po druhé přiběhli od Žlábkova vršku a volali po návsi:

»Už jedou! Poutníci jedou!«

Kovář se přihábroval ke kapličce a zvonil poutníkům na přivítanou.

Když poutníci dojeli návsi, slezli s vozíku, jenž prázden jel do dvora Petra Kojana, představeného, jemuž náležel. Poutníci zaprášeni, o hole se opírajíce, na zádech nesouce vyprázdněné rance, kráčeli ke kapličce: vysoký Petr Kojan prvý, nosatý, plecitý a klečkatý soused Hromada podle něho, poutnice za nimi, a za poutnicemi chlapci, kteří byli na Žlábkově vršku na stráži.

Tváře poutníků byly velmi vážné a důležité, jako byl účel jejich výpravy. Obec, skupena kolem kapličky, s břehu jim dychtivě hleděla vstříc.

»Co pak nám asi nesete, poutníčkové milí?« slyšeti bylo tiché otázky jako vzdechy.

A poutníci již pod kapličkou zamávali klobouky a pozdravili: »Pochválen buď Ježíš Kristus, Stožice!«

»Až na věky, boží poutníčkové,« Stožice odpovídaly mnohými hrdly najednou. »Zdrávili jste putovali?«

Poutníci se zastavili dole pod kapličkou, čela si utírajíce.

»Zdrávi jsme došli, zdrávi se vracíme, chvála Bohu.«

»A co nám nesete pouti?«

»Vzkazuje vás pozdravit sv. Jan Nepomucký, svatý Václav a celá matička Praha.«

»Aby se jmeno jejich posvětilo. A co nám máte vyřídit od matičky Prahy nového?«

Vysoký Petr Kojan se vztyčil, tváří se obrátil vzhůru k obci a oznámil: »Vojna bude!« A když oznámení učinil, hlava mu sklesla smutně a starostlivě.

»Vojna bude!« dotvrdil soused Hromada a poutnice zavzdychaly.

Starý Beranička ještě seděl. Nyní se vzchopil, protlačil se ke kapličce, postavil se na kraj břehu, kynul berlou, aby bylo ticho, že chce promluvit a hlasu nemá, aby hluk mohl přehlučet. A když nastalo utišení, zvolal dolů k poutníkům vysíleným hlasem kmeta: »Znamení! Znamení!«

»Dřevo promluvilo!« ohlásil Petr Kojan.

»Dřevo promluvilo!« dotvrdil za ním soused Hromada.

Starý Beranička se poznamenal křížem a řekl: »Pane Bože, divné znamení! Vojna bude! Divná to vojna bude!« A vrávoral k své židli.

V zástupu mužů to hlučelo, ženské vzdychaly, některé matky, mající syny vojáky, zaplakaly, a pláč matek nakažlivě účinkoval na drobné děti.

»Vypravujte, vypravujte, boží poutníčkové!« pobídl starý Beranička.

Poutníci se mezitím vítali se svými rodinami, s blízkými sousedy a s každým z obce. Mladší jim celovali ruce a každý jim vzdával úctu podle svého věku a stupně.

»Vítám z boží pouti,« znělo odevšad.

Hromadka Hromadovi padla do náručí, z něhož on se dobýval. Petr Kojan zdvíhal své nejmladší dítě, pacholíčka, do povětří a líbal. Zatím poutníkům mužům podstrčili židle, a poutnice se vmísily mezi ženské hlavy.

»Vypravujte, boží poutníčkové!« starý Beranička pobídl opět, ale prve, než promluvili, poutníci museli ještě cos pilnějšího vykonat: rozvázati rance své, vyndati z nich obrázky a prstýnky a podíleti.

»Od svatého Jana,« říkali při každém dárku. Velkou škodu si neudělali: dvanáct olověných prstýnků s namalovaným zeleným očkem bylo po krejcaru. Děti si je navlékaly na prstíky, jedno se druhému chlubilo krásnou »poutí« a každé myslilo, že jeho »pouti« je nejhezčí a nejdražší, i nepochybovalo, že jeho prstýnek je z čistého stříbra. Ukazujíce si dárky a prouce se o jejich cenu, nepozorovaně se odklidili zpod lípy. Školáci a výrostkové dostali po obrázku; potěšeni si je prohlíželi a různo se rozcházeli. V otevřených rancích byly ještě vzácnější »pouti« pro rodiny a blízké příbuzné poutníků: prstýnky zlaté, t. j. mosazné, obrázky malované, hračky dřevěné, červeně natřené, růžence dotýkané, modlitby do černé kůže vázané. Děti poutníků se ulebedily kolem rozvázaných ranců, obdivovaly se, hádaly, čí která pouť bude. A mimo ně zbyli pod lipou jen lidé dospělí, mužové i ženy, aby vyslechli poselství z Prahy. Sedláci, chalupníci i domkáři stlačili se v úzký kruh kolem poutníků. Za kruhem pro sebe stáli dva domkáři, odněkud až ze Zátaví Zemek, odněkud až ze Šumavy Špirhanzl, kteříž se přistěhovali do Stožic několik tomu let, když doslechli, že je dáno »konstitucí,« čemuž rozuměli tak, že se znova bude děliti země, a protože Stožice dobrými grunty byly široko daleko známy, vybrali si je za nové bydliště.

»Dřevo promluvilo,« jal se vypravovati představený, »plná je toho Praha. Žije tam v Praze na Malé Straně jakýsi doktor, všecko mu říkají Horst, a ten umí učinit, aby dřevo mluvilo. Dokud dřevo mluvilo věci, které byly pánům a úřadům po chuti, nikdo proti němu nic neměl. Ale když dřevo promluvilo, co se pánům a úřadům nelíbilo, hned byl jat, do žaláře uvržen a nedlouho do pouti Svatojanské byl postaven před hrdelní soud.«

Druhý poutník, strýc Hromada, doložil: »Rozumějme: nečekali s tím až do sv. Jana, až bude v Praze národ, aby ho pánům nevytrhl a neosvobodil, toho doktora Horsta.«

»A co dřevo promluvilo?« tázal se starý Beranička.

Představený dál oznamoval: »Promluvilo, že rakouští národové odpadnou od víry katolické a se vzbouří, a vojsko nebude spolehlivé.«

A strýc Hromada doplnil: »Ještě dřevo napsalo, že Židé dočkají se pádu, a lichvářům že váčky vyprázdněny budou.«

»A jaké to dřevo promluvilo a kterak?« dotazoval se starý Beranička.

Představený vysvětlil: »Dřevo je stolek nějaký, všecko povídají, že kulatý a jednonohý, já ho neviděl ani soused Hromada.«

»Aby to nebyly liché čáry,« ozval se strýc Linhart, »když je to doktor.«

»Taky jsme si tak myslili, já i Hromada,« řekl představený, »a měli jsme na toho doktora podezření a nevěřili hned. Ale ten doktor při tom hlavní osobou nebyl, nýbrž archanděl Naël. A archanděl Naël ničeho nezjevoval tomu doktorovi zrovna, ale skrze čistou pannu, jmenem Luizu Hallerovu, kteráž u toho doktora sloužila. A když archanděl něco chtěl zjeviti, dotkl se té panny, jež hned upadla do náměsíčného spánku, a panna se dotkla stolku a stolek promluvil, a ten doktor Horst při tom všem nic jiného na práci neměl, jen ty výpovědi zapisovat.«

»Bývalli při tom kdo?« tázal se starý Beranička.

»Býval při tom nějaký pan Fullner, starší muž a velmi prý učený,« odpověděl představený.

»A čím je ten pan Fullner?« opět se tázal starý Beranička. »Bývají lidé učení jako tlustá kniha, a dráteník je ošidí.«

»Ten pan Fullner byl direktorem panství.«

»Tedy podvod nebyl možný,« prohlásil starý Beranička. »Co je direktor, i žida ošidí, a ošiditi se nedá. Můžeme tedy za pravé míti, co dřevo promluvilo, a běda nám, že promluvilo proroctví tak nedobré!«

Starý Beranička, jenž dotud vytrvale odmítal všecky pověsti o blízké válce, byl nyní přesvědčen, že válka bude a musí býti, poněvadž dřevo promluvilo. Jeho »běda nám!« bylo zvoláno z hloubi duše a s tou bezpečností, jako by sám prorokoval. Hlavy se pochýlily, oči se do země zahleděly, ústa oněměla a slyšeti bylo jen úsilné oddychování neblahými novinami stísněných hrudí.

»A kdy by to jen bylo všechno!« po chvilce se ozval poutník Hromada.

»Zlé pouti letos přinášíte, poutníčkové milí,« povzdechl starý Beranička. »Ale vyklopte již své rance docela, na ruby je obraťte, vysypte a vyprašte, ať se nám všeho zlého dostane najednou!«

Představený ještě okamžik váhal, jako by se rozmýšlel, máli učiniti po vybídnutí starého Beraničky a všechny neblahé zvěsti naráz vychrliti, načež pravil: »Ano, ještě horší proroctví přinášíme z Prahy! Na lidstvo přijde černý mor, jemuž dvě třetiny všech lidí padnou za oběť, a hrůzy budou takové, že lidé padat budou na ulicích i v poli jako mouchy. Řemeslník padne při svém nástroji, rolník při pluhu, dítě při hře.«

»Spas, ó Hospodine, národ svůj, spas ty, kdož doufají v Tebe!« volali mnozí křížem se znamenajíce. (Pokračování.)

Den 8. listopadu 1620.

Nad bojištěm smutným, Bělohorskou plání,
hluboká noc, temná, pozvolnu se sklání,
a jak těžký příkrov ohromného hrobu
mračna níž se nesou v tuto pozdní dobu.

Ale nejsou mračna to, co výše letí,
neboť vzduchem chladným cítíš vzdech se chvěti,
a ty kapky drobné, které zemi skrápí,
jsou spíš slzy bolné, v nichž se oko ztápí.

Nejsou, nejsou mračna, je to zástup duchů,
odkud vzdechy vanou dolů k tvému sluchu;
je to duší zástup, v nitru zápal vřelý,
které z lásky pro vlast tady krvácely.

Jsou již tomu věky! Výroční den právě
umřel na západě krve ve záplavě,
a v té noci po něm, po všecka jak léta,
zástup padlých hrdin k bojišti se slétá.

Jsou tu věrní Češi, čačtí Moravané.
V očích vpadlých všechněm láska k vlasti plane,
láska nehynoucí v neštěstí ni bolu.
A tak nyní stojí, jako padli spolu.

A tu nad bojištěm, Bělohorskou plání,
hluboká noc, temná, jak se níže sklání,
jejím smutným šerem, jež se v dálku třese,
shromážděných hrdin teskný hlas se nese:

»Národe i země! Vlasti, milá vlasti,
narozená v bolu, zmírající strastí,
ten tvůj osud smutný, budoucnost tvá bledá,
kdo jsme za tě mřeli, ach, nám spáti nedá.

Stokrát porobena, stokrát oslavena,
jiným v světě vzorem věky postavena,
zdali, vlasti milá, v kráse nehynoucí
v budoucnu se zaskvíš jako Fénix skvoucí?

Krása tvojich vděků, sláva nových dějů,
nevýslovný jas tvých lásky čarodějů,
to vše, pevným poutem nezištnosti spjato,
zda tě vznese výš, kde věčných světel zlato?

Či snad v době příští po vzkříšení jarém
osudu dech charý ovane tě zmarem,
po všech po zápasech, po všem žalu, trudu,
zástup dětí tvých že vhodí v hrob' ti hrudu?

Lásky je tak málo, vlasti, ve tvém středu,
že z nás mnohý smuten hledí ku posledu,
a když čela uzří chmuřit se tvých synů,
v duši cítí pálit věčnou naši vinu.

Nesvornosti klatá, supe dravých spárů,
dokavad nám budeš srdce drásat k zmaru,
dokavad nám budeš oči klovat z lebky,
símě ďáblem dané nám již do kolébky?

Pokořila jsi nás často během věků,
sžehla jsi nám na sta těla, ducha reků,
ó, jak ještě dlouho chceš nám nitro drásat,
a tam, kde my pláčem, divoce si jásat?

Vlasti, milá vlasti! Pochybnost nás trápí,
srdce žalem puká, slza oko ztápí,
to že o tebe jsme v nejistotě posud,
jaký úděl utká budoucně ti osud.«

Stichli věrní Češi, zmlkli Moravané,
a v jich vpadlých očích lásky slza plane,
lásky nehynoucí v žalosti i plese,
jejíž slovný ohlas v širou dál se nese . . .

Posléz i ten dozněl! Ticho zas se sklání
nad bojištěm smutným, Bělohorskou plání,
a jak v den by soudný, těžký příkrov hrobu,
zástup výš se vznesl v pozdní noční dobu.

Odletěli v dálku reci smutných časů,
zmizli jako ptáče v bouři, bez ohlasu . . .
Ach, můj Bože milý! Osud země chudé
jak je dlouho ještě v hrobě trápit bude? — —.

Josef Žemla.

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Naší vesnické povídce dostalo se poslední dobou cenného obohacení. Vyšla kniha, nazvaná *Jan Cimbura*, jihočeská idylla, kterou vypravuje Jindřich Š. Baar. (Nákladem Dědictví Svatojanského, str. 279.) Spisovatel, známý již povídkami dřívějšími, zavádí nás po půvabného kraje nedaleko Písku, do Putimě, Hradiště, Semic a nejbližšího okolí těchto vesnic. Seznamuje nás nejprve se sedlákem Kovandou v Hradišti, který se stal ve svém rodišti prvním starostou za nových poměrů po roce 1848. Tím jest vytčeno dějiště i doba, v které se děj počíná, a hned už tu máme také titulního hrdinu povídky. Kovanda si přijednává čeledína, Jana Cimburu ze Semic, selského syna, který po sedmi letech vrátiv se z vojny, byl na nevelike živnosti otcovské jaksi přebytečný. Kovandovi nedostalo se marně hodnosti prvního občana v rodné dědině. Byltˇ to sedlák znalý světa i lidí, ale při tom věrně lpící na domácí hrudě, na starých, poctivých mravích, zachovávající k rodákům i přespolním ušlechtilé tradice předkův a spojující bohaté zkušenosti jejich s výtěžky zkušenosti vlastní a bystrého pozorování svého. U takového hospodáře byl Jan Cimbura v dobré škole. Ale byl také učněm vnímavým a nadaným a mimo to přinesl si už z domova pěknou průpravu, kterou bylo třeba jen dále rozvíjeti. Dlouholetá služba vojenská v Italii a v Uhrách ho nezkazila, naopak rozšířila jeho obzor a posílila jeho lásku k domovině. Cimbura už z mládí nebýval větroplach; zdědil po rodičích jakousi vážnost životního názoru a usedlou povahu. Nebyl také mrzout, jen že veselí hledal jinde, než kde je spatřovali jeho vrstevníci. Miloval rolnickou práci i sebe tužší a práce řádně vykonaná byla mu zdrojem čisté rozkoše. Lnul ku přírodě, na niž nepohlížel pouze očima sedláka, odhadujícího vše dle možného užitku, ale i zrakem, pronikajícím v účelné zřízení a soulad vesmíru. Láska ke koním, význačná pro sedláky nejednoho kraje našeho, vyvrcholila se v něm v cit zvláště něžný a spojila se s obratností, s kterou Cimbura odchovával zvířata nadprůměrné ušlechtilosti. Široké daleké okolí vyprávělo si o podivuhodné síle Cimburově, ale síla ta projevila se jen tehdy, když bylo nutno její přispění.

Všecky tyto a jiné vlastnosti buď starosvětského sedláka jihočeského vůbec, buď Jana Cimbury jakožto individua zvlášť dokličuje autor řadou příběhů ze života svého hrdiny. Tím zároveň podává obraz selského života i s rozličnými zprávami čistě lidopisnými, pro něž všecka povídka zasluhuje živé pozornosti našich folkloristů. Býval' každý vesničan jen částí své obce, žil s ní jednotným způsobem, a nelze si ho vůbec mysliti odtržena od vesnického celku, leda že opustiv, jako zde Klásek, jeho cesty, sám se z něho vytrhl a od něho odpadl. Tak v Cimburovi charakterisován jest zároveň všechen lid jeho kraje. Charakteristika ta vine se třemi generacem

a představuje vývojovou stupnici od doby, kdy selský stav úplně se vyprostil z bývalé závislosti a nabyl také občanských práv, až po poslední léta naše. V souhlase s tím autor rozdělil svou práci ve tři části. V první vypravuje o Cimburovi, jak u Kovandů z čeledína stává se jaksi hospodářovým přítelem a společníkem; ve druhé, jak oženiv se s vdovou po svém soudruhu, hospodaří na jeho živnosti pro jeho děti a střádá také pro rodinu vlastní, ve třetí pak, jak z vlastní živnosti vybývá děti, odchází na výměnek a posléze jak se světem vypořádán skonává.

Za tří generací poměry na našem venkově arci nemálo se změnily. Nejen sama svoboda, ale především novodobý pokrok nemohl nepůsobiti podstatným vlivem na ráz vesnického života, na názory lidu a na jeho povahu. Spisovatel všímá si všeho, co přispělo k této změně, a věcně i správně postihuje činitele, jimž tu náležel podíl. Stavba dráhy, zřízení rolnických škol, hospodářské spolky a přednášky v nich, styk se vzorným hospodářstvím knížecím, poslanecké volby, hojnější účast mládeže na studiích, to vše a jiné věci způsobily, že Putimští sedláci, kteří jsou tu představiteli všeho kraje svého, přiblížili se ostatnímu světu nynějšímu, po výtce ovšem českému. Ale je při tom zajímavo, jak zároveň v mnohých příčinách přese všecky lákavé svody zachovávají zdravou, ušlechtilou část svého konservatismu. Právě tohoto konservatismu představitelem jest Jan Cimbura. Sám vzorný hospodář a poctivec starého rázu, Cimbura, vítá každé zvelebení selského stavu, ale nechytá se každé nabízené novoty horempádem. Napřed zkoumá, uvažuje, srovnává výsledky a potom teprve přemýšlí, hodíli se nabízená novota také člověku jeho druhu, či nic. Poučné jsou v té příčině jeho hovory s knížetem o poměrech rolnických, o hospodářské škole, o zřízení chudinském a j. v. Z vytčeného konservatismu také plyne, že v Putimi nenalezla půdy židovská pijavice, dost podobná Lepoldkovi, známému z nedalekého Vodňanska Holečkova. Dařilo se jí, dokud tu byl za stavby dráhy cizí živel, ale později marně rozpřádala své sítě; jednotlivé slabochy, kteří by se byli dali lapiti, zachránily rázné ženy. Žel, že u nás na venkově mnohem častěji se vyskytly Jezbery a Lepoldkové než nedobytní Putimané; mnohé kraje naše byly by nepoměrně hospodářsky silnější a tedy také pokročilejší. — Práce Baarova vůbec v ledačem upomíná na Holečkovy Naše. Netvrdíme, že vznikla z přímého vlivu jejich, ač by to nebyla nijaká vada, ale sama blízkost dějiště a sourodnost jednajících osob jest příčinou této vzpomínky. Kdežto však Naši, rovněž rozložení po generaci starší a mladší, jsou rozsáhlý obraz, z něhož vystupuje řada typických postav od Bakuly, Kojana, Králence, Skoby, Špírka až po Boubína, v Janu Cimburovi máme takovou postavu jedinou. Při tom Naši jdou do hloubky, zkoumají příčiny, jež působily na vývoj různých těchto typů lidových a na změnu životních poměrův a názorů lidu, kdežto Jan Cimbura jest založen více na dění vnějším, staví nenápadně a takořka jen mimochodem širokému čtenářstvu na oči vzor sedláka, který bez hlučných hesel žil ku prospěchu jiným i sobě a došel vnitřního štěstí a spokojenosti. V Našich jest mnoho filosofie,

v Cimburovi jsou jen praktické výsledky moudrosti lidové. Práce Baarova je především určena čtenářstvu širokých kruhů, pro něž sotva byla v posledních letech napsána kniha lepší, ale má zároveň všecky vlastnosti dobré povídky vesnické. Vyznačuje se také svěží, jadrnou a sytou mluvou, kořeněnou lidovými úsloví a pořekadly. Odchylek od správných vazeb jen nemnoho lze postřehnouti; náleží k nim na př. výraz »bolela *mu* hlava,« jehož autor důsledně užívá.

V Laichtrově sbírce »Žeň z literatur« vydala sbírku povídek R. Svobodová (str. 133). Jest tu především pět drobných obrázků: Pokání Blaženčino, Povídky o Bohušce, Koníček, O ubohé holčičce a Touhy. Společným znakem jejich jest, že postavy — anebo raději postavičky jejich jsou vzaty ze světa dětského, a to z různého prostředí, z mazlíčků rodin bohatých i z ubohých, nuzných sirotků. Spisovatelka nevypravuje, jak činívají spisovatelé pro mládež, vnějších příběhů ze života svých drobných hrdin, nýbrž obrací se spíše k jejich duším. Stopuje zvláště tužby dětí po předmětě, který jaksi nápadně se byl zakotvil v dětské představivosti a vniknuv do bláhového srdéčka vzbudil po sobě neukojitelnou touhu. Spisovatelka zakládá své prostičké obrázky na rozčarování, jež vzniká, když vznícená obrazotvornost dětská buď se přesvědčí o marnosti své illuse, anebo když silná tužba ukojena jsouc shledává, že byla buď bez podstaty, buď jiným na škodu. Kreslí pak je spůsobem, který svědčí o dobré, věcné znalosti dětské duše a který zároveň křehkou látku podává z míry poeticky, jemně, vkusně a naprosto přirozeně. Není tu ničeho strojeného ani nuceného, co nás zarážívá v povídkách dětských; necítíme tu vůbec nijaké tendence vychovatelské vidouce, že tyto půvabné obrázky se stejným požitkem může čísti dospělý, jako malý čtenář — a přec, jak účinně výchovně vyznívají na př. Povídky o Bohušce nebo Koníček! Tu je opravdu jednoduchými prostředky dosaženo výsledků ryze uměleckých i v pravdě výchovných. — Dobrou polovinu knížky zaujímají črty, shrnuté pod název V rodné vsi. V nich spojují se přednosti předcházejících obrázků se zájmem jaksi osobním. Spisovatelka oddává se tu kouzlu vzpomínek z blaženého dětství a oživuje v paměti své drobné příhody, jež zažila jako dcerka panského správce v moravské dědině. Srdečný, místy poněkud elegicky zladěný tón zachvívá těmito intimními příběhy a náladami a přibližuje je citu čtenářovu.

Mladý literát Quido Maria Vyskočil ohlásil se již několika knižně vydanými pracemi povídkovými. Z nich je i novella *Zvonice* (nákladem J. Šnajdra v Kladně, str. 80), kterou illustracemi vyzdobil A. Kašpar. Autorova fantasie, jak se zdá, ráda opouští půdu prosté skutečnosti a zalétá kamsi ve vysněné kraje, kde valně nesejde na tom, co zoveme pravděpodobností. Ve Zvonici zavádí nás k jakémusi poutnímu chrámu Sedmihvězdné Královny, u něhož žilo několik mnichův a k němuž se do roka valila sta a sta processí ze všech končin země. Přes to nevzniklo u chrámu obchodní město, ale byla pod jeho vrchem jen malá, stále stejně chudá vesnice. V ní měl nepatrnou kovárnu také hrdina této novelly, mladý Janoš, který byl po svém otci zároveň zvoníkem v poutním chrámě. Tento prostý muž

seznav, kterak jeden z mnichů káže sice přísnou mravnost, ale sám se oddává nezřízeným prostopášnostem, zhnusí si všechen život klášterní i chrámový, zhnusí si i vlastní povolání. Shledáť, že zvukem zvonů šálí důvěřivý lid a volá jej v místo klamu a přetvářky. Umínil si tedy vyprostiti nejprve sebe ze vší lži a potom pracovati o to, aby jeho krajané se očistili a žili novým, ryze duchovním životem. V krajance své Hanně našel ženu, která podivuhodným způsobem hned předem porozumívala jeho snahám a názorům, jsouc hotova obětovati »i život pro zachránění nového učení harmonické lásky, v jejímž symbolu chtěli souladiti svoje společné žití.« Hanna byla Janošovi »spolupracovnicí na díle veliké očisty a první učennicí jeho Zákona.« Rozhodli se odejíti spolu odtud »daleko, daleko za ty záhadné modré hory na obzoru, k nimž po léta dlouhého neklidu patřil s vroucí touhou a za nimiž rozkládala se ona nová svobodná země, v níž svobodní lidé uctívali Boha věčné svobody.« Ale zatím zahynul v troskách velikého zvonu, jejž rozbíjel, a jeho žena, přesvědčena, že muž »musel zemříti, aby byl nesmrtelný a proslavil svůj Zákon,« odešla sama k těm Modrým horám.

Spisovatel, jak se zdá, snažil se znázorniti myšlenku o mravní obrodě lidstva a o nápravě jeho náboženského smýšlení. Ale úmysl svůj provádí jakousi podivnou symbolikou, v níž je plno nejasnosti a při níž naprosto se nehledí k nejprostší reálnosti a možnosti. Neživotné hlavní postavy, snad docela negrámotné, ale rozvažující nabubřelými frásemi knihovými, naprostá neurčitost doby i místa, nejasnost čelné myšlenky a nekonkrétnost rozličných jevů podružných způsobují, že čtoucí probírá se těmito stránkami beze všeho hlubšího zájmu. K mlhavému obsahu pak dobře se hodí mlhavá, nejadrná forma; nalezneme tu opět a opět řady vět, v nichž se hrnou přívaly slov hluše a prázdně, nevzbuzujíce v nás ani obrazem, ani vlastním obsahem nijaké představy a nepůsobíce suggestivní silou. Či je to snad nové umění, jež bude pracovati podtrhováním slov a vět, jako zde se děje? Také jazyková stránka novelly není bezvadná; zvláště nehezká je věta »pak manželství *stávalo* zde proto...« (str. 58). *F. V. Vykoukal.*

Do 3. a 4. čísla letošní Libuše umístil Vácslav Vlček knihové vydání svého spisu »*Sněhy a ledy*, drobné příběhy a velké otázky.« Kniha řadí se k letošním publikacím »jubilejním,« ale liší se od nich valně svým obsahem i rázem. Dedikace je v těchto slovech:

»Věnováno světlé paměti **Ferdinanda Dobrotivého**, krále českého posléze zesnulého, jakož i **všech dobrých Čechů**, kteří na jaře r. 1848 pracovali k politickému vzkříšení českého národa a k obnovení českého státu.«

Následují slova stručného, jadrného úvodu autorova:

»Jest tomu právě šedesát let, co po všech českých krajích, v městech i vesnicích, z tisícův a tisícův nadšených prsou zaznívala hymna, která tehdy byla ještě královská:

»Bože, zachovej nám krále
Ferdinanda milého!«

Dobrotivý panovník, vyhovuje obecnému volání, ochotně svolil, aby v jeho říši na místo Metternichovské despocie zavedeno bylo konstituční zřízení s občanskými svobodami a jmenovitě také staroslavnému království českému aby vrácena byla historická práva jeho.

Tehdy ustavičné sněhy a ledy, kterými tvrdí nepřízniví po sta let usilovali národu našemu připraviti osud Loparův a Eskymákův, rychle překonány jsou jasnými, teplými paprsky slunce, jež konečně zase nad vlastí naší vzešlo a vykouzlilo v ní krásnou, radostnou vesnu. A tak se březnovými, dubnovými a květnovými událostmi r. 1848 v českých srdcích zakotvila pevná víra, že nám posléze nastala nová doba, že vláda věcí našich opět se k nám vrátí, že zbaveni nevolnických pout a násilného obmezování a utiskování, budeme opět žíti samostatný, svobodný, důstojný život a plodnou prací závoditi s pokročilými národy na poli osvětovém.

Avšak naděje naše byly hrozným způsobem sklamány. Jarní slunce v svatodušní týden náhle zaniklo v krvavé záplavě, a po té se obloha nad námi opět na stálo pokryla temnými zimními mraky, přinášejícími vždy nové mrazy, sněhy a ledy. Jestliže se jednou za dlouhý čas protrhly, — jako na př. po desíti letech despocie Bachovské, — stalo se to vždy jen na krátkou chvíli a přinášelo nám vždy jen nové, trpké sklamání.

Takový zůstal ráz nejnovějších českých dějin až podnes. Z nás, kteří jsme — třebas ještě v chlapeckém věku — byli očitými svědky slibného jara r. 1848, zbývají už toliko řídcí jednotlivci. Stojíce nad hrobem a přehlížejíce národní a politické zápasy české za posledních šesti desítiletí, vidíme, že v nich zmařen čas, vyplýtvány síly a obětovány životy dvojího pokolení našeho a že ovoce toho jest žalostně chudé; nitro naše proniká cit nevýslovné bolesti a hořkosti — obracíme oči k nebesům a z hlubosti duše voláme: ‚Povstaň, Hospodine . . .‘«

Vlčkovo dílo nepatří k obyčejným zjevům našeho písemnictví. Snad mu v kritické době, v níž český lid dostává do rukou knihové jeho vydání, bude věnována pozornost, které zasluhuje? —*an.*

Z dějepisné literatury.

Vítězství spojené armády rakousko-bavorské na Bílé Hoře nad vojskem českým, ubohým ve svých vůdcích i ve svých vojínech, znamenalo přirozeně potlačení obyvatelstva nekatolického, které došlo svého hlavního výrazu ve vyhnání nekatolíků z Čech. Imperialistická touha katolicismu po jednom ovčinci a jednom stádu vyjádřila a uplatnila se tu týmž způsobem, jak se jeví podnes podobné snahy v bojích náboženských, třídních nebo národnostních, kdy vítěz drtí obyčejně s touže odporností svého přemoženého protivníka, jako se to dálo v století XVII. Pohleďme jen na Poláky v Německu, s jakou rafinovaností vláda pruská je potlačuje, užívajíc při svém postupu veškeré pomoci německých národohospodářů, politiků, profesorů i novinářů. I německá morálka universitní podporuje všemi prostředky

jednání Pruska; vždyť objevila, že prý také sám veliký Goethe více než před 100 lety vážně se obíral problémem, jak poněmčiti Poláky!... Tu i tam postupovalo se násilným vyvlastňováním z domů i pozemků. A konečně nenalézáme v celém tom vypuzení nekatolíků z Čech tolik odpornosti jako v germanisačních plánech vlády pruské, pokud hledíme na událost samotnu bez jejích následků.

Vystěhovalci čeští rozptýlili se, jako kdysi národ židovský, po celém světě, po Evropě i Americe; všady, kam přišli, zaseli úrodné símě své životní vážnosti, pilnosti a pracovitosti, přispívajíce k zvelebení a povznešení všeobecného stavu vzdělanosti. Dějiny významu českých vystěhovalců ve vývoji jejich nových bydlišť nejsou ještě napsány, a teprve podrobné dějiny národohospodářské a sociální ukáží, zvláště v Německu, co kulturních prvků a obrození český živel do německých osad přinesl. Ovšem pro český národ byl takový vystěhovalec vždy ztrátou, neboť v několika pokoleních zapomínával úplně na svůj původ. Vystěhovalec sám zůstal a zůstává podnes Čechem, buď že si cizí jazyk řádně neosvojí, buď že kořeny mateřské země tkví hluboko v srdci jeho; avšak potomci zapomínají přirozeně často již v prvním pokolení.

Živým dokladem těchto tvrzení jsou dějiny Čechů Amerických, jak se nám jeví v práci Jana Habenichta, *Dějiny Čechů Amerických*, v St. Louis, 1907, seš. I.—IV., jež líčí osudy českých vystěhovalců a jejich dnešní poměry v státu Missouri, Texasu, New Yorku, Pennsylvanii, Marylandu a v ostatních východních státech. Přes čtvrt století autor dle své předmluvy věnoval na sbírání materiálu k svému dílu; »musel jsem,« praví, »jezditi do různých státův od Atlantického oceánu až k Tichomoří a od mrazivých Dakot až do smavého Texasu, abych zvěděl, kteří krajané byli prvními osadníky v tom kterém státu. Utrácel jsem těžce vydělané peníze, nedbal jsem obtíží cestování, nedal jsem se odstrašiti často i nevlídným a nekrajanským přijetím, rozeslal jsem na sta, ba na tisíce dopisů starým osadníkům a vynikajícím osobám ... Ničeho jsem se nelekal, jen abych sehnal tolik látky, by po mých krajanech, ať již dobré, či nedobré vůle, mohla býti zachována památka, *poněvadž po nás přijde na českou národnost ve Spojených Státech neodvratná a již již na všech stranách se objevující potopa.* A to právě bylo mým poctivým úmyslem a mojí snahou, nijakým sobectvím nezabarvenou, abych napsal něco, co by hlásalo českému národu, co synové jeho v dálné Americe vykonali, jakým životem žili, čím vynikali a čím hřešili, co udržovalo jejich národnost a co ji přivedlo k pádu.« A v čem vidí autor kletbu Amerických Čechů? »*Jest to naše nesjednocenost a z ní vyplývající nejen nekrajanské jednání, nýbrž přímo nenávist, na mnohých místech a ve mnohých případech tak prudká, s jakou se často neshledáváme ani u příslušníků dvou navzájem se potírajících národů!*« Český člověk tedy všade stejný, v Evropě i Americe ... Autor nás seznamuje s prvním známým českým přistěhovalcem 17. stol. v Americe, s Augustinem *Heřmanem*, jenž své statky v Marylandu pojmenoval »Českým panstvím« (Bohemia Manor), jednu z řek, panstvím tím protékající nazval »Velkou českou řekou«

(Big Bohemia River), druhou »Malou českou řekou« (Little Bohemia River) a část svého panství pojmenoval »Malá Čechie čili Tři české sestry« (Little Bohemia, Three Bohemia sisters); na mapě pak, kterou zhotovil, klade opět svou národnost do popředí, podepsav se: Augustine Heřmen, Bohemian; konečně na náhrobku si dal vyrýti: Augustine Heřmen, Bohemian, the first founder and seator of Bohemea manner — první zakladatel a osadník na českém panství. Osudy tohoto zajímavého českého vystěhovalce jsou pestré a byly i na angloamerické straně podle zásluhy častěji vypsány. Jiným vystěhovalcem 17. stol. byl Bedřich *Filip*, jenž si taktéž dobyl záhy zvučného jmena a jehož rod po přeslici podnes trvá. Také život tohoto muže láká spisovatele (Coopera a j.) angloamerické; vždyť do jeho krásné dcery Marie se zamiloval sám »Otec vlasti,« Jiří Washington. V 18. století přibývalo mnoho vystěhovalců, náležejících většinou k obnovené církvi českobratrské, jež sluje v Americe církví Moravskou »Moravian Church« a členové její »Moravians,« Moravany. Na přímluvu hraběte Mikuláše z Zinzendorfu, zakladatele církve Ochranovských bratří, obdrželi ve státu Georgie půdu, kterou pilně vzdělávali; brzo však odešli do Pennsylvanie pro různé rozmíšky. Stěhování počalo r. 1735, kdy přijel do Ameriky i první biskup moravských bratří v Americe, David Ničman, Moravan, jenž byl vysvěcen vnukem Jana Amosa Komenského, Danielem Arnoštem Jablonským. Svou osadu v Pennsylvanii nazvali Betlehemem. Potomci těchto moravských bratří zapomenuli však svou rodnou řeč, přijali cizí jmena a zachovali si vzpomínku na svůj český původ jen ve svém pojmenování »Moravští bratři.«

Po té líčí Habenicht dějiny osídlení jednotlivých států amerických a příchod Čechů v 19. století. Do státu Missouri přišel první Čech r. 1837; byl to doktor Šimon *Polák*, žid, který založil oční a ušní kliniku a ústav pro slepce; o českou národnost se přirozeně mnoho nestaral. Rázovitou osobou z vystěhovalců byl prof. M. Karel *Hrubý*, upřímný Čech a vlastenec srdce zlatého, jak o něm praví autor, který mimo jiné přednášel i na Oxfordské universitě v Miami. Prvý český kněz, který do St. Louis, hlavního města státu Missouri (ve kterém nyní žije asi 8000 Čechů), přišel, byl P. Jindřich *Lipovský*, syn rytíře Vácslava Lipovského z Lipovic; velikých zásluh získal si při zřizování české farní osady v St. Louisu, prvé to českokatolické osady ve Spojených Státech. Nástupcem jeho stal se Josef Hessoun, zakladatel listu »Hlas,« který vychází podnes.

Poučná jest kapitola ve spise Habenichtově nadepsaná: Vývoj českých spolků ve státě Missouri. Nejstarším českým spolkem v St. Louisu byl »Česko-slovanský podporující spolek, čís. 1.,« nyní »řád Slovan, čís. 1.,« založen r. 1854; později přeměnil se v řadu zednářských loží či bratrstev s různými jmeny, jako Čechie, Slovan, Svatobor, Svornost atd. Různé ty lože či řády jsou sdruženy v jednotě a řídí a spravuje je »Národní hlavní řád,« jehož sídlo je v New Yorku, a jenž připouští i angličinu za rokovací řeč ve spolcích. Mimo to jest tu řada zábavných spolků, z nichž nejstarší je »Slovanská lípa,« jakož i sokolské spolky, z nichž nynější »Tělocvičná jednota

Sokol« byla založena r. 1865. Katolického rázu jest spolek »První římsko-katolická ústřední jednota,« v r. 1876 založená. Prvním českým časopisem v St. Louisu byly »Národní Noviny,« jichž první číslo vyšlo 21. ledna 1860; redaktorem byl Jan Bolemil Erben, bývalý benediktin, z Nové Paky pocházející.

Podobným spůsobem probírá Habenicht kolonisaci Čechů v Texasu, New Yorku, Pennsylvanii, Marylandu a v ostatních východních státech. Práce jeho je čtení zajímavé a podává zvláště z náboženských třenic mezi Americkými Čechy mnohý nepěkný obrázek. Pro poznání nynějšího stavu českého obyvatelstva, zvláště v ohledu spolkovém, církevním, vzdělanostním a novinářském přináší Habenicht mnoho poučného. Důležita jest také bibliografie novin českých s jejich rychlými zániky, k nimž připojuje autor vždy životopisná data redaktorů. Dějiny Amerických Čechů naleznou v Čechách jistě četné čtenářstvo, zvláště na našem venkově, jehož příslušníci pohlížejí podnes s touhou do neznámých končin zaokeánských, kde známí i příbuzní jejich dlí.[1])

* * *

Skopec Jindř., **Paměti Františka J. Vaváka**, souseda a rychtáře Milčického z let 1770—1816. Část II. (1781—1783). Dědictví Svatojanské, č. 99, v Praze, 1908, 8⁰, str. VIII, 222.

»Vavák projevil obavu, že snad pilnost a práce jeho, kterouž vynakládal na zaznamenávání svých pamětí, po něm v žádném užívání a vážnosti nebude. Já však novou vazbou této knihy chtěl jsem osvědčiti, že si jí vážím, i k tomu přispěti, aby dochována byla v celosti, až jednou bohdá bude vydána tiskem, jakž toho aspoň větší část jejího obsahu zasluhuje,« napsal Kalousek do rukopisných Pamětí Vavákových r. 1902. Přání tohoto nejlepšího znalce naší české historie došlo svého uskutečnění péčí adjunkta kapitulního archivu, Jindřicha Skopce, který svou dosavadní vážnou činností vydavatelskou ručí za zdar vydání Pamětí Milčického rychtáře. Skopec připojil k své edici velikou řadu poznámek, zvláště rázu životopisného, čerpaných z matrik a zápisů kostelních, tedy neklamných, a podal hojné vysvětlivky zvláště k poměrům náboženským. Práce jeho svědčí o jeho svědomitosti a pečlivosti a neváháme prohlásiti, že lepšího vydání by se Pamětem Vavákovým sotva bylo dostalo.

Druhá část Vavákových Pamětí rozpadá se obsahově ve dva díly. První tvoří líčení venkovského života se všemi jeho malými i velkými starostmi; procesí ke kapličce za deštíček, jeli sucho, stesk a modlitba, jeli zas příliš mokro; velké mrazy a vedra, povodně, a z toho všeho vznikající nemoci, pouti, pohřby příbuzných a známých, ceny obilí, ohlasy velkého světa o úmrtí císařovny Marie Terezie, o nastolení arcibiskupa pražského Antonína Petra z Příchovic, o návštěvě papeže Pia VII. ve Vídni u císaře Josefa II., jistá nenávist k židům, toť nálada vesnice Milčic, jakou můžeme předpokládati všade jinde jen s nepatrnými odchylkami, neboť život venkovský

[1]) O práci Tom. Čapka, Památky českých emigrantů v Americe 1907, viz obšírný referát Zíbrtův v Čas. Mus. král. českého 1908, str. 281.

jest celkem všade stejný nebo podobný. Druhý díl jest rázu mnohem důležitějšího, jest všeobecného významu a tvoří vážný příspěvek k poznání dějin náboženského hnutí na panství Poděbradském. Jest to doba vydání tolerančního patentu, jímž chtěl Josef neudržitelné poměry náboženské upraviti a pro nějž prý sám Bedřich Veliký u papeže na Josefa žaloval, rozpoznav rychle, jakou újmu Prusko z tohoto skutku bude míti. Ještě v lednu 1781 pořádal Vavák inkvisici na kacířské knihy, ale činil to naposled; po roce již lid čítal volně různé ty tisky Žitavské, sladké modlitby Motěšického a dvanáctero přemyšlování Kegeliových a zpíval nerušeně písničky, »co jaktěživ neslyšel.« V prosinci byl na zámku Poděbradském toleranční patent prohlášen, čímž učiněn konec všem pověstem, jež hlásaly, že každý může věřiti, co chce. Vavák líčí až bezuzdnou radost tajných nekatolíků, kterou prohlášení patentu vyvolalo, jakož i různé výstřednosti, které se při tom ze strany jejich prováděly. Protikatolické hnutí trvalo totiž v severovýchodních Čechách přes veškeré útisky po bitvě bělohorské dále a projevovalo se po celou dobu různými bouřemi, v něž se přimisovaly vždy prvky sociálního hnutí stavu selského. Čtemeli u Vaváka, že se nekatolíci dohromady veřejně ve dne a v noci scházeli, divné rady a praktiky mezi sebou drželi, kacířské knihy veřejně četli, slovo Boží vykládali a někteří z nich že mají v sobě Ducha sv., že rozhlašovali, jsou to úkazy, které po celé 18. stol. v krajinách těch se objevovaly a zvláště v bouři Opočenské r. 1732 (srv. moje příspěvky k bouři Opočenské, Věstník Učené Spol. 1908) zjevných tvarů na se vzaly. I další vlastnosti nekatolíků, jak je Vavák vypočítává, jsou jen opakováním událostí let třicátých 18. stol. Lid se zdráhá pozdravovati: Pochválen buď Pán Ježíš Kristus, kterýžto pozdrav misionáři šířili a zavádějí nový: Dej Bůh štěstí; do kostela nechce choditi, krucifix líbati, svaté uctívati, obrazy v obydlích trpěti; při přijímání žádá »lámání chleba,« jiné svátosti neuznává, v očistec nevěří a kdo by s ním držeti nechtěl, toho nutil a že zabit bude, strašil. A pruský král hraje tu opět stejnou úlohu jako v letech 40tých, když vystupoval jako protektor a ochránce českých protestantů; píšeť Vavák, že svůdcové hlásali, »že pruský královský dvůr takový (protestantský) jest, protož, až do Čech přijde, je všech že hájiti a rozmnožovati, katolíky pak hubiti že bude.« Nekatolíci zavěšovali růžence psům na krk, tak jako na poč. 18. stol. v Hlinsku sochu sv. Jana Nepom., na náměstí k veřejnému uctívání vystavenou, odnesli za noci k hospodě a přivázali jí sklenice kolem krku. Zkrátka, nálada nekatolická, jak ji Vavák líčí, není ničeho nového, nýbrž jest jen dokladem, že poměry se po celé století nezměnily; rozdíl tkví jen v tom, že před tolerančním patentem se dělo všechno tajně, v lesích a na nočních schůzkách, po něm pak veřejně. I k nechuti nekatolíků, nenechávati se pohřbiti na katolických hřbitovech, nacházejí se doklady z předcházející doby. I příčiny, které prostý lid pro své odstupování od víry katolické a přistupování k »nové« nebo »beránčí« nebo konečně »husitské« víře uváděl, slyšíme po celé století. Výslech Martina Žerta, že musí věřit, co jeho žena věří, ať je to co chce, jest jen ojedinělého rázu;

obyčejně jest to »sladké čtení a modlení« v kacířských knihách, touha po kalichu Páně, radost z písniček, »které nebožka bába ještě zpívávala,« staré proroctví a pod., které nekatolíci na vysvětlenou svého jednání podávali. Byl to starý duch bratrských tradic, čtením bratrských knih udržovaný a podloudnými kazateli ze Žitavy a Berlína živený. Nebyla to žádná přesně vytčená víra, a Vavák tuto okolnost znamenitě vystihuje, vysmívaje se »novotníkům,« že neví, jaké by se vlastně víry měli přidržeti, jestli protestantské či lutrianské a evangelické, nebo kalvínské či helvetské, pikhartské či valdenské nebo bratrské, nebo té »nové beranči,« husitské atd. Nastalo opět kázání po stodolách, kde predikanti zároveň za peníze posluhovali večeří Páně, nabádajíce své posluchače, aby se dali »zapsati,« jak jim to hlásali po celé století. Z Prahy přijela komise na Poděbrady a sepisovala nekatolíky, jichž se napočetlo na Poděbradsku 2386. Do svého líčení vkládá Vavák i různé letáčky a spisky, které mezi nekatolíky byly šířeny. Chci tu upozorniti na jednu zajímavou okolnost. Vavák si opsal píseň, »kterou teď na počátku máje (1782) dostal a kterou oni (nekatolíci) chutně zpívají,« počínající: Vzhůru, Čechové, vzhůru se strojte, a kterak jste mdlí u víře, znejte, s refrainem: Čechové přemilí, cizozemci vás sužují. Píseň tato jest tisk z r. 1619 a druží se věrně k ostatním protikatolickým a protijesuitským písním z počátku českého povstání. Název její jest: Píseň obnovená o těch pletichářích a svůdcích od zákona Božího, kterak rota papežská potupuje nařízení a ustanovení kšaftu a stolu večeře Páně, pravíc, že nejsou hodní z kalicha Páně lidé sprostní přijímati a požívati, ježto Pán Kristus řekl: Vezměte, jezte a píte. To jest ustanovení Páně, pravé a celé, od Krista Pána zřízené, tak jakž evangelistové a svatý Pavel napsali. Vytištěna léta 1619, m. 8°, l. 4. Opis Vavákův se jen nepatrně liší od této písně z r. 1619; přidává pouze řadu nových veršů, jež jsou dítkem 18. stol. Jest to zajímavý úkaz, jak si nekatolíci osvojili tuto píseň 17. stol. a jak její stesky a tužby přijali za své. Vane z ní nejen silný protikatolický duch, ale zároveň vřelá výzva k české národní síle a k české slávě, k dobám Husa i Žižky. Svou oblíbenost zajišťuje si podnes svou lehkou formou i svým rázným tónem. Vavák proti této písni akatolíků široce polemisuje a snaží se výtky její vyvrátiti a žaloby její odčiniti. Jeví se tu dobře jeho sečtelost, jak vysvítá ostatně i z obšírného seznamu katolických knih, které doporučuje, i z přehledu nekatolických knih, které přečetl, ale »z nichž žádná jej od víry katolické ani v nejmenším pomyšlení odvrátiti nemohla,« ač se mezi nimi nalézal i Komenského Labyrint světa i Rozaciova Koruna mučedlníků Božích českých (popravených v r. 1621). Zajímavé jsou nové poměry, které po vydání tolerančního patentu nastaly. Vavák líčí pohřby nekatolíků, kteří se nechali pohřbívati ve volné přírodě mimo hřbitov, průvody a zpěvy při podobných příležitostech, různé knížky na oklamání lidu šířené a částečné vystřízlivění v letech 1782 a 1783. Na konci r. 1782 jest pak přidáno: »krátké vypsání oné přítomnosti svatosti papežské, Pia VI., v městě Vídni; vypsání některých jmen a titulův našich protivníkův; vypsání a srovnání artikulův konfessí neb vyznání víry; krátké vysvětlení

všeho toho, co se ze strany víry v tomto našem království českém přihodilo.« Toť v krátkosti obsah Vavákových Pamětí, Skopcem vydaných, o jichž důležitosti by bylo zbytečno se šířiti. Autor zasluhuje veškerého uznání za svou práci, kterou Pamětem svérázného sedláka českého věnoval, jenž si mluvě o myslivosti zaveršoval:

Říkávali naši staří,
když sedlák po zbrani baží,
že svůj statek hubí, maří.

Dr. *Josef Volf.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Topičův salon: Rud. Bém a Karel Myslbek. — Výstava Manesa.

Výstavy v saloně Topičově sprostředkují seznámení našeho obecenstva s mladšími, dotud ve veřejnosti ještě nemnoho proslulými umělci. Zdá se, že tak se děje soustavně, totiž aspoň dle programu, a to lze vítat s uspokojením, neboť u nás, ač by mnohý soudil naopak, je velmi nesnadno proniknouti hradbou nevšímavosti a netečnosti k zájmu té české veřejnosti, která jinak o věci neumělecké se zajímá měrou zajisté uspokojivou. Mladí malíři pak na výstavách v Rudolfině, kde není mnoho místa na souborné exposice a »vlastní oddělení,« bývají lehce míjeni a zapomínáni, zvláště jdeli o první vystoupení. Tu ztrácí se jeden nebo dva obrazy mezi sty jiných maleb, tu přeslechne se jmeno nové, a po referátech novinářských, po skončené výstavě zavrou se vody toho dravého proudu, jímž je náš život, nad umělcem a jeho dílem. A přece chtěl na výstavě odevzdat svou navštívenku, aby bylo naň pamatováno, aby při druhé návštěvě nepřicházel jako neznámý, a, rozumí se, aby o jeho umění byla veřejnost správně informována — aby lidé věděli, co umí. Výstavy kratšího trvání a menších rozměrů vyhovují takovým snahám lépe, než ony velké, hromadné přehlídky, a v saloně Topičově je vhodné místo na ně. Tu představují se malíři i sochaři pražskému obecenstvu, tu na několik týdnů vystavují dle své vůle a svého výběru svá díla, s nimiž by si přáli seznámiti veřejnost. Rud. Bém tak učinil, přibrav také starší práce, ze zmíněných velkých výstav známé, ano i studie a skizzy z první doby po absolvování akademie, a docílil úspěchu. Vzbudil pozornost, a to hlavně svými portréty, které maluje jako moderní umělec se stálým zřetelem na »obrazovou« hodnotu, neboť je jisto, že často byly malovány dobré podobizny, které nelze považovat za pěkné obrazy. U Béma je to věc zcela přirozená, by vznikl vždy pěkný obraz, by tu vždy zněly barevné akkordy v harmonisaci originální, by tu vždy zachyceno bylo ovzduší té které osobnosti, jakýsi výkroj z atmosféry, kterou je obklopena, něco z jejich okolí. Podobizna spisovatele Karáska, paní Z. Mastné, pí. Tejrovské, pí. Kohnové-Heritesové, sleč. Reissingerové — vesměs

zajímaly nejen pouhou věrností portretní, ale hlavně pojetím, rázem svým a pak barvitostí vždy osobité nálady. Byl tu též velký obraz »Návratu,« a pak zde byly dvě kostymové studie, postavy žen v kroji z času, když si náš dědeček babičku bral, velmi zajímavé malby, z kterých nejlépe mluvil Bém, malíř moderně barvu pojímající a moderně malující. Interieurové nálady, na základě zelenavého přísvitu, lomily všecky barvy hedvábných šatů, pleti atd. způsobem tak jemným a při tom tak pravdivým, že tato vláda nad barvou se ukazovala jako úplná, neomezená. Takto zahrávati barevnými odstíny a zachovávati dojem přírody dovede malíř disponující fondy nevšedními, a Rud. Bém dodržuje tu, co sliboval v začátcích. Také jeho krajiny jsou laděny na notu barevnou, která se nese slavnostnějším vzletem, je to všude radost ze zvučivých tónů, rudých, žlutých, sytě zelených, je to radostné hýření v barvách, jakými příroda všude plýtvá, všude překypuje, kde jen světlo má přístupu. U Béma nic není vybledlého, nic vyrudlého, i když zášeří zahaluje jeho postavy v uzavřených místnostech, nejlépe svědčí o jeho sklonu a zalíbení onen obraz, na němž štíhlá postava dámy ve svitu lampy zlehka o stůl opřená se vztyčuje, a celý koncert hřejivých tónů žlutých, růžových, oranžových s kaskádami tónů chladných, modravých, fialových, zelenavých zaznívá. Bém pracuje olejovou barvou s lehkostí a volností, která nás přesvědčuje o dokonalé jistotě jeho techniky, však také pastelly daří se jemu dobře. Je to vše »uděláno« s jakousi sebevědomou zdrženlivostí, a to by svědčilo pro kvalifikaci Bémovu na malíře nevšedního profilu: je to jemný kolorista, po staru řečeno.

Po Bémovi přišla řada na Karla Myslbeka, ještě mladšího soudruha v povolání, syna našeho mistra sochaře, profesora J. V. Myslbeka. Něco společného bylo by lze vymeziti v jejich umělecké osobnosti: také K. Myslbek miluje klidné, abych tak řekl, čistě opticky svou lahodou na nás působící barevné vidiny. Barva sama o sobě, jako skvrna pigmentová na ploše obrazu, zní tu a vyvolává příjemné pocity, ale ovšem je to u K. Myslbeka barva zcela jiná, jinak laděná, jiné výšky a hloubky, jiné tóniny. Čerň, mnohonásob odstupňovaná čerň, k tomu hluboké modrozelené tóny, tu i tam purpur temný, a pak teplé tóny žlutavé hnědi na pleti lidí — to by tak tvořilo akkord nejčastěji udaný a v různých polohách užívaný. Pak zase převládá u tohoto malíře smysl pro plastiku zjevu, bezpochyby zděděný, a K. Myslbek kreslí i maluje své hlavy, ruce, postavy, jako by je ciseloval v reliefu. A zase společný rys: také Myslbek přidržuje se klidu pózy, nevyhledává pohybu, ruchu, momentnosti, stejně jako Bém. Je to vše viděno velmi dobře, ale v tichu, ti lidé stojí, sedí skutečně delší dobu, — oba mladí malíři inklinují ke kontemplativnímu líčení barevného zjevu přírodního. K. Myslbek nad to zachovává statuární klid v pózách nehledaných, a tak zní to jako volná píseň, pomalým tempem dumky. A věru, zadumaný nad bědami a smutkem života stojí K. Myslbek, když maluje ty chudáky, vystěhovalce usedlé na ranečkách, slepce a žebračku, ty černě oděné pohřební hosty v umrlčí kapli, i toho svého »černého pierrota,« kterého tolikrát kreslil a studoval. Má letoru oněch malířů 19. stol., jimž

po prvé svitlo poznání, že skutečnost sama o sobě je krásná dost, aby byla zvěčněna, po případě že prostý svět malých lidí je sám o sobě právě tak malebný, jako svět kterýkoli jiný, dotud v malířství výsadou obmýšlený. Ale nyní v 20. stol. je to méně sociální stanovisko, na něž umělec přistupuje, jako spíše prostá konsekvence velkého dogmatu, vysloveného realismem 19. století: malujte, tesejte, pište, co vidíte, je to vše dosti krásné, jen dovedeteli se na to dívat a to viděné pak podávat. Nad to je takový »svět malých lidí« českému umělci přístupnější, bližší, než jiné obvody a territoria našeho života, a tak maluje K. Myslbek své chudáky, slepce atd. proto, že jsou nositelé krásy, kterou miluje. Tu nachází rozjízvené stářím a strádáním tváře, tu temné barvy šatu, a chcemeli se přesvědčiti, že právě o to běží, pohledme na »Býčí zápasy« nebo na krajinářské studie akvarelové, a shledáme se s těmi též hluboce notovanými akkordy, s toutéž sytostí barev, k černi se klonících. Ač je K. Myslbek dosud mlád, zdá se přece, že již nezmění svého vkusu a svého zalíbení, a že tedy zůstane při »tomto genru.« Pravda, snad působil tu na K. Myslbeka Ignacio Zuloaga, snad dokonce Velasquez sám, tato hvězda moderních malířů, a pak by po čase snadno došlo na jiné vlivy a jiné dojmy a tedy také na jiné malování, ale tu zase zdá se K. Myslbek již uzralým umělcem: jeho kresby vypravují o vyhraněné umělecké individualitě, o pevné kostře malířské, která již nezměkne a nepovolí. K. Myslbek najde nové zjevy na svých cestách životem, a zaujme se jimi, setká se s novými krásami, kterých dříve nerozpoznával, a tak jistě prohloubí svůj názor na svět, i na ten svůj zamilovaný malý svět, ale proto není třeba, aby tento svět zaměňoval jiným. Ostatně, jaké prorokování, právě K. Myslbek je malíř tak bohatě nadaný a tak vážné snahy, že lze s pravou radostí tu říci ono moudré slovo kritiků, jimž věšteckou reputací sobě ještě nikdo nepoškodil: vederemo!

* * *

V pavilloně Manesa pod Petřínem zahájena byla jarní výstava a to družstva samého. Manes představil se Pražskému obecenstvu zase jednou in corpore, až na malé mezery — týká se umělců, o nichž jsme právě mluvili. Jinak jsou zde staří — ba věru již dozrávající členové Manesa, a také několik mladých, neb aspoň nových členů. Tyto uvedl bych nejraději hned: M a s a r y k, N e c h l e b a, N ě m e c, K r a t o c h v í l a K u b í n, mezi malíři pak ještě J a n Š t u r s a, sochař, jenž si tentokrát zamaloval, a mezi sochaři K r e p č í k a P a u k e r t. Z těchto nových akvisic vybral bych zase Kubína a Kratochvíla, bych je na nějaký čas z Manesa vyloučil — kdy bych totiž měl nějakou pravomoc nebo hlasu v radě, a dále bych odkázal Jana Štursu do oddělení plastiky. Tam bude na svém místě, neboť malovat neumí, a špatně radili jeho přátelé, aby ty dvě studie z italské cesty své, které ve chvíli slabosti namaloval, také vystavil. Je to asi jako Kubínovo malování Vangoghovských »čistých« barev, trochu barbarské a velmi neumělé. Jinak jako sochař překvapuje Štursa svým sklonem k rozplihlému primitivismu a jeho velká »žena,

koupající své vlasy,« je toho důkazem. Také zvláštnůstka s dolíčkováním veškerého povrchu těla patří na účet modernistních hesel, nestrávených a špatně vykládaných, neboť, myslím, nedocílí se tím dojmu »měkkosti« nebo »atmosféry tělo obklopující,« nýbrž právě jenom dolíčkovatosti. Jan Štursa bude míti nyní jako assistent prof. Myslbeka na akademii dosti příležitosti odpočinout si od záchvatů takového modernismu, jenž nabývá šablonovitosti — Štursa ukázal umění mnohem zdravější a osobitější, když začal samostatně pracovat. Je naděje, že bude zase více svým, škola — byť v ní již sám učil — jemu zajisté půjde k duhu, neb ještě je mlád.

Sucharda je z plastiků na výstavě nejskvělejší zjev, a je to pochopitelno, neboť žádný z nich neovládá své umění tak dokonale — ruce Suchardovy jsou přejemné nástroje, obdivuhodné ruce umělce s chutí pracujícího z kamene, hlíny, kovu, kosti, dřeva — Sucharda náleží mezi skrovný počet opravdových *sochařů*, ostatní jsou po výtce modelíři. Stino Paukert, v Římě žijící, zaslal rámec s plaketami, s podobiznami reliefovými jemné ráže; je to vše dobře viděné a poctivě udělané, byť tu i tam poněkud strohé. Ovšem plastiky tak ekstatické, jako je rád provádí Bílek, neuvidíme hned na výstavách, a také zde jsou jen portréty od Bílka, kdežto komposice jeho, allegorie, návrh na pomník Bělohorský (již druhý návrh v těchto dnech), řezby atd. vystaveny jsou ve starém kostelíčku sv. Martina, nově upraveném. Bílek se svou pózou náboženského blouznivce působí na mne dojmem nepříjemným, neboť jednak nebulosita jeho v podpisech prací hlásaných myšlenek, jednak tvarová rozháranost jeho plastické mluvy nepřipouštějí, abych z jeho prací měl nějakého požitku. Zdá se mně to vše hledané, přepínané a následkem toho neupřímné, i co do umělecké stránky formální jen na výstřední effekt vypočítané. Naše doba tak hamižně materialistní aspoň nám vycvičila umění poctivé, realistní, třeba naturalistní, a právě po formální stránce znamená to ohromný stupeň výše na stupnici rozvoje. Negujeli kdo to vše a stavíli se při tom myšlenkově na stanovisko českobratrského zanícení náboženského nebo středověkého mysticismu, je úplný reakcionář, zvláště vládneli při tom všemi prostředky živého časového umění a dovedeli jich užívati ke stupňování uměleckého účinku, k novým, rozhojněným dojmům uměleckým. Bílek to umí, jak jsem přesvědčen, ale raději se staví nápadný, a také při tom nebylo by námitek, kdy by se umělec ve své svobodě umělecké spokojil s kroužkem oněch, jimž jeho umění se líbí. Ale jak již u nás bývá, platí také o uměleckých věcech vzácná neloyálnost smýšlení, jakási terroristní panovačnost, která by nejraději vnutila své jho všem lidem vůkol, nešetříc ani nejzákladnějšího pravidla, nebo zvláště zákona moderní esthetiky, jenž zní de gustibus non est disputandum. Neodmítám na př. Bílka jako sochaře, ale jako moderního sochaře — Bílek je snad velmi rázovitý modernistní plastik, ale tím také zapsán na jiné stránce neb v jiné rubrice, chceteli, zápisků umělecko-historických.

Ze sochařů jsou zde dále zastoupeni Kafka podobiznou dámy, Kofránek skupinou dětí naskizzovanou, Španiel velkou a dobrou

bronzovou plaketou, a Franta Úprka »Okopávačem,« jednou z oněch postav, které zachycuje vždy jaksi ze široka, silným hmatem, s robustní upřímností — jako jeho bratr Joža své postavy na malbách. Má zde dva velké akvarely družiček o Božím těle a o jarmarce, a maloval je jak by ulil, s krásnou jistotou a pevností, štětcem prokresluje relief a nasazuje barvy na podiv svítivé. Tak upřímně vede si ještě Aleš, věčně mladý, jenž nyní akvareluje své bitvy, dragouny a rychtáře — málo barev, hodně barvy. Tu bych pak ještě připojil co do upřímnosti Kratochvíla, neboť jeho malby olejové jsou provedeny právě také jen ze široka, ale ovšem také ještě s naprostou nezkušeností a nevědomostí toho, co resultuje. Nechleba, z nových, maluje podobiznu pána v pološeru, a maluje ji dobře: každý tah štětce něco vytváří, tedy, jak se říkalo, modeluje, a barva je originální. Šemjákin s vervou vrhl na plochu obrazu studijní črtu podobizny dr. Randy. Böttinger vystavoval podobiznu JUDr. Bedřicha knížete Schwarzenberga, výraznou a barevně zajímavou, pak náčrtek varietní tanečnice — tak nyní střídá se též v umění jaksi vážná práce a sporty všeho druhu — a dekorativní náčrt. Hudeček maloval velký obraz, pojmenovaný »Akt,« je to nahá dívka, položená před žlutou draperií, a barevný problém rozluštěn dobře, ač dle mého vkusu poněkud nasládle, co se malby hubeného tělíčka týče; pak zde má večerní krajinu dobře malovanou, jako vždy. Pollak zastoupen postavou dámy »V čekárně« sedící, která je s vervou malována. Z Paříže čerpá Karel Špillar látku ke svým scénám ze života, které maluje delikátně, tlumě barvu. Roztomilou čtenářku předvedl nám Jiránek v obraze bělavým světlem jako by prosyceném. Dáma v úboru krinolínovém usedla na zem, pod okno, které je zastřeno bílými záclonami — Jiránek to maluje velmi švižně a přesvědčivě. Zátiší něžně odstíněných barev, pikantního akkordu bílé, červené, černé s lesknavými drobnůstkami má zde Wachsmann.

Krajiny Fr. Šimona, buď pobřeží v lázních mořských, buď sešeřené ulice Pařížské a Benátské, které také leptem provádí, jsou obvyklého rázu, velmi náladové a plynnou barvou malované. Nejedlý tentokráte chtěl ukázat, jak dovede následovat impresionisty rázu Signaca, ale přestřeluje, jeho Sad citronů na Sicilii je velmi skvrnitá temperová malba, ale za to nemá hloubky ani plastiky. Lépe se nese Slavnost, jakási reminiscence na Václavské náměstí za slavnostních dnů císařské návštěvy, ale i tu je skvrnitost příliš chtěna a tedy rušivá. Zcela po impressionistsku maluje Němec zahradu, však maluje jako prostý vykonavatel svého malířského poslání, t. j. nemyslí na nic, než zobrazit, co viděl, aby v tom byl vzduch, sluneční svit, hebkost pažitu atd. — a daří se mu. Ullmann vystavuje dobré náladové krajiny, které maluje stále plynnou technikou, zvláštní vláčností štětce — virtuosně. V. H. Brunner zaslal Interieur a Okno, Dvořák Mraky, Stretti Zelný trh v Praze, a barevný lept Vídeňské ulice v noci. S grafikami též dostavil se Kašpar, i Šimon je zde má, všechny tři lze zařadit mezi nejpřednější naše kreslíře jehlou. Stretti přibližuje se

jako malíř poněkud Šimonovi, v barvě nejvíce, ostatně jsou si také Hudeček a Dvořák příbuzni, a celá skupina těchto malířů disponuje paletou již ustálenou. Je to znamení jakési školy, v našem případě cizí, neboť tuto barevnou tóninu, lomených, lehce nahnědlých barev, toto přecházení z asfaltových (v tónu, nevím, jeli asfalt jako pigment zase v modě) stínů do slabě namodralých přítmí, pak ty růžové nádechy na terrainu, ve vzduchu a konečně totožnost motivů pochází u všech z doby jejich cest do Anglie a Francie. Whistler stál v pozadí, když takto počali malovat. Krajiny na př. Böttingerovy, Šimonovy, Hudečkovy, Strettiho lze někdy velmi nesnadně rozeznati, námět, povšechný tón, i způsob malby u všech se quasi opakují. Ovšem, umělci tito náležejí k mladé generaci a teprve se vyvíjejí.

Svou tvářnost ustálenou má Slavíček. Zvláštní oddělení na výstavě zaujaly jeho skizzy a studie, mezi nimiž je větší obraz »Aleje.« Slavíček zůstal po prvních nejistých krocích věren svému pleinairu, volně traktovanému, ale blíží se nyní někdy k přílišnostem toho druhu, rozdrobuje tvary, ono hmotné, v přírodě, o jehož zobrazení v základě jde, máli hra světel a stínů, vibrace atmosféry, nálada chvíle atd. — máli to vše dojít výrazu. Terrain, strom, cesta — jsou nositelé těchto barevných divadel, je to kostra, na niž umělec přidá masa s epidermidou, a když tuto tvarovou kostru odbude, úmyslně zanedbá, ruší podmínky veškerého uměleckého požitku. V tónu vždy jemný, velmi citlivý pro sladké souzvuky nebeských barev se sytějšími odstíny a temnými tóny země, vrhá Slavíček mnohdy jen skvrny na obrazovou plochu, a zůstává nejasný, nesrozumitelný. Slavíček býval venku před přírodou znamenitý tlumočník dojmů, býval malíř skutečně moderní svou prostotou a dovedností v podání zažitého krásna přírodního. Nyní zabíhá často do manýry, a to do modernistní manýry, a toho bylo by litovati.

Na konec ponechal jsem malou soubornou výstavu Švabinského. Není tajností, že Švabinský na výstavách Manesa zpravidla dominoval, třeba jednotlivým dílem vykulminoval. Švabinský je geniální umělec, jehož genius stejně se zračí po technické stránce jako v pojetí toho, co si volí za předmět svého umění. Úžasná jistota ruky, neomylnost kresby a kolorism nádherně přepychový všude dokazují jeho převahu, jeho vyspělost. Od počátku bylo tu cosi zářivého v pracích jeho, a Švabinský maloval vždy s onou smělostí, ba troufalostí, která nadchne právě znalce umění, umělce, gourmanda. Ale i laikům bylo jasno, že tu je u díla mistr, jenž zahrává s nejsubtilnějšími problémy, s obtížemi, s hmotou a s duchem. Srší to vše duchaplností. K této výstavě Manesa musel Švabinský přispěti vším, co v atelieru právě měl, i skizzy, malé náběhy k obrazům, črty komposiční, všecky kresby, které provedl v posledním čase, všecky portréty, až na podobiznu primátora dr. Groše, která je na výstavě obchodní komory, všecky lepty byly dány na výstavu Manesa. Není tu tedy žádné velké »attrakce,« nějakého zvláště oslňujícího obrazu, ale Švabinský oslňuje i svými tušovými kresbami perem. Celá galerie podobizen dosvědčuje, jaký je Švabinský mistr portrétu. Je tu dr. Zátka, baron Lanna, dr. Körber, Aleš, je tu leptem portretován

Sova, F. X. Salda a každá ta hlava žije svým individuálním životem, mluví svým osobitým výrazem k divákovi. Z maleb je zde báseň — jinak nelze Švabinského komposice toho druhu pojmenovat — Rajka, thema u Švabinského již dříve oblíbené, ženský akt v pozadí interieuru, delikátně malovaného. Směle zbarven jest portrét dámy v kostýmu rokoka, syté, energické barvy tu položeny vedle sebe, a přece nese celek ráz noblessy malířské, je to vše libozvučně harmonisováno Známý nám již portrét pí. Renáty Tyršové je pěkným protějškem tohoto odvážného ohňostroje barev, a přece dílo nemenší koloristní virtuosity. I ty malé náčrtky pastellové, nebo lepty krajinářské (U moře), i ty drobné skizzy prozrazují všude ruku v pravdě kouzelnickou — stačí si povšimnout, jak Švabinský portretoval na nepatrné črtě všecky osoby svého velkého rodinného portrétu, jehož originál visí v moderní galerii — poznáte je ihned, je to malý lístek papíru několika čarami perem pokrytý. Švabinský věru zaujímá zvláštní místo na této výstavě, a kontrast mezi jeho uzralým uměním a plachými pokusy mladých bouřliváků nemohl být patrnější než tuto jest. Jury při sestavování výstavy ani nepočítala s hloubkou dojmu tohoto díla na obecenstvo, které přece nepozůstává jenom z prostomyslných laiků nebo dobráckých lidí, kterým lze nějaké to »nejnovější a nejlepší« umění oktrojovat. Že Manes rád hřešívá na bezradnost obecenstva v uměleckých věcech, bylo již kolikráte poznamenáno, ale výstavu svých členů měl kritičtěji probrat, a to ve vlastním zájmu, neboť obecenstvo pak je s úsudkem snadno u konce: hle, Manes slibuje nové, moderní umění, importuje nejdivnější zjevy uměleckého světa v cizině, a když dojde na jeho vlastní výstavu, dává nám zase jen oklepky toho, co jsme již viděli a málo, tak málo mladého *českého* umění. Jednotlivci pak nestačují na vyzdvižení úrovně takové výstavy, a facit je rozladěnost mezi umělci a nedůvěra v obecenstvu. Manesu přeje všecka veřejnost, která chová o umění zájem hlubší, opravdovější, aby prospíval a rostl, neboť vysoké cíle sleduje od svých počátků, a jde jen o to, aby k nim volil cesty nejpřímější. Dr. *F. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Oba přední činoherní ústavy české žijí z překladů. Z nedostatku domácích novinek zpestřuje se repertoir cizím dramatickým zbožím, a pokročilá saisona jarní způsobuje to patrně v první řadě, že se vyhledávají novinky veseloherní. Tak jsme se v posledních týdnech dočkali na scéně Národního divadla dvou cizojazyčných veseloher za sebou, jedné anglické, druhé německé. O jejich umělecké, či jenom aspoň literární ceně lze stěží mluviti. Ale obě jsou díla tak zvaných osvědčených a zároveň oblíbených dramatiků,

a průměrně dobré, v několika úlohách dokonce výborné provedení jejich docílilo také u nás hlučného vnějšího úspěchu, až příliš neúměrného jejich vnitřní kvalitě a ceně.

To platí především o pětiaktové veselohře »*Velebníček*« (The little Minister), kterou napsal anglicky podle vlastního románu J. M. Barrie a přeložil i scénoval Karel Mušek (28. května). Ale to je už známá a otřepaná písnička, že zcela prostřední dramatické práce setkávají se s daleko větším a pronikavějším úspěchem u širokého divadelního obecenstva, než díla ryzích uměleckých kvalit a vysokých cílů.

Dvěma veselohrám Barrierovým získala jakousi popularitu u Pražského obecenstva již v minulých dvou letech Smíchovská scéna, kde se s velkým úspěchem (nejen uměleckým v poměru k průměrnému repertoiru Smíchovských divadel, nýbrž i kasovním) hrály jeho práce »V tiché uličce« a »Malá Dorittová.« »Velebníček,« hraný nyní v Národním divadle, byl původně románem, jak již řečeno, a jeho český překlad (s titulem »Malý farář«) vydala předloni Ottova »Anglická knihovna.« Při předělávce na komedii postupoval anglický autor podle dosti laciné a nehluboké šablony, jaké se k tomu obvykle užívá. Vybral jenom nejnutnější jádro dějové, vlastně jen několik humorných výjevů, které pak na scéně vypadají až překotně drasticky, řadu figurek, typických pro svoje romanticko-sentimentální ovzduší, roztřídil je v pět obrazů, a bez velkých skrupulí nebo přemrštěných ohledů na možnost, pravděpodobnost a vkus vyrobil z celého románu vlastně pouhou dějově dost chudou, ale naivně veselou historku o mladičké vrtošivé lady, která podniká tajné výpravy z otcovského zámku v přestrojení cikánky, stýká se s chudým hornickým lidem, stává se jeho zastaňkyní, a na konec se zamiluje do vesnického faráře, jako on do ní. A poněvadž veselohra musí mít také veselý závěr, je z toho ovšem svatba.

Anglický humor se liší tak podstatně od humoru německého a francouzského, že jest jen přirozeno, máli svoje houževnaté přívržence a ještě houževnatější odpůrce, dvě kasty lidí, které se sotva kdy smíří. Je tomu obdobně asi tak jako s anglickými romány, většinou ukrutánsky dlouhými, plnými vděčných a zajímavých myšlenek, ale konec konců přec jen nudnými. Tam, kde je německý humor nezáživně vulgární i sprostý a francouzský pikantně navinulý nebo dráždivý, bývá humor anglický sentimentálně jemný anebo k drsnosti přihroublý, ba až do ztřeštěnosti zkarrikovaný. Toho všeho ukázky shledáte v této nové pětiaktové veselohře, která svůj úspěch u obecenstva Národního divadla nesporně vyhrála jenom zásluhou dobrého provedení hereckého, které zaměstnaným v ní hercům nedalo ani mnoho práce, neboť jde tu vesměs o vděčné figurky.

Paní Červené v úloze mladé Babbie stačilo, že byla dokonale vrtošivá, roztomilá a bujná, zrovna jako panu Deylovi, že hrál svého velebníčka důstojně pastorsky před lidmi, a křehce i zamilovaně před zakuklenou, svůdnou cikánkou; stejně dobře vedlo se paní Ryšavé v pěkné úložce vdovy po tkalci, panu Matějovskému v rolli hlučného, sebevědomého a do sebe zamilovaného kapitána, i slečně Rýdlové

v úloze komorné, celé zděšené nad kousky, jaké vyvádí její mladá velitelka. A tak dále. Jako letní výplň repertoiru »Velebníček« vykoná dobře svoje poslání. Ale to je všecko, co o něm možno říci pochvalného.

Pětiaktová veselohra Ludwiga Fuldy »*Janek*,« kterou vypravilo Národní divadlo v překladě Bohdana Kaminského hned po »Velebníčkovi« (10. června), je dobrá německá veselohra, vtipná chvílemi a ne banální, třebaže její děj a její vděčné veseloherní postavičky nekladou nároku na originálnost, ani obzvláštní novost námětu, což jest ostatně o všech dramatických pracích Fuldových »chvalně známo.« Dobrých a při tom literárně vkusných veseloher pomalu ubývá, a populární německý dramatik, známý v Národním divadle již »Talismanem« a »Blíženkou,« se nijak neostýchá použiti látky sebe starší nebo otřepanější, neboť může při tom spoléhati na jednu přednost, která není dána každému: má hbitost, hladkost dramatické formy, nikdy neselhávající, a má i vtip, kterým dovede osvěžiti starou látku.

Tak jest i s »Jankem.« Obecenstvo se rozhodně dobře baví, a rádo snese pět důkladných aktů, v nichž se před ním rozvíjí líčení o tom, jak starý, bohatý strýček udělal podivínskou závěť, podle níž jeho milion má připadnouti nejhloupějšímu z celého příbuzenstva, jak to štěstí potká mladého synovce, bankovního úředníka, který je skutečně takovým dobráčkem a »Jankem,« že se o své dědictví dá zase ošidit prohnaným příbuzenstvem, které jej na konec dostane až do blázince. Ale najde se na štěstí bohatá, mladá a hezká Američanka, která se v pravou chvíli ujme hlupáčka Janka, vyrve jej ze spárů příbuzných, a na jejich vztek i k nesmírnému potěšení diváctva se za něho na konec provdá.

O hře může platiti v celku totéž, co o »Velebníčkovi«: vděčné a jak divadelní hantýrka praví na dlani vyložené rolle hrály se švižně, s potřebným humorem a s dobrým vystihováním charakteristiky, jíž neškodí ani občasné malé přehnání v detailech, sklon ke karrikatuře, která se tu snese. Tak slušely jejich úlohy výborně jak paním Benoniové, Hübnerové, Červené a sl. Suchánkové, tak pánům Seifertovi, Matějovskému, Hašlerovi, Wiesnerovi atd.

Z rámce celkového provedení se poněkud vychyloval nově engažovaný člen činohry pan Schlaghammer, který hrál titulní úlohu Janka se značnou mírou umělecké zdrželivosti a učinil z ní do jisté míry pečlivou hereckou studii. Té jeho intelligentní snahy bylo až trochu škoda pro veselohru tak čistě laciných prostředků a výhradně zálibných cílů. Neboť nic víc není na tomto Fuldově »Jankovi,« třebaže se v suchopáru činoherního repertoiru Národního divadla docela dobře vyjímá.

* * *

Vinohradské divadlo učinilo výborný tah, že ve svůj repertoir zařadilo »*Bobří kožich*,« patnáct let starou, ale u nás stále ještě nedost známou, právem proslulou »zlodějskou komedii« Gerhardta Hauptmanna (13. května, překlad Pavla Nebeského).

Znamenitá Hauptmannova satira na převrácenost společenské morálky, na omezený a strojový byrokratismus německého soudnictví, i na přepjatou domýšlivost lidí, kteří o sobě myslí, Bůh ví jak nejsou bystří znalci lidí, hýří přímo humorem, velmi šťavnatě a živě cítěným, a vtipem hodně drastickým, až hrubozrnným, ale nevyvětrávajícím a vždycky účinným. Hauptmann úmyslně bagatelisuje předsudky buržoasní morálky o nedotknutelnosti cizího majetku. Ve své satirické komedii jde dokonce tak daleko, že s veselým smíchem a ironickou bonhommií líčí svoji hrdinku, pradlenu Wolffovou, zlodějku, která muže honí z jednoho nekalého podniku do druhého, a dcery docela vypočítavě připravuje na kluzkou dráhu životní, tak živě a bodře, že ji činí středem celé komedie a nejsympathičtější její osobou.

Naproti tomu karrikuje svého představitele pruského soudnictví, okresního přednostu von Wehrhahna, tak krutě a nemilosrdně, že je nejubožší a nejkomičtější figurou celého kusu. Zlodějku Wolffovou nestíhá na konec trest, jak by se slušelo v každé řádné komedii, stavěné na starých zásadách dramatické morálky, nýbrž naopak triumfuje jako pravá hrdinka komedie nezaslouženě pronásledovaná, a Hauptmannův omezený byrokrat ve své znamenité »znalosti lidí« dává jí vysvědčení poctivosti a neporušitelnosti. Tak z denního toku nejvšednějšího života vyvážen sytý obraz dramatický pevně stavěných scén, ostré charakteristiky a účinně připravených effektů. Není to pouze do detailův odpozorovaný život, nýbrž je to život sám, silně a pravdivě zachycený i přenesený na scénu, který šťastným humorem poutá od začátku až do konce tak, že nemáte ani času ani chuti připouštěti si nějakých skrupulí mravních. Máť satira, jeli jen umělecká a vkusná, svoje zvláštní zákony umělecké tvorby a také svoje práva.

Herecké provedení »Bobřího kožichu« na Vinohradech ukázalo znova, že hercům výborně svědčí ob čas hráti kus přirozené a živé reality, pro jehož typické figury mají kolem sebe vzorů stále na výběr, dovedouli jen dobře viděti a vybírati si rysy charakteristické, neumělkované. Činoherní ensembl Vinohradského divadla je velmi četný, i jest jenom přirozeno, že mnozí jeho členové neměli dosud ani příležitost, aby se zkusili řádně ve větších či aspoň významnějších rollích, a dokonce už ne v rollích odlišného charakteru, aby mohly být řádně a všestranně zváženy směr a vydatnost jejich talentů. Je toho potřebí nejen pro ně, nýbrž i pro umělecké vedení činohry, a konečně i pro kritiku, než se může odvážiti definitivního hodnocení. Taková komedie, jako je »Bobří kožich,« dává výminečně vděčnou příležitost pro takovou zkoušku ve všech třech směrech. Již proto třeba ji vítati na repertoiru Vinohradském, zrovna tak jako je radostno přiznati, že provedení celkové bylo velmi dobré, v hlavních rollích (pp. Boleška, Auerswald, Hurt, manželé Zelenkovi a j.) dokonce výborné.

Daleko ne s takovým uspokojením možno mluviti o druhém cizím díle dramatickém, které má asi podobně proslulou pověst, lety ustálenou a vyzkoušenou, přímo tradiční v dramatické literatuře

francouzské, jako »Bobří kožich« v německé. Myslím »*Pařížanku*« francouzského autora Henry Becquea (29. května, překlad Hanuše Jelínka). Drama bylo asi před půltřetím rokem (v listopadě 1905) hráno v cyklu »Klubu českých spisovatelů« na Smíchově, a čtenáři »Osvěty« upamatují se dojista na vřelé ocenění jeho literárních a uměleckých kvalit z pera zesnulého Jana Ladeckého. Ty jsou nesporné. Jemné a křehké drama jest psychologickou studií moderní ženy-Pařížanky, rozmarné, ale ne lehkomyslné, mající svůj vlastní smysl života a svoji filosofii životní, jíž láska a flirt je životní potřebou, jako ptáku křídla a rybě voda.

Ale při vší chvalitebné snaze Vinohradské činohry po literárním repertoiru vychází nutně na prázdno její úsilí, nemáli režie, která by dovedla dramatům tohoto rázu na scéně dáti ožít, nemáli herců, kteří by dovedli vytvořiti a žíti jeho postavy, a uhoditi na pravý základní tón. O celek tu jde, o celkový dojem, jedna nebo dvě herecké kreace tu ještě nic neznamenají, a nemohou zachrániti celek, naopak tím jen neodvratněji celek se láme a hroutí.

Poslední novinka Vinohradského divadla, o níž třeba ještě několik vět pověděti, je data nejnovějšího a z literatury, která je nám poměrně — nejtemnější pevninou, ačkoli jsme vlastně na východě sousedé. Jde o maďarské drama Ferencze Molnára, které má tři akty, jmenuje se *Ďábel*, a přeložil i scénoval je Vácslav Štech (8. června). Drama spatřilo teprve loni světla ramp, a hojně se o něm psalo doma i v cizině, neboť velmi rychle proniklo na četné německé scény. A nedávno teprve jsme četli v listech o tuhém sporu, který vypukl v Pešťské Akademii nauk o to, máli býti Ďáblu udělena velká výroční cena, čili nic. Cenu dostalo, ale teprve po dvojím či trojím hlasování. Tyto všecky okolnosti mohly značně napnouti pozornost na české provození dramatu.

Ale neváhám přiznati, že už dávno mě žádné drama na jevišti tak nerozčarovalo a nepříjemně nepřekvapilo, jako toto maďarské opus. Hra sama není nic víc a nic míň, než zcela obyčejná cizoložná historie. Malíř, který miloval kdysi v dobách svých uměleckých začátků chudé děvče, rozloučil se s ním. Zbohatl svými úspěchy, a děvče se zatím provdalo za milionáře. Když se po letech setkají ve zbohatlém a mravně prohnilém ovzduší, zasnoubí se malíř s mladou a krásnou příbuznou milionářovou, která jej upřímně miluje, ale ďábel pokušení (v dramatě vystupuje in persona, což je vlastně jediný vtip a jediná originalita kusu) odloudí jej od krásné snoubenky a vrhá v náruč milionářovy ženy, když bývalá mladická láska k ní, zaměněná za dobré, intimní přátelství, rázem vypukne v náruživost. Celé tři akty všedních dějů vyplňuje až neúměrně tlachavý a cynický »ďábel,« který se v kuse objevil z ničeho nic, jako jakýsi záhadný a dávný známý malířův, neodbytný a drzý, otravující své okolí, jež se ho však nedovede zbavit.

Čistě divadelně vzato, není hra stavěna neobratně. Naopak, pracuje s dobře připravenými effekty, které mají až dráždivou příchuť chtěné sensačnosti, ale v hrubém cynismu a úmyslně stupňovaném erotickém oparu celého toho ovzduší, v němž se děj kusu

odehrává, není ani za málo vkusu a uměleckého cítění. Je skutečně hrubou urážkou Wildeovského vtipu, jeho jiskřivého umění blysknavých paradoxálních ztřeštěností a jeho superiorního, jemného a distinguovaného umění, které se odvážila neostýchavá německo-maďarská kritika přirovnávati ke vtipům a paradoxům Molnárova hrdiny.

Na Vinohradech dali si s provedením mnoho poctivé práce. Režie hry prozrazovala ruku divadelního routinéra, a kus sám měl úspěch tak hlučný, jakého prostě nikdy nedocílí umělecké dílo. Neboť zde bohužel patřily hlučné applausy patrně v první řadě lascivnosti a frivolnosti mluveného slova a děje, které jsou vlastně daleko horší, než sebe odvážnější francouzská cochonnerie. Titulní úlohu hrál p. Zakopal, a třeba přiznati, že velmi dobře, ačkoli nanášeným pathosem vlastně trochu zakrýval pravou tvářnost cynického ničemy ve fraku. *V. Červinka.*

Geografický ústav české university.

Dnes žijeme ve znamení reformy školství. Volání po této reformě nevychází pouze z kruhů zasvěcených, nýbrž i z kruhů laických. A právě volání toto považujeme za zdravé.

Není pochyby, že jest třeba reformy jak školství vysokého a středního, tak i školství obecného. A jest pouze otázka, kde začít a jak. Než my chceme všimnouti si pouze jedné věci.

Právě v uplynulém roce oslavili jsme zvláštní jubileum: 25 let samostatnosti české university. Nechci vykládati, co to pro nás znamenalo tenkrát a co pro nás to znamená dnes, kdy tolik usilujeme o zřízení druhé české university. Řádky tyto chci specielně věnovati jednomu oboru filosofické fakulty při naší universitě, oboru, který býval popelkou na velikou škodu věci, a jemuž snad nyní nastává doba lepší budoucnosti. Jest to geografie.

Mám před sebou knížku dr. V. Švambery »Geografický ústav české university.« Jest to jaksi jubilejní studie k čtvrtstoletí samostatné české university. Knížka psaná s láskou a nadšením. A více. S důvěrou v lepší časy při vší elegické náladě. Dr. Švambera hledá zde jakousi obdobu s prvním křesťanstvím, a zní to poněkud ironicky. Jako prý tam »z katakomb povznesla se církev do nádherných síní Vatikánských, tak snad jednou ze sklepních komor na Karlově náměstí octne se geografický ústav ve vzdušných a světlých místnostech pod Vyšehradem . . .« A my s obavou dodáváme, nevyplnili se dříve prorocká slova Zeyerova »Ó, Vyšehrade, zachvátí tě čas . . .« Při tom všem, zdá se, že nové stavby universitní necení se ani tak, jako nějaký hotel nebo restaurant . . .

Smutno vzpomínat, jakou křížovou cestou brala se geografie na naší universitě. Místnosti chatrné, malé, a v nich se tísnilo tolik posluchačů. Nebylo dostatek židlí, stávalo se nebo sedalo po skříních. O každou sebe menší podporu, či spíše almužnu, neboť jiného názvu

všecky ty dotace nezaslouží, bylo třeba přímo rváti se. Nebylo pomůcek, nebylo knih, pro tyto nebylo zase skříní, ukládány tedy do beden — ještě darovaných. K tomu přistupovala jiná obtíž, stejně veliká, neli větší. Celý obor geografický zastupoval téměř po celou dobu trvání naší samostatné university jediný profesor, Palacký, který ještě několik let zde strávil jako soukromý docent. Teprve r. 1885 stal se mimořádným a r. 1891 řádným profesorem. Vše to připadá nám dnes jako pohádka, ovšem že málo pěkná. Byla sice zřízena také assistentura, ale teprve r. 1894. Assistentem stal se dr. Švambera, s nímž spojen je veliký kus historie naší university, a to neveselé.

Roku 1902 vstoupil prof. Palacký do pense. Zatímním správcem geografického ústavu, který s takovými obtížemi byl po dlouhém úsilí zřízen, stal se prof. L. Niederle. V té době pomýšlelo se povolati prof. Cvijiče z Bělehradu do Prahy. Než akce se rozbila o nechuť vlády poskytnouti geografickému ústavu náležitou dotaci na pořízení nejnutnějších pomůcek. Teprve novému správci prof. Augustinovi podařilo se po opětovných žádostech, že zvýšena roční dotace ústavu na l. 1907—1909 na 600 k. Ale pořád dotace tato je menší než na př. ve Štyrském Hradci, kde při menší frekvenci mají již po léta 800 k., ve Vídni pak 3000 k. A uznával sám ministr kultu a vyučování Gautsch, že nelze vědu v Praze provozovati laciněji než ve Vídni. A k tomu lze jen dodati, že jest v Praze věda mnohem dražší než tam, neboť v Praze postrádáme velikých centrálních ústavů, řádných knihoven, starých odborných společností atd.

Mnoho, mnoho máme doháněti cizinu, a což cizinu, viděli jsme, oč šťastnější jsou na př. ve Štyrském Hradci a ve Vídni. Máme svá desideria. Dr. Švambera zdá se býti optimistou, že bude hned tak v dohledné době lépe. Plán jeho pro budoucnost jest tak krásný, možno říci příliš krásný, než aby stal se u nás skutkem. I tu vyniknou nedostatky, když vyslechneme jeho požadavky. Předně bylo by třeba vedle assistenta systematisovati jedno místo demonstrátora nebo ještě lépe dvou stipendistů, kteří by se mohli věnovati administrativě ústavu i praktickému výcviku posluchačů. Rozhodovalo by se zde asi o 800 k. K tomu by přistoupil kartograf, který by pracoval pro ústav a cvičil posluchače prakticky. A tu by se jevil celkový finanční požadavek ústavu (mimo kartografa a profesora-ředitele) takto: řádná roční dotace asi 2000 k. (dnes 600 k.), na odměny seminárních prací 720 k. (dnes 480 k.), na exkurse ročně 600 k. (dnes 0), na vydávání odborných prací 800 k. (dnes 0). Vedle toho jest nutna zvláštní subvence jednou pro vždy. Dlužno totiž opatřiti instrumentarium, zařízení fotografické, knihovnu, mapy, reliefy, modely, jakož celou kollekci pro vyučování. A tu aby bylo k disposici aspoň existenční minimum 50.000 až 60.000 k. Jsou to jen staré hříchy.

Obnos 50—60.000 k. rozvrhl by se takto: Mapy nástěnné 1500 k., doplnění map voj. geograf. ústavu asi 2000 k., mapy cizích ústavů topografických 5000 k., ostatní mapy atd. 4000 k., knihovna 20.000 k., vazba knih a úprava map 4000 k., obrazy 1500 k., globy

300 k., reliefy 2400 k., skioptikon s příslušenstvím 1000 k., diapositivy 3000 k., fotografické zařízení, kopírovací rámy a rozmnožovací přístroje 3500 k., modely pro fysikální geografii 3000 k., sbírka petrografická a geomorfologická 2000 k., instrumenty pro kartografii, instrumenty geodetické, hydrografické a meteorologické 6000 k., sbírka pro hospodářský zeměpis 800 k. a pro společnou posluchárnu epidiaskop za 6000 k. A máme-li míti jen poněkud vzorně zařízený geografický institut, jsou tyto požadavky jenom nutné. Vše to nemáme; jsou to stíny minulosti a přítomné doby.

Jsou ještě jiná desideria a desiderata. Chceme upozorniti již jen na jedno. Bylo však ještě desideriem do nedávné doby. A že zde máme faktum, o to má zásluhu dr. Švambera (ostatně také o mnoho jiných věcí). Běželo o jakési literární středisko odborné činnosti geografické. A tu dr. Švambera založil se značnými obětmi (a nejen finančními) dvě periodické publikace a sice »Travaux géographiques tchèques,« určené v první řadě pro cizinu a tištěné buď zcela nebo aspoň v resumé v některém světovém jazyku, a »Zeměpisnou knihovnu,« věnovanou spíše potřebám ryze českým. Ona sbírka je spíše vědecká, tato spíše populární. V »Travaux géographiques« přinesou některé sešity úplný referát o české činnosti geografické v jazyku francouzském, kdežto v »Zeměpisné knihovně« jeden sešit seznámí české čtenářstvo s nejdůležitějšími publikacemi cizími. Obě rediguje dr. Švambera. [1])

Všimněme si na konec stručně publikací obou těchto sbírek. Začněme »Zeměpisnou knihovnou.« Knihovna tato vytkla si za úkol povznésti zeměpisné vzdělání ve všech vrstvách naší společnosti, u mládeže i dospělých. Zeměpisná knihovna nechce se pouze omeziti na čistý zeměpis, nýbrž vytkla si program širší. Chce podávati čtenářům i jiná zajímavá themata, jež jsou na přechodu mezi zeměpisem a vědami spřízněnými, jak potvrzuje hned první její číslo dr. Babora »O diluviálním člověku« (v Praze 1904, za 80 h.). Autor klade hlavní váhu na materiál ze zemí českých. Zvláště třeba připomenouti zprávu o »lebce Libeňské,« již uvítala se zájmem i cizina. Běží jen o to, potvrdí-li se typ tento také jiným nálezem. Druhým číslem je V. Nového »Isochronická mapa Čech s úvodem o isochronách vůbec« (v Praze 1904, za 1 k.). Jest to práce rázu čistě praktického. Autor podává důkaz, že místa stejně vzdálená prostorově jeví časově značný rozdíl, a zároveň podává graficky kritiku našich dopravních prostředků. Pozornost kruhů učitelských vzbudí nedávno zesnulého dr. Mušky »Jeden rok zeměpisné praxe« (v Praze 1904, za 80 h.), kde vykládá, jak úzký poměrně kraj (příkladem sloužilo mu Rakovnicko, kde působil) může se státi východiskem pozorování a porozumění povrchu zemskému. Poznám-li a pochopím-li okolní přírodu, snadno porozumím i oněm končinám, jež mohu poznati pouze z četby a obrazů. Rolník a lesník uvítá zase rád studii

[1]) Dr. Švambera je zároveň vydavatelem a poskytuje ústavům, pp. učitelům, Klubu českých turistů, studujícím všech kategorií, knihovnám spolkovým 25% slevy, objednáli se ovšem přímo u něho (v Praze-II., Karlovo nám. č. 21).

dr. Bělohlava »Krupobití v Čechách« (v Praze 1906, za 2 k. 20 h.). Kniha řeší poměr krupobití k vegetaci, hlavně lesní, a spisovatel dochází v ní k závěru, že »pro intensitu krupobití ani příznivý ani nepříznivý vliv lesů dokázati a přijmouti nelze. Pro frekvenci pak naprosto nelze prokázati nepříznivý vliv zalesnění, to jest, že by les počet krupobití rozmnožoval; příznivý pak vliv, to jest umenšení počtu krupobití s přibýváním plochy lesní nelze sice bezpodmínečně zamítnouti, ale také ne jako absolutní pravidlo přijmouti.« Autor měl k disposici obsáhlý materiál, který podávají výroční zprávy kanceláře hydrografické, a pak materiál, jejž mu dodal »První český c. k. priv. ústav ku vzájemnému pojištění proti škodám z ohně a krupobití v Praze.« I jest zajímava možnost, již autor připouští, že umenšení krupobití v obvodech horských, poměrně nejvíce zalesněných, jest spíše vlivem polohy těchto míst než jejich zalesnění. Instruktivní názor o věci podávají připojené dvě mapky, z nichž jedna ukazuje frekvenci, druhá intensitu krupobití pro jednotlivé okresy za rok 1905. Posledním, dosud vydaným číslem Zeměpisné knihovny je posmrtná práce dr. K. Thona »Úvod do všeobecné zoogeografie« (v Praze 1907, za 2 k.), věnovaná oboru, jemuž dosud u nás téměř nevěnovalo se žádné pozornosti (kromě zmínky v rozsáhlé práci prof. Vejdovského »Všeobecné zoologii«).

Obraťme nyní zřetel ke sbírce druhé, »Travaux géographiques tchèques.« Dosud vyšla v ní pozoruhodná, široce založená práce dr. V. Švambery »Kongo.« (V Praze 1905, za 12 k.) Jest to největší hydrografická studie monografie pro celou jižní polokouli, nejen kvantitativně, nýbrž i kvalitativně. Celé dílo rozvrženo jest ve čtyři části: 1. Výzkum řeky Konga. II. Grafický přehled úvodí. III. Veletok a jeho přítoky (část deskriptivní). IV. Hydrologie a úvahy všeobecné. Výsledky důkladné své studie, jež zjednala autorovi všeobecné uznání, shrnuty jsou v informativním francouzském résumé. Druhým číslem je německy psaná práce dr. Daneše »Bevölkerungsdichtigkeit der Hercegovina« (v Praze 1903, za 3 k. 40 h.), těšící se zvláštní pozornosti. Ve sbírce této zastoupen jest také prof. Palacký, studií francouzsky psanou »La distribution géographique des Rongeurs sur le Globe« (v Praze 1904, za 1 k. 70 h.), v níž obírá se zamilovaným thematem. Celá řada prací jest v tisku. Uvádím jen dvě pozoruhodné studie dr. Dvorského »Wirtschaftsgeographische Studien von Montenegro« a »Die Handelsplätze in den Gebirgsregionen der Grafschaft Görz.« (V Praze 1907, za 2 k. 40 h.)

Zajisté již z kratičkého tohoto přehledu patrno, že obě sbírky representují se pěkně, a že za krátkou dobu nákladem obětovného jednotlivce dr. Švambery, z prostředků čistě soukromých, vykonán veliký kus práce. Než to nejsou všecky práce, jež vyšly z geografického institutu české university. Zde zrodila se v poslední době na př. jiná důkladná monografie dr. V. Dvorského, jíž věnoval Černé Hoře po stránce národohospodářské v knize »Ekonomicko-geografické studie z Černé Hory«, zde pracovaly se jednotlivé statě pro roztomile vypravenou knížku (vyšlou u Laichtra) »Hory« a pro knihu, vydanou českým odborem slovinského alpského družstva »Ze slovanských

hor.« Zmínky zasluhuje ještě J. Bělohlava »Seznam pojednání a článků, jež napsal dr. J. Augustin. K jeho šedesátým narozeninám« (v Praze 1906, za 80 h.) a dr. Švambery »Geografický ústav české university« (v Praze 1907, za 1 k.), na kteroužto práci jsme již výše upozornili.[1])

Co psáti více? Facta loquuntur! Končíme přáním (»positivní« naší politiky se ani nedotýkáme), aby plány dr. Švambery co nejdříve staly se skutkem. Dr. *Jos. Pešek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. června 1908.

Dvouletí vlády Beckovy. Jazykový zákon. Sjezd okresních zastupitelstev. Afféra Wahrmundova. — Slovanský sjezd. — Fallières v Londýně. — Setkání v Revalu. — Italie.

Vláda Beckova dočkala se druhého roku svého trvání. Přes všechny sliby, které bar. Beck při nastoupení svém zástupcům českého národa učinil, nestal se v české otázce ani jediný krok ku předu, ano čeští poslanci dočkali se za všecky své věrné služby vládě jen trpkého sklamání. V rozpočtové debatě dne 29. května vyčetl posl. Choc bar. Beckovi zevrubně, co všechno českým poslancům sliboval, ale pak ani jediného ze slibů svých nesplnil. »Sliboval,« tak zněla obžaloba, »především via facti vnitřní češtinu u soudů a správních úřadů, nechal však dojíti k odmítání jazyka českého i v zevním úřadování, živil zločinnou zvůli německých soudců a správců země, a dnes to dovedl již tak daleko, že dle přání Němců zakázal vyřizovati české dohledací stížnosti proti Němcům. Stížnosti musejí se předkládati ministerstvu, kde zůstávají nevyřízeny. Beck slíbil dále, že usnadní cestu k české universitě v Brně. Dnes odkázána ta věc k německo-českému dohodnutí, a poněvadž Němci svoliti nechtějí, odmítá ministerský předseda Čechům vyhověti, i když Národní klub souhlasí se zřízením německé university na Moravě. Beck také chytil české poslance na slib, že jim dá tři ministry a mimo to některé sekční chefy. U věci té vyhověl obsazením dvou ministerstev, v ostatním vůbec ne. On slíbil dále změnu náčelníků v nejvyšší zemské správě v Čechách a na Moravě. Avšak ani v tom nedostál slovu. Beck slíbil konečně různé věci povahy hospodářské, avšak neučinil nic.« Na obžaloby bar. Beck ani neodpověděl. I dvorní rada dr. Čelakovský stěžoval si na situaci slovy: »Dojat výzvou trůnní řeči po připravování smíru národnostního přistoupil klub ke koalici v naději, že zásada rovnoprávnosti a lidskosti dojde v novém parlamentě mnohem více stoupenců, než v starém. Avšak po mnohé stránce jsme se pohříchu sklamali. Politika střední čáry ministerským předsedou hlásaná proměnila se

---

[1]) Prací z geografického institutu vyšlo daleko více, na př. ve Sborníku české společnosti zeměvědné a pak v jeho »Knihovně,« dále v programech středních škol, Ottově Slovníku Naučném a j. Nám běželo hlavně o tyto dva Švamberovy podniky.

v politiku šikmé čáry. Je zvláštní, že právě v tak zvané smiřovací éře došlo k tomu, že zděděné naše rovné právo prohlašuje se via facti pochybným. To nutno nazvati svrchovanou všemohoucností.« Bar. Beck mlčel i k tomu projevu. Sněmovna povolila mu branný zákon, ona povolí i rozpočet, a více bar. Beck nepotřebuje. Již několikráte se oznámilo, že osnova jazykového zákona jest již hotova, a že co nejdříve bude parlamentu předložena. Co dosud o ní do veřejnosti proskakuje a čeho se nám od této vlády s laskavým dovolením Němců poskytnouti má, nemůže nás nadchnouti důvěrou. Posl. dr. Čelakovský prohlásil již napřed jmenem strany své: »Pokládáme již dnes za svou povinnost ohraditi se proti jakémukoli pokusu naše zákonem nám zaručené rovné právo našeho jazyka v celé zemi české obmeziti, aneb dokonce nám je upírati.«

Rozpočtová debata nebudí téměř žádný zájem. Řečníci mluví k prázdné sněmovně.

Na Král. Vinohradech konal se dne 14. června *sjezd českých okresních zastupitelstev*, který založil svaz českých okresních zastupitelstev, jenž se má státi úhelným kamenem, na němž se má česká samospráva dále účelně vyvíjeti a zdokonalovati.

Afféra Inšpruckého profesora *Wahrmunda*, jemuž pro jeho proti církvi katolické směřující vystupování slovem i písmem na tento semestr zakázáno přednášeti a nedovoleno ani odbývati cvičení seminární, pobuřuje dále německé vysokoškolské studentstvo, jež zahájilo stávku, aby protestovalo »proti obmezování svobody vyučování.« K hnutí připojila se i část českého studentstva hlavně vlivem prof. Masaryka, jenž se snažil docíliti, aby české studentstvo bylo s německým solidární. Většina studentstva českého vyslovila se však proti stávce, a sice z důvodů národnostních v uvážení, že němečtí studenti zaujímají vždy k českým, a to i ve věcech kulturních stanovisko krajně nepřátelské. O solidaritě studentstva českého s německým vyslovil se významně rektor prof. Goll, že by takovou solidaritu považoval za zjev potěšitelný, kdy by nebyla obmezována pouze na jedinou otázku, nýbrž kdy by byla rozšířena také na otázky jiné. Dr. Goll výslovně uvedl jako jednu z takových otázek snahu po zřízení druhé české university, která se nám jakož i právo na ni ze strany německé vášnivě popírá.

V Petrohradě konaly se porady *o všeobecném slovanském sjezdu*, jenž se má v r. 1909 v Rusku konati. Za tou příčinou zavítali do Petrohradu čtyři zástupci rakouských Slovanů, a sice posl. dr. Kramář, Ivan Hribar, dr. Glěbovicki a dr. Markov. Porady ukázaly, že nejen Rusové ale i Poláci uznávají politiku vzájemnosti slovanské. Nejvýznačnějším projevem bylo prohlášení polského poslance Domovského, že nyní i Poláci berou slovanskou věc za svou. Poláci připojí prý se bez podmínky k všeslovanskému hnutí, ježto záchrana polské národnosti jest za nynější politické konstellace na velikosti a moci ruské přímo závislá.

Dr. Kramář položil důraz na tyto momenty: 1. aby dle návrhu knížete Trubeckého pořádána byla všeobecná slovanská výstava

v Moskvě roku 1911; 2. aby zřízena byla velká slovanská banka; 3. aby svolán byl sjezd slovanských delegátů ke dni 12. července t. r. do Prahy; 4. aby se zjednaly lepší styky knihkupců slovanských; 5. aby sokolské organisace byly rozšířeny, zejmena v Rusku; 6. aby zjednána byla federace slovanských spolků pro lidovou osvětu.

President francouzské republiky Fallières setkal se v posledních dnech měsíce května s anglickým králem Eduardem v Londýně. Cesta presidentova provázena ve Francii s velkým uspokojením, ježto se v ní spatřuje netoliko utvrzení dosavadního přátelského poměru Francie s Anglií, ale i záruka brzkého uzavření francouzsko-anglické alliance, k níž by se i Rusko připojilo.

Politickou událostí prvního řádu bylo setkání ***krále Eduarda s carem Mikulášem*** v Revalu na počátku měsíce června. V průvodě obou mocnářů nalézali se nejvyšší vojenští a političtí hodnostáři. O výsledcích schůze té oznamuje se polouředně: Schůzka obou mocnářů měla za účel posilniti a upevniti přátelské poměry obou vlád, zjednané smlouvami z poslední doby. V rozpravách ministra Izvolského se státním tajemníkem Hardingem bylo zjištěno, že tyto smlouvy měly nejpříznivější účinek na klidný vývoj různých otázek. Úplná shoda panuje též o situaci v Persii a Afghanistanu. Vyjednávání obou vlád o situaci v Makedonii dospívají k úplnému dorozumění. Schůze Revalská jakož i návštěva presidenta Fallièresa v Londýně způsobily v Německu pochopitelné rozrušení.

V Italii roste hnutí proti trojspolku a zejmena proti Rakousku přes všechno popírání officiosního tisku vůčihledě. Posl. Brunialti, člen státní rady, měl ve voličské schůzi řeč o obraně Italie proti Rakousku, v níž vyzýval Italii, aby byla k válce připravena. I socialisté věří prý v nebezpečí války a vláda italská začíná prý se s ní vážně zabývati. Tyto dny zemřel bývalý italský ministr zahraničných věcí Prinetti, jenž vždy byl považován za rozhodného přítele trojspolku. Za úřadování jeho bylo trvání trojspolku prodlouženo. Ale Prinetti učinil krátce před svou smrtí výrok, že při obnovení trojspolku nejednal ze své vůle, nýbrž že se podrobil přání předsedy kabinetu a že by považoval za zločin na Italii spáchaný, kdy by se trvání trojspolku mělo prodloužiti. Anketa italské sněmovny usnesla se povoliti 200 mil. lir na zbrojení a opevnění. »Corriére« prohlásil, že Italie a Rakousko jsou spojenci toliko na papíře.

Adolf Srb.

R. 1908. ČÍS. 8.

OSVĚTA

Praha na letošní jubilejní výstavě.

Píše

dr. F. X. Harlas.

Město významu tak neobyčejného, rázu tak zvláštního, město české, — skorem jako kdysi Řím pro Italii, — pro nás »město« par excellence, střed všeho duševního života, ohnisko všech národních snah, hrad a pevnost Čechů, naše Praha na jubilejní výstavě obchodní komory Pražské zastoupena je spůsobem tohoto svého významu důstojným. Zdálo by se, že se to samo sebou rozumí, že Praha ze své klenotnice velmi snadně při každé příležitosti takové okázalé roucho sváteční sobě pořídí, ale přece stačí jen vzpomínka na bývalé výstavy a budovy, které Praha na nich pořídila, aby jasně vynikl rozdíl mezi těmito pokusy a nynější skvělou exposicí Prahy královské, Prahy, která je mátí českých měst, která je nejen slavná svou minulostí, velká svým rozmachem poctivé, neunavné práce, ale také krásná nade všecka města v šíř i v dál. Nic nepodává nám pádnějších důkazů o rozvoji města, o jeho zmohutnění, než výkazy, nákresy, plány, tabulky, statistická data, — ale nic nezdůrazní význam a přestiž tohoto města jasněji, než láska jeho obyvatelů ke všemu, co s jeho vzrůstem souvisí, co jeho slávu množí, jeho krásu zvyšuje. Je to *náš* rozvoj, je to postup pravého pochopení pro to, čím Praha Čechům jest, je to souhrn všeho našeho snažení i naší lásky ku Praze, co zde vystavujeme. Využitkována byla příležitost, na této výstavě poskytnutá, k vyjádření nejen suchých fakt, ale také vřelých citův, a nemohlo býti krásnější příležitosti nad tuto výstavu, abychom dokumentovali, jak si Prahy vážíme, jak ji známe — a jak o ni pečujeme. Že se to stalo, že právě Praha jako »výstavní objekt« patří k nejzajímavějším »číslům,« ano k attrakcím výstavy, to jest zásluha representace městské, našeho zastupitelstva, které nelitovalo nákladu a neváhalo předložené návrhy provesti bez výhrad a újmy. Praha ukazuje se na letošní výstavě ve své nejelegantnější, nejdrahocennější toilettě jako hostitelka,

paní domu, a vítá návstěvníky s úsměvem vznešené a krásné dámy, která nenosí své šperky jen pro chloubu, ale prostě jako zcela náležité části svého úboru. Vždyť konečně je to královna, která tu ve svém paláci otevřela síně, vykrášlené přepychem, jakého si právě královny dopřávají; a hosté vstupují do pavillonu král. hlavního města Prahy jako do slavnostní dvorany, jako do »salonu« výstavy, aby pozdravili milou a sličnou svoji hostitelku.

Budova, kde r. 1891 installovány sbírky retrospektivy, vyhrazena byla pro letošek Praze, která tuto stavbu znovu zřídila a zvětšila. Architekt Ant. Hrubý, v službách stavebního úřadu obce Pražské, navrhl adaptaci a provedl ji i s úpravou vnitřku a s dekorací jeho. Dlouhé průčelí oživil nejen vysokým portálem, v půdorysu segmentem vystupujícím, ale také kupolí nad touto střední částí, menšími kupolemi nad bočními výstupky a nad postranními risality u vchodu. Bylo to Pražské baroko, které inspirovalo architekta Hrubého k rozluštění úkolu, nad nějž není nevděčnějšího: měl adaptovati, zvětšiti starší budovu, měl ji znovu »fasádovati« i vyzdobiti. A tu sluší vkusu i taktu jeho vzdáti všechnu chválu, neboť tento palác Prahy náleží mezi nejelegantnější a nejseriosnější stavby výstavy. Seriosnost koncepce, totiž povznesenost nad šablonu i nad banální úspěšnost laťovaných »architektur,« které nejsou ani konstruktivně účelné ani konstruktivně logicky a poctivě koncipované, vyznamenává tuto stavbu, a také její výzdoba náleží k nejlepšímu, co výstava poskytuje. Čítárna s modrým vyčalounováním, s nábytkem tvarů prostých, ale pohodlí poskytujících, kde stojí Rodinův »Muž bronzové doby« uprostřed malého trávníku, náleží k nejvkusnějším interieurům výstavním, dvě malé dvorany poboční, s loubím po jedné straně, přivádějí vzduch a světlo do enfilady komnat, a Rousovy fontánky mramorové s bronzovými postavičkami vil a lesní zvěře výborně tu působí, — je to při své modernosti vše naladěno do jakési »barokní noty,« a také zadní strana, kde uprostřed stojí nad malou vodní nádrží fontána Jílkova, a kde bílé loubí obloukem obepíná zelené pažity a žluté cestičky mezi nimi, má svůj ráz, řekl bych intimní elegance, — je to zahradní průčelí paláce, jako nám hlavní fronta zdaleka uvádí na mysl sídlo vznešené osoby, — baroko tak znamenitě hovělo samolibé snaze po nádheře, po »skvělém vystupování« velmožův a šlechticův.

Ve vzdušné střední síni za hlavním vchodem postaveno poprsí císaře a krále Františka Josefa, a háj květin, boskety vůkol zároveň representují výstavu Pražských sadů, jejichž ředitel J. Skalák upravil také okolí pavillonu. V pravo, v levo z této vstupní síně vedou vchody do sbírek, které tu uložilo zemské museum království českého již před výstavou. Jsou to lapidaria, pak sbírky řezeb dřevěných, mříží, zvonů, oltářův a pod. z Čech i z Prahy pocházejících; a do levého boku vcházíme slavným kamenným portálem Slavatovským ze Smíchova sem přeneseným, nad pravým spatřujeme odlitek tympana, které zdobí severní bránu Týnského chrámu. Na stěnách pak jsou rozvěšena díla českých malířů,

kdysi na Londýnské výstavě jako malá dioramata upravená. Jsou tu malby: *Karlův Týn* od F. Dvořáka, pohled *na židovský hřbitov Pražský* od O. Bubeníčka, *Krumlov* od F. Liebschera, pak na sešikmených rozích *Trosky* od J. Jelínka, *Kutná Hora* od J. Krále, *Prachatice* od Havelky a *kostelíček v Kočí* od Laudy. Na postranní stěně visí *Bechyně* od Nejedlého, v čele pak *Hradčany* od Šetelíka, *Jindřichův Hradec* od Panušky, *Plzeňské náměstí* od Špillara a *Tábor* od Jansy. Tyto obrazy českých měst a památných míst vítají zde návštěvníka jako praeludium před vstupem do Prahy, naznačujíce, že Praha jako klenot vzácné krásy spočívá uprostřed bohatého věnce starobylých měst, taktéž od přírody krásami sterými obklopených. A jako ukázky plastické výzdoby našeho města, skulptur městu samému patřících, jsou tu odlitky Myslbekových sousoší z mostu Fr. Palackého *Přemysl a Libuše*, *Záboj a Slavoj*, *Lumír a píseň* rozestaveny, v loubích dvorků pak shledáme se ještě po pravé straně se *Ctiradem a Šárkou* od Myslbeka, se skupinou *Lidumilnosti* od Strachovského (s městského chudobince), po levé straně s plastikami z portálů městských jatek od sochařů Vosmíka a Schnircha. Stěny těchto loubí jsou ověšeny fotografiemi náhrobků ze židovského hřbitova, váz ze zámku Troje, vesměs ze sbírek stavebního archiváře Pražského J. Heraina.

Přímo za vstupní síní nachází se čítárna, o níž byla již zmínka. Nad vchodem do oddělení za čítárnou ležícího umístěna podobizna primátora Pražského *dr. Groše*, malovaná Švabinským; ozdobou stěn jsou malby *Černé jezero* na Šumavě a *Fürstenberská zahrada* od Šetelíka, akvarelly Tomcovy, lepty Strettiovy a skizzy olejem malované od V. Malého — vesměs Pražské motivy, uličky, domy již sbourané nebo k sbourání určené atd. Na stojanech a policích v rozích a u pohovek podél stěn vyloženy jsou knihy, publikace Prahy se týkající. Pod stropem na stěnách napjat byl vlys dětských postav, které maloval Obrovský — a to pro výzdobu slavnostní za návštěvy krále Františka Josefa I. v Praze r. 1907.

Za čítárnou installovány v předním oddělení rytiny, litografie ze soukromých sbírek Staropražských pohledů a rytin rozmanitých, které se vztahují k českým dějinám. Pan Ant. Neumann zde vystavuje pěkně uspořádané ukázky ze svých velikých kollekcí Hollarových rytin (jichž má 800), plánů, podobizen, autografů atd, jimiž zde illustrovány některé kapitoly z minulosti Prahy. A hned za tímto oddělením, poslední v řadě, vítá nás exposice Klubu za Starou Prahu; řada výborných fotografií obsahuje tu jaksi v jádru »úplného průvodce« po krásné Staré Praze. Fotografie samy o sobě jsou výstavní práce, jejich vzhled sepiových kreseb tak příjemně se liší od ostré plochosti, oné bezvzdušnosti dobrých fotografií, řemeslně správně zhotovených, s nimiž se zpravidla setkáváme, jdeli o prosté veduty.

Mezi oběma odděleními vztyčen odlitek památného »rytíře« s Karlova mostu; je to Roland od L. Šimka, pozměněný a překomponovaný dle staré sochy, jejíž zbytky nacházejí se v museu města Prahy. Poprsí Brokova a Dienzenhofera připomínají nám období, jehož umělecký ráz do dneška v Praze mnohými rysy se uplatňuje, a »Praha baroková« právě stala se slavnou. Malebná zákoutí, pohledy z ulic, a to hlavně takové, kde při záhybu nebo vyústění ulice otevřen »prospekt« na pěkné průčelí, na nějaký portál, na pittoreskní mansardu atd., výhledy na prostranství, krajinářsky zajímavé využitkování půdy stavbami, — to vše zachyceno s pravým vkusem a porozuměním, jednak jako důkaz, jak umělecky řešili Pražané kdysi takové úkoly, jednak na doklad toho, čeho třeba šetřiti, zachovati.

Takto prošli jsme celou hloubkou pavillonu Pražského, i zbývá, abychom nyní vracejíce se zase nazpět do elegantní čítárny rozhodli, kam odbočiti. Obrátíme se na pravo, ale do levého traktu (stojímeli venku před budovou), do loggety a z ní do vzdušného sálu IV., kde rozvěšena malá galerie obrazů z majetku obce Pražské, obrazů velkých i menších, olejových maleb, akvarelů, a vesměs pohledů na Prahu a z Prahy. Obecenstvu byly neznámy, a zde působí hlavně velká plátna od Tomce, Havelky, Panušky a Jansy, obloukovitě zakončená — patrně části výzdoby nějaké síně v budoucí nové radnici Pražské neb obecního domu, který se dostavuje.

Tyto čtyři velké lunetty ukazují nám pohledy na Prahu z větší vzdálenosti. T o m e c maluje pohled z Tejnky zpět na Hrad Pražský, posledními paprsky slunečními do ruda ozářený, H a v e l k a pohled s vrchu nad Podbabou, v slunci letního dne, s kamennými průplavy a hrázemi v popředí, s modravou silhouettou sv. Víta v pravém pozadí, P a n u š k a pohled z Riegrových sadů na moře střech, a J a n s a pohled od Libně na podzimní nádheru Štvanice a jemné fialové odstíny pozadí, kde Hradčany trůní nad Vltavou, která tu v popředí spěšně plyne a po ní malý bílý parníček. Dále jsou zde malby od E n g e l m ü l l e r a (Údolí Brusky pod hradem, pohled z Kinského zahrady), Fürstenberská zahrada od Vendelína Š v a r c e, Křižovnické náměstí od V a j c e; S t r e t t i vybral si opět motiv z Fürstenberské zahrady, a to pohled nahoru k hradu, B á r t a maloval Prahu v zimě a Čertovku, Panuška Pražské brány, jak kdysi vypadaly, při čemž staré rytiny nám napovídají, Stretti pohled na Hradčany, Š e t e l í k mostecké věže, to jest pohled na most Karla IV., a S l a v í č e k pohled na Staré město s Letné. Tato malba je ze soukromého majetku umělcova. Všichni tito umělci, až na Slavíčka, snažili se zobraziti Prahu, jak se nám jeví malebná, zajímavá, mocná, velebná, snažili se zachytiti její rysy osobité, její fysiognomii v útvarech i v barvě, a ne na posledním místě ji také »portretovali,« podali »veduty.«

Jen Slavíček namaloval velkou impressi, jakýsi pleinair v dosti značném měřítku, jehož neovládl, a tak ani v této malbě ani

v druhé (v odst. VII., Praha od Ladví) nedostihl svých soudruhů. Vím, že jeho dva obrazy budou chváleny a velebeny aspoň na těch místech, kde se vyrábí modernistní české umění, kde se o něm píše známým neurvalým tónem, a kde se ještě neurvaleji a s naprostým nedostatkem i nejprimitivnějších schopností kritických haní — abych neužil výrazů přiléhavějších, ale pro můj vkus příliš surových, — vše ostatní, co není opatřeno nálepkou spolku nebo družstva, nebo placetem nadkritiků, kteří o výtvarnictví by nejlépe ani nezavadili, kdy by právě jim nedostatek autokritiky nebránil v poznání, že především sluší kritikovi skromnost, a že nabubřelostí dikce a úžasně vypěstěným verbalismem nezakryjí, jak uboze pokulhávají za špatně pochopenými cizími vzory. To zde však budiž podotčeno jen jako poznámka v závorce — náš pavillon Prahy a jeho umělecký obsah zavdaly jen vítanou příčinu k ní.

Z oddělení IV. vede východ do »zahrádky« za pavillonem; používajíce východu jděme tudy kolem fontány Jílkovy za středem pavillonu k druhým dveřím, jimiž se vchází do oddílu VII., jenž z druhé strany přiléhá k centru. V sále VII uvidíme osmidílný obraz od Jar. Šetelíka, znázorňující pohled s věže Staroměstské radnice Pražské, upravený v jakési panorama, v druhé polovině sálu pak akvarely Jansovy, které namaloval pro obec Pražskou, a jiné, které jsou v majetku MUDr. A. Baštýře, pak zmíněný již pohled na Prahu od Ladví, malovaný Slavíčkem, od Jos. Krále obrazy Karlova náměstí a Podskalí, a od Čechové drobnější Pražské pohledy, skizzy a studie švižně provedené. Šetelíkovo dílo panoramatické zajímá pro svou pravdivost vzduchové nálady. Výborný kreslíř, vždy upřímný a poctivý ličitel skutečnosti, ovládá Šetelík své metier s podivuhodnou lehkostí, ano i s virtuositou, a tak provedl i tento dosti nevděčný úkol namalovati sta střech, řekl bych s gracií — a to nepochybně vytknou zmínění kritikové z tábora české dekadence, jak jejím zvykem jest, ale nechť to nezkalí umělci náladu, obecenstvu pak radost z jeho díla. Také o Jansových akvarelech vyslovují se mladší umělci a spisovatelé s pohrdáním, neboť na těchto listech lze Prahu, Pražské stavby atd. skutečně poznati. Dále zajisté neujde odsouzení před tímto tribunálem Minařík se svými pečlivě provedenými, realistickými malbami ze Staré Prahy, — z bývalého ghetta a z Podskalí. — V sále VIII. jsou vystaveny menší a malé obrázky, olejem provedené malby, které vyhovují svému účelu, aby totiž zachovávaly dřívější vzhled Prahy, aby zaznamenávaly stav před »assanací.« Jsou to zase především »pohledy,« ale Jansa i Minařík malují takové pohledy s láskou téměř tklivou, a nikoliv tvrdě, snad »rýsovně,« nýbrž jako praví krajináři: nezapomínají na svůj umělecký titul, a z tohoto uměleckého titulu vycházejíce, malují Pražské nebe, Pražské ovzduší, a tak podávají obrazy *Prahy* mnohem pravdivější a výmluvnější, než Slavíček nebo kterýkoliv modernista, jenž ve jmenu »vysokého« umění Prahu znetvoří nebo z ní učiní mátožnou směsici barevných »dojmů,« to jest po česku řečeno namaluje barevné

skvrny tam, kde dle jeho udání a nápisu máme spatřovati »pohled na Prahu.« Umělecká svoboda je krásná věc, ale v Pražském pavilloně spíše je na místě umělecká ukázněnost, jak ji osvědčují Tomec, Havelka, Panuška, Stretti a j.

Nemovitý majetek obecní — toť nejnádhernější památky stavitelské, jichž lze široko daleko nalézti — v oddělení VIII. předveden jest v obrazech, výkresech a plánech, fotografiích i v modelech plastických, a Ohmannovy skizzy a nárysy, Jansovy akvarely, pak návrhy na regulaci Malé strany od arch. Balšánka a Starého města od arch. Sakaře jsou zde cennými dokumenty nejen zájmu stále vzrůstajícího a prohloubenějšího, ale také snah, aby vše to bylo chráněno před zhoubou, — čas i lidé ničivě se dotýkají Prahy krásné a starobylé, a ničivým vlivům čelí Praha nová, čelí obec sama. To snad zůstane nejcennějším výsledkem této výstavy, že tu po prvé bylo »manifestováno pro Prahu« z ideálnějšího stanoviska, než dosud bývalo zvykem, a že ruku v ruce s péčí o pohodlí a zdraví kráčí tu láska k přírodním krásám, k uměleckým pokladům a k velebné minulosti města, nad něž není majestátnějšího.

Do práce, která tu vykonána, do postupu, jímž se přibližujeme kýženému cíli, zasvěcují nás exposice Soupisné komise v sále V. v levém a v tomto VIII. v pravém boku pavillonu. Stavební archivář Jan Herain pořádal výstavu Soupisné komise, a zde také shledáváme se s nejstaršími pohledy na Prahu, s velkou xylografií z r. 1562 (facsimile), s velkou fotografií Prahy z r. 1907, se sbírkou fotografií nad míru zajímavých a cenných, jimiž nám předvedeny Pražské portály a vchody domů, paláců i kostelů. Tato serie by zasluhovala reprodukce, tyto Pražské portály by měly tvořiti knihu, album, i byla by to publikace nevšedního významu.

V VIII. oddělení lze se informovati o plánech a projektech na regulace Podskalí, Vyšehradu, Letné a Libně, jak shora uvedeno, též na důležité plány úpravy starých částí města, o něž jde při regulacích zemských, to jest při pracích vodních, při splavnění Vltavy i při městských návrzích na rozšiřování ulic. Hlavně tímto mnohdy zcela bezúčelným uvolňováním komunikací, tím odbouráváním a demolováním pro větší šířku ulic, v nichž pak vládne stejné ticho a je stejný klid, jako byl v těch úzkých, ale malebných, tím bouráním tedy, po nichž nenásleduje žádná činnost tvořící, leda by stavění pěti- a šestipatrových činžáků takovou činností slouti mohlo, tím bouráním zasazují se krásné Staré Praze rány nejbolestnější. Plány architektů Balšánka a Sakaře měly by nabyti zákonité moci, měly by se státi nedotknutelným regulativem, a Praha byla by ušetřena pohrom a ztrát nenahraditelných.

Kdy by naše obecenstvo tyto exposice pilně navštěvovalo a tak trochu studovalo, kdy by se zajímalo o všecko to, co zde tak přehledně a přesvědčivě vyjádřeno, k nahlednutí připraveno, nedocházelo by v budoucnosti k bojům a hádkám, k zbytečnému

debatování a polemisování, k naivnostem všeho druhu, které pak zdržují a stěžují záchrannou i tvůrčí práci. Tak na př. zde vystaven sádrový model Letenské výšiny a projektu na její překonání, jak bych řekl, neboť nejde tu o »vstup« na ní, ale spíše o perforaci, to jest provrtání tunelem neb o prokopání hlubokým zářezem, — na výstavě spatřujeme projekt s tunelem, jenž by počínal hned za mostem, a z něhož by pak vycházela silnice volnými serpentinami až dolů »k vodě.« Nejširší veřejnost má zde příležitost utvořiti si náhled o tomto důležitém projektu. Co se mne týká, hlasoval bych pro zachování vysoké, nepřetržité stráně, pro intaktnost výšiny, a tedy pro tunel.

Také model pomníku Fr. Palackého od prof. Suchardy zajímá obecenstvo vyšší měrou, neboť zde je přístupnější, než býval před lety v soukromé výstavě, a blíží se doba, kdy má býti postaven — ovšem, model místa tohoto zde schází, a byla by to podívaná na prostranství, které náleží mezi nejspustlejší, to jest nejneupravenější, co jich v Nové Praze máme. Je tu též model obecního domu u Prašné brány, nyní zhruba skorem dokončeného, jsou tu plány a průřezy jeho, jsou tu plány na úpravu čtvrti u Sv. Vojtěcha na Novém městě, která s Podskalím a Vyšehradem nabude zcela nové tvářnosti, a která byla právě tak nepředloženě zregulována, jako nová nábřežní část Prahy odtud k Národnímu divadlu se táhnoucí. Hlavně výškové řešení úplně zdisgustuje, toto dovolené lichvaření s půdou, toto surové vyhánění činžovních domů do amerických tvarů »škrabačů oblak« na konec zabije i nejmalebnější Staré město, které těmi nebetyčnými činžáky bude obstoupeno a jako zdí obehnáno, aby na ně nebyl odnikud pohled.

Takové a jiné meditace, úvahy a nápady jsou vzbuzovány sbírkami v pavilloně města Prahy, i lze tvrditi, že tedy s dostatek je doložena jejich vynikající zajímavost. Tak aktuelně nevystavuje se v mnoha pavillonech, jako zde v Pražském, a doplňkem k tomu jsou sály VI. a IX., v risalitech do sadu za pavillonem vystupujících, kdež v prvém je místo vyhrazeno vodárnám a kanalisaci, v druhém plynárnám, zdravotnictví a elektrickým podnikům. Ale Praha na výstavě zastoupena je také mimo svůj pavillon, jak právě elektrické podniky Pražské nám připomínají, neboť s těmi seznámíme se podrobněji v levém boku starého průmyslového paláce. Dále ve skupinách architektury a inženýrství a v pravém boku ve skupině oděvnictví vystavuje Praha; peněžní ústavy městské zastoupeny jsou v pavillonu bank, průmyslová škola dívčí v pavillonu školství, plynárny v pavillonu chemie, a na pomezí výstavy za příčným stromořadím zřízen je model Pražské ulice (v průřezu), ve strojovně stojí nový model vozu pouliční dráhy Pražské.

Tak skvěle, jako na této výstavě, nerepresentovala se Praha ještě nikdy, s oprávněnou pýchou lze pohlížeti na exposise její, a vzhledem k četným návštěvám z ciziny, k níž počítati smíme na př. také Vídeň atd., je tato representace velmi důležita. Jde

o prestiž Prahy, jde o její slávu za hranicemi, a jde o to, aby všude věděli, že od té doby, kdy Praha je česká, také sláva její se obnovila, — aspoň že od té doby na zvelebení a zkrášlení tohoto nevyrovnatelného města ze všech sil pracujeme.

Démon.

Báseň Mich. Jur. Lermontova,

přeložil

František Tropp.

Část prvá.

I.

Vyhoštěn z ráje démon žalný
klín země hříšné oblétal
a upomínek zástup valný
dnů lepších spolu s ním se bral,
těch dnů, kdy s cherubova líce
zář nebe ve svět splývala,
kdy drahou svojí vlasatice
radostným vzpláním zlaté kštice
s ním v úsměvu se vítala;
kdy věčnou clonou mlhy šeré
jsa poznání chtiv sledoval
hvězd karavany tisíceré,
jichž sbor oblohou putoval;
kdy věřil a kdy miloval,
sám vyvolenec prvých tvorů,
neznaje pochyb ani vzdoru,
kdy mysli jeho nehrozil
ni věků pořad zasmušilý . . .
a vše to ani, o čem snil,
si připomenout neměl síly.

II.

Zavržen tvůrcem, drahně dob
nad světem bez přístřeší kroužil,
věk za věkem se v času hrob
jak okamžik za mžikem hroužil
druh druha smutně sleduje;
neblahé zemi kraluje,

sil kolem hořkost bez radosti;
kam zasáh, nikde neshledal
se s odporem své prchlivosti —
tak rozmrzen i zla se vzdal.

III.

Výš nad vrcholy kavkazskými
vyhnanec rájem letem spěl
a pod ním sněhy odvěkými
se Kazbek[1]) jako démant skvěl,
hluboko dole v temném spádu,
jak srázná propast, doupě hadů
vil se soutěskou Dariel; [2])
na dně pak Terek, [3]) tygr lítý,
v kosmaté hřívy záplavě
řval, burácel a jelen hbitý
i ptáci výše modravé
vod jeho bouři naslouchali
a mraků rouna zlacená
od jihu v dálku puzená
na sever za ním pospíchaly;
tlum skal, jež kol se kupily
snů tajnou mocí přemoženy
se v spánku nad ním klonily
vln jeho třpytem okouzleny;
a věže hradů mohutných
v dál hrozily mhou s příkrých strání:
U bran Kavkazu v dobách zlých
to stráže byli velikáni!
A v kráse své ves boží svět
byl úžasný; duch vzpoury shléd
však pohrdavým okem směle
na díjo boha mocného
a na vysokém jeho čele
nebylo stopy ničeho.

IV.

A jiný obraz v kráse živé
v paprscích slunce před ním plál
Gruzie údol vnady snivé
kobercem v dáli rozkvétal.

---

[1]) Známá hora kavkazská, vysoká 5000 m.
[2]) Průsmyk Dariel či Darial, skomolené persky = zavřené dvéře, proslulý svou divokou velkoleposti.
[3]) Důležitá řeka kavkazská, ústící do Chvalinského moře a protékající průsmykem Darielským. Jest neobyčejně prudká, zvláště v horním toku svém.

Bůh kout ten štěstím požehnal!
Tu trosky hradů zádumčivé,
a ručej o břeh zvonící
s dnem pestrokvětě vykládaným,
pak růží houšť, kde slavíci
svým kráskám pějí marně žádaným
bol lásky, sladce zvučící;
stín palem, korun rozložitých,
z nichž splývá věnec břečtanu
chlad jeskyň, kde za parných dnů
srn stopa mizí ostražitých,
zář, listí šum, ruch v prostoru
v stozvukém řečí hovoru,
dech statisíce živlů skrytých,
rozkošné nebe bez oblak
a jižních nocí světlý mrak,
jež vlahou vůní rosy dýše,
svit hvězd, jiskřících s nebes výše,
jak mladistvé Gruzinky zrak.
Než krom závisti, zloby chladné,
ve hrudi psance nevzbudil
lesk žití v souzvučnosti ladné
ni citův jiných ani sil, —
a vším, co před sebou tu viděl,
buď zhrdal neb to nenáviděl.

V.

Dům mocný s širým dvorem vznes
kdys Gudal šedý nad hor půdu . . .
stál raby jeho slz dost, trudu,
až v otrockém jhu mnohý kles.
Na hory svah a blízký les
zdi jeho z jitra stíny kladou;
v hruď skály vryty stupně řadou;
ty k řece vedou od spodu
nárožní věže; po nich ráda
k Aragvě v služek průvodu
v bělostné čádře kněžna mladá,
Tamara schází pro vodu.

VI.

Vždy mlčelivě hleděl s výše
v údolí se skal mračný dům,
však dnes v něm slavnostní je šum,
zní zurna, [1]) vínem kypí číše:

[1]) Hudební nástroj, druh trouby.

Dceř svoji Gudal provdával,
rod celý z dálky k hodům zval.
Koberce půdu měkce kryly,
zde v středu družek mladistvých
nevěsta sedí; zvučný smích
a zpěv i hra jim krátí chvíli;
již za hory se slunce chýlí.
Sbor družek pěje, odměřeně
tleskaje rukou do dlaní,
v tom nevěsta se roztouženě
nad bubínek svůj uklání —
jím krouží rukou nad skrání,
hned rychlej se než ptáček mihne,
hned stane — patříc do kola;
zrak její září, plápolá,
pod závistivou řasou jihne,
pak z černých brv zas prosvitne,
a dívka se jen trochu skloní, —
v tom nožka její zakmitne
a po kobercích jen jen zvoní;
smích její luzný, nesmělý
jest pln dětského veselí.
Svit luny s vlažným leskem, snivým,
jenž zdá se s mráčky pohrávat,
s úsměvem oněch očí živých
ni z dálky nelze porovnat.

VII.

Při hvězdách nebe přísahám,
při svitu dne, žápadní záři,
že vládce perské říše sám,
ni vladař jiný, co jich znám,
ach takých neceloval tváří;
harému fontán šplounavý
za parných dnů ni jedenkráte
neskrápěl deštěm rosy zlaté
skvost takovéto postavy.
Ach, sotva vlasu podobného
skráň hladě čela milostného
muž smrtelný kdy rozplétal.
Co člověk z ráje vyhoštěný
květ — přísahám! — tak vzácné ceny
pod sluncem jihu nezkvétal.

VIII.

A posledně tu zaplesala . . .
již od zítřka se čekat zdála

dceř Gudalovu hořkost stálá;
ji volné ptáče doposud
ždá trpký osud otrokyně,
kraj neznámý jí v dálce kyne
a v rodu cizím žití trud.
Snad proto obličejem spějí
jí časem stíny pochyb zlých;
než každý krok a pohyb její
tak milý jsou, tak srdce hřejí,
tak prostý vděk se tají v nich —
že kdy by démon poletaje
tu právě ji byl zahlednul,
on v vzpomínkách by druhů z ráje
byl tvář odvrátil — povzdechnul.

IX.

A démon viděl . . . V prsou skrytu
proud nejasného dosud citu
mu na mžik nitro rozvlnil . . .
Poušť hluchou jeho duše lstivé
kýs radostný ples naplnil.
Zas nalezl chrám lásky tklivé,
před dobrem, krásou nížil skráň;
ráj sobě nový v duchu tvořil
a v zanícení myslil naň — —
Z dob minulých se před ním nořil
den štěstí za dnem, jak by tmou
svítala hvězda za hvězdou.
Jsa poután mocí tajné síly
jal poznávat se novou strast,
zas srdcem city promluvily,
již dříve zvykly jemu vlást.
Byl znak to obrody neb změny?
Slov úlisných duch pokušení
se v mysli marně hledat jal.
Měl zapomnít? — Bůh nedopřál
a sám též nechtěl zapomnění.

X.

Nešetře koně jarých sil
na svatební hod pospíšil
v dne sklonu ženich nedočkavý;
proud Aragvy [1]) mu průsvitavý

---

[1]) Horní tok Tereku.

vstříc kyne v březích travnatých.
Pod tíží darů bohatých
div že je cestou unést stačí,
za ním velbloudů dlouhý řad
se tísní v lesku, zvolna kráčí,
jich zvonky slyšet zaznívat . . .
Sám panovník to Sinodalu
jest vůdcem vzácné výpravy,
pás jeví štíhlost postavy,
po skvostné šavli, po kynžalu
zář slunce blýská ; s ramenou
pak puška s pažbou ozdobnou
mu splývá. Větřík lehce vlaje
rukávci čuchy, [1]) svislými
jenž rdí se květy zlatými,
hedvábné sedlo duhou hraje
a třásně zdobí uzdy kraje.
Kůň hnědý, barvy přeskvělé
kryt pěnou, kluše vesele.
Ob čas pěstěnec Kaıabachu
sluch bystře staví, jsa pln strachu
a ržaje vrhá s výšiny
hled v pěnu říční hlubiny.
Pouť těžká byla kolem břehu
skal tesy z leva, rokliny
a v pravo dravá řeka v běhu.
Jest pozdě. Mha dol pokryla . . .
Krok karavana zrychlila.

XI.

Na cestě kaple stářím sivá . . .
Tam kníže jakýs odpočívá,
jenž dnes jak světec zbožňován,
msty úkladem tu kdysi sklán.
Od těch dob nechť kdo kolem v spěchu
se na kvas bral, neb v zápas šel,
tu u modlitby vroucím vzdechu
vždy srdce k Bohu povznášel,
ta modlitba mu byla štítem
před saracenské dýky kmitem.
Však přehled ženich udatný
naschvál zvyk předků památný.
Snem ošemetným, kouzla mocí
jej démon zlákal, vznělcoval.
Nevěsty ústa v tichu noci
již ženich v duchu celoval . . .

---

[1]) Čucha = čocha, svrchní šat Gruzinců.

V tom v předu mihl se stín dvojí
jich víc — slyš! výstřel, — co se strojí?
V ráz kníže, povstav v třemenech,
vtisk v čelo přílbu, stajiv dech,
pak neplýtvaje marně slovy,
švih nahajkou, blýsk ručnicí
a jako orel v smrtící
se rozlet v boj . . . v tom výstřel nový,
křik, nářek dolem zazníval,
v němž vášně boje rozpoutány . . .
Než zápas dlouho netrval:
Prch z něho Gruzín bez obrany.

XII.

Vše stichlo . . . Vůkol skupeni
velbloudi v němém zděšení
na trupy jezdců časem zřeli
a hluše v stepi mlčení
jich drobné zvonky v dálku zněly.
V prach zdupán karavany pych;
nad těly křesťan podlehlých
pták noční poletuje v kruhu,
nežďáť popela mrtvých druhů
pod deskou chrámu hrobu klid,
kde souzeno jich předkům tlít;
nepřijdou sestry s mateřemi
lkát v čádrách řásných, pláčem němy,
s modlitbou a slz ručejemi
z míst dalekých k jich hrobu sem,
za to zde na jich pamět stálou
kříž vznese se čís rukou dbalou
blíž cesty nad skal tvrdou zem —
a břečtan lichotě se jarem
své sítě šperk mu popřeje
jej ochrání před slunce žárem;
kdo zbloudí, mrzut cesty zmarem,
sem obrátí kdys kročeje,
a pod křížem zas okřeje.

XIII.

Kůň uhání, jak jelen štvaný,
ržá, spíná se, chtě zbýt se rány,
pak v trysku stane, lapá vzduch,
po větru bystře staví sluch
a frká, chvatně nozdry šíří;
v tom podkovami půdu zvíří —

zní z dálky ohlas ozvěny,
a s krku střásaje změť hřívy,
dál v let se pouští šílený;
kýs jezdec v sedle mlčelivý,
skráň na šíji mu schyluje,
na něm se zmítá, harcuje;
než nevládne již otěžemi,
i noha zhrdá třemenem
a po sedle mu splývá k zemi
krev z boku hojným pramenem.
Neblahý koni! z boje pána
jsi vynes šťastně, vítězně —
než zlého Osetince rána
přec v tmě jej stihla zákeřně.

XIV.

Dům Gudalův zní pláčem, vzdechem
lid na nádvoří v skupinách:
Čí kůň to vysílený spěchem
kles u vchodu, před jeho práh?
Co za jezdce to bezduchého?
Sled boje právě přestálého
skráň čela jeví vrásčitá;
krev po šatu a po ručnici
a ruka v pěst se svírající
do hřívy koně zaryta.
Na krátko jen snem touhy plané,
nevěsto, žár tvých očí has:
Tvůj ženich splnil slovo dané,
na hod svatební dojel v čas: . . .
Žel! jízdou že na bystrém oři
zrak slastí víc mu nezahoří.

XV.

Rod v štěstí dosud žijící
v ráz bleskem stihla ruka páně,
štká Tamara v své ložnici,
v prach peřin tisknouc bledé skráně;
lká, pláče, prsa se jí dmou,
hruď z hluboka a těžce dýše . . .
v tom slyší ozývat se s výše
kýs čarovný hlas nad sebou:
»Neplač, mé dítě, je pláč marný,
dech života tvých slz proud jarní
víc trupu jeho nevrátí;
pláč zamhlí ti lesk oka čarný,

vděk tváří dívčích utratí.
Jeť daleko on, v říši jiné,
tvůj zármutek proň bez ceny,
zář nadzemská se jemu line
v zrak, tíhy světa zbavený;
v sluch lahodí mu rajské zpěvy . . .
Co proň snů lidských vrtkavost,
co pláč a nářek prosté děvy,
když sám je nebe šťastný host?
Ne, osud muže smrtelného,
věř, andílku můj nevinný,
nehoden pláče oka tvého, —
byť pro okamžik jediný!«

»Mořem proudivého vzduchů,
bez placht, vesel plují mhou,
klidně, v sotva slyšném ruchu
jasná světla oblohou.
Drahou polí nekonečných
mizí v nebi bez sledu
stáda oblak jasných, mléčných,
unikají pohledu.
Sejdou se a rozcházejí —
bez žalu a veselí,
v budoucnost jdou bez nadějí,
minulosti neželí.
Sedneli žal k tvému prahu,
příklad jejich v mysli měj,
bez vášně hleď v světa dráhu,
klid jak oni zachovej.«

»Až noc zahalí perutěmi
kavkazských štítů temena,
až kouzlo míru splyne k zemi
a země usne znavena,
až vítr zmlkne nad skalami
a sotva pohne křovinami,
a pták z jich spleti vyproštěn
rád vzlétne dál, svůj dosnít sen,
až v stínu révy kadeřavé,
osvěžen rosou, zvonky smavé
květ noční z trávy pozvedne, —
až zlatý měsíc v sklonu dne
nad vrchol hor se vznese tiše
a tajně na tě pozří s výše, —
pak budu k tobě přiletovat,
dlít u tebe až v jitřní svit;
nad hedbávem tvé řasy bdít
a krásou snů tě okouzlovat.«

XVI.

Hlas umlknul . . . a vzdaluje se,
zvuk za zvukem pak umíral.
I vzchopila se, zrak jí zdál
se těkat kol . . . Hrud se jí třese
ve zmatku těžkém; strach v něm, žal,
žár nadšení — znak všeho nese;
cit veškerý v ní náhle vzplál.
Duch pouty třás, jež překážely,
proud krve v žilách ohněm vřel
a zvuk slov oněch zvláštní, smělý
jí hloubí duše dále zněl.
Snem toužným teprv před rozbřeskem
se řasa její zamžila;
než předtucha ji mučila
a hruď se chvěla divným steskem:
Sní, cizí host že chmurný, tich
se záři tvorů nadzemských
u hlav nad ložem jejím stanul,
cit lásky z jeho tváře vanul, —
tak smutně na ni pohlížel,
jak by ji politovat chtěl.
To nebyl onen z nebešťanů,
jenž dán jí bohem na ochranu;
skráň jeho, kučeravý vlas
nevěnčil duhy třpytný jas;
nebyl to pekel kníže věru,
duch prokletí —, — ne! podoben
spíš jasnému byl podvečeru,
ne svit, ne šeř, ni noc, ni den.

(Pokračování.)

Svoji k svému.

Některé národní dokumenty sebrané

od

Frant. Oupěky.

(Pokračování.)

»Souhlasím s vámi,« řečnil dále dr. Nerad, »že lid náš si nepřináší do života vědomí své národnosti. Člověk prostý na Moravě — vzpomínky mé jdou o patnácte let do zadu — ví, že mluví moravsky (česky snad nyní), ale to nemá u něho větší váhy než je dosah praktické potřeby jazykové. Naučíli se také německy, myslí, že se stal členem dvou národů. Na otázku, jeli

Čech nebo Němec, odpoví typicky: ‚Mně je to jedno, já umím obojí řeč.‘ Některý pokročilejší dokonce hledí na obě strany jako na pouhé tábory politické, mezi nimiž člověk může bez újmy své cti čas od času měniti. Proto se také mohl státi případ, že purkmistr ‚Němec‘ byl pak purkmistrem Čechem, když zvítězila v obci strana ‚národní.‘ Zašel jsem jednou v takovém moravském městě, jež se proměnilo z německého v české, ač se v něm nevyměnili lidé — do hostince u beránka. Bylo to na předměstí. Hostinský u beránka byl dosti bystrý muž, široké oholené tváře, pozorného chování k staré své sestře, jež mu vedla hospodářství, vtipný, ale nedovedl se povznesti z pádu, který živnosti jeho způsobila ztráta trhů následkem železnice, nad pouhé ironisování svého stavu. ‚Jen méně hospod,‘ byla jediná myšlenka jeho — ‚a mně by se pomohlo.‘ Ale aby sám počet ten o svou zmenšil, k tomu se nepovznesl. ‚Jedenáct hospod je tu, vidíte, pane,‘ ukazoval oknem. To byl pravidelný předmět jeho hovoru. ‚Jedenáct hospod! Ještě před pěti lety tu stály řady koní, jeslí a řady povozů. Hospody byly nabity. Jděte se tam nyní podívat! Jděte do jedné po druhé, najdeteli tam člověka. Ptávám se denně kluka preclíkáře, který projde všemi, a ten říká: prázdno, prázdno. Bez toho že tam se ho také asi ptají, jak je u mne plno. Ještě tak před volbami, to se tu objeví někdo z ‚národní strany‘ a vypije sklenici piva, abych volil s nimi, a pak zase nepřijdou, když jsem odevzdal hlas. To máte to uznání. A tuhle Budišovský, obuvník, povídá to samé o druhé straně. Přišel k němu před volbami žid Zubák a dal si udělati perka, aby dostali hlas — jako německá strana — a po volbě zase kupují zboží hotové u žida. Nemůže člověk věřit těm ani těm, nejlépe se do toho ani neplést.‘ — ‚A co vy, pane hostinský, vlastně jste, Čech nebo Němec?‘ — ‚Víte, pane, já jsem Moravec,‘ řekl mi dobrodušně, ale s chytrým uhnutím, ‚a německy nebo česky je mi všechno jedno. S jakou kdo přijde, tak s ním mluvím.‘ ‚Ale přece snad máte nějakou národnost,‘ dolehám, ‚vaše mateřská řeč byla asi česká?‘

‚To byla,‘ zasmál se, ‚ale to snad máte, pane, jedno, jestli se člověk naučí jedné řeči dříve než druhé, jen když je obě dobře umí.‘

Večer mluvili hosté u beránka — nebývalo jich více než tři, čtyři — německy, neboť přicházíval telegrafní úředník, Němec, který neuměl česky. Dobrý ten muž se pravidelně hněvával, že mu obecenstvo má za zlé, že neumí česky. ‚Co pak jsem já se sem dosadil sám?‘ byl hlavní porážející jeho důvod, ‚ať si jdou na ty, co mne sem dosadili.‘ Důvod jeho připomínal sluhu Zachara z Gončarova románu ‚Oblomov,‘ když byl kárán pro nečistotu. On prý si šváby nevymyslil. Měl dceru, která ze školy nebo ze styku s českými dětmi se naučila trochu česky, a ta mu české telegramy psala a komolila. Aby se sám trochu k tomu měl, aby se česky naučil, to mu ani nenapadlo. Také obecenstvo se jinak věci neujalo.

Národní vědomí vštěpovala teprve škola, rozumí se, že německá, českým dětem vědomí německé, bylyli do ní nuceny choditi. ‚Unsere Vorfahren, die alten Germanen,‘ papouškovalo dítě po panu Lérovi (nominativ pan Léra), ‚das Heldenvolk der Quaden.‘ — — Pravidelně nabylo takové dítě německého vědomí i při češtině, když se dále za ni nedostalo. Jevilo se a jeví dosud útoky na mládež českých škol. ‚Ty zatracený Čechu!‘ — slýchal jsem je často nadávati napadeným českým školáčkům, u nichž se aspoň tímto spůsobem budilo v obraně vědomí národní. Ano na Moravě byli zuřivými Němci i lidé, kteří vůbec německy neuměli. Důkaz, že bez vychování a uvědomění ani jazyk ještě nestačí býti národním pojítkem a rozlišnou známkou národnostní. Vlastenectví zjevilo se na Moravě pod jmenem Slovanství. Buditelé uhýbali se jmenu Čech, ježto nebylo v lidu váženo, odpůrci proto, že nepřáli jednotě národní. Jmeno Slovan zdálo se méně nebezpečným, označujíc něco daleko vzdáleného. Tak vzniklo i ‚slovanské‘ gymnasium v Olomouci místo ‚českého.‘

Otec mého kollegy G. byl zuřivým Němcem, ač se německy nikdy nenaučil, a až do své smrti byl hlavním sloupem němectví svého rodného města. Svým dětem hrozil až smrtí, kdy by se přidaly k těm kletým Slovanům. Scházíval se s židy a podobnými sobě renegáty, kteří ho volili do výboru, což byla ‚národní strana‘ opominula. Odtud jeho politický fanatismus. Jaké asi byly u toho muže představy o národnosti, o příslušnosti kmenové? Kde zůstal ten často citovaný ‚hlas krve‘? Kde pouhé pudové vědomí o příslušnosti rodové a plemenné?«

»Svého času,« vzpomínal opět Nekvasil, »zdálo se, že nám vykvete mohutně náš průmysl soukennický v Humpolci. Naše sláma národního nadšení zase vzplanula poplašně na chvíli, a na dráze slyšel jsem německo-židovské cestáky povážlivě hovořiti o možnosti, že by veliký náš kapitál uložený v záložnách a spořitelnách se vzchopil k národním podnikům velikého slohu založeným na bezpečném základě hesla ‚Svůj k svému.‘

‚Vždyť mají Češi své průmyslové i obchodní školy, mají dosti sil vycvičených v továrnách, a to nejen v podřízené práci. Jak jen zdokonalili průmysl cukrovarský a pivovarský. I ve vynálezech nejsou pozadu. K tomu jejich nadšení vlastenecké a vytrvalost‘ — —

Vidím ještě povážlivý výraz v cestákově obličeji . . . Jak mnohé oklamal ten náš falešný peníz chvilkového nadšení! I váhu politickou nám kdysi zjednal, než nás poznali blíže. Brali jej vážně tehdy, nyní už jej mnozí i z nás razí i vydávají s vědomým podvodem . . . Jednalo se tedy o Humpolecká sukna. Podle obecného mínění byl by řekl tehdy někdo věcí našich neznalý, že už ani nebudeme jinak choditi než v Humpoleckém sukně a že počet tamních našich továren se zmnohonásobí. Ale taky by nás znal špatně. Nezměnilo se skoro nic, leda že přibylo nám o jedno heslo více.

Nehledě k tomu, že už tehdy u nás měla mocné slovo strana ‚plavců proti proudu,' která pokládala heslo Svůj k svému, její příznivce ohrožující, za výkvět otravného nacionálního šovinismu, který třeba potírati jmenem všech vyšších ideí, ukázal se poplach z požáru toho brzy sám klamným.

Většině našinců ani nenapadne vážně mysliti na to a prováděti to, co uzná za nejlepší, a odhodlání té hrstky, které jde skutečně o věc, tříští se o tisíceré drobné překážky a zanikne posléze jako poslední krotká vlnka po kameni hozeném do vody. Podám několik ukázek ze svého nejbližšího okolí. V obci B . . ., vyprávěl mi přítel můj, hned v první chvíli hnutí zaplavil jakýsi agent ‚z Humpolce' všechnu intelligenci ‚Humpoleckým' suknem. Byl to takový brak, že se pak jeden druhému smál a tím byla dobrá věc pochována. Zdálo se, že byli i rádi, že se tak národní povinnosti zhostili, že mají záminku zbýti se jí jako tíživého závazku, neboť nikdo se ani nepřesvědčil, u které čiperné firmy byl onen čiperný agent a bylali to skutečně firma Humpolecká, naše, nebo nějaký chytrák nad naši úroveň vyčnívající, jenž ze vhodné příležitosti kořistil a po druhé se již neukázal.

Já s rodinou svou a mnohými příbuznými šatím se od té doby jen Hupoleckými látkami a hleděl jsem je šířiti v nejbližším svém okolí, kamkoliv jsem přišel. Někde podařilo se mi překonati netečnost a vzbuditi chvilkový obrat; do N . . . dostavil se i z Humpolce agent v čamaře, starší muž vážný, málomluvný, neobratný, skoro nesmělý, jejž jsem doporučil známým rodinám. Asi čtrnácte dní potom vítán jsem byl v Besedě hlaholem smíchu. Kde kdo zasypal naši domácí výrobu suken posměchem. Jeden se těšil tomu, že se nedal ošiditi národními hesly, druhý se zaříkal, že po druhé koupí již vše po starém bez národního kolku.

Přítel H . . . ukazoval mi s trpkými slovy nové spodky, právě na koleně v dlouhém tahu drobným stehem sešité. Sukno mělo prý kaz a krejčí si toho všimnul teprve po střihu při stehování a musel věc hleděti nějak napraviti. Jiný ukázal rukávy o dva prsty kratší — míra byla prý hanebná — nestačilo. Krejčí jen stěží dovedl ještě kabát svésti z toho kousku. A jiní přišli s jinými kazy a vadami.

Seděl jsem rozmrzen, ujišťuje všechny, že až posud vždy jsem byl dobře obsloužen a že by firma na vady upozorněná asi poskytla náhrady a učinila nápravu, že nemůžeme najednou věc dobrou odsouditi a, jak se říká, s koupelí vyliti i dítě.

Náhodou však vzpomněl jsem si na mrzutá slova krejčího, jenž hotovil dosud oděvy z látek odebíraných přímo z továren Brněnských, a měl jich doma celý sklad, tak že měl dvojí výdělek. To mne vedlo na stopu. Měl jsem ještě svou látku doma

Pozval jsem přítele H . . . k sobě. Změřili jsme látku — bylo jí o 15 cm. více nad míru objednanou — a prohledli ji zevrubně. Byla bez nejmenšího kazu. Pak jsem ji poslal krejčímu ujistiv se dříve mlčením přítelovým.

Druhého dne přišel mi vzkaz od krejčího, abych se přišel na látku podívat, že si s ní neví rady. Je prý o 22 cm. menší, než má býti, a právě uprostřed jest od molů proděravěná. Vzal jsem přítele H... na komisi, a látka byla skutečně o udanou míru menší a uprostřed samá dirka od molů... Tací jsou u nás podporovatelé hesla ‚Svůj k svému.‘ Vrazilo se na něčí soukromý prospěch a o ten se roztříštila slabá vlna chvilkového vzedmutí národní povinnosti.

U kupců vymáhával jsem důsledně národní zboží, naše svíčky, mýdlo atd., ale i tu ne bez odporu a domluv.

‚Každý kupuje tam, kde dostane dobré a laciné zboží,‘ vzkázal mi jednou obchodník, když jsem žádal zboží českého. A člověk ten byl z obou stran tak tísněn obchodníky židy, že sotva živořil. Tak rozuměl heslu ‚Svůj k svému,‘ které ho jediné mohlo vytrhnouti a které ho i tak poněkud drželo nad vodou i při naší polovičatosti.«

»Ach, ta naše podnikavost,« zabědoval Nerad — »jaké ta nám zanechala jizvy vzpomínek! Nejprve houževné uhýbání se všemu kroku v před i po příkladě cizím, pak nerozvážný skok do tmy a zoufání po prvním nezdaru — v tom celá naše povaha.

Když v Podkrkonoší začal náš starý průmysl lnářský podléhati konkurrenci anglického bavlnářství, nedali se ani pokročilí, v průmyslu plátenickém i v obchodě zkušení našinci pohnouti, aby se chopili také průmyslu nového přes všechen jeho zdar. Prostí sedláci němečtí, kteří se toho nebáli, jsou nyní milionáři a poněmčují naše Pojizeří. Našinci zanikli, doživořili, zůstavše při svém. Když byly továrny při Jizeře za babku na prodej, dali si to zámožní naši lidé ujíti a vystavějí si třeba nyní továrnu hodinu daleko od stanice, kde čistý zisk utopí v dovozu. Národní Podnik náš koupil tam pro továrnu stavební místo při Jizeře, ale opomenul v čas koupiti protější břeh z příčiny zdvihu hladiny vodní. Němci jej za pár zlatých od majitelů Čechů koupili a nyní leží naše místo za tisíce zlatých ladem. Pověstné bylo ono založení českého cukrovaru na kopci bez vody. Až příliš dobře známa jest naše perioda rolnických cukrovarů. Po čas tučných dividend byly zlatým dolem kde komu, při prvních ztrátách, které se daly i při nedostatku záložních fondů snadno napraviti malou obětí a zlepšením hospodářství v závodech, nastalo zoufání. Akciemi zapalovaly se dýmky jako kdysi bankocedulemi po státním úpadku. Cukrovar prodal se židu laciněji, než byla cena jeho strojů, a náš sebraný kapitál národní osedlal koně k jízdě cizí, namnoze nám nepřátelské. Kde vytrvali jen několik let, brali zase dividendu až 25%.

První trpká lekce. Nastalo na čas ochlazení v naší podnikavosti, ale rozpínavost průmyslu cizího i v našem kraji, zněmčování a vyvlastňování naše cizím kapitálem, mezitím co náš kapitál se hromadil v záložnách a spořitelnách, podporuje namnoze práci cizí, vzbudily ji zaše z dřímoty.

Denní i odborné časopisy rozpřádaly thema toto každý po svém, a výsledek bylo přesvědčení, že jest naší životní otázkou národní domoci se majetku přiměřeného naší síle, počtu a poměrům, nechcemeli se doma státi raby cizinců, a k tomu že nestačí jen šetřiti a ukládati peníze na úrok, nýbrž chopiti se průmyslu a obchodu, z nichž jediných kyne bohatství. Když se šťastně přišlo k tomu přesvědčení, že máme zaměstnávati své dělníky sami, zabrániti jejich stěhování a odcizení se národu a výtěžkem jejich práce obohacovati národní jmění, vyskytlo se několik projektů továrenských. Především příklad několika našich zdárně rozkvetlých pivovarů lákal k následování. Je to odvětví průmyslné, kterému dobře rozumíme, což je velmi důležité, a krom toho i bez hesla ‚Svůj k svému' zapouští výrobek první kořínky snadno do vděčné české půdy.

Ale i tu někde přestřeleno. Začlo se hned ve velkém dle nynějších poměrů největších našich pivovarů, ale ne dle vzoru jejich vývoje. Sehnal se akciemi nebo i půjčkou, když několik emisí selhalo, kapitál, na př. milion korun, aby se pak vařilo nějakých 20.000 hl. piva, jež se snad ještě nevyprodalo. Na dlouhá léta dostal se tak kapitál v podniku uložený do mrtvého bodu umořování dluhů. Kdy by se byl založil čtvrtinou, ba šestinou kapitálu toho podnik malý, byl by stejně vyhověl, ale při tom prospíval, jistinu zúročoval, budil důvěru a chuť k podnikům novým, a přiměřeně odbytu se mohl dále zvětšovati. Tu byly teprve na místě nové emise akcií k rozmnožení kapitálu. Ale tak se to z příčin nepochopitelných začalo vše převráceně, — stavbou od střechy, tak že základ se octl v nebezpečí. Bylali tu vinna nezkušenost zakladatelů, či jiné, smutnější okolnosti, jichž zjev naši veřejnost v posledním desítiletí tak trapně překvapil, těžko poznati tomu, kdo daleko žije od místa založeného podniku a jemuž nějaká ta akcie, kterou si koupil v důvěře ve zdatnost a poctivost zakladatelů, nedovoluje výlohy cestovní a ztrátu výdělku, aby dojížděl na valné hromady a zanedbával své zaměstnání. Vůbec přišel jsem k přesvědčení, že by nikdo neměl kupovati akcie podniků vzdálených, nemůželi jich míti tolik, aby se sám mohl účastniti valných hromad a vůbec aby měl stále dobré informace o správě podniku.

Jinak svěřili jsme své těžce vydělané peníze lidem cizím, neznámým, o jichž hospodaření se dovídáte suché kratinké zprávy v novinách, z nichž nevyberete si žádné jasné představy, abyste aspoň zvěděli, *proč* se tomu podniku nedařilo, *proč* vlastně vaše peníze, kterým v prospektech kynula tak slibná budoucnost, přišly nazmar. Dovíte se na př. z novin, že letošní valná hromada Národní továrny na bačkory se usnesla odepsati z kapitálu 30%. poněvadž byl teplý rok výrobě oděvu nepříznivý, ale nyní po zredukování kapitálu že už je naděje atd. Následujícího roku dočtete se, že byl rok velmi studený a obchodu venkoncem nepříznivý, že je třeba odepsati 20%. Už je tedy 50% kapitálu odepsáno. Rozumí se, že jednou továrnu také stihlo to dnes již

ne tak neobyčejné neštěstí, že vyhořela, ale ani shoření neprodaných starých zásob nepomohlo — akcionářům.

Valná hromada odepsala opět 10%. Bylo nyní zřejmo, že kapitál bude ztracen, že bude ve vší formě rok po roce odpisován, až bude odepsán dočista. *Proč?* Kdo může věděti? První *česká* národní továrna na výrobu bačkor měla ve stanovách, že podíl se může vypověděti jen na tři léta napřed. Do té doby pak byla vyhlídka, že se už všechen kapitál odepíše a že nebude třeba už vůbec vystupovati z podniku, že nebude ani s čím, leda se škodou vzešlou ještě z ručení spojeného s majetkem akcií. Marně jsem se doptával tu, zvídal tam, co se vlastně děje, každý krčil rameny, nanejvýš se jen škodolibě usmál, jako by říci chtěl: ‚Také ty jsi se dal napáliti?‘ a odkazoval pro poučení na valnou hromadu. A přece v době zakládání bylo plno důvěry a nadšení pro První národní podnik na výrobu bačkor.

‚Každý Čech potřebuje aspoň jedny bačkory,‘ byla kalkulace obchodní. ‚Proč by koupil jiné bačkory než národní? Šest milionů bačkor, národních českých bačkor, pardon, s bratry Slováky osm milionů národních bačkor. Jaké tu vyhlídky. Továrna ani nestačí vyráběti národní bačkory a což vývoz!‘

Ale záhy přicházelo vystřízlivění, poznání našich národních poměrů a povahy. Předně jsem u nás ve městě u všech obchodníků s bačkorami nemohl vůbec národních bačkor obdržeti. Proč? Uváděli za důvod to, že si továrna na národní bačkory zřídila v Praze obchod k drobnému prodeji a tím je, bačkoráře, velmi poškozuje. Bylo ovšem těžko pochopiti, kterak jeden obchod v Praze poškozuje všechny ostatní české obchody tamní, nadtož i závody zde v našem městečku, ale důvod je jednou důvod a je velká věc vůbec míti důvod, jak vidno již na př. z bajky o vlku a jehněti, které vodu kalilo. U této bajky už jako chlapci mi bývala divna ohledu plná ušlechtilost vlkova, který přece mohl beránka slupnouti beze všech rozprávek a důvodů a přece jen důvody hledal. Také u nás nebylo vlastně ani třeba důvodů, proč jsou na skladě jen bačkory Liberecké a ne národní, vždyť se po národních vlastně nikdo ani nezeptal — leda snad ten, kdo měl akcii. Jak vidíte, osm milionů českých národních bačkor se velmi scvrklo na počet pánů akcionářů. Řeknete: aha — tím se vysvětluje úpadek a odpisování každoroční. Ale proč pak? Jen heslo ‚Svůj k svému‘ se neosvědčilo, ale podnik měl peníze, měl prý osvědčené vedení, pracovníky schopné, proč se neosvědčil i bez toho hesla jako jiné podniky neutrální? Nic neříkám, nikoho neviním, já vím jen, že valné hromady odepisovaly z kapitálu — o tom jsem zvěděl z novin, více nic nevím, a vystoupiti z podniku jsem nemohl, poněvadž jsem byl vázán tříletou výpovědí.

Když jste tací, pravím si o našich místních prodavačích bačkor, dojedu si pro národní bačkory až do Prahy do Národního závodu. To učinilo již několik známých přede mnou, ale žádný si výsledku nepochválil.

‚Představte si nevelký krámek,‘ řekl mi kollega, ‚v něm hromada prodavaček tlačí se ve skupiny a šeptá, nemajíc co na práci, prohlíží si vás — zaslechnete tu a tam poznámku, pohledy skoro výsměšné, židli vám ani nepodají a pak — výběr skoro žádný a hrozně vše drahé.‘ A všechno to jsem mohl podepsati. Zdálo se, že krám byl už jen pro paskvil. Všem tam že bylo známo, že je to jen dekorace, národní dekorace, která zakrývá padající podnik — podnik, jehož prý — nechci tomu věřiti — hlavním cílem bylo odepisovati sebraný kapitál: solidně, řádně odepisovati zcela dle stanov, až by si konečně oddechli spokojeně ti, kterým to činilo námahu a starosti: — Tak, konečně jsme s tím jednou hotovi!

‚Už s tím budeme brzy hotovy,‘ mluvily zraky prodavaček. ‚Zase nějaká národní bačkora,‘ šeptaly si při našem vstoupení. Byl jsem tam sám. V zrcadle jsem zachytil pohled výsměšný, který vyměnila prodavačka s kasírkou. Stěží jsem dostal při tom výběru aspoň bačkoru, která se mi hodila na hlavu — chci říci na nohu, a zaplatil ji draze. Měl jsem malé podezření, že byla vyrobena také v Liberci.

Dívky na odchodu na můj pozdrav sotva pokývly. ‚My tu také dlouho nebudeme — tak co,‘ pravil jejich pohled. Tak mizely moje peníze v dáli. — A dívky v krámě opravdu dlouho nebyly. Nová valná hromada prodala podnik — ovšem ne za mnoho, někam tuším do Moravy, tam prý s papučemi umějí. ‚Tam‘ — hlásal zase prospekt mnohoslibně — ‚závod zkvete.‘ Nevěřil jsem tomu a dopsal jsem po roce nové správě podniku své náhledy o věci a nabízel akcie ke koupi. Dostal jsem dopis plný mravního a vlasteneckého zhrození se, výčitek a hrozeb, vyzvání, abych si přijel prohlédnout knihy, a konečně povbuzení, abych na každou akcii si přidal ještě 40 zlatých.

‚Jeď tam, jeď,‘ radil mi kdosi, ‚podívej se do knih.‘

‚Bláhový‘ pravím, ‚nechci nijak přirovnáním svým ublížiti nikomu, ale což nebyly knihy Svatovácslavské záložny a jiných přečetných podniků každoročně revidovány — a to od lidí zkušených, věci znalých? Co bych tam poznal já?‘

‚Nemělo by se přece jen vše tak lehce pouštěti,‘ mínil přítel; jde tu také o výstrahu. Naše tupá resignace ke ztrátě nese zlé ovoce i do budoucnosti. Jmena v čele podniku jsou světlý štít, kterému se věří, který má zodpovědnost. Neříkám, že v tomto případě se něco stalo nečestného, ale připusťme, že *kdy by se bylo* stalo — a možnost je možnost, vždyť u nás v poslední době bylo všelijakých případů až příliš — pak tato tupá resignace podílníků jest pohodlnou clonou, za niž se vůdčí páni mohou spokojeně ukliditi — aby za nedlouho se pokusili opět sebrati národní kapitál s pěknou vyhlídkou na odepisování. Konečně před třemi měsíci dostal jsem přípis podniku, že jsou v koncích a abych se z ručení vyplatil 40 zl. za akcii.«

Náš kroužek u stolu se opět rozšířil.

»Pamatujete se, pánové,« řekl učitel Nábělek, »tuhle byl v čelném denním našem listě článeček tohoto rázu, a hned se ze všech stran vrhli na list a pisatele, tak že se list dokonce omlouval. Vlastenectví jest u nás již hodně potrhaným pláštěm, ale proto přece ještě stačí na přikrytí mnohého hříchu. Hlásiti se o své, třeba jen skromným dotazem, může někdy býti velikým vlasteneckým deliktem, ba i nelidskostí. Když před několika lety veliký náš peněžní závod defraudacemi padl, bylo ve veřejném dopise přímo za mravní povinnost ukládáno těm, kdo kapitály v podniku měli uloženy, aby se většiny jich vzdali, jen aby lehkovážní ručitelé za podnik nebyli ožebračeni. Budouli důvěřiví vkladatelé ožebračeni, bylo vedlejší věcí, ale oni měli mlčet — a odpisovat.

Dovolte, abych přišel do mlýna také se svou troškou zkušenosti z naší podnikavosti národní,« pokračoval Nábělek. »Jest tomu něco přes 10 let. Byla právě doba valného zdvižení vln národnostního boje v Čechách. Naše menšiny národní trpěly neslýchaným útiskem, náš dělný lid germanisací svých »chlebodárců.« Výkřiky bolesti ze všech stran rozdíraly nám srdce, ač dosti již otrlé nekonečnou řadou těchto žalob. Byl to obyčejný předmět našich hovorů a tužeb, když jsme s přítelem po škole chodívali na procházku. Rozvažovali jsme na př. o tom, jak by na místě našeho lidu lid německý stálým takým soužením vzkypěl a jinak se ozval, až by dosáhl ochrany každému náležité, kterak by sám do důsledků prováděl semknutí vlastních šiků v heslo svůj k svému a vzchopil se k podnikům vlastním s vlastním kapitálem a osvobodil se z jařma cizího.

‚Mrtvá hmota jsme,‘ říkali jsme si trpce. Tu padlo heslo: ‚Ven s kapitálem z přítmí záložen, zřizujme podniky tovární sami pro své dělníky!‘

Nuže my s přítelem přihodili jsme svůj příspěvek na první podnik, který se, jak se zdálo, těšil přízni naší české veřejnosti a nikde aspoň nesetkal se v ní s odporem nebo hlasem varovným.

Byla to ‚První česká továrna na porculán.‘ Měl se koupiti prospěšně podnik z rukou cizích. Dva posudky ***německých odborníků z uzavřeného území***, kde průmysl ten kvete, vyzněly mnohoslibně na 12—13% zúročení kapitálu, a posavadní majitel Němec měl se účastniti asi polovicí kapitálu a vedením podniku. Bylo to tedy po mém náhledu vlastně financování podniku cizího naším kapitálem. Přítel zakousl se již do jedné akcie svými skromnými prostředky, muselť vložiti do koupě celou svou úsporu a krom toho ještě si zbytek na 6% vydlužiti u české banky, která finanční operaci obstarávala. Měl jsem námitky opatrnosti proti tomu podniku. Jednak neznalost naše posavadní v tomto odvětví, která už měla neblahé nesnáze v Nár. podniku tužkařském — třeba jen dočasné, jednak vzdálený dovoz kaolinu a konečně nejpovážlivější stránka: odhad ***z německé strany*** a koupě ***z německých rukou, v nichž zůstane vedení podniku.*** — Obrátil jsem se dopisy na uvedenou českou banku a náš časopis ob-

chodní. Odpovědi byly uspokojivé. Výborné síly zaručeny, vše zabezpečeno — a dálka dovozu materiálu nepadá prý na váhu.

Účastnil jsem se tedy také, přemluviv manželku, aby k tomu naložila ze svého věna.

Podnik začal, ale měl jsem neblahé tušení, že to *nepůjde* a že po nějakém čase neprospěchu bývalý majitel koupí si lacino závod svůj zpět zvelebený naším kapitálem. Psal jsem v podobném smyslu také řečené bance. A hle, splnilo se, co jsem předpověděl. Snad za půl roku již hlásily se papíry české porculánky insertem na prodej. Zlé znamení. Pak přišla zpráva o ztrátě nad 40.000 zl. V našich novinách, které prve v hospodářské části své doporučovaly koupi akcií, bylo moudré mlčení, neli ještě poučná poznámka tohoto znění: my vždycky varujeme před nerozvážnými podniky, ale bohužel mnozí přece nedbají hlasu zkušených. Jaký význam by tu pro nás měla nějaká národní průmyslová a obchodní rada! A kterýsi časopis, jenž stále plnil sloupce národohospodářskými úvahami o povznesení naší podnikavosti, pustil do světa vtip: ‚Národ český žije, on upisuje akcie pivovarů.‘ — Těžko nepsati u nás satiru, vlastně nestojí to ani za to. Ač jsem noviny pilně prohlížel, nedošel jsem jiných zpráv, než že podnik náš likvidoval. A ubohý přítel ztrativ 260 zl., ještě snad po dnes doplácí bance zbytek svého dluhu na 6%.

Tážete se, co se stalo s První českou továrnou na porculán? Mnoho se mne tážete, pánové, ač jsem její akcionářem. Sám se tážu už po léta, když přijdu do Prahy, v kruzích, kde by to mohli věděti, na př. v Živnostenské bance, ale tam krčí rameny s úsměvem a odkazují mne na banku, která podnik financovala. V této bance byl jsem zase ujištěn, že ničeho nefinancovali, že jen akcie uvedli do prodeje dostavše věc do komise.

Na mou otázku, *proč* vlastně podnik nešel — bylo mi tam uvedeno: daleký dovoz kaolinu, naše nedostatečnost v tom průmyslu — - - —

Ano naše nedostatečnost. Ale to významné mlčení — to těžké mlčení — — —? Co je vlastně s tou likvidací?

Úředník odkázal mne ve příčině zpráv o likvidaci na tři čtyři pány, nevím již, bylili to zakladatelé podniku tak důmyslně založeného a řízeného, či členové poslední správní rady. Když se podnik houpe, tu prý často ti první vystoupí z lodi a nechají dědictví jiným i se zodpovědností. Byla to jmena vážená v národní Pražské společnosti. ‚Snad k nim nepůjdeš,‘ vyčítal jsem si. ‚Patrně mají s likvidací příliš mnoho práce, že nemají ani okamžiku času podati stům podílníkův i jen kratičkou zprávu v novinách, kolik vylikvidovali, jak se to má s tak krásným, slibným podnikem a do které generace hodlají s tím býti hotovi. Stejně za mnoho, jako já, stojí asi ti ostatní našinci podílníci, neboť ještě žádný z nich nezvedl svého beránčího hlasu, aby se osmělil veřejně ptáti: Prosím pěkně, pánové, račte odpustit, že se osměluji, jak pak se to vlastně má s těmi penězi, které jsem vám svěřil?

Zbylo z nich ještě něco po likvidaci? Nemají náčelníci takového podniku ani té povinnosti podati úmrtní oznámení o něm? Není nad věcmi takými žádného veřejného dozoru?

Nehněvejte se, prosím vás, pro mou opovážlivost a nesesypte se na mne ze všech stran pro mé nevlastenectví, že nemlčím jako ryba, a nevyčítejte mi také nehumannost. Vždyť já tuším, že jsou moje úspory v pekle, že je vzal čert — anebo jiný, kdo nevím, ale stejně nevratný, zkrátka — že už mám po nich, ale já bych přece jen rád věděl, co se s nimi stalo. Vlastně tuším, ba vím, že se ani *toho* nedovím, že se nejvýš jen *prohlásí*, co se s nimi stalo, ale já bych aspoň i to úmrtní oznámení rád slyšel, třeba se v udání nemoci stala chyba — vždyť to každý — kdo nesedal ve správních radách — ví, jak těžko se nabude groše a ještě tíže se uloží.

Jak poučné a národně výchovné by bylo dílo o našem českém podnikatelství. Což se o ně žádné povolané pero nepokusí?

Čekám již pět, šest let, pánové, že oni koryfejové mně udaní něco dají na veřejnost, ale nedávají. Snad nemají času přemýšlením o nových národních podnicích, nedal bych za to nic, že jejich osvědčená jmena, jako i nyní nezapadla s hladiny veřejné pozornosti a vážnosti, budou opět v čele nejakého podniku a budou se těšiti důvěře. Jen co se trochu zapomene. A u nás se zapomíná brzy.

V zemědělství a průmyslu zemědělském snad jsme pokročilí dosti, ale v obchodu schází nám stále střízlivá vypočítavost, opatrnost, obchodní správný odhad, řekl bych celý obchodní sloh. Snad by nám prospělo projíti židovskou školou se všemi jejími attributy, snad by tomu žádoucí bylo větší upřímné sblížení s našimi židy nejen po stránce politické, ale také sociální. Ať by se stali důležitou třídou obchodní v našem národním těle, což to neprospělo i Maďarům? Čím by ti byli dnes bez židů? Myslím, že se se židy v posledním desítiletí děje značný duchovní obrat. Roste v nich nedůtklivost pro čest a hrdost plemenná. Uráží je arijská uzavřenost a výlučnost — vidí v ní pohrdání. Snad jim sami nevycházíme dosti vstříc?« (Dokončení.)

Lilie a růže.

I.

Zas kvetou v sadech s liliemi růže!
duch zmámen ptá se, jak se státi může
div takový?! Skráň v pohnutí se kloní
až k ratolestem, jež tak silně voní.

Má lepší část se ve mně bouřně vzpíná,
jho neladu mne svírá, tíží vina, —
jak setřást pouta, kdo mne hnusu zbaví,
kdo v hlahol varhan změní všednost vřavy!?

Ó růže čarokrásné s liliemi,
chci zpívat o vás, avšak hořko je mi,
prach ulpěl na mém srdci, na mém peru,
pět nejsem hodna na slunci, ni v šeru!

II.

Třpyt rosy ukryt v liliovém zvonu,
jenž úbělem svým blýská v ladném sklonu,
vše vzácno na těch květech, vůní spjatých,
že patří jen v dlaň andělů a svatých.

Co krásy plane v lilii a v růži!
mdlý dech můj nad tou velkostí se úží,
vždyť nemá výrazu řeč moje časná,
bych plně řekla, jak jest růže krásná! . . .

Jen skláním se, jak vrba podél zdiva,
před bílou duší, jež se k hvězdám dívá,
a před láskou, jež dobrem k všemu hoří,
jak růže a jich nach na večer v moři.

III.

Zas dopřáno mi zříti růže kvésti!
jsem vděčna za to vonné letní štěstí,
jež podáno mi bez zásluhy v skutku
po mrazných mlžinách a zimním smutku.

Dík vzdávám nadšením a vroucí touhou, —
daň ještě zaplatit zde prací dlouhou
a němou obětí a velkým činem . . .
ó plány člověka, a tělem hynem!

Ne, nechtěla bych žíti jak mák planý,
jenž v podzim lupenem vlá na vše strany,
a zajde beze stop; duch touhou stůně,
ať po mně aspoň růžná zbude vůně. —

IV.

Mám ráda celý svět, v něm lidi — nešťastníky,
snů bludných oběti, pravd ryzích odbojníky,
jichž dav tak trpěl, mřel, v těch bojích nemilován,
jen trním růží svých krvavě korunován.

Tak často zašlapán cit vroucí bez lítosti,
jenž byl by věčně plál, jak hvězdy na výsosti,
tak často zlomen duch — květ lilie v své slávě,
ach, kdo by neplakal, když osud sklál je dravě!

Jsou děti nevinné jak liliové květy,
rez, skvrna zločinná je pokrývá až s lety,
zpěv touhy po růžích v nich — po lásce též zvonil,
ach, kdo by neplakal, kdy tvor se v bahno sklonil!?

V.

Můj západ nadchází, nach růží na něm hoří,
co strmé zdálo se, jak z písku věž se boří,
nic nezřím stálého, ni zevně, ani v nitru,
jen vzácný charakter — květ bílý zkvetší v jitru.

I vášně pohasnou, jichž požár světu hrozil,
i moci majestát, jenž labutí se vozil,
vše ztratí cenu svou, když v konci život celý;
jen růže blaží přec — stisk ruky, pohled vřelý.

Vše nás už opouští, i soudnost naše vlastní,
jen v růži poslední jsme ještě na mžik šťastni,
ta nesmrtelná jest a na věčnost jde s námi
a s touhou kyne zpět z daleka nad hvězdami.

Irma Geisslová.

Polská žákyně.

Ze svých školních vzpomínek vypravuje

Růžena Čechová.

Pololetí se již schylovalo ke konci, když přibyla do mé třídy Froňka Rajkovcová. Byla Polka a přistěhovala se do české vsi s bábou. Mluva její mladistvá, ohebná a měkká zněla jako tichý zpěv. Zardívala se třešňovou ohnivou barvou při každé odpovědi, každém úsměvu a posunku. Zvláštní její černé tušové oči,

rostoucí štěstím, kralovaly v malém obličeji jako chlouba duše. Ve chvíli silné pozornosti trochu si zašilhaly, ne na úkor snivé roztomilosti. Všechny lavice zamilovaly se do šilhavé Froňky, od nejnesmělejší Jiřiny až ku podnikavé a statečné Justě. Nevadilo, že mezi polským ptáčkem a českou družinou leží nepříznivý most odlišné mluvy s podivnými nosovkami. O nové školačce bylo lze říci, že větří nové odstavce učení chřípím a očima. Nosík jemně orlí vyzrazoval každý obrat myšlenky, každé hnutí nervů. Neobyčejně citlivé chřípí a mrak pohledu vyznačovaly intelligenci Frončinu.

K zápisu vystrojila se svátečně se známkami polského obleku. Jarost barev na něm připomínala jaro. Šťavnatě zelené šaty, s úzkým dlouhým živůtkem zdály se voněti po mladé bříze, jak byly svěží, svítivé, nové. Zástěrka s třísní žhavou na lemu nic nezadávala pampeliškovému zlatu. Padělané sametky, nevinné to ozdůbky na kroji, jako perla byly šedé, tvrdé a lesklé. Jen těžké dřeváky a laciný klobouk kalily líbezný dojem.

Vnučku doprovázela bába hezkého obličeje, hrdá, ale milá. Její modrý zrak bojoval ještě dobře s přílivem zevních dojmů. Byl osvícen duší, již neunavil ani věk sedmdesáti roků. Vlas jako rokoková okrasa sněhobílý, hojný, jí velmi slušel. Šat její nevynikal střihem a barvami, vypadal chudě, téměř smutně. Cicová sukně měla těžkou obrubu a hrubá sukmanka knoflíky jako hrachová zrna. Měla dřevák na boso, ale ještě bystře kráčela.

Bába i vnučka staly se ve škole předmětem velké zvědavosti. Předešly je pohádky, že stařena s trůnu vstala, žezlo doma nechala, ale dukáty tkalcům přinesla. V pravdě dvě tkadlecké rodiny, příbuzné s bábou, žily skromně z chleba, v chatě za vsí; byl to roj dětí u dvou matek a otců a jednoho praděda. A tento praděd měl stejné jmeno jako polská stařena. Když Froňčini rodiče brzy po sobě zemřeli, pozvali čeští příbuzní bábu a vnučku k sobě.

Vstoupivši s vnučkou do naší třídy, ohlížela se bába po kropence, a nenalezši jí, udělala bez svěcené vody velký latinský kříž a provázela jej křesťanským pozdravem. Obřadná její poklona mohla třídě lichotiti. Froňku sice v první okamžik tísnil lehký strach, ale jen než si oddechla, než se obhledla. Oko její zčerstva přeletěvši obsazené lavice, sklopilo se k podlaze. Ručkou držela se báby za šaty a v nejslušnějším postoji očekávala své přijetí. Babička zahájila rozmluvu pevným altovým hlasem, míchajíc v řeči své česká i polská slova, ale přízvuk kladouc jen polský.

»Jsme Poláci a jsme na to hrdi. Tak to zde je ten český ovčinec,« řekla úvodem a na všecky strany se přátelsky rozhledla. »Jsme šlechtici, neboť v Polsku málo kdo není šlechtic. Moje jmeno po mužovi je nedotknuto a kořen jeho rostl zde v Čechách. Však i předkové mého tatíka Páva českou kaši jídali. Jsem tudíž českopolská národovkyně, ale zde holka je pouhá Polka podle kolébky. Přichází z Dobrosolské školy, kde ji vý-

borně vedli. I jim dobře odpoví, až se vyloupne ze stydlivosti, neboť paměť její jest čerstvá. Narodila se z dcery mé Kristly, den před Čenstochovskou poutí, roku osmdesátého sedmého, to je do dneška deset let. Všecko na ní kvete, jen oči neměla mít černé po tátovi.«

Stařena pohladila svůj oblakový vlas jako v rozpacích a pokračovala: »Táta její slul Kazimír Rajkovec-Toch. Holka se po něm jmenuje Rajkovcová-Tochová, ale podpisuje se jen Rajkovcová. To druhé jmeno je kšeftovní, nekolkováno Jeho Veličenstvem, a má platnost jen pro kramáře. Nechť se to i zde ví, že táta její měl za ušima! Se dvěma jmeny chodily dvě osoby. Do kaftanu atlasového se oblékal i do hadrů. Nosil pytel, a zase hrál na jemnostpána po polských hospodách. Jako lišák byl chytrý. Prodával a kupoval starý porculán a mince, svět prolezl, znal toho jako kniha. O holce své sotva však věděl, jeli zlatovlasá a jaká má znamení. Kapitál prý získal široký jako Visliny slavné běhy, ale zakutil jej před rodinou, jidášský výrůstek! Do banky, kdož ví, jaká to utrejchovna, zanášel peníze na třetí vymyšlené a při smrti spolknuté jmeno. Učinil to ze strachu, aby Kristla nevyčichala jeho bankovky. A tak dostalo se do větru, co po zákoně svatém toto dítě mělo děditi.«

Bábě zvlhnul zrak, i potřásla ve vzduchu pěstí.

»Zaslouženou měl smrt. V polích ho ubili, když jeho měšci silně narostlo břicho na trzích Lvovských. Nalezli po něm hmotu, která s tělem podobu neměla. Dalo se to do hrobu v noci a bez rakve. To je konec Rajkovce-Tocha!« Stařena si oddechla a dívčinu ruku, spočívající na její sukni, útrpně pohladila.

»Živitelkou její byla jen matka. Již od svobodna chrčelo jí v prsou, ale zakrývala to smíchem a nepřestávala pracovati, mužova skrblictví nepohanila, s růží smrtelnou na lících ve dne v noci sobě neodpočinula, až ji to porazilo. Skonala dříve než muž, když on dobře v světě kšeftoval a kdo ví, jak vesel byl!«

Babičce se rozechvěl hlas. Další rozmluvu podržela kapitolka upřímného pláče. Froňka si zatím dodala mysli, spustila se bábiny sukně a odhodlaně upřela zrak na žačky.

Rozevřela jsem výkaz, abych do něho zapsala polskou školačku. Pohyb ruky mé podivuhodně působil na stařenu. Postoupila ke stolku krátkým energickým krokem. Slzíc promluvila rozhněvaně:

»Oni jí víru zfalšovali, nepíšou o ní, že je židovka!«

Nemohl mi býti dán rozkaz přísnější.

»Jsem židovka!« vzkřísil se v tom hlásek vnuččin k odhodlanému odporu.

Překvapena pohledla jsem na obě. Oči jejich se utkávaly jako zbraně.

»Jí nevěřejí,« pravila hrozivě stará, »sice jim poví, že je cikánka, že jedla šišky a boží kamení; tu se podívají,« pěstounka strhla klobouk rázem s její hlavy, »že nemá černé kroucené vlasy a křivonoska také není a v počtech je skoro hloupá!«.

Požádala jsem za vysvědčení z Dobrosolské školy. Froňka skutečně byla židovka, a měla jedničku z počtů. Ujala jsem se nahlas počtů Froňčiných.

»To je na papíře a ne v hlavě,« hartusila stařenka, »máli z desetníku dáti na dva krejcary zpátky, začervená se! Tochovy oči má, ale z jeho kšeftovní krve ani puntíček.«

Froňčiny tváře živě vzplály, ale oči bránily pevně a hrdě pravdu.

Vypisovala jsem, co nutno z vysvědčení do výkazu. Stařena projevovala hroznou netrpělivost.

»Tak co si o ní napsaly do knihy, ráčejí mi to přečíst,« poroučela mi, když jsem odložila pero.

Četla jsem vše, kromě víry.

»A jak ji pokřtějí u nich ve škole?« tázala se velitelsky.

»Svým právem mohu pouze píli a mravy její křtíti. A tu doufám, že Froňce připadne jmeno zcela dle chuti babiččiny,« odvětila jsem.

»Ale to si pamatujou, panno předsedkyně i panenky, že ona židovka není! Povím, jak se to s ní má ohledně jmena. Křížem začnu, aby se mi nezmýlila pravda,« babička udělala honosivý latinský kříž a v pouhé polštině takto vypravovala: »Toch měl krádežné oči čili újedné, jak v Polsku se jmenují. Na koho se podíval, ten byl jeho. Jen nejsrdnatějšího nestřelily, ale klovec daly pokaždé. Holku, mou plachou Kristlu, dokonale spolkly. Octla se v jeho duši od hlavy k patě. O Boha, mámu, tátu přestala dbáti, jen po Tochovi hořelo její srdce, za ním jako stín se vláčela a byla by světem za ním šlapala cesty, kdy by nebylo bývalo dítěte, nemluvněte. A ten jeho zrak od poblouzněné Kristly vynutil rozhodnutí, že bez vědění našeho svou víru zapřela. Nejen to, ale ona ji nesvědomitě rozšířila i na novorozeně. Sotva to dokázala, padly na ni strach a žalost. Na kolenou připlazila se ke mně, táty tehdy již nebylo, a s pláčem mne prosila, ať ji zabiju za tu její zpronevěru. To bylo v době, když Toch nebyl doma a oči jeho nerozkazovaly. Odpovídám dceři: ne já, ale Bůh s Kristem i Duchem ať tě soudí. Zlíbala mi ruce a nohy a o pokřižování mé žádala a dítě mi taky nastavila, a pak mi přislíbila, že kříž do smrti bude ctíti a vzývati. Ale jak přišel Toch, byla zas celá jeho. Na smrtelné posteli teprve zvítězila nad mocí zraků jeho. V mužově přítomnosti vyžádala si našeho kněze svěceného, by modlitby jeho zavedly bludnou její duši před očistec. Tak mi nyní snad neuprou, panno předsedkyně a panenky, že Froňčino jmeno není tak založeno, aby si je židé mohli přisvojovat. S křížem se zná a znáti musí! Kromě otisků očí otcových je celá po mámě a spadá do Pávova neposkvrněného pokolení.«

Froňka neustávala pevnýma očima nařčení bábinu odpírati.

Dále byla stařenčina řeč už klidnější, i vracely se jí milé návyky, kterými se ohlásila vstupujíc do školy. Z dvornosti zase zaplétala česká slova do polštiny, a ze zraků jejích zářilo na nás dobré přátelství. K závěrku řekla, že jsou chudina a že do ba-

ráku přišly, aby chudí s chudými se poradovali. Jedna práce že je s tkalci pojí a jeden praotec. Frořice pak že chce do smrti býti nejlepší patronkou. Něžně spočinuly ruce její na zlatém vlase vnuččině a dobré její srdce jí odpustilo i ty protesty zděděných černých očí.

Péči české školy odevzdán byl poklad polské babičky.

Froňka dobře prospívala a se všemi se přátelila. Lehce překládala mateřštinu svou do české řeči. Jen několika polských slov se nezřekla, když se již dokonale srozumívala se spolužačkami. Snad je podržela jako památku na svou vlasť. Vytrvale křtila panny: lalami a lalečkami. Nedělala kříž s námi, když povstala k modlitbě, ale nosila prstýnek s Kristem na rozkaz a přání babiččino. Sama o své vůli docházela do náboženství k rabínovi, kus velký ode vsi a nikomu o tom v chatě tkalcovské neřekla než svému pradědovi Vítovi, jehož byla miláčkem.

Znova měly jsme čest uvítati babičku v třídě, ale nikoli v růžové její náladě. Zle se mračily blankytné oči pod sněhovou krásnou zimou. Listopad nebo prosinec byl by uznal tentokráte bábu za svou sestru. Nic jarního nebylo na ní, ani úsměvy, ani poklony. Pozdrav téměř spolkla u dveří. Přinášela zlou žalobu. Froňka prý zakutila prstýnek a nechce, ani když je bita, říci, kam jej dala. Mám prý tedy já, předsedkyně v ovčinci, ji vyslechnouti.

»Jen zostra, panno slečno, jako o bitvě, ďábel v ní dneska obývá!«

Vnučka, šilhajíc a červenajíc se, mnula své malé ruce, jako by je buď zahřívala od mrazu, nebo s nich chtěla svléci snědé sluneční rukavice. Optala jsem se jí po prstýnku. Pohnula bílými rty, ale slova z nich nevyšlo. Teprve když bába opáčila ostrou otázku, vydechla, že prstýnek má Justa. Vyvolala jsem Justu. Vysoké snědé děvče se odhodlaně postavilo.

»Máš prstýnek?« obořila se na ni babička.

»Ne!« zněla odpověď.

»Která tedy z vás nemluví pravdu?«

Justa podávala vysvětlení: »Hrály jsme na zástavy, a v té hře, kdo o něco přijde, musí si to vykoupit určeným pokáním. Froňce zabaven byl prstýnek, však ona vzdorovala a nechtěla si ho vykoupit. Jelikož já jsem hru řídila, tedy prstýnek připadl mně. Po hře jsem jí ho vracela, ale ona ho nechtěla vzít a řekla přede všemi, abych si ho nechala!«

»Vy, které jste byly přítomny hře, svědčte!« kázala velebně bába.

Dívky vstávaly a svědčily.

»Proč jsi zadala prsten, mnou ti darovaný?« ptala se bába Froňky.

Však odpověděla Justa místo té: »Ona pravila, že se bojí rabína, který je přísný a nic dětem neodpustí.«

»Co? ty chodíš k rabínovi? Do kterých pekel? Kde stojí ta loupežnická škola?«

Justa posloužila vysvětlením.

»Tak takové je to, ty s nůší na zádech a s výmluvou, že poneseš prádlo, prcháš do města, abys se tam Kristu Pánu odučovala?!«

Ticho. Bábiny oči hněvivě planou. Pláč Froňčin teče jako smutný potůček.

»Prsten chci!« promlouvá opět bába.

»Nemám ho,« praví tiše Justa a přelétá blýskavým okem obličeje dětí, na ni se obracejících.

»Co s ním je a bylo? Povídej!«

Justě se nechce. Pokrčí maličko ramenoma a zrakem prosí.

»Povídejte druhé na ni, jestli víte!« žádá stařena hlasem přísného soudce.

Malé stvoření, které si rádo požaluje, hlásí se k slovu: »Ona prsten dala velkému Józovi.«

»Co? ty se zamlouváš, to aby blesk do tebe a pannoslečnina metla! Vyprávěj, co je s Józou, ať ti v té chvíli hlavu neoškubám!«

»Józa si ji jednou vezme, maminka její to ví, i jeho, — ale on musí dřív vojákovat!« vykládá drobné stvořeníčko.

»Starý Pán Bůh na ně, na ty koukoly! Zasnubujou ji, jako by jí bylo jedenadvacet let. Panno předsedkyně, jejich metla nechť zakročí proti takovému nemravu!«

Justa byla zdrcena, ne sice pro školní metlu, která neexistovala, ale hrůzou, že prstýnek na ni požadovaný chodí po světě.

»Do zítřka ať je vrácen, to ti povídám!« rozkazuje přísně bába.

Řekla jsem slovo, k němuž jsem byla povinna, na prospěch Justy. Ale bábě nelíbil se spůsob pokárání. Potřásla hlavou, pohrozila mi: »Zde prutu málo, neřku slova, musejí být, panno předsedkyně, jako Bůh Otec silna a rozhněvána!«

Stará rozohněná Polka s úsečným pozdravem, ale pádným krokem opouštěla třídu. Ještě venku bylo slyšeti dupot vladařských dřeváků!

Justa se mi po odchodu jejím svěřila ulekaným hlasem, že o Józovi ani v baráku doma nevědí, od mamky prý má nařízeno, by tři léta vytrval ve světě, doma že už dost chleba vyjedl a nyní po něm že jej druzí budou jísti. Máli z hocha člověk být, nestačí prý od máminy sukně jej odvázati, nýbrž odstřihnouti. Justa klopíc oči a šeptajíc navrhuje, že by koupila bábě stejný prstýnek, jenž nestojí více než desetník.

Těžko neschváliti takový návrh, když bába musela prsten mít, a Józa byl Bůh ví kde. Vrácen tedy nepravý klenot a Justa vykoupena z prudkého hněvu bábina. Ale vlasy její přece dostaly za to, že vyrostly na hlavě prostopášnice. Doufaly jsme, že se v tkalcově chýši opět přívětivě usmívá Froňčina babička a na naši třídu již neposílá své rozlícené zažehnávání. Jak si to s vnučkou vyřídila v příčině rabína, o tom Froňka nic nepověděla.

* * *

Uprostřed léta se naše polská školačka rozstonala. Bába nám do školy vzkázala, že jí hlava hoří a že má oči třikrát tak veliké, nemoc její do dětí prý trká, ať se tedy panenky na žádný spůsob u postele její neukazují. Zle prý je, a panna předsedkyně se žádá, aby si to zacajchnovala do album třídního a čárčičky za dluh nepočítala.

Žákyním se po nepřítomné Froňce stýskalo. Rozhodla jsem se donesti vzkazy jejich pacientce. Uviděla jsem po prvé tkalcův barák pod slamou v záhoně pyšných slunečnic. Kolem běžící potok častoval jej hlasitě vypravovanou pohádkou. Venku zaměstnávala se bába rozestýlajíc kusy prádla po trávníku. Spatřivši mě, zamrkala a zasmála se.

»To jdou právě k hostině, kterou se ráda pochlubím!« Naznačila rukou prádlo a upřela na mě pohled. »Je to výbava po mé Kristle, její svatební těžké sukně a pleny; jen si je ráčejí prohlednout!«

Právem patřila pochvala ruční selské roztomilé výšivce a tuhému výbornému plátnu. Oči babiččiny se rozšířily. Jala se povídati, že u nich nevěstám pět, šest sukní se obléká, jedna krásnější než druhá, a že řídí úkol ten obyčejně matka nebo patronka. Mezi oblékáním tolikrát prý se ženské obejmou, kolik suknic přes hlavu nevěstinu přepadlo; tím zakončuje se matčina péče o dceru.

»Já též Kristle převláčela sukně, a do pláče i do smíchu mi bylo. Zobjímala jsem ji pětkrát, tu počítají: pět krásných svatebnic! A nabídnu se, když už stála přede mnou jako kytka na záhoně, že se za ní do kostela podívám. Škublo jí v očích a sotva na rty dostala: abych se k vůli ní neondala, že je ke kostelu rozrytá cesta plná kaluží a v polích mhy. Netušila jsem, že dcera před samou veselkou mne podvádí. Že vyvolený její ženich je žid s pytlem. Nikdo ze vsi neodkryl mi oči. Až po narození děvčete přiznala se, jak jsem jim to už vyprávěla při své návštěvě ve škole.

Stařenka polila hojně vodou prostřenou parádu a podotkla, že tomu nedá sežloutnuti, že to jednou bude výbava Froňčina, nechť do hrobu anebo k oltáři. »Dnes rozpaluje se sluníčko, pochutnají si nitě!« Potom zula dřeváky a vybídla mne k pacientce.

»Oni se jí štítí,« patrně mluvila zde o příbuzenstvu, »všecko je odstěhováno do komory. Mají-li vůli dosti pevnou, panno předsedkyně, vkročíme!« podotkla u samých dveří.

Přisvědčila jsem, a ruka stařenčina povolovala pertlík. V sednici bylo dusno, plno vůně po bylinných lécích. Froňka neklidně dřímala. Přes tu chvíli rozvíraly se její neobyčejně veliké oči. Povídala kvapem o »lale« a zase křikla anebo se rozesmála. Bába jí odvarem diviznovým osvěžovala vyprahlé spánky.

»Je za nemoci silna jako chlap, kdežto v zdravém stavu ani nedotáhne tkanici. Odskakuju od ní, jen co musím, aby nespustošila hotovost tkadlců v polici a nerozbila hlavu! Zase za-

vírá oči, to je dobře, musí se z nemoci vyspat, jinak jí ani levandule a rmen nezdoktoří.«

Nebylo lze vyříditi Froňce pozdravy a rozkazy, meškala svou myslí mimo naši lidskou říši. Chtěla jsem odejíti, když mě bábiny prsty zachytly za oděv. Spatřila jsem v oku jejím zjevnou radost. Hádanka se mi okamžitě vysvětlila. Právě spočinul klid na Frončině tváři, tedy chvilka byla příležitou k veselé zpovědi.

»Je katolička!« zaznělo slavně z úst stařenčiných.

Netajila jsem svého překvapení.

»Je vodou svěcenou pokřižována od našeho velebníčka, je po druhé Froňkou, nyní však s církevní platností. Zaradujou se se mnou, panno předsedkyně, a panenkám o tom povědí. Už ji znají světice a andělové! Rabínu posláno vzkázání, že moje vnučka již nepatří do jeho nepravého ovčince.«

Otázala jsem se, zdali děvčátko chápalo posvátný obřad.

»Oči měla v tu chvíli moudré a tiché, a tak si myslím, že kaplánkova slova padla do ucha otevřeného,« mínila stařenka horlivě a dodala: »Novorozenec je taky nevědomec, a platí u něho prvá svátost. Já, patronka Frončina zde na zemi, měla jsem právo za ni jednati. Řekla jsem, co a jak bylo s rodičema, a kaplánek osvědčil, že výborně smýšlím.«

Stařenčin zjev v tu chvíli kvetl, jako by nebylo bolesti v stavení.

Froňka si dlouho postonala. Teprve před prázdninami nám ji bába zase přivedla. V jejím vyhublém obličejku zdály se její oči ještě větší, černější a šilhavější. V těle jí ubylo, zlaté bohatství vlásků se také ztenčilo. — Držela se opět bábiny sukně, jako by se s námi už neznala. Bába měla svůj slavný den. Od prahu zněl její pozdrav jako zvonu. Udělala dva latinské kříže přes svá a vnuččina prsa a ihned načala o tom, co jí srdcem hýbalo.

»Vedu vám pravou řádnou křesťanku, jako jste vy, panenky. S vámi bude se nyní modlit a katechismu se učit. Neopováží se více ke hře zneužiti posvátného prstýnku. Kdo by jí přezděl židovka, měl by smrtelný hřích! Obešla dvéře ráje, když byla na kraji smrti, tedy ji neškádlete a pohlaďte ji za to, co zkusila. Ty, Justo, boj se Boha! Dětství jsi zradila, dětem se nepleť více do cesty. A vy druhé, držte se raději maminčiných sukní, než abyste přeskakovaly zapověděný plot. A nyní prosím, panno předsedkyně, za nový zápis. Zanesou si ve své album černým na bílé, že z židovky Froňky Rajkovcové-Tochové stala se dne 12. června tohoto roku křesťanka Froňka Rajkovcová-Netochová. A to poznamenají si červeně, z jakého nebezpečí ona vyvázla, a všecko že je bábinou zásluhou, že v půdě naší víry stojí již s kořenem i kmenem a do vrchu poroste, čím starší bude!«

Ačkoli již katecheta ve své hodině byl přepsal víru Frončinu, přece ku přání velkomožné staré Polky otevřela jsem výkaz a v jeho volnou rubriku učinila si poznámku o babiččině návštěvě. Domnívala se, že píši o víře, spokojeně mne pohladila

a nachýlivši se důvěrně až k mému uchu, přála si: »Holce již slevějí milostivě nějaký ten rok do čtrnácti. Jen když jí tu o věčnosti a liteře něco povědí; o mozolech doví se od nás, na to jsou knihy zbytečny. K tomu má deset prstů, aby spočítala, co se v kšeftu tkalcovském žádá. Od tátovy duše nejlépe když zůstane hodně daleko.«

Tím byl české škole po druhé na svědomí doporučen klenot bábin, nyní již zcela z mlh minulosti vyproštěný. Bábina poklona při odchodu byla hrdá a přátelská.

Na Frončině líčku objevil se nesmělý úsměv, když ji obklopil zástup družek, a také Justa hledala místečka v jejím srdci.

Malá Polka se neprozradila, jak shoduje se s novým jmenem, dělala kříž, nosila prstýnek a v náboženství získala si jedničku.

Avšak stala jsem se mimo školu tajnou svědkyní dětské hry, a tu se mi zjevilo, že potutelná vnučka za zády babiččinými přezdívku »židovky« téměř si vynucuje, zardí se i zašilhá štěstím a vznese zlatovlasou hlavinku jako od občerstvujícího pramene jelen, když zapověděné pojmenování ze všech hrdel zajásá »jí k vůli.«

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

»Za válkou vždycky se plouží mor,« podotkl Uhlík.

Představenému se nelíbilo přirozené vysvětlení zla. Uhlíka přísně změřiv, dál oznamoval: »Mor, který přijde, nebude obyčejný mor válečný, ale mor černý, a nevypukne v Čechách, kde vznikne požár vojny, nýbrž kdesi jinde ve světě. Kolem české země řáditi bude na všech stranách a do Čech vpadne až naposled. Národové okolní záviděti budou Čechám, že jsou toliko vojnou sužovány, a pohrnou se do Čech, aby raději mečem zahynuli, než morem, ale mor, černý mor, najde stopy jejich a po nich půjde do země naší.«

Ruce se spínaly, hlavy se kývaly: »Kdo nám v takových bídách pomůže? Ke komu se utečeme?«

»K tomu, ke komu jsme se vždycky utíkali my i otcové naši, když nás těžké rány stíhaly: k Hospodinu, Bohu našemu,« ozval se Kojan, jenž jediný hlavy neklopil. Řekl to klidně a slavnostně, tváří se k nebi obraceje.

»Do Ameriky jste se měli vystěhovati, dokud byl čas!« zlostně se ozval Amerikán Kazbunda.

»A co do Ameriky!« zabroukl Skoba. »I v Americe neštěstí člověka najde. Mohli bychom být pokojni, ať bude, co

bude, kdy bychom měli zavedeny selské fideikomisy. Každému může potlouci. Co bylo již vojen, co se jich přehnalo přes českou zemi! Ale žádná vojna netrvá věčně, ani sedmiletá, ani třicítiletá. Šlechtě je hej, ta, že má fideikomisy, je v zemi vkořeněna, a kdy by hrom nakrásně ten neb onen šlechtický kmen rozčísl, kořen zůstane a kmen se z něho obnoví. My, sedláci, také se rádi přirovnáváme dubu, který hluboko do země kořeny zapouští a jimi její srdce objímá, jak říká starý Králenec z Líkařovy Lhoty. Ale není tak, o nás to neplatí, jen o šlechtě. My jsme osení, jež se každého roku znova svěřuje zemi, aby je lichevně rozmnožila a rozmnožené vrátila. Možná, že se urodí, možná, že ne. Možná, že budeme mít hojnost na posvícenské koláče, možná, že budeme tříti nouzi. Ničeho jistého, ničeho pevného nemáme. Přižene se příval, odnese nám osení i s prstí. Padne holomraznice, osení požehne, úrody nebude. Padne deštivé léto, obilí polehá, na poli hnije, a sedlák může z pole zrovna vozit na hnůj. Každé náhodě jsme v šanc vydáni, pokud nemáme fideikomisů. V takovém stavu je i nám všechno jedno, děj se co děj. Stihneli nás zlé, jen si žádáme, aby nepřišlo ještě horší. Vtrhneli nám do země nepřítel, modlíme se a vzdycháme, aby zase brzy byl venku, ale nečiníme proti němu, co by být mělo. Kdy bychom měli fideikomisy, což by se nám to radostně bojovalo s každým nepřítelem, který by do země naší přišel! Jak by přes naši hranici hlavu vstrčil, naše šavle by mu ji k nohám položila.«

Skobova bojovnost byla velmi nemila Uhlíkovi, jenž nadhodil: »Příliš mnoho starostí na sebe berete, sousede Skobo. Radil bych vám trpělivě čekat a nepříteli, který není vaším, nepřátelství na jevo nedávat. Vojsko je tu, aby nepříteli čelilo a vás bránilo. A budeli ještě něčeho nad to potřebí, ať se na nepřítele obuje šlechta. Jeli nevyhnutelno vládnouti fideikomisem, aby se to radostně bojovalo s každým nepřítelem, jak jste pravil, nuže, šlechta ty fideikomisy má, ať ona mu hlavu položí k nohám, jakmile ji vstrčí přes hranici české země!«

»Kde pak šlechta!« zabroukl Skoba nedbaje, že si odporuje.

Toho se chopil Uhlík a pravil: »Šlechta má fideikomisy a víte, sousede Skobo, co učiní, vtrhneli nepřítel do země? Mluvím o nepříteli vůbec, o každém možném, a nikoli pouze o tom, který se nyní zdvíhá za hranicemi. Šlechta nejprve bude zticha vyčkávat. Do rozhodného okamžiku neporuší věrnosti k mocnáři, ale dobudeli mocnář nepřátelský země nebo dokonce vyvrátíli říši, šlechta prvá bude vítězi holdovat a věrnost mu přísahat, aby jí za to potvrdil tituly a privileje i držení statků.«

Skobova bojovnost ještě nebyla schlazena, naopak. Hlava se mu vypjala, oči zajiskřily a děl: »To i z kalendářů vím, že šlechta statečností v bitvách si od panovníků vysluhovala rytířské ostruhy i statky. Nyní má dost, chce se jí pokojně na svém sedět a ohraničovat, co má. Ale sedlák nemá dost a v dobách pokojných nemůže získati víc, leda nějaký korec nebo jitro, a

za ně musí dobře zaplatit. A budeli vojna, a sedlák osvědčí tu statečnost, kterou se někdy šlechta vyznamenávala, přednosti její padnou na něj.«

»Vysoko se myslí popínáš,« ozval se Kojan.

»Tuze vysoko,« souhlasil Linhart. »Kdež pak by nám bylo jakživo napadlo, abychom chtěli mít něco jako šlechta!«

»A proč bychom nechtěli?« tázal se Skoba. »Nos mám mezi očima jako každý šlechtic, před zákonem jsem mu roven, jeho pravomoci nepodlehám, od něho nezávisím, na robotu mu chodit nemusím. Takové časy nastaly, že šlechtic musí sedláka vyhledávat, aby něčím byl.«

»Aj, aj!« podivil se Telátko.

Skoba se zaškaredil a opravil: »Aby něco platil. Bez sedláků je nyní šlechtic jako kůl v plotě. Potřebuje, aby někoho měl za sebou, a to je sedlák. A kdo by to byl jiný, než sedlák? Rolníci jsme oba, kníže Egon i já. On má větší grunt a já menší, to je všechno. Země, již společně vzděláváme, nás sbližuje. Ale já si nemohu zapřít, že kníže má větší moc, než já, větší světa běhů zkušenost a více ví. Chceli mi být vůdcem, chceli mi cestu ukazovat a radit: tu jsem, ať mne vede! A půjdu za ním, dokud budu uznávat, že mi to je ku prospěchu. Že by nám bylo prospěšno, kdy bychom měli fideikomisy, kdož se o to bude se mnou sporovat?«

»Já!« prohlásil Kojan, jenž dotud ustupoval slovo každému, kdo chtěl mluvit, a místo, kdo se chtěl na ně postavit.

»Ty?« otázal se Skoba překvapen a prohlížel si Kojana, svého nejlepšího druha mladých let, od nohou k hlavě. »Dobrá, Kojane! Co tedy namítáš proti selským fideikomisům?« A nepouštěje Kojana k slovu, mluvil za něj: »Znám tvoje myšlení. Jsi pro to, abychom, sedláci, všecku starost o sebe ponechali Pánubohu. Chceš, abychom nechodili do hospodářského spolku, nýbrž do kostela, a neposlouchali poučování knížete Egona a direktora, nýbrž kněžské výklady. Také jsem je poslouchával, a dlouhá léta, až jsem se přesvědčil, že kněží každou neděli v roce opakují, co odříkali loni a předloni.«

Kojan však se již nedal zmýlit ani pohledy, ani slovy Skobovými a děl pevně a hlasitě: »Nejsem jen proti selským fideikomisům, nýbrž také proti panským. Myslíli to kníže se sedláky tak dobře, jak nás Skoba ujišťuje, ať se nezasazuje o to, aby zákonem byly zavedeny selské fideikomisy, nýbrž aby fideikomisy panské byly zrušeny a přestaly.«

»A země aby se spravedlivě rozdělila,« jako jedněmi ústy dodali domkáři Zemek a Špirhanzl.

Na něco takového Kojan nemyslil. Pozarazil se, ale více pozornosti nevěnoval ani domkářům, ani jejich stanovisku. A ke Skobovi obrácen pravil: »Všichni říkáte, že jsme dostali svobodu a jsme svobodni. Sedlák smí nakládati svým majetkem, jak umí a za dobré uzná. Smí jej zákonitými cestami rozmnožovat a zvelebovat. Co mu přibude a co získá, jeho je. Zisk

umělých stojí za škodu, kterou při tom trpí neumělí. Chválím tuto svobodu, třebaže dobře vidím její stíny a nedostatky. A tážu se: proč pak šlechta není podobně svobodnou učiněna, jako my sedláci? Proč jsou jí ruce vázány fideikomisy, proč nesmí volně svými statky nakládati, když jinak je svéprávná? Jiný občan, když mu je čtyryadvacet let a není soudně prohlášen ani za blázna, ani za marnotratníka, aby mu musel zřízen být opatrovník, má úplnou svobodu přivesti se na mizinu, a proč tuto svobodu zákon bere urozeným pánům?«

Skoba netrpělivě hodil rukou a skočil Kojanovi do řeči: »Nikdo z nás tak bystře nepoznal slabé stránky nynějších řádů, hned když nastaly, jako Kojan. On by měl být posledním, komu je třeba poučení, že svoboda musí také býti výhodná, aby byla cenná. A nyní si chválí svobodu, která sedlákům dává možnost přivesti se na mizinu. Svobody té hojně užili v Jezberách i Kbelnici, a mámliž vám jejich osud malovat? Stačí, připomenuli ho. Jde o to, aby občan měl svobodu pracovat, pokračovat, svůj statek rozmnožovat, ale naproti tomu aby neměl svobody hospodářsky se zničit. Urození páni dobře vědí, proč rádi této svobody postrádají. Proto, že jim svědčí a je nerozborným základem jejich blahobytu a moci. To jen slepec může nevidět a zneuznávat. Kojan není slepec, on mluví proti selským fideikomisům z jiných důvodů.«

»A z jakých?« tázal se Kojan.

»A což já vím, z jakých! Bez pochyby se máš za dost chytrého, abys mohl pohrdnouti ohradou fideikomisu. Fideikomis je ohrada, za ni se nemůže. Kdo je tou ohradou objat, musí setrvávati na svém a nemůže se obohacovati z cizího.«

»Oho, oho!« okřiklo několik sousedů Skobu. »Ať z toho nejsou žádné mrzutosti! Že Kojanovy husy zašly do tvého žita, Skobo, z toho ještě nemáš práva na Kojana tak dotírat!«

»Nemyslím na hloupé husy,« bránil se Skoba, »a vůbec při té věci nemyslím na sebe, nýbrž na všechen náš selský stav a jeho prospěch. Když je Kojan proti zavedení selských fideikomisů a pro zrušení šlechtických, nemůže míti za lubem nic jiného, než zálusk na šlechtické země.

»To mám,« přiznal se Kojan.

Skoba se jízlivě zasmál: »Vidíte ho? To je ten náš spravedlivý, o kterém myslíte, že nemá ani tolik hříšků, kolik jich i nejspravedlivějšímu dovoluje Písmo! Cizího majetku by se chtěl zmocňovat!«

»Neřekl jsem, že bych se chtěl něčeho zmocňovat,« bránil se Kojan, »to jest, nechtěl bych silou někomu z rukou vychvacovat, což jeho jest. Ale dejme tomu, že bych od svého souseda šlechtice chtěl koupit pozemek, který by se mi dobře hodil a který by šlechtic rád zpeněžil. Dejme tomu, že on mých peněz potřebuje a já vládnu kapitálem, kterým by mu bylo pomoženo. A šlechtic, vázaný fideikomisem, toho pozemku prodat nesmí, nesmí si mými penězi pomoci; já nemohu své pozemkové držby

rozšířit a on si musí peníze vypůjčit, a možná na lichevný úrok od žida.«

»Slyšíte ho všichni, zazobaného Kojana!« zvolal Skoba, »troufal by si knížeti pánu nabídnouti peněžitou pomoc! Myslí, že by mohl od něho panství koupit!«

»Ani toho jsem neřekl,« Kojan se bránil, »pouze příklad jsem uváděl. Ale když mi Skoba nikterak nechce rozumět, povím mu to tak. Nejde tu o jednoho šlechtice a jednoho sedláka. Projdi českou zemi, v kterou světa stranu chceš — taky jsem byl v Praze, pozoroval jsem to cestou a poutníčkové dosvědčí, že je tak — všude uvidíš, že největší a nejúrodnější lány země drží šlechta. My, sedláci, máme zbytky —«

»A my nic,« prohodil domkář Špirhanzl.

»A domkáři nic nebo málo víc, než nic. A nás že je na miliony, a šlechty je hrstka.«

»Hrstka, ale zástupy lidí jsou od ní živy,« hájil Skoba stranu knížete Egona, zapomínaje, že do nedávna sám tak mluvíval, jako Kojan.

»Větší zástupy by se obživily,« Kojan Skobu přebil, »kdy by na šlechtických lánech vznikati mohly nové selské osady. A co vidíme za nynějšího stavu? Lid, nemaje půdy ani své, ani najaté, stěhuje se sám ze země, ze země, o které se povídá, že ji Pánbůh, když tvořil svět, z obzvláštní lásky zasadil do středu tohoto dílu světa, aby byla jeho srdcem, a všecko své požehnání štědře na ni vylil. A ta země vzácná, vyvolená, bohumilá, není za časů nynějších s to, aby obživila děti své! Kde vězí příčina? V zemi samé? Nikoli, neboť ona je stále uměleji vzdělávána a rok za rokem více plodů vydává. V lidu jejím? Nikoli, neboť on nic více nemůže, než zemi svou milovat a dobře ji vzdělávat; lid koná své a proto vina není na něm. Věc je v tom, že nemáme půdy pro přírostek obyvatelstva, a měli bychom, kdy by tomu přírostku otevřeny byly lány šlechtické, a ony jsou nám zavřeny fideikomisy.«

Skoba se nedal: »Chybně té věci rozumíš, Kojane! Zdaliž všechen přírostek selské rodiny zůstává na svém gruntě? Grunt zůstává jednomu, jen jeden jej dědí, a ostatní děti rozcházejí se z něho do světa, jeden se usadí blíž, druhý dál, třetí snad zmizí v širokém světě. Z toho následuje, že země nemůže na věky dostačovati svému národu. A kdy by národ mermomocí chtěl, aby mu dostačovala, musel by omeziti svůj vzrůst. Nejlépe nám bude, budemeli se i řídit slovem Hospodinovým: rosťte a množte se, i zachovávat svoji zemi a ji nejlépe vzdělávat, jak se naučíme. Co nás přibude, jen se rozcházej a šiř po světě a zanášej tam náš jazyk Svatovácslavský, ale kdo zůstaneš doma, na své dědovině, dobře se na ní ohraď, aby na tebe žádná škoda nemohla kromě dopuštění božího! A pevnou ohradou by nám byly selské fideikomisy. Sousedé, mám pravdu nebo ne? Svědčilo by nám, kdy bychom měli fideikomisy jako kavalíři? Bakulo, ozvi se přec!«

Bakula ještě nebyl s úsudkem hotov, ale lichotilo mu, že se naň Skoba na prvého obrátil. I nadul se a řekl: »Nu což, pro mne, já bych, tento, můj grunt —«

Domkář Špirhanzl nedal mu domluvit a zvolal, skoro vzkřikl, až se všichni sedláci podivili a chalupníci lekli: »Strejček Kojan má pravdu!«

Skoba na domkáře nemyslil, o ně se nestaral, domkářů pro něj dotud mezi přítomnými nebylo, ani chalupníků. Nešlo mu hned na rozum, že domkář, a k tomu přivandrovalý, tak určitým spůsobem projevil své mínění. Skobovi se zdálo velikou, nepochopitelnou opovážlivostí, nejprve že Špirhanzl odporuje jemu, Skobovi, a druhé, že dává proti němu za pravdu Kojanovi. Rozvrtěl se na židli, načež vybuchl:

»A kdo se tebe ptá, ty Bůh ví odkud přilezlý? Zde my, sousedé, máme radu, a na domkářích jest, aby nám nepřekáželi. Mohou nás poslouchat, co spolu mluvíme a máme, ale musejí mlčet, anebo —«

Nedořekl, jen očima hrozně zablýskl po Špirhanzlovi, po jehož boku stál Zemek, a ostatní domkáři klubíčkem se ovinuli kolem nich.

Zemek se tlumeným, ale odhodlaným hlasem ujal svého druha řka: »Nechte strejčka Skobu, ať se vybouří, a dnes bez pochyby trochu přebral. A co se týče pravdy, pravdu má strejček Kojan. Žádné fideikomisy! Země patří všem a nemá být ničím ohrazována.«

Skoba se vzchopil a hrnul se na domkáře: »To je vzpoura! Představený, to je vzpoura! Toho já trpět nebudu! Domkáři ať se odsypou, nechtějíli, abych jim pomohl!«

Domkáři ani hni, a klidný Zemek promluvil z jich středu: »Pamatujte se, občane Skobo! Jako vy s námi, tak mohl s domkáři mluvit ještě váš otec a děd, ale vy už ne. My jsme občané jako vy, občane Skobo!«

Skoba spráskl ruce a ztratil řeč. Zapomněl v tom okamžiku svého výstupu s knížetem, kdy se mu chtěl také tak rovnati. Potom se rouhavě rozesmál: »Honem dejte na mne obruč, ať se smíchy nerozsypu! On je občan! Já jsem taky občan! Představený, i ty jsi občan, Bakulo, i ty, i Kojan je občan!«

A tu se zarazil a duse nucený smích otázal se: »Kojane, jsi taky občan? Smíme tě mezi sebe počítat? Či co jsi?«

»Otrok boží,« zněla Kojanova odpověď.

»To jsme všichni,« děl Skoba krotě se, ale hned zas dotíral na domkáře: »A co vy, občane Zemku a Špirhanzle; jste taky otroci boží?«

Zemek odpověděl: »Nejsme.«

»A co tedy jste?« tázal se Skoba zlostně a vyzývavě.

Zemek řekl pokrytecky tiše: »Bůh je příliš veliký a člověk naproti němu příliš malý. Vedle Boha jsem ještě méně, než otrok: nic nejsem. Ale Bůh je všemocný a jen on je moc, a mne a každého může vedle sebe udělat, čím se líbí. Tu věc já úplně

zůstavím Bohu a starám se jen o to, abych upravil svůj poměr k lidem. Nejsemli proti Bohu nic, spokojen jsem; ale s lidmi se všemi chci mít rovné právo, chci být občanem každému rovným.«

Viktora, levou rukou vleka Kořínka a druhou si čelo mna, protlačil se vpřed a obořil se na Zemka: »Vari, Antikriste!« A před Kojanem nízko se uklonil: »Zdráv buď, Kriste!« A zkaženého študenta postrčiv před Kojana: »Pozdrav ho i ty, synu!« poručil. Kořínek se v ženské sukni třepal a motal, prosebně obracel plaché modré oči k Viktorovi a blekotal: »Nejsem hoden!« A potom rozhodněji: »Ne, nejsem hoden!«

Viktora ho násilně chopil za týl, shýbl jej před Kojanem jako mladou břízu a vykřičeným hlasem zařval: »Jsi hoden!«

»Zdráv buď, Kriste!« řekl nyní Kořínek, skláněje se před Kojanem.

Hold obou pomatenců měl na obec hluboký účin. Všichni stichli a byli jako pěna. Skoba měl na jazyku urážku, že Kojan patří jako třetí člen do společnosti, která se k němu tak uctivě hlásí, ano, že bude moci býti hlavou její. Ale vida obecný dojem, spolkl, co se mu na jazyk dralo, a ticha neporušil.

Když se Kořínek Kojanovi poklonil, Viktora jej za límec pozdvihl a obrátil se k odchodu, zkaženého študenta za sebou vleka.

Uhlík poslouchal a pozoroval dychtivě. Zdálo se mu, že teprve nyní mu se ukázal klíč k českému problému, a klíč byl tak na snadě, takořka v jeho vlastní kapse vězel, aniž o tom Uhlík věděl. Z několika vět, které promluvili přistěhovalí domkáři Zemek a Špirhanzl, Uhlík poznal, že jim není cizí nové učení, které i on vyznává. Je jist, že mu nyní bude usnadněn úkol, za kterým se vrátil do vlasti. Především potřebuje Kojana sblížiti s domkáři. Tímto způsobem bude na uzdě držen Skoba a se Skobou všichni, kdož by za naději na hmotné výhody ochotni byli protiviti se novému stavu, který má do země české vtrhnouti zároveň s vojnou.

Uhlík se postavil mezi Skobu a Kojana ke Skobovi zády, ke Kojanovi tváří a jal se jako by poučovati:

»Zrušení fideikomisů a spravedlivé rozdělení země, to je to pravé. V zemích, kráčejících v čele pokroku, jasné hlavy dávno na to pomýšlely. Vy tu arci o pokroku málo víte, protože vám jej zatajují, jemu k vám proniknouti nedají.«

»Tak jest,« svědčili Zemek a Špirhanzl.

»Zákony francouzské revoluce fideikomisy zrušily,« Uhlík pokračoval. »A když potom Napoleon opanoval Němce, zapověděl, aby tam nové fideikomisy byly zřizovány, a staré měly býti zrušeny jako ve Francii. Někteří z vás myslí, že já příliš straním Prusům, jako každý krejčí vychvaluje zemi, kam dospěl na vandru. Zde vidíte, že to není pravda. Prusy chválím jen potud, pokud toho jest jejich pokrok a lepší pořádky zasluhují. Kdy by francouzské panství v Němcích bylo potrvalo, změny, které zavádělo, byly by se dokonaly a vžily a dnes by Stožičtí

sousedé netrnuli divem, jako by slyšeli zjevení, když jim Kojan praví, že by fideikomisy měly býti zrušeny. Napoleon padl —«

»Padl,« slavně dosvědčil starý Beranička, pamětník.

»Napoleon padl, Francouzi museli z Němec domů, ale símě pokroku, které v německou zemi zaseli, již tam zůstalo a vzklíčilo, a již i ovoce vydává a ještě mnohé vydá. V Prusích fideikomisy znova byly zrušeny r. 1848, ale zákon o tom opět zůstal neproveden. Šlechta ještě měla příliš velkou moc a sedláci, jedva osvobození, byli slabí. Ale nyní se Bismarck znova tou myšlenkou obírá, a fideikomisy budou zrušeny, jakmile Prusy nad Rakouskem vyhrají.«

»Odkud víte,« Skoba na Uhlíka udeřil, »co Bismarck pro budoucnost obmýšlí?«

»Bože můj, že se tak ptáte! Víte přece, že jsem žil v Prusích mnohá léta. Tam se již několik let veřejně ví, že Bismarck pomýšlí na zrušení fideikomisů, a od té chvíle, co po holštýnské válce nastala roztržka mezi Pruskem a Rakouskem a co se v Prusích začalo mluvit o válce mezi předvčerejšími spojenci, kolují slechy o Bismarckovu plánu zrušit po vítězství nad Rakouskem fideikomisy. Bismarck, snad je vám to jasno, chce Rakousko vyhoditi z německého spolku, a protože předpokládá, že mocná šlechta katolická v jižních státech německých bude s Rakouskem a mohla by překážeti dalším jeho plánům, Bismarck chce zrušením fideikomisů v Prusích získati pevnou oporu v selském a zemanském stavu pruském, a to již bude účinkovat příkladem na ostatní německé země.«

»Škoda,« bezděky si vzdechl domkář Špirhanzl.

Sám Uhlík se zarazil nad slovem domkářovým, na nějž se obrátily oči celé obce. Vidno, že všichni rozuměli, ale jen očima to prozradili. Ústa jako by oněměla, lidé jako by zkameněli, nikdo nejevil nejmenšího ruchu. »Nyní to praskne!« pomyslil si Uhlík. Ale Špirhanzl jen střihl ušima a doplnil svou poznámku: »Škoda, že u nás nikdo mocný a vědomý nestará se, aby fideikomisy byly zrušeny, obšíry panských zemí lidu otevřeny.«

Skoba, jenž na okamžik byl zvrtkán, ozval se důrazně: »Stará se u nás mocný i vědomý, stará se, aby fideikomisy byly zavedeny i pro sedláky. V jiné zemi jiná jídla.«

Uhlík rozprostřel ruce, jako by chtěl ohrnouti Kojana a Špirhanzla, a pravil Skobovi: »My jsme pro zrušení!«

Představenému se hrubě nelíbil obrat, k jakému se dostal hovor, a jakožto úřadní osoba nechtěl, aby v něm bylo pokračováno. I pozdvihl hlavu a připamatoval spoluobčanům, že jsou nyní přednější věci, o kterých je třeba rokovat: vojna.

»Vojna bude!« zvolal, »co nám dělat?«

»Co jsme vždycky dělávali,« odpověděl za obec Kojan.

»Ano, ano, co jsme vždycky dělávali,« přisvědčil Uhlík a ještě těsněji se stavěl ke Kojanovi a Špirhanzlovi. »Čech byl vždy v rozhodné chvíli na svém místě! Čech nikdy nebyl baba!«

A vypouštěl z úst velmi kurážná slova zapomenuv, že ještě před hodinou se přidržoval taktiky právě opačné.

»Čech nikdy nebyl baba,« opakoval vážně Kojan, »a ne jako baba, nýbrž jako muž utíkal se v každé tísni života svého i národního k Hospodinu, jenž jest pán i otec náš.«

Překvapen takovým obratem Uhlík rychle ustoupil a ze strany pozoroval obec Stožickou. Kojan smekl a všichni po něm; kdo seděli, povstali.

Představený poručil kováři zazvonit. Na to znamení scházeli se pod lípu ti, kdo se již rozešli, a jiní, kteří ještě v hromadě nebyli. A když hromada opět zhoustla a klubkem se kolem Kojana ovinula, Kojan děl:

»Bůh byl vždycky prvým rádcem starých Čechů. Bez porady s ním nepodnikali ničehož, a co činili, vždycky činili Jeho jmenem. Tak budiž u věrných Čechů nyní a příště vždy. Jen Bůh je moudrost, jen Jeho vnuknutí rada, jen v modlitbě k Němu síla. Poklekněme!«

Hromada poklekla okolo kapličky, a Kojan se modlil:

»Hospodine, Bože náš, ty jediný víš, co bude, a usuzuješ, co býti má. Ty jediný jsi vůle a naše vůle není jiná, než abychom žili a činili podle vůle tvé. Nevíme, co a proč ji rozhodl, ale víme, co ustanovila tvoje velebnost, že se státi musí a lidskou silou odvrátiti se nedá. Přemoudré jest každé tvoje usouzení. My to v pokoře uznáváme a tiše se mu podrobujeme, byť nám přinášelo škodu na statcích. Víme£, že škoda taková je zdánlivá a že bys jí na nás nedopouštěl, kdy by nebyla prospěšna spáse duší našich. Už naši otcové říkali, koho miluješ, toho že křížem navštěvuješ. Otce naše jsi miloval, i křížem navštěvoval: navštěvuj i nás, ale miluj, pomiluj nás!«

Obec: »Hospodine, pomiluj nás!«

»Ale ty, Pane Ježíši Kriste, ač jsi věděl, že ti jest podstoupiti krutá muka a potupnou smrt za spásu duší našich, přece jsi se modlil k otci svému nebeskému: Pane, možnáli, odvrať ode mne hořký kalich utrpení, avšak ne má, nýbrž tvoje vůle se staň! A tak my se modlíme v úzkostech duší svých: Bože, otče náš, odhoď metlu války, kterou již již na nás pozdvihuješ, netrestej nás, nekárej nás, odpusť nám prohřešení naše, slituj se nad námi!«

Obec: »Hospodine, slituj se nad námi!«

»Avšak nikoli, Otče, ty se nehněváš na věrné dítky své! Nehradí se nebe hněvem Hospodinovým na národ jeho, ale cizinci a pohané povstávají proti němu, aby popálili jeho střechy, podupali jeho pole, rozplakali staré i mladé, pobořili tvé chrámy a oltáře. Hlas starcův i jinochův i kojeňátek i každého věku, hlas všeho širého národa tvého volá k tobě a úpí: Pane, nedli, pozdvihni sílu svou, přijď a vysvoboď nás! Ty, jenž ochraňuješ Izraele, pospěš a zachraň nás od nepřátel našich a země naší! Zachraň nás a vysvoboď od těch, kdož páší křivdu a dějí ohavnost!«

Obec: »Hospodine, zachraň a vysvoboď nás!«

»Nejsme bez viny, Pane, mnozí jsou hříchové naši před tváří tvou. A nemohou nebýti, neboť ty sám jsi bezhříšný, ty sám jsi beránek čistý a neposkvrněný. Hřích se vleče za člověkem jako stín, všude mu je v patách, na všech cestách provází jej. Prvý následek hříchu je nemilost tvá a odstoupilali milost tvá od národa, opouští jej i svornost, dobrý mrav a řád. Bojíme se, Pane, že milost tvá od nás odstoupila, že jsi, dobrý pastýři náš, zůstavil stádo své bez ochrany berly své na pospasy medvědům a vlkům. Nesvornost, roztržky, spory a neřády jsou ti draví medvědi a vlci, kteří sápou národ boží, když nebdí nad ním berla Hospodinova. Hospodine, Bože náš, pastýři náš, zdvihni berlu svou nad hlavy stáda svého, jako král pozdvihá žezlo nad hlavami svých zástupů, a kaž medvědům a vlkům srdcí našich, dědin našich, měst našich, vší obce národa našeho, aby se vyklidili! Utvrď lásku a důvěru mezi námi, vysvoboď nás z pařátů nesvornosti a dravých zubů domácích neřádů!«

Obec: »Vysvoboď nás, Pane!«

»Přej nám pokoje, Hospodine, Bože národů! Shlédni na nás s vysokosti své, pozoruj konání naše i nepřátel našich. Nepřátelé naši jsou lstní a zlobní, národ tvůj bezelstný a bezzlobný. Nebudešli očí odvraceti od konání našeho, větší bude zalíbení tvé v radlici naší, vyleštěné orbou, než v lesku nepřátelských mečů, na šíje naše napřažených. Větší bude zalíbení tvé v písních našich, jimiž ústa naše hlaholí v chrámě i na poli, než v divém pokřiku nepřátel našich, nesoucích záhubu nám i dílu našemu; větší bude zalíbení tvé v bukotu a mekotu našich stád, než ve ržání bojových ořů nepřátelských; příjemnější bude uchu tvému štěbot ptáků na zahradách našich a bzukot včel na lukách našich, než úpění padlých na bojišti, ať jsou oni synové naši nebo vrahové naši. Přej nám a dej, Hospodine, abychom měli pokoje potřebného k práci i modlitbě, a potnou práci naši přijímej za vroucí modlitbu tak, jako slova modlitebná úst našich. Buď, o Pane, pomocníkem těch, kteříž doufají v tebe, pomáhej, o pomáhej nám v dílech našich, bídách našich i protivenstvích našich!«

Obec: »Pomáhej nám, Pane!«

»Avšak nelzeli jinak a usouzenoli v radách tvých nevyzpytatelných, aby požár vojny zachvátil kroky domů našich, aby povodeň vojny zaplavila nivy naše, aby meč vojny rubal chylé šíje naše, ozbroj nás, o Pane, aspoň trpělivostí, abychom vytrpěti mohli všecky tresty tvé a přetrvali všecko skušení, které posíláš na dítky své. Čím lítější bude oheň války, tím tišší buď pokoj duší našich. Víměť, o Pane, že i na mukách jsme tvůj národ vyvolený, víměť i umírajíce, že jen jednotlivci, třeba mnozí, umříti můžeme, ale nezemře národ náš, jenž jest tvůj národ vyvolený k dílům, která, až se čas naplní, budou korunou slávy a velebnosti tvé a požehnáním všeho rodu lidského. A k dílu tomu i velikému zachovej nás, Pane!«

Obec: »Zachovej nás, Pane!«

»Ty, jenž tvůrčí ruce své rozpřahuješ k hvězdám, podepři paže naše, jako Aron podpíral paže Mojžíšovy, podepři je silou svou, aby neklesaly, a stále se vztahovati mohly k tobě! Ty sám jsi král náš!«

Obec: »Aleluja, aleluja!«

»Pán je král, Pán je král na vzdor pohanům!«

»Obec: »Aleluja, aleluja!«

»Pán je král, Pán je král na vzdor zlobě a úkladům nepřátel!

Obec: »Aleluja, aleluja!

»Pán je král, Pán je král náš, od věčnosti blaho děl v útrobách země!«

Obec: »Aleluja, aleluja!«

»Blaho jsi děl v útrobách země, o Pane, blaho děj i na tváři její, blaho děj k slávě své, blaho děj na věky věkův! Amen.«

Obec: »Blaho děj na věky věkův! Amen.«

Hvězdy se na nebi rozsvěcovaly. Lidé povstávali a s tichými pozdravy se rozcházeli. Modlitba umírnila mysli, zahřála srdce a naplnila je nadějí, že s pomocí boží i takové neštěstí bude překonáno, jako je vojna. Teprve cestou lidé začali pocifovati chlad. Muži se zapínali, ženské se zabalovaly.

Pod lipou zbyli pouze dva: Uhlík a Skoba. Skoba poklekl s ostatními, když Kojan vybídl k modlitbě; ale již počátek modlitby, jak Kojan cele vzdával vůli věřící obce vůli boží, hrubě se mu znelíbil, ano pohoršil a pohněval jej. Ne, takovou modlitbu se on, Skoba, modliti nebude! Aby Skoba svou vůli vzdal, to tak! Sebral se a zticha se odšoural, ale neodešel. Měl pokušení, až se Kojan domodlí, že k obci promluví a vyloží, jak nebezpečné, ano záhubné učení se tají v modlitbě Kojanově, a chtěl prohlásiti, že modlitbu Kojanovu ani za křesťanskou nepovažuje. Ale nezmohl se na to, a když viděl, jak všecka obec vroucně se modlí s Kojanem, stál jak odzbrojen.

»A vždyť je to vlastně bludař, celý ten Kojan,« pravil Uhlíkovi, když s ním pozůstal sám. »Máliž člověk právo vzdáti se některého z darů božích? Svobodná vůle je nejvzácnějším darem božím. Všech sedm darů Ducha sv. je zahrnuto ve svobodné vůli. V ní jest i rozum, i rada, i síla, a na konec i bázeň boží. Bázeň boží je hranice svobodné vůle. Až po tu hranici člověk svobodnou vůli vyvinovat může, ano já tvrdím, že má a musí, chceli býti živ podle pravidel křesťanského života. Čím se člověk může povznášeti k Bohu? Jen vůlí, neboť kdy by vůle neměl, byl by co svlačec nebo povázka, nikdy by nemohl státi a jednati sám, a proň by ani zásluhy před Bohem si nedobyl. A čím by se pak lišil na soudě božím od němé tváře? Mám pravdu nebo ne?«

Uhlík poslouchal Skobu, ale nepřestával myslit na Kojana. Jedva z Kojanových úst uslyšel názory, v kterých viděl klíč k českému problému, klíč se mu opět z hrsti vysmekl a ztratil. Nyní

se mu Skoba zdál bližším, ale nemohl odtrhnouti své myšlenky od Kojana a jeho modlitby.

»Měli byste být jedním člověkem, vy a Kojan,« řekl Skobovi a krátce s ním se rozloučiv spěchal k Vodňanům. Dlouho se ještě toulal v polích, nežli se mu mysl uklidnila.

Po prvé jsem slyšel pravou českou modlitbu, hovořil si v myšlenkách, po prvé se mi českou modlitbou ukázal český Bůh, Bůh, jak jej pojímá česká mysl a české srdce. Když jsem býval malý u rodičů, nerozuměl jsem takovým věcem, ale tolik vím, že školy, všechny školy, do kterých jsem chodil i ve vsi, i v městě, odcizovaly mne Bohu českému, Bohu Kojanovu. Mněl jsem později, že mi cestu k němu ukázal Semerák a že český Bůh se po Bílé Hoře s českobratrskými emigranty vystěhoval na sever do Němec a tam žije a blaze působí na lid cizího jazyka, jenž jej pohostinu přijal. Ale nyní poznávám, že jsem byl Semerákem uveden v nový omyl, a že Semerák sám se mýlí. Do Prus nebyl přenesen český Bůh, ale čeští emigranti se tam jeden po druhém odřekli českého Boha právě tak, jako českého jazyka. Proto tam zanikli, a kdy by ostatky českých emigrantů a zlomky a drobty slovanské, dosud neobrácené v německé maso a krev, ještě mohly býti zachovány, k plnému životu vzkříšeny a společným vědomím sceleny, jak o tom sní Semerák, musel by u nich předcházeti návrat k Bohu českému. A kdo jim jej zvěstuje, když i my, Semerák a já i ostatní, jsme odpadlíci od něho? Hrozné to neštěstí, kterému jsme propadli, Semerák a já! V duších našich dříme tušení pravdy, i vůle v nich jest dopíditi se poznání a jím trochu duše upokojiti, ale tápeme ve tmách a čím dále tím hlouběji se zatáčíme v bludné chodby labyrintu. Nejsme ani katolíci, ani husité, ani čeští bratří, ani protestanté, ze všeho máme v sobě část, již od případu k případu světu vydávati můžeme za celek a podstatu, ale sebe neoklameme, sobě přiznati musíme, že duše naše je v kusy rozbita jako skleněný pohár, a marna je naše bolest a marno naše pachtění, abychom tříšť duše své scelili. Vždycky se objeví ubohá slepenina . . . Ten Bůh »pevný hrad,« ten Bůh Lutherův, za nímž z vlasti odešel Semerák, není Bohem českým. Zcela jiný je to Bůh, než Bůh Kojanův. Bůh »pevný hrad« je Bůh německý, Bůh silný a přísný, udržující dobrou kázeň v obci věřících, dávající směr konání jejich a poskytující jim ochranu za to, že ho vyznávají. Smlouva tu jest učiněna mezi Bohem a národem, jako jest i Bůh izraelský Bohem smluvným. Národ učinil si Boha »pevným hradem« a otočil se zdmi jeho, aby za nimi byl bezpečen. Jiný jest Bůh český, Bůh Kojanův. To je skutečný Bůh, Bůh, jejž vyznavač jeho nikterak neomezil ani pro svůj prospěch, ani proto, že by pro omezenou chápavost svou s to nebyl, aby pojal Boha od věčnosti do věčnosti, bez začátku i konce, neomezeného ani časem, ani místem, ani prostorem. Totoť jest jediný pravý Bůh; český Bůh jest jediný pravý Bůh; český národ má o Bohu ponětí pravé, ponětí takové, kteréž přijmouti musejí všichni národové, kteříž budou

chtít poznati Boha. Bůh český, Bůh, jak jej český národ pojímá, jest Bůh veškerenstva, Bůh lidí i hvězd, Bůh, který je širý jako moře, vysoký jako nebe až k vrcholu svému, krásný jako slunce, Bůh, kterým a v kterém všecko žije a který pro to, že jest pramenem života, je pánem a hospodářem všeho, co žije v něm. Bůh je to neobsáhlý a všecko jím stvořené jest naproti němu do ničeho malé, mizí v jeho velikosti, v jeho nesmírnosti, jest od něho odvislé, ale zároveň splývá s jeho bytostí, od čehož i v sobě božství má. Bůh je to, síla kteréhož nedopouští, aby vedle ní bylo vůle jiné, ale nesmírnost jeho dopouští, aby v ní každý svoboden byl v té míře, jaká odpovídá jeho položení, významu, určení v stvořeném.

V širém poli Uhlík smekl klobouk a opakoval poslední věty Kojanovy modlitby: »Mnozí umříti můžeme, ale nezemře národ náš, jenž jest tvůj národ vyvolený k dílům, která, až se čas naplní, budou korunou slávy a velebnosti tvé a požehnáním všeho rodu lidského. A k dílu tomu velikému zachovej nás, Pane! Pán je král, Pán je král náš, od věčnosti blaho děl v útrobách země! Blaho jsi děl v útrobách země, o Pane, blaho děj i na tváři její, blaho děj k slávě své, blaho děj na věky věkův. Amen.«

Náhle se udeřil v čelo a pravil si: »Což pak mi ten Kojan učaroval, že se jeho slovy zabývám vážně jako zjevením? Lež je to vše, mátoha, blud! Pro člověka jen to skutečně jest, co může svými smysly pochopiti. Jest arci širší kruh věcí jemu neznámých, než známých, ale právo má věcí neznámých se zdovídati zbystřováním, vyvíjením, zdokonalováním, ozbrojováním svých smyslů. Od sebe člověk vycházeti musí. Právem člověka jest Boha sobě přibližiti, utvořiti si o něm představu lidštější podle svých chápacích schopností, povahy, ano i potřeby. Tak jest utvořen Bůh německý — Bůh »pevný hrad.« A pod ochranou tohoto svého Boha Němci kulturně pracují, tvoří, podnikají, získávají, obohacují se, řadí a plučí se, slabší národy sobě podmaňují a nutí, aby jim sloužily. Pod německým Bohem národ hospodářsky prospívá a blahobytem zjednává si osobnou samostatnost a svobodu — vesmírný Bůh Kojanův je ten, který již dávných předků mých neochránil od panství avarského a vždycky byl lhostejný k osudu jeho, a i nyní jest. A druhý Bůh dovoluje a všem pomahá, aby národ, vzývající ho, budoval si »pevný hrad« a za jeho hradbami byl mocným vladařem, a především pánem osudu svého. Tam je Bůh »Pán a král,« zde sám člověk je pánem a králem svým i slabších a přemožených, které donutil, aby ho za pána a krále uznali. Tamten je Bůh božský, tento lidský. Při tomto Bohu člověk prospívá, roste, sílí, bohatne, osvěcuje se a přibližuje svému Bohu; tamten je člověka nedostižně vzdálen a vždycky bude. Nechť se člověk jakkoli trudí, aby tuto vzdálenost zmenšil, vždycky se s ním opakovati bude historie Ikarova. I řekne člověk naposled jako řekl Kojan: Nejsem občan, jsem otrok boží, a oddá se resignaci. A zatím druhý člověk pod korouhví druhého Boha stále půjde

za pokrokem a vítězstvím a prvého nevyhnutelně si porobí, nezměnfli mysl svou i Boha svého.«

»Dobře má Semerák!« rozhodl se posléze Uhlík ve svých myšlenkách. »Pro český národ není jiné možnosti a cesty, aby se zachránil a opět se stal činitelem v dějinách, než aby přimkl k německé kultuře, německého Boha za svého přijal, sobě naklonil, Němcům odloudil a potom s jeho pomocí sám opanoval, anebo aspoň, když by se v něm tolik síly nenabralo, aby společně s Němcem před oltář německého Boha přiklekal a dělil se s Němcem o místo v chrámě jeho. Půjdu dále za cílem, který mi vytkl Semerák!«

V.

Kořínek.

Kořínkovi z Újezda bylo již za třicet, když jej oženili. Gruntovníkem byl prostředním, na živnosti bylo dětí kolik, proto byla dost utahaná. Ani živnost, ani člověk nebyli takoví, aby se nevěsty o ně draly. Jinak ani o živnosti, ani o člověku nebylo možno říci nic nechvalného. Živnost neveliká, ale chlebná, a dostaneli syn potřebnou pomoc, dluhy si poplatí, knihy vyčistí a před světem se zaskví jako sklo.

Ale to je to, dostaneli Kořínek ženu s potřebnou pomocí! Kdy by nebyl taková němota! Žádný pohovor s ním není, žádné vyražení. Pracovitý je, střídmý, spořádaný, ale jakási nevlida. Pořád jako by se do sebe díval a ne na lidi. Nepije, nekouří, netančí, nemá žádné vášně ani libůstky. Rodiče takovým ženichům přejí, ne tak dívky.

Když se naplnila doba, aby jeho rodiče šli na výměnek, otec promluvil se synem rozhodné slovo, poručil, aby se oženil a převzal živnost, a ustanovil lhůtu, do které se to státi musí. Syn se zakabousil, zamyslil a vzdálil se, aby byl sám. Ani »ano« nestačil říci. Byl by nejraději býval, aby rodiče pokojně hospodařili pořád a on aby u nich pracoval. Nic mu při takovém živobytí nescházelo. Jemu jen práce byla potřebnou. Při práci se vyrážel srdečněji, než jiní u muzik a na hrátkách. Často se mu do práce nechtělo, tělo bylo pohodlné, lenošné a váhavé. On už tu svou vlastnost znal, ale příčinu její viděl jinde, než byla. Podle jeho přesvědčení sám »pán-bůh-rač-nás-chránit« lidi od práce zdržuje a v ní překáží, protože práce rovná se modlitbě a v nebeských účtech je stejně s ní počítána. Od práce člověka nikdo jiný nezdržuje než zlý duch, jemuž jde o to, aby jej, svou oběť, odvrátil od bohulibého skutku. Každou práci Kořínek zahajoval modlitbičkou a křížem, učiněným nad dílem. A aj! čert byl rázem zapuzen a Kořínkovi se pracovalo snadno a zručně! Ano čím dále pracoval, tím více mu práce sládla, že se od ní odtrhnouti nemohl. Při práci zapomínal na celý svět a žil jen jí. Ale nesměl při tom slyšeti lidských řečí a smíchů. Lidský

hlas mu překážel, když byl do práce zahloubán. Jako synek mohl si práci voliti tak, aby byl sám. A když nikoho kolem nebylo kromě Boha na nebi, ptáků v povětří, polí a luk rozestřených kolem a lesů za nimi, Kořínek se oddal práci tak úplně, tělem i duší, že mu bývalo, jako by se byl potopil do nějaké hluboké vody a pod ní se dostal do nějakého lepšího, báječného světa. Když pak bylo po práci a Kořínek se vzpamatoval, bývalo mu teskno a neveselo po tom jiném světě, z kterého byl náhle vytržen.

To byly příčiny, že Kořínek netoužil po změně svého stavu. Až bude hospodářem, nastanou mu ještě jiné starosti, než o práci vlastníma rukama, a kdo ví, budeli to pro něj lépe, kdo ví!

Kořínek pojal ženitbu jako práci, kterou mu rodiče uložili, a to přísně. Vyhnutí není, musí se oženit. Ale nechce se mu, Bůh ví nechce! Ale jako vždy, i tu myslí, že ho ďábel od vykonání úkolu zdržuje. Poznamenal se svatým křížem a statečně vkročil do chaloupky podruhovy, kde si na bídu postěžoval. Každé práci rozumí, jen ženění ne. I hledá staršího, aby mu poradil.

Podruhovi nebylo třeba opakovat. Sám už delší dobu pozoroval, že se změna státi musí. Když bídu vyslechl, řekl: »Ano, ženit! Ono se řekne: ženit. Ale každé ženění se nevydaří. A není oženění tak dobrého, aby si člověk aspoň jednou do roka nepomyslil: 'ó, že jsem nezůstal svoboden! Ale když se oženit musíš a táta ti to přísně poručili, žeň se, a rada se snad najde.«

Prosívali všecky dívky v okolí, které by se Kořínkovu synu hodily, a málo jich zůstalo na řešetě. Ne proto, že by Kořínkův syn byl příliš vyběravý, ale že bylo málo takových, o kterých se dalo předvídati, že by se ke Kořínkovům do Újezda daly.

»Místo tu není špatné,« vykládal podruh, »ale bude třeba peněz na hotovosti, a moc bude dřiny a starostí. U Kořínků si hospodyně nepohoví, ani v neděli aby rukou nezaložila. Sem přijde, a hned aby na cizí děti robotila, a každá si myslí: dost se narobotím na své. To již není, jako bývávalo.«

A zase prosívali, až na řešetě zbyly tři dívky, tři sestry: Mařena, Rozára a Anka Okřínovy ze Strpi.

Podruhyně byla též odtud, ze Strpi. Zaradovala se, že by dostala hospodyni z rodné vsi, a ochotně podala o rodičích i sestrách Okřínových potřebné poučení. Rodiče jsou lidé řádní, ale dcery nebudou vdajné pro stejnou příčinu, jako bude ke Kořínkovům těžko dostat novou hospodyni takovou, jaké by bylo třeba: i tam je hezký řádek dětí, a zvláštní nehoda je, že jsou vesměs děvčata. Nejstarší už je za dvacet, prostřední dvacet, a třetí, co dospívá na vdavky, bude osmnáct. A na ně se již tlačí ještě mladší, a nejstarší ještě není z domu. Počátek bude těžký, ale budeli učiněn, druhým dcerám Okřínovým bude se již snáze vdávati.

»Kde je víc děvčat v domě,« doložila podruhyně, »s nimi je jako s řepou na záhoně. Jedna sedí vedle druhé, jedna je jako druhá. Ale když přijde člověk a nasadí nákolesník, nikdy se nevyorá pouze jedna řepa. A jak se jedna dcera vdá, ani druhé již doma nezkysnou.«

Podruhyně vzala na sebe, že dojde na Strp a pošeptá Okřínovům, že by věděla o výborném chlapci, který by si jednu z jejich dcer odvedl. Kdy by poměry u Okřínů nebyly tak těsné, nápadník by se mohl ucházet jen o dceru nejstarší. Řekneli podruhyně »jednu z dcer,« naznačí tím rodičům, že nesmějí dělat přílišnou drahotu.

Kořínkův syn po té rozmluvě s podruhovými předstoupil před otce a řekl: »Bude to.«

Podruhyně zašla na Strp a vykonala poselství. Vychválila Kořínkova syna, jenž rodičům dívek byl pozdálečí znám, a dosáhla svolení rodičů Okřínových, aby Kořínkův syn přišel na podívanou a jednu z jejich dcer si vybral.

V létě to bylo v neděli odpoledne, když Kořínkův syn si vyšel do Strpi. Obě vsi, Újezd a Strp, jsou nedaleko sebe, ale že je mezi nimi silnice, rozděleny jsou jejich zájmy. Újezd je ves velká, Strp dědinka, stranou odstrčená. Pro Strpáky je vždycky vyznamenáním, když o ně zavadí Újezdský.

Nevesele se Kořínkovu synu kráčelo ke Strpi. Co by na něm bylo, byl by se desetkrát vrátil, ale když otec poručil se oženiti, musel ku předu. Hlavu pochyloval a vzpomínal si moudrých slov podruhových: Ono se řekne oženit, ale každé ženění se nevydaří. »Mně se nevydaří,« hučel do sebe Kořínkův syn, »mně se jistě nevydaří!« — a šel a šel před se.

U Okřínů pes zaštěkal, dítě přiběhlo otevřít dvírka a jimi cpal se, pravým ramenem napřed, chlapík ne ošklivý, snědý, čistě oholený, statný a zdravý na pohled, ale po očích a čele jako by byl pohořel. Jak se tak šoulal po náspi, z okénka nad ním ozval se jarý dívčí smích.

»Bohpomozi,« řekl si Kořínkův syn, »ještě jsem nedošel a nepromluvil, a již si ze mne tropí smích? Ale co naplat, je to mušená věc, kterou podstupuju.«

Hospodář a hospodyně vyšli na zápraží, kolem nich se skupily mladší děti. Hospodář byl bez kazajky, hospodyně bez halenky. Příchozí posmekl klobouk a dal křesťanské pozdravení.

»Až na věky,« odzdravili domácí a hospodář dodal otázku: »Co nám přináší neznámý?«

»Mnoho ne,« odpověděl Kořínkův syn. »Jsem na daleké cestě, od neznámého začátku jdu k neznámému konci, a ožíznil jsem. Není divu, slunce dnes tak dopíká. Podáteliž mi kapku vody, abych se občerstvil.«

»Podáme, podáme,« odpovídal hospodář, »a tu snad i pro džbán piva pošleme, povíli nám neznámý, odkud je a kam ho vede cesta.«

»To vy neznáte, ani jste neslýchali.«

»Snad přece.«

»Vězte tedy, že jsem já tuze z daleka, až z jakéhosi Újezda.«

»Z Újezda?« otázal se hospodář a povážlivě se podíval na všecky členy své rodiny. »Nikdy jsem v Újezdě nebýval, ale některé sousedy tam znám. V Újezdě vždycky bývali hodní lidé a mohovití.«

»A když, strejčku, znáte v Újezdě sousedy, znáteli také Kořínka?«

»Jakž bych neznal poctivého Kořínka? Povedeli tě, chlapče neznámý, cesta zase nazpět do Újezda, pozdravuj ode mne Kořínka.«

»Zdrávi pozdravovali. Já jsem Kořínkovo.«

»I pro Pána!« zvolal hospodář. »Manželko, slyšela jsi?«

»Slyšela. O Kořínkouc vždycky bývalo samou chválu slýchat.«

»A kam cestou?« opět se tázal hospodář.

»Daleko, to vy neznáte.«

»Snad přece. A neznámeli očitě, snad jsme aspoň slýchali.«

»Což bych nepověděl, tajemství to není žádné. Jdu až do nějaké Strpi.«

»Jen do Strpi? Ale, chlapče zlatý, to jsi už došel!«

»Jeli možná! Celý kraj jsem přešel, ani jsem nepozoroval, a jsem v Strpi! Zůpravdy jsem v Strpi?«

»Zůpravdy. A co tu pohledáváš, chlapče zlatý?«

»Bída na mne dotírá. Mám se ženit, otec to přísně poručili, že již déle na živnosti naší hospodařit nebudou, a nevím, jak do toho. Poslali mne sem, do Strpi, tady prý jsou dívky na vdavky spůsobné.«

»Možná, možná dost. A u čích že by to bylo?«

»U nějakých Okřínouc. Prosím vás, ukažte mi k nim.«

»Okřínouc hledáš? Nu, chvála Bohu, jsi u Okřínů. Zdráv došel, a pojď tedy dál, chlapče milý. Vždyť jsem si to hned pomyslil, že dnes i pro pivo pošleme! Skokem džbánek vyplachujte, pádem piva natáčejte! Pojď dál do sednice, vítaný jsi host. Jak jsi Kořínkovo z Újezda, vítaný jsi.«

Uvedli hosta do sednice, za stůl posadili, chléb z plátna vybalili, na stůl položili, nůž a slánku vedle postavili. Pivo ze džbánku překypovalo, když Okřín hostu podával, aby si zavdal.

»Pij, chlapče,« pobízel, »na nic se neohlížej, u nás je všeho dost: výražkového chleba dost, chmeleného piva dost, děvčat na vdávání dost. Kterou pak ti mám ukázat?«

»Dělejte podle svého, strejčku, která myslíte, že by se pro mne hodila.«

Tři nejstarší dcery Okřínovy zatím se oblekly, aby se mohly nápadníkovi ukázat.

»Mařeno, podívej se mi po míšku s tabákem a přines. Živou mocí ho nemohu najít.«

»Hned, tatínku,« ozval se otevřenými dveřmi odněkud z komůrky hluboký a jako by teskný ženský hlas. Ale v zápětí se domem rozlehl jarý chechtot, povědomý už Kořínkovu synu, jak šel po náspí.

Nejstarší dcera Mařena přinesla otci míšek s tabákem, podala, na hosta se jedním okem podívala a jedním koutkem úst ostýchavě, jak se slušelo, zašeptala pozdravení:

»Vítáme tě.« (Pokračování.)

Hrabě Nikolaj Pavlovič Ignatěv.

V sobotu dne 4. července zemřel v Petrohradě proslulý ruský diplomat a státník hrabě Nikolaj Pavlovič Ignatěv ve vysokém věku 80 let.

Zvěst o úmrtí jeho vzbudila v celém Slovanstvu upomínky na nejslavnější dobu Ruska v minulém století. Tři veliké války významu světodějného vedlo Rusko za našich dob, za posledních šedesát roků, dvě nešťastné a jednu, kteráž bude zapsána zlatým písmem netoliko v dějinách jeho, ale i v dějinách lidstva. Roku 1877 chopilo se Rusko zbraní, aby vykonalo, co bylo posláním a svatou povinností jeho: vysvoboditi slovanské bratry z jařma tureckého, pod nímž po věky úpěli k neskonalé hanbě křesťanského světa, který neměl leda platonický soucit s nesmírným utrpením souvěrců svých a který trpěl, že se v civilisované Evropě mohly páchati ukrutnosti a sveřeposti horší než v barbarských končinách světa.

»Posílaje tisíce synů svých na smrt za osvobození svých pokrevenců,« tak napsal po válce čelný ruský list, »vtěloval ruský národ v život i skutek to, co pronikalo hlubinu jeho vědomí, i neměl žádných zištných zámyslů, nerozněcoval se pro žádné ‚reálné zájmy.‘ Jeho srdce bylo hluboce jato citem soustrasti a on vedl skutečně válku za osvobození. Rusko nehledalo na Balkáně nových tržišť, nenosilo oheň a meč do tureckých zemí, aby rozšířilo své území, aby zachvátilo cizí země. Válka r. 1877 byla historickou nutností, a proto přinesly změny, které na politické mapě Evropy způsobila, svobodu a radost tam, kde po staletí panovaly otroctví a žalost. Byla to válka národní v pravém slova smyslu, národ ruský byl si toho vědom, a proto dala Rusku onu slávu, o které neví žádný jiný ze západoevropských národů. Není radostnějšího divadla nad podívanou na dva národy, z nichž jeden druhému jest povinován za nejlepší statky dějinného života.«

A že se Rusko k válce té odhodlalo, bylo dílem zesnulého právě hraběte Nikolaje Pavloviče Ignatěva. Narodil se r. 1828 v Petrohradě. Z počátku se po důkladných odborných studiích věnoval kariéře vojenské. Již r. 1856 jmenován plukovníkem a přidělen vojenskému oddělení ruského velevyslanectví v Londýně. Záhy osvědčil takové diplomatické schopnosti, že po válce Krimské poslán na mírový kongres do Paříže jako zástupce Ruska. Zde hájil úspěšně zájmy vlasti své hlavně proti Rakousku, jež podporováno dávným soupeřem Ruska Anglií chtělo vytlačiti Rusko od Dunaje a Prutu. Podniknuv pak cestu na východ zastavoval se v slovanských zemích. Z Egypta povolán do Petrohradu a postaven v čelo diplomatického poselství vysílaného do Chivy a Bochary. Překonav veliké obtíže stihl v červnu r. 1856 do Chivy, kde uzavřel s chanem výhodnou smlouvu, ale později pro chanovu nespolehlivost ji opět zrušil. Pak táhl do Bochary. I zde se

mu podařilo uzavříti výhodnou smlouvu, načež se v čestném průvodu emirova vrátil do Ruska. Jeho činnosti dostalo se všestranného skvělého uznání. I v Londýnském Atheneu vysloveno, že není přítelem lidstva, kdož by s úplným zadostučiněním nesledoval pokroky Ruska v střední Asii, ježto tento pokrok znamená vstup umravněnosti do nejbarbarštějšího kouta světa.

Vzavši po skončení války Krimské na kongrese Pařížském velikou škodu a újmu v Evropě, vrhlo se pak Rusko s úsilím do Asie. Velkých úspěchů docílilo na dalném Východě. S Čínou uzavřelo smlouvy velice výhodné r. 1858 a r. 1860. Smlouvou v Aigunu v květnu r. 1858 uzavřenou získalo Amursko. Nabylo tím území asi 540.000 □ verst a odškodnilo se tak za Bessarabii, které mírem Pařížským pozbylo. Druhou v květnu téhož roku v Tientsinu uzavřenou smlouvou dostalo se Rusku značných obchodních i politických výhod. Otevření Číny a získání území Amurského, kteréž rozděleno bylo v oblast Amurskou a území pomořské, mělo velký, neočekávaný vliv na poměry Ruska. Do nového území hrnuli se vystěhovalci a Rusko mohlo se za krátko organisovati a administrativně upraviti. Dříve než jiné státy jmenovalo Rusko svého diplomatického zástupce v Číně. K obtížnému a velice odpovědnému úřadu tomu nehodil se zajisté nikdo lépe než osvědčený již hrabě Ignatěv, kterýž se v čele skvělého průvodu v březnu r. 1858 odebral do Pekingu. Zároveň se zprávou o jeho šťastném příchodu do hlavního města »nebeské říše« byla Evropa překvapena zvěstí, že též veliké území, rozkládající se od hranic provincie Irkutské až k veliké mongolské poušti, dostalo se do rukou Ruska.

Ignatěv snažil se, aby uzavřené smlouvy s Čínou utvrdil, což se mu zdařilo smlouvou Pekingskou v listopadu r. 1860.

Rok potom vrátil se do Evropy a poslán jest do Cařihradu s blahopřáním sultánu Abdulu Azizovi k jeho dosednutí na trůn. Pak jmenován ředitelem důležitého asijského departementu a r. 1864 stal se mimořádným vyslancem v Cařihradě.

Zde osvědčil nanovo skvělé své nadání diplomatické. Odebral se do nového působiště svého netoliko jako obhájce zájmů Ruska, ale zároveň s pevným úmyslem býti obhájcem těžce strádajících bratří slovanských. Za pobytu svého v Petrohradě připojil se k ruským vůdcům hnutí všeslovanského, Hilferdingovi, Aksakovu, Katkovovi a j., a byl vynikajícím členem dobročinného slovanského komitétu Moskevského. V Cařihradě bylo jeho hlavní snahou, aby v dobré shodě s tureckou vládou dosáhl co největších prospěchů pro křesťanské národy Balkánské. »Golos« dal mu svědectví, že se dovedl loyálně chovati k Turecku a při tom osvědčovati své sympathie k tureckým Slovanům. »V zemi,« tak napsal, »v níž zásady vědomí povinnosti dosud nenabyly takového významu jako v ostatní Evropě, stal se prostředníkem mezi vládou a slovanským obyvatelstvem, takřka rozhodčím ve všech sporných věcech. Ruský velevyslanec má až dosud bez odporu přednost přede všemi ostatními vyslanci.«

Uznalo se, že vliv Ruska, který se dříve zakládal na bázni a výhrůžkách a později následkem války z r. 1854 a traktátu z r. 1856 silně byl otřesen, diplomatickou zručností Ignatěva opět byl utvrzen. Sultán Abdul Aziz vyslovil prý se, že »od zrušení nespravedlivého článku Pařížského míru, jenž se týkal mocenského postavení Ruska na Černém moři,« generál Ignatěv se stal takřka jeho prvním ministrem, ježto mu k tomu dopomohl, aby v říši své udržel pokoj a pořádek. Ještě r. 1873 byl poměr mezi Ignatěvem a tureckou vládou dosti přátelský, jak vysvítá z přípitku generálova při jakési hostině v Oděse. Generál pravil: »Nalézáme se v nejlepších sousedských poměrech k Turecku, a tento poměr jest vždy takový, když se ministr v čele vysoké porty stojící nedá másti předsudky, kteréž mu naši odpůrcové vnucují. Nepomýšlíme na to získati ani jediné pídě cizí země, dopřáváme každému jeho práva a spravedlnosti. Jsou to jen zakuklení nepřátelé Turecka, kdož si přejí nepřátelství mezi Ruskem a Tureckem, při čemž by naši souvěrci ničeho nezískali.«

O působení Ignatěva svědčí nejlépe slova anglického státníka a soupeře jeho lorda Salisburyho. Ignatěv byl kdysi na hostině u velkého vezíra. Lord Salisbury bavil se s hostitelem a Ignatěv zaslechl několikráte vysloviti své jmeno. Po tabuli přistoupil Ignatěv k Salisburymu a pravil mu: »Lorde Salisbury, mluvili jste mnoho o mně. Způsobilo by mi velké potěšení, kdy bych zvěděl, co jste o mně povídali.« Lord Salisbury odvětil zcela otevřeně: »Ano, řekl jsem velkovezírovi, že jste velmi nebezpečný muž.« — »A proč jsem nebezpečný?« tázal se Ignatěv. »Protože máte, jak jsem zvěděl, v každé turecké provincii své agenty,« zněla odpověď. Ignatěv pravil zcela klidně: »To jest zcela správné.« »Jakže,« zvolal lord všecek udiven, »vy to sám vyznáváte?« — »Ano,« odvětil Ignatěv, »mám velmi mnoho agentů a ti se rozeznávají od vašich tím, že mně slouží, aniž by mne to stálo jediné kopejky.« — »A jak jest to možno?« tázal se Salisbury. Ignatěv odpověděl: »V tureckých provinciích každý muž, který má domovinu, jíž chce hájiti, a který má ženu a děti, jichž chce chrániti před násilím a ukrutnostmi, jest mým agentem a slouží mi líp, než vám vaši placení agenti.« Lord Salisbury se usmál a pravil: »Vidím, že jste velice nebezpečným protivníkem.«

Moudré rady Ignatěva nenalezly u turecké vlády sluchu. Pronásledování křesťanů nabývalo stále větších rozměrů a ukrutnosti Turků naplňovaly celý vzdělaný svět úžasem a rozhořčením. Gladstone vydal svůj proslulý spis »Bulgarian atrocities,« v čemž dojemně líčil utrpení křesťanů a protestoval proti sveřeposti turecké. Avšak evropské velmoci nevzchopily se k vážnému zakročení přestávajíce toliko na radě a výstrahách vysoké portě, která si jich ovšem nevšímala. Anglický vyslanec v Cařihradě lord Elliot byl úplně nečinný; nejen že nepodporoval Ignatěva v jeho snaze, aby se osud křesťanských národů zlepšil, nýbrž mařil kde a jak jen mohl snahu jeho. V zoufalství svém

odhodlali se křesťané v Hercegovině k svépomoci, a Srbsko i Černá Hora zdvihly válku proti Turecku. Car Alexandr vyslovil se k anglickému vyslanci lordu Loftusovi při audienci dne 2. listopadu r. 1876 v Jaltě, že Rusko si nepřeje odděliti se od ostatních velmocí, ale že poměry v turecké říši jsou nesnesitelny. Pravil, neodhodláli se Evropa k ráznému činu, že bude Rusko nuceno samo zakročiti. Litoval, že Rusko jest stále podezříváno — zejmena od Anglie — jako by se zanášelo úmyslem zmocniti se Turecka, a dodal, že pohádky o závěti Petra Velikého a plány císařovny Kateřiny jsou pouhou smyšlenkou, a že on nikdy neměl v úmyslu dobyti Cařihradu, jehož državu by považoval pro Rusko za neštěstí.

Velmoci rozhodly se svolati do Cařihradu konferenci svých zástupců, aby se uradili o spůsobu, jakým by se poměry v Turecku uspořádati měly. Předběžné porady konaly se za předsednictví hr. Ignatěva, jenž se snažil přiměti zástupce velmocí k zakročení ve prospěch slovanských národů. Podařiloli se mu dosíci souhlasu všech k tomu, aby se od Turecka žádalo hlavně rozšíření černohorského území, úprava hranic srbských, místní autonomie pro Bosnu, Hercegovinu a Bulharsko.

Turecká vláda chovala se však ke všem návrhům odmítavě. Dne 20. ledna 1877 konalo se poslední sezení konference. V závěrečné řeči vyslovil hr. Ignatěv politování, že upřímné a jednomyslné snahy splnomocněných zůstaly bez úspěchu. Válka stala se nevyhnutelnou. Dne 12. (24.) dubna uveřejněn válečný manifest cara Alexandra, v němž se pravilo: »Naši věrní poddaní znají živou účast, kterou jsme stále věnovali osudům křesťanskému obyvatelstvu od Turecka pronásledovanému. Naše přání jejich osud zlepšiti a zabezpečiti sdílí zajisté celý ruský národ, kterýž nyní jeví ochotu přinesti nové oběti, aby se poměry křesťanů na Balkáně zlepšily. Vyčerpavše všechny prostředky míru, jsme neústupností porty donuceni přistoupiti k páznějším činům. Pocit spravedlivosti, pocit vlastní důstojnosti nám tak velí. Svým odmítáním donutila nás porta sáhnouti k zbraním. Vyslovili jsme úmysl samostatně jednati, jakmile to za dobré uznáme a čest Ruska toho vyžadovati bude.«

Diplomaté umlkli a válka počala. Hr. Ignatěv nalézal se za ní v průvodu carově. Po dlouhých nad míru tuhých bojích Turecko konečně přemoženo a ruské voje stanuly před Cařihradem. Turecká vláda žádala za mír. Hrabě Ignatěv zmocněn, aby jmenem Ruska podmínky míru diktoval. Stalo se tak a dne 3. března r. 1878 uzavřena v Sv. Štěpáně předběžná smlouva o mír. Hraběti Ignatěvu podařilo se vymoci od Turecka splnění tužeb slovanských národů, ale v rozhodném okamžiku vzepřely se velmoci na úspěch Ruska žárlící úmluvám těm. Berlínský kongres, jenž od 13. června do 13. července r. 1878 své porady konal, zmařil dílo Ignatěva a uvedl ústupky Tureckem již povolené na míru nejmenší. Roztrpčen tímto nezdarem ustoupil

hr. Ignatěv do soukromí. Později stal se předsedou slovanského dobročinného komitétu a působil na místě tom v duchu svých velkých předchůdců.

Na veřejnost vystoupil od té doby toliko jednou. Když r. 1902 Bulhaři slavili na Šipce pětadvacetiletí svého osvobození z jařma tureckého, súčastnil se také hr. Ignatěv významných slavností těch. Nadšenými slovy vyličovaly slovanské listy veliký význam bojů na Šipce. »Slovo ‚Šipka‘,« napsala Novoja Vremja, »nikdy se nestane mrtvým zvukem, hluchým ohlasem slavné, polozapomenuté stařiny. Slovo ‚Šipka‘ je čarovné, mocné, živé slovo. Ono budí a bude věčně buditi tisíce pocitův a nadějí v ruské hrudi, v hrudi bratra B[illegible]ara, v hrudi každého Slovana. Slovo ‚Šipka‘ znamená, že starší bratr Slovan umí nejen umírati za bratry, nýbrž i hájiti tu posvátnou píď jejich země, na které umíral a která je rukojemstvím konečného vítězství.« Novosti se vyslovily: »Rusko oslavuje 25letí války s Tureckem ne doma, nýbrž v osvobozeném Bulharsku. Je to oslava neobyčejná, ale i válka sama byla neobyčejná. Oslavujíli Němci bitvu Sedanskou, je to pochopitelno: oni ji vedli pro sebe a za sebe. Ale Rusko vedlo těžkou válku r. 1877—1878 ne za sebe, nýbrž za osvobození slovanských národů na Balkáně. Byť stav současného Bulharska byl sebe nedokonalejší, byť nám bulharští politikové působili sebe větší sklamání, Rusko pociťuje přece velké mravní uspokojení, že osvobodilo bulharský národ a že mu zřídilo vlastní státní domácnost. Za otcovské a přátelské podpory Ruska bude se Bulharsko i ostatní Balkánské státy svobodně vyvíjeti a najdou si ve spolku s Ruskem pevnou násku šťastné budoucnosti.«

Při Šipeckých slavnostech dostalo se hr. Ignatěvu hojně důkazů, že Bulhaři vděčně uznávají, co pro ně učinil. V Sofii byl předmětem velkolepých ovací bulharského lidu. Vyslána k němu makedonská deputace, kteráž provázena jsouc tisíci lidu, odebrala se do ruského konsulátu a odevzdali hraběti adresu. Člen deputace prof. Limitěv ve své řeči připomenul, že evropský areopag před 25 lety stanovil pro Makedonii reformy, které dosud nejsou provedeny. Ignatěv odpověděl, že otázka osvobození Makedonie jest bolestí i jeho srdce a že ideál Svatoštěpánský bude jednoho dne přece splněn. Vyzýval Makedonce, aby se pro tento okamžik připravovali.

Splnění ideálu Svatoštěpánského se hr. Ignatěv nedočkal, ale co vyslovil, dostačí, aby jeho jmeno bylo zlatým písmem zapsáno v dějinách Slovanstva. *Adolf Srb.*

Cesta do Východní Indie

a pobyt v Bombeji r. 1901.

Vzpomínky

dr. **Jindřicha Uzla.**

(Dokončení.)

Již plujeme. Vítr vesele duje do strakaté plachty a veslaři ještě pomáhají loďce k větší rychlosti velmi dlouhými vesly, vlastně žerděmi, na jejichž konci je přibito okrouhlé prkénko. Majitel loďky sedí za mnou u kormidla. Jedeme kolem množství zakotvených podobných malých lodic, jako je naše, pak kolem větších a velmi velikých plachetních lodí domorodců. Také jsme minuli malý opevněný ostrůvek přeplněný děly, jichž otvory zely na všechny strany.

Chtěje se trochu ochladiti, vstrčil jsem ruku do vody. V následujícím okamžiku však uchopil mne za ni kormidelník a vyškubl mi ji z vody tak prudce, že mne to zabolelo. Divil jsem se nemálo jeho počínání, avšak brzy jsem pochopil velmi jasně nebezpečnou situaci, v které jsem se chvilku nalézal a z které mne dobrý ten muž v čas vyprostil. Podařilo se mu vysvětliti mi posunky — chňapal totiž zuby po mé ruce a ukazoval při tom na vodu, — že je v ní plno žraloků a že je nerozumno z lodi vyvěšovati jim za vnadidlo ruku.

Toužebně pohlížel jsem na blížící se ostrov Elefantu, na němž mohl jsem již rozeznávati některé jednotlivosti. Poznal jsem, že se skládá z dvou lesnatých vrchů, hlubokým sedlem od sebe oddělených. Na břehu rozeznával jsem již palmy, které také na stráních byly patrny, přerůstajíce ve skupinách vegetaci okolní. S nemalým obdivem pohlížel jsem na prapodivné tvary vysokých skal za ostrovem na konci obzoru z pevniny indické vystupujících, jež náležejí k pohoří Ghaty zvanému. Vrcholky jejich podobají se úplně zříceninám obrovských hradů.

Již již jsme se dostali k ostrovu. Přistali jsme u řady velikých, kluzkých kamenů, po nichž jsem musel skákati, abych se dostal na břeh. Přešel jsem pak malou písčinu a byl jsem u mohutných kamenných schodů, které vedou divokou džunglí k staroslavnému jeskynnímu chrámu. Stoupal jsem zvolna vzhůru. Divoká přírodo tropická, která jsi mne tak často již blažila v mých snech, nyní popřáno mi jest konečně zříti tě ve skutečnosti!

S nevýslovnou rozkoší dívám se na bujnou vegetaci po obou stranách schodů se prostírající, od níž dělí mne kamenné zábradlí. Vidím veliké pryšce kaktusům podobné, jichž větve jsou jako ruka tlusté; vidím plodní stvoly mohutných rostlin aronovitých a pestré květy keřů a rozmanitých rostlin popínavých.

Neodolatelně jsa váben kvetoucím keřem, na němž zahledl jsem krásné zlatohlávky, ocitl jsem se skokem za zábradlím. Upustiv pro dnešek od návštěvy jeskynního chrámu, oddal jsem se s myslí dětinnou cele dojmům tak novým a nejvýše lahodným. Stoupal jsem, rozhrnuje větve, džunglí po stráni vzhůru. Všude poletovalo mnoho vlaštovek, a vysoko v povětří stále nad jedním místem kroužili velicí draví ptáci.

Za chvíli jsem stanul v světlém stínu keře. Pode mnou rozprostírala se stráň zarostlá kvetoucím křovím, z něhož místy vyrůstaly vějířové palmy. Odtud viděl jsem moře, přes které jsem se právě plavil, a celé panorama pyšné Bombeje. Umínil jsem si, že zůstanu na tomto rozkošném místečku hodně dlouho, a dával jsem pozor, co se kolem mne bude díti.

Hle, tu přiletěl zhurta s bzukotem veliký, kovově zlatozelený a měděně vroubený krasec a usedl na větev pryšce čile po ní pobíhaje. Ve slunci jen jen hořel. Jedním hmatem jsem se ho zmocnil. Na kvetoucí větev citlivky nad mou hlavou sedla si teď veliká, červenohnědá včela a sbírala pel, prolézajíc nesčetnými tyčinkami těchto rozkošných, řídkým, kulatým vrbovým kočičkám podobných květů.

Sem tam proletlo houštím pestré ptáče. Celá příroda ozývá se cukrováním sterých hrdliček. Časem zazní volání žluvy, a jásání ostatního ptactva je takové, jako u nás jen v máji za krásného jitra.

Chomáč hnědých motýlů se vzduchem rychle blíží. Je jich asi tucet. Rozlétnou se trochu, zase se srazí v zástup a při tom stále putují po stráni dolů.

Tu zaplesá mi srdce radostí! Po prvé zřím ve volné přírodě — královnu motýlů. Nádherná Ornithoptera ohromných rozměrů vznáší se tiše zcela mi na blízku s květu na květ. Přední křídla černý samet, zadní křídla žluté hedvábí. Neodvážil jsem se vztáhnouti ruky na rajský ten zjev.

Též četní jiní motýlové letěli kolem; uvádím zvláště krásného žluťáska, jenž měl rohy předních křídel oranžové a černě vroubené, několik běláskû s černými žilkami na křídlech, množství oněch malinkých, žlutých motýlků s černými značkami, které jsem již viděl na hřbitově v Bombeji, a otokárka s černými předními křídly a červenými zadními. Také objevilo se několik druhů šidel, honících ve vzduchu mušky. Pak kmitla se ohromná černá včela drvodělka mohutně bzučíc a zlatohlávek s pestrými krovkami.

Nehonil jsem se za poletujícím hmyzem, nýbrž dával jsem přednost tichému pozorování a místo síťky měl jsem v ruce zápisník.

Usednuv, naslouchal jsem sladkému zpěvu nějaké pěnice, vrzání kobylek, skřehotu rosičky na nedalekém keři a vzdálenému datlovu bubnování na suchou větev. — Časem padal k zemi suchý list. Většina stromů tropických po celý rok zelených ztrácí totiž nejstarší listy své jednotlivě, ne všecky v krátké době, jako u nás na podzim.

Rozkošný obrázek, který mi bylo dopřáno teď spatřiti, utkví mi navždy v mysli. Uslyšel jsem jakýsi šramot mezi listy vějířové palmy, která stála pode mnou na stráni, jejíž vrchol však nalézal se před mýma očima, a spatřil jsem tři opice, které ručkama chápaly se listů a třásly jimi. Neměly tušení o blízkém pozorovateli, a tak mohl jsem si je prohlédnouti důkladně. Srst jejich byla šedozelenavá a vespod těla světlá. Ocas měly asi tak dlouhý jako tělo samo. Dlouho čile dováděly; pak náhle stichly. Viděl jsem chvíli mezi listy jejich růžové, ustrašené tvářičky všechny na mne upřené. Hned na to táhly se jedna po druhé potichoučku po černém kmenu vějířové palmy dolů do hustého podrostu. Neviděl jsem jich už potom. Dlouho však slyšel jsem ještě nedůvěřivé jich vrčení a hlasy, podobající se oněm, jež slýcháme od naší veverky, když se dává na útěk.

Snad příčinou jejich znepokojení byl též nízko kroužící mohutný orel. Když letěl kolem a náhle mne uhlídal, podíval se mi tak ostře přímo do očí, ba ohlížel se ještě! Tu vzplanula ve mně vášeň lovecká — jaká škoda, že jsem neměl po ruce nabitou brokovnici!

Brzy po té opustiv své stanovisko, jal jsem se trhati nejrozličnější květy do vaku, bych pak doma z nich vyhledával třásněnky. Květy citlivek a jedné červené rostliny motýlokvěté byly jimi přeplněny. Trhal jsem též květy mohutného durmanu, velikým bílým kornoutům podobné, pak žluté květy slézovitých rostlin, červené balsaminky, květy lilku, jehož listy měly na prostřední žilce nahoře i dole měkké trny, dále nejrozmanitější pestré květy rostlin pyskatých, svlačce a jiných více. Brzy byl vak plný. I svázal jsem jej pevně kolem okraje, přehodil jej přes rameno a kráčel dále, pozoruje přírodu.

Prodíraje se houštím, přišel jsem na utěšenou paseku, na níž rostla kokosová palma, nesoucí na svých listech několik asi půl metru dlouhých, ozdobně pletených hnízd snovačů podoby trubek, uprostřed však značně vakovitě rozšířených. Do otvoru na dolejším konci létali snovači, aby krmili svá mláďata, která nalézají se v oné rozšířenině. Když jsem pod těmi hnízdy stál a přemýšlel, jak bych se některého zmocnil, kde se vzali tu se vzali dva malí hoši domorodí, kteří mému přání ochotně vyhověli. Za jich pomoci naplnil jsem ještě jeden pytel květy, a sice zcela jinými, než jaké jsem již měl. Hoši, patrně stálí obyvatelé ostrova, opatřili mi je, vylézajíce pro ně na stromy.

Na cestě skrze čarokrásné džungle ostrova Elefanty přišel jsem též ke dvěma chaloupkám domorodců obklopeným vysokými vějířovými palmami. Byly kryty suchými palmovými listy. Právě vycházela ze dveří mladá dívka velmi krásného vzrůstu s nádobou na hlavě. Spatřivši mne, spěšně se vrátila.

Poblíže chaloupek uzřel jsem malinká okrouhlá pole rýžová a zahrádku, v níž rostly žluté květy obětní. Opodál byly malé louky s vysokými živými ploty z pryšců a ostnitých citlivek. V jedné takové ohradě páslo se několik malých volků »zebu« zvaných.

Nyní bylo však již na čase pomýšleti na návrat. Prodral jsem se křovím k mořskému břehu ne bez obtíží a podle břehu ubíral se k loďce, kdež mne moji veslaři s majitelem lodice v čele očekávali a velmi důkladně vyplísnili. Podnes však nevím určitě, proč asi se zlobili. Snad jsem se tuze dlouho zdržel. Opouštěl jsem ostrov s pevným úmyslem, vrátiti se na něj co nejdříve.

Ještě večer téhož dne a druhý den celý prohlížel jsem doma květy z ostrova Elefanty přinesené a nalezl bohatou kořist, kterou jsem pečlivě uložil. Při té práci pocítil jsem na kůži mezi prsty velmi bolestné svědění, které jsem si pak přenesl též na krk. Buď pocházelo svědění toto od chlupů nějaké housenky mezi květy se nalézající aneb od chloupků z kalicha jedovatých květů durmanových. Byl jsem jen rád, že se mi chloupky nedostaly do očí a střežil jsem se jich se dotknouti. Mimo to byl jsem všecek pokryt malinkými roztoči, kteří na mne přelezli z hnízda snovače, jež jsem z ostrova přinesl a jež bylo jimi hojně obydleno.

Den na to hned ráno opět jsem se plavil na ostrov Elefantu. Na cestě potkávali jsme, rovněž tak jako při prvé plavbě, mnoho motýlů, zvláště otokárků. Také spatřili jsme z vody vynořující se delfíny. Těla potících se veslařů poseta byla modře kovově lesklými mouchami, jichž na lodičce vůčihledě přibývalo. Pozoroval jsem, jak mouchy ty seděly klidně na vodě mořské, jen nožkami se jí dotýkajíce, a jak na přiblíživší se k nim loďku vzlétaly.

Vystoupiv na břeh, díval jsem se na kraby, jedním velmi velikým a druhým malým klepetem opatřené, kteří velmi rychle bokem napřed pobíhali po bahnitém písku a schovávali se ob čas do děr.

U kamenných schodů ke chrámu vedoucích nabízel mi domorodý hošík kovově zeleného, jako dva chrousti velikého krasce s bílými tečkami, vtěsnaného do krabičky od sirek. Shledal jsem, že je velmi pochroumán a tudíž jsem nabídku odmítl. Za to však přijal jsem služeb čtyř domorodců, kteří tu čekali s nosítky. Učinil jsem to ne snad z pohodlí, nýbrž abych se dostal nezahřátý do jeskynního chrámu, neboť jsem předpokládal, že tam bude hodně chladno. Mlčky stoupali moji nosiči po schodech. Měl jsem v pravdě královský požitek z pohledu na tropický les s tohoto mého vyvýšeného stanoviska. Údolím patřil jsem na moře, pak zase na šedě modravou oblohu a opět na kvetoucí liany, jichž jsem se hlavou skoro dotýkal. Znovu a znovu obdivoval jsem se nádheře vysokých vějířových palem.

Vstupuji do jeskyně chrámové. Veliká prostora má strop podepřený čtyřmi řadami mohutných sloupů. Uprostřed v tmavém pozadí je do skály vyhloubený oltář, na němž v ohromných rozměrech zříti lze trojici nejvyšších božstev indických Rhamu, Šivu a Višnu. Mimo to uzřel jsem mnoho oltářů vedlejších s vytesanými do skály nejrůznějšími božstvy podob fan-

tastických. Těla lidská se sloní hlavou a jiné výtvory bujné obrazotvornosti orientální nás naplňují úžasem, ba hrůzou. Před časy tu stával též vytesaný slon ohromných rozměrů, který ostrovu dal jmeno. Ten však již vzal za své úplně. Je zde též několik postranních kaplí. V jedné z nich nahromadila se voda kapající se stropu. Chrám dávno neslouží již účelům bohoslužebným; jsou to jen trosky z uplynulé, slavné doby. Obručemi sepjaté sloupy a různé podpory svědčí o sešlosti této svatyně. Jen jediný čerstvý, žlutý květ položený k nohám jedné z bohyň svědčí o modlitbě k ní nedávno vyslané. Snad přinesla květ ten ona dívka, kterou jsem při poslední své návštěvě ostrova spatřil u chaloupek domorodců, neboť zrovna takové rostly v její malé zahrádce.

V mysli mé vynořuje se chrám v bývalé své slávě. Naplněn je poutníky v pestré směsici. Zvuk bubnů, kotlů a píšťal přehlušuje výkřiky obdivu, úžasu a náboženského nadšení. Hle, zde tito čely dotýkají se země před oltářem trojice, planoucím sterými světly a ověnčeným řetězy z květů. Mraky libovonného kouře zahalují oltář, u něhož velekněz koří se božstvu. U jiných oltářů, taktéž nádherně ozdobených, stojí obětní dary, sošky z ryzího zlata neb stříbra, nádoby nejrůznějšího tvaru, předměty drahokamy poseté. Zde ozývá se velebná chvalořeč, zde modlitba díků, zde prosba úpěnlivá proniká k nebi.

Víření bubnů a zvuk píšťal náhle ustal. Vše obrací zraky ke skupině lepých dívek, oděných v splývající, bohatá roucha. Jsou to bajadery, tanečnice bohoslužebné. Na znamení jednoho z kněží ozve se hudba chrámová znovu, a sice mohutně a rytmicky. Kolem oltáře boha Šivy v podobě podlouhlého, zaokrouhleného kamene, kolmě stojícího, k němuž vedou schody ze čtyř stran, vznášejí se nyní bajadery dle taktu hudby, házejíce na oltář květy. Lid počne jásati a nadšení jeho dosáhne nejvyššího stupně. V nadšení tom povznáší mysl svou až blízko k samému Bohu. To blaží všecky poutníky nevýslovně. Těžce jen a ponenáhlu loučí se s posvátným tím místem, jehož slávu pak hlásají po celé široširé indické vlasti . . .

Málo vyšlapanou cestičkou kolem svatyně dostal jsem se zase do volné přírody, a mezi kvetoucími keři zmizel ihned pocit sklíčenosti, který ve mně vyvolal pohled na nepřirozené podoby bohů indických.

Naslouchal jsem chvíli cukrování hrdliček. První předmět, který pak upoutal moji pozornost, byly veliké, černé lusky s šedivým náletem. Utrhnuv jeden, měl jsem velmi nepříjemný pocit od zabodávajících se do kůže nesčetných malých, bílých osténků, které pokrývaly lusk. Prohlížel jsem listy keřů a viděl jsem na jednom křísa k ostnohřbetkám náležejícího, jenž měl dva ostré výběžky po obou stranách hrudi. Obrátím vedle cesty ležící kámen a spatřím všekaze, které jsem dosud v přírodě neviděl. Byli to bezkřídlí dělníci. Pod jiným kamenem bylo několik bílých šupinek. Podstrčil jsem obrácený, rozevřený slunečník

pod keř a rukou oklepávám jeho větve. Větší počet broučků, mušek, mravenců a pavoučků spadl do slunečníku a jedna zlatoočka naší velmi podobná. Trochu dále sklepal jsem velikou, chlupatou housenku a přepodivné larvy křísovitého hmyzu. Jiné larvy křísů seděly uprostřed v bílé pěně přilepené na travinách zcela podobně jako u nás. Na listech, které jsem pak ohledal, spatřil jsem malé, zelené cikádky, několik třásněnek a jen jedinou mšici. Pestré šupinušky těkaly čile po větvích. Na jednom keři byl stočený list, v němž nalézalo se hnízdo velikých, černých, velmi libě páchnoucích mravenců. Na kmenech stromů seděli docela nepatrní a všední motýlové drobní.

Pak bavil jsem se chytáním vážek, sbíral hlemýždí domky, pozoroval pestré a velmi málo plaché ptactvo, mezi nimi též sýkoru, naší sýkoře koňadře dosti podobnou, a zase překvapen byl zjevem velikého orla zcela jiného druhu, než jakého jsem viděl při své první návštěvě ostrova.

Když jsem se do syta potěšil pohledem na tolikeré nové mi živočichy, jal jsem se sbírati do jednoho z přinesených vaků květenství různých travin, do jiného pak mladé výhonky keřů, vše to, abych pak doma vyhledal z nich třásněnky. Tyto dva vaky byly dosti brzy naplněny. Mnohem více práce dal mi vak, do něhož prosíval jsem drn a různé odpadky rostlinné, které dle mých zkušeností z domova obsahují četné a zvláštní druhy. Při tom sestupoval jsem po stráních k moři, pozoruje na cestě ještě mnohý krásný zjev přírodní, mnohou krásnou rostlinu i zajímavého živočicha. Leč bojím se, abych vypisováním všeho toho neunavil velectěné čtenáře.

Potem jsa úplně zalit následkem namáhavého prosívání drnu ve vedru tropickém, usadil jsem se na pokraji lesa u moře pod vějířovou palmou, jejíž kmen byl obtočen tlustou lianou, náležející k fikusům, s listy podobnými topolovým, jenže velmi dlouze cípatými. Nalézal jsem se zde nedaleko místa, kde jsem přistal. Tu již uzřeli mne někteří domorodci, čekající na cizince u schodů vedoucích ke chrámu a vidouce bělocha, který něco v přírodě kutí, sběhli se ke mně všichni žebrajíce, vnucujíce mi svých služeb a nabízejíce ke koupi různé maličkosti. Také onen kluk s pochroumaným krascem ve škatulce byl mezi nimi.

Poněvadž jsem se chtěl převléknouti, byla mi tato návštěva velmi nevítanou. I čekal jsem, sedě tiše, až by odešli. Oni se však rozložili kolem mne do kruhu a pozorovali mne napnutě. Když jsem dělal co možno zlý obličej, mlčeli; když jsem jen trochu obličej uváděl v obvyklé záhyby, hned začali jeden neb dva z nich říkati sab, sab (pane, pane), a pak to všichni říkali najednou a zároveň posunovali se ke mně blíže. I bylo nutno zase dělati zlý obličej. Viděl jsem, že se jich nezbavím. A ježto převléknouti se stalo se nutností, nedělal jsem dlouhých okolků. Vidouce světlou pleť mého těla, kteráž byla oněm čokoládově zbarveným chlapíkům něco zcela cizího, volali všichni plni obdivu: ó, á, á, ó!

Potom dal jsem každému z nich nějaký předmět, který jsem nesl, aby mi je dopravili do čekající na mne loďky; vstoupil jsem do ní a opustil na vždy, s těžkým srdcem, báječný tento ostrov.

Na zpáteční plavbě projeli jsme řetězem černých skalisk asi půl metru nad vodu vyčnívajících. Tu náhle pocítili jsme velmi silný úder pod loďkou, načež se loďka zastavila a jala se nakloňovati na jednu stranu, až se její okraj přiblížil k samé hladině vodní. Podíval jsem se, velmi jsa znepokojen, na lodníky. Dva z nich měli vyplazené jazyky až po bradu, což učinili v leknutí a nejistotě, co se nyní stane. Náhlým škubnutím loďka se zase uvolnila a plula dále, avšak bez kormidla; to plovalo zvlášť. Po malé práci vesly jsme se ho zase zmocnili a seznali, že nebylo pochroumáno, nýbrž jen vyhozeno ze svého závěsu při našem nárazu na podmořské skalisko. Nyní spustili všichni plavci najednou hrozný křik, jeden druhého z této nehody obviňujíce, místo aby si blahopřáli, že vše tak dobře dopadlo.

Zotaviv se brzy z toho leknutí, věnoval jsem všechnu svou pozornost krásám, jimiž oplývaly nebe, země a moře při právě zapadajícím nad městem slunci. Poněvadž panovalo úplné bezvětří, byly vlny zaokrouhlené a hladké. Hned po západu slunce zaplál karmínovou červení mrak nad městem stojící. Silhuety věží jednotlivých význačných budov a les stožárů lodí před Bombejí zakotvených vystupovaly ostře na světelné záplavě západního nebe. Na hladkých vlnách, jež měly nyní vzhled hedvábí neb oleje, objevila se pohyblivá směsice ploch červených, modrých, hnědých a černých.

Po tříhodinné plavbě blížili jsme se konečně břehu za úplné tmy, proplétajíce se skrze zakotvené lodi domorodců někdy přepodivného tvaru. Zde na svých lodích po denní práci odpočívali, jedli a pili a hráli i rozmlouvali domorodí lodníci a rybáři.

Na jedné ze svých potulek městem dostal jsem se do úzkých uliček domorodců, které, čím dále jsem šel, stávaly se vždy špinavější. Abych se dostal z těchto míst, zabočil jsem do ulice vedoucí jiným směrem. Přišel jsem však do končin ještě horších přímo hnusných, naplněných špínou všeho druhu, kouřem, prachem a spoustou nahých dětí, do pravého pařeniště moru. Tu zahlédl jsem též, jak několik domorodců neslo lidskou mrtvolu za ruce a nohy ji držíce. Bezvládnou hlavu její nechali nešetrně viseti. Ejhle — mor, pomyslím si. Drže šátek před ústy spěchám spletí uliček pryč odsud; avšak teprv po dlouhém bloudění dostal jsem se na volnější místa a konečně domů, kdež jsem se, abych předešel možné nákaze, vykoupal, převlékl, dobře najedl a napil a večer šel ještě na delší procházku k moři na čerstvý vzduch.

Dověděl jsem se, že vláda anglická již častěji chtěla asanovati přelidněné části města, domorodci obydlené. Již pomýšleno na to aspoň několika širokými ulicemi přepažiti nejhorší místa, leč plán tento narazil vždy na neskonalý odpor konservativních domorodců Bombejských, kteří hrozili revolucí.

Evropané v Bombeji usedlí a bohatí Parsové bydlí vesměs na vzdušném vrchu Malabar Hill zvaném, kdež každá villa obklopena jest téměř rajskou zahrádkou. V městě zdržují se jen v hodinách, ve kterých jsou úřadem neb obchodem vázáni. Tak chrání se velmi vydatně před morem, avšak vždy mu neujdou přece.

Již toužil jsem po tom, abych mohl opustiti nebezpečné toto město a vydati se na cestu na Ceylon; leč pobyt můj v Bombeji byl prodloužen neočekávanou zprávou, že loď, s kterou jsem měl odjeti, vypluje o čtyři dni později. I užil jsem následujících dní ještě k několika vycházkám.

Jednou odebral jsem se k tak zvaným »věžím věčného mlčení.« Za městem na pahorku viděti lze z daleka několik okrouhlých věží beze střechy, na něž kladou Parsové své mrtvoly, přenechávajíce je na pospas supům a vranám. Dostal jsem se však jen ke zdi obklopující velikou zahradu, v níž věže stojí. Na zavřené bráně do zahrady vedoucí byl nápis, kterým se oznamuje, že jen Parsům je vstup dovolen. I šel jsem zase zpátky a přečetl si ve svém »průvodci« stať pojednávající o zajímavém tomto pohřebišti. Parsové, podobně jako praotcové jejich Peršané, považují živly za posvátné a soudí, že by spálením mrtvoly byl oheň znečištěn a znesvěcen, pochováním znečištěna by byla země. Kdy by nechali mrtvolu na povrchu zemském shníti, znečistili a znesvětili by vzduch, kdy by ji uvrhli do řeky nebo do moře, poskvrnili by vodu. Za jedinou tedy možnou cestu, jak by se svých nebožtíků zbavili na velmi čistý způsob, pokládají cestu skrze žaludky supů a vran, kteří sídlí na stromech nedaleko věží, ve velkých zástupech a vítají z daleka radostným skřekem blížící se pohřeb.

S živými Parsy přišel jsem za svého pobytu v Bombeji jen jednou do styku. Vstoupiv do směnárny, znamenal jsem, že majetník i úředníci jsou Parsové. Předložil jsem zbylou mi větší rakouskou bankovku k výměně. Podle jakési knihy nalezl směnárník brzy dle délky a šířky bankovky, kterou změřil, a dle polohy cifer i figur a dle barvy příslušnost a hodnotu mé bankovky. Podívav se na ni ještě proti světlu a na některá místa zvětšovacím sklem, vyplatil mi za ni obnos zcela správný, nepromluviv při tom více než několik málo nejnutnějších zdvořilých slov.

Jednoho dne večer — bylo to dne 27. listopadu — seděl jsem při svitu úplňku na verandě svého hotelu a kochal se krásami tropické noci. Pohlédnuv na měsíc, spozoroval jsem, že mu dosti velký skroječek schází, ač byl před půl hodinou ještě celý. Částečného toho zatmění měsíce jsem zcela neočekávaně byl svědkem.

Jindy navštívil jsem tržnici, která jest skutečně velikolepá. Skládá se z řady budov velmi podobných krytým nádražím hlavních měst. Procházel jsem se zprvu mezi zeleninou a ovocem. Byly tu ošatky a koše plné lusků papriky, dále melouny a

tykve, kokosové ořechy, veliké hrozny žlutých, zelených a červenohnědých banánů, ananasy, mnoho rajských jablíček, množství pomorančů, koše bílých a žlutých cibulí, brambory pečlivě srovnané do pyramid, mísy s boby, rýží, čočkou, hlízy jamové, ředkvička, červená salátová řepa, karfiol a brukev, granátová jablka a různé ovoce mi neznámé. Mnoho z těchto plodin, jako brambory, jsou z daleka přivezeny, aneb pocházejí z vysokých hor indických, kdež podnebí je chladnější, podobné našemu.

V jiných síních byly svazky listů betelových, mýdlo, košťata, pletené koše, mouka, veliké sušené listy tabákové, jež prodavač stříhal nůžkami na proužky, sádlo a máslo v hroudách, chleby, drobečkový cukr v misách docela mouchami pokrytý, všeliké koření, zboží pernikářské, bonbony, barevné nápoje v lahvích a svazky velikých listů banánových sloužící domorodcům za ubrusy.

Mezi zbožím seděli prodavači a když nebylo právě kupců, žvýkali betelové listy, obírali si obtížný hmyz a odháněli drzé vrabce, kteří za zády jejich žrali z mis a ošatek co se jim hodilo. Také mnoho vran poletovalo v síni a hleděly urvati, kde se co dalo. Viděl jsem vránu, jež sedla si na ošatku domorodcem na hlavě nesenou a hltala z ní odpadky.

Pak jsem se potěšil v síních s květinami. Domorodci velmi milují květy a spotřebují jich množství, obětujíce je bohům. Viděl jsem tu celé hromady malých centifolií, květů jasmínových, chrysanthém, žlutých Tagetes a poupat kokosových. Kytice z květin byly řídky, za to spatřil jsem spousty řetězů uvitých z nádherných květů a mnoho květinových polštářů. Vůně z nich vycházela rozkošná, téměř omamující.

Méně příjemný zápach byl v síních, v nichž nalézá se rybí trh. Prodávali tu však jen ještě zbytky. Bylo by nutno dostaviti se záhy z rána. Místnosti řezníků, naplněné hejny much, byly ještě odpornějšími. Síň pro drůbež, ptactvo a drobné jiné živočišstvo je téměř malou zoologickou zahradou. Klece naplněny jsou holuby, kuřaty, papoušky všech druhů tu- i cizozemských, množstvím importovaných kanárků a četnými jinými druhy zpěvných i okrasných ptáků. Tolik ptactva pohromadě jsem vůbec ještě nikdy neviděl jako zde, ani voliéry Berlínské zoologické zahrady nevyjímajíc. Poněvadž klece nejsou dosti chovány v čistotě, vychází z nich puch, který je velmi podobný puchu z vepřového dobytka.

Na trhu tom zajímal mne ještě prodavač se strakatou pletí. Měl totiž na tmavém obličeji i na rukou veliké všelijak rozvětvené bílé skvrny.

Podivno, že Evropana jsem nespatřil zde žádného.

Konečně přiblížila se doba odjezdu. Věda, že mám zítra již opustiti Bombej, zatoužil jsem — nevím proč — po onom nejtišším koutečku toho veleměsta, po opuštěném, pustnoucím hřbitově evropském. Spěl jsem tam, bych se s milým mi místem rozloučil. Zase tam onen stařeček hindský zaléval květiny u sil-

nice a zase tu dováděla rodina zelených ptáků, kterým jsem se dříve tam již obdivoval. Na zdi seděla trojbarevná kočka a pozorně sledovala pohyby malých, černých ještěrek. Krásní, černě a zeleně zdobení otokárkové zase se tu na květech slunili. Dlouho jsem se na ně díval a v duchu již zalétal na ostrov Cejlon, vlastního to cíle své cesty, a těšil a těšil se nevýslovně. — Tu rozechvěl se vzduch hlubokými kovovými tóny. Napočítal jsem devět hlubokých a na konec dva vysoké. Bylo právě poledne. Tóny vycházely z nedaleké svatyně domorodců, obklopené kokosovými palmami a banánovníky.

Odpoledne předposledního dne svého pobytu v Bombeji strávil jsem odpočívaje na lenošce před hotelem. Četní domorodí prodavači nabízeli mi zboží své, zvláště pohlednice. Koupil jsem jich hrst a poslal jsem je svým známým do vlasti, kterým jsem je byl slíbil. Pak díval jsem se na domorodé eskamotéry, kteří prováděli své kejkle s nemalou zručností. Zvláštní pozornost věnoval jsem muži, jenž přinesl brejlovce v zavřeném košíku. Sedl si na bobek, košík postavil před sebe, víko odsunul a jal se ječeti na klarinet. Z košíku zvedala se hlava brejlovcova pohybujíc se zdánlivě dle taktu »hudby.« Avšak pozoroval jsem, že muž ten přizpůsoboval takt pohybům brejlovce. Náhle se ho zmocnil uchopiv ho v týle a vytáhl ho z košíku ven. Pak ho zase rychle strčil zpátky, víko přiklopil a šel vybírat příspěvky potutelně se usmívaje.

Druhého dne ráno opustil jsem velmi záhy hotel a jel v omnibusu k přístavu. Pusté ještě ulice byly již všechny pokropeny. Před svými domky dělali domorodci toilettu, což pozůstávalo hlavně v tom, že cídili si prstem zuby. Také viděl jsem leckde, jak čistili prádlo po svém spůsobu. Tlukou totiž mokrým kusem tak dlouho o hladký kámen, až se jim zdá býti čist.

Paroloď, která nás má dopraviti dále, je konečně již zde. Než jsem však směl na ni vstoupiti, bylo nutno dáti se s ostatními cestujícími lékařsky ohledati, zdali by snad někdo z nás neměl náklonnost rozstonati se mezi plavbou na dýmějový mor. Cestujícím třetí třídy bylo prohlíženo prádlo, zdali je všecko vypráno, a ohledány jim pilně žlázy pod ramenem a v třísle. Cestujícím prvé a druhé třídy, ke kterýmž jsem tentokrát též já náležel, byla pouze ohmatána tepna, a jejich žlázy a zavazadla nechány s pokojem, z čehož jsem byl velmi potěšen. Lékař při mé prohlídce se ptal, zdali nemám snad u sebe nebo v zavazadlech bacilů morových. Řekl jsem, překvapen touto otázkou, že doufám, že nikoliv. Věc vysvětlila se mi teprv z tiskopisu k podpisu mi předloženého. Pokládali mne omylem za doktora mediciny, kteřížto někdy vezou si z Bombeje kultury bacilů oněch, což jest, jak pochopitelno, velmi přísně zakázáno.

O půl jedenácté dáno znamení k odjezdu. Vzdalujeme se rychle od hrdé metropole indické. Ostrovu Elefantě náležel poslední můj pozdrav.

O dalších osudech svých, zvláště o pobytu na ostrově Cejlonu, budu jindy vypravovati, podaříli se mi pro ně tímto předběžným líčením vzbuditi zájem.

Všední motiv.

Od

Václava Krofty.

Nízká chatrč na úbočí,
kamenité půlko vedle,
úzkým oknem v jizbu chudou
voní mech a šumí jedle.

Každým rokem jaro luzné
krásy své sem štědře vhodí,
avšak půlko kamenité
vždy jen klasy skoupé zrodí.

Těžký s horskou hrudou zápas,
zasloužená skýva chleba —
po vedlejším výdělku se
ohlednouti časem třeba.

Na dvě míle Bříza leží,
továrny tam v lesů stínu;
dal se tedy Dolejš najmout
ke kopání kaolínu!

Do úpadku dře se Dolejš,
krůpěj potu s čela kane —
při sobotě vděčně svírá
groše perně vydělané.

Sama zatím Dolejšová
kamenité půlko zorá,
mozol dlaní, v kámen stvrdlou,
skoupě splácí půda sporá.

Nevrací se Dolejš jednou
přes lesy a stráně domů.
Nevrátí se nikdy více.
Zavalen byl v hloubi lomů.

Hořce pláče Dolejšová,
utápí se srdce v bolu;

almužnou jen odbývá ji
dobrotivá správa dolů.

Brzy groše nastřádané
Dolejšová za chléb vydá,
brzy chatrč tonout počne
v neúprosné moci žida.

Nízká chatrč na úbočí,
kruhem k ní se lesy točí,
úzkým oknem v jizbu chudou
hlad a nouze často vkročí.

Pod trávníkem na hřbitově
Dolejšovo tělo hnije —
sedm zbylo po něm sirot;
Hana ze všech nejstarší je.

Temné oči, tváře snědé,
hezká, prostá dcerka z lida . . .
čím to, časem půda chudá
nejvonnější květ že vydá?

Podzim. Vzduchem namodralým
tiše suché listí plove . . .
Do Vídně jde službu hledat
hezká dcerka Dolejšové.

Nelze tušit, kolik nástrah
osud zlý tu v cestu dá jí,
a co skrytých nebezpečí
chová město na Dunaji.

* * *

Přešly dni a přešly týdny;
probouzí se zrno v líše.
Jak je šťastna v krásné Vídni,
často nyní Hana píše,

ba že o ni uchází se
jakýs pán, je mladý, hezký,
na prstech má plno zlata,
ale špatně mluví česky.

Zemřít chtěl by pro ni láskou
ten pán hezkých, bílých dlaní,
vzácný dar jí časem pošle,
všude vstupné platí za ni.

* * *

V nízkou chatrč na úbočí
často bída zabloudila,
leč v té bídě Dolejšová
šťastna štěstím dcery byla,

věříc v kouzlo její krásy,
muže cit jež lehce zraní.
Bude Hana, hezká dcerka,
bohdá ještě vzácnou paní.

* * *

Zase přešly dni a týdny.
Zpět se vrací doba května;
louky voní, skřivan zpívá,
pod vysoké nebe létna,

na úbočí v keřích šípků
rozpuklo se první poupě.
Čím to, Hana z dálné Vídně
že tak nyní psává skoupě?

Jak by cosi všecko štěstí
zakřiklo jí náhle v hrudi . . .
Mezi řádky touhu vyčteš,
k domovu jež Hanu pudí.

* * *

Nízká chatrč Dolejšové,
při ní tvrdé horské pole,
vzadu lesů perspektiva,
v olších řeka šumí dole.

Pozdní, teplý června večer
plný kouzla, vůně plný;
z lesů stíny vybíhají,
měkce v řece šumí vlny.

Z mraků vystoup žlutý měsíc,
lije k zemi světla něhu.
Čí to zjev se náhle zakmit
na vysokém Střely břehu?

Zachvěly se olší větve,
zašuměly vlny v tůni,
žluté moře lučních květů
rozlévá kol těžkou vůni.

Měsíc, nežli v mraky zaplul,
v řeku světla vhodil pruhy.

Stišily se olší větve,
na vodě se šíří kruhy,

nad údolím rozvoněným
tichá června noc se klene.
S Bohem, Hano, dcerko krásná,
s bohem, děcko nezrozené!

Tovární píšťaly.

Co slýchám v tobě z rána, z večera,
ty zlobo sil, jež přinuceny sloužit!
Stroj tovární, ta spjatá příšera,
zas počíná svůj rabský řetěz ploužit;
s tím strojem nevědomým v řetěz jat
vědomý člověk k nucenému dílu,
spřaženi spolu v kole, brat a brat.
Vztek píšťal lká jich ujařmenou sílu.

To její zpěv: Mě člověk podmanil
svým rozumem a mocí, aby těžil,
dbát nesmím, vzneslli neb pohanil
mé právo na volnost — ten čas se přežil.
Je marno ptát se, jaký květ a plod
z mé práce bude, čemu léku podá
neb otravy, čí sílit bude rod
neb dusit býlím, až mu život zhlodá.

Ptát nesmím se, zda s hledem posupným
neb zklidnělým jde dělník za nutností,
zda spokojen je cílem dostupným,
či převrat budoucnosti v nitru hostí;
zda rabství v mysli jeho přešlo v zvyk,
jen dáli ukojení hrubých pudů,
neb žijeli v něm lepších citů vznik
a jest mu světlem v útlaku a bludu.

A ptát se nesmím, kdo mě podmanil,
syn země té neb cizák nepřátelský,
co při tom přerval, zdupal, poranil,
jak tělu, duši vládne velitelsky.
Ptát nesmím se, co píše v budoucnost,
co z minulosti, z nitra lidu strhal,
jak v jeho půdě z jeho šťávy vzrost
a po svém vzoru duši jeho zmrhal.

Já, nevědomá síla spoutaná,
s člověkem rabem, vědomým svým bratrem,
tak volám, bezmocná a prodaná
a znesvěcená nízkostí a zlatem :
Náš vysvoboditeli, přijď, ó přijď!
Ty zasvětiž nás čisté lidské práci,
ty k svatým účelům nás podmaň, řid,
můj drsný zpěv zní vstříc tvé inkarnaci !

Karel V. Prokop.

Věda a kultura.

O »Vědě a kultuře« měl prof. dr. F. Mareš výklad na zahajovací schůzi IV. sjezdu přírodozpytců a lékařů v Praze.[1]) Prof. Mareše baví již od několik let otázka, čeho se vědecky dopátrati lze o věcech přírodních vůbec a o životě bytostí živoucích zvláště, a co vědeckému poznání zůstává nedostupno.[2]) Baví jej tedy záhada noëtická, která — jeli řešena správně — poučuje zpytatele přírodních zjevů o tom, které úkoly si při svém badání stanoviti může, a které nesmí, aby se zbytečně nezabýval předměty nevyzpytatelnými, jakož i aby neposuzoval mylně poznávací hodnotu výzkumů, kterých se dopracoval. Nenili badatel dosti rozmyslný, vydává se v dvojí nebezpečenství: volí sobě úkoly lidskými schopnostmi nerozřešitelné a přičítá výsledkům své práce poznávací hodnotu, které míti nemohou.

Někteří učenci němečtí, filosofové a přírodovědci, jejichž ozvěnou jsou také někteří našinci, prohlašují, že lze vědecky vyšetřiti a vystihnouti netoliko jevy přírodních věcí neústrojných a ústrojných, nýbrž i podstatu jich a zejmena také podstatu života těl živoucích, čili že lze vypátrati absolutno. Heslem jejich bývá: Věda pro vědu!

Mnohý filosof (jako na př. Hegel) domáhal se toho vysokého cíle »logickým samohybem čistých pojmů, bez opory o zkušenost,« a mnohý nynější naturfilosof (na př. Haeckel) míní, že k tomu cíli dospěje pomocí pojmů plynoucích z přírodovědeckých fakt, exaktně zjištěných.

Prof. Mareš vzal si na mušku počínání takovýchto naturfilosofů. Ti chtějí obyčejně badati tak, že o překot hromadí fakta, která vypozorovali svými smysly, strojí si o nich svým rozumem pojmy a uvádějí je v souvislost svými theoriemi. Ale neznají ani pravého významu fakt, ani pravé ceny svých pojmů a theorií, badajíli takto beze všech nezbytných předpokladů.

Pozorujemeli věci smysly, pozorujeme je již svými lidskými brejlemi, tedy jak se n á m lidem ty věci jeví, ne jaké snad skutečně

---

[1]) Viz Věstník tohoto sjezdu v r. 1908, čís 3.

[2]) Srovn. knihu jeho: »Idealismus a realismus ve vědách přírodních« a články jeho v Pelzlových Rozhledech z r. 1894: »Naturalismus a svoboda vůle.«

jsou, kdy by člověk před nimi nestál. Tyto lidské brejle ukazují nám vždy věci, any vyplňují prostor a čas, a ne bez těchto forem. Smysly můžeme pozorovati a vypozorovati toliko malou část veškerého světa, brzy ten, brzy onen úzký jeho obor, ale ne všecky. Neobmezeno, nekonečno, vesmír nelze smysly pozorovati; vše to jsou toliko ideje, které si v mysli své strojíme. V našich pojmech jest plno čistě lidských (subjektivních) živlů. I pohyby hvězd přitažlivými silami vykládáme si po lidsku, jako by hýbala tělesy nebeskými síla shodná s onou, jež vládne našimi údy. Přírodovědecké theorie pomáhají si při výkladech věcí přírodních některými umělými pojmy, fikcemi (třeba sebe důmyslnějšími), jichžto reálního předmětu smysly postihnouti nelze. Ani atomů, ani étheru nikdo smyslem ještě neuznamenal; přes to reální jich existenci vyhlašují mnozí za nepochybnou.

Nuže, co tedy jest jisto a nepochybno? — Pouze to, co sami v nitru svém bezprostředně prožíváme, totiž pocity naše (vedle citů a snah), tudíž jenom skutečno ideové. Pocity arci ukazují na jisté korreláty zevnější, na věcné předměty, existující vně našeho vědomí, avšak toto skutečno vnější si z pocitů teprve dovozujeme; není tedy skutečnem prvotním, nýbrž druhotním. Předmět vnější, na př. modrou fialku, si budujeme z látky pocitové. Z pocitů svých činíme vlastnosti oné květiny; květinu samu jakožto nositele těch vlastností si rozumem přimýšlíme, kdykoli týž shluk pocitů se ohlásí v našem nitru.

Proslulí filosofové nového věku: Descartes, Locke, Berkeley, Hume a Kant zabývali se otázkou, které jsou předpoklady našeho poznání, a co vůbec poznati můžeme. Na otázku tu odpovídali rozličně podle toho, nač větší kladli důraz jakožto na původnější a nepochybnější, zda na skutečno ideové, na pocity, aneb na korreláty jich, totiž na věci vnější. Naturfilosofové ještě nyní mají za to, že snáze pochopiti možno, jak z pohybů atomů vznikají pocity, nežli jak z daných pocitů tvoříme si předměty světa vnějšího. Ale tím v době již pokantovské hlásí se k stanoviskům předkantovským (totiž Descartesovu a Lockeovu).

Kantovi východiskem všeho lidského poznání byli pocity jakožto skutečno prvotné. Kdo by neměl pocitů, nemůže nic zvěděti a věděti o věcech vnějších, i když věci ty jako skutečno existují. Nicméně z pocitů chaotických nebylo by možno utvořiti si předmětnou zkušenost; k této jest nezbytno, aby pocity naše, hledíc k zevnějšímu světu, byly uspořádány. Spůsob toho pořádání pocitů dán jest člověku povahou jeho smyslů a povahou jeho rozumu. Povaha jeho smyslů vede člověka k tomu, že nemůže spozorovati zevnějšího korrelátu svých pocitů, aby nepozoroval jich někde a někdy, totiž v prostoře a času. Prostor a čas jsou formami naší smyslnosti a první podmínkou lidské zkušenosti předmětné.

Druhá podmínka vyplývá z povahy našeho rozumu. Člověk nemůže poznati zevnějších věcí, jestliže si nemyslí korreláty svých pocitů nějak souvislé, nepředstavujeli si jich jako příčiny a účiny, jako vlastnosti a nositele těch vlastností. Tedy rozumové pojmy příčiny a substance jsou rovněž podmínkou lidské zkušenosti předmětné. A tak »první zásada Kantovy noëtiky jest: domnělé poznání věcí

z pouhého rozumu a z čisté mysli« (totiž bez pozorování věcí smysly) »není nic než klam a mam; jen ve zkušenosti jest pravda. Předměty zkušenosti jsou tak skutečné jako my sami, kteří je hmatáme a vidíme. Ale co by tyto předměty byly samy o sobě, bez forem naší smyslnosti a bez pojmů našeho rozumu, to jest transcendentálně ideálné a nepoznatelné: věci o sobě.«

Užíváli někdo rozumových pojmů v oboru, který jest nepřístupen lidské zkušenosti, užívá jich tam, kde přestává již objektivní jich platnost.

Pojmy »atom, éther, přitažlivé a odpudivé síly mezi hmotnými částicemi« můžeme si sice strojiti, abychom si nějak vyložili, jak asi souvisí zjevy přírodní; ale pojmy ty, nejsouce opřeny o zkušenost, nedávají nám záruky, že vypátrali jsme jimi souvislost skutečnou, reální. Krátce: vystihnouti podstatu zjevů přírodních, čili poznati věci tak, jak samy o sobě jsou, člověk nemůže. — A také podstata života živoucích těl zůstane mu navždy záhadou. Rozvážný biolog ani se nepokouší o řešení otázky, co život jest. Má prý objektivně prozkoumávati živá těla, aby záhadu tu rozřešil, ví však, že také sám jest živým tělem, když jiná živoucí pozoruje. Mrtvý nemůže říci, co život jest, a živý nemůže pozorovati čistě objektivně. Život není skutečno pouze nalézané a pozorované, nýbrž skutečno bezprostředně prožívané.

Johannes Müller, první velký biolog německý, nepokládal za úkol své vědy vystihnouti, co jest život, nýbrž vysvětliti, co jest organismus. Organismus užívá »různých fysiko-chemických prostředků k opatření svých potřeb, s obdivuhodnou účelností, ale bez vědomí a úmyslu, při čemž žádné tajemství fysiky a chemie není před ním skryto, jak svědčí zařízení oka, srdce, sestrojení látek atd. Fysikochemický rozbor těchto organických prostředků jest nezbytně potřebný, ale vlastní bytnost organismu se jím nevystihne. Ta jest *princip životní*, organisační síla, utvařující organismus dle určité idey, utvařující všechny orgány a konečně i mozek, skrze který si rozsvěcuje světlo rozumu.« Avšak pozdější biologové němečtí (du Bois-Reymond a Carl Ludwig se svou školou) zamítali princip životní při vykládání organismu. Domnívali se, že v živých tělech nepůsobí *žádné jiné* síly, nežli v tělech neživých, a jali se pilně analysovati látkové a energetické proměny v jednotlivých orgánech exaktními methodami, jichž užívají fysikové a chemikové. Jen Francouz Claude Bernard byl přesvědčen, že k vysvětlení organismu třeba uznati v něm i jakousi »tvůrčí sílu,« nám co do podstaty nevyzpytatelnou; němečtí badatelé kojili se nadějí, že důkladně prováděnou analytickou mechanikou objeví posléze, co život jest, a že se jim podaří uměle vyrobiti živoucí tělo. Avšak pouze brutálními silami, které působí v tělech neživých, organismus je nevysvětlitelný.

Organismus nejen tvoří si sám své ústroje, ale uvádí též různé ústroje v součinnost, aby opatřovaly jeho potřeby, a to všecky v určitém pořádku, na pravém místě a v pravý čas. Výkony různých orgánů jsou tedy v něm koordinovány, aby sloužily potřebám harmonického celku.

Kdo si chce vysvětliti organismus, nesmí přihlédati toliko k silám, které působí také v tělech neživých, protože by mu zůstala nejasna podstatná stránka organismu, totiž koordinace výkonů. Tuto vysvětliti možno, jen když uznáme, že v organismu působí vedle brutálních sil ještě jiná, totiž *tvůrčí* síla. Tato tvůrčí síla domáhá se vždy jakéhosi *účelu* a vybírá si výborné prostředky, aby se ho dodělala jistě a bezpečně. Organismus »vzbuzuje smrštění určitých svalů, potřebujeli provesti zvláštní pohyb; vytvořuje zvláštní enzymy, potřebujeli ztráviti zvláštní látky; vytvořuje zvláštní plasmové blanky, potřebujeli osmotického tlaku.« Příčiny a účiny jsou tu v *službách* účelu. Stroje nepochopíme, ukáželi nám jeho budovatel toliko jeho mechanismus; jest třeba, aby nás poučil i o tom, jaký jest stroje toho úkol. Organismus liší se od stroje hlavně tím, že se buduje a zachovává sám, a že jeho úkol jest v něm samém. Sám Darwin, vykládaje vývoj organismů, připouštěl, že přírodní výběr bojem o život k výkladu nedostačí, a že jest v nich třeba uznati také působnost jakéhosi přírodního činitele teleologického.

Kdo studuje organismus tak, jak radil Johannes Müller, totiž aby poznal, co provádějí v něm síly brutální, a co přičísti sluší nevyzpytatelné jeho síle tvůrčí, správně jej pochopuje. Nezví, co život živoucích bytostí jest, ale může si nasbírati zkušeností, které mu usnadní potom, aby život dobře spravoval, budeli mu známo, který jev z kterého přirozeně vyplývá.

»Věda jest zkrácená zkušenost o souvislostech přírodních předmětů, zhuštěná v obsažné formule, ku předvídání a řízení přirozeného běhu věcí.« Její úlohou není vystihnouti *poslední* příčiny věcí, *poslední* účely světa; ty předměty vyhrazeny jsou ethice a víře.

Jako jiné organismy, tak i člověk jest autonomním, teleologickým činitelem přírodním. Stanoví si svobodně účely a volí prostředky, kterými účely své uskutečňuje. Dle toho, jaká jest jeho mravní povaha, řídí se i hodnota jeho účelů. »Tvoření účelů všeobecné hodnoty, jimiž se povznáší důstojnost lidské osoby vůbec, to jest *kultura*. Kultura jest vyšší hodnota než věda, jako jest tvoření vyšší než pouhé vědění. Přírodní věda jest prostředek ke kultuře vedle jiných prostředků, věd duchových a umění. Skrze ni podřizuje se kultuře natura . . . Svoboda jest první podmínka kulturního tvoření, svoboda v kladení s v ý c h účelů a v upotřebování *svých* prostředků. Svoboda jest pojem teleologický, nikoli kausální.«

Jakou kulturu oblibují si Němci? — Tvoří takovou, jaké se domáhá pýcha silné osoby. Nespokojují se ničím, co jest podmíněno; chtějí přírodovědeckým badáním vystihnouti i absolutno; mají biologické přesvědčení, že v životě nepůsobí než toliko síly brutální. Zaslepuje je touha po moci, které obětují všecku ethiku. To není kultura pravá. Pravé kultuře jde spravedlnost nade všecko; tato kultura již z úcty k důstojnosti vlastní osoby nechce zveličovati svou moc cizí křivdou.

Přednáška prof. Mareše, z níž uvedli jsme tuto něco myšlenek nejčelnějších, byla na letošním sjezdu přírodozpytců a lékařů v Praze pozorně vyslechnuta a bouřlivým potleskem odměněna.

Přednášející, jenž ve filosofii nakloněn jest názorům Humeovsko-Kantovským a v biologii přívrženec kritického vitalismu ve smyslu svrchu naznačeném, umí nejen důkladně osvětliti své thema, ale i svérázným spůsobem vyjadřovati své myšlenky. *J. Božek.*

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Otakar Zamrazil svou knihu *My*, vydanou v Brně r. 1907 (nákl. Lid. Novin, str. 251), nazval prostě »pozorováním.« Označení toto, ač ho nenalézáme v žádné z přihrádek, kterými oplývají obvyklé theorie krasovědné, jest velmi případné. Nejdeť spisovateli, jak se zdá, o nic jiného, než aby ve svém vypravování uložil postřehy, nasbírané v některých částech naší společnosti v letech právě minulých. Místem jeho pozorování jest Praha, předmětem pak jest naše studentstvo z vysokých škol, rozumí se, že ne všechno, nýbrž jen jakýsi výběr z něho. Autor shromažďuje představitele mladé intelligence v krčmě »Mlze,« jež sama nás upomíná na »Čertovo kopyto« Dykovo, a ještě více činí to debaty, jež tam mladí lidé konají. Ale nutno říci hned: ani vyčerpávavé pestrosti námětů debatních, ani myšlenkové hloubky, ani silné, působivé ironie Dykovy zde není. Není také dost rázovité různosti směrův a názorův, jež by zastupovaly jednotlivé osoby jednající. Básník Baudys, sešuntělý »tenorista« Prokop, kousavý chemik Smola, nadějný budoucí úředník Johannes a nějaký ještě drobnější episodista — toť vedle dvou čelnějších postav všecka figurová výprava, znázorňující snahy a smýšlení mladého světa. Snahy těchto lidí pak nepnou se nikterak vysoko. Smola charakterisuje je k nováčkovi, který zapadl do bohémy v »Mlze«: »Čemu vás naučí? Pití, holkám a žvástu o literatuře a umění.«

Nad úroveň těchto postav vyšinují se zde dvě osoby, Laurin a Vrublevský. Oba jsou již v letech, kdy člověk má býti sobě i světu užitečný alespoň tím, že koná práci svého povolání, ale ani jeden ani druhý toho nečiní. Jsou jacísi divní lidé tito dva představitelé mladé intelligence. Laurin, jehož životním pravidlem jest, »nepřekážet a nedat si překážet,« zamlklý, v sebe obrácený, myslivý, melancholii podléhající a prázdný nejen vší dobývavé energie, která svědčí mládí, ale i plodné práce a zároveň jaksi povýšený nad nízkost a všednost názorův i požitků svého vrstevnictva. Vrublevský liší se od svého přítele jměním, jež zdědil po otci a jež důsledně utrácí. Jinak se mu v mnohé věci podobá, zejmena v nedostatku energie, ale převyšuje ho v slabošské nerozhodnosti, s kterou odkládá každou práci. Neumí se ovládati, jako Laurin, pokud jde o vztahy k slabšímu pohlaví. »Jeho duševní i fysický stav byl by

asi nejlépe vystižen slovem: »bolím se.« — Tyto dvě postavy, nejpropracovanější a nejzajímavější z veškeré knihy, mají býti ztělesněním slabošské, passivní části mládeže, planě kritisující, nerozhodně tápající a nepracující. Ty dvě figurky, které přes svou chorobnou bolavost a malátnost na konec svými dobrými stránkami přece hnou naší sympathií, navazují jaksi na Dyka a jsou jeho pokračováním. V nich autor osvědčil bystrost postřehu i schopnost případného vyjádření i promítání vlastních vjemů. Ty vlastnosti ceníme v jeho knize, že vyvažují její slabiny (k nimž náleží na př. mlhavost Laurinova pozadí, vratkost celkové koncepce a j.) a vyslovujeme uznání také autorově snaze, která z obvyklých látek románových pokusů vybočila na pole jiné. Spisovatel sice si vybral také průměrné pojítko románové, jež má rozptýlené prvky jeho pozorování uváděti v jednotu — je to nespokojené manželství paní Heleny a její poměr k Laurinovi — ale pojítku tomu dostalo se právě jen podružného úkolu. Proto autor učinil dobře, že svou práci bez líčené skromnosti nazval jen pozorováním.

Karel Šípek jeví se nám ve své *Čtvrté knize povídek a humoresek* (nákl. Ottovým, str. 271) týmž, jak jsme ho poznali v knihách předešlých. Jeho literární fysiognomie jest již dlouho ustálena, scelena a vývoj její ukazuje se jen v dalších článcích stejné hodnoty. Šípek je z těch literátů, kteří tvoří, jak jim nitro káže, nic se neohlížejíce na měnivá hesla doby ani na velkopanské úsměvy těch, kteří uznávají jen to umění, které se řídí jejich normami. Náměty si vybírá ze středních vrstev společenských, hledaje postav, jež životními příběhy a ostře vyhraněnou povahou jsou schopny zaujmouti a upoutati pozornost čtoucího, a kreslí je potom co možná věrně. Prostředky jeho jsou při tom v celku jednoduché, prosty vší umělkovanosti a raffinovanosti. Humor jeho jest většinou založen na povaze jednajících osob, s nimiž autor nenápadně, přirozeně a vtipně splétá působivé situace, jež rozuzluje rázně a účinně na samém závěru vypravování. Dodámeli ještě, že se do humoru nikde nenutí a že nechce býti vtipným děj se co děj, jak činívají někteří výrobci humoresek také u nás, vytkli jsme asi hlavní rysy jeho kreseb.

V přítomné sbírce mají čelné místo obrázky z Mokrosouše, jak spisovatel přezval známé městečko nedaleko Pardubic, totéž, odkud J. E. Kosina počíná své výborné paměti. Odtud vážena jest především delší povídka Náš Prušák, opřená o vzpomínky na události roku 1866 a vyznačující se hojností děje i charakteristikou hlavní osoby, pruského chemika Šraibra, která sice není do podrobností vyciselována a psychologicky prohloubena, přes to však jest životně zachycena. Naproti této figurce, která v malém městečku českém jistě vypadala hodně exoticky, postaven je švec Sucharda, stará vojna z výprav italských, v němž do slovesné galerie vysloužilecké přibyla postava opravdu jadrná. — Dějištěm a tedy i ovzduším pojí se k této povídce črta Existence, v níž zvláště rodina židovské honorace jest nakreslena stručně, ale plasticky (takové rodiny židovské jsou skoro specialitou Šípkovou), a Sudý, v němž osamělý vdovec Škamroch čestně se druží Šraibrovi Pru-

šáku. V obrázku Otec a syn spisovatel zaskočil na pole povídky vesnické. Z humoresek dali bychom posledním třem přednost před prvou (Fortepiano), jež je založena na předpokladu poněkud pravděnepodobném. Zde i v humoresce Valdemarovi tatínkové zabočuje autor do ovzduší Pražského, z něhož již dříve vyvážil hojnost zdravého humoru. V črtě posléze jmenované a v rozmarném obrázku O jednom ševci uplatňuje se zvláštní obratnost autorova, s kterou nám odhaluje překvapující závěr téměř v posledním řádku kresby. — Formě vytýkáme chybné užívání slovesa prodělati (na př. »prodělali rok padesátý devátý« str. 9., »prodělali spolu vše dobré a zlé« str. 10. a j.).

Známý pracovník moravsko-slezský, Lobodický farář Jan Vyhlídal vydal právě knížku *Malůvky z Hané* (nákl. vlastním, str. 151). Zařaďujeme ji pod titul výpravné prozy, poněvadž některé části její, ač mají celkem cíl jiný, užily zábavného roucha, kterým se zpravidla odívá belletrie. Ale rádi bychom na ni upozornili ještě z příčiny jiné. Spisovatel vydal tuto práci vlastním nákladem, hodlaje výtěžek z ní věnovati Matici Opavské. Tato Matice totiž vydala první díl jeho Dějepisné čítanky pro český lid, která platně přispívá k národnímu probuzení našeho lidu ve Slezsku; nyní má vydati také druhý díl, ale nemá k tomu prostředkův. Obětavý autor jde jí tedy na pomoc a volá ku pomoci kde kterého uvědomělého našince. Kéž volání jeho nezůstane bez výsledku!

Knížka obsahuje látku velmi rozmanitou, většinou ovšem folkloristickou. Hanáckými obyčeji, jež se pojí k narození dítěte, zabývá se črta Na úsvitu hanáckého života. Po tomto příhodném vstupu a po krátké zastávce u hanáckých chlapců táhne se řada obrázků, kterými s rozličných hledisk osvětluje se život, názory a kmenová povaha Hanáků. Dovídáme se o úředním dni v Bumbálově, v němž se rozměřují pastviska, dva sousedé jsou přijímáni do obce a mimochodem řeší se časová otázka, máli se nechati pití na obecní řád, či ne. Z vážné stránky ukazuje nám jiná črta stejně spravedlivý, jako důmyslný způsob, jak Hanáci spravují svůj les, kdežto »Zalívání rozmarýnku, rozmarýnu a vrb na Hané« žertovně vykládá důkladnější nebo skrovnější využití příležitosti k »pijatice.« Črta »Láska u lidu hanáckého« zakládá se jednak na výčtu rozličných prostředků milodějných, jednak na pověrách, vztahujících se na otázku, kdo za koho se dostane. Řemesel týkají se obrázky Pecivali, t. j. vymetači pecí a Trokaři na Hané, výrobci necek a mis. Hanácká schlubnost — »véněšnost« — je známa; také jí věnoval autor pozornost, právě jako krotkému antisemitismu hanáckému. V črtě »U muziky« dovídáme se od starého hudebníka, na jaké nástroje a jak se dříve na Hané hrávalo. Z »Věměnkařů« se přesvědčujeme, že spory mezi hospodáři a výměnkáři kvetly na Hané právě tak jako jinde. Zajímavá je zpráva »Školka národního vyšívání.« Spisovatel nalezl v Lobodicích stařenu, která vyšívala obratně po staru; přiměl ji tedy k tomu, aby ve svém umění soustavně vyučovala domácí děvčata. Pokus se zdařil a tak bude vyšívačské umění matek Lobodickým dcerám zachováno. Značná část knihy

jest věnována rozmanitým pověrám a pověrečným zvykům. Stať »Z tajné dílny hanácké kosmetiky« na př. vykládá, jak si hanácké dívky hledí zachovati sličnou tvář, jak si tedy pomáhají od všelikých nešvar, očadlin, pih, skvrn, vrásek atd., jež by je hyzdily. Jinde vykládá se o Můře a potvrzují, nebo rozhojňují se tu zprávy, jež o ní sebral Košťál, Bartoš a j. Hanácká botanika, Na koncertě v lese, Na besedě u rybářů, Z dobytčích matrik a knih, O hanáckých vdolkách a bochtách a roztodivnym žetnym podávají sebranou slovní látkou cenný příspěvek k dialektickému slovníku a vedle toho seznamují s rozličnými názory lidu hanáckého. Knížka Vyhlídalova je psána zábavně a pro svůj obsah i účel zasluhuje živé pozornosti.

F. V. Vykoukal.

Politické dějiny.

Adolf Srb: **Šedesát let politického zápasu o práva národa českého 1848—1908.** (Matice Lidu. Ročníku XLII. číslo 1. a 2. Tiskem a nákladem F. Šimáčka v Praze 1908.)

Adolf Srb, sepsav obšírné, dvousvazkové dílo »Politické dějiny národa českého« (od roku 1861 až do odstoupení ministerstva Thunova dne 2. října 1899), k vyzvání nakladatelovu upravil z něho stručný přehled hlavních událostí, určený pro široké vrstvy lidové. Do tohoto přehledu pojal však ještě nejdůležitější příběhy jednak od roku 1848 do roku 1861, jednak z doby nejnovější (od 2. října roku 1899 až do roku 1908, tedy i historii nynějšího ministerstva Beckova).

Podle krátké předmluvy auktorovy jest účelem spisu poučiti prostého čtenáře o cestách a prostředcích, které národ náš volil v šedesátiletém boji politickém za svá práva, a o nadějích i sklamáních, jež mu toto šedesátiletí přineslo.

Celek rozděluje se podle svého obsahu ve dvě hlavní části, z nichžto první (menší) vyličuje události z doby předkonstituční (od r. 1848 do r. 1860) v pěti kapitolách. Kapitola první uvádí nejčelnější data z roku revolučního a o nastoupení císaře Františka Josefa, druhá vypráví o rozpuštění říšského sněmu Kroměřížského, třetí o přípravách k zavedení absolutismu, čtvrtá charakterisuje dobu absolutismu a pátá vykládá, jak se dál přechod k soustavě konstituční.

Druhý (větší) díl celku, hledící k době ústavní (od konce r. 1860 do roku letošního), předvádí historickou látku v 19 kapitolách tak, jak za sebou vystřídalo se (Schmerlingem počínaje a Beckem konče) 19 předsedů ministerských, kteří měli různé zásady vládní a různé cíle, národu českému jen zřídka kdy příznivé.

V starší generaci české, která byla bud svědkem aneb účastníkem veřejného života v naší vlasti, probudí kniha Srbova plno radostných i žalostných vzpomínek. Co nadšení, co síly bylo vynaloženo, a jak poměrně málo dosaženo! Dlouhá legie našich nejschopnějších zápasníků, kteří doufali, že se dočkají vítězství českého státního práva, odešla nám sklamána tam, odkud není návratu. Sklamán umíral Havlíček, umíral Palacký, umíral Rieger; avšak rovněž Eduard

Grégr a po něm Josef Herold nedožili se splnění svých nejvroucnějších tužeb, ba bylo jim souzeno, aby před svou smrtí spatřili rozháranost národa a rozdrobenost jeho v politické strany tak velikou, jaké nikdy se nenadáli. U nás často nedoceňuje se moc našich nepřátel, a což jest horšího, moc nepřítele vnitřního — nesvornosti domácí a slavomamu mnohých osob. Kde kdo chce býti rozkazujícím generálem, málo kdo poslušným prostým vojákem; mnoho korouhví, málo za každou bojovníků — a o vrchním veliteli se nechce slyšeti a věděti.

I mladší generace česká najde v knize Srbově, přehledně, srozumitelně a nestranně psané, hojně povzbuzení i hojně výstrah; bohužel, více povzbuzení v době starší a více výstrah z doby novější, ač mělo by tomu býti naopak. *Fr. Bláha.*

Botanika.

Užitkové a pamětihodné rostliny cizích zemí. Sepsal Fr. Polívka, ředitel čes. reálky v Olomouci. 615 vyobr. 646 stran vel. 8°. Nákladem R. Prombergra v Olomouci. Za 10 kor.

Podivné svědectví o naší pokročilosti za nynějšího rozvoje přírodních věd vydává zpráva nakladatele Užitkových a pamětihodných rostlin cizích zemí, že skoro celý náklad díla toho ostal mu na skladě, kdežto již před několika desítiletími rozměrný Preslův rostlinopis mohl býti vydán. A přece Užitkové a pamětihodné rostliny sepsány jsou zajímavým způsobem populárně vědeckým, prostým vědecké suchopárnosti, týmž způsobem, jako hojně rozšířená Názorná květena zemí koruny české, o níž jsme zprávu přinesli v r. 1901, a slovo v nich jako v oné všude je provozeno zdařilými obrázky. A přece cizí rostliny namnoze jsou neméně zajímavy než naše, ano četné i zajímavější buď neobyčejným tvarem, způsobem života i jinak, a s výrobky z nich denně se stýkáme.

Rostliny v jmenovaném díle seřaděny jsou nikoliv dle přirozené soustavy, nýbrž dle užitku a j. ve 12 oddílů. V prvých 11 oddílech jsou rostliny, které prospívají: 1. ovocem, 2. zeleninou, 3. požitky, 4. kořením, 5. léky, 6. oleji, 7. silicemi, 8. pryskyřicemi, 9. tříslem, 10. barvivy, 11. dřevy. V 12. skupině jsou zastoupeny rostliny hmyzomorné, mravencomilné, tučnicovité, vůbec tvarem, způsobem života (biologicky), avšak i dějepisně a zemězpytně památné. Oddíl tento bude se zájmem pročítati každý čtenář. Zví v něm, že posvátný lotos jako zbytek teplomilovné květeny třetihorní zachoval se ve 2 teplých vodách v Uhrách; sezná z obrazu i z popisu paznehtník ostnitý, jehož stylisovaný list zdobí řecké i renaissanční stavby; uvidí čarodějnou mandragoru; podivovati se bude důmyslným lapačkám rostlin hmyzomorných, svatebnímu loži zákrutichy (vallisnerie), inhaubě štítnaté, která jako panovník vydržuje proti útokům nepřátel (mravencům z rodu Atta) obranné vojsko (mravence z rodu Azteca); udiven stane nad houbovitými tvary jevnosnubných z řádu hlivencovitých (Balanophoraceae) a ozornovitých (Rafflesiaceae), zvláště však nad úplně

osamoceným dítětem Flořiným, nemajícím mezi žijícími ani vymřelými rostlinami jediného příbuzného, nad pravým unikem — welwitschií podivnou. Oddíly předešlé — ač pročte si je každý vzdělanec, jenž snaživ je zvěděti původ různých výrobků, jimiž hlavně v nové době průmysl hojně nás zásobuje, jmenovitě však učitelé národních i středních škol, — přece však se zvláštní zálibou jednotlivé dle povolání svého čísti budou: zpracovatelé dřeva, barvíři, sadaři, zahradníci, myslivci, rolníci atd. Pro cestovatele, návštěvníky jižnějších zemí je studium knihy této před cestou nezbytno.

Názorná květena a Užitkové rostliny páně Polívkovy úplně nám nahradí velkolepé a velmi nákladné (za několik set korun je výtisk) dílo německé, spisované několika universitními profesory botaniky — Engler a Prantl »Die natürlichen Pflanzenfamilien.« Dílo toto vedle četných jiných spisů botanických a cestopisných (Kořenského, Vrázových) bylo spisovateli pramenem. Spisovatel vyhověl přítomnou knihou kde kterému přání, jež v pochvalných posudcích Názorné květeny bylo pronášeno, tak že vytýkati nelze knize ničeho, leda velmi řídké jazykové nedopatření, které zajisté právem sluší přičísti na vrub tisku. Závěrem třeba vytknouti poměrně velmi levnou cenu, pěknou výpravu a velmi četné obrázky. Nebudiž jediné knihovny spolkové a školní, nebudiž českého vzdělance bez knihy této!

F. Maloch.

Obzor divadelní.

Činohra.

Ve dvou měsících dvěma ukázkami anglického dramatu obmyslil pilný překladatel Karel Mušek náš činoherní repertoir. Dávka rozhodně poněkud značná, a proto těžko stravitelná. Po »Velebníčkovi« Barrieově v Národním divadle na Vinohradech vypravili čtyřaktovou hru Arthura Pinero *Pořádek v domě* (23. června). Je z toho druhu dramat, z jejichž prvních dvou, tří výjevů víme už všecko. A dříve vlastně, než se nám představí všecky osoby děje, známe je již tak nějak podezřele důkladně, že se s resignací pohroužíme do svého sedadla a lapáme dychtivě jenom po momentech, kde bychom solidního autora mohli přistihnouti při nějaké nové, či aspoň vkusně pověděné myšlence. Ale děj vleče se únavně a vytrvale ku předu, a jediné potěšení, které vám večer přináší, spočívá v uspokojení celkem náramně laciném, jak bystře a předvídavě jste napřed odhadli všechny ctnosti a nectnosti známých hrdin.

Starý, šosácký muž, plný předsudků a mravních skrupulí, puritán čistě anglického zrna, protivný a nesympathický. Jeho mladá choť, krásná, hravá, plná života a touhy po životě, při svých 26 letech přece ještě poloviční dítě. Toť manželství člena dolní sněmovny Jessona Filmera, v jehož domě třeba zavesti pořádek. Takové je thema nového dramatu Pinerova. V životě je to nemožnost, řekli

byste zkrátka, ale dalli se do toho úkolu anglický dramatik, nepochybujte ani na okamžik, že se mu to povede, arci s příslušnou dávkou neživotných, protimyslných násilností, ryze anglické mravní sentimentality a dějové rozbředlosti. Takové je schema kusu. Paní Nina, mladá, života plná choť Filmerova, zpola žena, zpola dítě, je jeho druhou ženou. Ale v domě a v srdci Filmerově, zpráhlém a scvrklém, žije stále památka na jeho první choť, a povídání o jejích ctnostech, jehož mají plná ústa všichni účinkující v kuse, předem vás připravuje na to, že to s tou ctností na konec bledě dopadne, a že se musí dostati zadostučinění líbezné paní Nině, která je vám tím sympathičtější, čím nesympathičtější jsou všichni ostatní kolem ní, kteří ji ignorují, odstrkují v tomto domě, cpou jí nestoudně do očí stále jen ctnosti nebožčiny, a nemohou jí zapomenouti, že si ji Filmer vzal takovou, jaká byla — chudá, milá, krásná, líbezná a živá, bohatá jenom srdcem a citem, vysoko nad všecky povznesená duchem.

Hádali jsme arci dobře. Právě v den, kdy se slavnostně zasvěcuje a veřejnosti odevzdává Filmerův park, který má nésti po všechny časy jmeno vzorné nebožky, nalezne její živá následnice svazeček kompromittujících dopisů, z nichž vyjde na jevo, že, hrůza! ta ctnostná nebožka klamala svého muže, měla poměr a dokonce i domněle legitimního potomka s manželovým intimním přítelem. Paní Nina v první chvíli jásá a triumfuje: dokáže rodičům nebožčiným, kteří se jí tolik natrýznili a tolik se nad ní nosem naohrnovali, jaká byla ta jejich ctnostná dceruška, dokáže i svému manželovi, jak nespravedlivě zůstává srdcem tam u té v hrobě a pro živoucí má jen nudné a protivné srovnávání, fňukavé vzpomínky.

Paní Nina odsuzuje nebožku vlastně jen na chvilku, jen okamžik, kdy je pochopitelně ohromena odhalením jejího tajemství. Ta scéna je krásná, vzrušující, a jediná vlastně živá a poctivě cítěná v celém tom falešně sentimentálním a neživotném kuse, kdy paní Nina se těší, že teď teprve bude žít, až »udělá pořádek,« provětrá nesnesitelné puritánské ovzduší, v němž se může zalknouti. Ale v tom — bohužel, ani zde jsme se nesklamali v našem počestně houževnatém a protivně korrektním autorovi, — v tom zvítězí šlechetnost, falešný lidský soucit, paní Nina zapírá v sobě ženství, dravý pud po radikální očistě, a dává celý závěr kusu dokonale zbřídit šlechetnému a rozšafnému bratru Filmerovu. Hází do krbu nalezené dokumenty, pokorně a oddaně chystá se dále nésti svůj kříž a spokojuje se diplomatickým vykličkováním zápletky, po níž rodina nebožčina opouští bojiště, a zkrotlá hrdinka dochází svého místa v náručí manželově.

Šablonovitá, fádní hra byla celkem také šablonovitě a fádně hrána. Snad ani nelze jinak, snad je to požadavek stylu, nevím, a nechci rozhodovati. Ale tolik vím, že jeden Angličan by nám na divadelní sezónu svrchovaně postačil. Nedej Bůh, aby obě naše přední scény činoherní začaly spolu závoditi už i v pěstování anglického repertoiru. Naše činoherní obecenstvo snese sice mnoho, ale toho by snad přec jen nesneslo!

Při příjezdu slovanských delegátů ke sjezdovým konferencím Pražským ujalo se Vinohradské divadlo — za prázdnin trvajících v divadle Národním — representační povinnosti slavnostního představení. Uspořádán večer smíšený, na němž stejný podíl měly opera s činohrou. Vedle Blodkovy aktovky *V studni* sehrána Bozděchova aktovka *Zkouška státníkova* (12. července) — tedy dvě stará dílka osvědčené a trvalé ceny, pocházející z jednoho a téhož období, kolem let sedmdesátých. »Zkouška státníkova« jest a zůstane asi z nejpopulárnějších divadelních prací Bozděchových, nesena jsouc duchem vřelého a jiskrného vlastenectví, při tom vynikajíc úměrnou, pevnou dramatickou stavbou, živým a vtipným, charakteristicky zabarveným dialogem.

Na Vinohradech zřejmě dali si záležeti na stylové výpravě známé aktovky, snažíce se sharmonovati přesnou slohovou výpravu dekorační i krojovou s celým vnitřním stylem hry, s vývojem scén, rozmluv, s celým tím ovzduším Vídeňského dvora Marie Terezie, které geniální dramatik málo rysy tak sytě naznačil. V popředí všech výkonů hereckých stál pan Dobrovolný, jenž jako hrabě Kounic opravdu vynikl nad všecky svoje partnery uměleckým prolnutím rolle a jemným propracováním i odstíněním mnohých zajímavých detailů. Krasořečnický pathos, prostředek připadající dnes už hodně nezvykle na scéně, působil u něho zcela přirozeně a vroucně.

V. Červinka.

Rozhledy v umění výtvarném.

Baterie mrtvých, velký obraz od Vácslava Sochora, byl pro nedostatek vhodných místností vystaven v jízdárně vozatajského pluku v Praze na Poříčí, když před tím ve Vídni a v četných městech českých vzbuzoval pozornost obecenstva. Je to plátno rozměrů nezvyklých, pět metrů vysoké, osm metrů široké, jako byla Sochorova »Bitva mezi jízdou u Střezetic r. 1866,« a je to zase illustrace k bitvě u Hradce Králové, ale je to silnější, působivější obraz, než byl první. Sochor vžil se do voleného námětu tentokráte celou duší, a námět sám strhl malíře k dílu temperamentnějšímu, z něhož skutečnost dýchá horkým, krvavým dechem. Dojemný okamžik z vražedné bitvy, moment z dramatu, kdy smrt slavila orgie, jest tato »Baterie mrtvých.« Setník von der Gröben, velitel sedmé jízdní baterie rakouské, neváhal ani okamžik, aby se svými osmi děly se vrhl proti nepříteli, když Prusové dne 3. července odpoledne náhle se objevili za zády rakouských vojsk v osadě Chlumu. Byl to předvoj armády korunního prince Bedřicha — bylo to poslední jednání tragedie, a první výstup tohoto aktu sehráli rakouští dělostřelci. Na dvě stě kroků vyjeli proti střelcům pruským, kteří se rojili ze zahrádek u Chlumu. Hned při odpřahání kosily salvy a rychlá palba Prusů spřežení a mužstvo u děl, ale stateční hoši postavili děla, a

baterie pálila kartáče na prostranství před Chlumem — Prusové se rozutekli zpět za zdi zahradní, odkud však neustávali stříleti. Muž za mužem klesal u děl, kůň za koněm, a setník von der Gröben konečně velel k odjezdu — byltˇ již docílil, čeho zamýšlel: zarazil postup Prusů, zachránil dvě pěší baterie a pěchotu, která pod Chlumem znavena odpočívala od boje, v němž se bila od rána až do jedné hodiny odpoledne. Ale bylo pozdě: jakmile zastavila baterie palbu, vyřítily se setniny pruského I. gardového pluku pěšího z Chlumu, a jejich jehlovky chrlily dešť střel na osamělou řadu děl a hloučky lidí tam ještě se pohybujících. Jen jedno dělo, třetí v řadě, se zachránilo, poručík Merkel, ohňostrůjce, »vormeister« a dělostřelec s ním unikli záhubě, ostatních sedm děl zůstalo na místě, voznice jejich uvízly, když koně byli postříleni.

Tento okamžik zobrazil Sochor na svém velkém plátně. V levo sjíždí dělo číslo 3. směrem k divákovi, před ním běží dělostřelec Wiehl, volaje dolů na pěchotu, která se tam tísní, aby ustoupila. Ve středu a na levé části obrazu však vzpínají se, zmítají, válejí se koně a lidé v příšerné směsici, tam bijí střely Prusů do houfu lidských a zvířecích těl, a strašné divadlo toto uchvátí diváka nejdříve a nejmocněji. Pak teprve si také povšimne, že nahoře v pozadí, u děl, klesá setník von der Gröben s koně, že tam již Prusové před samou baterií pobíhají, že z prava rakouská pěchota se žene útokem, po starém řádu s nasazeným bodákem, nahoru k Chlumu.

Mistr v malbě koní užil této příležitosti k výkonu, jehož dojmu se neubrání žádný divák. Sochor namaloval skupiny koní s úchvatným realismem, a pohyb, překotné chvátání, skákání, běh, roulády těch usmrcených nebo postřelených zvířat, pád vojáků ze sedla atd., to vše vylíčeno živě, pravdivě. Vypoulené oči, vyceněné chrupy, vlající hřívy, úzkost koní zápachem krve zvýšená, ta krev sama, jež chlípí s lesklé kůže, z prostřelených hrdel, mezi tím tu i tam lidské tělo — ubožáci, kteří bez váhání šli na smrt, kteří do posledního dechu zachovali věrnost přísaze, zachovali mužnou čest! Hluboký soucit s těmi dobrými vojáky i s těmi krásnými zvířaty naplňuje hruď, a lze se domysliti, jakým dojmem působí tato malba na vojáky samy, na ty, kteří tuto strašlivou chvíli přežili.

Tedy předmětně má dílo úspěch, a to veliký úspěch; jako umělecký výtvor pak zasluhuje rovněž uznání: je to zase jednou poctivá, moderní malba, je to malování v pravém, to jest v původním slova smyslu: zobrazování přírody pomocí olejových barev na plátně, a štětcem vládla ruka muže, jenž je celý umělec. Sochor *umí* malovati, o tom přesvědčí se každý před »Baterií mrtvých,« zapomena na své okolí a prožívaje před tímto plátnem okamžiky dokonalé illuse, že vidí scénu z bitvy 19. století, scénu, na kterou nezapomene.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové rovy.

Jan Nowopacký. — Karel Pelz. — Adolf Kubeš. — Em. Seifert. — Josef Lacina - Kolda Malínský. — Karel Tichý. — Petr Hana. — Anna Šedivá. — Jindřiška Slavínská Rittersbergová. — Vojtěch Hřímalý. — Mikuláš Rimskij-Korsakov.

Jan Nowopacký, český malíř krajinář, zemřel 5. července v Slavětíně u Loun jako kmet v 87. roce věku svého. Narodil se 14. listopadu 1821 v Nechanicích a vycvičil se na akademii Vídeňské. Již r. 1848 dobyl sobě první ceny za obraz »Opuštěný hřbitov,« jenž se nyní nachází v cís. obrazárně ve Vídni. V domech šlechtických vyučoval kreslení a malování, také u císařského dvora stal se učitelem arcikněžny Gizely a korunního prince Rudolfa, pak nabyl úřadu kustoda-adjunkta u cís. obrazárny; ale u nás v Čechách jeho jmeno upadlo v zapomenutí. Tu i tam zasílal menší obrázek na výstavu do Prahy, z toho však zpravidla nebylo lze nadchnouti se pro »starého mistra,« neboť v dobách vítězícího naturalismu, když se malíři šmahem pouštěli za heslem »volného vzduchu« a »rozptýleného světla,« zdály se krajiny Nowopackého našedlými a bezvzdušnými. Náladová krajina s nádechem romantismu koncipovaná, toť byl pravý živel Nowopackého, ač jeho znamenitě disciplinované umění, hlavně kreslířské, zaručovalo věrné podání přírodních tvarů. Nowopacký v posledních letech také namaloval mnohou studii, která je zcela moderní »pleinair,« ale byl ještě z těch, kteří přísně rozlišovali mezi »studií« a »obrazem,« obrazy pak dle jeho názoru bylo nutno prokomponovati, upraviti, laditi. V Praze uvedl se Nowopacký po dlouhé době v novou známost svou výstavou z r. 1903 a vydáním svých *Obrazů z Alp* (u Kočího v Praze 1904). V moderní galerii království českého jest od něho 11 prací, kreseb, studií dle přírody atd. Nowopacký mnoho cestoval a maloval také krojové stafáže do svých motivů z Uher, Dalmacie, Přímoří, Italie, Sicilie, kreslil na kámen a na dřevo pro xylografii, jakož i leptal četné rytiny na mědi. Svůj život pracovitého umělce skončil mezi svými tiše a skromně, ustoupiv do ústraní, když nové časové proudy české malířství novými směry unášely. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Dne 16. června t. r. zemřel v Praze profesor české techniky dvorní rada Karel Pelz. Narodil se 2. října r. 1845 v Bělči na Křivoklátsku, studoval na reálce v Rakovníku a na technice v Praze. Roku 1869, kdy studia technická skončil, jmenován jest technickým assistentem c. k. centrálního ústavu pro meteorologii a zemský magnetismus ve Vídni a zabýval se hlavně sestrojováním a kreslením map meteorologických. Po roce byl povolán za assistenta deskriptivní geometrie na německé oddělení Pražské polytechniky ku profesoru Küpprovi, kdež pobyl do r. 1875. Tím se ocitl na vědeckém poli, k němuž měl zvláštní nadání i zálibu a jemuž zůstal věren po všechen další život. V deskriptivě vynikl potom tou měrou, že náleží v tom oboru k nejpřednějším učencům našim a že prací jeho v cizích literaturách čestně bývá vzpomínáno. Tak uvádí jeho

výzkumy zejmena Ch. Wiener a W. Fiedler, který o nich praví, že jsou všude ceněny. Připomenouti ovšem dlužno, že Pelz, odkázán jsa zprvu na působiště německá a okolnostmi jsa nucen uveřejňovati své práce ve sbornících a časopisech německých, zvykl si vůbec psáti německy a v německém jazyku publikoval velikou řadu svých pojednání vědeckých. Již za let zmíněného assistentství přinesly zasedací zprávy Vídeňské akademie od něho: Über das Problem der Glanzpunkte; Über die Axenbestimmung von Central-Projectionen der Flächen zweiten Grades; Die Axenbestimmung der Kegelflächen zweiten Grades. Za téže doby otiskl ve Zprávách Královské české společnosti nauk v Praze: Über die Bestimmung der Axen von Central-Projectionen des Kreises; Beiträge zur Konstruktion der Kegelschnitte aus Punkten und Tangenten durch Collineation. Píše však své vědecké práce německy, Pelz zůstával vždy upřímným Čechem a pozorně sledoval z ciziny všechen náš vývoj kulturní a zvláště rozvoj mathematiky, geometrie, deskriptivy a fysiky, v nichž jsme měli a máme několik učenců v pravdě vynikajících.

Roku 1875 stal se Pelz profesorem na státní vyšší reálce v Těšíně. Ve výroční zprávě té školy uveřejnil pojednání: Construction der Axen einer Ellipse aus zwei conjugirten Diametern. Pobyv v Těšíně právě rok, přešel na zemskou vyšší reálku ve Štyrském Hradci, hledaje města, kde by vědecké středisko a ruch, poutající se k vysokým školám, umožňovaly mu vydatnější působení vědecké, k němuž se chystal. V Štyrském Hradci záhy se habilitoval na vysoké škole technické jako soukromý docent novější geometrie se zvláštním zřetelem na geometrii deskriptivní. Přednášky jeho došly takové obliby u posluchačův a těšily se takové docházce, že Pelz již r. 1878 jmenován mimořádným profesorem geometrie polohy a užité deskriptivní geometrie. Po smrti profesora Koutného r. 1880 Pelz sám jediný od prof. sboru navržen za jeho nástupce a r. 1881 potvrzen za řádného profesora deskriptivní geometrie. Té doby byl již také členem tamní vědecké zkušební komise pro učitelství gymnasijní a reální. Na technice Štyrskohradecké Pelz utvrdil svou pověst výborného učitele, který obsažným, zajímavým a jasným výkladem dovede žáky upoutati i ku předmětu na pohled nevábnému a zároveň je získává soustavné, prohloubené práci. Tou dobou také vědecká pověst jeho rostla novými výzkumy stále zajímavějšími. Tím si vysvětlíme, že mu byla r. 1891 po jednomyslném návrhu profesorského sboru Vídeňské techniky od ministerstva kultu a vyučování nabídnuta stolice deskriptivní geometrie, uprázdněná úmrtím profesora Staudigla. Avšak Pelz čestné nabídky této nepřijal a zůstal v Štyrském Hradci až do r. 1896. Tehdy uprázdnila se po odchodu prof. Tilšra stolice deskriptivní geometrie na české vysoké škole technické v Praze, a Pelz, přijav povolání na toto místo, s radostí vrátil se do vlasti a do české společnosti, v níž prve býval jenom řídkým hostem. S nevšední horlivostí a svědomitou vážností působil jako učitel i jako člen české zkušební komise pro učitelství gymnasijní a reální a jako člen zkušební komise pro učitelství kreslení, a teprve vleklá, neústupná choroba nohy, na niž po léta silně napadal, přiměla ho žádati za dovo-

lenou, jíž však dlouho neužíval. — Pelz byl mimořádným členem Královské české společnosti nauk a dopisujícím členem České akademie. Uředního vyznamenání dostalo se mu názvem a hodností dvorního rady.

Vědecká činnost Pelzova, jak již řečeno, týká se po výtce deskriptivní geometrie, která jeho studiemi byla znamenitě obohacena. Z četných jeho prací uvedeme alespoň některé význačnější. Ve zprávách Královské české společnosti nauk na př. od Pelze mimo práce svrchu uvedené vyšlo: Zur Construction der Selbst- und Schlagschattengrenzen von Flächen zweiten Grades unter Voraussetzung centraler Beleuchtung; Beiträge zur wissenschaftlichen Behandlung der orthogonalen Axonometrie; Zur Joachimsthal'schen Lösung des Normalenproblems; Die Hauptsätze der stereographischen Projection als Corollarien des Satzes von Quetelet und Dandelin. — Ve zprávách Vídeňské akademie vydal: Über einen neuen Beweis des Fundamentalsatzes von Pohlke; Zur Tangentenbestimmung der Selbstschattengrenzen von Rotationsflächen; Zur wissenschaftlichen Behandlung der orthogonalen Axonometrie; Zum Normalenproblem der Kegelschnitte; Zum Normalenproblem der Ellipse. Studie Pelzovy, jak praví prof. Aug. Pánek, »vyznamenávají se jasností, bohatostí obsahu a přesností, jakož i mistrným provedením konstrukcí; směřují vždy s velkým úspěchem k zjednodušení jak method konstruktivních, tak i konstrukcí samých. Nauku o methodách v deskriptivní geometrii rozšířil a zdokonalil podstatně tím, že postavil axonometrii na vědecké základy a vybudoval ji jakožto samostatnou, od půdorysu a nárysu nezávislou methodu zobrazovací, která v této formě ujala se všeobecně.« Význam jeho studií roste také tím, že zhusta ukazovaly odborníkům nové cesty a jinde zase šťastným, původním způsobem řešily otázky, o něž se právě vedla diskusse.

Téhož dne 16. června t. r. zemřel v Brně Adolf Kubeš, školní rada a pensionovaný ředitel tamní první české reálky a byl potom v Třebíči pohřben. Narodil se v Třebíči r. 1845, vystudoval gymnasium v Brně a Znojmě, vstoupil na filosofickou fakultu v Praze a supploval potom v Litomyšli a v Telči. Roku 1878 stal se hlavním učitelem na českém ústavě učitelském v Brně, odtud přešel později za profesora na tamní českou reálku, jejímž ředitelem stal se r. 1888. Tou dobou zastával také úřad školního inspektora v okrese Brněnském. Pro nemoc odešel ke konci roku 1900 do výslužby a byl vyznamenán řádem Františka Josefa. — Oddav se na universitě studiu češtiny a němčiny, pracoval v tomto oboru také literárně. Vydal v Třebíči r. 1881 Skloňování podstatných jmen obecných v jazyku německém; spolu s Joklem a Königem založil r. 1897 a redigoval Německou knihovnu pro českou studující mládež. Vedle toho Kubeš se zálibou oddával se spisování dějepisnému, k němuž ho přivedla láska k rodišti. Napsal Dějepis města Třebíče a vydal jej v Třebíči r. 1874. K tomu přibyly r. 1888 Některé prameny k dějepisu města Třebíče z doby pánů Osovských z Doubravice, jež vytiskl ve výroční zprávě reálky Brněnské, a několik rozprav v Časopise Matice Moravské, v Hlasu a j.

Z kruhu našich pedagogů středoškolských odešel dne 19. června t. r., náhle skončiv život v Soběslavi, Emanuel Seifert, vládní rada a gymnasijní ředitel ve výslužbě, a pohřben jest v Litomyšli. Narodil se v Davli r. 1839, vystudoval v Praze gymnasium a universitu, na níž se oddal klassickým jazykům, supploval od r. 1864 na několika ústavech a působil dlouhou řadu let na českém gymnasiu v Budějovicích, kdež nabyl r. 1868 místa definitivního a odkudž byl r. 1889 povolán za ředitele na gymnasium do Litomyšle. V úřadě tomto, jejž opustil teprve na počátku právě uplynulého školního roku, došel obecné obliby pro své taktní a vlídné chování. Ve výroční zprávě Budějovického gymnasia r. 1875 uveřejnil zdařilé pojednání o Platonových důkazech ve Faidonu, týkajících se nesmrtelnosti duše.

Dne 21. června t. r. zemřel v Rožďalovicích profesor Josef Lacina, známý spisovatelským jmenem Kolda-Malínský. Narodil se dne 2. srpna 1850 v Malíně, po gymnasijních studiích, jež konal v Král. Hradci a v Praze, oddal se na Pražské universitě studiu dějin, supploval r. 1875 na gymnasiu v Slaném, r. 1877 stal se hlavním učitelem na pedagogiu v Kutné Hoře, odkudž po roce přešel za profesora na gymnasium do Slaného, jež tehdy obec od piaristů převzala a znovu zřídila. Roku 1895 konečně po mnohém usilování podařilo se mu získati místo v Praze, kamž byl povolán na reálku Malostranskou. Učitele z míry horlivého, nadšeného vykladače dějin a muže neúmorně pracovitého vypudila ze školy neústupná nemoc. Jí donucen, odešel koncem školního roku 1906 na odpočinek; po dlouholeté, úspěšné činnosti nedočkal se nijakého uznání úředního, ani laciného vyznamenání nějakým titulem. Roku 1895 Lacina jmenován konservatorem c. k. ústřední komise pro okres Lounský, Rakovnický, Podbořanský a Slanský a vyvíjel také na tomto poli zdárnou činnost.

Spisovati počal záhy. Roku 1874 vydal Lidiadu, parodii na velebáseň Homerovu; záliba v drastických výrazech a sklon k hrubozrnnému humoru vyznačuje tuto práci, kterážto — u nás jediná toho druhu — později autorem přepracována a rozšířena. Vzor Chocholouškův uvedl ho k povídce historické, jíž potom už neopustil. Roku 1876 uveřejnil ve Světozoru povídku Lesní růže, jejíž děj je vzat z r. 1419, a za ní přišly potom jiné práce v Koledě, Ruchu, Vesně, později ve Zlaté Praze, Květech, Osvětě, Příteli domoviny a j. Z nich potom vznikly dvě knihy, jež o názvu »Kronika« vydal v Ottově Laciné knihovně r. 1883 a 1884. Prvá sbírka těchto historických obrázků jest věnována památce Bohuslava Bílejovského, spisovatele z 16. století, krajana autorova. Později uctil památku vlastenců-buditelů, kteří působili v jeho rodné krajině (Rautenkranc, Devoty), povídkou »Na vsi,« vydanou v Matici lidu. Jiné jeho povídky historické obsahují knihy »Slanské obrázky,« jež věnoval Řemeslnické besedě v Slaném, kde ochotně a často přednášíval, »Starý dluh,« »Ze starých pamětí,« »Světlo a stín,« »Před pádem,« »Jozka,« »Tvrdá hlava,« »Zemani« a »Maria z Magdaly,« dějepisný obraz z dob Kristových, jejž po léta piloval, než mu nalezl místo v časo-

pise a potom i v knihovém vydání. V rukopise zanechal povídku »Špála,« určenou pro Přítele domoviny.

Městu Slanému, v němž strávil svá nejlepší léta mužná, Lacina věnoval také mnoho přímé práce dějepisné. Účinně mu pomáhal znovu získati název královského města, odňatý po katastrofě Bělohorské, a uveřejňoval rozpravy, líčící jeho minulost, ve výročních zprávách tamního gymnasia a v rozličných časopisích odborných i zábavně poučných. Stejně jako Zik. Winter snažil se spojovati vážný obsah s poutavou, zábavnou formou. Z rozptýlených náčrtků vznikla r. 1885 objemná kniha »Paměti královského města Slaného,« líčící minulost města »za svobody i v porobě.« Spisovatel připravil i druhou část »v poddanství a ochraně,« ale nakladatelským neúspěchem prvého dílu tento podnik zmařen. Potom Lacina přistoupil k dvěma rozsáhlým pracím historickým; vydal »Českou kroniku,« jež vypravuje české dějiny od dob nejstarších až po rok 1848, a »Obecnou kroniku,« t. j. vypravování o národech vzdělaných od dob nejstarších až po naše časy. Obě díla jsou provázena četnými illustracemi a mapami. Spisovatel snažil se tu výtěžky vědy učiniti přístupnými nejširším vrstvám čtenářským, a snaha jeho neminula se s účelem; jeho prosté, srozumitelné vypravování došlo obliby, tak že Česká kronika byla již třikrát vydána. Obecné kronice odborníci vytýkají, že tu a tam spoléhá na prameny poněkud zastaralé, ale uznávají také, že jest vhodným poučením čtenářstvu (pro něž nemáme posud v té příčině díla lepšího), zvláště proto, že si všude pilně všímá poměrů kulturních. — Lacina byl muž povahy skromné a přímé; dokud byl zdráv, byl družným, milým společníkem a na venkově vítaným, obětavým přednašečem v dobách, když o jakýchkoli extensích ještě nebylo řeči.

Dne 22. června zemřel v Praze průmyslník Karel Tichý, císařský rada. Narozen v Slaném r. 1839 a vyučiv se po tehdejším způsobu kupcem, zařídil si později v Praze obchod a r. 1875 založil s F. Bartou firmu »Barta a Tichý« pro výrobu vápna a zboží keramického. Byl muž podnikavý a čilý, muž pravé svépomoci, jakých jest nám v oboru hospodářském z míry třeba. Nezapomínaje na své, měl vždy zároveň péči o potřeby a pokrok obecný, věnuje své síly důležitým podnikům hospodářským i humánním. Býval členem sboru obecních starších a předsedou správní rady elektrických podniků, byl zakladatelem Nového obchodního gremia a jeho předsedou, byl členem obchodní komory a poslancem na zemském sněmě, byl správním radou České průmyslové banky a jiných podniků průmyslových nebo peněžných, byl členem zemské rady železniční, členem stálé komise pro určování hodnot v statistice vzájemné tržby rakousko-uherské atd. Byl také starostou České dětské nemocnice, členem výboru Spolku pro zaopatřování a nápravu propuštěných káranců a j. Za svou činnost byl vyznamenán řádem bulharským, řádem Františka Josefa a řádem železné koruny třetí třídy. Vlastenecké a lidumilné smýšlení osvědčil také svou závětí, v níž odkázal Ústřední Matici školské 5000 korun, České dětské nemocnici 5000 korun, Filantropické družině v Praze 2000 korun a několika spolkům lidumilným po 1000 korunách.

Téhož dne zemřel v sanatoriu v Krči a potom v Domažlicích byl pohřben Petr Hana, bývalý dlouholetý starosta města Domažlic, tamní průmyslník, který rovněž vlastní pílí, přičinlivostí a podnikavostí se povznesl, tak že mohl potom plodně přispívati k zvelebení rodného kraje. Býval za svou obec poslancem na zemském sněmu, byl místopředsedou obchodní komory v Plzni, předsedou Domažlické spořitelny a působil v četných spolcích vlasteneckých, politických, hospodářských a lidumilných. Čestné paměti zasluhuje také pro ušlechtilou dobročinnost, která se zračí z jeho závěti. Odkázal po 5000 korunách Ústřední Matici školské, Národní Jednotě Pošumavské, nadaci pro místní chudé a jiné nadaci pro studenty, 10.000 korun na sirotčinec v Domažlicích, 6000 korun měšťanské nemocnici a po 1000 korunách místnímu Sokolu, opatrovně a městu na opravu starožitné brány. Rodnému městu daroval také vhodné pozemky na sady.

Dne 2. července t. r. zemřel v Praze Antonín Menoušek, rada c. k. obchodního soudu, známý v právnických kruzích jako bystrý, všestranně theoreticky vzdělaný soudce a zkušený praktik, který také odbornou literaturu obohatil cennými studiemi. Napsal rozpravy »O příslušnosti soudní dle nového řádu soudního,« »O výměnku,« »O smlouvě schovací,« »O základech exekučního řízení.« Pro svou naprostou objektivnost v úřadě a vlídnost v obcování byl všude oblíben.

Z vděčné paměti zapisujeme sem jmeno šlechetné ženy české, která žijíc v tichém ústraní na konci života osvědčila se uvědomělou vlastenkou. V Praze zemřela 3. července t. r. ve věku 58 let Anna Šedivá, rodem Makešová, vdova po bývalém starostovi v Českém Brodě. Všecko své jmění, přes 60.000 korun, odkázala spolkům lidumilným a vlasteneckým, obzvláště Ústřední Matici Školské, kterou učinila svou universální dědičkou.

Při neštěstí, které se událo v květinovém průvodu na Pražské výstavě dne 11. července t. r., přišla o život slečna Jindřiška Slavinská, vlastně Rittersbergová. Pocházejíc ze známé rodiny vlastenecké oddala se v mládí divadlu a působila v letech 1864—1892 u našeho divadla prozatímného a potom Národního. Nedomohla se sice nikdy v souboru hereckém postavení vynikajícího, ale plnila platně svůj úkol, klidně a tiše nesouc osudy proměnlivého života uměleckého a s opravdovou láskou i s porozuměním hrajíc rozmanité úlohy, které jí byly přidělovány. Byla z herců staré generace, kteří měli své tradice a jim zůstávali věrni i tehdy, když kolem nich počalo rašiti a bujeti umění nového rázu, jež však právě bez nich by tak snadno a brzy nebylo uhodilo na pravou cestu. — Slavinská také z ústraní své výslužby pozorně sledovala všechen náš život kulturní a zvláště umělecký. Po mnoho let byla horlivou sběratelkou starožitností. Náhlý její skon pod kopytem splašeného koně vzbudil ve všech kruzích hlubokou soustrast, a dojem ten stupňován, když byla veřejnosti oznámena její poslední vůle. Ustanovila v ní universální dědičkou město Prahu, a odborní znalci mají rozhodnouti, kterým Pražským ústavům jednotlivé předměty sbírek jejích připadnouti mají. Některé obrazy výslovně jsou určeny Moderní galerii. Nábytek

po slavném J. E. Purkyňovi ustanoven jest Českému Museu ještě s jinými cennými předměty. Pamatováno jest v závěti i na Náprstkovo průmyslové museum, a malá usedlost v Černém Kostelci připadá Ústřední herecké jednotě na prospěch hereckého asylu. Závěť Slavinské končí těmito dojemnými slovy: »Praho královská, vždy velebná, vznešená, majestátní! Přijmi milostivě tyto dárky, jež jsem po celý život opatrovala a střádala, jako důkaz srdce vděčného a až do hrobu Tebe zbožňujícího! Bože všemohoucí a nejsvětější nebes královno! Chraň, opatruj mou drahou, nešťastnou polskou vlast a české království, zbav je jeho vrahů a tyranů! Ať ve svobodě a novém rozkvětu vám se mohou kořiti a chvalořečiti na věky věkův!«

F. V. Vykoukal.

Slovanské umění utrpělo v červnu dvě ztráty. Dne 15. zemřel ve Vídni Vojtěch Hřímalý, dne 22. na svých statcích v Rusku Nikolaj Andrejevič Rimskij-Korsakov.

Hřímalého skladatelská činnost byla — pro náš český svět aspoň — po několik desítiletí již uzavřena. V letech šedesátých, kdy před svým odchodem do bukovinských Černovic v Praze jako koncertní mistr divadel nejprve českého a pak německého působil, jmeno jeho mnoho vážilo. Bylli populární v divadle skladbami rozličných ouvertur a frašek, proslul r. 1872 po prvé provedenou operou »Zakletý princ« tou měrou, že jmeno jeho vedle jmena Smetanova bylo vyslovováno. Další opera »Švanda dudák« ze změněných poměrů uměleckých ovšem provedení na Národním divadle se nedočkala. A skladby jeho koncertní a komorní dnes si připomínáme jako příspěvky dobře školeného eklektika k vybudování české hudební literatury. Hřímalého činnost další mimo skladbu připadá celá cizině. Výborný houslista a houslový pedagog mnoho přispěl k povznesení hudebního umění v Černovicích, kde do své smrti zdárně byl činný.

Mikuláš Rimskij-Korsakov byl nejmladší z pětilístku Balakireva, jemuž přísluší zásluha o vytvoření ruského hudebního umění, národním duchem prosyceného. Původním svým povoláním byl námořní důstojník, účastnil se dokonce v letech 1861—63 plavby kolem světa. Ale již tenkráte se ku podnětu Balakireva obíral skládáním, složil tenkrát již i svoji symfonii z *Es*, a úspěchy skladatelské odvedly ho zcela k hudbě. Od r. 1871 byl profesorem skladby při konservatoři Petrohradské.

Tvorba Rimského vědomě opírá se o hudbu a píseň lidovou. Chce býti ruskou již invencí, myšlenkou svojí. Leckde ovšem tou úmyslností povstávají nesrovnalosti slohové — ozveli se tu a tam skladatelova inspirace tónem cizím, západním. Též spůsobem, jímž myšlenku zpracovává, co možno snaží přiblížiti se umění lidovému. Ruskou chce býti tvorba ta dále tím, že čerpá poetické náměty své výlučně skoro z umění národního. Rimskij-Korsakov složil k námětům ruským své symfonické básně »Antar,« »Sadko,« svoji »Zkazku« a své »Velikonoce«. A pohádku a pověst svého domova uvedl dále na scénu nejrozkošnějšími díly toho druhu, jaká kdy byla kompono-

vána. V českém divadle provedena z nich »Májová noc,« »Carská nevěsta« a kouzelná »Sněguročka.« Veliký úspěch měly poslední dobou na Rusi »Zkazka o caru Saltanu« a »O neviditelném městě Kitěži.«

Rimskij Korsakov byl především skladatelem programním, básníkem nádherné, pohádkové fantastické barvitosti. Podává náladu svých děl v neodolatelné suggestivní síle. A oslňuje nás kouzlem své orchestrální palety. Jeho nádherná orchestrace je při tom prostým výsledkem struktury jeho díla, velice jemné, vybroušené a vzdušné, zcela odlišné od hutného orchestrového slohu skladeb německých a zase od skleněné, lesknavé a barvité, ale chladné průhlednosti skladeb francouzských. Jest i v tom nejvlastnějším synem novoruské školy: s bohatým poetickým obsahem, dobře po rusku velmi svobodnou, ale též velmi krásnou formou vysloveným, slučuje vzácné umění dokonalé komposiční techniky.

Dílo jeho poslednější dobou dochází potěšitelného rozšíření a úspěchů. *K. Hoffmeister.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. července 1908.

Přípravný sjezd slovanský v Praze — Říšská rada. — Nespokojenost v českém lidu. — Projev dr. Bráfa. — Volby v Bulharsku. — Státní převrat v Persii. — Volba presidenta ve Spojených státech amerických.

Do Prahy dostavilo se dne 11. července přes osmdesát delegátů všech slovanských národů, aby se účastnili porad o příštím s j e z d u v š e s l o v a n s k é m. Přední representanti světa slovanského, politického i osvětového, byli ve velké zasedací síni Pražské radnice jmenem národa českého nadšeně uvítáni. Předseda ruské delegace Michail Vasiljevič Krasovskij uvedl v řeči své, proč právě Praha zvolena za sídlo přípravného sjezdu. »Právem shromáždili jsme se v tomto městě,« pravil, »neboť Praha jest a byla vždy ideovým střediskem Slovanstva, přední stráží Slovanstva. My pozdravujeme Prahu jako nositelku slovanské kultury, jako přední stráž slovanské civilisace, jako vůdčí hvězdu, ukazující cestu, po které musíme v budoucnosti kráčeti.«

Pořad jednání přípravného sjezdu upraven takto: 1. Všeslovanská výstava v Moskvě. 2. Povznesení turistiky v zemích slovanských. 3. Pořádání exkursí do zemí slovanských. 4. Rozšíření organisace sokolské na veškery země slovanské. 5. Založení všeslovanské banky. 6. Organisace svazů osvětových. 7. Zřízení stálého sboru delegátů národů slovanských a organisování slovanské žurnalistiky. 8. Pojednání o budoucím sjezdu slovanském.

Přípravný slovanský sjezd konal za týden čtyři schůze; o průběhu a výsledcích jeho podáme v Osvětě podrobnější zprávu v budoucím čísle.

Říšská rada pracovala i v uplynulém měsíci za praskrovné účasti poslanců a nevšímavosti všeho obecenstva i mimo ni. Jen jednotlivé události dovedly vzbuditi širší pozornost. Státní rozpočet přijat po dlouhých a unavujících řečech beze změny. V panské sněmovně stěžoval si dr. Mattuš trpce na neuspokojující vnitřní poměry našeho státního života a učinil k předsedovi ministerstva dotaz: »Jest c. k. vláda ochotna všemi prostředky, jež po ruce má, a se všemožným urychlením provesti stanovenou státními základními zákony rovnoprávnost zemských jazyků zvláště v zemi, kde česká a německá řeč po celá století vedle sebe platily jako jazyky zemské?« Baron Beck dosud neodpověděl. V poslanecké sněmovně navrhl německo-nacionální fanatik Wolf, aby v Praze zřízena byla vedle posavadní umělecké akademie utrakvistické pouze akademie německá, a pro tento návrh hlasovali i čeští poslanci dr. Masaryk a dr. Drtina, začež se jim dostává od voličstva projevů nelibosti. Němci začali hroziti obstrukcí a chystali se ji prováděti, ježto jim dosavadní činnost ministrů jejich nedostačuje. Ministr vyučování Marchet prohřešil se tím, že nařídil, aby propouštěcí zkoušky žáky a žákyněmi spolku Komenského v okresu Vídeňském byly konány na této škole členy učitelského sboru veřejné obecné školy české v Břeclavě za přítomnosti delegáta Vídeňské okresní školní rady. Dosud musely školní dítky ke zkouškám těm dojížděti do Břeclavy. Toto nařízení jest prý »nedohledným útokem na německý ráz města Vídně;« a křesťanští sociálové počali pod vedením dr. Luegra novou štvanici proti českému školství ve Vídni. Ministr Marchet snažil se usmířiti Němce opětným ujištěním, že českým školám v Dolních Rakousích nebude uděleno právo veřejnosti. Německý ministr krajan Prade zle si rozhněval své soukmenovce proto, že prý neháji dosti rázně německých požadavků. Ve všech větších městech zněmčeného území v Čechách konaly se schůze, na nichž vláda obviňována, »že nadržuje Čechům,« s důrazem opakovány známé, ničím neodůvodněné požadavky německé a protestováno proti snahám českým po zavedení a zaručení úplné rovnoprávnosti v celé zemi. Ministr Prade podal žádost za propuštěnou.

V českém lidu vzrůstá nespokojenost s nynějšími poměry. Akční výbor národní strany svobodomyslné vyslovil jednomyslně nespokojenost nad tím, jak vláda se chová k oprávněným požadavkům českým, a zmocnil své zástupce, aby bar. Beckovi s důrazem připomněli všecky stížnosti české. I dr. Kramář uznal v řeči, kterou měl ve voličské schůzi na Vinohradech ve prospěch kandidáta strany svobodomyslné pro volbu poslance do sněmu zemského, že nynější poměry jsou neudržitelny. Při volbě poslance do sněmu zemského za okresy Vinohradský a Žižkovský dalo voličstvo výmluvný výraz nespokojenosti své. První volba zůstala nerozhodnuta, ale opposiční kandidát dr. Choc obdržel nejvíce hlasů, při druhé volbě zvolen kandidát ten proti kandidátu strany svobodomyslné velkou většinou hlasů.

Valný sbor Národní rady české učinil toto osvědčení: »Zásada celistvosti a nedílnosti království českého, jakož i zásada rovného práva obou národních kmenů a zejmena požadavek plné a nezkrá-

cené platnosti českého jazyka jako jazyka státního v celé oblasti zemí koruny české jsou stěžejními body národního i politického programu českého. Valný sbor Národní rady české jako všenárodní shromáždění české odmítá proto s největší rozhodností veškery pokusy ať vlády, ať Němců, jež by směřovaly jakkoli k porušení těchto zásad. Proto tím více s rozhořčením odmítnouti musíme nynější pokus německé politiky po utvoření nějakého německého jazykového území, ať ve formě jakékoli, i pokládáme volání po zřízení samostatné provincie německé v Čechách za vlastizrádný útok na celistvost a nedílnost našeho království. Všecky strany české a kluby poslanecké v Národní radě české zastoupené žádá valný sbor důtklivě, aby s veškerou rozhodností hned předem postavily se proti každému takovému úmyslu a daly jasným spůsobem znáti každému, že už sama zmínka o něčem podobném znamená vypovědění boje nejostřejšího. Valný sbor národní rady české ukládá zároveň za povinnost všem vrstvám českého národa bez rozdílu stran, stavů, povolání i náboženství, aby v celém svém konání ať veřejném ať soukromém zařídily celé své jednání tak, aby veškera veřejnost domácí i zahraničná nabyla o tom nezvratného přesvědčení, že národ český nedopustí za žádnou cenu a za žádných podmínek, aby bylo sáhnuto na to, co jemu dějiny vytvořily, v čem byla jeho síla a v čem spočívá jeho budoucnost, to jest na nedílnost a celistvost státního celku zemí koruny české.«

Velice pozoruhodný, nynější poměry na vysokých školách českých výstižně charakterisující projev učinil dvorní rada prof. dr. Bráf. Odepřel přijmouti úřad rektora university a odůvodnil rozhodnutí své přípisem dosavadnímu rektoru p. prof. dr. Gollovi: »Úmysl nepřijmouti úřadu rektorského,« tak napsal, »chovám již déle. Utvrdil jsem se v něm zvláště na podzim r. 1905, když naše studentstvo — asi těchže směrů a stran, jejichž přívrženci v nedávných dnech z podnětu vzešlého na cizí universitě nerozpakovali se v zájmu domněle ohrožené akademické svobody znásilňovati soudruhy své, k práci ochotné, — tehdy samo strojilo hlučné výstupy na ulici, v posluchárně, v tisku i v shromážděních, provolávajíc hanbu a vyslovujíc opovržení akademickému učiteli, jenž se vzácnou hloubkou a ušlechtilou nepodjatostí přesvědčení svá si tvořil, takto utvořená neohroženě uznával a dílo veliké vědecké hodnoty nám zůstavil (dr. Bohuš Rieger). Byly to tenkráte více ještě než v nedávných dnech hrubé výbuchy, ale výbuchy ducha, který panuje ve značné části našeho vysokoškolského studentstva, již dlouho hýčkán jsa z jistých stran, kde by se mohlo očekávati více zralého úsudku. I tak stalo se zvykem, akademické hodnostáře a řídící sbory universitní až takměř poháněti na soud studentstva pro rozhodnutí neb činnost jejich, jednotlivé profesory i pro jejich přesvědčení vědecká, politická i jiná. Potupná osvědčení se usnášejí proti těm, kdož nejsou ochotni plouti s časovými proudy různých veřejných mínění, a zápal oprávců brodí se v podezřívání pohnutek. V kruzích akademického učitelstva, u nás jako jinde, zavládl obyčej patřiti na tyto zjevy s jistou dávkou shovívavého humoru, který staví do popředí svých úvah všecky poleh-

čující okolnosti, jež jdou na vrub tak řečeného mladistvého zanícení. Ale tato methoda již se počíná dožívati fiaska. Nelzeť již přehlednouti, že usnadňuje vnášení anarchie do universitního života a nebezpečí pro jeho kulturní úroveň. Nescházíť našemu akademickému životu svoboda, ale pořádek a duch mužné sebekázně, bez níž všecka akademická svoboda se stává neplodným heslem. To vše, jak ostatně přiznávám, samo v sobě by ještě nebylo dostatečným důvodem, abych se vyzouval z povinnosti, usilovati o očistu také v čelném místě akademickém a vzpíral se nésti svůj díl v nepříjemnostech, jež tento úkol přináší. Než, jsem povinen zcela si předložiti, jakých úspěchů bych právě já v tom směru se mohl nadíti. Jsemť ve věku, kdy názory jsou ustáleny, a moje jsou ode dávna ustáleny tak, že se na mnoze rozcházejí s těmi, jež panují u valné části studentstva, aspoň v té části, jež mívá vrch ve hlučných jeho hromadách, ba rozcházejí se i s přesvědčením jisté části akademického učitelstva. Jsem zejmena, byť nyní měrou skrovnější, také politicky činný a tím i časem zavázán veřejně osvědčiti názory své. Docela jistě bych byl naprosto nevděčný, protože nepoddajným živlem naproti jakémukoli ‚pohánění ku předu,‘ kteréž naproti profesorstvu studentstvu doporoučí nedávno vydané agitační heslo.«

Při volbách do sobrání bulharského zvoleno vládních (demokratických) kandidátů 173, opposičních toliko 30. Zajímava jest volební statistika vládou vydaná. Zvolení vládní kandidáti obdrželi 245.218 hlasů, propadlí vládní kandidáti 29.655 hl., celkem tedy 274.873 hl., kdežto zvolení opposiční kandidáti soustředili na sobě 77.636 hl., propadlí opposiční kandidáti 242.000 hl., celkem tedy hlasovalo pro opposici 315.988 voličů, o 45.125 více než pro kandidáty vládní. I opposiční listy tvrdí, že se volby konaly celkem správně.

V Persii provedl šach Mohamed-Ali ukrutným způsobem státní převrat. Rozehnal parlament, jenž se nechtěl jeho vůli podrobiti, dal hlavní město Teheran bombardovati a pleniti. Zmocniv se úplně města, rozkázal provesti hromadné zatýkání svých protivníků a dal jich velký počet popraviti. Také v provincii potlačil vzmáhající se hnutí opposiční tímže krutým způsobem. Prohlásil, že nehodlá zrušiti ústavu, ale že zvolí nový parlament na jiných základech utvořený.

V Spojených státech severoamerických počaly již přípravy k volbě presidenta, kteráž se bude konati v lednu příštího roku. Obě velké strany, republikánská a demokratická, jmenovaly již své kandidáty, ona dosavadního ministra vojenství Tafta, tato senátora Bryana. *Adolf Srb.*

Oprava. V 7. čísle letošní Osvěty na str. 644. řád. 10. a 9. zdola má státi: »*Věnováno světlé paměti Ferdinanda Dobrotivého, krále českého posléze korunovaného*« — místo: »posléze *zesnulého*.«

R. 1908. Čís. 9.

OSVĚTA

Přípravný sjezd slovanský v Praze.

Bratři k sobě spěchají lásky ve objetí:
Polák, Čech a s Bulharem Rusín, brat od Sávy;
Od Volhy tu není brat — ještěť nepovstává,
Než na hody svobody v krátce též přiletí,
A pak budou hodovat všecky děti Slávy.

Malić v pozdravu slovanskému sjezdu 1908.

Šedesát roků uplynulo od památného prvního sjezdu slovanského, jenž se v bouřlivém r. 1848 konal v Praze. Frankfurtský parlament, jehož cílem tehdy bylo netoliko sjednocení všeho národa německého a zřízení říše obsahující všecky země spolku německého, a jenž vzbudil všeobecný odpor českého národa, byl jedním z hlavních podnětů k myšlence, svolati poradu všech Slovanů k hájení důležitostí jejich proti rozpínavosti německé. Neméně působily k sesílení myšlenky té útisky, jež snášeti bylo Slovanům rakouským od Němců i Maďarů. V dubnu r. 1848 se Slovák Ludevít Štúr přimlouval v Pešti, aby se uspořádalo shromáždění Slovanů, a v touž dobu usnesl se Národní výbor Poznaňský, aby Čechové byli vyzváni k svolání takového sjezdu. I Jihoslované vyslovili se pro tu myšlenku; Ivan Kukuljević navrhoval, aby se v Praze sešel sněm slovanský, na němž by vedle »vyslanců Slovanů ruských, polských, srbských, černohorských, bulharských, bosenských zastoupeni byli i Slované z Prus, Saska a ovšem ze všech krajin rakouského císařství.« Ježto myšlenka vznikla na několika místech skoro současně, nemohlo býti pochybnosti, že je sjezd nutností, a dne 5. května r. 1848 sdělily Národní Noviny veřejnosti, že sjezd bude dne 31. května v Praze zahájen. Havlíček prohlašoval sjezd za ukončení nesvárů mezi jednotlivými národy slovanskými. Soudil, že Slované jen spojenými silami mohou odolati návalům cizinstva a »nezřízeného panovnictví,« že rakouští Slované v sjezdu mají prostředek, aby společně strhali hráze, které špatná politika mezi Slovany nastavěla, že musí Slovanům v Rakousku dopomoci k tomu postavení, jehož si dle práva zasluhují.

Do Prahy zavítalo 30 Poláků, 24 Jihoslovanů, počet asi 150 účastníků doplnili Slováci a Čechové z Čech, Moravy a Slezska. Z Rusů přítomen byl jediný, a sice Bakunin. Prvním výsledkem sjezdu byl manifest k národům evropským, jenž dne 12. června přijat. »Zavrhujeme« — pravilo se v něm — »a v ošklivosti máme každé panství pouhé síly, stavící se zákonům v bok; zavrhujeme všecka privilegia i nadpráví, jakož i všecky politické rozdíly stavův; žádáme bez výjimky rovnost před zákonem i stejnou míru práv a povinností pro každého; kdežkoli mezi miliony i jeden porobek se rodí, tamť ještě pravé svobody neznají.«

Manifest byl jediným výsledkem sjezdu, ostatní úkoly nedospěly k svému konci. Ještě před vypuknutím bouří svatodušních vydal velitel národní stráže kníže Lobkovic rozkaz, aby Poláci, Charvátě a Srbové ihned Prahu opustili. Po přemožení bouří bylo v Květech dne 28. června oznámeno, že výslovnou vůlí odcházejících byl sjezd na neurčitý čas odročen, aby za příznivější doby bylo dokonáno, co na prvním sjezdu dokonati bylo nemožné.

Šedesát roků uplynulo od sjezdu toho. Myšlenka, aby se opakoval, pak již nevznikla. Až konečně roku letošního vyšel ze středu slovanských poslanců na Vídeňské říšské radě návrh, aby se učinil pokus, zda by nebylo možno konati sjezd všeslovanský. Myšlenka nalezla v slovanských zemích ohlasu, i stalo se dohodnutí v ten smysl, že sjezd se nemá zabývati otázkami politickými, nýbrž jedině tím, co všechny slovanské národy spojuje, hlavně otázkami osvětovými. Na předchozí poradě v Petrohradě usneseno, že se v Praze mají konati přípravné schůze k sjezdu. Dne 12. července shromáždili se v Praze zástupcové téměř všech větví slovanských. Nesúčastnili se Slované pod žezlem pruským žijící a Slované pod jařmem maďarským úpějící. Ovšem jen z příčin politických, obávajíce se právem nových útisků národnosti své pro účastenství na sjezdu. Přinášeli však sjezdu nejvřelejší sympathie vstříc a porady jeho provázeli s nejživější účastí. Nepřišli do Prahy také Rusíni. Jich nepřátelství s Poláky jim brániti nemělo, ježto účelem sjezdu bylo též vzájemné sblížení národů slovanských. Rusínský poslanec Kolessa vysvětloval neúčast svého národa v »Samostatnosti« takto: »Pokládám sjezd zástupců národů slovanských, blízkých sobě i kulturou i zeměpisnou polohou i jazykem, za věc užitečnou. Za prvou úlohu takového sjezdu pokládal bych vyrovnání konfliktův a protiv v lůně slovanských národů samotných; dlužno tudíž mně si stěžovati, že v tu chvíli, kdy mezi hlavní účely toho sjezdu, když ne officielně přece jen fakticky položena jest otázka vyrovnání sporu rusko-polského, druhá taková palčivá bolest na těle slovanském, otázka konfliktu mezi národností rusínskou a vládnoucími sférami jednak národa ruského, jednak i národa polského odstraněna úplně z programu sjezdového. Tím ztratil sjezd pro nás Rusíny svůj základní význam.«

Účastníky letošního sjezdu byli: Rusové: Michajl Vasiljevič Krasovskij, člen státní rady; hrabě Vladimír Aleksějevič Bobrinskij, člen dumy; Nikolaj Nikolajevič Lvov, člen dumy; Alexandr Stěpanovič Gižickij, člen dumy; Vasilij Aleksějevič Maklakov, člen dumy; Ivan Pofirjevič Filevič, prof. universitní; Jestafij Michajlevič Dementjev; Vsevolod Pavlovič Svatkovskij, spisovatel; Grigorij Visarionovič Komarov, spisovatel; Nikolaj Dimitrijevič Bajdak, inženýr; Vladimír Michajlovič Volodimirov, generál a člen dumy; Vasilij Nikolajevič Korabljev, sekretář slov. dobročinného komitétu v Petrohradě; J. Ozerov, univ. profesor; V. Francev, univ. profesor; Ivan Dimitrijevič Sytin, nakladatel; Bechtěrev, univ. profesor; Ivan Semenovič Kljužev, člen dumy; Dimitrij Nikolajevič Vergun, žurnalista; Ivan Aleksandrovič Sobolev; Feodor Jakovljevič Gej; Aleksandr Aleksandrovič Stachovič; Doppelmayer.

Poláci: Zikmund Balicki, žurnalista; Michal Chyliński, žurnalista; Roman Dmowski, člen dumy; dr. Adam Doboszýński, bývalý říšský poslanec; dr. Stanislav Grabski, univ. docent; dr. Marian Zdziechowski, univ. profesor; Josef Swierzyński, Jindřich Konic, advokát; Václav Lypacewicz, advokát; Josef Montwill, člen dumy; hrabě Jan Olizar, člen petrohradské říšské rady; dr. Ludvík Rydygier, dvorní rada a universitní profesor; hr. J. Potocki; Jan Stecki; Ludvík Straszewicz, žurnalista; dr. Michal Grek, advokát; Kazimierz Puffke, žurnalista; Marian Seyda, žurnalista; dr. Hlibowicki, poslanec; Vladimír Dudykievič; Vasil Davydčak; dr. Ivan Hriněwicki; dr. Roman Gerovski.

Bulhaři: S. Bobčev, dr. Kalinkov, Luckanov.

Slovinci: Ivan Hribar, Andrej Gabrščček, dr. Bogumil Vošnjak, dr. Ot. Rybař.

Charváté a Srbové: dr. Tresić-Pavičić, Ljuba Babić-Gjalski, dr. Boža Vinković, dr. Ivan Lorković, Dušan Popović, Štěpán Radić, státní rada Geršić, dr. Mil. Pavlović, Milorad Dražković, dr. Kosta Kumanudi, dr. Dušan Baljak.

Čechové: dr. K. Kramář, dr. K. Groš, dr. Jar. Čelakovský, dr. H. Bulín, dr. Vrat. Černý, Jos. Dürich, dr. Jar. Hlava, A. Kalina, V. Klofáč, J. Kuffner, dr. K. Mattuš, dr. J. Polívka, dr. J. Preiss, bar. K. Rollsberg, dr. J. Scheiner, J. Šrámek, T. Šillinger, Ant. Zázvorka, Fr. Staněk, dr. T. G. Masaryk.

S nadšením a láskou v pravdě bratrskou uvítala královská Praha vzácné a drahé hosti. Obyvatelstvo projevovalo radostné porozumění s velkou myšlenkou, kteráž hosti do hlavního města království českého přiváděla. Česká, slovanská Praha vítala s jásotem muže ze všech zemí slovanských, jež spojily nejideálnější snahy k velikému dílu.

Po hlučném a srdečném pozdravení hostí následovalo officiální uvítání na Pražské Staroměstské radnici neméně nadšené a srdečné.

V zasedací síni Staroměstské radnice shromáždili se v pondělí dne 13. července účastníci sjezdu a přečetní hosté. Ke dva-

nácté hodině polední vešli členové presidia městské rady, a primátor dr. Groš proslovil uvítací řeč. Pravil, že z účastenství všeho Slovanstva zkvétá naděje, že přece jednou dojde k svornému mohutnému postupu všeho Slovanstva, a že stane se tak na základě rozvoje kulturního i hospodářského, že stane se tak na základě rovného práva všech slovanských národů a za vůdčích ideí svobody a pokroku. Pak vítal účastníky sjezdu dr. Kramář česky, slovinsky, srbsko-charvátsky, bulharsky, polsky a rusky. Pozdravuje zástupce jednotlivých národů slovanských počal řeč svou slovy: »Pevně věřím, že náš sjezd vykoná veliké dílo, podaříli se mu v srdci všeho Slovanstva posíliti vědomí, že jen svobodou, rovností všech národů slovanských a bratrskou solidárností my Slované vyplníme veliké své poslání v historii lidstva: my neseme světu mír a lásku, my nechceme káceti trůny, rozbíjeti státy a říše, nikoli, my chceme jen cítiti s jedním velkým celkem spjatým společnými kulturními zájmy, abychom rozděleni, znesvorněni neklesali jeden po druhém pod nátiskem přemocně organisované a plánoměrné expanse kulturní a hospodářské. Toto vědomí, že je v zájmu nás všech podati si ruce k společné práci kulturní i hospodářské, nás svedlo a železná nutnost společného nebezpečí nás přinutí, abychom se již nerozcházeli, nýbrž abychom všemi silami pracovali k upevnění bratrství a solidárnosti svobodných, sobě rovných národů slovanských.«

Pak promluvil předseda ruské delegace Michajl Vasiljevič Krasovskij. Pravil, že se účast ruských delegátů vykládala z mnohých stran jako nebezpečí pro sjezd. »Všecky ty obavy — pokračoval — byly bezdůvodné, neboť Rusko nedá se strhnouti nikým proti druhým národům, ono přeje svobodu, pokrok a rozvoj všem Slovanům. Mohu vás ubezpečiti, že ruské snahy se neliší od snah jiných národů slovanských; čeho přejeme sobě, přejeme i jiným. V Rusku děje se nyní velký převrat. Představitelé Ruska měli snad mimovolně silou tradice o vychování jiné nazírání než generace mladší, ale očekávám od naší mládeže, že ona vám objasní, co my jsme vám nedovedli říci.« Člen ruské dumy Vasilij Aleksějevič Maklakov vyslovil potěšení, že první vůdčí ideou, která ovládala obnovené Rusko, prvým slovem, které vyslovilo neofficiální Rusko a prvý hlas Ruska, které nyní právo slova obdrželo, v němž se vyjádřily ne jednotlivé stavy, nýbrž kterým instinktivně národní Rusko promluvilo, bylo obrození myšlenky všeslovanské vzájemnosti. »Když mluvíme o všeslovanské vzájemnosti — pravil na konec — vycházíme z toho sta noviska, že bez svobody a rovnosti nemůže býti bratrství slovan ských národů. A nyní, když jsme s těmito myšlenkami sem přišli, vidíme, jak jest to prostá myšlenka, že jest to cit, který nelze vyčísti z knih, nám bylo jen třeba přijíti sem a viděti ty různé slovanské větve, od kterých nás sice historické a jiné důvody oddělují, a pochopili jsme, že tato vzájemnost jest nutná. Tato idea jest nejen přirozená, jest to idea tvůrčí, my pocho-

pujeme, co máme dělati, pochopujeme, že jest nutno, aby naše spory umlkly. Jestliže jsme při rozdělenosti slovanských národů mohli učiniti to, co jsme učinili, mám za to, že při společném postupu docílíme více a že tento sjezd bude státi na prvém místě v kulturní historii lidstva, že zde v Praze klademe první kámen pro velkou budoucnost. Jsem tomu povděčen, že mně s mými ruskými přáteli popřál osud posloužiti zde velké myšlence slovanské.«

Předseda Polského Kola v ruské dumě Roman Dmowski ubezpečoval, že Poláci, ať jest národní položení jejich jakékoli, od slovanské myšlenky neustoupí a že jí budou vždy hájiti. Pak pojednávaje o rusko-polském sporu pravil: »Ano, tento spor jest a působí velké škody, leč můžete býti ujištěni, že v nazírání svém na myšlenku slovanskou jsme pevní bez ohledu na spor ten, neboť názor náš prýští z plného přesvědčení o vážnosti a důležitosti této myšlenky nejen pro nás, nýbrž pro všecky slovanské národy. Žijeme dnes již v dobách, kdy jsme vstoupili na půdu veřejné práce s představiteli ruského národa, mezi nimiž se nalézají mužové, kteří nám rozumějí a kteří jsou ochotni nazírati na spor rusko-polský jako na záležitost dotýkající se stejně zájmů národa polského i ruského. A já pevně doufám, že takových mužů bude v národě ruském čím dále tím více a že tím spíše dojde k rozřešení této otázky. Postavení národa našeho jest dojista trudné. V jednom státě, v němž právě dlíme, nabyl národ náš silných i širokých podkladů svého kulturního i hospodářského rozvoje. Ve státě sousedním musí národ náš asi ještě delší dobu čekati, než se jeho tužby splní. Zmíním se ještě o třetím sídle našem, které spočívá pod pruským žezlem. Buďte ujištěni, že nechť poměry tamější potrvají jakkoli dlouho, naše situace přece se zlepší a že nabudemeli času k rozvinutí svých sil, i Poláci budou míti tolik síly a vytrvalosti, aby pracovali a bojovali pro svou věc, kterou pokládají také za záležitost slovanskou.«

Srbský delegát státní rada Geršić kladl důraz na to, aby se Slované poznali a vyslovil naději, že sjezd bude jitřenkou nové historie Slovanstva. Litoval, že nám schází důslednost, že nám schází to, čemu Francouzi říkají ésprit de suite. Jest třeba, abychom se rázně chopili daného podnětu a krásnou myšlenku slovanské solidarity uskutečnili a neochvějně kráčeli za vytknutým cílem.

Bulharský delegát Bobčev přinesl srdečný pozdrav těm velkým ideám, které zástupce slovanských národů v Praze shromáždily. Pravil, že bulharský národ děkuje těmto ideám za velmi mnoho, ano za svou politickou existenci; Slovanská myšlenka pronikla dnes celé Bulharsko.

Charvátský delegát dr. Tresić-Pavičić promluvil nejprve o srbsko-charvátském sporu. Pravil: »Srbové a Charváté nežili jako bratři, nýbrž jako odpůrci. Rány, které jsme dostávali od našich nepřátel, ochladily nám hlavy. Koukol jest však stále mezi

námi. Povím vám anekdotu. Srb a Slovák jeli spolu ve vlaku a došlo mezi nimi k sporu, jeli Bosna srbská nebo charvátská, bylli Preradovič Srb či Charvát. Dostali se do ostré půtky. Přišel průvodčí a chtěl oba z vlaku vyvesti. Tu volal Charvát: ‚Bratře Srbe, pomoz!' a Srb: ‚Bratře Charváte, pomoz!' a pak spojivše se, vytlačili průvodčího z vozu. A není to pouhá anekdota. Tuto anekdotu měli jsme ve skutečnosti, když r. 1848 srbský patriarcha položil zlatý kříž na oltář svobody Charvátů a generál Stratimirovič hájil svobodu Charvátů i Srbů. Dříve přeli jsme se o to, čí jest jazyk, zda Charvátů či Srbů. Dnes se již o to nepřeme. Dnes jest jazyk náš i srbským i charvátským. My jsme přišli k sobě a vystřízlivěli jsme ze vzájemného nepřátelství.« Obrácen k obrazu Brožíkovu, představujícímu mistra Jana Husa před koncilem Kostnickým, pravil řečník: »Hle, obraz Slovanství, mučedníka idee slovanské. To není jen Čech, nýbrž i Slovan. Klada ruku na srdce praví: ‚Věc má jest čista, věc naše jest čista.' Právě tak řekl Strossmayer, když gratuloval Rusům k 900letému obrácení na křesťanskou víru: Mé svědomí jest čisto! I my netoužíme po cizím. Doporučuji vám jedno: mír a láska budiž mezi námi.«

Řadu projevů skončil slovinský delegát Ivan Hribar, jenž jazykem českým, slovinským, polským a ruským vyzýval ku plodné práci ve všelikých oborech.

V úterý dne 14. července konala se první schůze pracovní. Zvoleno nejprve předsednictvo. Předsedou zvolen dr. Kramář, místopředsedy zástupcové jednotlivých národů, a sice za Rusy Krasovskij, za Poláky Chyliński, za Slovince Hribar, za Charváty Babić-Gjalski, za Srby Gusić, za Bulhary Bobčev. Tajemníky zvoleni: českým a zároveň generálním dr. Vrat. Černý, ruským Svatkovskij, polským hr. J. Potocki, slovinským dr. Vošnjak, charvátským dr. Lorković, srbským dr. Baljak, bulharským dr. Kalinkov.

Prvním předmětem jednání byla porada o všeslovanské výstavě v Moskvě. Referent dr. J. Preiss podal historický vývoj otázky té a kroků dosud podniknutých. Dle názoru jeho má všeslovanská výstava býti důstojnou representací práce a stavu slovanských národů. Má zobraziti vývoj a poměry každého slovanského národa, má poskytnouti plný a pravdivý obraz jeho síly a vyspělosti. Výstava každého slovanského národa má zahrnovati následující obory: 1. Umění. 2. Národopis. 3. Literaturu. 4. Průmysl umělecký. 5. Ostatní průmysl. 6. Zemědělství. 7. Sociální správu. 8. Kulturní snahy (školství, vědecké ústavy, spolky, divadla, politické záležitosti, ženské hnutí). 9. Historii a archeologii. 10. Inženýrství a architekturu. 11. Peněžnictví a obchod. Poněvadž předsednictví rozhodlo, že debata o jednotlivých referátech nemá bezprostředně po nich následovati, aby delegace mohly po případě o nich odděleně rokovati, odložena debata na příští den.

Pak podával dr. Černý referát o slovanské turistice, i navrhoval turistickou organisaci, jejímž pevným podkladem byla by

turistická sdružení a spolky již pracující. Dokázav prospěchy slovanské věci ze založení turistického svazu plynoucí učinil návrh: »Slavný sjezde, račiž upravení slovanské turistiky a založení slovanského turistického svazu prohlásiti za jednu z nutných zařízení slovanské vzájemnosti a neodkladné provedení myšlenky této vznésti na společné působení nyní již působících turistických organisací; a žádá se Klub českých turistů, aby činnost ve směru tom již zahájenou vedl až do utvoření svazu.«

Dne 15. července přikročeno k rokování o slovanské výstavě. Ruský zástupce prof. Ozerov uvedl, že výstava musí býti pro Slovany hospodářským sebepoznáním a že musí býti velkým podnikem ve znamení demokratismu. Navrhl, aby termín výstavy byl r. 1911, ale ne pozdější až r. 1915. Polský zástupce redaktor Straszewicz z Varšavy prohlásil, že Poláci jsou ochotni výstavního podniku se súčastniti, a to tím spíše, ježto pokládají výstavu za první podmínku společného sblížení a poznání. Bulharský delegát prof. Bobčev uznal důležitost výstavy, ale uvedl, že první její podmínkou jest shoda rusko-polská. V další debatě litoval polský delegát dr. Grek, že Rusíni nejsou na sjezdě zastoupeni. Pravil: »Budiž mi dovoleno prohlásiti, že my Poláci v Rakousku pokládáme rusínský národ za rovnoprávný národ a že mu na poli kulturním, národním a hospodářském žádných překážek nečiníme a činiti nechceme. Pokládám za záhodno, vytknouti toto naše stanovisko právě v této chvíli, i litujeme, že není tu strany oné, že jí není na sjezdu, který má za účel právě na podkladu rovnosti zjednati vzájemné dorozumění. Přes tragedii Lvovskou prohlašuji, že Poláci jsou ochotni nastoupiti cestu dohody s rusínským národem.« — Haličsko-ruský delegát dr. Dudykievič prohlásil: »My jsme všichni přišli sem v tom vědomí, že vůdčí myšlenka našeho sjezdu může býti uskutečněna jen vzájemným zapomenutím, odpuštěním a obětmi. Proto s radostí přijímám na vědomí projev dr. Greka nesoucí se k zástupcům Červené Rusi, kteří zde jsou přítomni, i k těm, kteří přítomni nejsou, a beru s potěšením na vědomí, že se Poláci nechtějí vměšovati do vnitřních záležitostí mezi našimi stranami. My ničeho jiného nechceme. Děkuji mu za to z plné duše, protože jsem přesvědčen, že sledování jeho principu poslouží netoliko přirozenému rozvoji ruského národa jak v Rakousku, tak v Rusku, ale přivodí též sblížení tak velkých bratrských národů, ruského a polského.« — Ruský delegát Krasovskij pravil: »Ruští delegáti vyslechli s uspokojením slova delegace polské o tom, že Poláci jsou ochotni pracovati s námi k sjednocení Slovanstva, k němuž nás vésti má slovanská výstava. Bylo jimi ovšem řečeno, že poměry, v nichž polský národ nyní žije, neposkytují jim plné možnosti, súčastniti se dokonale velkého díla toho a ukázati, čím by býti chtěli a čím by býti mohli. V tom ohledu mohu prohlásiti, že my všichni upřímně si přejeme, aby překážky, které se snad dosud kladou rozvoji polského ducha a polské kultury, rozvoji duševnímu i hospodářskému, co možná nejdříve byly odstraněny, a věříme také,

že dokončená v Rusku proměna poměrů jest zárukou toho, že dřívější nedorozumění nebudou se opakovati při světle národního svědomí (dumy). Prosím, aby Poláci uvážili, že i ruskému národu až do nedávna byly kladeny rovněž překážky, tak že ani my jsme nemohli býti tím, čím jsme chtěli. Myslím však, že výstava slovanská nesmí býti jen projevem národní hrdosti; my nesmíme se na výstavě jen chlubiti, naopak, my musíme otevřeně ukázati, co u nás jest, ale také, co u nás není. Tím objeví se naše nedostatky, a to povede k tomu, že budeme moci líp se snažiti o jejich odstranění.« Na slova ta s bouřlivou pochvalou přijatá odvětil polský delegát Roman Dmowski, že Poláci budou hlasovati pro návrh, aby se výstava r. 1911 neb nejdéle r. 1915 pořádala a že vše učiní na prospěch a zdar její.

Návrh přijat pak jednohlasně a s nadšením. Na to schválen návrh V. Černého o organisaci slovanské turistiky s některými doplňky.

Prof. dr. Jar. Čelakovský referoval pak o založení svazu pro osvětové spolky ve Slovanstvu, a navrhl tuto resoluci: »Sjezd prohlašuje osvětovou činnost mezi národy slovanskými za nejpřednější úkol všech osvícených mužů a žen slovanských a vybízí k organisování této činnosti v jednotlivých národech slovanských po způsobu českého svazu osvětového. Organisacím těm připadniž pak důležitý úkol jednak udržovati vzájemné styky, jednak napomáhati součinnosti mezi pracovníky slovanskými na poli národní osvěty pomocí společných sjezdů atd., a přispívati k šíření známostí jazyků a literatur slovanských, jakož i pěstiti myšlenku vzájemnosti slovanské.«

Prof. dr. Hlava jmenem českého lékařského komitétu při svazu lékařů slovanských odůvodnil a podal tento návrh resoluční: 1. Svaz lékařů slovanských budiž pojat do řady osvětových svazů slovanských, a také svaz slovanských přírodníků a svaz žurnalistů lékařských, které budou zřízeny; 2. delegace jednotlivých národů slovanských podporujtež účinně národní odbory svazu lékařů slovanských; 3. delegace slovanské podejte pomocnou ruku, aby se mohly pořádati sjezdy lékařů a přírodníků; 4. delegace slovanské poskytněte pomoc při zakládání Revue médicale slave, která by obsahovala referáty a bibliografii všech slovanských řečí v některé z řečí světových.

V téže schůzi referoval ještě dr. Scheiner o organisaci slovanského Sokolstva. Promluviv o vývoji jeho končil: »Není správno uváděti jen známé výroky o tom, že budoucnost náleží Slovanstvu a s rukama v klíně očekávati, že ta budoucnost přijde sama. Svoboda nechodí sama k národům slabým a sešlým, k svobodě musí se každý národ dopracovati vlastní hodnotou svojí. Čím tvrdší a těžší bude práce ta, čím krutější budou zápasy, jež bude nám o volnost naši podstupovati, tím více bude se žádati tuhosti a zdravosti všeho plemenného organismu a života našeho. Čím zjevnější jsou vlivy moderního života, moderních choutek a pudů, moderních požitků a výstředností, tím dbalejší

musí býti snaha Slovanstva po harmonickém kultu bytosti lidské nejen u jedince, ale i u celých národů, chtějíli uplatniti svoji národní osobitou existenci. Toť úkolem Slovanstva, a proto žádám Vás, abyste oceňujíce náležitě význam jeho dospěli k usnesení, že se uznává nezbytná potřeba toho, aby věnována byla zvýšená pozornost a péče zdravé tělesné výchově mládeže, aby za tím účelem byly zakládány jednoty sokolské ve všech zemích slovanských a snaha jich, pokud úkol naznačený plní, byla všemi činiteli účinně podporována.«

Pak jednáno o slovanské bance. Referent dr. Preiss dovodil potřebu a význam její. Navrhl společně s druhým referentem v této příčině Hribarem, aby zvolen byl přípravný komitét sestávající z delegátů jednotlivých národů. Návrh přijat.

Konečně podával referát vynikající zástupce ruské vědy prof. Bechtěrev o úkolech organisace slovanské práce vědecké, i navrhl: 1. Zřízení všeslovanských vědeckých sjezdů, které by byly ve všech slovanských zemích pořádány. 2. Organisaci studia slovanské mládeže na jiných slovanských universitách. 3. Vzájemnou výměnu vědeckých prací mezi slovanskými vědeckými institucemi. 4. Zřízení všeslovanských vědeckých orgánů, všeobecných i speciálních. Články buďtež uveřejňovány ve všech slovanských nářečích. 5. Pořádání všeslovanského vědeckého sjezdu vědeckých pracovníků jednotlivých zemí. Vzorem by byl již projektovaný sjezd lékařů a přírodozpytců slovanských. Nejvhodnějším místem jest Petrohrad. Sjednocení myšlenky slovanské vykoná velkou službu nejen Slovanstvu, ale i celému lidstvu. Řečník končil: »Budeme žíti pod praporem společné slovanské práce vědecké, který vysoko zvedáme ve prospěch všeho člověčenstva. Naší vůdčí hvězdou není úzkoprsý nacionalismus, nýbrž vědomí důstojnosti slovanské vědy nesoucí pokoj a blahobyt národům!«

Dne 17. července rokováno o včerejších návrzích a resolucích. Jednáno o otázce organisace slovanské žurnalistiky. Referent dr. Kramář pokládal za nutno, aby, hledě k značnému počtu různých návrhů v té příčině podaných, zvolen byl užší komitét, který má sestávati z 2 Rusů, 2 Poláků, 1 Čecha, 1 Srba, Bulhara, Charváta a Slovince. Dále má komitét o to pečovati, aby se v každém význačném středu slovanském utvořil zvláštní spolek slovanské vzájemnosti, a nebyl podřízen ústředím pro slovanskou akci v každé zemi. Na důvěrné schůzi usneseno, že nutno zříditi telegrafickou kancelář k správnému informování slovanské žurnalistiky a celého světa o slovanských událostech. Dále jednalo se o organisaci slovanského knihkupectví a navrženo, aby v zájmu kulturního sblížení slovanských národů a z důvodů merkantilních i geografického položení zřízena byla v náhradu za západoevropský knihový trh v Lipsku jednotná organisace slovanského knihkupectví s ústředím v Praze. Provedení organisace té má býti svěřeno »Spolku českých knihkupců a nakladatelů v Praze.«

Dne 17. července přijat návrh dr. Scheinera týkající se všeslovanské organisace Sokolské, jakož i návrhy o organisaci kniho-

vého trhu všech větví slovanských. Pak přikročeno k debatě o návrhu, jejž v schůzi předešlé učinil dr. Kramář, aby zvolen byl zvláštní komitét, jenž má vésti všechny další přípravy k slovanskému sjezdu. S návrhem projevil úplný souhlas ruský delegát Krasovskij a připojil, že po náhledu Rusů má býti sídlem komitétu toho Praha. Návrhy ty přijaty a komitét zvolen. Posléze referoval dr. Preiss ještě o schůzi komise výstavní, jež se usnesla, aby právě zvolený komitét byl základem pro generální výstavní výbor všeslovanské výstavy v Moskvě. V tomto výstavním výboru má zasedati 14 Rusů, 8 Poláků, 8 Čechů (společně se Slováky a lužickými Srby), 4 Srbové, 2 Slovinci, 3 Charváté a 3 Bulhaři. Návrh přijat a zároveň usneseno, že tento výstavní výbor sejde se již 15. prosince tohoto roku ve Varšavě.

Tím přípravný sjezd vyčerpal svůj program.

V sobotu dne 18. července konáno slavnostní ukončení jeho. Předseda dr. Kramář přečetl po zahájení schůze tento telegram starosty města Moskvy Gučkova: »Starobylá Praha, hlavní město slavného českého národa, pohostinsky chová ve svých zdech zástupce rozdvojených, však bratrsky a upřímně navzájem s sebou smýšlejících slovanských národů nezapomínajících na společný svůj původ a uznávajících nevyhnutelnost těsného sblížení na půdě společné, jim ovšem drahé kultury. Starobylá slovanská Moskva, které ve všech dobách osudy slovanských národů tak blízce se dotýkaly, posílá rodné Praze svůj nejsrdečnější pozdrav i nejvřelejší blahopřání. Budiž počátek Prahou učiněný základem pevného bratrského sblížení všech slovanských národův a dostižení jejich kulturních snah.«

Na důkaz toho, že při poradách v Praze nejde o dílo efemérní, nýbrž o vážnou práci, navrhl dr. Kramář, aby pořádány byly další porady slovanské, a sice první příštího jara v Petrohradě. Návrh přijat jednomyslně. Ruský zástupce Korabljev doporučil, aby příštího roku uspořádán byl sjezd slovanských učencův a publicistů v Petrohradě, aby byla vydána o Slovanech v ruském jazyku brošura a též stenografický protokol sjezdu. Návrh přikázán výkonnému výboru.

Pak promluvil dr. Kramář závěrečnou řeč. Pravil, že všichni účastníci opouštějí sjezd s myslí opravdu spokojenou, radostnou, a se srdcem plným nadějí v budoucnost. Poděkovav všem za projevený opravdu bratrský cit slovanský, zakončil řeč svou: »Dejž Bůh, aby to, co jsme zde vykonali, bylo skutečně historické, aby se od tohoto sjezdu počínala nová historie Slovanstva, aby se konečně počínala historie opravdového bratrství a opravdové lásky, aby se počínala ta historie slovanská, kde celé Slovanstvo pozná, že není jiné cesty k jeho velké budoucnosti a k tomu velikému historickému místu, které ono zaujímati má, kdež každému slovanskému národu bude přiznáno plné právo na svobodný rozvoj národní, kulturní i hospodářský.«

Za ruskou delegaci promluvil del. Krasovskij. Prohlásiv, že přípravný sjezd uznal plodotvornost ideje slovanské, že uznal, že

v ní jest spása Slovanstva, a že k jejímu dostižení musejí odstraněny býti všecky překážky, navrhl následující resoluci: »Přípravný sjezd slovanských delegátů uznává, že idea slovanského sblížení jest života schopna a prohlašuje, že vše, co jest nevyhnutelné k odstranění nedorozumění mezi slovanskými národy, může býti dosaženo jen všeobecně uznaným a provedeným principem rovnoprávnosti a svobodného rozvoje národního a kulturního života každého národa.«

Jmenem delegace polské vyslovil delegát Dmowski potěšení, že sjezd měl průběh tak zdárný. Souhlasil vřele s resolucí ruského delegáta, ježto znamená pokrok ke sblížení národa ruského s polským. Řeč svou zakončil slovy: »Mám za to, že celý duch našich porad měl by směřovati k tomu, by ti, kteří na tomto sjezdu byli a kteří budou účastníky porad příštích, vytkli sobě povinnost, na jedné straně nasaditi vše, aby práce všech národů slovanských na společném základě se sjednotila, na druhé straně pak přičiniti se, aby zahájena byla práce i tam, kde jí ještě není. Pod tímto heslem se rozcházíme a pod tímto heslem budeme my Poláci svorně pracovati na společném díle dále.« Na to přijata ruská resoluce jednomyslně.

Jmenem Srbů prohlásil státní rada Geršić, že jižní Slované odejdou z tohoto sjezdu s povznesenou myslí, se srdcem plným radosti, že slovanská vzájemnost není již pouhou frásí, nýbrž že se v tomto reálním věku stane reálním faktem.

Bulharský delegát Bobčev pravil, budemeli ve skutečnosti proniknuti týmž přesvědčením a týmiž ideami, které se v tomto týdnu vyslovily, bude dvacáté století moci býti nazváno stoletím Slovanstva, Slovanstva nebořícího, nýbrž tvořícího, stoletím pravdy, svobody, slovanského míru a pořádku. Charvátský zástupce Babić-Gjalski vyslovil se, že vida dnešní výsledky Pražských porad a zejmena dohodu rusko-polskou, nepokládá slovanskou vzájemnost již za utopii, ale věří, že musí zvítěziti.

Jmenem Slovinců děkoval del. Gabrščěk českému národu, že svými buditeli se stýkal s jihoslovanskými spisovateli a básníky a že hrdě svým Sokolstvem byl Slovincům vzor. Haličskoruský zástupce Dudykievič promluvil nadšeně o velkém díle sblížení rusko-polského a děkoval Čechům za jich prostřednictví.

Předseda dr. Kramář oznámil, že věnovala delegace ruská 2000 k. a delegace polská 1650 k. na vydání knih, které by šířily známost o slovanské vzájemnosti. Pak přikročil k zakončení sjezdu a pravil: »Nyní do práce, do usilovné a stálé práce, krok za krokem! To jest naše nejvážnější a nejpádnější povinnost, a já vám mohu jmenem českého komitétu slíbiti, že my budeme pracovati usilovně a neustále.«

Za obecného nadšení rozcházeli se účastníci sjezdu.

* * *

Opustivše Prahu vyjeli sobě mnozí účastníci sjezdu na český jih, kde se jim, zvláště v Táboře a v Písku, dostalo uvítání rovněž tak srdečného jako v Praze. Při odjezdu svém loučili se významnými slovy s českým národem slibujíce, že vyplní, k čemu se na sjezdu byli zavázali. Nejvýznamnější byl následující projev zástupců ruského národa:

Českému národu! Opouštějíce jako zbylí členové ruské delegace překrásnou zemi Vaši, považujeme za svou milou povinnost říci Vám několik slov, plynoucích z hloubi našeho nadšeného srdce. Byli jsme v zemi Vaší, ochutnali jsme Vašeho chleba a soli, šli jsme zemí, jež byla skropena krví Vašich slavných předků, oddaně a věrně bojovavších za volnost svého národa. Nyní jest země ta skropena Vaším potem, potem Vašich dětí. Přišli jsme k Vám zvědavi, odcházíme mnohému se přiučivše. Ocenili jsme Vaši kulturu, Vaši školu, ovoce Vaší práce, Váš hluboký národní cit, jímž jste prodchnuti od děcka až po velkého člověka.

Nalezli jsme u Vás nevysýchající pramen národních citů a překrásného slovanského srdce. Uvedli jste nás v toto ovzduší všenárodní lásky a nadšení.

Nemáme slov, abychom vylíčili city, jež chováme k Vám. Jste nám drazí a s těžkým srdcem se s Vámi loučíme. Avšak toto pohostinství a nadšení, v němž se spojil celý Váš národ, ukládá nám velkou povinnost. Mluvili jste k nám Svým srdcem, zde mluvilo srdce se srdcem. Mluvili jste k nám ústy Svých dětí, jež nás zahrnuly květinami, a v těch nevinných očích čtli jsme vroucí, klíčící přání po úspěchu slovanské myšlenky. Nemůžeme sklamati tyto dětské touhy, a odcházejíce pravíme Vám před těmito dětskými srdci: Budeme věrně sloužiti věci slovanské vzájemnosti, aby slovo Slovan znělo tak hrdě ve světě, jako v starém Římě »Civis romanus sum.«

Odcházejíce od Vás cítíme, že nezrušitelná páska duševní spojitosti nás víže navždy s Vámi.

S těžkým srdcem opouštíme Vaši zemi, ale s radostným vědomím, že zde položeny základy k všeslovanské vzájemnosti na zásadě rovnosti a volného vývoje všech slovanských národů. V Praze, 21. července 1908.

* * *

Uvažujíce o výsledcích přípravného sjezdu dospíváme ku přesvědčení, že úkolu svému úplně dostál. Velikým úspěchem bylo již, že se sjezd vůbec podařil a nesplnilo se očekávání nepřátel, že staré neshody mezi jednotlivými slovanskými národy znova propuknou a že konference se zmaří. Dalším velkým úspěchem byl důkaz, že myšlenka vzájemnosti slovanské učinila veliké pokroky, že sesílila a zmohutněla tam, kde dosud jen živořila, že zapustila kořeny i v národě polském, který se dosud myšlenky slovanské stranil. Přípravný sjezd měl skvělý výsledek

ten, že učiněn první krok k dohodě mezi národem ruským a polským, a svitla naděje, že největší překážka vzájemnosti všeslovanské bude v dozírné době odstraněna.

Přípravný sjezd měl však i praktické positivní výsledky. Významnými slovy naznačil je ruský delegát Krasovskij: »Až se vrátíme do vlasti — pravil, najdeme mnoho skeptiků, kteří nám řeknou: ‚Vy jste byli v Praze, promluvili jste tam mnoho krásných slov a mnoho citu projevili, a kde jsou resultáty, kde jsou plody toho citu?‘ A stejně tázati se budou i všichni ti, kterým sjednocení Slovanstva není po chuti a kteří tudíž s námi nesouhlasí. Ať jest přirozeno, že řeknou dále: ‚Vy jste si předložili řadu konkretních úloh, chtěli jste ustrojiti slovanskou výstavu, slovanskou banku, sjednotiti slovanské knihkupectví, chtěli jste utvořiti vědecký svaz slovanský — program Váš byl široký a výsledek slabý, není ještě ani banky, ani osvětového svazu, aniž čeho druhého, vše to zůstalo jen marným počinem, — jako mnoho jiných slovanských počinů.‘ A tu nám třeba, abychom jim dovedli odpověděti, bychom jim řekli, že jednání naše zde bylo pouze prvním krokem Slovanů, my těm našim skeptikům musíme říci, že idea slovanského sjednocení a praktické provedení její vyžaduje a vyžadovati bude ještě mnoho času a úporné, svědomité práce, že je to úloha ne několikadenní, nýbrž celých pokolení, že je potřeba, aby idea ta vnikla do nejširších vrstev lidu, a to je právě prací těch, kteří za touto ideou jdou, aby všemi silami pracovali k jejímu rozšíření všude. Proto je třeba, aby touto přípravnou konferencí probuzeni byli adepti ideje slovanské, kteří by byli s to, roznesti ji všem těm vrstvám, které ji doposud neznají, aby starali se o to, aby myšlenka ta rozlila se jako široká vlna po slovanských zemích.

Duševně i mravně je to úkol veliký a je povinností nás všech, až opustíme Prahu a odebéřeme se v dáli, zasvětiti všechny své síly i život této úloze a pracovati ku provedení překrásné této myšlenky. To je praktická cesta k dosažení žádoucího sblížení. A proto také můžeme říci těm našim skeptikům, kteří říkali, že jen proto jsme se v Petrohradě shodli, že nás tam bylo jen několik a kteří tudíž očekávali, že se při sejití v Praze nedohodneme: všechno Vaše předpovídání k Vašemu velikému žalu ukázalo se neodůvodněným, a utrpěli jste vy fiasko, ne my. Vaše předpovědi ukázaly se býti mylnými, my jsme se zde posilnili, upevnili, — myslím proto, že na budoucím přípravném sjezdu ještě více uchystáme půdu sjezdu všeslovanskému, který bude pak vítězstvím a zjevným projevem našeho slovanského sjednocení.

K tomu nesmíme příliš pospíchati, k tomu nutno připravovati se vážnou, reální prací, zejmena v oboru kulturním, k sesílení kulturních zařízení, která budou nejlepší zbraní pro sjednocení Slovanstva.«

Německý tisk snaží se snižovati význam Pražského slovanského sjezdu, ale z posudků jeho jde přece na jevo, že se

vážně obává účinku jeho, a že německu hrozí vážné nebezpečí.

Posuzujme výsledky porad Pražských střízlivě. Klamal by se, kdo by očekával od sjezdu toho bezprostředních, reálních výsledků, ale oprávněna a odůvodněna jest naděje, že učiněn mnohoslibný, důležitý krok k sblížení všech Slovanů na poli kulturním i hospodářském. Kéž sjezd právě dokončený přinese Slovanstvu lepší ovoce než sjezd r. 1848. První podmínka toho jest, aby krásná slova při konferencích a hostinách pronesená nezůstala prázdným zvukem, ale aby se od krásných hesel přistoupilo k rázným činům. *Adolf Srb.*

Svoji k svému.

Některé národní dokumenty sebrané

od

Frant. Oupěky.

(Dokončení.)

Nastala dlouhá pomlčka, již přerušil konečně Nekvasil.

»Slyšte,« pravil, »co mi na toto thema pověděl intelligentní žid, náš český žid, s nímž jsem o otázku tuto zavadil.

‚Vy chcete, aby se židé k vám přidali národně a politicky —‘

‚Odpusťte,‘ upozornil jsem, ‚mne z toho přání vylučte. Předně vím, že vás nikdy nezískáme krom případu nutnosti a tu byste se jen přetvařovali, než by případ ten minul. Židé dovedou býti až fanatickými Němci a Maďary, ale ne upřímnými Slovany, to je věc povahy, prospěchu a snad i příbuznosti charakteru panovačného, tvrdého, bezohledného.‘

‚Snad se mýlíte, snad právě ta vaše nedůvěra nevykořenitelná k nám je příčinou toho odcizení — ta nevraživost plemenná, závist národohospodářská k našim pokrokům —‘

‚Nikoliv! Na celém světě neuslyšíte slov: mně je našinec jako žid — jen u nás Slovanů. Němci vynalezli antisemitismus, ti mluví o čistotě své rassy od vás, vylučují vás ze studentských svých a tělocvičných jednot, pohrdají vámi — a zdaž vám to překáží v lásce a oddanosti k nim? Ani za mák. To plyne z vaší povahy orientální, která vibruje mezi otroctvím a despotismem štítíc se rovnosti. Dovedete jen panovati nebo se klaněti — spojeneckého přátelství, šlechetnějších citů k slabším nejste schopni. Vážímli si čeho u Němců, je to právě onen instinktivní projev obrany a touhy po zachování čistoty rassy proti charakteru vašeho plemene. Vy jste do časopisectva a boje národnostního vnesli cynickou lež a onu orientální krutost národně vyhlazovací, kterou se stává tak děsným. Němci se vás, pane drahý, nezbaví ani kopáním stejně jako našinci nepřivábí vás ponižujícím škemráním,

ukazujíce na německé projevy antisemitismu. Našinci klamně vycházejí ze své povahy, soudíce, že se konečně urazíte. Ne, vy se neurazíte nikdy. Vy se jen sehnete a kopnete za to zase po nás. Zní mi ještě židovský hlas v uších — zasláno ve sloupcích brněnského Tagesbote po nějakém výbuchu místního německého antisemitismu: ‚Ať si nás i bije otcovská pěsť německá, my ji spíše políbíme znovu, než bychom se dotkli podávané nám tlapy slovanské‘ — té tlapy, pane, která žida živí. To byl nefalšovaný výraz vaší povahy, upřímný a v něm celý program.

‚Řeklo se o nás židech,‘ pravil můj soubesedník — ‚že nejsme schopni ideálů, že jsme čiří realisté. Stvrzuji to. My věříme jen tomu, co se dá smysly postihnouti, vážně můžeme bráti jen to, co jest. Koříme se jen síle, chytrosti, moci, majetku, výsledkům duševní práce, ba i národnímu nadšení, jeli skutečně jaké, neboť i v tom leží síla, moc, kapitál — ale dobře dovedeme rozeznati, co je talmového, to mi snad připustíte. Rozumím židům, když se chytnou na vlastenectví maďarské a německé a na jejich hrdost národní. Ale nač se, dovolte, mají chytnouti u vás? Na vlastenectví? Vždyť vy se mu sami posmíváte jako národnímu šovinismu, fangličkářství, mladické ztřeštěnosti, které jste chvála Bohu odrostli. Máme se chytit na vaše české školy? Vždyť vy sami dáváte přednost německým i v Praze, kde vás nikdo k nim nenutí. Ba vy posíláte ku posměchu Bulharů ve hlavním jejich městě své děti raději do šulvereinské školy, než do bulharské nebo do své. Čert vám, odpusťte, rozumí. Proč se tedy nestanete Němci? Přetvařujete se před sebou samými. Znám rodinu, intelligentní rodinu, kde značně přispívají na Ústřední matici, ale vlastní dítě posílají do německé školy. Z poněmčeného území vedete nářek na zátopu germanisace, a tam, kde byste jí zcela mohli býti prosti, stavíte si sami nádržky pro její vody, abyste se v zátopu mohli vrhati. Kde je vlastně váš rub a líc? Máme se chytit na vaši národní hrdost? Vy přec žádné nemáte, vy svlékáte češství na dráze už za Kralupy a Pískem a jste šťastni, když se ho zbydete jako břemene. Kterak byste mohli chtíti od nás, skrz naskrz realistů, abychom se rozohňovali pro něco, čeho není, pro to, čeho si sami nevážíte, co sami odhazujete, jak můžete žádati, abychom věřili my v to, v co vy sami nevěříte? Máme vám snad mý sami vaše vlastenectví vštěpovati? Nic bych se nedivil, kdy byste si v tom také od židů dali sloužiti, pohodlni jste na to vůbec dost, jako ve všem, a to vám nás činí nezbytnými a vás služebnými. Vy čekáte líně, až vám přinesem něco na prodej a až od vás koupíme, sami se nehnete, ani nejmenší kalkulace cen nejste schopni, a v Polsku vás tato líná slovanská netečnost tak vydala židům v šanc, že si snad nikdo nedovede bez prostřednictví žida už ani housky koupiti. K této vlastnosti doplňuje se v celek naše čilost, snaživost, podnikavost — číníc z nás ovšem třídu zámožnější, panskou. My cítíme svou superioritu nad vámi v hospodářských poměrech, o tom se neklamte. My známe také vaši nestálost povahy v přátelství i hněvu, a proto se vás nebojíme. — Hle, ne-

skrývám se ani s tím před vámi, neboť vím, že nejste schopni nám se z rukou vymknouti, i kdy byste chtěli. Vám schází energie vůle, vytrvalost v předsevzetí ať jakémkoliv. Vše vás za krátko omrzí a přijde žádost změny, novoty, které neodoláte, ať je jakákoliv. Vizte jen svou národní politiku na říšské radě! Co tu kotrmelců, proměn, jaké diletantství všude naproti pevné, důsledné politice německé nebo maďarské. Sami jste zlomili svou passivní opposici, sami svou obstrukci a každá vaše kampaň končí steskem, že jste byli někým oklamáni. A přece důvěřujete a budete zase důvěřovati znovu a znovu. Nejsteli dětem podobni, nedospělcům? Když dali Němci heslo obstrukce, všechny strany se v ní předstihovaly — ať klerikálové ať socialisté, agrárníci, velkostatkáři atd. Když jste dali to heslo vy, bušili do ní vaši realisté, stejně jako agrárníci, klerikálové jako socialisté. Odpusťte, ale vy se mi nezdáte být ani národem. Tři židé, když se po prvé sejdou z různých zemědílů, mají více vědomí jednoty a společných zájmů než vaši tři rodní bratři, kteří spolu vyrostli pod otcovskou střechou. Více mají společných zájmů, pane, a více svornosti.

Jaký prospěch bychom my, židé, měli z národního splynutí s vámi? Žádný podle mého soudu, neboť nám se stejně vede mezi vámi, i když se cítíme Němci a jdeme politicky s nimi. Tím nám neubyde ani krejcaru zisku, ani stín vážnosti u vás samých. Chápete to? Jinak by bylo ovšem u Maďarů, kde bychom nemohli jinak než jako Maďaři existovati, a kde přiznáním k jejich národnosti váha naše, vliv a moc stoupne. Je to tedy vlastně věc obchodu a ne citu. Rozumějte mi. My neobchodujeme zde s vlastenectvím, ale my mu tam podlehneme jako síle a moci. A tou tam vlastenectví skutečně jest. Tam je mocí živelnou, proudem, proti němuž není opření, který vše strhuje s sebou. Ať si filosoficky o něm myslíme, co chceme, ať se mu třeba smějem jako maďarskému globu, jako šovinismu, tam jest mohutnou národní hradbou, tam je silou, která assimiluje cizí prvky národnímu tělu, silou, kterou národ roste. U Maďarů by byl nemožným list, který by se tomu ohnivému citu posmíval, nemožným filosof, který by jej tupil, tím méně básník, jenž by o vlasti pohrdlivě se vyslovil. Přiznám se vám upřímně, pane! Až do těch čas, kdy se mezi vámi vyskytla tato strana podrážející všechny podpory národního bytu, vždy hotová ke každému národnímu ústupku až do rozplynutí se v národní těleso cizí, nadál jsem se přece nějaké vaší národní budoucnosti, ale od té doby v ni nevěřím. To nebyly snad zástupy hladových dělníků, zatvrdivších se pod cizím vedením nad ‚macechou vlastí', to byla intelligence národa — s pýchou se i nazývala stranou intelligence, jež pohodila jako omrzelé dítě hračkou vším, co jí donesla všecka minulost národa, zač trpěli a umírali vaši předkové. A tu stranu nesmetl okamžitý výbuch hněvu národa. Jaké vysvědčení vaší slabosti! Cynicky dovolávala se patronance největších bojovníků národa a srazivši se smíchem vše, čemu se národ dosud klaněl, uvedla ve zmatek davy a nasela všude ochablost, netečnost národní a resignaci.

Osudné bylo, že taková strana mohla vůbec vzniknouti, osudnější ještě, že se mohla udržeti a dlouho nenalezla vůbec ani odporu.

Čím je malý národ bez vlastenectví, bez přepjatého sebevědomí, bez vroucnosti národní, zkrátka všeho toho, co nazváno šovinismem, leda kořistí sousedů?

Dějiny českého národa nepoznaly ještě strany, která by tak zřejmě vyslovila národní likvidaci, jako se stalo tuto. A stalo se to takřka bez odporu národa. Již faktum to jest osudné pro všechnu další budoucnost. Co se stalo nyní a co ještě trvá, může se již — třeba i dočasně překonáno — objeviti kdykoliv zase a nabyti vrchu v národě. Jaký tu ještě možný zápal pro věc národní, jaké oběti a práce, když ten, kdo by je přinesti a konati chtěl, pomyslí, že výsledky všeho jednou potomek zahodí s posměchem jako bezcennou tretku?

To byla rána přímo do srdce vašeho nedávno vzkříšeného národního těla —‘

‚Ale vy se přece čítáte k té straně,‘ namítl jsem mu.

‚Arciže,‘ zasmál se chytře. ‚Kdy bych se stal křesťanem, volil bych křesťanství svobodomyslné, které by mi žádných povinností náboženských neukládalo, ani postu, ani zpovědi, ani návštěvy kostela — zkrátka poskytlo jen zdání křesťanství a výhody jeho. A tak máte i s mou politickou stranou. Já mám, jako člen její, právo vše národní co nejbezohledněji kritisovati, všemu se posmívati, co jiným je vzácno, jako předsudku. Mne strana ta nezavazuje k žádné oběti vlastenecké, jíž se zbudu říkaje jí fangličkářství nebo šovinismus. Přijdouli ke mně vybírati na národní dar nějaký, dám se do podezřívání správy národních fondů, nebo do naší národní slabosti, že si ještě nevymohla škol náležitých, místo aby na ně sbírala, zahoruji si pro národní práci a ukážu, že pravý pojem vlastenecký stojí nekonečně výše nad tímto obmezeným fetišismem národním a šovinismem nacionálním vůbec. Zkrátka radím všude k národní ústupnosti, snášelivosti, vzdání se vší provokace našich krajanů, ať jsou již ve většině nebo v menšině, ale zvláště ovšem v menšině. Doporučuji vyrovnání národní za každou cenu, jen když se dosáhne míru. Řekněte mi, byloli kdy strany u vás, která nám více byla šita na tělo? Který Němec by nemohl okamžitě podepsati všechny zásady této české strany? Mám vůbec plán — nedivte se mému kšeftovnímu duchu — vydávati vedle vědeckého německého listu, k němuž strana ta již dospěla, také politický list — snad Czechische Blätter nebo s podobným jiným názvem, a mám velkou naději, že najdu u Němců rozsáhlý kruh čtenářů a přívrženců této české straně. Řekněte mi, není to pokrok — nerazí se tím velkolepá cesta sblížení národnímu a úspěch české věci, když se jí vám získají tisíce Němců, a to právě v hodnotě těch pravých českých vlastenců, jací mají býti?

Vy jste mi bez obalu řekl svůj soud o židech a jejich národní povaze, poslyšte také můj soud o vašem slovanském cha-

rakteru, myslím, že soud nepředpojatý. Každé, i křivé zrcadlo prospěje duši, vždyť je tak těžko, aby si je kdo postavil sám, a v cizím připadá si vždy sobě nepodobným.

Vy Slované mně připadáte jako děti. Stejně jste vznětliví a nestálí, neschopni trvalé lásky ani hněvu, novoty chtiví, svého hned nabaženi, cizího obdivovatelé. Žijete dnešku, nepamětlivi minulého, bezstarostni o budoucnost, nedbalí k poučení z dějin. Jako děti jste důvěřiví ke každému a zůstáváte důvěřivými dále přes všechna sklamání. Jako děti jste nešetrni. Co vyděláte, utratíte, ve vyhazování spatřujete kavalírství, nevidouce jeho směšnosti a ubohosti. Milionář Carnegie ve svém díle ‚Panství obchodu' přičítá šetrnost za vlastnost národům civilisovaným, nešetrnost divochům. Jeli to pravda, stojíte v ohledu tom teprve na prahu civilisace. Nečítám milionáře u vás a jiných menších národů slovanských, ač byste jich dosti nalezli u Dánů a Švédů nečítaje ani Holanďanů a Belgičanů, ale kolik je jich v celém obrovském Rusku? Ta široká povaha ruská je až příliš dobře známa všem kupcům v Berlíně, Drážďanech, Paříži, Švýcarech, Italii. Jako na Adrii rybáři na tah tuňáků, tak se tam všude čeká na Rusy. Plnými hrstmi vyhazují peníze, jež doma tak těžce sehnali, zatím co stát závisí na úvěru v cizině. Povím vám malý příklad z Karlových Varů. Vstupuje do obchodu Rus — nějaký jen vychovatel bohaté rodiny. Co může míti platu takový ubožák? Kupuje mýdlo. Stojí desetník. Rus hodí na stůl okázale dvoudesetník a odchází, nebera nazpět. Řekněte mi nyní, co v tom je? Kavalírství? Což není na něm viděti, kdo jest? A chovají se skutečně kavalíři tak? Leda v románech. Snad ani nechce vzbuditi zdání původu vyššího. Chce snad dosíci úcty, obdivu? Personál se směje. Komu to dal ten intelligent deset krejcarů darem? Obchodníku, který trží denně, ba snad některý den i vydělá více než onen ‚kavalír' má platu do roka. Jak to nazvete? Já to nazývám mírně dětinstvím a pravím: ten člověk přese vši svou vzdělanost stojí teprve na prahu civilisace. Nezná ceny peněz. Nepočítá s budoucností, kdy se stane, že by toho desetníku nutně potřeboval, ale kdy nenalezne žádného druhého dítěte stejného, které by mu jej dalo. Je v tom na roveň úplně divochu, který každý den vydá, co má, a o budoucnost nepečuje. Člověk ten je jedinec, ale z nich se skládá národ. Dnes se může pohrdati penízem, zítra statkem, pozítří národem a vlastí — jen stačí náležitě pohnouti hladinou takové těkavé duše, která svého si neváží. Poučnou v tom byla válka s Japonci, kdy Rusové plili na sebe a zbožňovali Japonce, jediný snad příklad v dějinách, ale pro Slovany charakteristický. A opačný příklad. Mám oba od svého obchodního přítele. Vstoupí do téhož krámu milionář Berlíňák, obecně známý. Náhoda chce, že si kupuje totéž, co před ním Rus. Slyšte — on není ponížen tím, že sám nakupuje. Neposlal si sluhu. Koupil si to cestou. Slyší v ceně 10 krejcarů. ‚Was?', žasne a prohlíží mýdlo ze všech stran. ‚Zehn Kreuzer? Bei uns in Berlin kostets nur fünf Pfennig!' Ba on zkusí i smlouvati,

ale že jsou pevné ceny, odchází nespokojen. A o tom šetření slyšel jsem stejně z úst českého universitního profesora, jenž nešetří jměním nabytým ze sňatku, jako od českého živnostníka, jenž plýtvá velikými příjmy. ‚A co, já neměl ničeho, ať se moje děti také protlukou.‘ Jak ubohé, primitivní tu stanovisko majetkové, čiře individualistní jako u divocha, jenž právě ulovil velkou kořist. Ani zdání o tom, že majetek váš je také majetkem národním a rodovým, že budoucím členům rodu usnadňuje dráhu životní. A pak: víme, že děti naše budou také tak zdatné, nadané, zdravé, jako jsme byli my, — a že budou míti štěstí, jako jsme my měli? A můžeme se nadíti od nich, jež už byly naproti nám vychovány v dostatku a pohodlí a tedy jinou školu života vychodily, že dovedou jíti tou strmou cestou, kterou jsme k majetku a postavení svému došli my?

Podávám tím příklad, že ani vzdělanec váš, Slovan proslulého jmena, nedostal se ještě za počáteční mezník národohospodářského vývoje, který už i každý prostý Němec má za sebou.

Přirovnejte nyní oba národy po této stránce. Kdo má budoucnost? A ještě jednu dětskou vlastnost máte. Škorpivost rodinnou. Nikdo tak nenávidí druhého jako Slovan Slovana, i svého nejbližšího bratra. A marné všechny výstrahy a kázání, marné ukazování společných zájmů a společných nepřátel, pohlcujících všechny. Vždy půjde některý národ slovanský ruku v ruce s těmito nepřáteli a stačí jen nejprostší, nejhloupější intrika Neslovanů, aby se dva bratři slovanští octli ve vlasech v šíleném záští. Jak snadno pouhým novinářským článkem, vpašovaným do slovanského listu, rozeštvati Rusy a Poláky, Srby a Charváty.

Chcete slyšeti soud zcela nestranný — až z Asie jdoucí o Slovanech? Japonec to byl, jenž před válkou s Rusy mluvil o Slovanech jako kmeni hynoucím. Něco je ve vás rozptylného, vzájemně odpudivého, co ruší všechny vaše celky — jako v jiných národech je přitažlivého, sjednocujícího. Snad je to v základě táž vlastnost, která ze Slovana činí vyhazovače peněz a z Němce střádala, která Slovana vede k tomu, aby si nevážil svého a velebil cizí, kdežto Němec nejen svého si cení a krajně brání, ale i cizím materiálem rozmnožuje a v sobě vrchol vší dokonalosti vidí.

Myslitel Spencer všechnu přírodu organickou i neorganickou podřizuje jednomu zákonu: vzrostu a ubývání. První je život, druhé smrt.

Co kyne vám, jestli se nezměníte? A myslíte, že se snad měníte? Všiml jste si na mapě, co jste ztratili jen v historické době? A získáváte snad dnes? Přišlo i jen kdy na mysl Slovanům dobyti zpět Pomořan a Slezska? Nikdy jsem takového slova ani nečetl ani neslyšel. Mluvíte vždy jen o obraně. Vždy jste byli jen v obraně a vždy ustoupili zase. Věříte, že bude kdy ústupu konec? I ty vaše národní hymny jsou jen passivní projev radosti, že jste ‚ještě nezhynuli.‘ — Ještě naše slovanská řeč žije. — Ještě Polska nezhynula. — Neumřela Ukrajina. Hymny hynoucích.

A nejde tu jen o války a výboje. Pohleďte po Slovanstvu, do Polska, k nám, jinam. Což nevidíte, že jste jako za pravěkých dob stále jen otroky? Na každého z vás přijde služebnost dříve či později, a nejhorší jest, že sami si ji vložíte na hrdlo, dobrovolně a spokojeně jako nějaký chytrý krok.

Mimo Slovany nebylo národa v dějinách, který by si cizince volal za pány nad sebou. Co jiným národům bylo největší potupou, panství cizince, o to jste sami žádali. Úžasné vysvědčení vlastní nedostatečnosti a neschopnosti k svobodě, neřkuli k panování. První útvary státní ke Slovanům přišly z ciziny. Samo, Rurik, Kubrat. A kde jste měli již svobodu, pozbyli jste jí vlastní politickou neschopností. Děti, pravím, děti. Jako vidina z horečného sna připadá mi vždy polské ‚liberum veto' — kdy by to nebylo historické faktum, musel by se tomu každý smáti jako nepodařenému vtipu, jako dětské naivnosti a nikdo by neuvěřil, že takové státní zařízení mohl míti celý velký národ. Jmenujte mi nějakého znamenitého slovanského státníka a politika. Jinde by jimi řeky zastavil. — U Němců, u Maďarů a u vás?

Služby vládní za pouhé sliby, punktace, Brněnský pakt, samovolné svolení vaše při volební opravě, aby 56 tisíc Čechů volilo poslance na roveň 39.000 Němců. Nepodepsali jste tím sami svou inferioritu? A my židé, majíce volbu svobodnou mezi Němci a vámi, máme voliti vás?«

Nastala opět pomlčka.

»A vy jste to vše mohl poslouchati?« rozčilil se profesor Klen. »Divím se vám, opravdu se vám divím. Ale ovšem, kdo jen všude shání naše chyby a vady, stinné stránky — —«

»Pověděl jsem mu své mínění,« řekl klidně Nekvasil, »jež ho také netěšilo. Proč bych nevyslechl i jeho úsudek o nás? Jeli nespravedlivý, posoudíme sami.«

»Ať tou nebo onou cestou, ve spolku nebo sami,« začal dr. Nerad, aby ulomil ostří vznikajícímu sporu, »musíme se přizpůsobiti moderní soutěži kapitálu. Nám je třeba především také nějaké národní průmyslové a obchodní rady, v níž by zasedali mužové v oborech těch zkušení, všeobecně vážení a vlastenečtí. Snad by stačilo k tomu i odvětví v nynější Národní radě. Jejich věcí bylo by řīditi pohyb našeho národního kapitálu aspoň tam, kde se skutečně chce dáti do služeb národních, kde burcován je k těmto službám. A v těchto případech po přání akcionářů patřil by radě té i dozor nad národními podniky. Co by se tu bylo ušetřilo národního kapitálu po dnešní den, kdy by korporace tak věhlasná a vážená byla i jen radu udílela a nenechala toto národní pole komukoliv volné — neříkám hned lidem dobrodružným, ale stačí jen když nezkušeným, naivním. A nepadá tu na váhu jen ztráta — ač vždy citelná pro náš nevelký kapitál, ale také morální následek její, zaražení podnikavosti, nedůvěra, ochablost vlasteneckého citu a resignace.

U nás pak Slovanů jest osudné, že musíme soutěžiti s nepřátelským kolosem, který nejen obyvatelstvem a vojensky, ale

i obchodně a průmyslně přerostl daleko nad Francii a měří se vítězně i se Spojenými státy a s Anglií, jež se třese před jeho pokroky. Národní majetek Německa (156 miliard korun) zůstává ovšem ještě daleko za Spojenými státy (428 miliard) i Vel. Britannií (230), ale dohání již bohatou Francii (194) a daleko předstihl obrovské Rusko (124), nadtož svého rakouského spojence (86). I bez meče věří Němci svému kapitálu, že za ně zvítězí v obratných jejich rukou. Jak snadno zadávali nám ránu za ranou vysokými cly na naše pivo, ječmen, rukavice a skoro prohibicí na uzenářské naše zboží. Bič jejich zasahoval nás zcela bezpečně přes pohraničné šraňky, neboť od naší vlády zůstali jsme bez ochrany. A jak se pozastavili nad tím v Berlíně, když ruskou 4½% půjčku upsala Praha desítkami milionů. Ano, zde je naše zbraň. Šetrnost a rozumná solidní podnikavost. Vzorem nám mohou býti Němci, příkladem poněmčení Slované, zvláště Sasové a spolu důkazem, že neleží to v plemeni, ale ve výchově, ve své správní i společenské tuhé kázni, jiř přináší s sebou snad již na svět plémě germánské.

Přirovnejme jen rozháranost a slabost malých slovanských a románských států s kvetoucím průmyslem Belgie (18 miliard korun majetku národního) a obchodem Hollandska (16 miliard majetku, obchodní obrat 7 miliard). Jediná Belgie rovná se majetkem Podunajským státům. Jaký rozdíl mezi královstvím norským nebo dánským a daleko větším, lidnatějším, přírodně bohatším královstvím portugalským!

Dobře jest spojiti vroucí vlastenectví s chladnou autokritikou, jež nezůstane slepou k příkladu lepšímu a vede k poučení a napodobení.«

»Co se týče autokritiky,« podotkl učitel Nábělek, »myslím, že málokterý národ může se Slovany se měřiti. My jsme plémě analyse — bohužel ne také synthese. Nikdo nedovede tak rýti ve vlastním mase a duši jako Slovan, odhalovati světu každý nejtajnější závin její, chvějící se bolestí a studem. Vizte jen Dostojevského a Tolstého, velikány v pitvě duševní. Ba zdá se mi, ze zacházíme v tom časem až k nespravedlivosti vůči sobě, ku podceňování sebe, k čirému flagellantství.«

»Tak, tak, děkuju vám za ta slova,« potřásl mu vřele rukou tlustý profesor Klen. »Z té duše jste mi promluvil. My se zrovna sami tou bolestí kocháme, kterou si způsobujeme, my vyhledáváme kde co ojedinělého, jen abychom to mohli generalisovati a vrhnouti ve tvář celému národu jako pečeť snížení: Hleďte, takoví jsme my. — To se může státi jen u nás. — Toho je schopen jen Čech atd. My se skoro se zálibou stavíme pod židy, pod Němce, pod kohokoliv, jen když se ponížíme. A proč? Že žid více umí vydělati, že Němec je lépe disciplinován, kdežto vývoj Slovanstva byl násilně přetržen tu Tatary a Turky, tu Němci, tak že jsme všude živořili pod útlakem. A nyní sami na sobě žádáme, abychom se vyrovnali komukoliv, kdo má volný staletý vývoj kulturní za sebou? Není to od nás samých nespra-

vedlivost k sobě? Což jsme i za nepříznivých poměrů nedokázali mnoho, za toho nedostatku škol, za útisku vlád, v soutěži s převahou kapitálu cizího? Nemáme svého umění a vědy, svého kapitálu, průmyslu a obchodu, neroste náš význam politický i za hranice, nemáme vážného, ojedinělého, takřka vůdčího postavení mezi Slovany? Nedobyli jsme Prahy, Plzně a skoro již Budějovic a na Moravě většiny měst majíce takřka ruce svázány? Odkud ten jed v nás proti nám samým? Jednou z pouhé hyperkritiky, po druhé ze samé zoufalé starostlivosti o národ, ale vždycky důtkami vmrskaný do těla, jitřící duši, tak že život náš podobá se zamračenému pochodu stínů podsvětních místo radostnému životu a spokojenému, na nějž máme přece právo jako jiní národové.

Teskno je mi, pane Nekvasile, vždy, když k vám přisednu. Vy neznáte než žaloby na nás, nemáte než skorpiony výčitek. Vy jste se měl jmenovati spíše Kobosil než Nekvasil. Chcete snad býti národním prorokem, apoštolem, ale apoštol musí milovati ty, které chce spasiti, ne je ustavičně kárati, snižovati a kde co jen chybného na nich nalézti může, jim ve tvář metati.

Já se o budoucnost národa našeho a Slovanstva nebojím přes všechny naše posavadní ztráty. Já věřím, že se jednou povzneseme, uvědomíme a vzájemnou pomocí obráníme. Byly již horší poměry pro nás a nezmizeli jsme ze světa. Život lidský je kratinký k měření života národů. Před sto lety pravilo se: Za sto let bude Evropa buď kozáckou, nebo francouzskou. Hle, sto let uplynulo a čí jest? Patří snad Rusům, patří Francouzům? Čím je dnes Francie proti Napoleonské Francii před sto lety? Kdo mohl tehdy předvídati, že samovolným zaražením vzrůstu populace sklesne skoro na stát druhé třídy? A Rusko? Kdo by se neusmál onomu proroctví? Přemoženo Japonskem, tehda ještě skoro neznámým, barbarským, kde se ještě půl století užívalo šípů. Co můžeme věděti a hádati o budoucnosti, že před ní malomyslníme? Nyní se nám zdá Německo kolosem, který nás pohltí. Ale jsem přesvědčen, že také německé stromy neporostou do nebe, že se do sta let stane nějaký obrat. Vždyť slyšíme, jak mnoho hniloby morální jest v těle německém.«

»Děkuji vám za váš optimismus,« pravil Nekvasil, »je tak vlastní slovanské povaze a já okřeji aspoň na chvilku při tom přeludu, který si tak rádi pro uklidnění vrháme do mlh budoucnosti. Snad nám i k překonání svízelů mnoho prospěl v našem vývoji — kladu jej na roveň snění, jímž se opájíme v hodině trudu. Já stojím na půdě skutečnosti. Nevím, kdo z nás má národ náš radší, ponechám to soudu jiných, ale názvu Kobosila, jenž si hanou všeho slovanského usnadňoval cestu ke zradě národní, rozhodně nezasluhuji. Přirovnal bych vás a sebe spíše ke dvěma otcům, kteří různě vychovávají své syny. Já je kárám, všechny chyby jim vytýkám, lepší příklady ukazuji. Vy pravíte, že je haním, jako jejich nepřítel jen může, že jich nemiluji. Já se hrozím jejich budoucnosti, jestli se nezmění ve snaze a povaze. Vy

pravíte, že jich nemám napomínati a kárati, rozdíl, který je snižuje naproti jiným, jim předkládati, ačli je miluji. Vy pravíte, že budoucnosti neznáme, že se může státi to a ono, nevíme co, co bude k jejich prospěchu, já však soudím, že budoucnost tu máme sami připravovati. Že se o ni máme příčinu báti, ukazuje takřka mathematický postup germanisace, jenž se děje nepřetržitě od prvních dob historických i za naší doby a v němž zjevy statečné obrany, jako na př. husitská, u nás jsou jen episodami.

Vy důvěřujete v budoucnost neudávaje důvodů, já se jí bojím, poněvadž důvody ty mám, ba nadbytek jich mám na každém kroku. Ano, já bičuji naše národní tělo, ale nikterak z rozkoše, já cítím každou ránu hloub než ti, jimž ji zasazuji. Je to výbuch zoufalého hněvu, jenž volá s básníkem: ‚výš se zdvíhej, biči, řež tu láji víc!‘ v domnění, že jen *to* ještě pohne otupělou massou. Hněv zoufalý mne někdy strhne až ke spílání, až k hrozbě, jaké otec užije k dětem, že z nich ‚nic nebude.‘ Ale rcete mi, namáhal bych se tak a trápil, kdy bych sám pozbyl víry v budoucnost? Nebylo by i mně radostnější nemysliti na ty trudy, nechati věc proudu a vytouženému obratu budoucnosti, žíti také té radosti, k níž mám právo jako jiní, žíti totiž sobě?«

»A nemá snad Klen přece pravdu?« tázal se mne na návratu domů přítel Nekvasil, přerušiv dlouhé mlčení.

Snad jsem se sám nevěda z karatele chyb stal vyhledavačem jich za každou cenu? Snad jsem nyní neschopen všímati si i lepších stránek našich. Snad jsem jen křivým zrcadlem, jež komolí obraz ve vlastním chybném zoru. Snad, jak praví Šimáček ve své »Chamradině,« sám klesám a hynu a stotožňuji svůj osud s životem národním.

Kdo z nás má pravdu?«

Rozloučil se se mnou stisknutím ruky a přenechal mi břímě pokračovati v jeho úvaze.

Kdo že se stal karatelem Nekvasilovým? Klen. Týž Klen, který se opatrně ustraní, kdykoliv je nějaká sbírka na národní účel, ale který vydrží při dobrém pivě až k ránu a s chutí labužníka mluví o dobrém obědě. Za to však sympathicky provází rozkvět naší Ústřední matice, jest hrd na naše národní pokroky a vypráví, jak plakal pohnutím při zdařeném všesokolském sletě. Ne, on nikdy nebude škarohlídem ani národním flagellantem, neboť to by ho rozčilovalo, a on není na světě proto, aby se trudil. Proto si také nepřipustí kalných myšlenek o naší budoucnosti. Kdo ví, co se stane? —

Kdo z nich má pravdu? Nerozřešil jsem záhady a přenechávám ji dále čtenáři:

Kdo?

Pavillon průmyslového školství

na letošní výstavě.

Poznámky

Jana Žákavce.

Rozsáhlá budova »pavillonu školství« sama o sobě prozrazuje návštěvníkům výstavy, že toto odborné školství se nachází na vysokém stupni rozvoje. Obecenstvo z počátku bylo »školním pavillonem« až překvapeno, neboť nebylo mu hned jasno, o jaké školy zde běží. Obchodní akademie, obchodní školy dvoutřídní, jednoroční, pokračovací, gremiální, soukromé — to přece by nevyplnilo velké toto stavení se žlutou kupolí, s pestrým vchodem, s mnohobokým ochozem, který jako apsida se připojuje k levému boku pavillonu, a teprve když sobě divák vzpomene na druhou část obvyklého titulu komory »obchodní a *živnostenské*,« pochopí, že rozvětvené školství průmyslové zde vystavuje; co by vystavovalo?

Ukázky prací žákovských. Jsou tu nejen práce »školní,« to jest různá cvičení, která zároveň slouží za doklad osnovy vyučovací, ale jsou tu také »komposice,« samostatné návrhy i provedená díla rozmanitého druhu, jimiž výsledky vyučováním dosažené jsou illustrovány. Obecenstvu poskytuje se pohled do zákulisí průmyslového školství, do síní, v nichž dorost řemeslnický se vzdělává, do ústavů, v nichž odchováván jest dorost umělců — ano umělců-řemeslníků, v nynější době stále více významu nabývajících, umělců-řemeslníků, stále vlivnějších, na »veřejný vkus« působících, zevnější, tvarovou stránku našeho života z četných stran modifikujících. Tedy nejen strojník, jenž bude vždy moderní, nejmodernější tvůrce ve své říši, která nezná tradicí, v níž vládne zákon, že »nové« je vždy také »lepší« a tím také nepřítel »starého dobrého,« — nejen zedník, jenž manipuluje hmotou v podstatě stejnou s oním stavebním materiálem, kterého používali naši předkové od staletí, který však přibírá nové živly, zužitkovává nové vynálezy vždy neodvisle od starých tradicí, nejen tesař, truhlář, soustružník, bednář, kteří všichni svůj materiál zpracovávají nástroji mnohem dokonalejšími, nejen zámečník, kovář, klempíř, rovněž tak zcela změněným postupem o starých i nových úkolech pracující, ale také kamnář, hrnčíř, zlatník, tkadlec, košíkář, malíř pokojů — řemeslo zcela novodobé — čalouník, pasíř, ryjec, brusič, kameník, řezbář, natěrač, — všichni bez rozdílu osvobozují se od zastaralých předpisů a zvyků cechovních praktik, všichni snaží se o vzdělání, o nabytí vědomostí i zručností, aby mohli samostatně, jako praví tvůrcové, tedy umělci, každý ve svém oboru se zdokonalovati.

V naší době vznikl teprve »umělecký průmysl,« vzniklo spojenství mezi uměním a řemeslem, — snad lze říci vznikl

rozpor mezi oběma, ale v naší době kladl se na »umění« důraz stále větší, neboť v naší době přišli k poznání, že nejlepší, nejpřesnější zpracování dobrého, »solidního« materiálu nestačuje v soutěži tak znásobené k »dosažení úspěchu,« to jest k odbytí výrobků, neboť takové zboží vhodné, levné vyrábí nejnebezpečnější, nejhroznější moderní konkurrent všeho řemesla, — továrna. Řemeslnické, průmyslové školy ovšem dodávají vyškolené, dovedné pracovníky také továrnám, ale novější směr i na těchto učilištích vede k vytříbení vkusu, k individuelnímu vyjadřování vlastních nápadů, k vynalézavosti také po stránce tvarové, a hlavně vzhledem k dekoraci — k výzdobě. Ani továrna nechce býti bez uměleckých aspirací, i továrna zaměstnává své artistní ředitele, kreslíře, modeléry, ciseléry, řezbáře atd., ale hlavně jde tu o náš umělecký průmysl, o vzpružení někdejší řemeslné tvořivosti — řekl bych skorem o galvanisování organismu již odumírajícího, nebo o vytvoření nového druhu »uměleckého přepychového průmyslu.«

Žalné vzdechy nad úpadkem umělecké kultury naší doby nemají smyslu, neboť lze opravovati zcela dle vzoru publicistního: není pravda, že vkus a dovednost řemeslná v nynější době klesají, upadávají, ale je pravda, že sociální poměry tak se změnily, že moderní řemeslník nemůže dodávati předměty pracované jako před stoletím, neboť nikdo jich nezaplatí — nemůže zaplatiti dle skutečné ceny. Není pravda, že moderní zámečník nedovede zhotoviti tak pěkné mříže, tak vkusně, slohově vyzdobeného zámku, jako mistr z 18. století, — dovedl by takové dílo také, zvláště dnes, když vychodil odbornou školu, umí kresliti a modelovati, zná »slohy« atd., — ale zámek zhotovený týmž spůsobem jako před dvěma sty roky stojí tolik peněz, že tovární výrobek, levný, snadno jej vytlačí. Změnily se poměry, ano zcela se převrátily: materiál nemá »žádnou cenu,« práce je drahá, neboť život je drahý. Dříve láskali se kameníci s každým »štukem« pískovce, ať již měl býti osazen v kostele ve výši, kam, když lešení odstraněno, nikdy lidská noha nevkročí a kde lidské oko kámen nespatří, jako by kámen měl býti stále na očích. Prováděli ornamenty, kružby, reliefy na jeho bocích, třeba navždy zakrytých, šetrně, jemně brousili jeho hrany, dlabali profilky, tesali vypouklé vzory. Jaká to byla námaha s jeho vylomením, s jeho dopravou na místo stavby, co to stálo času, potu! Dnes je kámen vlastně bez ceny, dodá se »v každém množství« za konkurrenční cenu od té a té stanice železné dráhy, dnes je železo směšně levné, dřeva k dostání, kolik je libo — a jaké dřevo, ač také již zdražilo, přece jen »surovina« poměrně levná. Ale dělník je drahý, život, »režie,« daně jsou velké, výdaje všedního dne stouply, požadavky životní; »hráti si s hmotou,« to se vyplácí jen v řídkých případech, jen tehdy, když někdo takový přepych zaplatí, zvláště a dobře zaplatí. Kam by se poděl zámečník, kdy by chtěl zámek ke sklepním dveřím propilovati, jak to činívali mistři v 16. a 17. věku,

kdy by na krycím plechu chtěl vyryti, vysekati, vytepati rozviliny, masky, letopočty, znaky, kdy by kliku chtěl vytvořiti jako pěkného delfina s listovými ploutvemi, klíč ozdobiti bohatě prolamovaným uchem! I když to vše zná a dovede, neudělá vám náš zámečník nic takového »pro potřebu,« — co by za to měl žádati? Kolik dní své práce, kolik dní tovaryšovy, učňovy práce, co výloh za uhlí, osvětlení, nájem dílny, a pak kolik na své potřeby měl by započítati? Kdo by to zaplatil?

I koupí zámečník zámek *v továrně*, koupí klíč, přispůsobí to, poopraví a přibije na vaše dvéře; strojem profiluje truhlář lišty k vašemu nábytku, koupí výplně, koupí římsy, ano celé sloupky a pilastříky z továrny; koupí klempíř lucernu, kostru lucerny již hotovou, koupí pasíř přesky, štítky, pukly z továrny, ze slévárny, a nač probírati všechna řemesla — zkuste to, objednejte si kus nábytku nebo mříž, nebo zámek, nebo kamenný pilíř k zábradlí atd., — dle svého vkusu, »dejte si je dělat«, a uvidíte rozdíl v ceně! Řemeslník vám prodává, co sám vlastně již koupil, a jen to přispůsobuje, jen to montuje, umísťuje. Komu pak by také napadlo vytepávati si potřebný plech z tyče železa, když je tu velký výběr váleného plechu; kdo by se koval s železným prutem, když je tu fasonového železa pravá spousta, drátu, tyčí již hotových, hladkých, pěkně tažených nebo vlastně také »válcovaných«! Kdo by si dal zvláště dělati nádobí do kuchyně od cínaře, mosazníka, kotláře, když to vše koupí z emailované litiny železné, z plechu tlačené? Kdo by si objednával nádobí stolní, sklenice, kávové koflíky atd. u hrnčíře, sklenáře, ano i v huti nebo v továrně zvláště, dle svého vkusu, snad dle zvláštních nákresů, když tu je ohromný výběr hotového zboží, vlastně velmi levného a při tom »slušného,« ano dokonce teď také již »secesního«? Kdo? Boháč, milionář může sobě dopřát takového přepychu »ručního« zboží všeho druhu, uměleckých výrobků sklenářských, stříbrnických, kovářských, koberců s erby nebo ornamenty dle vlastního udání, záclon z krajek »ručních,« zbraní, náčiní, nástrojů pěkně zdobených, šperků »komponovaných.« Jinak jsou lidé, i zámožní, odkázáni na »sklad,« na to, co se vyrábí, ať již pod značkou starou nebo secesní. Ale onen ráz uměleckého díla, onu řemeslnou rázovitost, onen půvab uměleckého vzniku, onu intimnost a srdečnost výzdoby — zkrátka ono kouzlo díla z ruky lidské vyšlého marně hledáte na předmětech nynější výroby, slohovost, charakter dobový, originalita i v mezích slohu, to vše vyvanulo, vyprchalo, a zbývá nám jen »tovar.« Také tu zhouba počala z dualismu »umění« a »řemesla,« a nový útvar »uměleckého průmyslu« má nahraditi škody, které vzalo řemeslo vývojem »velkovýroby,« továrnictvím.

Avšak skeptické rozjímání toto nebuď považováno za výsledek prohlídky školního pavillonu, ani za posudek neboli odsouzení vyslovené nad moderními snahami umělecko-výchovnými. Snahy tyto zasluhují právě na poli průmyslu všeliké podpory, neboť tu již nastávala hlavně u nás doba jakéhosi strnutí, a zdálo

se, jako by z veškeré řemeslné produkce umělecký duch byl navždy vymýtěn, jako by na dále jen tovární výrobek, a to po výtce cizí, nejprostšího, nejbanálnějšího rázu měl vládu zajištěnu. Jenom jedno zdá se jasně vysvítati z této exposice, s čímž netřeba nám souhlasiti: ukvapenost, s jakou se přijímá ono dekorativní umění nejnovější — totiž u nás nejnovější — značky, a přemíra horlivosti, s jakou se »secesní« umění, tak řečená »moderna« uvádí do škol. Z přílišné odvislosti od slohů starých vrhají se všichni pode jho šablony nové, ale přece šablony, a některé rysy našeho nynějšího vyučování umělecko-průmyslového nesvědčí právě o velké jistotě, neb o cíle vědomém vedení, o pevném směru pedagogie výtvarnické, ba spíše zračí se tu často kolísání, nervosa hledání a zkoušení všemožných »osvědčených« method, jakési světelkování a chvění, přeskakování od nového k starému, od Japonců k empiru, od anglicko-amerického kajutového umění ke gotice, od raffinovaného routinérství k primitivismu, od realismu k lidovému stylismu a pod. Jestliže kde, lze tuto vycítiti rozháranost a neklid uměleckého tvoření doby, která zasluhuje jmeno doby přechodní, doby přípravné.

Celý levý bok pavillonu, jenž jest proveden podle návrhu profesora architektury na c. k. umělecko-průmyslové škole v Praze Jana Kotěry, zaujímají školy průmyslové, a zmíněné c. k. učiliště uměleckého průmyslu v Praze zase vyplňuje svou výstavou celou mnohobokou apsidu. Hned na levo z vestibulu vítá nás šťavnatá zeleň pažitu před fontánou od Jos. Formánka, se sochou pocházející ze speciální školy pro dekorativní modelování prof. Suchardy; jsme tu v malém nádvoří, obklopeném věncem »kojí,« to jest přepažených oddělení. Ústřední krajkářský kurs ve Vídni vystavuje v první komůrce v levo, za ním následující exposice tkalcovské školy v Lanškrouně, dále stejné školy v Humpolci a dále odborné školy v Ústí nad Orlicí. Pak vidíme ukázky prací košíkářské školy Mělnické, skupené u vchodu komůrky, a v zadní její části na stěnách předložky prof. Čížka. Sousedící oddělení, interieur, jiż patří ke školské výstavě umprumu, jak zní jeho název dle Pražského jargonu.

O pracích krajkářských, o vyšívání, šití šatů, zkrátka o ženské práci ponechávám slovo osobám povolaným, a referoval bych jen o dojmech nebo podrobnostech, které jsou zvláště nápadny. Tak na př. pozná každý návštěvník, že na tkalcovských školách všeobecně již vládne moderna, to jest že vzorek a soustava barev se přichylují k panující modě krojové, že od ní jsou závislé, a že tedy i tu lze se zásobiti »secesními« vzory, vedle nichž ovšem také se tká ve vzorcích starších, ba úmyslně ze starých musterbuchů vzatých — vždyť je nyní na řadě doba, když si náš dědeček babičku bral.

Roztomilé jest zboží košíkářské z Mělníka. Také tu sloužily japonské výrobky za vzor, aspoň jejich účelná prostota obrysu je tu v několika případech zachována, a pak jemné, pečlivé

pletivo drobounké na ně upomíná. Ale právě krásná, čistá práce košíků ručních, stojatých (na místě váz květinových), miskových, ošatek malých, jejich vzhled utkaných, vzorkovaných nádob vábí, je to nový způsob pletařského umění. Interieur, jídelna, zařízen dle návrhů žáků školy dekorativní architektury prof. Kotěry, a to Boh. Waiganda a několika jiných žáků. Jeden navrhl lustr, jeden koberec, jiný skleněné a porculánové nádobí, a vše nese se ve známém slohu moderny — modern style — jenž je všude stejný, totiž jednotvárně uniformní, neboť ztěžka lze oku, uvyklému rozeznávati vyhraněné tvary slohů starých, aby odhadovalo nepatrné snad odchylky od ustáleného moderního typu: nábytek hladký, ostrých hran, co nejméně členěný, každý článek pak tvaru dle možnosti primárně měřického, samá krychle, samý hranol, válec, kužel, výzdoba (dekor) vykládaná, v tvarech zase jen měřických, čtverečky, trojúhelníčky, kolečka, čárečky rovné atd. Hodiny na třech bílých sloupkách vedle sebe stojících, ale sloupky bez hlavic, jen hůlečky hladké. Vše tedy obměnou ze starých slohových detailů, libovolně, zhusta při tom mechanicky obměněných, jako náhodně smíšených a spojených. O pohodlnosti nízkých židlí s převysokými úzkými lenochy lze pochybovati, i křesla s lenochem nízkým, ve stejné výšce kolem probíhajícím, ale lomeně z rovných částí sestaveným zdají se spíše na pohled »dekorativní,« nežli k sezení příjemná. Jdeli však jen o zevnější dojem, pak má takový interieur vzhled nepříliš vábný, spíše musejní nebo »výstavní,« i s těmi přebohatě článkovanými »lustry« a svítilnami, na nichž se třese množství skleněných přívěsků, kovových arabesek, štítků, terčů hlazených, s těmi barevnými skly v oknech, s těmi skleněnými nástavci u psacího stolu, s těmi »vestavenými« nebo »zazděnými« sedadly v rozích, s kobercem divně vzorkovaným, s malbou stropu nebo stěn přepestře provedenou, ale tak zvláště neevropsky harmonisovanou, exoticky ornamentovanou.

Tu tedy bychom nepoznávali nic nového, než co také v pavilloně »bytových zařízení« shledáváme, ač právě tu mnohý interieur zase vykazuje nábytek starších tvarů, aspoň tak řečených »biedermeierovských,« neli »empirových;« a kráčímeli dále ochozem do vlastní »školské výstavy« umprumu Pražského, přesvědčíme se, že skutečně došlo na ony vzory, z počátku z cizích továren k nám zasílané, na onu »secesi« čistě vyrabitelskou, na secesi, která slouží jen za »ochrannou známku« nejnovějším »mode-artiklům.« Ovšem tato umělecko-průmyslová moderna vede si ušlechtileji, je slušnější v provádění svých výrobků, nenastrkuje drze materiál levný, ano i chatrný, za předstíraný mahon nebo dobrý český ořech, pracuje »čistě,« to jest svlakuje, zapouští atd. řemeslně svědomitě, neklíží přes míru, nešálí dyhováním, kde dle zdání hledíme na »plné dřevo,« a volba materiálu, co do zbarvení, komposice výzdoby, barevné effekty této dekorace jsou umělečtější, ano jsou na takovém výrobku mnohdy jediným uměleckým činitelem.

Tvarově tato moderna nevábí, její dekor však bývá při nejmenším originální, svědčí o fantasii, o nápadech vtipných, o smyslu pro polychromii. Že tím směrem a v tomto duchu se pracuje ve škole, dokazují jednotlivá další oddělení. Prof. Kotěra má zde ještě druhý interieur, v němž právě jsou ony třísloupkové hodiny a židle s goticky vysokými lenochy, za ním pak již vidíme výkresy žáků z večerního kursu, navštěvovaného 120 frekventanty, na něž dohlížejí assistenti Hofbauer, Wurzel; dále je tu oddíl »aktu« prof. Alex. Jakesche, a v těchto místnostech jsme vlastně na »malé akademii,« jak umělecko-průmyslové škole přezdívají, poukazujíce tak na slabinu její, že totiž připravuje, aspoň z počátku hlavně aspiranty připravovala pro akademii umění výtvarných, že tedy dodávala umělce, místo umělecky vzdělaných řemeslníků nebo (zní to příjemněji) průmyslníků. Maně napadá nám, že Frant. Urban, Jar. Špillar, Dědina, Hofbauer, Záhorský a jiní se vyučili na umprumu, než přešli na »malířství,« a zde v těchto pokojících chápeme, že to mohli snadno učiniti. Kreslí se tu velmi dobře, ano jsou zde akty tak virtuosně kreslené, studie hlav tak výrazné, že na výstavách akademie marně bychom se po takových ohlíželi, neboť na akademii se kreslí jen krátký čas a jaksi jen ze shovívavosti k starším tradicím, jinak maluje se hned od počátku. Však ani v malbě žáci prvních přípravných, všeobecných ročníků umprumu nezadají cechovním malířům. Jsou zde studie dle přírody, akty, dětské postavy, krajiny, zátiší skvěle malované olejovou barvou, jsou zde barevné kresby, akvarely a gvaše, které svědčí o nevšední vyškolenosti, ovšem také o nevšedním nadání chovanců. Škola prof. Ambruše, vyšívky, škola prof. Nováka, škola prof. Schikanedra se zvláště dokonalými malbami, škola prof. Beneše, Schussera, sleč. Krostovy, prof. Maška, Dítěte vystavují zde klausurní práce, tedy výsledky vyučování zkouškami zjištěné, komposice, návrhy na různé předměty uměleckého průmyslu. Pracuje se tu pilně, ano s patrnou chutí a neunavností, a to hlavně u žáků vysvítá ze všech těch dekorativních maleb i náčrtů, jichž tu hojně vyloženo.

Jedno pak zase vynikne při přehledu těchto školních oddělení: kreslíli se dle přírody všude věrně, realistně, ano naturalistně, komponuje se pak fantastně, a také stylisace netěží ze studia přírody na oko ničeho, nýbrž *analytické* kreslení, při němž se rozebírá list, květ, křídlo ptačí, pero, motýl, brouk, jaksi zase bourá, k čemu byly položeny základy studiem přírody malířsky viděné. Vysvětluji si rozpor neboli malou nelogičnost — jakých je ostatně v našem uměleckém životě mnoho — takto: Silný proud mezinárodní žene malířství k přírodě, k jejímu pečlivému napodobování, zároveň však vznikl protiproud v oblasti průmyslu, jenž se sráží s prvním jako odražené vlnobití nebo zpáteční proud, a tento druhý, dosud ještě slabý proud, což by to bylo jiného, než přesvědčení, že s realismem, s naturalismem v řemesle, v umění applikovaném nikam nedojdeme? Co platno umění realistní, jdeli o výzdobu stěny, ornament na talíři, na koberci atd.? Právě špatně

pochopený realismus napáchal tolik nevkusnosti, dopouštěl se tolika barbarských pochybení proti nejprimitivnějším, starým zákonům krásna, proti dobrému vkusu lidí vzdělaných, že tu nutně nastala reakce. Ale zase zachází tato reakce, jako zacházel realismus s naturalismem příliš daleko, zase není tu mezí a pevných bodů — ač jsou od pravěku vytyčeny — zase setkáváme se všude s nejasností, s omyly a přemrštěnostmi, tak že na konec docházíme k poznání: doba naše postrádá jednotné výtvarnické kultury, a moderní hnutí umělecko-výchovné přestřeluje již proto, že zapomíná patřičného odstupu, že příliš z blízka, příliš zhurta vrhá svoje projektily na cíl nedaleko stojící. Není tu uměleckého vychování z počátků od dětství, a nebude, dokud se budou lidé domnívati, že se na školách vytvoří umění, že budou vymyšleny nové slohy asi tak, jako inženýr vypočítává nosníky nového druhu a tvaru. Umění nad modu povýšené, umění, které je více než výroba modních artikulů, rodí se daleko od škol a továren, a školy mohou svým žákům jen ukazovati, co se takovým uměním již osvědčilo. Není v jejich moci, aby vychovávaly umělce, aby vypěstovávaly genialitu, ba ani nadání jimi nesílí a nevzrůstá, aspoň ne jimi samotnými, je k tomu potřebí života, vlastních zkušeností pracovních, daných úkolů, zakázek. Není také úlohou škol těch a jiných, odchovávati umělce, nýbrž dobré pracovníky, seznámené s řemeslnými praktikami, se vším, co lze dílem rukou vytvořiti. Tu konečně jsou různá cvičení v komponování i dekomponování výhodná, tu je dobře, pobádati mládež k pokusům »vlastního tvoření;« výsledek bez toho zřídka bývá »umělecké dílo,« nejčastěji pouhý náběh k němu, zajímavý pokus dosud nevyškoleného pracovníka, aby se vyjádřil přirozeně, nenuceně, vlastními, ne vypůjčenými slovy. Prozatím setkáváme se na škole Pražské jen s ozvěnou různých hesel, vydaných jinde, a je tu van de Velde, je tu Otto Wagner, je tu Lalique, je tu Jugendstyl, je tu Japonism, je tu ono mihotání, řadění měřických tvarů plošných, rozkládání barev, stylisování dle spůsobu Egypťanů faraonské doby, nebo archaického malířství řeckého, a je tu konečně mnoho cvičení v sestavování oněch detailků, které byly vyzískány analytickým rozbíráním motýlího křídla, krovky brouka, květu fisole atd. Jak řečeno, se vším tím seznamuje nás cenník obchodního domu, továrny, dílny u nás i v cizině, a ty ze samých trojhránků a maeandrů složené ledňáčky, kolibříky, pohádkové květy rostlin u nás neznámých, to sypání zlatých hvězd, bodů a koleček, to lemování nějakého přírodního detailu, keře, stromu, květu, ptáka, člověka silnými barevnými čarami, jako by šlo o starosvětské kostelní okno v olově zasazené, hlavně to stylisování krajin — to vše prohlédneme si v časopisech a revuích, hlavně v německých, v oněch četných publikacích, věnovaných »Kunst und Dekoration« a pod. Je to vše tak cizí přítomné době naší a našemu duchu, je to vše tak předrážděno a přepínáno, že z toho do života velké většiny lidí nevnikne nic, nebo jen zlomek nepatrný, a s toho zlomku ještě bývá setřen všechen pel, to jest

vše, co by mluvilo o umění, a zase máme v rukou jen tuctové zboží té a té »moderní« značky.

Ve škole kreslí a maluje se pak pod zatížením ze všeho toho ballastu nahromaděného za posledních dvacet let, a je velkou útěchou, vidímeli, že se zápalem, s nadšením se pracuje i dle těchto nyní pomalu sevšednělých předložek. Zručnost žactva jest neobyčejná, jsou tu mladí lidé, hoši i děvčata, kteří ovládají štětec a zásobu svých barev s úplnou jistotou, kteří hlavně vynalézavostí barevných kombinací překvapují, a také sluší bez váhání uznati, že moderní směr v paedagogice umělecké vypěstil a posílil »smysl pro barvu,« jenž do let šedesátých ve výtvarnictví skorem odumíral. Nová doba »polychromie« nastala, a překládámeli toto slovo »vláda barvy ve všech odvětvích výtvarnictví,« neboli do slova »mnohobarevnost,« vystihujeme nejlépe rozdíl a stupeň nově dosažený, jímž se dnešek liší od času předcházejícího. Ve všem všudy, jak jsme viděli, také ve výrobě nábytku, v zařizování bytů, v šatstvu, v keramice, v kovu, ve skle, v pracích z kůže, v řezbářství — všudy barva, nezbytný dekorační prvek, hraje první úlohu, a všudy vládne úmyslná prostota tvarová, to jest jakási chudoba reliefové členitosti i obrysové linie, a získané tím plochy nabízejí se malíři dekoratéru k vyzdobení. Proto se komponují výplně, vlysy, kolmé a vodorovné linky a plakáty, obálky, záhlaví, vignetty, iniciálky na oznámení, programy, pozvání, taneční pořádky, menu a t. d.; vždyť lze se uživiti kreslením a malováním takových k reprodukci určených dekorací, tak velká je potřeba a poptávka po dovedných a vtipných navrhovatelích. I vidíme na výstavě velmi zajímavé a velmi effektní práce všech druhů tuto vyčtených, mezi nimi ovšem tu tam přespříliš sestylisovanou věc nebo křiklavě zbarvenou dekoraci, podle temperamentu žákova, jemuž popuštěna uzda.

Postupujíce svou cestou přicházíme k oddělením, kde vystavují školy sochařské čili modelérské. Je tu prof. Drahoňovský se svou třídou, kterou si obecenstvo zapamatovalo pro několik postav chrtů, ruských barzojů, zde v životní velikosti i ve zmenšeném měřítku vypodobněných, a to dobře vypodobněných. Modeluje se tu, jako se kreslí u prof. Dítěte, Jakesche, Maška, Schikanedra, totiž realistně dle přírody, se sklonem k impressnímu zachycení pohybu, okamžikového dojmu, což vlastně vede ke krajnímu naturalismu a zajisté uspokojí moderního člověka, jenž vyrostl za panování těchto věcí v celé oblasti výtvarného umění. Sochař stylisuje pak své přírodě odpozorované tvary snadno srozumitelnou měrou, je to v povaze plastiky, že působí primérněji, ačkoli zase nutno vzíti v úvahu, že smysl pro plastiku v nové době valně poklesl. Teprve novější čas naučil obecenstvo dívati se na sochy, sošky a reliefy, a teprve malebnější pojímání přiblížilo sochařské dílo obecnému vkusu.

Lze to na škole dobře sledovati. V oddělení prof. Kloučka kynou odevšad dětské buclaté postavičky, jaké též Klouček sám

rád a virtuosně modeluje, a také zde uvidíme plastiky zvířat, nyní ve velké přízni se nacházejících; nutno chváliti toto zalíbení v přerozmanitých útvarech zvířecího organismu, neboť dokazuje přiblížení umělecké tvořivosti k přírodě, a přírodě nelze dosti se přiblížiti. V oddělení prof. Suchardy je po této stránce patrný odklon; zde hlásí se staré umění řecké, assyrské, egyptské k slovu, a strnulost postav, také postav nestylisovaných, jakási nucená přímost těl, s kterou pak tím příkřeji kontrastuje na př. sklon hlavy, hluboce skleslé, tváří do země obrácené (velmi oblíbený motiv, přečasto opakovaný), a jiné zvláštnůstky vyznamenávají tuto školu, v níž zazní také vzpomínkou na Suchardovy reliefy českých pohádek lidovější, vůbec češtější tón v té hlučné směsici cizojazyčné mluvy. Známější je tu jmeno Šejnosta, žáka velmi nadaného, jenž snad se někdy sprostí všech odkoukaných a napodobených grimass a dospěje k umělecky vážnému výrazu. Jeho pomník Žižkův sestává ze lvice klidně ležící, u ní malé, právě narozené lvíče, a po straně a částečně nad tím stylisovaný dub; ale stylisace je přes míru modernistní a »strom« vypadá jako bazaltová skála, Fingalova jeskyně s poněkud hrubě modelovanou lvicí. Ze »Žižky« v tom není nic, a českého také ne.

Také kostelní interieur připomene obecenstvu, které se o takové umělecké věci zajímá, že tak málo našeho, málo českého je obsaženo v těchto hojných dokladech pilné práce. Co zde provedla škola prof. Maška a prof. Kastnera, má ráz byzantsko-varjagský, je to něco z Röhricha, onoho německého Rusa, jenž jako dobrý archeolog dovedl těžiti ze starého umění ruského, jenom okna, řezby, antependium prozrazují umění středoevropské. Freska na stěnách, přemrštěně »dekorativně« rozvržené barevné skvrny se vsazenými destičkami kovovými, které zase jsou posázeny pestrými skly (jako drahokameny), k tomu temno zde panující, — to dohromady působí dojmem jakési barbarské svatyně z časů a krajů od nás nesmírně vzdálených. Není to »kostelní interieur« XX. století v Čechách od Čechů pořízený.

Vzpomenemeli při procházce pavillonem na práce českého lidu, jehož výtvarné nadání je tak značné, ano nahlédnemeli do oddělení ženského školství zde umístěného, napadne nám, proč tak málo toho českého v naší umělecké produkci oživuje. Rozpor mezi tím, co se hlásá a chválí, a tím, co se provádí, jeví se tu zase jednou v ostrém světle. A také v oddílech škol na venkově českém zřízených najdeme doklady internacionalismu výtvarnického u nás třináct roků po Národopisné výstavě v takové samovládnosti skorem nepochopitelného. V zámečnické škole Královéhradecké pěstuje se »moderna« právě tak, jako v Hořicích na kamenické škole, jako v Bechyni na hrnčířské a v Turnově na brusířské a ryjecké. Nikdo by nevytýkal, že si školy hledí nejnovějších vzorů, moderních tvarů, výzdob atd., kdy by při tom, jako na př. v Německu, bylo šetřeno »národního rázu,« kdy by

na vzdor secesní ornamentice ve všem byl brán zřetel na české umění, nejen lidové, ale i historické »velké« umění. V Hradci Králové pracují výborné věci, a technika kovářská má tu své slavné tradice, — vždyť sbírky českých museí oplývají nádhernými ukázkami kovářských prací starých a novějších, a na ně navazujíce lehce se dopracujeme svérázných, umělecky cenných mříží, zábradlí, dveří atd., které by se hodily k našim novým architekturám. Však jsou tu vystaveny ukázky kopií nebo variací starých mřežových prací, při nichž vadí pouze moderní materiál, to jest tenký, hladký válený plech, nebo slabý tažený drát, aby se vyrovnaly jak pevností, tak i účelností svým vzorům. Jinak, zdá se, upadá naše umělecké kovářství v pouhé vyrábění dekoračních věcí ze železa, přílepků a vložek do staveb, mříže nechrání, nebrání, neuzavírá — silnější pěsť by ji zohýbala, zábradlí nesneslo by tlaku nebo nárazu, a pro dekorativní stránku zanedbává se účelnost, podstata účelnosti.

V c. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích vyučuje se také kreslení v kursech přístupných i nekameníkům, i dámám atd., a tedy lze také tu mluviti o vlivu na uměleckou výchovu obecenstva, jak tomu je i v Bechyni, ale v Hořicích »moderna« nestraší tou měrou jako jinde, na př. také v Bechyni. Z pískovce provedená socha Krakonoše od Šalouna zasluhuje upřímného uznání, je to virtuosně tesaná plastika, která od dláta kameníkova mnoho požaduje. Co se dotýká sousoší, není to český Krakonoš, ale spíše německý Rübezahl, jak jej maloval Schwaiger, Rübezahl strašící děti, a Šaloun přidržel se Schwaigra až k portrétové věrnosti té rozšklebené hlavy s vypoulenýma očima, známého už ze Schwaigrova akvarellu. Jinak výcvik a dovednost Hořických žáků se ukazují na vysokém stupni vyspělosti, jsou tu kusy z mramoru jemně vypracované (dle modelů německých, krásné mramorové zábradlí a j. v.). Práce školní, cvičení modelérská vyznamenávají se bystrým pozorováním skutečnosti, modeluje se tu lehkou rukou a jemným hmatem.

C. k. odborná škola keramická v Bechyni proslula z českých škol odborných nejšíře, její všeliké výrobky — neboť zde lze prováděti a dokončovati hotová díla, vázy, kachle, terrakottové sošky, reliefy a pod. — získaly si všestrannou přízeň obecenstva, jakkoli také zde se výroba nese směrem modního internacionalismu.

Ale v Bechyni *česká* keramika sama se přihlásila o svůj podíl, o své zastoupení ve výrobě, a majolikové, kameninové talíře a džbány v duchu staré české keramiky malované mile tu vítají návštěvníka. Roztomilé jsou také plastiky barevně polévané, znázorňující zvířata, velké holuby, kohouta, perličky, krocana ve skutečné velikosti, ač tu působí nejnověji cizí příklad z Dánska, kde zvířata v porculánu i kamenině výborně vytvářejí — dekorační předměty trochu velkého měřítka.

V Turnově a v Pražské škole zlatnické vyučuje se starým slohům a heraldickým, to jest slohovým tvarům již k vůli erbům a znakům, jež se ryjí na prsteny a pečetítka — i lze to zvláště zaznamenati, neboť záhy bude takové cvičení a vyučování vzácností — než moderní šperky, to jest šperky modernistních tvarů, nejsou pro to méně krásně provedeny a bez půvabu: v měřítku spony náhrdelní nebo jehlice sneseme fantastní vedení linií, neméně snesete bizzarní švih ornamentu a pestrost drobných skvrn, tvořených drahokamy, zajisté mnohem lépe, než na př. na velikém reliefu nějakého průčelí stavby. Modelování pěstuje se vydatně a ukázky jsou důkazem, že žáci prospívají za vedení dobrých profesorů, kteří sami jsou umělci. Velmi zajímavé jsou tepané a ciselované předměty, také některé jen školní práce, neboť jimi probuzení k novému životu těchto starých způsobů pracovních pádně se dosvědčuje. Ciselérů, dovedných tepařů kovu, je nám třeba, tyto techniky byly již na vymření.

Pravá polovina pavillonu vyhrazena je školám řemeslnickým, státním průmyslovým, pokračovacím a obchodním. Pěkně vystavují Pardubice, je tu Smíchov, Praha, jsou tu Kladno, Kutná Hora, Kolín a Litomyšl s bohatými sbírkami prací žákovských, skutečných strojů i modelů, a vyžaduje přehled jejich pera odborníka technika, najmě strojníka a stavitele-konstruktéra. Toto školství vzkvétá u nás rychle a zajisté přináší veliký užitek: zástupy intelligentních montérů, strojníků, zedníků, mechaniků, elektrotechnických pomocníků, příručích inženýra vycházejí tu do života, a co inženýr vymyslí, vypočítá, zosnuje, provádějí spolehlivě a zručně. České inženýrství tu má po svém boku zdatné mužstvo, které pomáhá k uskutečnění smělých plánů a návrhů, kterým světu imponujeme. Zajisté bude také v těchto oddílech mnoho podrobností, k nimž odborník by připojil poznámku a výrok souhlasu či odporu, ale celkový dojem uspokojí i jeho. Pavillon školství obsahuje tolik pádných důkazů poctivé práce průmyslové, že také laikovi vysvitne, jaký pokrok u nás po této stránce nastal. Jsou tu položeny základy k budoucímu zvelebení řemesel a výroby předmětů nejrozmanitějších, předmětů, jimiž jsme v životě svém obklopeni a jejichž umělecká hodnota, prostě řečeno, jejichž krása ozařuje tento náš všední život. Připomeneli si, že jsou to právě počátky, fundamenty pro vybudování velkého paláce »umělecké práce« v Čechách, pak porozumí tomu, co zde vystaveno, a také se tím potěší.

Démon.

Báseň Mich. Jur. Lermontova,

přeložil

František Tropp.

(Pokračování.)

Část druhá.

I.

Hněv, otče, se v tvém líci zračí,
než Tamaře své nezbraňuj.
Viz slzy mé! hle! tonu v pláči.
Neobměkčí tě nářek můj?
Nevdám se za nikoho znovu —
všem nápadníkům vyřid mým:
Můj choť že dřímá v chladném rovu,
víc srdce zadat nemínim.
Od chvíle té, co na hor boku
trup drahý zaryli jsme v zem,
zlý duch mne souží v každém kroku
myšlenek lstivých úkladem.
Snů divných nával rozechvívá
za noci srdce mého tluk,
s rtů modlitba mi za dne splývá,
však prázden pro mne její zvuk.
Necítím v těle síly žádné . . .
mé tepny krve žárem rvou —
věř, otče, věř, má duše chřadne,
ó smiluj se přec nade mnou!
Splň dcery své, ach, přání vřelé,
nech v klášter mne se uchýlit:
Tam pod ochranou spasitele
se vypláču a najdu klid.
Svět pro mne jest již bez radosti . . .
Nechť koba šeré svatyně,
dřív nežli smrt mne žití sprostí,
v klín svůj mne přijme hostinně.

II.

Tak příbuzní ji provodili
na to ve klášter vzdálený
a mladistvou hruď zahalili
tam v pokory šat žíněný.

Leč rovněž pod řeholním hávem
jí srdce v těle háralo
a hříšnou touhou zmíralo,
jak dříve již pod zlatohlavem.
Když před oltářem klečela
při záři světel, zvonů znění,
za chvalozpěvů zápolení,
hlas známý často slyšela.
Pod klenbou chrámu přitmělého
zrak její zahléd najednou
tvář jeho známou tajemnou;
tam mraky kouře modravého
se tiše skvěl jak hvězda tmou . . .
Leč kam ji lákal za sebou?

III.

V dvou chlumů svěží úžlabině
byl bohumilý klášter skryt,
řad topolů a palmy stinné
jej věnčily; když noci klid
na dol se snášel osamělý,
jich houštím splýval z okna celly
mladistvé mnišky lampy svit.
Kolkolem v stínu mandlovníků,
kde křížů dav se v truchlém šiku
jak němá stráž nad hroby tměl,
sbor lehkokřídlých ptáků pěl.
Vln chladné proudy v šumu draly
se přes štěrk, kámen s výšiny
a pod svěšeným bokem skály,
na dně se slivše rokliny,
v křů houštiny se ztrácely,
jež jiním květů voněly.

IV.

Hor štíty čněly na severu;
za svitu slunce v jitra šeru,
když páry nasivělé mrak
se v proudech valí z úžlabiny
a k východu upřevše zrak
zvou ku modlitbě muezzini;
když zvonu hlaholící hlas
zní vzduchem, klášter probouzeje,
v dne rozbřesku a míru čas,
kdy mladistvá Gruzinka spěje
pro vodu s džbánem na hlavě

po srázu v mlhy záplavě, —
tu hory sněhem věnčené,
v dál světlým pasem prostřené
se na obzoru rýsovaly;
v dne sklonu pak se odívaly
v západu roucho ruměné.
A ve středu jich, v mraku mize,
je hlavou převyšuje, stál
v turbanu Kazbek, skvoucí říze,
jak Kavkazského horstva král.

V.

Však Tamařino srdce pyšné,
jsouc plno touhy, vášně hříšné,
se čistým vznětům bránilo;
svět pro ni byl v stín zahalený,
duch k mučení v něm odsouzený,
nechť noc, či slunce zářilo.
Nejednou, sotva ticho noci
se sneslo nad zemdlenou zem,
bez smyslů, jata divnou mocí,
před svatým klesá obrazem
a stená — pláč ten v noční hluši
klid pocestného v horách ruší
a strachem proniká mu duši,
že myslí: »Totě skalní duch,
jenž v propasti lká upoutaný,«
a plachý napínaje sluch,
dál s koněm prchá jako štvaný.

VI.

Neklidem, žalem zmítána,
Tamara v sebe zabrána
ven často zírá oknem celly.
Zrak její v dál se noří celý.
Den celý vzdychá, kohos ždá . . .
že přijde jistě, — předvídá.
Ne zjevem snů jen pomíjivým
se srdce její kochalo,
po oku, ach, s tím smutkem tklivým,
po kouzlu řeči stonalo.
Nevědouc proč, již dobu drahnou
tak sama sebe sužuje,
rty po modlitbě k svatým prahnou,
však cit jen jeho zbožňuje.

Když unavena vřavou denní
se k odpočinku ukládá,
v ráz v požár se jí lože mění,
že vyskočí, v strach upadá.
Vře ohněm hruď, tvář její bledá,
mha zrak jí kalí, ztrácí dech,
páž žádoucně hrud jinou hledá,
žár polibků plá na ústech — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

VII.

Již nad Gruzie chlumy smavé
mlh závoj večer rozestřel.
Dle zvyku démon v touze žhavé
na práh kláštera přiletěl;
než dlouho váhal, otálel,
zda vstupem útočiště míru
má porušit, — a tratě víru
sám v sebe, již byl rozhodnut
se vzdát úmyslu sveřepého.
Ve stínu domu vysokého
něm těkal: Větrem nepohnut
list za krokem se jeho chvěje.
Zrak povznes: její oko tmou
se jasnou září lampy skvěje;
to kohos čeká návštěvou.
V tom tichem noci zádumčivé
se náhle tóny písně tklivé
a zvuky loutny[1]) ozvaly,
tak jeden s druhým splývaly,
jak slzy s tváře stékající;
zpěv byl tak něhou prochvěný,
jak by, jsa pro zem určený,
byl býval v ráji zrozený.
Snad anděl se to jasnolící
na mžik u druha zastavil,
by ve světě jej pozdravil
a shledání s ním oslavil
tou písní k jeho potěšení.
Strast lásky, citů roztoužení
po prvé démon myslí stih . . .
Chtěl prchnout, duše strachem mřela,
leč peruť službu odepřela!

---

[1]) Čongura = čingar, druh loutny neb kytary.

A div! z řas očí přitmělých
mu lícem těžká slza spěla . . .
Blíž celly oné do dnes zbyl
památkou kámen propálený,
prý žárem slzy roztavený, —
než lidský zrak jí neprolil.

VIII.

I vchází, láskou povznešený,
jsa duší dobru přístupen,
sně spolu, že mu vytoužený
nového žití vzešel den.
Shledání naděj neurčitá
i budoucnosti obava,
s níž srdce první ústret vítá,
si s nitrem jeho pohrává.
To předzvěst zla, jež nastává!
I vstoupil před ním zářný stín
hle! posel ráje — cherubín,
ochrance krásné kajícnice,
zde stojí, k jeho strnutí,
a pousmáním jasné líce
před ním ji chrání perutí.
A paprsk slunce nebeského
zrak jeho rmutný oslnil,
než místo slova pozdravného
spor zavilý vzduch rozvlnil:

IX.

»Ó duchu vzpoury, nepravosti,
kdo zval tě sem, v příbytek ctnosti?
Zde nemáš přátel, nadějí;
kout ten zlo dosud ušetřilo!
Chrám, jejž mé srdce vyvolilo,
znectit se střez svou šlépějí!
Kdo zval tě sem?« Jen drzeji
duch zla se usmál ku odvetě.
Zarděl se hněvem jeho hled
a v nitru jeho duše kleté
se ozval staré zášti jed.
»Jest moje!« prones strašným zvukem —
»jí ku pomoci pozdě jdeš.
Nech jí! Nad našich srdcí tlukem
ty soud vynášet nebudeš.
Na čelo její prosté klamu
já přitiskl svou pečeť již;

zde zbavený jsi lásky chrámu; —
já miluji zde, mám svou říš!«
Na smutnou oběť ducha zlého
tu anděl upřel bolný hled
a vzmachem křídla bělostného
se zvolna dal pak k nebi v let.

X.

Tamara:

»Kdo jsi? Jde hrůza z tvého hlasu.
Ráj vyslal tě či pekla děs?
Co chceš mně?«

Démon:

»Zřím jen tvou krásu!«

Tamara:

»Než, kdo jsi, kdo? Mluv! odpověz!«

Démon:

»Jsem ten, jemuž jsi naslouchala,
když půlnoční klid jímal zem,
řeč má ti v duši zaznívala,
tys smutek můj se chápat zdála,
já se ti jevil v spánku tvém;
jsem ten, jenž naděj otravuje,
dřív nežli v štěstí vykvete,
jsem ten, jejž nikdo nemiluje,
mé jmeno všem je proklaté!
Neznám ni prostor, věků řadu,
jsem krutým bičem rabům svým,
mám v rukou volnost, vědy vládu
a hle! — poklesám k nohám tvým.
Já k tobě v lásky vzplápolání
modlitbu první zašeptal,
svou první strast jsem v odříkání,
proud prvý slz ti v oběť dal.
Ó, vyslyš mne, měj smilování!
Ty mohla bys mi nebes práh
jen jediným zas získat slovem,
v tvé lásky rouchu úbělovém,
bych v oněch šťastných končinách,
jak anděl se skvěl v lesku novém.
Vyslyš mne! Hle! v prach poklekám!
Tvým robem jsem, tě v lásce mám!
Sotva jsem shled tvůj půvab milý,
moc, věčnost se mi zprotivily, —
jich nenávidět počínám.

Já nepřál lidem žití nuzné;
že nesmím žít, jsem litoval,
týž život s tebou, — žít pak různě, —
ten osud se mi strašným zdál.
Paprsek slunce znenadání
mi prochvěl jarem prsou chlad,
leč opět na dně staré rány
žal probudil se jako had.
Čím bez tebe mně celá věčnost?
Čím vší mé moci nekonečnost?
Slov prázdných hlučnou ozvěnou,
svatyní božství zbavenou.

Tamara:

Nech mne již, zhoubče zlořečený!
Mlč! duch můj tobě nevěří.
Mně Bože! v koby zášeří
se nelze modlit . . . otrávený
jest rozum můj, můj celý svět.
Slyš! V propast záhuby mne řítíš;
tvá řeč jest — pouhý žár a jed . . .
Rci mi, proč ke mně lásku cítíš?

Démon:

Proč, kráso má? Mně nelze říc!
Pln vroucí touhy, nedočkavý,
jdu novému ach, žití vstříc,
v prach metám s věncem trní s hlavy
vši minulost, svůj starý hřích:
Můj ráj, mé peklo v očích Tvých . . .
Mám v lásce tě ne vášní žhoucí,
tvé lidské lásky trápením:
Leč vzletem duše nehynoucí
vší mysli, citu nadšením.
Tvůj obraz se již od stvoření
v mé duše hloubi obrážel
a přede mnou se v dáli skvěl,
étheru mořem unášený.
Tvé jmeno, plníc nitro žalem,
mně dávno hudbou znělo v sluch,
a v štěstí ráje dokonalém
jen tebe postrádal můj duch.
Kéž pochopit bys mohla, znát,
jak trpký los to, neskonale
po věk a život neustále
z rozkoše v bolest upadat,
za zlo odměny nežádat,
nesnít za dobro o pochvale;
sám nudit se tím životem,

té věčné války klopotem,
bez vítězství a smíru dále!
Být lhostejný pro každý vznět,
vše znát, vše cítit a vše vidět,
mít snahu vše, to nenávidět
a zhrdat vším, vše přehlížet! . . .

Dnem tím, kdy soudem stvořitele
mé vyhnanství se počalo,
přírody lichocení vřelé
pro vždy mne poutat přestalo . . .
Kol tměl se prostor zamodralý,
sbor skvoucích světel stih jsem v dáli,
tak známých! — v nebes hlubině . . .
tam kolovaly v zlatém kruhu,
leč k bývalému spoludruhu
znát nechtělo se jediné!
Po vyhoštěncích stejně bludných
v dál zoufale zor upírám,
než řečí jich a hledů škůdných
jsem na konec se zděsil sám.
I máchnuv křídlem ustrašený,
nevěda kam, jsem nebem spěl;
vlastními druhy zavržený,
jak dříve v ráji opuštěný
i teď jsem v světě osaměl.
Tak rozmar vlny rozčeřené,
když uchvátil loď chatrnou
bez vesel, plachet, hladinou
ji v dálku dle své vůle žene;
tak někdy oblak v jitřní čas,
jenž v sobě nese hromu ráz,
sám v modravé se výši tmící
a odpočinkem shrdající
bez cíle nebem vesluje,
Bůh ví kam, odkud putuje.

Však svět jsem dlouho neovládal,
jej dlouho hříchu neučil,
v něm dobro podle nenapadal
a krásu hříšně neničil . . .
Neb víry žár jsem ulil záhy,
vzdor lidí snadno překonav . . .
či pokrytců a hlupců dav
byl hoden trudu, lepší snahy?

I skryl jsem se pak v stínu hor
a plápolal jak meteor,
když noc přilehla k temným stráním.

Tu jezdec zmaten světla pláním
se oct u skály okraje
a s koněm v propast klesaje,
ždál marně pomoc — srázem vila
se po něm stopa krvavá . . .

Než brzy se mi znelíbila
i mračné pomsty zábava.
Jak často s uraganem v boji
jsem z půdy zvířiv prachu sloup,
tvář hale blesky, v mlhy kroji
se řítil v temných mraků hloub,
bych v nepodajné živlů vřavě
se bouře ve svém nitru zbyl,
prch muce neodbytné, dravé
a vzpomínek hlad otupil.
Co zvěst o strastech odříkání,
o trudech lidí smrtelných
těch příštích i již v hrob jsou skláni, —
co proti mžiku útrap mých,
jež snáším tajně, bez přestání?
Co žití bol? Co lidé jsou?
Ti přišli a zas odejdou!
Jich nadějí je soudu den:
Ten odmění neb strestá vinné!
Můj žal však stále nezměněn,
se mnou ve hrobě nespočine
a na věky má potrvat!
Ó! lísá se hned jako had,
hned žehá, skvěje se jak plamen,
hned srdce tíží jako kámen —
hrob všech mých snů i strastí vznik
jest nezdolný jich památník!

Tamara:

Ať's kdokoli, jenž klid můj ruší,
tvůj hovor, ač tě sotva znám,
mně tajnou slastí vniká v duši,
nešťastný, jak ti naslouchám.
Než pakli tajíš záměr pravý
a úmysl zlý zakrýváš . . .
Ó, ušetř mne! . . . Co získáš slávy?! . . .
rci, nač mé duše třeba máš?
Zda jsem se nebi zalíbila
víc než ty, kterés přehlednul?
Z nich nejedna mne krasší byla,
jich lože, jež sen rajský snila,
muž dosud též se nedotknul! . . .
Ne! Přísahej mi u své spásy . . .

Mluv! Slzy splývají mi z řasy,
viz dívčí úzkost, nepokoj!
Strach bezděk v duši udržuješ . . .
než ty vše znáš a postihuješ,
nuž slituj se, mne upokoj!
Přísahej! . . . Slib, že přání zrádných,
že úkladů se hodláš zříc!
Či v světě přísah, slibů řádných,
nezrušitelných, — není víc? . . .

Démon:

Při stvoření a konci světa,
při trestu viny přísahám,
při pravdě, jež z chmur k nebi vzlétá
a odolává nástrahám,
pádu se svého klnu mukou,
vítězství touhou prchavou,
rozluky nové obavou
po chvatném stisknutí tvých rukou;
klnu se sbory bratří mých,
klnu se duchy ve prostoru,
andělů meči, mého vzdoru,
nepřátel bdělých, úhlavních;
nebem se klnu, peklem žhoucím,
vším tím, co lidé svatým zvou,
tvým pohledem se klnu mroucím,
klnu se první slzou tvou,
úst tvých se klnu nevinností,
tvých vlasů hebkou kučerou,
svým žalem, ráje blažeností,
svou láskou k tobě veškerou —
zřek jsem se pýchy, pomsty díla,
od chvíle této zášti jed
si mysl moje znechutila, —
víc nechci býti strůjcem běd.
Chci láskou usmířit zas nebe
a modlitbě znov svěřit sebe,
chci dobro duchem obemknout.
Kéž s čela mého slzí proud,
bych hodným stal se tvého jmena,
znak ohně setřel, hanbu sňal:
Nechť v nevědomí, otupena
pak zem beze mne zkvétá dál!
Věř! pouze já v tom světě klamu
jsem pochopil tě, ocenil
a k nohám tvojim jako v chrámu
vši moc svou složit nelenil.
Výměnou za dar lásky malý
dám věčného ti žití skvost;

být v lásce tak jak v hněvu stálý,
v tom sláva má a velikost.
I unesu tě na svém letu
dál odtud, v říši nadhvězdnou,
tam královnou se staneš světů
a nerozlučnou družkou mou;
bez účastenství, bez soucitu
pak shlížet budeš na ten svět,
v němž štěstí pravé nemá bytu,
kde krása zkvetši hyne hned,
kde trest hned následuje hříchu,
kde vášeň nelze vášní zvát,
kde nedovedou bez ostychu
nenávidět, ni milovat.
Zda víš, co chvilkové to snění,
co lidí krátká láska jest? —
Ach, mladistvé jen krve vření! —
jež s lety chladne na ručest.
Kdo loučení z nich snese chvíli,
kdo v pokušení pevným dost,
kdo v boji s nudou nevysílí
a snese pýchu, svéhlavost?
Ne, není ti, jež mou jsi družkou,
slyš, v tísni svadnout souzeno,
být hrubé řevnivosti služkou
a sklánět před ní koleno,
žít v středu lidí malých, chladných,
s nepřízní, přátel podlostí,
ve strachu stálém, touhách zrádných
a v odříkání trpkosti!
Ne, nezemřeš v klášterním tichu
s modlitbou na rtech, skroušena,
na oko prosta lidských hříchů,
leč stejně boha vzdálena.
Nikoli! tvorstva vzácný květe,
los jiný tvého určení,
žal jiný tobě srdce shněte,
zdroj jiný seznáš nadšení!
Všech dřívějších se zřekni přání,
nech svět být světem, vyslyš mne,
v hloub věcí, o níž nemáš zdání,
tě zasvětím pak vzájemně.
Sbor služebných svých duchů řadou
u stop tvých skupím v družný kruh
a lehkonohých služek vnadou
kol tebe pestrý vzbudím ruch;
východní hvězdy vínek zlatý
ti s nebe urvu, vyprosím,
mhu noční setru s květů máty

a sprchou tou jej porosím,
tvou postavu jak svatorouškou
zahalím nachem západu
a vzduch kol tebe ambry douškou
ve vonnou změním zahradu!
Pak zvuky hudby čarovnými
tvou mysl, sluch tvůj zabavím
a dům se stropy nádhernými
ti z drahokamů vystavím,
na mořské dno pro perly jeho
se spustím, za mrak zaletím,
vše tobě dám, co pozemského —
ó miluj mne!

(Dokončení.)

Co tak hlavou táhne.

Ukázky z poesií

Adolfa Heyduka.

I.

Jaro.

Hedbávím slunce zlatě opředen,
ze spánku zimního se budí les,
pták vesel zpívá jeho duše sen
a v údolí se směje horská ves.

Chop, jaro za srdce té vísky lid
a pít mu svěžest ze své číše dej
a roznít v radost jeho duší svit
a šumem svým jej ve sny kolíbej.

A utlum v zárodku hned jeho žal
a rozvlň k činům jeho mocnou hrud
a probuď k soucitu, kdo v chladu spal
a kdo spal v lhostejnosti, k činu vzbuď!

Po bouři.

Svůj mračný kožich nebe rychle svléká,
hlas prchajících hromů v skalách těká
a vlaštovky, ty hbité nebes děti,
a hlavou myšlenky zas v dálku letí.

Bouř odletla a v jiný kraj se nese,
tok řeky zlekané se posud třese,
a v červáncích se podvečerních svítí
a žalostění mdle jen šepce z sítí.

Den v klidu umírá a šedé skály
do jemných černých hávů zvolna halí,
strom v poli osamělý slzy roní,
zvon ve vsi ostýchavě Ave zvoní.

Touha.

Po dávných přátelích svých toužím zas
a toužím, vzdychám, umdlen jsem a chor,
kýs šumný, dojemný mě volá hlas
k mým bratrům stromům do Šumavských hor.

Zas srdce chví se mi a vlhne zrak,
zas plnou duši milých zkazek mám,
zas toužím k zeleným těm končinám,
k svým drahým sestrám, bílým bystřinám,

Zas hledám zvlhlým zrakem tichý kout,
kde tančí rusalky, jimž ptáci hudou,
zas toužím volně sobě oddechnout
a zazpívat si píseň, jiným chudou.

Chci ještě žít.

Hle, rybník v lese příšerně
své černé šíří boky,
snad číhá na mě tajemně
ten kyklop jednooký.

Pryč odtud, pryč, nechť klidem svým
v hloub na srdce mě láká, —
chci ještě žít, ač znaven jsem,
mám v hrudi srdce, ptáka.

Chci zazpívat si zas a zas
své duše z hlubokosti,
ač uletěl už v dál můj čas,
leč posud neřek: Dosti!

Až řekne to, pak stejno mi,
ať v poli mru, ať v mechu,
Bůh sám znič šňůru rubínů
mých zkrvácených vzdechů.

Léčivé paprsky.

Tlum šípů po mně slunce střílí
a bodá v zrak mi, pálí leb,
jež stále víc se k ňadrům chýlí,
by postřehla mdlý srdce tep,
a duše třepot křídel spjatých, —
a přec bych pro tlum snů svých jatých
a pro ten světa věčný chlad
chtěl plné srdce nachytat
té záře nebes proudů zlatých.

Pochybnosti.

Já pochybnosti moře v duši mám,
jež neustále zdouvá se a vlní,
ač každý jeho tajný záliv znám,
a každou skálu, jež mu nitro plní,
i jiskry světelné, jež na dně svítí,
přec nedospěl jsem vším tím k pravdě žití.

Já k poznání jsem posud neuzrál,
ač přes půl věku mysl po něm bádá,
vždy ustupuje kvapně dál a dál
a v stálém oklamání duch můj strádá,
leč dozrávám; pak navždy prchneš, blude,
až smrt mě zlíbá, vše mi zjevno bude.

Pták.

Slyš, duše, poslouchej, pták na stromě zas zpívá,
snů mlžné postavy v šat zvučný přiodívá;
spiť v srdci láska mu jak vůně v poupěti,
chce vínek hnízda vít kdes v stromu doupěti.

Ó, zpívej, raduj se, než touhy ochabnou,
než krev ti vychladne a sny tvé prozábnou,
než v dumách starosti, jak čas a život velí,
smrt, střelec podloudný, tě vyčíhá a střelí.

Vykonáno.

Děl Sakjamuny: »Na paměti měj,
chcešli, by památce tvé žehnal lid,
až v nirvaně tě zlíbá věčný klid,
tři věci pro potomstvo vykonej:

Vsad do úrodné půdy plodný štěp,
pak z milé ženy dítě k srdci viň,
a pro své drahé vlastní vystav síň,
než ruce stuhnou ti a spuchří leb!«

Strom štěpný vsadil jsem, an mudřec chtěl,
jak mladík v sadu oteckého zem,
i z milé ženy dítě zlíbal jsem
a pro své drahé domek vystavěl.

Strom sestárnuv již začal v nitru tlít,
mou druhou dcerkou vyhynul můj rod . . .
kdo vezme domek as, mých námah plod?
Jsem hotov s posláním a mohu jít!

Z písní starého oráče.

Napsal

Josef Kratochvíl.

Hlubiny mé duše
vlny hoře rvou:
všecko dám, i život,
ne jen hroudu svou!

Skropil jsem ji často
potu krůpějí,
zasvětil ji pláčem
zašlých nadějí.

Zoufalstvím jsem stenal,
když mně hynula,
modlil bych se za ni,
byť mi klnula.

Šel bych pro ni trním,
pouští truchlivou —
všecko dám, i život,
ne jen hroudu svou!

Nekonečnou cestou
hložím vroubenou
hledám, hledám perlu
mládí ztracenou.

Se zdvojenou silou
bych ji střící chtěl,
kdy bych jen tu vzácnou
perlu zase měl.

Když však podívám se
na svou zvadlou dlaň,
vidím, že jest pozdě,
že tu smrti saň.

Nenajdu té perly
nikdy, nikdy již —
dělej, starý brachu,
dělej nad ní kříž!

Žně jsou přede dveřmi,
všude žert a smích,
ženci brousí kosy
ve svých přístěncích.

Za několik hodin
půjdou do polí,
skřivani to světu
plesně hlaholí.

Vše, co vidím kolem,
jásá nadějí,
požehnáním práce
z potu krůpějí.

I ten vzduch se třese
hymnou nadšenou,
zda však na oráče
ženci vzpomenou?

Žebřiny jsou plny,
klaďme snopy výš,
v pevný celek stlačí
pavezy je tíž.

Ze semene uzrál
požehnaný plod,
dožínky nám zkrášlí
zpěvů doprovod.

Zhubili jsme mšici,
ponrav četný roj,
vytrysknul pak z práce
radosti nám zdroj.

Budem jásat, plesat,
pochováme trud,
požehnání boží
vzrostlo z našich hrud.

»Cikánského rodu
kdy bych třebas byl,
vždycky bych se hlásil
k němu ze všech sil.«

Když jsem tato slova
v staré knize čet,
modlil se je denně
stokráte můj ret.

Slýchal jsem je také
ze rtův jiných všech,
v dnešních knihách o nich
skoro ani slech.

Dostalo prý všecko
jiný střih a švih —
škoda, věčná škoda
je těch starých knih!

Na nebi dvě hvězdy
měsíc potkaly —
lány leží v rose,
jak by plakaly.

Mne co čeká, nevím . . .
Též snad slza jen.
Kdy by rosou byla,
byl bych spokojen.

Rosa vlaží, chladí
obilíčka klas,
avšak lidská slza
pálí, bolí zas.

Pálí, bolí, oko
když nám zacloní,
pálí, bolí nejvíc,
než se vyroní.

Fial nočních vůní
omámen a spit,
ze zahrádky hledím
vzhůru v nebes kryt.

Rád bych z něho vyčet
další osud svůj,
čtu však jenom, že se
blíží konec můj.

Vypadnou mi brzy
z ruky opratě,
hrobník ve vsi sáhne
po své lopatě.

Zahrabe mě mlčky
v zemi studenou,
jako starou veteš
pro svět bezcennou.

Tmí se víc a více,
brzy bude noc,
věje mým už polem
její čaromoc.

Usne všechen šumný
život kol a kol,
bude spáti hora,
bude spáti dol.

Stichne všechno přání,
schladne rány pal,
odpočine sobě
v nářku svém i žal.

Zmlkne hlas, jenž marně
úpěl za pomoc —
tmí se víc a více,
brzy bude noc.

Ottův slovník naučný ukončen.

Z nejradostnějších zvěstí, jež nám přineslo letošní jaro, byla zpráva, která vyšla dne 10. května z nakladatelství Ottova: sešitem 631. byl Naučný slovník dokončen. Památná událost oslavena hostinou, kterou nakladatel vystrojil členům redakce a zástupcům kruhů literárních, uměleckých a žurnalistických, ale veřejnost naše nevěnovala jí pozornosti, které by byla zasluhovala.

Neníť pochyby, že dokončení veliké encyklopedie naší jest kulturní událost svrchovaného významu a nesmírné důležitosti. Především jest to nevyčerpatelný zdroj poučení pro každého našince, učeného i neučeného, jehož také nezbytně potřebuje každý, kdo nechce v pokročilém světě nynějším žíti jako slepec, nevědoucí, co se kolem něho děje. Na červnové valné schůzi Osvětového svazu jeden z řečníků zmíniv se o ukončení Naučného slovníka správně připomněl, že bychom se měli co nejvíce starati, aby si dílo toto opatřila každá obec česká a učinila je přístupno svým občanům. Kdy by pak jenom jednotlivci přicházeli do Slovníka se poučit, šířilo by se odtud více vzdělání, více pravé osvěty, než je možno rozšířiti občasnou nějakou přednáškou nebo časopisem. Toto spontánní uznání vystihlo jadrně osvětový význam Slovníka pro všechen národ náš. Ale Slovník nejen bohatstvím látkovým, jež v něm jest uloženo a o němž ještě se zmíníme, ale i soubornou representací pracovníků všech oborů jest výmluvným svědectvím naší mohoucnosti, našich sil duševních. Z těch příčin zasluhuje také náležitého respektu ciziny, zejmena pak těch kruhů, s nimiž jest nám sváděti stálé boje o každý štípec dobrého práva.

Jest zajisté slušno rozhlednouti se alespoň poněkud po minulosti a výsledcích díla tak nad jiné významného.

Toužebná žádost opatřiti také českému obecenstvu vševědný aneb raději všenaučný slovník vyskytala se už v době obnovy novočeského písemnictví. Ale zůstávala dlouho pouze zbožným přáním, neboť nebylo dosti zběhlých pracovníkův a nebylo snadno nalezti nakladatele, který by se odvážil riskantního podniku. Bylo k tomu potřebí energie proslulého bojovníka politického dr. F. L. Riegra,

aby první náš slovník naučný stal se skutkem. Roku 1860 vyšel redakcí Riegrovou a nákladem knihkupců Kobra a Markgrafa první díl Naučného slovníka, v jehož existenci byl právem spatřován pozoruhodný pokrok národní. Rieger redigoval potom sám ještě druhý díl, na ostatních uvádí se Jak. Malý jako spoluredaktor. Slovník zabezpečil si hned prvním svazkem potřebné odběratelstvo a vycházel do r. 1873, kdy byl desátým svazkem ukončen. Svazek ten obsahoval už také část doplňků, jichž ostatek pak vyšel r. 1874 jakožto díl jedenáctý. Přese všecky vady, jichž uvarovati se bylo nesnadno pro obtíže, které vězely v nepropracovanosti mnohých oborů vědních a v nedostatečnosti původních pomůcek domácích, slovník dostál svému úkolu celkem slušně. Za našich poměrů také zdálo se, že na dlouhé doby není možno pomýšleti na nějaký naučný slovník nový; byloť každému patrno, že by to byl podnik neobyčejně nákladný a také z jiných stránek nemálo svízelný. Tím trapněji pociťovaly se nedostatky Naučného slovníka, když prodlením let rostly mnohé obory a vznikaly nové, o nichž v naší encyklopaedii nebylo ani slova. Proto byla ve veřejnosti s potěšením přijata zpráva, rozšířená v prvních letech po znovuzřízení české university, že nakladatel J. Otto hledá mezi předními učenci našimi redaktora pro nový slovník naučný, který hodlá vydávati. Přihlásil se potom za redaktora bývalý spoluredaktor slovníka Riegrova J. Malý a vypracoval počátkem r. 1884 program nového díla a návrh organisace redakční kanceláře. Dílo mělo se jmenovati »Národní encyklopaedie česká,« nemělo míti delších článků, za to kratších co nejhojněji, a mělo vyjíti v šesti svazcích. Jakub Malý však zemřel již v březnu 1885. Nakladatel si téhož roku za vrchního redaktora »velké české illustrované encyklopaedie« vyhledl profesora T. G. Masaryka, který redakci tu přijal a dal si zříditi redakční kancelář, v níž přípravné práce vedl docent dr. Em. Kovář. Přípravné práce ty trvaly asi rok, v redakci zasedal zdatný sbor pracovníků, byli získáni četní spolupracovníci, nakladatel objednal nové písmo, pořídil nové tiskací stroje a jiné potřeby k důstojné výpravě díla, když náhle spory rukopisné, jichž se prof. Masaryk velmi činně zúčastnil, všecku práci zastavily. V důsledcích sporů prof. Masaryk vzdal se redakce chystané encyklopaedie koncem února r. 1887.

Podnik, na nějž do té doby byl již vynaložen znamenitý náklad octl se tím ve velikých nesnázích. Nakladatel v příčině redakce vyjednával mimo jiné s prof. O. Hostinským, ale ten odřekl, neshledav mezi spolupracovnictvem, jež se snažil získati, tolik ochoty, kolik si přál. Posléze obrátil se nakladatel přímo na fakultu filosofickou, žádaje nejstaršího člena jejího prof. V. V. Tomka, aby se věci ujal a fakulta sama aby redaktora jmenovala. Tomek žádosti té ochotně vyhověl. Potom stalo se ujednání, aby ve vrchní redakci zastoupena byla universita i technika. Sestavena tedy nová redakce, v níž zasedal F. J. Studnička za fakultu filosofickou, Jar. Čelakovský za fakultu právnickou, Emer. Maixner za fakultu lékařskou, Ot. Feistmantel a Jos. Šolín za techniku. Theologii zastupovali Kl. Borový a Fr. Krásl, ředitelem redakční kanceláře byl zvolen Jos. J. Kořán. Potom

sezváni i další spolupracovníci, kteří ochotně slíbili pracovati, a redakce uspíšila složitou práci, již vyžadovalo vybrání, sestavení a zpracování hesel, tou měrou, že dne 22. ledna 1888 vydán první sešit Ottova slovníka naučného (A — Abélard). Počátek díla přijat tak příznivě, že bylo záhy třeba druhého i třetího vydání. Později, když byly dokončeny první díly, přispěly k vnitřnímu zvelebení jeho vážné hlasy kritické, k jakým náležel na př. posudek v Osvětě, napsaný od profesora Konst. Jirečka.

Slovník vycházel potom zcela pravidelně a po dvaceti letech šťastně jest ukončen vyvrátiv obavy těch, kteří se domnívali, že teprve několikátá generace dočká se jeho konce. Rozměry svými značně předstihl jak projekt Jak. Malého, tak slovník Riegrův; máť 27 dílů, k nimž přibude ještě jeden díl nutných doplňků. V těchto 27 svazcích jest 27.789 dvousloupcových stran hustého tisku, v nichž jest zpracováno 139.418 hesel, jež provází 4888 vyobrazení. Mimo to je k slovníku přidáno 479 zvláštních, většinou barevných příloh, map, plánův, obrazův a p. Při celém díle zúčastnilo se 1086 spolupracovníků, mezi nimi několik ze Slovanstva mimo Čechy. V řízení redakční kanceláře vystřídal J. J. Kořána profesor Rud. Dvořák v letech 1892—1898 a po něm Primus Sobotka v posledním desetiletí. Obrazovou část řídil od počátku až do r. 1896 Vil. Weitenweber. V stálém sboru redakčním vystřídali se 52 mužové, z nichž někteří v něm pobyli po veškeru dobu pracovní, mnozí vstoupili do něho převzavše úkol po jiných, zvláště po těch, kteří zemřeli. Tak odešli z kruhů slovníkových na vždy Em. Kovář, Ot. Feistmantel, K. Plischke, Fr. Krásl, Kl. Borový, H. G. Schauer, Vojt. Mayerhofer, G. Dörfl, J. Herzer, Lad. Hofman a j. Při dokončení díla tvořili stálou redakci: Primus Sobotka, Boř. Brož, K. J. Černý, Jul. Glücklich, Jiří Guth, Jos. Hanuš, Karel Kadlec, V. Kotyška, St. Nikolau, O. Schrutz, F. X. Šalda, K. Štěpánek, Ant. Štolc, H. Vysoký, Gust. Zába.

Ottův slovník naučný rozsahem vyrovná se nejznámějším encyklopaediím jiných národů, ano vyniká jím nad mnohé, a snad všechny předčí obsahem. Předčí je alespoň vzhledem k našim potřebám a ke Slovanstvu. Učiniloť si jeho pořadatelstvo správnou zásadou věnovati stále zvláštní pozornost kulturnímu životu národa našeho a Slovanstva vůbec, a při tom ovšem nezkracovalo nijaké discipliny, nijakého oboru vědění lidského a práce duševní i hmotné. Z té příčiny bude Ottův slovník ve věcech českých a slovanských nezbytným pramenem poučení netoliko pro nás, ale zvláště pro cizinu.

Prohlížímeli jednotlivé obory, shledáme sice tu a tam některá nedopatření nebo nedůslednosti, omluvitelné rozsáhlostí a složitostí práce, v celku však se přesvědčíme, že dílo došlo v každém oboru výsledků plnou měrou pozoruhodných. Tak na př. v literárních dějinách českých, tedy v oboru, jenž může poutati každého, vyznačuje se úplností i důkladným zpracováním jednotlivých článků. Zejmena hesla, která stejně náležejí do historie literární, jako obecné, vynikají přese všechnu populárnost vysokým rázem vědeckým, jejž dovedli jim vtisknouti jen vynikající odborníci. Uvádíme za příklad články: Hus, Rokycana, Chelčický, Bratří, Palacký, Tomek, Šafařík,

Kollár a j. Pro literaturu současnou stává se Slovník neocenitelnou pomůckou tím, že snesl množství autobiografií nebo životopisů, napsaných od těch, kteří z blízka znali ty, o nichž psali. — V oboru dějepisectví Slovník pro nás zastupuje všeobecné dějiny, jež u nás častěji a v novějších vydáních vydávati jest nemožno. Zde tedy dějiny jednotlivých států, na př. Vel. Britannie, Francie, Španělska a j., dohromady podávají vlastně rozsáhlé dílo dějepisné, jdoucí až po časy nejnovější. Zvláštní důležitosti však nabývají články, které psali proslulí odborníci naši o dějinách našich nebo slovanských. Takového druhu jsou na př. politické dějiny Čech v monografii »Čechy« od J. Kalouska, rozpravy o politických a ústavních dějinách Rakouska od B. Riegra, články Bulhaři, Jihoslované, Srbsko od K. Jirečka a m. j. Historická látka, uložená v genealogických příspěvcích Sedláčkových, jest téměř napořád čerpána z archivů. Pomocné vědy historické jsou tu velmi čestně — lépe než v leckteré cizí encyklopaedii — zastoupeny pracemi G. Friedricha. Stejné péče se dostalo všem odvětvím klassické filologie a archeologie, v níž řada povolaných odborníků podala práce, vyčerpávající předmět úplně a jasně a psané s patrným nadšením pro svůj obor.

Značnou část Slovníka zaujal zeměpis s příslušnými vědami, zejmena s národopisem. Zde byly některé partie v naší literatuře vůbec po prvé zpracovány a překonány nesnáze terminologické, jež se vyskytaly na př. v zeměpise fysikálním. Je tu značná řada prací z per odborníků dobře známých na vědeckém kolbišti evropském. Jsou to zvláště články Jana Palackého ze zoogeografie a botanografie, Feistmantlovy o Indii, Konst. Jirečka o věcech Balkánských, o Krasu od J. Cvijiče, ze slovanského národopisu od Lub. Niederla, o Arabech, Číně a j. od R. Dvořáka atd. Výslovné zmínky zasluhují také mapy, na nichž bylo prvně zevrubněji zpracováno názvosloví pro český atlas vzhledem na svět slovanský.

Práce o právnictví zúčastnili se všichni členové české fakulty právnické a velmi mnozí vynikající praktikové. Všecka odvětví právnická jsou zde zastoupena. Poučíme se tu zevrubně o otázkách z práva veřejného i soukromého, trestního i mezinárodního, ze soudního řízení, z finančního práva, z národního hospodářství a rozličných právních oborů historických, jako z práva římského, církevního, slovanského, německého atd. Sem ovšem náleží také svrchu uvedené pojednání B. Riegra o ústavních dějinách rakouských, jež bylo vydáno též o sobě a čítá se k nejlepším spisům o rakouských říšských dějinách vůbec. Neméně cennou monografii (88 stran slovníkových) napsal sem Jar. Čelakovský o českých dějinách právních, jež tu po prvé soustavně a v celku vylíčeny. K těmto pracím čestně se druží obšírný výklad Kadlcův o ruských dějinách právních a téhož autora ústavní dějiny uherské.

Velmi často bývá konversační slovník brán na radu o rozličných nemocech a případech zdraví se týkajících. Zvláště tu tedy náš Slovník zasluhuje chvály, že poskytuje odborného poučení spůsobem co nejsrozumitelnějším. Laik může zde seznati podstatu pochodů, jež se dějí v těle zdravém i chorobném; pokud to vůbec beze škody

lze učiniti, naznačují se zásady léčebné a vytčena jest zevrubněji cesta léčení tam, kde i neodborník může chorému přispěti okamžitou pomocí. Zdravotnictví, jehož si za nynějších dob čím dále tím více všímají jak veřejnost, tak jednotlivci, věnována jest zde náležitá péče. Ve vypsání orgánů tělesných a jejich úkonů sdružuje se tu lékařství již s přírodopisem. — Přírodní vědy ve všech svých četných odvětvích jsou tu zpracovány tak, že množstvím jednotlivých článků jsme zasvěcováni do tajů všech říší a sil přírodních. V tomto oboru — podobně jako v oboru výtvarných umění, kde názor jest nejvýmluvnějším výkladem, četná vyobrazení jsou spolehlivou a rychlou pomůckou tištěného slova.

Zbývá ještě značná řada oborů, které bychom mohli uvesti na doklad, jak Slovník vystihl co do obsahu příslušnou látku až po tuto dobu a zpracoval ji formou zcela přístupnou. Obmezíme se však už jenom na technické vědy, o nichž zvláště všichni bývalí gymnasisté a universitáni budou v encyklopaedii často hledati poučení. A naleznou je jak v architektuře, elektrotechnice, fysice, geodesii, v hornictví, hutnictví, chemii, tak v inženýrství mostním, silničním, stavebním, vodním, v železnictví, v reprodukční technice, v technologii chemické, mechanické a v zemědělství. V těchto oborech všech záleží na zprávách nejnovějších, a ty zde nalezneme. Bohatství a rozmanitost látky, kterou Slovník shrnuje, vysvítá z článků: Architektura, Dřevěné stavby, Jezy, Mosty, Krov, Strop, Kanalisace, Vodárenství, Děla, Puškařství, Telegrafie bez drátu, Telefonie, Mikroskop, Mincovnictví, Pletení, Předení, Stavy tkalcovské, Plynárnictví, Šicí stroje, Radioaktivita atd. Technickým vědám samým u nás Ottův slovník posloužil snad více než jiným. Některé obory, které posud nemohly publikovati, nemajíce nakladatelů, nalezly v něm cestu na veřejnost; tím vytvořila se a zdokonalila příslušná terminologie, jež rozšíří se odtud do kruhů, které si posud pomáhaly všelijakými názvy cizími. Z praktické stránky pak je pravděpodobno, že také vynalézavost se jím utuží a posílí.

Dokončení Ottova slovníka naučného byl tedy, jak svrchu praveno, čin eminentní důležitosti a velikého významu jakožto svědectví o vyspělosti našeho národa a zároveň jakožto nepřeberný zdroj pravé osvěty. K zdroji tomu lze jen zváti s básníkem:

»Velká Vědy cisterna, plná živé,
pitné vody, Národe, otevřená!
Pojďte, pijte, ukojte žízeň, ssajte
poznání, světlo!«

Všichni činitelé, kteří při vytvoření naší encyklopaedie měli podíl splnili náležitě svůj úkol; bylo by zajímavo věděti, jak jej splnilo obecenstvo knihy kupující. Naučný slovník Riegrův ukončiv první díl oznámil bilanci svého odběratelstva, jež dnes — téměř po 50 letech — není nezajímavá. Tehdy měl slovník na př. v Čes. Budějovicích 154 odběratele, v Kutné Hoře 30, v Čáslavi 42, v Hradci Králové 263, v Plzni 83, v Nepomuku 31, v Slaném 10, v Roudnici 3, v Pelhřimově 33, v Chrudimi 52, v Pardubicích 59, v Jičíně 124, v Písku 60, v Rakovníku 30, v Příbrami 36, v Táboře 29,

v Litomyšli 35, v Klatovech 87, v Kolíně 35, v N. Pace 30, ve Vodňanech 52, v Liberci 13, v Praze 1158. Na Moravě na př. v Brně 156, v Jihlavě 47, v Olomouci 121, v Prostějově 11, v Kroměříži 33, ve Znojmě 8. Opava vykazuje 34 odběratele, Pešť 55, Báňská Bystřice 57, Trenčín 12 a vedle toho je na Slovensku řada míst s menším nebo větším počtem odběratelstva. Dnes za rozšířeného knihkupectva jest Ottův slovník předmětem obchodu jako jiná kniha a jiné zboží; proto se o něm takových čísel nedovíme. Bylo by však z míry poučné zvěděti je, aby se ukázalo, zda rosteme i po té stránce a jak. *F. V. Vykoukal.*

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Mařena byla vysoká, kostnatá, silná, měla dlouhý krk a dlouhý nos, plavé, ne husté, na skráních přilíznuté vlasy. Byla po letnímu v prosté šněrovačce. Ruka od lokte holá byla opálená a šlachovitá. Spíše byla nehezká, než hezká, ale poctivost, tuhá pracovitost a svědomitost, které byly z celého jejího zjevu patrny, činily ji příjemnou.

»Podívej se, Mařeno,« pravil otec, »tam pod postelí na kraji leží žitné stebélko, seber je.«

Mařena poslechla, sehnula se a nohy, obuté červenými punčochami, ukázaly lýtka.

Nestačilo to, stébla nedosáhla. Musela kleknout, opřít se levou rukou o zem a pravou dosahovat.

Otec Okřín významnými pohledy, při tom bezslovesně, upozorňoval nápadníka na přednosti své nejstarší dcery. Jeden pohled pravil: »To jsou ruce, ty podělají práce za chlapa!« — druhý: »To jsou nohy, ty se dovedou vzpírat jako konské!« — třetí: »To jsou záda, ta vydrží nést každé břímě života!«

Kořínkův syn rozuměl, bedlivě pozoroval a stejným způsobem dával otci Okřínovi na jevo, že s jeho míněním souhlasí. Počítal v duchu, že taková žena sama svou osobou znamenala by pro něj velký zisk, a když by ty silné, upracované dlaně ještě nepřišly prázdny, takovou ženu bylo by si možno vzít. Díval se na Mařenu s uznáním, ano s obdivem, a již již se mu drala na jazyk žádost o její ruku. Otec Okřín toho očekával. Mlčky mu hleděl na ústa a těšil se na dobrý počinek.

Opět zazvonil panenský smích, Kořínkův syn sebou škubl a naslouchal. Silných rukou a nohou Mařeniných rázem pro něj nebylo. Otci Okřínovi nebylo tuze milo, že pozornost hostova obrací se jinam, ale což naplat! Nezapomněl, že nesmí dělat pří-

lišnou drahotu, jen se ještě pokusil Kořínkovu synu Mařenu doporučit. »To jsou záda,« šeptal, »podívej se, chlapče! Strych žita si hodí na rameno a odnese jako chlap, ani se neprohne.«

»Strejčku, vyložte celý krám,« šeptal Kořínkův syn, a otec Okřín promluvil nahlas: »Mařeno, nech toho! Ty jsi, abysi otepě zdvíhala, a ne stébla. Jdi, pošli mi Anku.«

Mařena, jež by byla mezitím odklidila mandel a ne stéblo, vylezla po příkaze otcově hlavou zpod postele a červená od sehnutí i zahanbení klidným a pevným krokem odcházela neohlížejíc se ani na pravo, ani na levo. Poslala do sednice třetí sestru Anku.

»Doskoč nám do hospody pro džbánek piva,« poručil otec.

Anka byla sličné děvče, ale ještě příliš tenké a slabé. Dosahovala pro džbán, pověšený za ucho na misníku, a protáhla se při tom jako pantle. Nejstarší sestře byla docela podobna. Obličej měla podlouhlý a přibledlý; představení před cizího muže krve do něho nenahnalo, spíše ji z něho vypudilo.

»Kolik mám přinést?«

»Dva mázy,« řekl otec povýšeným hlasem. »Dva mázy, děvče, jenť k nám zavítal Kořínkovo z' Újezda. Tu máš peníze.«

Anka přistoupila k otci a nastavila dlaň. Otec vyňal z kapsy měchuřinu a pozorně i neobratně sázel Ance na dlaň krejcary, až jich bylo dvanáct. Každého krejcaru se dotkl prstem, počítal a pletl se i proto, že v počtech nebyl příliš honěný, i proto, že peníze nerad z měchuřiny pouštěl. Každý krejcar jako by mu byl dukátem.

Kořínkův syn si děvče prohlížel od hlavy k patě, od paty k hlavě a nedával nikterak na jevo, líbili se mu či ne. Což, možno říci, líbila se mu, ale viděl také její nedostatky. Je přemladá, útlá, nezralá. Za dvě, za tři léta bude to nevěsta, ale Kořínkův syn nemůže tak dlouho čekati, musí se oženiti hned.

Anka se otočila a odcházela. Pohyby její byly slušné a způsobné, nikoli však mrštné. A nebyla to ona, co se tak jasně smála, tahle se snad ani smát neumí.

»Což jí říkáš?« tázal se otec Okřín, když byla za dveřmi.

»Aby učitelova byla,« Kořínkův syn odpověděl.

»Pravda, Mařena to není. Té práce Anka nikdy nezastane, co Mařena, ale děvče je chytré, hodné a ve škole se rádo učilo. Až dozraje a sesílí, vyrovná se každé jiné. Kdo si ji vyvolí, nebude litovat, obzvlášť jeli v počtech slabý jako já. Ona všecko spočítá, a všecko z hlavy.«

»Učitelovi ji dejte, strejčku. Když není dcerou, ať je ženou učitelovou.«

Kořínkův syn řekl to poctivě a spravedlivě, jak myslil, ale otec Okřín neviděl v tom chvály dceřiny. Pojal podezření, že host přišel na plano.

»Odkud pak jsi?« otázal se ostře. »Z Drážďan nebo z Berouna?«

»Z Berouna, strejčku.«

»Tak ber!« zvolal Okřín, pozbývaje trpělivosti.

»Vyložte celý krám, jak jsem žádal.«

Otec Okřín neodpověděl, vstal a počal měřiti sednici z rohu do rohu. Několikrát ji přešed stanul před hostem a vykládal: »Mařenu si vezmi. Mařena nadělá mnoho práce a málo řečí. Ta bude k tobě do páru. Pracoun je jako ty. Když vy dva se zapřahnete, bude to spřežení, které se nelekne žádného vrchu ani necesty. Nechcešli Mařenu, vezmi si Anku! Jeli Anka slabšího těla, za to je hlava silná. Taková snad sama míň podělá, ale za to umí poručit a práci rozdělit, a hlava její jedna vydá za desatery ruce. Jeli ti přemladá a nezralá, což by škodilo, však by to nebylo po prvé, co žena teprve při muži sesílí a dozraje.«

»A proč mi, strejčku, nechcete ukázati třetí dceru?«

Okřín váhal s odpovědí.

»Protože není pro tebe!« vyhrklo mu z úst.

»Jsem pro ni špatný, chováte ji pro písaře?«

»Kam pak!« odpověděl Okřín mrzutě. »Pro naši Rozáru aby princ ze zámku přišel. Písař je pro ni málo, písař musí sedět a psát, a Rozára by potřebovala muže, který by s ní mohl život prozpívat, prosmát, protančit. Podle pravdy ti to povídám, chlapče, zvolíšli si nejstarší dceru, dobře učiníš. Zvolíšli se třetí dceru, taky dobře učiníš. Ale Rozáry nech. Snad se změní, Boha za to prosím; ale dokud se nezmění, žádnému sedlákovi Rozáry nabízet nemohu, aby na mne nenaříkal, že byl ošizen.«

Kořínek nedal se odradit. Rozářin smích ozýval se zas a zas a na Kořínka účinkoval kouzlem. On, jenž od malička byl naučen jen se starat a pracovat, byl jako změněn bezstarostným smíchem dívčiny, které ještě okem neviděl. Bylo mu, jako by mu s ramenou padalo jakési veliké břímě, které mu postavu zhýbalo a mysl kalilo. A nyní jako by se narovnával a v kříži napravoval. Na mysli mu je veseleji, na srdci lehčeji. Musí Rozáru aspoň vidět, děj se co děj!

»Strejčku, všecko zboží vyložte!« trvá na svém. »Mým úmyslem je s prázdnou od vás neodejít. Nevezmuli si Rozáru, vezmu si Mařenu nebo Anku, a toho mi nedělejte, abyste mi neukázali všecky tři své dcery, co máte na vdávání.«

»Nu budiž,« rozhodl Okřín, když byl ještě okamžik váhal. »Rozára není pro tebe, ale když si žádáš, abychom byli svojeť, musíš se tak jako tak seznámiti se všemi členy rodiny. Jen mi slib, kdy bychom se nedohodli, že nás pro Rozáru nerozneseš. Snad i pro ni někde roste muž, který se hodí do zápřahu s ní.«

Anka se právě po náspi vracela se džbánkem piva. Otec na ni zavolal oknem:

»Dej džbán Rozáře, a sama se mi vrať ještě pro paklíček tabáku.«

Oknem jí podal dva krejcary. V zápětí se ozval Rozářin smích, ještě bujnější a jařejší než prve. Smíchu bylo plné stavení. Rozára, tisíckráte pro něj káraná, vždycky se snažila zahraditi jej stavidly. Zdržovala jej, dusila, rukou v ústech ucpávala, ale nic

platno nebývalo: smích bez obtíží překážku strhal a vybuchl ještě nevázaněji a zvučněji.

»Chtěl jsi tomu,« pravil otec Okřín nápadníkovi pohledem a pokrčil ramenoma.

Kořínek seděl za stolem jako vyjeven. Otce Okřína neviděl, rozpaků jeho nepozoroval, ano neviděl ničeho vůbec, jen poslouchal a slyšel. Výbuchy smíchu se opakovaly. Nebylo nesnadno uhodnouti, že matka Rozáru napomíná, aby byla vážná a přestala se smáti v tak důležité chvíli života.

»Ale, maminko,« odpovídala Rozára, a již zase nový smích proudil dvorem i stavením.

Kořínek se zadíval do zelených kamen při dveřích. Tvář mu očekáváním ztrnula. Jemu samému do smíchu nebylo nikterak, ano spíše se ho jakási neznámá bázeň zmocňovala, než veselí. Ale zdálo se mu, že se směje všecko v sednici, že z každé vydutiny kamen směje se naň dívčí obličej, ano že se smějí i ti bozi nad stolem.

Za modrými dveřmi šumot a přidušené ženské hlasy. Matka ještě Rozáru napomínala, nejstarší dcera přísně jí přikazovala: »Měj pak rozum, Rozáro! Co si o tobě pomyslí? Ten je vybíravý! Buď přece spůsobná!«

»Ale, maminko,« odporovala Rozára, »co mne tam pudíte, když já ho nechci!«

»Nemluv bláhově, dítě,« kárala ji matka, »ničeho se neodříkej, nevíš, co ti není přisouzeno. A pod plenu musíme všecky, k tomu jsme se narodily.«

V tom na návsi některý chlapec zahrál na harmoniku. Matka přestala Rozáře rozkládat, otevřela dvéře a všoupla ji do sednice. Rozáře již nebylo třeba pobízení matčina a sestřina, pobízela ji polka harmoniky. Pozdvihla si pravicí džbán nad hlavu, jako dělají chlapci u muziky, levici si opřela v bok a tančila ke stolu. O stůl džbánkem udeřila a podala nápadníkovi:

»Na, zavdej si!«

Kořínek se džbánu nechápal. Nemohl se vzpamatovati, jakživ o takovém děvčeti neslýchal, div svůj viděl, otevíral oči i ústa, chtěl něco říci, ale jen něco nesrozumitelného zablebtal. Věděl jen tolik, že se mu Rozára nesmírně líbí a že ji chce a žádnou jinou.

Rozára stála před ním se džbánkem, po němž Kořínek nesahal. Zatínala zuby, aby zadržela smích, a úsilně se mračila. V tváři byla jako zralá třešně. Modré oči, patřící do světa směle a důvěřivě, zalívaly se pod směšně svraštělým obočím rozmarnou veselostí, jejíž hlavní prameny byly v důlcích tváří. Kolem důlků pořád to hrálo a se sbíhalo jako do víru.

Kořínek cítil, že nadešel veliký a rozhodující okamžik v jeho životě. A jako byl muž vážný a muž práce, mohl v tom okamžiku míti jen vážné myšlenky, a v těch myšlenkách i ženitbu pokládal za práci, za práci jednu z nejtěžších, za učiněnou robotu. Ještě se do práce nedal, jen si tak očima měřil svůj úkol, a pot mu

vytryskoval na čele. A že byl zbožný a práce jinak nezačínal, než modlitbou a křížem, pobožně vzdychl a křížem se poznamenal. Na to teprve vzal džbánek, pohladil, podíval se dovnitř a připil Rozáře:

»Na tvoji krásu.«

Ani stavidla zubů, ani úsilné mračení už nepostačovalo, aby zdrželo výbuch smíchu Rozářina. Smála se Kořínkovi do očí, a Kořínek se pořád stejně vážně díval, bylť celý úkol nedotknutý před ním a pomocné ruky nikde, vždyť sám tatík Okřín Kořínka od Rozáry zrazoval. Děvče otočilo se na pravo, jako by se odvracelo od předmětu, který ji dráždí k neodolatelnému smíchu. Ale jedva se poodvrátila, vyhrkla v nový smích.

»Co se směješ?« otázal se Kořínek nezvučně.

Rozára se obrátila z pravé strany na levou a rozesmála se, až se zajíkala.

Tatík Okřín vyšel ze sednice. Za dveřmi stála Okřínka a nejstarší dcera Mařena. Poslouchaly, co se děje v sednici.

»Nestarejte se o ni, bláznivou,« pravil jim Okřín a vzav od Anky, jež právě přicházela, paklíček tabáku, odešel za humna si zakouřit. I matka a druhé dvě dcery odstranily se ode dveří sednice, kde Kořínek a Rozára zůstali bez svědkův a bez dozoru.

Smích Rozářin utichl, harmonika na návsi dohrála, hodiny v sednici cvakaly. Najednou ani hlasu, ani hlesu neslyšno. Pod kouzní zapípalo kuře. Kořínek se vyhrabal ze zástolí a šel kuře vyhnat.

»Kam jdeš?« otázala se Rozára překvapena, když vstával. Lekla se, že Kořínek odchází a již se nevrátí.

»Vša, vša, vša!« Kořínek kuře vyháněl, a když vyhnal, přistoupil k Rozáře řka:

»Chci s tebou býti bez svědků.«

Rozára zvážněla a poslouchala, pohrávajíc si cípkem fěrtoušku. Nesmála se. Ale když zvážněla smíšek Rozára, ještě více zvážněl vážný Kořínek. Hledal vhodné slovo, hledal, hledal a nenašel jiného než:

»Tebe chci.«

»Ale já tebe ne!« dala za odpověď Rozára. Nesmála se, přidupla si špičkou střevíce a zpodelbí si prohlížela Kořínka.

Kořínek si opět vzdychl. Byl v koncích. Tušil on to, co je to za robotu ženit se! Vytáhl z kazajky prostranný červený šátek a utíral si krůpěje potu. Tomu je hej, myslil si, kdo se žení po druhé, nebo po třetí, ten už fortele na to zná, ale což já chudák nováček!

Nic mu nenapadlo, co by řekl, ani otázka, proč ho Rozára nechce. Ona odpověděla bez otázky:

»Protože jsi strašidlo.«

Odpověď taková nebyla Kořínkovi milá, ale způsobila, že se v něm sebralo trochu osobního vědomí a sobělibosti. Ani se nepohněval, ani nebyl uražen, a otázal se jako nezkušený chlapec:

»Proč mi tak nepěkně říkáš?«

Rozára se postavila naproti němu, boky si podepřela, zevrubně si nápadníka prohlížela, a milému Kořínkovi pod jejíma očima bylo jako rostlince, která dlouho živořila pod přivaleným kamenem, a když s ní kámen odvalen, rychle se zdvíhá ke slunci, okřívá a roste.

»Svidrem chodíš, svidrem se koukáš,« pravila Rozára bez další Kořínkovy otázky, odůvodňujíc svůj výrok.

Kořínek, od tuhé práce navyklý nositi pravé rameno napřed, se narovnal a podíval se přímo. Oči jejich se potkávaly. Ruměnec Rozářin se rozešel, nesmála se, důlky se zarovnaly. Kulatá hlava jí seděla na bílém, nabíraném okruží kmentové košile a Kořínek dobře viděl pod okružím proužek bílé pleti plné šije, jež, tak se mu zdálo, bělostí převyšovala sám kment. Od uší se jí houpaly skleněné horyngle, jež při každém pohybu novým leskem a novou barvou se zaskvívaly. Čelo bylo přepásáno černou sametkou, »trýbkem,« a hlava zabalena červeným šátkem, jehož jeden cíp splýval na záda a druhý byl přehozen přes pravé rameno na kypící hruď, jíž poutala květovaná šněrovačka. Všecko se Kořínkovi na Rozáře tak velice líbilo, že nevěděl, nač dříve dát oči. Horko i mráz mu probíhaly tělem. Bývá, že člověk pro stromy nevidí lesa, pro les stromů. Právě tak dařilo se Kořínkovi, jenž pro všecku libost nepozoroval, či vlastně si neuvědomil, že Rozára je zrzavá. Zrzavý — znamenaný. Jako Kořínek pro ostatní krásu neviděl rudých vlasů Rozářiných, tak rodina její pro barvu vlasů, jež platila za ošklivou, ano opovržlivou, neviděla její krásy. Vlasy ty byly husté a drsné, drobounce zvlněné. Podle tehdejší mody na skráně sčesané nedaly se žádnou mocí přilíznout, ani když byly pivem navlhčeny. Jak uschly, kypřily se a vstávaly. Zrzavé vlasy Rozářiny spolu s její smavostí a tančivostí rodiče pokládali za neštěstí své i její. Kdo pak by si takovou vzal!

»Už jsi trochu hezčí,« Rozára pochválila nápadníka. »Ale počkej, udělám tě ještě hezčím.«

Hrábla mu oběma rukama do vlasů a rozčechrala je. Kořínek stál a držel. Zdálo se mu, nebylli dosud strašidlem, že z něho nyní Rozára strašidlo udělá. Chtěl se vzpudit, ale neměl síly. Chtěl se zlobit, ale nebylo v něm kapky žluči. Chtěl se zamračit, ale cítil, že se mu oči i čelo jasní. Držel jako dub, když mu Rozára vlasy polila pivem, když mu je hřebenem sčesala jako dítěti, potom nad levým spánkem cestičkou rozdělila, přičísla, dlaní přihladila a před ušima v šístky zatočila. Tu se již Kořínek usmíval.

Rozára skočila pro zrcátko a podržela je Kořínkovi před obličejem. A milý Kořínek byl nejen spokojen, nýbrž potěšen obrazem, který tam spatřil. To byl docela jiný člověk, než ten, který dnes k Okřínovům přišel a křížem se znamenal, když mu Rozáru předvedli. Z nesmělého, nezvyklého usmívání upřímně se zasmál a Rozára smíchem zajásala, v ruce zatleskala, střevíčky zadupala, nápadníka chytla a na nájizbí se s ním zatočila.

»Vždyť se ani otočit neumíš! Pozor, ať si hanby neuděláš! Má hanba v tom nebude!«

Skokem otevřela okno na náves a volala: »Chlapče, zahraj!«

Chlapec s harmonikou byl nedaleko. Po vsi se již rozneslo, že u Okřínů mají nápadníka, koho a jak si vede. Chlapce i děvčata to přilákalo k stavení Okřínovu. Harmonika pod samými okny spustila skočnou a Rozára se v sednici točila s Kořínkem a roztančila ho jako vlček. A smála se Rozára, a smál se Kořínek, a smáli se vesničtí chlapci i děvčata, strkající hlavy do okna.

Okřínka došla za humna povědět muži, co se děje.

»To je neštěstí!« zabědoval otec. »Holka se zbláznila, jestli se blázen ještě může zbláznit. Rozkřiknou nás po obou krajích, Prácheňském i Budějovském, že nemáme dobrého rozumu. Že jsem já ji s Kořínkovým synem nechal o samotě! On hledí jako kostelník, a ona nic jiného neumí, než se smát. Pro Rozáru ani druhé naše dcery nebudou vdajné.«

»Pojď se sám podívat.«

A když Okřín vstoupil do sednice, mysl jeho se změnila, neodolal a zasmál se. Že se smál hospodář, smála se hospodyně, že se smála matka, smály se dcery. Všecko se smálo. Nejen smích, i tanec je nakažlivý. Sousedští chlapci i děvčata chápali se pod okny za pasy a tančili do sednice. Chlapec s harmonikou je doprovázel. Kořínek vida to smál se ještě víc, vyskakoval, tleskal, výskal, dupal. Konečně nemoha dechu popadnouti odvrávoral do přístěnku, Rozáru veda za ruku. Rodiče jim byli v patách. Směje se otec Okřín vložil ruku Rozářinu do ruky Kořínkovy a sám si s ním plácl. Smějíc se Okřínka podala ženichovi pravici, a tu si vzpomněla, že při takových vážných příležitostech sluší plakat a nikoli se smát: a hned se jí v starých očích ukázaly slzy, jež ona smějíc se zástěrou utírala. Smála se i starší sestra Rozářina, smály se všecky děti.

»Když se tomu točidlu našel ženich, i mně se najde,« pravila si Mařena.

Vycházeje z přístěnku, otec Okřín zatleskl v dlaně a rozjařen pravil mladé chase: »Smějte se dnes, hrajte, točte se! Kdo má na Strpi nohy, ať dnes tančí, kdo má hrdlo, ať se napije na zdraví mého nastávajícího zeta, Kořínka z Újezda. Poctivý je to syn poctivých rodičů, každý otec může se smát, kterému takový chlapec odvede dceru.«

Když otec takové ohlášení učinil, Rozára v smích, a bylo to, jako by jí sto šotků vyletělo z každého důlku, a jiných sto z každého oka. Chlapci se smáli hlučně, děvčata přidušeně, jen Rozára si mezí nedávala a zvučný její smích rolničkami zvonil po celé dědině. Na kraji v perníkové chaloupce zůstávali dědoušek a babička, žebráčkové. Bída je svedla na stará kolena. Dědoušek byl vdovec, babička vdova. Slezli se pod jednu střechu, aby jeden druhého pomáhal živiti z almužny dobrých lidí, a kdy by přišla nemoc, aby jeden druhého obsloužil, a až přijde smrt, aby

jeden druhému oči zatlačil. Smích, jásot a výskot od Okřínů doletěl až do perníkové chaloupky.

»Pojď se podívat, děroušku,« pravila babička, strana zvědavější.

»Pojďme,« souhlasil dědoušek, podal babičce berličku a sám se o hůl opíraje vedl babičku tam, odkud zazníval smích.

»Rozára se bude vdávat, našel se jí ženich,« oznamovaly děti po cestě.

Novina sama účinkovala na dědouška a babičku tak, že se zausmívali. A když došli na zápraží smějícího se domu a otec Okřín je uviděl, chopil džbán a nesl jim naproti:

»Děroušku s babičkou, zavdejte si!«

Zavdal si dědoušek, zavdala si babička, a když hospodáři džbán vrátili a poděkovali, obecná nákaza smíchu zmocnila se i jich.

»Děroušku s babičkou, do kola!« pobízela je Rozára.

»Kam pak, panenko, do kola! Zchromlé jsou naše nohy, zdřevěnělé jsou naše páteře. Ale tobě Pánbůh dej, panenko milá, abys se našeho věku dosmála a dotančila.«

S tancem to nešlo dědouškovi a babičce, ale aspoň se podle taktu nadnášeli a pokrucovali, dědoušek na holi, babička na berličce.

A bylo smíchu a zpěvu, hry a tance až do večera, a piva bylo až do kvasnic. A když se pozdě večer Kořínkův syn vracel k Újezdu, měsíc se smál na nebi, všecky hvězdy se smály, smály se rybníky, smála se celá krajina.

Kořínkův syn vyplnil rozkaz otcův a oženil se. Udělal se z něho zcela jiný člověk. Lidé vzdálenější, kteří ho znali, ale zřídka vídali, ještě dlouho po veselce nehlásili se k němu a nechtěli věřiti, že by to byl mladý Kořínek z Újezda. Chodil si zpříma, do světa hleděl jasně a vesele, dokonce si klobouk malinko na stranu posazoval. Hovorný sic nebyl, ale nikdo z něho nemusel slova páčit. Řečí obyčejně nezačínal, ale jsa osloven nezůstával dlužen odpověď. Nemiloval jako za svobodna samoty, a mladá žena mu ani nedala zůstávati o samotě. Pobožný byl jako dřív, ale pobožnost jeho byla jasná jako čelo jeho od těch čas, co se oženil.

Toho smíchu při vdané Rozáře nebylo, jako při svobodné. Starostí bylo všelijakých, práce přibývalo. Starostí se mladý Kořínek nelekal, práce mu byla potěšením jako vždy; ale za svobodna nemyslíval na budoucnost, a nyní musel. Musela i Rozára, a to přidušovalo bujné její smíchy. Ale mladí Kořínkovi cítili se v celku šťastnými, a trvalo to několik let.

Bez zkoušek jejich štěstí nebylo, ale vítězně v nich obstávalo.

Prvou zkoušku štěstí mladých manželů bývá, že se mezi ně vkládají lidé.

Kořínek slyšel za svými zády mluviti, že má ženu zrzavou, znamenanou, a taková žena že nikdy muži do domu štěstí nepři-

náší. Kořínka to zamrzelo. Jemu to dotud nenapadlo, že by měl ženu zrzavou. Právě vlasy se mu při Rozáře nejvíc líbily. Nejednou se na ně zadíval, nejednou je i pohladil, ale nikdy si neuvědomil, že by byly zrzavé. A proti zrzavým vlasům měl předsudek jako všichni, i jemu sluly znamenanými.

Mrzeloli Kořínka něco, zamlkal a chodil pod kolnu sekat a vystruhovat klanice, rozporky, líšně, paprsky a švihy do bran, cepy a hrábě. A při té nejmilejší práci pořád jako za svobodna rozptylovaly se mu chmury a v mysl se vracel pokoj.

Když už několikrát slyšel, že má svou ženu znamenanou, Kořínek přestal mluvit a chodil si pracovat pod kolnu. Tam za ním přišla Rozára a sedla si na hřídel pluhu. Obrátila se k němu tváří a zasmála se, aby rozesmála muže. Smích byl nucený, nezněl rolničkou, ale klapačkou. Kořínek zaťal zuby a nasupil obočí.

»Co je ti? Co se ti stalo?« tázala se Rozára.

»E nic! Co by se mi stalo? Sama všecko víš, co se u nás děje, co bych ti to povídal!«

»Proč se tedy škaredíš a na koho?«

Kořínek nechal práce, odložil sekerku, ostražitě se ohlédl, v stavení nebylo kromě nich dvou živé duše.

»Nyní se podívám, jaké má Rozára vlasy, jeli znamenaná,« pomyslil si Kořínek, a ženě pravil:

»A jak pak mne má svět těšit! Mladou ženu mám, a ona nic na sebe nedbá, rozcuchaná chodí jako hrachovina, až na to lidé ukazují.«

Rozára neporozuměla skryté lsti a cítila se uraženou.

»Já že chodím rozcuchána?«

»Ty, ty, o tobě to povídají! Chcešli, abych se nemrzel, hned si vlasy rozprav a jak se patří učeš a zapleť.«

Rozára si došla pro hřebeny, rozčesák a hnidák, opět se posadila na hřídel pluhu, sundala si s hlavy šátek, rozpletla si vrkoče, rozčesala a v uražené pýše hlavou pohodila. Vlasy se rozhodily, několik pramenů jich padlo přes levé rameno. Rozára k nim pravou hrstí přibrala celý zával a rozložila si vlasy po levé paži, až za loket obnažené.

»To přece nejsou padrchy,« děla, prohlížejíc je.

»Nejsou,« zjistil Kořínek a pohlcoval očima i vlasy Rozářiny, i přebílou paži, i celou Rozáru. Viděl: vlasy jsou zrzavé, ale do černa; ve vrkoči zrzavost mizí, ale jsouli rozpraveny, mezi jednotlivými praménky se něco třpytí, jako by byly prosypány jiskřičkami, ne většími zrnek písku, ano prášku. Oheň praménky vlasů prozařuje jako skulinkami, a Kořínkovi jest jako by od něho byl chytil a hořel.

Rozára, mužovou odpovědí uspokojena, začala si vlasy na drobounko zaplétati, jako měla o veselce. Osm tenkých praménků spletla do plochého pletence a zatočila si nad skráněmi. Hlavní tlustý vrkoč svinula si na temeni v korunku a připevnila ji průsvitavým hřebenem.

Když byla hotova, vstala, postavila se naproti mužovi a vidouc zmatek a rozpaky jeho, vesele se zasmála. Byl to zase jarý, upřímný, zdravý smích, který mívala za svobodna. Od smíchu se jí udělaly důlky a zčervenaly tváře. Zasmál se i Kořínek a chopil se sekery, aby dále svou práci konal.

»Ani mi hubičku nedáš?« tázala se Rozára, jíž, vědomé sobě vítězství nad utrhačnými jazyky, se zdálo, že by muž její v tom okamžiku neměl rukou jímati sekyrku, ale její bok a šíji.

»Co pak by si lidé pomyslili?« bránil se Kořínek, ohlížeje se na vše strany. Podle jeho ponětí manželé si smějí lásku osvědčovati jen v úkrytu.

»Co by si pomyslili? Že mne máš rád, pořád stejně rád, jako když jsi si mě bral, a že lidské řeči nemohou tvé lásky umenšiti.«

Teprve tím dal se Kořínek přesvědčiti, že může svou ženu pocelovati zde pod otevřenou kolnou, v přítomnosti kohouta a slepic, hus a liček, vrabců a psa, jenž bez toho více pozornosti věnoval mouchám, tlamou po nich lapaje. Mladý muž zasmál se sobě, svým ohledům, své slepotě, své lsti, kterou Rozáru dostal, aby před jeho očima vlasy rozprostřela, i rozmlouval pak s ženou mezi prací až do večera, kdy se lidé vraceli s pole.

Dlouho potom bylo mezi manžely jasno. Jeden druhému činil, co mu na očích viděl, ale oba přiznávali si v duši: tak se již spolu nezasmějeme, jako tenkrát na Strpi!

»A přece je zrzavá!« zabroukl si po čase Kořínek.

Pozoroval, že Rozára již není k němu taková, jako bývala. Nic jí nemohl vytknouti, to ne, ale chladnější k němu byla.

Nemýlil se. Příčinou byly zase lidské řeči. Rozáře bylo za sebou slyšeti sousedky:

»A což Kořínek! Pro Rozáru Okřínovou je takového chlapíka dost. Kdy by měl druhé oko v týle, vzala by si ho, protože jí žádný jiný nechtěl.«

V Rozáře všecko vzevřelo, tak byla uražena. Přiznávala si, že si Kořínka vzala lehkomyslně a hlavně proto, aby starší sestře ukázala, že se dovede dříve vdát, než ona, jež se domnívala spolu s rodiči, že má ve svých velkých nohou a zmozolených rukou poplužní dvůr. Rozára smělou rukou sáhla po prvém dobrém ženichu, jenž se jí namanul, a kurážně ruku přiložila, aby ho přispůsobila svému vkusu a »udělala z něho člověka,« ale že by mezi muži nebylo druhého lepšího, který by se o ni ucházel, to si Rozára nepomyslila, to musela teprve za svými zády slyšet od posuzovačných sousedek.

»Na to bych se podívala!« a jala se na cizích mužích zkoušeti účinek svých očí i svého smíchu. A za krátko všichni muži ve vsi i na osadě byli zajedno, že Kořínková je ze všech nejhezčí a že je pro ni věčná škoda takového kohátu, jako její muž. Každý myslil o sobě: já bych jí svědčil, já bych se k ní hodil do páru!

Jednou Kořínek vezl do města obilí na trh. Obilí dobře prodal a v radosti nad tím dal se zavléci do hospody. Karbaníci městští k němu přisedli a snažili se svésti ho, aby pil a hrál. Kořínek neuměl jedno ani druhé. Byl houžvička, s každým grošem se těžko loučil i když ho bylo nutno vydati, kam pak, aby peníze za nestřídmé pití vyhazoval a ve hře do sázky dával!

»Však vy se naučíte pít i hrát, strejče!« ujišťoval Kořínka jeden z karbaníků.

»I nenaučím,« Kořínek na to.

»A kterakž byste se nenaučil? Jiní se také naučili.«

»Mysli k tomu nemám.«

»Budete mít i mysl. Co pak vám konečně jiného zbude?«

»A kterak to? Co povídáte?«

»Na zlost budete pít i hrát.«

Kořínek se zasmál: »A kterakž budu na zlost pít i hrát, když žádné zlosti nemám?«

»Jen hlupák může o sobě tvrdit, že nemá žádné příčiny k zlosti. Chyterný člověk vždycky má, proč se pajedit.«

»A co bych já měl? Nemám!«

»Vy, sousede, naposled máte z toho radost, jak vaše žena mrská očima po jiných?«

»Moje žena?« zvolal Kořínek, zbledl, zaťal pysky a vypil sklenici do půl.

Ještě několik kapek jedu a Kořínek dal se do pití, a ještě chvíli, a Kořínek držel v třesoucí se ruce vějíř karet. Karbaníci ho přesvědčili, že má ženu záletnici, a Kořínek pil i hrál na zlost, jak mu předpověděli. A pil a hrál, až se mu kapsy vyprázdnily. Karbaníci oškubavše opustili ho a Kořínek v tvrdé noci se motal k domovu, do Újezda. Lítost pro peníze přehlušoval v sobě obviňováním ženy.

»Zabiju ji, tisu!« hrozil, šněruje potmě silnici.

Rozára nespala, čekala muže. Seděla za stolem u lampičky, při níž byla nasýpala peřinky pro prvé děťátko, jehož příští bylo nedaleko. Unavena čekáním, sklonila hlavu nad peřinku a zdřimla. Tak ji zastal Kořínek.

»Aha!« řekl si, »měla u sebe někoho pro vyražení, nešla spat.«

Kořínek vstoupil do sednice, postavil se před ženu, rozkročil se a oběma rukama se opřel o hůl, nad jejíž oporou stěží udržoval rovnováhu.

Rozára zdvihla hlavu, rozespalé oči upřely se tázavě na muže, nemohouce pochopiti, co se děje. Nikdy ho neviděla takového, nikdy by nebyla uvěřila, že ho takového uvidí.

»Kdes byl tak dlouho?« tázala se.

»Číhal jsem.«

»Na číhané jsi byl? Kdyť jsi jel na trh!«

»Ano, na číhané jsem byl! Číhal jsem na toho, kdo v noci půjde od tebe, abych mu kotrbu na střepy rozbil!«

»Ale jdi! Je na tobě vidět, kde jsi byl. V hospodě.«

Ta pravda Kořínka rozlítila.

»A co je tobě do toho, že v hospodě?« zařval. »Za své piju, tu babku, co jsi přinesla, máš na gruntě pojištěnou. A buduli pít, jako že budu, vždycky to bude jen za mé! Přiznej se, kdo to vycházel od tebe, když jsem se vracel do stavení?«

»Ty nejlépe víš, že nikdo, nejsouli tvé smysly tak odurmaněny, že čeho očima nevidíš, ušima neslyšíš.«

»Vyjdi ze zástolí! Nevíš, co se patří, když se ti muž vrátí z přespolí? Máš mu vítavě letět vstříc, ruku pocelovat, hůl a klobouk odejmout, večeři přinest.«

Kořínek se vztyčil, hůl napřahl a hrozebně zvolal: »Hned tak učiň, anebo bude zle!«

Rozára vstala a přistoupila k nestřízlivému, ne aby mu ruku políbila, ale aby mu odňala hůl a klobouk, upokojila a přiměla jít spat. Kořínkovi hned na mysl vpadlo, jak se hnula, co hodlá. Zdvihl na ni hůl. Rozára zbledla, oči vytřeštila, bojácně ustupovala, pamětliva svého stavu. Nebyla by toho učinila, kdyby byla v osobě své sama.

»Ani hni!« zahřměl na ni muž.

Rozára poslechla.

»Ruce křížem na prsa slož, hříšnice!«

Rozára složila ruce a schýlila hlavu, s níž se šátek svezl, když nad peřinkou dřímala v blahých snech o poupěti, které jí pučelo pod srdcem.

Divý zrak mužův utkvěl na hlavě ženině a mozkem se mu mihlo: »Nyní ať se ukáže, jeli přece znamenaná!«

»Sedni!« poručil, a když chvílela, nevědouc, proč sednout a nač, opakoval hrubý rozkaz: »Sedni! Stoličku si přines a sedni!«

Rozára bez odporu učinila tak.

»Vlasy si rozpusť! Tak si je rozpusť, jako jednou pod kolnou, když jsme byli sami. Vzal jsem si tě po slepu, nevím, kam jsem tehdy oči děl, ani jsem si tě neprohledl, nejsili znamenaná.«

Rozára neodporovala. Sedla si na stoličku a rozplítala si vlasy. Kořínek nad ní stál s holí a pobízel:

»Dělej, dělej! Chci, abysi se tak rozpávila, jako tehdy pod kolnou. Chci vidět, jaká jsi! Či to není mé právo?«

V kapse nahmatal zbytek doutníku nejhoršího druhu, zapálil si od lampičky a kouřil ženě nad hlavou mezitím, co se rozpravovala.

»Znamenaná, znamenaná!« opakoval si.

Bohaté vlasy Rozářiny v tom stavu, v kterém se nalézala, byly mdlé, nepružné, nelesklé, nejiskřivé. Nebylo v nich kouzla, pro které Kořínek tak dlouho neviděl ve vlasech Rozářiných toho, co jiní lidé. A bez toho kouzla Rozára neměla ničeho, čím by na uzdě držela surovost nachmeleného muže, od lidí na ni pohesovaného.

Rozára netušila, že změna tělesná zasáhla i vlasy její. Myslila, až »se rozpáví,« jak Kořínek říkal rozpuštěným vlasům, že jej ukrotí a odzbrojí. Chtěla moc rozpávených vlasů zvýšiti zasmáním, ale nezdařilo se jí. Smích její zněl nuceně a nepravdivě.

»Zneviděla jsi se mi,« prohlásil jí muž nad hlavou, »zapleť se zas, nechci zrzavých vlasů.« A oklepávaje prstem popel doutníku natrousil jí ho na holé rameno. Popálená vykřikla, vyskočila, muže odstrčila, a Kořínek nazad vrávoraje padl na lavici za stolem, kde prve seděla Rozára. Dotknul se rukama dětské peřinky, vypustil hůl, dokořán otevřel oči i ústa, pomnul si dlaní čelo a dal se do hlasitého pláče, jejž dusil, položiv do peřinky obličej. Mrkem zmizelo opojení z piva i klevetných řečí. Celá skutečnost mu stanula před vystřízlivělým zrakem a srdce mu drtil pocit hanby, kterou se pokálel, pocit křivdy, kterou ve stavu nepravosti učinil člověku sobě nejbližšímu, i pocit hmotné škody, do které se uvedl sedna na vějičku falešným hráčům z řemesla.

»O já nálicha! O já nálicha!« vyčítal si, nemaje smělosti pohlednouti Rozáře v líce. Styděl se jí jako své ženy, ale ještě mnohem více jako příští matky, matky svého dítěte. Před dítětem, dřímajícím v lůně mateřském, pociťoval nejtěžší zodpovědnost. V jeho ponětí dítě ještě nenarozené je víc než narozené: jest ještě čistým andělem, ubírajícím se s nebe s poselstvím božím k lidem, k svým rodičům. Tajemství nového, počatého života obklopovalo Kořínka svou lidskostí a velikostí, naproti níž se Kořínek ve svém pokořeném a zahanbeném vědomí ztrácel. A při tom cítil, že má k dítěti nenarozenému již povinnosti, ale špatně je plní, na nenarozeném se prohřešuje, a jen matka povinnosti věrně koná. Otec nenarozenému v hospodě statek propíjí a prohrává, a doma matka nocí nastavuje den a stará se, aby batíček, až přijde, mohl položiti hlavičku na měkké.

Rozára moudře odsedla do kouta a nechala muže, aby se sám se svým svědomím vypořádal.

»O já nálicha! O já nálicha!« Kořínek si ještě mnohokrát opakoval.

Když se posléze utišil, prosebně zašeptal: »Rozárko!«

Rozárka nic.

»Rozárko, upřímná Rozárko moje, můžeš mi odpustit?«

Rozára neodpovídala.

»Rozárko, odpusť!« Kořínek prosil hlasitěji.

Rozára ani necekla.

»Rozárko,« Kořínek vece hlasem obyčejným, ale již rozhodným, »do třetice tě prosím, odpusť mi, daruj mi tu vinu, které jsem se dnes dopustil na tobě i na té hlavičce drahé, které ty jsi podušťičku strojila zatím, co já v hospodě slíval a hrál. Není omluvy pro to, co jsem spáchal, a já se neomlouvám, jen za odpuštění prosím. Rozárko, odpusť!«

Rozára byla na vahách. Myslila si, že by bylo ne zle muže vytrestat, aby dneška nikdy již nebylo. Než se rozmyslila, Kořínek se ozval důrazněji, ale pořád ještě zkroušeně:

»Rozárko, jsem ti upřímnou radou: odpusť mi! Odpustíšli, jak živo se nestane, co dnes. Odpusť — a nikdy, do nejdelší smrti se o dnešku nezmiňuj. V mé paměti i v mém svědomí bude dosti hluboko zařezán. Bojím se, že cizí lidé budou se v těch řezích párat a mně bolest dít. Ale ty toho nečiň, Rozárko! Buď moudrá a pamětlivá toho, co nyní pravím. Prosím tě pro Boha živého, prosím tě pro naše milování, prosím tě pro naše nezrozené, odpusť mi!«

Prosebný zvuk slov Kořínkových měnil se v hrozebný. Rozára uznala za dobré nevzdorovati, přiloudala se k muži a sedla na dvě pídě od něho. Kořínek jí políbil ruku jako chlapec matce a děl:

»Bůh ti odplatí, že mi odpouštíš. Kdy bys neodpustila, byla by chyba, bylo by zle! Lidé mi do srdce uhnízdili jedového hada. Já nikdy lidských řečí nevážil, nikdy ke mně moci neměly, až v tomhle případě. Z toho posuď, co jsi mi, co jsi mému životu. Tys mi odpustila, budiž zase jasno mezi námi. Vím, že lidské řeči byly plané. Ale představ si, když mi plané řeči tak náramně srdce rvou, co by se s ním dálo, kdy by plané nebyly. Neštěstí naše bylo by zpečetěno. Mně se zdá, že bych byl schopen něčeho hrozného, co si ani pomyslit nedovedu.«

Rozáře nebylo nemilo, když jí Kořínek takto svůj duševní stav objasnil. Nejen odpustila, ale muž ještě v jejích očích získal. Měla ho za dřevo, dobré dřevo, k lecčemu dobré, ale jiskry z něho nevykřešeš. A když uviděla celou jeho duši v plápolu, ráda tomu byla.

Zulíbav Rozáře ruce, zulíbal jí i hlavu. Chopil ji v obě dlaně, přiblížil k lampičce, položil na peřinku, česal se jí ve vlasech prsty, rozrovnával po peřince, prohlížel, a aj! co v nich viděti chtěl, viděl zas!

»Žádná nemá vlasů krásnějších!« vynášel.

»Že si jich všímáš! Zerzoun jsem, znamenaná jsem.«

»Znamenaná, ale pro mne. Od Boha je ta přížaha, abysi se líbila mně a nikomu jinému. Běda tomu, kdo by od nynějška řekl, že nejsi znamenaná! Aj, kterak ti z černých vlasů plamínečky vyzizují! Jak je mezi jejich pramínky jiskravo, jak se to tam jasá!«

A zase hlavu Rozářinu líbal a líbal.

Oba tuto příhodu považovali za bezvýznamnou. Rozára se nikdy o ní nezmínila, spíš Kořínek někdy o ni zavadil. Jistíval, že mezi manžely je třeba zkoušek rozmanitých, aby se vyprůbovala srdce jejich k sobě. Rozára mu neodporovala. Bývala zase veselá, někdy se zas ozýval smíchem jejím dům i ves, ale bývalo to řidčeji, neboť se neslušelo, aby se matka řehonila jako neprovdaná mladice nebo nevěsta jedva dovedená. Ves jí přivykla, lidé se o ni neotírali.

Pavlíček byl prvým dítětem mladých Kořínků. Chlapeček to byl útlý a bělounký. Ale přejemná, skoro průhledná jeho pleť byla různá od matčiny. Matčina bělost byla kmentová, Pavlíčkova

máslová. Bílé měl brvy i vlásky, modré oči. Záhy rostl jako z vody, do tenka. Ještě v peřince mu nad čelem narostla bujná chocholka rusých vlasů. Když začal chodit, vlásky se mu zlatými poutci obkládaly kolem skrání. Vždycky byl plačtivý a lítostivý. U matky na křídle býval rád, u otce nevydržel. Kořínek se z toho netěšíval.

»Jsem mu příliš hrubý a tvrdý, citlivínkovi,« stýskával si Kořínek a dodával: »Milé dítě, tvrdá ruka měkce stele. Ale což ty tomu rozumíš!«

Košiláček nestaral se o moudrost otcovskou a chvátal od ní k mateři, jak jen se mohl vyprostiti. Matku měl rád, otce se bál, a to s ním rostlo. Otec nejprve se proto mrzíval, později pak nechal citlivínka citlivínkem a zamiloval si tím spíše děti, které po Pavlíčkovi následovaly. Ty padaly do Kořínkova rodu podobou i vlastnostmi. Ještě batolátko, a již se to chápalo všeliké práce a všecko chtělo umět a udělat »jako náš tatínek.« Na takových potomcích zakládal si Kořínek, v ty kladl naděje do budoucnosti a do Pavlíka nic.

»Pavlíkovi grunt nedám,« říkával si ve svých úvahách, a matce chtěl tyto své úmysly zaonačiti tak: »Pavlíka dáme na pána.« Věděl, že »pán« je u ženských víc; ale u Kořínka byl víc sedlák a láska jeho k rodné hrudě byla tak veliká, že sedění právě na Kořínkově živnůstce v Újezdě považoval za vrchol lidské důstojnosti a pozemského blaha, ačkoli i v Újezdě samém bylo několik živností větších a lepších.

Pavlík, odsouzen býti pánem, nedostával od malička pracovných úkolů jako mladší jeho sourozenci. Otec to dělal schválně, a matka se o slaboučkého Pavlíčka bála, aby si prací neublížil. K práci záhy neveden, Pavlíček byl při ní nešikou, tržil smích, brali mu ji z ruky, a Pavlíčkovi se záhy vštěpovalo, že k práci není.

Pavlíček vyhledával samotu maje pocit, že jest odstrkován. V samotě nikdo ho nepeskoval, nikdo nehaněl. A matka bývala ráda, když od lidí zalezl. Libovala si ho, že má takové zlaté, tiché, sladké dítě, které s jinými nekřičí, nedovádí, nezlobí. Ani ke hrám děti Pavlíka nevábily. Ukazovalť se při hře týmž nejapou, jako při práci. Jeho to mrzelo a děti netěšilo. Pavlík znenáhla svým samotám přivykl a našel v nich blaho, druhými netušené. Nebyly to již samoty, neboť do společnosti přijížděli z říše pohádek okovaní rytíři na vysokých koních, princezny v zlatých kočárech, čarodějnice na pometlech; báječní hadi skládali před ním na bílý šátek zlatou korunku, žabky ukazovaly, kde se tají živá voda, havrani, kde mrtvá, karáskové s dlouhatými bílými bradami vystupovali ze země a odhalovali Pavlíkovi poklady drahého kamení. Chléb tam sázeli zlatými lopatami a dětem ho drobili do kohoutího mlíčka. A zlaté jablíčko kutálejíc se ukazovalo Pavlíkovi cestu do toho království krásy, nádhery a blaha.

Hošík měl své tajemství a od té doby, co je měl, zdálo se mu, že všecky děti ve vsi předhonil a žádné se mu nevyrovná.

S tajemstvím se nesvěřil nikomu, ani matce. Mamince to poví, ale až bude čas. Potom si drahého kamení nabere, maminku jím ověsí, do zlatého kočáru princezny posadí a objede s ní Újezd, Hvožďany, Libějice, Chelčice, Vodňany, celý svět objede, a svět se bude divit: Helejme, to je Kořínkův Pavlík! — A koho si to Kořínkův Pavlík veze v zlatém kočáře? — Svou maminku si veze, neboť ona je maminka ze všech nejkrásnější a nejhodnější.

Tak se v Pavlíkovi vyvíjel život fantastický a zatlačoval život skutečný. Za nějakou dobu fantasie na ujmu skutečnosti opanovala tak, že ji Pavlík měl za skutečnost. Všecky luzné obrazy a přeludy fantasie byly podle Pavlíkova myšlení uschovány v ohni. V ohni se ty krásy tvořily a z ohně vycházely. Chlapec býval očarován, když se zadíval do ohně. Dušička v něm trnula i nad jiskrou v popelu, i nad pantličkou, kterou si dělal toče ohořelým dřívkem, i nad ohněm bílým, i nad rudými jazyky plamenů, nad praskáním i syčením, nad čerností trouby komína i nad kotouči dýmu, z ohně se valícího, nad mocí ohně pálícího, vařícího, pekoucího, v kovárně tvrdé železo obměkčujícího, stavení a stohy ničícího, z černých mraků lidem hrozícího a je trestajícího.

Naposled mu všecko hořelo v hlavě i v očích, a duše plála touhou nepřemožitelnou, aby Pavlík měl svůj vlastní ohníček, vlastní rukou rozdělaný vlastními sirkami. Tajně se sirkami opatřil, nanosil si slámy a chrastí za humna a rozdělal si první ohníček. Přišli mu na něj, rozkopali a sirky vzali. Protože se nic nestalo a hrubě ani stát nemohlo, věc byla odbyta výkladem otcovým, jaké neštěstí by to bylo, kdy by zafoukal vítr, hořící slámu zavál do stodoly, kdy by stodola chytla a od ní celé stavení a od něho celá ves.

Kromě přísného napomenutí se tehdy Pavlíkovi ničeho nedostalo.

Pavlíkovi to nedalo, a oheň se mu zase před očima maloval ve všech krásách svých. Velké a zhoubné následky neopatrného nebo zlomyslného škrtu sirky, na něž mu ukazoval otec, Pavlíka neodstrašovaly, nýbrž lákaly. Snil o tom, že udělá takový oheň, který spálí celý Újezd a s Újezdem celý svět. Srdce se mu chvělo úzkostí, když si na to myslil, ale úzkost překonávala touha takový oheň způsobit a vidět, děj se co děj. Ani toho se nelekal, že ho vezmou, jak dětem hrozívali, a jako žháře do ohně vmetnou a spálí.

Pavlík podlehl pyromanii. Dělal si ohníčky pod kolnou, na mlatě, v chlévě, chodil ohníčky zakládat do sousedních stavení, ale starší mu vždycky na ně přišli, ohníčky uhasili a Pavlíka odvezdali otci, aby se s ním spravil. Otec už nenapomínal, nepoučoval, nehrozil, nýbrž trestal, a to pořád citelněji; ale Pavlíkovi to od pyromanie nepomáhalo. Myšlenka zapáliti Újezd a od Újezda celý svět ho neopouštěla, ve dne v noci chodila s ním. Konečně mu napadlo, jak to bezpečně dokáže. (Pokračování.)

Čtvrtý sjezd přírodozpytcův a lékařů českých.

Zpráva

od

Bohumila Bauše.

V šumném roce jubilejní výstavy Pražské Obchodní komory, kde stíhají se různé sjezdy, slety, hromadné návštěvy z blízka i z daleka, nebyla snad širší veřejností věnována taková pozornost sjezdu, jakou by za jiné klidnější doby byla doprovázela manifestační a odborné schůze přírodníkův a lékařů, v tak hojném počtu ve dnech 6.—10. června do Prahy zavítavších.

Sjezdy tyto, k nimž nabádal již r. 1864 Jan Purkyně, a jež byly uskutečněny v letech 1880, 1882, 1901 a letos, rozšiřují stále své obory a budí vždy větší účast kruhů odborných i širších vrstev. Každý z dosavadních sjezdů znamenal vždy etapu v postupu, na němž česká vědecká práce domáhá se uznání a prohloubení ve světě vědeckém, kdež namnoze úmyslně ignorována a boykotována bývá našimi milými sousedy Němci. Tím potěšitelnější bývá účastenství slovanských národů, zastoupených důstojně slavnými jmeny, bohužel u nás dosud ne dosti známými. Bude však bohdá lépe; od konstituování Slovanského komitétu r. 1900 v Paříži učiněn letos v Praze při sjezdu všeslovanském nový krok ke sblížení slovanských kmenů, celou řadou reálních podnětů, které zajisté usnadní hojnou výměnu myšlenek ve světě slovanském na poli národohospodářském, politickém i vědeckém. —

Účelem sjezdu jest vždy »navazovati a utužovati styky přátelské mezi spolupracovníky, projednávati otázky vědecké, seznamovati s ústavy a sbírkami a dávati podněty k řešení otázek vědeckých, které vyžadují k svému propracování spojených vědeckých sil.« Kéž docílí sjezdy v učené obci naší ono spolupůsobení a harmonickou výměnu náhledů, tak nevyhnutelnou, máli věda nabyti závažné slovo, jež mu v celém životě sociálním a politickém náleží.

Věda přírodní a lékařská proniká dnes všemi obory lidské práce a snahy. Program sjezdu proto třeba stále rozšiřovati. Mělli I. sjezd 3 odbory, měl třetí již 12 sekcí, letošní 17, což ovšem má též svůj vrub, zvláště jsouli schůze sekcí tak rozptýleny a od sebe místně vzdáleny, jak to letos nutně povaha jejich s sebou nesla. —

Význačná byla letos účast *zemědělství*, a pak sekce *sociálně* lékařská, jakož i sekce pro *vyučování* přírodovědecké, toužící stále po časové reformě. Sjezd rozšířen též sekcí *veterinářskou* a *lékárnickou*, a účastnili se též ponejprv *vojenští lékaři* a *lékárníci*, jimž ministerstvo officielně účastenství umožnilo.

Trefně proslovil předseda sjezdu prof. Maixner při slavnostním zahájení sjezdu v Národním divadle: »Žádná věda není hotova, každá musí navazovati styky s veškerými vědami jinými; ona musí se spojovati s celým lidským životem, jinak ideu vědeckosti uskuteč-

niti nelze. Věda lékařská s veškerými vědami přírodními, mathematickými i technickými splývá v harmonický celek, jehož předmětem jest příroda a člověk, mikrokosmos plný záhad a tajemných sil, z jehož bolestí a zuboženosti se počala medicina. Po různých fásích úpadku a rozkvětu dospěla až k fysiologické medicině, která bádajíc po příčinách chorobnosti a neduživosti nalézá mocnou příčinu zla v sociálních poměrech. Z rozboru příčin vyšla sociální pathologie, která vědě přirozenou měrou ukládá sociální ochranu, sociální hygienu a vyžaduje mnohé sociální reformy. Než úkol mediciny nepřestává na ochraně a hygieně, ona musí pěstovati zdraví člověka i veškerých vrstev společenských, musí bdíti, aby veškery vnější a vnitřní podmínky, na kterých dokonalost člověka závisí, účelným spůsobem byly regulovány. Spěje tedy fysiologická medicina k ideální vědě sociální a umění zaříditi lidskou společnost co nejlépe. Vědě však, která spěje k lidumilné přírodozpytné anthropologii, bude snad v dohledné době přiřknuta i možnost, aby své rady a pokyny jako *zákonodárná instituce* uplatnila. Máli se státi medicina skutečně nejlidovější všech věd, jest třeba, aby lid k účelu tomu byl vychován, a výchova ta musí počíti již v dětském věku; škola musí býti školou pro *život*, musí spočívati na přírodovědeckém základu, a musí mysl žáka pěstiti pro pochopení přírody.«

Následují lichotivé projevy a pozdravy delegátů slovanských akademií, universit a národních komitétů, jichž účastenství dodalo sjezdu zvláštního lesku a osvěžení. Znova důrazně hlásí se tím povinnost k naší omladině studující: vedle světových jazyků nutně všímati a učiti se jazykům slovanským, předem *ruštině* a *polštině*. Nedoufejte, že nějaký uměle vynalezený jazyk à la *esperanto* nahradí živé národní jazyky. Čeho můžeme slovanskými sjezdy docíliti, jest, že vždy více ujme se společná vědecká terminologie slovanská, což umožní velice porozumění spisů vědeckých.

Závažným momentem zahajovací schůze byla přednáška prof. Mareše s thematem *Věda a kultura.*

Přednáška tato, zbudovaná na filosofických názorech, které Mareš ve svých spisech a lekcích vykládá, vynikala jak svým znamenitým jádrem, tak svou logičností, jasností a mistrností, proto z ní p. Božek v předešlém čísle Osvěty (str. 741—745) podal obšírnější tresť; úplné její znění jest uveřejněno ve zvláštním »*Věstníku IV. sjezdu*,« jejž v osmi obšírných číslech redigovali prof. dr. Kučera, dr. Panýrek a dr. Frt. Slavík.

Po zahajovacím shromáždění následovaly schůze sekcí, návštěva sbírek, klinik, sanatorií, botanické zahrady, nových ústavů a laboratoří, i exkurse geologické s četnými přednáškami a demonstracemi, jež dokazují, jak horlivě se práce chápe mladší pokolení vědců.

Pro souvislost snah vědeckých na půdě české poučna byla příležitostná výstavka české literatury přírodovědecké, lékařské a lekárnické od XIV. století až do polovice XIX. věku; uspořádal ji pro účastníky sjezdu a výkladem opatřil prof. Zíbrt. Nic poučnějšího nad historii věd, která se nepěstuje tou měrou *odborníky*, jak by zasluhovala. Častěji sahají k starým památkám kulturní a literární

historikové, filologové neb archeologové. Co tu však zajímavého materiálu pro odborníka, okazuje na př. spis dr. Vraného o dějinách mineralogie a chemie v Čechách. Museum chová pravé poklady starých knih, rukopisů a obrazů, herbářů, rukopisů alchymických, astrologických a pod., jež jsou každému badateli přístupny. Zde jest zajisté i místo, kdež podobné památky nejlépe jsou uschovány.

Co praveno o památkách literárních, platí neméně o sbírkách ostatních. Naše museum stává se pokladnicí země české i jest jen žádoucno, by potrvala ona součinnost s universitou, jaká byla, když nebyla universita ještě oddělena od německé.

Extense universitní zde má nejlepší působiště šířiti znalost přírodnin a zvlášť poznání přírodního bohatství české země. Sbírky zůstávají mrtvým materiálem, nepřipojujeli se k nim živé slovo, a obecná vnímavost.

Účastníci sjezdu vděčně přijali výklad prof. Vrby ve vzorné sbírce péčí jeho uspořádané; každý kus má svou zajímavou historii, nalezištěm, krystallisací, cenou i spůsobem, jak do sbírky se dostal. Chloubou pořadatele sbírek mineralogických jest sbírka *meteoritů*, která péčí jeho obsahuje nyní již 244 pádů v 294 kusech. Demonstrace broušených a umělých drahokamenů nabývá při výkladu ve sbírkách samých dvojnásobné zajímavosti.

Dr. Jarosl. Perner provedl účastníky sbírkami geologickými a palaeontologickými, které dnes přehledně uspořádány okazují celou bohatost zašlého tvorstva z bohatých nalezišť české země, a doplněny jsou instruktivní sbírkou obecnou. Naplnilo nás podivením, že účastníci sjezdu nebyli uvedeni též do sbírek zoologických, v dnešním svém uspořádání tolikerou zajímavost poskytujících. Universitní zoologie, jak se nám jevila v I. sekci, spojena s anatomií a anthropologií, pohybuje se ovšem více v jemných studiích morfologie a biologie bezobratlovců, ponechávajíc přírodopisnou stránku obratlovců, i do jisté míry i *entomologii* jiným korporacím a spolkům. Věda přírodní přináší s sebou stále větší specialisaci; vedle »tvoření« vědy nezapomínal však Purkyně, aby výsledky bádání byly co nejpřístupnější nejširším vrstvám, aby věda sloužila životu, účelům praktickým i ušlechťujícím.

Sekce botanická spojila se s botanikou agrikulturní a fytopathologií. V popředí názorů o vzniku druhů jest de Vriesova theorie *mutační*, k níž příspěvky podal dr. *Domin*. Botanická zahrada při české universitě poskytuje v každou dobu milé a instruktivní zjevy. Ředitel zahrady prof. Velenovský snesl a uspořádal zde s podivuhodnou energií českou floru hájů, skalisk i nížin; skleníky obsahují divuplné zjevy orchideí a jiných exotických druhů, jež namnoze poskytují doklady k jeho vynikající *morfologii*. Zahradu zdobí též mnohé zjevy flory bulharské a flory černohorské, o níž pracuje J. Rohlena.

Fysiologické své novější práce přednesl a demonstroval prof. B. Němec v IV. sekci. Po jeho výkladě o významu *chromosomů* kand. prof. R. Dostal demonstroval korelační zjevy u klíčících rostlin zejmena u hrachu a jiných motýlokvětých, dr. J. Peklo pak zajímavé příklady *mykrorhizy*, používaje ke zkoumání method mikro-

tomových. Četné ostatní přednášky hledati třeba v listech odborných, zde možno jen naznačiti, jakého rázu byly přednášky a vytknouti ty, jichž themata týkají se obecného zájmu.

Tak v V. sekci prof. Chodounský novými doklady, pokusy namnoze na vlastním těle vykonanými hájil svůj známý náhled, že ***nastuzení*** neškodí, neboť »fakta pokusná a dávno zjištěná fakta pathologická vylučují možnost, že by nastuzením přímo nějaké choroby vzniknouti mohly.«

V téže sekci dr. E. Semerád z Ml. Boleslavi vykládal o *základních rysech školního lékařství*, obsahujících praktické pokyny i program činnosti školních lékařů.[1]) Dr. F. Hartvík podal pak »příspěvek ku poznání lékařských a zdravotních názorů v našem lidu,« jak je poznal v povolání obvodního lékaře, zvlášť na Moravě. Lid náš nežije zdravě, a není si toho vědom; nevzdělanost a fatalism vedou lid k tomu, že nemoci špatně léčí nebo sobě ponechává. Nemá valné důvěry v lékaře, raději utíká se k zaříkání, čarování a jiným divným prostředkům. Úmrtnost mezi lidem jest proto větší než v městech.

Zlepšení těchto poměrů vidíme jen ve zvyšení vzdělanostní úrovně vůbec a v poučování lidu o věcech zdravotních. Škola obecná, měšťanská a školství pokračovací pro dorost mnoho by zde zmohly.

Lékařům, zvláště venkovským, poskytoval sjezd hojné příležitosti podisputovati o thematech vědeckých i potřebách a požadavcích stavovských. Posledňější stalo se ve veřejné manifestační schůzi českého lékařstva konané 5. čna v Měšťanské besedě. Otázky vědecké, odborné probírány v přednáškách a diskussích sekcí IV.—VIII., jež svou decentralisací dokazují vždy rostoucí rozvoj českých nemocnic a ústavů humanitních, které hlavně iniciativou lékařů za podpory zemské a obecné vznikají.

Působíť, jak retrospektivní článek Věstníku uvádí, nyní školy *Maixnerova*, škola *Hlavova*, *Thomayerova*, *Janovského*, *Janošíkova*, *Deylova*, *Horbaczewského*, *Pawlikova*, *Marešova*, *Spinova*, *Chodounského*, *Kabrhelova* a j., naplněny vděčnými žáky, namnoze samostatně vědecky dále pracujícími.

Sjezd nemálo přispěl zajisté ku poznání oněch nových ústavů, jež pro trpící lidstvo u nás v život jsou uvedeny a v nejvyšší míře též na součinnost veřejné dobročinnosti appelují. Jsou to zejmena: »*Albertinum*«, sanatorium pro pacienty skrofulosní a tuberkulosní v Žamberce; »*Dispensář*« čili pomocná stanice Česk. zem. spolku pro nemocné plicními chorobami zásluhou prof. Maixnera a pomocí městské rady pražské ve ville »Americe« umístěná; spolek pro zřízení ***sanatoria*** pro ***rakovinou*** a jinými novotvary stižené, spolek pro ***léčbu rhachitiků***, pro léčení ***tuberkulosy*** v Benešově. Prof. Ant. *Heveroch*,

---

[1]) Přednáška tato, pro veškery kruhy o školství se zaujímající veledůležitá, vydána zvlášť tiskem i rozdávána členům sjezdu. Zasluhuje zajisté pozornosti všech, jichž povinnost jest starati se o hygienu škol.

generální sekretář sjezdu, uvedl pomocí lidumilů v život ústav pro *epileptiky*, zvaný *»Valentinum.«* [1])

V sekci hygienické mezi jiným předseda, fysikus dr. Záhoř, s důrazem prohlásil za unum necessarium pokroku veřejného zdravotnictví, aby byla *exekutiva* dána úředním lékařům, kteří by byli vybaveni z *otroctví* byrokratů-právníků v zájmu veřejného zdravotnictví.

Ke společné práci za ostřízlivění národa pracoval též protialkoholní sjezd spolků a abstinentů z Čech a Moravy s dr. G. Kabrhelem v čele.

Valně navštíveny byly též schůze sekce *zeměvědné* (mineralogie, petrografie, geologie, palaeontologie, geofysika, geografie, meteorologie); co tu úkolů doléhá na výzkum českých zemí, a všechno co dosud pracováno, jest stěstnáno v bídně umístěných ústavech, a stísněno nedostatečnými prostředky. Dr. V. Švambera vyložil obsažně úkoly a směry české geografie i úkoly, které ji čekají u nás i ve vědě všesvětové.

Docent Ot. Novák na to pojednal o thematu, jak hornictví souvisí se znalostí věd přírodních. U nás nemáme map dolů středověkých Kutnohorských neb Jílovských, ale i moderní těžení uhlí děje se způsobem namnoze loupeživým. Ve Švédsku musí každý majitel dolů prováděti geologické mapování svého dolu; opomeneli toho, učiní to stát svými geology na jeho útraty; stát kontroluje též svými geology správnost map závody zhotovených.

U nás? Ačkoli stát jest správcem společného majetku národního a právo dolovací jen »propůjčuje,« tedy má též povinnost kontrolovati, jak se s doly zachází, a mapy mají poučovati každého o dočasném stavu dolů. Dokázané úmyslné nesprávnosti jsou trestné.

V širokém rámci zeměvědné sekce přednesena řada studií odborných; k zajímavému výkladu prof. dr. Gorjanoviče-Krambergra ze Záhřeba o »pračlověku Krapinském kanibalu,« a ředitele V. Maška z Telče »o diluviálním psu v Čechách a na Moravě,« připojil své poznámky prof. Babor.

Mladší družina geologů uspořádala výlet do zajímavého terénu Skrejského a Tejřovického a do kamenouhelného útvaru u Radnic a Břas. [2]) Ve Stupně vzdána vděčná vzpomínka zakladateli Musea u hrobky hrabat ze Sternberka. Jakkoli dolování tu jest jednoduché, dovoluje »odklid« názorný pohled do složení skal a uložení uhlí. Odtud vynořila se též ona flora kamenouhelná v otiscích a celých kmenech, jejíž popisem hrabě Kašpar ze Sternberka jméno své proslavil ve světě vědeckém. Nyní už bohužel není takových hrabat mezi šlechtou českou. Prohledněte seznam účastníků sjezdu; oč šťastnější jsou v tom ohledu Poláci i Rusové. —

---

[1]) Bližší zprávu viz ve slavnostním čísle »Lékařských Rozhledů« roč. XVI. seš. 5.

[2]) Péčí doc. dr. Fr. Slavíka a prof. Cyr. z Purkyňů, vůdců vycházky, vydána k tomu cíli instruktivní knížka s mapkou: »Geologická exkurse do okolí Křivoklátu, Skrej a Tejřovic a uhelné pánve Radnické.« Nákladem sjezdu.

V sekci *chemické* byla nejzávažnější schůze, která zahájena byla přednáškou prof. F. Walda: *o základech stoechiometrie.*

Prof. Wald znovu zde vybízí chemiky, aby při popisu chemických zjevů abstrahovali ode všech hypothés a vykládali zjevy ty mathematicky. Za nejbližší úkol chemie považuje Wald studium *fásí*, t. j. oněch fysikálně homogenních těl, v něž výchozí těla vzájemným na sebe působením přecházejí.[1]) Nutno předem nalézti zákony, jež omezují chemickou proměnlivost fásí, na níž spočívá možnost chemické analyse obvyklého způsobu; teprv v další řadě nastupovati má výzkum chemických individuí a konečně t. zv. prvků.

Nyní všeobecně upotřebovanou hypothésu atomovou a molekulární považuje Wald za zbytečné omezování se a překážku pokroku vědy chemické, ačkoli v průběhu další debatty přiznává dosavadní oprávněnost jejího pěstování.

Proti Waldově theorii stoechiometrických poměrů při chemických reakcích činil na to námitky přítomný docent dr. J. Šebor, jehož názory pak prof. Wald vyvracel se svého stanoviska. Zda s naprostým výsledkem, nebylo posluchačům zcela zjevno, neboť polemika týkající se tak subtilných pojmů vyžaduje mnohem více času k uvažování, nežli ho bylo k disposici v sezení sekčním.

Debatty účastnil se také prof. E. Votoček, jenž poukázal mimo jiné na to, že i kdyby vývoj chemie, zvlášť organické, nebyl směřoval k nauce struktůrné, bylo by as bývalo možno rozlišovati látky stejného složení prvkového a tudíž i t. zv. sloučeniny isomerické na základě jejich obsahu energie, tedy bez pomoci představ o sečlenění atomů v molekulách.

Na to referoval prof. Br. Pawlewski ze Lvova polsky o rozpustnosti olejů v alkoholu, k čemuž svoje dotazy přičinil prof. J. Hanuš.

Následoval výklad prof. Votočka o jeho experimentálních výzkumech *konfigurace*[2]) *některých methylpentos*. Jakožto úvod předeslal přednášející několik slov o názorech chemiků organických na theorii atomovou. Poukázal zejmena na to, že na základě theorie té bylo lze vyložiti nejsložitější zjevy isomerie sloučenin organických, pro něž na základě názorů jiných uspokojivého a představitelného výkladu dosud není. Až názory ne-atomistické výklad takový podají, nebudou ani organičtí chemikové lpěti na hypothése atomové, kteráž bez toho jako jiné hypothésy jest nám *zobrazení skutečna* a nikoli *skutečnem* samým. Dosud však názory ne-atomistické na organickou chemii, — která dnes na základě nauky struktůrné tak velkolepými výsledky vykázati se může — applikovati se nedají.

---

[1]) Představímeli si uzavřenou nádobu, neúplně naplněnou nasyceným roztokem na př. soli kuchyňské, na dně pak nádoby něco krystalů této soli, máme soustavu o třech »fásích«: fásí tuhou jsou zde krystaly soli naši, fásí kapalnou jest roztok její, fásí plynnou jest vzduch a pára vodní nad roztokem.

[2]) Konfigurací zovou organičtí chemikové prostorové uspořádání atomů v molekule dané látky. Tímto uspořádáním liší se někdy od sebe sloučeniny, třebas obsahovala molekula jejich tytéž atomy prvků v tomtéž sečlenění.

Při sjezdu měly ovšem též svoje sekce *fysika*, *mathematika*, *astronomie* a zvláštní sekci pro *applikované* vědy tyto, při nichž demonstrovány nové fysikální stroje a navštíveny továrna Křižíkova a akc. strojírna Breitfeldova a Daňkova a j.

Zemědělství ve zvláštní sekci řadou přednášek probíralo důležité otázky z chemie a fysiologie rostlin hospodářských a různých odvětví, jako ovocnictví, o vlně ovčí a j. Zajímavé thema přednesl p. Svetozar Gavrilovič o povaze zvířat domácích a důležitosti její pro výběr a praktiku zootechnickou. Prof. Stoklasa akcentoval potřebu založiti samostatnou českou vysokou školu zemědělskou s připojením odborů lesnického a zvěrolékařského.

Ve zvláštní sekci *veterinářské* promluvili též *zvěrolékaři* o svých záležitostech obecných i stavovských. Zdravé mléko a maso jsou zajisté životní potřeby obecné důležitosti, i nelze se již spokojiti pouhým empirismem a zákony profyllaxními jen na papíře existujícími. Úkony zvěrolékařů vědecky vzdělaných jsou zajisté závažné, majíli zákony o nakažlivých nemocech, o prohlídce masa, pojištění dobytka a j. vejíti v život. Schůze vrcholily v resoluci, že jest nutno předně neodkladně zříditi zvěrolékařské oddělení při zemském výboru král. českého, a za druhé zbudovati vysoké školy zvěrolékařské s českou vyučovací řečí v Praze.

Skupina *farmaceutická*, *lékárnická* měla též bohatý program o otázkách denních i stavovských. Členové starší měli příležitost poznati pokrok v zařízení českého chemického ústavu na Slupi proti bídnému stavu někdejších laboratoří pro farmaceuty. Účastnili se prohlídky sbírek musejních, botanické zahrady a řadou přednášek pojednali o pokrocích a nedostatcích lékárnické praxe. Tak na př. Ph. Mg. Snížek zajímavým spůsobem pojednal o farmaceutických specialitách, za něž vyhazuje obecenstvo do ciziny hromadu peněz, které však většinou přeležené a zkažené ohrožují zdraví obecenstva, aniž by před koupí bylo lze o čerstvém neporušeném stavu jejich se přesvědčiti, ježto mají svou zalepenou »Schutzmarku.« Za nejmenší dávku v lékárnách podávanou jest lékárník odpověděn, a hle, zde možno obecenstvo inseráty popletené otravovati beztrestně. Pročež vraťme se ku přírodě a pěstujme více léčivé rostliny po domácku s porozuměním lečivých sil jejich. Nevyhazujeme též do ciziny peníze na praeparaty, které dovedou naši chemikové-lékárníci sami doma vyráběti.

Skupina pro *vyučování přírodovědecké*, které má býti »prostředkem vzdělávacím a spodní stavbou pro další budování vznešeného chrámu vědy,« živě rokováno o časových reformách ve vyučování fysice, mathematice, astronomii. Správně řekl dr. Nušl mimo jiné: »předpisů tu žádných dávati nelze. Učitel sám musí míti na věci zájem, a vždy věděti více než vykládá — ale vykládati čím méně tím lépe. Vlastní vzájemné výklady žáků pomohou mnohdy více, než sebe lepší výklad učitelův.« Dr. Posejpal správně vytýkal, jak dosavadní spůsob vyučování, jenž nutí žáka 4—7 hodin denně ve škole proseděti a stále jen naslouchati, vychovává škod-

livě působící *passivitu* charakteru; má se dáti příležitost žáka činně zaměstnávati, a tím rozvíjeti jeho aktivitu se všemi jejími attributy.«

Ještě jednou pak sešlo se valné shromáždění přírodozpytců a lékařů českých a slovanských jejich hostí k všeobecné schůzi v imposantním pantheonu Musea král. českého. Po zprávě generálního sekretáře o celém průběhu sjezdu a přijetí dvou resolucí v příčině zřízení druhé university české a zřízení vysoké české školy zvěrolékařské v Praze, rozvinul prof. F. Počta obsažný obraz »o vzniku pevnin.« Na tom světě nic stálého, ani ty souše a ostrovy, hřbety horské a skály, které se nám zdají »pevnou půdou« odvěkou. Ve formě každému přístupné podal zde náš geolog nynější stanovisko vědy, opírající se o empirii na celém povrchu zemském získanou a zajímavé domněnky o minulosti a budoucnosti naší planety.

Uvedli jsme zde jen některé vynikající momenty sjezdu, pokud se týkají obecného zájmu. Práce odborné jsou a budou uveřejněny v publikacích vědeckých. Vědcové zasvěcují život svůj vědě. Věda však slouží životu, a sama života nabývá teprve, když zapustí kořeny do všeho cítění a konání národa.

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

V románu *Libuše Trnavská* (nákl. Šimáčkovým, str. 248) zavádí nás plodný Bohumil Brodský do kruhů drobnější šlechty a mezi majitele menších panství. Hrdinka románu, dcera obchodníka Šturma, aby otci pomohla z peněžní tísně, provdá se za rytíře Šebestiana Trnavského, který přišel kupovat jeho zadlužený statek Radouň. Trnavský je churavý vdovec, čtyřicátník, Libuše má asi polovinu jeho let. Trnavský má z prvního manželství syna Ervína, zkaženého nerozumným vychováváním babičky v Žeroticích, které připadly bratru Šebestianovu Oktávovi. Mrzutý, nevlídný Trnavský záhy se nasytil lásky Libušiny a také o synka Zdeňka se valně nestaral. V Libuši ozývá se žena, toužící po lásce jako květina po slunci. Již soused Radecký vážně znepokojuje její duševní klid, a když Libuše odjede za nutným zotavením do lázní, dobývavý, uhlazený šlechtic Saša, bratr její švakrové, téměř rázem vzbudí v ní city tak mocné, že se jich přívalu jen přispěním zkušené baronky Amlerové na čas ubrání. Řešením poměru Libuše k Sašovi zabývá se většina knihy. Osnova dějová pro nutnou rozmanitost jest rozhojněna s jedné strany příběhem Ervínovým, s druhé jednak minulostí Sašovou, jednak událostmi v domě Radeckého, který pojme za choť sestru Libuše Trnavské Malvínu. Když posléze Libuše po smrti Šebestianově jest volná, odmítá Sašu, aby se zcela mohla věnovati svému synkovi, jehož by těžkou nemocí málem byla pozbyla.

Jak patrno, látka románu není právě nová a také způsob, kterým jest zauzlována, rozváděna a rozuzlována, nevyniká právě novotou. Ale to bychom v práci této nepokládali snad za nějaký těžký hřích, hledíce k účelu, za nímž byla psána, a ke čtenářstvu, kterému byla určena. Postavili bychom se na stanovisko širokých kruhů čtenářských, kterým jest kniha všedním chlebem, o němž jest jisto, že není třeba napřed jej zkoumati a že zdravému žaludku půjde k duhu. Přes to však nemůžeme nepoukázati k tomu, že i takový všední chléb lze upraviti tak, aby vyhovoval i jazyku poněkud vybíravějšímu, ať nedíme zmlsanějšímu. To by se zde bylo stalo, kdyby na př. charaktery jednajících osob byly plastičtější a důslednější, kdyby rostly pevněji ze své vůle, jak bývá ve skutečném životě, a nebyly jen ohebným proutím v nahodilém větru. Libuše v dívčích letech je plna energie, plna rozhodnosti a silné vůle. Odkud to, že později potřebuje řízení tu švakrové Zuzy, tu baronky Amlerové? Odkud její nápadná naivnost, s kterou si vede v lázních, a nevědomost o životě, o kterém ji baronka poučuje jako nedospělé děvčátko? Kterak to, že tak pozdě vzpomíná si na povinnosti mateřské, že tak náhle vzplane vášní k Sašovi? A řadu takových otázek bylo by možno značně prodloužiti. — Brodský vypravuje poutavě a obratně užívá dialogu. Vábě čtoucího hojností dějovou, spěchá ku předu, aby navinul nové a nové nitky dějové. Co se týče formy, nutno vytknouti na př. nesprávné instrumentály: »že byl star*ším* (str. 36.) »Byla spokojena.. Musí *jí* býti i dále« (str. 52.). Tamže mimo to: »odb*uda* vyučování nestará se.« »*Držel* jakýsi soud« (str. 85.). »Bude si *jej* vážit« str. 205.) a j.

Román B. Brodského v podstatě jest historie jedince, na němž není nic typického. Jedinec ten touží po štěstí, jež spatřuje v pohlavní lásce, a teprve post varios casus se přesvědčuje, že jest lépe žíti vyšším cílům, než jest láska. Helena Malířova v románu *Právo na štěstí* (nákl. Šimáčkovým, str. 295) snaží se zobraziti řadu takových jednotlivců, toužících po témž štěstí, usiluje zobraziti je jako představitele řad nebo rodův a, jak již z nápisu knihy vysvítá, dokazuje právo lidí na zmíněné štěstí. Jenom že pojem práva je v tomto případě cosi pružného, nedosti vymezeného. Nikdo, tuším, nemůže někomu vzíti práva, aby miloval, kohokoli mu napadne; usilujeli však takový citu plný jedinec, aby jeho »právo« bylo uznáno právě od vyvoleného předmětu opětováním téhož citu, přestává právo býti právem a nastupuje dle okolností třebas ubohost nebo i směšnost. — Osoby, jednající v tomto románě, vztahují své právo většinou tam, kde ho šosácká společnost dosavadní nechce uznati. Marcel Kovář, člověk nejistého povolání, má snahu uplatňovati zmíněné právo, kdekoli se octne a kde shlédne nějakou pěknou tvář ženskou. Ve Vídni zanechá milenku, v Praze zahoří vášnivou láskou ku příbuzné své Růženě, ovšem teprve tehdy, když se vdala za úředníka Řeháka a stala se matkou (také Růžena vzplane láskou k Marcelovi a nevidouc východu ze situace usmrtí se), a po deseti letech pokouší se dobýti »práva na štěstí« na mladší sestře Růženině Milce. Marcel tedy vytčeným právem přímo hýří, ale přece je

přesvědčen, že mu bylo odepřeno, neboť Růžena se mu zastřelila a Míla ho odmítla, toliko na chvilku si s ním zahrávši. Také Růžena byla o vytčené právo oloupena, ač líbala, koho chtěla (a to je dle několika osob tohoto románu nejjistějším symptomem štěstí), neboť nemohla přece opustiti muže a jíti za Marcelem, který ničeho neměl a ničím nebyl.

Vedle těchto hlavních osob jest tu ještě několik jiných, které svým životem a zásadami osvětlují autorčiny názory na zvolený předmět. Především je to Zuzanka Urbanová, umělkyně zpěvačka, která ovšem stůj co stůj musí se lišiti od ostatních žen jak nekonečnou dobrotou srdce, tak míněním o umění a o lásce. Vdává se po dlouhém váhání za přítele svých let dívčích Jindřicha, ač už k němu lásky necítí, jen aby se dočkala dítěte; zemře však, sotva mu dala život. Vedle ní stojí jako exemplář pravšední ženy Marie Pavlíková, vášnivě milující svého muže, i když ji podvádí a trýzní; aby muže zase upoutala ke střízlivé domácnosti, opustí ho a žije s milencem — a prostředek ten se osvědčí. Za zmínku stojí také episoda paní Pádovské, bývalé umělkyně, hájící volnosti ženy, ač sňatkem spoutané. Tam čteme na př. tyto věty: »Láska oddaná a věrná, láska dvou — nikdy nemůže býti štěstím, vždycky jen utrpením. Ano, průměrný, k smrti nudný svazek dvou hodných a flegmatických lidiček, kteří mají své určité příjmy, s nimiž bohulibě vystačují, kteří i s láskou i se životem tak vystačují, — ale představiti si polibek takové lásky! Umřela bych okamžitě ošklivostí po takovém políbení!« (Str. 90.) S Pádovskou, která si chválí své i ve stáří »svěží srdce«, souhlasí i Milka, představitelka moderní mládeže ženské. O ní se s jakousi pochvalou praví na str. 191: »Mluvila hlasem všechno slibujícím, hrála si s ohněm, koketovala prostě, ano; k čemu velkých slov; ale nestyděla se ani za jediné slovo, ani za jediné gesto. Proč? Víno chutnalo.... Zásad Milka neměla. Pila chutné víno. Hrála si s kořistí. Jen když gesta byla krásná. To byla jediná její zásada — krásné gesto. A svěží srdce.«

Román Heleny Malířové představuje pestrý kaleidoskop příběhů jednostranně zabarvených i osob, z nichž některé jsou výstižně nakresleny, jiné pak mají býti ztělesněním theorií ne právě zdravých. Stavba jeho jest co nejvolnější, nejednotná; jen Marcel jest jakýmsi pojítkem několika příběhů zde vypravovaných. Spisovatelka píše živě a poutavě, ačkoli její slova zhusta nevyjadřují určité myšlenky. Vokativ »Marcel*i*,« jehož důsledně užívá, jest asi takový, jako by byl »Karli« od nom. Karel.

Fr. Flos, o jehož Galerii dobráků jsme se zde před časem zmínili, vydal sbírku humoresek, povídek a črt, nazvanou *Na cestách životem* (nákl. J. Kotíka na Smíchově, str. 240). Flos, známý čtenářským kruhům hlavně ze zábavných příloh denních listů, dobývá si zvláště mezi autory drobných povídek znenáhla pevného místa. Závislost na určitých vzorech, jednak na Nerudovi, jednak — a to ještě více — na Herrmannovi, čím dále, tím více mizí, spisovatel stává se samostatnějším a rozvíjí své síly svérázněji než prve. Látky, které si vybírá, zamlouvají se právě svou nehledaností, neboť denní

život jest nejoblíbenějším dodavatelem námětů Flosových. Autor bystře si všímá zajímavých figurek a kreslí je reálně, nikoli však naturalisticky. Celkový obrys, rázně načrtnutá kontura mu dostačuje, do podrobností zpravidla se nepouští. Minuciósní drobnokresba ani psychologická pitva není jeho zvláštností. Cíle jeho nejsou vysoké, tím snáze jich tedy dostihuje. Módní hesla literární se ho nedotkla; nebude asi nikdy vítán zmlsaným a přesyceným gourmandům, ale práce jeho budou v oblibě u širokých vrstev čtenářských, jimž poskytují krmě zdravé.

Čtenářstvo toto bezpochyby sáhne s největší chutí po jeho humoreskách. Humoristé, jak známo, mají nejvíce přátel, neboť dobrého humoru je na světě málo a lidstvo tím více po něm touží, čím trudnější jsou poměry jeho života. Flosa nečítáme až posud k humoristům bezvadným. Zamlouvá se nám sice na něm, že se do humoresek nenutí, že jich nepíše, padni co padni, nýbrž že se podrobuje jen vlastní náladě, která pak nejspíše může míti moc suggestivní. Ale humor jeho jest jaksi groteskní, takový, v jakém si libují venkované, starší myslivci a p. Využitkování nebo spíše zneužívání lidských vad a slabostí, třeba se dělo beze škody postiženého, není právě příhodným motivem humoristických obrázků, zvláště když mu chybí nejnutnější koření — vtip. Z té příčiny nemůžeme se nikterak nadchnouti pro Flosova Šibraváčka a dokonce se nám nechutí jeho šišlání. Proto také neceníme si valně obrázků, kde tato figurka má čelnou úlohu, jako v črtě Za mandátem a Šibraváčkovo poselství. Ostatně i situace, v nichž rozhodují argumenta ad hominem a kde obmezený sluha podléhá hrubému, nevtipnému úskoku lidí společensky vyšších, nenáležejí v obor humoru. Šťastnější je Flos v obrázcích, založených na význačných stránkách povahy jednotlivcovy nebo na slabostech davových. Tu přistupuje k bezděčnému a tím působivějšímu humoru ještě mírné zbarvení satirické, obrážející se již v nápisech Lačné krmiti, Nahé odívati, Nemocné navštěvovati, Vězně vysvobozovati, Mrtvé uctivě pochovávati. V těch případech osvědčuje se také bystrá i vtipná invence spisovatelova. — Zdařilé jsou Flosovy ukázky vážných povídek a charakterních obrázků, jako je na př. Vlha, Brusič. Spisovatel ukazuje, jak se svými postavami cítí, jak prožívá jejich strasti a radosti. Jeho figurky mají — alespoň většinou — mízu skutečného života a přese všechnu stručnost kresby jsou podány plasticky. To platí o venkovských Beránkových povídkách, v nichž dobře se uplatňuje klid vypravovatelův a působivě vystupňovaná stavba obou kreseb, a o Starém Nevodovi, kde je více vzruchu a jadrné povahokresby. V tomto obrázku a v humoresce Najaté Labe Flos vhodně osvědčuje své odborné znalosti rybářské. Črty Sokol a Zločin paní Jiřiny jsou obratně vypravovány; druhá z nich, jak se nám zdá, jest opřena o podporu poněkud pravdě nepodobnou. Knihu illustroval M. Slovák.

F. V. Vykoukal.

Česká knihovna zábavy a poučení.

Česká knihovna zábavy a poučení, kterou redakcí Fr. Bílého vydává J. Otto — (Ústřední spolek českých profesorů, který jest na nápisu označen jako vydavatel, nemá na ni té doby pražádného vlivu) — pořídila v poslední době vydání tří spisovatelů různého druhu. Knihovna jest určena především pro studující našich škol středních; přihlíží tedy k jejich potřebám a zároveň obmezuje se měřítkem, jež může býti přiloženo na knihy, zařazované do žákovských knihoven středoškolských. Přes to podává spisy, které s užitkem může čísti také kterýkoli náš intelligent. Ze tří knih, na něž tu hodláme upozorniti, platí to především o *Příhodách Václava Vratislava z Mitrovic*, jichž nové vydání pořídil Václav Ertl (str. XXXVI. a 214). — Příhody Vratislavovy jsou, jak známo půvabným květem na luhu středověké literatury naší, o jejíž jednotvárné suchopárnosti jinak není sporu. Řadí se čestně k Labyrintu Komenského a byly pro svou zajímavost a pro rozkošnou formu již r. 1787 přeloženy do němčiny (od překladatele neznámého), r. 1862 do angličtiny (od A. H. Wratislava), r. 1877 do ruštiny (od K. Pobědonosceva) a z části též do srbštiny a bulharštiny. Pro nás a zvláště náš rozvoj kulturní jsou památny také tím, že to byl první spis, který Pelcl r. 1777 vydal ze střední literatury naší, spis, jenž poslání svému za truchlivých dob tehdejších v čtenářstvu, jemuž byl určen, úplně vyhověl a dosti záhy — r. 1807 — dožil se nového vydání z Expedice Krameriovy.

Ertl vydal Příhody dle rukopisu Pražské university, při čemž bral na potaz i ostatní tři rukopisy Pražské — dva musejní a jeden z knihovny křižovnické — kdykoli toho žádala nejasnost nebo nějaká nesprávnost jeho předlohy. Drží se ho věrně, ovšem pokud dovoloval účel práce. Liší se tedy zvláště od vydání Rozumova z r. 1855 a Bartošova z r. 1874 tím, že nečeských výrazův, u spisovatelů střední doby oblíbených, nenahrazoval slovy správnými. Vydavatel podržel Pelclovo rozdělení Příhod na čtyři knihy, ale rozdělil sám každou knihu na řadu kapitol, jejichž ráz nebo obsah jest vytčen přiměřeným nápisem. Tím přehlednost a přístupnost knihy velmi získala; zvláště mladému čtenáři jest toto uspořádání výbornou pomůckou orientační a bude jistě jeho zájem poutati a posilovati. Vydavatel přičinil zevrubný úvod, v němž vyličuje život Vratislavův a historické pozadí poselství barona Krekvice do Cařihradu, vypočítává rukopisy a vydání Příhod a podrobně rozebírá jazyk autorův a jeho zvláštnosti, arci pokud jsou známy z přístupných rukopisů, mezi nimiž není originálu Vratislavova. Zvláště pěkně s plným porozuměním a zaslouženým uznáním pojednává o vnitřní umělecké a literární ceně Příhod. K textu jsou připojeny četné, obsažné vysvětlivky a slovníček výrazů dnešnímu čtenáři nesrozumitelných nebo nejasných. Vydání Ertlovo jest práce plnou měrou zdařilá, cenná nejen pro studentstvo, jemuž v první řadě jest určeno, a pro kteréhokoli čtenáře vůbec, ale i pro literární historii.

K výborům z Vrchlického (lyriky a epiky) a z Nerudovy prosy a z Máchy — přibyl v poslední době v České knihovně *Výbor z poesie Vítězslava Hálka* a *Výbor ze spisů Karla Havlíčka.* První z nich připravil a úvodem opatřil Frant. Černý (str. 161). Hálek jest našemu žactvu středoškolskému znám z čítanek a z hojných ukázek ze Slovesnosti a Výboru z literatury doby nové, přes to však kniha tohoto druhu nikterak by nebyla zbytečná, kdy by čtenářstvo seznamovala s nejvýznačnějšími a nejcennějšími plody Hálkovy musy. Při tom by ovšem bylo žádoucno, aby tu byly zastoupeny všechny druhy Hálkovy poesie a bylo hleděno zároveň zvláště k těm básním, kterých není v knihách školních. Těmto požadavkům Výbor Fr. Černého nevyhovuje měrou žádoucí, podávaje zvláště mnohé básně, které jsou žákům ze školy známy. Vydavatel byl tu arci — ochotně uznáváme — v nesnadném dilemmatě, neboť měl-li do své anthologie zařaditi básně nejlepší, nemohl se vyhnouti veršům jinde již otištěným. Z té příčiny hodí se jeho Výbor zvláště pro čtenářstvo ze širších kruhů, kteří by Hálka nechtěli seznati zevrubně, nýbrž jen jaksi přehledně a v celkových rysech.

Fr. Černý vybral sem 11 básniček z Večerních písní, ukázky z Goara a Černého praporu, oboje v obsahové souvislosti, dvě básně z Ballad a romancí, dále 13 ukázek z Pohádek z naší vesnice a 40 básniček ze sbírky V přírodě. U sbírek lyrických bylo by bývalo vhodno udati také číslo každé básně v úplném vydání, aby horlivější čtenář byl tím pobídnut poohlednouti se také po spise celém. — Vydavatel přidal stručný úvod (16 str.), v němž líčí život Hálkův v souvislosti s jeho tvorbou literární. Po všem, co posud bylo u nás o Hálkovi psáno, mohlo zvláště ocenění Hálkovy poesie býti obsažnější a hlubší. Udávání obsahu povídek (na př. Na vejminku, Na statku a v chaloupce, Pod pustým kopcem) není nikterak ještě vystižením významu a umělecké ceny díla. Bezděky tu vzpomínáme výborné práce Vorníkovy o Máchovi, otištěné rovněž v této knihovně, s kterou tohoto úvodu nelze srovnávati. Kniha jest zavřena »Několika slovy o ostatní literární činnosti V. Hálka,« věnovanými jeho tvorbě dramatické a povídkové. Již z tohoto dodatku jest patrno, že úvodní rozprava vydavatelova, v níž přece už byla řeč o povídkách, jest neúplná a neprohloubená. Vydavatel ostatně nepodává v něm ničeho svého; o dramatě cituje Jaroslava Vlčka, o povídce Leandra Čecha a končí — citátem z vydání Konrádova, o jehož hodnotě jsme se tu před časem zmínili.

Výbor ze spisů Karla Havlíčka (str 226) pořídil Fr. Bílý. Učiniti Havlíčka přístupným mládeži středoškolské byla myšlenka nanejvýš dobrá a včasná. Byltʼ Havlíček u našich úzkoprsých a bojácných vychovatelů příští intelligence po dlouhou dobu na indexu. V knihách školních nebývalo o něm ani zmínky, učitelům, kteří o něm na př. v oktávě vykládali, bývalo to bez obalu vytýkáno. Truhlářův Výbor ještě v posledním vydání odbývá Havlíčka kratičkou, zastrčenou poznámkou (č. 66.) a teprve Výbor Novákův oceňuje jeho činnost básnickou a publicistickou samostatně, ale na místech oddělených. Fr. Bílý odůvodňuje své vydání jednak literárním významem K.

Havlíčka jako »průkopníka nového směru v českém písemnictví,« jednak důvodem paedagogickým. »Jeho život studentský na filosofických studiích v Praze, jeho vytrvalost a opravdovost činí ho vzorem pravého českého studenta. I měla by býti heslem každého českého jinocha studujícího ona slova, která obsahem svým vyplňovala celou mladou duši Havlíčkovu: Vzdělati sebe, abych mohl vzdělávati národ svůj.« Podávaje tedy ukázky z Havlíčkových spisů básnických i prozaických, vydavatel hodlá zároveň »předvésti obšírnější obraz jeho života studentského.« K tomu užívá známé práce Václava Zeleného, uveřejněné r. 1872 zde v Osvětě, a otiskuje ji na str. 9.—80. K tomu podává kratičký doplněk o Havlíčkově pobytu v Praze a Brixenu a připojuje obsažný a výstižný výklad o významu K. Havlíčka v české literatuře.

Vlastní výbor z Havlíčkových spisů dělí se na dvě části, básnickou a prozaickou. Do prvé položeny jsou v časovém pořadě dle vzniku ukázky ze Smíšených básní, z Tyrolských elegií, Král Lávra a z epigramů původních i přeložených. Že vydavatel byl veden jakousi až přílišnou péčí netoliko o ethické zásady, ale také o tak řečené loyální city svého čtenářstva, budiž doloženo alespoň touto ukázkou. Z Tyrolských elegií na př. zmizela zde úplně strofa:

> »Ach, ty vládo, převrácená vládo!
> národy na šňůrce vodit chceš,
> ale čtyřmi koňmi bez oprati
> vládnout nemůžeš!«

Patrně je pro mládež nebezpečno, aby si o *Bachově* vládě myslila pravdu! — Předposlední strofa Tyrolských elegií, jak známo, zní:

> »Místo mne ten kus papíru
> vrátili do Čech,
> mne zde *černý, dvouhlavatý orel*
> *drží v klepetech.*«

Bílý však změnil ji takto, učiniv i z ní »výbor«!

> »Místo mne ten kus papíru
> vrátili do Čech;
> *mne zde*
> *drží v klepetech.*«

Podotýkáme k tomu, že Česká knihovna nepodléhá nijaké úřední proceduře schvalovací, která vládne nad knihami školními.

Hojný a pečlivě volen jest výběr z Havlíčkovy prozy. Také zde jest zachován časový postup, jak která práce vznikla. Na prvém místě jsou ukázky z Obrazů z Rus, a to První zkouška z československého jazyka v Moskvě, Svátek pravoslavnosti, Gulaňje a Kupéčestvo, tyto dvě ve formě zkrácené. Líčení Havlíčkovo jest tak zajímavé a poutavé, že posud nepozbylo svěžesti a že i nynější vrtkavá a k ušlechtilé četbě liknavá mládež může v něm nalézti zalíbení. Zvláště Svátek pravoslavnosti, dojímavě velebící zásluhy o otčinu a hrůzně odsuzující všecky činy nevlastenecké, měli by si pozorně

přečísti každý náš jinoch a každá dívka naše. Dále podává kniha vhodné příspěvky ku poznání Havlíčkových satir prozou psaných (na př. Oznámení, Jelikož jsme módisté) a články a drobnosti kritické. Rozprava o kritice a trest Havlíčkovy kritiky Vocelova Labyrintu slávy a zvláště Tylova posledního Čecha jest mladým čtenářům vhodným poučením literárně historickým. Tři dopisy, otci, K. V. Zapovi a Palackému, a význačné vyňatky ze článků novinářských dovršují výbor z prozy Havlíčkovy, jež tedy jest charakterisována ze všech stránek a to ukázkami zcela vhodnými. Četné poznámky, v nichž vydavatel vysvětluje neznámá slova a podává zprávy o osobách, jež spisovatel jmenuje, zakončují knihu. Právě proza Havlíčkova jest mládeži středoškolské méně přístupná; z té příčiny lze vítati s potěšením, že se jí v této knize dostává pomůcky, aby se prakticky seznámila se spisovatelem, tak památným pro náš vývoj literární a politický. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Obě přední české scény činoherní po divadelních prázdninách zahájily zase svou činnost, ale prozatím žádným činem. Žijí ze starých zásob, a dole opera, nahoře operetta zabírají ještě o něco víc, než průměrně bývá zvykem, místo činohře, neboť mrtvá saisona, která se letos poněkud pozdě, ale za to tím naléhavěji dostavila, nutí sdělávati repertoir co nejpřitažlivější. Tato nutkavá potřeba přivedla patrně na scénu městského divadla Vinohradského také poslední jeho novinku, jejíž uvedení tam jenom stěží omlouváme takovým ohledem. Neboť vypravení hrubozrnné Vídeňské frašky *Modrá myška* od dvojice Alexandra Engela a Julia Horsta (v překladě J. E. Šlechtově, 9. srpna) znamená už velmi odvážný krok za mez, která je dovolena uměleckému ústavu toho rázu, jakým slibovalo a chce býti městské divadlo Král. Vinohradů. Správa ústavu dobře asi cítila, že se tím dopouští tak trochu nevkusu a trochu zrady na svém programu i svých cílech, a proto se pokusila svrhnouti se sebe odpovědnost na — svoje obecenstvo, oznámivši předem už ve svých bulletinech: »Nastudováním této práce má býti vyhověno přání obecenstva, aby v letním období byla provedena též nějaká bujná fraška.« Pokud a do jaké míry mohou býti »přání obecenstva« směrodatná pro divadelní správy, jest ovšem otázka, jejíž řešení patří jinam, než do naší rubriky.

»Bujná« fraška, jejíž problematickou cenu v našich očích nikterak nezvyšuje okolnost, že měla ve Vídni, v Berlíně, v Hamburce, Drážďanech, Mnichově a Bůhví kde ještě »úspěch, jakého po dlouhá léta nedočkala se žádná z prací tohoto genru«, je laciná Vídeňská kopie francouzských cochonnerií. Oba Vídeňští autoři, žur-

nalisté, sebrali z celého tuctu Pařížského lehkého zboží fraškovního několik otřepaných figurek, spoustu lascivních scén, dvojsmyslných vtipů a narážek a udělali z nich tři nové akty. První z nich je celkem nejpodařenější a snesitelný, což ovšem není ještě obzvláštní ctností. Neboť svésti první akt frašky, v němž situace vyplynulé z jednoho dobrého nápadu se do nemožností zaplétají, je poměrně mnohem snadnější, než jejich další soukání a podařený závěr.

Hlavní vtip frašky spočívá v tom, že málo vybíravá prostitutka Fanchon Ducloirová (slč. Dűrasova), »dáma od Maxima«, jíž přezdívají »modrá myška,« se vydává po celé tři akty za počestnou choť sekretáře dráhy, Clarissu Robinovou. Najal si ji pro tuto úlohu Robin sám, neboť má ředitele, který protežuje v úřadě jenom úředníky, jejichž paničky mu pranic neodpírají. Takovým způsobem tedy vynalézavý Robin chrání jednak ctnost svojí choti, jednak si pomáhá k postupu v úřadě. Je samozřejmo, že než se celá věc vysvětlí, dochází k překotným a kluzkým scénám, jež v provedení Vinohradského divadla hrány byly jako z úmysla hodně zálibně a důkladně. Účelu letní saisony bylo snad dosaženo, ale jen aby umělecká správa Vinohradská někdy nelitovala, že tak ochotně vycházela vstříc přání svého obecenstva — po bujné frašce!

Jsme zvědavi, osvědčí-li stejné ohledy na svoje obecenstvo také tehdy, až se ono rozpomene, a bude na ní žádati něco rozumnějšího a vážnějšího. *V. Červinka.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Jubilejní výstava v Rudolfině. — Výstava Alešova v Topičově saloně.

J u b i l e j n í v ý s t a v a v R u d o l f i n ě pořádaná napsala ve svůj program retrospektivu českého malířství a sochařství za právě uplynulých 60 roků, tedy chtěla znázorniti, jak se dařilo českému umění v tomto období, čili jak se vyvíjelo. Jelikož ale vývoj tu znamená jen řadu změn, a to směrových, ideových deklinací, nutací citových, a posléze prostě změn způsobených technickým pokrokem, materiálem a jeho zdokonalením, pomůckami a jejich finessami, lze lépe mluviti o »historickém přehledu,« čili kapitole z dějin českého malířství a sochařství. Cestu od r. 1848 až do r. 1908 popsati, vylíčiti, vysvětliti, to by as byl úkol toho, kdo by tuto výstavu chtěl literárně fruktifikovati, — a ona k tomu poskytuje hojně doložek, ukázek, látky všeliké, ač není úplná, ač nenáleží mezi nejlépe připravené a pak aranžované výstavy Rudolfinské. Přehled je dosti neúplný, jsou tu vynechána jmena, pomíjena díla, která v metodickém přehledu nesměla scházet. Avšak uspořádání tak úplné, tak »vědecky« organisované výstavy šlo nad síly Krasoumné jednoty, zvláště proto, že se jí nedostávalo podpory z kruhů nejvlivnějších, z kruhů uměleckých. Hlavně tu vadilo oddělení »současníků,« těch

umělců žijících a tvořících, kteří onu retrospektivu časů minulých proměňují ve výroční výstavu, v náš »salon,« a tu se ukázalo, že umělci a majitelé uměleckých prací nejsou stejně ochotni k zapůjčování, jdeli o díla starší, ba že umělci majitelům obrazů přímo zabraňovali v přihlášení »svých,« ovšem prodaných a v majetku jiných se nacházejících prací a pod.

Jestliže výstava přes to přese všecko naše obecenstvo velmi zajímá a plně zájmu zasluhuje, je toho příčina v řídkých u nás výstavách »historických« a poměrné neznalosti našeho »novodobého« výtvarnictví. Tu i tam se píše o jednotlivých zjevech uměleckého světa, tu i tam probíráme se pracemi jejich v albech seřaděných, ale povšechný obraz českého malířství a sochařství 19. století je posud nejasný. O stavitelství, architektuře bylo rozhodnuto, že na jubil. výstavu se nedostane, a také »grafika,« drobné umění ateliérové grafiky, rytby, leptu, dřevořezby atd., je tu zredukována, jen »na ukázku,« neboť nedostávalo se místa. Nicméně výstavu všude vítali jako vhodný doplněk k jubil. výstavě obchodní a živnostenské komory; ovšem dlužno také poukázati na to, že není třeba omlouvati tuto exposici a vysvětlovati, že nepřinesla žádných překvapení a nových »objevů,« to jest vzhledem k mistrům starým a starším. Stává se někdy, že při takové přehlídce se vyskytnou díla pozoru hodná, která jsou označena jmenem jen odborníkům, ne však obecenstvu známým. Tu pak se mluví o nových poznatcích a pod. Ale zpravidla není oč dbáti, tací nově objevení staří mistři málokdy zasluhují svého z mrtvých vstání, a historik umění, který je z pravidla beztoho zná, leda se pozastaví u poznámky, že došlo během času i na veličiny druhého a třetího řádu, že móda, čilá reklama obchodnická, amatérské záliby atd. galvanisovala na chvíli mumie, nebo praeparáty; *živé* umění však zvláště v naší době nezůstává skryto a nepoznáno, naopak, kde se co hne, s tím se spěchá na veřejnost. Obecenstvu snad některý umělec bude nápadný, snad z toho díla staršího tryskne sympatický dojem, dokonce snad sympatie obecenstva vůbec obrátí se k nějakému officielně zapomenutému, odstrčenému malíři (o ty hlavně běží), — ale tím nemění se »v aktech« ničeho, a jen tu dána možnost, do těchto akt nahlednouti, z nich podrobnosti seznati a jimi své vědomosti doplniti. A pak — porovnávati!

Hned u Führicha, nábožensky vzníceného malíře svatých, komponisty ve »velkém stylu« dle vzoru Dürera, u Weidlicha, jeho následovníka, u Engertha, jenž zastoupen jen podobiznami, tak že jeho »historické umění« tu nepadá na váhu (ale váží více, než tyto malby), u Dvořáka Antonína, jenž maloval české sedláky již před Jos. Manesem, u Rubena, suchopárného sestavovatele figur v kroji »historickém,« — u těch všech zastaví se i průměrný »milovník umění« jenom na chvilku, nepozdrží se, neboť toto umění je mrtvé, a nežilo ani tenkráte, když tyto malby byly vrhány na plátno: bylo to cizí, německé, k nám importované, nám vnucované umění. Kresťan Führich — kdo porozumí této vroucnosti náboženského citu? A je to Němec od kosti. Ant. Dvořák — kdo se jím potěší,

když »genre«, anekdota jsou dány na index? A Dvořák »uměl« malovat. Ti krajináři oné doby, Bavor Haushofer, hladký, sladký ličitel »pittoreskních« půvabů hor, Stefan, Liehm, Kraupa, Herold, Kučera, Jos. Skála, Lepié — dále až k Havránkovi, Ulíka nevyjímaje, jak se nám zdají úzkostliví, nebo zase naivně theatrální, a jak málo vzduchu je v jejich krajinách! Kosárek, předchůdce Mařákův, Mařák (jen dvě kresby z lesních charakterů), a pak hned Chittussi, dole v přízemních místnostech nevhodně umístěni, zahajují novou dobu, malování nálady kraje na základě studia vzduchových obměn, studia přírodního detailu. Bříza od Mařáka je strom — individuum, bříza nebo kterýkoli jiný strom u Stefana a j. je schema, je malovaná dekorace z nějaké romantické zpěvohry. Pravda, pravda — krása skutečnosti, nikoliv krása z knih vyčtená, tak zaznívá to všude kolem nás, a malíři nás vedou ven do přírody, pod širé nebe, do volného vzduchu, ze svých ateliérů vyhazují všechny rekvisity theatrální, a poněvadž u Francouzů nacházeli vůdce na těchto cestách, poněvadž tam také umění »malby« nikdy tak nekleslo, neodumřelo, jako právě v Německu na počátku 19. století, vydávají se do Francie na studie.

Až zase fin de siècle nabývá vrchu dekadentní umění, které od přírody se odvrací k šablonám a systemům buď hodně starým, buď dle starých pracně slátaným, dekadentní umění, které na konec hlásá bankerott realistního malířství a nabízí umění anarchistní, — barbarsky komolené a znásilňované. I toho druhu ukázky jsou na výstavě, a naše obecenstvo vynajde si je snadno bez vůdce, jsoutě tak snadno znatelny, neboť dekadentní, primitivisující umění je tolik šablonovité! Od romantiků a historiků k realistům, naturalistům, od těchto dále k vyznavačům všelikých ismů, jimiž se snaží přesvědčiti veřejnost, že jen tohoto druhu umění má právo na existenci, jen to že musí se líbiti, všeho je tu ukázka, vzorek, příklad. Kdyby to vše nebylo seřaděno jako úmyslně »chronologicky,« nýbrž podle »škol,« t. j. německý vliv, vliv akademie Pražské až do času Frant. Ženíška, Aleše, Brožíka, Mařáka, pak »český tón,« mimo akademii zaznívající u Josefa a Quidona Manesa, pak vliv francouzský, přes Jaroslava Čermáka až k Hynaisovi a Maroldovi stále mohutnící, pak novoromantism (Gabriel Max, E. K. Liška, Schikaneder), a zase vlivy německé, jako u H. Schwaigra, u napodobitelů Worpswedských, pak Anglie a Whistler, Japonci a Empire, a to vše dohromady, současné, kypící a vířivé, jako v kotli čarodějek Endorských, a zase Němci a Češi pod jednou poklicí »akademie,« zase české umění, ovšem již sebevědomější, ve vleku cizích vzorů, do nebe vychvalovaných u nás, kde modernistní amatéři kritiky se směšnou bornovaností horují pro internationalism, a kde jen lze, také pro německou kulturu uměleckou, — kdy by to vše bylo takto nebo dle obdobných bodů roztříděno, jaksi rozděleno na to, co bylo u nás cizího a co »našeho,« výstava by zrovna pozounovými fanfárami vyhlašovala rozkvět českého umění, a živoření německého.

Ale také to je znamenitým výsledkem této přehlídky, že mnohá známá věc tu opět a velmi jasně na oči přichází, že poznáváme

znovu, jaký byl Brožík »malíř,« to jest, jak mistrně ovládal své řemeslo, jaký byl Čermák kolorista (jeho raněný Černohorec ze Záhřeba na výstavu zapůjčen), jaký byl Umlauf dobrý podobiznář, a jak Payer, známý cestovatel k severní točně, na stará kolena maloval rozměrné obrazy, a to dobře, realistně maloval — jeho *Záliv smrti* v Praze po druhé vystavěn — před lety viděli jsme dílo u Wiesnera v »Ruchu.« Pak se kocháme brillantními kolorovanými kresbami Luďka Marolda, modravým měsíčním zásvitem Liškova »Vdovce«, vidíme mnohý dobrý portrét český, mnohý známý z reprodukcí obraz Ženíškův (Boženu), Hynaisův (Parida), a pak jsme mezi mladými a mladšími. Nováčci v Rudolfině Naske (portrét vervně realistní starého zpěváka Šmída), Mikule (pražské zákoutí), Vít Skála (malounká podobizna starého pána), Prokop, Hofmann, Koudelka, Mareček, Žabota, Porket, Jar. Procházka, Adolf Liebscher mladší, Pavel Weran, Zd. Stejskal, Ant. Brunner, Frant. Janda, Ivan Čipera, Frant. Vavřina, Emil Pacovský, — řada jmen dosti dlouhá, znamenáli přírůstek z mladé generace dotud z officiálních výstav vyloučené. Ale jsou zde ještě mnozí zdatní malíři z českého tábora, již dříve v těchto místech akkreditovaní, jejichž práce nepřehledneme, procházímeli výstavou a s katalogem v ruce si je předvoláváme, jak jejich díla nám známost s nimi usnadňují. Je tu v katalogu 288 jmen, a z nich 87 dobře počítaných »Němco-Čechů,« malířů i sochařů, i s Jilovským, Wiererem, Staegerem, kteří illustrují Zlatou Prahu, i se jmeny českého zvuku, o nichž není najisto známo, jako o Rolletschkovi, že přináležejí ke germánskému plemeni. A tak se mně nakonec vede, jako onomu zahradníkovi, jenž měl uvázati velkou kytici z nejhezčích květů své zahrady; vybral si a nařezal kvítí, a když se dal do práce, řekli mu, aby z toho udělal kytice dvě. Tu pak nevěděl si rady: neměl dosti růží a karafiátů pro obě, tedy uvil jednu, a do druhé dal za to bylin silně čpících, co jich zahrádka poskytovala, máty peprné, kýchavky, božího dřevce, šalvěje, bazalky a jiných podobných, a tu druhou poslal nahoru panstvu na stůl, růže a karafiáty pak odvedl u správců v přízemí. Tam byli spokojeni, a panstvo — také, neboť vidělo v podivné a silně páchnoucí kytici originální nápad, něco nového, a netušilo, že zahradník to nejlepší, co shledal, chtěl popřát lidem svým, a panstvu, které o první kytici nevědělo, že jen zavoněl. Musel bych také růže a karafiáty vybrat pro nás, a tu parádní, silně čpící officielní kytici expedovati dále. Možná, že bych přivázal několik květů z českých záhonů — několik zrůdných, divně zakrnělých květů k tam té druhé, — habeant sibi, ale ta první by byla za to pro opravdové potěšení, květ za květem bez poskvrnky.

Nuže, takové retrospektivy *českého* malířství a sochařství se nám ještě nedostalo, abychom směli poukazovati na cestu, kterou se bralo naše dnešní *české* umění; ale není pochyby, že na ni dojde. Čistotné rozlišování našeho a cizího díla, abych mluvil z Altmeistrem Goethem, také nejlépe ukáže, čeho jsme získali ve vleku mody z ciziny k nám importované. Je tu na výstavě dosti malířů a kreslířů, kteří by právem mohli aspirovati na titul *českých umělců*,

a to na základě rázu své tvorby. Někteří se dopracovali samostatného výrazu, svého slohu, jako Klusáček, jemuž modernisté vytýkají jeho zdravou, jadrnou sukovitost, nebo Lad. Novák, nebo Slabý, Trsek, Frant. Urban, abych přihlížel k lidem, jimž se čtyřicítka přiblížila nebo je dostihla, a jsou tu krajináři dobrého zrna, moderní malíři přírody nefalšované a neSešněrované formulkami, jako Radimský, Engelmüller, Havelka, O. Bubeníček, Jansa, portrétisté, jako Vácha, Aug. Vlček, Herčík, Ondrúšek, — a je dosti místa vedle nich pro lidi nové, mladší, snad nadanější, snad jen troufalejší, a zrovna tyto a jejich starší spolubratry z kohorty modernistů nebo lépe z klubu bych byl rád viděl na jubilejní výstavě v Rudolfině vítěziti nebo se uskrovňovati, jak by to právě připadlo. Hlavně jejich vinou je exposice kusá, fragmentární, a pak zbytečně zvyšují zlomek »Němco-Čechů.« Konečně také na to dojde, že různé tábory výtvarníků českých před německým nátiskem se ohradí společnou hradbou, — možná, že v blízké budoucnosti. Pak také bude na místě podrobná prohlídka vystavených prací, a ne jen letmé pohledy do jednotlivých oddílů a na jednotlivé osoby.

* * *

V Topičově saloně vystavuje Aleš. Před ním tam byla »Osma,« zase jen sedm mladých umělců, mezi nimi tentokráte jedna umělkyně, a zase šlo jen o demonstraci něčeho, čemuž nikdo nebrání, ani brániti nemůže — věru, na štěstí, — k čemuž ale také nikdo nepřikývne, neníli náhodou dekadent nebo modernista anebo zcela prostý, dobromyslný občan, jenž dbá na »časovost.« Jsou také Matějové Broučkové pokrokáři a novotáři, a je jich víc, nežli byste věřili. A tak tedy zcela nemoderní, ano naprosto staromodní, reakcionářský Aleš, jehož si Manes, Klub modernistický, váží, vystřídal ukrutnosti nohsledů van Gogha a Gauguina. Že Aleš přišel u našich internacionalistů do mody, je skorem divno, jako jejich oceňování Jos. Manesa. Aleš je kreslíř, a malířem býval, kdysi před dávnými lety, ale zanechal toho. Nestačil na malování, měl v krvi jen dávku, řekl bych »miniátorského« umění. Kresliti iniciálky, obruby k textům vypravovati v úzkých a vysokých, nebo zase nízkých a dlouhých obrázcích (říkají jim »linky«) o ročních počasích, o zaměstnání lidu v měsících po sobě jdoucích, o vojenském životě, o cigánech, o starých Slovanech pravěkých, o Indiánech, — vypravovati, zpívati, průpovídky říkati, to jest jeho živel, jeho umění. Aleš není »grand maître,« a není »velikán«, ale je celý, upřímný umělec, umělecký karakter, — jenž se nestará o modernism ani o modernisty a jenž se od těchto nechává uctívat jako baribal od Indiánů — dokud je živ, raději podkuřujte jen z dáli, mistr Aleš nemiluje soustruhované poklony, ty jsou jemu tak lhostejny, jako lhostejnost kritiky jejich před deseti a více roky. Aleš uznávaný a chválený zkresluje tu i tam figuru právě tak jako dříve, je právě tak »přímočárný,« tak naivní v podání přírody, a jen od poslední doby v dvacátém století jakoby se probouzela u něho láska k barvě a snaha po zachy-

cení tohoto kouzla přírody: Aleš akvareluje tu i tam své rejthary nebo sedláky několika sytými tóny, a dociluje podivuhodně malebných účinků; ale to zdá se stále jen výjimkou, jen jaksi pro zotavení, jinak kreslí perem i křídou své obrázky, též illustrace, nebo figurky« — a ty »umí« nejlépe. Zvířata, hlavně koně — je to moderní člověk, ten mistr Aleš, samé hulány, dragouny, husary, švališéry vám »maluje«, s letopočty, docela správně vyzbrojené a unifcrmované, a v bojích, v seči jízdy si libuje, v kozáckém hrdinství, v lyrice rejtharské. Nevím, jak se to hodí do našich rubrik umělecko-esthetních, nevím, jak to harmonuje s literárními proudy, s moderním antimilitarismem, antinacionalismem, jak se to nese vedle »realismu v pojímání historie české,« jak se to rýmuje s celým tím modernistním češstvím nejnovější fasony, ale české to je, mnohem češtější, než všecek ten odjinud odkoukaný brak. Mám vždy velikou radost, slyšímli chváliti Aleše a jeho dílo, neboť je tak skrz naskrz »nemoderní.« Dr. *Fr. X. Harlas.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. srpna 1908.

Říšská rada. Velkolepé manifestace pro české menšiny. — Člen ruské dumy Lvov o slovanském sjezdu. — Maďarské násilí. — Sensační obrat v Turecku. — President Fallières na cestách. Socialistické hnutí ve Francii. — Ruská duma. — Cetyňský proces.

Letní zasedání Vídeňské říšské rady skončeno dne 17. července v sněmovně poslanecké, dne 22. července v sněmovně panské. I toto zasedání »lidového parlamentu« nalézalo se stále ve znamení krise. Napřed ji způsobily hotové smlouvy rakousko-uherského vyrovnání, pak odboj německých soudců v Čechách, dále záležitost Wahrmundova a konečně němečtí poslanci z Čech, jimž se jejich ministr krajan nezdál býti dosti rázným v hájení prospěchů jejich.

Bar. Beckovi podařilo se šťastně všechny krise ty překonati. Říšská rada vyřídila v tomto zasedání celý soubor vyrovnacích zákonů, dvě rozpočtová provisoria, po dlouhých letech zase řádný rozpočet, mimořádné zvýšení počtu nováčků zeměbraneckých, zákon o udílení podpory záložníkům do zbraně povolaným, zákon meliorační, zákon o postátnění severní dráhy, zákon o obchodních pomocnících, zákon zvyšující platy nižším kategoriím zeměbranců železničních a poštovních, zákon o povinném ručení za škody automobilem spůsobované.

V Praze uspořádána dne 9. srpna *velkolepá manifestace pro české menšiny* a hlavně pro české školství v krajinách zněmčených. Vlastně uspořádány manifestace dvě. Sociální demokraté nesúčastnili se společného projevu ostatních českých stran, ježto strany ty vypustily z programu manifestace požadavek všeobecného volebního práva do sněmu a do obcí, a manifestovali samostatně. Přívrženci tak zvané »Volné myšlenky« nesúčastnili se vůbec a hledí odůvodniti usnesení

své tím, že prý »tam, kde manifestují klerikálové,« není místa pro ně. Nemůže býti ovšem pochybnosti o tom, že skutečný důvod jest zcela jiný. Obě manifestace měly velkolepý výsledek, byly silným projevem českého lidu pro spravedlivé požadavky českých menšin a protestem proti sveřepostem na nich páchaným. Účastenství při obou průvodech bylo obrovské. Na táborech promluvili zástupcové všech stran českých. V resoluci na táborech českých stran kromě sociálně demokratické praví se: »Prohlašujeme, že nadále jest neudržitelný nynější stav českého školství v krajích zněmčených, způsobený nejenom našimi národními odpůrci, nýbrž i vládními orgány a vládami samými. Prohlašujeme, že se nejenom nedbá zaručených práv národa českého, nýbrž že se ani nešetří platných zákonů. Liknavost, s jakou úřady vyřizují žádosti českých rodičů za zřízení, rozšíření a řádné umístění českých škol, jsou přímo posměchem právnímu stavu ve spořádaném státě a v přímém odporu s duchem i předpisy zákona. Protestujeme, že přijímány jsou do škol německých české dítky jazyka vyučovacího neznalé, že voleni jsou do místních školních rad vyslovení odpůrci české národnosti a příslušníci národa německého, protestujme, že takovéto místní školní rady a německé obce úmyslně se snaží umísťovati české školy v nepostačujících a nezdravých místnostech, protestujme, že z nedostatku vhodných učeben zavádí se a pravidlem se stává vyučování polodenní nebo střídavé. Konstatujeme, že ministerstvo vyučování nejvíce přispělo k dovršení nespokojenosti a k roztrpčení českých menšin systematickým odkládáním a nedbáním nejoprávněnějších našich požadavků. Vyzýváme tímto co nejdůtklivěji úřady školní, aby v zájmu jak českých menšin, tak školství vůbec nejdéle do nejbližšího zápisu vykonaly své povinnosti.« Shromáždění uložilo pořadatelstvu, aby požadavky českých menšin s důrazem tlumočilo místodržiteli a vládě. V resoluci na táborech sociálně-demokratických přijaté vysloven vedle požadavku spravedlnosti pro české menšiny též požadavek zavedení všeobecného práva volebního do zemského sněmu, do okresních zastupitelstev a do obcí.

Petrohradský polský list Kraj uveřejnil rozmluvu svého spolupracovníka s poslancem dumy Lvovem o pražském slovanském sjezdu. Na otázku, jaký dojem naň sjezd učinil, odvětil Lvov, že nelze mluviti jen o dojmu, když jsou výsledky. A výsledkem sjezdu jest, že nebyly v Praze účastníky porad snad osoby soukromé, nýbrž mužové vyslaní stranami, za nimiž tyto stojí, ba i kruhy vládní. Účastníci sjezdu činili prohlášení a přijímali závazky ve jmenu širších skupin, jichž povinností bude veřejnost a rozhodující kruhy ve své vlasti přiměti k jinému jednání než dosud. Třeba že v delegaci ruské nebylo a nemohlo dosud býti jednomyslnosti, bylo u všech přítomných vědomí potřeby dohodnouti se a sblížiti. Až by pak k tomu došlo, přijdou i další důsledky.

Maďaři pokračují v pronásledování Slováků. Poslanec dr. Milan Ivanka byl Prešpurským soudem pro »pobuřování Slováků proti Maďarům« odsouzen na rok do státního vězení a k pokutě 1000 korun.

Pobuřování dopustil se prý tím, že přednesl program národní strany slovenské jako kandidát poslanectví. Sám služný, jenž byl schůzi jako zástupce vlády přítomen, prohlásil, že dle jeho mínění dr. Ivanka nepobuřoval, jinak že by mu byl odňal slovo.

V Turecku udál se sensační obrat. Tísněn zmatky v celé říši a hlavně stále rostoucím hnutím mladotureckým odhodlal se sultán, že udělí říši své ústavu. O půlnoci 2. srpna bylo v Cařihradě oznámeno zavedení konstituce a stanovení základních zákonů. Zákony ty ustanovují: Všichni poddaní bez rozdílu původu a vyznání požívají úplné svobody osobní a jejich práva jsou stejná. Nikdo nemůže býti bez zákonného důvodu vzat ve vyšetřování a vězněn. Noviny nesmějí býti před vytištěním podrobeny censůře. Soukromé dopisy a noviny nesmějí se na poště zadržovati. Tiskové přečiny budou souzeny řádnými soudy. Učení jest svobodné. Velkovezír ustanovuje ministry, vyjímaje šeik-ul-islama a ministry námořnictví a vojenství. Jeho návrhům jest potřebí schválení sultánova. Rozpočet řádných a mimořádných státních příjmů a výdajů bude na počátku každého roku uveřejňován.

Mladoturecké hnutí existuje již mnoho let. Domáhalo se hlavně toho, aby změněn byl politický systém zavedením konstituce, která by se opírala o parlament složený z poslanců celé říše. Letos v červenci zahájila mladoturecká organisace ráznou revoluční činnost zavražděním několika vysokých hodnostářů. Vydala manifest, v němž jsou obsaženy programové a taktické zásady její: »1. Konečný a hlavní cíl, který Ottomanská liga — tak zove se organisace ta — sleduje, jest úplné a opravdové provedení konstituce z. r. 1876. Cizí konsulové v Macedonii jsou zajisté přesvědčeni, že špatná politická situace ottomanské říše spočívá jedině v nynějším režimu despocic, favoritismu a korrupce. Ať konečně zvítězí pravda! 2. Liga prohlašuje slavnostně, že nechová nepřátelství k národům netureckým, a že uskutečnění vlády konstituční obsahuje zásadu života, cti a statků všech národů Turecka. Užívá-li liga někdy energických prostředků, stává se to jedině v krajních případech, když se jedná o potrestání zavilých nepřátel svobody. 3. Varujeme se zbytečného prolévání krve.«

Jak známo, udělena byla ústava v Turecku již r. 1876 za velkého vezíra Mithada paši. Byla slavnostně vyhlášena dne 23. prosince r. 1876 a svolán také parlament, který však nevyvíjel žádnou činnost. Dne 5. dubna 1877 Mithad paša poslán do vyhnanství. Téhož roku vypukla rusko-turecká válka a po válce nevzpomněl si na ústavu již nikdo. Nyní ústava ta obnovena. Prohlašuje nedílnost říše za nezodpovědnosti a nedotknutelnosti sultánovy. Islam je náboženstvím státním, ale poskytuje se volné vykonávání všech uznaných náboženství, rovnost všech obyvatelů před zákony, přístup ke všem úřadům, rovnoměrné zdanění, svoboda tisku, spolčovací a petiční. Ministerské radě předsedá velký vezír. Zřizují se dvě sněmovny; do prvé se členové jmenují, do druhé se volí. Na 10.000 obyvatelů připadá jeden poslanec; volí se na čtyry roky. Sněmovna volená

má právo povolovati rozpočet, jinak má hlas poradní. Dále slibuje ústava samosprávu provincií, okresů a obcí. Na veřejných školách vyučuje se jazykem tureckým. Vůdce mladotureckého hnutí Mehmed Riza prohlásil, že se strana jeho danou ústavou prozatím spokojuje. Hlásá, že Mladoturci žádají opravy pro celou říši a ne pouze pro tu onu provincii, trvajíce na jednotě a celistvosti Turecka. Odmítají cizí zasahování do vnitřních poměrů tureckých, zvláště návrhy anglo-ruské, a složí prý ihned zbraně, jakmile se ustaví parlament.

Sultán jmenoval již nové ministerstvo s Kiamilem pašou jako velkovezírem v čele a ministři složili přísahu na ústavu. S dychtivosti se očekává, jak bude působiti nová ústava na poměry v Bosně a Hercegovině. Zprávy ze Sarajeva tvrdí, že udělení ústavy oživilo dávné snahy bosenských Srbů a Mohamedánů, domáhajících se zřízení poslanectví pro Bosnu a Hercegovinu.

Rakousko-uherská vláda ocitla se v choulostivém postavení. Reformy macedonské odloženy. Rusko prohlásilo již, že prozatím od svých návrhů upouští.

President francouzské republiky Fallières vykonal třínedělní cestu do severoevropských států. Setkal se také s carem Mikulášem. Podával o své cestě zprávu v ministerské radě a vyslovil své uspokojení se srdečným přijetím, jehož se mu všude dostalo. Francouzské listy nezmiňují se o politických výsledcích cesty té.

Od počátku tohoto měsíce jest Francie znepokojována prudkými výbuchy sociálních sporů, i došlo k několika srážkám mezi vyzbrojenou mocí a dělnictvem. Zvláště děsná byla srážka v okolí Paříže dne 2. července. V obci Villexeuve Saint Georges došlo k opravdové pouliční bitvě. Vláda se odhodlala k váznému zakročení proti strůjcům a podněcovatelům výbuchu. Uspořádána všeobecná stávka na zkoušku, ale pokus se nezdařil.

Ruská duma skončila své zasedání tentokráte celkem dosti klidně Vyřídila rozpočet, poprve za trvání svého, a dala mnohé důležité podněty. Stolypin dovedl uhájiti se proti výstředním stranám. Petrohradský orgán oktabristů »Slovo« praví, že duma svou činností dosáhla sice jen velmi skrovných úspěchů, ale že nesplnily se naděje těch, kdož v dumě spatřovali dílo zpátečnictví. List pravice »Svět« uznává, že význam dumy velice vzrostl a mravně sesílil.

Černohorský soud v Cetyni odsoudil bývalého předsedu ministerstva Andrije Radoviće pro známý pumový atentát na 15 roků do žaláře. Z vážných stran vyslovováno mínění, že Radović jest obětí nynější vlády. *Adolf Srb.*

OSVĚTU a přátele její stihla rána nejbolestnější.

S nadlidskou námahou uprostřed těžkých útrap nemoci dokončiv uspořádání tohoto čísla, dokončil i šlechetný život svůj náčelník této revue, geniální její tvůrce, slovutný její redaktor, pan

VÁCSLAV VLČEK,

spisovatel zásluh znamenitých, dosud nedoceněných, vlastenec neoblomné ryzosti, statečný, vzácně činný občan český, muž povahy nejčestnější.

Dne 17. srpna před osmou hodinou ranní posledním tepem se zachvělo poctivé, nadšené srdce velkého toho Čecha. Po několikaletém utrpení tělesném skonal v 69. roce věku svého.

My, kteří jsme s radostí a úctou se družili v práci kolem něho, spojeni v jeho OSVĚTĚ v jednu duševní obec, truchlíme proň horoucně jako pro otce. Bylať OSVĚTA dítětem jeho duše, miloval ji a plamenným přesvědčením svým dával jí jasný, rozhodný směr po celých 38 let dosavadního jejího působení. V ní tlumočil svůj ideál, jemuž byl život jeho do posledního dechu zasvěcen.

Cítíme všichni, že máme vážnou povinnost k OSVĚTĚ i k zvěčnělému původci jejímu, nejpředněji povinnost pečovati, aby dílo OSVĚTY nehynulo, neméně pak oceniti bohatýrskou práci, kterou v žití vykonal spisovatel **VÁCSLAV VLČEK.**

Vůči nastávajícímu tomu úkolu piety činíme s obnaženou hlavou, s nelíčenou slzou v oku a s oddanou pamětí v srdci čtenáře OSVĚTY účastníky hlubokého smutku našeho.

Psáno jmenem spolupracovnictva

OSVĚTY.

R. 1908. Čís. 10.

OSVĚTA

Nad hrobem Vácslava Vlčka.

Ač za posledních dob až příliš často těžký smutek obestřel stránky Osvěty, nikdy ještě neozval se na tomto místě hlubší vzdech osiřelosti než dnes, kdy se loučíme s Vácslavem Vlčkem tak bolestně, jak on se loučil s Osvětou, nemoha se od ní odtrhnouti po léta krutého utrpení svého, nemoha uvěřiti, že jest mu neodvolatelně ji opustiti, až mu vypadla z chladnoucí ruky na samém prahu temné říše smrti. Tak i v nás se vzpouzí mocná bolest proti jistotě, že nikdy již se nevrátí mezi nás ten vřelý, přímý poctivec, ten upřímný, pamětlivý přítel, ten charakter křišťálově čistý a pevný, ten duch nadšený a prozíravý, jenž nás po léta poutal k sobě v kruhu Osvěty jako ve společné, božstvu spolného ideálu zasvěcené pracovně, v níž se nám pojednou zdá tak mrtvo a pusto bez něho. Cítíme, že Vácslavem Vlčkem přestalo bíti srdce Osvěty, přestala mysliti její hlava a přestala ji vésti ruka silná, směrodárná, již jsme sledovali s důvěrou. Vždyť v kruhu našem, kde tvůrce Osvěty, náš Vácslav Vlček po třicet osm roků statečnou rukou nesl k cíli jasně planoucí, heslem svým výmluvný prapor cestou celého mužného věku svého, vzhlížíme teskně vzhůru a zříme, že zasmušile visí nad námi jen prapor smuteční. Jest to v chodu našeho žití chmurná zastávka — zastávka nad hrobem. Jest to chvíle mučivého zamlčení a zamyšlení. Nelze nám hleděti chvatně vpřed, na dlouhý zítřek budoucnosti; oko i srdce se obracejí nezdolnými dojmy nazpět k drahým zašlým dnům i řadám let.

Vzpomínáme na vznik Osvěty Vlčkovy. Jest mezi námi ještě malá hrstka těch, kteří se prací svou družili k zakladateli jejímu hned za prvních jejích dob. Pamětníci vědí, že založení Osvěty bylo zjevem, který budil

mnoho zbožných přání krásnou svou účelností a ideálností, avšak i pochybovačný podiv velikou svou odvážností. Hmotně se dařilo literárním podnikům českým v době oné tak špatně, že nezdar i zánik jich nikoho téměř nepřekvapovaly. Právě před Vlčkovým pokusem rozbil se podobný v rukou Ferdinanda Schulze, i měli zajisté přemnozí současníci za jisto, že se s týmž osudem potká i časopis Vlčkův, jenž bez bázně přijal název mrtvého dítka Schulzova, Osvěta.

Nejen s podivem, ale s obdivem musíme si připomenouti, s jakou žhavou vůlí a energií, s jakou skalopevnou přesvědčeností o vítězství svého záměru se chopil Vácslav Vlček svého předsevzetí. Správnost až do krajnosti, svědomitost plná laskavé šetrnosti ku bližším i nejbližším byla základním ryzem jeho povahy; již na studiích byl mladíkem velmi seriosním, vyznamenaným a vzorného chování, vlastní silou se dopracoval čestného povolání, jsa vynikajícím, nevšedně váženým profesorem, požíval již značné pověsti v krásné literatuře, ve svém vůkolí pak úcty a blouznivé oddanosti, jež byla spravedlivým ohlasem úchvatných jeho přednášek i vůbec osvěcujícího, vlastenecky rozněcujícího jeho působení. A přece, ač již ženat, dal toto vše v sázku, opustil bezpečné své postavení, zvolenou dráhu životní, rozpracované působiště národní, kde byl tak upřímně hájil českého živlu proti výbojnosti německé; jako vzduchoplavec, když opouští pevnou zemi, vydal se za vyšším cílem svým puzen mohutnou touhou a nezlomným sebevědomím, že cíle svého dosáhne. U charakteru, jakým byl V. Vlček, vyloučena jest možnost, že by se byl dal zvábiti horoucí svou vidinou, kdy by se mu byla jevila ve fantastickém jen oslnění, v předtuchách dost málo jen dobrodružných. Vácslav Vlček šel za poznanou jistotou s pevnou vírou velkého člověka, zváživ možnost i překážky její, změřiv síly své a rozpoznav podmínky zdaru, které spočívaly výhradně v jeho schopnostech ne pouze duševních, hlavně však mravních. Založení Osvěty bylo pravým skutkem geniálním, pro něž, jako pro každý úspěšný čin, se nalezl pravý člověk, — vyvolený mezi povolanými.

Bylť Vácslav Vlček zjevem neobyčejným, význačně se různícím od tehdejšího typu literáta českého. Nebyly ještě zanikly stopy světobolu Byronova, rozervanosti Máchovy, sarkastické sentimentálnosti Heineovy; přežilá moda ta se u našinců ještě opozďovala, ještě rád ukazoval duševní jejich kostym zoufalou jakousi nonchalanci, něco démonického a při tom unylého, hádankovitě dráždivého, ale rozhodně protestujícího proti prostému čili všednímu rozumu, proti šosácky důsledné přírodě a obyčejnému řádu života.

A tu se ve svatyni literatury vyskytl nový zjev jindy tam nebývalý: individualita silná a rázovitá, všech vyblouzněných záhad prostá, přesvědčivě jasná a pravdivá, v níž rozumová rozvaha a mravní zákon požívaly rovného práva s básnickou obrazotvorností. Nalezl se básník, jenž vše, co mu život dal i nabízel, položil v oběť ideálu ne na oltář poesie, ale na oltář potřeby

VÁCSLAV VLČEK,

zakladatel a redaktor Osvěty, † dne 17. srpna 1908.

svého národa, osvěty jeho. Z tohoto světa, ne z nadsvětí, byl ideál Vlčkův, jenž dalek všeho planého horování, šel hned cestou činu, kde mu zralá, promyšlená moudrost životní byla vůdkyní. Jako vynikal Václav Vlček i v žití společenském tím, že s hlubokým jeho nadšením šel vždycky ruku v ruce duch zkušenosti a kritiky, že hovor jeho byl vždy přístupně věcný a srdečně přímý, tak i v literárním jeho podnikání se skvěle osvědčilo, že vedle ryzího talentu tvůrčího byl v něm i znamenitý talent pro ovládání praktických obtíží, s kterými se činný idealismus v životě tak krutě srážívá. Václav Vlček, jehož mravní odvaha se opírala o vzácně pronikavý důmysl, o železnou vytrvalost v práci a o vášnivou lásku k myšlence Osvěty, přes všecku nepřízeň okolností i přese všechen nedostatek prostředků dovedl nejen uvesti svou revui v život, ale nalezti pro ni pevnou půdu a zajistiti v této její základy. Osvěta nejen vznikla a se udržovala, ale každým rokem do četnějších kruhů se šířila, zkvétala a svému tvůrci znenáhla nahrazovala velikou oběť, kterou byl vložil do jejích základů: existenci.

Tolik o stránce hmotné — nikoliv tak podřízené a nehodné velkých duchů, jak tomu chtějí pohodlní snílkové, bezstarostní fantasté. Ale co teprve říci o duševních hodnotách, které nahromadil Václav Vlček v Osvětě své za dlouhou, hybnou dobu vývoje národního, jenž se v ní obráží tak životně, že Osvěta bude příštím kulturním historikům našim spolehlivým východištěm výzkumů v oboru vědeckého, literárního, uměleckého i politického ruchu dob co den se vzdalujících za meze vědomí přítomného. Snad žádný jiný časopis nebude tak platným ukazatelem kulturního postupu národa za zmíněnou dobu, a to hlavně z dvou příčin: jednak že Osvěta pěstovala program tak mnohostranný obsahem, jednak že bedlivost redaktorova, bezměrně oddaná odpovědnému svému úkolu, pečlivě se vyhýbajíc zprávám nezaručeným, byť sebe hlučnějším, až po kraj možnosti dbala o zjištěnou pravdivost všeho, co přijala.

V uspořádání Osvěty není nic nahodilého; tvůrce její chtěl a přísně dbal, aby práce v ní obsažená byla soustavná. Zde se nepronášely názory různorodé, jak by jednotliví spisovatelé je snad letmo prohodili na svůj vrub; zde se nalezne neobyčejná shoda názorů a jednotnost přesvědčení, jejímžto tmelem jest silný, dominující duch redaktorův; on mocnou přitažlivostí kupí kolem sebe duchy spřízněné, jež druží mezi sebou sympathie myšlenkového spojenství. Osvěta má tak zvláštně ucelený směr, že jest tím snáze z ní čerpati poučení; badatel, který chce z uložených zde rozprav vypátrati objektivní jich jádro, ví, že mu jest odčítati subjektivní zabarvení a příměsky rázu vždy určitého, jenž si po celých třicet osm let zůstal věren.

Jak byla možna tato duševní shoda uprostřed intelligence české, o níž více než o jiném kruhu lidí platí pořekadlo: kolik hlav, tolik smyslů? Zdaliž za svárlivých oněch dob bylo možno udržeti disciplinu svornosti bez hlubokého umění, ano bez kouzla?

Věru, Vácslav Vlček vládl tím uměním, ba i kouzlem! Svolával své soudruhy slovy, která šla z duše; oheň jeho vůle, ideálnost jeho záměrů dovedla uchvacovati duchy a nutkavě je vzněcovati ku práci. Měl tak vznešené cíle před očima a žil jim tak vroucně celou svou bytostí, že pro ně rozehřál i chladné mysli a učinil jim je svatě vážnými. Když řady jeho spolupracovníků řídly, on doplňoval je novými dle prozíravého svého výběru; on ujímal se talentů mladých, nesmělých, šťasten, nalezlli u mnohých původní jiskru; on prvotiny jejich pozorně zkoumal, vlídně oceňoval, s dobrými radami vracel a opravené radostně přijímal, ba nezřídka i sám opravoval; s láskou šlechetného pěstouna vedl své svěřence ke skutečným pokrokům, a nejeden vynikající spisovatel, který býval kdysi Benjaminem Osvěty, děkoval Vlčkovi za první vzpruhy k uvědomělé snaze umělecké. Se staršími soudruhy se s přátelskou přímostí dorozumíval, je mnohdy přemlouval, přesvědčoval a tak podstatnými důvody k svému názoru přivracel, že nejeden příliš extrémní aneb snad i příliš chabý rys v té či oné práci změněn a přiblížen »zlaté cestě střední,« již úsudek Vlčkův volíval nejednou. Každý z nás spolupracovníků snad v tento spůsob vlivem redaktorovým přispěl souladu Osvěty, zpravidla však na prospěch vlastní své práce; tak Vácslav Vlček celé generace vedl a vychovával, a kdy by tichá pravda mohla se domoci hlasu, staří i mladí spisovatelé, živí i mrtví museli by jí dáti svědectví, že podnětem Vlčkovým a za jeho vlivu vznikly mnohé jejich práce, které sami kladou mezi své nejlepší.

On přirozeně nad svým sborem ovládal, byl rozeným organisátorem a vůdcem, uměl spolčovati duchy k dílu soustředěnému. V národě, kde máme tolik talentu rozdvojovacího, Vácslav Vlček vládl talentem slučujícím. Nebyloliž to uměním, nebyloliž to kouzlem?

Ejhle muž, jenž měl odvahu státi na svém přesvědčení a nebáti se v tom ani svých nepřátel, ba co více — ani nejlepších svých přátel! A muž ten měl přesvědčení zcela vlastní, samostatně vyspělé, nezávislé na programech škol ni na povelech stran, ba odporující všemu rozštěpení na školy a strany, jež byly dle jeho názoru pruty Svatoplukovými, silnými jen v pevném svazku svornosti, avšak v rozrůznění spůsobilými pouze k tomu, abychom se jimi jako metlami navzájem bičovali. Hlásal *celkovou* povinnost k národu a k jeho důležitostem, žádal, abychom kulturní i politické práci své dávali důraz a sílu sjednoceností. Vůči velikému cíli jevily se mu všecky neshody jako kletba; i když rozpor byl zásadní, toužil, aby nám zásada sjednocenosti šla nad každou zásadu jinou. Sjednocenost měl za nejdůležitější příkaz v národní práci, jmenovitě v politice. Roztržky a potyčky mezi našinci byly mu bolestny jako předzvěsti úpadku. Horoval o nadšeném úsilí velikém a jednolitém, nad hesla stranická povzneseném. Či snad Vácslav Vlček, nepřiznávaje se k žádné současné straně, založil stranu dle svého ideálu a dle zásad svých? Nikoliv; ale kdy by

nestrannost mohla kdy vytvořiti stranu, kdy by pojem její sám sebou neničil pojetí strany, byl by Vlček svým zápalem, při horlivé své agilnosti vyvolal stranu ideální.

Ačkoli činnost Václava Vlčka měla politické tendence a v tom směru i význam, nebyl politikem v praxi. Na skutečného politika mu chybělo, že s povahou jeho šlechetně přímou, bezelstnou a průzračnou se nesrovnávala ani nejmenší špetka oněch užitečných schopností, které nazýváme diplomatickými. Tyto schopnosti mohou býti sloučeny i s povahou nejčistší, nikoli však s povahou uměleckou, básnickou, a Vlček byl přec jen ve své bytosti veskrze mužem literatury.

Proto se i jeho snahy politického rázu, jeho tužby vlastenecké a úvahy časové projevovaly literárně, nejvíce v Osvětě. Bylť sice Vlček i řečníkem ušlechtile výmluvným, duchaplným a přesvědčivě mocným a pronesl řeči památné při mnohých příležitostech, smutně či slavně významných v žití národním, na řečništi parlamentárním se však neozvaly nikdy.

Smíření stran k jednomyslnému boji za dobrá, svatá práva národa — toť bylo v oboru politiky nejmilejší tužbou Vlčkovou. Smiřovací jeho pokusy vynesly mu mnoho trpkého sklamání. Není úkolu nevděčnějšího než smiřovati rozvaděné soupeře. Vlčkův ideál bezestranné politiky jednotně české zůstal marným voláním; zdali jej asi někdy lepší budoucnost přijme za svůj? Kdo však ví, kde a jakými cestami se prodere k světlu života to sémě rozsévané vlasteneckou láskou a deptané umíněnou nenávistí? Těch třicet osm mohutných svazků Osvěty, bohaté to skladiště nejryzejších snah, není jen mrtvým památníkem zvěčnělého nadšence; živá a zdravá setba byla v ně vložena, vyčká své doby a vyklíčí nezadušena plevelem, nezničena časem, jen nevíme, kde, kdy a v jaké podobě přinese svůj plod.

O Vlčkových názorech vůbec, politických i nepolitických, říká obyčejná povrchnost krátce, že jsou konservativní, a myslí, že tím jsou odsouzeny. Václav Vlček ovšem nebyl slepým modloslužebníkem novot a nepřisuzoval jim posvátnosti jen proto, že jsou nové; zkoumal a posuzoval je, než je buď přijal, buď odsoudil — právě jak se zachovával i *k starým* idejím a formám. Není zde třeba obhajovati čisté, spravedlivé stanovisko Vlčkovo, a není pravá chvíle polemicky odrážeti dávné i dnešní soptivé útoky, jež před důstojností smrti velkého muže se hatí v ohyzdné frašky.

Nechť se kdo se zvěčnělým Vlčkem sebe více rozchází v názorech, nemůže již nikdo upříti nejmonumentálnějšímu jeho dílu, jeho Osvětě, význam na vždy trvalý a neuznati, že vykonala v národě českém veliké poslání, svého spůsobu jediné. Osvěta v dějinách literatury jest a zůstane úhelným kamenem v základech, na nichž se kultura česká v bohatém rozvoji minulých desítiletí budovala a přese vše odpírání dosud dále buduje; Osvěta, bez újmy úcty k odborným listům učenců, pro *popularisování* vědy učinila nejvíce, získala četbě naučné tisíce nových čtenářů, pě-

stujíc i lásku k umění a vědám pilně a soudně, s jasného, nezáhadného hlediska určitě vytčeného, s otevřeným hledím a s přesvědčeností tak upřímnou, že se nikdy dle sebe prudšího větru neodvrátila od důslednosti své. A klidně může tvůrce Osvěty v tiché zemi spáti; dílo, jež vykonal v službě osvěty svého národa, odhadne nestrannná budoucnost.

S takou oddaností a péčí, vlastníma rukama i vlastními kroky neúnavně vše obstarávaje, vedl Václav Vlček svou Osvětu, že by pouhá ta činnost redaktorská mohla obsažně vyplniti žití velice schopného a zasloužilého muže. U Vlčka byla však jen částí životního úkolu; současně s intensivní prací redaktorskou pěstoval i vlastní dumy básnické, jsa romanopiscem i dramatikem na slovo vzatým, jehož plodná práce tvůrčí taktéž by sama o sobě stačila, by jej zařadila mezi nejplatnější duševní pracovníky české.

Takto zdvojiti svou sílu a možnost, zdvojiti si čas každodenní, takřka zdvojiti své žití a svou osobnost, toť zvláštním životním uměním, jehož by po Václavu Vlčkovi málokdo dovedl — a chtěl napodobiti. Ne, geniálním hlavám dekadentským jistě by se nelíbila taková láskyplná pracovitost vždy účelná a ladně spořádaná, umožněná jen důslednou, sebevědomou, zmužile pevnou sebekázní. S časným jitrem vzhůru a hned z práce do práce v pravidelném pořádku, bez potřeby kavárny a hostince k ubití několika hodin denně, bez potřeby otravy nikotinové k rozproudění myšlenek; s hlavou jasnou a svěží, neobtíženou výparem alkoholu, v útulné ochraně domácího klidu, v čistém ovzduší harmonického žití rodinného: tak se zdravému duchu pracuje krásně, tak může silná vůle spůsobiti, že dobrý pracovník pracuje za dva. S vážným klidem věnoval Václav Vlček potřebný čas Osvětě a nic ho nezlákalo, aby si čas ten čímsi jiným roztříštil či zmařil. A vykonav tuto přesnou svou povinnost, radostně se za volných dnů i hodin věnoval vlastnímu tvoření. Dlelli v přírodě s rodinou svou i s bližšími přáteli, nepřekáželi mu ostatní svou zábavou, byť i dost hlasitou; on se klidně samoten procházel kdes blízko nich, zvláštní úsměv blahého vzrušení zaplál na intelligentní jeho tváři a fantasie jeho rozvíjela některý děj románový neb výstup dramatický. Leckdy si na jediné procházce propracoval celou kapitolu tak do podrobna, že přišed domů ihned ji hravě napsal, nezapomněv ani na jediný výraz neb obrat, který si byl vymyslil. I když dlel v Praze, volíval si některé ústraní ku procházkám, na nichž osnoval svou belletrii. Sebekázeň z něho učinila výtečného hospodáře zdravím, silou i časem.

Zřídka psával Vlček drobné, chvilkové črty belletristické; charakteristické proň jsou velké jeho práce svazkové i několikasvazkové. Veřejnost ho věru nehýčkala, i dostaloli se mu uznání kritiky, bylo desetkráte zaslouženo a není v žádném poměru se zásluhou jeho literární. O dílech jeho leckdo mluví i píše, kdo nemá ani pravé představy o jich obsahovém fondu a celkovém objemu. Ovšem též u Vlčka, jako u každého spisovatele, některé

práce stojí mimo vrchol jeho tvorby, zejmena prvotiny z dob mladistvého rozletu, ale práce jeho čelné jsou nevyváženým ještě, vděčným předmětem studia i čekají na osvíceného soudce, jenž nestranně ocení jejich význam a místo jejich v literatuře.

Vácslav Vlček zůstavil řadu dramatických prací, jichž názvy jsou: *Šachy*, *Rebelie v Kocourkově*, *Soběslav*, *Přemysl Otakar*, *Eliška Přemyslovna*, *Milada*, *Lipany*, *Povodeň*. Ač některé z nich, zejmena humoristické, ustupují do pozadí, jsou mezi nimi díla, která nejen byla skvělými zjevy své doby, ale slohem i rázem svým vyvrcholují onu dobu dramatické tvorby české a zůstanou výraznými typy jejími pro doby budoucí; jsou to přede všemi hluboce koncipované, klassickou formou a vznešeným vzletem psané tragedie historické *Eliška Přemyslovna* a *Milada*, tyto palmy v řadě dramatických skladeb Vlčkových, patřící k nejkrásnějším, nejčistěji vyhraněným zjevům básnického umění, které z duševních dílen původních vzešly na jeviště české; v nepříliš přeplněném Slavíně nejlepších dramat českých mají tyto dvě památné práce Vlčkovy místo trvalé a vysoce čestné.

Mnohem více a rozmanitěji však působil výpravnou prozou, již ovládal podivuhodně, jsa mistrem slohu pružného a vkusného, neseného lahodným proudem přirozeným, jenž se třpytí rázovitou čistotou jazyka; perlí se to v něm brzo vtipem, brzo poetickými obraty a zas prohozenými myšlenkami i pozorováními. Ani nepřátelé — a mělť jich Vlček nadbytek zjevnější než kdo jiný — netroufají si upírati mu vzácné umění slohu, i kdy by mu směle upřeli každou vynikající přednost jinou. Tímto výrazným, libě plynným slohem svým vypravuje V. Vlček obsáhlou řadu povídek i románů, jež předvádějí náměty nejrůznější od prostých událostí venkovských až k imposantním perspektivám ve světodějnou minulost a k složitým zápasům života moderního; od malých obrázků až k románům šestisvazkovým tu zastoupeny různé formy novellistiky novověké. Mezi povídky se řadí: *Svobodník*, *U vápenky*, *Starověrec*, *Domek při železnici*, *Dobré srdce*, *Petruška*, *Ondřej Puklice*, *Jan Švehla*, *Pašek z Vratu*, *Lorecký ze Lkouče*, *Hvězda z Vícemilic*, *Dominika*, *Paní Lichnická;* k románům dlužno přičísti rozsáhlejší skladby: *Po půlnoci*, *Lidumil*, *Dalibor*, *Ctibor Hlava*, *Golgota i Tábor*, *Věnec vavřínový*, *Zlato v ohni*, *Samohrady*, *Setník Halaburd*, *Černé jezero*, *Samota*, *Druhové z mládí*. K románům se druží vypravování jiného řádu, řada znamenitých spisů memoirových, počínající svazkem *V rodném hnízdě* a končící knihou *Sněhy a ledy*, touto upomínkou v románovém rouše. Krom toho nelze zapomenouti na sbírku časových úvah a *tužeb* Vlčkových, politických i nepolitických.

Výpravná proza Vlčkova jest onou velikou a významnou částí duševní jeho práce, o jejíž vážně věcné ocenění učiněno dosud nejméně upřímných pokusů. Že se právě o pracích spisovatelů nejplodnějších psává paušálně, šablonovitě a hrozně povrchně, není úkazem neobyčejným ani u nás ani též jinde, ale vůči Vlčkovi nejevila se jen průměrná pohodlnost kritiky, která

nerada zkoumá díla rozsáhlejší; Vlček býval podceňován neb i zcela umlčován z trestu za to, že měl a neohroženě zdůrazňoval své vlastní přesvědčení, nikoliv takové, jaké bylo právě na programě té či oné strany, ať politické ať literární.

Při ledabylosti úsudkové, jaká před tisíciokou veřejností — ku podivu — snáze projde než mezi čtyřma očima soukromé diskusse, mnohdy stačí říci: »Tento romanopisec píše tendenčně, tudíž neumělecky,« aby se ochotně uvěřilo, nejen že X. neb Y. jest autorem bezcenným, ale že vůbec tendence a umění se navzájem vylučují. Jestli beztendenčnost nezbytnou podmínkou uměleckosti, pak jen ať se také důsledně připustí, že ani Gogol ani Dostojevský, Turgeněv ani Tolstoj, Ibsen, Garborg, Kielland — ba ani Zola nejsou umělci. Jsouli však velikými umělci slovesnými i přes tendence své, s kterými každý má právo k souhlasu či nesouhlasu, ať se tedy také u jiných spisovatelů nevyvozuje z nesouhlasu s jejich tendencí popírání jejich umění.

V české intelligenci, bohužel, lety přibylo těch, kteří by Vlčkovým tendencím vypověděli boj již pro jednu mezi nimi — pro silnou, vynikající tendenci vlasteneckou. Tato jako v celém jeho životě, cítění a smýšlení převládá i v jeho básnění právě proto, že jeho básnění jest životné, že se v něm podává pravdivá jeho psyché v hnutích citových i myšlenkových, jež ji nejvíce uchvacují . . .

Že i v historických i v moderních románech Vlčkových ohnisko všeho ruchu nacházíme v mocném vědomí národním, v nadšení pro svéprávnost, svobodu a samostatný vývoj českého lidu, za hřích jim vykládají ti, kdož sami vlasteneckého citu nemají, a pro něž jsou vlast a národ prázdnými, nepochopitelnými slovy. Co oni odsuzují, my právě za přednost pokládáme.

Historické skladby Vlčkovy nehledají svého významu v názorné, do detailů propracované drobnomalbě genrové, ani nepřispůsobují své mluvy formálně i obsahově věkům minulým, o kterých vypravují; nepočínají si v moderním smyslu realisticky. Vlček pohlíží na dějiny jako vřelý Čech devatenáctého století, jenž je se zápalem tlumočí se stanoviska své doby, jazykem a názorem moderním, vykládaje z nich to, čím věky minulé pádně mluví k věkům našim. On neuchvacuje archaistickou roztomilostí a nepřenáší čtenáře do vyčarované illuse minulosti; on ukazuje na minulost do dálky, odhaluje veliké obrysy dějů a čelných jich rekův i zobrazuje, byť nikoliv pravdu životních forem věků minulých, hlubokou pravdu dějin samých v ideovém jich jádře, a užívá při své malbě plné volnosti tvůrčí, řízené inspirací bohatou a v pravdě básnickou. Václav Vlček psal historické své romány touž methodou jako v celém světě současní — i nejlepší autoři historické romány psali. Jsou to obrazy výrazné a mohutně účinné, otvírající do osudů národa průhledy hluboké a jasné, vzbouzející porozumění dějinám prostředky půvabně básnickými; že pak tyto nejsou prosty barev a útvarů romantických, nemůže jim býti řečeno na úkor. Jsouť to výtvory své doby, které i dobám násle-

dujícím zůstávají cennými jako vzácné i ryzí výtvory důležité doby literární.

Zásluhu snad ještě větší než romány z dějin látku čerpajícími získal si Vlček oněmi široce založenými, bohatě obsažnými skladbami výpravnými, ve kterých zachytil obrazy tak závažných stránek života současného, že za nějaký věk nabudou významu ne jako pouhá belletrie, ale zároveň jako kus historické kroniky české. V moderních těchto románech se proplétají účinky života veřejného na život soukromý a navzájem opačně, rázovitě zobrazujíce forum i zákulisí, veliké snahy i malicherné vášně, celková úsilí i sklamání, ambice neb oběti jednotlivců, těžce dobyté zdary i ztroskotané štěstí, jímž byly vykoupeny; celý ten mužně mladý vzruch, stále se kvasící zápasy zevními i vniternými, který u nás vyvíral za tvořivé, kladné doby let šedesátých a sedmdesátých, dává cítiti své tepny v pamětihodných oněch skladbách Vlčkových, a přijímáli se za pravdu často pronášené tvrzení, že se v literatuře obráží duch a život národa, pak nevím, nalezlili by se v písemnictví dob oněch autoři čeští, o kterých by se větším právem než o Vlčkovi říci mohlo, že zachovali v románech svých intimní a věrný obraz doby své. A jestliže se během posledních dvou desítiletí změnil ráz doby, nezměnila se tím hodnota románů Vlčkových, jimž neubylo ani na pravdivosti ani na formální dokonalosti. Vlček nebyl literárním pleinairistou a naturalistou pozdějšího data, žil v uměleckých tradicích své doby; proto také bývá dějová jeho komposice složitější a umělejší, než se za přípustno pokládá v novellistice moderní, kde pravděpodobnost se cení výše než bohatost zápletek. Avšak že nezůstal nepřístupen správným a pěkným požadavkům pozdější doby, dokázal také pozdějšími svými pracemi, v oboru románu zvláště čarokrásnou knihou *Druhové z mládí.* [1]) Tento román Vlčkův krom všech znamenitých předností svých předchůdců, hlavně průzračně čisté a jemné psychologie, vyniká též stavbou ušlechtile prostou, ucelenou, jednotlivostmi nepřetíženou, jejímiž velkými rysy proveden nejkrásnější smír básníka kmeta s mladšími zásadami uměleckými.

Tím pak se ocitujeme u nejtklivějšího zjevu v žití Vlčkově a u nejskvostnější řady jeho prací, u knih jeho memoirových, jimž upírati vysokou hodnotu literární a kulturně historickou neodvažuje se ani samo utrhačné záští. Jsou to knihy, jež budí obdiv dávajíce důkaz hluboce dojímavý, že Václav Vlček stářím neklesal ve svém umění, ale stoupal k novým a novým výším před tím netušeným, a čím více nás unáší v posledních jeho knihách ten jas a širý obzor rozhledu, ta klidná, vyrovnaná jistota názoru, jenž s vrcholu žití mudrcky hledí na vykonanou cestu zpět; čím více se nám zdá, že nikdy před tím se neřinula z pera Vlčkova tak vroucí úplň citovosti a intimní pravdy: tím hlouběji bodá a pálí bolest naše, že krásný ten proud tvořivosti

---

[1]) Viz o ní v Osvětě v září 1907.

na vždy přervala smrt. V klassických svých knihách memoirových, v nichž se Vlček jeví jako mistr na své výši, zdá se nám, že vycitujeme, jak napínal své úsilí, aby v peře svém soustředil a jasně vypověděl vše, co nejdůvěrnějšího, nejupřímnějšího mu vřelo na dně duše, vše, co považoval za nejvlastnější odkaz svého srdce. V pilném chvatu a s intensitou úžasnou, v níž si nepřál oddechu a nešetřil sil, tvořil tyto drahocenné knihy, psané krví svého života. Vždyť s ním nerozlučně dlela již poselkyně smrti, nemilosrdná choroba, pohánějíc jej k spěchu, aby neprodléval, dokud síly nesklesnou, a neodnesl s sebou v mlčení věčné, co nejlepšího ještě nosil v nitře toužícím po vyslovení. Tak ze samého jeho utrpení, z vědomí, že za nepříliš dlouho cesta jeho dospěje k temné propasti, vykvetlo toto svěží, dechem mateří doušky domácího kraje prosycené, ptačími hnízdy štěbetavé jaro jeho upomínek dětských, i to ohnivé léto jinošského probuzení vlasteneckého a činorodých, mladě mužných let; všecka ta půvabná i vážně jímavá minulost oživla znova v řadě rozkošných knih.

Žel, že spanilé tyto květy jsou oroseny krůpějemi smutku a že září již v nevadnoucím věnci na hrobě svého tvůrce. Jimi se dovršila naše úcta k Vlčkovi spisovateli, jimi se prohloubila i vřelá naše oddanost k Vlčkovi člověku. Z nich vidíme jako na dlouhé řadě živých obrazů, kterak se z dobrého, prostého dítěte venkova vyvíjel krok za krokem ten silný, nezávislý, za ideálem svým odhodlaně kráčející charakter, a list za listem si vroucněji oblibujeme čilého hošíka selského, jehož síla rostla z tuhé práce, té rolníkovy průvodkyně od kolébky až ke hrobu; cítíme s ním ty touhy po luzných světlech vědění, ty neurčité sny o vábnějším povolání v životě, než jest denní zápas s tvrdou hroudou, ty úzkosti beznadějné, když spořivý otec se zdráhal dáti jej na studie; prožíváme s ním strádání i vzněty let studentských a vidíme zřejmě, jak všude a vším v něm mohutněl cit šlechetný, bezmezně dobrý a čistý, jak hluboce a bezprostředně jej pronikal zápal vědomí českého, jak se utužovaly v něm životní názory mravně krásné a ryzí, až u cíle svých snah stanul před námi muž ten veliký svými záměry a skutky, všecek svůj a vlastním úsilím vyniknuvší, ducha vzácného a srdce nejněžnějšího, ten neoblomný hrdina povinnosti, pracovník mohutný, nadšenec nesobecký, šlechetník soucitný a osvíceně shovívavý, bratrský přítel lidí a člověk ten milý, srdečný, laskavý, nezapomenutelný a nenahraditelný, za nímž uchváceni žalem voláme s Bohem!

Přímý a bezelstný jako pravé dítě přírody, přinesl si Václav Vlček do života nejlepší vlastnosti rolnického lidu. Narozen uprostřed nikdy neochabující práce, vyrostl v ní, a povinnost zůstala na vždy první i poslední myšlenkou každého jeho dne. Uvyklý od malička zasluhovati si života v potu tváři, bezděky se vžil v pracovitou vytrvalost, ve snadné sebezapírání a v odhodlanou skromnost, neznaje rozmařilosti v žádné době svého života. Jako rolník důvěřivě odevzdává drahé símě té své půdě, ač ví,

že jest na milost vydáno přívalům, žárům i mrazům, tak i Vácslav Vlček pokojně čelil hromům a bleskům, odevzdávaje svou setbu zemi české i doufaje s vírou patriarchální, že otcovská ta půda bohatě vrátí zlaté zrno lidu svému. Věřil v dobro a věřil v lidi, nejméně věřil v zlobu, omlouvaje chyby jiných, i když ubližovali jemu samému, a největší křivdu byl by raději po celý život mlčky snášel, než by byl chtěl sebe méně ukřivditi jinému. Měl ruku vždy ochotnou k službám jiných, měl srdce příbuzně a vřele cítící s každým člověkem dobré vůle. Neodsuzoval ani slabochů a klesajících, jež ve stech případů pozvedal svou mravní silou.

Při obrovské literární práci tvůrčí i redaktorské zbývalo neocenitelnému tomu muži ještě dosti času, energie a neznavenosti, aby spokojeně žil rodinnému svému kruhu vzorně harmonickému, aby pěstoval rozsáhlou četbu v několika jazycích, však též aby ve smyslu svých zásad činně sloužil potřebám veřejným. Předně byl v kollegiálnosti k soudruhům literárním pravým rytířem, jenž práv jejich statečně hájil. Byv po smrti Hálkově předsedou literárního odboru Umělecké Besedy, horlivě činil, co činiti bylo lze ve prospěch literatury a literátů; ale jako všude, dovedla jeho prozíravost, bez újmy ideálnosti praktickou soudností nadaná, i zde rozeznati, že organisace Umělecké Besedy připouští pěstování literární vzájemnosti jen po jedné stránce, nedbajíc hmotných poměrů literátů. Proto se časem svým energicky chopil myšlenky podobné, jaká se teprv za léta uskutečnila zřízením spolku Máje, mladšími silami provedeným. Pokusil se totiž o založení samostatného spolku spisovatelů českých, v němž měli býti shromážděni spisovatelé vědečtí i belletristé a společně pracovati k všestrannému zvelebení stavu spisovatelského. Z počátku jevila se pro spolek ten účast čilá, která přece však nedostačila, aby bylo lze záhy dosíci žádoucích výsledků, a spolek zanikl jako podnik předčasný, nedosti připravený. Podobně stalo se i se spolkem spisovatelů dramatických, jehož initiatorem také byl V. Vlček, neúnavně se snažící, aby se poměry české tvorby dramatické zlepšily a spravedlivými podmínkami upevnily. I tento upřímný pokus rozbil se o časové nemožnosti. Nebýti nezralosti doby, byly by se Vlčkovi při železné jeho přičinlivosti, při jeho nadšení pro věc a praktické dovednosti oba spolky zajisté vydařily, a nezdar jich jest právě jen důkazem, jak nezpracovaná byla tehdy ještě veřejnost pro myšlenky podobné a jak nechápavě odmítala každou povinnost a odpovědnost vůči právům svého spisovatelstva.

Čím méně ochoty jevili hlavní činitelé, aby uznali, že spisovatelstvo má též hmotná práva, tím upřímněji konal své poslání spolek Svatobor, jehož úkolem jest udílení podpor. Tam nalezla dobrá snaha Vlčkova širé pole působnosti, tam zabral se s plným zápalem v ušlechtilou práci a stal se prostředníkem nezměrného dobra, byv po dlouhou řadu let jednatelem imposantní této korporace. Všecko vyřizování záležitostí Svatoboru šlo jeho rukama; jeho prací bylo písemné i osobní jednání se žadateli. A kdokoli

by se již jinde nebyl přesvědčil o zlatém jeho srdci a jemnocitu, o jeho lásce k literatuře české a hluboké dobrotivosti, byl by důkazů dojemně přesvědčivých na tisíce mohl nalezti ve Svatoboru. Jak uměl Vlček poznati, kde volá nejslibnější snaha literární a kde nejbolestnější bída životní, jak uměl uhodnouti nejskrytější hloubku utrpení, kde bylo třeba přispění nejšetrnějšího! Jakým byl mluvčím pro kulturní účely Svatoboru, jakým přímluvčím za pracovníky literární, nechť i byli osobními jeho hánci a protivníky! Byl původcem, že přemnohým záslužným studiím a pracím se dostalo hmotného umožnění; přemnohým mladým talentům vyzískal podporu a zjednal pomoc i útěchu přemnohým těžce zápasícím existencím, přemnohým osiřelým, strádajícím rodinám. A to vše mu nahrazovalo čistou radostí všecky přepychové radovánky života, jichž se odříkal bez touhy a žalu.

Ani té činnosti nebylo ještě dosti pro tak vzácnou vůli a sílu. Vácslav Vlček byl po mnoho let členem měst-ké rady a obecního zastupitelstva Král. Vinohradů, a náležel ovšem k nejdůležitějším členům tohoto sboru, v němž zůstavil nejčestnější pamět svému jmenu a působení. I tam vždy podněcoval řešení každé otázky spůsobem důrazně vlasteneckým, jsa v záležitostech vzdělanostních vždy ohnivým zastáncem počinů pokrokových, k humanitě a k duševnímu povznesení lidu směřujících. I tam konal ideální svou povinnost měrou vrchovatou jako přesvědčený národovec, vzdělanec a pravý občan. Jakž by se to u Vácslava Vlčka nerozumělo samo sebou? Vždyť pojímal úkoly českého občana s neoblomnou opravdovostí, v níž nedbal ani těžkých překážek, jež mu činilo utrpení choroby, a poslední jeho vycházka mimo dům, v bolestech a za úmorného již klesání sil, vedla jej k volebnímu osudí.

V krutém hoři, že takovému žití nebylo přáno více roků požehnaného stáří, a v trpčí ještě lítosti, že tak, jak si Vlček všeho v žití sám vydobýval, musel si přetěžce vykoupiti i smrt útrapou nevýslovnou, několikaletou, přec nemůžeme ani v smutku svém se odvraceti od smiřující pravdy, že dokonalý tento muž byl mužem šťastným. Přece se dožil zdaru nejlepších svých snah, zůstavil dílo vyspělé a velké, které s ním neumírá, ale žije věkům, uviděl národ svůj byť ne u cíle vítězící, přece sesílený a zdatně pokračující, a žil uprostřed oddaného přátelství i rodinného blaha.

Největším jeho štěstím byla choť, zlatý sloup jeho domu i veškerého jeho podnikání. Dobrá, něžná ta duše nechť nám dovolí, abychom o ní uvedli několik slov odjinud vzatých, r. 1899 uveřejněných, jež praví: »Choť jeho, moderní typ pracovité, intelligentní české paní, jest živým příkladem nauky, že žena má býti oporou a pomocnicí svého muže. Paní Anna Vlčková jest pravá včela důmyslu a píle. Oddána choti svému každým hnutím mysli, pracuje proň i s ním od časného rána do pozdního večera, jsouc bedlivou a moudrou hospodyní domácí, matkou nejpečlivější, jaká může býti, avšak mimo to pravou rukou vydavatele

Osvěty, její účetní, administrátorkou, expeditorkou, správkyní celé režie velkého toho měsíčníku. Obrovskou tíhu hmotné práce snímala tím za všecka léta s beder manželových, s pravým pochopením šetříc jeho sil k úkolům jiným, jemu vlastním. Paní Vlčková, skromná až do krajnosti, jest při tom tak milá a vlídná, že nám snad odpustí malou, však srdečnou tu zmínku o její osobnosti, jež v žití a úsilí jejího chotě tak neocenitelně mnoho znamená.«

Vyslovilli se tak jiný list o ušlechtilé této paní, nesmí zamlčeno býti ani na tomto místě, že velkému mrtvému, s nímž se tak bolestně loučíme, ona zjasňovala i usnadňovala pout životní, jsouc věrnou strážkyní jeho štěstí, a že k tajemství nejednoho jeho úspěchu spočíval klíč v něžné a pilné ruce její. A konečně snad v této vážné chvíli smí Osvěta, jíž po tolik let věnovala služby nejupřímnější, aspoň slovem díku doznati, co učinila paní Anna Vlčková pro samu existenci Osvěty.

V pevných hradbách své přesvědčenosti a nadšené své práce, svého spojenství s přáteli a svého štěstí rodinného málo dbal Vácslav Vlček střel osobního záští, jež po něm mířily s urputností, která nectí ani hrobového míru. Nerozčiloval se pro vyzývavé ty malichernosti, jež ob čas odbyl nanejvýš jen sarkastickou odvetou. I vážnějších hořkostí podal mu život plnou číši; on vypil ji s mudrckým klidem jako Sokrates svůj pohár jedu.

Vše překonal, vše dokonal. Neodešel od nás hloubavý snílek, uzavřený v sebe a svou poesii, neprchl ze samoty života do samoty smrti; ale opustil nás rázný muž činu, básník, u něhož život a báseň stejnou pravdou plály, soudruh, jehož srdce bývalo všem otevřeno jako jeho dům, spolubojovník, jenž stál při nás činně v každém dobrém boji, vůdce, jenž cesty dřív nedostupné nám učinil schůdnými, uskutečniv mezi námi zázrak svorné práce, občan, jenž se samovolně hlásil k službě vlasti. Odešel jedinec, jenž vyvolal zástupy pracovníků, spolubojovníků, nadšenců, dobrých občanů.

Spi spánkem spravedlivých, otče a příteli náš!

Veliké Jsi nám svěřil dědictví. Kdo by je výše cenil než Osvěta Tvá?

Kéž Osvěta mezi svými najde druhy povolané, aby Tobě splatili dluh vděčného uznání, jenž nikomu v národě Tvém neukládá tak svatou k Tobě povinnost jako nám, jimž Jsi duševním domovem učinil Svou Osvětu.

Spi sladce! My pak bděme!

Eliška Krásnohorská.

Přátelům Osvěty.

Nejstarší a nejpřednější česká revue, Osvěta, osiřela. Slovutný její tvůrce a dlouholetý neúnavný a obratný redaktor, Vácslav Vlček, vyrván byl z našeho středu. Budou tomu již bezmála čtyři desetiletí, co pojal smělou tehdy, avšak velmi šťastnou myšlenku, aby se literatuře a čtenářstvu českému dostalo vážného, vědě, básnictví, umění, politice, hospodářství a vůbec kultuře věnovaného měsíčníku, který by byl ohlasem všech našich národních tužeb, ideálů i stesků. Nemělo býti v českém národním životě vážnější otázky, jíž by si nepovšimla Vlčkova Osvěta. Sloupce její měly býti otevřeny každému význačnému literárnímu projevu, ať už se týkal jakéhokoli oboru českého kulturního života. Pod heslem Osvěty soustředíti se měli pokud možno všichni přední čeští učenci, básníci, umělci i jiní duševní pracovníci. Osvěta měla takto kupiti kol sebe všechny přednější české spisovatele, kteří v ní měli najíti svůj orgán a promlouvati v ní k vybranému českému čtenářstvu. I pro čtenáře měla míti Osvěta veliký význam. K ní měli sahati a hledati v ní nejen zábavu, nýbrž i poučení v nejdůležitějších otázkách, hýbajících myslemi českého člověka.

Dnes, kdy po celých téměř čtyřech desetiletích hledíme ke kolébce Osvěty a kdy máme už celou řadu měsíčníků, nedovedeme ani dost jasně pochopiti velikost myšlenky zakladatele prvé naší revue. Byla to myšlenka opravdu odvážná. Počalať Osvěta vycházeti v dobách, kdy neměli jsme ještě celou řadu kulturních a hospodářských středisk a institucí, jež teprve po jejím vzniku byly založeny. Sotva jedno desetiletí minulo od té doby, co padl absolutism, a co počal jakýs takýs život ústavní, za něhož teprve národní náš ruch nabyl poněkud volnosti. Ale na mnohých polích činnosti byli jsme teprve v počátcích. Neměli jsme ještě universitu ani Akademii ani Národní divadlo i jiné důležité národní instituce. Věda pěstována byla tehdy vedle publikací Král. České Společnosti Nauk takořka jen v Časopise Čes. Musea a spisech vydávaných Českou Maticí. Literatura vědecká a poučná měla nejen málo spisovatelů, nýbrž i málo čtenářů. Spisovatelstvo i čtenářstvo muselo se teprve vychovávati. Úkolu takového podjal se odvážně proslulý už tehdy spisovatel Vácslav Vlček. Jediné, v čem tehdejší doba naproti nynější vynikala, a co mu tehdy při založení Osvěty neobyčejně prospívalo, bylo vlastenecké nadšení spisovatelstva i čtenářstva. Bylať Osvěta založena právě v té době, kdy po zřízení dualismu veškeren český národ pod vedením svých poslanců se nalezal v nejtužším odporu proti říšské radě a Vídni, a kdy v Čechách zavládlo neobyčejné dotud sebevědomí a národní nadšení. Osoby činné politicky rozpadly se sice ve dva tábory, ale spisovatelstvo a čtenářstvo bylo jen částečně do politických sporů zataženo. Pravým

dobrodiním pro český kulturní život v této době stalo se založení Osvěty. Jak bylo již před třiceti lety vhodně pověděno, »v tomto čase veliké národní vichřice nalezla vedle několika jiných ochranných krovů hlavně také v Osvětě milý a bezpečný útulek ona klidná, všedním hlomozem neporušitelná ideální mysl, z nížto jediné každému národu vzchází blaho, v nížto jediné klíčí skutečný prospěch každé vlasti.«

Úkolu sobě vytčenému Osvěta věrně a svědomitě dostála. Týž ideální, vlastenecký duch, který ji zrodil, řídil ji pevně a nezměnitelně skoro po celých třicet osm let. Pohlédnemeli jen zběžně na třicet osm ročníků našeho měsíčníku, vidíme v ní zastoupena nejpřednější jmena české literatury. Staří s mladými plnili sloupce Osvěty, všechny dovedl je připoutati ideální a rozvážný redaktor. Nejen že si dovedl udržeti staré přátele, on vyhledával i pracovníky nové, tak že kmen přispěvatelů Osvěty stále se obnovoval. Ubývalo starých, přibývalo mladých. A mladí nejen se sami hlásili, nýbrž redaktorem k přispívání byli vyzýváni. Dovedlť redaktor takořka instinktivně vyhledávati talenty nové.

Během času vzrostla literatura naše a rozmnožilo se čtenářstvo do té míry, že mohly vznikati jiné měsíčníky. Osvětě bylo tím sice hmotně ublíženo, ale literárního svého významu nepozbyla ani dost málo. Bylo to především zásluhou jejího redaktora, který si dovedl udržeti zvučná literární jmena, ale částečně i následkem jejího širokého, znamenitého programu a neméně i následkem toho, že Osvěta nebyla orgánem žádné politické strany české, tak že v mnohých důležitých otázkách nebyla vázána ohledy příslušnosti k nějaké politické straně. A tak zachovala si Osvěta od samého počátku až do smrti svého zakladatele neztenčený veliký význam literární.

Hledíce k tomuto velikému významu nejstaršího českého měsíčníku, a chovajíce přesvědčení, že by zánik Osvěty znamenal velikou škodu pro české písemnictví, usnesli se podepsaní přátelé a spolupracovníci Osvěty, že budou pečovati o to, aby důležitá tato revue nepřestala vycházeti. Redakci zbývajících tří sešitů ročníku 38. povede univ. prof. dr. *Karel Kadlec.*

Přátele a odběratele Osvěty prosíme, aby jí zachovali svou přízeň.

V Praze, dne 1. září 1908.

Dr. *Albín Bráf.* — Dr. *Jaromír Čelakovský.* — Dr. *Tomáš Černý.* — Dr. *Jan Deyl.* — *Jan Felcman.* — Dr. *Václav Flajšhans.* — Dr. *Fr. Fuksa.* — Dr. *F. X. Harlas.* — *Adolf Heyduk.* — *Josef Holeček.* — Dr. *Karel Chodounský.* — *Alois Jirásek.* — Dr. *Hermenegild Jireček.* — Dr. *Konstantin Jireček.* — *Ot. Josek.* — Dr. *Karel Kadlec.* — Dr. *Josef Kalousek.* — *Václav* hrabě *Kounic.* — *Eliška Krásnohorská.* — Dr. *Karel Mattuš.* — Dr. *V. E. Mourek.* — Dr. *Antonín Podlaha.* — *Karel V. Rais.* — Dr. *J. Řežábek.* — *F. A. Slavík.* — *Adolf Srb.* — *J. Šafránek.* — *F. A. Šubert.* — *Renáta Tyršová.* — Dr. *Zikmund Winter.*

Za přítelem Vácslavem Vlčkem.

Když kalich strastí Tvých byl vrchovat,
šels klidně v zem Svých otců na vždy spát
a úder srdce poslední Tvůj zněl:
Já zemi Svou nad všecko rád jsem měl.

Měl jsi ji rád, víc nemohls ji ctít,
vše dal jsi jí, své duše vzlet i cit,
svou sílu, svěžest svou, svůj sval i leb
a píli, pro ni bděl Tvůj zrak, až slep'.

Byls mužným, nadšeným jí bojovníkem,
jen lásku lidu přál sis míti díkem,
nechť hanou nepřátel svých bičován;
Tys nedbal pro ni ústrků a han.

Šels s otevřeným hledím pro ni v boj,
pro její slávu, klenot jejích práv
a nepříteli volals hlasně: Stoj!
a poznej se a duši svoji sprav!

Tvůj štít byl čist a meč Tvůj nekrvav,
jen bleskem slov jsi porážel ten dav,
jenž zaskočil Tě z podloudnických cest;
vždy bránil jsi jen rodné země čest.

A nechť byls poražen, byls vítězem,
nechť pohάzen byl řízy vlasti lem,
přec vínek na hlavě jí zůstal čist
a z něho nebyl stržen ani list.

Jen dobro chtěls, ji krasší chtěls mít všech,
jí patřil poslední Tvůj těžký vzdech,
jí každou krve krůpěj v dar jsi dal;
zda z nás ji někdo více miloval?

Nuž odpočiň si, drahý, na věčnost,
již běd a han zde budeš na vždy prost;
ať vlast Tvá jakýmkoli vzplane vírem:
Tys byl a budeš jejím bohatýrem!

Sni klidně, sni, že nový rek jí vstal,
že v jásot proměnil se její žal;
a pravdou někdy budeli ten zjev,
pak k jásání Tě probudí náš zpěv!

Adolf Heyduk

Za Vácslavem Vlčkem.

Jasnou, věrnou stopou buditelů vzňatých,
které *po půlnoci* k jitru volal Pán,
kráčel jsi a pěstil drahý rodný lán,
aby dál se vlnil mořem klasů zlatých.

Tužeb vlasteneckých, plných, vrchovatých,
byl jsi vroucím věštcem, aby ze všech stran
po národě svorném vál vždy jarý van
ideálů věčných, velebných a svatých.

Svého živlu háje *osvětným* Svým dílem
hlásal jsi jen shodu za společným cílem,
bychom nešli zlostně k *Lipanům* zas novým.

Pravé *zlato v ohni*, odpočívej v klidu
s ryzím leskem Svým a jak *syn svého lidu*
matkou vlastí věnčen *věncem vavřínovým!*

Jaroslav Tichý.

V Hodětíně 21. VIII. 1908.

* * *

Zas krutá rána — pádná, nenadálá!
Už zdá se, že chce zkoušeti nás osud,
zda nevyschly slz prameny nám dosud
a citli ještě z našich duší sálá.
Blesk stíhá blesk — dub za dubem se kácí —
my hrobníků jen smutnou máme práci.

Zas mohutný kmen padl, který léta
se bouřím smál a hrdě tyčil témě,
jejž marně z lůna vyvrátiti země
se namáhala dřevorubců četa;
až boží posel přišel z mračen davu,
dub teprve svou sivou sklonil hlavu.

Zda zatřásl pád obra trpaslíky,
již ostří seker vtínali mu v tělo,
a když mu nad tím srdce krvácelo,
svůj slavili čin divošskými křiky?!
Či nad rovemli čerstvým ještě křiví
v smích cynický ret proroci ti lživí?!

Buď jakkoli — Ty, velký nebožtíku,
jsi šťasten ve Svém nekonečném míru,

kam nedoléhá z planých hesel víru
ni ohlas vřavy nedospělých šiků,
že nevidíš, jak zloba slinou kálí
ty Tvé i naše zářné ideály! —

Ferdinand Tomek.

* * *

Sotva růže odekvetly,
trsy letních fial voní —
a Tys pohrd krásou země,
a tak časně spěcháš do ní . . .

Nespěchals! Ach! Co Tvou hlavou
ještě myšlenek se neslo,
abys v poklad zlatý spevnil
žití Svého krásné heslo!

Jako gigant mocnou rukou
odstranils nám skály z dráhy,
sám když k cíli mladých tužeb
doletěls jak orel záhy.

Bleskem ducha, hromem slova
porážel jsi práva soky;
žehnaje se domovinou
nes Tvůj rozhled jasnooký.

Neúnavný, nepoddajný
vždy šels přímou cestou vlastní,
přesvědčoval, lásce učil,
by Tví bratři byli šťastni.

Co Ti byla trýzeň těla?
Jako rek jsi strasti zdolal,
k hvězdě Své jens, k ideálu
»Excelsior!« mužně volal.

Za volností vlasti krásné
horoucně Tvé spěly snahy;
jim jsi oddal celou duši
i ten život, nám tak drahý.

Jako vítěz milovaný
dožils, velký věštče padlý!
Vavříny Tvé rosí vděčnost,
aby nikdy neuvadly.

Jan Vřesnický.

Rozvoj Slovanstva.

Napsal

dr. Karel Mattuš.

Prozřetelnost vykázala Slovanům nevýhodná sídla uštědřivši jim východ Evropy a učinivši je tak předmětem nájezdů svéřepých Asiatů: Mongolů, Tatarů, Maďarů a Turků, kterým částečně a na čas podlehli, dokud sesílivše znova, nesetřásli cizí jho a nedopracovali se buď úplné státní samostatnosti neb aspoň volného národního života. Nebyli to arci pouze Asiaté, kteří podlomili státní samostatnost slovanských národů, byli to i křesťanští spolubratři, kteří v temnu středověku vyhubili Slovanstvo mezi Labem a Odrou, v první čtvrti sedmnáctého věku učinili konec samostatnosti českého státu a v druhé polovici věku osmnáctého velkou říši polskou na třikráte rozdělili mezi sebe.

Nejen ztráta samostatnosti státní sama o sobě, nýbrž i příčiny jiné zavinily, že Slované u porovnání s národy románskými a germánskými na širých polích osvěty a obecného hospodářství daleko zůstávali za západem, ač nechceme podceňovati, co zejmena Poláci právě od doby své poroby v oboru písemnictví a výtvarného umění vykonali, jakož nechceme neuznávati, že právě literatura národní u Čechů byla pramenem živným a prostředkem ku vzkřísení ze mdloby, která na ně těžce dopadla a je dusila během věků sedmnáctého a osmnáctého.

Rozvoj Slovanstva v nejbližší budoucnosti kromě mnohých jiných podmínek závisí v nemalé míře na vzájemnosti, tato pak předpokládá především odklizení tuhých sporů během dávných dob vzniklých mezi sousedními národy slovanskými a vzrostlých druhdy až ku krvavé nepřízni. Vědomí příbuzenství kmenového za doby uhnětení tím méně mohlo mezi slovanskými národy vyklíčiti, čím více tíha poměrů k bližším potřebám je vedla a čím ostražitěji bděla tu onde cizí moc státní, aby utlačovaní národové z příbuzenství takového nevyváděli důsledky. Kdekoli však v době ne příliš daleko za námi ležící třeba i na poli vědeckém, ovšem ale zvláště ve skrovných tehdejších projevech publicistických, ukazováno na příbuzenství kmenové, na význam sídel, na zápasy o život a vyhlazovací boje i na možnost lepší budoucnosti národů slovanských, tu z německé strany heslo pro účel svůj vynalezené slovem »panslavism« vyčarovalo západní Evropě strašáka, jenž nebezpečím hrozí všemu řádu a vzdělání neméně než někdejší pohroma spůsobená Huny a Avary — u Maďarů pak Slovan vědomý svého původu a milující národ svůj, jemuž přezdívají »panslávů,« až do dnešního dne není než škůdcem obecného dobra, jenž bez ohledu na právo a spravedlnost musí býti zničen ve prospěch uherské vlasti mravně i hmotně.

Rok 1848, jenž otřásl většinou Evropy, i na mnohé národy slovanské jevil nemalý vliv a vedle nároků na volný rozvoj vzbu-

díl zvláště uvnitř mocnářství rakouského potřebu těsnějšího spojení národů slovanských a snahu k jich vyprostění z nadvlády kmenů jiných, při zachování věrnosti k státním celkům, v nichž tou dobou se nacházeli. Tak povstala v Praze myšlenka slovanského sjezdu, jenž skutečně svolán byl, klidně rokoval a usnesl se o manifestačních prohlášeních, avšak před zakončením byl zmařen svatodušním povstáním, kteréž velice přišlo vhod zapřisáhlým nepřátelům Slovanstva, tak že přirozeně povstala a udržovala se pověst, že jich emissary bylo vyvoláno, aby dorozumění mezi slovanskými národy bylo překaženo.

Reakce nastalá nebyla přízniva dalšímu vývoji vzájemnosti slovanské, ač mezi učenci slovanských národů pěstovány přátelské styky. Rok 1867 náhle myšlenku slovanské vzájemnosti postavil do popředí, a to jednak pořádáním národopisné výstavy v Moskvě, jednak novou úpravou mocnářství rakouského na úkor Slovanů. Rok ten je totiž rokem narození dualismu, oné státní formy, která centralisovanou říši rozdělila ve dvé se záměrem jednak výslovně prohlášeným, jednak z úpravy státní zřejmým, že v jedné polovici říše element německý a v druhé element maďarský má míti nadvládu nad ostatními hlavně ovšem slovanskými národy. Myšlenka federace rakouské, která od vydání říjnového diplomu mohutněla a navázáním na historický vývoj a provedením úplné rovnoprávnosti národní chtěla utvořiti Rakousko svobodné a mocné, byla dualismem poražena a národové slovanští prohlášeni tímto skutkem za činitele druhého a třetího řádu. Když sněmové byli vyzváni, aby své posly vyslali do rady říšské ke schválení této nové úpravy říše, čeští poslanci v sezení sněmovním protestovali proti obeslání rady říšské, proti dualištické soustavě a proti každé změně ústavy, jež by byla na úkor právům země, načež sněm hromadně opustili. Byl to počátek sněmovní abstinence ze strany české, která odtud s přestávkami trvala jedenácte roků. Opustivše sněm sešli se čeští poslanci ku poradě o dalším zachování se a v této poradě při uvažování obecného položení českého národa výslovně ukazováno — ponejprve po dosti dlouhé době — na význam českého národa jako důležité větve lípy slovanské a na budoucnost Slovanstva vůbec. Zraky obracely se ke kulturnímu dílu v Rusku chystanému, k národopisné výstavě, a v brzku ohlašovaly veřejné listy, že na měsíc květen chystá se poměrně silná výprava do Moskvy.

Líčení této tak často popsané pouti Moskevské leží mimo rámec našeho pojednání; zde jen stručně vzpomínáme radostného vzrušení, když čeští poutníci v Přerově sešli se s Jihoslovany přes Vídeň přijíždějícími, úchvatného dojmu, když v Granici oficiálně byli pozdraveni, a nezapomenutelného lesku, kterým v Petrohradě i v Moskvě byli uvítáni i častováni. Vrcholem slavností bylo zajisté přijetí slovanských hostí v Carském sele, kde císař Alexandr II. provázen císařovnou shromážděné poutníky pozdravil jako »slovanské bratry na slovanské půdě.« Vytknouti však dlužno, že pouť Moskevská podniknuta k návštěvě národo-

pisné výstavy neměla potud ráz sjezdu slovanského, že nebylo sborových schůzí a obecných porad, tudíž také žádného programu, který by byl vedl ke společným snesením. Ráz sjezdu byl také pouti té odňat z předu již nedostavením se druhého největšího národa slovanského, Poláků, kteří v nejširší oblasti své spojené s imperií ruskou krváceli ještě po nedávném povstání způsobivším hlubokou a — aspoň té doby — nepřeklenutelnou propast mezi oběma největšími zástupci Slovanstva. Došlo tudíž v Petrohradě i v Moskvě toliko k navázání přátelských styků mezi vynikajícími jednotlivci různých slovanských národů, k výměně názorů mezi nimi, a jakž to bývá u podobných příležitostí, ku vřelým vzájemným projevům při četných hostinách v příčině té pořádaných. Z rozličných projevů těch dva zvláště vyjímáme, ne jedině proto, že z české strany pocházely, ale že vedle jiných a snad i před jinými měly nejopravdivější a jaksi směrodatný ráz. Právě v Moskvě to bylo, kdy náš Fr. L. Rieger svým přesvědčujícím a dojemným způsobem bájku o ı anslavismu, který čelí ke slití všech národů slovanských v jedinou, všechen svět ohrožující říši, odkázal v obor utopií jen od nepřátel vymyšlených a učinil to krásným srovnáním četných zvonů Moskevských, působících nesrovnatelnou harmonií, pokud vydávají zvuky své zvláštní, s harmonií samostatných národů k stejným cílům spějících, při čemž odlišil hrůznou jednotvárnost i nebezpečí, které by povstaly, kdy by všechny zvony ty chtěly se slíti v ohromný zvon jediný.

Snad ještě vážnější byla řeč také Fr. L. Riegrem proslovená, v níž Rusům domlouval, aby se po přemožení nešťastného povstání, s Poláky svými soukmenovci, smířili. Řeč byla velmi chladně přijata a ještě chladněji posuzována. Z Nerusů mnozí se obdivovali odhodlanosti Riegrově, že sotva čtyry roky po povstání tak krvavém a tak krutě pomstěném, zrovna v Moskvě, v srdci ruského národa, kázal smíření těm, kteří — aspoň přemnozí z nich — jedině ve vyhubení viděli konečné rozřešení mnohověkého sporu. Jiní pochybovali, že za poměrů a okolností, které se byly právě vytvořily, bylo by to úkolem kohokoli třetího a zvláště představitele menšího národa, aby se oběma velkým národům za prostředníka nabízel. Avšak zkoumámeli povahu, přesvědčení a záměry řečníkovy, nám tak dobře známé z celého jeho života běhu, pak ani okamžik nemůžeme býti v pochybnosti, že řeč jeho vytryskla z plného poznání, jak zhoubný nejen Rusům a Polákům, ale celému Slovanstvu je staletý spor rusko-polský a jak cestami zcela jinými a pro všechny blahodárnějšími braly by se osudy národů slovanských, kdy by se podařilo působením volnosti a práva docíliti dohody mezi bratřími tak neblaze rozvaděnými.

Nevyhladitelná památka na krásné dny na Rusi zažité a některé nové styky mezi účastníky pouti byly výsledky její. Na západě i na jihu slovanském poněkud více než před tím uvažovali o velkém významu veleříše ruské pro všechno Slovanstvo,

a zdá se nám, že od té doby v kruzích naší mládeže (mužské i ženské) snaha naučení se nejrozšířenějšímu jazyku slovanskému velice se zmohla.

Uběhlo několik let a na jihu slovanském stahovala se černá mračna, z nichž záhy vznikla bouře, při níž tajil se dech všem politicky cítícím v Evropě celé; neboť se zdálo, že v brzku nastane konec osmanské říše evropské, konec od jedněch dávno želaný, ale mnohými také obávaný. Míníme válku rusko-tureckou. K této zavdalo příčinu ukrutné barbarství spojené s ovládáním Bulharů, kterým dávno již jho turecké stalo se nesnesitelným. Slouží to ke cti Angličanům, že ukrutenství turecká na Bulharech páchaná ve veřejných listech a objemných knihách civilisovanému světu výmluvně předváděli, a pochopitelno, že bolestné výkřiky trápeného národa živého ohlasu došly u všech slovanských národů, zvláště pak u Rusů s Bulhary i pravoslavím spřízněných. Český národ tehdá osvědčil vzájemnost slovanskou a pochopení dosahu toho, co se chystá, hojnými projevy ve prospěch utlačovaných a za svobodu bojujících, ale zároveň zásilkami na bojiště srbské a černohorské potřeb pro raněné i peněžních podpor. Jmenem poslanců a všeho lidu českého zaslal pak Fr. L. Rieger vynikajícímu politiku a publicistovi ruskému I. S. Aksakovu adresu, ve které národu ruskému díky se vzdávají za oběti krve a statků, která přinesti hodlá za svobodu balkánských Slovanů. Odpověď Aksakova byla málo milostivá a vyznívalo z ní, že Čechy jako západníky a katolíky dle historie a kultury odlišuje od Slovanů a toliko národy pravoslavné víry za sourodé považuje. Ač se nás odpověď ta dotkla nepříjemně, nebyli jsme pro ni svedeni s dráhy své. Považovali jsme ji ne za odpověď ruskou než pouze za mínění Aksakova. A proto oslavovali jsme vítězství ruských zbraní jako vítězství slovanská, vítězství svá.

Válka rusko-turecká byla podnětem mnohých úvah o postavení plemene slovanského naproti Románům a Germánům, o budoucnosti Slovanů, o vzájemnosti slovanské a její důsledcích atd. V té příčině není nezajímavo uvesti aspoň to, co naše »Osvěta« přinesla r. 1877—1879. Napsali jsme v 1. sešitě roku 1877 studii »Slovanská otázka,« ve které název tento reklamujeme v první řadě tomu, co v publistice současné pravidelně východní otázkou se nazývalo, rozšiřujíce zároveň název ten na emancipaci slovanských národů z nadvlády živlů cizích, aby buď ve vlastních státech národních neb aspoň bez útisku cizího svérázně v ohledu kulturním a hospodářském mohli se rozvíjeti. Následovala pojednání další, která tutéž myšlenku šíře a důkladněji rozváděla neb aspoň k příbuzným námětům se obracela. Tak napsal Fr. V. Jeřábek »Naděje v budoucnost Slovanstva« (1877); Jos. V. Frič »Slovanská myšlenka na Rusi« (1878); Jos. Pervolf »Východní otázka otázka slovanská« (1878); týž »Slovanská myšlenka na Rusi« (1879).

Rozvoj Ruska od počátku 18. až do konce 19. věku je z obecných dějin znám, jakož jeho mocné zasahování v události světové, kteréž je učinilo mnohdy rozhodčím, vždy žádoucím přítelem a obávaným protivníkem; leč znám je také trvající v těch dvou stoletích vnitřní vliv živlů cizích, který se uplatňoval často na úkor interesů národně ruských. Skoro teprve od vlády Alexandra III. byl tento cizí vliv omezován vládním názorem ruským a tedy slovanským.

Devatenácté století přivedlo zásadu národnosti u velké míře k platnosti, ač ovšem útisk z mnohých národů slovanských nebyl vzat. Hned na počátku jeho bylo tu hnutí srbské, z kterého vzniklo polozávislé knížectví srbské, jež následkem války rusko-turecké a vlivem Ruska značně rozšířeno, až uznáno za plnoprávné království. Černá hora skutkem ode dávna nezávislá nabyla značného území a rozšíření až k Adrii i uznání za suverenní knížectví. Největšího zisku však dostalo se Slovanstvu osvobozením zdatného národa bulharského — aspoň větší části jeho — a zřízením dvou jen dle jmena na Turecku závislých knížectví, která se málo let potom spojila v jeden bulharský stát slibně se vyvinující. Také srbsko-charvátská větev usídlená v Bosně a Hercegovině doznala změnu vlády tím, že obě tyto země smlouvou Berlínskou dány do správy říše rakousko-uherské. »Dány do správy« a tím vyjádřeno, že turecký sultán nepřestává býti panovníkem zabraných zemí, že však na neurčitou dobu všechna vládní moc v těchto zemích mu vzata. Touže Berlínskou smlouvou byla vláda turecká zavázána, že v územích, která jí zbyla, zavede časové opravy a tím Slovanům zůstavším v otomanské říši aspoň »naděje« kynula, že jich osud poněkud přispůsobí se osudu osvobozených částí. V Rakousku teprve zavedením ústavy, ač jen znenáhla nastalo příznivější postavení slovanských národů. Tradice rakouských vlád, které se připínaly k důstojenství římsko-německého císařství a později ku primátu v německém bundu, tak mocné byly, že bez ohledu na ohromnou převahu neněmeckých národů celá říše musela si dáti líbiti zevní nátěr německého státu, jehož mocnáři v slavnostním okamžiku v ústa kladena slova: »jsem knížetem německým,« a válce o primát v Německu dán úřadně název války bratrů s bratry. I sama ústava upravena tak, aby většina slovanská nepřišla k přirozené platnosti. Však přes to vše rozvoj rakouského Slovanstva, jakmile jen primitivní práva ústavní byla přiznána, nebylo možno zdržeti. A tak vidíme koncem XIX. století přes všechny politické nezdary a smutné zkušenosti národ český v ohledu kulturním a hospodářském na výši před stoletím sotva tušené a s politickým vlivem nevelkým sice (jeho zastoupení v diplomacii, generalitě a ve vyšších místech vládních je pranepatrné), aspoň neodpovídajícím skutečnému významu jeho, ale chovajícím v sobě zárodek moci při vhodném politickém vedení. Poláci v mocnářství našem dodělali se postavení, které jejich soukmenovcům v Prusku i Rusku mohlo se zdáti politickým rájem, a nescházelo než upravení poměru k rusín-

skému kmenu, aby ostatní rakouští Slované jim takých úspěchů záviděli. Slovinci aspoň v Kraňsku a Charváté v Dalmacii poněkud jazyk svůj v úřadech a školách — u porovnání s dobou předústavní — přivedli k platnosti, kdežto Charváté v kraljevině vyrovnáním s Uhry domohli se státoprávního postavení a tím slušné autonomie, kterou arci všemožně ohrožovati a maďarské státní ideji podříditi všechny skoro uherské vlády se přičiňovaly.

Toť asi povrchně líčeno je líc rozvoje Slovanstva na konci XIX. století, jemuž neschází rub, který zase jen zběžně nakreslíme. Osud Poláků ruských smutným byl a zajisté nebylo by se dospělo k tak trapným koncům, kdy by v povstání r. 1863 nebylo se jim od západních mocí dostávalo morálních pokynů, které se zdály slibovati konečnou vydatnou pomoc. Více říci nezdá se nám na místě v okamžiku, kdy máme naději, že tato hluboká rána na těle Slovanstva šťastně se zacelí. Hrozný arci je osud Poláků sevřených v Prusku. Tam vláda se neostýchá s chladnou krutostí vypovídati Polákům ve sborech zákonodárných vyhlazovací boj; tam jazyk polský vypuzen ze škol a vypuzuje se z chrámů; tam na sta millionů veřejných peněz užívá se k zakoupení polského majetku, aby rozdán byl kolonistům německým, slovem: tam jde opravdově o vyhubení nepohodlných a nenáviděných Poláků-Slovanů. Je to skutečně zločin nemenší nežli bylo barbarské ukrutenství páchané Turky na Bulharech — těm aspoň, když kalich utrpení přetékal, Rusko přišlo na pomoc; Poláci pod pruským panstvím musejí se však brániti sami proti ohromné přesile — a oni se brání a, jak doufáme, ubrání.

V Uhrách nejvíce nás dojímá osud nejblíže nám příbuzných Slováků. Chvějeme se rozčilením, kdykoli uvažujeme, že půltřetího millionu Slovanů nám jazykem a písemnictvím tak blízkých strádá aspoň tolik jako Poláci pod pruskou vládou, ba hůře ještě, poněvadž hmotné poměry Slováků nejsou tak utěšené jako Slovanů v Poznani, Slezsku a západním Prusku. A ovšem není porovnání s nižádným státem, snad ani s Tureckem, jak správní a soudní úřadové uherští nakládají s ubohými Slováky, pokládajíce již samou existenci jich za zlo, jež má býti vykořeněno. Stačí tu vzpomenouti na osudy tak mnohých národovců slováckých, kteří jen proto, že se ujímali svého lidu, svého jazyka, svého práva, odpykali a odpykávají tuto odvahu v žaláři. Neboť zločinem je v Uhersku, v této zvláštní zemi svobody, co v nižádném civilisovaném státě nepovažovalo by se za trestné.

Také Slovinci v Štýrsku, v Korutanech, v Istrii a Terstu právem žalují na příkoří většinou neslovanskou jim činěné.

Na Balkáně často slýchati bylo o neshodách mezi státy srbským a bulharským, jichž litovati jest se stanoviska slovanské vzájemnosti a pokroku. Mnoho hořkosti působily oběma státům poměry v Starém Srbsku a v Macedonii, kde vede se boj o sféru moci a působnosti, která se arci nedá jinak ohraničiti než smírnou dohodou. — A z Bosny a Hercegoviny docházely časté stesky, jichž ohlas slyšeti bylo i v rakouské delegaci, že závaž-

ným přáním lidu nebylo vyhovováno, ač se to plným právem očekávalo. Hluboká nespokojenost lidu byla nepopíratelně dokumentována neobyčejným vystěhovalectvím z těchto zemí, ač nelze upříti, že pro hospodářské povznesení země a osvětové interesy správa zemská hojných prostředků užila a turecké pašalíky přetvořila aspoň v evropské provincie.

V takovém asi stavu vidělo Slovanstvo století devatenácté ke konci dospívající, ve kterém idea národnostní pravé divy tvořila, spojivši nejprve na mnoho drobtů rozptýlenou Italii v mohutný jednotný stát, sjednotivši krví a železem nesčetné německé zemičky v mocnou říši, změnivši před tím už nepovšimnutá prve knížectví Podunajská v jednotné Rumunsko a zrodivši na konec slovanské Bulharsko. A v stavu takovém vkročili jsme do století dvacátého se zvědavou ač oprávněnou otázkou k osudu národů, jak asi utváří se v něm stav Slovanstva u porovnání s dalším vývojem civilisovaných národů jiných, až lidstvo bude moci s ním zaúčtovati při závěrce.

Počátek století dvacátého ve světě slovanském označen jest velkolepým zápasem největší moci slovanské s mladým národem asijským na dalekém východě, jehož výsledek sklamal naděje Rusů a jich přátel. Rusko vzdáti se muselo některého ovoce mnohaleté práce na Tichém oceáně a úspěchů své diplomacie, kdežto vítěz japonský rozšířiv oblast moci své došel uznání jako nová velmoc asijská. Zkoumámeli však blíže, oč šlo v této válce, dojdeme snad k úsudku, že zde jednalo se o záležitost evropské velmoci, jež ovšem je slovanskou, že však nešlo o interes skutečně slovanský.

Dějiny nás učí, a zvláště dějiny nového věku, že nešťastná válka není vždy neštěstím národním, ba že naopak z prohraných bitev klíčí často štěstí národa, jenž ve válce podlehl. Dle toho, co následovalo válku v Rusku a bylo příčinou udělení ústavy, můžeme souditi, že zkušenost z dějin čerpaná se osvědčí i na veliké imperii, že gosudarstvená duma bude pramenem velikých oprav, které se svobodou přinesou lidu práva a osvětu, zároveň pak hlubší ponětí vědomí národního a vzájemnosti slovanské, z čehož i ostatním Slovanům může plynouti nemalý prospěch. Rovnost občanů, základ to každé ústavy, přivoditi musí rovnoprávnost vyznání i národností a tím odklizení dávných sporů vnitřních, které Rusko oslabovaly. A tu stojíme před sporem nejvážnějším, přímo osudným, před sporem rusko-polským, který nejinak než dohodou na základě ústavních práv vyříditi se dá a na prospěch Ruska samého vyříditi se musí. V autonomii ruské Polsky, v přiznání jazykových práv a úplné toleranci vyznání vidíme plné smíření obou největších národů slovanských, které by dodalo Rusku mnohem větší moc nežli mělo před japonskou válkou. Spokojená Polska v ústavním Rusku byla by nejostřejší zbraní proti kterémukoli nepříteli a nejpevnější jeho baštou obrannou. Mluvímeli všeobecně o otázce slovanské, vidíme největší její část rozřešenou v dohodě rusko-polské.

Že Slovanům na balkánském poloostrově dvacáté století přinese další rozvoj, o tom pochybovati nelze. Nechť nejnověji obnovená ústava turecká je opravdovým činem čili nic, pro Slovany ujařmené je to věcí vedlejší; oni svých práv se domohou buď ústavní cestou a vlastní silou, aneb bez ústavy pomocí cizí. Bulhar i Srb v Macedonii a Starém Srbsku může spolehati na velký interes, kterým osudy jeho provázejí stejnorodé a svobodné státy balkánské a všechno ostatní Slovanstvo. Však i v balkánských zemích Rakousko-Uherskem spravovaných za nedlouho bude lidu dopřán vliv na správu obcí i země, poněvadž nemůže kraj tento zůstati v Evropě jediným, kterému by nebylo dopřáno zřízení ústavního. Ba více ještě — budeli mocnářství rakouské chtíti sobě získati a zachovati vliv aspoň na slovanské státy a národy balkánské, nenajde k tomu lepšího prostředku, než aby Charvátsku, Slavonsku a Dalmacii v užším spojení s Bosnou a Hercegovinou dalo zřízení volnější, samostatnější, i aby právě tímto státním útvarem, jeho dalším kulturním a hospodářským povznesením působilo příznivě na ostatní balkánské Slovanstvo. Žel, že rakouská politika omámená neblahou soustavou dualistickou i v krajinách čistě slovanských všechnu téměř moc vládní vkládá v ruce neslovanské a nehledíc k tomu, aby přízeň národů tamních získala a tím vliv svůj sesílila, často jedná nejen proti jejich zájmům, ale zároveň se zřetele pouští zájmy národů vlastních, jakož viděti bylo při nekonečném jednání o obchodní smlouvu srbskou.

V mocnářství rakouském musí se dobojovati zápas o plné rovné právo Slovanů s Němci a Maďary. Mocnářství toto je říší národnostní a jinou býti nemůže; její důvod existenční byl by ztracen ve věku národností, jakmile by se dále měli lišiti národové v panující a opanované. Vědomí o velké důležitosti rovnosti národů vedlo v zemích v říšské radě zastoupených k provedení volební opravy dle zásady všeobecnosti a rovnosti, jen že zásada ta, pokud rovnosti se týká, byla zhacena právě u národa slovanského, jehož význam pro mocnářství nebyl dosud plně oceněn.

V Uhersku bude asi déle trvati úporný boj o právo, i zdá se nám, že mnohem dříve v Rusku, považovaném ve střední a západní Evropě až na naši dobu za prototyp násilné vlády, národům neruským přiznáno bude rovné právo, ba že snad i v Turecku dodělají se Slované lepšího osudu dříve nežli se to stane v druhé polovici našeho mocnářství. Neočekáváme nápravy ani od chystané reformy volebního řádu, který bude zajisté upraven tak, aby nemaďarské národnosti v zastupitelstvu zemském byly v nepatrné menšině, ač ve skutečnosti tvoří značnou většinu všeho obyvatelstva. Maďarská státní idea jde zřejmě za vyhubením všeho, co maďarským dosud není, a neštítí se žádných prostředků, jen když vedou k tomuto cíli. Avšak není proč zoufati; dvacáté století přece jen nepřipustí, aby se národové rdousili, jako před tisíciletím se dělo mezi Labem a Odrou, třeba se užiti chtělo k tomu prostředků jiných, ale neméně krutých. Slovanům uher-

ským třeba jen mravní podpory, jen pobídky ku práci a vytrvalosti až do doby bohdá nedaleké, kdy nekrvavě beze všeho násilí, jedině svorným rozsudkem všeho vzdělaného světa bude počínání »panujícího národa« stigmatisováno a jemu odepřena rovnocennost v indo-evropské společnosti, pokud se nepřizpůsobí názorům právním v tu dobu obecně platným.

A tak hledíme vstříc nikoli rmutným okem dalšímu rozvoji Slovanstva ve věku dvacátém v přesvědčení, že práce neúnavná ve všech oborech lidské činnosti, ostražitost u hájení vlastních práv a vědomí konečných stejných cílů dovedou je k zabezpečení odvěkých sídel, k rozmnožení moci, blahobytu a osvěty, a to bez krvavých zápasů, bez pokoušení se o cizí majetek, bez ubližení cizímu právu, tak aby před zakončením tohoto století svět slovanský obecně mohl býti uznán za svět míru, volnosti a blaha.

Jako záblesk takových nadějí vítali jsme v červenci tohoto roku v naší Praze přípravný sjezd slovanský, obeslaný všemi národy našeho plemene, jenž během málo dní dospěl k svorným snesením, z nichž v oboru osvěty a obecného hospodářství očekávati lze aspoň průběhem doby mnohé dobré ovoce. Ale nad jiné cenným výsledkem, z něhož velké naděje kynou, bylo sblížení zástupců národa ruského a polského, které slibovati se zdá, co jsme dříve naznačili jako nejtoužebnější přání všeho Slovanstva. Nemůže dále býti pochybnosti, že vedle sblížení rusko-polského i předměty, kterými se zabýval předběžný sjezd, důležité jsou veskrz, a že řešení každé otázky, o které se podávala zpráva, přinese hojného užitku; neváháme však zvláštní důraz klásti na činnost v oboru osvětovém, ve kterém zase vzdělání lidu obecného hojnými a řádně upravenými školami národními zasloužilo by po našem názoru přednost přede vším. Netajme se tím, že snad kromě českého národa — netvrdíme tak z neoprávněné marnivosti — všichni ostatní národové slovanští mají nedostatek škol obecných, a že zřízení školské není všude na výši požadavků naší doby; a přejemeli rozvoji Slovanstva, třeba před jiným požadovati, aby vzdělání lidu obecného znenáhla a přece jen co nejdříve vyrovnalo se vzdělání kteréhokoli národa civilisovaného. Stopujemeli pak největší slabiny Slovanstva, dojdeme ku přesvědčení, že mnohé větve jeho, pokud se tkne lidu obecného, ještě na počátku našeho věku vězí v temnu nevědomosti a ve spojení s tím v tísnícím nedostatku všeho, čeho zapotřebí člověku poněkud pokročilému. — Vzdělání lidu obecného jest kořenem, z něhož vypučí vše, cokoli budoucnost na Slovanstvu bude moci požadovati.

Avšak to, co počato letos v Praze, bez dlouhých příprav, bez soustavného programu, může býti považováno toliko za útlou sazenici, která máli dospěti v mohutný kmen se sladkým ovocem, musí stále a horlivě býti pěstována. Kdy by přípravný sjezd letošní byl pouhou vlnou časovou, po dlouhé době zdviženou a zase na dlouhou dobu zapadlou, jako sjezd z roku 1848 nebo

Moskevská pouť v r. 1867, pak přese všechno zanícení a vzrušení, přes všechny naděje zůstane nám v paměti jako úkaz efemérní, jako bludička, která nás uvedla v omyl a klam. Máli Slovanstvo míti skutečných a cenných výsledků z porad svých představitelů, pak musí přípravný sjezd Pražský býti pouhým prvním článkem nekonečného řetězu, pak musí ti, již o jeho svolání a zdárný průběh získali si nedosti ocenitelných zásluh, dbáti o to, aby sjezdy slovanské staly se stálou institucí, každé tři, čtyry roky, ba třeba vždy jen v pěti letech se opakující, ale přece jen institucí stálou. Stanovení určité doby, kdy a kde nejblíže příští sjezd konati se bude, umožní zvláště pečlivý výběr programových bodů a jich důkladnou přípravu. Ustanovíli se k tomu zásadou, že pro umístění sjezdu střídati se budou všechna ústředí slovanského osvětového života, vzbudí se v jednotlivých národech zvláštní zájem pro ně a hleděti se jim bude vstříc nejen jako největšímu svátku slovanskému, ale jako počinu, od něhož velké věci se očekávají. Jako nezměnitelný a téměř hlavní bod každého sjezdu byla by zpráva, jak a v čem každý národ slovanský od posledního sjezdu v oboru osvětovém a hospodářském pokročil a snad ještě důležitější bylo by vylíčení s tím spojené a nad jiné informativní, které větve slovanské v oborech právě naznačených zůstávají za jinými, jaké jsou toho příčiny a pokud tyto snad odstraniti lze.

Byli jsme všichni nadšeni průběhem přípravného sjezdu slovanského, chceme však, aby nadšení to bylo trvalé, a ono jím bude jen tenkráte, stanouli se sjezdy slovanské sbory veřejným míněním uznanými v práci pro blaho všeho Slovanstva. Při zahájení letošního mírového kongresu v Londýně, také v červenci, pronesl lord Courtney řeč o souvislosti mezi mírem a spravedlností prohlásiv, že by bylo vyvarováno válkám, kdy by byla se světa zprovozena nespravedlnost. My k tomu dodáváme, že nejen mezi státy, ale i mezi národy, zvláště žijíli v tomtéž státě, je třeba, aby vyhlazena byla nespravedlnost, a k tomu v nemalé míře mohou působiti sjezdy slovanské jako trvalá instituce nové doby. My nepochybujeme, že mohou a mají býti mocnou pákou k dalšímu šťastnému rozvoji Slovanstva.

Apatykáři XVI. věku.

Z historických studií

Zikmunda Wintra.

Doktorové mediciny zvali za onoho času apatykáře svými kuchaři. To kuchařství svedlo nejednoho apotečníka k tomu, že si zadoktoroval samostatně na zlost doktorů. Jsouli apotekáři ř e m e s l e m či u m ě n í m, o tom nebyli všichni stejně rozhod-

nuti; jeden psal a tvrdil, že jsou uměním, druhý, že řemeslem. Tak pro příklad r. 1576 apatykář Plzeňský Fojt vydal vysvědčení o tom, že »vyučil učedníka umění, jež zove se apatykářským,« a Pražský Jakub Augustinův, chtěje živnost vésti, ukázal r. 1577 list od mistra, že »učil se řemeslu apatykářskému.«

Po té zevnější stránce, že mistr apatykář učil učedníky a v apatyce měl tovaryše, bylo apotečnictví řemeslem zajisté; bylo zároveň »uměním« zase po stránce té, že apatykář »uměl« z receptů učených lidí vyráběti léky.

Skutečně však bylo apatykářství obchodem kramářským, byla to specialisace materialistů (dnes bychom řekli drogistů), od nichž svoje apatykářské materie kupovali, aby je mnohonásob dráže (jako dnes) prodávali. Apatykář XVI. století rozetíral a prodával barvy, prodával kadidlo a jiné věci z Orientu i Ameriky, cukrářům pletl se do živnosti strojením cukrů a ovoce, pekal perníky a marcipány na zlost řemeslných perníkářů, dělal fakule z vosku a smolnice z pryskeřice na škodu a hněv svícníkův a mydlářův. A tak nečinili jen apatykáři naši. Všude v Evropě byl apatykář učeným kramářem.

Živnostenské oprávnění apatykářovo záviselo na dovolení městského úřadu. Tedy nebyli apatykáři po řemeslnicku obmezeni, nečinili mistrovských zkoušek, nepodnikali vandrů, nemusili podrobovati se těžkým podmínkám cechovní organisace. Úřad městský bez nesnází živnost apatykářskou povolil, a jen v tom případě, že v obci už apatyka byla, obyčejně nedovoloval jiným apatykářům zříditi apatyku, poněvadž první apatykář naříkal na soutěž »nezřízenou« a na újmu své živnosti. Právě jako dnes. Nejliberálnější k zřízení apatyk byli Pražané. V Pražských městech bylo dost populace, nebylo tudíž strachu ze soutěže »nezřízené.«

Již v XV. věku byly v Praze lékárny některé, jež se vázaly k domu; s domem byly též prodávány. Takové apatyky při domech bývaly od apotečníků také jen najímány, a nebyloli nájemce, i to stalo se, že apatyka zahynula docela. Též doktoři sami mívali apatyky své soukromé, z nichž léky prodávali; v době Rudolfově doktor Lehnar z Kouby cenil si svou apatyku s knihami za 400 kop míšeňských. Nejeden doktor koupil si apatyku s domem a najal si do ní služebného apatykáře sobě k zisku.

Cena apatyk v XVI. věku řídila se příležitostí a zásobeností materiemi. R. 1542 cenili dům s apatykou na Malé Straně pěti sty kopami míšeňskými; málo let potom kupoval apatykář Treger v témž městě apatyku, ale byla mu za 300 kop míš. drahou. Snad byla prázdna, majíc jen apotečnický nábytek a nádobí, čemuž říkali korpus. Naproti tomu r. 1598 cení se materie apoteky Šmejsarovy na Starém městě za 2497 kop, a korpus té apatyky zceněn 200 kopami.

Nelze říci, kolik kdy v XVI. věku apatyk bylo v Praze. Bylo kdesi vytištěno, že v Praze bylo apatyk padesát sedm, ale nepraví se, který rok to a odkud zpráva. Počet apatyk se měnil, proto nemá takové číslo bez roku ceny valné. Spíš než počet

apatyk znám počet apatykářů. Proti století XV., v němž do jediného Starého města vstoupilo za měšťany 30 apatykářů, spočítal jsem v století XVI. po vší trojí Praze jen 36 apotečníků, kteří nově přibyli do měšťanstva. Je to počet sic u přirovnání s jinými živnostníky slušný, ale o valném vzrostu apotečnického řemesla nesvědčí.

Při tom charakterisuje germanisující u nás dobu XVI. stol., že z těch 36 apatykářů bylo 25 německých! Čtyři byli Poláci a jeden Slovinec. Což jináče bylo v ryze českém století husitském, v století XV.! Tu jsem v 30 nových apatykářích shledal jen dva Němce.

Důležitost apotečnické živnosti přiměla mne k tomu, abych si zjednal bezpečnější data o apatykářích. Sbíral jsem je tedy a sháněl i mimo knihy měšťanské po všech knihách XVI. stol., jež jsou v Pražském archivě městském složeny. Uklouznouti mohl mi jen ten apatykář, jenž byl v knize označen pouhým jmenem bez živnosti. Zřejmých apatykářů jsem našel v Pražských městech mezi lety 1526—1620, tedy od nastoupení Ferdinanda I. až do bitvy Bělohorské, *sedmdesát sedm*. Němců (někdy jen po jmeně soudíc) shledal jsem v tom počtě 43, Čechů 21, Poláků 6, Slovince a Francouze po jednom. Pět jmen mi nic určitého nepravilo. Nejvíc Němců přibylo do Prahy za panování Rudolfova.

Z těch 77 apatykářů většina zjednali si v Praze pěkné hospodářské postavení. Skoro všichni, kdož přišli sem z ciziny, uchytili se tu hospodářsky ženitbou českou; je tu stejný úkaz jako při jiných cizích řemeslnících. Již jako by ty vdovy české s apatykami i bez apatyk, ale s domem, na takové cizince očekávaly. Tak pro příklad uvádím apatykáře Glosa (r. 1595), Huttera (r. 1572), Khyna (r. 1553), Opice (r. 1582), kteří přišli s prázdnou, ba s dluhy, ale oženivše se, ihned jsou v knihách psáni s domy a s apatykami. Apatykář Hutter zapsán po prvé, že mu bradýř nabil, po tom bití se žení a kupuje dům na Malé Straně.

Přirozená věc, že také některý apatykář nezmocněl tu a nezbohatl, ale že zůstával v hospodářské tísni pořád. O Němci Kleinovi čteme v úřední knize, že mu pro nezaplacenou činži r. 1560 apatyka zapečetěna; apatykář Treger Hanuš z Buděšína r. 1571 seděl pro dluh; jiný apotečník, Jan Milavecký z Klatov, r. 1588 utekl z Prahy pro dluhy, a Kašpar z Borkova, apotečník Staroměstský, r. 1582 prosí konšelů, aby směl apatykářské věci prodávati v boudě u Saského domu »pro polepšení živnosti.« Tedy se mu dobře nevedlo.

Asi poškozoval apatykáře tehdejší zvyk, že měštští usedlí lidé brávali léky na dluh. Až podivně mnoho apatykářů v knihách zapsáno, že se o dluh apotečný museli souditi s pacienty nebo s jejich dědici. Kde byli před apatykářem věřitelé přednější, apatykář odešel od soudu s prázdnou, »otra ruce,« jak tehda říkali.

Na druhou stranu zase až příliš bije do očí, jaké to množství apatykářů Pražských až do smrti zůstávalo dlužno materialistům za věci materiálné. Tu zase asi na konec často zle pochodil materialista.

Rozmanité byly cesty, kterými sobě Pražští apatykáři snažili přivětšovati důchod. Jeden z nich, Klaudius Trippet, jejž pokládám za Francouze, apatykář arciknížecí, zakládal svými příspěvky kutání v zlatých horách Jílovských a jinde. V Jílovém arci pochodil špatně (r. 1559). Také Malostranský apatykář Jakub Opler (r. 1542) nakládal na hory stříbrné u Vrchlabí a dojížděl tam s židem Gutmanem dohlédat. Nejobyčejnější výdělek vedlejší apatykáři sháněli léčením lidí. Pletli se doktorům do práce. Jakub Faktor, lékárník dvorský, byl r. 1572 tak svým lékařským uměním jist, že slíbil za 20 kop otráveného řezníka zahojiti v deseti dnech. Ale nezhojil v deseti dnech, a řezník potom nechtěl platiti. Soudili se. Také jsem shledal Pražského apatykáře, že pro větší výdělek v apatyce šenkoval víno. Byl to apatykář Matiáš Kralovický, a víno, jež r. 1550 v apatyce u Anděla šenkoval, nebylo jeho; propůjčil mu je na šenk domácí pán, a poněvadž apatykář neodvedl peněz za víno vyšenkované, byl z toho soud. Bez toho soudu bychom se o šenku v apatyce nedověděli. Jiný apotečník Staroměstský, Stanislav Krajma, Polák, jenž měl dům s apatykou »na Kamenci,« prodával do r. 1571 kůže, a žena jeho sedala v kotcích s plátnem. Že apatykáři jezdívali s krámkem po jarmarcích, toť nic divného.

Z apotečníků Pražských českých vidí se mi býti znamenitějším Beneš, který měl apoteku v Železné ulici na Starém městě až do smrti své r. 1542; po něm seděl v té apatyce syn Augustin do r. 1569 a po něm do konce stol. XVI. syn Jakub Augustinův. Tedy za celé století byla apatyka v Železné ulici v rukou jediné rodiny zámožné. Jiný ze zajímavějších jest český apatykář Šimon z Tišňova, jenž byl primasem Starého města. O tom jest v pramenech zapsán smutný obraz soukromého života. R. 1542 se ženil, jsa již v letech. Ženě Johanně ihned dal připsati půl domu »u Anděla« s apatekou na rynku. Ale žena se mu stala nevěrnou. Apatykář v hněvě svém spravedlivém až u krále zakročil, aby ono věnování domu a apoteky bylo z knih vymazáno. R. 1549 král to »pro rozpustilé a nehodné chování« Johannino zrušil. Pět let potom, cítě konec svůj, Šimon učinil kšaft, v němž všecko odkazuje strýci Zikmundu z Tišňova. Uložil při tom strýci, aby se staral po jeho smrti též o Johannu, »kdy by se kála.« Ale neumřel, než ožil zase, a zdá se, že na konec se rozhněval na všecko příbuzenstvo, neboť novým a posledním kšaftem r. 1568 odkazuje všecko svoje jmění — služebníkovi svému, Václavovi Strniskovi.

Dvorských, císařských nebo arciknížecích apatykářů shledal jsem si do sepisu sedm za celou dobu do bitvy Bělohorské. Pět z nich jsou jmen německých (Erntl z Řezna r. 1614, Hegner z Rösfeltu r. 1597; Klesl, arciknížete Ferdinanda apotečník roku 1561; Šerkl z Graczu r. 1611 a Švarckop r. 1590; Trippet, šestý,

nebyl asi Němec); sedmý jest Polák Pientowski Martin z Poznaňska, jeho milosti císařské apatykář životní (r. 1592).

České revoluce súčastnili se r. 1619 z apatykářů Pražských Jan Jiří starší Dyrynk z Rottenburka, konšel Malostranský, a dvorský apatykář Martin Šerkl z Graczu nadepsaný. Onen odsouzen po smrti své, tento vyhnán ze země r. 1627.

Svrchu pravil jsem, že apotekáři Pražští (a žádní v Čechách) neměli organisované společnosti cechovní. Ale r. 1566 městský úřad Pražský prohlásil, že lékárníkům nařídí starší. Patrně jich pro dohled nad sebou a pro pořádek měli zapotřebí. Císař Rudolf r. 1578 a znova r. 1605 ustanovil apotekářům dohled vládní, poněvadž lidi tuze přetahovali a materiály mívali plesnivé a jináče nedostatečné.

Na venkově bývaly v XVI. stol. obyčejně apatyky obecní, městské. Zřídili je konšelé buď sami, nebo poskytli příchozímu apatykáři místnost k zřízení lékárny. V městech venkovských však doktor míval dohled nad apotekářem. Na doporučení doktorově zhusta záviselo, měl-li býti nový apotečník do obce přijat či nic.

Málo které město české mělo lékárnu již v XV. věku. Z těch měst jest Kutná Hora, která měla v onom i v následujícím potom věku apatyky dvě; jednu obecní, druhá byla soukromá. Jest význačno a svědčí o volnosti apotečního obchodu, že mohl r. 1543 hlásiti se za apatykáře obecního místní kantor. Městský úřad mu apatyky nepronajal, poněvadž jeho »umění« dobře nedůvěřoval. Také význačno, co konšelé (šefmistři) Kutnohorští vyčetli svým dvěma lékárníkům, když se r. 1578 bránili tomu, aby nebyl připuštěn do obce třetí lékárník. Vyčetli, že lékárníci prodávají staré věci za nové, a čeho nemají v zásobě, to že z receptů vypouštějí. Tuším, že ta výtka může míti platnost širší, obecnější, vždyť právě pro takové kousky apatykářské zřízen byl nad nimi vládní dohled.

V XVI. století vím o devatenácti městech v Čechách (mimo Prahu a Horu), že měla apatyku, buď trvale, buď na čas. Z dlužních zápisů Pražských materialistů vím o apatykářích v Mladé Boleslavi (1608). Na Dobrovici držel Valdštýn Henyk lékárníka Karla Kociána, jenž r. 1615 dal pro apatyku pánovi líti v Boleslavi Mladé pres cínový na vytlačování lékařství a olejů. V Hradci Jindřichově byly alespoň r. 1531 apatyky dvě, poněvadž jsem v tamější knize gruntovní týž rok shledal apotekáře dva. Jeden z nich Ratman Václav, jinak Venczel vzal si za ženu vdovu po lazebníkovi, a tím stal se majitelem a hospodářem »veřtatu barbířského.« Ovšem v práci barbířské zastupoval apatykáře Vencla tovaryš lazebnický.

V Hradci Králové byly časem apateky alespoň dvě zajisté. Z r. 1571 jmenuje se tam v Hradci apotečník Kreysar Kosmus, a týž rok do obce Hradecké vstěhoval se apatykář Martin Hofkunc, dle jmena Němec, jejž obec přijala v ochranu. Časem se svým snažením zalíbil doktorovi i obci, a když si zaopatřil r. 1580

přímluvu nejvyššího písaře zemského, Michala Španovského z Lisova, a také protekci Albrechta Kapouna ze Svojkova, purkraba kraje Hradeckého, odhodlala se obec zříditi obecní lékárnu, a to tak, že Hofkuncovi postoupila byt a sklep vedle rathouzu, aby si v sklepě (to není sklep podzemní!) postavil svůj korpus a začal živnost. Jan Pražák z Petřína, fysik městský a krajský, pochválil apatykáři, že skoupil materie všech způsobů, simplicia, transmarina i composita, zámořské, prosté i složené. Konšelé zavázali se, že po pět let nepřijmou do města nového apatykáře; v městě že nesmí nikdo nic apotečného prodávati kromě starého apatykáře Jana Lembergara a jeho syna. Ve dni trhové a o jarmarcích arci musí zůstávati cizím apatykářům volno, aby přicházeli a prodávali. Za to však konšelé žádali, aby apotečník svých léků nepředražoval, aby lékárnu měl vždy spořádanou, jedovatých věcí aby nevydával, leč se optá, k čemu to, a složené léky aby vydával, jen když je byl prohlédl doktor.

Roku 1608 měla Chrudim apatyky dvě, alespoň nadepsaného roku uvedeni jsou dva Chrudimští lékárníci, Adam Martis a Tobiáš Šarfenpergk, mezi dlužníky Pražského materialisty. Právě psanému Adamovi Martis přihodilo se rok před tím, že pohněval se s místním doktorem, pročež doktor se přičinil, aby obec lékárníka vypověděla. Ale Adam Martis požaloval si velmi čiperně v Praze u dvora císaře Rudolfa, a obec Chrudimská obdržela císařské napomenutí, aby apatykáře nechala, neboť v tyto nebezpečné časy platně posluhuje v lékařství.

Apatyka v Rožmberském Krumlově připomíná se po prvé r. 1568, ale byla jistě starší. Litoměřičané mívali obecní lékárnu jen ob čas. Roku 1611 zase jednou měli ji prázdnou. Povědomý doktor Matiáš Burda (Borbonius) zjednal a doporučil Litoměřickým roku nadepsaného do obce za apatykáře »jednoho poctivého mládence učeného a zkušeného.« Ten mládenec odhodlal se zříditi apatyku na svůj náklad, obec měla poskytnouti krám čili sklep. I stalo se ochotné snesení v obci, aby propuštěn byl k tomu sklep pod rathouzem, jako ho měl apatykář předešlý. Mladý apotečník, když tak všecko bylo pěkně sjednáno, dostavil se, a nastojte! Litoměřičtí poznavše, že jest Němec, jazyka českého do čista nepovědomý, ani s ním nejednali, nýbrž dali mu na vůli, aby se později (při času sv. Jiří) dal najíti znova. Tomu nutno rozuměti tak, že do té doby mladík se má češtině naučiti. Nevím, zdali německý doporučenec českého doktora Burdy na podmínku o jazyku českém přistoupil či od apatyky Litoměřické upustil; r. 1614 Litoměřičtí přijímají do měšťanství apatykáře Kychlera ze Zhořelice, možná, že to týž svrchu řečený Němec Borboniův.

V Litomyšli byl apatykář Jan Bohner, jenž zapsán r. 1608 mezi dlužníky Pražského materialisty Šmida. V Plzni měli obecní apatyku z dávnějšího času. Roku 1562 platil z ní nájemce 16 kop roční činže. Ke konci století Plzňané měli ve své apatyce obecní velmi podařeného apatykáře Michala. Nevím, proč se s ním ne-

pohodli. Roku 1593 dali mu výpověď, a Michal, maje odejíti, odtrhal cedulky z obecních pušek apatykářských, všecko zmotal a přeházel, aby tím nástupci svému stížil živnost. Ale Plzňané dověděli se o té »veliké konfusi v depositoriích« ještě dříve, nežli Michal se z města vybral, sebrali mstivého muže a odsoudili ho k tomu, aby »nové pušky na to místo udělati dal.« To jest zrovna tolik, jako by mu uložili poříditi novou apatyku. Měla tedy sladká msta hořký konec.

Slanští pronajímali svou obecní apatyku za 6 kop míš. ročně. To tedy patrně pronajímali holý sklep, neboť kdy by za těch málo peněz byl v sklepě i korpus apatykářský, byla by Slanská apatyka bídná jako malý krámeček kramářský. Význačno jest, co Slanští pravili r. 1616 apatykáři Jakubu Pitopaeusovi, když mu dovolovali provozovati »apotekářskou professí.« Prý, aby »užralství na straně zanechal.« To nezdvořilé úřední napomenutí zakládalo se na zkušenosti, že buď Pitopaeus byl pijan, nebo že všickni apatykáři, které Slanští poznali, k tomu hříchu byli nakloněni. Z Žatce znám z r. 1608 apatykáře Christiana Jamiga, jenž byl do Prahy materialistovi dlužen. Ve Vodňanech připomíná se r. 1559 apatykář Matiáš.

Z měst většinou německých vím o apatykách v Slavkově, kdež doktor Hund r. 1536 doporučoval kohosi za apotečníka. V týž čas byla apatyka v Trutnově, později v Jáchymově a v Kadani. Kadaňský apatykář David Karl, jehož apatyka byla v rynku, súčastnil se české stavovské revoluce a vyhnán jest po bitvě Bělohorské ze země.

Čtoucí pozoroval zajisté, že apatykáři měst ryze českých v XVI. věku mají jmena německá většinou. Toť věc smutná a tím smutnější, že i český doktor směl horlivě doporučovati do české obce mladíka, jenž byl Němec, jak říkají, kovaný.

Jan Bohumil Eiselt.

Z řady závažnějších událostí a projevů ve vědeckém životě našem z tohoto roku patří IV. sjezd českých přírodozpytcův a lékařův, o letnicích konaný, k nejvýznamnějším, a to nejenom pro čestný výtěžek vědecký, nýbrž i pro hojnou a všestrannou účast hostí slovanských, kteříž také prací sjezdových se aktivně súčastnili a velice k tomu přispěli, že otázka slovanské vzájemnosti na poli lékařském počíná nabývati určitější tvářnosti a mnohoslibné konkrétnosti. Tak splnil i tento sjezd kulturní své poslání jako všecky předchozí. Sjezdové jednání v lékařské sekci pak bylo tím pozoruhodnější, že vytrvale mu byl přítomen i poslední žijící tvůrce těchto sjezdů, nestor českých lékařů, dv. rada prof. Eiselt, kterýž brzy na to dne 22. srpna neočekávaně nám byl

smrtí vyrván. Uskutečnění sjezdů českých přírodozpytcův a lékařů není jedinou významnou zásluhou Eiseltovou, nýbrž zakončením v řadě dalekosáhlých činů, pro něž se Eiselt stal význačným představitelem pro celé prvé období v našem vědeckém snažení lékařském vůbec. Pro tento kulturní význam je zajisté vhodno, by také mimo lékařské kruhy mu byla věnována čestná zmínka.

Jan Bohumil Eiselt narodil se dne 28. srpna 1831 v Poličce a lásku k přírodním vědám i lékařství odnesl si již z domoviny: pěstovalť je se zájmem již jeho otec Jan, krajský fysikus, jenž také jako spisovatel se osvědčil. Gymnasijní studia započal v Jindř. Hradci, k němuž stále velkou příchylnost choval, a dokonal je v Jičíně, logiku pak i fysiku absolvoval v Praze. Tam věnoval se r. 1850 studiím lékařským, maje za nejpřednější učitele J. E. Purkyni a J. Hamerníka, r. 1855 se stal doktorem lékařství a magistrem porodnictví, roku následujícího pak doktorem chirurgie. Hned po promoci nastoupil službu v Pražské všeobecné nemocnici jako externpraeparand, a poněvadž již v březnu r. 1855 se hlásily prvé případy cholery, jmenován byl internpraeparandem byv přidělen II. internímu oddělení. Toto oddělení s klinikou řídil před tím prof. Hamerník, když však po odbytém zkušebním trienniu r. 1854 pod pláštíkem lichých udání v učitelském úřadě nebyl potvrzen, stal se po jednoročním interkaláru jeho nástupcem prof. Halla. Na tohoto rovněž jako na jeho assistenta V. Duchka, jenž byl po Podlipském již assistentem Hamerníkovým a později se stal klinickým profesorem v Heidelberku, a pak na Josefinu ve Vídni, zachoval si Eiselt nejlepší vzpomínky. Po Duchkově odchodu v říjnu r. 1855 stal se Eiselt sám assistentem klinickým a zůstal jím až do října r. 1859. Jako jediný assistent měl práce mnoho, rád však později vzpomínával, kterak Halla, »muž zlatého srdce, nevšedních vědomostí a sečtělosti,« jakž jej Eiselt ve svých pamětech nazývá, lékaře svého oddělení nabádal k neustálému soustavnému vzdělávání vědeckému a jmenovitě k horlivému i vytrvalému studiu četných odborných časopisů německých, francouzských, anglických, v lékařské čítárně Pražské odebíraných. Mimo toto literární studium, z něhož vzešly přečetné zprávy ve sborníku »Prager Vierteljahrschrift für praktische Heilkunde,« pracoval Eiselt i v zoochemickém ústavu Lerchově. Po dvouleté assistentuře vykonal dvouměsíční vědeckou cestu do Paříže a později obdržel i Krombholzovské cestovní stipendium ke studiu dny a skvrnitého tyfu zvláště v Berlíně, Edinburku a Londýně. Dokonav assistentské quadriennium jal se pracovati na habilitační práci, studiu výměny látek v úplavici cukrové, a dokonav ji po dvou letech, potvrzen byl jako docent vnitřních nemocí v lednu r. 1861. I byl prvým docentem, kterýž konal na společné ještě universitě důsledně české přednášky.

Habilitace Eiseltova byl jeho poslední nerušeným způsobem dosažený úspěch, dobytý již osvědčenou a jinak ještě mnohoslibnou činností klinickou. S plným vědomím dosahu akademické činnosti učitelské a s pevně stanoveným programem svých před-

nášek, v nichž pamatováno bylo i na literárně kritickou stránku, zahájil Eiselt v letním běhu 1861 svoje klinické přednášky. Jejich propracovanost a tudíž i jasnost, vědecká hloubka a zároveň i praktický směr brzy ukázaly posluchačstvu, jaký zisk mu kyne z jich návštěvy, tím více, že přednášky obou tehdejších profesorů klinických, Jaksche i Hally, uspokojovati nemohly. Se stoupající populárností u posluchačstva upevňovala se a rostla též praxe soukromá i konsiliární, pročež Eiselt, jenž si všude dobýval zvučného jmena, stával se nebezpečným soupeřem, a proto jako dříve již Hamerník i nepohodlným. I nebylo mu jako docentovi povoleno používati ke studiu a výkladům nemocných na klinice, pročež se snažil opatřiti si vhodné případy jinde. Po vypršení assistentury přijal jmenovitě lékařské místo ve vychovávacím ústavě nalezenců v Řepích u Prahy, jejž vydržovaly milosrdné sestry; proto mohl své posluchače vodívati do jejich nemocnice pod Petřínem, a později také do jejich vychovatelny nalezenců v Karlíně, čímž pro časté epidemie spalniček, spály, zádušného kašle i zánětu příušnic tam se vyskytující klinické svoje přednášky výhodně doplňoval předváděním četných a rozmanitých případů nemocí sdělných. Také vymohl si svolení, by mohl dvakráte týdně přednášeti rovněž po česku ve vojenské nemocnici na Karlově náměstí. Nesnázím o klinický materiál k jeho přednáškám bylo z hlavní části odpomoženo, když se stal v říjnu r. 1863 po Čejkovi primářem t. zv. prsního oddělení ve všeobecné nemocnici.

S místem tím byla spojena bezplatná soukromá docentura lékařského poslechu i poklepu a pak diagnostiky nemocí prsních, což vše mělo býti absolvováno jazykem německým v šestinedělních kursech. Eiselt přeměnil kurs v tříhodinné kollegium po celý běh trvající a přednášel vedle povinného německého kollegia důsledně česky. Tak byl učiněn první krok k pozdější české klinice lékařské. Osud její však byl hned v nejprvnějším zárodku ohrožen tím, že po návrhu prof. Viléma Dušana Lambla v Charkově byl Eiselt koncem měsíce prosince 1864 jmenován klinickým profesorem při tamní universitě. Pro přijetí místa byly všecky okolnosti, zvláště pak bezstarostné zaopatření hmotné a mimo kynoucí skvělé postavení i rada osvědčených přátel, jako byli Duchek a Rokitansky; proti nim stála jedině rada Purkyňova: »Máteli odvahu, zůstaňte zde.« V těžké této chvíli rozhodla věrná oddanost žáků Eiseltových, českých mediků, kteří zvláštní adresou obrátili se naň s úpěnlivou prosbou, by neopouštěl jinak málo vděčnou akademickou půdu v Praze a zachránil tak jediné české klinické přednášky. Tento vlastenecký appell rozhodl, a Eiselt zůstal jako bezplatný docent v Praze.

Že Eiselt zůstal, znamenalo velký zisk pro fakultu vůbec, neboť on byl tou dobou v Praze jedinou klinicky zdatnou silou. Jeden z vážných a střízlivých praktiků Pražských, jenž tenkráte spolu podepisoval onu adresu českých mediků, správně vystihuje málo utěšené vědecké poměry tehdejší, kdy lesk bývalé Pražské

školy valně již pobledl, že místo práce, pokrok znamenající, všude zavládla umrtvující stagnace. Obě interní kliniky tehdejší nepodávaly pro vzdělání mediků a mladých lékařů ničeho: bylyť přednášky Jakschovy jen mluvením na plano, a prof. Halla učinil sotva dvakráte nebo třikráte do roka náběh k pěkné přednášce, spokojuje se toliko sestrojením diagnosy a jsa jinak pro posluchače své málo užitečný. Zbýval tenkráte v skutku jen prof. Treitz, jenž byl mezi tehdejšími profesory jediný myslící a pracující duch a medikům vlastně podával ve svých výkladech encyklopaedii veškerého lékařství theoretického i praktického, pročež jej poslouchávali pravidelně po čtyři i pět semestrů místo jednoho. Pro praktické lékařství pak byl jediným snaživým učitelem klinickým neobligátní Eiselt, jenž posluchače svoje v skutku něčemu naučil. Není proto divu, že již z té příčiny posluchačstvo k němu se hrnulo, a že takovouto úspěšnou činností vzbuzoval řevnivost svých akademických kolegů.

První officielní úspěch vytrvalosti Eiseltovy se dostavil teprve v dubnu r. 1866, kdy za ministra Belcredia byl jmenován mimořádným profesorem kliniky pro nemoci prsní. Jmenování to jakož i pozdější jmenování Bořického a Friče na fakultě filosofické mělo býti slibným začátkem lepších pro nás poměrů jak na universitě tak i v životě národním vůbec. Byl to však jenom krátký a slabý náběh. Po jmenování svém ohlásil Eiselt obvyklým spůsobem a v čas české svoje přednášky klinické jako kliniku nemocí prsních, tak jako se ohlašují klinické výklady, jež povinen je posluchač navštěvovati před připuštěním k přísným zkouškám doktorským. Když však následkem toho se mnoho posluchačů do jeho kliniky přihlásilo, vydal profesorský sbor lékařské fakulty na základě usnesení schůze ze dne 9. listopadu 1866 výnos, jímž se klinika ta prohlašuje neplatnou, že totiž posluchači, kteří si ji zapíší, jsou před připuštěním k lékařským rigorosům přece jen povinni po čtyři semestry navštěvovati kliniky všeobecné, tehdy Jakschovu a Hallovu. Současně byl prof. Eiselt též vyzýván, aby tuto neobligátnost svých klinických výkladů posluchačů sám připomenul. Je významno, že výměr ten je podepsán prof. Blažinou, učitelem Weissovým, tehdy děkanem, a prof. Strengem, pozdějším rektorem české již university, jako proděkanem. Bohužel, že Blažina šel tehdy dále nežli požadoval vzpomenutý výnos prof. sboru a přišed do Eiseltových přednášek, vůbec je chtěl zakázati. Proti takovému přehmatu se Eiselt ovšem právem ohradil a žádal k ministerstvu o povolení obligátnosti své kliniky. Ministerským výnosem ze dne 10. února 1867 obligátnost uznána nebyla, o čemž Eiselt opětně měl své posluchače zpraviti. Ke cti tehdejších mediků budiž řečeno, že z 38 posluchačů jej opustili toliko tři. Když tedy toto zakročení klinických kolegů Eiseltových nepomohlo, mělo býti české oddělení jinak poškozeno. Z návodu svých profesorů neposílali němečtí nemocniční lékaři z přijímací kanceláře na oddělení Eiseltovo jiných nemocných leč jen těžkou beznadějnou tuberkulosou stižené, tak aby posluchačům

mimo plicní tuberkulosu jiného nic demonstrováno býti nemohlo. Teprve po opětovném zakročování dosáhl toho prof. Eiselt r. 1871, že na oddělení jeho byli posíláni nemocní jako na kliniky ostatní.

Po mnohých protivenstvích dodělával se prof. Eiselt za svoji učitelskou činnost pomalu, ale konečně přece jen uznání: Koncem r. 1870 obdržel ročního platu 1000 zl., a na novou žádost byla výn. min. vyučování ze dne 22. července 1871 jeho klinika s vyučovací řečí českou úplně na roveň postavena s dosavadními klinikami německými, pokud se tkne obligátnosti pro posluchače a vpočitatelnosti semestrů před připuštěním k rigorosům; po roce pak dostala tato klinika i assistenta. Posléze min. výn. ze dne 28. července 1881 byl Eiselt jmenován po Jakschovi řádným prof. první lékařské stolice a kliniky nejstaršího klinického ústavu v Praze. Zároveň s tímto jmenováním stal se Eiselt i přednostou I. interního oddělení ve všeobecné nemocnici. Poslední již neškodnou šikanou byl dotaz rektorátu university k ministerstvu, smíli býti prof. Eiselt ponechán examinatorem při II. rigorosu, ježto koná přednášky jen česky. Ministerstvo nekladlo překážek, uznávajíc, že účastenství česky přednášejících řádných profesorů světských fakult při rigorosních zkouškách nemá býti bráno v pochybnost, že však examinator smí zkoušeti jenom jazykem německým, ježto jen ten je v Praze řečí rigorosní.

Při konečném aktivování samostatné české fakulty lékařské před 25 lety převedl Eiselt svoji kliniku na českou universitu a stal se i takto tvůrcem české interní školy lékařské. Významno je, a sami na to nikdy zapomínati nesmíme, že Eiseltova interní klinika byla ještě na společné universitě první lékařskou kathedrou i klinikou, přímým pokračováním původní, první interní kliniky v Praze, a že tudíž po rozdělení společné fakulty lékařské přešla tato původní stará interní klinika na českou fakultu, kdežto při německé universitě zůstala II. parallelní interní klinika, kterouž tehdy řídil prof. Příbram. Tato mladší parallelní klinika Příbramova se stala po rozdělení I. německou interní klinikou. Současně s klinikou Eiseltovou přešly ze společné university na českou fakultu lékařskou s prof. Weissem I. klinika chirurgická, při čemž tehdejší II. parallelní a mladší ranlékařská klinika zůstala po rozdělení společné fakulty při německé universitě, a podobně převedl i prof. Streng starou porodnicko-gynaekologickou kliniku na českou universitu. Tyto tři nejdůležitější a původní universitní kliniky tedy přešly při rozdělení fakulty s veškerým svým zařízením na lékařskou fakultu českou. Theoretické ústavy fakultní ovšem zůstaly při německé universitě. Ale proto nemá se právě se zřetelem na zmíněné klinické ústavy z naší strany připouštěti, že by výhradným přidělením vědeckých zařízení nerozdělené university německé universitě tvořila jen tato fakticky přímé pokračování staroslavné university Karlo-Ferdinandovy, když na fakultě lékařské přidělením původních universitních klinik české universitě nepřetržitý její přechod ze staroslavného vysokého učení Karlo-Ferdinandského nesporným spůsobem je doku-

mentován. Smrtí Eiseltovou odešel poslední profesor české fakulty lékařské, jenž tento pamětihodný přechod spolu provedl a životní činností svou v podstatné míře také připravoval. Jakkoliv při vlastním aktivování české fakulty lékařské vliv Eiseltův nápadnějším způsobem se neuplatnil, přece jenom jeho nepopíratelnou zásluhou zůstane, že vedle Purkyně v nejpřednější řadě to byl Eiselt, kterýž českou lékařskou školu v Praze za nesnadných poměrů udržoval, odtud neumdlévající organisační prací svou po desetiletí českou fakultu lékařskou všemi směry připravoval a její čestné aktivování umožnil.

Všecky snahy uskutečnění samostatného českého vědeckého života, zvláště lékařského, vycházely v druhé polovině XIX. stol. od J. E. Purkyně a malé sic, ale nadšené družiny jeho mladé školy. Z tohoto hloučku oddaných a vlastenecky cítících žáků dovedl dalekosáhlé ideje Purkyňovy nejvhodněji v skutek uváděti právě Bohumil Eiselt jmenovitě tím, že uměl se chápati prostředků bližších a jimi příští poměry promyšleně připravovati. Velkým takovýmto činem bylo založení *Časopisu lékařů českých*, jenž z poč. r. 1862 počal vycházeti, když podařilo se pro náklad získati obětavého knihkupce Vincence Schmieda z Malé Strany. Eiselt byl vůbec prvým, jenž dovedl odborný časopis lékařský učiniti skutečně života schopným. Spolu s dr. Podlipským byl prvým jeho redaktorem, sám řídil část věcnou a vědeckou, mluvnickou stránku pak obstarával Podlipský. Obojí práce byla velmi tuhá, neboť spolupracovníků nebylo a lékařské terminologie také nebylo. Výborná byla myšlenka Eiseltova, že Časopis měl na místě prvém přinášeti výpisky a výtahy z lékařských časopisů a knih po způsobu analekt z Pražského čtvrtletníku lékařského a pak teprve práce původní s přehledy z veškerého lékařství; k tomu družily se kritiky, zprávy, feuilletony a inserty. V prvých ročnících, dokud se list nevžil, nejhorlivějším a nejpečlivějším referentem byl Eiselt sám, jenž do Časopisu přispěl hned z počátku i cenným článkem původním o nakažlivině ve vzduchu. Na pracích těch je zřejmě patrno dobré školení ze spolupracovnictví Eiseltova při Pražském čtvrtletníku: věcnost a koncisnost referátů i přimykavá mluva k myšlence. Mluvu tu po terminologických pokusech, zvláště Čejkových a Staňkových, bylo potřebí vůbec tvořiti. Eiselt i v této stránce překonal všeliké obtíže, vytříbiv si sloh, tak že patří podnes mezi dobré stilisty lékařské, jenž s péčí, starým vlastencům vlastní, dbá o jazykovou čistotu všech svých prací literárních. Neúnavné a tiché vytrvalosti jeho se podařilo zabezpečiti v každém směru další trvání časopisu, jenž po dlouhá léta byl jediným orgánem pro české literární práce lékařské. Během pozdějších dob, kdy literární produkce lékařská se zdokonalila a bohatěji rozvětvila, vznikaly sborníky a časopisy nové, specielní úkoly sobě vytýkající: o zdravém základu Časopisu však svědčí nejlépe ta okolnost, že dnes, na hranici půlstoletého trvání svého je pro vědecké i sociální snahy českého lékařstva listem stále nezbytným.

K účinnému probouzení a udržování českého života lékařského uznával Eiselt za potřebno založiti současně *spolek českých lékařů.* Sděliv myšlenku Purkyňovi, vypracoval s dr. Ed. Grégrem stanovy a zaslal je členům doktorského sboru lékařské fakulty v Praze spolu s pozváním k přistoupení. Na tuto výzvu souhlasilo s myšlenkou jen 10 členů. Někteří, jako Čejka, o jehož ryzím smýšlení vlasteneckém nebylo pochybnosti, považovali český učený spolek lékařský ještě za předčasný, jiní však, jako na př. Blažina, se stavěli proti němu přímo nepřátelsky, vytýkajíce, že zakládání takovéhoto spolku je separatistické a vědě na škodu. Je skutečně podivuhodno, kterak právě duchové vědecky ničeho neznamenající proti nepohodlnému nebo jim nepochopitelnému počínání bojovali ve jmenu vědy stejně jako se dálo 20 let později proti zřizování české university. Za takových okolností tedy hlouček nadšených českých lékařů nezdary se odstrašiti nedal, stanovy byly zadány a r. 1862 schváleny. I tu byl Eiselt šťastný ve výsledcích svého podnikání. Z malých zárodků, jimž nejmocnější záštitou byl Purkyně, vyvinul se během doby mohutný spolek, vážné střediště vědeckého i sociálního snažení v českém životě lékařském. Z něho vycházely první a nejmocnější hlasy, volající po národnostní rovnoprávnosti na staroslavném vysokém učení Karlo-Ferdinandově, a z jeho lůna vzešly veškery pozdější české organisace lékařské. Eiselt netlačil se v odborných lékařských korporacích nikde do popředí, ale všude, kde toho bylo potřebí, uplatnil na místě patřičném svoje síly a zasáhl šťastnou rukou svou.

Tak tedy český ruch lékařský na fakultě lékařské, v životě spolkovém i vědeckým snažením v Časopise při všech protivenstvích i nesnázích přece rostl a sílil. V tomto slibném počátečním ruchu pojal Eiselt nad jiné smělou myšlenku, vydati společnou prací českých lékařů velké souborné dílo, kteréž by v sobě zahrnovalo vědecké zpracování veškerých oborů lékařských, soudního lékařství, zdravotnictví a zákonodárství, jak je praktický lékař potřebuje. S hotovým plánem vystoupil ve schůzi spolku českých lékařů dne 7. února 1863, ale pro rozličné překážky bylo mu lze vydati teprve v dubnu r. 1878 první sešit monumentálního díla *Odborná pathologie a therapie.* Prvý díl ukončen byl r. 1879, druhý roku následujícího, třetí r. 1881, čtvrtý r. 1883, pátý r. 1889, šestý pak zůstal téhož roku neukončen. Jenom rozvážlivosti a houževnaté vytrvalosti Eiseltově se skutečně podařilo najíti pro dílo tak nákladné především vhodného nakladatele v osobě zesnulého již knihkupce Frant. Šimáčka, hlavně pak soustředití na práci té všecky literárně činné lékaře české a kde jich dosud nebylo, získati schopné spolupracovníky nové, a podati dílo v skutku znamenité, kterýmž i dnes naše literatura lékařská se může honositi. Práce súčastnily se na malou výminku všechny na tehdejší fakultě lékařské činné síly české, a mnohým spolupracovníkům otevřely jejich příspěvky v Odborné pathologii a therapii brány ke dráze akademické.

Vedle těch k součinnosti přibrána byla i řada praktických lékařů, kteříž se většinou již z dob své nemocniční a pak i soukromé praxe jako spolehliví spisovatelé osvědčili, k nemalé pak ozdobě celého díla slouží, že vážnými pracemi do něho přispěli Ed. Albert, J. V. Drozda i Ed. Hofmann z university Vídeňské, Arn. Cantani, proslulý klinik z Neapole, rodilý Pražan, a pak V. D. Lambl z Varšavy. Odborná pathologie a therapie skutečně dokumentovala naši vyspělost pro samostatnou fakultu lékařskou. I je v skutku pozoruhodno, že dokončení začalo váznouti a vůbec pak bylo přerušeno po aktivování české fakulty lékařské — podnes pak nebylo možno, by česká moderní generace lékařská zhostila se čestné povinnosti vydáním podobného díla v současné naší literatuře lékařské tak žádoucího. I lze doufati, že u příležitosti dokonání prvního čtvrtstoletí trvání samostatné české fakulty lékařské, kdy obtížné práce, se zařizováním nových ústavů spojené, jsou již skončeny, povolaní činitelé velkého Eiseltova odkazu se ujmou a českému lékařstvu novou odbornou pathologii a therapii připraví.

Jako další neméně významný čin Eiseltův sluší vytknouti, že s J. Krejčím je tvůrcem sjezdů českých přírodozpytcův a lékařů v Praze, jež taktéž byly důležitým činitelem v řadě průkazů pro rovnoprávné naše zastoupení na universitě a v dalším rozvoji svém se staly znamenitým projevem našich vědeckých pokroků v oborech přírodovědných i lékařských. Ze stránky lékařské jest nejvýznačnějším II. sjezd z r. 1882, jehož byl Eiselt předsedou. Neboť počtem i hodnotou vykonaných přednášek i demonstrací skvělým způsobem se prokázala naše vědecká vyspělost pro zřízení vlastní fakulty lékařské, jež v roce potomním skutečně byla v život uvedena.

A tak pozorujeme, že veškera rozsáhlá činnost Eiseltova věnována byla jenom vzbuzování a povznesení našeho vědeckého života, směřujíc povždy jen k tomu vznešenému cíli, by tento náš vědecký život byl trvale zabezpečen. V celém přípravném období našeho lékařského rozvoje, kteréž se končí aktivováním samostatné české fakulty lékařské, není od let padesátých vážnějšího podniku k tomu konci směřujícího, jenž by neměl Eiselta za tvůrce nebo účinného spolupracovníka. Proto také mimo Purkyni se žádným jmenem není tento klopotný ruch tak těsně spjat jako právě se jmenem jeho.

Aktivováním české university rozproudil a namnoze i roztříštil se vědecký náš život mnohonásobným způsobem, mnohé samostatné ústavy byly budovány a nové směry zavládly. Také Eiselt rozšiřoval ještě svoji kliniku, tak slavně na českou fakultu převedenou. V úřadě učitelském setrval až do hranice zákonem stanovené, totiž do r. 1902, a byl tak šťasten, že dostalo se mu ještě za živa upřímného uznání za velkou jeho práci, jmenovitě z řad všeho lékařstva českého, jež vděčně dokumentovalo, jak mnoho je svému nestorovi povinováno. Tak tedy po svízelných počátcích viděl dílo své pevně založeno i zkvétající a ještě sám se mohl ze svých úspěchů těšiti. Přehlížeje tak s blahým vědomím

rozsáhlou i plodnou svoji práci životní, mohl skutečně, jak se vyjádřil o učiteli svém Kosteletzkém, ze všech štěpů svých hojného požívati ovoce.

Literární činnost Eiseltova je značná, na klinického učitele veliká. K prvým pokusům literárním byl nabádán Hallou, jenž záhy přijal jej za odborného referenta pro analekty velmi ceněného Pražského čtvrtletníku lékařského (Prager Vierteljahrschrift für praktische Heilkunde), jímž Pražská lékařská škola nejvíce proslula. Eiselt byl velice pilným přispěvatelem, a soustavné jeho referáty z oboru všeobecné fysiologie a pathologie, spec. pathologie dychadel, zažívadel a ústrojů oběhu krevního (částečně i z dermatologie a otiatrie) shledáváme celkem od sv. 58. do 110. Kromě toho přeložil sem vlastní Purkyňův článek *Purkyně's Arbeiten* a podal cennou práci původní o pigmentové rakovině. Toto spolupracovnictví byla výborná škola, a odtud pochází ona hotovost Eiseltových referátů i prací původních, uveřejňovaných v Časopise lékařů českých hned od prvního počátku. Většina těchto časopisových prací původních je rázu kasuistického, budíc jmenovitě ze stránky diagnostické zájem, všude však jeví se Eiselt jako obezřetný a myslící lékař. Pro tuto stránku zajímavý je na př. již prvý jeho článek v Časopise lékařů českých (1862): *O nakažlivině ve vzduchu* (též něm. 1861), týkající se epidemie trachomové v Řepích, jež se rozšířila i na ošetřovatelský personál a rovněž i samotného Eiselta postihla. Jsa si vědom, že nákazu znečištěnými prsty si nepřivodil, hledal příčinu jinde a po úradě s Purkyní sestrojil zvláštní přístroj (aeroskop) ke zkoumání vzduchu v místnostech s trachomatosními nemocnými. I zjistil tak, že na drobnohledných vyšetřovacích sklíčkách zachytilo se ze vzduchu na sta seschlých a slepených buněk hnisových, kteréž z polštářův a ložního prádla, hnisem očním valně potřísněných, snadno se do vzduchu rozprašovaly a vniknuvše odtud do spojivky oční nákazu spůsobovaly. Článek je pozoruhodný tím, že v době před antisepsí Eiselt správně hledal zdroj nákazy v infikovaném vzduchu. Činili tak rovněž i Pasteur a Lister, kteříž ve snaze zabrániti znečištěnému vzduchu přístup k ráně a tak znemožniti její hnisání, jež s hnilobnými pochody srovnávali, objevili protihnilobný či antiseptický spůsob ošetřování ran, jenž v dalším zdokonalení se stal pro rozvoj lékařství vůbec nad jiné blahodárný. — Studiem nakažlivých nemocí zabýval se Eiselt s obzvláštní zálibou, obohatil lékařskou literaturu cennými pracemi o tyfech (mimo jiné *Splenotyf*, Rozpravy Č. Akademie 1882), zvratné horečce, uhláku, epidemickém zánětu plen mozkových a míšních, choleře, spále, spalničkách a j. v. Neméně významné pak jsou i jeho souborná zpracování chorob plicních (Odborná pathologie a therapie).

Jako samostatné knihy vydal *Rozpravy o nemocech sdělných* (Praha 1904) a pak *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky* (t. 1908). Prvá kniha obsahuje soustavně zpracované jeho bohaté zkušenosti z dlouholeté praxe lékařské i klinické o všech nemocech sdělných s podrobnějšími zmínkami o jednotlivých epide-

miích, pokud se v Čechách a zvláště v Praze za jeho působení vyskytovaly. Prof. Eiselt zamýšlel tuto více epidemiologickou část svých klinických výkladů doplniti ještě vydáním svých klinických zkušeností o nemocech nenakažlivých. Nedlouho po vydání zmíněného spisu o nemocech sdělných setkal jsem se na cestě do Jindř. Hradce ve vlaku s autorem, a mezi jiným přišla řeč i na spis nedávno vydaný. I dovolil jsem si poznámku, že v díle tom je obsaženo mnoho zajímavých i cenných zmínek osobních, jež mají jako případné narážky na poměry starší, nám již neznámé, zvýšený význam i historickou cenu, vynikajíce nad obvyklé akademické poznámky, jež dovedou klinické výklady starých zkušených učitelů tak osvěžovati. Z toho rozpředl se delší zajímavý hovor o četných zkušenostech Eiseltových v nemocnici a zejmena ve starém profesorském sboru lékařské fakulty tehdejší ještě nerozdělené university, tak že několikráte dovolil jsem si opětovati, jak by bylo důležito, kdy by p. dv. rada svoje vzpomínky jako dokumenty z akademické své působnosti, jmenovitě na společné fakultě, sebral a sepsal. Namítal dlouho, že to je podnikání choulostivé, že by o leckoms musel říci nepříjemnou pravdu, že je na takováto sdělování ještě příliš záhy a pod., po delším rozhovoru však přec jen skončil diskussi slovy, že si to ještě rozmyslí. Při opětovných setkáních pozdějších, zvláště na cestách do jeho oblíbeného letního sídla v Jindř. Hradci, nebylo o pamětech více řeči, až pak o večírku, pořádaném u příležitosti 60tých narozenin prof. Maixnera, náhle mi krátce sdělil: »už píšu memoiry.« Tak tedy povstal poslední jeho spis o vzniku a počátcích české kliniky lékařské, obsahující mnoho materialií k tomuto thematu, jmenovitě všecky dokumenty, vztahující se k Eiseltovu působení jako nemocničního lékaře i klinického učitele a pak mnoho cenných autentických zpráv, jež se vztahují k jeho organisatorské činnosti ve spolku českých lékařův i jeho časopisu a zejmena k odborné pathologii a therapii, tak že pro biografy Eiseltovy je to pomůcka nezbytná. K tomu připojeny jsou mnohé zkušenosti a pokyny Eiseltovy z praxe lékařské i konsiliární. V této medicinské části jeví se nám Eiselt naposledy jako dobrý a lidumilný lékař, věrný odchovanec ušlechtilých Krombholzovských tradicí staré Pražské lékařské školy. A věru mnohé statě čtou se jako vybrané kapitoly opravdové i vážné hodegetiky a deontologie lékařské, podávané spůsobem jadrným a posvěcené bohatou zkušeností životní.

Ve všech spisech svých jeví se nám Eiselt vůbec jako pracovník původní, střízlivý a objektivní, bystrý klinický pozorovatel i badatel a stejně jako na kathedře i znamenitý klinický učitel: z těchto zdravých základů jeho školy vzrostly obě nynější naše školy lékařské, Maixnerova i Thomayerova.

Celá starší generace lékařů i valná část mladších byli v interní medicině jeho žáky, a jmeno Eiseltovo je dnes v starší i mladší generaci lékařské právem nejpopulárnější. I ta část mladší generace, kteráž Eiselta už neměla za učitele, i ny-

nější studentstvo lékařské, zná Eiselta dobře jako svého upřímného a účinlivého příznivce, jenž na studentské instituce a jmenovitě na medicinský podpůrný fond »Purkyně,« při spolku českých mediků zřízený, pamatoval štědře při každé vhodné příležitosti. A že právě i ti nejmladší z našeho lékařského dorostu, kteříž Eiselta znají toliko dle jmena, chovají proň obzvláštní pietu, mohl jsem dobře seznati v letošním letním semestru, když ke sklonku svých přednášek o rozvoji lékařství XIX. stol. v zemích rakouských a německých dospěl jsem po vylíčení t. zv. Vídeňské a Pražské školy lékařské k začátkům české vědecké literatury lékařské a k tvořivé činnosti Eiseltově. Bylť Eiselt pro tuto činnost již za života osobou historickou, mužem, jenž celému období v rozvoji našeho lékařství vtiskl nepopíratelně silný svůj ráz a energií svou z největší části pomohl vyvýšiti onu úroveň, na kteréž spočívá od aktivování české fakulty lékařské potěšitelný rozvoj nynějšího lékařství českého. Tím si pojistil v dějinách našeho lékařství jmeno trvalé. Prof. dr. *O. Schrutz.*

Démon.

Báseň Mich. Jur. Lermontova,

přeložil

František Tropp.

(Dokončení.)

XI.

Jen přilnutím
se zlehka ústy planoucími
rtů jejích chvějných dotýkal —
a řečmi jeho horoucími
hlas proseb jejích zanikal.
V zrak patřil jí hled pronikavý —
a žehl ji. Poblíže hlavy
tmou noci v tvář jí zajiskřil
a jako dýka v hruď se ryl.
Zlý duch to nad ní zvítězil!
Jed polibku smrtelnou mocí
jí rázem v mladá ňadra vnik . . .
Úžasný, srdcervoucí křik
se rozleh náhle tichou nocí . . .
V něm vše se, bol i láska chvěje,
hlod výtky s prosbou poslední
i loučení se — bez naděje —
s tím žitím, o němž mládí sní . . .
— — — — — — — — — — — — —

XII.

V tu dobu noční strážce bdělý
kol vysokých zdí bloudě tmou,
jak denní povinnost mu velí,
sem došel s deskou železnou.
Blíž celly, kde bdí mniška mladá,
krok odměřený zastavil, —
a na desku pak ruku klada,
na hodin ráz se připravil.
V tom zdálo se mu v noční tiši,
jak nad srázem stál samoten,
že ohlas polibků dvou slyší
a náhlý vzkřik a tichý sten.
A nepočestné podezření
se v mysli starce ozvalo,
však na krátko jen, okamžení
a zas kol ticho zavlálo, —
jen z dálky ještě splývalo
sem s větrem listů šelestění
a rákosí na břehu v snění
si s horskou řekou šeptalo.
Modlitbu mnicha nábožného
si strážce přečíst pospíšil
by pokušení ducha zlého
se zbavil, mysl utišil.
Hruď žehná prsty třesoucími,
chtě potlačit myšlenek proud,
a mlčky kroky zrychlenými
se odtud bral na další pouť.

XIII.

Jak Peri spící, milostně
i v rakvi své se usmívala,
zář čela její jasněj plála
než roušky lože bělostné.
Zrak čarný stižen věčným sněním . . .
Leč kdo by, Bože, nemyslil,
že pod řasou se pouze skryl,
by za mžik opět probudil
se jitřenkou neb políbením?
Ach darmo tká jí úsvit dne
v zrak pršky zlata průhledné,
příbuzní nad ní marně lkali,
ji v oči, ústa celovali, —
ó! — pečeť, již smrt přitlačí,
svět celý snít víc nestačí!

XIV.

Nádherou barvy tolikeré
nezaskvěl Tamařin se šat
i v štěstí dnech — ni jedenkrát.
Rodného dolu květy steré,
jak dávný káže zvyk a řád,
kol ní opojnou vůni vějí
a spolu v mrtvé ruce její
jak v poslední se pozdrav chvějí.
Než není stopy v jejím líci
po vášni uvnitř doutnající,
po skonu jejím strastí žárem.
Jak trvala tu v mlčení,
té krásy byla vtělení,
již mramor jeví chladným tvarem,
že bez citu se mrtvě skví,
jak samo smrti tajemství.
Podoben svitu vychladlému
rty její divný úsměv chvěl;
ten mnoho oku zpytavému
o tajném žalu vyprávěl;
hrot pohrdání obsahoval
vší slastí, jíž se zřekla hrud,
poslední přání vyjadřoval,
poslední světu »s Bohem buď.«
Chvil žití, jsa jen mrtvým bleskem,
chladnější činil smrti tvář
a srdce plnil hlubším steskem
než vyhaslého oka zář.
Když sluneční vůz skončil s chvatem
svůj denní běh a v moři zlatém
ves utonuv, se ve mrak skryl,
sníh Kavkazských hor ještě chvíli
ten nach, jenž z večera mu zbyl,
tak metá v dál a s nocí sdílí.
Leč paprsky ty sněhové
v poušť světla prázdnou zapadají
a chodci ani nezaplají
v pouť se své výše ledové.

XV.

Již příbuzní se se sousedy
na pouť skupili truchlivou;
vlas trhaje si s hlavy šedý
a taje bolest palčivou,
se Gudal tlouk v hrud — naposledy
pak na koně vsed bělavého.

A průvod hnul se. — Cesta jeho
tři dni, tři noci potrvá.
Kde pradědů prach setlívá,
i Tamara nechť spočívá!
Kdys jeden z předků Gudalových,
jenž po vsech, cestách loupežil,
vzdav pro nemoc se plenů nových,
když účtů den se přiblížil,
na vykoupení starých hříchů
chrám vystavět se zavázal,
na svahu hory, v středu skal,
kde bouř jen skučí v mrtvém tichu,
kam sup jen časem zalétal.
A brzy v snězích pod Kazbekem
se osamělý vznesl chrám,
a nešťastník ten, sešlý věkem,
tu posléz míru došel sám.
I proměnil se v pohřebiště
bok skály, na níž trůnil mrak:
Že lidem zdálo u oblak
se teplejším jich útočiště,
že od nich dál, snad lidský hrob
spíš ušetří shon světa hluchý.
Ký strach však?! Mrtvý nemá tuchy,
co žal neb radost prošlých dob.

XVI.

Oblastí vzduchu modravého
se nebes jasným prostranstvím
nes vzmachem křídla bělostného
hle! anděl Boží. K prsům svým
tisk duši tvora smrtelného.
Jí sladkou těchou, důvěrností
stín plašil s čela pochyb zlých
a stopy hříchů, nepravosti
s ní smýval vláhou slzí svých.
Již z dálky, smysly okouzluje
sen rajské hudby zněl jim v sluch,
když z propasti se vynořuje,
jim zastoup cestu vzpoury duch.
Byl mohutný, jak vichr stepi,
jak blýskavice plápolal,
a s drzou pýchou, vášní slepý:
»Jest moje,« vstříc jim zavolal.
Přilnula na hrud ochrancovu
Tamary duše zděšená,
mníc modlitbou být spasena.

O její osud šlo tu znovu:
Před ní se zas On objevil, —
než, Bože, zdali přec to byl?
Ký zlobný zrak to na ni zíral,
div jedem vlastním neumíral,
pln nenávisti bez hranic,
chlad hrobový jí srdce svíral,
jenž z tváře jeho vál jí v líc.
»Vzdal se ty duchu pokušení,«
mu nebes posel odvětil,
»dost dlouho vítězem jsi byl,
čas nadešel, bych vyplnil
již božské vůle usnesení!
Dny zkoušek pro ni přestaly;
když země tělem opuštěna,
též duše z pout zla vybavena.
My dávno již ji čekali.
Duch její k oněm náležel,
jichž žití jiného nic není,
než jediný mžik utrpení
nevýslovného — samý žel;
jich živé struny z jiných vznětů
jsou tvůrcem světa spředeny,
vždy zůstávají cizé světu,
ten pro ně není stvořený!
Za blud svůj v hroznou sázku dala
svůj celý život, plný běd . . .
Jak trpěla, tak milovala,
ráj za to vzal ji ve svůj střed.«
A anděl okem hněvem vzňatým
na zlého ducha pohleděl
a zatřepetav křídlem zlatým
nebeskou září dále spěl.
I proklel démon přemožený
vše nicotné sny někdejší
a sám byl opět odsouzený
vést, ve prostor jsa vyvržený,
bez lásky život dřívější.

Se skály věkem rozryté,
kde Kaišaurský dol se níží,
štít ssuté věže, hrotité
po dnešní den do kraje shlíží.
Roj zkazek, strašných pro děti
si podání tká o ní živé . . .
Jak svědek, vidmo mlčelivé
dnů lepších, hodných paměti
zdi šeré stromy prohlédají.

Aul rozložil se na jich sklon
zem zkvétá, kře se zelenají
a nesouvislých hlasů shon
se ztrácí kol; za zvonků zpění
z daleka karavany jdou,
a vrhaje se přes kamení
proud říční probleskuje mhou.
V té věčně svěží vnadě žití,
jíž mráz hned v jara květ se nítí,
tvář přírody si libuje,
jak bujné dítě laškuje.
Než chmurné zámku rozvaliny,
jež přežily své slávy den,
jak stařec jsou, jenž bez rodiny,
bez přátel v svět je vyhoštěn.
A přece! zámku spáči skrytí
jen na svit luny čekají:
Toť výzva pro ples, radost z žití!
ze všad se šumně sbíhají.
Tu velký pavouk v šedé říze
tká nové niti do své přize;
ještěrek zelenavých rod
po půdě kol se honí hbitě,
a had jak s nimi o závod
se ze své skrýše ostražitě
na stupeň plazí omšený:
Hned v trojí kruh je stočený,
hned ve dlouhé se pásmo pojí
a jako rekův meč se stkví,
jenž zapomenut v poli tkví,
jsa padlým nepotřeben k boji.
Vše spustlo! Více nelze stop
tu najít z uplynulých dob:
Ach ruka času zametala
zde pilně a po mnohý věk, —
nic nevzpomíná na Gudala,
na krásné dcery jeho vděk!
Leč onen chrám ve středu mraků,
kde kosti jich spí věčný sen,
jsa rukou Boží ochráněn,
na srázu dosud zjevný zraku.
Vchod mocně svými rameny
do dneška černé žuly střeží
a sněhu pláty na nich leží,
z jich hrudi jak štít vznícený
led věčný hárá plameny.
Tu lavin dřímajících řady,
jež mrazem jako vodopády
na útesech skal strnuly,

se mračně kolem shrnuly.
Tu, zdouvaje prach s klenby šedé,
má vichr dozor v každý čas,
bud žalnou písní hovor vede,
neb přehlušuje strážců hlas.
Dostižen zvěstí na svém honu
o vzácném chrámu, zázračném,
sbor měnivých jen mraků sem
z východu pílí na poklonu.
Nad řadou náhrobkových desk
slz dávno nelije již stesk.
Svůj lup si chrání s žárlivostí
nevlídná skála Kazbeka
a věčného snu jeho hostí
se netkne zloba člověka.

Věnování básně »Démon.«

I.

Nuž, přijmi dar ten, vzore ctnosti;
od dob těch cos mi svitla tmou,
před záštím, klevet prolhaností,
tvá láska jest mi záštitou.

Jen té lze plně důvěřovat,
lesť nesídlí jí pod čelem:
Ty neumíš se přetvařovat,
tys na klam příliš andělem.

Co mám říc? — Dav se bludem svésti
a zvůlí nízkých pudů štván,
za štěstí své nevděčím štěstí,
jsemť za vše tobě zavázán.

Jak démon chladný, zarputilý,
já v světě se jen kochal zlem,
mně nástrahy se nehnusily,
jed ukrýval se v srdci mém.

Teď, jak duch onen pokušení,
co k žití vzkřísil mne tvůj hlas,
mám pro dobro zas pochopení,
a věřím v nebe, — doufám zas.

II.

Já skončil. — Bezděčně se mysl bázní chvěje,
zda dávno známý zvuk přec vzbudí účast tvou,
zda hne tvým srdcem stesk, jenž ze zpěvů mých věje,
tím srdcem nevěrným, jež vládne nade mnou?

Zda přece vzpomínkou se zrak ti nezakalí,
či rychle proběhnouc pak nudný sešit ten,
jej neodložíš jen se slovem mrtvé chvály,
by těžkou pečetí byl na vždy uzavřen?

Zdali zde postihneš projev té oddanosti,
jež vášně plamenem mně dlouho žehla hrud,
či za hru budeš mít a za plod obraznosti
mé rozbolněné duše trud?

III.

Zas, Kavkaze, hor mocný vladaři,
ti posvěcuji verš svůj neumělý,
za syna přijmi jej, nechť ozáří
jej leskem svým tvůj vrchol stříbroskvělý;
již od mládí, jak úctou k oltáři,
jsem k tobě poután pro svůj život celý
a v kraji cizím tobě, severním
jsem oddán ti — vždy, všude, srdcem vším.

Jsa děcko ještě, vratkou šlépějí
jsem vystupoval na tvé hrdé skály,
jež kryty mhou a sněhu závějí
mně turbany se moslemínů zdály;
tam vítr mával křídlem šumněji,
tam na nocleh se orli sletovali —,
k nim touhy perutí jsem měřil vzduch,
jsa aspoň v myšlenkách jich volný druh!

Od dob těch prošla řada těžkých let
a znovu jsi mne ve svých srázech vítal;
jak tehdy radostí mi zaplál hled,
když vyhnanci zas nad obzor jsi svítal;
tys vyléčil mne z útrap všech a běd,
mně družnou odpověď tvůj ohlas skytal,
i na půlnoci teď tě v mysli mám
a o tobě jen sním, tě opěvám.

Nesmím dál.

Slovenský obrázek.

Napsal

Karel Kálal.

(Svému Miroslávkovi.)

Vracím se do listopadu 1906, k velkému procesu Ružomberskému, ve kterém byl odsouzen Hlinka a druzí zločinci. V prosinci potom měli jsme protestní schůzi v Měšťanské besedě v Praze. Pojednal jsem o procesu, pověděl, co dělat, a rozřízl jsem vřed, maďarský vřed. V Pešti vykřikli. Až vstoupím na uherskou půdu, četníci prý mne zatknou a odvedou za hranice vlasti maďarské. A já právě o prázdninách 1907 měl velkou chuť na Slovensko, chtěje procítit hnutí, vyjadřované heslem: »Za tú našu slovenštinu.« Buď jak buď, musím na Slovensko, musím... Musím do Lúček, co si ženy samy děti křtí, co pochovávají bez kněze, renegáta Szmizsára. Pokusím se získati si audienci u Parvya... Půjdu a navštívím vězně... Leč situace se horšila. Na Pešťském sněmu činil mi reklamu odrodilý Slovák; hůůů, přinesl tam knížku »Jděte na Slovensko.« V Telči u Šolce vyšla brošurka »Vyhubit;« napsal ji jakýsi Targo, hm, Targo, žaloba strašná, vždyť kus pravdy. Björnson napsal jakous pomluvu, a já byl mezi těmi, co ho svedli. Přátelé ze Slovenska píší, jak mne Maďaři nemilují. Jednatel Femky nazval mne nejnebezpečnějším nepřítelem Maďarů v Evropě, mne, človíčka samotáře, suchého, bledého (ovšem, ti jsou podle Shakespeara nejnebezpečnější), bázlivého...

A já přece na Slovensko půjdu. Jestliže mne četníci zatknou, budu mít o dokument víc. Zeptám se ještě slovenských přátel. Opatrný píše: Nechoď! Smělý: Ohol si vousy a cestuj incognito. Salva: Něboj sa, prijď!

Naposled největší překážkou je moje žena. »Přece znáš uherské žandarmy. Víš, jak tu nahou ženu přivázali ke kamnům a pak v nich zatopili. Víš, jak jsme v Liptově viděli člověka plazit se po rukou a kolenou. V hotelu se zapíšeš a po zpité společnosti rozletí se jméno K... Fanatik tě přepadne a jmenem uražené vlasti probodne tě dýkou; oni všecko dokáží, tam je jiný svět...«

V obrazotvornosti zaleskla se mi dýka, taková lesklá a ostrá... Co lidí tajemně zemřelo v Uhrách! Nejsou četníci jako četníci, ti uherští jsou nejčetníkovatější. Vzpomenutého člověka v Liptově, co se po rukou a kolenou plazil, zbili na šlapadle, tam je to nejméně poznat. Nadělali mu i na tvrdém šlapadle jelita a podlitiny, tak že nemohl na nohu kročit. Tuze vynalézaví. Slúžný, výlupek všeho huncútstva, mrkne na žandarmy, pošeptne

jim slovíčko: K . . . ., a ti potom kdesi v lese ustraší a ztrýzní člověka, že se jeho nervy do smrti neuklidní. Ať by spoutali a na hranice odvedli, ale v Uhrách je se co báti tajné ruky, oni pod legální rouškou a pod rouškou svobody páší — kde je slovo pro jejich beťárstvo!

Nepůjdu . . .

A tak jsem se se ženou a synáčkem vypravil na letní byt do nejvýchodnější Moravy, ještě za Radhošť, na úpatí Smrku a Kněhyně, šest hodin od hranic slovenských. Je tomu právě rok, lesem krásným a horami putovali jsme na hranice, stále po dobré silnici.

Jsem na hranici a nesmím dál! Jsem to poblíž mezníku tří zemí, Moravy, Slezska a Uher. V sedle 712 metrů. Vedle silnice a hned vedle hranice je nová škola, česká škola, pro děti z chalup po horách roztroušených.

Hranice!

Mezi Moravou a Čechami hranic není, pole vbíhá v pole, nic nepoznáš, že jsi ve druhé zemi. Ale mezi Moravou a Uhrami je — strouha. Osudná strouha! Hory nás tak nedělí od Slováků jako tato mělká stružka, značící hranice *politické.*

Jsem na tomto místě vždy dojat. Vypravuji své ženě a Miroslávkovi, kterak jsem na tom místě ponejprv vkročil na Slovensko, do domoviny drátenıíkův, a to již r. 1885, také v srpnu. Ještě maminka naše žila, která první vštípila mi soucit k dráteníkům a tím i ke Slovákům; na tomto místě vždy si na ni vzpomínám, již dávno mrtvou. Vystoupili jsme na horu Konečnou, též až do vrcholu strouhou rozrytou. Pod nohama máme kraj drátenický. Hluboké údolí říčky Turzovky, při ní rozházená vesnice téhož jména. Turzovka se vlévá do Kysuce a při Kysuci jsou chaloupky dál a dále . . . Raková, Staškov, Čaca. Krom údolí Kysuce a její přítoků samá hora. Kraj podivný, inu chudobný, hladový. Kdy bychom došli do Čace — tam vidíte čacanský kostel — mohli bychom sednouti na vlak, jeti do Těšína a odtud domů.

»Tak, tatínku, tak to udělejme,« žadoní chlapec. »Ráda bych poznala drátenické vesnice, život chudých, trpících,« praví žena, »ale škoda, přeškoda, nesmíme dál.«

Synáčka, tenkrát absolventa III. reálné třídy, přivinul jsem k sobě. »Povím ti cíl dnešní pouti. Víš, jak mám Slováky rád. Dvaadvacet let na ně myslím, píši, řečním . . . Jsou to naši *bratři* a *trpí*, to dvojí mne k nim poutá. Jsi můj hodný syn: miluj Slováky se mnou a pracuj pro ně již ode dneška. Až zemru, kéž mohou říci přátelé: Žije syn a převzal dědictví otcovo.«

Dlouhou chvíli poseděli jsme na Konečné, hledíce v kraje slovenské. Rozpovídal jsem se, co všecko jsem zažil za dvaadvacet let ve službách československé vzájemnosti. Někdy své vzpomínky napíši. Byla to práce ode dne ke dni, po několik let psal jsem průměrně denně pět dopisů, dvanáct korun dával jsem měsíčně na známky . . . Veřejnost o mně dlouho nevěděla, a mně nepřišlo

na mysl, že by mohla vědět. Až mne redaktor Osvěty pozdvihl. »Jak dlouho už hledám slovenofila a kolikrát už jsem se sklamal,« psal mi a žádal články nové a nové, vždy s dobrou radou, až mne přemluvil psát i belletristicky. Vyslovuji mu upřímný vděk, a posloužilli jsem československé vzájemnosti, náleží veliký díl zásluhy jemu. Za největší odměnu za svou práci a všeliké trampoty považuji vroucí přátelství Dušana Makovického — to je dar Slovenska — a uznání zvěčnělého Fr. L. Riegra — to je dar Čech. Tento mi v březnu 1901 učinil návrh, abych opustil školu a přesídliv do Prahy, zcela se věnoval práci československé. Přišel první na mou přednášku v prosinci 1901 v Měšťanské besedě v Praze, první mi po ní gratuloval, poslední odešel, pozval mne na oběd — toť přílišná čest pro moravského učitele. A když Rieger zemřel, dočetl jsem se v Mor. Orlici, že mne před jistou deputací z Brna nazval »svým miláčkem.« To člověka zahřeje.

»Vidíš, můj synáčku, že mravný život a práce dochází u hodných lidí uznání. Spravedlnost nevymřela.«

Povstali jsme, pohlédli do kraje slovenského naposled. Miroušek objal mne kolem krku; to je jeho mluva, rozuměl jsem mu . . .

V Letinech v srpnu 1908.

Lambes a Timgad.

Ze svých cest a studií

píše

dr. **Ant. Polák.**

Římská Afrika, t. j. severozápadní část tohoto zeměděílu od Veliké Syrty na západ až k sloupům Herkulovým od pobřeží Středozemního moře na severu až k Sahaře na jihu, má ještě dnes tolik antických památek stavitelských, jako snad žádná jiná země, která náležela kdysi k říši římské. Od té doby, co Francie se ujala vlády v Alžírsku a Tunisku, zřizovány jsou ve všech čelnějších městech obou zemí archeologické společnosti, které si především vytkly za úkol těmto památkám z doby římské věnovati svou pozornost. Jsou zde i ze starší doby než římské nějaké památky? Z předhistorické doby máme tu kamenné stavby, za to však z následující periody, fenické, zachovalo se nám památek velice málo. Feničané jako ve své vlasti, tak i zde vystavěli nemnoho monumentálních budov. Jejich chrámy i soukromá obydlí byla většinou velice jednoduchá. Přece však nemůžeme říci, že by nebyli měli schopností, aby provedli ve stavitelství něco velkolepějšího. Přístavy a hradby měst, především Karthaginské, dokazují jejich nadání nade vši pochybnost. Avšak

o těchto stavbách víme většinou jen ze zpráv antických spisovatelů, kromě nepatrných zbytků nezachovalo se nám z nich nic, z Karthaginy punské nezůstal kámen na kameni. Jelikož Feničané sami nestavěli pro sebe nic zvláště pěkného, jest přirozeno, že jejich stavby nemohly sloužiti za vzor domorodému obyvatelstvu, které kromě toho nestálo na vysokém stupni vzdělanosti. Proto ani památky domácího umění nejsou zvláštní, jen hrobky ukazují nám vliv umění fenického. Teprve když Římané dobyli Afriky, slavilo sem vjezd i řecké umění stavitelské ve formě ovšem římské. V době císařské stavělo se nejvíce. Římská města v krátké době pokrývala celé území, mnohá z nich byla založena v krajině dříve jen kočovníky obydlené. Zřizovány tábory a menší pevnosti k udržování pořádku, aby chránily rozsáhlé latifundie císařské, které svým obilím živily zahálčivou luzu římskou. Vojáci, jejichž ženy většinou byly z Afriky, nevraceli se po ukončení své služby do Italie, nýbrž usazovali se v nově založených pro ně městech. Také přicházeli sem osadníci. Jest přirozeno, že Říman chtěl i tu v cizině vše míti zařízeno jako doma. Proto stavělo se tak jako v Italii. Kdežto doma se ještě zkoušelo, staré budovy byly přestavovány a opravovány, sem do Afriky přicházel stavitel se všemi zkušenostmi doma získanými a mohl tu svoje nadání rozvinouti, poněvadž nic ho při stavbě neobmezovalo. Odtud plyne důležitost památek afrických pro dějiny stavitelství římského, zvláště v době císařské.

Z afrických měst římských největší pozornosti zasluhuje Timgad, staré Thamugadi, kolonie z počátku druhého století po Kr., poněvadž jest ze všech zachováno nejlépe. Písek ze Sahary, který zakrýval jeho základy, konal tu stejnou službu, jako popel Vesuvu u Pompejí. Nazývají toto město také africké Pompeji. Mladé mužské obyvatelstvo této kolonie doplňovalo řady třetí legie, jejíž tábor byl v nedalekém Lambesu. Jest jako město odkryt z větší části. Každý, kdo sem zavítá do těch končin, navštíví jistě obě, proto spojil jsem popis Timgadu s popisem tábora vojenského, neboť tábor i město vždycky souvisely dohromady. [1])

Východisko k návštěvě obou zřícenin jest město Konstantina ve východním Alžírsku. V departementu Konstantinském leží obě místa od Konstantiny na jih k hranicím Sahary. Toto město, stará Cirta, hlavní město králů numidských, — v němž sídlili Massinissa, nepřítel Karthaginy, a Jugurtha, všeobecně známý z díla Sallustiova, které se čte horlivě na našich gymnasiích, — rozkládá se na dosti vysokém pahorku. Hlavní ulice

[1]) Popis celé římské Afriky, tedy i obou měst obsahují dvě příruční knížky: A. Schulten: Das römische Afrika. V Lipsku 1898. (Za 2 k. 20 h.) a G. Boissier: L'Afrique romaine. 3. vyd. v Paříži 1907. (Za 3 fr. 50.) Kniha první jest již v některých částech zastaralá, druhá, ač z r. 1907, neobsahuje rovněž zpráv o nejnovějších vykopávkách, poněvadž není přepracována, nýbrž jen tu a tam v poznámce jest stručný doplněk.

vystupuje dosti příkře vzhůru, kdež za velikým náměstím, na němž jsou přední kavárny města a divadlo, střediskem tedy veřejného života, stojí moderní radnice, zbudovaná ve slohu římském. V ní jest pěkné museum římských starožitností — vzácnější v Africe nalezené jsou ovšem v Paříži, jelikož však jsou prázdniny a o prázdninách [1]) mají i římské starožitnosti prázdno, jest museum zavřeno, a kustos jeho nechce za žádnou cenu otevříti. Jsou zde také zbytky staveb římských, chrámu a j., avšak poměrně proti těm, jež možno prohlednouti v Lambesu a Timgadu, nepatrné. Město dnešní s 50.000 obyvatelů jest moderní francouzské město širokých ulic mezi vysokými domy o několika poschodích. Čtvrt arabská s nízkými domky jest oddělena a neposkytuje pro toho, kdož již jiná podobná města viděl, nic zvláštního. Nejzajímavější ze všeho v Konstantině jsou »les gorges du Rhummel.« Jdemeli od nádraží do města, musíme přejíti po mostě El-Kantara, který vznáší se nad hlubokou propastí, na jejímž dně lze spatřiti modravou hladinu potoka. Toto hluboké údolí, vzniklé erosivní prací dlouhé doby, jest přirozeným příkopem, který chrání město výborně před jakýmkoliv útokem nepřátelským z této strany. Připomíná kaňony Coloradské nebo údolí řeky Aary u Meiring. Naproti městu na druhém pahorku zdvihá se pěkný zámek z červených cihel, sídlo posledního beje Achmeta, dnes generála francouzského. Má položení velice malebné, i jest s něho nejen pěkný pohled na město, nýbrž i na celou krajinu mírně zvlněnou, posetou bílými domy a malými vesničkami. Mešity Konstantinské nejsou památné, většinou všeobecně přístupné, avšak nevidíme v nich nic zvláštního. Židé, hlavně řemeslníci a malí obchodníci, mají tu zvláštní čtvrt, která však není odlišná od ostatního města. Jen malebný kroj židovek, většinou velice pěkných, pravého typu semitského, jest zajímavý.

Čas vyměřený k návštěvě Konstantiny minul, jest třeba odebrati se na nádraží; neboť až do městečka Batny lze užiti ještě vlaku. Vzdálenost 118 km. z jednoho města do druhého projíždí vlak ve 4 hodinách. Krajina pahorkovitá jest většinou vzdělána, v srpnu ovšem jsou pole pusta, jen tu a tam viděti stádo ovec či koz, které pasou se pod dohledem několika malých hochů. Zajímavější bylo hojné stádo velbloudů nejrozmanitější velikosti, které se páslo u samé železničné tratě. Několik mezi nimi bylo úplně bílých, aspoň se tak zdálo. V dálce asi 31 km. od Konstantiny jsou dvě slaná jezera, z nichž však jest viděti jen menší po pravé straně tratě, větší na levo od ní skrývá se za nízkým horským hřbetem. Na cestě jest také medracen či hrob Syfaxa, rovněž krále numidského, který z nepřítele stal se přítelem Karthaginy pro krásnou Sofonisbu, dceru Hasdrubalovu.

K poledni přijíždí vlak do Batny. Městečko se 6500 obyvatelů jest původu čistě vojenského. Má většinou nízké přízemní

---

[1]) Východní Alžírsko navštívil jsem o prázdninách r. 1907.

domky, široké ulice. Hlavní jeho část zabírají rozlehlá kasárna; neboť Batna i dnes jest pevnost, kolem dokola ohrazená zdí a příkopem. Dovnitř na rozličných stranách světových vedou čtyři brány.

Na západě jest pěkný park, rovněž i u chrámu katolického, který stojí na hlavním náměstí. V městečku jest mnoho kaváren — v některých bývá každého dne koncert, což dokazuje, že jest to město vojenské, kde jest mnoho mladých lidí, kteří se chtějí baviti. Toho dne byl tu právě dobytčí trh jako u nás na zvláštním, k tomu účelu vyhrazeném místě. Ráz jeho byl poněkud jiný než u nás. Prodáváni tu většinou koně, osli, mezci, ovce, kozy i velbloudi, žádný skot. Množstvím zvířat proplétají se bílé postavy Arabů, jen tu a tam mihne se člověk v evropském šatě. Městečko má též několik hotelů, ačkoli by jeho potřebě stačil jeden či dva. Že jest jich tu tolik, toho příčinou jest proud cestovatelů francouzských, který v domě zimní oživuje tyto krajiny. Mnozí jedou do Biskry, — Batna leží na trati Konstantina-Biskra, — aby hověli tam své vášni lovecké! Všichni také, nebo aspoň většina podívá se do Lambesu a Timgadu. Ve Francii jest už modou viděti tyto africké Pompeje, stejně jako míti novou toilettu. Pompeje italské netáhnou již k sobě tak tyto »globetrot,« jako Timgad a na cestě ležící Lambes. Ovšem to jest v zimě, teď v létě jest tu pusto a prázdno, zabloudí sem jen člověk, který se nebojí vedra čtyřicetistupňového afrického v stínu, aby spatřil památné krajiny tyto.

Z Batny do Lambesu lze se dostati poštou, rovněž i do Timgadu, který leží jen asi čtvrt hodiny vzdálen od silnice, spojující Batnu s Kenchelou. Pro turistu, který do těch krajin přichází sám, jest toto spojení nejvýhodnější. Do Lambesu lze sice dojíti pěšky, poněvadž od Batny jest vzdálen jen 11 km., avšak do Timgadu jest trochu daleko (35 km. z Batny, 24 z Lambesu). Krajina cestou jest většinou rovina, vzadu vystupují svahy vysočiny Aurèsské, jež jest částí pohoří, které tvoří mohutnou hradbu mezi úrodnou severní Afrikou a Saharou. Jest z celé řady jiných nejvyšší. Toto pohoří nebylo snad jen hradbou v básnickém slova smyslu, nýbrž skutečně chránilo proti kočovným kmenům saharským krajiny severní. Kdo v těchto chtěl se ujati vlády, musel vždycky svou říši rozšířiti až na úpatí tohoto pohoří. Obsazení jeho však přinášelo s sebou ještě jiné starosti. Obyvatelstvo horské samo jest velice nepokojné, pohoří lze obejíti, proto bylo nutno zřizovati na bocích jeho pevnosti, které by jednak horaly držely na uzdě, jednak zabránily kmenům saharským obcházení této přirozené hradby. Jest mnoho analogického mezi obsazením krajin těchto od Římanů a od Francouzů. Římané tu měli tři důležitá místa opevněná, Thevestu, Timgad a Lambes, Francouzi zřídili a proti útokům ne zvláště dokonale ozbrojených kočovníků opevnili dostatečně Batnu, která v první chvíli může v době nějaké vzpoury poskytnouti všem roztroušeným osadníkům ochrany proti útoku arabskému. Na celé cestě není

žádné vesnice, jen úrodná pole se podél silnice rozkládají; v nich stojí osaměle bílé domky a vedle nich stohy.

V dálce je z Lambesu nejdříve viděti velikou budovu trestnice, poblíže ní na pravo od silnice čtyři holé kamenné zdi, zbytky to praetoria (velitelství) třetí legie, kolem něhož rozkládal se vojenský tábor, kasárny. Dnešní Lambes jest vesnice či městečko francouzsko-arabské s nízkými, malými domky, širokými ulicemi. Kdy by se tu a tam nemihla postava Araba v jeho fantastickém kroji, domníval by se každý, že jest v nějaké francouzské vesnici. Jest neděle, proto veškero obyvatelstvo sedí v stínu svých domků, nepříliš však svátečně oděno. Také několik malých kaváren, které jsou při silnici, jest plno. Poblíže malého kostelíčka na široké návsi hraje několik mužů jeux des boules, stejně jak to vídáme v neděli ve všech francouzských vesnicích. Avšak nestojí za to prohlížeti si nový Lambes, poněvadž takových městeček jest na tisíce, pro ně nikdo by sem nejel až k hranicím Sahary. Za to tím zajímavější jest římský L a m b e s (L a m b a e s i s),[1]) jak tábor vojenský tak město, jež od prvého leží na jihovýchod. Dnešní městečko leží asi uprostřed nich blíže k táboru. Tento leží od Lambesu na sever, město staré na jih, poněkud na východ posunuto. Nejdříve do tábora!

V prvním století po Kr. bývala v Lambesu jen malá stanice vojenská, aby chránila cestu ze Sahary na sever od nynější Biskry, kterýž úkol přejala teď Batna. Asi kolem r. 125 přeložil sem císař Hadrian vojsko, které do té doby tábořilo v Thevestě. Od té doby počíná rozvoj Lambesu, který v krátké době nabyl takového významu, že se mu nemohlo v severní Africe rovnati žádné jiné místo kromě Karthaginy. Císař, který položil základ k slávě jeho, sám Lambes navštívil a přehlížel shromážděné vojsko. Také uspořádána veliká cvičení vojenská, a císař po jich skončení měl k vojínům řeč, jejíž text nyní ve zříceninách nalezen.

Tábor tu byl dříve, teprve při něm vyvinulo se město, tak že postupujeme zcela chronologicky, prohlížímeli si nejdříve tábor. Rozkládá se kolem praetoria svrchu již zmíněného, jehož čtyři holé stěny ukazovaly badatelům cestu, kde mají začíti se svými vykopávkami. Dnes jest tábor z větší části vykopán, jen jihovýchodní jeho stranu pokrývá zelinářská zahrada, patřící k trestnici, která také stojí na základech jeho. Ve vykopávkách

---

[1]) O výsledcích vykopávek v táboře nebylo dosud kromě výročních zpráv uveřejněno žádné veliké dílo. Ale R. Cagnat, nejlepší znatel římské Afriky, již o něm pracuje, a aspoň prvá část o táboru vojenském bude uveřejněna co nejdříve. Cagnat napsal již malého průvodce po zříceninách a popsal je, pokud byly vykopány tenkráte, ve svém velikém díle o římském vojsku v Africe (Armée romaine d'Afrique, str. 497 a násl.) (Dílo Cagnatovo vyšlo již s titulem: Les deux camps de la légion IIIe Auguste à Lambèse d'après les fouilles récents. Extrait des Mémoires de l'Académie des inscriptions et belles-lettres, sv. XXXVIII. č. 1. Paříž 1908.)

se pokračuje, pracují tu trestníci, avšak již mimo tábor, poněvadž snad onu zahradu lze obětovati zájmům vědy, avšak celý severozápadní roh nákladné budovy jim Francouzi sotva obětují.

Římané, kdykoliv měli zbudovati nějaký tábor, vždy postupovali při tom methodou přesně již napřed stanovenou. Zvoleno bylo vždy s největší pečlivostí místo rovné, nebo jen mírně se sklánějící v sousedství nějaké řeky nebo hojnějšího pramene, aby z nich mohli se vojáci zásobovati vodou. Nikdy nebyl stavěn tábor blízko u nějakého vršku, s něhož by nepřítel mohl pozorovati, co se v něm děje, nebo stříleti přes zeď do něho. Dle těchto pravidel zvoleno i místo v Lambesu. Půdorys tábora byl pravoúhelník, Řím byl stejného plánu (Roma quadrata), ano plán ten nalezen i u předhistorických měst severní Italie v t. zv. terramare. Vnitřní prostor byl dle plánu toho dvěma ulicemi rozdělen na čtyři části. Uprostřed, kde se ulice křižovaly, stálo velitelství (praetorium), v jehož okolí byly úřadovny i byty důstojníků, dále byty vojáků. U táborů, které nebyly vystavěny jen na krátkou dobu, byly to domy kamenné, praetorium bývalo zvláště pěkně ozdobeno. Tak tomu bylo i v Lambesu. Svou vnitřní úpravou podobalo se praetorium římskému domu. Skládalo se z vnitřního dvora, kolem něhož byly místnosti úřední a obydlí velitelovo a jiné pokojíky rozmanitého účelu. Aspoň jeden z nich byl svatyní, v níž uctívána božstva, jež za své ochránce zvolilo si vojsko, a divi Augusti, zbožnění císařové. Dnes stojí z něho jen čtyři zdi, tvořící obdélník (23·30 m. široký, 30·60 m. dlouhý). Uvnitř jest ozdobeno pilíři a sloupy, které stály na podstavcích, z nichž většina byla postavena na původní místo při vykopávkách. Jinak o vnitřku nelze pronesti nic určitého, poněvadž není z něho nic zachováno, a souditi dle analogických budov jiných není nikterak radno, neboť nebylo zajisté vnitřní uspořádání úplně stejné. Platí o něm snad jen to, co jsme již dříve pověděli. Zdi jeho však jsou příliš vysoké ještě dnes, zdá se velice pravdě podobno, že mělo patro. V nejstarší době bylo tu jistě i obydlí legatovo; neboť pro úřední místnosti sotva by bylo mimo přízemek potřebí ještě patra, zvláště když úřední místnosti podřízených důstojníků byly v budovách kolem praetoria. Srovnává se tento názor také úplně s vývojem organisace římského vojska, o níž bude promluveno níže.

Hlavní fasáda jest na straně severní; uprostřed ní jest veliká arkáda, ozdobená reliefem Viktorie, bohyně vítězství, která drží v ruce palmu. Po obou stranách této brány mezi sloupy, které ji zdobí, jsou výklenky, v nichž stávaly nepochybně sochy. Nahoře jest pak nápis velice porouchaný, který nám oznamuje, že budova byla opravena za císaře Galliena r. 268 po Kr. Nad dvěma postranními vchody, značně menšími než hlavní brána, jest ruka držící věnec. Čtyři vchody jsou na straně východní, dva veliké, dva menší, nad pravým menším jest vojenský odznak s nápisem LEG III AVG, t. j. legio III Augusta. Praetorium, jak již pověděno, patřilo třetí legii, která ležela v Africe

od počátku římského císařství, od panování Augustova až do doby Diokletianovy, kdy provedeno nové rozdělení provincií římských a nové rozložení vojska. Jižní strana jest stejně upravena jako severní, jen reliefy jsou nahoře jiné. Nad hlavní branou jest orel s roztaženýma křídloma, nad postranními jest jednak vojenský odznak, jednak ruka, snad s věncem. Před touto stranou vidíme dva veliké ionské sloupy, které dosahují až k prvnímu poschodí budovy. Na nich stály buď sochy, nebo tu byly umístěny trofeje válečné. Dva podstavce dosud na místě ukazují, že zde bylo sloupoví, které prodlužovalo zadní stranu budovy. Západní strana praetoria rovná se úpravou straně východní. Prostřední brána jest ozdobena nahoře také reliefem. Jest to postava, která drží v ruce roh hojnosti, nepochybně ochranný genius praetoria. V prvním poschodí jest nad každou velikou branou okno, a nad okny jsou rovněž ruce s věnci.

Stavba posud zachovaná byla asi jen středem větší budovy. Po stranách jejích jsou patrny stopy přístavků, tak jmenovitě na straně západní. Můžeme tu zcela zřetelně pozorovati základy jakési podlouhlé stavby, jež byla rozdělena na řadu menších oddělení. Pokoušeti se o bližší určení její bylo by při nepatrných zbytcích jejích úplně marno.

Uvnitř praetoria byly dříve uloženy všechny sochy, hlavice sloupů, nápisy atd., které nalezeny v táboře nebo v jeho okolí. Ale toto primitivní museum zrušeno, i jest teď vše uloženo v radnici. [1]) Podává pěkný náhled do provinciálního umění římského v době císařské. Ze soch nejzajímavější jsou socha Aeskulapa, boha lékařství, která jest skoro neporušena, socha Hygieie (zdraví) v podobě mladé dívky, úplně oděné, socha dámy římské v palle, socha Římana, který byl učenec či písař, poněvadž vedle něho stojí cista plná rukopisů. Není zvláště pěkné práce socha bohyně »dea nutrix Augusta« (kojná císařova). Také jest tu několik reliefů vedle torsa jakési sochy císařské, nejdůležitější jsou však posvátné nápisy, vojenské seznamy, stanovy vojenských kollegií, nápisy náhrobní atd. Všechny jsou prameny především pro vnitřní život římský.

Kolem praetoria jako duševního i skutečného střediska tábora soustřeďoval se veškeren život. V sousedství jeho a sice na straně jižní byly úřadovny důstojníků, kteří náleželi k štábu legatovu, skupeny kolem velikého čtyrhranného dvora, velmi pěkně vydlážděného velikými kvádry, který na všech stranách opatřen jest jemně vypracovanými stružkami, jež měly odváděti deštivou vodu do větších koryt při všech ulicích tábora, především při obou hlavních. Dvůr leží o něco výše než praetorium, a uprostřed něho stojí dva veliké kvádry, jichž účel není dosti jasný. Snad to byly oltáře, na nichž obětováno Viktorii či geniovi ochránci a zbožněným císařům. Do tohoto uzavřeného dvora

---

[1]) Radnice jest ovšem až na druhém konci vesnice. Jen nejvzácnější předměty jsou pod střechou, ostatní leží po různu v zahradě.

nemohlo se ovšem shromážditi veškero mužstvo legie, nejvýše důstojníci a poddůstojníci. Zde mohl jim legat ohlašovati denní rozkazy, míti k nim řeč, chtěl-li jim dodati mysli před nějakou výpravou. Na každé straně jsou tři čtvercové místnosti, které označili francouzští archeologové za strážnici. Zase o něco výše leží pak několik síní rozmanitého půdorysu a rozmanité velikosti, které, jak nám ohlašují nápisy na velikých dřevěných tabulích, byly úřadovny a t. zv. scholae, t. j. místnosti pro zábavu a vzdělání důstojnictva — spolkové síně, řekli bychom dnes. Těžko rozhodnouti, zda ta či ona v skutku patřila tomu, komu jí nápis na tabulce přisuzuje. Jest však jisto, že to byly úřadovny a snad i obydlí důstojníků štábních; neboť půdorys těchto síní jest jiný než ostatních budov v táboře.

Od praetoria se na všechny čtyři strany rozbíhaly cesty pěkně dlážděné, které vedly k branám tábora; s nimi se křižovaly cesty menší, užší. U všech byly chodníky, na jejichž krajích stály sloupy, které nesly přesahující střechu budov, kasáren vojenských. Tato sloupořadí chránila vojsko proti dešti a slunečnímu úpalu. Budovy skládají se vždy z několika síní (pravoúhelník půdorys) rozmanité velikosti, které byly jednak ložnice vojínů, jednak skladiště zbraní. Vojsko bylo rozděleno na manipuly a centurie, každý z manipulů měl přikázánu jednu část a sice tak, že bydlil vždy po obou stranách postranní ulice či dvoru. Síně totiž jsou dvojmo, avšak první řada není spojena s druhou. Rohové síně bývají největší, v nich bydlili nižší důstojníci a poddůstojníci, každý u svého oddělení. Z budov, které jsou zvláštního půdorysu, jest jedna ve spodní části rozdělena na několikero menších místností — bylo snad jakési vojenské »kasino,« — v druhé pak byly lázně (thermy). Římané rádi se koupali, proto ve všech i poměrně malých městech nalezneme nejen jedny, nýbrž několikeré lázně, na př. u Timgadu. Proto nemohly scházeti ani ve vojenském táboře. Když byly vykopány, byly ještě v dobrém stavu. Dvě veliké síně měly ještě stěny omítnuté, na nich byly malby (Slunce, Měsíc) nebo jednoduše omalovány tak, aby se zdálo, že jsou pokryty mramorem; rovněž spodní topení se slušně zachovalo. Poněvadž však těmto zbytkům nebyla věnována dostatečná péče, byly během těch dvaceti let značně poškozeny, tak že nelze dnes dobře rozeznati rozdělení jich. Na všech cihlách jest značka třetí legie. Vojáci sami si museli své lázně vystavěti. Jsou zde také stáje, cisterny, záchody, skladiště atd. v různých částech tábora.

Kolem celého tábora, který jest dlouhý 500 m., široký 420 m., mezi zdí a budovami jde prostorná ulice tak široká jako jsou ulice hlavní (decumanus maximus, cardo maximus). Zeď na rozích byla zaokrouhlena, aby tak lépe odolávala střelám nepřátelským. Mimo to rohy byly chráněny věžemi, jakož i části hradby mezi nimi a branami. Zeď jest znova z kamenů při ní ležících vystavěna, aby půdorys tábora byl pěkně znatelný. Tři brány jsou odkryty, na obou stranách každé byly rovněž věže polokruhové.

Brána praetorská (porta praetoria), severní (směrem k Batně) jest dosti zachována. Zdi její byly ještě r. 1855 přes 2 metry vysoké (dnes už jen něco přes $^1/_2$ m.). Skládala se ze dvou částí, jež byly klenuty; kameny, které tvořily klenbu, byly ještě nalezeny. Jest pravděpodobno, že mezi věžemi v hořejší části byla galerie se střílnami, tak že hořejšek byl proveden asi tak jako u bran středověkých. Bylli kolem hradby příkop, nevíme. Autoři, kteří mluví o táborech, tvrdí, že tu či onde v skutku byl zřízen. Snad tak bylo i v Lambesu; stopy jeho při táboře není; celé to místo pokryto později silnou vrstvou země, která mohla zničiti všechny stopy příkopu, bylli jaký. Z tábora rozbíhaly se také na čtyři strany silnice, které byly pokračováním hlavních ulic jeho. Hned při táboře byly ještě dlážděny, jak to dobře pozorovati můžeme u brány východní. Tato rozdělovala se na dvě, blízko u tábora, od ní pak vedla přímo do Tebessy (Thevesty) přes Marcunu, Timgad a Kenchelu, druhá do města Lambesu, procházela městem a šla s první rovnoběžně několik kilometrů, pak se k ní přibližovala vždy víc a více, až se s ní spojila. Severní cesta rovněž se dělila na dvě, z nichž jedna vedla do Batny, El-Kantary a Biskry, druhá do Konstantiny. Všechny jsou dnes pod zemí, ale časem budou snad zbytky jejich objeveny. Ale směr jejich nám udávají už nyní zbytky hrobek.

Jest známo, že Římané pohřbívali své mrtvé často v nádherných hrobkách podle hlavních cest, od měst se rozbíhajících. Slavná via Appia, které se podnes užívá, má podle sebe celou řadu takových hrobek, z nichž nejznamenitější jest hrobka Caecilia Metelly, proměněná za středověku v malou tvrz. Také za branou východní v Pompejích jest pěkná řada hrobek. I v Lambesu byly, a největší z nich jest hrobka legata legie Flavia Maxima, vzdálená asi 3 km. od osady směrem ke Konstantině. Pobočník plukovníka Carbuccie, velitele Batny, Lambert, který r. 1849 objevil tento náhrobek, prokázal svému předchůdci v těchto krajinách vojenské pocty. Vojsko defilovalo před náhrobkem a vystřelilo salvu na počest generála římského. Nápis totiž, který byl při ohledání hrobky nalezen, nezůstavuje pochybnosti, komu hrobka náležela. Zbytky její jsou pranepatrné. Uvnitř nalezena olověná schránka, v ní pak skleněná lampa, hliněná nádoba a popel; to bylo vše, co zbylo z nebožtíka.

Praetorium bylo opraveno nebo snad docela znovuzřízeno r. 268, tedy v době poměrně pozdní, kdy nastává všeobecný úpadek v říši římské, ve všech oborech státní správy, umění, tedy i ve stavitelství. Přece však praetorium vystavěno velice pevně, tak že přese všecky bouře, které se přehnaly od třetího století přes severní Afriku, zdi jeho stojí podnes. Bylo ještě v předešlém století (1851) zachováno mnohem lépe než nyní, poněvadž krajina tato během posledních let byla stižena několikráte zemětřesením. Stejně tak z veliké části neporušené stojí dva oblouky, které snad tvořily brány do města Lambesu. Béřemeli se z tábora na východ, již kyne nám v brzku jedna

z nich. Cestou k ní po pravé straně silnice, která vede k bráně, vlastně k veliké zahradě, pár kroků od tábora, pozorujeme vršek dílem rozkopaný. Vnitřku jeho jest římský amfiteatr, posud nezbavený země, jež ho pokrývá, avšak na některých místech z ní vykukují stavby z cihel, a také vchod na jedné straně dosud podržel svou klenbu. Kterýsi Arab ho dle stop na zemi užívá za chlév svých ovec a koz. Vojákům, jejichž zaměstnáním bylo krvavé řemeslo válečné, nejmilejší zábavou byly zápasy v amfiteatru, tak oblíbené v celém světě římském. Důstojníci, kteří vojáky chtěli udržeti při dobré vůli v krajině vzdálené ode všech lepších požitků světských, dovolili jim rádi, aby si sami zbudovali budovu pro svou zábavu. Římský voják býval zároveň v míru cihlář i zedník. Vojáci pak mohli v divadle před očima svých velitelů, jejich paní a jiných obyvatelů městských ukazovati své umění šermířské. Konstrukce amfiteatru není zvláště dokonalá; jedna strana jeho opírala se o malý vršek, druhá byla volná. Dle starších popisů byl zachován při příchodu Francouzů do těch krajin mnohem lépe než nyní, avšak staviva z něho užívalo se k stavbě trestnice a domků nynějšího Lambesu, proto byl hořejšek jeho z větší části zničen. Při dnešním zájmu o antické památky postará se jistě archeologická komise, která provádí vykopávky v Lambesu, o jeho zachování a úplné vykopání. V průměru měl asi 104 m. a amfiteatr mohl pojíti 10 až 12 tisíc diváků.

Na druhé straně silnice proti amfiteatru jsou nepatrné zbytky jakýchsi síní, snad lázní, do nichž vodu přiváděli z horského potoka, nyní vyschlého. Dále pak jsou zbytky brány, dva základy pilířů. Dle nápisu, z něhož dříve nalezeny nepatrné zbytky, nyní již zmizelé, dal ji vystavěti vysloužilý setník třetí legie, který žil v Timgadu na pensi a byl tam zvolen do městské rady. Kolem ní na obou stranách odkryta stará dlažba z oné cesty, která vedla z Lambesu do Timgadu přes Marcunu.

Nedaleko za amfiteatrem jsou zbytky byzantské pevnůstky, vystavěné většinou ze zřícenin římského města. Také z ní kamenů i cihel užito ke stavbě trestnice a domků Lambesských, tedy již po třetí. Zjištění její existence jest důležito, ježto tím podán nepochybný důkaz, že Byzantinci následovali všude svých předchůdců, Římanů a obsadili táž místa jako oni. Při tak důležité vojenské posici jako Lambes nebylo ani možno, aby zůstala při obsazení těchto končin prázdná.

Již několikráte stala se zmínka o městě Lambesu, které rozkládalo se na jihovýchodní straně od tábora, jiż jsme také některé zbytky jeho viděli. Jak vzniklo, kdy bylo založeno? Když byl zřízen vojenský tábor, vyvíjelo se ponenáhlu, jako město bylo konstituováno značně později než tábor. S vojskem táhli vždy jako podnes markytáni i markytánky a jiní obchodníci, kteří ovšem nikdy neměli přístupu do tábora; neboť by to bylo na újmu kázni vojenské. Budky a stany markytánův, jež stávaly vždy dosti daleko od tábora, sluly ve vojenské latině

»canabae« či »canapae,« kteréž slovo u klassických spisovatelů se neobjevuje. Udrželo se v moderních románských řečech (ital. canova = vinný sklep), také německé »kneipe« s ním souvisí. Tyto canabae byly z počátku jen dřevěné budky, které bylo snadno vystavěti a zase rozebrati jako krámky na našich náměstích. Avšak v době císařské, kdy z pohyblivého tábora, jen na nějaký čas vystavěného, stala se pevnost a vojsko tam leželo dlouhá léta bez přerušení, kdy nové rozložení vojska nastávalo jen ze zvláštních důvodů, poněvadž výlohy s ním spojené byly veliké, z nepatrných budek staly se pěkné domy s krámy. Zbohatlý obchodník mohl si dovoliti stavbu nákladnějšího domu. Vojáci sloužívali 20—25 let bez přerušení u téhož pluku, v témž táboře, který jim byl druhým domovem, v němž strávili nejkrásnější svá léta. Mezi nimi a obchodní osadou vyvinul se úzký poměr. V ní nalézal jak prostý voják, tak i důstojník též ušlechtilejších požitků. Stavěna tu divadla, lázně i chrámy, počet obyvatelstva se množil, z vojáků mnozí po uplynutí své služební doby neopouštěli krajiny, jíž uvykli, nýbrž zůstávali i dále v osadě, k níž častěji byli připoutáni i pevnějšími svazky.

Voják, který měl své pevné příjmy a po uplynutí své povinnosti právo na zaopatření, byl pro dívku z kruhů obchodnických dobrou partií. Všichni tito obchodníci byli vesměs římskými měšťany jako vojáci. Sňatek jich dcer jen s vojáky byl rovnocenný, s jinými muži byl mesalliancí. Ztrácely v něm dítky důležité právo římského měšťanství. V první době císařské jako za republiky nebylo dovoleno, aby vojáci uzavírali řádné manželství dříve než po vystoupení ze služby. Ano i vysocí důstojníci měli v době své služby (která ovšem byla značně kratší než u prostého vojáka a nižšího důstojníka) nechati svou paní v hlavním městě. Avšak od tohoto pravidla se pak víc a více ustupovalo. Poněvadž voják sloužil právě v době k uzavření manželství nejpříhodnější, bylo trpěno, aby vstupoval již za své služby ve sňatek, který ovšem nabyl právní platnosti teprve po skončení služby. Dle nařízení císaře Claudia (41—54) byly dítky před sňatkem narozené legitimovány. Muž žil v táboře, žena jeho u »canabae.« Poněvadž nenáležely do žádného města, ač byly římskými měšťany, sluly »ex castris« (z tábora) a zapisovány do »tribus Collina« nebo »Pollia.« Ovšem, že se také tu narodily dítky, jejichž otec nemohl býti nalezen, i ty sluly ex castris a měly jméno své matky. Poněvadž většinou z nich, pokud byly mužského pohlaví, doplňovány byly mezery v legii, dívky zase stávaly se milenkami či »ženami« vojáků, pásky, které spojovaly tábor s »canabae,« byly pořáde pevnější a pevnější. Četné nápisy náhrobní, které vojáci svým dítkám a »ženám« nebo ony svým otcům postaviti daly, ukazují, že život rodinný nebyl špatný.

Kolem r. 200 císař Septimius Severus, který vůbec otěže kázně vojenské uvolnil, dovolil vojákům, aby bydlili se svými ženami; jen v době služby museli býti v kasárnách. Tak pro-

měnilo se vojsko římské v hraničáry, kteří s krajinami, kde žili, srostli úplně. Když císař Konstantius chtěl gallské legie přeložiti na východ, odpověděly na jeho rozkaz vzpourou a povýšením jeho bratrance Juliana na trůn. Toto jednání způsobilo, že muselo býti zřízeno zvláštní vojsko, jehož by se mohlo užívati v rozličných krajinách dle okamžité potřeby. Dále germánské tlupy námezdné, vždy ochotné k boji kdekoliv, nabývaly stále větší důležitosti.

Láska ke krajině a k táboru ukázala se také u třetí legie. Proti císaři Maximinu Thrákovi byl od obyvatelstva provincie Afriky prohlášen za císaře stařičký prokonsul (80letý) Gordianus I. a jeho syn téhož jmena (II.). Avšak legát třetí legie Capellianus pokořil se svým vojskem vzpouru velice snadno, při čemž oba Gordiánové zahynuli. Po smrti Maximinově r. 241 však stal se císařem vnuk prokonsulův, Gordian III., i potrestal těžce legii za smrt svého otce a děda; byla zbavena svých praporů a rozdělena do ostatních pluků. Když pak r. 253 císař Valerian chtěl ji obnoviti, hlásili se radostně staří poddůstojníci a vojáci k svému pluku a vraceli se s jásotem do svého bývalého tábora. Legie pak přijala čestné příjmí Valeriana - Galliena - Valeriana podle jmena císaře, který ji znova zřídil, jeho syna a vnuka. Při této lásce vojínů ke krajině, k níž kromě toho byli tolika páskami připoutáni, jest přirozeno, že po skončení své služby zůstávali vojáci většinou v osadě, tak že její obyvatelstvo skládalo se pak ze dvou přátelských tříd obchodníkův a veteranů. Každá společnost volila si pak svou hlavu, v mnohých osadách spojily se v jednu pod společným »curatorem.« Dle zákona náleželi všichni pod vojenskou pravomoc, legát byl jich nejvyšším soudcem, avšak brzy vznikala snaha dosíci samosprávy. V mnohých osadách bez svolení císařského byli voleni dva »magistri« k správě obce, kteří měli k rukám dva aedily jako policejní orgány. K tomu zřízení nescházelo již nic jiného než jmeno, aby osada při táboře vojenském se stala městem (municipium). Vláda skutečně vyhověla tomuto přání obyvatelstva a udělila jednotlivým osadám městské právo.

Lambes obdržel je snad z rukou císaře Marka Aurelia (161—180) nebo nejpozději od Septimia Severa (193—211), který pocházel z Afriky (Leptis Magna) a věnoval provinciím jejím velikou péči. V Lambesu vystavěl hlavní silnici, která město spojovala s táborem. Jmeno žádného císaře nevyskytuje se častěji na nápisech v Lambesu, jako tohoto císaře afrického. Vláda jeho znamená vrchol rozkvětu města. Pak počala doba úpadku. O přeložení třetí legie z tábora zmínili jsme se výše. Nařízení Gordianovo bylo pro město s legií tak úzce spojené velikou pohromou. Za panování Diokletianova legie navždy odešla. Konstantin Velký pak staral se horlivě o zvelebení Cirty. Valentinian a Valens (364—375) dali sice opraviti budovy poškozené zemětřesením, avšak všechny snahy jejich nezastavily již úpadku. V pátém století není v městě ani biskupa, ačkoliv ve všech

okolních městečkách prve mnoho menších byli. Když po pádu Vandalů zmocnili se krajin Byzantinci, byla tu jako na místě strategicky velice důležitém zřízena malá pevnůstka v sousedství bývalého tábora, avšak spisovatelé byzantští, kteří nám vypravují mnoho o dějinách Afriky, nezmiňují se o Lambesu, ačkoliv dosti často připomínají sousední, nepříliš vzdálený Timgad. Vítězství islamu znamenalo úplné zničení Lambesu.

To jest stručný přehled vzniku, slávy a úpadku tohoto města římského na samých hranicích Sahary. Znajíce jeho dějiny, prohledněme zbytky jeho, které se tu zachovaly přese všechny věkovité bouře. Město není dosud celé vykopáno, toliko forum, kde stály veřejné budovy a chrámy, jest odkryto. Poněvadž však počali jsme prohlídkou tábora a též některé již památky, které spíše náležely k městu, jsme prohledli, nezačneme v městě na foru, nýbrž věnujeme pozornost nejdříve té části, která blíže tábora leží.

Hned za zbytky byzantské tvrze stojí oblouk, tu začínalo město. Značná část cesty, která k němu z tábora vedla, jest nyní už odkryta (via Septimia). Dlážděna jsouc velikými kameny jest nezničitelná. Nápis, který tu byl nalezen, byl zatím opět ztracen. Oblouk má tři vchody nestejné velikosti, prostřední byl pro vozy, postranní pro pěší; jest vystavěn z velikých kvádrů a není ani teď ještě bez jisté elegance; náleží k nejlépe provedeným v celém Alžírsku. Hned po jeho straně jest zvláštní stavba, veřejný záchod. V sousedství jeho stojí čtyři veliké pilíře dole z kamene, nahoře z cihel. Stopy mosaiky, kanalisace, zbytky sloupů jest tu dále pozorovati. Když francouzské vojsko přišlo do Lambesu, stály ještě spodní části zdí. Popis, který se nám zachoval, vypravuje o množství síní a několika galeriích. Na základě jeho soudilo se, že budova byla palácem legatovým, který nebydlil již v ležení od konce druhého století, nýbrž měl své obydlí v městě, kde byla i jeho rodina, a jako všichni, i prostí vojáci, do kasáren přicházel jen v době služby. Nyní však nejsou archeologové toho mínění jako dříve. Jednak jest nepřirozeno, aby obydlí největšího pána v městě stálo na samém jeho kraji a v nejbližším sousedství budovy s takovým účelem. Čím však stavení bylo, těžko lze říci, když jest dnes tak špatně zachováno. Vše jest v něm zničeno až na ony čtyři pilíře.

Projdemeli mezi dvěma zahradami až k silnici, která vede do Kenchely, přijdeme k vršku, který dosti příkře spadá do údolí, kudy teče malý potok. Údolí odděluje staré město od dnešního městečka, které více na západ leží. Větší část starého města pokrývají teď pole. Jdeme kousek po silnici, abychom nemuseli vystupovati do příkrého svahu, a pak po polích na vršek. Všude vidíme střepiny z obyčejných nádob a kousky cihel římských, které jsou značně tenší, než jak se dělají u nás. Při orání dostaly se na povrch; vzácnější předměty ukládají se do musea, nepatrnější nechávají ležeti na poli. Jest jich tolik, že

jest skutečně s podivením, jak může na tomto poli růsti obilí. Nepatrné tyto zbytky oznamují nám, že jsme na místě, kde stávalo veliké, lidnaté město. Nejpěknější část jeho byla ovšem dole při oné silnici a pod zahradami, kolem nichž jsme šli. Z této strany jest výstup na vršek velice snadný, v krátké době ocitáme se na forum (náměstí) starého města. Jako ve všech městech římských, i v Lambesu obklopovaly forum nejpěknější veřejné budovy radnice, basilika a chrámy. Avšak plán jeho není takový jako u jiných římských měst, kde býval podoben římskému, jenže menší. V sousedním Timgadu, které také v druhém století po Kr. bylo vystavěno, jest zcela odchylný, ale shoduje se s forem ostatních měst římských. V Lambesu sice není ještě celé vykopáno, avšak již z té části, kterou vidíme, můžeme souditi, že forum Lambesské bylo jinak myšleno než Timgadské, o němž promluvíme níže. Plán vypracoval nepochybně vojenský stavitel a vojáci forum vystavěli i se všemi sousedními budovami. Snad tu chtěl původce uplatniti svou zvláštní ideu, a proto forum má tuto podobu. Skládá se z dvou částí, které dohromady nesouvisely, první jest kapitol ohrazený zdí, k němuž pak se připojuje náměstí. Poněvadž Lambes pomalu se vyvíjel, nebyl založen na ráz jako jiné kolonie, ku př. Timgad; jest možno, že tyto obě části nebyly zřízeny najednou, nýbrž vystavěny v různých dobách. (Pokračování.)

Moderní architektura v Praze.

Poznámky

dr. **F. X. Harlasa.**

Nechuť k starým slohům, to jest vědomí vlastní nemohoucnosti vytvořiti sloh nový, vedla také architekty české po stopách Vídeňských secessionistů, najmě prof. Wagnera a školy jeho, k užívání onoho kompromisního »stylu,« jenž není ani nový ani odvozený od starých, ani empirový, ani japonský, ani egyptský, ani vagonový, ani lidový, ale má od všeho toho aspoň tu i tam rys, právě jako moderní umělecký průmysl. Že při všem snažení po novém slohu jde vlastně o věc nemožnou, ba ani theoreticky neuskutečnitelnou, na to zapomíná se z pravidla při nejprudších debatách a nejtrpčích výpadech na »staré« architekty, neboť styl nelze »objeviti,« nelze vymysliti: styl vytváří se evolučně, jak přece by měli modernistní lidé věděti, a styl je skutečností, když generace, která pomáhala styl stvořiti, dávno zmizela s povrchu zemského. Užil jsem již na tomto místě příležitosti, abych naznačil, že snad se rodí nový styl právě v naší době, že kdysi, nevím, zdali za sto let, bude se mluviti o stylu železa a skla nebo jiných hmot, jehož počátky sahají až do

19. století. To však, co nám zde i jinde po Evropě bývá vydáváno za nový styl, za stavitelský sloh, to, čemu říkají moderní architektura, není než přechodní útvar k vlastnímu novému stylu. Jsou to pokusy, více méně z theorie vyšlé, nebo zase experimenty praktického architekta, jenž obdařen živější obrazotvorností pouští se do kombinací obdobných oněm, jimiž operují vyškolení modernisté. Vezme se renaissance nebo baroko, vezme se něco holých omítnutých stěn, něco naturalistních ornamentů ze stuku nebo kamene, něco pozlátka, něco barvy neb nyní oblíbené mosaiky, a vyřeší se průčelí činžovního domu, nebo, jdeli o nároží, učiní se pokus o zajímavost silhuety, o nárožní věž atd. Jeli architekt obratný, máli dosti vlastních nápadů a smyslu pro malebnost, dovede i z takového postupu vytvořiti dílo méně šablonovité a méně nudné, než jsou i »moderní domy,« nyní zase zcela bezduché nápodobeniny modních běžných vzorků.

Ale také architekt, řekl bych soudnější, jemnějšího smyslu pro to, čemu se říká architektonická krása, architekt, jenž nepřetíná svazky spojující naše stavitelské umění s uměním minulosti, vyvaruje se spíše urážek dobrého vkusu a jemného taktu výtvarnického, než sebevědomě vystupující modernista, jenž po americku pohrdá vším, co jest »starého.« Nyní vychovává se generace takových architektů v dogmatech o překonaném stanovisku historických slohů, a umělecký nihilismus nachází denně nových stoupenců. Je to tak pohodlné a tak vábné neohlížeti se na bývalé mistry, neznati jich, a ve své nijakými odbornými vědomostmi nezkalené »krasochuti« počínají si mnozí modernistní stavitelé jako objevitelé stavitelství vůbec, primitivisují nebo předstírají primitivismus, kde se nejméně hodí, a jsou spokojeni úspěchem, jenž neodkladně se dostavuje, neboť taková modernistní architektura někdy přímo volá do nebe, i není divu, že o ni kde kdo zavadí. To právě počítá se za úspěch, že aspoň na čas veřejnost svou nelibost i libost nad novým dílem vyslovuje, a konečně, jdeli o činžovní dům, nezáleží na uměleckých kvalitách, nýbrž právě jen na křiklavosti, nápadnosti, nabubřenosti, na »dekoru,« a toho lze snadno dosíci. Zase shledáme, že spíše architekt ze »starých tradic« vyšlý zachová i při tom zákony, které přese všechnu negaci a opposici trvají v platnosti, že vystříhá se hrubosti, sprostoty a jarmarečního křiklounství, aspirujeli jen zdaleka na jmeno umělce. Umělecká noblesa dosud byla na straně »starých,« mladí vynikali za to brutálností nebo naivností, to jest zase onou šťastnou nevědomostí, která jim zaručuje »osobitý ráz.«

V Praze poslední dobou vznikly četné domy občanské, jejichž fasády nesou pečeť moderny, a také stojí tu i tam budova větších rozměrů v novém »stylu« koncipovaná. Než v Praze dosud modernismus nezapustil kořeny tak hluboko, aby četnějšími výhonky vůkol vyrážel a rázu města hrozil. Bylo a jest u nás architektů ze »staré školy« tolik, že ona známá historičnost měla vrch nad pokusy modernistů. Nemluvím o zástupcích

přísné slohovosti, nemám na mysli »gotiky, renaissancisty, barokisty,« ale moderně vychované umělce, jimž česká renaissance nebo české baroko nebo český empire byly východisky, odkud si hledali své vlastní cesty, aby dospěli k samostatnému výrazu. Tak na př. právě končí stavba nového nádraží, nynějšího ústředního, jež bylo dříve nádražím dráhy Františka Josefa, i není třeba dokazovati, že se tu architekt Jos. Fanta postavil do řady moderních našich umělců, ač právě jeho komposice a návrhy prozrazují onoho myslícího architekta velké erudice, o němž jsem shora mluvil. Tu není snaha po odlišnosti hlavním živlem tvůrčím, ale umělecký vzlet, fantasie, bohatství invence spojují se v práci, která vydává svědectví, že architekt veden je sebekázní; je tu zase dán příklad nyní vzácné »umělecké svědomitosti,« a toto živé umělecké svědomí právě nedopouští, aby umělec bažil po laciných vavřínech pouhého novotáře.

K takovým architektům také náleží B. Ohmann, bývalý profesor na c. k. umělecko-průmyslové škole v Praze, nyní ve Vídni žijící. Bohatství motivů, fantasie, vkus obratného dekoratéra jsou v jeho Pražských architekturách patrny, a s čím vystoupil na výstavě německých umělců z Čech v Rudolfině, dosvědčuje, že Ohmann disponuje velikým fondem a čilou vynalézavostí. Nárožní budova paláce Assicurazioni Generali v Praze (na místě starobylého patricijského domu »u Císařských« v Jindřišské ulici), pak dům »Café Corso,« a hlavně vnitřek divadla Variété dobře svědčí o dekoračním talentu Ohmannově. Vkusně spřádá z různých podnětů svoje fasády, applikuje něco moderní »konstruktivity« na staré dobré motivy chambran, římsuje a sloupuje, kde, jak dobře vyciťuje, to lze učiniti bez prázdné a lživé nadsázky, a poněvadž umí dobře hospodařiti barvou, polychromií, dociluje effektů nejen originálních, ale v skutku vábivých. Jeho Vídeňské a Lvovské projekty illustrují originalitu jeho ještě přiléhavěji, a co navrhl při regulaci Vídeňky, zasluhuje jmena velkých architektonických dekorací monumentálnějšího rázu, než z pravidla bývají takové kulisové architektury modernistů.

Odchovancem Vídeňské školy »secessní« je pak arch. Kotěra, následník Ohmannův na umělecko-průmyslovém učilišti. Jeho návrhy a komposice průčelí nesou se rozhodnějším antagonismem proti »staré« architektuře, ale prof. Kotěra mnohou nedosti architektonickou výstřednost zachraňuje upřímností a taktem umělce, jemuž nejde o pouhou demonstraci modernistního stanoviska. Je přesvědčen o vhodnosti svých dekoračních elementů, je vychován v zásadách architektury, která hledá nové výrazy pro potřeby nové doby. Že to vždy nedopadne dobře, zvláště v okolí tak prononçovaně »staro-uměleckém,« jaké v Praze skorem všude předem určeno novým budovám, to by nanejvýše svědčilo o jisté neústupnosti, snad o vzdoru stoupence moderny, která nechce ústupkův a nenávidí kompromisů. V skutku pak je vzhled jeho výstavního pavillonu »Manesa« s pozadím zelené stráně

Petřína příjemný; primitivní tvary, komolené pyramidy, architektonický ráz všeho detailu ozdobného, kterým vždy spoří atd., slučují se k účinku umělecky vážnému, neboť celek ve své disposici a poloze snese takovouto volnost koncepce, a určení budovy dovoluje fantastnější úpravu zevnějšku. Domy stěsnané v ulicích mezi staršími stavbami, mnohdy velmi nepatrné ceny umělecké, mnohdy velmi rázovitých rysů slohově ucelené fysiognomie, jsou v tom hůře, tu bije každá ležérnost, každý modernistní trik do očí, a vzhled takových fasád nabývá jakési architektonické morbidezzy, jakéhosi chorého vzezření. V Praze bude vždy modernistním stavitelům, tím spíše navrhovateli architektu za těžko včleniti svoje dílo do rámce po staletí utvářeného, neboť krkolomný přemet od slohovosti na př. sebe fádnějších průčelí z let padesátých minulého století k vyjevenosti modernistních architektur, které jako by s měsíce spadly, zůstane vždy, i v budoucnosti, ba potom ještě větší měrou patrný. Je tu průrva ve vývoji, a taková zcela libovolná, tedy násilná, čistě mechanicky spůsobená trhlina zeje po staletí, neboť vždy bude její řeč nelogická, to, co vypráví o svém původu, bude svědčiti o jejím nepřirozeném vzniku mimo mohutný tok evoluční. Fasády činžovních domů, které arch. Kotěra navrhl (na Václavském náměstí), nebo jeho stavby v Král. Hradci a na Moravě primitivisují také ještě dosti snesitelně, neboť také tu přese všechnu přísnost zásad modernistních, při veškeré »poctivosti materiálu a konstrukce,« »nikdy nezapřených,« ve skutečnosti postup a provedení jsou totožny s obvyklostmi »starého umění.« Omítka kryje tu zdivo různého druhu, římsy vyskytují se tu také někdy jen pro dekoraci, všelijaké výstupky, risality, balkónky, stříšky »oživují« fronty zase jen »pro effekt,« a nenapadne žádnému sebe modernistnějšímu architektu, aby prostě ponechal ony holé zdi s otvory, kudy do nich, s okny a komíny, o nichž nyní také již mluví: jsou to naše domy ve stadiu »rovnosti,« když zedníci vyzdili dům a tesaři sroubili krov. V tomto stavu ovšem materiál ještě upřímně všude na vrch vystupuje, cihlové zdivo je hladké, málo členěné, traversy jsou demaskovány, balkony spočívají na kolejnicích atd., a nikde není sloupu, nikde nevyčnívá římsa bohatým profilem do ulice, sotva že přitesané cihly rámují tu i tam řadu oken. Tak tedy by měl dům zůstati, aby byl veskrze moderní, neboť aspoň po stránce materiálu vyhovoval by paragrafu, ze všech modernistních také nejsympathičtějšímu, jenž žádá, aby materiál nebyl zastírán, falšován, surrogován. Ale nyní moderna sama, vystupující v Praze po různu s novými díly svými, nedrží se tohoto svého přikázání. Nové domy na Příkopě a na nároží proti Grand-Hotelu (v městských sadech) aspoň dokazují, že materiál i tu je »znásilňován,« bych užil oblíbeného silného výrazu moderny, tak na př. dům Vídeňského spolku bank na Příkopech, obložen deskami hlazené žuly, ač je to také cihlová stavba, která dle nynějších technických pravidel by vyžadovala pouhé omítky. A také na tomto zcela hladkém domě, koncipo-

vaném ve slohu Vídeňské secesse, setkáváme se s pouhými »ozdobnými« články architektonickými, které důsledně sem nepatří, nejsouli organicky z konstrukce a z účelnosti vyvinuty. A nad to obdařuje tato nejnovější umělecká událost Prahu vzácně stylisovanými dekorativními nápady plastickými, najmě čtyřmi zelenými sochami na attikách postranních (horreur, staré ingrediencie!), zadními stranami svými do ulice obrácenými. Dům u těchto čtyř zadních pohledů působí v sousedství o něco málo starších, ale »bohatě« plastickými ornamenty vyzdobených domů činžovních absolutní nepřítomností »nanášeného« dekoru velmi nápadně, hlazená žula se leskne, bronzové, zcela nizounké čtverhranné rámečky mezi okny prvního patra, kovové, prolamované desky na málo převislých balkonech místo zábradlí sloužící, a zmíněné již sochy nahoře, dole pak u portálů assyrsko-egyptsko-indické skulptury »nosičů« nesmírně z proporce vystylisované spojují se k effektu zajisté prazvláštnímu, a co nejvíce křiklavému. Neboť je jisto a každému nezaujatému chodci patrno, že takováto promyšlená holost působí neméně křiklavě, než přemíra stukové plastiky na domech, které byly zbásněny v kancelářích architektů »staré školy.« A zvláště vtíravě vypadá taková rozměrná fasáda v ulici města, kde ze všech stran kynou ukázky skutečné, samorostlé architektury staré, i novější pacítěné, ale slohových regulí šetřící. Představiti si pak několik takových domů vedle sebe, představiti si náměstí, ulici z takových domů sestávající, je skorem nesnadná věc, neboť dojem nešťastné takové ulice, takového náměstí byl by příšerný. Jako spustošené budovy vymřelého města stály by tyto výtvory ve svém primitivismu, ve své nahotě, šedé, hladké, jako slizké, pospolu uzavírajíce ulice a náměstí nesmírně deprimujícího rázu. Savonarolovská střízlivost, kajícná hubenost, asketní pustota takové architektury ovšem by nutně kontrastovala s přepychem moderní životosprávy, s tím přepychovým neli prostopášným životem dnešní doby v městech, kde hned za peněžními paláci straší doupata bídy, kde vedle divadel, chrámů umění, jsou brlohy prostituce, kde za kočárem bursovního velmože letí nadávka nebo kámen z ruky prací zmořeného, nevzdělaného, zanedbaného, nešťastného člověka — dítěte města. Tu by arciť hodily se takové modernistní fasády do ulic městských, které by ve své poctivosti a pravdymilovnosti důsledně ukazovaly zdivo neomítnuté, cihelné, na kterých by traversa zůstala traversou, kolejnice kolejnicí. Tu by zajisté měly býti činžovní kasárny našich měst beze všech ozdob, prosté holé zdi, bez všeliké »architektury« ode dlažby ulice až po komíny, měly by lemovati naše třídy, naše náměstí, a peněžné paláce z kamene vystavěné právě tak by se měly charakterně uskrovniti, pohrdati veškerou výzdobou, sochami, reliefy, a když už také moderna má za nutno, aby dle starého vkusu allegoriemi, symboly atd. bylo na jevo dáno, že nutno při pohledu na tu onu budovu něco si mysliti, nebo že prostý nápis na té oné budově nestačí, že nutno zcela bezvý-

raznou jinak budovu nějakým znamením opatřiti, nějakým rebusem znápadniti, nechť zvolí se co nejpádnější, nejvýmluvnější, nejkřiklavější symbol, jenom nikoliv antikisující nebo slohová figura. Není to v duchu doby, primitivisujemeli umělecké výrobky, když všecka naše kultura tíhne k raffinovanému přepychu, k jemnůstkářství, k požitkářství. Ale chcemeli býti důsledni, máli platiti zákon o naprosté čistotě výrazu, o poctivém demonstrování materiálu a konstrukce, pak pryč i s těmi inkrustacemi, pryč s bronzovým kováním s fasád, pryč s karyatidami, atlanty, attikami, pryč se stříškami, s nanášenými ornamenty, s malbami, s mosaikami, s pozlátkem na zábradlí! Stavme v duchu hmoty, kterou zpracováváme, jako již stavějí inženýři své železné mosty a své skleněné obrovské báně nádraží a výstavních paláců práce; pak naše města a osady nabudou tvářnosti, která plně bude poskytovati obraz kultury, pak bychom zřeli tváří v tvář »evoluční fási« našeho výtvarnictví, pro něž jako by zapadly kulturní světy minulosti do bezedna věčného zapomenutí.

Bylo by to důsledné, a jestliže skutečně všude »provalily se spodní vrstvy národů« a nabyly vrchu, jestliže tyto vrstvy nyní budou nositelky nové kultury, nového umění, bylo by to ještě důslednější. Návratu k troglodysmu, třeba s použitím všech vymožeností mechaniky, chemie, elektrotechniky, potom nebrání nic, než právě ono prožluklé staré umění, které přetrvalo věky, o které každou chvilku zavadí nebo též klopýtne i nejoriginelnější modernista. Jest naděje, že postupem socialisace všeho života národů dojde také na vzdělanostní reformy, dle nichž přestane rozdíl mezi vědou a nedouctvím, dle nichž přestanou rozdíly vzdělanosti vůbec, že také se starou vědou, s učeností, bude konec, že znivellovány budou všecky různé ty úrovně erudice, že také duševní dary budou rozdíleny dle zákona »všeho všem!« Upřímnost a poctivost osvětové práce této půjdou ruku v ruce s upřímností a poctivostí při rozdílení hmotných potřeb životních, a na konec nebude vůbec strpěna turbulentní činnost jednotlivců, kteří vrtochem přírody, attavistním zatížením vynikati budou nad šťastný, bezzákonný celek, nebude otázek uměleckých, neboť nebude umění, a ve velkém falansteriu milliony rovných s rovnými v neomezené svobodě činů počnou novou prehistorickou kapitolu pro generace příští, které nebudou věděti o všech těch bědách, pro národy jiné, které přijdou se starou kulturou svojí, ukázněni, silni, a smetou onu vysvobozenou, na ideálním stupni nevázanosti žijící společnost s povrchu zemského.

Zatím však již zcela vážně volá se na stavitele domů: Nechte všeho okrašlování! Nepředstírejte »krasocit«! Nemáte citu pro krásu, ticho, nemáte *žádného* citu pro krásu![1]) Stavte holé, sprosté »mašiny na ostávání,« vypravte je vším pohodlím, aby poskytovaly příjemného pobytu, učiňte je zdravými, světlými,

[1]) Srovnej Rich. Schaukal, Die Miethwohnung, eine Kulturfrage, Darmstadt, A. Koch 1907

čistými — zaveďte vodu, světlo, telegraf, telefon, výtahy, topení do všech pater, všem lidem — ale neopovažte se ozdobovat! Žádné kování, žádná klika nesmí mít jiný tvar, než účelný, žádná ozdoba na stěně, na stropě, ani linka okolo kamen na zdi, vše vybíleno, vše ponecháno v jakémsi »přírodním stavu« a na vůli toho, kdo sem se nastěhuje. Jeho vkusu vyčkejte, jemu dopřejte, aby si své vězení vyzdobil, vykrášlil dle své chuti! Jinak ve všem všudy pouhá účelnost! Neboť nemáme umělecké kultury, ano, jsme moderní barbaři beze smyslu pro to, čemu se říká styl, čemu se říká »umělecká kultura«! Proto buďme upřímní, poctiví, nepřetvařujme se dle zvyku snobů, nelžeme si porozumění a lásku k něčemu, čeho vlastně nechápeme, čeho nepotřebujeme. Farizejství lidí »umělecky cítících« bez toho vychází na jevo, jakmile předstupují před opravdové umění, na př. před staré umění.

To jsou ti, kdož horují pro Wagnera a hrnou se do koncertů operetních veličin, do »valčíkových večerů,« to jsou ti, kdož mají plná ústa Rembrandta a ve svých s uměleckým nevkusem zařízených bytech buď sprosté barvotisky nebo nějaké neméně tuctové modernistní nahotiny, to jsou ti, kdož mluví o »novém stylu« a kupují svůj nábytek v továrnách na »secessní zařízení,« to jsou ti, kdož žijí pro Wildeho, d'Annunzia, Baudelaira, Gorkého, a čtou doma Mayovy indiánské romány.

Pro Prahu znamená zbujnění modernistní architektury nebezpečí, jehož nelze podceňovati. Nezastával bych se šablonovitosti stylové, onoho bezmyšlenkovitého napodobování a omílání starých slohových útvarů, ale poukazuji k tomu, že by dle nejmodernějších názorů ještě bylo přípustnější, než tvorba enražovaných dekoratérů školy modern-stylu. Na obvodu města, kde dnes je buď pustina, nebo kde vyrostly nové čtvrti čili nová předměstí mnohdy nejodpornějšího rázu stavitelského, tam bylo by lze vykázati modernistním umělcům území, na němž by vykouzlili krásnou Prahu dle svého ideálu. Uvnitř města však bude stále nutno přihlížeti na ruce těch, jimž svěřují se stavby nových domů, přestavby, adaptace, opravy. Jsou v Praze místa, která nesnesou »pokusů s modernou,« kde každý nový přílepek a každý nový »moderní« dům jsou urážlivými demonstracemi. Není třeba jich trpěti. Dosud nedospěli jsme ke koncům tak smutným, aby modernismus nabyl jakési výsadní moci, aby sám jediný měl právo na existenci v našich ulicích. Brzdit bude úkolem všech, kdož jsou povoláni, aby bděli nad krásou Prahy staré — tu novou Prahu nechť vybudují sobě přívrženci modernismu tam, kde pro ni místa.

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Vyčkal, až doma všichni byli u oběda. Zahovořili se, a nikdo si nepovšiml, že se Pavlík ze sednice vykradl. Šustl se v kuchyni, vzal tam několik sirek a vylezl na půdu nad sednicí, aby tam rozdělal oheň. Na štěstí to bylo v létě, půda, hlinou upěchovaná, byla čistě umetena, že na ní ani klásku nebylo, a malý žhář jedva nahledal tolik hořiva, aby stálo za podpálení. Ohníček vesele zaplápolal zrovna naproti otevřenému vikýři, vedoucímu na ves. Plamínek byl z návsi spozorován, učiněn pokřik, zazvoněno na poplach, lidé se sběhli, ohníček Pavlíkovi udupali a ulili a Pavlíka vyvlekli na dvůr.

Otec už ho očekával. Bez čepice byl, jak od stolu vyběhl, čelo měl zakalené strašným smutkem a v ruce držel opratě. Lidé mu malého zločince odevzdali, otec mu obě ruce zadrhl okem provazu a kvapně ho vlekl na náves. Chtěl synka potrestati před tváří celé vsi, neboť celé vsi hrozilo od něho nebezpečí, celá ves mohla být od něho nešťastna, na celé vsi byl zlosynem.

Synek nemohl otci stačit. Vzdal se běhu a dal se vléci jako pouhá věc. Na návsi se otec zastavil. Čekal, až se shromáždí všecka obec. Nepromluvil, bezslovesné rty se zatínaly a z očí zíral strašný a krutý smutek. Malého zlosyna neviděl, viděl jen zločin a všechny jeho možné následky. Kdy by byl Pavlíka viděl, snad by se mu ho bylo zželelo. Útlý chlapčík se třásl na všech údech, poutce rusých vlasů se mu vinuly po skráních, modré oči bez mrknutí hleděly na to, co se děje, jako by se právě byly probudily z čarovných snů do děsné skutečnosti. Ani své ženy Kořínek neviděl. Rozára stála mezi mužem a synkem, úzkostlivě stíhajíc, co se díti bude. Uznávala, že se bez trestu obejíti nemůže, trestu brániti nemínila, ale vzezření mužovo naplňovalo ji hrůzou a zlou tuchou.

Lidé se ještě scházeli, a Kořínek jako by čekal na nějaký podnět od nich, kterak by synka potrestal. Tu mu za ušima zašepelila tetka tetce:

»Tenť aby ani nebyl Kořínkovo!«

A Kořínek už měl se k dílu. Tvář mu zpopelavěla, rozřešil oko na rukou Pavlíkových, oprať složil na třikrát nebo čtyřikrát, levou rukou jal chlapce za ruku, zatočil se s ním do půlkola, pustil ho, že běžel, a v tom jej z pravé ruky oprať přeměřila po zádech. Chlapec bolestí zapištěl, vyskočil od země, a jak byl tenký, zdálo se, že je vejpůl přeražen a se rozlítl.

»Ty nejsi můj!« zařval Kořínek, a ještě silnější rána dopadla na záda Pavlíkova, a pravice se rozpřahla k ráně třetí.

»Ale je můj!« zvolala Kořínková a vrhla se pod ránu mužovu, aby ji svým tělem zadržela. Rána již letěla, když ji Rozára podběhla. Zbledla bolestí, prohnula se, ale pevně stála.

»Mne si katuj a ukatuj, kate!« volala, »ale dítěte nevraždi!«

»Čí že je to dítě?

»Moje!«

»Tvoje? To jsem chtěl vědět!«

»Moje, protože má jen matku a nemá otce!«

»Slyšeli jste, lidé, k čemu se přiznává?«

Ale veřejné mínění nepřilévalo oleje do ohně. Lidé uznávali potrestání malého paliče dostatečným a rychle se rozešli. A nikomu nešlo o to, aby mezi manžely Kořínkovy zaset byl nesvár, nikdo doopravdy Kořínkové neobviňoval z nevěry, a nikdo na ni nic takového nevěděl. Slovo: »toť aby nebyl jeho!« padlo bez zlého úmyslu, chtělo pouze naznačiti podiv, že Kořínek, jenž majetek svůj vždycky pečlivě opatroval a uchraňoval, má synka, který je s to, aby majetek otcův paličsky ničil a tím se ukazuje naprostou protivou otcovou. Tuto myšlenku veřejné mínění chce vyjádřiti svým spůsobem, nic víc. Kořínek taky, když mu zlosť popustila, nepojal žádného podezření, že by mu žena byla nevěrna, a že by Pavlík byl dítětem cizího otce, v jeho loži zplozeným. Lidé, živící se těžkou prací rukou, podlehají náhlým a prudkým výbuchům vášně a nechodí pak daleko pro slovo, za nímž pádně a bez rozvahy následuje čin, jenž často i slovo předstihuje; ale za to nejsou obmyslní a úkladní jako lidé, konající rukama práci lehkou anebo jen prací hlavy zaměstnaní. Tenť jest rozdíl mezi slovem i skutkem obojích, a aby se jim stalo po spravedlnosti, nemůže jim býti měřeno podle jednoho měřítka. Lidé vesní neberou na těžkou váhu slova a skutky, které jsou následkem prudkého záchvatu vášně, snadno jich zapomínají a odpouštějí, a jsouli trestny, jsou k nim shovívavi.

Kořínek se před ženou styděl, že ji veřejně bil, ačkoli měl omluvu, že mu sama pod ránu vběhla. Rozára mu nevyčítala, a za nedlouho bylo mezi nimi zase jako bývalo. Jen upřímného, zvučného, veselého, bezstarostného Rozářina smíchu již nebývalo. Žádný z manželů neřekl druhému příkrého slova, každý dělal svědomitě své.

Pyromanie Pavlíkova byla radikálně vyléčena. Oheň sice pořád měl pro něj báječný a neodolatelně lákavý půvab, ale Pavlík vždycky býval naproti němu v uctivém ostřehu. Postačilo mu na oheň se dívat, a vždycky trpělivě čekal, až někdo prý oheň rozdělá. I na pastvě při pečení bramborů bývalo tak. Pavlík rád pečené brambory, ale sám jich nikdy nepekl, čekaje vždy, až se mu dostane pečených. Tím utvrzoval předsudek o své nejapnosti ke každé práci. Druzí už zapomněli Pavlíkových ohníčků, jen on nezapomněl.

Nezapomněl ani otcovy ruky, která jej spráskala. Hrozil se jí vida nevida. Otcovská pravice zdála se mu pětiramennými důtkami; co na pramenu uzel, to kotník na otcovském prstu.

I když se někdy otec rozmyslil a chtěl býti k němu něžnějším, Pavlík se třásl. Shýbal se pod otcovskou pravicí, i když ho hladila.

Za to tím více lnul k matce a na ní lpěl. Vědomí, že zaň trpěla, učinilo Pavlíka matce bezmezně oddaným. Matka byla každým jeho pomyšlením. Matka mu byla nejhodnější, nejmilejší, nejdokonalejší, nejkrásnější. Zbožňování ohně přenesl na matku. Sladkým užíváním bylo mu každé dotknutí matky. Pohladilali ho nebo pocelovala, Pavlík se rozplýval citem lásky, radosti a blaženosti. Matka ovšem viděla mu lásku na očích a ráda mu osvědčovala lásku mateřskou. Více ho milovala, než ostatní své děti, jež byly bližší otci; ani samy se nemazlily, ani mazlení nežádaly; »rozmazanému« Pavlíkovi se posmívaly a tím ještě více ho přistrkovaly k matce. Matka bývala něžně dojata, když viděla, jakou láskou Pavlík na ní visí. Přivinulali ho k sobě, Pavlík blažeností až omdléval. Mateřské ňadro jej omamovalo jakousi libou, přelibou vůní. A nejen ňadro: i vlasy, i záhyby sukně matčiny voněly Pavlíkovi jaksi jako med a míšenské jablko.

Nechávali ho při matce, aby jí byl k ruce. To mu počítali za práci, bez toho prý k ničemu jinému není. A Pavlík se od matky nehýbal, ochotně jí přisluhoval v kuchyni, ve sklepě i na dvoře. Snášel, čeho potřebovala, a proč jej poslala. Naštípal loučí, do plotny okleskû nakladl, ale nikdy nepodpálil. To si již matka udělala sama a nikdy neopomenula Pavlíčka za to pochválit, že se tak ohně vystříhá. Pavlík škrabal brambory, dával pozor, aby těsto na nalívance z hrnce nepřekynulo, opatroval za kamny čerstvě vylíhnutá kuřátka, aby měla pořád stejně teplo, míchal jíšku, bděl nad vařícím se mlékem, aby nepřeteklo a se nepřicmudilo. Ke kuchyňské práci se hodil, matka to vysvědčovala a tím zachraňovala čest jeho v rodině, kde se k tomu hledělo, aby dítko ještě ucupánek už něco užitečného dělalo. Když se Pavlík při plotně zdokonalil, dostal od matky dívčí zástěru a byl na ni náramně hrd. Co by černohorskému chlapci bylo příčinou zoufalství a odboje, Pavlíkovi bylo vyznamenáním. Připětí zástěry znamenalo postup. Zástěrou opásán válel těsto, řezal nudle, zakládal a mazal koláče, obracečkou nalívance obracel, hrách při vaření natřásal. Naučil se také slepici vykuchat, zajíce stáhnout.

Pavlík byl radostí, chloubou a láskou matčinou. Čím více dívčel, čím byl měkčí, něžnější a k matce přítulnější, tím více známek matka spatřovala, že Pavlík bude pánem. Byla přesvědčena, že Pavlík ani nemůže být něčím jiným, než pánem. Pěstovala ho na pána tím způsobem, že dbala, aby ho slunce neopálilo, aby se neupachtil, aby neměl bolesti a lítosti. A měla potěšení, že Pavlík měl tvář jako panenka. Rusé vlásky mu česala, jako vídala u městských chlapců, a měla tisíc chutí dát mu i kolem krku okružíčko, toho však se neodvážila, aby nepohoršila otce, ostatní děti, obec.

Matku zvláště dojímalo, když se Pavlík modlil. Začal ústy klapat bez myšlenky a citu, ale brzy se mu hlas povznášel, tváře se zardívaly, oči se rozvíraly, známky to, jak modlitba jeho dušičku uchvacovala a k nebesům pozdvihovala. Nebylli nikdo přítomen, nejednou k Pavlíkovi přiklekla a modlila se s ním, na konec pak jej proti sobě obrátila tváří, objímala a líbala, sepjaté jeho ruce do svých brala, slastí mateřskou slzela.

Takovým pěstěním ještě více se v »citlivínkovi« vyvinovala vrozená dojemlivost a s ní jiné dívčí vlastnosti. Byl upejpavý, plachý, snadno urazitelný. S děvčátky raději si hrál, nežli s chlapci, a děvčatům, když měla mezi sebou Pavlíka, ani se nezdálo, že mají mezi sebou chlapce. To vše se matce jeho velice líbilo a domnívala se, že nejmilejšího synka svého obzvlášť výborně vede a vychovává.

Kořínková pořád ještě byla mladá a kvetoucí. Muž její už byl lhostejný k její kráse, k jejím důlkům, i k tomu, směje-li se či nesměje. Z lhostejnosti by se byl vytrhl jen, kdy by podrážděna byla jeho žárlivost. To se již nedálo, protože Kořínková měla za sebou noviciát osoby, z přespolí přišedší do obce. A jedva by se již byla v Kořínkovi ozvala pravá žárlivost, protože již přivykl dívati se na ženu jako na část svého majetku, svého živého fundu instruktu. Zajisté by právo své držby hájil důrazně proti každému, kdo by se s ním chtěl o ni dělit, ale jednání jeho bylo by při tom řízeno ohroženým hospodářským zájmem a nikoli žárlivostí.

Láska Pavlíkova nahrazovala Rozáře lásku mužovu a všechnu lásku vůbec. V kuchyni anebo při šití, když navíjela nitě a Pavlík držel předánko, Kořínkové nejčastěji se vracela veselost mládí. Zpívala si a svým písničkám učívala Pavlíka, a srdečně se smávala tomu, jak se mu tenké tóny vytahovaly z tenkého hrdla. Pavlík vypozoroval, že matka nikdy se tak upřímně a vesele nezasměje, jako při něm, a to bylo jeho hrdostí; ale účinkovalo na něj i to, že matka v takových okamžicích bývala nejhezčí. Pavlík si počítal za zásluhu, že dává matce příležitost, aby ukázala, co jí nejlépe sluší.

»Naše maminka je nejkrásnější,« říkával si Pavlík. Nejkrásnější — a k tomu již mu myšlenky nedodávaly: nejhodnější, nejdokonalejší. Ale to jen myšlenky mu tak jaksi nedomyslily, neboť matka mu nepřestávala býti kytkou všech ctností a nejlepších vlastností.

Jednou bylo v sobotu večer, v zimě. Venku padal sníh, a vítr jeho chomáči bil v okna. Sobota — den všeobecného úklidu, drhnutí, smýčení a naposled lidského mytí. Kořínková po večeři vykoupala děti, z nich dcerušku na drobounko zapletla, a všecky k spaní uložila, když se byla s nimi pomodlila. Kořínek už spal na manželské posteli. Pavlíkovi dělali lože tak, že lavici přistavili k lavici a ustlali. Děti obyčejně usnuly, jakmile do peřin dopadly. Pavlíkovi se tenkrát nechtělo spáti. Zpod peřiny skulinou pozoroval, co ještě se v sednici děje. Na krbu hořela louč. Děvečka

přinesla vandličku a postavila poblíž krbu na dvě židlice. Z plotny vylila do vandličky hrnec horké vody a rozchladila ji studenou, přinesenou ze džbera. Svlekla halenku a postavila se k vandličce. Kořínková ostražitě šla od okna k oknu a zkoumala, neodchlipujíli se nikde červené záclonky. Co by se odchlipovaly! Leda by sníh a mráz byl zvědav. Od oken hospodyně přistoupila ke krbu a rozhrabala louč, aby přitlumila světlo. Potom šla k Pavlíkovi, dotkla se ho a zašeptala: Spí. Ke druhým dětem nešla; společná jejich postel stála v koutě za kamny, pro něž nebylo ke krbu a vandličce vidět. Muž chrápal.

»Voda vystydne, tetičko,« podotkla děvečka.

»Hned,« řekla Kořínková.

Vysvlekla se do spodničky, sundala si s krku šňůru korálů a podala děvečce, jež ji po špičkách donesla a položila na stůl. Hospodyně si rozpustila vlasy, rozepjala si na ramenou košili a po pas se obnažila. Volné paže rozhodila, pomnula si oblé jejich svaly a tiše se zachechtala. Ráda byla ve svém zdravém, ušlechtilém, bílém těle. Sklonila se nad vandličku, opřela se o ruce, děvečka jí odhrnula s bílého znaku černý plášť vlasů, a mydlila, mnula, oblévala teplou vodou, protřepávala vlasy, potřepávala tělo. Posléze se prstem dotkla dolíčku, který se hospodyni dělal na rameně, políbila ji na plec a řekla:

»Ale jste bílá jako padlý sníh, Pánbůh požehnej, tetičko!«

Kořínková se zas tiše zachechtala. Těšila ji ta pochvala. Bylo domyto. Děvečka podala hospodyni čistou utírku. Hospodyně zatřásla hlavou, aby vlasy spadly na znak, sundala si prameny, které zůstaly na ramenou, a hodila je nazad, chopila se utírky. Bezpečna, že všecky děti spí, chtěla se ještě schovati očím mužovým, kdy by náhodou prosnuly. K tomu se jí hodil kout u krbu. Děvečka popošla za ní a mezitím, co se hospodyně utírala, zabořila jí rozčesák do hustých vlasů. Hospodyně rukou vzala pramínek a přidržela k chatrnému světlu na krbu.

»To je podivné,« šeptala, »z mokrých vlasů mi nic nevyzizuje.«

»Divné,« přisvědčila děvečka ze zvyku svědčit, ač jí nebylo nic divno.

»Počkej, holka, počkej!«

Hospodyně vklouzla do čisté košile a děvečka česala dál.

Rozbírati city, které se v té chvíli rodily v duši Pavlíkově, nikterak nelze. Byly dětské a nejasné, v jazyku dospělých není pro ně výrazu, a z kruhu duševního života dětí daleko vybíhaly. Chlapec neměl tušení, že je tělem z toho těla, které skulinou z peřin viděl, že byl, když ho ještě do peřinky vinuli, živen těmi hojnými, bílými prsy, které se mu před očima mihly. Vídal mladší sourozence, ani z nich ssáli, ale že by také jej byly vyživovaly, na mysl mu nevstoupilo. Nač si vzpomněl, byly med a míšenská jablka, jimiž mu mateřské ňadro vždy líbezně vonělo, když jej k sobě přivinulo. Tou vůní, zdálo se mu, že zalita celá sednice, a dnes je mnohem silnější a čistší. Určitě ze zmaty citů Pa-

svůj život do rukou, sám si jej bude řídit, neboť jen on sám ví, kam chce a může a musí dospěti. Lituje prožitých let jako lehkomyslně promarněného statku; od nynějška, od čtyřicítky, nebude životem marnotratit, a promyšleně, poučen zkušeností, užije každé chvíle. Ba ano, pouze nabytá zkušenost je mu cenným zůstatkem z doby uplynulé, ale s tím fondem bude nyní dobře hospodařit, aby nic nepřišlo na zmar, a tak se snad ještě dají napraviti staré chyby. (Pokračování.)

Ženská práce na Jubilejní výstavě.

Píše

Renáta Tyršová.

Na všeobecných výstavách bývá zvykem pořádat zvláštní oddělení ženská. Naše letošní výstava jubilejní, která je výstavou průmyslu a obchodu, nemá takového oddělení, a také by tu ani nebylo zcela na místě, neboť ženská a mužská práce, ženská a mužská účast na průmyslu, řemeslu a obchodu si jdou po boku a namnoze splývají.

Proberemeli se katalogy výstavy, nenalezneme mnoho jmen ženských vystavovatelek; těch, kdož anonymně přispěli k těm výsledkům práce, kteréž na výstavě dohromady poskytují pyšný obraz průmyslového rozvoje obvodu Pražské Obchodní komory, jsou zato zástupy.

Takové anonymní pracovnice jako živé součástky strojů jsou hlavně zaměstnány v továrnách textilních a v těch závodech, jež vystavují v pavilonu grafických živností. Tam i zde mohou návštěvníci výstavy vidět ženy i při práci. V starém Průmyslovém paláci vidíme moderní přadleny, za které stroj z hustých řad cívek upřádá vlákno, kteréž naše prababičky musely zvolna soukávat prsty s přeslice a vřetének. V »grafickém pavilonu« poznají návštěvníci výstavy kousek života v tiskárnách, u strojů, které část po části práce vzaly lidem z ruky, až lidský ten pomocník dnes je tu jen k tomu, aby potištěné archy, kteréž stroj spůsobně a spořádaně před něj klade, sbíral a složil. Tu práci dělají ženy; podobnou dělají v továrnách na obálky, na sáčky, jak také na výstavě názorně spatřujeme.

Dělnic je v tiskárnách, přádelnách, papírnách a továrnách různého druhu v Praze a v širokém okolí Prahy na tisíce. Jsou mezi nimi děvčata jen právě škole odrostlá, svobodné i vdané ženy. Ve výkazech a diagramech různých podniků sociálně a humanitně působících, kteréž na výstavě lze si prohlédnouti, marně bychom pátrali po dokladech o skutcích a zařízeních, sloužících k mravnému povznesení těchto zástupů, k praktickému poučování děvčat, které, provdavše se, nemají pravidlem ani nejprimitivnějších

znalostí k vedení řádné domácnosti, k fysické a mravní výchově dítěte potřebných. Však to jen mimochodem.

Hlavní oblastí ženské práce je ovšem široký obor oděvnického průmyslu. V Čechách je při průmyslu oděvnickém zaměstnáno asi 170.000 osob, 30% z toho jsou ženy. V samém obvodu Pražském jde počet žen, živících se hotovením prádla, oděvů, zástěr, klobouků, kravat, šněrovaček atd., do tisíců. Malý zlomek této práce ženské můžeme poznat v oddělení oděvnickém, kteréž v pravém křídle Průmyslového paláce vkusně a originálně je upraveno.

Jedna kruhovitá dvoranka je obklopena vitrinami, v nichž jednak prádlo, jednak klobouky jsou vyloženy, druhá je tvořena řadou interieurů, v nichž jsou vystaveny výrobky umění oděvnického a kožešnického. Po stranách řadí se ještě několik řad vitrin, spůsobem obvyklým upravených. Celek je rozvržen a upraven dle návrhů architekta Klenky, a velká dvoranka interieurů, z nichž každému jiný nápad slouží za motiv, je jednou z předních »přitažlivostí« výstavy.

Kožešníci representují se promenádou na Rivieře a cestou v parku, s automobilem v prostředku, jednotlivé firmy krejčovské předvádějí elegantní úbory dám a pánů, jako výjev z vlastní dílny, jako pohled do lože divadelní, jako procházku u vřídla, neb na břehu moře a p., Průmyslové museum Chrudimské vystavuje ložnici, vypravenou nábytkem v rázu lidovém, Městská průmyslová škola dívčí v Praze dívčí komnatu vyšíváním vykrášlenou atd.

Výroba prádla je v Praze živností široce rozvětvenou. Provozuje se po továrnicku i po domácku. V žádném oboru není snad takových rozdílů ve výšce mzdy jako při šití prádla. Jsou šičky, které za ušití tuctu ženských košil dostanou půldruhé koruny, a jiné, které týž peníz dostanou za ušití jediné košile. Tamty jsou nevolnice, které se živí hotovením t. zv. dělnického prádla, jež obchodníci nastříhané jim dodají, tyto jsou dobře cvičené, samostatné pracovnice, jež se vyznají ve façoně a pracují přesně se vkusem a dovedou odvesti práci čistou jako květ. Ve vitrinách naší výstavy je ovšem vyloženo jen, co k takovéto jemné lingerii náleží, ze strojní, tovární výroby jedině mužské košile, límce a manšety, pro které máme v Libni, v Holešovicích a ve Vršovicích velké továrny. Snad řekne leckdo, když se podívá na spodničky a negligée, které jsou jako oblaka mušelinu a krajek — jaký to zbytečný přepych! Však přepych ten živí sta osob, a kdy by nebylo dovedných pracovnic domácích, dováželo by se nám všechno to přepychové zboží odjinud — bez toho napořád ještě máme dovoz jemné lingerie z Vídně. Ve vitrinách obchodníků vidíme bohatě vykrášlené ložní garnitury, v pokojíku Průmyslové školy je ložní soubor přejemně paličkovanými vložkami a ručním prolamováním vkusně vyzdobený, ale největší nádhera prádla je soustředěna ve vitrině Chrastecké firmy, která ve velkém obchoduje s domáckým, ve východních Čechách vyráběným vyšíváním.

Celé ložní záslony jsou pokryty vyšíváním, sukně, kabátky, tucty košil, a to vše je určeno pro vývoz, hlavně do Anglie.

Závažným činitelem v akci o povznesení východočeského domáckého průmyslu bílého vyšívání je Průmyslové museum v Chrudimi. Ve své vitrině vystavuje ukázky prací pod vlivem jeho prováděných: dvě róby a dvě batistové pokryvky se vzory na základě lidového vyšívání upravenými, krásně pracovanými.

Toiletty a kostymy jsou oblečeny na figurinách, živě modelovaných a od běžných voskových manequinů výhodně se lišících, obleky na nich pěkně sedí, gesta jsou přirozená — umělec-sochař, který v modelaci figurin se uvázal, vykonal kus obtížného a zdařilého díla.

Krejčovinu pro dámy vzaly za dnešních dnů ženy mužům již z valné části z ruky. Jen v »anglických kostymech,« kde záleží na vypracovanosti řemeslné a velmi přesném díle, ne každá ženská krejčová dovede provesti dílo zcela bezúhonné. Hledíli se však více na chic v úpravě, na koketní vyzdvižení půvabu pomocí toiletty, na lehkost v arrangementu, na pikantní sestavení ozdob a barev, ženský vkus, ženská ruka se plně uplatňují. Neposkytují zajímavou podívanou vitriny oděvnické jen pro ženské návštěvnice. Psycholog moderní společnosti, když dobře si povšimne toho, co zde je vystaveno — aby to bylo ve vkusu nejposlednější saisony, o to všichni vystavovatelé se svědomitě postarali — vyčte z rázu ženských toilett, jaká je moderní žena dvojaký tvor. Retrospektivní záliby ji mají k tomu, aby se strojila tak, aby to připomínalo dobu přes 100 let minulou. Zkracuje si tailli jako dámy z doby Napoleonovy, drapiruje si večerní úbory »à la grecque,« na umělý účes sází klobouky, jichž dobrodružné formy oživují v paměti konec století osmnáctého. Večer v loži divadla v umělecky raffinované úpravě je živým odleskem minulosti, ženou v celém smyslu slova; dopoledne, kdesi na výletě, v přilehavé střízlivé sukni a volné bluze, neb na tennisovém hřišti, s čepičkou na hlavě, v bílém, plátěném kostymu, je moderní pokrokářkou, k mužské volnosti se hlásící a sporty na roveň s muži pěstující.

Ženská krejčovina »vyššího slohu« je uměním, které vyžaduje nejen dovedné ruky, nýbrž i jemně vyvinutého smyslu pro tvar a barvu, pro plochu a linii, a to zejmena za nynější módy, která pro večerní toiletty žádá umělecky řešené ozdoby, výšivky, krajkoví appartně skomponované. Však i průměrná výroba obleků ženských a dětských, máli dojíti řádné mzdy, není ledabylou prací, kterou za několik měsíců lze jen tak odkoukat. Naše krejčovské učednice byly dosud macešsky odbývány. Pro ně nebylo škol pokračovacích, pro vyučené nebylo kursů k další odborné výchově, co divu, že mezi dílovedoucími v Praze, před několika roky (nemám nejnovější statistiku po ruce) byla jen 2% ženských sil.

Zřizováním povinných pokračovacích škol učednických pro děvčata chystá se v městech našeho venkova náprava aspoň v jednom směru. Praha takových škol dosud nemá.

Dotkla jsem se školství, a to mi připomíná, že třeba se poohlednouti po tom, co v pavillonu průmyslového obchodního školství [1]) ženské odborné výchovy se dotýká. V oddílu obchodních škol můžeme poznati, jak o vzdělání obchodní také pro ženský dorost je postaráno akademiemi, jedno- až trojtřídními školami a konečně povinnými i nepovinnými školami pokračovacími pro učednice.

Výsledky ženské umělecké a průmyslové odborné výchovy jsou vystaveny ve třech z kojí c. k. umělecko-průmyslové školy a v místnosti vyhrazené dívčím průmyslovým a pokračovacím školám. O kresbách a malbách žákyněmi Um.-prům. školy provedených byla v Osvětě již učiněna zmínka. Zbývá tedy již jen sdělení o pracech vyšívací školy. Také zde ovládla moderna nejen vzorem, nýbrž i technickým provedením. Námětkové vyšívání (kusy vystřižené látky na jinobarevnou půdu přišívané), které tak dobře odpovídá moderní zálibě v barevné »skvrně,« slouží k provedení krajiny o silných konturách i k provedení menších motivů, na základě rostlinném komponovaných, — ve spojení s malbou, — i oněch geometrických sestavenin, které jsou nyní tak v oblibě. Umělost provedení ustupuje přednostem barevné komposice, a je také na těch několika malebným stehem vystínovaných menších výšivkách zřejmo, že nebyly s takovou chutí pracovány jako dekorativně řešené applikace. [2])

V oddělení dívčích škol, pro kteréž se nám dostalo místa málo příznivého a velmi nevhodně osvětleného, vystavují české školy komorního obvodu. Je jich pouze pět — z Prahy Městská průmyslová škola a školy Ženského Výrobního spolku, škola Karlínská, z Brandýsa n./L. a z Chrudimě — schází jich několik, které nedávno byvše založeny, neměly schválených osnov. Na všech těchto školách vyučuje se šití prádla, šití šatů, vyšívání, různým jiným ručním pracem a kreslení. Pro čtenáře Osvěty podrobnější referát o nich by neměl zajímavosti. Chci jen k tomu poukázat, že nejzajímavější součástkou výstavy jsou oděvy ve velké společné vitrině vystavené, mezi nimiž zvláště poutá pozornost bílý divadelní plášť černě pošívaný, — pracovaný ve vyšším ročníku Měst. prům. školy Pražské, jemuž sloužila za motiv slovácká halena. Obleků s motivy krojových výšivek je tu více, ještě častěji ozývá se naše osobitá nota ve vystavených výšivkách a také v pracech krajkářských. Bylo již jinde a jinými k tomu poukázáno, jak málo tato výstava předvádí rázovitého v průmyslu uměleckém. Tím důrazněji sluší pochváliti snahu některých našich dívčích učilišť, že naši národní ornamentiku a naše lidové spůsoby práce, — což obé souvisí, — svým žákyním staví za vzor před oči. Pražská Městská škola průmyslová tu kráčí v čele, jak opět i zde dokazuje, ve výšivkách i v pracech paličkovaných.

[1]) Viz článek Jana Žákavce v č. 9. Osvěty.

[2]) Některé absolventky Um.-prům. školy jsou též súčastněny při pracech družstva »Artěl,« ve zvláštním stánku vystavujícího.

Domácí průmysl, který v oděvnickém oddělení bílým vyšíváním je zastoupen, shrnut, pokud se týče krajek a háčkování, v exposici Vídeňské ústředny. Je tu několik povlaků toilett a límců sestavených z tvarů t. zv. irským háčkováním provedených, které se ujalo také ve východních Čechách a na Moravě, a o jehož technické zdokonalení pomocí kursů se pečuje. Krajky paličkované vystavují školy ve Vamberku, v Strážově, v Sedlici (zejmena některé zvlášť zdařile komponované límce); vedle těchto českých výrobků vystavil ústřední kurs — jaksi mimo program výstavou jinde zachovávaný — také práce ve Vídni a jinde v Rakousku zhotovené. Centrální kurs krajkářský vykazuje roční preliminář 1,638.299 k. Toto jeho finanční pozadí a obratná, silná jeho organisace obchodní jsou hlavními příčinami, pro které naše české školy, dotud samostatné, se jím ve svazek jeho získati daly. Dokud nemůžeme postaviti sami organisaci aspoň přibližně silnou, dotud je na rozmyšlenou, jak se zachovati k výhodám hmotným, které kurs poskytuje.

Náš a šíře slovanský domácký průmysl ženský nalezneme také v pavillonu obchodu. Není ho tu mnoho, a přece i to, co je, návštěvníky cizince nápadně zajímá, a pro nás je to zde v obchodním pavillonu oasou vkusu, v prostředí zboží ponejvíce povážlivě jarmarečního rázu. Vitrina »Zádruhy,« která by na prospěch věci měla býti spíše jako prodejna zařízena, representuje v rozmanitém výběru ukázky zboží, které v obchodě v paláci Sylva Tarouccy lze koupiti, — naše krajky, bílé výšivky, pestré výšivky slovenské, kožené taštičky huculské, slovácké majoliky, loutky v krojích atd. Pořád ještě postrádáme výrobků, k nimž by ze »Zádruhy« byl dán popud, je to vše autentický výrobek, ale bylo by třeba k buzení koupěchtivosti více novinek. Čtyři Slovačky a jeden Slovák, všichni z Uher — z Píšťan, z Krakovan, z Velké a Hrubé Vrbky — vedou živý důkaz, že lidové umění tam pod Tatrami je ještě živo. Rozložili své obchůdky s výšivkami, krajkami a nádobím blíže vchodů do obchodního pavillonu, dvě ze Slovaček u svého stánku vyšívají, vynalezavá Kubalka si opatřila z domova zásobu hliněných čepáků a olejovými barvami na ně maluje květy. Mívá kolem sebe vždy dosti diváků, tak jako dívčina z Vamberka, která u vitriny Koblicovy paličkuje krajku. Kdy by si někdo byl dal na organisaci toho záležet, mohlo živé lidové umění býti v pavillonu obchodu úplněji a zajímavěji representováno. Bylo by to bývalo tím více žádoucí, že by výstava letošní tak byla nalezla aspoň částečnou náhradu za Českou chalupu naší nezapomenutelné Jubilejní z r. 1891.

Z publikační činnosti Jihoslovanské Akademie v Záhřebě.

Píše

dr. **Jos. Volf.**

Ljetopis jugoslav. Akademije obsahuje vedle běžných záležitostí Akademie za r. 1907 nekrology Fra Grge Martića z péra Kerubina Šegviće, Dm. Iv. Mendělějeva z péra Gust. Janečka, Luki Zimy z péra Iv. Milčetiće a A. N. Veselovského z péra Boraniće. Fra Grga Martić, pravý národní básník, pronikl svou básnickou tvorbou i daleko za hranice Bosny i Hercegoviny, z jejíchž dějin tolikráte bral látku k svým písním, napodobujícím tak dokonale písně lidové. Mistrovským jeho dílem jsou Osvetnici (mstitelé), epické básně o sedmi částech, složených z různých menších dějů a sahajících až do zabrání Bosny a Hercegoviny. V nich zapěl mohutným hlasem:

Mi smo štijevali, momče,
u Peštovu Lojdu pisano,
da su protest Madžari poslali
na skupštinu u Berlinu bijelu,
da im nije naša Bosna draga,
i njihova kruna da ih neće,
jere u njoj svoje krvi nema
nit ljubavi ima u Bošnjana
i da ne da na vojsku katana.

Zvláště důležitým dílem jsou: Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, příspěvky k charvátskému právnicko-historickému slovníku, jehož autorem jest dobře známý Vladimir Mažuranić. Vyšel 1. svazek, obsahující hesla A — Čtenija. Tím splnil autor svůj slib, ohlášený r. 1902 v Radu jugosl. Akad. v článku: O slovníku právnického názvosloví charvátského. Jest to sbírka hesel, podobně jako Brandlův Glossář nebo Jirečkův Prove, objasněných a doložených ze středověkých právnických dokumentů, tedy praktická příručka k historicko-právnickým pojmům středověkým, nezbytná pro každého, kdo se obírá listinným materiálem středověkým, týkajícím se slovanského jihu. Jednotlivá hesla jako ban, bat (hůl), crkva, čast (čest, úřad) vyjímají se jako hotové historické studie, které s vědeckou přesností spojují precisnost výrazu a logický postup vývodů. Práce Mažuranićova bude zajisté uvítána všade s opravdovou radostí.

První charvátský kronikář, který napsal světovou kroniku jazykem charvátským, byl Antun Vramec, doktor filos. a theol., kanovník Záhřebský a arcijáhen Varaždínský (1538—1587). Bylo to proto přímo nutným požadavkem piety, že známý charvátský historik Vjekoslav Klaić se podjal úkolu, vydati ve sbírce: Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, sv. 31., znovu práci tohoto charvátského spisovatele, který v předmluvě své kroniky veřejně prohlašuje, že jej k sepsání jejímu vedla jedině povinná láska

k charvátské vlasti a k charvátskému jazyku. Ostatně nutkala charvátské historické kruhy i vzácnost výtisků k novému vydání. Až dosud jsou totiž známy pouze 2 výtisky, z nichž jeden se nalézá v Lublani, druhý v Záhřebě. Dále má Vramcova kronika i svou historickou cenu, zvláště pro 16. stol., kde vypravuje autor jako očitý svědek o událostech a příbězích, odjinud méně známých nebo i zcela neznámých. Důvodů tedy dosti, aby se dostalo Vramcově práci takové pozornosti a takové péče, jakou jí věnoval Klaić ve vydaném svazku Monument. Obtížným archivním pátráním domohl se některých dokumentů, které osvětlují blíže životní jeho poměry. Narodil se r. 1538, avšak místo narození jeho není známo, jakož vůbec ani jeho jmeno nezní charvátsky; také o jeho mládí a jeho vychování není žádných zpráv. Teprve od r. 1565 vyskytují se některé zprávy o jeho životě; tak byl r. 1565 povolán za kaplana do ústavu sv. Jeronýma v Římě, r. 1573 zvolen kanovníkem v Záhřebě a arciděkanem ve Varaždíně, r. 1574 převzal také správu fary u sv. Marka ve svobodném městě Gracu (nynějším horním městě Záhřebském). Jako farář u sv. Marka byl přítomen památné synodě Záhřebské, která za předsednictví biskupa Juraje Draškovice, známého odpůrce luteranismu a kalvinismu, odsoudila faráře Mihajla Bučice jakožto přívržence kalvinismu. Později vyrůstaly mu v úřadě vlastní i cizí spory, tak že odešel r. 1575 ze Záhřebu; r. 1578 nachází se jako farář v Brežci na Štajersku, r. 1587 umírá jako farář ve Varaždíně. Toť hrstka vnějších údajů životních, s velikou pílí a pečlivostí sebraných, které však jen kuse zobrazují život skladatele první charvátsky psané světové kroniky. Dosud se soudilo, že zachované 2 výtisky mají za podklad 2 různá vydání, avšak důkladným ohledáním se zjistilo, že se tu jedná pouze o jedno vyd. z r. 1578, při kterém byl list 39 ve dvojí úpravě pořízen. Klaić porovnal totiž podrobně oba výtisky (úplným jest pouze Lublaňský výtisk, kdežto Záhřebskému chybí titulní list) a nalezl úplnou shodu u obou tisků až právě na jednu větu na l. 39, která z ohledů na Záhřebské kruhy byla vynechána. Také slovo »znovich« vykládalo se mylně jako »znovu,« »po druhé,« kdežto ve skutečnosti to má znamenati »po prvé,« »primum.« Celé vydání čítá 130 str. a bylo opatřeno pěkným titulním listem s názvem: Kronika vezda znovich zpravliena kratka szlovenskim jezikom po D. Antolu Pope Vramcze, kanovniku Zagrebechkom, v Lublane, 1578. Tištěna byla v Lublani, poněvadž Záhřeb tehdy ještě tiskárny neměl. Klaić rozebírá pečlivě text kroniky a pokouší se najíti vzory, podle kterých Vramec pracoval; bylyť světové kroniky tehdy velice oblíbeny a jeden kronikář opisoval obyčejně od druhého. Tato část se Klaićovi pro nedostatky srovnávací látky mnoho nevydařila, jelikož mohl zjistiti jen theoreticky předlohy pro starší dobu a nějaký blíže neznámý pramen pro dobu novější; pro dobu 16. stol. psal Vramec z vlastní zkušenosti a z vlastních vědomostí. Charvátsko-slavonsko-uherských dějin si všímal velice pilně a zaznamenal i různé podrobnosti; z událostí velkého světa uvádí pouze příležitostně některé zprávy o císaři nebo o papeži, pokud svým jednáním se dotýkali přímo Charvátska. Tu a tam se zmiňuje také o Češích: tak na př. mluví k r. 1160 (místo 1158)

o prvním českém králi Vladislavovi, k r. 1360 (místo 1348) klade založení university v Praze (orszaska skola v Prage ovo vreme ze poche), k r. 1415 hovoří o upálení M. Jana Husi a M. Jeronýma pro jejich bludné učení v Čechách, k r. 1458 zaznamenává úmrtí krále Ladislava a pověst o jeho otrávení; o Karlu IV. a Vácslavu IV. píše pouze jako o císařích německých, kdežto o Jiříkovi Poděbradském a jeho bojích s papežstvím v Čechách svedených se jeví býti lépe zpraven atd. Zajímavé vydání Klaićovo znamená tedy nový krok v poznání středověké historiografie charvátské. Bylo by jen záhodno, aby i druhému dílu Vramcovu, jeho Postille, se dostalo takového pečlivého rozboru a vzorného vydání, jaký věnoval Klaić jeho kronice.

Rad jugoslavenske Akademije přináší ve své historicko-filologické části 2 obsáhlé práce. Vl. Dukat sleduje v studii: Hrvatske preradbe Grigelyevih »Institutiones Grammaticae« charvátská přepracování latinské školní grammatiky maďarského spisovatele Jos. Grigelyho, vyšlé r. 1809. Grammatika tato byla sice latinská, avšak použito při příkladech u skloňování a časování často řeči domácí, t. j. maďarské, německé, slovenské a tu a tam i charvátské, a sice nářečí kajkavského i štokavského. Grammatika ta těšila se v Charvátsku veliké oblibě, jak lze poznati z té okolnosti, že ji přepracovalo 8 charvátských autorů v deseti přepracováních (do r. 1863). Dukat podává podrobný rozbor každého nového zpracování v charvátském jazyku a ukazuje, jakými cestami se práce tato pohybovala a jaké zlepšení vyučovací methody postupně v grammatikách nastává. — Aug. Musić podává rozsáhlou filologickou rozpravu: Pitanja u hrvatskom ili srpskom jeziku. Otazníkové věty v charvátštině a srbštině nalézají zde svého grammatického osvětlení ze strany vyškoleného filologa, jenž podává na základě hojného srovnávacího materiálu důležitý příspěvek k syntaxi jazyka charvátského či srbského. — Zakončení tvoří nadšená výzva Ivana vit. Trnského (Rodu o jeziku) k charvátskému učenému světu spisovatelskému, aby dbal pilně čistoty rodného jazyka a vystřídal se hlavně germanismů, stále více se šířících. Trnski dotýká se tu také Jirečkovy rozpravy v Osvětě: Slovo o společné obcovací řeči všech Slovanů. Ukazuje na řadě případů, kam překladatelská horečka a překladatelská velkovýroba vede a jaké škody národu působí, hyzdíc domácí jazyk a stavíc jej v otrocké podruží tam, kde by mohl samostatně panovati.

T. Smičiklas vydal nový svazek diplomatáře: Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, který obsahuje v 85 číslech léta 1256—1272. Rozsáhlá tato sbírka postupuje takto rychle ku předu; až dosud vydán r. 1904 sv. II. (r. 1101—1200), r. 1905 III. (1201—1235), r. 1906, IV. (1236—1255). Celé dílo má obsahovati listinný materiál středního věku z tištěných i netištěných spisů do 15. stol.; celkem bylo sebráno pro celou sbírku na 7000 listin. Vedle této důležité sbírky, za jejíž přednosti ručí jmeno známého odborníka Smičiklase, má vycházeti i sbírka »Sněmů« (Comitia), která bude věnována sněmování až do nejnovější doby.

Ve Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena 1908 pojednává Gavrilović Andr. v článku: O narodnim pitalicama o jistém druhu vět, ve kterých se pravidelně v odpovědi na otázku, mající ráz hádanky, vyslovuje nějaká moudrost, čerpaná ze života lidu s jeho denními příhodami, ku př.: Proč člověk chodí? Protože nemůže létati, atd. Namnoze blíží se tu odpověď příslovím, jako: Které víno je nejsladší? Cizí nebo darované, kde odpověd připomíná přísloví: Darovaný i ocet sladký. Gavrilović používá při tom srovnávacích příkladů ze všech slovanských i cizích řečí, dotýkaje se také české látky pohádkové a hádankové. — Vatr. Rožić pokračuje v líčení života Prigorců v župě Záhřebské; popisuje obyčeje i zvyky lidu při výročních slavnostech, při narozeninách, svatbě a smrti, vypočítává různé dětské hry, seznamuje s lidovými hudebními nástroji a s lidovou hudbou a podává ukázky z poesie a lidových povídek. Vše to je provázeno pěknými zdařilými obrázky. — Jovićević Andr. líčí v studii: »Hrana i posudje« stravu, poživatiny a nádoby ve vodním území v Černé Hoře. Seznamuje podrobně s postupem práce při zabíjení zvířat, podává názvy jednotlivých druhů masa a ukazuje, jak se z něho různé krmě připravují. V druhé části popisuje nádoby, ve kterých se uchovávají hutné i tekuté potraviny. — Ardalić přináší různé zprávy o vlkodlaku z Dalmacie a Bilan menší příspěvky k lidovému lékařství.

Obzor divadelní.

Činohra.

Bez mála poslední činoherní novinkou Národního divadla před prázdninami byla anglická veselohra, a první novinkou po prázdninách — je zase anglická veselohra. Kdo by se domníval, že umělecká správa naší první činohry sleduje kasovní ohledy, snadno by mohl ukřivditi buď jí, anebo jejímu divadelnímu obecenstvu. Kdo by však v tom chtěl shledávati nějaký umělecký princip, zmýlil by se ještě víc. Obě anglické veselohry dostaly se na český repertoir patrně jenom proto, že byly náhodou k disposici, opatřeny pilným překladatelem a členem tohoto ústavu p. Karlem Muškem, že poskytovaly celkem řadu vděčných a nikterak nesnadných úloh, měly určité literární kvality, a s jejich rychlým vypravením na scénu i při nynější zřejmé stagnaci v činohře Národního divadla nebylo vůbec zvláštních potíží.

Jinak obě anglické komedie, o nichž je řeč, jsou k sobě v poměru přímo diametrálně protivném. Barrieův »*Velebníček*,« jejž jsme poznali před prázdninami, byl veselohrou zrovna chtěně primitivní a naivní, rodinného humoru, pohodlného a staroromantického nátěru. Novinka poprázdninová naproti tomu, G. B. Shawův

»*Motýl*« (The Philanderer, 27. srpna), je práce raffinovaná, ve své temperamentnosti až překypělá, v satirických sklonech kousavá, jako většina prací Shawových, jimž ani autorovi krajané ne vždycky přijdou na chuť. Bojovnému Irovi to ovšem nevadí, a rozdurděné svoje kritiky nebo málo nadšené diváky dovedl již často spražiti vtipným bonmotem, kterým si je zase usmířil. Ostatně mu takto postižení ochotně spláceli poukazováním na to, že v jeho kritických exkursích a novinářských nájezdech bývá z pravidla víc vtipu a vervy, než v jeho divadelních komediích.

A mívali často pravdu. »Motýl« je právě takovou komedií, v níž je sice mnoho vtipných narážek a mnoho odvážně pověděné pravdy, ale málo živného humoru, který by hlouběji zaujal. V podstatě nejde tu o nic víc než o pouhý nápad obléci literární satiru proti přemrštěnému ibsenismu v roucho všední a dosti laciné, skoro konvenční veselohry o přeletavém milenci (»motýlu«), který tak dlouho těká mezi dvěma ženami, až jej obě nechávají na holičkách. Komedie Shawova, jedna z prvních jeho prací divadelních vůbec (napsaná r. 1893), měla svoji Londýnskou premiéru teprve asi loni nebo předloni, a její provozování samo už bylo jakýmsi anachronismem v Londýně. Neboť hroty této komedie proti anglické společnosti, jejímuž nadšení pro Ibsena se autor — sám nadšený a přesvědčený Ibsenův stoupenec — tak nemilosrdně svou dobou posmíval, sotva dnes už dovedou působiti účinně i v onom prostředí, které je vyvolalo, a které Shaw beze sporu znamenitě karakterisuje a po případě i karrikuje, s příslušnou dávkou vrozené sobě drsnosti a štiplavých invektiv. Tím méně může to všecko působiti u nás, kde nemůžeme předpokládati ani dosti zájmu pro Ibsena, ani dost pochopení a znalosti pro zcela speciální a nám celkem cizí ovzduší anglických fashionables klubů.

Pro to všecko sčeštění »Motýla« a uvedení jeho na českou scénu dopadlo tak kuriosně a muselo nezbytně vyzníti i naprosto hluše, na plano. Je to asi tak, jako by venkovské společnosti, pramálo souvisící s literárním ovzduším nebo, řekněme, i zákulisím, snažil se někdo vykládati historky plné osobních narážek na osoby a věci zhola neznámé. Brzo by ji znudil, a rozhodně by se mu nepodařilo zaujmouti ji hlouběji, i kdy by jeho narážky byly sebe vtipnější a jeho karakterisace sebe duchaplnější. Shawova komedie mohla zaujmouti snad patnáct, dvacet literárních lidí v Čechách, ale i ti, znajíce daleko vtipnější a přístupnější autorovy dramatické práce, ohlíželi se udiveně kolem sebe, pátrajíce, odkud se vzal najednou v Národním divadle ten zájem pro ibsenismus, v témž Národním divadle, na jehož scéně »Nora« a »Divoká kachna« velikého severního básníka patří už jenom ke krásným vzpomínkám na lepší minulost jeho činohry.

Provedení »Motýla« ukázalo až nápadným způsobem jakousi nesrovnalost, která by byla povážlivá, mělali by se státi konstantní: v celé hře totiž představitelé mužských rollí projevili svým karakterisačním uměním, založením i pochopením hry naprostou převahu

nad představitelkami rollí ženských. Čtyřlístek Leonard Charteris (p. Schlaghammer), plukovník Graven (p. Želenský), dr. Paramore (p. Matějovský) a Tranfield (p. Kafka) vytvořili každý o sobě plnou a živou postavu, což nelze bohužel říci ani o jediné ze ženských rollí této kuriosní anglické komedie.

Pětiaktová tragedie Jaroslava Vrchlického »*Smrt Odyssea*« objevila se po dlouhých letech z čista jasna na repertoiru Národního divadla v novém nastudování a scénování (9. září režií p. ze Steinsberků). Jedna z prvních dramatických prací Vrchlického vůbec, vznikla »Smrt Odyssea« před více než čtvrt stoletím (napsána r. 1882) a odbyla si tenkrát již svoji premiéru. Zůstává jednou z jeho největších antik, a nové uvedení na scénu ukázalo právem, že také z divadelně nejpůsobivějších. Po té stránce volba Národního divadla dopadla správně, a druhá premiéra antické tragedie básníkovy, vyvolávající mnoho z nálady »Odysseje,« líčící tragickou vinu a pád mocného i úskočného hrdiny, krále Ithackého, přijata byla s plným zájmem a nepopíratelným vnějším úspěchem ze strany obecenstva právě ve dnech, kdy česká veřejnost účastně stopuje zprávy o vážné chorobě velikého básníka.

Nové nastudování a scénování tragedie bohužel nebyla dosti úměrna významu díla a pietní snaze, která se pokusila po více než dvaceti pěti letech znova mu dáti ožiti na scéně. Čekali jsme — a měli jsme plné právo čekati — v nové výpravě něco z onoho šťastného básnického zachycení veliké doby antické, jakým bylo loňské velikolepé vypravení Aischylovy »*Oresteje*« ... Ale po oné krásné a chvilkové výjimce bohužel při nové výpravě »Smrti Odysseovy« nezůstalo ani stopy. Naopak: návrat k čistě plátěné, operní, to jest banální výpravě rozčarovával hned předem a nedovedl způsobiti povznesení nálady k té výši, jakou vyžaduje básnická fikce, spřádající illusi starého antického světa. Tragedie sama v tomto rámci již musela nezbytně ztráceti na účinnosti svojí poesie a na mohutnosti dějových effektů.

K tomu přistupovaly i rozpaky představitele hlavní osoby tragedie a jeho chvílemi trapný zápas s pamětí, i vůbec zřejmý úpadek, jaký nastává u nás v dovednosti přednášeti verše se scény. A tak pietní představení dopadlo málo pietně, a sotva se mu podaří vzbuditi hlubší zájem pro starou tragedii a zakotviti ji pevně v repertoiru.

* * *

Poslední novinka Vinohradského městského divadla spadá ještě na vrub sklonku letní saisony: pětiaktová fraška »*Triplepatte*«, jejíž autoři Tristan Bernard a André Godfernaux mají vtip, znají divadlo a dovedou touto znalostí dobývati lehkých úspěchů (překladem Jiřího Gutha, 22. srpna). Starý děj nové frašky, její ovzduší, všecky její postavičky, ba i velká většina zápletek, komických záměn, omylů, nedorozumění, krkolomných situací, drastických scénických nápadů, vtipů, slovních hříček, klouzavých slovíček

a navinulých narážek — to všecko není arci nic nového, ale je to zároveň také výhodou obou autorů; ba skoro se zdá, jako by si to činili přímo výhradou a hlavní zásadou: jenom nic nového, nic experimentujícího, žádné riskantní pokusnictví.

Francouzský vaudeville a lehká fraška jako by měly svoje ustálené, přesně vymezené koleje, zákony vkusu i nevkusu, pravidla předepsaná, jako vyzkoušené lékařské recepty. A smiřujemeli se již občas se samotnou existencí francouzské frašky na jevišti, musíme se bezděčně smířiti i s těmi osvědčenými předpisy, podle nichž se pořizují nové dávky tohoto starého divadelního zboží. Klademe ovšem podmínku, aby tu byla aspoň špetka nových vtipů a nápadů nepříliš otřelých. »Triplepatte« tuto špetku má a nepostrádá nad to do jisté míry ani vkusu a literární formy; líčí ve světáckém šumu francouzských lázní známou velkosvětskou společnost bonvivantů, aristokratů, sportsmanů, jejíž střed tvoří vicomte de Houdan (p. Zakopal), baronka Pepinova (pí. Beníšková), líbezná milionářská nevěsta Yvonna (slč. Šíblová) a bez mála ještě tucet stereotypních figurek, z jakých se obvykle skládá velký svět takovýchto zdánlivě mravoličných komedií, pro něž povaha frašky již předem připouští volnost takořka neomezenou. A nebýt děj zbytečně rozvlečen v plných pět aktů, mohlo by se mluviti dokonce o výborném kupu.

Výprava a souhra frašky měly humornou lehkost, švih a do jisté míry i nátěr elegance, tedy všecko, co potřebují k úspěchu a a co od nich možno žádati.

F. A. Šubertovo známé »*Drama čtyř chudých stěn*« (3. září, režií autorovou) znamenalo vážné zahájení podzimní saisony, a zároveň dalo ukázku domácí zásoby, s níž činoherní ensemble Vinohradského divadla v nedávných právě dnech (19.—22. září) podnikl svoji výpravu do Vídně, aby tam českým dělnickým vrstvám předvedl několik starších i novějších ukázek svého repertoiru.

»Drama čtyř chudých stěn« je ze starších prací Šubertových, a není nejlepší. Ale zůstane asi nejúčinnější divadelně a nejdéle podrží svoji přitažlivost, která je zásluhou děje živě zachyceného, z kraje sociálního i národního útisku českého, zásluhou dobře míněné a poctivé demokratické tendence, která bohužel asi dlouho ještě nepozbude u nás žhavé a bolestné akutnosti. Bylo by jistě dnes už jedním z tak zvaných populárních dramat lidových, kdy by mu byl naivní zákaz censury nějakých deset let nebránil vstup na scénu. Napsáno již v r. 1893, bylo toto drama po prvé v důstojné reprodukci stělesněno asi před čtyřmi lety na scéně Národního divadla, a podnes je v živé paměti znamenitý výkon a bouřlivý úspěch Vojanův v hlavní úloze dělníka Králence, který je tu stělesněním národního i sociálního hrdiny a mučedníka.

Je dobře, že se nyní činohra Vinohradského divadla ujala právě této divadelní práce svého energického ředitele, neboť je to dílo divadelně živé a účinné, a není pochyby, že jmenovitě pro Vídeň a jeho lidové české vrstvy přináší si předem už pojištění úspěchu. Pro český boj národnostní, který zuří na všech okrajinách

národní naší državy, na českém severu i západu, na Moravě, ve Vídni i jinde, může platiti tato starší divadelní práce i při svojí poměrné průhlednosti tendenční a při trochu přímočaré effektnosti za drama typických konfliktů, které v hledišti naplněném lidovými vrstvami nemůže se minouti s úspěchem a bouřlivým ohlasem.

Scénování a provedení hry byla na Vinohradech věnována všestranná péče. Že nebyly všecky vděčné postavy hry dosti rovnoměrně a zrale vytvořeny, tím není vinna pravděpodobně ani tak intelligence a životní zkušenost herců jako samotný repertoir, v němž jsou z pravidla zaměstnáváni, a jenž je příliš odlehlý ovzduší tohoto dramatu. Přes to výkony obou manželů Králencových (p. Fišer a slč. Šíblová) a řada figurek, jež oživili na scéně pp. Boleška, Havel, Charvát, Zakopal, Zelenka a j., zaslouží všeho respektu.

V. Červinka.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 15. září 1908.

Sněm království českého. Obchodní smlouva se Srbskem. Bosna a Hercegovina. Program tureckého ministerstva. Císař Vilém a Francie. Rozhodný obrat v Marokku.

První zasedání nově zvoleného sněmu král. českého zahájeno dne 15. září. Zahájil je nový zemský maršálek princ Ferdinand Lobkovic, jenž v řeči své vzpomenul velkých zásluh svého předchůdce, knížete Jiřího z Lobkovic, a sliboval, že bude hájiti slavné tradice předsednictva sněmu a že bude především pečovati, by sněmu dopřána byla k vyřízení jeho záležitostí doba, která odpovídá vážnosti a důležitosti úkolů jemu přikázaných. Nově jmenovaný náměstek maršálkův, německo-liberální poslanec dr. Urban, sliboval správné konání svého úřadu. Sněm zahájil činnost svou za okolností velmi nepříznivých, které naději na zdárnou činnost jeho valně oslabují. Národnostní protivy v zemi nejen že se nezmírnily, nýbrž stupňovaly se zvůlí Němců měrou povážlivou. V zněmčeném území udály se v poslední době opět výpady zfanatisovaného lidu německého proti českým menšinám. Zejmena byly Kašperské Hory jevištěm děsných událostí. Ve dnech 5. a 6. září konal se v městě tom, sídle okresu, který má okresní zastupitelstvo většinou české, výroční sjezd německého pošumavského spolku. Na tomto sjezdě bylo od německých poslanců obyvatelstvo proti české menšině podněcováno. Zfanatisovaný lid přepadl tamní besedu, zničil její zařízení a ztýral osoby v besedě dlící. Dne 7. září byli Čechové na veřejné ulici přepadáni a týráni. Večer uspořádán na náměstí tábor lidu, na němž prohlášen vyhlazovací boj proti Cechům. I v jiných městech, jako v Ústí n. L., v Mostu, Lomu a j., děly se výtržnosti proti Čechům. Z té příčiny podány od poslanců českých tři interpellace na místodržitele, žádající, aby všechny události byly přísně

vyšetřeny, a aby místodržitel v oboru své úřadní působnosti provedl, čeho třeba, by předem postupem státní správy zamezeno bylo bezpráví, jež se dosud na českých menšinách soustavně páchá. Ježto se před zápisem do škol děly v zněmčeném území neslýchané násilnosti, a na české rodiče vykonáván nesmírný nátlak, aby své dítky posílali do německých škol, podána na místodržitele interpelace, v níž poukazováno k tomu, že jest v Čechách více než 80.000 dětí, které jsou pro nedostatek českých škol nuceny choditi do škol německých, a v níž se klade otázka, kterými cestami a kdy hodlá vláda přikročiti k nápravě strašných poměrů v menšinovém školství českém. Čeští radikální poslanci podali státoprávní ohražení. Dr. Kramář podal návrh na podání adresy panovníkovi, dr. Fořt na změnu zemského zřízení a dr. Baxa na zavedení rovného, přímého a tajného volebního práva do sněmu. Co se týče volební opravy, prohlásil místodržitel, že provedení její bude jedním z nejdůležitějších úkolů sněmu. Vláda bude prý v mezích své působnosti činnost sněmu co nejusilovněji podporovati, ježto jest prodchnuta přesvědčením o nutnosti rychlého provedení opravy, a to zejmena proto, že ačkoli dlužno v zastupitelstvech zemských prosaditi zásadu zájmového zastoupení, přece nelze déle otáleti, aby ke spolupůsobení ve správě záležitostí zemských byli na podkladě širokém povoláni ti, kdož byli z volebního práva dosud vyloučeni.

Mimo sněm český shromáždily se dne 15. t. m. po prvé nově zvolené sněmy haličský a vorarlberský a zahájily svou činnost odročené sněmy moravský, slezský, dolnorakouský, štýrský a korutanský.

Obchodní smlouva se Srbskem vstoupila dne 1. září v prozatímní platnost. Ve straně křesťansko-sociální nastaly pro smlouvu tu rozpory, které způsobily, že ministr zemědělství dr. Ebenhoch podal demisi, která však nebyla přijata.

Události v Turecku mají přirozeně vliv i na Bosnu a Hercegovinu, kteréž země jsou dosud součástí osmanské říše, ježto Berlínským kongresem r. 1878 udělen Rakousko-Uhersku pouze mandát okkupační. V zemích těch zavládl nyní neobyčejný ruch: obyvatelstvo domáhá se, aby i ono bylo účastno života ústavního, jehož se dostalo Turecku. Společný rakousko-uherský finanční ministr Burian, jemuž svěřena správa zemí zabraných, dlel nedávno v zemích těch, a pravoslavné i moslemské obyvatelstvo podalo mu pamětní spis, v němž žádá: »Uvedením ústavnosti bez řešení státoprávního poměru naší vlasti byl by v zemi zaručen mír jakožto nejnutnější podmínka kulturního pokroku a nebylo by třenic. Považujeme za nutno s důrazem prohlásiti, že cílem všeho dosavadního hnutí našeho lidu bylo, aby naše vlast byla uvnitř dobře spravována, a aby našemu lidu byly poskytnuty podmínky sebeurčení. Obyvatelstvo naše ukázalo v každém hnutí, které vyplývalo z boje proti systému překážejícímu všestrannému národnímu pokroku, že miluje pořádek, že si dovede vážiti kulturního vývoje, a že dozrálo k ústavnímu životu.« Ministr odpověděl deputaci, že si

přeje, aby se Bosně a Hercegovině dostalo samosprávy, a že zemský sněm bude zaveden. Dříve však že budou zřízeny okresní skupštiny. Deputace vyslovila očekávání, že nebude obyvatelstvu nic oktrojováno a že mu bude dáno takové zřízení, o němž se zástupcové jeho s vládou dohodnou.

Nové turecké ministerstvo oznámilo svůj program. Ubezpečuje, že jest odhodláno šetřiti naprosto suverenních práv sultánových, práv ministerské rady, parlamentu a obecných práv lidu říditi státní záležitosti. Aby dosáhlo svého účelu, usneslo se zrušiti všechna nařízení, mající sice formu zákonnou, nesrovnávající se však zněním a duchem svým s nařízeními ústavními. Turecko chtíc udržeti dobré styky se všemi mocnostmi přeje si na venek pouze naprosté zachování svých starých hranic, své svrchovanosti, svých smluvně zaručených práv, důstojnosti a cti národa. Styky s cizími státy budou na tomto základě zařízeny, a bude usilováno, aby se souhlasem interesovaných států mimořádná ustanovení, vybočující z povinných norem práva mezinárodního a platící na základě jistých starých smluv a zastaralých zvyklostí pro poddané některých států, v Turecku žijící, byla zrušena, a vláda bude pečovati, aby nastaly vůbec poměry, jež by v cizině i doma vzbuzovaly důvěru.

Císař Vilém ohlásil francouzské vládě svůj výlet z Elsaska na francouzské území, ale v poslední chvíli upustil od úmyslu svého. Francouzské listy spatřují v tom nový důkaz kolísavosti jeho. Císař vyslovil se vůči francouzskému vládnímu komisaři, s nímž se na hranicích setkal, že nemůže použiti francouzského pohostinství pro nedostatek času. Zajisté lichá to výmluva.

V Marokku nastal rozhodný obrat. Vojska Muleje Hafida potřela úplně vojenskou moc sultána Abdula, Aziza a Mulej Hafid prohlášen v celé zemi sultánem. Otázka uznání nového sultána jest v popředí politiky mezinárodní. Mulej Hafid oznámil všem mocnostem své nastoupení na trůn a projevil ochotu uznati smlouvu Algeciraskou v plném znění.

Poznámka ke článku »Svoji k svému« č. 8. str. 689, 5. odst.: »Národní podnik« zajistil si u svého stavebního místa pro účely tovární při Jizeře u Jablonce *od r. 1896* také *pravý břeh* řeky zakoupením potřebných pozemků, a má tudíž právo i možnost zdvihnouti hladinu vodní. Bylo by si jen přáti, aby podnikavost naše nenechávala nyní místa toho ladem.

Frant. Oupěka.

Stať *Nové písemnictví* odkládá se do čísla 11. *Red.*

R. 1908. ČÍS. 11.

OSVĚTA

Irenické a vlastenecké snahy Vlčkovy v našem národě.

Vzpomínka

Frant. Jar. Rypáčka.

Zesnulý zakladatel a otcovský opatrovatel Osvěty, *Václav Vlček,* byl nejen člověkem nad jiné šlechetným a dobrotivým, nejen krásnou povahou ušlechtilou, ale také nadšeným a neúnavným horlitelem za národní shodu a za součinnou svornost dle příkazu národní povinnosti, abychom všichni bez rozdílu strannického stáli pohotově na obranu za národní byt, za národní pokrok, osvětu a sílu.

Jak za krásným účelem tím pracoval Vlček ve své Osvětě?

Byli jsme svědky toho, kdy r. 1875 do druhého čísla své Osvěty napsal plamenné svoje »*Úvahy o poměrech českých,*« kteréžto úvahy vyplynuly z vroucí duše vlastenecké, hluboce zkormoucené tehdejší vřavou politického křiklounství, všeobecného zmatku a šeredné zavilosti politických stranníkův. Deset úvah těchto považoval zanícený autor jejich právem za *národní desatero,* které má býti svatým zákonem každému Čechovi jakožto synovi národa tolikrát stíhaného a stále ohroženého ve své jsoucnosti, ano ve svém kořeni slovanském. »Úvahami o poměrech českých« neohroženě promluvil vážný pracovník, vlastenec rozvážný, chtějící jen dobru, prospěchu a posile národní, plynoucím ze sjednocené a účinné práce společné za ideálními cíli našich buditelův, jejichž byl autor pravým a zdárným vychovancem. Láska, opravdu horoucí láska k vlasti, a povinnost, opravdu naléhavá povinnost k národu, daly planoucí výraz Vlčkovým slovům.

Rozhledněme se po »Úvahách« Vlčkových nyní, kdy navždy dotlouklo srdce, které je cítilo bolestně, přebolestně.

V první úvaze připomíná Vlček, jak dne 1. ledna r. 1873 *všechny* české denníky uveřejnily na čelném místě úvodník bez nápisu a bez podpisu (s datem 31. prosince 1872), v němž se

praví mimo jiné, že se chystají národní a političtí nepřátelé naši, aby ztekli poslední zbytky hradeb politické samostatnosti národa našeho, a že proto mezi muži, kteří za důvěry všeho národa českého vždy nezištně a neohroženě zastupovali zájmy jeho, *nastalo přesvědčení společné, že národ náš, nemoha spoléhati na nikoho, jediné ve vlastní síle musí hledati spásu.* »Toho dbejme všickni,« čteme v úvodníku, »že vůči tak četných mocných nepřátel *bylo by hříchem, ba samovraždou, drobiti síly národa;* byloli nám třeba svornosti, třeba nám jí nyní. Různosti mezi námi mohou býti beztoho jen v zásadách, jež na ten čas stojí v druhé řadě, tak že nám všem možná odložiti jich k časům budoucím. Nyní jen za tu jedinou věc zasadíme se všickni, kdož se hlásíme k praporu národa a země — za obhájení jich práva, jich politické osobnosti, jich samosprávy, kteréž jsou podmínkami jich existence. Cesta odporu na poli státoprávním, kterou jsme posud kráčeli vždy svorně, jest cesta pravá . . . Protož chopme se svorně a usilovně práce ve všech potřebách národní naší společnosti. *Seřaďme se v jediný, pevný, nerozborný šik proti společným odpůrcům našim.* Svorně k vítězství!«

Osvědčení toto, dí Vlček, uvítal český lid »s radostí, ano s pravým jásotem . . . Který český politik by byl v ten čas veřejně prohlásil, že s výše položeným osvědčením *nesouhlasí, byl by se okamžitě v českém národě stal nemožným:* týž lid, jenžto nově vztyčený prapor jednoty české pozdravoval s nadšením, byl by takového tehdy jedním hlasem označil za svého *nepřítele.*«

V úvaze druhé přihlíží Vlček již ku hlavnímu jádru jmenovaného osvědčení, »v němžto ředitelové politiky české vytkli *český program* netoliko na rok 1873, alebrž i na *léta další;* neboť různosti domácí byly v něm odkládány k časům budoucím, *až by obhájena byla práva národa i země, jich politická osobnost, jich samospráva, podmínky jejich existence.*« Dále praví, že provolání ze dne 31. prosince 1872 prohlašuje slavně *nebezpečný stav* národa našeho, *spásu národní ve vlastní síle, potřebu svornosti a nerozborné jednoty, odložení* našich podřízených *věcí sporných, počátek usilovné práce* ve všech potřebách a končí se s důrazem, *že stranictví, rozštěpení a rozkol v národě jsou netoliko hříchem, ale zrovna samovraždou národní.* Ale co se stalo po tolikých slavných slibech společně projevených? Odpovídá Vlček tesklivě: »Dříve, nežli rok 1873, tak vážnou úvahou o stavu vlasti a tak svatým slibováním počatý, k svému konci se nachýlil, prapor počátkem téhož roku vztyčený zašlapán jest českými nohami ve prach, tak že z toho radost dokonalou mají jen úhlavní nepřátelé naši národní i političtí, domácí i zahraniční . . . Oni nepotřebují ani rukou hnouti, my všecko za ně sami na sobě vykonáme. Ve chvíli střízlivé jsme sobě vůči těmto nepřátelům řekli: ‚Byloli nám kdy třeba svornosti, třeba nám jí nyní,' ale v patách za tím — budiž to Bohu žalováno! — jsme se rozšířili vášnivou nesvorností a síly svoje jsme netoliko *rozdrobili*, alebrž na všech stranách, ve všech oborech v té míře ničiti se jali, jak by to

nikdy žádný nepřítel na nás dokázati nemohl!« Ze všeho mnohoslibného provolání vyplnilo se *jediné* slovo o *národním hříchu*, o národní *samovraždě*.

V úvaze třetí Vlček trpce uvažuje o národní samovraždě a o rostoucí rozštěpenosti, ptá se, odkud bylo dáno heslo na roztržení národa a odpovídá pevně: »Ne zdola, nýbrž *shora*. Ne z lidu, ne z různých stran či vrstev jeho, nýbrž z těch samých kruhů, kteréž dne 1. ledna 1873 v osvědčení mnohokrát jmenovaném byly všemu lidu dokazovaly pilnou, nezbytnou potřebu jednoty a svornosti . . . Během roku 1873 různosti *podřízeného druhu* postaveny jsou do *první* řady, a *vše ostatní odstrčeno jimi stranou* — co mělo dle slavného slibu odloženo býti k časům budoucím jakožto věc *vedlejší*, učiněno jest *věcí hlavní* a postaveno jest především jiným na denní pořádek.« Nejvyšší národní důležitosti a úkoly byly odloženy již r. 1873, dí Vlček, a kdežto jinde »z různých stran vyrůstají různí politikové, aby byli tlumočníky, zástupci těch stran, u nás jednotlivci svým vlastním osobám teprve stranu nějakou uměle zhotovovali,« ovšem také vinou lidu samého, který důrazně neokřikl hlasatele rozháranosti. »Vznikající požár mohl *určitě vyslovenou národní vůlí* zrovna tak býti uhašen, jako dřívější firmové, kvartální, abonentní patálie — zástupcové českého národa byli by se pěkně vrátili na půdu novoročního provolání, byli by šli dále společnou cestou, odkládajíce rozřešení růzností podřízených na časy budoucí, a české vlasti mohl býti ušetřen přebídný, přežalostný rok dějin jejích, rok 1874. Ale národ takovým spůsobem nejednal — alebrž rozstoupil se v skutku ve dva nepřátelské tábory, staročeský a mladočeský — místo svorné a usilovné práce ve všech potřebách národní naší společnosti zahájen jest ve všech vrstvách společnosti této bratrovražedný boj!«

Úvaha čtvrtá jest vlastně trpkou pohádkou mravoučnou o starostovi Tvrdém a o náměstkovi jeho Hrdém, jakož také o Frkošovi a Hrkošovi a o rozvratě v obci. Satirickou pohádku končí Vlček slovy bolestnými: »Kocourkovská historie — ale tento Kocourkov má příliš rozsáhlé hranice. Nemožno se tomu smáti — smích v zárodku na rtech stydne, umírá . . .«

V páté úvaze dovozuje Vlček, že porušením národní kázně a prolomením národní jednoty stihla český národ těžká, přetěžká pohroma; vzájemným bojem zapomněli jsme myšlenky slovanské, svého vyššího povolání národního, ztratili jsme zrak i sluch pro Moravu, Slezsko i Slovensko, údy vlastního těla svého. »Společná *věc* národní smetá se všude s oltáře svého, a modly *osobnosti* zaujímají místo její . . . *Hyneme v ohledu politickém, hyneme v ohledu národohospodářském — hyne naše literatura, hyne všecko umění, hynou všechny ušlechtilejší duševní snahy — hynou charaktery u jednotlivců, hyne mravní povaha národa — hyne všechen společenský život, hyne všecko nadšení, hyne vědomí povinnosti, hyne láska k práci, hyne láska k životu: a budoucnost zeje na nás jak obludná příšera!*«

V úvaze šesté horlí Vlček: »A tak, milí dobří Čechové, jednu věc máme nepochybnou: národní úpadek, národní zkázu. Kráčejíce posavadní cestou, přijdeme k tomu konci *jistě* a přijdeme k němu hodně *brzy* . . . A když to tak dobře víme, co pak následkem toho činíme? Zastavujeme nohu svou pádící ke zkáze, poznáváme se, umoudřujeme sobě, obracíme se na jinou cestu? Ne, nikoliv! To by bylo sice rozumné, jednoduché, spásonosné — ale my na to nemáme času, my máme pilnější práci — my se totiž musíme dále navzájem hrýzti, a hlavně o to hrýzti: kdo tou záhubou, do které se střemhlav ženeme, jest vinen — aneb aspoň kdo jest jí *více* vinen nežli druhý! *To právě má český národ z toho, že jest mu naděleno staročešství a mladočešství: on tím vržen na srázný svah, jenžto jej vede do bezedné propasti* . . . To je ta *samovražda národní*, kterou naznačilo provolání ze dne 31. prosince 1872! Přestali jsme býti členy *národa,* stali jsme se členy *stran* — jsme slepi a hluši a necitelni k národním důležitostem, prospěchům a škodám — již máme jen srdce strannické, žluč strannickou, oči strannické — již jsme jen nenávistníky, žalobníky, již jen chceme svlažit sobě žáhu na svých *českých* odpůrcích, již jen chceme viděti a slyšeti odsouzení, svržení, ponížení, zdrcení svých *českých* soků! . . . Nikdo nemysli jen na nejvyšší *náčelníky* stran, *každý sáhni sobě samému do svědomí*: kdo odstoupil od českého programu ze dne 1. ledna r. 1873, kdo pomáhal svou osobou drobiti síly národní, kdo pomáhal dělati »*strany*,« kdo chce míti v Čechách ne *národní jednotu*, ale různé nepřátelské tábory: *každý takový jest také vinen*, *každý takový těžce zhřešil*, *neboť dle jednohlasného výroku soudců staročeských i mladočeských pomáhal páchati národní samovraždu!* Avšak vyšetřovati a dokazovati vinu jest nyní práce zhola neplodná. *Ne* žalobníků, ne špehů, ne udavačů, ne hrdlování před soudem, ne biřiců a popravčích, alebrž **lékařů** nyní potřebuje otčina z tisícerých ran krvácející! . . . Krásnými programy ať se *nikdo* příliš nevypíná. Je to s krásnými programy podobně jako s *výbornými ústavami*, *pokud zůstávají pouze na papíře*, kdežto se v životě pravý opak toho spatřuje, co v krásných programech psáno jest . . . Na obou stranách se denně o programech mnoho hluku nadělá — on to právě musí hluk spíše spraviti než co jiného; neboť kdy by se do *nynějšího* staročeského i mladočeského programu *náležitý pořádek* a *náležitá jasnost* přivedly, objevilo by se nade všecku pochybnost, že se ty dva *programy* od sebe skoro ničím *nerozeznávají* . . . *Osobnosti* jsou na překážku, že se oba programy nemohou spojiti — osobnosti, *ne zásady!* . . . *Než se boj rozhodne*, *stanou se as oba programy zhola nepotřebnými*. **Jistě však nebude žádný proveden, pokud se Čechové mezi sebou vůbec potýkati budou.**

V úvaze sedmé dokazuje Vlček správnost posledních slov svých a na otázku, jakou máme vyhlídku do budoucnosti, odpovídá hned: »**Jest to vyhlídka na bratrovražedný a samovražedný boj beze všeho konce** . . . Na tom srázném svahu, na němžto jsme se octli my Čechové, platí od počátku světa jedno pravidlo,

které s námi dojista žádné výminky neučiní: **Nepřetržité různění, nekonečné drobení!«**

V úvaze osmé dokládá Vlček: »Na zhoubné konce tedy dospějeme jistě a rychle tou nynější cestou svou, i kdy by naši zevnější protivníci vůbec už nic na škodu naši nepodnikali, ba ani vlasu na hlavě nám nezkřivili.« Připomíná pak známých slov historika Wolfganga Menzla, který napsal (ve svých dějinách války německé r. 1866) toto: »*Jediný pohled na mapu učí, že Čechy musejí za kraj německý považovány býti, že* **veliký německý národ za žádnou cenu této důležité země,** která leží v středu a ne na hranici Německa, **nesmí ponechati nepatrnému zbytku českých barbarů,** *kteří se tam ještě německy nenaučili, všeliké vzdělanosti postrádají a pražádného významu nemají* . . .« Co tu máme činiti? »Patrně nic jiného, nežli navzájem mezi sebou se hrýzti a potírati, politicky a národně, hmotně i duševně navzájem se hubiti. Ó věru těžko se ubrániti nevoli a trpkosti! . . . Při sám Bůh — ne navzájem mezi sebou se hrýzti a potírati, ne ve svém boji bratrovražedném a samovražedném roku 1875 rovněž slepě a zběsile pokračovati jako r. 1874 — nýbrž konečně jednou oči a uši otevříti, na svou budoucnost vzpomenouti, ze své minulosti něčemu se naučiti — k rozumnému jednání se vzchopiti a z nynější skleslosti a rozervanosti a spousty spasnou cestu hledati. Jestliže to nepochopíme, jestliže dále raději strannických štváčů poslouchati budeme, nežli svých vlastních zdravých smyslů — přijde doba, kde nad svým staročešstvím a mladočešstvím krvavé slzy plakati budeme — přijde doba, kde potomci naši nad nynějším českým pokolením vyřknou prokletí: »Otcové vaši vzkřísili vlast, a vy jste se svými hluky a fuky, se všemi svými velkolepými hesly, zásadami a programy nic jiného nedovedli, než ji opět ve hrob sklátiti!«

V úvaze deváté ukazuje Vlček cestu, docela přirozenou cestu, abychom vybředli z bahna, tvrdě, že, »kudy jsme přišli, tudy se musíme vrátiti;« neboť »*sběhli jsme na scestí*, na které se od jakživa dávali jen národové *klesli*, na sklonku slávy své a svého života. Nuže, pokud ještě čas, *opusťme scestí a vraťme se na dráhu dřívější, na dráhu národů zdravých, silných a šťastných!* Porušením své národní jednoty octli jsme se na samém kraji záhuby: nemůžeme jinak zachrániti se, než když *smeteme odevšad černý prapor strannický, jenžto znamená naši smrt, a vztyčíme v každé české obci, na každém českém domě jasný prapor jednotného národa*, kterýžto prapor znamená náš život, naši budoucnost!« Za další rozpravy cituje pak Vlček starostlivá a hřejivá slova, která promluvil dne 25. května 1874 na Staroměstské radnici v Praze, kterými doporučoval utvoření jednoty českých spisovatelův (za souhlasných projevů shromážděných spisovatelů starších i mladších z obou stran politických), z nichž vyjímáme výroky nejzávažnější: »Jednota! Teď v Čechách jednota! Kde pak spatřujeme v Čechách náklonnost k tomu, činiti jednotu? Spatřujeme všude přímý opak. V Čechách jest válka všech proti všem . . . V Čechách dospěli

jsme tak daleko, že řekneli někdo ‚svornost,‘ ‚jednota‘ — na toho padají hned strany *dvě*... Z Čech vypovězena jest jedna bytost i obchází u vyhnanství kolem českých hranic, a to jest *česká svornost!* Jako za onoho času *nepřátelé* vypovídali každého, kdo jim svou vírou nebyl po chuti, podobně nyní, kdo u nás řekne *svornost*, snad by byl za hranice poslán, kdy by k tomu byla moc. V Čechách prý jest oheň a voda, buď prý musí oheň vodu, neb voda oheň zničiti. Mimo to praví se, že to tak musí býti, že jest to znamení národní *zdravosti*. Mně se nezdá, že bychom právě v tomto přítomném okamžiku oplývali příliš velkým národním zdravím... My všichni vyrůstali jsme co Čechové, odkájeni a živeni láskou jeden k druhému: — pokolení, které nyní vyrůstá a vyrůstati bude, má býti odchováváno jinak, má se předem učit *nenáviděti* koho? Čech Čecha. A na tom není dosti... Jest otázka..., zda nyní už bude nejlepším vlastencem, kdo druhému nejvíce *zrádců* do tváře vmetá? Jest otázka, zda nyní už má míti největší zásluhu vlasteneckou, kdo druhému nejvíce klacků pod nohy nahází? Jest otázka, zdali má býti nejznamenitějším mužem v Čechách ten, kdo nejvíc vynikne ne v národní *práci*, nýbrž v národní *pranici?* Jest... otázka, zdali už každý ztřeštěnec, zpitý mrzkou ctižádostí, potřebuje toliko v Čechách sobě zahráti na Herostrata, a potřebuje toliko zvolati: Mně se ta sjednocenost v národě nelíbí — a zapáliti její chrámec, aby se stal slavným velikánem? — Cokoliv strana jedna podniká, má býti ubito stranou druhou? Co z toho pojde? Bude se jen bořiti a nic stavěti — a co vystavěno..., bude brzy sbořeno. Ale táži se, kdo bude míti potom ještě chuť k práci positivní? Má to tak daleko dojíti, že když se všechny tyto námitky lidem učiní, oni odtuší v odpověď: Po nás ať přijde potopa?! To bohdá nebude, to nikdy býti nesmí! A kdy by tomu všemu bylo již tak, a snad i hůře, nezdála by se *jednota mužů rozšafných, osvícených, jen ku prospěchu vlasti přihlížejících ani zbytečnou, ani nevčasnou, ani nemožnou, alebrž velmi prospěšnou, velmi potřebnou, ano nevyhnutelně nutnou!*... Dosti již různicemi v Čechách bylo hřešeno, dosti už od Čechů v Čechách české krve prolito, dosti rozpoutanou vášní osobní od Čechů českých sil promařeno, dosti už jsme se na své životní dráze opozdili: — má se to opakovati do našeho skončení? Což nemáme jiné úlohy? Máme důležitější povolání, i jmenuju povoláním, co kdo vykonati může, jsa na příslušném místě postaven. My položeni jsme na rozhraní východu a západu evropského. Nuže, *k tomuli jsme jednou již z mrtvých vzkříšeni, abychom odehráli úlohu gladiatorskou — abychom před očima škodolibého západu druh na druha zuřivě dotírali a vespolek se ubíjeli?!* Myslím, že jest povolání naše jiné, my nemáme býti *posledními lidmi na západě*, nýbrž máme býti *prvními na východě*. My nemáme ani na okamžik zapomínati, *že jsme členové světa slovanského*. Od přátel, nepřátel jsme nazýváni přední stráží téhož slovanského světa: a rozhledněte se kolem sebe... a odpovězte si na otázku, mnoholi v tomto ohledu činíme! Máli budoucnost, jak se říká, náležeti

světu slovanskému, máme v tom my Čechové nejen něco, nýbrž *velmi mnoho* činiti. Jedním pohledem na celý svět slovanský, čím trpí, čeho se mu nedostává, čeho bychom mu poskytnouti mohli, jedním pohledem tím dána jest odpověď na to, *jaká jest naše úloha slovanská* ... Má snad se právě naše pokolení odsouditi k tomu, aby vymřelo na poušti, jako oni nehodní židé, a nesmělo se přiblížiti ani nohou ani zrakem k zemi zaslíbené? Ztracen jest každý den, kdy na toto své povolání zapomínáme, kdy nevidíme dále, než na hlavu politického protivníka. Pryč s takovým řádem! Nemařme navzájem své síly, nešlapme druh druhu osení, neotravujme si život; vždyť nám uložena veliká kulturní úloha, která se sama nevykoná, a která by denně měla jíti před se! *Dosti té posavadní krátkozrakosti, dosti té posavadní rozptýlenosti, toho vzájemného nevražení, ochromování, ztrpčování života, dosti té omrzelosti, ochablosti, neplodnosti a neutěšenosti na všech stranách!* Abychom zachovali a pojistili život svůj, abychom vyplnili úlohu svou českou, tím více pak abychom dostáli svému povolání slovanskému, neřkuli světovému, jednoho nám potřebí: **jednoty, nejtěsnější jednoty, a to jednoty sil, jednoty práce a jednoty srdcí!«** Shromážděný výbor národních pracovníků literárních po slovech Vlčkových přijal souhlasně resoluci: Chceme vzájemnou lásku mezi sebou utužovati, ke společné práci se povzbuzovati a posilňovati jakožto spoluдědlníci na národa roli dědičné, jakožto synové jedné otčiny a bratří jedné krve! A když úsilím Vlčkovým jednota českých spisovatelů utvořena byla v měsíci listopadu roku 1874, náčelníci její vydali provolání, patrně z péra Vlčkova, a výrazná, důtklivá, dojímavá i mužná slova provolání toho vlastně mají platnost společného programu národního. Slyšme jejich vroucí hlas: Již tedy, přátelé, v jeden pevný šik, pod jeden společný prapor! *Láska k vlasti, láska k ideálům, láska ku pravdě a kráse, láska ku práci* -- to jsou hesla tohoto praporu. Všichni vespolek a každý na svém místě budeme pokračovati v díle těch žehnaných apoštolův, kteří v první polovici nynějšího věku silou velikých myšlenek lid náš vzkřísili z mrákot smrtelných a položili základy ku chrámu budoucnosti jeho. Všichni vespolek a každý na svém místě budeme se o to zasazovati, **aby přede zrakem národa nepobledly spasné ideály, aby nepřestal v sebe věřiti a sebe ctíti.** Všichni v jednom šiku budeme proti tomu bojovati, *aby srdce národa nestrávila nákaza omrzelosti a netečnosti — aby nevědomost a tupost k vyšším věcem nejala se ukazovati beze studu, ano vyzývavě.* Budeme proti tomu bojovati, **aby dřívější láska k rodné zemi nezvrhla se v slepou osobní vášeň,** *aby zub hrubého sobectví nerozhlodal naši budoucnost.* Budeme spojenou silou tomu brániti, *aby obecné smýšlení neklesalo v surovost,* aby nebrala újmu *mravní povaha národa* a, z čeho se tato skládá: *mravní povaha jednotlivce.* Budeme všichni vespolek a každý na svém místě o to pracovati, **aby v čas ještě zaplašeno bylo nebezpečenství úpadku, mdloby, rozkladu ...** Nechceme býti z těch, jižto boří a ničí, nám jeví se naopak velmi naléhavou potřebou, dobývati domu za domem a či-

niti z každého pevnou tvrz vlastenectví a osvěty. Nechceme rozdmychovati vůkol sebe *plamen hádek a různic*, nýbrž plamen činorodého *nadšení*. Chceme všemožně přispívati k tomu, **aby všecky jednotlivé osoby sloužily národu, a národ aby nesloužil žádným jednotlivým osobám.** Chceme všemožně přispívati k tomu, *aby zkázonosný duch nesváru z naší národní společnosti byl zažehnán a vypuzen*, a za to upevňovala se mezi námi ctnost nám nejsvrchovaněji žádoucí a nutná: **láska Čechů k Čechům.** Pozdvihujíce tento prapor, máme to nezvratné přesvědčení, že jest to prapor spásy, *že jest to znamení, ve kterém jediné zvítězíme.* Kdož v těchto věcech s námi jest jedné mysli a jednoho srdce, podej nám ruku ke společné práci! A když se tak stane, budeme jistě připravovati dobu, kde **jednotou českých bratří,** *v domě svém bezpečně a pokojně a šťastně žijících a všude po světě opět vážených a ctěných*, **bude všechen český národ!**

V úvaze desáté, navazuje na slova předešlá jakožto program starý, výborně osvědčený a jen zapomenutý, dochází Vlček konce a horlí slovy opravdu horujícími: **„Nemáli po nás býti veta, třeba i nutno jest, abychom se vrátili k tomu společnému programu, jejžto jsme před dvěma roky s jásotem uvítali . . .** Třeba jest, abychom přestali býti rozkopaným mraveništěm, **abychom obnovili národní jednotu, národní kázeň.** Jestliže to neučiníme *my*, budou to musit učiniti synové naši — anebo budou snad už naši vnukové nuceni se vší národní prací *počínati docela znova*, *tvořiti především opět — český národ!* . . . **Aby celý český národ byl jednotou svorných bratří** — *to jest nejvyšším ideálem*, který ustavičně na zřeteli podržeti musíme jakožto svou dobrou hvězdu. Co k tomu vede, je program šťastný; co nás od toho vzdaluje, je nám škodlivo, nebezpečno, záhubno. Z toho samo sebou vysvítá, *jakých český národ potřebuje vůdcův. Ať jen jest národ český jednotou svorných bratří* — **toť to jedno, jehož mu potřebí, a všecko ostatní bude mu přidáno!** . . . Při nynějším rozštěpení **žádná strana o sobě nic řádného neprovede,** kdy by měla v programu svém samé diamanty; to je právě *kletba rozkolu*, že jedna strana o sobě každý ústav jen *zničí*, každou sebe krásnější myšlenku jen zostudí! **Proto za rozkolu budeme jen všecko, co národního, bořiti, stavěti nic nedovedeme. Proto za rozkolu bude národu vždy běda a nic než běda!** *Staří* a *Mladí* mezi sebou válčí, a *Češi* při tom hynou, kdežto jak Starým tak Mladým je při tom doma v suchu a teple hezky zdrávo. Aby byl český národ jednotou svorných bratří, to je i ze všech *politických* otázek našich ta nejvyšší — to **je otázka tisíckrát důležitější, nežli otázka, mámeli za nynějších poměrů jíti do sněmu či nic** — nehledě ani k tomu národnímu neštěstí, k němužto tato otázka dala příčinu. Otázka, mámeli jíti do sněmu čili nic, byla mezi Čechy už roku 1872 a dříve, ale všichni političtí vůdcové naši, staročeští jak mladočeští, dne 1. ledna prohlásili národu své společné přesvědčení: **„Tato různost mezi námi stojí v druhé řadě — odložme ji k časům budoucím. Nyní jen toho všichni dbejme, abychom byli svorni — neboť**

drobiti síly národą bylo by samovraždou!" *Nechať tato slova zazní opět po vší vlasti — nechať zastaví tu bratrovraždu a samovraždu, kterou na druhý rok již na sobě pášeme, nechať nám vrátí opět národní jednotu, národní kázeň, lásku k otčině a lásku k rodákům!* ... **České „strany", jako zničují národní jednotu, tak se vymkly z národní kázně — jedna terrorisuje druhou a obě terrorisují celek... Takových „stran" se musí národ zbaviti jako dvojí nepřátelské okkupace ... Návrat k programu ze dne 1. ledna 1873 čili obnovení české národní jednoty a národní kázně jest ten jediný prostředek, aby se v poměrech českých všecko napravilo."**

A prohlásiv, že ani časopisy ani vůdcové nezjednají jednoty žádané a potřebné, na otázku, kdo to má učiniti, praví lakonicky krátce: »**Národ sám.** V národ mám já největší své doufání. Ten národ má v sobě příliš mnoho životní síly, má v sobě ještě příliš mnoho zdravého smyslu — když pozná, v čem jest postaven, na jaké scestí sběhl, a v čem jest jeho spása, nebude váhati, aby vše napravil ... *Nuže, zasaďme se každý na svém místě a všichni vespolek o to*, aby zavedení země konec vzalo: pak bude pomoc rychlá. A jak se o to zasadíme? Tak, že **žádost za obnovení národní jednoty a kázně důstojným, vážným i důrazným spůsobem v životě soukromém i veřejném projevíme.** Projevení to musí se státi *od jednotlivců, od spolků a sborů, od obcí a okresů a krajů* — jako se už dělo při mnohých jiných příležitostech ... *Žádost a vůle lidu*, aby obnovena byla národní jednota, musí přiměřenou cestou a důtklivým spůsobem projevena býti těm českým *novinám*, které na obou stranách řídí tu bohomrzkou národní štvanici. Musí se jim důtklivým spůsobem projeviti *vůle lidu*, aby jednou přestali s tím hanobením a rdoušením osob, s tím láním a lhaním a balamucením svých čtenářů, s tou sprostotou a surovostí, v které tak dlouho se už brodí, aby konečně opět zavedly mezi sebou **slušnou mluvu, vážný, věcný rozhovor, poctivé zbraně** — i aby se rozpomněly, že mají nejprv býti novinami vlasteneckými a pak teprve strannickými. Časopisy naše musejí přestati v českém jazyce o Češích psáti *zrovna tak, jako nejzarytější nepřátelští hanopisci.* Žádost a vůle lidu, aby obnovena byla národní jednota i kázeň, musí projevena býti též *nejvyšším vůdcům obou stran* — a sice netoliko písemně, nýbrž také ústně, aby nemohli o skutečném národním smýšlení býti v žádných pochybách. Tatáž žádost a vůle lidu musí *od voličů* projevena býti všem, kdož se budou ucházeti *o mandát poslanecký. Neboť prvním a hlavním pravidlem* **národní kázně** *musí býti a na vždy zůstati to:* **aby ve všech politických otázkách, týkajících se celého národa, všichni zástupcové národní šli jen jedinou společnou cestou ...** Tato národní kázeň jest jedinou kotvou, která naší národní lodi poskytne vždy bezpečnost. Bez ní jsme jen bídná kořist každé nepohody. Jsou snad jednotlivé *osoby*, které se tomuto pravidlu národní kázně podrobiti nechtějí; ale jen tak dlouho, pokud *určitým vyslovením národní vůle* lepšího rozumu nenabudou.

A když se sejdou někteří na straně staročeské i na straně mladočeské, ježto smířiti jest nemožno, jižto naprosto se zdráhají v otázkách národních společnou cestou jíti, což potom? Potom zbývá jen jedno z dvojího: *buď aby národ svou přítomnost, svou budoucnost, svůj život obětoval nesmířlivé osobní vášni několika lidí — anebo aby těchto několik lidí určitě vyslovenou národní vůli donuceno bylo nepřekážeti jednotě a kázni, pokoji a míru, životu a dílu národnímu!«*

Ideální apoštol národního míru končí své desatero vroucím povzdechem: »... rodáci moji, kteří jste i v různých táborech podrželi v prsou srdce *české*, vy nepřeslechněte, co vám opět a opět připomínám: Hle, v tom širém světě mezi národy stojíme jak opuštěné siroty, pro něž jiní nemají leč nelásku a útisk. Kdo přítelem jest nám? Ani my sobě samým — úpějíce všichni pod společným břemenem, tiskneme nelítostně druha druh. I osud jest nám krutým protivníkem. Ani osudu ani lidem nezželí se nás, jestliže sami nad sebou se neustrneme!... Čechové, lide můj milý! Vzhůru všichni pod ten společný prapor, na němžto jest psáno: **Chceme v rodině a v obci a v kraji a v zemi všude vzájemnou lásku mezi sebou utužovati, ke společné práci se povzbuzovati a posilňovati jakožto spoludělníci na národa roli dědičné, jakožto synové jedné otčiny a bratří jedné krve!«**

Takovými slovy dovolával se nápravy zesnulý vzor ušlechtilého vlastenectví, hlasatel národní kázně, horlitel za národní jednotu na rozkvět zdravého života národního, svorně činorodého. A jakou dostal odpověď? Za šlechetnou svou snahu irenickou byl drsně napaden v listech, špiněn i za Osvětu, a nejvíce ho dojala nespravedlivá kritika německy psaného časopisu politického, hájícího našich snah, jenž o Osvětě napsal: Sit venia verbo Osvěta! Na tuto opravdu infamní invektivu odpověděl Vlček v Osvětě důrazně a rozhorleně hned dne 18. ledna 1875 a na ostatní roztodivné polemiky podal tamže obšírnou a klidnou odpověď dne 18. února t. r., kde si právě stěžuje do novinářského terrorismu, do novinářských nadavačův a hanobitelův, kteří mu nemohli ani dobře přijíti na jmeno a ztrpčili mu život, zasvěcený jen a jen společné práci národní. Na vroucí a plamennou výzvu odpovídali hanou a mrazem zrovna řezavým!

Ale Vlček neustal pracovati o národní smír, zůstal sobě důsledným jako pravý rytíř bez bázně a hany. Působil dále, jako již z počátku svého života literárního, smířlivě, publicisticky a kulturně vlastenecky (Poslání Pražanům a tolikéž jiným měštěnínům českého jazyka, O národní osvětě, hledíc obzvláště k literatuře české, O vlastenectví českých žen, Listové různých adres [apoštolům a vyznavačům humanity v Evropě a české historické šlechtě], Tužby vlastenecké [I novému pokolení], epištoly, úvahy a řeči, které se týkají všech našich bolestí, Tragika dějin slovanských), podobně horlil na svých četných přednáškách, v rozhledech a vzpomínkách jubilejních, v úvahách o českém divadle, v rozpravách literárních, zvláště také ve svých krásných a vý-

znamných řečech o slavnostech národních a pohřebních. A hle, tolik výborných pracovníkův ocenil nadšeně svými proslovy a nekrology, a nad otevřeným hrobem jeho neozval se ani hlas! S němým pláčem uložen byl na posvátném Vyšehradě muž, jenž založením Osvěty vykonal literární čin prvého řádu, a vlastenec, jenž byl vzorem národních prací i národních povinností!

(Dokončení.)

Antonín Truhlář.

Z řad našich vědců odešel navždy, zachvácen mrtvicí, která ho již dříve navštívila, večer dne 10. září t. r. Antonín Truhlář a byl potom pohřben na hřbitově Vinohradském. Odešel muž ve všech směrech svérázný, svědomitý, neúnavný pracovník, který ovládal obor svého životního díla tak, že bude těžko nalézti za něho náhradu (nalezneli se vůbec v době dohledné), a při tom člověk neobyčejně skromný, obětavý a ve všem konání jakýmsi ryzím starovlastenectvím proniknutý. Narodil se v Ličně u Častolovic dne 5. listopadu r. 1849. Vychodiv domácí školu, studoval na gymnasiu v Rychnově n. K. a v Hradci Králové a na universitě v Praze, kdež si obral za předmět studia jazyky klassické. Nastoupiv potom na dráhu středoškolského učitelství, působil r. 1873—4 v Litomyšli, r. 1874 stal se skutečným učitelem na obecním gymnasiu v Domažlicích, odtud po roce přešel na gymnasium v Jičíně a pobyl tam do r. 1883. Toho roku stal se profesorem na akademickém gymnasiu v Praze a r. 1901 byl jmenován ředitelem tohoto ústavu. Byl z těch vzácných ředitelů středoškolských, do nichž ze žádné strany není nejmenšího stesku. Jsa zcela oddán svému povolání s nadšením a upřímnou láskou, vykládal jako učitel staré klassiky a uváděl mládež v českou literaturu, působě na své svěřence zároveň svou vážnou, naprosto bezúhonnou povahou, v níž nebylo ani stínu šplhalství nebo snahy komukoliv se zalíbiti. Ta vlastnost a zároveň vlídnost a dobrý takt, osvědčovaný spíše skutky než hladkými slovy, činily jej ředitelem oblíbeným, po jehož příkladu bylo milo pracovati. A pracovník byl Truhlář tuhý, ba houževnatý, skoro až svého zdraví nedbající. Záchvat mrtvice, který ho postihl, přinutil ho požádati ve škol. roce 1906—7 za dovolenou a odebrati se potom na odpočinek, na nějž odešel vyznamenán titulem vládního rady. Žije neženat, pečoval obětavě o své příbuzné a s pravou lidumilností se staral o hojnou rodinu svého žactva. Jako starosta Spolku ku podporování chudých žáků středních škol Pražských měl k činům lidumilným zvláště hojnou příležitost.

Záhy vydal se Truhlář na práci literární. Jsa životním povoláním klassický filolog, splatil nejprve dluh antice. Jal se překládati Ovidiovy Proměny a vydal překlad prvních pěti knih

v Bibliothéce klassiků r. 1879 a 1885; ostatních knih však zanechal, oddav se zatím pracím jiného druhu. Pobyt v Jičíně přiměl jej k tomu, aby oživil památku mužů, kteří tam platně působívali v dobách obrozenských. Tak vznikl cenný životopis Frant. Šíra, — autor nazývá jej skromně pokusem životopisným — vydaný v Jičíně r. 1882. Stejného rázu jest obraz života a literární činnosti Šimona Karla Macháčka (r. 1887), kdysi rovněž profesora Jičínského, a Moravana Josefa Chmely (r. 1882), který také — byť jen krátký čas (r. 1818—20) — působil na gymnasiu v Jičíně. Že si vybral tyto vlastenecké pracovníky literární, k tomu jistě nejvíce přispěla okolnost, že to byli vesměs klassičtí filologové, kteří mimo jinou tvorbu pilně překládali z klassiků řeckých a římských. Zejmena Šír vynikl mezi všemi našimi překladateli množstvím řeckých autorů, z nichž ukázky vybíral a mezi nimiž jsou mnozí dnes u nás sotva jmeny z literární historie známi. Odtud byl již jen neveliký krok k studiím, jimiž Truhlář vyplnil skoro všecek ostatní život svůj, totiž k studiím o našich středověkých humanistech. Jakýmsi můstkem k nim byla pečlivá, velmi důkladná a svízelná práce, kterou z péra Truhlářova přinesl Sborník prací filologických, vydaný r. 1884 na oslavu Kvíčalovu Jednotou českých filologů. Jest to bibliografie, obsahující mimo přehledné úvody zevrubný výčet všech překladů z řečtiny a latiny do češtiny od dob nejstarších až po léta osmdesátá, bibliografie u nás toho druhu jediná.

Ukázav takto, jak těžili z bohatého pokladu starověkého písemnictví ti mužové, kterým šlo o zvelebení národního jazyka a o povznesení domácí kultury, A. Truhlář obrátil se k humanistům, kteří okouzleni krásami latiny psali a básnili po latinsku. Bylo jich nekonečné množství, takové, že sotva Truhlář sám z počátku tušil, kolik jmen literárních u nás dávno bylo zasuto zapomenutím a kolik nových fysiognomií bude vyhrabáno ze ssutin, do nichž vlastní vinou zapadli. Ale nepustil se Truhlář hned do shledávání drobných literátů, kteří tak ochotně nosili české dříví do latinského lesa. Před jinými upoutal ho největší náš středověký klassický filolog, v cizině žijící Gelenius, jak se podpisoval na svá kritická vydání, úvody a komentáře, Zikmund Hrubý z Jelení. Truhlář pojal myšlenku prakticky znázorniti činnost velikého krajana ukázkami jeho edic, u nás po tu dobu většinou jen jmeny známých. Pátral tedy v cizině u nejrůznějších firem antikvárních a knihkupeckých po Geleniánech a skupovával je spolu s jinými vzácnými tisky za drahé peníze, uspořené tím, že žil skromně, nemaje nijakých potřeb pohodlí nebo přepychu. Nebyl to sport, nebyl to, jak říkáme, koníček; to sběratelství byl výron upřímné, nadšené lásky ku práci našich předků, k naší bývalé kultuře. Truhlář lnul k těm starým, v kůži vázaným foliantům a zářil radostí, podařilo-li se mu získati knihu novou. O jubilejní výstavě r. 1891 dal se pohnouti, aby vystavil v knihové retrospektivě nějakou ukázku ze Zikmunda Hrubého, ale učinil to teprve, když všichni příslušní činitelé ho ujistili, že knihy

budou náležitě pojištěny, a ještě potom stále se obával, aby se jeho miláčkům něco nepřihodilo. A když sbírka Gelenian byla úplná, daroval ji zemskému Museu, podobně jako mu daroval nebo odkázal jiné vzácné knihy ze své knihovny. Nepracoval tedy ze záliby jen sobě na radost, nýbrž pro prospěch veřejný.

Zevrubnými, neúnavnými studiemi probádal činnost a snahy našich humanistů tou měrou, že byl nejlepším znalcem humanismu u nás. Svědčí o tom jednak jeho rozprava o humanismu v Ottově Naučném slovníku (XI.), jednak rozličná pojednání, která z tohoto oboru uveřejňoval, především však veliké dílo, jehož prvou část vydal před samou smrtí svou. V rozpravě zmíněné ukazuje, jak pronikl všecku podstatu a cíle humanismu, jak zevrubně prozkoumal všecky jeho směry a vzájemné proudění v evropské kultuře a jak poznal rozličné odstíny a vespolné vztahy v přečetných jeho původcích a šiřitelích ve všech zemích evropských. Sama tato studie zřejmě svědčí nejen o hlubokém vědění, ale také o náležitém procítění autorově. Totéž pak seznáváme také z jednotlivých rozprav speciálních. Toho druhu jest na př. pojednání O některých překladech z antických básníků v době Veleslavínské (v Prusíkově Kroku I.), České literární práce Krištofa Mathebaea Bohdaneckého, kdysi profesora na vysokém učení v Praze a potom měšťana v Chrudimi (r. 1886) a Politia historica D. A. z Veleslavína (r. 1885). Dále sem náležejí rozpravy, jež od Truhláře získal J. Kvíčala pro své České museum filologické: Jan Kocín z Kocinétu (r. 1898), Vácslav Philomathes (r. 1899) a Jan Akron Albin (r. 1900). Sem možno počítati také příležitostnou stať, vzniklou za panovnického jubilea r. 1898, Dům Habsburský v oslavných skladbách českých humanistů. Vrcholem všech jeho dlouholetých studií humanistických, úmorného pátrání a shledávání látky zapadlé, rozptýlené a zhusta na pohled zcela nesouvislé měla býti Truhlářova *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI.* K dílu tomu snesl, roztřídil a kriticky prozkoumal rozsáhlý materiál, jejž pro knihové vydání rozdělil na několik dílů, a toužil jen po fysické možnosti, aby byl tak dlouho živ, co by jeho dílo mohlo býti vydáno. Bohužel, nebylo mu toho dopřáno — Česká akademie přejímá s vydaným svazkem prvním starost o náležité vypravení látky ostatní.

Vedle humanistův A. Truhlář zabýval se studiem středověkých knížek lidové četby, k nimž mimo jiné náležel také Aesop. O tomto pojednal v rozpravě O překladech bajek Aesopových v střední době literatury české (r. 1888 a 1889) a v rozboru Života Ezopova (r. 1890), kdež souhlasně dokázal, že zlomek prvotisku Bajek Aesopových pochází z předlohy latinské a úplně se liší od překladů pozdějších, pořízených na počátku XVI. věku z němčiny a latiny. Roku 1901 vydal nákladem Akademie *Jana Albína Ezopovy fabule a Brantovy rozprávky*, potud jen jmenem známé, opatřiv je rozsáhlým úvodem, poznámkami a doplňky, čímž vznikla edice v pravdě vzorná. Do tohoto oboru

spadá dále na př. Markolt a Šalomoun (r. 1890) a Guiskard a Ghismonda, historie o nešťastné lásce dvou zamilovaných, jež od časů Dobrovského byla spojována s textem Beroaldovým, čerpaným z Boccaccia. Truhlář dokázal (v Časop. Č. Musea r. 1891), že předlohou jí byl německý překlad Dekamerona, přičítaný Steinhöwlovi. S pracemi, věnovanými knížkám zábavného čtení, do jisté míry souvisí úvaha o populárním kronikáři: Jak se má Kronika Hájkova k prvnímu dílu Poselkyně Frant. Beckovského, uveřejněná ve Sborníku historickém (II.) Vzdělanostních poměrů našich v době střední týká se Truhlářova stať Vavřince Benedikta z Nudožer Školní řád z r. 1609 a rovněž i drobné příspěvky, zejmena v Časopise Čes. Musea, jehož redakce byla mu svěřena po prof. Emlerovi r. 1891. Truhlář osvědčil se redaktorem z míry svědomitým, pečlivým a taktním; ctihodný Musejník, řízený jím do r. 1900, v jeho ruce se přičiňoval, aby rozhojnil své rubriky a uvedl do svých archů nové látky, svěžejší proudy, a přičinění to nebylo marné.

A. Truhlář však nebyl pouze specialistou, oddávajícím se úzkému oboru určité látky literárně-historické, nýbrž ovládal s důkladnou, pevnou znalostí všecek kruh našich dějin literárních. Svědčí o tom nástin dějin středověkého písemnictví našeho v Ottově Naučném slovníku (»Čechy«), obraz literatury české v díle Oesterreichisch-Ungarische Monarchie a zevrubné vylíčení naší literatury doby střední v Památníku, jejž vydala akademie v jubilejním roce 1898, a v jehož redakci měl Truhlář platnou účast. Svědčí o tom posléze také *Výbor z literatury české doby nové*, určený nejvyšším třídám škol středních a vydaný roku 1886, v třetím vydání pak r. 1902, který přes některé nedostatky, na př. obmezování látky nejnovější a vyzdvihování literátů starších, znamenal veliký pokrok naproti knihám dřívějším a vynikal stručnými, jadrnými charakteristikami jednotlivých údobí i spisovatelů. Schopnost charakterisační osvědčil také v řeči, kterou pronesl při oslavě stých narozenin P. J. Šafaříka jmenem společnosti Musejní a České akademie. Jako znalec literatury byl také vysíláván do porot literárních ze Svatoboru, v jehož ředitelstvu zasedal několik let.

Za své zásluhy literární byl A. Truhlář od roku 1888 členem Král. čes. společnosti nauk a r. 1890 byl zvolen řádným členem České akademie, kdež byl od r. 1898 tajemníkem její III. třídy. Jímavěji než toto uznání officiální působí na nás srdečné dedikace v knihách A. Jiráska a Z. Wintra, kteří připisujíce příteli A. Truhlářovi své práce, dosvědčují, jak radostně sledoval jejich činnost a jak obracel jejich pozornost k zajímavým postavám české minulosti. Měl tedy Truhlář vřelé srdce netoliko pro zapadlé humanisty, ale i pro nejumělečtější osvěžovatele dějin nikdy nezapomenutých. *F. V. Vykoukal.*

Z nových básní Aug. Eug. Mužíka.

Starý hrad.

Pozvolna se rozpadává
v trosky, rumy.
Havran nad ním křídly mává,
jako báje šumí.
Poutník dávno nepřichází —
na schody se mech už sází,
v síních pavučiny jen,
kvas kde kypěl rozbujněn.
A na místo sličných dam
a jich výskotu a smíchu
suché listí tmí se tam,
strašidelně chřestí v tichu.

My pohádkám nevěříme,
o starých kdy rodech sníme,
všady násilí jen, útisk
a porobu lidu zříme.
Slyšte! Zdola píseň zní
jako hudba pohřební,
když se komus s bohem dává,
když se kdosi pochovává,
zní jak věštba příštích dob
přes minula velký hrob,
jako mluva doby nová
— volná píseň oráčova
a píšťala tovární.
Jaká síla z toho vane!
Jaká výheň ve všem plane!
Jak zaletí zvuk ten v hrad,
utrhl se kámen s výše
a rychleji dolů pad.

Nechoďte sem, bratři, vzhůru,
v onu minulosti chmuru!
Dále odtud! Zde to láme
sílu, vůli národa.
Nová hesla v srdci máme:
práce, jarost, svoboda.
Nechceme už přisluhovat
cizím ani rodným svým,
a otrockou duši chovat
pod lepeným brněním.

Černý chléb si chceme krájet,
z vlastního jej pecnu míti,
z pramene svou žízeň spájet,
který z duše lidu svítí,
starý hrad ať dál se tříští,
přes něj spěje velké příští,
dlouhý zápas, krutý boj,
nežli ztichne na pokoj,
na vítězný na pokoj.
Kameny ty tvrdé holé,
jak tam marně leží dole,
vemte v základ české škole!

Hymnus.

Tu víru mám, že přece svitne ráno,
a bílý vstane den a pak již nezhyne,
a srdce národů, jež věčným utrpením sdráno,
přec aspoň na chvíli bez bázně spočine.
Bez bázně před tresty, bez hrůzy před nebesy,
a s žalmy, chorály umlkne chmurný chrám —
jen sladké polibky znít budou, lásky plesy
— tu víru mám.

My dávno budeme už ve svých hrobech spáti,
snad prášek jediný z nás sotva zbude jen,
však v kosmu atom náš se bude slastně zachvívati
a plesným zvlněním pozdraví nový den.
Ne zora růžová — to naše krev tam rudne,
ne bílé světlo hvězd — toť našich srdcí plam —
tu cestu ukáže vpřed druži duší bludné
— tu víru mám.

My chtěli svobodu, a my ji pozdravíme,
ne svoji, jiných jen, však jásat budem víc.
Neb mučedníků los jest naším, my to dobře víme,
a smrtí vítězství a slávě jdeme vstříc.
Ta naše úloha dnes srdci málo vděčná,
však za to jednou svět přec žehnat bude nám —
království boží pak říš bude lidstva věčná
— tu víru mám.

Zášť, Msta a Nenávist a Hřích a Zločin každý,
jejž život plodil zde, pak padne v hrobu skryt,
rez dávno požere meč války, děsné bratrovraždy,
a zlata doplane, ach, zkrvavělý třpyt.

A času nebude, jak děl ten Věštec ranní,
a peklo sřítí se, jež věčně hrozí nám,
jen zem tu bude stát a člověk volný na ní
— tu víru mám.

O počátku kulturních vlivů slovanských na Maďary.

Napsal

dr. **Karel Kadlec.**

Jest tomu pět let, co vyšel v Budapešti počátek pozoruhodného díla mladého maďarského slavisty Jana Melicha *Szláv jövevényszavaink* (Naše slova vzatá ze slovanštiny). R. 1905 vydána druhá část prvého svazku tohoto díla. Ačkoli však uplynula celá tři léta od té doby, nedošla znamenitá ta kniha u nás povšimnutí. A přece jest to v oboru slavistiky literární zjev prvého řádu. Rázem svým nehlásí se Melichovo dílo ani do maďarské literatury. Nechceme písemnictví maďarské nijak snižovati, ale nebude nám, tuším, zazlíváno, dámeli průchod pravdě, že spisovatelé maďarští, celkem vzato, slovanský kulturní vliv na Maďary buď upírají neb aspoň ignorují. Příkladem takového stranníka byl Jiří Volf. Důsledky, k nimž dospěl v práci své Az egyházi szláv nyelv hazája és a magyar honfoglalás (Domov církevního slovanského jazyka a zaujetí Uher od Maďarů) v příčině Slováků, odmítnuty byly zesnulým Pavlem Križkem v rozpravě Domov slovanskej cirkevnej reči a maďarské zaujatie vlasti (Slovenské Pohľady, roč. XVIII. a XIX., 1898 a 1899). Volf snížil se dokonce i k tomu, že činil proti jednotlivým slavistům i osobní nájezdy, což odsouzeno bylo po právu V. Jagićem ve spise Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache (II. část; Denkschriften Víd. Akad., filos.-hist. třída, sv. 47, 1902).

Dotčený spis Jagićův byl asi Melichovi podnětem, aby se pustil do svého díla. Zaujímáť v dějinách vzniku církevněslovanského jazyka velmi důležité místo otázka slovanských vlivů ve staré maďarštině. Otázkou touto zabývali se již někteří badatelé, jmenovitě Miklošič a Asbóth, a také Jagić se věci této dotýká ve zmíněném svém díle. Studie Melichova vyvolána byla i odchylným stanoviskem, jež autor zaujímá naproti Ásbóthovi v otázce slovanských vlivů na starou maďarštinu.

Dílo Melichovo nepohybuje se jen v úzkém rámci filologie, kam v prvé řadě náleží, nýbrž zabíhá i do historie, politické, církevní a kulturní, a má proto mnohem širší význam než obyčejné jazykozpytné studie. Co je činí obzvláště cenným, jest znamenitá autorova methoda, pomocí níž řeší svůj úkol. Více o ní níže.

Dříve než seznámíme s obsahem studie Melichovy, uvedeme stručně názory jiných spisovatelů, kteří se zabývali otázkou slovanských vlivů na starou maďarštinu.

Miklošič po stopách Kopitarových hledal, jak známo, domov církevněslovanského jazyka v Zádunají uherském, v bývalé západní Pannonii (mezi pravým břehem středního Dunaje a mezi Drávou). Tam setkali se Maďaři se Slovinci, a vyskytujíli se v maďarštině slovanská slova, jsou původu slovinského. Nic nevadilo Miklošičovi, že v maďarštině jsou slovanská slova s *št* a *žd* (mostoha = macecha; Pešt = pec; palást = plášť; rozsda = rez), a že se v maďarštině zachoval nasalismus (rend = řád; munka = muka, práce; korong = kruh), kterýchžto vlastností nemá slovinčina, nýbrž bulharština. Dotčené vlastnosti předpokládal Miklošič i ve staré slovinčině, kdežto odpůrci pannonismu — a mezi nimi hlavně Jagić (Zur Entstehungsgeschichte II., 35 a 40) namítají, že maďarská slova slovanského původu sotva asi byla Maďary vesměs přijata na území býv. záp. Pannonie. Východisko maďarské po zabrání Uher hledati sluší nikoli v Zádunají, nýbrž mezi Dunajem a Tisou. A kromě toho stýkali se Maďaři ještě před okkupací Uher na dolním Dunaji s t. zv. bulharskými Slovany. Mnohá slovanská slova přijali tedy Maďaři od Slovanů bývalé Dacie a Moesie.

Velkou pozornost věnoval otázce slovanských vlivů na starý maďarský jazyk budapeštský profesor Oskar Ásbóth. Podle Melicha (2. část I. sv. cit. spisu, str. 82 a násl.) zastával prof. Ásbóth dříve mínění (v práci Szlávság a magyar keresztény terminologiában), že Češi měli velký podíl při obracení Maďarů na víru. Češi naučili podle něho Maďary latinskému písmu, ale křesťanská terminologie maďarská jest prý původu cyrillomethodějského, nikoli českého. Ásbóth držel se vlastně Miklošičovy pannonské (slovinské) theorie. Melich nepopírá, že čeští kněží působili v XI. stol. v Uhrách, ale právem prohlašuje za věc nápadnou, že by čeští duchovní nešířili křesťanské terminy obvyklé v jich jazyku, tak jako to činili v Polsku, a že by byli užívali výrazů cyrillomethodějských.

Dřívější své mínění Ásbóth opustil a drží se nyní theorie jiné. Většina slovanských slov v maďarštině pochází prý z bulharského dialektu podobného jazyku sv. Cyrilla a Methoděje. Bulharský vliv na maďarštinu Ásbóth hledá — v částečné shodě s Jagićem — na území uherském: mezi Dunajem a Tisou a v Zátisí směrem k Sedmihradům. Skvělý důkaz svého tvrzení vidí v názvu (bulharského původu) Pešt.

Proti nové theorii Ásbóthově namítá Melich (2. část I. sv., str. 85 a násl.): 1. Maďaři přijali křesťanství a založili stát v Zádunají (mezi Dunajem a Drávou), tam tedy hledati sluší i jejich křesťanské výrazy slovanského původu. (Melich zabývá se totiž hlavně křesťanskou terminologií maďarskou slovanského původu.)

2. O křesťanství v IX.—X. stol. mezi Dunajem a Tisou nic nečteme, kdežto o křesťanství v Zádunají máme dosti důkladné zprávy z doby cyrillo-methodějské ve stížnosti bavorských biskupů (Conversio Bajoarium et Carantanorum). O řídkém obyvatelstvu mezi Dunajem a Tisou ani prý nevíme, bylili to bulharští Slované a k tomu křesťané. Přijmemeli mínění historika Paulera, podle něhož nekřesťanským territoriem Konstantina Porfyrogennita dlužno rozuměti území (s řídkým obyvatelstvem) naproti Bělehradu a Sršmu, tu prý spíše máme důkaz, že mezi Dunajem a Tisou v IX. stol. se zdržovaly pohanské kmeny slovanské. Ve Srěmu, který náležel v IX.—X. stol. k říši bulharské, bylo sice biskupství bulharské církve — nejzazší proti severozápadu —, avšak Srěm neměl při obracení Maďarů na křesťanství nijakého podílu, a částí uherské koruny za svatého Štěpána ještě nebyl. Co se týče Zátisí, onoho povodněmi často zaplavovaného území, máme prý v legendě o sv. Gerhardovi zprávu, že za časů sv. Štěpána Ajtony (Achtum) byl podle řeckého ritu křtěn v hradě Budině (= Vidině). Počátky křesťanství v Zátisí byly prý však asi slabé, poněvadž sv. Gerhard musel pokračovati v započatém obracení na víru tamního obyvatelstva a provedl svůj úkol pomocí Zádunajských římskokatolických kněží. I v Zátisí počalo prý se šířiti křesťanství na konci X. nebo na poč. XI. stol. O Sedmihradech víme z Kedrena, že řecký mnich Hierotheus kolem r. 950 obracel tam na křesťanskou víru. Šarolta držela se východního obřadu. Ale o sedmihradském křesťanství nemůžeme prý mluviti, poněvadž podle Paulera po smrti Gyulově lid upadl opět do pohanství. Tam tedy, kde křesťanství mělo tak slabé kořeny ještě na konci X. a na počátku XI. stol., nemohli Maďaři převzíti křesťanskou terminologii. Otázce, bylali territoria známá v IX.—X. stol. pod jmenem bulharské državy osazena skutečně bulharskými Slovany, nepřikládá Melich velké váhy. V Sedmihradech, kde podle Konst. Jirečka již v l. 670—680 byli Slované, bydlili tenkráte Bulhaři v nynějším smyslu. V poříčí Szamose mohli býti bulharští Slované a právě tak v Biharsku. Avšak mezi Dunajem a Tisou nebylo prý tomu tak. Bezdůvodně odvolává se Ásbóth na název Pešti, ač jest to název nepochybně bulharský. Anonymní notář krále Bély (nejstarší kronikář uherský) výslovně praví, že obyvatelé Pešti byli bulharsko-muslimští osadníci, přistěhovavší se za časů Taksonyových. Ještě r. 1218 uvádějí se Peštští obyvatelé jako »Saraceni de Pest.« Jmeno Pešti nedokazuje tedy, že by mezi Dunajem a Tisou bylo bulharské obyvatelstvo.

Proti učení Ásbóthovu a Volfovu namítá Melich dále, že, ať už se křesťanské terminy maďarské vysvětlují z dialektu bulharských křesťanů usazených mezi Dunajem a Tisou či z jazyka sv. Cyrilla a Methoděje užívaného v Zádunají, vyplývá z toho nutně, že křesťanské výrazy maďarské slovanského původu pocházejí *jen* z pravoslavné slovanské terminologie. Tomu však tak není. Máme sice zprávy o stycích Maďarů s pravoslavím, a

také v maďarštině vyskytují se slova vzatá jen od pravoslavných Slovanů — Bulharův —, avšak většina křesťanských terminů v maďarštině pochází od Slovanů římskokatolických. Již před příchodem sv. Cyrilla a Methoděje na území potomních Maďarů byli v Uhrách slovanští křesťané, a ti měli svou slovanskou křesťanskou terminologii, jež se lišila od výrazů sv. Cyrilla a Methoděje. Vysvítá to z hlaholských Kijevských zlomků jakož i z Vídeňských listů, jež jsou památky římskokatolické. Tam, kde se Maďaři usadili, stát založili a křesťanství přijali, byla římskokatolická církev latinského obřadu. Činnost této církve byla sice na krátko hacena působením sv. Cyrilla a Methoděje, avšak slovanští apoštolové nezůstavili prý po sobě nijak trvalých stop, k čemuž by bylo bývalo potřebí delšího klidného vývoje, o kterém nic nevíme. Všelikou stopu krátké činnosti sv. Cyrilla a Methoděje zahladily prý potomní události, zaujetí Uher od Maďarů. Žáci sv. Methoděje odešli k Bulharům a Charvátům a nezůstavili v Uhrách žádné stopy. Latinský ritus znova tam oživl, a Maďaři stali se křesťany římskokatolickými, pročež i slovanská část jejich křesťanské terminologie jest římskokatolicko-slovanská.

Jiří Volf drží se sice pannonské theorie Kopitarovsko-Miklošičovské, avšak seslabuje slovanské vlivy tím, že prý se Maďaři naučili latinskému písmu a přijali křesťanství od kněží benátských. Benátským územím rozumí Volf nejen Benátky, jižní část někdejšího Furlánska a benátskou pevninu až k Adiži, nýbrž i Dalmacii, Rjeku, Istrii a Terst. Výklad Volfův byl namířen proti staršímu mínění Asbóthovu, že při obracení Maďarů na víru měli veliký podíl Češi. Theorii Volfovu nepodrobil před Melichem nikdo kritice se stanoviska filologického. Nikdo neuvažoval, bylli na př. v Dalmacii nebo Istrii v době zabrání Uher od Maďarů jen benátský dialekt či též jiný. Ani křesťanská terminologie italského původu nedošla náležité pozornosti. Volf jen u málo křesťanských terminů maďarských dokázal italský původ. Správně namítá Melich, že již methoda Volfova není správná. Nelze vybrati jen jednotlivá slova, nýbrž třeba jednati hromadně o všech křesťanských výrazech a zkoumati jejich původ. A tu větší a lidovější část oněch terminů sestává ze slov slovanských. Volf směšuje vůbec rozličné věci: latinské písmo, původ latinského pravopisu v maďarštině a křesťanskou terminologii maďarského jazyka. Podle Melicha jsou v křesťanské terminologii maďarského jazyka jen v nepatrné míře slova italská, resp. latinsko-italská (a i německá). Avšak i slova (německá a) italská převzali Maďaři ve slovanské formě. Pokud Volf připouští v maďarštině křesťanské terminy slovanského původu, byl stejně s Kopitarem a Miklošičem toho mínění, že slova ta vzata byla z jazyka cyrillo-methodějského, kterým mluvili Zádunajští (pannonští) Slované IX. a X. stol. Maďaři naučili prý se slovům těm od svých slovanských křesťanských otroků (to myslí i Hunfalvy). Ale podle toho — namítá dobře Melich — byli by tito slovanští otroci obrátili Maďary na křesťanskou víru.

Jagić se nezabýval sice podrobně otázkou slovanských vlivů na starou maďarštinu, avšak stanovisko jeho vyloženo bylo shora, kde byla řeč o námitkách proti theorii pannonismu.

Přecházíme k vlastnímu mínění Melichovu. Podle něho přijali Maďaři četná slovanská slova nikoliv od jednoho slovanského národa a nikoli v krátké době. Naopak, slovanská slova dostala se do maďarštiny během dlouhého historického vývoje a od rozličných slovanských národů. Jsou prý tu rozličné proudy vlivů, mezi nimi i bulharský. Vyskytujíť se v maďarštině slova nepochybného bulharského původu, a sice z dialektu podobného jazyku cyrillomethodějskému, avšak jsou tu i proudy jiné, zejmena slovinskocharvátský. Poněvadž nejstarší jazykové památky slovanské — starobulharské — jsou památky církevní, Melich pokládá křesťanskou terminologii maďarskou a slovanskou za nejvhodnější předmět srovnávání, a proto se ve druhé, větší části prvého svazku svého díla zabývá křesťanskou terminologií maďarského jazyka. V prvé, menší části pojednává o maďarských slovech nepochybného slovanského původu, která se nevztahují ke křesťanství. I tu opírá se o památky církevní, poněvadž jak ve slovanských, tak v maďarském jazyku jsou to nejstarší jazykové prameny. Stejně s Jagićem jest Melich přesvědčen, že jazyk sv. Cyrilla a Methoděje, totiž jazyk, do něhož slovanští apoštolové přeložili před svým příchodem na Moravu některé části písma svatého, nebyl jazyk, jímž se mluvilo v Pannonii a na Moravě, nýbrž živý dialekt makedonskoslovanský. Makedonský dialekt slovanský, povýšený za spisovný jazyk slovanský, nevyvinoval se dále doma literárně, nýbrž mezi Slovany moravskouherskými, tedy na území stojícím pod vlivem latinské, resp. italské a starohornoněmecké kultury. Zvukosloví a tvarosloví jazyka zůstalo sice bulharské (makedonskoslovanské), zásobou slov však se obohatil jazyk ten jazykem slovinskocharvátským a československým. Novým změnám podlehl církevní jazyk slovanský, když žáci sv. Cyrilla a Methoděje odešli z Uher a přeložili svoje působiště do Bulhar a Makedonie. Zdá se, že v Bulharsku text církevněslov. památek prošel novou redakcí, jak se to jeví z citátů z písma svatého opisovaných na ruském území (Savina kniha a Codex Suprasl.). Novější redakce bulharská není však značná. Když se pak církevní jazyk slovanský dostal k Rusům, nastala nová fáse jeho vývoje. Celkem tedy můžeme rozeznávati čtyři stupně vývoje církevněslov. jazyka: 1. stupeň prvý, když oba svatí bratří překládali v Cařihradě z řečtiny. Z té doby nemáme žádné památky; 2. stupeň druhý, když hotové překlady přinesli na Moravu a tu je opatřili částmi přeloženými z latiny a němčiny. Ani z té doby nemáme památky, avšak jazyk té doby jest zachován v kopiích X.—XI. století; 3. stupeň třetí, kde žáci sv. Cyrilla a Methoděje působili v Bulharsku a Makedonii; 4. kde se pod jménem církevněslovanského jazyka pokračuje u Rusů, Bulharů, Srbů a katolických Charvátů Jaderského přímoří až na naše dni. Jest velmi důležito, aby se

při studiu církevního jazyka slovanského přihlíželo k momentu vývojovému. Jeli nějaké slovo na př. jen v hlaholských památkách charvátské redakce, nemůže se tvrditi, že bylo již v jazyku sv. Cyrilla a Methoděje. O slovanských živlech maďarského jazyka může se tedy jednati správně jen se zřetelem k historickému vývoji církevněslovanského jazyka. Rozebíraje jednotlivá maďarská slova slovanského původu, přihlíží však Melich nejen k vývojovým formám církevní slovanštiny, nýbrž všímá si i dnešních výrazů jednotlivých slovanských národů, obklopujících Maďary. Myslíť, že rozšíření slovanských jazyků v Uhrách a sousedních zemích v IX. a X. stol. nelišilo se mnoho od nynějšího stavu, čemuž možno přisvědčiti jen částečně. Jeť přece známo, že původní bulharští Slované na území uherském zanikli dílem mezi Maďary a dílem mezi Rumuny. Stejně s Jagićem má Melich za nepochybné, že se oblast slovinského jazyka v Uhrách stýkala s oblastí československou. Jest arci pochybno, kde byla hranice mezi územím slovinským a československým. Melich dokazuje, že Slovinci bydlili ještě na druhém břehu Dunaje v nynějším jižním Slovácku. Některá místní jmena svědčí prý o tom, že v niterském a prešpurském komitátě skutečně bylo slovinské obyvatelstvo. Důkazem toho jest prý název vsi Lončary (Lancsár = Hrnčíře) ve stolici niterské, což jest název slovinský. (Jediné toto jmeno můžeme sotva považovati za dostačitelný důkaz.) O pravdivosti svého tvrzení není však Melich plně přesvědčen, připouštěje (1. část I. sv., str. 36), že proti mínění jeho mluví faktum, že skoro polovička z osobních slovanských jmen uvedených v Conversio Bajoariorum et Carantanorum jest podle Jagiće československá. (To po našem mínění právě nerozhoduje, poněvadž Pribina přišel do Pannonie z Moravy, a mohl tedy míti v zemi své moravskou šlechtu.) Správně konstatuje Melich — naproti Volfovi, byť ho výslovně neuvádí —, že ve starém jazyku československém bylo kdysi i *g*, které se teprve později proměnilo v *h*, a že stará čeština znala i nosovky, jak vidno ze jmen Sventopulcus a Venceslaus jakož i z názvu vesnice Krumpa (dnes maď. Korompa, slov. Krupa [totiž vies] = Malá ves, Víska), vyskytující se v listině Soborského opatství z r. 1113. Nelze tedy tak, jako Volf tomu chtěl, tvrditi z toho důvodu, že v dnešním slováckém jazyku není ani *g* ani nosovek, jako by maďarská místní jmena slovanského původu s *g* a s nosovkami, označující osady a řeky hornouherské (na území slováckém), nebyla československého původu. (I Volf držel se oblíbené v Uhrách theorie, že Slováci nejsou potomky slovanských obyvatelů říše velkomoravské a že se do Uher teprve v pozdní době — dlouho po Maďarech — z českého státu přistěhovali.)

Ačkoli však Melich připouští, že obyvatelé velkomoravští mluvili slovácky, vyslovuje přece mínění, že většina území, na němž působili sv. Cyrill a Methoděj, byla slovinská (1. část I. sv., str. 38). Proto prý jest v jazyku cyrillomethodějském více stop slovinských než slováckých. Jen mimotně podotýkáme, že po

našem mínění není správná domněnka, jako by Slovinci byli tvořili většinu slovanského obyvatelstva usazeného na území, na němž působili slovanští apoštolové. K říši velkomoravské nenáleželo přece jen Slovácko, nýbrž i nynější Morava, a obojí toto territorium mělo jistě více slovanského obyvatelstva než Zádunají, v němž před zabráním Uher od Maďarů vedle Slovinců žili také Němci.

Těžko jest také souhlasiti s míněním, jako by sídla Slovinců byla přesahovala ještě na levý břeh Dunaje. Jeť známo, že říše moravská měla dílem u samého Dunaje, dílem ne příliš daleko důležité své hrady, Děvín, jehož zříceniny ještě dnes se pnou nad Dunajem, a zejmena Nitru, která byla, jak se zdá, jedním z hlavních hradů moravských.

Pravili jsme, že Melich, rozebíraje jednotlivá maďarská slova slovanského původu, přihlíží k formám těchto slov v jazyku Slovanů obklopujících Maďary. Která slovanská forma jest nejbližší formě maďarské, od toho slovanského národa vzali podle vší pravděpodobnosti Maďaři své slovo. Melich vede tedy své důkazy především na základě slovní geografie. Kohout na př. se nazývá maďarsky kakas a (v jazyku lidovém) kakat. Jsou to slova nepochybně slovanská. Běží o to, od kterého slovanského národa vzata jest jedna i druhá forma. Slovní geografie ukazuje nám tyto slovanské formy: čes. kokoš a kokot (z toho později kohout), slovácky kokoš a kohút, pol. kogut (původně patrně rovněž kokot), slovinsky petelin (= pěvec), s kterouž formou souvisí srb. petao (pijetao), bulh. pitel a petel a rus. pětuch. Jedině československé kokoš a kokot jsou ony formy, z nichž mohly povstati maďarské tvary kakas a kakat. Slovo kokoš vyskytuje se sice vedle češtiny i ve starobulharských jazykových památkách, v slovinčině, charvátštině, v ruštině a polštině, avšak ve významu slepice (maď. tyúk), nikoli kohout. Přijalili Maďaři název ten ve smyslu kohout, mohli jej přijati jen od těch Slovanů, kteří kohouta jmenují kokoš, a to jsou jen Čechoslované. (Co se týče slova kokot, není věc jistá, poněvadž tak zovou kohouta i Slovinci. K Charvátům tu nehledíme, ježto slovo kokot známo jest jen na území jihozápadním, s nímž Maďaři neměli přímých styků.)

Jak viděti, Melich nepřestává jen na slovní geografii, nýbrž hledí při svých výkladech i k významu příslušných slov v jednotlivých slovanských jazycích. Při celém postupu vede ho myšlenka, že mezi slovanskými jazyky byly rozdíly již před příchodem Maďarů do Uher (v IX. stol.). Rozdíly ty nejevily se jen co do zvukosloví, nýbrž i co do významosloví, tvarosloví a ovšem i co do slovní zásoby. Slovo godina jest na př. u všech Slovanů, ale u jedněch znamená ***hodina***, u jiných ***rok***. A podobně má se věc se slovem čas. U jedněch Slovanů označuje se slovem tím lat. tempus, u jiných lat. hora. I co se týče významu jednotlivých stejných slov, byly slovanské jazyky podle Melicha v IX. a X. stol. rozděleny tak jako dnes. Souhlasíme s tím, ale jen do jisté

míry. Nabylať některá slova v jednotlivých slovanských jazycích svého nynějšího významu teprve v dobách pozdějších, teprve během historického vývoje toho kterého jazyka. Jest si toho dobře vědom i sám Melich, který se při důkazech svých řídí i historií jazyka, a proto dotčená jeho poznámka o významu slov ve slovanských jazycích v IX. a X. stol. spadá spíše jen na vrub menší přesnosti ve způsobu vyjádření.

V prvé části prvého svazku probírá Melich maďarská slova vzatá ze slovanštiny, jež nemohou býti bulharského původu, poněvadž jich v bulharském jazyku nikdy nebylo. Že by byla z bulharštiny od IX. století vymizela, na to prý nelze mysliti, ježto jednotlivé slovo může prý zaniknouti, ale o celé řadě slov, a sice právě těch, jež se v maďarštině uchovala, nemožno se toho domýšleti. Jsou to slova: ablak (okno), asztal (stůl), derék (dřík), dézsa (díže), dorong (drouh, klacek, tyč), garat (hrot), gerlice (hrdlička), kakas a kakat (kohout), kapcza (onuce, ze slov. kopytce), kapta a kaptafa (kopyto), kapotnyak (kopytník), kelepcze (pasť, klepec), király (král), konkoly (koukol), láncz (řetěz), retesz (závora), kútya (chalupa, kuća), medencze (měděnec), megye a mezsgye (komitát, ze slov. medja a mežda, mez), moly (mol), ragya a rozsda (rez), olasz (Vlach) a oláh (Valach, Rumun), otromba (trouba, hlupák), palócz (Plavec, Kumán), poroszló (pristav), szamár (osel, soumar), túr (vřed, nežit, ze slov. tvor), varsa (vrše, nevod).

U každého z uvedených pojmů uvádí maďarský slavista, v jaké formě se to které slovo objevuje v jednotlivých slovanských jazycích. Za příčinou větší názornosti používá grafického zobrazení. Většina slov provázena jest malou mapkou, představující země uherské koruny, do níž a kolem níž vepsány jsou (vedle maďarského) i slovanské terminy, označující ten který pojem. Příkladem buď uvedena hned mapka prvá, na níž se znázorňuje, jak se v maďarštině a v jednotlivých slovanských jazycích jmenuje okno. Na území Zádunajském (v býv. Pannonii) jest uvedeno ablak, na území slováckém oblok, na území hornoslavonském (sev. od Záhřeba), jež se později začalo počítati k vlastnímu Charvátsku, a v jihozáp. cípu Uher (v Mezimuří) oblok, na území dolnoslavonském pendžer, na území srbského království prozor, na území dalmatském funestra, na území bosenském okno, na území bulharském, českém a ruském rovněž okno. Na základě slovní geografie tuto uvedené i jazykové historie dospívá autor k správnému vývodu, že slovo ablak nemůže býti jiného než charvátského, slovinského nebo slováckého původu. V srbském, bulharském a ruském jazyku ani dnes ani dříve slova toho nikdy nebylo.

Podobně postupuje Melich na základě slovní geografie, jazykové historie a významosloví i u ostatních shora uvedených pojmů. Výsledky, k nimž badatel došel, jsou velmi zajímavé. Slovo asztal mohli Maďaři vzíti ode všech slovanských národů vyjímajíc Slovince na území rakouském a Bulhary. Jmenujíť Slo-

vinci stůl miza (z lat. mensa), Bulhaři pak trapeza (z řec. τραπεζα) a masa, kdežto všichni ostatní Slované stol, stil (stůl). Nic nevadí, že i Bulhaři znají slovo stol; znamenáť u nich židle. Významoslovný důvod vylučuje tedy u slova asztal původ bulharský.

U slova derék ukazuje slovní geografie zároveň se zvukoslovím, že termin tento mohli vzíti Maďaři buď ze slovinčiny nebo slováčtiny, anebo — lépe bychom řekli — z češtiny, poněvadž i stará česká forma byla driek.

Ze slovinčiny, po případě slováčtiny odvozuje Melich většinu rozbíraných maďarských výrazů. Zdá se nám však, že bezdůvodně spatřuje výhradný vliv slovinský tam, kde *dnešní* tvar slovinský jest bližší formě maďarské než dnešní tvar slovácký. Tak jest tomu na př. u slova dorong. Byť byla dnešní forma slovinská drog a charvátská drug se svým *g* maďarskému dorong bližší než české drouh a slovácké druh, jeť přece známo z Gebauera — a i Melich to uznává —, že i stará čeština měla *g* a také nosovky. Starší tvar český zněl asi stejně s polským drąg. Také slovo garat (grot, hrot, dřevěný jícen, do něhož se ve mlýně sype obilí, aby potom padalo na žernov) vzali prý Maďaři od Slovanů jižních (Slovinců a Charvátů). Nasvědčuje prý tomu zvukosloví; českoslovácká forma je prý hrót, grót, kdežto v kajkavské charvátštině jest *o* krátké (grot). Tomu arci, jak víme, tak není. I česká forma má krátké *o*. A poněvadž ani významosloví neodporuje recepci od Slováků, nelze s Melichem souhlasiti, že by Maďaři slovo garat vzali právě od jižních Slovanů. Také co do slova kapta (resp. kaptafa) nedáme Melichovi za pravdu, že by Maďaři byli přijali slovo to od kajkavských Charvátů. Jak slovní geografie, tak zvukosloví i významosloví připouštějí zcela dobře i recepci od Slováků. Znamenáť i v češtině — právě tak jako v maďarštině — slovo kopyto nejen ungula equi (Pferdehuf), nýbrž i ševcovské kopyto (Schuhmacherleisten). Rovněž tak slovo konkoly mohli Maďaři vzíti právě tak od Slováků jako od Zádunajských Slovinců. I zde rozhoduje se Melich pro recepci na území Zádunajském.

Zajímavé jsou maď. terminy láncz a retesz. Oba jsou původu slovanského, oba znamenají Slovanům totéž (řetěz). Prvé slovo (láncz) vzali Maďaři ve smyslu řetěz od Slovanů jižních (Slovinců nebo Charvátů), druhé (retesz) ve smyslu závora od Čechoslovanů. Pro komitát mají Maďaři slova megye a meszgye. Prvé jest původu srbsko-charvátsko-slovinského (dialekticky mění se slovinské *j* v *ď*), druhé původu bulharského. Podobně má se věc se slovy ragya a rozsda (rez). Prvé vzali Maďaři od Slovinců, resp. Charvátů, druhé od Bulharů.

Původ slova Palócz (Plavec, Kumán) hledá Melich u Slováků, ač jest zcela dobře možno, že si Maďaři slovo to přinesli již z prvotních svých sídel v nynějším Rusku, kde Kumáni byli i ruským Slovanům známi pod jmenem Plavci, Polovci. Právě s touto poslední formou souvisí maďarské Palóczok velmi úzce...

Slovo otromba (trouba, hlupák) spisovatel se svého stanoviska snad jen nedopatřením zařadil mezi ostatní maďarská slova slovanského sice, avšak nebulharského původu. Uvádíť je v souvislost s bulh. trąba. Není toho však třeba. Můžeť býti vzato i od Slováků, kteří podle autora samého znali kdysi nosovky.

Z prvé části prvého svazku díla Szláv jövevényszavaink nabýváme dojmu, že autor bezdůvodně seslabuje vliv češtiny a naopak sesiluje vliv slovinčiny. Nepodezříváme ho při tom arci z nějaké tendenčnosti a také ochotně připouštíme, že větší procento slov mohli Maďaři vzíti od Slovinců než od Slováků, poněvadž Zádunají okkupovali dříve, než se počali rozšiřovati na újmu Slováků. Na jednu věc však nesmíme zapomínati. Ačkoli jednotlivé slovanské jazyky v IX. stol. byly již od sebe odděleny jako zvláštní individuality, nebyly rozdíly mezi nimi přece ještě tak veliké jako dnes. Stará čeština na př. stála ke staré slovinčině zajisté ve mnohých ohledech velmi blízko, ba můžeme směle tvrditi, že přechod z jednoho jazyka do druhého přes Dunaj byl nenáhlý asi tak, jako dnes z Moravy přes Slezsko přechází čeština v polštinu a přes Slovácko v rusínštinu. Jak znělo to které slovo v češtině, pokud se týče slovinčině na sklonku IX. a na poč. X. stol., kdy Maďaři přišli do styku s uherskými Slovany, na to nemáme dokladů, a hledímeli k pozdějším — třeba dosti starým — tvarům českým a slovinským, nemůžeme tvrditi, že by odchylné formy česká a slovinská byly se vyskytovaly již na sklonku stol. IX. a na poč. X. Jest sice pravda, že Melich hledí i k historii jazyka, ale ta nás dosti často nechává na holičkách.

Poznámka naše týká se arci jen podrobností. V celku úplně souhlasíme s vývody maďarského učence, že maďarská slova vzatá ze slovanštiny nepocházejí z jednoho jazyka, nýbrž že u slov přijatých jsou recepční proudy. Ani Melich nepopírá, že bulharský jazyk měl velký vliv na maďarštinu (což tvrdí i Ásbóth), ale co do místa a času recepce odchyluje se od Ásbótha. Co pak se týče ostatních Slovanů, přijali Maďaři podle Melicha nejvíce slov od Slovinců, kteří bydlili nejen v Zádunají, nýbrž i v horní Slavonii, kde jsou dnes usazeni kajkavští Charvátě.

Nejpádnější důkazy pro svou theorii shrnul Melich ve druhé části prvého svazku svého díla, kde pojednává o křesťanské terminologii maďarského jazyka. Maďarský badatel dokazuje tu, že slovanské výrazy maďarské křesťanské terminologie nepocházejí z názvosloví sv. Cyrilla a Methoděje. Na jednotlivých případech ukazuje také, že křesťanské terminy maďarské nemohou býti původu benátského (str. 6.—11.), jak tomu chtěl Volf, nýbrž že jsou naopak latinské a německé, a hlavně arci slovanské.

Poučná jest část spisu věnovaná vyvrácení Volfovy theorie. Melich zkoumá především staromaďarský pravopis a dospívá k výsledku, že východisko znamenání jednotlivých zvuků maďarských (*š*, *s*, *ž*, *z*, *č*, *c*, *ń*, *ľ*) není severoitalské ani benátské, nýbrž německoslovinské (str. 33., 24. a 25.). Také prvé listiny uherské z XI. a XII. stol., psané latinsky, jsou sestavovány co do zásoby

latinských slov, jejich významu a zvukosloví pod vlivem německým, nikoliv italským (str. 50. a 51.). Počátek západní kultury v Uhrách jest vůbec německý. Proti Volfově theorii namítá se dále, že se v ní pozdější Benátsko směšuje s Benátskem z XI. a XII. stol. (str. 52.), o čemž učiněna již zmínka. Benátkami rozumí Volf i Dalmacii, Istrii atd. V Istrii a Dalmacii však v XI. a XII. stol., kdy se mezi Maďary šířilo křesťanství, nemluvilo se benátským dialektem (str. 53. a 54.).

Jako veliký trumf pro svou theorii, že Maďaři byli obráceni na křesťanství benátskými duchovními, uváděl Volf pravidlo, podle něhož lat. *s* a *ss* se objevuje u Maďarů jako *š* a *ž*. Proti tomu namítá a dokazuje Melich, že tato proměna lat. *s* a *ss* v *š* a *ž* není jen zvláštností dialektu benátského, nýbrž že jest to vlastnost i jiných italských nářečí, a že jest to vůbec znak italské vulgární latiny (str. 55.—65.). Toto *š* (místo lat. *s*) objevuje se i u římskokatolických — nikoli pravoslavných — národů, a od Slovanů vzali je Maďaři. Maď. slovo mise (ze slov. мьša) prozrazuje, že před německými věrověsty předcházeli v Zádunají věrověstové italští. Svědčí o tom ostatně i zřejmá zmínka v legendě o sv. Methodějovi (kap. V.), že na Moravu (a patrně i do Zádunají) docházeli věrověstové z *Italie* (Řecka a Němec), a dokladem toho jest i název kříže u západních Slovanů. Forma kříž (a pod.) nedá se vyložiti z benátštiny, nýbrž z gallo-italské formy (kruže, krüže). Zdá prý se, že v V.—VII. stol. Uhry náležely k Akvilejskému patriarchátu (str. 59.).

Podav své námitky proti Volfovým důkazům, Melich upozorňuje ještě na jednu důležitou okolnost, která svědčí proti Volfově theorii. Jest to zasvěcování prvních klášterův a chrámův uherských jistým svatým (str. 67. a násl.). Kdy by Benátčané nebo vůbec severní Italové byli obraceli Maďary na křesťanství, byly by prvé chrámy v Uhrách podle tehdejšího obyčeje zasvěceny týmž svatým jako v Benátkách a severní Italii (sv. Geminianovi, Theodorovi, Markovi a j.). Toho však není. V XI. a XII. stol. pozorujeme v Uhrách dva druhy chrámů a klášterů. Jedny jsou zasvěceny týmž svatým, kteří byli uctíváni v Uhrách ještě před přistěhováním Maďarů, což jest prý důkazem, že v Uhrách příchodem Maďarů křesťanství nepřestalo (str. 72.). Druhé chrámy a kláštery jsou zasvěceny svatým, jejichž pocta byla teprve v XI. a XII. stol. do Uher přinesena. Ale vlivu italského tu není. Naopak, setkáváme se tu se jmeny svatých ctěných zejmena v Německu (str. 77.) a v Čechách (str. 78. a 79.).

Podle Melicha nepřijali tedy Maďaři z Benátek ani křesťanskou víru, ani písmo ani latinu. Základní myšlenka Volfovy theorie opírá se o legendu o sv. Gerhardu, který sice přišel z Italie, ale většina jeho duchovních nebyli Italové, nýbrž »Teutonici, Boemi, Poloni, Gallici et ceteri« (str. 81.).

Vyvrátiv úplně zdařile theorii Volfovu, Melich obrací se proti Ásbóthovi. O námitkách jeho byla učiněna zmínka již shora. Vytýká Ásbóthovi, že si nepovšiml dvojí křesťanskoslovanské

terminologie přijaté v maďarském jazyku. Stejně jako u Bulharů vyskytují se u Maďarů v XI. a XII. stol. starozákonná osobní jmena (Abel, Abraham, David, Esau, Eliáš, Isák, Mojžíš atd.). Tento samotný zjev nebyl by postačitelným důkazem bulharského vlivu — vyskytujíť se jmena starozákonná na př. i ve Štýrsku a v Čechách — avšak ve spojení s jinými fakty, jako jsou jmena původu nepochybně bulharského (Vál a Vaszoly) a historická data, dokazují prý starozákonná jmena, že se Maďaři již před zaujetím Uher setkali s bulharskými křesťany; jednotlivci z maďarského panstva přišli prý již do Uher jako křesťané. O tom svědčí podle Melicha již Vesprimská řecká listina z r. 1109 (str. 90.). Mínění toto nemá po našem soudu nejmenší opory, a není ani pravděpodobno, že by někteří z Maďarů byli přišli do Uher jako křesťané, poněvadž u Bulharů samých, od nichž by byli měli přijati víru, nalézalo se křesťanství na sklonku IX. stol. teprve v zárodku. Jestliže tedy Maďaři starozákonná osobní jmena, užívaná u nich v XI. a XII. stol., přijali od Bulharů, mohli je přijmouti teprve na území uherském.

Mezi novozákonnými osobními jmeny maďarskými XI. a XII. stol. naproti tomu není podle Melicha ani jednoho, jež by se bylo dostalo do maďarštiny prostřednictvím bulharských Slovanů (str. 93.). Nejdůležitější jmena křesťanská, bez nichž nelze šířiti křesťanství, vyskytují se u Maďarů jen ve formě římskokatolických Slovanů (Jézus Krisztus, József, Márk, János, Tamás, Júdás atd.), nikoli ve formě bulharské (Isus, Josif, Joan, Toma, Juda atd.). U jednoho jmena uvádí však přece Melich i formu bulharskou (Luka vedle tvaru Lukács).

Mínění své, že Maďary obraceli na křesťanství slovanští duchovní římskokatoličtí, hlavně Slovinci, vykládá Melich ve dvou částech. V prvé pojednává o křestních, osobních a místních jmenech maďarských XI.—XII. stol., ve druhé pak o jednotlivých křesťanských výrazech. Jmena originálních listin uherských z XI. a XII. stol. dělí na tři skupiny: 1. jmena původu slovanského, 2. německého, 3. latinsko-řeckého (str. 100.). Pro nás nejzajímavější jsou arci jmena prvá. Melich uvádí mezi jinými tato: Bečen (Bičen), Bela, Bezprem, Býchor (Bihar), Boroněg, Bož(e)těch, Bratoslav, Drž, Gněv, Izběg, Jaroslav, Kneža (t. j. vьsь, srov. čes. Kněževes; z toho maď. Kanizsa) atd. Mezi osobními jmeny původu slovanského pohřešujeme Ladomér (Vladimír) a Tibor (Ctibor), mezi názvy místními pak Baranya (ze slov. Brána), Berzence (Brznica), Csongrád (Černý hrad) a Tolna (Telena). Jmeno poslední jest maďarskou variantou podobného slovanského jmena v Dolních Rakousích: Tuln (ve staré formě Tulluna a Tullina).

Mezi osobními a křestními jmeny slovanského původu neshledává Melich jmen bulharských, nýbrž jen taková jmena, jež se vyskytují u Čechů nebo jen u Srbocharvátů a Slovinců. Přehlíží tu nesporně bulharské formy Luka, Vasil (že by slovo toto mohlo býti německého původu, jak se uvádí na str. 130. a 150., s tím těžko jest souhlasiti) a Vesprim (pořečtěno z Bezprem).

Jmena původu německého dostala se k Maďarům podle Melicha dílem přímo, dílem prostřednictvím Slovinců nebo Francouzů a Vlachů (str. 210.).

Největší část Melichova spisu (přes 200 stran) zaujímá rozbor křesťanských terminů technických v maďarském jazyku. Autor dospívá tu opět k výsledku, že většina terminů těch jest původu slovinského a vůbec římskokatolického, ale na druhé straně že jsou tu i výrazy vzaté od Slovanů pravoslavných (Bulharů). Styky s Bulhary klade Melich již do doby předcházející přímo okkupaci Uher od Maďarů, ač dodává, že styky tyto se změnou území (po zaujetí Uher) nepřestaly. Zmiňuje se i o řeckých pokusech šířiti v Uhrách křesťanství (str. 421.). Vojvodové Gyula a Bulcsu byli kolem r. 950 pokřtěni v Cařihradě, Ajtony pak, jak už uvedeno, přijal víru ve Vidině. O styku s Řeky, a tedy s pravoslavím za sv. Štěpána svědčí okolnost, že v Cařihradě byl vystavěn chrám a dům pro uherské poutníky. (O starozákonných jmenech u Maďarů a jmenech řeckých v bulharské formě učiněna zmínka již shora.)

Prvé nitky křesťanství u Maďarů hledati sluší podle Melicha v pravoslavné církvi, jíž se jen to podařilo, že z přednějších Maďarů pouze několik velmožů přijalo křesťanství, kdežto jádro Maďarstva zůstalo pohanským. Jedinou příčinu neúspěchu řecké církve hledati sluší podle Melicha ve změně území nastalé zabráním Uher. V nové vlasti podlehli Maďaři vlivům Slovanů římskokatolických, hlavně Slovinců a Charvátů (422). Obrácení celého maďarského národa na víru trvalo podle Melicha 10 generací, 250 až 300 let (přibližně od r. 900 do r. 1150). (Str. 429)

Takové asi jest v podstatě učení Melichovo, proti němuž bychom měli některé námitky. Velice pochybno jest především, bylili někteří z maďarských velmožů křesťany již před zabráním Uher. Gardezi praví sice, že »Maďaři jsou křesťané z Turků,«[1]) ale zprávě té nepřikládáme mnoho víry. Jeť text Gardeziho vlastně jen parafrásí textu Ibn Rosteha, a odjinud nevíme, že by Maďaři již před zabráním Uher byli křesťany. Nesdílíme dále mínění, že by mezi Dunajem a Tisou před příchodem Maďarů nebyli bývali usazeni bulharští Slované. Pro Melicha nemá patrně nijaké ceny zpráva anonymního notáře krále Bély, že mezi Dunajem a Tisou rozprostíralo se bulharské knížectví Zalanovo. Avšak i když pohlížíme na zprávu tu dosti skepticky, dokazují velmi mnoho topografická jmena z této krajiny: Bodrog, Kaniža, Čongrád (Černi grad), Solnok, jež jsou vesměs slovanská. Že bulharští Slované sáhali až za Tisu do severních Uher, toho dokladem jest i název Zemplén (ze slov. Zemljen, totiž grad, = zeměný, ze země nasypaný hrad), což přiznává sám Melich (str. 314. a 420.). Název Zemljen může býti sice nejen bulharský (jiný takový zeměný čili »černý« hrad naproti hradům bílým,

---

[1]) Tak aspoň nám přeložil příslušné místo náš orientalista p. prof. dr. Rud. Dvořák. Jinak překládá maď. orientalista hr. Géza Kuun.

»Bělehradům,« t. j. hradům vystavěným z kamene a pak obíleným, byl nynější Zemun, v něm. formě Semlin), nýbrž i slovinský (dnešní Dunaföldvár jižně od ostrova Čepelu na Dunaji, tedy ještě na území býv. Pannonie, slul za dob sv. Štěpána po maďarsku Zemony, viz Melich 2. část I. sv., str. 18.), avšak do zemljenského komitátu Slovinci nikdy nesáhali, kdežto v Zátisí existenci Bulharů nelze nijak popříti. Mezi Dunajem a Tisou setkali se také Maďaři na uherském území se Slovany dříve než v Zádunají. Důkazem toho jest nejen maďarský název býv. Pannonie »Zádunají« (v Předdunají museli se Maďaři zdržovati dříve), nýbrž i přímé historické zprávy. Jest známo, že z Potisí konali Maďaři loupežné výpravy do Pannonie, Korutan, na Moravu, do Bulharska a do Italie. Ještě r. 896 udělil král Arnulf jihozápadní (slovanskou) část Pannonie lénem slovanskému knížeti Braclavovi. Mezi l. 896 a 900 zpustošili pak Maďaři úplně Pannonii. Pod r. 900 podávají Fuldské annály novou zprávu, že Maďaři (»Avaři, kteří se Uhry jmenují«) na zpáteční cestě z loupežné výpravy do Italie spustošili většinu Pannonie, z čehož vidno, že jim Pannonie tehdy ještě nenáležela. Pannonii okkupovali Maďaři trvale, jak se zdá, teprve na sklonku stol. X. Podle zpráv cís. Lva vedly maďarské kmeny ještě dlouho po příchodu do Uher, tak jako dříve, kočovný život, nemajíce stálých sídel, nýbrž měníce je podle potřeby, aby dobytek jejich našel pastvu. I když nevěříme kronikářskému podání, že všech 8 kmenů (7 maďarských a 1 chazarský, resp. kumánský) skládalo se při příchodu do Uher na sklonku IX. stol. ze 108 rodů, a že tedy všech Maďarů podle dosti vysokého odhadu mohlo býti jen 100.000 až 200.000 duší, nemůžeme předpokládati, že by po četných loupežných výpravách Maďarů do ciziny, opakujících se až do druhé poloviny X. stol., při nichž mnoho lidu bylo pobito, bývalo zbylo tolik maďarského obyvatelstva, aby — při stálých sídlech — stačilo k udržení panství nad pouhou Pannonií, natož pak i nad ostatním Uherskem. Panství maďarské dalo se při malém počtu Maďarův udržeti jen tím, že nájezdci pokračovali ve dřívějším kočovném životě a zdržovali se chvíli na tom a chvíli zase na jiném místě. Stýkali se tedy podle všeho nejen se Slováky a Slovinci, nýbrž (mezi Dunajem a Tisou a vůbec v Potisí) i se Slovany bulharskými. Že mezi uherskými národy nezanikli, děkovali jen své znamenité vojenské organisaci, zakládající se na tuhé disciplině obratného jízdného vojska.

Nesouhlasíme tedy s míněním Melichovým, že by prvá vlna bulharskoslovanského vlivu na Maďary počala působiti ještě před vtržením Maďarů do Uher, když se zdržovali v nynějším Multansku, Bessarabii a Ukrajině. Do tohoto území (Etelköz, t. j. Meziříčí), jež se klade mezi dolní Dněpr, Černé Moře, Seret a Karpaty, přišli Maďaři asi r. 889, jinými slovy dosti krátce před vtržením do Uher. Se sousedními Bulhary neudržovali styky přátelské, nýbrž naopak byli byzanckým cís. Lvem VI. povoláni na pomoc proti bulharskému caru Simeonovi. Za nedlouho zval

je král Arnulf na pomoc proti moravskému Svatoplukovi, a oni rovněž vyzvání uposlechli. Z krátkého pobytu Maďarů v Etelközu, z jejich nepřátelského poměru k Bulharům i z výpravy za hranice Etelközu můžeme souditi, že bulharští Slované nemohli na Maďary mnoho působiti. Můžemeli vůbec mluviti o vlivu Slovanů na Maďary před zabráním Uher, byli to Slované ruští, kteří se delší dobu stýkali s Maďary, zdržujícími se ještě na území zv. Lebedias (mezi Dolním Donem a Dněprem), jež bylo Maďary zaujato podle Paulera kolem r. 830. Podle (Ibn Rosteha a) Gardeziho »Maďaři měli nad Slovany převahu, ustavičně jim ukládali plodinové dávky a za svoje zajatce je považovali.«

Nehodlajíce jinak pouštěti se podrobně do vývodů Melichových, vítáme práci jeho jako vynikající literární zjev v oboru slavistiky a těšíme se na její pokračování. Podobným způsobem bude potřebí probádati, v jakém jsou poměru k jednotlivým slovanským jazykům i ostatní maďarské výrazy — ne pouze křesťanské terminy —, jež pocházejí od Slovanů. Vlivy slovanské stopovati bude však třeba i v jiných kulturních oborech, jmenovitě v právu. Jeť známo, že také v tomto ohledu působili Slované na Maďary. Běží jen o to, od kterých Slovanů převzali Maďaři to které právní zřízení.

Rytíř Chvalovský z Kovanic.

Obrázek z konce XVI. věku.

Od

F. J. Čečetky.

I.

Do zlatého lože za Prahou šlo slunce spat. Safírové nebe nad západem růžovělo a bledlo. Skonával rozpálený srpnový den léta 1578.

Měkký podvečerní vzduch, prosycený vůní travin, zavanul z hlubokých lesů, rozlehlá rovina středního Polabí oživla, občerstvěla v barvách. Tepna kraje, proudné Labe zalesklo se zlatem západu, široké pásy luk i staleté dubiny po jeho březích prohledly v novém půvabu.

Lidí jako mravenců hemžilo se v polích, kde pod nízkými obzory vlnily se lány žlutými klasy, kde mísila se hněď brázd s bělavými stuhami cest. Žně byly v plném proudu, lidé kmetcí i čeleď urozeného rytíře Jana Chvalovského z Ledec a na Kovanicích k večeru sobotnímu horlivěji se přičiňovali, aby skončili práci.

Rozložitá tvrz stojí nedaleko ve vsi Kovanicích při samém Labi. Její štíhlá věž, kůrkami krytá, obzírá celý kraj od Poděbrad k Nymburku. V rámci košatých lip a javorů prosvítají otřelé zdi stavby, ponebím rozhozena okna, římsy mechem obrostlé. Pod začernalou šindelovou střechou táhnou se pavlače na silných krakorcích, a v okruhu tvrze rozkládají se hospodářská stavení, bělá se vysoká zeď, prolomená klenutým vjezdem.

Pod tvrzí v chomáči sesedly se otrhané doškové chalupy jako kuřata u dřevěného kostelíka. Bída zeje ze špinavých chatrčí poddaných rytířových. Ve vsi vládne ticho. Ani nohy nezůstalo doma, mladí staří lopotí se do úpadu na panských polích od rána do noci.

Nezná Kovanický pán žertů a poslušní poddaní bojí se ho jako živého ohně. Před několika lety zakoupil se Chvalovský na Kovanicích; ani mu tenkráte erb ještě řádně neoschl, a zboží zaplatila z věna jeho choť paní Svata, sestra Střely z Rokyc na Cerhenicích. Ale vlády ve svém okršku ujal se rytíř jako rozený despota, záhy překonal zpupností drobnou šlechtu v celém kraji.

Železnou rukou stiskal chuďasy ve své vsi, oškrabal je o poslední zbytky práv a svobody. Nebyli tomu sedláčkové zvyklí, zdvíhali zprvu hlavy: Proč najednou tolik roboty, kde to psáno? Proč do lesa nesmějí, na obec, ani v Labi lovit? A Chvalovský jim vyhnal brzy vrtochy z hlavy. Holí na lavici dal jim psáti své rozkazy, trdlice, palečnice a jiné osvědčené panské vynálezy na krocení vzdoru učinily z nich pravé beránky.

Pro svatý pokoj robotují bez odmluvy do strhání, lesům i vodě z daleka se vyhnou. V neděli o kázání farář Tomáš v poslušnosti a odříkání je cvičí, z písma dokazuje, jak je chudoba nebi milá, a jak sluší vážiti si milostivé vrchnosti.

Zkrotil Chvalovský rodiče, a jejich děti s lopotou již srostou, že jim ani nenapadne mysliti na lepší život, nejlepší otroci z nich budou . . .

Od úsvitu za celý den požali a svázali vesničané panské obilí na celém lánu a teprve v noci rozběhnou se na svá políčka, aby urozený pán neutrpěl. Vůz za vozem, vrchovatě zlatou úrodou naložený, kolébá se zvolna z polí do vrat tvrze rovně k stodolám.

Dubové vrátně jsou otevřeny dokořán; u nich na řetězích podřimují dva statní hafani, opodál slepice se v prachu popelí. Od stodol zní písnička:

Oči jako trnka, nožky jako srnka —

a zpěv přehlušují výkřiky, písklavý smích děveček.

Najednou na síni ve tvrzi strhl se lomoz, urputný křik, a hned na to rozletly se kované dvéře. Se schodů pochopem do dvora vyletěl hubený vytáhlý člověk ve schozelém režném šatě a v bourovém klobouce, do týla sraženém.

Zapotácel se, ale hned mrštně se srovnal a upaloval, seč byl, rovně k vratům. Vyděšen v ruce chumlal jakousi škartu.

Za ním skok a skok sádelnatý muž v černých poctivicích, v červené plandě bez rukávů. Tváře mu jen hořely, i láteřil hrozně hlasem hromovým:

»Do hejcochu s tebou, biřici! — Na mě osobu urozenou s půhonem, bešťáci —?«

Pověrek u kolny zdvihl a mrštil jím ke vratům. Švižný človíček byl již v prachu; ztratil se mezi chalupami, ubíhal cestou k Nymburku.

Prchající nebožec byl servus konšelů královského města Nymburka, rozlícený, zarudlý a oplešalý muž v jeho patách toť sám rytíř Chvalovský.

Městský poselka ušel výprasku, a rytíř, rozpomenuv se na svou urozenost, rozkročil se ve vratech, posílal za ním hromy.

»Ukoptěnci již za posmíšek mě mají, mě — Jana Chvalovského — pohánějí před svůj soud!« Trudovitá tvář z brunátné barvy modře nabíhala, šrámy na ní z pitek a bitek krví se podlily, štětinatý knír se zježil. »Přisám Bůh, že vám zahraju! Spíše Labe se obrátí, nežli mě dostanete pod svůj šos!«

Zakroutil knír, střelil zrakem ke skříženým zlatým hrabím v modrém poli na erbu ve svorníku a hrdě se vracel do tvrze. Stichly děvečky u stodol, jenom smělý indianský kohout za pánem zlostně zahudroval — — —

Zpupný rytíř měl dávno vojnu s poctivými sousedy Nymburskými, stará kyselost dostupovala vrchu. Když byl Chvalovský popravil svobodu ve své vsi a oškubal sedláky, vzal si na mušku měšťany v sousedním městě. Před časem zakoupil pravovárečný dům v rynku Nymburském, a od té doby měli s ním Nymburští peklo.

Nestál v pořádku, vařil pivo, kdy mu napadlo a kolik se mu líbilo. Po vsech v okolí krčmy najímal, na vozích do nich pivo rozvážel, to vše proti regulím várečníků. Na posměch řádu si vedl, škorpil se s nákladníky, sladovníky, tiskl znamenitě šenkéře.

Stesküm na nepokojného várečníka nebylo konce, ale páni v radě dlouho mhouřili oči, nic nechtěli s urozeným pivovarníkem.

A Chvalovskému rostl hřebínek; neplatil již z várek, ani pro komoru královskou posudného neodváděl. Výběrčí se opovážil upomenouti erbovního pána a jen tak tak, že svou horlivost draze nezaplatil.

Sousedům došla konečně trpělivost.

»Buď bude státi Chvalovský v pořádku, nebo —« A pohrůžka zarazila konšely, báli se povstání. Kousli tedy do kyselého jablka a poslali na Kovanice neviňoučké psaní, vlastně prosbu, aby urozený rytíř přišel na rathúz, aby svedl s sebe nářek . . . Do přízně jeho se poroučeli, vše dobré s nebe mu vinšovali v pokoře . . .

To bylo přede žněmi. Tenkráte Chvalovský před poslem ceduli smačkal, učinil posunek drábovský a vzkázal nectně otcům města, co se nevyřizuje — —

Rada města byla opět v koncích. Kudy na urozeného neposluchu? Měli Nymburští od roku 1547 smutné zkušenosti, že není radno s erbovníky čeho začínati. Platili draho pouhý podpis při odporu stavů proti císaři. Odstonali jej hůře nežli vojnu nejdelší. Královské město bylo ochuzeno, přišlo o vsi, dvory, popluží, ztratilo mýta, cla — všecko jim v pokutu ujala královská komora. Nevzpamatovali se dosud z těžké rány, ale trpělivě nesou kříž; aby dobře bylo, nebrání se ani zpupnosti drobné šlechty z okolí.

Což aby některý urozenec v Praze u dvora žaloval — a měšťané právě petici za peticí komoře na Hradčany posílali, čekali, že se jim přece něco z obecního statečku vrátí . . .

Posudného však nemohli Chvalovskému odpustiti, už pro křik sousedský nebylo možno. Po dlouhém a bedlivém uvážení poslali dnes 12. Augusti l. 1578 nový list rytířovi. V půhonním psaní už zdraví nevinšovali, volali neposlušného svého várečníka před soud městský.

Várečník tam patřil, ale rytíř nikoli, pro toho byl soud komorní v Praze. Chybili sousedé . . .

Však chybu pocítil nejprve městský servus. Vylétl i se škartou v pěkný letní podvečer z tvrze, a pověrek jen tak tak minul jeho hlavu — —

Takový byl Chvalovský, typ drobného panstva, kterého přibývalo koncem věku po Čechách jako hub po dešti. Pyšný, zpupný, hašteřivý — třeba čítal přes padesáte let a hlava mu šedinami prokvétala, neměl rozumu. Neukrocené byl bojovný, a nebyloli jiné vojny, bil se s měšťany.

Zašlapával také svoje štěstí rodinné. Má ženu dobrou, hospodárnou, má tři dcery na výdaj a syna dospívajícího, alespoň kdy by dětí hleděl! Ale pro různice a bujné kvasy pro ně mu času nezbývá. Do tvrze hosty sobě rovné zve i vodí, kratochvíle i pletky milostné shání, a když zhusta v zbědovaném stavu, s hlavou pod truňkem domů se vrací, chvěje se kde kdo před ním.

Paní Svata sama o domácnost pečuje; nejstarší syn Jan otce v hospodářství zastoupí, a dcery jako schůdky od třinácti do osmnácti let vede pečlivá ruka mateřská. Zvláště největší růžová a bílá Iva, čistá panna jako břízka, je pravou rukou matčinou. Pro otce trpí děti, schází vůčihledě tichá paní Svata zvláště od času, kdy napadlo rytíři provdati Ivu za zemana Hlaváče z Vojenic. Světácký ženich líbí se Chvalovskému, ale paní by mu dítě za nic nedala. A Iva se vyhne nápadníkovi, kde může — třeba otec chtěl provesti svou. Dvě mladší dcery dal nyní do Prahy, aby mu v záměru nepřekážely.

II.

Zaduněly pádné kroky po dřevěných schodech, rytíř vešel zhurta do mazhauzu. Paní Svata s dcerou Ivou a švadlí svou, pannou Jitkou, seděly při práci u otevřeného okna. Šily.

Na paní viděti v tváři stopy krásy i hoře; patrno, že její měkká duše raněna, umdlena smutným životem. Iva v kráse, půvaby mládí závodí s pannou Jitkou, kterou osiřelou na tvrz přijali a jako svou chovají. Iva je běloučká, světlých vlasů, Jitka pleti přisnědlé, s přívalem kadeří na spáncích.

Jak Chvalovský vešel, stichly švitořivé hlasy dívek, paní Svata schýlila hlavu ku práci; tušily bouři.

A přišel si vylít zlost, která jím lomcovala. Chodil chvíli dlouhými kroky z rohu do rohu tabulovanou jizbou, mluvil sobě.

»Děravý měšec mám naplnit měšťákům — opovážlivě sahají na svobodu rytířského stavu! — Poznají mě nyní!«

Jitka složila práci a vytratila se z mazhauzu.

»Co chtějí na tobě Nymburští?« zeptala se mírně paní.

»Peníze! Z várek posudné nestoudně mámí, na svůj soud mě obesílají!«

»Zaplať jim a zachováš pokoj, dobrou vůli —!«

»Ženský rozum!« vybuchl rytíř. »Ty bys je hned na koně posadila a byla za podnož kramářům.«

»Jsili dlužen, dej jim, co náleží!«

»Teprve by vyrostla jejich pýcha!« smál se řezavě. »Zaplatím, že je zajde na vždy chuť se mnou se měřit.«

»Pro několik kop tolik hněvu —« vzdychla paní hlasem, bolestí prosyceným.

»Eh, ty rozumíš fortelům pletichářů! Zkoušejí, hledají, dámli se osedlat. Ale nevyplatí se jim smělost!«

Na chvíli ticho zakřiknuté, jenom kroky Chvalovského duněly jizbou . . .

Iva chtíc ukončiti trapný výstup, obrátila se k otci: »Zejtra pojedeme s paní mateří na pocty boží do Cerhenic. Poručíš zapřáhnouti bílé valášky?«

Máti prosebně pohledla na dceru, ale bylo pozdě.

»Po vašich zábavách s Bratříky honit koně prostřed žní?« Chvalovský zabodl zraky na ženu. »Zase Ivu svádíš — tichošlápkové beránci jsou přednější než Hlaváč?«

»Dítě chce se mnou, jedu k bratrovi — do svého kostela.« Ruměnec zbarvil paní tváře, hleděla přísně na muže.

»Máš kostel doma, pod okny, i s farářem! Nač k Bratříkům vlastenským? Ve svém zboží jich netrpím, a žena k nim jezdí až na Cerhenice!«

»Jezdí tam též jiní naší víry.«

»Proti královským mandátům, a tvůj bratr Střela jednou odpyká, že bludařům kapličky nezavře.«

»Nejsou Bratří bludaři, po pravých cestách kráčejí.« Paní Svata se vzpřímila, v očích se jí zalesklo.

»Dobře jich hájíš! Pravé cesty — k smíchu! Člověk proto žije, aby se s pravé cesty uchyloval. K čemu byli by kněží, vrchnosti, kdy by měli všichni kráčeti po pravých cestách? Protiví se mi tvoji chráněnci právě svou pokorou, slzami! A ty měla bys

jinak žíti — jako paní na tvrzi a ne v rozjímání, pláči nad hříšným světem.«

Slova jako kámen vychrlil překotně. Vysoptil se a hřmotně vyšel z mazhauzu.

Na dvoře zazněl znova jeho křik, pak dusot kopyt. Chvalovský na vraníku jako havran černém vyrazil prudce ze dvora k Nymburku.

»Pojedeme, matičko? Nechci vidět Hlaváče!« Tulila se k matce Iva v obavě před zítřkem.

»Pojedeme —,« mluvila s přemáháním paní. »Otec odejel; jdi na pole, ať ustanou lidé v práci — dosti zakusili v parný den.« Měla útrpnost s potlačovanými — a toužila dnes po samotě.

Dcerka spěchala vyplnit rozkazu matčina.

Bolest žíznila po slzách — pršely jako hrachy v bílé plátno na klíně paní Svaty. Srdnatým pláčem si ulevila. Nedbá sebe, snese do konce hořký život, ale co bude z dětí —? Dvě dcery odtrhl muž necita od matky, aby jich nenakazila svou čistou vírou — Ivu nutí k sňatku s dobrodružným Hlaváčem, a jediného syna Jana svádí příklad otcův . . .

Tichý soumrak snášel se nad krajem. V zamyšlení do dálky přes štěpí a nivy hleděla paní, teskno jí bylo pod začernalými trámy mazhauzu.

Lípy u tvrze se rozšuměly.

Na zahradě v loubí seděla panna Jitka a myslila na útrapy rodiny Chvalovských. Necelý rok je v tvrzi a mnoho poznala. Dobrá paní se jí ujala, jako svou ji chová; tím více se dotýká soucitného srdce Jitčina každá bolest, kterou v rodině rytíř zasije.

Zažila Jitka radostnějších dob. Jako oko v hlavě střehl sladovník Havlíček v Nymburce svou sličnou dcerku, když mateř záhy ztratila. V umění literním i šití dal Jitku měšťan vyučiti. Odešel na vždy též otec, a dcerka pocítila tíhu života. O stateček ji lidé připravili, chudá teta jí poskytla na čas útočiště. Což se naplakala denně u hrobu, kde v kameni vytesána byla podoba otcova a matčina! Nebylo vyhnutí, svýma rukama musela se živiti, přijala místo u švadlí v městě.

Čistá dívčina od švadlí jednou do tvrze na Kovanice oděv nesla, a tenkráte bylo rozhodnuto o jejím osudu. Zželelo se paní Svatě nebohé siroty, přijala ji k sobě. Dobře je panně pod ochranou jemné paní, Iva jest jí druhou sestrou. Rytířovi se však od počátku Jitka vyhýbá, jak možno. Ví dobře, že v něm nevězí nic dobrého, třeba se k ní choval nad svůj obyčej vlídně — jeť pozornost Chvalovského k slabému pohlaví obecně známa — a v poslední době bojí se ho jako živého ohně; nemá čistého svědomí nebožička . . .

Rozvíjela se krása Jitčina, duše její se probouzela, a v té době Jan, syn rytířův, nezkušenou děvečku v každém kroku stíhá, svou přízní potají ji zahrnuje. Jitka se děsí jeho lásky, nevděk k paní sobě vyčítá — vidí propast, která ji dělí od rytíře i dědice Kovanického, a přece má ráda hezkého jinocha . . .

S rukama v klíně složenýma hleděla teď panna na dohořívající plameny západního nebe, v podvečerní chvíli nový boj sama s sebou bojovala.

Zaskřípěly kroky v písku, postava Janova se kmitla mezi křovím. Vytáhlý jinoch měkkých tahů a výrazného oka z daleka snímal biret.

»Jak mi byl den dlouhý bez tebe, moje dušičko!« Vklouznul do besídky a prudce s vášní obejmul její štíhlé mladé tělo. Mluvil zadýchaně nejsladší slova lásky.

Jitka poplašena pružně vyskočila. Tváře jí ve zmatku zaplály, černé oči plaché srny pod dlouhými brvami zvlhly, hleděly tak prosebně . . .

»Měj slitování se mnou —! Kam spějeme? — Kdy by tvůj otec —« Vyvíjela se mu z náručí. Ruce sepjala, ve shrnutém šatě svitl úbělový loket.

»Ach, otec se nevrátí až pozdě v noci!« plašil smělý hoch její obavy, pevně ji k sobě přivinul, dlouhé políbení vtiskl jí na rty.

Marně se bránila, vzpírala. Těžce oddychovala, ruce jí sklesly — —

»Slíčna přijde — slituj se —!« Ňadra se jí prudce zdvíhala. Zastřela si tváře —

»Iva je u matky, nic se nestrachuj!« Horkými polibky pokryl její vlasy, odtáhl jí zvolna ruce s lící, přissál se znova k rubínovým rtům.

»Co myslíš s chudým opuštěným děvčetem?« Hlas její prosycen byl slzami.

»Mám tě rád — jsi má královna!«

»Hříšná je naše láska — nevděčna jsem —« A srdce mocně buchalo plachému ptáčeti.

»Těžko ti rozumím! — Chceš hluše kvésti? Miluj a nelekej se — život ujde jako sen —!«

Uspával horoucími slovy vzbouřené svědomí, probouzel lásku v dívčím srdci. Uvěřila zase, vzdávala se, na celý svět zapomněla v sladkém opojení . . .

Nebe prokvétalo hvězdami, vyšli ze zahrady do ztichlých luk při Labi.

Vzduch prosycen byl vůní travin. Tůně dřímaly v houštinách, za řekou mlhy tkaly jemný závoj nad lesy. Šumění vln znělo ukolébavkou.

Šli beze slova ruku v ruce, k sobě přituleni; srdce její štěstím, radostí mládí bylo provlněno. Jak je život krásný — —

U jezera, kde mezi rákosím a ostřicí plápolaly růže leknínů, natrhal Jan bílých květů, vplétal je do jejích kadeří.

Houstly modré stíny v tiché začarované letní noci. V dálce kmitl blesk oblohou.

Jitko, děvečko nezkušená . . . (Dokončení.)

Lambes a Timgad.

Ze svých cest a studií

píše

dr. Ant. Polák.

(Pokračování.)

Ze všech staveb Kapitolu zachován nejlépe chrám zasvěcený Aeskulapovi a Hygiei (lat. Salus), dvěma božstvům, jichž ochrany a pomoci vojáci potřebovali nejvíce. Chrám není veliký, ale pěkný, řekli bychom koketní, jako stavby rokokové. Stojí uprostřed polokruhového dvora, kterýž končí stavbou velice pobořenou. K chrámu vystupujeme po několika schodech a pozorujeme tu zbytky dvou sloupořadí, která jej obklopovala a spojovala v pravo i v levo s jinými dvěma chrámky. Chrám prostřední končí apsidou s podstavcem z růžového mramoru. Nalezeny tu jednak obě sochy, jež jsou nyní v museu (viz výše), jednak i nápisy, z nichž jeden oznamuje, že prostřední chrám byl zasvěcen těmto božstvům za panování císaře Marka Aurelia a Lucia Vera (161—169 po Kr.). U polokruhu na pravo byl nápis: »Jovi Valenti,« u polokruhu na levo: »Silvano.« Lambes ležel na svahu dosti vysokého pohoří, s něhož přicházívali nepřátelé. Proti nim měl chrániti město pán pohoří, Silvanus. Budovy byly dle nápisu vystavěny péčí třetí legie. Slova však LEG. III jsou vyškrabána, takže jsou špatně znatelna, stejně jako i na jiných nápisech nalezených v Lambesu. Císař Gordian III. toto potupné vymazání jména nařídil, aby památka třetí legie úplně zmizela. Stejný osud zde v Lambesu stihl i Napoleona III. Císař navštívil Lambes za svého pobytu v Alžírsku, na památku jeho návštěvy zřízen blíže praetoria pamětní nápis na podstavci. Jmeno císařovo po jeho pádu zmizelo rovněž z desky. Chrám stál dosti zachovalý až do r. 1852, kdy zničen byl zemětřesením. Základy a vůbec spodní jeho část vykopána r. 1880 a zůstala v tom stavu až podnes. Za chrámem a v jeho okolí — jejich zbytky dodnes lze rozeznati — byly pece, hypokausta, bassiny a síně rozmanité velikosti. Lidé nepřicházeli hledati do chrámu jen útěchy duševní, nýbrž chtěli dojíti i uzdravení tělesného, proto při chrámě byly lázně, kde Aeskulap měl na nemocných svoji moc dokázati.

Před chrámem jest dlouhá třída, na jejíž straně jsou malé chrámky, které dle nápisů byly zřízeny jeden po druhém. Plán všech jest úplně stejný, síň čtvercová s výklenkem. Byly všechny opatřeny mosaikou na podlaze, a zdi pokryty deskami mramorovými. Jedna kaple zasvěcena byla Dianě, druhá bohu dalmatskému, Medaurovi, jejž měl jeden legát legie ve zvláštní uctivosti. Druhý v pořadí měl pěkný nápis, který by mohl zdobiti i křesťanský

chrám: Bonus intra, melior exi. Všechny tyto budovy vystavěny na počátku třetího století, r. 211 po Kr. byly již hotovy.

První forum kolem dokola se sloupovím mělo za půdorys čtverec (60 m. strana). Stál tu také veliký chrám. Ze schodiště, jímž se vystupovalo k předsíni chrámové (pronaos), zůstaly na místě jen nepatrné zbytky. Pronaos měl dvě řady sloupů (8, 4), vysokých asi 7 m., kanellovaných. Celly byly vlastně dvě dohromady spojené. Jest to zvláštnost u římských chrámů neobyčejná. V zadní v malé apsidě stál podstavec se sochou boha. Uprostřed chrámu pak byla malá lože. Na hoře zvenčí chrámu byl veliký nápis, jenž nám oznamuje, že chrám na foru byl od obce Lambesské zasvěcen Jovišovi, Junoně a Minervě, jako chrám na Kapitolu římském. Vespod byly komory klenuté, do nichž se sestupovalo dvěma malými postranními brankami na pravo i na levo. V nich uloženy poklady chrámové. Chrám byl vystavěn asi koncem druhého či počátkem třetího století, tedy v době, z níž pocházejí i ostatní stavby. Lambes tenkráte těšil se znamenité přízni císaře Septimia Severa.

Druhá část fora či druhé forum leží o něco níže (asi o 1 m.). Jest menší (75 m. 35 m.). Nízká zeď je oddělovala od prvého. Mělo také kolonádu, z níž tu stojí část. Na obou forech stály podstavce — některé dosud — s nápisy, na nich opět sochy, většinou dle nápisů legátů, kteří kdysi veleli třetí legii. Nepatrné zbytky budovy při tomto foru nedovolují, abychom určili, k čemu byla. Snad to byl také chrám, nebo mohla býti radnice, kde scházeli se otcové města k poradám. Forum jako středisko veřejného života, plné po celý den obecenstva, mělo ve všech městech na jedné straně radnici. Na forum vstupovalo se velikým obloukem o třech vchodech, který však až skoro po základy jest pobořen.

Když jsme vystupovali prve ke Kapitolu, tedy minuli jsme několik zdí, mezi nimiž byly jámy bez povšimnutí. Jámy jsou umělé, pozorujeme zdivo jejich po stranách i na podlaze. Jest nepochybno, že to byly městské lázně. Jámy jsou bassiny ke koupání, zdi nám označují bývalé místnosti. Jelikož však budova jest značně pobořena, není možno pokusiti se o jejich určení. Značky třetí legie na cihlách ukazují, že i je jako všechny budovy v Lambesu vystavěli vojáci.

V dálce po levé straně, když sestupujeme dolů, pozorujeme ještě jeden oblouk, úplně v dolejší části až po klenby zachovaný, — hořejšek schází — který stál na východní straně města při silnici, jež vedla do Timgadu. Upraven jest stejně jako onen již svrchu popsaný. Blízko něho jsou ještě nepatrné zbytky z druhého.

Sledujeme-li onen potůček, který protéká strží na svahu Lambesu, proti vodě, přijdeme k poslední větší stavbě z dob římských, chrámu Neptunovu. Bylo zajisté potřebí, aby vojsko v krajině, v níž jest hlavně v létě dešť řídký, bylo opatřeno vodou zdravou, a aby pramen její byl stálý. Takový prýští se

právě v sousedství chrámu Neptunova, a zachycena jest voda jeho tak dovedně, že moderní inženýři chtějíce dnešní vesnici opatřiti rovněž zdravou vodou, užili z veliké části starých římských prací. Stavby v okolí pramene — dnes sluje Aïn-Drin — provedeny byly snad hned za panování nástupce císaře Hadriana, který v Lambesu usadil třetí legii, Antonina Pia. Jim bylo dáno jakési posvěcení vystavěním současně malého chrámku při nich. Avšak dlouho tu tento nestál. Místo něho hned za panování Marka Aurelia zbudován byl veliký chrám Neptunův, z něhož tu jsou nepatrné zbytky. Okolí těchto vodních staveb bylo pěkně upraveno, zřízeny zahrady, vodotrysky, malé bassiny atd. Za Septimia Severa část vody měla se odváděti do města Lambesu, které neustále rostlo. I z této odbočky od hlavního vodovodu jsou tu stopy. Známe dějiny těchto vodních staveb výborně, poněvadž nám je vypravují podrobně nápisy v okolí chrámu nalezené. Z vodotrysků největší a snad i nejlepší bylo t. zv. septizonium či nymphaeum — tak nazývají jej nápisy — které stálo asi 200 m. vzdáleno od chrámu Aeskulapova. R. 1848 vykopáno bylo na tom místě veliké množství desek s ornamenty, nápisy, kusů soch, sloupů atd. Vše bylo prý velice pěkně provedeno. Z těchto zbytků však vystavěna radnice Lambesská, a dnes už nic o nich nevíme.

Z této strany od chrámu Neptunova byl velice pěkný pohled na antické město, jest pěkný ještě dnes na jeho zbytky. Hned před námi leží chrám Aeskulapův s přilehlými budovami, obě dvě fora, dále oblouk Septimia Severa a zbytky »paláce« legátova, poněkud za ním tvrz byzantská, na levo od ní trčí stěny praetoria. Docela vzadu vlní se mírně krajina, nízké pahorky zvedají se do výše většinou bez stromoví, teď v létě úplně holé.

Od chrámu Neptunova vede chodník přímo do dnešní vesnice Lambesu, a sice nejdříve do čtvrti arabské, která vzezřením svých domků neliší se mnoho od francouzské. Jediný rozdíl nedostatek čistoty a úpravy, a některé domky nejsou vystavěny ze zvláště pěkného materiálu. Francouzům nepodařilo se a snad nikdy už se nepodaří splynouti s domorodým obyvatelstvem, jako Římanům. Styky Arabů s Francouzi omezují se na míru nejmenší. Nelze říci, že obě části obyvatelstva stojí dnes tak nepřátelsky proti sobě jako v prvních dobách francouzského panství. Avšak v části francouzské nevidíš Araba. Zde na nepatrné vesnici odloučenost obou bije více do očí, než ve velikých městech, kde není možno, aby malé nízké domky arabské stály vedle velikých činžáků francouzských. Proč se oddělují na malé vsi, kde obydlí obou národů jsou stejná? Jest to nenávist přemoženého k vítězi, která je dělí? Arabové již si zvykli panství francouzskému, které zavedlo pořádek do těchto krajin. Užívají výhod jeho, mnozí pilnou prací pod ochranou vojska francouzského proti nepokojným kmenům kočovným dosáhli slušného majetku. Proč nejsou tedy vděčni za všechny ty výhody, které jim vláda francouzská poskytuje? Jsou vinni Francouzi nějak

tímto jejich chováním? Poněkud. Do těch krajin nepřichází výkvět Francie, pak nezacházejí s domorodci příliš šetrně. Změnily by se však poměry, kdyby polepšilo se chování Francouzů? Asi sotva; neboť nerozbornou zdí, která vždycky oba národy děliti bude, jest náboženství, ne u Francouzů, ale u Arabů. Oj, jak by vzrostla vojenská síla Francie, kdy by tito statní a otužilí domorodci chopili se pro ni všichni zbraně! Novinami prolétla zpráva, že vláda francouzská má úmysl zavesti všeobecnou brannou povinnost v Alžírsku, prostředek výtečný k rozmnožení pluků francouzských, avšak krajně nebezpečný; neboť by bylo možno, že by Arabové a Berbeři vojensky vycvičení obrátili zbraň svou proti svým pánům.

Turisté, kteří navštěvují tyto krajiny, nepřenocují většinou v Lambesu, ačkoliv jest to možno. Navštěvují v jediném dni Lambes i Timgad, tento napřed. Tímto pořádkem připravují se však úplně o dojem, který poskytují zříceniny Lambesské; neboť tábor vojenský nemá tolik zajímavého, jako zříceniny města v základech z veliké části zachovaného. Rychlou zběžnou prohlídkou nelze vtisknouti si v paměť vše tak, aby návštěvníku plynul z ní užitek. Proto jest nejlepší prohlednouti si bedlivě nejdříve Lambes, zde přenocovati, pak teprve odebrati se do Timgadu, kdež jest zřízen rovněž hotel. Všechněm, kteří chtějí prostudovati bedlivěji zříceniny, nestačí jediný den, nýbrž jest potřebí dvou i tří.

Cesta do Timgadu po pěkné silnici neposkytuje nic odchylného od toho, co již dříve bylo popsáno. Na obou stranách silnice jsou opět širé lány polí, teď pusté, na nichž pasou se zase stáda kočujících kmenů, kteří vždy v době letní opouštějí svoje pastviska v horách a sestupují do roviny, kde mohou pásti svá stáda na opuštěných polích. Již jízdou z Konstantiny do Batny bylo pozorovati v dálce jejich vesnice. Teď tu stojí dvě u samé silnice, jedna na levo u silnice, druhá na pravo jen 10 minut vzdálena. Chatrče jsou z větví, pokryty hadry, které chrání vnitřek ve dne proti úpalu slunečnímu, v noci proti chladnu. Mezi hadry ponechány otvory, aby vzduch mohl volně prouditi. Jsou nízké, ani ne zvýší člověka, svým tvarem připomínají obydlí bobrů. Není ve vesničce živo, dobytek s muži-pastýři pase se daleko v polích, jen několik žen bronzové pleti, oděných v malebné bílé a modré hadry, zaměstnává se nějakou prací před chatrčemi. Ani děti není viděti. Když však bylo slyšeti hrkot kočáru, vyřítilo se jich několik z chatrčí a běží za povozem křičíce francouzsky: »un sous.« Vliv vzdělanosti! Bez pochyby jest to jediné slovo, které z francouzštiny znají. Turisté je již »vychovali« jako vlašské »ragazzi.« Silnice křižuje první výběžky pohoří, točí se. Tyto záhyby krátí chodníky pro pěší a jezdce. Občas dohoní nás Arab jedoucí na koni či mezku, nahledne zvědavě do nitra vozu, pak odjíždí klidně dále. V brzku mizí malebná jeho silhueta za nějakým vrškem. Krátce před samým Timgadem potkáváme karavanu, celý kmen malý se

stěhující. Část mužů jede na koních a oslech, druzí a většina žen kráčejí v prachu silnice vedle nich. Velbloudi, mezi nimiž se chumelí ovce a kozy, nesou zavazadla. Na jednom velbloudu jede matka kmene, v pěkném bílém — aspoň z dálky — rouše, málo jen zahalena ve tváři. Ostatní ženy jako ony ve vesnici mají spodní roucho bílé, přes něj modré. Karavana když nás spatří na silnici, uchyluje se poněkud do polí, v krátké době zmizí úplně v mraku prachu ji obklopujícím. Po dvouhodinné jízdě blížíme se už k Timgadu. Několik bílých stavení — hotel, museum, domky pro dozorce — jest u zřícenin, z nichž trčí nejvýše oblouk Trajanův. I v létě pracuje se ve zříceninách; poněvadž vlastní město jest celé odkryto, vykopávají se některé budovy v předměstích a venkovské villy. Dělníci jsou trestanci z Lambesu, většinou domorodci, hlídá je strážník ozbrojený po zuby. Právě jich oddělení vychází ze své primitivní ložnice, jednoduché dřevěné kolny, do práce. Následujme jich!

Kdy bychom věděli o Timgadu jenom to, co nám vypravují historikové římští či řečtí o jeho dějinách, znali bychom je velice špatně. Zprávy jejich jsou jen krátké poznámky; neboť Timgad byl město venkovské, ležel až na hranicích Sahary, osudy jeho jsou úplně stejné s osudy říše římské v Africe, nikdy nehrál zvláštní důležité rolle, nýbrž obyvatelstvo jeho žilo klidně jako v našich venkovských městech. Ze všech zpráv nejdůležitější jest byzantského historika, Prokopia, kterýž však nám vypravuje jen o konci města, zničení jeho skrze Berbery. Vše, co o Timgadu víme, sestaveno jest z obšírných zpráv nápisů, jichž nalezeno zde více než 150. Ovšem nevypravují nám o důležitých událostech válečných, velikých převratech politických, nýbrž dovídáme se z nich o založení města, vystavění hlavních budov veřejných nebo jejich opravě, krátce o vnitřním životě menšího města provinčního. Již v prvním století po Kr. byla tu malá posádka vojenská, poněvadž jako Lambes i Timgad leží na svahu pohoří Auresského, přirozené hradby proti jižním kočovníkům. V prvních letech vlády Trajanovy (97—117) založena tu kolonie vojenská dle vzoru oněch, které již v době republikánské zakládány byly v Italii, jež latinisovaly celý poloostrov. Ke konci republiky (koncem 2. století) začali demokraté zakládati přes odpor nobility kolonie i mimo Italie. (G. Gracchus na místě staré Karthaginy.) Nobilita, jak známo, zvítězila, chtěla míti provincie pro sebe, nová osada Junonia živořila jen až do Caesara. Tento náležel k straně demokratické, pomocí nižších vrstev domohl se samovlády, proto pokračoval ve snahách demokratů a zakládal kolonie i mimo Italii. Principát opíral se v prvé řadě o vojsko sobě oddané. Voják po dokončení své dlouholeté služby chtěl odměnu, statek především v Italii. Avšak ager publicus brzy nestačil v této zemi, proto zakládají nástupci Augustovi osady vojenské i v provinciích. Vojáci již neodporovali, poněvadž ležíce dlouho v té neb oné krajině zvykli si tu a netoužili po návratu do Italie. Proto rostou kolonie v provinciích, jako houby po dešti.

Jest všeobecně známo, jaký vliv měly na pořímanění provincií a rozšíření římské vzdělanosti do nejvzdálenějších končin. Vedle měst, které znenáhla se vyvinuly v sousedství vojenských táborů jako Lambes, jsou tyto kolonie důležitá kulturní střediska. Obyvatelé jejich měli římské právo občanské, z nich proto lehce byly doplňovány mezery v plucích rozložených na hranicích. Timgad dodával nováčky pro třetí legii v Lambesu. Samy ovšem byly také baštami říše římské; neboť občanstvo jejich, bývalí vojáci, v čas potřeby chápalo se zbraně k potlačení vzpoury domorodců nebo k zadržení útoku nepřátelského v první chvíli. Ovšem v nich ustupuje přece jen vojenský charakter do pozadí. Takovou kolonii byl:i Timgad (lat. Thamugadi) založený r. 100 za panování císaře Trajana, jak nám oznamuje nápis tu nalezený. Legát 3. legie, která tenkráte nebyla ještě v Lambesu, nýbrž v Thevestě (na východ od Timgadu), L. Munatins Gallus z nařízení císařova položil základ k městu. Plán jeho dosvědčuje nade vši pochybnost, že bylo vystavěno jako mnohá města středověká nebo americká. Thamugadi žilo klidný život provinčního města nikterak zvláště nevynikajíc. Dějiny jeho spadají úplně v jedno s dějinami Numidie, nejdříve římské, pak vandalské a byzantské. Doba od založení města až do počátku IV. století po Kr. jest dobou rozkvětu v míru a pokoji, který neruší mnoho nepatrná povstání maurských kmenů. Ale od vlády Konstantina Velikého začínají zde spory náboženské (schisma Donatovo). Zástupy kacířů zv. circumcelliones pustošili a plenili krajiny, kterým příroda uštědřila takové bohatství. Thamugadi bylo jedním z ohnisek kacířství. Ustavičné boje nejen duchovní, nýbrž i se zbraní, v nichž neostýchaly se zápasící strany ucházeti se i o pomoc kočujících kmenů, seslabovaly moc císařskou v těchto krajinách a připravovaly pád panství římského. Z té doby zaznamenávají akta synodální jmena několika biskupů (Novatus r. 258, Sextus r. 320, Faustinianus r. 411, protivník Donatisty Gaudentia, z vandalské periody Secundus, uvedený v listině biskupů numidských z r. 482). Z doby pronásledování Diokletianova jest známo, že pět křesťanů Timgadských bylo popraveno. Koncem čtvrtého a počátkem pátého století panuje krátkou dobu zase pokoj, ne sice úplný, avšak přece proti bouřlivým letům předchozím v tomto klidu jest pokrok. Jest to poslední rozkvět města.

Již však kolem r. 429 objevují se v Africe Vandalové, vedeni svým králem Genserichem, jejž sem povolal zrádný místodržitel Bonifatius. Boj a zmatky, které vznikly z tohoto vpádu, prospěly jen kmenům berberským, kteří ochotně užili takové příležitosti k útokům na města, pustošení venkovských sídel, jež zůstaly bez obrany. Panství Vandalů v severní Africe netrvalo dlouho. Již po 100 letech vzalo za své. Brzy po bitvě u Tricamer (533) spálen byl i Timgad r. 535 od Berberů, kteří si nepřáli, aby Řekové se zde usadili a hlídali je. Ale tak důležitý bod vojenský nemohl zůstati bez povšimnutí. Solomon, správce Afriky,

porazil kočovníky na rovině u Mammy a po čtyřech letech zřídil zde pevnost ze zřícenin kolonie, jejíž značné zbytky jsou zde podnes. Pevnost chránila dobře město, kromě toho Berbeři přijali z veliké části křesťanství, a stali se proto z nepřátel pokojnými sousedy. V době od r. 565—646 neslyšíme o žádných bojích v okolí Timgadu. Ale ctižádost patricia Řehoře způsobila nové bouře, prohlásil se totiž samostatným. Avšak zbaven takto pomoci od ústřední vlády, byl hned napaden r. 647 Araby pod vedením místodržitele egyptského, jménem Abd-allah-ibn-Sad, poražen a zahynul v bitvě u Akuby poblíže Gabes. Útok musulmanský nalezl však netušený odpor od křesťanských Berberů, v jejichž čelo se postavila Amazonka zv. Kahenna. Sidi Okba, pověstný marabut, byl od ní poražen a zahynul. Tělo jeho odpočívá prý v okolí Biskry. I proti novému útočníku Hassanovi (r. 698) uhájili se Rekové a Berberové vítěznou bitvou u Meskiany, ale brzy obrátilo se štěstí válečné, a Kahenna poražena a zahynula v bitvě u Jezida. S pádem byzantského panství koncem sedmého století souvisí i konec Timgadu, kteréžto město bez toho již v poslední době jen živořilo. Od té doby zříceniny Timgadu zvenáhla pokrývaly se prachem, až na nich utvořila se silná vrstva, která způsobila, že zmizely s povrchu zemského. Několik větších zřícenin poškozeno zemětřesením, jediný oblouk Trajanův hlásal, kde asi stávalo staré město. Jednak vrstva písku a i prstě, která v době deštivé pokryta byla aspoň na čas rostlinstvem, jednak i ta okolnost, že v okolí nebylo žádného obyvatelstva kromě kočovníků, kteří však nepotřebovali pro svá obydlí kamene ze zřícenin, chránily je před úplným zničením, tak že město jest zachováno aspoň ve svých základech úplně a podává nám pěkný obraz římského provinčního města. Dle zkoumání budov a jejich spůsobu stavby jest jisto, že od čtvrtého století kromě malých oprav nic důležitějšího nebylo změněno. Také nápisy potvrzují tento výsledek archeologického zkoumání.

Ve stavu svrchu popsaném ležel Timgad neporušen až do století devatenáctého. Máme sice o něm zmínku ve spise z předešlého století, ale na důkladné prozkoumání zřícenin mohlo se teprve pomýšleti, když Francie zmocnila se těchto krajin a také je proti Abd-el Kaderovi obhájila. V prvních dobách v letech padesátých minulého století bylo zde pracováno jen povrchně. Popsali nám zříceniny většinou jen, pokud nad povrch země vyčnívaly, L. Rénier (Archives des missions scientifiques, 1851) a Delamare, jehož kresby však jsou ztraceny. Jest jich veliká škoda, poněvadž právě v letech po jeho návštěvě trpělo okolí Timgadu zemětřesením, mnohé, ještě dobře zachovalé budovy byly jím zničeny. R. 1853 navštívili a popsali nám ještě Timgad Becker a Toussaint. Systematické vykopávky začaly však teprve r. 1880, řídili je Boeswillwald a Duthoit, k nimž r. 1887 přibyl Milvoy. Práce s odklizením vrstvy vrchní spojená pokračovala velice pomalu, nebylo dosti prostředků, teprve, když po smrti Duthoitově přidán byl ke komisi jako architekt A. Ballu, počalo se praco-

vati s větší energií. Vlastní město a budovy nejblíže přiléhající jsou dnes vykopány, a o bohatých výsledcích vykopávek podává zprávu velkolepé dílo: Timgad, une cité africaine sous l'empire romain (Paříž 1891—1905),[1]) které vydali Boeswillwald a R. Cagnat. Ve vykopávkách se sice dosud pokračuje, ale hlavní práce jest již skončena, odkrývají se jen budovy v okolí Timgadu. Také pátrá komise po stopách starých římských silnic.

Timgad nevyvíjel se pomalu jako Lambes, nýbrž byl založen a vystavěn na ráz, jak již svrchu bylo řečeno. Nejdříve bylo ustanoveno místo pro forum, které leželo ve středu města, a sice tam, kde dvě hlavní ulice, decumanus maximus (od západu k východu) a cardo maximus (od severu k jihu) se křižovaly. V plánu označují je dvě přímky, které stojí na sobě kolmo. Ostatní ulice, značně užší, běžely s jednou nebo druhou rovnoběžně. Město rozděleno hlavními ulicemi na čtyři čtvrti. Jak patrno, připomíná plán jeho plán tábora vojenského. Jest však jistá nepravidelnost v plánu. Jižně od »decumanus« nejde cardo jako pokračování za forem, nýbrž jest posunut o několik (3) ulic na západ. Nepravidelnost tu způsobil pahorek, o nějž opírá se zadní stěna divadla. Všechny ulice mají výbornou kanalisaci, — stoky jsou 40 cm. široké, 80 cm. až 1 m. vysoké, na všech křižovatkách jsou otvory do nich —, která ještě dnes odvádí dešťovou vodu ze zřícenin. Mnohé venkovské město v střední Evropě, kulturním centru vzdělaného světa, by mohlo v té příčině záviděti tomuto městu na kraji Sahary. Ulice jsou dlážděny, dlažba jest z větší části na svém místě. Kameny jsou zvláštním způsobem položeny, k chodníkům šikmo, a to proto, aby byla dlažba šetřena proti nárazům kol. Do dnes mají takovou dlažbu v Marsale (na záp. pobřeží Sicilie), důkaz zřejmý, jak poznatek kulturní udržeti se může neporušený kolik století. Na krajích chodníků stojí sloupy — většinou nově postavené —, které nesly střechu, jež chránila chodce proti úpalu slunečnímu a před deštěm. Jsou nejen v hlavních ulicích, nýbrž i v mnohých vedlejších. Na rozích ulic místo těchto sloupů s hlavicemi římsko-dorskými stojí čtyrhranné pilíře, ornamenty rostlinnými ozdobené. Sloupoví, jehož v Pompejích není, dodává městu neobyčejné malebnosti. Do města vstupujeme branou severní, blíže níž stojí svrchu uvedené museum, neveliká přízemní budova, do níž ani nebylo možno složiti veškery nalezené památky; kterým dešť neškodí, stojí venku, hlavně sochy, hlavice sloupů, části budov. Nebudeme se zdržovati prohlídkou budov při severní části »cardo maximus,« nýbrž odebéřeme se nejdříve k foru a prohlédneme si je i všechny veřejné budovy, které je obklopují.

---

[1]) Ve sbírce »Die Baukunst« prof. Jind. Holtzinger napsal pojednání o Timgadu. (Timgad und die römische Provinzialarchitektur in Nordafrika. Cena 4 k. 80 h.) Pěkně provedené fotografie jsou ozdobou dílka. Česky napsal stručný popis obou míst prof. dr. V. Sixta (Cesta severní Afrikou) ve Věstníku čes. professorů 1906, 243 až 247 str. Navštívil však tyto krajiny již r. 1902.

Postup ten při prohlídce zřícenin jest nejpřirozenější, a také ho schvalují důvody historické, neboť forum bylo vyměřeno při založení Timgadu nejdříve, a budovy při něm současně vystavěny. Rovněž při vykopávkách bylo nejprve odkryto forum a přilehlé budovy, pak teprve vykopáno ostatní město.

Timgad leží na mírném svahu; proto vystupujeme k foru nahoru. Z ulice na forum vcházelo se dvěma branami, první s dvěma korintskými sloupy byla hned dole, po třech schodech přijdeme na malou platformu, za níž jest druhá brána, která byla zavírána — stopy dveří jsou podnes patrny —, pak po deseti schodech vystoupíme na forum. Po obou stranách tohoto vchodu na forum jest 13 krámků (11 na západní, 2 na východní straně). Každý z prvních 4 skládá se ze dvou místností, první větší, krámu, zadní menší, skladiště. Krámy byly klenuté. Poněvadž forum leží značně výše, bylo nad nimi jedno poschodí, také skutečně v jednom z nich nalezeny stopy schodiště, které vedly do prvního patra. Zdali mezi tímto a forem bylo nějaké spojení, nevíme. Kupci byli v nich jen přes den, na noc je zavřeli a odcházeli do svého domu. Svou úpravou připomínají arabské krámky v bazarech. Arabové učili se od Římanů.

Forum bylo nepravidelný obdélník (nejdelší strana 100 m., 60 m. druhá), poněvadž pravidelnost jeho porušena některými budovami. Zdá se nám na první pohled malé, poněvadž jsme zvykli na větší náměstí moderních měst. Bylo pěkně vydlážděno, dlažba z veliké části jest neporušena. Kolem dokola je chodník o něco vyšší (2 schody) než forum, na jehož vnějším kraji stály sloupy 2 až 3·40 m. od sebe vzdálené, o něž opírala se přečnívající střecha budov. Hlavice jejich jsou korintské dvojího typu, výška asi 4·45 m. Okraj střechy byl ozdoben hliněnými ozdobami rostlinnými (akroteria), z nichž množství kusů tu nalezeno.

Poněvadž forum bylo kolem dokola zastaveno budovami, nemohla dešťová voda volně odtékati. Zřízena byla i tu kanalisace. Na několika místech jsou otvory, k nimž dlažba se sklání, od nich pak vede kanál ven z města k severní bráně, na tuto stranu sklání se totiž svah, na němž leží město. Veliký sběrač jest pod schodištěm na forum, který svrchu zmíněným kanálem jest spojen s ostatní městskou sítí kanalisační.

Na všech stranách opírajíce se o kolonádu stály sochy, jejichž některé podstavce jsou dosud na místě. Pravý les soch císařů a vysokých úředníků i bohatých soukromníků, kteří získali sobě zásluhy o rodné město. Sochy stály jedna vedle druhé, velice hustě vedle sebe. Dle nápisů, které na foru nalezeny na podstavcích, byly tu sochy císařů Hadriana (2), Marka Aurelia a L. Vera, Caracally (2), Gordiana III. a Juliana Apostaty. Snad tu stály i sochy Trajana, zakladatele kolonie, a Septimia Severa, císaře afrického, i snad Antonina Pia. Jistě však to nevíme, poněvadž nápisy z podstavců jejich se nenalezly. Ze soukromníků měli tu své sochy P. Julius Junianus Martilianus, legát třetí legie

za Severa Alexandra (222—235 po Kr.), A. Larcius, rovněž legát, který žil v první polovici druhého století, dva nedospělí hoši, z nichž jeden byl synem rytíře Timgadského, druhý žil v Karthagině za Marka Aurelia, měšťan Timgadský, P. Flavius Pudens Pomponianus (z třetího století). Jako ve všech koloniích i v Timgadu zřízena byla na náměstí socha silenu Marsyovi, a sice hned po založení města r. 102 dle nápisu nalezeného. Sochy stávaly na forech všech měst dle vzoru fora hlavního města. Pomníky císařům i sobě stavěli obyčejně bohatí soukromníci, kteří za tento projev loyálnosti chtěli dosíci nějakého vyznamenání buď jen od městské rady nebo i od císaře samého. Některým byly sochy postaveny již za jejich života, jiní odkazovali k tomu účelu peníze v poslední vůli. Mecenášů toho druhu bylo veliké množství, tak že pro jejich pomníky již nebylo ani příhodného místa, a mnozí z nich odkazovali nebo hned za živobytí darovali často obrovské summy, jen aby jejich ctižádosti bylo vyhověno. Ovšem pozdější museli se spokojiti s místem ne zvláště vhodným. Dnešní Vlaši zdědili tuto zálibu po svých předcích. I v italských městech, často i v malých venkovských, jest na náměstí nebo v sadech veřejných vždy několik pomníků.

Z budov, které obklopovaly forum, nezůstalo na místě nic jiného než základy. Avšak o většině jich vypravují nápisy, jež buď celé nebo zlomky jejich nalezeny ve zříceninách, k jakému účelu sloužily. Na levo od vchodu hlavního na forum jsou tři síně nestejné velikosti. První dvě větší místo stěny k foru měly dva sloupy. V nich stály sochy císařů, tak že síně byly jakési malé museum. Mezi první a druhou jest vedlejší vchod na forum, kterým však lze také vstoupiti do veřejného záchodu. Smysl pro čistotu a mravnost byl tu tedy znamenitě vyvinut; vedle místa tak četně navštěvovaného bylo zajisté podobného zařízení zapotřebí.

Větší část východní strany zaujímá veliká budova (38 m. dlouhá, 20 m. široká, půdorys obdélník), do níž z kolonády vedou dva vchody nestejné velikosti. Síň hlavní ozdobena byla sochami, stopy podstavců jsou patrny, a také jejich nápisy nalezeny. Byly tu sochy Hadrianova a Mark Aureliova. Na stěnách síně kolem byly poloviční pilíře. Po levé straně jest apsida, při níž jsou dvě čtverhranné místnosti. Proti vchodu jest jich pět o něco větších než první dvě na levo. Jsme v basilice Timgadské. Tribunál byl v síni proti vchodu, v apsidě stála snad socha zakladatele města, Trajana. Síň hlavní není rozdělena, jako u jiných basilik na lodě sloupy. Ani nejmenší stopy po nich není, ačkoliv podlaha není úplně zničena. Síně druhé byly úřadovny písařů, nejpěkněji byla upravena poslední, v níž stála rovněž socha.

Na celé jižní straně byly malé síně. Proti zadní straně jsou chráněny silnou zdí. Ulice totiž, která za forem rovnoběžně s decumanus maximus jde, leží opět výše než forum — Timgad byl na svahu pahorku —, proto bylo potřebí, aby tlak mass zemních

byl zadržen pevnější zdí. V jedné na jihovýchodě byla nádržka, do níž sbíhala se voda z hořejší části Timgadu, hlavně od divadla, odkudž odváděna byla stokou rovnoběžnou se zdí basiliky k záchodu a dále do hlavní stoky. Uprostřed jižní strany a v jihozápadním rohu jest po úzkém schodišti vedoucím do ulice zv. divadelní. Některé z těchto síní se zavíraly, stopy dveří patrny. Poslední je pěkněji upravena, má v předu dva sloupy korintské, naproti ve stěně jest apsida, která vystupovala do divadelní ulice. V ní byla snad socha nějakého boha nebo císaře, neboť dole jest dosud veliká deska, kde snad měl býti nápis. Nějaká vážná událost zabránila dokončení díla. Jaký byl účel těchto síní, s jistotou ani pravděpodobností nemůžeme říci. Rovněž neznáme účelu několika místností v jihozápadním rohu fora.

Západní strana má nejvíce veřejných budov a nejlépe zachovaných. Asi uprostřed této strany stojí podstavec tři metry dlouhý a půldruhého široký, který končí dvěma pilíři sice jednoduchými, avšak velice elegantními. Na něm stála Fortuna Augusti v malé kapli, kterou postaviti daly dvě paní, plníce poslední vůli svého otce, za 22.000 sesterců. Na chrámek přidaly ze svého 4800. Stavba provedena na konci vlády císaře Hadriana nebo počátkem panování jeho nástupce Antonina Pia. Za touto kaplí byla úzká cesta, kterou se přišlo do dvora se dvojím portikem, jejichž podlaha měla jednoduchou mosaiku tmavou s prostými květy žlutavými a bílými. Čím byl dvůr, nevíme. Na levo od chrámku Fortuny jest obdélníková předsíň, jíž vstupujeme do velikého sálu téhož půdorysu (15 m. dlouh., 8 šir.) mezi dvěma pěkně kanellovanými sloupy. Vestibul leží o něco výše než chodník fora, po čtyřech schodech vystupujeme k němu. Veliká síň byla ozdobena velice pěkně. Podlahu kryla jemně pracovaná mosaika, stěny zakryty byly tenkými mramorovými deskami. Na konci sálu jest vyvýšené místo, po jehož obou stranách stojí podstavce pro sochy. Jedna z nich byla dle nápisu Trajanova postavena sem v posledním roce jeho vlády. Prostřed síně stála socha Svornosti (Concordiae ordinis sc. decurionum); socha byla zajisté tam, kde decurioni (městské zastupitelstvo), jak každý snadno se dovtípí, nejvíce jí potřebovali, kde scházeli se každodenně nebo často, aby vyřizovali běžné záležitosti městské. Byla to tedy kurie, radnice, plán její shoduje se úplně s plánem radnice na foru římském. Také tu byl nalezen seznam, »ordinis decurionum« ze čtvrtého století, tak že není nejmenší pochybnosti o tom, jaký byl účel budovy. Jest to snad jediná radnice tak dobře zachovaná a přesně určená na západě. Na druhé straně chrámku Fortuny jest jiná budova, značně poškozená zemětřesením, poněvadž nebyla vystavěna tak solidně jako radnice. Jisto jest, že to byl chrám, dle půdorysu, avšak není známo, kterému bohu byl zasvěcen. Na fasádě jeho byl nápis, zříditi dal ho centurio třetí legie, když byl dán do pense a žil pak v Timgadu. Ten nám oznamuje, že ji zdobily dvě sochy na památku vítězství Trajanova nad Parthy zasvěcené. (Victoriae

Parthicae Augustae sacrum). K chrámu nevystupovalo se přímo po schodišti jediném, nýbrž dvěma po stranách chrámu. Zařízení podobné nalézáme u chrámu Jovova na foru Pompejském. Vyvýšené místo bylo ohrazeno kolem dokola nízkým zábradlím kamenným, stopy jeho jsou patrny. S tohoto výstupku, který přerušuje kolonádu kolem fora, mluvili asi decurioni a jiní řečníci k lidu shromážděnému na foru. Řečniště proto vystupuje ze sloupoví ven, aby jednak pozornost všech byla obrácena k řečništi a tak, aby hlukem i hovorem nerušili řečníka, jednak aby všichni i vzdálenější slyšeli lépe.

Pod cellou chrámu byla klenutá komora, do níž vedla malá úzká dvířka po straně. Snad byla skladištěm potřeb chrámových nebo i pokladnicí městskou v sousedství archivu. Za tímto chrámem jest malá elegantní budova, která svou úpravou připomíná radnici s tím toliko rozdílem, že sál má za půdorys čtverec, a není tu předsíně. Dva sloupy opřené o pilíře tvořily vchod. Pilíře ozdobeny spirálami a řadou špičatých bodů, sloupy mají korintské hlavice. Místnost snad byla kabinetem užšího výboru decurionů, kteří se tu scházeli k důvěrnějším poradám. Na severní straně na pravo od hlavního vchodu, když vcházíme jím na náměstí, jsou zase tři síně, stejně upravené jako ony na levo. Také v nich jsou podstavce pro sochy, tak že, prohlásilili jsme první tři za jakési museum, musíme i tyto za ně považovati. Možno jest, že jedna z nich byla úřední místností pro míry a váhy.

Forum bylo shromaždiště občanstva Timgadského. Zde konány volby a rozhodovalo se o všech záležitostech městských jako na foru Římském. Ovšem neměla usnesení význam tak dalekosáhlý jako usnesení komitií tributních v Římě. Občanstvo neshromažďovalo se tu však jen k vážné práci pro blaho města, nýbrž i pro svou zábavu, procházku, hry atd. jako na našich náměstích. Celý den povalovali se tu takoví, kteří vzdali se vší práce buď pro sešlost věkem (pensisté) nebo pro nechuť k ní. Z dlouhé chvíle bavili se hrou. Jako v Římě na stupních basiliky Juliovy jsou všude čáry, kruhy čarami rozdělené, v nichž se hrálo v kostky, tak i na foru Timgadském nalezneme několik takových her. Při jedné jest charakteristický nápis: Venari, lavari ludere, ridere, hoc est vivere (Loviti, koupati se, hráti a smáti se, to jest život), který velice pěkně vyjadřuje přání jednoho z povalečů na foru. Také kreslili z dlouhé chvíle. Dlažba fora jest dobře zachována, jak pověděno svrchu, a tak se nám dochovaly některé kresby na ní. Za chládku a pěkného dne byli na foru, jen za deště a úpalu slunečního pod kolonádou, proto i na vlastním foru jsou kresby. V jihozápadním rohu jest nakreslen na př. veliký květináč i s květinou. Zajímavá jest kresba uprostřed skoro, jest to veliký trojúhelník rozdělený čarami na několik dílů. Snad to byly sluneční hodiny. Tu i tam uprostřed fora jsou patrny stopy podstavců, tak že i vlastní náměstí mělo několik soch.

Forum toto založeno najednou a během vlády Trajanovy bylo vystavěno celé, později nebyl změněn již plán jeho. Jest dokonalý typ fora provinčního, zřízeného jedním rázem dle vzoru fora Římského. Hledámeli mu podobné mezi nalezenými fory jinými, shledáme, že forum ve Velleii v Ligurii (sev. Italie) jest co do plánu skoro totožné s Timgadským. Pochází z prvého století po Kr., jest o 30—40 let starší než toto, proto mohlo sloužiti za vzor Timgadskému.

Hned u samého fora na východní straně jest pěkná budova oddělena od náměstí jen úzkou uličkou za basilikou, z které jest také malý postranní vchod na ně. Z uliční kolonády vstupuje se do předsíně se čtyřmi vchody mezi sloupy, která jest rozdělena na pět síní. Z ní vedou opět stejně upravené vchody do atria. Jest to čtverec (strana 10 m. dlouhá), kolem něhož stálo deset sloupů vzdálených asi 2 m. od stěn. Místo impluvia jest zábradlí složené ze skřínek zvláštní formy a ozdobených tragickými maskami. Jedna má kolem otočené vinné listy a hrozny. Uprostřed čtverce, který tvoří zábradlí, byla jen jednoduchá kulatá studna, do níž padala voda z kompluvia, s pěkně ozdobeným otvorem. Ovšem ozdoby jeho zmizely už. Ony skřínky sloužily pravděpodobně za květináče, tak že uprostřed síně byla improvisovaná malá zahrádka. Podlahu kryla mosaika s geometrickými obrazci, v níž žlutá a hnědá barva převládaly. Na obou stranách atria jsou pokoje. Budova byla obydlí nějakého zámožného soukromníka. Mělali nějaký jiný účel, nevíme.

Od náměstí není daleko vzdáleno divadlo, přijdeme k němu po několika krocích. Vidíme je již z daleka, poněvadž jeho cavea (hlediště se sedadly) jest jako u jiných divadel v nízkém pahorku, na jehož jednom svahu leží Timgad. Hlediště jest sice dosti poškozeno, avšak celkový dojem není přece porušen. Do orchestry vstupovalo se dvěma vchody, které byly zavírány dveřmi, jak patrné stopy po nich dokazují, do vlastního divadla pak čtyřmi. Byly tu dvě chodby klenuté, u nichž, kde přiléhaly k orchestře, jsou dvě lože, jež, jak víme z jiných divadel, byly vždy reservovány kněžkám. Orchestra jest pěknými bílými kvádry vydlážděna dosud. Od hlediště ji odděluje nízká zeď (1·22 m.), uprostřed níž jest otvor, kterým se mohlo vstoupiti do první řady sedadel. Na zdi jsou stopy kamenného zábradlí, jímž oddělena první řada od sedadel pro hodnostáře městské a důstojníky z Lambesu. Na nejvyšším stupni stál podstavec a na něm socha Merkurova. Sedadla hlediště rozdělena na tři oddělení (maenianum), z nichž dolní (nejlépe zachované) mělo 8 řad sedadel, druhé 12, třetí 5 nebo 6. Sedadla jako naše schody 0·60 m. vysoká rozdělena úzkými schodišti (5) na 7 oddělení. Schod jest vysoký jen 0·30 m., tedy má polovičku výšky sedadla. Sedadla jsou kamenná, podušky přinášeli si diváci s sebou. V římském divadle v Orange v jižní Francii jsou každého roku představení na večer při elektrickém osvětlení pořádána od nějaké

společnosti Paříže (r. 1905 od Comédie française); tu podušky si s sebou též obecenstvo přináší nebo může si je v divadle vypůjčiti. Do hořejší části divadla jest přístup i ze zadu. Na vršek, v němž jest cavea vybudována, vede římská cesta. Hlediště mohlo pojmouti asi 4000 diváků.

Jeviště jest značně pobořeno. Zadní stěna jeho zmizela úplně, byla jistě jako u jiných divadel opatřena výklenky, v nichž stály sochy. Za to spodní část vlastního jeviště (hyposkenion) jest zachována. V předu jest nízká zeď s výklenky a malými sloupky korintskými. Čtyřhranné otvory za ní byly tu proto, aby do nich mohla býti spuštěna opona. Tři řady nízkých pilířů (0·75 m.) vzdálených od sebe půldruhého metru nesly dřevěnou půdu jeviště, kterážto zmizela beze stopy. Na obou koncích jsou schodiště, kterými na proskenion se vstupovalo z orchestry nebo z něho do ní sestupovalo. Také stopy postskenia (kulis) zmizely, jen malá vyvýšenina (1·60 m.) udává hranici jeho. Za zadní stěnou jeviště jsou zbytky sloupů, které tvořily kolonádu dlouhou asi 40 m. a širokou 3 m. Jsou vysoké asi 5·60 m. a měly ionské hlavice neprovedené zvláště pěkně. Do ní vstupovalo se dvěma schodišti o 8 schodech na obou koncích jejích. Jaký byl její účel, nevíme, snad aby obecenstvo v době přestávky se zde procházelo jako snad i v sousedním dvoře. Ovšem že všechno zde najednou býti nemohlo, snad to bylo dovoleno jen divákům z nejnižších řad sedadel, kteří tvořili část obecenstva nejbohatší jako u nás.

V divadle nalezeno množství zbytků stavebních nejrozmanitějšího druhu, mnoho z nich jest v divadle ještě dnes, poněvadž jim povětrnost příliš neškodí. Také tu byl nápis, který nám oznamuje, že divadlo bylo zbudováno znova v letech 167—169. Po prvé pravděpodobně vystavěno r. 158. V Lambesu dosud nebylo nalezeno divadlo, v Timgadu nejsou zase stopy po amfiteatru. Tak obě města se navzájem doplňovala. Lambesští chodili se baviti komediemi — méně tragediemi — do Timgadu, odkudž zase měšťané navštěvovali zápasy gladiatorů či divokých šelem, jichž se nenedostávalo v severní Africe v Lambesu.

Divadlo bylo zajisté jedním z velice důležitých prostředků, kterým šířila se v krajinách na hranicích Sahary řecko-římská vzdělanost. Obyvatelstvu římskému pak sloužilo k tomu, aby aspoň na tom stupni se udržovalo, na jakém sem přišlo do těch surových končin. Proto existence jeho v těchto krajinách má veliký význam kulturní. (Dokončení.)

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Kořínek, když čtyřicítka počala působiti na stav jeho duše, při své povaze a úzkém obzoru se vinil z žití lehkovážného a útratného. Nemohl si odpustit, že jednou s karbaníky prohrál peníze, stržené za obilí. Tolik peněz vyhodil! A zač! A ještě by byl za to ženě nabil! Kdo tak dělá, je plevel. Ty jsi, Kořínku, ten plevel! Vytýká si, ale nikoli kajně, nýbrž z mysli, k novému hříchu nakloněné. Nelituje své chyby, jen svých peněz, o které se tehdy tak zbůhdarma připravil. Je slabý počtář a právě proto se mu zdá, jako by summa, tehdy prokarbaněná, byla mnohem větší. Kdy by uměl věci posuzovat, řekl by si, že tehdejší prohra vlastně mu prospěla, proto že od těch čas karet se nedotekl, a kdy by byl vyhrál, chtivost peněz by ho pudila k novým pokusům, aby si k nim pomohl tak snadným spůsobem, bez práce rukou. Čím déle a častěji na prohrané peníze myslí, tím se mu summa jejich vidí větší, a posléze se dovrtal dojmu, že prohrál částku ohromnou, a bude muset po celý život všechny žíly napínat, aby ztrátu její svému hospodářství nahradil.

A nahrazuje ji tím spůsobem, že si odpírá každé přilepšení, každého vyražení, ano ani zevnějšku svého nedbá. Začínající lakomství mění jeho tvářnost; vysmahl na kost a kůži, lícní kosti vystoupily hranami, kůže smědá zčernala, pysky zbledly a ztemněly, oči planuly jako v horečce a vyhýbaly se cizímu pohledu. Práce ode dřeva byla mu jedinou zábavou. Jak mu třísky lítaly od sekyrky nebo stroužku, myšlenky mu počítaly, co se dá získat, prodat, čeho si možno odepřít, co nakoupí na ženu, co na děti a co tím nastřádá. Peníze zamykal do almárky, tam byly nejjistější. Jen o tu jejich jistotu se staral, a nikoli o hospodářské rozmnožení. Tomu nerozuměl.

Jak si věčně prohru v kartách vyčítal, vmyslil se do duševního stavu velikého hříšníka před Bohem. Boha se vždycky bál, ale podle své přirozenosti: Bůh může pomoci, mnoho pomoci, chceli; může tě zkaziti, na žebráckou mošnu přivesti, zlíbíli se mu; může tě do věčných muk zatratiti, budeli jeho vůle. Bůh byl v Kořínkovu ponětí jako feudálný pán za časů roboty, a lidé jako jeho sedláci: přísný a tvrdý, ale dá se obměkčit a uprosit, hodněli se před ním pokoříš, klesnešli před ním do prachu, vzdášli se mu s ženou i s dětmi i se vším potomstvem svým na milost a nemilost. Takový Bůh Kořínkův, Bůh feudálný, pořád má na lidstvo, svůj poddaný lid, připravenu metlu napařenou, aby je zmrskal, jakmile mu mráček přelétne přes čelo. Kněží byli Kořínkovi při Bohu tím, čím úřadníci při feudálném pánu. Chcešli,

aby ti byl milostiv pán, předcházej si jeho úředníky, dávej, podstrkuj, maž, a vráceno ti bude s dobrým úrokem. Kněžím rád dávej na ofěru, na štolu i od výkropu, co požádají, a oni se za tebe přimluví u Boha, aby byl k tobě milostiv a menší pardus ti vyplácel, rozhněvalli jsi ho hříchem, a většího zdaru ti přál, jsili hodný a nehřešíš.

Tehdy přišli do Vodňan missionáři redemptoristé, aby vykonali »poslední protireformaci,« jakž o tom už jinde psáno, když se dověděli, že za děkanování duchovního, patřícího do školy Antonína Marka Libuňského, lid se vrací ke starým českým bludům, a símě, které otcové jezovité zaseli do půdy, zkypřené meči Bělohorských vítězů a zmrvené krví poražených, povážlivě hyne.

Kořínek nebyl z takých, proti kterým missie se vypravila. Kořínka nebylo třeba teprve do kostela honit na kázání missionářů. On byl mezi prvými, kteří tam pospíchali, neboť bezpečně doufal, že tím získá vydatné zastání před tváří Boží.

Missionáři kázali odděleně pro každé pohlaví i věk. Posluchači z nich odcházeli popuzeni jedni proti druhým: muži proti ženám, ženy proti mužům, svobodné panny proti svobodným mládencům a naopak. Nedosti toho: vycházeli zoufalí sami nad sebou, rozervaní, pochybující o milosrdenství Božím. Pravda, missionáři snažili se nezůstaviti je bez naděje v spásu, nabádajíce, aby se často zpovídali a v každé případnosti, kde jsou na vahách mezi dobrými a zlými, aby se utíkali k otcům duchovním. Ale rada tato zněla cize lidu, který od věků choval zásadu, že povinností křesťanovou jest, aby v sobě vypěstoval ryzí svědomí a měl v něm vždy spolehlivého rozhodčího mezi dobrým a zlým.

I Kořínek slýchal o svědomí jako o neomylném soudci, ale ten soudce v jeho nitru neměl hlasu mocného a rozhodujícího, ani nedocházel plné víry Kořínkovy. Kořínek, jako se v hospodářské práci nejraději spolehal na sebe, na svou hlavu a ruku, tak v příčinách duchovních nebyl s to, aby se obešel bez cizí opory, rady a příkazů. A za příkaz, který musí býti bez odmluvy a odkladu plněn, považoval každé slovo missionářů. Tak si vlastně ty věci, o kterých kázali missionáři, Kořínek představoval. Věřil ve věčnou radost v nebi, na věčné zatracení v pekle a v očistec mezi nimi. Myslil na život věčný stále, on jediný kromě hospodářských starostí tvořil jeho duševní život. Že by se po smrti dostal přímo do nebe, v to nedoufal, to mu bylo příliš vysoko. »Kde pak,« říkal si, »aby mne vzali zrovna do nebeského království, sedláka! Velcí páni, kteří mohou mnoho mazat, i tam se dovezou nejkratší cestou, ale u mne ono to bez očistce nebude. A není divu! Nejsem člověk nejhorší, ale potvora. Někdy se ve mně něco hne a mne popadne, a já náhle jako bez rozumu provedu zlý skutek. Už mám několik notných vrubů, ne vroubků, vím, a proto bych se marně těšil, že vejdu do nebe bez očistce.«

Z missionářského kázání vrátil se domů zdrcen. Nemluvil, nejedl, nepil, byl zsinalý, třásl se jako v horečce, a pot se s něho lil. Žena se ho marně dotazovala, co mu je. Jen po každé rukou zavrtěl, ani pořádné odpovědi nedal. Žena mu nabízela všelikou pomoc, aby prý si lehl, koření vypil, a to i ono, ale Kořínek jen vrtěl rukou. Lépe muže pozorujíc, Kořínková viděla, že nemá nemoci tělesné, ale že ho něco trápí na duchu. A o to se již tuze nestarala a zveselila se.

»Jen se směj, směj,« Kořínek ji přísně okřikl, »věčně se smát nebudeš! Taky budeš hořet!«

»Co že budu?«

»Hořet!«

Kořínková ještě nebyla na kázání missionářů, nevěděla, odkud vítr věje. Zželelo se jí muže a pomyslila si, že by proň bylo nejléčivějším kořením, kdy by se rozveselil a rozesmál. Směšně se zapitvořila, oči vzhůru obrátila a prudce oddechla.

»Už hořím!« zvolala.

Kořínek se polekal: »Ježíš Marjá, snad ne?« A ztrnule se díval na ženu, čekaje, že již již se všecka promění v ohnivý sloup. Vida, že mu žena ani nehoří, ani ještě nechytá, upokojil se co do jejího osudu, ale duše mu hned zas upadla do chmur.

»Ještě nehoříš,« řekl temně, »ale budeš.«

»A proč bych hořela? Snad mne nechceš upálit?« A skutečně jí napadlo, nechováli muž naproti ní nějaký zlý, nepřátelský úmysl, však už delší dobu pozorovala, že se mu něco černého v mysli rodí.

Kořínek odpověděl s temným důrazem fanatika: »Hořet budeš, proto že jsi hříšná! V pekle budeš hořet!«

Kořínkové se uvolnilo. Zaplať Pánbůh, žádné neštěstí se nestane, od muže se není čeho báti, a do pekelného ohně má, osoba mladá, ještě daleko, co by se jím na mysli trudila?

»A ty hořet nebudeš? Mne samotnou hořet necháš?« tázala se lehkomyslně.

Muži se hlava rozkývala, a oči se mu mázdrou povlekly. Přetěžce vzdechl a pravil:

»Jakž bych já nehořel? I já budu, taky mám veliké hříchy na duši.«

»A tak pohoříme spolu!« Rozára vesele zvolala a zatleskala rukama. Skočila k němu a ovíjela mu šíji loktem, aby naznačila, jak věrnými a nerozlučnými manžely budou si i v pekle.

Kořínek ji odstrčil a řekl kazatelsky: »Což pak ty si myslíš, smilnice, že čerti vstrčí muže a ženy do jednoho pekla? A snad dokonce, že vždycky dva a dva položí do ohnivé postele a pokryjou ohnivou peřinou? Ne, ne! Tam, kde bude pláč a skřípění zubů, nebude místa rozkoši smyslů. Obě pohlaví tam budou oddělena propastí, kterou nelze přehlednout, překročit ani přeletět. Tam, pane, nebude ti do smíchu, zpěvu a tance! Kdy pak vdané ženy máte kázání?«

»Pozejtří.«

»Tam se dovíš víc. Můj jazyk je na to slabý a necvičený, aby ti vypověděl všechny hrůzy pekla. A po kázání zpytuj svědomí a druhý den jdi ke zpovědi. Já dnes zpytuju a zítra se vyzpovídám.«

Zadíval se na tvář i postavu své pěkné, veselé ženy, jež pořád ještě myslila na nějakou chytrost, aby chmury mužovy rozehnala. Kořínek už neměl z jejího zevnějšku potěšení. Klopil oči a upíral stranou do země.

»Ty peklu neujdeš, Rozáro,« prohlásil rozhodně.

»A proč? Nejsem si žádného tak hrubého hříchu vědoma.«

»Jen počkej, až tě missionář rozebere! Potom se ti zrak vytře, a hřích uvidíš i tam, kde jsi se ho nejméně nadála.«

A jal se ženu poučovat, jak slyšel od missionáře: »Bůh jest jako čisté zrcadlo. Čistota jeho nesnese nejmenšího prášku. Prášku nevidět v prachu na silnici, na dvoře, ve mlýně, v řemeslnické dílně. Pro prach nevidět prášku. A tak i pro množství hříchů všedního života zraku lidskému ucházejí jednotlivé hříšky malé. Ale krásu a čistotu Boží krutě hněvá i nejmenší hříšek, kolem kterého tisícové lidí chodí, nevidouce. A uráží jej tak velice, že nemůže odpustiti. Za každé malé provinění člověk zasluhuje, aby byl hluboko zavržen od tváře Boží do propasti pekelné. A každý, i nejspravedlivější člověk hřeší za den sedmkrát. Nikdo už míň hřešit nemůže.«

Kořínek ještě více zesinal, a nový pot mu vyvstal na čele. Zamhouřil oči a potřásal hlavou, jako by z ní chtěl vytřásti, co mu tam nasazeno; ale marně. Když zase mohl promluviti, pokračoval, jako by mluvil o strašidlech:

»Což, kněžím je hej, ti jsou s Pánembohem jedna ruka, a pánům taky je hej, ti se umějí vykroutit, učili se na to; ale my sedláci to odneseme, milá Rozáro! Jako vždycky. Co nejhoršího a nejtěžšího, na naše záda se sveze. Když pán udělá hřích, ví proč, a my hřešíme, ani nevíme jak, jen za své hloupé, tupé hlavy. Jako já tenkrát, když jsem obilí prohrál.«

Při těch slovech se několikrát udeřil do čela.

Žena ho chtěla upokojit a řekla: »To již je dávno, z toho jsi se již dávno vyzpovídal, a bylo ti odpuštěno.«

»Ale já si neodpustím! — My hloupí, hrubí sedláci do všeho skočíme oběma nohama a již se topíme. Mně není pomoci, hořet budu. A ještě bych nic neříkal, kdy by se to spravilo nějakým růčkem, nebo dvěma, nebo třema, ale tak mírných trestů na onom světě ani není. Já se, myslím, ani do očistce nedostanu.«

»Polepšíš se, a bude to. Možná, že i bez očistce vyvázneš.«

»Já, a bez očistce vyváznout! Já, a polepšit se! To je právě to, že našinec je taková kůže pevná, taková houžev houževnatá, že sám s sebou ničeho nepořídí. Což pak já se za sebe mohu zaručit, že se již nějakého hříchu nedopustím? Vzpadne mi to do hlavy, a hřích je hotový. A Boží tresty jsou strašné. Považ si, jak to missionář počítal. Rok očistce za všední hřích není mnoho. Tedy i nejspravedlivější si zaslouží sedm let očistce denně. Do-

žijeli sedmdesáti let, má naději nejméně na... Pomoz mi to spočítat, Rozáro.«

»Sto sedmdesát osm tisíc osm set padesát,« Rozára vypočítala za chvilenku z hlavy.

»Vidíš. I nejspravedlivější se bude smažit v očistci sedm roků za každý den svého života, a teprve potom bude vysvobozen a vzat do ráje. Ale kdo pak je nejspravedlivější? Kdo to smí o sobě říci? Kdo by to o sobě řekl, už tím se dopouští velkého hříchu a zasluhuje nového trestu. Ale kdy by přestalo na tom! Člověk je slabá třtina na větru; vítr ji skloní na pravo — a je hřích, na levo — a je zase hřích. My klejeme, jmeno Boží nadarmo bereme a Pánaboha šidíme, i když se postíme, i když svátky světíme. A Pánbůh se ošidit nedá. A někteří jsme dokonce, kteří vůz obilí propijeme a prokarbaníme.«

»Už s tím mlč. Já toho již dávno zapomněla, zapomeň i ty. A dojista i Pánbůh zapomněl.«

»Za to budeš hořet, Rozáro! Pánbůh ničeho nemůže zapomenout a ničeho nemůže odpustit.«

»Rozvaž, co mluvíš! Kterak by Pánbůh něco nechtěl, když je všemohoucí? A kterak by neodpustil, když je nejmilosrdnější?«

»Za to budeš hořet, Rozáro! Nic o Bohu nevíš, a mluvíš. Missionáři tě poučí. Bůh odpustit nemůže, třeba byl všemohoucí a nejmilosrdnější. Může slunce zastavit v běhu, může je s oblohy srazit, může ti zemi pod nohama rozštípit, až se ti ukáží plamenové pekelní, ale odpustit hříšníkovi nemůže.«

»Proč by nemohl?«

»Mlč, Rozáro! Každým slovem se vydáváš v nové nebezpečí, že budeš hořet. Proto Bůh odpustit nemůže, že moc tu vznesl na kněží. Kněz musí říci: Jdi, odpouštějí se tobě hříchové tvoji, a potom je mu odpuštěno, a jináč ne.«

Veselá mysl Kořínkové nikdy dosud si takových myšlenek nepřipustila. Proto řekla pouze: »Co povídáš, je zoufání nad milosrdenstvím Božím, a to je taky nějaký těžký hřích. Zdá se mi, že je o tom v katechismu psáno.«

Kořínek na to s temnou potouchlostí: »Bůh jest už odbyt, Rozáro. Ty jen věř, že Bůh jest, a ostatně se spolehni na kněze, on je prostředníkem mezi tebou a Bohem. Co bysi se starala? S knězem, jenž je člověk jako ty, je přece snazší pořízená, než s Bohem, jehož jsi nikdy neviděla! Jen když kněz je milosrdný. A on je vždycky milosrdný, protože kdy by tě trestal sám Bůh, ani to peklo by nebylo dosti těžkou pokutou za nejmenší lidský hříšek. Kdy by Bůh nedal na pouhé slovo knězovo, dáš na odpustky a pomohou odpustky.«

Okamžik rozmýšlel, řeklli to dobře. Byl spokojen. »A Bůh ať si dělá co chce!« dodal a chytrácky se zachechtal. A zas upadl v temné myšlenky fanatika. Pravil:

»Čím je člověk starší, tím je hříšnější a Bohu odpornější, tím krutější tresty ho čekají na onom světě. Víš, co mi vzpadlo na mysl, Rozáro? Že by člověk neměl býti starším. Čím mladším

bude, tím lépe na Božím soudě projde, a nejmladší nejlíp. Ale nejmladší ještě ničeho neví a za sebe jednat neumí. Na rodičích jest, aby jednali za něj. A jakž by rodiče více prospěli spáse svých dětí, než kdy by je po narození po křesťansku dali pokřtít a potom zamordovali? Takové dítě by šlo přímo do rajské radosti. Je možno, aby rodiče dali dětem lepšího zaopatření a lépe se o ně postarali?«

Kořínková vytřeštila oči a odskočila na dva tři kroky.

»No, no,« řekl muž nevrle, »což pak strašim?«

»Boj se Boha, člověče! Pamatuj na spásu své duše!«

»Právě, že pamatuju. Missionář mi při zpovědi slíbil, že kněží pro mne všecko udělají, co bude možno, jen abych jejich rad dobře poslouchal. Snad se to u mne obejde s několika sty lety očistce. Ale hořet budu.«

Po odchodu missionářů dostali se do Vodňan noví kaplani, aby v jejich duchu pokračovali a vytrhávali símě děkana Pospíšila. Mezi nimi brzy vynikl »páter školní« Kroiher. Byl neobyčejně horlivý, ano výbojný. Brzy se na osadě o nikom tolik nemluvilo, jak o novém páteru školním. Vyjížděl do vsí na křesťanská cvičení, s dospělými v přítomnosti dětí opakoval katechism a zahanboval je pro jeho neznalost, v domácnostech pátral po starých náboženských knihách, odnímal je lidem a pálil.

Dílo, kterého nedodělalo bez mála půl třetího století, páter Kroiher dokázal v několika málo letech za pomoci druhých dvou nových kaplanů. Husitské ženy věrně stály při svých mužích, hloubaly s nimi v Písmě, rozvažovaly s nimi o nespravedlivých společenských řádech, bojovaly a mřely s nimi na vozových hradbách. Že s muži šly? Ne, husitské ženy šly před muži, před Husem byla matka Husova, před Žižkou matka Žižkova.

V myslích našich ženských udála se změna, jako bys ruku obrátil. V městě snad už byla dávno hotova, jen bylo třeba rozšířit ji na venkov. A to se stalo tím rychleji, že novodobý vliv města působil na vesnice a podporoval dílo »posledních protireformátorů.« Muži se jim nepoddali, ale poddali se svým ženám, anebo aspoň ustupovali jim. Neznali již důvodů k odporu.

Zpovědnice nových kaplanů byly hříšnicemi obléhány. Neznalý by z toho soudil, že hříšnost najednou náramně se rozmohla. Hospodyně i děvečky chodily se každý týden zpovídat a ještě nad to k novým kaplanům na křesťanské rady. Pravda, zdálo se, že jim obrat svědčí na duchu i na těle; byly veselejší, čilejší, hovornější, zpěvnější. Zpívaly si jako dřív, ale změna byla ve zpěvu písní nábožných: do nedávna nábožná píseň byla vážná a hluboká, nyní naproti tomu veselá a jásavá, jako do tance, ale mělká a bezmyšlenková. Zdálo se, že novotou přišlo do lidu více radosti a života, ale že se odnaučil nábožensky myslit a hloubat.

Do nedávna věřící rozjímali o náboženských výkladech kněží, rozbírali je a hledali v nich Boží pravdu a mravná na-

učení; nyní mluvili hlavně o osobách kněží tak, jako ve velkých městech mluví o hercích a pěvcích divadelních. Ženské věřící posuzovaly především, jak jim to u oltáře nebo na kazatelně slušelo, a nepřely se již o smysl spasitelných nauk, které z jejich úst slyšely, nýbrž o to, který z »velebných panoušků« je hezčí.

Kaplani Brada a Rozmilý také měli své ctitelky, ale nejvíce jich měl »páter školní« Kroiher. Jeho statný a vysoký vzrůst, černé oči, hustým obočím lemované, snědá pleť, promodrávající bujnými, denně holenými vousy, husté, černé vlasy, zakrývající tonsuru, zvláště pak smělá a břitká jeho výmluvnost jako by ženským čarovaly. Každý pohyb, každý pohled kaplana Kroihera prozrazovaly muže silných vášní a prudkých náruživostí, jež přikryty kněžskou sukní dodávaly mu romantické zajímavosti. Pohledy a chování zdály se ukazovati, že tento mladý muž nepatří do stavu duchovního, a jestliže se mu přece věnoval, že buď se minul s povoláním anebo se dal postřihnouti pro sklamanou lásku — a pro obojí domnělý důvod ženská srdce ho litovala. A každá věřící znala věrně oddané srdce, které by ho nesklamalo.

Vesničané, muži, po většině stranou žehrali a měšťáci říkali o kaplanu Kroiherovi: »Ten si u nás nepočká na faru, ten myslí výš, ten tu dlouho nepobude!«

Mezi muži šel o tom jeden hlas, že »páter školní« sice krásně o víře mluví, ale životem svým krásného příkladu nedává. Kroiher, zvěděv o tom, uspořádal po osadě řadu křesťanských cvičení, v kterých přímo čelil výtce, jemu činěné, a přesvědčoval věřící, že jim po soukromém životě kněží nic není, že kněží mimo svůj duchovní úřad jsou tak a týmž chybám podrobeni, jako každý jiný člověk, ale v svém úřadě jsou svati; proto se nesmí hleděti na jejich skutky, nýbrž na jejich slova. A pozdní Pobělohorci už na to nevěděli přímé odpovědi, jen tajně reptali a každé srážky s výbojným knězem se varovali.

Ale i mezi muži našli se tací, na které nový kněz na Vodňanské faře mocně působil. Jedním z takových byl Kořínek z Újezda.

Kořínek po odchodu missionářů neustal si duši trýzniti. Kudy chodil, myslil na očistec a peklo. A čím déle na muka po smrti myslil, tím více se mu zdálo, že již je pociťuje, že již chytá a již hoří. Duše jeho krutě se mučila, ale mnohým je rozkoší, mohouli se bez ustání párati ve svých bolestech, ať bolestech těla nebo duše. Neodolatelná moc pudila Kořínka k páteru Kroiherovi. Šel a vyzpovídal se. Jakmile Kořínek ústa otevřel, zpovědník se zatvářil důležitěji než dotud a do hodiny mu rozhřešení nedal. Kořínek od zpovědnice odvrávoral, tak byl rozebrán. A přišed do prostřed kostela, padl na kolena a kleče se šoupal k oltáři. Mezitím se zastavoval, ruce nad hlavou spínal a zase čelem bil o dlažbu.

Takové kajícenství stalo se mu od toho dne obyčejem V kostele nikdy neseděl, ani nestál, jen po kolenou se šoupal.

štkal, čelem bil o dláždění, ruce spínal. Ale zvonilli mu nad hlavou na žerdi míšek kostelníkův, nikdy neslyšel. Jiní mu museli připomenouti, že má dát oferu. Když oferu, oferu. Kořínek sebou škubl, hrábl prudce rukou do kapsy a přehorlivě kostelní almužnu podával. Ale nikdy nedal víc, než jiní bez té horlivosti: krejcárek. A když jej do míšku pustil, ještě více se šoupal, štkal a rukama lomil nad svými hříchy.

Z kostela domů chodíval vesele, jen si poskakoval.

»Sto let očistce jsem dnes umodlil,« počítával, někdy i víc.

Ale když sto let očistce umodlil, domníval se, že již se nemusí příliš obávati a směle si může na duši naložiti nějaký hříšek nový.

Čím častěji k zpovědi chodil, čím veřejněji se kál, čím déle trvával na modlitbách, čím častěji se postil, tím více se utvrzoval v lakomství, jež duši jeho opanovalo současně, co se poddala fanatickému vlivu missionářů. Z počátku lakotil na malém, nejmenším: na žebrácích. Myslil si, když ulakotí málo, že ho také malá pokuta stihne po smrti, a to mu stálo za to, aby se odvážil. Zdařilo se: brzy o jeho práh žebráček nezavadil, a že by ho za to stíhal nějaký trest, Kořínek nepozoroval. Šel dále, utrhoval mzdu dělníkům. Práce jejich byla jako dřív, tu bezvadná, onde vadná; ale dříve hospodář vadnou platil jako bezvadnou, neboť všecko se vždy nepovede. Nyní vytýkal vady i tam, kde jich nebylo, a strhoval si za ně náhradu. A zas učinil krok dále: začal nedávati rodičům na výměnku přesně, co jim byl povinen. Kořínková jim tajně podstrkovala, ale mnoho napravit nemohla, neboť muž to tušil a přísně nad ní bděl. Naposled se i do ženského hospodářství pletl: každé snesené vejce sám do zrní postavil a pamatoval si kam i jak; každé pásemko příze oči jeho měly spočítáno; každou stůčku plátna a kanafasu po tkalci přeměřil, a bez jeho vědomí nesmělo ho ani s píď ubyti. Šetřil i na stravě. U Kořínků všecko muselo být z horší mouky a míň, než u jiného hospodáře, muselo být méně maštěno, méně sypáno a mazáno. Stavení nedával opravovat; co zvětralo, zůstalo zvětralé, co shnilo, zůstávalo shnilé. Řemeslníka do stavení nevolal, všecky řemeslné potřeby dělal sám, jak uměl i neuměl, a to vždy až v poslední chvíli. Stavení Kořínkouc nebylo nové, ale bývalo úhledné, když se na ně Rozára dostala, a všecko na něm bylo bytelné, tak že na něm až naposled jevily se známky lakoty nového hospodáře. Na sebe Kořínek nikterak nezapomínal, sobě nejen od úst utrhoval, nýbrž přímo hladem se mořil pode jmenem pokání.

»Já na to vyzraju,« říkal. »Bakula ze Stožic, ten bude hořet krásně, krmí se na to, sádelná bečka. Čerti se budou radostí smát, že jim Bakula tak pěkně hoří, budou kolem něho tančit a výskat. Ale Kořínek z Újezda jim bude hořet špatně, snad ani nechytne. ‚To není Kořínek z Újezda,‘ zvolají konečně, ‚to je starý podšev!‘ — a vyhostí mne z muk.«

Veselá Rozára od malička slýchávala a sama pozorovala, že každý muž »je ňáký,« má své zvláštnosti a podivnosti, s kterými se musí okolí jeho smířit. Připomínala si tuto zkušenost rok, dva, a smiřovala se. Ale za ten čas nemohla na sebe koupit nic nového, a to ji mrzelo. Marny byly všechny prosby, marno ukazování, jak je vystrojena ta ona sousedka, a že je to hanba, když Kořínková zůstává za nimi.

Kořínkova odpověď byla vždy táž: »A co jim to všecko platno, hořet budou i s tou parádou! To tak, ještě čertům pro radost hříšné tělo parádit! Nedám!«

Rozára nějakou dobu nahrazovala úpravou a čistotou svého zevnějšku nedostatek nového šatstva. Když to nepomáhalo, dobyla ze dna truhly starodávné sukně, pleny a šátky, bílé, ozdobně vyšívané, drobnými penízky jako šupinkami do hvězdiček posázené, a zase byla nade všecky. Rozáře nešlo o to, aby jiné zastiňovala, ale ani nesnesla, aby byla ze všech nejposlednější. Staré výšivky Rozáře tak slušely, že i jiné selky je vyhrabávaly a nosily. Ale Židé toho nestrpěli. »Kořínková musí chodit ve starém, nemá na nové,« vyslovil se Kuba Zubatej a rozhodl, že hospodyně staré výšivky zase do starých truhel zavřely a kupovaly si od Židů látky nové. Jen Kořínková nekupovala — neměla zač.

Konečně přestala býti lhostejna k svému životu. Bylo po její nezmarné veselosti a smíchu, jenž pořád ještě na Kořínkově dvoře dozváněl. Myslila si, že se Kořínkovi po její veselosti zasteskne, že se bude dotazovati, co se jí stalo, co ji mrzí nebo rmoutí, a ona všecko vypoví, Kořínek svou chybu uzná a napraví. Ale špatně znala Kořínka.

Kořínek zalomil rukama a poznamenal se křížem: »Už vidím, Rozáro, že ti není pomoci: hořet budeš. Nové šaty? Leda na žíněný rubáš ti dám a poradím ti, až jej oblečeš, abysi si ještě hlavu popelem posypala! Kaj se, ženo rozmařilá! Posti se, abysi vychudla, tváře si rozdrap, vlasy si vyškubej. Zeber se na neděli, dovedu tě k páteru Kroiherovi, aby mi tě vyzpovídal a polepšil, on ti dá nové šaty!«

A takovou silou na Rozáru nalehal, že se nemohla vymknout a musela se v neděli vyzpovídat u pátera Kroihera. Kořínek mezi tím bil čelem o stupeň oltáře a připravoval se, aby ženu vystřídal. Dlouho žena byla u zpovědi, až měl Kořínek o ni strach a strachem se potil. »Bude hořet, bude hořet,« opakoval si, »zdaliž jsem jí to neříkal? Totě dýlka!«

Dlouho se Rozára zpovídala u pátera Kroihera, pravda, ale když přiklekla před oltář, byla růžová a spokojená. »Přece s ní nebude tak zle,« usoudil Kořínek a šel ke zpovědnici pátera Kroihera. Nebyl u ní tak dlouho, jako Rozára, ale když zase klekl před oltář, bylo na něm vidět, že je zničen. V tváři byl zsinalý, zuby mu jektaly, pot se mu s čela řinul potůčky.

Od té doby Kořínek neříkal: »Budeš hořet, Rozáro!«, ale Rozára: »Budeš hořet, Kořínku!«

Kořínek zpovědní tajemství prostíral i na toho, kdo se zpovídá; neopovážil se tedy nikdy tázati se ženy, jaké to nepatrné hříšky mívá, že s nimi tak dobře prochází. Ano pojal úctu k Rozáře, jež narostla bezmála v bázeň, když mu Rozára častěji říkala: »Budeš hořet, Kořínku!« Kořínek znejprvka hleděl se jí zavděčit, byl k ní laskav jako po svatbě, a když přece opakovala: »Budeš hořet, Kořínku!« jal se jí slibovat a na konec jí i na nové šaty koupil. »Trochu Rozáru podmažu,« pravil si, »aby se u pátera Kroihera za mou hříšnou duši přimluvila.«

A Rozára zas ob čas mívala nové šaty; ale hůře bylo s Kořínkovými rodiči na výměnku, s dělníky a žebráky, jim Kořínek utrhoval ještě tvrději.

O sebe se již Rozára hrubě nestarala, všecka její starost se přenesla na Pavlíčka. Všecko její přání bylo, aby se ve škole dobře učil a brzy se dostal z domova, od otce, na dráhu štěstí. Byla přesvědčena, že Pavlíček má dobrou hlavu, a že mu učení půjde hravě. Ale učitel jinak vysvědčoval, když Rozára po prvé se u něho zastavila, aby se poptala na synka, a při tom paní učitelové stydlivě odevzdala mandel vajec — byla by ráda dala půl kopy, ale muž nedopustil a raději byl by hořel tisíc let, než aby vajíčko přidal.

Učitel pravil: »Ještě nejsem hotov s úsudkem o vašem Pavlíkovi. Nikdy jsem neměl ve škole podivnějšího chlapce. Někdy je bystrý a čilý, hlásí se, je netrpěliv, nedávámli na něj hned, a dává odpovědi nejen správné, jak se tomu ve škole naučil, ale jeví pronikavější soudnost, než bývá u dětí jeho věku. Nedámli na něj hned, jak se hlásí, dělámli se, jako bych ho neviděl anebo dával přednost jiným, čilost jeho náhle ochabuje, chlapec jako by vysílen klesá na své místo a stává se úplně netečným. Netečnost u něho často trvá několik dní. V té době sedí na svém místě jako prkenný, upjatě se dívá kamsi před sebe, neposlouchá, co mluvím, a vůbec neví nic, co se kolem něho děje. Vyvolámli ho, neslyší. Sousedé ho žduchnou do žeber, Pavlík se vytrhne jako ze sna, postaví se a stojí. Neví ani to, o čem právě byla řeč, ani to, co třeba ještě včera tak výborně uměl, že jsem se divil. Ptámli se ho, jak se jmenuje, musí si vzpomínat, a když ústa k odpovědi otvírá, rty se mu na sebe lepí a nechtějí od sebe. Užíval jsem naproti němu přísnosti. Pokáral jsem jej ústně. On chvíli poslouchá tupě, jako by se ho netýkalo. Mluvím ještě přísněji, zlobím se, dupnu — a tu již Pavlík pochopuje, cítí se zahanbena, červená se, slzy mu vstupují do očí, ale nikterak není s to, aby mi dal správnou odpověď. Postavil jsem ho za trest mimo lavice. Za chvíli vidím, jak se chlapec prohýbá v pravo i v levo, přestupuje, bledne, — zkrátka, nemá tolik síly, aby unesl výšku svého těla, jež se podobá stéblu. Řekl bych, že příčina této mnohadenní netečnosti je v tělesné jeho slabosti, a ona že je následkem příliš rychlého vzrůstu, ale zcela tak nebude. Doba Pavlíkovy netečnosti tak náhle mizívá, jako se dostavila. Rázem je to zcela jiný chlapec. Tělo jeho je

mrštné, údy pružné, oči mu vzhlížejí jasně a moudře, ale ne dětsky. Pošlu ho někam — letí. Nic ho neunavuje tělesně ani duševně. Co za těch několik dní ve škole bylo, všecko ví a umí, jazyk mu hbitě jede, splývají s něho pěkná slova, která překvapují u chlapce jeho věku, a vesnického k tomu. Najednou mám před sebou hocha ke všemu čiperného, nadaného, ke všemu ochotného. Oči jeho se nespouštějí s mých úst: ještě jsem nedovyslovil otázku, Pavlík na ni dává trefnou odpověď, ještě jsem nedal rozkazu, a Pavlík už jej plní. Za to se mu dostává pochvaly a pochvala ho blaží a povzbuzuje. Kdy by byl stále takovým, řekl bych: Šťastní rodiče, kteří mají takové dítě. Ale bída je v tom, že dlouho nevydrží býti takovým. Ze ztrnulosti těla i ducha a ze stavu jakéhosi vnitřního zdrcení se probral, pochvala a úspěch daly mu sebevědomí, to by bylo hezké. Ale jemu jako by toho nebylo dost. Pochvala, zdá se, probudila v něm ctižádost, a ctižádost jej rozčiluje. Snaží se dohonit, co v stavu netečnosti zanedbal a nahradit mi zlost, kterou jsem s ním pokusil, nejúčinnější pílí a nejvzornějším chováním. Ale již asi třetího dne pozoruji, že se octl v novém nezdravém stavu, jenž jest opakem prvého. Příliš je duševně napjat a napjetí se rychle stupňuje. Oči má vytřeštěné a při tom unavené. Nic není s to dokončit, nic nevydrží. Úlohu dobře začne, ale nedokončí, nemůže. Kárán pro to, pláče, div se mu srdce neutrhne. »Co je ti, co je ti?« — »Nic, nevím« — a zhroutí se v lavici. Upadl do stavu netečnosti, ztrnulosti, zdrcenosti, a nic ho z něho nevytrhne, až sám usne. Tak se to s ním opakuje a mně se zdá, že je v tom pravidelnost. Doma jste u něho nic takového nepozorovali?«

»Pozorovala jsem něco takového,« odpověděla matka, utírajíc si oči. »V den, kdy se ukáže nový měsíc, Pavlík vždycky bývá čipernější. Já podle toho vždycky poznávala: dnes je nový měsíc, a byl, večer jsem uviděla na nebi měsícový srpeček. A pořád bývá hodnější a ke všemu spůsobilejší, až měsíc dosáhne ouplňku. Za ouplňku bývá bujný a skotačivý a snadno vyvede něco, zač nestrží chválu. Pohaněn pláče a mění se ve všem jednání. To já všechno pozorovala, ale váhy žádné tomu nepřikládala. Každý se rodíme se svou koží a nemůžeme z ní.«

»Dobře, matko,« děl učitel. »Co jsem vám řekl o Pavlíkovi, není špatnost. Ale rodiče a vychovatelé musejí znáti vlastnosti svých dětí a podle toho poznání zaříditi svou péči o jejich budoucnost. Co chcete z něho mít?«

»Myslíme si na pána,« řekla Kořínková nesměle. Obávala se, že v tom okamžiku zbořeny budou všecky její plány o Pavlíkově krásné budoucnosti.

»To vám neradím,« řekl učitel. »Pánem, jak vy se vyjadřujete, být, není ruce nosit v rukavičkách a pečínky jídat.« Učitel přistoupil k pianu a otevřel je. »Podívejte se, matko, co je tu klapek. Kolik zvenčí klapek, tolik uvnitř té truhly strun. A jak máčknu na klapku, struna se musí ozvat — poslouchejte! Zrovna

ta struna se musí ozvat, kterou slyšeti chci, a musí se ozvat hned, jak na její klapku máčknu, a ne teprve, až jí dobrá napadne. Jako v tom nástroji, vypadá to v hlavě »pánově,« abych mluvil vaším jazykem. Jakmile se většímu pánu, který jest ustanoven nad menším, zvidí, hlava jeho se musí otevřít a všecky struny v ní musejí hrát. A takový dobře zladěný nástroj sotva se dá z vašeho synka vychovat. Ano, kdy by byl princ, mohlo by z něho něco být, když by od nikoho nezávisel. Ale kdy byste jej uvedli do postavení, kde by musel býti z práce své hlavy živ, myslím, že by vám brzy umřel hlady, nemoha konati práci pravidelnou. A kdy by se příliš nutil, aby se změnil, byl by strach, že mu těch několik dobrých a zvučných strun v hlavě popraská. Váš Pavlík je příliš útlý na těle i na duchu, a já vám jiné rady dáti nemohu, než abyste si ho nechali doma pro hospodářství, aby s lety zesílil a se otužil. Příroda mu více bude svědčit, než kniha.«

Matka se dala do tichého, žalostivého pláče.

»Vidíte, jací jste, nynější sedláci!« káral ji učitel. Jen pány chcete mít ze synů, jen pány, ať se k tomu hodí nebo ne, ano ať je to třeba život stojí!«

Kořínková se učiteli poděkovala a zarmoucena odešla. Učitel se horšil a umínil si: »Nebudu se jí s klukem mazlit, ani nemohu a práva na to nemám. Škola vychovává dobrý průměr, a co je pod ním nebo na něj, ať se vychovává samo.«

Učitel si přestal Pavlíka ve škole všímat, chtěje tím rodiče jeho přimět, aby změnili své plány o jeho budoucnosti. Ale zármutek, s kterým Kořínková odešla od učitele, měl jinou příčinu, než se učitel domníval. Co z Pavlíčka, jejího Pavlíčka bude? K selské práci není, a neníli ani k panské, co s ním?

Věc byla tak vážná, že Kořínková uznala za nutno všecko, co jí řekl učitel, vypovědět mužovi, a Kořínek řekl:

»Ani slova, aby mi citlivínek zůstal doma! Sedlák z něho být nemůže. Musíli pán být jako pijáno, sedlák musí být jako hodiny, a jestliže pán musí hlavou pracovat, když mu vyšší velí, sedlák musí dřít, protože sám musí. A musí tak od úsvitu do soumraku, od roka do roka. Pavlík se bude hodit leda za husopasa, a tím po celý život býti nemůže. Nehodíli se ani za pána, není pro něj místa na tomto světě, ať jde a místo uprázdní jiným.«

Tvrdá slova Rozáru rozplakala. Rozuměla jim tak, že se otec Pavlíka odříká a že bude činit i k jeho záhubě, budeli muset pro nevalné úspěchy ve škole zůstati doma. Nepochybovala, že její muž je toho schopen. Zahrnovala ho výčitkami a vedla si tak, že se až lidé pod okny zastavovali a rokovali o tom, nerozdělalli Pavlík zas oheň na půdě a nejdeli mu pro to o život.

»Nu dobrá,« řekl Kořínek, aby měl pokoj; »ve čtvrtek Pavlík nebude míti školu, ať jde s ženskými na hroudy. Přesvědčíme se, jeli k naší práci.«

Ve čtvrtek dali Pavlíkovi paličku na hroudy a šel s ženskými na pole. Z počátku měl radost, že mu dali práci na poli, a činil se, seč byl. Ale brzy malé jeho síly umdlely. Přemahal se, boje se otcovy přísnosti i výsměchu ženských. Ale netrvalo to dlouho, palička mu vypadla, ruce i hlava mu sklesly, nohy se pod ním roztřásly. Položily ho do příkopu, zabalily šátky a vrchními sukněmi. Pavlík byl jak oheň. Večer ho domů spíše přinesly, než přivedly.

»Tenť aby nebyl sedlákův,« otec mrzutě prohodil, když Pavlíka ukládali do lůžka, a v tom Pavlík otevřel oči. Otec nepolevil a huboval: »Takový rozmazanec, Újezd toho neviděl! Ani za tu husopasku by se nehodil.«

Rozára nad Pavlíkem hrozné slzy prolévala toho večera. Všecko na ni dělalo dojem, že je Pavlíček, její nejmilejší Pavlíček, odsouzen k smrti. Na zemi není proň místa — učitel to srozumitelně naznačil, a vlastní otec nad ním ortel vyřkl. Ale nechť jsou všichni proti Pavlíčkovi, matka ho neopustí!

Dávala chlapci octové obklady, chlapec tvrdě usnul a ráno byl zdráv.

»Už zas může na hroudy,« necitelně zažertoval otec.

Matka jala synka do náruče, jako by mu šlo o život.

»Nikam nepůjde!« zvolala. »Do školy půjde!«

»Pro mne, ať jde do školy, ale tam ať lépe prospívá než dosud.«

Rozára cítila, že jest jedinou oporou Pavlíkovou, že ve světě nikoho nemá kromě ní, že jen ona ho může zachránit a dovést, aby mu aspoň místo na zemi neupírali. Přemýšlela dnem i nocí, co by měla pro Pavlíčka učinit. Konečně se upokojila. Napadla jí cesta, která se jí zdála jedině pravou: učitel, což pak učitel! — to je ve škole kovaříček, a ona půjde na radu ke kováři, páteru Kroiherovi, Pavlíčkovu katechetovi. Myšlenka se jí zalíbila. Jak jí mohla již dávno nenapadnout? Ke komu jinému by šla, ke komu jinému by se v nesnázi obrátila, neli k svému zpovědníkovi? On jí dosud vždycky dobré rady dával a pokání malé, vždycky od jeho zpovědnice odcházela potěšena, zajisté tak bude i tenkrát.

Ale nešla hned, ještě o myšlence uvažovala a hlavně o tom, máli co říci muži, či má jíti bez jeho vědoma. Rozhodla se, že muži neřekne ničeho. A nejlépe bude, usoudila, nebuduli s ním vůbec o Pavlíčkovi mluvívat, beztoho nemá Pavlíčka rád; když je jen na mé péči, budu si dělati, co se mně samé bude vidět.

Nyní nastala otázka, jaký dárek páteru Kroiherovi podá, aby neřekl, že jen k němu přišla s prázdnou. Rozhodnutí nebylo snadné, neboť Kořínek měl oči jak ostříž. Dárek pro kněze musela vzíti tajně, jako by kradla. Dost ji mrzelo, že je na svém jako zloděj na cizím, ale od pojatého úmyslu již neupustila. Čím déle se k tomu kroku připravovala, tím určitější měla pocit, že podniká nějaké hrdinství.

Jednoho dne měsíce června, kolem sv. Jana Křtitele, Kořínek vybíral med, žena mu pomahala a vybrané plástve odnášela do

komory. V komoře jednu odložila stranou a k ní položila hrudu čerstvého másla. Večer Kořínek vybraný med prohlížel a ničeho nepohřešil. Kořínková si stěžovala na bolení zubu a škubání v hlavě. Zavázala si hlavu, jedva jí bylo oči vidět. Nemluvila, jen sem tam běhala a naříkala, že to nevydrží.

»Jdi ke kováři,« Kořínek jí radil, »a on ti ho za čtyrák vytrhne.«

»A kus dásně k tomu! Raději ať mi hlava upadne, než abych si dala u našeho kováře zub vytrhnout. K felčarovi do Vodňan bych šla, ale na felčara ty mi nedáš, na to jsi skoupý.«

Kořínek neodpověděl, bál se veliké výlohy; ale když mu Rozára pořád naříkala, nějak se mu jí zželelo, i pravil:

»Dojdi si tedy zítra do Vodňan k felčaru Pablaskovi. Šelma bere za zub dva šestáky, je pro něj škoda tolika peněz, ale jakáž pomoc.«

Kořínek už byl odhodlán, že dá ženě dva šestáky na hotovosti; ale když se odhodlal, najednou se mu učinilo, že je takové hotovosti škoda. »Dej mu za to pár vajec. Kolik je jich za šesták?«

»Osm.«

»Pro pět ran, to je láce! Totě zrovna zadarmo!«

»A když platíme místo peněz tím, čeho nám Pánbůh nadělil, musíme dávat nádavek. Dvacet vajec nejméně to bude stát, a těch ty mi nedopřeješ, spíše mne necháš, aby se mi hlava rozstoupila.«

»No, no, ty toho hned naděláš!« durdil se Kořínek. »Což pak ti něčeho odpírám? Což pak nemáš u nás všeho dost?«

Kořínek uvažoval: sena tu, hospodyně je třeba, a budeli churava, nevyplatí se mi to; lépe tedy bude, povolímli jí na ten »zatrachtilej« zub dvacet vajec. Oznámil ženě, na čem se ustanovil:

»Myslíšli, že jinak není možno, dám ti pro felčara dvacet vajec. Sám je přinesu, zůstaň v sednici, aby tě vítr neofoukl.«

»A řekneli Pablasko, že je dvacíti vajec málo?«

»A kterak by bylo dvacíti vajec málo za dva šestáky?«

»To jest, řekneli, že mám dáti šestáky tři?«

»Já bych mu dal! Já bych mu pověděl! Tři šestáky za zub! Nikam nechoď, Rozáro! Samo to přejde. Jak? Abych dal felčarovi zub a ještě tři šestáky na to? I ne, to si raději nechám i zub, i tři šestáky!«

»Ach, to je bolest! Už cítím, jak mám hlavu vejpůl.«

»Víš co, Rozáro: svěřím ti půl kopy vajec, ale ty hned všechno nedej, ale prve se taž, co jsi dlužna, a potom se smluv, a smlouvej, jako by ti o život šlo, to nic nestojí.«

Šel s lucernou na půdu a vybral ze zrní půl kopy vajec a přinesl Rozáře.

Kořínek časně ráno vzal kosu a šel nakosit jetele. Rozáře nebylo se bát jeho slídivých očí, a vesele skládala do bílého proutěného košíčku dárky pro pana pátera: na dno položila hrudu másla, na máslo plástev medu, na plástev půl kopy vajec. Vesele jí bylo, srdce se v ní jen smálo, ačkoliv hlavu pořád měla za-

choulenu a s nikým nemluvila kromě Pavlíka, jemuž poručila, aby se přistrojil a šel s ní.

Bylo teprve kolem šesté hodiny. V noci přehnala se krátká bouře, po ní bylo hezky zavlaženo. Kraj se brčálově zelenal, na každé travce, na každém stebélku perly ranní rosy třpytily se na slunci, které si jaře poskočilo na bezoblačnou oblohu a příjemně vyhřávalo. V pravo i v levo zrcadly se leskly rybníky. Úchvatná podívaná byla na obrovskou, klidnou plochu Dřemlin, rybníka obce Vodňanské, prostírajícího se až k Čičenické silnici. Na Dřemlina Rozára od malička pohlížela s tou láskou a obdivem, s tím pocitem krásna i tajné hrůzy, jaký Dalmatinec mívá, pohlížeje na své moře.

»Máš úlohu v pořádku?« otázala se Kořínková synka.

»Mám, maminko.«

»Ukaž.«

Pavlík otevřel kabelu, ale úlohy v ní nebylo. Nebylo jí proto, že ji matka vyndala, aby měla záminku chlapce pro ni poslat nazpět a mezi tím se z pleny vychoulit a býti zdravou.

»Vrať se, Pavlíčku, pro úlohu, a potom za mnou pospěš. Nepůjdu po silnici, aby se mne lidé nevyptávali, co mi je, ale zajdu si oklikou k Dřemlinám. Tam na tebe počkám. Času máme dost, ale přece pospěš.«

Pavlík běžel nazpět, Rozára sundala s hlavy vlněný šátek, přihladila si vlasy a pomnula si tváře, jež se kypřily tajeným smíchem. Směšno bylo Rozáře, jak ošidila muže, s nímž už jiné pořízené není, smáti se z ní chtěla také vlastní příroda, a smáti se jí chtělo také proto, že se všechno kolem ní smálo zdravím, blažeností a krásou jara. Zula si střevíce i červené punčochy, zahrnula si svrchní sukni, šátek, punčochy a střevíce přehodila si přes levý loket, na pravý vzala košíček a dala se travnými pěšinami k Dřemlinám. Rosa jí nohy omývala i chladila, a Rozára šla a šla z jedné pěšiny na druhou, chvílemi se podhlédajíc na nohy. Nohy měla drobné a bílé, na nich až po kolena plno lupínků žlutých, červených a modrých, jež na nich ulíply z květů na pěšinách v lukách, kudy se Rozára rousala. Líbily se jí nohy tak ozdobené, líbily se jí a milé jí byly. Zdálo se jí, že od nohou jde dnešní její spokojenost, a pomyslila si, že vůbec v nohou je pramen jejího blaha. Co jiní v srdci, já mám v nohou, žertovně si praví Rozára a zkoumá, jeli tak. Skutečně, je tak. Kdykoli nohy pod ní hrály, necítila ani lítosti, ani starosti, výčitek si nečinila, že v minulosti se dopustila toho neb onoho nerozmyslu, té neb oné chyby, a stoupalo se jí světem dobře a jaře. Byloli kdy jejím nohám do skoku, bylo hned i srdci do letu. Srdce mi docela závisí od nohou, praví si dále, a až jednou budu špatná na nohy, budu i na srdce. Umdlévajíli mi někdy nohy, umdlévá i srdce a mysl. Ale dnes bych si zarejdila, kdy bych měla kde a s kým.

Ohlédla se, nikdoli jí nevidí, zvláště Kořínek anebo někdo, kdo by mu pověděl. Poblíž nebylo človíčka.

»Skřivánku, pěknou polku zadělej!« zvolala do povětří.

Ne jeden, ale deset skřivanů Rozáře hudlo, a Rozára si poskočila, se zatočila a tím jasným, jarým, upřímným smíchem se zasmála, kterému ani Kořínek neodolal.

Mez byla úzká, tráva vysoká. Rozára přidala do kroku, aby brzo přešla pole a dostala se k Dřemlinám. Budeli tam palouček a na něm tráva drobná, nevysoká, na mou pravdu si zatančím, umiňovala si.

Takové místo si vyhledala. Bylo tam, kde přestávala pole, a ještě nezačínala louka, jež směrem k rybníku přecházela v bařinu porostlou ostřicí, a za ostřicí bylo rákosí a puškvoří. Rozára se zadívala na širou hladinu, za níž na pravo bělala se rodná její dědinka, Strp. A tak se jí učinilo, jako by se Dřemlina byla položila mezi ni a domov, a povzdechla si:

»Zatopila jsi se mi, cestičko k domovu! Rozdělila jsi mne, vodo Dřemlinská, od otce i mateře, rozdělila, navždy rozloučila! Tam bývalo hezky, na Strpi.«

Hned se jí vyrojilo sto vzpomínek, a zapudily tesknost. Rozára se jimi opět zveselila. A když vzpomínky rychlým postupem došly ke dni, kdy Kořínek přišel k nim, k Okřínovům, na přezvědy, jak si směšně a nemotorně vedl, jak ho Rozára roztancovala a s ním celou vísku — bylo jí náhle zase tak, jak onoho dne. Všecky trudy se sebe shodila, duši i srdci uvolnila a zatočila se, jako by to bylo onoho dne s Kořínkem na nájizbí rodného domu. Podepřela si boky jako tehdy a řekla, jako by měla před sebou Kořínka: »Ale ty vypadáš, strašidlo! Ukaž!« Dělala rukama, jako by mu vlasy přihlazovala, jako by ho za bradu vzala, šelmovsky se mu do očí podívala, a opakovala po sobě: »No, už jsi trochu hezčí. Pojď k tanci! Chlapče sousedův, zahraj!«

Opět se zatočila. Vzpomněla si, když si tehdy Kořínka opravila, že se proměnil v ženicha docela slušného.

»Ale co je z něho nyní,« zanaříkala si, a již jí nebylo do tance. Vzpomínky na manželství s Kořínkem jí podkosily nohy. Usedla na mezník pod obilím, tváří k slunci a Dřemlinám. Než usedla, ohledla se nazpět k Újezdu, neběžíli Pavlík. Běžel, dala mu znamení.

Pod mezníkem byla hlubnička čisté vody. Kořínková do ní ponořila nohy a vody na dlaň nabírajíc polívala a omývala si je. Přischlé již lupínky květů se splákly, čisté lýtko bělalo se na slunci. Rozáře se líbil pěkný jeho tvar, jeho plnost a bělost, a pocit tělesné svěžesti prostoupil jí celé tělo.

»Od nohou jde moje štěstí,« řekla si opět a vydala nohy slunci, aby je osoušelo. Udobřila se i na Kořínka, omlouvala ho, na jiné sváděla jeho chyby.

»Kněží mi ho zkazili,« pravila si, myslíc na missionáře, »kněz mi to vynahradí na synovi.«

Čekala. Mezitím zadívala se na hladinu rybníka, do rákosí a puškvoří, do krajiny, do modra nebes, do slunce, — do prázdna. Skřivánci zpívali bez oddechu, cvrčci cvrkali, pampelišky, přes

noc zababušené, se rozvíjely. V rákosí se honily lysky a potápky. V tichu a samotě ozval se mužský hlas:

»Čerte!«

V Rozáře hrklo. Neníli to vodní muž? Ve škole se učila, že není vodního muže, ani lesního, ani vodních ani lesních panen, a víra v ně že je pověrou. A jsouli přece? Čí by to byl hlas, když vůkol není živé duše?

Seděla jako přimrazená, upřeně se dívajíc do puškvoří.

»Bílý čerte!« zaznělo to zas odtud odněkud.

Rozára se lekla, zdaliž snad nehřešila svýma bílýma nohama. Honem je zakryla sukněmi a obouvala se.

Puškvoří se rozhrnulo, z něho vyhlídla černá, kučeravá hlava bláznivého Viktory. Ano, Viktora je to, Rozára ho poznala! Blízkost blázna na tomto místě nebyla jí vítána, a Viktora přece jí byl milejší vodního muže. Ze své ranní lázně vynořil pouze hlavu a ramena. Tak setrval. Ani údem, ani brvou nehýbal, ale očí s Rozáry nespouštěl.

Pavlík přiklusal, maminku našel a oznamoval, že úlohu nese.

Matka vyskočila, chvatně zebrala šátek a košík a pospíchala odtud.

»Pojď, Pavlíčku, pojď, máme na spěch!«

»Ale já už nemohu, maminko, uspěchal jsem se.«

»Pojď přece, pacholíčku.«

Za nimi bylo slyšno hlas chraptivý, ale zvučný: »Bílý čert je nejhorší. Černý čert je anděl proti bílému. Bílý černého svedl, pro bílého černý byl zatracen.«

Pavlík neodolal a ohledl se. Poznal Viktoru.

»Co to Viktora povídá, maminko?«

»Což já vím! Blázen je, moudrého nic povídat nemůže.«

Pavlík se nedivil, že maminka chvátá od místa, kde se jí ukázal Viktora. Viktora v ženských a dětech vůbec budil hrůzu. I na Pavlíka hrůza šla. Rád by se byl přichytil maminčiny sukně, ale sukně pořád letěla před ním, až před samým městem dala se ulapit.

Před městem se Kořínková zastavila, oddechla si a řekla: Chvála Bohu, už je po strachu! A strach mi zahnal bolení zubů, zapomněla jsem na bolest, a už jí není. — Poslyš, Pavlíčku. Jdeme k velebnému pánu katechetovi. Jdu se ho na tebe pozeptat, jak se učíš a chováš, a něco mu nesu na pochutnanou. Až přijdeme před jeho dvéře, dám ti do rukou máslo a med, zaklepu nebo zazvoním a tebe všoupnu napřed, až se nám dvéře otevrou. Vejdeš, pozdravíš a zůstaneš stát. Já povím, proč přicházím, načež med a máslo od tebe vezmu a na stůl postavím. A nyní přistoupíš velebnému pánu k ruce, poceluješ a zase zůstaneš stát. Rozuměl jsi?«

»Rozuměl, maminko.«

»Všechno si dobře pamatuj, a pojďme.«

Byt pátera Kroihera byl na faře, po pravé straně, když se vraty vstoupilo. Byl to pravý byt pro svobodného pána, se

zvláštním vchodem na kraji krátké chodbičky, s okny na ulici. Okna byla plna kvetoucích květin. Páter Kroiher právě je kropil. Byl po ránu bez kabátu, jen v černé vestě, na níž květinami probleskoval zlatý řetízek.

»Budeme vítáni,« pošeptala Rozára synkovi, »velebný pán se usmívá.«

Přede dveřmi vyňala z košíku med, zabalený do papíru, a máslo, zabalené do křenového listu, Pavlíkovi položila na dlaně, narovnala ho, oprášila, utřela mu nos, pohladila a ještě jednou pověděla, co jest mu dělat.

Zazvonila, dvéře se ihned otevřely, a v nich se objevil páter Kroiher. Práh jeho komnaty byl o dva stupně výš. Stoje mezi dveřmi v zlaté záři slunce zdál se ještě mnohem vyšším, než byl. Za ním na prostřeném stole stála kávová konvička:

»Smíme, velebný pane?« tázala se Kořínková, postrkujíc Pavlíka před sebou.

»Jste vítána, Kořínková. S čím přicházíte?«

»S uctivou otázkou, velebný pane, a s prosbou.«

»Nuže, vejděte.«

»Jdi, Pavlíčku.«

Pavlíček chtěl vystoupit na práh komnaty, ale nemohl pro pátera Kroihera.

»Co to neseš, Pavlíčku?« vlídně se tázal kněz.

»Velebnému pánu na pochutnanou plástev medu a hrudku másla. A já ještě v košíku několik vajíček, snad velebnému pánu padnou v chuť.«

»Ale, ale, Kořínková, není to podmazánka?«

»Sedláci bez dárku nikam nechodí,« odpověděla Kořínková nikoli bez trochu té směsi hrdosti a ironie, s kterou sedlák pánům dar podává.

»Co s tím, Kořínková? Kuchařky nemám, stravuji se na děkanství, jen snídaní mi přinášejí sem, na mou kaplanku.«

»Však to je právě k snídaní, máslo a med. Namaželi se oboje na výražkový chléb nebo na mastný rohlíček, dá to chuť, které se lahodou nic nevyrovná.«

»Pojďte tedy, a namažte mi.«

»Jdi, Pavlíčku,« Kořínková popostrkovala synka.

»Počkejte. O čem chcete se mnou mluvit?«

»O Pavlíčkovi. Chci se zeptat, jak se učí a chová.«

»Toho se můžete dověděti. Mou je povinností, rodičům na takové poptávky svědomitě odpovědět. Ale takové odpovědi se nedávají v přítomnosti dětí.«

Kořínková se zarazila, Pavlíka pustila a ustoupila o schod níž. Pavlík, necítě matčiny opory těsně za sebou, zachvěl a zakolísal se. Matka opět za něj přiskočila, vzala mu dárky z rukou a podala knězi, jenž je přijal a položil na stůl. Vrátiv se ke dveřím řekl:

»Pojďte dál, Kořínková. Ukažte mi, jak se mastný rohlíček maže máslem a medem. Nedovedl bych toho sám, neslýchal jsem o takové pochoutce.«

Kořínková levou popostrkovala před sebou chlapce a pravou podávala knězi košík s vejci.

»Sama, sama,« děl kněz a vzal Kořínkovou za ruku s košíčkem. A dodal: »Pavlík nesmí slyšet, co budeme o něm hovořit.«

»Sedni si, Pavlíčku, na schod, hned se k tobě vrátím,« řekla Kořínková chlapci a odhodlaně překračovala práh.

Pavlík poslechl a sedl si na dolejší schod. Oči měl ještě plny velebného pána. Jej, ten byl krásný, jak jej tak slunce oblévalo! A jaký statný! A kterak byl na maminku hodný! A jakou čest jí prokázal, jak pěkně ji k sobě pozval! Že si neumí mastný rohlíček namazat máslem a medem? Kterakž by neuměl? Takoví páni všechno umějí. Ale ne! Umějí, bať, ale jsou zvyklí, aby jim jiní sloužili, všecko za ně dělali.

»Mně taky budou sloužit, za mne taky budou dělat,« Pavlík si myslí, ale do pocitu hrdosti, že mu velebný pán maminku tak vyznamenal, mísí se řevnivost.

»Proč ale mne k sobě nepustil? Proč mne vystrčil? Proč já tu na schodě sedím, zatím co maminka v tom čistém pokoji, kde je na oknech tolik krásných květin a kde je slunce jako zlata, maže mastné rohlíčky máslem a medem?«

»Náš je ten med, naše je to máslo!« žárlivá duše mu žehrá, ale hned zas ozývá se v ní chtivost: »Jestli pak mi taky dají?«

»I nedají!« odpovídá si. »Těm nedávají mastných rohlíčků s máslem a medem, kdo sedají na posledním schodě pod prahem. Tam je krásně, v pokoji, ale zde, na chodbě, není krásně. Zde je tmavo a syro jako ve sklepě. Pst, mluví tam o mně!«

Poohlédl se, dvéře byly pouze přivřeny, každé slovo bylo slyšet. Kněz mluvil:

»Co pravíte o učiteli, že nechce na Pavlíka působit, nepřekvapuje mne. Páni učitelé si berou příliš mnoho úkolů mimo školu, a ve škole by si přáli, aby dosáhli s dětmi velikých výsledků bez svého přičinění. U Pavlíka se pozorují některé zvláštnosti, ale ty právě by měly vychovatele jeho zajímat. Ovšem byly by proň oříškem, a páni učitelé neradi louskají, rádi by vždycky přišli už k jádru vylousknutému. — Pavlík příliš rychle roste, a proto je tělesně slabý. Tělesná slabost občasně jeví účinek i na jeho ducha i mysl. Ale to se časem vyrovná. Prozatím je třeba nepřetěžovat prací ani jeho tělo, ani ducha, a když se u něho dostaví ochablost, vyhověti mu a nemyslit, že právě v těch dnech musí divy dělat. Já mu v období ochablosti dávám pokoj, zřídka na něj dávám, ale přece, aby se mu nezdálo, že ho nezanedbávám, z čehož by měl lítost. I když mi na otázku neodpoví anebo dá odpověď nesprávnou, řeknu: ‚Dobře, Pavlíčku, sedni si.‘ Však on Pavlíček dobře ví, co se děje, a až mine doba ochablosti, všechno bude vědět jako dobří žáci, a mně bude

vděčen. Tak jednám s vaším synkem já, Kořínková,« ukazoval na svou zásluhu kněz.

»Jsem vděčna velebnému pánu. Bůh mu to odplatí.«

Kněz pokračoval: »Pavlík je chlapec nadaný, o tom není sporu, ale velikost jeho nadání bude se moci změřiti teprve později, až se bude déle a víc učit. V tomhle věku se nic určitého o dítěti usouditi nedá, a já promluvím s panem učitelem, že tak brzy nad Pavlíkem, jak říkáme, zlomil hůl. Pavlík, jak jsem pozoroval, má příliš vyvinutou obrazotvornost. Rozumíteli tomu slovu, Kořínková? Pravím, že si v mysli živě maluje všecky děje, skutky a věci, o kterých je řeč. Oč jest u něho obrazotvornost větší, o to je rozumová soudnost menší. Rovnováha mezi těmito dvěma mohutnostmi ducha — snažte se mi porozumět, Kořínková — jest u vašeho synka porušena, ale ona se dá pečlivou a svědomitou výchovou zjednat.«

»Pan učitel se vyjádřil, že právě zralou soudností Pavlík někdy překvapuje.«

»Nechte mne domluvit, Kořínková! Dáteli víc na pana učitele, jděte si zase k němu.«

»Já jen tak, aby velebný pán všecko věděl, co se Pavlíka týče.«

»Nu dobrá. — Příklad vás poučí, jaké dítě je váš Pavlík, a poznáte také, že jsem si ho již dávno všímal a na to myslil, aby z něho něco bylo. — Obyčejný žáček vštípí si do hlavy, čemu jej učitel učí, a když je vyvolán, aby ukázal svou vědomost, vyklopí ji jako maminka bábovku z formy a dost. Jinak váš Pavlík. On si všecko, o čem slyší, nejprve představuje, a představuje si tak důkladně, až má úplný a živý obraz; teprve potom o obraze přemýšlí. Když jsem jim ve škole vypravoval o stvoření světa, Pavlík vyvalenýma očima se díval před sebe, ani nemrkl. Pozoroval jsem ho a v duchu chválil, že dává bedlivý pozor. Dokončiv otazoval jsem se chlapců, co si kdo pamatoval. Všichni se hlásili, a když jsem na některého dal, motal to a ještě nevěděl ničeho. Vyvolal jsem Pavlíka — neslyšel, pořád se tak upřeně díval, nemrkal a vypjatý byl, jako by se díval na něco vzdáleného přes hlavy ostatních. Přistoupil jsem k němu — chlapec ani sebou nepohnul, ani mne neviděl. Oslovil jsem ho: ‚Pavle Kořínku, pověz ty nám, co jsi si zapamatoval z mého vypravování o stvoření světa.‘ — Pavlík sedí, nehýbá se, neodpovídá, nevidí a neslyší mne. Vzal jsem ho za rameno: ‚Pavlíčku, vstaň, když jsi vyvolán, a pěkně mi odpověz na otázku.‘ — Pavlík mi ruku sundal a řekl: ‚Pst!‘ — ‚Co pak je to, Pavle?‘ — ‚Pst, duch Boží vznáší se nad vodami.‘ A zůstal sedět a pořád se stejně díval. Nechal jsem ho a pozoroval. Bylo po hodině a po škole. Chlapci hlučně se hrnuli ze školy, a Pavlík ještě seděl. Nevěděl, že je škola prázdná, a já že jsem s ním. — ‚Co pak se s tebou děje, Pavlíčku?‘ tážu se. — ‚Pst!‘ on na to netrpělivě a skoro káravě: ‚Stvoření světa se děje.‘ — ‚Už se událo, hošíku.‘ — ‚Nepravda!‘ chlapec se ozval: ‚Zrovna

Pánbůh dělá ptáky. Husu udělal, kachnu udělal, slepici udělal, vrabce udělal' -- ještě řadu známých ptáků jmenoval a naposled zvolal: ‚A kuřátko neudělal!' — Já mu na to: ‚Proč by Pánbůh dělal kuřátko? Slepice si snese vajíčko, sedne si na ně a kuřátko vysedí. Jen když slepice je stvořena.' — Tu teprve se Pavlík vzpamatoval. Vyskočil a zarazil se, vida, že zbyl sám. ‚To je pravda,' řekl, nasadil si čepici a vážně odcházel.«

»Jen tak beze všeho odešel?« tázala se Kořínková, jež nepostihovala docela, co kněz naznačiti chce. »Ani ruku velebnému pánu nepolíbil? Počkej, kloučku nezdvořilá!«

»Z té črty poznáváte příštího jihočeského hloubala. Tak dlužno na Pavlíka pohlížet, a vychovatel musí působit, aby se tato vlastnost obrátila k dobrému, k větší cti a chvále katolické církve. Soudnost on jeví, ale ne hned, nýbrž teprve, až se mu v mysli všecko srovná a připraví. Proto se pan učitel někdy podivil zralosti jeho úsudku, že se v něm všecko k jeho utvoření připravilo; ale jak se to připravovalo, o to se pan učitel nestará. — Ze všeho následuje, že se na Pavlíka nesmí zhurta. Ke všemu Pavlíkovi musí býti dopřána lhůta. Vychovatel mu ji dá, aniž chlapec pozoruje, a bude dobře. Chlapec dá dobrou odpověď, a vychovatel bude spokojen. A zvláště musí Pavlíkovi býti vyhověno v dnech ochablosti. Tu je ho třeba nechati v klidu, nenapomínati ho a nekárat. On v těch dnech snadno odpoví »ne« místo »ano,« ale když dni ochablosti minou, Pavlík o své chybě dobře ví a snaží se ji napravit. Na vychovateli jest, aby mu k tomu dal možnost. Pavlíkovi neujde, že vychovatel schválně jeho chybu zastřel, a bude se snažit, aby budoucně takové shovívavosti nebylo zapotřebí.«

»Velebný pán mi tedy nebere naději, že se dá z Pavlíčka něco slušného vyvést?« ptala se Kořínková vroucně a plaše.

»Sám mám dobrou naději a učiním, co na mně bude.«

»Jak pak já se velebnému pánu naděkuju?«

Na to kněz vesele: »Zač pak byste mi děkovala? Podmazala jste mne, já už nic jiného nemohu, než dělati, zač jsem vzal mzdu. Ale skutečně je to znamenitá pochoutka, máslo s medem. Namažte mi ještě jeden mastný rohlíček, Kořínková.«

Pavlík přede dveřmi napínal sluch, aby mu ani slůvko neušlo, co velebný pán mamince o něm povídá. Ne všemu rozuměl, ale tolik mu bylo jasno, že mu to celkem není k hanbě, a že velebný pán slibuje mu věnovati obzvláštní pozornost. To chlapci lichotilo a těšilo, ale když došlo na mastný rohlíček s máslem a medem, srdce se mu opět zarmoutilo.

»Tam si mažou a mažou,« žehral, »a mně aby aspoň růžek dali, a nedají.«

Pohnul sebou, v kabele zachřestil pírník, Pavlík upozornil na sebe i na to, že dvéře jsou nedovřeny. Ale již se otevřely, a velebný pán Pavlíkovi podal něco, co mu bylo nad deset rohlíků: knížku s obrázky. Knížku vzal, otevřel a byl jak okouzlen i krásou obrázků i krásou písniček při nich. Na prvém obrázku

byl na hřbitově zelený růvek, nad růvkem modrý kříž, na růvku leželo tváří do země děvčátko v bílých šatečkách s věnečkem červených růží na hlavě. Nad obrázkem bylo napsáno: »Sirotek,« a písnička pod obrázkem začínala: »Děvčátečko, co tu činíš na tom hrobečku? Proč ručičky tak žalostně zdvíháš k měsíčku?« Pavlík hledal měsíček, ale měsíčka nebylo. Přečetl písničku do konce a dověděl se, že děvčátko, sirotek, v noci přišlo na hrob své matky, modlilo se za ni, pomodlivši se na rov kleslo a dušičku vypustilo. Děvčátko mělo tváře buclaté a pěkně červené jako ty růže ve věnečku. V tom Pavlík nesrovnalosti neviděl: smrt si představoval jako hluboký spánek, spánek, plný libých snů, a pohřeb měl za slavnost jako veselku. A když se v šeru chladné chodby chvíli na obrázek díval, oči se mu klížily, a učinilo se mu sladce, přesladce, a posledním jeho pomyšlením bylo, že umřel jako to děvčátko.

Usnul, pozbyl vlády, jen knížku k sobě tiskl, jako by se bál o ten drahý poklad.

Probudil se, když velebný pán a Pavlíkova maminka vyšli.

»Já Pavlíčka odvedu do školy,« pravil kněz, bera ho za ruku.

Kořínková ještě jednou uctivě poděkovala a synka velebnému pánu odporučila, potom Pavlíka strojenou přísností napomenula k poslušnosti a pilnosti a pospíchala odtud.

»Pojď, Pavlíčku,« děl kněz, odváděje žáčka.

»A knížka?« žáček se otázal nejistým hlasem.

»Je tvoje.«

»Ejchuchu!« zavýskl si chlapec.

Od toho dne a hodiny Pavlík ve škole uměl všecko. Uměl nejen u velebného pána, nýbrž i u pana učitele, jenž s ním nakládal právě tak, jako kněz. Pokrokům Pavlíkovým značně napomohlo, že slyšel rozmluvu katechetovu s jeho matkou. To mu dodávalo jistoty a bezpečnosti, jichž by se sám byl stěží dopracoval, kdy by byl měl při každém úspěchu svém pocit, že je nahodilý a hned zas bude po něm. Pavlík postoupil mezi nejlepší žáky v třídě, tržil pochvaly a odnášel si vyznamenání. Rodiče byli uspokojeni. Otec už nepochyboval, že Pavlík »bude něčím« a Pavlíka před druhými dětmi neunižoval.

Komu za to Pavlík poděkuje a jak? Vděčnost cítil nejprve k své milované mamince, jež mu byla určitěji než kdy před tím nejhodnější a nejkrásnější. Ona mu pomohla, že zašla k velebnému pánu a přinesla mu másla a medu. A po mamince vděčnost velikou cítil k velebnému pánu Kroiherovi.

Že maminka velebného pána podmazala máslem, medem a vajíčky, bylo přísné tajemství, jež Pavlík věrně u sebe choval. Když se onoho dne vrátil ze školy, a maminka mu dávala svačinu, uložila mu: »Pavlíčku, před tatínkem ani muk, kde jsme spolu dnes byli. Nesla jsem dárky pro felčara, aby mi vytrhl zub, ale zub se utišil, jak jsem se u Dřemlin lekla Viktory, a já si pomyslila: Když už jsi to do košíčku naložila, zanes to velebnému pánu Kroiherovi, aby si Pavlíka více všímal. A učinila

jsem tak; ale tatínek nesmí vědět, hněval by se na mne i na tebe. Budeš mlčet, Pavlíčku?«

»Budu, maminko.«

»A jak se ti dnes dařilo ve škole? Uměl jsi?«

»Všecko, maminko.«

»Tak, jen se nám pěkně uč a nemysli, že to dárky spravily. Dárky jsem velebnému pánu jen proto přinesla, aby neřekl: Kořínková chodí k pánům s prázdnou, žádná selka nikdy tak nechodila.«

»Vím, maminko.«

Netrvalo dlouho, a dětská duše Pavlíkova všecka se rozhořela láskou k velebnému pánu Kroiherovi, jejž podle ponětí Pavlíkova zdobily všecky krásné vlastnosti muže. I za siláka nad siláka ho měl.

»Pane,« říkával žáčkům, »náš velebný pán, to je chlap! Kdy by pařezy sápal, nikdo jich tak snadno nevysápe.«

Tak to chodilo rok, dvě léta, snad tři.

Bylo zase v létě a v červnu jako tehdy, když Pavlík šel s maminkou k velebnému pánu a nesli mu medu a másla. Kořínková byla od několika dní smutná a zamlklá. Nikdo z ní nemohl dobyti slova, nejméně Kořínek. Jak na ni někdo promluvil, odcházela. Kořínek jí řekl:

»Rozáro, kdy pak jsi byla posledně u správy Boží?«

»V neděli.«

»U koho?«

»Jako vždycky.«

Kořínková pátera Kroihera nejmenovala.

»Zdá se mi, že jsi si nějaký těžký hřích nechala na duši a on ti ji tíží a mačká. Budeš hořet, Rozáro, budešli zatajovati hříchy! V neděli zase jdi k zpovědi a ulehči si.«

Rozára si tiše vzdechla a zadívala se stranou. Kořínek se dutě zasmál:

»Na mne se podívej, jak jsem lehký! (Ukazoval na vestě staré, obnošené, odřené a promaštěné, jak je ho v ní málo.) Dva Kořínkové by se nyní do té vesty vešli. Tak jsem si ulehčil, že se pořád zpovídám a kaju. A co ty? Ty jen kyneš. Pytel hříchů naplněný jsi, Rozáro! Zpovídej se, posti se!«

Rozára bez odpovědi vyšla. Ještě za sebou slyšela mužův dutý smích a hlas: »Kaj se, budeš hořet, Rozáro!«

Když se Pavlík ze školy vrátil, a matka mu nesla jak obyčejně svačinu, propukla v hořký pláč, chopila ho do náruče, objímala, k sobě tiskla, hladila, líbala, slzami polévala. Tak tuze plakat Pavlík ještě maminku neslyšel.

»Co je vám, maminko, co je vám?«

»Nic, dítě. S neděle na pondělí se mi zdálo, že jsi ve škole neuměl, a že mi velebný pán Kroiher na tebe žaloval. A to mne rmoutí. Bojím se, aby s tebou ve škole nebylo zase tak, jako bývalo. Co by z tebe bylo, kdybys nebyl k učení? Umíváš pořád, Pavlíčku?«

Chlapci se nechtělo hned s barvou ven. Zdráhavě se přiznal, že od pondělka velebný pán nebývá jeho odpovědmi spokojen a nějak divně prý se na něj kouká. Dosud, když se na Pavlíka díval, Pavlíkovi bývalo, jako by ho nesl, a nyní mu od jeho očí jest, jako by ho do země vrážely. A pod takovýma očima, Pavlík se přiznával, matou se mu myšlenky, ale ještě spíše jazyk, a jazyk v takovém okamžiku zcela jistě řekne »v levo!« kde má říci »v pravo,« a potom žádnou mocí se nedá přimět, aby svou chybu napravil.

»Maminko,« vyznával se, »já dobře vím, co mám odpovědět, ale jazyk, jak nade mnou někdo tak přísně stojí, jako naschvál odpoví něco jiného, a mně již není dáno, abych chybu napravil. Kdy by se mne stokrát ptali, stokrát bych jim chybně odpověděl, a kdy by mne rozštípali, byl bych rozštípán, ale jiné odpovědi by ze mne nedobyli, než té chybné. A přece vím, že je to chyba.«

»Dítě, dítě, ty mi děláš starost,« pravila matka něžně a vroucně. »Co bych já za to dala, abysi se mi vyvedl!«

A zase ho zahrnovala láskou.

Ten týden v pátek odpoledne škola měla přípravu ke zpovědi, v sobotu zpověď, a v neděli mělo býti přijímání.

V pátek po dopoledním vyučování, v deset hodin, školáci i školačky vyletěli ze školy a pádili za město, aby se vyplavili v Blanici. Vzduch se teplem lepetal, lastovky se v něm proháněly, a bílá bříška jen se jim v letních přemetech na slunci kmitala.

Místo za Vodňany, kde je dětské koupalisko, nazývá se Rechle. Z obou stran rozestírají se širé louky, jež, hojně zavlažovány, dávají trávu vysokou, hustou i měkkou. Luka byla v plném květu před seny. Říčka po obou březích jest obstoupena řadou ztepilých olší a topolů. Mezi stromy rostou vrby, jejichž tenké pruty sklánějí se nad řeku a koupají se v ní, jeli větší voda. Kde z jedné strany, směrem k městu, přestávají luka, začínají úrodné zelnice. Zde mezi lukami a zelnicemi províjí se rameno Blanice, oddělené od řeky stavidly. Jeli mnoho vody, stavidla se zdvihnou a přebytek vody se odlévá do ramene. Jeli vody méně, stavidla se spustí, a voda se zadržuje ve vlastním korytě, aby jí dosti měly mlýny, jichž řada na Blanici vesele klape po vodě i proti vodě, a každý z nich je polozakryt olšovými a topolovými háji a zahradami. Nad ramenem řeky jsou narovnány vysoké a dlouhé hranice vyplaveného polání, jež se řekou z hvozdů šumavských spouštívá jako průplavem. Mezi hranicemi jsou rovné uličky, kde je za letního poledne dosti stínu, aby si v něm vesničtí školáčkové po koupeli mohli pohovět. Z dříví se na slunečném žáru vypíká smola, a silná její vůně line se čistým vzduchem, zápolíc i spojujíc se s vůní lučin.

Děti přiběhly na Rechle. Větší hoši mrkem jsou obnaženi a vrhají se do řeky, brodí se, plavou, stříkají na sebe, potápějí se, křičí a řičí, jeden druhému se přemítají přes ramena. Za

vrbičkami na druhém břehu je na číhané hlídač. Je tam jako vždycky v tuto dobu, chlapci dobře vědí. I on ví, že jim to nedá, že se vymrští na břeh a proháněti se budou travou — zábava neužitečná, ale velmi příjemná. Hlídač na ně vyskočí, bude se za nimi honit a hrozit jim prutem, a tím zvýšena bude i zábava chlapců i škoda hospodářova. Hoj, už se tři nebo čtyři na břeh vyšinuli! Pouštějí se do trávy za motýly. Hlídač, dávaje jim nevybraná jmena, z úkrytu se na ně vyřítil. Kluci se rozbíhají do louky různými směry. Ale běda, tráva je vysoká, po pás jim dosahuje, a ještě neoschla po noční pršce. Nohy v ní váznou. Ještě štěstí pro nezbedníky, jestli hlídač, jak obyčejně nebude se moci rozhodnout pro žádného z nich a honě všechny nedohoní žádného. Ale hlídač si dnes vybral ze škůdníků jediného a vytrvale ho pronásleduje. Druzí kluci marně mu vbíhají do rány, aby pozornost jeho svedli na sebe a tím kamaráda zachránili. Hlídač se dnes na ně neohlíží a běží přes jejich nástrahy za svou vyvolenou obětí. Kluk už vidí, že jedinou záchranou mu je řeka, k ní pádí nejkratší cestou. Ale hlídač mu běží v bok. Kluk si chce pomoci několika skoky, ale změklá půda a tráva mu zdržují nohy, kluk padá do trávy. Hlídačův prut švihá již těsně za ním, ale ještě se ho nedotkl. Chlapec nezůstal v trávě na břiše ležet, nýbrž mžikem napjal nohy k novému skoku. Vyváznel? — Docela nevyvázl. Právě když doběhl břehu a odrazil se od země, aby se vrhl do vody, prut hlídačův jej přeťal. Kluk bolestí vzkřikl, ruka v skoku hmátla na místo, které zabolelo, ale v tom už dopadl do vody, voda bolest ochladila, vinníka zachránila. Černé oči jeho před okamžikem ještě vytřeštěné strachem, nyní září vítězoslávou. Kamarádi jeho jásají a hulákají — kluk je jim dnes hrdinou dne.

Drobotina obojího pohlaví chladí se v mělkém rameně řeky. Někteří volí místo pod slapem, který stéká se splavu; voda jim omývá hlavy, a oni si pod ní blaženě dřepí, jako by byli hastrmánkové a jiného živlu neznali. Jiní se válejí mezi zelenými kameny, jedním bokem se potápějíce, druhým vyhřívajíce. Jiní ještě se svlékají, jiní si krájejí kudlami chléb a ukájejí hlad. I tací jsou mezi nimi, kteří nemohou zahálet a kropí běličkám prádlo i plátno, po travných březích rozprostřené. A jakž by scházeli tací, kteří pořád myslí na hry, a jedva se vysvlekli, zavádějí hry a reje?

To trvává do dvanácti. Když zvony zahlaholí poledne, naháčkové na tom místě, na kterém je zastal prvý úder kovového srdce na zvon, náhle se zastavují, modlí se, po modlitbě obědvají poživu, kterou jim ráno matky naložily do kabel, a po obědě se oddávají odpolednímu spánku, nejblaženějšímu, jaký si možno pomyslit. Unaveni rejděním, koupelí a křikem, mnozí usínají ještě stojíce, padají na zem, jako podťati, jedva dopadli, spí jako zabití. Přemnohý neměl už ani tolik tělesné síly, aby aspoň částečně zastřel svou nahotu. Ale což o sílu! Ta již se mu zase nabírá v hrudi, občerstvené chladnou vodou a lokající

plnými doušky teplý, čistý vzduch, a nabírá se v každém údu, jenž dotýkán slunečnými paprsky kyne a kypí jako ta bujná rostlina na louce.

Po poledním odpočinku děti se vracejí do školy a — což to zapírat — některé dospávají ještě v lavicích.

Tak bývalo na březích Blanice, na Rechlích, každého léta každý pěkný den. A bez pochyby tak bývalo od věků. Šelli dospělý kolem, okřával pohledem na mládež a krev mu v žilách omládala tím pohledem. Větší školáci, ti, co se koupali v řece, zasluhovali, pravda, nezřídka napomenutí kolemjdoucích, ale ta housátka a líčátka v ramenĕ pod stavidly žádné škody nedělala, žádné svévole netropila, jen si hrála a laškovala.

Dobrý pan děkan Pospíšil často si sem před polednem zašel, aby se pokochal pohledem na děti. Ti větší v řece, ó, to již byli šibeničníci! — kvapem zalízali pod břehy a do vrbiček, aby jich pan děkan nezočil a nepoznal. Ne, ti už neměli dobré svědomí! Ale ti dole pod slapem byli ještě v stavu rajské nevinnosti. Od starších neutíkali a neskrývali se. Proč taky, vždyť nikomu neublížili, nikoho neurazili, nikomu škody nezděli ani neobmýšleli. Obyčejně byli tak zabráni do her, že nikoho krom sebe neviděli. Pan děkan Pospíšil chvíli stával za kapličkou, stojící blízko odtud za městem, a zálibně se díval na děti. Byla to záliba, kterou má dědeček na vnucích. Někdy byl zpozorován. Vědomost o něm hned jiskrou proletěla všechny děti, jež tichounce říkaly si: »Pan děkan! Pan děkan!« Vida, že se neutajil, staroušek chodil až mezi ně, a naháčkové jej obskakovali, smáli se naň důvěřivě, ruce mu líbali.

»Ti jsou ještě nevinní,« myslíval si pan děkan a rozdával dětem pamlsky, které pro ně v šose přinesl. A když všechno rozdal, obrátil vyprázdněný šos a dětem ukázal: »Nemám, už nemám! Nezdržujte se, dětičky, a hupky zas do vodičky!«

A děti se nezdržovaly. Pelášily k vodě zvoníce smíchem, loudíce od obdarovaných cukrovinky, škádlíce se, poštipujíce i popleskávajíce. Pan děkan Pospíšil ještě dlouho se za nimi díval jako za svým dětstvím, jež bylo také tak radostné a čisté a také tak rychlým během prchlo. A s teskným povzdechem se vracíval do města. Teskno mu bývalo, jak říkával, ještě z jiné příčiny. Za něho se tu na Rechlích vystřídalo několik desítek ročníků lidského dorostu. Již po prvé, když si naháčky na Rechlích prohlížel, podivil se leposti, zdravotě a čisté pleti těch tílek a pravil si: »Bůh nám dává, Čechům. Jaké se nám to rodí pěkné a zdravé děti! Rozkoš na ně pohledět. Jimi nám roste naděje vlasti.« A léta, drahná léta minula, a on viděl někdejší dětičky dospělé, a dospělé viděl zase jiné a pořád jiné, jedni za druhými, prvé řady sestárly a vymíraly, a jaká změna s nimi! Jak nemilosrdná ruka tuhého života setřela někdejší krásu dítěte, jak krušná práce, drsný boj o kus chleba rovné údy (zvláště prsty!) zkroutil a jasná někdy čela zakabonil, hruď mocně vyklenutou potlačil a nazad za

to vyklenul, jak starosti rozoraly líce, jak žaly a trpké zkoušky vsadily do hrdla vzdechy místo smíchu a radování!

A tak potěšení, které pan děkan Pospíšil míval, k dětskému koupalisku na Rechlích přicházeje, zvrhalo se v smutnou tesknost, když odcházel. Ale přece přicházel, jak mohl.

I toho dne, o kterém byla zmínka, školáčkové se koupali na Rechlích. Pavel Kořínek byl mezi těmi, jichž místo bylo v rameně řeky pod stavidly.

Děti se ochladily, z vody vylezly a po skupinách se rozložily na březích. O mnohých vážných věcech rokovaly: o tom, kdo ve škole stál na místě hanby, kdo dostal na ruce rákoskou od učitele a kdo pařeným košťátkem od školníka, také se mnoho nahádaly o učenosti, která jim toho dne byla vštípena do hlavy, ale což to! — mnohem vážnějším předmětem štěbotu byli ptáci, dobytek, práce na polích a lukách. Hádek rozpálených bylo, že se přelétajícím lastovkám nejednou zdálo: dnes to dobře neskončí, — ale skončilo, chvála Bohu, skončilo.

Všecko to byly věci důležité, co však bylo nejdůležitější? — Nejdůležitější byla svatba Račického Vápeníka s Lídou Drástovou ze Skal. Děti o nových manželích všecko věděly. Kolik on má strychů pozemků, kolik koní a krav, kolik dluhů v knihách, a o ní, jakou dostala pomoc a jakou výbavu, kolik výbavou šatů nových, kolik stůček plátna, kolik peřin nadětých, kterak malovanou truhlu, kterak almaru. Všecko to věděly, ale hádky byly o to, kdo ví lépe, a o to se přel každý. (Dokončení.)

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Teréza Nováková provází svou novou knihu, nazvanou *S kamenité stezky* (nákl. Vilímkovým, str. 293) úvodním slovem, podaným čtenáři jaksi na vysvětlenou. Slovo to je tu zcela na místě. Jinak by čtoucí snadno nechápal, že zde shledává na spisovatelce zcela jinou fysiognomii, než které byl posud zvyklý. Lišíť se tato kniha od předešlých prací autorčiných, v nichž do té doby kotví její literární význam (Úlomky žuly, Jan Jílek, Jiří Šmatlán, Na Librově gruntě), tou měrou, že by v ní leckdo spisovatelky nepoznal. Naproti přísně objektivním, ryze epickým knihám předešlým stojí zde sbírka črt hluboce subjektivních, která právě svým zhusta prudkým a zjitřeným vyjádřením osobních citů staví se zcela na pole lyriky. A právě na tu okolnost spisovatelka sama předem upozorňuje, aby čtoucí, hledaje tu něčeho jiného, než zde jest, nebyl rozčarován.

Sbírka vznikla z prací, které dobou původu jdou porůznu od roku 1883 až do dob nejnovějších. Novější jsou počtem hojnější. Ze

starších jsou sem pojaty ty, které společný ráz a celková forma s ostatními jednotila. Je to na př. črta U mříže, namířená proti někdejší zaujatosti, kterou jevili čelní literáti k nováčkům, dobývajícím Parnassu, nebo Pohádka o dvou zdrojích, v níž se proti sobě staví činnost fantasie a rozumu — tedy plody, jež allegorisující ráz spojuje s ostatními, jež jsou stavěny na podkladě jiném. K zmíněným dvěma črtám lze přiřaditi také Pohádku o znetvořených květech, zabývající se zneuznáním, jehož se dostává duši básnicky naladěné od nerozumějícího davu, a přiměr Růže a jedle, jehož pointa ostatně by měla jasněji a určitěji pronikati. — Jinde — a tu spatřujeme výslednici vší sbírky — spisovatelka vypráví v rouše novelly, allegorie a pohádky o příbězích, které se udály v jejím životě a které se jí nesmazatelně vryly v paměť. Od let dívčího rozpuku a rozkvětu až po doby vdovské jdou tyto události, které většinou představují balvany, jež nemilosrdný osud navalil v cestu ženě těžce zkoušené. Byly ovšem také chvíle slunné, radostné — komu pak by slunce alespoň na krátko nevyšlo! — ale prchly záhy, a přišly těžké mraky a nenadálé rány bouře zdeptaly vratké štěstí. Tu čestný úspěch z tvůrčí činnosti, tu pyšné naděje do budoucna zdárné rodiny rozsévají jas, ale jen proto, aby tím účinnějším kontrastem působily pohromy, zkrušující všecku duši. Palčivá bolest, drásající nitro, hledá si úlevy a nalézá ji v těchto obrázcích, jejichž vzrušený, bolavě neklidný tón pochopíme právě jen vzpomínkou, že trpká zkušenost a vlastní zažitky jsou jich pramenem. Odtud si také vysvětlíme, že Narozeniny, Pohádka o Týnském chrámě, Souboj matek, Povídka o narození Ježíšově i Kalvarie mají zahořklý, pessimistický nádech, který pak vyznívá též ze vší knihy.

Julius *Skarlandt* ohlásil se po několika veršovaných sbírkách románem Hřích (nákl. Lidové čítárny ve Vys. Veselí, str. 273). Látka, kterou si k němu vybral, nevyniká sice nikterak novotou, ale přes to je taková, že jest možno jinak a jinak ji spracovati, jinak a jinak její záhady řešiti a tedy také opětovanými pokusy vykřesati z ní oheň, prozařující dílem uměleckým. Vizme, oč jde. Sylva, rozumí se, vzor nevšední krásy, ale zároveň také dívka nad průměr vzdělaná, je zrazena svým milencem Jiřím Sezimou, umělcem sochařem, a smrtí oloupena také o děcko, jež vzešlo z jejich blouznivé lásky. Odejde za učitelku do podhorského městečka Hrušova, kdež ji pozná bohatý statkář Laurin, o překot si ji zamiluje a nabídne jí ruku, kterou Sylva po krátkém váhání přijme. Laurin, kdysi sice světák, ale povahy nadmíru jemné, ušlechtilé a ducha umělecky vytříbeného, nepátrá po minulosti své ženy, ani slovem o ni nezavadí a snaží se jen všemi prostředky získati lásku své choti. Časem se zdá, že se mu to daří, ale brzy zase je zřejmo, že Sylvino srdce je chladné, že její duše tone kdesi v minulosti, a že v nových poměrech necítí se šťastnou. Sbližování a roztržky manželův opětují se v Hrušově i potom v Praze, kamž se té doby vrátil také Sezima, který po nedlouhém pobloužení vytrhl se z úplného spustnutí tím, že znova zahořev láskou k Sylvě, umínil si děj se co děj opět ji získati a Laurinovi ji odlouditi. Sylva setká se s Jiřím, přesvědčí se o jeho

nízké úrovni duševní — jeho nuzotu a Laurinův blahobyt přidá si na váhu čtoucí sám — sezná dobrotu Laurinovu a povýšenost jeho nad Jiřím a zamítne bývalého milence, aby se zcela a trvale přiklonila k choti.

Jak patrno, usnadnil si autor luštění dané otázky tím, že proti vrtkavému, málo sympathickému Jiřímu postavil bohatého, vzdělaného a šlechetného Laurina, jehož bezpříkladná jemnost v skutku není z tohoto světa. Láska, kterou paní Laurinová z počátku stále ještě vzpomíná na Sezimu, je podivná; žena, uražená hrubým zamítnutím a odstrčením pro ledajakou soupeřku, nezapomíná tak rychle těžké urážky a zavírá srdce svému hánci. Autor cítil asi, že jeho látka není dosti hojná na rozměrnější skladbu románovou a zároveň že převraty v duši jeho hrdinky nemohou se díti rázem, náhle. Aby se vyhnul této možné vadě, rozpřádá téměř do nekonečna nerozhodné kolísání Sylvino a zoufalost Laurinovu, a to tou měrou, že se tu některé passáže dokonce opakují. Tato únavná rozvleklost, způsobená opakováním téže věci, opětným líčením téhož stavu duševního a vracením ku podrobnostem již probraným, jest nejcitlivější slabinou Hříchu. Také pravděpodobnost některých činův a zjevů, důležitých pro vývoj románu, nikterak skladbě neprospívá. Sem náleží zejmena náhlé rozhodnutí Sylvino, že se stane chotí Laurinovou, naděje Sezimova, že se Sylva k němu vrátí, a j. Žádoucí byla by také větší plastika osob (zvláště obou hlavních) i děje, jemuž místy se nedostává určitějšího podbarvení dle skutečného života. Tak na př. sochařova dílna a jeho práce by měla býti zobrazena asi tak, jak to kdysi učinil M. A. Šimáček u svého Verunského. Kde autor má na paměti život, po případě model, tam jsou jeho výsledky mnohem zdařilejší, zejmena oživujeli své vypravování také dialogem. Z těch příčin pokládáme exposici této práce za nejzdařilejší část její; z ní čerpáme naději, že spisovatel, až se náležitě ovládne a pozná více života, vytvoří díla zdařilejší, než jest tento pokus. — Slovesná stránka Skarlandtova není bezvadná. Nehezké a nesprávné jsou instrumentály, na př. »zábava byla vybranou« (str. 99.), »hněv je trvalým« (str. 117.), »rada byla drahou« (str. 145), nečeské jest »dodržíš slib« (str. 144.), »nedodržel slova« (str. 168.), nesprávný vokativ »anděli« (str. 263.) a j. Magnolie kvetou záhy z jara, nikoli v listopadu, jako zde na str. 56.

Z Moravy přišla zase nová kniha výpravné prozy. Josef *Dýma* vydal P o v í d k y a b i z a r r e r i e (nákl. A. Píše v Brně, str. 135), sbírku, v níž je shrnuto čtrnácte drobných prací. Jsou, jak již z nápisu lze souditi, rozmanitého rázu. Není v nich, co nás u některých Moravanů z poslední doby zvláště těšilo, nijakého zabarvení lokálního, a tedy také není vůně určitého kraje nebo místa. Látky jejich rozbíhají se po městech a městečkách, jež si můžeme mysliti kdekoli, jedna (Židovka) zachází až do Lvova pro motiv ctihodně starý, rozvedení milenců pro bohatší nevěstu. Společným znakem většiny těchto črt je mladické blouznění po lásce jako největší slasti životní. Toho druhu je Židovka, Žofi, Nenáviděný, Kanár, Z konceptů rozervance, vesměs práce, jež se nepovznášejí nad průměrnou úroveň pokusů,

ve kterých všední látka téměř ani nedopouští umělejšího zpracování. K této řadě pojí se obrázky, ve kterých si autor vybral rub takového horování, totiž smyslné požitkářství a hrubé zneužívání lásky. Dva příklady toho druhu, Rozhovor o lásce s poučením a V horkém odpoledni, vyznívají jaksi satyricky a mají naproti jiným částem sbírky, zejmena naproti bizarně romantickému Poslednímu soudu, zjevný nádech realistický. V druhé z nich uplatnil se také autorův pokus o stručnou a výraznou charakteristiku (na advokátu Rosolovi). Touto předností vyznačuje se zvláště črta V koutě činžáku, v níž také účinně působí dobrá pointa, a Smutná idylla, kteréžto dva obrázky pokládáme za nejzdařilejší ze vší sbírky. Jsouli tuto obratně charakterisováni jednotlivci, jest v obrázku Čest praporu správně zachycen povahopis maloměstského davu. Také Standa je založen na povahopisu, ale jeho předmět není zajímavý. Poslední črta — Mozky bláznů — měla vůbec býti vypuštěna. Také Dýmova slovesná stránka není bez vad. Nesprávné je rčení »Žofi byla šestnáct let« (str. 57.), nesprávný je tvar »rozpnutý« (str. 58.), gen. »mouch« (str. 47.), instr. »ránou« (str. 118.), oni »doráží« (str. 129.) a j.

Studentský almanach na rok 1908, vydaný Svazem československého studentstva v pěkné úpravě Fr. Kysely za redakce Arn. Lustiga, Jiřího Mahena, J. Rosenzweiga-Moira a G. Šmejce (str. 104. a příloha Data a dokumenty studentského života v revolučním roce 1848), obsahuje verše i prozu. Z veršů většina příspěvků pohybuje se na průměrné úrovni mladistvé lyriky nebo snadné, nahodilé reflexe. Dramaticky jsou upraveny Ohně na horách od Ed. Béma, vyjadřující nadšený, vytržený obdiv nad vtělenou krásou, nejvýše pak pne se myšlenkou, vnitřní silou a vnější formou Mahenova Předehra k dramatu »Theseus« přes to, že některá místa (a pro ně též osoby) v ní nejsou dosti jasná a určitá.

Proza almanachu je zábavná i poučná. Z prvé za nejzdařilejší pokládáme obrázek Fr. Šrámka Prázdniny. Dýše jarým životem rázně zachycené figurky, má vervu, přiléhavý výraz a ve formě ovládavou sebekázeň. Ostatní část belletristická vypadla snad jenom náhodou jaksi pohádkovitě. Pohádka zesnulého Jana Šámala, jemuž zde Jindřich Fleischner věnoval výstižnou úvahu, i Jos. Bláhy zabíhá ve vysněné říše, v nichž jakákoli realita patrně je hrubostí a nevkusem. — Část poučná vhodně přiléhá k životu našeho studentstva a jeho otázkám. Zdeněk Wirth ve stati Novostavby české university v Praze právem horlí za umělecké vybudování příštích staveb universitních, aby v nich bylo dbáno vkusu — a ovšem také zdraví — naší mladé intelligence. Snímky, ukazující pohledy na universitu v Cambridgi, podávají k jeho výkladům doklad ideálu, k němuž my jistě nikdy nedospějeme.

Úvodní stať almanachu, K. Hocha List z Tom, psaná vyspělou, zralou formou a plná závažných myšlenek i správných postřehů, zajisté upřímně potěší pravé přátele našeho studentstva. Dovídáme se odtud, že naše mládež po dlouhém bloudění zase se našla, že se hodlá přičiňovati, aby nabyla dřívější váhy, že se vynasnaží starati se více o rozkvět vlastní bytosti než příliš pečovati o jiné, a že ne-

daleká budoucnost uvidí také v mládeži »nacionalismus na postupu«. Nu, věru jest už čas! — A na konec jsme si zůstavili příspěvek nejzajímavější, určený v první řadě universitnímu studentstvu, ale zajímavý také pro všecku veřejnost naši. Prof. Arnošt Kraus napsal sem stať *Babel a studentstvo*, jejíž myšlenku přinesla již autorova »Čech. Revue«. Poněvadž však nedošla v příslušných kruzích zaslouženého ohlasu, spisovatel podává ji tu znova v publikaci studentské. Professor Kraus píše: »Odpůrci svéprávného a svérázného života malých národů, kteří by je rádi donutili, aby užívali jazyků národů velkých pro veškeren vyšší život politický a duševní, hrozí se *Babelu*, který nastane v rakouské říšské radě nebo ve vědecké literatuře, budemeli užívati vždy a všude jazyků vlastních. Mnozí příslušníci malých národů hrozí se toho s nimi a vrhají se na volapük nebo esperanto, aby se té hrůzy zbavili. Já však myslím: když Babel, tedy Babel. Založme si organisaci, která se bude zváti Babelem a umožní nám mluvit k širší veřejnosti, než je naše úzká oblast jazyková, aniž se vzdáme mateřštiny. Touto širší veřejností jsou ostatní malé národy, které mají celkem, ať jsou politicky sebe lépe postaveny, podobné bolesti kulturní, u nichž lze se tedy nadíti spíše porozumění než u národů velkých.«

Babel by byl takto zřízen. »V každém malém národě existuje spolek toho jmena, který spojuje ony intelligenty, již by se chtěli učiti v zájmu národním a kulturním jazyku *jednoho* malého národa, a podporovatele jich, kteří fedrují věc tu mírným příspěvkem ročním. Spolek došel svého cíle, jeli v něm pro každý malý národ (alespoň evropský) znalec nejméně jeden, pro důležitější ovšem několik, kteří by sledovali různé směry kulturního života u nich. Tito členové odebírají pomocí spolku časopisy a podávají o nich tisku svého národa zprávy buď přímo, nebo zvláštním časopisem »Babel,« věnovaným kultuře malých národů. — S touto organisací může každý národ začíti sám u sebe. Kdy by však existoval takový spolek a takový časopis u každého malého národa, pak existuje také spojení, o jakém nemáme dosud tušení.« Autor ukazuje názorně užitek, který by plynul z takového zařízení, a uvádí podmínky, kterým by se bylo pracovníkům v Babelu podříditi (výborná znalost mateřštiny, důkladná znalost některého jazyka světového atd.). — Myšlenka Krausova jistě je velmi slibná, a nebylo by těžko ji provesti, našemu dorostu z vysokých škol pak nejlépe sluší jí se chopiti a uvesti ve skutek.

Sbírku historických novel, nazvanou *Nad západem*, vydal F. J. Čečetka (nákl. E. Leschingra, str. 236). Látky řady povídek a drobných črt, jež jsou tu uloženy, jsou čerpány ze sklonu věku 16. a z prvních dob Pobělohorských. Autor je vybral z minulosti středočeských měst, anebo je tam lokalisoval. Nalezneme zde příběhy z Poděbrad, Kolína, Nymburka a Kouřimě, také o Městci se vypravuje, a jiných míst je dotčeno. Dějepis a městské zápisy jsou dodavateli námětů spisovatelových, fantasie autorova je dost spoře prohřívá teplem, jehož je třeba dílu uměleckému, místy dokonce jich nechává bez krve a života. Celkem jsou to věci známé — a to lépe

známé — z Jiráska, Beneše-Třebízského, Wintra, Svátka, jež nám zde Čečetka podává. Tak nejobsáhlejší povídka Zlatoděj, jejímž hrdinou je známý dobrodruh Kelley, líčíc šalby alchymistů za doby Rudolfovy, má osvětlovati mravní pokleslost naší šlechty tehdejší a příčiny pozdějšího pádu království. Čtyři črty, zahrnuté pod názvem Proti pánům, ukazují jednak malomoc městských lidí proti šlechtě, jednak pevnost, s kterou městské právo, chtěloli, umělo nastupovati proti svým příslušníkům. Naopak svévolnost práva středověkého, zhusta prázdného vší lidskosti, a bezprávnost v časích třicetileté války osvětluje několik kreseb posledních, na př. Dorna šmejdířka, Pro víru a Pod švédským praporem a z části též Čarodějova dcera. Tento obrázek, výslednicí světlejší a utěšenější než ostatní, klademe na prvé místo ze vší sbírky, ceníce si v něm zdařilé, důsledné charakteristiky, živé líčení a úměrné zpracování celku. — Čečetka vedle látky dodává svým pracím historičnosti také formou. Činí to asi tak, jako kdysi J. Braun, hlavně užíváním středověkých zněmčilých slov, ale také ustrnulým, neživým slovosledem. Jinak je co do formy následovníkem Wintrovým. Pověděli jsme už na tomto místě, že svého mistra nedostihuje; chybí mu ono prolnutí naší minulosti a úplné pohroužení v jejího ducha, kterým vyniká Winter, právě jako ono ideové prozáření, které nás jímá u Jiráska. — Užívání slova »hlávka« o lidské hlavě (mistr Kůň šel »s hlávkou bolavou,« str. 148., »v buclaté ruce brala hlávku Aničky,« str. 139., a j.) pokládáme za nevkusné.

Sebrané spisy M. A. Š i m á č k a, vydávané nákladem Unie, byly počaty románem *Chci žít* (str. 477), prací, jež posud knihově nebyla vydána. Zajímavé, hodnotným obsahem myšlenkovým i umělou, ladnou stavbou zdařilé dílo jeví se nám jako organický článek v řetězci, jehož prvními členy byla Světla minulosti a Lačná srdce. Jako tam, také zde je základní otázkou poměr muže a ženy v jakýchsi výminečných okolnostech a v řešení té otázky je zvlášť zdůrazněn význam ženy pro ducha mužova. Rozumí se, že to není žena všední a že také muž, o nějž jde, není muž průměrný nebo dokonce davový. Oba jedinci, jež si autor vybral za hrdiny svého vypravování, jsou především bytosti, které mnoho prožily a které život a zkušenosti v něm jednak utužily a zocelily, jednak naladily k subjektivnímu nazírání, jež rozbolavuje nitro a podlamuje síly jednotlivcovy. Paní Berta Julišová, kdysi učitelka v Dalihodech a potom choť profesora průmyslové školy v Studihradech, je všecka prosycena trpkými, bolestnými zažitky a zkušenostmi z rozhárané domácnosti svých rodičů. Pražská teta Cili, poodhalujíc jaksi mimochodem závoj ze svého cítění a smýšlení, otvírá jí zároveň průzor do neklidného ducha otcova a do utrpení matčina. Paní Berta uhaduje, které asi byly myšlenky otcovy, než se sám usmrtil, a kloní se k theorii tetině o vývojovém pochodu rodinném, který vydá člena, jehož údělem jest šířiti světlo a konati dobro, čímž lze jaksi vyrovnati staré křivdy a zahladiti jízvy dřívějších ran. Přibude její Dalihodský románek lásky, prožité s prudkým, vášnivým lesníkem Grušou. Gruša později skřižuje cesty jejího klidného života v Studihradech, jest

od ní zamítnut a ukončiv násilně svůj život spůsobí, že si Berta vyčítá jeho smrt, dokud se očitě nepřesvědčí o jeho mravní nicotě.

Druhá hlavní postava je malíř Mixa, bytost téměř výminečná svou osamoceností a utrpením, jež kruší všecky jeho síly a brání též všemu rozletu umělecké tvorby. Tížíť jako těžký zločin jeho duši vědomí, že byl příčinou záhuby své milenky Poluše, důvěřivé, prosté, oddané dívky, která z lásky k němu byla schopna dopustiti se nejhoršího hříchu a kterou jeho zrada přímo sklála. Mixův duch tone skoro v mrákotách a mučí se stálou sebetrýzní, kterou posléze i tělo jeho chátrá. Setkání s paní Bertou najednou vrhne světlý paprsek na jeho dráhu. Její bytost působí v něm nejprve na malíře a potom i na člověka kouzelným dojmem. Sejdou se dva lidé ideově se doplňující a jejich duše spojí se ve svazek vzorně harmonický, v němž druh druha podporuje a posiluje, probouzeje v něm nejlepší jeho síly a schopnosti. Probouzí se v nich láska k životu ne o dosavadním pohodlí v obvyklé průměrnosti, nýbrž k životu ušlechtile altruistickému, činorodému. Berta definuje tento stav svůj takto: »Chci vidět jasno kol sebe, a kde ho není, tam k němu napomáhat, stírat slzy a rozsévat úsměvy. Bohatší chci mít život radostmi vlastními i způsobovanými . . .« »Chci žít!« neznamená jen mít v sobě vůli života vlastního, ale křísit ji i v těch, kdož ji ztratili, a vzkříšenou posilovat, aby i oni zas v nové naději, v novém účelu života sami odhodlaně a snad i radostně vyřkli: ‚Chci žít!'« (Str. 223.) Slova ta stávají se jí programem životním, v němž ji utvrdí ujištění zkušené tety: »Je šťastna žena, která může přinášet dary. Nešťastná ta, která nemá darů; a nešťastnější, která vyvolává soucit. Ale nejnešťastnější, která měla neb má dary na rozdanou, ale nikdo se o ně nehlásil nebo nehlásí.« (Str. 334.)

Věrna svému předsevzetí Berta povznese Mixu, přesvědčivši se o vlivu, který naň má, k nové, pronikavé práci umělecké, z jejíhož zdaru vzniká v něm nová sebedůvěra a chuť k práci i láska k životu. Mixovi se rozjasňuje, »že v hesle ‚Chci žít!' není jen nezemřít, nýbrž do plných výsledků vyhnat všecky své síly, sic oslabené po všech zklamáních životních i po všech ztrátách, ale zas naopak jimi propracované, projemnělé, hlouběji zasahující.« (Str. 339.) Mladý malíř, který prve div neklesal pod tíhou viny a téměř za mrtva se pokládal, prožívá působením Bertiným obrodnou očistu z dřívějšího života, smývá všechen rmut se své duše a za krátko podchycuje navzájem svou dobrodějnou přítelkyni, když shlukem vnějších událostí počíná pozbývati důvěry ve svou sílu a pevnost. — Čistým, ideálním, vší smyslnosti prostým souzvukem dvou příbuzných duší, které se nalezly k vespolnému štěstí, vyznívá román, v němž není katastrofálních výbuchů nebo nastrojených effektův, ale za to tím více myšlenkového jádra a životní zkušenosti.

Vedle zmíněných hlavních postav má Šimáčkovo dílo nevelký počet episodistů, kteří jistě byli pojati ve vztahu k základní myšlence románu. Vedle Gruše jest to z mužských postav hlavně doktor Nejtík, představitel vědeckých pracovníků, kteří mají každou minutu přesně rozpočtenu a pro něž mimo jejich vědu nic neexistuje. Dále

profesor Juliš, tuctový člověk, vedle něhož lze klidně žíti, dva učitelé z Dalihod a spokojený šlechetník Wirth, živě zachycený jen několika rysy. Vesměs větší úkol je přidělen ženám, zejmena tetě Cili, Albině, Žofce a paní Vicenové, jež s různých hledisk, jak se v skutečném životě naskytují, doplňují hlavní otázku o úkolu ženině a jejím významu pro život mužův. Co zde na str. 341. malíř Mixa praví o sobě (»Patřím k těm mužům, jejichž život nemohl býti bez ženy, ba v jejichž životě hlavní úlohu měla žena . . . Vždy ženou nejvíc se budu obírati«), mohl by vším právem říci o sobě romanopisec Šimáček; jeť ryzí, ušlechtilý feminista. — V souhlase s předešlými velkými romány autorovými také nová práce jeho vyznačuje se tím, že čelné postavy její jsou zpytavé, do vlastního nitra obrácené, sebe stále zkoumající. Celková nálada však a spolu i výsledný názor na život jest slunnější a hřejivější, než byl na př. v Lačných srdcích. Stavba jest, jak už bylo řečeno, umělá, ale i pevná. Většina románu koná se za prázdninového pobytu Bertina v Praze; vše ostatní dodává se vhodnou retrospektivou a důsledným rozvinutím načaté osnovy. *F. V. Vykoukal.*

* * *

Sněhy a ledy. Drobné příběhy a velké otázky. Ze svých studijních let vypravuje Vácslav Vlček. (Nákladem F. Šimáčka v Praze. 1908. Druhé vydání.) — Není to náhodou, jest to výsledním akkordem celého života Vácslava Vlčka, že touto knihou k nám promluvil naposled, již na rozloučenou. Na samém srázném okraji mezi životní drahou a propastí zániku, se zrakem již tázavě v nesmírno hledícím ještě jednou se obrátil, musel se obrátiti k drahému tomu kraji, jejž miloval pro jeho sladký rodný půvab i pro jeho utrpení, musel mu ještě podati, co mu ze srdce vykypělo, musel ještě naposled vyřknouti velké slovo lásky své synovské. Bylo to slovo bolestné, zareptala v něm nastřádaná hořkost celého života, který byl zasvěcen tužbám po právu otčiny a viděl všude na jejích lánech, na něžném jejím osení těžké valy nejihnoucích sněhů, hory umrtvujících ledů — sněhů a ledů křivdy bezohledné, dravé, rdousící puky života českého hned od časného jeho jara. Celou knihou zní cosi jako výkřik pobouření, palčivého odporu, zápasu s přesilou nenávisti a mrazivé zlovůle. Jako by neohrožený, zraněný bojovník, vida již vlastní zahynutí před sebou, ještě výstražným znamením svolával obranu nejdražších statků národa, za něž již padlo tolik obětí.

Bylali kniha ta úchvatna již za života Vlčkova, tím úchvatnější se stala po jeho smrti, majíc důraz a spád odkazu daného z duše nad osudem národa se chvějící.

Mohutný dojem této knihy neplyne ze žádných burných vzruchů lyrických, nýbrž z klidně plastického, prostinkého, nestrojeně pravdivého vypravování o semestrálních prázdninách pražského kvartána, jenž za tuhých mrazů v únoru r. 1856 se vydal pěšky na cestu do svého domova v Posázaví, do Střechova. Příhody této pouti, jejíž podrobnosti poutají přesvědčivostí prožité skutečnosti, z malých svých dobrodružství brzy dost nebezpečných, brzy zas humoristických, tvoří

půvabný, jako z osněženého smrčí a třpytivých hranolů ledových uvitý rámec, v němž se jeví hluboký průhled v temno pusté a černé, oživené, jako děsivými mátohami nočními, zjevením národního neštěstí r. 1848, přištvaného na nás násilím a veškerých útrap let Bachovských. Jest to zvláštní, pronikavě dojímavý obraz, jediný v literatuře naší v té jednoduchosti své a síle pravdivých barev svých, ta dvojice putující zimní krajinou i samotou jejich cest pod sněhem ztracených: záhadný zprvu staroch, z něhož se teprv nesnadno rozhovoří horoucí vlastenec, politik na zapřenou, vyhýbající se špehýřským zrakům četníků, bývalý měšťan pro národní smýšlení pronásledovaný, zchudlý a nyní jako »almárkář« drobným obchodem po vesnicích chléb svůj shledávající; neznámý ten hrdina a mučedník, jakých za českou věc hynulo na sta za dob persekuce každé, i Bachovské; účastník jásavého jara r. 1848 a spoluoběť krvavé jeho letní bouře, muž ten těžce stíhaný vypravuje o národě svém stokrát ještě hrozněji zkoušeném, vypravuje to cestou nahodilému soudruhu svému, vnímavému studentíku, líčí mu tiché zápasy buditelů národních, vykládá mu martyrologii J. K. Tyla a Karla Havlíčka, jež oba v žití seznal, zasvěcuje jej v krvavou kroniku katanského díla, jež slepé záští vykonalo na národě českém Windischgrätzovými děly a zběsilou jeho soldateskou, učí jej stopovati strastné důsledky pohrom těch až do přítomného dne, dává mu poznávati všecko to protivenství, všecko to bezpráví, všecko to zotročování, jež jako článek s článkem bez konce se víže v řetěz, poutající český národ jako paroba, nad nímž cizácká zlobná zvůle bičem hýří; vkládá takořka jinochovy třesoucí se ruce na rány v těle vlasti a odestírá mladé jeho duši pohled do zmučené duše její. Jinoch pak nenasytně slouchá hořkým jeho slovům, jež rozněcují mu v srdci žár dosud jen polouvědomělý; cítíme, že ledověji než mráz vůkol pálí jej otřásající ty zvěsti o křivdách, jimž národ jeho dán jest na pospas, a nechť pěšiny i cesty před ním zapadají spoustami sněhu, my čtouce víme a s bušícím srdcem nabýváme přesvědčení, že právě ve chvílích těch v bludišti sněhů a ledů nalezl cestu pro celý svůj život, od které se nikdy ani na krok neuchýlil: cestu věrného bojovníka za svatou věc národa.

Má slova nejsou dosti prostá, nejsou dost bezprostřední a lidová, aby se z nich mohla poznati veliká, čistá krása tohoto rozhovoru obou spolupocestných a zvláště vypravování starcova, v němž každé slovo jest ze života vyplynulá ryzost. Zdá se mi, že jsem nikdy nečetla vypsání svatodušních událostí r. 1848, jež by je osvětlovalo tak bystře, názorně a soudně, jak o nich zde vypravuje almárkář Koliha dle očitých svědectví i dle vlastního zkušení. Zde vidíme kus realistického umění, jemuž se musíme pokloniti. Tu před námi nohou krvácející vystupuje kus české historie, drama doby v prosté pravdivosti bez masky a bez kothurnu. Vše to dodává knize nejen vysoké hodnoty literární a mocné poutavosti pro čtenáře, ale i vzácné zajímavosti instruktivní.

Děje roku 1848, jeho slovanský sjezd, snahy Šafaříkovy, Palackého a Riegrovy, osud Tylův a Havlíčkův — toť hlavní obsah jádra knihy, kterou z té příčiny leckdo nazval politickou. Kéž by jen každý

znamenitý básník český měl tolik uvědomělosti a ohnivého citu pro právo, aby byl schopen napsati podobný román »politický«!

Jestliže právní poměry národa a jeho svobod spadají i v uměleckém zobrazení v obor politiky, pak jsou Vlčkovy *Sněhy a ledy* ovšem nejen knihou politickou, ale politickým s k u t k e m, jsouce žhavým protestem proti útisku a tyranii násilí. Kniha obdržela tím větší důraz s k u t k u svým proslovem a věnováním, neboť věnovati l e t o s knihu takového obsahu »světlé paměti Ferdinanda Dobrotivého, krále českého posléze korunovaného, jakož i všech dobrých Čechů, kteří na jaře r. 1848 pracovali k politickému vzkříšení národa a k obnovení českého státu« — to není sentimentální hříčka, nýbrž mužné memento, které připomíná jiný čin v literární formě také vykonaný Vácslavem Vlčkem, když do slavnostního listu, vydaného Národním divadlem k jistému officielnímu uvítání, vybral z truchlohry své verše o hlavách pomazaných, jakými žádný jiný básník český při podobné příležitosti se neozval; verši oněmi arciť se neucházel o křížek.

Vlček byl si vědom významu své knihy; záleželo mu na ní více než na jiných, vložil do ní všecku svou sílu, s nadlidskou námahou již v nemoci se chápaje práce; jest to plod vzácné energie silného ducha, jenž při chabnoucích již silách těla ještě se vzepjal v plném svém žáru k vrcholné výši tvůrčí. Žádná trhlina, žádná ochablost neoznačuje krušných útrap, v nichžto vznikla kniha ta klassicky ucelená, vážná a dokonalá; ovzduší bolesti, jež nad ní visí, hlubokým akkordem splývá s povahou jejího jádra.

Chmurný ten obraz stínový, jenž v hybných, výrazných obrysech skizzuje politické dějiny naše z minulosti ještě nedávné, nemohl míti vhodnějšího a ladnějšího pozadí než jasnou, zasněženou pláň, nad níž se bledě plouží šedý den anebo se jiskří hvězdy za mrazivé noci, kde hledá směr mladý poutník s duší rozechvěnou a nadšením vznícenou, s duší, v níž nese tuchy jara, vznětu k činům, úsvit budoucnosti. Jest to celková idea tak poetická, jednotná a krásná, že se nenalezne hned zas básnické dílo tak jednolité a v tak prostých velkých rysech koncipované.

Genrový detail jinošské té pouti mezi sněhy a ledy jest rozkošný. Zamlouvá se tak nehledanou rozmanitostí, tak živou opravdovostí, tak svěžím a bystrým humorem, že mnohý čtenář snad, přiváben ku prostomilým výjevům vedlejším, odvrátí k nim pozornost svou od věci hlavní; nejspíše ovšem čtenář pohodlný, jehož omrzel věčný ten neklid v zápasu národní naší sebeobrany, věčné to ukazování na naše rány, na naše okovy, na útisky a křivdy místo práva nám vnucované, — věčné to vyzývání, abychom se těm bezprávím stavěli na odpor, věčné to poplašné volání k povinnosti národní. To vše musí se nelíbiti čtenáři, který za povelem nadnárodní mody ochotně se sebe shodil odpovědné a závazné břímě vlastenectví.

Takový nevycítí, jak i ty půvabné episody v knize jsou živou tkání spojeny s těžkým a vážným jejím jádrem. Zábavně napínavé, první výstupy s četníkem na př. jsou jen předehrou tragiky, nad

kterou ke konci i sám otrlý četník trne; pestré obrázky hospod, kde pocestný odpočívá, v rozmarných hovorech drobných lidiček podávají vždy něco, v čem se najdou stopy osudů národní myšlenky, jejích úpadků i nadějí; vše, co mezi sebou sdílejí Pražští žáci, ujíždějící na venkovském povoze vesele na masopustní ferie, jest ohlasem nového života českého, klíčícího na vzdory útlaku a špehýřství ve škamnách středních škol. Není ani jediného, sebe dovádivějšího místa v knize, kde by pod rolničkami humoru neduněl hlasně neb tlumeně hluboký tón základní, na němž spočívá zádumčivý akkord hlavní její myšlenky.

Kdyby někomu bylo pochybno, vynikáli v této knize více Vlčkovo umění či jeho vlastenectví, mohla by pravdivá odpověď na otázku takou zníti jen v ten smysl, že stejným krokem jde tu umělec ruku v ruce s vlastencem a že *Sněhy a ledy* jsou novým vyvrácením pochybností stále zbytečně se opakujících, můželi látka vlastenecká býti obsahem výtvoru básnického bez újmy jeho uměleckého rázu.

Malicherná, protičeskou schválností z půdy vydupávaná ta otázka však zajisté se neozvala v myšlenkách ani jediného čtenáře Osvěty, když r. 1904 přinášela významnou tu práci v řadě svých čísel, než ji autor roku letošního po druhé vydal v »Libuši, matici zábavy a vědění.« Václav Vlček nadšeným úsilím téměř celých čtyř desítiletí dovedl Osvětou svou nejen soustřediti kruh vlasteneckého spisovatelstva, však též odchovati silný zástup čtenářstva národním ideálům věrného, jemuž jest život národní kusem života vlastního a bolest či blaho otčiny hluboce vniternou záležitostí vlastního srdce i duše.

Toto čtenářstvo zachová knihu *Sněhy a ledy* jako ryzí klenot slovesný a jako drahou památku ducha, jehož nejumělečtější díla nemohla nikdy ani jiná býti než plamenně vlastenecká.

El. Krásnohorská.

Nové rovy.

Vladimír Houdek. — Jan Šlechta-Křivoklátský. — Bedřich Weyr. — Vilém Appelt. — Josef Grafnetter. — Josef Jakší. — Vojtěch Bartoněk.

Dne 29. srpna t. r. zemřel v Praze v ústavu choromyslných básník Vladimír Houdek maje 38 let věku. Skryt v budově ubohých nešťastníků, jejichž smysly zahalila těžká tma, byl od vlastních přátel pokládán za mrtvého. V Prémii Umělecké Besedy na rok 1908 na str. 266. napsal o něm Jar. Kamper: »Smrt mladého básníka Vladimíra Houdka zůstala vůbec nepovšimnuta. Teprve po několika letech zvěst o ní pronikla do literárních kruhů.« A v »Nové české poesii« čteme u jeho jmena: »Rok narození a smrti neznám.« Houdek trpěl chudobou, z které vyrostl. Vystudovav gymnasium byl dobrovolníkem, potom vstoupil v Praze na filosofickou fakultu, ale znechutiv si vytloukati živobytí kondicemi dal se aktivovati a

setrval několik let v kabátě důstojnickém. Potom přešel k poště a stal se poštovním assistentem. Uveřejňoval hořké, ironisující verše v některých časopisích a vydal je potom ve dvou sbírkách: »Vykvetly blíny« (r 1899) a »V pavučinách nervů« (r. 1901).

V Křivoklátě zemřel a byl tam potom pohřben Jan Šlechta-Křivoklátský. Narodil se roku 1853 v Slaném, vystudoval v Praze reálku a učiteloval potom nějaký čas na Rakovnicku. Roku 1880 nastoupil na službu u Pražského magistrátu a od r. 1886 byl nejprve adjunktem, později bibliothekářem Jednoty ku povzbuzení průmyslu v království českém. Napsal rozmanité historicko-statistické práce pro časopisy a samostatně vydal Dějiny a popis Křivoklátu, Dějiny a popis Karlova kamenného mostu, Illustrovaného průvodce po Praze a j. Byl horlivým zastancem Čechů v Třebenicích; zvláště tamní škola měšťanská pozbyla jím obětavého přítele.

V Hulíně zemřel dne 8. září t. r. a byl potom v Saské Kamenici ohněm pohřben ředitel tamního cukrovaru Bedřich Weyr, bratr známých mathematiků Emila a Eduarda. K rozvoji cukrovarnictví a k výborné pověsti českých cukrovarníků přispěl několika vynálezy, které byly patentovány, a odbornými rozpravami, jež uveřejnil v Listech cukrovarnických. Některé práce, na př. O racionální práci osmosové, vydal o sobě.

Dne 9. září zemřel v Jičíně a byl tam pohřben Vilém Appelt, profesor ve výslužbě. Narodil se v Libáni r. 1842, na universitě studoval dějepis a frančtinu, působil řadu let na střední škole v Litomyšli, která tehdy byla spojena z vyššího gymnasia a z vyšší reálky, odtamtud byl r. 1897 povolán na Staroměstskou reálku do Prahy a odešel r. 1902 do výslužby. Vynikl mezi středoškolskými pedagogy jako horlivý a povolaný pěstitel jazyka francouzského. Od něho byla vydána První čítanka francouzská pro reálky a reálná gymnasia československá (r. 1877 a 1884) a Druhá čítanka francouzská, čili vybrané čtení z předních spisovatelů francouzských věku 17.—19. (roku 1880), určená pro vyšší třídy českých reálek. Spolu s profesory A. Trnkou a Jindř. Neudertem vydal u Wiesnera Česko-německo-francouzského dopisovatele a přeložil z francouzského jazyka řadu povídek pro časopisy, jež vydávala Národní knihtiskárna v Olomouci.

Dne 28. září t. r. zemřel v Král. Vinohradech žurnalista Josef Grafnetter, dosáhnuv věku 64 let. Pocházel z Prahy a po studiích středoškolských oddal se žurnalistice. Po 27 let byl členem redakce »Politik«, potom r. 1898 stal se Pražským dopisovatelem c. k. korrespondenční kanceláře Vídeňské. Roku 1891 byl úředním dopisovatelem z jubilejní výstavy a súčastnil se pilně prací ve výstavním výboru literárně žurnalistickém. Za tuto činnost byl vyznamenán zlatým záslužným křížem s korunou. *F. V. V.*

V Bavorově, kde r. 1874 byl narozen, pochován Josef Jakší, malíř svérázný a velmi nadaný. Zemřel 19. září t. r. v Prachatické nemocnici. Absolvoval, jako mnozí z mladší generace umělecké, umělecko-průmyslovou školu v Praze, přešel na akademii, a u prof.

Fr. Ženíška dokončil svá studia. Vynikal záhy zvláštním smyslem pro barevnou náladu, která v jeho malbách vždy byla zdůrazněna, a zlatitý, sonorně znící tón jeho večerních motivů, jeho sluncem ozářených postav venkovského lidu, ano i jeho portretů (*Mí rodiče* 1907) a komposic (*Madonna*, *Šárka* na letošní výstavě) zcela osobitě vyznačoval jeho díla. Jako malíř, to jest mistr techniky olejné barvy, zaujímal jakší vynikající místo mezi svými soudruhy, ovládalť štětec a barvy s naprostou jistotou, vždy cíle vědomou.

Náhlou smrtí vyrván byl české obci malířské Vojtěch Bartoněk. Bodrý mistr Pražského genru na procházce stižen záchvatem mrtvice ve Ferdinandově tř. a skonal, než přišla pomoc lékařská. V. Bartoněk (nar. 1859 v Praze) náležel ke skupině, která za nepříznivých poměrů na zdejší akademii se propracovávala k volnějšímu umění realistnímu, a s mladším Maroldem vystoupil současně jako malíř skutečnosti, života, jímž byl obklopen. Jeho *Rekruti* zpopularisovali Bartoňkovo jmeno, a pak následovala řada obdobných genrů, vzatých ze života »malých lidí« pražských. Bartoněk maloval takové náměty plynně, s výstižným zbarvením a vzduchovou náladou pražských ulic, s dávkou dobromyslného humoru, s pointami někdy po starším zvyku novelistními. Jeho *Svatba* (portál Týnského chrámu), *Metaři*, *Hádka v domě*, a j., pak lunety s tržními výjevy pro novou tržnici Staroměstskou zůstanou českému obecenstvu v dobré paměti, neboť je v nich Praha 19. stol. věrně zachycena.

F. X. H.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 15. října 1908.

Český sněm. — České menšinové školy. — Události v Ptuji a Lublani. — Volební oprava v Uhersku. — Annexe Bosny a Hercegoviny. — Prohlášení Bulharska královstvím. — Převrat na Balkáně.

Sněm království českého zasedá již od 15. září, ale nevyřídil nic následkem zpupnosti německých poslanců. Schůze prvního týdne vyplněny výhradně čtením návrhů a dotazů a zřizováním komisí. Němci, kteří přišli na sněm s pevným odhodláním, prováděti obstrukci, dokud se jejich neodůvodněným požadavkům nevyhoví, hledali k tomu jen záminku. Nalezli ji konečně. Vytkli, že při sestavení sněmovní kanceláře byli němečtí úředníci úplně opomenuti. Marně jim dokazováno, že si zemský výbor při sestavování sněmovní kanceláře počínal úplně správně a že kancelář sestavil bez zřetele na národnost úředníků. Němci stáli na svém, že se jim stala křivda, a způsobili ve schůzi sněmu dne 24. září neslýchané bouře, ale přes zběsilé řádění jejich vyřízen denní pořádek této schůze. Rozlíceni touto porážkou svou jali se němečtí poslanci v následující schůzi řádění své stupňovati, aby sněm stůj co stůj rozbili. Když však všecka jejich do krajnosti stupňovaná zběsilost výsledku neměla, povstali a zanotovali velkoněmeckou vyzývavou píseň

»Wacht am Rhein,« již nikým nevyrušeni dozpívali celou. Když skončili, jali se čeští poslanci demonstrativně tleskati. V nejvyšším rozčilení povstal nejvyšší maršálek a přikročil k ukončení schůze. Odůvodňoval rozhodnutí své tím, že se nemůže trpěti, aby se v zasedací síni slavného sněmu zpívala píseň jako jest »Wacht am Rhein.« V příští schůzi protestováno ze strany české a velkostatkářské proti této německé zpupnosti. Čeští poslanci podali místodržiteli dotaz, v němž pravili: »Máme za to, že vzhledem ke známé a nepokrývané protistátní tendenci písně »Wacht am Rhein« bylo a jest povinností vlády, aby zaujala — a to veřejně — ve sněmu samotném stanovisko vůči této zemězrádné a protivlastenecké demonstraci, ježto by mlčení mohlo se vykládati za souhlas aneb za schvalování.« Místodržitel na tento dotaz neodpověděl. Bar. Beck vyslal oba ministry krajany a ministra Fiedlera do Prahy, aby se pokusili o zmírnění protiv a jakýsi modus vivendi. Ale pokusy ty se nezdařily.

Vláda se rozhodla podati sněmu předlohu o volební opravě o změně zemského řádu a o zřízení stálé vyrovnávací komise doufajíc, že tak přiměje obě strany k součinnosti. Podaná volební oprava zachovává úplně zásadu posavadního zájmového zastupování. Vláda považuje svůj elaborát pouze za podklad dalšího vyjednávání, jež má obstarati zvláštní stálá komise, kteréž mají býti přidíleny i jiné návrhy vládní týkající se souborů národnostních záležitostí. Dle vládní předlohy má se sněm skládati z 334 členů (dosud 242).

Velkostatkářům má jejich 70 mandátů zůstati. Fideikomisní velkostatkáři mají i nadále voliti svých 16 poslanců, volební sbor velkostatkářů nesvěřenských má svých 54 poslanců voliti v sedmi krajových skupinách, což znamená ústupek Němcům, aby mohli podržeti svých 33 mandátů, které jim velkostatkáři konservativní kompromisem postoupili. Dosavadní hlasy virilní mají býti rozmnoženy o dva, tak že k čtyřem vysokým hodnostářům církve katolické a k zástupcům universit české a německé přistoupí zástupcové české a německé techniky. Volební osnova navrhuje dále Čechům za města 55, za obchodní komory 8, za venkovské obce 53, za kurii nepoplatníků 25 mandátů, Němcům za města 39, za obchodní komory 7, za venkovské obce 31, za zemědělskou radu 6 a za kurii nepoplatníků 18 mandátů, úhrnem tedy Čechům 151, Němcům 101 poslanců zvolených.

Další změny týkají se rozmnožení o druhého náměstka maršálkova, o rozmnožení zemského výboru o dva členy, tak že jich bude deset (dva za kurii velkostatků, pět za sbor poslanců českých a tři za sbor poslanců německých. Jako pro tyto volby, tak i pro ostatní tvořiti mají poslanci tři sbory: velkostatkářský, český a německý.

Ačkoli lze na první pohled pozorovati, že vládní předloha Němcům zjevně nadržuje, nejsou tito nikterak spokojeni, trvajíce na požadavku svém úplného rozdělení země. Officiosní listy domlouvají jim, že jest jim zaručeno přiměřené zastoupení nejen v zemském

výboru, ale i ve všech zemských ústavech, že se proti jejich vůli nemůže provesti změna volebního řádu a zemského zřízení, že jsou sproštěni všech nahodilostí kompromisní politiky, a že jest jim dána záruka, aby bez obavy pro svou národnost mohli do sněmu vstoupiti.

V sezení sněmu dne 15. října počínali si Němci tak vyzývavě, že došlo k srážce s poslanci českými. Němci měli ještě tolik troufalosti, že telegraficky žádali vládu, aby sněm rozpustila. A vláda před nimi kapitulovala. Sněm byl odročen. Čeští ministři dr. Fiedler a Prášek požádali za propuštění.

Národní obranné spolky české zaslaly deputaci do Vídně k předsedovi kabinetu, českému ministru krajanu a ministru vyučování a odevzdaly jim pamětní spis jednající o požadavcích českého národa v příčině zřizování a vydržování škol pro národní menšiny. Bar. Beck odpověděl, že se vláda zabývá otázkou menšinových škol v Čechách, a že ministerstvo vyučování již vypracovalo zevrubný elaborát. Ministr vyučování dr. Marchet přijal deputaci velmi nevlídně a radil jí, aby Čechové i Němci v otázce menšinových škol postupovali svorně. Deputace řekla ministrovi, že sám český místodržitel hr. Coudenhove se tím netají, že hlavní a všechnu vinu na průtahu při zřizování českých škol má ministerstvo vyučování.

V Ptuji udály se protislovenské demonstrace. V tomto štýrském městě konala se dne 13. září valná hromada slovinského spolku sv. Cyrila a Methoděje, a Němci dopustili se na účastnících velikých surovostí. Události ty měly dohru v Lublani. Dne 19. září konala se tam schůze, v níž proti německým násilnostem protestováno, a po schůzi táhly zástupy rozhořčeného lidu k německému kasinu a k jiným německým spolkovým domům, v nichž roztlučena okna. Proti demonstrantům vysláno několik setnin německého pluku č. 27, které postupovaly proti lidu s velkou bezohledností a krutostí. Mnoho osob bylo zraněno a čtyry usmrceny.

Volební oprava v Uhrách, kterou vláda půltřetího roku slibovala, konečně uveřejněna. Že »oprava« ta bude novou křivdou na národech nemadarských páchanou, že bude zbudována výhradně na základech maďarskému národu příznivých, o tom nikdo nepochyboval. Uveřejněná oprava předstihuje však všechny obavy: dílo hr. Andrássyho jest naprostým zabezpečením maďarské nadvlády a docíleno jest prostředky právo a spravedlnost zjevně porušujícími.

Jak mají býti Slované a Rumuni zkráceni ve svých právech osnovou Andrássovou, vysvítá z výpočtu »Slov. Týžden.« sdělaných na základě odhalení »Népszavy.« Madaři mají dle nového volebního řádu obdržeti 2,501.460 hlasů, Němci 615.245, Slováci 416.910, Rumuni 299.537, Srbové 97.144, Charváté 44.524 a Rusové 21.220. Tím se Slovákům odnímá 16.510 hlasů, Rumunům 384.724, Srbům 11.049 a Rusům 62.588.

Na Balkáně stal se v tomto měsíci dějinný převrat. Rakousko-Uhersko annektovalo Bosnu a Hercegovinu, a Bulharsko prohlásilo se královstvím.

Vídeňský úřední list uveřejnil dne 7. října tři vlastnoruční listy císařovy k ministrům Beckovi, Aehrenthalovi a Burianovi (společnému ministru financí a dosavadnímu správci Bosny a Hercegoviny). V listu svědčícím bar. Beckovi — analogický list zaslán předsedovi kabinetu uherského — vyzývá se tento, aby potřebné předlohy říšské radě podal. List bar. Aehrenthalovi zní:

»Prodchnut jsa nezvratným přesvědčením, že vysoké kulturní a politické účely, k vůli nimž rakousko-uherské mocnářství přikročilo k obsazení a ke správě Bosny a Hercegoviny, jakož i že úspěchy posavadní správy, dosažené za těžkých obětí, mohou býti trvale zabezpečeny jen poskytnutím ústavních zřízení, potřebám správy přiměřených, k jichž vydání jest však nezbytným předpokladem vymezení jasného a nesporného právního postavení obou zemí, rozšiřuji práva Své svrchovanosti na Bosnu a Hercegovinu a uvádím zároveň též pro tyto země v platnost posloupnost, platnou pro Můj dům. Na důkaz pokojných úmyslů, jimiž jsem se při tomto nevyhnutelném rozhodnutí řídil, nařizuji zároveň, aby vojsko Mé armády, nalézající se v sandžaku novopazarském, sandžak ten opustilo.«

List svědčící bar. Burianovi zní:

»Rozhodl jsem se uplatniti práva Své suverenity, jakož i pro Můj dům platný řád o posloupnosti také pro Bosnu a Hercegovinu. Současně odevzdávám Vám provolání k obyvatelstvu těchto zemí a ukládám Vám, abyste zařídil potřebné pro uveřejnění. Jest Mi nezvratným cílem a jest Mojí pevnou vůlí, aby příslušníkům Bosny a Hercegoviny plně poskytnuta a zajištěna byla občanská práva. Mimo osobní svobodu a svobodu víry, bezpečnost majetku cti, mravů a zvyklostí, mimo zachování domácího práva a svobody tisku, jež právě platnými zákony jsou zajištěny, budou pod výslovnou ochrannou zákonnou volnost pobytu, jakož i listovní tajemství, které již nyní přesně jsou zachovávány, vykonávání spravedlnosti příslušným soudcem, právo petiční, právo spolkové a shromaždovací.

Proniknut přesvědčením, že povolení ústavních zřízení naléhavě jest žádáno kulturním stavem obyvatelstva, potřebou účinné ochrany již ted aneb v budoucnosti zákonem uznaných občanských práv, nařizuji tímto, aby potřebám obyvatelstva po přiměřené účasti na práci při zemských záležitostech vyhověno bylo zřízením zemského zastupitelství ve formě, která by šetřila poměrů vyznání, jakož i zděděného sociálního rozvrstvení obyvatelů. Zastupitelský sbor, jenž má býti vybudován na zásadách zájmového zastoupení, má býti pokud možno věrným odleskem národnostních, náboženských a politických poměrů, jež v obou zemích trvají. Pročež vynikající hodnostové, dále osoby, které vzděláním a blahobytem jsou v popředí a pak obyvatelé měst a venkova mají býti zastoupeni ve zvláštních kuriích, a voliči každé kurie mají hlasovati podle vyznání odděleně, netoliko aby uchráněna byla poruchy dobrá shoda mezi jednotlivými vyznáními, nýbrž aby též každému tomuto vyznání byl zabezpečen poměrný počet zástupců.

Působnost bosensko-hercegovinského zemského sněmu bude se týkat bez újmy okresních zastupitelstev, jež budou zároveň zřízena,

zákonodárství a kontroly, jež se vztahují na správu a vykonávání spravedlnosti jen v Bosně a v Hercegovině.

Aby obyvatelstvu nově nabytých zemí dostalo se tudíž důkazu Mé vážné snahy o zabezpečení jich právního stavu a o uspokojivé uspořádání jich domácích záležitostí, vyzývám Vás, abyste Mi se vším urychlením podal předlohy, jež by ve smyslu těchto zásad měly býti vypracovány, aby nová zemská ústava mohla co nejdříve nabyti platnosti.«

Současně uveřejněna následující proklamace k obyvatelstvu Bosny a Hercegoviny:

»My, František Josef I., císař rakouský, král český atd. a Apoštolský král uherský, obyvatelům Bosny a Hercegoviny.

Když před jedním lidským věkem překročilo Naše vojsko hranice Vašich zemí, dostalo se Vám ujištění, že vojsko to nepřichází jako nepřítel, nýbrž jako přítel, prodchnuto jsouc nejlepší vůlí učiniti přítrž zlům, jimiž Vaše vlast po mnoho let tak těžce trpěla. Toto slovo, jež dáno bylo ve vážné chvíli, bylo poctivě splněno. Stálým úsilím Naší vlády bylo, aby klidnou zákonností a úsilovnou činností vedena byla země šťastnější budoucnosti vstříc. K Naší velké radosti smíme říci, že sémě, jež bylo tehdy zaseto do brázd zkypřené půdy, bohatě vzešlo.

Vy sami považujete jistě za dobrodiní, že místo násilí a útisků zavládl pořádek a bezpečnost, že se rozvíjí obchodní život, že uplatnil se ušlechťující vliv rozšířeného vzdělání, a že pod záštitou urovnané správy každý může se radovati z ovoce své práce. Na této dráze bez oddechu pokračovati, jest nás všech vážnou povinností.

Majíce tento cíl před očima uznáváme, že přišla chvíle, abychom obyvatelům obou zemí podali nový důkaz Své důvěry v jich politickou zralost. Abychom Bosnu a Hercegovinu přivedli na vyšší stupeň politického života, rozhodli jsme se dáti oběma zemím ústavní zřízení, odpovídající jich poměrům a povšechným zájmům, a utvořiti tak zákonný podklad pro zastupování jich přání a potřeb. Máte spolurozhodovati, když na dále rozhodováno bude o záležitostech ve vaší vlasti, která jako dosud bude míti zvláštní správu. Pro zavedení této zemské ústavy jest však nevyhnutelným předpokladem utvoření jasného, nesporného právního postavení obou zemí.

Z toho důvodu, jakož i pamětlivi toho svazku, jenž v dávných dobách trval mezi slavnými Našimi předky na uherském trůně a těmito zeměmi, rozšiřujeme právo Naší suverenity na Bosnu a Hercegovinu a chceme, aby také v těchto zemích platila pro Náš dům platná posloupnost. Oběma zemím dostane se tím všeho blaha, jež poskytnouti může trvalé upevnění dosavadního spojení. Nový řád bude zárukou, že kultura a blahobyt zahostí se trvale ve vaší vlasti.

Obyvatelé Bosny a Hercegoviny! Mezi mnohými starostmi, nakupenými kolem Našeho trůnu, nebude na posledním místě starost o materiální a duševní vaše blaho. Vznešená myšlenka rovného práva všech před zákonem, účast na zákonodárství a správě zemských

záležitostí, stejná ochrana všech náboženských vyznání, jazyka a národní svéráznosti — všech těchto vznešených statků budete plnou měrou požívati. Svoboda jednotlivce a blaho celku bude vůdčí hvězdou Naší vlády v obou zemích. Ukážete se za to jistě hodnými důvěry ve vás kladené, a to oddaností a věrností k Nám a k Našemu domu. Doufáme tudíž, že ušlechtilý soulad mezi knížetem a lidem, tato drahocenná záruka veškerého státního pokroku, bude nás vždy provázeti na společné cestě.

František Josef v. r.«

Delegace rakousko-uherské zahájeny dne 8. t. m. touto trůnní řečí:

»Zahájení delegací koná se tentokráte současně s událostí, která znamená zajištění nynější državy mocnářství, neboť páska spojující s ním Bosnu a Hercegovinu od. třiceti roků stala se nyní nerozlučnou. Neúnavné a velice úspěšné snahy mé vlády způsobily v těchto zemích tak potěšitelný kulturní pokrok, že jich obyvatelstvo může býti úspěšně povoláno k součinnosti na záležitostech zemských a může býti zahájeno utvoření ústavních zařízení vyhovujících jeho potřebám. To však jest jen tehdy možno, bude-li pro obě země zjednáno jasné a přesné právní postavení dle skutečného stavu. Odvoláním Mých vojsk z novopazarského kraje podává se zároveň nezvratný důkaz, že naše politika nebaží po territoriálních výbojích nad nynější državou. Další rozvoj v osmanské říši po pronikavém převratu, který se tam udal, sledujeme s nejlepším přáním pro konsolidování a posílení tohoto státu, jakož i pro trvalé uklidnění území, která v posledních letech byla postižena nepokoji. Mocnosti mají vesměs pokojné úmysly, snaží se ve vzájemné dohodě zmírniti a odstraniti obtíže, jichž všeobecná evropská situace není ještě prosta. Dík našemu spolku s Německem a Italií a našemu přátelskému poměru k ostatním mocnostem, může Rakousko-Uhersko vydatně spolupůsobiti k zachování míru.«

V rozkladu ministra zahraničních záležitostí nestala se zmínka o tom, jak hledí cizí moci, zejmena ony, které podepsaly Berlínskou smlouvu, na annexi.

Ve výboru pro zahraniční záležitosti vyslovili se zástupcové vládních stran o annexi. Němci projevili svůj souhlas, jedině del. Wolf prohlásil, že se stanoviska národně smýšlejících Němců nelze s annexí souhlasiti. Jmenem Slovinců vítal del. Šusterčič s potěšením, že k pěti milionům Jihoslovanů přibude jich ještě 1,800.000, a žádal, aby se annektovaným zemím dostalo demokratické ústavy. Jmenem Poláků vyslovil del. Głąbiński úplný souhlas s annexí. Jmenem Čechů vyslovil se del. Kramář, že nelze upříti, že byly důležité mezinárodní smlouvy jednostranně porušeny; pro annexi není právních titulů, jest to otázka moci.

Společný budžet požaduje celkem 406,840.098 k., a sice 289,692.481 k. na vydání řádná a 17,147.617 k. na vydání mimořádná. Proti loňskému roku požaduje se o 19,916.996 k. více. Rozpočet na Bosnu a Hercegovinu vykazuje požadavek 71,299.013 k.; požadavek ten jest kryt.

Prohlášení samostatnosti bulharské stalo se v pondělí dne 5. října o 11. hodině dopolední v historicky památném městě Trnově. Berlínská smlouva ze dne 13. července 1878 ustanovuje v čl. I.: »Bulharsko považuje se na autonomní poplatné knížectví pod svrchovaností Jeho cís. Veličenstva sultána.« Berlínská smlouva ustanovovala dále, že Východní Rumelie má zůstati pod bezprostřední politickou a vojenskou autoritou sultána, avšak s administrativní autonomií, a že má obdržeti křesťanského guvernéra. Bulharsko obsadilo roku 1885 Rumelii a tato tvoří od té doby s Bulharskem jedno těleso.

Královský manifest, přečtený v Trnově, má toto znění:

»Vůlí našeho nezapomenutelného osvoboditele, velkého ruského národa a s pomocí našich dobrých přátel a sousedů, poddaných Jeho Veličenstva krále rumunského, byla v r. 1878 zrušena naše poroba.

Od této doby, po 30 let pracuje bulharský národ neoblomně ve vzpomínce na apoštoly svobody a naplněn jsa jejich duchem, neúnavně na vývoji země, aby z ní pod mým vedením a pod vedením zesnulého knížete Alexandra vytvořil stát, který by byl hoden býti rovnoprávným členem rodiny civilisovaných národů.

Bulharsku nesmí býti v ničem překáženo, aby se vyvíjelo na této cestě kulturně a hospodářsky. Nic nesmí zadržovati jeho pokrok. To jest přání a vůle národa. Bulharský národ a jeho vládnoucí hlava mohou si mysliti jenom totéž a přejí si jenom totéž. Ve skutečnosti bylo však normálnímu pokojnému vývoji země překáženo ilusemi, jichž zničením ochladl poměr mezi Bulharskem a Tureckem.

Já a můj národ přejeme si politického omlazení Turecka a těšíme se z něho. Svobodné a neodvislé Turecko a rovněž svobodné a neodvislé Bulharsko mají podmínky, aby vytvořily vzájemné přátelské svazky, aby je upevnily, a to tím spůsobem, že budou usilovati o mírumilovný vývoj.

Prodchnut myšlenkou na toto svaté dílo a abych vyhověl potřebám státu, prohlašuji, prose o požehnání Všemohoucího, v r. 1885 spojené Bulharsko neodvislým královstvím. Já a Můj národ máme za to, že tento čin bude schválen velmocemi. Nechť žije bulharský národ a neodvislé Bulharsko.«

Převrat na Balkáně spůsobil pochopitelné vzrušení v celé Evropě. V Srbsku nastalo velké jitření proti Rakousko-Uhersku a národ žádal, aby se bez odkladu prohlásila válka. — Také v Turecku jest jitření proti Rakousku. Velmoci chovají se dosud zdrželivě. Ruský ministr zahraniční Izvolskij zajel si do Londýna a do Petrohradu, aby získal Anglii a Francii pro návrh Ruska na svolání konference moci, které podepsaly Berlínskou smlouvu.

Adolf Srb.

R. 1908. ČÍS. 12.

OSVĚTA

Hrabě Jan Harrach.

K výročí osmdesátých narozenin.

Dne 2. listopadu 1908 slavil ctihodný kmet, vzor zářivý českého šlechtice rodem, duchem i činem, Jan hrabě Harrach, svoje osmdesáté narozeniny. Celý národ český, všecky ústavy naše kulturní, politické strany v nebývalé svornosti, všichni pospíchali, aby vzdali hlubokou úctu ctihodnému vlastimilu se srdečným přáním dalšího, dlouhého ještě věku do nejkrajnějších mezí života lidského, zasvěceného nadále ideální činnosti vlastenecké, kulturní a lidumilné.

Osvěta r. 1898 u příležitosti narozenin sedmdesátých přinesla z péra J. J. Toužimského delší životopis hraběte Harracha, svého veleváženého spolupracovníka, a zároveň ocenila jeho význam a zásluhy. Od té doby uplynulo deset let a z nich rok desátý místo radosti životní a uspokojení nad dosaženým vzácným rokem osmdesátým zahrnul šlechetného jubilanta hořem nezměrným a neočekávanou bolestí. Nebezpečná, nutná operace upoutala na lůžko oslavence a sotva se poněkud zotavil, krutá rána těžká dopadla na sesláblé síly tělesné i duševní, nastalo truchlivé loučení navždy s ušlechtilou družkou na pouti životní, se zvěčnělou hraběnkou Terezií Harrachovou. Obě rány mužně přestál hrabě Harrach a jak prohlásil se slzami v očích, vzpomínaje na strasti a bolesti roku minulého, chce všecky síly svoje zbylé do posledního vzdechu zasvětiti blahu milovaného národa českého. Památná jsou slova, jež na slavnostní schůzi v Museu král. českého hlasem rozechvěným pronesl milovaný president Musea král. českého: »Když mi nyní Bůh vrátil zdraví po kruté nemoci a mnohém zármutku, doufám, že i další má práce za Vaší spoluúčasti na prospěch ústavu tohoto nebude marnou. Upřímnost a čistý princip mého snažení uznán byl i od nepřátel. Vidím pak v tom útěchu života, že snahy mé často docházely splnění. Také veliká účast veřejnosti naší nad neštěstím, jež mě stihlo ztrátou milé

choti, byla mi podnětem, že jsem si pravil: Musíš vytrvati dále a působiti ve směru dosavadním!...«

V článcích časopiseckých, oslavujících právem a podle zásluh nehynoucích Jana hraběte Harracha jakožto »*otce Vídeňských Čechů*,« byl opomenut základní článek, kterým se Osvěta honosí z péra Jana hraběte Harracha a kterým odůvodnil r. 1881 v Osvětě, str. 1—9, svoje zásady a požadavky, přesně stanovené, posud nezastaralé, pro Čechy ve Vídni, pod názvem: *Čechoslované ve Vídni*. Uvažuje tam o významu živlu českého ve Vídni a v Dolních Rakousích. Sestavuje pozoruhodnou statistiku, že měli jsme ve Vídni druhou, ano větší Prahu, když v naší královské Praze r. 1869 žilo 96.690 Čechů, »kdežto je nás (Čechů) ve Vídni 147.000!« Líčí, jak se znenáhla vyvinulo veřejné mínění Vídeňské, dle kterého vše, co českého nebo slovanského vůbec, bylo v klatbě sprostoty a inferiority. Většina Čechů žije ve Vídni v podřízených poměrech, jsou to namnoze dělníci, řemeslníci, služebníci rozličného druhu, lidé závislí, kteří chtělili obstáti, nuceni byli před svými pány a představenými svou nenáviděnou národnost skrývati jako červený šátek před turem. Vzpomíná hrabě Harrach, jak roku 1858 několik vlastenců českých, prof. *Šembera*, ředitel *Bílka* a dvorní rada dr. *Beck* ujímali se české mládeže ve Vídni. Ředitelové a katechetové škol podali ochotně seznamy českých žáků, ukazujíce na potíže, s kterými zápasili učitelé i žáci (počtem 1600) čeští na školách německých. Vroucně se přimlouvá horlivý zastance Čechů ve Vídni, aby lid český ve Vídni nepřestal česky smýšleti a cítiti, jak by se oživila činnost spolků českých a byla podporována.

Posud nezastaraly dva návrhy hraběte Harracha ve prospěch Čechů vídeňských, *návrh o škole a o správě duchovní české ve Vídni*. Navrhuje po všech zkušenostech hrabě Harrach:

1. Vláda nařídiž policii Vídeňské, aby aspoň 14 dní před početím každého školního běhu z oznamovacích listů, které jí domácí páni a hostinští předkládají, správám škol národních ve Vídni návěští podala, mnoholi v předešlém půlletí českých dětí a v kterém stáří (do 14 let) z Čech, Moravy a Slezska do Vídně přibylo. Správy škol Vídeňských buďtež napomenuty, aby k tomu hleděly, by děti přistěhovalé, jak to zákon káže, do školy chodily.

2. Vláda učiniž opatření, aby při školách, kde se aspoň 25 českých dětí shledá, český učitel ustanoven byl, jenž by asi dvě hodiny denně české děti řeči německé vyučoval, po případě s nimi také česky opakoval, co jim ve třídě německy předneseno bylo.

3. Jest nutno, aby byli ve Vídni v okresích, které jsou od Čechů nejvíce obydleny, čeští kněží ustanoveni, kteří by česky kázali, mše svaté při českém zpěvu sloužili, česky zpovídali, snoubencům před vstoupením do stavu manželského naučení v mateřské řeči dávali a nemocným útěchu církve v mateřské řeči udíleli. Episkopát český by se měl té důležité otázky uchopiti

a měl by na zřízení českých far u Vídeňského arcibiskupa naléhati. Církev sama se vzdává svého mocného vlivu, když mateřskou řeč věřících svých zanedbává, která je hlavní pákou k šlechtění srdcí lidských.

Co tu z upřímného přesvědčení hrabě Harrach theoreticky navrhuje, to po celý život, pokud bylo v jeho moci a možnosti, prováděl, jak svědčí skvěle jeho spolková činnost ve Vídni, zvláště ve spolku »Komenský,« a jeho soustavně řízené, neúmorné i nevděčné snažení o české služby Boží ve Vídni . . .

Právem při oslavě osmdesátých narozenin Jana hraběte Harracha všichni jsme vzpomínali, jak od začátku své veřejné, literární, politické a společenské činnosti otevřeně hlásil se vzorný šlechtic český *k idei vzájemnosti slovanské*. Nasvědčuje tomu jeho znalost slovanských řečí, cesty po slovanských krajích, péče o vydávání spisů v oboru minulosti i přítomnosti slovanské a především opět *credo Harrachovo v otázce budoucnosti o světodějinném povolání Slovanů*, uveřejněné s nezvyklou u nás upřímností a s nelíčenou horlivostí i se znalostí věcnou ve vzletném a a posud rovněž ještě nezastaralém článku v Čas. Č. Musea 1876, III., str. 537. Nadšeně píše: ». . . Myšlenka, že všickni Slované jsou synové jedné matky, že všickni ze společného domova vyšli a že si odtud stejnou řeč přinesli, která postupem času za rozličnými příčinami od původní společné řeči se odchylovala, myšlenka, že rozptýlení národové slovanští jen spolčením nabudou síly a postavení ve světě jim příslušného, myšlenka ta musí těšiti, síliti a povznášeti každého Slovana . . .« Jako věštba zní výrok hraběte Harracha z r. 1876 pro politický i národnostní vývoj v Rakousku: ». . . Když bude Slovanům volno v Rakousku, když budou moci svobodně a pod záštitou říše pěstovati národnost svou, a když nabudou spravedlivého zastoupení na sněmích a jiných zákonodárných shromážděních, pak věru se také poměr jejich k rakouským Němcům a Maďarům velmi změní. Kde není tlaku, nebude i protitlaku, vzájemná šetrnost naproti nim dostaví se u Slovanů hned . . . Novými hustšími styky Slovanů rakouských s Rusy a Jihoslovany a vzájemným působením započne čilý ruch duševní mezi námi, z něhož bude i říše rakouská těžiti. Jestli každý Slovan, aspoň vzdělanější, bude znáti kromě mluvy mateřské aspoň ještě jednu slovanskou řeč, bude obcování Slovanů mezi sebou ještě možnějším učiněno . . . Než, Čechové jsou jako generální štáb slovanského hnutí. Náleží nám tedy dělati plány ne pro bitvy, ale pro národní byt . . .«

Po neúnavně činném životě, zasvěceném ideálnímu snažení ku povznesení hmotnému, národohospodářskému i kulturnímu národa českého, k šíření vzájemnosti mezi národy slovanskými, stojí Jan hrabě Harrach na výši své zasloužené slávy, ctěn a milován v čele všech prvních ústavů, jimiž se Čechové mohou honositi. Kde volá za pomoc myšlenka česká, kde stihla pohroma, bída, žalost, pospíchá vždy mezi prvními s pomocí bez hluku, okázalosti štědrá ruka vznešeného podporovatele . . . Kéž

Prozřetelnost dopřeje úctyhodnému, šlechetnému a milovanému jubilantovi, aby žil v blahém klidu a spokojenosti mezi oddanými Čechy a s posavadní neochabující svěžestí, aby se mohl nadále věnovati ideálnímu dychtění a snažení. Z hloubi srdce opakujeme významné přání, kterým zakončil blahopřání jmenem úřednictva musejního pan dvorní rada prof. dr. Karel Vrba: »Serus in coelum redeas, diuque laetus intersis populo Bohemo!«

Dr. *Čeněk Zíbrt.*

Irenické a vlastenecké snahy Vlčkovy v našem národě.

Vzpomínka

Frant. Jar. Rypáčka.

(Dokončení.)

Neustal pracovati o národní smír. Za rok po Úvahách o poměrech českých zemřel František Palacký (26. května 1876). Jako všichni věrní synové truchlili nad rakví největšího Čecha soudobého, tak i Vácslav Vlček byl zdrcen zprávou o nenadálém skoně Otce vlasti. A právě skon slavného objevitele naší minulosti pohnul Vlčka k záměru šlechetnému, aby přestala smutná přítomnost tehdejší a byla přípravou k lepší budoucnosti. Byl jsem tolik šťasten, že mně za bolestného rozechvění diktoval list, který se stejným zněním rozeslal četným svým přátelům a ctitelům a vlivným i vynikajícím mužům po veškeré koruně České. V krátkém, ale jadrném listě tomto vrátil se ke svým snahám irenickým a důtklivě i vroucně žádal přátel svých, aby ve svém okolí spůsobili spontánní hnutí za účelem, aby nad svěžím hrobem Fr. Palackého obě politické strany a všichni Čechové bez rozdílu podali si ruce ke smíru, k jednotě, ke společné práci, aby tento mír a jednota byly pravým projevem hlubokého smutku nad posvátným rovem Otce národa. Nad rakví otcovou často smiřují se rozvadění bratři rodní, nad rakví Fr. Palackého měli se smířiti rozervaní synové všeho národa našeho! A jaký účinek měla naléhavá, nejryzejším vlastenectvím kázaná výzva Vlčkova? Jsme, bohužel, svědky toho sklamanými, jako se sklamal v důvěře své šlechetný apoštol míru sám. A přece neustal pracovati dále, ovšem bez výsledku a vždy jen s novým sklamáním. I v nekrologu o Palackém (Osvěta 1876, č. 7.) nadšeně vítá slova slovutného učence našeho, která napsal toho času ze žalu hlubokého: »Co jsou všechna slova žalu, všechny nekrology, lesklé průvody a prapory, kdy nemůžeme říci: My konali svou povinnost, tu první povinnost, kterou nám nejvyšší zákon ukládá? Co znamenají naše přísahy, spolky, naši zástupcové i vůdcové, kdy cizí divák při

pohřbu Palackého nám může vrhnouti v tvář: »Jen v okamžiku žalu jste sjednoceni!« Ba přišla doba zase, a smutečná hrana má vedle smutku svého jen jeden výzev: Zničte nesvornost! Zvete to smířením, nebo návratem, nebo podvolením, nebo odpuštěním, — ale zjednejte svornost! Jakým způsobem mohli bychom lépe slaviti panichidu za Palackým? Jakého povzbuzení, jaké radostnější potěchy mohli bychom dáti národu svému, v trud oděnému, než kdy by *tryzna* na hrobě zvěčnělého reka ukončila *trýzeň* domácí naší války... Nás nedělí nic, co by se nedalo srovnat — *jen dobré vůle potřeba jest!* Ve všech nás jest jediný rozum, a ten káže svornost. Bylali kdy, jest nyní doba příhodná, vykonati příkaz jeho...« A Vlček dokládá souhlasně: »Vděčnost i úcta k Palackému, rozum, povinnost, spása to káže, aby veškery vrstvy a třídy národa českého sobě nade hrobem velikého učitele a vůdce bratrsky ruce podaly ku vzájemné lásce, ku vzájemné útěše a posile, ku společné obraně a ku společné práci ve všech svých důležitostech a potřebách.«

Konče sedmý ročník »Osvětový« r. 1877 v pojednání, nazvaném »*Obnovení jednoty národní*,« vrací se Vlček neúnavně ku své snaze o smíření nad hrobem Palackého a vyznává zřejmě, jak tehdy vyzýval přátele národní jednoty a svornosti na společnou práci: »Žalostná ztráta velikého muže, který po tak drahnou dobu byl hlavou našeho národního těla, milionům Čechů co nejživěji připomněla potřeby a tužby, nebezpečenství a svízele, překážky a boje našeho národa. Nad hrobem Palackého se v zármutku a hoři veškeren český národ shromáždil, shromáždil jednou zase jakožto jediná rodina. Nad hrobem Palackého také v nesčíslných srdcích ozvalo se přesvědčení, že jen v tom jest naše spása, abychom vždy jedinou rodinou zůstávali. Ale nad hrobem Palackého tanula také ve stísněných prsou tisícům a tisícům ta otázka: Mají od tohoto hrobu Čechové, přestavše se na chvíli mezi sebou vaditi a potýkati — mají se odtud rozejíti opět jen k nové vádě, k novým různicím a rozbrojům, k nové občanské válce? Nikoliv. Nadešla chvíle, kde jest možno našim národním půtkám a všem škodlivým účinkům jejich pojednou učiniti konec. Ne již dále *svoji proti svým*, ale zase po všech vlastech českých *svůj k svému!* — Odstranění rozkolu v lůně české rodiny, obnovení národní jednoty a svornosti má se státi na ten způsob: aby ve všech politických otázkách, týkajících se celého národa, všichni zástupcové národní šli jen jedinou společnou cestou — aby se neprovozovala jmenem Čechů dvojí neb trojí, nýbrž jen jedna politika, aby veškeren český národ jako druhdy za Palackého stanul zase v jediném nedílném šiku, vedeném od jediného nejvyššího vůdce — ovšem žádného jiného nežli dr. Fr. Lad. Riegra.« —

Potvrzuje pak Vlček s uspokojením, že aspoň částečně se zmírnily protivy, že přestala »novinářská štvanice, přestalo hromadné hanobení jmen a mravní ubíjení osob — po několikaleté bouři nastoupilo konečně zas utišení, po několikaletém boji na

nůž nastoupilo příměří. Neboť *lid tomu chtěl.«* S radostí vítá, že nastalo sjednocení v záležitostech českého divadla národního, a těší se nadějně, že nastane také sjednocení politické: »Jakož černý prapor rozkolu na ten čas už jest odstraněn, tak pevně věříme, že nedaleka jest doba, kde v každé české obci, v každém českém domě zase vláti bude pouze jasný prapor jednotného českého národa! Bude nám dlouho napravovati, co pokaženo, a doháněti, co zanedbáno; ale nyní nejpilnější jest potřeba, aby se konečné rozhodnutí stalo *co nejdříve*, abychom, obnovíce jednotu sil a jednotu srdcí, raději dnes nežli zejtra počali opět na všech stranách s horlivostí konati dílo národní!«

S radostí také zprávou *»Z domácnosti«* (Osvěta VIII., str. 712 a 713) uvítal prohlášení všech poslanců českých, do společného klubu sestouplých, »aby se v národě našem rozhostily svornost a mír,« a rovněž nadšeně uvítal provolání přátel vědy a literatury české v Plzni, kteréžto provolání zamítalo rázně prudký politický boj, kterým se odvracela pozornost od krásné literatury jakožto pouta, které »v bratrský spolek víže národy.«

Po 22 léta, doživ se jen nevděku za irenické horlení své, mlčel Vlček, a za těchto 22 let se změnilo u nás velmi mnoho. Přibylo (vedle staročeské a mladočeské) ***několik*** nových stran vzájemně se potírajících. A tu r. 1899 v 3. čísle XXIX. ročníku Osvětového opět ozval se Vlček starými a novými tužbami s názvem významným *»Jednoho jest potřebí.«* Navázav na provolání ze dne 1. ledna r. 1873, ukazuje, že veškero nebezpečenství, veškero břemeno, veškery obtíže, veškera nepřízeň osudu nabyly mnohem větších rozměrů, horlivě pak opakuje hlavní části svých »Úvah« z r. 1875; vždyť pravda jejich byla r. 1899 taková jako r. 1875, ano vlastně zřejmější a výstražnější. I ptá se Vlček starostlivě, přehlížeje pařeniště nových stran: »Kdy to nekonečné drobení, atomisování národa, nepřátelské záští a zuření jednoho atomu proti druhému přestane? Až po nějaké těžké pohromě. Potom, jak se to v Čechách už tolikrát přihodilo, zase pochopíme, že jsme synové jedné otčiny a bratři jedné krve — a zas budeme nějaký čas dělati dobrotu, jednati vlastenecky, svorně, nadšeně, šlechetně, příkladně . . . Co činiti, abychom se zabezpečili, svízelnou budoucnost odvrátili? . . . Především jednoho jest potřebí — — avšak vizte zde osvědčení, které dnes vyšlo [5. února 1899] v novinách a zní v tato slova: V uvážení, že v době nynější vede se veliký zápas mezi národem českým a jeho odpůrci o politická a jazyková práva naší země jakož i našeho národa, v uvážení, že v tomto zápase podařilo se poslancům českého národa již v mnohém ohledu, hlavně v ohledu jazykovém a národním dosíci značných úspěchů, a že konečné vítězství české věci jediné na tom závisí, aby v každé době a v každém okamžiku rozhodujícím český národ zde stál pevný, odhodlaný a *sjednocený* v jediný šik, pokládá podepsaný okresní výbor na Král. Vinohradech za nezbytný prospěch našeho českého národa, aby přestalo v době naší ***každé drobení sil národních*** a politických, vyslovuje se proti každému

takovému drobení a dělení na různé frakce, ať politické, ať zájmové, jakožto nebezpečnému pro celkové úspěchy našeho národa jak v ohledu politickém, tak národním a hospodářském.« To jsou slova z duše Vlčkovy, světlý ohlas tolerantních snah pracovného obyvatele Král. Vinohrad. Vlček pokládá prohlášení Vinohradské správně za ozvěnu starého provolání z r. 1873 a praví, že jest to »ovšem pouze skrovný počátek, je to jen hlas jednoho okresu, ale *je to po dlouhé době první hlas toho druhu* — a jiné se po něm bohdá brzy budou ozývati, až to bude hlas celé země. Tu jest zase nalezena cesta, jíž Čechové dlouho už ani nehledali, ba na niž docela zapomněli. A přece jest to cesta jediné pravá. Z neblahých poměrů, které v národě našem zavládly, z rozkladu, z rozdrobenosti a desorganisace, které jeho sílu ochromují a které v něm už každý dryjáčnický křikloun, každý lidolovec, balamutič a šejdíř, každý katilinárský dobrodruh, každý kazisvětský Herostrátek s drzou troufalostí, jelikož bez odporu, bez překážky rozplemeňuje, — ze zmatků, různic a rozbrojů, které se v něm co den množí a zhoršují a které jej do nenabytých škod i do největšího nebezpečenství uvádějí, — z toho všeho není jiného východiště, jiné spásy, než vrátiti se ku programu ze dne 1. ledna 1873. Obnovení národní jednoty, znovuzřízení pevného národního šiku, zavedení řádné národní kázně, nejen strannické, to v kritických poměrech našich jest unum necessarium, nezbytná potřeba, nevyhnutelná nutnost . . . vždyť, pro Bůh, my už svých 40 roků bloudíme politickou poušti — a jak blízko jsme své zaslíbené země? . . .«

O rok později v nových rozhledech i úvahách s názvem »*Přes padesát let na poušti*« (Osvěta, XXX., 1. a 2.) nezabývá se Vlček, jak by se zdálo z nápisu, našimi poměry rozháranými, teprve zase r. 1902 (Osvěta, XXXII., 1.) úvahou »*V čem je spása*« skončil ušlechtilé a humánní své snahy irenické. Navázav na významnou řeč nejv. maršálka království českého, kn. Jiř. z Lobkovic, konanou o valné hromadě České akademie (dne 1. pros. 1901), v níž kladena váha na to, že »národ malý zachrání sebe sama toliko usilovnou prací duševní,« a že jest tato »duševní práce, národem vykonaná, jediným měřítkem váhy, kterou má mezi všemi národy ostatními,« a takto jediné že »uhájíme v soutěži s národy mocnějšími, s jichžto imperialismem vítězně bojovati nám bude souzeno, svou vlastní bytost a svůj vlastní národní život,« praví Vlček, jako tisícům českých vlastenců̊v, o příští osudy svého národa starostlivých, tak že i jemu tato řeč byla promluvena z duše. »Když jsem jako mladý člověk,« píše, »o tom přemítal, v čem je naše spása, utvrdily se ve mně náhledy, které jsem pak r. 1867 vyslovil ve spisku »O národní osvětě, hledíc obzvláště k literatuře české.« Snad nebude od místa, když z tehdejších úvah svých při nynější příležitosti něco málo zde uvedu: Jaké jest nebezpečenství, jež nám hrozí v budoucnosti? — Vedeme tisíceletý boj za své samostatné živobytí; tento boj tvoří povahu celé historie naší. Jsou konce jeho v budoucnosti známy? Jsme snad alespoň tím jisti, že byť trval zápas i o staletí déle, posléze přece

dopadne v náš prospěch? Naši nepříznivci jsou jisti opakem ... Nebezpečí, které nad námi zavěšeno jest zvenčí, z Němec, ničím se nepokrývá. To jest horší meč nežli Damokleův, poněvadž by nás vláda pruskoněmecká najisto neposadila k hodům: ‚obyvatele staroslavného království českého' za války roku 1866 prohlašuje prusoman Menzel, dřív než rok uplynul, za ‚zbytek českých barbarů', jimžto dřív či později odňato musí býti všecko, co na jich *české* barbarství připomíná ... Netřeba býti prorokem tomu, kdo s jistotou tolik může povědět o budoucnosti: výbojný od přírody národ německý, dokonav svou jednotu pod žezlem Pruska, nepřestane se o to pokoušeti, aby zemi Českou opanoval. Pokoušel se o to od jakživa ... V rodině národův evropských jsme pastorkem, na nějž jedni dávno zapomněli, druzí ne za bratra, nýbrž za pacholka jej považují. Vizte ‚národ lokajův, ježaté karyatidy,' jak nás králi pruskému (Vilémovi) představoval zasvěcenec Mus, apoštol osvěty a lidskosti Fridrich Hebbel! Úmyslové jiných určili nás na záhubu; ale nyní ještě můžeme o svém osudě rozhodovati sami; ještě jsme nepropadli osudu nám chystanému, ještě lze jest nám ujíti jemu. Čím se to stane? Které jsou k tomu prostředky? Jeden jest, a to neomylný: *práce — vlastní, všeobecná, všestranná, ustavičná, usilovná práce ...«* A dokládá i opakuje Vlček přesvědčivě, nadějně i důvěřivě: »V čem je naše spása, není pro nás dokonce temnou, neproniknutelnou záhadou. Bezpečná spása je v práci — vlastní, všeobecné, všestranné, ustavičné, usilovné a *svorné práci.* To jest pravda zcela jednoduchá a leží na bíle dni. A ‚pravda nás vysvobodí', praví písmo. Jenže ne pravda sama o sobě, nějakou svou kouzelnickou mocí, nýbrž tím, když se stane obecným přesvědčením, a když se podle ní budou říditi skutkové jak každého jednotlivce tak i národního celku.«

Platí dosud varovná slova, úvahy, rady a výzvy Vlčkovy? Platí, a to měrou zvýšenou; neboť z nich jasně mluví plamenný cit, jasné přesvědčení, čirá pravda a starostlivý příkaz národní. Od mládí nadšeného a pracovitého až po bolestnou jeseň životní zůstal Vlček vlasteneckým idealistou a smiřujícím apoštolem lásky k národu a k pokroku jeho všestrannému. Chtěltě, aby drahý národ a nade všecko milovaný *zůstal na věky osobitě svým, jednotně svorným, zdravě silným, ideálně nadšeným, mravně ryzím a kulturně mocným!*

Zesnulý Vácslav Vlček i jako člověk i jako vlastenec byl *pravé zlato v ohni*, a proto lid, z něhož se zrodil, jemuž příkladně žil a neúmorně pracoval, na svěží rov jeho (a časem i zarostlý mechem) vždy bude sypati *věnce vavřínové!!* [1])

---

[1]) V minulém čísle Osvěty str. 967 pouhým nedopatřením jest vytištěno, že zakladatel Osvěty byl uložen na Vyšehradě (místo na Kr. Vinohradech). Rodina Vlčkova zřizuje na hřbitově Vinohradském hrobku rodinnou, do kteréž budou také pochovány ostatky zesnulé matky V. Vlčka a dětí jeho. Tím bude vyhověno poslednímu přání slavného nebožtíka, aby pochován byl *mezi svými.* *F. J. R.*

Španělské obrázky.

O lidové písni a tanci lidovém.

Napsal

A. Pikhart.

Čteteli někde, že Španěl zpívá, vzpomenete najisto na španělské romance, jejichžto ukázky poznalo české čtenářstvo už před padesáti lety, kdy v Musejníku z roku 1856 uveřejnil pěstitel a znalec jazyka španělského V. Nebeský stať nadepsanou *O španělských romancích*, obsahující šestadvacet ukázek romancí, a kdy v ročníku 1857 uveřejnil dr. Č. (t. j. dr. Jan Josef Čejka) překlad několika romancí delších, a vydal pak r. 1862 s Nebeským *Kytici z romancí španělských*. Ale vzpomínka ta už není správna: Španěl zpíval romance, dokud v něm vřel bojovný duch, nebo aspoň hořela vzpomínka na zašlé doby hrdinných rekův a spanilých princezen; dnes ovšem nezanikly romance ještě na dobro, ale sběratelé teď už aby zacházeli do odlehlých, kulturou méně dotčených horských údolí mezi pastevce anebo k starým lidem, a není daleka doba, kdy v ústech lidu dozní poslední pravá romance. Nastupujíť — a to už hodně dlouho — za ty dobré, staré výtvory zlidovělé poesie dílem romance umělé, krvavé a nesmyslné, rovnající se obsahem a cenou našim jarmarečním písním, a hlavně lidové popěvky lyrické. Jako by lid už neměl tolik času, kolik dříve, zpívá teď kratičké písničky, kdežto dříve zpíval dlouhé, mnohdy téměř nekonečné romance. Je to jako u kuřáků — odpusťte nepoetickému porovnání. Dříve i po ulicích kouřil kde kdo z pěnovky stříbrem okované a dýmal z ní třeba půl dne, teď vyndá cigaretku, zabafne několikrát, vyžene kouř malebně nosem, zahodí nedopalek a žene se dál. Poetická dýmka romancí ustoupila skoro úplně lehké, vzněcující kratičké cigaretě písničky.

V každém uměleckém projevu lidovém skryto jest velké kouzlo, a proto mne lákaly tolik lidové písně španělské.

U nás se část lidového cítění a nazírání svedla do proudu pohádek, a třeba nebyly pohádky tak přímým výlevem lidové mysli jako písně, které nehledají látky a vzoru jinde krom vlastního citu a trochu i v obvyklosti země či kraje, osazeného lidem stejného původu a nazírání, přece jenom strávily hodně z citovosti a náladovosti lidové. Nu, zaplať Pánbůh, naříkati si nemůžeme: zbylo nám i vedle pohádek dosti na písně.

Španělé pohádek téměř nemají. Překvapuje to proto, že je v lidu tom velké procento orientální krve, že asi předek nejednoho nynějšího Španěla kdysi platně pomáhal na vytváření pohádek *Alf lailah oua lailah*, tisíce a jedné noci, a že sama plamenná fantasie lidu zdá se slibovati velké výkony v oboru pohádkovém. Inu, to jsou ty předpoklady! Jen trocha pověstí

se zachovala, a to vždy o maurském králi a princezně, která buď zakleta pro lásku ke křesťanu, nebo hlídá nějaký poklad. Ale ty pověsti nejsou pravými pohádkami. Je to dosti nuzné vymýšlení různých variací na dané motivy, jimiž jsou zvláště dobré prameny, chladné jeskyně a pobořené maurské hrady.

Za to vytvořil španělský lid písní bez počtu a nejen vytvořil, tvoří je dosud, ač ovšem ne už tak pěkné a dokonalé, jako bývaly za dob dřívějších. I v tom se kazí Španělé jako všichni lidé tohoto světa. Nový shon a ruch působí, že zpěvavých ptáčat všude ubývá.

Připomínám, že mluvím výhradně o písni lidové, a to o písni dobré. Vznikala asi obdobně jako u nás, jen že lehčeji, snadněji. Důvod toho je dvojí: předně, že španělské písně mají formu mnohem lehčí než písně naše, a za druhé, že se zpívají jenom podle několika typů hudebních, tak že bohatství melodií, jaké nacházíte na příklad u nás, na Moravě a u Slováků, u nich marně hledáte. Forma lidové písně španělské připomíná krakovjáky nebo německé Vierzeilige. Písnička má zpravidla čtyři řádky a do těch je vtěsnána celá její myšlenka. Jen zřídka se rozšířila myšlenka na osm řádek, či lépe na dvě souvislé písničky čtyřřádkové; některé formy mají tři řádky, některé pět, šest či sedm řádek, ale ty jsou méně hojny.

Čtyřřádkové takové písně mají řadu názvů dle melodie, kterou se zpívají. Stejnou písničku lze zazpívat jako *soleá*, ***polo***, ***caña***, ***toná***, ***serrana***, ***liviana***, ***malagueña***, ***rondeña***, ***javera*** i jako ***petenera***. Abych se upřímně přiznal, nevím dobře, čím se tyto typy písní od sebe liší, a dovede to rozeznati jenom ucho ***de un aficionado*** (znalce) španělského. Jenom na pořizování ***petener*** mám recept, který zároveň poněkud osvětlí ráz písní: do čtyřřádkové písně se za třetí řádku vloží vzdech, třeba neměl jinak s obsahem písně přímé souvislosti, a po něm se třetí řádka opakuje. Příklad vám to lépe vyloží:

> Havířův, těch nebožáků,
> líto je mi: zle se mají,
> spustí do bání se, a tam,
> ¡Soleá! ay! ay! ay! ay!
> spustí do bání se, a tam
> bez zpovědi umírají.

Jiná petenera zní:

> Na hřbitov jsem vkročil, ptal se
> hrobníka, jejž jsem tam našel,
> jeli místo určeno tam,
> ¡Soleá y mas soleá!
> jeli místo určeno tam
> pro toho, kdo láskou zašel.

A nejsmutnější:

> Kdo má žalost, kdo má smutek,
> ke mně pojď, a až si spolu
> krvavě my zapláčeme,
> ¡Soleá! ay! ay! ay! ay!
> krvavě až zapláčeme,
> snad nám uleví to v bolu.

Slovo *soleá* jest dialektická výslovnost slova *soledad* — samota; *ay* značí tolik, kolik naše ach.

Jiné vložky petener jsou: *Soleá triste de mi* — v samotě já přesmutný, nebo *niña de mi corazon* — milované děvče mé.

Pravý zpěvák-umělec přesně odlišuje ráz písní a pohrdá břídilem, který zazpíval na př. malagueñu melodií pola.

Písně jsou téměř vždy v druhé a čtvrté řádce assonovány. Seznáte to nejlépe z příkladu originálu:

El que no quiera morir,
al tiro de mi pist*ola*,
me deje la calle libre
que la necesito t*oda*.
Ten, kdo nechce zemříti
z pistole mé náhlou střelou,
vykliď se z té ulice,
teď ji potřebuji celou.

Tam, kde my hledáme plný rým, stačí, jak z příkladu pano, španělskému uchu, ozvouli se mu stejné samohlásky.

Obsahem španělských písní lidových jest jako většiny písní na světě láska k rodičům a pohlavní, a stavy z ní vycházející: vytržení, oddanost, touha, něha, hněv, lítost, nenávist, veselý žert i jízlivý pošklebek. Vedle toho najdete ovšem i písně rázu nábožného, filosofického, písně jednotlivých stavů — pro charakteristiku připomínám, že jest v nich znamenitě zastoupen stav pašerů a trestanců — posměšky, slovní hříčky a j. v.

Celkový ráz písní je smutný stejně jako jejich melodie. V melodii vždy a ve slovech hodně často nacházíte stopy orientální zádumčivosti, vylévající se po dlouhém mlčení truchlivou písní o truchlivých slovech. Nepředstavuj si nikdo v písních a melodiích španělských divokou, prudkou, překypující veselost: té je ve Španělích tak pořídku, jako Španělů a Spanělek, jak je vídáme zobrazené na laciných barvotiscích a na vinětách. Zasmušilost melodií na počátku přímo zaráží a připomíná zřejmě melodie arabské a i černošské, jak jsme je slýchali na výstavách i v orientu.

Ráz lidové písně španělské líčí výborný znalec její, Melchor de Palau, takto:

»V lidové písni španělské jest soustředěna povaha a ráz všech různých plemen, která v zemi po sobě následovala anebo i jen z dálky působila. Snadno by se dala dokázat v písních těch egyptská církevnická melodie, fenická střízlivost, nordická mlhavost, normanská rytířskost, gotský individualismus, arabská nádhera, semitská rozvaha, řecká elegance, latinská dikce, a vším tím vládne a slučuje to mocný vliv povahy španělské, zhuštěný už v dobách středověkých, krása kraje, mohutnost slunečních paprsků, rozněcujících krev přímo, a v nás vnikajících nepřímo plodinami země.«

Je v tom snad trochu přepínání, ale i v tom se blíží Palau lidové písni.

Jak již podotčeno, jest nejvýznačnější vlastností písní těch smutek, zádumčivost. Najdeme ovšem celé řady písniček laškovných, veselých a i rozpustilých (serii takových jsem uveřejnil ve Švandě Dudáku r. 1907), ale celkový ráz jest chmurný, teskný — hlavně písní, které se zpívají před obecenstvem, jak povím později. To už spíš ve vsi začtveračí překypující mládí, nebo šlehne jedovatým vtipem hněv, závist a řevnivost.

Smutek písní španělských jest pouhým výrazem vlastnosti, kterou Španělé sami na sobě pozorují, nazývajíce ji *tristeza española*. Tato vlastnost se jeví v celé zemi a nejvíce v nejtypičtějším kraji španělském, v Andalucii. Je to, jak praví jihoamerický básník Rubén Darío, „nekonečný smutek, smutek plání, zmořených slunečním úpalem, polí, zachoulených v prachu a v roztavené mědi sálajícího slunce, palem, vztahujících prosebně větve k nebesům, smutek dalekých obzorů, a v písních se stále ozývají slova smrt, rána nožem, smutek, zrada a hynutí láskou. A stejně pěje rybář ve člunu na moři, jako svěží dívčina, na kterou se život usmívá, a která zalévá za oknem karafiáty, chystajíc největší a nejžhavější květ miláčkovi. Všude plno světla, květu, života, a v písni samá smrt, nářek, beznaděj. Andalucie jest královstvím bez naděje a smrti. Láska lidu je neklidná a truchlivá. Žena miluje vášnivě, ale zároveň se strachem. Ví, oklameli milého, že jí probodne prsa nebo rozetne život »*con una puñalaita*«" (*něžná* [!] zdrobnělina slova *puñalada*, rána nožem).

A Darío vypravuje na důkaz, jak opravdově se pojímá smutek ten a jak dovede posluchače proniknouti a přesvědčiti, že se konala v kterémsi rozekvetlém *patiu* (nádvoří domu) v Malaze slavnost, a hezké děvče zapělo lidovou:

Což mi nikdo pěknou ránu
do srdéčka nevypálí? —
Vždyť můj život na tom světě
znamená jen samé žaly.

A jakýsi šílený zamilovaný mladík vytrhl pistoli a střelil ji do srdce... *Tristeza española.*

Poslyšte několik ukázek toho smutku:

Peklu podobají se
myšlenky, jež teď mne štvou,
jako peklo mučí mne,
jako peklo věčny jsou.

A druhá:

Komu povím, co mne trápí,
jaký žal mi žití krátí?
Povím já to syré hlíně,
až mne budou pohřbívati.

Nebo:

Ach, ji pohřbili, však ruka
ze hlíny jí čněla —
chudák byla tolik
nešťastna, že i té
hlíny málo měla.

Jak zoufale zní:

Jako mandloňové květy
bylo štěstí moje,
příliš časně vypučelo,
a teď zničeno je.

A pohrůžná:

Kdybys lásku, kterou k sobě
nyní máme, zrušit chtěla,
věz, že stěny tvého domu
skropím krví tvého těla.

Vedle této černé, smutné noty vyniká ve španělské písni jemnost výrazu a dvornost, se kterou se dvoří milenec či nápadník milované dívce. Je to opravdový kontrast, vidíteli venkovského chasníka, an leží polorozvalen na nákladu otýpek, naložených na hřbet malého osla, a vypadá dokonale hloupě, a najednou zazpívá třeba takovouto:

Chceš, by slunce vycházelo,
a sama je v pouta vážeš:
nesmí vyjít, nevstanešli
a se v okně neukážeš. —

Nebo:

Až zas půjdeš do kostela,
závoj dej si na tváře,
sic by svatí, ač jsou svatí,
sestoupili s oltáře.

Může rafinovaný básník pověděti krásnější poklonu, než:

Zřel jsem, že se větev trní
hřebíčkovým květem kryla —
to, že o ni špičkou nohy
zavadila moje milá.

A což tato:

Cítím velkou, hroznou bolest
loučení nám nastalo,
na hřebech tvých dveří moje
srdce viset zůstalo —

Jaká dvornost v této písničce:

Když má milá k pomoranči
na dvůr svého domu schází,
pouští strom své vonné květy,
k nohám jí je střásá, hází.

Již v těchto verších jste si asi všimli, že zpěvák místem nanáší silné barvy. I to je charakteristikou španělské písně lidové. Píseň nezná často v obrazech míry:

K moři šly si moje oči,
aby měly slzy k pláči,
ale vrátily se s prázdnou:
moře vyschlo, nedostačí.

Příliš dvornou je:

Přistup na chvíli jen k oknu,
krasavice snědých lící,

zapálím si cigaretu
o tvou žhoucí zřítelnici.

Někdy se přílišnost užitého obrazu mění přímo v nehoráznost:

Košulenka na mém těle
nepere se vodou jasnou,
vypírá se hořkým pláčem,
kterým oči moje hasnou.

Nebo:

V jak velikém strádám hoři!
opruli se někde o zeď,
základy se její boří. —

Či:

Řka »Jsi sluncem,« urážím tě,
»Lunou jsi,« mně trýzní se zdá,
a je mi, jak bych tě vraždil,
řkuli ti »Jsi jitřní hvězda«.

Tedy i nejlepší a nejkrásnější porovnání nestačí zpěvákovi, aby dívku dle zásluhy poctil!

Největší a nejnehoráznější poklonou jest však tato písnička:

Bez chuti a nepříjemny
byly kdysi mořské vlny,
černovláska má tam plivla —
od těch dob jsou soli plny.

To zní našemu sluchu skoro už nechutně, a přece je to poklona, že ani Španěl znamenitější nezná. Jeť u nás už dosti známo, že Španělovi znamená slovo *sal* = sůl souhrn vší krásy tělesné i duševní, bystrost, vtip a roztomilost. Řekneli Španěl dívce *salá* (t. j. *salada*, slaná), je to už vyznamenání, a nazveli ji *salero* (slánka), je to poklona nad poklony. A což tedy teprv, ujistíli ji písničkou, že trochou její sliny se celé nechutné moře stalo teprv slaným! Výše to už nejde ani co do galantnosti, ani co do upřílišenosti.

S touto solenou dvorností se slučuje pozdravný a povzbuzující výkřik *olé*. Původně znamená andaluzský tanec, ale stal se potom pozdravem a ozývá se všude, kde se tančí a zpívá, rozněcuje a pobádaje k větším a horoucnějším výkonům:

Olé a zas olé, olé,
olé, slánko, tvému zpěvu,
tělo mé se na smrt kruší,
spatřímli kde sličnou děvu. —

Ač je forma písniček jednoduchá, nelze je nazvati prostými. Jsou — smímli užiti slova toho — raffinované, ať něhou, či krutostí, ať smutkem, či výsměchem. Hledáť si jimi úlevy celá citově bohatá, vznětlivá duše španělského lidu, který od jakživa snadno dovedl vyjádřiti to, co cítil, a v zemi své, plné krásných květů, slavičího zpěvu a slunečního jasu stál blíže kráse nežli národové jiní. A vedle toho spadá asi na váhu to, co napsal Palau ve studii své o písni lidové: »Národové, kteří nejvíce zpívají, trpí nejvíce.«

Písní mají Španělé spousty. Jako se prý najde v koranu odpověď a poučení ve všem, najdete ve Španělích písničku o všem. Ne neprávem zpívá mladík:

> Písničky a písničky zas,
> písničky mne zpívat nech,
> mám jich plnou truhlici
> a nenačatý plný měch.

Nebo:

> Kdybych zpíval třeba ještě
> týden celý,
> jednu píseň byste dvakrát
> neslyšeli.

Dovedou opěvati i věci, kterých u nás nikdo nedbá, leda, že šlehne po nich posměškem. Možno opěvati se zdarem pihy? Že ne? Nuže, poslyšte:

> Obličej máš pihovitý,
> to však snadno dá se snést —
> Bývá nebe nejkrásnější,
> když je na něm nejvíc hvězd. —

Spoustami písniček zvučí to za večera a v noci na španělském venkově jako ve kvetoucí lípě. Za dne nemá mládež mnoho času na lásku; je práce v polích, na vinicích, v sadech a zahradách, snad i v továrnách a dolech. Krom toho nejeden vyspává za dne noční milostnou potulku. Za to se večer krade jeden za druhým k okénku své milované a hovoří a zpívá tam dlouho přes půlnoc. Je to známý zvyk, zvaný *pelar la pava* — škubání krůty, o kterém psali u nás už jiní. A časem se sejde celý hlouček mladíků, sebere kytary a — klacky, a jde *rondar*, obcházet vesnici. U jednotlivých statků nebo oken se zastaví, zapějí písničku buď sborem, nebo, kde je děvče, na něž má nárok jeden z nich, zpívá on sám, a tak protoulají hodný díl noci. Největší urážkou, jaká se může státi milenci, zpívajícímu v noci s přáteli pod milenčinými okny, jest, vezmeli jim někdo mocí kytaru. Dát si vzíti sokem či řevnivcem nějakým kytaru při *rondě*, jest svrchovanou urážkou, neboť svědčí o zavržení hodném zbabělství. Proto se ozývá často vyzývavá:

> Jdeme sem my čtyři hoši
> holobradí, chtiví sváru,
> jeli tady junák jaký,
> ať si přijde pro kytaru.

A přijdeli si některý či někteří pro kytaru, mají potom solo nože.

Mnohé z písní, zapsaných s melodií přímo z úst lidových, začínají vysokým »*ahora yo*« — teď já, nebo jen »*yo*«. To dává jeden z rondy znamení druhým, že teď zazpívá sám. A když přezpívá, ukončí (v provincii santanderské) řičivým výkřikem, který překvapí. Slyšíte jasně slovo ichuchu (psáno španělským pravopisem *ijujú*). Ale není to jásavý výkřik našich rozjařených

mladíků, kteří vykřikují ichuchú, aby jim prsa radostí nepraskla; ve výkřiku tom je zase *tristeza*. Je to pronikavý výkřik polo vyzývavý, polo truchlivý. Původu výkřiku toho Španělé neznají. Jedni praví, že to býval válečný pokřik Kantabrův a Asturův, jiní jinak jej vykládají.

K nám mohl se dostati se Španěly, jimiž se dvůr Rudolfa II. hemžil, a od nichž jej naši, všeho cizího lační, přijali a přetvořili v jásavý výkřik veselosti.

Neštěstí se stává, vyjdouli si na rondu dva nepřátelské hloučky. Je to potom válečné tažení s kapelou kytaristů a zpěváků. Písničky, jako:

> Hoši, na obchůzku jděte,
> kytaru přec novou máte,
> jakou budou lískovice
> míti radost, uhlídáte —

zaznívají výhrůžně nocí, ostřejší jim odpovídají, pak začnou dotvrzovati muziku klacky, a na konec rozhodne spor — *puñalaita*.

Jak jsem už řekl, improvisují se podnes písně dílem na venkově, dílem zpěváky, kteří se oddali zpěvu jako povolání. Dovedeli vesnický mladík nebo vesnická dívčina zaimprovisovati písničku, nabývá ve svém okolí ceny neobyčejné, a hlavně máli k tomu i pěkný, zvučný hlas a dovedeli obvyklou melodii trochu přikrášliti a dobře doprovoditi kytarou. Vyniklli pak někdo v tomto oboru nad průměr vesnice a nejbližšího okolí, scházeli se lidé o poutích a trzích, aby jej poslechli, zvali jej na slavnosti přes pole, a tak se pomalu vyvíjel stav, který rozkvetl nejvíce kolem polovice století devatenáctého. Vznikli *cantaores* a *cantaoras*, zpěváci a zpěvačky, z nichž někteří dosáhli pověsti závidění hodné. Sám známý operní pěvec a vynálezce laryngoskopu, Manuel Garcia, který zemřel tuším loni u věku sta let, byl znamenitým pěvcem *polos* a *serranas*, a i jeho dcera Viardotová, přítelkyně Turgeněva a sestra Malibranové, zpívala sličné španělské písně.

Ovšem těchto panských ctitelů lidové písně španělské nebylo třeba, stejně jako ne pochvaly, kterou zahrnuli španělské písně a tance Gautier, de Amicis a Loti — lid sám přijal a uvítal umělce zpěvu a tance, vyšlé z jeho středu, a zahrnul je horoucím obdivem.

Umění zpěvnému se učili tito umělci sami ze sebe. Byli to většinou Andaluzové, synové nižších vrstev lidových, krejčí, ševci, výrobci alpargatas (plátěných střevíců) a p., kteří si zamilovali lidovou píseň, naslouchajíce jí na besedách, při rondách, v kovárnách, do kterých přiváděli dobytek okovat cikáni, znamenití lidoví zpěváci a poetové, a když ucítili v sobě, že by dovedli v oboru tomto cosi nového, opustili dosavadní živnost a počali tvořit a vystupovat před obecenstvem.

V kavárnách, navštěvovaných lidem, stojí podium, na něm tři či čtyři kytaristé a několik židlí pro ženy. Tam stojí a sedí zpěváci a zpěvačky, tanečníci a tanečnice, ženy v pestrých šát-

cích manilských, bohatě a nádherně vyšitých květinami a ptáky. Produkující si počínají tak, jako by byli v kruhu přátel a ne před obecenstvem.

Zpěvák, oholený a zamračený muž, sedí na podiu, druhý muž hraje na kytaru. Zpěvák se zahledí vzhůru do neurčita, začne jakýmsi vzlykem a těžkou holí si tepe o podlahu takt. Vzlyk se protahuje; je to dlouhé, naříkavé *ay*, a teprv když dokvílel, začne píseň o jedné ze tří věcí, které jsou už po tisíc let thematem andaluzských písní: buď o matce, či o milence, nebo o smrti. Mezi jednotlivými písněmi se ozývá znova pronikavé ay, kterému se z obecenstva odpovídá: *¡Olé ya!*, a kytara při tom drnčí, stále naříkajíc s oholeným pěvcem.

Někteří z těchto pěvcův improvisují slova, nebo si je aspoň doma skládají, druzí improvisují jen melodii, vytvořujíce »*su estilo*« svůj sloh v mezích typu melodie. Hudební znalec španělský se vyslovil o tom zpěvu takto:

»Stavitelé Kordovské mešity namalovali nebo vytesali na každou cihlu ozdobný roztomilý motiv; andaluzští zpěváci řídí se jejich příkladem a ozdobují každou notu melodickou kresbou a nádhernými kudrlinkami.«

Ale přes veškery tyto výzdoby zůstává melodie stále smutna, pojíc se v ústech těchto zpěváků téměř bez výjimky se smutnými slovy. A protože takoví zpěváci a zpěvačky — ovšem ne všichni a ne všechny — jsou pravými representanty lidového zpěvu, čerpajíce z duše lidu a pějíce k jeho duši, jest u nich *tristeza española* nejvyvinutější, a právě, že jsou ty písně tak zasmušilé a truchlivé, svědčí zřetelně, že je to hudba primitivní.

»Zpěvák vypadá, jako by umíral, a zpěv jeho obsahuje nevědomky dědictví dávných dob, smutnou duši maurského Španělska. Je v něm skutečný žal, ne žal osobní, ale žal celého lidu, a ozýval se asi stejně v arabských palácích, než ještě obyvatelé jejich vytrhli dobyt Španělska.«

Historie tohoto zpěvu vypočítává řadu osob, které jím vynikly. Čelnými representanty umění toho byli Chacón a Juan Breva.

Chacón skvěl se v Seville »tam, kde i kameny cítí krásu a něhu jižního zpěvu, a kde topoly na březích Guadalquiviru podobají se lyrám, které vítr neustále rozezvučuje v nádherný hymnus věčného jara.« Byl mistrem přiozdobování zpěvu, a vyčítá se mu, že dovedností svojí uvedl umění v dekadenci; sám měl talent, ale jeho netalentovaní napodobovatelé a následníci imitovali jenom nedobrou stránku jeho způsobu zpěvu.

Juan Breva, nejslavnější *cantaor de malagueñas*, provázíval krále Alfonsa XII. na veselých vycházkách po lidových zábavách a požíval velké slávy po celém Španělsku. Teď žije — slepý stařík — v Malaze.

Jak žije slavená zpěvačka v úzkém styku duševním s posluchačstvem, svědčí píseň, kterou složila a zpívala Conchilla la Peñaranda. Byla provdána za muže, kterého vášnivě milovala,

ale on ji klamal. Když to seznala, vystoupila na podium své kavárny a zazpívala:

> Conchilla la Peňaranda,
> zpěvačka, stižena změnou:
> přišla o stud, ač až dosud
> byla vždycky řádnou ženou —

a obecenstvo uvítalo tento projev zoufalé duše bouřlivým potleskem a voláním, oceňujíc jeho upřímnost. Conchilla tím projevila, že nedbá ženské důstojnosti, a »beze studu« zoufale a otrocky visí na muži, který ji pokořuje a podvádí...

V životopisech proslulých lidových pěvců najdete kapitoly jako by z románu. Silverio Franconetti y Aguilar (* 1831) se vyučil krejčím, utekl z domova, odmítl nabídku, že jej dají příznivci vyučiti opernímu zpěvu, stal se lidovým zpěvákem a octl se v Buenos Aires. Tam pracoval zase krejčovinu, byl zápasníkem s býky, potom se stal důstojníkem ve vojsku uruguayské republiky, uspořádal řadu koncertů ve Španělích a na konec měl kavárnu v Seville, ve které pořádal denně produkci zpěvů svých i svých přátel.

El célebre cantaor Tobalo — slavný zpěvák Cristobal — vynikl písničkami, zvanými *polos*, a vytvořil zvláštní melodii, která se jmenuje podnes *polo Tobalo*.

Písně zpěváka, zvaného *El Niño de San Roque* — Synek sv. Rocha — líčící stesk a zoufalost žalářovaného, zpívají se podnes ve všech španělských žalářích.

Ještě o jednom pěveckém románu se stručně zmíním: oblíbený pěvec *El Canario* zamiloval si šíleně krásnou zpěvačku *La Rubia* (Rusovláska), prudkou a vášnivou ženu, divokou v nenávisti a vytrvalou v lásce. Oba vystupovali ve slavné kavárně *El Burrero* v Seville. Kavárna ta v hlavní ulici Sevillské *de las Sierpes* bývala jakousi akademií lidového zpěvu a tance, a vystupovaly tam jen znamenitosti prvního řádu v tomto oboru, ale už zanikla.

Z rozmaru či nepatrné příčiny opustil Canario milenku svoji a přichytil se ledajaké ženštiny, a aby bývalou milou ještě více pokořil, počal s ní zápoliti zpěvem. Odborník o něm praví: »Sloh jeho byl ryze osobní, jasný jako on, ozdobný a právem sebevědomý, hluboký, obsažný a zářivý, ostrý jako dýka a vlál jako vítězný prapor.«

Po krutém zápasu se mu podařilo vytlačiti bývalou milenku z přízně obecenstva, a otec její, roztrpčen nespravedlivým jeho jednáním, srazil se s ním a zabil jej nožem.

A Rubia zpívala dále, a jak praví řečený znalec, »vkládala do svého zpěvu celý život, celou duši, příhody svých zápasův, sklamané naděje, marnivost svoji, krvavé vášně, ukojenou nenávist i soustrast se zničeným nepřítelem.«

Z toho, co jsem na základě vlastního názoru i původních pramenů pověděl, jde na jevo, že tací zpěváci jsou lidé, pro svůj obor neobyčejně nadaní, kteří mají uměleckou snahu i umě-

lecké výsledky, dosahujíce mistrovství v lidovém umění. Nejsou to jen pouzí varietní artisté, je v nich hloubka, poesie, a přes veškeru bizarrerii i krása, osobitá krása, tvořící v duchu lidovém.

Slyšel jsem takové *cantaores* v Seville i v Malaze, druhém to místě co do znamenitosti andaluzských zpěvů, a ač se nezvyklému cizineckému uchu mému ledacos nezamlouvalo, vzpomněl jsem si přece na líčení Turgeněvovo o zápasu dohazovačovu a Jakubovu v Pěvcích. Byla v tom původnost a síla.

Přál bych našim divadelním a koncertním pěvcům obecenstvo tak pozorné, vděčné a stejně s pěvcem se rozechvívající, jako bylo v zakouřené kavárně, plné oholených mužů zelenavě snědé pleti a tmavého, zasmušilého zraku, a žen vyzývavých pohybů s čerstvými květy ve vlasech.

A nevěřili byste, co dovede Španěl vyhrát na jednoduchou kytaru. Dovede na ní přímo zabouřiti, a dovede napodobiti zvuky, jakých byste se z kytary co živi nenadáli.

Krom toho uměleckého lidového zpěvu se na řečených podiích v kavárnách pěstuje i tanec. Ten pronikl do světa rychleji, nežli písně, které jsou přece mnohem nepřístupnější, vyžadujíce jakési průpravy. Kdo ze čtenářů neviděl aspoň jednu španělskou tanečnici, ať už se jmenovala Otero, Carmencita, Guerrero, Chavita, Tortajada či jinak?

Španělský tanec lidový nevyžaduje velkého místa, na podiu tančí obyčejně jen jedna tanečnice nebo jeden tanečník za průvodu kytar, tleskotu a někdy i zpěvu; tančící se provází sám buď cvakáním *castañuelas* nebo i jen silným luskáním prsty, které se cvakotu kastanět málem vyrovná. Druhé tanečnice a zpěvačky zatím sedí a tleskají do taktu. I to připomíná tance arabské a černošské.

Tanec začíná vyzývavými, pyšnými pósami, boky se pohoupávají, aniž by se nohy hnuly; pohyby se stávají určitější, rytmičtější, tělo tanečnice se vlní a svíjí, ostatní na podiu volají divoce: *¡Olé la Manolita! ¡Olé arza!* (Olé, jen výš!), tleskají prudčeji a tepou podpatky o podlahu. Oči mužů v hledišti svítí, tanečnice se kroutí a prohýbá. — A ve výrazu mužů nejeví se pouhá smyslnost, která jest hlavní vzpruhou celého tance, ale především obdiv pěkné linie, vzruch z ladné pósy, zanícenost tlumeným žárem melodie, vtělující se v pohyb.

Lotiho přiměly tyto tance k slovům:

»Ó, dávná mystická a smyslná Arabie! Nalézám tě zde znova po čtyřech stech letech, ty stará Arabie s naříkavými flétnami, s obdivuhodnými, jemnými písněmi, táhlými tanci a zvučícími bubínky!«

Tanec v páru dokola, jako u nás, není lidu španělskému znám. Ve třídách městských se ovšem také už tančí *valses* a *polcas* jako u nás.

Tanečnice a zpěvačky nejsou staré, ale bývají silně nalíčeny a krom prvních hvězd, které trůní na podiu jako královny v prostřed obdivu obecenstva, scházejí mezi hosty a žebroní:

»*Dame una copita*« — dej mi sklenku. Na produkce totiž není vstupné, a podnikatel se hojí na cenách nápojů — hlavně ovšem u cizinců. Láhev proslaveného vína *manzanilly* stojí tam až osm peset, čili skoro půlsedmé koruny, a druhá garnitura tanečnic a zpěvaček svědomitě pomáhá, aby se těch lahví vypilo hodně. Červeně a bíle nalíčené tváře a silně podmalované oči nabývají v ostré záři elektrického světla tónů jako na obrazech Zuloagových.

Znalci naříkají, že umění taneční i pěvecké ve Španělích upadá. Tančí prý se více už jen *pour l'exportation*, a správně, klasicky se prý teď v zemi Nejsvětější Panny, jak nazývají Andaluzii, zpívá a tančí jen ve městech menších, v Rondě, ve Vélezu-Malaze, v Antequeře a v Algecirasu.

V Malaze oznamuje *Café de España* v novinách:

»Každého dne lidové tance a písně. Zpívá slavná zpěvačka *La Niña de Pomares* a oblíbený zpěvák *José Beda el Jerezano.*«

Jako u nás se nejlepší básníci osvědčili i písněmi ve slohu lidovém, psali a píší španělští básníci hojně formou a slohem lidových písní, a mezi tvorbou lidovou a umělou je tak úzký vztah, že mnoho písní umělých přijato lidem do pokladu zpěvů jeho, že nejednomu básníkovi dostalo se radostného štěstí, že slyšel, jak lid zpívá jeho skladbu, považuje ji úplně za svou, a netuše, že autor stojí právě v jeho středu.

Španělsko-katalánský básník, jmenovaný už Melchor de Palau, který byl právě zvolen členem královské akademie v Madridě, vydal před několika lety svoje čtyřřádkové *Cantares del beso* (Písně o hubičce) v úpravě jarmareční písně, a tím je uvedl do nejširšího obecenstva. U nás jsem mezi jarmarečními písničkami nalezl z nových básníků našich jenom písničku z Lešetínského kováře.

Dr. Antonín Pavlíček.

K sedmdesátým jeho narozeninám.

Dne 2. listopadu t. r. dosáhl sedmdesáti let věku jeden z nejpřednějších a nejdůkladnějších českých právníků dr. Antonín Pavlíček, jehož jmeno jest známo velmi dobře i za hranicemi. Příslušné vědecké sbory naše, prvá třída České akademie a Právnická jednota, oslavily tuto událost ve svých obvyklých schůzích. Náhodou nepřipadají však na letošní rok jen sedmdesáté narozeniny dr. Ant. Pavlíčka; uplynulať letos i čtyři plná desetiletí od té doby, co jubilant náš vystoupil po prvé do veřejnosti jako vědecký český pracovník.

R. 1868 uveřejněna byla v Právníku a poctěna cenou Právnické jednoty prvá jeho studie O významu causae debendi v materiálním i formálním právu. Od té doby obohatil Pavlíček

českou právnickou literaturu dlouhou řadou cenných statí a monografií. I první větší jeho práci dostalo se ceny Právnické jednoty. Byl to spis Žaloby z obohacení vedle rakouského práva občanského se zvláštním zřetelem k právu obecnému, k zákonům i nástinům moderním (1873), později autorem stručněji zpracovaný i německy (Zur Lehre von den Klagen aus ungerechtfertigter Bezeicherung, 1878). Oba spisy tyto jsou již drahný čas úplně rozebrány. Od let osmdesátých Pavlíček počal se zabývati právem směnečným a šekovým a vydal řadu prací, týkajících se nového oboru jeho studia. Již r. 1884 vyšla srovnavací studie jeho, Směnka a chek v evropském zákonodárství, jež podává přehled evropských zákonů na poli práva směnečného a připojuje obšírnou nauku o cheku. Dílo jest důležité jak pro theoretika, tak i pro praktického právníka. Za několik let na to Pavlíček napsal práci Die europäische Wechselgesetzgebung (1891), v níž líčí snahy o sjednocení práva směnečného v celé Evropě, rozeznávaje tři skupiny platných evropských zákonů směnečných (zásady německého, francouzského a anglického směn. práva), načež rozebírá některé důležité právní instituce směnečné, jako akcept, promlčení, žalobu z obohacení. Z dalších studií jeho z oboru práva směnečného a chekového uvádíme vedle starších statí v Právníku zvláště tyto práce: Chek ve vědě a zákonodárství (vydala Čes. akad.) se zvláštním Dodatkem ke spisu tomu vzhledem k zákonu rakouskému ze dne 3. dubna 1906 č. 84 ř. z. (vyd. rovněž Čes. akad.), Der Scheck. Eine vergleichende Studie (Vídeň 1898), Směnka a chek dle rak. zák. ze dne 3. dubna 1906 č. 84. ř. z. se zřetelem k cizímu zákonodárství (Právník, 1908) a Nový zákon o cheku v říši Německé ze dne 11. března 1908 se zřetelem k ostatnímu zákonodárství, zejmena k rak. zákonu a k nové uherské osnově (Právník, 1908). R. 1893 vydal Pavlíček jiné vynikající dílo, Právo listů zástavních (spis věnovaný České akademii za přijetí za řádného člena), v němž se podává přehled vývoje instituce zástavních listů a stavu zákonodárství v jednotlivých státech, načež se přechází k historickému vývoji ústavu toho v Rakousku a k rozboru zák. ze dne 24. dubna 1874, č. 48. ř. z. Brzo na to zpracoval spisovatel látku svého díla i německy (Das Pfandbriefrecht, 1895). K prvnímu sjezdu českých právníků v r. 1904 napsal příspěvek Odporučujeli se reforma zákona rak. o škodě nezaviněné, jejž v rozšířeném zpracování vydal i německy, Über die Haftung für den unverschuldeten Schaden (Vídeň, 1907).

Všecky spisy Pavlíčkovy vyznačují se všestrannou znalostí zákonodárství domácího i zahraničného a přihlížením k příslušné literatuře domácí i cizí. Lichotivého uznání dostalo se jim nejen od našich nejpřednějších právníků, zejmena Randy, nýbrž i od učenců německých. Četné pochvalné posudky o spisech Pavlíčkových jsou nejlepším toho dokladem.

Kromě prací uvedených dr. Antonín Pavlíček uveřejnil četné rozpravy v různých časopisech právnických, domácích i cizo-

zemských, zejmena v Právniku, v Athenaeum, ve Sborníku věd právních a státních, v Allgem. österr. Gerichts-Zeitung, v Juristische Blätter, v Österr. Zentralblatt, v Zeitschrift für das Gesammte Handelsrecht, v Deutsche Juristen-Zeitung, v Bank-Archivu a j. Srovn. větší část jich v životopise jeho uveřejněném v Almanachu českých právníků (vydaném dr. Mich Navrátilem).

Ze životopisných dat o dr. Ant. Pavlíčkovi uvádíme jen nejdůležitější:

Narodil se dne 2. listopadu 1838 ve Dvoře Králové n. L., studoval s výtečným prospěchem na c. k gymnasiu v Hradci Králové a odbyl právnická studia na c. k. universitě pražské, kde byl dne 30. července r. 1864 povýšen za doktora práv. Roku 1871 byl zapsán do seznamu advokátů se sídlem v Karlíně, kde až dosud jest činným. Roku 1873 byl zvolen za člena obecního zastupitelstva města Karlína, kterou hodnost zastává dosud, jsa zároveň předsedou odboru právnického. Roku 1879 byl zvolen za člena a úřadujícího náměstka okresního starosty Karlínského (zemř. hraběte Otokara Černína) a r. 1882 za okresního starostu, kterouž hodnost rovněž dosud po celý čas nepřetržitě zastává. Okres Karlínský byl tehdy, jak známo, počtem obyvatelstva neobyčejně veliký. Náležela ť k němu také města Vinohrady a Žižkov. Jakožto okresní starosta provedl dr. Antonín Pavlíček rozdělení okresu Karlínského, rozděliv jmění okresní i fondů různých mezi tři řečené okresy, a uvedl vůbec jmění okresní, v němž zavládly značné schodky a nepořádky, do řádného stavu. Za velikou tuto práci nezištně vykonanou dostalo se mu uznání a díků zemského výboru a veřejného díku okresního zastupitelstva. Vlivem svým provedl pak Antonín Pavlíček dále v letech 90tých, že v Dolních Počernicích zřízen byl okresní chorobinec, který se osvědčil býti neocenitelným dobrodiním pro okres Karlínský. Chorobinec nese jmeno císaře a krále Františka Josefa I.

Když r. 1884 byl na jmění Společnosti pro úvěr hypoteční v Praze, která vydala značný počet listů zástavních, uvalen konkurs, byl dr. Antonín Pavlíček od c. k. obchodního soudu jmenován opatrovníkem majitelů listů zástavních. Podařilo se pak úsilí jeho, že odevzdáním hypotečního oddělení banky té anglo-rakouské bance majitelé zástavních listů ochráněni byli od škody konkursem jim hrozící. Za správné vyřízení neobyčejně nesnadného a obsáhlého opatrovnictví bylo mu vysloveno lichotivé uznání c. k. obchodního soudu.

Činnosti literární dr. Antonína Pavlíčka dostalo se uznání tím, že byl r. 1891 zvolen za řádného člena České akademie císaře Františka Josefa pro vědu, slovesnost a umění a též již r. 1882 od c. k. ministerstva ustanoven členem zkušební komise pro zkoušky judiciální. Dr. Antonín Pavlíček byl po 26 roků i členem zkušební komise pro advokáty a členem výboru advokátní komory.

Z četných dobročinných skutkův a věnování dr. Antonína Pavlíčka budiž pouze uvedeno, že dal sdělati umělecký obraz

nástěnný (Smrt sv. Cyrilla) v Karlínském chrámu Páně, pak obrazové okno v chrámu rodiště svého Dvora Králové n. L., že založil nadaci pro chudé a k práci neschopné živnostníky a řemeslníky v Karlíně a že jest zakladatelem jednoho místa v Hlávkových českých kollejích studentských. Roku 1895 byl dr. Antonín Pavlíček po jednomyslném návrhu stálé komise právnické při panské sněmovně zvolen od této za člena státního dvoru soudního; pak r. 1907 od městského zastupitelstva Karlínského za čestného měšťana. R. 1898 byl za své zásluhy od Jeho cís. a král. Veličenstva vyznamenán rytířským řádem Františka Josefa a r. 1907 železnou korunou třetí třídy.

Přejeme váženému učenci našemu, aby ještě dlouho byl zachován české vědě i působnosti ve prospěch české samosprávy.

R. O.

Rytíř Chvalovský z Kovanic.

Obrázek z konce XVI. věku.

Od

F. J. Čečetky.

(Dokončení.)

III.

Trápil nyní ze dne na den Chvalovský měšťany Nymburské. Tu jako divý přihnal se na koni, po bělidle přes plátna jezdil, v podloubí krámce zpřevracel, jindy ulicemi cvalem projížděl, do šenku vpadl a výtržnost provedl, bránu si dal nočně otvírati.

Zpupnost jeho neznala již mezí. Sousedé se jitřili, konšelé na rathouze nevěděli, kudy kam.

Na valachu přihnal se opět kterýsi den po neděli rytíř z města. Ve chvilce proletěl cestu k tvrzi, až koně zpěnil, a byl zvláště dnes spokojen. V hospodě u Opendy potupil zase nenáviděné měšťáky, a to mu stačilo, že dne neztratil.

U vrat čekal na něho starožitný, hřmotný člověk potutelných očí, z daleka smekal vysoký klobouk. Chvalovský odevzdal koně šafáři a oslovil příchozího:

»Jdeš mě zase ošidit, zástěrkáři? Bylo málo piva — ryby lekly — ?«

Šenkéř Janhula ze Zálabí v Nymburce znal pána; s nejlíbeznějším úsměvem pokorně přednášel: »Požehnání boží vaší milosti vinšuju —« a rukávem stíral krůpěje potu.

»K vůli takovému vinši jsi nemusel vážiti cesty! Vím, co mi v srdci vinšujete, lišáci! Neseš peníze?«

»Nesu, urozený pane!« A hnal se rytířovi po ruce.

Taková pokora líbila se Chvalovskému. V tom se mu do cesty vpletla šafářka, žínka jako melounek, uplácaná. Za bradu ji chopil, a šafářka se vesele smála.

»Víno, Dorotko, na mazhauz! Přijede dnes také Hlaváč.«

»V ratejně čeká jakýsi potulný hudec. Když pán dovolí, zahraje,« povídala mrštně.

»Ať přijde!« A bral se s Janhulou do tvrze.

Po krátkém okolkování vysoukal v jizbě šenkéř pytlík ze záňadří, sázel na tabuli groše. Hezké řady běloušků pokladl, počítal — vzdychal.

Chvalovský z truhlice registra svých šenkéřů vyňal, peníze přepočítával. »Nu, jen dál, půl kopy schází!«

»Nouze bídu honí, milosti — mezi kapry bylo mnoho drůbeže – –,« ošíval se Janhula.

»Ani denárku nepustím; džber po desíti kopách. Za bukvici je máš — neníli ti po chuti, vrať zpátkem a hybaj mi s očí!«

Kroutil se Janhula, prosil, ale rytíř jako skála, dokud nebylo deset plných kop. Potom teprve byli přátelé. Boubelatá šafářka kahan rozžehla, v konvicích vína donesla. V koutě na lavici usedl potulný chodák se struněným věncem, do strun udeřil.

»Hrej, hrej vesele!« vykřikl Chvalovský, připíjel s Janhulou. »Na zmar měšťákům! Dám jim posudné —!« smál se jedovatě. »S tkalci i prtáky svými za jedno mě kladou, vzpomenu jim jaři i ozimu. Klopýtnou o vlastní hloupost!« Pil rychle a mnoho.

»Ať je spere kat!« přizvukoval lišák šenkéř. »Pálí je, že urozený pán zhajuje svým lidem do mlýnů při městě voziti, že jim dobytka a vlny netrží.«

»Poznají více! Labe u tvrze je moje, plotem je dám přehradit a praménku dříví k městu nepřeveze, kdo mi nezaplatí!« Oči se Chvalovskému rozehrály škodolibou radostí.

Janhula s otevřenými ústy poslouchal, pak se na celé kolo rozchechtal. »To že by — inu, to je nápad! Ale lidé ploty na řece strhají —«

»Dám Labe hlídat a škůdce po turecku za žebro pověsím!« Rytíř zakoulel divoce očima, vousy zježil a dopil na dno. »Hned zítra začneme stavěti!«

Veselo bylo na mazhauze; rozjařil se Chvalovský, když v noci dojel v kolesce též mladý Hlaváč, dobrý společník. Jako syna objímal ho rytíř, dceru mu zaslíbil, prodával. Poslali Janhulu domů, hodovali sami dva — budoucí tchán a zeť.

Šafářka snášela, co kuchyň a sklep daly; lačná, oblá žena jen se prohýbala a smála, až z ní jiskry šly, když ji Chvalovský v pasu uchopil, v buclatou tvář štípnul. A hudec hrál bez ustání, zpíval bujné písničky pijácké.

Vedle mazhauzu v komoře ložní seděla paní Svata s Ivou. Větřík zanášel sem hulákavý zpěv, břinkání hudcovo. Nebylo možno spáti, a srdce obou žen svírala tíseň, jak skončí podivné námluvy. Proti vůli Chvalovského jela matka s dcerou v neděli

na pocty boží do bratrské kaple, a když se vrátily, našly při hodech Hlaváče s jeho starosvaty.

Sjelo se panstvo z celého okolí k zaslíbení Ivy Hlaváčovi. Byly divné námluvy; nevěsta se ani hostem neobjevila, a máti — jen co ji hostem omluvila, vytratila se rovněž. Rytíř stlumil zlost, vedl si tím bouřlivěji, přede všemi dceru Hlaváčovi zaslíbil.

A dnes přijel ženich zase jako domů . . .

Z mazhauzu zněl řezavý smích, cinkot pohárů . . .

Paní, sama raněná, umdlená duše, hledala slova útěchy pro plačící Ivu.

S hvězdnatých hlubin, kde v modravé páře chvěl se měsíc, lila se oknem bílá záře do komory, v níž matka s dcerou lkaly nad ztraceným životem —

Nikdo nedbal, že se pozdě v noci na dvoře psi zuřivě rozštěkali a trhali se na řetězích. — —

V té době právě servus z Nymburka tajně lepil na vrata tvrze odpovědní list várečníků. Vzchopili se sami měšťané, ohlašovali rytířovi, že na život na smrt hájiti budou své živnůstky proti násilí. Poselka za dobrý peníz vykonal úkol uložený, i vrub do vrat vyřízl a třísku nesl na doklad, že cedule visí na vratech Kovanické tvrze.

IV.

Krotký odpovědní list ráno ještě více Chvalovského na Nymburské rozlítil. První jeho bylo, sotva ceduli s vrat strhal, že za hromování svolal lidi ze vsi i čeleď a k Labi hnal všecky. Poručil koly vrážeti do řeky, stavěl plot přes ni. Vrtěli rozumní lidé hlavou — snad se minul rytíř s rozumem — ale bez odmluvy, s obtížemi dělali plot přes Labe, jak poručil.

A zběsilý muž ve zbroj se ustrojil, peklhaub na hlavu, kyrys na prsa, mečem se opásal — a s pacholkem vyjel k Nymburku — na výpravu válečnou.

Přeletěl rovinu mezi poli, jen se kotouče prachu za ním zdvíhaly, vrazil po mostě do brány Zálabské. Branný sotva uskočil a leknutím pušku na clo upustil. Před domem pekaře a toho času sladovnického cechmistra Jakuba Říhy skočil rytíř s koně, otěže pacholkovi hodil a s dobytým mečem hnal se do stavení.

Byltě pekař v čele městských várečníků a měl odpykati za odpovědní list, na tvrz nalepený. Ustrnuli tovaryši v síni, když vrazil mezi ně rozzuřený Chvalovský.

»Kde je řemeslný podsedek, ať mi v oči odpoví?« zařval na tovaryše u válu a hned bil kolem sebe, šermoval. Precle, calty, henzlíky s prken shazoval, rozšlapával . . .

Po mistrovi ani stopy — uděšená chasa s křikem vyrazila na ulici. Sbíhaly se děti, zastavovali se dospělí, ženské pohlaví pískalo. Baba Kryšpínka, co u brány pálené prodávala, široce vykládala, jak se mordéř přihnal — ubohé děti pekařovy pobije.

A již se tlačili odvážnější muži ke krámu, soukali rukávy, i pěsti se zdvíhaly. Někteří rozběhli se pro právo.

Čeledínu bylo úzko v chumelici lidí, ujel chutě na rynk do várečného domu Chvalovského.

Jakýsi podruh, svadlý a bídou zkřivený, byl si právě žemličky cpal s krámku do kapsy, když se Chvalovský rozpálen, s kordem nahým dral ven. Nežli se kdo nadál, ubodl staříka.

Nebožec jenom zachroptěl a svalil se na dlažbu.

»Z cesty, zvyjedení chlapi!« volal rytíř, mečem si čině proklest. »Lotři — habarti —!«

Hned bylo kolem něho volno, pánovitě kráčel po rynku.

»Udeřte k šturmu, zabil člověka — kvalt bíledně spáchal!« volali za ním, a Chvalovský si nikoho více nevšímal.

Kolem staříka zástup zůstal, rady jen pršely. »K Janu barvíři ho doneste! Přiložte flastry, než mu krev ujde! Trochu tranku mu dejte, valí oči v sloup—!«

Teprve nyní přibral se od nového rathouzu vážně rychtář Jan Mnichovský s žilou, za ním biřic Matěj Zoufalý. Rozháněli s hurtem lidi, poručili starce odnesti — do šatlavy.

Reptání v zástupu, výkřiky hněvu. »Jděte pro divousa rytíře — na těžkost lidskou chodí městem —!« Rostl hlahol.

»Abys nepřišel za nohu do klády!« houkl rychtář na smělého mladíka, který mu řval v uši. »Vzneste na právo a nerofte se!« Pyšně odcházel, žilou si pohrávaje.

Proud lidí rozlil se v ulicích, rynku. Hovořilo se živě, jaké okolky činí rychtář s rytířem, jak byl tvrdý k zraněnému staříkovi.

Chvalovský zašel již do šenku Opendova. Splatí šenkéři vroubek, snad tu i některého várečníka zastihne. Sklamal se však; mimo služebné děvče našel tu jenom dva starší z rady a Pavla Bakaláře, který pro krásné oči vdovy Mandy Isaiášky byl pověsil školské mládenectví na hřebíček a stal se sedlákem. Seděli v rohu jizby měšťané a byli již na odchodu.

Stichli rázem, jak rytíř vešel; po očku hleděli na jeho bláznivou strůj. Šenkéřka stavila pinetní cínovou konvici s vínem před urozeného hostě na stůl v čele šenku.

»Nenamíchala jsi hutrejchu, abyste mě umořili?« vykřikoval. »Přáli by si mnozí v Nymburce! — I odpovědní listy posílají!«

Dívčina odbyla slova smíchem, sousedé v koutě se kabonili.

»Páni šepmistři strojí kolaci za obecní groš?« popichoval dále. »Kde máte hus z obecního dvora a koláč ze mlýna?« dráždil, bouři vyvolával.

Zápalná slova chytala, starý Hlavnice se ozval: »Kdo by byl takovým ošemetníkem?«

»Třeba ty, Vávro! Více ryb kradeš, nežli skoupíš!« uštipoval Chvalovský.

Hlavnice zsinal, postavil se: »Jsme poctivi a hledáme spravedlnost!«

»Jen že jste dosud nenašli!« rozchechtal se rytíř. »Nápis o ní v kámen na rathouze jste vtesali, a písaře, který jej skládal,

prvního jste zrádně na valech sťali!« Dotkl se palčivé rány, jež ani za padesát let po osudném stětí písaře Petra nevešla v zapomenutí a k pohaně Nymburských zhusta se připomínala.

»Jsme dobře zachovalí jako ty!« vybuchl Hlavnice.

»Nejste a nebudete! Či chcete býti pyšnější nežli já? Z mrákot jste se sebrali a nová vzpoura ve vás! Budu vás tříbit!« A dobyl kordu, hrozivě se stavěl.

»Tasíval se kord v Čechách pro lepší cíle, nežli na pokojné měšťany,« bez bázně na to Hlavnice.

Nedomluvil, Chvalovský se hnal po něm. Ještě v čas postavil se Pavel v cestu, chlácholil rytíře.

»Falešní hráči, srazím vám hřebínek! Ode dneška po Labi kouska lesa nesplavíte — plotem řeku přehradím.«

»Tak Openda plaví dnes poslední?« zaváděl jinam hovor Pavel.

»Openda — že plaví dříví?« Rytíř vytřeštil oči.

»Šel právě vstříc vorařům, od Hor Kuten polesí mu vezou na stodolu.« Pavel byl rád, že odvrátil boj.

Chvalovský hodil groš na stůl za víno. »Ať vás líbá čert!« Vyběhl ze šenku.

Nežli se sousedé vzpamatovali, ujížděl tryskem na svém valachu opět z města a pacholek za ním. A nejel divý jezdec obyčejnou cestou, přes luka se pustil rovně k Labi.

Den byl parný, žár se sléval. Mezi vrbovím a olšinami širokým tokem klidně řeka plynula, hladina její roztavené stříbro. V lukách nebylo živé duše, také na Labi vorařů neviděti.

Když dojížděl Chvalovský k dubině pod Kovanicemi, postřehl ve stínu stromů dva muže a ženu. Pobodl koně, hnal se přímo do lesíka. Z dálky již poznával širokého šenkéře Opendu, jeho dlouhou ženu Dorotu, a s nimi řezníka Augustu, muže jako horu.

Hoj, teď poskočilo srdce rytířské, že si má na kom schladiti žáhu! Těšte se, Chvalovský vám zazpívá, že vás na svých gruntech stihl, nedočkáte se vorařů!

»Jdete na lup? — Co chceš, bukači, u mého dvora?« spustil hurtem na Opendu, točil neposlušným koněm mezi stromy, kordem se oháněl.

Přepadení couvali, za stromy se kryli. »Ani za mák se tebe nelekneme, plešivče!« vykřikla Dorota a uskočila za široký dub.

Co se hnal rytíř za ní, zaskočil ho Augusta, kyjem koně podráždil.

»Herež, mastihubko!« Ohnal se Chvalovský do větru. Těžko se koněm točil mezi duby. »Darmo čekáte, vory uváznou v Kovanicích a vás zbijeme! Bij, střílej, na ně — hrr!« volal na pacholka, jemuž se s koněm do lesa nechtělo.

»Na tebe dojde, lotře panský, jako na Antiocha pyšného!« Vyrazili rázem oba muži z křoví, strhli mžikem rytíře s koně. Bili se — Opendová křičela . . .

Pacholek opustil pána, ujížděl do vsi pro posilu. Na věži kostela udeřili k šturmu ve zvon — bili na poplach.

Než pomoc přišla, ležel rytíř bradou vzhůru v trávě a vzdychal, hromoval.

Co mu dali, to mu dali a ušli. Štěstí pro urozeného rytíře, že měl na sobě brnění. — Ležel sám v oboře, měl nohy nahoře...

Syn Jan odvezl ho do tvrze, ale ani v bolestech nezapomněl Chvalovský své zlosti a přísně nařídil, aby plot dostavěli přes Labe a vyjednaným zrádcům lesů nepouštěli.

Stalo se po jeho vůli, vorařům Kovaničtí lesy pobrali. —

V nejbližších dnech letěly dvě obšírné žaloby k soudu komornímu do Prahy. Nymburští nešetřili papíru; všecky hříchy ztřeštěného rytíře věrně vypsali, svědky ověřili — v ochranu královskou se poroučeli. — Chvalovský psal stručněji, jadrněji o potupě, jakou mu smělí měšťáci činí, před svůj soud ho volajíce »skrze půhony«, ano i listy odpovědní že mu na vrata tvrze lepí. A to jen proto, že rytíř svobody svého stavu chrání. O jediné však slovem nezavadil — že ho dva z nenáviděných měšťanů na jeho vlastních gruntech zbili do krve...

Obě strany prosily za právo a těšily se, jak zatopily duši nepřátelské.

Openda zatím mlčel; nic se nestaral o zabavené dříví. Vztáhl ruku na urozence a na to byl zlý trest... Čekal, jak se Chvalovský zachová. Nebudeli soused k soudu volán, i lesů oželí rád...

V.

Poležel si Chvalovský, ale nepověděl ani přátelům, kteří ho navštívili, kdo mu vyhnal horkost z hlavy. V srdci rostl hněv a v hlavě zrál úmysl pomsty.

Měli s ním doma kříž za nemoci. Ani šafářka mu nemohla vyhověti — a obětavé paní Svatě za péči výčitkami platil. Učiní rázem konec zatvrzelosti Ivy! Že nemá dceruška Hlaváče ráda? Ach, i tady najde cestičku, jen co se pozdraví! Bude záhy svatba a veselá! Kraj takové neviděl! — Až Iva bude z domu, hned ožení také syna, pro děvčata v Praze u dvora se ženich rovněž najde... Osnoval plány do budoucnosti.

Sotva se trochu pozdravil, dal se dovézti ve voze do Nymburka. Sešel za několik neděl, ani na koně byl by nevyskočil. Avšak cesty nebylo lze odkládati, šlo o Ivu, o jeho čest. Hlaváč byl netrpěliv, že se mu u panny nedaří, a pečlivý otec chtěl pomoci.

Spráskla ruce švadlí Eliška Achilleska v Nymburce, když před kamenným domem zarazil povoz a z něho vylézal — Chvalovský. Dívala se oknem a rozesmála se.

»Snad nejede dědek ke mně?« pravila děvčatům, které u ní šily.

A jel. O chytré ženě věděl kde kdo, že umí více, nežli šaty šíti. Velká, statná švadlí, pravá mužatka, za mladších let pletla mužům hlavy, celé kroniky se povídaly o tom; pak se vdala za servusa, dcerky městské v šití cvičila a lidem pomáhala v nejchoulostivějších případech.

Zavrzaly schody pod těžkými kroky Chvalovského, rozprchly se městské dcerky, Elišce v lesklých tvářích oči se rozehrály. Zase jednou tučnější lov . . .

»Umíš prý s čertem, servusko,« začal rytíř zostra, sotva ho líbezně uvítala a posadila. »Potřebuji tvé i jeho pomoci jako soli —«

Eliška valila oči, vytáčela se s úsměvem. »Žertuje urozený pán — Bože, uchovej, kde bych já nebožička se zlým —! A takový pán věří, co baby tlachají na podloubí?«

»Nemankej zdarma! Máš kořínek černobejlí, mandragory, mužíčka vlka —«

»Mužíčka mám, ale jelimánka.« Smála se poťouchle žena. Když však rytíř na svém stál, zapřisáhala se — ráda poradí — líky, masti urozenému pánovi ustrojí, ale jen s pomocí boží —

»Neprosím se pro sebe, ale udělej, aby dívčí byla laskava na mladého muže — a zaplatím ti rytířsky!«

Achilleska natahovala uši. »Panenka má asi jiného, který jí v srdci hospodaří?«

»To nevím — snad nějakého bratříka —«

»Inu, není v světě ženy, jež by přála bez proměny!« Vzdychla, zuby ve rty zaťala.

»Eh, tolik vím také, že jste potutelné plemeno! Nač kázat — poraď!« Netrpělivě zatřásl penězi v opasku.

»Říkají, že dobře dáti laskavec za ňadra, čtyřlístek do boty, dívčí košili do komína —«

»Poraď mým sedlákům takové čáry — já potřebuji silnější, aby děvče zahořelo —!«

»Láskou velkou, která zabíjí?« Šelmovsky hleděla švadlí.

»Tak — takového něco!«

»Pak žejdlík svěcené vody z fary do nového hrnce, bylinky v ní zvařit a dáti vypít ve víně, povídala tajemně, přiklonivši se k Chvalovskému.

»Myslíš?« Přísně jí hleděl do tváře.

»Panu z Donína také pomohlo!« Ani brvou při tom nehnula.

»Chyba! Děvče vína nepije —«

»Do vody také platí, ale musí podati sám, kdo chce —«

»To spíše půjde! Opatři hned a přines do tvrze!« Na stůl hodil váček s penězi a více sliboval, budeli nápoj lásky účinkovati. —

Za boky se Eliška popadala, sotva se za rytířem dvéře zavřely. A hned strojila lék — bez vody svěcené z fary.

Chvalovský spokojeně kráčel k vozu. Tam již na něho čekal Pavel Bakalář, aby zvěděl o jeho úmyslech, aby snad i propuštění

lesů Opendových vykoledoval — a za tepla mohl donesti zprávu na rathúz.

Oba chytří muži k sobě jako máslo. Na zdraví se poptali, o počasí mluvili. — Chvalovského nebylo poznati, jak změnil své jednání.

»Zlý vítr cítí naši konšelé, psaní za psaním do Prahy posílají ve při s urozeným panem rytířem.«

»Fortele se nevyplácejí. Já jsem chorý — za mě se staví u soudu v Praze prokuratoři,« suše na to rytíř.

»Šturmují k pánovu měšci. Primas psal: Pan rytíř na náš hlas málo dá a zhola nic.«

Usmál se Chvalovský. »I nejlepší písař kaňku udělá — dočkejme, jak v Praze rozsoudí.«

»Rádi by se smířili, kdy by urozený pan rytíř Labe otevřel a Opendovi dříví pustil.« Řízl do živého Pavel, ale nepochodil.

»Dočkáme se už — vyřiď mou úctu pánům v radě!« posměšně na to rytíř a vsedl do vozu.

Podlomené zdraví a rada prokuratorů Pražských byly příčinou, že teď Chvalovský nic proti Nymburským nepodnikal. Až bude skonán soud, potom se těšte —!

Ve tvrzi bylo hůř a hůře. Ani čarovná voda Elišky Achillesky neúčinkovala, a Hlaváč odjížděl s košem od panny Ivy. Chvalovský řádil, až se paní Svata rozstonala z útrap, a Iva uprchla k strýcovi do Cerhenic. Bratr Jan ji tam odvezl za noci. Jitka na krok neodcházela od lože paní.

Přišel správce bratrského sboru z Cerhenic, muž vážný, staröžitný. Přijala ho paní, posteskla si, a Český bratr dodával jí síly: »Kdo je šťasten, paní Svato, na světě? Trpíš pro spravedlnost — život je zápas tuhý. Hleď, náš sbor, ostrůvek v moři zloby, ze tmy k světlu vede — a co příkoří, bolestí snáší —!«

Jako hlasy zvonů padala jí slova do duše, v závoji slz děkovala za útěchu.

Chtěl správce promluviti i s rytířem, ale Chvalovský se spíláním vyhnal ho z tvrze.

Stýskal si pak zlostný neduživec jediné sobě oddané duši, kypré šafářce, jak mu činí paní i děti málo radostí. »Iva hanbu způsobila rodině, na oči mi nesmí — Jan mezi sedláky ztrácí ducha rytířského — do světa musí z mrtvé vsi —!«

Úlisnou šafářku jazyk svrběl. »Těžko opustí mladý panáček holubičku militkou —«

»Co pravíš? Jakou holubičku — snad děvečku ze vsi si oblíbil?«

»Lepší zvolil, karafiátek voňavý v samé tvrzi. Přísahali si již lásku do hrobu.«

A rozpovídala se, že vrabci po střechách cvrlikají o veliké lásce Jana a Jitky. Pověděla více, nežli věděla, a rytíř sražen jenom sípal, důkazy chtěl.

»To snadné! — Jen zajíti k večeru do olšin u Labe. Panenka půjde z Nymburka a mladý pán neopomene jíti jí vstříc — robotníky opustí pro ni jako jindy.«

Více již nechtěl Chvalovský slyšeti, přetrhne spády synovy. Kdy by měl klouček pro žert pěknou larvičku, obě oči by otec zamhouřil, vždyť nejsou na jiných tvrzích lepší a na nějakém zmařeném životě městské nebo vesnické krásky nezáleží! Ale přísahy do hrobu, schůzky, o nichž robotníci mluví — ne, toho trpěti nesmí, výstražně ztrestá vypočítavě cudnou panenku. Tak vděčí za dobrodiní? Inu, je z krve potutelných měšťáků ... Nyní opatrně, aby vrkavých holoubků nezaplašil!

Se svolením paní šla Jitka navštívit tetu v městě, i na hrobě rodičů se pomodlila. K večeru vracela se do tvrze. Veselo, svátečně jí bylo v duši, když se dala lukami, a v dálce poznávala postavu Janovu.

Z jejího zjevu sálalo zdraví, svěží byla, pružného kroku i držení těla. Prožívala nejkrásnější doby života — věří již Janovi, že není hříchu v lásce, v níž cit a touha se chvěje. Oba mladí lidé zahořeli, nedbali překážek, ani budoucností hlavy si nelámali — —

A když se setkali, více zraky nežli slovy si pověděli, jak po sobě v několika hodinách odloučení toužili. Osamělou stezkou při Labi se dali, jako děti za ruce se vedouce.

Rubíny hořel západ.

Z křoví vystoupil před nimi najednou Chvalovský, z nenadání ze země vyrostl, blesky sršely mu z očí. Zmrtvěl Jan, uděšena byla Jitka, jako by se nebesa prolomila ...

»Lotrinko nevyvedená,« osopil se Chvalovský na děvče, syna nedbaje. »Do očí jako svatá z kapličky a za zády frejuje se synem, svádí ho!« Brada se mu třásla zlostí.

Jitce krev zaplanula v tváři, ruce tisklo potupené dívčí k zvlněné hrudi.

»Neplundruj, otče!« Jan byl bled jako stěna. »Já sám s tebou vyřídím —«

Vrhl se otec na syna, domů ho hnal. Jan mohl se hravě vzepříti, ale přikázání sinajské hluboko mu máti v srdce byla vštípila — poddal se.

»Běhna — rufka přes práh mi nesmí —!«

Jitka do trávy klesla, rozplakala se křečovitě, zoufale celým tělem. Hoře velké ji zachvátilo. Opila se láskou — a teď ji odkopli, vyhnali, ani Jan se jí neujal ... Kam se obrátit, kde nalézti úlevy? Skončila pohádka mládí — mezi povětrné ženky je odsouzena nebohá sirota ...

Za noci plížila se Jitka k městu. Silhueta cihlového gotického chrámu vážně hleděla přes hradby — brány zavřeny — snad Regina rybářka na ostrově se slituje a poskytne přístřeší — snad vlny Labské měkké lože ustelou Jitce Havlíčkově ...

V zahradách na předměstí kdosi udeřil na cymbál a nocí tmavou nesla se teskná píseň:

Hořela lípa, hořela,
pod ní panenka seděla —
— — — — — — — —
jeden pro ni neplakal,
že falešně miloval . . .

VI.

Druhý den odvážel šafář Jana do Prahy; vezl i v truhlici ryby, indiány pánům »komorátům« a důtklivý list panu purkrabímu, aby spravil hlavu pokaženému synkovi. Chvalovský čekal již netrpělivě z Prahy rozsudek o své při s Nymburskými. Měl tolik přátel u dvora, nemohla jeho věc zle dopadnouti. Dětí se zbavil na čas — bude bez starostí o ně a může se věnovati opět zcela měšťanům Nymburským, zvláště splatit Opendovi a Augustovi . . .

Ať rytíř podmazal palec, ať rozhodl smysl pro právo urozeného, přišel rozsudek — a rytíř vyhrál úplně. »Rozepře se zdvíhá a žádné straně na újmu poctivosti býti nemá. Posudné do královské komory urozený pan Chvalovský z Ledec má odváděti, a o Labe nechť se obě strany přátelsky srovnají . . .«

Šalomounský závěr pochopili konšelé po svém spůsobu a šli se pokořit pánovi na Kovanice. Och, jaké dostiučinění! Jiného zpupný rytíř si nežádal, nežli viděti je před sebou s ohnutou šíjí, uznávati svou moc. Prominul jim milostivě, slíbil i plot z Labe odstraniti, když páni odejmou šenk Opendovi a masný krám Augustovi . . .

Vrtkali se, vymlouvali, ale k posledku i na to přistoupili.

K upevnění dobré vůle sešli se konšelé s rytířem k hodům u Myslíků v Nymburce. O dva stoly seděli, dobrou vůli měli. Chvalovský nebyl dosud plně zdráv, ale radost z vítězství dodávala mu síly. Kvas protáhl se dlouho na noc a »ausknecht« vodil pány přede dnem k domovům. Loučili se dojemně s rytířem: »My s tebou vždy smýšlíme dobře, urozený pane rytíři —!«

»I já s vámi!« blektal jim podnapilý a ruce tiskl.

Ráno našli obecní vápno, z Tatobit dovezené, uhašené na ulici, provaz zvonce rathouzního byl uřezán, v hospodě Opendově okna byla vytlučena . . .

Hádali hned, že to nový uličnický kousek Chvalovského a ve zlé měli sousedé svým radním, že se s ním v hospodě bratřili.

V zápětí došla zpráva z Kovanic, že na tvrz dovezli rytíře v zbědovaném stavu, že zápasí se smrtí. — Proskočila pověst, že se bil s někým na ulici nočně, i ponoční křik slyšeli, ale nic se nedokázalo.

Rytíř ležel na tvrzi v bezvědomí.

V sobotu Nymburský pan děkan, který v lékařství se vyznal, ohledal jeho vodu a řekl: »Z pití nemírného nemoc přišla.«

Pacholek ujížděl do Hory pro lék — a v pondělí léta 1578 na den svaté panny Cecilie umřel jest rytíř Chvalovský v náručí paní Svaty. —

Rozklinkal se zvonek v Kovanicích, rozhlaholily se zvony v Nymburce. Pokoj přáli všichni Chvalovskému a těšili se, že nyní bude lépe —

* * *

Bude lépe!

Jak bláhová byla útěcha, ukázaly dějiny. Nemohlo býti lépe — takových rytířů bylo jako much po Čechách, za jednoho deset vyrůstalo . . .

Zotročovali lid, byli hrobaři jeho svobody; násilím z jeho krve a potu rostli.

A škorpili se po česku spolu poddaní, sedláci i měšťané, ač měli stejné soužení, stejné chyby a život otrávený společným nepřítelem — — —

Hrdá šlechta byla usýchající haluzí na kmeni národa, krev zkažená. A když osud pěstí zabušil na vrata hradů a tvrzí, našel špatné hrdiny. Jaký div, že je tak-lehce smetla vichřice Bělohorská!

A bylo ještě hůře s národem, jejž s sebou strhli . . .

Lambes a Timgad.

Ze svých cest a studií

píše

dr. **Ant. Polák.**

(Dokončení.)

Vedle fora a divadla hrají důležitou rolli ve veřejném životě římském lázně. Každé město mělo několik lázní veřejných vedle soukromých v domech. Kdy bychom dle čistoty měřili výši kultury, byli Římané na vyšším stupni než my. Kolik venkovských měst má veřejné lázně? Timgad jich měl 6, z nichž tři rozsáhlé. Koupati se bylo národní potřebou Římana a charakteristickou známkou jeho vzdělanosti. Proto, kdekoliv se usadil, vystavěl si ihned lázně. Koupati se bylo zvykem před hlavním jídlem (cena = naše večeře) nebo i také řidčeji před polednem. Poněvadž koupání má důležitý význam hygienický, i nejchudšímu poskytnuta byla možnost jíti do lázní. Vstupné bylo nepatrné, v Římě $^1/_4$ asu (4—5 h.) pro muže — ženy platily více —, v provinciích $^1/_2$ asu (8—10 h.). V Timgadu rozloženy byly lázně na všech stranách města, aby obyvatelstvo jednotlivých čtvrtí mělo pro sebe lázně své zvláštní. Jen na západní straně nebylo žádných, za to na severní, jižní a východní byly dvoje. Nejpěknější jsou thermy (lázně) severní poblíže severní brány před vchodem do města. Vynikají neobyčejnou pravidelností svého plánu. Síně budovy

jsou rozloženy přesně symmetricky po obou stranách osy jdoucí rovnoběžně s fasádou od jihu k severu. Thermy římské vyznamenávají se rovněž podobnou pravidelností, tedy není nepravděpodobný závěr, že Timgadské vystavěny dle vzoru římských. Spodní část zdí jest z kamene, hořejší z pěkných cihel. Jsou dobře zachovány, proto lze i přesně délku a šířku jejich stanoviti. První činí 80·50 m., druhá 64·95 m. bez přístavků, jež jsou dlouhé 3·95 m. Nalézají se na severní straně budovy. Vchod do lázní jest z té strany, podle níž z města vedla silnice do Cirty (Konstantiny). Dvěma schody vstupujeme na perron, který na jižní straně byl upraven později zvláště, aby z něho mohlo se vejíti do vnitř i vchodem zřízeným teprve později. Lázně byly navštěvovány četným obecenstvem. Aby se zabránilo přerušení pasáže při větším návalu návštevníků, byl zřízen ještě jeden vchod, ač již dvoje dvéře vedly před tím do lázní. Podobně přesně symmetrický jest stejný vchod i na druhé straně západní, ale bez perronu. Dveřmi vstoupilo se do předsíně, v níž byl proti vchodu výklenek snad se sochou. Po jejích obou stranách byly dvě malé síně. Z nich jdeme do velikého sálu, který měl pěknou mosaiku na podlaze v rámci z červenavého mramoru. Síň i jinak byla vyzdobena velice pěkně. Ve výklencích (3 polokruhové, dva čtyrhranné) byly jednak dvéře, jednak stály v nich sochy. Tato síň byla oddělena od jiné na severní straně jen sloupy. Druhá byla téže šířky jako první. K ní družily se všelijaké menší místnosti. Dvě malé šikmé chodby vedly do jiných síní, také bylo možno z jedné chodby po schodech vystoupiti na střechu budovy. I tato síň byla vyzdobena sochami. Na druhou stranu šlo se z ní do oné části lázní, kde byla teplá voda. Všechny tyto síně nejsou vlastně lázně, nýbrž jen podružné místnosti, které však byly ve všech římských lázních. Jediné snad apodyterium (šatna) přiléhá k účelu lázní, ostatní síně (k procházce, tělocvična a j.) nikoli. Avšak Říman nechodil do lázní jen, aby se tam koupal, nýbrž aby se i bavil. Do jisté míry měly lázně u Římanů takovou rolli ve veřejném životě jako naše kavárny. Při procházce v jedné z oněch dvou velikých síní vyřizovali obchodníci svoje záležitosti, probíraly se tam důležité otázky politické, mluvilo se o volbách do městské rady atd. Milenci měli tu svoje dostaveníčka. Kdo měl chuť, mohl po lázni v tělocvičně si zahráti některou hru; i dámy, zvláště z vyšších kruhů, pěstovaly rozmanitý sport v lázních. Proto jest zde tolik zvláštních místností. Poněvadž však žádné nápisy nebo nějaké jiné památky nenalezeny v jednotlivých síních, které by nás poučovaly o účelu jejich, nemůžeme určiti dnes, k čemu každá sloužila.

Za onou druhou síní jest veliká pěkně upravená jiná, centrum lázní se studenou vodou (frigidarium). Jest 30 m. dlouhá, 14 m. široká. Podlahu pokrývá opět mosaika. Uprostřed jest veliký kámen pěkně upravený s otvorem, kterým odtékala voda dolů do podzemí. Na západní i východní straně byly výklenky, v nichž mosaiky jsou zachovány podnes. Za to na straně severní

jest arkáda, z níž třemi stupni sestupujeme do velikého basinu (piscina) s dvěma apsidami. Na dně jest hrubá mosaika. Voda přicházela sem z oněch apsid. Také na jižní straně veliké síně byly troje dvéře prostřední se dvěma sloupy, kterýmiž vcházelo se do vestibulu. Druhé dvě vedly pak k basinům, do nichž se právě jako do onoho velikého sestupovalo do každého po třech schodech. Byly přístupny i z vestibulu. Všechny tyto místnosti tvořily t. zv. frigidarium, studenou lázeň, kde koupal se každý návštěvník nejdříve. Následující pak síně, do nichž vejdeme z vestibulu oním výklenkem, tvořily druhou podstatnou část lázní římských tepidarium (lázeň s vodou vlažnou). Byly zde čtyři a byly ohřívány teplem ze sousedních místností (5). Tyto byly vytápěny přímo ze spoda, největší (9 m. dlouhá, 5 široká) z nich měla tři basiny (dva velké a jeden menší), z nichž každý měl své vlastní ohniště. Ty byly třetí částí lázní římských t. zv. caldarium, lázeň s vodou teplou. Také jejich basiny měly mosaiky, avšak všechny zmizely až na nepatrné zbytky. Aby přechod z frigidaria do caldaria nebyl náhlý, bylo mezi oběma částmi lázní tepidarium, lázeň s vlažnou vodou. O účelu jednotlivých síní není nejmenší pochybnosti, poněvadž spodní stavby jsou zachovány. Celou jižní stranu budovy zaujímaly síně, kde byly jednak pece, v nichž se voda ohřívala, jednak skladiště na uhlí. Zařízení vodovodu, kterým voda se po lázních rozváděla, jest skoro neporušeno. Voda probíhala velikými troubami hliněnými, které šly od západu k východu.

Nad lázněmi byly terasy volně přístupné návštěvníkům. Kdy byly lázně vystavěny, nevíme. Nebyl nalezen žádný nápis, který by nám podal zprávu o jejich stavbě. Dle pěkného plánu a provedení celé stavby zdá se pravděpodobným, že byly zbudovány dosti dlouho po založení města.

Stěny byly ještě pokryty, když thermy byly vykopány, antickou maltou, na níž byly provedeny hrubé kresby. V thermách nebyla nalezena ani jedna socha, také tu nebylo mnoho hlavic sloupů, tak že asi byly zpustošeny. Zplenění jich bylo tím snazší, poněvadž ležely před branou městskou.

V sousedství jejich nedaleko severní brány — na levo od ní — byly jiné menší thermy (rozměry budovy 22·10 m., 33·75 m.) s obyčejnými místnostmi, do nichž vedl jediný vchod. V nich bylo nalezeno několik sošek a 29 bronzových mincí.

Na východní straně města jsou jiné thermy veliké, v jejichž plánu však není nic zvláštního, a jsou také z veliké části pobořeny. Dle nápisu v nich nalezeného byly opraveny r. 167 po Kr., tedy vystavěny byly pravděpodobně hned při založení města. Mosaiky v nich nalezené jsou však nejlepší, především ta, jež představuje Neptuna; dnes zdobí stěnu jednoho pokoje v museu Timgadském. Neptun, starší vousatý muž, stojí na voze taženém čtverospřeží mořských koní a drží v ruce trojzub jako připravený k vrhu do předu. Čtyři delfíni provázejí jeho vůz. Roucho jeho větrem vzduté vlaje za ním. Provedení není zvláště doko-

nalé. Také v těchto thermách byly na stěnách kresby a nápisy. K nim připojují se hned uvnitř města na východ od fora druhé thermy menší a velice nedbale vystavěné. Dva vchody do nich vedou do dlouhé chodby, z ní pak opět dva do síně 9 m. dlouhé a $5^1/_2$ m. široké, na jejíchž stěnách zachovány malby.

K této připojují se opět dvě síně; v jedné z nich jsou kamenné lavice. Z poslední vstupujeme do frigidaria s velikým basinem (dva schody do něho), kde stojí rovněž kamenná lávka (nohy její pracky lví). Ostatní části, tepidarium složené z několika síní a caldarium, jsou zachovány rovněž aspoň ve spodní části. V lázních nalezeny byly jen křesťanské lampy. Za to všechny síně byly plny popela a kousků zuhelnatělého dřeva, tak že se zdá, že lázně byly zničeny ohněm. Béřemeli se od nich nazpět k foru a pak od tohoto k oblouku Trajanovu skrze decumanus maximus, dámeli se pak na levo jednou z postranních ulic, které jsou na obou jeho stranách, směřujíce od severu k jihu, tedy přijdeme v brzku k thermám jižním, největším v Timgadu, které však nemají tak pravidelného plánu jako thermy severní. Jsou při samém divadle, od něhož je odděluje široká prostora; v ní opíraje se o zadní stěnu therm stál pěkný vodotrysk. Do therm samých jest pět vchodů, dva na severu, tři na jihu. Počet jejich sám už dokazuje, že se tu shromažďovalo četné obecenstvo. Do vlastních therm vede vlastně však jediný vchod na straně jižní, kdežto ostatními vstupujeme jen do přístavků, k thermám ovšem náležejícím. Severními vchody — východní měl pěkně upravenou bránu zvenčí, jejíž stopy podnes zůstaly na dláždění — vcházelo se do galerie se šesti sloupy, která zakončena byla velikým dvorem s kolonádou o osmi sloupech. Zde procházeli se ti, kdo chtěli se vykoupati, nebo ti, kdo odcházeli již z lázní. Nejzápadnější z jižních vchodů spojoval ulici s dvorem, odkud dvě schodiště vedla do spodních místností therm. Také z tohoto dvora, do něhož ústily čtyři otvory, dostávalo se tam trochu světla a vzduchu. Při tomto vchodu do dvora byla pak ještě malá branka.

U vchodu do vlastních therm stojí dva podstavce s nápisy. Stály na nich dvě sochy, Concordiae populi et ordinis (scil. decurionum), praví nápis. Thermy postaveny byly — nebo opraveny — nákladem města za panování Antoninů, tedy asi půl století po založení města. Ke konci druhého století byly rozšířeny.

Když projdeme vchodem, octneme se v chodbě asi $4^1/_2$ m. široké, v níž hned z počátku na levo jest malá síň (4·25 m., 1·95 m.), úřední místnost pro kontrolu návštěvníků lázní. Z ní vcházíme mezi třemi sloupy do síně, která má za půdorys polokruh s pěknou mosaikou geometrickou na podlaze. Mezi sloupy byly mosaiky se zvířaty.

Tato síň byla čítárna a konversační místnost. Proti ní jest veliký sál rovněž se třemi vchody a dobře zachovanou mosaikou, rozdělený na tři oddělení pilíři. Před každým stála socha (císaře

Valeriana, manželky císaře Galliena, Cornelie Saloniny a dvou synů jejich). Sochy byly postaveny pravděpodobně kolem r. 259. Tento sál byl gymnasium (tělocvična). Síň na pravo od něho byla snad apodyterium (rozměry 7·90 m., 9·80 m.), malinká komůrka za ním byla buď jakousi předsíní, kde hlídali otroci šaty pánů, nebo i elaeothesium, místnost, v níž si natírali koupající své tělo olejem.

Ze síně na levo od gymnasia sestupovalo se do basinů s mosaikami na podlaze, po stranách dobře vycementovaných, s výklenky, v nichž patrny jsou stopy maleb napodobujících mramor, kde stály nymfy s mušlí u pasu. Tyto místnosti jsou frigidarium therm. V něm byl nalezen šestihranný podstavec nějaké sochy, a sice »Genii Thamugadensium,« kterou sem dal postaviti P. Flavius Pomponianus, slavný grammatik, vrstevník císaře Alexandra Severa nebo jeho nástupce (v první polovici třetího století), rodilý z Thamugadi. Měl pěknou karriéru, stal se senátorem a byl pak správcem Kréty a Kyrenaiky. V severovýchodním koutě této síně stála Fortuna Augusta, v jihovýchodním Victoria Augusta. Pak tu nalezena veliká kamenná nádoba, podobná hlavici sloupu s reliefy představujícími události mythické, rovněž i dvě sochy, z nichž jedna jest jistě Merkur, druhá menší, ženská, Salus (Hygieia), dcera a družka Aeskulapova. Z frigidaria vejdeme do sálu (2·80 m. široký, 8 m. dlouhý), který by mohl také býti elaeothesium. Svědčí snad pro určení této síně v tom smyslu dva výklenky čtyrhranné, v nichž mohly býti skřínky s oleji. Za ní jsou dvě menší síně, z nichž i z elaeothesia možno vstoupiti do většího sálu, odděleného od první pisciny jen sloupy. Jím začínají síně, které mohly býti vytopeny. Teď jsme v tepidariu, které jen teplým vzduchem bylo vytápěno. Za ním následují místnosti caldaria; síň (9·65 m. dlouhá, 6·45 široká), dvě pisciny, jedna polokruhová, opět vytápěny ze spoda. Hypokausta jsou dosud na místě. V sále caldaria byly dvě sochy, Crispiny, manželky Commodovy, a císaře Galliena. Vedle prvního jest tu ještě druhé caldarium, do něhož se dostaneme z druhé z oněch malých síní za elaeothesiem. Síň jeho jest větší a má tři basiny, z nichž každý jest oddělen od podlahy síně malou zídkou, kterou bylo třeba přeskočiti, aby koupající se mohl po dvou schodech sestoupiti do basinů. Ten, kdo se nechtěl do vody ponořiti, mohl si sednouti na schody a kropiti se jen vodou. Špinavá voda odváděna byla olověnými trubkami, několik kusů jich bylo nalezeno. Ještě dnes můžeme také zcela dobře poznati, jak bylo zde zařízeno, aby teplý vzduch ze spodního topení mohl volně prouditi kolem celého caldaria. Podél stěn udělány jsou zvláštní roury, čtverhranné, spojené se spodními pecemi, a těmi procházel oteplený vzduch.

Mezi oběma caldarii jest síň (6·68 m., 9·65 m.), která jest laconicum, lázeň parní, velice oblíbená u Římanů.

Z chodby, jíž jsme vešli do therm, jest vchod na pravo do veliké polokruhové síně, kde byl záchod v thermách.

Ještě zbývá prohlédnouti si zařízení topení. Sestoupímeli z onoho dvora, o němž zmínili jsme se na počátku, dolů po schodech, tedy přijdeme do chodby, osvětlené otvory v klenbě. Při ní v jihovýchodním rohu jest veliká komora, do níž ukládalo se dříví k topení. Pecí bylo celkem 10, z nichž pod tepidariem byla jedna, rovněž i pod lakonikem, tři pod caldariem menším a pět pod větším. Byly to malé klenuté síňky z cihel, nestejné velikosti. V pecích 7. a 9. byly veliké kotle, z nichž voda pouštěna byla do velikého caldaria pomocí dvou velikých olověných cylindrů. Hypokausta byla zařízena jako v jiných lázních. Skládají se z cihlových pilířků 0·80—0·90 m. vysokých, 0·20 m. od sebe vzdálených, na nichž upevněna byla suspensura, široké cihly položené horizontálně.

Voda pro lázně byla ve dvou velikých basinech za záchodkem. Vedle velikých therm byly i na straně jižní thermy menší, stejného plánu jako hlavní, jen rozměry jejich byly menší. V těchto nalezena veliká mosaika představující čtyři roční počasí a dvě sochy.

Vrátímeli se z therm k foru a jdeme pak kousek po »cardo maximus,« přijdeme k elegantní budově, celé skoro z mramoru. Má při ulici trojí portikus, který obklopuje čtverhranný dvůr, jenž se otvírá volně do ulice. Vstoupíme do jedné kolonády po schodech (na jižní straně dva, na severní více). Vchody jsou ve zdi, před níž stojí dva sloupy; při zdi jim odpovídají dva pilíře. Při portiku na obou stranách jsou dvě síně, rovněž tak při velikém sálu polokruhovém, který jest hlavní částí budovy. Sloupy před její fasádou byly spojeny dohromady zábradlím; jen uprostřed byl volný vchod, který však také uzavírala pohyblivá mříž. Uvnitř stálo 12 sloupů, o zeď proti nim opíraly se pilíře. Ve zdi jsou pravoúhlé výklenky; poněvadž dle nápisu tu nalezeného víme, že budova byla městskou knihovnou, již dal svým nákladem vystavěti bohatý soukromník, byly v nich pravděpodobně skříně, v nichž uloženy knihy. Na sloupech ve dvoře vyryty jsou nápisy kursivou, u jednoho sloupu načrtána hra podobná hrám na foru.

Forum i thermy a knihovna jsou důležité části každého města. Avšak římské město mělo ještě jednu část dle vzoru hlavního města, Kapitol, jejž jsme už popsali u Lambesu. Ani v Timgadu nescházel. Cestou k němu můžeme si prohlédnouti také ještě některé veřejné budovy. Od fora jde se směrem na západ po decumanus maximus. Při celé prohlídce dosavadní, hned od té doby, kdy jsme se k městu blížili, viděli jsme ustavičně pěkný oblouk Trajanův, na němž byl nápis, který nám pověděl vše, co víme o založení města. Stojí právě na místě, kde decumanus se sklání po mírném svahu přecházeje v silnici, která vedla do Lambesu. Byl dříve branou města, k níž se připojovaly hradby. Když město se rozšířilo, byly hradby zbořeny, oblouk však pěkně vystavěný zůstal. Skládá se ze tří oblouků, hlavního

a dvou menších. Všechny tři bylo možno uzavříti. Prostředním jezdily vozy, postranní byly pro pěší, chodníky ulic dále v nich pokračují. Čtyři kanelované sloupy stojí před hlavním obloukem, s korintskými hlavicemi, jejichž voluty nahrazeny jsou však částečně orlem, držícím v pařátech blesky. Nad postranními oblouky jsou výklenky, před nimiž stály malé sloupky, tak že vypadaly jako aedicula (chrámky), kolem vinuly se pěkně pracované rostlinné ornamenty. Attika i římsa celého oblouku byly obnoveny z antických zbytků. Ve výklencích stávaly sochy. Před prostředními sloupy zdvíhají se dva šestihranné podstavce, z jejichž nápisů se dovídáme, že za panování Septimia Severa (193—211) flamen perpetuus L. Licinius Optatianus postaviti na ně dal sochy Martovu a Concordie.

Oblouk jest důležitý jednak proto, že jest slušně zachovalý, jednak, že pochází z přechodní doby od římské renaissance k baroku římskému. Augustův oblouk v Aostě (v sev.-záp. Italii) a Titův v Římě na foru nemají sloupů celých jako tento Trajanův, nýbrž jen třičtvrteční stojí na obou stranách otvoru jediného. Tento jest také nejstarší ze všech dosud známých z druhého a třetího století.

Při něm nalezeny milníky, z nichž jeden byl docela na svém místě, nejstarší z doby císaře Claudia II. (268—270), druhý Gratiana a Valentiana II. (367—375), třetí Theodosia a Arkadia (388—392). Jeden snad je již z panování Alexandra Severa nebo Gordiana III., avšak jmeno císařovo není zachováno. Nejsou na nich poznamenána žádná čísla, jest proto pravděpodobno, že oblouk Trajanův zastával zlatý milník v Římě; od něho byly měřeny vzdálenosti na všechny strany města, ačkoliv oblouk není uprostřed Timgadu.

Hned za obloukem na pravo stojí chrám Genia. Před ním jsou tři perrony, k nimž vedou schody. Terrain se ponenáhlu sklání, proto nevede k nim stejný počet schodů, u prvního jsou jen čtyři, u posledního šest. Z perronů pak můžeme vstoupiti třemi vchody do velikého dvora, nepravidelného čtyřúhelníka, který jest peribolos chrámu. Na třech stranách jest portikus se 17 sloupy. Uprostřed dvora stával oltář; dosud jsou tu jeho základy, kolem nichž leží zbytky jeho ozdob. Na konci portika jest síň, která se opírá o stěnu svatyně, snad menší kaple či skladiště chrámu. Jest pozdější než chrám sám. Nahoru k chrámu, který byl na vyvýšené ploše, vedlo 16 schodů k předsíni, se čtyřmi sloupy v předu, za níž jest obyčejná cella chrámu půdorysu obdélníkového. Jistě byl chrám zasvěcen Geniovi; neboť nalezen byl nápis, který byl na něm. Jest i teď před chrámem. Z jiného nápisu se dovídáme, že ochráncem města byl Silvanus, bůh lesů a hor, jakož i jiných měst v římské Africe. Na levo od oblouku Trajanova pozorujeme hned zříceniny nějaké budovy, jejíž zvláštní půdorys upozorňuje nás, že nebyla domem soukromým. Chrám však ani lázně tu rovněž nebyly. Prohléd-

něme si nejdříve jeho zříceniny, z nichž snad poznáme účel budovy! Od ulice (decumanus maximus) odděluje budovu dvůr pěkně dlážděný, který má podobu lichoběžníka, poněvadž ulice se svažuje a poněkud na sever zatáčí. Na protější straně jest nízká kolonáda, t. zv. chalcidicum (6 sloupů), z níž opět dva schody vedou k vlastní budově. Již i kolonáda byla o jeden stupeň výše. Dovnitřli vstoupíme, ocitneme se uprostřed portika, které obklopuje na třech stranách prostranný dvůr půdorysu obdélníkového. Má celkem 6 sloupů v předu a $8^1/_2$ sloupu po stranách, při čemž rohové jsou dvakráte počítány. Hlavice jejich jsou korintské, avšak mají zvláštní listy. V zadu proti nám jest apsis jako v basilikách, před níž byly čtyři sloupy, a o zdi na krajích se opíraly dva polosloupy. Jdemeli přes dvůr k apsidě, pozorujeme, že dláždění jeho, velice pěkné, jest jaksi seřaděno kolem kvádru skoro uprostřed dvora. Na něm buď stála nějaká socha nebo stůl s úředními měrami a vahami. Apsis jest rozdělena na sedm oddělení zdmi a jest dosti dobře zachována. V jednom z nich jest ve zdích zasazen žulový kámen, ploský, čímž oddělení to rozděluje se na dvě části, nižší menší a hořejší větší. Kdo navštívil nějaký východní bazar, napadne ho ihned, že jest tato místnost podobna krámkům v něm. Jest to skutečně krámek, poněvadž budova jest Timgadskou tržnicí (macellum), jak jistě víme z nápisu v ní nalezeného. Arabové naučili se mnohému od svých předchůdců v krajinách, jichž dobyli, a jejich konservativismus zachoval nám v bazarech zařízení římských tržnic. V apsidě v krámech prodávalo se jen nejlepší zboží, ostatní prodavači byli odkázáni do kolonády, v době největšího návalu i do dvora. Na straně severní jest však ještě několik krámků stejně upravených jako ony v apsidě. Vcházejíce do tržiště, šli jsme kolem nich. Dvůr jest dlouhý 25 m. a 15 m. široký. V tržnici nalezeno několik nápisů, které nám oznamují, kdo ji dal vystavěti. Byl to rytíř Timgadský, veliký boháč, Plotius Faustus Sertius, který sloužil jako důstojník u pěchoty i jízdy v pomocných vojscích (auxilia). Po odchodu do výslužby vrátil se do rodného města, aby tu strávil společně se svou manželkou Cornelií Valentinou poslední dny svého života. Timgadská městská rada udělila mu čestný titul flamen perpetuus a manželce jeho flaminica perpetua; odměnou za tuto poctu vystavěl svým nákladem tržnici buď koncem druhého nebo počátkem třetího století. Na rozličných místech budovy byly mu pak i jeho manželce postaveny sochy, jedna od propuštěnce jeho a dcery tohoto. Socha jeho manželky, ale bez hlavy nalezena v tržnici.

K tržnici připojuje se terasa, při níž v jihozápadním koutě jest jakýsi čtyrhranný výklenek s dvěma pilíři, jež mají hlavice korintské. Tento výklenek jest pozdní přístavek; dříve tu byl vchod do kolonády podél západní zdi macella. Snad tu byla procházka či také prodáváno tu zboží, nějaký druh, který se nehodil do hlavní tržnice. Ona svrchuzmíněná terasa běží podél zdi budovy, která v plánu jest podobna macellu, avšak rozměrů

menších. Proti decumanu jest druhý (první na terase) vchod do budovy, který má malou předsíň otevřenou o čtyřech sloupech, z níž sestupujeme na ulici. Předsíň jest pěkně vydlážděna deskami z modravé žuly, uprostřed oranžového porfyru a černého vápence střídavě. Budovu za panování Valentiniana a Valenta ve čtvrtém století dal opraviti Caeonius Caecina Albinus a postavil sem sochu Konkordie. Budova byla jistě také tržnicí, snad starší než ona prvá. Kromě těchto dvou tržnic vedle sebe jest v Timgadu ještě jedna, a sice v sousedství onoho velikého domu při foru. Před ním je značně vyvýšená otevřená chodba (osm schodů k ní z ulice vede), dlouhá 28 m., široká však jen 2 m., která jest pokračování oné kolonády před domem. Na jižním konci jest šest krámků, vždy po třech pohromadě, uprostřed nich jest pak polokruhový vestibul, z něhož dvoje dvéře vedly do dvou síní s půdorysem skoro trojúhelníkovym. Čím byly, nevíme. Mezi nimi pak po třech schodech vstoupíme do tržiště, jehož vnitřní uspořádání jest značně rozdílno od onoho, které vystavěti dal Sertius. Veliký dvůr, do něhož vstoupíme, má dvě galerie sloupové uprostřed, které jsou dlážděny cihlami (t. zv. opus spicatum). Kolem byly pak krámky, mezi nimiž malá prostora trojúhelníková, v níž byla nádoba s vodou, a napřed stály dva sloupy. Na západní straně jest ještě jeden vchod, vzadu za tržištěm stojí jednoduchá basilika. V tržišti nalezeny zvláštní předměty, a sice hned blízko u vchodu, malé hliněné sošky zvířátek (kachen, beranů a j.). Jsou udělány velice hrubě, neuměle, proto mají někteří za to, že jsou to dětské hračky. Jest však i možno, že jsou to obětní dary, které v chrámech místo skutečných zvířat byly obětovány a zde v tržišti prodávány.

Museli jsme se vrátiti značný kousek nazpět a uchýliti se od svého původního plánu navštíviti Kapitol. Teď už nás nic nezdržuje, abychom se odebrali k této největší budově Timgadské. Není příliš vzdálena od tržiště Sertiova. Od oblouku Trajanova dáme se na levo a podél tržiště v několika minutách octneme se u malého pahorku, pokrytého zříceninami velikých budov.

Nejsme v nejistotě, čím budova byla; nápis, který byl na průčelí budovy, byl nalezen. Za panování císaře Valentiniana I. (4. stol.) zřítily se portiky Kapitolu, nákladem městských úředníků byly opraveny, a dílo vysvětil konsulár Caeonius Cecina Albinus, jeden z nejpřednějších hodnostářů císařství a poslední pohan. Nalezeny sice nepatrné zbytky nápisu jiného, které však nelze nijak doplniti, abychom se dověděli, co oznamoval. Týká se také nějaké opravy budovy; neboť jsou tu dobře zachována slova . . . fecerunt patriae suae (dali vystavěti svému rodnému městu).

Budova tedy byla Kapitol Timgadský. Všechna města, která chtěla míti ráz římský, měla Kapitol zasvěcený trojici Římské, Jovovi, Junoně a Minervě. Plán stavby byl podoben plánu chrámu sv. Petra v Římě. Chrám stál uprostřed velikého dvora, obklo-

peného kolem dokola kolonádami. Vše bylo vystavěno velice nákladně. Mramoru nebylo šetřeno, jen málo měst v Alžírsku mohlo se pochlubiti stejnou nádherou. Dnes ovšem zbývají z budovy jen zříceniny, sloupy povaleny a rozbity, hlavice uraženy. Komise pro zachování památek dala postaviti několik sloupů, které přeraženy ležely u svých patek, a zasaditi na jejich místa kameny, jež nebyly příliš vzdáleny od nich. Již dnes můžeme si představiti, jak asi Kapitol vypadal velkolepě. V rekonstrukci bude se pokračovati, poněvadž stavební částky nejsou příliš rozházeny, tak že se podaří aspoň z části tuto nádhernou stavbu obnoviti. Dnešní zříceniny působí stejně svou ohromností jako ruiny dorských chrámů v Selinuntě na Sicilii. Přece však charakter obou budov byl tak rozdílný, a celé tisíciletí dělí obě stavby od sebe. Zříceniny, jak jsou, náleží čtvrtému století po Kr., kdy opraviti je dal Albinus.

Plán budovy jest jasný. Při cestě byla velkolepá fasáda, k níž se vystupuje schodištěm o několika stupních. Po stranách jsou fontány, do nichž se voda sbíhala z hliněných trub na budově. Čtyři sloupy stály před budovou. Veliký (105 m. dlouhý) dvůr, který obklopuje chrám, má podobu lichoběžníka, jehož strany se sužují na tu stranu, kde je vchod. Kolem dokola jest portik, v zadu má jedenácte sloupů, pět na pravo, šest na levo od chrámu. Postranní skládá se ze dvou částí, síní a chodby, která jest kryptoportik. Na levé straně jest sedm síní rozmanité velikosti; snad jsou to bývalá skladiště či menší svatyně. Jižní strana dvora jest zničena úplně. Uprostřed dvora asi 10 m. vzdálena od chrámu stojí veliká kamenná kostka, snad oltář pro krvavé oběti, které byly na něm spalovány.

Chrám sám jest značně pobořen. Ještě v předešlém století byl zachován poměrně dosti dobře, avšak zemětřesení jej poškodilo. Jak u římských chrámů bylo v obyčeji, stál na vysokém podstavci, na nějž vystupovalo se osmatřiceti schody rozdělenými na dvě oddělení. Pět jest dosud na místě. Spodek chrámu jest z cihel a velikých balvanů a zakryt byl mramorovými deskami na všech stranách. I tento jest pobořen. Svatyně měla 53 m. délky a 23 m. šířky. Při schodišti stojí dva podstavce a jsou tu dvě nízké terasy. Schodištěm vystoupilo se do předsíně chrámové (pronaos), která byla hexastylos. Chrám sám byl peripteros, osm sloupů měl po každé straně celly. V zadu ovšem nebyly sloupy, nýbrž zavírala je zeď jako vůbec u římských chrámů. Cella (obdélník) byla široká 11·20 m., dlouhá 17 m. a rozdělovala se zábradlím či jiným spůsobem na tři části. Byla vykládána mramorovými deskami s jemně vypracovanými ornamenty. Také zlomky soch, které tu stávaly, ležely v celle. Jsouli však skutečně ony, které představovaly tři hlavní božstva, jimž Kapitol byl zasvěcen, nemůžeme rozhodnouti; pravděpodobnější jest, že to byla božstva jiná. V zadu za cellou jest schodiště, kterým můžeme sestoupiti do spodní části stavby, jakési komory, snad pokladu chrámového.

Návštěvou Kapitolu dokončili jsme prohlídku veškerých budov veřejných v Timgadu. Ony nám udávají, kde se soustřeďoval život politický (forum s přilehlými budovami), kde se scházelo obyvatelstvo k zábavě (divadlo, thermy), kde konalo své bohoslužby (chrám Geniův, Kapitol), kde si opatřovalo své potřeby životní (tržiště). Zbývá nám ještě prohlédnouti domy soukromé, jichž bylo objeveno již veliké množství, hradby a brány městské a některé stavby mimo město a pozdější než římské.

Domy ovšem byly stavěny z horšího materiálu než budovy veřejné a také během doby více utrpěly než tyto. Dále byly často opravovány, přestavovány, proto jest velice těžko poznati, jaký byl jejich původní plán. Známe již plán římských domů? Každý odpoví s největší jistotou: Velmi dobře. Odkud? Z Pompejí, a sice z prvního století po Kr. Avšak první pohled na kterýkoliv plán domu Timgadského poučí nás, že dům římský vypadal poněkud jinak než dům Pompejský. Ani nejstarší domy, u nichž se podařilo původní plán zjistiti, nejsou podobny vnitřním zařízením Pompejským. Není v nich atria, hlavní místnosti domů římských dle dogmatu postaveného od klassických archeologů. Jen dva připomínají svým půdorysem obyčejné schema domů římských, avšak jen připomínají. Jsou poblíže velikých jižních therm. První dům, t. zv. Hermaphrodita jest oddělen jen zdí od lázní. Na západní straně stojí několik sloupů, které tvoří kolonádu, do níž otvírá se sedm místností, skladiště a krám. Jsou dvojité. Vchod do domu jest z té strany od lázní, do vestibulu, po straně jest malá komůrka vrátného. Z vestibulu vstoupíme do galerie sloupové (30 m. dlouhé, 7·50 m. široké), uprostřed níž jsou stopy po osmihranném basinu. Z ní mezi dvěma pilíři dostaneme se do sálu s mosaikou, na levo pak jsou teplé lázně, poněvadž vespod jsou hypocausta. Z této síně přijdeme teprve do atria (23 m, 18 m.) s 22 sloupy, uprostřed něhož později byl udělán úzký basin. Mezi sloupy bylo zábradlí. Na podlaze jest geometrická mosaika. Po stranách byly síně, v jedné z nich nalezena mosaika s obrazem představujícím Hermaphrodita, který si upravuje svou toilettu, a dvě ženy mu pomáhají. Odtud pochází název domu, mosaika jest v museu. Jest zde pak ještě několik jiných síní, které nemůžeme blíže určiti. Druhý dům jest rovněž veliký, plán má podobný prvému. Při vykopávkách bylo v něm všecko přeházeno, tak že nemůžeme plán jen tak dobře stanoviti jako v prvním. Dle nápisů uvnitř nalezených náležel dům onomu Sertiovi, který vystavěl macellum. Pěkné mosaiky byly v něm ve všech místnostech. Oba tyto domy svými plány liší se od ostatních, třebas že nejsou zvláště pěkné stavby, naopak poměrně velice jednoduché. Město ulicemi rozděleno jest na čtverce a obdélníky zv. latinsky insulae, v nichž stojí domy. Jsou rozmanité velikosti, některý zabírá celý čtverec, jinde máme domy dva i tři. Vnitřní uspořádání domů jest velice různé, není žádného jednotného plánu, ve všech skoro jest dvůr

nekrytý, několik pokojů, které jsou rozličně rozloženy dle místa, dle potřeb jeho obyvatelů. V mnohých jsou lázně s teplou vodou. Obyvatelstvo Timgadu bylo velice čistotné. Za to záchodů podařilo se zjistiti vzhledem k počtu lidí velice málo.

Prohlédněme si nyní brány městské a hradby, pokud jsou zachovány. Město mělo podobu pravoúhelníka, jehož rohy byly zaokrouhleny; bez pochyby v nich stály věže. Zdi byly branami a t. zv. poternami, t. j. úzkými klenutými chodbami, které ústily v malé brance, tu a tam přerušeny. Takový byl nejstarší plán města; teprve během doby rozšiřovalo se město na jih a západ. I uvnitř bylo vše pravidelně rozděleno, jenom že některé veřejné budovy zabíraly více než jednu insulu. Mezi hradbou a posledními domy byla široká ulice, průměrně dvanácte metrů široká, t. zv. intervallum. Jak vidíme, jest jeho plán skoro totožný s plánem vojenského tábora v Lambesu, který jsme si prohlédli svrchu. Můžeme s jistotou říci, že tentýž vojenský stavitel, který sestavoval plán tábora, byl povolán, aby vypracoval plán pro město, tak že tu máme zvláštní circulus. Město Řím sloužilo za vzor k táboru vojenskému, plánu tábora užíváno pak při zakládání měst, kolonií vojenských, pevnůstek, stráží římského panství mezi pokořeným obyvatelstvem. Z hradeb podařilo se zjistiti starou zeď na severní straně, v níž vedle hlavní brány byla ještě menší branka. Při bráně severní jsou dvě síně čtvercové (strana čtverce 2·75 m.), do nichž přístup jest nikoliv z brány, nýbrž ze strany. Široká jest celá brána 12·25 m., hluboká 5·35 m. Má fasádu, na obou stranách dva pilíře, před nimi dva sloupy. Uvnitř města byly pak dvě sochy před branou; podstavce jejich stojí dosud na místě. Fasády provedeny jsou velice hrubě, také hlavice sloupů nejsou zvláště pěkné. Brána založena byla hned při založení města, avšak nebyla vystavěna najednou. Brány byly celkem čtyři; starou západní, později oblouk Trajanův jsme si již popsali, pozdější skládá se ze dvou masivů, před nimiž stály dva sloupy spojené dohromady obloukem. Na obou stranách jsou ploché pilíře. Široká jest celkem 13·75 m., masivy 3·75 m. Sloupy s hlavicemi korintskými jsou vysoké 4·80 m. Jest podobna velice oblouku Trajanovu. Z východní brány, která se západní podobala, zachovaly se jen nepatrné zbytky, nic bližšího nelze o ní pověděti. Rovněž nepatrně se zachoval i oblouk analogický Trajanovu. Na bráně, attice její, byl nápis, podle něhož brána byla vystavěna buď za Antonina Pia či Marka Aurelia nebo až Caracally.

Před branou Lambeskou (západní) jest ještě jedna veřejná budova, a sice fontána zv. Liberalis při decumanus maximus. Skládá se dnes z osmihranného podstavce s římsou; na něm jest masivní stavba tlustá asi 1 m., uprostřed vydloubaná okrouhle dolů dovnitř. Průměr této prohlubeniny jest asi 1·80 m. Vrstva malty silná 0·28 m. pokrývala zdi. Kolem studně jest dlážděn z pískovce. Voda tekla do odtoku cesty. Fontánu vystavěl Liber

ralis, jak oznamuje nám nalezený nápis. Poblíže ní nalezena socha Hojnosti či Svornosti, jichž zajisté stálo velice mnoho po celém Timgadě. Kolem pak stálo osm sloupů či pilířů, z nichž části objeveny.

Timgad byl obydlen i v době byzantské, jak jsme se již svrchu zmínili. Staré město bylo obydleno i křesťany; neboť křesťanství jako v jiných krajinách a městech nabylo převahy. Byli tu ještě v druhé polovici čtvrtého století pohané, jako známý onen Albinus, který dal opraviti Kapitol, většina obyvatelstva však byla křesťanská. Neblahé spory dogmatické měly však snad blahodárný vliv na rozvoj staveb. Křesťané stavěli si pro sebe chrámy, poněvadž však každá sekta chtěla míti svůj chrám, v němž by se její kněží modlili, kázali a konali bohoslužby, proto vystavěno bylo v Timgadu poměrně mnoho chrámů. Celkem devět basilik bylo nalezeno. Timgad byl město biskupské, biskup, nejpřednější ze všech, měl největší chrám. Kathedrála Timgadská, nedaleko od oblouku Trajanova (asi 180 m.), na severozápad, má velice slušné rozměry. Jest to jednoduchá basilika třílodní, postranní lodě byly od hlavní odděleny pilíři a dvojitými sloupy, které se střídaly (na každé straně 10, 5 sloupů, 5 pilířů). Při polokruhové apsidě jest menší kaple téže formy při straně severní. Nejstarší ze všech basilik nalézá se za Kapitolem; z veliké části zničena byla vodou potoka, který ji dnes protéká. Měla jen jednu loď s apsidou a pěkné mosaiky. Chrám ležící na jih od Kapitolu má tři lodě; polokruhový jeho kůr jest uvnitř čtvercové apsidy. Podobná basilika jest o něco dále na jih. Třetí asi tři čtvrti km. vzdálená od Kapitolu vystavěna krátce před pádem Timgadu v sedmém století za panování císaře Konstanta (641—668), jak oznamuje nápis v ní nalezený. Kult křesťanský usadil se, jak pozorujeme, v nejbližším sousedství chrámů pohanských. Kathedrála nahrazovala chrám Geniův. Poslední kostelík byl uvnitř poslední stavby, které si musíme všimnouti, to jest pevnůstky byzantské. Byla vojenskou kaplí. Tato pevnůstka jest vzdálena asi půl kilometru od města směrem na jihozápad; vystavěna byla většinou ze zřícenin římského města. Půdorys její jest obdélník, delší strana jeho měří 120 m., kratší 80 m. Zdi jsou pěkně provedeny. Rohy chrání čtyřhranné věže, rovněž i delší strany jsou opevněny silněji. Největší věž jest u brány na sever obrácené, s galerií napřed, k níž vede krytá chodba. Z celé stavby jest zachována strana východní, kde uprostřed jedné věže máme dosud dvojnásobně klenutou komoru. Uvnitř budovy nebylo nejmenší stopy po nějaké stavbě. Zdá se, že tu stály jen lehké stany nebo dřevěné domky, které snadno zmizely beze stopy. Byzantští jenerálové zřizovali jako Římané všude pevnůstky, aby chránili pomocí jich državu v severní Africe. Timgad ležel na důležitém strategickém bodu, proto i zde byla zřízena jedna. Poněvadž tu však byzantské panství tak dlouho netrvalo jako římské, nebyla pevnost tak upravena jako tábor v Lambesu. Avšak o solidní stavbě její svědčí, že

ještě roku 1871 sloužila obyvatelům francouzským z Tebessy a okolních vesnic za útočiště proti vzbouřeným Arabům. Tak v zříceninách, zbudovaných před 1300 lety od byzantského jenerála Šalamouna, hájili se novodobí osadníci proti útokům arabským.

Abychom dokončili prohlídku Timgadu, zbývá ještě podívati se do musea Timgadského. Jest na severní straně zřícenin, u vchodu do města. Všechny předměty nebylo možno uložiti uvnitř; takové, jimž povětrnost, hlavně dešť neškodí, jsou po jižní straně musea, nízké přízemní budovy, chráněny jen přečnívající střechou. Jsou to hlavně hlavice sloupů, vlastně jejich zlomky, ovšem ne všechny, poněvadž dobře zachovaných ředitelé vykopávek užili, pokud bylo možná stanoviti jejich původ, k rekonstrukci sloupů, které jsou všude znova postaveny, kde byly nalezeny. Vedle nich jsou tu části soch, zábradlí mramorového, reliefy atd. Na všem jako již dříve v Lambesu pozorujeme vlastnosti stejné jako v jiných provinciálních museích. Uvnitř musea ve třech, čtyřech pokojích jsou uloženy většinou drobné nálezy, některé mince, gemmy atd. ve skříních, které stojí uprostřed síní, na stěnách v rámcích jako obrazy visí mosaiky. Důležitější z nich jsme si popsali při těch budovách, v nichž byly nalezeny. V posledním pokoji jako nejvzácnější předmět jest mosaika Neptunova. Jest velice pěkně umístěna, aby všechny její přednosti přišly k platnosti. Pokoj má skleněný strop, mosaika jest osvětlena tedy shora, tak že můžeme lehce pozorovati na ní nejmenší detaily. Popis i charakteristiku její již jsme podali.

V museu ochotný dozorce prodává jednak serie pohledů na rozličná místa Timgadu, hlavní jeho budovy, jednak i jiné drobné památky. Kdy by nic jiného, tedy jistě tyto pohlednice z Lambesu i Timgadu dosvědčují, že zříceniny navštěvuje veliké množství turistů, a sice takových, jimž cestování jest jen zábavou. Archeolog spíše si opatří krásné fotografie zřícenin. Na prodej tu jest i průvodce zříceninami od A. Ballu-ho. Vstup do zřícenin i do musea jest volný; dozorce má zvláštní příjem jen z prodeje pohlednic a památek. — Prohlídkou musea jsme u konce se svou prací v Timgadu, nastává návrat zase tam, odkud jsme vyšli, do těch míst, do Konstantiny, týmže směrem a týmiž dopravními prostředky přes Lambes a Batnu, ovšem bez zastávky v obou. Po čtyřdenním pobytu na hranicích saharských, cestu v to počítaje, jsem zase v staré Cirtě, odkudž odjíždím do Tunisu.

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Dokončení.)

Jen o jednom nebylo sporu: že krásou té svatby děti ze všech vsí byly vzrušeny. Proč, nedovedly by pověděti. Řekněme to za ně: mladé dušičky uchvacoval její starobylý, zachovalý ráz, plnost selského sebevědomí, patrného na každé osobě a zvláště na ženichu i nevěstě, jarost a křepkost mladých svatebčanů a vážnost letitých, a ve všem dojímala srdce jejich známá, možno říci ještě z doby před narozením jim známá poesie, která obdávala všecky výjevy, všecky postavy, koně i vozy, vlavé fábory, zlaté čepce tet, dlouhé až na zem šosy strýců.

»Až se budu vdávat,« zašveholila Stázička Buchtelová ze Křtětic, »taky si vemu Vápeníka z Račic.«

»Milá ty,« opravil ji Václav Došel z Račic, »kde pak bude Vápeník, než ty se budeš vdávat! Vápeník už dávno bude na svatém poli. Kdyť ty jsi ještě žábě, abys věděla.«

»Stázičko, vem si Vaška!« volaly děti.

A hned bylo ujednáno, že ctná a počestná panna Anastazie Buchtelova ze Křtětic bude sobě bráti ctného a poctivého mládence Václava Došla z Račic. Hned tu byli rodiče ženichovi i nevěstini. Od prvých k druhým přišla na přezvědy stará svatbí a dotazovala se, zdaž by byli svolni a dali svou dceru do Račic Václavu Došlovi. Rodiče nevěstini váhali, vymlouvali se, že děvče je příliš mladé a že ještě na její vdavky nepomýšleli, ale mezitím vyzvídali, jaký je Václav Došel chlapec a bylli by na Stázičku hodný.

»Hodný,« odpověděla stará svatbí, »bude ji bívat jen sedmkrát za týden.«

Děti se rozhulákaly smíchem, ale rodiče nevěstiny neopustila vážnost.

»Kdy by se zavázal,« řekl otec, »že jí nad to nalupá každou neděli a svátek dvakrát, dal bych mu ji.«

»Ale počkej, muži,« vskočila mu do řeči nevěstina matka, »neukvap se! Nejdřív se optej, jaké jí tam bude bydlo, u Došlů v Račicích.«

»U Došlů v Račicích jí bude dobré bydlo, hej což, tam je pěkné místo! Střechy jsou tam kryty děrami, a sám strejček Došel je pošívají; stěny jsou tam stavěny ze vzduchu, a sám strejček Došel je stavějí.«

»Majíli tam i pole?«

»I pole tam mají, u Došlů,« rozkládala stará svatbí, »tři sta strychů na horoucí skále.«

»Slyšel jsi, muži?« divila se nevěstina matka: »Tři sta strychů na horoucí skále!«

»To již může být hodné místo,« přisvědčoval nevěstin otec a dál vyšetřoval.

»Čeho pak tam sejou nejvíc?«

»Nejvíc prachu; prachu sedmdesát strychů. Potom plev; plev padesát strychů. Sněhu třicet. Čtyřicet strychů mají pod hrmením a čtyřicet pod pelunkou. To jsou u nich luka. Třicet pět mají pod trnkami a třicet pět pod šípkovím. To jsou u nich lesy. Deset mají pod pýrem, deset pod koukolem, deset pod trýlem.«

»Ale, ale, to už je tři sta třicet,« počítal nevěstin otec.

»Nic nedělá, pantáto,« repetila stará svatbí, »těch třicet strychů přidávám ze svého.«

»A majíli tam, u Došlů, taky koně a dajíli dceři jakou kobylu?« otazoval se dále nevěstin otec.

»Tisíc krásných koníků jim skáče po lukách. Váš syn jich dostane, kolik si jich do ohlávky chytne.«

»Co myslíš, matko, abychom jim, Došlům, děvče dali?«

»Ještě počkej, tatíku, i já mám, co bych ráda věděla. Povězte, tetka, kolik mají krav.«

»Všecka mračna na obloze, to jsou jejich krávy. Teta Došlová jen ráno, v poledne a večer vyjde na dvůr a zavolá: »Pošem, malá, pošem,« a mračno přiběhne a dá se jí podojit. Plný rybník mají mlíka.«

»A kolik peřin si přiveze?« otázala se zase nevěstina matka.

»Peřin tři vršité fasuňky. Na jednom fasuňku budou peřiny nadité roždím, na druhém strouhankou, na třetím skřípinou.«

Rodiče nevěstini na sebe mrkli, a matka řekla:

»Co říkáš, tatíku, abychom jim tedy dceru dali.«

»Dáme s pomocí boží, jeli v tom také vůle rodičů ženichových.«

Ženichovi rodiče již tu stáli připraveni. Otcem byl František Páral z Krašlovic, matkou Terezie Provazníkova z Lidmovic.

»Ono se řekne: dáme,« ozval se bez okolků ženichův otec. »Každí rodiče rádi se dcer zbývají. Ale k nám, k Došlovům v Račicích, nevěsta si musí přinesti také přínos takový, aby ho nebylo málo na tak hodné místo. Kolik tisíc nevěstě dáte? Řekněte bez obalu, sousede, aby nebylo marných řečí.«

Nevěstin otec hrdě si podepřel bok a vypíčil břicho: »Co se tak ptáte, sousede? Což pak nevíte, s kým hovoříte? Slyšel jste kdy o nás, že by nám bylo o nějaký mizerný tisíc?«

Ženichův otec nedal se zmásti: »Ne, abych vás chtěl urazit, sousede; ale takových tatíků, kteří se naparují, jako kdy by jim patřil svět, aby ošidili zetě, známe pár. Tedy zkrátka, sousede: kolik máte a kolik dáte?«

Nevěstin otec nafoukl se ještě víc: »Kolik mám sousede, do toho vám nic není. Ptejte se jen, kolik dám.«

»Kolik tedy tisícek dáte do slova?«

»Plný klobouk.«

Děti se rozchechtaly »Ho ho!« a »Hi hi!« — o tom ještě slýcháno nebylo, aby někde měřili tisícovky na klobouky. Hned otci nevěstinu klobouk podali, a ten klobouk byl děravý. Byl majetkem Matěje Plevky od Sv. Vojtěcha. Nevěstin otec nabíral tisícovky plnými prahoušlemi a sypal je do klobouku. Když klobouk byl plný, protrhl se a tisícovky — říčné oblázky sypaly se z něho jako z rozvázaného pytle. Kdy by míra byla vydržela, nevěstin otec by ji zajisté byl naplnil po druhé a po třetí, až by praskla. A když praskla, bylo z toho veliké »Ho ho!« a »Hi hi!« zvláště když nevěstin otec Matěji Plevkovi klobouk na hlavu mocí narazil, až se mu hlava děravým provlekla, a střecha klobouku byla mu kolem krku okružím.

Nu počkej, Matěji Plevko, ty jich, myslím, dostaneš na chrám Páně, až takhle přijdeš domů!

Námluvy byly odbyty, věno vyplaceno, hned následovala svatba.

Nevěsta sedla si na trávník, ruce do klína složila, hlavu pochýlila a zamyšleně seděla. Nad ní stála matka její, pokyvovala hlavou, ob chvíli utřela slzu. Otec přecházel, ruce maje vzadu sepjaty. Dvě tetky přistoupily a nevěstě rozpletly vlasy. Kamarádky její zatím natrhaly pampelišek, kohoutků, kopretiny a hřebíčku a snesly nevěstě na věneček. Tetky věneček do vlasů vplétaly a nevěstě zpívaly, »že věneček naposled na hlavičce skáče, a Stázička pro věnec naříká a pláče.« A při těch slovech nevěsta se dala do štkaní, matka její častěji si oči utírala, a otec bručel do sebe:

»Tak nevím. Kdy bych nebyl tolik tisíc na hotovosti vysázel, ještě bych to zpáčil. Takové děvče jako květ, a komu ji dávám? Kdyť on ten Vašek Došel ani člověku se nepodobá! Nohy má jako kleče, ruce jako samosličky, hlavu jako stoupu, břicho jako kadečka. Takového chlapíka do zelí za hastroše staví, aby vrabce plašil, a nedávají mu nejhezčí nevěstu na osadě, lepší než karafiát.«

Mezitím ve skupině vedlejší zaplétají a věnčí družičku, Annu Danielovu z Čičenic. Obraz docela jiný, než u rodičů nevěstiných. Otec družiččin obchází vesele a pokuřuje si z fajfčičky, uříznuté z kozího pysku. Odfukuje si nahoru dolů, v pravo i v levo. Matka zatím dceru obskakuje, prohlíží si ji ze všech stran, usmívá se a libuje si.

»Vždycky jsem slýchala: co je hvězdička vedle sluníčka, vedle nevěsty to je družička. Nic ty se, Andulko, nestrachuj, že by tě Stázička zahanbila! To je sukně dykytová! Šněrovačka pergalová! Na střevíčkách co je lesku! Střevíček má zlatou přezku. To jsou tváře, to jsou oči! To jsou pantle ve vrkoči! Věru, muži, naše dcera hezká je jak málokterá.«

Pletačka: »Věru, hezkou dceru máte. Za měsíc ji taky vdáte.«

Otec družiččin: »Vdáme, vdáme, vdáme rádi, vychovali jsme ji z mládí. Pospěšte si, chlapci, pro ni, ať ji druhý neuhoní!«

Matka družiččina: »Ale co mluvíš, tatíku? Andulka naše pro každého není, Andulka už má svoje potěšení, zvolila sobě Talafousa Jana a Talafouskou bude naše Anna.«

Otec družiččin: »Že z naší Anny bude Talafouska? V tom, matko, není smyslu ani kouska.«

Matka družiččina: »Just a just, a Talafouska bude!«

Otec družiččin vážně ženě pohrozil dýmkou z kozího pysku: »Utiš se, ženo, a nech hloupých rantů! Má dcera sobě vezme Kolandova Frantu.«

Matka: »A bude a bude, bude Talafouska!«

Otec: »Pro něho, ženo, cestička k nám ouzká! Anna si vezme Francka Kolandova. To dnes ti pravím, zítra řeknu znova.«

Matka si podepřela boky: »Kolandu nechci, já chci Talafousa!«

Otec: »Lidičky, hleďte, jak ta fena kousá! Viď, Andulíčko, že si vezmeš Frantu!«

Dcera: »Já Frantu nechci.«

Otec: »I ty! Kde pak jsi, holi, kde jsi, oprátko, ať jí proklepu kanduš drobátko!«

Matka: »Tak, tak, dceruško, nechtěj Frantu, nechtěj Frantu! Co je po něm, po truhlantu! Franta je syn chalupníků, má kazajku bez knoflíků, nohavice mu se rousá. Vem si, dcero, Talafousa!«

Dcera: »A já nechci Talafousa!«

Matka: »Ona nechce Talafousa!«

Otec: »Tak, tak, dceruško, dobře máš, nechtěj Talafousa! Tam chovají myši v stáji. »To jsou koně,« povídají. Žáby skáčou do rybníka. »To jsou husy,« tam se říká.«

Dcera: »A já nechci ani Frantu, ani Talafousa!«

Otec i matka: »Cos to řekla, nezdárnice? Na žádnou svatbu nepojedeš, družičkou nebudeš!«

Otec: »A tomuhle se říká zdárná, dobře vychovaná dcera!«

Matka: »A tohle je mé dítě! Takhle mi odpovídá mé poslušné, zvedené dítě! Ale já ti dám! Pletačky, rozvěnčte ji, hlavu jí rozbourejte! Nikam nepojede, doma zůstane, na ocet nám zbude. Kde pak se zas pro ni najde takový Talafous!«

Otec: »Anebo takový Franta!«

Dcera: »Ach já nešťastná, ach já třikrát nešťastná! Vybrala jsem si, zas mi ho berou, lítosť nemají nad svojí dcerou!«

Otec i matka: »A koho jsi si vybrala, koho?«

Dcera: »Koho jiného, kdo dnes přijede a mne družičkou s sebou odvede!«

Otec i matka: »I podívejme se! Ona se dohodla s Našincovým Tomšem!«

Otec: »Nu, s Tomšem Našincovým, to by nebyla tak tuze marná věc. Co myslíš, matko?«

Matka: »Vždycky jsem si myslila, jaký by to byl švarný párek, Danielova Anna a Našincovo Tomáš. Ale bála jsem se to vyslovit, abys neřekl: Ty myslíš příliš vysoko! Mněla jsem, že družba s družičkou jen se tak sejdou, a jak se sešli, tak se rozejdou.«

Otec: »Tomšovi ji dám.«

Matka: »Já svoluju.«

Otec i matka: »Slyšíš, dcero! Tomše Našincova ti dáme, když o tebe pořádně poprosí, jak se to patří.«

Za nimi hlasy: »Už jede! Už je tu! Tomeš Našincovo už je tu!«

Čtyři koně zadupali, čtyři koně zasupali, čtyři koně zařičeli, pohoniči zakřičeli, a družba, Našinec Tomáš, dojel. Koně byli bujní, jen sebou zmítali jako kapři, hlavami kývali, nohama hrabali, udidla hryzali.

»To jsou koně! To je zápřah!« ozývaly se v zadu hlasy obdivu. Ale obdiv neplatil jen koním, nýbrž taky člověku:

»Podívejte se, to je on! — Kdo že je to? — Enu, kdo pak by to byl: Tomeš Našincovo! — Není možná! Kdyť on Našinec nemůže míti ještě chlapce, takového jonáka. Jako vítr se žene, jako vítr všecko odfukuje. — Ale není možná, aby byl Našincovo! Helejte jen koně! To jsou postroje! Všecko z brusu nové, na řemení kotuly zlaté, v hubách udidla stříbrná. Naposled i podkovy jsou stříbrné!«

Jdou ke koním, aby se přesvědčili.

»Hyb nohu!«

Koně brání, přiblížit se nedávají.

»Raději od nich, aby nás nepokopali!«

A koně zase řičí, pohoniči křičí, a družba, Tomeš Našincovo, oprašuje se, prohlíží se, opravuje se, aby ve vší slávě předstoupil před svou družičku.

Odkud mu byli ti bujní koně? Bylili z chovu jeho otce a z jeho vlastní péče, anebo byli na jarmarce koupeni za sta, ba snad za tisíce? A bylili koupeni ve Vodňanech či v Netolicích?

Ani jedno, ani druhé. Země česká nemá konstva takového, to jsou koně z cizozemska, jak se hned po jmenech jejich poznává. V prvém páru Šupitar je Tonda, a s ním spřežen Kolomazník Vávra; v druhém páru Šebele je Jirka, a s ním spřežen Kalivoda Janek.

Ale jaký pak je to družba? Ani muziky s sebou nepřivedl!

Kterak pak by s sebou muziky nepřivedl? Přivedl s sebou slavnou bandu Selibovskou. Kdyť to není svatba podruhova, ani on, družba, není z pastušky! A na jaké íštrmenty muziky hrály? Na roztodivné: na hrsť, na lupen, na brkačku ze žitného stébla, na klíč, na prst, na dlaň, na ústa. Celkem bylo muzikantů dvanáct.

Ale nejprve se družba musí družičce ohlásit. Už se hlásí

Družba klepe na dvéře a zpívá:

»Klepi, klepi na ta vrata,
pojď, panenko boubelatá,
vsedni ke mně do kočáru,
se mnou do párečku, páru!«

Družička odzpěvuje tenkým hláskem:

»Postůj, chlapče, přede vrátky,
až se optám otce, matky.
Náš tatíček povídají,
že mne ještě nevydají,
ani matka ještě nechce,
že jsem ještě mladé děvče.«

Družba: »Jako já jsem odmítají chlapce? Uloupím tě jako ostříž vrabce!«

Družička: »Abysi si neohřešil duši, sama půjdu, jestli se to sluší.«

Otec i matka: »No jdi, Andulíčko, a provázej tě Pánbůh! Sami taky půjdeme tou cestou.«

Družička, drobně zapletená, kvítím ověnčená, se zdvihla a podala ruku družbovi, jenž držel v ruce dlouhý prut rozmarýny, uříznutý ve vrbičkách. Vrbičky toho dne postrádaly: celému svatebnímu průvodu musely dáti rozmarýny.

A jak družba ujal družičku za ruku, muziky spustily, až se jim tváře nadouvaly a oči vyvalovaly. A jeli pro nevěstu. Nevěsta již byla očepena a k oltáři Páně připravena. Podala ruku ženichovi, a také spolu sedli do vozíku o dvojím zápřahu. Svatebčané jásali a výskali, tetky ječely a zpívaly, a jeku bylo, až do města se donášelo.

Všecko bylo připraveno k odjezdu, když si někdo vzpomněl a řekl rodičům nevěstiným:

»Všecko jste přichystali dokonale, ale zdaliž pak jste vzkázali knězi, aby vás čekal?«

A do rodičů nevěstiných i ženichových jako kdy by uhodilo. Na všecko pamatovali, jen na kněze zapomněli.

»Knězem ať je Kořínkovo Pavel,« navrhl někdo.

»Kořínkovo Pavel bude knězem!« souhlasili všichni.

Kořínek Pavel byl dotud pomíjen, byloť o něm známo ve škole jako v Újezdě, že ku hrám není. Ale hra na svatbu se mu líbila. Postával tu, postával tam a usmíval se. Nejdéle postál u kuchařek, které strojily svatební hostinu. Všichni školáci i školačky snesli na ni všecko, co jim ještě zbylo v kabelách. Jeden vyřídil:

»Strejčku s tetou, naši vzkazují vás pozdravit a že abyste nepohrdli jejich malou pomocí a novým manželům od nich pověděli, že jim všeho dobrého od Boha žádají a přejí.«

»Ale, ale, žeť pak si vaši strejček s tetou dělají s námi takovou škodu!«

»I žádnou škodu! Povídali, že si to přijdou odjíst, a máte na ně pamatovati hodnou výslužkou.«

A při každé pomoci žert vyřizovali a žertem odpovídali, někdy podařeným, někdy nepodařeným, a podařený jako nepodařený budily výskotný smích.

Když byl v kuchyni všechen »matriál,« kuchařky se daly do práce, a tu se poznalo, že všeho byly nanoseny hojné zásoby: masa, drůbcže, ryb, zvěřiny. I celá telata tu byla, a také jehňata a selata.

Pavel, zvyklý pomahati v kuchyni matce, přitočil se k tetám a jevil tolik obratnosti kuchařské, jako každá z nich.

»Knězem ať je Kořínkovo Pavel,« — návrh ten, zdá se, vyšel od některé z kuchařících tetek. Nic nevadí, všichni byli pro něj.

Plachý Pavel se zarazil, přestal se usmívat a zajíkal se. Nemohl ze sebe vypravit ani »budu,« ani »nebudu.« Kroutil se a červenal, rozpačitě si přihlazoval vlasy na skráni, ale jasně modré oči jevily radost, že se mu od celé obce dětí dostává takového vyznamenání. Bude knězem! Což jsou proti tomu ženich i družba?

»Pavel bude knězem!« děti jásaly opět, pokládajíce to za vrchol hry, a družička, Anna Danielova, již odskočila ke své hromádce šatů, vzala fěrtoušek — fěrtoušek pěkný, zakroužený, krajkami obroubený, velký s obě mužské dlaně, vedle sebe položené — a přivázala jej Pavlíkovi kolem krku na záda.

»To ti je ornát, knězi,« pravila.

»Pavel má ornát, už je kněz!« jásaly děti.

Jak měl na sobě ornát, Pavel se zhostil rozpačitosti, a vstoupila v něj vážnost úřadu. Hra mu přestala býti hrou, cítil se skutečným knězem.

»Kde bude oltář?« tázali se někteří.

Vida je! Na svatební trachtací pamatovali, ale na oltář ne!

»U kapličky,« prohlásil Pavel a postavil se před svatební průvod, aby jej vedl ke kapličce. Všichni souhlasili.

»Hoho!« — »Hihi!« zahalasila pochvala. Ke kapličce půjdou, k zůpravdovskému oltáři. Ale ještě spíše chtěli ke kapličce proto, že tam museli přes vodu, a nazpátek zas.

Pavel prvý vstoupil do vody, za ním čtyrspřeží družbovo, za ním ženichovo a za ním muziky. Knězi se přebrodilo snadno, ale hůře bylo vozům. Koně byli bujní, vodě nezvyklí. Nejprve se vzpírali do vody vkročit. Pohoniči div si hrdla nevykřičeli, ale koně ne se hnout! Točili a švihali jim nad hlavami biči, ale hrozby byly marny. Svatebčané seskákali s vozů, zběhli na břeh, radili. Každý podle svého rozumu, ale koně ne se hnout! Nevěsta se dala do pláče, a že chce domů, že se nevdá, tohle že je špatné znamení. Rodiče ji těšili, ženich stál mrzutě a obořil se na muziky:

»Proč nehrajete? Což pak jsem vás nezjednal a zjednal sem Stázu? — Mlč, Stázičko, prosím tě, ostudy mi nedělej, aby lidé neřekli, že jsi si mne plačky brala.«

Nevěsta na to propukla v řevný pláč, a muziky do toho spustily plnou silou: »Už mou milou ku oltáři vedou, už jsou tamhle na vršíčku.«

Kněz zatím byl už na druhém břehu. Obrátil se a zvolal na svatebčany:

»Ti koně jsou lepší křesťané než vy, pohanové. Což nevíte, že máte říci: ‚S Pánem Bohem do vodičky‘?«

Svatebčané ne hned uslyšeli. Kněz musel zavolati několikrát, ano vrátit se do vody, aby byl svatebčanům blíž. A tu teprve uslyšeli a porozuměli.

»S Pánembohem do vodičky!« zvolal družba, a aj! koně bez dalšího odporu vstoupili do vody.

»S Pánembohem do vodičky!« zvolal za družbou ženich, a také jeho koně do vody vešli.

Ale tím ještě nebylo vyhráno. Ve vodě bylo kamení, překáželo vozům, vozy se převrhovaly, bylo třeba je podpírat a zase koně pobízet i zdržovat, aby se nestala nehoda. No, bez nehody, bez nemalé nehody se neobešlo. Najednou všecko se skácelo a popadalo do vody: i koně, i vozy, i rodiče, i ženich s nevěstou, i družba s družičkou, i muzikanti, i všichni svatebčané. Některým se z hrdla vydral výkřik zděšení, jiní zaječeli, ženské zapištěly — a najednou, když se všickni převalovali ve vodě, ozval se výskot a jásot, tílka bílá a snědá pleskala se ve vodě, dlaně na sebe plískaly, tváře se smály, oči jiskřily.

Kněz do té vřavy volal s břehu: »Vyškrabte se již z vody a pospěšte! Nepospíšíteli si, bude to dražší!«

To účinkovalo. Ještě ve vodě jali se řadit i lidé i koně, a když se octli na břehu, málo již se nedostávalo do pořádku, jenž patří k důstojnosti tak vážené společnosti, jako se sebrala na svatební veselí Vašíčka Došla z Račic se Stázičkou Buchtelovou ze Křtětic. Starosvat a stará svatbí měli o to největší zásluhu. A kdo věděl jakou svatební píseň, z plna hrdla ji hlásal.

Pavel dovedl svatební jízdu ke kapličce a postavil se na stupeň.

»Ženichu a nevěsto, přiklekněte,« pobídl. »Za nimi se postavte svědci a za svědky rodiče ženichovi a nevěstini. — Tážu se vás, Vácslave Došle, berete si tuto zde přítomnou pannu Anastazii Buchtelovu z dobré vůle nebo z přinucení?«

Ženich neodpověděl — u kapličky stanul páter Kroiher.

Děti byly jako přimraženy. Nastalo utišení takové, že bylo slyšeti stéblo, které si na cestě sbíral vrabec na hnízdo, jak šustělo. Rády by běžely k ruce velebného pána, jako běhávaly k ruce pana děkana Pospíšila, ale toto není pan děkan Pospíšil. Dříve se nestaraly o rozdíl mezi oběma kněžími, nyní jim náhle udeřil v oči. Rozumem si ho nevyjasnily, ale srdcem vycítily. Ani stopy po vlídném, mírném, shovívavém úsměvu pana děkana Pospíšila. Bílá hlava pana děkana Pospíšila chýlí se k zemi, ale dobré oči i na zemi, a snad i pod zemí vidí nebe; tento silný a hrdý kněz obrací oči k nebesům, ale i tam vidí peklo. Vizte, jak

zbledl, zsinal, jak mu hněvem oči zaplály, jak se mu pravice zatíná! Milé děti, i on myslí, že je spravedlivý a spravedlivý jeho hněv. Ale přes to se uhýbejte, kdo nechcete, aby se vám tato spravedlivá pěsť na záda svezla nebo do vlasů začepila.

Najednou dětí nebylo. Rozletěly se jako hejno vrabců. Ženich opustil nevěstu a prchal, jako kdy by mu země pod patami hořela. Rodiče zanechali svých dítek osudu a dali se na útěk. Utekl starosvat i stará svatbí, utekli koně i muzikanti. Někteří běželi přímo do vody a do ní se položili, dělajíce, jako by z ní ani nebyli vyšli. Jiní se přes rameno řeky přebrodili a zmizeli mezi hranicemi polání. Jiní skočili do blízkých vrbiček a z úkrytu pozorovali, co se bude díti. A ti, kteří byli nejstrašlivější, rozutekli se do zelnic a běželi, běželi bez oddechu, bez ohlednutí, ač jim žádné nebezpečí nehrozilo.

Jen dvě děti se s místa nehnuly: Pavel Kořínek a Anna Danielova, družička. Děvčátko Bůh ví, proč. Jak se velebný pán objevil, v Andulce hrklo, lekla se, nepamatovala na rychlé nohy; a když se trochu vzpamatovala, už bylo na útěk pozdě. Její družba, ó, ten si pospíšil, ale družičku nechal v zástavě. Stála tu, plaše zdvíhajíc černé oči k tváři velebného pána. Nepochopovala, že by něco byla zavinila, ale když všichni utekli, viděla, že tu cosi není dobře. Rozpačitě dávala nohu přes nohu a zdvíhala útlá, růžová ramínka. Ověnčená černá hlavička ráda by byla mezi nimi zmizela, ale nikterak nebylo možno.

A proč neutekl Pavel Kořínek? Jemu nebylo dáno utíkat. Ne proto, že by byl obdařen obzvláštní statečností anebo, řekněme, klukovskou drzostí a vzdorovitostí. On nejprve všecko bral příliš do pravdy a nyní se vžil do úlohy kněze, který má vykonati oddavky. A potom byl takový, že v kritických okamžicích náhle se mu zastavoval stroj těla i ducha. Utkvěl na tom, co právě bylo, nebezpečí neviděl, na uniknutí nemyslil. Tehdy, když by byl doma zapálil stavení, a otec ho ztrestal oprati, musel ho chopiti za ruku a roztočit, jinak by Pavel stál jako dřevěný.

Páter Kroiher se zhrozil, vida chlapce na pohled tak pokojného při skutku, který byl v očích knězových ohromným hříchem. Jen svrchovaně zkažený kluk může v tomto položení, přistižen při hříchu svým duchovním učitelem, zachovati podobný klid. Vždyť on si ani není vědom, co učinil, nepojímá ho stud ani lítosť!

»Nestydíte se?« hněvivě zahřměl kněz.

Děti nevěděly, proč by se styděly. Nepoznaly studu, nemajíce tušení hříchu, který stud plodí. Stály jako dřív: Pavel jako dřevěný, Anna krčila hlavu do ramenou.

»Bezbožné děti, opravdu se nestydíte?« kněz opakoval pak otázku hněvivěji a hrozněji.

Pavel z hněvivé otázky vyciťoval křivdu, a křivda naň působila tak, že se do sebe zarýval. Prostá dušička, již Pavel vždycky nosil jako na dlani, ustupovala mu v nitro a zavíjela se.

Tak se zatahuje do své budky hlemýžď, když se potká s něčím, co mu hrozí úrazem.

Kněz se nyní obrátil na chlapce: »Pavle Kořínku, nestydíš se?«

»Ne,« Pavel odpověděl spravedlivě.

»Bezbožný! Ale co bych se divil, ty jsi z takového tvrdého, nepoddajného rodu. Však já tě oblomím! — Anno Danielova, ani ty se nestydíš?«

Děvčátko nabíralo.

»Ano, velebný pane, já se stydím,« odpovědělo, aby knězi padlo do noty a jej usmířilo.

»A kterak pak se stydíš, když tu stojíš přede mnou jako Eva v ráji?«

Pavel si vzpomněl, že Adama a Evu v ráji vyobrazují s fíkovým listem. Odvázal si fěrtoušek s krku a podal své spoluvinnici.

»Na, Aničko, ornát.«

»Co že je to?« tázal se kněz a hněvem už sípal.

»Ornát,« Pavel odpověděl spravedlivě jako vždy.

Anna Danielova vzala fěrtoušek a přivázala si jej také kolem krku, ale do předu. Ani po pupík jí nedosahoval. Ubožátko myslila, že hruď je to, zač se ženské stydívají.

»Nestydo nestydatá!« křičel na ni kněz a pokročil k ní.

Anna Danielova vidouc, že nevyhověla, snažila se věc napravit. Věděla, že si dospělá děvčata fěrtouškem zakrývají oči, aby se styděla. Učinila také tak.

»A takhle se, havěti hříšná, plemeno kacířské, adamitské, připravujete ke zpovědi a k stolu Páně?«

Uchopil Annu Danielovu za ruku, obrátil ji k řece, pleskl a poručil: »Jdi zastřít svou hanebnou nahotu!«

Děvčátko běželo, až mu s hlavy padaly květy, do vlasů vpletené, a černý vrkůček na plecích poletoval. Do vrkůčku byla zapletena červená mašlička, jež se za Annou třepotala motýlem.

»A co ty, černý hříšníče?« kněz opět se obrátil na Pavla.

»Bůh je nade mnou, a jsem v rukou božích,« Pavel dal za odpověď poznávaje již, že stojí před soudnou stolicí.

»Ale já jsem tu na místě božím!«

»Já také,« řekl chlapec, jenž se ještě měl za kněze.

»Ale já ti nasekám!«

»To můžete,« Pavel na to s nezměněným klidem, »jste silnější.«

»A taky že nasekám!« rozhodl se kněz a uřízl si vrbový prut. Prutem chlapci pohrozil, ale chlapec jen stál a díval se mu v oči.

»Což pak ani oči nesklopíš?« tázal se kněz, odrhuje prut.

»Hříšníci ať oči klopí.«

»Hříšník jsi ty! Bídný, zlotřilý hříšník, malý zárodek hříchů strašných a nesmazatelných! V zárodku se zlo stavovati musí.«

Šlehl Pavla přes plec. Jedva se mu prut kůže dotekl, chlapec podle přírody své zaujal posu mučedníka. Založil si ruce na prsa a ke knězi se obrátil zády, aby měl do čeho šlehat. Prut se ho dotekl po druhé a po třetí. Nyní Pavel sklonil hlavu a přivřel oči. Tělem i duší se mu prolinula slasť mučednictví.

»Ničemný, vzdorovitý kluku!« sápal se kněz pořád hněvivěji. »Tvrdá lebka ti nedá, ani abysi utekl za ostatními!«

»Hříšníci ať utíkají. Nespravedliví ať se bojí hněvu božího a utíkají.«

»Ještě se v něm svědomí neozvalo!« zuřil kněz a šlehal. »Ještě mu nepraví, že se dopustil hříchu a zasluhuje trestu. Ale já tvému svědomí pomohu, já ti je probudím!«

A lupal zas a každý šleh provázel nepřívětivým slovem. Prut se již třepil, záda Pavlova byla červeně zpruhována, ale chlapec stál a stál.

»Dube, dube!« křičel kněz, »černému ďáblu od malička jsi propadl!«

Pavel si vzpomněl na bláznivého Viktoru, jak volal z puškvoří na Dřemlinách, a maně opakoval po něm, jen tak, že mu to na mysl a na jazyk přišlo:

»Černý ďábel není nejhorší. Nejhorší je bílý ďábel.«

»Co to pravíš? Co to žvaníš, kluku? Není bílého ďábla.«

»Bílý ďábel černého svedl.«

Knězi zbyla v ruce jen rukovítka prutu. Nevěděl už, co si počít. Bylo v poledne, málokdo byl ještě mimo dům, přece však dva tři lidé mimojdouce se zastavili.

»Tak, tak, velebný pane,« pochvalovali kněze, ač jim nebylo známo, oč jde, »jen kloučka trestat! Ať udělal co udělal, jen trestat! Ať zasloužil nebo nezasloužil, jen trestat! Metla vyhání děti z pekla.«

Přes toto povzbuzování knězi nechtělo se uříznouti druhý prut. Popleskl Pavla po rameně a řekl: »Jdi!«

Pavel stál a stál.

»Odpoledne ve škole se uvidíme!« zvolal kněz a rychle odcházel. Pavel se ještě nehnul, jako by se byl do země zaryl. Lidé, kteří pochvalovali kněze, že ho bil, přistoupili nyní ke chlapci, prohlíželi mu červené pruhy, divili se a odsuzovali:

»Ale ten ho, chudáčka, zmaloval! A on, pacholík, jak trpělivě držel! Jako svatý mučedníček! To je vidět, když kněží nemají dětí: nemají k nim srdce a citu. Kdo má dítě vlastní, takhle mu pro nic za nic nenastříhá. Čí pak jsi, chlapečku?«

Pavel neodpovídal.

»To je zajisté nějaké městské dítě. Hned se to vidí. Podívejte se, jak je útlý, jak bílý, jak mu vlásky čelo oblévají! No, to si Kroiher vypije!«

Už říkali jen prostě »Kroiher« bez titulu vůbec, a zvláště zveličeného, jak se kněžím obyčejně dává.

»Pověz, pacholíčku, čí jsi?«

»Z Újezda Kořínkovo.«

»Kořínkovo? Nevídáno! Dobře ti velebný pán udělal, že ti trochu obměkčil selský hřbet. To se ti neztratí, máš to pro budoucnost. Kořínkovo! A nic víc?«

Lidé minuli, a Pavel se vážně ubíral k dětem na koupalisku. Děti z úkrytů vylézaly a z luk a zelnic se vracely teprve, když se přesvědčily, že Pavel jde sám a že se již nad ním nevznáší kárající prut. Prohlížely mu pruhy a obdivovaly se:

»Pane, ten ti jich namastil! Ale chlapík jsi, Pavle, ani jsi necekl. Myslili jsme, že jsi jen takový maminčin mazánek.«

»Všichni jste ode mne nevěrně odpadli,« Pavel klukům vyčítal, »jen Danielova Anna neodpadla.«

»Protože je hloupá jako ty. Měl jsi ji zdržet, aby dostala rovným dílem s tebou,« řekl Anin družba.

Odpoledne byla ve škole příprava k zpovědi. Chlapce všech tříd připravovali zvlášť a dívky také zvlášť. Chlapce si vzal na starost páter Kroiher. Přišel bledý a jako přepadlý. Všem, kdož se súčastnili veselky na řece, udělalo se při pohledu naň úzko. Záviděli Pavlíkovi, že to již má odbyto, a oni teprve budou biti.

Kněz dětem dlouho kázal. Nikomu otázky nedával, pořád kázal. Vypočítával všechny hříchy a mluvil o hněvu božím, který jaké hříšníky stihnul. Neujdou mu ani na tomto, ani na onom světě. Hoši seděli jako pařízkové, žádný ani brvou nehnul, jen myšlenky měli jinde. To není o nás, myslili si. Ale katecheta přešel k jednotlivým případům hříchů a hlavně k tomu, jak hříšníci chtějí Pánaboha ošidit. Po každé začínal: Leckterý hříšník — a mluvil tak důtklivě do duše, že všichni klopili oči a každý si v duchu pravil: To je na mne, na mou pravdu, to je na mne! Ale Pánbůh dávno zná všechny šidby, výkruty a úskoky hříšníků; hříšníci dříve nebo později se o tom přesvědčí, kají se a dojdou odpuštění. Ale odpuštěno nebude hříšníkům zatvrzelým — katecheta hlásal hrozným hlasem — protože oni hřeší, Pánaboha šidí, ale nekají se.

Při těch slovech upřeně se zadíval na Pavla Kořínka, a celá škola po něm. Všichni si oddechli: oni jsou hodní, Pánaboha nešidí, zatvrzelí nejsou, to všechno jen Pavel Kořínek. Kdo by to byl v nejapném kloučkovi hledal!

»Pavle Kořínku, vystup!« rozkázal kněz.

Pavel vystoupil do rozulky mezi řadami lavic a šel v před.

»Kam to jdeš?« zahřměl katecheta. »Ke mně? Mně se nepřibližuj, já se tě štítím.«

Pavel tomu rozuměl, že se má vrátit na své místo.

»Kam jdeš?«

Pavel se zastavil.

»Měl jsem tě dříve znát! Co já se tě nahýčkal! A nyní vidím, že jsem hýčkal jedovatého štíra. Ať řeknu co řeknu, při každém slově mi vzdoruje! Zůstaň stát mezi lavicemi, daleko ode mne, ale tak, aby tě všichni chlapci viděli z blízka.«

Pavel se postavil tak.

Kněz jal se vykládati o prvotném hříchu, což dětem nebylo nové. Uměli o prvotném hříchu odříkávat jako po kolovrátku, také hrozné následky jeho pro všechno lidstvo přesně znali, ale nevěděli, co by ten hřích byl, a na nic při něm nemyslili. Pavel Kořínek, ačkoli si všechno, o čem slyšel, živě představoval, věděl o prvotném hříchu právě tolik, co jiné děti, a nebyl s to, aby si jeho záhadu rozřešil. Nyní teprve začal cosi neurčitého a matného tušit. Hlavu zdvihl a poslouchal. Zapomněl, co se s ním děje, kde je, a poslouchal s rostoucím napjetím. Oči se mu vytřeštily a planuly. Snaha představiti si slyšené byla horečná, ale nepodařilo se mu. Z nejistého tušení nemohl se dostati k něčemu jasnému a určitému. Tím více se stupňovalo jeho duševné napjetí.

Kněz učinil z ráje náhlý skok do doby husitské. Mluvil o tom, jak Bůh zanevřel jednou na český národ, a národ, jak se od něho boží tvář odvrátila, zpronevěřil se Bohu, odpadl od církve, neposlouchal kněží a utvořil si, protože člověk bez náboženství býti nemůže, náboženství vlastní, ale bludné a kacířské. Kde jaký sedlák a švec vymýšlel své náboženství, a kolem každého našlo se dost pošetilých lidí, kteří mu dělali církev. Podle zákonů svaté církve žíti se jim nechtělo, ale ševcovskými zákony zakladatele své církve se spravovali ochotně. Všecky ty neřády vznikly v těchto jižních krajích země české. Zde byli kacíři nejhorší, nejvýstřednější a nejzatvrzelejší.

Selskými zakladateli kacířských církví patrně myslil původce sekt táborských, a nadávkou církve ševcovské zajisté chtěl snížiti učení českobratrské, o jehož zakladateli, Petru Chelčickém, katoličtí kněží v širém a dálném okolí jeho rodiště i působiště udržovali vymyšlenou pověsť, že byl řemesla ševcovského a měl přezdívku »mistr Kopyto.« Tím spůsobem z předu, bez dané příčiny odvraceli mysli lidu, dávno Petra Chelčického zapomněvšího, aby historickým a psychologickým, slovem národním pudem nenašel stop duchovních hnutí svých předků.

Kněz se naproti chlapcům postavil přísně a hrozebně, a oči mu planuly, když poučoval o kacířství nad ševcovské ohavnějším, o kacířství adamitském. Kacířství toto vzniklo na řekách Lužnici a Nežárce, ale nutno se domnívati, že bylo rozšířeno i při jiných řekách jižních Čech. Důkazem je dnešní adamitský výjev na Rechlích. On je nepopíratelným přežitkem onoho adamitství, které se zhnusilo samému Žižkovi, tak že vojensky vytáhl a Adamity pobil. Žižka sám byl ošklivý kacíř, ale od adamitů se lišil aspoň tím, že chodil oblečen on i vojsko jeho. Kacířství podobá se pýru, jenž musí býti z pole vyhuben do poslední mrtinky, aby se znova nerozmohl a dobrého obilí nepotiskl. Dříve také vykořeňovali kacířství, ale špatně a nedostatečně, protože se drželi pouze dospělých mužů, žen si již málo všímali a dětí pranic. Kdy by nebylo otců jezovitů, kteří poznali, že náprava bludů musí začínati mládeží a dětmi, není pochyby, že by Čechové pořád ještě byli zaslepeni svými starými bludy. A proto

třeba již dětem věnovati pilnou pozornost. Zvláště v tomto případě musí býti rázně postupováno, neboť když už děti studu nemají, jak jej mohou míti dospělí? A bez studu není čistoty duše, čistoty mysli, čistoty srdce, čistoty mravů.

Katoličtí kněží ode dávna si navykli oživovati své výklady drastickými obrazy. I páter Kroiher měl tento obyčej. Jal se hrubými rysy líčiti choulostivé stránky života, zapomínaje, či vlastně nebera ohledu na to, že má před sebou děti. Co chlapcům nenapadlo na Rechlích, vzbuzeno v nich nyní. Nač si dotud nepomyslili, najednou se jim živě stavělo před oči. Kněz odplivoval, a hoši, pokud byl zabrán do svého předmětu a jim pozornosti nevěnoval, tvářili se uličnicky; ale jakmile si jich začal všímati, vypadali jeden svatěji než druhý.

Kněz přejel očima celou školu a byl spokojen: žáčkové se již stydí. Ale co Pavel Kořínek? Vzezření jeho kněze neuspokojilo, nýbrž na novo popudilo. Zapomněl na vlastnost Pavlovu, kterou dobře znal a o které druhdy vyprávěl jeho matce: že Pavel má velmi vyvinutou obrazotvornost a jí si nejprve všecky děje a věci, o kterých slyší, zúplna představuje a potom teprve, když má hotový poznatek, tvoří si úsudek.

Na Pavla neúčinkovala hrubá forma knězova líčení, nýbrž jeho živost. Hlas knězův hřměl vedle něho jako bouře a vichřice, ale hrůza nebyla to, co se v duši Pavlově tím hlasem budilo. A přece cítil hrůzu, hrůza ho prochvívala, hrůzou se mu vlasy ježily — hrůzou těch stránek života, které před ním kněz tak krutým spůsobem odestřel. Jasného ponětí toho všeho neměl; vše, co v něm bylo vzbuzeno, bylo ještě zabaleno skořepou tušení, jež bylo velmi matné. Za to určitými tóny se rozehrály všechny struny jeho cítění. A obé dohromady, neurčité tušení a určitý cit, naplnily jeho duši hořkostí a bolestí. Zdálo se mu, že všechno kolem, všechno dosud viděl a poznal, že celý jemu známý svět a i ten, kterého ještě nepoznal, jest propastí kalu, hříchu a zločinu zjevného i tajného, a nad tou propastí on, Pavel Kořínek, sám jediný stojí čistý, a stojí tak na vzdor všem. Z propasti vystupují obludy, sápou se naň, chtějí ho k sobě strhnouti, ale on stojí neohroženě a pevně, neboť čistá duše je mu kouzlem, od kterého musí ustoupiti zloba oblud.

»Vždyť on neposlouchá,« praví si kněz a přistupuje k chlapci, aby se přesvědčil, kam se dívá a co jeho pozornost upoutalo tak, že neslyší. Kněz se domníval, že pohled Pavlův utkvěl na plechovém ventilátoru v hořejším rohu okna, či na pavučině, kterou byl obetkán. Vzal ze stolku rákosku, kterýžto pedagogický prostředek tehdy v žádné třídě scházeti nesměl, a pavučinu strhl. Ale směr Pavlova pohledu se tím nezměnil.

»Obzvláštní zatvrzelost,« řekl kněz do sebe, a k žáčkům pravil: »To je ten pýr jihočeského kacířství, o němž jsem vám povídal, že musí býti do poslední mrtinky zničen, aby nevzrostl a nerozmohl se. Ejhle jeden z těch zatvrzelců, kteří se dali na hranicích upalovat a zaryti do svých bludův ani nebyli s to, aby

si pomyslili, že hynou, že hyne tělo jejich a duše jde vstříc věčnému zatracení. Ale počkej, kloučku, tebe já spasím!«

Vzal Pavla za rameno a zalomcoval jím, jako by ho probouzel ze sna.

»Ejhle, hoši,« řekl velmi hlasitě, »Pavel Kořínek tu stojí nahý!«

Mezi hochy nastal ševel.

»I Pán Kristus stál nahý,« ozval se Pavel jako ze spaní. Rty, horkostí oprýskané, jedva se mohly od sebe odlepit, aby ta slova propustily.

Všichni hoši se zasmáli. Kněz bledý, rady si již nevěda, přiskočil k němu a pohrozil mu před očima rákoskou.

»Rouhači zlořečený!« zvolal. »Nemášli dosti toho, co jsi už dnes dostal prutem, doplním to rákoskou.«

»I Pána Krista holomci bili,« děl Pavel týmž spůsobem, »a židé se mu posmívali.«

Kněz odložil rákosku, aniž Pavla udeřil, a několikrát přešel třídu, vrtě hlavou.

»To se mi ještě nestalo!« opakoval si. »To je pýr, pýr, a já jej do poslední mrtinky vyrvu a vyhubím. Počkej, kloučku, tebe já spasím!« zvolal opět Pavlovi do tváře.

Zase přecházel po třídě přemýšleje, kterak by Pavla Kořínka spasil. Po chvilce se násilně uklidnil, opřel se o učitelský stolek a jal se líčiti hrůzy pekla. To byl poslední prostředek, který mu ještě zbýval, aby Pavla Kořínka spasil. Byl to týž prostředek, kterým před několika lety missionáři tak úspěšně změnili duši Pavlova otce. Páter Kroiher věděl o tomto účinku a doufal, že se osvědčí i na synu Kořínkovu.

Všichni nepolepšitelní hříšníci, jak víme, po smrti budou pohlceni peklem, kde je pláč a skřípění zubů. Tam je budou čerti vařit, pražit, smažit, řezat, sekat, štípat; budou jim trhat jazyky, nehty, vlasy, údy z kloubů; budou je pálit i mrazit; budou je mrskat metlami, řemeny, provazy, důtkami s háčky, důtkami s olověnými kuličkami, žilami, býkovci, hady; kůži s nich budou dřít po řemenech i v celosti.

Po očku kněz pozoroval Pavla. Pavel jako by před očima rostl. Šňůrou se protahoval, krk natahoval, jako by do dálky hleděl, a napínal zrak, aby tam cosi spatřil. Rty měl pootevřené, rychle oddychoval, tvář byla bledá a vlhká. Tyto známky knězi nenasvědčovaly, že by na chlapce líčení hrůz pekelných účinkovalo. Přidal tedy a učinil tu změnu, že popisoval, co se právě v pekle děje, a nikoli, co se díti bude.

Jedněm tam oči vylupují, druhým nozdry vytrhují; jedny na skřipec napínají, druhým palce drtí, třetím holeně přerážejí; jedny věší, druhé stínají, třetí kolem lámou; jedny zavírají do železných panen, které je všemi směry zprobodají ostrými špicemi, třetí zasmolují do beček a zapalují; jedny, jako by jim chtěli odpočinku dopřát, kladou na lůžko, a to je ze samých

šídel, a druhé na lůžko, které je vystláno samými břitvami, a třetí na lůžko, kterým je rozpálená pánev.

A zase bedlivě pozoruje Pavla Kořínka, a Pavel Kořínek zase jako kdy by neslyšel, jen se upjatě do dálky dívá. Kněz pokračuje hlasitěji a netrpělivěji:

Jedny tam v hmoždíři utloukají jako pepř, druhé na struhadle strouhají jako křen; jedny cejtlují jako zelí, druhé rozvařené cedníkem cedí; jedny utírají jako do jitrnic trdlo, druhé válejí jako těsto a na nudle krájejí. A když už zatracenec myslí, že je zničen a Bohu za to děkuje, náhle mučitelé ustávají, a mučení zase nabývají svých pravých podob, načež muka se opakují, a tak to jest a bude do věčnosti, neboť z tlamy pekla není vykoupení, spása je možna jen na tomto světě.

Z chlapců někteří sebou mleli, jiní seděli jako zkamenělí.

»Ticho!« kněz poručil nepokojným, a když stichli, obrátil se od Pavla Kořínka ke škole.

»Milé děti,« pravil, »až dospějete a vstoupíte do života, potkáte se s nejedním člověkem, který v peklo nevěří a vás bude sváděti, abyste také nevěřili. Odvraťte se od takových mudráků a sluchu dopřávejte pouze svým duchovním rádcům. Všecko, co vám o pekle vypravuji, je zjištěno učenými a víry hodnými muži, kteří ze zvláštní milosti boží byli puštěni ku branám pekelným, aby tam všecko shledli a lidem oznámili, především pochybovačům a nevěrcům. (Muže tyto jmenoval jmeny, ale jmena byla vesměs cizí, a paměť žáčků jich nezachytila.) Jsou badatelé o zemi, hvězdách, slunci, a svět jim věří; právě tak jsou badatelé o pekle, a jim mudráci věřiti nechtějí. Tito v pekle byli a na vlastní oči se o všem přesvědčili, a oni nebyli ani na slunci, ani na žádné hvězdě. Komu tedy sluší dáti víru? Odpověz, Antoníne Kostohryze!«

»Těm, kteří tam byli.«

»Velmi dobře. A přece jsou lidé, kteří v peklo nevěří! Jak to možno? To se vysvětluje bázní jejich. Lidé obyčejně, když se jim ukáže něco, co budí jejich strach, zakrývají si oči, a myslí si, když nevidí, že není čeho se strašiti. Tak jest i s věrou v peklo. Kdo v ně věří, snaží se tam nepřijít, nehřešit, a to jest obtížno těm, kterým hřích sládne. A proto, milé děti, věřte v peklo, věřte v peklo! Věříte?«

»Věříme,« odpověděla celá škola.

»Když věříte, ještě vám povím, která muka je tam nejstrašnější. Nejstrašnější jest, že čerti 10.000, pravím deset tisíc hříšných duší nacpou do jehelníčku. Představte si: deset tisíc do malého jehelníčku!«

»U!« zděsili se všichni hoši. Ten spůsob pekelné muky skutečně nejvíce je poděsil.

Kněz si mezitím odpočinul a s obnovenou silou věnoval se Pavlu Kořínkovi, jenž stál jako dříve, jen se ještě více protáhl, ještě byl bledší, a na čele mu vystoupily krůpěje potu.

Již to naň účinkuje, pomyslil si kněz a pokračoval: »To ještě není všechno, co jsem o pekle pověděl. Co je na zemi vzduch, to je v pekle oheň. Jako na zemi vzduch všecky věci naplňuje, tak v pekle oheň. Oheň tedy je tam vzduchem, a vařicí smola vodou. Oheň odsouzenci dýchají, ve vařicí smole se koupají a pijou. Vařicí smola tam teče v řekách, naplňuje moře, jezera, rybníky. Ohnivé jsou tam větry, ohnivé vichřice, ohnivé bouře, a hořící síra dští z mračen. A všechno tam hoří a stojí v plamenech. Ďáblové, když na zemi duše loví, jsou černí, a takové jsou také duše hříšníků; ale jak černou duši do jícna pekelného vkydnou, hned vzplápolá ohněm ona i čert, který ji přinesl.«

Knězi již se nedostávalo barev, aby peklo ještě dále líčil. Oddechl si vida, že Pavel Kořínek živě pokyvuje hlavou. Pot se s něho řinul, oči byly vyjevené — zevnější známky, že již hrůzy pekelné vidí.

»Chvála Bohu,« pravil kněz ke škole, »Pavel už se obměkčuje, už bude spasen!«

»Pst!« učinil Pavel a ještě více se vypjal. Ale oči i tvář se mu oživily a prozrazovaly, že Pavel tam někde, kam se dlouho upřeně díval, spatřuje obrazy, které kněz před ním chtěl vyvolati.

»Pst!« učinil po Pavlovi kněz na školu a k Pavlovi přistoupiv tázal se: »Co vidíš, Pavlíčku?«

»Peklo!«

»A co v tom pekle, Pavlíčku?«

»Právě tam jednoho vrhají.«

»Hleďte, děti, Pavel na vlastní oči vidí, co jsem vám povídal. Zde máte potvrzení mých slov. A koho tam vrhají, Pavlíčku? Poznáváš ho?«

»Ještě ne. Ještě je v mraku kouře a páry. Ale již chytne, již hoří!«

»Kdo, Pavlíčku, kdo?«

»Pst!«

Strnulá tvář i oči chlapcovy se vyjasnily, jako kdy by spatřoval něco veselého a sobě milého. Zatleskal rukama a zasmál se.

»Haha! Ano, ano, je to on, poznávám ho!«

»Kdo, Pavlíčku?«

»Vy.«

»I ty kluku zlotřilá, zlořečená!«

»Pst!«

Chlapec spustil ruce, vystoupil na špičky a zase se napjatě a ještě napjatěji díval tam, kde se mu ukazovaly pekelné obrazy. Na špičkách stoje tetelil se. Veselý výraz ustoupil mu s tváře i očí a místo jeho zaujal výraz svrchované hrůzy a zděšení.

»Maminko, maminko!« vzkřikl hlasem nepřirozeným.

»Tak, maminku volej, maminka ti pomůže!«

Na školáky padla hrůza. Nečekajíce, až je katecheta propustí, sbírali si své věci a utíkali ze školy. Katecheta jich nezdržoval. Zůstal s Pavlem Kořínkem samoten. Obličej Pavlův je děsem strhaný, oči vytřeštěné. Chlapec sebou motá jako v závrati a klesá do lavice.

Kněz jej omyl studenou vodou a vzpamatoval. Ale ani tu se soucitně neoptal: »Pavlíčku, co je ti, jak je ti?« ani slůvka nedal, aby mu duši utišil, mysl uchlácholil a zapudil obrazy, které vyvolal, nýbrž řekl: »Pavle, nyní se odeber domů a cestou a večer dokonale prozpytuj svědomí. A zítra přijď k mé zpovědnici.«

Druhý den páter Kroiher Pavla Kořínka celou hodinu u zpovědi držel. Za pokání mu dal modliti se až do prázdnin každý den dva růžence; jeden kleče a druhý chodě. Pavel se vrátil domů a modlil se až do večera růženec za růžencem. Co mu říkali, neslyšel. Jídla jedva se dotknul. Když se matka k němu blížila, aby naň vlídně promluvila, odpuzoval ji jako přízrak, škubaje celým tělem a tvář maje rozrušenu. Matka po několika takových pokusech zašla do kouta a hořce plakala. Ale Pavel se pořád modlil, jeden růženec kleče, druhý chodě. Otec jej po prvé pochválil: »Tak, tak, citlivíne, pořád se modli, abys nehořel.« Ale i jemu posléze toho bylo mnoho, i otázal se synka: »Co to, kloučku, zase vyvádíš? Mně se zdá, že ti to zapovím!«

»Kaju se, tatínku.«

»A to jsi pořádný hříšník, když ti pan páter tolik naložil!«

»Veliký hříšník, tatínku. Ale velebný pán mi neuložil přílišné pokání, jen dva růžence denně, a jen do prázdnin. Co je nad to, modlím se z dobré vůle, abych si nadlepšil.«

»Nu, nadlepši si, nadlepši, abys nehořel.«

»Ještě mám, tatínku, jiné pokání. Zítra k sv. přijímání nepůjdu s ostatními dětmi, ale až po nich, sám. Budu se od sakristie po kolenou šoupat k oltáři, a v pravé ruce mám držeti hořící voskovici.«

»Nelžeš, kloučku?« přísně se otázal otec, znepokojen, že má peníze vyhodit za voskovici.

»Tatínku,« Pavel odpověděl vážněji, nežli se srovnávalo s jeho věkem, »nikdy jsem vás neobelhal, a dnešek obzvláště není pro mne dnem, abych se dopustil lži.«

»A co ty potřebuješ voskovici, nepatrný? S voskovicí ať pokání činí pan podkrajský, ale co ty, vesní klouče? Až umřeš, o ano, to ti zapálím voskovici, ale zítra to musí spravit lojovka.«

»Velebný pán řekl, že mám držet voskovici.«

»Dostaneš tedy voskovici, ale ne takovou, na jakou oni si, velební otcové, vždycky myslí, aby byla jako stehno: svíčku dostaneš voskovou, pěknou, dostatečnou, aby neshasla, dokud nebudeš mít po sv. přijímání. A kterak že se budeš k oltáři šoupat?«

»Budu schován v sakristii. Až děti budou po sv. přijímání, rozstoupnou se uličkou, chlapci po jedné, děvčata po druhé, a tu já klesnu na kolena a tou uličkou se budu šoupat.«

»Na to vezmeš staré kalhoty.«

Pavel se opovážil namítnouti: »Tatínku, jak pak staré kalhoty? K sv. přijímání staré kalhoty?«

»Dobře tedy, oblečeš nové, ale v sakristii si je nad kolena vyhrneš. To bude dokonalejší pokání, budešli se šoupat po kolenou holých. I starých by bylo škoda. Kalhoty ničím nezhřešily, ani nové, ani staré. A jaký hrozný hřích ty, kloučku, na duši sobě jsi uvalil, že jsi odsouzen k pokání veřejnému?«

»Veřejně jsem zhřešil.«

»Čím pak?«

»Veřejně jsem se koupal v řece.«

Pavel dosud jinak veliký svůj hřích nepochopoval, nežli že se koupal v řece. Otec nad tím zakroutil hlavou. Koupati se v řece, v létě, když je horko, to že by byl tak veliký hřích? Ale otec Kořínek nenáležel mezi mudráky a o tom, co mluvili nebo dělali otcové duchovní, nikdy neuvažoval; to samo byl by si počítal za hřích. Aby si ale při nevědomosti zachoval autoritu otcovskou, rozmyslil se, že potvrdí kněze, i řekl:

»Toť se ví, že jsi se neměl koupati v řece! Řeka městem teče, v ní ať se koupají městské děti. A u nás v Újezdě není řeky, ale jsou rybníky, a ony jsou, aby se v nich naše děti koupaly. Ale jen při kraji, povídám ti, jen při kraji!«

Zítra v neděli Pavel Kořínek podrobil se veřejnému pokání, jak mu bylo předepsáno. V ruce drže voskovou svíčičku za čtyrák, ze sakristie se šoupal po holých kolenou k oltáři. Nemohl se rozhlednouti a měl mysl na něco jiného, než aby se staral, jak se naň dívají školáci a školačky, mezi nimiž uličkou se šoupal. Ale ač se nerozhlížel, dýchala naň z obou stran sváteční nálada dětí a blažené uspokojení, že jsou jim hříchové odpuštěni, a že nejsou, jako tento Pavel Kořínek.

Děti byly jako pěna, ale staří, kteří stáli za nimi, šeptali si, Pavel dobře slyšel: »Ale je to čeledínek bezbožný! Je to nepodara! Co pak asi vyvedl?«

Pavel došoupal se k oltáři, a kostelník vzal mu z ruky svíčku. Malý kajicník bil se v prsa a začal říkati jasným hlasem a vroucně, bije se v prsa: »Pane, nejsem hoden —,« ale tu se zastavil a nemohl dál. Začal znova: »Pane, nejsem hoden —,« ale zastavil se opět.

V celém kostele bylo utišení »jako v kostele,« jak se říká.

Kněz malému kajicníkovi pomáhal: — »abys vešel pod střechu mou, ale rci toliko slovo, a uzdravena bude duše má.«

Pavel začal po třetí: »Pane, nejsem hoden —,« ale po třetí se zastavil. Slova z úst vypouštěl hlasitěji, ale zajíkal se.

»Jsi hoden!« ozval se ze zástupu věřících hlas chraptivý a hněvivý. Všichni poznali hlas bláznivého Viktory, jenž, polonahý, dotřel se až k oltáři, k lavicím vrchnosti.

»Ne, nejsem hoden!« odpověděl Pavel a vstal.

»Jsi hoden!« tvrdil Viktora, jehož se již za rameno chápal policajt, stojící služebně u lavic vrchnostenských. Mezi věřícími nastal šum. Byli Viktorou pohoršeni a žádali, aby byl vyveden. Několik silných mužů přišlo policajtovi na pomoc.

»Nejsem hoden!« trval na svém Pavel.

»Co je to zas, Pavle?« tázal se kněz přidušeně a všecek bledý.

»Zatajil jsem hřích.«

Kněz postavil kalich na oltář, prudce ujal ruku Pavlovu a vlekl jej do sakristie. Usedl do zpovědnice a Pavel přiklekl ku mřížce a odříkával zpovědní úvod: »Já bídný hříšník zpovídám se Bohu všemohoucímu, všem jeho svatým, a vám, otče duchovní —«

Kněz ho přerušil: »Pověz jen ten zatajený hřích.«

»Řekl jsem mladšímu bratru: kluku všivá.«

»Jednou či víckrát?«

»Jednou.«

»Tím jsi spáchal hřích přetěžký. Víš z evangelia, že Kristus Pán řekl: Amen, amen pravím vám, kdož by koli řekl bratru svému raha, hoden bude pekelného ohně. Co znamená slovo »raha«? Blázne. A ty jsi bratru svému řekl něco mnohokrát šerednějšího. Za to se budeš modliti ty dva růžence denně, jeden kleče a druhý chodě, přes celé prázdniny až do prvé správy boží po prázdninách. Ale vždyť ty mne neposloucháš! Kam se to díváš?«

»Pekelný oheň vidím.«

»Vstaň, odpouštějí se tobě hříchové tvoji.«

Učinil nad chlapcem trojnásobný kříž, a pekelný oheň před očima Pavlovýma zmizel. Vesele a lehce pospíchal za knězem k oltáři, a když lid i děti po mši z kostela se vyhrnuly, Pavel byl předmětem všeobecné zvědavosti. Ženské ho hladily a říkaly: »Zlatý chlapče, to ti to slušelo.« A muži za nimi: »Pane, taková houska, a jak on umí provesti svou! Nejsem hoden — hádejte se s ním, kněz musí k vůli němu od oltáře.«

Pavel měl nyní pouze na jedno mysl obrácenu: na své pokání. Louskal růženec ráno i večer, klekal na hranu, zdržoval se jídla a všelijak si ještě pokání zostřoval, až toho bylo samému otci Kořínkovi příliš. I řekl ženě:

»Rozáro, ten chlapec se nám ukaje. Zajdi zas jednou k velebnému pánu Kroiherovi a vezmi s sebou zas mandel vajec. Tenkrát, víš, dobře to chlapci pomohlo. Nelituju pár vajíček, když to není nadarmo.«

Rozára z hluboka vzdychla a odcházela. Muž ji zdržel:

»Nelakoť, Rozáro! Mně se zdá, že je ti vajíček líto. Arci, není divu, že v letě jich u sedláka mnoho praskne, a každého je škoda: může scházet, až ho bude zapotřebí. Dej tedy tucet, když se ti mandel zdá mnoho.«

»Já nikdy už k páteru Kroiherovi nepůjdu,« prohlásila Kořínková.

»A budu si hořet, dodej! Čím pak ti ublížil? Velké pokání ti uložil, pravda, a tys ho nevykonala? Spas si duši, Rozáro, smiř se s páterem Kroiherem a on tě smíří s Pánembohem. Podívej se na toho chlapce. Ukaje se, povídám. Ať si to nechá, až bude v letech jako jeho otec, potom mu pokání bude zdravé, a nyní by ho zahubilo.«

Rozára již neodpověděla. Po několik dní vzdychala, Pavla, když konal pokání, ze strany pozorovala a očí neosoušela. Také se bála, že se Pavel ukaje. Pavel se po otci již také na zemi rozprostíral, tvář do prachu kladl a čelem bil do země. Toho se Rozára nejvíce zalekla: aby se nezvedl, Bože, nedej, po otci! Ale zalekla se i tohoto pomyšlení: což pak je Pavlův otec tak bídný člověk? Jala se ho zevrubně pozorovati, jako dávno ne, a řekla si: Nebyla bych Pavlíčkovou matkou, kdy bych všechno nepodstoupila, všechno nenasadila a ho nezachránila!

»Ano, zachráním tě, Pavlíčku, dítě milé!« pevně si předsevzala, ale předsevzetí ještě nebylo odhodláním. Ona jediná věděla, co ji zdržuje od kaplanky pátera Kroihera. Ale co dělal Pavlík, každým dnem více ji přesvědčovalo, že jiné pomoci není. Pavel si pořád pokání přitěžoval. Asi po dvou nedělích naklobučil si starý otcův klobouk, veliký, široký a schlíplý, do ruky si vzal otcovu hůl, klikatou, s níž chodil do pole, opásal se provázkem, na nějž za ucho navlekl hrníček, humny vyklouzl za stavení a zvolna odcházel, jako by kroky pročítal, a hůl nesl tak, jako biskupové berlu.

Matka mu oklikou nadběhla, aby mu přišla v ústrety; nechtěla volati, aby ho nepoplašila.

»Kam jdeš, Pavlíčku?«

»Nejsem Pavlíček; mýlíš se, ženo.«

»A který tedy jsi a kam se ubíráš?«

»Jsem poustevník Fridolín a putuju do Jerusaléma.«

»A co tam budeš dělat, v Jerusalémě?«

»Za hříchy své i všeho světa se budu modlit a postit.«

»Nech toho, Pavlíčku, pojď domů. Ty ještě ničeho nevíš o hříších světa, nevíš, zač se modlit. Modli se, Pavlíčku, a pamatuj ve svých modlitbách na všechny lidi, neboť modlitbou se s nimi spojuješ, ale pamatuj, že k modlitbám takovým jsou zřízeni kněží.«

»Ne, ne, kněží budou hořet!«

»Dítě, Pavlíčku!« zvolala matka, propukla v pláč, tiskla si synka k prsům, shodila mu ošklivý klobouk a líbala ho po celé hlavě. Pavel řekl poslední větu docela spůsobem svého otce, a matka se lekla, aby se nepotatil. Zaplakal i Pavel a plakal křečovitě a matčiny šíje se chápal tak, až ji škubal, při tom volaje:

»Maminko milá, maminko zlatá, maminko jediná, nejhodnější, nejkrásnější, já vás nedám! Všecko za vás podstoupím a vás nedám!«

Smyslu těch slov matka nikterak nerozuměla, ale z nich čerpala poslední důvod, aby šla o Pavlíčkovi promluvit s pá-

terem Kroiherem. Chlapce si odvedla domů. Šel, podrobil se, ale již se mu zase v hlavě rojily plány nového pokání a snímání hříchů světa.

Brzy na to páter Kroiher, když bylo po škole, pojal za ruku, vyvedl jej na ulici a procházel se s ním. Laskavě a vesele se ho vyptával, plnili uložené pokání, a když z hocha vyvábil úplné přiznání, pravil mu: »Zde možno říci: nevědomost hříchu nečiní. Pamatuj si, Pavle, že kajicník nesmí si pokání zostřovati o svém umě. Tím si nejen zásluhy nezíská, nýbrž v nový hřích by upadl.«

Pavel se poddal vlídnosti knězově a upokojil se. Kněz potom častěji ho bral za ruku, chodil s ním, rozmlouval, vyptával se, poučoval. Pavel zase ve škole všecko uměl, a tomu byl rád, neboť nebyl bez ctižádosti. Obdobnému jeho malátenství hověl i katecheta, i učitel. Pavel byl, jak se zdálo, úplně zveden na normál, a když rok na to ukončil hlavní školu vodňanskou, aby byl zavezen na latinské školy do Písku, kněz i učitel ubezpečili jeho rodiče, že synek jejich bude studovati s úspěchem.

Ale krutá operace, provedená páterem Kroiherem na duši chlapce Pavla Kořínka, zanechala v něm tajemnou bázeň kněži. Z bázně se jim poddával, ale při tom jej něco vnitřního od nich odpuzovalo. Ale on nerozbíral, proč to, a v jiném životě brzy na dobro zapomněl toho, co bývalo dřív.

Tak se Pavel Kořínek dožil čtrnáctého roku. V tom přechodném věku člověk si dává neustále otázky: Co? Proč? Jak? Odkud? A otázkami neušetřuje sebe proto, že sám je si nejblíž. Ptá se: Co jsem? Proč jsem? Odkud jsem se vzal? Jaký je můj vznik a původ? Kde je moje místo ve světě? Kam spěju? Považuje a zkoumá všecko kolem sebe a srovnává to se svým nitrem, se svým poznáním a city. Již ho není tajno, že ho nepřinesl čáp ani vrána. I zkoumá svůj tělesný a duchovní vztah k rodičům a k prostředí, v kterém se narodil. Zkoumá vlastnosti své a porovnává je s vlastnostmi svých rodičů. Zůstávali v prostředí, v kterém se zrodil, a při zaměstnání otcově, krise čtrnáctého roku není u něho ani hluboká, ani dlouhá. Brzy jej pronikne vědomí přináležitosti k stavu, k obci, k rodině; bude se míti za přirozeného pokračovatele svého otce, za dědice jeho živnosti, jeho starostí, ctností i chyb. Ale jeli přesunut do jiného prostředí, dařiti se mu bude jak odnoži, od rodného kmenu uříznutému a na jiné místo přesazenému. I když je na tom jiném místě půda stejně dobrá a snad lepší, prožiti mu jest krisi svého do ní vkořenění a vytvoření vlastního života. A tak Pavla Kořínka kolem čtrnáctého roku stihla dvojí těžká krise: jedna vyplývající z věku, druhá pramenící ze změny prostředí a zvyšovaná tím, že dráha, na kterou byl uveden, stále dál jej odváděla od otcovské střechy v Újezdě.

Považovalli Pavel svůj poměr k otci, přiznával si, že otce rád nemá a nikdy neměl. Snad otec vytloukl z něho lásku k sobě již tehdy, když jej ukrutně ztrestal oprati. Nikterak se nemohl

smířiti s otcovým lakomstvím a temným náboženským fanatismem, jenž chtěl Pánaboha šidit, kde mu to šlo do kapsy, a snažil se jej udobřit modlářstvím a sebetrýzněním. Pavel nikdy u otce nepozoroval lásky.

Matku miloval tím vřeleji, čím chladnější byl k otci. K ní jeho mysl stále zalétala. Ona mu stále byla nejhodnější a nejkrásnější. V jeho očích pořád byla taková, jako byla za jeho útlého dětství.

V té době Pavel Kořínek měl už výšku vzrostlého muže. ale při tom byl tenký jako tyčka. Měl dlouhé nohy, ruce i krk, páteř jedva nesla výšku jeho těla, ohýbala se a klátila, ruce sebou mrskaly, nohy se vlekly. Výraz obličeje byl zmatený a teprve při bližším pozorování padala v oči jeho bílá a čistá pleť, modré a snivé oči. Rusé vlasy mu zhoustly a vlnily se až na ramena. Tehdejším studentům to slulo svrchovanou jinoší krásou. Pleť měl po matce a byl si toho vědom. Nejednou to slyšel od lidí. I krása vlasů byla by po ní, ale barva byla jiná. Ale po otci rozhodným dědictvím bylo, že Pavel nebyl tuze dbalý svého zevnějšku. Co na sebe hodil, to hodil. Ale tehdejší studentské názory i to připouštěly. Pečlivý zevnějšek byl pokládán za všední, nedbalý za romantický.

Když se Pavel otci duchem odcizil, přišlo mu na mysl: On není mým otcem. Myšlenka se mu zprvu líbila. Byl přesvědčen, že jest jakéhosi tajného, romantického původu. Tehdy podobné látky byly oblíbeny v románech, povídkách i básních, a to dávalo Pavlovi, jak se domníval, nejen vysvětlení, nýbrž i potvrzení, že je dítětem ze záhadného poměru své matky k nějakému románovému hrdinovi.

Pavel si fantasií hledal otce, důstojného milé matky. Činil si o něm představu. Přestal na rytíři na černém koni a v černém brnění, jenž se ubíral na křižácké tažení do Palestyny. I ostruhy měl černé, i chochol, i oči, a těma očima všecka ženská srdce okouzloval a sobě podmaňoval. Tomu ujíti nemohla ani Pavlova matka. Pavel oči rytířovy před sebou jasně vidí. Jsou velké, hluboké, vážné, chladné, ale i žárné. Kdyby tyto oči potkal, hned by po nich poznal svého pravého otce. Mezery časové mezi křižáckými válkami a nynějškem jako by nebylo. Když bledý rytíř v černém brnění dlouho nepřijížděl, aby se dal svému synu poznat, Pavel si hledal jiné otce a všechny ve vysokých kruzích.

Perioda čirého romantismu Pavlova míjela tím postupem, jak dozrával a se vzdělával. Názory jeho vyzuly se z přílišnosti romantiky, anachronism mezi bledým rytířem z křižáckých válek a Rozárou Okřínovou ze Strpi byl mu zřejmý. Reálnost si vynutila na něm aspoň tolik, že fantasii o svém tajném původu přiblížil době a místným okolnostem. Přechod z jednoho názoru do druhého neudál se v něm úplně, romantika ještě měla převahu. Pavel pořád stejně pevně byl přesvědčen, že není synem svého otce. Ale jako si otce dříve hledal ve vyšších kruzích, tak nyní jej hledal nízko, při zemi, v blátě a prachu.

Vzpomněl si na výjev u Dřemlin. Matka si myla nohy, a z puškvoří hlavu vystrčil bláznivý Viktora volaje: »Bílý ďábel je nejhorší: bílý ďábel černého svedl!« Co tím mínil? Slovo jeho padalo na Pavlovu matku, totě jisto. Bílé matčiny nohy vyvolaly v pomateném mozku bláznově představu bílého ďábla. Ale co matka? Zdvihla se a chvátala k Vodňanům, Pavel jí ani postačit nemohl, a vyhýbala se jeho otázkám, co blázen mluvil a říci chtěl.

A již to měl v mysli hotovo. S toutéž bezpečností a pevným přesvědčením, jako se měl za syna rytíře z křižáckých válek, považoval se nyní za syna bláznivého Viktory. A jedva této myšlence přivykl, bylo mu, jako kdy by ani on všecka kolečka v hlavě neměl v pořádku. »To je mé smutné dědictví po otci,« říkával si. Čím dál, tím určitěji domněnka se stávala utkvělou představou.

Viktora otcem Pavlovým!

Pavel kromě toho, že v sobě nyní viděl »smutného dědice« Viktorova, nebyl tuze zarmoucen novým objevením svého původu. Viktorův původ také byl záhadný. Starý kníže byl vídán, že se s Viktorou zastavoval, dary mu dával, jednou dokonce jej vzal s sebou do kočáru. Oho, už to mám! usuzuje Pavel a spojuje chutě Viktoru i sebe s rodem knížecím. Všelijak ten poměr rozvíjí a splétá celé romány, romány ty se ovíjejí kolem jeho matky, ale matka je pořád nejhodnější a nejkrásnější. Viktora byl prostě knížecí syn (z levého boku, kombinoval Pavel, což se mu zdálo více realistickým) a zamiloval se do Pavlovy matky (Pavel živou mocí nemohl rozřešiti, zdaž za její svobody či již, co byla vdaná), měl s ní syna, zapsaného v matrice na jmeno Pavla Kořínka, a z lásky se pomátl na rozumu. Otázka, proč se knížecí syn Viktora z lásky pomátl, když jeho láska byla opětována (čehož důkazem jest on), Pavel rozhodnouti nemohl. Za možné měl pouze jedno z dvojího: buď byl Pavel zplozen za matčina svobodna a chtěl ji pojmouti za manželku a jeho knížecí otec nesvolil, aby si vzal selskou dívčinu, a Viktora se z toho zbláznil, -- anebo se Viktora a matka poznali už v době, kdy se provdala (ale muselo to být hned na počátku jejího manželství), a zbláznil se z toho, že je na vždy připoutána ke Kořínkovi z Újezda.

Proč ale by ji nazýval »bílým ďáblem?« A jestliže »černým ďáblem« rozuměl sebe, jak se asi stalo, že »bílý ďábel černého svedl?«

Tyto otázky již daly Pavlovi méně hlavy lámání. Matka jeho je tak krásná, že jí odolati nelze. Ona sama, ta krása, byla svůdkyní. Pavel ví, jak je jeho matka krásná. Krása její není mu tajemstvím, ale tajemstvím je, že toho tajemství pro Pavla není. Po léta bylo v jeho paměti zahrabáno, že viděl, když byl ještě doma malý, zpod peřiny matku, ana jí děvečka až po boky tělo umývala a říkala: »Ale jste bílá, tetičko, bílá jako padlý sníh.« A při tom jí pocelovala plec. Matka si potom rozpravovala mokré vlasy a řekla děvečce: »To je divné, když jsou vlasy mokré,

nic mi z nich nevyzizuje.« V té podobě se mu matka po letech ve vzpomínce představila.

Ale vždyť je to hřích, takový obraz matčin na paměť si uvádět, káral se Pavel. Ať se káral jak káral, obraz nemizel, a zmizelli, vynořil se zas. Tehdy, v dětství, Pavel se nad skutečností toho obrazu usedavě rozplakal, dobře se pamatuje. A nyní by onu minutu proklínal, proklínal by i sebe, že nikterak není s to, aby ten obraz na vždy zažehnal. Uteče od něho! A utíká do širého pole, běhá po cestách necestách, ale obraz mu nechce s očí. Je pořád stejně bílý a ladný, krása jeho je nehynoucí. Ale Pavel ho nechce, nechce, nechce! A přelud zase si pramen vlasů po bílé paži rozestírá a praví: »To je divné, dnes mi z nich nic nevyzizuje!« Ale již vyzizuje, již vyzizlo! Pavel to vidí! A bere se za hlavu a zakrývá si oči. Běda, běda!

Černé vlasy se pozdvihují, od bílého znaku odstávají a rozkládají se pavím ocasem. Co na pavím ocase zlato, to na těchto vlasech jiskra ohnivá. A jiskry z nich srší, a jiskrami se šíří oheň, a oheň zachvacuje i vlasy, i hlavu, i ramena, i paže. Plamenný přelud, běda, přeběda, má podobu Pavlovy matky, má krásu její, ale nemá její dobroty, její mírné veselosti, její smavé vlídnosti, její lahodné sladkosti, ani v očích její srní krotkosti. Ohnivý přelud má zlé, zelené, příšerné oči, a v těch očích Pavel vidí ukrutný výsměch nad neštěstím, kterému propadl.

Ba, je to neštěstí! volá duše Pavlova a již se pod tíží jeho hroutí, boří a rozpadává. Pavel si zatíná nehty do očních důlků, aby si oči vyrval, že takový obraz uviděly. Ony jsou příčinou jeho neštěstí! Ale oči nejsou. I když jsou zavřeny, obraz před nimi tane, a kdy by jich nebylo, tanul by přece. A kolem obrazu rozkládá se nekonečný jícen pekelný a v něm se Pavlovi ukazují všecka ona muka, která před ním páter Kroiher vyčaroval, když na jeho duši prováděl mučivou operaci za to, že se ve Vodňanech na Rechlích koupal. Ale co tehdy procítil, ač bylo bolestné, třikrát bolestnější, než je možno v chlapeckém věku snésti, zdálo se nyní Pavlovi balsámem, nakanutým na palčivou ránu, v přirovnání s tím, co jest mu trpěti nyní. Tehdy peklo bylo mimo něj, ale nyní vešlo v jeho prsa, v jeho duši, v jeho mozek, a tam teď konají se všechny spůsoby mučení, jak je líčil páter Kroiher. Tam to pálí a štípe a řeže a vrtá a šlehá a vře a překypuje, a Pavel cítí v prsou, duši, mozku všecky ty bolesti najednou, a cítí bolest každého prutu v ohnivé metle zvlášť, bolest každého zubu ohnivé pily zvlášť, bolest každé kapky vařicí smoly zvlášť.

»Bože, Bože!« zaúpěl Pavel, »modlím se Ti, zbav mne těch strašných muk, vysvoboď mne!«

A aj, vroucí modlitba pomohla! Peklo Pavlovo zmizelo, bolest minula. Jak náhle přišla, tak náhle odešla. Pavel se divil, měl to za účinek modlitby. A modlil se stále vroucněji a horlivěji, ačkoliv již jinak, než vídal u svého otce, jehož modlení jednou doma napodobil. Modlení jeho spíše bylo vniterné. I ono jevilo se na něm některými známkami vnějšími, bez pochyby

očima, ode všeho světského odtrženýma. Již to se při něm nelíbilo »profesoru katechetovi,« témuž, jenž vypudil z píseckého gymnasia Vojtěcha Boubína a Františka Uhlíka. Oči Pavlovy nekroutily se tak pokrytecky jako katechetovy. »Vy se mi nějak nelíbíte, Pavle Kořínku,« říkával bez dané příčiny, »vy se nemodlíte jako dobrý katolík.« Avšak to bylo tehdy vedlejší.

V stavu čisté religiosnosti duch Pavlův postupně se vznášel do sfér nadpozemských a do rajské blaženosti, do samého nebe. Ale tam ničeho nevídal, co bývá vyobrazeno na obrazích, znázorňujících nebe. Tam nebylo žádného anděla, neřku devíti andělských kůrů; žádného svatého a světice, neřku sedmi tisíc sedmi set sedmdesáti sedmi, jak slýchal jejich počet udávati; tam nebylo ani podoby boží. Ano, nebylo tam vůbec ničehož, jen tiché pusto a prázdno, a jen měkké, mírné, lahodné světlo barvy, takové, jako má na jaře mladinké listí. Ani slyšeti nebylo nikoho, ani hudby ani zpěvu. Smyslové tam neměli co vnímati, a proto právě ničeho nebylo, co by ducha rušilo v ryzím, niterném nazírání na Boha. Všecko pozemské tu bylo bývalým, žádná pozemská péče, ani bolest, ani vášeň sem nedonikala. Hříchu žádného tu nebylo. Samo peklo tu bylo bývalým. Ale v tom zdánlivém ničem, v tom lahodném, měkce ozářeném pustu a prázdnu smyslové, nemajíce, co by vnímali, teprve se vlastně otvírali. Cokoli na zemi viděti a slyšeti pozemského, zde ani ve vzdálené upomínce nestálo za to, aby bylo viděno a slyšeno. Tam viděti a slyšeti něco, zde nic a jaké nic! Něco se dá uvidět, uslyšet, ohmatat, ochutnat, a to je vše. Něco je samo sebou ohraničeno, je konečné, a když jsi je uviděl, uslyšel, ohmatal, ochutnal, v duši ti zůstal pocit neukojení a sklamání, jež vyplývá z ohraničenosti něčeho, t. j. hmoty. Sklamání a neukojení vzešlo z toho, že smyslové touží poznávati, což jest vyšší, neohraničené, božské a poznání hmoty jim nedostačuje. V tom vysokém pustu a prázdnu, do kterého se smyslové Pavlovi povznášeli, Pavel cítil, jak i on sám stal se ničím, a právě tím smyslové jeho nabyli bystrosti, které míti nemůže, kdož je něčím, tělem, hmotou; bystrosti takové nabyli, že pronikati počali v tajemství boží: Trojice a Eucharistie. Ale nepronikli docela, ano ani daleko. Hlouběji proniknouti je vyhrazeno stáří, jež přirozeným během věcí odděluje se od pozemskosti a za to získává spůsobilosti nazírati nadpozemské. Čeho se Pavlovi pro mladý věk nedostávalo, nahrazoval věrou, čistou, svatou věrou. Credo jeho bylo: Věřím v Tebe, věčný Bože, věřím, že jsi v Trojici jeden, věřím, že Syn boží za spásu lidstva na kříži zemřel a že se nám v Nejsvětější Svátosti podává celý Bůh s tělem i krví.

Ale s nebeských výšin opět duch jeho klesal do propastí pekelných. S periodami povzletu do rajské blaženosti střídaly se periody muk pekelných, a dálo se to podle toho, jak měsíc rostl a jak ho ubývalo. V periodě rajské blaženosti bez zkoumání, námitek a pochyb věřil, v periodě pekelných muk zkoumal, otázky si dával a na ně odpovědi, a každá odpověď zvyšovala

jeho muka. Hledal příčinu v sobě a dával si otázky, které se jeho samého týkaly, a tím právě si působil utrpení největší.

Jakmile se vrátil k sobě, vrátil se i ke své matce, kterou tolik miloval. Hledám pravdu, říkal si, nic než pravdu, a chci ji najít, ať mne nalezena třeba zahubí. Nuže, co dělala matka moje v pokoji pátera Kroihera tehdy, když mu přinesla podmazánkou máslo a med, a když mne kněz posadil přede dvéře a dal mi knížku s dětskými básničkami a obrázky a s matkou se zavřel? Jasnou odpovědí jest, pravil si, že do toho dne měl jsem ve škole neúspěchy a od toho dne všecko jsem uměl a postoupil jsem mezi premianty. Potom jsem zase neuměl a byl v nemilosti, jež dostoupila vrcholu, když mne páter Kroiher dopadl koupajícího se na Rechlích, když mne zmrskal a těžké pokání mi uložil. Tehdy jsem po prvé uviděl peklo a v něm — — —

Ale ačkoli hledal pravdu, byť pod ní třeba zahynul, nebyl s to, aby si v myšlenkách dopověděl, jaký obraz se mu v plamenném moři pekla zjevil. Bránil se: Ne, ne! Ale nemohl odolati vzpomínce, že páter Kroiher se naň udobřil teprve, když ho matka zase navštívila s podmazánkou.

Již není, není pochyby! zabědoval, matka za mne obětovala svou čest, jí vykoupila mé úspěchy ve škole!

Stud ho jal i za matku, i za sebe, že takové oběti k vůli němu bylo zapotřebí. Aby omluvil matku, dokazoval si, že k ničemu není, žádných schopností nemá, a měllí nějaký úspěch míti, že ho nemohlo býti dosaženo jinak, než nějakou mimořádnou cestou. Kdy by otec nebyl lakomec, byl by to spravil úplatek penězi; matka nemajíc od otce peněz, musela dát úplatek svou ctí, když ta cena byla za úspěch synův požádána.

Láska k matce i tenkrát zvítězila. Matka, říkal si, věděla, že nemám vloh a že bez pomoci druhého nehnu se s místa. Co mohla, sirá, pro mne učinit? Doma jsem zůstati nemohl, nedostává se mi tělesných sil, a jsem nejapa. Nechtělali matka, abych doma těžkou prací zahynul, nezbývalo jí, než aby mne dostala z domova a na takovou dráhu, kde není třeba tělesné námahy. Ona mi přinesla největší obět, jakou matka položiti může za syna. Velikost oběti zvažuje hřích. Ano, ano, tak tomu bylo! Pamatuji se, jak matka, před tím nezmarně veselá, byla zamyšlená a smutná a nejednou zaplakala. Cítila, nebožák, tíhu hříchu na svědomí, ale vzala ji na sebe pro mne, pro svého syna, aby mi prospěla. A já bych ji proto obviňoval? Ne ona, já jsem vinen, moje neschopnost tělesná i duševní. Viděl jsem, že matka k vůli mně trpí, a já bych měl svědomí jí zazlívat a dokonce ji obviňovat? Bídák bych byl, kdy bych tak učinil! Ale když tak neučiním, nejsem bídák, ale bídný — bídný červ, plaz, nehodný, aby byl, ale hodný, aby byl zašlápnut, zničen.

Kde je, kdo mi tu službu prokáže a zašlápne mne? Běda, matko, běda, proto jsi mne zrodila a vychovala? Takové má býti splnění tvých snů o mé budoucnosti? Ano, takové, najdeli se noha, která by se mi vložila na čelo a přišlápla, až by se mi

shnilý mozek tlačil všemi švy mozkovice! Ale kde pak by se našel, kdo by si podešev pošpinil o čelo mé a mozkem mým! Na nikom jiném, na mně samém jest, abych se zničil!

Pojal k sobě ošklivost a opovržení, ano nenávist. Ale když se měsíc proměňoval, proměnila se i Pavlova touha po sebezničení. Jako byl zvyklý při všech věcech pátrati po příčinách a důvodech a zkoumati je, tak učinil i nyní. Dal si otázku: podezříváš matku důvodně? A hned se mu namanula odpověď, nad níž mu srdce zaplesalo: Bezdůvodně! Co na tom, že vešla do knězova pokoje, když mu přinesla dar? Jemu slušnost ukládala, aby ji pozval dál. Co na tom, že ji k sobě vtáhl, když se vejíti zdráhala? Co na tom, že zavřel dvéře? Dost hezkou chvíli byly otevřeny. A že je zavřel, bylo přirozeno, neboť nebylo třeba, aby Pavel slyšel a rozuměl, co rozmlouvají o něm. A že později matka bývala smutna a po straně slzívala, jsouliž to důvodné známky niterného zápasu, do kterého ji vehnal páter Kroiher, týraje duši synovu, aby matku jeho donutil poddati se mu a syna vysvoboditi? Ne, takové podezření docela je liché! Což nebylo doma příčin dost, aby matka byla smutná? Dlouho vzdorovala jarým a veselým temperamentem a zdravou přírodou. Jeliž divu, že silnější okolnosti posléze ji skrušily?

Plakal a v duchu matku odprošoval. Jak mi takové bídné myšlenky vstoupiti mohly do hlavy. Bídné myšlenky, protože všecek jsem bídný a ničemný. Co smrdí, nemůže vonět. Jak jsem se mohl tak hanebně prohřešiti proti nejhodnější a nejkrásnější bytosti, kterou je má matka?

Ale zoufalství nad sebou nedovedlo, aby v následující periodě matku opět nepodezíral a neobviňoval. A čím dál, tím více mizely přechody mezi obojím stavem. Ucházelo mu, že podezření na matku stává se mu utkvělou myšlenkou. Čím zlostněji v sobě zadupával každou jiskerku vědomí osobní důstojnosti, tím přesvědčeněji obviňoval matku.

Konečně se ustálil na tom: já jsem vývrhel, a matka má je beze cti; dala ji nádavkem k medu, máslu a vejcím jakožto ku předmětům cennějším. Ale i krám tak bezcenný bylo zbytečno dáti za takové nic, jako jsem já.

Na tom přestal. Otrava jeho duše byla úplná.

V té době se připravoval k poslední zpovědi na gymnasiu. Pomyslil si: vyzpovídám se, svěřím se, snad mi to bude zdrávo. Ale namítl si: má věc, můj hřích a matčin hřích, je taková, že ji někomu svěřiti není možno, ani zpovědníkovi. Který syn by pověděl stromu nebo kamenu, nerku člověku, že viní matku svou z hříchu, jako já ji viním, a tím by matčin hřích vyjevil? Ne, to není možno, usoudil.

Při zpovědi nesvalil si s duše břímě, které ji krušilo a dusilo. Odešel od zpovědnice, a jako před lety ve Vodňanech, tak i nyní svědomí ho káralo: Nejtěžší hřích jsi zatajil, za to budeš hořet! A zase mu se ukázala propast pekelná se všemi mukami, jak mu je druhdy před oči duše vyvolal páter Kroiher.

Modlil se celý den a celou noc, ani oka nezamhouřil. Pokrmu ani nápoje nepožil. Za postu a modlení dál se mu v duši boj o to, máli zítra, než přistoupí k stolu Páně, doplniti svou zpověď, jako již jednou ve Vodňanech učinil, anebo máli přijímati na vědomí zatajeného hříchu.

Teprve ráno se rozhodl: děj se co děj, stihni mne zatracení na tomto i na onom světě, ale já se z hříchu, který v myšlenkách pášu na své matce, vyzpovídati nemohu, ani se nikomu nemohu zmínit o hříchu matčině.

Muka, která kdy duši Pavlovu trápila, obnovila se a přitužila, ale Pavel byl kliden a pevně odhodlán.

»Kořínku, vy se mi nějak nelíbíte,« pravil mu cestou do kostela profesor katecheta, jenž studenty v páru jdoucí doprovázel.

Pavel se otřásl, zhrbil se a neodpověděl. Nohy jedva vlekl.

Kleče v kostele v lavici, pořád povstával, ale vstáti se neodhodlal. Bojoval s úmyslem přihlásiti se, že zatajil hřích a prositi, aby byl dozpovídán.

Nemohu to říci nikomu na světě a neřeknu ani Bohu na posledním soudu; on, vševědoucí, sám zastaví jazyk můj a řekne: Dost, Pavle Kořínku, to, co jsi celý život zamlčoval a právem, zůstav pro sebe i nyní, a dobře jsi učinil.

Mladší třídy všecky se u oltáře vystřídaly, před zábradlí pod oltářem přiklekla třída nejstarší, a s ní Pavel Kořínek.

Pavlem jako by zimnice lomcovala. Hleděl upjatě na oltář, ale duše již v jeho očích nebylo. On, pevně a hluboce věřící, on, jenž v náboženských vytrženích se domníval, že se mu otevřelo tajemství Eucharistie, byl připraven přijmouti Tělo Páně na duši vědomým hříchem obtíženou, hříchem takovým, který sňat býti nemůže a nebude, protože Pavel nikdy nikomu k němu se nepřizná.

Profesor katecheta podával svátost. Hlavu měl nad kalich hluboce skloněnou, ale inkvisitorské oči pronikaly každého z jinochů. Když se přiblížily k Pavlu Kořínkovi, Pavel v nich četl: Vy se mi nějak nelíbíte, Pavle Kořínku. Ruce mu drkotaly, když si držel otevřené modlitby a otevřel ústa.

»Pane, nejsem hoden, abys vešel pod střechu mou,« odříkával si v duchu, a polohlasně řekl: »Ne, nejsem hoden!«

Přijal hostii, ale v tom okamžiku strašně se lekl nového, těžkého a neodpustitelného hříchu, obličej si zakryl modlitbami, hostii do nich vložil a zavřel.

Když bylo po přijímání, kněz postavil kalich na oltář, pobožně poklekl, náhle vstal, přiskočil k Pavlu Kořínkovi a vytrhl mu knihu modliteb.

Před soudem učitelského sboru Pavel mlčel, jen se vytřeštěně a jako udiveně díval před sebe. Ještě toho dne bylo úředně oznámeno Kořínkovi do Újezda, že syn jeho je vyloučen z gymnasia Píseckého i ze všech gymnasií říše.

»Škoda ho,« děl profesor dějin, »byl lenoch a roztržitý, ale dobrý historik.«

»Není ho škoda,« odporoval katecheta. »Mně se ten mladík vždycky nějak nelíbil. A že byl dobrý historik, to mluví právě proti němu. Však víte, pane kollego, že v husitských dobách byly v Čechách krajní sekty táborské, kterých přívrženci totéž a ještě mnoho horšího dělali s Tělem Páně.«

Profesor historik pokrčil rameny a nepřel se. Pan kollega katecheta byl na ústavě všemohoucí a neslevoval ani profesorům, neřku žákům.

Kořínek otec, když obdržel psaní o vyloučení synovu, chvíli byl jako ztrnulý. Nepohnul ani údem, ani brvou, ani rtem. Podal psaní ženě a řekl suše a jako by lhostejně:

»Přečti si. Tady ho máš, svého mazánka, citlivínka.«

Vyšel z jizby a zpod kolny vytlačil starý vozík s olámanou košatinou a poblácený. Do vozíku zapřáhl starou kobylu a šel do sklepa, kde dlouho něco hledal, až našel. Byla to stará oprať, tatáž, kterou otec Kořínek chlapce Pavla ztrestal, když by byl zapálil stavení. Za ta léta se potrhala a stala nepotřebnou. Nejprve vodila kobyly, potom voly, posléze ji Kořínek hodil do sklepa na hromádku starých hřebíků a podkov. Nyní si na ni vzpomněl a došel pro ni. Vzpomněl si na ni, když si v myšlenkách vyčítal, že Pavla málo trestal.

Kořínková vyšla za ním. Uznávala, že Pavel trestu ujít nemůže, ale bála se, že otec nezachová míru a bude krutým místo přísným. Tu starou oprať znala a hned ji napadlo, že Kořínek ji nechce vzíti s sebou náhodou.

»Pojedu s tebou,« řekla.

»Aby ostuda byla větší? Ne, sám pojedu. Samotného málokdo si mne všimne.«

»Přece mne vezmi s sebou, jsem matka, více s dítětem cítím.«

»Otec jsem a vím, co mi dělat. Nic po mateřském srdci. Tys jej zkazila, tys jej odvedla od naší selské práce, abysi z něho měla pána. Tu máš pána.«

»Já jej od selské práce neodvedla, sil na ni neměl.«

»Pomalu byl by seslílil. Dosud jsi ho vedla ty, nyní já ho vezmu do vedení. A víc ani slova!«

Kořínková se varovala muže popuzovat, pro Pavla by to jen hůře bylo. Počká, až jej otec přiveze a potom bude jako matka nad synem bdít, aby otec jen trestal a nebyl nespravedliv.

Kořínek sedl na hrachovinu na vozíku, zhrbil se a skroutil, zabral se do svých temných, mlhavých a studených myšlenek, a jel.

»Kam pak, strejče Kořínku?« ptali se ho na cestě do Vodňan.

»Pro tele, pro tele.«

Za Vodňany už ho neznali a nikdo se ho nevyptával. V Písku zastavil před domem, kde Pavel byl na bytu. Stará kobyla byla bezpečná, že neodejde. Kořínek vzal starou oprať, udělal na ní oko a šel do bytu a pozdravil:

»Pochválen Pán Ježíš Kristus. Pěkně jste se mi o syna postarali, pěkně jste při něm otce zastupovali. Kde je?«

»To je neštěstí! Utekl, ztratil se. Hned, jak mu oznámili rozsudek, zmizel a není po něm stopy. Utekl, bál se ukrutného otce. Nač máte tu oprať? Snad ne, abyste ho jí zbil!«

»Ne, nebudu ho bít, ale dám mu provaz na krk a přivážu ho za vůz jako tele. Ať celý svět vidí, že tele jsem na študýr dovedl a tele si z něho vedu.«

Pavla nebylo, Kořínek se musel vrátit bez něho.

Tři dni minuly, a Pavel se domů nevrátil, ani žádné zprávy o něm nebylo. Doma všichni myslili, že si něco udělal a všichni chodili, jako kdy by mrtvola byla v domě. Nikdo nemluvil. Kořínek tesal pod kolnou a zabíral se jak obyčejně při té práci do svých dum, Kořínková se mu vyhýbala a po všech koutech tiše poplakávala. Slzy, které jí tekly, nevyjadřovaly ani stou část toho hoře, které měla. A hoře bylo zvyšováno starostí, co bude, a strachem, aby nebylo zle.

Čtvrtého dne podvečer Kořínek a Kořínková sami byli doma. Kořínek pod kolnou dlabal a dláto přitloukal dřevěnou palicí na krátké násadě. Kořínková byla v sednici naproti. Mezi sednicí a kolnou byl malý dvorek. Kořínková pořád vyhlížela, nepřicházíli Pavel nebo aspoň posel se zprávou o něm.

Z návsi se ozvaly dětské pokřiky: »Zkažený študent! Zkažený študent!«

Kořínková vykřikla radostí i strachem. Běží k oknu, Pavel už vchází do dvírek. Ne, nevchází, ale plouží se jako mátoha, otrhaný, zablácený, bez čepice, s vyjevenýma očima.

Také Kořínek byl posměchem kluků upozorněn, že Pavel přichází. Zastavil nad prací a díval se k dvířkám.

Pavel učinil tři kroky na dvoreček a zastavil se. Přišel domů jako po paměti a domova jako by nepoznával. Tam na levo, pod kolnou stojí jakýsi cizí muž a drží v ruce dřevenou palici — a tam, na pravo, na prahu jakási cizí ženská dívá se i na Pavla, i na muže pod kolnou. Pavel měl vždycky v mysli jen ten obraz, jak bývala v květu života. Nynější její podoba nevyvolala v Pavlovi jasné myšlenky, že je to matka.

Ani otec, ani matka, ani syn hlesu nevydali a stáli jako sochy, jen otec zlehka pohrával si palicí. Tyto pohyby mužovy pravice očima stíhala matka, jim více pozornosti věnovala, než synovi, a měla proč, neboť pravice náhle se napřahla a palice letěla po synovi. To matka předvídala. O okamžik dříve, než se palice rozletěla, skočila před syna a palici zachytila svou hrudí. Palice ji porazila, proud krve se jí vylil hrdlem. Pavel prchal ze vsi, a kluci opět za ním pokřikovali: »Zkažený študent! Zkažený študent!«

Pavla Kořínka našel v polích bláznivý Viktora. Blázen byl, ale poznal, že Pavel se již nemůže hýbati hladem. Viktora vyňal ze záňadří kus chleba a podával Pavlovi.

»Jez!«

»Nejsem hoden, nejsem hoden,« blekotal Pavel, bije se v prsa.

»Jsi hoden!« obořil se blázen a pleskl Pavla do plece.

Pavel jedl, a blázen napojil ho z dlaní, neboť oba dohromady neměli řádné pokryvky hlavy, aby do ní vody nabrali.

Od té doby Viktora se staral o Pavla.

(Konec I. dílu »Vojny.«)

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Karel Klostermann vepsal se v přízeň širokého čtenářstva obrazy a romány, čerpanými ze života šumavských horalů. Práce ty nedostihly sice silné, účinné originálnosti autorových črt německy psaných, chyběltʼ jim sám tvrdý, široký dialekt, jehož tamní lidé užívají, přes to však půvab líčeného kraje a neobvyklost postav a jejich života působily neodolatelným dojmem. Látkový obor spisovatelův se potom znenáhla šířil. Přibyly k němu zejmena svérázné vzpomínky, v nichž ožilo množství figurek rozmanitého druhu a odchylného prostředí. Ze světů lesních samot a z nitra šumavských hvozdů Klostermann pozvolna sestoupil do českého podhoří, tedy mezi lid na Sušicku, Strakonicku a v přilehlých končinách, který se povahou podstatně liší od dřevorubcův a sedláků ve vlastní Šumavě. V ty kraje zavádí nás také v obou knihách, o nichž se tu hodláme zmíniti. Prvá z nich, nazvaná *Ze šumavského podlesí* (nákl. Vilímkovým, str. 354), obsahuje tři práce, druhá -- *Pošumavské rhapsodie* (nákl. týmž, str. 356) — shrnuje sbírku drobných črt a kreseb.

Kniha Ze šumavského podlesí nezabývá se lidem ve vlastním smyslu slova, a také pošumavský kraj jest tu v celku vlastně jen rámcem, který by bez nesnází mohl býti zaměněn rámcem jiným. Kouzlo jakési svéráznosti nás zde tedy nejímá. Volným pojítkem těch tří prací jest okolnost, že jsou vzaty z ovzduší podhorských panstvíček, jejichž majitelům v době politických zápasův a voličských machinací přezděno kobylkářů. Jakousi výminku tvoří a stranou se staví svým titulním hrdinou obrázek Pan vrchní. V něm šlo autorovi o to, aby nakreslil typ karabáčníka z dob před rokem 1848, který vládna za milostivou vrchnost šířil hrůzu a strach netoliko v poddaném lidu, nýbrž i v podřízeném úřednictvu. Hrubý, obmezený domýšlivec, neomaleně se ženoucí jen za svým ziskem, zasahá drsnou rukou i do rodinného života svých podřízených a vede si všude jako neobme-

zený despota. Tyto rysy, dobře známé zvláště ze starších povídek vesnických, Klostermann zachycuje jakýmsi groteskním spůsobem, snaže se hrubou neurvalost vrchního vystihnouti také případnou obhroublostí jeho mluvy. Zamýšlí tím také dosíci účinku komičnosti; snad se naleznou čtenáři, kteří se hrubozrnným výlevům ducha pana vrchního zasmějí, ale to nebude svědectvím, že v mělkém, povrchně založeném Panu vrchním je skutečný humor a že je v něm dosaženo uměleckého cíle.

Poněkud pevnější podklad má povídka Páni na Břízkovicích. Postava rytíře Zbyňka Holbáče je sice šablonovitá, zobrazovací prostředky, kterých autor na ní užil, jsou pravšední, ale za to jeho choť paní Alma jímá některými novými rysy, odlišnými od průměru, který naše belletrie v té příčině vykazuje. Mladá šlechtična, rozumně hospodařící a znenáhla vymaňující statek z dluhů, do nichž jej přivedla obmezenost mužova a přežilá ulpělost na domnělých tradicích rodinných, je zjev sympathický a vhodný předmět povídkové kresby a zároveň přirozený střed nečlenitého obrazu. K dějové zápletce jest přibrán rytmistr Douklage, jehož vztah k paní Almě autor zastřel jakýmsi úmyslným polostínem, který však padá i na všecko zauzlení děje a především na povahopis súčastněných osob. Netřeba připomínati, že tou nejasností trpí též celá povídka.

Poslední, nejrozsáhlejší práce této knihy, povídka Za věrné služby, nevyniká právě novotou látky. Úředníků, kteří celý život ze všech sil pracovali pro své šlechtické pány, jako zde správce Martin Šimon v Brdí, a kteří při prodeji statku byli s četnou rodinou propuštěni s několika stovkami odbytného, bylo dost v Čechách i jinde. Leda že všichni nebyli tak úzkostně poctiví a že všichni nehospodařili tak šetrně pro pány, na sebe naprosto zapomínajíce, jako tento starosvětský Martin Šimon. Mimo to asi také ne všem se dostalo tak sličné dcery, jako tomuto správci v jeho energické a zároveň velmi prostoduché Mařence, jejíž postavička komplikuje námět autorův tou měrou, že převážná část povídky vybočuje z rámce, daného názvem »Za věrné služby.« Historie Mařenčiny lásky, odmítnutí hodného ženicha a svedení od vášnivého Sikyty — to vše bylo by se asi stejně sběhlo, i kdy by věrné služby otcovy byly po zásluze uznány a odměněny. Psychologie Mařenky samé při tom jest ovšem nemálo zajímavá. Možno jen litovati, že spisovatel nedal ještě ostřeji vyčníti dívčiným ne snad rozmarům, ale duševním hnutím a náhlým přechodům, podmíněným přirozenou povahou, jak se jeví v jejích projevech k sládkovi, k mladému rytíři a k Sikytovi. — Pokud pak stavby se týče, bylo by si přáti více soustředěnosti a souladnosti. Zvláště episodě o chovu pstruhů jest dopřáno místa nad potřebu, což je tím méně oekonomické, že význam té episody je zcela podřízený.

Klostermann jako spisovatel staví se na stanovisko dobráckého přítele čtenářova, který nemá vyššího úkolu než baviti čtoucího. Odtud plynou důvěrné rozhovory autorovy se čtenářstvem, odtud též ujišťování, že jsou to skutečné události, co se tu vypravuje, odtud též omluvy, že jsou změněna jmena míst a osob. Tak počíná se

na př. poslední povídka slovy: »Ani neuvěříš, rozmilý čtenáři, jak těžce nesu, že mi cit brání, uvesti ti plným a pravým jmenem místo děje tohoto; vtíralo se mi neustále do pera, a přece váhal jsem, váhal, ba rozhodl jsem se, že tak neučiním.« (Str. 163.) Tak se děje i jinde, zejmena také v Pošumavských rhapsodiích. Je zbytečno připomínati, že každé umění, tedy i slovesné, má vyšší cíle než pouhou zábavu, a že podkladem jeho nikterak nemusí býti holá pravda.

Pošumavské rhapsodie tvoří sbírku drobných črt a větších povídek, jejichž úroveň jest velmi nestejná a v celku nikterak ne právě vysoká. V některých autor snaží se zabarviti své vypravování humoristicky. V obrázku »Dvě gardy« vzhledem k této snaze praví: »Myslím si, že tu a tam neškodí trocha i tak řídkého humoru, v němž se duch vykoupá a osvěží jako tělo v chladné lázni.« (Str. 92.) Svůj humor zakládá autor na situacích, z části též na povahách jednajících osob. V prvém případě, jak ukazuje kresba právě zmíněná, je humor jeho zdařilejší, ale celkovému úspěchu vadí zase příliš široký tok vypravování a jakési přepínání v podrobnostech. Rázovitost povahopisův autor sesiluje tím, že dává svým podlesákům mluviti dialektem, v němž hledí hlavně k drsným, obhroublým výrazům, v jakých si libují spodní vrstvy i ve velikých městech. Ale to pravému, jemnému humoru víc vadí, než prospívá. Někde (Menažerie) nedostává se humoru i vtipu, a látka je příliš všední, jinde (Vyzrával na všecky) hrdina, chlubný chytrák selský, byl by komický, kdy by jeho chytráctví nedošlo tak žalostného konce. Ostrou charakteristikou, vhodnou invencí a úměrným provedením formálním nad ostatní obsah knihy vynikají obrázky Záloženská knížka a Nioba z Malče; odtud padá také prudké světlo na sociální poměry podhorského lidu, jejichž ubohost autor líčí jistě z dobré zkušenosti. Čtoucí si tu bezděky uvědomuje, jak nutné jest kulturní a hospodářské povznesení zmíněných krajů.

Po Vrázovi a Kořenském pojal touhu poznati svérázné Japonsko z našinců Joe Hloucha a své zažitky z dálné říše východní uložil mimo jiné v knize vkusně vypravené, nazvané *Vzpomínky na Japonsko* (nákl. Fr. Šimáčka, str. 222). Sbírka drobných črt těchto hlásí se k výpravné proze, neboť jednotlivé složky její snaží se dodati si rázu povídkového. Naproti tomu rázu vzpomínek svědčí naprosto subjektivní povaha kreseb, v nichž autor napořád vystupuje vlastní osobou a zhusta vypravuje vlastně jen o sobě. A vypravuje tu a tam i věci zcela lhostejné, nezajímavé a zejmena pro naše poznání Japonska, jeho života a kultury bezvýznamné. Abychom tohoto tvrzení nenechali bez důkazu, poukazujeme na př. na črtu Zavřená brána (autor marně se dožadoval kamsi vstupu, nemaje potřebné legitimace), nebo na črtu Její výsost (autor si koupil drobounkého psíka, který mu před odjezdem zmizel), Víno a j. Také z ostatních, poměrně cennějších obrázků nedovídáme se zpráv, kterých bychom neznali z posavadních cestopisů našich; Vráz nad to poučil nás přes věcnou bohatost svého vypravování i názorněji, provodiv slova případnými illustracemi, kdežto Kořenský zvláště určité stránky (na př. školu, divadlo) vyčerpal takořka paedagogicky důkladně. Ale to ne-

mnohé, co Hloucha podává, nabízí ve spůsobné etiketě a v malých, zážívných a lehko stravitelných dávkách, tak že čtoucího nijak nenamáhá. Průměrný čtenář tedy rád se tu dočte o lásce Japonců ke květům a květinám, o životě v čajovnách a divadlech, o slavnostech chrámových a jiných, zejmena však o slavnostech na počest vojínů, kteří padli v rusko-japonské válce, o pocitech, s kterými Japonci pohlížejí na válečnou kořist, odňatou Rusům, po výtce na ukořistěné koráby, o jakýchsi dočasných, nájemných sňatcích Evropanů s Japonkami, v nichž lze zevrubně seznati podstatu bytosti japonské ženy, a o rozmanitých věcech jiných, v nichž se obráží vnějšek a povrch japonského života. — Slovesná forma Hlouchova místy není bez vady; na př. rčení »nebyla toho jitra k spatření,« »nebyla k nalezení« (str. 175) není správné. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Činohra Národního divadla se jenom pomalu rozhoupávala k letošní zimní saisoně. Za celý měsíc září dostavila se pouze s jedinou novinkou. Byly to tři aktovky duchaplného vídeňského feuilletonisty Felixe Saltena, spjaté jenom lehce společnou osnovou, společným bodem nazírání, jak si je autor skonstruoval, a ovšem i společným titulem: *Odjinud* (19. září, překladem B. Hlaváče, režií Jar. Kvapila). Úmyslně »odjinud,« se stanoviska hodně odlehlého, jaksi s druhého břehu (originál má název »Vom andern Ufer«) se dívá autor na povahy a jednání svých lidí, do vtipně skombinovaného děje dává úmyslně najednou »odjinud« padnouti ostrému světlu, aby jen hodně markantně osvítilo jejich rub a dalo divákovi příležitost zamysliti se nad ním. »Hrabě,« »O život,« »Z mrtvých vstání« jsou názvy těchto tří aktovek. Tři výseky života, ostře pointované, s lehkou a vtipnou vervou zachycené, tolik možno říci předem, z bezprostředního dojmu, získaného jejich účinkem se scény.

Ovšem ale — zamyslíte-li se nad jednotlivými těmi a samostatnými oddíly společné »komedie života« trochu hloubavěji, chtěli-li byste v nich kriticky vrtati, shledali byste se se svými pochybami a mohli byste udati řadu výtek, či aspoň námitek. Na příklad: Zdialogisované sensace. Vtipné polemiky. Snaha o skonstruování effektních scén. Tak hned v prvním případě: Falešný hrabě okouzlí aristokratický svět svým zjevem, chováním, předstíraným rodem; získá v něm nevěstu a posléze choť; založí si nejšťastnější rodinný krb. A najednou propukne jeho podvod, dojde ke skandální scéně, a nad smělým vetřelcem, který má tolik předností ducha, citu i získaných spůsobů před pravou, rodovou aristokracií, triumfuje předsudek o modré krvi, o neslýchaném případě mesaliance. Druhý obrázek — vlastně téměř jen jediná scéna mezi nesnesitelným egoistou, chvastounem a hlasatelem mravní síly, která i smrti hledí statečně v tvář.

Po několikaminutové scéně napínající nervy je tak příjemno, pocítiti reakci zadostučinění, když vidíte, jak tento chvástavý hrdina silného charakteru shroutí se ve zbabělém strachu před napřaženým na sebe revolverem.

Do třetice všeho dobrého: bohatý bonvivant se na smrtelné posteli dá oddati se ženou, předmětem choulostivého poměru, dávno zapomenutého, postará se řádně o ni, o dítě, pamatuje v závěti také na všecky přátele, a pojednou — na podiv lékařů, k překvapení vlastnímu i šťastných dědiců — se uzdraví. Zpřevracel tím na ruby klidný poměr, v němž dosud žil sám, v němž žilo jeho okolí, přinutil bezděčně k chvilkovému zastavení všechen chod všedního života celé řady lidiček, která měla před týdnem všecko právo počítati s ním jako s nebožtíkem, jemuž se už sjednává pohřeb, na jehož památku se objednávají smuteční šaty a pohřební věnce. A ironický pan Salten se celé té situaci nesměje hlučně — znělo by to hrubě a nemístně — jenom se sarkasticky pousmívá, s jemnou rozkoší člověka, který se občas velmi rád podívá životu na rub. A ukončí scénu vkusně i vtipně: muž, který měl vlastně umřít, umírá aspoň pro svoje okolí, jemuž tolik chvilkových nesnází způsobil, odcestuje pryč, daleko, na vždy.

Budiž tedy. Zdialogisované sensace, vtipné polemiky a effektní scény, ale to všechno s vkusem a distinguovaností, která zaslouží respekt, a s takovou jistotou divadelní účinnosti, jaká se nemůže minouti s výsledkem. Zvlášť jeli celá trilogie scénována s takovým jemným literárním vkusem a porozuměním, jakého se jí u nás dostalo ze strany režiséra Kvapila, a jsouli bez mála všecky rolle obsazeny a hrány s takovou chutí a uměleckou mírou, jak tomu bylo při tomto představení, velmi zajímavém, švižném a zábavném.

K jubileu Lva Tolstého, které tolik šumu způsobilo na Rusi i za hranicemi, vypravilo Národní divadlo v novém nastudování jeho klassickou *Vládu tmy* (29. září, režií Flor. ze Steinsberků). Pro nával jiných a patrně bližších divadelních úkolů se opozdilo toto jubilejní představení o plné tři neděle za datem, kdy všechen kulturní svět s obdivem a s úctou vzpomínal osmdesátky největšího ze žijících duchů slovanských, jehož slávu básníka a velkolepého romanopisce nezastíní pochybná a pomíjivá pověst náboženského filosofa, třináctého apoštola. Jeho »Vláda tmy« je dílo robustní faktury a mohutného, otřesného dojmu. Bohužel tak, jak bylo nově nastudováno a hráno, dosáhlo toto chmurné selské drama sotva ve dvou, třech vrcholných scénách oné barvy svého prostředí a uhodilo na onen pravý tón vysoce mravního appellu, jakým má a musí celek zníti. Vedlo by daleko, kdy bychom chtěli podrobněji vyšetřovati, v čem všem vězely nedostatky tohoto večera, který vyzněl úmorně hluše, rozplizle a trapně.

Pravým zahájením zimního období rozumívá se u nás po staré dobré tradici první novinka česká, domácí. Přišel s ní letos na scénu debutant, skutečný homo novus, o jehož dílo jevil se zájem všestranný, a nikoli nezasloužený. Tříaktové drama *Kníže* od Arnošta Dvořáka (22. října, režií ředitele G. Schmoranze) dostalo iednomyslným sou-

dem poroty první cenu v soutěži, vypsané loni před otevřením Vinohradského divadla, a mělo tu býti také vypraveno. Avšak brzy bylo správně rozpoznáno, že smělý záměr Dvořákovy scénické básně (je to báseň hlavně a především) vyžaduje zcela mimořádného podepření jak hereckým stělesněním, tak výpravou scénickou, s jakou není divadlo druhého řádu. A tak jsme po dlouhých přípravách a několikerých odkladech, tentokrát plně opodstatnělých, viděli tři mythické výjevy z doby legendárních začátků českých dějin konečně na scéně.

Smrt Libuše (paní Danzerová a slč. Nosková), spory v zemi, nesvár mezi lechy, nechuť a odpor k Přemyslovi (p. Vojan), slabému nástupci silné, zbožněné takřka kněžny, dívčí válka, pokoření Vlasty (pí. Dostalová) a silný začátek Přemyslovy vlády na knížecím stolci na Vyšehradě s mocnou výzvou do budoucnosti — to jsou asi prvky mlhavých mythů, kterých se odvážnou rukou chopil mladý a žhavě básnicky cítící autor a upředl z nich »tři dějství,« původně (v knižním vydání) ani nespojená uprostřed osobou hlavního svého hrdiny. Opar mlhavých mythů, jejich silnou, mysteriósní náladu vyjádřil Arnošt Dvořák velmi účinně a důsledně ve svém díle, a to je dojista jeho nejlepší přednost, nejvíc nápadná a zamlouvavá. Básnický povzlet, který se zdařil a zaslouží neomezeného uznání, svědčí o nevšedním a hlubokém fondu tvůrčím, od něhož možno právě nyní, po první veliké zkoušce ohněm, čekati s oprávněným napjetím na další projevení, které bude znamenati bohdá vzestup.

Jako drama dílo celé ztroskotalo, a nepomohla mu ani pozdější úprava zmíněná (v druhém dějství), nepomohou asi ani podstatné škrty, které mají důvodně napraviti neekonomické délky tohoto druhého obrazu, který jest téměř jedinou scénou mezi Ctiradem (p. Vávra) a Šárkou (slč. Rýdlová), jedinou episodou, na níž z celé »dívčí války« položen zvláštní důraz. Starý, běžný mythus pojal autor a zpracoval jej hodně odlišně, velmi samostatně a bez odporu originálně. Myslím, že je zhola zbytečno příti se o to, zdali věrojatně, či nikoli. Věrojatnost svého pojetí chtěl přece autor dokázati provedením svých figur, dějem dramatické básně samotné, jak si jej založil, rozvrhl a — zvrhl. V tom právě asi vězí hlavní chyba, a v tom je i ztroskotání velkého záměru, že toto pojetí — zatížené rozhodně cizími filosofickými vlivy — teprve na samém konci třetího dějství, v závěrečné apotheose moci a síly, pronášené ústy Přemyslovými proti uctívání zbabělých bůžků, dostavuje se po dvou aktech naprosté passivnosti a příliš nejasného, mlhavého kolísání, ničím nepřipraveno, ba v samém momentu přelomu nedosti věrojatně zdůvodněno. Odtud snad i zdání hluchého pathosu, před nímž ani pan Vojan grandiosní postavu svého reka nezachránil.

Mohutně a krásně stoupající gradaci má celý první akt, který sám o sobě, kdy by nic jiného, svědčí o tom, že se tu objevil radostný talent velikých záměrů a nevšedních cílů. Provedení díla ukázalo zřejměji, než jsme snad mnozí očekávali, přílišnou literárnost jeho, a vlivy četby, vlivy básníkův arci, které jsme i při soukromé četbě knihy postřehovali (Wilde, Nietzsche, Zeyer, snad i Maeterlinck), působily se scény rozhodně trochu rušivěji a nápadněji, než při

chvatném požitku básně, již hltáme pouze očima a v subjektivní náladě vytváříme si svůj vlastní obraz fantasie, jaká nezná hranic, nepostřehuje mezí možnosti, a lehko si přehlušuje rušivé dojmy cizích vlivů. Bylo by jistě nespravedlivo tyto vlivy vytýkati, ale nelze o nich pomlčeti, když si odhadujeme příčiny, proč scénické provedení tak daleko zůstalo za dojmem četby.

Představení bylo věnováno ze strany režiséra hry i všech účinkujících tolik péče, uměleckého porozumění a horlivé snahy, jako bývá jen za zcela mimořádných okolností, a již úhrnný součet vší této píle dává měřítko toho, jak se radostně chápal a kvitoval příchod nového talentu, který má právo mluviti o své budoucnosti, třeba že jeho vítězství při prvním útoku bylo jen poloviční.

Premiéra Shakespearovy *Komedie plné omylů* (26. října, v překladu Jos. V. Sládka, režií Jar. Kvapila) dala příležitost po delší přestávce obnoviti pokus o nový spůsob hraní tohoto největšího klassika divadelního všech věkův a národů. Vrchní režisér Nár. divadla Kvapil má nesporně velikou zásluhu o to, že uvedl na repertoir první české scény celou řadu děl Shakespearových s takovým uměleckým pochopením, s minuciésní pečlivostí a pietou, že možno mluviti o novém shakespearovském stilu a nové éře Shakespeara, jehož »Hamlet« na příklad stal se u nás jedním z nejpřitažlivějších, ba kasovních kusů. Rozkošnou plautovskou »Komedii plnou omylů,« bezstarostně veselou a křepkou, plnou radostné nálady a mladistvého ohně (je to jedna z prvních prací mladého Shakespeara), provedl na jevišti zjednodušeném do nejkrajnějších mezí možnosti. Celá scéna jen tak tak že tvoří lehounký rámec k této lehké a hravé komedii o osudech dvou blíženců, podobných si k nerozeznání, o jejich tragikomických příhodách v Efezu. Z podobnosti obou blížencův Antifolů — Syrakuského a Efeského — i jejich sluhů, také blíženců Dromiů, spředena tato rozkošná pohádka, plná komických omylů a nedorozumění; máli však děj stěží pravděpodobný býti zachráněn a zachována illuse pohádky, je v skutku potřebí, aby se jen tak kmitla jevištěm a stejně hravě a skotačivě se přenesla přes všecky překážky, jako její křehký verš a rým, jako všecka ta lehce, šťastně a šťavnatě nadýchaná spleť překotných dialogů, která v J. V. Sládkovi našla tlumočníka nevyrovnatelného.

To pochopil dobře režisér hry, a podařilo se mu opravdu beze všech škrtů v jediné hodině a v nepřetržitém takřka toku předvesti před očima divákovýma tuto pětiaktovou komedii bujného rozmaru a pravé fantasie, že nemáte ani čas nad jejími nepravděpodobnostmi se zastavovati. I výborné obsazení rollí znamenitě prospělo hlučnému úspěchu hry, o nějž děliti se mohou stejně zaslouženě představitelé obou párů blíženců (pp. Deyl a Hurt, Mušek a Wiesner) s představitelkami sester Adrianny a Luciany (slč. Nosková a Suchánková) i všecka ostatní veselá družina. Již to je velkým vítězstvím jednotné stilisace, že nikoli jednotlivcům a jednotlivostem dáno bylo vyniknouti, nýbrž celku.

K doplnění šťastného a veselého večera přispěl starý *Zvíkovský rarášek* Lad. Stroupežnického (v nové režii Seifertově), znova

nastudovaný a sehraný v tradiční již tónině pseudohistorické veselé aktovky, která se kdysi tolik líbívala. V novém a částečně novým obsazením zmlazeném nastudování neztratil »Zvíkovský rarášek« snad nic na svojí působivosti pro gros diváctva, ale nebezpečné sousedství jiskřivé komedie velikého mistra ukázalo arci příliš povážlivě její těžkopádnou fakturu a dýchavičnost umělkovaného, falešně historického dialogu, jakým se v Čechách jaktěživo nemluvilo, a který dnes neobstojí. Úlohy titulního pana Petříka a pana Dačického velmi dobře přiléhaly slč. Sedláčkové a p. Fochtovi.

* * *

Neblahé následky stávky všech uměleckých, dělnických a služebných těles Městského divadla Král. Vinohrad, vzniklé ze zcela legitimního a důvodného odstoupení ředitele tohoto mladého a silného ústavu p. F. A. Šuberta, způsobily dočasnou stagnaci v době nejdůležitější, na samém začátku zimní saisony. Jistá ztráta na energii umělecké činnosti a klidném vývoji práce ovšem tady je, a citelně se jeví i v tom, že bilance činohry, která v minulém roce se mohla chlubiti až překvapující kvantitou práce (třeba že kvalita často vázla), za poslední dva měsíce vykazuje pouze jedinou novinku: tříaktovou francouzskou frašku *Tři neděle v chládku* od firmy Maurice Hennequin & Pierre Veber (31. října, v překladě J. Dvořáka, režií Jar. Kampra).

Fraška je to zcela tuctová a běžného střihu. Mladý, bohatý, záletný manžel, podvádějící ženu s její přítelkyní; nesnáze vzniklé při záletech, které musí býti stůj co stůj v rodině zatajeny, a z toho arci řada dalších zápletek, obtíží, strachů, jež na konec všecky se vesele, třeba bezhlavě urovnají. Celá fraška by nestála za řeč, a také ani za provozování, kdy by ji nekořenila trocha smělé a vtipné ironie, špetka šlehů, dopadajících štiplavě na instituci soudcovskou i advokátní, na republiku i šlechtu, zkrátka na celé ovzduší, v němž se děj frašky pohybuje. Zkrátka — fraška na frašku! Několik vtipných figurek bylo vtipně a s chutí hráno, a tak se nestalo konečně větší neštěstí, než že Vinohradský repertoir byl obohacen o novou tuctovou frašku. Jenže, kdy bychom začali počítati, nescházelo by věru už mnoho do tuctu, a to je na jediný rok Vinohradské činohry snad trochu mnoho! *V. Červinka.*

Nové rovy.

(Vil. Jung. — St. Kubr. — K. Faster. — Jos. Heinrich. — Jos. Klaudi.)

Dne 16. října t. r. skončil náhle svůj život v návalu těžké nervosy profesor Vilém Jung, český mathematik. Narodil se r. 1857 v Adamově na Moravě, studoval ve Vys. Mýtě a v Pardubicích a na technice v Praze, potom nastoupiv na dráhu učitelskou byl assistentem deskriptivní geometrie nejprve na reálce v Pardubicích a Kutné Hoře a pak na české technice v Praze, načež byl po 5 let supplujícím učitelem na průmyslové škole v Brně. R. 1891 stal se

profesorem deskriptivní geometrie a mathematiky na státní průmyslové škole v Praze, kdež působil až do smrti. Tohoto školního roku měl býti povolán za profesora na českou techniku v Brně; nějaký průtah při jeho jmenování spůsobil, že nervová podrážděnost jeho vybila se tak neočekávaně a nešťastně. Vil. Jung záhy počal podávati na veřejnost výtěžky své práce vědecké. Ve výroční zprávě Pardubické reálky r. 1881 uveřejnil Analytické odvození stereografického promítání ploch druhého stupně a ve zprávě reálky Kutnohorské r. 1883 Několik studií o plochách točných v rouše analytickém. Značnou řadu svých prací uložil Jung do Časopisu pro pěstování mathematiky a fysiky, jehož byl po mnoho let pilným a vítaným spolupracovníkem. Tam pojednal na př. O geometrickém významu modelů logaritmických soustav umělých, podal Příspěvek k nauce o číslech, Příspěvek k theorii kuželoseček, Poznámku k číslům Bernoulliho, Nový řetězec pro Ludolfovo číslo, Příspěvek k theorii ploch točných, Příspěvek k theorii ploch druhého stupně, Příspěvek k nauce o číslech, Několik analytických studií o plochách zborcených, O asymptotických křivkách na plochách zborcených, Odvození vzorce pro součet kladných a celistvých mocnin čísel přirozené řady ve formě nezávislé a j. Zesnulý byl pro svou mírnou, vlídnou a ochotnou povahu i pro vážnou, svědomitou opravdovost, s kterou byl oddán svému povolání, po zásluze v oblibě u kollegův i žáků.

Z řad našich politikův odešel dne 21. října t. r. na vždy, stižen mrtvicí na cestě k rodné dědině, Stanislav Kubr. Narodil se r. 1862 v Kněževsi, vystudoval v Praze na Malé Straně nižší gymnasium a vzdělal se potom na hospodářské škole, aby mohl s prospěchem hospodařiti na otcovském statku. Přejav statek ten r. 1887, záhy počal také veřejně býti činný doma v obecním výboru, ve sboru hasičském a v župě Podbělohorské. Roku 1890 byl vyslán do okresního zastupitelstva Smíchovského a potom i do okresní školní rady a okresního výboru; v tomto stal se r. 1899 náměstkem starosty, kterýžto úřad podržel až do posledka. Roku 1896 byl zvolen delegátem českého odboru zemědělské rady, odtud byl r. 1900 vyslán za delegáta do ústředního sboru rady zemědělské a o rok později byl ze zemědělské rady zvolen za člena státní rady železniční.

Významu pro všechen národ náš Kubr nabyl na poli politickém. Prvním krokem k této jeho činnosti bylo utvoření »Sdružení českých zemědělců,« které r. 1896 vzniklo v lůně národní strany svobodomyslné z podnětů čistě odborných. Kubr, mladý muž, plný vznětlivého nadšení, horlivý, obětavý pracovník, přímý a otevřený, rázný a prostý vší diplomatické schytralosti a úskočnosti, byl předsedou sdružení a zůstal jím též, když korporace tato se rozhodla jíti za cíli politickými. Doba po zrušení jazykových nařízení byla vhodná ke vzniku nové strany, která se nazvala agrární a která po našem venkově rychle si zjednávala hojné přívržence. Kubr slovem i perem bojoval za mladou stranu, řečnil prostým, ale působivým spůsobem na táborech a schůzích v nejrůznějších krajích, psal články novinářské, vykládal a vysvětloval a stal se takto vlastním zakladatelem české strany agrární. Jejím náčelníkem a vůdcem zesnulý zůstal až do

náhlé smrti své, těše se plné oblibě mezi svými přáteli a požívaje pro ryzost povahy a poctivost svých snah vážnosti také u politických odpůrců. Na počátku r. 1901 byl Kubr na Smíchovsku zvolen na říšskou radu a na podzim byl tamže zvolen zemským poslancem. Na říšské radě i na zemském sněmě byl prvním předsedou klubu agrárních poslanců našich. O nových volbách říšských dle všeobecného práva volebního podlehl kandidátu sociálně demokratickému, na zemský sněm však byl vyslán znovu. Po odchodu ministra Práška do Vídně byl zvolen předsedou českého odboru rady zemědělské, kdež se po dávném přání svém s plnou horlivostí oddal positivní práci hospodářské. Letos v květnu byl za svou stranu zvolen také do správní rady a do ředitelstva banky Slavie.

Kubr nepřijímal mandátův a čestných funkcí z malicherné ješitnosti nebo ziskuchtivosti, ale pro práci, veden jsa upřímnou snahou prospěti hospodářskému povznesení českého lidu a tím i jeho politickému povznesení a posílení. Jeho řeči v politických korporacích i novinářské články a rozpravy v listech odborných obsahovaly hojnost plodných myšlenek. Jeho rázný boj, který jmenem zemědělců zahájil proti kartelům a proti blankoterminovým obchodům obilním, získal mu v příslušných kruzích oprávněné sympathie. Zpráva o jeho smrti překvapila tím více, že Kubr byl statné, na pohled zdravím kypící postavy. Odchodu jeho právem želel okres, z něhož vyšel a pro nějž tolik vykonal, stav, jemuž náležel a všechen se mu obětoval, i všichni našinci, upřímně toužící po nápravě našich veřejných poměrů.

V Praze zemřel dne 27. října t. r. Kašpar F a s t e r, syn známého osmačtyřicátníka Petra Fastra. Narodil se r. 1835, studoval v Praze gymnasium a techniku, ale byl r. 1853 pro účast v tajném spolku revolučním odsouzen a po tři léta vězněn v Munkáči a v Olomouci. Stýkaje se s politickými vězni rozličných národností, rozhojnil svou znalost jazyků, pro něž měl vrozené vlohy. Později propuštěn jsa a zanechav sladovnictví, jemuž se po otcově vůli učil, vykonal státní zkoušky z jazyka francouzského a italského a vyučoval od r. 1874 frančtině na měšťanských školách Pražských. Roku 1879 vydal Slovník francouzsko-český a česko-francouzský, který se dočekal také druhého vydání.

Téhož dne zemřel v Krči u Prahy Josef H e i n r i c h, ředitel německého ústavu vychovávacího a od r. 1890 zástupce města Prahy v zemské školní radě. Zřídka se udá, abychom mezi nekrology našich lidí z vděčné paměti položili také vzpomínku na Němce. Ale Heinrich té vzpomínky zasluhuje, byltě pravá rara avis in gurgite vasto — Němec naprosto spravedlivý k naší národnosti a své přesvědčení mužně zastávající proti vlastním soukmenovcům, kteří mu proto činili nejedno příkoří. Roku 1873 byl v okresu Mosteckém proti návrhu strany ústavácké zvolen na říšskou radu a potom i na zemský sněm, kdež v prosinci rázně promluvil proti utiskování našeho národa, vytýkaje místodržiteli generálu Kollerovi, že tu vládne mečem. Neodstrašen lomozem Němců zastával se spravedlivých požadavků našich také na říšské radě, kamž byl roku 1885 vyslán za smíšený

okres Litomyšlský. Narodil se r. 1837 v Dol. Jiřetíně u Mostu a byl také pilným pracovníkem v německé literatuře paedagogické.

Dne 29. října t. r. skonal v Praze Josef Klaudi, inženýr chemie, správce rolnicko-lučebního ústavu výzkumného rady zemědělské pro království české. Ústav tento řídil od r. 1890, osvědčiv se již dříve cennými výzkumy v hospodářské lučbě, a přivedl jej svou odbornou zdatností k nemalému rozkvětu. Četnými pracemi přispěl také do listů odborných. Z větších rozprav jeho jest na př. Návod ke zkoušení potravin, Zkoumání hnojiv a j.

F. V. Vykoukal.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 15. listopadu 1908.

Odročení sněmu českého. Prohlášení českých poslanců. Ministerská krise. Nový kabinet úřednický. Pronásledování českých menšin. Německé provokace v Praze. Sněm moravský. Osnova nového volebního řádu v Uhersku. — Nový skandál v Německu. — Události na Balkáně. — Ruská duma. — Nový president Spojených států amerických.

Sněm království českého stihl osud, jejž mu německá zpupnost od počátku připravovala. Vzavše sobě z nicotných příčin záminku, jali se němečtí poslanci prováděti obstrukci a stupňovali ji do krajnosti. Vláda jevila vůči jejich řádění bezpříkladnou shovívavost, ano, bylo zjevno, že jim nadržuje. Ve schůzi dne 17. října konané počínali si v pravém slova smyslu zběsile a učinili sněmovnu jevištěm pustých výjevů. Žádali na vládě, aby sněm uzavřela a neustali dříve, dokud neprovedli svou. Vláda jim přes nesčetné námitky většiny sněmovní a přes protesty českých členů kabinetu konečně vyhověla. V noci dne 17. října přišla z Vídně zpráva, že se ministerská rada většinou hlasů usnesla, sněm odročiti. Němci zvítězili. Tak podán nový, ač věru zbytečný důkaz, že veškeré ubezpečování předsedy kabinetu o nestrannosti vlády bylo klamné a že bar. Beck vládl zcela dle diktátu německého. Oba čeští členové kabinetu, ministr obchodu dr. Fiedler a ministr krajan podali neprodleně demissi. Čeští poslanci všech stran sestoupili se ihned a usnesli se o tomto provolání:

»Sněm království českého jest po včerejších bouřlivých událostech vládou odročen. K zasedání sněmovnímu pohlížely statisíce obyvatelů tohoto království s touhou a nadějí. Volební opravou mělo býti konečně národu našemu zjednáno spravedlivé zastoupení na sněmu zemském a odčiněna křivda páchaná na širokých vrstvách lidových, jimž dosud nepřísluší volební právo do sněmu; úpravou financí zemských měly býti napraveny neutěšené poměry zemského hospodářství; celá řada plodných podnětů zákonodárných v oboru hospodářském, kulturním i sociálním pro venkov i města měla dojíti vyřízení ku blahu naší vlasti a obou národů ji obývajících. Veškeré tužby a naděje tyto jsou zmařeny. Německá panovačnost, zpupnost a umíněnost, hýčkaná a vypěstovaná vládami posledních let a podporovaná, bohužel, i vládou nynější, po čtyři neděle dovedla mařiti práce sněmovní a číhala jen na vhodnou příležitost, aby přivoditi mohla náhlý konec sněmování. Při tom čeští poslanci semknuti ve

svorný šik od počátku do konce stáli na půdě práva a zákona a s bezpříkladným sebezapřením vzdorovali provokacím německým i vlastizrádným přímo činům, které do nejvyšší míry pobouřiti musely vlastenecké city naše. Včerejšího dne, jak nezvratně jest zjištěno, úskokem z předu lstivě nastrojeným spůsobili němečtí poslanci bouřlivý výstup na sněmu, pro nějž schůze skončena., V pozdní noční době pak na diktát německých poslanců opírající se o klamné tvrzení, jako by byla osobní bezpečnost jejich ohrožena, k rozkazu z Vídně byl sněm odročen a tak činnost jeho podťata. Tak jedině na německé poslance a neblahý nadržující jim vládní systém spadá zodpovědnost za důsledky včerejších událostí. Farizejskými jsou žaloby Němců, že by se jim na sněmu bylo křivdilo; mají v zemské správě zabezpečenou úplnou rovnoprávnost, školství jich lépe jest opatřeno než naše a kulturním i hospodářským potřebám jejich vyhovuje se v míře více než přiměřené. Nezapomněli jsme, ač jsme jim toho nevyčítali, jak oni měřili nám, když před časem ovládali zemskou správu oni. Vážné a nedozírné mohou býti následky včerejška, avšak zástupci českého národa jdou s klidem a odhodláním vstříc událostem budoucím. Poslanci čeští, vždy věrni zásadám práva a spravedlnosti, neoblomně budou hájiti celistvost a nedílnost naší vlasti i plnou platnost rovného práva našeho jazyka v celé oblasti českého království. Buďme svorni a pevni v přesvědčení, že pravda a právo zvítězí.«

Širší výkonný výbor národní strany svobodomyslné přijal dne 5. listopadu následující resoluci: »1. Přihlížeje ke hlubokému a oprávněnému rozhořčení českého lidu nad neloyálním porušením koaličního systému ze strany německé jednak v otázce platnosti českého jazyka v celém království, a to jak při soudech, tak i při železnicích, jednak též svévolnou obstrukcí na českém sněmu, přistupuje širší výkonný výbor plně k usnesení akčního výboru ze dne 20. října t. r., kterýmž podání demisse ministra dr. Fiedlera bylo schváleno, a ministr dr. Fiedler vyzván byl, aby při demissi své setrval; zároveň prohlašuje širší výkonný výbor, že strana nemůže nynější vládu dále podporovati. 2. Poslancům na radě říšské ukládá širší výkonný výbor, aby v lůně národního klubu Vídeňského v tomto smyslu usilovně působili. 3. Za účelem dohody českých stran o věcné i taktické stránce postupu, v obou předchozích odstavcích naznačeného, svolána budiž co nejdříve parlamentní komise národního klubu a budiž k tomu působeno, aby docílena byla shoda v taktickém postupu se všemi českými stranami na říšské radě zastoupenými.« Parlamentní komise národního klubu na říšské radě schválila za přítomnosti zástupců všech stran v klubu tom sdružených jednomyslně demissi obou ministrů.

Německý lid, jehož součinnosti jeho poslanci důrazně se dovolávali, choval se rovněž tak důstojně jako jeho zástupcové ve sněmovně zemské. V městech ve zněmčeném území nastalo opět děsné p r o n á s l e d o v á n í č e s k ý c h m e n š i n, a vláda páně Beckova nedovedla, či spíše nechtěla pronásledovaným poskytnouti zákonné ochrany. Zprávy o řádění německých zběsilců v Liberci, Mostě, Jablonci, Karlových Varech a četných jiných městech bylo přímo hrozné. Utrpení českých

menšin vydaných v šanc německé brutálnosti dostoupilo míry nejvyšší. Český lid sáhl konečně k svépomoci — ovšem k svépomoci zcela zákonné. Čeští horníci zastavili práci a prohlásili, že, dokud pronásledování Čechů nepřestane, a dokud úřady nebudou Čechy proti násilnostem německým chrániti, k práci se nevrátí. Tento čin obětavých českých dělníků neminul se s účinkem. Úřady přispíšily si tentokráte dáti českým dělníkům žádané ubezpečení, a ježto Němci poznali nebezpečí, kteréž jim ze stávky hrozí, přestalo v celé severní uhelné pánvi bohopusté řádění německých zběsilců.

Také němečtí studenti na obou vysokých školách Pražských přispíšili si na podporu akce německých poslanců. Jali se pořádati v hodinách dopoledních na Příkopě hromadné procházky, tak zvané bumly, jichž účel byl zjevně provokační. Trpělivost českého obyvatelstva trvala dlouho, až konečně došlo k rázným protestům proti této německé vyzývavosti v českém městě. Vládní orgány — v německých městech vůči Němcům malomocné — chopily se všech prostředků na obranu výtržníků v barevných čapkách, kteří byli v počínání svém poslanci i svými profesory povzbuzováni. Praha byla po delší dobu opět jevištěm bouří, a marné bylo zakročování jak českých poslanců tak profesorů a zastupitelstva města Prahy, aby vláda prostým zákazem těchto demonstrací zjednala rázem pořádek. K tomu se vláda nechtěla odhodlati a svalovala vinu na české obyvatelstvo. Národní rada česká prohlásila, že poměry na dále jsou neudržitelny, a že jest povinností orgánů vládních, zjednati klid v Praze neodkladným zákazem buršáckých bumlů a vyslala deputaci do Vídně, aby předsedovi kabinetu stížnosti české přednesla. Také zemský výbor učinil projev stejného smyslu. Vše, co se na bar. Beckovi, podléhajícím úplně vlivu německonacionálních členů kabinetu, docílilo, bylo, že slíbil, že vláda učiní vše, aby se »buml« konal v mezích, »které jsou přípustny.« Na ochranu bumlu svoláno do Prahy na 700 četníků. Když pak vládní opatření nebyla s to, zjednati klid, pohrozila vláda zavedením výminečného stavu pro Prahu a okolí. Jedině důtklivé výzvě českých poslanců a městského zastupitelstva podařilo se, že bouře nenabyly rozměrů větších. Naproti tomu neozval se ze strany německé ani jediný uklidňující hlas, ano poslanci, profesoři i žurnály podněcovali studenty k dalším výtržnostem. Následek těchto poměrů záhy se dostavil: nastala krise celého kabinetu, a velikému úsilí bar. Becka nepodařilo se udržeti se u vesla. Dne 7. listopadu byl nucen podati jmenem celého kabinetu demissi. Panovník přijal demissi a pověřil dosavadního ministra vnitra bar. Bienertha sestavením nového parlamentního kabinetu. Bar. Bienerth jal se ihned řešiti těžký úkol svůj. Svolával do Vídně důvěrníky všech stran a po několik dní konaly se konference. Zástupcové českého národa osvědčili až přílišnou povolnost nechtějíce zmařiti utvoření parlamentního ministerstva. Jejich požadavky byly do krajní míry skrovné: nežádali, než aby se zachovávalo Stremayrovo nařízení ze dne 19. dubna 1880, než jazykové poměry v Čechách budou zákonem upraveny, a aby se neprodleně přikročilo k zřízení druhé české university. Když ona jazyková nařízení byla vydána, byl český lid velmi pobouřen, a sám

orgán strany staročeské »Pokrok« napsal: »Ani o píď jsme nepokročili v dosažení rovného práva v úřadech, a aby o tom nikdo nemohl býti v pochybnosti, jak věci stojí, oznamuje se písemně a se všemi podrobnostmi, že vše zůstane při starém.« Listy strany tehdy opposiční, nyní za českou politiku odpovědné, psaly ovšem mnohem ostřeji. A dnes, po osmadvaceti letech, musíme bojovati i za tyto předpisy! Němci byli při konferencích neústupni žádajíce za své svolení k utvoření parlamentního kabinetu vyplnění všech svých zpupných desiderií. Konference se rozbily, tak že bar. Bienerthovi nezbylo než utéci se k utvoření kabinetu úřednického.

Ministerstvo jest složeno následovně: Předseda ministerstva: dr. sv. p. Bienerth, ministr vnitra: tajný rada svob. p. Haerdtl, správce ministerstva kultu a vyučování: odborový přednosta rytíř Kaněra, správce ministerstva spravedlnosti: odborový přednosta dr. rytíř Holzknecht šl. Hort, správce ministerstva financí: tajný rada odborový přednosta svob. pán Jorkasch-Koch, správce ministerstva obchodu: odborový přednosta dr. Mataja, správce ministerstva železnic: odborový přednosta dr. ryt. Forster, správce ministerstva zemědělství: odborový přednosta Popp, ministr zeměbrany: tajný rada polní podmaršálek šl. Georgi, správce ministerstva veřejných prací: odborový přednosta dr. hr. Wickenburg. Ministři bez portefeuillu: tajný rada ryt. Abrahamowicz, dr. Žáček a dr. Schreiner. Z členů nového kabinetu jsou vedle ministra krajana dr. Žáčka správce ministerstva vyučování a správce ministerstva zemědělství Čechové.

Zemský sněm moravský skončil dne 30. října své zasedání. Tentokráte panoval mezi českými stranami snesitelný poměr. Zemské hospodářství vykazuje značný schodek, který nebude uhrazen zvýšením přirážek, nýbrž zemskými půjčkami. Před vyřízením rozpočtu učinil sněm po prvé usnesení ve prospěch zřízení české university v Brně. Ovšem byl zároveň učiněn ústupek Němcům přijetím resoluce ve prospěch zřízení německé university v Brně. Zmínky zasluhuje ještě usnesení, že se povoluje českému národnímu divadlu v Brně na stavbu divadelní budovy 100.000 korun. Aby se Němci nepohněvali, povolen i jim stejný obnos pro divadlo německé.

V uherské sněmovně podala vláda konečně tak dlouho slibovanou předlohu volební opravy pro říšský sněm. Obsah osnovy potvrzuje, že reforma jest »čistě madarskou institucí.« Každý volič, který jest nejméně 24 let stár a umí čísti a psáti (rozumí se maďarsky), má dle osnovy míti při veřejném volení jeden hlas; kdo neumí čísti neb psáti, nevolí přímo, nýbrž vždy deset takových voličů bude voliti jednoho volitele. Kdo s prospěchem odbyl aspoň 4 nižší školy střední aneb podobnou školu, kdo byl vojákem, jest nejméně 32 roků stár a má nejméně tři zákonné dítky a platí přímé daně aspoň 20 korun, má míti dva hlasy, kdo má vyšší vzdělání anebo platí nejméně 100 korun daně, má míti tři hlasy. Proti této k novému znásilnění nemadarských národností směřující osnově zdvihli zástupcové národností i sociální demokraté odpor.

Německo má nový skandál, tentokráte politický. V anglickém žurnálu, který jest králi Eduardovi blízký, v Daily Telegraphu, objevil

se interview císaře Viléma s nejmenovaným státníkem, v němž císař dovozoval, že jest přítelem Anglie. Své laskavé city k Anglii dokazoval císař Vilém tím, že r. 1899 odepřel souhlas svůj k domnělému záměru Francie a Ruska, povaliti Anglii, zaměstnanou tehdy plně válkou s Bury, ano že pro Angličany vypracoval na zničení Burů válečný plán, který vrchní velitel Angličanů lord Roberts prý pak vlastně provedl. Nutnost sesilování německého válečného loďstva odůvodňoval císař »žlutým nebezpečím,« japonskou a čínskou rozpínavostí. O císaři, jenž r. 1896 poslal presidentu transválské republiky sympathický telegram čelící proti vpádu anglického oddílu na burské území, bylo tu sděleno, že již r. 1899 radil, jak Bury zničiti! Císař Vilém měl však ještě jinou rozmluvu. Rozmlouval v létě s americkým žurnalistou Halem spůsobem, který se dotýkal nelichotivě vysoce postavených anglických osobností a postupu Anglie proti Německu. Hale obdržel k interviewu s císařem doporučení od velvyslance německého ve Washingtoně a svolení od Berlínského zahraničního úřadu. Později odvolal Hale uveřejnění své zprávy následkem nátlaku německých úřadů, polekaných poplachem, který spůsobilo uveřejnění interviewu císařova v »Daily Telegraphu.«

V Německu spůsobilo uveřejnění těchto kompromitujících rozmluv veliké rozčilení. V říšském sněmu podána na kancléře Bülowa interpellace a pronešen mluvčími jednotlivých stran zdrcující soud nad tím, jak si císař počíná.

Na Balkáně jest stále válečná nálada. V Srbsku, v Turecku a na Černé Hoře vzrůstá rozhořčení proti Rakousku, ano i v Rumunsku, které bylo dosud oddaným přítelem rakousko-uherského mocnářství. Černohorská skupština učinila jednohlasné usnesení, v němž prohlásila, že zabráním Bosny a Hercegoviny zadána zájmům veškerého srbského národa smrtelná rána. »Národní zastupitelstvo — praví se na konec — jakožto věrný tlumočník citů svého národa prohlašuje, že jest náš národ hotov přinesti všechny oběti na obranu Srbska a za čest Černé Hory, jakmile gosudar zavolá.« Za vedení korunního prince Jiřího odebrala se dne 25. října zvláštní deputace srbská do Petrohradu. Princ Jiří byl carem Mikulášem přijat v delší audienci. Vyslovil se o výsledku svého poslání velmi uspokojivě. Na zpáteční cestě zastavil se v Bukurešti a byl tam nadšeně přijat. Mělo se všeobecně za to, že prohlášení Bulharska královstvím jest v souvislosti se zabráním Bosny a Hercegoviny. V národním sobraní prohlásil však předseda kabinetu Malinov, že annexe těchto zemí nemá nic společného s prohlášením bulharské samostatnosti.

Ruský ministr zahraniční Izvolský vyslovil se vůči jistému redaktoru, že jeho úsudkem jest, že akcí Rakouska-Uherska byly dotčeny zájmy Slovanstva, a že Berlínská smlouva byla porušena. — Zasedání ruské dumy zahájeno dne 28. října slavnostním spůsobem. Předsedou zvolen opět Chomjakov velikou většinou.

Presidentem Spojených států severoamerických zvolen kandidát strany republikánské Taft velkou většinou hlasů. Ježto jest rozhodným stoupencem bývalého presidenta Roosevelta, nenastane v politických poměrech soustátí žádná pronikavá změna.

Veškeré české intelligenci.

Po onom jediném, který přes celý jeden lidský věk svou myšlenkou, inspirací, nejušlechtilejšími tendencemi i prací neúnavnou zosobňoval »Osvětu,« my s láskou upřímnou a pevným odhodláním se ujímáme pokračování jeho díla. Nesmíť »Osvěta« zahynouti odchodem svého zakladatele, ale živa a plodna zachová se národu, jemuž byla a jest určena.

My druhové odešlého tvůrce jejího, přátelé jeho a pomocníci, kteří jsme vždy ochotně se postavili k práci, již on slovem přátelským nám ukládal, my, kteří s ním jsme udržovali plamen jeho osvětové pochodně, sestoupili jsme se v literární družstvo, jež povede péči o další vydávání »Osvěty.«

Spojilo nás k tomu, vedle přátelství k zesnulému, pevné přesvědčení, že *revuejního listu, jakým se stala »Osvěta,« jest vysoce třeba národu našemu do celé jeho dozírné budoucnosti.*

Jeť v příboji a vlnění hesel a směrů domácích i cizích národu našemu svrchovaně, ano nezbytně nutný orgán revuejní, jenž by při své činnosti povždy zůstával prost jakékoli závislosti na jednotlivých stranách a zřetelech politických. Jenž by pozoroval každý zjev života civilisačního jen s hlediska věci samé a s hlediska prospěchu našeho národa. Jenž by nelpěl bez zkoumání na všem starém, ale také se nepoddával bez zkoumání každému zavlnění novému jen proto, že jest nové. Jenž by rozvážně promyslil vše nové, rozeznával, co v něm podstatně prospěšného, a doporoučel z nového pouze to, čím stav dosavadní se vede k rozvoji, čím se zdokonaluje.

Vedle toho třeba, aby takový list revuejní byl zdrojem bohatého poučení o všech nových jevech na poli osvětovém, vřídlem stálého dalšího sebevzdělání jednotlivcův a tím celých vrstev intelligence, i pramenem zábavy ušlechtilé.

V tom vidíme i nadále hlavní a svrchovaně důležitý úkol »Osvěty,« ten, který jí byl dán do vínku již jejím otcem Václavem Vlčkem, ten, jejž chceme nadále konati *s pilným a hlavním zřetelem ke dnům, ve kterých živi jsme, i k nejbližší dohledné budoucnosti, i ke stálému rozvoji kultury* — nepomíjejíce arci nijak důležitých neb aspoň zajímavých zjevů dob uplynulých.

V tom viděti budeme modernost práce »Osvěty« v oborech vědeckém, uměleckém a národně vychovatelském. Tím směrem *množiti* budeme její působení, otvírajíce, kde ještě nutno, *nové* rozhledy a obzory, a kladouce sobě za cíl, aby »Osvěta« byla a zůstávala z *nejhlubších a nejzdravějších studnic osvětového života národního.* Ze studnic, které občerstvují, dávají novou sílu a nový rozrost všemu organismu z nich čerpajícímu vláhu a osvěžení.

S tím účelem a tím smyslem semkli jsme se nyní ještě úže v *legii pracovníkův osvětových,* v legii, do jejíchž řad uvítáme rádi každého nového zdatného soudruha pracovníka. Silám mlad-

ším podáme stejně radostně ruku, jak radostně pozdravíme každou závažnou práci pracovníků starších, již osvědčených.

K dosavadním *přátelům a příznivcům* »Osvěty« vznášíme při tom žádost důtklivě srdečnou, aby i nadále věrni jí zůstali a tím i ze své strany spolupůsobili v dostihování jejích cílů.

K národu pak našemu a zejmena k jeho intelligenci — k dcerám a synům jeho, kteří ve vzdělání a ve hmotném rozvoji národa vidí jediné zabezpečení jeho budoucnosti, — žádostí neméně důtklivou a vroucí se obracíme, — aby stálým *šířením* kruhu odběratelstva »Osvěty« podstatně jí pomáhali konati její úkol *veliký a vznešený.*

My literární vydavatelstvo »Osvěty« nasadíme všechny své síly, aby naše první česká revue plnila ten svůj úkol měrou pokud možná úplnou — aby *za přispění každého,* kdo tím neb oním směrem se přihlásí *ku zdatné práci,* stoupala »Osvěta« k největším výšinám našeho života duchového.

V Praze, dne 20. listopadu 1908.

Dr. *K. V. Adámek.* — *Božena Augustinová.* — *Boh. Bauše.* — *Fr. Bílý.* — Dr. *Albín Bráf.* — *Boh. Brodský.* — *Růžena Čechová.* — Dr. *Jaromír Čelakovský.* — Dr. *Tomáš Černý.* — *Karel Červinka.* — *V. Červinka.* — *Ludvík Čížek.* — Dr. *Jan Deyl.* — *Karel Drož.* — Dr. *Fr. Faktor.* — *Jan Felcman.* — Dr. *Václav Felix.* — Dr. *Václav Flajšhans.* — *František Flos.* — *Irma Geisslová.* — Dr. *F. X. Harlas.* — *Adolf Heyduk.* — *Karel Hoffmeister.* — *Jos. Holeček.* — Dr. *K. Chodounský.* — *Růžena Jesenská.* — Dr. *Hermenegild Jireček.* — *Ot. Josek.* — Dr. *Karel Kadlec.* — *Karel Kálal.* — *Josef Kalus.* — Dr. *Josef Kalousek.* — *Antonín Klášterský.* — *Václav* hrabě *Kounic.* — *Jos. Kousal.* — *Eliška Krásnohorská.* — *Václav Kratochvíle.* — *V. Krofta.* — *Vladimír Krlička.* — *Karel Leger.* — Dr. *Karel Mattuš.* — *Ferd. Menčík.* — *Jos. Mikš.* — Dr. *V. E. Mourek.* — *Aug. Eug. Mužík.* — Dr. *Zdeněk Nejedlý.* — *Fr. Nerad.* — *Alfons Neubauer.* — *Fr. Novotný.* — Dr. *Duch. Panýrek.* — *A. Pikhart.* — Dr. *Ant. Podlaha.* — Dr. *Ant. Polák.* — *Gabriela Preissová.* — *Frant. Procházka.* — *K. V. Prokop.* — *Fr. J. Rypáček.* — Dr. *J. Řežábek.* — Dr. *Ondř. Schrutz.* — *F. A. Slavík.* — *Adolf Srb.* — *Adéla Stehlíková.* — Dr. *Mil. Stieber.* — *J. Šafránek.* — *Fr. Ad. Šubert,* redaktor »Osvěty.« — Dr. *V. Švambera.* — *Ferd. Tomek.* — *Frant. Tropp.* — *Renáta Tyršová.* — Dr. *Jindřich Uzel.* — *Alb. Vojt. Velflík.* — *J. Voborník.* — Dr. *Jos. Volf.* — *Jaroslav Vrchlický.* — *F. V. Vykoukal.* — *Otakar Zachar.* — Dr. *Čeněk Zíbrt.* — *J. V. Želízko.* — *Jos. Žemla.*

* * *

Vydavatelství, nakladatelství, *redakce i administrace* »*Osvěty*« mají nyní sídlo *v Praze-II., Karlovo náměstí, 34.* Tam budiž zasíláno všechno, co se týká *nového* 39. ročníku (1909) »Osvěty.«

Co se tkne rukopisův, objednávek, platův atd. z ročníků minulých a letošního (1908), budiž posíláno paní *Anně Vlčkové* na *Kr. Vinohradech, Čelakovského ulice 165.*

Obsah dílu druhého.

Str

Naše letošní jubilejní výstava. Píše dr. *Fr. X. Harlas* 575
Svojí k svému. Od *Frant. Oupěky* 584, 685, 778
Cesta do Východní Indie a pobyt v Bombeji r. 1901. Vzpomínky dr. *Jindřicha Uzla* 595, 727
Jan Kvíčala. Nekrolog od *F. V. Vykoukala* 605
Dubům Rožmberského rybníka. Od *Jar. Vrchlického* 609
Prameny k dějinám selského lidu v Čechách. Od *J. Božka* 612
Vojna. Sedmá kniha »Našich« *Josefa Holečka* 621, 705, 820, 935, 1008, 1099
Den 8. listopadu 1620. Od *J. Žemly* 639
Nové písemnictví:
Výpravná proza. Posuzují *F. V. Vykoukal*, *—an* a *Eliška Krásnohorská* 641, 745, 843, 1034, 1130
Z dějepisné literatury. Od dr. *J. Volfa* 645
Politické dějiny. Posuzuje *F. Bláha* 748
Botanika. Od *F. Malocha* 749
Česká knihovna zábavy a poučení. Od *F. V. Vykoukala* 847
Rozhledy v umění výtvarném Od dr. *Fr. X. Harlasa* 651, 752, 851
Obzor divadelní. Činohra. Od *V. Červinky* 657, 750, 850, 950, 1133
Geografický ústav české university. Od dr. *J. Pešky* 662
Rozhledy v dějinách současných. Od *Adolfa Srba* 666, 761, 856, 954, 1046, 1140
Praha na letošní jubilejní výstavě. Píše dr. *Fr. X. Harlas* 669
Démon. Báseň Mich. Jur. Lermontova, přeložil *František Tropp* 676, 799, 905
Lilie a růže. Od *Irmy Geisslové* 695
Polská žákyně. Ze svých školních vzpomínek vypravuje *Růžena Čechová* . 697
Hrabě Nikolaj Pavlovič Ignatěv. Od *Adolfa Srba* 722
Všední motiv Od *Václava Krofty* 737
Tovární píšťaly. Od *Karla V. Prokopa* 740
Věda a kultura. Stať *J. Božka* 741
Nové rovy. Nekrology od dr. *Fr. X. Harlasa*, *F. V. Vykoukala* a *K. Hoffmeistra:*
Jan Nowopacký. — Karel Pelz. — Adolf Kubeš. — Em. Seifert. — Josef Lacina (Kolda Malínský). — Karel Tichý. — Petr Hana. — Anna Šedivá. — Jindřiška Slavinská-Rittersbergová. — Vojtěch Hřímalý. Mikuláš Rimskij-Korsakov 754
Vladimír Houdek. — Jan Šlechta-Křivoklátský. — Bedřich Weyr. — Vilém Appelt. — Josef Grafnetter. — Josef Jakší. — Vojtěch Bartoněk 1044
Vilém Jung. — St. Kubr. — K. Faster. — Jos. Heinrich. — Jos. Klaudi . 1138
Přípravný sjezd slovanský v Praze. Od *Adolfa Srba* 765

Pavillon průmyslového školství na letošní výstavě. Poznámky ...
Žďkavce ... Ukázky z poesii *Adolfa Heyduka* ....
Co tak hlavou táhne. Napsal *Josef Kratochvíl* ......
Z písní starého oráče. Od *F. V. Vykoukala* .....
Ottův slovník naučný ukončen. ...
Zpráva ... čtvrtý sjezd přírodozpytcův a lékařů českých. Zpráva od *Bohumila* ...
Nad hrobem ... redaktora V. Vlčka ......
Přátelům Osvěty. ... o smrti Václava Vlčka. Nekrolog od *Elišky Krásnohorské*
Za přítelem Václavem ... Václava ...
Za Václavem Vlčkem. Básně *Jaroslava* ... *Adolfa Heyduka* ...
Jana Vřesnického .... nasadíme ... *Tichého*, *Ferdinanda* ...
Rozvoj Slovanstva. Napsal dr. *Karel Mattuš* ... ten svůj úk ...
Apatykáři XVI. věku. Z historických studií *Zikmunda Wintra* ... kdo tu ... *ounda Win*...
Jan Bohumil Eiselt. Od dr. *O. Schrutze* .... upala »Os...
Nesmím dál. Slovenský obrázek. Napsal *Karel Kála* ...
Lambes a Timgad. Ze svých cest a studií píše dr. *Ant.* ...
Moderní architektura v Praze. Poznámky dr. *Fr. X. Harl*...
Ženská práce na jubilejní výstavě. Píše *Renáta Tyršová* ...
Z publikační činnosti Jihoslovanské Akademie v Záhřebě. Pí...
Volf ....
Irenické a vlastenecké snahy Vlčkovy v našem národě. Vzpomín...
Jar. Rypáčka ....
Antonín Truhlář. Od *F. V. Vykoukala* ....
Z nových básní Aug. Eug. Mužíka ....
O počátku kulturních vlivů slovanských na Maďary. Napsal dr. *K. Kadl*...
Rytíř Chvalovský z Kovanic. Obrázek z konce XVI. věku. Od *F.* ...
Čečetky 987
Hrabě Jan Harrach. K 80. narozeninám píše dr. *Č. Zíbrt* .....
Španělské obrázky. Napsal *A. Pikhart*.........
Dr. Ant. Pavlíček. K 70. narozeninám od *R. O.* .... 10...
Veškeré české intelligenci .... 114...